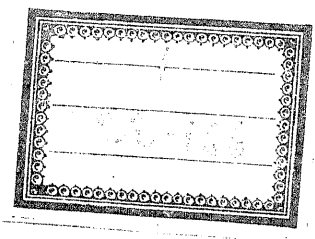

) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

A
1528

248

Del Collegio della Comp^{ta} de' Gesu di Iran. D.

SVMMA VNIVERSAE

MORALIS THEOLOGIAE,

ET CASVVM CONSCIENTIAE. *R. 9319*

A VTHORE LAELIO ZECCHO,
Theologo, & Iur. Vtr. Doct.

*In qua, quicquid ad hominum actus & mores rectè componendos, iuxta ordinem
Angelici Doctoris, in tota prima secundæ, & secunda secundæ, eius Summæ Theo-
logicæ parte, locis Sacræ Scripturæ, Sanctorum Patrum, & Philosophorum
Sententijs, necnon Iuristarum, Theologorum, ac Summistarum
Doctrinis, & casibus aucta & explicata continetur.*

*Additis quoq; Tractatibus de rerum Dominio, & de modis iustè id acquirendi, seu naturaliter,
seu iure gentium, aut humano, vel ex hominum consensu in contractibus (de singulis eo-
rum agendo) vel in vltimis voluntatibus (de eisdem vberimè pertractando) necnon
de ijs, quæ ad Horas Canonicas, Sanctorum cultum, & alia complura
attinent, copiosè, & faciliter explicatis.*

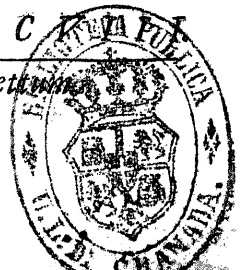
AD SANCTISSIMVM D. NOSTRVM
Clementem VIII. Pont. Max.

CVM TRIPlici INDICE.

B R I X I A E, M D X C

Apud Petrum Mariam Marchettum
Superiorum Permissu.

1802381

SANCTISSIMO,
ET BEATISSIMO
PATRI,
ET D. N. CLEMENTI VIII.
PONTIFICI MAXIMO

Lælius Zecchus sempiternam foelicitatem.

*V*M omnium, tum Philosopho-
rum, tum Sanctissimorum Pa-
trum, ea fuerit semper communis
sententia, Beatissime Pontifex,
innatum boni atque à summo re-
rum Opifice beatitudinis adipiscen-
de insitum desiderium, nulla alia
ratione assequi posse, nisi si vitijs

sublatis virtutes excoluntur, & quæ patefacta est nobis di-
uinitus via alacrius arriperetur: factum est, ut priscis illis
temporibus, nedum nostris, nil unquam pulchrius, nil salu-
brius habitum sit, quàm de ijs agere, quæ ad animos purgan-
dos ac illustrandos maximè conducerent. Quis enim non in-
telligat, eos ipsos præclaris monumentis memoriæ esse com-
mendatos, qui Philosophiam, circa syderum inspectionem
aberrantem, ad ciuitates, & domos, ac ad proprios animos
excolendos, reuocarunt? Quæ quidem re attentè inspecta vni
illi me totum addixi impensius lectioni, quæ non modo rectè
& honestè viuendi rationem traderet, quod & veteres Phi-

loſophi tentare conati ſunt, Verum etiam, quod caput eſt, demonſtraret quemadmodum vitijs ſubactis, virtutibusque comparatis, nobis cæli aditus pateret. Etenim ſic mihi perſuaſi, non parum adiumenti pijs ſtudioſis eſſe me allaturum, ſi que legumlatoreſ ſanxerunt, & ſummi Theologi & iuriſperiti ad actus hominum rectè componendos excogitarunt, ego breui & lucida methodo, multis vndique collectis & adiumentis, conflarem; nec non ea pro viribus digeſta atque ornata, emitterem. Quod, Deo Opt. Max. duce, que mea eſt ingenij tenuitas, aliqua ex parte aſſecutus, idipſum Sanctitati veſtræ ſacrandum cenſui. Quid enim incunclius, quid optatius illi eſſe poteſt, quam vt conſilia ineantur, quibus Reſpub. Chriſtiana tranquille degat, uſuramque vitæ huius inoffenſè traducat? Equidem, ne pluribus agam, cum ſtudioſorum atque officiorum tuorum magnitudo, in Pontificatus munere obeundo, id optimè teſtetur; conſido fore, vt, qui dudum aliud mearum lucubrationum munuſculum benignè acceperis, hoc idem qualecunq; eſt, tanta præſertim rerum lætitia, in qua Ferrarie Principatum Apoſtolice ſedi non minus ſapienter quàm ſœliciter peperisti, pro tua animi clementia, aſpernari minimè velis.

INDEX PRIMVS MATERIEVM,

ET CAPITVM OPERIS, IVXTA EIVSDEM
ordinem diſpoſitum.

De principijs Humanorum
actuum. j.par.pag.3

DE voluntario, & inuoluntario. i.par.pag.ca.
De circumſtantijs humanorū actuum. c.ii.i.p.37
De bonitate, & malitia humanorum actuum. c.iii.i.p.37
De regulis Humanorum actuum. i.p.42

De paſſionibus, vel affectionibus
animæ. j.par.46

DE paſſionibus animæ. c.i.i.p.ca.
De ſubiecto paſſionum animæ. cap.ii. ca.
De differentia paſſionum ad inuicem. cap.iii. 49
De bono & malo in animæ paſſionibus. cap.iiii. 51
De ordine paſſionū ad inuicē. c.v.53.
De paſſionibus in ſpeciali, & primo de amore. c.vi.54
De cauſa amoris. c.vii.56
De effectibus amoris. c.viii.58
De curatione amoris. c.ix.63
De odio. c.x.67
De remedijs odii. c.xi.69
De concupiſcentia. c.xii.p.ca.
De remedijs concupiſcentiæ. c.xiii.71
De delectatione. c.xiiii.73
De cauſa delectationis. c.xv.75
De effectibus delectationis. c.xvi.77
De bonitate & malitia, delectationum. c.xvii. 79
De remedijs delectationis malæ. c.xviii. pag. 80
De dolore & triſtitia ſcã m ſc. c.xix.81
De cauſis doloris & triſtitia. c.xx.84
De effectibus doloris & triſtitia. c.xxi.85

De remedijs triſtitia, vel doloris, c.xxii. pag. 86
De bonitate & malitia triſtitia, vel doloris. c.xxiii.93
De paſſionibus irascibilis, & primo de ſp. c.xxiiii.95
De timore ſecundum ſe. c.xxv.96
De obiecto timoris. c.xxvi.98
De cauſis timoris. c.xxvii.99
De effectibus timoris. c.xxviii.p.ca.
De remedijs timoris. c.xxix.101
De audacia. c.xxx.p.ca.
De ira ſecundum ſe. c.xxxi.103
De cauſa effectiua iræ, & de remedijs eius. c.xxxii.105
De remedijs iræ. c.xxxiii.106
De effectibus iræ. c.xxxiiii.

De Habitibus. I12

DE habitibus ſecundum ſe. c.i.p.ca.
De ſubiecto habituum. c.ii.114
De cauſa habituum quo ad illorum generationem. c.iii.116
De augmento habituum. c.iiii.118
De corruptione, & diminutione habituum. c.v.119
De diſtinctione habituum. c.vi.120

De Virtutibus. I22

DE virtutibus in generali, & primo quo ad ſuas eſſentias. c.i.p.ca.
De ſubiecto virtutis. c.ii.126
De diſtinctione virtutum intellectualiū. c.iii. 130
De diſtinctione virtutum moralium ab intellectualibus. c.iiii.133
De diſtinctione virtutum moralium ſecundum relationem ad paſſiones. cap.v. 136
De virtutum moralium ab inuicem diſtinctione. c.vi.138
De virtutibus Cardinalibus. c.vii.142

De virtutib. teologicis infusis.	c. viii. 145	De lege æterna.	c. iiii. 289
De causâ virtutum.	c. ix. 147	De lege naturali.	c. v. 293
De medio virtutum.	c. x. 151	De lege humana secundum se.	c. xvi. 297
De connexione virtutum.	c. xi. 154	De lege humana quo ad eius potestatem.	c. vii. 321
De æqualitate virtutum.	c. xii. 156	De legum mutatione.	c. viii. 341
De virtutum duratione post hanc vitam.	cap. xii j.	De lege veteri secundum se.	c. ix. 342
	fol. 159	De præceptis veteris legis.	c. x. 352
De donis.	c. xiii. 162	De præceptis moralibus veteris legis.	cap. xi.
De Beatitudinibus.	c. xv. 167		354
De fructibus Spiritus sancti.	c. xvi. 170	De præceptis cærimonialibus veteris legis secundum se.	c. xii. 361

De Peccato. 173

D e peccatis secundum se.	c. j. ea.	De præceptorum cærimonialium causis.	cap. xiii.
De peccatorum distinctione secundum se.	c. ij. 181	De duratione præceptorum cærimonialium.	c. xiiii. 366
De peccatorum comparatione ad invicem.	c. iiii. 189	De præceptis iudicialibus.	c. xv. 368
De subiecto peccatorum.	c. iiii. 196	De præceptorum iudicialium causa & ratione.	c. xvi. 369
De causis peccatorum secundum substantiam, & de causis quæ aggravant, & minuunt.	c. v. 201	De lege evangelicâ, quæ dicitur novâ, secundum se.	c. xvii. 372
De ignorantia quæ est causa peccati ex parte rationis.	c. vi. 204	De comparatione legis novæ ad veterem.	cap. xviii.
De causâ peccati ex parte appetitus sensitivi.	c. vii. 208	De his quæ continentur in lege novâ.	cap. xix.
De causâ peccati quæ est malitia.	c. viii. fol.		375

De Gratia. 378

D e Gratia secundum se.	c. j. ea.	D e Gratia secundum se.	c. j. ea.
An homo possit sine gratia verum aliquod cogitare.	c. ii. 380	An homo possit sine gratia verum aliquod cogitare.	c. ii. 380
An homo sine gratia possit velle, & facere bonum.	c. iiii. 383	An homo sine gratia possit velle, & facere bonum.	c. iiii. 383
An homo ex suis naturalibus sine gratia possit diligere Deum super omnia.	cap. iiii.	An homo ex suis naturalibus sine gratia possit diligere Deum super omnia.	cap. iiii.
An homo possit per sua naturalia, mandata legis adimplere sine gratia.	ca. v. fol.	An homo possit per sua naturalia, mandata legis adimplere sine gratia.	ca. v. fol.
	388		388
An homo naturæ viribus sine auxilio Dei speciali possit se ad gratiam disponere.	c. vi. 391	An homo naturæ viribus sine auxilio Dei speciali possit se ad gratiam disponere.	c. vi. 391
Verum homo possit resurgere à peccatis sine gratia.	c. vii. 393	Verum homo possit resurgere à peccatis sine gratia.	c. vii. 393
An homo sine gratia possit non peccare.	cap. viii.	An homo sine gratia possit non peccare.	cap. viii.
	394		394
An ille qui consequutus est gratiam, per seipsum possit operari bonum, & vitare peccatum absque auxilio gratiæ Dei.	c. ix. 399	An ille qui consequutus est gratiam, per seipsum possit operari bonum, & vitare peccatum absque auxilio gratiæ Dei.	c. ix. 399
An homo in gratia constitutus egat auxilio gratiæ ad perseverandum.	cap. x.	An homo in gratia constitutus egat auxilio gratiæ ad perseverandum.	cap. x.
	400		400

De Legibus. 248

D e legibus in communi.	c. j. ea.	De legibus in communi.	c. j. ea.
De legum diversitate.	c. ii. 256	De legum diversitate.	c. ii. 256
De effectibus legis.	c. iiii. 259	De effectibus legis.	c. iiii. 259

An gratia sit aliqua animæ nostræ qualitas.	c. xi. fol. 402	De necromanticis.	c. xix. 539
An gratia sit idem quod virtus, & charitas.	c. xii. 407	De lamiis, & strigibus.	c. xxi. 540
De divisione gratiæ in gratum facientem, & gratis datam, habitualem, & actualem, vocantem, & adiuvantem, sufficientem & efficacem.	c. xiii. 411	De diuinationibus.	c. xxi. 541
An gratia convenienter distingatur per operantem, & cooperantem, preuenientem, & subsequenter.	ca. xiiii. fol.	De prohibitionibus magicæ, diuinationis, incantationum, & huiusmodi, ac earum poenis.	c. xxi. 543
	417	De remediis maleficiorum.	c. xxiii. 545
Verum gratia gratis data convenienter ab Apostolo diuidatur.	capitulum xv. fol.	De Apostasia.	c. xxiiii. 548
	422	De blasphemia in generali.	c. xv. 553
An Deus sit causa gratiæ.	c. xvi. 424	De blasphemia in Spiritum sanctum.	c. xxvi. 557
An requiratur aliqua dispositio, vel preparatio ad gratiam ex parte hominis.	cap. xvii.	De vitis oppositis intellectu, & scientiæ, & primo de cecitate mentis.	c. xxvii. 560
	425	De præceptis fidei, scientiæ, & intellectus.	c. xxviii. 562
An homo possit scire se habere gratiam.	c. xviii. 428		
De iustificatione impij quæ est effectus gratiæ.	c. xix. 431		
De merito, quod est effectus gratiæ cooperantis, & principium operandi.	c. xx. 441		

De Spe. 563

D e spe secundum se.	c. i. ea.	De spe secundum se.	c. i. ea.
De subiecto spei.	c. ii. 567	De subiecto spei.	c. ii. 567
De dono timoris.	c. iii. 568	De dono timoris.	c. iii. 568
De desperatione opposita spei.	cap. iiii. fol.	De desperatione opposita spei.	cap. iiii. fol.
	575		575
De præsumptione.	c. v. 577	De præsumptione.	c. v. 577
De præceptis pertinentibus ad spem, & timorem.	c. vi. 579	De præceptis pertinentibus ad spem, & timorem.	c. vi. 579

De Fide. 449

D e fide quo ad eius obiectum.	c. j. ea.	De fide quo ad eius obiectum.	c. j. ea.
De actu fidei interiori.	c. ii. 458	De actu fidei interiori.	c. ii. 458
De exteriori actu fidei.	c. iiii. 463	De exteriori actu fidei.	c. iiii. 463
De ipsa fidei virtute.	c. iiii. 464	De ipsa fidei virtute.	c. iiii. 464
De habentibus fidem.	c. v. 469	De habentibus fidem.	c. v. 469
De causa fidei.	c. vi. 471	De causa fidei.	c. vi. 471
De effectu fidei.	c. vii. 472	De effectu fidei.	c. vii. 472
De dono intellectus, & scientiæ, fidei respondentibus.	c. viii. 477	De dono intellectus, & scientiæ, fidei respondentibus.	c. viii. 477
De dono scientiæ.	c. ix. 480	De dono scientiæ.	c. ix. 480
De infidelitate in communi.	c. x. 481	De infidelitate in communi.	c. x. 481
De hæresi.	c. xi. 490	De hæresi.	c. xi. 490
De superstitione.	c. xii. 523	De superstitione.	c. xii. 523
De superstitione indebiti cultus.	ca. xiii. fol.	De superstitione indebiti cultus.	ca. xiii. fol.
	524		524
De idolatria.	c. xiiii. ea.	De idolatria.	c. xiiii. ea.
De superstitione diuiniua.	c. xv. 526	De superstitione diuiniua.	c. xv. 526
De superstitionibus obseruantiarum.	cap. xvi.	De superstitionibus obseruantiarum.	cap. xvi.
	530		530
De magia.	c. xvii. 537	De magia.	c. xvii. 537
De operibus magorum, & maleficiorum.	cap. xviii.	De operibus magorum, & maleficiorum.	cap. xviii.
	536		536

De Charitate. 580

D e charitate, virtutibus adiunctis, & vitis oppositis, & primo secundum se.	c. i. ea.	De charitate, virtutibus adiunctis, & vitis oppositis, & primo secundum se.	c. i. ea.
De charitatis subiecto.	c. ii. 586	De charitatis subiecto.	c. ii. 586
De obiecto charitatis.	c. iiii. 596	De obiecto charitatis.	c. iiii. 596
De ordine charitatis.	c. iiii. 602	De ordine charitatis.	c. iiii. 602
De principali actu charitatis, qui est dilectio.	c. v. 609	De principali actu charitatis, qui est dilectio.	c. v. 609
De effectibus consequentibus principalem actum charitatis, qui est dilectio, & primo de gaudio.	c. vi. 613	De effectibus consequentibus principalem actum charitatis, qui est dilectio, & primo de gaudio.	c. vi. 613
De pace quæ est effectus dilectionis.	cap. vii.	De pace quæ est effectus dilectionis.	cap. vii.
	615		615
De misericordia effectu charitatis.	c. viii. fol.	De misericordia effectu charitatis.	c. viii. fol.
	616		616
De actibus exterioribus charitatis, & primo de beneficentia.	c. ix. 619	De actibus exterioribus charitatis, & primo de beneficentia.	c. ix. 619
De elemosina.	c. x. 622	De elemosina.	c. x. 622
De correctione fraternâ.	c. xi. 632	De correctione fraternâ.	c. xi. 632
De vitis oppositis charitati, & primo		De vitis oppositis charitati, & primo	

de odio.	c. xii. pag. 642.	tibus.	c. x. 20.
De accidia opposita gaudio ad charitatem pertinenti,	c. xiii. 645.		
de Invidia opposita gaudio ad charitatem pertinenti.	c. xiiii. 648.		
De discordia, quæ opponitur paci.	c. xv. pag. 651.		
De contentione, quæ opponitur paci.	cap. xvi. 652.		
De vitiis oppositis paci pertinentibus ad opus, & primo de schismate.	cap. xvii. pag. 653.		
de Bello, quod opponitur paci.	cap. xviii. pag. 656.		
de Rixa, quæ opponitur paci.	cap. xix. pag. 671.		
de Seditione quæ opponitur paci.	cap. xx. pag. 672.		
de Vitiis oppositis beneficentiæ, quæ oriuntur ex charitate, scilicet de scandalo.	cap. xxi. 673.		
De præceptis charitatis.	c. xxii. 679.		
De dono sapientiæ quod respondet charitati.	c. xxiii. 683.		
De stultitia quæ opponitur sapientiæ.	c. xxiiii. 685.		

PARS SECUNDA.

De virtutibus Cardinalibus.

De prudentia.

D e prudentia secundum se.	cap. i. p. ca. 77.
De partibus prudentiæ.	c. ii. 8.
De singulis partibus prudentiæ.	c. iii. 9.
De partibus subiectivis prudentiæ.	c. iiiii. pag. 10.
De virtutibus adiunctis prudentiæ.	ca. v. pag. 12.
De dono consilii, quod respondet prudentiæ.	c. vi. 12.
De vitiis oppositis prudentiæ, & primo de imprudentia.	c. vii. 14.
De negligentia.	c. viii. 16.
De vitiis oppositis prudentiæ quæ habent similitudinem cum ipsa.	c. ix. 17.
De præceptis ad prudentiam pertinentibus.	

De Iustitia.

D e iustitia, virtutibus annexis, & primo de iure.	c. i. ca. c. ii. 26.
De iniustitia.	c. iii. 32.
De iudicio.	c. iiiii. 35.
De partibus iustitiæ, vel eius speciebus.	cap. v. 40.
De dominio, seu rerum appropriatione, iustitia vel iniustitia in eo existente.	cap. vi. 41.
de Dominio non pleno spectati, & primo de usu.	c. vii. 45.
de Usufructu.	c. viii. 46.
de Servitutibus.	c. x. 52.
De possessione.	c. xi. 63.
De rerum communiõne, & diuisione, quando facta, & quæ commodior extiterit.	c. xii. 70.
Cui competat rerum dominium habere.	cap. xiii. 72.
De obiecto domini, vel quarum rerum dominium concedatur, vel non.	cap. xiiii. 75.
Quæ communia naturaliter sint, nec alicui specialiter appropriantur.	ca. xv. pag. 77.
De modis acquirendi dominium in particulari, & primo ex legis dispositione, & primo de mancipijs, vel servis.	cap. xvi. 80.
De acquisitione domini earum rerum, quæ in nullius bonis sunt, & primo de venatione, piscatione, & aucupio.	cap. xvii. 83.
De pascuis, & Nemoribus.	c. xviii. 84.
de Theauris.	c. xix. 91.
de Acquisitione domini earum rerum, quæ domino carent.	c. xx. 92.
de Acquisitione eius quod per alluvionem, vel aliam mixtionem alicui adijcitur.	c. xxi. 93.
de Acquisitione domini, legis autoritate ex præscriptione, & usurpatione.	c. xxii. 96.
de Acquisitione domini, per pœnas, legis autoritate alicui inflicta, & alteri applicatas.	c. xxiii. 113.
De modis acquirendi dominium rerum ex facto hominis, & primo ex facto nullo	

nullo ob legis solennitatem omittam.	cap. xxiii. 121.	De successione ab intestato.	cl. vij. 279.
De modis acquirendi rerum dominium, vel non, ex facto à lege reprobato.	cap. xxv. 121.	De testamentis.	c. lvij. 298.
De contractibus in communi.	cap. xxvj. pagina 126.	De substitutionibus.	c. lix. 329.
De obligationibus.	c. xxvij. 132.	De codicillis.	c. lx. 360.
De mora, culpa, dolo, vi, metu, negligentia, casibus fortuitis, & interesse.	cap. xxviii. 137.	De legatis.	c. lxj. 363.
De pactis.	c. xxix. 148.	De officio, onere, & commodo hæredis.	cap. lxij. 395.
De mutuo.	c. xxx. 155.	De homicidio, remissivè.	c. lxiiij. 425.
De commodato.	c. xxxj. 157.	De peccatis aliarum iniuriarum quæ in personam committuntur.	c. lxiiij. ea.
de Deposito.	c. xxxij. 161.	De furto, remissivè.	c. lxxv. 427.
de Præcario.	c. xxxiiij. 167.	De peccatis in iudicio.	c. lxxvj. ead.
de Donationibus.	c. xxxiiij. 169.	De peccatis accusatorum.	c. lxxvij. ead.
De emptione, & venditione.	c. xxxv. 192.	De peccatis testium.	c. lxxviii. 428.
De venditione dilata solutione.	pagina 212.	De peccatis reorum.	c. lxxix. ead.
De venditione, cum pacto de retrovendendo.	c. xxxvij. ead.	De peccatis aduocatorum.	c. lxx. ead.
De usura.	c. xxxviii. 213.	De contumelia.	c. lxxj. 429.
De permutatione.	c. xxxix. ead.	De detractone.	c. lxxij. 431.
De montibus pietatis.	c. xl. 214.	De usurratione.	c. lxxiiij. 437.
De cambijs.	c. lxj. ead.	De derisione.	c. lxxiiij. ead.
De locato, & conducto.	c. lxij. 215.	De maledictione.	c. lxxv. 438.
De censibus.	c. lxiiij. 226.	De iustitiæ partibus potentialibus.	cap. lxxvj. 440.
De emphyteusi.	c. lxiiij. ead.	De acceptione personarum.	cap. lxxvij. pagina 442.
De feudis.	c. xlv. 232.	De restitutione.	c. lxxvij. 459.
De dote constitutione.	c. xlvi. 248.	De partibus potentialibus iustitiæ.	cap. lxxix. 514.
De contractibus innominatis.	cap. xlviij. pagina 254.	De religione.	c. lxxx. ead.
De pignoribus.	c. xlviij. 255.	De deuotione.	c. lxxxj. 517.
De fideiussoribus.	c. xlix. 256.	De oratione.	c. lxxxiiij. 518.
De pœnæ appositione.	c. l. 262.	De horis canonicis.	c. lxxxiiij. 532.
De iuramento, quo contractus firmatur.	cap. lj. 263.	De processionibus.	c. lxxxiiiij. 559.
De solutionibus.	c. liij. 265.	De adoratione.	c. lxxxv. 561.
De notationibus, delegationibus, &c.	cap. liij. 271.	De sacrificio.	c. lxxxvj. 562.
De compensationibus.	c. liiiij. 272.	De oblationibus, & primitijs.	c. lxxxvij. pagina 564.
De transactionibus.	c. lv. 274.	De decimis.	c. lxxxviiij. 571.
De ultimis voluntatibus.	c. lvj. 278.	De voto.	c. lxxxix. 572.
		De cultu sanctorum.	c. xc. 604.
		De tentatione Dei.	c. xcj. 610.
		De peritio.	c. xcij. 612.
		De sacrilegio.	c. xciiij. 614.
		De simonia.	c. xciiiij. 617.

INDEX ALTER MATE- RIERVM OPERIS,

ordine Alphabetico digestus.

A		Contumelia.	ij.p.429
A Cceptio personarum.	ij.par. fol. 442	Contractus in communi.	ij.p.126
Accidia.	ij.p.645	Contractus innominatus.	ij.p.254
Accusator.	ij.p.427	Culpa.	ij.p.139
Actus humani, vt boni vel non.	j.p. 37	D	
Adoratio.	ij.p.561	Decima.	ij.p.371
Aduocatus.	ij.p.428	Delectatio, vt est passio animæ.	j. parte 73. cum seq.
Alchimia.	j.p.539.n.2	Delegatio debitoris.	ij.p.271
Alluuium.	ij.p.93	Deliberatio hæredis.	ij.p.393
Amor, vt est passio animæ.	j.p.54. cū seq.	Depositiū.	ij.p.161
Apostasia.	j.p.548	Desperatio, vt est passio animæ.	ij.p.91
Astronomia.	j.p.527.n.6	Desperatio, vt est vitium oppositum virtuti spei.	ij.p.579
Asturtia.	ij.p.18	Detractio.	ij.p.431
Audacia, vt est passio animæ.	j.p.101	Derisio.	ij.p.437
Augurium.	j.p.529.n.8	Deuotio.	ij.p.517
B		Dilectio, vt est effectus charitatis.	j.p.609
Beatitudines.	ij.p.167	Discordia.	j.p.651
Bellum.	j.p.656	Dispensatio in legibus.	j.p.346.n.10
Beneficentia, vt est actus charitatis.	j.p. fol. 619	Diuinitio.	j.p.526.541
Beneficiatus.	ij.p.566	Diuisio fratrum.	ij.p.407.n.12
Blasphemia in spiritum sanctū.	j.p.557	Dolor, vel tristitia, vt est passio animæ.	j. parte 31
Blasphemia in communi.	j.p.553	Dolus.	ij.p.18.141
C		Dominium rerum, vel earū appropriatio.	ij.p.41. cum seq.
Abala.	j.p.540	Dona spiritus sancti.	j.p.162.177.180. & 683.
Carcer.	ij.p.426.n.4.5	Donatio.	ij.p.169
Charitas, virtus.	j.p.580. cum seq. 679	Dos.	ij.p.248
Casus fortuiti.	ij.p.145	E	
Cæcitas mentis.	j.p.560	Elemosyna.	j.p.622
Cessio.	ij.p.271	Electio, Theologicè.	j.p.13.n.18
Circumstantiæ humanorum actuum.	j. parte 35. cum seq.	Euprio.	ij.p.192
Codicillus.	ij.p.360	Emphyteusis.	ij.p.226
Collatio bonorum.	ij.p.402.n.12	Exhæredatio.	ij.p.305. nu. 11
Commodatum.	ij.p.157	Executor testamenti.	ij.p.324.n.26
Compensatio.	ij.p.272	F	
Concupiscentia.	j.p.32.n.34. & f.69. & seq.	Falcidia.	ij.p.416.n.18
Correctio fraterna.	j.p.632	Fendum.	ij.p.232
Conscientia.	j.p.48	Fides, virtus Theologica.	j.p.449. cū seq.
Consensus.	j.p.17.n.20	Fiduciosus.	ij.p.256
Consilium, Theologicè.	j.p.15.n.19	Fideicommissum.	ij.p.346.n.29
Consuetudo.	j.p.341.n.3. cum seq.	Fraus.	ij.p.19
Contentio.	j.p.652	Fruitiō.	

Index Materiarum.

Fruitiō.	j.p.11.n.16	N	
Fructus spiritus sancti.	j.p.170	Necromantia, Necromantici.	j.p. fol. 539
G		Negigentia.	ij.p.16.139
Abella.	ij.p.455.n.16	Novatio.	ij.p.271
Gaudium, vt procedit ex charitate.	j.p.613	O	
Gratia Dei in communi, & speciali.	j.p. fol. 378. cum seq.	Blatio.	ij.p.564
H		Obligatio, legaliter.	ij.p.132
Abitus, Theologicè.	j.p.112	Ocium, vt est passio.	j.p.67
Hæreditas.	ij.p.279	Ocium, vt est vitium.	ij.p.642
Hæres.	ij.p.393	Omissio.	ij.p.441
Hæresis, Hæretici.	j.p.490	Oratio.	ij.p.518
Horæ canonicæ.	ij.p.532	P	
I		Actum.	ij.p.113
Dololatria.	j.p.525	Passiones, vel affectiones animæ.	j.p. 46. cum seq.
Ignorantia.	j.p.33.n.35. & 204	Pascua.	ij.p.88
Imperium, Theologicè.	j.p.22.n.22	Pax.	j.p.615
Imprudens.	j.p.14	Peccata, vel peccatum in communi.	j.p. fol. 173
Infidelitas, in communi.	j.p.481	Peccatum originale.	j.p.220
Iniustitia.	ij.p.32	Peccatum mortale, & veniale.	j.p.241
Iniuria.	ij.p.425	Permutatio.	ij.p.213
Incerta.	ij.p.92	Petrinum.	ij.p.612
Intellectus.	j.p.26. nu. 25. cum seq.	Pœna.	ij.p.96
Intentio.	j.p.12.n.17	Possessio, legaliter.	ij.p.63
Interesse.	ij.p.146	Potestia, phisicè.	j.p.4.n.5: 33: 34. cū seq.
Inuentarium hæredis.	ij.p.395.n.3	Præcarium.	ij.p.167
Inuidia.	j.p.648	Præsumptio, vt est vitium.	j.p.577
Ita, vt est affectio animæ.	j.p.103	Præscriptio.	ij.p.96
Index.	ij.p.427	Primitiæ.	ij.p.571.n.12
Iudicium in communi, & temerarium.	ij. parte 35	Processio.	ij.p.559
Iuramentum in contractu.	ij.p.263	Prudentia.	ij.p.2. cum seq.
Iustitia, virtus.	ij.p.21. cum seq.	Prudentia carnis.	ij.p.17
Iustificatio peccatoris.	j.p.431	R	
L		Atio, rheologicè, & phisicè.	j.p. fol. 26.n.27
Eges in cōmuni, & speciali.	j.p.248	Religio, virtus.	ij.p.515
Legatum.	ij.p.363	Restitutio.	ij.p.459
Locatio.	ij.p.215	Reus.	ij.p.428
Lucrum turpe.	ij.p.121	Rixa.	ij.p.671
M		S	
Agia, Magi.	j.p.531. cū seq. 543	Acrificium.	ij.p.562
Maledictio.	ij.p.438	Sacrilegium.	ij.p.614
Maleficium.	j.p.545	Sancti.	ij.p.604
Meritum, apud Deum.	j.p.441	Scandalum.	ij.p.673
Mertus.	j.p.31.n.33. ij.p.145	Seditio.	ij.p.672
Misericordia, vt est effectus charitatis.	j. parte 616	Serui, vel mancipia.	ij.p.79
Mora.	ij.p.137	Seruitutes vrbanz, & rusticæ.	ij.p.52
Mutuum.	ij.p.155	Schisma.	ij.p.653
		Scrupulus.	ij.p.441
		Silua.	ij.p.883
		Simoo.	

Index Materierum.

Simonia.	ij. p. 617	Transgressio.	ij. p. 441. n. 2
Solemnitas.	ij. p. 120	Trebellianica.	ij. p. 414. n. 17
Sollicitudo futurorum.	ij. p. 19	Timor, vt est passio animæ.	j. p. 96
Solutio.	ij. p. 265	Timor, vt est donum spiritus sancti.	j. p. pagina 568
Somnium.	j. p. 528. n. 7		
Sortilegium.	j. p. 529. n. 9		
Spes, vt est passio animæ.	j. p. 98		
Spes, virtus Theologica.	i. p. 563		
Striges.	j. p. 540		
Stultitia.	j. p. 685		
Substitutio testamentaria.	ij. p. 329		
Successio.	ij. p. 279		
Suffragatio.	ij. p. 437		
Superstitio.	j. p. 523. cum seq.		
V			
		Venatio.	ij. p. 83
		Venditio.	ij. p. 192
		Violentia, vel vis.	j. p. 30. n. 32. ij. p. 144
		Virtus, vel virtutes in communi.	j. par. pag. 122
		Voluntarium, & inuoluntarium.	j. par. pag. 1. cum seq. & pag. 27
		Voluntas.	j. p. 4. n. 6. cum seq.
		Voluntas vltima.	ij. p. 278
		Votum.	ij. p. 572
		Vfus, Theologicè.	j. p. 20. n. 21
		Vfus, legaliter.	ij. p. 45
		Vfus fructus.	ij. p. 46
T			
Entatio Dei.	ij. p. 610		
Thefaurus.	ij. p. 91		
Titamentum.	ij. p. 291		
Testis.	ij. p. 428		

**INDEX RERVM,
ET SENTENTIARVM,
Quæ in hac Summa continentur.**

A	Adiucatus quando patrocinium præsta- re teneatur. ij. p. 428
Acceptio personarum quid sit. ij. p. 442. n. 1	Adiucare quis non possit. ead.
Acceptio personarum est peccatū mortale ex genere. 443. n. 4	Adiucatus, vt peccet in eius officio. ead.
Acceptio personarum quā dicat hñi. ead. n. 5	Adiucatus an pro officio mercedem re- cipere possit. ead.
Acceptio personarū, vt incurri possit in impositione onerum, & exemptione ab eis. 453. n. 12	Alchimicum aurum an arte, vel dæmo- nis opera fieri possit. j. p. 529. n. 2
Acceptio personarū, vt committi possit in delatione honorum, & reuerentia pagina 454. n. 13	Alluio qd sit, & quoruplex. ij. p. 93. n. 2
Acceptio personarum an committatur in iudicio, & quomodo. 455. n. 14	Alluione accrescens cuius sit, quando, & quomodo. ead. n. 2
Acceptio personarum an cadat in gabel- lis, & gabellæ quæ iustæ sint, quado, & vt peccetur in eis. ead. n. 14	Amor vnde dicat, quid sit, & quoruplex, & est passio aīe. j. p. 54. 55. n. 1. 2. 3. 4.
Acceptilatio quid sit, & quis eius effe- ctus. ij. p. 272. n. 3	Amor, amicitia, charitas, dilectio, an idē sint, vel differant. 56. n. 5
Accidia quid sit. j. p. 645. n. 1	Amor concupiscentiæ, & amicitia vt dif- ferant. ead. n. 6
Accidia mala. 646. n. 2	Amoris causa est bonum, & pulchrum, & quomodo. 56. 57. n. 1. 2.
Accidia est peccatum. ead. n. 3	Amor causatur à cognitione, & similitu- dine, & vt non, & ex quibus alijs cau- setur. 57. 58. n. 3. 4. 5
Accidia an sit speciale vitium. ead. n. 4	Amor causat quietem, & mutuam adhe- sionem, & quomodo. 59. n. 1. 2
Accidia an sit peccatū mortale, & quan- do non. 647. n. 5	Amare amantem est naturale. 60. n. 3
Accidia est vitium capitale, & quæ eius filia. ead. n. 6	Amor an faciat extasim, & quomodo, & zelum. 60. 61. n. 4. 5
Actio humana est bona, vel mala, & q̄ sic dicatur. j. p. 37. n. 1	Amor boni cōuenientis non lædit aman- tem, disconuenientis sic. 62. n. 6
Actus humanus est bonus, vel malus, laudabilis vel vituperabilis, merito- rius, vel demeritorius. j. p. 41. n. 4	Amor est causa omnium quæ homo agit, & quomodo. 63. n. 7
Accusare tenet quis cū p̄m̄ est in reipu- blica perniciē, & p̄t probari. ij. p. 427	Amor qualiter secundum sacros, & phy- sosophos curetur. ead. n. 8
Accusatio debet fieri in scriptis. ead.	Amor secundum medicos, vnde causat, quomodo cognoscatur amans, & vt curetur. 54. n. 2
Accusatio quomodo fiat iniusta. ead.	Angeli boni vel mali non possunt peccare venialiter, sed mali mortaliter. j. p. pagina 246. n. 4
Accusator deficiens in probatione, tene- tur ad posnam talionis. ead.	Angeli ex charitate sunt diligendi. j. p. pagina. 601. n. 4
Adoratio quid sit. ij. p. 561. n. 2	Animalia capta an sūt capiētis, vel nō, aut aues sint, aut quadrupedes. ij. p. 84. n. 2
Adoratio consistit in actu interiori, & exteriori. ead. n. 2	Appetitus delectationis an sit fortior, q̄ fuga tristitiæ. j. p. 83. n. 7
Adoratio an sit fienda in loco determi- nato. ead. n. 3	

Index Rerum, & Sentent.

Apostasia vnde dicatur, & quid significet. j.p. 548. n. 1
 Apostasia quatuorplex sit, & quæ qualibet, & vt in ijs peccetur, & quæ poenæ incurrantur. 548. n. 2
 Apostatas à fide ecclesia punire potest. pagina 550. n. 3
 Arborea plantata cuius sint. ij. p. 24. n. 3
 Ars habitus intellectus, an sit virtus speculatiua. j.p. 131. n. 4
 Astronomia an licita sit, vel non, & in quibus, cum eius poenis. 527. n. 6
 Astutia an sit peccati, & quò. ij. p. 18. n. 4
 Attentio requiritur in diuino officio recitando, & quomodo. 546. n. 9
 Audacia, vt passio quid sit. j.p. 101. n. 1
 Audacia contrariatur timori, & consequitur spem, & an ex defectu causetur, & quibus alijs. j.p. 102. n. 2. 3. 4
 Audacia effectus est, & ij sunt prompiores in principio, quàm in fine, fortes contra, & quare. ead. n. 5
 Audaces sunt qui sunt boni. 103. n. 6
 Auguria illicita sunt, cum eorum poenis. pagina 529. n. 8
 Auxilium speciale quid sit, & quid generale. 379. n. 2

B

Beneficentia quid sit, & in quo consistat. j.p. 619. n. 1
 Beneficentia quid dicat. 620. n. 2
 Beneficiendum est omnibus, & quomodo. ead. n. 3
 Beneficere quibus magis debeat. 621. n. 4
 Beneficentia an sit distincta à charitate. ead. n. 5
 Beneficia sub mortali sunt cõferenda digniori, & quis sit talis. ij. p. 443. n. 6
 Beneficium habenti an aliud conferri possit, & beneficiorum pluralitas an liceat. 449. n. 9
 Beneficarij an sint domini reddituù beneficiorum. ij. p. 566. n. 6
 Beneficarij consumentes in nõ pios vsus redditus beneficiorum, an peccent, & teneantur ad restitutionem. ead. n. 7
 Beneficarij redditus hospitalium, vel fabricarum separatos vsurpantes, furtum committunt. 567. n. 8
 Beneficarius quid possit circa redditus beneficij, & vt de ijs disponere. ea. n. 7
 Beneficia sunt inuendibilia. ij. p. 628. n. 1

Beneficij collatio ob metum, an simoniaca. 631. n. 15
 Beatitudines quid sint. j.p. 167. n. 1
 Beatitudines distinguuntur à virtutibus, & donis, & quomodo. ead. n. 2
 Beatitudines actus an sint, vel merita vel præmia, & quomodo. ead. n. 4
 Beatitudines quæ, & conuenienter enumerantur. 168. n. 4
 Beatitudinum præmia conuenienter enumerantur. 169. n. 5
 Bellum vnde dicatur. j.p. 656. n. 1
 Bellum vnde inductum. ead. n. 2
 Bellum qualiter indiceretur, & vt hodie. pagina ead. n. 3
 Bellum fugiendum est ex multis causis, si fieri potest. 657. n. 4
 Bellum, vt iustum sit, quæ requirantur. pagina ead. n. 5
 Bellum an possit indici aduersus infideles, ob solam infidelitatem, & ex quibus causis. 658. n. 6
 Belli finis qualis esse debeat, & vt conditiones eius intelligantur. j.p. 659. n. 7
 Bellum inferre quis possit, & non. 660. n. 8
 in Bello iniusto pugnare non licet, & quod sit tale. ead. n. 9
 in Bello dubio qui possint bellare. j. par. pagina 661. n. 10
 Bellum licitum est si legitime fiat, & quod sit tale. 664. n. 11
 in Bello iusto quæ liceant, & non. ead. n. 12
 in Bello an fieri possit cõpositio, & quid in damnum aliorum. 668. n. 13
 Bellum gerere prohibentur clerici, & an per alios. 669. n. 14
 Bellum gerere quibus casibus clerici possunt. ead. n. 15
 Bellum gerentes clerici casibus nõ permittis, quas poenas incurrãt. 670. n. 16
 Bellum agere diebus festis an liceat. j. p. pagina ead. n. 17
 Bona domino carentia quatuorplex sunt. ij. p. 92. n. 1
 Bonum facere, & malum vitare iustitiæ sunt partes. ij. p. 440. n. 1
 Bonitas, vel malitia actus humani interioris vnde dependeat. j.p. 39. n. 2
 Bonitas vel malitia actus humani exterioris, an sit magis ex interiori actu, vel exteriori, & quis is sit. ibi. 40. n. 3
 Blasphemia quid significet. j.p. 553. n. 1

Blas-

Index Rerum, & Sentent.

Blasphemia quatuorplex, & quæ qualibet. ead. n. 2
 Blasphemiarum quæ hæreticales sunt, & earum poenæ. ead. n. 3
 Blasphemus, & blasphemia quid dicatur. 554. n. 4
 Blasphemia quòd peccatum sit, quòd, & quomodo. ead. n. 5
 Blasphemia an sit maximum peccatorum. 555. n. 6
 Blasphemiarum poenæ quæ. 556. n. 7
 Blasphemia an sit in damnatis, & vt. j. p. pagina 557. n. 8
 Blasphemia in spiritum sanctum, quæ dicatur. j. p. ead. n. 1
 Brenia suspendere ad collum an licitum sit, & quibus conditionibus, vel non. j. p. 531. n. 4
 Bruta aliqua fera sunt, aliqua domestica. C. ij. p. 83. n. 1
 Abala magica an vera sit, & licitata. j. p. 540. n. 3
 Cantus in ecclesia in diuinis laudibus quòd, & cur inductus. ij. p. 554. n. 15
 Canonizare quid sit, & eius effectus. ij. p. 604. n. 4
 Canonizatio sanctorum utilis est. ead. n. 5
 Canonizare sanctos ad quæ solum pertinet. ead. n. 6
 Canonizari quis possit. 605. n. 7
 Canonizatio qua forma fiat. ead. n. 8
 non Canonizatum an liceat inuocare. pagina 606. n. 9
 Carceri tradere reum publicæ potestas potest, & quid de alijs. ij. p. 426. n. 4
 Carceratus quid possit, vel non. ead. n. 5
 à Carcere liberare quis possit. ead. n. 6
 Casus fortuitus quis dicat. ij. p. 145. n. 25
 Casus fortuitus quot modis contingat. pagina ead. n. 26
 Casus fortuitus quid præster. ead. n. 27
 Casus fortuitus à quo probandus, & quomodo. 146. n. 28
 Charitas non potest esse sine alijs virtutibus. j. p. 155. n. 3
 Charitas non potest esse sine fide, & spe. pagina 156. n. 4
 Charitas est præcipua inter virtutes theologicas. 159. n. 6
 Charitas manet in gloria vbi perficitur. pagina 161. n. 6
 Charitatis modus an sit in præcepto. j. p.

pagina 358. n. 10
 Charitas vnde dicatur. j. p. 580. n. 1
 Charitas de quo dicatur. 581. n. 2
 Charitatis variae definitiones. ead. n. 3
 Charitatis laudes. ead. n. 4
 Charitas est amicitia hominis ad Deum. pagina 582. n. 5
 Charitas est quid creatum in anima, & quomodo. 583. n. 6
 Charitas est virtus. ead. n. 7
 Charitas est virtus specialis. 584. n. 8
 Charitas an sit vna virtus. ead. n. 9
 Charitas est excellentissima virtutum. pagina ead. n. 10
 sine Charitate an possit esse aliqua vera virtus. 585. n. 11
 Charitas est forma virtutum, & quomodo. 586. n. 12
 Charitas est in voluntate, vt in subiecto. pagina ead. n. 11
 Charitas causatur in nobis ex infusione, & quomodo. 587. n. 2
 Charitas qualiter infundatur. ead. n. 3
 Charitas an augetur. ead. n. 4
 Charitas quomodo augetur. 588. n. 5
 Charitas an augetur per quemlibet actum charitatis. 589. n. 6
 Charitas an augetur in infinitum. 593. n. 7
 Charitas in hac vita an possit esse perfecta. ead. n. 8
 Charitas viæ, & patriæ an sint eiusdem speciei. 594. n. 9
 Charitatis gradus quot, & quæ sint. ea. n. 10
 Charitas an possit diminui. ead. n. 11
 Charitas patriæ an possit amitti, & quid viæ. 595. n. 12
 Charitas per vnum actum peccati mortalis amittitur. ead. n. 13
 Charitas extenditur ad dilectionem Dei, & proximi. 596. n. 1
 Charitas an sit ex charitate diligenda. pagina ead. n. 2
 Charitas an extendatur ad creaturas irracionales, & quomodo. ead. n. 3
 Charitas an sit ad seipsum. ead. n. 4
 Charitas an extendi possit ad corpus proprium, & quomodo. 597. n. 5
 in Charitate ordo est seruandus. 602. n. 1
 Charitatis ordo an maneat in patria. pagina 609. n. 13
 Charitatis est magis proprium amare, quàm amari. ead. n. 11

Cha-

Charitatis præcepta cur non connume-
rentur in decalogo. j.p. 679. n. 1
de Charitate an debeat dari aliquod præ-
ceptum, & quomodo. ead. n. 2
de charitate danda fuere duo præcepta,
de dilectione Dei, & proximi. ead. n. 3
Charitas Dei, & proximi, an sint eiusdem
speciei. 680. n. 4
Charitatis duo præcepta sufficiunt. ea. n. 5
Charitatis Dei præceptum an impleatur
perfectè in via, & quomodo. 681. n. 9
Charitatis ordo cadit sub præcepto. j.p.
pagina 682. n. 11
Cedens bonis an teneatur in conscientia
restituere creditoribus. ij.p. 486. n. 22
Cæcitas mentis quid sit. j.p. 560. n. 1
Cæcitas mentis an sit peccatum. 561. n. 2
Cæcitas mentis unde oriatur. 562. n. 4
Cæceremonialia præcepta pertinent ad cul-
tum Dei. j.p. 361. n. 1
Cæceremonialia præcepta veteris legis in
quibus consistunt, & quid præscribe-
bant. ead. n. 2
Cæceremonialia præcepta quid significa-
rent. ead. n. 3
Cæceremonialia præcepta sunt figuralia.
pagina 363. n. 4
Cæceremonialia præcepta multa esse de-
buere. ead. n. 5
Cæceremoniæ veteris legis diuiduntur cõ-
uenienter in sacrificia, sacramenta, sa-
cra, & obseruantias. ead. n. 6
Cæceremonialia præcepta hñt cãm. 364. n. 1
Cæceremonialia præcepta habet causam
literalem, figuralem, & mysticam. ead. n. 2
Cæceremoniæ ad sacrificia pertinentes ha-
bent rationem conuenientem. ea. n. 3
Cæceremoniarum ad sacra pertinentium
ratio assignatur. 365. n. 4
Cæceremoniæ an fuerint ante legem scri-
ptam, & quomodo. 366. n. 1
Cæceremoniæ legis veteris an iustificarēt,
& quomodo. ead. n. 2
Cæceremoniæ veteris legis quando cessa-
rint. 367. n. 3
Circumstantia quid sit, & quotuplex. j.p.
pagina 35. n. 1. 2
Circumstantiæ quomodo causentur, quæ,
& quot sint. ibi. n. 3. & 36. n. 4
Codicillus quid sit. ij.p. 360. n. 1
Codicillorum species quæ. ead. n. 3
Codicilli de quibus bonis fiant. ead. n. 3

Codicilli quando fiant. 361. n. 4
Codicilli forma quæ. ead. n. 5
Codicillaris clausula quid sit, vbi appo-
natur, & quid operetur. ead. n. 6
Cordis noie quid intelligat. j.p. 681. n. 7
Cõmodatiuū dicat, & quid sit. ij.p. 157. n. j
Cõmodari q̄ res possint, vel nõ. 158. n. 2
ex Commodari natura q̄ veniant. ea. n. 3
Cõpensatione qd sit, & quotuplex. ij.p. 272
Compenfari quæ possunt. 272. n. 2
Compenfari quæ non possunt. 273. n. 3
Cõpensatione cõtra quos possit obijci. ea. n. 4
Clerici quotuplicia bona possideant. ij.p.
pagina 563. n. 5
Clerici qualiter olim viuerent, & bona
ecclesiæ distribuarent. 566. n. 5
Commatio rerum in statu innocentie
fuit conueniens. ij.p. 70. n. 2
Cõtio vxorũ semper fuit phibita. 71. n. 4
Communia quæ naturaliter sint. 77. n. 1
Communia quæ omnibus sint. 78. n. 3
Cõicare cũ infidelib. an liceat. j.p. 551. n. 4
Confessio est actus fidei. j.p. 463. n. 1
fidei Confessio exterior ad salutem est
necessaria, & quando. ead. n. 2
Concupiscentia quid sit, & quid eius noie
veniat, & quõ diuidatur. j.p. 70. n. 1. 2
Concupiscentia est solum in vi concupi-
scibili, & appetitu sensitivo, & est spe-
cialis passio. ead. n. 3. 4
Concupiscentia alia est naturalis, alia
præter naturam. ead. n. 5
Concupiscentia an sit infinita. 71. n. 4
Concupiscentia quõ curretur. ead. n. 1
Consilij donum quid sit, & cur detur à
Deo. ij.p. 12. n. 3
Consilij donum poni debet inter dona
spiritus sancti. 13. n. 1
Cõsiliu donu rñdet dono prudẽcie. ea. n. 3
Consilij donu manet in patria. ead. n. 4
Consilij dono respondet quinta beatitu-
do, de misericordia. ead. n. 5
Consilium quid sit, quis consulat, quis
eius finis. j.p. 15. n. 1. 9
Cõscientia quid sit, quotuplex, quis eius
actus. j.p. 42. 43. n. 2. 3. 4
Conscientia, qualiter obliget, & eronea
an excuset. ibi. 43. n. 5. 6
Conscientia bona quæ sit, & eius condi-
tiones. ibi. 45. n. 8
Consensus quid sit, de quibus reb⁹, quotu-
plex, & quõ in eo pcedat. j.p. 17. n. 20
Consensus

Cõsensu in delectatione an sit mortale,
veniale, vel nullu peccatu. j.p. 199. n. 8
Consuetudo habet vim legis, & legẽ ab-
rogat, & interpretatur. j.p. 341. n. 3
Consuetudo quomodo inducat. 342. n. 4
Consuetudo quibus casibus non valeat.
pagina ead. n. 5
Consuetudinis effectus quis sit. 344. n. 6
Consuetudo qualiter sit interpretanda,
& à quõ. ead. n. 7
Consuetudo qualiter tollatur. 345. n. 8
Cõsuetudinẽ probare q̄s teneat. 346. n. 9
Contractus vnde introducti, quando, &
quæ. ij.p. 126. n. 1
Contractus qualiter diuidatur. 127. n. 3
ad Contractus validitatem, quæ requi-
rantur. 128. n. 4
in Contractibus quæ sint de essentia, &
quæ accidentalia. ead. n. 5
Contractus qb. modis fieri possint. ea. n. 6
Contractus vnde vim accipiant. ead. n. 7
Contractus qualiter intelligatur. ea. n. 8
Contractus an possit conferri in volun-
tatem alterius. ead. n. 9
Contrahere quis possit, vel nõ. 129. n. 10
in Contractum, quæ res cadere non pos-
sunt. 130. n. 11
Contractus liberi esse debent, aliàs non
tenent, & quomodo. 132. n. 12
Contractus post factum sunt necessarij.
pagina ead. n. 13
Contractus innominati qui dicantur, qui
sint, & quid ex eorum natura veniat.
ij. parte 254. n. 1
Cõtatio quotuplex, & quid sit. j.p. 652. n. 1
Contentionis mala. ead. n. 2
Contentio an sit peccatum mortale, &
quando non. 653. n. 3
Contentio fugienda. ead. n. 4
Contentio est filia inanis gloriæ. ea. n. 5
Contumelia vnde dicatur, quid sit, &
quale peccatum. ij.p. 429. n. 1
Contumelia vitanda, & eius mala. ea. n. 2
Contumelia proprie consistit in dictis,
extensè in factis. ead. n. 3
Contumeliosus ad quid teneat. 430. n. 6
Contumelia an sit peccm mortale. ea. n. 7
Contumelia an sit sustinenda, & an qñ-
que repelli possit, & à quibus. ead. n. 8
Contumelias repellendo quid liceat, vel
non. 431. n. 9
Contumelia oritur ex ira. ead. n. 10

Correctio quid significet. j.p. 632. n. 3
Correctio fraterna quotuplex sit. ea. n. 3
Correctiois laudes. 633. n. 3
Correctio an sit actus charitatis, vel iu-
stitiæ. 634. n. 4
Correctio fraterna an sit in præcepto,
& quomodo. ead. n. 5
Correctio fraterna à quibus sit fienda.
pagina 636. n. 6
Corrigere qualiter, & quando teneatur
prælari, & quomodo. ead. n. 7
Corrigere an possint, & debeant subditi
superiores, & quomodo. 637. n. 8
Corrigere an possit, & debeat peccator
delinquentem, & quomodo. 638. n. 9
Correctio fraterna an sit omittenda ob
timorem, ne correctus fiat peior, &
quomodo. ead. n. 10
Correctionem an semper debeat præce-
dere monitio. 639. n. 11
in Correctione testium inductio an de-
beat præcedere publicam denuncia-
tionem, & quomodo. 640. n. 12
in Correctione iudiciali, & extraiudicia-
li quis ordo seruandus per corrigentem,
& prælatum. ead. n. 13
Credere est cum assertione cogitare, &
quomodo. j.p. 458. n. 1
Credere aliquid supra rationem, est ad
salutem necessarium. ead. n. 3
Credere per modum fidei ea quæ natu-
rali ratione possunt probari, est neces-
sarium. 459. n. 4
Credendorum fidem magis explicitam,
& scientiam habere tenentur ij, qui
alios instruere habent. ead. n. 6
Christi Incarnationis mysterium quali-
ter secundum diuersa tempora oportu-
erit credere. j.p. 460. n. 7
Credere mysterium Trinitatis, qui olim
tenebantur, & qui nunc. ead. n. 8
Credere an sit meritum. 462. n. 9
Culpa quid sit. ij.p. 139. n. 6
Culpa quotuplex, cum eius rei exposi-
tione, & quibus casibus quælibet in-
curratur. 140. n. 7
Culpæ effectus quis. 141. n. 8
in Cultu Dei aliquid potest esse perni-
tiosum. j.p. 524. n. 1
in Cultu Dei potest esse aliquid super-
fluum, & quomodo. ead. n. 2
Custos ad quid teneatur. ij.p. 166. n. 9
Dantes

D Antes, vel accipientes pro gratia, vel iustitia consequenda apud sedem apostolicam, vt peccent, & teneantur ad restitutionem. ij.p. 121. n. 1
 Decima an sint dande ex præcepto, de quibus, à quibus, & qui ad eas non teneantur. ij.p. 571. n. 1
 Delectatio quid sit, & in quo consistat, & ubi sedem habeat. j.p. 73. n. 1
 Delectatio est passio, & quomodo, & an sit in tempore. ead. n. 2. 3.
 Delectatio vt differat à gaudio. 74. n. 4.
 Delectatio est in appetitu sensitivo. ead. n. 5.
 Delectationes intelligibiles sunt maiores sensibilibus, & quomodo. ead. n. 6.
 Delectationes quæ sunt communes cum brutis, & quæ non, & an delectationes humanæ sint naturales, & vna alteri possit esse contraria. 75. n. 7. 8. 9.
 Delectatio maximè consistit in contemplatione, & virtute. 76. n. 1.
 Delectationis causa est motus, & quomodo. ead. n. 3.
 Delectatio cõsequitur operationem, vel ex ea causatur. ead. n. 2.
 Delectatio causatur ex spe, & memoria, & an ex tristitia quandoque, & quomodo. ead. n. 4. 5.
 Delectatio an causari possit ex aliorum actionibus, & quomodo. 77. n. 6.
 Delectatio orit alijs beneficiis. ead. n. 7.
 Delectationis causa est similitudo, & quomodo. ead. n. 8.
 Delectatio est causata ex admiratione, & quomodo. ead. n. 9.
 Delectatio dilatat cor. ead. n. 1.
 Delectatio quietat si est perfecta. 78. n. 2.
 Delectationes corporales impediunt vsum rationis, & quomodo. ead. n. 3.
 Delectatio perficit opus. 79. n. 4.
 Delectatio quæ bona, & quæ mala sit, & an sit peccatum cogitare de copula cum vxore futura, vel mortua cum delectatione. ead. n. 1.
 Delectatio omnis nõ est bona, & aliqua bonum hominis optimè dici potest. pagina 80. n. 2. 3.
 Delectatio voluntatis est regula boni, & mali moralis, & quid de delectatione sensitiva. ead. n. 4.
 Delectatio quatuorplex, & mala fugienda, & quare cum huius rei remedijs. j.p. pagina ead. n. 1. 2
 Delegatio, seu cessio quid sit, & vt fiat, & eius effectus. ij.p. 271. n. 2
 Deliberare debet hæres an velit hæreditatem adire, vel non. ij.p. 393. n. 1
 Deliberatio cui competat, quomodo, & quanto tempore. ead. n. 2.
 Dæmonum invocatio quot modis fiat, & qd peccatū in quolibet. j.p. 527. n. 5
 Dæmones quæ opera facere possint, vel non. 533. n. 4.
 Dæmones quo pacto mira faciant. j.p. pagina 535. n. 5
 Dæmones an ex charitate diligere possint, & quomodo. 601. n. 12
 Deposita quid sit. ij.p. 161. n. 1
 Deponi quæ possint, vel non. ead. n. 2.
 Deponere quis possit, vel non. 162. n. 3.
 Deponi apud quem possit. ead. n. 4.
 Deposita qualiter fiat. ead. n. 5.
 ex Depositi natura quæ veniant ead. n. 6.
 in Deposito q actiones dentur. 165. n. 7.
 Derisio quid sit. ij.p. 437. n. 1
 Derisio differat à contumelia, & detractione. 438. n. 2.
 Derisor an peccet mortaliter, & quado. pagina ead. n. 3.
 Desperatio quid sit. j.p. 575. n. 1
 Desperatio quatuorplex sit. ead. n. 2.
 Desperationis mala. ead. n. 3.
 Desperatio est peccatū, & quod. 576. n. 4.
 Desperatio sine infidelitate esse potest. pagina ead. n. 5.
 Desperatio an sit grauius peccatum, q infidelitas, & odium Dei. ead. n. 6.
 Desperatio vnde oriatur. 577. n. 7.
 Detractio quid sit, & vt differat à contumelia. ij.p. 431. n. 1
 Detractorum mala. 432. n. 2.
 Detractio quid sit, & quot modis fiat. pagina ead. n. 3.
 Detractio quado sit peccatum, mortale. pagina ead. n. 4.
 Detractio non est grauior omnibus peccatis. 434. n. 5.
 Detractorem audiens vt peccet. ead. n. 6.
 Detrahens an, & quomodo ad famæ restitutionem teneatur. 435. n. 7.
 Detrahentem audiens, & toleras an peccet, & teneatur restituere, vel aliud facere. ij.p. 474. n. 11
 Deuotio

Deuotio quid sit, cum eius laudibus. ij.p. 517. n. 1
 Deuotio est specialis actus voluntatis. pagina ead. n. 2
 Deuotio est actus religionis. 518. n. 3
 Deuotionis causa quid sit. ead. n. 4
 Deuotionis effectus est lætitia, & an causet tristitiam. ead. n. 5
 Deus an sit causa indurationis peccatorum, & quomodo. ij.p. 217. n. 3
 Deus diligere magis debet, quàm proximus. j.p. 602. n. 2
 Deus ob quid sit diligendus. j.p. 610. n. 3
 Deus an possit in hac vita immediatè amari. 611. n. 4
 Deus an possit, & debeat totaliter amari. 612. n. 5
 Deus conuenienter præcipitur, vt diligatur ex tota anima, & fortitudine, & vtrid intelligatur. j.p. 681. n. 8
 Diabolus quomodo interius ad peccatū inducere possit. j.p. 219. n. 2
 Diabolus non potest necessario mouere hominem ad peccatum. j.p. ead. n. 3
 Dignitates, & officia quibus, & qualiter sint conferenda. ij.p. 442. n. 2
 Dilectio quid dicat. j.p. 610. n. 2
 in Dilectione Dei an possit esse modus, & quò id intelligatur. j.p. 612. n. 6
 Dilectio amici an melior sit, quàm inimici. j.p. ead. n. 7
 Dilectio Dei an potior sit, quàm dilectio proximi. j.p. 613. n. 8
 Diligere debet Deus, nos ipsi, corpus proprium, & proximus. j.p. 601. n. 13
 Diligere debet Deus magis se ipso ex charitate. j.p. 603. n. 3
 Diligere se debet quis magis, q alios, nisi in certis casibus, quibus tenetur se periculo pro eis exponere, eos recensendo. ij.p. 603. n. 4
 Diligere magis debet aia proximi, quàm corpus proprium, secus de corpore, nisi in casibus exceptis. 605. n. 5
 Diligere an debeat magis vnus proximus, quàm alius, ex charitate. 606. n. 6
 Diligere quis debeat magis affectu, & effecti. j.p. ead. n. 7
 Diligere debent consanguinei coniuncti in ijs, quæ pertinent ad naturam, magis quàm alij, & quomodo. 607. n. 8
 Diligere an debeat magis p, q fili. ead. n. 9
 Diligere debet magis pater, quàm mater, & quomodo. 608. n. 10
 Diligere an debeat magis parentes, quàm vxor. ead. n. 11
 Diligere an debeat magis benefactor, q beneficiarius. ead. n. 12
 Discordia quid sit. j.p. 651. n. 1
 Discordiæ mala, & vitanda. ead. n. 2
 Discordia an sit peccatum, quod, & quomodo. ead. n. 3
 Discordia est filia inanis gloriæ. 652. n. 4
 Dispositio ad gratiam quatuorplex sit. j.p. pagina 391. n. 1
 Dispositionem ad gratiam an homo nature viribus, sine auxilio Dei speciali, consequi possit. ead. n. 2
 Diuinitas est peccatum. j.p. 526. n. 1
 Diuinitas est species supstititio. ead. n. 2
 Diuinitas per dæmonum invocationem est illicita. j.p. 527. n. 4
 Diuinitas quatuorplex, & quæ qualibet. j.p. 541. n. 1
 Diuinationes cur à Deo permittantur, & cur dæmon eas procuret. 543. n. 2
 Diuisio rerum an sit de iure naturali. ij.p. 70. n. 1
 Diuisio rerū in statu nature lapsæ est cõueniens, & necessaria, & quò. ead. n. 3
 Diuisio rerum post peccatum est licita, & honesta. 71. n. 5
 Diuisio rerum iure gentium est facta, & quò, & an licitè, & quò tempore. ead. n. 6
 Diuisio qualiter inter fratres sit facienda, attendis diuersis circumstantijs. ij.p. pagina 402. n. 12
 Dolor quatuorplex, & quid sit, & quid tristitia. j.p. 81. n. 1
 Dolor est passio animæ, & vt differat à tristitia. 82. n. 2. 3
 Dolor est cõtrarius delectationi. ead. n. 4
 Dolor & tristitia quomodo conueniant, vel disconueniant. ead. n. 5
 Dolor interior est maior, quàm exterior. 83. n. 8
 Dolor magis causatur ex malo conueniẽto, quàm bono amisso, & etiam causatur ex desiderio vnitatis. 84. n. 1. 3
 Doloris causa est potestas cui resisti non potest. ead. n. 4
 Dolor obtenebrat spiritus, & magnus aufert facultatem adiscendi. 85. n. 1. 2
 Dolor aggrauat animã, & debilitat omnia. b 2 nem

nemo operationem. j.p. 86. n. 4. 5
 Dolor per delectationes mitigat, & ex
 fletu, & compassione, somno, balneis, &
 cōtemplatiōe veritatis. 86. 87. n. 1. 2. 3. 4. 5
 Dolor mitigatur malo sublato, vel bono
 amisso reddito, & vtr aliter etiam me-
 dicē. 87. n. 6
 Vide etiam verbo, Tristitia.
 Dolus an sit peccatū, & q̄tio. ij. p. 18. n. 5
 Dolus qd sit, & quotuplex. ij. p. 14. n. 9
 Dolus qualiter estimetur. 142. n. 10
 Doli mala. ead. n. 11
 Doli nō plūmī nisi certis casib. ea. n. 12
 Doli ad q̄tio, & quādo detur. ead. n. 13
 De Dolo, quibus casibus agatur, vel non
 respectu personarū, vel rerū. ead. n. 14
 Doli effectus quis. 143. n. 15
 Doli interpretatio, vt fiat. ead. n. 16
 De Dolo per quantum tempus agi pos-
 sit. ead. n. 17
 Dominium vnde dicatur. ij. p. 41. n. 1
 Dominium quid sit. ead. n. 2
 Dominium quotuplex sit. 42. n. 3
 Dominij titulus quis dicatur, quotuplex
 sit. 45. n. 5
 Dominium an habeat fratres maiores,
 rerum, quas consumunt. 46. n. 6
 Dominium incipit à possessione. 63. n. 1
 Dominium non habent bruta. 72. n. 1
 Dominium an habeant pueri, & amen-
 tes rerum suarum. 73. n. 2
 Dominium rerum omnium absolute Deus
 habet. ead. n. 3
 Dominium actionum suarū intellectu-
 alium habent Angeli, & quid de alijs
 rebus. ead. n. 4
 Dñum rerū omnium sub cœlo existentium,
 homines naturaliter habent. ead. n. 5
 Dominium rerum suarum habent pec-
 catores, & etiam infideles. ead. n. 6
 Dominium rerum omnium an habeat
 Christus, vt homo. 74. n. 7
 Dominium orbis an habeat Papa. ea. n. 8
 Dominium super alios homines vnus ha-
 bere potest regaliter, politicē, paren-
 tē, & dominatiōe. ead. n. 9
 Dominium quarum rerum habeat eccle-
 siastica potestas. 75. n. 10
 Dominia fundentur in fide, & in gra-
 tia. ead. n. 13
 Dominium sui corporis, vel membrorū
 an homo habeat. ij. p. ead. n. 11

Dominium sui honoris, & famæ an ho-
 mo habeat. 76. n. 2
 Dñum bonorum suorum spiritualium
 an homo habeat, & quomodo. 77. n. 4
 Dominium in seruos, vt acquiratur, &
 quomodo. 79. n. 1
 Dominus quid possit erga seruos, vel nō,
 pagina 80. n. 2
 Dominium an quis acquirat rerum do-
 mino carentium, & quomodo. 92. n. 2
 Dominium an acquiratur ex testamen-
 to, vel contractu nullo obmissam le-
 gis solemnitate in foro conscientiar.
 pagina 122. n. 3
 Dona sunt habitus à virtutibus differen-
 tes, & quomodo. j. p. 162. n. 3
 Dona spiritus sancti sunt necessaria ad
 salutem. 163. n. 2
 Dona spiritus sancti sunt habitus perma-
 nentes bene disponentes homines ad
 opera supernaturalia. 164. n. 3
 Dona spiritus sancti sunt septem, quæ, &
 congruē. 165. n. 4
 Dona spiritus sancti sunt inuicem con-
 nexa. ead. n. 5
 Donorum habitus mauebunt in patria.
 pagina ead. n. 6
 Dona, quæ sunt in parte intellectua-
 perfectiora sunt ijs, quæ sunt in parte
 appetitiua. 166. n. 7
 Donum quid sit. j. p. 477. n. 1
 Dona spiritus sancti quot sunt, & quæ,
 pagina ead. n. 2
 Donū intellectus ad quid detur. ead. n. 3
 Donum intellectus an possit esse simul
 cum fide. 478. n. 4
 Donum intellectus an sit speculatiuum,
 vel practicum. ead. n. 5
 Donum intellectus est in omnibus habentibus
 gratiam, & quomodo. ead. n. 6
 Donum intellectus nō adest non habentibus
 gratiā gratū facientē. j. p. ea. n. 7
 Donum intellectus distinguitur ab alijs
 donis, & quid det. 479. n. 8
 Dono intellectus respondet sexta beati-
 tudo. ead. n. 9
 Donum intellectus quid habeat pro fructu.
 ead. n. 10
 Donum scientiæ an sit circa res diuinas,
 vel creatas. 480. n. 2
 Dono scientiæ respondet tertia beati-
 tudo. 481. n. 4
 Donum

Donum scientiæ an respiciat speculati-
 uam, vel practicum. j. p. 480. n. 2
 Donum sapientiæ quid sit, & in quo con-
 sistat. j. p. 683. n. 1
 Donatio vnde dicatur, & quid sit. ij. par.
 pagina 169. n. 1
 Donatio quotuplex sit. ead. n. 2
 Donari quæ possint, vel non. ead. n. 3
 Donare qui possint, vel non. 170. n. 4
 Donari cui possit, vel non. 173. n. 5
 Donatio qualiter fienda. 174. n. 6
 in Donatione quid veniat. ead. n. 7
 Donationes quæ insinuandæ, vel non.
 pagina ead. n. 8
 Donatio qualiter interpretanda. 176. n. 9
 Donatio an fiat ipso iure quandoq; vel
 non, & quid intersit. 180. n. 10
 Donationis reuocationi an possit remun-
 tati. 181. n. 11
 Donatio an fieri possit eum pacto, vt do-
 natum non alienetur. ead. n. 12
 ex Donatione, vt agatur. ead. n. 13
 Donatio inter cōiuges cur prohibeatur.
 pagina 182. n. 14
 Donatio inter coniuges quando prohi-
 beatur, vel non. 183. n. 16
 Donatio ante nuptias, vel propter, quid
 sit, & an sit verita, & q̄tio. 184. n. 17
 Donatio cui acquiratur inter coniuges
 facta. ead. n. 18
 Donatio inter coniuges, quibus casibus
 valeat, vel non, & vt valide. 185. n. 19
 Donatio inter cōiuges qualiter reuoce-
 tur. 187. n. 20
 Donatio inter patrem, & filiū, cur prohi-
 beatur, quando, vel non. 188. n. 21
 Donatio inter patrem, & filium, quali-
 ter confirmetur. 189. n. 22
 Donatio inter patrem, & filiū, qualiter
 reuocetur. ead. n. 23
 Donatio causa mortis quid, & vt cum a-
 lijs donationibus conueniat, vel dif-
 ferat. ead. n. 24
 Donatio cā mortis quotuplex. 190. n. 25
 Donare causa mortis qui possint, & quo-
 modo. ead. n. 26
 Donari causa mortis cui possit. ead. n. 27
 Donatio cā mortis qualiter fiat. ea. n. 28
 Donatio causa mortis, vt reuocetur. j. p.
 pagina 191. n. 29
 Dos quid sit, vnde dicatur, & cur detur.
 ij. p. 248. n. 1

Dos quotuplex, & quæ qualibet. ea. n. 2
 in Dotem dari quæ possint, vel non. ij. p.
 pagina 249. n. 3
 Dos qualiter constituatur. ead. n. 4
 Dotem dare quis possit, vel teneatur, &
 vt differat. 250. n. 5
 Dotis fructus cuius sint, & cuius pro-
 prietas. 251. n. 6
 Dos quanta esse debeat, & an possit dari
 minor legitima, & quomodo. ead. n. 7
 ex Dotis natura quæ veniant. 253. n. 8
 Dubium quod dicatur, & suspitio, & an
 sint peccata. ij. p. 36. n. 7
 Dubia in meliorem partem sunt inter-
 pretanda. 37. n. 8
 Dubia q̄ sint, & vt interpretanda. ea. n. 9

E

A Economica ponitur species prudē-
 tia. ij. p. 11. n. 3
 Aedificatorum cuius sit, si in alieno fiat.
 ij. p. 94. n. 4
 Electio quid sit, & quarum rerum, vel
 non, & quomodo. j. p. 13. n. 18
 Eleemosyna quid sit. j. p. 622. n. 1
 Eleemosynæ genera duo. ead. n. 2
 Eleemosyna elicitur à misericordia, &
 imperatur à charitate. ead. n. 3
 Eleemosyna diuiditur in corporalem,
 & spiritualem. 623. n. 4
 Eleemosynæ spirituales an sint practan-
 tiores corporalibus. ead. n. 5
 Eleemosynæ corporales an habeant esse
 cum spiritualibus, & q̄tio. 624. n. 6
 Eleemosynæ laudes, & bona. ead. n. 7
 Eleemosyna an sit in præcepto, & quo-
 modo. 625. n. 8
 Eleemosyna an sit necessario fienda de su-
 perfluo, & quid de necessario. 626. n. 9
 Eleemosyna an fieri possit de iniuste ac-
 quisito, vel alteri debito, & quomodo.
 pagina 628. n. 10
 Eleemosynam qui facere non possint, &
 quibus casibus id possint. 630. n. 11
 Eleemosyna est magis propinquoibus
 fienda, quàm alijs, & q̄tio. 631. n. 12
 Eleemosyna an peccatoribus sit danda,
 pagina ead. n. 13
 Eleemosyna est abundanter fienda, &
 quomodo. ead. n. 14
 Eleemosyna an sit potius danda plurib;,
 quàm paucioribus egenis. ead. n. 15
 Eleemosyna qualiter sit fienda. 632. n. 16

Eligi an possit dignus, omisso digniori ad officia secularia, vel ecclesiastica, & vt in hoc se habendum: ij. p. 444. n. 7
 Eligens minus dignus, vt & quando peccet, & teneatur ad restitutionem, & quis dicatur dignus, & in quo consistat id.: 447. n. 8
 Emphyteusis quid sit, & vt differat ab usufructu, feudo, & superficie. ij. parte pagina: 51. n. 1
 Emphyteusis, vt contrahatur. ij. p. ca. n. 2
 ex Emphyteusis natura quæ veniant, vel non, & vt amittatur. ij. p. 227. n. 3
 Emphyteusis quid sit, & vnde dicatur. ij. p.: 226. n. 1
 Emptio quid sit, & quid in ea veniat, & an quandoque quis vendere cogatur. ij. p.: 192. n. 1
 Emptio quando non teneat, & rescindi possit, vel pretium æquari, & vt pretium augetur. ij. p. 196. n. 4
 Euangelij nomen quid significet. j. parte pagina: 372. n. 1
 Eubelia est virtus bene consiliatiua. ij. p. pagina: 11. n. 1
 Eubelia est pars distincta à prudentia. ij. parte: ead. n. 2
 Executor quis sit, vbi à testatore datus non est. ij. p. 325. n. 27
 Executores quot constitui possint. ij. p. pagina: ead. n. 28
 Executores an possint cogi, vt manus suscipiant. 326. n. 29
 Executoris potestas quanta sit. ead. n. 30
 Executores intra quod tempus testamentorum dispositiones exequi debeant. pagina: 327. n. 31
 Executores rationem reddere debent, & an à testatore ab hoc onere liberari possint. ead. n. 32

F

Fama quibus casibus prodigi non possit sine peccato. ij. p. 76. n. 3
 in Fama lesus an teneatur remittere dānum vel iniuriam, & quid de rancore. ij. p. 467. n. 7
 Famam, vt restituere teneatur reuelans peccatum alterius verum, sed iniuste, vel falso. 470. n. 9
 Famæ propriæ restitutionem an liceat detractori remittere. 473. n. 10
 Feudum quid sit. ij. p. 52. n. 2

Feudum quid sit, & vnde dicatur. ij. parte pagina: 232. n. 1
 ad Feudum constituendum quæ requirantur. ead. n. 2
 Feudi species quæ, & earum natura: 233. n. 3
 Feudari quæ res possint, vel non. 234. n. 4
 Feudum dare quis possit. 236. n. 5
 Feudum quibus concedi possit, vel non. pagina: 237. n. 6
 Feudum qua forma concedendū. 238. n. 7
 Feudi commodā, & onera quæ. 240. n. 8
 Feudum vt acquiratur. 241. n. 9
 in Feudo vt succedatur. 241. n. 10
 Feudum an alienari possit. 243. n. 11
 Feudum vt amittatur, & cui acquiratur. pagina: ead. n. 12
 Feudum an dominus quandoque amittatur. 245. n. 13
 Feudorum controuersia, vt dirimatur. pagina: 246. n. 14
 Fides an sit prior spe, vel charitate, & vt charitas prior. j. p. 147. n. 4
 Fides, & spes an possint esse sine charitate. 156. n. 4
 Fides non manet post hanc vitam, & est an aliquid eius. 160. n. 3, & 161. n. 5
 Fidei nomen quid significet, & vt sumatur hic. j. p. 449. n. 1
 Fidei diffinitiones variæ. 450. n. 2
 Fides quoruplex. ead. n. 3
 de Fide quid considerandum. ead. n. 4
 Fides, vt differat ab opinione, suspitione, & dubitatione. ead. n. 5
 Fidei laudes. 451. n. 6
 Fidei obiectum est veritas prima, & quomodo. ead. n. 7
 Fidei obiectum an sit aliquid simplex, vel non. 452. n. 8
 Fidei non potest subesse falsum. 453. n. 9
 Fidei obiectum an sit aliquid visum. pagina: ead. n. 10
 Fidei quæ sunt, an possint esse scita per scientiam. 454. n. 11
 Fidei credibilia per certos articulos sunt distinguenda. 455. n. 12
 Fidei articuli an per tempora creuerint. pagina: ead. n. 13
 Fidei articuli conuenienter enumerantur. 456. n. 14
 Fidei articuli conuenienter in simbolo ponuntur. 457. n. 15
 Fidei actus sunt credere Deo, Deum, & in.

in Deum. ij. p. 458. n. 2
 Fidei, quæ homo credere teneatur explicite, & quæ implicite. 459. n. 5
 Fidei meritum an minuatur quando ratio inductiua se habet ad hominis voluntatem. 462. n. 10
 Fidei diffinitio, cum eius explicatione. pagina: 465. n. 1
 Fides est in intellectu, vt in subiecto. j. p. pagina: ead. n. 2
 Fidei forma an charitas sit. 466. n. 3
 Fides informis, & formata idem habitus est. ead. n. 4
 Fides informis an virtus vera, & quid de formata. ead. n. 5
 Fides an sit vna virtus. 467. n. 6
 Fides an sit prima inter virtutes. ead. n. 7
 Fides an sit prior virtutibus intellectuales, & donis spiritibus sancti ad eas spectantibus. 468. n. 8
 Fidem qualiter habuerint, Angelus, & homo in sui conditione. 469. n. 1
 Fides an sit in dæmonibus, & quomodo. pagina: ead. n. 2
 Fidem informem de alijs articulis an habeat vnum non credens pertinaciter. pagina: 470. n. 3
 Fides an sit diuersa in creditibus. ea. n. 4
 Fides an sit à solo Deo. 471. n. 1
 Fides informis est donum Dei, & vera fides est in peccatoribus. ead. n. 2
 Fides qualiter à Deo infundat. 472. n. 3
 Fidei effectus an sit timor. ead. n. 1
 Fides est principium purificationis cordis. 473. n. 2
 Fidei tractatus epilogus. ead. n. 9
 Fides an præcedat spem. 566. n. 9
 Fideiussio quid sit, vnde dicatur, & an bona. ij. p. 256. n. 1
 Fideiussor an differat à mandatore, sponfore, &c. ead. n. 2
 Fideiussores quoruplices sint. ead. n. 3
 Fideiussor in qua re accedere possit, vel non. ead. n. 4
 Fideiubere quis possit, vel non. 257. n. 5
 Fideiuberi p quo possit, vel non. 258. n. 6
 Fideiussio qua forma sit fienda. 259. n. 7
 Fideiussor ad quid teneatur, vel non, & quid veniat noie fideiussionis. ead. n. 8
 Fideiussor quomodo, & quādo agat contra principalem. 262. n. 9
 Fideiussor an possit sine usura aliquid accipere à principali pro actu fideiussionis. ead. n. 10
 Fideicommissa cur introducta. ij. parte pagina: 347. n. 30
 Fideicommissum quoruplex sit, & vt differant. ead. n. 31
 Fideicommissio quæ res possint relinqui. pagina: 349. n. 32
 Fideicommissum cui possit relinqui. pagina: ead. n. 33
 in Fideicommissio alienationis prohibitio quandoq; fieri solet, & an valeat, & quomodo. ead. n. 34
 Fideicommissum quādo possit alienari. pagina: 350. n. 35
 in Fideicommissio quando in sit conditio, si sine liberis decesserit, & vt intelligatur, & quid operetur. ead. n. 36
 in Fideicommissio succedit proximior gradu. 353. n. 37
 Fideicommissum vt interpretandum sit. pagina: ead. n. 38
 Fideicommissi effectus quis. 355. n. 39
 Fideicommissum qualiter restitui possit. pagina: ead. n. 40
 in Fideicommissio quæ restitui debeant, cū ampliationibus, & limitationibus. pagina: 356. n. 41
 Fideicommissi bona si sint alienata, quid iuris cum ampliationibus, & limitationibus. 357. n. 43
 Fideicommissum vt minuatur. 358. n. 44
 Fideicommissum vt expiret. ead. n. 45
 Fornicaria an pretium ex actu illo accipere possit, & quomodo. ij. p. 125. n. 3
 Fur an teneatur ad lucrum factum ex re furtiua. ij. p. 479. n. 14
 Fraus an sit peccatum, & quomodo. ij. p. pagina: 19. n. 6
 Fructus quid sint. j. p. 170. n. 1
 Fructus conuenienter enumerant. ea. n. 2
 Fructus differunt à beatitudinibus. 171. n. 3
 Fructus spiritus sancti congruè ab Apostolo ponuntur, & ordinant. ead. n. 4
 Fructus spiritus sancti an contrarietur operibus carnis. 172. n. 5
 Fructio quid sit, cuius rei, & quomodo, & qualis esse debeat. j. p. 11. n. 16

G

Gabellæ fraudans an restituere teneatur. ij. p. 455. n. 16
 Gabellæ quæ iustæ sint, quando, & vt

peccetur in eis. ij. p. 455. n. 15
 Gaudium, qualiter differat à delectatione. j. p. 613. n. 1
 Gaudium, quòd est effectus charitatis, vnde causetur. 614. n. 2
 Gaudium, quòd sit effectus charitatis. pagina ead. n. 3
 Gaudium, quòd habetur de Deo, an habeat tristitiam mixtam. ead. n. 4
 Gaudium spirituale charitatis, an possit impleri in via. ead. n. 5
 Gaudium est charitatis effectus, non verò virtus distincta à charitate. j. parte pagina 615. n. 6
 Gemma in alieno auro stulpra cuius sit. ij. p. 94. n. 5
 Gracie est specialis virtus. ij. p. 12. n. 4
 Gracie nomine quid intelligatur. j. parte pagina 378. n. 1
 Gratia an sit necessaria. 379. n. 3
 Gracie nomine quid intelligatur. j. parte pagina 401. n. 1
 Gratia an sit animæ qualitas, & an differat à charitate. ead. n. 2
 Gratia an sit idem, quod virtus, & charitas. 407. n. 1
 Gratia qualiter dividatur in gratis datam, & gratam facientem, & quæ vtraque. n. 1. & 2 411. n. 1
 Gratia habitualis, & actualis, & quæ vtraque. ead. n. 2
 Gratia vocans, & excitans adest, & adiuvans, & quæ vtraque, & earum effectus. 412. n. 3
 Gratia etiam sufficiens adest, & efficax, & quæ vtraque, & earum effectus. j. parte pagina 414. n. 4
 Gratia operans, cooperans, præueniens, & subsequens, quid sint, & earum effectus. 417. n. 1
 Gratia gratis data, quæ sunt, quibus datur, & earum effectus. 422. n. 1
 Gratia an sit à Deo, & qualiter in anima producat. 424. n. 1
 Gratiam se habere an homo scire possit, & quibus conjecturis possit id æstimare sub multis conclusionibus. j. parte pagina 428. n. 1
 Gratia infusio fit in instanti, quid verò de iustificatione. 439. n. 11
 ad Gratiam an requiratur dispositio ex parte hominis, & qualis. j. p. 425. n. 1

H

Habitibus quor modis sumatur, & quid sit. j. p. 112. n. 1, 2
 Habitus est qualitas, & determinata species qualitatis. ead. n. 3, 4
 Habitus omnis an habeat rationem ad actum. 113. n. 5
 Habitus esse est necessarium, & quò. ead. n. 6
 Habitus an sint in corpore, vel anima, & in qua portione sint. 114. n. 1, 2
 Habitus an sint in potentij sensitiuis. pagina 115. n. 3
 Habitus aliquis est in intellectu, & aliquis in voluntate, & an habitus sint in Angelis. ead. n. 4, 5, 6
 Habitus quis dicatur naturalis, & quomodo. 116. n. 1
 Habitus aliquis causatur ex actibus, & an habitus vnico actu generentur, vel quot. 117. n. 2, 3
 Habitus aliqui à Deo infundunt. ead. n. 4
 Habitus an augeantur, & quomodo, & an augeantur per additionem, & qui actus augeant habitum. 118. n. 1, 2, 3
 Habitus an corrumpantur, & quò. 119. n. 1
 Habitus quor modis diminuatur. ead. n. 2
 Habitus per solam cessationem ab opere corrumpuntur, & quomodo. ead. n. 3
 Habitus plures an sint in vno subiecto, & quomodo distinguantur specie, & vt. 120. n. 1, 2, 3
 Habitus operatiui an constituantur ex multis habitibus. 121. n. 4
 Habitus boni sunt sumendi, & quare. pagina ead. n. 5
 Habitus intellectuales speculatiui an sint simpliciter virtutes. 131. n. 2
 Habitus intellectuales speculatiui tres sunt, Sapientia, Scientia, & Intellectus. ead. n. 3
 Hæresis vnde dicatur, quid sit, & qui dicantur hæretici. j. p. 490. n. 1
 Hæresis, & error, vt differant, & quid vterque. ead. n. 2
 Hæreticæ propositiones, sapientes hæresim, etronæ malè sonantes, scandalosæ, temerariæ, iniuriolæ, blasphemæ, quæ dicantur. 491. n. 3
 Hæretici qui sunt, & qui suspecti de hæresi. 493. n. 4
 suspitiones de Hæresi quor sunt, & quæ quælibet. ead. n. 5
 Hæresis

Hæresis definitio, cum eius explicatione & quis non dicatur hæreticus. 495. n. 6
 Hæresis est species infidelitatis, & quos tangat. 496. n. 7
 Hæresis est circa ea, quæ sunt fidei. pag. 497. n. 8
 Hæresis an sit inordinate loqui de rebus fidei. 497. n. 9
 Hæreticus non est qui non est pertinax, & quomodo. 497. n. 10
 Hæreticæ non solum propositiones, sed & aliæ supra relatæ sunt vitandæ. pag. 497. n. 11
 Hæreticos, vel suspectos de hæresi denunciare quilibet debet, cùm ampliationibus, & limitationibus, & quò. 497. n. 12
 Hæreticorum pœnæ quæ iure statuatur, & quare, idq; iuste. 510. n. 16
 ab Hæresi redeuntibus qualiter recipiant ab Ecclesia, quo ordine, qualiter procedatur, quæ recuperent, vel quæ non. pag. 519. n. 17
 Hæretici redeuntibus ab iurare debent, & quomodo, & quid de suspectis & c. & q penitentia ius iniungatur. 520. n. 18
 Hæretici impenitentes, vel relapsi qualiter puniantur. 522. n. 19
 Hæbetudo sensus quid sit, an sit peccatum, vel pœna. ij. p. 561. n. 3
 Hæresis institutio est de essentia testamenti, & quomodo. ij. p. 302. n. 9
 Hæresis institui qui necessario debeant. pag. 305. n. 10
 Hæresis institui qui teneantur, alias testamentum non valeret. 308. n. 12
 Ex hæredatio quibus ex causis fieri debeat, & possit. 305. n. 14
 Hæres conferre bona quæ teneantur, quomodo, & quæ, & cur. 402. n. 11
 Hæres adire debet hæreditatem, vt, & quando, & eius effectus. 411. n. 13
 Hæreditatis possessio tradenda, à quo & quando. 412. n. 14
 Hæreditatem repudiare potest hæres quomodo, & quando, & eius effectus. pag. 413. n. 15
 Hæresis commoda quæ. 414. n. 16
 Ab hærede vt possit detrahi Trebellianicæ, quomodo, & quando, & quando uò, & quæ in ea impudentur. 414. n. 17
 Ab hærede quando possit detrahi falcidia, quomodo, & quando non, & quæ in ea impudentur. 416. n. 18
 Hæreditas nõ adita in substitutione vulgaris an transmitatur. 332. n. 8
 Hæredis onera quæ. 421. n. 20
 Hæreditas quibus casibus amittatur. 421. n. 21
 Hæreditatem quam non debet adiens ad quid teneatur. 423. n. 22
 Homicida quomodo teneatur ad restitutionem. ij. p. 464. n. 5
 Homo sine gratia an possit bonum vellet, & facere sub multis distinctionibus, & conclusionibus. j. p. 383. n. 7
 Homo suis naturalibus sine gratia an possit diligere Deum, sub multis conclusionibus. 385. n. 8
 Homo suis naturalibus sine gratia an possit seruare mandata, sub multis distinctionibus, & conclusionibus. pag. 388. n. 1
 Homo an possit resurgere à peccatis sine gratia. 393. n. 2
 Homo sine gratia an possit non peccare. pag. 394. n. 1
 Homo an possit in hac vita vitare peccata venialia, sub multis conclusionibus. pag. 395. n. 2
 Homo in gratia an possit per se sine gratia bonum operari. 399. n. 3
 Homo in gratia an possit sine gratia peccare, sub multis conclusionibus. pag. 400. n. 2
 Homo in gratia an possit non esse Deo gratus. 406. n. 4
 Honor vt differat à fama. ij. p. 429. n. 4
 Honor qualiter alicui auferat. 429. n. 5
 Horæ canonicæ, cur introducunt, & cur diuine laudes sic dicantur, vel diuini officium, & vnde inducunt, & quando. ij. p. par. 532. n. 11
 Horæ canonicæ septem sunt. 534. n. 3
 Horas quis instituerit. 535. n. 4
 Horæ nocturnæ, scilicet matutinales, & laudes quo tempore olim recitari consueverunt, & nunc recitentur, cum eorum causis & misteriis. p. ea. n. 5
 Horæ canonicæ constant ex himnis, psalmis, lectionibus, & c. cum eorum institutione, antiquitate, & mysticis significationibus. 542. n. 8
 Horas interrumpere, vel transportare an liceat. 547. n. 10
 Horæ de quo recitandæ. 548. n. 11
 Horæ

Index Rerum, & Sentent.

Horæ voce articulata sunt pronuntian-
dæ. p.ca.n.12
Horæ in quo loco sint recitandæ. pag. 549.n.13
Horæ tam in choro, quàm extra, quibus
ceremonijs adhibitis in singulis par-
tibus, sint recitandæ. p.ca.n.16
Horas recitare qui teneantur. 554.n.16
ab Horis recitandis quando quis excu-
setur. 557.n.17
Horas non recitans, quas pœnas subeat.
pag. 558.n.18

I

Ignorantia an causet inuoluntarium,
vel non, & quomodo ac quando, &
sic excuset à peccato vel non. j. par.
pag. 33.n.35
Ignorantia quando excuset à peccato, &
quâdo sit ipsa peccatum. j. p. 205.n.2
Ignorantia quæ excuset à peccato, & quæ
non. 206.n.3
Ignorantia an minuat peccatum.
pag. 207.n.4
Idololatria inuētum diaboli, & cur. j. p.
pag. j. p. 524.n.1
Idololatria quid sit cum eius malis.
pag. 524.n.2
Inuocatio Deorum gentium damnatur.
j. p. pag. 525.n.3
Idololatria est species superstitiosis.
pag. 525.n.4
Idololatria est peccatum, & cur. 525.n.5
Idololatria est grauissimum peccatorum,
& quomodo. 525.n.6
Idololatriæ causa vnde fuit. 525.n.7
Imperium quid sit, qui actus imperari
possit in animæ potentijs, vel non, ad
quæ pertineat, & quomodo. j. par.
pag. 21.n.22
Imprudencia quid sit. ij. p. 14.n.1
Imprudenciæ mala. 14.n.2
Imprudencia est peccatum. 14.n.3
Imprudencia est speciale peccatum.
pag. 14.n.4
Imprudenciæ damna. 15.n.5
Imprudencia, & inconstantia exoriuntur
ex luxuria. ij. p. 16.n.9
Impediens aliquem à consecratione be-
neficij an peccet, & teneatur ad restitu-
tionem, & quomodo, & quâdo. ij. p. 474.n.12
Intentio quid sit cuius rei, & quomodo
& qualis esse debeat. j. p. 12.n.17

Intellectus diuiditur in practicum, &
speculatiuum, & in quo eorum confi-
stat ratio peccati. j. p. 26.n.26
Intellectus practicus, & speculatiuus
qui dicuntur, & quod officium practi-
ci. ibi. p. ca. n. 28
Inclinatio naturalis est bona, & quomo-
do. j. p. 52.n.2
Induratio an ordinetur ad damnationem,
vel salutem, & quomodo. j. p. 218.n.4
Infidelitas quot modis sumatur, & vt
hic. j. p. 481.n.1
Infidelitas an sit peccatum, vel pœna, &
vt. 481.n.2
Infidelitas in qua potentia sit. 483.n.3
Infidelitas an sit maximum peccatorum.
pag. 483.n.4
Infideles an possint facere opera bona.
pag. 483.n.5
Infidelitatis species quot sint, & quæ.
pag. 484.n.6
Infidelitas an sit grauius peccatum hæ-
resi & iudaismo. 484.n.7
Infidelis an sit dubitans de fide, & quo-
modo, & an de fide disputare liceat.
pag. 485.n.8
Infideles an possint cogi ad fidem.
pag. 485.n.9
cum Infidelibus fideles an possint com-
municare. 486.n.10
Infideles an habeant dominium in fide-
les, & quomodo id habere possint, vel
non in dominijs temporalibus. ij. p.
pag. 486.n.11
Infidelium ritus an sint tolerandi.
pag. 488.n.12
Infidelium pueri an possint inuitis pa-
rentibus baptizari. 489.n.13
Inquisitores quales esse debeant, & vt
procedant in fidei negotio tam cum
episcopis, quàm sine eis, & contra quos,
late de hoc agendo, & explicando ma-
gnam eorum potestatem, & quid in
foro conscientiarum. j. p. 498.n.13
Inquisitores quo ordine, & modo in iu-
dicio fidei procedant. 505.n.14
Inimici an, & qualiter sint diligendi. j. p.
pag. 598.n.8
Inimicis quæ signa charitatis necesse sit
exhibere, & quæ non, & quid de re-
missione quærelæ, & huiusmodi.
pag. 599.n.9
Inimi-

Index Rerum, & Sentent.

Inimicos diligere optimum est, & qua-
re. 600.n.10
Inuidia quid sit, & vñ oriatur. j. p. 648.n.1
Inuidia est graue peccatum, & fugien-
da, & cur. 648.n.2
Inuidia diffinitio. 649.n.3
Inuidia est peccatum. p. ca. n. 4
Inuidia ex genere est peccatum morta-
le, quandoque tamen veniale, & quo-
modo. 650.n.5
Inuidia est peccatum capitale, & quæ
eius filia, & an sint peccata moralia.
pag. 650.n.6
Inconsideratio est peccatum impruden-
tia. ij. p. 15.n.7
Inconstantia est vitium imprudentiæ.
ij. p. pag. 15.n.8
Iniustum nūquam agendum. ij. p. 32.n.2
Iniustitia an sit vitium generale, vel spe-
ciale. 32.n.4
Iniustus nō semper dicitur, qui facit iniu-
stum apud Aristotelem, secus apud
christianos, & quomodo. 33.n.5
Iniustum quis dicitur agere proprie, &
quis patri. 33.n.6
Iniustitia, vel iniuria an fiat volenti.
pag. 34.n.7
Iniustitia est peccatum mortale ex gene-
re, & quando non. 34.n.8
Interesse quid sit. ij. p. 146.n.29
Interesse quocumplex. 146.n.30
Interesse vt peti possit, quibus casibus, &
quando. 147.n.31
Ad interesse quis non teneatur, & quan-
do. 148.n.32
Intestari causa est antiquior testamen-
taria. ij. p. 27.n.2
Inuentarij confecti commoda quæ sint.
ij. p. pag. 393.n.3
Inuentarium non conficiens quæ mala
subeat & damna. 395.n.4
Inuentarium non conficiens an in foro
conscientiæ teneatur, vltra vires hære-
ditarias. 395.n.6
Inuentarium qua forma sit conficien-
dum. 395.n.7
Inuentarij confectio quibus profit.
pag. 398.n.8
Inuentarium non conficiens quædam-
na subeat cum ampliationibus, & li-
mitationibus. 399.n.9
Inuentarium conficere quæ personæ te-
neatur. 401.n.10
Iniuria illata in personas alijs coniun-
ctas sit grauior, & quomodo. ij. par.
pag. 426.n.7
Ira quid sit, vt est passio, eius spes quæ,
& vt differat ab odio. j. p. 103.n.1.2.3
Ira an sit specialis passio, & quid respi-
ciat scilicet bonum, & malum, & quo-
modo, & est in irascibili potentia.
pag. 104.n.4.5.6
Ira an sit cum ratione. p. ca. n. 7
Ira an sit naturalior quàm concupiscen-
tia. 105.n.8
Ira ad quos spectet, & eius species quæ.
pag. ca. n. 10.11
Ira oritur ex aliquo actō contra irascen-
tem, & causatur ex parui pensione.
pag. ca. n. 1.2
Ira ex excellentia irascens causatur, &
quomodo, & an causetur ex defectu
eius contra quem quis irascitur.
pag. 106.n.3.4
Ire remedia quæ sacra, & philosophica.
pag. ca. n. 11
Ire remedia medica. 108.n.2
Ira an causet delectationem, & quo-
modo, & causat feruorem in corde, &
aufert vñm rationis. p. ca. n. 1.2.3
Ira quandoque causat tacurnitatem.
pag. 109.n.4
Iustitia est præstantissima inter morales,
excepta prudentia. j. p. 158.n.4
Iudicialia præcepta quid continent.
j. p. pag. 218.n.4
Iudicialia præcepta ordinant ad proxi-
mum. 368.n.2
Iudicialia præcepta an essent figuratiua.
pag. 368.n.3
Iudicialia præcepta cessarunt per mor-
tem Christi, & an hodie possint serua-
ri. 368.n.4
Iudicialia præcepta conuenienter diui-
duntur. 369.n.5
Iudicialia præcepta circa conuictum po-
pulariū congrue sunt tradita. 370.n.2
Iudicialia præcepta congrue sunt tradi-
ta quo ad extraneos. 371.n.3
Iustificatio quid significet. j. p. 311.n.1
Iustificatio quid sit. 431.n.2
Iustificacionis diffinitiones. 432.n.3
Iustificatio impij est peccatorum remis-
sio. 432.n.4
Iustia-

Index Rerum, & Sentent.

Iustificari an possit ad ultus sine actu liberi arbitrij in Denm. 435.n.6
 In iustificatione, quattuor concurrunt, & quæ. 440.n.12
 Iustificatio an sit maximum Dei opus. pag. 440.n.13
 Iustificatio an sit miraculosa. 440.n.14
 ad Iustificationem requiritur gratia in fufio. j.p.432.n.5
 ad iustificationem, quæ requirantur. pag. 436.n.7
 ad Iustificationem; requiritur actus fidei, & quomodo. 438.n.8
 ad Iustificationem requiritur derectatio peccati. p.ca.n.9
 Iustitia quot modis sumatur. ij.parte pag. 21.n.1
 Iustitia an sit in omnibus virtutibus, & apud quos homines præcipue. 21.n.2
 Iustitia an sit omnis actus virtutis. pag. 21.n.3
 Iustitia particularis quotuplex sit. pag. 21.n.4
 Iustitiæ laudes. 21.n.5
 Ius est obiectum iustitiæ, vel iustum, & quomodo. ij.p.22.n.6
 Ius quid significet. 22.n.7
 Ius quot modis sumatur, vel iustum. pag. 22.n.8
 Iustitiæ mediū, vt differat à medio aliarum virtutum. ij.p.23.n.9
 Ius naturale est, & positium. ij.par. pag. 23.n.10
 Ius diuinum est, & humanum, & diuinum naturale, & positium, & quod quodlibet, & eius munus. 23.n.11
 Ius gentium non est idem cum iure naturali, & in quo consistat. 24.n.12
 Ius diuiditur specialiter in paternum, & dominatium. 24.n.13
 Iustum politicum quod sit, & paternū, & dominatium. ij.p.25.n.14
 ad Iusti, vel iustitiæ essentiam, quæ requirantur. 25.n.15
 Iustitiæ definitio cum eius explicatione. ij.par. pag. 26.n.1
 Iustitia est ad alterum, & an ad se. pag. 26.n.2
 Iustitia est virtus. 27.n.3
 Iustitia est in voluntate, vt in subiecto. pag. 27.n.4
 Iustitia legalis est virtus generalis, &

quomodo, cum eius explicatione. pag. 27.n.5
 Iustitia legalis an sit idem essentialiter cum omni virtute, cum eius expositione. 28.n.6
 Iustitia aliqua est particularis, præter generalem. 29.n.7
 Iustitia particularis habet materiam specialem, & quam. 29.n.8
 Iustitia est circa operationes non passiones, cum eius explicatione. 29.n.9
 Iustitia medium est medium rei, & quomodo differat medium rei à medio parationis. 30.n.10
 Iustitiæ actus est reddere vnicuique quod suum est. 31.n.11
 Iustitia præeminet alijs virtutibus moralibus, & quomodo. 31.n.12
 Iustitia quid sit, & in quo inueniatur. pag. 32.n.1
 Iniustitiæ mala. ij.p.32.n.3
 Iudicium quot modis sumatur, & vt hic. ij.p.pag. 35.n.1
 Iudicium est actus iustitiæ, & prudentiæ. pag. 35.n.2
 Iudicare licitum est. ij.p.35.n.3
 Iudicare an quandoque peccatum sit. pag. 35.n.4
 Iudicans existens in peccato an peccet. pag. 36.n.5
 Iudicium ex suspitione procedens, vel remerarium illicitum est, & quandoque veniale, quandoque mortale est. pag. 36.n.6
 Iudicandum est secundum leges si iustæ sunt, sed deficientes casu legis, ad æquitatem est recurrendum. 38.n.10
 Iustum legis, naturali iure, vel hominū constat. ij.p.38.n.11
 Iudicari an semper debeat secundum leges, & quomodo. ij.p.38.n.12
 Iudicium vsurpatum peruersum redditur, & quod sit tale. ij.p.39.n.13
 Iustitia particularis diuiditur in distributiuam, & commutatiuam. ij.p.40.n.1
 Iustitiæ distributiæ, & commutatiæ materia an sit eadem, vel diuersa. pag. 40.n.3
 Iustum an sit idem, quod contra passum, & quomodo. 41.n.4
 Ius in re, & ius ad rem quomodo differant, & quid requiratur ad vtrumque. ij. par.

Index Rerum, & Sentent.

ij. par. pagina. 43.n.4
 Iuramentum quos contractus firmit, vel non, & vbi interuenire possit, vel non, & quos effectus pariat. ij.p.263.n.1
 Iuramentum an relaxetur parte absentate. 263.n.2
 Iuramentum præstitum in contractibus qualiter intelligatur, vbi possit adesse vel non. 264.n.3
 Ius patronatus an transeat in fideicommissarium. ij.p.357.n.42
 Iudicare nemo potest cum, qui sibi non est subditus. ij.p.427
 Iudex debet iudicare secundum allegata, & probata. ij.p.pag.ca.
 Iudex sine accusatore, vel infamia publica nõ potest aliquem condemnare. pag.ca.
 Iudex non potest penam iuris relaxare, nisi princeps sit. pag.ca.
 Iustitiæ partes annexæ quæ sint. ij. par. pag. 514.n.1

L

L Amariū opera quæ, & an vera. j.p. pag. 540.n.1
 Lamiarum species quæ. p.ca.n.2
 Larroni ablatum an ei vel domino sit restituendum. ij.p.492.n.25
 Laudes diuinæ cur per horas sint distributæ. ij.p.533.n.2
 Legis nomen quot modis sumatur, & vt hic. j.p.248.n.1
 Lex, quid sit iuxta varios auctores, & eius effectus varios. p.ca.n.2
 Lex vnde dicatur. 249.n.3
 Legis officium vel finis quis, & utilitas. pag.ca. nu.4
 Legis qualitas quæ. p.ca.n.5
 Legum materiam qualiter tractet theologus, & vt iureconsultus. p.ca.n.6
 Legis definitiones variæ. p.ca.n.7
 Legis alia definitio cum eius explicatione. 250.n.8
 Lex quando obliget. 252.n.9
 Lex obligat in foro cõscientiæ. 253.n.10
 Lex est aliquid pertinens ad rationem. pag.ca. nu.11
 Lex semper ordinatur ad bonum commune. 254.n.12
 Legem condere quis possit. p.ca.n.13
 Lex debet necessario promulgari, & quomodo id fiat. 255.n.14
 Lex aliqua est æterna. 256.n.15

Lex aliqua est naturalis. 256.n.2
 Lex aliqua est humana. p.ca.n.3
 Lex aliqua est diuina necessario. p.ca.n.4
 Lex diuina est vetus & noua, & vt differant. 257.n.5
 Lex an sit inclinatio sensualitatis. pag.ca. n.6
 Legis effectus est facere homines bonos. pag. 259.n.1
 Legis effectus est imperare, vetare, permittere, punire, cum horum declaratione, tam circa legem diuinam, quam humanam. p.ca.n.2
 Lex humana duplex. 281.n.5
 Lex civilis in quor partes diuidatur. pag.ca. nu.4
 Lex canonica quot partes contineat. pag. 282.n.5
 Leges omnes an obligent. 283.n.6
 Legem condere an possit alij subditus. pag. 284.n.7
 Lex humana an aliquid possit contra ius diuinum, vel naturale. ead.n.8
 Lex iusta non possit à populo repudiari. pag. 285.nu.9
 Legem seruare an Princeps teneatur. pag. ead.n.10
 Leges omnes ciuiles, & canonice an obligent. ead.n.11
 Lex an respiciat futura solum, vel an præterita etiam. 286.n.12
 Lex an patiatur interpretationem & declarationem, & ad quæ id spectent. ead.n.13
 in Lex an dispensetur, & ex quibus causis, & à quibus. 287.n.14
 Lex humana an possit tolli, quomodo, & à quibus. 288.n.15
 Lex humana, canonica, vel ciuilis an obliget cum periculo vitæ. ead.n.16
 Lex æterna quid sit. 289.n.17
 Lex æterna an possit cognosci, & quomodo. 290.n.18
 Lex omnis humana ab æterna dependet, & quomodo. ead.n.19
 Legi æternæ omnia subdantur. 291.n.4
 Legi æternæ qualiter subdantur rationales creaturæ. 292.n.5
 Lex naturalis an sit habitus. 293.n.1
 Lex nature plura continet præcepta. ead.n.2
 de Lex nature an sint omnes actus virtutum, & an lex nature vna sit apud omnes. 294.n.3
 Lex

Lex naturæ an possit mutari addendo, vel subtrahendo. 295.n.5
 Lex naturæ an possit deleri à cordibus hominum. 296.n.6
 Leges humanas dari vitale fuit. 297.n.1
 Lex humana à lege naturali deriuatur, & quomodo. 298.n.2
 Legis qualitas quæ, & conuenienter. pag. 299.n.3
 Lex humana diuiditur in ius gentium, ciuile, & ecclesiasticum. 300.n.4
 Lex ciuilis distinguitur à iure gentium, & quomodo, & quæ sub vtroque continentur. 300.n.5
 Lex humana subdiuiditur in ius militare, ius principum, ius sacerdotum, & quid ad hæc pertineat. 302.n.6
 Lex ciuilis vnde originem cepit. 302.n.7
 Lex canonica an iuducta. 303.n.8
 Lex canonica quibus nominibus vocetur, & quare. 303.n.9
 Lex ciuilis vbi sit seruanda, & quando, ac quando ecclesiastica. 304.n.10
 Leges ciuiles quæ non sint seruandæ, à canone abrogatæ in particulari. pag. 304.n.11
 Lex ciuilis quando non seruanda, sed canonica, vel sic in particulari. pag. 306.n.12
 Leges ciuiles quibus casibus particularibus sint contrariæ canonicis, & quæ seruandæ, & vbi. 307.n.13
 Leges canonicæ, quæ hodie non sunt seruandæ. 319.n.14
 Lex humana debet poni in communi, & quomodo. 321.n.1
 Lex humana an cohibeat omnia vitia. pag. 322.n.2
 Lex humana an præcipiat actus omnium virtutum. 322.n.3
 Lex humana iusta obligat in foro conscientiæ, cum multis fallentijs. pag. 323.n.4
 Lex humana an semper obliget sub mortali, & quomodo id cognoscatur. pag. 327.n.5
 Legi humanæ qui subditi sint, & qui nō, & quomodo. 330.n.6
 Lex humana quando sit interpretanda, quomodo in particularibus casibus, & à quo. 332.n.7
 Lex humana, licet iusta, potest ex causa mutari. 341.n.1
 Lex humana non est de facili mutanda, nisi ob necessitatem. 341.n.2
 In legibus quis possit dispensare, quibus ex causis, & quomodo. 346.n.6
 Lex diuina vetus bona fuit suo illo tempore, & utilis. 349.n.1
 Lex vetus à Deo data fuit, licet per Moy sen. 350.n.2
 Lex vetus data est per Angelos, & vt. pag. 350.n.3
 Lex vetus debuit dari solis iudeis, & quare. 350.n.4
 Lex vetus obligabat tantum iudeos, exceptis naturæ præceptis. 351.n.5
 Lex vetus conuenienter data fuit tempore Moysis. 351.n.6
 Lex vetus an contineat plura, aut vnum præceptum. 352.n.1
 Lex vetus continet præcepta naturalia, & moralia. 352.n.2
 Lex vetus continet etiam præcepta ceremonialia, & quare. 352.n.3
 Lex vetus continet etiam præcepta iudicialia, & quare. 353.n.4
 Legis præcepta continentur sub moralibus, ceremonialibus, & iudicialibus, & quæ sint hæc. 353.n.5
 Lex vetus debuit sub pœnis obligare ad sui obseruationem. 353.n.6
 Legalia post Christi passionem, seruari non possunt sine peccato. 367.n.4
 Lex vetus conuenienter de principibus ordinauit, & quæ. 369.n.1
 Lex vetus conuenienter præcepta tradidit circa domesticos. 371.n.4
 Lex euangelica principaliter est indita in corde, secundario scripta. 372.n.2
 Lex noua an iustificet, & quomodo. pag. 372.n.3
 Lex noua non debuit dari à principio mundi. 372.n.4
 Lex noua duratura est vsque ad finem sæculi. 373.n.5
 Lex noua an differat à veteri. 373.n.1
 Lex noua est perfectior veteri. 374.n.2
 Lex noua complet veterem. 374.n.3
 Lex noua an contineatur in veteri, & quomodo. 374.n.4
 Lex vetus an sit granior noua, vel contra. 375.n.1
 Lex noua in quibus consistat. 375.n.1
 Lex

Lex noua quæ præcipiat, vel prohibeat. pag. 375.n.2
 Lex noua sufficienter ordinauit actus exteriores. 376.n.3
 Lex noua hominem circa actus interiores sufficienter ordinat. 377.n.4
 Lex noua quædam consilia conuenienter tradit. p.ea.n.5
 Legari quæ possunt, vel non. ij.p. 388.n.18
 Legata quomodo relinquuntur. pag. 388.n.19
 Legata à quo sint petenda, & vbi. pag. 389.n.20
 Legata an, & quando ad heredes transmittantur. 390.n.21
 Legata quando fiant caduca. p.ea.n.22
 Legata quando tacite, vel expressè renouentur. 391.n.25
 Legata mutari in aliud an possint, quando, & à quo. 392.n.24
 Ligna cedens in alieno, an, & quando tenentur ad restitutionem, vel aliud. ij.p. pag. 480.n.15
 Legitima quibus debeat, quanta sit, an possit minui, vel ei grauiamen imponi. ij.p. 312.n.13
 Legitima in quibus bonis debeat. pag. 315.n.14
 Legitima à quibus sit petenda. p.ea.n.15
 Legitima quando debeat. 316.n.16
 Legitimæ quantitas vt dignoscatur. pag.ea. n.17
 in Legitima quæ sint imputanda. p.ea.n.18
 Legatum quid sit, & vnde dicatur. ij.p. pag. 363.n.1
 Legata quotuplicia sint, & eorum differentia. p.ea.n.2
 Legatum sub conditione quomodo fiat, & vt intelligatur. 364.n.3
 Legatum sub modo vt fiat, & eius effectus. 369.n.4
 Legatum, causa adiecta, quod sit, vt fiat, & quomodo intelligatur. p.ea.n.5
 Legatum sub demonstratione quod sit, vt fiat, & intelligatur. 370.n.6
 Legate rei dominium, incrementum, & decrementum, quando, & cui spectent. 371.n.7
 Legatorum natura quæ sit, & vt intelligatur. 372.n.8
 Legatarius propria autoritate non potest adire legatum. 374.n.9
 Legati electio ad quem spectet, vbi res vna ex inæqualibus legatur. 374.n.10
 Legata re pluribus singulis infolidum cui debeatur. 375.n.11
 Legatum vbi est relictum coniunctim, re verbis, vel vtroque modo quid iuris. p.ea.n.12
 Legatum qualiter intelligatur dinerfis modis confectum. 379.n.13
 Legata ad pias causas, quæ sint, & vt intelligantur. 386.n.14
 Legata pia quibus priuilegijs gaudeant. pag. 387.n.15
 Legare quis possit. 388.n.16
 Legari quibus possit, vel non. p.ea.n.17
 Libellarius contractus quid sit. ij. par. pag. 52.n.3
 Ligna siluarum an aliqui cedere possint, vel non, & quomodo. ij.p. 90.n.3
 Litteræ scriptæ in aliena tabula cuius sint. ij.p. 95.n.6
 Luellum an liceat. ij.p. 203.n.7
 Locatio quid sit, & vnde dicatur. ij. par. pag. 215.n.1
 Locari quæ possunt, vel non. p.ea.n.2
 Locare quis possit, vel non. p.ea.n.3
 Locari cui possit, vel non. 216.n.4
 Locatio vt perficiatur. 217.n.5
 ex Locationis natura quæ veniant. pag.ea. nu.6
 Locationis pacta vt interpretanda. pag. 223.n.7
 M
 Macula quid sit. j.p. 234.n.1
 Macula manet in anima. ex peccato, & quomodo. p.ea.n.3
 Magi qui sint, & vnde dicantur. j. par. pag. 531.n.1
 Magia quotuplex, & quæ que libet, & quæ illicita. p.ea.n.2
 Magorum effectus qui, & an veri, vel ficti. 533.n.3
 Magos quæ opera fecisse legatur, & an omnia facta, vel ficta fuerint. 536.n.1
 Magia, diuinationes, incantationes, & huiusmodi, quibus legibus vitæ cum earum pœnis. 543.n.1
 Maleficia quibus modis soluantur. j. par. pag. 545.n.1
 Maleficium per maleficium solui non licet, & quibus modis liceat ea solueri. 546.n.2
 Macte

Materię commixtę cuius sint. ij. parte pag. 95. n. 8
 Maledictio quid sit. ij. p. 43. n. 1
 Maledicere an liceat. 439. n. 2
 Maledicere creaturam irrationalem an sit peccatum, & quod. ead. n. 3
 Maledicere an sit peccatum veniale, vel mortale. 440. n. 4
 Maledictio an sit grauior detractioe. pag. ead. n. 5
 Martires colere cultu societatis, & dilectionis debemus. ij. p. 607. n. 14
 Merus an causeri inuoluntarium, & quando, & sic an excuset a peccato. j. par. pag. 31. n. 33
 Meriti nomen quid significet. j. parte. pag. 441. n. 1
 Meritum quid sit. ead. n. 2
 Meritum condigni, congrui, & rigoris iustitię inueniantur, & quid quodlibet, ac eorum effectus. 442. n. 3
 Meritum hominis apud Deum esse potest. ead. n. 4
 Mereri non potest homo sine gratia vitam eternam. 444. n. 5
 Meritoria an sint ex condigno vite eternę opera iustorum, & quomodo. pagina ead. n. 6
 Mereri vt possit homo, quid, requiratur. pag. 445. n. 7
 Mereri an possit sibi homo gratiam iustificantem, ex condigno. 446. n. 8
 Mereri an possit quis alteri primam gratiam, & quomodo. ead. n. 9
 Mereri nemo potest sibi reparationem merito condigni, vel congrui. 447. n. 10
 Meretur iustus sibi gratiæ, & charitatis augmentum. ead. n. 11
 Mercatur an quis sibi perseuerantię donum. 448. n. 12
 Mereatur an quis sibi temporalia bona, vel non, & quomodo. ead. n. 13
 Medium in iusticia distributiua, & commutatiua quomodo se habeat. ij. par. pag. 40. n. 2
 Metalla in agro aliquo inuenta cuius sint. ij. p. 95. n. 9
 Metus quid sit. ij. p. 145. n. 24
 Membrum sibi abscindere an aliquo casu liceat. ij. p. 425. n. 2
 Misericordia quid sit, & vnde pueniat. pag. j. p. 616. n. 1

Misericordię laudes. 617. n. 2
 Misericordię motiuum quod sit. ead. n. 3
 Misericordię ratio est defectus, & quomodo. 618. n. 4
 Misericordia an sit virtus. ead. n. 5
 Misericordia an sit maxima virtutum. pag. 619. n. 6
 Militaris ponitur species prudentię. ij. p. pag. 11. n. 4
 Mouere qualiter dicatur aliquid, vel moueri in operando, & quę moueantur, vel moueant. j. p. 25. n. 24
 Mores, inclinatiuę, gratum, complexionum, studiosorum, nobilium, diuitiũ, & pauperum, & incolarum variorum qui. j. p. 109. 110. 111
 Mors & alij defectus an sint homini naturales. j. p. 233. n. 6
 Mora quid sit, & cuius, & vt incurrat. ij. p. pag. 137. n. 1
 Mora quotuplex. ead. n. 2
 Mora an noceat sine culpa. 138. n. 3
 Morę effectus quis. ead. n. 4
 Mora an purgetur, & quomodo. ij. parte. pag. 139. n. 5
 Mutuum vnde dicatur, & quid sit. ij. p. pag. 155. n. 1
 Mutuum quotuplex. ead. n. 2
 Mutuum vt valeat, quę requirantur. pag. ead. n. 3
 ex Mutui natura quę veniant. 156. n. 4
 Mutuum qualiter restituendum. ij. parte. pag. ead. n. 5
 Mutuata res excrefcens, cui excrefcet. pag. ead. n. 6

N

Ecromantici quę se posse efficere gloriantur, & qui ij. sint, quęque facere nequeant. j. p. 539. 1
 Negligentia quid sit, & quotuplex. ij. p. pag. 16. n. 1
 Negligentię mala. ead. n. 2
 Negligentię est speciale peccatum. pag. ead. n. 3
 Negligentię opponitur prudentię, scilicet sollicitudini. ead. n. 6
 Negligentię an sit peccatum mortale, & quomodo. 17. n. 5
 Negotiatio an sit honesta, & laudabilis. ij. p. pag. 203. n. 8
 Nouatio quid sit, & eius effectus. ij. parte. pag. 271. n. 7
 Obser-

Oblaciones offerre an sit in præcepto, & sub obligatione. ij. p. pagina 564. n. 1
 Oblationum distributio ad sacerdotes spectat. 565. n. 2
 Oblaciones de quibus fieri possunt. ij. p. pagina 570. n. 10
 Oblaciones à quibus non sint recipiendę. 571. n. 11
 Obligatio quid sit. ij. p. 132. n. 1
 Obligatio quotuplex sit, cum eius explicatione, & vt contrahatur. ibid. pagina 133. n. 2
 Obligationis natura quę sit, & vt intelligatur. 136. n. 3
 Obseruantiarum veteris legis fuit ratio sufficiens, cum prædictorum explicatione, remissuę. j. p. 365. n. 6
 Obseruantię notorię artis quę, & vt illicitę. j. p. 530. n. 1
 Obseruationes ad sanitatem illicitę, & quando non. ead. n. 2
 Obseruationes ad præcognoscenda fortuna, vel infortunia illicitę sunt. pagina ead. n. 3
 Occidere aliquem potest sola publica potestas ordine iuris seruato, aliter nulli id licet, nec etiam mutilare, nisi id infirmitas postulet. ij. parte, pagina 425. n. 1
 Odium, vt est passio, quid sit, vnde causetur, & vt diuidatur. j. p. 67. n. 2
 Odium causatur ex amore, & quomodo. ead. n. 2
 Odio quis an se habeat, & an odio haberi possit bonum, & qualiter, & quod non. 68. n. 3. 4
 Odio haberi an possit Deus ab homine. pagina ead. n. 5
 Odium circa quot sit. ead. n. 6
 Odium quomodo curetur. 69. n. 1
 Odium est peius ira. j. p. 105. n. 9
 Odium quid sit. j. p. 643. n. 1
 Odij mala. ead. n. 2
 Odio haberi an contingat Deum ab homine. ead. n. 3
 Odium Dei est maximum peccatorum. pagina ead. n. 4
 Odium proximi est simpliciter cum peccato, & quando non. 644. n. 5
 Odium proximi an sit grauissimum pec-

ccatorum. j. p. ead. n. 6
 Odium an sit vitium capitale. j. parte, pagina ead. n. 7
 Odium oritur ex inuidia. ead. n. 8
 Officia secularia an possint conferri indignis, vel minus dignis, & vt ibi peccetur, & an ad sit obligatio restituendi, & quando in ecclesiasticis sit nulla collatio. ij. p. 451. n. 10
 Officia secularia an licitę vendi possint. pagina 452. n. 11
 Omissio est speciale peccatum. ij. parte, pagina 441. n. 3
 Omissionis peccatum an sit grauius, quàm commissionis. ibid. ead. n. 4
 Operationes in homine quot sint. j. parte. pagina 3. n. 1
 Operationis humanę, quotuplex sit principium, & quod. ead. n. 2
 Operationum, quę alia principia sint. ibid. pag. 27. n. 29
 Oratio vnde dicatur, & eius descriptiones varię, cum eius laudibus. ij. parte. pagina 518. n. 1. 2
 Oratio quotuplex sit. 519. n. 3
 Oratio est actus practicę rationis, non appetitiuę. ead. n. 4
 Orare conueniens est ob eius bona. ibid. pagina ead. n. 5
 Orationis fructus qui. 520. n. 6
 Oratio est actus religionis, & qualis. pagina 521. n. 7
 Oratio an sit quandoque in præcepto, & quomodo. ead. n. 8
 Orari debet solus Deus, vt concessori, sancti, vt obtentores ex merito. ead. n. 9
 Orare an possint extantes in purgatorio. pagina 522. n. 10
 Orando, aliquid determinatę est petendum, aliquid sub conditione, & quomodo. ead. n. 11
 Orare pro alijs licitum est, conueniens, & vile, & an aliqui ab oratione sint excludendi. 523. n. 13
 Orare pro inimicis vt sit opus, & quomodo. 524. n. 24
 Oratio Dominica septem petitiones ordinat conuenienter. 525. n. 15
 Orare est proprium rationalis creature, & quid de peccatoribus. 526. n. 16
 Oratio an debeat esse vocalis, & quę. ij. p. pag. 527. n. 18
 Oratio

Oratio debet esse attentata, & quomodo. pag. 527. n. 19.
 Oratio an debeat esse diuturna, & quomodo. 528. n. 20.
 Oratio est meritoria, & cum certis conditionibus impetratoria. 529. n. 21.
 Orationis partes quae sint. 530. n. 23.
Passio quid sit, & quot modis sumatur. j. p. 46. n. 1.
 Passio an reperjatur in anima, & quae, & in qua portione animae sit. ibid. pag. 46. 47. n. 1. 2.
 Passiones quomodo differant. ibid. pag. 49. n. 1.
 Passiones concupiscibilis quot sint, & quo ordine locentur. ibi. p. ea. n. 2.
 Passiones irascibilis quot sint, & quo ordine ponantur. ibid. 50. n. 3.
 in Passionibus animae, an sit bonum, vel malum. ibid. 51. n. 1.
 Passiones animae moderate ratione bonae sunt. ibid. 52. n. 3.
 Passiones animae meritoriae sunt, vel demeritoriae. ibid. p. ea. n. 4.
 Passio an augeat bonitatem actus moralis. ead. n. 5.
 Passiones quomodo inter se ordinentur. pag. 53. n. 1.
 Passiones principales quae sint, & quae aliae. 54. n. 2.
 Passiones animae an obediunt rationi, & quomodo. j. p. 109. n. 5.
 Passiones pravae, vt superandae. j. par. pag. 111. n. 1.
 Passio an causet peccatum directe. j. par. pag. 208. n. 1.
 Passio quando minuat, vel augeat peccatum. j. p. 211. n. 6.
 Passio quando omnino excuset à peccato. ead. n. 7.
 Pax quid sit. j. p. 615. n. 1.
 Pacis bonae laudes. ead. n. 2.
 Pacis nomen quid dicat. ead. n. 3.
 Pacem omnis appetens appetit. j. part. pag. 616. n. 4.
 Pax est effectus charitatis. ead. n. 5.
 Pax an sit virtus. ead. n. 6.
 Pacta quotuplicia sint. ij. p. 88. n. 1.
 Pascere animalia in alieno loco an liceat, vel non. ij. p. ead. n. 2.
 Pactum vnde dicatur, & quid sit. ij. par. pag. 148. n. 1.
 Pactum, vt differat à pollicitatione, & stipulatione, & conueniat. ij. parte pag. ead. n. 2.
 Pacta quotuplicia sint, & quae quilibet. pag. 149. n. 3.
 Pacta vt valeant, quae requirantur. ij. p. pag. 150. n. 4.
 Pacta an extendantur. 152. n. 5.
 Pactorum effectus quis. ead. n. 6.
 Pacta nuda an obligent. ead. n. 7.
 Per pactum quibus iuribus valeat renuntari, vel non. ead. n. 8.
 Permutationes beneficiorum, vt liceant. pag. ij. p. 633. n. 22.
 Papa quid possit in beneficijs. ij. parte pag. 634. n. 23.
 Pensiones super beneficijs an sint licitae, & quibus ex causis, quomodo, vel no. ij. p. pag. ead. n. 24.
 Peccatum, crimen, vitium, flagitium, malitia, facinus, & delictum vt differant. j. p. pag. 173. n. 1.
 Peccatum quibus nominibus appellatur, eius mala, & vituperatio. j. parte pag. ead. n. 2.
 Peccati definitiones, vel descriptiones, variae cum earum, expositionibus. pag. 175. n. 3.
 Peccatum an virtuti opponatur, & quomodo. 178. n. 7.
 Peccatum omissionis quale peccatum sit, & an sit semper cum actu interiori, vel non. 179. n. 8.
 Peccati definitio. 180. n. 9.
 Peccatum est actus humanus moraliter malus, & voluntarius. ead. n. 10.
 Peccata distinguuntur ex obiectis, essentialiter, & vt aliter. 182. n. 1.
 Peccata spiritualia, & carnalia conuenienter distinguuntur. 183. n. 2.
 Peccata quomodo differant specie. pag. 184. n. 3.
 Peccatum distinguitur in peccatum in Deum, in proximum, & in seipsum. pag. ead. n. 4.
 Peccatum an differat specie realiter secundum differentiam poenae aeternae, & temporalis. 185. n. 5.
 Peccatum commissionis, & omissionis an differat specie, & quomodo. pag. 186. n. 6.
 Pecca-

Peccatum conuenienter distinguitur in peccatum cordis, oris, & operis, & quae sint talia. ij. p. 187. n. 7.
 Peccata an differant specie ex abundantia & defectu, an vero ex solis circumstantijs, & quo. 187. & seq. n. 8. & 9.
 Peccata an sint connexa. 189. n. 1.
 Peccata omnia non sunt paria. j. parte pag. 190. n. 2.
 Peccatorum differentia & grauitas attenditur principaliter penes obiecta. pag. ead. n. 3.
 Peccata differunt ex dignitate virtutum quibus opponuntur. 191. n. 4.
 Peccata spiritualia sunt maioris culpe quam carnalia, haec vero maioris adhesionis. 192. n. 5.
 Peccatum an augeatur ex maiori voluntate peccandi. ead. n. 6.
 Peccatum an aggrauetur ex circumstantia. 193. n. 7.
 Peccatum an aggrauetur ex nocumento maiori. ead. n. 8.
 Peccatum augeatur quandoque ex persona inquam peccatur. 194. n. 9.
 Peccatum aggrauatur ex magnitudine personae peccantis, & quomodo. j. par. pag. 195. n. 10.
 Peccati subiectum primum, & proximum est voluntas. 196. n. 1.
 Peccati subiectum non est sola voluntas, sed & alia potentia, & quomodo. pag. ead. n. 2.
 Peccatum an sit in sensualitatis motu. pag. 197. n. 3.
 Peccatum in sensualitate non potest esse mortale, & quomodo. ead. n. 4.
 Peccatum potest esse in ratione, & quomodo. 198. n. 5.
 Peccatum moralae delectationis vbi sit, & an sit mortale. ead. n. 6.
 Peccati consensus an spectet ad rationem inferiorem vel superiorem. pag. 199. n. 7.
 Peccatum veniale potest esse in ratione superiori. 200. n. 9.
 Peccatorum causa datur. 202. n. 1.
 Peccati causa immediata, & mediata interior est. ead. n. 2.
 Peccati causa potest esse aliquid exteriorius ad peccandum mouens, & quomodo. 203. n. 3.
 Peccatum an sit causa peccati, & quomodo. 203. n. 4.
 Peccati causa an sit ignorantia, & quomodo. 204. n. 1.
 Peccatum ex passione dicitur peccatum ex infirmitate. ij. p. 210. n. 3.
 Peccati omnis principium est amor sui. pag. ead. n. 4.
 Peccatorum causa reducuntur ad concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitae. ead. n. 5.
 Peccatum ex passione potest esse mortale. 215. n. 8.
 Peccatum quandoque est ex malitia. pag. ead. n. 1.
 Peccare ex malitia quis dicatur. 213. n. 2.
 Peccans ex certa malitia non peccat ex habitu semper. ead. n. 3.
 Peccatum ex certa malitia grauius est quam ex passione. 214. n. 4.
 Peccati author, vel causa efficiens non est Deus. 215. n. 1.
 Peccati actus an sit à Deo. 216. n. 2.
 Peccati causa non est Diabolus directè & quomodo. 218. n. 1.
 Peccata omnia hominum non sunt ex suggestione. 220. n. 4.
 Peccatum originale quid sit, & trahitur ex natura generatione Adae inquinata. j. p. ead. & seq. n. 1. & 2.
 Peccata alia Adae præter primum non traduntur ad posteros. j. parte pag. 222. n. 3.
 Peccatum primi parentis per originem in omnes transijt, nisi aliqui diuinitus excipiantur. ead. n. 4.
 Peccatum originale quis non contraheret. 223. n. 5.
 Peccatum originale non incurreretur si Eua peccante Adam non peccasset. pag. ead. n. 6.
 Peccatum originale an sit habitus. pag. 224. n. 1.
 Peccatum originale vnum est in vno homine, & non plura, & etiam vnum specie in omnibus hominibus. pag. ead. n. 2.
 Peccatum originale quid sit formaliter, & quid materialiter, & quid operetur. 225. n. 3.
 Peccatum originale equaliter est in omnibus. 226. n. 4.
 Pecca-

Peccatum originale an sit in carne, vel anima, vel Adam. j.p. 226.n.1	Peccatum veniale an fiat mortale ex circumstantia. 244.n.5
Peccatum originale an sit in essentia animæ, vel in potentijs. 227.n.2	Peccatum mortale ex genere an possit fieri veniale, & quomodo. ibidem.
Peccatum originale prius inficit voluntatem, quàm alias potentias. j. parte pagina. ead.n.3	Peccatum veniale an causet maculam in anima. j.p. 245.n.1
Peccatorum causa an sit tantum cupiditas. j.p. 228.n.1	Peccata venialia quæ sunt, & per quæ designentur. ead.n.2
Peccata alia capitalia sunt præter superbiam, & avaritiam. 229.n.3	Peccatum veniale non fuit in innocentia. 246.n.3
Peccata capitalia sunt septem, & conuenienter. ead.n.4	Peccata venialia non sunt primi motus infidelium, & qui sunt tales. ibid. pagina. 247.n.5
Peccatum an corrumpat aliquo modo humanam naturam. 230.n.1	Peccatum veniale an possit consistere cum originali sine mortali, & quomodo in adultis. ead.n.6
Peccatum non potest auferre totum bonum naturæ. 231.n.2	Peccati detrimenta quæ. prima parte, pagina. 393.n.1
Peccato ex primo quattuor vulnera sunt inflicta. ead.n.3	Peccatum an possit tolli sine gratia, sub multis conclusionibus. j.p. 405.n.3
Peccati effectus sunt privatio modi, speciei, & ordinis. 232.n.4	Peccatorum remissio est vltimum eorum, quæ ad iustificationem concurrunt. j. parte. 439.n.10
Peccatum an fuerit causa mortis, vel quid. ead.n.5	Peccare in spiritum sanctum quis dicatur. j.p. 558.n.2
Peccatum causat maculam in anima, & quomodo. 234.n.2	Peccati in spiritum sanctum (species, quot, & quæ. ead.n.3
Peccatum an possit esse poena peccati. j.p. 236.n.2	Peccatum in spiritum sanctum an sit remissibile, vel non, & quomodo. pagina. 559.n.4
Peccato mortali debetur poena æterna, nisi per poenitentiam deleatur, & cur. pagina. ead.n.3	Peccare ex inclinatione, & certa malitia, vt contingat. 560.n.5
Peccato an debeatur poena infinita, & quomodo. 237.n.4	Peccatores vt tales, odio habendi sunt, vt homines diligendi. j.p. 597.n.6
Peccatum mortale solum includit reatum poenæ æternæ, non veniale. j.p. pagina. 238.n.5	Peccatores an se ament, & quomodo; & quid de bonis. ead.n.7
Peccato peracto manet reatus poenæ; manente macula, & quandoque ea subleuata, & quomodo. ead.n.6	Peccator an exaudiatur orando, & quomodo. ij.p. 530.n.22
Peccato alterius an vnus pro alio puniatur, & quomodo. prima parte, pagina. 240.n.8	Pecunia curiuenta. ij.p. 126.n.2
Peccatum veniale diuiditur contra mortale, & quomodo. j.p. 241.n.1	Pœna debetur peccato diuinitus. j. parte, pagina. 235.n.1
Peccatum veniale an distinguatur genere à mortali, & quomodo. j. parte, pagina. 242.n.2	Pœna an semper sit propter culpam, & quomodo. j.p. 239.n.7
Peccatum veniale an disponat ad mortale, & quomodo. prima parte, pagina. 243.n.3	Pœna vade dicatur, & vt differat à modo, & initio vitioso. secunda parte, pagina. 113.n.1
Peccatum veniale an fiat mortale, & vt cognoscatur vnum ab alio. j. parte, pagina. ead.n.4	Pœna quadruplex sit. 114.n.2
	Pœnæ quare sunt inducæ, & earum bonum. 115.n.3
	Pœnam quis possit imponere. ij. parte, pagina. ead.n.4
	in Pœ-

In pœnalibus an fiat extensio de casu ad casum. 116.n.5	Peccatorum an iuramentum iniungere sit peccatum, & quale & quomodo. p. ca. n. 6
Pœna an in dubio temporalis sit, vel per petua. p. ead.n.6	Periurij mala, cum pœnis ei inflictijs & varijs legibus, & apud varias gentes. pag. ead.n.7
ad Pœnam incurrendam quid requiratur, dolus, &c. 117.n.7	Plures vbi concurrunt ad damnum, an omnes teneantur in solidum restituere. ij.p. 480.n.23
Pœna vbi sit infligenda, & à quo. ead.n.8	Potentia quid sit. j.p. 3.n.5. 25.n.23
Pœna an infligi possit sine culpa. pagina. ead.n.9	Potentia ad quid moueri possit ab obiecto. j.p. 4.n.4
Pœna affici pluries an possit quis pro eodem delicto. 118.n.10	Potentia qualiter moueatur ab obiecto. pag. 4.n.3
Pœna quando debeatur. ead.n.11	Potentia diuiditur in intellectum, & voluntatem, & intellectus rursus in practicum, & speculatiuum. ibidem pag. 26.n.25
Pœna an sit exigenda, vel soluenda in foro conscientie, & quomodo. pag. ead.n.12	Potentia quæ per peccatum originale sit magis infecta. 227.n.4
Pœna conventionalis an licita sit, & quomodo. 119.n.13	Physiognomica recitatur, & reprobat. j.p. pag. 111.n.10
Pœna legalis an exigi possit. pagina. 120.	Politica ponitur species prudentia. pag. ij.p. 11.n.2
Pœna cui sit applicanda. 120.n.15	Possessio quot modis sumatur. ij. parte pag. 63.n.2
Pœnam soluens an teneatur ad aliud. pag. ead.n.16	Possessio quid sit, cum eius explanatione. pag. ead.n.3
Pœnam infligendam an teneantur officiales soluere, si non accusant quoslibet. ead.n.17	Possessio naturalis est, & civilis, & quæ vtraque. ead.n.4
Pœna an sit restituenda, quando, & quomodo, & quid de censuris an incurrantur, & quid de pœna conventionali. ij.p. 477.n.13	Possessionis species quot sint, cum earum explanatione. 64.n.5
Pœnam an soluere teneatur negans crimem, pro quo imponitur. ij.p. 481.n.17	Possessionis commoda, quæ sint. pagina. ead.n.6
Perseuerantia nomine quid intelligatur. ij.p. 400.n.1	Possessio quibus modis, vel actibus vere, aut fide acquiratur. 65.n.7
Permutatio quando cepit. ij. parte, pagina. 213.n.1	ad Possessionem quibus casibus apprehensio non sit necessaria. ead.n.8
Permutatio quid sit, & vt cõueniat cum venditione vel non. ead.n.2	Possessio seruitutis vel alterius iuris incorporei quomodo acquiratur. pagina. 66.n.9
Permutari quæ possint, vel non. pag. ead.n.3	Possessio quibus modis amittatur, & quibus non. 67.n.10
Permutatio qualiter contrahatur. pag. 214.n.4	Possessio quibus modis recincatur, & reciperetur. 68.n.11
Permutationis natura quæ. 214.n.5	Possessione pelli quis dicatur. 69.n.12
Periurium quid sit, & quomodo graue peccatum. ij.p. 612.n.1	Possidem an possit armis suam possessionem tueri, & quibus alijs modis. pag. ead.n.13
ad Periurium falsitas requiritur. ij.p. ead.n.2	Potestas economica quæ. ij.p. 75.n.11
Periurium est peccatum, & quando mortale. p. ead.n.3	Potestas paterna quæ. ead.n.12
Periurium quot modis fiat, & quando peccatum, & quale, & quando mortale. p. ca. nu. 4.5	Pictum in alieno cuius sit. ij.p. 95.n.7

ut differant, & vtraque probetur. ij. p. pag. 109. n. 21
 Præcepta moralia ad legem naturæ pertinent. j. p. 354. n. 1
 Præcepta moralia veteris legis sunt de actibus omnium virtutum. 355. n. 2
 Præcepta moralia veteris legis reducuntur ad decem præcepta decalogi. pag. ead. n. 3
 Præcepta decalogi conuenienter disponuntur ad Deum, & proximum. ij. p. pag. 356. n. 4
 Præcepta decalogi conuenienter enumerantur. 357. n. 5
 Præcepta decalogi conuenienter ordinantur. ead. n. 6
 Præcepta decalogi conuenienter traduntur. ead. n. 7
 Præcepta decalogi an sint dispensabilia. pag. ead. n. 8
 Præcepta moralia veteris legis præter contenta in decalogo conuenienter distinguuntur. 359. n. 11
 Præcepta moralia veteris legis an iustificarent. ead. n. 12
 Præceptum de credendo an sit datum in lege veteri. j. p. 562. n. 1
 Præcepta pertinentia ad scientiam, & intellectum conuenienter data. pag. 563. n. 2
 Præsumptio quotuplex, & quid sit. j. p. pag. 577. n. 1
 Præsumptionis mala. ead. n. 2
 Præsumptio cui rei innitatur. ead. n. 3
 Præsumptio peccatum est, & quale. pag. 578. n. 4
 Præsumptio cui rei opponatur. ead. n. 5
 Præsumptio vnde oritur. 579. n. 6
 Præceptum de diligendo Deum ex toto corde, conuenienter ordinatur. j. p. pag. 680. n. 6
 Præceptum dilectionis proximi conuenienter datur, cum eius expositione. pag. 682. n. 10
 Præcipitatio est vitium imprudentiæ. ij. p. pag. 15. n. 6
 Præscriptionis, & vsucapionis definitio. ij. p. pag. 96. n. 1
 Præscriptio, & vsucapio, ut differant. pag. ead. n. 2
 Præscriptio, & vsucapio quotuplex. pag. 97. n. 3
 ad Præscriptionem requiritur bona fides, & quomodo. 97. n. 4
 Præscriptio transfert dominium, & vt compleatur. 99. n. 5
 Præscriptio cur sit inducta. ead. n. 6
 Præscriptio cum mala fide non valet, & quomodo. 100. n. 7
 ad Præscriptionem, requiritur possessio, cum iusto titulo, & quomodo. pag. 101. n. 8
 ad Præscriptionem, quod tempus requiratur. 102. n. 9
 Præscriptio mobilium quo tempore fiat. pag. 103. n. 10
 Præscriptio immobilium quo tempore fiat. 103. n. 11
 Præscriptio beneficij cōtra aliquem quo tempore fiat. 103. n. 12
 Præscriptio iuris patronatus quo tempore fiat. 104. n. 13
 Præscriptio seruitutum: quo tempore fiat. ead. n. 14
 Præscriptio actionum quo tempore fiat. pag. 105. n. 16
 Præscriptio rerum immobilium ecclesiæ, principis, vel aliorum quo tempore fiat. ead. n. 17
 Præscriptio contra fiscum quo tempore fiat. 106. n. 18
 Præscriptio contra principem an, & quo tempore fiat. ead. n. 19
 Præscriptio vbi non currat etiam cum longo tempore sine titulo. 107. n. 20
 Præscriptio aduersus legem quo tempore fiat. ij. p. 109. n. 22
 Præscriptio quando incipiat, quando non currat, & quando interrumpatur. ead. n. 23
 Præscriptio cōtra creditorem an currat, & quomodo. 110. n. 24
 Præscribi quæ non possint. 111. n. 25
 Promissio quid sit, & an obliget. ij. p. pag. 154. n. 9
 Præcarium quid sit, & vnde dicatur. ij. p. pag. 167. n. 1
 Præcarium concedi quæ possint. ead. n. 2
 ex Præcarij natura quæ veniant. pag. 168. n. 3
 Principes ad quid teneantur. ij. parte pag. 442. n. 3
 Prima, Tertia, Sexta, & Nona, cur in introductæ, cum eorum causis, & mysteriis.

rijs. ij. p. 538. n. 6
 Processionum vsus quādo ceppis, & cur. ij. p. pag. 559. n. 1
 Processiones, seu supplicationes quotuplices sunt, & quæ. ead. n. 2
 Processiones quo ordine celebrandæ, & qui ijs interesse debeant. 560. n. 3
 Primitias soluere an quis teneatur. ij. p. pag. 571. n. 12
 Prudentia est vera virtus, & connumeratur inter habitus intellectuales. j. p. pag. 132. n. 5
 Prudentia est virtus homini necessaria ad bene viuendum, & quare. ead. n. 6
 Prudentiæ adiunguntur Eubelia, Synesis & Gnomon, & quare. 133. n. 7
 Prudentiæ virtus non potest esse sine virtute moralī, alit̄ vero virtutes intellectuales possunt esse sine ea. 135. n. 5
 Prudentia quid sit. ij. p. 2. n. 1
 ad Prudentiam, quæ requirantur. pag. ead. n. 2
 Prudentiæ laudes. 3. n. 3
 Prudentia proprie est in ratione. ead. n. 4
 Prudentia pertinet ad rationem practicam. ead. n. 5
 Prudentia est cognoscitiua singularium, & quomodo. ead. n. 6
 Prudentia est virtus moralis, & intellectualis. 4. n. 7
 Prudentia est specialis virtus. ead. n. 8
 Prudentia non præstituit finem virtutibus moralibus, sed disponit de pertinentibus ad finem. 5. n. 9
 Prudentia inuenit modum in virtutibus moralibus, & quomodo. pagina ead. n. 10
 Prudentiæ præcipuum est præcipere, licet eius sit etiam consiliari, & iudicare. ead. n. 11
 ad Prudentiam pertinet sollicitudo. pag. 6. n. 12
 Prudentia se extendit ad regimen multitudinis, & quomodo. ead. n. 13
 Prudentia ethica, politica & economica distinguuntur. ead. n. 14
 Prudentia an conueniat subditis, & quæ scilicet moralis. ead. n. 15
 Prudentia vera non est in peccatoribus, sed solum falsa, vel imperfecta. ij. p. pag. 7. n. 16
 Prudentia est in omnibus habentibus gratiam. ead. n. 17
 Prudentia an sit in nobis à natura, & quomodo. ead. n. 18
 Prudentia an possit amitti per obliuionem, & quomodo. 8. n. 19
 Prudentiæ tres partes assignantur, & quæ. ead. n. 1
 Prudentiæ pars est memoria. 9. n. 1
 Prudentiæ pars est intellectus, & quomodo. ead. n. 2
 Prudentiæ pars est docilitas. ij. parte pagina ead. n. 3
 Prudentiæ pars est solertia. ead. n. 4
 Prudentiæ pars est ratio, & quomodo. pag. ead. n. 5
 Prudentiæ pars est prouidentia. ij. parte pag. 10. n. 6
 Prudentiæ pars est circumspectio. pag. ead. n. 7
 Prudentiæ pars est cautio. ead. n. 8
 Prudentiæ quæ vitia aduersentur, & tamen cum ea similitudinem habeant. ij. p. pag. 17. n. 1
 Prudentia carnis est peccatum. ij. parte pag. ead. n. 2
 Prudentia carnis quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale. pag. ead. n. 3
 Prudentia carnis, astutia, dolus, etiam ad auaritiam pertinent. ij. parte pag. 20. n. 9
 Prudentiæ an sit daudum præceptum. pag. ead. n. 1
 Prudentiæ vitia opposita fuere conuenienter prohibita in veteri lege. ij. p. pag. ead. n. 2

R

Ratio & intellectus an sint eadem potentia. j. p. 26. n. 27
 Ratio superior quomodo feratur in suū obiectum, vel virium inferiorum. j. p. pag. 201. n. 10
 Ratio an superetur à passione contra scientiam vniuersalem, vel particularem. 209. n. 2
 Regulæ humanorum actuum quot sint, & quæ. j. p. 42. n. 1
 Recessus à fide est apostasia, & vt dicatur hæresis, & alij apostatæ an sint hæretici. 349. n. 3

Regnativa est species prudentiæ. 10. n. 1
 Reditus ecclesiæ cur dati, vel relictæ. ij. p. pag. 565. n. 4
 Religio quid sit, quot modis sumatur, & ut hic, cū eius laudibus. ij. p. 514. n. 1
 Religio ordinat hominem ad Deum. pag. 515. n. 2
 Religio est virtus, & vna. ead. n. 3. & 4
 Religio est specialis virtus. ead. n. 5
 Religio est virtus moralis. 516. n. 6
 Religio præferatur alijs virtutibus moralibus. ead. n. 7
 Religio habet interiores & exteriores actus, & quos. 516. n. 8
 Religio an sit idem sanctitati. pagina ead. n. 9
 Res aliquæ priuatæ sunt, publicæ, vel nullius, & quæ. ij. p. 78. n. 2
 Restitutio aduersus prescriptionem an detur, & cui. ij. p. 112. n. 26
 Restitutio quid sit. ij. p. 459. n. 1
 Restitutio an differat à satisfactione, & quomodo. 460. n. 2
 Restitutio an sit de necessitate salutis, & quomodo. ead. n. 3
 Restitutioni quæ sint obnoxia. ij. parte pag. 461. n. 4
 Restituere an, & ut teneatur membrum alicuius mutilans, vel debilitans, & quid de percussore, & ad quod aliud. pag. 466. n. 6
 Restituere an debeat quis id, quod non re sed virtualiter tantum abstulit. pag. 482. n. 18
 Restituendum an sit damnum ex leui, vel leuissima culpa illatum. ead. n. 19
 Restituere an debeat furans in extrema necessitate, ad pinguiorem fortunam perueniens. 484. n. 20
 Restituere an debeat debitor positus in extrema necessitate, vel eius propinqui. 485. n. 21
 Restituere an debeat qui directè, vel indirectè fuit causa alicuius iniustitiæ, mandando, consulendo, & c. late explicatur. 489. n. 24
 Restitui an debeat superiori acceptum à subdito etiam, non petito pretio impenso. 493. n. 26
 Restitui an debeat pecunia domino eius illa abusu. ead. n. 27
 Restitui cui debeat acceptum ob turpē actionem. 494. n. 28
 Restitui cui debeat acquisitum ex fictio- ne paupertatis. 496. n. 29
 Restitui cui, & quomodo debeant bona incerta. ead. n. 30
 Restitutio qualiter sit fienda. 498. n. 31
 Restituere denuo an teneatur, qui per alium restituit, qui non soluit, sed sibi retinuit. ead. n. 32
 Restituere an teneatur rem alienam, qui eam amisit. ead. n. 33
 Restituendum an sit creditori absentis impensis debitoris, vel non. 469. n. 34
 Restitutio an sit fienda cum periculo fame. ead. n. 35
 Restitutio an sit fienda cum periculo vitæ. 500. n. 36
 Restituere ut debeat adulter, vel non. pag. ead. n. 37
 Restitui an debeat statim ex necessitate, & quomodo, & ut in hoc se habere confessor debeat. ead. n. 38
 Restitui quo ordine debeat, vbi debitor omnibus non potest. 503. n. 39
 Restituere qui teneantur in casibus specialibus in particulari, vel non, quomodo, & quando. 504. n. 40
 Reus nō potest veritatem negare in his in quibus ordine iuris interrogatur. ij. p. pag. 428
 Reus potest appellare, nisi calumniosè id agat. ead.
 Reus damnatus neci iniustè, an se possit defendere; & quid si iustè. ead.
 Reus an peccet contra iustitiam negando verum crimen, & an teneatur ad restitutionem. ij. p. 469. n. 8
 Rixa quid sit. ij. p. 671. n. 1
 Rixa est peccatum, & quod, & fugienda. pag. ead. n. 2
 Rixa est filia iræ. 672. n. 3

Sacramentorum veteris legis est ratio sufficiens. j. p. 365. n. 5
 Sacrilegium quid sit, & quomodo fiat. ij. p. pag. 614. n. 1
 Sacrilegij definitio, & est speciale peccatum. ead. n. 2
 Sacrilegium ut distinguatur. 615. n. 4
 Sacrilegij mala, & poenæ apud varias gentes, & ex varijs legibus. pagina ead. n. 5
 Sacrifi-

Sacrificium quomplex sit, & ut hic sumatur. ij. p. 562. n. 1
 Sacrificium Deo offerre est de lege natura. ead. n. 2
 Sacrificium soli Deo est offerendum. ij. p. pagina 563. n. 3
 Sacrificij oblatio est specialis actus virtutis. ead. n. 4
 Sacrificium offerre qui teneatur. ead. n. 5
 Sacrificium altaris est omnium consummatum, & perfectum, & vnicum in ecclesia Christiana. 564. n. 6
 Salarium quid sit, cui debeat, qualiter, vel non. ij. p. 224. n. 8
 Sancti in cælis extantes orant pro nobis. ij. p. 526. n. 17
 Sanctitas, & sanctus quid significant. ij. p. 604. n. 1
 Sanctus & beatus ut differant. ead. n. 2
 Sancti debent esse canonizati ab ecclesia, ut tales dicantur. ead. n. 3
 Vide verbo, Canonizatio.
 Sancti sunt venerandi, & quomodo. ij. p. pagina 606. n. 10
 Sancti sunt inuocandi, & quomodo. ij. p. pagina ead. n. 11
 Sancti vilitate inuocantur, cum multis exemplis, & miraculis circa id, maxime inuocando Beatam Virginem. ij. p. pagina ead. n. 12
 Sanctorum festa celebranda sunt, & quomodo, ac quare. 607. n. 13
 Sanctis pie templa eriguntur, & quomodo. 608. n. 15
 Sanctis vota aliquo modo possunt nuncupari. ead. n. 16
 Sanctorum reliquiæ conuenienter afferuntur, & in veneratione habentur, & miraculis probatur. ead. n. 17
 Sanctorum imagines religiosè coluntur, cum miraculis circa id, & quomodo. pagina 609. n. 18
 Sapientia est maxima inter virtutes intellectuales. j. p. 158. n. 5
 Sapientia connumeratur inter dona spiritus sancti. j. p. 684. n. 2
 Sapientiæ donum an sit in voluntate, vel in intellectu. ead. n. 3
 Sapientiæ donum an sit tantum speculatiuè, vel etiam practicè. ead. n. 4
 Sapientiæ donum non potest stare cum peccato mortali. ead. n. 5
 Sapientiæ donum an sit in omnibus gratiam habentibus, & quomodo. ead. n. 6
 Sapientiæ dono responderet septima beatitudo, beati pacifici. 685. n. 7
 Seditio quid sit. j. p. 672. n. 1
 Seditio est speciale peccatum. ead. n. 2
 Seditio an sit peccatum mortale. ead. n. 3
 Seditiosi qualiter peccent, & sint puniendi secundum iura. ead. n. 4
 Sequestrum quid sit, qualiter fiat, & quibus effectus. ij. p. 165. n. 8
 Seruitus quot modis sumatur, & ut hic. ij. p. 52. n. 1
 Seruitus quid sit. 53. n. 2
 Seruitus est accidens rei, aliàs ex se liberæ. ead. n. 3
 Seruitus quomplex, & quæ qualibet. pagina ead. n. 4
 Seruitus urbana quomplex sit, & quæ continet qualibet. 54. n. 5
 Seruitus stillicidijs quomodo se habeat. pagina 55. n. 6
 Seruitus altius tollendi, & non, ut se habeat. ead. n. 7
 Seruitus luminum ut se habeat. 56. n. 8
 Seruitus proijciendi, & protegendi, ut se habeat. 57. n. 9
 Seruitutes rusticæ quot sint, & ut se habeant seruitutes viar, actus, aquæ ductus, & semitæ. 57. n. 10
 Seruitus fluminis, & aquæ ductus, ut se habeant. 58. n. 11
 Seruitus aquæ hauriendæ, ut se habeat. pagina 59. n. 12
 Seruitus aquæ pluuiæ immittendæ, ut se habeat. 60. n. 13
 Seruitus appulsus pecoris ad aquam, ut se habeat. ead. n. 14
 Seruitus pecoris pascendi, ut se habeat. pagina 61. n. 15
 Seruitus de arena fodienda, & calce conuenienda, ut se habeat. ead. n. 16
 Seruitutes quomodo constituentur. ij. p. pagina ead. n. 17
 Seruitutes qui imponere possint, vel non. pagina ead. n. 18
 Seruitutes quot modis constituentur. pagina ead. n. 19
 Seruitutes qualiter conferuntur. ij. p. pagina 62. n. 20
 Seruitutes qualiter amittantur. ij. parte pagina ead. n. 21
 Seruii

Index Rerum, & Sentent.

Serui quibus acquirant. ij.p.81.n.3
 Serui quibus modis à domini potestate liberentur. ead.n.4
 Seruus an fugere licite possit. 83.n.5
 Seruitus qualiter amittatur. 104.n.15
 Scandalum vnde dicatur, & quid sit. j.p. pagina 673.n.1
 Scandalum quotuplex. ead.n.2
 Scandali diffinitio. 674.n.3
 Scandalum est peccatum. ead.n.4
 Scandalum an sit speciale peccatum, & quomodo, & an illa circumstantia sit confitenda. 675.n.5
 Scandalum quando sit peccatum mortale, vel non. 676.n.6
 Scandalum passiuum an cadat in viros perfectos. ead.n.7
 Scandalum actiuum non inuenitur in viris perfectis. ead.n.8
 cum Scandalo actiuo nil est sciendum, & quid de passiuo. ead.n.9
 ob Scandalum vitandum an bona spiritualia sint omittenda, vel differenda. pagina 677.n.10
 ob Scandalum vitandum an bona temporalia sint dimittenda. ead.n.11
 Scientia, vt sit donum. j.p.480.n.1
 Schisma quid significet, & vt ab hæresi differat. j.p.653.n.1
 Schismatici in quotuplici sint differentia, & eorum poenæ. 653.n.2
 Schisma quid sit, & in quo consistat. ij.p. pagina 655.n.3
 Schisma an sit grauius peccatum infidelitate. ead.n.4
 Schismatici retinent potestatem sacramentalem, & quid de vsu. ead.n.5
 Schismatici excommunicantur, & sunt excommunicati. 656.n.6
 Scrupulus quid sit, vnde causetur, & vt in eo agendum. j.p.44.n.7
 Sineis est virtus bene iudicatiua. ij.p. pagina 12.n.3
 Simboli ordinatio ad Papam pertinere, & quæstiones fidei diffinire, generale sinodum conuocare, & confirmare. j.p. pagina 457.n.16
 Simonia quid sit, cum eius expositione, vnde dicatur, & originem duxerit. ij.p. pagina 617.n.1
 Simonia quotuplex, & vt prohibita, & qualiter. ij.p.619.n.3
 Simonia gradus qui. 620.n.4
 Simonia mentalis quæ, & eius effectus. pagina 621.n.5
 Simonia cõventionalis quæ, quotuplex, & eius effectus. 622.n.6
 Simonia realis quæ, cū eius poenis. ij.p. pagina 623.n.7
 Simonia est accipere pro spiritualibus per essentiam, pecuniâ, & quomodo. pagina 624.n.8
 Simonia est accipere pro sacramentis, quomodo, & quid de sacramentalibus. pagina 625.n.9
 Simonia an sit per modum eleemosynæ, vel sustentationis aliquid accipere pro sacramentis, vel officijs diuinis, & vt non. 626.n.10
 Simonia est vendere beneficia. 628.n.11
 Simonia vt committatur ex manu, lingua, & obsequio. 630.n.13
 Simonia an sit propinquo beneficium conferre. 631.n.14
 Simoniaca an sit collatio metu facta. pagina ead.n.15
 Simonia an sit pacisci de pensione soluenda, & quomodo. ead.n.16
 Simonia est dare familiari, vel procuratori collatoris, & quomodo. ead.n.17
 Simonia est si accipiatur pecunia pro beneficio etiam ab alio, quàm beneficiũ accipiente, & quomodo. ead.n.18
 Simonia an sit dare pecuniam pro inuestitura beneficij. 632.n.19
 Simonia an sit dare pecuniam pro vexatione redimenda, & quomodo. ead.n.20
 Simonia an sit aliquid dare pro admiffione ad beneficium, vel monachatu. pagina 633.n.21
 Simonia vt interueniat in permutatione, vel non. ead.n.22
 Simonia confidentialis quæ vt committatur, & quibus casibus, vel cõiecturis præsumatur, cū eius poenis. 637.n.25
 Simonia an sit dare in curia pro iustitia, vel gratia consequenda, & quomodo, cum eius poenis. 639.n.26
 Simonia an sit pro ingressu religionis, dotem, vel aliud petere, & quomodo. pagina 640.n.27
 Simonia an sit dare pro sepultura, vel eius officio, & quomodo. 642.n.28
 Simonia vltierius quibus casibus particularibus

Index Rerum, & Sentent.

enlaribus incuratur. 644.n.29
 Sollicitudo temporalium an sit licita. ij.p. pagina 19.n.7
 Sollicitudo futurorum an sit licita. ead.n.8
 Solutio quid sit, & quotuplex. ij. 265.n.1
 Solui vt debeat. 266.n.2
 Solutio in qua moneta sit scienda, & quid, si augeatur, vel decrescat. ead.n.3
 Soluere quis debeat, vt liberatio sequatur. 267.n.4
 Solui cui possit vt quis liberetur. 268.n.5
 Solutio quo ordine sit scienda. 269.n.6
 Solutionis effectus quis sit. 270.n.7
 Soluens vt sibi cauere debeat. ead.n.8
 Solutionis optio cuius sit. 271.n.9
 Somniorum obseruatio an licita sit, vel non, cum varijs distinctionibus. j.p. pagina 528.n.7
 Sordium obseruatio an licita sit, vel non, cum earum poenis. 529.n.9
 Spes vt est passio quid sit, & differat à desiderio, & quomodo. j.p.95.n.1.2
 Spes pertinet ad vim appetitiuam, & an ad cognitiuam. ead.n.3
 Spes est in brutis, & quomodo. ead.n.4
 Spes contraria est desperationi. ead.n.5
 Spes contratur ex experientia. 96.n.6
 Spei magne sunt iuuenes, & ebrijs. ead.n.7
 Spes an causetur ab amore, vel contra. pagina ead.n.8
 Spes adiuuat operationem. ead.n.9
 Spes non manet in statu gloriæ, & an etiam aliquid eius. j.p.161.n.4.5
 Spes quid significet in vniuersali, & vt hic. j.p.563.n.1
 Spes virtus quid sit, cum eius declaratione, & laudibus. 564.n.2
 Spes est virtus. ead.n.3
 Spei obiectum quod. ead.n.4
 Spes an tendat ad bona alterius, vel propria tantum. 565.n.5
 Sperare an liceat de creatura. ead.n.6
 Spes est virtus Theologica. ead.n.7
 Spes est virtus ab alijs distincta. 566.n.8
 Spes an sit prior charitate, vel contra. pagina ead.n.10
 Spes est in voluntate, vt in subiecto. j.p. pagina 567.n.1
 Spes an sit in beatis. ead.n.2
 Spes an sit in damnatis. ead.n.3
 Spes Theologica an sit in hæreticis. j.p. pagina 568.n.4
 Spes an habeat certitudinem. ead.n.5
 de Spe an dari debuit aliquod præceptum. j.p. 579.n.1
 Spiritualia quotuplicia sunt, & que possunt vendi, vel non. ij.p.618.n.2
 Stultitia opposita sapientiæ quid sit, & vnde proueniat. j.p.685.n.1
 Stultitia opponitur sapientiæ. ead.n.2
 Stultitia voluntaria mala est, & peccatum. 686.n.3
 Stultitia est filia luxuriæ. ead.n.4
 Substitutiones curie introductæ. ij. parte. pagina 329.n.1
 Substitutio quid sit. ead.n.2
 Substitutio quotuplex sit. 330.n.3
 Substitutio vulgaris quid sit. ead.n.4
 Substitutio vulgaris, curie inducta, & vt fiat. ead.n.5
 Substitutionis vulgaris effectus quis. pagina 331.n.6
 Substitutio vulgaris quæ expirat. ead.n.7
 Substitutio pupillaris quid sit, & cur inducta, & vt fiat. 332.n.9
 Substitutio pupillaris, vt valeat, & quæ requirantur. ead.n.10
 Substitutio pupillaris quotuplex, & vt fiat. 333.n.11
 Substitutio pupillaris, quæ bona complectatur. 334.n.12
 Substitutio pupillaris, quid vltierius requiratur. 335.n.13
 Substitutionis pupillaris effectus quis. pagina ead.n.14
 Substitutio pupillaris quando expirat, & quomodo. 336.n.15
 Substitutio exemplaris quid sit, cur inducta, & quibus fiat. 337.n.16
 Substitutio exemplaris quotuplex sit, & quomodo. 338.n.17
 Substitutio exemplaris à quibus fieri possit. ead.n.18
 Substitutio exemplaris, qualiter sit scienda. 339.n.19
 Substitutio exemplaris, de quibus bonis fiat. ead.n.20
 Substitutionis exemplaris effectus quis. pagina ead.n.21
 Substitutio exemplaris, vt expirat. ead.n.22
 Substitutio breuiloqua quid sit, quotuplex, & quas continet substitutiones. 340.n.23
 Substitutionis reciproque effectus quis. pagina 341.n.24
 Sub-

Substitutio breuiloqua quando expiret. ij.p. 342.n.25
 Substitutio compediola quid sit, & quid complectatur. 343.n.26
 Substitutio compediola, vt fiat, & quis eius effectus. ead.n.27
 Substitutio militaris quid sit, & quid contineat. 345.n.28
 Substitutio fideicommissaria, quid sit. pagina 346.n.29
 Successio in bonis defuncti, quibus deferatur, & quo ordine iure civili, vbi id late explicatur. ij.p.279.n.3
 Successio ex diuersis alijs legibus, vel statutis, quibus deferatur. 288.n.4
 Superbia an sit initium omnis peccati, & quomodo. j.p.228.n.2
 Superstitio quid sit, vnde dicatur, & cur fugienda. j.p.523.n.1
 Superstitio est vitium religioni contrarium. ead.n.2
 Superstitutionis species diuersae, & quae. pagina ead.n.3
 Superstitutionis species quae. 526.n.3
 Superficiarius quis sit. ij.p.52.n.4
 Sufurratio quid sit. ij.p.437.n.1
 Sufurrationis mala. ead.n.2
 Sufurratio an differat à detractione. pagina ead.n.3
 Sufurratio est peior detractione, & an sit mortale. ead.n.4

T

Temporalia vt sint petenda à Deo. ij.p. 523.n.12
 Tentari quot modis dicatur, & vt hic. ij.p. 610.n.1
 Tentare Deum quot modis dicatur. ea.n.2
 Tentare Deum, an & quando peccatum sit. 611.n.3
 Tentatio Dei opponitur religioni. ea.n.4
 Tentatio Dei an sit grauior superstitione, & an & quando peccatum sit. ij.p. pagina ead.n.5
 Testamentum quid sit, vnde dicatur, & eius effectus. ij.p.271.n.1
 Testamentum quotuplex sit, & quod solenne, & quid in eo requiratur. 272.n.2
 in Testamento nuncupatio quae requirantur. 273.n.3
 Testamentum militare quod sit, & quod solenne, & quae in eo requirantur. ij.p. pagina 296.n.4
 Testari de quibus quis possit. 297.n.5
 Testari quis possit, vel non. ead.n.6
 Testamento relinqui quibus possit, vel non. ij.p.301.n.7
 in Testamento, quae requirantur praeter supra relata. ead.n.8
 Testamenta qualiter irritentur. 317.n.19
 Testamento inualidato an valeant in eo relicta. 318.n.20
 Testamentum potest quocumque reuocari, & quomodo. 319.n.21
 Testamentum quomodo intelligatur reuocatum. ead.n.22
 Testamentum in foro conscientiae qualiter sit condendum. 323.n.23
 Testator an vni possit plus relinquere, quam alijs filijs, & an extraneis, seclusis propinquis, relinqui possit. ij.p. pagina ead.n.24
 Testantis voluntas verbis praeponeatur. pagina 324.n.25
 Testamentorum executores qui institui possint, vel non. ead.n.26
 Testatoris voluntas an in aliam mutari possit dispositionem, à quo, & quomodo. ij.p.328.n.33
 ex Testamento veniens praeponeatur ab intestato venienti. ij.p.279.n.1
 Testificari quando quis teneatur. ij.p. pagina 428
 Testes duo, vel tres suffiunt. ead.
 Testimonium alicuius quandoque repellitur. ead.
 Testimonium falsum est mortale. ead.
 Testes qui admittantur in fidei negotio, & vt contra testes procedatur, & alios. j.p. 507.n.15
 Thesaurus quid sit. ij.p.91.n.1
 Thesaurum inueniens an faciat illum suum, & quomodo. ead.n.2
 Timor, vt est passio, quid sit, & de quibus. j.p. 96.n.1
 Timor vnde causetur, & quotuplex sit. pagina 97.n.2.3
 Timor est passio animae, & specialis passio. ead.n.4.5
 Timor est naturalis, & non, & eius sunt species sex. ead.n.6.7
 Timor quid respiciat, & potest esse de malo naturae, & an sit de malo culpae. pagina 98.n.1.2
 Timor ipse timeri potest, & timentur

maur

magis repentina, & quae carent remedio. j.p.98.n.4.5. & 99.n.6
 Timoris causa an sit amor, & defectus eius est causa. ead.n.1.2
 Timidi sunt peccatores. ead.n.3
 Timor contrahit, & quare. 99.n.1
 Timor an faciat consiliatius, & causat remorem, & impedit operationem. pagina 100.n.2.3.4
 Timor malus, vt sedandus. 101.n.1
 Timor quot modis sumatur, & vt hic. j.p. 569.n.1
 Timor quotuplex sit, & qui quilibet. pagina ead.n.2
 Timeri an Deus possit, & quomodo. pagina ead.n.3
 Timor quadruplex cum singulorum declaratione, & qui bonus, & malus. pagina ead.n.4
 Timor mundanus an sit malus. 570.n.6
 Timor mundanus quando sit bonus, vel malus. ead.n.6
 Timor feruilis an bonus sit, vel non. ij.p. pagina 571.n.7
 Timor feruilis an idem sit cum filiali. pagina 572.n.8
 Timor feruilis an maneat cum charitate, & quomodo. ead.n.9
 Timor est initium sapientiae, & quomodo. 573.n.10
 Timor initialis an differat à filiali. j.p. pagina ead.n.11
 Timor filialis est donum spiritus sancti, & quid de feruili, & mundano. 574.n.12
 Timor feruilis minuitur crescente charitate, filialis vero eo modo augetur. pagina ead.n.13
 de Timore an sit aliquod praeprium, & de quo. 580.n.2
 Transactio quid sit, & quotuplex. ij.p. pagina 274.n.1
 Transigi super quibus possit, vel non. pagina ead.n.2
 Transigere quis possit, vel non. 276.n.3
 in Transactione quae interuenire debent, vel non. 277.n.4
 Transactionis effectus quis. ead.n.5
 Transgressio an sit peccatum speciale. ij.p. 441.n.2
 Tristitia an quandoque contrarietur delectationi, & quae eius sunt species. j.p. pagina 87.83.n.6.9

Tristitiae causa est concupiscentia, & quomodo. 84.n.2
 Tristitia aggrauat animum. 85.n.5
 Tristitia mitigatur malo sublato, vel bono amisso reddito, & vt aliter etiam medicè curetur. 87.n.6
 Tristitia, vel melancholia, vt medicè cognoscat, eius mala quae sunt, & vt curetur. 88.n.7
 Vide etiam in verbo, Dolor.
 Tristitia est malum absolute, & an aliquo pacto dici possit bonum. 93.n.1
 Tristitia potest habere rationem boni, & esse bonum vtile. 94.n.2.3
 Tristitia an sit hominis summum malum, & quae fugienda, quae non. ead.n.4
 Tristitia an quandoque contrarietur contemplationi. 82.n.6
 Tristitiae species, quae sunt. 83.n.7
 Turpem ob causam acceptam an sit obnoxium restitutioni. ij.p.124.n.2
 Turpem ob causam acceptam, cui sit restituenda, vbi restitutio est fienda. pagina 126.n.4

V

Venatio an aliquibus casibus prohiberi possit, & an ea capta sint capiendis, & item quid de piscatione. ij.p. 85.n.3
 Venator an teneatur ad restitutionem ferarum, vel alterius rei. ij.p.480.n.16
 Venditionis materia quae. ij.p.193.n.2
 Venditionis pretium iustum quod sit, & dignoscatur, & an quandoque pretium augetur possit. 195.n.3
 Venditor an teneatur ad defectus rei venditae, & eos propalare. 220.n.5
 Venditio cum pacto retrouendendi an liceat, & quomodo. 203.n.6
 Venditae rei lucrum, & periculum ad quem spectet. 204.n.9
 Vendere quis possit, vel non, & cui. ij.p. pagina 205.n.10
 Vendi quae possint, vel non. ead.n.11
 Vendi an possit res ecclesiastica, & quomodo. 206.n.12
 Vendi an possit assignatum clerico titulo patrimonij. 208.n.13
 Vendi quae vltimus non possint. ead.n.14
 Vendi an possit res aliena, vel subiecta restitutioni, vel emi ex alieno, & cui acquiratur. ead.n.15
 Vendit

Index Rerum, & Sentent.

Vendi an possit res subiecta fideicom-
misso. ij. p. 209. n. 16
Vendi an possit res dotalis, & quomodo.
ij. p. 210. n. 17
Vendi an possit res publicæ, & huius-
modi. ead. n. 18
in Venditione quæ ulterius interuenire
debeant. ead. n. 19
Venditor an teneatur de emptione, quo-
modo, & quando. 211. n. 20
Venditio an rescindatur quandoq; quo-
modo, & quando. ead. n. 21
Verberare filios an possint patres, &
quomodo. ij. p. 425. n. 3
Verum est triplex. j. p. 380. n. 1
Verum an homo possit sine gratia cogi-
tare, & cognoscere; sub varijs conclu-
sionibus. ead. n. 2
Vesperæ, & Completorium, cur introdu-
ctæ, cur sic dictæ, quo tempore reci-
tandæ, cum earum causis, & misterijs.
ij. p. 540. n. 7
Virus vnde dicatur. j. p. 122. n. 1
Virtutis acceptiones, eiusque diuisio.
pagina ead. n. 2. 3
Virtus quid, cum eius expositione. j. p.
pagina 123. n. 4
Virtus amplectenda est, cum eius encomi-
ijs. ead. n. 5
Virtus humana est habitus, isq; bene o-
peratiuus, & bonus. 125. n. 6. & seq.
Virtutis definitio. 126. n. 9
Virtus est in potentia, vt in subiecto. j. p.
pagina 127. n. 1
Virtus vna an possit esse in pluribus po-
tentijs. ead. n. 2
Virtutis subiectum an sit intellectus, &
quomodo. ead. n. 3
Virtutis subiectum an sit concupiscibi-
lis, & irascibilis, & quomodo. 128. n. 4
Virtutis subiectum an esse possint vires
sensitiuæ apprehensiuæ. 129. n. 5
Virtutis subiectum potissimum est vo-
luntas, & quarum sola sit subiectum.
pagina ead. n. 6
Virtutes intellectuales quotuplices sint.
pagina 130. n. 1
Virtus moralis quæ dicatur. j. p. 133. n. 1
Virtus moralis distinguitur ab intelle-
ctuali. 134. n. 2
Virtus diuiditur in moralem, & intelle-
ctualem, idq; sufficienter. ead. n. 3

Virtus moralis, sine quibus intellectua-
libus esse possit, & sine quibus non.
j. p. ead. n. 4
Virtus moralis non est passio, sed habi-
tus. 136. n. 1
Virtus moralis an possit esse cum passio-
nibus, & quomodo. ead. n. 2
Virtus moralis potest esse cum tristitia,
& quomodo. 137. n. 3
Virtus moralis nõ est semper circa pas-
siones moderandas, sed aliqua circa
operationes moderandas, scilicet ius-
ticia. ead. n. 4
Virtus an sit cum passionibus, vel sine,
& quomodo. ead. n. 5
Virtus moralis non est vna tantum. j. p.
pagina 138. n. 1
Virtus moralis, quæ versatur circa pas-
siones, an distinguatur ab ea, quæ est
circa operationes. 139. n. 2
Virtutes omnes, quæ sunt circa opera-
tiones an conueniant simul. ead. n. 3
Virtus multiplex est circa passiones ap-
petitus sensitiui, & quomodo. 140. n. 4
Virtutes morales distinguuntur iuxta di-
uersa obiecta passionum, quæ decem
sunt, & quæ. 141. n. 5
Virtutes Cardinales quæ sint, cur sic di-
ctæ. 142. n. 1
Virtutes Cardinales ponuntur inter mo-
rales, & quare. ead. n. 2
Virtutes morales quattuor sunt, & quæ.
pagina 143. n. 3
Virtutes Cardinales, cur sint principa-
les, & aliæ ad has reducuntur. ead. n. 4
Virtutes Cardinales respectu materiæ
inter se distinguuntur. 144. n. 5
Virtutes Cardinales aliæ politicæ, pur-
gatoriæ, purgati animi, & exempla-
res sunt. ead. n. 6
Virtutes aliquæ Theologicæ sunt, & dif-
ferunt à moralibus, & intellectuali-
bus. 145. & seq. n. 1. 2
Virtutes Theologicæ tres sunt: Fides,
Spes, & Charitas. 146. n. 3
Virtus an insit nobis à natura, & quomo-
do acquiratur. 147. & seq. n. 1. 2
Virtutes morales aliquando sunt in nõ-
bis per infusionem. 149. n. 3
Virtus acquisita nõ est eiusdem speciei,
cum infusa. 150. n. 4
Virtutes sunt in medio. 151. n. 1
Virtutis

Index Rerum, & Sentent.

Virtutis moralis medium est mediũ ra-
tionis, & quomodo, dempta iustitia,
vbi est medium rei etiam. 151. n. 2
Virtutis intellectualis speculatiuæ me-
dium in quo consistat, & in quo præ-
cticæ. 152. n. 3
Virtutes Theologicæ an habeant me-
dium, & quomodo. 153. n. 4
Virtutes morales imperfectæ non sunt
connexæ simul, perfectæ sic. 154. n. 1
Virtutes morales acquisitæ possunt esse
fine charitate, infusæ non possunt.
pagina 155. n. 2
Virtutes an sint inæquales, quæ, & quo-
modo. 157. n. 1
Virtutes specie differentes, an sint æqua-
les, & quomodo. ead. n. 2
Virtutes intellectuales an sint præstan-
tiores moralibus. 158. n. 3
Virtutes morales an maneat in patria.
pagina 159. n. 1. 3
Virtutes intellectuales an maneat post
hanc vitam. 160. n. 2
Virtutes Theologicæ sunt perfectiores
donis. 166. n. 8
Virtutis modus an cadat sub præcepto.
j. p. 358. n. 9
Violentia, vel violentiũ simpliciter quid
sit, & vt tollat voluntarium, & quomo-
do. j. p. 30. n. 3. 2
Vitium contrariatur virtuti. j. p. 177. n. 4
Vitium an sit contra naturam. ead. n. 5
Vis quid sit, & quotuplex. ij. p. 144. n. 18
Vl actus inualidum est, & quomodo.
pagina ead. n. 19
de Vi actione quis teneatur. ead. n. 20
Vis impulsiva quæ sit. ead. n. 21
Vi spoliatus, vt restituatur. 145. n. 22
Vis poena quæ. 145. n. 23
Vis amoris quanta. ij. p. 182. n. 15
Voluntas est tantum boni existentis, vel
apparentis. j. p. 4. n. 6
Voluntas vt potentia ad q̄ tendat. ea. n. 7
Voluntas an moueat intellectum, & in-
tellectus voluntatem, & quomodo.
ibid. 5. n. 8
Voluntas an moueatur ab appetitu, &
quomodo. 6. n. 9
Voluntas mouet seipsam, & quomodo.
pagina ead. n. 10
Voluntas an & qualiter moueatur ab ex-
teriori principio. ead. n. 11

Voluntas an moueatur à corpore cõse-
sti. 7. n. 12
Voluntas an moueatur à solo Deo, vt ex-
teriori principio. 8. n. 13
Voluntas quomodo feratur in bonum,
& an necessariò, vel non. 9. n. 14
Voluntas an moueatur necessariò à Deo.
pagina 10. n. 15
Voluntarium quid sit, & quomodo in-
telligatur. j. p. 27. n. 30
Voluntati an possit inferri violentia, &
qualiter indirectè. j. p. 29. n. 31
Voluntas vltima quid sit. ij. 278. n. 1
Voluntates vltimæ sunt implendæ, &
quare. ead. n. 2
Voti definitio, cum eius explicatione, &
quæ ad votum constituendum requi-
rantur. ij. p. 572. n. 1
Vota metu emissa an teneant. 574. n. 2
Voti materia quotuplex sit, & quæ quæ-
libet. 575. n. 3
Vota quotuplicia sint, & quæ qualibet,
& eorum differentia. 578. n. 4
Vouere quis possit, vel non, & quæ ite-
ritate. 580. n. 5
Vouens virginitatem, vel castitatem, ad
quid teneatur. 585. n. 6
Vouens ingredi religionem, ad quid te-
neatur. 586. n. 7
Vouens dare certam quid alicui ecclesiæ
pro Missis celebrandis, si ibi celebrari
non possunt, quid iuris sit. 587. n. 8
Vouens singulis annis dare pauperibus
mësuram grani, vel vini, de qua men-
sura intelligatur. 588. n. 9
Vouens ieiunare in vigilia alicuius san-
cti, an teneatur ieiunare quocunq;
die veniat talis vigilia. ead. n. 10
Vouens peregrinationem cum oblatione
faciendâ certo loco, si non potest pere-
grinari, an teneatur ad oblationem.
pagina 589. n. 11
Vouens ob vnum, vel duos fines, illis ces-
santibus an teneatur ad votũ. ea. n. 12
Vouens matrimonium ad vincendas ten-
tationes, illis cessantibus, an teneatur
ad votum. 590. n. 13
Vota facta metu, cum conditione, sine
animo se obligandi, an & vt obliget.
pagina ead. n. 14
Vouens religionem, vel aliud, si quod cer-
tum peccatum commiserit, an teneatur

cur ad voti impletionem, & quis in eo dispuset.	592.n.15	pagina	45.n.1
Votum in quo loco, & tempore firmandum.	594.n.16	Vfus quot modis sumatur.	ead.n.2
Vouens religionem an teneatur ibi perseuerare, & an egredi possit sine mortali.	ead.n.17	Vfuarius quid possit in re, in qua habet vsum.	ead.n.3
Voti impletio est de necessitate, & quis ab hac transgressione absoluat.	ij.p. pagina 597.n.18	Vfuarius ad quam cautionem teneatur.	46.n.4
Vota irritare quis possit, quomodo, & ex qua causa.	ead.n.19	Vfu pecuniæ legato quid veniat.	ead.n.5
in Votis dispensare qui possint, quomodo, & ex qua causa, & idem de commutatione.	599.n.20.21	Vfus quomodo finiatur.	ead.n.7
in Votis dispensare in speciali quis possit, & quomodo, & eius effectus, Papa sit, vel episcopus.	601.n.22	Vsufuctus quid sit, & quid nominæ eius veniat.	ij.p. ead.n.1
Votum interpretari quid sit, ad quem spectet, & quomodo.	603.n.23	Vsufuctus quot modis sumatur.	ij.p. pagina 47.n.2
Voti abrogatio, & ab eo cessare, quid sit, & ad quem spectet.	ead.n.24	Vsumfructum an habeat pater in bonis filij.	ead.n.3
Vfus quid sit, quarum rerum, ad quos pertineat, & qualiter.	j.p.20.n.21	Vsumfructum an habeat vir in bonis uxoris.	48.n.4
Vfus quid sit, & quod ius tribuat.	ij.p.	Vsufuctuarius ad quid teneatur tam in cautione, quam alijs.	ead.n.5
		Vsufuctuarius quæ non possit circa rem, & quid proprietarius, & quæ non.	49.n.6
		Vsufuctus quibus modis extinguatur.	ead.n.7
		Vsufuctus extinctus cui accrescat.	ij.p. pagina 51.n.8

Alia errata in Secunda Parte, sic corrigantur.

Pagina 331. b. lin. 34. zas, quidam. p. 634. b. li. 35. seculari, adden.) dato æquivalenti ecclesiæ. ibid. lin. 45. forrè, delen.) p. 641. a. lin. 12. carta, certa. b. lin. 43. habeant, habent. lin. 47. post, ante.

PROEMIVM.

Li. 1. c. 19. de doctrina Christ. Libro 13. Trin. c. 3. Lib. 4. contra Iul. c. 3. Li. 13. Tr. c. 8.

rale surgit eidem adipiscendæ beatitudinis desiderium: vt idem sanctus docet, nullū dicens esse qui appetitū hūc beatitudinis in sua non agnoscat voluntate; & omnes homines naturali instinctu beatos esse velle, & inde immortales eodem teste. Quæ cū ita sint, clarè patet quam vile sit de virtutibus & vitijs agere: vt enim agricola, vt agrum cultura; & fructibus idoneum reddant ferendis, prius noxias herbas & tribulos euellat, est opus, vt inde seminibus aptus fiat & messis; sic qui beatitudinis ianuam ingredi cupit, ex cordis agro vepres euellat oportet, vt ibi virtutum semina iaciat, quæ beatitudinis consequendæ sunt instrumeta. Vnde sanctus Cyprianus ait primum felicitatis gradum esse non delinquere, vel à malis desinere, & sanctus Gregorius Nissenus affirmat, vt inde virtutum actus solidè exerceri possint; & ratione componi, vt idem sanctus est testis. Iccirco omnes sapientes naturali lumine edocti ad virtutes capescendas, & vitia fugienda homines semper hortari sunt, & Plato in eius præclaris operibus, & Aristoteles quoque, Plutarchus, Seneca, Cicero, & alij complures feliciter sunt prosecuti, prout eorū cognitio, & temporū conditio ferebat, & feliciter postmodum sancti Patres, & Ecclesiæ Doctores, superfluis resecatis, & noxijs amputatis per Spiritus sancti illustrationem & sacrarum literarū testimonia sunt cōsecuti, inter quos Diuus Thomas Aquinas, & ex rerū omnium tractatione perspicua, ordine mirō, varietate, vtilitate ita excellit, vt merito omnibus admirandus, & imitan-

Li. 1. ep. 3. ad Corn. Niss. hom. 1. in enceph. Psal. 1. Niss. orat. 2. de beat.

us appareat; Quamobrem, cum ego, rebus quæ ad diuinam naturam, & generis humani reparationem, ac sacramentorum materiam spectant, Deo bene fauente, iā absolutis, latā hanc messem de Virtutibus, & Vitijs ingredi proponens, à tanti viri vestigijs discedere non est visum, sic tamen, & vt breuitati consulerem, & aliquam opem si non in Theologiæ apicibus versantibus, medicis tū ingenijs, vel quibus non vacat ob temporis angustiam, & negotiorum pōdus plures libros euoluere, vel qui ob paupertatem eis carèt, afferre, quæcumque à viris grauib; conscripta repererim in vnum collegerim, vt inde aliqua vtilitas, Deo præstante, proueniat. In quo quidem munere eū ordinem obseruau, vt prius de principijs humanorum actuum agerem, tum de animæ passionibus, & qua ratione componi queant, tractare, tractatus subdēs de habitibus lege, peccato, gratia, merito, iustificatione, fide, ac virtutibus ei annexis, & vitijs oppositis, cū reliquis quæ tam insignis vir tota prima secunda, & secunda secundæ eius Summæ parte est profectus, nonnullos alios præterea tractatus inserens, qui rei huic accommodi mihi sunt visi, vt in apposito indice videre licet, dicta quoque, quantum pro mea imbecillitate licuit, varijs sacra Scripturæ, Sanctorum Patrum, & Philosophorum comprobans dictis, & casus oēs colligens qui ad rem mihi pertinere sunt visi, vt in vineam Domini aliquid o; eiæ afferre, Deo iuuante, possem. Accipe igitur Lector benignissime hoc charitatis erga te meæ aliquale testimonium, in quo si quid boni inueneris, omnium mecum bonorum auctori gratias age, sin minus optatis frui non licuit, in magnis autem ne contemnas, & desiderium meū aliquam vtilitatem afferendi, a quo animo suscipe.

S V M M A V N I V E R S A E

M O R A L I S T H E O L O G I A E ,

E T C A S V V M C O N S C I E N T I A E .

L A E L I O Z E C C H O T H E O L O G O ,

& Iur. vtr. Doct. Authore.

S V M M A R I V M .

- 1 Operationes in homine quot sint.
- 2 Operationis humanae quotuplex principium sit, & quod.
- 3 Potentia qualiter ab obiecto moueatur.
- 4 Potentia ad quid moueri possit ab obiecto.
- 5 Potentia quid sit.
- 6 Voluntas est tantum boni existentis, vel apparentis.
- 7 Voluntas vt potentia ad qua tendat.
- 8 Voluntas an moueat intellectum, & intellectus voluntatem, & quomodo.
- 9 Voluntas an moueatur ab appetitu, & quomodo.
- 10 Voluntas mouet seipsam, & quomodo.
- 11 Voluntas an & quomodo moueatur ab exteriori principio.
- 12 Voluntas an moueatur à corpore caelesti.

- 13 Voluntas vt moueatur à solo Deo vt ab exteriori principio, & quomodo.
- 14 Voluntas quomodo feratur in bonum, & an necessario vel non.
- 15 Voluntas an moueatur necessario à Deo.
- 16 Fruitio quid sit, cuius rei, & quorum.
- 17 Intentio quid sit, cuius rei, & quomodo, & qualis esse debeat.
- 18 Electio quid sit, & quarum rerum, vel non, & quomodo.
- 19 Consilium quid sit, quis consulat, quis eius finis.
- 20 Consensus quid sit, de quibus rebus quotuplex, & quomodo in eo processus fiat.
- 21 Vfus quid sit, quarum rerum, ad quos pertineat, & qualiter.
- 22 Imperium quid sit, qui ve actus imperari possit in anima potentius, vel non, ad qua pertineat.

- 23 Potentia rursus quid sit.
- 24 Mouere qualiter dicitur aliquid vel moueri in operando, & qua moueantur, vel moueant.
- 25 Potentia diuiduntur in intellectum, & voluntatem, & intellectus rursus in practicum, & Speculatiuum.
- 26 Intellectus diuiditur in practicum & Speculatiuum, & in quo eorum consistat ratio peccati.
- 27 Ratio & intellectus an sint eadem potentia.
- 28 Intellectus practicus & Speculatiuus qui dicantur, & quod sit officium practici.
- 29 Operationum principia quae alia sint.
- 30 Voluntarium quid sit, & quomodo intelligatur.
- 31 Voluntati an possit inferri violentia, & qualiter indirecte.
- 32 Violentia vel violentum simpliciter quid sit, & vt tollat voluntarium, & quomodo.
- 33 Metus an causet inuoluntarium, & quando, & sic an excuset à peccato.
- 34 Concupiscentia an causet inuoluntarium, vel non.
- 35 Ignorantia an causet inuoluntarium, vel non, & quomodo ac quando, & sic excuset à peccato, vel non.

DE VOLUNTARIO, & inuoluntario, principijs humanorum actuum. Cap. I.

RACTATVRVS in hoc opere de Virtutibus & Vitijs, cum ad id constituendum, opus sit actum id efficientem esse voluntarium, & proinde humanum, iccirco de ipso voluntario, & inuoluntario orijs agendum est. Pro clariori ergo intelligentia dicendorum, cum res sit magni momenti, nonnulla sunt praenoscenda. Notandum ergo primum, quod in homine sunt tria genera actuum, seu operationum iuxta tres gradus naturarum, quae in ipso reperiuntur, scilicet naturae vegetatiuae, secundum quae homo conuenit cum plantis, & arboribus: sensitiuae secundum quem cum brutis animalibus conuenit, & naturae rationalis, secundum quem superior est omnibus istis rebus corporeis, & conuenit cum Angelis quodammodo & cum ipso Deo. Hinc fluunt in ipso homine tria operationum genera: sunt enim in eo operationes vegetatiuae similes operationibus etiam plantarum & arborum, vt capere alimentum, nutrir, crescere, & huiusmodi. Secundo, operationes sensitiuae similes operationibus animalium, vt moueri, videre, audire, gustare, tangere, & huiusmodi. Tertio, operationes rationales, quae propriae sunt ipsius hominis, & ratione quarum, vt infra dicitur, dominari potest omnibus. ferè alijs operationibus, quae sunt in ipso, & huiusmodi sunt operationes intellectus, & voluntatis secundum quas quandam habet conformitatem cum Deo & Angelis.

Secundo notandum, quod principium humanae operationis in vniuersum duplex constitui potest, vnum motiuum, quod est extra hominem, & est ipsum obiectum potentiarum circa quod quaeritur.

Operatio-
nes in ho-
mine quot
sint.

Operatio-
nis huma-
nae quotu-
plex prin-

cipium sic & quod.

libet potentia operari potest, ut qualibet res pulchra movent oculum, ut ipsam inuenerit, & eius aspectu delectetur, ut res dulcis mouet gustum ad appetitum & esum, & sic de alijs. Et hoc idem obiectum, quod excitat ad operandum, scilicet facit etiam esse terminus, & finis operationis, quatenus in operatione circa tale obiectum potentia conquiescit: principium elicitiuum est illud, vel operatiuum per quod homo operatur, & hoc est duplex alterum omnino intrinsecum, & vocatur potentia, ut intellectus est principium intelligendi, illud per quod homo intelligit. Voluntas est principium volendi, i. per quod homo vult. Visus est per quem videt & sic de alijs potentijs, alterum principium non est ita intrinsecum, nec producit vel elicit operationem, sed inclinat & habilitat potentiam ad eliciendam operationem, & hoc principium vocatur habitus; unde si voluntas habet habitum diligendi Deum, ab isto habitu inclinatur ad eum diligendum, & conuerso ad eum blasphemandum. Unde habitus est quedam inclinatio, vel habitatio potentie.

Potentia qualiter ab obiecto moueat.

Tertio notandum, quod obiectum non potest mouere potentiam nisi si aliquo modo presens, quod potest fieri multis modis, primo sua potentia reali, ut quicquid est in platea, habet presentes multos cibos. Secundo obiectum potest esse presens per aliquam similitudinem sui, ut obiecta intelligibilia sapientie sunt presentia intellectui per speciem, & similitudinem sui. Tertio obiectum potest esse presens in memoria, prout memoria retinet in se similitudines rerum quas alias vidit, audiuit &c.

Potentia ad quid moueri possit ab obiecto.

Quarto notandum, quod obiectum mouet & mouere potest potentiam non solum ad operandum, sed etiam ad operandum circa ipsum obiectum, verbi gratia res pulchra visu non solum mouet oculum ad videndum rem, sed ad delectandum etiam circa eius actionem, quatenus obiectum mouet potentiam ad operandum, dicitur mouere illam circa exercitium, vel dare ipsi potentiam,

ut exerceat operationem, quatenus vero obiectum mouet potentiam ad operandum circa ipsum met, dicitur mouere secundum specificationem. I. dicitur specificare actum ipsius potentie, unde hic actus habet ut sit actus huius speciei oportet quod exerceatur circa istud obiectum, verbi gratia, offertur alicui res aliena quae ei sit utilis, ista ut utilis mouet illum ad actum desiderij, & quia res est aliena, specificat eum actum ut sit actus furti, si praeter hoc res est facta, poneret actum illum in alia specie, scilicet sacrilegij.

Quinto notandum, quod potentia est facultas quaedam vel virtus operatiua, per quam subiectum dicitur esse potens ad operandum, verbi gratia, per potentiam visiuam dicitur animal potens ad videndum, si enim careret potentia visiva, non esset potens videre. Unde dicitur potentia quia facit subiectum in quo est potens, unde potentia non est id quod operatur, sed id per quod subiectum operatur.

Sexto notandum, quod voluntas est tantum boni vel existentis, vel appetitis, probatur, nam voluntas est appetitus rationalis, sed omnis appetitus est tantum boni, quia appetitio est quedam inclinatio appetentis in aliquid, at nil inclinatur, nisi in aliquid simile vel conueniens, omnia enim appetunt bonum, & omnia ut ens & substantia sunt bonum, ratio secundi, nam cum omnis inclinatio sequatur aliquam formam, appetitus naturalis consequitur formam in natura existentem, sed appetitus sensitivus, vel etiam intellectivus, vel rationalis qui dicitur voluntas, sequitur formam apprehensam, sicut ergo id in quo tendit appetitus naturalis est bonum existens in re, ita id in quo tendit appetitus animalis vel rationalis, est bonum appetitum, ut ergo voluntas in aliquid tendat non requiritur, quod sit bonum in re existens, sed quod apprehendatur in ratione boni.

Septimo notandum, quod voluntas ut dicit potentiam, tam ad media, quam ad finem tendit, sed ut dicit simplicem actum finem totum, proprie loquendo,

Potentia quid sit.

D. Tho. 2. q. 8.

Voluntas est ratio boni existentis, vel appetitis.

Voluntas ad quid tendat.

do, intendit. Ratio primi, nam in quocumque inuenitur ratio boni, ad id se voluntas extendit, ut dicit potentiam, sed tam in fine, quam in medijs ad illud inuenitur ratio boni ergo prima probatur, nam omnis potentia extendit se ad hoc in quo ratio sui obiecti inueniri potest; sed ratio obiecti potentiae volituae est bonum, ut supra, ergo secunda patet. Ratio secundi, nam in nil proprie ferunt voluntas, ut actum dicit, quam in id quod propter se est bonum & volituum, sed finis tantum est huiusmodi, ergo prima probatur, nam actus potentiae ab eo denominatur, est quod secundum se est obiectum potentiae, & sic vel absolute est finis volitatis, sicut intelligere intellectus, quae dicitur de medijs & fine, ergo secunda probatur, nam media non sunt bona, vel volitua nisi propter finem, quae quidem voluntas eodem actu non potest ferri in media nisi feratur in finem, potest tamen ferri in finem sine eo quod feratur in media, prima probatur, nam finis est per se volitua, media in ordine ad finem, ergo non potest ferri voluntas in media sine fine. Secunda probatur, cum quis primo vult sanitatem, & postea deliberans quomodo possit sanari, vult conducere medicos ut sanetur, ergo potest ferri in finem sine eo quod feratur in media.

D. Tho. 2. q. 9.

Voluntas an moueat intellectum, & intellectus voluntate & quo.

Octavo notandum, quod voluntas intellectum mouet, actus exercitium imperando, intellectus vero voluntatem actum ipsius specificando. Ratio primi, nam quod suo imperio educit intellectum de potentia in actum intelligendi, id est ipsam dicto modo mouere, sed voluntas est huiusmodi, ergo prima patet, nam mouere is dicitur qui aliquem educit, qui est in potentia ad plura ad actum per ipsam actu existentem. Secunda probatur, nam principium huius motionis est a fine, & est voluntatis cuius obiectum est bonum in communi quod habet ratione maius, & hoc modo voluntas mouet intellectum, & alias potentias animae ad suos actus, ut timor alijs potentijs cum volumus, quia finis

& perfectiones aliarum potentiarum comprehenduntur sub obiecto voluntatis, sicut quedam particularia bona, & semper potentia vel ars ad quam pertinet finis vniuersalis mouet ad agendum, vel potentiam ad quam pertinet finis particularis sub isto vniuersali comprehensus, ut dux qui intendit bonum commune, scilicet ordinem totius exercitus, mouet suo imperio eum qui intendit bonum vniuersale. Ratio secundi, nam quod voluntas obiectum suum determinat, & specificat, dicitur ipsam mouere, sed intellectus, cuius obiectum est verum & ens vniuersale, quod est primum principium formale, isto modo mouet voluntatem, ut praesentans ei suum obiectum. Et ita voluntas mouet intellectum in omnibus operationibus liberis, & alias potentias in operationibus omnibus quae competunt homini, ut homo est, & sic intelligitur Eccl. c. 1. 3. Deus reliquit hominem in manu consilij sui. Unde nulli imputatur peccatum nisi volenti, nec bonum, ut d. Aug. 1. retract. c. 9. & lib. de vera relig. c. 20. & 1. lib. de lib. arb. c. 12. 13. 14. 16. 2. li. c. 18. & hac potentia habet voluntas quia est potentia libera in qua libertas formaliter consistit: aliae vero sunt liberae ex participatione per consensum voluntatis, & et quia respicit bonum in communi, aliae respiciunt bonum in particulari, quod comprehenditur sub bono vniuersali voluntatis, diuersae tamen mouent potentias, nam potentiae quae subduntur imperio voluntatis, quaedam sunt passivae tantum, ut potentia motiua, & potentia executiua passiva, aliae sunt actiuae, ut sunt omnes potentiae tum apprehensivae, tum appetitivae. Unde mouet voluntas potentias passivas ostendendo immediate in illis motum. 3. de anima t. 10. ceteras vero potentias mouet applicando tantum eas ad opus; notando tamen, quod aliter mouentur potentiae naturales, aliter liberae, nam naturales mouentur ab appetitu, & obiecto ut quando animal pergit mouetur ab obiecto pabuli, quod excitat in eum appetitum; potentiae vero liberae applicantur.

rar ad operationem ex imperio voluntatis, specificatio tamen actus est ab obiecto. E converso intellectus movet voluntatem non in genere causæ efficientis, sed probabiliter in genere causæ finalis vel formalis, non inclinans eam in id in quod tendit, sed sicut ostendendo id in quod tendere debet, sufficit enim ut voluntas ad aliquid inclinetur, quod bonum præsentetur ei per intellectum, nec ad hoc requiritur alia efficientia, ut nummi propter voluntati avari, ut dicit D. Th. hom. de verit. q. 24. art. 1. 1. ad quintum.

9
Voluntas an moveatur ab appetitu, & quomodo
 Et nedum voluntas movetur ab intellectu modo prædicto, sed etiam ab appetitu sensitivo, quatenus ex passione immutatur iudicium rationis, & iudicatur conveniens quod est discoveniens, ut irato videtur conveniens, quod non videtur non irato, & sic ex parte obiecti appetitus sensitivus movet voluntatem, vel quia appetitus sensitivus trahit secum voluntatem ratione passionis in ea existentis: ut patet Rom. 7. Sap. 9. video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati. d. c. 7. Iac. 1. unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus, concupiscentia autem cum conceperit parit peccatum, quod explicans Aug. lib. 5. con. Iul. c. 3. d. Pariens est concupiscentia, partus peccatum, sed concupiscentia non parit nisi conceperit, non concipit nisi illexerit, id est ad malum perpetrandum habuerit voluntatis assensum, & tunc intellectus etiam trahitur à passione, non ut iudicet semper esse bonum id ad quod passio inclinatur, sed ut vel dissimulando, vel inconsiderando imperet secundum passionem esse faciendum, quæ quidem intelliguntur hoc pacto ad rotæ similitudinem, ut sicut rota inferior in pistirino cum movetur trahit secum et rotam superiorem indirectè, & cælum superius se movendo trahit secum retrogradè inferiores, sic dum sensus movetur, indirectè trahit voluntatem; præterea cum omnes potentie in una animalis essentia radicentur, quando una ex-

renditur, alia remittitur, unde quando appetitus sensitivus valde intenditur remittitur voluntas, & ratio; & impeditur valde eius usus, vel etiam ad delectationem attrahitur: ut d. D. Th. 1. 2. q. 3. art. 3. sic tamen ut voluntas necessario non moveatur ab appetitu sensitivo, sed remaneat libera, cum sit domina sui actus, alias peccatum non imputaretur.

Imò voluntas nedum movetur ab appetitu, & intellectu modo quo supra, sed etiam movet seipsam in electione mediorum, probatur, nam voluntatis obiectum est finis, ut supra, sed finis in rebus agendis sic se habet ut primum principium in scientiis, at intellectus ex eo quod cognoscit primum principium reducit se de potentia ad actum circa cognitionem conclusionum, & hoc modo movet seipsum, ergo pari ratione voluntas per hoc quod vult finem, movet seipsam ad volendum ea quæ sunt propter finem, præterea ea potentia movet se ad operandum, quæ applicat se sua spontè ad operandum, sed humana voluntas per deliberationem, & consilium applicat se ad eligenda media, ergo movet se in electione mediorum.

11
Voluntas an & qualiter moveatur ab exteriori principio.
 Quo verò ad exterius principium, cum voluntas movetur ab exteriori principio, ab aliquo obiecto movetur; secundò dicitur, quod voluntas producit efficienter volitionem finis, unde cum voluntas appetit, vel amat finem, concurrat efficienter ad actum amandi, quia ipsa est quæ amat finem, ergo voluntas movet seipsam in volitione finis, nam volitio & amor finis est operatio vitalis, quam anima efficit per voluntatem: præterea volitio finis est voluntaria, quia est actus elicited à voluntate, ergo est à principio; intrinseco cum cognitione finis, vltierius volitio finis est operatio libera quò ad exercitium actus, ergo voluntas habet dominium huius operis, & sic poterit amare & non, velle & non. Tertio dicitur, quod cum voluntas vult finem, non se movet, sed movetur ex instinctu primi motoris, quod intelligitur non solum de ultimo fine, sed etiam de

10
Voluntas movet se ipsam, & quomodo

11
Voluntas an & qualiter moveatur ab exteriori principio.

par-

particularibus quos Deus ex divina providentia nobis proponit sine aliqua deliberatione, consilio, & discursu mentis, probatur, nam voluntas dicitur se movere cum mediante consilio, & deliberatione se applicat ad operandum, sed de fine nullum est consilium, nulla deliberatio, nullus .n. deliberat an debeat appetere sanitatem vel vitam, si est sanæ mentis, ergo in appetitione finis huiusmodi voluntas non se movet, præterea intellectus noster in assensione primorum principiorum non se movet; sed movetur ab auctore naturæ, qui illuminat omnem hominem ratione luminis naturalis, ergo voluntas in appetitione finis huiusmodi non se movet, sed movetur ex instinctu primi motoris, nam ut intellectus inclinatur in assensum primorum principiorum naturaliter, sic voluntas ad appetitionem finis, quia si voluntas se moveret ad appetitionem finis id esset vel appetitu naturali, vel animali ipsius finis, non ex animali quia sic sequeretur quod ante primam volitionem sit alia volitio, & sic esset processus in infinitum, ergo sequitur quod appetitio finis fiat ex instinctu primi motoris, & sic intelligitur id Prou. 21. Cor regis in manu Domini est, & Eccl. 6. inuentus sum à non querentibus, quod etiam experientia constat, quod saepe, ut d. Galet. 1. p. q. 82. art. 4. circa tertium argumentum. & Arist. 6. Eth. ad Eudemum, saepe accidit quod veniat in mentem cogitatio, vel desiderium rei, de qua nunquam est cogitatum, vel deliberatum, aut memoria retentum, & voluntas in illam fertur instinctu quodam & impetu, ergo appetitio illa ex instinctu Dei movens procedit; præterea tunc voluntas se movet quando mediante consilio, & deliberatione se movet, qui verò deliberat, vel consultat, id amplius non egit, aliter in deliberationibus esset processus in infinitum, ergo est deveniendum ad unam cogitationem vel volitionem, quæ non referatur in propriam deliberationem, sed in Dei instinctum & motionem. Et quod dicitur de fortuna, certum est ipsam esse in re-

rum natura ex omnium consensu, accipiendi fortunam non pro aliquo numine, sed pro eo quod contingit præter operantis intentionem, fortuna si quidem fieri dicuntur, quæ occurrunt præter intentionem operantis, ut cum agricola fodiens terram invenit thesaurum, sed multa tum commoda tum incommoda eveniunt præter intentionem operantis, ut patet, ergo hoc pacto constat fortunam esse, quæ quidem fortuna comparata ad effectum per se intentum est causa voluntaria & libera, & sic non distinguitur re à natura, vel ab intellectu, aut proposito voluntatis, ut fodiens terram per se intendit agriculturam, inveniunt verò thesauri est causa fortuita; Non tamen fortuna est causa totalis eventus, videlicet, quod nil tam est fortuitum, quin eius sit causa certa, & definita intendens illum effectum, ut d. Aug. 5. li. ci. vit. c. 9. nam omnis effectus cadit sub intentione primæ causæ, & divinæ providentiæ, ut dixi supra, dum de providentia ageretur, ubi factum esse est reprobatum prout numen dicit, quia respectu divinæ providentiæ nullus effectus est fortuitus, & nulla fortuna, cum nec passer cadat in terram sine Dei providentia, respectu tamen causarum secundarum aliqui effectus sunt fortuiti, qui respectu causæ primæ sunt per se intèri, ut d. D. Th. 1. p. q. 116. art. 1. & Aug. q. 91. super Gen. & lib. 1. de civ. c. 1. declarantes quomodo fortuna sit intelligenda.

Voluntas etiã quò ad exterius principium non movetur à corporibus celestibus, quatenus imprimat aliquid in eam impellant vel constringant, sed solum sunt in causa quod voluntati proponatur obiectum amandum vel fugiendum, ut ex impressione corporum celestium causatur in hyeme frigus, unde fit, ut calor in hyeme sit homini conveniens, & sic voluntas inclinatur in eius appetitionem, cuius contrarium in astate contingit, vel immutando organum potentiarum sensibiliu, nam ex impressione corporum celestium potest gustus taliter disponi, quod iudicet quod id quod est dulce sit amarum. Unde fit ut ex hu-

14
Voluntas an moveatur à corpore celesti.

huiusmodi impressione homini in tali bus regionib. calidiores sint, & ad bella magis proni, alibi frigidiores, & ad delicias proclives, sic tamen vt voluntas remaneat libera. Eccl. 15. & Hier. 10. à signis cœli nolite timere, & Dent. 4. ne forte eleuatis oculis in cœlum videns solem, & lunam, & terrore deceptus adores ea, idem etiã probatur ex diffinitione ecclesiæ, quæ habet à cœlo nullam infirmitatem necessitatem voluntati humanæ, quæ patet ex Leone I. epist. 93. ad Toribium. c. 11. in c. 2. de forti. leg. in Conc. Bracaren. I. c. 9. 10. c. non obseruetis. 26. q. 7. & ex Bulla Sixti V. contra Astrologos. Idem probatur ex Euseb. lib. 6. de præpar. euang. c. 5. vsq; ad nouum. Bas. in cap. 14. El. Damasc. lib. 2. c. 7. Ambr. lib. 4. Exam. c. 4. Aug. lib. 5. ciuit. c. j. cum seq. lib. 2. de doct. Chr. c. 21. lib. 2. de Gen. ad literam. cap. 16. 17. Greg. hom. 50. in euang. Valentia. j. 2. disp. 2. q. 4. puncto 4. Vnde notandum, quod aliqui effectus sunt necessarii contingentes ex cœli motibus ex cursu ordinario, vt ecclipses, oppositio nes syderum; ortus & occasus, & in his Astrologi possunt prænuuntiare, sic tamen vt respectu Dei qui est supra omnem naturam non sint necessaria, qui & illis quandoq; cursum variavit: vt patet Iosue 10. & 2. Reg. 20. Aliqui sunt effectus qui ex syderibus, vt plurimum eneniunt, vt humiditates, siccitates, pluuia, & huiusmodi, & de his possunt Astrologi prænuuntiare, qui tamē in hoc sæpe falluntur, cum quia huiusmodi effectus non solum ex syderum constellatione pendent, sed etiam ex elementis mixtis, & corporum varia dispositione, quæ Astrologi non considerant, & quia Deus gubernat mundum hunc prout expedit homini iuxta eius prouidentiam, qui est omnium finis. Aliqui effectus sunt tantum hominis proprii, vt quod aliqui sint iucundi, alij tristes, alij colerici. Vnde dicunt Astrologi oriri, vt alij ad furta, homicidia, fornicationes inclinatur, sed falluntur; nam cœli natura bona est, quia à Deo bonū & ens est, & sic bonum, & corpora cœ-

lestia operantur secundum Dei præceptum, qui ad malum culpa nullo modo concurrat, vt dictū est supra, aliqui sunt effectus hominum fortuiti qui ex libera voluntate pendent, explicando fortuitum quod provenit præter intentionem agentis, vt supra; & de his Astrologi nil prædicere possunt. Eccl. 41. 45. 47. 48. Sap. 9. Dan. 2. Pet. 2. cap. j. Et multo minus de cordis occultis Astrologos licet consulere, cum soli Deo nota sint. 2. Paral. 6. Iob 26. Hier. 17. Heb. 4. & D. Aug. lib. 5. ciuit. c. j. & lib. 4. confess. c. 3. 5. & 7. super Gen. c. 16. 17. lib. 2. de doctrina Chr. à c. 21. vsq; ad 29. Epiph. li. de ponderibus. Bas. serm. in principiu numerorum. Amb. lib. 4. Exameron. c. 4. qui omnes damnant astrologiam iudiciariam, & eam vt vanam & perniciosam damnant, aliter periret liberum arbitrium, & haberetur in regulis Indicis Conc. Trid. regula 6.

Ex his sequitur, quod voluntas moueatur à solo Deo, vt ab exteriori principio ad actum voluntarium, vnde nil ab extrinseco potest mouere voluntatem, nisi solus Deus, qui ipsi voluntati suam contulit entitatem; probatur, nã voluntas est potentia animæ rationalis quæ à solo Deo causatur per creationem, ergo est potentia aïæ, quæ à solo Deo mouetur; præterea voluntas habet ordinem ad vniuersale bonum, particularis verò causa non potest dare causam vniuersalem ad bonum, vnde nec materia prima, quæ est in potentia ad omnes formas, potest causari ab aliquo particulari agente, ergo solus Deus qui est vniuersale bonum est causa nostræ voluntatis, ex quo sequitur, quod solus Deus possit mouere nostram voluntatem, præterea motus voluntatis est ab intrinseco, vt & motus naturalis, sed motum naturalem rei motæ nemo potest causare, nisi nostra voluntas, voluntatis verò causa nil aliud esse potest, quàm Deus, ergo. Intelligitur autem hæc conclusio non solum quod Deus causet nostram voluntatem quæ est potentia & vis animæ ad volendum, sed etiam quod causet omnes voluntatis humanæ operationes secundum entitatem, quæ-

13
Voluntas
vt moueatur
à solo
Deo, vt ab
exteriori
principio.

dam generali auxilio, quasdam speciales. Eccl. 26. Vniuersa opera nostra operantur in nobis Dominus; ratione probatur à D. Th. contra Gent. c. 88. primo, nã de lege prouidentia est vt quodlibet moueatur à causa proxima, & quod superior causa, hoc ordine omisso, nil agat, ergo intellectualis substantia non potest mouere nostram voluntatem, nisi mediante bono apprehenso, antecedes probatur, quia omnes res creatæ continentur intra ordinem diuinæ prouidentia, ideo non possunt illius leges præterire, cõsequens probatur, nam bonum apprehensum oritur ex proxima causa quæ mouet nostram voluntatem, ex quo sequitur, quod intellectualis substantia non possit mouere nostram voluntatem, nisi per modum persuadentis, ergo à nulla causa inferiori mouetur efficaciter nostra voluntas. Vnde sequitur, quod à solo summo bono rapiatur efficaciter, & trahatur: vt habetur Ex. 33. Ego ostendam tibi omne bonum, cætera verò bona à quacunque creatura demonstrata non possunt trahere efficaciter nostram voluntatem, quia in quolibet bono particulari homo potest inuenire aliquid incommodum, vel disconueniens, quia non est vniuersale bonum. Secundo, nã nostra voluntas non sedatur, nisi in adæptione summi boni, quia intellectus noster in quolibet alio bono potest inuenire aliquid incommodum.

D. Tho. 1.
2. q. 10.
14
Voluntas
quæ ferat
in bonum, &
an necessa
rio, vel non.

Nonò notandum, quod ad modum quo voluntas nostra mouetur, quod voluntas fertur naturaliter in bonum in cõmuni, & sic in omnia bona quæ conueniunt volenti secundum naturam suam, vt cognoscere verum, viuere, & esse; probatur, nam sic habet se vltimus finis in rebus agendis, vt primum principium in sciētijs, sed prima principia intellectualia sunt naturaliter cognita, vt quod totū sit maius sua parte, & de huiusmodi de quibus Arist. disput. 4. Metaph. ergo principium primum voluntarium oportet esse aliquid pariter volitum, quod est bonum in cõmuni, vel vltimus omnium finis; præterea quælibet potentia naturaliter in suum

obiectum fertur, sed obiectum voluntatis est bonum in cõmuni, ergo voluntas fertur naturaliter in bonum in cõmuni, & non tantum vt natura, cum per voluntatem appetatur non solum ea quæ pertinet ad voluntatem, sed etiam ad singulas potentias, & ad totum hominem, ideo homo naturaliter non solum vult obiectum voluntatis, sed etiam alia quæ conueniunt alijs potentijs, vt cognitionem veri, esse, & viuere, quæ comprehenduntur sub obiecto voluntatis, vt bona particularia, & quod naturaliter cupiat scire demonstrat Philosophus in principio Metaph. & quod dicitur naturam inclinari ad bonum, intelligitur quod talis inclinatio fit in natura voluntatis, non autem vt huiusmodi cupiditas sit naturalis voluntati, vt cupiditas auri in auaro, quia sic esset male instituta, sed intelligitur quod id proficiat ex inclinatione naturali voluntatis, quia natura inclinatur ad volendum bonum, & necessario id vult quod ad specificationem, vt ignis naturaliter est calidus, & non potest frigidificare, & sic de voluntate, vel fit bonum verum, vel apparens, vt supra; licet voluntas non semper fit in appetitione boni actuali.

Non tamen voluntas necessario quod ad exercitium actus mouetur à suo obiecto, quia potest quis de nullo obiecto cogitare, & sic illud nū velle, quo tamen ad specificationem actus, quæ est ex obiecto, ab aliquo obiecto mouetur necessario, ab alio non, quia si proponitur aliquid bonum vniuersale, & secundum omnes partes, & considerationem boni, tunc id necessario voluntas appetit, sicut visus ex omni parte coloratum, non potest non videre nisi visum auertat; si verò proponatur aliquid bonum particulare, quatenus deficit ab aliquo bono, & sic non bonum in illa parte, potest à voluntate repudiari. Vnde naturale est voluntati videntis Deum, amare Deum, sicut bruto indigenti, & volenti aquam eam appetere; In hac tñ vita hmoi bonum non semper appetitur, quia contemplatio sum-

mi boni in hac vita non semper accipitur, vt bonum & conueniens ob nostram imperfectionem, & impedimenta occurrentia: vnde voluntas potest auertere animam à tali cogitatione, & sic non amare; præterea ex errore vel certa scientia potest homo se auertere ab huiusmodi boni contemplatione, & se conuertere ad alias res contemplandas, in patria verò tollitur hæc imperfectio, tum quia visio beata est necessaria, tum quia ibi iudicium est certum, id esse summum bonum, & omnia impedimenta remouentur, ergo beatus cogitur ad huiusmodi bonam voluntate inclinare. Quo verò ad passionem; si sit ita vehemens vt perturbet omne iudicium rationis, tunc voluntas necessaria ab illa mouetur, vt i furiosis pater & brutis, quando verò ratio non aborbetur à passione, sed aequaliter obtenebratur manente tunc ad aliquid libero iudicio rationis, tunc voluntas resistere potest; vnde si homo est sui compos nulla necessitate passionem sequitur. Et de amentibus, & dormientibus est clarum, ijs enim ideo etiam homicidium non imputatur. Elemen. vnica. de homicid. præterea priuatis vsus rationis oritur ex læsione, vel imperfectione partis sensitivæ, maxime sensuum interiorum, & hæc sola causa potest designari in pueris, quia libertas oritur ex intellectu; intellectus verò in hac vita sine ministerio sensuum non intelligit, vnde perturbatis sensibus, perturbatur iudicium rationis, sed hæc perturbatio sæpius oritur ex vehementissimis passionibus, libidinis, iræ, vel timoris, quia prædictæ passionēs immutāt corpus, & inde immutant sensus, qui corporci sunt, & inde lædunt phantasiam, qua læsa & perturbata, perturbatur intellectus, & fit delirium; vnde amentes, brutis comparantur, pueri verò carent iudicio rationis ob imperfectionem sensuum, qui à nimia humiditate suffocati intellectum offuscant ne possint bonum, & verum dignoscere, vt inquit Arist. 3. de anima, vel vt d. Plato in Timæo, quia anima tunc occupatur i cor-

pore hominis formando, relinquit intellectum destitutum iudicio rationis, sed melior est Aristotelis ratio.

Quæ verò passiones non omnino absorberent iudicium rationis, huiusmodi passiones appetitus sensitui non auferunt libertatem voluntatis, vt patet Gen. 4. subter te erit, scilicet appetitus sensituius. & Rom. 7. Galat. 5. 1. Io. c. 2. Job 1. in actione voluntatis enim est vt non lit concupiscere, nec consentiat concupiscentia, vt monet scriptura Eccl. 18. post concupiscentias tuas non eas. Roman. 6. & D. Christo. hom. 131. in ep. ad Rom. d. aliud esse concupiscere, aliud velle concupiscere, quia concupiscere est passionis, velle verò arbitrii est, quia sæpe quando volumus concupiscimus: & explicat Aug. serm. 43. de verbis domini. & Orig. hom. 27. in Numer. potest tamen quandoque ita vehemens esse passio vt opus sit auxilio specialis Dei ad illam vincendam, qd ad miraculum tamen non est referendum, sed ad diuinam prouidentiam ad quæ spectat afflictis, & cum suis afflictibus pugnantibus opem ferre, peccatum tamen inde sequutum imputatur ex libertate arbitrii, & voluntatis.

Ex prædictis sequitur, qd à Deo vt ab exteriori principio voluntas non mouetur necessario, probatur, nam Deus omnibus naturam suam conseruat, vt d. Dion. 4. de diu. nom. & secundum eorum conditionem mouet, vnde ex causis necessarijs effectus necessarij sequuntur ex contingentibus contingentes, voluntas verò est actuum principium non determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad plura, ergo fieri non potest, vt Deus necessario eam moueat; Præterea diuina voluntas non solum se extendit, vt aliquid fiat, sed etiam qd fiat eo modo quo congruit naturæ voluntatis quam mouet, & eo modo quo statuit & voluit, sed Deus statuit & voluit vt voluntas nostra liberè moueatur, & quidam effectus necessarij contingenter prodirent, ergo reputat diuinæ motioni si voluntas necessario moueatur, vnde ad efficaciam di-

15
Voluntas
an mouetur
necessario
à
Deo.

uinæ motionis spectat, vt voluntas nostra liberè moueatur. Et ita ex prædictis patet stat libertas arbitrii cum motione diuina, vt d. D. Th. 1. p. q. 83. art. 1. ad tertium. qd postea Dei concursu, non est impossibile, qd homo non moueatur, sed simpliciter & absolute pot non moueri, quia stat Deum concurrere mecum, & mouere meam voluntatem, & meam voluntatem non moueri, quia concurrat mecum ad volendum, & ego possum non velle, quia sic concurrat cum causis secundis, vt non destruat earum naturas, sed libertas est de natura voluntatis, ergo.

D. Tho. 1. 2. q. 11. 16
Fruitiio
quid sit,
cuius rei
& quorū.

Decimo notandum, qd fructio est actus appetitiuæ potentia: probatur, nā fructio nomen sumpsit à fructibus, qui vt vltimi ex arbore expectantur, & cum suauitate percipiuntur. Vnde fructio pertinet ad amorem, vel delectationem, quā aliquis habet de vltimo bono expectato, & quia finis, & bonum est obiectum voluntatis, fructio est actus appetitiuæ potentia: vnde d. Aug. lib. 10. de Tr. c. 10. & 11. c. 25. & lib. 1. de doctr. Chr. c. 4. & 33. & 32. de Gen. ad literam. c. 26. qd frui est inhærere alicui rei propter seipsam, & sic pertinet ad voluntatem, sic tamen, vt ibi sit actio intellectus, nam sicut in delectatione duo sunt, scilicet perceptio conuenientis, quæ pertinet ad potentiam apprehensiuam, & complacentia in eo qd offertur, qd pertinet ad appetitiuam, in qua delectationis ratio cõpletur, sic in fructioe præsupponitur apprehensio intellectus, sed essenziale est complacentia voluntatis, quæ quietatur, & quiescit in aliud non ordinando. Vnde sequitur, qd in brutis propriè non est fructio, quia ad fructioem pertinet finem imperare, qd non conuenit brutis, quæ per naturalem instinctum feruntur in suos fines, & minus in cognitione carentibus, quando consequuntur suos fines, vt leue sursum, graue deorsum, quia licet ibi sit potentia pertingens ad finem per modum exequentis, non tamè per modum imperantis, sed in aliquo superiori qui mouet vniuersam naturam per-

imperium. Et sic rationales creaturæ secundum rationem perfectam feruntur, quia non solum cognoscunt finem, & bonum, sed etiam rationem vniuersalis finis & boni, quæ nullo modo est in brutis, differunt enim quies, delectatio, gaudium, quia quies excludit inquietudinem in ijs quæ finis adeptæ sunt, delectatio est communis etiā brutis ex conuenientis perceptione, gaudium verò propriè conuenit tantum rationali creaturæ, vt & lætitia, quæ vltra gaudium importat redundantiā exterioris patefactam in corporis gestu, & motu. Ex prædictis etiam sequitur, qd fructio propriè est tantum vltimi finis, qui propter se non propter aliud appetitur, vnde cum quadam delectatione appetitum quietat, sic vt nil aliud desideretur, & hoc tantum Deus, vnde solum voluptas illa nomen fructiois meretur, quàm de summi boni visione, acquisitione, & possessione, accipimus, & sic intelligitur id Psalm. torrente voluptatis tuæ potabis eos, & id Hier. quo comparat mundana cisternis dissipatis, & Io. 16. gaudium vestrum nemo tollet à vobis, cum nil aliud à Deo sit vltimū simpliciter, nec possit quietare appetitum hominis, & oia sint ordinabilia in ipsum, & ipse in aliud non sit ordinabilis cum eo dignius non inueniatur, & quia intellectus, qui est velut manus apprehendens bonum potest melius cogitare quocunq; creato, vnde voluntas quæ est vt stomachus qui fruitur bono adepto, non potest quiescere in eo quo melius inuenitur, tum quia quocunque potest intellectus intelligere, potest voluntas appetere, sed intellectus potest cogitare semper maius bono creato, donec peruenit ad Deum in quo est status, ita & voluntas dicta ratione non potest quiescere in bono creato cum eo melius inueniri possit, sed tantum in increato quo melius non inuenitur, tum etiā quia creata omnia non carent imperfectione, ideo vt talia, & in ea parte non bona non sedant appetitum voluntatis nostræ. Hæc autem fructio vitæ beatæ habet pro obiecto ipsum Deum, non au-

tem visionem beatificā, seu beatitudinem creatam, quia hinc sunt media perueniendi ad Deum, sicut delectātes ex rebus amenis, non delectantur immediate ex ipsa visione, quia visio non est amena, nec virens, nec florens, sed ex rebus amenis, vt & audientes cum voluptate musicam, non delectantur immediate ex ipsa auditione, sed ex musica, & vocum consonantia, ipsa verò visio vel auditio sunt velut instrumentaria adiones, quibus potentia consequuntur quod desiderant, est enim differentia inter rem desiderabilem, & rationem desiderandi, vel delectandi, & effectum inde sequentem, vt in egro res desiderata est sanitas, ratio desiderandi est bonitas, effectus inde sequens est possessio, vel delectatio, sic res quæ beatos in patria lætificat est ipse Deus, ratio delectationis, & fruitionis est summa bonitas, visio verò diuinitatis est huius summi boni possessio, ex qua sequitur delectatio, quæ est immediate de summo bono, q̄ in vita hac desideratur. Ex prædictis etiam consequitur, q̄ fruitio perfecta est finis in re, quia tunc appetitus perfecte saturatur, fruitio verò imperfecta est finis habitus in spe, quia fruitio ex adeptione finis operati oritur, vnde quādo finis re habet perfecte habetur fruitio, quādo in spectantur imperfecte habetur. Quo verò ad personas diuinas, in via potest quis frui vna persona sine alia, & essentia sine personis, quia potest cogitare de vna persona, nō de alia, vt de verbo incarnato, & ex memoria passionis lætæ causa nostri amoris & ei adhærere, vel cogitare Deū vt vnū ē ductu luminis naturalis, sine distinctione personarū. In patria verò nō potest, vnde vna persona sine alia, nec essentia sine personis frui licet quia visio est notitia intuitiua qua Deus videtur vt est 1. Io. 2. ergo fertur in rem prout est a parte rei, vnde cum Deus sit in tribus personis videbitur necessario in tribus: & sic sentit Henr. quodlib. 2. q. 7. D. Th. 2. 2. q. 2. art. 8. ad tertium. idque de lege ordinata.

Vndecimò notandum circa inten-

tionem, quæ est actus voluntatis, quod D. Tho. 1. 2. q. 12. Intentio enim est in aliud tendere, sed voluntatis est in aliud tendere, quia mouet omnes alias animæ vires ad finem, ergo intentio est voluntatis, & significat propositum consequendi aliquod per certa media, vnde qui desiderat episcopatum non intendit illum, sed qui vult illum cōsequi per certa, & statuta media, potest enim considerari finis tripliciter; primò absolute, quatenus est amabilis, vt cum volumus sanitatem, & secundum hoc actus voluntatis dicitur voluntas; secundò, prout in fine quiescit, & sic dicitur fruitio; tertio consideratur finis prout est terminus alicuius, q̄ in ipsum ordinatur, & sic intentio respicit finem, nō enim solum ex hoc intenditur sanitas, quia eam quis velit, sed quia ad eam vult per aliquid, vt medicinam peruenire: vt d. D. Th. 1. 2. q. 12. art. 1. ad quartum. & de veritate q. 22. art. 13. Et licet intentio sit finis, nō tamen est semper vltimi finis, qui est beatitudo, cum intentiones hominum diuersæ sint, & ratio etiā de medijs potest ordinare. Hac ratione quia ratio plura ordinat in vnū, ideo licet hominibus plura per modum plurimum non possint intendere, potest tamē voluntas ad plura subordinata, & per intellectum ad vnum ordinata simul intendere, quia intentio est finis, & medijs, simul verò quis intendit finem proximum, & vltimum, vt confessionem medicinæ, & sanitatem, & etiam si non sint ad inuicem ordinata, vt ex studio literarum quis intendere simul scire, & dirigi, & ratio differentia est inter intellectum, & voluntatem, quia intellectus cognoscit res prout sunt in ipso intellectu, in ipso verò sunt per species vnitas & ordinatas, voluntas verò fertur in res prout sunt a parte rei, & ordinantur ad vnum, in se tamen sunt diuersæ, & differentes, vnde intellectus plura simul non intendit, voluntas verò sic. Quando verò voluntas fertur in finem seorsum, & seorsum vult media non eodem actu vult finem & media, & sic

& sic erunt duo motus vel actus, & non vnus, quando verò voluntas vult medium propter finem, eodem actu fertur in medium & in finem; probatur, nam finis est ratio volendi id quod est ad finem, vt cum quis vult medicinam propter sanitatem est vnus motus, quia idem motus cadit super obiectum, & super rationem obiecti. Vnde intentio, & electio distinguitur, quia intentio est circa finem, electio circa media; secundò, nam intentio est velut descensus de fine ad media, electio verò vt descensus de medijs ad finem. Tertio, nam intentio primò fertur in finem, secundò in media, electio è conuerso. Et cum intentio importet ordinationem alicuius in finem, q̄ est proprium rationis, sequitur quod bruta quæ carent ratione, non possunt proprie intendere finem, nec habere intentionem, licet agant propter finem, vt mota ab alio, sicut sagitta a sagittante, quæ intendit finem non intentione existente in se, sed in sagittante. Vnde intentio dicitur lumen Eph. 5. quia manifesta est intendenti, & de hac d. Bern. de serm. 36. & 40. in Cant. q̄ est oculus animæ, vel facies eius, d. q̄ intendere nō in Deum, sed in seculum secularis animæ est, intendere autem quasi in Deum, sed non propter Deum, hippocritæ animæ esse, intendere verò in Deum ob necessaria vitæ presentis pusillanimitate esse, intendere autem in aliud quàm in Deū, sed propter Deum, opus Marthæ esse, intendere demum in Deum propter ipsum solum, esse eius de qua dicitur pulchræ sunt genæ tuæ sicut tururis, &c.

D. Tho. 1. 2. q. 13.

18
Electio quid sit, quibus insit, & quorum rerū sit, vel nō, & quō.

Duodécimò notandum, q̄ electio est actus voluntatis circa media, postquam supra egit de actibus voluntatis circa finem, & est cum voluntas inter duo vel plura vnum præcipit, vt mediū perueniendi ad finem, alio dimisso. Importat tamen electio aliquod pertinens ad rationem, & aliquid pertinens ad voluntatem, & q̄ pertinet ad rationem est velut formale respectu eius, q̄ pertinet ad voluntatem, q̄ se habet vt materiale, quia quando concurrunt ad vnum conueniendum vnum se habet vt formale respectu alterius, & quia actus animæ

recipiunt formam, & speciem à superiori potentia, vel habitu, ideo voluntatem præcedit, & ordinat actum eius cū ratione presentatum secundum ordinem eius, quia voluntas sequitur eā tanquā regulam deliberatā intellectus, qui conferunt media inter se, & in ordine ad finem, quæ collatio habet per consiliū; substantialiter tamen electio est actus voluntatis, præsupponens consiliū, quia electio est appetitus præconsiliari, & desiderium eorum quæ nobis in sunt, idest humanorum actuum. 1. Eth. & perficitur in motu quodam ad bonum q̄ eligitur, q̄ fit per considerationem, quia electio fit per consultationem, & deliberationem inter multa, quæ si nō adest, volitio erit, sed non electio. Ex quo fit vt in brutis non sit electio, quia electio est præceptio vnus præ alio per collationem eorum inuicem, quod non cadit in brutis quorum appetitus sensitivus secundum ordinem naturæ determinatur ad bonum particulare, voluntas verò determinata est ad bonum vniuersale, sed indeterminata respectu bonorū particularium, est tamen in eis quedam sagacitas, quatenus habet ordinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus, vt à summa arte ordinatos, in ijs tamen non est aliqua ratio, vel deliberatio, quia omnia eiusdem naturæ similiter operantur, vt patet in aibus nidificantibus, prout à se mouentur. Er sic differentia est inter voluntatē, & sensum, licet in aliquibus conueniant, conueniunt n. in hoc q̄ sicut voluntas nō fertur, nisi in bonum propositū per intellectum, ita appetitus sensitivus bruti nō fertur, nisi in bonum apprehensum per sensum, secundò, nam vtraq; potentia est indifferēs ad plura, vt oculus potest plures colores videre, sed in exercitio, & actu appetendi differunt; primò, quia voluntas potest in cōmuni ferri in bonum in actu exercitio absq; determinatione ad aliquod particulare bonū, vt optare esse felices, sed appetitus sensitivus bruti nō potest ferri nisi in bonū singulare. Secundò, nam voluntas proposita ei bono per intellectum potest

in illud nō ferri, quia potest intellectus inuenire aliquam rationem, & circumstantiam ob quam bonum non sit ferri in tale obiectum, sed appetitus sensitivus bruti ppositio aliquo bono per sensum non potest non ferri in illud, vnde omnis lupum non potest nō fugere, quia aestimatiua bruti est determinata ad vnum. Terriō, nam voluntas duobus bonis ei propositis per intellectum potest vni adherere altero omisso, sed appetitus sensitivus bruti necessariō fertur in bonum delectabile, quod vel propinquius fuerit, vel quod sensus presentaverit vt conuenientius. Est autem electio mediorum, & non finis, probatur, nam electio sequitur iudicium, vel sententiam quo aliquid reputatur melius, vel deterius per comparationem ad finem, vnde electio est eorum quae sunt ad finem, & sic vltimus finis vitae humanae non cadit sub electione, finis tamen medius, vt est quoddam medium ad vltiorem finē, cadit sub electione. De sine tamen vltimo qui est beatitudo nostra potest esse deliberatio, vel consultatio, & sic electio. Deuter. 26. *en Domini elegisti hodie; ratione probatur, nam non constat nobis euidēter an Dei visio sit noster vltimus finis, sed id diuina reuelatione habetur, & sic deliberatur, & consultatur an his reuelationibus sit assentiendum, postquam enim vltimus finis est constitutus de eo non deliberatur, q̄ si vltimus finis accipitur in cōi, vt esse beatos, & foelices sic de eo non cadit deliberatio, nec electio. Est etiam electio eorū tantum, quae per nos aguntur, probatur 3. Eth. ratione, nā nemo mentis compos eligit nisi ea quae in eius potestate sita sunt, non autē quae per alios sunt agenda, ergo. Et sic patet q̄ differt electio à voluntate, nā voluntas est etiam impossibile electio nō, secūndō, voluntas est finis potius, electio eorum quae sunt ad finem. Ex praedictis sequitur etiam, q̄ electio est tantum possibile, nam electio est eorum quae in nostra potestate sunt & per nos aguntur, ergo non est impossibile, praeterea electio est mediorū, vt nos du sunt in finem, per impossibile verō non*

possumus consequi finem, ergo non est impossibile vltius quādo homines consultando perueniunt ad id quod est impossibile vltius nō procedunt, praeterea finis nō est possibilis, nisi id quod est ad finem fuerit possibile, ad impossibile enim nullus mouet, ergo. Ex ignorantia tamen potest quis eligere q̄ impossibile est putans esse possibile. Voluntas tñ est impossibile ex suppositione, vnde qui recolat peccata, & velle non peccasse rectē facit, & tamen id est impossibile non peccasse, sed voluntas efficax quae dicitur electio non est impossibile. In electione verō homo non necessariō, sed liberē eligit, in electione tamen mediorū habet libertatem contradictionis; at bonum perfectum vbi nil apprehendi potest sub ratione mali, non vult sub electione, sed necessariō id vult; probatur primum, nam in electione mediorum potest voluntas velle & non, agere & non, hoc vel illud, ergo liberē eligit, antecedens, probatur, nam quicquid ratio potest apprehendere, vt bonum, in hoc ipsum voluntas tendere potest, potest verō apprehendere bonū nō solum hoc q̄ est velle vel agere, sed etiā hoc q̄ est non velle, non agere, quia potest in quolibet particulari considerare defectum alicuius boni, & sic in ea parte malum, & sic quodlibet considerare, vel vt eligibile, vel vt refutabile. Vnde in electione mediorum voluntas habet libertatem contradictionis, quia potest velle & non, & libertatē contrarietatis, quia potest velle vni & refutare, & contrarium eligere; circa verō beatitudinē habet libertatem contradictionis, quia eam potest velle & non, non autem contrarietatis, quia non potest eam refutare. Vbi notandum circa electionē mediorum, q̄ nullum medium, licet necessariō non necessitat voluntatem necessitate absoluta; probatur, nam mediū nō mouet efficacius voluntatem, quā finis, sed finis in hac vita nō necessitatem ponit voluntati, ergo, nec medium. Et licet medium sit necessarium ad finē potest quis velle finem absque eo q̄ eligat talem medium; probatur, nam voluntas, vt vult requirit iudicium intellectus,

nil

in enim incognitum est volitum; si verō quis efficaciter vult finem, & iudicat medium esse necessarium ad finem, tñ voluntas cogitur, vt tale medium eligat, sed tamē liberē eligit, prima pars patet, secūda probatur, nam haec necessitas si volo finem necessariū est q̄ velim medium, necessarium est necessitas conditionalis, vt ista si curro moueor, quae nō aufert libertatem, ergo, praeterea licet voluntas efficaciter velit finem, adhuc est in facultate humanae libertatis desistere ab hac volitione, ergo non necessitatur in huiusmodi volitione, & sic electione. Quod si intellectus proponat voluntati duo bona, regula est q̄ electio est de meliori bono in moralibus, q̄ si praesentet duo aequaliter bona, oportet q̄ intellectus iudicet practice vnum esse alio praestantius, & sic vt tale praesentet id voluntati quae ab intellectu suasa vnum alteri praeponat, vel potest esse q̄ intellectus de vno tantum illorum cogitaret alio omisso, & sic id voluntati eligendum proponat, quia sit propinquius vel facilius ex parte rei, quandoq̄: ex libertate voluntatis, quae mouet intellectum ad exercitium circa vnum obiectum, & non aliud; vnde voluntas saepe eligit q̄ iudicet esse peius quodam iudicio speculatio, practico verō semper q̄ iudicet melius. Quod si intellectus duo aequalia bona proponat voluntati, & imperium intellectus sit aequale, ita vt nō pendat magis in vnam, quā in aliam partem, nunquam voluntas mouebitur, eget enim voluntas ope intellectus, vt moueatur, q̄ est non solum iudiciū, sed imperium efficax, q̄ si imperium intellectus sit aequale, potest voluntas vni eligere, & alterum respuere, quia iam habet imperiū intellectus à quo determinatur magis ad vnum, q̄ ad alium. Notandum etiam, vt d. Philosophus 3. Eth. q̄ electio non est idem conuertibiliter cum voluntario, quia voluntarium in plus se habet & est magis commune, vnde bruta, & pueri participant voluntatem, non autem eligunt; secūndō, nō est idem cum concupiscentia, quia illa reperitur in brutis, vt patet in gibis; & venereis, & tñ electio, quae est cū deli-

beratione rationis; Differt etiam ab ira quia q̄ ex ira fiunt repente, & cū furore fiunt, sed quae fiunt per electionem post consultationem, & deliberationem rationis fiunt. Differt etiam à voluntate, quia potest esse impossibile, vt velle volare in caelum, non autem electio, vt supra. Differt etiam ab opinione, quia possumus opinari tam possibile, quā impossibile, electio verō proprie tantū est de contingentibus, & possibilebus fieri à nobis, aliter esset vana electio, praeterea opinio potest esse de singularibus, & vniuersalibus, electio tantum singularium, quia est de operabilibus, quae sunt singularia. vltius opinio distinguitur in veram & falsam, electio in bonam & malam; praeterea secūndū quod eligimus facere bona, vel mala sumus moraliter boni, vel mali, secūndū verō q̄ opinamur bona, vel mala, non sumus boni, vel mali.

Decimoterriō, circa consilium, quod D. Tho. 1. 2. q. 14. 19. Consilium quid sit, & ad voluntatem pertinet, sed principaliter ad rationem, probatur, nam electio sequitur iudicium rationis de agendis, sed in rebus agendis multa incertitudo inuenitur, cum actiones sint circa particularia contingencia, quae ob sui varietatem incerta sunt, sed in rebus incertis ratio non fert iudicium sine inquisitione praecedenti, ideo ante agenda est necessaria inquisitio rationis, quae dicitur consilium, vnde electio dicitur appetitus praeparatus. 3. Eth. & consilium est voluntatis, quia est de eligendis, sed principaliter rationis, quia est inquisitio, & dicitur consilium quasi confectū, quia plures cōuenire debeant ad rationes expendendas, & rem determinandam. Vnde & Cicero 1. de inuentione d. q̄ consiliū est alicuius rei sciendae, vel non ex cogitata ratio, qñ verō respondetur interroganti, & dubitanti quid agere debeat, non est inquisitio, sed sententia, vel determinatio, & hoc pacto ad Eph. 1. & 1. Cor. 7. h. de virginib. praecipit non habeo, sed consilium tñ. Multa sunt autē quae non cadunt sub consilio, primō aeterna, quia sunt immutabilia, vnde ne-

mo consiliatur an eras erit Deus; secunda, nec de his quæ fiunt à natura, vt si ætas erit calida, vel humida, quia consilium est de his quæ cadunt sub potestate nostra, & possumus immutare, potest tamen homo consiliari quomodo se regat in tempore calido, & huiusmodi, tertio, nec de his quæ fiunt à fortuna: quarto, nec de his quæ fiunt per vniuersum orbem, quinto, nec de his quæ arte sunt determinata, vt d. Philosophus, 3. Ethic. Nec de fine in rebus agendis, cum in illis habeat rationem principij, sed in omni quaestione principium supponitur, ergo de fine non est consilium, vel deliberatio, non enim medicus consiliatur si debet sanare infirmum; quando verò id quod est finis respectu quorundam ordinatur ad alium finem, tunc vir probus consiliari potest, consiliari an expedit perdere salutem corporis, vt salutem animæ consulat. Est verò consilium de his quæ à nobis, vel nobis cōiunctis agunt, & de ijs quæ ad operationes nostras pertinent, nam cōsiliū importat collationem inter plures habitam, sed in particularibus contingentibus, vt quid cerrū cognoscatur, oportet plures cōditiones vel circumstantias considerare, quæ ab vno non est facile considerare, sed à pluribus certius percipiuntur, quia quod vnus considerat, alij nō semper occurrunt, sed in necessarijs, & vniuersalibus est simplicior, & absolutior consideratio, itaq; ad huiusmodi considerationē vnus magis potest sufficere per se, ideo cōsiliū propriè pertinet ad contingentia singularia, circa quæ actiones sunt, & cognitio huiusmodi operatur secundum quod est vtile ad operationes, cum non sit quid magnum, vt per se sit appetibilis, vt cognitio vniuersalium, & necessariorum, ideo cum actiones sint circa singularia, cōsiliū propriè est circa ea quæ aguntur à nobis, & sic consilium est de bono vtili, & etiam honesto, licet cōsiliū sit propriè de ducentibus ad finem, vnde quoniam cōsiliatur de virtutibus id fit vt de ducētib; ad beatitudinem, quæ est finis noster, quando verò in laudibus virtutum versamur quod pertinet ad genus demonstratiuum, tum earum laudes enume-

rantur, vt de bonis præclarissimis. Non tamen consilium est de rebus parui momenti, quia vt parum cōducunt ad finem non veniunt in consultationem. Procedit autem consilium ordine resolutorio. Nam cum in omni inquisitione ab aliquo principio incipere oporteat, si & prius in esse, vt in cognitione, dicitur processus compositius, quia procedere à causis in effectibus est processus compositius, cum causæ sint simplices effectibus, quod si id quod est prius in cognitione sit posterius in esse, est processus resolutorius, vt cum de effectibus aperitur iudicatur, resoluendo in causas simplices, sed principium in inquisitione consilij est finis, qui est prior in intentione, posterior tamen in esse, & secundum hoc oportet quod inquisitio consilij sit resolutoria, incipiendo scilicet ab eo quod in futuro intēditur donec perueniatur ad id quod statim agendum est, & prius quaerendum est quid conueniat ad ducendum ad finem. Vnde cum consilium sit de operibus, & ratio operum accipitur ex fine, debet in eo procedi ordine resolutiuo in ordine ad finem. Non tamen consilium procedit re in infinitum, licet in potentia possit esse infinitum. Ratio primi, nam quod à parte, ante, & parte post, est terminatum id est finitum, in huiusmodi est consilium, ergo, prima patet, secunda probatur, nam in inquisitione consilij id à quo, vel est finis, de quo non est consilium, sed presupponitur consilio, vel est aliquid per sensum acceptum; quod inducit ad cōsiliandū, vt si de hoc ferro consilium sit, vel de scientia speculatiua, vel practica in vniuersali cognita, vt quod mœchari à Deo prohibet, vel homo nō potest viuere, nisi nutriatur, & de his non est consilium, quia supponuntur, vnde nō proceditur in cōsilio in infinitum; Nec à parte post quia terminus conclusionis est id quod est statim in potestate nostra vt faciamus, quia sicut finis habet rationem principij, ita quod agitur propter finem habet rationem conclusionis, vnde id quod primo agendum occurrit habet rationem vltimæ conclusionis ad quam inquisitio terminatur. Consilium tamen potest in potentia esse infinitum, prout in infinitum

tum possunt aliqua occurrere consilio inquirenda.

Quo vero ad consilium, vt est sententia data interroganti, nunquam licet peccatum consulere, quia est malum, & fraudulenter. Prou. 12. & explicat Aug. in Ps. 56.

Licet tamen consulere minus malum ad cauendum maius conditionaliter, verbi gratia, si quis decreuit libidinem explere, potest rogari, vt ab adulterio saltem desistat, vt d. Gaier. in opus. 17. respōsione 13. dubio. 3. tom. 3. Adr. quodl. 9. Sor. lib. 6. de Iust. q. 1. ar. 5. Chrif. hom. 26. ad pop. & habetur in c. nerui. 13. dist. in c. si quod 33. q. 2. is. n. non inducit ad peccatū; licet contrariū sentiat Silu. verbo matrimonium 7. §. 5. ad si. sed à maiori malo reuocat, non valens ab omni, confessarius tamen non possit id consulere, vt suo loco dixi tract. de penit. effectus vel executio consilij est operari vel desistere ab operando in acquirendo sine proposito, si enim id vltimum in quo terminatur inquisitio & debet esse primum in operando, occurrat vt possibile haberi, tunc qui accipit consilium incipit operari, alias si occurrit vt impossibile, desistit ab operari desperas peruenire ad finem propositū, vt si deficiat ei pecunia quæ necessaria sit ad inimicum debellandum. xiiii. notandum circa consensum eorum quæ sunt ad finem; quod consensus est actus appetitiuæ virtutis, cum consensus importet applicationem sensus in aliquid, proprium vero sensus est, vt sit cognoscitiuum rerum presentium, quia vis imaginatiua est apprehensiuæ rerum corporalium et rebus absentibus quarum sunt similitudines, intellectus vero est apprehensiuus vniuersalium rationū, quas potest apprehendere indifferēter absentibus, vel presentibus singularibus. Et quia actus appetitiuæ virtutis est quædam inclinatio ad rem ipsam secundum quandam similitudinem, ideo ipsa applicatio virtutis appetitiuæ ad rem se cundum quam ei inhæret accipit no-

men sensus, quasi experientiam quamdam sumens de re cui inhæret, quatenus complacet sibi in ea, & ideo ex hac complacencia dicitur esse appetitiuæ virtutis. Vnde sapiens d. 1. Sap. scērite de domino in bonitate, & sic accipitur Rom. 1. 1. Cor. 7. Rom. 12. quia proprium voluntatis est applicari ad opus & ferri ad res prout sunt à parte rei, vnde illa approbatio & complacencia mediourum voluntatis consensus appellatur. Ex quo fit vt brutis consensus non conueniat, nam cuius applicare est appetitiuum motum ad aliquid, in eius potestate est appetitiuus motus, sicut tangere lapidem conuenit quidem baculo, sed applicare baculum ad tactum est tantum eius ad quem spectat mouere baculum, ideo bruta cum non habeant in potestate appetitiuum motum, sed talis motus sit in eis ex instinctu naturæ, sequitur quod ad ea non pertinet proprie consentire, quia consensus importat applicationem, & determinationem appetitus non solum passiuam, sed etiam actiuam, & licet quædam animalia faciant executionem operis, non tamen faciunt ex consensu, sed ex impetuoso impetu ex instinctu naturæ caurato.

Est autem consensus proprie nō de fine, sed de his quæ sunt ad finem, vt & consilium, quia si consensus est de vltimo fine in quem naturaliter tendit appetitus dicitur voluntas, vnde consensus proprie dicitur de his, quæ sunt ad finem; præterea consensus est applicatio appetitiui motus ad aliquid præexistens in potestate applicatis, sed in ordine agibilium apprehenditur primo finis, deinde appetitus finis, tum consilium eorum, quæ sunt ad finem, tum appetitus eorum quæ sunt ad finem, sed appetitus in finem tendit naturaliter, vnde & applicatio motus appetitiui in finem apprehensū, non habet rationem consentus, sed simplicis voluntatis. De his vero, quæ sunt ad vltimum finem, quatenus sunt ad finem consilium cadit, & sic de eis po-

20
D. Tho. 1.
2. q. 15.
consensus
quid sit,
de quibus
rebus quo
mplex, &
quomodo
in eo pro
cessus fiat,
& peccatū
cōmittat,
vel non.

est, esse consensus, quatenus appetitus motus applicatur ad id, quod ex consilio iudicatum est, motus vero appetitus in finem non applicatur consilio; sed magis consilium ipsi, nam consilium præsupponit appetitum finis, sed appetitus eorum quæ sunt ad finem præsupponit determinationem consilij, ideo applicatio appetitui motus ad determinationem consilij proprie est consensus, & cum consilium sit de his tantum, quæ sunt ad finem, sic & consensus proprie loquendo. Et differt ab electione, quia electio supra consensus addit quandam relationem respectu eius cui aliquid præeligitur, quia contingere potest, quod per consilium inveniuntur plura ducentia ad finem, quorum dum quodlibet placet, consentitur. in quolibet eorum, ex multis vero quæ placent, dum vnum præ alijs eligitur electio est, & etiam differt ab usu qui sequitur consensus & electionem, quia applicatur potentia, & res electa ad operationem, ut perveniat ad finem.

Est autem consensus duplex, quidam formalis vel explicitus & expressus, quidam interpretativus & implicitus, videlicet quando ratio sufficienter aduertit de aliquo, & non contradicit; & consensus in actum pertinet solum ad superiorem animæ partem; probatur nam finalis sententia semper pertinet ad eum qui superior est, ad quæ pertinet de alijs iudicare, quando enim iudicandum restat, quod proponitur nondum datur finalis sententia, sed patet quod superior ratio habet de omnibus iudicare, quia de sensibilibus per rationem iudicatur. De his vero, quæ ad rationes humanas pertinent iudicatur secundum rationes Diuinas, quæ pertinent ad rationem superiorem, ideo dum incertum est an secundum rationes Diuinas resistatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis sententiæ, finalis vero sententia de agendis est consensus in actum, ideo consensus in actum pertinet ad rationem superiorem, se-

cundum tamen, quod in ratione voluntas includitur unde D. Aug. 12. de Tri. c. 14. d. non posse peccatum perpetrari, donec illa mentis intentio, penes quam potestas est membra in opus mouendi, vel cohibendi, mala actioni non seruiat. pro intelligentia autem prædictorum notandum est ex D. Aug. 12. de Tri. c. 14. quod in quolibet peccato tria inveniuntur, ut in peccato primorum parentum, fuit serpens, mulier, & vir, sensualitas quæ nos ad malum affectum suadet habet locum serpentis, ratio inferior locum mulieris, ratio superior viri, sensualitas enim est distincta potentia à ratione, cum sit appetitus sensitivus, quatenus anteuerit rationem deliberantem, ratio vero est eadem potentia cum intellectu, sed differt quia is assentitur primis principijs per se notis, ratio vero ex primis principijs per rationationem, vel discursum deducit conclusiones, & licet ratio superior & inferior non sint distinctæ potentia, tamen diuiduntur ex diuersa consideratione, quia superior ratio dicitur, quæ considerat res vel regulas Diuinas, vel inspiciendo, vel consulendo de eis secundum res agendas, inspiciendo videlicet illas prout in seipsis sunt, consulendo, quatenus ex regulis Diuinis iudicat quid agendum sit in humanis, & præcipit inferiori portioni, ut secundum illa agat, ut inquit Aug. loco præallegato Altissiod. 2. sen. dist. 26. & D. Bon. dist. 23. ar. 2. q. 2. Differt etiam ratio superior ab inferiori, quia ad rationem superiorem pertinet vltimum iudiciū, vel finalis sententia, ad rationem inferiorem pertinet vltimum iudiciū imperfectum, & indeliberatum. Unde quando delectatio culpabilis incipit habet locum serpentis, quia suo inordinato motu sollicitat ad peccandum, tum ratio inferior considerans rationes humanas, scilicet commodum, vel incommodum illius actus, quod suggerit delectatio, & ad vltimum se non extendens, paululum immoratur in rebus iudicandis, est ut Equa quæ à serpente

penet sua se cepit edere de ligno, sed peccatum non est consummatum, sed tantum veniale si obiectum sit de re mortali, ut adulterio & huiusmodi, sed quando ratio superior, cuius est vltima sententia consentit, est consummatum peccatum mortale, & similitur Ade; qui peccatum perpetravit. Unde consensus in mortale peccatum semper pertinet ad rationem superiorem, saltem negatiue & interpretatiue, quia ad iudicem superiorem pertinet reuocare sententiam inferioris si iniusta est aliter culpa in iudice superiorem reducenda est; Unde quando cogitatio, & delectatio consequens est circa obiectum malum, ut adulterij, & huiusmodi, vel est tantum speculatiua, nullo modo practica non inclinans ad opus, sed solum ad cognitionem veritatis, ut ad docendum per prædicationem vel considerationem; turpitudinis peccati, tunc consensus in illa cogitationem, vel delectationem consequentem illam cogitationem speculatiuam non est malus, sed bonus, quæque venialis, si inutiliter vel nimis curiose speculetur, quandoque mortalis si tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, ut tempore orationis, & diuinarum, quæ sunt in præcepto illa contemplantur, & ab oratione distrahitur; si vero illa cogitatio sit practica inclinans ad adulterium, &c. tunc si sit motus primo primus, & naturalis quantumcunque duret, non est peccatum cum ratio id præuenire non possit, sed præueniatur à sensualitate, ut supra, si vero sit motus secundo primus, ita ut ratio incipiat vel incipere possit cogitare de repellenda passione, sed præualeat impetu passionis non plene aduertit nec repudiat, quia non habuit sufficientem tempus ad cogitandum de illa, tunc illa cogitatio, vel consensus in cogitationem, & delectationem consequentem est venialis, quæ si ratio est plene libera & cognouit illud iudicium practicum inclinans ad peccatum mortale, & voluntas potest non solum non consentire, &

complacere, sed etiam resistere positius per nolitionem, & imperare intellectui, ut circa alia aduertat, & tamen negligit, tunc est consensus interpretatiuus, vel implicitus ut supra, & tunc illa cogitatio dicitur mortalis, non à mora temporis, sed à more, quia potest, & esse in instanti, & est peccatum mortale ob periculū consentiendi spiritui Ecclesiast. 3. qui amat periculū peribit in illo, quod intelligitur de eo, qui facit rem quam dubitat esse peccatum mortale tunc enim mortaliter peccat, vel si facit aliquid dubitans probabiliter se inde sumpturum occasionem peccandi mortaliter; Quod si ad illam cogitationem morosam sequitur complacencia in voluntate ad quam sequitur delectatio, quæ est de malo apprehenso, est consensus formalis in illam cogitationem, & sic in illam delectationem, & est mortale grauius quam consensus interpretatiuus in sola cogitationem etiam absque voluntate exequendi actum cogitatum; si vero etiam consentit in actus cogitationem executionem grauius peccat, & cum peccatum perpetrat, tunc peccatum consummatum est grauius. Et consentire in peccatum pertinet ad rationem superiorem, quia ad inferiorem rationem non spectat consentire in peccatum, nisi quatenus participat aliquid rationis superioris, quatenus ratione superiori regulatur, vel non cum possit regulari, ut d. D. Th. 1. 2. q. 74. art. 8. ad 1. licet delectatio prout præcedit peccatum possit pertinere ad rationem inferiorem. Dicitur autem ratio inferior, quæ procedit ex aliquo principio, vel humano, vel temporali, non deliberando cum l. Diuina, vel sit naturalis, vel supernaturalis, siue id principium iudicetur conueniens propter sensualitatem, vel propter honorem, vel utilitatem temporalem, ut cum occurrit inimicus, ratio inferior. d. bonum est superare malum sibi, quia oritur ex proprio commodo, sed ratio superior occurrit dicens, melius est obedire Deo, sed occidendo inimicum offenditur Deus, ergo non

est occidendus; ratio vero superior est quando consultitur ratio aeterna circa agenda, & ideo si ratio superior confertur actui peccati mortalis est peccatum mortale, praedicta exemplificari possunt, in nuncio missio ad mulierem corrumpebam cum munere gemmae pretiosa, ponendo quinque mulieres, prima aspicit gemmam & nil cogitat malum, ideo non peccat, hic est motus primus, secunda aspicit & respuit munus & nuntium, quae meretur, tertia aspicit munus, & aliquo modo delectatur licet suspicetur tamen quod malo sine mittatur, & ideo quando bene considerauit respuit munus, hic est motus secundus primus, quarta respicit munus & ei placet, sed quia videt quod sine infamia non posset id accipere, respuit, haec significat illos qui interpretatiue consentiunt cogitationi, & non consentiunt in actum exteriori, quinta aspicit munus illi placet, promittitque explere libidinem mittentis, haec significat eos qui formaliter consentiunt in actum peccati.

Vnde cauendum est valde a cogitationibus permissiuis, cum separent a Deo Sap. I. Ex. 20. Matth. 5. & etiam a cogitationibus conditionatis, ut si essem coniugatus, Rex vel episcopus facerem hoc vel illud, quia paulatim inducunt ad cogitationem malam, ambitionem libidinem praesumptionem sui, & huiusmodi xv. notandum est circa vsum in comparatione eorum, quae sunt ad finem, quod vsum est actus voluntatis primo, & principaliter tanquam primo mouentis, intellectus tanquam dirigentis; aliarum vero potentiarum tanquam exequentium suas operationes, probatur, nam vsum alicuius rei importat applicationem rei illius ad aliquam operationem, vnde & operatio ad quam applicatur res aliqua dicitur vsum eius, ut equitare est vsum equi, ad operationem vero applicantur, & principia interiora agendi, scilicet potentiae animae, vel membra corporis, ut intellectus ad intelligendum, oculus ad videndum, & res exterioris, v. baculus ad percun-

tiendum, sed res exterioris non applicatur ad operationem nisi per aliqua principia intrinseca, quae sunt potentiae animae, vel habitus potentiarum, vel organa, quae sunt corporis membra, sed voluntas mouet potentias animae ad suos actus, vtsupra, & id est applicare eas ad operationem, & sic vti primo, & principaliter est voluntatis, ut mouentis primo, rationis vero ut dirigentis, sed aliarum potentiarum, ut exequentium, quae comparantur ad voluntatem a qua applicatur ad agendum, ut instrumenta ad principale agens, sed actio non tribuitur proprie instrumento, sed principali agenti, ut edificatio edificatori, & non alijs proprie, ergo est actus voluntatis, vbi notandum, quod vti est applicare, vsum vero ipsa applicatio, & sic vsum est duplex vnus actiuus, quod continetur vocabulo, vti, & sic est voluntatis, quae habet applicare omnes potentias ad suas operationes, vsum passiuus est actus voluntatis elicitus tamen ab alijs potentijs, ut vsum intellectus est intelligere, vsum calami scribere.

Ex his colligitur, quod vsum non pertinet ad bruta, probatur; nam vti est applicare potentias ad operandum, id vero est tantum eius, qui scit referre vnum in alterum, & habet super illud arbitrium, quod ad rationem pertinet, vnde sequitur quod sola natura rationalis consentiat & vtatur, vnde nulla res praeter naturam rationalem, vel intellectualem proprie dominium rerum habet, quia dominium est facultas vtē dii re pro arbitrio domini, quod non conuenit brutis, vtsupra. Est etiam vsum eorum, quae sunt ad finem, fructio vero finis, probatur nam cum vsum importet applicationem alicuius ad aliquid, quod ad aliquid applicatur se habet in ratione eius, quod est ad finem, ergo, vnde & quae ad finem accommodata sunt dicitur vtilia, & quandoque ipsa vtilitas vsum dicitur; vltimus vero finis sumitur dupliciter, primo simpliciter, secundo quo ad aliquem finem, quia finis quandoque dicitur res ipsa, quae

ad-

adeptio eius vel possessio, ut auaro finis est pecunia vel eius possessio, simpliciter vero loquendo finis est ipsa res, quia possessio pecuniae non est bona nisi ob bonum pecuniae, & sic proprie homo dicitur pecunia frui, quando in ea vltimum finem constituit, sed quatenus ea refert ad possessionem dicitur ea vti. Qui tamen peccatum mortale committunt dicitur abusu frui vtendis, quia in creatura constituunt vltimum finem, & plus diligunt creaturam quam Deum, vt D. Aug. li. 1. de doctr. chr. c. 33. quod summa est peruersitas, vt d. ibi Aug. vti fruendis, & libr. 83. q. 9. 30. Non tamen quis vtitur Deo, quia refertur ad alium finem, hoc enim est haereticum, sed bene fieri potest, ut quis diligat Deum, non propter se tantum; sed propter commodum, quod inde deriuatur, & sic intelligitur dictum Aug. 6. de Tr. cap. 10. & Hilar. 2. de Tr. quod Deo quis quandoque vtitur.

Vsum denum quandoque praecedit electionem quandoque sequitur, praecedit quatenus voluntas applicat intellectum ad consultandum, & deliberandum ex quo sequitur electio, subsequitur prout applicat potentias ad executionem operis praeelecti, verbi gratia aeger primo vult salutem, quae est simplex volitio finis, secundo vult eam acquirere per media, & haec est intentio finis, tertio intellectus consultat de medijs contententibus quarto voluntas eligit vnum medium praeter altero in quo completur ratio electionis, quinto est imperium efficax intellectus qui dicit, fac hoc, ex quo sequitur vsum voluntatis, vnde cum hic progressus rationis fit in rebus agendis, constat quod vsum differt ab electione, & quando voluntas consequitur finem praeparatum, dicitur, fructio. xvj. notandum, quod humani actus dicitur imperati ab imperio, Est autem imperium in moralibus, actus rationis mouentis, & ordinantis, ac necessitatis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis, scilicet consensu, vel electione efficaci, in cuius virtute in-

22
D. Tho. 1.
2. q. 17.

Imperium quid sit, quae actus imperari possunt in animae po-

tellectus mouet per imperium voluntatis, ad exercitium actus, sed cum haec motio fiat ab intellectu non virtute propria, sed virtute voluntatis, proprie loquendo voluntas mouet & necessitat scipsam quod ad exercitium. Vnde imperare proprie non est mouere quocumque modo, sed cum quadam intimatione denuntiatiua, & motione effectiua; & est principaliter actus rationis praesupposito tamen actu voluntatis notandum enim, quod actus voluntatis & intellectus supra se inuicem possunt ferri, quia intellectus ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu suo, & quandoque contingit, quod actus rationis, vel intellectus praue nit actum voluntatis, ut cum ostendit & praesentat ei finem, quandoque actus intellectus praue nit actum voluntatis scilicet cum ostendit sine voluntati, voluntas mouet intellectum ad quaerendam media, & consiliandum de illis, in illa vero praue nitione actus, virtus prioris actus remanet in sequenti, & sic ex ostensione finis quem intellectus proponit voluntati, remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectum ad quaerendam media, quibus praesentatis, si non est nisi vnum, voluntas consentit, si duo voluntas eligit, & ex vi illius consensus, vel electionis si sit efficax, intellectus mouetur ad voluntatem ad intimandum, vel denuntiandum ei, hoc est tibi faciendum ergo fac, & ille actus vocatur imperium, & pertinet ad intellectum, quia imperans ordinat aliquid ad ali quid agendum, & ordinare per modum intimationis est rationis, praesupposito tamen actu voluntatis, quae est primum mouens ad exercitium in virtutibus animae, vtsupra. Vnde imperare non pertinet ad bruta, sed agere per imperium, quia imperare est ordinare aliquid ad ali quid agendum cum quadam intimatione denuntiatiua, ordinare vero est actus rationis proprie, quod in brutis non inuenitur, secundum probatur, nam quod conuenienti, vel disconuenienti apprehenso statim mouetur ex instinctu naturae tantum ad prosecutionem, vel

vel

21
D. Tho. 1.
2. q. 16.
Vsum quid sit, quatuor rerum, ad quos pertineat, & qualiter.

vel fugam, id dicitur agere cum impetu, sed bruta sunt huiusmodi, quia rationalia faciunt ingressum operis per ordinationem rationis, ergo, vnde & imperare pertinet ad intellectum, quod probatur ex Arist. 6. eth. a. c. 8. ad 12. qui d. quod tres virtutes sunt necessariae ex parte, intellectus primo bona consultatio de medijs, quae dicitur eubolia, secunda sine finem quae est quaedam sagacitas & solertia ad iudicandum, quod medium sit magis accommodatum ad consequendum finem intentum, vnde multi recte consultant de medijs, sed semper peiori sententiae adherent, quia haec solertia caret, tertio requiritur prudentia cuius munus est imperare, ut id quod est deliberarum executioni mandetur, vnde multi recte consultant, & recte iudicant quid facto opus sit, qui tamen difficultate rei perterriti non imperant operis executionem, sed prudentia residet in intellectu ergo imperare est actus rationis, & sic intellectus supposito actu voluntatis. Imperium autem, electio, consilium, & usus hoc ordine se habent, nam usus quo voluntas applicat in intellectum ad consultandum, & deliberandum de medijs praecedit imperium, usus tamen ulterius necessario sequitur ex imperio intellectus efficaci, nam imperium efficax est id ad quod sequitur necessario opus nisi impedimentum adhibeat, praeterea ex volitione efficaci sequitur opus, sed imperium sequitur ad volitionem efficacem, ergo ex imperio efficaci oportet, quod opus sequatur, ulterius ex imperio & volitione efficaci sequitur motio membrorum, & potentiarum executionem nisi sit impedimentum in ipsis, quia huiusmodi non habent libertatem, ut contradicere possint, sed usus voluntatis impediri non potest ergo ex efficaci imperio necessario sequitur usus & applicatio potentiarum, ut sentit etiam Aug. 8. conf. c. 9. Usus tamen voluntatis qui sequitur ex imperio efficaci habet suum meritum, quia praedictus est liber, quia illa necessitas est condicionalis, & ex suppositione, quae non tollit libertatem. Usus

in exteriorum membrorum qui sequitur ex imperio non habet laudem secundum se, quia non est liber, ut supra. Imperium vero quandoque praecedit electionem, ratio enim & prudentia potest imperare voluntati, ut eligat hic & nunc & tale medium, ut religionem, & huiusmodi imperium clarum est, quod praecedit electionem, potest et imperare voluntati, ut applicet vires animae ad exequendum opus, & huiusmodi imperium sequitur electionem quia postquam est deliberatum de medio, & voluntas eligit huiusmodi medium, sequitur imperium quo applicantur potentiae ad opus: electio vero necessario sequitur ex imperio efficaci intellectus, & tamen electio potest esse meritoria, quia huiusmodi necessitas est condicionalis, & ex suppositione, quae non tollit libertatem, ut supra.

Sunt autem imperium, & actus imperatus vnus actus humanus, ut vnum totum compositum ex illis, sunt tamen diuersi, ut partes totius, probatur, nam imperium, & actus imperatus simpliciter, & secundum substantiam suam non sunt vnus actus, sed plures, prout imperium praecedit actum imperatum, & quandoque prius est eo in tempore, sed imperium & actus imperatus secundum quod sunt vnus actus humanus sunt sicut quoddam totum, quia actus inferioris potentiae materialiter se habet ad actum superioris, quatenus inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsam, sic & actus mouentis primi formaliter se habet ad actum instrumenti, vnde quando vna potentia est mouens alteram, tunc actus earum sunt quodammodo vnus, quia idem actus est mouentis, & moti. 3. phis. c. 3. & ideo in materia morali dicitur vnus actus humanus quia non habent duas malitias, vel duas bonitates, sed vnam, sicut referre seras, frangere fores, rapere aurum pro vno peccato reputatur, ergo sunt vnus actus, modo supra dicto.

Actus, etiam voluntatis potest esse imperatus, quatenus ordinatur a ratione: Nam cum imperium sit actus rationis ordi-

ordinantis cum quadam motione aliquid ad agendum, patet, quod ratio potest ordinare actum voluntatis, nam si cut potest iudicare, quod bonum sit aliquid velle, ita potest ordinare imperando, quod homo velit, & sic actus voluntatis, scilicet velle crit a ratione ordinatus, ut si iudicet bonum dare eleemosinam, & hoc ipsum velit etiam fieri, & ut exequatur id voluntas imperato manui, ut illam det, ergo actus voluntatis potest imperari; notandum tamen quod in imperio duo sunt; dirigere & ordinare actum voluntatis circa id quod est agendum, secundo eam mouere ad tale exercitium, primum officium habet ratio circa actus voluntarios, secundum habet voluntas, nam voluntas mouet intellectum ad imperandum, & conuerso intellectus mouet voluntatem regendo, & dirigendo, & quatenus ordinatur ad exercitium, non tamen efficienter ratio mouet voluntatem ad exercitium, nisi quatenus intellectus mouet a voluntate ad imperandum, & dirigendum & ab ea accipit efficaciam, & sic vis huius motionis tandem ad voluntatem refertur, ut ad primum motorem; Non tamen primus actus voluntatis in bonum in vniuersali imperatur, cum sit ex instinctu naturae, vel superioris causae. Et cum ratio reflectatur super se, sequitur, quod sicut potest ordinare actus aliarum potentiarum ita etiam possit ordinare de actibus suis, vnde actus rationis cadit sub imperio ipsius rationis, & quo ad exercitium qui liber actus rationis semper potest imperari, quia de quocumque actu rationis potest ratio ordinare quando sit efficiendus, vel non, ut cum dicitur alicui, ut attendat & ratione utatur; Sed quo ad obiectum est aliquis actus rationis voluntatis qui imperari non potest, duo enim sunt actus intellectus circa obiectum, primo, ut veritate circa aliquid apprehendat, & quia hoc non est in potestate nostra, sed obtinetur vi luminis alicuius naturalis, vel supernaturalis, ideo ut sic actus rationis non potest imperari; secundo dum his, quae apprehendit assentit, & si sint talia apprehensa quibus intellectus naturaliter assentiat, ut prima principia, assensus talium, vel dissensus non est in potestate nostra, sed in ordinatione naturae, & sic a ratione non imperatur, sed est in ordinatione naturae, & ei subiacet. Alia sunt apprehensa, quae adeo non conuincunt intellectum quin possit assentire, vel dissentire, vel saltem assensum vel dissensum suspendere ob aliquam causam, & huiusmodi assensus, vel dissensus est in potestate nostra, & sub imperio cadit; & generaliter, quae sunt in potestate nostra, & libera sunt, ut possumus ea operari vel non, sic vel aliter, subiaccet imperio rationis, quia ratio potest de his ordinare & modum praescribere, quae vero non sunt in potestate nostra, vel quia veniant, ex necessitate naturae, vel a principio extraneo, non subiaccet imperio rationis; prudentia vero & ratio directrix humanorum actuana, & sibi & alijs in agendo modum praescribit, exceptis praedictis, quae proueniunt ex necessitate naturae, vel a principio extraneo.

Actus vero appetitus sensitivi ex parte potentiae imperatur, ex parte altera, vero impeditur ne totaliter subdatur imperio rationis, probatur, nam aliquis actus eatenus imperatur quatenus est in potestate nostra; Notandum ergo quod appetitus sensitivus in hoc differt ab intellectu qui dicitur voluntas, quod sensitivus est virtus organi corporei non autem voluntas, sed omnis actus virtutis vrentis organo corporeo pendet non solum; ex potentia animae, sed etiam ex corporalis organi dispositione, ut visio ex potentia visiva, & qualitate oculi ex qua impeditur, vel iuuatur; sed quod est ex parte potentiae animae sequitur apprehensionem, apprehensio vero imaginationis cum sit particularis regulatur ab apprehensione rationis, quae est vniuersalis, ut virtus actiua particularis a virtute actiua vniuersali, & ideo ex hac parte actus appetitus sensitivi subiaccet imperio rationis. Sed quia est virtus organica

nica, quæ sequitur et dispositione corporis, ex hac parte quandoque impeditur quin motus appetitus sensuum totaliter subdat imperio rationis, quandoque etiam motus appetitus sensuum subito concitatur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus, & tunc is motus est præter imperium rationis, licet potuisset impedire si prævidisset, vnde phil. 1. Polit. cap. 3. d. quod præest ratio irascibili, & concupiscibili principatu non dispositio qui est ad seruos, sed regali qui est ad liberos, qui totaliter non subduntur imperio. Et ita motus appetitus sensuum subiacet imperio rationis ex parte quæ est particularis virtus, quæ subditur rationi, vt vniuersali rectori, & in summa concupiscere non omnino subiacet imperio rationis, & voluntatis, quia ipsa apprehensio & cogitatio ob dispositionem organi corporalis qui turbatur ex aliquo interiori non omnino subiacet imperio rationis, sed consentire concupiscentijs, vel nõ consentire subiacet imperio rationis; et etiam imaginatio, & cogitatio non quorumcumque, sed consideratorum à ratione subditur imperio rationis ex parte anime, quia ratio potest præcipere imaginationi, vt representet tristitia, & pœnas damnatorum vt à malo meus reuocetur, & voluntas, ex parte tamen corporis potest esse, rationibus prædictis, quæd imaginatio nõ subdat imperio rationis, sublati tamen impedimenti corporis in potestate nostra est excludere imaginationes turpes ne surgant, & sumere alias meliores ob perfectum imperium rationis, in negligentibus tamen contingit illas imaginationes turpes remanere ob torporem eas excludendi.

Actus vero anime vegetabilis non imperantur; probatur, nam actum quidam procedunt ex appetitu naturali, quidam ex animali, vel intellectu, nam omne agens naturaliter appetit finem, sed appetitus naturalis nõ consequitur aliquam apprehensionem, vt appetitus animalis, & intellectualis,

sed ratio imperat per modum apprehensiuæ virtutis, ideo actus procedentes ab appetitu animali, vel intellectu non possunt imperari à ratione non autem qui procedunt ex appetitu naturali, quia homo non crescit quantum vult, nec nutritur vt vult, vnde Greg. Niss. lib. 4. cap. 15. d. quod id quod non persuadetur à ratione est nutritiuum, & generatiuum præterea ea quorum non habemus dominium, & quæ non sunt in potestate nostra rationis imperio nõ subduntur, vt supra, sed nutritio digestio augmentatio sunt opera naturæ, quæ non sequitur cognitionem, nec sunt in potestate nostra, ideo ratio non magis anime vegetabilis imperat quàm lapidi, qui omnis cognitionis est expertus.

Actus demum exteriorum membrorum, quæ mouentur à potentijs sensibus quandoque sequitur imperium rationis quandoque non. Nam motus membrorum qui consequitur vires anime vegetabilis non subditur imperio rationis, probatur vtraque conclusio, nam membra sunt organa potentiarum anime, ergo illa membra obediunt rationi, quæ sunt potentiarum obedientium rationi, illa vero nõ obediunt, quæ sunt potentiarum non obedientium rationi; membrum ergo genitale ex pœna peccati nõ obedit rationi, vt d. Aug. 14. ciu. c. 16. 20. vt in illo membro pœnam inobedientiae patitur homo, per quod peccatum originale traducitur ad posteros, vnde & phil. li. de causis. d. motus cordis, & genitalium esse inuoluntarios, quia hæc membra ex aliqua apprehensione commutatur quatenus intellectus, & phantasia representant aliqua ex quibus sequuntur passionibus anime, ad quas sequitur motus horum membrorum; non mouentur autem secundum iussum rationis, quia ad motum horum membrorum requiritur aliqua alteratio naturalis, scilicet caliditas, vel frigiditas, quæ alteratio non subiacet imperio rationis, Et specialiter id accidit in his duobus membris, cum vtrumque eorum sit velut animal

mal quoddam separatum, quatenus est principium vite, quia principium est totum virtualiter, & semen in virtute est animal, vnde naturaliter habent proprios motus, quia principia oportet esse naturalia, ratio tamen in motibus potest dissentire. Ex prædictis colligitur, quod illa subduntur imperio rationis, quæ sunt in potestate nostra & quorum imperium habemus, & quæ ratione regi possunt, voluntas si quidem ratione regitur, intellectus subditur imperio rationis, & prudentia, appetitus sensuum ratione compescitur, membra corporis sequitur ducatum rationis, vires vero anime vegetabilis ratione gubernari non possunt; Ex his sequitur, quæ imperio rationis subduntur si recte gubernantur laudem afferre, sunt secus peccatum, quæ vero rationi non subduntur nec laudem nec vituperationem afferunt, vt sunt naturalia, 2. eth. nisi quatenus ratio ea compescere potest per abstinentias, & huiusmodi.

Colligitur etiam ordine hæc ita se habere, vt prius quis velit finem quam intendat, intendat quàm consulet, consulet quàm consentiat & eligat, electio vero sequatur imperium, & imperium efficaciter sequatur vltis, & rei executio. Hæc late traduntur per philosophum. 2. 3. & 6. eth. & lib. de anima. & ibidem commentatores, & D. Th. 1. 2. à q. 8. ad 18. vbi optime Bartholomeus Medina Viguer. & alij de his agunt.

23
D. Th. 1. 2
9. 17.
potentia
quid sit.

xvi. notandum quod potentia est facultas quædam vel virtus operatiua per quam subiectum dicitur esse potens ad aliquid operandum, verbi gratia per potentiam visiuam dicitur animal potens videre, & si careret potentia visiva non esset potens videre, & ex hoc dicitur potentia quia facit subiectum potens, Vnde de potentia non est id quod operatur, sed id per quod subiectum operatur, vnde de potentia est principium operationis secundum substantiam scilicet elicit ipsam operationem. verbi gratia potentia visiva elicit actum videndi, & sic de alijs potentijs.

24
Moueri
qualiter

xvij. notandum, quod illa quæ habet principium aliquod intrinsecum per quod

operentur sunt in duplici genere, quædam enim dicuntur mouere seipsa ad suas operationes, aliqua vero dicuntur moueri tantum, & non mouere se, Vt autem aliquid dicatur se mouere ad operandum necessario requiritur cognitio aliqua per quam cognitionem cognoscat finem, & aliquid sibi bonum, quo cognito ordinet se ad consequendum illum finem & bonum, vnde mouere est, cognito & apprehenso aliquo fine, ordinare se & tendere in illum finem, vnde illa, quæ non habent cognitionem non dicuntur mouere se sed moueri ab aliquo, quo modo mouentur omnia inanimata, & animata sola anima vegetatiua, vt plantæ, sola vero animalia mouent se. Mouere vero se ex cognitione finis ad ipsum finem consequendum idem est, quod voluntarie se mouere, vnde fit vt illa sola operatio sit voluntaria, quam exercet animal cum cognitione finis ad consecutionem ipsius; Ex quo fit vt sicut est duplex cognitio finis; & duplex potentia cognoscitiua, ita etiam duplex est potentia appetitiua, vel volutiua, & duplex voluntarium; Altera cognitio per quam cognoscitur quidem quod est finis, sed nõ cognoscitur in eo ratio finis, nec proportio mediocritatis ad finem, & ideo id quod secundum hanc cognitionem mouetur ad finem, mouetur ad illum sine vlla deliberatione, talis cognitio est cognitio habita per sensum & estimationem, quæ inuenitur tam in homine quàm in omnibus animalibus, ideo in his vt est cognitio imperfecta ita voluntarium imperfectum, & voluntas imperfecta, quæ magis proprie vocatur appetitus quàm voluntas, cognitio perfecta est ea qua non solum cognoscitur finis, sed etiam ipsa ratio finis, & convenientia mediocritatis ad finem consequendum; Ex hac cognitione nascitur alius appetitus perfectus qui proprie dicitur voluntas, & consequenter potentie quæ est perfecte cognoscitiua respondet potentia quæ est perfecte appetitiua, & hæc proprie appellatur voluntas, ille intellectus. Rursum potentia appetitiua non semper perfecte cognoscit, & potentia appetitiua non semper perfecte appetit,

tit, & cōmuniter defectus qui contingit in operatione potentie appetitiue nascitur ex defectu qui contingit ex defectu contingente in potentia cognoscitiua. Ad hoc autem, quod appetitiua potentia perfecte appetat, requiritur, vt postquam cognouit finem, & media, deliberet circa ipsa media, & iudicet quoniam medium sit magis proportionatum fini, & illud medium ceteris anteponat. Vnde sequitur quod ille actus est actus verè voluntarius qui procedit à voluntate rationali mediante deliberatione. Et quia deliberatio potest esse magis, vel minus perfecta, potest etiam actus esse magis, vel minus voluntarius, & perfectissime voluntarius est qui habet perfectam deliberationem. Vnde sequitur ad hoc vt aliquis actus dicatur proprie voluntarius, requiritur tria, primo cognitionem, cuius defectu, vt infra dicitur, ignorantia facit inuoluntarium, & sistit ignorantia inuincibilis, facit actum in totum inuoluntarium, & consequenter non esse peccatum, secundo requiritur deliberatio, cuius defectu motus qui vocatur primo primi sunt omnino inuoluntarij, quia carent deliberatione, & preueniunt actum rationis, vt supra alij, primi motus sunt ex parte voluntarij, vt dictum est supra vbi de consensu est actus, vnde & facit peccatum veniale, tertio requiritur consensus voluntatis in actum ipsius voluntatis quod vult, & appetit rem, cuius defectu si uim inferente, malum coacte quis operetur, non imputatur ad peccatum, nec est actus voluntarius, vt si virgo violenter sine vilo consensu suæ voluntatis coacte, de quo infra.

25
potentia diuiditur in intellectum, & voluntatem, intellectus vero diuiditur in practicum & speculatiuum.

xvii. notandum quod potentie rationales, quæ sunt in anima humana sunt duæ, intellectus & voluntas, intellectus est potentia qua intelligitur non solum res corporeæ, & sensibiles, sed etiam res incorporeæ, scilicet Deus Angelus, intellectu etiam cognoscitur virtutis pulchritudo turpitudinis vitiorum, & huiusmodi, quæ nullo sensu percipi possunt. Voluntas est potentia qua appetimus ea, quæ ab intellectu iudicatur esse nobis bona & conuenientia, & repellimus

ea quæ ab intellectu iudicatur esse mala & non conuenientia, & licet voluntate appetantur ea quandoque, quæ sunt mala, tamen non appetuntur sub ratione mali, sed quatenus ab intellectu iudicatur conuenientia vt supra dictum est, intellectus enim quandoque decipitur à sensu attractus, vnde iudicatur esse conueniens id quod sensui est conueniens, rationi tamen est valde inconueniens, pari ratione etiam voluntas sepe trahitur ab appetitu sensitiuo vt supra dictum est. Diuiditur autem intellectus in practicum & speculatiuum, munus intellectus speculatiui est considerare res, propter se sine vilo ordine ad operationem alterius potentie, munus practici est considerare res in ordine ad operationem alterius potentie; Ex quo fit vt in intellectu speculatiuo non possit esse peccatum nisi forte ratione nimie curiositatis, quia eius cognitio non tendit ad aliquid operandum.

Vnde tota ratio peccati consistit in intellectu practico, & consequenter omnes operationes morales & voluntariæ pertinent ad voluntatem, & intellectum practicum.

Ratio vero & intellectus sunt eadem potentia, quia per eandem potentiam intelligimus, & ratiocinamur, nam ratiocinari est procedere per discursum ab vno intellectu ad agnitionem aliorum intelligibilium ad veritatem cognoscendam, intelligere vero est veritatem simpliciter apprehendere sine discursu; de qua re supra latius est actum.

xix. notandum, quod tam intellectus practicus quam speculatiuus habet aliquam determinatam operationem circa finem, voluntas enim est potentia quædam cæca, & ideo nil operatur nisi præcedat aliqua operatio intellectus, quia non potest aliquid velle, vel nolle nisi cognoscat id esse conueniens, vel disconueniens. Vnde ante operationem voluntatis circa moralia, & agibilia debet præcedere aliquis actus intellectus practici.

Proprius autem actus intellectus practici circa finem est quidam assensus principiorum practico-um, quæ sunt prima

26
Intellectus diuiditur in practicum, & speculatiuum, & in quo consistit ratio peccati.

27
Ratio & intellectus an sint eadem potentia.

28
Intellectus practicus, & speculatiuus qui dicantur, & quod officium practici.

prima principia practica, quæ principia sunt veluti quidam fines iuxta quos regulanda sunt omnes aliæ propositiones practicae.

Prima vero principia practica sunt quædam propositiones practicae quibus intellectus statim assentitur, vt appertentiam esse beatitudinem, iustitiam seruandam, meliora anteponenda esse de terrioribus, sempiterna temporalibus, & huiusmodi. Horum principiorum dicitur esse in nobis quidam habitus qui vocatur à Theologis sinderesis, à D. Aug. li. 2. de lib. arb. c. 10. semen omnium virtutum, & nil aliud est quam instigatio quædam ad bonum, & accusatio de malo. Dicitur autem iste habitus sinderesis, eo quod per istum habitum ita faciles sumus ad assentiendum bono, & remordemur de malo, & assentimur istis principijs practicijs, ac si diu essemus in hoc habituati; Est autem aduertendum, quod omnibus alijs propositionibus moralibus homo assentitur sub ratione alicuius principij practici, & pari ratione sinderesis semper inclinat ad hunc assensum, vel retrahit aut accusat de hoc assensu, & quando non inuenit aliquam rationem alicuius principij practici non inclinat. D. Tho. 1. p. q. 79. ar. 12. Aduertendum etiam hanc sinderesim posse à nobis obtrebrari, & obrundi malis habitibus, dum homo assuescit facere contra stimulum huius sinderesis, sed nunquam omnino potest extingui, vnde non potest dari homo tam pessimæ vite, qui non appetat beatitudinem & non iudicet appetendam.

Actus vero voluntatis circa eadem prima principia practica, quæ sunt fines quidam, vt supra est inclinatio quædam ipsius voluntatis in ista principia, quæ proprie vocatur voluntas, voluntas enim vt sumitur pro ipso actu voluntatis est eius inclinatio in finem. Vnde licet omnis actus voluntatis possit vocari voluntas, tamen si distinguantur ipsi actus inter se, iste actus proprie vocatur voluntas, alij vero actus alijs nominibus appellantur. tres enim sunt actus voluntatis circa finem, primus dicitur voluntas, secundus intentio, tertius frui-

tio. de quibus supra.

xx. notandum, quod præter prædicta principia intrinseca operationum, sunt etiam aliqua alia principia extrinseca operationum, quæ sunt principia quædam moralia ipsarum operationum, & moraliter eliciunt operationes, & sunt Deus, Angelus bonus, & malus, & homo; Hi vocantur principia nostrarum operationum quatenus consilio interiori, vel exteriori, auxilio, adhortatione, & exemplo nos mouent ad aliquid operandum, Hoc etiam modo ipsi libri possunt nos mouere ad operandum bene si sunt libri boni, & si mali, ad male operandum.

Ex prædictis colligitur, quæ sunt principia tam intrinseca quam extrinseca operationum humanarum quatenus sunt voluntariæ, quæ solè dicuntur operationes humane.

Quibus sic constitutis. Prima sit propositio; Voluntarium est operatio appetitus cum cognitione finis, vnde in actibus humanis inuenitur voluntarium. Nam quicumque actus est à principio motus intrinseco cum cognitione finis, est voluntarius, sed actus humanus est huiusmodi, ergo, maior probatur, scilicet voluntarium est cuius principium est intra cum additione scientiæ, secunda probatur, nam quorundam actuum principium est in agere, vel in eo quod mouetur, quorundam est extra, vt cum lapis sursum mouetur principium huius motionis est extra lapidē. At ex ijs quæ mouentur à principio intrinseco quædam mouent seipsa quædam non, nam cum omne agens agat propter finem, illa perfecte mouentur à principio intrinseco in quibus est aliquid principium intrinsecum non solum, vt moueatur, sed & vt moueantur in finem, sed vt quid fiat ob finem requiritur aliqua cognitio finis, quod ergo sic agit, mouetur à principio intrinseco, quod habet aliquam notitiam finis, & habet in se principium sui actus, non solum vt agat, sed etiam, vt agat propter finem, quod vero non cognoscit finem, licet in eo sit principium motus, eius tamen agere non est principium in ipso, sed in

29
principia operationum, quæ alia sunt.

30
D. Tho. 1. 2. q. 6. Voluntarij, quid sit, & quomodo intelligatur.

alio à quo imprimatur ei principium suæ motionis in finem, & huiusmodi non dicitur se mouere, sed moueri; at quæ habent notitiam finis dicuntur se mouere, quia in eis est principium non solum vt agat sed etiam, quod propter finem, ideo cum vtrumq; sit à principio intrinseco, scilicet quod agunt, & propter finem, horum motus dicitur voluntarij, vnde cum homo maxime cognoscat finem sui operis, & moueat seipsum, in eo maxime inuenitur voluntarium, vt inquit D. Tho. 1.2.q. 6. ar. 1. Et ita voluntarium dicitur qd est vtroneq; vel spontaneum, nec fit ab extrinseca violentia, sed cuius principium est intrinsecum cum cognitione finis, siue id fiat ex ratione recta, siue ex libidine, vel ex animo & libenter, aut metu & tristitia, vt cum mercator proijcit merces in mare, vt se saluet vt d. phil. 3. eth. capit. 1. vnde motus naturalis differt à voluntario; quia voluntarius requirit cognitionem in agente, naturalis vero non, vt patet in motu lapidis qui ab alio cognoscit in finem dirigatur, distinguitur etiam voluntarium à libero, quia non conuertuntur, vt si duo sint in extrema necessitate, & ego alteri eorum subueniam, mors alterius cui non subuenio, est mihi libera, sed non voluntaria, vt obleruat Medina, d. art. 1.

Ex prædictis colligitur, quod voluntas nostra est libera formaliter. illi in est libertas, non equè intellectui, nam voluntas potest velle & nō, eligere hoc medium, vel refutare, agere & non agere, vt experientia patet, illa enim potentia est libera, quæ habet potentiam ad opposita, & quæ positis omnibus requisitis ad operandum potest operari & nō; libertatem tamen voluntatis antenerit ex parte intellectus cognitio, qua cognoscitur ratio finis, id est qua cognoscitur finem esse dignum ob quem debeamus operari, vt cognitio bonitatis sanitatis, libertatem etiam voluntatis præcedit ex parte intellectus cognitio qua cognoscitur proportio mediomm ad finem, æger. n. non sumeret medicinā nisi ex intellectu cognosceret esse mediū

duces ad sanitatem, sic tamen libertatem voluntatis antecedit cognitio intellectus, vt ibi fit indeterminatio & indifferētia iudicij ex parte intellectus, quia appetitio sequitur cognitionem, vnde si iudicium non fit in facultate iudicantis, sed determinatum ex instinctu naturæ, appetitio sequens non erit libera & indifferens, sed determinata ad vñ, vt ouis non potest non fugere lupum, quia id sibi est instum à natura. Et ita libertas est formaliter in voluntate, in intellectu in radice ratione cognitionis quam affert voluntati, intellectus vero determinatur quandoque ab auctoritate naturæ quandoque per discursum, quandoque per sensum, & sæpissime per ipsam voluntatem, & ita ad libertatem requiritur indifferentia iudicij ex parte intellectus, & post deliberationem, facultas eligendi vel refutandi, vt d. Med. d. q. ar. 2.

Colligitur etiam, quod in brutis inuenitur voluntarium imperfecte, & per participationem, non tamen improprie; probatur, nam voluntariū est cuius principium est intra cum cognitione finis, sed brutis inest imperfecta cognitio finis, quæ consistit in sola apprehensione sine eo quod cognoscatur ratio finis & proportio mediomm ad finem sine aliqua deliberatione de his quæ sunt ad finem, sed per subitum motum in ipsis, bruta enim cognoscit per sensum & extrinsecam naturalem cibum esse bonum & conuenientem, sed non cognoscunt ad quem finem dirigatur, & ordinatur, ideo in brutis imperfecta ratio voluntarij inuenitur, sed natura rationalis, vel intellectualis perfecte cognoscit finem & eius rationem, & proportionem mediomm ad finem, ideo perfecte se mouet in finem, perfecte ordinat media ad finem, & in ea secundum perfectam rationem voluntarium inuenitur vt inquit D. Thom. d. q. artic. 2.

Voluntarium autem directe non potest esse absque omni actu, quia voluntarium directe est, quod procedit à voluntate directe, vt ab agente, sed nil potest esse à voluntate tanquam ab agente

te sine aliquo actu saltem ipsius voluntatis, ergo voluntarium directe non potest esse sine actu; Indirecte tamen voluntarium potest esse sine actu, quando que sine actu exteriori, cum actu interiori, vt cum voluntas non vult agere, aliquando etiam sine actu interiori, vt cum non vult, probatur nam submersio nauis dicitur esse à gubernatore quatenus desistit à gubernando, ergo hoc qd dicitur non velle vel non agere dicitur voluntarium, & à voluntate prodire, quatenus voluntas desistit ab actu, vel interiori, vel exteriori.

Hoc vero desistere ab actu, vt sit voluntarium, tres condiciones postulat, qd possit voluntas, & debeat, & non agat, nam nō semper, quod deuenitur ad defectum actionis, deducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit, sed solum tunc quando potest, & debet agere, quia si gubernator nō possit nauem dirigere, vel nō esset ei commissa illius gubernatio non imputaretur ipsi nauis submersio, quæ per eius absentiam contingeret. Vnde quia voluntas volendo potest hoc impedire, quod est non velle & non agere, & agere, imputatur ei id quasi ab ipsa existens. Vnde sic ad omissiones voluntarias tenetur, quæ ad culpam imputatur, tertio requiritur qd quis possit, teneatur, & non faciat, verbi gratia si quis duos videt simul dimicantes, quos non potest sine periculo dirimere, hoc nō est sibi voluntarium quia non tenetur ad id cum tanto periculo, erit tamen voluntarium respectu prædictorum qui ad id ex officio tenentur, & sic de similibus ira. D. Th. d. q. 6. art. 3. præterea qui omittit aliquid quod non tenetur agere non est causa moralis illius operis, ergo non peccat & sic nec laudem nec vituperationem meretur sicut nec qui ex ignorantia operatur, vt d. philisophus 3. eth. c. 1.

31 Voluntas. Secunda propositio, voluntati quod potest ad actus imperatos potest inferri violentia; dicuntur autem actus imperati, violentia, qui imperantur à voluntate, & mediante alia potentia exercentur, vt ambulare loqui imperantur à voluntate mediante potentia motiua; Quo ergo ad actus

imperatos potest inferri violentia voluntati, quia per violentiam exteriora membra impediri possunt, vt non exequatur imperium voluntatis, & possunt nobis inuitis moueri, vel impediri. Quo vero ad actus elicitos ab ipsa, voluntati non potest inferri violentia; Dicuntur autem actus eliciti voluntatis, velle, amare, &c. quia actus voluntatis est quædam inclinatio procedens ab interiori principio cognoscente, vnde contra rationem voluntatis est quod sit coacta, de ratione. n. eius est quod procedat ab interiori principio cum cognitione finis, sed quod est coactum, vel violentum est ab exteriori principio. Et ita repugnat, quod sit actus voluntatis, & sit coactus vel violentus quia si est violentus & coactus est contra voluntatem si vero est actus voluntatis ergo est à voluntate D. Tho. d. q. 6. art. 4. Vbi notandum, vt ibi d. Medina, quod violentum est quod procedit à principio extrinseco, passio non conferente vim, quod intelligitur passio repugnante, vel virtuali, vel actuali inclinatione ad oppositum, vnde si quis dormientem præcipiter, infert violentiam, sed patiens actu nō repugnat, sed potius naturaliter mouetur ob corporis grauitatem, secundum vero voluntatem est inclinatus ad oppositum; violentia vero latior est quam coactio, quia cogi possunt solum animalia, violentia fertur etiam inanimis, vt d. Dur. 2. d. 25. q. 4. Notandum etiam, quod non omne, quod necessitatur ad agendum cogitur. Duplex enim est necessitas vna naturalis inclinationis altera coactionis, vt lapis cogitur ad descendendum naturaliter pondere, & inclinatione, & ad superiorem locum ex coactione cogitur vt d. D. Thom. de Verit. q. 22. ar. 2 ex Aug. 5. de ciu. Dei. c. 10. Motus vero sensualitatis anteuertens omnem deliberationem & assensum voluntatis non est violentus, quia voluntas non repugnat, nec est voluntarius, nisi quatenus voluntarium inuenitur in brutis, quia non procedit à voluntate cum cognitione finis, sed tantum ab appetitu sensitivo, sed si perseverat is motus sensualitatis contradicente voluntate, is motus

tas est violentus, quia est à principio extrinseco respectu voluntatis, non enim est à principio intrinseco hominis ut homo est, quia huiusmodi principium est voluntas, vel ratio, sed dicitur potius violentus, quia voluntas vel ratio virtualiter contradicit, licet actualiter non contradicat, & etiam, quia motus appetitus sensitui, natus est ut obediat rationi & aptus, quod si non obediat erit violentus, quomodo vero in hoc impuretur peccatum, vel non, dictum est supra ubi de consensu est actum.

Respectu vero Dei, voluntas potest quoadque necessitati in operationibus suis elicitis, ut velit, ut amet, patet quia beati necessario amant Deum.

Secundo Deus potest impedire voluntatem ne unquam exeat in actum ad quem sua natura inclinatur, quia Deus potest subtrahere influentiam, & concursum generalem, ita ut voluntas non possit amare, imo sic à creatura potest cogi, puta subtrahendo obiectum.

Tertio, non obstante quacunque dilectione, & volitione voluntatis, potest Deus infundere in sensum odium loco illius, & econuerso. Prou. 21. Cor regis in manu domini est & his modis voluntas ipsa aliquo modo cogitur, tribus. n. modis aliquid violentia patitur, primo cum habet motum contra naturalem inclinationem, ut lapis sursum, secundo quando impeditur à propria & naturali inclinatione, & operatione, ut cum lapis tenetur sursum, tertio quando mouetur motu naturali, sed vehementius, quam natura postulat licet respectu actionis Dei dici possit, quod nil sit contra naturam ut d. Aug. 26. con. Fau. c. 2. & D. Thom. de pot. q. 4. ar. 1. ad 20.

Quo tamen ad actus elicitos voluntas non potest cogi, hoc est non potest voluntas cogi in actibus quos elicit, vel à creatura, vel à Deo ordinarie & ex sui natura, quia est contradicatio, quod voluntas inuita habeat actum suum, quia operatio voluntatis est volitio boni, vel mali secundum propriam inclinationem ergo non possunt esse violenti; quia si voluntas vult non est contra voluntatem ut inferius dicitur, & cum Deus

eam mutat, ipsa etiam concurret in illa mutatione, & volitione à Deo adiuta.

Quarto intellectus visus, & ceterae potentiae possunt cogi: Differt enim voluntas à ceteris potentijs, quod illae feruntur in propria obiecta, in utilitates proprias & particulares, voluntas vero non tantum fertur in bonum suum, sed in bonum totius hominis; unde cum ad violentum satis sit, quod sit contra inclinationem naturalem, licet non sit disconueniens, ideo aliae potentiae possunt cogi, ut cum oculis apertis quis cogitur cinere, dicitur cogi quia id est contra inclinationem totius hominis, & non tantum tunc homo cogitur, sed ipse visus, quia potentiae inclinatur in bonum totius suppositi, unde quod est contra inclinationem totius est contra inclinationem potentiarum, quae in bonum totius sunt institutae. unde D. Tho. 3. d. 27. q. 1. ar. 3. d. quod omnes aliae potentiae coguntur à suis obiectis praeter voluntatem & de Verit. q. 22. ar. 5.

Quinto voluntas potest cogi in actibus imperatis, non in actu imperato qui pendet à voluntate, sed quando membra exteriora detinentur contra imperium voluntatis.

Tertia propositio. Violentia vel violentiam simpliciter est, quod praecedit à principio extrinseco, nullo modo conferente vim passio, non adiuuante & consentiente, sed resistente & repugnante, & est simpliciter inuoluntarium, probatur; nam violentia directe opponitur voluntario, ut & motui naturali, commune enim est voluntario, & naturali ut sit à principio intrinseco, & ideo sicut in carentibus cognitione violentia aliquid facit contra naturam sic in rebus cognoscibilibus facit quid esse contra voluntatem, sed quod est contra naturam dicitur esse innaturale, sic quod est contra voluntatem dicitur inuoluntarium & sic violentum, & simpliciter inuoluntarium, ut si quis vi detineatur. ut d. philosophus 3. eth. c. 1. si quis tamē potest resistere, & tenetur & non facit, non facit actum inuoluntarium, ut si puellae inferatur stuprum, quae repugnet voluntate, sed tamen non moueat membra ad

tute-

tutela sui, eo casu stuprum est voluntarium puellae, quia tenebatur resistere, & poterat & non fecit, & similiter si quis cogitur adorare Idola, & non resistit, ei etiam est voluntarium id; quod si mors ei minabatur si clamaret, vel se defenderet, tunc est id violentum & inuoluntarium, qui vero adorat Idola si ponit operationem exteriorem valens eam non ponere, & resistere, peccat mortaliter, etiam si interius non consentiat, quia tenebatur resistere etiam cum periculo vite, quod si manus eius cogitur externè, ut iustificet Idolum ab alijs apprehensa, tunc esse t simpliciter violentum D. Th. d. q. ar. 5.

33 Metus an causet inuoluntarium, quoniam & sic excuset à peccato.

Quarta propositio, metus causet inuoluntarium secundum quid, simpliciter tamen est voluntarium; probatur nam commissi esse metum mixta sunt ex voluntario, & non id enim in se consideratum non est voluntarium, sed sit voluntarium in casu, scilicet ad vitandum malum quod timeatur, ut d. Greg. recte tamen considerando huiusmodi magis sunt voluntaria quam non, quia sunt voluntaria simpliciter, inuoluntaria secundum quid, quodlibet autem dicitur simpliciter esse secundum, quod est in actu, secundum autem, quod est in sola apprehensione dicitur secundum quid, at actum per metum secundum hoc est in actu, cum enim actus sit in singularibus, singulare vero ut huiusmodi sit hic & nunc, secundum hoc id quod sit est in actu secundum quod est hic, & nunc, & sub alijs conditionibus individualibus; sic autem factum per metum est voluntarium quatenus est hic & nunc, ut scilicet in hoc casu est impeditum maioris mali quod timebatur, ut proiectione mercium in mari in procella sit voluntarium ob timorem periculi, quia principium eius est intra, sed secundum quod accipitur id quod sit per metum, ut extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati. i. secundum rationem tantum; ideo est voluntarium secundum quid ut scilicet consideretur, ut extra hunc casum existens. D. Th. d. q. ar. 6. pro quorum intelligentia notandum est, metum esse leuem & grauem, leuem quo turbatur homo ti-

midus, grauis quo perturbatur homo constans, & fortis, & in utroque est voluntarium & non ut d. philosophus. 3. eth. c. 1. agunt enim sponte quia expectant cum agunt, & finis actionis in ipsa temporis actione consistit, & in ipsa est principium mouendi, ergo sponte agunt, unde & ex his laudantur, vel vituperantur, inuiti, quia extra hunc casum non agerent, ut quando mercator proijcit merces in mari, ut se saluet; simpliciter tamen est voluntarium quia potest proijcere, & non, & voluntas efficax est ex qua efficaciter sequitur opus, membra enim corporis non mouentur nisi ex absoluta volitione, unde is simpliciter est voluntarius, unde & coacta voluntas dicitur voluntas. l. si mulier. ff. de eo quod mer. causa. & in cap. merito. 1. 5. quæst. 1.

Notandum etiam ex philosopho. d. c. 1. quod in metu est triplex gradus, primus eius qui sustinet aliquo. i. turpe, vel dolorosum ob magnum bonum sibi, vel Reipublice acquirendum, aut malum vitandum, & is meretur laudem, secus si pro paruo bono, ut pro bolo pingui non perdet, quis in foro sustineat probra, is enim vituperationem meretur, secundus gradus eius qui ex operatione metu facta nec laudem nec vituperationem meretur, sed quandam veniam, ut non multum vituperetur, & apud bonos & prudentes sit excusatus, ut qui mendacium iocosum dicit ad vitandum adustionem ignis, vel non operetur conuenientia secundum statum suum, est enim ei indulgendum, tertius quando operationes metu factae sunt adeo malae, ut homo potius debeat mortem pati, quam huiusmodi agere, & tunc peccat, qui ea facit metu.

Ex his, ad dignoscendum metu facta an excusent, & quando; prima sit regula, ea quae sunt intrinsece mala, ut adulterium homicidium perurium, & huiusmodi, quocumque metu fiant sunt moralia, quia facta metu simpliciter sunt voluntaria, ergo, secunda, quae sunt metu cadenti in constantem virum contra. l. Diuinam posituum, non imputatur ad culpam, ut si quis die dominica necessitate

tate

tate victus astrictus laboret. nam. l. Diuina positiua non obligat quando huiusmodi casus incidit. cum l. de vita tuenda quae est naturalis eo casu ei praeponderet. nec continetur sub l. Diuina vt patet. l. Reg. 2. i. Mac. i. Iosue. cap. 5. Matth. 12.

Tertia regula, ea quae prohibetur iure humana l. positiua non obligant cum periculo vitae, vt si metu mortis quis comedit carnes feria. 6. vel communicet cum excommunicatis, non peccat, quia in tali casu non militat contra. l. nec est probabile. l. positiua velle obligare ad sui obseruationem cum tanto periculo nisi sic cogatur in contemptum fidei, vel religionis, & si id agat, scandalum oritur quod l. humana non sit bona, si enim est seruanda etiam cum periculo vitae, modo quo tr. de lege habetur. Vota tamen in naufragio facta tenent, quia iure Diuino obligant, & idem de iuramento metu facto. c. ad aures. c. cum dilectus. de his quoque vi met. ve causa. De his late dicam in tractatu matr. in impedimento vis vel metus, vt cum quis in infirmitate positus vouet, quia id procedit a principio intrinseco, sicut si ab extrinseco metus grauis incuteretur, vt ueretur, vt dixi loco cit. ubi terigi quando metus annullat actum vel non, & tract. de voto.

34
Concupiscentia an
causet inuoluntarium, vel
non.

Quinta propositio, concupiscentia non causet inuoluntarium, sed magis auget; probatur, nam voluntas fertur in id quod uult, per concupiscentiam vero inclinatur ad uolendum quod concupiscit, unde magis facit uoluntarium, Nec est eadem ratio de timore & metu, qui respicit malum, & de concupiscentia, quae respicit bonum, quia potissime allicitur, voluntas ad oprandum. D. Tho. d. q. ar. 7. ubi notandum primo quod concupiscentia hoc loco dicitur non pro potentia, quae dicitur concupiscentia, nec pro passione sensus appetitiui, sed pro quacunque animi affectione, vel sit uoluntatis vel sensus appetitiui qua inclinamur ad aliquid faciendum, vel non faciendum metu exciulo, qui est potius refugitiuus. Notandum etiam, quod affectus animi nostri potest dupliciter compara-

ri ad liberum arbitrium, antecederet & consequenter, antecedens est cum passio inclinatur animum ad aliquid faciendum vel fugiendum, consequens quando ex deliberatione, & efficaci ac ardentia uoluntate oritur affectus in appetitu sensitiuo, vt index quando uult forti & efficaci animo punire malefactores, excitat in se affectum irae, & quem panitet ualde peccatorum excitat in se maiorem & tristitiam vt melius respicit, quibus not. dicitur primo, quod affectus animi nostri sequens deliberationem rationis, & uoluntatis assensum, auget uoluntarium, quia cum uoluntarium sit cum cognitione finis, hic affectus est in causa, quod uoluntas ex inclinatione in bonum concupiscentia feratur in illud cum perfecta cognitione finis, ergo auget uoluntarium; Vnde & passio excitata in appetitu sensitiuo est iudicium apertum, quod motus uoluntatis sit ardens, quia in hac uita non potest esse ardens motus uoluntatis quod non sequatur affectio in appetitu sensitiuo, Vnde D. August. 14. de ciu. Dei. c. 5. nos d. dum in hac uita sumus, si non habemus animi passionem, non recte uiuere, quod intelligit modo posito scilicet quando exurgit uoluntatis ardor in amorem Dei, vel post rationem vel actum uirtutis oriri etiam passionem, vel affectionem in appetitu sensitiuo, de quo locus est aibi dicendi, quando. n. excitatur is motus in appetitu sensitiuo, homo post deliberationem rationis idem melius exequitur vt d. philosophus. 3. eth. c. 8. adducens ad id uersum homeri, uirtuti immitte furorem; & ira concupiscentia auget uoluntarium, & peccatum est grauius ex maiori concupiscentia contractum, secundo dicitur quod concupiscentia, quae antenerit iudicium rationis & consensum uoluntatis auget uoluntatem, vt d. philosophus. 3. eth. c. 1. & 2. quia uoluntarium est id quod procedit ex inclinatione uoluntatis, unde magis est uoluntarium id in quod magis uoluntas inclinatur, quia concupiscentia facit quod magis uoluntas inclinatur in rem desideratam, cum exciter etiam appetitum sensitiuum, & facit rem uideri magis pulchram & iocundam, quo fit

fit vt uoluntas magis accedatur. Tertio dicitur quod haec concupiscentia minuit liberum, quia libertas oritur ex libero iudicio ut supra, at concupiscentia perturbat iudicium rationis, ergo minuit libertatem, unde animi affectus aliquo modo excusat a peccato vel minuunt, quia minuunt liberum, licet non uoluntarium. Quarto dicitur quod etiam habitus animi augent uoluntarium rationibus praedictis, tum quia hi habitus inclinant maxime uoluntatem ad profectandum quod cupiunt, & etiam operantur per modum naturae quia consuetudo est conuersa in naturam, habitus tamen prauus excusat a peccato ex parte vel etiam omnino, quando scilicet homo penituit uere, & statuit de cetero recte uiuere, tunc enim habitus censetur inuoluntarium & est de eo iudicandum ac de passione antecedente iudicium rationis. Habitus uero boni licet minuunt libertatem ad malum, non tamen omnino eam minuunt, quia posse peccare est imperfectio liberi arbitrii, sed habitus studiosi perficiunt liberum arbitrium & illustrant iudicium rationis, vt possit excogitare plura media ad consequendam uitam beatam, in cuius adeptione libertas nostra potissime consistit ita Med. d. art.

35
Ignorantia an causet
inuoluntarium vel
non, & quo
modo, ac
quomodo, & sic
excuset a
peccato,
vel non.

Sexta propositio, ignorantia quandoque causet inuoluntarium & excusat, quandoque non, pro quo notandum, quod ignorantia est triplex, concomitans, consequens, & antecedens. Concomitans est de eo quod agit quis sciretur, etiam ageretur & huiusmodi ignorantia non inducit ad uolendum vt hoc fiat, sed accidit simul esse factum & ignoratum, vt si putans occidere feram, occidit inimicum quem occidisset si sciisset, haec non excusat, quia non facit aliquid repugnans uoluntatis, consequens est uoluntaria quando quis uult ignorare, vt excusetur a peccato, secundo quando potest scire & debet, quia sic non agere & non uelle & non scire sunt inuoluntaria indirecte. Antecedens uero est quod non est uoluntaria, sed est causa uolendi quod alias non uellet, vt cum quis ignorat aliquam circumstantiam actus

quam non tenebatur scire, ex quo aliquid facit, quod non faceret, si sciret, vt cum quis diligentia adhibita vibras sagittam interficit transeuntem quem nescit transire; His not. dicitur, quod ignorantia consequens non causet inuoluntarium, sed efficit secundum quid uoluntarium quia cum ignorantia sit uoluntaria, id quod ex ignorantia sequitur uoluntarium dicitur, & ad peccatum impuratur, efficit tamen inuoluntarium secundum quid, quatenus praecedat actum uoluntatis ad aliquid agendum, quod actum non esset scientia praesente. Ignorantia uero antecedens causet inuoluntarium simpliciter quando est causa actus, quia cum ignorantia sit inuoluntaria simpliciter id quod ex ea ignorantia sequitur est omnino inuoluntarium. Et ita inuoluntarium simpliciter contingit tantum duobus modis; primo per uolentiam, & ignorantiam antecedentem. D. Th. d. q. ar. 11. Vbi notandum, quod ignorantia quae est uolita, & consequens vel est uolita directe vel indirecte, Directe uolita est quae actu uoluntatis est uolita, quando scilicet homo d. nolo scire, vt d. II. 3. 8. noluerunt intelligere vt bene agerent, & haec ignorantia dicitur affectata & auget peccatum, vt d. D. Tho. 1. 2. q. 76. ar. 4. quia auget uoluntarium & oritur ex actu uoluntatis ualde intenso circa peccatum. Quandoque haec ignorantia est uolita indirecte, & hoc dupliciter, primo quando quis non considerat id quod potest & debet considerare, vel ommissa consideratione operatur siue ex passione vel habitu vel alia causa inclinamur ad operandum, & haec dicitur ignorantia prauae electionis ex. D. Th. 1. 2. q. 6. ar. 8. haec ignorantia dicitur uolita, quia homo poterat, & debebat considerare, unde si non potuisset, vel non debuisset, non esset uolita.

Secundo est uolita indirecte quando ex negligentia discendi homo ignorat id quod potest & tenetur discere, & dicitur ignorantia iuris, quae est uoluntaria quia potest & tenet scire, haec duae ignorantiae minuunt potius aliquantum quam augeant peccatum, quia minuunt uoluntarium.

tarium quia non est ita voluntarius hic actus qui procedit ab ignorantia quam ille qui procedit à scientia, vel ignorantia affectata.

Ignorantia antecedens aut poterat & debebat uinci, aut non, si poterat & debebat uinci, & non est victa per acquisitionem scientiæ, non est proprie antecedens, sed consequens, & indirecte uolita, & ideo licet aliquantum excuset à peccato, vsupra non tamen tollit totam rationem peccati, vel non poterat vel nõ debebat uinci, & hæc est proprie ignorantia antecedens, & sic omnino inuoluntaria, quia nec est uolita directe, nec indirecte, & sic facit actum omnino inuoluntarium, & totum id quod ex tali ignorantia procedit excusatur omnino à ratione peccati, quæ ignorantia uocatur à Theologis inuincibilis, à iuristis probabilis.

Aduertendum tamen; quod aliquando tota operatio & secundum substantiam, & secundum circumstantiam procedit ex hac ignorantia & tunc tota operatio excusatur omnino à ratione peccati, quandoque substantia actus, vel aliqua pars, vel conuersio est scita, vel ignorata inuincibiliter, & tunc pro ea parte qua est ignorantia inuincibiliter, excusatur, & si aliqua & circumstantia ignorata est, mutat speciem & excusatur à deformitate illius speciei, ut percussio hominẽ ignorans probabiliter esse clericum, licet non excusetur à peccato percussiois, excusatur tamen ab excommunicatione, ut dixi late in tractatu excommunicationis.

Adhoc autem quod hæc ignorantia sit inuincibilis sat est adhibere aliquam moralem & mediocrem diligentiam ad illam uincendam. I. nec supina. & I. regula. §. sed facti. ff. de iur. & fact. ignor. ut patet in Iacob ingresso ad Liani, putante esse Rachelem, qui excusatur à Doctoribus, & tamen non adhibuit omnẽ possibilẽ diligentiam ad uincendam hæc ignorantia quia si iussisset lucernam accendi illam cognouisset, quæ quidem diligentia debet esse maior quãdo maior habetur suspitio, maxima quando maxima habet suspitio, minor quando nul-

la vel leuis suspitio habetur.

Quando uero est ignorantia iuris, tunc in rebus leuioribus sat est cõsulere unũ, vel alterum uirum doctum, in grauioribus oportet cõsulere plures, & quo res erit grauior eo cum pluribus est conferenda; Si sit ignorantia iuris noui, pro prælatis maioribus sat est habere Romæ procuratorem, vel amicum qui eũ certum faciat diligenter de nouis constitutionibus quæ à Sede Apostolica emanant.

In reliquo populo, sat est quod id ius nouum non sit illi promulgatum, & in timatum, si tamẽ aliquis de populo audiret aliquem rumorẽ de iure nouo cõdito, tunc ad uincendum ignorantiam teneretur inquirere de illo iure, & si absque præuia inquisitione id transgreditur non excusatur à peccato, quia ignorantia tunc non est inuincibilis. In rebus uero grauioribus teneretur prælati, & populus ad uincendam ignorantiam recurrere ad orationes, ieiunia elemosinas, & huiusmodi, ut in causa schismatis, quando simul essent plures Pontifices, & dubium esset quis esset uerus.

Potest autem ignorantia esse inuincibilis, primo de quocunq; facto etiam ad longum tempus, secundo de quocunq; iure humano uero indocto & populari. tertio de illis conclusionibus quæ deducuntur ex præceptis decalogi, vel iure naturali, per multos discursus, potest esse ignorantia inuincibilis ad longum tempus, ut de multis contractibus inuincibiliter ignorari potest an sint liciti vel ne. quarto de ipsis conclusionibus quæ expresse continetur in decalogo saltem de aliquibus potest esse ignorantia inuincibilis ad breue tempus, de primis uero; principijs practicis nullo modo potest haberi ignorantia inuincibilis.

Et ita ignorantia alia est positina, quæ habet errorem positinum, alia priuatiua, cum quis non scit quod scire tenetur. Alia inuincibilis quando adhibita morali diligentia adhuc ignoratur, inuincibilis quãdo adhibita, diligentia potest uinci nec sit. Alia est uoluntaria directe. ut Iob. 2. r. recede à nobis uia scientiarum

narum tuarũ nolimus. & dicitur affectata, alia indirecte cum quis nescit quod scire potest, & tenetur. Alia est antecedens alia consequens, alia cõcomitans, antecedens excusat quando est causa uolendi, quæ alias quis non uellet, nisi illa adesset, consequens quæ sequitur actum vel negligentiam uoluntatis, cõcomitans proprie non causat uoluntarium, vel inuoluntarium, sed sinit actũ in statu suo, ut ignoranter occidens inimicum putans feram, hæc ignorantia est causa actus, & nil augetur quia iam habebat animum occidendi inimicum, qui tamen ex ignorantia est occisus. Alia iuris alia facti, de quibus etiam late dixi in Codice de casibus referri. sub casu ex comm. §. successiue. fol. 23. ubi late prædicta tractaui.

Huc reduci potest; actus illicitus quæ quis inaduerter peragit, si enim inaduerter sit naturalis, quia aliud cogitans, vel non reflectens cogitationem super rem quam agit, facit rem illicitam, uerbi gratia, si comedit carnes in die ieiunij, non aduertens talem diem esse, quem si sciret, sic non comederet, si talis inaduerter sit mere naturalis, nõ peccat sic agendo, quod inde deprehenditur talis esse quando post actum perpetratum, id cognoscens tristatur & dolet quod præceptum oblitus sit, quãdo uero est cum culpa, uerbi gratia quãdo quis est assuetus iurare, & iurat falsum inaduerter, non caret culpa, quia iurando ex consuetudine se exponit periculo peierandi, vel si fuit negligens in petendo an esset dies ieiunij illa hebdomada aliquis.

Simili modo si omnino ratio absorbetur à passione insurgenti, ut sit in furiosis, dormientibus & infantibus, peccatum non imputatur, clem. vn. de homic. si uero quis sit semidormiens ita ut eius ratio non sit libera omnino ad peccandum mortaliter, non peccat etiã uenialiter, semiebrius tamen non excusatur à peccato sequenti, si ebrietas ex culpa præcessit, ut ait Lopez. in instruct. c. 2. quia semidormiens intentus est similitudinibus phantasmatum, ideo excusatur à culpa, non uero sic semie-

brius, qui cum non sit intentus similitudinibus phantasmatum, non sic decipitur, & ideo potest resistere, ut ibi, d. maxime ubi culpa præcessit, & etiam ubi non præcessit, & remanet iudicium rationis aptum ad resistendum, ut ibi d. de qua re latius agetur in tr. de peccato, & tr. de Ebrietate.

SVM MARIVM.

- 1 Circumstantia quid sit.
- 2 Circumstantia quocumplex sit.
- 3 Circumstantiæ quomodo causentur.
- 4 Circumstantiæ quot sint, & quæ.

DE CIRCUMSTANTIIS humanorum actuum. Cap. II.

Notandum, quod circumstantia non est obiectum principale à quo actus sumit speciem, sed est conditio obiecti, uerbi gratia, furari alienum, alienum illud non est circumstantia quid, quia est obiectum quod cõfert speciem actui, sed furari magnam quantitatem vel paruam, rem sacram vel non, est circumstantia quia obiecto furti est accidentarium quod sit res parua vel magna vel sacra.

Secundo notandum quod circumstantiarum quedam sunt quæ non variant qualitatem operis, ut occidere hominẽ ante vel post prandium, et hæc circumstantiæ sunt actus humani in genere naturæ non autem in genere moris. Alia variant qualitatem operis mutando vel genus vel speciem, ut locus sacer, respectu furti &c. Alia variant qualitatem operis vel augendo vel minuendo intrinsecam speciem, ut furari rem pratiofam & uilem.

Tertio notandum, quod circumstantia est accidens humanorum actuum, nam circumstantiæ dicuntur omnes conditiones quæ sunt extra substantiam actus & tamen attingunt actum humanum aliquo modo quod sic deriuat est ab his quæ in eo sunt, & inde translatur ad actus humanos, nam in his quæ sunt

1
D. Tho. 1.
2. q. 7.
Circumstantia quod sit.

2
Circumstantia quocumplex sit.

3
Circumstantiæ quomodo causentur.

in loco dicitur aliqui circumstare, quod est extrinsecum à re, tamē attingit ipsam, vel ei appropinquat ad locum, unde & circumstantia dicitur appendix quadam operationi humanæ, & semper circumstantiæ & quæ mutant speciem, & transferunt actiones humanas ad aliud genus moris, sunt & manent circumstantiæ à quibus actiones humanæ habent suas species, sed accidentales, unde semper circumstantia est accidens actionis humanæ, sed sicut est accidens ita tribuit actioni humanæ speciem accidentariā non essentialē, sicut homo à rationali anima habet speciem substantialem, ab aliædine accidentariā, nam actio humana ab obiecto immediato habet speciem essentialē & innatiabilem, quæ ab actione nunquam separatur nec separari potest, ab alijs vero habet rationē & speciem variabilem & accidentariā, nam licet naturales res non accipiant speciem ex forma accidentariā, sed ex forma substantiali semper, quia natura est determinata ad vnum, nec potest esse processus naturæ in infinitum, quia oportet deuenire ad aliquam formam ex qua sumatur differentia specifica, actus tñ morales sumunt speciem ex formis accidentalibus, quia sumunt speciem ex formis prout sunt à ratione conceptæ, unde illa circumstantia tribuit speciem actui humano quæ respicit specialem ordinem rationis, pro vel contra, quia tunc consideratur, ut principalis conditio obiecti & ut quædam differentia specifica per ordinem ad rationem, ut furari in loco sacro ex circumstantia loci habet distinctam & specialem repugnantiam ad rationem, quæ vero circumstantiæ non conferunt nouam conformitatem vel deformitatem non tribuunt speciem actui humano, ut furari in magna vel parua quantitate ut d. D. Tho. 1. 2. q. 18. ar. 10. eo tamen casu d. Gaier. d. q. ar. 4. quod furari in loco sacro circumstantia respectu actus interioris non sit circumstantia sed transeat in rationem obiecti, sed si referatur ad actionem exteriorem, quod sit circumstantia, quia obiectum voluntatis est id quod est præcipue volitum, & habet specialem conformitatem vel deformitatem ad rationem, quia præterquam, quod est furtum est & sacrilegium, ergo transit in rationem obiecti, Medina vero d. q. ar. 3. tenet quod eo casu circumstantiæ illæ non transeat in rationem obiecti, sed manent circumstantiæ rationibus supra relatis. Ad argumentum respondet quod non omne volitum est obiectum voluntatis, sed id quod est volitum propter se, hic vero res aliena est illa quæ quæritur, quod vero sit in loco sacro est accidens, & hæc opinio videtur probabilior ex doctrina D. Th. d. q. ar. 10. supra relata.

mitatem vel deformitatem ad rationem, quia præterquam, quod est furtum est & sacrilegium, ergo transit in rationem obiecti, Medina vero d. q. ar. 3. tenet quod eo casu circumstantiæ illæ non transeat in rationem obiecti, sed manent circumstantiæ rationibus supra relatis. Ad argumentum respondet quod non omne volitum est obiectum voluntatis, sed id quod est volitum propter se, hic vero res aliena est illa quæ quæritur, quod vero sit in loco sacro est accidens, & hæc opinio videtur probabilior ex doctrina D. Th. d. q. ar. 10. supra relata.

Unde merito à Teologo consideratio circumstantiæ est consideranda, primo quia considerat actus humanos, prout per eos homo ad beatitudinem ordinatur, sed quod ordinatur ad finem debet esse proportionatum fini secundum commensurationem quandam, id vero fit in actibus humanis si habeant debitas circumstantias, secundo quia considerat actus humanos prout in eis inuenitur bonum vel malum melius & peius quod variatur secundum circumstantias, tertio, quia considerat actus humanos prout sunt meritorij vel demeritorij, quod conuenit actibus humanis ad quod requiritur quod sint actus voluntarij, actus vero humani iudicatur voluntarij vel inuoluntarij quandoque secundum conditionem vel ignorantiam circumstantiarum. D. Th. 1. 2. q. 7. ar. 2. & de his habetur in Conc. Trid. sess. 14. c. 5. & per Bas. de Bapt. ferm. 2. c. 5. quicquid elicitur ex scripturis, non tamen omnes circumstantiæ considerantur à Teologo, quia possunt variari in infinitum, sed tantum, quæ pertinent ad bonitatem vel malitiam, præmium vel supplicium, laudem vel vituperium. His ita notatis.

Prima sit propositio; circumstantiæ humanorum actuum recte numerantur à philosopho. 3. eth. quod sint, quis, quid, ubi, quibus auxilijs cur, quomodo, quando; probatur, nam processus rationis non est determinatus ad vnum, ut res naturales, sed dato quolibet potest ulterius procedere, ideo quod in vno actu accipitur ut circumstantia superaddita obiecto, &

4
Circumstantiæ quot
sunt, & quæ.

determinat speciem actus, sicut tollere rem alienam habet speciem furti, ex ratione alieni, si super hoc addatur, ratio loci vel temporis se habebit in ratione circumstantiæ, nam ratio de loco & tempore & huiusmodi ordinari potest; ideo contingit conditionem loci circa obiectum accipi, ut contrariam ordini rationis, ut quia ratio dicitur non esse iniuriam faciendam loco sacro vel templo, quia licet circumstantia sit extra substantiam actus, ipsum tamen aliquo modo attingit, sicut ergo diuersificatur talis attingentia, sic diuersificatur & circumstantiæ. Vel ergo hæc attingentia est quod ad causam actus, vel quo ad ipsum actum, vel ut attingit effectum ipsum actum attingit vel per modum mensuræ, & sic est tempus & locus, vel per modum qualitatis actus, sicut modus agendi, vel quomodo; Ex parte vero effectus, ut cum consideratur quid aliquis fecerit. Ex parte vero causæ actus, quo ad causam finalem, ut cum consideratur propter quid sic fecerit, vel quare, Ex parte vero causæ materialis, vel ex parte obiecti consideratur circa quid fecerit; Ex parte vero causæ agētis principalis accipitur quis fecerit; Ex parte vero causæ instrumentalis consideratur quibus auxilijs. D. Th. d. q. 7. ar. 3. Vbi notandum quod non est agens principalis qui requiritur ad operationem, sed conditio vel appendix addita operati, ut quod sit sacerdos episcopus, & huiusmodi, & sic de alijs, ut finis, non est finis actui intrinsecus, sed accidentarius, ut ob vanam gloriam & huiusmodi. De circumstantia loci licet augeat peccatum non tamen mutat speciem nisi committatur peccata quæ directe aduersantur sanctitati loci, ut si sanguis vel semen effundatur in ecclesia, vel homo indevi extrahatur & huiusmodi, quæ specialiter ibi fienda prohibita sunt, de quo dicā infra sub tractatu penitentiæ sub. c. de circumst. pecc. circumstantia temporis non est necessaria consistenda, nisi magna sit irreuerentia, ut peccatum graue commissum in die paschæ paschatis, & huiusmodi ob magnam impudenciam, & irreuerentiam.

Ex prædictis circumstantiis principalis est circumstantia finis, quia actus humani dicitur qui sunt voluntarij, obiectum vero voluntatis est finis, & ex eo agens mouetur ad agendum, secundo circumstantiarum quæ attingunt substantiam actus, scilicet quid, alia sunt magis vel minus principales, prout magis vel minus appropinquant ad istas. ut d. D. Tho. d. q. ar. 4. quia sicut obiectum est materia exterioris actus, ita & finis interioris actus est obiectum, & ideo in his duobus scilicet materia vel quid, & sine nollet quis per ignorantiam peccare, ut d. philosophus. 3. eth. unde istæ sunt magis principales.

SUMMARIUM.

- 1 Actio humana est bona vel mala, & quæ sic dicatur.
- 2 Bonitas vel malitia actus humani interioris unde dependeat.
- 3 Bonitas vel malitia actus humani exterioris an sit magis ex interiori actus, vel exteriori, & quis is sit.
- 4 Actus humanus est bonus, vel malus laudabilis vel vituperabilis, meritorius vel demeritorius.

DE BONITATE, ET malitia humanorum actuum.

Cap. III.

Rima propositio omnis actio humana, vel quælibet operatio humana in particulari est bona vel mala moraliter, & nulla prorsus datur operatio humana, quæ non sit bona vel mala. D. Tho. 1. 2. q. 18. art. 1. probatur ex scriptura quæ passim actiones malas hominum reprehendit, & bonas laudat ut Gen 4. Rom. 2. Dicitur autem actio humana ea quæ est voluntaria, quia vel est actus elicitus voluntatis vel aliarum potentiarum est actus imperatus à voluntate, omnis vero talis actus, ut supra, est actus liber voluntarius & humanus, humana. n. operatio dicitur quæ est libera, Dicitur particulari-

Y
D. Tho. 1.
2. q. 18.
Actio hu-
mana est
bona vel
mala & q
sic dicat.

icularis, vt sit fermo de illa operatione indiuidua & particulari vel singulari, qua exercetur in actu, talis enim est bona semper vel mala moraliter. Eadem enim si abstrahatur à singulari, & consideretur in se iuxta naturam & speciem suam potest esse indifferens, & non esse bona nec mala, vt ambulare, is tamen actus secundum indiuiduū erit bonus vel malus, quia actus morales non solū habent bonitatem ab obiecto à quo sumunt speciem, sed etiam à circumstantijs, vnde oportet quod omnis actus indiuidualis trahatur ad bonum vel malum saltem ex intentione finis; nam cū rationis sit ordinare, actus à ratione deliberatiua procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus ex hoc repugnat rationi & habet rationem mali, sed si ordinetur ad debitum finem conuenit cum ordine rationis, & sic habet rationem boni, vnde oportet quod omnis actus ordinetur ad bonum vel malū quatenus procedit à ratione deliberatiua, si vero pendet ex imaginatione, vt cum quis fricat barbam, talis actus non est humanus proprie, cum non sit voluntarius, & sic extra genus moralium erit indifferens, vt inquit D. Th. 1. 2. q. 18. ar. 8. & philosophus 3. eth. vbi D. Tho. & Iau. c. 1. Ver. quantū ad 4. actus enim moralis dicitur qui procedit à ratione & voluntate, vt d. Cic. lib. de fato Aug. lib. 8. ciu. c. 4. & 8.

Illa ergo actio dicitur esse bona, quæ est circa obiectum bonū, aut habet omnes circumstantias requisitas ad bonitatem, cum bonum sit ex integra causa malū vero ex singulari defectibus vt inquit Dion. 4. de Diu. nom. & philosophus. lib. 3. eth. & ratio bonitatis & malitiæ moralis in eo consistit, vt nulla perfectio de sit illi actioni, & sit consentanea recte rationi, quæ per præceptum legis regulatur, & e conuerso mala si desit ei perfectio aliqua prout homo vtitur ratione & voluntate in agendo, ex quo sequitur vt omnis operatio particularis si non est bona sit mala, & e conuerso, si. n. desit aliqua circumstantia ei necessaria est mala, si ad sunt omnes circumstantiæ est bona. In quacūque ergo operatione,

vsupra præcipue potest attendi circumstantia finis, Vnde quicquid homo operatur si nō ponat in operatione aliquā circumstantiam finis, mala est operatio, quod est diligenter notandum quia non excusatur operatio si quis dicat se non fecisse ad malum finem, quia ad malitiam operationis satis est quod non ponatur aliquis finis bonus, hinc non solum opera ociosa, sed verba etiā ociosa mala sunt, & cogitationes etiam ociosæ malæ sunt, ociosum enim est quod non est ordinatum in aliquem bonum finem, nec habet malum finem, vnde scriptura quandoque reprehendit aliqua opera ob solum defectum alicuius circumstantiæ vt finis, persone, temporis &c. vt patet in sacrificio quod perperā obtulit Saul. 1. Reg. 13. 15. & in Conc. Tr. sess. 14. c. 5. statuitur circumstantias, que mutant speciem peccati esse necessario considerandas.

Bonitas ergo actus sumitur ex obiecto, ex circumstantijs, maxime vero ex fine ob quem aliquid fit D. Tho. 1. 2. q. 18. ar. 4. & probatur Matth. 6. si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuū lucidum erit, vbi oculi nomine intelligitur intentio finis, vt ait Aug. lib. 4. contra Iul. c. 3. li. De de serm. domini in mōte c. 2. 1. Vnde cum bonum sit ex integra causa, ille actus erit bonus qui est circa obiectum bonum, & in bonum finem, & cum debitis circumstantijs omnibus. Nam vt inquit D. Th. 1. 2. q. 18. ar. 3. sicut in rebus naturalibus nō desumitur tota bonitas & perfectio & forma, sed præcipue quidem perfectio est à forma, completur tamen ista perfectio ab alijs accidentibus, sic in moralibus præcipue quidem bonitas sumitur ex obiecto non tamen tota, quia complementum bonitatis ipsius actus moralis pendet ex omnibus etiā circumstantijs.

Notandum autem quod ille actus dicitur esse bonus ex obiecto qui est circa obiectum bonum, malus ex obiecto qui est circa obiectum malum, vnde actus qui sunt circa obiectum indifferens nō sunt boni nec mali ex obiecto sed indifferetes secundum speciem suam, qui tñ in indiuiduo sunt boni. vel mali, boni si

ordi-

ordinentur ad bonum finem, mali si ad malum, si enim actus sit sine consideratione non est proprie actus humanus, vt fricare barbam sine consideratione D. Thom. d. q. 18. ar. 9. & Valentia 1. 2. disp. 2. q. 13. puncto. 6. quia omnis actus à ratione deliberata procedens oportet vt habeat rectum finem, & omnes alias debitas circumstantias, vel ijs careat, si habet, erit in indiuiduo bonus, si caret in indiuiduo malus, vt ibi. d.

Licet autem actus sit ex obiecto bonus, potest tamen ex circumstantijs esse malus, vt si elemosina detur ad gloriam humanam, similiter aliquis actus ex obiecto malus, potest esse ex circumstantijs bonus, dicitur aliquis, quia potest inueniri duplex malitia in obiecto altera intrinseca quæ est inseparabilis ab obiecto per quam obiectum est per se malum, & tunc talis actus circa hoc obiectū ex nulla circumstantia potest prorsus fieri bonus, quo pacto omnia quæ sunt prohibita in l. Diuina in Decalogo sunt per se mala, Alia vero est malitia obiecti accidentaliter & extrinseca, quæ obiectū ex se indifferens est & non malū, sed efficitur malum propter prohibitionē superioris, siue hæc prohibitio sit facta per legem vniuersalem, siue per legem particularem, & actus qui est circa istud obiectum ex circumstantijs, potest fieri bonus, verbi gratia si succurratur extremè egenti à filiofamilias cum alias non possit.

Obiectum autem dicitur malum, quod est disconueniens rationi, bonum quod est conforme rationi, indifferens quod ex se nec est conforme rationi, nec difforme; ratio vero regulatur vel lege diuina, & naturali vel humana, & alijs de quibus infra.

Vnde sequitur quod in actibus indifferētibus non inueniatur malitia vel bonitas ex obiecto, sed ex circumstantijs solum.

D. Tho. 1. 2. q. 19. ar. 1. & etiam bonitas actus in vel malitia actus humani

quum vestri. & probat. D. Aug. li. 1. de serm. domini in monte. c. 8. d. pacem fidei de peccatorum Dei in eo consistere, quod oēs animi sui motus componentes, & subijciantes rationi, sunt Dei regnum & et bonitas actus interioris pedit ex l. eterna, quia est causa prima, ratio vero humana causa secunda D. Th. d. q. ar. 4. & etiam voluntas discordans à ratione recta vel errante est mala. D. Th. ibi ar. 5. de quo infra c. de conscientia. & si voluntas concordat cum ratione errante voluntaria ex ignorantia vincibili eius veritatis quam quis scire potest, & tenetur, est mala & sic peccatum, si vero ratio erret inuincibiliter & ita inuoluntarie, cum quis non potuit scire veritatem, tunc voluntas concordans cum ratione sic errante excusatur à peccato. D. Tho. d. art. 6. Bonitas vero & malitia actus interioris circa ea quæ sunt ad finem pendet ex intentione finis præcedentis ipsam, scilicet ab ea intentione per quam talis actus voluntatis ordinatur in finem, non dependet tamen ex intentione finis subsequente ipsam, vt si quis prius velit aliquid & postea referat in Deum, hic actus bonitatis non accipit bonitatem ex hac intentione finis, nisi iterum repetatur & referatur in eum finem D. Th. d. q. ar. 7. 8. Debet etiam voluntas nostra conformari cum voluntate Diuina vt actus sit bonus; debet. n. voluntas nostra conformari cum voluntate Diuina ex parte finis, vt scilicet referatur in summum bonum, quod est Deus, actualiter vel virtualiter scilicet in voluto formali qui est Deus non tamen in voluto materiali idest in particulare bono quod habetur pro obiecto, vt si bonus filius patrem vult viuere, quæ Deus bona voluntate vult mori, sic enim quandoque bona voluntate vult homo quod Deus non vult vt inquit August. in Ench. c. 101. vt & vxor latronis potest velle suum virum viuere, ob bonum familiaris, quem tamen Deus ob commune bonum vult mori. Debemus etiam velle quicquid Deus velle nos vult voluntate sua quæ per præceptum aliquod innotescat, non tenemur tamen ei conformari in eo quod vult ex consilio. D. Th. d. q. ar.

q. artic. 9. 10. Valencia. 1. 2. disp. 2. quæst. 14. per tot.

Aduertendum autem, quodd quando actus ex obiecto est bonus, & ex malo suæ est malus, quodd tunc in actu est tantum vna malitia a finis, similiter quando obiectum ex sua natura est indifferens, & ex malo fine fit malus, vnam tatum habet malitiam scilicet finis, quando vero obiectum est ex se malum, & actus ordinatur adhuc in alium finem malum, tunc in actu est duplex malitia, altera ex obiecto, altera ex fine, vt cum quis furatur ob mechiam est fur & mechus, sed quia finis est principalior, est magis mechus quam fur.

Notandum quoque quodd alia etiam circumstantia præter finem possunt facere actum qui ex obiecto est bonus vel indifferens, aut etiam ex fine, vt sit vere actus malus, & similiter actum ex obiecto & fine malum possunt, facere magis malum, vt si religiosus ludat publice.

Et etiam circumstantia actum ex genere malum possunt mutare in aliam speciem mali, verbi gratia fornicatio ex obiecto est mala, quia est cum non sua, fornicatio cum virgine ex hac circumstantia traducitur in speciem stupri, si per sona quæ fornicatur sit sacra traducitur in sacrilegium. Quando vero hæ circumstantia speciem actus mutant, transeunt in conditionem obiecti principalem, vel in rationem obiecti secundum opinionem Gaier. quæ tamen supra est reprobata, ex alijs, scilicet Medina, & c.

3
D. Tho. 1. 2. q. 20. Bonitas, vel malitia actus humani exterioris an sit magis ex interiori actu vel exteriori, & quis sit is.

Quo vero ad bonitatem & malitiam actuum humanorum exteriorum, aduertendum nomine actus exterioris intelligi omnem actum qui non elicitur à voluntate, sed imperatur tantum, & sic etiam intellectus dicitur actus exterior quia est extrinsecus ipsi voluntati. Nominè vero actus interioris intelligitur qui versatur circa finem vel media. His instantibus dicitur primo quodd bonitas vel malitia quæ sumitur ex fine posterioris conuenit actui exteriori, quam ei interiori qui est circa finem, quia actus exterior non est bonus ex fine, nisi quatenus per actum interiorum bonum refertur in finem, secundo dicitur quodd

bonitas & malitia sumpta ex obiecto, & circumstantijs, prius conuenit actui exteriori quam illi interiori qui pro obiecto suo habet ipsum actum exteriorum, quia talis actus interior ideo bonus est, quia de tali actu exteriori bono est, ergo bonitas huiusmodi actus interioris est posterior quam bonitas exterior, quia ab hac pendet, vt ab obiecto. tertio dicitur, quodd si consideratur actus exterior quatenus in esse moris est effectus quidam actus interioris, sic bonitas actus exterioris simpliciter posterior est bonitate actus interioris etiam illius qui habet exteriorè pro obiecto, quia actus exterior sic consideratus pedit ab interiori, vt a causa efficiente. quarto dicitur quodd bonitas quam habet actus exterior ex fine, tota pedit ab illo actu interiori qui est circa finem, bonitas vero quam habet ex obiecto & circumstantijs, non pendet ab actu interiori, sed potius bonitas actus interioris qui habet exteriorè pro obiecto, pedit ab ipso exteriori, vs supra, quinto dicitur quodd bonitas vel malitia quam habet actus exterior ex fine, est eadem cum bonitate vel malitia actus interioris circa finem quia pendet ex interiori, sexto, quodd bonitas vel malitia quam habet actus exterior ex obiecto & circumstantijs, est alia à bonitate vel malitia actus interioris circa finem, septimo, bonitas vel malitia quam habet actus interior ex actu exteriori, tanquam ab obiecto suo, non est alia à bonitate vel malitia quam ipse actus exterior secundum se habet.

Notandum etiam quodd licet actus sit bonus malus aut indifferens ex obiecto, tamè non est bonus nec malus moraliter nisi ex relatione & ordine quem habet ad actum interiorum, scilicet quatenus est volit actum interiori. Vnde ex se nullam habet morale bonitatem aut malitiam, sed tota eius malitia vel bonitas est ex actu interiori. Vnde sequitur, quodd vt actus interior malus sit, exterior sine interiori non sit bonus vel malus, quæ intelliguntur modo actus interior sit voluntarius & bene regulatus ratione, licet enim bonum habeat finem, tamè si vna circumstantia deficiat vel sit praua,

facit

facit totum actum malum cum bonum sit ex integra causa, malum vero ex singulis defectibus ex Dion. c. 4. de Diu. nom. nisi circumstantia sit modici momenti, vt dare eleemosinam tantum tempore non debitor, ex hoc enim solo probabile est, quodd actus, non sit malus moraliter. 8. bonitas vel malitia quam habet actus exterior ex fine nihil addit ad bonitatem, vel malitiam actus interioris circa eundem finem per se loquendo, per accidens vero actus exterior potest reddere huiusmodi actum interiorum meliorem vel peiorem tripliciter, primo si accedente actu exteriori repetatur iterum actus interior, secundo, si actus interior vsque ad complementum actus exterioris continuetur, tertio si ex delectatione que capitur ex actu exteriori, intenditur actus interior, ergo bonitas vel malitia quam habet actus exterior secundum se, aliquid addit ad bonitatem vel malitiam eius actus interioris, cuius exterior est obiectum, quia interior respicit exteriorum vt suum terminum, Nono, si voluntas interior sine opere sit perfecta & efficax, ita vt ob solum defectum possibilitatis opus dimittatur, tunc tantundem premij vel pœnæ voluntas huiusmodi consequitur quantum etiam si ad opus progredieretur: vel sit intentus directe vel indirecte, vt potuerit scilicet impedire, nec actum sit quia tunc defectus operis est omnino inuoluntarius, & pbatur ex scriptura que omnem laudem vel vituperationem in actionibus, solent ascribere voluntari. Gen. 21. quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito, propter me, benedicam tibi & c. & tamen ibi actio non est opere secuta Matth. 5. qui videtur mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est eam in corde suo. Idè habent scilicet patres. Cipr. lib. 3. ad Quirinum. c. 2. Amb. lib. 1. offic. 30. Aug. ep. 49. ad Deo gratias. q. 4. lib. 1. de lib. arb. c. 3. Cassia. lib. 2. de instit. c. 19. Greg. in Pl. 55. decimo si effectus vel euentus sit quærens præcogitatus fuerit, tunc actus exterior aliquid addit ad bonitatem, vel malitiam eius actus exterioris, vt cumque euentus sequatur, vel per se, vel

per accidens, quia voluntas eius qui cum præuideat euentum malum ex opere suo secuturum, tamen opus id exercens, eo magis est inordinata, & econuerso in bono est laudabilior voluntas eius qui cum præuideat euentum bonum ex suo opere sequuturum, illud exequitur. Si vero euentus non sit præcogitatus directe vel indirecte, si sequitur per se ex opere, aliquid addit ad bonitatem vel malitiam eius, si vero per accidens, nihil addit. D. Th. 1. 2. q. 20. per tot. & ibi late Valencia. disp. 2. q. 14. per tot. ex quibus sequitur, vt idem actus exterior in genere moris non possit esse bonus simul & malus, secus in genere naturæ, vt si quis accessit aliquo ob bonum finem, & postea mutet intentionem, vt ibi d. puncto 6.

4
Grauius tamen peccat qui peccatum exterius committit quam qui solum interius. primo quia ipse actus exterior est interius volutus, secundo aggrauat peccatum interius ex opere exteriori propter damnum, quodd infert sibi vel proximo, vel propter scandalum, promptitudinem ad peccandum, & his similia, & etiam casus sequens si est præcogitatus, vel esse debuit, habet malitiam annexam.

4
Ex his sequitur, quodd actus humanus in quantum est bonus vel malus, habeat rationem rectitudinis, vel peccati, & sic laudabilis, vel culpabilis, & pinde meriti vel demeriti apud Deum. D. Th. 1. 2. q. 21. per tot. vbi Valencia. disp. 2. q. 13. 14. 15. 16. ea latissime, & eruditissime explicat.

SUMMARIUM.

- 1 Regula humanorum actuum quot sunt, & quæ.
- 2 Conscientia quid sit.
- 3 Conscientia actus qui sint.
- 4 Conscientia quomplex sit.
- 5 Conscientia qualiter obliget.
- 6 Conscientia erronea an excuset.
- 7 Scrupulus quid sit, vnde causetur, & vt in eo agendum.
- 8 Conscientia bona quæ sit, & quæ eius condiciones.

F De

4
D. Tho. 1. 2. q. 21. Actus humanus est bonus vel malus laudabilis, vel culpabilis, meritorius vel demeritorius.

De Regulis humanorum actuum. Cap. IIII.

Vm nulla ars sit difficilior arte bene viuendi, inde fit vt sicut omnes alia artes indigent aliquibus regulis à quibus dirigantur, vt recte se habeant maxime ars bene viuendi indiget regulis per quas homo discat quomodo regere, & regulare debeat omnes suas operationes, vnde acto in præcedentibus de principijs humanorũ actuum, & ipsorum actuum bonitate, & malitia, mō agendum est de regulis quibus nostras operationes regulantes bonas faciamus, à quibus regulis defice re peccatum est, vnde tractandō de his regulis tractabitur etiam de peccato. Sunt autem duæ regulæ in vniuersum humanorum actuum, vna intrinseca & in nobis, & dicitur conscientia, altera extrinseca, & dicitur lex, de qua infra suo loco agitur.

Regula humano- rũ actũ quor sunt, & quæ.

De Conscientia.

D. Tho. 1. P. 1. q. 79. ar. 13. Conscien- tia qd sit.

Notandum quod conscientia est actualis applicatio scientiæ ad cognoscendum aliquem actũ, an illum fecerimus, vel non, recte vel male, vel an ipsum facere debeamus. vt d. D. Tho. prima p. q. 79. arti. 13. & Silu. verbo. conscientia. §. 1. D. Ant. pri map. c. 10. Nau. in sum. c. 27. nu. 277. cum seq.

Cum autē dicitur, conscientia, actualis applicatio scientiæ, accipitur nomen scientiæ vel pro scientiæ proprie dicta, quæ est cognitio certa & euidentis, vel pro cognitione certa licet non euidenti quæ est fides, vel pro cognitione probabili & dubia, quæ est opinio, vel pro cognitione nara ex leuibus coniecturis, quæ vocatur scrupulus & suspitio.

In proposito tamen conscientia non est vlla ex his cognitionibus per se considerata, sed est quæcunque istarum cognitionum applicata actualiter ad cognoscendum & iudicandum de aliqua

nostra operatione. Vnde non tam est scientia, quàm applicatio ipsius scientiæ. Vnde dicitur conscientia, vt inquit. D. Tho. quasi simul cum alio scientia, vel ex D. Ant. & Silu. vbi supra, cōscien- tia, idest concludens scientia, quia conscientia est ipsa cōclusio. sillogismi practici circa agibilia, quæ cōclusio infert aliquid esse factum vel non, bene, vel male, faciendum ne sit vel non.

Notandum secundo, quod ista actualis applicatio scientiæ ad cognoscendũ, & iudicandũ de operationibus nostris tribus modis fit, vt supra, vel enim applicamus scientiam ad cognoscendum nũ aliquid fecerimus nec ne, vel secundo num recte vel male fecerimus, vel tertio vtrum in futurum facere debeamus vel non.

Hinc nascitur triplex actus scientiæ, primus est testificari de operatione præterita an illam fecerimus vel ne, vt d. orig. quod conscientia est spiritus corrector, & pædagogus animæ sociatus, quo separatur quis à malis, & adheret bonis, vt refert. D. Th. 2. 2. q. 79. ar. 13. & habetur Eccl. 7. & in Gen. 43. non est in conscientia nostra quis posuerit pecuniam in marsipijs nostris Eccl. 13. bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia 2. Cor. 1. hæc est gloria nostra testimonium conscientia nostræ.

Secundus actus est reprehendere vel accusare de male factis, vt d. Damasc. lib. 2. de fid. cap. 12. & habetur Sap. 17. præoccupant pessima, redarguente conscientia, & Aug. lib. contra sec. Manich. c. 1. senti de Augustino quodlibet, sola me conscientia in oculis Dei non accuset, & isti duo actus sunt circa operationes præteritas.

Tertius actus est ligare vel soluere, idest obligare nos ad aliquid faciendũ quod scilicet facere tenemur, vel nõ faciendum id quod tenemur vitare; soluere, idest dare nobis libertatē aliquid faciendi vel non faciendi, scilicet quod non tenemur vllō præcepto facere nec vitare, vnde & dicitur hoc pacto naturale iudicatum, à Basilio in principio prouerbiorum.

Cum

3. Conscien- tiæ actus quid sit.

Cum ergo isti tres sint actus conscientia, conscientia proprie est regula ratione huius tertij actus. Vnde tenemur facere illa omnia. ad quæ putamus nos esse obligatos, & ea ad quæ cognoscimus nos non teneri, possumus facere vel non facere ex nostra voluntate.

4. Conscien- tia quoru- flex sit. Tertio. Notandum quod conscientia in vniuersum triplex constitui potest. Alia est vera, alia falsa & erronea, alia scrupulosa.

Conscientia vera est conclusio sillogismi practici de operabilibus nata ex principijs veris, & necessario ex illis consequens, verbi gratia quando ex eo, quod furtũ cognoscimus esse diuina lege prohibitum, conscientia remordet in præterito quod factum sit, & male fecisse furando, vel in futurum, ergo non est furandum.

Conscientia erronea dicitur conclusio falsa, quæ nascitur vel ex aliquo principio falso, vel ex principijs veris, sed male applicatis. Ex principio falso in operationibus moralibus cōmuniter in fertur falsa conclusio hoc quod propositio minor est falsa in sillogismo isto, verbi gratia Gentiles qui persequuntur apostolos, & christianos sic argumentabantur, bonum est honorare Deos, & præstare Dijs obsequium, sed occidere apostolos & alios Christianos est præstare obsequium Deo, ergo occidendi sunt.

Ex propositionibus veris, sed male applicatis contingit error etiam in conscientia, vt si quis dicat, tenemur diligere Deum super omnia ergo nil aliud est licitum diligere, conscientia scrupulosa est conclusio sillogismi practici, quæ oritur ex coniecturis leuibus & insufficientibus. His not.

5. Conscien- tia quali- ter obli- get.

Prima sit propositio. Cōscientia quatenus est regula humanorum actuum, & obligat ad aliquid faciendũ vel nõ, non obligat vnquam ex se præcisè, sed obligat ratione alicuius præcepti & legis, scilicet quatenus putamus & apprehendimus id ad quod conscientia nos inclinât, nobis esse iniunctum aliquo præcepto. Vnde vis obligatiua conscientia est ex eo, quod quis putat hoc sibi

esse prohibitum vel non. Ex quo fit, vt semper non solum conscientia vera sed etiam scrupulosa & erronea obliget, vt d. D. Th. 1. 2. q. 19. ar. 5. nam etiam Conscientia erronea dicitur hoc esse faciendum quia est à Deo præceptum. Vnde licet id falsum sit, tamen dum putatur ita esse, tenetur quis illud facere, quia velle malum, esse malum, sed quando ratio dicitur aliquid esse faciendum ex præcepto, & non sit est malum, quia discor dat à ratione, ergo id velle & non facere, etiam si erretur in tali volito, est malum, quod tamen non est sciendum si sit iure prohibitum.

Secunda propositio, non semper eodem modo conscientia dicitur aliquid esse faciendum, Vnde fit vt sit grauius vel leuius faciendum contra conscientia; Aliquando enim conscientia dicitur aliquid esse faciendum tanquam præceptum aliqua Diuina vel humana l. & esse præceptum rigorosum, quod obliget, vel aliquid vitandum ex aliquo diuino & rigoroso præcepto, & tunc facere contra conscientiam erroneam semper est peccatum mortale. Aliquando conscientia dicitur aliquid esse faciendum vel vitandum, non tanquam vetitum, vel præceptum directe, sed solum indirecte, vel vt præceptum non nimis rigorosum, & sic cōmuniter facere contra conscientiam est peccatum veniale. Aliquando conscientia dicitur aliquid esse faciendum vt melius & maius bonum, & tunc facere contra conscientiam communiter nullum est peccatũ, quia opera perfectionis non cadunt sub præcepto, sed tantũ sub consilio. vt d. Nau. in Man. prælud. 9. num. 9. Valentia. 1. 2. disp. 2. q. 14. puncto 4. qui & d. discordat re à conscientia dubia, idest facere aliquid de quo quis in particulari dubitat an sibi liceat, vel ne, esse peccatum, & tunc satis est eligere aliquam opinionem probabilem, vt est illa quam aliquis doctus & probus vir suaderet, in foro conscientia. vt d. Nau. c. 27. nu. 286. & Valentia loco cit.

Tertia propositio, Id quod fit ex conscientia erronea contra aliquod præceptum non excusat à peccato, nisi quando

Conscien- tia erro- nea an ex- cuset.

do conscientia ignorantie erat inuincibilis, Vnde si ignorantia esset crassa vel supina ita vt faciat opus directe vel indirecte volitum etiam interpretatiue q̄ peccatum sit, id opus quod fit ex conscientie errore, est vel mortale vel veniale pro qualitate operis.

Causatur autem error conscientie, ex D. Ant. vbi supra. §. 3. ex. 7. precipue capitibus. Primo ex ignorantia, secundo ex negligentia, tertio ex inordinato amore sui, quarto ex cordis pusillanimitate, quinto ex superbia, sexto ex perplexitate animi, septimo ex humilitate, & puritate cordis. Sex primae radices semper sunt mala; & raro excusabiles, septima vero potest esse bona quia vt inquit Aug. & habetur. in c. ad eius dist. y bonarum mentium est ibi culpam agnoscere vbi culpa non est. nemo vero ex hoc debet accipere libertatem errandi, quia ex isto septimo capite saepe generatur conscientia scrupulosa, quae postea solet multum obesse.

Quarta propositio ex D. Ant. vbi supra, & Nau. in Man. c. 27. nu. 281. scrupulus communiter oritur ex timore, timor vero qui scrupulum gignit oritur precipue ex quinque causis.

Primo ex naturali complexionione frigida & melancholica, qualis communiter solet esse in vetulis, & personis melancholicis, frigus enim natura sua constrictiuum est, vnde natura frigida & melancholica constringit cor, & generat timorem, & iuxta constrictiōem mouetur etiam imaginatio vt de omnibus etiam leuissimis rebus timeant, & sic timeant fere oia opera sua esse peccata.

Secundo nascitur ex melancholia etiam accidentali.

Tertio ex tentatione demonis, qui aliquando commouet etiam in ipso corpore humores melancholicos, per quorum commotionem perturbatur etiam imaginatio & incipit quis timere.

Quarto ex indiscretione regiminis corporis per nimias orationes, & nimiam ieiunia.

Quinto ex societate & familiaritate scrupulorum. Adhuc potest sexta causa quae est nimia sui confidentia, saepe. n.

dum homo putat se multa posse, & postea aduertit se in multis deficere, incipit tristari & timere, & paulatim agitari scrupulis, & aliquando venire usque ad desperationem.

Quinta propositio. Conscientia scrupulosa est valde perniciosa, haec enim mala secum adfert. primo enim generat inconstantiam mentis. secundo animi paruitatem, & simul prauitatem, auget enim sepius peccata & ex venialibus facit mortalia, imo sepe ex bonis operibus facit peccata mortalia, praeterea gignit in intellectu nebulas ita vt non possit de vlla re bene iudicare, gignit tedium & accidiam. Addit. D. Ant. vbi supra quod malo exemplo minuit animum & audaciam bonorum ad bona opera, demum instar tempestatis illius quae descendit in Aegyptum consumit quicquid reperit viride in anima nostra, omnia bona desideria, omnes bonas cogitationes, omnes bonos habitus, & tandem quicquid boni in anima nostra est. Aliquando eo usque deducit vt trahat hominem in amentiam vel in desperationem & occisionem sui ipsius.

Sexta propositio, ad eradicandos scrupulos haec remedia communiter solent recentiori valde vitia, de quibus D. Ant. & Nau. locis citatis.

Primum remedium & maximum est Deus per gratiam intus inhabitans in anima, & exterius assistens & remouens ea quae possunt causare pusillanimitatem & melancholiam.

Secundum praeparatio ex parte nostri per orationes & preces, per frequentiam sacramentorum, & obseruantiam diuinorum mandatorum.

Tertium auersio totalis cogitationis ab ipsis scrupulis & rebus scrupulosis.

Quartum pharmacum contra melancholiam.

Quintum vt in omnibus submittat se homo aliorum iudicio, & praesertim eligat vnum tantum virum doctum & piuum, & illius consilijs omnino acquiescat, intelligitur autem de docto & pio mediocriter saltem iudicio aliorum.

Sextum contrauentio scrupuli ex electione.

Septimum interpretari omnia praecipua diuina & humana secundum pietatem & equitatem.

Octauum recte intelligere illud commune dictum, de quo supra, bonarum merium esse ibi culpam timere vbi culpa non est, intelligitur enim bonum signum esse timoratae conscientiae putare se in multis culpabilem, & si non cognoscat se in aliquo deliquisse, non autem intelligitur vt in omnibus & singulis bonis operibus timeamus peccare mortaliter.

Nonum recte intelligere id dictum, in dubijs, partem tutiorem esse eligendam, intelligitur enim de ijs quae sunt vere dubia, & non de ijs quae sunt manifeste bona vel mala.

Decimum eligere ex varijs opinionibus & inter se contrarijs vnam ex illis cum quiete animi, & licet quando omnes opiniones habent graues auctores & probabiles rationes, possit licite quis eligere quamcumque vult, tamen ne facile eligat eam quae est scrupulosior, deberet eligere etiam quae est conformior aut consuetudini, vel quae conformior iuri naturali diuino, vel ecclesiastico, sepe tutius est eligere eam quae habet plures aut grauiores auctores, vel difficiliore rationes soluta, potestremo eam quae est favorabilior aut voto aut iuramento religioni, pietati, aut bonis moribus, aut saluti spirituali proximorum. Vltimum remedium est considerando se nihil posse ex seipso, ex se ipso omnino de se diffidere, & totam suam spem collocare in suo creatore, & magnam spem in eo habere. maximè autem conferet homini scrupuloso imaginari & depingere in seipso Deum vultu clementissimo & humanissimo aspectu suauissimo ita vt quasi videat Deum cōpatientem suae infirmitati, & amplectentem deosculantem & dirigentem ipsum, ad quod confert habere etiam aliquod huiusmodi imaginis Christi, vt Christum depictum forma parui pueri, vel lauantes pedes apostolorum, condonantem peccata latroni in cruce, Petro lugenti, Magdalenae riganti pedes eius &c. & demum se committere non

proprio iudicio & cogitationi, sed credere sapientibus, & probis viris maxime à quibus aliquis regitur, vt d. Valentia. loco cit. in fi.

Vltima propositio, conscientia recta & optima est conscientia timorata, quae timet in omnibus Deum offendere, sed timet sine inquietudine sine anxietate, & perturbatione, ita vt hoc timore non solum non retardetur ab operibus bonis, sed magis inflammetur.

Habet vero haec conscientia timorata praecipue. 4. condiciones, prima quod est pura & sine vilo peccato. Vnde quotiescunque dubitat vera dubietate, non operatur nisi post diligentem discursum, secunda, quod est bona quantum ad affectionem, quia non est inordinate affecta, nec erga seipsum, nec erga proprium commodum, nec aliam creaturam, tertia quod est simplex quo ad intentionem, vt in omnibus nihil aliud querat quam honorem Dei, & salutem propriam & proximorum, vltimo tranquilla & serena ita vt nullos pariat remorsus, nullis sit malis agitur; Haec conscientia gignit in nobis gaudium & letitiam in spiritu sancto, talem conscientiam habebat apostolus qui in ea gloriabatur, 2. Cor. 1. cum dicebat, gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.

Contra vero, mala conscientia habet has condiciones, prima, quod est coinquinata peccato de qua apostolus ad Tit. 1. 2. est cauteriata id est vta igne concupiscentiae & passionum, de qua apostolus prima Tim. 4. tertio duplex in intentione, nunquam enim aliquid operatur sincere propter Deum, quin semper opera sua vitiet aliqua intentione praua, postremo perturbata & inquieta propter remorsum, qui etiam si aliquando in hac vita sopitur propter malum habitum, excitabitur tamen in inferno & affliget iniquos iuxta id prophetae, uermis eorum non morietur. El. 66. De lege vero, iuxta dicitur, loco proprio.

S V M M A R I V M.

1 Passio quid sit, & quot modis suscipiatur.

T R A.

7
Scrupulus
quid sit,
vnde causatur
& vnde
in eo agendum.

D. Tho. 1.
 2. q. 22. 3.
 Passio quod
 fit, & quot
 modis su-
 matur.

Notandum ex Med. in præfatione tract. de passionibus, primo quod nomen passionis significat id et quod quod patitur, vel in subiecti pertinet, vel ad eius utilitatem & perfectionem spectet & sic sentire & intelligere passiones nuncupantur, huic responderet actio vel operatio à nobis dicta, secundo accipitur pro receptione cum alterius expulsionem & iactura, quod dupliciter contingit, quandoque enim abijcitur id quod in subiecti damnum erat ut cum quis cum morbi expulsionem salutem nascitur, quandoque contra mittitur quod in subiecti salutem erat, & sic egrotare passio dicitur, & hic est modus propriissime passionis, & hæc passiones quæ fiunt cum transmutatione corporali conveniunt animæ, quatenus est corpori coniuncta, & passio proprie dicitur quando transmutatio fit in deterius, non ita proprie si in melius, tertio notandum passionem sumi non solum pro affectibus immoderatis, sed quandoque & pro recte compositis. quarto, quod differit passio & pro passio, quod passio dicitur quando perfecte rationi dominatur, pro passio quando est inchoata in appetitu sensitivo, nec ulterius progreditur, ut testatur Hier. Marth. 3. in id qui viderit & D. Th. 3. par. q. 15. ar. 4. Notandum quarto quod passio in genere est inclinatio quædam relicta ab agente in passio, vel inclinatio & impetus quo agens trahit ad se passum, ut ignis ignem gignens relinquit calorem & levitatem in genito, quibus qualitaribus is impetu quodam in superiorem locum tendit ubi globus igneus adest, & dum ibi est quiescit, dum vero illuc tendit impetu naturæ ducitur, & odit locum inferum ut sibi minime convenientem, sic homo aliquod bonum cupiens. si id iam est adeptus letatur, & in eo quiescit, si minus, id cupit, ac inimicitia contrarium prosequitur & si quando

illi approximatur tristatur & dolet. Et hæc sunt animi passiones quæ inclinationes, vel melius affectus dicuntur, Notandum enim omnem passionem vel inclinationem cognitionem aliquam sequi, vel coniunctam, ut in rebus cognitione vigentibus, vel separatam, ut in cognitione carentibus contingit, habet enim universa natura licet cognitionis incapax suas inclinationes naturales à primo agente & auctore nature Deo ei impressas, quibus in ultimam finem per proximos & immediatos fines ducitur, quæ inclinatio naturalis dicitur, modo impetus naturalis, modo pondus naturæ quandoque & instinctus, & nonnunquam naturæ lex, ut testatur Cic. l. 1. de finibus. quæ non est accidens, sed naturam ipsam consequitur, passio vero quæ coniunctam cognitionem sequitur in natura tantummodo cognoscere reperitur, quæ sic diffinitur, quod sit inclinatio, vel motus ex alicuius convenientis vel inconuenientis cognitione procedens, & diuiditur in passionem naturalem, animalem rationalem & diuinam. Nam hic motus si naturam consequitur non cognitionem dicitur naturalis passio, si cognitionem sequitur sensitivam, animalis passio, si cognitionem rationis deliberantis, rationalis, si cognitionem supernaturalem vel fidei vel diuine sapientie, passio diuina dicitur.

Vel passio, ut d. Valentia. disp. 3. in 1. 2. q. 1. puncto 1. dicitur motus animæ, ut d. Aug. li. 9. ciu. c. 4. qui pati græce dicitur. Et potest diffiniri ex Damasc. lib. 2. de fid. c. 22. quod est motus virtutis appetitiue sensibilis ob imaginationem boni vel mali & addi potest vel irascibilis.

S V M M A R I V M.

- 1 Passio an reperitur in anima, & quæ.
- 2 Passio in qua portione animæ sit.

De subiecto passionum animæ.
Cap. II.

Prima propositio. In anima nostra reperitur passio improprie passionis nomine

I
 Passio an
 reperitur
 in anima,
 & quæ.

nomine sumpto. passio tamē proprie dicta non reperitur in anima, nisi respectu corporalis transmutationis, probatur nam pati aliquid dicitur tripliciter, primo cum aliquid recipitur etiā si nil abijcitur, ut cum acriluminatur dicitur pati magis tamē perfectiue quam passine, secundo dicitur pati proprie cum aliquid recipitur cum alterius abiectione & hoc dupliciter, primo cum abijcitur id quod non est conueniens rei, ut cum corpus animalis sanatur, dicitur pati, quia recipitur sanitas infirmitate abiecta, secundo quando ecounterio sanitas abijcitur egritudine accepta, & hic est propriissimus modus passionis, & his tribus modis contingit passionem in anima esse, nam secundum receptionem tantum dicitur quod sentire & intelligere est pati, passio vero cum abiectione non est sine transmutatione corporali, unde passio proprie dicta non potest competere animæ nisi per accidens, quatenus scilicet compositum patitur & quando huiusmodi transmutatio fit in deterius magis proprie habet rationem passionis quam quando fit in melius, & sic tristitia magis proprie est passio quam legitia, sicut quando ex ignobiliore generatur nobilior est generatio simpliciter & corruptio secundum quid ecounterio vero quando ex nobiliori generatur ignobilior ut d. philosophus lib. 1. de gen. 8. & sic passio est proprie quando recipitur disconueniens, & abijcitur conueniens, ut de egritudine est dictum. D. Th. 1. 2. q. 22. art. 1.

Secunda propositio. passio potius est in parte appetitiua quam apprehensiuā, probatur auctore Aug. lib. 9. ciu. c. 4. d. quod passio est motus animi, à græcis dictum pathos, à nostris affectus vel affectiones, sed huiusmodi pater ad partem appetitiuam ergo, ratione probatur nam nomine passionis importatur, quod patiens trahatur ad id quod est agentis propositio procedenti, sed anima magis trahitur ad rem secundum vim appetitiuam quam apprehensiuam, nam per vim appetitiuam anima habet ordinem ad res prout in seipsis sunt, unde & metaph. 7. dicitur, quod bonum & malum quæ sunt obie-

cti appetitiuæ potentie sunt in ipsis rebus vis vero apprehensiuā non trahitur ad rem secundum quod in seipsa est, sed cognoscit eam secundum intentionem rei quæ in se habet, vel recipit secundum proprium modum, unde verum & falsum, quæ pertinent ad cognitionem non sunt in rebus sed in mente, ut ibi dicitur, & ita ratio passionis inuenitur magis in appetitiua quam apprehensiuā, cum per illam anima plus trahatur ad rem, & nomine passionis importetur quod patiens trahatur ad rem, ut inquit philosoph. 2. eth. & D. Th. d. q. art. 2. vel clarius, passio de qua est sermo trahitur ad obiectum non habitum, sed pars cognoscitiua non mouetur ad obiectum cognoscibile, sed est in ea ut cognitum in cognoscere, vel per speciem vel per essentiam, de anima, ex quo dici solet, quod in cognitione mouetur res ad animam, sed in appetitione mouetur anima ad rem appetitiuā, vel ut d. Gaier. d. q. ar. 2. pars apprehensiuā trahitur ab agente ad hoc ut sit ipsi secundum esse intentionale pars vero appetitiua trahitur ab agente ad hoc ut iungatur sibi secundum esse naturale.

Tertia propositio, magis est passio in appetitu sensitivo quam intellectiuo qui est voluntas, probatur auctoritate Damasc. li. 2. c. 22. d. quod passio est motus appetitiuæ virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali, ratione probatur. Nam passio proprie est cum transmutatur organum corporei, & maxime cordis. i. de anima, ad omnes enim passiones sequitur delectatio vel tristitia corporalis, delectatio si consequimur bonum concupitum, tristitia si non acquiritur & respectu mali est oppositum, quia delectamur si fugimus malum superueniens, tristamur si fugere non possumus, delectatio vero corporalis non fit sine dilatactione cordis quasi id bonum in se suscipere velit, & tristitia cum restrictiōne quasi ab eo cor fugiat, & in ira feruiscit, in timore frigescit. voluntas vero vel intellectus non est alligata organo corporeo 3. de anima, ergo passio magis inuenitur in appetitu sensitivo quam intellectiuo ut inquit philosophus 2. eth. & D. Th. d. q. ar. 3. Ex prædictis colligi-

2
 Passio in
 qua portione
 animæ sit.

ur, quod si recipere est quoddam pati, sic intelligere est passio quia recipitur in intellectu à quo oritur, & sic loquitur philo. 3. de anima. c. 4. & Arcop. c. 2. de Div. nom. & sic etiam velle, est quoddam pati, & omnis actio immanens dicitur passio quia recipitur in agente à quo producit, si passio vero sumitur pro receptione vnius cum abiectione alterius sic est pprie in intellectu, abiectione errore, per scientiæ receptionem, & si accipitur pro inclinatione qua quis in proprium commodum tendit, sic invenitur passio in qualibet re etiã cognitione carente. Quod si passio accipitur pro passione animali ex cognitione conuenientis vel disconuenientis proueniente cum quadam corporis transmutatio ne, sic est solum in parte sensitua rationibus supra dictis, anima enim comparitur corpore patiente, ob vnionem quã habet ad corpus, quia cum sit ipsius forma, debilitato corpore debilitatur vnio anime ad corpus, & sic ipsa anima, & p consequens etiã potentia rationalis que radicitur in essentia anime, præterea leso organo perturbatur & facultates potentiarum, que à tali organo pendunt, & inde per accidens leditur facultas rationalis quatenus recipit auxilia à potentijs quæ vniuntur organo corporeo, nil enim est in intellectu quin prius fuerit in sensu, & intelligens oportet, vt phantasmata speculetur, tertio de anima, leſa erga parte sensitua leditur intellectus & sequitur delirium, præterea est quoddam genus passionis, quod principium sumit ab anima & finitur in corpore que dicitur passio animalis quia oritur ex apprehensione & appetitione animalis ad quam sequitur perturbatio corporis, vnde ex varijs animalis affectionibus oriuntur varię perturbationes in corpore, in latitã enim cordi latatur vsupra, hoc vero genus passionis non potest locari in parte rationali quia non utitur organo corporis vsupra. Vterius hoc genus passionis non potest locari in nutritiua vel vegetatiua, quia hæc facultas tantum in materiam exteriorem agit. Nec etiam in apprehensua sensitua, sup. ex apprehen-

sione facultatis sensitue ad quam sequitur corporis perturbatio, nisi ratione appetitionis, quæ est velut primus motus, licet enim estimemus mortem terribilem, tamen nunquam fugimus, & timemus nisi adſit appetitus qui ad illam rem se habeat vt terribilissimam, & ita tantum in parte sensitua appetitiua passio proprie collocatur. In rationali tamen parte sunt quædam inclinationes quæ iure passionis dici possunt, sunt enim quattuor principia in homine quibus dirigitur & ordinatur, sensus, ratio fides, & spiritus sancti extraordinaria motio, primum est commune cum brutis, secundum homines facit, tertium christianos constituit, quartum constituit homines diuinos, primum se extendit vsque ad sensibilia, & si in eorum perceptione fallitur à ratione corrigitur, ratio se extendit vsque ad veritates humanas & si in ijs erret à fide corrigitur quæ intellectum captiuat in obsequium Christi, & se extendit cũ quarto vsque ad diuina & naturaliter ignota. Sed quia hoc principium imperfecte à nobis participatur, oportet vt à Deo homo varijs illuminationibus instruat, & sic oportet ponere quartum principium, scilicet diuinam inspirationem. Rom. 8. Vnde sicut ex cognitione sensitua oritur inclinatio ad bonum sensibile quæ passio dicitur, ita ex cognitione rationis humanæ oritur inclinatio purior qua natura trahitur ad beatitudinem appetendam, Deum super omnia diligendum & omne genus virtutis, vnde virtutes in nobis sunt secundum naturã vitia contra vt d. Basil. in astericis ca. 2. Ex cognitione fidei oritur affectus in nobis amoris diuini de quo sponsa. d. amore languo. Ex quarto oritur spiritus sancti impetus quo ducimur in operibus nostris de quo ap. Rom. 8. Hoc impulsu cognoscimus nos habere fidem supernaturalem vt d. D. Th. 2. Cor. vlt. de alijs impulsibus quibus anima nostra à spiritu sancto mouetur nõ potest nobis certo constare an à spiritu sancto sint nisi per reuelationẽ, cũ id occultum sit. Io. 3. spūs vbi vult spirat. & Iob. 4. si uenerit ad me non video eum. Vnde in

huius-

huiusmodi homo debet esse cautiſſimus quia daemone hominem aggreditur impulsu violento, vt in Iob. & fraudolose se transfigurans in Angelum lucis, & maligne, spiritus tamen non sunt reprobandi temere 1. Thel. 5. 1. Io. 4. Cognoscitur autem an à Deo sine primo per doctrinam scripturarum, secundo per inspirationem internam, tertio per donum spiritus sancti, quarto per exercitium virtutum, quinto ex operibus. Media. ibidem.

S V M M A R I V M.

1. Passiones quomodo differant.
2. Passiones concupiscibilis quot sunt, & quo ordine locentur.
3. Passiones in irascibili quot sunt, & quo ordine ponantur.

De differentia passionum ad inimicem. Cap. III.

I
Passiones
quomodo
differant:

Notandum, quod passiones differunt ex subiecto quia earum quædam in concupiscibili, quædam in irascibili locantur, & diuersarum passionum diuersi sunt actus, præterea passiones diuersarum potentiarum in diuersa tendunt, nam passio ferrur in obiectum suæ potentie, passiones vero obiecto differetes specie et distinguuntur vt amor & odium, & etiã genere, vt videre audire, velle intelligere, præcipua tamẽ ratio differentie ex obiecto sumitur, nam omnis animæ affectio actio quædam est, actio vero à principio agente speciem sumit ut à calore calefactio, præterea omnis animæ affectio est quædam passio, passio vero ex obiecto & sine specie sortitur obiectum enim appetitus nostri est bonum sensibile & sic ratio mouens appetitum ipsum.

Secundò notandum, quod cum prædictum sit passiones reperiri in appetitu sensiuo, quod appetitus sensituius distinguitur per irascibilem & concupiscibile. Nam appetitus importat inclinationem sequentem formam vel naturalem vel apprehensam sub ratione

boni, si formam naturalem dicitur appetitus naturalis, si apprehensam dicitur appetitus sensituius vel intellectuius, in naturalibus vero ad formam naturalem non solum sequitur inclinatio ad prosequendum bonum rei conueniens, & fugiendum malum disconueniens, sed etiã ad resistendum impediens consecutionem boni conuenientis, vnde in igne est inclinatio per leuitatem ad consequendum locum sursum, vt conuenientem & conseruatiuam, & recedendum à loco deorsum vt inconuenientem & destructiuam, & est caliditas per quam resistit contrarijs impediens vt acquirat locum sursum, sic ad formam apprehensam ab animali sub ratione boni sequitur inclinatio ad consequendum bonum apprehensum & fugiendum malum oppositum, & etiam ad resistendum impediens consecutionem boni apprehensum, & inducentibus malum apprehensum, Appetitus quo inclinatur ad prosequendum bonum apprehensum & fugiendum malum dicitur concupiscibilis, cuius obiectum est bonum sensibile absolute, appetitus vero quo mouetur ad resistendum contrarijs, & impediens conuenientiam boni, & inducentibus malum dicitur irascibilis, cuius obiectum est bonum non absolute, sed difficile ad consequendum, vt est victoria quæ apprehenditur sub ratione difficilis.

His ita not. prima sit propositio, in concupiscibili sex sunt passiones tres respectu boni, & tres respectu mali, Nam bonum delectabile, quod est obiectum concupiscibilis trahit quemlibet appetitum ad se, & disconuenientem repellit illud à se, Vnde delectabile bonum sub ratione conuenientis appetitui allicit illud, & in amorem sui trahit, ac ei ad tale bonum consequendum inclinationem concedit, & hec est prior passio appetitus, quæ dicitur amor. Ex quo vero bonum apprehensum causauit in appetitu sui complacentiam vel amorem, mouetur & incitatur appetitus ad consequendum illud qui motus dicitur desiderium, & hec est secunda passio, respectu boni, quæ dicitur desiderium, quod si appetituius motus motu desiderij consequitur bonum

G

ama-

2
Passiones
concupiscibilis
quot
sunt, & quo
ordine
locentur.

amatum & desideratum, & vnitum illi & ibi quiescit, hæc quies in bono adepti dicitur gaudium vel delectatio. His tribus passionibus respectu boni & conuenientis respondent tres aliæ respectu mali & disconuenientis, nam cum appetitui obijciuntur obiecti disconuenientes causatur in eo motus displicentiæ & horrois illius obiecti quæ passio dicitur odium, & est prima respectu mali in concupiscibili cum autem id disconueniens non aduenit sed imminet, oritur alia passio in appetitu quæ dicitur fuga. si vero malum quoddam querit fugere appetitus non potest vitari, sed contra superuenit causat in appetitu inquietationem, & perturbationem quæ passio dicitur tristitia. Et sic. 6. sunt passiones in concupiscibili tres respectu boni, tres respectu mali sic.

In concupiscibili.

Respectu boni	amor	Desiderium	Delectatio
Respectu mali	odium	fuga	tristitia.

Organum concupiscibilis est epar.

3 Secunda propositio in irascibili sunt Passiones quinque passiones, supponendum est. n. in irascibili quod in eis semper præsupponitur incli- li quot natio ad bonum sectandum, & malum sint, & fugiendum, quæ se tenet ex parte con- quo ordi- cupiscibilis, est enim irascibilis velut p- ne ponan- pugnatricis concupiscibilis & hæ passio- nes habent arduum & difficile pro ob- iecto, & sunt hæ spes & desperatio, & timor & audacia, & ira. Nam cum irasci- bilis hëat pro obiecto boni difficile ad consequendum, & tamen occurrat medium quo possibile sit eam obtineri, surgit motus vel passio in irascibili quæ dicitur spes, si vero nullum ad sit me- dium, surgit motus contrarius qui dicitur desperatio, quasi auersio & odium ardui ob rei difficultatem respectu ve- ro mali, si imminens sit sed nõdum præ- sens, difficile tamen ad euitandum sur- git in irascibili motus qui dicitur au-

dacia, quæ est prosecutio ad malum arduum superandum, quoddam si non occurrit medium ad id superandum vel sit debile surgit motus qui dicitur, timor, & est velut fuga mali ardui. Si malum autem sit præsens oritur in irascibili motus qui dicitur ira, ex eo enim quoddam malum præsens causat in concupiscibili tristitiam, surgit irascibilis ad propulsandum ipsum, & quia propulsare non potest conatur offendere vel vëdicare, qui motus vsupra dicitur ira, cuius obiectum est vindicta de eo qui malum intulit, & sic tristitiæ in concupiscibili correspondet ira in irascibili, Amori vero & odio & delectationi nulla correspondet passio in irascibili quia non est difficile amare bonum oblatum nec delectari in bono adepti, nec habere odio malum oblatum, sed difficile est consequi bonum desideratum, & vitare malum, & propulsare iniuriam, ideo omnes passiones irascibilis correspondent desiderio fugæ & iræ, quia circa illa arduum versatur ad quoddam irascibilis tendit. vsuparet in figura sequenti sic.

In irascibili.

Respectu boni	Respectu mali	Respectu mali
Desiderio rei	Fugæ respo-	Tristitiæ res-
spõdet spes	det Timor	spõdet.
Desperatio.	Audacia.	Ira.

Et ita in appetitu sensitivo vndecim passiones reperiuntur, sex in concupiscibili quarum tres sunt respectu boni, tres respectu mali, & quinque in irascibili. Tertia propositio, passiones quæ sunt in concupiscibili sunt diuersæ ab his quæ sunt in irascibili, probatur nam cum diuersæ potentiæ habeant diuersa obiecta oportet quod passiones diuersarum potentialiarum ad diuersa obiecta referantur, & specie differant, quia maior differentia obiecti requiritur ad diuersificandam speciem potentialiarum quam passionum, vt enim in naturalibus diuersitas generis sequitur diuersitatem potentiæ materiæ diuersitas vero speciei diuersitatem formæ in eadem materia sic in actibus animæ actus ad diuersas potencias pertinentes sunt non solum specie ad etiã genere

genere diuersi, actus vero vel passiones respecientes diuersa obiecta specialia comprehensa sub vno communi obiecto vnius potentiæ differunt, vt species illius generis, ad cognoscendum ergo quæ passiones sint in concupiscibili, & irascibili oportet assumere obiecta vtriusque potentiæ, quia obiectum concupiscibilis est bonum vel malum sensibile simpliciter acceptum, quoddam est delectabile vel dolorosum, sed quia anima quandoque habet difficultatem ad consequendum huiusmodi bonum, vel fugiendum malum, quatenus scilicet est eleuatum supra facilem potestatem animalis, ideo ipsum bonum vel malum scdm quoddam est arduum, vel difficile est obiectum irascibilis D. Tho. 1. 2. q. 23. ar. 1. præterea idem secundum, idem & ad idem contrarium simul pati non potest, sed appetere & contemnere allicere & depellere sunt contraria, ergo non possunt ad idem pertinere secundum idem, vt inquit Plato. 4. de Repub. Hęc autem contrarietas est per accessum & recessum in irascibili, in concupiscibili vero per accessum tantum absolute licet per accidens sit ibi etiam recessus vsupra probatum.

Quarta propositio sub aliquibus diuersarum passionum continetur aliæ magis speciales, quæ sunt istæ concupiscencia, gaudium, lætitia, exultatio, inuidia zelus, misericordia, concupiscencia continetur sub desiderio quia est desiderium delectandi corporis, scilicet inuenere & gula, gaudium lætitia, & exultatio continentur sub delectatione, quia sunt respectu boni adepti vel sperati adepti. Inuidia, zelus, misericordia continetur sub tristitia differenter tamen, inuidia enim est tristitia de bono alterius, zelus est tristitia de defectu boni proprii, ex quo homo deficit in bonis quæ alij habent, quandoque continetur sub amore, & sic est amor intensus cum indignatio ne contrarij confortem nõ ferens in amato. Misericordia est tristitia quæ dicitur compassio de malo alterius.

S V M M A R I V M.

1 In passionibus animæ an sit bonum

- 1 vel malum.
- 2 Inclinatio naturalis est bona, & quomodo.
- 3 Passiones animæ moderatæ ratione bonæ sunt.
- 4 Passiones animæ meritorie sunt, vel demeritorie.
- 5 Passio an augeat bonitatem actus moralis.

De Bono & malo in animæ passionibus. Cap. IIII.

Prima sit propositio. bonum & malum morale non inuenitur in passionibus animæ secundum se, secus prout subijciuntur rationi, probatur, nam si secundum se considerentur prout scilicet sunt quidam motus irrationalis appetitus, sic non est in eis bonum vel malum morale, quoddam pendet à ratione, passiones enim pendet ab appetitu sensitivo quoddam de se est irrationale, præterea bonum & malum est esse secundum rationem vel præter vt d. Dion. 4. de Diuin. nom. sed passiones non collocantur in ratione, sed in appetitu sensitivo. præterea ex passionibus naturalibus nec laudamur nec vituperamur, vt huiusmodi 2. eth. ergo. Si vero considerentur vt subijciuntur imperio rationis & voluntatis sic in eis inuenitur bonum, & malum morale, nam appetitus sensitivus est propinquior rationi & voluntati quam membra exteriora, quorum tamē actus sunt boni vel mali moraliter, prout sunt voluntarij, & sic passiones dicuntur bonæ vel malæ moraliter, quæ sunt voluntariæ, quæ sic sunt, vel quia à voluntate imperantur, vel à voluntate non prohibentur. D. Th. 1. 2. q. 24. ar. 1.

Secunda propositio, omnis inclinatio naturalis cuiusque creaturæ est bona, nec inclinatur in malum, nec rationi aduersatur probatur Jacob. 1. Deus interator malorum est Sap. 8. disponit omnia suauiter, quoddam nõ esset si induceret ad malum. & Gen. 1. ratione probatur, nam inclinatio naturæ est à Deo ergo nõ inclinatur ad malum, maior probatur nam cum Deus sit author naturæ con-

G 2 sequen-

D. Tho. 1. 2. q. 24. 25 26.

In passionibus animæ an sit bonum & malum.

seque[n]ter etiam eorum quæ naturam consequuntur, consequentia probatur, nam actus naturalis etiam qui ab inclinatione naturæ procedit auctori naturæ tribuitur 8. phil. vnde si peccatum esset igni tendere sursum auctori naturæ tribueretur, sic si peccatum esset homini beatitudinem appetere in auctorem naturæ referretur, præterea Deus non potest producere in anima habitum inclinabilem ad peccatū quia id eius bonitati repugnat, vt inducat ad peccatum. ergo nec inclinabilem naturalem ad malum, non enim minus est causa actus vitiosi inclinatio naturalis quam habitus vitiosus. Et licet appetitus sensitivus inclinet ad malum non tamen est malus malitia; morali, nisi ratio & voluntas consentiat, præterea huiusmodi inclinatio non est instituta à Deo qui fecit hominem rectum, sed ipse eam sibi inclinationem constituit peccando.

2
Inclinatio naturalis est bona, & quomodo.

3
Passiones animæ moderate ratione bonæ sunt.

Tertia propositio. passiones animæ nostræ si sint moderatæ & rationi subiectæ laudabiles sunt, contra stoicos dicentes omnes passiones esse malas nec cadere in sapientem probatur ex Amb. de Inc. Domini. c. 7. & in luc. li. 10. & sen. lib. 1. ep. 26. d. amor vitæ non est abijciendus sed minuendus, ex eplo Christi, qui cepit pauere, & tedere, & sic est Christiani qui timeat gehennam, cupiunt celorum gloriam, dolent de dilatione gloriæ, vel malo proximi aut proprio, irascuntur peccatis, & huiusmodi, laudabiles sunt, & expresse docet Aug. lib. 9. ciu. c. 5. d. in nostra disciplina non tam queritur vtrum pius animus irascatur, nec vtrum sit tristis, sed vnde tristetur, nec vtrum timeat, sed quid timeat, nam irasci peccanti vt corrigatur, contristari pro afflictio vt liberet, timere periclitati ne peccet, nescio vtrum quisque sana consideratione reprehendat. Ratione probatur nam omnis virtus est productiua recte affectionis, non est autem iustus qui iusta operando non delectatur & sic de alijs, ergo virtus non excludit animi passiones, præterea virtus non excludit sui obiectum obiectū vero virtutis circa quod operatur sunt animæ passiones quas moderantur ergo, præterea virtus moralis quæ

est circa passiones absque passionibus esse non potest aliter faceret appetitum sensitivum ociosum, rationi vero non conuenit, vt ea que rationi subsunt, à suis operationibus desistant, sed vt exequantur sua officia ex imperio rationis ergo sicut virtus mouet corporis membra ad actus suos debitos, sic etiam mouet appetitum sensitivum ad actus ordinatos secundum rationem.

Quarta propositio, animæ nostræ passiones sunt meritorie, vel demeritorie, probatur nam actus membrorum nostrorum sunt meritorij si sunt voluntarij ergo si affectus hominis est voluntarius erit meritorius vel demeritorius, quando appetitus sensitivus habet libertatem quandam participatam, notandum enim passionem se habere ad voluntatem tripliciter, primo vt obiectum, & sic passiones sunt meritorie vel contra vt volute, secundo vt principium; quia quandoque passio appetitus sensitivi excitat voluntatem vt cum quis ex concupiscentia trahitur ad consentiendum eidem concupiscentie, tertio ex effectu, quia quandoque ex efficaci voluntate excitatur passio in appetitum sensitivum, vt cum quis voluntate detestatur turpitudinem peccati; oritur statim in appetitu verecundia, & his omnibus modis passiones animæ sunt meritorie, vel demeritorie, sed maxime tertio.

4
Passiones animæ meritorie sunt vel demeritorie.

Quinta propositio passio non semper facit minorem bonitatem actus moralis, sed quandoque ei bonitatem maiorem tribuit, probatur nam cum bonum hominis consistat in ratione vt in radice, eo id bonum perfectius est, quo ad plura deriuari potest que homini conueniunt, ergo ad bonum moralis boni pertinet quod actus exteriorum membrorum per rationis regulam dirigantur, vnde cum appetitus sensitivus possit obedire rationi, vt q. 17. supra art. 7. ad perfectionem moralis, vel humani boni pertinet quod etiam passiones animæ sint regulatæ per rationem, sicut ergo melius est vt homo velit bonum, & faciat exteriori actu, sic etiam ad perfectionem boni moralis pertinet, quod homo ad bonum moueatur non solum secundum

5
Passio auget bonitatem actus moralis.

quod voluntatem, sed etiam secundum appetitum sensitivum in quo sunt passiones, vñ appetitum intellectiuo & sensitiuo Deo est seruendum. D. Tho. d. q. 24. ar. 3. licet tamen passiones non sint malæ ex se, sed bonæ & necessariae ad plurimarum virtutum adaptionem, vt patientiæ, &c. attamen mortificandæ sunt vt facilius imperio rationis subsint, vt d. sen. loco cit. & Aug. lib. 1. de serm. domini in monte. Cassia. collat. 1. c. 7. Clem. de discret. c. 36. Bern. serm. 30. super car. d. genus martirii est spiritus facta carnis mortificare, & Basil. serm. de abdic. rerum vite huius. d. si tibi in animo est rapere regnum Dei, violentiæ te dato, ceruices tuas Christi seruitutis iugo submite, & Cassia. li. 4. de inst. c. 43. mortificatione marcescunt vitia vniuersa, expulsiōe vitiorum virtutes fructificant atque subrescunt. Aduertendum præterea quod passiones, possunt esse actus morales, secundo quod possunt esse bonæ vel malæ moraliter, & per consequens meritorie, vel demeritorie, vel etiam indifferentes secundum speciem licet non secundum indiuiduum, cum appetitus sensitivus in homine sit subiectus rationi & voluntati, vnde passiones huiusmodi possunt esse actus morales cum indirecte vel directe fuerint voluntariæ, hoc est enim esse actum moralem procedere scilicet à ratione & voluntate saltem imperate. Ex quo sequitur quod sicut alij actus morales, sic et passiones possunt esse bonæ, vel malæ moraliter, bonæ cum sunt moderatæ à ratione, malæ si ab ea exorbitent, vt probat Aug. lib. 9. ciu. c. 45. & lib. 19. c. 4. & Niss. li. de resurr. & anima, ante med. d. pathi. 1. affectus & motus animi, non mali alicuius causa humanæ naturæ tributi sunt (nam alioqui creatōri, causa malorum assignari posset) sed certo vsu voluntatis & arbitrij, vel virtutis vel vitij, instrumenta tales motus animi existunt. Idem August. lib. 14. ciu. c. 67. 9. Aul. Gell. li. 19. noct. Art. c. 1. Sen. lib. de consolat. c. 37. numquam ego à te, ne ex toto me creas exigam, &c. & Plut. lib. de virt. morū in ratione non est consilium, motiones animi & affectus stirpibus e-

uellere, neque enim potest, nec opus est, nec expedit, sed terminum quendam & ordinem eis præscribere, moralesque virtutes constituit, quæ sine affectione motuque non sunt, sed simmetrie eorum, & mediocritates, & infra neque enim quod temulentiam receret vinum effundit, nec affectum, qui perturbationes timet, euellunt, sed ei adhibent modum.

SVMMARIVM.

1. Passiones quomodo inter se ordinantur.

Passiones principales quæ sunt, & quæ aliz: nu. 1. 2. 3.

De ordine passionum ad inuicem.
Cap. V.

Notandum quod origo prima passionum animæ est amor, qui est animalis quædam inclinatio ex boni apprehensione consurgens, & in bonum tendens; cum ergo bonum sit prius malo, quia malum non dicitur nisi priuatio boni, sequitur vt omnes passiones quæ in bonum tendunt præcedant eas quæ in malum vergunt, vel in concupiscibili vel in irascibili sint. Inter eas vero quæ in bonum tendunt, vt sunt delectatio, desiderium spes, desperatio, amor tenet primum locum, vt qui absolute in bonum fertur. Ex his colligitur, quod inter passiones concupiscibilis priores sunt quæ tendunt in bonum, quam quæ fugiunt malum, nam passiones ordinatur secundum obiecta sed habitus est prior priuatione & bonum naturaliter malo, & sic amor est prior odio, gaudium tristitia, desiderium fuga. D. Th. 1. 2. q. 25. art. 2.

Secundo notandum quod concupiscibilis est prior origine & dignitate irascibili, origine nam amor qui est potentior concupiscibilis prior est & antiquior operatione vel affectio irascibilis, dignitate; nam irascibilis cum suis affectibus instituta est propter concupiscibilem, vt fruatur bono optato; præterea passiones concupiscibilis in plus se habent quam illæ

Passiones quomodo inter se ordinantur.

illa irascibilis, quia in his inuenitur aliquid pertinens ad motum ut desiderium ad quietem, & gaudium & tristitia, sed in passionibus irascibilis nil inuenitur quod tendat ad quietem, sed solum ad motum, id enim in quo quiescitur non habet rationem ardui, quod est obiectum irascibilis, sed quies cum sit prior motu, est prior in intentione, & posterior in executione. His not. prima sit propositio, spes est prima inter passiones irascibilis, nam spes dicit motum in bonum secundum rationem boni, quia natura est attractiuum, ideo est motus in bonum per se, desperatio vero est recessus a bono qui non competit bono secundum quod est bonum, sed secundum aliquid aliud, unde est quasi per accidens, & eadem ratione timor qui est recessus a malo est prior quam audacia, spes vero & desperatio sunt naturaliter priores quam audacia, quia ut appetitus est ratio ut vitetur malum, ita spes & desperatio sunt ratio timori, & spei, quia audacia sequitur spem victorie, & timor desperationem vincendi, ira vero consequitur audaciam, quia nullus irascitur vindictam appetens nisi audeat vindicare, alias oritur tristitia; In via autem generationis primo occurrit amor & odium, secundo desiderium & fuga quae sunt concupiscibilis & praesupponuntur in irascibili ut supra, tertio spes & desperatio, quarto timor & audacia, quinto ira, sexto gaudium & tristitia quae consequuntur ad omnes passiones. 2. eth. sic tamen, amor est prior odio, spes desperatione, desiderium fuga, timor audacia, gaudium tristitia. D. Tho. d. q. art. 3.

2 Passiones principales quae sunt.

Secunda propositio. istae sunt. 4. principales passiones gaudium, tristitia spes timor, nam gaudium & tristitia dicuntur principales quia sunt completiue respectu omnium & ad omnes passiones consequuntur 2. eth. Timor vero & spes dicuntur principales non quia sunt completiue simpliciter, sed quia sunt completiue in genere motus ad aliquid quae respectu boni incipit motus in amore, & procedit in desiderium & terminatur in spe, respectu mali incipit ab odio, procedit ad fugam & terminatur in timore,

re, & sic harum passionum numerus accipitur secundum differentiam praesentis & futuri, quia mens respicit futurum, quies est in aliquo praesenti. Et ita de bono praesenti est gaudium, de malo tristitia de bono futuro spes, de malo timor, & omnes aliae passiones ad has completiue reducuntur. D. Tho. d. q. art. 4. Tristitia vero quae est concupiscibilis est media inter duas passiones irascibilis, quia sequitur timorem, & praecedit motum irae, ira enim surgit ad auferendum tristitiam praecedentem. D. Tho. d. q. art. 1. Ad huiusmodi vero melius intelligenda subiicitur infra scripta tabula.

Passionum aliae sunt priores, scilicet concupiscibilis, quae aut sunt priores secundum intentionem, videlicet gaudium & desiderium quietem in bono, aut sunt priores secundum executionem, scilicet amor & desiderium, quae dicuntur motum ad bonum, in irascibili, spes & desperatio.

Aliae sunt posteriores, scilicet concupiscibilis, odium, fuga, tristitia, & irascibilis, audacia, timor, ira.

Aliae sunt praecipuae, scilicet in concupiscibili, gaudium, si bonum adest, tristitia si malum: irascibilis, spes quae est de bono futuro, & timor qui est de malo futuro.

S V M M A R I V M.

- 1 Amor unde dicatur,
- 2 Amor quid sit.
- 3 Amor quomodo sit.
- 4 Amor, amicitia, charitas, dilectio, an idem sint vel differant.
- 5 Amor concupiscentiae & amicitiae, ut differant.

De passionibus in speciali & primo de Amore. Cap. V I.

Notandum quod amor graece dicitur Eros, quod significat desiderium pulchri, sic enim diffinitur apud Plat. in conuiuio; ut ibi exponit Mars. quae pulchritudo est gratia ex plurium concinnitate conuersus, ex pluribus

1 D. Tho. 2. q. 26. Amor unde dicitur

ribus virtutibus in animo, ex plurium colorum & linearum concordia, in corporibus, in sonis ex plurium vocum consonantia, sic dicitur, quia cor amantis praedetur, vel vinciat, ab hebreis dicitur ab Nahaba quod est amor, apud Latinos dicitur ab amo quod est significat vehementer amare, alij deducunt hoc a fortitudine eo quod amor omnium fortissimus sit cum Angelus homo & et Deus amore teneatur, ut inquit Mars. loco praedicto, & quia amor ut ibi d. homines fortes & audaces reddit, & ad magnifica semper inducit ut explicat Phedrus in conuiuio, exemplo amoris Elceste erga Elmetem patrocli ad Achillem.

2 Amor quod sit.

Secundo notandum, quod amor est delectabilia quae manat visa aliqua re delectabili amor enim ut inquit Aug. 8. de Tr. est principium omnium nostrorum affectuum, & habet gubernaculum nostrae voluntatis, qua de causa apud Mercurium & Orpheum dicitur antiquissimus Deorum, & apud Platonem in conuiuio in principio ex chaos eductus dicitur, est enim immutatio prima quae in animo nostro imprimitur ex re appetibili & desiderabili, quae attrahit ad se desiderium nostrum, & causat sui complacentiam, & gignit in animo nostro desiderium apud Platonem hymeres dicitur, quia impetu suo impellit animum ut ad bonum optatum feratur, & fertur in bonum absens, amor vero in praesens & absens.

3 Amor quomodo sit.

Tertio notandum, quod amor est triplex naturalis, sensitiuus, & intelligibilis, primus est naturalis inclinatio ad id quod est conueniens secundum naturam quo pacto lapis fertur in locum deorsum, secundus est inclinatio in id quod sensus iudicat esse bonum, tertius sequitur rationis iudicium.

Differunt autem amor naturalis, & animalis, qui diuiditur per sensitiuum, & intellectiuum, primo nam naturalis conuenit omnibus rebus, animalis tantum cognitionem habentibus, secundo, nam naturalis sequitur formam naturalem ab authoris naturae sibi inditam, animalis, formam praecoceptam & praecognitam, nil enim amatur incognitum,

ut d. Aug. 5. de tr. tertio, nam amor naturalis in actum procedit sine actuali cognitione, vel apprehensione sed per formam naturam, animalis vero non nisi eo cognitione praenata, quarto nam amor naturalis non est operatio vel actus elicitus, grauitas enim lapidis dicitur eius amor, amor vero animalis est actus elicitus & operatio a voluntate progrediens, sexto, nam amor naturalis est ad vnum determinatus & eodem modo semper se habens & necessarius, animalis vero in homine maxime est liber quia sequitur ex consultatione rationis, quia naturalis sequitur naturam quae est determinata ad vnum, animalis vero cognitionem quae est varia, in brutis tamen non est liber quia caret ratione licet appetant modo hanc herbam modo illam id enim est ex instinctu naturae 7. naturalis est ab extrinseco, scilicet ab auctore naturae, animalis vero ab intrinseco animalis, ultimo nam naturalis est potentia respectu rei sibi conuenientis animalis vero rei conuenientis toti composito, ut d. D. Thom. q. 26. artic. 1. & Med. His nota.

Prima sit propositio. amor est passio, probatur nam amor est effectus agentis in patiente, agens enim naturale in patiente primo dat formam, secundo dat motum conuenientem formae, ut generat corpus grauitatem & motum consequentem illam, grauitas enim quae est principium motus ad locum conueneralem, ob grauitatem potest dici quasi amor naturalis. Sic appetibile primo dat appetitui quandam coaptationem ad ipsum, quae est quaedam complacentia appetibilis ex qua sequitur motus ad appetibile quia motus appetitiuus quodam circulo agitur tertio de anima: t. 5. quia appetibile mouet appetitum, faciens in eo eius intentionem quodammodo, & appetitus tendit in appetibile naturaliter consequendum, ut ibi sit finis motus ubi fuit eius principium, prima ergo immutatio appetitus ab appetibili dicitur amor qui est complacentia quaedam appetibilis, ex quo sequitur motus in ipsum qui est desiderium, & ultimo quies qui est gaudium, cum ergo

4 Amor est passio.

go amor immutetur ab appetibili, proprie est passio secundum quod est in concupiscibili, communiter vero secundum quod est in voluntate D. Tho. d. quest. 26. artic. 2.

Amor, amicitia, charitas, dilectio an idem sint, vel differant.

Secunda propositio, amor dilectio, charitas amicitia ad idem tendunt, nam illa omnia significat complacentiam appetitum in appetibili. Est tamen inter ea differentia, nam amicitia est quasi habitus, amor & dilectio significat per modum actus vel passionis, charitas tamen accipitur utroque modo, actus tamen differentia significat per hec tria, amor enim est communius inter ea, nam omnis amor est dilectio vel charitas, non e converso, dilectio enim addit supra amore electionem precedentem, ut nomen sonat, unde dilectio non est in concupiscibili, sed in voluntate tantum, & in rationali natura, charitas vero addit supra amorem perfectionem quandam amoris, quatenus id quod amatur magis proprius est, ut nomen significat D. Tho. art. 3. praterea dilectio sumitur in bona & mala parte in scripturis teste Aug. 14. civ. c. 7. ex 5. 10. Io. & 1. Io. 2. sic & amor Io. 21. & 2. Tim. 3. unde patres volentes vitare hanc ambiguitatem amore honestum charitatem dixere ut d. Orig. 1. in Cant. quae habetur tom. 7. operum. D. Hier. quos Plato in conuiuio coelestem, & vulgarem dicit.

Amor est concupiscentia & amicitia ut differant.

Tertia propositio. Amor amicitia & concupiscentia differunt, probatur nam amare est alicui velle bonum, & sic motus amoris in duo tendit, scilicet in bonum, quod quis alicui vult, vel sibi vel alij, & in id cui vult bonum, ad illud ergo bonum quod quis vult sibi habetur amor concupiscentiae ad id vero cui aliquid vult bonum dicitur amor amicitiae quae diuisio habetur per prius & posterius, nam quod amatur amore amicitiae simpliciter & per se amatur, quod vero amatur amore concupiscentiae non simpliciter & secundum se amatur, sed amatur alteri, & sic amor quo amatur aliquid ut sibi sit bonum dicitur amor simpliciter, amor vero quo amatur aliquid ut sit bonum alteri est amor secundum quid, quia primum amatur propter se

secundum, non propter se sed propter aliud, & is dicitur proprie amicus cui aliquid bonum volumus, id dicitur concupisci, quod volumus nobis. D. Tho. d. q. art. 4. & in resp. ad 2. Et ita amor concupiscentiae dicitur cum amamus aliquid propter nos, & in nostrum bonum referimus, non quod sit concupiscentia quia sic est habitus, sed amor ad similitudinem concupiscentiae amor amicitiae dicitur cum bona amato cupimus, & procuramus propter se ipsum & non propter nos. & huiusmodi est amor Dei erga nos, & noster erga ipsum gloriam esse debet. Unde amor sui secundum partem irrationalem & sensitivam vituperationem meretur quia plus iusto appetit bona terrena, & id dicitur philantia vel philargia a grecis quod est principium omnium malorum, amor vero sui secundum rationem & partem intellectuam laudem meretur, ut qui cupit in bonis animae intellectualibus, vel virtutibus excellere ad Dei gloriam, quia quo magis ea excellunt pro sunt, nec unquam obliunt.

SUMMARIUM.

- 1. Amoris causa est bonum.
- 2. Amoris causa est pulchrum, & quomodo.
- 3. Amor causatur a cognitione.
- 4. Amor causatur a similitudine, & ut non.
- 5. Amor ex quibus alijs causatur.

De causa amoris. Cap. VII.

Prima propositio bonum est causa amoris. probatur auct. Aug. 8. de Tr. ca. 3. & 4. ratione sic, nam amor ad appetitivam potentiam pertinet quae est vis passiva, unde obiectum comparatur ad ipsum sicut causa motus vel actus ipsius, oportet ergo quod id sit causa amoris quod est amoris obiectum, sed proprium obiectum amoris est bonum, cum amor importet quandam connaturalitatem vel complacentiam amantis ad amatum, quod liber vero est bonum

I D. Tho. 2. q. 27. Amoris causa est bonum.

causae finalis sed etiam efficienter, ut d. Galet. d. ar. 1. Nam bonum ut imprimat voluntati inclinationem, ad se mouet efficienter, ut vero voluntas sic affecta tendit ad boni consecutionem mouetur per modum causae finalis.

Causa tamen prima nostri amoris, est Deus, quia dedit hanc inclinationem nostrae voluntati ut bonitatem amet, & animis nostris congenita est, unde parentes filios naturaliter amant, & econuerso maxime vero ex pulchritudine & bonitate aspecta statim gignitur amor, quod in aliud nisi in authorem naturae referri potest, quod dignoscitur etiam ex varijs inclinationibus quas homines a natiuitate habent ut alij ad musicam, alij ad arma, & huiusmodi procliuus sint, quod inde etiam dignoscitur quod homines in nulla requiescere possunt, nisi in illo qui huiusmodi inclinationem dedit, ut d. Aug. lib. 1. conf. cap. 1. fecisti nos domine ad te, & ideo inquietum est cor nostrum, donec quiescamus in te. unde & Plato in conuiuio. d. quod Deus in omnibus sui desiderium creauit, quod rapit mundum, & mundus rapitur in ipsum, cum nullum corpus sit pulchrum omnino si enim in vna parte formosum est in alia deforme hodie pulchrum cras deforme ergo corporis pulchritudo prima pulchritudo esse non potest unde vera & prima pulchritudo est Deus, & cum pulchritudo ametur, ut flos bonitatis cuius floris illecebris, ut esca quadam latens interius bonitas allicit intuentes, necessario omnes ad primum pulchrum, & bonum naturaliter tendunt, ut inquit Plato in conuiuio.

Tertia propositio. Cognitionis est causa amoris, probatur auctoritate Aug. 10. de Tr. in principio ubi d. nullum amare incognitum. Ratione sic, nam bonum est causa amoris per modum obiecti ut supra, sed bonum non est obiectum appetitus nisi ut apprehensum, ideo amor requirit aliquam apprehensionem boni quod amatur unde 8. eth. c. 5. & 12. dicitur quod visio corporis est causa amoris sensitiui, vel principium & contentio plato spiritualis pulchritudinis vel bonitatis est principium amoris spiritualis, quia

3. Amor causatur a cognitione.

2. Amoris causa pulchrum.

unicuique quod est sibi connaturale, & proportionatum, ergo bonum est causa amoris, non autem malum nisi sub ratione boni. D. Tho. 1. 2. q. 27. ar. 1. praterea Deus vniuersis rebus suas inclinationes & leges distribuit, ut intellectui inclinationem ad cognoscendum veritatem, voluntati cuius actus potissimus est amor, ut pulchrum & bonum amet, unde sicut obiectum visus est color, sonus auditus, sic obiectum voluntatis est bonum quod allicit cum quadam congruetia & connaturalitate, ita ut aliud non possit voluntas velle prater bonum, quod si quandoque malum & peccatum eligit, id agit sub specie pulchri & boni. Unde bene officio suo functi erga Deum patriam parentes, & amicos, diliguntur, quia boni sunt, & perfecti.

Secunda propositio. pulchrum etiam est causa amoris. probatur auctoritate Dion. 4. de diu. nom. c. 4. ratione probatur nam pulchrum est idem bono sola ratione differens, cum enim bonum sit quod omnia appetunt, de ratione boni est quod in eo appetitus quietetur, sed ad rationem pulchri pertinet, quod in eius aspectu vel cognitione appetitus quietetur, unde & illi sensus praecipue respiciunt pulchrum qui maxime cognoscitui sunt, scilicet visus & auditus rationi deferentes, dicuntur enim pulchra visibilia & pulchri soni, & sic pulchrum addit supra bonum ordinem ad vim cognoscitivam, ut bonum dicatur quod simpliciter complacet appetitui, pulchrum id cuius ipsa apprehensio placet. D. Tho. d. ar. 1. ad 3. praterea pulchritudo est velut radius illius summae pulchritudinis ideo ea admiramur & pro bono magno ducitur praterea pulchritudo corporum pulchritudinem animorum demonstrat interior. n. perfectio exterioris gignit, illa bonitas dicitur, haec pulchritudo quae est velut flos quidam bonitatis cuius floris illecebris, ut haec quadam latens interius bonitas allicit intruentes, participans summam diuinam pulchritudinem quae ad se omnia rapit ut inquit Plato in conuiuio. Ex quibus sequitur quod bonum & pulchrum causent sui amore non solum per modum

quia bonum non potest amari nisi cognitum, ergo cognitio est causa amoris. D. Th. d. q. ar. 2. Et cognitio est causa præcipua amoris & non per accidens, vt d. ibi Med. Vnde cū amor ex iudicio boni oriatur in manu nostra est, cum non admittere, nil enim in creaturis est tam excellens bonum quin aliquod malum mixtum habeat, quod nobis potest displicere.

Amor causatur à similitudine, & vt non.

Quarta propositio, similitudo est causa amoris. probatur Eccl. 3. & ex Platone in conuiuio. ratione probatur, nam ex quo aliqui sunt similes quasi habentes vnā formam, sunt quodammodo vnum in forma illa, vt duo homines sūt vnum in specie humanitatis & duo albi in albedine, & ideo affectus vnus tendit in alterum, vt in vnum sibi, & vult sibi bonum vt & sibi, & sic similitudo actualis est causa amoris amicitia, concupiscētiæ vero similitudo potentialis, probatur nam cuilibet existenti in potentia, vt huiusmodi inest appetitus sui actus, & in eius consecutione delectatur, si sit feniens & cognoscens, sed in amore concupiscētiæ amans proprie amat seipsum potius quam alium, quia vnus est sibi in substantia alteri in similitudine alicuius formæ, ideo si ex eo qd est sibi similis in participatione formæ, impediatur ipsemet à consecutione boni quod amat, efficitur ei odiosus, non vt est similis, sed vt est impeditus pro prij boni, & sic inter mercatores est rixa quia se impediūt in consecutione pro prij boni, inter superbos D. Thom. d. q. ar. 3. qd etiam similitudo sit causa amoris probatur ex Platone in conuiuio, quia simile idem quodammodo efficit, & cū homo amet se, amat etiam sibi simile, maxime vero facit animorum similitudo, vt idē Plato. d. & infra dicitur cum de effectibus amoris erit sermo.

Amor ex quibus alijs causatur.

Quinta propositio. alia passio animæ non est causa amoris vniuersalis, licet particularis esse possit. probatur nā nulla alia passio est quæ nō supponat amorē, quia omnis alia passio animæ importat motum ad aliquid, vel quietem in aliquo, sed omnis motus vel quietes in aliquo procedit ex quadam cōnatura-

litate quæ pertinet ad passionem amoris, vnde nulla alia passio animæ vniuer saliter potest esse causa amoris, potest tamē esse causa alicuius amoris vt vñ bonum est causa alterius. D. Thom. d. quæst. art. 4.

Plato tamen in conuiuio. vt ibi exponit Marsil. assignat alias causas amoris particularis d. facile fœminas viros capere & eo facilius quæ masculinam indolem induunt, & maxime eos viros qui similiores sunt viris quam fœminis, & habent sanguinem lucidiorem subtiliorem calidiorem, in quibus consistit amatoria illaqueatio. Ex maribus eos facile mulieres capere qui sanguinei sūt potissimum & quadam parte colericum rem calidiorem, in quibus consistit amatoria illaqueatio. Ex maribus eos facile mulieres capere qui sanguinei sūt potissimum & quadam parte colericum, oculos amplos habent glaucos, & nientes, maxime si caste viuunt; Irretiuntur etiam cito qui eadem complexionem sunt præditi, slegmatici in quibus domi nã pituita, nunquam melancolicis in quibus atra bilis dominatur vix capiuntur, capti nūquam fere liberant, quādo sanguineus vincit sanguineam, leue iugū est, quia similis cōplexio mutuū creat amorem, si colericus colericum durior est feruiter, vt d. Marsil. in conu. c. 9. sed quia voluntatis actus est in hominis potestate, ideo has inclinationes naturales vitare potest rationis & diuinæ legis, & gratiæ auxilio.

S V M M A R I V M.

- 1 Amor causat vniōnem.
- 2 Amoris effectus est mutua adhaesio, & quomodo.
- 3 Amare amantem est naturale.
- 4 Amor an faciat extrasum, & quō.
- 5 Amor causat zelum, & quomodo.
- 6 Amor boni conuenientis non lædit amantem disconuenientis sic.
- 7 Amor est causa omnium quæ homo agit, & quomodo.

De effectibus amoris. Cap. VIII.

Prima propositio. Amor causat effectiue vniōnem realem, eā vero quæ, est secundum affectum ipse amor dicitur facere formaliter. probatur ex Dion. c. 4. de Diu. nom. d. quod amor

D. Thom. 2. q. 27.

amor est virtus vniūna in homine, probatur nam duplex est vnio amantis ad amatum, vna secundum rem quando præfens est secundum amato realiter, alia secundum affectum quæ consideratur ex apprehensione præcedente, motus. n. appetitiuus sequitur apprehensionem, sed cum sit duplex amor concupiscētiæ & amicitia, vterq; procedit ex quadā apprehensione vnitatis amantis ad amatum, nā cum quis aliqui amat apprehendit id tanquam pertinens ad suum bene esse, similiter cum quis amat aliquem amore amicitia vult ei bonum, vt & sibi, vnde amicus dicitur alter ipse, primam ergo vniōnem facit amor effectiue, quia mouet ad desiderium & querendum præsentiam amati, vt sibi conuenientis secundum facit formaliter, quia ipse amor est talis vnio vel nexus, vnde d. Aug. 8. de Tr. c. 10. dicitur amor iunctura quædam duo copulans, vel copulare incendens. D. Th. q. 28. ar. 1. quæ iunctura est & corporum, quæ corporaliter vult quis iungi amato, & animorū, vt sit in duobus corporibus animus vnus, vnde vulgatum est id, amicorum esse idem velle & nolle, & quod amicus alter ipse est vt d. Plato. li. 6. de legibus, vnde Aug. lib. 4. cōf. c. 6. vocat amicum dimidium animæ suæ, vnde prouenit & id pitagoricum, amicorum omnia esse communia, præterea differentia est inter intellectum & voluntatem, quod cognitio perficitur per hoc qd res vnitur cognoscēti secundum suam similitudinem vnde cum intellectus res intellegit efficit eas sibi simillimas ita vt res corporales faciat spirituales, voluntas vero quando rem amat fertur ad rem, in eam se transformat, eam amplectendo & illi se copulando, quæ transformatio amantis in amatum spirituales est, & totus extra se sit, totus in amato est, & amans paulatim moritur in se, vniunt autem in amato, vnde Plato in conuiuio d. quod amantis animus in proprio corpore mortuus est in alieno viuit, dicit vero mori qui amat, quia eius cogitatio sui oblita semper in amato versatur si de se non cogitat, nec in seipso operatur; cum præcipua animi ope-

ratio sit cogitatio qui in se non operatur, nec in seipso est, quia se comitantur esse & operari, si in se non est non etiam viuit in seipso, qui non viuit mortuus est, vnde in se mortuus est qui amat; Et vbi amans non amat amantem ibi omnino mortuus est, quia vltima, non viuit in se, nec in amato, cum ab eo reijciatur, nec reuiuiscit, nisi indignatio eius suscitetur, ita Plato loco prædicto præterea cum voluntas sit animi nostri rectoris quocumque se vergit omnia seculi trahit, & ideo in amato est per intellectum voluntatem & omnes potentias.

Amoris effectus est mutua adhesio, & quomodo.

Secunda propositio; mutua adhesio est effectus amoris secundum cognitiuam & appetitiuam potentiam, & redamationem primo modo, quia amatum immoratur in apprehensione amantis, & amans dicitur esse in amato secundum apprehensionem quatenus amans, non est contentus superficiali apprehensione amati, sed nititur singula ad amatum pertinentia intrinsecus inquirere, & sic ad interiora eius ingreditur. Quo ad vim appetitiuam amatum dicitur esse in amante prout est per quandam complacentiam in eius effectu, vel vt delectatur in eo, aut in bonis eius per p̄sentiam, & si abest quod per desiderium redat in ipsum amatum amore concupiscētiæ, vel in bona quæ vult amato si sit amor amicitia. Econuerfo amans est in amato, aliter per amorem concupiscētiæ aliter amicitia, quia amor concupiscētiæ non quiescit in qualibet extrinseca, & superficiali adeptione, vel fruitione rei amate, sed querit eā p̄fecte habere quasi ad intima eius perueniens, sed in amore amicitia amans est in amato, quatenus reputat bona vel mala amici, vt sua, & voluntatem amici vt suam, vt in amico videatur quasi eadem velle & pati, quod proprium amicorum est 9. eth. quasi idem factus amato, & quatenus agit propter amicum vt propter se, sic amatum est in amate, tertio mutua adhesio inuenitur in amore amicitia secundum viam redamationis, quatenus amici seipso mutuo amant, & sibi nuncem bona volunt & operatur. D. Th. d. q. art. 2. Et vbi duo se in amato amant,

iste in illo ille in isto vivit, vicissim huiusmodi homines se commutant, & se uterque alij tribuit ut accipiat alterum, sed quomodo quis alterum habet cum se non habeat? habet se uterque & alterum, iste se habet sed in illo, ille se possidet, sed in isto, nam qui amat se amantem, in eo de se cogitantem se reperit, & se negligentia sua amissum recuperat; Idem & alter facit; mirum & id apparet, nam si quis se amisit, si per alium se redimat, per alium se habet, si per alium se habet, alterum prius ac magis habet quam se, cum se non aliter quam per alterum medium inueniat; in hoc enim vis cupidinis à Martis dissidet violentia, imperium enim & amor sic differunt, imperator per se alios possidet, amator per alium se complectitur, & uterque amantium longior à se sit, propinquior alteri, & in se mortuus est, in alio reuiuiscit, vna vero in amore mutuo mors est, reuiuiscencia duplex, quia moritur qui amat in se semel cum se negligit, reuiuiscit in amato statim ac eum ardentem reamat, item reuiuiscit cum in amato se recognoscit, & amatum se

3. Scit, ita Plato in conuenio & ibi Marf.

Amate amantem est naturale.

Ex his colligitur quod amare redamantem naturale est, & aliter faciens vituperatione est dignus prima probatur nam qui aliquem amat, ab amato bonus vir aestimatur vnde ut bonus, quod obiectum est amoris, merito redamatur, vel ut d. Platouici, amoris mater est similitudo, ergo quæ re inducit ut me amet, eadem me ad te redamandum adducit; præterea amans amati faciem, & imaginem in animo suo sculpsit, quod fit ut amantis animus speculum quoddam reddatur in quo relucet forma, amati cum ergo amatus in animo amantis se intuetur & recognoscit, amare illum compellitur, ut & infantes imagines suas in speculis osculantur, præterea amans se amato dat, & sibi se aufert, hunc ergo amatus, ut rem suam caram habere curat, secundum probatur, nam amor est id quo voluntas amantis amato conceditur quo dono nil mius esse potest sic enim omnia sua ei tradit, cum voluntatis propriæ eum domi-

num faciat, quæ omnium bonorum suorum rationem habet; nil nisi de illo cogitans, nil nisi quod amatus vult volens, & se ei omnino tradit, qui ergo sic alterius voluntatem retinet, nisi redamæ vituperatione est dignus, sicut enim si videns aliquem sui causa honore vita, vel diuitijs spoliari & ei opem non ferat, nota est dignus, sic videns aliquem extra se positum, & in seipso transfusum indignum est non redamare. Vt iterum ut cum Platonice loquar. Iustitia est, in mutuo amore non reddito vindicta, homicida est morte puniendus, at homicida est qui amatur, cum animam ab amante se separet, is item moritur, debita ergo restituitur hæc est, quando hic illi, & ille huic reddit animam quam accepit, uterque amando suam tradit, & redamando per suam restituit alienam. Vnde iure qui amatur & qui amantem non amat, homicidij est reus, imo fur, homicida, sacrilegus, pecunia à corpore possidet corpus ab anima, qui ergo animam accipit à qua corpus & pecunia possidentur, animam corpus & pecuniam accipit, vnde triplici morti est obnoxius, nisi redamet amantem. Hæc autem intelligunt de amore amicitia, non concupiscentia; quæ est fascinatio quædam apud Platonice etiam.

Tertia propositio. amor dispositiue, facit eam extasim, quæ dicitur apprehensiuæ potentie, directæ, & simpliciter extasim facit amor amicitia, & secundum quid amor concupiscentia, probatur autoritate Dion. c. 4. de diu. nom. d. quod diuinus amor extasim facit, & cum omnis amor sit similitudo participata diuini amoris, ideo extasim facere dicitur. Ratione probatur nam extasim pati dicitur quis cum extra se ponitur, quod contingit & secundum vim apprehensiuam, & appetitiuam, primo modo, quando quis ponitur extra cognitionem sibi propriam, vel quia ad superiorem subleuatus homo eleuatur ad comprehendendum aliqua quæ sunt supra sensum & rationem, quia ponitur extra connaturalem apprehensionem rationis & sensus, vel quia ad inferiora deprimatur ut cum quis in furiam cadit: secundum

4. Amor autem facit extasim, & quomodo.

Amorem appetitiuam quæ appetitus alius cuius in alterum fertur existens quodammodo extra seipsum, primam extasim facit amor dispositiue, quatenus scilicet facit meditari de amato, vsupra quia intenta meditatio vnius abstracta ab alijs, secundam extasim facit amor directe scilicet appetitiuam simpliciter amor amicitia, secundum quid amor concupiscentia; quia in amore concupiscentia amans fertur extra se, quatenus scilicet non contentus amare quod habet, querit frui quod extra se est, sed quia id bonum extrinsecè querit sibi habere, ideo simpliciter non exit extra se, in amore autem amicitia affectus alius simpliciter exit extra se, quia vult amico bonum, & ei operatur quasi curam ipsius habens. D. Tho. d. q. art. 3. Vnde extasim duobus modis contingit, vel timore terrenorum, vel mente rapta ad superna & inferiorum oblita.

Raptus tamen addit supra extasim violentiam quandam, ut d. D. Th. 2. 2. quæst. 175. artic. 1. & 2. quia extasim significat simpliciter excessum à seipso non per violentiam aliquam, sed per quandam inclinationem voluntatis cui nulla vis inferri potest raptus vero addit supra extasim violentiam quandam, id enim dicitur violentum cuius principium est extra nihil conferente vim passo. 3. eth. vnde qui rapitur oportet quod ab aliquo exteriori rapiatur in aliquod quod est diuersum ab eo in quo eius inclinatio tendit, vel quo ad finem, ut si lapis sursum feratur vel quo ad modum, ut cum velocius projicitur quam sit eius motus naturalis. sic anima primo dicitur rapi quando rapitur ad penas; secundo quo ad modum homini connaturalem, qui est ut per sensibilia intelligat veritatem, & ideo quando abstrahitur à sensibilibus apprehensione dicitur rapitiam si eleuetur ad ea ad quæ naturaliter ordinatur modo id non fiat ex propria intentione, ut contingit in somno; Hæc vero abstractio ad quæcumque fiat, potest contingere, vel propter infirmitatem secundam, quam aliqui alienationem patiuntur; vel demones vi ut patet in arreptiis, vel vir-

tute diuina, vel ex vehementia amoris, & hic est sermo de raptu cum quis eleuatur ad aliqua super naturalia cum abstractione à sensibilibus, et maxime quæ corpus à terra eleuatur tunc enim tanta fortitudine Deus animam ad se trahit ut etiam corpus deferat, ut sole terra vapores trahit, cui tractioni anima non potest resistere licet tractus ille dulcissime fiat, & corpus velut mortuum manet, & calore destitutum, & sic eleuatus homo a terra secreta Dei intuetur quæ nemo recensere valet nisi expertus, & inde terrena omnia ei vilescunt.

Hæc extasim etiam in Deo inuenitur, ut docet Dion. ca. 4. de diu. nom. non quod in summa illa sapientia aliqua mentis alienatio inueniatur nec quod aliquid sine præuia consideratione peragat, sed quia diuina virtus & bonitas ad varios effectus deriuatur per creaturam gubernationem & suauem omnium rerum dispositionem accipiendo sic zelum profertenti amore Dei erga nos, & sic est in eo, ita accipitur. Ex 20. ego Deus zelotes. Cant. vlt. fortis est ut mors dilectio, ita ut nec morte superetur. Ex hac extasi varij etiam alij in amantibus effectus sequuntur cum enim in perpetua sint amati cogitatione & cura, calor à ventriculo auocatur ad cerebrum, vnde oritur cruditas & sanguinis exhaustio, in ore pallor, anhelitus compressio, ex animi intentione suspiria, maxime ad intentionem vel mentionem rei amate, quasi sic graui onere leuentur, & quæque lacrimæ exeunt, nam ex calore illo capitis liquefit humor à cerebro distillans per oculos, canunt quandoque ad recreandum animam defessum, intentissime rem amatam expectant, nec alio cogitationem oculos ut verrunt, modo frigent modo feruent, nec sciunt loco consistere, frigent quia à calore proprio deseruntur, hoc sequitur timor, calent si Deum diligunt, cum superni radij srigoribus accendantur, calorem adata sequitur, ideo timidi & audaces sunt, ex timore ad opera grandia insurgunt quæ vires & ingenium excedunt, res magni animi aggrediuntur pericula subeunt, & etiam auari patrimonium fundunt superbi

perbi se demittunt, & fortissimi timent amari aspectum, suspirant etiam quod seipfos perdunt, gaudet quod in melius quoddam se transferunt & quid agant ignorant vel quærunt, Deum enim ignorant, cuius sapor occultus odorem quendam sui dulcissimum operibus suis inseruit, vt inquit Plato in conuen. & ibi Marfil.

5 **Amor cau-
sarzelum,
& quō.** Quarta propositio. zelus ex amoris intentione causatur, aliter tamen in amore amicitiae, quam concupiscentiae primum probatur, nam quanto aliqua virtus intensus tendit in aliquid, fortius repellit omne contrarium cum ergo amor sit quidam motus in amatum, intensus amor quærit repellere. omne sibi repugnans, secundum probatur nam in amore concupiscentiae qui intensus aliquid concupiscit, mouetur contra id quod repugnat quietæ fruitioni eius quæ amatur, & sic viri dicuntur zelare uxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas quam in vxore quærunt, sic qui quærunt excellentiam mouentur contra omnes qui excellere videntur qui est zelus inuidiæ; sed amor amicitiae quærit bonum amici, vnde qui est intensus facit moueri contra omne id quod repugnat bono amici, & sic dicitur quis zelare pro amico, quando repellere studet quæ contra eum sunt, sic etiam quis zelat pro Deo, quando secundum posse conatur ea repellere quæ sunt contra honorem Dei. vt 3. reg. 19. zelatus sum pro domino exercituum, zelus domus tuæ comedit me & Nu. 25. D. Th. d. q. art. 4.

Notandum autem, vt ibi d. Gaier. quod zelus sumitur dupliciter, primo casualiter pro seruati dilectione, & formaliter pro tristitia deficitium sibi vel amicis, vt d. Arist. 2. Rhet. cap. 1. & hoc secundo modo dic sumit D. Th. pro metu vel tristitia ne aliquid desit sibi in amore concupiscentie vel amicis in amore amicitie.

Notandum esse bonum, quod quis amat vel perfectum quod potest à multis simul possideri, vt cognitio veritatis & de huiusmodi non est zelus, quia nemo inuidet alij cognitionem veritatis, nisi quatenus is ex hoc præ alijs hono-

ratur, aliud bonum imperfectum, vt honores & delectationes, & sic ex amore talis boni quado est inordinatus generatur zelus. Notandum etiam quod differt zelus à zelotipia nam secundum est zelus de forma aliqua quam quis concupiscit, zelus vero est nomen commune, & significat tristitiam quæ causatur ex eo quod quis poritur bono quod alius cupit.

6 **Amor bo-
ni conue-
nientis ne
legit ama-
re, discon-
uenientis
sic.** Quinta propositio, amor boni conuenientis non legit amantem, disconuenientis sic, & etiã ex parte materiali potest esse lesius, probatur primum ex Dion. 4. de Diu. nom. d. quod singula se amant contentiuè, id est conseruatiuè. Ratione probatur nam amor significat quandam coaptationem appetitiuæ virtutis ad aliquod bonum, vt supra sed nil quod coaptatur ad aliquid quod est sibi conueniens, hoc ipsum legit, sed magis melioratur. Ratio secundi, nam quod coaptatur ad id quod sibi non conuenit legitur, vnde homo maxime melioratur per amorem Dei, deterioratur vero per amoré peccati, & id intelligitur de amore quo ad id quod est formale in ipso, quo vero ad id quod est materiale in passione amoris, quod est aliqua immutatio corporalis, potest esse quod amor sit lesius ob excessum immutationis, vt contingit de sensu & de omni actu virtutis animæ, qui exercetur per aliquam immutationem organi corporalis. Vnde amori tribui possunt. 4. effectus proximi. scilicet liquefactio, fructio, languor, & feruor. liquefactio opponitur congelationi, quæ enim congelata sunt in seipsis constricta sunt, vt non possint de facili subintrationem alterius pati, ad amorem vero pertinet quod appetitus coaptetur ad receptionem boni amati, prout amatum est in amante, vnde cordis congelatio vel duritia est dispositio maxime amori repugnans, liquefactio vero importat quandam cordis mollificationem qua exhibet se cor habile, vt amatum in ipsum subintraret, si ergo amatum fuerit præsens, & habitum causatur delectatio vel fructio, si vero fuerit absens consequuntur duæ passionēs scilicet tristitia de absentia quæ insignificatur per languorem, vnde Tullius. 3.

7 **Amor est
causa om-
nium que
homo ag-
git, & quo
modo.** Tusc. Tristitiam ægritudinem vocat, sequitur etiam ex absentia amati, desiderium intensus de consecutione amati, quod significatur per feruoré. D. Th. d. q. 28. ar. 5. in corp. & ad primum. Et de languore loquitur sponsa Cant. 2. si pare me malis quia amare languero, & Cant. 5. qui effectus ex amore oritur quando enim amatum ab amante longius recedit, amans desiderio naturali ac cogitatione rem amaram prosequitur & ideo minus corpori suo communicat, & ideo corpus vel de relinquit vel languidum ita ac infirmum reddit, vt id apertis signis perspicuum appareat, quia vt vulgo dicitur, ibi anima magis est vbi amat quam vbi animat. vnde puenit pallor faciei, cordis subiti motus, & huiusmodi.

Sexta propositio. amor est causa omnium quæ homo agit, probatur ex Dion. c. 4. de Diu. nom. d. quod propter amorem boni omnia agunt quæcunq; agunt, ratione probatur nam omne agens agit ob aliquem finem, finis vero est bonum amatum & desideratum vnicuique nemo enim intendens ad malum operatur, vnde patet quod omne agens, agit quamcunq; actionem ex aliquo amore. D. Th. d. q. ar. 6. Et de hoc est actum supra in principio. Hæc de amore.

S V M M A R I V M.

- 1 Amor qualiter secundum sacros & philosophos curetur, spiritaliter & corporaliter.
- 2 Amor, secundum medicos, vnde causatur, quomodo cognoscatur amans, & vt curetur.

De curatione amoris. Cap. IX.

1 **Amor qua-
liter secū-
dū sacros
& philo-
sophos cu-
retur.**

Vratur autem amor concupiscentiae multis modis primo, modo naturali per temporis interuallum. sicut & alij morbi, vt enim in vita puritas manet, dum in venis tabifici sanguinis sex remanet, vel falsedo dum pituita viget in membris, sic fascinatiō amantium cordi infixa, à corde in ve-

nas ab his in membra pertransit, qua purgata amantium cessat inquietudo, quod in omnibus longum spatium exigit. at in melancholicis longissimum; Ad denda est huic purgationi naturali diligens artis industria, & præcipue cauendum ne lumina luminibus iungantur, sanguis enim in adolescentia subtilis est & clarus calidus & dulcis, qui similes sibi radios per oculos ceu vitreas fenestras emittit, radius ab oculis emissus vaporem spiritualem secum trahit, & hic vapor sanguinem, vnde lippos oculos habentes radij sui emissionem sibi proximis simili morbo laborate cogunt, virulentus enim aculeus oculi in aliquem intentus, sanguinem vaporem illum, qui spiritus, dicitur intendit, & transuerberat oculos, & cum à corde percutientis mittitur, hominis percussis præcordia, vt regionem propriam repetit, cor vulnerat, & in eius duriori dorso hebescit & redit in sanguinem, peregrinus hic sanguis à faucij hominis velut natura alienus sanguinem eius proprium inficit, infectus sanguis ægrotat, & sic aspectus adolescentis fascinat seniore, contra non ita, nisi cor eius ob infantiam sit molliissimum, vnde fascinat senior & clamat sanguinem suum repetens in adolescente manentem, vt de Iphis & Phedro Plato in conuiuiō tradit.

Vtterius animus pluribus grauibus negotijs applicandus, sæpe sanguis minuendus, vino claro vtendum, sæpe etiã multum bibendum, vt veteri sanguini venenato nouus accedat, exercitatione vsque ad sudorem vt præstat, & ea adhibenda quæ ad cordis & cerebri præsidium phisici adhibent & peccata confitendo frequenter, cum detur gratia, qua restituit tétationibus, curatur & amor sensus auocando à re, & cogitationem, peruerse amata, ex usu enim concupiscentia fit ardentior. Gen. 3. proderit et considerare defectus qui sunt in re amata, & mala quæ afferit amor peruersus, scilicet iniurias, inimicitias, bella &c. vt d. Cic. 4. Tusc. proderit etiam animum vsupra in alijs occupare, cum amor sit otiosorum negotiorum, teste Diog. lib. 6. & ad vere amabilia, Deū scilicet

conuertendus, vt d. etiam Cic. 4. Tuscul. & infra habetur considerando etiam amorem peruersam vitam breuiorem reddere cum ex vsu frequēti venereorum calor naturalis minuat & humidum exsiccat vt de mors aduenit.

Hęc curatio est corporalis. Spiritualliter vero curatur amor, cū Platonice loquēdo, ex cōsideratione diffinitionis quę est, quod sit pulchritudinis desiderium, at pulchritudo nā est corporeum quiddam sed spirituale, nam vt corpus sit pulchrum, oportet vt membra corporis suo loco sint sita, & paribus intervallis oculi naso sint proximi, paribus aures distēt ab oculis, requiritur etiam partium modus, vt tres nasi in longum dispositi totius vultus impleant magnitudinem aurium vtrarumque semicirculi iuncti oris aperti. circulum faciāt, & idem coniunctio superciliorum efficiat, lōgitudine nasi longitudinem labri compleat, & auris similiter, duo oculorum orbis, vnum oris equent hiatum, octo capita corporis proceritatem comprehendant & eandem monstrent brachiorum. in latum extensio, & crurum similiter ac pedum, & vt linearum attractus & colorum sint artificiosi, quę omnia licet sint in materia tamē vlla pars corporis esse non possunt, ordo. n. membrorum nil est, cum sit decens partium intervallum, distātia vel nil est, vel inane, vel tractus linearum, lineę cum careant latitudine & profunditate corpora esse non possunt, ergo, præterea corpora nulla omni ex parte formosa, ergo, vterius placet animo alicuius personę species, non vt est in materia sed vt eius imago per visum ab animo, capitur imago illa in visu & animo cū sint incorporei, corpus esse non potest, vterius pulchritudo de corpore simpliciter dici non potest, cum dicatur de sono ergo, præterea pulchritudo corporis est si mulachrum participatum diuinę pulchritudinis in diuina excellentia existentis, qui ergo corpus intuetur si ferino id appetitu conspicit, feram induit, si tantummodo species & lineamenta contemplantur obtusus est, ergo oportet vt mulachrum ad prototypum referat

& in eo diuinam pulchritudinem admiretur suspiciat & amet, quo amore accensus cum sponsa langueat, & in extasim prorumpat.

Quod si hęc sacra & philosophica monita non sufficiunt, ad medica est recurrendum, nam etsi voluntas non moueatur necessario ab appetitu sensitiuo, cum sit domina sui actus, & proinde sit domina suę volitionis, & sic possit repellere malas cogitationes, nec eis assētere & proinde rationi subijcere appetitum sensitiuum, vt inquit D. Tho. 1. 2. q. 9. art. 2. & q. 17. art. 7. si tamen passio sit vehemens, quo ad inclinationem potest turbare voluntatis imperium vsupra est dictum, & probat. D. Th. 2. 2. q. 95. & 1. 2. q. 71. art. 2. ad 3. q. 75. art. 2. ad primum q. 77. art. 1. licet vires sensitivę obediant rationi. 1. de anima. 1. 42. 47. & 1. eth. c. vlt. D. Th. ibi, & motus appetitus sensitivi non sit peccatum, nisi voluntas ei assentiat. ex Conc. Trid. sess. 5. & probat Valentia. 1. 2. disp. 6. quęst. 4. puncto. 2. & sequitur etiam Galenus, qui cum in lib. quod mores animi temperaturę corporis sequantur, dixisset, mores sequi naturam corporis temperaturę, postea tamen li. artis Medicinalis, ca. 3. 6. d. intelligi tantum quo ad naturam, & inclinationem, non autē quo ad ea quę ex philosophia comparantur, & sic quo ad ea quę pertinent ad voluntatem, ideo optimum est adhibere medica remedia ad moderandas passiones sensitivas, quę sunt actus corporei organi prout facit ecclesia ieiunia iniungendo, vigiliis, & huiusmodi ad carnem domandam, vt per ea caro maceretur, & per huiusmodi actus poenitentię homo mercatur donum castitatis à Deo impetrare, & à carnis impugnatione liberari. vt inquit. Cassia. collat. 1. 2. c. 4.

Hęc autem vt aptius intelligantur, notandum in proposito, de amore cum medicis & poetis loquēdo, quod amor est quidam affectus animi, cum inrensā cogitatione desiderio & sollicitudine ad aliquam rem placitam obtinendam. vt d. Gal. de simpl. med. lib. 1. c. 16. & vocatur à poetis dulcis & amarus, quia initio blanditijs delectationem & tranquillitatem

quillitatem magnam promittit, sed iteritos eo acerbam vitam ducere facit: vt dicit Virgilius.

Quid iuuenis, magnum cui versat in o sibus ignem,

Durus amor, nempe abruptis turbata procellis

Nocte natat cæca secus freta, &c.

Et discordias gignit, ob quod fabulosè dicit Aristophon eum de cælo detruisum, eo quod discordias inter Deos fereret; & idem hominem reddit ratione orbatum, ob quod Poetę finxerunt Iouem in tantum animal lasciuum, & furibundum esse conuersum, & ex eo bella, euersiones regnorum, & ciuitatum, incendia, & alia innumera mala oriuntur: vt inquit Euripides pingitur etiam Arctiferus, alatus, celer, vt inquit Orpheus in himnis,

Iucundum, magnum, gratum cantantur amorem,

Arctiferum, alatum, celerem, flammisque potentem.

Describitur etiam puer sine veste, cæcus, quod homines amentes reddat, & cæcos i via rationis: vt inquit Marulus: Quis puer hic? Veneris plenę quę cauta pharetrę;

Non bene prouisus certaq; arma mouet.

Cur sine veste Deus? simplex puer odit operum.

Vnde puer? pueros quę facit ille senes;

Quis pennas humeris dedit? inconstantia, quare

Nulla Deo frons est? signa inimica facit.

Quę fors eripuit lucem? immoderata libido;

Cur macies? vigilis cura dolorq; facit.

Quis cæcum præit? ebrietas, sopor, otia, luxus.

Qui comites? Rixę, bella, odium, opprobrium, vt casus Leandri, & Heros, Helenę raptus, Didonis calamitas, Medę impietas, Aegisti & Clitemnestrę funestus euentus, & Pirami ac Tisbes, & aliorum innumerosorum, ostendunt. Vel alatus fingitur ad notandum inconstantiã hominum Amantium in rebus bonis eligendis, Sagittę illi tribuuntur, ob supplicia quę infanti aman-

tes patiuntur; cæcus describitur ob turpitudines quę ab hominibus suę dignitatis, oblitis committuntur; cæcus ad explicandam turpitudinem libidinorum.

Sed vt hęc poetica relinquamus, ad medica est faciendus recursus. Amor habet sedem in hepate, qui est officina sanguinis, vnde sanguinei magis ad amorem sunt proni, & magis viri, quàm mulieres, hęc tamen amore captę, difficilius sanantur, quia post amissam honestatem solo desiderio aguntur, & appetitur.

Causę amoris procaciticae sunt, otium, lasciuia, nimia delitię, solitudo, lectiones amatorię, sermones blandi, ioci, soni musicales, cantilenę, choreę, mundities, habitus corporis comprus, pulchritudo visa, vel audita laudari, risus iuuenilis, intuitus lasciuus, adulationes, ebrietas, crapula, munuscula, & huiusmodi: vt dicit Ouidius lib. de remedio amoris,

Otia si tollas, perire cupidinis arcus, & alius.

Vina, lauacra, venus mortalia corpora frangunt.

Causę antecedentes sunt obiectum delectabile imprimens suam speciem in virtute imaginatiua, & astimatiua; secundò, ventriculus cerebri in quo viget astimatiua; tertio, assidua cogitatio de obiecto placito, & delectabili; quarto, felicitas quam patiens sibi proponit si obiecto illo vti liceat.

Causa coniuncta est mala complexio melancholica à dictis causis inducta & confirmata, per quam facultas imaginatiua malè imaginatur, & cogitatiua malè cogitat, & sine ordine rationis iudicat, faciendo quę amentes faciunt pernoctando ante fores amaretę, algorem, frigus, æstum, & sitim patiēdo, & bona sua dilapidando, & huiusmodi mala patiēdo.

Signa huiusmodi affectus sunt, color citrinus, profunditas colorum, eorum siccitas, & priuatio lacrimarum, motus assiduus palpebrarum risibilis, quasi aspiciat rem delectabilem, vel audiatur cantilenas ob animum fixum cir-

ea amasiam, anhelitus multæ interfectionis cum suspirijs, cum anima sit abstracta in cogitatione rei amatæ. Audiens cantilenas disponitur ad risum, & lætitiã, si de recenti habet gratum nuntium munus vel symbolum amoris amatæ, vel ad fletum, & tristitiã si certus est se repudiari, & alium ei præponi, omnia eius membra ob assiduas meditationes arefiunt, & marasmo afficiuntur, præter oculos qui graues magni & turgidi fiunt, graues ex humoribus melancholicis ad eos defluentibus, & resolutionem spirituum ob multas vigilias, magni ob continuum motum attrahentem, nullum etiam in suis gestibus ordinem feruat, nec decorem, nunc manus agitando, nunc pedes, nunc sedendo, nunc surgendo, modo se prosternendo, vel attollendo oculos, vel humi deprimentes, & insulsa loquendo, & si in suis cogitationibus profundatur, actio animæ & corporis corrumpuntur, quia animam sequitur corpus in suis actionibus, anima verò imitatur corpus in suis passionibus cum mores animi sequantur temperaturam corporis naturaliter; vnde anima secundum temperaturam corporis biliosam mouetur ad iram, secundum sanguineam ad gaudium, &c. secundum tamen mores, & habitus acquisitos per philosophiam, vel bonam educationem, anima non sequitur temperiem corporis, sed disciplinam. Ex pulsu etiam dignoscitur si quis amat, vnde si medicus illum tangendo, & memorando nomen, cognomen, artem, ætatem, &c. eius de qua suspicatur, ad nomen eius fiet pulsus diuersus: vt dicit Galenus ad Posthumum, cap. 6. & intersectus, & patiens in faciem mutabitur ad diuersum colorem.

Qui hanc verò speciem melancholice patiuntur, nisi citò eis succurratur, maniaci fiunt, & marasma consumpti moriuntur.

Cura porro his hæc est adhibenda, primò stultendo ne patiens assiduis cogitationibus immergatur, & idè ad sint amici dilecti, & eloquentes, qui

verbis mellifluis læniant ægrum, & ad lætitiã inducant, spatietur æger per hortos amenos floribus refertos, & propè fontes claros, & flumina, & soni ac cantus adhibeantur: cibi sint humectantes, nisi affectus sit ex retentione spermatis, tunc enim ieiunium conferre potest. Vinum odoratum sit & temperatum, adhibeatur & balneum paruæ moræ ex aqua dulci tepida, in qua flores maluarum, & violarum decocti sint, cauendo sudorem nimis exiccantem, somnus etiam confert, & vigilans occupetur ruri circa arborum insitiones, & hortos, venationes & aucupia, vt dicit Horatius: Amite leui rara tendat retia,

Turdus edacibus dolos, Pavidumq; leporem, & aduenam laqueo gruem,

Iucunda capret præmia.

Quis non malorum quas amor curas habet, hæc inter obliuiscitur? in vrbe assiduo occupetur in sedandis litibus, magistratibus exercendis, vel in re familiarum, otium vitando: vt dicit Ouid. Otia si tollas, petiere cupidinis arcus; &c.

Iuuat porro summopere pergere ad regiones longinquas vbi varia cõspiciat: vt monet Quidius,

Cum semel exierit ceterum solatia vitæ, Et rus, & comites, & via longa dabunt. Prodest etiam adhibere vetulam prudentem quæ amasiam in re aliqua leui carpat, quæ vera sit, absque eius tamen infamia, vel suorum, & aliam magis laudet, quæ mereatur, quæ si non profunt, coniungatur matrimonij vinculo cum, amata, si per leges licet, aliter vt insipiens verberetur ab habente potestatem, patre scilicet, vt corrigatur cum debito moderamine.

Quod si ex amore adnenerit, curetur, vt infra cap. de tristitia, in sermone de cura melancholice ex mania, habetur.

S V M M A R I V M.

- 1 Odium quid sit, vnde causetur, & vt diuidatur.
- 2 Odium causetur ex amore, & quomodo.
- 3 Odio an quis se habeat.
- 4 Odio bonum an possit haberi, & qualiter, & quid non.
- 5 Odio haberi an possit Deus ab homine.
- 6 Odium circa quid sit.

De Odio. Cap. X.

D. Tho. 1.
2. q. 29.

Prenotandum est, quòd odiũ est dissonantia quædam appetitus ad id quòd apprehenditur, vt repugnans & nocuum, quo pacto ouis odit lupum, vt sibi nocuum.

I
Odiũ quòd fit, & vnde causetur, & vt diuidatur.

Secundò, notandum, quòd odium diuiditur in odium concupiscentiæ, & inimicitie; primum dicitur offensio, vt repugnans, & sic odio habentur flagella, fames, sitis, &c. Secundum dicitur, quo optatur malum alicui, vt nocuo, & inimico, & non solum ipsa odio habetur afflictio, sed etiam ipse affligens; in priori verò casu sola afflictio, & odium concupiscentiæ comparatur amori concupiscentiæ, quo quis cupit ex alio bonum sibi, & ei opponitur; odium verò inimicitie amori amicitie quo quis cupit bonum amico non ob se, sed ob illum, & ei opponitur, & idè cum quis auersatur detestatur, & fugit; quibus notat.

Prima sit propositio. Causa, & obiectum odij est malum; probatur, nam vt bonum est causa amoris, sic contra malum odij. Secundò, vt amor est consonantia quædam appetitus in id quòd vt conueniens apprehenditur, sic odium est dissonantia appetitus erga id quòd vt malum, & nocuum apprehenditur: vnde vt id quòd conueniens iudicatur boni rationem habere dicitur, sic quòd videtur dissonum habet

mali rationem, ergo vt bonum est obiectum amoris, sic malum odij. Dicitur malum esse causam odij, non malum simpliciter, sed vt malum huic, & non vt ens, sed vt tale ens, verbi gratia, percutiens non est odio percussus, vt ens, sed vt tale ens, scilicet lædens. Et vt conuenientia est causa amoris, vt supra est dictum, sic dissonantia odij; vnde vt in corpore conuenientia humorum est causa sanitatis, sic dissonantia ægritudinis, & vt sic odio habetur, sensus ipsi oderunt quæ sibi repugnant, vt nimium sensibile, & huiusmodi, de quibus Tomo secundo Tractatu de anima. Sensus etiam interiores, maximè imaginatio mali causat odium, & vt veritas amatur, sic mendacium odio habetur, nisi lepide sit compositum, conuersationis etiam dissonantia causat odium, ita vt pauci reperiantur qui simul versando in aliquo non lædantur, nisi ratione & prudentia moderetur, maximè verò voluntaria offensio grauius odium parit, cum & intimius penetrat, vt dicit hic Medina.

Secunda propositio. Odium causatur ex amore, probatur ex August. lib. 14. ciuit. cap. 7. & 9. d. omnes affectiones causari ex amore.

Ratione, nam odium consistit in dissonantia, vt amor in conuenientia, oportet verò in quolibet prius considerare quid ei conuenit quàm quòd repugnet vt corruptiuum, & sic amor est prius odio, & sic nil odio habet nisi per hoc contrariatur conuenienti, quòd amatur, & secundum hoc omne odium causatur ex amore. Non tamen odium est fortius amore, quia malum non agit, nisi in virtute boni, ex Dionis. cap. quarto de diuinis nominibus. & etiam quia effectus non potest esse fortior sua causa, sed recessus à malo ordinatur ad bonum, vt ad finem; quandoque tamen odium est fortius, tum quia est magis sensibile, cum magis immutet sensum, vnde & amor magis sentitur in absentia amati, ex August. libro decimo de Trinitate, capitulo duode-

2
Odiũ cau-
satur ex
amore, &
quomodo

cimo; vnde repugnantia eius quod oditur est magis sensibilis, quam conuenientia quæ ex amore oritur, tum quia secundum diuersitatem bonorum est diuersitas amorum in magnitudine, & paruitate, vnde odium quod correspondet maiori amori magis mouet quam minor amor: vt dicit hic Diuus Thomas articulo tertio.

3 Tertia propositio. Nemo per se loquendo potest se odio habere, per accidens tamen id potest; primum probatur Ephes. quinto dicente: Nemo carnem suam odio habet. Odio an quis se habeat.

Ratio primi, nam quisque appetit id quod bonum sibi iudicat, & nil nisi sub ratione boni potest appetere, vt dicit Dionysius quarto capitulo de diuinis nominibus; ergo quisque amat se, quia id iudicat bonum.

Ratio secundi, nam quis potest sibi optare malum sub ratione boni, licet in se sit malum. Secundò, nam multi homines odiunt se secundum quod sunt, idest, secundum mentem, & rationem, dum peccant, & amant tantum secundum corpus. Ex quibus sequitur, quod homo non potest desiderare non esse per se, & absolute, etiam si sit damnatus, quia non habet rationem boni, & sic non est eligibile. Secundò considerari potest non esse, idest, habere remedium per quod à miseria liberatur, & sic optatur non esse; & sic intelligitur id Hieremias vigesimo.

Maledicta dies in qua natus sum, & Job cap. tertio. Pereat dies in qua natus sum.

4 Quarta propositio. Bonum in vniuersali, nec in particulari potest odio haberi, si enim in particulari odium boni surgit est ob malum mixtum; nec ens, nec verum, potest odio haberi in vniuersali, in particulari tamen ens & verum potest odio haberi per accidens. Odio bonum an potest sic haberi, & qualiter, & quod non.

Primum, probatur ex Dionysio quarto cap. de diuinis nominibus dicente:

Nil amari nisi sub ratione boni; Secundum probatur, dissonantia est causa odij, conuenientia verò amoris, in ente autem & verò omnes conueniunt. Tertium, probatur, nam ens vel verum potest contrariari voluntati, vel bono amato: primò, vt veritas est in rebus, quia homo nolle eam ibi esse; secundò, vt veritas est in ipso homine qui nolle scire vt liberior peccaret, & sic odio habetur; tertio, quatenus veritas est in intellectu alterius, dum quis odit quod aliquis sibi dicat veritatem, & eum reprehendat.

Quinta propositio. Deus non potest ab homine odio haberi secundum suam essentiam apprehensus, secus si apprehenditur per effectus voluntati suæ contrarios.

5 Odio haberi a potest Deo ab homine.

Ratio primi, probatur ex Dionysio capitulo quarto de diuinis nominibus dicente: Omnibus amabile est primum bonum, & pulchrum, at Deus est talis, ergo. Secundò, nam Deus per suam essentiam est ipsa bonitas, quare nullus odio habere potest. Tertio, nam in Deo nulla est ratio imperfectionis, vel odij, ergo, & certum est quod si homo facialiter videt Deum, vt beati, non potest exire in actum odij Dei, quia tunc obiectum, quod mouet voluntatem est vniuersale bonum, & ratio summi boni aperte videtur, & nullus est timor nocimenti.

Ratio secundi, nam prout Deus punit aliquem, sic ratione effectus quandoque odio habetur, & etiam vt author terminatiue talis effectus.

E conuersò, odium in Deo cadit erga peccatores, quatenus vult malos perire, & eis vult malum sub ratione mali; quod tamen odium non est ex malevolentia, vel indignatione, sed ob bonum iustitiæ.

Sexta propositio. Vniuersale abstractum, vt nocium potest à sensitiua parte odio haberi, vt nocium, & malum, vt ouis lupum, & quisque furrem, & calumniatorem; vt dicit Aristot.

6 Odium circa quod fit.

stot. 2. Rhetor. Ira verò est semper circa particularem, & iniuriantem: quo verò ad partem intellectiuam, potest odium in ea esse & in vniuersali, cum intellectiua pars sit comprehensiuua vniuersalium.

S V M M A R I V M.

1 Odium quomodo curetur, & rationes ad id.

De remedijs odij. Cap. XI.

1 Odium quomodo curetur.

CVM odium ex duplici capite ortum habeat, concupiscentiæ, vel inimicitia, vt supra est dictum; primo capiti remedia adhibeantur cogitando infirmiores, & huiusmodi prouenire ex peccato primi parentis, vt radice, & idè æquo animo ferenda, cum culpa propria non proueniant, & si quandoque huiusmodi ex peccato oritur personali, æquanimiter tolerandum poenitendo de peccato, quod pro malo citò transitorio perpetua inferni mala sint vitanda, & etiam purgatorij, cum flagella huius vitæ profint ad satisfaciendum Deo pro peccatis, vt abundè habetur Tomo 4. Tract. de Poenitent. cap. de satisfactioe, si tamen patienter tolerentur, aliàs hic nocent & in futurum, & commemorentur bona quæ ex flagellis aduersitate proueniunt, vt quæ couertunt homines ad Deum; vnde Nabuchodonosor flagellis doctus dixit. Scio, quod sit Deus; & conuerso, prosperitates à Deo auertunt, vt David, qui dum Saulis persecutiones fugiebat, Deum timebat, ac post quam pacifice regno est potitus, & adulterium, & homicidium commisit. 2. Reg. 11.

Consideretur etiam Deum iniuste afflictos sæpè visitare, & è malis eruere; sic Daniele à lacu leonum eripuit. Daniel quattodecimo. Populum Israelis de manu Pharaonis, Loth de Sodomis. Genes. vigesimo. Tobiam de cæcitate. Tob. vndecimo. vt inde cognoscatur.

scat qui tribulatione vexatur, eam esse medicinam, quæ nos Deo gratos reddit, qui & vbi opportunum existit, ex ea tribulatione homines sæpè eripit, & ex alijs quæ de hac re Tract. de patientia habentur.

Quò ad alterum caput consideretur inimicum non esse odio habendum, ex Domini præcepto. Matt. 5. Diligite inimicos vestros, tum quod eiusdem nobiscum sint naturæ, iisdem sacramentis refecti, eandem expectantes beatitudinem, vbi summa est pax tranquillitas, & animorum cõmunio, & quod inimici nobis nocere non possunt, cum ea quæ sunt hominis bona vera, animi scilicet virtutem, quæ rectè sentitur de Deo, & rectè inter homines agitur nobis auferre non possint, cum & inimici nobis viles sint, quod nos cautos reddant, vt à peccatis caueamus, ne ab ijs causemur, quòd nobis patientiam impertiant virtutem tam insignem.

Tum quòd nil eueniat sine Dei permissu. Amos tertio. quòd ad malum attinet poenæ; vt ergo non est quòd irascamur medico qui potionibus amaribus nos sanat, sic nec inimicis qui vt Dei instrumentum nos perficiunt, & à malis culpæ purgant.

S V M M A R I V M.

- 1 Concupiscentia quid sit, & quid eius nomine veniat.
- 2 Concupiscentia quomodo diuidatur.
- 3 Concupiscentia est solum in vi concupiscibili, & in appetitu sensitiuo.
- 4 Concupiscentia est passio specialis.
- 5 Concupiscentia alia est naturalis, alia præter naturam.
- 6 Concupiscentia an sit infinita.

De Concupiscentia. Cap. XII.

Obseruandum est nomine concupiscentiæ intelligi, primò vim concupiscendi, quæ concupiscibilis

D. Tho. 2. q. 30.

Concupiscentia quod sit, & quod eius nomine veniat.

lis dicitur, & est præcepta portio appetitus sensitivi, & distinguitur ab irascibili. Secundò, intelligit fomes, vel prava inclinatio naturæ corruptæ in malum, quæ dicitur lex peccati, vel lex membrorum, repugnans legi mentis, de quo Rom. 7. Tertio, intelligitur prava affectio, vel eius actus, quo caro concupiscit aduersus diuina præcepta, quæres, quæ sunt carnis non Dei, ex qua peccatū oritur, de quo Iacob. 1. Concupiscentia cum conceperit parit peccatū. & 1. Io. 2. Omne quod est in mundo, vel est concupiscentia carnis, vel oculorum, vel superbia vitæ. In hoc verò loco accipit, primo modo pro vi concupiscibili appetitus sensitivi, quæ est communis cum brutis, & fertur in bonum verum, vel apparens, nec semper est peccatum, & diffinitur quod sit appetitio boni secundum sensum, quod conductibile videtur, vel vt id sensus assequatur, & differt ab amore, nam amor est prima inclinatio in bonum, ex qua oritur desiderium, vel concupiscentia; & postea spes consequendi, & demum delectatio cum adest, & hæc concupiscentia ex peccato est, sed sine peccato post baptismum, quando non adhibetur consensus cordis vt regnet, nec membra quibus velut armis impleatur, quod. i. i. ber, vt obseruat Aug. de nupt. & concupiscentia. c. 22. & c. 27. & est poenæ peccati, vt idem d. in Pl. 70. Conc. 2. vbi verò simpliciter in sacris literis sermo est de concupiscentia, & tacetur quid concupiscatur, intelligitur de mala, vt idem obseruat in Pl. 118. conc. 8. in vers. Concupiuit anima mea, vbi d. aliam esse bonam concupiscentiam, quæ concupiscit domini iustificationes aduersus carnem, & aliam malâ, qua caro concupiscit aduersus spiritum, voluntate consentiente, mala qua diuitiæ, & voluptates optantur; bona qua Deus concupiscitur, vt idem d. Pl. 61. vers. Nolite sperare super iniquitatem, & mala concupiscentia frenanda, & cogenda seruire spiritui: vt idem d. lib. 15. ciu. c. 7. propè fin. & concupiscentia spiritus prosequitur bona spiritus, & animi; concupiscentia carnis bona corporis caduca & incerta.

Vterius diuiditur concupiscentia in naturalem, & præter naturam: naturalis qua appetuntur necessaria vitæ tuendæ, vt cibus, potus, vestimetum, domus, medicina, & huiusmodi; secunda qua appetuntur apprehensa, vt conductibilia, præter id quod est necessarium naturæ, vt cibus lautus, & potus exquisitus, ornatus superfluus, nobilitas, decus, fama, dignitas, gloria, & huiusmodi, & hoc modo homo res omnes magis quàm bruta appetit, nisi ratione moderetur, vt d. Plin. lib. 11. hist. nat. His notat.

Prima sit propositio. Concupiscentia est tantum in appetitu sensitivo, & vi concupiscibili; probatur ex Dam. li. 2. c. 12. Ratione probatur, nam concupiscentia est appetitus delectabilis, duplex verò est delectatio voluntatis, & alia boni secundum sensum, prima est animatantum, & ea appetuntur spiritalia: secunda est animæ & corporis, vnde & dicitur concupiscentia, quasi simul capere, quod scilicet anima & corpus simul capiunt; corpus verò appetit per vim animæ deriuantem in sensum, ergo concupiscentia est in appetitu sensitivo, & ea bona sensibilia quis prosequitur.

Secunda propositio. Concupiscentia est passio specialis.

Ratione probatur, nam mouet appetitum bonum sensibile, dum est abiectus speciali modo per affectum, vt tendat in ipsum, si enim sit præsens facit appetitum in eo quiescere, & delectari.

Tertia propositio. Concupiscentia diuiditur in naturalem, & præter naturam, probatur 4. Ethic. c. 11. & 1. Rhet. c. 11. apud Arist.

Ratio, nam naturalis est quæ conueniens est naturæ, vt cibus, potus, & huiusmodi, & est communis omnibus hominibus, & etiam brutis; non naturalis quæ est propria homini, & dicitur cupiditas, cum excogitatur, & apprehenditur aliquid vt bonum, præter id quod natura requirit.

Mouetur verò appetitus venereus in pudendis ex semine, qui in ijs congestus, primò pruritur, & titillationem inuehit, quæ sensum, mox interiorè sentiendi facultatem mouet, nõ solum vi-

Concupiscentia quomodo diuidatur

Concupiscentia est solū in vi concupiscibili, & appetitu sensitivo.

Concupiscentia est passio specialis.

Concupiscentia est alia naturalis, alia præter naturam.

S V M M A R I V M.

Concupiscentia quomodo curetur, spiritualiter & corporaliter.

De remedijs concupiscentiæ.

Cap. XIII.

Concupiscentia, vel fomes, licet ex peccato sit, nõ tamè fit peccatum, tamen si ad peccatum inclinet, nisi ei assentiatur, & relictus sit post baptismum ad agonem, vt diffinitur in Conc. Tr. sess. 5. de peccato orig. ad fi. & concupiscentia in renatis transeat reatu, licet maneat actu, vt d. Aug. de pecc. mer. c. 28. ideò moderanda ratione ne ad peccatum inducat, & ideò cum bonum per sensum acceptum, transmittatur ad sensum comunem, & inde ad phantasiam, & cogitatinam, vnde concupiscibilis surgit, ideò ratio quæ est velut rex in arce animæ, attentè cognoscere debet, an concupiscentia illa sit bona, vel non, & si est naturalis, consideret etiam tempus, an sit tempus, quo ieiunio est vacandum, & sic præcipiat manui ne concupiscentiæ assentiatur, sed à cibo absteineat, vt Dei, vel ecclesiæ præcepta seruet, vel carnem inedia affligat ad tempus, vt caro spiritui subijciatur, quod si est concupiscentia non naturalis, eam moderetur ratio, considerans naturam paucis esse contentam, bona huius mundi esse caduca, & citò transitura, illa appetenda, quæ perpetuò felices reddunt, non quæ carnem delectant, cum spiritus afflictione, & sine fine operantur, consideret an id sit bonum verum, vel tantum apparens, & si illicitum videt, voluntas ei moderetur, nec se finat velut rotam maiorem & reginam, à concupiscibili, vel irascibili superari, vinci & excæcari penè, & regimen animæ amittere. Vnde concupiscentia est frenanda, & cogenda spiritui, seruire; vnde Ap. Rom. 8. d. Fratres: Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, si enim secundum carnem vi-

xeritis moriemini : & alibi ad Galat. 5. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs suis; & Cassia. lib. 5. c. 16. de const. d. Non merebimur mentis robore conquiesco, grauiore pugnas nequitiarum scelerum superare, qui carnem fragilem resistentem spiritui nostro subiugare nequiuimus, & idem co. c. 16. li. 5. illud est eunctorum luctaminum veluti quoddam solidissimum fundamentum, ut primitus carnalium desideriorum incentiua perimatur, ut & dixi supra, in princ. & vigilandū, ut concupiscentia nobis subdatur, nec opinio verisimilis, vel bonū apparens nos fallat, ut d. Aug. lib. 22. ciu. c. 23. & à principio tollenda est concupiscentia, dum paruula est ne robur accipiat, & rationem attrahat: ut d. Aug. in Pl. 13. 6. prop. si. orationibus, vigilijs, fidei, ac bonis operibus vacando: ut d. Greg. lib. 3. Mor. c. 4. & fugiendo aspectum facierum, quæ ad concupiscentiam incitare possunt: ut d. Chris. in 5. Matt. hom. 17. vbi id latè prosequitur, & ratio etiam est in promptu, nam cum obiectum delectabile visui presentatur per oculos transmittitur eius species ad sensum communem, inde ad phantasiam vbi species eius, ut delectabilis formæ, quam considerans cogitatur, eam æstimat bonam; vnde cum concupiscentia in bonum apparatus feratur ad illam inclinatur, & appetit, & quandoque tam est vehemens passio concupiscentia, quæ peruerit iudicium rationis, & eam ad se trahit, & voluntatem, ut rota inferior superiorem; vnde peccatum mentis perficitur; & inde actus procuratur & perficitur; quo circa qui primum vitat nepe aspectum periculo refertum, facile alia vitabit, Dei gratia iuuante; præterea cum militia sit hominis vita, ut in expugnatione urbis deuenitur ad obsidionem, aggressiones, virium hostium diuersionem, murorum euerfiones, minas igneas; & demum ad impedienda omnia auxilia; sic animus noster est obfidendus, ne prauis motibus assentiat. Rom. oppugnanda vitia contrarijs virtutum actibus; diuertendi prauis motus ne dominantur, alia & bona agendo, &

cogitando; expugnandum corpus disciplinis; & abstinentijs, ut spiritui caro subdatur; minæ igneæ, orationes igneæ adhibendæ, vires aduersarij diuertendæ, sensus nostros custodiendo.

Proderit etiam ex officina medicorum medicamenta depromere, ad humores huiusmodi erudiendos; ex quibus appetitus sensitiuus intenditur, à calidis nempe abstinendo, & ea remedia adhibendo, quæ supra in cap. de amore medicine sunt dicta.

Proderit etiã vitare ea quæ supra in remedijs amoris sunt dicta, & vterius proderit vigilare, ne motus hic diuturnitate roboretur, sed vt initio compefcatur. Sen. ep. 86. testante, quod est facilius iniuria affectuum prohibere, quam imperium regere, quod est allidere paruulos ad petram, de quo Pl. 13. 6. curandum etiam quod d. Sen. lib. de tranquil. animi. c. 11. ne aut quæ non possumus consequi concupiscamus, aut non licet, ne labor sit sine effectu, vel effectus labore indignus, ferè enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus puderit; proderit etiam mortem cogitare, & huius vitæ miserias; sic enim nil humile cogitabitur, nec quicquam impensè cupietur: ut inquit Epictetus, c. 28. considerando etiam voluptates transeuntes esse, & penitentiam plenas: ut inquit Valer. Max. lib. 7. c. 7.

S V M M A R I V M.

- 1 Delectatio quid sit, in quo consistat, & vbi sedem habeat.
- 2 Delectatio est passio & quomodo.
- 3 Delectatio an sit in tempore.
- 4 Delectatio vt differat à gaudio.
- 5 Delectatio est in appetitu sensitiuo.
- 6 Delectationes intelligibiles sunt maiores sensibilibus, & quomodo.
- 7 Delectationes, quæ sunt communes brutis, & quomodo.
- 8 Delectationes humanæ an sint naturales.
- 9 Delectatio vna an possit alteri esse contraria.

De

De delectatione. Cap. XIII.

D. Tho. 1. 2. q. 31.

I
Delectatio quid sit, & in quo consistat, & vbi sedem habeat.

Observandum est quod delectatio est quies in bono congruente adeptio, quam sensus cum voluptate sentit, dicitur quies in bono congruente, vt est terminus appetitus sensitiuus, dicitur quæ sensus & c. vt sic differat à quiete rerum inanimatarum, vt lapidum quæ quiescunt in centro, & tamen non sentiunt hanc quietem, sed instinctu naturæ, vel pondere illuc feruntur, animal verò id sentit, & inde voluptatem percipit, dicitur adeptio, quia in termino delectatio sentitur, ex Arist. 7. Eth. c. 12. & 10. c. 3. vnde ad delectationem requiritur adeptio boni congruentis, quod vt tale existimatur. Secundò, quod id bonum sit congruens, ita vt sit congruentia inter facultatem animæ & obiectum; vnde nimia lux affert molestiam. Terriò, requiritur, vt adeptio boni, & eius congruentia etiam cognoscatur: vt timor, requiritur, immutatio appetitus cum quadam suauitate quæ est delectationis essentia.

Secundò, observandum est quod voluptas, & delectatio sedem habent in appetitu, vtraque enim habet pro obiecto bonum congruens, ad quod appetitus tendit, cumque duplex sit appetitus intellectiuus qui dicitur voluntas, & sensitiuus, primus gaudet de bonis secundum rationem, & dicitur charitas, vel eam sequitur; secundus de bonis, quæ secundum sensum percipiunt, & si sint perniciosa sequuntur cupiditatem malam, vt obseruat Aug. in Pl. 9. in id, Infixæ sunt gentes in corruptionem; præterea delectatio sensibilis est cum transmutatione corporali ex cordis dilatatione, in tantum vt si vehemens sit, & repentina, mors quandoque inde sequatur; delectatio verò voluntatis est simplex motus voluntatis quo animus hilaris fit, & sic bifariam voluptatem diuidit etiam Dam. lib. 2. c. 13. in voluptatem scilicet, quæ est circa considerationem, & scientiam, & corporis, & animæ secundum sensum, & hanc bifariam diuidit in eam quæ consistit circa necessaria naturæ, vt cibum,

potum, vsum legitimum coitus ad sobolem propagandam, quæ licita est, nisi pro tempore aliquo prohibeatur, & eam quæ nec naturalis, nec necessaria est, vt ebrietas, libido, & c. quæ semper est mala.

Terriò, obseruandum differre gaudium, lætitiã, delectationem; nam delectatio sequitur quamcumque cognitionem, gaudium verò tantum intellectuale, gaudium etiam differt à lætitiã, nam gaudium dicitur cum ad mensuram rationis animus hilaris fit, lætitiã cum etiam ea lætitiã in vultu apparet: vt d. Cic. 4. Tusculanã; in sacris verò literis lætitiã cœlestis, dicitur quandoque delectatio. Pl. Delectationes in dextera tua vsq; in finem, & quandoque lætitiã. Pl. 15. Adim plebis me lætitiã cum vultu tuo.

Quartò, obseruandum, quod delectatio voluntatis propriè non dicitur passio, cum passio fiat semper cum transmutatione corporali, scilicet dilatatione organi, vel contractione, si sit de malo, sed est à voluntate, & in voluntate; nam omnis motus voluntatis est ab intellectu bonum proponente, & voluntate exercente, vel refusante, ergo omnis motus voluntatis causatur à voluntate, quod ad exercitium, & ab intellectu quod ad specificationem, vel apprehensionem: vt d. hic Medina. His notat.

Prima sit propositio. Delectatio est passio, probatur ex Aug. lib. 14. ciuit. c. 7. 8. & 9.

Ratione probatur, nam est motus in animali sensus apprehensionem consequens, & vt res naturales cum suis perfectionibus consequuntur, quiescunt, licet id non sentiant, sic animalia cum constituntur in eo quod eis conuenit secundum naturam id sentiunt, ex quo sensus causatur motus animæ in appetitu sensitiuo, qui motus delectatio dicitur, & est passio, cum fiat cum quadam transmutatione corporali, scilicet hilaritate & dilatatione cordis.

Secunda propositio. Delectatio secundum se non est in tempore per accidens sic tamen est, quando verò bonum adeptum est omnino intransmutabile, huiusmodi delectatio, nec per se, nec per accidens est in tempore, probat 10. Eth. c. 3.

Ratio

Delectatio est passio, & quomodo

Delectatio an sit in tempore

Ratio primi, nam consistit in bono adepto q̄ est velut terminus motus.

Ratio secundi, nam si illa delectatio subiacet trāsmutationi per accidēs erit in tempore, quia in tempore ea dicuntur esse, quorum esse est successiuum, vt motus, quies, locutio, & huiusmodi: per accidēs verò id est in tempore, de cuius ratione non est successio, sed tantum alicui successioni subiacet, vt esse hominē ex se non habet successione, cum non sit motus, sed terminus generationis ipsius, sed quia humanū esse subiacet causis trāsmutabilibus, hoc pacto contingit hominem esse in tempore, & idem de delectatione est dicendum.

Ratio tertij, quia sic nulla ratione subiacet temporī.

4 Tertia propositio. Gaudium differt à delectatione; nā delectationes quæ sequuntur sensum, & sunt naturales, & communes cum brutis, & hæ dicuntur delectationes, quæ verò sunt animales, & rationem sequuntur dicuntur gaudium, vnde si quis delectatur secundum corpus, non verò secundum rationē est delectatio, sed non gaudiū; vnde ibi nō est peccatum, si ratio resistit, & diuertit sensum in quantum potest à tali delectatione.

5 Quarta propositio. Duplex est delectatio in appetitu sensitio, & intellectiuo, probatur Pl. 3. delectare in dño.

Ratio, nam ad apprehensionem non solum mouet appetitus sensitius per applicationem ad aliquid particulare, sed etiā voluntas, in qua est gaudiū, delectatio tamen sensitua fit cum dilata-tione cordis, delectatio verò voluntatis ex simplici motu voluntatis, quæ sic sumpta est in Deo, & in Angelis: vt d. Aug. 4. ciu. c. 6. & 8.

6 Quinta propositio. Delectationes intelligibiles sunt maiores sensibilibus, si comparatio fiat quò ad medium quo vitæq; fiunt, & simpliciter loquēdo spirituales sunt maiores carnalibus. Carnales tamen quò ad nos sunt magis vehementes; primum, & secundum probatur Pl. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua sup mel ori meo, & ex Philo sopho 10. Eth. c. 7. & 8. d. q̄ maxima

delectatio est quæ est secundum operationem sapientiae. & ex Aug. de verbis Ap. serm. 17. t. 10. d. suauitatem lucidiorē esse iustitiam, quam suauitas peccati.

Ratio primi, nam si cōsideratur delectatio in cognitione intellectus, & in cognitione sensus, magis homo delectatur de eo q̄ cognoscit intelligēdo, nam perfectior est cognitio intellectualis, & magis refectitur supra actum suum, q̄ sensus, & est etiam magis delectabilis, nullus enim veller carere cognitione intellectuali magis quam visu corporeo, quia primo modo esset vt bestia.

Secundum probatur, nam bonum spirituale est maius, & magis dilectum, vnde à maximis voluptatibus abstinēt homines ne perdant honorem, q̄ est bonū intelligibile, & nobilior est cognitio intellectualis, & intimior, quam sensitua, cum sensitua versetur circa exteriora accidentia, intellectus verò penetrat vsque ad rei essentiam, & est etiam perfectior cum cognitioni sensitua adiungatur motus qui est imperfectus, nec huiusmodi delectationes sunt toræ simul, sed in eis aliquid trāseat, & aliquid maneat consummandum, vt patet in delectatione ciborum, & venereorū, at delectationes intelligibiles sunt toræ simul, & sine motu, sunt etiam firmiores, cum delectatio corporea cito trāseat, & deficiat; bona verò spiritualia sunt incorruptibilia, licet peccatoribus hæc nō videantur ita clara cum velamine peccati obruantur, quo sublato, sic se rem habere clarè perspiciēt. Ratio tertij, nam nobis sunt magis cognita bona delectabilia cum nobiscum versentur, & coalescant; præterea bonū delectabile continēdo gustatur, & obiectum præsens magis mouet. Tertio, nam homines egent delectationibus, vt medicinis contra tristitias; vnde cū plures non possint pertingere ad delectationes spirituales, declinant ad carnales; præterea homines terreni incipiunt suam perfectionem à bono sensus, & cōsummant illam in bona spiritus, & cum plures sint inchoantes, quam consummantes, plures sunt qui delectationes sensus sequuntur.

Sexta

7 Delectationes q̄ sint cōes brutis, & quæ non.

Sexta propositio. Delectatio corporalis, quæ est secundum sensum, & vtilitatem est communis brutis, quæ secundum cognitionem hominis tantum, & quæ est secundum cognitionem prout intellectui seruit, maior est secundum visum, quam secundum alium sensum, vt & delectatio intelligibilis est maior sensibili. Delectatio verò sensus quæ est ratione vtilitatis, maior est secundum tactum.

Ratio vltimi, nam alia patent, vtilitas enim sensibilem attenditur secundum ordinem ad conseruationem naturæ animalis, ad quam propinquius se habent sensibilia tactus; vnde Leo non delectatur visu; Cerui, sed commestione, & sic tactu, & sic delectatio secundum tactum est maxima simpliciter, quia q̄ est naturale in quolibet est potissimum.

8 Delectationes humane sunt naturales.

Septima propositio. Delectationes hominis quandoq; sunt naturales, quæque non naturales, probatur quò ad secundum 7. Eth. c. 12. & 13.

Ratio, nam quæ conueniunt homini secundum naturam rationalem, vt delectatio in actibus virtutum, & contemplatione veritatis, sunt propria eius cū per rationalem naturam homo in specie constituitur, quæ verò pertinent ad conseruationem hominis, vel secundum speciem, vt vsus venereorū, vel secundum indiuiduum, vt cibus, & potus, quæque causant delectationes naturales, quandoq; non naturales; naturales quando sunt aptæ ad conseruationem corporis, quæ autem sunt contra naturam corporis, vel quò ad conseruationem, vel contra rationem, sunt cōnaturales, vel ob corruptionem naturæ in aliquo extantem, vt agro dulce vñ amarum, vel ex complexione mala, vt in his qui delectantur comedere carnes murium, vel ex parte animæ, vt in his qui ex commestione comedunt homines, cœunt cum brutis, vel maribus cum in aliquo indiuiduo corrumpatur principium ali quod naturale speciei, vnde id quò est contra naturam speciei, per consequens fit naturale huic indiuiduo.

Octaua propositio. Vna delectatio

potest esse alteri contraria.

Ratio, nam delectatio comparatur quieti corporum naturalium, sed contrariæ quietes sunt in contrarijs terminis, scilicet sursum & deorsum, & tamē in bono virtutis esse non potest, cum bonum tale non capiatur, nisi per conuenientiam ad aliquid vnum, in alijs nil prohibet duo bona esse contraria, vt calidum est bonum igni, frigidum aquæ.

9 Delectatio vna alteri potest esse contraria.

S V M M A R I V M.

- 1 Delectatio maximè consistit in cōtemplatione, & virtute.
- 2 Delectationis causa est motus, & quomodo.
- 3 Delectatio consequitur operationem, vel ex ea causatur.
- 4 Delectationis causa motus est, & quomodo.
- 5 Delectatio causatur ex spē, & memoria.
- 6 Delectatio an causetur ex tristitia quandoque, & quomodo.
- 7 Delectatio an possit causari ex aliorum actionibus, & quomodo.
- 8 Delectatio oritur alijs benefacendo, & quomodo.
- 9 Delectationis causa est similitudo, & quomodo.
- 10 Delectatio causatur ex admiratione, & quomodo.

De causa delectationis, & in quo consistat. Cap. XV.

O bseruandum est hoc loco D. Tho. 1. non agi de beatitudine ho 2. q. 32. minis, quæ est perfectissima eiusdem operatio, de ea enim habetur tomo 4. ad fi. Tract. de beatitudine, vbi abundè tractatur in quo consistat vel non, & quo pacto, sed hic agi de delectatione, prout est passio, vel haberet quandam rationem passionis, etiam si sit intelligibilis, licet non sit proprie passio, vt supra est dictum, inter quas præcipua est quæ in mente consistit, & maximè in cōtemplatione: vt d. Arist. 10. Ethic. c. 5. & con-

1 Delectatio maxime consistit in contemplatione, & virtute. & contingit homini studioso, & securum virtutem viventi, & praesertim divinam sapientiam, & divinas res contemplanti, & potissimum qui Deo est sic charitate adstrictus, ut dicere possit, Mihi adhaerere Deo bonum est cum Pl. 72. & cum B. Iobc. 29. In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies, quia delectatione impinguatus nil solatij extra requirit, cum illi intus copuletur qui est torrens, & pelagus inestimabilem voluptatum, & exuberans plenitudo omnium quae pulchra, amena, suavia, praecellentia, & desiderabilia sunt, & cordi humano placere possunt. His notatis.

2 Prima sit propositio. Delectatio consequitur operationem, vel ex ea causatur, probatur ex Philosopho 7. Eth. cap. 12. & 13. & 10. c. 4. & 5. Ratio, nam ad delectationem duo requiruntur, scilicet consecutio boni convenientis, & cognitio consecutionis, quorum utrumque in quadam operatione consistit; cognitio enim actualis est quaedam operatio, & bonum adipiscimur per aliquam operationem, & sic requiruntur duo ad delectationem consecutio boni convenientis, & eius cognitio; bonum enim causat delectationem ratione bonitatis, & non ratione relationis convenientiae, vel inconvenientiae actu exercitio; unde beati delectantur non de relatione, sed de pulchritudine, & bonitate divinitatis, in quo verum ratio boni consistat; dixi To. i. c. de Dei bonitate. Similiter cognitio requiritur talis boni ad delectationem, unde si mel ponatur in ore dormientis non delectatur.

3 Secunda propositio. Motus est causa delectationis, probatur ex Aug. 8. c. 3. Ratio, nam ad delectationem tria requiruntur bonum delectabile, coniunctio ad illud, & coniunctionis cognitio; naturae vero nostrae motus est convenientis, & ex parte nostra transmutatio fit delectabilis, ita quod nunc aliquid convenit, ut calefieri hieme, quod non alio tempore, ut aestate, ex parte etiam boni delectabilis, quod coniungitur nobis; hac enim via fit delectabilis transmutatio,

actio enim continuata alicuius agentis auget effectum, nam quanto diutius aliquis appropinquat igni, eo magis calefit, naturalis vero habitudo in quadam mensura consistit, unde si actio excedit mensuram, delectabile transiret, & labor sequeretur, & sic remotio fieret delectabilis. Ex parte etiam cognitionis id patet, nam homo cupit cognoscere totum aliquid & perfectum, quod cum totum simul apprehendi non potest, delectat in his transmutatio, ut vnum transeat, & aliud succedat, & sic totum sentiatur; & sic motus est causa delectationis.

Tertia propositio. Spes & memoria sunt causa delectationis, probatur Roman. 12. Spe gaudentes, & Psal. 26. Memor fui Dei, & delectatus sum.

Ratio, nam delectatio causatur ex coniunctione ad bonum convenientis, prout sentitur, vel aliquo modo percipitur, at aliquid est praesens nobis, vel secundum cognitionem, dum cognitum est in cognoscente secundum similitudinem, vel secundum rem prout vni alteri coniungitur actu, vel potentia, sed quia maior est coniunctio secundum rem quam secundum similitudinem, quae est coniunctio cognitionis, & maior coniunctio etiam est rei in actu, quam in potentia, ideo maxima est delectatio, quae fit per sensum, quae requirit praesentiam rei sensibilis. Secundum gradum tenet delectatio spei, in qua est non solum delectabilis coniunctio secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel possibilitatem adipiscendi bonum quod delectat. Tertium gradum tenet delectatio memoriae, quae habet solum coniunctionem apprehensionis.

Quarta propositio. Tristitia per accidens potest esse causa delectationis, probatur Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymae meae panes die, ac nocte. & ex Aug. lib. 22. civ. c. 11. & 8. confess. c. 1.

Ratio, nam quatenus homo recordatur se evasisse ab aliquibus tristitia accrescit ei materia gaudij, prout verum tristitia est actu facit delectationem, quatenus facit memoriam rei dilectae, de cuius absentia aliquis tristatur, & tamen de sola eius apprehensione delectatur.

Quinta

4 Delectatio causatur ex spe & memoria.

5 Delectatio an causatur ex tristitia quibus, & quomodo.

6 Delectatio an possit causari ex aliorum actionibus, & quomodo. Quinta propositio. Actiones aliorum possunt nobis esse causa delectationis, probatur Can. 2. Ratio, primum enim id contingit cum per alicuius operationem aliquid bonum consequimur; secundum cum per aliorum operationem causatur in nobis aliqua cognitio, vel aliqua aestimatio proprii boni; unde homines delectantur dum laudantur, vel honorantur ab alijs, maxime a sapientibus. Tertio, ut aliorum operationes bonae aestimantur ut propriae, ob vim amoris, qui facit aestimari amicum quasi eundem sibi.

7 Delectatio oritur alijs beneficiando. Sexta propositio. Benefacere alteri est causa delectationis, probatur Polit. c. 9. ubi dicitur largiri, & auxiliari amicis, & extraneis esse delectabilissimum.

Ratione probatur, primum propter vitionem amoris, quo bonum alterius putamus ut proprium, & alijs beneficiando speramus a Deo, vel ab hominibus nobis bonum consequi, & spes est causa delectationis, ut supra est dictum. Secundum, quia sic fit imaginatio in nobis boni abundantis in nobis existentis, ex quo alijs communicare possumus, ex qua imaginatione delectamur; unde liberaliter alijs tribuimus, maxime amicis cum amor sit causa delectationis.

8 Delectationis causa est similitudo, & quomodo. Septima propositio. Similitudo est causa delectationis, per accidens tamen contra fit.

Ratio, nam similitudo est causa amoris, ut alias est dictum, amor est causa delectationis, ergo similitudo est causa delectationis. Secundum, nam similitudo est quaedam unitas, & quodlibet sic est delectabile, ut amabile, & si id quod est simile bonum proprium non corrumpit, simpliciter est delectabile, si vero corrumpit per accidens contristat, non quatenus est simile, & vnum, sed quatenus proprium bonum corrumpit, vno modo per excessum, ut accidit in superabundantibus cibis, qui fastidium generant. Secundum, per directam contrarietatem ad ipsum bonum proprium, prout vnum sigulus alium odit, non ut sigulus est, sed ut per alium amittit propriam excellentiam, vel proprium lucrum.

Octava propositio. Admiratio est causa delectationis, probatur ex Philosopho 1. Rhet. c. 11.

Ratio, nam admiratio habet coniunctam spem consequendi id cuius cognitionem, quis scire desiderat, unde admirabilia sunt delectabilia, quatenus sunt rara, & quis cupit scire causam cum videt effectum, & causam ignorat; unde non ex ignorantia habet delectationem, sed ut admirans novum aliquid addiscit; anima enim gaudet in collatione vnius ad alterum, cum hic sit proprius actus, & connaturalis rationis.

S V M M A R I V M.

- 1 Delectatio dilatat cor.
- 2 Delectatio quietat si est perfecta.
- 3 Delectationes corporales impediunt usum rationis, & quomodo.
- 4 Delectatio perficit opus.

De effectibus delectationis.

Cap. XV I.

Prima sit propositio. Delectatio dilatat cor, probatur Isa. 60. Videbis, & affluet, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum.

Ratio, nam delectatio significat motum ad latitudinem, quae cum sit dimensio magnitudinis corporalis, metaphorice sumitur in affectibus animae latitudo, nam ex parte virtutis apprehensivae apprehendit homo ob coniunctionem boni congruentis, perfectionem quandam se esse adeptum, quae est spiritalis magnitudo, & hoc pacto dicitur animus magnificari, vel dilatari per delectationem. Secundum, ex parte etiam virtutis appetitivae, quae assentitur rei delectabili, & in ea quiescit, praebens ei interiorius ad eam capiendam, hominis affectus per delectationem dilatatur, ex qua cordis dilatatione, & exultatione risus surgit, cum peccus cor suum coercere non potest, & ex exultatione risus emanat, qui est actus exterior ab interiori exiens, & inde facies extenditur, maxime

9 Delectatio est causata ex admiratione & quomodo.

D. Tho. 2. 2. q. 33.

1 Delectatio dilatat cor.

maximè circa os, oculos, & totum vultum, licet eius sedes interior sit in præcordijs; & maximè homo ridet ex novis, quia sic plus delectant, quàm vetera; sapientes verò minus ridet, quàm alij, tum ob intentas cogitationes in contemplationem, tum quia parum curant res terrenas, tum quia complexio in ijs ad atram bilè inclinât: & qui molles sunt corde facile mœrorem, & delectationem suscipiunt, vt sigillum in cera, qui duro & calido sunt lætitiâ citò capiunt, & diu retinent, qui verò duro & frigido, mœrorem, vt in atra bili, cum mœror sit affectus terrestris aridus, & frigidus; lætitiâ verò calidus humidus; vnde in pueris hæc iuuenibusq; , & benè valentibus nascuntur, & inter animantes solus homo ridet, quia solus faciem dilatare potest, licet & bruta voce inconcinna signa exultationis foris edant: vt dicit hic Medina.

2 Secunda propositio. Cum delectatio est perfecta habet omnimodam quietem; omnes verò delectationes corporales ferè sitim, & desiderium excitât; & spirituales delectationes contrarium pariunt effectum, ac corporales; quòd si consideretur delectatio, prout est in memoria quandoq; causat sitim, quandoq; non; probatur, quòd ad delectationes corporeas. Io. 4. Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum, per aquam verò August. T. r. i. in Io. intelligit delectationem corporalem.

Ratio primi, quia tunc delectatio nullum habet motum, vel desiderium tendens in non habitum, cum nil super sit desiderandum, vnde beati videntes Deum, & voluptatem ex Dei visione perpetuâ capientes, satietate tamen non afficiuntur: vt d. Greg. hom. 36. in Euang. & August. in Pl. 85. nam visio diuinæ substantiæ non corrumpit, sed perficit intellectum, nec ibi exercetur actus per organa corporis, quòd fastidium afferre possit; præterea oritur eo quòd res prius visa mutationem faciat in re, corrupcèdo, vel debilitando virtutem ipsius, vt sit in operatione sensitua, & intellectua in hac vita, quæ sine potentijs organicis compleri nõ possunt, & quæ lassantur,

Deus verò semper cum admiratione videtur, cum nullus intellectus creatus illum comprehendat, & visio etiam illa beatifica continet in se omne bonum, & est status omnium bonorum aggregatione perfectus, ergo ibi non potest esse fastidium: vt d. D. Th. 3. cont. gent. c. 62. 63. & dixi de hoc supra Tomo 1. cap. de Dei cognitione, & habetur Tomo 4. Tract. de beatitudine.

Ratio secundi, nam sic contingit rem non perfectè habere, quia res habita non est tota simul quando recipitur successiue, vt contingit in delectationibus sensus.

Ratio tertij, nam delectationes corporales, & naturales per excrementum naturalis habitudinis efficiunt fastidiosas, vt patet in delectatione ciborum, & venereorum, sed spirituales non superexcreunt naturalem habitudinem animi nostri, imò perficiunt naturam, vnde cum peruenitur ad consummationem in ipsis sunt plus delectabiles, nisi per accidens operationi contemplatiue adiungantur aliquæ operationes virtutum corporalium, quæ per assiduitatem lassentur, & sic intelligitur id Eccles. 24. Qui bibit me, adhuc sitiet.

Ratio quarti, nam vt consideratur delectatio, vt est in memoria, & non in actu, causat sitim & desiderium, quando homo redit ad illam dispositionem in qua erat sibi delectabile, quòd præterijt, si verò sit immutatus ab ea dispositione, memoria nõ causat delectationem, sed fastidium, vt pleno cibus, memoria cibi generat fastidium.

Tertia propositio. Delectationes corporales impediunt vsum rationis, probatur 6. Eth. c. 1.

Ratio, nam delectationes propriæ augent operationes, extraneæ impediunt. Vnde vna est delectatio, quæ habetur de ipso actu rationis, vt cum quis delectatur in contemplando, vel ratiocinando, & talis delectatio non impedit vsum rationis, sed adiuuat, quia id attentius operamur in quo delectamur, attentio verò adiuuat operationem. Delectationes verò corporales impediunt vsum rationis: primò ratione distractionis, cum

3 Delectationes corporales impediunt vsum rationis, & quæ

enim intentio fortiter inhæret alicui rei, debilitatur circa alias res, vel ab ijs reuocatur, cum potentia animæ aliquæ si exocantur, aliæ remittantur, vnde si intenditur appetitiua sensitua, intellectiua remittitur ob nimiam adhæsiõnem sensitua, & intentionem circa obiectum, ergo. Secundò, ratione contrarietatis, nam aliquæ delectationes, maximè superexcedentes sunt contra ordinem rationis: vt d. Arist. 6. Eth. c. 1. Delectationes corporales corrumpere æstimationem prudentiæ, non autem æstimationem speculatiuam cui non contrariatur, vt quòd triangulus habet tres angulos, secundum verò primum modum vtrinq; & speculatiuam, & practicum impediunt. Tertio, quatenus ad delectationes corporales sequitur quædam transmutatio corporalis maior quàm in alijs passionibus, quo magis appetitus afficitur ad rem presentem, quàm ad absentem, & tales perturbaciones impediunt vsum rationis, vt patet in vinolentis, qui vsum rationis ligatum habent.

4 Quarta propositio. Delectatio perfectior operationem, probatur ex Arist. loco citato.

Ratio, primò, per modum finis, secundum quòd omne bonum completiue superueniens potest dici finis, nam super hoc bonum quòd est operatio, superuenit aliud bonum quòd est delectatio importans quietationem appetitus in bono adepti. Secundò, perficit etiam indirectè, quatenus agens delectatur in sua operatione vehementius attendit ad illam, & sic diligentiùs operatur illam.

S V M M A R I V M.

- 1 Delectatio quæ bona, & quæ mala sit, & an sit peccatum cogitare de copula cum vxore futura, vel mortua cum delectatione.
- 2 Delectatio omnis non est bona.
- 3 Delectatio aliqua optimum bonum humanum dici potest.
- 4 Delectatio voluntatis est regula boni, & mali moralis, & quid de delectatione sensitua.

Prima sit propositio. Aliqua delectatio est bona, aliqua mala, & non omnes malæ contra Stoicos, quos recenset Arist. 10. Eth. c. 1. & 3. probatur secundum Pl. 36. Delectare in dño.

Ratio secundi, nam nemo est qui possit viuere sine aliqua delectatione corporali, & sensibili. Vnde cum delectatio sit quies appetitiuæ potentia in aliquo bono, & consequens aliquam operationem, sequitur aliquas delectationes esse bonas secundum quòd rectæ rationi, & legi Dei consonant, aliquas esse malas secundum quòd à prædictis discordat. Et vt in naturalibus id dicitur naturæ quòd conuenit nature, innaturale quòd naturæ disconuenit, idem est ex parte operationum, quarum quædam sunt bonæ, quædam malæ, sed operationibus sunt coniunctæ delectationes, ergo bonarum actionum delectationes bonæ sunt, malarum malæ, quæ intelligitur meo iudicio, quòd ad statum præsens, quo quis delectatur, secundum quem statum & tempus debet iudicari earum actionum bonitas, vel malitia: vnde nõ licet delectari in actu illicito commissio per ignorantiam inuincibilem, quia cum nunc id sciat, cessat ignorantia, & non est quæ in eo delectetur, vt nec in actu lege Dei prohibito cum conditione si non esset prohibitus, quia cum sciat illud esse prohibitum, non est quòd cogitet de eo etiam sub conditione, quàm scit nõ futuram, vt nec in actu coniugali alicuius mulieris de futuro, cum delectatio sit præsens & matrimonium futurum, vnde desiderio, vel delectatione non potest tenere in id quòd nondum sibi licet, poterit tamen eo casu cogitare de consummando matrimonio, cum sibi licebit, in eo tamen ex supra dictis delectari non poterit; vt nec vidua in actu coniugali præterito, cum actus concessus præterierit, & delectatio sit præsens, & sic feratur in id quòd sibi amplius non licet, secus si non surgat nunc delectatio sensualis in ea cogitatione

D. Tho. 1. 2. q. 34.

I Delectatio quæ bona, & quæ mala, & an sit peccatum cogitare de copula cum vxore futura, vel mortua cum delectatione.

gitatione quia sic est sola memoria p̄- teriti q̄ non est illicitum. Cauendum ta- men est ab huiusmodi cogitationibus : vt & peccatorum dimissorum per p̄- nitentiam, ne quis nunc in ijs delectetur.

2 Delectatio non est bona contra Epicureos, probatur Prou. 2. vbi reprehenduntur, qui lætantur cum malefecerint.

Ratio, nam cum delectatio sit quies in bono, si id in quò quiescit appetitus est simpliciter bonū, delectatio erit bona, sed si sit bonum secundum quid vt conueniens sensui, sed contrarium rationi, erit delectatio bona secundum quid, i. sensui, sed mala simpliciter, licet apparens bona, vt fornicatio.

3 Delectatio aliqua potest dici humanū bonū. Tertia propositio. Aliqua delectatio potest dici optimum inter bona humana, probatur Pl. 1. 5. Adimplebis me læticia cum vultu tuo.

Ratio, nam quicquid in rebus humanis est vltimus finis, hoc est optimum in eisdem, sed quādā delectatio est huiusmodi, ergo, primum probatur, nam optimum in quaq; re est vltimus finis. secunda probatur de fruitione, quæ est in summo bono, scilicet Deo, nam vltimus finis hominis potest dici, vel ipse Deus, qui est summum bonum simpliciter, vel ipse fructio, quæ importat quādā delectationem in vltimo fine, & sic illa fructio est optimum in rebus humanis, non per hoc tamen dicit D. Tho. fruitionem esse potiorem visione diuinæ essentia, cum alibi contrarium asseueret, sed intendit q̄ delectatio non sit quid extraneū ab operatione, & sic nec fructio à visione, sed idem bonum reputari videre diuinam essentiam, & delectari de visione diuinæ essentia: vt dicit hic Medina.

4 Delectatio voluntatis est regula boni & mali. Quarta propositio. Delectatio voluntatis est regula boni, & mali moralis; delectationes verò appetitus sensitui non sunt regula, & mensura bonitatis, vel malitiæ moralis; probatur ex Aug. in Pl. 7. d. q̄ finis veri, & cognitionis est

delectatio ad quam quis nititur peruenire, & Arist. 7. Eth. c. 12. d. q̄ finis architectorum est delectatio.

Ratio primi, nam bonitas, vel malitia boni moralis in bonitate consistit, bonitas vel malitia voluntatis præcipue ex fine cognoscitur, id verò habetur p̄ fine in quo voluntas quiescit, at quies voluntatis in bono est delectatio, vnde secundum delectationem humanæ voluntatis homo iudicatur bonus, vel malus moraliter, vnde est bonus si gaudet in bonis virtutum, malus qui in operibus malis.

Ratio secundi, nam delectationes appetitus sensitui non sunt regula bonitatis, vel malitiæ moralis, nam cibus communiter delectabilis est secundum appetitum sensituum bonis, & malis, sed voluntas bonorum delectatur in eis secundum conuenientiam rationis, quam non curat voluntas malorum.

S V M M A R I V M.

- 1 Delectatio quod duplex sit.
2 Delectatio mala fugienda, & quare, cum huius rei remedijs.

De remedijs delectationis malæ. Cap. XVIII.

CVM duplex sit delectatio intellectiua, & appetitiua, & intellectiua, vt causet bonum actum debeat esse conformis rationi, id est vt remedijs

diu adhibeatur delectationi illicitæ: considerandum est quanta mala afferat voluptas sensus, quæ merito esca oñum malorū est, vt d. Seneca in quæst. & Antisthenes lib. 7. apoph. 3. d. insanire se malle, quam voluptate deliniri, & Aristot. 1. Eth. c. 1. d. vitam voluptuosam esse vitam pecudum, & Solon d. voluptatem fuge ipsa namq; postremò dolorē parit q̄ concordat cum Salom. Pro. 28. est namq; voluptas sensus vita pecudū, cum n. l aliud petat bruta, quam quòd sensum delectet, & maiores dolores homini affert quam suauitates: vt d. Aug. in Pl.

moralis, & qd de delectatione sensui.

Delectatio quomplex.

Delectatio mala fugienda, & quare, & huius remedia.

in Pl. 131. in id si custodierint filij tui &c. & delectatio occidit, & transit, miserum facit, & relinquit, & vno momento delectationis amittitur gratia: vt dicit Aug. de Temp. serm. 7. serm. 3. in natali domini. & serm. 5. quærenda proinde spiritualis delectatio, qua delectat, & nutrit, veras affert consolationes, & abiicit omnem immundam delectationem, gustato si quidem spiritu desipit omnis caro, delectatio sit in domino in quo omne bonum est situm, extra què nil est q̄ quærat, bonis veris harendum, apparentia fallacia, & mendacia fugienda, sensus proinde cohibendi, ne illicita percipiant, & delectentur: appetitus sensitui frenandus: caro domanda ieiunijs, & macerationibus, vt spiritui inferuiat, vt prauos motus non pariat, & illa remedia adhibenda, quæ supra concupiscentiæ esse adhibenda est dictū. Considerando quoq; rem ipsam, & deliberationē sumendo: sic enim dignoscetur prauum esse quod delectat, & voluptatem emptā dolore nocere, vt inquit Horatius, & Epicurus in Ench. c. 56. Vnde sapientes mundi voluptates docent aspernandas, vt Arist. lib. 2. Eth. c. 11. in omnibus à iocunditate, & voluptate maxime cauendum est: & Cic. li. de senectute, Nullam d. capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus à natura datā, testimonio Architæ Tarentini; cum voluptates quoque prudentia sint impeditæ, 7. Eth. cap. 11. & Antisthenes dicebat; se malle insanire, quam voluptate affici, cum insaniam auferat medicus, voluptas verò cum mentem eripiat vix sanabile malum sit: vt d. Laert. lib. 6. c. 1. quod probatur, & Lucæ 8. 2. Tim. 3. & docet Nifsen. hom. 2. in Eccl. & Aug. lib. 5. ciuit. cap. 20.

S V M M A R I V M.

- 1 Dolor quod duplex, & quid sit, & quid tristitia.
2 Dolor est passio animæ.
3 Dolor quomodo differat à tristitia.
4 Dolor est contrarius delectationi.
5 Dolor, & tristitia quomodo conueniant, vel disconueniant.

- 6 Tristitia an quandoque contrarietur delectationi.
7 Delectationis appetitus an sit fortior, quam fuga tristitiæ.
8 Dolor interior est maior, quam exterior, & quomodo.
9 Tristitiæ species quæ sint.

De dolore, vel tristitia, & primò secundum se. Cap. XIX.

Observandum est in vniuersum, quòd dolor est animi, vel corporis cruciatus, sic dictus à dolendo, quia corpora dolore minuuntur, vt læticia augentur, vel dolor est agritudo crucians: vt dicit Cicero 4. Tulcul. vel quidam sensus diuisionis, vel corruptionis impatiens: vt dicit Aug. lib. 3. de lib. arbit. c. 24. vel motus appetitus sensitui, vel intellectui, de malo præsentis, vel q̄ iam habet præsentis, vnde sicut delectatio est quies de bono conuenienti, quæ sensu, vel cognitione percipitur: sic dolor est contrarius est apprehensio discōuenientis per sensum, vel intellectum, & primus dicitur dolor, secundus tristitia, quæ differunt q̄ primus sit semper cum transmutatione corporali. i. corporis constrictio ne, tristitia nō semper, vt in Angelis malis, & animabus separatis; præterea dolor corporis cum fiat per corpus, licet deriuetur ab anima, est de malo tantum præsentis; tristitia verò quia sit per apprehensionem potest esse de malo præteritis, præsentis, & futuro: vt dicit D. Th. art. 1. & 2.

Secundò, obseruandum est, q̄ dolor corporis sic dicitur, dolor verò animi tristitia dicitur, vt d. Aug. in Pl. 4. 2. & dolor corporis est repentina eius corruptio: dolor verò animi est carentia rebus quibus quis fruebatur, vel frui posse sperabat: vt d. Aug. de vera relig. lib. vno. cap. 12. Vel dici potest, quòd dolor corporis est læsio eiusdem, cum sensu læsionis, qui sensus venit ab anima sentiente vel sensum causante, vnde dolor

D. Th. 1. 2. q. 35. I Dolor quod duplex, & quid, & quod tristitia.

corporis ad animam pertinet : vt dicit Aug. lib. 14. ciu. cap. 15. nec dolere corpus sine anima potest, & conuerso tamen potest, vt d. Aug. in Ps. 87. in id, quonia repleta est malis anima mea. His notat.

² Dolor est passio aia.

Prima sit propositio. Inter animae passionis dolor propriè commemoratur cuius obiectum est malū. Qui quidem dolor in appetitu subiectatur, primum probatur ex Aug. 14. ciu. c. 8.

Ratio, nam omnis motus appetitus sensitui maximè in defectum sonans est passio eiusdem, sed dolor in parte sensitua existens est huiusmodi, ergo, prima probatur, ex dictis supra; secunda probatur, ad dolorem enim concurrunt coniunctio mali, & perceptio eius coniunctionis, sicut ad delectationem coniunctio boni, & eius cognitio, vel perceptio, huiusmodi verò afficiunt partem appetitivam, vnde secundum quod dolor est sensus praesentis mali in appetitu sensitui, habet maximè rationem passionis, vt & molestiae corporales passionis dicuntur, & etiam quia fit cum transmutatione corporali, motus verò doloris semper est in anima, dicitur verò esse in corpore, quia eius causa est in corpore cum aliquid nociuum patimur, quomodo verò spiritus, vel animae dolorem sentiāt, dictum est supra, Tomo 2. cap. de poenis daemouum, & c. de anima separata, & Tomo 4. Tract. de Inferno. Dolor etiam corporis dicitur licet sit appetitus sensitui, cū licet sit ab anima, tamen fit cum corporis transmutatione, dolor verò appetitus intellectui dicitur tristitia, vel dolor animi, quia potest sine corpore esse.

³ Dolor quō differat à tristitia.

Secunda propositio. Dolor latius patet quā tristitia, omnis enim dolor tristitia est, non omnis tristitia dolor est, probatur Rom. 9.

Ratio, nam tristitia ex interiori apprehensione causatur, vt & gaudium; dolor verò causari potest, vel ex exteriori apprehensione sensus, vel apprehensione intellectus, vel imaginatione, licet nomine doloris in corporalibus soleamus vti, cum sint nobis magis noti, quā spirituales dolores; praeterea dolor qui sequitur apprehensionem sen-

sus est tantum de malo praesentis; tristitia verò cum apprehensione percipitur est de praeterito, praesentis, & futuro, & sic tristitia est species doloris.

Tertia propositio. Dolor est contrarius delectationi, probatur ex August. 14. ciu. cap. 7.

⁴ Dolor est contrarius delectationi.

Ratio, nam contrarietas est differentia secundum formam 10. Metaph. tex. 13. 14. forma verò, vel species passionis sumitur ex obiecto, vel termino, vnde cum obiecta delectationis, & tristitiae, vel doloris sint contraria, scilicet bonum praesens, & malum praesens sequitur, quod dolor, & delectatio sint contraria, nec obstat, quod tristitia sit causa delectationis, vt tristari de ludo pro peccatis, vel gaudere de dolore pro peccatis, est enim per accidens, ob amorem gratiae, quam habet quis, vel cupit amissam recuperare per poenitentiam.

Quarta propositio. Delectatio, & tristitia quandoque contrariae sunt, quandoque disparatae, quandoque conueniunt in affinitate.

⁵ Dolor, & tristitia quō conueniant, vel disconueniant.

Ratio primi, quando enim delectatio, & tristitia de eodem sunt, tunc habent oppositionem, sed quandoque ita sunt, ergo, prima probatur nam vnum pertinet ad sequelam, scilicet delectatio, alterum ad fugam circa idem, quae sunt contrariae; secunda probatur, vt delectari in studio literarum, & in eodem tristari.

Ratio secundi, nam quando delectatio, & tristitia sunt de diuersis, quae non sunt opposita, sed disparata, tunc similiter sunt disparatae, vt tristari de morte amici, & delectari de contemplatione.

Ratio tertij, nam per accidens vnum contrarium potest esse causa alterius, vnde ex magno desiderio non recusat quis ferre laborem, vt ad delectationem perueniat, sic luctus, & similia ad gloriam perducunt.

Quinta propositio. Contemplationis delectationi aliquando aliqua tristitia est contraria, quandoque non, nisi per accidens.

⁶ Tristitia quāq; contrarietas contemplationis.

Ratio primi, nam si contemplatio capitur pro causa contemplationis potest habere tristitiam contrariam, quia sic delectatio

lectatio non est de ipsa cōtemplatione, sed de re contemplata, contingit enim contemplari aliquid nociuum contristans, vt & conueniens, & delectans.

Ratio secundi, nam si accipitur delectatio cōtemplationis, vt cum contemplatio est eius obiectum, vt cū quis delectatur hoc ipso q̄ contemplatur, tunc contemplationi nō opponit tristitia aliquid per se, nec habet aliam tristitiā annexam, cū per se sit delectabilis, & perfecta operatio, per accidens verò tristitia admiscetur, primò ex parte organiparris sensituae qui lassatur, alio modo ex impedimento apprehensionis.

⁷ Appetitus delectationis an sit fortior, q̄ fuga tristitia.

Sexta propositio. Fortior est appetitus delectationis, quā fuga tristitiae, vnde magis fugiendus, per accidens tamen contra fit, probatur ex Dion. 4. c. de diuin. nom. d. q̄ fortius est bonum, quā malum.

Ratio primi, nam causa delectationis est bonum conueniens, causa verò doloris est malum & disconueniens, q̄ malum non potest esse totaliter absq; omni conuenientia, bonum verò contingit absq; omni dissonantia, vnde delectatio potest esse perfecta, tristitia verò secundum partē semper, q̄ intelligitur quod ad praesens, nā in inferno est totalis tristitia, licet & ibi non sit sine bono iustitiae, vnde ex praedictis sequitur naturaliter esse maiorem appetitū delectationis, quā fugam tristitiae, quia obiectū delectationis, quod est bonum, per se ipsum appetitur, malū verò vitatur, quia est priuatio boni. Ratio, nam per accidens contingit aliquē fugere magis tristitiam, quā sequi delectationem.

Primò, ex parte apprehensionis cum ex indigentia amati oritur tristitia, quia ex illa amissione magis sentitur amor. Secundò, etiā ex parte causae contristantis, vel doloris inferentis, quae repugnat bono magis amato quā sit id bonū in quo delectamur, vt magis amatur conscientia corporis, quā delectatio cibi. Tertio, etiā ex parte effectus, quatenus tristitia impedit omnes delectationes.

⁸ Dolor interior, quā exterior, probatur Eccl. 25. d. Omnis plaga tristitia cor-

dis est, & in tristitia cordis omnem plagam exteriorē excedit.

Ratio, nam causa doloris est malum coniunctum, q̄ repugnat corpori, & sequitur apprehensionem sensus maximè tactus, causa verò doloris interioris est malum cōiunctum appetitui, & sequitur apprehensionem interiorē in imaginationis, vel rationis; vnde si consideretur causa illa quae pertinent ad dolorē interiorē per se sunt, quia appetitui repugnant, illa verò doloris exterioris, quia corpori repugnant per aliud sunt, sed id q̄ est per se est prius, & potius, eo q̄ est per aliud; praeterea id patet ex parte apprehensionis rationis, & imaginationis, quae est altior apprehensione tactus, vnde quis voluntariē suscipit exteriores dolores, vt vitet interiorē, & exterior est quodāmodo iucundus ob interiorius gaudium, vt fuit in Martiribus. Quae verò exterior dolor est cum intentione, & tūc est grauior, vnde quicquid repugnat corpori potest repugnare interiori appetitui, & quicquid apprehenditur sensu potest apprehendi imaginatione, & ratione, sed non conuenit.

⁹ Tristitia species q̄ sunt.

Octaua propositio. Quatuor sunt tantum species tristitiae, misericordiae, inuidiae, anxietas, & accidia, probatur ex Damasc. lib. 2. cap. 14.

Ratio, nā misericordia est alienae miseriae in nostro corde cōpassio, cui si possumus subuenire cōpellimur, astutantes alienum malum vt propriū, & licet Arist. dicat nos tantum misereri eos, qui indignè in miseriam incidunt, tamen Christiana charitas etiā in alijs extenditur, & maximè in eos qui in repentinam miseriam incurrerunt, & similes, nil enim aequè est secundum naturam, q̄ afflicti misereri, & nil magis hominem, quā misericordia commendat: vt d. Ambros. & Cicero, & Valer. Max. quos recenset Cōment. in d. c. 14. Dam.

Secunda species est inuidia, quae est tristitia de bono alterius, vt astimatur damnum vel malum propriū, & est filia superbiae, & est plena stultitia, velle scilicet minui, de eo quo alius augetur: vt d. Hieron. & Prosper, quos ibi recenset Cassianus, & est vitium diabolicum qui

primo homini inuidit, & eius inuidia peccatum intravit in mundum; & est etiam res abiecta, vnde nemo patitur se inuidum nominari, & etiam nunquam parcat, cum nec beneficijs, nec alijs rebus mitigeur.

Tertia species est anxietas, qua affligit animus, & qua hominibus non est peius malum. Pl. 41. Quare tristis es anima mea. & Prou. 15. In incero animi deiicitur spiritus, & Eccl. 30. Melior est mors, quam vita amara.

Quarta species est accidia, qua aggrauat animus, vt nil boni ei agere liceat, & redium animi, & torporem bene operandi, ac sui deiectionem affert, quæ est radix desperationis, vt d. Chris. contra quam multa profert scriptura. Prouer. 6. 21. & Eccl. cap. 3; 3.

S V M M A R I V M.

- 1 Dolor magis causatur ex malo coniuncto, quam bono amisso.
- 2 Tristitia causa est concupiscentia, & quomodo.
- 3 Dolor causatur ex desiderio vnitatis.
- 4 Doloris causa est tristitia cui non potest resisti.

De causis doloris, vel tristitia. Cap. XX.

D. Th. 1. 2. q. 36.

Dolor magis causatur ex malo coniuncto, quam bono amisso.

Prima sit propositio. Doloris causa est magis malum coniunctum, quam bonum amissum, probatur ex Dam. lib. 2. c. 12. d. q. malum futurum timorem incutit, præfens tristitiam, licet amor qui est causa tristitia, respectu boni sit & delectationis.

Ratio, nam in operibus animæ, sic se habet motus appetitus animalis, vt in rebus naturalibus motus naturalis, sed si in rebus naturalibus accipitur accessus, & recessus: accessus per se respicit id quod est conueniens naturæ: recessus vero per se id quod est contrarium naturæ, vt graue per se recedit a loco superiori, & accedit ad inferiorem. Sed si accipiatur causa vtriusque motus. scilicet grauitas, per prius inclinatur ad locum deorsum, quæ retrahatur a loco superiori, vt tendat deorsum, sic

et cum tristitia in appetitibus se habeat per modum fugæ, delectatio vero per modum accessus, vt delectatio prius respicit bonum ad eum, sic tristitia respicit malum coniunctum, quod delectatur, causa tamen delectationis, & tristitiæ. scilicet amor, prius respicit bonum quæ malum; eo ergo modo quo obiectum est causa passionis, sic eo magis causa tristitiæ est malum coniunctum, quæ bonum amissum. Et sic primo dolor nascitur ex malo præfenti & coniuncto, quod maxime cruciat, deinde ex boni amissione, & et ex boni absentia, vt amicus ex recessu amici, & aliqui post delirias tristantur, & et ex inquietudine dum aliquid requiritur, nam ex tristitia attrahitur gignitur, ex qua sine alia mali opinione gignitur tristitia vt accidit in melancholicis, qui sæpè tristitiæ causam reddere nesciunt ob malam complexionem, nec ob id obstat, quod appetitus non tendat in malum sub ratione mali, quia tristitia tendit in id vt fugiendum.

Secunda propositio. Concupiscentia secundum suam naturam est causa tristitiæ, non tamen vniuersali, quæ non tamen est delectabilis, probatur ex Aug. 1. Ench. ad Laur.

Ratio primi, concupiscentia enim est causa tristitiæ, quatenus, vel ex ablatione, vel retardatione boni quis tristatur.

Ratio secundi, nam magis dolemus de subtractione bonorum præfentium in quibus delectamur, quam futurorum, quæ concupiscentis, quandoque tamen ponitur concupiscentia pro amore.

Ratio tertij, nam dum manet spes adipiscendi, quod concupiscitur, concupiscentia est delectabilis.

Tertia propositio. Appetitio vnitatis est causa doloris, probatur ex Aug. lib. 3. de libe. arbit. c. 21.

Ratio, nam bonum cuiusque in quadam vnitatis consistit, prout quæque res habet illa coniuncta ex quibus perfectio eius consistit, vnde naturaliter appetitur vnitatis, vt & bonitas, vnde sicut amor, vel appetitus boni est causa doloris, sic etiam appetitio vnitatis. Causatur et tristitia ex dilatione assecutionis boni, quod expectatur. Prou. 13. Spes, quæ differtur affligit animam, vt si quis bonum, quod expectat non assequitur, vel quod habuit amittit vel ma

Tristitia causa est concupiscentia, & quomodo.

Dolor causatur ex desiderio vnitatis.

vel malum incurrit, quod timuit: vnde August. 14. ciu. c. 7. d. Amorem boni esse causam tristitiæ, & in Euch. c. 24. d. Concupiscentiam noxiam esse causam tristitiæ, causatur etiam tristitia ira cum quis non potest opere complere appetitum vindictæ, vel desperat esse assecuturum quod sperauerat: vt d. Cass. lib. 9. de insti. c. 20. c. 4. & etiam causatur ex cogitatione peccati præteriti, & quandoque ex nullis causis præcedentibus: vt d. Cass. d. c. 4.

Doloris causa est potestas cui non potest resisti.

Quarta propositio. Potestas maior cui resisti non potest est causa doloris, probatur ex Aug. lib. de natura boni. c. 20.

Ratio, nam per eam quis cogitur ad faciendum ea quæ propriæ voluntati repugnant, quod vero aduenit contra inclinationem alicuius non est nisi per actionem alicuius superioris, & fortioris, ergo, sed si fortior potestas tantum inualescat quod contrariam opinionem mutet in propriam, non erit aliqua repugnantia, vt si fortius agens corrumpeter aliquod corpus graue, tunc ferri sursum non esset rei violentum, sed connaturalis, si ergo maior potestas ita inualescat, quod auferat inclinationem voluntatis, vel appetitus sensitiui, non sequitur dolor, sed tunc solum quando remanet inclinatio in contrarium.

Organum tristitiæ est os ventris, quod in tristitijs mordicationes sentit, vnde tristantibus non parum cholera rubra in ventrem diffunditur, quod mordicationem facit, nec quiescit donec euomit cholera sit: vt d. Niss. li. 4. philosophiæ c. 174.

S V M M A R I V M.

- 1 Dolor obtenebrat spiritus.
- 2 Dolor magnus auferit facultatem addiscendi.
- 3 Tristitia aggrauat animum.
- 4 Dolor debilitat omnem operationem.

De effectibus doloris, vel tristitia. Cap. XXI.

D. Tho. 1. 2. q. 37.

Obseruandum est, quod doloris est obtenebrare spiritus, vnde animo admittitur sua alacritas, & ex

ea etiam causa obscuratur ingenium, & cerebro refrigerato ex tristitia, inducitur somnus, & odium sui & omnium rerum, idque maxime euenit in meliculis, qui longè suspiciones mittunt; corpus etiam tristitia exsiccat, & cor contrahitur. Hæc affectio est frigida, & sicca, ideo inualescit in frigidis temporibus, & locis, & quæ habent dispositionem melancholicam, vt autumnus hieme, tunc tempore nubilo, & nocte, & etiam tristitia festinat mortem. Eccl. 38. & abducit hominem ab ijs quæ consolari possunt. His notatis.

Prima sit propositio. Dolor auferit facultatem addiscendi si magnus sit, probatur ex Aug. 1. soliloquiorum. c. 18.

Ratio, nam cum potentia animæ in vna eius essentia radicentur, quando eius intensio vehementer trahitur ad operationem vnius potentia retrahitur ab operatione alterius, vnde si quid ad se trahat totam animæ intentionem, vel magnam eius partem, non comparitur secum aliquid quod magnam intentionem requirat, ideo si dolor fuerit intensus, impeditur homo a discendo. Dolor vero & tristitia per accidens si erit moderata, ita vt cordis euagationem non patiatur, poterit conferre ad doctrinam capescendam.

Secunda propositio. Tristitia aggrauat animum, probatur ex Dam. lib. 2. c. 14. Niss. lib. 4. c. 12.

Ratio, nam motus animales sunt similes inclinationibus appetitus naturalis, vnde quæque effectus passionum animæ vocatur secundum sensibilia, vnde feruor tribuitur amori, dilatatio delectationi, aggrauatio tristitia, quia grauat homo aliquo pondere quo impeditur a proprio motu, tristitia enim contrahit ex malo præfenti, quod cum repugnat motui voluntatis grauat animum, quatenus impedit eum ne operetur quod vult, & eo fruatur; si vero non sit tanta vis mali contristantis, vt auferatur spes euadendi, licet grauetur, remanet spes ad repellendum nocium contristans, si vero spes euasionis excludatur, tunc impeditur simpliciter interior motus animi angustiat, & etiam quando-

Dolor obtenebrat spiritus.

Dolor magnus auferit facultatem addiscendi.

Tristitia aggrauat animum.

que exterior corporis motus, ita ut homo stupidus in se maneat.

4 Dolor debilitat omnem operationem.

Tertia propositio. Dolor debilitat omnem operationem, probatur 10. Eth. cap. 4.

Ratio, nam cum tristitia nemo sic bene operatur, ut cum delectatione, quia voluntas est causa operationis, quae movetur maxime ex bono & delectabili; si vero comparatur operatio ad tristitiam, ut ad primum principium, & causam, sic augetur operatio ex tristitia, quia quo magis quis tristat de aliquo, eo magis conatur ad tristitiam pellendam, quae impedit, si remanet spes, aliter nullus motus, vel operatio ex tristitia causatur.

Quarta propositio. Tristitia magis nocet corpori, quam aliae passiones, probatur Prou. 17.

Ratio, nam illa repugnat vitali motioni, quae importat motum appetitus cum fuga, non solum quod ad quantitatem, & mensuram, sed etiam secundum speciem motus, ut timor & desperatio, & maxime tristitia quae grauat animum ex malo praesenti magis, quam futuro, sed passiones animae quae importat motum animi ad prosequendum aliquid, non repugnant vitali motioni secundum speciem, possunt tamen repugnare secundum quantitatem, unde gaudium, desiderium, amor secundum speciem iuuat naturam corporis, ob excessum tamen possunt nocere. Unde magis nocet tristitia, quam aliae passiones. Eccl. 38.

S V M M A R I V M.

- 1 Dolor per delectationes mitigatur.
- 2 Dolor ex fletu mitigatur.
- 3 Dolor ex compassione mitigatur.
- 4 Dolor mitigatur ex contemplatione veritatis.
- 5 Dolor ex somno & balneis minuitur.
- 6 Tristitia mitigatur malo sublato, vel bono amisso reddito.
- 7 Tristitia, vel melancholia, ut medice cognoscatur, eius mala quae sint, & ut curetur.

De remedijs tristitia, vel doloris.

Cap. XXII.

Prima sit propositio. Quaelibet delectatio remedium est ad mitigandum dolorem, probatur 7. Eth. c. vlt.

Ratio, nam delectatio est quies in bono conuenienti, tristitia vero oritur ex malo quod repugnat appetitui, unde ita se habet delectatio ad tristitiam ut quies corporis ad fatigationem, quae contingit ex aliqua transmutatione innaturali, quia & ipsa tristitia importat quaedam fatigationem, vel infirmitatem animae, ut ergo quaelibet quies corporis remedium affert fatigationi ex innaturali causa pronenienti, sic quaelibet delectatio remedium affert ad mitigandam quamlibet tristitiam, unde cum quaelibet delectatio contrarietur omni tristitiae secundum genus ex parte dispositionis subiecti, licet non secundum speciem.

Secunda propositio. Fletus mitigat dolorem, probatur ex Aug. 4. conf. c. 4.

Ratio, nam omne nociuum intus clausum magis affligit, cum interitio animae circa illud multiplicetur, quando vero ad exteriora diffunditur, quodammodo dispergitur, & dolor interior minuitur; praeterea fletus conuenit dolentibus, & operatio conueniens homini pro dispositione in qua inuenitur delectabilis est, praedit vero fletus vel lacrimae, ex humefactione cerebri distillantis per oculos, ut in ebrijs contingit pueris & mulieribus, qui id molle habent, & etiam ex fumo vento, vel alia re aduersa, ex amore, & desiderio fruendi aliqua re, & maxime ex miseratione, & datae sunt homini lacrimae ad restandum eius dolorem, ut sic alij ei misereantur, qui vero habent cerebrum exsiccatum lacrimas non fundunt.

Tertia propositio. Compassio amicorum mitigat dolorem, probatur 9. Eth. cap. 11.

Ratio, nam sic in affecto tristitia sit imaginatio, quae amici cum ipso ferunt onus tristitiae, & quia sic se percipit a mari,

D. Tho. 2. q. 38.

I Dolor per delectationem mitigatur.

2 Dolor ex fletu mitigatur.

3 Dolor ex compassione mitigatur.

mari, quod est delectabile.

4 Dolor mitigatur ex contemplatione veritatis. Quarta propositio. Veritatis contemplatio mitigat dolorem, probatur ex Aug. 1. soliloquiorum.

Ratio, nam in contemplatione est maxima delectatio praecipue in sapientiae amatoribus: unde in contemplatione futurae beatitudinis maxime gaudemus: ut dicebat Tiburtius Martir, sibi videri incedere super flores roseos in martirio.

5 Dolor ex somno, & balneis mitigatur. Quinta propositio. Somnium & balnea mitigant dolorem, probatur ex August. 9. conf. c. 12.

Ratio, nam quae reformant naturam corporalem in debitum statum repugnant tristitiae, & ea mitigant, quae secundum se vitali motioni repugnat, per haec ergo remedia natura reduciunt ad debitum statum, ex quibus causatur delectatio, quae tristitiam dissipat.

6 Tristitia mitigatur malo sublato, vel bono amisso reddito, & ut aliter et medice. Sexta propositio. Mitigatur, vel auferitur tristitia malo sublato, vel reddito bono amisso, vel maiori bono, quam esset amissum. Negotijs etiam & sermonibus incundis, cogitando etiam non esse tantum malum ut aestimatur, maiori alios pressos fuisse, afflictione plus amitti quam acquiri, ex patientia, & malis profectionibus bona expectari posse, bonorum, dignitatis, gloriae, & huiusmodi, minuitur etiam tristitia cibis calidis, & humectantibus vino praesertim oblectetur etiam maxime visus, vel auditus, ut caelo aperto, amenis pratis, fontibus, & huiusmodi, & musica, licet & musica quandoque eam augeat, ut & alia gaudia, nisi ratio charitatis habeat. Et in summa tristitia auferitur si consideretur huius mundi vanitas, afflictiones huius mundi cito transire, & bona perpetua patienter mala ferentes, Dei vel virtutis amore expectare, aduersitates non nocere, sed prodesse, cum nos cautos reddant ab illicitis dimoueat, ad Deum, & nos ipsos adducant, infirmitatis humanae conscios nos reddant, & proinde in ijs tantum quae vera sunt bona, omnem spem esse locadam, abiecto omni timore malorum praesentis vitae, quae si patienter ferantur Deo nos caros reddat, & transactorum criminum

poenas tollendi vim habent.

Proderit etiam ad tristitiam tollendam, cogitare eius causam non tam esse malum, quod vrgeret, quam opinionem quandam & aestimationem nostram illius, quae opinio cum sita sit in nostra potestate, non est difficile adhibere remedium, cum in nostra potestate sit opinio, appetitio, auersatio, & quaelibet nostrae actiones, ut ait Epict. cap. 1. & quae opinio mali sit causa tristitiae, probat ibi Epict. c. 10. d. homines perturbantur non rebus, sed ijs quas de rebus habent opinionibus; & Plut. lib. de exilio. Cic. q. 3. Tusc. & late Chrif. ser. q. nemo laedit, nisi a seipso.

Proderit etiam praemedicari mala omnia posse euenire, si enim sic eueniunt non ita premunt: ut d. Sen. ep. 77. praecogitati mali mollis ictus venit, idem sapiens assuescit futuris malis, & quae alij diu patiendo laetitia faciunt, hic laetitia facit diu cogitando, idem Plutar. lib. de tranquill. animi. Cic. 3. Tusc. lib. de tranquill. animi. Cic. 3. Tusc.

Proderit etiam tristitiae euacuandae, adhibere medicamenta ad atram bilem tollendam, si in causa tristitiae existit, & alia de quibus supra est dictum. In particulari vero ad repellendam tristitiam noxiam, quia quae suscipitur propter Deum, ut ob peccata. 2. Cor. 7. vel ex dilatione fruendi Deo non est dimittenda, vel ob exiguos profectus quos quis in virtutibus facit.

Aliae vero tristitiae moderari poterunt remedijs, & considerationibus supra enumeratis, & etiam cogitando mala inflicta esse occasionem exercendi patientiam, & magnanimitatem, quarum usus in tribulationibus summe Deo placet. Pl. 24. Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea. Iac. 1. Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tribulationes incideritis. & c. 2. Tim. 2. Si sustinueris, & conregnabimus; & alibi cum ipso sum in tribulatione. & Sen. lib. de tranquill. animi. cap. 9. d. Calamitates interdum in remedium cessare, & breuioribus incommodis grauiora sanata sunt, & ep. 85. Demetrius noster vitam securam, & sine vllis fortunae incurfionibus, mare mortuum vocat. & lib. de prouid. nihil

mihī videtur infœlicius eo cui nihil vnquam euenit aduersi, non licuit enim illi se experiri. Vtcrius auocanda est cogitatio à malo præfenti, & conuertenda ad ea bona quæ quis iā obtinet, vel se obtenturum sperat, sic enim animi ægritudo leuatur, & maximè reocogitatio futuram beatitudinem. Eccl. 11. In die malorum ne immemor sis bonorū, & docet Cassia. lib. 9. de instit. coenob. c. 3. & Plutar. in Moralib. inquit. Vt muscæ à leuibus locis veluti speculis dilabuntur, asperis autem & cauis insidēt, sic quidam bonorum oblitī tristitiū memoriā vrgent ac premunt; præterea considerandum humana esse quæ acciderunt, & idē tolerabilia, quæ & tulerint, & ferant cæteri: vt inquit Cic. q. 3. Tuscul. vt sic homo moneatur, se esse hominem, nec cum Deo pugnandum; præterea considerandum eum qui morer, non idē malum minuere, vel tollere, sed augere: vt ibi d. Cic. Vtcrius patiens tribulationes rememoret se alias perpeffum, & ab illis erutum, vt ita bonam concipiat spem se à præfenti liberari. Heb. 10.

7
Tristitia, vel melancolia vt medice cognoſcatur eius scatur mala, & vt curetur.

Remedia præterea medica, vbi philosophica non sufficiunt, huic morbo tollendo sunt adhibenda, ex quibus melancolix, vnde vt plurimum tristitia oritur, medela affertur.

Vt autē prædicta apertius dignoscantur aduertendum est melancoliam esse mentis quandam alienationem sine febre, ex melancolico maximè humore nascentem qui mentis sedem occupaerit, aliās cerebro ipso per se ægrotante, aliās totius corporis sensu immutato: vt Galenus lib. 3. de locis affectis, multa huius rei exempla commemorat, ita vt quidam se non habere caput putarint, alijs caput plenu esse videatur, alijs leue & vacuum, alijs putant dæmones ab inimicorum prestigijs sibi immisos, alijs suspicantur se venenū haussisse, alius amicos timer, alius omnes odio prosequitur, alius timer vinum, vel oleum, & huiusmodi, quorum ratio à medicis non benè assignari posse dicitur forte ob diuersitatem humoris melancolici consisti ex vna præcedenti. Timor ye-

ro, & tristitia communes sunt melancolicis, cum nil ita cernāt vt tenebras, at atra bilis velut tenebræ rationis locum obumbrat, & timores efficit: vt inquit Galenus de causis sympt. 2. c. 7.

Melancolia porro quædam est per propriam essentiam in cerebro, quæque per cōsensum in reliquo corpore, & tūc vel à toto, vel à partibus, vt à corde, vel à ventriculo, ab hepate, vel à liene, ab hypochondrijs, vel hemorroidibus superpressis, vel à spermate retēto, vel à mensibus, quædam materialis, quædam immaterialis, quædam fit per propriā originem, quædam alij succedit ægritudini, quædam continua, quædam interpollata.

Ad melancoliam autē dispositi sunt: vt d. Galen. d. lib. 3. de locis affectis, homines macri, hirsuti, in quibusve latæ venæ apparent, vel qui prærubro sunt colore, flauī, educati cum vigilijs, laboribus, & tenui victu, qui habent cor calidum, & cerebrum humidum, quia caliditas cordis excedens adurit humores, à quibus humores attri eleuātur, qui suscipiuntur à cerebro humido, & in eo imprimuntur. Balbi etiam ad eam sunt dispositi, qui literam T, & L malè proferunt, & vnam sillabam sæpè repetūt, qui velociter loquuntur, & qui habent oculos mobiles, & paruos, & labia crassa; & magis viri, quàm mulieres, licet quæ mulieribus accidit, sit deterior; ab ea verò alieni qui corporis habitum obesum, album, & pituitosum habent.

Causatur autem melancolia in primis ex aere turbido, frigido, & sicco, vel calido, & sicco adurente, vt est aer canicularium dierum, autumnis ad hanc est magis dispositus, hiems non nisi per cōgelationem, nec ver, licet tunc detegatur. Cibaria etiam quæ sanguinem melancolicum generant, eam ferunt, vt caro bubula, taurina, hircina, caprina, vulpina, canina, leporum, cuniculorū, & magis aprorum, lumaces frequentatæ, carnes salitæ animantium terrestriū, aquatiliū carnes, vt hunni, balenæ, vituli marini, delphini, cani, & calorum omnium, brassica, arborū germina, quæ aceto, & sale condiuntur, vt terebinthi, lentisci,

lentisci, rubi, lætes, panis furfuraceus, ex panico, milio, faba, sagina, vel vitia-
tis femiibus factus, vinum crassum, & nigrum, caseus vetus in corpore calefactus, nimix exercitationes corporis humidum substantiale exsiccatēs, ieiunia crebra, & vigilia, nimia quies & otii, nimia cogitatio, memoria, ratio, inuestigatio rerum impossibiliū, suspirio, spes, imaginatio. Dæmones etiam talē humorem possunt concitare, vt patet in obfessis, qui mira dicunt, morbi chronici, febres humores adurētes, nimius verneris vsus. Causa antecedens est mala complexio melancolica, vel humor naturalis melancolicus in cerebro, vel ipsi ab alijs membris cōmunicatus, nondum actu corrumpens virtutem cogitativam, & imaginatiuam, dispositus tamen vt ex breui impulsu id possit.

Causa coniuncta est idem humor melancolicus in actu corrumpēs tales virtutes, vel sit in cerebro, vel ei communitur à corde, ventriculo, hepate, splene, matrice, hypochondrijs, vel à toto, vel mala complexione frigida, & sicca sine materia, quæ permutat temperiem cerebri, & spiritus animalis, & excludēdo ab eis partes tenues calidas luminosas, reddit eorum substantiam tenebrosam, quod facit & mala complexio calida & sicca, quæ adurendo denigrat.

Signa autem melancolix incipientis, vel primi gradus, sunt malæ cogitationes, timor tristitia absque causa, desiderium solitudinis, somni parui, diuulsi, insomnia turbulenta, vt videndo videre dæmones se, vel alios distrahentes, vel verberantes, mortuos squalidos ipsis instantes, inimicos, vel lictores persequentes, vibrationes corporis, vertigines capitis, sonitus flatuum circa aures.

Signa melancolix in secundo gradu, vel augmento, sunt cū patiens solus loquitur quod mente concipit, vel verba fatua sine conuisione.

Signa confirmatæ, vel tertij gradus, sunt timor & tristitia diu perseverans, operando quod mente erat & ore prolatum, mouendo inordinatè manus, pedes, oculos, si quis timer non timenda, & odio habet amicos, & monitores, &

cogitar quæ esse non possunt.

Signa eiusdem per propriam essentiam in cerebro, sunt assidua cogitationes à quibus remoueri non potest, intentè aliquod obiectum inspicere, noctes insomnes præcedentes.

Signa per cōsensum eiusdem à toto, sunt morbi chronici, febres quartanæ præcedentes, exsiccatio corporis à fame, sole, vel nimio labore, vsus ciborum, quæ generant atram bilem, retentio superfluitatum consuetarum purgari à ventriculo, splene, matrice, vel hemorroidibus.

Signa per cōsensum eiusdem à splene, dolor, inflatio ventriculi, splenis intestinorum, malus color, concoctio corrupta, vomitus acetosus, ex creationum copia, appetitus ferè caninus, & quandoque talis, ob multitudinem humoris melancolici acidi regurgitantis à splene ad os ventriculi, & huiusmodi appetitum excitantis, ventris lenitas ob flatum stimulantem ad excernendum, vbi si materia putrescit, aderit febris quartana.

Signa eiusdem per cōsensum à ventriculo, cum sumpto cibo concoctu maxime difficili, sputus humus, & multus sequitur, ructus acidus, flatus, æstus in hypochondrijs, fluctuatio cum retinuerint, quandoque graues dolores, qui nonnullis vsque ad dorsum procedunt, tum concoctis cibis quiescunt, & alijs appetitis, eadem reuertuntur accidentia; quæ quandoque ieiunos, quandoque à cœna molestant, & euomit crudos cibos, & phlegmata sub amara, calida, & acida, ita vt dentes torpedine afficiantur: vt d. Gal. d. lib. 3. de locis affectis, cap. 7.

Signa eiusdem hypochondriacæ, sunt præter mœsticiam, & metum, ostensionem, & ventositas inflatiua, & grauitas circa hypochondria, & præcordiorū sursum attractio, quandoque eructant acidam & melancolicam humiditatem, quandoque sentiunt vertiginem, & capitis grauitatem, & adest nausea si melancolia sit cum caliditate, si cum frigiditate quandoque caninus appetitus, quandoque nausea, & etiam ventris siccitas, sæpè ad venerem prouocantur ob cōtinuum flatum,

flatum, & si alienatur vomitu, eructatione, & ægestione, certius est hypochondriaca, & inflatiua melancholia.

Signa melancholiæ à sanguinè, sunt, linguæ grauius, ita vt vix patiens loqui possit, rubedo oculorum, & faciei, eminentia venarum, imaginatio quæ sanquis fluat à naribus, risus assiduus, delectatio locorum amenorum, musica, fuga solitudinis, pulsus mollis, & plenus, vrina spissa, & subrubea, habitus corporis carnosus.

Signa melancholiæ à bile, sunt patiens agitatio, saltus, motus inordinatus, clamor, audacia, ira, color ferè citrinus, pulsus durus, velox, vrina citrina, vel subruffa, & tenuis.

Signa eiusdem à pituita, sunt color faciei, & corporis albus, vel pallidus, pigritia, somnus profundus, obliuio, nullus risus, vrina alba, spissa, subpallida, pulsus paruus, & mollis.

Signa eiusdem ab atra bile per adustionem, sunt habitus corporis niger, curis aspera, scabie, vlcenibus, pustulis scatès, odium tenax, fletus, timor, mœsticia, plusquam in alijs speciebus melancholiæ, pulsus paruus, durus, vrina pallida, & tenuis, & si fuerit sanguini humor mixtus, adest risus.

Signa eiusdem à causis primitiuis, sunt ipsæ causæ.

Signa eiusdem à dæmone, sunt si quis dicat, quæ ante ignorabat.

Prognostica.

Melancolici, vt plurimum comitiali morbo afficiuntur, & contra, si in corpus infirmitas cœpit sunt epileptici, si in mentem melancolici, & si melancolicus spumam per os eijcit septem diebus moritur. Si sæpè vomit, vel nauſebundus quæ sumit, malè concoquit, excrucatus moritur; humor verò melancolicus si supra modum exustus verratur ad substantiam & membranas cerebri, furorem parit, si ad ventriculos apoplexiam, si ad originem neruorum, cœuulsionem, si ad oculos cæcitatem.

Melancholia confirmata est incurabilis, recens & per consensum sæpè cura-

tur; & euacuatio per vomitum & fecesum in ijs spem sanitatis affert, & vitiligines, & hamorrhoides, elephantia, varices superuenientes, eam solunt, & desipientiæ quæ sunt cum risu, sunt securiores. Hippocr. 6. aphor. 21. §3. §6.

Cura.

Primo loco succurrendum est ægro antequam in malis imaginationibus confirmetur, vbi enim cerebri substantia omnino melancholiâ possedit, sanari non potest; quia medicis æger non credit, nec obedit, nec siccatas firmata ab humiditate superuenienti remoueri potest. Curatur melancholia per dietam, pharmaciâ, & chirurgiam, quæ sunt omnia medicina instrumenta. Circa dietam debet æger prohiberi ab omnibus supra relatis, quæ hunc humorem causare possunt. Aer conueniens sit, clarus, lucidus, vergens ad humidum & calidum, ad sint odores grati, & insipientiarum res delectabiles, picturæ, formæ pulchræ, prata viridia, audiantur cantus, concentus musicales, & fabulæ iocose, corpus, depositis ante alui excrementis, exercendus, moderatè tempore cœuenienti, per loca amena propè flumina lenia in cursu; & clara, vel æquitando, vel ambulando cum amicis caris, nunc aucupando, nunc piscando.

Cibi sint humectantes, & parum calefacientes, cauendo salia, acria, & vrinam excitantes, cum sic tenue in materia euaporet, & pars crassior remaneat, sed cibi sint boni succi humectantes, & parum calefacientes, concoctu faciles; non flatuosi, eos variando iuxta agritudinis dispositionem; panis sit ex optima farina bene coctus, carnes non virosæ, nec multum pingues, nec duræ substantiæ, sed feriabiles, vt agnorum, hædorum, veruecis, gallinarum, caponum, pullorum, perdicum, phasianorum, sternarum iuuenum maximè, & turturum. Pisces saxatiles sint molles carne, cocti iure cum oleo, anetho, porro, parum salis, & vini odoriferi, hærinacii marini, gammari, & cætri fluuiales cocti in aqua hordei, vel ciceris oua sorbilia recentia, lac re-

coctum,

coctum, serui, borago, buglossa, lactuca, endiuia, intybus, spinaria, atriplex, malua, blifcum, portulaca mellissophylon, cucurbita, pepo, cucumeres, ficus siccus in principio mensæ ad leniendum aluum, vix maturæ recentes, vix passillæ, prunæ, mora nigra matura, pira dulcia, cerasa, mala punica dulcia, amygdala, zizypha, pistacia, condita cum melle, vel saccharo, placenta ex amygdalis, vel seminibus melonum, & saccharo, amygdala, saccharo incrustate, & nuchi pinci.

Ad cogitationes malas amouendas, & cordis debilitatè. Recipe carnis verueci anniculi lib. 1. icedatur minutim, & coquatur cum cepis, & coriandro recentem, & aqua ros. in olla, & dum coquitur addatur mellissophilli amaraci ana m. 1. folia mali citri, num. 10. & herba ac folia simul ligentur, & post leuem cocturam abijciantur, post addantur cinamomi, cariophilorum, nucis moschata, ana scr. 1. vini maluatici parum, moschi gr. 5. dicitur etiam quæ caro lupi, & maximè cor in cibo sumptus liberat à cogitationibus melancolicis; potus sit vinum tenue, album, odorum, bene dilutum, moderatè sumptum, fugiendo nigrum, crassum, nouum, nimis antiquum; & si cibus in ventriculo corrumptur vomitu educi debet, maximè vbi acetositatem præsentit quis; post vomitum nil exhibeatur, sed os ventriculi rectificet electuarijs aromaticis ad bonam concoctionem facientibus, venus omnino fugiatur in omni specie melancholiæ, nisi in ea quæ est à spermate retento, vel vaporibus ab eo retento, & corrupto eleuatis, vel ab ea quæ dicitur amor, modo iuxta leges diuinas, & ecclesiasticas in matrimonio legitimo id fiat, aliam nunquam id licet. Somnus sit potius longior quam longa vigiliæ, hæc de dietâ vel victus ratione.

Circa pharmaca, aliqua digerunt & præparant materiam, alia euacuant, alia corroborent membra affecta.

Ad præparandum, adhibendi syrupi de pomis, succo boraginis, vel buglossæ, fumo terræ, lupulis, epythimo, corticibus citri bizantijs, violis, cum aquis

vel decoctis mellissophilli, fuglossi, polipodij, epithimi, senæ, sumi terræ, ellebori, violarum, vel cum sero caprino. Recipe aque endiuie lib. 2. mellissophilli lib. 5. infundantur in ea per horas vigintiquatuor, folliculorum senæ vnc. 1. cinnamomi, seminis anisoforum, ana dr. 2. croci dr. 5. bulliant ad consumptionem tertie partis, tum forti expressione colentur, & decocto addatur sacchari lib. 2. & simul parum bulliant, & fiat syrupus, cuius dosis vnc. 2. cum sero caprino.

Ad idem, recipe buglossis, boraginis, capillorum veneris, hemionitidis, endiuie, in tibi, ana m. 1. radicum asparagi, rusci, ana vnc. 5. fantalorum rubeorum, violarum ana dr. 2. pruna damascena num. 10. poma odorifera, vt apiana num. 4. croci dr. 5. bulliant, & fiat syrupus cum saccharo, cuius dosis vnc. 2. cum sero caprino.

Ad idem, recipe florum buglossi, boraginis, violarum, ana m. 1. passulorum vnc. 1. itimionitidis, fumo terræ, ana m. 5. corticum radicis cappari, miricæ ana dr. 2. radicum feniculi, polipodij, petroselinii, gliçiuurhiæ singulorum vnc. 1. thimi, epithimi, ana vnc. 5. coquantur in tribus libris aquæ ad consumptionem tertie partis, in sine flores addantur, inde colentur, cuius decocti, recipe singula vice vnc. 4. syrupi de fumo terræ, de pomis ana vnc. 5. misce, & in aurora detur patienti.

In melancholia ex succo melancolico naturali. Recipe radicis rusci vnc. 1. amaraci, ocini, buglossæ, boraginis, melissæ, cuscutæ, chamædrios, chamæpitios, calaminthæ, rosmarini, scolopendriæ, capillorum veneris, violarum, corticum citri, ana m. 1. croci, gallæ moschata ana dr. 5. coquantur in succo boraginis, & fiat syrupus cum saccharo.

In melancholia per consensum à splene, syrupus. Recipe radicum feniculi apij, asparagi, rusci, petroselinii, cicores, corticis radicis cappari ana vnc. 1. foliorum senæ, epithimi, cassuthæ ana vnc. 5. capillorum veneris, florum rosarum, rosmarini ana dr. 2. scolopendriæ, chamædrios, chamæpitios, mellissophilli, amaraci, betonicæ, ana m. 1. calami

mi

mi aromatici, squinanthi, santalorum rubeorum, & alborum, feminum portu lacæ, endiuie, lactuce, anisoforum, carui, amaraci ana dr. 3. quæ omnia bulliant in succo boraginis, & pomorum dulcium, ana libr. 2. ad consummationem tertie partis, inde colentur, & ius colatum cum saccharo quantum sufficit, formam syrupi accipiat, q̄ vt odoratum fiat addatur parum croci, gallæ moschatæ, & cinnamomi, dosis vnc. 2. cum aqua hemionitidis.

In melancolia hypochondriaca, recipe radicem cicorij, feniculi, rusci, asparagi, polipodij, ana vn. i. epithimi, casti the, fenegreci, hemionitidis ana vnc. 5. hisso-pi, amaraci, pulegij, serpilli, mellissophilli, capillorum veneris, absinthij, fumi terre ana m. i. florū chamemeli, centaurei minoris ana dr. 2. chamædrios, chamæpitios, iunci odorati, spice, ana dr. i. dausi, ammios, feminis feniculi, anisoforum, carui, assari ana dr. i. passularum vn. i. bulliant omnia in 5. q. aquæ ad tertias; cuius decocti colati accipiantur libræ 4. succi pomorum dulcium, succi boraginis ana lib. 5. misce, & iterum bulliant ad quintæ partis consumptionem, & ad bonum odorem excitandū, addatur cinnamomi, nucis moschatæ, ligni aloes, croci ana scr. i. dosis sit vnc. 2. in iure pulli, vel in decocto mellissophilli, & boraginis exhiberi potest.

In melancolia per consensum à matrice addatur suprascriptis ingredientibus marricariæ m. i. si fuerit per consensum ab hepate addatur trium santalorum dr. 2. & cicorij maior quantitas, si sit per consensum à ventriculo, addatur mentæ m. i. & maior portio absynthij.

Materia concocta, vt supra, euacuari debet leui pharmaco, vt recipe iuris pulli lib. 5. fenegreci vn. i. bulliant parum, & ius expressum, & colatum exhibeatur.

Aliud præferens hominem à lepra, recipe epithimi vn. i. anisoforum dr. 2. parum bulliant in sero caprino, addatur sacchari vn. i. & per dies decem exhibeatur.

Aliud, recipe foliorū fenegreci vn. 2. pruna damascena nu. 10. macerentur in sero lactis caprini, tum exprimantur, & colentur, & in auro exhibeatur.

Aliud validius, recipe fenegreci ellebori nigri ana dr. 2. gingiberis serup. i. passularum vnc. i. bulliant in sero vncijs feri caprini, inde forti expressione colentur, & colaturæ addatur epithimi puluerizati dram. i.

Aliud validius, recipe florum buglossi, violarum, rosarum, singulorum m. i. passularum, oxiphenicon, idest, tamarindorum, vtriusque vnc. i. mirabulanorū citrinorum, indorum, empellicorū, chepulorum, ana vnc. 5. folliculorum fenegreci, polipodij, ana dr. 6. pruna damascena num. 10. coquantur in aqua iusta quantitatē ad tertias, inde colentur, & iuri colato adiecto saccharo, suauius concilietur, de quo in aurora vnc. 4. propinabuntur.

Aliud cōferens etiam quartana. Recipe mirabulanorum indorum vnc. i. 5. chepulorum vnc. i. agatici vnc. 5. glicirizæ, buglossæ, ana vnc. 6. stochadis, chamædrios, chamæpitios, galaminthæ, absynthij, anisoforum, ana dr. 2. 5. epithimi, polipodij, fenæ ana vnc. 2. prunorū, iuuubarum, ana nu. 6. fumi terre m. i. coquantur in 5. q. aquæ ad consumptionem tertie partis, & succus ab ijs prælo exprimat, cui adde rob. vini, sacchari albi ana lib. i. lapidis armeni nutriti secundum artem, ellebori nigri, ana dr. 2. salis gemmæ dr. 5. diagridis dram. i. 5. fiat electuarium, cuius dosis sit vnc. 5. vsq; ad dr. 6. in aurora, cum iure pulli, vel aqua mellissophilli calida. Laudantur etiam pillulæ Arabicae de lapide Armeno confect. hamech. hieralogodio, vel fenæ, epithimi, pillularum indarum, ana scrup. i. gingiberis, salis gemmæ, ana g. 2. aloes hepatici, fiant pillulæ 15. quæ in tribus vicibus interpollatis accipiantur.

Vbi verò quis solutiua fugit, fiat clisterium sic. Recipe carrani, polipodij, fenæ, ana vnc. i. anisoforum, carui, ammios, cumini, feminis feniculi, stechadis, ana vnc. 5. epithimi, timbræ ana m. i. coquantur, & in decocto colato addatur hieralogodionis vnc. i. olei chamemilini, liliacei ana vnc. 2. salis indi dr. 2. fiat clisteriū; post hæc adhibeantur q̄ corroborant membra aff. et, latificat, maxime

maximè id Mesuæ lætificans, diamoschu, diambra, pliris arcoticon, rosata magna, vel nouella Nicolai elect. de gemmis Mesuæ, lætificans Almanforis, vel Rasus, aromaticum rosatum moschatū, cariophyllorum confectio alchermes, Mithridatum, Theriaca, lætificans Mesuæ, & canos retardās. Recipe rosatum dr. 3. ciperi dr. 2. cariophyllorum, mastices, ligni aloes, spice, assari, ana dr. i. 5. cinnamomi, croci, mellissophilli, affligemisch, idest ocimi minoris, margaritarum, folij indi, eius loco spice indica, macis cardamomi minoris, heil distum, nucis moschatæ, corticum citri, gallæ moschatæ, zodeariæ, doronici, ocimi maioris, ana dr. i. moschi serup. 5. conficiatur cum melle empellicorū, vel bellericorum, q̄ sit quadruplum ad species, sumitur, vt triphera, in hieme magis conuenit.

Aliud remouens timorem, vel malā cogitationem, & reparans intellectum. Recipe mellissophilli, cariophilorum, mastices, croci, cinnamomi, nucis moschatæ, been albi, been rubri, buglossæ, boraginis, ligni aloes, ana dr. i. moschi gr. 5. contundantur tenuiter, postea accipe mirabulanorum chepulorum nu. 30. empellicorum num. 20. coquantur in libris trib. aquæ ad consumptionē duarum partium, inde colentur, & iuri colato addatur mellis quantum sufficit, bulliant, donec aqua absumatur, & spu ma abijciatur, species cum huiusmodi melle conficiantur. Iuuat etiam multiplicationi spirituum vñctiones odoriferæ, ex moscho, ambra, oleo rosino, pastilli etiam odorandi ex stirace, calamita, moscho, ambra, cariophilis, aqua florum mirri, vel florum mali medici, vel mali citri, & omnia quæ habent gratum odorem.

Prodest etiam balneum ex aqua dulci tepida, in quo aeger per multas vice, exonerata prius aluo, ingrediat, & maneat per spatium dimidiæ horæ ad summum, caput etiam partem super abluendum erit aqua dulci tepida, & luteis ouorum abstergendum. In hypochondriaca prod-est fouere hypochondria ex decocto rutæ, aneti, absynthij, pulegij,

feminis agui, baccarum lauri, serpilli, artemisæ, & huiusmodi.

Ad flatum excutiendum prodest vt cucurbitulis citra scarificationem, ad phlegmonas, & durities, cucurbitulis cum scarificatione vtendum, iuuat etiā à cibo vomitus, vbi hoc vitium durat, non vtendo tamen vomitorijs validis, sed exciter aqua tepida cum oximel, vel immittendo digitos, aut pennas in os, nisi ventriculus, vel stomachus debilis sit, quia tunc à vomitu abstinentum, nisi spontaneum sit.

Circa chirurgiam, non adhibeatur phlebotomia, nisi melancolia sit à sanguine per aduersionem, vel cum sanguine educibilis, & etiam iuuat aperire hemorrhoides, & menstrua, & venas pedū in omni melancolia, vbi redundancia, vel admistio sanguinis adest, & prodest etiam in ea quæ ex vitio matricis, vel retentione sanguinis menstrui, vel hemorrhoidalis facta fuit. Cauterium etiā in cura desperata prodest, inurendo caput in parte anteriori super commissuram coronalem; secundò, in parte posteriori hinc & hinc, super duas nuchæ eminentias.

S V M M A R I V M.

- 1 Tristitia est malum absolutè, & an aliquo pacto dici possit bonum.
- 2 Tristitia potest habere rationem boni.
- 3 Tristitia potest esse bonum vile.
- 4 Tristitia an sit hominis summum malum, & quæ fugienda, quæ nō.

De bonitate, et malitia tristitiæ, vel doloris. Cap. XXIII.

D. Th. i.

2. q. 39.

Prima sit propositio. Tristitia malum est absolutè, bonum tamen dicitur ex quadā suppositione. Ratio primi, nam malum est hominis appetitum anxiam ex malo præfenti, nā impeditur quies in bono, quo pacto Ratio secundi, nam supposito aliquo contristabili ad bonitatem pertinet quod bonum. quis

quis de malo præsenti tristetur, aliàs uenire q̄ is vel non sentiret, vel non putaret id malum sibi repugnās, quorum utrunq; est malum, vnde supposita præsencia mali ad bonitatem pertinet, q̄ sequat̄ tristitia, vel dolor, & sic aliqua tristitia est bona ex suppositione, & sic potest licite assumi, cum aliàs malum non liceat, cum ratio dicet; vt homo q̄ homo quandoq; priuetur quietē in bono, & anxietur de malo præsenti propter Deum in criminum satisfactionē.

Secunda propositio. Tristitia potest habere rationem honesti boni, probatur Matt. 5. Beati qui lugent.

Ratio, nam qua ratione tristitia potest esse bonum, potest esse & bonū honestum, est enim tristitia bonum secundum cognitionem, & reculationem mali, quæ duo in dolore corporali attestantur bonitati naturæ ex qua provenit, q̄ sensus sentit cruciatum, & natura fugit læsum consequens dolorē, in interiori verò tristitia cognitio mali est quandoq; secundum iudiciū rationis, & recusatio mali per voluntatē benè dispositam detestantem, q̄ verè est malum, omne verò bonum honestū ex his duobus procedit, scilicet rectitudine rationis, & voluntatis, vnde tristitia potest habere rationem honesti.

Tertia propositio. Tristitia potest esse bonum vile, probatur Eccl. 7.

Ratio, nam de malo præsenti surgit vnus appetitus, quo contrariatur malo præsenti, & sic tristitia non habet utilitatem, cum præsens aliter esse non possit, alius quo repellit contristans, & sic si sit de aliquo q̄ est fugiendum, tristitia habet utilitatem, est verò fugiendum aliquod propter seipsum ob contrarietatem, quam habet ad bonum, vt est peccatum, alio modo est aliquod fugiendum, quia est occasio mali, utroq; modo tristitia habet rationem vtilis in omni malo fugiendo, quia vt delectatio de bono facit, vt bonū auidius queratur, ita tristitia de malo facit vt malum magis fugiatur.

Quarta propositio. Tristitia, vel dolor non potest esse summum hominis malum.

Ratio, nam culpa est maius malum quam pœna, sed tristitia pertinet ad pœnam peccati, vt & frui rebus mutabilibus: vt d. Aug. lib. de vera relig. c. 12. vbi d. dolorem esse carere mutabilibus rebus; præterea tristitia, vel est de ero malo, vel de apparenti, quod est verè bonum: primo modo, tristitia non potest esse summum malum, aliquid enim eo est peius, vt non iudicare id esse malū, quod verè est tale, vel nō refutare illud: secundo modo non, quia peius esset alienari a vero bono.

Si tamē tristitia sit immodica, est fugienda, quia animum aggrauat, vt omnem operationem prohibeat, & maxime eam quæ est intelligentiæ & rationis, ita vt homo nequeat aliquid de nouo addiscere, vel quandoq; etiam intel ligere, vnde Greg. ob tristitiam intermi sit explicacionem in Ezechiel, vt idem d. hom. vlt. iam cogor linguam ab expositione retinere, iam nullus in me sacri eloquij studium requirat, quia versa est in luctum cithara mea; & idem contigit Diuo Hier. scribenti in eūdem prophetam, vt idem d. in ep. ad Pamachiū, quæ tamē si modica sit, acuit potius studium eius salte operationis quæ per eā suscipitur. Il. 2. 6. In tribulatione murmuris doctrina tua eis; præterea tristitia magis nocet animo, & corpori, q̄ alia passio. Pron. 17. Spiritus tristis deficit ossa. & c. 2. 5. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi, q̄ probat Cass. lib. 9. de instit. cœnob. c. 2. 3. & Bern. lib. de interiori domo. d. Tristitia omnis boni impedimentum est, vnde tristitia est depellenda. Eccl. 30. nisi sit secundum Deum quæ operatur pœnitentiā in salutē. 2. Cor. 7.

S V M M A R I V M.

- 1 Spes, vt passio, quid sit.
- 2 Spes differt à desiderio, & quō.
- 3 Spes pertinet ad vim appetitiuam, & an, & ad cognitiuam.
- 4 Spes est in brutis, & quomodo.
- 5 Spei contraria est desperatio.
- 6 Spes causatur ex experientia.
- 7 Spei magnæ sunt iuuenes, & ebrij.

Spes

- 8 Spes causatur ab amore, vel cōtra.
- 9 Spes adiuuat operationem.

De passionibus irascibilis, & primò de spe, & desperatione.

Cap XXIIII.

D. Th. 1. 2. q. 40. I. Spes quid sit, & in quibus.

Observandum est, q̄ spes est boni expectatio, vel motus appetitiuæ virtutis sequēs apprehensionē boni ardui futuri possibilis adipisci, & sic ad rationem spei spectat futurum bonum, aliter tamen q̄ ad desiderium, nam ad desiderium spectat simpliciter, ad spem verò vt est arduum, dicitur possibile consequi, ad spem enim non est opus euidentiā scientiæ, q̄ res sit futura, sed sufficit coniectura probabilitatis, vel opinionis, vt q̄ sæpe simile contigerit, vel quandoq; vel pari euentu, q̄ aliqua ratione, & causa id fieri possit, & ad spem excitandam sufficit quæcum que ratio, licet friuola, vel inepta, cum iucundissima sit spei persuasio, & homini necessaria inter tot vitæ ærumnas, aliter si spes non adesset homines non operarentur, & desperatio insurgeret; Nec in solis hominibus inest spes, sed et in brutis. i. appetitus respectu futuri boni, tamē ex instinctu naturæ mouentur ad aliquid futurum ex instinctu illis à Deo indito qui puidet futura. His not. Prima sit propositio. Spes differt à desiderio.

Spes differt à desiderio, & quomodo.

Ratio, nam diuersarum potētiarum sunt diuersæ passionēs specie differētes, sed spes est in irascibili, desiderium, vel cupiditas in concupiscibili, ergo; præterea quæcumque passionēs habent distincta obiecta, sunt distinctæ, sed spes, & concupiscentia, sic sunt, ergo prima, probatur, nā species passionis ex obiecto considerantur; secunda, probatur, nam obiectum concupiscentiæ est bonum futurum absolutè consideratum, obiectum verò spei est bonum arduum futurum possibile haberi, per quod ab alijs differt, de quibus supra est dictum.

Secunda propositio. Spes pertinet ad

vim appetitiuam, licet ex parte apprehensionis supponat vim cognitiuam.

Ratio, nam spes importat quandam extēsiōnem appetitus in bonum, motus verò ad res pertinet propriè ad appetitū at actio virtutis cognitiuæ perficitur secundum q̄ res cognitæ sunt in cognoscēte, & nō secundum motum cognoscēntis ad res. Sed quia intellectus mouet appetitum representādo ei suū obiectum, iuxta diuersas rationes obiecti apprehensū, idē in appetitu sequuntur diuersi motus, alius scilicet ex apprehensione boni, alius ex apprehensione mali, & pariter alius ex apprehensione presentis, alius ex apprehensione futuri absoluti, & ardui, possibilis & impossibilis, & secundum hoc spes est motus appetitiuæ virtutis consequens apprehensionem boni futuri ardui, possibilis adipisci.

Tertia propositio. Spes est in brutis. Ratio, nam spes est passio irascibilis, at in brutis est irascibilis, ergo & spes; præterea interiores passionēs animalium ex exterioribus deprehendi possunt, sed si canis videret leporem nimis distātem, vel accipiter auem, non mouetur, quasi non sperans eam capere posse, secus si est de propinquo, tunc enim mouetur vt capiat.

Quarta propositio. Spei contraria est desperatio.

Ratio, nam in mutationibus reperitur duplex contrarietas, vna secundum accessum ad contrarios terminos, & talis contrarietas solū inuenitur in passionibus concupiscibilis, vt amor, & odium, quæ contrariantur. Secundo modo per accessum, & recessum respectu eiusdem termini, & hæc cōtrarietas inuenitur in passionibus irascibilis, nam obiectum spei, q̄ est bonum arduum habet rationem attrahendi, quatenus consideratur cum possibilitate adipiscēdi, vt verò cum impossibilitate obtinendi, est desperatio, quæ habet rationē repulsiui, & etiam causatur desperatio ex experientia succubitionis, repulsæ, ex defectu spirituum, frigiditatis, consideratione periculorum, & ignorantia medi-

3 Spes perit nec ad vim appetitiuam, & ad cognitiuam.

4 Spes est in brutis, & quomodo.

5 Spei cōtraria est desperatio.

Quinta

2 Tristitia potest habere rationem boni.

3 Tristitia potest esse bonum vile.

4 Tristitia an sit hoīs

6
Spes causa
tur ex ex-
perientia.

Quinta propositio. Experientia est causa spei, probatur ex Philosopho 3. Eth. cap. 8.

Ratio, nā homo per experientiam accipit facultatem aliquid faciendi, vel saltem experientia facit eum iudicare aliquid esse possibile: primo modo causa spei sunt diuitia fortitudo, & alia q̄ augent hominis potestatem aliquid faciendi; secundo doctrina, persuasio, & experientia; ex his enim fit existimatio aliquid esse possibile, q̄ prius reputabatur impossibile, & hoc modo ex diuersa experientia potest causari defectus spei, vnde duobus modis experientia causat spem; tertio eius defectum, magis ergo dicitur causa spei.

7
Spes magnæ sunt
iuuenes,
& ebrij.

Sexta propositio. Iuuenes, & ebrij sunt magnæ spei, probatur 3. Eth. c. 1. & 2. Rhet. c. 12.

Ratio, primò, nā iuuenes habent multum de futuro, spēs q̄ est de futuro. Secundò, nam ob caliditatem naturæ habent multos spiritus, vnde in eis cor ampliat, & sic in ardua tendunt, & sunt animosi, & bonæ spei, quæ est de arduo, & quia non sunt passi repulsam in suis conatibus, nec experti impedimenta, idèd facile putant aliquid esse possibile, & spes est de possibili; sic etiā ebrij sunt magnæ spei ob caliditatem cordis ex vino, & inconsiderationem periculorum, & hac de causa etiam stulti.

8
Spes à cau-
satur ab a-
more, vel
contra.

Septima propositio. Spes vno modo causatur ab amore, alio est causa amoris, probatur ex gl. Matt. 1.

Ratio primi, nam vt spes respicit bonum speratum causatur ab amore, cum spes sit tantum de bono amato.

Ratio secundi, nam quatenus respicit illum per quē nobis sit aliquid possibile est causa amoris, nam cum speramus per aliquem nobis posse prouenire bonū, in ipsum mouemur, vt in nostrū bonum, & amare incipimus, & ex eo q̄ amamus per accidens ex amore causatur spes, quia credim⁹ ab eo redamari.

9
Spes adiu-
uat opera-
tionem.

Octaua propositio. Per se spes adiuuat operationem, probatur 1. Corin. 8. Vbi arans arat in spe, & ex spe premij solatium fit labor, vt ait Publ. Mim. q̄ luculenter probat Bas. hom. in Pl. 1.

Ratio, primò, ratione obiecti, q̄ est arduum possibile, nam vt arduum excitat attentionem, vt possibile non retardat operationem. Secundò, ratione effectus, qui causat delectationem, delectatio verò aliuuat operationem.

Hæc de spe, vt est passio animi, nam de ea vt est virtus Theologica cadit inferius locus.

S V M M A R I V M.

- 1 Timor quid sit, & de quibus.
- 2 Timor vnde causetur.
- 3 Timor quotuplex.
- 4 Timor est passio animæ.
- 5 Timor est specialis passio.
- 6 Timor est naturalis, & non naturalis.
- 7 Timoris species sex, & quæ.

De timore, & primò secundum se. Cap. XXV.

Observandum est, q̄ timor est affectus animi, quo imminens malū, & maximè cum ita graue est vt vix superari possit, formidatur, vt d. Dam. in c. 15. lib. 2. de fide ortod. vel mali expectatio, vel animi ob mali expectationem contristatio, vel vt d. Arist. 2. Rhet. cap. 5. perturbatio ex futuri mali molesti imaginatione, vel motus, vel immutatio appetitus irascibilis, quo mouetur, & contrahitur à malo arduo imminenti cui vix resisti potest: vt d. D. Th. vt è conuerso, spes est confidentia de bono arduo futuro possibili obtineri, dicitur imminens malum esse obiectum timoris, mala enim longinqua minus turbant etiam si sunt certa, vt mors licet certa etiā in senibus considerata non angit: vt d. Arist. 2. Rhet. Dicitur arduū, nam si resisti speratur, surgit spes, si omnino necessarium sit æstimatur vt præsens, & tales vt qui decapitantur, non timent, sed tristantur: vt d. Arist. 3. Rhet. Dicitur etiā cui vix resisti possit, vnde malū culpæ licet grauiissimum, quia per voluntatem vitari potest,

D. Th. 1. 2. q. 41. I Timor q̄ sit, & de quibus.

2
Timor vnde
causetur.

potest, non timetur, nec habet rationem terribilis, vnde non timet quis q̄ sit futurus iniustus vel ignarus, potest tamen & timeri malū culpæ, vt si quis timeret ne mala societas inducat eum ad peccandum, quo tamen casu magis timere seductionem, pœnam, vel mortem inde sequentem, quàm culpam, quia si eam timeret abstinere à tali societate.

3
Timor
quotu-
plex.

Secundò, obseruandum, q̄ quis timet non solum malum, q̄ formidat sibi euenturum, sed etiam timor oritur ex opinione amittendi bonum aliquid, vel bonum speratum non consequendi, vnde ij simul & sperant & timent quandoque.

Tertiò, obseruandum timorem diuidi in naturalem, & non naturalem, naturalis dicitur, non q̄ totus sit à natura, vt ligni ferri deorsum, cum sit non sine apprehensione apprehensiuæ virtutis, sed dicitur naturale quia natura ad id inclinatur, licet perficiatur per apprehensionem cum motus virtutis cognitiuæ, & apprehensiuæ reducatur in naturam, vt in primum principium, & talis timor est de malo corruptiuo, q̄ natura fugit ob naturale desiderium estendi; secundum dicitur non naturalis, cū malum q̄ timetur nō est corruptiuum, sed contristatiuum, quia scilicet non repugnat naturæ, sed desiderio appetitus. Vnde q̄ remouet phantasiam futuri mali, remouet & timorē, & sic distantia non timentur. Et cum timor oriatur ex periculi consideratione, qui plus considerant plus timent, vt prudentes, sobrij, experti. His notatis.

4
Timor est
passio ani-
mæ.

Prima sit propositio. Timor est passio animæ, probatur ex Aug. 14. ciuit. cap. 7. 8. & 9.

Ratio, nam ad rationem passionis requiritur primò, q̄ sit motus passiuæ virtutis ad quam cōparetur suum obiectū per modum actiui mouētis, quia passio est effectus agētis, & sic sentire & intelligere pati dicuntur. Vel magis propriè passio dicitur motus appetitus habentis organū corporeū qui sit cū aliqua transmutatione corporali, proprijsimè verò passiones dicuntur, quæ in commodum afferūt, timor etiā est passio, quia est de

malo, & bonum ac malum ad appetitū pertinent, & sit cū transmutatione corporali. scilicet contractione, vnde est passio de malo futuro, q̄ nō ita mouet vt præsens, quale est in tristitia.

Secunda propositio. Timor est specialis passio, probatur ex Dam. c. 15. lib. 2. Ratio, nam passiones recipiunt specie ex obiecto, vnde specialis passio est quæ habet speciale obiectum, sed obiectum timoris est speciale, scilicet malum futurum cui difficilè resistatur, vt obiectum spei est bonum futurum arduum adipisci, ergo.

Tertia propositio. Duplex est timor naturalis, & non naturalis.

Ratio est allegata supra in notandis, & non natura scilicet naturalis est de malo q̄ repugnat naturæ, & corpori, non naturalis, quòd repugnat tantum desiderio appetitus.

Quarta propositio. Sex sunt species timoris, segnitias, erubescencia, verecundia, admiratio, stupor, agonia, probatur ex Dam. lib. 2. cap. 15. & Niss. lib. 4. cap. 14. philosophiæ.

Ratio, nam timor est de malo futuro cui vix resisti potest, tale verò malum, vel est in operatione hominis, vel in rebus exterioribus: primo modo duplex malum esse potest, primò labor grauius naturæ, & sic causatur segnitias, vel cunctatio, qua quis timeret operari ob timorem excedentis laboris. Secundò, turpitudine lædens opinionem, quæ si timetur in actu committendo erit erubescencia, si de actu turpi factò, erit verecundia. malum verò tripliciter potest excedere possibilitatem hoīs: primò, ratione magnitudinis, quatenus quis cōsiderat magnum malum, cuius exitum perspicere non sufficit, & sic est admiratio. Secundò, ex desuetudine, quia aliquid malū nostræ cōsiderationi offertur, q̄ nostræ imaginationi est malū magnum, ex qua insolita imaginatione causatur stupor. Tertiò, cum aliqua ex improviso accidunt, quæ prauideri non possunt, vt futura infortunia timentur, qui timor dicitur agonia. Ex ijs timoribus, erubescencia est bona quia ea quis retrahitur à malo perpetrando ob dedecus secutum,

5
Timor est
specialis
passio.

6
Timor est
naturalis

7
Timoris
species sex
& quæ.

rum, & maximè in adoleſcètib; & comes est continentia; erubescèntia, non est sine spe salutis, ea enim post malum actû quis erubescit, ne ſciatur, & inducit ad pœnitentiã, & deniq; id malum non perpetrandum, vt d. Cass. in d. cap. 15. Dam. citans ibi D. Hier. Bern. Arist. & Catonem in commendationem erubescèntia. Diuidi etiam potest timor in rationalem, & irrationalem, ad rationalem pertinent illæ sex species timoris supra relatæ.

S V M M A R I V M.

- 1 Timor quid respiciat.
- 2 Timor esse potest de malo naturæ.
- 3 Timor an sit de malo culpæ.
- 4 Timor ipse timeri potest.
- 5 Timentur magis repentina.
- 6 Timentur magis q̄ carent remedio.

De obiecto timoris. Cap. XXVI.

D. Tho. 1. 2. q. 41.

I Timor quid respiciat.

Prima propositio. Timor per se primò respicit malum, deinde id quo quis timet priuari ab eo amato, probatur quòd ad primum ex supra relatis. & Aug. li. 83. qq. 9. 3. d. Nullum metû esse, nisi futuri & imminentis mali.

Ratio primi, nam timor est fuga, fugitur verò q̄ malum existimatur.

Ratio secundæ, nam cum amor sit boni, sequitur q̄ priuarium, & corruptiuum boni sit malum, ergo timor est de malo. Timentur etiam ij qui possunt infligere malum, vt potestas hominis, maximè quando est læsura vel iniusta, cum in promptu habeat nocumentum inferre. Ex his sequitur, q̄ Deus per se non potest timeri, cum sit summa bonitas, secus quatenus infert poenam. Hier. 10. Malach. 1. vt d. hic Medina.

2 Timor esse potest de malo naturæ.

Secunda propositio. Timor esse potest de malo naturæ, probat 3. Eth. c. 6. vbi mors ponitur super omnia terribilia.

Ratio, nam timor prouenit ex phantasia futuri mali corruptiuu, vel contritatu, vt d. Arist. 2. Rhet. c. 1. Vt verò contritatu est malum quia contrahitur appetitu, sic corruptiuu est ma-

lum quia contrariatur naturæ, sed mors est malum naturæ; q̄ tamen excludit phantasia futuri mali, excludit & timorem, sed q̄ malum futurum non appareat contingit, vel quia sit remotum valdè, q̄ æstimatur proinde non futurum, vt d. ibi Arist. q̄ licet omnes ſciant se mortuos, non timent, quia nò propè est. Secundò, quando futurum nò putatur vt futurum, sed vt præſens; & tunc non incutit timorem, sed tristitiam, vt in ijs qui decapitantur, vt ibi d. Arist. quia vt sit timor oportet, vt adsit spes euadendi, aliter est tristitia. Ex his etiam sequitur, q̄ in beatis non est timor cum sollicitudine, ibi tamè est timor filialis: vt d. hic Medina, post D. Th.

Tertia propositio. Timor propriè nò est de malo culpæ, probatur 2. Rhet. c. 5. Timor autem non habet rationem terribilis, sed lo culpæ.

Ratio, nam q̄ voluntati nostræ subia sit de malo culpæ sic est, ergo de malo culpæ non est timor, sed quia voluntas ab aliquo exteriori potest inclinari ad peccandum, si id inclinās habeat magnam vim ad inclinandum, sic poterit esse timor de malo culpæ, vt est à causa exteriori, vt si quis timeat in societate maiorum permanere, ne ab ijs ad peccatum inducatur, quamuis hoc magis sit timere seductionem, quam culpam secundum propriam rationem, vt est voluntaria.

Quarta propositio. Timor ipse timeri potest.

Ratio, nam id habet rationem terribilis, quod ex causa extrinseca prouenit, & non quod ex nostra voluntate, sed timor est passio consequens phantasia mali imminentis ex causa extrinseca, ergo timor timeri potest quando imminet necessitas timendi ob ingruentiam alicuius mali excellentis, sed vt appetitus interior obedit rationi, & homo potest timorem repellere, sic timor timeri non potest.

Quinta propositio. Repentina magis timentur, probatur ex Aug. lib. 2. conf. cap. 6. post medium.

Ratio, nam malum imminens sic magis apparet, omnia enim corporalia bona & mala quo magis cõsiderantur minoræ

ora apparent, & idè vt dolor præſentis mali mingatur ob diuturnitatem, sic etiam ex præmeditatione minuitur futuri mali; præterea cum quid est insolitum & repentinum, facit ad debilitatem timentis, quatenus subtrahit remedia quæ homo potest præparare ad repellendû malum futurum, quæ præparare non potest, cum ex improuiso malum occurrerit.

6 Timētur magis q̄ carent remedio.

Sexta propositio. Quæ non habent remedium magis timentur, probatur 2. Rhet. cap. 5.

Ratio, nam cum malum sit obiectû timoris, quòd auget malum auget timorem, sed diuturnitas mali auget malum, quòd patet, nam si pati malû tanto tempore est malum, pati in duplicato tempore est malum duplicatum, & secundum hanc rationem pati in infinito tempore erit quodammodo infinitum malum, sed irremediabilia quorû non inuenitur auxilium, accipiuntur vt perpetua, ergo.

S V M M A R I V M.

- 1 Timoris causa an sit amor.
- 2 Timoris causa est defectus, & qui timidi sint.
- 3 Timidi sunt peccatores.

De causis timoris. Cap. XXVII.

D. Tho. 1. 2. q. 43.

I Timoris causa an sit amor.

Prima propositio. Causa timoris est amor quòd ad dispositionem, licet eius obiectum sit malum, probatur ex Aug. lib. 83. qq. 9. 13. vbi d. Causam timoris esse amorem ne adeptum amittamus, vel speratum non consequamur.

Ratio, nam ex eo quòd quis aliquod amat bonum, sequitur quòd priuans eû tali bono sit ei malum, & vt malum timeatur, & ex eo etiã patet, quia amor est principium, & origo omnium passionum, vt sæpè est dictum.

2 Timoris causa est defectus, &

Secunda propositio. Causa timoris est defectus, probatur à contrario 2. Rhet. c. 5. ante medium. vbi diuitia, robur, potestas, multitudo amicorum di-

cuntur excludere timorem, ergo defectus horum illum adducit.

Ratio, nam contrariorum sunt contrariæ causæ, sed diuitia, robur, multitudo amicorum, potestas excludunt timorem. 2. Rhet. cap. 5. ergo à contrario defectus horum bonorum causat timorem; præterea obiectum timoris est malum, quòd de facili vitari nò potest, sed ex defectu virtutis contingit, quòd aliquis non possit repellere malum iam propinquum, & imminens, ergo ex defectu virtutis nascitur timor.

Ex quo sequitur, quòd ij sunt timidi qui non habent bonam conscientiam, vt Iob dicitur c. 15. sonitus terroris sc̄m per in auribus illius, & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. & Sap. 17. cum sit enim timida nequitia dat testimonium condemnationis. & Sen. ep. 98. ipsas tenebras nequitia timet. & Plut. de sera. num. vind. improbitas ex seipsa supplicium sibi ipsi struit, formidines innumeras, passionelq; molestissimas, pœnitentias ac indiscientes in se cõtinens perturbationes. & Cicero pro Milone, magna est vis conscientia, & magna in vtranque partem, vt neque timeant, qui nihil commiserint, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccauerint.

Timidi sunt peccatores.

Timidi sunt peccatores.

S V M M A R I V M.

- 1 Timor contrahit, & quare, vnde fri g°, & tremor, pallor, &c. & quare.
- 2 Timor an faciat consiliatuios, & quomodo.
- 3 Timor causat tremorem, & impedit operationem. & nu. 4.

De effectibus timoris. C. XXXVIII.

Prima propositio. Timor facit contractionem quandã, probatur ex Dam. lib. 3. c. 23.

Ratio, nam timor prouenit ex phantasia mali imminentis cui de facili resisti non potest, quæ difficultas ex debilitate virtutis oritur: vnde quo est debilior ad pauciora se extendere potest, vnde ex imaginatione

D. Tho. 1. 2. q. 44.

I Timor contrahit.

ne causante timorem, sequitur contractio in appetitu, ut patet in morientibus in quibus ob debilitatem virtutis natura ad interiora retrahitur, ut & ciues obfessi ad interiora se retrahunt, qui motus non est idem in timentibus, & iratis, nam in iratis ob calorem, & subtilitatem spirituum pronouentium ex appetitu vindictae, interius fit motus spirituum ab inferioribus ad superiora, & ideo congregantur spiritus & calor fit circa cor, unde irati audaces redduntur ad inuadendum, sed in timentibus ob frigiditatem incrassantem, spiritus mouentur a superioribus ad inferiora, quae frigiditas oritur ex imaginatione defectus virtutis, & sic non multiplicatur calor, & spiritus circa cor, imò magis a corde refugiunt, unde timentes ex hoc non promptè inuadunt, ex quo etiam latent & tremunt, quia fit motus caloris, & spirituum a corde ad inferiores partes, & sic contrariatur formationi vocis, quae fit per emissionem spirituum ad superiora per os, unde dicitur quod timidus animus ad calcanea descendit, hi etiam frigent, tremunt, cum corpus sequatur motum cordis, qui contrahitur, & debilitatur, & inde etiam pallor euenit, cum spiritus relinquunt corpus externum, & reuocantur ad cor ubi est principium vitae, quasi ad arcem, ut corpus defendat, ex quo pallida facies efficitur, & etiam lingua titubans, & exilis, pili etiam rigescunt, quia ex timore meatus obstruuntur, & sic calor naturalis ex corde descendit, deserto corde, & inde etiam aluus soluitur.

2
Timor an faciat consiliarios, & quò.

Secunda propositio Timor facit consiliarios, non tamen facit bene consiliarios, probatur ex Philosopho 2. Rhet. c. 1. post medium.

Ratio primi, nam homines in timoribus maxime querunt bene consiliari, nam quae timorem incutiunt apprehenduntur, ut mala, quae cum difficultate vix repelli possunt, & quasi iam immimentia, unde consiliari oportet ex parte sollicitudinis.

Ratio secundi, nam ex parte facultatis, nec timor, nec alia passio facit bene consiliarios, imò turbat, homini enim

affecto secundum aliquam passionem videtur esse maius, vel minus aliquid quam vera sit, ut amanti quae amat videtur meliora, & timentis terribiora: Maius tamen pertinet ad consilium timor quam spes, quia spes est de bono possibili, timor de malo vel vix potest repelli, unde timor magis respicit rationem difficultis quam spes, in difficultibus vero in quibus nobis non confidimus, consiliamur, unde aliqui in periculis magna adiuuenerunt & plena sapientia.

Tertia propositio. Timor causat tremorem, probatur ex Cicero. 4. Tuscul. lib. 4. fol. 4.

Ratio, nam in timore fit contractio ab exterioribus ad interiora, ideo exteriora frigida manent, unde ibi accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra, quam debilitatem maxime facit defectus caloris, qui est instrumentum quo anima mouet. 2. de Anima tex. 50.

Quarta propositio. Timor impedit operationem, probatur Philip. 2. ex accidenti tamen secus.

Ratio, nam operatio hominis exterior causatur ab anima, ut a primo motore, sed a membris corporis, ut ab instrumento, operatio vero contingit, quod impediatur, vel ob defectum instrumenti, vel defectum principalis mouentis, nam timor quod ad se est, ex parte instrumentorum corporalium, semper natus est impedire operationem exteriorem ob defectum caloris, qui ex timore accidit in membris exterioribus; sed ex parte animae si timor sit moderatus non turbans multam rationem, confert ad bene operandum, quia causat sollicitudinem, & facit attentius considerare, & operari, sed si eateenus crescat, ut turbet rationem, impedit operationem etiam ex parte animae. Unde ex timore prouenit etiam demissio sui ipsius, aduasio, suspitiones etiam in animis firmis, in infirmis vero exurgit consternatio, perturbatio, exinanitio, pigritia, desperatio.

S V M M A R I V M.

1 Timor malus sedandus, & quomodo curetur,

3
Timor causat tremorem.

4
Timor impedit operationem.

De

De remedijs timoris. Cap. XXIX.

I
Timor malus, ut sedandus.

Timor qui ex bono procedit, ut verecundia, vel fuga peccati, non est vitandus, sed qui impedit operationem, sedandus est: primo, attendit respiciendo ne malum apprehensum sit falsum ex cogitatione falsa aestimatione, quae iudicat quandoque aliquod malum, vel inimicum qui non est, ideo ratione cogitativa est moderanda. Tum cogitandum mala huius vitae non esse vere mala, ut quae sunt saepe instrumenta salutis, non esse fugienda, & sic nec timenda, ut dixi supra in calce, cap. de tristitia, & odio. Remedia praeterea medica adhibenda ad timorem pellendum, maxime atrabilem euacuando, cor corroborando, calidis vtendo, & huiusmodi, quae conducunt ad frigus externum pellendum. De timore vero vt est donum Sp. S. infra cadit materia.

Remedia etiam timori applicari possunt, quae & tristitia, quia qui forti animo est, ut malum praesens, quod est obiectum tristitia non argere fert, ita nec ex consideratione mali futuri, quod est obiectum timoris commouebitur, ut contra qui animi dolore angitur, necesse est ut metu agretur, quia quorum malorum praesentium est anxietudo, eorum est imminenti metu: vt d. Aug. lib. 83. qq. q. 3. & Cic. 4. Tuscul.

Proderit etiam ad timorem pellendum, considerare dignitatem virtutis, quae luget in ijs qui fortes in malis sunt: vt d. Cic. 4. Tuscul. d. qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, ut neque rabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate fatili gestiens deliquescat, is est sapiens &c.

Proderit etiam sibi persuadere malum id fore non euenturum, vel non esse vere malum, nec tantum vt aestimatur, unde Sen. ep. 13. d. Plura sunt quae nos terrent, quam quae premunt, & sapius opinione quam re laboramus. & ep. 14. quod accidit pueris, hoc quoque nobis manusculis pueris eueniat illi quos

amant, quibus assuerunt, cum quibus ludunt, si personatos vident, expauescunt, non autem hominibus tantum, sed & rebus demenda persona est, & reddenda sua facies, quid mihi gladios, & ignes ostendis, & turbam carnicum circum te fremementem? tolle istam pompam sub qua latitas, & stultos territas, Mors est quam nuper seruus meus, quam ancilla mea contempsit, pauper fiam? inter plures ero, exul fiam? ibi me natum putabo quo mittar &c. Moriar? desinam aegrotare posse, cum & malum futurum antequam eueniat, non sit animo reuoluedum, & sufficit diei malitia sua. Matt. 6. & explicat Sen. ep. 24. 75. iungendo simul coniunctionem suam Deo, & fiduciam in illum. Pl. 6. 124. & animum ad delectabilia honesta applicando.

S V M M A R I V M.

- 1 Audacia quid sit.
- 2 Audacia contrariatur timori.
- 3 Audacia consequitur spem.
- 4 Audacia an ex defectu causetur, & ex quibus alijs.
- 5 Audaciae effectus quis, quod ij sunt prompiores in principio periculi quam in fine, fortes contra.
- 6 Audaces sunt qui sunt boni.

De audacia. Cap. XXX.

Observandum est, quod audacia est securitas qua quis malum nec futurum expectat, Audacia nec praesens timeret, vel & quid sit. melius, confidentia in periculis aduersus mala apparentia depellenda, vel bona ardua consequenda, vel fiducia, aut securitas qua quis aliquid audet etiam cum periculo, vel vt dicit D. Tho. passio irascibilis potentia, qua ad repellenda mala ardua, & bona prosequenda animus erigitur. Ex audacia si quidem & animus, & vires corporis augetur, ut contra timore, & magis desperatione retundatur: vt inquit Aug. de quant. animae. cap. 22. & inde dicitur audacia ab audere agendo, eo quod audaces

L 3 auidè

audè aggreditur periculum imminens propter spem victorię supra periculum ipsum: vt d. Arist. 2. Rhet. c. 1. post med. & sic audacia respicit mala, non motu fugę, sed motu psecutiũo, vt destruat, & superet mala, vel eadem bona ardua consequatur; & surgit audacia ex eo quod quis existimat insurgentẽ esse minorem se, vel æqualem. His notat.

2 Prima sit propositio. Audacia contrariatur timori; probatur ex Philoſopho 2. Rhet. c. 1.

Audacia contrariatur timori. Ratio, nam contraria dicuntur quę à se maximè distant. 10. Metaph. t. 13. audacia verò lōgè distat à timore, nam timor fugit nocumentum futurum ob victoriam eius supra ipsum timentem, sed audacia aggreditur periculum imminens ob victoriam sui supra periculum, ergo.

3 Secunda propositio. Audacia consequitur spem, probatur 3. Eth. cap. 8. post medium.

Audacia consequitur spem. Ratio, nam audacter quis aggreditur periculum, quia sperat id superare, vt conuerso ad timorem sequitur desperatio, ideo enim quis desperat quia timet difficultatem, quę est circa bonũ sperandum, omnis enim motus appetitiuus reduciur ad prosecutionem, vel fugam, quę sunt vel alicuius per se, vel per accidens, per se, prosecutio boni est quę ad spem pertinet, per se fuga mali ad timorem: per accidens prosecutio mali esse potest ob aliquod bonum adiunctum, q̄ ad audaciam spectat, fuga verò boni ad desperationẽ ob aliquod malum adiunctum.

4 Tertia propositio. Ex nullo defectu per se causatur audacia, per accidens tamen secus, probatur 2. Rhet. cap. 3. post medium.

Audacia ex defectu causatur, & quib. alijs Ratio, nam cum audacia consequatur spem consequitur prouocationem spei, & quia est contraria timori excludit timorem, quorum verumq; ex parte motus appetitus, & mutationis corporalis est perfectionis, ergo, non causatur ex defectu diuitiarum, potetię, &c. præterea spes causatur ex parte appetitiui motus, q̄ sequitur apprehensionem cogitatiuam per ea quę faciunt, q̄ sit pos-

sibile adipisci victoriam, vt est fortitudo corporis, experiētia in periculis, multitudo amicorum, aliorum auxilium, & maximè diuitum: vt d. Arist. 2. Rhet. c. 3. prop. 5. Vltierius causatur audacia per exclusionem timoris, & per remotionem terribilium appropinquantium, quia nulli nocuit, vel non habet inimicos; præterea ex parte transmutationis corporalis causatur ex ijs quę conferunt ad spem, & exclusionem timoris, maximè quę faciunt caliditatem circa cor, vnde habentes paruum cor sunt audaciores, quia calor naturalis citius id calefacit, & etiam habentes magnum pulmonem sanguineum sunt audaciores ob caliditatem, ergo non ex defectu boni, vel virtutis causatur audacia.

Ratio secundi, nam defectus virtutis per accidens causat audaciam, quatenus iunctam habet al quam excellentiam veram, vel æstimatã ex parte alterius, vel ex parte sui, vnde ebrietas causat audaciam, non vt est defectus, sed vt facit existimationem cuiusdam magnitudinis.

5 Quarta propositio. Audaces ex parte motus appetitus sensitiui, qui sequitur apprehensionem sensitiuam virtutis promptiores sunt in principio periculi, quàm in fine, fortes contra, probatur 3. Eth. c. 7. post medium.

Audacia effectus. Ratio primi, nam cū audacia sit motus appetitus sensitiui, sequitur apprehensionem virtutis sensitiuam, virtus verò sensitiua non est inquisitiua, nec collatiua singulorum, quę circumstant rē, sed habet subitum iudicium, contingit verò quandoq; secundum subitam apprehensionem nõ cognosci omnia quę difficultatem habet, vnde surgit motus audacię ad aggrediendum periculum, in quo existentes maiorem sentiunt difficultatem, quam existimabant, & ideo in fine deficiunt.

Ratio secundi, nam fortes, quia ex iudicio rationis aggrediuntur pericula, quãdo oportet, vt oportet, & qua de causa oportet, in principio videntur remissi, quia non ex passione, sed cum deliberatione debita pericula aggredientes in principio videntur remissi, sed cum ipsi

non

non experiantur aliquod improuisum, sed quandoque minus periculum eo q̄ præcogitarunt, ideo in fine magis persistunt, vel etiam quia aggrediuntur pericula ob bonum virtutis, & sic in eis perseverat boni voluntas.

6 Audaces etiam redduntur qui se rectè habent erga diuina, vt d. Arist. lib. 2. Rhet. c. 5. quia Deus iniurię vexatis opitulari creditur, vt ibi d. & Pl. 6. dicitur: Dominus protector vitę meę, à quo trepidabo? Pl. 17. in Deo meo transgrediar murum, ad Philip. 4. Omnia possum in eo qui me confortat.

S V M M A R I V M.

- 1 Ira quid sit, vt est passio.
- 2 Irę species quę.
- 3 Ira vt differat ab odio.
- 4 Ira an sit specialis passio.
- 5 Ira quę respiciat, scilicet bonum, & malum.
- 6 Ira est in irascibili potentia.
- 7 Ira est quodammodo cum ratione, & quomodo.
- 8 Ira an sit naturalior, quàm concupiscentia.
- 9 Odium est peius ira.
- 10 Ira ad quos spectet.
- 11 Irę species quę.

De Ira, & primò secundum se. Cap. XXXI.

D. Th. 1. 2. q. 46.

I Ira quid sit, vt est passio.

Obseruandum est, q̄ ira est feruor sanguinis circa cor ex euaporatione, vel suscitacione bilis proueniens, vnde & biliosa dicitur, vt d. Dam. lib. 2. c. 16. vel ex turbacione fellis, vnde & fellea dicitur facta, vt d. Niss. lib. 4. philosophię. c. 13. vel est appetitus vindictę, iniuriati enim, vel id putantes irascuntur, est enim ira mentis apparitor, satelles cogitationis, & vindex cõcupiscentiã, vt inquirunt prædicti: cum enim aliquam rem concupisimus, à qua prohibemur, quasi iniuria affecti irascimur, ratione ferẽte sententiam iure vindictę in tales, vt ibi d.

Niss. quòd intelligitur quòd ad ius concupiscibilis, non autem in rationis intellectu, & tunc passio est mixta ex concupiscentia, & ira, vt ibi idem d. Vel est appetitus puniendi eum à quo iniuria affecti sumus, vel concitatio animę acerba ex contemptu sibi facto oriens, cum appetitu vindictę coniuncta. Vnde & dicitur ira q̄ faciat extra se ire, irascens enim à se recedit, & iram dimittens ad se redit. Vel est vlciscendi libido: vt d. Aug. lib. 14. ciu. c. 15. vel turbulentus appetitus auferendi ea quę facilitatem actionis impediunt, ex abundantia fellis proueniens, vt idem d. ep. 115.

Secundò, obseruandum est, q̄ species irę sunt tres: ira quę dicitur bilis, & biliosa, iracundia, & infensio, bilis dicitur, quę principium habet, & citò tranſit. Iracundia ex recordatione mali oriens, vnde & dicitur menis à manendo memorię. Infensio est ira tempus in vindicta obseruans, vnde & coto dicitur à iacendo, vt d. Dam. d. c. 16.

Tertiò, obseruandum est, q̄ ira differat ab odio, tum q̄ ira est in irascibili, vel animosa potentia, odiũ est in concupiscibili. Secundò, nam ira se habet per modum prosecutionis, & aggressionis, odiũ verò vt est passio se habet per modũ auersionis, & fugę; præterea ira est feruor tãtum animi, odium vt vitũ est liuor animi erga proximũ, licet & ira si manet fiat odiũ, non tamen est de se, nam & pater irascitur quandoq; filio, sed non eum odit, præterea ira est festuca, odium trabes: vt d. Aug. lib. 31. homil. hom. 5. præterea ira est cõditio bonorum, & malorum: vt d. Aug. ad fratres in heremo. serm. 6. odium malorũ tãtum; præterea ira est quandoq; bona ex causa cum disciplinam causet, quã nõ datur nisi aliquantulũ irascendo, & indignando, sed tamen non datur disciplina nisi amando, vt d. Aug. de verb. domini, in Euang. serm. 16. circa princip. q̄ intelligitur de ira quę sequitur iudicium rationis, quã bona est cum sit sinistra fortitudinis, & disciplina, non autem de ea quã præcedit, quia sic est non sine liuore q̄ malum est; præterea odium crescit tẽpore ira minuitur, de-

2 Irę species quę.

3 Ira vt differat ab odio.

I. 4 ponitur

ponitur ira cum vindicta sumitur vitio, odij est male facere, & valde nocere. Ira vult sentiri suam vindictam, odium id non curat dummodo male faciat, vnde de mortem inimico affert, vel truncatione membrorum, vel carcere, vel egestate, vel alia quacunq; via. Ira respicit duo obiecta, vindictam, & hominem sibi noxium, de quo vult vindictam sumere; odium quandoq; vnum tantum obiectum, scilicet eum quem odit viuū. Ira respicit vnum obiectum secundum rationem boni, scilicet vindictam quam appetit, & aliud secundum rationem mali, scilicet hominem noxium, de quo vult se vlcisci: odium vero ex omni parte respicit malum, vult enim malum alicui quem aestimat malum, & sibi incommodū; præterea iratus appetit malum eius contra quem irascitur, non ut est malum, sed ut habet quandam boni rationem, prout id aestimat iustum esse quatenus est vindicatum: odiens vero appetit malum inimico quatenus est ei malum, & sic ira per applicationem boni ad malum: odium vero per applicationem mali ad malum prouenit. Ira habet mensuram, odium est insatiabile, quia odiens appetit malum alterius secundum se, quæ vero appetuntur secundum se, appetuntur sine mensura. 1. Polit. c. 6. Eccl. 12. sed ira appetit malum sub ratione iusti vindicatum, vnde quando malum excedit mensuram iustitiæ, secundum iudicium irascentis misereatur: odiens nullo modo. 2. Rhet. cap. 4. Et ira est cum appetitur malum sub ratione vindictæ, si simpliciter appetitur alicui, erit odium: His not.

4
Ira an sit
specialis
passio.

Prima sit propositio. Ira specialis est passio quodammodo, quodam modo, probatur ex Dam. lib. 2. c. 15.

Ratio, nam si sumitur generale pro eo quod est generale secundum prædicationem, ut animal dicitur generale ad omnia animalia, ira non est passio generalis, nam ira condiditur alijs passionibus, & non est ad eas communis, & sic est specialis passio: si etiam generale sumitur in causando, ut sol respectu inferiorum, ira non est generalis passio, passionum enim generalis causa est amor:

vt d. Aug. lib. 14. ciu. cap. 7. & 8. & sic est specialis passio, vt d. Dam. lib. 2. c. 16. & Cic. 4. Tuscul. Si vero generale sumitur pro eo quod est multis causis in actu procedit, ira potest dici passio generalis, nam vt causa quæ multos producit effectus dicitur generalis, sic effectus, qui à multis causis in actu existentibus prouenit, potest etiam dici generalis, nam ira à multis passionibus inducitur, cum motus iræ non surgat nisi ad tristitia ab alio illata, & etiam desiderium, & spes vlciscendi.

Secunda propositio. Ira respicit semper duo obiecta bonum, & malum, probatur 2. Rhet. c. 2.

Ratio, nam ira tendit in vindictam, & in illum de quo vindicari desiderat, in vindictam vt in bonum, eam enim vt bonum appetit, & sperat, & delectatur, in eum vero de quo vindictam querit, vt in malum contrarium, & noxium: amor vero, & odium quandoque vnum tantum obiectum respiciunt, vt supra est dictum.

Tertia propositio. Ira est in irascibili, non in concupiscibili.

Ratio, nam passiones concupiscibilis ab illis quæ sunt in irascibili hoc præferunt distinguuntur, quod primarū obiectum sit bonum, vel malū sub ratione absoluta: secundarū bonū, vel malum vt habet rationem ardui, & difficilis, sed ira respicit bonum, & malum, non solum absolute, sed etiam sub ratione ardui, nam habet pro obiecto vindictam, & eum de quo vindicari querit, quod duo habent rationem ardui respectu iræ, illa enim quæ nil sunt modicave, non aestimantur, vt d. Philosophus 2. Rhet. c. 2. ergo ira ad irascibilem non concupiscibilem pertinet.

Quarta propositio. Ira est quodammodo cum ratione, probatur 7. Eth. c. 6.

Ratio, nam ira est appetitus vindictæ, talis vero appetitus importat quandam collationem poenæ infligendæ, & etiam vt iustæ aestimatæ pro nocimento, & damno illato, at cum talis collatio ad rationem pertineat, sequitur quod ira cum ratione esse dicatur.

Quinta propositio. Ex parte obiecti concu-

5
Ira quæ
respiciat.

6
Ira est in
irascibili
potentia.

9
Odium est
peius ira.

10
Ira ad
quos spe-
ctat.

11
Ira species
quæ.

8
Ira an sit
naturalior
quæ concupi-
scentia.

concupiscentia est naturalior quam ira, ex parte subiecti secus, probatur 7. Ethicorum cap. 6.

Ratio primi, nam obiectum concupiscentiæ maxime ciborum, & venereorum est naturalius homini obiecto iræ, naturale vero dicitur, quod à natura causatur 2. Phil. tex. 4.

Ratio secundi, nam quacunq; res potest considerari secundum rationem generis, & speciei, & indiuidui, vt homo consideratur vt animal, vt homo, & vt habet conditiones indiuiduantes; primo modo est sibi naturalior concupiscentia, nam ex natura communi habet inclinationem, qua appetit ea quæ vitam conservare possunt; secundo modo, vt homo, vel rationalis si consideretur ira est ei naturalior, cum ira sit cum ratione non concupiscentia. 4. Eth. c. 5. Tercio modo naturalior etiam ei est ira, nam ira facilius sequitur habitudinem naturalem ad irascendum, quæ est aliqua peculiari complexionem, quam concupiscentia habitudinem ad concupiscendum, nam cholera, per quam homo est dispositus ad irascendum citius mouetur, vnde & igni similatur.

Sexta propositio. Odium est peius & grauius, quam ira, probatur ex Aug. in regula. cap. 37.

Ratio, nam quando malum appetitur sub ratione mali est grauius, quam cum sub ratione iusti, sed odiens appetit malū inimici sub ratione mali, irascentis vero sub ratione boni appetit malum ei contra quem irascitur, vt scilicet id aestimat iustum quatenus est vindicatum, ergo.

Septima propositio. Ad eosdem pertinet ira ad quos pertinet iustitia, & iniustitia, probatur 2. Rhet. c. 2. 3. 4.

Ratio, nam inferre vindictam pertinet ad iustitiam, & lædere aliquem pertinet ad iniustitiam, vnde & ex parte causæ quæ est illata læsio ab alio, & ex parte vindictæ, quam quis de alio sumere cupit, ira pertinet ad eos ad quos pertinet iustitia, & iniustitia.

Octaua propositio. Tres sunt species, ira, fœlia, infensio, vel furor, probatur ex Dam. lib. 2. c. 16. & Niff. lib. 4. c.

13. & Philosopho 4. Eth. c. 5. vbi irascentes quosdam dicit acutos, quia cito irascuntur, alios amaros quia diu iram retinent, & alios difficiles, quia non quiescunt donec vlciscantur & puniant, vt supra est explicatum in Notandis.

S V M M A R I V M.

- 1 Ira oritur ex aliquo acto contra irascentem.
- 2 Ira ex paruipensione causatur.
- 3 Ira ex excellentia irascentis causatur, & quomodo.
- 4 Ira an causetur ex defectu eius contra quem quis irascitur.

De causa effectiua ira, & remedijs eius. Cap. XXXII.

Prima sit propositio. Motiuum iræ est semper aliquid factū contra eum qui irascitur, probatur 2. Rhet. c. 4.

Ratio, nam quacunq; passio est appetitus nocendi alteri sub ratione iusti vindicatum, hæc irrogatur ob aliquod malum contra se factū, sed ira est huiusmodi passio, ergo, prima probatur, nam vindicta locum non habet, nisi vbi præcessit iniuria, nec iniuria ad vindictam prouocat, nisi pertineat ad eum qui appetit vindictam, iniuria vero non pertinet ad aliquem, nisi iniurius fecerit aliquid quod aliquo modo sit contra ipsum, hoc vero habet rationem mali, ergo, secunda patet ex dictis supra.

Secunda propositio. Omnes causæ iram facere dicuntur, ad paruipensionem, vt ad per se motiuum iræ reducitur, probatur ex Plutar. lib. de ira cohibenda. post medium. d. alij alijs de causis in iram incidunt, quibus omnibus hæc accidit opinio, vt se contemni, negligique credant.

Ratio, nam quod prouocat appetitum in nocentem alterius sub ratione iusti vindicatum, id reducitur ad aliquam paruipensionem, sed omnis causa iræ est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam vindicta eatenus queritur quatenus vide-

D. Th. 1.
2. q. 47.

I
Ira vnde
causetur.

2
Ira ex paruipensione
causatur.

cur

tur iusta, iusta verò videtur, cum quis ei iniuriam irrogat ex electione, scilicet eum despiciendo, vel contumeliando, vel voluntatem eius impediendo, & c. secunda patet ex dictis supra; præterea, quod derogat excellentiæ videtur pertinere ad paruipensionem, sed omnis causa iræ derogat excellentiæ, ergo, prima probatur, nam paruipensio, & excellentia opponuntur: secunda patet, nam ex omnibus bonis nostris pro quorum ablatione irascimur, quærimus excellentiam, ergo.

3
Ira ex excellentia irascentis causatur, & quò.

Tertia propositio. Excellentia irascentis ad iram facilius prouocat ex parte motiui. Defectus tamen etiam iram facilius prouocat ex parte dispositionis irascentis, probatur primum 2. Rhet. c. 9. d. quod homines propter excellentiam indignantur: secundum probatur 2. Rhet. c. 2. d. ægrotantes, pauperes, amantes, si cientes, & vniuersaliter capientes, & non assequentes iram undi sunt, ac facile accenduntur, & Plut. lib. de cohib. iracund. mulieres iracundiores sunt viris, ægroti sanis, senes ætate vigentibus, & infelices scelicibus, quia ubi maior est animi imbecillitas, ibi magis iracundia elicitur, vt ibi d.

Ratio primi, nam quod facit paruipensionem alicuius iniustior, hoc ex parte motiui, iræ est causa quod aliquis facilius irascatur, sed excellentia est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam paruipensio est motiuum iræ, vt supra est dictum. Secunda probatur, nam quantum maior excellentia est in aliquo eo iniustius contemnitur.

Ratio secundi, nam quod facit aliquem facilius contristari, hoc causans iram facit aliquem ex parte dispositionis in eo ex motiuo iræ remanentis facilius irasci, sed defectus est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam ira causatur ex noxiuo contristante; secunda probatur, quia ad defectum pertinentia maximè sunt contristantia, vt patet, ergo.

4
Ira an cau-
let ex defe-
ctu eius co-
a que qd
irascitur.

Quarta propositio. Defectus vel paritas eius contra quem irascimur iram etiam auget, quatenus auget indignam despectionem. Defectus tamen eius contra quem irascimur, iram minuit quando

minuit indignam despectionem, probatur 2. Rhet. c. 2.

Ratio primi, nam quod auget rationem paruipensionis, hoc facilius facit irasci, sed defectus qui est in alio est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam indigna despectio, vel paruipensio est maximè prouocatiua ad iram, & vt indignior eo magis. Secunda, probatur, nam quantum aliquis est minor eo indignius despicit, vt si seruus despiciat dominum facilius irascitur dominus, vt patet.

Ratio secundi, nam quod minuit causam iræ, & ipsam minuit, sed defectus in aliquo quandoque est huiusmodi, ergo, vt si seruus offendens veniam petat, & c. & ira confurgit non ex qualibet paruipensione estimata, sed tantum contra se & sua, cum extraneæ iniuriæ non considerentur magnopere, & oportet etiam quod paruipensio putetur iniusta, quæ enim iuste quis pati putat, non querit vindicare, vt patet in iudicijs, & oportet etiam quod sit singularis persona quæ iniuriam infert, vt ira surgat quia singularium est paruipendere; & etiam quod adsit spes puniendi, vnde ad potentes personas quas non sperat quis punire, non est ira, sed tristitia, nisi quatenus sperat cum adiutorio diuino illam posse punire, cum sic quis non dicatur amplius potens ad Deum comparatus.

S V M M A R I V M.

1. Iræ remedia sacra, & philosophica quæ.
2. Iræ remedia medica quæ.

De remedijs Iræ. Cap. XXXIII.

CVM omnis causa iræ sit opinio iniuriæ vel contemptus, vt supra est dictum, ideo vniuersale remedium ad iram tollendam erit huiusmodi persuasionè tollere, vnde minuitur iram minuta opinione contemptus, & omnino sedatur, ea opinione sedata; similiter ira deseruetur, vel ex obliuione, vel ex auersione cogitationis ab iniuria accepta, vnde confert se ad læta transferre, & lo-

I
Iræ reme-
dia quæ si
era & phi-
losophica.

& locum mutare. Cessat etiam ira si declaretur non fuisse contemptum qui credebatur: vt inquit Sen. lib. 3. de ira. cap. 29. 30. 31. humilitate verò animi maxime omnino ira sedatur, verè enim humiles putant se à nullo iniuriam pati, vel contemptum. Dandum etiam est spatium iræ. Rom. 12. nedum iram alterius intempestiuè volumus extinguere, illam augeamus, & quasi vtilitatem: vt inquit Ambr. lib. 1. de offi. c. 21. & Sen. lib. 3. de ira. c. 39. vt & iratus non debet dum ira feruet etiam iustitiam exequi, vel seruum proprijs manibus cadere, vt docet Galenus lib. 1. de animis morbi dign. at que cur. vnde & Athenedor dixit Cæsari Augusto, cum te ira Cæsaris cœperit, nil prius dicas, vel facias quam viginti quatuor elementa literarum Græcarum ipse tecum percurreris, vt concitatio illa, quæ momentosa est, mente alio tracta e molliora relanguescat, considerando nihil fortè esse id pro quo quis irascitur, quod mente sedata cognoscat, vt quod seruus mentem subuerterit, & huiusmodi, vt d. Plut. lib. de cohib. ira. circa medium.

Prodest etiam ad iram sedandam lenis sermo ira sedata. Prouer. 15. Mollis enim responso frangit iram, vt & si lædentem poeniteat facti, & deprecetur veniam humiliter. 2. Rhet. c. 3. vbi Aristot. d. iram cessare in eos quos poenitet, & fatentur, & qui humiliter se gerunt, nec contradicunt iratis, & rogat ac deprecantur, quod & Plut. lib. de ira cohib. fatetur, quod & Gen. 16. habetur dictum ab Angelo, reuerrere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius; Considerandum etiam iniuriam non tam nobis, quam ei qui illam intulit turpem & pernitiosam esse, vt ira quis misericordia erga inferentem moueatur, vt inquit Plut. d. loco, post medium. & inde illum magis contemnat, quam putet se contemni qui per imbecillitatem, aut errorem, aut præcipitantiam, aut incogitantiam, aut ob seruilè ingenium, aut ob senium, aut ob iuuentutè deliquit, vt ibi d. & Chris. homil. 47. in Ioan. neq; laboranti, neq; timido quisque irascitur, sed his morbis affecti sui

miseritiam, & lachrimas commouent, certè neq; iniuriam facienti irasci, sed compati conuenit, cum sit huius animus miserabilior, vt potè multò magis æger. Cogitandum quoque vindicta non amoueri malum, sed magis cumulari, vnde vincendum in bono malum. Rom. 12. Minuitur etiam ira si homo paucis contentus esse assuescat, cum ira eius materia subtrahatur, vt inquit Plut. lib. de ira, post med. & à curiositate vacet, vt d. Sen. lib. 3. de ira. c. 11.

Proderit etiam ad iram amouendam vitare consortium iracundorum, qui ad iram excitat. Prou. 21. 22. & Eccl. 8. non litiges cum homine linguato. & Chris. hom. 29. ad pop. Antioch. feræ potius quàm homini iracundo est cohabitandum, nam illa cum semel mânefacta reddita fuerit, suam seruat legem, hunc autè quotiescunq; mitigaueris, rursus efferatur.

Considerare etiam proderit vim mansuetudinis, quæ facilius alterum deprimat quam iracundia. Rom. 12. si esuririt inimicus tuus ciba illum, si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.

Proderit etiam considerare exempla eorum qui mansueti fuerunt, & iniurias patienter tulere, quæ congregat. Plut. lib. de cohib. irac. quod cum vxor Socratis mentem subuerisset, ipse amico dixit, nuper gallina idem domus tuæ fecit, & tamen nemo successit, & Sen. lib. 3. de ira. c. 12. exemplum proponit Platonis, qui cum vellent seruum cadere, cognoscens se irasci, manum retinuit, & in se iram conuertit, quod in visu, & actibus se deformem præberet, & iussit Speusippum, vt seruum obiurgaret, quia ipse iratus esset. Sic David erga Saul vitæ suæ insidiantem mitissimus fuit; & Ioseph erga fratres qui cum læserant, beneficentiam exhibuit, maxime verò Dominus Saluator summæ omnibus patientiæ exemplum reliquit, qui cum malediceretur non maledicebat; cum patere non conminabatur. 1. Petr. 2. & tanquam agnus coram tondente se obmutuit. If. 53.

Proderit etiam iræ turpitudinè considerare, quod animi sit infamia, vnde Cic. 4. Tusc.

De effectibus iræ. Cap. XXXIII.

4. Tusc. an est quidquam similius insania, quam ira? quam bene Ennius initium dixit insaniae, color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque factorum, quam partem habet sanitaris? & infra; itaque iratos proprie dicimus exiisse de potestate, id est de consilio, de ratione, de mente. & Sen. lib. 2. de ira. c. 36. quamobrem quibusdam iratis profuit aspexisse speculum, perturbavit illos tanta mutatio sui, veluti in rem presentem adducti non agnouerunt se.

Proderit etiam si consideretur Deum non admittere orationes eorum qui odio fratrem prosequuntur, nisi prius ijs reconcilientur: vt inquit Cassia. lib. 8. de instit. cernob. c. 12.

Quod si ira oritur, ex alijs passionibus, vt amore, concupiscentia, tristitia, illa ei etiam remedia sunt adhibenda, quæ illis adhiberi supra est dictum: vt dicit hic Valentia.

2 Si porro hæc philosophica, & Theologica documenta non sufficiunt, ad medica est recurrendum, somno vtendo, quiete, rebus refrigerantibus, & humectantibus, &c. & magis si ipsi adusti, & squallidi sunt, vt endiujs, intubis, maluis, violis, cucurbitis, saccaris rosaceis, & violaceis, acro cedri, & huiusmodi iuxta medicorum consilium, sic tamen vt stomachi cura habeatur, ne torpor, vel fociordia exoriatur, quod est eius extremum.

S V M M A R I V M.

- 1 Ira an causet delectationem, & quomodo.
- 2 Ira causet feruorem in corde.
- 3 Ira aufert usum rationis.
- 4 Ira causet quandoque taciturnitatem.
- 5 Passiones animæ an obediunt rationi, & quomodo.
- 6 Aetatum mores qui, & quomodo.
- 7 Studiorum mores varij qui.
- 8 Nobilitatis diuitum, & pauperum mores qui.
- 9 Incolarum variorum mores qui.
- 10 Physiognomica recitantur, & reprobantur.
- 11 Passiones prauæ sunt superandæ, & quare.

Prima sit propositio. Ira causet delectationem, ob speratam, vel cogitatam vindicationem, quod si vindicta actu præsens fuerit iram quietat;

Ratio primi, nam quacunque passio medetur tristitia causar delectationem, sed ira per dictos malos medetur tristitia, ergo, prima probatur, nam ad expulsionem morbi sequitur delectatio; tristitia vero se habet vt morbus animæ, & delectatio, maxime sensibilis, vt eius medicina. 7. Eth. c. 12. secunda probatur, nam motus iræ surgit ex iniuria contristante, cui vindicta remedium affert, vnde iratus sperans vindictam, vel de ea cum desiderio cogitans delectatur, & vindicta illata tristitiam excludit, & sic sedatur motus iræ, vnde & secunda patet.

Secunda propositio. Ira causet feruorem in corde, licet & illum causet amor.

Ratio primi, nam ex qua passione sequitur magna vehementia, & impetuositas per modum cuiusdam infectionis, illa dicitur causare feruorem, sed ira est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam hæc nominant quendam feruorem appetitus; secunda probatur, nam ira tendit ad repellendam iniuriam per appetitum vindictæ, ex quo fit magna vehementia in motu eiusdem, vnde sequitur quædam transmutatio in corpore causatiua cuiusdam feruoris sanguinis, & spirituum circa cor, qui feruor est cum quadam amaritudine ad consumendum ad modum ignis, vnde differt à feruore amoris qui est cum quadam dulcedine ad demulcendum, vt supra est dictum, quod probat & Damasc. li. 2. sid. c. 26. d. iram ex enaporatione felis procedere, & felleam nominari.

Tertia propositio. Ira inter alias passiones manifestius usum rationis impedit, probatur 4. Eth. c. 3. vbi d. Arist. iram non esse insidiosam, vt concupiscentiam, sed palam agere, cum & in visu cernat, cum ea cor palpitet, corpus tremat, lingua se præpediat, facies ignescat oculi exasperentur, & noti non cognoscantur: vt inquit Greg. lib. 1. Mor. c. 31. & Chris. hom. 3. in Ioan. Sen. lib. 2. de ira. c. 35.

D. Th. 1. 2. q. 48.

Ira an causet delectationem, & quomodo.

Ira causet feruorem in corde.

4 Ira quæque causet taciturnitatem.

5 Passiones animæ an obediunt rationi, & quomodo.

Ratio, nam quæ passio præcipue est effectiua feruoris, & perturbationis corporalis circa cor, illa apertius ratione in suo iudicio impedit, sed ira inter passiones animæ est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam licet ratio sit potentia non affixa organo corporeo, tamen in actu suo eget potentijs organicis, vt phantasia &c. quæ impediuntur corpore perturbato, & per consequens ipsa ratio secunda patet ex præcedenti propositione, dicitur tamen esse cum ratione non quod ad usum ipsa ira, sed quod ad manifestationem iniuriæ illatæ, quæ manifestatio fit cum discursu, qui non est sine ratione.

Quarta propositio. Ira quandoque causet taciturnitatem, probatur ex Gregor. 5. Mor. c. 11. quæ & tunc vehementius æstuat, vt ibi d.

Ratio, nam si ira est temperata sic vt ratio adhuc vigeat, tunc iratus ex iudicio rationis sibi silentium indicere potest; quod si passio est vehemens, membra exteriora, maxime ea in quibus cordis vestigium relucet, impedit, quibus impeditus vsus loquendi impediti potest, & sic ira dicitur causare taciturnitatem.

Hæc de passionibus animæ, quæ sunt per se irrationales, quatenus sequuntur inclinationem sensus, qui per se fertur ad obiectum boni sensibilis iuxta vim concupisibilem, vel irascibilem, & indifferenter feruntur in bonum, vel malum non considerato id vt bonum, vel malum moraliter, sed vt bonum sensibile, & sunt communes cum brutis, naturæ sunt tamē obedire rationi, vt inquit Niss. lib. 4. philosophiæ. Arist. 1. Pol. c. 3. se habet enim medio modo appetitus sensitius inter potentias vegetatiuas, & membra exteriora, sed membra exteriora obedientia feruili, vt famulus, vel baculus, aut penicillus in manu pictoris, obediunt rationi, quia mouentur ad nutum rationis, potestatem vero vegetatiuæ nullo modo, non enim augetur homo, vel nutritur vt vult, appetitus vero sensitius obedit rationi sic quæ ratio potest

non consentire appetitui sensitiuo, & etiam præcipere membris corporis ne capiant cibum tempore ieiunij, non tamen omnino, quia motus appetitus sensitiuus quandoque subitò concitantur, & ad apprehensionem imaginationis, vel sensus, qui motus est præter imperium rationis, quæ si præsciuisset potuisset impedire talem motum; præterea is motus est ex organo interiori corporali, qui turbatur ex aliquo humore superabundanti, qui fit in iecore, vel hepate, qui est concupisibilis, vel corde, qui est irascibilis, sed non consentire huiusmodi motibus est in potestate rationis, licet quandoque, volens tamen, superetur.

De affectionibus nationum diuersarum, ætatum, studiorum, &c.

Hæc sunt animi humani passionibus, vel affectionibus, quæ vniuersim humanam naturam, iuxta sensibilem portionem quæ communis cum brutis est, peccato depravatam consequi solent, quibus tamen ratio modum imponere, & sub virtutis norma redigere valet; vt supra expositum est.

Quæ tametsi ita se habeant vniuersim, mundi tamen sapientes, & rerum vsu compertum est, in aliquibus easdem remissiores, vel intensiores esse, & aliquos vni non alijs, vel nullis adiectos, iuxta varios ætatis, educationis, loci, studij, complexionis, & id genus, status.

Quocirca pueros aiunt ludis deditos, & facile irasci, facile etiam placari, vt ait Horatius; gestis paribus colludere, & iram colligit ac ponit temere, & mutatur in horas; adolescentes vero ob sanguinis feruorem maxime cupiditatibus æstare dicunt: vt d. Cic. orat. pro Cælio. natura ipsa profudit adolescentiæ cupiditates, quæ & facile in ijs extinguuntur, vt d. Horatius: amata relinquere pernix, ob alterius rei cupiditatem, qui & solent maxime excandescere, tum ob ambitionem, cum pari nolint se negligi, tum ob sanguinis calorem, qui & simplices sunt & aperti, & credunt facile quia non sunt decepti, & recudi sunt, quod proba indolis est signum, & ad misericordiam sunt proni, & liberales, & amicis gaudet, & se putant omnia

6 Aetatum mores qui, & quomodo.

nia intelligere ob inexperientiam, nec se faciles dormitoribus præbent: vt dicit Horatius, imberbis iuuenis &c. Media ætatis homines fortes sunt, honores amicitias, & diuitias quærunt: vt dicit Horatius, quærunt opes, & amicitias, inseruit honori. Senes aiunt omnia cū tribulatione ferè dicere d. Forè, vt & omnia in peiorem partem interpretantur ob experientiam. Secundò, suspitione laborare solent, cū sint decepri, qui parui, & angusti sunt animi, & diuitijs cumulandis intendunt, cum videant se viribus destitui, & ob id diuitijs se muniunt, qui nec ideò verecundi sunt, cum utilitatem tantum quærere soleant, & vitæ longæ sunt cupidi, qui & difficiles sunt & morosi, nec quicquam valdè diligunt odiove prosequuntur, præterita laudant, & loquaces sunt, & alios facile reprehendunt, qui tamen prudentes esse solent, misericordes &c. de quibus alibi.

Sanguineos dicunt voluptatibus, & amoribus deditos esse, fortes, acutos, misericordes, & hilares. Bili infestatos, impetuosos esse dicunt subitos, & temerarios, & cibum appetere: vt Arist. d. lib. de somno, & vig. cap. 4. & Probl. 29. piruitos, tardos esse aiunt, & timidos, ac misericordes, ac modestos. Melancolicos aiunt solere esse graues, parum ridere, studiosos, & voluptatibus deditos, quia cum melancolico humore affligantur, quærunt voluptates quibus gaudeant, & dolorem sedent.

7 Studiosorū mores varij qui. Milites dicunt, q̄ ad studia attinet, esse iracundos, & inexorabiles, vt dicit Horatius, Impiger, iracundus, inexorabilis, acer, & ijs fidem non esse, vt idem dicit: Rethores, & Oratores gloriosos esse, & laudis audios, vt d. Horat. ep. 16. Gaude, q̄ spectat oculi te mille loquentem, philosophos liberos esse, & corporis cultū negligere, & misericordes esse, q̄ videat hominis naturam innumeris telis, & passionibus obnoxiam, quibus resistere est tantum virtute præstantis, & cogitabundos esse quòd res omnes speculantur sapientiæ lumine, nec faciles esse ad iram, q̄ agnoscat hominem iratum parum à brutis dissidere.

Grammaticos aiunt iracundos esse, & in minutulis rebus occupatos. Medicos loquaces esse. Poetas esse cogitabundos, & melancolicos. Iuriconsultos graues, sed ambitiosos, Pictores tacitos esse, Agricolas supersticiosos, Nautas temerarios, Mercatores mendaces, Senatores Reipublicæ amantes, & ob eam suspiciosos, & vigiles, Sacerdotes pios & compositos.

Nobiles, q̄ ad bona externa attinet, honores appetere dicunt, vt d. Cic. orat. pro l. Manil. & alios solere contemnere. 2. Rhet. apud Arist. qui & ibi d. diuites solere esse cōtumeliosos, & superbos, & delicatos: vt d. Plato. lib. 4. de Republ. & desidiosos, & inauiter se effertes. Pauperes putant esse illiberales, & seditiosos, ob æs alienum contractū: vt d. ibi Plato. & anteferre vtilitatem honestati, vt contra nobiles. Medios verò iter diuites, & pauperes optimos putat.

Ex loci etiam qualitate dicit mores variari. Hippocr. lib. de aere, & aquis, & Galen. li. q̄ mores animi temp. corp. seq. vnde Montes incolètes ingeniosos, & acutos esse dicunt ob aeris renuitatem: vt d. Arist. probl. 14. & hos plurimum viuere, q̄ aer ibi multum moueatur, & q̄ mouetur difficile putrescat. Cæpestres superbos esse, & luxui deditos: vt d. Cic. in 2. agrar. Insulares, & littorales solere esse acutos, & calidos ob aduenarum frequentiam. Steriles locos d. ferè solere igenia præclara. Pingues hebetes, & cupiditatibus deditos. Feruida loca incolentes timidus esse solere. Frigida fortes. Aristor. sect. 14. probl. 8. eos verò qui medio modo se habent sapientes esse. In particulari verò Italos rerum nouarum cupidos dicunt, literis deditos, acutos, industriosos, prudentes, magnanimos: vt d. Virg. 4. Aeneid. Liu. lib. 2. Colum. lib. 4. c. 4. Siculos, calidos, versutos, cupidos, facetos, loquaces. Sardos maximis esse viribus moribus tamen duris, & asperis. Corsicos agrestes, & optimos milites. Hispanos gloriosos esse, & in amores propensos, literis deditos, ad religionem propensos, ac pios, de se tamen magnificè loquentes, & optimos esse milites. Gallos dicunt

Nobilitati diuitum, & pauperum mores qui.

Incolant variorum mores q̄

Phisognomica recitatur, & eprobant.

dicunt iactabundos petulantes, in victu profusos, latos, hilares, mobiles tamen, rerum nouarum audios, loquaces, & effeminatos. Germanos guls, & potui deditos, audaces, acutos in rebus inueniendis. Subaudios, & Allobrages feroces aiunt. Brithones sagaces, & leuioris fidei. Belgas, & Cymbrios in cōtuitijs profusos. Incolas insularum glacialium feros esse, & immites, nec ad religionem propensos, à literis alienos. Anglos dicunt arrogantes esse & seditiosos, hospitaes verò in consilijs tardos, in bello fortes, sed citò in laboribus deficere, in literis proficere. Vngaros, & Boemos fortes aiunt, sed prædones. Polonos optimos dicunt. Græcos subdolos, bibaces, voluptuosos, & eloquentes. Turcas feroces, truculentos, voluptuosos, nullius ferè religionis peritos, & vino deditos. Arabes molles, & supersticiosos. Afros calidos esse, mendaces, & nullius fidei. Indos à Columbo inuentos nihil humani habere, nec obscena agnoscere. Orientales verò nobis similes esse Molucarum incolas pacis esse studiosos, & zelotipos. Trapobranam incolentes inhumanos esse.

Maximè verò cuiusque inclinatio dignoscitur, si de aliqua re frequenter cogitat, vt dicit S. Fulg. serm. de Sanct. cōfess. & si vnicuique aspectu alicuius rei, vt mulieris, valdè commouetur: vt dicit D. Tho. 1. 2. q. 12. art. 3. ad secundum. Putat & Arist. variari hominum mores ex varia corporis constitutione. lib. 1. de hist. anim. cap. 8. 9. & 10. quòd animus ex corporis mutatione mutetur, vt in phreneticis patet, ex eodem libro, qui Phisognomica inscribitur, quòd sequitur & Hippocr. lib. 2. Epid. legm. 5. in princ. & Galenus loco citat. Vnde Arist. d. lib. 1. cap. 8. de hist. anim. dicit, eos quibus frons est lata, segnes esse, quibus parua, mobiles, rotunda, iracundos, & supercilia in rectum porrecta mollem, iuxta nasum inflexa, austum, iuxta tempora inflexa derisorem,

& dissimulatorem; in totum demissa inuidum significare. Oculos iusto longiores morem maleficunt, carnosos malitiam præferunt, & quibus nigrū oculi caprinū esse, optimorum morum inditium esse, & idem de his qui mediocriter conuident, qui nimium inconstantiam, qui parum impudentiam notare, aures mediocres notant bonorum morum esse, magnas, & arrectas ultra modum stultitiam, vel loquacitatis. & Hippocr. loco cit. dicit: Rubros naso acuto, paruis oculis malos esse, naris simis magnis oculis optimos, eos qui hudos habent oculos gratiosos esse, magnos, caluos, blasos, vocis exilis optimos; quæ & aliā permulta prosequitur Arist. lib. Phisogn. & videtur etiam D. Tho. aliquid tribuere corporis complexionem quòd ad inclinationem 2. 2. quaest. 1. § 8. art. 1. ad primum. quòd videtur intelligi posse respectu humorum, de quibus supra, quia id quòd dicitur de qualitate membrorum nō admitterem, cum ea certa non sint, & vt plurimum fallacia, & ecclesia id non approbet.

Quæ verò dicta sunt; intelliguntur, vt supra, quòd ad inclinationem sensuualitatis, cui tamen ratio frenum imponere valet, & voluntas prauis affectibus dissentire, & ea etiam sopire, vel saltem minuire, Dei gratia iuuante, sacramentorum frequentia, orationibus, frequentia vigiliarum, remotione occasionum, consideratione turpitudinis, voluptatum, & demum optima educatione, quæ in naturam versa, efficit vt passionem non obsint, sed profint; vt colluctando & militando, ac vincendo prauos affectus, à Christi gratia in oculis corone mur.

Quod faxit ille qui viuunt, & regnat in secula.

Passiones prauæ vt superadg.

DE HABITIBVS.

S V M M A R I V M.

- 1. Habitus quot modis sumatur.
- 2. Habitus quid sit.
- 3. Habitus est qualitas.
- 4. Habitus est determinata species qualitatis.
- 5. Habitus omnes an habeant rationem ad actum.
- 6. Habitus esse est necessarium, & quomodo.

De Habitibus secundum se. Cap. I.

D. Tho. 1. 2. q. 49.

I Habitus quot modis sumatur.

S E R V A N D V M est, quod habitus multis sumitur modis, teste Augustini lib. 83. q. 9. 37. primo pro habitu animi, in quo sensu sumitur disciplina perceptio vsu firmata. Secundo, pro habitu corporis, quo pacto alius dicitur alio magis sanus, & validior, vel pro habitu corpori extrinsecus adhibito, ut sic dicitur aliquis indutus, armatus, &c. & dicitur habitus ab habendo, quia potest quis id & non habere, ut potest carere scientia, robore sanitate, indumentis, & huiusmodi, accipitur etiam habitus per figuram: ut Phil. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, quia scilicet nobiscum sit conuersatus passibilis, ut & ceteri homines, ut ibi recte dicit Ambr. vel quod habitu fuit homo quia habuit verum corpus humanum, & animam hominis, sed non personam, quia persona verbi fuit suppositum vtriusque naturae diuinæ, & humanæ, ut dixi to. 1. Tract. de Christo, vel de Incarnatione verbi. Sumitur etiam nomen habitus propositi prædicamento, ut habere amicum, albedinem, aliquando pro ultimo prædicamento, ut esse indutum, armatum &c. quandoque pro qualitate, vel dispositione, quæ bene maleve disponimur, & sic dicitur habitus scientiæ qualitas, quæ disponimur ad rerum cognitionem, & in hoc sensu agitur de habitibus hic,

Secundo, obseruandum, quod habitus est dispositio perfecti ad optimum, id est dispositio perfecti subiecti, & perfectæ naturæ ad optimam operationem, ut dicit Aristoteles. 7. Phil. tex. 17. Vel ut idem dicit Metaph. tex. 25. habitus est dispositio quæ bene, vel male disponitur in ordine ad nos, vel ad alios. Vel habitus est quod bene vel male possumus: ut idem dicit 2. Eth. cap. 5. & 6.

Obseruandum hic agi de principijs humanorum actuum, vel diuinitus infusis, vel nostris actibus acquisitis, id est de habitibus infusis, vel acquisitis. His notandum prima sit propositio. Habitus est qualitas, probatur ex Philosopho in prædicamento quantitatis, dicitur quod habitus est qualitas de difficili mobilis.

Ratio, nam cum habitus ab habendo dicatur, duobus modis sumi potest, ut & ipsum habere: primo, ut homo aliæ res dicitur aliquid habere: secundo, prout quæcumque res habet seipsam, vel ad aliquid aliud, primo modo, habere est commune ad varia genera, licet si inter habens, & id quod habet, aliquid per modum actionis, & passionis mediet, constituat vnum peculiare genus rerum, quod prædicamentum habitus dicitur, de quo dicit Aristoteles. 5. Metaph. t. 25. cum inquit inter habentem indumentum, & indumentum ipsum, esse habitum medium; si secundo modo sumitur habere, prout res se habet in se, vel erga aliud, cum hic modus habendi sit secundum aliquam qualitatem hac ratione habitus quædam qualitas est, de quo loquitur Philosophus 5. Metaph. tex. 25. dum dicitur habitum esse dispositionem secundum quam bene, vel male disponimur vel secundum se, vel ad aliud, & cum hoc modo de habitu sit sermo, dicendum est habitum esse qualitatem.

Secunda propositio. Habitus est determinata species qualitatis, probatur ex Philosopho in prædicamento qualitatis.

Ratio, nam qualitas est modus quidam substantiæ, unde quorundam poterit substantia modificari, tot erunt qualitatis species; substantia vero quatuor modis potest modificari, primo, ratione quan-

2 Habitus quid sit.

3 Habitus qualitas.

4 Habitus determinata species qualitatis.

ne quantitatis, & sic est quarta species qualitatis, quæ est figura vel forma quæ quantitatem sequitur, secundo, quod ad obiecta operationum, & ad principia operationum, secundum quam rationem attenditur secunda, & tertia species qualitatis, demum potest substantia modificari quod ad bonam, vel malam operationem in ordine ad naturam rei, secundum quam rationem constituitur prima species qualitatis, & sic est habitus, ergo est determinata species qualitatis.

5 Habitus omnes an habeant rationem ad actum.

Tertia propositio. Omnium habitus secundum rationem habitus habet ordinem ad actum, aliqui tamen ex ijs peculiaris, probatur ex Augustini lib. de bono coniug. c. 21. ubi dicitur habitum esse quo aliquid agitur cum opus est.

Ratio primi, nam de ratione habitus est ut importet habitudinem quandam in ordine ad naturam rei secundum quod conuenit, vel non: natura vero rei ordinatur ulterius ad alium finem qui est vel operatio, vel aliquid operati, ad quod quis per operationem peruenit, ergo habitus importat etiam ordinem ad operationem, quatenus est finis naturæ, vel perducens ad finem, quod probatur ex Aristotele. 5. Metaph. t. 20. d. habitum esse dispositionem secundum quam bene, vel male disponitur subiectum, vel secundum se. id est in ordine ad naturam suam, vel ad aliud, id est in ordine ad finem.

Ratio secundi, nam aliqui habitus ex parte subiecti primo, & precipue important ordinem ad actum, ut qui sunt in potentijs operatiuis, quia habitus primo, & per se importat ordinem ad naturam rei, si igitur natura rei consistit in ordine ad actum, habitus precipue importabit ordinem ad actum, talis vero est natura potentiarum, unde habitus qui sunt in illis, precipue dicunt, & important ordinem ad actum.

Ex quibus colligitur, quod habitus sunt causa efficiens, & principium operationum simul cum potentia, ut probat hic Medina, nam habitus generatur ex actibus, & iam genitus producit similes, & meliores operationes. 2. Eth. cap. 1. & ut virtus corporis facit hominem laboripotentem, sic virtus animæ facit ut ho-

mo studiosus opera ardua aggrediatur, & vincat. ibidem cap. 2. & habitus facit ut homo in opere cum delectatione operetur, quando iam est generatus, & promptè ut ibi dicit cap. 3. præterea habitus infusi sunt operatiui, ergo & acquisiti.

Quarta propositio. Necessarium est esse habitum: probatur, nam habitus sunt quædam perfectiones potentia, perfectio vero est necessaria, ergo.

Ratio, nam multæ res sunt ad quarum naturas, & operationes oportet plura concurrere, quæ diuersis modis commensurari possunt, consequentia probatur, nam habitus est dispositio in ordine ad naturam rei, & operationem, vel finem eius. At ut aliquid ad aliud disponatur tria requiruntur: primo, ut id quod disponitur sit aliud ab eo ad quod disponitur, ita ut se habeat ad ipsum ut potentia ad actum, unde quod non est capax potentia, & actus simul, ut Deus, non habet habitum. Secundo, ut id quod est in potentia ad alterum pluribus modis possit determinari, & ad diuersa: unde quod ad vnum est determinatum non eget habitu, quia natura sua habet debitam habitudinem ad suum actum. Tertio, ut plura concurrant ad disponendum subiectum ad vnum eorum ad quæ est in potentia, quæ diuersis modis commensurari possunt, ut sic disponatur bene vel male ad formam, vel operationem: unde qualitates elementorum quæ secundum vnum modum determinatum naturis elementorum conueniunt, non dicuntur habitus vel dispositiones, sed simplices qualitates, dicuntur vero habitus vel dispositiones, sanitas, pulchritudo, & huiusmodi, quæ important quandam commensurationem plurium quæ diuersis modis commensurari possunt. Et quidem si sermo sit de habitu in generali, sumpto pro qualitate, quæ est in potentia necessaria ad operandum, clarum est quod sunt habitus, unde in potentia visiva sunt species intentionales, sine quibus visus non constat, & in intellectu, & memoria sunt similitudines rerum, sine quibus potentia operari non

6 Habitus esse est necessarium & quomodo.

potest; & sic de alijs multis, de quibus August. lib. 10. confess. cap. 8. 9. & 10. Si etiam accipitur habitus pro dispositione, qua afficimur ad bene vel male operandum, prout sumitur in proposito, clarum est quod sunt habitus, nam artifices post longam consuetudinem ordinate exercent artes, quas a principio inordinate exercebant, & idem est de moralibus habitibus, quos longa consuetudine nobis acquiritur: ut dicit Arist. 2. Eth. c. 1. Vterius potentia quæ est indifferens ad bonum, vel malum, eger aliquo determinante ad bonum, ut intellectus in homine est indeterminatus ad verum & falsum, & voluntas etiam & appetitus sensitivus indifferenter se habent ad boni, vel mali appetitionem, ergo tales potentia eger aliquo determinante, hoc facit habitus bonus, ergo oportet constituere habitus bonos. Præterea omnis potentia, quæ in suo actu patitur difficultatem, eger aliquo facilitante ipsam ad actum, hanc facilitat eam & promptitudinem præstat habitus, ergo oportet ponere habitus, maior probatur, nam plures potentia in homine sunt quæ patiuntur difficultatem in suis actibus, vnde Arist. 7. Eth. lib. d. de continente, quæ cum magna difficultate opus virtutis profectur imminente passione, minor patet. Nec ex hoc quod sint habitus ad bonum disponentes, minuitur meritum, imò enim augetur cum augetur voluntarium, & promptitudo ac delectatio in operibus bonis perficiendis.

S V M M A R I V M.

- 1 Habitùs an sint in corpore, vel anima.
- 2 Habitùs in qua portione sit.
- 3 Habitùs an sint in potentijis sensitivis.
- 4 Habitùs aliquis est in intellectu.
- 5 Habitùs aliquis est in voluntate.
- 6 Habitùs an sint in Angelis.

De subiecto habituum. Cap. I I.

Prima sit propositio. Nullus habitus operativus est principaliter in corpore, ut in subiecto, habitus tamen qui non ordinatur ad operandum, ut sanitas, & pulchritudo possunt esse in corpore, probatur secundum ex Philosopho in prædicamento qualitatis.

Ratio primi, nam omnis operatio corporis, vel est à naturali qualitate corporis, vel ab anima mouente corpus, sed quod ad operationes quæ sunt à natura non disponitur corpus per aliquem habitum, quia virtutes naturales sunt determinatæ ad vnum, operationes verò quæ sunt ab anima per corpus, præcipue sunt animæ secundario corporis, vnde & habitus qui de talibus operationibus generantur, præcipue sunt in anima, secundò in corpore, quatenus scilicet corpus redditur habile ut promptè deseruiat operationibus animæ; præterea habitus est dispositio operantis, principium verò harum operationum est anima non corpus, intellectus enim mouet ad scribendum, pingendum, &c. & voluntas mouet membra exteriora ad ea operandum, ergo. Præterea est in membris corporis tantum motus localis, ergo in ijs non requiritur habitus, ut nec in penicillo quem artifex mouet.

Ratio secundi, nam Arist. in prædicam. qualit. dicit, sanitatem corporis, vel infirmitatem dici habitum, quæ tamen qualitates propriè non dicuntur habitus, quia causa eorum de sua natura sunt facile transmutabiles, & sunt in toto composito ratione corporis.

Secunda propositio. Habitùs quidam sunt in corpore in ordine ad animam, alij in essentia animæ, alij in potentijis, probatur 1. Eth. c. vlt.

Ratio, nam habitus importat dispositionem in ordine ad naturam, vel ad operationem, qua verò ratione dicit ordinem ad naturam humanam, sic aliquis habitus in corpore, eo modo quo præcedenti propositione est dictum, sed si dicit ordinem ad naturam, quatenus homo

D. Tho. 1. 2. q. 50. I Habitùs à sint in corpore, vel anima.

2 Habitùs in qua portione sit.

3 Tertia propositio. Habitùs non sunt in potentijis sensitivis, quatenus ex instinctu naturæ sentiantur in suum obiectum, secus qua ratione potentia sensitivæ subdantur imperio rationis, probatur 3. Eth. c. 10.

Ratio primi, nã si operatur potentia sensitiva ex instinctu naturæ erit determinata ad vnum, ut & ipsa natura; vnde sicut in potentijis naturalibus non sunt aliqui habitus, sic nec hoc pacto in sensitivis.

Ratio secundi, nam eo pacto potentia sensitivæ possunt determinari ad diuersa, ergo eger habitibus quibus disponantur, confirmatur ex Arist. 3. Eth. c. 10. d. aliquas virtutes. I. temperantiam, & fortitudinem esse irrationabiliu partium. Confirmatur, nam appetitus sensitivus mediat inter potentias vegetativas, & membra exteriora, nã potentia vegetativa, ut nutritiva non sequuntur modum rationis, non enim augetur homo ut vult, idè ibi non est habitus, è contra membra exteriora necessariò, & seruitute simili mouentur ratione, ut & calamus, vel penicillus, & sic determinatur ad vnum, vnde ibi habitus non constituitur, appetitus verò sensitivus obedit rationi obedientia politica & regali, sic quod resistere valet, ut d. Ari. 1. Pol. c. 3. cum ergo, sit indifferens ad obediendum rationi eger habitu per quem determinatur, ut imperio rationis rectè subdat; præterea in appetitu sensitivo sunt grauissima peccata, si mouetur à voluntate, ergo est capax vitij, & virtutis: vnde eger habitu quo disponatur ad se determinandum ad alterum.

4 Quarta propositio. In intellectu est aliquis habitus, probatur 6. Eth. cap. 1. Ratio, nam quidam habitus ponedi

mo potest esse particeps alicuius naturæ superioris, iuxta id 2. Pet. 1. ut simus consortes diuinæ naturæ, quod est per gratiam gratum facientem, sic habitus est in essentia animæ, cum non dicat semper habitus ordinem ad actum, ut hic, sed si consideretur habitus ut habet ordinem ad operationes, habitus est in potentijis animæ, cum anima sit principium operationis per suas potentias.

sunt in parte rationali per essentiam. I. qui sunt virtutes intellectuales. I. scientia, sapientia, & intellectus. 6. Eth. c. fin. sed vires sensitivæ non sunt rationales per essentiam, sed per participationem. 1. Eth. c. vlt. ergo in intellectu habitus sunt ponendi; præterea sicut eius est potentia cuius est operatio, ita eius est habitus cuius est operatio, intelligere verò & considerare est propria operatio intellectus, ergo habitus quo intelligitur erit etiam in ipso intellectu. Notandum verò species ordinatas ad cognoscendum non esse scientia, sed ijs informatas est, ut sciens in habitu, &c. etiam aduertendum, quod in intellectu agente nullus est habitus, nam eius est habitus cuius est operatio, sed intellectus agens non intelligit, non habet actum elicatum, sed tantum illustrat phantasmata, ergo, sed in intellectu possibili, qui perficitur ex habitu, & hæt facultatè ad rectè operandum, persuadendum, differendum, &c.

5 Quinta propositio. In voluntate est aliquis habitus, probatur, nã iustitia est in voluntate, & ea est habitus ex Arist. 5. Eth. cap. 1. ergo.

Ratio, nam natura voluntatis cum sit potentia rationalis potest diuersè ordinari ad agendum, at omnis potentia quæ diuersimodè ordinatur ad agendum, eger habitu quo determinetur, ergo. Idè probatur ex natura habitus, qui habet quædam principalem ordinem ad voluntatè, prout habitus est quo quis vitur cum voluerit, ergo. Notandum tñ, quod voluntas non eger habitu, ad ea ad quæ natura sua inclinatur, ut ad bonum in cõi, ad consequendum vltimū finem, ad volendum esse sapiens viuere, vel intelligere, cum ad hæc sua natura sufficenter sit inclinata; ad ea verò ad quæ natura sua non est sufficenter inclinata est constituendus habitus, ut ad amandum Deum & proximum, & restituendum alienum, quod sit per habitum iustitiæ, cum ad aliena non sufficenter sit inclinata, quid tamen sit de Deo, dicitur in Tract. de gratia.

6 Sexta propositio. In Angelis sunt habitus operativi, & ijs sunt etiam necessarii habitus ad attingendum Deum per intellectum, & voluntatem, non tamen

5 Habitùs aliquis est in voluntate.

6 Habitùs à sint in Angelis.

ad ea quæ sunt naturalia, probatur ex Dion. c. 7. cœlest. hierarch.

Ratio primi, nã licet in Angelis non sit potentia materiæ, est tamẽ in eis aliqua potentia, cum solus Deus sit purus actus, vt ergo sunt in potẽtia ad aliquid intelligendum, egent perfici habitualiter per aliquas species intelligibiles ad propriam operationem, quatenus verò actu intelligunt, non egent habitu.

Ratio secundi, nullus enim Angelus attingit ad Dei perfectionẽ, imò ab ea distat in infinitũ, ergo ad intelligendũ Deum per intellectũ, & voluntatem egent aliquibus habitibus tanquam in potentia existentes illius puri actus.

Ratio tertij, nam habitus qui sunt dispositiones ad esse naturale, non sunt in Angelis, vt sanitas, pulchritudo, &c. cum sint immateriales. Vnde in Angelis etiam non sunt virtutes morales acquisite, cum sint creati in beatitudine naturali: vt d. D. Th. 1. p. q. 62. art. 1. ergo & cum virtutibus, quæ sunt necessariæ ad beatitudinem: vt d. hic Medina.

S V M M A R I V M.

- 1. Habitus quis dicatur naturalis, & quomodo.
- 2. Habitus aliquis causatur ex actib.
- 3. Habitus an vnico actu generentur, & quomodo.
- 4. Habitus aliqui à Deo infunduntur.

De causa habituum, quò ad illorum generationem. Cap. III.

D. Th. 1. 2. q. 51.

Habitus quis dicatur naturalis, & quomodo

Habitus, qui dicit dispositionem ad naturam multipliciter est naturalis, sed & habitus qui dicit dispositionem ad opus sæpẽ dicitur talis, probatur 6. Eth. c. 6.

Ratio primi, nã si naturale sumitur secundũ naturã speciei, vel indiuidui, vel quia sit totũ à natura, vel partim à natura, partim ab exteriori agente, vt sanitas acquisita per artem medicinæ, habitus qui est dispositio in ordine ad naturam, vel formam est omnino naturalis, nam est quædam naturalis speciei quæ debetur soli speciei, vt risibile homini, quo verò ad dispositionẽ, quæ de-

betur naturæ indiuidui, prædictæ dispositiones possunt esse omnino à natura, & et partim à natura, partim ab arte, vt Platoni esse sanarium, vel agrotatiũ.

Ratio secundi, nã habitus qui est dispositio ad operationem, cuius subiectũ est potẽtia animæ, potest esse naturalis tam respectu speciei, quã indiuidui, sed in hominibus, non omnino provenit à natura, prima pars probatur, nam is habitus ea parte qua se tenet ex parte animæ est naturalis speciei, quia anima est principium specificũ, vt verò se tenet ex parte corporis, quod est materiale principium, est naturalis indiuidui. Secũda pars confirmatur, nam habitus operatiui in homine existentes partim sunt à natura, partim ab exteriori principio, nã in apprehensiuis potentijs sunt habitus naturales secundũ inchoationem tam secundũ naturam speciei, quã secundũ naturam indiuidui, nã ex ipsa natura, postquã homo cognouit quid sit totum & quid pars, statim cognoscit totũ esse manus sua parte, sed quid sit totũ quid pars nõ cognoscit, nisi ab exteriori principio, per species. scilicet à phantasmatibus acceptas, vnde in potentijs apprehensiuis habitus non sunt omnino à natura. In potẽtijs verò appetitiuis, licet ex parte animæ nõ sit aliquis habitus naturalis secundũ inchoationem, cum inclinatio earum in propria obiecta, non sit inclinatio ab habitu, sed ex ratione ipsarum potentiarum, tñ ex parte corporis secundũ naturã indiuidui sunt aliqui habitus appetitiui secundũ inchoationes naturales, aliqui enim ex propria complexione sunt dispositi ad castitatẽ, alij ad mansuetudinem, & huiusmodi. Et ita habitus primorum principiorũ operatiui practici, sunt à natura vt si uideris, in intellectu practico, habitus verò primorum principiorũ speculatiuius est partim à natura, partim ab arte, & hic non est intellectus agens, sed vel intellectus possibilis illustratus lumine intellectus agentis, & receptione specierum, vel lumine naturali distinctũ ab intellectu, & hi habitus naturales præstant promptitudinem naturã ad operandum: vt d. hic Medina.

Secunda

2. **Habitus aliquis causatur ex actibus.** Secunda propositio. Aliquis habitus causatur ex actibus, probatur ex Arist. 2. Eth. c. 1. & 2. d. habitus virtutum, & virtutum ex actibus causari.

Ratio. Nam in agente in quo est solum actiuum principium sui actus, non causatur habitus ex proprio actu, vnde res naturales non possunt quid consuescere, vel disuescere, ex Arist. 2. Eth. in princ. quando verò agens est tale in quo est principium actiuum, & passiuũ sui actus, ex talibus actibus possunt in agentibus aliqui habitus effici, & ita ex multiplicatis actibus generatur quidã habitus in potẽtia passiuã, sicut habitus virtutum moralium causantur in potentijs appetitiuis secundũ quod à ratione mouentur, & habitus scientiarum causantur in intellectu secundũ quod mouentur à primis propositionibus.

3. **Habitus à vnico actu generentur, & quot.** Tertia propositio. Habitus qui ponuntur in potentijs appetitiuis non generantur vnico actu, sed multis, intellectus verò etiam vnico actu potest sibi acquirere habitum scientiæ, non tamen opinionis, probatur, nam vna hirundo non facit ver, vt inquit Arist. 1. Eth. c. 7.

Ratio primi, nam habitus generantur per actus quatenus potentia passiuã mouetur ab aliquo principio actiuo, vt verò aliqua qualitas generetur in passiuo principio oportet vt actiuum vincat passiuum, at principium actiuum, quod est ratio, nõ potest vnico actu omnino vincere appetitiuam potentiam, quia talis potentia se habet diuersimodẽ ad multa, & non potest fieri vnico actu, vt fera tur in vnum & idem per modum naturæ, vt ratio habitus postulat, ergo tales actus vnico actu non generantur.

Ratio secundi, nã potest esse aliquod actiuum quod vno actu vincat potentiam sui passiuũ, vt vna propositio per se nota conuincit intellectum ad assentiendum conclusioni absque formidine, id verò non habet propositio probabilis, quia vna ratio probabilis nõ conuincit potẽtiã intellectus. Habitus verò qui sunt in potentijs sensitiuis apprehensiuis nõ generantur vnico actu, quia oportet actus sæpẽ iterari, vt aliquid firmiter memoriz imprimat, vnde meditatio con-

firmat memoriã: vt d. Arist. lib. de memor. & reminisc. c. 2. Habitus verò corporales possunt vnico actu causari si actiuum fuerit magnæ virtutis, vt quandoque medicina fortis inducit sanitatẽ. Et quã vnus actus non sufficit ad producendum habitum, priores actus disponunt potentiam vt vltimus actus ratione præcedentium generet habitum, vt in guttis lapidem excauantibus, vltima ratione præcedentium id facit.

Si verò queratur quor actibus habitus appetitiui generentur, crediderim certam ad id regulam tradi non posse, signum tamen actus generari esse, cum quis promptẽ facili ter, & cum delectatione actum virtutis vel virtij, quod ante non faciebat, agit.

4. **Habitus aliqui à Deo infunduntur.** Quarta propositio. Habitus aliqui infunduntur à Deo hominibus, probatur Eccl. 7. & in cl. vnica. de sum. Trin. & Trid. Conc. sess. 6. c. 7.

Ratio, nam aliqui habitus sunt quibus homo disponuntur ad finem excellentem facultatem humanæ naturæ. scilicet beatitudinem, ergo tales habitus vires naturales excedit, ergo oportet eos infundi à Deo, oportet enim habitus esse proportionatos ei ad quod homo disponitur per ipsos. Quandoque tamen Deus infundit hominibus habitus qui per vires naturæ comparari possunt, quia Deus potest producere effectus secundarum causarum sine ipsis causis, vt quandoque producit sanitatem sine causa naturali, quæ tamen per naturam effici possent, vt & in apostolis causauit scientiam scripturarum, quam sine infusione consequi poterant. Et ex his habitibus primi dicuntur infusi per se, secundi per accidens: vt dicit hic Caiet.

Nec solum dantur habitus infusi, sed etiam virtutes morales infusæ, vt dicit hic D. Th. & infra q. 63. art. 3. & probatur in cl. vnica. de sum. Trin. vbi Conc. Vien. amplectitur opinionem dicentium virtutes infusas infundi in baptismo. & in Conc. Mileu. c. 4. per actus verò virtutum infusarum nõ generantur habitus similes infusis, sed intenditur, & perficitur prior infusus, vt dicit hic Medina post D. Tho. & alios.

S V M M A R I V M.

- 1. Habitus an augeatur, & quomodo.
- 2. Habitus an augeantur per additionem.
- 3. Habitus ex quibus actib⁹ augeant.

De augmento habituum. Cap. IIII.

D. Tho. 1. 2. q. 52.

Habitus augeatur, & quō.

Habitus augeri possunt & secundum se, & secundum participationem subiecti, vel secundum q̄ a subiecto participatur, probatur Lucæ 7. d. Adauge nobis fidem, & ifra, vt charitas nostra magis, ac magis abundet. & ex Aug. tract. 51. in Ioannē.

Ratio, nā perfectio formæ potest dupliciter considerari, & secundum ipsam formam, & secundum q̄ subiectum participat formam. Vnde qualitates & formæ accidentariæ, quæ in se habent speciem, & sumunt eam ab aliquo extrinseco, non possunt in se augeri, q̄ enim sortitur speciem, est fixum & stans est, vnde augeri non possunt, quæ verò sumunt speciem ex aliquo extrinseco, in se augeri possunt, immota vnitare specificâ quam habent ex vnitare eius ad q̄ ordinantur, vt mortis est intensior, & remissior secundum se, & tamē manet eadem species ob vnitatem termini à quo recipit speciem; q̄ si qualitates considerantur in ordine ad subiectum, quædam earum augentur, suscipientes magis & minus, quædam non, substantia enim nō suscipit magis & minus, quia est ens per se, quantitas verò est propinqua substantiæ, & quantitatem sequitur figura, idè in figuris non est magis & minus, aliæ verò qualitates magis distant à substantia, & coniunguntur actionibus, & passionibus, idè recipiunt magis, & minus. Habitus verò & secundum se, & in ordine ad subiectum augeri possunt: primo modo nā sunt formæ, quæ sumunt speciem ab obiecto, & sic ab extrinseco, ergo, secundo modo ex parte etiam subiecti, nam scientia vel sanitas magis participatur ab vno quam ab alio secundum diuersam aptitudinem, quæ in eis reperitur.

Hæc verò intensio fit per maiorem radicationē formæ in subiecto, vel quia à subiecto magis participatur, vel quia forma illa dat perfectius esse subiecto, vt habitus scientiæ angelicæ intensiue quando magis perficitur circa eandem conclusionem, extensiue verò quando ad plures conclusiones se extendit. Habitus verò infusi augentur per nostra opera meritoria nō efficienter, quia ijs qui bene vntur habitibus infusis, Deus præstat augmentum, vt d. hic Medina.

Secunda propositio. Habitus considerari in ordine ad subiectum non augentur per additionem, sed ex eo quia subiectum magis participat habitum. Alii qui tamen habitus secundum se augentur per additionem, non tamen habitus corporales, probatur ex Aristot. 4. Phisicorum tex. 84.

Ratio primi, nam vt per agens quod est actu fit aliquid actu calidum, quasi de nouo incipiens participare formam, ira per actionem intensam ipsius agentis efficitur magis calidū vt perfectius participans formam, non quia formæ aliquid addatur.

Ratio secundi, nam quis potest plures conclusiones scire quas ante non sciebat.

Ratio tertij, animal enim nō dicitur sanum vel pulchrum, nisi secundum omnes suas partes fit tale, ergo.

Tertia propositio. Actus intensiores & perfectiores augent habitum, æquales verò disponunt tantum ad augmentum habitus. Actus verò imperfectiores non augent habitum, sed disponunt ad eius diminutionem.

Ratio primi, nā vt quodlibet alimentum assumptū actu non auget animal, nec gutta vna cauat lapidem, sed multiplicato alimento tandem fit augmentum, sic est de habitibus etiam dicendū, q̄ non quilibet actus auget habitum, & sic non quilibet actus charitatis auget charitatem, quæ est habitus operariuus, sed per intensiorem, & perfectiorem, secundum probatur ex Arist. d. 5. Phisic. tex. 25. aliquos actus ab habitu procedentes minuere ipsam habitum, vt cum negliguntur sunt.

Habitus augeatur per additionem.

Actus qui augeant habitum.

SVM.

S V M M A R I V M.

- 1. Habitus an corrumpantur, & quō.
- 2. Habitus quot modis diminuantur.
- 3. Habitus per solam cessationem ab opere corrumpuntur, & quomodo.

De corruptione, & diminutione habituum. Cap. V.

D. Tho. 1. 2. q. 53.

Habitus a corrumpantur, & quō.

Prima fit propositio. Habitus quorum subiectum est corruptibile, & quorum causa habet contrarium, possunt corrumpi per se, & per accidens; qui verò sunt in subiecto incorruptibili non corrumpuntur per accidens; aliqui tamen habitus qui nō possunt corrumpi per accidens ratione subiecti primarij, possunt corrumpi per accidens ratione subiecti in quo secundario residet. Habitus verò qui habent contrarium, vel ex parte sua, vel suæ causæ, possunt per se corrumpi, qui verò non habent non possunt per se corrumpi. Habitus verò qui sunt in voluntate, & in appetitu sensitiuo, per se possunt corrumpi, probatur 2. Eth. c. 3.

Ratio primi, nam duobus modis aliqua forma dicitur corrumpi per se, & per accidens, per se cum corrumpitur à contrario, per accidens cum corrumpitur ad corruptionem subiecti, vnde habitus qui sunt in corruptibili subiecto, & quorum causa habet contrarium poterunt corrumpi ad corruptionem subiecti, & sic per se, & per accidens.

Ratio secundi, nam cum subiectum non possit corrumpi, non possunt corrumpi ad corruptionem subiecti.

Ratio tertij, nam habitus scientiæ est in intellectu, vt in subiecto primario, in viribus verò sensitiuis, vt in secundario, idè hic habitus non potest primo modo corrumpi, cum subiectum sit incorruptibile, corrumpitur tamen ad corruptionem subiecti secundarij.

Ratio quarti, nam species intelligibiles, & habitus naturales, vt sinderesis & intellectus primorū principiorū per se corrumpi non possunt, quia nec in se,

nec in sua causa habent contrarium; habitus verò scientiæ opinionis, & artis per se possunt corrumpi, quia habent tale contrarium.

Ratio quinti, nam tales habitus efficiuntur ex hoc q̄ ratio nata est appetitiuam partē mouere, vnde per iudiciū rōnis in contrariū mouētis, vel ignorātia passione aut electione pnt corrūpi. Notandum verò, vt d. hic Medina, q̄ habitus contrarij possunt esse simul in eodem in gradibus remissis, vt habitus scientiæ & opinionis in gradu remisso, vt & in aqua tepida est caliditas, & frigiditas in gradibus remissis; secundo, notandum, q̄ actus primo, & per se, & efficienter destruit habitum oppositum, vt actus temperatiæ destruit habitum oppositum, quia destruit eius formam; tertio, q̄ habitus oppositi mutuo se expellunt ab eodem subiecto, vt & albedo nigredinem; & sic habitus continentiarū superueniens destruet oppositum; quarto, q̄ actus remissus remittit habitum oppositum validū, vt & ignis paruus applicatus gelu, remittit aliquantum de frigore.

Secunda propositio. Habitus possunt diminui dupliciter, vt & augentur.

Ratio, nam diminui possunt per se à contrario si id habeant, per accidens verò ratione subiecti, quia qua via augentur, & generantur, eadem minui possunt. Notandum tamen, q̄ non omnes habitus minui possunt, vt est de habitibus naturalibus, vt nec natura minui potest, licet ex parte Dei habeat latitudinem, quia per peccatum veniale quod ad essentiam non minuitur charitas cū semper sit æquē Dei amicus illam habens, licet eius seruator minuatur, quia nō ita intensè tendit in Deum, per mortale verò non minuitur charitas, sed omnino tollitur.

Tertia propositio. Habitus corrumpuntur vel minuantur per solam cessationem ab opere per accidens, probatur ex Aristot. lib. de longit. & breu. vitæ. & 3. Eth. cap. 5.

Ratio, nam vt cessante exercitio operum remouetur actus, qui prohibebat

Habitus quot modis diminuantur.

Habitus per solam cessationē ab opere corrumpuntur, & quō.

M 4 causas

causas minuentes, vel corrumpentes habitum, & vt habitus corrumpitur ex contrario agente per se, cuius effectus tollitur per actum ab habitu proneniētem, sic si cessatur à tali opere contrarius agit habitus, & primus corrumpitur, vel minuitur, q̄ patet in habitibus moralibus, & intellectualibus. Nam cum quis non vitur habitu virtutis ad moderandas passiones, surgunt multae passiones, & operationes ex inclinatione appetitus sensitui, vel aliorum quae exterius mouent, ex quibus minuitur vel corrumpitur habitus virtutum; sic cum homo cessat ab vsu habitus intellectualis surgunt imaginationes extraneae, & quandoq; ad contrarium ducētes, quibus homo ineptus redditur ad recte iudicandum, & quandoque totaliter ad contrarium disponitur, vt d. Arist. lib. de longit. & breu. vit. c. 2. & 8. Eth. c. 5. Et sic per cessationem ab opere solā destruitur habitus modo surgant contraria, aliās non, vt d. hic Medina.

S V M M A R I V M.

- 1. Habitus plures an sint in vno subiecto.
- 2. Habitus quomodo distinguantur.
- 3. Habitus distinguuntur specie, & quomodo.
- 4. Habitus operatiui an constituantur ex multis habitibus.
- 5. Habitus boni ab adolescentia sunt induendi, & quare.

De distinctione habituum. Cap. VI.

D. Tho. 1. 2. q. 54.

Habitus plures an sint in vno subiecto.

Prima sit propositio. Habitus qui sunt dispositiones ad naturam possunt plures esse in vno subiecto. Et qui proprie ad potentias pertinent, possunt esse plures in vna potentia.

Ratio primi, nam vnus subiecti partes variē accipi possunt, secundum quarum diuersam dispositionē diuersi habitus efficiuntur, nā si partes, quae sunt humores in corpore humano accipiuntur prout disponitur secundum naturā humanam est habitus sanitatis, sin ac-

cipiantur partes similes, vt ossa, nerui, caro, earum dispositio est fortitudo, vt dispositio partium dissimilium cōgrua, vt manus, brachij, capitis, &c. est pulchritudo.

Ratio secundi, nam potest vna potentia moueri ab obiectis diuersis specie, ergo potest talis potentia respectu eorū obiectorum habere actus diuersos specie, ergo & poterunt esse habitus distincti specie, quia habitus sunt formae inherentes potentiae, quibus inclinatur potentia ad determinationem actus secundum speciem. Non tamen sequitur ex his q̄ licet potentia feratur in obiectū, & item habitus, quod sint tot potentiae quot habitus: nam potentia appetitiua fertur in obiectum, vt est in se: potentia verò cognitiua fertur in obiectum, vt est in cognoscente, habitus verò qui constituitur in vna potentia, non constituitur ex generali ratione imitandi, sed ex diuersa ratione obiectorum, vt scientiae quae in intellectu omnes tendunt in verum, vt est in intellectu, & nō distinguuntur varia ratione tendendi in obiectum, sed ex diuersa ratione veri, vel scibilis.

Secunda propositio. Habitus distinguuntur secundum principia actiua, secundum naturam, & secundum obiecta specie differentia.

Ratio, nam habitus habet duo, est. n. forma quaedam, & habitus. Vt habitus sunt formae distinguuntur ad modum aliarum formarum ex distinctione agentium, nam cum agens agat sibi simile, diuersi agentes diuersitates formarum faciūt. Vt verò consideratur secundum rationem habitus, dicitur ordinem ad aliquid, & sic distinguuntur ad distinctionem eorum ad quae ordinatur. Habitus verò ordinatur ad duo, quia est dispositio ad naturam, & ad operationē naturam consequentem, ergo habitus habent distinctionem ex natura, & ex operatione quae specificatur ex obiecto.

Tertia propositio. Habitus distinguuntur specie, quia vnus est bonus, alius malus. Habitus etiam infusi & acquisiti differunt specie.

Ratio primi, nam habitus bono ma-

Habitus quomodo distinguuntur.

Habitus distinguuntur specie, & quo.

io est contrarius, contraria verò specie sunt diuersa; praeterea habitus distinguuntur specie in ordine ad naturam, habitus verò bonus dicitur, qui disponit ad actum conuenientem naturae agentis, qui est secundum rationem, malus verò qui disponit ad actum non conuenientem naturae, ergo secundum differentiam boni, & mali habitus specie distinguuntur.

Ratio secundi, nam licet ambo recte disponant, tamen acquisitus disponit naturam in ordine ad actū conuenientem naturae inferiori, habitus verò infusus disponit ad actum conuenientem naturae superiori.

Quarta propositio. Habitus operatiui, de quibus praecipue hic est sermo, non constituuntur ex multis habitibus, sed sunt vna simplex qualitas.

Ratio, nā habitus est forma simplex, quia est quaedam qualitas, at nullū simplex constituitur ex pluribus, ergo vnus habitus non constituitur ex pluribus habitibus. Praeterea omnis perfectio proportionatur suo perfectibili, sed habitus sunt perfectiones potentiariū, oportet ergo, vt potentij proportionentur, potentia verò vna cum sit se extendit ad multa, prout conueniunt in vna obiecti ratione, ergo etiam habitus ad multa se extendit, secundum q̄ habent ordinem ad aliquod vnum, scilicet ad vnā peculiarem rationem obiecti, vel ad vnā naturam, vel ad vnum principium, licet ergo in habitu, consideratis his ad quae se extendit, inueniatur multiplicitas, quia tamen illa multiplicitas ordinatur ad aliquid vnum, ad quod praecipue habitus respicit, habitus dicitur qualitas simplex nō constituta ex pluribus habitibus. Et sic non sunt tot habitus scientifici quot conclusiones, nec tot virtutes, quot in vna sunt materiae circa quas versantur, vt alia reuerentia sit quae versatur circa ova, alia quae circa carnes, id enim est falsum, vt probat hic Caietan.

Et sic habitus, alius est naturalis, vt primorū principiorū, alius infusus, vt fidei, spei, charitatis, alius acquisitus, vt scientiae, & aliarum virtutū. Alius item

bonus scilicet virtutis, alius malus scilicet vitiij. Alius disponit ad naturā, vt bene, maleve se habeat, vt sanitas in corporalibus, & virtus in spiritualibus. Alius disponit ad operandum, vt habitus scientiarum, & virtutum.

Vnde cum habens habitum operetur per modū naturae, facile scilicet promptē, & delectabiliter, infusus à Deo humiliter sunt petendi, & habitus fideliter, & diligentissime custodiendi, naturales si quoquo modo ad malum inclinent ratione moderandi, & contrarijs actibus corrumpendi, boni frequentibus actibus augendi, mali verò contrarijs actibus virtutum, profusus destruedi, ne in naturam, & consuetudinem vertatur, & inde desperatio, q̄ Deus auertat inducatur, quasi homo desperet se posse naturam mutare, nā Deus gratiam rogatus praestabit, qui non vult mortem peccatoris, vt aueratur, sed mutentur, si & homo ope sua diuinæ gratiae non resistit, sed cum ea concurrit, vt dicitur in Tract. de gratia.

Ex praedictis etiam dignosci potest, quā praestet bonos induere habitus maximē in adolescentia, & prima aetate: vnde & Plato 2. lib. de Repub. d. in vnaquaq; re maximum quid esse principium, praeserim iuueni, & tenero cuiq;. & Arist. 2. Eth. cap. 1. non parum refert quemadmodum ab adolescentia assuescat aliquis, vel quamplurimum, imò totū in eo consistit. & propheta Thren. 3. Bonum est viro cum portauerit iugū ab adolescentia sua. Prou. 22. Adolescentes iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea, & Chris. hom. 9. in 1. ad Timoth. Maior nobis possessionum cura est, quā eorum quorum gratia illae comparantur, q̄ profecto absurdissimum, atque stolidissimum est, extruamus igitur ad virtutem, & pietatē molles filiorum animos, caetera omnia secundo loco quaeramus. & Quint. lib. 1. c. 3. Tum vel maximē aetas formanda est, cum simulandi nescia est, & praecipientibus facile cedit, frangas enim citius, quā corrigas quae in prauum induruerunt. Eccl. 30. curua ceruicem in iuuentute, & tunde latera eius dum in-

Habitus boni sunt sumendi, & quare.

fans est, ne forte induret & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. & Vlpian. in l. præcipiunt. ff. de adil. ed. d. maucipia, quæ rudia sunt esse simpliciora, & ad ministeria aptiora, & dociliora, veterana verò difficilè esse reformare, & ad mores suos formare, vt & cæris mollibus sigilla facilè imprimuntur, & nouella planta facilè in quamuis formam aptatur, vetus non ita.

Maximè verò à venereis est abstinendum, q̄ etiam eorū continuatio accelet senectutem, & per consequens mortem, cum per actum illum corpus exciccetur, & calor naturalis minuatur, in quo vita consistit: vt d. Arist. in paruis naturalibus. lib. de vita & morte. & lib. de vitæ longit. & breuit. Tum quia sic assuetis difficilè sit, secundum carnem, ab amplexibus abstinere, vt fateatur D. Aug. lib. 6. conf. c. 15. licet id facilè sit volenti, diuina gratia accedente, vt d. Aug. loco cit. nō autem vi propriarum virium, vt ibi dicit, tametsi & propria accedente voluntate, & Arist. d. ab adolescentia in vtraque venere assuetis poros

quandoq; aperiri, & illos contrafectionis consueta desiderio teneri.

Hæc de principijs humanorum actuum ad laudem Dei Optimi Maximi.

DE VIRTUTIBVS.

SVMMARIVM.

- 1 Virtus vnde dicatur.
- 2 Virtus quot modis accipiat.
- 3 Virtus vt diuidatur.
- 4 Virtus quid sit cū eius expositione.
- 5 Virtus est amplectenda, & quare cum eius encomijs.
- 6 Virtus humana est habitus.
- 7 Virtus est habitus bene operatiuus.
- 8 Virtus est habitus bonus.
- 9 Virtutis diffinitio.

De virtutibus in generali, & primò quò ad suas essentias. Cap. I.

BSERVANDVM est in vniuersum pro clariori intelligētia dicendorum, primo loco q̄ virtus à viro dicitur, quia in eo maior sit vis quàm in foemina, vt d.

Isid. Orig. lib. 11. vel quasi virum tuens, & seruans, vt d. Gerson lib. 5. in fi. principij, vel quasi vis intus, quia homo virtute sibi vim faciat, ardua aggrediēdo, mala patienter sustinendo. Act. 14. & à delectationibus illicitis abstinendo, ad quod vis requiritur, cum sensus hominis ad malum sit pronus. Gen. 8. præsertim abstinendo à delectationibus gula & luxuria, quæ vehementissimæ sunt: vt d. Philosophus 7. Eth. qua ratione & violenti, idest vim sibi facientes, dicuntur rapere coelum. Matth. 11.

Secundò, obseruandum, q̄ virtus quæ sumitur p̄ virtute naturali, & hoc sentit Arist. 7. Eth. d. q̄ virtus est dispositio perfecti ad optimum, quæ tamen improprie dicitur virtus, sed quoddam semen, & inchoatio virtutis, cum naturalibus non mereamur, nec demercamur. 2. Eth. quod fecus virtute sit, qua meremur, nisi quatenus naturalia ad finem debitum diriguntur, quia sic possunt ad virtutem consequendam conducere; quandoq; sumitur pro actu virtutis, vt Marci 6. nō potuit ibi virtutem aliquam

D. Th. 1. 2. q. 55. I Virtus vt de dicat.

3 Virtus vt diuidatur

2 Virtus quot modis sumitur.

aliquam facere. i. opus miraculosum, & magna virtutis, quandoq; pro potestate, vt Rom. 1. virtus enim Dei est in salutem omni credenti, idest potentia, vltimo pro perfectione potentia, quæ ipsam rectè affectam reddit, ad bene, facilliter, & cum delectatione operandum opus bonum, & sic accipitur hic, & in hoc sensu Cic. 1. de oratore. d. q̄ virtus est in se perfecta, & ad summum producta natura, & hoc modo varijs nominibus exaltatur, dicitur enim sanitas spiritualis, & decor animæ, quia eam optimè dispositam, & ornata reddidit, vt d. Gul. Paris. de virtutib. c. 6. & 7. & medicamentum animæ, sicut contra vitium dicitur vulnus animæ: vt d. Gregor. 3. 2. Mor. c. 11. & quoddam altum regale, sicut contra vitium vile, & imbecille: vt d. Sen. de beata vita. c. 7. & varietatibus huius vitæ non cedit, vt d. Chrifost. hom. 23. in c. 3. Gen. & per se admirabilis est, vt ibi d. & ei nil par est: vt idem d. hom. 8. in fi. in c. 10. Gen. & sola virtus sufficit ad beatam vitæ, vt d. Sen. ep. 85. & quæ in tempestate quieta est, & lucet in tenebris, & Deo similes facit, vt dicit Ambr. lib. 4. Exam. & hinc emigrantibus comitem se adiungit, vt d. Chrif. d. hom. 23. & donum est, ac beatitudo ad pugnandum contra vitia, vt d. Gul. Paris. loco cit. c. 11. & 12.

Tertio, notandum, q̄ virtutes diuiduntur in Intellectuales, Morales, & Theologicas: Intellectuales sūt quinque, Sapientia, scientia, ars, intellectus, & prudentia, quia sunt in intellectu, vt in subiecto. Morales sunt quatuor: Prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia, quæ alias sub se habent, & hæc sunt vel infusa à Deo, vel acquisitæ ex actibus humanis frequentatis, & hæc etiam officiales dicuntur: vt d. Ambr. lib. 1. de offi. c. 25. quia ex ijs oriuntur officiorum genera quibus vita instituitur. Theologica tres: Fides, Spes, Charitas, quæ habent Deum pro obiecto.

Ex his primæ naturæ proprie dicuntur virtutes, quia non rectificant voluntatem, licet intellectum, excepta prudentia, quæ licet quò ad essentia sit intellectualis, quia est in intellectu, est ta

men & moralis, quatenus dirigit actiones humanas. Secunda magis proprie quia habent vsum bonum, & cum facilitate faciunt opera: vt d. hic D. Thom. q. 57. art. 2. Tertio modo propriissime cum referantur ad Deum, nec sint virtutes, nisi referantur ad Deum, & nisi vbi est vera religio, vt d. Aug. lib. 19. ciu. cap. 25. & morales possunt esse etiam in infidelibus, & peccatoribus, quatenus sunt acquisitæ ex actibus frequentatis, licet sic sint imperfectæ.

Quarto, notandum, q̄ virtus est habitus qui habentē perficit, & opus eius bonū reddit. 2. Eth. c. 6. Vel habitus electiuus in medio consistens recta determinatus ratione prout sapiens determinabit: & sic diffinitur virtus moralis, & sic loquitur Aug. lib. 4. contra Pelagiū. Vel est bona qualitas mentis qua bene viuunt, qua nemo malè viuunt, & quæ Deus in nobis sine nobis operatur, vt d. Aug. lib. 2. de lib. arbit. c. 18. & 19. & sic principaliter diffinitur virtus Theologica. Vel est habitus bonus modo & ratione, naturæ consentaneus: vt d. Aug. lib. 3. qq. q. 31. vel dispositio perfecti ad optimum, idest ad rectam & absolutam operationem iuxta naturæ potentiarum, & formalem rationem vniuscuiusque obiecti. 7. Phil. tex. 17. Vel habitus afficiens bonè potentia hominis aliquo modo rationalem ad eliciedam operationem naturæ hominis consentaneam, & rectam: vt d. Valentia. 1. 2. disp. 5. q. 1. puncto 1. Vel virtus est bonus vsum liberi arbitrij, vt inquit Aug. d. lib. 2. de lib. arbit. c. 19. & proinde vni cuique toto animo est amplectenda ex supra dictis, cū & virtus sit anima perfectio, & infirmitatis medicamentum, & perfecta ac ad summū producta natura, & bonum rationis contra imperus passionum conferuet, rationis imperio eas subdendo, quæ & lucet in tenebris; & pulsa loco manet, & hæret in patria & splēdit per se semper, nec alienis vquam sordibus obsolescit, nullaq; possessio, nulla vis auri, & argenti ei comparari potest. Vnde & Stoici dicebant nullum aliud præter virtutē boni, nec mali præter vitium adesse, tametsi iux

4 Virtus quæ sit, cū eius expositione.

5 Virtus est amplectēda & qua re, cū eius encomijs

ta Christianorum sententia virtus non sit vltimus finis, sed mediū ad eū assequendum; & Piragoras aiebat; colūnas matmoreas tuas non esse, & his minus gloriam, formamq; vireſce corporis, honores; præterea & magistratus viribus carere prudentiam verò iustitiam, & ceteras virtutes ancoras esse constantes, quæ nulla vi tempeſtatis euelli possint, quæ hæc sit diuini numinis lex, vt sola virtus sit potēs & firma, cætera verò vanitates esse, cum virtutis nitor sit cōstans & sincerus, & gloria quam pollicetur solida & sempiterna, nullo vnquam casu eripienda, nec vllus temporis tractus tam longus sit qui obliuionem inducere, vel tenebras offundere rectè factis possit, imò increſcat quotidie, & vireſcat benè actorum memoria, quæ enim cū virtute coniuncta sunt, pullulant, & vultu ipſa florescunt. Virtus si quidē est solum propriè & verum animæ bonum quod nullo casu eripi potest, & eius hic possessorem scēlicem reddit efficiēs vt in quocunq; vitæ statu contentus viuat, & quierus; sedatisque animi prauis affectibus omnibus rebus huius vitæ; Taletis testimonio, benè vtatur, & aduersa omnia paritipendat, & in difficili consistens, palma more, quo magis difficultatibus premitur, eo magis resistit, & in altum, omnibus superatis, consurgit, calamitates huius seculi æquè sustinens voluptates, diuitias, & gloriā contemnens vt diuinæ voluntati obsequat, nec à bono virtutis recedat eiusdē possessor, valens eundem in hac vita ex se ipsa beatū & scēlicem reddere, vt Cic. in Paradox. & 5 Tusculana testatur, & pluribus probat, quæ & nulli rei comparari valet, quippe quæ omnia superet, aliq; si ipsi comparentur, vt atomus, Socrate teste, tantum existant, qua ratione Scilpo Philosophus Megarensis, eius patria à Demetrio Macedonum Rege direpta, ab eo interrogatus an ali quid sui amiserit, nil inquit, cum bellū virtutis prædam facere nō valeat, quippe quæ hominem Deo coniunctū, prudentem, sapientem, constantem, temperatum, & bonum, ac honore dignū efficiat; sic enī rogatus Socrates an quen-

dam Regem scēlicem existimaret, ignoro, inquit, quomodo virtutis, & sapientie sit ditus, ex illa indicans scēlicitatē presentem pendere; sic alius interpellatus an Lampem Aeginetā scēlicem, ac beatum prædicaret, quod diuitias ingentes & plurima nauigia haberet, non dixit, quod è funibus hominis scēlicitas non penderet, sic indicans quæ incendio perire, naufragio submergi, hostium incurſu eripi, ruina prosterni, & cæteris huiusmodi amittī possunt; bona vel scēlicita non esse putanda, cum quod verè bonum scēlix beatumque sit, nullo casu aboleri, nulla iniuria, vel humana vi deleri, aut abstrahi ab homine inuito possint, sed, vt anima ipsa, immortale sit, ac nobiscum perpetuò maneat, & sola sit quæ verè hominem honore dignum faciat. Hinc Alexander Macedo magni nomen est adeptus ob experientiam in armis, magnanimitatem, liberalitatē, temperantiam, fortitudinem, continentiam, quibus virtutibus munitus plures sibi voluntate quam armis subditos fecit, quas & Darius tanti fecit, vt cum agnouisset eum ipsius vxorem bello captam intactam reliquisse, & mortuam regio sumptu sepulture tradidisset; Persæ, inquit, turbari nō debent, nec animo concidere, quod à tam insigni aduersario deuicti sint, nec ob aliam rem à Deo victoriam postulo, quàm vt Alexandrum in beneficentiæ virtute superē, & si vinci debco, eundem deprecor, ne alium quod ipsum Alexandrum Ciri regno potiri permittat. Huius virtutis amore captus Filoxes Dux Atheniensium captus ab hostibus, vestibus splendidis indutus, & lætus, ac si ad conuiuium pergeret, constanter morti se obtulit, cum vt Plautus inquit, Is non peccat, qui propter virtutem moritur, & Calicratides Dux Laecædonum prælium iniurus, oraculum cōsuluit, & cum accepit exercitum visionem potiturum, Ducentū verò interceptū iri, id credens d. Sparta non ita vni homini debetrix est, vt eius causa seipsam perdat, quo dicto prælium ingressus est & occisus, tamenū peccarit oraculum cōsultens; sic Anacarsis fratri natu minori Scithiæ regni reliquit;

reliquit, virtutis amore adductus, vt Græciam adiret sapientiam adepturus, vbi ita profecit, vt in septem sapientum numerum locari meruerit; & alij multū idem egere, de quibus passim suis infra locis dicitur, & maximè sub Tract. person. tract. de ciue. sub cap. de virtutibus ciuis. His ita not.

6 Prima sit propositio. Virtus humana est habitus, probatur ex Philosopho lib. 1. de morib. eccl. c. 6. vbi indicat virtutem nil aliud esse essentialiter, nisi habitum, & sapientis animæ qualitatem.

Ratio, nam virtus dicitur quandam potentie perfectionem, quia perfectio maximè attenditur in ordine ad suum finem, finis verò potentie est actus, vnde potentia dicitur perfecta secundum quod determinatur ad suum actum, sed quædam potentie secundum se sunt determinatæ ad suos actus, vt potentie naturales actus: vnde huiusmodi potentie naturales actus secundum se ipsas dicuntur virtutes: potentie verò rationales quæ sunt propriæ hominis non sunt determinatæ ad vnum, sed se habent indeterminate ad multa, determinantur verò ad actus per habitus vt supra q. 49. art. 1. vnde virtutes humanæ habitus sunt.

7 Secunda propositio. Virtus humana est habitus benè operatiuus, probatur ex Philosopho 2. Eth. c. 6.

Ratio, quia cum virtus dicatur potentie perfectio, articulo præterito, & potentia sit duplex ad esse, & ad agere, vtriusque; potentie perfectio virtus dicitur, sed potentia ad esse se tenet ex parte materię, quæ est ens in potentia, at potentia ad agere se tenet ex parte forme, quæ est principium agendi, quia quodlibet agit vt est actu, sed in constitutione hominis corpus se tenet vt materia, anima vt forma, quod ad corpus homo communicat cum brutis, & etiam quod a vires, quæ sunt animæ & corpori communes, & solæ virtutes illæ quæ sunt propriæ animæ, scilicet rationales sunt hominis tantum, idè virtus humana, de qua est sermo, nō potest pertinere ad

corpus, sed tantum ad id, quod est proprium animæ: vnde virtus humana nō importat ordinem ad esse, sed magis ad agere, idè de ratione virtutis humanæ est quod sit habitus operatiuus.

Tertia propositio. Virtus est habitus bonus, probatur ex Aug. lib. 2. de mor. eccl. c. 6. & 2. Eth. c. 6.

Ratio, nam virtus dicitur perfectionem potentie, vnde virtus cuiuslibet rei determinatur ad vltimum in quod res est 1. de cælo, sed vltimū in quod quilibet potentia potest, oportet quod sit bonum, quia omne malum defectum quendam importat. d. Dion. 4. de diu. nom. omne malum esse infirmum, idè oportet quod virtus cuiuslibet rei dicatur in ordine ad bonum, vnde virtus humana quæ est habitus operatiuus, est bonus habitus, & boni operatiuus. Præterea virtus est dispositio perfecti ad optimum, & bonum facit habentem, & eius opus bonū reddit. d. cap. 6. ergo est habitus bonus. Præterea temperantia, & omnis virtus inclinatur ad similes operationes ex quibus est genita. 2. Eth. c. 1. sed temperantia gignitur ex actibus temperantie, ergo & eius habitus est bonus, & inclinatur in similes actus. Præterea virtus, & vitium differunt ex obiectis, ergo inuicem transire non possunt, vt ergo vitium est habitus malus, sic virtus habitus operatiuus bonus; Præterea virtus est radix omnium bonorum suum, ergo nullū malum sui usum sustinet, quia sic virtute quis peccaret, quod est impossibile; vltierus cum omnis virtus sit bonitas, & rectitudo, nihil aliud videretur quàm ex virtute malum usum elicere; & sic ex bonitate malè agere, & ex rectitudine distortè, malè verò agere, est malū esse, & sic virtute malè vti esset ex bonitate, malum esse & rectitudine distortum. Nec obstat quod quis malè vtatur arte citharizandi quandoque, & sic virtute intellectuali, vel morali, aut charitatis, dum ob vanam gloriā dat eleemosinā. Respondetur enim quod ad primum, quod vsus prædictus est bonus si referatur ad artem, malus verò si ad voluntatis malitiā, virtutes enim intellectuales perficere habent intellectū, & non voluntatem,

8
Virtus est habitus bonus.

tatem, unde earum usus potest esse bonus in ordine ad intellectum, malus in ordine ad voluntatem, & si arte quis male vitur id est contra artem, non autem opus artis, ad aliud, dicitur quod dare eleemosinam ob vanam gloriam non est opus misericordiae, & sic virtus qua vera virtus dat eleemosinam quando quantum, & ut oportet secundum regulam prudentiae.

9
Virtutis
diffinitio.

Quarta propositio. Virtus convenienter diffinitur, quod est bona qualitas mentis, qua bene vivitur, qua nemo male vitur, & quam Deus in nobis sine nobis operatur, probatur ex August. de libe. arbit. lib. 2. cap. 18. & 19. qui sic eam diffinit, quae diffinitio competit etiam virtutibus intellectualibus, & moralibus.

Ratio, nam perfecta ratio cuiuslibet rei colligitur ex omnibus eius causis, sed debita diffinitio comprehendit omnes causas virtutis, quia causa est formalis, ut & cuiuslibet rei accipitur ex genere, & differentia, cum dicitur bona qualitas, genus virtutis est qualitas, differentia bonum, causa materialis non est in virtute sicut nec in alijs accidentibus, sed habet materiam circa quam, & materiam in qua scilicet subiectum, a materia vero circa quam est obiectum virtutis, quod non potuit poni in dicta diffinitione, quia per obiectum virtus determinatur ad speciem, & hic ponitur diffinitio virtutis in communi, unde ponitur subiectum loco causae materialis, unde dicitur bona qualitas mentis. Finis vero virtutis cum sit operativus est ipsa operatio.

Aduertendum tamen, quod habituum operativorum quidam sunt semper ad malum, ut vitiosi, quidam quandoque ad malum, quandoque ad bonum, ut opinio se habet ad verum, & falsum, virtus vero est habitus semper se habens ad bonum, ideo ut discernatur ab his quae semper se habent ad malum, dicitur, quia recte vivitur, & ut discernatur ab his quae se habent ab utrunque dicitur qua nullus male vitur. Causa vero efficiens virtutis insulae Deus est, unde dicitur quam Deus in nobis, sine nobis operatur, quae particulari si tollatur, reliquum diffinitionis coe-

est omnibus virtutibus, & melius diceretur habitus, quam qualitas, quia habitus est genus propinquum. Praeterea haec diffinitio corroborari potest ex dictis in praecedenti propositione, & licet in ea non fiat mentio de lege, prout requiritur cum virtus debeat conformari ad legem traditam. 1. Rhetic. c. 9. & 2. Ethico. tamen subintelligitur, quia bona qualitas mentis est, quae conformatur rectae rationi, & recta ratio conformatur legi traditae, de re de qua agitur, quod dicitur quam Deus operatur in nobis, sine nobis, intelligitur sine nobis operantibus, non tamen sine nobis cooperantibus, cum requiratur etiam concursus voluntatis nostrae, sicut sol illuminat domum sine homine operante, qui non dat lucem soli, non tamen sine eo cooperante, dum aperit fenestram, & quod dicitur sine nobis, intelligitur non solum de virtute Theologica, quae desuper infunditur, sed etiam de morali acquisita, quia homo nullum opus bonum morale agere potest sine gratia Dei, ut dicitur in tract. de gratia.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtus est in potentia, ut in subiecto.
- 2 Virtus una an possit esse in pluribus potentijs.
- 3 Virtutis subiectum an sit intellectus, & quomodo.
- 4 Virtutis subiectum an sit concupiscibilis, & irascibilis, & quomodo.
- 5 Virtutis subiectum an esse possint vires sensitivae apprehensivae.
- 6 Virtutis subiectum potissimum est voluntas, & quarum sola sit subiectum.

De subiecto virtutis. Cap. II.

Notandum, quod subiectum virtutis, oportet primo, ut sit potentia animae, secundo, ut sit rationalis aliquo modo, tertio, ut habeat actum consummatum, qui scilicet non ordinatur in actum alterius potentiae, ut in terminum suum, unde corpus, vel potest

D. Tho. 2. q. 56.

tiae vegetativae non sunt subiectum virtutis, cum huiusmodi potentiae non habeant indifferentiam ad bonum & malum, ut requiruntur in virtute, & sic subiectum virtutis est intellectus, voluntas concupiscibilis, & irascibilis.

I
Virtus est in potentia ut in subiecto.

Prima sit propositio. Virtus est in potentia animae, ut in subiecto, quia virtus est ultimum potentiae. 1. de coelo t. 161. sed ultimum est in eo cuius est ultimum, ergo virtus est in potentia animae.

Ratio, primo ex ipsa ratione virtutis, quae importat perfectionem potentiae, sed perfectio est in eo cuius est perfectio. Secundo, quia est habitus operativus supra quod praeced. art. 2. sed omnis operatio est ab anima per aliquam potentiam. Tertio, quia disponit ad optimum, sed optimum est finis, qui est vel operatio rei, vel quid consecutum per operationem a potentia egredientem, & ita virtus humana est in potentia animae, ut in subiecto; liberalitas tamen, & magnificentia requirunt duos habitus, alterum qui constituitur in voluntate ad elargitiones faciendas, ut & quando oportet, & animo libenti, & ut sic est in potentia animae, alterum qui constituitur in appetitu sensitivo ad moderandam nimiam pecuniae cupiditatem, & ut sic earum subiectum est appetitus sensitivus: ut d. hic Medina.

3
Virtus una an possit esse in pluribus potentijs aequaliter.

Secunda propositio. Una virtus non potest esse in pluribus potentijs aequaliter, potest tamen ad plures pertinere per ordinem, sic tamen quod in una sit principaliter.

Ratio. Aliquid enim in duobus esse contingit, primo, quod ex aequo sit in utroque, & sic est impossibile unam virtutem esse in duabus potentijs, quia diversitas potentialium attenditur secundum generales condiciones obiectorum; diversitas vero habituum secundum speciales: unde ubi est diversitas potentialium, est diversitas habituum, sed non e converso. Secundo, quid esse potest in duobus, vel pluribus, non ex aequo, sed ordine quodam, & sic una virtus potest pertinere ad plures potentias, ita quod in una sit principaliter, & se extendat ad alias per modum effusionis, vel di-

spositionis, secundum quod una potentia accipit ab alia.

Tertia propositio. Intellectus potest esse subiectum virtutis secundum quid absque ordine ad voluntatem, ut autem mouetur a voluntate non potest simpliciter esse subiectum virtutis, ut verò habet ordinem ad voluntatem potest esse subiectum virtutis simpliciter, ut intellectus speculativus est subiectum fidei, & practicus prudentiae: probatur, nam licet sit de ratione virtutis, ut actum potentiae reddat bonum, verum tamen est bonum intellectus, & non est opus ut virtus versetur circa bonum formaliter, ut bonum est, sed factus est, ut id sit vera bonum. i. conveniens potentiae, ut d. hic D. Tho. ad secundum. notando etiam quod intellectus movet, primo voluntatem, quod ad specificationem dirigendo illam & proponendo ei obiectum, & etiam intellectus ponit leges, & imperium voluntati cui voluntas obedire tenetur, ut conformiter ad rectam rationem velit cum nil sit volitum, nisi praevisum ab intellectu, voluntas vero movet intellectum, quod ad exercitium applicando illum ad operandum practice, vel speculandum aliquid.

3
Virtutis subiectum a sit intellectus, & quomodo

Ratio primi, nam in quacunque potentia, scientia, & artes sunt in hac sunt virtutes dictae secundum quid, sed in intellectu sunt scientiae, & artes, ergo, prima probatur, nam virtutes secundum quid dicuntur per quas acquiruntur facultates ad bonum opus, sed non rectus usus, ut sunt scientiae, & artes, quia per habitum Grammatices homo habet facultatem recte loquendi, non tamen Grammatica facit, ut homo semper recte loquatur, quia Grammaticus potest barbarizare, vel solecismum facere. Secunda probatur 6. Eth. ubi virtutes intellectuales, scilicet scientia, ars, &c. ponuntur in intellectu.

Ratio secundi, nam quaecumque potentia habet ordinem ad voluntatem illa potest esse subiectum virtutis etiam simpliciter dictae, sed intellectus a voluntate movetur est huiusmodi, ergo, prima probatur, quia illa virtus non facit solum facultatem bene agendi, sed etiam facit quod

quod aliquis recte facultate utatur, vt iustitia facit, non solum quod homo sit prompte voluntatis ad iuste operandu, sed etiam facit vt iuste operetur, & quia bonum vt & ens non dicitur simpliciter, vt est in potentia, sed vt est actu, idem ad huiusmodi habitu homo dicitur simpliciter bonum operari, & esse bonus, vt quia iustus est, vel temperatus; & quia virtus est quae facit bonum habentem, & opus eius bonu, idem huiusmodi habitus simpliciter dicuntur virtutes, quia reddunt bonu opus in actu, & simpliciter bonum faciunt habentem; primi vero habitus intellectuales non simpliciter dicuntur virtutes, quia non reddunt bonum opus, nisi in quadam facultate, nec simpliciter bonu faciunt habentem, bonus enim est non simpliciter sciens, sed cum additione, & secundum quid, vt bonus Grammaticus, iustus vero dicitur simpliciter bonus, & sic subiectum virtutis secundum quid est intellectus practicus, & etiam speculatus sine ordine ad voluntatem. Subiectum vero habitus quod dicitur simpliciter virtus, non est nisi voluntas, vel aliqua potentia, vt mota a voluntate, quia voluntas mouet omnes alias potentias, quae aequaliter sunt rationales ad suos actus, idem quod homo actu bene agat, conringit, quia habet bonam voluntate; sed intellectus quandoque; mouetur a voluntate, vt & aliae potentiae, quia quis considerat actu, quia vult, idem intellectus secundum quod habet ordinem ad voluntatem potest esse subiectum virtutis simpliciter dictae, & sic intellectus speculatiuus, vel ratio est subiectum fidei, quia intellectus mouetur ad assentiendum his, quae sunt fidei ex imperio voluntatis: intellectus vero practicus est subiectum prudentiae, quae est recta ratio agibilium, idem oportet quod homo bene se habeat ad principia huius rationis agendorum, quae sunt fines, ad quos homo bene se habet, per rectitudinem voluntatis, vt ad principia speculabilium per naturale lumen intellectus agens, idem subiectum scientiae, quae est recta ratio speculabilium est intellectus speculatiuus in ordine ad intellectum agentem,

sic subiectum prudentiae est intellectus practicus in ordine ad voluntate recta. Et sic virtus intellectualis perficit intellectum, sed non sanat voluntatem, sed sola virtus moralis, vnde qui voluntarie agit contra artem in virtutibus intellectualibus, non meretur reprehendi, secus qui in moralibus voluntarie facit actum defectuosum. 6. Eth. c. 5. & vt opera quae procedunt ex virtute intellectuali sunt perfecta, sufficit, quod in se perfecta sunt absque relatione ad rectitudinem voluntatis, quae vero procedunt ex virtute morali, vt bona sunt, oportet vt habeant omnes circumstantias bonas, vnde virtutibus intellectualibus non est multum fidendum, intellectus tamen qui mouetur a recta voluntate est simpliciter subiectum habitus, qui dicitur virtus, vnde in intellectu speculatiuo ponitur fides, & in practico prudentia, quibus habitibus nemo potest male vti, vt d. hic Medina id pluribus probans.

Quarta propositio. Concupiscibilis & irascibilis sunt subiectum virtutis, non vt tales, sed vt sunt rationales participatiue. i. aptae obedire rationi.

Ratio primi, nam quatenus sunt partes appetitus sensitui non competit eis esse subiectum virtutis, quia huiusmodi sunt communes nobis, & brutis.

Ratio secundi, nam considerata vt natae sunt obedire rationi sunt principium humani actus, quatenus participat rationem, nam actus qui progreditur ab vna potentia secundum quod est ab alia mota non potest esse perfectus, nisi vtraque potentia sit bene disposita vt actu, vt actus artificis non potest esse congruus, nisi etiam artifex sit bene dispositus ad agendum, & etiam ipsum instrumentum, in his ergo circa quae operantur irascibilis, & concupiscibilis secundum quod a ratione sunt motae, oportet vt aliquis habitus perficiens ad bene agendum sit non solum in ratione, sed etiam in irascibili, & concupiscibili, & quia bona dispositio potentiae motae attenditur secundum conformitatem ad potentiam mouentem, idem virtus quae est in irascibili, & concupiscibili, est quaedam conformitas harum potentialium ad ra-

4 Virtutis subiectum an sit concupiscibilis & irascibilis, quomodo

5 Virtutis subiectum an esse potest sine vires sensitivae apprehensivae.

ad rationem; & sic in appetitu sensitivo collocantur habitus boni, & mali, vt supra alibi est dictum; & in particulari fortitudo, & temperantia collocantur in appetitu sensitivo, & non in voluntate, ex Philosopho 1. Eth. c. vlt. & 3. cap. 11. nam virtus versatur circa difficile, sed tota difficultas in materia temperantiae, & fortitudinis provenit ab appetitu sensitivo renuente, & eius passionibus, ergo haec passiones ad appetitum sensitivum sunt referendae, illum frenando, vt Galat. 5. dicitur: Caro concupiscit aduersus spiritum, & Arist. 2. Eth. c. 3. d. virtutem notabilem debere esse circa voluptates, & dolores, moderandos scilicet, & haec sunt verae virtutes, sicut & in appetitu sensitivo est verum vitium luxuriae, & pusillanimitatis, vt dicit hic Medina, & huiusmodi habitus boni in appetitu sensitivo habent veram rationem virtutis, cum appetitus sit potentia rationalis participatiue, & cum quadam indifferentia rationi obediat, vnde nil deest quin sit subiectum verae virtutis humanae.

Quinta propositio. Vires apprehensivae sensitivae interiores subiectum virtutis esse non possunt; in ijs tamen est aliquis habitus non per se, sed intellectualibus habitibus connexus.

Ratio, nam in viribus apprehensivis interioribus ponuntur aliqui habitus, vnde Philosophus lib. de memoria. c. 1. d. quod in memorando vnum post aliud operatur consuetudo, quae est quasi quaedam natura, habitus vero consuetudinalis est habitudo acquisita per consuetudinem, quae est in modum naturae, in homine vero id quod acquiritur ex consuetudine in memoria, & in alijs viribus apprehensivis sensitivis, vt imaginatioue, vel phantasia, aut sensu communi, non est habitus per se, sed aliquid annexum habitibus intellectivae partis supra art. 2. & quaest. 50. art. 4. ad tertium habitus tamen in huiusmodi viribus virtutes dici non possunt, quia virtus est habitus perfectus, quo non contingit nisi bene operari, vnde oportet quod virtus sit in illa potentia, quae est consummativa boni operis, sed cognitio veri non con-

sumatur in viribus apprehensivis sensitivis, sed huiusmodi vires sunt quasi preparatoriae ad cognitionem intellectivam, & idem in huiusmodi viribus non sunt virtutes in quibus cognoscitur verum, sed magis in intellectu, vel ratione, nec obstat, quod vires sensitivae appetitivae possint esse subiectum virtutis. Responderet enim, quod haec vires se habent ad voluntatem, quae est appetitus rationalis, vt motae ab ipsa, & non vt mouentur, vnde in ipsis consummari potest opus virtutis appetitivae, vires vero apprehensivae sensitivae, se magis habent vt mouentes respectu intellectus, ita enim se habent phantasmata ad intellectum, vt colores ad visum, & sic opus intellectus ad intellectum terminatur.

Sexta propositio. Voluntas subiectum virtutis potissimum est, probatur, nam propter quod vnumquodque tale, & illud magis tale, sed vires sensitivae appetitivae sunt subiectum virtutis, vt supra, quatenus mouentur a voluntate, & vt sic aptae sunt obedire rationi, ergo magis ipsa voluntas. Praterea sola voluntas est libera, & est primum principium omnium humanorum affectuum, & operationum, & mouet caeteras potentias, sic vt ei resistere non possunt, ergo ex voluntate omne bonum, & malum procedit, ergo ipsa virtutibus maxime est perficienda, vnde Prouer. 4. dicitur, ex corde vita procedere, & Matthae. 5. dicuntur bona, & mala ex corde procedere. Vnde colligitur, quod omne bonum nostrum est amor bonus, & deconuerso, malum malus amor, vel male amorem collocasse, & quod omnis virtus est amor boni, & vitium amor mali, & quod nullum peccatum est, nisi voluntas consentiat, nec virtus nisi eadem illam admittat. Et virtutes sunt constituendae in voluntate, in ordine ad bonum proprium quando est excedens, & difficile, quia bonum hominis est viuere secundum rationem: vt dicit Dion. de diuinis nominibus, cap. 4. vt vti iustitia, sed quia ad hoc bonum voluntas non est satis determinata, idem eget virtute iustitiae, quae ad actus iustitiae inducat. Voluntas tamen non eget

6 Virtutis subiectum potissimum est voluntas.

N virtute

virtute in ordine ad bonum proprium minimè arduum, & sibi proportionatum, vt quòd quis se diligit, vt dicit August. lib. 1. de doctr. Chr. cap. 23. Amabile enim cuique est proprium. Quo vero ad habitum virtutis infusæ, vel eius actum, non est in voluntate naturalis inclinatio ad illos, cum is habitus vel actus per vires naturæ haberi non possit, est tamen in ea aptitudo ad recipiendum huiusmodi habitus, & ijs vtendū ex virtute Dei supernaturali, quæ dicitur potentia obediētia ad gratiā charitatem &c. Est tamen in voluntate inclinatio naturalis ad omne obiectum bonum secundū rationem in quacunq; materia virtutis, non tamen perfectæ inclinatio, sed initiatiua, ita quòd voluntas potest initiare propria inclinatione bene agere iuxta rectam rationē in qualibet materia. Voluntas verò ad bene operandum, id est promptè, & cum delectatione non est naturaliter inclinata circa quodcunq; obiectum bonū secundū rectam rationem, sed circa id tantum, cuius ratio specifica nullam addit difficultatem respectu voluntatis, sicut addit in temperantia, & fortitudine, tunc enim eget habitu virtutis, vt promptè, & delectabiliter operetur, & idem de actu iustitiæ ad quem voluntas non est immediatè inclinata, sed cum difficultate ad id fertur, cum sit bonum alterius, idèd eget habitu virtutis ad id inclinante, vt d. hic Medina.

Notandum etiam quòd virtutes, quæ versantur circa bonum diuinū sunt tantum in voluntate, quia huiusmodi bonum in vniuersali, vel particulari attingi nō potest ab appetitu sensitiuo, quia in hac vita potentia cognitiua non potest ex aliquibus circumstantijs particularibus colligere notionem quandam distinctam, & particularem ipsius boni diuini in se, quia oporteret vt à cogitativa excitari posset huiusmodi appetitus circa tale obiectum. Iustitia etiam, & virtutes, quæ sunt ad alterum, prout est ad alterum, sunt tantum in voluntate, quia appetitus sensitiuus versatur tantum circa bonum proprium, & si æstimatiua cogitat bonū alicuius in par-

ticulari vt proprium, non erit difficultas ad illud in appetitu ex naturali inclinatione, & sic non requiritur in appetitu ad id peculiaris virtus præter eas quæ moderantur passiones aliquando contrarias, quin velimus bonum proximi, & probabilius est asserere in voluntate esse etiam virtutes, quæ versantur circa bonum propriū, licet magis propriè sint in appetitu sensitiuo, quia obiectum voluntatis est nō solum bonum honestum, sed etiam vtile, vel delectabile quandoque repugnans rationi, vnde voluntas eget virtute, ad profectum bonum honestum, postposito bono vtili, vel delectabili, quòd vt bonum quoddam est obiectum voluntatis.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtutes intellectuales quatuor duplices sint.
- 2 Intellectuales habitus speculatiui an sint simpliciter virtutes.
- 3 Intellectuales habitus speculatiui tres sunt: sapientia, scientia, & intellectus.
- 4 Ars habitus intellectus an sit virtus speculatiua.
- 5 Prudentia est vera virtus, & cōnumerae inter habitus intellectuales.
- 6 Prudentia est virtus homini necessaria ad bene viuendum, & quare.
- 7 Prudentiæ adiunguntur Eubelia, Synesis, & Gnomē, & quare.

De distinctione virtutum intellectualium. Cap. III.

NOtandum, quod virtutes intellectuales, alix sunt speculatiuæ, quæ consistunt in sola cognitione veritatis, & ad praxim non destinantur, vt sapientia, scientia, intellectus, & practica, quæ ad praxim ordinantur, & in intellectu practico consistunt, vt ars, & prudentia. Ars est recta ratio factibilium, quæ transiunt in externam materiam, vt domus, &c. prudentia est recta ratio actuum humanorū in nobis immanēs. Prima

D. Thea. 2. q. 57. I Virtutes intellectuales quatuor duplices sint

2 Intellectuales habitus speculatiui an sint simpliciter virtutes.

Prima propositio. Habitus intellectuales speculatiui nō sunt simpliciter virtutes, quasi bonū vsum conferentes, sed facultatem boni operis facientes.

Ratio, nam cum omnis virtus dicatur in ordine ad bonum sup. q. 53. art. 3. habitus duplici ratione dicitur virtus: primò, quia dat facultatem bene agendi: secūdo, quia facit bonū vsum sup. q. 53. art. 3. quod pertinet solū ad illos habitus quod respiciūt partem apprehensiuam, quia vis apprehensiuæ animæ est quæ facit vti oibus potentijs, & habitibus sup. q. 53. art. 5. cū ergo habitus intellectuales speculatiui non perficiant partem apprehensiuam, nec ipsam respiciant, sed solum intellectiua, possunt dici virtutes, quatenus faciunt facultatem bonæ operationis, quæ est consideratio veri, quia hoc bonū est opus intellectus, quia ex quo quis habet habitum scientiæ speculatiuæ non inclinatur ad vtendū, sed fit potens speculari verum in his, quorum habet scientiā; sed quod vtae scientiæ habita id fit momente voluntate, idèd virtus quod perficit voluntatem, vt charitas, vel iustitia facit etiā bene vti huiusmodi speculatiui habitibus, & secundū hoc est in actibus horum habituum potest esse meritum si ex charitate fiant, quia conemplatiua est maioris meriti, quàm actiua, secundū Gregorium; & sic virtutes intellectuales nō sunt simpliciter virtutes, quia non faciunt bonum moraliter habentem, sed tantum scientem; præterea virtutes dant facultatem bene operandi, & rectum vsum, at virtutes intellectuales speculatiuæ dant facultatē bene operandi, sed nō rectū vsum, quia scientia non inclinatur voluntatem, vt operetur, quādo, & vt oportet, imò licet adiunget voluntatem ad bene operandū, cum doceat quod verè bonum est, tamen impediunt opus bonum si nimis speculationi intendatur, quia cum anima nostra sit finita, quo magis vna potentia, vt intellectiua intenditur in intellectu, remittitur appetitiua in amore.

3 Intellectuales habitus speculatiui tres tantum sunt: sapientia, scientia, & intellectus; probatur 6. Eth. cap. 3. 6. & 7.

Ratio, nā virtus intellectualis speculatiui latua est per quā intellectus perficitur tres sunt: ad considerandum verum, quia hoc est sapientia, bonū opus eius, sed verū dupliciter est scientia, & considerabile, primò, vt per se notum, intellectus. secundò, vt notū per aliud, sed quod est per se notum se habet, vt principium, & statim percipitur ab intellectu, idèd habitus perficiens intellectū ad huiusmodi veri considerationē dicitur intellectus, qui est habitus principiorū, sed verum quod per aliud est notū non statim percipitur ab intellectu, sed per inquisitionem rationis, & se habet in ratione termini, vel vt sit vltimū in aliquo genere, vel vt sit vltimū respectu totius cognitionis humanæ, & quia quod posterius sunt nota secundū nos, sunt prima, & magis nota secundū naturam. 1. Phis. 3. Metaph. idèd quod est vltimū respectu cognitionis humanæ, est primū, & maximum cognoscibile secundū naturam, & circa huiusmodi est sapientia quod considerat altissimas causas. 1. Metaph. vnde conuenienter iudicat, & ordinat de omnibus, quia iudicium perfectum, & vniuersale haberi non potest, nisi per resolutionem ad primas causas: scientia verò perficit intellectum, ad id quod est cognoscibile in hoc, vel illo genere, idèd secundū diuersa genera scibiliū sunt diuersi habitus scientiarū, cum tñ sapientia sit nisi vna. Notandū verò, quod sapientia apud Philosophū. 1. Metaph. est metaphisica, quia per altissimas causas, & cōia principia iudicat de cōibus, quia considerat ens vt ens, & prima principia, vnde nostra Theologia est verissima, quia considerat Deum, vt Deus est, nec solum quod de eo per lumen naturale, sed & supernaturale cognosci possūt, & ad hanc scientiam pertinet corrigere oēs scientias particulares, & etiā metaphisicam. 1. Cor. 1. 2. Cor. 10.

Tertia propositio. Habitus intellectualis, qui est ars, est virtus, sed nō speculatiua, in aliquo tamen cum speculatiua conuenit, cū ipsa sit operatiua, probatur ex Philosopho 6. Eth. c. 1. & 4. qui ponit artem esse virtutem.

Ratio, nam ars est ratio recta aliorum faciendorum, quorum bonū confit

4 Ars habitus intellectus, an sit virtus speculatiua.

fit in eo, si bonum opus sit, & non si sit bona voluntas facientis, sic ergo ars, proprie est habitus operatiuus, & tñ in aliquo cõuenit cñ habitibus speculatiuis, quia etiã ad ipsos habitus speculatiuos pertinet, qualiter se habeat res, quam considerant, sed nõ quatenus se habeat appetitibus humanis ad illam, si enim Geometra verũ referat, nil refert quomodo se habeat secundũ partem appetitiuam, an lætus, vel iratus, idẽ, eo modo ars habet rationem virtutis, & habitus speculatiui, quatenus scilicet nec ars, nec habitus speculatiuus facit opus bonum quod ad vsum, id enim est proprium virtutis perficientis appetitum, sed solum quod ad facultatem bene agendi. Notandum verò esse differentiam inter opus artis, & virtutis moralis, quia opus artis, vt rectum est, fat est vt sit consonum rationi artis, licet voluntas sit deprauata, secus in virtute morali, quia licet virtus intellectualis det facultatem bene operandi, nõ tamen cau fat rectum vsum operis.

3 Prudẽtia ẽ vera virtus, & connumerat inter habitus intellectuales.

Quarta propositio. Prudentia est vera virtus distincta ab arte, & commemoratur inter habitus intellectuales; probatur 6. Eth. cap. 3.

Ratio, nam virtus distinguitur vbi est diuersa ratio earum, sed ars facit solum facultatẽ boni operis, quia non respicit appetitum, prudentia verò bonum facit etiam vsum, quia respicit appetitum vt præsüponens rectitudinem eius, nõ ars est recta ratio factibilium, prudẽtia recta ratio agibilium, differt verò agere, & facere, quia facere est actus transiens in exteriorem materiã, vt fecare, & huiusmodi: agere verò est actus manens in agente, vt videre velle, & hmoi 9. Met. prudentia verò se habet ad actus humanos, qui sunt vsum potentiarum, & habitũ, vt ars ad exteriores factiones, quia vtraq; est perfecta non respectu eorum ad quã cõparatur, sed perfectio, & rectitudo rationis in speculatiuis pendet ex principijs ex quibus ratio sillogizat, vnde scientia pendet ab intellectu qui est habitus principiorũ, & supponit ipsum, sed in actibus humanis fines se habent, vt principia in speculatiuis 7. E-

thic. idẽ ad prudentiam requiritur qd homo sit bene dispositus circa fines, qd est per appetitum rectum, ad prudentiam ergo requiritur moralis virtus per quam appetitus fit rectus, ars verò non præsüponit appetitum rectum, quia bonum artificialium, non est bonum appetitus humani, sed ipsum operum, vnde magis laudatur artifex, qui volens peccat, quã nolens, secus in prudentia quia rectitudo voluntatis est de ratione prudentiã, non autem de ratione artis. Præterea, probatur prudentiam esse virtutem, nam virtus dirigit ad operandum secundũ rectam rationem, sed prudentia est ipsa recta ratio, 2. Eth. ergo, præterea prudentia laudatur in script. Sap. 8. sed nil est laude dignum, nisi virtus, ergo, vterius virtus facit bonum habentem, & eius opus bonum reddit, prudentia est talis, ergo. Et constituitur in intellectu practico, quia fit recta ratio agendorum, & tractare de rebus agendis pertinet ad intellectum practicum, & prudentia semper dicit verum, nec vnquam decipit, quia cum sit virtus intellectualis disponit intellectum ad bonum, bonum verò intellectus est verum. Præterea est recta ratio agendorum, sed recta ratio nunquam decipit in agente, quia veritas intellectus practici est cõformitas ad rectum appetitum, vnde fallere nõ potest, quia debet cõformari eius operatio illi rei, quam vir bonus probauerit.

Quinta propositio. Prudentia est virtus necessaria homini ad bene viuendum, probatur, nam licet virtus intellectualis det facultatem ad bene operandum, sed non rectum vsum: prudentia tamen dat rectum vsum, cũ sit conformitas ad rectam rationẽ, secundũ qd vir bonus probauerit.

Ratio, nam rectẽ viuere consistit in bene operari, sed vt quis bene operetur requiritur nedum quid faciat, sed quomodo, vt secundũ electionem certam opereatur, nõ ex impetu, vel passione, sed cum electio sit eorũ, quã sunt ad finẽ, rectitudo electionis requirit debitũ finem, & id quod conuenienter ordinatur ad eũ, sed ad debitum finem homo conuenienter disponitur per virtutem, quã perficit partem animã appetitiuã cuius obiectum est bonum, & finis, at ad id qd conuenienter in finem debitum ordinatur, oportet qd homo directẽ disponatur per habitũ rationis, quia consiliari, & eligere quã sunt eorum, quã sunt ad finem, sunt actus rationis, idẽ oportet in ratione esse aliquam virtutẽ intellectualem per quã perficiatur ratio, vt cõuenienter se habeat ad ea, quã sunt ad finem, quẽ virtus est prudentia, vnde est necessaria ad bene viuendum.

7 Prudẽtia adiunguntur Eubelia, Synesis, & Gnomem, & quare.

6 Prudentia est virtus hõi necessaria ad bene viuẽdũ, & quare.

conuenienter disponitur per virtutem, quã perficit partem animã appetitiuã cuius obiectum est bonum, & finis, at ad id qd conuenienter in finem debitum ordinatur, oportet qd homo directẽ disponatur per habitũ rationis, quia consiliari, & eligere quã sunt eorum, quã sunt ad finem, sunt actus rationis, idẽ oportet in ratione esse aliquam virtutẽ intellectualem per quã perficiatur ratio, vt cõuenienter se habeat ad ea, quã sunt ad finem, quẽ virtus est prudentia, vnde est necessaria ad bene viuendum.

Quinta propositio. Eubelia, Synesis, & Gnomem sunt virtutes adiuncte prudẽtiã, vt principali, ex philosophia morali, probatur 6. Eth. c. 9. 10. & 11.

Ratio, nam in omnibus potentijs ordinatis illa est principalior, qd ad principaliorẽ actum ordinatur, sed circa agibilia tres actus rationis inueniuntur, consiliari, iudicare, & præcipere, primi duo respondẽt actibus intellectus speculatiui, qui sunt iquirere, & iudicare, quia consiliium est quadam inquisitio, sed tertius actus propriẽ est intellectus practici, quatenus est operatiuus, ratio enim non præcipit ea quã per hominẽ fieri non possunt, sed in his quã per hominẽ sunt principalis actus est præcipere, ad quem alij ordinatur, idẽ virtuti, qd est bene præceptiua scilicet prudentiã iunguntur principali, vt secundariã Eubulia, quã est bene consiliatiua, & Synesis, & Gnomi quã sunt partes iudicatiuã, & licet gnomi iudicet de ijs quẽ raro contingunt est tamẽ virtus, quia illa sunt in potentia vt occurrant, sicut & pauper studiosus potest esse magnificus non in actu simpliciter cum non habeat magnas diuitias quas expendat, est tamen magnificus in potentia propinqua. s. in præparatione animi cum virtutes sint cõnexã, vnde gnomi iudicat bene quandoque depositum non reddendum, licet aliã iustitia id vetet, quia deponens sit inuasor Reipublicã, qd bonum publicum priuato alicuius sit antefendum, sic modestia doctet modestẽ se habendum, & tamen Dauid. 1. Reg. 12. Iudicio gnomi bonũ iudicauit se habere vt amentem coram

Rege Achis ad vitam seruãdam, cum bonũ vitã sit bono recti gressus, vt maius bonum, præponendum.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtus moralis quã dicitur.
- 2 Virtus moralis distinguitur ab intellectuali.
- 3 Virtus diuiditur in moralem, & intellectualem, idq; sufficienter.
- 4 Virtus moralis sine quibus intellectualibus esse possit, & sine quibus non.
- 5 Virtus prudentiã non potest esse sine virtute morali, aliã verò virtutes intellectuales possunt esse sine morali.

De distinctione virtutum moralium ab intellectualibus. Cap. IIII.

P

Rima propositio. Non omnis virtus est moralis, sed solum quã in vi appetitiua collocantur, probatur ex Philosopho in lib. 1. Eth. in fi. lib. vbi dicit, qd præter virtutes morales dantur etiam intellectuales.

D. Tho. 1. 2. q. 58. I Virtus moralis quã dicitur.

Ratio, nam mos, quandoque significat consuetudinem Act. 15. Nisi circumcidamini secundũ morem Moisi &c. quandoq; significat inclinationẽ quadam naturalem, vel quasi ad aliquid agendum, vnde Psal. 67. qui habitare facit vnus moris in domo. Dicitur etiam virtus moralis à more secundũ quod mos significat quadam inclinationem naturalem, vel quasi ad quid agẽdum, cui significationi moris propinqua est alia significatio, quã significat consuetudinem, quia consuetudo quodammodo vertitur in naturam, & facit inclinationem similẽ naturali, sed inclinatio ad actum proprium conuenit propriẽ appetitiuã virtuti, cuius est mouere omnes potentias ad agendũ sup. q. 9. art. 1. idẽ non omnis virtus dicitur moralis, sed solum quã est in vi appetitiua. Idẽ præterea probatur ex dictis supra quibus

bus probatum est virtutes esse in triplici differentia.

2 Virtus moralis distinguitur ab intellectuali, probatur 1. Eth. c. vi. nec omnis virtus est scientia, aut prudentia.

2 Ratio, nam omnium humanorum operum principium primum est ratio, & omnia alia principia humanorum operum rationi obediunt, diuersè tamen, quia quædam obediunt rationi ad nutum sine contradictione, vt corporis membra si sint in sua naturali consistentia, quia ad imperium rationis statim mouetur pes, manus, vnde oia agit corpus principatu despositio. i. sicut dominus seruus, qui non potest contradicere. 1. Pol. c. 5. pars autè appetitiua obedit rationi non ad nutum, sed cum aliqua contradictione, & ratio ei imperat principatu politico, quo. s. quis præest liberis, qui in aliquo habent ius contradicendi. 1. Polit. c. 5. & secundum Aug. quandoque præcedit intellectus, & sequitur tardus, vel nullus affectus, ita quæ quandoque passionibus, vel habitibus appetitiuæ partis vsus rationis in particulari impediatur. Vt ergo homo bonum agat requiritur, quod non solum ratio sit bene disposita per habitum virtutis intellectualis, sed etiam quod vis appetitiua sit bene disposita per habitum virtutis moralis, sicut ergo appetitus distinguitur à ratione, sic virtus moralis ab intellectuali: vnde sicut appetitus est principium humani actus secundum quod aliquo modo participat rationem sic habitus moralis habet rationem virtutis humanæ, quatenus rationi conformatur, quod verò non omnis virtus sit scientia, vel prudentia, probatur, nam licet Angelus, vel alia creatura habeat omnem scientiam rerum diuinarum, vel humanarum peccare potest ob inconsiderationem multarum circumstantiarum quas oportet considerare, & quia scientia non necessitat voluntatem, nisi tantum in beatitudine, & quia potest superbire de scientia. Idem de prudentia dicendum, quod licet Angelus, vel alia creatura habeat exactissimam prudentiam omnium negotiorum, & circumstantiarum, & omnia rectissima iudicia, tamen peccare

potest, quia prudentia non necessitat voluntatem, sed liberè inclinatur vt utamur ea quando & vt libuerit, si tamen efficax sit imperium intellectus, voluntas cogitur, liberè tamen, vt obediatur rationi imperanti; virtutes tamen sunt necessariæ ex parte appetitus tam intellectiui, quam sensitui, vt ratio rectè imperet, quia voluntas difficulter obedit rationi circa bona aliena, vt in diligendo bono proximi, Deo plusse, ergo eget virtute dirigente, & inclinante, & appetitus sensituius perturbatus passionibus turbat iudicium, & imperium rationis, & facit vt ratio victa quandoque succumbat, ergo, vt ratio vincat, oportet passiones sedare, quod fit per virtutem.

3 Tertia propositio. Virtus sufficienter diuiditur in moralem, & intellectualem, probatur ex Philosopho; 1. Eth. c. 1. qui virtutem sic diuidit.

Ratio, nam virtus humana est quidam habitus perficiens hominem ad bene operandum, sed principium humanorum actuum in homine, est triplex intellectus, vel ratio, & appetitus, hæc enim sunt duo mouentia in homine; de Anima. vnde omnis virtus humana oportet quod sit perfectiua aliquorum horum principiorum; si est perfectiua intellectus speculatiui, vel practici ad bonum hominis actum erit virtus intellectualis, si verò sit perfectiua partis appetitiuæ erit virtus moralis, ergo est vel intellectualis, vel moralis, omnis virtus humana.

4 Quarta propositio. Virtus moralis potest esse sine aliquibus intellectualibus, vt sapientia, scientia, & arte, non autem sine intellectu, vt prudentia, probatur ex Greg. 2. Moral. c. 1. d. ceteras virtutes, nisi ea quæ appetunt, prudenter agunt, virtutes esse non possunt.

Ratio, quia virtus moralis est habitus electiuus. i. faciens bonam electionem, sed vt electio sit bona duo requiruntur: primò, vt sit debita intentio finis, quod fit per virtutem moralem, quæ vim appetitiuam inclinatur ad bonum conueniens rationi, qui est finis debitus. Secundò, vt homo accipiat rectè ea, quæ sunt ad finem, quod est per rationem rectè consultantem, iudicantem, & præcipientem, quod pertinet

3 Virtus diuiditur in moralem & intellectualem, idque sufficienter.

4 Virtus moralis sine quibus intellectualibus esse non potest, si sine quibus non.

pertinet ad prudentiam, & virtutes sibi annexas supra q. 57. artic. 4. vnde virtus moralis sine prudentia esse non potest, & per consequens nec sine intellectu, quia per intellectum cognoscitur principia naturaliter nota tam in speculatiuis, quam in operatiuis, vnde sicut recta ratio in speculatiuis, quatenus procedit ex principiis naturaliter cognitis præsupponit intellectum principiorum, sic etiam prudentia quæ est recta ratio agibilibus. Præterea, quod sine prudentia non potest esse virtus moralis; probatur, quia virtus moralis est habitus electiuus in medio consistens, prout sapiens iudicabit; Præterea virtus est habitus electiuus, electio verò est appetitus deliberatiuus ex deliberatione, & consultatione procedens, ergo vt electio sit bona, oportet rationem, & appetitum esse rectum, quod facit prudentiam; vnde homo si opera virtutis suo tempore non exerceat. i. sine prudentia non meretur nomen studiosi, & prudentia præstituit finem virtutibus moralibus, illuminando & dirigendo ac tollendo errores intellectus, & faciendo quod virtus moralis constituat medium in suis operationibus, quod est finis virtutis moralis, & demum applicando efficaciter media sine quibus appetitus finis non potest esse perfectus. E conuerso, virtutes morales præstituant finem prudentiæ, eam afficiendo ad rectum finem, & remouendo passiones, quæ si sint immodicè turbant iudicium rationis: vt d. hic Medina.

5 Prudentia est vera virtus & connumeratur inter habitus intellectuales.

Quinta propositio. Prudentia non potest esse sine virtute morali, alia verò virtutes intellectuales possunt esse sine morali; probatur 3. Eth. c. 1. vbi dicitur omnis malus ignorans, & Prou. 24. errant qui malè operantur: & Luc. 11. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit, vbi oculus dicitur recta intentio finis, & recta voluntas, ergo prudentia ad rectè iudicandum requirit voluntatis rectitudinē, & sic virtutes morales, & idem probatur 3. Eth. cap. 5. & 6. Eth. cap. 5.

Ratio, quia prudentia est recta ratio agibilibus, non solum in vniuersali, sed & in particulari, in quibus sunt actio-

nes, sed recta ratio præexigit principia ex quibus ratio procedit, sed oportet rationem circa particularia procedere non solum ex principiis vniuersalibus, sed etiam particularibus, circa principia vniuersalia agibiliū homo rectè se habet per naturalem intellectum principiorum, per quem cognoscit nullum malum esse agendum, vel etiam per aliquam scientiam practica, id verò non sufficit ad rectè ratiocinandum circa particularia, quia quandoque contingit quod huiusmodi vniuersale principium cognitum per intellectum, vel scientiam corumpatur in particulari per aliquam passionem, vt concupiscenti quando concupiscentia vincit, videtur esse bonum quod cupit, licet sit contra vniuersale iudicium rationis, idè sicut homo rectè se disponit ad se habendum circa principia vniuersalia per intellectum naturalem, vel habitum scientiæ, sicut rectè se habeat circa principia particularia agibilibus qui sunt fines, oportet quod perficiatur per aliquos habitus secundum quos fiat velut conaturali homini iudicare de fine, quod fit per virtutem moralem, quia virtuosus rectè iudicat de fine virtutis, quia vt quisque est, talis finis videtur ei. 3. Eth. idè ad rectam rationem agibilibus, quæ est prudentia, requiritur, quod homo habeat virtutem moralem.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtus moralis non est passio, sed habitus.
- 2 Virtus moralis an possit esse cum passionibus, & quomodo.
- 3 Virtus moralis potest esse cum tristitia, & quomodo.
- 4 Virtus moralis non est semper circa passiones moderandas, sed aliqua circa operationes moderandas, scilicet iustitia.
- 5 Virtus an sit cum passionibus, vel sine, & quomodo.

De distinctione virtutum Moralium secundum relationem ad passionem. Cap. V.

D. Tho. 1. 2. q. 59.

I Virtus moralis non est passio, sed habitus.

Prima propositio. Virtus moralis non est passio, sed habitus, probatur ex Philosopho 2. Eth. c. 5. ubi virtutem vocat habitum, & intelligitur de habitu quo bene disponimur ad actus, & ita de habitu bono operatio. & ex Aug. lib. 1. de morib. eccl. c. 6. ubi indicat virtutem nil aliud esse essentialiter, quam habitum.

Ratio, primo, nam passio est quidam motus appetitus sensitivi sup. q. 22. ar. 1. sed virtus moralis non est aliquis motus, sed magis principium appetitui motus habitu quodam existens. Secundo, quia passiones secundum se non habent rationem boni, vel mali, quia bonum, vel malum hominis est secundum rationem, & passiones se habent ad bonum, & malum, secundum quod passiones possunt convenire, vel non, nil vero huiusmodi potest esse virtus, quia virtus solum se habet ad bonum, supra quaest. 5. art. 3. Tertio, dato, quod aliqua passio se habeat ad bonum solum, vel malum solum secundum aliquem modum, tamen motus passionis, quatenus huiusmodi principium habet in appetitu, & terminum in ratione in cuius conformitatem appetitus tendit, motus vero virtutis deo conuerso principium habet in ratione, & terminum in appetitu, secundum quod a ratione mouetur; unde virtus dicitur habitus esse electus in medietate consistens determinata ratione, prout sapiens determinabit. 2. Ethic. cap. 6. Præterea, nam habitus bonus operatiuus est qualitas durabilis bene disponens potentiam ad operationem; sed perfectio illa superaddita virtuti potentia rationalis ad bene operandum est essentialiter talis qualitas durabilis bene disponens potentiam ad operationem, ergo virtus moralis est habitus bonus operatiuus moderans passiones, quia recte afficit potentiam, & sic ipsum hominem. Vnde Medina hic colligit prudentiam non posse esse sine virtute morali, ex Philosopho

6. Eth. cap. 5. de quo alibi cadit sermo. Secunda propositio. Virtus moralis potest esse cum passionibus si passiones accipiuntur pro quolibet motu appetitus sensitivi, prout sunt in viro stultissimo & ratione ordinantur, vel moderantur; cum passiones non autem si passiones accipiuntur pro inordinatis affectionibus, quia sic non possunt esse in viro studioso, ita ut post deliberationem eis consentiat, probatur ex Aug. 14. ciu. c. 9.

Ratio, nam distinguendum est in virtute in qua est appetitus intellectus, & inter appetitum sensitivum, qui per irascibilem, & concupiscibilem dicitur, ideo passiones animæ distinguuntur ab alijs affectionibus humanis, nam passiones animæ sunt motus appetitus sensitivi: aliæ vero affectiones, quæ sunt passiones animæ sunt motus appetitus intellectus, qui dicitur voluntas, ergo passiones dicantur inordinatae affectiones non possunt esse in virtuosus, ita quod post deliberationem eis consentiat; si vero passiones dicantur quilibet motus appetitus sensitivi, sic possunt esse in virtuosus, secundum quod sunt a ratione ordinati, ut si in virtuosus subito oriatur, quia animi vis, quæ Stoici dicunt Phantasias, non sunt in potestate tenenda, vni aliquando incidant in animo, & cum veniunt ex terribilibus rebus, oportet ut sapientis animum moueant, ita ut paupers, vel metu paucescat, vel tristitia contrahatur, tanquam his passionibus proueniunt rationis officium, nec tamen hæc operantur, vel consentiunt secundum eisdem, & refert D. Augustinus 9. de ciuit. Dei. c. 4. unde virtutes sunt quietæ a passionibus, ut oportet, & quando oportet. 2. Eth. Et ita passiones si accipiuntur vel secundum se, & sic non merentur laudem, vel vituperium cum sint naturales, & consequuntur motum appetitus sensitivi, vel ut subduntur rationi, & sic merentur laudem, vel vituperium, quia ut actus membrorum exteriorum sunt ut boni vel mali quando sunt voluntarij, sic motus appetitus sensitivi, prout subduntur rationi vel non, sunt boni vel mali. Præterea passiones nostri animi si subduntur rationi merentur laudem, prout dicitur, Christus enim sine peccato &

ros habuit affectus, ut alia dixi, & probatur Ambr. de Incarn. domini. c. 7. Ang. de ciuit. lib. 1. c. 9. & subduntur rationi, quia ratio aduersus illos motus potest imaginari one alio auertere, licet non possit impedire quin surgant semper, licet quædam sic, ratione impeditur appetitus sensitivus ne surgant, & deo possunt esse boni, vel mali, & sunt præterea exercitationes ad virtutes, ergo malæ ex se non sunt.

3 Virtus moralis potest esse cum tristitia, & quomodo.

Tertia propositio. Virtus moralis potest esse cum tristitia, probatur Mat. 26. ubi tristitia fuit in Christo, in quo non fuit summa virtus. Ratio, nam qui potest dolere de malo in illo potest esse tristitia, sed cum homo sit compositus ex anima, & corpore bonum hominis non est maximum, quia potest eo male vti, unde & malum huius bono contrarium in sapiente esse potest, & tristitiam moderatam inducere. Secundo, nullus inuenitur qui sine leuib. peccatis viuat. 1. Io. 1. & si quis peccatum non habet quod forte habuit, & de hoc laudabiliter virtuosus dolere. 2. Cor. 3. potest etiam laudabiliter dolere de peccato alterius, unde sicut virtus moralis comparatur ad passiones ratione moderatas, sic etiam tristitia; præterea malum aliquod virtuosus potest esse passens quod ratio dicitur ante præced. unde appetitus sensitivus in hoc sequitur iudicium rationis, quod de huiusmodi malo tristatur moderate tamen secundum iudicium rationis, id vero pertinet ad virtuosum, ut appetitus sensitivus rationi conformetur supra art. 1. unde ad virtuosum pertinet, quod moderate tristatur ubi tristandum est, tristitia tamen de his quæ continentur in viuiti non potest esse simul cum virtute, quia virtus in proprio delectatur, sed de his, quæ quocumque modo repugnant virtuti, virtus moderate tristatur.

4 Virtus moralis non est semper circa passiones morales.

Quarta propositio. Non omnis virtus moralis est circa passiones moderandas, sed aliqua circa operationes recte operandas, probatur 5. Eth. c. 6. ubi iustitia, quæ est virtus moralis, non est circa passiones proprias moderandas, sed dicitur circa operationes ad alterum.

Ratio, nam virtus moralis perficit appetitum partem animæ ordinando ipsam in bonum rationis, nam est bonum rationis id, quod est secundum rationem moderatum, vel ordinatum: unde circa id omne, quod contingit ratione ordinari, & moderari, contingit esse virtutem moralem, sed ratio ordinat non solum passiones appetitus sensitivi, sed etiam ordinat operationes appetitus intellectivi, qui est voluntas, quæ non est subiectum passionis. sup. q. 23. art. 1. ideo non omnis virtus moralis est circa passiones, sed quædam circa passiones, quædam circa operationes.

Quinta propositio. Si passiones sumuntur pro inordinatis affectionibus, virtus perfecta est sine passione, si vero sumuntur pro motibus appetitus sensitivi, quos passio moderatur, sic virtutes morales non possunt esse sine passione.

Ratio primi, sic enim sequeretur, quod virtus moralis faceret appetitum sensitivum omnino otiosum, sed ad virtutem non pertinet, quod ea quæ subduntur rationi a proprijs actibus vacet, sed quod exequantur imperium rationis proprios actus agendo; unde ut virtus ordinat membra corporis ad actus interiores debitos, sic appetitum sensitivum ad motus proprios ordinatos, sed virtutes morales, quod non sunt circa passiones, sed circa operationes possunt esse sine passionibus, ut iustitia, quia voluntas per eam applicatur ad proprium actum, qui non est passio, sed ad actum iustitiæ ad minus sequitur gaudium, quod sic non est passio, & si id gaudium multiplicat per iustitiæ perfectionem facit gaudij redundantiam, vsque ad appetitum sensitivum secundum quod vires inferiores sequuntur motum superiorum sup. q. 17. art. 7. & ita per redundantiam huiusmodi quo fuerit perfectior eo magis causat passionem.

Et ita colligitur, quod passiones non sunt malæ si subduntur rationi, & virtus illas moderatur, unde sancti homines timent penam æternam, cupiunt gloriam, dolent in re aduersa, gemunt expectantes redemptionem corporis sui, gaudet ob spem futurorum, ut d. Aug. lib. 14. ciu. c. 8. & 9. quæ non sunt sine motu appetitus

ritus sensitivi, & sunt bona quatenus imperantur à ratione vt moueatur, vel ei pareat, ijdem etiam pugnant Rom. 7. non enim q̄ volo bonum, hoc ago, sed q̄ odi malum, quia cum difficultate isti motus subduntur rationi, vnde & 1. Pol. c. 3. dicitur appetitum subdi rationi, vt imperanti imperio ciuili; vel rego cui quandoque ciues contradicunt: & 1. Eth. cap. vlt. obedientiam appetitus sensitivi, vlt. rationem comparat Philosophus motui membri paralitici, qui sæpè præter hominis voluntatem mouentur, qui tamen subduntur rationi, vt supra, quatenus ratio potest imperare ne illi motus surgant quando ex imaginatione proueniunt, alio imaginatione auertens, si enim ex corporis dispositio ne, & nō sola imaginatione surgunt, nō potest illos motus auertere ne surgant, potest tamen eis non consentire, & alio cogitationem auertere, nisi vehemētia passionis, & sic alteratio corporis tanta sit, vt priuet vsu rationis.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtus moralis non est vna tantum.
- 2 Virtus moralis, quæ versatur circa passiones an distinguat ab ea quæ est circa operationes.
- 3 Virtutes omnes quæ sunt circa operationes an conueniant simul.
- 4 Virtus multiplex est circa passiones appetitus sensitivi, & quomodo.
- 5 Virtutes morales distinguuntur iuxta diuersa obiecta passionum, quæ decem sunt, & quæ.

De virtutum Moralium ab inuicem distinctione. Cap. VI.

D. Tho. 1.
2. q. 60.

I
Virtus moralis nō ē
vna tñ.

Prima propositio. Virtus moralis non est vna tantum, probatur, quia subiectum virtutum nō est vnum tantum, sed multa, vt intellectus, voluntas, appetitusque sensitivus, tam irascibilis, quam concupiscibilis, sed in diuersis subiectis non potest esse vna, & eadem virtus specie vel genere, ergo.

Ratio, nam virtutes morales sunt habitus appetitiuæ partis sup. q. 58. art. 1. sed habitus ratione differunt secundum speciales differentias obiectorum sup. q. 54. art. 2. sed species obiecti appetibilis, vt & cuiuslibet rei attenditur secundum formam specificam, quæ est ab agente, aduertendum autem q̄ materia patientis se habet ad agens dupliciter: primò, quia quandoq; recipit formam agentis secundum eadem rationem, vt est in agente, & in omnibus agentibus vniuocis, q̄ si agens est vnum specie oportet q̄ materia recipiat formam vnius speciei, vt ab igni vniuocè nō generatur aliquid nisi in specie ignis existens: quæque materia recipit formam non secundum eam rationem quæ est in agente, vt patet in generantibus non vniuocis, vt aīal generatur à sole, & tunc formæ receptæ in materia ad eodē agente non sunt vnius speciei, sed diuersificanē secundum diuersam proportionē materiæ ad recipiendam influxum agentis, vt ab vna actione solis generatur diuersa animalia ex putredine secundum speciem, secundum diuersam proportionem materiæ. Sed in moralibus ratio est, vt imperans & mouens, vis verò appetitiua, vt imperata, & mota, sed appetitus non recipit impressionem rationis quasi vniuocè, quia nō fit rationale per essentiā, sed per participationem. 1. Eth. vnde appetibilia secundum motionem rationis constituuntur in diuersis speciebus, secundum quod diuersè se habet ad rationem, & sic sequitur q̄ virtutes morales diuersæ sunt secundum speciem. Non tamen per hoc sequitur, quod licet virtus moralis non sit vna tantum, q̄ tot sint prudentiæ, quot virtutes morales, quia ab omnibus enumerantur tantum quatuor virtutes Cardinales, & vna prudentia tantū, & certum est, q̄ prudentia infusa est vna tantum. Sap. 8. Præterea cū virtus sit circa difficile, vbi nō est noua difficultas, non est noua virtus, sed qui scit consultare, q̄ est prudentiæ in materia temperantiæ, id scit & in materia iustitiæ, quia in ijs eadem est ratio consultandi, puta per considerationem legis diuinæ, rationes naturales, & exempla

Sau-

Sanctorum, ergo, vt hic probat Medina post Caiet.

2
Virtus moralis q̄ versatur circa passiones an distinguatur ab ea q̄ est circa operationes.

Secunda propositio. Virtutes morales quæ versantur circa passiones nō distinguuntur ab ijs quæ versantur circa operationes, si attendatur earum effectus, cum omnis virtus moralis habeat operationes bonas quas producit, & habeat aliquam delectationem, vel tristitiam quæ passiones sunt, secus si consideretur materia circa quæ versantur.

Ratio primi, nam si operatio, & passio comparatae sunt ad virtutem vt effectus eius, sic omnis virtus moralis habet aliquas operationes bonas, quarum est productiua, & delectationē aliquā, vel tristitiam, quæ sunt passiones supra q. 58. art. 4. ad primum.

Ratio secundi, quoniā operatio comparatur ad virtutem, vt materia circa quam est, sic aliæ virtutes morales sunt circa passiones, aliæ circa operationes, quia bonum, & malum in quibusdam operationibus attenditur secundum seipsas, quocunq; modo homo afficitur ad eas, quatenus .i. bonum, & malum in eis accipitur secundum rationē commensurationis ad alterum, & in homine oportet quod sit aliqua virtus directiua operationum secundum seipsas, vt emptio, & venditio, & huiusmodi operationes in quibus consideratur ratio debiti, vel indebiti ad alterum, idē iustitia, & partes eius propriè sunt circa operationes, vt propriam materiam, in aliquibus verò actionibus attenditur bonum, & malum solum secundum commensurationem ad operantem, idē in his bonum, & malum consideratur secundum q̄ homo bonè, vel malè afficitur circa huiusmodi, idē oportet q̄ virtus in his principaliter sit circa interiores affectiones, quæ dicuntur animæ passiones, vt patet de temperantia, fortitudine, & huiusmodi. In operationibus verò quæ sunt ad alterum quandoq; præmittitur bonum virtutis ob inordinatam animi passionem, & tunc quatenus corrumpitur commensuratio exterioris operationis, corrumpitur iustitia, quatenus verò corrumpitur commensuratio interiorum affectionū est corruptio al-

terius virtutis, vt cum ex ira quis, alii percutit ex indebita percussione corrumpitur iustitia, in immoderata verò iræ corrumpitur mansuetudo, & huiusmodi. An verò omnis virtus moralis versetur circa passiones, & operationes, vt circa proprium obiectum. Resp. q̄ virtutes morales maximè Cardinales sibi auxiliium præbent, vt iustitia tribuit cuique quod suum est, in quo exequendo inuatur à prudentia, quæ tollit errorem, & ignorantiam, & inuatur etiam à temperantia, fortitudine, & mansuetudine, q̄ tollit auaritiam, & timorem, & iram, quibus iustitia à suo officio impeditur, differenter tñ, nam virtus moralis ex se tollit impedimēta q̄ intra suū obiectū, & regimen continentur, vt iustitia tollit difficultatem, quæ est in voluntate ad restituendum alienum; alia verò impedimēta extrinseca, vt irā, auaritiā, & c. remouet per virtutes auxiliares, & omnis etiam virtus moralis, quod ad effectū versatur circa operationes, & passiones, quia virtus moralis versatur circa delectationes, & tristitias, quatenus delectatur de bono virtutis, & dolet de contrario. Iustitia verò primò, & per se versatur circa operationes ad alterum, & nō in ordine ad operantem, aliæ verò virtutes primò, & per se versantur circa passiones moderandas, quæ surgunt ex motione appetitus sensitivi, cum transmutatione corporali, & constituunt mediū rationis, & prudentiæ in eis, ita vt non excedatur, vel minuatur, q̄ debetur sibi: iustitia verò versatur circa medium rei, vt si centum restituantur ea habere debenti, ibi adest mediū rei. i. æqualitas.

Tertia propositio. Omnes virtutes, q̄ sunt circa operationes, conueniunt in vna generali ratione iustitiæ, quæ attenditur secundum ordinem ad alterum, variæ tamen sunt secundum varias rationes debiti; probatur, nam religio est alia à pietate, quarum tamen vtraq; est circa operationes.

Ratio, nam omnes virtutes morales conueniunt in quadam generali ratione iustitiæ, quæ attenditur secundum debitum ad alterum, distinguuntur verò secundum diuersas speciales rationes, nam

3
Virtutes oēs q̄ sunt circa operationes a conueniunt simul.

nam in operationibus exterioribus ordo rationis instituitur, ut supra art. preced. non secundum proportionem ad affectionem hominis, sed secundum conuenientiam rei in seipsa, secundum quam conuenientiam accipitur ratio debiti, ex quo constituitur ratio iustitiæ, quia ad iustitiam pertinet ut quis debitum reddat, unde omnes huiusmodi virtutes, quæ sunt circa operationes dicunt aliquo modo ratione iustitiæ, sed debitum non est vnus rationis in omnibus, quia aliquid aliter debetur æquali, aliter superiori, aliter inferiori, aliter ex pacto, vel beneficio suscepto, aliter ex promisso, & secundum has diuersas rationes debiti sumuntur diuersæ virtutes, ut religio, per quam redditur debitum Deo, pietas, per quam redditur debitum patriæ, vel parentibus, gratia per quam redditur debitum benefactoribus, & huiusmodi. Notandum verò, quod virtutum quæ versantur circa operationes decem species enumerantur: primò, iustitia, quæ reddit cuique ius suum: secundò, religio quæ reddit debitum Deo cultu: tertio, pietas quæ officia debita patriæ, & parentibus impendit: quarto, obseruantia, reuerentiam præstans personis, dignitate præstantibus, veritas, vel fides, aut fidelitas, quæ veritatem verbis, & factis significat, & promissa seruat: sexta, gratitudo, quæ beneficium gratia agenda, vel referenda compensat: septima, vindictio, vel iustitia vindicatiua, quæ culpam vel iniuriam, prout ratio dicitur, vltiscitur: octaua, liberalitas, quæ officia in aliorum utilitatē erogat maximè pecuniarum largitate: nona, magnificentia, quæ versatur in magnis sumptibus aliorum gratia factis: decima, amicitia, vel affabilitas, quæ officijs varijs seruit: ut d. hic Valentia. ex D. Tho. 2. 2. q. 80. art. vnico. ex quibus virtutibus multæ habent varias partes subiectiuas, vel potentiales, quæ sunt earum species, vel aliqua similitudine ad eas reuocentur, de quibus latè D. Tho. 2. 2. per tot. Notandum demum ex Medina hic, non aduersari quod d. hic D. Th. virtutes quæ versantur circa operationes respicere debitum ad alterum, & tamè in liberalitate, ma-

gnificentia, & misericordia, quæ sunt virtutes ad alterum, non ad sit debiti, cum liberaliter dentur. Respondeo. ibi ad esse debitum de honestate ad virtutem exercendam quæ suadet, ut detur quibus quando, & quomodo oportet & c. licet ibi non ad sit debitum particulare de rigore iustitiæ distributiua, vel commutatiua, ut hic sentit Medina quoque, tamen non ira se explicet.

Quarta propositio. Virtus non vna, sed multiplex est circa passiones diuersas appetitus sensitui, aliæ si quidè sunt in irascibili, aliæ in concupiscibili, ut & appetitus sensitui sic variatur, non tamen quælibet diuersitas passionum, constituit diuersas virtutes, ut fortitudo est circa audacias, & timores, & in irascibili sunt diuersæ virtutes, quia in ea diuersæ sunt passiones; probatur ex Philosopho 3. Ethic. c. 6. & 10. & lib. 4. c. 4. & 5. vbi ponit fortitudinē circa timores, & audacias, temperantiam circa concupiscentiam, & mansuetudinem circa iras.

Ratio, nam sunt quedam passiones ad diuersas potentias pertinentes, quia aliæ pertinent ad irascibile, aliæ ad concupiscibilem sup. q. 23. art. 8. non tamè omnis diuersitas passionum sufficit ad morales diuersitates, quia quedam passio sibi opponitur secundum contrarietatem: ut gaudium, & tristitia: timor, & audacia, & huiusmodi passiones sic oppositas oportet esse vnæ, & eandem virtutem, quia cum virtus moralis in medietate consistat, medium in contrarias passiones secundum eandem rationem instituitur, ut & in naturalibus idè est medium inter contraria, ut inter album, & nigrum. Secundò, quia diuersæ passiones inueniuntur eodem numero rationi repugnantes, & secundum impulsum ad id quod est contra rationem, vel retractionem, ab eo quod est secundum rationem, idè diuersæ passiones concupiscibiles non pertinent ad diuersas virtutes morales, quia earum motus secundum quandam ordinem se consequuntur, ut ad idem ordinatæ, s. ad consequendum bonum, vel fugiendum malum, ut ex amore procedit concupiscentia, & ex concupiscentia peruenitur ad delectationem,

4
Virtus multiplex est circa passiones appetitus sensitui, & quomodo

tionem, & eadem ratio est de oppositis, nam ex odio sequitur fuga, quæ ducit ad tristitiam, sed passiones irascibilis non sunt vnus ordinis, sed ad diuersa ordinantur, quia audacia, & timor ordinatur ad aliquod magnum periculum, spes, & desperatio ad aliquod bonum arduum, ira ad superandum contrarium quod nocuum inuitulit, idè circa has passiones diuersæ virtutes ordinantur, temperantia circa passiones concupiscibilis, fortitudo circa timores, & audacias, magnanimitas circa spem, & desperationem, mansuetudo circa iras.

Ex prædictis colligitur, & dicitur per D. Tho. Medina, & Valentiam hic, quod virtutes circa passiones non sunt tot quot passiones, quia passiones non sunt omnes actus vnus potentia, unde ut vna virtus non potest esse in diuersis potentijs, ut in irascibili, & concupiscibili, sic eadem virtus non potest moderari omnes passiones, quantum aliquæ in irascibili, aliæ in concupiscibili sunt, cum opus sit virtutem in ea esse potentia cuius actum perficit. Colligitur etiam quod virtutes circa passiones, quæ sumuntur pro diuersitate notabili, quam habet appetitus in diuersis passionibus rectè exercendis, & pro diuersitate notabili qua obiecta variarum passionum consentanea sunt rationi, ut usurpantur ab homine, decem sunt, de quibus sequenti propositione.

5
Virtutes morales distinguuntur iuxta diuersa obiecta passionum. Ratio, nam perfectio virtutis ex ratione dependet perfectio passionis ex appetitu sensitiuo, unde oportet quod virtus diuersificetur secundum ordinem obiectorum passionum ad rationem comparatum, obiecta enim passionum secundum quod diuersè ordinantur ad appetitum sensitiuum causant diuersas passionum species, secundum autem quod comparantur ad rationem causant diuersas virtutum species, sed non est idem motus rationis, & appetitus sensitui, unde aliqua differentia obiectorum potest causare diuersitatem passionum, & non diuersitatem virtutum, & conuer-

so, cum circa vnæ passionem, ut delectationem diuersæ virtutes ponantur, & quia diuersæ passiones ad diuersas potentias pertinentes, semper pertinent ad diuersas virtutes, idè diuersitas obiectorum, quæ respiciunt diuersitatem potentiarum, semper diuersificat species virtutum; bonum ergo hominis quod est obiectum amoris, vel concupiscentia, est delectationis, si consideratur, ut per sensum tactus apprehensum, & ad consistentiam humanæ vitæ pertinens in indiuiduo, vel in specie, ut sunt delectabilia ciborum, & venereorum, erit pertinens ad virtutem temperantia; delectatione seu aliorum sensuum, cum non sint vehementes non præstatur difficultatem, idè non ponitur circa ea aliqua virtus, quæ est circa difficile, ut & ars 2. Ethic. Bonum verò non sensu, sed interiori apprehensione apprehensum ad hominem pertinens, ut pecunia, & honor, quorum primum ordinatur ad bonum corporis, secundum animæ apprehensioni circa bonum pecuniæ, est liberalitas, circa idè cum arduitate sumptum, ut est obiectum spei est magnificentia: circa bonum quod est honor si absolute sumitur, sic est philotomia, quod est amor honoris, si consideratur cum arduitate, ut est obiectum spei, sic est magnanimitas: & sic liberalitas, & philotomia sunt in concupiscibili, magnificentia, & magnanimitas in irascibili; bonum in ordine ad aliud non habet arduitatem, idè ponitur in concupiscibili, ut absolute sumptum, & si id bonum sit in seipso prout quis decentibus verbis; & factis se alteri præbet delectabilem sic dicitur eius virtus amicitia 4. Eth. vel affabilitas, quod si quis præbeat se alteri manifestum per dicta, & facta sic dicitur veritas. Circa delectationes ludorum ponitur eutrapelia, & sic sunt undecim virtutes morales, circa passiones, fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificentia, magnanimitas, philotomia, mansuetudo, amicitia, veritas, eutrapelia, quæ distinguuntur secundum diuersas materias, passiones, vel obiecta, & si addatur iustitia, quæ est circa operationes, sunt undecim. 4. Eth. cap. 8.

Et in summa decem sunt virtutes, quae versantur circa passiones moderandas ob notabilem difficultatem in ijs temperandis, vel differentia notabili, quae obiecta passionum consona sunt rationi prout ab homine usurpantur, de ijs. n. quae versantur circa operationes supra est dictum. Prima est temperantia moderans passiones concupiscibilis secundum tactum, & gustum: secunda liberalitas, moderans amorem, & concupiscentiam, circa pecunias, tribuens vt homo ijs moderatè vtatur maximè in largitionibus, quae duae sunt in concupiscibili. Tertia, philotimia moderans amorem circa dignitates, quae percipiuntur tantum sensu inferiori cogitativa, vt & amor pecuniae. Quarta, magnificentia versans circa pecunias vt sunt bonum arduum ad consequendum, & sic obiectum spei, vel desperationis, quas passiones circa pecuniam virtus haec redigit ad mediocritatè, & est in irascibili. Quinta, magnanimitas, moderans spem & desperationè circa honores, vt sunt bonum arduum, quae est in irascibili. Sexta, veritas, praebens hominè alteri manifestum verbis, & factis, ex qua surgit delectatio in concupiscibili existens, habens pro obiecto communicationè sui, prout quis est sibi, cū delectatione. Septima, amicitia, vel affabilitas praebens alteri alterum iucundū in rebus serijs in dictis, & factis cum delectatione, & est in concupiscibili. Octava, eutrapelia, quae idem facit in ludis, & iocis cuius obiectum est iocosa cōmunicatio sui, & est in concupiscibili. Nona, fortitudo suscipiens, & moderans timores, & audacias, prout expedit ad bonum aliquod prosequendum, & est in irascibili. Decima, mansuetudo, iram regens, & est in irascibili. Et haec partes alias habent sub se subiectiuas vel potentiales, vt inquit Valentia loco cit. sic enumerans ex Arist. 2. Eth. c. 7. & D. Th. hic. Et vt praedictae virtutes distinguantur In concupiscibili sunt sex, Temperantia, Liberalitas, Philotimia, vel amor honoris moderatus, Amicitia, vel affabilitas, veritas, eutrapelia, seu vrbalitas. In irascibili quatuor: Fortitudo, magnificentia, mansue-

tudo, magnanimitas; circa tristitiā verò moderandam non ponitur specialis virtus, quia oritur ex odio, vel fuga, & ad eandem virtutem pertinet moderari amorem alicuius boni, & tristitiā de opposito, vt temperantia moderatur amorem cibi, & odium de abstinentia, charitas gaudet de bono amici, & contristatur de contrario, ergo non fuit opus circa id ponere specialem virtutè: vt d. hic Medina.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtutes Cardinales, quae sunt, cur sic dictae.
- 2 Virtutes Cardinales ponuntur inter morales, & quare.
- 3 Virtutes morales quatuor sunt, & quae.
- 4 Virtutes Cardinales, cur sint principales, & aliae ad has reducatur.
- 5 Virtutes Cardinales respectu materiae, inter se distinguuntur.
- 6 Virtutes Cardinales, aliae politicae, purgatoriae, purgati animi, & exemplares.

De virtutibus Cardinalibus. Cap. VII.

NOtandum, quod virtutes Cardinales dicuntur, quae sunt aliarum praecipuae, quia vt ianua in cardine nequitur, sic vita humana in his virtutibus fundatur, quae quatuor sunt: Iustitia, temperantia, fortitudo, prudentia. Sap. 8. & probat Amb. lib. 5. in Luc. c. 6. Greg. lib. 2. Mor. c. 36. & lib. 22. c. 1. Cic. lib. 2. de Inuentione, & alij. His ita not. Prima sit propositio. Inter virtutes morales ponitur illae meritoriae, quae sunt Cardinales, vel principales, probatur ex Ambr. lib. 5. in Luc. c. 6.

Ratio, nam cum de virtute est sermo, simpliciter intelligitur de virtute humana, sed virtus secundum perfectam eius rationem quaerit rectitudinem appetitus sup. usq. 56. art. 1. quia huiusmodi virtus non solum facit facultatem bene

D. Tho. 2. q. 61. I Virtutes Cardinales quae sunt, & quare sic dictae.

2 Virtutes Cardinales ponuntur inter morales.

3 Virtutes Cardinales quatuor sunt, & quae.

benè agendi, sed etiam causat bonum operis vsum, imperfecta verò virtus, dicitur quae non requirit rectitudinem appetitus, sed perfectum est principaliter imperfecto, idè virtutes continententes rectitudinem appetitus dicuntur principales, quae sunt virtutes morales, & inter intellectuales sola prudentia, quae etiam velut moralis est secundum materiam, supra q. 58. art. 9. idè conuenienter inter virtutes morales ponuntur, quae dicuntur Cardinales, vel principales. Praeterea omnis materia virtutum moralium consideratur, vel vt est consultabilis, & deliberabilis, & sic est prudentia, vel vt perficit appetitum, & si circa operationes, sic est iustitia, si circa passiones irascibilis, fortitudo, si circa concupiscibilis, temperantia. Vltimus dicuntur Cardinales, quia in qualibet eorum relucet singulare aliquid pertinens ad rationem, & dignitatem virtutis, prima prudentia, quae maxime habet pro obiecto bonum morale consonum rationi, cū sit in ratione, vt in proprio subiecto. Secunda, iustitia respiciens bonum rationis, quod constitui potest per operationem erga alterum. Tertia, temperantia, qua assequimur bonum proprium consonum rectae rationi, animū abstrahendo à noxijs delectationibus. Quarta, fortitudo, qua idem bonum propriū assequimur, ea amouendo quae nos ab eo deterrēt, scilicet pericula, & labores. Praeterea istae virtutes versantur circa materiam magis praecipuā, & vitae humanae necessariam, ergo Cardinales dicuntur cōmodè, & quia etiam primum tenent inter virtutes morales, vt supra, licet vt d. Gregor. 21. Moral. virtutes communicent alteri actum suum si rectae sunt virtutes, omnis enim virtus prudens est, iusta, fortis, & temperata, vt dicitur infra cap. de connexionem virtutum.

Secunda propositio. Quatuor sunt virtutes Cardinales, probatur ex locis cit. & Aug. lib. 1. de morib. eccl. cap. 15. vbi enumerat quatuor praedictas virtutes Cardinales.

Ratio, nam numerus aliquorum sumi potest, vel secundum principia for-

malia, vel secundum obiecta, & vtrūque modo inueniuntur quatuor virtutes Cardinales, nam principium formale de quo est sermo, est rationis bonum, quod dupliciter consideratur, primò secundum quod in ipsa consideratione rationis consistit, & sic est vna virtus principalis, quae dicitur prudentia, alio modo secundum quod circa aliquod ponitur rationis ordo, & id vel circa operationes, & est iustitia, vel circa passiones, & sic oportet esse duas virtutes, vno modo secundum quod passio impellit ad aliquod contrarium rationi, & sic oportet quod passio reprimatur, & ab hoc denominatur temperantia, alio modo secundum quod passio retrahit ab eo quod ratio dicitur, vt timor periculorū, vel laborum, & ita oportet quod homo firmetur in eo quod est rationis, ne recedat ab eo à quo denominatur fortitudo. Secundum etiam subiecta idem numerus inuenitur, quatuor enim subiecta inueniuntur huius virtutis, primò rationale per essentiam, quod prudentia perficit, rationale per participationem quod diuiditur in tria. i. in voluntatem, quae est subiectum iustitiae, & in concupiscentiam quae est subiectum temperantiae, & in irascibilem, quae est subiectum fortitudinis; & haec virtutes reperiuntur tantum in homine, non autem in Angelis, prudentia excepta, & prout sunt acquisitae, quia morales virtutes per actus acquiruntur. 2. Eth. per totū. & 10. c. 8. & Angeli habent illos actus non otiosos, sed connaturales.

Tertia propositio. Haec quatuor virtutes ratione materiae circa quam versantur dicuntur magis principales, quae aliae, & aliae ad has reducuntur, licet alio titulo aliae magis principales dici possint; probatur ex Tullio in Rhetorica lib. 2. circa med. vbi omnes virtutes morales ad has quatuor reducitur.

Ratio, nam primò modo dicuntur principales, quasi generales ad omnes virtutes, vt quod omnis virtus quae facit bonum in consideratione rationis dicitur prudentia, quae verò facit bonum iustum, & debiti in operationibus dicitur iustitia, quae cohibet passiones, & deprimit dicitur temperantia, quae facit firmitatem

4 Virtutes Cardinales cur sint principales, & aliae ad has reducuntur.

tem animi cōtra quaslibet passiones dicatur fortitudo, & aliæ virtutes sub his continentur. Alio modo prædictæ virtutes considerari possunt secundum quæ quatuor virtutes denominantur secundum id, quod est præcipuum in qualibet materia, & sic sunt speciales virtutes contra alias diuina, dicuntur tamen principales respectu aliarum, ob principalem materiam, ut quod prudentia dicitur, quæ præcepta est, iustitia quæ est circa actiones debitas inter æquales, temperantia quæ reprimit concupiscibiles delectationes tactus, fortitudo quæ firmat contra pericula mortis.

S Virtutes Cardinales respectu materiam inter se distinguuntur.

Quarta propositio. Hæ quatuor virtutes respectu materiam inter se distinguuntur, alio non, probatur ex August. lib. 1. de morib. eccl. c. 15.

Ratio primi, nã cuiuslibet virtuti moralis ex eo quod est habitus conuenit firmitas, ut à contrario non moueatur, quod dicebatur ad fortitudinem pertinere, & in eo quod est virtus habet quod ordinatur ad bonum, in quo importatur ratio recti, vel debiti, quod ad iustitiam dicebatur pertinere, ex eo verò quod est virtus moralis rationem participans, est quod modum rationis in omnibus seruet, & ultra se non extendat, quod dicebatur pertinere ad temperantiam, quod verò discretionem habeat quod tribuebatur prudentiæ, videtur ab alijs distingui, quatenus id est ipsius rationis per essentiam, aliæ verò important participationem rationis per applicationem eius ad passiones, vel operationes, sic ergo prudentia secundum prædicta esset distincta ab alijs tribus: aliæ verò tres ab inuicem non essent distinctæ, ideo melius hæ virtutes accipiuntur secundum quod determinantur ad materias speciales, & sunt sic diuersi habitus secundum diuersitatem obiectorum distincti, ut supra art. præced.

6 Virtutes Cardinales, aliæ politice, purgatorie, purgati animi, & exemplares, probatur ex Macrobio lib. 1. in somn. Scip. Plotino, & Platone ab eodem cit.

Quinta propositio. Virtutes Cardinales conuenienter diuiduntur in virtutes politice, purgatorias, purgati animi, & exemplares, probatur ex Macrobio lib. 1. in somn. Scip. Plotino, & Platone ab eodem cit.

Ratio, nam quæ in aliquibus sunt diuersæ, secundum hoc diuersè nominari

possunt, sed sic sunt prædictæ quatuor virtutes, nã in Deo sunt exemplariter, oportet enim ut anima aliquid sequatur, ut ei virtus possit innasci, qui est Deus, quem si sequimur bene viuimus, ergo exemplar humanæ virtutis in Deo præexistit, ut & omnium rerum rationes, ita quod mens diuina in Deo dicitur prudentia, temperantia verò conuersio diuinæ intensionis ad seipsum, fortitudo Dei est eius immutabilitas, iustitia Dei est obseruatio legis æternæ in suis operibus, cum verò homo sit animal politicum, prout in eo sunt dicuntur virtutes politice, quia secundum eas rectè se habet in rebus humanis gerendis; sed quia oportet ut homo se etiam ad diuinam trahat in quantum potest. 10. Eth. ideo ponuntur quedam virtutes mediæ inter politice, & diuinas; quæ virtutes distinguuntur secundum diuersitatem morus, & termini, ita quod quedam sunt virtutes transeuntium, & in diuinam similitudinem tendentium, & dicuntur virtutes purgatorie, ita quod prudentia omnia humana diuinorum contemplatione despiciat, & omnem animæ cogitationem in sola diuina dirigat, temperantia verò relinquat, quatenus natura patitur, necessaria corporis vsui, fortitudo efficiat, ut animus non terreatur ob recessum à corpore, & accessum ad superna, iustitia ut tota anima consentiat ad huius propositi viam. Quedam verò virtutes sunt iam assuetudinem diuinam similitudinem, quæ dicuntur virtutes iam animi purgati, ut prudentia sola diuina intueatur, temperantia terrenas cupiditates nesciat, fortitudo passiones ignoret, iustitia cum diuina mente perpetuò fœdere societur eam. Imitans secundum Plotinũ, quæ virtutes sunt beatorum, vel aliquorum in hac vita perfectissimorum. Et ita hæ virtutes possunt considerari, ut sunt illarum ideæ, & exemplaria in perfectione diuina, quo pacto habent quoddam esse in Deo, & sic dicuntur exemplares, quæ tamen habent rationem formalem longè distantem ab eo quod habent in nobis, nam prudentia qua Deus decernit quid sit agendum in ipso est diuina mens, in nobis verò est accidentaria. Temperantia

Virtutes aliq̄ Theologicæ sũt

rantia in Deo est cōformitas diuinæ intentionis ad seipsum, ut in nobis est cōformatio appetitus concupiscibilis ad rectam rationem: Fortitudo in Deo, est ipsa immutabilitas, quod à nobis abest qui semper sumus in motu: Iustitia in Deo est obseruatio ordinationis æternæ in diuinis operibus. Secundò, hæ virtutes possunt considerari ut virtutes reperitur in hominibus secundum earum proprias rationes, & sic dicuntur politice, quia homo est politicũ animal. Tertio, ut per eas studio auctas potest homo perfectò modo quodã imitari diuinam perfectionem, ut prudentia humana oia præ diuinis despiciat, & animam ad diuinam sola dirigat; Temperantia renunciet, prout humana natura fert, ijs rebus, quod ad corporis vsu pertinet. Fortitudine animo sic infractò sit ut non terreatur etiam morte, quia accedat proximè, quod fieri potest, ad perfectionem diuinam vitæ: Iustitia sic sit affectus, ut omnes animæ vires conuertant in id propositum accedendi ad diuinam perfectionem, quatenus fieri possit, & sic dicuntur purgatorie. Quarto, considerantur, ut obtinere solent iustum perfectionis gradũ in beatis, & alijs virtus perfectissimis, ut prudentia diuina sola intueatur, nec multũ occupetur in insipientia rerum humanarum. Temperantia cupiditates terrenas nesciat: Fortitudo passiones ignoret: Iustitia cum diuina mente perpetuò fœdere societur eam imitando, quæ dicuntur virtutes animi purgati: ut dicit hic Valentia. post D. Thom.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtutes aliq̄ Theologicæ sunt.
- 2 Virtutes Theologicæ differunt à moralibus, & intellectibus.
- 3 Virtutes Theologicæ tres sunt: Fides, spes, & charitas.
- 4 Fides an sit prior spe, vel charitate, & ut charitas prior.

De virtutibus Theologicis infusis. Cap. VIII.

D. Tho. 1. 2. q. 62.

Prima propositio. Aliquæ virtutes Theologicæ sunt.

Ratio, quia per virtutes homo perficitur ad actus, quibus in beatitudine ordinatur, sup. q. 3. art. 5. q. 55. art. 1. sed scilicet hominis duplex est, vna proportionata naturæ suæ, ad quã homo peruenire potest per principia naturæ suæ, alia hominis naturam excedens, ad quã homo sola diuina virtute peruenire potest, secundum quandã diuinitatis participationem, & quia huiusmodi beatitudo excedit proportionem humanæ naturæ, principia naturalia hois ex quibus procedit ad bene agendũ secundum suam proportionem non sufficit ad ordinandum hominẽ in beatitudinem prædictam: vnde oportet, quod superaddatur homini aliqua principia diuinitus per quæ ita ordinetur ad beatitudinem supernaturalem, sicut per principia naturalia ordinatur ad finem connaturalẽ, non tñ sine diuino adiutorio, & huiusmodi principia dicuntur virtutes Theologicæ, tum quia habet Deum pro obiecto, tũ quia à solo Deo nobis infunduntur, tũ quia sola diuina reuelatione in sacra scriptura hmoi virtutes tradunt. Præterea homo eget auxilio Dei supernaturali ad credendum, sperandum, & amandum, ut oportet. Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. 1. Corin. 12. Nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. & 2. Cor. 3. & diffinitur in Conc. Arausic. Mileuit. & Afric. gratiã Dei esse necessariã ad credendũ, amandum, & sperandum, & non ut facilius id fiat, id haberi non potest de lege, sine his virtutibus, ergo, licet non negetur Deum posse sine habitibus infusis de potentia absoluta mouere hominem ad amandum, credendum, & sperandum, de lege tamen ordinaria ad prædicta sunt necessariæ, & non solum in generali, sed etiam ad singulos actus credendi, amandi, &c. quia gratia Dei ad singulos actus est necessaria, ex Cœlestino epist. ad omnes episcopos Galliar. cap. 8. & 9. Conc. Arausiano. cap. 9. & 20 August. in epist. ad Vitalem Cartaginensem. c. vlt. & lib. de natura, & gratia. cap. 26. & lib. contra Cœlestinum, cap. decimoquinto; ut dicit hic Medina, ergo opus est his virtutibus infusis Theologicis,

o cum

cum alia etiam sint infusa. scilicet morales, quaedam enim virtutes immediate respiciunt finem ultimum. scilicet Deum, ut est verax, & sic est fides, vel ut est beatitudo nostra, & sic est spes, vel ut summum bonum, & sic est charitas, quibus virtutibus totius religionis summa continetur: ut d. Aug. lib. 1. de doctr. Chr. c. 37. 38. 39. 40. & in Enchir. c. 4. & Greg. lib. 1. Mor. c. 28. Alia vero infusa versantur circa media, quibus finem supernaturalem adipiscimur, quae tot sunt quot morales acquirunt, & error gravissimus est negare virtutes morales infusas, maius vero negare Theologicas, & suspitio de haereticis, ut d. hic Medina, & Valentia.

2 Virtutes Theologicae differunt a moralibus, & intellectualibus; probatur, nam quae est supra naturam hominis distinguitur ab eo quae est secundum naturam, tales sunt istae, ergo differunt a moralibus, & intellectualibus.

Secunda propositio. Virtutes Theologicae differunt a moralibus, & intellectualibus; probatur, nam quae est supra naturam hominis distinguitur ab eo quae est secundum naturam, tales sunt istae, ergo differunt a moralibus, & intellectualibus.

Præterea, nam habitus specie distinguuntur secundum formalem differentiam obiectorum, supra q. 54. art. 1. sed obiectum virtutum Theologicarum est ipse Deus, qui est ultimus rerum finis, prout nostrae rationis cognitione excedit, obiectum autem virtutum intellectualium, & moralium est aliquid quod humana ratione comprehendi potest; unde virtutes Theologicae specie distinguuntur a praedictis. Nec solum virtutes Theologicae differunt a moralibus, sed etiam a virtute acquisita de mysterijs nostrae religionis, ut si haereticus fidee acquisita credit Deum esse Trinum, vel Christum adesse in Eucharia, &c. quia ut sit virtus Theologica oportet ut versetur erga Deum, non utcumque, sed ut est obiectum supernaturale. Secundum, oportet ut virtus, quae producit illi effectum sit supernaturalis, cum enim effectus sit supernaturalis, ergo & causa, tertio, oportet, ut sit diuinitus infusa, quarto, quod regula huius virtutis sit simpliciter diuina, & supernaturalis, quae ratione humana comprehendi non possit. Et sic patet differre virtutem supernaturalem Theologicam ab acquisita, quia prima obiectum materiale, & formale est supernaturale ratione humana non comprehensibile; secundum,

naturale, quae ratione humana comprehendi potest. Secundum, Christianus prima credit mysterijs diuinis, quia Deus reuelavit: secundo modo haereticus ob autoritatem sui preceptoris Lutheri &c. vel ob suam opinacionem; praeterea prima attingit efficaciter finem supernaturalem: secunda non, quia imperfecte amat Deum, cum careat charitate infusa, ulterius prima iunior infallibili fundamento primae veritatis reuelantis, secunda fallibilis, quae fallere, vel decipi potest, nec haereticus fidee acquisita credit ea firmitate, quae Christianus credit, & sperat: ut d. hic Medina, & hi actus fidei infusae, & acquirunt, vel aliarum virtutum Theologicarum, differunt ab actibus acquisitis, differunt & in genere moris, quia nil prodest haeretico sic credere, sed etiam probabiliter in genere naturae secundum substantiam, quia alij procedunt supernaturaliter, alij naturaliter, ut ibi dicit.

3 Tertia propositio. Conuenienter ponuntur tres virtutes Theologicae: fides, spes, & charitas; probatur 1. Cor. 13. & ex testimonijs supra citat.

Ratio, quia per eas homo dirigitur in finem supernaturalem, sicut per naturalem inclinationem dirigitur in finem sibi connaturalem, quae contingit secundum duo, primum secundum rationem, vel intellectum, quatenus contingit prima principia vniuersalia cognita nobis per naturalem lumen intellectus ex quibus procedit ratio tam in speculandis, quam in agendis. Secundum, per rectitudinem voluntatis naturaliter tendentis in bonum rationis, quae duo deficiunt ab ordine beatitudinis supernaturalis. 1. Cor. 2. oculus non vidit, unde oportuit, quod ad utrumque quod aliquid homini superadderetur ad ordinandum ipsum in finem supernaturalem, & primum, quod ad intellectum adduntur homini quaedam principia supernaturalia, quae diuino lumine capiuntur, & haec sunt credibilia, de quibus est fides. Secundum, est voluntas, quae ordinatur in illum finem, & quantum ad motum intentionis in ipsum tendentem, prout possibile est consequi quod pertinet ad spem, & quod ad

vnionem

vnionem quaedam spiritualem per quam transformamur quodammodo in illum finem, quae fit per charitatem, quia appetitus cuiusque rei naturaliter tendit in finem sibi connaturalem, qui motus provenit ex quadam conformitate rei ad suum finem. Et quae haec virtutes inter se distinguantur, patet loco cit. ubi Apost. d. si fide transferat montes, charitate vero careat, nil sibi prodesse. & Mat. 7. ubi non sufficit in nomine domini prophetaisse sine charitate. Praeterea fides respicit Deum, ut est prima veritas, quae nec falli, nec fallere potest; spes, ut est bonum nostrum proprium expectando ab illo propriam beatitudinem, secundum quod est amor concupiscentiae, ut d. hic Medina; charitas, ut est bonum simpliciter in se, & infinitum etiam si nil ab eo speraretur, & sic amor amicitiae ibi adest, quia diligitur propter se sine aliquo respectu diligentis. Vel differunt, ut alio modo supra expositum est.

4 Quarta propositio. Ordine creationis fides est prior spe, & spes charitate; ordine vero perfectionis charitas est prior fide, & spes; prima pars probatur, nam non potest quis diligere, quod esse non credit: ut d. Aug. lib. 1. de doctr. Chr. c. 37. & 38. ubi d. si crededo diligitur, quod nondum videmus, quanto magis cum videre coeperimus? &c. secunda pars probatur 1. Cor. 13. maior autem horum est charitas. & Col. 3. super omnia haec charitatem habere, quod est vinculum perfectionis, quo vero ad executionem simul sunt, quia simul infunduntur.

Ratio, nam ordine generationis, materia est prior forma, imperfectum perfectio, sic fides spes, spes charitate, secundum actus, quia habitus simul infunduntur, quia motus appetitiuus non potest tendere in aliquid sperando, vel amando, nisi quod est apprehensum sensu, vel intellectu: fides vero apprehendit intellectu quae sperat, & amat, & sic fides alia praecedit via generationis; similiter quis amat aliquid quod apprehendit, ut bonum suum, sed ex quo quis sperat ab aliquo se bonum consequi posse, reputat ipsum in quo spem habet quoddam bonum suum, unde ex hoc ipso quod homo spe-

rat de aliquo procedit ad amandum ipsum, & cum ordine cognitionis secundum actus, spes praecedit charitatem: ordine vero perfectionis charitas praecedit alias, quia tam fides, quam spes per charitatem formatur, & perfectione virtutis acquirunt, sic enim charitas est omnium virtutum mater, & radix, quatenus omnium est forma. Et quod dictum est has virtutes simul infundi intelligitur per se, & ex natura horum habituum, quia per accidens ob aliquod impedimentum ex parte subiecti. scilicet hominis euenire potest, ut simul non infundantur, nec simul maneat in eodem homine, ut si adultus baptizetur, cum habet affectum ad aliquod peccatum mortale, tunc enim infunditur fides, & spes sine charitate. Vel cum is qui per baptismum est affectus fide, spes, & charitate, amittit charitatem per peccatum mortale, sed non fidem, vel spem: ut d. hic Valentia. ex se tamen omnes istae tres virtutes simul infunduntur, ut habetur in cap. maiores. de bapt. quem enim Deus sanat perfecte sanat. Io. 5. & 9. Et quod d. Th. quod charitas est forma fidei, & aliarum virtutum, intelligitur quod ad hoc ut sint virtutes diuinae, & euangelicae relatae in Deum summe dilectum, alias non est vera fides etiam sine charitate, ex Concilio Trident. sess. 6. c. 15. & can. 28. sed est fides informis. 1. Cor. 13. 1. Tim. cap. vlt. ut bene explicat hic Medina.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtus an insit nobis a natura.
- 2 Virtutes quomodo acquirantur.
- 3 Virtutes morales aliquando sunt in nobis per infusionem.
- 4 Virtus acquisita non est eiusdem speciei cum virtute infusa.

De causa virtutum. Cap. IX.

Prima propositio. Virtus est in nobis a natura secundum inchoationem, & aptitudinem, non autem secundum perfectionem, quia aptitudo est in nobis naturalis ex natura speciei, vel indiuidui naturalis, & virtutes partim

D. Tho. 1. 2. q. 63.

I
Virtus an
insit nobis
a natura.

in nobis sunt à natura, partim ex labore comparantur. Virtutes tamen Theologicae totaliter sunt ab extrinseco; probatur 2. Eth. cap. 1. ubi Philosophus sub initium d. Cum idonei ad virtutes suscipiendas natura simus assuetione perficimur. & Pl. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui. i. quod ad virtutem, & diuinae cognitionis participationem, ut ibi exponunt Doctores: & Io. 1. Erat lux vera quae illuminat omnem hominem: & id probatur Aug. in Pl. 7. in princ. & Hier. in Pl. c. 24. quod verò in nobis non fiat à natura secundum perfectionem; probatur 2. Eth. c. 1. nam inclinatio naturalis est ea quae nulla consuetudine potest opprimi, sed huiusmodi inclinationes ad operandum promptè, rectè, & cum delectatione circa quaedam obiecta, contraria consuetudine, & actionibus vincunt, & opprimuntur, ut experientia patet, quae aliqui assuescunt vitis ita, ut minus delectabiliter, & propter exercent virtutes contrarias, ergo, cum alioqui si esset naturalis omnino illa inclinatio non posset mutari, ut lapis nunquam mutat inclinationem tendendi deorsum, ut ibi d. Philosophus. De virtutibus verò infusus certum est, quod veniunt ab extrinseco, ut infra dicitur.

Ratio, aliquid enim dicitur naturale alicui, vel ex natura speciei, vel individui, & quia quodlibet habet speciem secundum suam formam, sed individuatur secundum materiam: forma verò hominis est anima, materia corpus, ideo quod conuenit homini secundum animam rationalem, conuenit ei secundum rationem speciei naturaliter: quod verò ei est naturale secundum determinationem corporis complexionem est ei naturale secundum naturam individui, quia quod est naturale homini secundum corpus, secundum speciem refertur ad animam, quatenus scilicet tale corpus, tali animae est proportionatum, & utroque modo virtus est homini naturalis secundum quandam inchoationem, secundum naturam speciei, prout in homine sunt secundum rationem quaedam principia naturaliter cognita tam scibilibus, quam agendorum, quae sunt quaedam seminaria intellectualium virtu-

tum, & moralium, & quatenus in voluntate inest quidam naturalis appetitus boni, quod est secundum rationem: secundum naturam individui: quatenus secundum corporis dispositionem, aliqui sunt dispositi melius, vel peius ad quasdam virtutes, prout scilicet vires sensitiuae aliquae sunt actus quarundam partium corporis ex quarum dispositione adiuuantur, vel impediuntur huiusmodi vires in suis actibus. & sic vires rationales, quibus huiusmodi sensitiuae vires deseruiunt, & hoc modo vnus homo habet naturalem aptitudinem ad scientiam, alius ad fortitudinem, vel temperantiam, & hoc modo virtutes, & scientiae insunt nobis naturaliter secundum inchoationem, non autem perfectionem, quia natura determinatur ad vnum, consummatio, verò huiusmodi virtutum non est secundum vnum modum actionis, sed diuersè secundum diuersas materias, in quibus virtutes operantur, & secundum diuersas circumstantias, in his verò non enumerantur virtutes Theologicae, quae omnino sunt ab extrinseco, & cum sunt donum supernaturale ad eas homo naturalem inclinationem habere non potest, cum natura supra naturalia nequaquam feratur, & huiusmodi virtutes gratia Spiritus sancti diuidit cuique prout vult. 1. Cor. 12. ergo & secundum propriam cuiuscunque dispositionem, & cooperationem. sess. 6. in Tr. Conc. c. 7. nec in nobis est aliqua potentia naturalis, aut aptitudo ad eas, nec possunt esse contra naturales vlli creaturae, ut d. hic Medierum est tamen oportere concurrere nostram cooperationem, dum diuinam inspirationi assentimur, & eam recipimus, & fidem ex auditu concipientes liberè mouemur in Deum credentes vera esse quae diuinitus reuelata sunt. dicta sess. 6. c. 5. & 6. & can. 4.

Secunda propositio. Virtutes quae sunt secundum rationem naturalem, & facultatem hominis acquiruntur exercitio operum, quae verò ordinantur ad finem supernaturalem, ex infusione Dei sunt, probatur ex Dion. 4. c. de diuin. nom.

Ratio, nam virtus hominis exercitur cum in bono, sed ratio boni consistit in modo,

modo, specie, & ordine, secundum Augustinum vel in numero, potestate, & mensura 11. Sap. ergo oportet, quod bonum hominis secundum aliquam regulam consideretur, quae duplex est. scilicet ratio humana, & lex diuina, & quia lex diuina est superior regula, ideo ad plura se extendit, sic quod id quod regulatur ratione humana, regulatur etiam lege diuina, sed non e converso, virtus ergo hominis ordinata ad bonum secundum regulam rationis humane manere potest ex actibus humanis causari, quatenus huiusmodi actus procedunt à ratione, sub cuius potestate, & regula huiusmodi bonum consistit: virtus verò ordinata hominem ad bonum secundum quod modificatur per legem diuinam, & non per rationem humanam, non potest causari per actus humanos, quorum principium est ratio, sed causatur in nobis solum per operationem diuinam: unde dicitur in distinctione, quae Deus in nobis sine nobis operatur, & ex huiusmodi virtute, etiam ratio procedit: licet autem fides, & spes manere possint in peccatore secundum veram rationem habitus infusi, ut determinatur in Conc. Trid. sess. 6. de iustific. cap. 15. quolibet peccato mortali amitti gratiam, sed non fidem, secus tamen est in ratione virtutis, quia virtus infusa sequitur ex gratia infusa, unde ex parte principij peccatum mortale non statimul cum virtute infusa, quae est gratia, & ideo ut homo per peccatum mortale amittit gratiam, non quia effectiue corrumpat gratiam, sed demeritoriè, ita etiam amittit omnes habitus virtutum infusorum quantum est ex parte peccati demeritoriij, quia sic meretur homo quod Deus ab illo auferat omnes habitus infusos etiam fidei, & spei, nisi Deus sua misericordia voluisset seruare in homine habitum fidei, & spei infuse, ut facilius conuertatur, non negando tamen quin habitus fidei infusa est in peccatore maneat, & infundatur.

Tertia propositio. Aliquae virtutes morales in nobis sunt per infusionem diuinam, ita ut per solam diuinam infusionem haberi possint, nec acquiri nostris actibus, cum aliis certum sit virtu-

tes morales quae studio acquiri possunt: à Deo etiam infundi valeant; probatur, nam in scripturis habetur metem hominis, quam Deus inhabitat ornatu virtutibus, unde dicitur Deus virtutum Ps. 23. Dominus virtutum ipse est Deus. Pl. 45. 79. Sap. 7. Venerunt omnia bona mihi pariter cum illa. Gal. 3. Col. 1. & Patres dicunt hominem in Dei gratia constitutum ornari omnibus virtutibus. Ambrosius in Exam. lib. 6. c. 7. d. illa anima à Deo pingitur, quae habet in se virtutum gratiam remittentem. Hier. praefat. in lament. Hier. Aug. tr. 8. in ep. 1. Ioan. Greg. homil. 7. in Ezech.

Ratio, nam oportet effectus suis causis, & principiis esse proportionatos, sed omnes virtutes morales, & intellectuales, quae ex nostris actibus acquiruntur, procedunt ex quibusdam naturalibus principiis in nobis praesistentibus supra art. 1. loco quorum naturalium principiorum conferuntur nobis à Deo virtutes Theologicae, quibus ordinamur ad finem supra naturalem supra q. 62. art. 1. unde oportet, quod his etiam virtutibus Theologicis proportionaliter respondeant alij habitus diuinitus causati in nobis qui ita se habeant ad virtutes Theologicas, sicut se habent virtutes morales, intellectualesque ad principia naturalia virtutum. Praeterea sicut forma naturalis praebet homini esse naturale, sic gratia diuina eum constituit in esse supernaturalem, & diuino, quo fit particeps diuinae naturae. 2. Pet. 2. & fit noua creatura. 2. Cor. 5. Gal. 6. Ioan. 3. Sed ut homo sit rectè dispositus naturaliter circa vltimum finem, qui est beatitudo, oportet ut adiuuetur suaderesi, & appetitu naturali felicitatis, & circa media per alias virtutes, ergo ut perficiatur supernaturaliter, debet non modo perpoliri virtutibus Theologicis circa finem supernaturalem, sed etiam virtutibus moralibus circa alias materias, prout conducunt ad finem supernaturalem. Praeterea materia temperantiae, & aliarum virtutum moralium, ut potest diuinae regulae conformari, & sic conducere ad finem supernaturalem, habet peculiarem rationem obiecti formaliter distinctam ab obiecto harum virtutum, ut conformantur regulae rectae rationis,

& acquiruntur actibus nostris, ergo assignanda sunt huiusmodi virtutes infusae, quae circa illam peculiarem rationem obiecti formalem versentur, verbi gratia. Temperantia acquisita versatur in materia delectabili, prout est conformis regulae rationis humanae, & etiam regulae diuinæ, ut Deus est author naturæ. Temperantia verò infusa versatur in materia delectabili, prout conuenit ad assequendam beatitudinem superna naturalem, & sic est conformis regulae diuinæ, quae nobis per fidem manifestatur, & continetur distinctam rationis diuinæ, prout Deus est author supernaturalis, ut cum corpus castigatur spe gloriae coelestis consequenda: vt d. hic Valentia post Caiet. praeterea, temperantia acquisita eligit temperatè comedere ad tuendam sanitatem, infusa vt corpus subdatur spiritui ob regnum caelorum: sic alia ratione sunt fortes philosophi, alia Christiani: vt d. Cipr. serm. de coena domini, non terreat crucifixi haeredes mortis supplicia, sed potius pascant, & per virtutes acquisitas homo operatur, vt homo huius seculi, per infusas, vt filius alterius seculi, & idem sapiens actus videntur stulticia seculo, quae stultitia est propter Christum. 2. Cor. 11. vt abijcere temporalia, amare se contemni propter Christum, & huiusmodi; poenitentia etiam est virtus moralis, & tamen sine diuina infusione, & auxilio haberi non potest, probabile est etiã sapientiam esse virtutem infusam. Iac. 1. qui indiget sapientia, postulet à Deo: & religio. Rom. 8. & continentia. Sap. 8. nemo potest esse continens, nisi tu deris, & probabile est etiam temperantiam, & fortitudinē infusam esse in voluntate, & non in appetitu sensitivo, vt d. hic Medina.

4 **Quarta propositio.** Virtus acquisita non est eiusdem speciei cum virtute infusa. Ratio, nam habitus specie dupliciter distinguitur: primò, secundum speciales, & formales rationes obiectorum supra q. 54. art. 2. quia obiectum cuiuslibet virtutis est bonum consideratum in materia propria, vt obiectum temperantiae est bonum delectabile in concupiscentijs tactus,

cuius obiecti formalis ratio est à ratione, quae instituit modum in his concupiscentijs; materiale est id quod est ex parte concupiscentiarum, sed clarum est quod alterius rationis est modus, qui imponitur in huiusmodi concupiscentijs secundum regulam rationis humanae, & secundum regulam diuinam, vt in sumptione ciborum ratione humana modus imponitur, vt non noceat valetudini corporis, nec impediatur rationis actum, sed secundum regulam diuinam requiritur quod homo castiget corpus suum, & in seruitutem redigat per abstinentiam cibi, potus, & huiusmodi. Vnde patet quod temperantia infusa, & acquisita differunt specie, & sic de alijs virtutibus. Secundo modo habitus distinguitur specie secundum ea, ad quae ordinatur, quia non est eadem sanitas hominis, & equi ob diuersas naturas, ad quas ordinantur, & etiã sunt diuersae virtutes ciuium secundum quod bene se habent ad diuersas politias. 3. Polit. c. 3. & hoc etiam modo differunt specie virtutes morales infusae, per quas homines bene se habent in hoc quod sunt ciues sanctorum, & domestici Dei, & aliae virtutes acquisitae secundum quas homo bene se habet ad res humanas. An verò id sit per actus elicitos à virtutibus infusis, non solum per modum meriti, sed etiã vt à causa efficiente. Medina hic d. primò non esse errorem asserere hominem efficienter concurrere mediis actibus liberi arbitrij ad gratiam, & virtutes producendas, & augendas, quia in Conc. Tr. sess. 6. c. 5. habet hominem iustificari assentiendo liberè gratiae Dei mouentis, & sic aliquid agere hominem recipiendo diuinam inspirationem per liberum arbitrij consensum, nec merè passiuè se habere ad iustificationem, sed oportere, vt homo se disponat per liberum arbitrium ad gratiam suscipiendam, vt diffinitur can. 4. eiusdem sessionis, non potest tamè sine temeritate asseri nos concurrere efficienter ad productionem virtutum supernaturalium, quia virtus huiusmodi infunditur in nobis sine nobis, ex diffinitione Aug. supra relata, non est tamen temerarium dicere augmentum harum virtutum

virtutum esse à nobis; & per diuinam potentiam actus humani assumi possunt, vt instrumenta effectiua gratiae virtutum & augmenti ipsarum, id tamè de facto Deus vniuersaliter non assumit, vt etiã vel Angelus non potest esse causa principalis effectiua gratiae, & virtutum, nec concurrere ad augmentum gratiae, & virtutum, vt causa principalis, vt d. Medina. Et licet virtutes morales eadem sint quod ad habentem, variantur tamen in ordine ad diuersas politias, vt & alia est ars gubernandi nauem, alia ciuitatē.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtutes sunt in medio.
- 2 Virtutis moralis mediū est mediū rationis, & quomodo, dempta iustitia vbi est medium rei etiam.
- 3 Virtutis intellectualis speculatiuae medium in quo consistat, & in quo practica.
- 4 Virtutes Theologicae an habeant medium, & quomodo.

De medio virtutum. Cap. X.

D. Tho. 1.
2. q. 64.

I
Virtutes
sunt in me-
dio.

Prima propositio. Virtutes morales, & omnes etiam in medio versant; probatur 2. Eth. c. 6. Dicuntur verò versari in medio, quatenus attingunt obiectum suum, ita conuenienter regulae rectitudinis suae, vt nec illam excedant, nec ab ea deficient, & quod omnes generaliter virtutes consistant in medio; probatur Deut. 5. non declinabitis, neque ad dexteram, neque ad sinistram, & idem Prou. 4. Il. 30. Rom. 12. Ex patrib. idem Niss. hom. 8. in Cant. Naz. oratione de seipso, vbi d. citra; vel ultra Dei mandatum sagittam non mittendam, vt virtutis scopus tangatur. Amb. lib. 1. de offic. c. 46. Isid. lib. 2. de summo bono c. 3. Idem philosophus 2. Eth. c. 7. Plut. lib. de lib. educ.

Ratio, nam virtus de sui natura ordinat hominem ad bonum, moralis verò virtus proprie est perfectiua appetitiuae partis animae circa aliquam determinatam materiam, mensura verò, &

regula appetitiui motus circa appetibilia est ipsa ratio, bonum verò cuiusque; in hoc debet mensurari quod conformetur suae regulae velut bonum in artificiatibus est, vt sequatur regulam artis, malū verò per consequens est ex eo, quod discordat à sua regula, vel mensura, quod contingit, vel quia excedit mensuram, vel dēicit ab ea, vt patet in omnibus mensuratis, & sic virtutis moralis bonū consistit in adaequatione ad mensuram rationis, sed inter excessum, & defectum mediū est aequalitas, & sic virtus moralis in medio consistit. Praeterea idem probatur per virtutes discurrendo: primò enim virtutum intellectualium regula, quatenus ferunt iudicium de re, est res ipsa cognita, à qua regula deficitur cum aliquid de ipsa re non iudicatur, quod esset iudicandum, exceditur verò cum aliquid de re iudicatur, quod non congruit ei, & tunc tangit verum virtus intellectualis cum apprehendit rem sicuti est; prudentia regula, prout haec virtus ultra iudicium habet etiam imperium appetitus recti exceditur, cum ratio dicat cum agendum, quod agendum non est, deficitur verò ab ea, cum ratio non imperat id quod esset imperandū, vt appetitui recto conformari suae regulae. Artis medium est, cum veritas illius conformatur appetitui recto secundum artem, vt suae regulae, excedit cum efficit aliquid dissonū à determinatione appetitus secundum artem, deficit cum non efficit id quod secundum determinationem appetitus secundum artem est constitutum. Regula virtutum moralium est rectum prudentiae, quae exceditur cum materia moralis vsurpatur, vt non debet, vel quod ad obiectum, vel aliquam circumstantiam, vt quid, quantum, quomodo, &c. deficitur verò, cum materia moralis non vsurpatur, vt debet, & idem in hominibus, vt in pluribus, malum contingit, quia bona sensus magis alliciunt, & afferunt voluptatem praesentem, & voluptas nobiscum crescit: vt d. hic Medi. licet contrariū esset sciendū.

2 **Secunda propositio.** Medium virtutis moralis, est medium rationis causaliter, & effectiue, quatenus hoc mediū

mediū rationis. præscribitur à ratione, & non essentialiter quasi actus rationis ad mediū reducatur, in iustitia tamen mediū est medium rei, & rationis, in virtutibus, quæ ponuntur verò in appetitu sensitivo medium est medium rationis ad passiones moderandas, probatur 2. Ethicorum cap. 6.

Ratio, nam medium rationis dupliciter intelligitur: primò, secundum quod mediū in ipso actu rationis existit, quasi ipse actus rationis ad mediū reducatur, & sic quia virtus moralis non perficit actum rationis, sed appetitivæ partis, mediū virtutis moralis non est medium rationis. Secundò, mediū rationis dicitur id, quod sumitur à ratione in aliqua materia, & sic omne mediū virtutis moralis est mediū rationis, quia virtus moralis consistit in medio per conformitatem ad rationem rectā, quandoque tamen contingit quod mediū rationis est medium rei et, & tunc oportet, quod virtus moralis mediū sit etiā mediū rei, ut est in iustitia, quandoque mediū rationis non est mediū rei, sed accipitur per comparationē ad nos, & sic est mediū in omnibus alijs virtutibus moralibus, quia iustitia est circa operationes, quæ consistunt in rebus exterioribus, in quibus rectum institui debet simpliciter, & secundum se, supra q. 60. art. 2. idē mediū rationis in iustitia, est idē quod mediū rei, quatenus iustitia dat cuilibet quod debet, nec plus, vel minus. Aliæ verò virtutes morales consistunt circa passiones interiores in quibus rectum non potest institui eodē modo, quia homines diversè se habent ad passiones, idē oportet quod rectitudo rationis in passionibus instituat per respectū ad nos, qui afficimur secundum passiones. Et ita aliter est mediū in virtutibus, quæ versantur circa passiones, quia in his mediū attenditur in recta habitudine ad ipsum operantem, ut & rectitudo virtutum circa passiones consistit in habitudine, & commensuratione quadam ad ipsum operantem, quod dicitur mediū rationis, quia ratio dicitur & præcipit quando, quomodo, & quantum &c. sic agendum, tamen etiam

mediū in huiusmodi passionibus consistat in rebus quandoque ut temperantia in cibo, &c. non tamen dicitur mediū rei, quia non præscribitur, nec cognoscitur præcisè ex conditione, vel qualitate rei, quæ usurpatur, sed ex habitudine eius ad operantem, considerationis varijs circumstantijs, quod mediū etiam variari potest, ut libra panis, ut seruetur temperantia, multum erit vini, & parum alteri ex varietate qualitatis personarum. Mediū verò iustitiæ, & sic virtutum circa operationes, est mediū rei, & rationis, quia in ea oportet, ut res data rei acceptæ æquetur, & hoc mediū est indivisibile per commensurationem rei unius ad rem alterius, & determinatur à natura, ut si quis debet centum, totidem debet restituere, sic tamen, ut & ibi sit mediū rationis, id est consentaneum rectæ rationi, si enim restituatur alicui debitū, iuncta circumstantia prava, servatur æqualitas iustitiæ, sed non prudentia, vel alia virtus.

Tertia propositio. Mediū virtutis intellectualis speculativæ consistit in conformitate intellectus ad rem ipsam, mediū virtutis intellectualis practicæ, ut est prudentia, si consideretur, ut est habitus cognoscitivus, idem est, si verò practicè, ut ducit ad studiosam operationem, non sumitur ex rebus ipsis, imò ipsum iudicium practicum est regula operationis studiosæ, ad quam studiosa operatio dirigitur, & regulatur; probatur 2. Eth. c. 3. & 4.

Ratio, nam bonum alicuius rei consistit in medio secundum quod conformatur regulæ, quam contingit excedere, vel ab ea deficere supra art. 1. sed virtus intellectualis ordinatur ad bonum, ut & moralis, supra quæ est. 3. 6. art. 3. unde sicut bonū virtutis intellectualis se habet ad mensuram, sic se habet ad mediū rationem: bonum verò intellectiviæ virtutis est verū absolute in speculativa, practicè secundum conformitatem ad appetitum rectum. 6. Eth. sed verum intellectus nostri absolute consideratum est, ut mensuratum à re, quia res est mensura intellectus nostri. 10. Metaph. quia

3
Virtutes
intellectu
lis (specu
lative & m
diū, I qu
consistat,
& in qu
practica.

ex quo res est vel non, veritas est in opinione, & ratione, & mediū intellectualis virtutis consistit in medio per conformitatem ad rem, secundum quod dicitur esse quod est, & converso excessus est secundum affirmationem falsam, quia dicitur esse quod non est: defectus accipitur secundum negationem falsam, per quam dicitur non esse quod est: sed verum virtutis intellectualis practicæ comparatum ad rem habet rationem mensurati, & sic eo modo accipitur mediū per conformitatem ad rem in virtutibus practicis, ut in speculativis, sed respectu appetitus habet rationē regulæ, & mensuræ: unde idem mediū quod est virtutis moralis est etiā prudentiæ, scilicet rectitudo rationis, sed prudentiæ est id mediū, ut regulantis, & mensurantis, virtutis moralis, ut mensuraturæ, & regulaturæ, & sic excessus, & defectus accipitur diversè utrobique.

4
Virtutes
Theologi
cæ an ha
beant me
diū, &
quomodo

Quarta propositio. Virtutes Theologicæ si considerentur in ordine ad suam regulam infinitam, & increatam non habent mediū, nec in eo consistunt: in ordine verò ad nos habent mediū.

Ratio, nam mediū virtutis accipitur per conformitatem ad suam regulam, ut supra, sed virtutis Theologicæ duplex accipi potest mensura: primò, secundum rationem virtutis, & sic mensura eius est Deus, quia fides nostra regulatur secundum veritatem divinam: charitas, secundum bonitatem eius: spes, secundum magnitudinem omnipotentia; & pietatis eius, & hæc mensura excedit omnem facultatem humanam: unde nemo potest diligere Deum, ut debet, nec ita credere, vel sperare in ipsum, ut debet: & sic ibi non est excessus, idē bonum huius virtutis non consistit in medio, sed eo melior est quo accedit ad summū. Alia regula, vel mensura virtutis Theologicæ est ex parte nostra, qui & si non possumus ferri in Deum quantum debemus, debemus tamen ferri in ipsum, credendo, sperando, & amando secundum mensuram nostræ conditionis: unde per accidens potest in virtute Theologica conside-

rari mediū, & extrema ex parte nostra, ut patet de spe existente inter præsumptionem, & desperationem. Et ita in virtutibus Theologicis duplex regula consideratur: prima, obiectum earum qui est Deus, prout quæque harum pro ratione sua attingit ipsum convenienter, & hæc regula nunquam exceditur, nemo enim nunquam nimis credit, vel amat Deum: ut dicit Eccles. 43. benedicentes exaltate illum quantum potestis, maior enim est omni laude, & Bernar. lib. de diligendo Deo, in principio, inquit, modus diligendi Deum est sine modo diligere. Secunda regula est dictamen sapientiæ divinæ, quod attempta conditione nostra, ac omnibus circumstantijs, definitur quid, & quantum credendum, sperandum, & diligendum sit, & sic non receditur à medio, & ita hæc virtutes habent mediū, ut fides, cum nec leuiter credit, nec cum pertinacia negat quod est credendum, nec minus, nec plus, quam opus sit: receditur verò per defectum ab hac regula, ut credere personas divinas non distinguere proprietatibus, per excessum si credatur eas distinguere essentialiter, in charitate deficitur, cum non diligitur Deus quando oportet, per excessum cum quis conatur diligere Deum, & is conatus ob aliquam circumstantiam noceret valde corpori, nec vigeret aliquod præceptum diligendi Deum: ut dicit hic Valentia. Vel ut dicit hic Medina, virtutes Theologicæ considerantur, ut & aliæ, vel secundum limitationem suæ essentialitatis, & sic habent mediū, quia consistunt in certo genere, & in certa specie, vel secundum determinationem circumstantiarum, & sic etiam habent mediū, quia operantur quando, & ut oportet iuxta regulas prudentiæ infusæ, vel secundum obiectū, & sic non habent mediū, rationibus de quibus supra: quo verò ad virtutes morales infusas, regula earum dimittitur eo serè modo quo regula moralium acquiruntur, quia ut acquiruntur regula est dictamen rationis humane, sic harum sapientiæ divinæ dictamē, quo præscribitur quomodo materię virtutum moralium sunt sumende

ad consequendum finem supernaturalem, quæ regula exceditur, cum in materia morali sumitur ob finem, qui non debet, deficitur verò ab ea, si omittatur fieri quod ob eum finem oportet, cum ipsa in medio consistat extrema vitando.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtutes morales imperfectæ non sunt connexæ simul, perfectæ sic.
- 2 Virtutes morales acquisitæ possunt esse sine charitate, infusæ non.
- 3 Charitas non potest esse sine alijs virtutibus.
- 3 Fides, & spes an possint esse sine charitate, charitas non potest esse sine fide, & spe.

De connexione virtutum. Cap. XI.

D. Tho. 1.
2. q. 65.

I
Virtutes morales imperfectæ non sunt connexæ, perfectæ sic.

Prima propositio. Virtutes morales imperfectæ non sunt connexæ, quæ sunt inclinatio quædam ad bonum faciendum, perfectæ verò acquisitæ, quæ sunt habitus inclinantes ad bonum agendum connexæ sunt, probatur primum, nam ex naturali complexione, vel assuetione aliquis est promptus ad opera liberalitatis, & non castitatis. Secundum probatur ex Amb. lib. 1. de offic. c. 27. d. Cognatas sibi esse virtutes. & lib. 5. in Luc. in c. 6. connexas sibi esse virtutes. & August. lib. 6. de Trin. c. 4. d. virtutes, quæ sunt in animo non separari ab invicem. idem ep. 28. asserens oibus Patribus id placere. Idem Hier. in ep. ad Fabiolam, circa mansionem. 38. Greg. lib. 1. Mor. c. 39 & lib. 22. c. 1. Arist. 6. Eth. c. 12. 13.

Ratio primi, nam aliquis ex naturali complexione, vel consuetudine est promptus ad opera liberalitatis, & non castitatis, ergo non sunt connexæ.

Ratio secundi, prout virtus non solum est inclinatio ad aliquid de genere boni faciendum, & sic imperfectæ, sed etiam est habitus inclinans ad bonum opus bene agendum, sic sunt connexæ, nam virtutes distinguuntur secundum generales conditiones earum, vt quod discretio pertinet ad prudentiam, rectitudo ad iustitiam,

moderantia ad temperantiam, firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia hæc considerentur, & similiter patet, eas esse annexas, quia firmitas non meretur laudari, vt virtus, si careat moderatione, vel rectitudo, discretione, & huiusmodi, nec prudentia vera est quæ iusta temperans, & fortis non sit, & sic de alijs: si verò virtutes distinguuntur secundum materias, sic patet esse connexas. 6. Eth. c. ult. quia nulla virtus moralis potest sine prudentia haberi supra q. 8. art. 4. quia virtus moralis est facere electionem rectam, cum sit habitus electivus, sed ad rectam electionem non solum requiritur inclinatio in debitum finem, quod est virtutis moralis, sed etiam quod quis directè eligat ea, quæ sunt ad finem quod fit per prudentiam, quæ est consiliativa, iudicativa, & præceptiva eorum, quæ sunt ad finem, sic nec prudentia potest esse sine virtutibus moralibus, cum sit recta ratio agibilium, quæ velut ex principijs procedit & finibus agibilium, ad quos, quis rectè se habet per virtutes morales, ergo sunt connexæ, & in particulari temperantia inclinatio ad tuendum bonum temperantia quando oportet, id verò non potest effici sine alijs virtutibus. vt mulier casta potest corrumpi pretio promissionibus. minis, ergo vt seruet castitatem, oportet vt abiciat auaritiam, & timorem per liberalitatem, & fortitudinem; præterea prudentia est cum omnibus virtutibus, quia prudens est vir bonus, bonus verò esse non potest, nisi præditus sit omnibus virtutibus moralibus, & perfecta prudentia requirit integrum iudicium de rebus agendis, quod esse non posset, si desit aliqua virtus moralis, & aliqua passio perturbet, vnde prudentia non est iniusta, non timida, non intemperans, & sic de cæteris, ita vt virtus ob nullam difficultatem, vel passionem deficiat ab officio recto secundum rationem formalem sui obiecti, in materia propria vel extranea, sed immutabiliter, & certo in quouis casu id exequi valeat, vt temperantia abiciat non solum concupiscentiam, sed timorem, auaritiam, & c. in materia debilibi, vnde mulier metu mortis consuetudinibus

tiens in actum turpem, peccat contra temperantiam, & fortitudinem. In gradu tamen heroico, vel summo virtutes morales non sunt connexæ, vt qui vna habet in summo, sic alias habet, sed tamen vt oportet. Morales verò infusæ, non sunt necessariò cum fide, & spe connexæ, cum charitate verò sic, & econuerso, licet & hæc in hac vita non sit sine fide, & spe, morales tamen prædictæ ex natura sua non sunt connexæ cum fide, & spe, sed bene cum charitate cum probabiliter dentur tantum iustis, eas tamen supponens.

2
Virtutes morales acquisitæ possunt esse sine charitate, infusæ non.

Secunda propositio. Virtutes morales acquisitæ possunt esse sine charitate, infusæ non: & morales acquisitæ sunt virtutes secundum quid, infusæ simpliciter. Ratio, nam prout virtutes morales sunt operatiuæ boni in ordine ad finem, qui non excedit facultatem humanam naturalem possunt per opera hominis acquiri, & ita quæsitæ sine charitate esse possunt, & sic fuerunt in multis infidelibus, sed secundum quod habent rationem ad finem supernaturalem, sic infunduntur à Deo, nec sine charitate esse possunt, quia aliæ virtutes morales sine prudentia esse non possunt, sup. art. 2. nec prudentia sine virtutibus moralibus. quatenus morales faciunt bene se habere ad quosdam fines, ex quibus procedit ratio prudentiæ, sed ad rectam rationem prudentiæ magis requiritur, quod homo bene se habeat circa vltimum finem, quod fit per charitatem, quam circa alios fines, quod fit per virtutes morales, quæ sine prudentia esse non possunt. Et morales acquisitæ etiam sine gratia, & charitate sunt veræ virtutes secundum suam essentiam, quia faciunt hominem rectè operari secundum humanam prudentiam, & rationem rectam, & sic capitur à Philosopho, tamen Theologus, qui omnia meretur in ordine ad finem vltimum supernaturalem, non vocet virtutes simpliciter, quæ carent gratia, nec inuuant ad finem supernaturalem felicitatis æternæ consequendæ, quod non faciunt acquisitæ, nisi iunctæ cum charitate, iuxta Apost. 1. Cor. 13. d. si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, & v-

niuersam substantiam in cibis pauperum, cum charitate. scilicet acquisita, vel naturali inclinatione compassionis naturalis, charitatem autem non habeam, si infusam à Deo cum gratia, nihil mihi prodest; & sic, si homo opus morale exerceat sine charitate, & sine gratia Dei decoratus, nil sibi prodest ad meritum æternæ vitæ, de quo alibi, secundum quid tamen apud Theologum huiusmodi habitus dicuntur virtutes: vt dicit hic Caiet. post D. Tho.

3
Charitas non potest esse sine alijs virtutibus.

Tertia propositio. Charitas non potest esse sine alijs virtutibus, quia cum charitate infunduntur omnes virtutes morales; probatur ex Aug. serm. 46. de tempore, & tract. de quatuor virtutibus. vbi asserit charitatem includere in se omnes virtutes Cardinales.

Ratio, quia Deus non minus perfectè operatur in operibus gratiæ quam naturæ, sed in natura inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quando in ea inueniuntur ea, quæ sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda, vt in animalibus inueniuntur organa, quibus perfici possunt opera, ad quæ peragenda anima habet potestatem, sed charitas, vt ordinat hominem ad finem vltimum est principium omnium bonorum operum, quæ in finem vltimum possunt ordinari; vnde oportet quod cum charitate infundantur omnes virtutes morales, quibus homo perficit singula genera bonorum operum, & sic qui amittit charitatem per peccatum mortale, amittit oēs virtutes morales infusæ. Notandum autem differentiam esse inter virtutes acquisitas, & infusæ, quia in acquisitis homo operatur promptè, & delectabiliter ex habitu acquisito: infusæ verò possunt stare cum aliqua passione, & difficultas. proueniens ex parte passionum non destruit rationem virtutis infusæ, sicut destrueret rationem virtutis acquisitæ, quia in acquisitis requiritur promptitudo, vt sint simpliciter virtutes, quia in rebus inferioribus multa requiruntur, vt quis sit perfectus, non sic scmp in sublimioribus; vnde non requiritur delectatio, & promptitudo ad operandum actus virtutum infusarum, fat

fat enim est vt fiant voluntariè, & liberè ob finem debitum, licet cum aliqua difficultate, & passione corporea, vt si homo ieiunãdo propter Deum, sentiat corporis afflictionem, & hoc pacto est vera virtus acquisita etiam cum passione, vt si quis tormenta patitur propter virtutem, non opus est, vt promptè, & delectabiliter ea sustineat, fat enim est quòd id fortiter faciat.

4 Fides, & spes a possit esse sine charitate.

Quarta propositio. Fides, & spes si cõderentur secundùm essentiam suã, possunt esse sine charitate, prout habet statũ virtutis imperfectæ, quia potest quis credere Deo, & sperare, licet ipsum ex charitate non amet, secundùm tamen statum virtutis perfectæ nõ possunt stare sine charitate; probatur primũ Mat. 7. Multi dicent in illa die domine domine &c. nunquam noui vos, & Io. 12. & diffinitur in Conc. Trid. sess. 6. c. 15. & can. 28. fidem esse verã sine charitate.

Ratio primi, quia cum opus fidei sit credere Deo, credere verò sit alicui propria voluntate assensum, si non debito modo velit, nõ erit opus fidei perfecti, sed q̃ debito modo velit est per charitatem, quæ perficit voluntatem, sic de spe, nam actus spei est expectare futurã beatitudinẽ a Deo, qui actus est perfectus, si fiat ex meritis, quæ quis habet quòd non potest esse sine charitate, qui si id speret acquirere ex meritis, quæ nõ habet, sed proponit acquirere, erit actus imperfectus, & id potest esse sine charitate; sic fides etiã est sine charitate, sed non perfecta virtus, nam ad perfectam rationem virtutis requiritur nõ solum, q̃ bonum sit id q̃ fit, sed etiam q̃ bene fiat. Spes etiam non potest stare sine fide, fides tamen potest stare sine spe, & charitate. Et Medina hic d. q̃ actus fidei pendet a voluntate, quia nemo credit, nisi volens: vt d. Aug. tr. 11. in Ioã. 6. & Rom. 10. Corde creditur ad iustitiã. i. voluntate, & quòd fides potest esse sine spe, quia potest aliquis credere articulis fidei, & desperare propter sua peccata: vt Cain. Gen. 4. & q̃ spes non possit eõtra stare sine fide, patet, quia fides est fundamentum omnium virtutum. Hebr. 11. & habetur in Conc. Tr. sess. 6.

c. 8. & probatur, nam spes supponit cognitionem eorum quæ speramus, aliã spes non adesset, at per fidem id cognoscimus, ergo.

Quinta propositio. Charitas non potest esse sine fide, & spe, & ex illis pendet. 1. ad Heb. Rom. 8. 1. Io. 3. & diffinitur in Conc. Trid. sess. 6. c. 7.

Ratio, quia charitas significat nõ solum amorem Dei, sed etiam amicitiam quandam ad ipsum, quæ super amorem addit redamationem cum quadaã communicatione mutua. 8. Erh. c. 2. & 3. & 1. Io. 1. & 1. Cor. 1. vocari estis in societate filij eius. Hæc societas hominis ad Deum, quæ est familiaris quædam conuersatio cũ ipso inchoatur in p̃senti per gratiam, perficitur verò in futuro per gloriam, quorum vtrumque fide, & spe tenetur: vnde quis non possit cum alio amicitiam habere, si non crederet, vel desperaret se posse habere aliquam societate, vel familiarem cõuersionem cum ipso, ita aliquis non potest habere amicitiam ad Deum, quæ est charitas, nisi fidem habeat, per quam credat huiusmodi societatem, & conuersationem hominis cum Deo, & speret se ad hanc societatem peruenire.

S V M M A R I V M.

1. Virtutes an sint inæquales, quæ, & quomodo.
2. Virtutes specie differentes an sint æquales, & quomodo.
3. Virtutes intellectuales an sint præstantiores moralibus.
4. Iustitia est præstantissima inter morales, excepta prudentia.
5. Sapientia est maxima inter virtutes intellectuales.
6. Charitas est præcipua inter virtutes Theologicas.

De aequalitate virtutum. Cap. XII.

NOrandum hic agi de virtutibus moralibus acquisitis, D. Thom. 1. q. 66 non autem de infusis, quia infusæ nõ comparantur cũ acquisitis cum sint alterius generis. Secũdò, q̃ virtus vna potest esse

Charitas nõ potest esse sine fide, & spe

se perfectior alia, vel ex parte subiecti, quia radicatur plus in vno, quàm in alio, vel ex parte obiecti circa q̃ versat, vt scientia, quæ se extendit ad decẽ conclusiones, perfectior est quàm quæ ad quinque; virtutes tamen morales ex parte obiecti sunt æquales, quia se extendunt ad totam latitudinem sui obiecti; quia. s. sunt in appetitu, qui est inclinatio ad obiectum suum bonum. His not.

I Virtutes a sunt æquales, quæ, & quõ.

Prima sit propositio. Virtutes specie differentes sunt inæquales in p̃fectione, quæ verò sunt eiusdẽ speciei in diuersis hoĩbus ex parte obiecti sunt æquales, ex parte subiecti, inæquales, & et eadẽ virtus numero ex parte subiecti potest esse perfectior seipsa pro diuersis t̃pibus.

Ratio primi, quarum enim virtutum vna est altera rationi propinquior, illarum vna est altera perfectior, sed sic est de virtutibus specie differentibus, ergo, prima probatur, nam ratio est causa boni virtutis, & causa est potior effectu; secunda probatur, prudentia enim perficit rationẽ, ideo præferitur alijs perfectioribus vim appetitiuã, quatenus participat rationẽ, & in his, vna alia eõ est melior, quo magis ad rationẽ accedit, vnde iustitia, quæ est in voluntate præferretur alijs sequentibus, & fortitudo q̃ est in irascibili præferretur temperatiã, quæ est in cõcupiscibili, quæ minus participat rationem. 7. Eth. c. 6.

Ratio secũdi, virtus enim secundùm seipsam ad omnia se extendit ad q̃ virtus illa vt temperantiæ potest, q̃ de scientia, & arte non contingit, quia Grammaticam non scit omnia, quæ ad grammatam perlinet, ideo virtus moralis nõ recipit magis, vel minus secundùm se, quia ratio virtutis consistit in maximo; si verò consideratur ex parte subiecti participantis, sic variatur vel secundùm diuersa tempora in eodem, vel in diuersis hominibus, quia ad attingendũ medium virtutis secundùm rationẽ rectam, vnus alio melius est dispositus, vel ob meliorem assuetionem, vel meliorem dispositionem naturæ, vel clarius indicium rationis, vel maius gratiã donum, sicut, & idem indiuisibile signũ vnus sagittans, alio melius percussit,

Verum est tamen q̃ quælibet virtus in suo genere sic excellit, vt non sit facile iudicare quæ nam alteri sit præferenda: vt d. Seneca ep. 72. virtus non potest maior, aut minor fieri, vnus status est, & Naz. oratione de pauper. fouenda, nequaquam inuentu facile est quæ nam ex virtutibus præcellat, vt ei palma victoriã tribuatur.

Secũda propositio. Virtutes quæ specie differunt non sunt æquales, secundùm intencionem verò ex parte subiecti oēs virtutes sunt æquales in eodem homine aequalitate proportionis, & et ex parte prudentiæ, vnde sumitur ratio formalis virtutis subiecti, ex parte verò inclinationis subiecti, vnde sumitur ratio materialis virtutis, sunt inæquales; probatur ex Aug. lib. 6. de Trin. cap. 4.

Ratio secũdi, nam sic æqualiter crescunt in homine quadam proportione, sicut digiti manus inæquales sunt secundùm quantitatem, secus secundùm proportionem cum proportione augentur, quæ aequalitatis ratio attenditur, vt & connexionis, quia aequalitas est quãdam connexio virtutũ secundùm quantitatem, sed ratio cõnexionis virtutum, vt sup. q. 65. art. 1. assumitur, vel secundùm intellectum eorum, quæ intelligit per has virtutes, & conditiones earum, quartũ vna simul inuenitur cum alijs, & sic virtus nõ potest dici æqualis, nisi habeat oēs conditiones, vel secundùm eos, qui intelligunt virtutes habere materias determinatas, & secundùm hoc rõ cõnexionis virtutũ attenditur ex parte prudentiæ, & ex parte charitatis, quòd ad virtutes infusas, nõ autem ex parte inclinationis, quæ est ex parte subiecti; sic ergo ratio aequalitatis virtutum accipitur ex parte prudentiæ, quòd ad id, q̃ est formale in oĩbus, quia existente ratione æqualiter perfecta in vno, oportet q̃ proportionabiliter secundũ rõnem rectã mediũ constituat in qualibet materia virtutũ: quo verò ad id q̃ est materiale in oĩbus virtutibus moralibus. Inclinationem ad actũ virtutis vnus homo potest esse promptior ad actum vnus virtutis, quàm alterius, vel ex dispositione naturali consuetudine, vel gratiã dono.

2 Virtutes specie differetes an sit æquales, & quõ

3 Virtutes intellectuales an sint præstantiores morales.

Tertia propositio. Virtutes intellectuales secundum se sunt præstantiores moralibus: virtutes tamen morales in ratione virtutis sunt præstantiores.

Ratio, nam simpliciter quid consideratur, quando consideratur secundum propriam speciem: virtus verò habet speciem ex obiecto supra q. 59. art. 1. unde simpliciter illa virtus est nobilior, quæ habet nobilius obiectum, sed obiectum rationis est nobilius, quam appetitus, quia rō tendit in aliquid in vniuersali, sed appetitus tendit in res, quæ habent esse per participationem: unde virtutes intellectuales, quæ perficiunt rationem simpliciter sunt nobiliores, quam morales, quæ perficiunt appetitum; si verò consideratur virtus in ordine ad actum, sic virtus moralis, quæ perficit appetitum cuius est mouere alias potentias ad actum supra quæst. 9. art. 1. nobilior est, & quia virtus dicitur ex eo, quod est principium alicuius actus, cum sit perfectio potentie, sequitur etiam quod ratio virtutis magis competat virtutibus moralibus, quam intellectuales, licet habitus intellectuales simpliciter sint nobiliores. Et ita virtutes intellectuales ex parte obiecti sunt nobiliores, quia versantur circa nobilius obiectum, & etiam quia virtutes intellectuales collocantur in intellectu, morales in appetitu. Intellectus verò est præstantior voluntate, quia intellectus est rationalis per essentiam, voluntas verò per participationem. 1. Eth. c. vi. & perfectio voluntatis consistit in eo, ut obediat intellectui, & rationi, & quod obiectum virtutum intellectualium sit nobilius, patet, quia est verum, moralium bonum, verum verò præstat bono, quia intellectus perficitur rerum cognitione, etiã quod non existant in natura, appetitus verò non fertur in bonum, nisi ut habeat illud, quod non est sine rei existentia, & operatio intellectualis est magis cōtinua, quam virtutum moralium, & maiori delectatione afficit mentem, & facit magis similes Deo ob contemplationem, vt d. hic Medina.

4 Iustitia est præstantior.

Quarta propositio. Iustitia est præstantissima inter virtutes morales, excepta prudentia; probatur 5. Eth. c. 1. vbi eam

præclarissimam virtutum appellat; & præclariorem hespero, & lucifero. Nominine iustitiæ hic intelligendo, tam iustitiam legale, quam particulare.

Ratio primi, nam simpliciter ea virtus maior dicitur, in qua maius bonum rationis elucet, supra art. 1. & sic iustitia aliàs præcellit, vt propinquior rationi, quod patet ex obiecto, & subiecto, quia est in voluntate, vt in subiecto, sed voluntas est appetitus rationalis p. p. q. 80. secundum obiectum, vel materiam, quia est circa operationes, quibus homo ordinatur non solum in seipso, sed etiam ad alterum, 5. Eth.

Ratio secundi, nam in alijs virtutibus quæ sunt circa passiones in qualibet eo magis relucet rationis bonum, quo circa maiora motus appetitus subditur rationi, sed maximè in his, quæ ad hominem pertinet est vita, à qua omnia alia pendent, idè fortitudo quæ appetituum motum subdit rationi in his, quæ ad vitam, & mortem pertinet: prima est inter virtutes morales, quæ sunt circa passionem, est tamen infra iustitiam, illa enim in bello, hæc in pace, & bello vtilis est: post fortitudinem sequitur temperantia, quæ subdit rationi appetitum circa ea, quæ immediatè ordinantur ad vitam, vel in eodem secundum numerum, vel in eodem secundum speciem, vt in cibis, & venereis; secundum quid autem aliqua dicitur maior virtus secundum quod ad miniculum, vel ornamentum præbet virtuti principali, vt substantia est dignior accidente, secundum quid tamen accidens est dignius, quatenus perficit subiectum in esse accidentali. Præterea iustitia residet in appetitu rationali, qui est præstantior appetitu sensitivo, in quo alia virtutes residet, & sic ex parte subiecti est nobilior, & ex parte obiecti, quia virtus versatur circa difficile, at difficilius est esse inclinatum ad bonum alienum quam proprium; & etiam ex effectu, quia iustitiæ est tueri pacem, & tranquillitatem Reipublicæ, aliarum virtutum bene moderari passiones hominū.

Quinta propositio. Sapientia est maxima inter virtutes intellectuales; probatur in 6. Eth. c. 7. vbi sapientia ponit,

5. Eth. c. 7. vbi sapientia ponit, excepta prudentia.

6 Charitas est præcipua inter virtutes theologicas.

virtutes intellectuales.

vt caput inter virtutes intellectuales.

Ratio, nam magnitudo virtutis secundum speciem consideratur ex obiecto, supra art. 1. sed obiectum sapientiæ præcellit obiecta aliarum virtutum intellectualium, quia considerat causam altissimam quæ Deus est. 1. Meta. & quia per causam indicatur de effectu, & per causam superiorem de causis inferioribus, idè sapientiæ est ordinare omnes virtutes intellectuales inferiores, & de eis iudicium facere, & quasi architectonica est respectu omnium, in princip. Metaph.

Sexta propositio. Charitas præcipua est inter virtutes Theologicas; probatur 1. Cor. 13. vbi ponit maior fide, & spe. & Col. 3. super omnia autem hæc charitatem habere quæ est vinculum perfectionis.

Ratio, nam cum virtutis magnitudo secundum speciem consideretur ex obiecto, supra art. 3. cum tres virtutes Theologicæ respiciant Deum, vt proprium obiectum non potest vna dici maior alia, quia sit circa maius obiectum, sed quia vna se habet propinquius ad obiectum, quã alia, & sic charitas est maior alijs, quia aliæ in sui ratione importat quandam distantiam ab obiecto, quia fides est de non visis: spes de non habitis: sed amor charitatis, est de eo quod iam habetur, quia amatum est quodammodo in amante, & etiam amans per effectum trahitur ad vniõnem amati. 1. Io. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Vel, vt d. hic Valentia, perfectio virtutum potest considerari, vel secundum essentialẽ perfectionem, vel secundum accidentalem: secundum essentialẽ virtutes intellectuales sunt perfectiores moralibus, non solum in genere habitus, sed etiam in genere virtutis. Ex intellectualibus, verò maxima est sapientia ob obiecti dignitatem. Ex moralibus prima iustitia, secunda fortitudo, tum mansuetudo, tum temperantia: Infusa verò præstant vtrique, & in his Theologicæ maximè excellunt, quarum prima est charitas. Quo verò ad perfectionem accidentalem, nulla virtus moralis extensiuè, si sit eiusdem speciei, in diuersis hominibus, vel in eodem diuersis temporibus est perfectior altera,

quia non eget villo alio principio ad suum usum in appetitu, & non nisi pluribus actibus acquiritur, quibus multæ difficultates in propria materia superantur, & qualibet virtus moralis cōpleta inclinatur in omnia obiecta, quæ sub ratione formali sui obiecti continentur. Secus de virtutibus speculariuis intellectualibus, vt scientia est, quia hæc per vnã demonstrationem acquiritur, & eget speciebus intelligibilibus, vt principijs sui vsus in intellectu, unde non semper vnde quaque completè inclinatur in omnia subiecta, & sic potest esse maior & minor extensiuè. Intensiuè verò virtus moralis vnus speciei potest esse perfectior altera in diuersis hominibus, & in eodem diuersis temporibus, non autem eodem tempore, si consideretur ea ratione, qua in obiectis proprijs illarum vis prudentiæ elucet, quia hæc vis vno tempore est eadem, vt & ipsa prudentia; si verò virtutes diuersæ speciei in eodem homine considerentur vt respiciunt propria obiecta secundum proprias materias, in quibus diuersè participatur illa rectitudo, & vis prudentiæ, sic in eodem homine virtus vnus speciei potest intensiuè esse perfectior virtute alterius speciei, & etiã seipsa diuersis temporibus, prout quis magis se exercet, vel minus in materia vnus virtutis, quam alterius, vel in materia eiusdem diuersis temporibus.

S V M M A R I V M.

- 1 Virtutes morales à maneant in patria.
- 2 Virtutes intellectuales an maneant post hanc vitam.
- 3 Fides non manet post hanc vitam.
- 4 Spes non manet in statu gloriæ.
- 5 Fidei, vel spei an aliquid maneant in patria.
- 6 Charitas manet in gloria vbi perficitur.

De virtutum duratione post hanc vitam. Cap. XIII.

Prima propositio. Virtutes morales, quod ad materiale. i. moderationem passionum non manent in patria, sed bene quod ad formale, quod ad modum à ra-

D. Tho. 1. 2. q. 67.

I Virtutes morales à ra-

manent in patria.

à ratione definitum, qua scilicet ratio cuiusq; erit rectissima, circa ea quæ ad ipsum pertinent circa illum statum, quia vis appetitiva movebitur secundum ordinem rationis in his, quæ ad illum statum pertinent; probatur ex Aug. libro 14. civit. cap. 9.

Ratio, materiale enim est in his virtutibus inclinatio quædam partis appetitivæ ad passiones, vel operationes secundum modum aliquem, sed quia hic modus determinatur à ratione, idcirco formale in omnibus est ipse ordo rationis, quod ad materiale non manebunt in futura vita, quia ibi non habebunt locum concupiscentiæ, & delectationes ciborum, & venereorum, nec etiã timores, & audaciæ circa pericula mortis, nec distributiones rerum, quæ in usum hic veniunt; quo verò ad id quod est formale manebunt perfectissimè post hanc vitam, quia ratio cuiusq; perfectissima erit circa ea quæ ad ipsum pertinent secundum illum statum, & vis appetitiva omnino movebitur secundum ordinem rationis in his quæ ad illum statum pertinent, ut prudentiæ sit nullum bonum Deo proponere, vel æquare, fortitudinis ei firmissimè hærrere, temperantiæ nullo defectu noxio delectari, iustitiæ Deo subditum esse, quia etiã in hac vita ad iustitiam pertinet esse subditum superiori. Vel clarius, dicendum omnes virtutes morales acquisite, vel infusas, quod ad habitum duraturas in alia vita, sic quidem, ut quæ in voluntate existunt, ut iustitia, &c. etiã in anima à corpore separata durent; quæ verò in appetitu sensitivo sunt, manent in anima separata tantum quasi in radice, & potètia quadam, donec in resurrectione corporum unã cum potentia appetitus sensitivi, actu restituentur; quo verò ad actum huiusmodi virtutes non habebunt tunc eandem rationem, sed solùm similitudo quædam actuum illarum cernetur: ut dicit Aug. loco cit. id est, quod ad formale non materiale, ut supra. Et quod in patria manent hæc virtutes, probatur, quia sunt ornamenta hominis studiosi, ergo manent in vita beata ad illum illustrandũ, & decorandũ, quod intelligitur, ut

supra, quod ad formale, non materiale nisi ut supra prout exponit hic D. Tho. Secunda propositio. Virtutes intellectuales, quod ad materiale .i. phantasmata, quibus in hac vita adiunatur operatio virtutum intellectualium, non manent post hanc vitam, quo verò ad formale .i. species, & habitus sic, quia perseverabunt in mente habitus ipsi, & species intelligibiles.

Ratio, nam intellectus possibilis est in actu, cum sit singula, sicut sciens, cum tamen sit in potentia ad considerationem in actu. 3. de Anima, tex. 8. Secundò, nam species intelligibiles recipiuntur in intellectu possibili immobiliter secundum modum recipientis, unde intellectus possibilis dicitur locus specierum, quasi species intelligibiles conservans, sed phantasmata, ad quæ inspicendo homo intelligit in hac vita, applicando ad ipsa species intelligibiles, ut in p.p. q. 85. art. 1. 2. corrupto corpore corrumpuntur, unde quod ad phantasmata, quæ sunt ut materialia in virtutibus intellectualibus, virtutes intellectuales destruantur destructo corpore, sed quod ad species intelligibiles, quæ sunt in intellectu possibili, virtutes intellectuales manent, quia se habent in virtutibus intellectualibus, ut formales, unde virtutes huiusmodi manent quod ad id, quod est in eis formale tantum.

Tertia propositio. Fides non manet post hanc vitam, probatur 2. Cor. 5.

Ratio, nam de ratione fidei est cognitionis imperfectio, cum sit substantiarum sperandarum argumentum non apparentium, & sic ibi est cognitio imperfecta, & enigmatica, sed in patria non est cognitio imperfecta, & enigmatica, ergo nec fides ibi esse potest, prima patet ex dictis, cum fides sit de non visis, & imperfecta cognitio, quia licet excedat opinionem ex eo quia illa dubitat, hæc verò firmo inhaeret, deficit tamen à scientia, quæ habet firmam inhaesionem cum visione intellectiva, cum habeat certitudinem præcedentem ex intellectu principiorum, quia hæc fides non habet visionem ex parte subiecti, cum credens non videat id quod credit.

Ratio

Ratio secundi, nam in patria, vel in beatitudine est visio clara, cum de ratione beatitudinis sit, ut beatus videat id, quo beatificatur, sicut ergo impossibile, quod in eodem subiecto ratione subiecti maneat cognitio perfecta, & imperfecta: sic impossibile est in beatis Deum clarè videntibus manere fidem. Et ita error est dicere quod actus fidei maneat cum clara visione Dei, quia fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium, ergo ubi habetur veritas, & res ipsa cessat fides, nec etiam tenendum est, quod habitus fidei maneat cum clara Dei visione, quia D. Paulus dicit, non manere fidem post hanc vitam, nõ distinguendo inter habitum & actum; præterea lumen fidei est caliginosum, ergo adveniente lumine clarissimo gloriæ dissipabitur; præterea lumen fidei exercet tantum viatores. 2. Cor. 5. ergo.

Quarta propositio. Spes non manet in statu gloriæ, probatur, nam nemo sperat quod videt. Rom. 8. ergo.

Ratio, nam quod de ratione sui importat imperfectiõnem subiecti non potest stare simul cum subiecto opposita perfectione perfecta, ut supra art. præced. ut patet, quod motus in ratione sui importat imperfectiõnem subiecti, quia est actus existentis in potentia in quantum huiusmodi, unde quando illa potentia reducitur ad actum iam cessat motus, quod enim factum est album, adhuc non dealbatur; spes verò importat motum quendam in id quod non habetur, supra q. 40. art. 1. & 2. idcirco quando habetur id quod speratur, scilicet diuina fruitio, iam spes esse non poterit.

Quinta propositio. Aliquid fidei, vel spei non manet in gloria, probatur, nam fides, & spes continent imperfectiõnem circa obiectum beatitudinis, scilicet Deum, quia fides caret euidencia circa illum, & spes nondum eum obtinet, & euacuabuntur cum id quod est perfectum venerit.

Ratio, nam fides cum visione convenit in genere, quod est cognitio; spes verò non convenit cum beatitudine in genere, quia comparatur ad eam ut motus ad quietem in termino, Non tamen

manet eadem fides numero in patria, quia remota differentiã alicuius speciei non remanet substantia generis eadem numero, ut remota differentiã constitutiva albedinis non remanet eadem substantia coloris in numero, ut idem color numero quandoque sit albedo, quandoque nigredo, quia non comparatur genus ad differentiam, ut materia ad formam, ut maneat substantia generis eadem numero differentiã remota, sicut remanet eadem numero substantia materiæ remota forma, quia genus, & differentiã non sunt partes speciei, aliter non prædicarentur de specie, sed sicut species significat totum, id est, compositum ex materia, & forma in rebus materialibus, sic differentiã significat totum, & similiter genus, sed genus denominat totum, ab eo quod est sicut materia, differentiã verò ab eo quod est sicut forma, species verò ab utroque, ut in homine sensitiva natura, materialiter se habet ad intellectivam, animal autem dicitur quod habet naturam sensitivam, rationale quod intellectivam; homo quod habet utrunque, & sic idem totum significatur per hæc tria, sed non ab eodem, unde cum differentiã sit tantum designativa generis, remota differentiã non potest substantia generis eadem manere, quia nõ manet eadem animalitas, ut sit alia anima constituens animal; unde nõ potest esse quod eadem numero cognitio quæ fuit enigmatica, postea fiat visio aperta, & sic nil idem numero, vel specie, quod est in fide remanet in patria, sed solum idem genere, cum in patria, non duret visio enigmatica quæ est fidei. Manebit tamẽ aliquid earum quod ad rationem genericam ipsarum, quatenus erit cognitio Dei in beatis, quæ communicat in ratione generica cum ratione fidei, & idem est de spe, quia in beatis erit dilectio, quæ in ratione generica actionis voluntatis communicat cum motu spei.

Sexta propositio. Caritas manebit in gloria, & ibi perficietur; probatur 1. Cor. 13. ubi dicitur, quod caritas nunquam excidit.

Ratio, nam quando imperfectio alicuius rei non est de ratione speciei ipsius

Charitas manet in gloria, ubi perficitur.

Virtutes intellectuales an manent post hanc vitam.

Spes non manet in statu gloriæ.

Fides non manet post hanc vitam.

Fidei, vel spei aliquid maneat in gloria.

his, nil prohibet idem numero, q̄ prius fuit imperfectum postea perfectū esse, vt homo per augmentum perficitur, & albedo per intensiorem: charitas verò est amor, de cuius ratione nō est aliqua imperfectio, quia esse potest, & habiti, & non habiti, visi & non visi, vnde charitas non euacuat per gloriæ perfectionem, sed remanet eadem numero.

S Y M M A R I V M.

- 1 Dona sunt habitus à virtutibus differentes, & quomodo.
- 2 Dona Spiritus sancti sunt necessaria ad salutem.
- 3 Dona Spiritus sancti sunt habitus permanentes bene disponentes homines ad opera supernaturalia.
- 4 Dona Spiritus sancti sunt septem, quæ, & congruè.
- 5 Dona Spiritus sancti sunt inuicem connexa.
- 6 Donorum habitus manebunt in patria.
- 7 Dona quæ sunt in parte intellectiua, perfectiora sunt ijs quæ sunt in parte appetitiua.
- 8 Virtutes Theologicae sunt perfectiores donis.

De Donis. Cap. XIII.

D. Tho. 1.
2. q. 68.
Donum
quid sit.

NOtandum, q̄ nomine doni intelligitur generaliter primò, quodcumq; munus diuinitus concessum: vt Iac. 1. omne datum optimum &c. & hoc modo virtus fidei dicitur donum Dei. Eph. 2. Secundò, accipitur pro gratijs gratis datis, & tribuuntur aliquibus, vt commodius aliorum saluti insistere possint. 1. Cor. 12. Tertio, pro ornamentis quibusdam spiritualibus, quibus ornantur iusti, exemplo Christi, iuxta Ef. 1. & requiescit super eū spiritus sapientiae, & intellectus, &c. de quibus donis agitur hic. His notat.

I Prima sit propositio. Dona sunt habitus à virtutibus differentes, quæ potentias animæ perficiunt ad actiones heroicæ peragendas, non prout hmoi actio-

nes eliciuntur ab ipsis potentijs, vel per vim naturalem ipsarum, vel supernaturalem ipsi additā desuper, sed qua ratione peculiariter procedunt ex quodā Sp. S. instinctu, quo mens nostra sapè mirabiliter agi solet, & impelli ad opera præstantia, & rara, quorum ratio vix potest reddi, nec sciri, quo pacto ad ea aliquis sit impulsus, vt fecit Sanson, q̄ cum templo est sepultus, & hostibus. In dic. 16. & Eleazarus, qui occidens bestiam suo triumpho est sepultus. 1. Mach. 6. vt d. Amb. 1. offi. c. 40. & Salomon, qui iussit puerum diuidi, cum esset tantum annorū duodecim, vt ibi d. Hier. & q̄ hæc dona dentur, patet Is. 11. Ioā. 14. Ex Patribus id sentit Ciril. Alex. in lib. 2. In princip. Chriſt. hom. de sanctis. & ad Sp. Greg. lib. 1. Mor. c. 28. 36. Aug. lib. 2. de serm. domini in monte. serm. 18. & etiā Arist. 7. Eth. c. 1. d. vltra virtutes communes esse aliquas heroicas, quæ reddunt homines, quadā ratione diuinos ad opera singularia gerenda, & lib. 7. Moral. Eudem. d. eos, qui Dei instinctu impelluntur ad aliquid agendum non debere consulere rationem humanam. & Esa. 50. d. Dominus aperuit mihi aurem, ego non contradico. Naz. hom. in Sancto Pentec. Bas. cont. Eun. lib. 5. cap. 14. Aug. lib. 12. contr. Fau. c. 15. Cipr. lib. 1. aduer. Iud. c. 20. Hilar. in Mart. cap. 15. qui omnes ponunt septem dona Spiritus sancti: sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, & timorem domini.

Ratio primi, nam ratio virtutis sumitur, q̄ disponat hominem ad bene agendum, sup. q. 55. art. 1. ratio autem doni sumitur secundum comparisonem ad causam à qua est, nil verò vetat, quòd id, quòd est ab alio vt donum, sit perfectiorem alicuius ad bene operandum, maxime cum quædam virtutes sint nobis infusæ à Deo, vnde secundum hoc donum à virtute non distinguitur.

Ratio secundi, nam ad distinguendū dona à virtutibus, sequendus est modus loquēdi scripturæ, in qua dona traduntur non sub nomine donorum, sed magis spirituum. Is. 11. Requiescet super eū spiritus sapientiae, & intellectus, &c. vbi patet,

differētis
& quo.

patet, q̄ hæc septem ibi enumerantur, scilicet sapientia, scientia, intellectus, consilium, fortitudo, timor, & pietas, secundum quòd sunt in nobis ab inspiratione diuina, sed inspiratio significat quandam motionem ab exteriori, nam in homine est duplex principium mouens, vñ interius, quòd est ratio, aliud exterius, q̄ est Deus, supra q. 9. art. 4. & 6. & Philosophus cap. de bona fortuna 7. Moral. Eud. sed omne q̄ mouetur oportet esse proportionatum motori, & hæc est perfectio mobilis, vt mobilis, dispositio qua disponitur ad hoc q̄ bene moueatur à suo motore, quanto ergo mouens est altior, tanto oportet quòd mobile perfectiori dispositione ei proportionetur, vt patet perfectius oportere discipulum esse dispositum ad hoc vt altiolem doctrinam capiat à Doctore. Sed virtutes humanæ perficiunt hominem secundum q̄ natus est moueri per rationē in his, quæ interius, vel exterius agit, oportet ergo homini inesse altiores perfectiones secundum quas sit dispositus ad hoc quòd diuinitus moueatur, & istæ perfectiones vocantur dona, nō solum quia infunduntur à Deo, sed etiam quia secundum ea homo disponitur, vt efficiatur promptè mobilis ab inspiratione diuina. Is. 5. Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, & etiam Philosophus loco prædicto dicto cap. 18. quòd ijs qui mouentur per instinctum diuinum, nō expedit consilium secundum rationem humanam, sed quòd sequantur interiorem instinctum, quia mouentur à meliori principio q̄ sit ratio humana, vnde dona secundum quosdam perficiunt hominem ad altiores actus, quàm sint actus virtutum. Præterea singularis virtutibus Theologicis, & Cardinalibus non respondet donum in numeratione donorum Spiritus sancti, nullum enim responderet spei, nec charitati, sed solum fidei, scilicet donum sapientiae, & intellectus, ergo non sunt idem cum virtutibus.

2 Dona Sp. S. sunt necessaria sancti homini sunt necessaria ad salutē.

Secunda propositio. Dona Spiritus sancti homini sunt necessaria ad salutē, de sapientia, probatur sapientia

seprimo, de timore Ecclesiast. primo, & idem iudicium est de alijs.

Ratio, nam dona sunt quædam hominis perfectiones, quibus homo bene disponitur ad hoc quòd bene sequatur instinctum diuinum, vnde in his in quibus non sufficit instinctus rationis, sed est necessarius instinctus Spiritus sancti, est necessarium donum, sed ratio hominis dupliciter est perfecta à Deo, primò naturali perfectione secundum naturale lumen rationis. Secundò, supernaturali perfectione secundum virtutes Theologicas, supra quæst. 62. artic. 1. & licet secunda perfectio sit maior prima hæc tamen perfectiori modo habetur ab homine quàm secunda, quia prima habetur ab homine, vt plena possessio, secunda, vt imperfecta, quia imperfectè cognoscimus, & diligimus Deum; sed patet, quòd qui habet perfectè aliquam naturalem formam, vel virtutem potest per se secundum illam operari, non tamen exclusa operatione Dei, qui in omni natura, & voluntate operatur interius, quod verò imperfectè prædicta habet non potest per se operari, nisi ab alio moueatur, vt sol quia est perfectè lucidus per se potest illuminare, luna autem in qua est imperfectè natura lucis non illuminat nisi illuminata, sic de discipulo, & magistro. Sic ergo, quòd ea quæ subsunt humanæ rationi in ordine ad finem connaturalem ei homo potest operari per iudicium rationis, Deo etiā in hoc adiuuante, per specialem instinctum, id erit superabundantis bonitatis, vnde non omnis qui habet virtutes morales acquiras habet heroicas, vel diuinas secundum Philosophos; sed in ordine ad finem supernaturalem, ad quem ratio mouet, secundum quòd imperfectè informata est per virtutes Theologicas, non sufficit ipsa motio rationis, nisi desuper adit motio, & instinctus Spiritus sancti. Rom. octauo: qui spiritu Dei aguntur sunt filij Dei, & Psalm. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, quia in hereditatem beatorum nullus potest peruenire, nisi moueatur, & deducatur

à Spiritu sancto, idè ad illum finem consequendū necessaria sunt dona Spiritus sancti. Præterea Deus prouidit vnicuique de medijs necessarijs ad finem consequendū: homo verò habet duos fines, naturalem, & supernaturalem: naturalis, vt viuat secundum rationem, & intelligat naturas rerum; pro primò Deus homini dedit intellectum, & voluntatem, & euidentiā primorū principiorum quibus omnis sciētia innititur, & virtutes insuper intellectuales, ac morales; pro fine supernaturali quo homo visioni, & fruitioni Dei vnitur, ac primæ veritati, non sufficiunt intellectuales, vel morales acquiruntur, quia ad finem supernaturalem media etiam supernaturalia requiruntur: vnde ei infundit fidem, spem, charitatem, quibus benè disponitur ad beatitudinem, sed quia hoc hic imperfectè has virtutes participat, cum imperfectè cognoscat, & diligit Deum, idè vt perfectius tendat in Deum intellectu & affectu, & rectius se habeat in rebus agendis, oportet, vt homo moueatur à Deo per habitus bonos supernaturales additos virtutibus Theologicis, qui dicuntur dona: aliqui enim actus sunt à Spiritu sancto, ad quos non sufficiunt virtutes infusæ, vel acquiruntur, & præterea virtutes sunt limitatæ, vt fides ad credendum contenta in sacris literis, & traditionibus apostolicis, ex auditu, sic prudentia extenditur ad operationes rectas secundum rationem humanam, vnde cum quis intelligit aliquid sanè in diuinis scripturis sine auditu, vel facit opus egregium cuius ratio humana tradi non potest, vt cum quis nauigat terrā incognitā, vt homines conuertat, vel idiotā intelligit misteria fidei, vt D. Antonius, teste August. dicitur moueri à Spiritu sancto, vt dicit hic Medina. & eorum necessitas, probatur Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam; & quòd dicitur dona esse necessaria, intelligitur saltem quòd ad habitum, vt perueniant ad beatitudinem, quia quòd ad vsum non sunt necessaria, vt in paruulis, qui sine actu proprio per Christi merita salu-

tem consequuntur, & multi actibus tantum virtutum ordinarijs beatitudinem assequuntur.

Tertia propositio. Dona Spiritus sancti sunt habitus permanentes benè disponentes ad opera supernaturalia homines.

Ratio, nam dona sunt perfectiones hominis quibus disponitur, vt benè sequatur instinctum Spiritus sancti, supra artic. 1. sed virtutes morales perficiunt vim appetitiuam quòd participat aequaliter rationem, quatenus nata est moueri per imperium rationis, supra quæstio. 8. art. 1. hoc ergo modo dona Spiritus sancti se habent ad homines in comparatione ad Spiritum sanctum, sicut virtutes morales se habent in appetitiuam in comparatione ad rationem, sed virtutes morales sunt habitus quibus vires appetitiuæ disponuntur ad promptè obediendum rationi, vnde & dona Spiritus sancti sunt quidam habitus, quibus homo perficitur ad promptè obediendum Spiritui sancto. Et ita dona conueniunt cum virtutibus, quia sunt habitus boni, quia disponunt hominem, vt facile moueri possit à Spiritu sancto. Differunt tamen primò, quia virtutes Theologicæ ordinant intellectum, & voluntatem ad Deum vltimum finem, intellectuales perficiunt intellectum speculatiuum, & practicum, morales partem appetitiuam vt subdatur rationi, sed dona Spiritus sancti omnes potentias, & animæ vires, vt benè homo ordinatur in Deum. Præterea virtutes humanæ benè ordinant hominem modo humano, dona, modo diuino, vltimus cum homo operatur secundum virtutes, ipse se mouet ad benè operandum, cum verò ex donis ipse agitur à Deo. Præterea actiones virtutum humanarum regulantur ratione humana, & prudentia, opera virtutum Theologicarum regulantur ex fide, vel à Deo secundum communes regulas, sed opera quæ ex donis fiunt, regulantur diuino instinctu, quæ communibus legibus non comprehenduntur.

Quarta propositio. Conuenientes septem

septem dona Spiritus sancti enumerantur, probatur Es. 11. & alijs locis, & Patrum auctoritatibus supra cit. & Ambrosii lib. 1. de Spiritu sancto. cap. 20. August. serm. 209. de temp. c. 4. & 17. Bern. sermo. de Spiritu sancto.

Ratio, nam dona Sp. S. perficiunt hominem ad obediendum promptè instinctui Sp. S. vt & virtutes morales vires appetitiuæ ad obediendum rationi, sed sicut vires appetitiuæ mouentur per imperium rationis, sic omnes vires humanæ nate sunt moueri per instinctum Dei, vt à quadam superiori potētia, vnde in omnibus viribus humanis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, sicut sunt virtutes, sic etiam sunt dona. s. in ratione, & in vi appetitiua, ratio autem in speculatiua, & practica, & in vtraque consideratur apprehensio veritatis, quæ pertinet ad intentionem, & iudicium de veritate; ad apprehensionem, ergo veritatis perficitur speculatiua ratio per intellectum, practica per consilium ad reuendè iudicandum: speculatiua per sapientiam: practica per scientiam perficitur, appetitiua verò virtus in his quæ sunt ad alterum per pietatem perficitur, in his quæ sunt ad seipsum per fortitudinem perficitur contra timorem periculorū, contra concupiscentiam verò inordinatam delectabilium per timorē. Prou. 6. Per timorem dñi declinat omnis à malo, & Pl. 118. Confige timore tuo &c. & sic hic dona extenduntur ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes morales, & intellectuales. Præterea dona ad actiones excellentes destinant, quæ sunt vel partis apprehensiuæ, vel appetitiuæ, si apprehensiuæ, vel eorū excellentia elucet eo, quod res per illa subtiliter penetrantur, & maxime diuinæ, & hoc præstat donum intellectus, quod tā latè patet, vt virtus fidei cui respondet, vel huiusmodi præstantia consistit in recto iudicio, quo quis statuit hæere rebus diuinis, vel creatis, vt oportet; circa res creatas à dono scientiæ, cum verò particulariter concluditur ex iudicio sapientiæ, vel scientiæ, quid sit agendū, dono consilij obtinet. Quo verò ad actiones partis appetitiuæ si impeditur debitū offi-

cium cui debetur, vt Deo, sic fit à donis pietatis: vt d. Aug. lib. 10. ciu. c. 1. si verò excellit quis in bono proprio, & retrahit se à cupiditatibus noxijs id præstat donum timoris dñi. Prou. 16. Psal. 118. cum verò quis adheret bono post habitus periculis, & difficultatibus, id perficitur à dono fortitudinis, & donum fortitudinis, & timoris sunt in irascibili, & sunt in parte appetitiua, & apprehensiuæ, licet non in omnibus partibus appetitiuæ, vel hæc sufficientia sumitur, quia opponuntur septem vitijs, quæ sunt in irascibili, & concupiscibili, & rationali, scilicet duritiæ, qua homo nõ subuenit proximo cui opponitur pietas, timor presumptioni, qua quis plus de se æstimat, quæ æquum sit; intellectus hebetudini, quæ est in parte rationali, respectu finis vltimi: sapientiæ opponitur stultitiæ, qua homo retrahitur à consideratione vltimi finis: scientiæ opponitur ignorantie, qua nescit homo eligere media ad vltimum finem.

Quinta propositio. Dona Spiritus sancti sunt inuicem connexa; probatur ex Greg. lib. 2. Moral. c. 32.

Ratio, nam vt vires appetitiuæ disponuntur per virtutes morales in comparatione ad regimen rationis, sic omnes vires animæ disponuntur per dona in comparatione ad Sp. S. mouentem, sed Sp. S. habitat in nobis per charitatem. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Sp. S. qui datus est nobis, sicut & ratio nostra perficitur per prudentiam, vnde sicut virtutes morales connectuntur ad inuicem in prudentia, ita dona Sp. S. connectuntur sibi inuicem in charitate, ita quod qui charitatè habet omnia dona Sp. S. habet, quorum nullum sine charitate haberi potest.

Sexta propositio. Habitus donorum permanent in patria; probatur ex Ambrosio lib. 1. de Sp. S. c. 20. d. neque enim ciuitas illa Ierusalem meatu alienius fluuij terrestri abluitur, sed ille ex vitæ fonte procedens Sp. S. cuius nos breui fatiamur haustu, redundanti in illis cœlestibus spiritibus videtur affluere pleno septem virtutum spiritualium feruens meatu.

P 3 Ratio

3
Dona sūt habitus permanentes

4
Dona Sp. S. sunt septem, quæ, & cognoscuntur

9
Dona Sp. S. sunt inuicem connexa.

6
Donorū habitus manebunt in patria.

Ratio primi, nam dona Sp. S. perficiunt mentem humanam ad sequendam motionem Sp. S. q̄ maximè erit in patria, quando Deus erit omnia in omnibus. 1. Cor. 15. & quando homo erit totaliter subditus Deo; quo verò ad materiam circa quam versantur in presenti, sic ibi nō habebunt operationem, & sic non manebunt in patria, vt sup. de virtutibus Cardinalibus est dictum; Vt intelligatur, q̄ manebunt huiusmodi dona quò ad habitus, sed succedent actus non eiusdem rationis, sed alij præstantiores, qui erūt similes secundum quādam analogiam. Nam in præsentī statu donum timoris facit ne Deum, vt patre peccato offendamus. Secundò, ne ex offensa separemur ab eo; tertio, vt eum vt patrem reueremur, & voluntariè ei subijciamur: & hoc tertio modo manebit in patria, nā alijs duobus modis est graue dubium, vt de hoc tertio habetur Apoc. 7. Sancti in cœlis Deum colent dicentes: Benedictio & claritas, &c. Dono pietatis beati Deni colent, & sanctos. Donum scientiæ, quo humana cognoscuntur, exactissimè ibi erit. Donū fortitudinis, quo intus, & constanter bono hæretur, ibi erit perfectissimè vbi inseparabiliter Deo, adhærebunt ex perfectissima Dei dilectione. Donū consilij, quo animus ratione repletur, perfectissimè ibi erit. Donū intellectus, quo diuina, & spiritalia certissimè penetrantur, & ab eorum fide nullis pœnis discedit, & credulitate, ibi perfectissimè erit. Donum sapientiæ, q̄ facit terrena vilescere. Eccl. 24. & hominum cōuersatione in cœlis esse. Phil. 3. & peccata summè abhorrere, & æterna summè diligere, ibi erit perfectissimè.

7
Dona quæ sunt in parte intellectiva sunt perfectiora ijs quæ sunt in parte appetitiva.

Septima propositio. Dona, quæ sunt in parte intellectiva, scilicet consilij, sapientiæ, scientiæ, & intellectus sunt perfectiora ijs quæ sunt in parte appetitiva, scilicet fortitudinis, timoris, & pietatis, & inter prima, sapientia præcellit intellectui, hic scientia, & hæc consilio. Inter alia pietas præstat fortitudini, & hæc timori, licet ex parte materiæ, fortitudo, & consilium præferantur scientiæ, & pietati, quia versantur peculiari-

ter in arduis; probatur ex Aug. lib. 1. de serm. domini, in Monte. cap. 9.

Ratio, nam dignitas donorum dupliciter attenditur: primò, simpliciter per comparationem ad proprios actus prout procedunt à suis principijs: alio modo secundum quid per comparationem ad materiam; simpliciter loquendo de eis, eadem ratio comparationis est in ipsis, & in virtutibus. quia dona ad omnes actus potentiarum perficiunt hominem, ad quos perficiunt virtutes, sup. art. 3. vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus, & in intellectualibus, contemplatiuæ præferuntur actiuis, vt sapientia intellectui, scientia prudentiæ, & arri, & intellectus scientiæ; sic etiam in donis sapientia, & intellectus, scientia, & consilium præferuntur pietati, fortitudini, & timori, in quibus pietas præferitur timori, fortitudo timori, sicut iustitia fortitudini, & fortitudo temperantiæ, quo tamen ad materiam fortitudo, & consilium præferuntur scientiæ, & pietati, quia consiliū & fortitudo habent locū in arduis, pietas & scientia in communibus.

Octava propositio. Virtutes Theologicae sunt perfectiores donis, quia perficiunt hominem ad Deum immediatè per actionem: Dona per passionem: Dona tamen sunt perfectiora alijs virtutibus, quia perficiunt in mediatè hominem ad Deum, virtutes alia mediatè.

Ratio, nam virtutes quædā sunt morales, intellectuales, & Theologicae. Theologicae sunt quibus humana mēs Deo coniungitur: intellectuales quibus vires appetitiuæ perficiuntur ad obediendum rationi, dona Sp. S. quibus omnes vires animæ disponuntur, vt succedantur motioni diuinæ, sic ergo, ita comparantur dona ad virtutes Theologicas, sicut virtutes morales ad intellectuales: vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus, & regulantur eas, ita virtutes Theologicas præferuntur donis Sp. S. & regulantur ea sed si dona Sp. S. comparentur ad alias virtutes morales, vel intellectuales dona præferuntur virtutibus, quia dona perficiunt vires animæ in comparatione ad spiritum sanctum

§ Virtutes Theologicae sunt perfectiores donis.

sanctum mouentem: virtutes verò perficiunt vel ipsam rationem, vel alias vires in ordine ad rationem, sed ad altiorē motorem oportet mobile maiori sunt perfectiora virtutibus.

S V M M A R I V M.

- 1 Beatitudines quid sint.
- 2 Beatitudines distinguuntur à virtutibus, & donis, & quomodo.
- 3 Beatitudines actus an sint vel merita, vel vt præmia, vel quomodo.
- 4 Beatitudines quæ, & conuenienter enumerantur.
- 5 Beatitudinum præmia conuenienter enumerantur.

De Beatitudinibus. Cap. XV.

D. Tho. 1. 2. q. 69.

NOtandum, quòd in quolibet actu proponuntur duo coniunctim: primò, actus virtutis, vel meritum, vel beatitudo viæ; Secundò, præmium æternæ vitæ suo merito congruens, quæ beatitudo patriæ dicitur, & de primo hic agitur.

I Beatitudines quid sint.

Secundò, notandum, q̄ beatitudines sunt quidam actus præstantissimi, qui non solum à virtutibus, sed etiam à Sp. S. donis oriuntur, & earene dicuntur beatitudines, quatenus peculiari ratione conducunt ad adipiscendam beatitudinem, quæ continetur præmijs ijs actibus correspondentibus, & dicuntur beatitudines hi actus, quatenus afferunt spem illius beatitudinis consequendæ; vnde censentur quodammodo, in spe sci licet, reddere hominem beatum, iuxta Ap. Rom. 12. d. Spe salui facti estis. Vel dicuntur beatitudines, quasi prægnatio vitæ beatæ, cum hic illo quodammodo fruuntur, per quas cum certa spe ad beatitudinem ferimur. Beatitudines verò probabilius dicuntur cadere sub consilio, quàm sub præcepto, quia sunt actus virtutum heroici ob difficultatē, quam in se habent sub spe futuræ retributionis, huiusmodi verò actus in summo non cadunt sub præcepto.

Prima sit propositio. Beatitudines distinguunt à virtutibus, & donis, non sicut habitus distincti ab eis, sed sicut actus.

2 Beatitudines distinguuntur à virtutibus, & donis.

Ratio, nam beatitudo est finis ultimi humanæ vitæ, vnde quis iam finem habere dicitur, ob spem eius obtinendi, vnde pueri dicuntur beati ob spem. 1. Eth. & Rom. 5. spe salui facti sumus, sed spes de fine consequendo surgit ex eo q̄ aliquid conuenienter mouetur ad finem, & propinquat ad ipsum quod sit per aliquam actionem, ad finem verò beatitudinis, quis propinquat, & mouetur per operationes virtutum, & maximè per operationes donorum, si loquamur de beatitudine æterna, ad quā ratio non sufficit, sed in eam inducit Spiritus sanctus ad cuius obedientiam, & sequelam per dona perficimur, ided beatitudines distinguuntur à virtutibus, & donis, nō vt habitus ab eis distincti, sed vt actus distinguuntur ab habitibus, quia beatitudines se habent ad virtutes, & dona, vt actus ad habitus. Præterea beatitudo nō consistit in habitu, sed in actu, & operatione, aliter dormiens esset foelix, vt d. Arist. 1. & 5. Ethic. ergo, & hæc. Vltèrius beatitudo in spe est moueri ad æternam per meritum, & egregiam operationem, cœlestis beatitudo non in habitu, sed in actu consistit, ergo & hæc. Vltèrius beatitudo dicit, quid excellentissimum & gradum heroicum in actu virtutis, sed liberales non dicuntur beati, ergo qualibet virtus non est beatitudo, quia licet quilibet actus virtutis sit meritorius, non tamen facit certā spem beatitudinis, sed solum actus heroicus virtutis, quem qui habet ordinariè in gratia moritur, & regulariter.

Secunda propositio. Ea, quæ in beatitudinibus ponuntur tanquam merita, sunt vt præparationes ad beatitudinem, vel inchoatæ, quæ verò ponuntur vt præmia, possunt esse vel ipsa beatitudo perfecta in patria, vel aliqua inchoatio beatitudinis, vt est in viris perfectis; probatur ex Aug. lib. 1. de serm. domini in monte. c. 9.

3 Beatitudines nū actus an sint vt merita, vel præmia, vel quō.

Ratio, nam spes futuræ beatitudinis potest in nobis esse ob duo: primò, ob

aliquam dispositionem ad futuram beatitudinem, quod est per modum meriti; alio modo per quandam inchoationem imperfectam futuram beatitudinis in viris sanctis etiam in hac vita, quia aliter dicitur spes fructus arboris, dum virefcit frondibus, aliter dum iam primordia fructuum incipiunt apparere, sic ergo ea quae in beatitudinibus tanguntur, ut merita sunt quaedam preparationes, vel dispositiones ad beatitudinem perfectam, vel inchoatam, quae vero ponuntur, ut praemia, possunt esse vel ipsa beatitudo perfecta, & sic pertinet ad futuram vitam, vel aliqua inchoatio beatitudinis, ut est in viris perfectis, & sic praemia pertinent ad praesentem vitam, nam cum quis incipit proficere in actibus virtutis, & donorum, potest sperari de eo, quod perveniet ad perfectionem vitae, & perfectionem patriae. Vel quod in hac vita beatitudines aliquo modo possidentur a perfectis, quia praemia illis correspondentia, quorum spem faciunt, dicuntur esse aliqua bona, quae in hac vita communicantur: ut ibi d. Aug. siue spectent partim ad bona huius vitae, partim futuram, ut d. Chrysostomus. hom. 6. ex varijs locis in Mat. quia qua parte huiusmodi praemia referri possunt ad bona huius vitae, continentur maxime quadam praestanti mentis habitudine, scilicet pace, gaudio, &c. quia perfecti in hac vita valde imitantur habitum, & statum beatorum: unde ipse mentis eorum status, dici potest beatitudo huius vitae, & inde actiones illae praestantes, quae ad hanc beatitudinem hominem disponunt, dici possunt beatitudines secundum quandam inchoationem, & beatitudo quae in actibus consistit, est praestatio illa quae ex mentis tantum optima dispositione procedit.

4 **Beatitudines convenienter enumerantur, & q.** Tertia propositio. Beatitudines convenienter enumerantur, scilicet paupertas spiritus, mititas, iustus, esurientes, & sitis iustitiae, misericordia, munditia, cordis, pax, persecutionis patientia propter iustitiam, quae sunt numero octo: & etiam optime declarantur.

Ratio, nam beatitudo est triplex, quaedam voluptuosa vitae secundum quosdam, quaedam activa, quaedam contem-

platiuae, quae beatitudines varie se habent ad futuram vitam; prima enim, quia falsa est remouetur ab ea, beatitudo vero activa vitae est dispositio ad futuram beatitudinem; beatitudo vero contemplatiua si sit perfecta est essentialiter ipsa futura beatitudo, si est imperfecta est inchoatio eius, ideò Christus primò ponit beatitudines remouentes voluptuosam vitam, quae consistit in affluentia bonorum, vel honorum, à quibus homo remouetur per virtutem, ut eis moderatè vivatur, per donum excellentiori modo, ut quis ea omnino contemnat, unde prima beatitudo ponitur. Beati pauperes spiritu, quod refertur ad contemptum bonorum, vel honorum per humilitatem. Secundò, vita voluptuosa consistit in sequendo proprias passiones concupiscibilis, vel irascibilis, à sequela passionum irascibilis retrahit virtus ne homo in eis superfluat, secundum regulam rationis, donum excellentius, ut homo secundum voluntatem diuinam ab eis tranquillus reddatur, unde dicitur secundo loco; Beati mites, à sequela passionum concupiscibilis retrahit virtus moderatè eis utendo, donum eas omnino abijciendo si opus sit, imò voluntarium luctum assumendo, unde tertio dicitur: Beati qui lugent. Actiua vita consistit in his maxime quae proximis exhibentur, vel sub ratione debiti, vel spontanei beneficii, ad primum virtus disponit, ut quae debentur proximis non recusentur dari quod pertinet ad iustitiam, donum vero abundantius inducit ut opera iustitiae feruentius impleantur, unde quarto dicitur: Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Circa spontanea dona perficit virtus, ut ijs donetur, quibus ratio dicitur dandum esse, ut amicis, quod pertinet ad virtutem liberalitatis, sed donum ob Dei reuerentiam solum necessitatem spectat in his quibus donat, unde pauperes, & claudi inuitantur Luc. 14. quòd est propriè misereri, unde quinto dicitur: Beati misericordes. Quae vero pertinent ad vitam contemplatiuam, vel est ipsa beatitudo finalis, vel eius inchoatio, ideò non ponuntur in beatitudinibus, ut merita, sed ut praemia: ponuntur vero, ut me-

rita effectus actiuae vitae, quibus homo disponitur ad contemplationem; effectus vero actiuae vitae, quòd ad virtutes, & dona, quibus homo in seipso perficitur est munditia cordis, s. ut mens hominis passionibus non inquinetur: unde sexto dicitur: Beati mundo corde, quo vero ad virtutes, & dona, quibus homo perficitur in comparatione ad proximum effectus actiuae vitae est pax: unde septimo dicitur: Beati pacifici. Vel aliter declarantur, prima enim beatitudo deducitur à Niss. orat. 1. de beatitudinibus, d. qui spontè sua, earum rerum omnium, quae per vitium, & nequitiam intelliguntur, inops & egenus est, ac nihil in suis conclauibus ex diabolicis opibus recòditum habet, sed spiritu feruet, & per hoc malorum sibi paupertatem colligit, & querit, ille fuerit, qui in ea quae beata dicitur à Domino egestate versari dicitur, cuius egestatis fructus est regnum caelorum. Vel ut d. Aug. lib. 1. de serm. domini in monte. Pauperes spiritu dicuntur spiritu humiles, & timètes Deum, ideò, non habentes inflantem spiritum, remota omni superbia, praesumptione, & vanitate, secunda declaratur à Niss. orat. 2. de beatitudinibus. d. Iracundia procul semota, quieta, & blandaque vita transigitur, eius finis, beatitudo atque caelestis terrae haereditas est, & idem Aug. loco cit. c. 3. tertia à Niss. c. 3. ibidem sic declaratur, cum duplex sit letitia, & duplex vita in hoc seculo, & futuro, beatificum fuerit existimandum si quis portionem letitiae per vera bona in sempiternum seculum recondat; tristitiè vero munus in hac breui ac temporaria vita expleat, non in damno ac detrimento ponens, si aliqua earum rerum priuetur, quae in hac vita suaves, ac iucundae sunt, sed si dum illis potitur, ac fruuntur, meliorum ac potiorum bonorum iacturam faciat. & Aug. loco cit. cap. 4. luctus est tristitia de amissione charorum bonorum, conuersi autem ad Deum, ea quae in mundo chara amplectebantur, amittunt, non enim gaudent his rebus quibus ante gaudebat, & donec fiat in ijs amor aeternorum nonnulla mortalia sauciantur, consolabuntur ergo à

Spiritu sancto, ut temporalia amittentes, aeterna letitia perfruantur; quarta, orat. 4. à Niss. loco cit. sic quoniam vnus genere appetitus est cibi, & potionis, diuersa vero ad verumque horum affectio est, ut summum nobis bonum desiderium praescriberet, beatos iudicat eos qui duobus his affectibus, ideò vehementi desiderio quod instar famis, & sitis est, ad iustitiam mouentur, cuius nomine omnis virtus intelligitur, quam esurientes, & sitientes beatos iudicat Dominus: fatieta tem eorum quae expetuntur, ut scilicet in summo bono omnia continentur, promittens: & Aug. loco predicto c. 5. amatores veri, & incòculi boni, illo cibo saturabuntur, de quo ipse Dominus dicit, Meus cibus est ut faciam voluntatem patris mei, quod est iustitia, & ita iustitia hic intelligitur omnis virtus, quinta à Niss. ibidem. c. 5. sic declaratur, in multis locis scripturae diuinæ nomine misericordiae denominatur numen diuinum &c. si ergo misericordiae appellatio Deum docet, ad quid aliud hic te sermo hortatur, nisi ut tu Deus fias, tanquam formatus, & insignitus propria nota Deitatis? & Aug. ibid. c. 6. beatos dicit eos, qui subueniunt miseris, quod eis ita rependitur, ut de miseria liberentur; sexta, declaratur ibi à Niss. c. 6. d. Deus spectaculo expositus est ijs qui cor expurgatum habuerint, &c. & Aug. ibi. c. 7. hoc est cor mundum, quod est simplex cor, nec Deus videri potest, nisi mundum sit illud quo videri potest, ut nec lumen hoc nisi oculis mundis; septima, à Niss. ibi orat. 7. quod is est pacificus, qui pacem alteri dat, & prius est plenus pacis bonorum. & Aug. ibi. c. 8. quod in pace nil repugnat, & ideò nil in his resistit Deo; octaua, à Niss. ibi. orat. 8. quòd regnum caelorum est premium certantium, & August. cap. 8. quòd persecutiones exterius illatae pace intrinsecus firmata, augent gloriam, ut dicit hic Valentinus.

Quarta propositio. Praemia beatitudinum convenienter enumerantur, ut prima regnum caelorum proponatur, secundae terra, tertiæ consolatio, quartae saturatio, quintae misericordiae consecutio, sextae visio Dei, septimae Dei filiationis, octavae

5 **Beatitudines convenienter enumerantur.**

etiam regnum celorum, que & declarantur.

Ratio, nam primæ tres beatitudines sumuntur per retractionem à vita volu ptuosa, idè harum præmia sumuntur secundùm ea, que aliqui querunt in terrena beatitudine, quia homines in honoribus, & diuitijs querunt excellentiam, & abundantiam, quorum vtrunq; importat regnum celorum, ver q homo acquirit excellentiam, & abundantiam in Deo, idè tribuitur pauperibus spiritu; querunt etiam immites per bella, & litigia securitatem, inimicos destruendo, vnde promittit mitibus quietas, & securas possessiones viuentium, scilicet soliditas æternorum; quarunt etiam homines in concupiscentijs, & delectationibus habere consolationem contra labores presentis vite, idè lugentibus promittitur consolatio vite; quò ad proximum aliqui recedunt à iustitia aliena rapientes, nec reddentes debitum, vt bonis impleantur, idè saturitas promittitur esuriētibus iustitiam; aliqui etiam recedunt à misericordijs, ne se immisceant alienis miserijs, idè misericordibus promittitur misericordia, ob qua ab omni miseria liberentur. Aliæ duę beatitudines pertinent ad contemplatiuam felicitatem, idè secundum conuenientiam dispositionum, que ponuntur in merito, præmia redduntur, quia munditia oculi disponit ad clarè videntium, vnde visio diuina promittitur mudi corde, pacificus verò in se, vel cum alijs pacem constituens, aut inter alios, Deum imitatur, qui est Deus vnitatis, & pacis, idè huiusmodi redditur præmium diuinæ filiationis, que est in perfecta coniunctione ad Deum per sapientiam consummatam.

S V M M A R I V M.

- 1 Fructus quid sint.
- 2 Fructus conuenienter enumerantur.
- 3 Fructus differunt à beatitudinibus.
- 4 Fructus Spiritus sancti congruè ab Apostolo ponuntur, & ordinantur.
- 5 Fructus Spiritus sancti an contrahantur operibus carnis.

De Fructibus Spiritus sancti.

Cap. XVI.

NOtandum, qd fructus Spiritus Sancti censentur quilibet actus virtutum, quare sunt quidam effectus hominis tum vltimi, tum

per se delectabiles, qui & aliqua ratione à gratia Sp. S. vt à quodam semine proficiuntur, iuxta id 1. Cor. 3. Omnis qui est ex Deo, peccatum non facit, quonia semen Dei in ipso manet, vel sunt actus virtutum; qui ex habitu virtutum oriuntur, & faciunt nos vel ostendunt vt arbores frugiferas in ecclesie agro, vel sunt actus virtutum prout procedunt à gratia, vt à quodam semine, & idè sunt tantum in iustis, vt & beatitudines; & conueniunt cum beatitudinibus, quòd sunt quidam actus boni, non autem habitus. Differunt tamen ab ijs, qd omnis beatitudo est fructus Sp. S. sed non è conuerso, quia idem actus prestas qui oritur à dono, & est beatitudo si cõderetur, vt vltimus effectus hominis oriens à gratia Sp. S. est etiã fructus, sed non ois actus virtutis procedens à gratia aliqua ratione, qua ratione est fructus, potest dici beatitudo, quæ .i. præstanti quadam ratione cõducatur ad perfectam beatitudinem; vterius differunt nam beatitudines propriè tribuuntur donis Sp. S. Fructus verò virtutibus, licet beatitudines etiam orientur à virtutibus, & quandoque fructus à donis Sp. S. sed quia beatitudines sunt actus prestates, & fructus sunt quicunq; actus boni; idè beatitudines donis Sp. S. fructus verò virtutibus tribuuntur; non negatur tamen auxilio diuino posse elici actus prestantes ab eo qui nondum est in gratia, que tamen beatitudines propriè, vel fructus dici non debent. His not.

Prima sit propositio. Fructus Spiritus Sancti connumerati. Gal. 5. sunt actus non habitus.

Ratio, nam fructus nomina à corporalibus ad spiritalia transferuntur, sed in corporalibus id dicitur fructus qui ex planta producitur, cum ad perfectionem peruenit,

D. Tho. 2. q. 70.

1 Fructus quid sint.

2 Fructus differunt à beatitudinibus.

pertinet, & suauitatem in se habet, qui fructus comparantur ad arborem producentem, & ad hominem illum adipi scentem; sic in spiritalibus fructus accipitur hominis quasi arboris id qd ab eo producitur. Secundò, vt dicatur fructus hominis id qd homo consequitur, non tamen omne qd homo consequitur habet ratione fructus, sed quod est vltimum delectationem habens, & secundum hoc fructus hominis dicitur vltimus finis, quo frui debet; si ergo dicitur fructus hominis dicitur qd ex eo producitur, sic actus humani sibi fructus dicuntur, quia operatio est actus secundus operantis, & delectatione habet si sibi conueniens sit; si ergo actus iominis procedat ab eo secundum facultatem suæ rationis, sic dicitur esse fructus rationis, si verò procedat ab eo secundum altiore virtutem, quæ est virtus Spiritus sancti, sic dicitur esse operatio hominis fructus Spiritus sancti, quasi cuiusdam diuini seminis. 1. Io. 3. Præterea Matt. 12. dicitur, qd omnis arbor bona fructus bonos facit, mala malos, ergo ex fructibus cognoscitur homo, id est, ex operibus suis, & sic sunt actus non habitus; sicut enim operatio hominis, quæ ab eo procedit secundum rationem dicitur fructus rationis, sic operatio quæ procedit ab homine secundum altiore rationem, quæ est virtus Spiritus sancti, dicitur operatio hominis, & fructus Spiritus sancti, quasi cuiusdam diuini seminis. Præterea fructus non sunt flores, vel folia, sed vltimum qd percipitur ex arbore cum delectatione, vnde habitus virtutis producit fructus, sed non sunt fructus: fructus enim propriè sunt operationes, & actus virtutum, qui ex habitibus cum gratia iuncti oriuntur.

3 Secunda propositio. Fructus differunt à beatitudinibus, probat ex sup. dictis.

Ratio, nam plus requiritur ad rationem beatitudinis, quã ad rationem fructus, quia ad rationem fructus sufficit, qd sit aliquid habens rationem vltimi, & delectabilis, sed ad rationem beatitudinis, vterius requiritur qd sit aliquid perfectum, & excellens, vnde omnes bea-

titudines possunt dici fructus, sed non è conuerso, quia fructus sunt qualibet bona opera in quibus homo delectatur, sed beatitudines dicuntur solùm perfecta opera, quæ etiam ratione suæ perfectionis magis tribuuntur donis quam virtutibus, sup. q. præced. art. 1. & 3.

Tertia propositio. Fructus Spiritus sancti conuenienter enumerantur ab Apostolo. Gal. 5. Caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides in proximum, modestia, continentia, & castitas, quæ & optime declarantur.

Ratio, ex eo enim fructus dicitur secundum quòd ab aliquo procedit, attenditur verò distinctio horum duodecim fructuum secundum processum diuersum Spiritus sancti in nobis, qui processus sic attenditur: primò, vt mens in seipsa ordinetur, secundò, ad ea quæ sunt iuxta, terriò, ad ea quæ sunt infra, mens in seipsa bene ordinatur, quã se bene habet in bonis, & malis: prima verò dispositio hominis ad bonum est amor qui est prima affectio, & altorum radix, sup. q. 2. art. 1. & 2. idè primus fructus Spiritus sancti dicitur caritas, in qua specialiter Spiritus sanctus datur, & in propria similitudine cum & ipse sit amor. Rom. 5. Caritas Dei diffusa est & c. Ad amorem charitatis consequitur necessariò gaudium, quia amans gaudet coniunctione amati, sed caritas semper presentem habet Deum, quem amat. 1. Io. 4. vnde sequela amoris est gaudium, perfectio gaudij est pax, primò, quòd ad quietem ab exterioribus perturbationibus, & qui in vno habet cor paratum, ab alio nõ pot molestari, cum alia, vt nil æstimet. Psal. 118. Pax multa diligentibus & c. quia ab exterioribus non perturbatur, qui Deo fruuntur. Secundò, quòd ad sedationem desiderij fluctuantis, is enim non perfectè gaudet de aliquo, cui id non sufficit quæ duo importat pax, vt nec ab exterioribus turbetur, & vt desideria quiescant in vno, vnde post gaudium terriò sequitur pax. In malis mès bene se habet, primò, vt non turbetur p imminentiã malorum qd pertinet ad patientiam; secundò, vt non turbetur in

4 Fructus Sp. S. conuenienter enumerantur.

dila-

dilatione bonorum q̄ pertinet ad longanimitatem, carere enim bono habet rationem mali. 5. Eth.

Quò ad proximum benè homo disponitur, primò ad voluntatem benè faciendi ad q̄ pertinet bonitas: secundò, quò ad beneficiæ executionem; ad quod pertinet benignitas, quia bonus ignis eos seruet faciat ad proximo iuandum. Tertio, vt malà ab eis illata æquo tolerantur, quòd pertinet ad mansuetudinem, quæ cohiberit. Quarto, quòd etiam per dolum eis non noceatur ad quod pertinet fides, si verò fides sumitur pro eo quo creditur in Deum, sic homo per hoc ordinatur in id quòd est supra se, vt intellectum Deo subijciat, quò ad id quòd est infra, benè homo disponitur primò, quò ad exteriores actus per modestiam, quæ seruat modum in dictis, & factis, quò ad interiores concupiscentias per continentiam, & castitatem, quia continens patitur concupiscentias, sed non viacitur, castus neutrum habet.

Et ita charitas est primus fructus sine quo alij haberi non possunt. 1. Cor. 13. & omnium summus: secundus, gaudiū præstans, vt homo spiritualis alacriter, & lætè seruiat Deo, vt summo bono: tertius pax, faciens vt in mundi procellis animi tranquillitas seruetur: quartus patientia, in duris ferendis sita: quintus longanimitas, magnitudinem animi in bonis futuris expectandis dans: sextus bonitas, nulli nocens, & benè omnibus volens: septimus, benignitas inuitans ad familiaritatem dulci eloquio, & moribus temperatis: octauus, mansuetudo, iræ motus sedans: nonus, fides in proximum, qua pactorum, & promissionum fideles obseruatores reddimur: decimus, modestia omnem fastiū, & arrogantiam excludens: vnde cimus, continentia, faciens, vt non solum à cibis, sed etiam ab omni nequitia abstinemus: duodecimus, castitas, mentem castam in corpore casto conseruans. Notando tamen, vt d. benè hic Valeria, quòd nō omnes fructus Spiritus sancti hic enumerantur ab Apostolo, sed tantum præcipui, vt nec omnes beati-

tudines, sed tantum præcipuæ.

Quarta propositio. Fructus Spiritus sancti si sumantur secundum rationem communem fructus Spiritus sancti, & etiam opera carnis sumantur in communi, fructus Spiritus sancti contrariatur operibus carnis, secundum tamen propriam rationem fructuum, & operum carnis, non oportet singulos singulis contraponere.

Ratio primi, nam Spiritus sanctus mouet humanam mentem ad id q̄ est secundum rationem, vel supra eam potius, appetitus verò sensitivus trahit ad sensibilia, quæ sunt infra hominem, vnde sicut motus sursum, & deorsum contrariantur in naturalibus, sic in spiritualibus opera carnis fructibus Spiritus.

Ratio secundi, quia Apostolus non intendit enumerare singula opera spiritualia, nec omnia carnalia, secundum tamen quandam coaptationem opponuntur, fornicationi enim opponitur continentia, per quam anima Deo iungitur in qua est vera castitas, immunditiæ sunt perturbationes à fornicatione conceptæ, quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum seruituti quo bellum Deo inferitur opponitur pax, contra veneficia, inimicitias, animositates, emulationes, opponuntur longanimitas, ad sustentandum eorum mala, ad curandum benignitas, ad ignoscendum bonitas, hæresibus op- nitur fides, inuidiæ mansuetudo, ebrietatibus continen- tia.

Hæc de virtutibus, & consequentibus cas.

DE PECCATO.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatum, crimen, vitium, flagitium, malitia, facinus, delictum, vt differant.
- 2 Peccatū quibus nominibus appellatur, eius mala, & vituperatio.
- 3 Peccati diffinitiones, vel descriptiones variæ, cum earum expositionibus.
- 4 Vitium contrariatur virtuti.
- 5 Vitium an sit contra naturam.
- 6 Vitosus habitus, vel actus peius est quàm vitium.
- 7 Peccatum an virtuti opponatur, & quomodo.
- 8 Peccatum omissionis quale peccatum sit, & an sit semper cum actu interiori, vel non.
- 9 Peccati diffinitio.
- 10 Peccatum est actus humanus moraliter malus, & voluntarius.

De peccatis secundum se. Cap. I.

D. Tho. 1. 2. q. 71.

I Peccatū, crimē, vitium, malitia, facinorū delictum, flagitium, vt differat

B S E R V A N D V M est in vniuersum primo loco differre, Vitium, malitiam, peccatū, crimen, facinus, flagitiū, delictum. Nam vitium sumitur pro habitu vitioso, licet quandoq; sumatur pro actu prauo, vnde equus non dicitur vitiosus, qui semel in cursu deficit, nisi defectus sit continuus, vnde Philosophus 7. Eth. c. 3. d. vitium esse simile hidropisi, quæ est infirmitas perseverans, & homo nō dicitur vitiosus, qui semel vel iterum ducit in peccatum est lapsus, nisi peccare ducat in consuetudinem, & in eo sit habitus firmatus de difficili mobilis. Malitia se habet ad actum & habitum; peccatum verò accipitur pro actu inordinato nō habitu, & est nomen genericum, quòd se habet ad peccatum in natura, arte, vel moribus, & dicitur peccatum in natura, vel arte, vt d. Philosophus 1. Phis. quando natura, vel ars nō consequitur finem propter quem operatur, in natu-

ra peccatum est quando genitum non consequitur debitam proportionem, & dispositionem generantis, & dicitur monstrum, vel id eueniat ex superabundantia membrorum, vt cum duobus capitibus, vel diminutione, q̄ sit quia virtus generantis, quæ est regula generationis non est proportionata materia, vel econuerso, peccatum in arte est, quando declinat à regula, & mensura artis, vt si faber declinet à regula artis suæ; peccatū in moribus est quando declinat à regula rationis humanæ secundum quam quis homo propriè demonstratur, & est regula immediata, regula mediata verò est lex diuina, vel humana à qua qui recedit dicitur peccare; crimen à carēdo dicitur, vt furtum, falsitas, &c. quòd nō occidit corpus semper, sed infamat: vt inquit Isid. lib. 5. Orig. vel vt d. Aug. in Enchir. c. 64. q̄ omne crimen est peccatum non econuerso, Sancti enim in hac vita sine crimine viuere possunt sine peccato non, scilicet veniale: vt ibi d. Facinus, dicitur à faciendo malum, q̄ nocet alteri: vt ibi d. Isid. & Aelius Donat. in expos. verbi feci. Flagitium à flagitando corruptelam libidinis dicitur, q̄ nocet sibi. Delictum quando quis non facit, quòd facere debuit, vt dicit Corn. Fronto. in expos. ver. gratiam, in princ. & idem d. Aug. q. in Exo. lib. 3. Tom. 4. q̄ dicitur delictum quasi defectio boni, peccatum verò peccerratio mali, & dicitur delictum, quasi derelictū, is verò non delinquit, nisi qui derelinquit bonum, vt ibi dicit, quæ tamen quandoq; confunduntur.

Secundò, obseruandum est q̄ peccatum ob eius malitiam, & foeditatem, Peccatum & innumera mala, quæ affert in sacris literis, & apud Sanctos Patres multis nominibus appellatur, varijsq; rebus assimilatur: Dicitur enim tenebra animalis, & ma. 1. Ioan. 2. & tradit August. lib. 1. de bapt. con. Donat. c. 11. quia lumen gratiæ auferit, separatio à Deo. Ps. 25. & tradit Aug. Breuic. collat. cum Donat. collat. 3. diei septimi, quia separata à Dei gratia, & facit accedere ad eius iustitiā per pœnam. Febris, & agritudo anime, quia infirmetur, & inde se odio habeat homo

homo qualis est, ut redeat qui esse vellet, & deberet, ut & ager sic se odit, ut redeat sanus: ut dicit lib. de decem choridis. cap. 9. Tom. 9. Immunditia ex quo erubescencia, quia animam Dei imagine insignitam dæmonis adhibita imagine deturpat. August. de verbis domini in Luc. sermo. 3. 1. in princip. cæcitas oculorum, quia Deus cerni non potest. Idem de verbis domini in Ioan. sermo. 39. Hostis animæ, ut idem dicit de tempore sermo. 119. pater mortis. de tempore idem sermo. 141. serm. 2. feriæ paschæ. Compedes animæ impediens ne ad cælum feratur. idem de tempore. ser. 175. in Ascensione domini. ser. 1. in fi. Nihil in Sent. Tom. 3. nu. 223. d. omnia per verbum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: cū itaq; vniuersa natura per verbum Dei facta sit, iniquitas per ipsum facta non est, quia iniquitas nulla substantia est, & peccatum non est natura, sed vitium naturæ, id appetens q̄ non est ordinis sui: affert magnum metum, & putridum facit peccatorem cōscientia accusante: ut d. Chrif. hom. 8. ad populum Antioch. nil eo peius, quia non solum cōfusione replet, sed & insipientes facit, qui ante sapientes erant. idem hom. 17. in Genes. nil eo immundius, d. propheta Ps. 37. Putruerūt, & corruptæ sunt cicatrices meæ; ut idem d. hom. 51. in Ioan. & etiam corpora inficit, & breui patrat, morbi tormenta diuturna sunt; ut idem d. hom. 37. in Io. Dæmone peius, quia dæmon non excludit omnino à regno cælorū, imò prodest modesto: peccatum verò à cælestibus omnino excludit. idem hom. 28. in epist. ad Rom. vbi & illud vocat voluntariū dæmonem, & spontaneam insaniam, & abigit angelū custodē ob sui graue olentiam: ut d. Bas. hom. in Ps. 33. & peccans vendit animam vilissimo pretio temporalis dulcedinis diabolo. Aug. in lib. expof. quarandam propof. ex ep. ad Rom. propof. 41. cōparatur romphæ bis acutæ in qua non est sanitas. Eccl. 2. 1. Grandini erga fruges, turbido sideri, erga arbores, vastitati erga amentia pettilenti, fenæ tempeftati erga nauigia: ut d. Cip. serm. de lapsis, & mortuis, qui sunt de-

formes, ac fectidi, sic animæ eorum qui in peccato sunt multa sunt impuritate refertæ, clausi sunt oculi ipsorum, os constrictum, & mœcum, immoti perdurant in læritia malitiæ: ut d. Chrif. hom. 9. ad Theſſal. & hom. 12. ad Heb. & hom. 42. ad pop. d. melius esse luto pollui, quàm peccatis, qui enim illic pollutur paruo tempore lauitur, & efficitur similis ei qui non cecidit, qui verò in peccatum incidit talem pollutionem contrahit, ut multo tēpore nō aquis egeat, sed lachrimis, pœnitentia, & est similis peccator iacenti in sepulcro, & peius, quia ibi manet ad peccandum iam immobilis, hic in sepulcro malè à seipso intrusus, ingenti peccatorum mole obruitur, & si quis cadauer per ciuitatem duceret, omnes fugerent, sic qui mortuam in se portat animam ad pœnitentiam fugiat, ne iacula in ipsam immitterentur. Idem homil. 28. in Matth. & homil. 74. & peccatum cæcat hominem, ut lumen cœli videre non possit, ut qui ebrietur, vel fumo aut stipulis oculos plenos habet. idem homil. 1. de pœnit. & Ambro. lib. 2. de Cain, & Abel. c. 1. & pœnas affert, quia ut boni duplici honore digni sunt, q̄ & frugi fuere, & ab improbis nil vitij extraxere, sic mali duplici pœna sunt maulctandi, q̄ cum boni esse possent, & per vitia improbi fuere, & à bonis nil virtutis acquirere voluere. idē Chrif. serm. de virtutibus & vitijs, & ut rei cū è carceribus educuntur, catenis vincti ad patibulū traduntur, sic oēs animæ cum hinc migrauerint varijs peccatorū catenis circumdaræ ad tremendū aguntur tribunal. idem homil. 46. & ut pestis in alios transmittit morbum, sic operarij iniquitatis in alios proximos morbum transmittunt, & simul pereunt. Basil. in Ps. 1. & ut corpus tempore dissoluitur, sic anima peccatorum multitudi ne marcescit, flaccescit, ac de gradu deijcitur. idē Chrif. hom. 10. in ep. ad Rom. & ut rex à barbaris captus in eius ignominiam insignijs regis nō solum priuatur, sed & aquas ferre, & coquere cogitur, sic peccata omni ex parte animam cruciant, & dilanant. Idem hom. 18. in 1. Timoth. Vnde peccatum summè fugiendum,

gendum, quia ut scintilla si quid minimum accenderit, omne reliquum depericitur: sic peccato natura, posteaquam nimis cogitationes nacla fuerit, nemoque sit qui extinguat, grauior in reliquum, & superari difficilior fit persecundorum accessione, cū iam in maiorem contemptum peccator effertur. idem apud Maximum. serm. 26. & statim pœnitentia proinde curandū, quia ut semel castus effectus, castior efficitur accepto castitatis fermento, sic qui paruū peccati fermentū in se susceperit, quotidie seipso nequior efficitur. Orig. homil. 23. in Numeros. & peccatum graue malum est, sed non incurabile, graue retinenti, leue autē per pœnitentiam abijcitur. Cyril. Ierosol. cath. 2. mistag. & ut qui intus habent inclusam, escam indigestam, aut humoris, vel phlegmatis, stomacho grauius molesta, si vomerit, releuatur, sic qui intus peccatum occultant, propemodum suffocantur à phlegmate, sed qui peccatum cōfiterur accusando seipsum, simul euomit omnem delictum, & morbi digerit causam. Orig. hom. 2. in Pl. 37. mala enim bestia est peccatum, & nisi statim prohibeatur tanto percurrit impetu, ut contineri nequeat, non secus, ac equi qui freno proiecto lessorem excutunt, & in rupe abrupta præcipientes cadunt. Chrif. hom. 10. & lib. con. gentiles. vel non secus ac hidropis, quæ homini suum eius rei quæ illi magis nocet adauget, vnde à Crispopo vitium dicitur essentia miseræ, cum hominem vndequa; miserum reddat, & ipsa dominia euertit, vnde Roboam ob imprudentiam. 2. Reg. 2. Sardapalus ob intemperatiam, Perseus ob temeritatem, Clodoueus ob inertiam regna amittere, ob peccatū Deus diluniū immisit in terras. Gen. 6. 7. Incendium in Sodomam. Gen. 19. Pharao submersus. Exo. 14. Lucifer è cælo derusus. Es. 14. Nabuchodonosor eiecitus. Dan. 4. & alij innumeri summos plagis affecti, ut ita dignoscat quāto studio cauendū sit. Tertio, obseruandum, q̄ peccatū variè diffinitur, seu describitur, iuxta multiples eius acceptiones. Peccatū enim sumitur quandoq; pro quocunq; defe-

ctu per quē res desciscit ab aliqua regu scriptio-
la, quæ illi modum necessarium præſcri-
bit, ut ad destinatum finem pertingere
nequeat, & sic etiam in rebus naturali-
bus peccatū fieri dicitur, ut in monstro,
de quo 2. Phil. r. 82. Aliqñ & magis pro-
priè peccatum accipitur pro dicto defe-
ctu, qui tamen sit voluntarius, & huma-
nus: & sic Medicus malè curās, vel Grā-
maticus vitiosè loquens etiam peccare
dicitur. Aliquando & proprijsimè su-
mitur pro huiusmodi defectu volunta-
rio & humano, ob quem homo ad vlti-
mum finem beatitudinis æternæ perue-
nire non valet.

Prima diffinitio Aug. lib. 12. con. Fau-
stum. c. 27. q̄ est dictum, factum, vel cō-
cupitum contra legem æternā, quæ dif-
finitio nō conuenit peccato omissionis,
nisi pro dicto, & factio ponatur etiā non
dictum, vel non factum: ut d. D. Tho. 1.
2. q. 71. art. 6. ad primum. non conuenit
etiam peccato originali, vel transeunti
peccato, à quo, tranſacto actu, homo di-
citur peccator.

Secunda diffinitio est eiusdem. lib. de
duabus animis contra Manich. cap. 11.
q̄ peccatum est voluntas retinendi, vel
consequendi id q̄ iustitia vetat, & vnde
liberum sit abstinere, quæ diffinitio con-
uenit solo peccato commissionis.

Tertia eiusdem lib. 1. de lib. arb. c. 11.
q̄ peccare nil est aliud, quàm neglectis
æternis temporalia sequi, quæ diffinitio
conuenit peccato præcipue omissionis.

Quarta eiusdem lib. 1. de varijs que-
ſtionibus ad Simplicianum, quod pec-
catum est hominis inordinatio, atque
peruerſitas.

Quinta eiusdem libro 2. de consensu
Euang. cap. 2. quod peccatum est legis
transgressio.

Sexta Amb. lib. de paradiso. c. 8. quod
peccatum est diuinæ legis transgressio,
& cælestium inobedientia mandatorū,
quæ vltimæ tres diffinitiones latius pa-
rent, & omni possunt peccato accom-
dari. Vel latius sic describi potest, iuxta
Valerianum hic, q̄ peccatum est defectus
quidam voluntarius perfectionis ex di-
uina, & æterna lege homini debite, quo
proinde homo desciscat ab ea lege æter-
na

na tanquam à prima, & certissima regula determinante modum necessarium ad consequendum vitium finem, id est, beatitudinem. Dicitur voluntarius, quia peccatum non est, nisi sit voluntarium: vt d. Aug. lib. de vera relig. c. 14. & lib. 4. de libe. arbit. c. 2. q. procedit etiam in peccato originali, quod dicitur voluntarium, quia ex primi hominis voluntate productum, factum est nobis quodammodo hereditarium. vt idem d. lib. 1. retr. c. 13. vltima pars ponit differentiam inter peccatum, de quo agitur, & peccata artificum, quæ non deuiant à regula perueniendi ad beatitudinem, sed solum à regula artis. Dicitur perfectionis debita, per quod intelligitur non solum perfectio actualis, sed etiam habitualis. Dicitur quoque desciscitur à lege æterna, quibus verbis includitur etiã quod sit contra regulam rationis, vel legis naturalis, aut humanæ, quia lex diuina, & æterna statuit, vt legi etiam naturali, & humanæ obediatur, nomine, verò legis æternæ hic non intelligitur quodlibet dictamen diuinæ sapientiæ, sed præceptum æternum necessitatem inducens perfectionis alicuius vt perueniri valeat ad vltimum finem. Et hæc definitio conuenit etiam peccato omissionis cum careat debita perfectione. Ex quo etiam colligitur, vt d. hic Valentia, q. peccatū non dicit morale malitiam positiuã, sed tantum defectum quendam perfectionis debita: vt d. Dion. lib. de diu. nomin. c. 4. p. 4. quod malum est priuatio, & defectio: & Aug. lib. de gratia Christi contra Pelag. c. 19. & tr. 1. in Ioan. D. Ans. lib. de casu diaboli. c. 15. & 16.

Sustineri tamen potest, & definitio prima Aug. quam sequitur Mag. 2. sen. dist. 35. in princ. D. Th. hic art. 6. Canif. de doct. Chr. tract. de peccatis. cap. 1. Soc. de iust. & iure. lib. 1. q. 2. vt d. optime Nau. in Mas. præl. 7. dictum enim factum, vel concupitum, ponitur vt materiale in peccato, contra legem Dei, vt formale, quo comprehenditur etiam peccatum omissionis, quatenus non sit q. deberet, cū affirmatio, & negatio reducuntur ad idem genus, & qui non facit q. debet, dicitur facere aduersus id

q. tenetur glo. & Doct. in l. 2. ff. de verb. obl. & tradit D. Th. loco cit. vbi & d. conuerti cum suo definito, & constare genere, & differentijs.

Vel vt d. Nau. præl. 9. post num. 7. q. peccatum, loquendo de actuali mortali, est peccatum contra præceptum diuinum vel humanum, promulgatum, receptum, & non derogatum, æterna pœna munitum, vel contra aliquid pro tali habitum, vel an tale sit dubitatum, q. ignorantia, subreptio, aut pœnitentia rei, aut dispensatio iusta, quod ad legem humanam, ab ea nõ excuset, vel contra diuinum consilium contemptum, vel contra salutem animæ proximi spretã, vel ob finem mortalem, vel in quo finis vltimus ponitur declarando eã, vt ibi per illum. l. q. dicitur peccatum vt genus. Dicitur contra præceptum, quia si sit contra consilium, non est peccatum regulariter. Dicitur æterna pœna munitum, ad excludendum peccata venialia, vt mendacium iocosum.

Vel cū author præcepti nõ intendit obligare ad illam pœnam, vt sunt statuta Dominicanorum, vel quæ non continent verba præcepti, sed tantum ordinantia, vel statuentia. Dicitur vel pro tali habitum, vel dubitatum, quia conscientia etiam erronea ligat. Dicitur vbi ignorantia non excusat, quæ excusat si iusta sit, vt & subreptio, & rei pœnitentia, vel dispensatio iusta, aut causa iusta. Dicitur contra diuinum consilium contemptum, qui enim consilium per contemptum transgreditur peccat. Dicitur, vel ob finem mortalem, quia actus alioqui bonus, vel indifferens in eum finem relatus est mortalis. c. cum minister. 13. q. 5. D. Tho. 1. 2. q. 18. art. 4. Dicitur, vel in quo vltimus finis constituitur, quia sic est mortale. D. Th. 1. 2. q. 88. art. 4.

Vel ita demum diffiniri, aut describi potest, q. peccatum est recessus voluntarius in se, vel in radice, à regula debita legis naturalis diuinæ, vel humanæ. Dicitur recessus, vt genus. Dicitur voluntarius, vt sic includat etiam peccatum Angelicū, excludatq. actus brutorū. Dicitur in se, vt sic amplectatur peccatum personale. Dicitur, vel in radice,

vt sic

vt sic concludat peccatum originale, q. est voluntarium in radice, quatenus in primis partibus fuit voluntarium, qui fuerit nobis radix nascēdi, & in nos traducitur per propaginem carnis. Dicitur à regula debita, ad includendum id solum ad q. quis tenetur, & ad excludenda consilia. Dicitur legis naturalis & c. ad excludendum peccata naturæ, & artificum, & includenda peccata contra rationem naturalem, diuinam vel humanã legem iustam contracta. His ita not.

4 Vitiū contrariatur virtuti. Prima sit propositio. Vitium contrariatur virtuti, probatur ex Aug. lib. de perfect. iustitiæ circa finē quartę rationationis, vbi d. q. vitium est qualitas secundum quam malus est animus, virtus verò qualitas quæ facit bonū habentem, ergo sibi iniucem contrariantur.

Ratio, nam circa virtutē possunt considerari, vel ipsa essentia virtutis, vel id ad q. est virtus. In essentia virtutis aliquid considerari potest directē, aliquid in consequenti: directē importat dispositionem alicuius conuenienter se habentis secundum modū suę naturę: virtus est enim dispositio perfecti ad optimum. 7. Phil. Ex consequenti sequitur q. virtus sit bonitas quædam, rei enim bonitas in hoc consistit quod conuenienter se habet secundum modum suę naturę. Id verò ad quod virtus ordinatur est bonum, supra q. 50. art. 1. secundum hoc ergo, tria opponuntur virtuti, primum est peccatum q. opponitur sibi ex parte eius ad q. virtus ordinatur, quia peccatum propriè dicit actum inordinatum, vt actus virtutis est ordinatus & debitus, secundum verò id q. ad rationem virtutis consequitur, q. sit bonitas quædam, opponitur virtuti malitia, sed secundum id q. directē est de ratione virtutis, opponitur virtuti vitium, quia vitii rei est q. non sit disposita secundum quod conuenit suę naturę. Ex his sequitur, quod habitus vitiosus qui manet in homine existente in gratia, non meretur nomē vitij, quia is est bonus & amicus Dei, ergo nõ est vitiosus, & ita is nõ habet vitii, cum habitus est ille nõ faciat illum vitiosum, & sit tantum principium inclinans ad vitii, cum

sibi repugnent gratia etiam & vitium. Notandum est virtutē, & vitium non opponi priuatiuè, vt opponitur actus virtutis & vitij, sed tantū contrariè, prout virtus perficit mentem, sic vt proficit conueniatq. naturæ hominis, vitii verò sic eadem afficiat, vt ei noceat, & repugnet per actum vitiosum: vt d. Aug. lib. 3. de libe. arb. c. 15. & probat hic Valent. post D. Th. quia hæc oppositio est secundum bonitatem, & malitiã, huiusmodi verò oppositio nõ est inter virtutem, & vitii considerata vtriusq. essentia, quia habitus vitiosus non habet intrinsecè malitiam, sed tantum in ordine ad actum, vt eius principium, & sic consequenter, & idem de virtute, ergo.

5 Vitiū a natura. Secunda propositio. Vitium est contra naturã, quatenus ei nocet, & repugnat per actum vitiosum, probatur ex Aug. lib. 3. de lib. arb. c. 13. d. omne vitium eo ipso quod vitium est, contra naturã est.

Ratio, nam vitium virtuti contrariatur, & virtus rei consideratur, vt sit bene disposita secundum conuenientiam suę naturę, art. præc. vnde vitium in qualibet re dicitur id q. est dispositum contra id q. conuenit naturæ suę, & inde nomen vituperationis à vitio sumitur, sed natura cuiusq. rei maximè est forma secundum quam res speciem sortitur, homo verò speciem sortitur per animã rationalem, ided q. est contra ordinem rationis propriè, est contra naturã hominis, quatenus est homo, & conuerso; boni verò hominis est secundum rationē esse, malum præter rationē esse: vnde virtus humana quę facit hominem bonum, & opus eius bonum, eatenus est secundum naturã hominis, quatenus conuenit rationi, vitium verò in tantum est contra naturam hominis, quatenus est contra ordinem rationis. Præterea homo duabus partibus constat sensu, & ratione, vt tamen homo est ratione constet, ergo ab ea parte denominatur à qua parte principaliter pendet, ergo eius inclinatio dicitur, prout inclinatio hominis est, & sic rationalis, non aut prout est inclinatio appetitus sensitui secundum quem non est homo, ergo inclinatio naturalis hominis est secundum id q. ratio dicitur;

& sic

& sic ad bonum & virtutē, & per cōsequens vitium in homine est contra eius naturā, prout homo est, vt d. hic Med. & alibi cū de passionibus ageretur probatum, hominis inclinationem esse ad bonū, & quia vitium homini nocet. Et licet id verum sit, homines tñ vt in pluribus magis sequuntur sensualitatem, q̄ virtutem, quia sensibilia sunt magis nota, & sic magis mouent, vt propinquiora; & quia ex sensibilib⁹, & voluptatib. statim h̄r prēmium. s. voluptatum: Dona verò honesta id promittunt solum in futurū, & in presenti saltem in principio tristitiam afferunt, & quia voluptates à tenebris nobis crescunt, adueniente verò ratione difficile est assueta relinquere, & vt deur occasio pugnae ad victoriam.

6 Tertia propositio. Vitiosus actus, peior est quàm vitium, seu habitus vitiosus; probatur, nam pro habitu vitioso quis non punitur, nisi veniat ad actum, pro actu verò vitioso sic.

Ratio, nam habitus est medius inter potentia, & actum, sed in bono, & malo actus præminet potentia. 9. Met. quia melius est bene agere q̄ posse, & peius est male agere q̄ posse, vnde habitus in bonitate, & malitia medium gradū obtinet inter potentia, & actū, vt sicut habitus bonus, & malus præminet in bonitate, & malitia potentia, ita et subdatur actui, vnde habitus nō d̄r bonus, vel malus, nisi per hoc quod inclinatur ad actū, vnde ob bonitatem, vel malitiam actus, habitus d̄r bonus, vel mal⁹, & sic potior est actus in bonitate, vel malitia, q̄ habitus, quia ob q̄ quodq; tale, & illud magis, q̄ verò habitus sit diuturnior est p̄ accidēs, quia vtrunq; inuenitur in tali natura, q̄ non pōt semper agere, & cuius actus est in motu transeunte. Præterea actus vitiosus per se est peccatū, & per se obstat homini, quominus perueniat ad vltimum finē, habitus verò nō, sed extrinsecè tñ dicitur malus, prout est principium actus vitiosi, & inde sequitur, q̄ peccatū cōmissionis se habeat ad vitium propriè dictū, cum consistat in actu malo, & vitioso, qui est vel esse potest à vitioso habitu, vt quidam eius effectus, vt virtutis actus est quidam vir-

tutis effectus, vt dicit hic Valentia.

Quarta propositio. Cum virtus sit habitus operatiuus bonus, peccatum verò formaliter sit priuatio debita perfectio nis, materialiter verò si est peccatū cōmissionis, sit quidā actus, peccatum nō cōuenit genere, vel specie cum virtute, nec illi directè opponitur, sed tñ indirectè ratione actus vitiosi, cui peccatum cōmissionis directè opponitur: si verò cōsiderentur virtutes, prout habitus sunt, vnus actus peccati nō corrumpit virtutem, sed si considerentur virtutes, prout à Theologis cōsiderantur, vt. s. sunt informata charitate, & conducunt ad vitam æternā: vnus actus peccati mortalis non pōt cōsistere cū virtute, cum gratiā expellat: vt d. Hier. præfat. in lamentat. Hiere. proph. peccatum tñ veniale non aduersat virtutibus charitatis, nec alijs ifusis, aut acquisitis, cū gratiā nō tollat.

Ratio, nā peccatum cōparatur ad virtutē, vt actus malus ad habitum bonū, quia aliter se habet habitus ī anima, & forma in re naturali, quia forma naturalis necessariò producit operationem sibi conuenientē, vnde actus formæ cōtrariæ non potest esse simul cum forma naturali, vt cum calore actus in frigidationis, sed habitus animæ nō necessariò producit suā operationē, sed homo vtiq; eo cum voluerit, & et potest facere contrarium actum, & sic habens virtutem potest procedere ad actū peccati, actus verò peccati si cōparetur ad virtutem, prout est habitus quidā non pōt ipsam corrumpere si sit vnus tñ, quia per vnū actum non generatur habitus, & sic nec corrumpitur, sup. q. 63. art. 2. ad tertiū. sed si cōparatur actus peccati ad causā virtutum, sic per vnū actum peccati aliquæ virtutes possunt corrumpi, quia quodlibet peccatū mortale cōtrariatur charitati, quæ est radix virtutum infusarum, vt hmōi sunt, idē per vnū actū peccati mortalis, exclusa charitate, excluduntur oēs virtutes infusæ, quatenus sunt virtutes, q̄ dicitur ob fidē, & spem, quarum habitus manent in formis post peccatum mortale, & sic non sunt virtutes, sed peccatum veniale, q̄ nō contrariatur charitati, nec eam excludit, per

con-

consequens non excludit alias virtutes: virtutes verò acquisitæ non tollunt per vnū actum cuiusq; peccati. Per peccata tamen venialia virtutes exigui momenti, vt eutrapeliæ, si eorum actus sint frequentes corrumpuntur, non tñ virtutes excellentiores, vt iustitia, fortitudo: de temperantia acquisita tamen dubiū est, quia per consuetudinem gulæ quis efficitur; sic malè temperatus, ac si virtutem non acquisuisset, & idem dicit posse teneri de alijs virtutibus acquisitis hic Medina; si earum actus sint peccata venialia, corrumpi per eos virtutē, q̄ intelligi potest quod ad habitum inclinantem, quia per actus cōtrarios, licet veniales homo amittit illam promptitudinem, & facilitatem ad virtuosè operandum, dicit tamen idem Medina, si vitium q̄ virtuti opponitur ex suo genere est mortale, vt luxuria iniustitia, tñ per peccata venialia non corrumpi virtutem acquisitā, ob paruitatem rei qua homo non dicitur iniustus, fur, &c. & proinde non vitiosus, vt in gula, etiam si id sit veniale, e converso, homo dicitur gulæ deditus, tenax, &c. quæ sonant in vitium.

Peccatum omissionis quale peccatū sit, & an sit cum actu interiori, vel non.

Quinta propositio. Peccatum omissionis quandoq; est sine actu, quandoque cum actu interiori solum si consideratur id q̄ pertinet ad rationem peccati, vt cum quis non vult ire ad ecclesiam; si verò consideretur secundum causas, vel occasiones omittendi, oportet in peccato omissionis esse aliquem actū, cuius causa id omittitur q̄ facere quis debet & potest.

Ratio, nam si in peccato omissionis intelligitur id solum q̄ pertinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori, vt cū quis non vult ire ad ecclesiam quando tenetur, quandoque est sine omni actu interiori, vel exteriori, vt cum quis quæ hora tenetur adire ecclesiam, nil cogitat de non eundo, vel eundo ad eam; si verò in peccato omissionis intelligantur etiam causæ, & occasiones omittendi, sic oportet in peccato omissionis esse aliquem actum, quia non est peccatum omissionis, nisi cum quis prætermittat

quod potest facere, & nō, sed q̄ quis id omittat ex aliqua causa, vel occasione coniuncta, vel præcedente, & si causa illa non sit in potestate hominis, ommissio non habet rationem peccati, vt cū quis ob infirmitatem omittit ad ecclesiam ire, si verò ea causa, vel occasio subiacet voluntati, habet rationem peccati ommissio, & tunc illa causa, vt voluntaria oportet vt habeat aliquem actū saltem interiorē voluntatis, qui actus quandoq; directè fertur in omissionē, vt cum quis omittit ire ad ecclesiam, vt vitet laborem, tunc talis actus per se pertinet ad omissionem, quia voluntarium est de ratione peccati, quandoq; verò actus voluntatis directè fertur in aliud, per quod impeditur quis ab actu debito, siue id in quod fertur voluntas sit coniunctum omissioni, vt cū ludit quis quando ad ecclesiam ire debet, vel præcedēs sit, vt cum quis vesperi vigilat ex quo mane nō vadit ad matutinū, tunc hic actus interior, vel exterior se habet per accidens ad omissionem, quia ommissio sequitur præter intentionem. 2. Phil. vnde peccatum omissionis habet tunc aliquem actum coniunctum, vel præcedentem, qui per accidens se habet ad peccatum omissionis, iudicium verò de rebus est sciendum, prout est per se, non per accidens, vnde verius potest dici q̄ aliquod peccatum potest esse absq; omni actu. Vt verò prædicta melius intelligantur, not. peccatum omissionis, vt sit peccatum, non requirere actum præcedentem, sed fas esse quod quis negligat facere quod tenetur, quia ommissio vt sit defectus voluntarius perfectionis debita non requirit aliquem actum, quia id potest esse voluntarium indirectè, quatenus voluntas aliquid potest & debet agere, & non agit, vel aliquid impedire, & non impedit.

An verò ommissio possit esse sine omni actu, qui sit eius causa. Resp. quod metaphisicè id potest esse, quia velle adimplere præceptum, vel velle non adimplere, vel nolle adimplere simpliciter, aut velle aliud agere non sunt contradictoria simpliciter in ipsa voluntate; præterea cum quis aduertit, vel aduerte

2 2 2

7 Peccatū virtuti opponatur, & quō.

tere potest instare tempus exequendi preceptum, potest id non exequi, & simul abstinere ab omni actu, quo aut velit non implere preceptum, aut velit se occupare in re incompatibili, quo dato omisso contingit absque omni actu qui sit causa eius. Moraliter tamen loquendo iuxta experientiam, & ex conditione humana non potest omisso esse sine omni actu, nam communiter tempore implendi precepti, si quis id tempus apprehendat, vel ex aliqua procedenti apprehensione advertere possit, vult aut id adimplere, aut non, aut aliquid agere quod sit incompatible cum adimplerione precepti, & sic omisso non est sine aliquo actu. Ex quo rursus sequitur, quod actus ille qui est causa omissionis sit peccatum, vel sit causa eius directe, ut cum quis non vult implere preceptum, vel indirecte cum quis opus incompatible precepto etiam bonum, tunc suscipit peragendum, quia si directe est causa habet malum obiectum, si indirecte is actus depravatur ex mala circumstantia, quod intelligitur quando actus ille, secundo casu, impletur voluntarie quando preceptum esset implendum, & is actus qui est causa omissionis non est peccatum omissionis, sed commissionis, quia si directe est eius causa, habet malum obiectum, si indirecte caret perfectione debita, & debita circumstantia non adest. Qui vero omittit executionem precepti, duplici tempore peccat, & cum exercet actum incompatible precepto, & cum postea omittit executionem precepti; Peccatum tamen omissionis solum exercetur cum quis erat executurus preceptum.

9 Peccati distinctio.

Sexta propositio. Peccatum sufficienter diffinitur, quod sit dictum, factum, concupitum, contra legem Dei, probatur ex Aug. locis supra cit.

Ratio, nam peccatum est actus humanus malus, humanus vero actus est ex voluntate, supra quaest. 3. art. 1. vel sit voluntarius quasi ab ipsa voluntate elicitus, ut velle, vel eligere, vel a voluntate imperatus, ut actus exteriores locutionis, vel operationis, actus vero humanus est malus, quia caret debita commensuratione, sed omnis commensuratio rei cuiuslibet attenditur per com-

rationem ad aliquam regulam, a qua si distat, erit incommensurata. Regula vero humana voluntatis est vel ipsa ratio ut propinqua. Alia est prima regula, scilicet lex aeterna, quae est quasi ratio Dei, idem in diffinitione Augustini. unum ponitur pertinens ad substantiam actus humani, quod est quasi materiale in peccato cum dicitur, dictum, vel factum, vel concupitum, aliud quod pertinet ad rationem mali, quod est quasi formale in peccato, cum dicitur, contra legem aeternam. De hac diffinitione abunde actum est supra in tertio notando.

Ex his colligitur, quod peccatum est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei; probatur auctoritate Augustini. 22. con. Faust. & refertur a glo. in cille rex. de pen. dist. 3. quae diffinitio optima est, tum quia explicat veram & germanam peccati rationem, peccatum enim est transgressio legis, tum quia comprehendit omnia genera peccatorum, quae ad tria reducuntur, quorum primum est peccatum cordis, & idem dicitur in diffinitione concupitum; secundum, est peccatum oris, ex abundantia. n. cordis, os loquitur; tertium, est peccatum operis per quod consumas, & totaliter efficit ipsum peccatum.

Sub illis autem verbis dictum, factum, & concupitum, subintelligitur opus humanum, vel operatio humana, vel obiectum ipsum, vel res ipsa, quae fit, vel concupiscitur, ut sit sensus, peccatum est dictum. i. peccatum est sermo contra legem Dei, vel res dicta contra legem Dei, & sic de alijs.

Secundo colligitur, quod peccatum est actus quidam humanus moraliter malus, & voluntarius: Voluntarium vero, ut supra est dictum, aliud est actus ipse elicitus a voluntate, & iste dicitur actus cordis, vel voluntatis. Aliud vero voluntarium est actus imperatus a voluntate, ut sunt actus aliorum membrorum, & aliarum potentiarum facti ex imperio, & electione voluntatis, ut sunt sermo & opus quodcumque; externum. Hinc conflat triplex peccatum in hac diffinitione peccati, quia est actus elicitus voluntatis, cum dicitur concupitum, & peccatum, quia est actus imperatus a voluntate, & est duplex oris, & operis, idem in diffinitione dicitur dictum, vel factum.

10 Peccati actus humanus moraliter malus, & voluntarius

Isti autem actus habent malitiam ex hoc quod sunt contra legem Dei, nam omne peccatum reducitur ad transgressionem legis divinae, quia omnis lex humana est participatio quaedam aeternae divinae legis, & in quantum est observatio legis divinae obligat ad transgressionem, ut dicitur infra de legibus. Unde etiam is qui transgreditur legem humanam offendit Deum, quia non servat subordinationem principis a Deo constituti. Hinc est, quod omne peccatum aliquo modo dicitur esse contra legem Dei. Sed alia peccata sunt immediate, & directe contra legem Dei, ut sunt illa omnia quae tendunt contra precepta legis divinae, vel naturalis, vel supernaturalis. Alia vero peccata sunt contra legem divinam indirecte, & mediante lege humana, cuiusmodi sunt omnes operationes, quae sunt contra leges humanas, siue civilem, siue canonicam. Praeterea a lege aeterna Dei est recta ratio, & derivatur, recta autem ratio continet in se omnem legem humanam, & divinam, & naturalem, & etiam subdit se legi divinae supernaturali, recta autem ratio est participatio quaedam legis aeternae Dei. Hinc est quod omne peccatum cum sit contra rectam rationem, est etiam contra legem Dei. Potest autem aliquid esse contra legem duobus modis, uno modo ut verè contrarietur legi, & destruat ipsam legem, & finem legis: alio modo ut contrarietur legi secundum quid, id est, ut sit praeter legem; primo modo tollit legem, quod ad se, ut supra, & impedit consequenter ab aeterna vita, & vocatur peccatum mortale id quod est contra legem. Secundo modo non impedit ab aeterna vita, sed solum minuit fervorem charitatis, & dicitur peccatum veniale.

S Y M M A R I U M.

- 1 Peccata distinguuntur ex obiectis essentialiter, & ut aliter.
- 2 Peccata spiritualia, & carnalia convenienter distinguuntur.
- 3 Peccata quomodo differant specie.
- 4 Peccatum distinguitur in peccatum in Deum, in proximum, & in seipsum.

- 5 Peccatum an differat specie realiter secundum differentiam poenae aeternae, & temporalis.
- 6 Peccatum omissionis, & commissionis an differat specie, & quomodo.
- 7 Peccatum convenienter distinguitur in peccatum cordis, oris, & operis, & quae sint talia.
- 8 Peccata an specie differant ex abundantia, & defectu.
- 9 Peccata an differant a specie ex solis circumstantiis, & quomodo.

De peccatorum distinctione secundum se. Cap. I I.

Notandum, quod ut in peccato aliquo ut essentialia, alia ut accidentalia possunt considerari, ita aliqua differentia peccatorum sunt essentialia, aliqua accidentalia. Ad essentialia vero peccati praecipue pertinet, ut & sit defectus voluntatis, & perfectionis debita; & quod ad id quod sit voluntarius, nascitur illa prima differentia, & essentialis peccati naturae, vel originalis, & peccati personalis, peccatum enim personale propria voluntate personali contrahitur; peccatum originale, quod voluntate communi. s. primi parentis commissum est, quatenus eius voluntas censetur fuisse communiter voluntas omnium, qui ab ipso eiusdem rationis naturam continua successione acceperunt, de quo Ap. Rom. 5. per unum hominem mors &c. ut de personali. Ioan. 3. Omnis qui facit peccatum servus est peccati. Quatenus peccatum est defectus debita perfectionis, inde oritur alia differentia essentialis peccatorum, ut quaedam sine actualia, de quibus 1. Ioan. 3. Omnis qui facit peccatum non est ex Deo, quidam habitus, vel in modum habitus, de quo Esa. 27. hic est omnis fructus, ut auferatur peccatum. & Psal. 50. a peccato meo munda me; a quo etiam peccato in modum habitus considerato, homo verè dicitur peccator etiam post peractum opus praeavum, quia per modum habitus inhaeret. His ita not.

23 Prima

Prima sit propositio. Peccata distinguuntur specie ex obiectis, idq; essentialiter.

Ratio, nam ad rationem peccati duo requiruntur, scilicet actus voluntatis, & inordinatio eius, q̄ est per recessum à lege Dei, quorum vnum cōparatur ad peccantem intendētem exercere talem actum in tali materia, aliis, scilicet inordinatio actus, per accidēs se habet ad intentionem peccantis, quia nullus intendens ad malū operatur: vt d. Dion. 4. c. de diuin. nom. sed quodlibet consequitur speciem secundum id q̄ est per se, & non per accidens, quia quæ sunt per accidens, sunt extra rationem speciei, idēd peccata specie distinguuntur ex parte actuum voluntariorum, magis quā ex parte inordinationis in peccato existētis, actus verō voluntarij distinguuntur specie secundum obiecta, sup. q. 18. art. 2. vnde peccata distinguuntur specie propriè secundum obiecta. Notandum verō nomine differentie specificæ peccatorum intelligi illā differentiam, ita notabilem, vt secundum illam peccata aduersentur diuersis virtutibus moralibus, vel circa materiam eiusdem virtutis sic differūt, vt qui est procliuus ad vnum illorum non ita procliuus sit ad aliud, vt furtum, & detractio contrariantur eidem virtuti iustitiæ, & simonia, & periurium virtuti religionis, & tamen inter se valdē distant. Ex quo sequitur q̄ peccata non differunt pro diuersitate præceptorum secundum speciem essentialiter, nec formaliter iuxta defectum rectitudinis, nec materialiter secundum actum morale, quia vsura non habet malitiam triplicis speciei, quia iure diuino, naturali, & humano prohibeatur. Sequitur etiā peccata commissionis non forni differentiam specificam essentialiter pro diuersitate peccati, quia est accidentalis si sit humana, nec ex diuersitate circumstantiæ, quia sunt accidentales peccata, sed specie differunt essentialiter pro diuersitate specificæ virtutū, quarum rectitudine debita caret, vnde peccatum commissionis, vt formaliter in defectu, & priuatione consistit, specie differt pro diuersitate

specificæ virtutum, quarum rectitudine debita caret, vt verō consistit in actu positio specie differt pro diuersitate obiectorum contrariorum diuersis virtutibus circa quæ committitur. Vel pro valdē diuersa ratione qua prauē attingunt eiusdem virtutis materiam, sic vt non eadem facilitas sit, moraliter loquendo, vtrumq; peccatum committendi, vt furtum, & detractio, vt supra est dictum.

Et cum in peccato commissionis dte sint species, vna quæ in actu positio consistit, vel in conuersione ad creaturam, alia priuatiua, vel in defectu qua auertit se homo à Deo, vel ratione, & recedit à regula debite perfectionis: species priuatiua dicitur esse præcipua in peccato, vt talē denominatur, primario enim in peccati nomine, & formaliter, priuatio significatur. In genere verō moris absolute loquendo præcipuum in peccato commissionis est actus positio peccati, quia actus ille positio, vel conuersio ad creaturam cadit per se in voluntate peccatoris, priuatio verō rectitudinis, & auersio non nisi per accidēs, non q̄ actus ille positio sit per se malus, cum ens vt ens non sit malum, sed quatenus caret debita perfectione virtutis dicitur malus, & sic est in proposito q̄ actus ille positio, non vt actus est malus, sed vt caret perfectione debita virtutis. Et hæc de differentia peccatorum commissionis. Quo verō ad differentias specificas peccati omissionis, cū huiusmodi peccatum consistat in pura priuatione, huiusmodi peccata, pro diuersitate tantum specificæ perfectionis virtutum, quarum hæc peccata sunt priuationes, differunt specie, quia hæc peccata non sunt priuationes perfectionis debite ex hypotesi, i. dato, q̄ aliquis operetur, sed absolute, idēd hæc peccata, nec formaliter, nec moraliter includit aliquem actum vt partem sui, ex quo habeant speciem positio, vt habent peccata commissionis. Hactenus de peccato personali actuali. Quo demum ad peccatum personale habituale, vel permanens in modū habitus transacto peccato actuali, q̄ hæret in homine donec

per

per gratiam in eo penitus deleatur. Notandum, q̄ gratia, & charitas sunt perfectiones habituales, quarū illa peccata mortalia si sint, priuationes sunt, quia huiusmodi peccata in eo consistūt defectu qui ex sacris literis manet i his qui peccant mortaliter, & postea in ijs per penitentiam omnino deletur, qui defectus in priuatione gratiæ, & charitatis consistunt, ergo ea peccata habituala in priuatione gratiæ, & charitatis consistunt.

Vnde sequitur perfectionem gratiæ, & charitatis esse homini ex lege diuina debitam, ac necessariam non immediate, sed mediate, quatenus diuinitus iubemur salutem nostram operari, & ad Deum conuerri, & facere quæ in diuinis literis generaliter præcipiuntur in eum finem, vt quis gratiā, & charitatem procuret. Vnde licet gratia, & charitas non cadant in præcepto, cū hæc dona non sint actus aliqui, mediate tñ cadunt, sic vt intentio legislatoris. f. Dei fuerit commendare hominibus dona, vt necessaria, & debita, q̄ sat est vt priuatio illorum in proposito intelligatur esse peccatū habituale manēs. Si verō sint peccata minora ex quibus in iustis in modū habitus peccatū subest, illa propriè non consistunt in priuatione gratiæ, & charitatis, nec in priuatione feruoris actualis, nec in priuatione auxiliorum necessariorum, nec extraordinariorū, sed in priuatione cuiusdam facultatis, vel habitus iusti ad expeditum, & feruens, ac promptum, certa ratione, feruorem charitatis, quæ facilitas non est reipsa aliquis peculiaris habitus, sed potius consistit in quodam ordine, vel relatione ad Deum, vt amicum, secundum quā relationem homo iustus quando per actualia peccata minuta non præbet impedimentum familiaritati diuinæ, & vsui mutue amicitie, intelligitur peculiariter ratione capax esse plurium, & peculiarium auxiliorum, & instinctuum donorum quibus ad expeditum & feruens charitatis exercitium incitetur. Vnde licet hæc facultas, phisicè, non sit habitus, sed relatio ad Deum, & remouio impedimenti, quia tamen moraliter

id est magnum, & homini vtile valdē, idēd eius priuatio dicitur quasi habitus manens à quo iustus verē peccator denominatur, donec ei remittitur secundum id Pron. 20. quis potest dicere mundum est cor meum? arg. 1. Io. 1. si dixerimus, q̄ peccatum nō habemus ipsi nos seducimus, & explicat Naz. oratio. 2. in Iul. & Aug. lib. 4. contra duas ep. Pelag. c. 10. & Hier. in c. j. Malachiæ.

Habitus tamen vitiosi in se non sunt peccata, peccato dimisso, quia per baptismum omnia peccata remittuntur, ac per baptismum nō conitit huiusmodi habitus aboleri, imō experientia constat homines ante vitiosos post iustificationem esse procliuos ad malos actus: vt d. Isid. lib. 2. de summo bono. cap. j. 2. Sanctos interdum toto animo, niti superare vitia, nec tamen extinguere, ergo habitus vitiosi nō sunt verē peccata, nisi accedat delectatio, vel consensus in opus prauum, quia tunc procedunt in actum. Et hæc de differentijs essentialibus peccatorum, in sequentibus enim agitur de differentijs accidentalibus.

Secunda propositio. Peccata spūalia, & carnalia cōuenienter distinguuntur. Ratio, nam peccatum recipit speciem ex obiectis, art. præced. omne autē peccatum consistit in appetitu alicuius commutabilis boni, quod inordinate appetitur, & i eo habitu quis inordinate delectatur, sed delectatio est duplex, vna animalis, quæ consumatur in apprehensione alicuius rei ad votum habitæ, quæ etiam potest dici spiritalis, vt cū quis delectatur in laude humana, & huiusmodi. Alia naturalis, vel corporalis, q̄ in tactu corporali perficitur, quæ etiam potest dici carnalis: sic ergo peccata q̄ perficiuntur in delectatione spiritali dicuntur spiritalia, quæ verō perficiuntur in delectatione carnali, dicuntur carnalia, vt gula, & luxuria. Et ita spūalia in peccato commissionis dicuntur illa quæ cum in spiritali tantum materia versentur, internam tantum habent delectationem. i. quæ sensu tantum interno, & actu percipiuntur, & peraguntur, vt superbia, inuidia, &c. Carnalia verō quæ in materia externa, & sensibili

Peccata spūalia, & carnalia cōuenienter distinguuntur.

libili versantur secundum propriam rationem, vt adulterium, furtum, &c. vt d. Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 3. 1. Et hæc differentia secundum se non est essentialis, quia conditio actus in esse naturæ ex quo illa oritur est extrinseca rōne peccati, moraliter tamē hæc differentia habet differentiam essentialē adiunctā, quia quodlibet peccatum spirituale differt etiam essentialiter à quouis carnali, quatenus versat circa diuersam materiam essentialiter in genere moris, & repugnat diuersæ virtuti. Vnde Greg. loco cit. d. ex septem peccatis capitalib. quinque esse spiritualia, & duo carnalia. In angelis verò, peccata etiam carnalia esse possunt secundum reatum, dñi homines ad malum incitant, & adducunt, peccata tamen carnalia in angelis secundum affectum esse nō possunt, quia spiritualis creatura non afficitur ad ea quæ sunt corporis propria, & Conc. Anquiren. cap. 1. cap. episcopi. 26. q. 2. damnat sententiam mulierum dicentium adduci longē vbi cū demonibus indulgeant epulis, & libidinibus, ijdem tamē demones in corporibus assumptis possunt cum feminis coire: ex Aug. lib. 15. cin. c. 23. & etiam generare, Deo permittente non ex semine proprio, vel ex illis corporibus producto, sed semen hominis accipiendo idq; cōseruando, & cum cocunt cum mulieribus in corporibus assumptis, in earum uas id immittendo, vt d. hic Medina, tametsi id certum non sit, & infra tract. de superstitionibus dicatur id non esse fortē verū, vt & ibi latius agitur de mulieribus, quæ dicunt se ite cum Diana.

3 Peccata quomodo differant specie.

Tertia propositio. Peccata non differunt specie secundum diuersas causas actiuas, vel motiuas, sed secundum diuersitatem causæ finalis, quæ est obiectum voluntatis.

Ratio, nam ex quatuor generibus causarum, materialis, & formalis respiciunt subiectum rei, ideo substantiæ secundum formam, & materiam specie, & genere distinguuntur. Agens verò, & finis respiciunt directē motum, & operationem, ideo motus, & operationes secundum huiusmodi causas specie distinguuntur

diuersè tamen, nā principia actiua naturalia sunt determinata semper ad eodē actus, ideo diuersæ species in actiuis naturalibus attenduntur nō solum secundum obiectum, quæ sunt finis, vel termini, sed etiam secundum principia actiua, vt calefacere, instigari que distinguuntur specie secundum calidum, & frigidū, sed principia actiua in actibus voluntatis, vt sunt actus peccatorū non se habent ex necessitate ad vnum, ideo ex vno principio actiua, vel motiua possunt diuersæ spēs peccatorū procedere, vt ex timore potest procedere, q; homo furetur, & occidat, & deserat gregem, & idem ex amore, vnde peccata non differunt specie secundum diuersas causas actiuas, sed solum finales, quia finis est obiectū voluntatis, & actus humani, ex eo speciem habent, supra q. 1. art. 3. quando verò motiuum ad peccatum se habet tantum efficienter, non transit in nouam speciem, secus si transit in rationem obiecti, vt si mulier peccat ex amore tantum, peccat vno tantū peccato, sed si fornicatur cum laico, vt non perdat amicum clericum, quia id motiuum transit in rationem finis, mutatur species, & erit sacrilegium: vt dicit hic Gaier.

Quarta propositio. Peccatum conuenienter distinguitur in peccatū, in Deū, q; scilicet aduersatur virtutibus Theologicis, & religioni, & peccatū in proximum, q; aduersatur virtuti iustitiæ, & huiusmodi, quæ ad proximum pertinent, & in seipsum, quo scilicet corrumpitur rectitudo earum virtutum, quæ moderantur passiones proprias, vt sunt fortitudo, & temperantia; hæc distinctio probatur ex Beda in cap. 6. ep. 1. ad Corinth. & August. serm. 105. in additione Louanienſi.

Ratio, nam cum peccatum sit actus inordinatus triplex ordo in homine inuenitur, primus in ordine ad regulam rationis, secundus in comparatione ad regulam legis diuinæ, & tertius in ordine ad proximum, cum homo non sit animal solitarium, sed ciuile, & politicū. 1. Possit primo modo homo in seipsum peccat, quando transgreditur rationem

Peccatum distinguitur in peccatū, in Deū proximum, & seipsum.

in seipso, vt patet in guloſo, luxurioſo, & prodigo: secūdo modo peccat, qui supra rationem humanam peccat, & contra legem diuinam, vt hæreticus, sacrilegus, blasphemus: tertio modo, quādo peccat in his quibus ordinatur quis ad proximum, vt patet in fure, & homicida, sed sunt diuersa ea, quibus homo ordinatur ad Deum, proximum, & seipsum: vnde hæc distinctio peccatorū est secundum obiecta secundum quæ diuersificantur species peccatorum; sic & virtutes hoc modo specie distinguuntur. Virtutes enim Theologicis homo ordinatur in Deum, temperantia, & fortitudo, in seipsum, iustitia ad proximum. Cui etiam distinctioni addi possunt peccata, quæ dicuntur in Spiritum sanctū, quibus agitur cōtra gratiam diuinam, & spiritualia remedia, & auxilia ad vitanda peccata, quia huiusmodi peccata non sunt essentialiter diuersa ab alijs peccatis quæ aduersant certis virtutibus, vt penitentia, spēs, &c. vnde possunt poni in illa diuisione accidentali peccatorum. Neque aduersatur, q; omnia peccata lædant Deum, & peccatorem, nam peccata quæ aduersant prædictis virtutibus secundum rationem propriam aliqua lædant Deum, aliqua proximum, nonnulla peccatorem, vt d. hic Valent.

Peccata differant specie essentialiter secundum reatum peccati æterni & temporalis.

Quinta propositio. Peccata nō distinguuntur essentialiter specie secundum reatum pœnæ æternæ, & temporalis, sed tantum accidentaliter, & sic accidentaliter distinguitur peccatum mortale, & veniale. Mortalia enim dicuntur, quæ ita Deum grauius offendunt, vt eū omnino ab homine alienent, quia priuant gratia, & charitate, quæ est spiritualis animæ vita, i. principium operandi vtiliter & efficaciter ad beatitudinem consequendam, iuxta id 1. Io. 4. Qui non diligit manerit in morte. & Rom. 8. si secundum carnem vixeritis moriemini. & de his agitur Gal. 5. quibus etiam est decreta pœna velut mors irreparabilis. Venialia verò censentur, quæ non ita grauius Deum offendunt, vt illum omnino ab homine alienent, morantur & impediunt tamen communicationem charitatis mutua, & expeditum amicitia

vsu inter Deum, & hominē, & ijs discernitur tantum pœna temporalis, nec priuant gratia, & charitate, quibus retentis facillè est iacturam spirituales refarcire, vnde dicitur & venialia quia facillè veniam impetrent, quippe cōtra Deum absolute nō sunt, sed præter eius legem, de quibus 1. Io. 1. & per Aug. lib. 3. contra duas ep. Pelag. cap. 3.

Ratio, ex differentibus enim specie quadam differentia constituit diuersitatem specierum, & huiusmodi differentia non inuenitur, nisi in differentibus specie, vt rationale, irrationale, animalium, non. Alia differentia consequitur diuersitatem speciei, quæ in alijs potest inueniri in alia specie; differentia ergo mortalis, & venialis non potest constituere diuersitatem speciei, quia quæ est per accidens non constituit speciem, quod verò est præter intentionem agentis est per accidens. 1. Phys. sed pœna est præter intentionem peccantis, vnde per accidens se habet ad peccatū ex parte peccantis, ordinatur tamē ad peccatum ex exteriori. scilicet ex iustitia iudicantis, vnde differentia, quæ est ex reatu pœnæ potest consequi diuersam speciem peccatorū, non autem constituit diuersitatem speciei, sed differentia peccati mortalis, & venialis consequitur diuersitatem inordinationis, quæ complet rationem peccati, duplex enim est inordinatio: prima per subtractionem principij ordinis, vt in corpore animalis inordinatio complexionis, quandoque procedit vsque ad destructionem principij vitalis, q; est mors; secunda inordinatio est qua saluato principio ordinis inordinatio fit circa ea quæ sunt post principium, vt inordinatio in humoribus, vnde fit agritudo; principium verò actus totius ordinis in mortalibus est vltimus finis, qui se habet vt principium in demonstrabile in speculatiuis. 7. Ethico. vnde quando anima per peccatum inordinatur vsq; ad auersionem ab vltimo fine, qui est Deus, cui vnimur per charitatē, tunc est peccatum mortale, quando verò fit deordinatio circa auersionem à Deo, tūc est veniale, & sicut in naturalibus subtracto principio vitali vita est irrepara-

irreparabilis, secus si non subtrahitur, sed inordinatio fit post principium, ut supra; sic in operatiu qui aueritur peccando ab ultimo fine, ex natura peccati habet lapsum irreparabilem, ideo dicitur peccare mortaliter aeternè puniendus, qui verò peccat circa auersionem à Deo, ex ratione peccati reparabiliter deordinati, dicitur peccare venialiter, quia non meretur interminabilem poenam. Hæc tamen differentia inter mortale, & veniale est accidentalis, quia circa illum obiectum sæpè peccatur mortaliter, & venialiter, ut in magno & paruo furto, & poenæ diuersitas non facit ea essentialiter differre, quia peccatum est aliud, quod obligatio ad poenā, nam ubi quis verè dolet de peccatis, & illa confiteretur delentur, nec quod vnum sit dignum poena aeterna, aliud temporali, quia oportet ut quis primò peccet quā in dignus poena, nec etiam ex eo quod mortale sit contra finem veniale contra mediū, quia motus indeliberatus infidelitatis est contra finem, & tamen est veniale, nec etiam distinguuntur essentialiter, quia mortale sit contra præceptum, veniale contra consiliū, quia ducere uxorem est contra consiliū virginitatis, & tamen non est peccatū. Differunt tamen essentialiter peccatum mortale, & veniale penes auersionē à Deo, quia peccatum mortale se habet ut mors in anima, veniale, ut aegritudo, nec separat à Deo, nec est contra legem Dei, sed præter: ut d. hic Medina.

6
Peccatū
omissionis,
& commissio-
nis an
differant
specie.

Sexta propositio. Peccatum commissio-
nis, & omissionis materialiter differunt specie, videlicet secundum diuersitatem actuum, formaliter tamen non differunt quando ad idem ordinantur, & ex eodem motiu procedunt; probatur ex August. quæstio. 20. in Leuit. qui ponit differentiam inter peccatum omissionis, & commissionis, & Orig. homil. 5. in Leuit.

Ratio, nam peccata differunt materialiter, vel formaliter, materialiter secundum naturalem speciem actuum peccati: formaliter secundum ordinem ad vnum finem proprium, quod est obiectum proprium; unde aliqui actus sunt

specie differentes materialiter, & tamē formaliter sunt in eadem specie peccati, ut in specie homicidij, iugulatio, perforatio, lapidatio, ad eandem speciem pertinent, licet materialiter differant specie secundum rei naturam; sic peccatum omissionis, & commissionis materialiter differunt specie, largè loquendo de specie, prout priuatio, vel negatio specie habere potest, formaliter tamen non differunt, quia ad idem ordinantur, & ex eodem motiu procedunt; unde auarus ad congregandum rapit, & non dat quod debet, semper enim negatio suadatur super aliqua affirmatione, quæ eius est velut causa. Et quidem de peccato omissionis loquitur Iacob. cap. 4. epist. suæ de commissionis verò Eccl. c. 48. & alibi sæpè in sacris literis de eo mentio habetur, & dicitur, ut supra; peccatum omissionis defectus voluntariū perfectionis debet absolute, debet verò non absolute, sed ex suppositione posito quod quis velit operari circa materiam pertinentem ad hanc vel illam virtutem, si ibi quis deficiat, dicitur peccatum commissionis, non quod perfectio alicuius virtutis sit semper debita, sed dicitur debita quando præcipitur eius actus, cuius defectus dicitur peccatum commissionis, & similiter debitum est, ut virtutis actus dirigatur in vltimū finem à Deo p̄stitutū, unde si aliter dirigatur is actus diceretur peccatū commissionis, ex Valē. Unde hoc peccatum habet non solum defectum in quo essentialiter consistit, sed etiam materialiter iunctum actum positiuum. i. posito quod quis operetur, omissionis verò peccatum id non habet, quia sufficit ut tale dicatur, quod habeat defectum absolute, dato etiam quod non operetur; sequitur etiam quod peccatū commissionis habeat formaliter defectum voluntariū in quo consistat, materialiter verò actum positiuum, qui est subiectum illius defectus, prout non dirigitur ad vltimū finē; sequitur etiam quod peccatum commissionis propriè sit contra præceptum negatiuū, omissionis contra affirmatiuū, quia licet commissio aduersetur præcepto affirmatiuo, quo rectitudo virtutis redditur necessaria

7
Peccatū
distinguit
peccata
cordis, oris,
& operis.

cessaria ex suppositione, quod operetur, quia tamen intentio Dei est per præceptum negatiuū sancire, ut absolute exerceatur virtus magis, quā in ut caueat actus virtuti oppositus, ideo peccatum huiusmodi dicitur potius contra præceptum negatiuū, quia deformitas eius magis cernitur in violatione præcepti negatiui, licet ordine originis in commissione prius videatur esse violatio præcepti affirmatiui iniungentis actum virtutis ex hypotesi, scilicet si quis operetur circa materiam virtutis, quā in negatiuum, quia lex actum virtuti contrarium veteri ut prauū, quia caret perfectione debita ex illa hypotesi, unde illa perfectio fuit ante debita ex præcepto affirmatiuo; ommissio verò dicitur contra præceptum affirmatiuum, quia intentio legislatoris est ut actus virtutis præcepto obseruetur absolute, & non tantum ex hypotesi, hoc vel illo tempore. Hæc tamen differentia peccati omissionis, & commissionis non differt specie essentialiter, nam quandoque vtrunq; peccatum est eiusdem speciei, quia furans peccat, dato quod operetur circa ei debitum, quia id facit indebitè, & idem peccat non soluens debitum cum debet, quia id omittit non iuste, & sic vtrunq; peccatum iniustitiæ opponitur.

Septima propositio. Peccatum conuenienter distinguitur in peccata cordis, oris, & operis; probatur ex Hieron. in Ezech. cap. 41.

Ratio, nam aliqua dupliciter specie differunt, aliqua enim habent completam speciem, ut æquus & bos specie differunt. Secundò, sicut secundum diuersos gradus in aliqua generatione, vel motu accipiunt diuersæ species, ut ædificatio est completa generatio domus, erectio parietis, & collocatio fundamenti sunt species incompletæ. 10. Eth. sic ergo peccatū diuiditur per peccatū oris, operis, cordis, non ut per diuersas species cōpletas, quia consummatio peccati re est in opere, & sic habet speciem cōpletam: inchoatio verò eius est in corde; secundus gradus est in ore secundum quod quis de facili exit ad manifestandum conceptam cordis; tertius gradus est in

consummatione operis, quæ tamē tria licet differant, tamen pertinet ad vnam perfectam peccati speciem, quia iracundus, ut cupit vindictam, primò, turbatur in corde, secundo, exit in verba contumeliosa, tertio, procedit vsque ad verba iniuriosa, idē in luxuria, &c. Cordis peccata dicuntur, quæ cogitatione tantum consumuntur, ut odium, heresis, oris, ut detractio, contumelia, cōiuriū, &c. operis, ut furtū, homicidij, &c. & hoc pacto differunt specie, & sic non est essentialis differentia, sed cōiuncta cum essentiali, prout est dictum de peccato commissionis, & omissionis; possunt etiam peccata hæc considerari iuxta diuersos gradus peccati eiusdem speciei, quæ scilicet vel corde tantum, vel ore, aut opere perficiuntur, & sic non est essentialis differentia, nec iunctam habet essentialem, sed est potius diuisio, ut totius integralis in suas partes, & quod peccata sola cogitatione committi possunt: patet Pl. 50. & malum cogitatum te feci. & Isa. 1. auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.

Octaua propositio. Superabundantia & defectus diuersificant peccatorū species; probatur, nam regula debita violatur quibusdam peccatis per defectum, quibusdam per excessum, quod intelligitur de peccatis commissionis tantum non omissionis, & eorū etiam quæ opponuntur alicui virtuti, opponuntur extremè, quatenus per actum quē includunt deficiunt à medio, vel illud excedunt, ut prodigalitas, & auaritia, respectu liberalitatis, & huiusmodi.

Ratio, nā cum in peccato sint duo, ipse actus, & inordinatio eius, prout recedit ab ordine rationis, & legis diuinæ, species peccati attenditur non ex parte inordinationis, quæ est præter intentionē, supra art. 1. sed magis ex parte actus secundum quod terminatur ad obiectum in quo fertur intentio peccantis, ubi ergo est diuersum motiuum inclinans intentionem ad peccatū, ibi est diuersa species peccati, sed non est idem motiuum ad peccandum in peccatis, quæ sunt secundum superabundantiam, & quæ sunt secundum defectum, imò sunt contraria

motiua.

Peccata
specie di-
uersifican-
tur ex ab-
undantia,
& defectu

motiua, vt in peccato intemperatiæ motiuum est amor delectationũ corporaliũ, motiuum verò in peccatis infensibilitatis est odium eorum, vnde differunt specie prædicta, & sunt contraria: Notandum verò hanc differẽtiam esse specificam, non ex ea parte qua ista peccata opposita extremè eidẽ virtuti consistunt in defectu, & priuatione rectitudinis, sed quatenus materialiter habet etiam actum positiuum, qui in genere moris diuersæ rationis est, pro diuerso modo quo virtuti aduersatur, scilicet secundum defectum, vel superabundantiam.

9 Peccata a differant Nona propositio. Quando est idem motiuum peccandi circumstantiæ nõ facti diuersitate specie, secus si sint diuersa motiua, quia si motiuũ ad peccandum sit finis, & obiectum, tales corruptiones circumstantiarum diuersas species constituunt.

Ratio, nam vbi occurrerit aliud motiuum ad peccandum, ibi est alia species peccati art. præced. quia motiuũ ad peccatum est species, & obiectum, sed quandoque in corruptionibus diuersarũ circumstantiarum est idem motiuum, vt il liberalis ab eodem mouetur, q̄ accipiat à quo nõ oportet, vbi, & quãdo, & plus, quã oportet, id enim facit ob appetitum congregandæ pecuniæ, & huiusmodi corruptiones diuersarum circumstantiarum non diuersificant speciẽ peccati, sed ad eandem pertinent: quando verò corruptiones diuersarũ circumstantiarum proneniunt à diuersis motiuis, vt q̄ quis præpropere comedat, potest contingere quia non potest ferre dilationem cibi ob facilem consumptionem humiditatis, q̄ verò multum cibũ appetat, potest contingere ex natura potenti ad conuertendũ multos cibos, sed q̄ quis appetat cibos delicatos cõtingit ob appetitum delectationis, quæ est in cibo, vnde in huiusmodi, diuersarũ circumstantiarum corruptiones cõstituunt diuersas species peccati. Vel dicendum, q̄ tunc circumstantiæ diuersæ, diuersas species peccati cõstituunt, si referantur ad voluntatem peccantis, vt obiectum illius, scilicet si considerentur vt sunt voluntatis etiam ipsæ directè vel indirectè, &

sic vt sunt voluntatis obiectũ, & sic mutãt speciẽ, quo casu illa qualitas est necessario in confessione exprimenda: ex Conc. Trid. sess. 14. c. 5. de confessione, & tunc constituit speciẽ cum trãsit in obiectum, qui transitus nõ intelligitur secundum rem, quasi desinat tunc reipsa esse circumstantia, sed secundum rationem, vt scilicet sit sensus, vt circumstantia non constituat actũ in specie boni, vel mali, nisi quatenus consideratur esse voluntaria, & sic obiectũ esse actus, licet q̄ ad rẽ attinet, circumstantia constituens speciẽ actus, maneat reuera circumstantia respectu scilicet actus, vt specificatur à primario obiecto. Vnde non omnis circumstantia, quæ auget malitiam, vel bonitatem actus, aut minuit, est huiusmodi, vt ab illa actus sumat bonitatem, vel malitiam specificam, sed illa solũ quæ habet per se speciale ordinem ad rationem, ita vt peculiariter conueniant, vel repugnet recte rationi; vnde magnum & paruum furtũ, quatenus accipitur inuito domino, nõ distinguuntur specie. Et vt sciatur, quæ circumstantiæ mutant speciẽ actus, & quæ sunt vt modi tantum diuersificant, qui nõ diuersificant speciẽ, prima sit regula. Quando per circumstantiam aliquam actus spectat ad vitiũ, vel virtutem determinatam, tunc huiusmodi circumstantia constituit peculiarem speciẽ actus bonam vel malam, vt circumstantia gloriæ diuinæ ob quam quis erogat elemosinam, facit vt actus is elemosinæ sit etiam actus religionis, quam specificat gloria diuina, secũda regula. Quando circumstantia nõ præsupponit determinatam rationẽ virtutis alicuius, vel vitiij eamq̄ solũ modificat, non constituit actum in peculiari specie, sed spectat solũ ad eius rationem indiuiduã, vt quantitas magna vel parua in furto. Tertia regula. circumstantia illa q̄ peccatum veniale ex genere facit mortale, constituit nouam, & peculiarem speciẽ, vt mendacium in damnũ proximi, quia sic est cõtra iustitiam. Vel vt d. hic Medina, circumstantia si est volita transit in rationem obiecti, & constituit nouã speciẽ dupliciter primò formaliter, vt

CUM

cum quis dicit volo furari in loco sacro; secundo, interpretatiuè, & virtualiter, vt cum quis dicit nollem furari in loco sacro, sed quia alibi non inuenio, volo furari de loco sacro. Vel cum quis vincibiliter ignorat locum esse sacrum, quia in secundo casu, licet nolit, consideratis tamen omnibus circumstantijs absolute vult furari de loco sacro, ergo absolute committit sacrilegium, & idem quãdo ignorantia est vincibilis, & supina, quia talis ignorantia nõ tollit voluntarium, vt alias est dictũ, & q̄ tale furtũ nõ constituit nouam speciẽ, quia locus sacer, qui est circumstantia, dat actui speciẽ sacrilegij, non vt accidit rei alienæ, & sic actui, vt est primario in specie furti, sed quatenus cadit etiam in voluntatem furantis, & sic, vt terminat etiã obiectiuè illius actum; nec est opus q̄ circumstantia cadat simpliciter in voluntatem, sed fas est si implicite, & indirectè, hoc ipso q̄ actus fertur ad obiectum primum, cum quo est coniuncta talis circumstantia, licet non tam propriè actus pertineat ad speciẽ illius circumstantiæ, vt pertineret si ad illam terminaretur, vt explicitè etiam volita, atamen eorum est etiam si indirectè sit volita, q̄ circumstantia constituat nouam speciẽ, vt omnes tenet. De circumstantijs verò in particulari actum est quãdo de actibus humanis est actum, & latius in tract. de pœnit. Et prædicta confessoribus scitu sunt apprimè vtilia, vt sciatur quæ constituant diuersam speciẽ peccati, & proinde in confessione aperienda.

S Y M M A R I V M.

- 1 Peccata an sint connexa.
- 2 Peccata omnia non sunt paria.
- 3 Peccatorum differentia, & grauitas attenditur principaliter penes obiecta.
- 4 Peccata differunt ex dignitate virtutum quibus opponuntur.
- 5 Peccata spiritualia sũt maioris culpæ, quã carnalia hæc verò maioris adhesionis.
- 6 Peccatum an augetur ex maiori voluntate peccandi.

- 7 Peccatum an aggrauetur ex circumstantia.
- 8 Peccatum an aggrauetur ex nocimento maiori.
- 9 Peccatum augetur quandoque ex persona in quam peccatur.
- 10 Peccatum aggrauatur ex magnitudine personæ peccantis, & quõ.

De peccatorum comparatione ad inuicem. Cap. III.

P

Rima propositio. Omnia peccata, nec aliqua necessariò sunt connexa, vel quò ad eorum speciẽ positam ex parte actus, vel quò ad priuatiuam in defectu perfectionis debite consistentem, probatur ex philosopho 2. Eth. c. 8. d. aliqua peccata esse omnino cõtraria, & inter se pugnantia, vt quæ eidem virtuti extreme opponuntur, sed contraria simul eidem inesse nõ possunt, ergo peccata necessariò non sunt simul connexa.

Ratio, nam aliter se habet intentio agentis ad sequendum virtutem secundum rationem, aliter intentio peccatis in diuertendo à ratione, nam intentio primi est, vt rationis regulã sequatur, idẽ omnium virtutum intentio in idẽ tendit, & ob id omnes virtutes habent cõnexionem ad inuicem in ratione recta agibilem, scilicet prudentia, supra q. 65. art. 1. sed intentio peccantis nõ est ad hoc q̄ recedat ab eo q̄ est secundum rationem, sed potius q̄ rēdat in aliquod bonum appetibile à quo speciẽ fortitur, huiusmodi verò bona in quæ tendit peccans à ratione recedens sunt diuersa, nullam connexionem habetia ad inuicem, imò quandoq̄ sunt contraria, cum ergo peccatum speciẽ habeat secundum id ad quòd conuertitur, patet quòd peccata nõ habent connexionem secundum id q̄ perficit speciẽ peccatorum, quia peccatum non committitur in accedendo à multitudine ad unitatem, & in virtutibus quæ sunt connexæ, sed potius in recedendo ab unitate ad multitudinem. Neque aduersatur q̄ dicitur Iac. 2. si quis totã legem seruet, offendit.

D. Tho. 1. 2. q. 73. I Peccata a sunt connexa.

offendat autē in vno, factus est omnium reus. Id enim intelligitur vt d. Aug. ep. 29. quia qui vnum præceptum mortaliter transgreditur peccat contra charitatem, ex qua tota lex pendet, & à Deo auertitur, & damnationis reatum incurrit, quæ duo ita cernuntur in vno peccato mortali, vt in omnibus, & priuantur eo homines præmio æterno.

Verum est tamen, quod aliqua peccata inter se coherent; primo, quando in vno actu multæ sunt deformitates, vt in adulterio vna deformitas est contra iustitiam, quia suscipitur, quod est alterius, alia contra castitatem. Secundò, cum vno opere quis transgreditur diuersa præcepta contra diuersas virtutes, vt si monachus fornicatur peccat contra castitatem, & contra votum religionis. Tertio, quando vnum peccatum trahit ad alterum, vt ex crapula, luxuria, & ex seiprem vitij capitalibus, alia multa consequentia. Et est probabile habitus vitiosos, licet non quod ad essentiam, quod ad statum tamen, & perfectionem esse connexos, quia si quis inordinatè fertur in materiam alicuius passionis, facile & in aliam fertur: sic intelligitur Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 21.

2 Peccata omnia non sunt paria. Secunda propositio. Omnia peccata non sunt paria, probatur Genes. 13. vbi Sodomitæ pessimi dicuntur, & Gen. 37. Ioseph accusauit fratres crimine pessimo. Deut. 25. pro mensura delicti erit & plagarum modus, & alibi sæpè. Mat. 5. 12. 1. Ioã. 5. Ex Patribus Orig. hom. 5. in Leuit. Naz. ad virgines. Hier. in c. 9. Ezech. Aug. ep. 29. vbi contrarium paradoxum vocat.

Ratio, quod non, sed vnum aliud excedit in malitia contra Stoicos, qui mouebantur ex eo quod putabant peccatum esse recessum à ratione, & priuationem non suscipere magis, vel minus; sed aduertendum, quod est duplex priuationum genus, quædam simplex & pura priuatio, quæ consistit quasi in corruptum esse, vt mors est priuatio vitæ, tenebra luminis, & huiusmodi, non recipit magis & minus, quia nil restat de habitu opposito; vnde non minus dicitur quis mortuus primo die, quam post annum. Alia est priuatio

non simplex, sed aliquid retinens de habitu opposito, quæ consistit in corrupti magis quam in corruptum esse, vt ægrotudo quæ priuat debitam commensurationem humorum, sic tamen quod aliquid eius remanet, aliter non viveret animal, & huiusmodi priuationes recipiunt magis & minus ex parte eius quæ remanet de habitu contrario, multum enim refert ad ægrotudinem an quis multum vel parum recedat à debita commensuratione humorum. Sic dicendum de peccatis, si enim nil de ordine rationis maneret non posset manere substantia actus, vel affectio agens, si enim malum sit integrum destruit seipsum. 4. Ethic. cap. 5. si verò in eis priuetur debita commensuratio rationis, vt tamen non tollatur totaliter ordo rationis, sic multum refert ad grauitatè peccati an multum, vel minus recedatur ab ordine rationis, & sic peccata non sunt paria.

Differentia verò peccatorum sumitur primo, ex modo quo peccata contra Deum sunt, quia vni magis repugnat beneplacito Dei, quam aliud: quod colligitur ex minis grauissimis vni præcepto magis, quam alijs additis. Secundò, differunt ex natura deniuationis, quia licet omnis deniatio sit error à via, vno tamè magis modo deniatur, quam alio, & sic de peccatis. Tertio, ex qualitate eius in quo peccatur, quia vnus est sacrator alio, vnum est magis necessarium alio vñibus humanis; & vnum etiã peccatum est magis contra naturam, quam aliud. Quarto, ex diuersa dispositione peccantium, alij enim ex malitia, alij ex infirmitate, & aut ignoantia peccat: vt d. Greg. lib. 25. Mor. c. 16. vnde & Iudas magis peccauit, quam Pilatus, vel Iudæi. Quintò, ex diuersitate nocumenti, vnde hæresis est maximum peccatum, scâdalu pulillorum, & innocentium, traditio Christi. Mat. 26. à Deo apostatare, vt Deus est, blasphemare Spiritum sanctum, vt sanctus est. Auersio tñ quæ est in peccatis non suscipit magis, & minus: vt d. hic Medina post D. Th.

Tertia propositio. Differentia, & grauitas peccatorum principaliter attenditur secundum obiecta penès quæ magis,

gia, & grauitas principaliter attenditur penès obiecta.

gis, vel minus rationi repugnant. Ratio, nam cum grauitas peccatorum comparatur ægrotudini, vt supra, patet, quod maior est ægrotudo quando tollitur debita commensuratio humorum per commensurationem prioris principij, vt ægrotudo, quæ prouenit in corde humano, quod est principium vitæ, vel in parte ibi proxima periculosior est, sic peccatum est grauius quando deordinatio est circa aliquod principium, quod est prius in ordine rationis, sed ratio omnia ordinat in agibilibus ex fine, ideo quãto peccatum cõtingit in actibus humanis ex altiori fine, tanto peccatum est grauius, obiecta autem actuum sunt fines eorum, supra q. 72. art. 1. 2. ideo secundum diuersitatem obiectorum attenditur grauitas in peccato, vt patet quod res exteriores ordinantur in hominem, vt ad finem, homo verò ulterius ordinatur in Deum, vt in finem: vnde peccatum, quod est circa substantiam hominis, vt homicidium, grauius est eo quod est circa res temporales, vt furtum, & adhuc grauius quod in Deum committitur, vt infidelitas, blasphemia, & huiusmodi, & in his quod circa aliquid principaliter, vt circa fidem, & sic grauitas peccatorum attenditur ex obiectis, & est prima differentia quasi consequens speciem. Pro quo notandum tripliciter in grauitate comparari posse; Primo, quod ad auersionem à Deo, vt peccatum mortale, & veniale, vel quando ita augetur, vt fiat ex veniali mortale, vel contra ita minuatur, vt è mortali fiat veniale, & de hoc hic non agitur, sed infra alio loco. Secundò, comparari possunt peccata diuersarum specierum, vt homicidium, cum furto ex parte obiecti. Tertio, comparari possunt quando ita grauantur, vt etiam transeant in aliam speciem, quod est grauari in infinitum. Quarto, quando intra eandem speciem aggrauantur ex fine, & medio circa quod sunt vel obiecto, prout magis vel minus repugnant huiusmodi rationi. Vel deum comparantur peccata ex varijs circumstantijs, vt furtum magnum, & paruum. His instantibus dicendum peccata ex obiecto sumere differentiam, vnde peccata quæ sunt immediatè contra Deum

sunt grauiora, cum sit principium, & finis noster, vt & infirmitates quæ sunt circa cor, quod est vitæ principium sunt grauiores, ex peccatis in proximum primum est homicidium, quia ad vitam omnia ordinantur: secundò, fornicatio, quia quis sic peccat in corpus suum: tertio, furtum, quia alienum surripitur. Verum est tamen quod peccatum grauius ex obiecto potest superari à leuiori ex obiecto ob circumstantias, vt furari totum ararium principis est grauius quam hominem vilem occidere, vel enim blasphemia ex circumstantijs potest ab homicidio superari, & sic de alijs ob maius nocumentum, de quo infra.

4 Quarta propositio. Peccata differunt ex dignitate virtutum quarum sunt priuationes, vnde maximæ virtuti maximum contrariatur peccatum; si tamen consideratur oppositio virtutis ad peccatum secundum quandam extensionem virtutis cohibentis peccatum, quanto virtus fuerit maior, tanto magis elongat hominem à peccato.

Ratio, nam virtuti aliquod peccatum opponitur vno modo principaliter, & directè, quod est circa idem obiectum, & hoc modo maiori virtuti opponitur grauius peccatum, quia sicut ex obiecto attenditur grauitas peccati, sic & ex dignitate virtutis, quia vtrouque speciem sortitur, supra q. 60. art. 1. vnde oportet quod maximæ virtuti contrarietur maximum peccatum, quasi ab eo maximè distans in eodem genere. Alio modo potest considerari oppositio virtutis ad peccatum secundum quandam extensionem virtutis cohibentis peccatum, quia quo maior est virtus eo magis elongat hominem à peccato sibi contrario, & nedum peccatum, sed omnia ad idem inducentia cohibet, & sic patet quod quanto alia qua virtus est maior etiam minora peccata cohibet, & sic maiori virtuti minus peccatum opponitur ex parte effectus, vt sanitas maior minores etiam difcrepantias humorum excludit. Vt verò hæc differentia subsistat, oportet quod fiat comparatio inter maxima peccata vtriusque virtutis, sic enim inuenietur maiori virtuti maiora peccata opponi, & id

& id intelligitur cæteris paribus, quia ex circumstantijs potest secus fieri, vt fornicatio potest esse maius peccatum, q̄ aliquod furtū, licet minori virtuti opponatur, cæteris tamen paribus regula procedit, vnde maius est peccatum prode- re Rempublicam, vel regem, quàm peccare etiam contra naturam, quia iustitia maior est virtus temperat̄ia, si tamen, vt supra; maximum peccatum tēperantiæ oppositum, vt cōtra naturam, comparatur cum mediocri iustitiæ con- trario, vt furtum, maius peccatum erit, id intemperantię, & etiam quàm pecca- tum contra fortitudinem, quia quando q̄ prouocat ad peccandū, est magis ne- cessarium peccatū leuius facit, sed mo- riuum ad timendum est magis necessa- rium, quia versatur circa vitæ conferua- tionem, ideo est circumstantijs peccatum timiditatis est leuius, quàm intemperā- tiæ, licet fortitudo sit excellentior vir- tus, quàm temperantia.

Quinta propositio. Peccata spiritua- lia sunt maioris culpæ, quàm carnalia, peccata verò carnalia sunt maioris ad- hæsiōnis, & sic difficiliōris curationis.

Ratio primi sumitur, primò ex par- te subiecti, quia peccata spirituaalia per- tinent ad spiritum cuius est cōuerri ad Deum, & ab eo auerti: carnalia verò consummātur in delectatione carnalis appetitū ad quē principaliter spectat ad bonum corporale conuerti, vnde pec- catū carnale, vt hmōi habet plus de cō- uersione, & sic est maioris adhæsiōnis, sed spirituale habet plus de auersione, ex qua procedit ratio culpæ, ideo spiri- tuale vt huiusmodi est maioris culpæ. Secundò, ex parte eius in quem peccatur, quia carnale vt huiusmodi est ī cor- pus propriū, q̄ est minus diligendū secundū ordinem charitatis, q̄ Deus, vel proximus in quos committitur pec- cata spirituaalia, ideo spirituaalia, vt hu- iusmodi sunt maioris culpæ. Tertiò, ex parte motiui, quia quo est grauius im- pulsium ad peccandū, homo eo mi- nus peccat, art. sequen. sed carnalia ha- bent vehementius impulsium, id est, cōcupiscentiam carnis nobis innatam, ideo peccata spirituaalia, vt huiusmodi

sunt maioris culpæ.

Ratio secundā, nam peccata carnalia vt concupiscentiæ sunt circa illas de- lectationes, quæ communes sunt nobis & brutis: vnde homo per ista quodam mo- dō brutalis efficitur. 3. Eth. c. 10. & Gre- gor. lib. 3. 1. Mor. c. 3. 1. Notandum verò cum Medina hic quosdam prorumpere in peccata spirituaalia, & difficilē curari qui dæmoni assimilantur, quosdam in carnalia qui brutis assimilantur, & faci- lius curantur vt meretrices, & milites, quosdam in vtraq; qui vt mōstra sunt. Notandum etiam cum qui ex maiori motiui extrinseco peccat, leuius pecca- re: vnde qui à pulchra vincitur leuius peccat, q̄ intelligitur si oculis subito occurrit, si enim illam querit ad peccā- dum, grauius peccat, quia intensius q̄- rit, & magis volupuosē peccat.

Sexta propositio. Vbi volūtās est ma- ior ad peccandū, ibi grauior est culpa, ex causis tamen extrinsecis, & remotis, quandoq; peccatum augetur, quando- que minuitur, vt ignorantia, infirmitate vi, metu, & huiusmodi.

Ratio, nam in genere peccati, vt & in alio quodlibet duplex causa considera- ri potest; vna p se, & propria causa pec- cati, quæ est voluntas peccandi, quæ com- paratur ad actū peccati, vt arbor ad fru- ctum secundū gl. in Mat. 7. & sic quā- tō maior fuit voluntas ad peccandū, eo maius erit peccatum. Aliæ causæ ac- cipiuntur vt extrinsecæ, & remotæ ex quibus voluntas inclinatur ad peccandū. Et ex his causis quædam inducūt voluntatem ad peccandū secundū ipsam naturam volūtatis, vt finis, q̄ est propriū obiectum volūtatis, & ex ta- li causa augetur peccatū, quia grauius peccat cuius voluntas intētiōne peioris finis inclinatur ad peccandū. Aliæ cau- sæ sunt quæ inclināt voluntatem ad pec- candū præter naturā, & ordinem vol- untatis, quæ nata est moueri liberē ex seipsa secundū iudicium rationis, vnde causa quæ minuunt iudicium ratio- nis, vt ignorantia, vel quæ minuunt li- berum morum volūtatis, vt infirmitas, vel violentia, metus, & huiusmodi, mi- nuunt peccatum, vt & minuunt volun- tarium,

tarium, ita q̄ si actus sit omnino inuoluntarius non habet rationem peccati. Notādum verò cum Medina hic quod licet intensio augeat peccatum, non tamen est necessario exprimenda in con- fessione, tum quia non benè exprimi- tur, tum quia non grauat notabiliter, tum quia ex alijs circumstantijs digno- scitur, vt consuetudine, occasiōibus, &c. nisi tamen sic quis creaturam ama- ret, vt tanquam Deum haberet. Notan- dum etiam, quod occidere hominem ob odium, si odium intelligatur gene- rali ratione, prout quodlibet peccatum tale est, quod sit in proximum, grauius est illum occidere ob furtum, quàm ob odium, si verò odium intelligatur spe- ciali ratione, prout est contra amici- tiam, & charitatem proximi, sic gra- uius est quàm occidere ob furtum, quia hoc odium superat omnia pecca- ta, quæ sunt in proximum. Verum est tamen in primo casu, quod intensus peccans magis peccat: vnde cum passio concupiscentiæ est volita, & consensus sub voluntate cadit, vbi est maior concupiscentia, est grauior culpa, vt cum quis intensē vult occidere, & in actu occisionis crescit ira, grauius peccat, si verò passio antecedit iudicium ratio- nis minus peccat per se loquendo, quia non semper passio antecedit iudicium rationis excusat a peccato, quia potest esse in culpa homo non reprimendo hu- iusmodi passiones cognitās, vel non fu- giendo occasiones, vbi huiusmodi pas- siones exardescunt, vt habetur Exodi vigesimo primo, de non recludente bo- nem cornupetam, qui est in culpa, & idem de passione, quæ ex negligentia oritur, & praualet.

7 peccatum an aggra- uat ex cir- cunstāia.

Septima propositio. Circunstātia pec- cato accedens grauat peccatum, cum distinctione tamen. Ratio, nam quodlibet ex eo augetur, ex quo causatur, secundo Erhricorum, sed peccatum causatur ex defectu ali- cuius circumstantiæ, ex hoc enim receditur ab ordine rationis, quod in ope- rando quis non obseruet debitas cir- cunstāntias: vnde peccatum per cir- cunstāntiam augetur, idque triplici-

ter: primò, vt circunstātia transfert in aliud genus peccati, vt peccatum for- nicationis contrahitur, quia quis ac- cedit ad non suam, si verò additur cir- cunstāntia, quod illa sit alterius vxor, erit aliud genus peccati, scilicet iniusti- tia, quatenus quis vsurpat rem alienā, & sic adulterium est grauius fornicatio- ne. Secundò, circunstāntia non trahit in aliud genus peccati, sed multiplicat rationem peccati, vt si prodigus det cui non debet, & quantum non debet, mul- tiplicius peccat eodem genere peccati, quàm si solum det cui non debet, & ex hoc peccatum sit grauius, vt & agritu- do, quæ plures partes corporis inficit, vnde si patris vita violatur multa pec- cata peccantur, violatur enim qui genuit, qui erudiuit, qui aluit, & in sede, domo ac Republica collocauit; secun- dū Cic. in Parad. 3. Circunstāntia au- get peccatum, quia augeat deformitatē prouenientem ex alia circumstantia, vt accipere alienum constituit furtum, si verò additur quoddam multum surripitur, grauat peccatum. Et ita in vno peccato ex circumstantijs possunt esse duæ malitiae, vt in adulterio, luxuria & iniusti- tia, & si comparetur ad genus suum, id est luxuriam, ibi non trahitur actus ad aliud genus, quia semper est luxuria: si verò comparetur ad fornicationem, il- la circumstantia aliena constituit nouā speciē, id est adulterium: si enim ibi cōsideratur iniuria facta viro, sic ibi est iniustitia, pariter raptus constituit no- uam speciē ob violentiam, & graui- tas eius peccati explicatur ex violentia quæ ad iustitiam spectat.

Octaua propositio. Nocuumentum, quod prouenit ex peccato si est præni- sum, & intentum directē auget pecca- tum: si verò est præuisum, sed non inten- tum indirectē auget peccatum: quando verò neutrum conuenit, si per accidens se habet ad peccatum directē non ag- grauat, sed ob negligentiam cōsideran- di nocuumenta, quæ sequi possunt, im- putātur ei mala secuta præter intencio- nem, quando d'abāt operam rei illicitæ vel licitæ, & non adhibuit debitam di- ligentiam: si verò nocuumentum per se

3 peccatum an augeat ex nocuumento.

sequitur ex peccato, licet non prauifum, nec intentum, directè grauat peccatum: si verò ipse peccans incurrit nocuumentum non prauifum, nec intentum, quòd sequitur ex accidenti, non augetur peccatum, & idem si per se sequitur grauius tamè peccat fidelis peccans & sciens pœnas inferni, quàm infidelis eas ignorans.

Ratio, nam quandoq; nocuumentum proueniens ex peccato est prauifum, & intentum, vt cum quis operatur animo nocendi alteri, vt homicida vel fur, & tunc quantitas nocuumenti directè auget grauitatem peccati, quia tunc nocuumentum est per se obiectum peccati, quandoque nocuumentum est prauifum, sed non intentum, vt cum volens forniciari transit per agrum, & lædit facta, tunc nocuumentum indirectè grauat peccatum; & similiter quatenus ex voluntate multum inclinata ad peccandum evenit, quòd quis non omitat facere damnum sibi, vel alij, quòd simpliciter non vellet; quandoq; quis nec prauidet, nec intendit damnum, & si per accidès se habeat ad peccatum non grauat directè, ob negligentiam tamen considerandi damna, imputantur nocuumenta sequuta, si dabit operam rei illicitæ: si verò nocuumentum per se sequatur ex actu peccati non intentum, nec prauifum, directè grauat peccatum, vt si quis publicè forniceat directè grauat peccatum; si verò nocuumentum per se sequatur ad actum peccati, licet non intentum, nec prauifum, tunc maius nocuumentum non facit grauius peccatum, sed è conuerso, vt si infidelis qui nil audiuit de pœnis inferni, grauius punietur pro peccato homicidij, quàm furti, modo quo dicit Diuus Thomas. Ex his decidi potest illa quæstio an homicidium sequitur ex casu inducat irregularitatem, & sic licet actus is non irroget culpam, obliget tamen ad pœnam in quo dicendum non incurri irregularitatem ex tali casu, nec directè, nec indirectè voluntario, etiam si is det operam rei illicitæ, dummodo adhibuerit debitam diligentiam, ne casus contingat, nisi is actus

habeat periculum sic annexum, vt semper, vel frequenter, vel aliquando sit causa homicidij, vt bellum, torneamentum, chirurgia, &c. de quo Couar. in clem. 1. 2. p. §. 4. num. 9. & 10. de homic. & dixi in tract. de Casib. referuatis, sub titu. de excommunicatione, & sub tit. de irregularitate plenius, & habetur etiam late in tractat. de irregularitate. Et quòd proximè est dictum, nocuumentum quòd per se sequitur ex actu peccati, licet nõ prauifum, nec intentum, aggrauare peccatum directè, intelligitur regulariter, quia ex aliqua circumstantia, quæ non pertinet ad speciem peccati, indirectè aggrauat, vt si quis trãseat per alienam fegetem, vt forniceat, indirectè grauat peccatum, licet per se sequatur ex illo actu, licet etiam regulariter nocuumentum, quòd incurrit ipse peccans, non auget peccatum: fallit tamen quando per se sequitur ex actu peccati, vel per accidens, & sit prauifum, & quòd dicit hic Caiet. grauius peccare tentantem pudicitiam mulieris, quàm eam occidentem, intelligitur quòd ad intentionem inducendi ad malum, & ob scandalum, secus quòd ad nocuumentum, quòd inde sequitur, quia sic grauius est occidere.

Nona propositio. Peccatum aggrauatur ex persona in quâ peccatur quandoque, probatur, nam in scriptura vituperatur specialiter peccatum, quòd fit contra seruos Dei. 3. Regum 19. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, vel in personas propinquas. Mich. 7. vel contra personas in dignitate constitutas. Iob 34.

Ratio, nam persona in quam peccatur est quodammodo obiectum peccati; sed prima grauitas peccati attenditur ex parte obiecti, supra artic. primo. & eo maior quo obiectum eius est principalior finis, finis verò humanorum actuum sunt Deus, ipse, & proximus; ex parte Dei, cui eo magis quis coniungitur, quo est virtuosior, vel Deo sacratior, idè iniuria huiusmodi illata magis in Deum redundat, & hoc peccatum fit grauius, Zach. 1. qui vos tetigeris tangit pupillam oculi mei. Ex parte

peccatum auget quicquid ex persona i qui peccatum

sui ipsius grauius quis peccat quo peccat in personam sibi iunctam naturali necessitudine, beneficijs, vel quacunque coniunctione, quia videtur in seipsum magis peccare. Ex parte proximi peccatum fit grauius, quo plures tangit, idè peccatum in personam publicam, vt Regem, vel Principem, qui curam gerit totius multitudinis est grauius, quàm commissum in personam priuatam, & similiter iniuria facta in famosam personam, quia redundat in scandalum, & tribulationem plurium. Norandum verò, quòd peccatum ex qualitate personæ in quam peccatur, quandoque mutat speciem, vt si quis occidat sacerdotem sacrilegium est, si patrem parricidium. Secundò, non mutando speciem, sed grauando, vt occidendo virum sanctum; primo modo, idè explicandum in confessione, quado mutatur species, necessario; secundò non, nisi sequatur inde nocuumentum maximum, vt quia vir erat Reipublicæ valde utilis ob eius virtutes, forte enim erit contra pietatem patriæ debitam, vt dicit hic Medina, quòd tamen non est omnino certum, cum id non transeat in rationem obiecti, vel id sumatur pro fine, tutior tamen est opinio Medinæ; in furto tamen non est exprimendum an quis surripuerit à nobili vel plebeo, clerico vel laico, nisi species mutetur, vt quia transeat in sacrilegium, quia res clerici de loco sacro auferatur.

Decima propositio. Magnitudo peccati sonæ peccantis grauat peccatum; progauat ex barur ex Isidoro libro secundo, de lumine magnitudine per-

Ratio, nam peccatum quoddam prouenit ex surreptione ob infirmitatem humanæ naturæ, & huiusmodi peccatum minus imputatur ei qui est in maiori virtute, quia minus negligit huiusmodi peccata reprimere, nec humana infirmitas omnino fugere sinit. Alia peccata procedunt ex deliberatione, quæ maiori magis imputatur: primò, quia excedens scientia, vel virtute facilius potest resistere huiusmodi peccato. Lucæ 12. secundò, ob ingratitude, quia omne bonum, quo aliquis magni-

ficatus est, est Dei beneficium, cui homo fit ingratus peccando; tertio, ob specialem repugnantiã actus peccati ad magnitudinem personæ, vt si princeps iustitiam violat, qui ponitur iustitiæ custos, & sacerdos forniceat qui castitatem vult. Quarto, ob exemplum, vel scandalum, quia in exemplum culpa extenditur, quahdo pro reuerentia gradus peccator honoratur, ad plurium etiam noticiam peccata magnorum perueniunt, & ea indignè ferunt. Prædicta verò intelliguntur, quando quis ex scientia, deliberatione, vel malitia peccat, quæ verò peccata committuntur ex ignorantia, infirmitate, vel subita animi perurbatione, minus imputantur his qui in maiori dignitate sunt constituti: vt dicit hic Diuus Thomas in responsione ad primum, & hic Medina.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccati subiectum primum, & proximum est voluntas.
- 2 Peccati subiectum non est sola voluntas, sed & alia potentia, & quomodo.
- 3 Peccatum an sit in sensualitatis motu.
- 4 Peccatum in sensualitate non potest esse mortale, & quomodo.
- 5 Peccatum potest esse in ratione, & quomodo.
- 6 Peccatum morosæ delectationis vbi sit, & an sit mortale.
- 7 Peccati consensus an spectet ad rationem inferiorem, vel superiorem.
- 8 Consensus in delectationem an sit mortale, veniale, vel nullum peccatum.
- 9 Peccatum veniale potest esse in ratione superiori.
- 10 Ratio superior, quomodo feratur in suum obiectum, vel virum inferiorem.

De subiecto peccatorum. Cap. IIII.

D. Tho. 1. 2. q. 74.

I Peccati subiectum primum, & proximum est voluntas.

Prima propositio. Voluntas est subiectum peccati, primum, & proximum; probatur ex Aug. lib. 1. retr. cap. 9. & lib. 3. de lib. arbit. cap. 17. dicente: quod voluntas est qua peccatur, & recte vivitur.

Ratio, nam peccatum est actus supra quæst. 71. art. 1. sed actuum quidam transeunt in exteriorem materiam, ut vrere, & secare, qui habent pro subiecto, id in q. transit actio; motus enim est actus mobilis à mouente. 3. Phys. quidam actus non transeunt in exteriorem materiam, sed manent in agente, ut appetere, cognoscere, & huiusmodi sunt actus morales virtutum, vel peccatorum; unde oportet, quod proprium subiectum actus peccati sit potentia, quæ est principium actus; cum verò actuum moralium sit proprium; quod sunt voluntarij, supra quæst. 1. art. 1. sequitur, quod voluntas, quæ est principium actuum bonorum, vel malorum, ut peccatorum, sit principium peccatorum, & sic peccatum sit in voluntate, ut in subiecto. Notandum verò ad cognoscendum an omne peccatum sit actio immanens ne cessario: primò, quod potest peccatum considerari secundum suam speciem, ut furtum; secundò, prout exercetur ab homine in exercitio voluntatis. Secundò, notandum, quod bonitas, vel malitia moralis est duplex; primò, in essendo, vel obiectiva; secundò, in exercitio, vel more, aut moralis, vel libera.

Tertiò, notandum, quod actus exterior malus est formaliter malus, & non materialiter tantum, id est absonus rectæ rationi, vel Dei legi, unde prima radix bonitatis, & malitiæ actus interior consistit, prout refertur ad actum exteriorem. Osee 9. solus tamen actus interior, liber, & voluntarius est formaliter malus in exercitio, more, & in demerendo, quia actus exterior non imputatur homini ad culpam, nisi respectu actus interioris, & tantum quau

rum actus interior demeretur: actus verò exterior dicitur malus, solum denominatione extrinseca, quia est effectus malæ voluntatis, & sic peccatum est actio immanens.

Secunda propositio. Sola voluntas non est subiectum peccati, sed etiam quævis potentia, quæ imperio voluntatis sit subiecta, ut sensualitas, vel appetitus sensitivus, & ratio inferior, vel superior, id est intellectus, prout rationes æternas, & diuinas, ac temporales spectare debet, ut ea quæ ad virtutem, officia, & peccata cauenda pertinent, voluntati proponuntur, & executioni mandantur.

Ratio, nam omne quod est principium voluntarij actus est subiectum peccati, articulo præced. actus verò voluntarij sunt non solum qui eliciuntur à voluntate, sed etiam qui à voluntate imperantur, supra quæst. 6. art. 4. unde non solum voluntas potest esse subiectum peccati, sed omnes illæ potentia, quæ possunt moueri ad suos actus, vel ab eis reprimi per voluntatem, & eadem potestatis sunt subiectum habituum moralium bonorum, vel malorum, quia eiusdem est actus, & habitus. Præterea subiectum peccati tam latè pater, quam subiectum voluntarij defectus perfectionis alicuius debet ex lege, sed voluntas, & quævis alia potentia voluntatis imperio subiecta potest esse subiectum perfectionis alicuius ex lege debet, ergo, accipiendo tamen hic voluntatum non solum elicitivè, & immediatè, prout est in voluntate, sed etiam imperatiuè, & mediatè, ut reperitur in potentijs subiectis voluntati, & participant voluntatem, & natæ sunt obedire rationi; Præterea huiusmodi potentia sunt subiectum virtutum, ergo & peccatorum, quia contraria habent fieri circa idem; vltierius in intellectu collocantur ignorantia & error, quæ sunt peccata: in appetitu sensitivo ira, timor, quæ sunt peccata, ergo. Non inconuenit autem in voluntate, & potentijs sensitivis peccatum esse, quia actus diuersarum potentiarum concurrere possunt ad peccandum, ex quibus fiat vnum peccatum

Peccati subiecti non sola voluntas, sed etiam alia potentia, & quomodo

3 Peccatum fit in sensualitatis motu.

peccatum numero, ut in quolibet peccato ex parte intellectus interuenit error & imperium, ex parte voluntatis plura concurrunt, de quibus supra tract. de v. su, primò, scilicet voluntas finis: secundò, medium: tertio, consultatio de medijs præ alio: quarto, imperium efficacius intellectus dicentis, fac hoc, ex quo sequitur vsus voluntatis, & applicatio ad operandum, & hoc si peccatum consistit in voluntate, si verò in appetitu sensitivo, saltem cum errore intellectus concurrunt mala appetitio.

Tertia propositio. Cum contingat appetitum sensitivum moueri sine & cum consensu voluntatis, in motu sensualitatis peccatum non consistit, nisi voluntas tali motui consentiat; probatur ex Conc. Trid. sess. 5. vbi habetur concupiscentiam in renatis relictam ad agonem, & non consentientibus non nocere, & colligitur ex locis scripturæ, quibus probatur liberum esse homini abstinere à quouis peccato, licet à multis non possit sine gratia Dei, nec à venialibus etià cum gratia Dei secundum legem ordinariam, licet singula distribuunt, sic vitare possit; vt Eccl. 1. 1. Fili peccasti, non adicias iterum. Io. 5. Ecce sanus factus es, iam noli peccare; probatur etiam ex locis quibus habetur Deum non pati aliquem tentari supra id q. potest. 1. Corin. 10. tentaretur verò sic homo, si illis moribus peccaret; præterea Mat. 15. habetur peccata ex corde exire. Idem probatur Iac. 1. quemq. tentari à concupiscentia, & Eccl. 18. post concupiscentias tuas ne eas; vt explicat Aug. lib. 5. cont. Iul. cap. 3. Ex Patribus Iren. lib. 4. cap. 9. Clem. Alex. lib. 2. Strom. Tert. lib. 2. contra Marc. Cyp. serm. de baptis. Christi. & Aug. lib. de duabus animabus contra Man. c. 10. Athan. in reg. de virg. seru. potest tamen in sensualitate esse peccatum, prout appetitus sensitivus natas est moueri à ratione.

Ratio, nam peccatum potest inueniri in qualibet potentia, cuius actus potest esse voluntarius, & inordinatus in

quo consistit ratio peccati, sed actus sensualitatis potest esse voluntarius, quatenus sensualitas. i. appetitus sensitivus, nata est à voluntate moueri. Præterea, vt d. Aug. lib. 1. ciu. c. 25. motus concupiscentiæ in corpore dormientis non est peccatum, ergo nec in non consentiente. Notandum verò cum Medina, q. sensualitas est sola vis sensitiva appetitiva, & non apprehensiva, & differt ratione tantum ab appetitu sensitivo, quia hic significat nudam potentiam qua sensibilia bona appetimus, sensualitas verò significat appetitum sensitivum, quatenus præuenit rationis deliberationem. Unde si quærat an appetitus sensitivus habeat propriam libertatem non dependentem à libertate voluntatis, ita vt possit ante actum voluntatis habere actum, & non habere. Resp. quod licet habeat motum proprium quò ad bonum mouetur, tamen in ea non potest esse peccatum, nisi quatenus mouetur à voluntate, vel voluntas ei consentit, vt hac propositione latè est probatum. Est tamen in appetitu sensitivo aliqua libertas participata, quia non est determinata ad vnum vt naturalia, appetitus verò sensitivus agit & agitur, & non est determinatus ad vnum, non habet tamen rationem peccati sine voluntatis consensu, quia homo non potest non solum de potentia morali, sed etiam physica impedire singulos motus sensualitatis ne insurgant ante rationis iudicium, quia appetitus sensualis sequitur apprehensionem sensus, qui naturaliter prior est rationis iudicium, ergo oportet, vt appetitus sensitivus sæpè sequatur bonum apprehensum per sensum, antequam rationis iudicio reprimi possit, & huiusmodi motus non sunt peccata venialia, ex speciali tamen gratia non negatur huiusmodi motus posse impediri ne surgant, vt in beata Virgine, ex lege specialiter concessum.

Quarta propositio. In sensualitate non potest esse peccatum mortale.

Ratio, nam sicut inordinatio corrumpens principium vitæ corporalis, causat mortem corporalem, ita inordinatio corrumpens principium spiritualis vitæ, q

4 Peccatum sensualitatis quod.

est finis vltimus, causat mortem spiri-
 tualem peccati mortalis, sup. q. 72. art.
 5. ordinare verò aliquod in finem non
 est sensualitatis, sed solum rationis, in-
 ordinatio verò à sine nō est nisi eius cui-
 us est ordinare in finem, vnde peccatū
 mortale non potest esse in sensualitate.
 Notandum verò vt cognoscatur quādo
 motus sensualitatis sunt peccata vel ne,
 q̄ aut delectatio est de ipsa re illicita co-
 gitata, vel de sola cogitatione rei, quòd
 dignoscitur sic, nam si delectatio est ad
 rem ipsam, signum est affectum esse ad
 rem, si ad cogitationem tantum; signum
 est etiam delectationem esse de cogita-
 tione tantum, & idem aliter deprehen-
 di potest, nam si cogitatio ortū habuit
 à disputatione puta fornicationis, signū
 est delectationem sequentem dum con-
 sideratur eius turpitudine, quæ tantū in-
 surgit ex motu sensualitatis esse de co-
 gitatione tantum, secus si ortum habuit
 à turpi colloquio, vel aspectu impudico,
 aut occasione peccati, quia sic signū est
 delectationem esse ad rem. Secundò, no-
 tandum, q̄ appetitus sensitivus potest
 considerari, vt est in brutis sine ordine
 ad rationem, & sic non est subiectū pec-
 cati, & idem si consideretur, vt est appe-
 titus hominis absq; eo q̄ à ratione mo-
 ueatur, vel cum præuenit rationis iudi-
 cium, sic tamen vt ratio poruerit illum
 reprimere, & nō reprimere; & tunc aut
 motus delectationis est tantum de ipsa
 cogitatione, & potest nō esse peccatum
 vllum sicut & verum in intellectu etiā
 si sit de malo obiecto, non est ei discon-
 ueniens, per accidens tamen de cogita-
 tione delectatio huiusmodi potest esse
 venialis si sit inutilis, vel curiosa, morta-
 lis si cogitatio mali, & sic delectatio de
 illa sit ita periculosa, vt verèdum sit ne
 pariat cōcupisc. ntiā mortalem; si verò
 delectatio est de ipsa re illicita, si hu-
 iusmodi motus sunt tantum circa rem
 venialem illicitam, sunt venialia tantū.
 Si verò est semiplenè, & imperfectè de-
 liberatus, q̄ tunc est, cum ratio aduertit
 talem motum, vel potest ex aliqua præ-
 senti cogitatione, vel notitia animad-
 uertere, sic vt possit illum eiicere, sed ta-
 men non ita facile, quoniā nondū pla-

nè cernit in quo & quali motu hæret,
 & talis motus, vel delectatio etiā de re
 mortali est tantum veniale; quòd si is
 motus est plenè deliberatus, cum ratio
 illum plenè animaduertit, quòd ad om-
 nes circumstantias, quibus homo potest
 moueri ad illum excutiendum, & tunc
 cum motus concupisc. ntiæ, vel sensua-
 litatis, est de re mortali si accedit con-
 sensus plenè deliberatus, & directus, est
 mortale, quia est actus humanus ple-
 nè liber habens pro obiecto rem illicitam
 mortaliter, ergo est mortale, potest
 tamen fieri, vt delectatio sit de ipsa re
 cogitata, & planè, ac directè voluntaria,
 & non sit mortale, cum .i. non est de il-
 la prout mortaliter mala est, sed quate-
 nus aliquo modo exquisito perfici potest,
 certum est demum delectationē de
 re illicita mortaliter cum plena aduer-
 tentia rationis, non tamen directè vo-
 luntaria, licet ratio possit illam reprimere,
 quæ dicitur delectatio morosa, est
 se mortale, ob periculum annexum, mo-
 raliter loquendo, cum non inueniatur
 quis tam fortis, cui talis delectatio, ani-
 mo retenta, nō afferat periculum incur-
 rendi in consensum rei cogitatæ, vel
 in delectationem, & etiam si adsit peri-
 culum peccati mortalis, nec euitetur
 ob contemptum propria salutis.

Quinta propositio. Peccatum potest
 esse in ratione, probatur ex August. lib.
 12. de Trinitate cap. 11. & 12. vbi dicit:
 Peccatum esse in ratione inferiori, &
 superiori.

Ratio, nam peccatum cuiuslibet po-
 tentiæ consistit in actu eius, sup. art. 1.
 2. 3. sed ratio habet duplicem actum, v-
 num secundum se in comparatione ad
 proprium obiectum, q̄ est cognoscere
 aliquod verū; secundò, quatenus est di-
 rectiua aliarum virtū: primo modo po-
 test peccare quatenus errat in cognitio-
 ne veri, q̄ tunc ei imputatur ad peccatū
 quando ignorat id quòd potest & debet
 scire; secundò, quādo inordinatos actus
 inferiorum virtū, vel imperat, vel post
 deliberationem non coeret.

Sexta propositio. Peccatum morosæ
 delectationis est in ratione, & est mor-
 tale ob periculum annexū, modo supra
 expli-

Peccatum potest esse in ratione & quō.

Peccatum morosæ

delectatio nis, vbi sit & an mor tale.

explicato, & etiam periculo remoto: vt
 d. hic Valeria; probatur ex Aug. lib. 12.
 de Trin. c. 12. d. Peccatum esse cum sola
 cogitatione mens oblectatur illicitis,
 non decernens faciendam, tenens tamen,
 & volens libenter, quæ statim vt atti-
 gerunt animā respui debuerunt, negan-
 dum non est esse peccata.

Ratio, nam cum peccatum cōtingat
 esse i ratione, quatenus est directiua hu-
 manorum actuum, art. præced. patet q̄
 ratio est directiua non solum exteriorū
 actū, sed etiam interiorum passionū,
 idèò quando ratio deficit in earum dire-
 ctione, dicitur peccatū esse in ratione,
 vt quando etiā deficit in directiōe ex-
 teriorum actuum: deficit autem in di-
 rectiōe passionum interiorum dupli-
 citer: primò, quando imperat illicitas
 passiones, vt quando homo ex delibera-
 tione prouocat sibi motum iræ, vel con-
 cupisc. ntiæ. Secundò, quando non reprimi-
 mit illicitum passionis motum, vt cum
 aliquis postquam deliberavit q̄ motus
 passionis surgens est inordinatus, tamè
 circa ipsum immoratur, & ipsum non
 expellit, & secundū hoc peccatum de-
 lectationis morosæ dicitur esse in rōne.
 Et q̄ huiusmodi delectatio morosa etiā
 sine periculo sit mortale, patet, quia oīs
 actus plenè voluntarius circa rem illicitam
 mortaliter, est mortaliter illicitus,
 sed id est voluntarium indirectè, quan-
 do quis potest & debet id impedire, &
 non impedit, ergo, & alijs rationibus
 idem probatur, vt hic per Valentiam.

Peccati cō sensus an spectet ad rationem inferiorē, vel superiorem.

Septima propositio. Consensus in a-
 ctum peccati pertinet ad rationem su-
 perioiorem, tamen in delectationem quā-
 que pertinet ad rationem superioiorem;
 probatur ex Aug. lib. 12. de Trin. c. 12.

Ratio, nam consensus importat iudi-
 cium quoddam de eo in q̄ consentitur,
 quia sicut ratio speculatiua indicat de
 rebus intell. ligibilibus, ita ratio practica
 sententiat de agēdis; sed aduertendum,
 quòd in omni iudicio vltima sententia
 pertinet ad supremum indicantē, sicut
 in speculatiuis vltima sententia de ali-
 qua propositione datur per resolutionē
 ad prima principia, sed actus humani
 regulari possunt ex regula rationis hu-

manæ, quæ sumitur in rebus creatis,
 quas naturaliter homo cognoscit, & vl-
 terius ex regula legis diuinæ, sup. q. 19.
 art. 4. vnde cum regula legis diuinæ sit
 superior consequens est vt vltima sentē-
 tia per quam iudicium finale termina-
 tur, pertineat ad rationem superioiorem,
 quæ intendit rationibus æternis, sed cū
 de pluribus occurrit iudicandum: fina-
 le iudicium est de eo q̄ vltimo occur-
 rit, sed in actib⁹ humanis vltimo occur-
 rit ipse actus, præambulum est ipsa de-
 lectatio, quæ inducit ad actum, idèò ad
 rationem superioiorem propriè pertinet
 consensus in actum, ad rationem verò
 inferiorē quæ habet inferius iudiciū,
 pertinet iudicium præambulum q̄ est
 de delectatione, licet de delectatione eē
 ratio superior iudicare possit, quia q̄
 subditur iudicio inferiori, subditur eē
 iudicio superioris, sed non eē conuerso.
 Et sic delectatio, vt præambula ad actū
 peccati pertinet ad rationem inferiorē,
 quia delectatio primò occurrit rati-
 oni inferiori, vt bonum quoddam rem
 porale, ratio tamen inferior nunquam
 consentit in actum peccati, nisi quate-
 nus participat aliquid rationis superio-
 ris, quatenus rationi superiori regula-
 tur, vel non, cum deberet regulari, &
 possit, q̄ si ratio superior non reprimi-
 mit motum inferiorē consulendo leges æ-
 ternas, consensus in delectationem im-
 putatur ipsi non posituè, sed negatiuè,
 modo supra exposito, & hoc modo con-
 sensus in delectationem potest pertine-
 re ad rationem superioiorem, prout de-
 lectatio est velut vltimus actus vltimo iu-
 dicio definitus, vt cū quis dicit volo de-
 lectari in cogitatione rei turpis, licet rē
 turpem non sim facturus.

Octaua propositio. Consensus in de-
 lectationem sine opere quandoque est
 mortale, quandoq; veniale, quandoque in delecta-
 tionem a Trin. cap. 12. sit morta-

Ratio, nam cū omnis delectatio con-
 sequatur aliquā operationem. 10. Eth. niale, vel
 & oīs delectatio habeat aliquod obic-
 tum, delectatio potest comparari ad duo
 .i. ad operationem quam consequitur,
 & ad obiectum in quo quis delectatur,

sed contingit, q̄ aliqua operatio sit obiectum delectationis, vt & aliqua alia res, quia ipsa operatio potest accipi vt bonum, & finis in quo quis delectatur, & quiescit, & quandoq; ipsa operatio, quam consequitur delectatio est obiectum delectationis, quatenus vis appetitiua cuius est delectari, reflectitur in ipsam operationem, vt in quoddam bonum, vt cū quis delectatur de eo quod cogitat, quatenus ei sua cogitatio placet, quando delectatio consequens vnam operationem, vt vnam cogitationem, habet pro obiecto aliam operationem, vt rem cogitatam, & tunc huiusmodi delectatio procedit ex inclinatione appetitus, non in cogitationem, sed in operationem cogitatam; Sic ergo de fornicatione cogitans de duobus potest delectari: primo, de ipsa cogitatione: secundò, de fornicatione cogitata: delectatio verò de cogitatione ipsa sequitur inclinationem affectus in cogitatione ipsam: cogitatio verò ipsa secundum se non est peccatum mortale, sed quandoque veniale tantum; vt cum quis vtiliter de ea cogitat, volens de ea predicare vel disputare, & sic cogitatio non est de genere peccati mortalis, sed quandoque veniale, quandoque nullum, vnde consensus in hmoi delectationem tunc non est peccatum mortale; q̄ verò cogitans de fornicatione delectatur de actu cogitato, cōtingit, quia eius affectio est inclinata in hunc actum, vnde quod quis consentiat in huiusmodi delectationem, nil aliud est, quàm q̄ ipse consentiat in hoc q̄ affectus suus sit inclinatus in fornicatione, quia nullus delectatur, nisi in eo q̄ conforme est appetitui eius, q̄ verò quis ex deliberatione eligat, q̄ affectus suus conformetur his quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale; vnde huiusmodi consensus in delectationem mortalis, est mortale. Vt verò melius cognoscatur quando talis consensus sit peccati, dicendum q̄ si quis delectatur de opere cum propria vxore præterito, vel futuro, vt vxore absente, non est mortale, vt nec actus ipse, id tamē est veniale cum non ad sit necessitas talia cogitandi, & si

sit cum periculo immunditiae talis cogitatio erit mortale, si non reprimatur, sic vidua delectans de opere habito cum viro non peccat mortaliter, quia actus ille præteritus fuit licitus, & nunc cogitat de eo vt de tempore quando licuit, erit tamen veniale si sine pietate, & necessitate id cogitet, nec liceret imaginari ei virum præsentem, vt delectaretur, erit verò mortale ratione periculi pollutionis, vel alicuius concupiscentiae, vel delectationis tunc de actu venereo cogitato, qui sit similis præterito coniugali, sed tñ illicito, nō quia cogitatione repræsentetur actus cū alia persona in particulari, aut in cōi cognita, non aut cum coniuge, q̄ nō sit, sed quia motus saltē concupiscentiae excitetur facillē cū illa delectatio animi hæret, ob periculum consentiendi in aliquā concupiscentiā mortalem directē, vel indirectē, vnde probabile est sapē talem delectationem de actu præterito in vidua esse mortale, quia si est fragilis magno periculo se exponit, vt est dictū, vnde probabile est esse mortale, similiter nō est mortale si quis sperat se aliquam in vxorem habiturū delectari in cogitatione futuri operis nunc, seruatis tñ cōditionibus, de quibus supra. En q̄ est dictum de delectatione in opus idem iudiciū est de delectatione in tactus, quia si sint illiciti, erit mortale. Quod si quis delectatur de re licita solum sub cōditione, verbi gratia, cognoscerem. N. si esset mea vxor. Si conditio verificatur de præsentem, nō est peccatum, si verò est ficta, & animo mortali apprehensa, si cogitatio sit de mortali est mortale, quia cum illa conditio non sit posita in re, nec posita esse speretur, delectatio ferrur in rem tali conditione destitutam, tum secundum veritatem, tum secundum sciētiā eius qui delectatur, qui scit rem ita se non habere, vel habituram, & sic imaginatio est ficta, & inde delectatio illicita.

Nona propositio. In ratione superioris potest esse peccatum veniale. Ratio, nam secundum Aug. lib. 12. de Trin. ratio superior inhaeret rationibus æternis consulendis, vel inspiciendis: inspiciendis secundum q̄ earum verita-

tem
Peccatum veniale test esse rationem periti-

tem speculatur, consulendis secundum q̄ per dictas rationes æternas de alijs iudicat, & ordinat, ad q̄ pertinet, q̄ delibendo per rationes æternas consentit in aliquem actum, vel ab eo dissentit. Contingit autem q̄ inordinatio actus in quem consentit, non contrarietur rationibus æternis, quia non est cum auersione ab ultimo fine, prout cōtrariatur actus peccati mortalis, sed præter eas vt actus peccati venialis, vnde quando ratio superior in actū peccati venialis consentit, non auertitur à rationibus æternis, & sic non peccat mortaliter, sed venialiter. Et ita quando obiectum propriū rationis superioris ex genere suo est peccatum mortale, iuxta leges æternas consultas vel consulendas, poterit esse peccatum veniale ex subitis motibus, q̄ non intelligitur de motibus primò, primis, sed de aliqua mora imperfecta in reprimendis huiusmodi motibus, respectu verò obiecti inferiorum virium, ratio superior non potest vnquam peccare mortaliter, si obiectū ex genere sit peccatum veniale, quia tunc ratio superior peccat, quatenus est directiua virium inferiorum per deliberatione, sed si obiectū rationis superioris, sit ex genere peccatum veniale, vt mendacium iocosum, consentire in illud est tantum peccatum veniale.

IO
Ratio superior vt feratur in suū obiectū, vel virium inferiorum.

Decima propositio. Ratio superior aliter ferrur in suum obiectum, aliter in obiectum virium inferiorum, vnde si actus virium inferiorum sit peccatū mortale, si ratio superior eis consentit, est mortale: circa verò proprium obiectum secundum simplicem intuitū, potest aliquem actum inordinatum circa diuina habere, qui erit tantum veniale, vt est subitus motus infidelitatis, sed post deliberationem si talis motus manet, est mortale.

Ratio, nam ratio superior aliter ferrur in proprium obiectum, aliter in obiectum inferiorum virium, quæ per se ipsam diriguntur: nam in obiectum inferiorum virium non ferrur, nisi quatenus de eis consulit rationes æternas, & sic per modum deliberationis, & deliberatus consensus in his quæ de genere

suo sunt mortalia est peccatum mortale, ideò ratio superior mortaliter peccat, si actus inferiorum virium in quos consentit sunt peccata mortalia: Circa verò proprium obiectum homo duplicem actum habet, simplicem intuitū, & deliberationem secundum q̄ etiam de proprio obiecto consulit rationes æternas, secundum simplicem intuitum potest aliquem inordinatum motū habere circa diuina, vt cum quis patitur subitum infidelitatis motum, q̄ est peccatū veniale, licet infidelitas in se sit mortale; aliquid verò eorum quæ pertinent ad fidem potest subito rationi occurrere sub quadam alia ratione, antequam super eo consulatur, vel consuli possit ratio æterna, id est lex Dei, vt cum quis subito apprehendit resurrectionē mortuorum, vt impossibile secundum naturam, & antequā habeat tempus deliberationis se remittit ad id q̄ est determinatum per legem diuinam; si verò post hanc deliberationem motus infidelitatis maneat, est peccatum mortale, ideò circa proprium obiectum, licet sit peccatum mortale ex genere, potest ratio peccare venialiter in subitis motibus, vel mortaliter per deliberationem consensus. In his verò quæ pertinent ad inferiores vires semper peccat mortaliter in his, quæ sunt mortalia ex genere, nō autem si ex genere sunt peccata venialia, & pro intelligentia huius propositiois vidēda sunt declarata proposit. præced.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatorum causa datur.
- 2 Peccati causa immunditia, & mediata interior est.
- 3 Peccati causa potest esse aliquod exterius ad peccatum mouēs, & quō.
- 4 Peccatū an sit causa peccati, & quō.

De causis peccatorū secundum substantiam, & de causis quæ aggrauant, & minuunt. Cap. V.

N^o secundum ex D. Tho. 1. 2. q. 75. D. Tho. 1. 2. q. 75. ut. 1. q̄ cum peccatum de nō hō fiat, oportet q̄ habeat causam: vt

vt habetur Iob 5. & explicat Aug. lib. 1. cont. Iul. c. 3. & lib. de natura boni con. Manich. c. 40. & 41. & lib. de fide cont. Man. c. 2. & 3. vbi disputat contra Manichæos ponentes duos Deos, vnum summum bonū à quo oīa bona promanāt, & vnum summum malum, à quo mala procedunt, id enim est falsum, sed humana voluntas, quæ est quoddam bonū, est causa mali, & peccati proxima, quatenus in agendo deficit à regula debite rectitudinis, vt inquit Aug. lib. de duab. animabus, con. Man. c. 11. & lib. de lib. arb. c. 17. vbi d. Peccatum non esse sine voluntate, & con. Man. de nat. boni, passim docet non esse quærendam causam peccati extra voluntatem, vbi & d. potius habere causam deficientem, quàm efficientem, quia peccatum non est natura aliqua, quæ sollicitet nos ad peccandum, sed ortum habet ex causa deficienti, ex bono per accidens, ex bono imperfecto, & q̄ ex nihilo produci. His not.

Peccati causa datur.

Prima sit propositio. Cum omnis entis tam priuatiui, quàm positiui sit dauda causa, Deo excepto, idēd causa peccati assignari debet, vnde voluntas carens rectitudine debita accedens ad operandum est causa per se actus voluntarij, per accidens verò est causa deformitatis, & carentiæ rectitudinis.

Ratio, nam peccatum est actus inordinatus, supra q. 71. ex parte ergo actus potest habere per se causam, vt & alius quilibet act⁹, ex parte verò inordinatio nis, eo modo causam habet quo priuatio, vel negatio dicitur habere causam, q̄ est dupliciter: primò, ex defectu causæ affirmationis, quia remota causa, remouetur effectus, vt obscuritatis causa est absentia solis: secundò, causa affirmationis ad quā sequitur negatio, est per accidens causa negationis consequētis, vt ignis cauendo calorē principali intentione, consequenter cauendo frigiditatis priuationem, quorum primum potest sufficere ad simplicem negationē, sed cum inordinatio peccati nō sit simplex negatio, sed priuatio eius quod natum est & debet habere, oportet q̄ huiusmodi inordinatio habeat causam agentem per accidens, nam quod natum

est inesse & debet, nunquam abesser nisi ob aliquam causam impediētem, vnde solet dici, q̄ malum quod in quadā priuatione consistit habet causam deficientem, vel agentem per accidens: sed oīs causa quæ est per accidēs reducitur ad causam per se; cum ergo peccatū ex parte inordinationis habeat causam agentem per accidens, ex parte actus habeat causam agentem per se, sequitur quod inordinatio peccati sequatur ex causa actus, sic ergo voluntas carens di rectione regulæ rationis, & legis diuinæ intendens aliquid bonum commutabile cauendo actum peccati per se, sed inordinationem actus per accidēs præter intentionem, quia defectus ordinis in actu prouenit ex defectu directionis in voluntate. Et ita voluntas accedēs ad operandum sine debita rectitudine, producit actum malum voluntariū, in quod id quod est perfectionis, quatenus scilicet ens est, in bonitatem voluntatis est referendum, quod verò vitij in defectū regulæ est reducendū. Dicitur verò voluntas per accidens esse causa peccati, quia accidit operanti, & volenti, quod operetur non adhibita rationis regula. Dicitur etiam causa deficiens, quia operatur cum tali defectu nō adhibita debita rectitudine. Vnde si causa quæ producit effectum sit ex omni parte perfecta, vt Deus est, in eam non potest peccatum referri, sed in nostram voluntatem, quæ operatur aliter quàm debet, & his modis dicitur peccatum oriri ex parte agentis, vel efficientis. Ex parte verò materiæ oritur peccatum, cū voluntas malè disposita, s. absque debita perfectione accedit ad operandū, & sic causa peccati refertur in voluntatem, quod procedit etiā in peccato omissionis, cū omisio non sit sine actu, vt supra est dictum, carentia tamen regulæ rationis, & legis diuinæ in voluntate antequam operetur, non habet rationem culpe, cū sit pura negatio, & voluntas ex se habet quod possit deficere, & peccare, vt dicit Medina.

Secunda propositio. Peccatum habet causam interiorē immediatā & mediatam, immediata est ratio, & huma-

Peccati immediata

na

na & mediata in interior est.

na voluntas, causa verò remota est apprehensio sensitiuæ partis, & appetitus sensitiuus; probatur ex Aug. locis citat. lib. 1. de lib. arb. c. 17.

Ratio, nam causa peccati per se accipitur ex parte actus, art. præced. actus verò humani potest accipi causa interior immediata, & mediata. Immediata est ratio & voluntas secundum quam homo est liber arbitrio, remota est apprehensio sensitiuæ partis, & etiam appetitus sensitiuus; quia sicut ex apprehensione rationis voluntas mouetur ad aliquid secundum rationem, ita ex apprehensione sensus appetitus sensitiuus in aliquod inclinatur, q̄ inclinatio quādoque trahit voluntatem, & rationem, vt infra; sed quia causa peccati est aliquid bonum apparens motiuum, cum defectu debiti motiui, s. regulæ rationis, vel legis diuinæ, ipsum motiuum quod est apparens bonum, pertinet ad apprehensionem sensus, & appetitus, absentia verò debite regulæ pertinet ad rationem, quæ nata est huiusmodi regulam considerare, sed perfectio voluntarij actus peccati pertinet ad voluntatem, ita quod ipse voluntatis actus præmissis suppositis iam est quoddam peccatum. Notandum verò, quod iudicium sensus, vel apprehensio sensitiua, appetitus sensitiuus, & ratio concurrunt in peccato tantum quantum ad specificationem, quia faciunt tantum apparere obiectum pulchrum, & determināt voluntatem ad istum actum, & nō ad oppositum, sola tamen voluntas est causa peccati quantum ad exercitiū, quia huiusmodi repræsentationes non necessitant voluntatem, sed ipsa se liberè mouet, & idēd in ea tantum consummatur peccatum.

Peccati potest esse aliqd exte rior ad peccandū mouens, & quomodo

Tertia propositio. Aliquid exterius potest esse causa mouens ad peccandum, non tamen sufficienter inducens, vnde causa sufficienter complens peccatum est sola voluntas; probatur Num. 31. d. Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel, & præuaricari vos fecerunt?

Ratio prima, nam causa peccati est voluntas perficiens actum peccati, quod ad carentiam debite regulæ, & appeti-

tus sensitiuus inclinans, sic ergo extra quid tripliciter potest esse causa peccati, quia vel moueat immediatè voluntatem, rationem, vel appetitum: voluntatem verò interiori potest mouere solus Deus, supra q. 5. qui non potest esse causa peccati, infra q. 79. vnde nil exterius potest esse causa peccati, nisi quatenus vel mouet rationem, vt homo, vel dæmon suadens peccatum, vel vt mouens appetitum sensitiuum, vt aliqua sensibilia exteriora. Sed nec persuasio exterior in rebus agēdis necessariò mouet voluntatem, nec etiam res exterius proposita necessariò mouet appetitum sensitiuum, nisi aliquo modo dispositū, nec appetitus sensitiuus necessariò mouet rationem, & voluntatem, sed causa sufficiens complens peccatū est sola voluntas. Et sic hinc colligitur peccatum non esse aliquam naturam, quæ nobis cum pugnet, nec rem aliquam interiorē, vel exteriorē cogere nos sufficienter ad peccatum, sed totum id in voluntate consistere.

Quarta propositio. Peccatum est causa peccati, modo tamen explicato: probatur ex Greg. hom. 11. in Ezech. & lib. 25. Mor. cap. 3. d. quod peccatum quod per penitentiam citius nō deletur, peccatum est, & causa peccati.

Peccatū a sit causa peccati, & quomodo

Ratio, cum enim peccatum causetur ab actu, sic peccatum potest esse causa alterius, vt actus alterius, potest verò peccatum esse causa alterius per modū causæ efficiētis, vel mouētis per se, & p̄ accidens: per accidens, vt remouēs prohibens dicitur causa per accidēs motus, per peccatum enim cū quis amittat gratiam, charitatem, verecundiā, vel aliud à peccato retrahens, ex hoc cadit in aliud, & primū est causa secundi per accidens, per se vt cū ex vno actu peccati homo disponitur, vt consimile facilius committat, quia ex actibus inclinatur per dispositionem, & habitus homo ad huiusmodi actus, secundum causam materiale vnum peccatum est causa alterius, prout præparat ei materiā, vt auaritia sæpè præparat materiam litigio, cum de illicitis sit quæsitum, secundum causam finale, quatenus ob finē

vnus

vnus peccati, quis aliud committit, vt cum quis committit simoniam ob ambitionem, pecuniam, & quia finis dat formam in moralibus, supra q. 1. art. 3. sequitur qd vnus peccatum sit formalis causa alterius; simonia enim est vt materiale: ambino, vt formale. Verum est tamen, qd peccatum non potest esse causa sufficiens peccati in sensu diuiso, sed in sensu composito potest esse necessario tale, vt qui habet concubinam, & tenetur celebrare, si non celebrat peccat, quia tenetur, si celebrat, & non peccat, nec deserit eam, impuratur ei ad peccatum si celebrat vt d. hic Medina.

Soler etiam peccatum esse causa peccati, quia homo soler facile operari qd semel est operatus; secundò, nam vt supra, homo amittit per peccatum mortale gratiam, quæ remouet peccatum; tertio, nam per peccatū mortale dæmon acquirit magnam vim super peccatōrē; quarto, quia homo per peccatum mortale qd commisit sumit quandam fiduciam de suis peccatis, ex eo qd experitur se non statim fuisse punitum à Deo, vnde præsumit se nō statim puniendum, si iterum peccet. Vltimò, quia per vnū peccatum commissum homo amittit magnam partem verecundiæ, quæ retrahit illum à peccato. Hier. 3. Frons meretricis facta est mihi.

Vnde ex his homo maximè cauere debet ne peccet.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccati causa an sit ignorantia, & quomodo.
- 2 Ignorantia quando excuset à peccato, & quando sit ipsa peccatum.
- 3 Ignorantia, quæ excuset à peccato, quæ non.
- 4 Ignorantia an minuat peccatum.

De ignorantia, quæ est causa peccati ex parte rationis. Cap. V I.

D. Tho. 1.
2. q. 76.

Prima propositio. Ignorantia est causa peccati non per se, sed per accidēs, quatenus nō adhibet scientiam debitam;

probat Hier. 5. vbi reprehendunt ignorantēs viam Dei, & Rom. 10. Ignorantes Dei iustitiam, & Il. 4. propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiā. Num. 15. si anima nesciens peccauerit offeret caprum &c.

Ratio, nā causa mouēs est duplex per se, & per accidēs, per se q̄ propria virtute mouet, vt generans est cā per se, mouens grauiā & leuiā: per accidēs, remouens prohibēs, vel ipsa remotio prohibentis. 8. Phys. & hoc modo ignorantia esse potest causa actus peccati, quia est priuatio scientiæ perficientis rationem, quæ prohibet actum peccati, prout dirigit actus humanos, sed ratio dirigit actus humanos secundum scientiam vniuersalem, & particularem, quia conferens de agendis vritur quodam sillogismo, cuius conclusio est electio, iudicium, vel operatio: actiones verò sunt in singularibus, vnde conclusio sillogismi operatiui est singularis, sed singularis propositio nō concluditur ex vniuersali, nisi mediante propositione singulari, vt ab actu parricidij quis remouetur, quia scit patrem non esse occidendum, & hunc esse patrem, vtriusq; ergo ignorantia potest id causare, s. & vniuersalis principij, qd est quædam regula rationis, & singularis circumstantiæ, vnde non ois ignorantia est causa actus peccati, sed solūm quæ tollit scientiā prohibentem actum illum; vnde si quis nō prohibetur ab actu parricidij etiam si id sciret, ignorantia patris non est huic causa actus peccati, sed est comes illi, vnde is non peccat per ignorantiam, sed ignorans. 3. Eth. Notandum verò, quòd ignorantia est quando quis nō satis intelligit quid faciat, vel dicat, & differt à nescientia, nam ignorantia est cū quis ignorat ea quæ aptus est scire secundum statum suum: nescientia verò cum quis quæcunq; ignorat etiā si non pertineat ad statum personæ suæ. Secundò, notandum, qd ignorantia alia est vincibilis, alia inuincibilis, quæ dicitur etiam antecedens, & inuoluntaria, quæ est cū per hominem nō stat quominus studio adhibito superetur, & ideo scientia contraria, & cognitio obtineatur, & tamen nō acquirit

Peccati
ā sit igno-
rantia, &
quomodo

acquirat scientiam, vel quia si res est ab eo cognoscibilis, tamen non potest studium adhibere ad eam cognoscendam, vel si adhibet, adhuc attendit eius conditione non potest scientiam debitam acquirere; secundò, cum res illa ab eo vinci non potest, & is nec putat se sciri posse, nec etiam dubitat, aliter si putat vinci posse, nisi studium in hoc adhibeat, erit vincibilis. Ex quibus sequitur qd vt ignorantia dicat inuincibilis oportet, qd non potuerit superari eo studio qd attentis circumstantijs personæ, negotij, &c. poterat iudicari sufficiens ad cognitionem acquirendam, licet non fuerit summum qd poterat à persona adhiberi; studij verò nomine intelligitur meditatio, cōsultatio à peritis, & huiusmodi, quandoque tamen non sufficit hæc diligentia humana, sed oportet recurrere ad supra naturalem, vt ieiunia, orationes, & huiusmodi, vt scientia alicuius rei acquiratur, & sic ignorantia non superata à peccato excuset: vt si dæmon alicui apparet conans eum in errorem inducere, quem ingenio suo vel consultatione non possit facile agnoscere; sequitur etiam infideles, qui nil omnino audiunt de fide Christi inuincibiliter illam ignorare, licet à Deo adiuuaretur si faceret, qd in se moraliter fieri posset, vt instrueretur, sequitur etiam qd quandoque ignorantia sit inuincibilis, licet eius causa fuerit peccati, vt si quis die festo non audierit Missam in qua aliqua lex noua est promulgata, sequitur etiam ignorantiam tandiu esse inuincibilem, dum de re quæ esset scienda nondum quicquam cogitat, nec de circumstantia cum re connexa, vt facile possit moueri ad inquirendam cognitionem rei, quæ debet sciri. Vincibilis verò ignorantia dicitur, quæ studio adhibito superari potest.

2. Secunda propositio. Ignorantia quædoque excuset à peccato, quandoque non, & est peccatum. Ratio, ignorantia enim differt à nepeccato, scientia, quòd nescientia dicit simpliciter quandoque; scientiæ negatione, vnde cui deest scientia alicuius rei, dicitur nescire illā, sed ignorantia dicit scientiæ priuationem,

dum alicui deest scientia eorum, quæ aptus natus est scire, quorum quædam scire tenetur, ea. s. sine quorum scientia non potest debitum actum rectè exercere: vnde omnes scire tenentur communiter quæ sunt fidei, & vniuersalia iuris præcepta singuli verò ea quæ ad eorum statum vel officium spectant, sed quædam sunt, quæ licet quis natus sit aptus scire, non tamen tenetur, vt contingentia particularia, & Theoremata geometriæ, nisi in casu, sed qui negligit habere, vel facere, qd tenetur habere vel facere peccat peccato omissionis, vnde ob negligentiam ignorantia eorum qd quis scire tenetur est peccatum, sed non imputatur homini ad negligentiam si nescit ea quæ scire non potest; quorū ignorantia dicitur inuincibilis, quia studio superari non potest, & huiusmodi ignorantia, quia non est in potestate nostra eam repellere, non est voluntaria, & sic nec peccatum: ignorantia verò vincibilis est peccatum, si sit eorum quæ quis scire tenetur, aliās non. Et sic ignorantia inuincibilis est sine peccato, quæ potest contingere circa qd vis factum, & quòd vis ius, exceptis primis principijs legis naturæ, vt bonum esse faciendum, malum vitandum, nō esse alteri faciendū, qd sibi quis non vult, & pariter exceptis alijs præceptis, quæ ex his à quocunq; homine sine vilo negotio deduci possunt, vt qd Deus sit colendus, parentes honorandi: alia verò præcepta legis naturæ, quæ sunt obscuriora possunt etiam per lōgum tempus inuincibiliter ignorari ab aliquibus rudioribus, vt quòd vfura sit peccatum, qd mendacium pro tuenda vita hominis non sit licitū, immolatio hominis pro honore Dei, vindicta propria iniuriæ priuata auctoritate, & huiusmodi, & idolatria etiam à rudiori per aliquod tempus potest inuincibiliter ignorari prohibita esse, & eo magis ius posituum, diuinum, & humanum potest inuincibiliter ignorari, & in casibus prædictis ignorantia inuincibilis excuset à peccato, cum nō sit in potestate hominis vitare tale peccatum ex intentione, cum ex intentione vitari nō possit, qd ignoratur, proindeq; id homini

mini non est voluntarium etiam indire-
ctè, scilicet quòd debeat & possit vitari.
Verum est tamen qd ignorantia vincibili-
lis de eo .i. quòd quis potest ac tenetur
scire, & nescit, est peccatū. Pl. 24. Igno-
rantia meas ne memineris. Eccles. 53.
Eph. 4. quia sic ignorantia cum existat
ex negligentia voluntatis per se est de-
fectus cognitionis debita. Vnde cū om-
nes teneantur scire articulos fidei, & v-
niuersalia iuris naturalis præcepta .i.
Decalogi, & quæ sunt iuris positivi, vt
quòd ad statum Christianorū pertinet,
quòd sit ieiunādum in Quadragesima,
& singuli ea quæ spectant ad officium
suum, & aliquas circumstātiās circa id:
vnde in his, & huiusmodi ignorantia
non excusat, nisi vtatur debita diligen-
tia, vt sciat consulendo peritos, studen-
do, &c. humano more, & etiam ad ora-
tiones recurrēdo in his quæ sunt neces-
saria ad salutem, in alijs enim sufficit
consulere doctos, & de conclusionibus,
quæ eliciuntur ex præceptis naturalib.
q̄ non sunt per se notæ potest esse igno-
rantia inuincibilis, vt an fornicatio sit
licita etiam per multum tempus, nisi
quis ab alio erudiat.

3
Ignorantia
q̄ excusat
à peccato,
quæ non.

Tertia propositio. Ignorantia inuincibilis, quæ est causa actus, facit actum inuoluntarium, & excusat à peccato regulariter, alia ignorantia, non.

Ratio, nam ignorantia ex se causat actum inuoluntariū, & dicitur causare actum quem scientia apposita prohibebat, art. præced. & ita huiusmodi actus si scientia adesset esset contrarius volū-
tati; si verò scientia, quæ præ ignorantia priuatur non prohibet actum ob inclinationem voluntatis in ipsum, ignorantia huius scientiæ non facit hominē inuoluntarium, sed non volentem. 3. Eth. c. 1. & huiusmodi ignorantia, quæ non est causa actus peccati, quia non causat inuoluntarium, non excusat à peccato, & idem de ignorantia consequente, vel concomitante actum peccati, sed si est causa actus, quia ex se causat inuoluntarium, excusat à peccato, quia voluntarium est de ratione peccati, hæc tamen quandoq; non excusat in totum, sed ex parte ignorantia, vt si quis ignoret ali-

quam circumstantiam peccati, quam si sciret retraheret à peccato, licet remaneret ei scientia illum esse actū peccati, vt si percipiēs, hominem scire eum esse, qd facit ad rationem peccati, tamen nō scit eum esse patrem, quæ est circumstantia constitutiua nouam speciem peccati: vnde huiusmodi licet ex ignorantia peccet, tamen non excusatur omnino à peccato, quia ei remanet cognitio peccati. Secundò, potest contingere, quia ignorantia sit voluntaria, vel directè, vt cum quis studiosè vult nescire, vt liberi peccet, vel indirectè, vt cū ob occupationes, vel labores, quis negligit discere id ob qd à peccato retraheretur, nā huiusmodi negligentia facit ignorantia esse voluntariam, & peccatum, modo sit eorū quæ quis scire tenetur, & potest, & huiusmodi ignorantia totaliter non excusat à peccato, qd si sit ignorantia omnino inuoluntaria, quia inuincibilis, vel eius quòd quis scire non tenetur, huiusmodi ignorantia omnino excusat à peccato. Et ita ignorantia inuincibilis eorū quæ quis scire non tenetur omnino excusat à peccato, & etiam eorum quæ quis scire tenetur, sed ignorat ignorantia inuincibili, iuxta prædicta excusat de se, quia causat inuoluntarium, qnq; tñ non omnino excusat totaliter: primò, cū ignorantia est alicuius circumstātiæ sine qua esset peccatū: vt si quis occidit patrem putans alium excusatur non ab homicidio, sed à parricidio; secundò, cum est voluntaria, vt cum quis non vult scire, quod debet & potest, vel cum negligit id nosse ob alias occupationes. Ignorantia verò quæ non est causa actus non facit hominem inuoluntarium, sed nō volentem, quæ non excusat cum non causet inuoluntarium, & sic peccatum est, nisi sint talia, quæ quis scire non tenetur, quia sic peccatum non esset. Et licet supra dictum sit non cadere ignorantia in his quæ quis scire tenetur & sunt necessariā ad salutem; notandum ex Medina art. præced. quod quædam propositiones sunt per se notæ, vt bonum faciendum, malum fugiendum, nō alteri faciendum qd sibi quis nō vult, & in his non cadit ignorantia apud eos qui habent

ben-
tationis vium. Circa verò præcepta Decalogi, quæ facili negotio ex his principijs eliciuntur, potest esse ignorantia inuincibilis per breue tēpus, sed diu non potest perseverare; probatur, quia cum hæc per se non sint nota egent aliquo discursu, secunda pars probat, quia huiusmodi præcepta ex primis principijs facile colliguntur. Vbi verò huiusmodi præcepta colliguntur ex primis principijs multo labore, potest esse ignorantia inuincibilis per multū tempus, nisi ab aliquo quis erudiat, vt an fornicatio simplex sit licita. Circa verò articulos fidei, & misteria religionis nostræ, quæ iure diuino, positio, & non lumine naturali sunt intròducta, potest esse ignorantia inuincibilis apud eos qui nil de euangelio audiuerunt, fideles verò non excusantur si ignorent articulos fidei, & habeant errorem, circa illos, & sacramenta ecclesiæ, nisi infans captiuus sit effectus ab infidelibus, vel rusticus, qui de his non est instructus, & sat est vt in his etiam adhibeāt diligentiam Doctores interrogando, audiendo prædicatores, vt sic à peccato excuset. Et ita ignorantia inuincibilis cadere potest circa omnia præcepta iuris diuini, positivi, & iuris humani, & res facti, si homo in se faciat quod moraliter potest, vt sciat & adhuc ignorat.

4
Ignorantia
q̄ minuat
peccatum

Quarta propositio. Ignorantia ita minuit peccatum, vt minuit voluntarium, & si omnino tollit voluntarium, omnino tollit peccatum, nec solum minuit, & sola illa peccatū minuit, quæ est causa peccati, non tamen omnino excusat, affectata verò auget peccatum, nō affectata tñ culpabilis minuit peccatum.

Ratio, cum enim peccatum sit voluntarium, ignorantia potest minuire peccatum, quatenus minuit voluntarium, aliàs secus; sed ignorantia omnino excusat à peccato, quia omnino tollit voluntarium peccatū non minuit, sed omnino aufert, quæ verò concomitanter se habet ad peccatum ipsum, nec minuit, nec auget, quæ verò est causa peccati, & tamen non omnino excusat ab eo, solum potest id minuire, quæ quandoq; est voluntaria directè, vt cum quis spontè ali-

quid nescit, vt liberius peccet, & huiusmodi auget peccatum, & voluntarium, quia ex intentione voluntatis ad peccatum euenit qd quis vult subire ignorantia damnum ob libertatem peccandi; quandoque non est directè voluntaria, sed indirectè per accidens, vt cū quis non vult laborare in studio, ex quo sequitur ignorantia, vel quis vult bibere vinū immoderatè, vnde sequitur ebrietas, & discretionis carentia, & huiusmodi ignorantia minuit peccatū, & voluntarium, quia cum nō cognoscitur quid esse peccatum, voluntas in id per se nō fertur, sed per accidens; vnde ibi est minor cōtempus, & sic minus peccatum. Quo verò ad ignorantiam concomitantem, vt si quis intendens occidere inimicum vbique, & in nemore putans se occidere feram, si eum occidit, an excuset à peccato. Notandum quod Medina hic art. 3. qd quid tripliciter potest esse voluntarium, cum .i. actus est volutus, & cognitus distinctè, vt velle occidere inimicum. Secundò, interpretatiuè, vt cū quis operatur ex ignorantia culpabili, licet enim formaliter non sit volutus, vt incognitū, secus interpretatiuè, vt si quis iaculans in foro præter intentionem occidit hominem, quia fuit in culpa non cauendo opus illud ibidem. Tertiò, virtualiter, vt cū actus imperatur, & progreditur ex præcedenti volitione, vt si quis inebriatur volens, & sciens cum periculo homines occidēdi. Vnde ad rem dicendum, qd talis ignorantia concomitans excusat ab homicidio, quia ille iactus est inuoluntarius respectu hominis occisi, ergo. Sic etiam si quis det operā rei illicitæ, si tamen ignorat aliquā circumstantiam, & cum illa ignorantia operatur, excusatur à specie illius peccati, vt si credens inuincibiliter accedere ad solutam, accedit ad nuptiam, vel con sanguineam, si tamen pœna esset peccato adiecta inuincibiliter ignoras illam nō excusatur à pœna, licet à culpa: excusatur tamen etiam à pœna per accidens; quando peccatum cui annexa est pœna huiusmodi, ignorata inuincibiliter pœna non possit committi, vt accidit in excōicatione, quæ non incurritur,

tur, nisi ob contumaciam, quæ non incurritur, nisi cum quis contemnit excommunicationem, & sic illam cognoscit, vel vincibiliter ignorat, unde sæpè laici excusantur ab excommunicatione iuris, inuincibiliter illam ignorantes, & etiã à pœna iuris si in facto id probabiliter ignorant, vt si quis occidat inuincibili ignorantia clericum, credens laicū, non incurrit irregularitatem, nec excommunicationem, qñ tamen pœna imponitur non-ob crimen, sed ob significationem, vt bigamia, incurritur sine culpa, si tamen quis scienter facit opus illicitum, licet ignoret pœnam illi annexã inuincibiliter, incurrit illam, vt si quis labatur in hæresim scienter, ignorãsententiam cõtra illos latam, incidit in eam, vt & fur ignorans pœnam furto irrogatam, vt d. Medina. Quo verò ad minutionem peccati ex ignorantia, vel augmentū, dicendū q̄ si ignorantia sit tantum imperfecta, & venialiter inuoluntaria, vt cum quis adhibet aliquam diligentiam, sed non sufficientem, vt in casu periurij ob ignorantiam venialem, de quo Nauar. c. 12. n. 6. minuit peccatum, ita vt non sit mortale, quia peccatum tunc est tantum venialiter volitū, vt & ignorantia, vt si quis ex ignorãtia veniali, vel inuincibili putat fornicationem licere, sic enim non peccat, vel solum venialiter, sic etiam ignorantia pura quæ non est supina, vel crassa, excusat in his præceptis, quæ sunt iuris humani s. mōto cõtemptu, vt & concomitans si inuincibilis est excusat omnino à peccato, & si vincibilis minuit. Quando verò ignorantia est vincibilis, peccatum ex illa commissum, q̄ attinet ad speciem q̄ consistit in defectu debita perfectionis, est eiusdem speciei cum eo q̄ committitur scienter, vel ignorantia sit iuris, vel facti, quo verò ad alteram speciem quam peccatum materialiter habet pro obiecto, si est ignorãtia iuris est eiusdem speciei, & idem si ignorãtia sit facti. Si etiam ob ignorantiam inuincibilem quis peccat, actus is ob hominis dispositionem est moralitèr leuior: vt dicit Valentia.

S V M M A R I V M.

- 1 Passio an causet peccatum directè.
- 2 Ratio an superetur à passione contra scientiam vniuersalem, vel particularem.
- 3 Peccatum ex passione dicitur peccatum ex infirmitate.
- 4 Peccati omnis principium est amor sui.
- 5 Peccatorum causæ reducuntur ad concupiscentiam carnis, oculorū, & superbiam vitæ.
- 6 Passio quando minuat, vel augeat peccatum.
- 7 Passio quando omnino excuset à peccato.
- 8 Peccatum ex passione potest esse mortale.

De causa peccati ex parte appetitus sensitui. Cap. VII.

NOrandum, q̄ peccatū quod ex passione procedit, dicitur ex infirmitate committi, quia cum passio repugnet recto ordini rationis, qui est velut bonus status mentis, & ided passio impediatur rectam operationem, infirmitas & ægritudo quædam animi censet. Prima propositio. Passio appetitus sensitui non potest directè trahere, vel mouere voluntatem, indirectè tamen & per accidens id potest dupliciter: primū patet cum voluntas sit plenè libera in sui actione, ex supra dictis; secundum, probatur Dan. 13. Concupiscentia subuertit cor tuum. Rom. 7. sentio aliam legē in membris meis repugnantē legi mentis meæ. Jac. 1. vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus: & explicat eleganter Niss. de sacro festo Paschæ, & resurrectione orat. 3. vt refert hic Valentia.

Ratio, q̄ sic nō directè, sed indirectè, primò secundum quendam abstractionem, nam cum omnes potentie in vna essentia animæ radicentur, oportet q̄ quando vna potentia in suo actu intenditur, alia totaliter remittatur, & impediatur,

D. Tho. 2. 2. q. 77.

I Passio a causet peccatum directè.

diatur, tum quia virtus ad plura dispersa sit minor, vnde eõtra quãdo intenditur circa vnum, minus potest ad alia dispergi, sed quia in operibus animæ requiritur quædam intentio, quæ dum valdè applicatur ad vnū, alteri non potest valdè intendere, hoc modo per quandam distractionem, quando motus appetitus sensitui fortificatur secundum quamlibet passionem, oportet q̄ impediatur, vel remittatur totaliter motus appetitus rationalis, qui est voluntas. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum, nam impeditur iudicium, & apprehensio rationis ob magnam, & inordinatã apprehensionem imaginationis, & iudicium virtutis æstimariæ, vt patet in futuris; sed passionem appetitus sensitui sequitur imaginationis apprehensio, & iudicium æstimariæ: vnde homines in aliqua passione existētes nō facillè imaginationem auerunt ab his circa quæ afficiuntur, vnde sæpè iudicium rationis sequitur passionem appetitus sensitui, & per consequens motus voluntatis, qui natus est semper sequi iudicium rationis. Et sic passio est causa peccati ea ratione qua potest voluntatem ad aliquid mouere. s. indirectè, nam prout quilibet secundum passionem est affectus, sic facillè iudicat materiam vel obiectū passionis sibi conuenire, & ita id voluntati proponit: qualis enim vnusquisq; est, talis ei quæ possunt esse causa peccati colliguntur. 1. Io. c. 2. q̄ sunt aut concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorū, vel superbia vitæ: primi nomine intelligendo naturales concupiscentias, ciborum, & venereorum; secundi nomine concupiscentias innaturales, vel rationales, quæ pro obiecto habēt bonū delectabile secundum apprehensionem appetentis, vt est concupiscentia honoris, & hmoi rerum curiosarum; tercij nomine intelliguntur omnes passionem appetitus irascibilis, cuius est ferri ad ardua, & excellentia, vt est materia superbiæ.

2 Ratio aliu peretur à passione

Secunda propositio. Ratio quãdoque superatur à passione, contra scientiam vniuersalē, vt intellectus, & etiã contra

particularem quã habet in habitu, non eõtra scientiam vniuersalem, & recta cõsideratio actualis, nec potest esse peccatum in voluntate vel particularē sine errore intellectus.

Ratio, nam homo ad rectè agendum duplici scientia dirigitur, scilicet vniuersali & particulari, & vtriusq; defectus sufficit, vt impediatur rectitudo voluntatis, & operis supra q. 76. ar. 1. scientia in vniuersali habetur, vt nullã fornicationē esse faciendam, & esse p̄t quod quis in particulari non cognoscat hunc actū qui est fornicatio, non esse faciendū, quod sufficit vt quis nō sequatur vniuersalem scientiam rationis; Item potest aliquid sciri habitu quod actu non consideratur, vt si quis habeat rectam scientiam in singulari, & vniuersali, & tamē actu non consideret, & tunc non est difficile quod homo agat præter id quod actu non considerat; sed quod non consideret quis quod scit in particulari contingit ex defectu intentionis, vt quandoq; non consideret id q̄ habetur habitu ob aliquod impedimentum, vel infirmitatē, & sic positus in huiusmodi passione non considerat in particulari, q̄ scit in vniuersali, quatenus passio impedit hmoi considerationem, q̄ cõtingit primò per quandã distractionem, vt ar. præc. secundò, quia passio inclinet ad cõtrarium eius, q̄ scientia habet in vniuersali: tertio per quandam immutationē corporalē in qua ratio velut ligatur ne in actum exeat, vt sōnus vel ebrietas cū quadam trãsmutatione corporali ligat vsum rationis, vnde multi ob abũdantiã amoris, & iræ in insaniam sunt conuersi, & hoc modo passio trahit rationem ad iudicandum in particulari contra scientiam quam habet in vniuersali. Et q̄ peccatum non possit in actu esse sine errore intellectus; probatur ex philosopho. 3. Eth. c. 3. d. quod omnis peccas est ignorans, & 6. Eth. & 7. c. 3. d. q̄ existēte recta prudentia in particulari non p̄t esse peccatum. Prou. 14. errant qui operantur malū. Dan. 13. Ratione probatur, nã obiectū voluntatis est bonū, & conueniens per intellectū propositū, ergo si fertur in malū, ided est quia pponitur

vt conueniens ex errore, vel inconsideratione intellectus, ergo, vltim^o electio voluntatis oritur ex imperio intellectus, qui dicit, faciendum est hoc, vnde si imperium est de re licita secundum omnes circumstantias est rectum, & electio bona, aliter falsum est imperium, & electio voluntatis mala ex falso imperio intellectus. Vnde intellectus proponit voluntati quandoq; malum faciendum, vt fornicandum, etiam si sciat id esse malum secundum legem Dei, tamē determinat esse faciendum ob delectationem presentem, & in hoc dicit errare intellectus non contra scientiam moralē, quia scit id esse malum, sed contra prudentiam practicā, & voluntas sequitur hoc iudicium falsum propter delectationem presentem.

3
peccatum
ex passione
dicitur per se
ex infirmitate

Tertia propositio. Peccatum ex passione dicitur peccatum ex infirmitate; probatur ex Cic. lib. 4. qq. Tusc. vbi passiones agnitudines animi vocat.

Ratio, nam causa peccati proprie est ex parte animæ in qua est peccatum; dicitur vero infirmitas in anima ad similitudinem corporis, quæ tunc est cum corpus hominis debilitatur, vel impeditur in executione proprie operationis, ob aliquam inordinationem partium corporis, ita scilicet quod humores, & membra corporis non subduntur virtuti regimini, & motui corporis, vt oculus quoniam clare non videt dicitur esse infirmus. 10. de Animal. vnde infirmitas animæ dicitur quoniam impeditur in propria operatione ob inordinationem partium eius, & sicut partes corporis dicuntur inordinatæ quoniam non sequuntur ordinem nature, ita & partes animæ quoniam non subduntur ordini rationis dicitur inordinatæ, quia ratio est vis regitiua partium animæ; sic ergo quoniam extra ordinem rationis vis concupiscibilis, vel irascibilis aliqua passione afficitur, & per id præstatur impedimentum modo predicto debite actioni hominis dicitur peccatum esse ex infirmitate, vnde incontinens comparatur paralytico cuius partes mouentur in contrarium eius, quod ipse disponit. 7. Eth. c. 1. Et istæ anime passiones procedunt ex inordinatione sui amore, qui à Grecis philanthia dicitur, vel sit in voluntate, vel in appetitu, in quibus omne peccatum, vt in causam referri potest:

vt d. Aug. li. 14. ciu. c. 28. vbi d. amorem sui edificare ciuitatem Babylonis vsq; ad contemptum Dei, amorem vero Dei edificare ciuitatem Ierusalem vsq; ad sui contemptum, nemo enim peccat, nisi vt aliquod bonum consequatur quod inordinate amat, vt Iudas ex auaritia: Dauid ex concupiscentia, & sic de alijs, & in hunc defectum multi incurrunt: vnde omnes ferè sua alienis præferunt, vt multis hic probat Medina; amor vero sui ordinatus bonus est & laudabilis, cum datus sit homini ad vitam tuendam, & conseruandam.

Quarta propositio. Amor sui, principium est omnis peccati; probatur ex August. loco cit. 14. ciu. c. 28.

Ratio, nam peccatum proprie fit ex conuersione ad commutabile bonum, sup. q. 75. art. 1. ex qua parte omne peccatum provenit ex aliquo inordinato appetitu alicuius temporalis boni, quod verò quis appetat id inordinate procedit, quia inordinate amat seipsum, id enim est amare aliquem velle ei bonum, vnde patet quod inordinatus amor sui est causa omnis peccati. Et ad hoc propositum videnda sunt explicata propositione precedenti.

Quinta propositio. Causæ peccatorum conuenienter reducuntur ad hæc tria, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vite; probatur 1. Ioan. 1.

Ratio, nam inordinatus amor sui est causa omnis peccati, art. præc. in amore vero sui includitur inordinatus appetitus boni, quia quilibet cupit bonum ei quod amat, vnde patet quod inordinatus appetitus est causa omnis peccati, sed bonum dupliciter est obiectum sensibilis appetitus in quo sunt anime passiones, quæ sunt causa peccati, vno modo absolute secundum quod est obiectum concupiscibilis: alio modo sub ratione ardui, vt est obiectum irascibilis, sup. q. 23. art. 1. Sed duplex est concupiscentia, sup. q. 30. art. 3. vna naturalis eorum scilicet quibus natura corporalis sustentatur, vel ad conseruationem individui, vt cibus &c. vel speciei, vt in venereis, & horum inordinatus appetitus dicitur concupiscentia carnis. Alia concupiscentia est animalis, eorum scilicet quæ non sustentant carnem, vel delectant per sensum,

4
Peccatum
minis principium
est amor sui

5
peccatum
causa
reducuntur
concupiscentia
carnis
oculorum
& superbiam
vite.

sed sunt delectabilia secundum apprehensionem imaginationis, vel huiusmodi, vt sunt pecunie, vestes ornatae, & huiusmodi, & hæc concupiscentia dicitur oculorum, siue intelligatur concupiscentia oculi scilicet ipsius visionis, quæ fit per oculum, vt referatur ad curiositatem, secundum Aug. vel referatur ad concupiscentiam rerum quæ exterius oculis proponuntur, vt referatur ad cupiditatem secundum alios; Sed appetitus boni ardui ad superbiam vite pertinet, quia superbia est appetitus inordinatus excellentiæ, & ad hoc reducitur omnes passiones irascibilis, quæ naturaliter conformantur concupiscentiæ animalis. Et sic hæc sunt tres præcipue causæ peccatorum, ad quas alia peccata minus præcipua reducuntur.

6
Passio quoniam iudicium rationis, vel augetur peccatum

Sexta propositio. Passio anteuertens iudicium rationis, & electionem peccatum minuit: passio verò consequens iudicium rationis, & electionem peccatum magis aggrauat; primum probatur ex Aug. lib. 14. ciu. c. 12.

Ratio, nam peccatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrii, quod est facultas voluntatis, & rationis: passio verò est motus appetitus sensitui, appetitus verò sensituius potest se habere ad liberum arbitrium antecedenter, & consequenter: antecedenter secundum quod passio appetitus sensitui trahit, & inclinat voluntatem, & rationem, sup. art. 1. & 2. consequenter secundum quod motus superiorum virium si sint vehementes redundant in inferiores, quia voluntas non potest inrensè moueri in aliquid quin exciteretur aliqua passio in appetitu sensitui; primo modo minuit peccatum, quia actus intellectus est peccatum, quatenus est voluntarius, & in nobis existens, quod dicitur per rationem, & voluntatem: vnde quando ratio, & voluntas quid agunt non ex impulsu passionis, est magis voluntarius, & in nobis existens, & iuxta hoc passio minuit peccatum, vt & voluntarium; secunda modo minuit peccatum, sed magis auget, vel est signum magnitudinis eius, quatenus scilicet demonstrat voluntatem intensiorem ad actum peccati, & sic quo quis maiori libidine, vel concupiscentia peccat magis peccat. Et sic minuere dicitur passio

peccatum quando præcedit iudicium rationis, & non omnino priuat iudicium rationis, sed tamen efficit vi sua, vt electio voluntatis consequens fit minus libera, vt colligitur ex Aug. loco cit. quod tamen intelligitur, vt supra de passione quæ antecedit peccatum, quæ enim sequitur actionem peccati non minuit peccatum, sed vt effectus peccati ostendit quod magna fuerit peccandi voluntas. Idem autem passio antecedens minuit peccatum, quia passio concupiscentiæ tentatio carnis dicitur, at qui maiori tentatione prostermitur, minus peccat, ergo.

Septima propositio. Si passio omnino auferat rationis vsum, totaliter à peccato excusat, si verò non totaliter, omnino à peccato non excusat.

7
Passio quoniam omnino excuset à peccato.

Ratio primi, nam sic tollit rationem voluntarij, & sic excusat à peccato, licet actus de se sit malus; aduertendum tamen quod aliquid potest esse voluntarium, vel secundum se, vt quando voluntas in id fertur directe, vel secundum suam causam, quoniam voluntas fertur in causam, & non in effectum, vt in eo qui voluntarie inebriatur, quoniam enim ex ebrietate sequitur vt voluntarium imputatur. Secundò, aliquid dicitur voluntarium directe, quoniam in id voluntas fertur, & indirectè quoniam voluntas potuit prohibere, & non fecit; ideo si passio est tanta quod omnino auferat vsum rationis, vt in his qui ob iram, vel amorem insanunt, tunc si huiusmodi passio à principio fuit voluntaria imputatur huiusmodi actus, quia est voluntarius in sua causa; si verò causa non sit voluntaria, sed naturalis, vt ægritudo, quæ auferat vsum rationis, & huiusmodi actus est omnino inuoluntarius, & sic excusat à peccato, quando verò passio non tollit vsum rationis omnino, tunc ratio potest passionem excludere, diuertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum, quia membra non applicantur operi, nisi per vsum rationis, supra q. 1. art. 4. vnde huiusmodi passio omnino non excusat à peccato. Quod si quis culpa sua incidat in infirmitatem ex quo ieiunare non potest, adhuc excusatur à ieiunio, nisi ideo infirmetur, vt non ieiunet, vel inebriatur, vt à præcepto liberetur, vel proj-

cit Breuiariū in mare, ne horas recitet, quia is non ex cufatur à peccato donec peniteat, quandoque etiam passio licet tollat vsum rationis, omnino non excusat à peccato, sed tantum id minuit, qñ .f. habuit causam voluntariam ob quam euentus sequens homini imputatur, vt voluntariè indirectus, & in causa, q̄ tamen intelligitur quò ad illos tantum euentus qui præuideri poterant. i. probabile erat ex infania, vel ebrietate secuturos, vt dicit hic Valentia.

8 peccatum ex passioe potest esse mortale.

Octaua propositio. Peccatum q̄ est ex passione potest esse mortale, probatur Rom. 7. vbi dicitur, q̄ passiones peccatorum operantur in membris nostris ad fructificandum morti.

Ratio, nam peccatum mortale consistit in auersione ab ultimo fine, supra q. 72. ait. s. qui est Deus, quæ auersio pertinet ad rationem deliberantem, cuius etiam est ordinare in fine, hoc ergo solum potest contingere, q̄ inclinatio animæ in aliquid quò d̄ contrariatur ultimo fini, non sit peccatum mortale, quia ratio deliberans non potest occurrere, q̄ est in primis motibus. Cū verò ex passione quis procedit ad actū, vel ad consensum deliberatum, id non sit subito: vnde ratio deliberans potest huic occurrere potest et excludere, vel saltem impedire passionē, supra art. 7. vnde si non occurrat est peccatum mortale, vt patet quòd multa homicidia, & adulteria per passionem committuntur. Norandū verò, q̄ si concupiscentia sit tā vehemens, vt nulla ratione compefci possit, si ratio deliberans non consentit, non est mortale, cum impediri nō possint passiones ne orientur, sed præcipimur concupiscentijs tātam assensum non præstare. Dicitur verò peccatum ex passione posse esse mortale, quatenus passio voluntatem mouet ad appetendam rem illicitam moraliter, & hac ratione d̄ causa peccati, scilicet mouens, non tamen efficax, nisi voluntate consentiente.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatum quandoq; est ex malitia.
- 2 Peccare ex malitia quis dicatur.

- 3 Peccans ex certa malitia non peccat ex habitu semper.
- 4 Peccatum ex certa malitia grauius est, quàm ex passione.

De causa peccati quæ est malitia. Cap. V III.

Notandum, q̄ sicut quis qñ- que peccat ex errore intellectus, & sic ex ignorantia, & quandoq; ex motu appetitus sensitui, q̄ est ex passione, sic quandoq; peccat ex indispotione voluntatis, q̄ est ex malitia peccare, dum quis neq; ignorantia ductus, nec passione obcaecatus, sed probè sciens tū in vniuersali, tū in particulari, rem esse malam simpliciter, & sic repugnare bono honesto, & nocere animæ, spontè tamen illam ob rationem boni minoris, quam in ea cernit, vtilis .f. vel delectabilis, eam anteponit bono maiori, & sic peruersè eā eligit, vnde peccare ex malitia est cum vis libera voluntatis, quæ causaliter tantum malitia dicitur, prout potest efficere malam electionem anteponendo minus bonū maiori, & negligendo malū spirituale maius, vt minus malum, ne priuetur quis bono vtili, vel delectabili, eligit spontè, q̄ non est eligendum. Vel peccare ex malitia est voluntatem ex seipsa excitari ad malum: vt dicit hic D. Tho. art. 3.

Prima sit propositio. Aliquis quandoque ex malitia peccat; probatur Iob 34. d. quasi de industria recesserunt ab eo. Luc. 12. seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & nō fecit secundum voluntatem eius vapulabit multis. Iacob. 4. scienti bonum, & non facienti peccatum est illi.

Ratio, nam homo naturaliter habet appetitum boni, & quòd declinet ad malum euenit ex aliqua corruptione, vel inordinatione in aliquo principio hominis; principia verò humanorum actuum, sunt intellectus, & appetitus rationalis, qui dicitur voluntas, & sensituius; peccatum ergo in humanis actibus contingit quandoque ex defectu

D. Tho. 2. q. 78.

I peccatum quandoque est ex malitia.

defectu intellectus, vt cum quis ignoranter peccat, & ex defectu appetitus sensitui, vt cū quis ex passione peccat, & etiam ex defectu voluntatis, qui est inordinatio ipsius, tunc autem ita est quando minus bonum magis amat, vt diuitias, vel voluptatem, plus quàm ordinem rationis, vel legis diuine, vel charitatem Dei; vel huiusmodi, sequitur q̄ velit pati damnum in aliquo spirituali bono, vt potiatur temporali bono, malum enim est priuatio boni, & secundū hoc aliquis sciens vult malum spirituale, q̄ est malū simpliciter per quod tollitur bonum spirituale, vt bono temporali potiatur: vnde dicitur ex industria peccare, quasi malum eligens sciens; qua ratione & Aug. lib. 83. qq. 66. q. d. quædā esse peccata malitiæ, quæ distinguunt à peccatis infirmitatis, & imperitiæ. Vnde peccare ex malitia nō est simpliciter ex habitu, & consuetudine, quia aliqui sine habitu sic peccant, vt & angeli mali, qui non habere habitum, & ex malitia peccant, non est etiam peccare ex peccato precedenti, quia peccatum malitiæ potest esse primū, sed peccare nullo errore, vel passione impellente, voluntarium enim est non solum id q̄ voluntas eligit, vt finem, sed etiā medium, agrotus enim non solum vult sanitatem, sed ob id etiam bibere medicinam amarā: & mercator nō solum saluus esse in mari, sed etiā in mare merces proijcere ne intereat, sic aliquis qñ- que sic est affectus ad bonum delectabile, vel vtile, vt sciens statuat incurrere offensam Dei, & damnū spirituale, ne illo bono priuetur, nec hoc casu intendit in malum, contra Dion. 4. c. de diuini. nom. sed intendit bono concupito frui, etiam si malum inde sequatur, & sciat id esse malum.

2 Peccare ex malitia quis dicatur.

Secunda propositio. Qui ex habitu peccat ex malitia peccat, q̄ tamen intelligitur principaliter de habitu existente in voluntate, & non in appetitu sensitui, non tamen idem est peccare habentem habitum, & ex habitu peccare.

Ratio, nam vti habitu non est necessarium, sed subsistit voluntati habentis, vel habitus quo quis vtitur cum volu-

rit, ided sicut habens habitum vitiosum potest prorumpere in actū virtutis, quia ratio omnino non corrumpitur per malum habitum, sed aliquid eius manet, ex quo aliqua operatur de genere bonorum, ita potest esse q̄ habens habitum vitiosum nō ex habitu operetur, sed ex passione insurgente, vel ignorantia; sed quando vtitur habitu vitioso oportet q̄ peccet ex certa malitia, quia haberi habitum est ei diligibile quòd est ipsi conueniens secundum proprium habitum, quia sic fit ei velut connaturale; secundum q̄ consuetudo, & habitus vertitur in naturam, sed id q̄ est alicui conueniens secundum habitum vitiosum, id est q̄ excludit bonū spirituale, ergo sequitur vt homo eligat malum spirituale, vt adipiscatur bonū q̄ est ei secundum habitum conueniens, & id est ex certa malitia peccare, & sic peccans ex habitu, peccat ex malitia. Intelligitur verò prima conclusio de habitu principaliter existente in voluntate, & non in appetitu sensitui, vt supra, quia peccatum ex passione nō dicitur ex malitia, quia passio est velut causa extrinseca, quæ trahit voluntatem, sed habitus existens in appetitu sensitui est huiusmodi, ergo qui peccat ex tali habitu non peccat ex malitia, attamen etiam intelligitur de habitu prauo existente in appetitu sensitui, vt intemperantiæ, differenter tamen, q̄ intemperatus ex malitia assimilatur continua febre laboranti, ex passione verò peccans febre interpolata affecto. Quod verò non sit idem peccare habentem habitum, & ex habitu peccare, probatur, nam habitibus vtimur cū volumus; & habitus est causa moralis, ergo libera & liberè inclinatur; Præterea habitus non minus sunt liberi, quàm potentia nostra in quibus ipsi habitus resident, sed potentia vtimur cum volumus, ergo, & habitibus.

3 Peccans ex certa malitia non peccat ex habitu semper.

Tertia propositio. Qui peccat ex certa malitia, nō peccat ex habitu semper. Ratio, nam voluntas aliter se habet ad bonum, aliter ad malum, quia ex natura suæ potetia inclinatur ad bonum rationis, vt ad proprium obiectum: vnde omne peccatum dicitur esse contra

naturam, & ergo voluntas in aliquod malum eligendo inclinatur, oportet quod aliunde proueniat, & quandoque id contingit ex defectu rationis, ut cum quis ex ignorantia peccat, quandoque ex impulsu appetitus sensitui, ut cum peccat ex passione, quorum neutrum est ex malitia peccare, sed solum cum voluntas ex se ipsa mouetur ad malum, quod dupliciter potest euenire: primo, quia homo habet aliquam dispositionem corruptam inclinantem ad malum, ita quod secundum illam dispositionem sit homini quasi conueniens aliquod malum, & in hoc ratio non conuenientiae voluntas tendit ut in bonum, quia quodlibet secundum se tendit in sibi conueniens; talis vero dispositio corrupta, vel est habitus quaesitus ex consuetudine, quae vertitur in naturam, vel aliqua aegritudinalis habitudo ex parte corporis, ut quis inclinatur ad quaedam peccata naturaliter ob corruptionem naturae in ipso. Alio modo potest voluntas per se tendere in aliquod malum per remotionem alicuius prohibetis, ut si quis se prohibeat peccare, non quia peccatum secundum se ei displiceat, sed ob spem vitae aeternae, vel ob timorem gehennae, & remota spe per desperationem, vel timore per praesumptionem peccat: sequitur quod ex certa malitia, quasi sine freno peccat: peccatum ergo ex certa malitia praesupponit in homine quandam deordinationem, quae non semper est habitus, unde conclusio patet. Praeterea contingit aliquem peccare quatuor potissimum de causis: primo, ex habitu prauo, ob quem minus bonum red dicitur homini quasi connaturale, & facile eligendum; secundo, ob corporis aegritudinem, vel prauam dispositionem, qua homo ad aliquod peccatum praesens est procliuus, ut qui cum bestiis coeunt; tertio, ob praesumptionem de diuina misericordia; quarto, ob naturam liberam voluntatis, qua potest minus bonum maiori praeponi, unde non ex solo habitu ex malitia peccatur, nec id est peccare ex malitia, & ex habitu, quia licet is qui ex solo habitu citra ignorantiam, vel passionem peccat, ex malitia peccare dicatur, potest tamen quis ex ma-

litia peccare antequam aliquem habitum acquirat, potest etiam fieri, ut dicit hic Medina post D. Th. quod quis habens habitum bonum, non turbatus passione, nec abiciens spem, vel timorem Dei, peccet ex malitia eligendo malum quod scit tale esse, sed id raro contingit. Dum vero supra dicitur quosdam habere naturales inclinationes ad peccandum, id non intelligitur ex natura quae semper ad bonum inclinatur, sed quod sunt in nobis quaeque naturales inclinationes ad peccandum non ex ipsa natura, sed ex corruptione naturae, vel potius ex animae aegritudine non corporis, qua ratione aliqui delectantur in commestione hominum, & coitu bestiarum, & masculorum, & sic intelligitur quod ex mala dispositione, scilicet animae, aliqui inclinatur ad malum.

Quarta propositio. Peccatum ex certa malitia grauius est, quam peccatum ex passione, probatur Lucae 12. seruus qui cognouit voluntatem domini, &c.

Ratio, primo, quia cum peccatum principaliter consistat in voluntate, quantum motus peccati est magis proprius voluntati, ceteris paribus peccatum est grauius, sed cum peccatur ex certa malitia motus peccati est magis proprius voluntati, quae ex se ipsa in malum mouetur, quam quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco ad id impulsu, & eo grauius est quo malitia fuerit vehementior, ex eo vero quod est ex passione eo magis minuitur peccatum, quo passio sit maior. Secundo, quia passio quae inclinatur voluntatem ad peccandum cito transiit, & sic homo cito redit ad bonum proprium penitens de peccato, sed habitus quo homo ex malitia peccat est habitus permanens, id est ex malitia peccans diuturnius peccat. 7. Eth. c. 2. Tertio, quia ex malitia peccans est male dispositus quod ad finem, qui est principium operabilibus; propositum vero ex passione peccantis tendit in bonum finem, licet huiusmodi propositum ad horam interrumpatur ob passionem, semper vero defectus principij est pessimus, ergo conclusio patet. Ex his sequitur, quod id quod habetur Prou. 14. quod omnis malum operans errat, non intelligitur de errore speculatio, vel igno-

4
peccatum
ex certa
malitia
grauius est
quam ex
passione.

De causis exterioribus peccati, & primo ex parte Dei. Cap. IX.

ignorantia iuris vel facti, sed de ignorantia vel errore practico qui consistit in hoc quod ratio proponit voluntati minus bonum praemaiori amplectendum, quod imperium rationis est falsum, & practice erroneum, quia est difforme appetitui recto, & veritas practica huiusmodi imperij consistit in conformitate talis imperij cum appetitu recto, unde etiam qui peccat ex malitia errat practice, quia huiusmodi error communis est omni peccanti, ut dicit hic Valentinus. Ex his etiam colligitur, ut dicit hic Medina, quod peccatum primum puta fornicationis, quod quis committit est grauius secundo, & tertio quodammodo, quia primum peccatum perdit gratiam, innocentiam, & virginitatem, & habebat maius robur ad resistendum, quia tunc homo habebat gratiam ad resistendum; peccatum vero secundum, & quae in consuetudinem ducuntur, sunt peiora, quia tales ex consuetudine ruunt in desperationem, & contemptum Dei, & difficile liberantur; praeterea in peccatis ex consuetudine est maior ingratitude, quia expectare peccatores ad penitentiam est maximum Dei beneficium, licet donum innocentiae in se sit maius, quo tamen ad Deum dantur, maius est dare veniam peccatori, quia minus est dignus, quam praemium innocentis; praeterea peccans ex consuetudine peccat ex contemptu, impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit, & cum maiori libidine, prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis; & quia eorum malitia est quasi naturalis. Vbi vero quem penituit suae prauae consuetudinis, huiusmodi consuetudo minuit peccatum, quia est inuoluntaria, & videtur naturalis.

S Y M M A R I V M.

- 1 Peccati author, vel causa efficiens non est Deus.
- 2 Peccati actus an sit à Deo.
- 3 Deus an sit causa indurationis peccatorum, & quomodo.
- 4 Induratio an ordinetur ad damnationem, vel salutem, & quomodo.

Prima propositio. Deus nullo modo est author, vel causa efficiens peccati; probatur ex sacris literis, quia habent Deo esse abominationi peccati.

Exo. 23. mendacium fugies, iustum non occides, quia a uersatur impius. Psal. 44. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Prou. 11. abominabile est omnino cor prauum, & alibi Prouer. 15. Sap. 14. O. 13; Abacuch 1. Rom. 9. Ex Patribus Iren. cont. haer. lib. 4. c. 47. Dion. de diu. nom. c. 4. p. 4. non est Deo malum, & malum non est diuinum, sed neque malum ex Deo est. Bas. hom. quod Deus non est author mali. Naz. orat. 1. cont. Iul. Deus nullo modo est causa mali. Tert. lib. 2. con. Marc. Aug. lib. de spiritu, & litera. c. 3. Ambr. lib. 2. de Cain. c. 9. Hier. in 45. c. 1. Et est definitum in Cōc. Aurasic. c. 13. & Trid. sess. 6. can. 6.

Ratio, homo enim dupliciter est causa peccati directè inclinando. scilicet voluntatem suam, vel alterius ad peccatum: indirectè dū non retrahit aliquos à peccato. Ezech. 3. primo modo Deus non potest esse causa peccati sui vel alterius, quia peccatum est recessus ab ordine, qui est in Deum, ut finis: Deus vero inclinatur, & conuertitur omnia in seipsum, ut in finem. Dion. c. 2. diu. nom. unde non potest esse causa sibi, vel alijs discedendi ab ordine qui est in seipsum. Non etiam indirectè, licet enim aliquibus non praebet auxilium ad vitandum peccata, quod si praebere non peccarent, id tamen facit secundum ordinem suae sapientiae, & iustitiae, cum sit ipse sapientia, & iustitia; unde non imputatur ei quod alius peccet ut causa peccati, sicut gubernator non dicitur causa subuersionis nauis ex eo quod eam non gubernat, nisi quando subtrahit gubernationem, potens & debens gubernare, ergo conclusio patet. Praeterea intelligi potest Deus esse causa peccati, vel quod peccatum ipsum per se formaliter efficiat, prout id consistit in

D. Tho. 1. 2. q. 79.

I
Peccati author non est Deus, vel causa efficiens.

defectu debire perfectionis, quia sic peccatum non habet sui causam efficientem, sed deficientem: vt d. Aug. lib. 12. ciuit. c. 7. nemo querat causam malæ voluntatis, non enim est efficiens, sed deficientis, quia nec illa est effectio, sed defectio, quia sic peccatum non est aliquid, sed potius non aliquid, non negando tamē quin peccatum habeat causam efficientem; prout est ens rationis, scilicet priuatio, cuius efficiens causa est intellectus, vt & aliorum entium rationis, & habet causam non efficientem proprie, sed deficientem, quatenus committitur per aliquem actum, quem causa exercet exhorbitando à lege, & sic deficienti ad debita perfectione, licet tamē peccatum per se nō habeat causam efficientem: per accidens tamen eam habere potest, prout est annexū alicui actioni, per quam aliud ab agente intendebatur, scilicet bonum aliquod contrarium rationi, vel cum quis potest & debet peccatum impedire, vt iudex si non impedit furta, homicidia, &c. dicitur eorum causa per accidens, cum ea impedire teneatur. Vel intelligi potest Deum esse causam peccati, sic vt per accidens id efficiat, efficiendo, per se scilicet aliquod bonum sub ea ratione, qua ei sit annexum malum peccati, nec sic Deus est causa peccati, quia nec directē est causa peccati per accidens, concurrando scilicet cum creatura libera ad actum cui est annexum tale peccatum, quia Deus, vt causa vniuersalis non cōcurrit ad effectum causæ secundæ, nisi prout habet aliquam rationem positivam à causa secunda, vt hæc est quoddam agens, non autem prout est agens deficientis à recta regula. Vnde cū actus prauus creaturæ liberæ, vt est quidam effectus causæ secundæ, non habeat annexum defectum, quatenus est à causa præcisē, vt causa agēs est, sed vt est causa deficientis à lege, qua tenebatur, sit vt Deus, vt est causa prima non concurrat ad eum actum, prout habet annexū defectum, sed solum quatenus est absolute quoddam ens, q̄ proficiscitur à causa secunda, & præcisē est agens, & consequenter nec per accidens is defectus est

ascribendus Deo vt causæ, sed solū causæ secundæ deficienti, ex qua is actus habet vt ei sit annexus defectus debite perfectionis. Non est etiam causa per accidens, quatenus non impedit peccata creaturæ liberæ, quia Deus non tenetur ea impedire, imò non impediendo, & ea permittendo legem causæ primæ exequitur, quæ est vt creaturam liberā permittat agere arbitrio suo, nisi speciali gratia aliquibus efficaciter subueniat, vt Beata Virgini. Vnde cū indirectē causa peccati sit solum qui tenetur & potest impedire, cum Deus nō teneatur causa talis non est. Non est etiam Deus causa peccati mandando vel consulendo vt peccetur, Deus enim id damnat, & est contra rationē peccati q̄ non fit contra Dei præceptum, & q̄ Deus damnat peccatum patet Deut. 17. Eccl. 15. Hier. 19. Non est etiam Deus causa peccati q̄ ipse peccet, id enim est falsū. Deut. 32. Deus fidelis, & absq; vlla iniquitate. Rom. 3. Non etiam Deus vult peccatum, vt inde bonū eliciat, quia homo sic non potest malū velle, ergo minus Deus. Nec aduersatur, quòd omnia sint à Deo. Hier. 10. Eph. 10. illa enim loca intelliguntur tantū de ijs quæ bene sunt, vt ibi d. Hier. Non obstat item q̄ aliquibus locis videatur Deus velle malum. Gen. 56. 2. Reg. 16. Act. 2. 4. Ef. 45. Amos 3. id enim intelligitur permittit, dum Deus inde elicit bonum: vt d. Aug. lib. 22. ciui. c. 1. Vel intelligitur de malo pœnæ. & Valentia hic responderet alijs contrarijs.

Secunda propositio. Actus peccati est à Deo, non autem peccatum; probatur, nam actus peccati est quidam motus liberi arbitrij, sed voluntas Dei est causa omnium motionum: vt d. Aug. lib. 3. de Trin. c. 4. & 9. ergo voluntas Dei est causa actus peccati, non tamen peccati.

Ratio, quia actus peccati, & est ens & actus, & ex vtroq; habet qd̄ sit à Deo, nam omne ens quodcumq; sit oportet, vt deriuetur à primo ente. Dion. c. 5. de diui. nom. sed omnis actus causatur ab aliquo existente in actu, sed omne ens actu reducitur in Deum, vt in primum actum, vt in causam, quæ est per suā essentiam.

entia in actu, vnde sequitur, q̄ Deus sit causa ois actionis, quatenus est actio, sed peccatum nominat ens, & actionem cū defectu quodā: defectus verò est ex causa creata, s. libero arbitrio quatenus deficit ab ordine primi agentis. s. Dei: vnde defectus ille non reducitur in Deū, vt in causam, sed in liberum arbitriū, vt claudicatio reducitur in tibiam curuā, vt in causam, non autē in virtutem motuam, à qua tñ causatur quicquid est motionis in claudicatione, & sic Deus est causa actus peccati, non tamen peccati, quia nō est causa huius q̄ actus sit cum defectu. Vel dici potest, q̄ in peccato duo sunt distincti actus peccati, & inordinatio: primum dicitur materialiter secundum formale, ex his inordinatio nō est intrinseca actui peccati, quia actio peccati bona est, qua ens est: inordinatio verò mala est, imò malitia est: malitia verò nō est intrinseca alicui bono; Præterea, licet Deus sit causa actus peccati, nō tamen deformitatis inde sequentis, quia deformitas non sequitur ex malo operandi Dei, sed creaturæ, Deus enim concurrat ad actū illum secundum regulā rationis, quatenus permittit liberum arbitrium creaturæ, & dat ei necessaria ad operandum.

Tertia propositio. Deus non est causa indurationis, & excæcationis peccatorum, prout ij habent motū animi sui inhærentis malo, & auersi à diuino lumine, vt nec est causa peccati, est tamē causa obdurationis, & excæcationis, prout gratiam subtrahit, idq; ex culpa præcedenti quæ est causa meritoria excæcationis, & obdurationis.

Ratio, nam obduratio duo importat, motum animi malo inhærentis, & auersi à diuino lumine, & hoc Deus non operatur, cū nec sit causa peccati. Secundò, subtractionem gratiæ, ex quo sequitur, q̄ mens diuinitus non illuminatur ad rectē videndum, & cor hominis non emolliatur ad rectē viuendum, & secundum hoc Deus est causa excæcationis; sed considerandū, q̄ Deus est causa vniuersalis illuminationis animarū. Io. 1. sicut sol est causa illuminationis corporum, aliter tamē & aliter, quia sol agit

illuminando per necessitatem naturæ, Deus verò agit voluntariē per ordinem suæ sapientiæ; sol tamen non illuminat vbi est impedimentum, vt patet de domo quando fenestræ sunt clausæ, illius tamen obscuritatis sol nō est causa, sed fenestram claudens; Deus verò suo iudicio lumen gratiæ non immittit in illis quibus obstaculum inuenit, vnde causa subtractionis gratiæ est non solum ille qui ponit obstaculum gratiæ, sed etiam Deus qui suo iudicio gratiam non apponit, & hoc modo dicitur Deus causa obcæcationis aurium & cordis. Et quia ad cognitionem intellectus, maxime seruiunt visus, & auditus: visus seruiens intuitioni, auditus disciplinæ, idē quò ad visum ponitur excæcatio, quò ad auditum aurium obduratio, quò ad effectū obduratio. Nec obstat. Exo. 7. ego indurabo cor Pharaonis. Ef. 6. Excæca cor populi huius, & Ef. 63. quare errare nos fecisti domine de via tua. Rom. 9. cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Resp. enim prædicta non sic intelligi, vt Deus per se, vel per accidens efficiat ipsam malitiam, & peccata induratorū, & excæcationum, sed prout eam permittit, non conferendo gratiam efficacem quæ mentem illuminaret, & voluntatē emolliret: vt d. Iren. lib. 4. c. 48. August. ep. 10. Deus non indurat impartiendo malitiam, sed non impartiendo gratiā. Cirill. Hieros. cath. 6. mistag. q̄ etiā intelligitur non de gratia necessaria omnibus, vt conuerti, & salutem consequi possint, eam enim Deus omnibus largitur, sed de illa specialissima quæ efficere, vt homo desereret peccatum, vt concessit Paulo, & B. M. Magdalene: vt dicit Sot. lib. 1. de nat. & gratia. c. 18. Nec etiam Deus hæc ratione dicitur permittere illos omnes manere in peccatis, quibus gratiam eam specialissimā non largitur, sed eos tantum qui in peccatis peculiariter pertinent, & improbitate manent, & hoc modo illos indurare dicit non largiendo illam gratiā qua lumen recipere, & eorum voluntas emolliatur; & etiam excæcare aliquos dicitur Deus, dum inclinatur eos ad appetenda quædam, quæ licet in se bona sint, sunt tamen

Deus à sit
causa indu-
rationis
peccato-
rū, & q̄to

2
Peccati
ctus anā
à Deo.

tamen eis occasio excæcationis, & indurationis, & sic peccati: vt dicit hic Valentia. ex Aug. lib. de gratia, & libero arbit. cap. 20.

Induratio an ordinatur ad damnationem vel salutem & quò.

Quarta propositio. Excæcatio, vel obduratio per se ordinatur ad damnationem, ex diuina tamen misericordia, vel prouidentia ad salutem, quatenus Deus permittit aliquos cadere in peccatis, vt humiliantur, & conuertantur, primū patet ex natura obdurationis, secundum, probatur ex Aug. lib. 5. cont. Iul. c. 3. & lib. 3. q. in Matt. c. 13. 14. vbi d. indurationem quandoq; ad tempus prædestinatis contingere, & idem habet lib. de nat. & gratia. c. 22. & 35.

Ratio, nam excæcatio est quoddam præambulum ad peccatum, peccatum verò ordinatur ad duo, ad damnationem per se, sed ex diuina prouidentia, & misericordia ad sanationem, quatenus Deus permittit aliquos cadere, vt peccatum suum agnoscentes humiliantur, & conuertantur, secundum Aug. vnde excæcatio traditur ad damnationem excæcati, vnde et ponitur reprobationis effectus, sed ex diuina misericordia excæcatio ad tempus ordinatur ad salutem excæcatorum, quæ misericordia impeditur, non omnibus excæcatis, sed solum prædestinatis. Rom. 8. & sic patet conclusio. In reprobis verò excæcatio, & obduratio ad eorum damnationem ordinatur: vt d. hic D. Th. & post eum Valentia, & Medina, qui etiam remissionem tangit cur Deus permittat fieri mala, & cur homo non sit factus impeccabilis, & cur lignum vitium in paradiso posuerit.

S Y M M A R I V M.

- 1 Peccati causa non est diabolus directè, & quomodo.
- 2 Diabolus quomodo interius ad peccatum inducere possit.
- 3 Diabolus non potest necessariò hominem mouere ad peccatum.
- 4 Peccata omnia hominum non sunt ex suggestionè diaboli.

De causa peccati ex parte diaboli. Cap. X.

Prima propositio. Diabolus non est causa, nec esse potest causa peccati directè, sed solum per modum persuadentis, & proponētis appetibile, & proponētis appetibile, probatur prima pars ex locis scripture, quibus homini ascribitur causa peccati, vt Gen. 4. nonne si benè egeris recipies, sin autem malè, statim in foribus, peccatum tuū aderit, Ezech. 18. anima quæ peccauerit ipsa morietur; secunda pars probatur Gen. 3. vbi diabolus suo suafu primos parentes deuicit, & Deus serpenti maledixit. & 1. Pet. vlt. dicitur, circuit quærens quem deuoret. Eph. 6. non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes potestates, &c. Sap. 3. inuidia diaboli mors intrauit in mundum. & sequuntur sancti Patres. Hier. lib. 2. con. Iouin. Diabolus est perfectior mali, sicut Deus boni. Aug. lib. 4. de Trin. c. 12. Diabolus suæ societati malignos affectus inspirat, & Beda in Act. c. 5.

Ratio, nam cum peccatum sit actus quidam, vt supra, eo modo quis potest esse causa peccati, quo directè est causa actus, & non contingit, nisi quia propriū principium illius actus mouet ad agendum, sed proprium principium actus peccati est voluntas, cum omne peccatum sit voluntarium: vnde nil potest directè esse causa peccati, nisi quod directè potest mouere voluntatem ad agendum, sed voluntas vt supra q. 7. art. 4. 5. 6. à duobus moueri potest: primò, ab obiecto, eo modo quo appetibile apprehensum mouet appetitum: alio modo ab eo quod interius inclinatur voluntatem ad volendum, & est vel ipsa voluntas, vel Deus, supra q. 9. art. 3. 4. 5. 6. sed Deus non potest esse causa peccati, q. præc. sequitur ergo ex hac parte quod voluntas hominis sola directè sit causa peccati eius. Ex parte verò obiecti aliquid potest mouere voluntatem tripliciter: primò, ipsum obiectum propositum, vt cibus excitat desiderium hominis ad comedendum: alio modo

D. Th. 2. q. 80. 1 Peccati non est diabolus directè, quomodo

Diabolus quomodo interius ad peccatum inducere possit.

modo is qui proponit, vel offert huiusmodi obiectum; tertio, qui suadet obiectum propositum habere rationem boni, quia & hic proponit aliquo modo proprium obiectum voluntati, quod est rationis bonum, verum, vel apparens: primo modo res sensibiles extra apparatus mouent voluntatem hominis ad peccandum: secundo, & tertio modo diabolus, vel homo potest incitare ad peccandum, vel offerendo aliquid appetibile sensui, vel persuadendo rationi, quæ tria non sunt directè causa peccati, quia voluntas necessariò non mouetur ab obiecto, nisi ab ultimo fine, supra q. 10. art. 1. vnde res extra oblata, nec qui eam proponit, vel persuadet, est sufficiens causa peccati, & sic patet conclusio, quod diabolus est causa peccati per modum persuadentis, vel proponētis appetibile, non autem sufficienter, vel directè. Ideò autem diabolus homines tentat, ex propria malitia, & quia hominibus inuidet, sic tamen vt non necessariò tentet, sed liberè, & id possit facere, vel non.

Secunda propositio. Diabolus potest inducere ad peccandum interius instigando, cum non possit directè mouere nostram voluntatem ad peccandum, nec imprimere malitiam in ea.

Ratio, nam interior pars animæ est intellectiua, & sensitiua: intellectiua continet intellectum, & voluntatem: de voluntate art. præc. est dictum. Intellectus verò per se mouetur ab aliquo illuminante ipsum ad cognitionem veritatis, & diabolus circa hominem non intendit; sed magis obtinebrat rationem eius ad consentiendum peccato, quæ obtinebratio prouenit ex phantasia, & appetitum sensitiuum, vnde eius operatio est circa hæc duo: quorum vtrumque commouendo potest inducere ad peccatum, potest enim operari quod imaginationi aliquæ formæ imaginariæ presententur, potest etiam facere quod appetitus sensitiuus concitetur ad aliquam passionem, quia natura corporalis spiritali obedit ad motum localem, p. p. q. 116. art. 1. vñ diabolus oia causare potest, quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire possunt, nisi virtute diuina reprimatur, quæ verò

aliquæ formæ presententur imaginationi sequitur ad motum localem quandoque quia ex libro de som. & vig. animali dormiente descendente multo sanguine ad principium sensitiuum, simul descendunt motus, vel impressiones relicte ex sensibilibus motionibus quæ in sensibilibus speciebus conferuantur, & mouent principium apprehensiuum, ita quod apparent ac si tunc principium sensitiuum à rebus ipsis exterioribus immutaretur, vnde huiusmodi motus localis spirituum vel humorum potest ad demones percurari, vel dormiant homines vel vigilent, & sic sequitur quod homo aliqua imaginetur. Similiter eius appetitus sensitiuus concitatur ad aliquas passionem secundum quædam determinatum modum cordis & spirituum, quod etiam diabolus potest operari. Et ex concitatione huiusmodi passionum in appetitu sensitiuo, sequitur quod motum vel intentionem sensibilibus prædicto modo reductam ad principium apprehensiuum magis homo percipiat, quia amantem modica similitudine in apprehensione rei amate mouentur, vt ibi d. philosophus, contingit etiam ex hoc quod passio est concitata, vt id quod proponitur imaginationi iudicetur profectum, quia à passione detento videtur bonum id ad quod per passionem inclinatur, & hoc modo diabolus inducit ad peccandum. Et sic diabolus mouet nostram voluntatem ad peccandum tantum indirectè per modum persuadentis & proponētis bonum appetibile, idque varijs modis argumentando, horrando, modo excitando passiones appetitus sensitiui quibus affectus homo iudicat esse verum bonum, quod non est, modo mouendo phantasmata, & ea perturbando, vnde mirabiles visiones quandoque apparent, vnde non debet fides adhiberi his visionibus si ad malum inducant, & putandum ex demonum operatione commotas.

Tertia propositio. Diabolus non potest mouere hominem necessario ad peccatum, probatur 1. Pet. vlt. cui resistite homines fortes in fide, 1. Corin. 10. fidelis Deus mouere qui non patitur vos tentari ultra id quod ad peccatum potestis. Iacob. 4. resistite diabolo & fridum.

gicr

Diabolus

giet à vobis. Eph.6. in omnibus sumen- tes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exringuere. Ex Patribus Iren. lib.5. c.24. Naz. lib. spiri- tualium sententiaram. Aug. tr. 52. in Io. Greg. lib. 13. mor. c. 9. qui asserunt dia- bolum posse vinci à nobis.

Ratio, quia homo motiuo ad peccan- dum non resistit nisi per rationem, cu- ius usum totaliter impedire potest mo- uendo imaginationem, & appetitum sensitium, vt patet in arreptitijs, sic vero ratione ligata que homo agit non imputantur ei ad peccatum, sed si ratio non sit totaliter ligata ea parte qua li- bera est potest resistere peccato supra q. 77. ar. 7. vnde ad peccatum cogere nõ potest, præterea si diabolus hominem necessario ad peccatum adigeret, non esset homini peccatum imputandum, cum peccatum debeat esse voluntarium, præterea diabolus mouet voluntatem nostram tantum per modum suadentis & proponentis bonum appetibile, sed nullum bonum necessitat voluntatem nostram, ergo. Nec etiã permittit Deus diabolum facere quicquid potest ex fa- cultate naturæ ne nimium hominibus noceret vt docet Greg. lib. 1. Mor. in prin- cipio. Et præterea voluntas nostra di- recte à Deo solo moueri potest, vt à causa quæ producat actum voluntatis, Et licet diabolus possit tentare tentatio- nẽ carnis non est cum peccato, si ei resi- stitur si tamen homo eam potuit vitare percipiens quid faceret, nec vitauit non vacat culpa.

Quarta propositio. Omnia peccata hominum non sunt ex suggestione dia- boli. pbatur ex li. de Eccles. dogm. c. 82. vbi habetur quod non omnes cogitatio- nes nostræ malæ à diabolo excitantur, sed quandoq; ex motu nostri liberi ar- bitrij. Idem Naz. lib. sent. versibus scri- ptis, & habetur Iacob. 1. vnusquisq; ten- tatur à propria concupiscentia abstra- ctus & illectus, & sic quandoque ex pas- sione, quandoq; ignorantia quandoq; malitia.

Ratio primĩ, quatenus induxit e- nim hominem ad peccandum, ex ei- us peccato ita vitata est natura huma-

na, vt omnes ad peccandum procliu- simus, vt si dicatur esse causa cõbustio- nis lignorum qui ea fecat.

Ratio secundi, nam si diabolus non esset homines haberent appetitum cibo- rum venereorum, & huiusmodi qui pos- sent esse inordinati nisi ratione ordina- rētur, quod subiacet libero arbitrio. Verum est tamen quod diabolus potest di- ci causa omnium peccatorum eo ipso, quod per suggestionem fuit causa pec- cati primorum parentum quod fuit ori- go omnium. Vnde Cirill. Alex. libr. de adoratione in spiritu, vocat diaboli pec- cati inuentorem. Inuidiæ enim & pec- cati inuentor ociosus esse nolebat circa terrefre hoc animal. i. hominem, sed do- lo & imposturis latenter inuagat, & vsus versutia organo, mulierem inobedien- tem effecit, & in hoc sensu Dion. etiam c. 4. de Diu. nom. d. diabolum causam ef- se omniũ peccatorum sibi, & alijs; quo- modo vero & quibus fallacijs diabolus inducat hominem ad malum, docet Ba- sil. opusc. quod non sit adharendum re- bus secularibus, & opusc. quod Deus nõ sit author malorum.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatum originale quod sit.
- 2 Peccatum originale trahitur ex na- tura generatione Adæ inquinata
- 3 Peccata alia Adę præter primũ non traducuntur ad posteros.
- 4 Peccatum primi parentis per origi- nem in omnes transijt, nisi aliqui Diuinitus excipiuntur.
- 5 Peccatum originale quis non con- traheret.
- 6 Peccatum originale non incurre- tur si Eua peccate, Adam non pec- casset.

De causa peccati ex parte hominis. Cap. XI.

Notandum, quod nomine pec- cati originalis intelligitur D. Tho. 2. q. 81. labes vel defectus, qui ho- Peccatum minem naturali via genera- originali- tionis ab Adam descendens, quod sit, scilicet,

2 Peccatum originale trahit ex natura generatione Adę in-quinata.

tem, ipso suæ originis momento ita in- quinat, vt eum hominem, Deo exorsum reddat, & varijs vitæ calamitatibus, & à cęlesti beatitudine nisi eleuetur exclu- dit, vt d. Aug. lib. de pecc. mer. & rem. lib. 2. c. 10. His not.

Prima sit propositio. Adę posteri na- turam generatione accipiunt inquina- tam peccato originali. conclusio est de fide probatur Gen. 17. masculus, cuius præputij caro, circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo meo, id- que non proprio peccato quod infans contrahere nõ potuit, sed ob peccatum originale, prout eum locum interpreta- tur. Aug. lib. 16. ciu. c. 27. Osee 6. ipsi autem, i. Adę posteri, vt ibi. d. Hier. sicut Adam transgressi sunt pactum, ij præ- uaricati sunt in me. Iob. 3. pereat dies in qua natus sum, quia in die culpæ est na- tus. vt d. Greg. lib. 4. mor. c. 6. & cap. 14. Iob. nemo mundus à sorde, neq; infans cuius est vnus diei vita super terram, qui locus de hoc peccato intelligitur, vt d. Aug. in Ps. 50. & Ps. 50. ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, quod de peccato originali intelligitur, vt ibi. d. Aug. Io. 3. Rom. 3. 5. per vnum hominẽ & c. 2. Cor. 5. Eph. 2. Idẽ diffinit in Decre- tis Cœlestimi papæ. cap. 4. in Conc. Mil- lenit. cap. 2. Palestino. c. 15. Arauficano. Can. 1. 2. Tolet. 6. Can. 1. Elilibert. Can. 25. & Trid. sess. 5. de peccato orig. Ex pa- tribus. Dion. lib. de Eccl. Hier. c. 2. p. 3. Iust. Dialogo cũ Triphone orig. in c. 5. ep. ad Rom. Niss. disput. de resurr. & ani- ma. Cipr. li. 3. ep. 8. Amb. li. 1. de pœnit. c. 2. Hier. lib. 3. con. pelag. Naz. oratione de baptismo. Bas. hom. de baptismo Aug. lib. 3. de pecc. mer. ca. 6. 13. Greg. lib. 5. Registri c. 114. & alij omnes.

Ratio nã omnes homines proceden- tes ex Adam possunt cõsiderari vt vnus homo, quatenus conueniunt in natura quam à primo parente accipiunt scun- dum quod in ciuilibus omnes homines qui sunt vnus communitatis reputantur vt vnum corpus, & tota communitas, vt vnus homo; quia participatione speciei plures homines sunt vnus homo scun- dum porph. sic ergo multi homines de- riuati sunt ex Adam vt multa membra

vnus corporis, sed actus vnus membri corporis non est voluntarius, vt manus voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ quæ membrum primo mouet, vnde homicidium à manu commissum non imputaretur ei si consideraretur, vt diuisa corpore, sed imputatur, vt con- sideratur aliquid corporis, & hominis que mouetur à primo principio motiuo hominis scilicet voluntate. Sic ergo inordinatio, quæ est in isto homine ex Adam genito non est voluntaria volun- tate ipsius, sed voluntate primi paren- tis, qui mouet generationis motione om- nes qui ex eius origine deriuantur, sic- ut voluntas animæ mouet omnia mem- bra ad actum, vnde peccatũ à primo pa- rēte deriuatum dicitur originale; sicut peccatum quod ab anima ad mēbra cor- poris deriuatur dicitur actuale, & sicũ peccatum actuale per membrum com- missum non est peccatum illius mem- bri, nisi vt est aliquid hominis ob quod dicitur peccatum humanum, ita pecca- tum originale non est peccatum huius personæ nisi quatenus hæc persona recipit naturam à primo parente, vnde & dicitur peccatum naturæ, vnde dicitur natura filij iræ. Eadem ẽr veritas quod peccatum originale insit posteris Adæ, probatur ex antiquo vsu ecclesiæ bap- tizandi & exorcisandi infantes, quæ con- suetudinem ecclesiæ non introduxisset, nisi essent aliquo peccato constructi, ra- tione cuius essent in dęmonis potestate, vt d. Aug. ep. 105. ad Sixtum presbiterũ, & lib. 1. de pecc. mer. c. 34. & lib. 3. Con- sul. c. 5. Mors etiam & calamitates quæ posteros Adę tenent à die natiuitatis, vt d. eccl. c. 40. argumento sunt Adæ poste- ros eius culpam participare. Ex quibus colligitur peccatum originale esse ve- re & proprie peccatũ contra Magistrũ, quod facit homines peccatores, & ini- micos Dei, & filios iræ. Rom. 5. Eph. 2. scundo hoc peccatum esse aliquo modo voluntariũ quia voluntate primi pa- rentis est contractum, vt d. Aug. lib. 1. retr. c. 18. licet non commissum nostra voluntate vt d. Aug. lib. de pecc. mer. c. 16. 17. est tamẽ proprie nostrum ex par- te subiecti quia omnibus nobis proprie iust,

ineff, & nobis imputatur ex locis cit. & rationib. D. Tho. hic adductis, & etiã ex his patet peccatum originale esse proprie, & vere peccatum.

3 Peccataa- Secunda propositio. Alia peccata A-
lia Adam dam præter primum originale, vel pro-
præter pri- ximorum parentũ non traducuntur in
mum nõ posteros. probatur. Rom. 5.
traducun- Ratio, nam homo generat sibi idem
tur in po- scdm speciẽ non autẽ scdm individũ,
steris. ideo ea quæ directe pertinent ad indivi-
duum, vt personalis actus, & qui ad eos
pertinent non traducuntur à parẽtibus
in filios, quia geometra non traducit
in filium huiusmodi scientiam, sed quę
pertinet ad naturam speciẽi traducitur
a parẽtibus in filios, nisi sit defectus natu-
ræ, vt oculus generat huiusmodi na-
tura nõ deficientẽ, & si natura sit fortis, ẽt
aliqua accidentia individualia propa-
gantur in filios pertinentia ad disposi-
tionem naturæ, vt velocitas corporis,
bonitas ingenij, & huiusmodi, sed non
quę pure sunt personalia, & sicut ad
personam aliquid pertinet scdm se,
aliquid ex dono gratiæ, ita etiam ad na-
turam potest aliquid pertinere secundũ
se. scilicet quod causatur ex principijs eius, &
aliquid ex dono gratiæ, & sic iustitia ori-
ginalis erat quoddam donum gratiæ
collatum toti naturæ humanæ, diuini-
tus in primo parẽtẽ, quod ipse amisit p-
primum peccatum, vnde sicut illa iusti-
tia traducta fuisset in posteros sic etiam
inordinatio appetitus, alia vero pecca-
ta primi parentis, vel aliorum non cor-
rumpunt naturã quo ad id quod est natu-
ræ, sed solũ quo ad id quod est perso-
næ, idest scdm pronitatem ad actũ,
præterea bonum est magis sui diffusi-
uum quã malum, sed bona merita pa-
rentum non traducuntur in filios, ergo
nec demerita, præterea alia peccata
sunt quibus statuta est pœna persona-
lis, at hoc est cõmune totius naturę cui
ideo, & pœna cõis, scilicet mortis, in qua
cũq; die comederis morte morieris, est
statuta, præterea per illud peccatũ amis-
sum est bonũ iustitiæ originalis cõmune
toti naturæ, ergo illud solum in po-
steros transfunditur, quia & pœprũ ne
pomum comederetur impositum fuit

Adã in principio generis humani sub
comminatione mortis, & aliarum xri-
narum, quæ cõia sunt naturæ humanæ.
Vnde si Adam primo nõ peccasset, pec-
cata posteroũ eius non fuissent in nos
transfusa, quia illis non fuit datum ali-
quod præceptum pertinẽs ad totum ge-
nus humanum, sed soli Adã, vt qui so-
lus fuit principiũ humani generis, licet
Adam non peccante, filij eius peccare
pomerint, vt d. hic Valentia.

4 Tertia propositio. Primum peccatũ
primi parẽtis per originem in oēs hoĩes
transit, secundum legem ordinariã, nisi
excipiatur diuinitus, probatur. Rom. 5.
per vnum hoĩem peccatum intrauit in
mundũ, & infra & ita in oēs per trãsiit,
& c. 3. oēs peccauerunt & egent gratia
Dei, 1. Cor. 15. sicut in Adã oēs moriun-
tur & c. 2. Cor. 5. si vnus pro oĩbus mor-
tuus est, ergo omnes mortui sunt. Iob.
25. nemo mundus à sordẽ, & alijs testi-
monijs supra cit.

Ratio, nã aliter omnes nõ egerent re-
demptione, quæ est per Christum, sic. n.
ex peccato primi parẽtis traducitur cul-
pa originalis in posteros, vt à voluntate
animę p motionẽ membrorũ traduciẽ
peccatũ actuale ad mēbra corporis, sed
peccatum actuale traduci potest ad oĩa
membra corporis, quæ nata sunt moue-
ri à voluntate, ergo & culpa originalis
traducitur ad oēs illos qui mouentur ab
Adam motione generationis. Excipitur
tũ ab hac generalitate Christus dñs, cũ
non fuerit via ordinariã, sed spiritus san-
cti virtute generatus. Luc. 1. Excipit ẽt
si quis miraculose ex aliqua particula
carnis humanæ vel aliter, & non ex vi
seminis generaretur, vt d. Aug. de Gen.
ad literam. lib. 10. c. 19. Et idẽm si Adã
non peccante, Eua peccauisset, Adã. n.
posteri non contraxissent peccatum ori-
ginale, pie etiam excipitur B. Virgo Ma-
ria, vt probauit Tomo 1. tr. de concept.
B. V. Vnde Conc. Trid. cum de peccato
orig. sess. 5. loquitur, d. se non loqui de
B. Virg. licet sibi non desinat ab eo esse
immunem, imo Sixtus. 4. in Extr. graue-
nimis, de Reliq. & ven. sanct. in extr.
comm. neutram partem determinat, &
relinquit liberã vtriusq; sententiã cuiq;
optio-

Peccatum
primi pa-
rentis pe-
ccatum ori-
ginale
oēs trans-
siit, nisi
aliqui diu-
nitus exci-
pianur.

optionem, sic tamen, vt contrariam opi-
nionem, vt hæreticam quis non impu-
gnat, quod ibi sub anathemate prohibe-
retur, & multi pie credũt B. V. fuisse im-
munem ab hoc peccato, vel quia sit ex-
cepta ab illa generalitate Adẽ, vel dato
quod non fuerit excepta, non tamen in
de sequitur eam peccatum originis ne-
cessario incurrisse, quia peccatum ori-
ginale non consistit essentialiter in illa
præuacatione Adã actuali, quæ poste-
ris etiam imputatur, sed in defectu quo-
dam muneris cuiusdã supernaturalis,
quo ob illam Adã præuacationem ge-
nerantur posteri destituti, vnde potuit
Deus in ipso puncto conceptionis B. V.
afficere huiusmodi munere, & sic impe-
dire ne conciperetur obstricta illo de-
fectu, in quo proprie consistit peccatum
originis, vt d. hic Valentia. Non tamen,
hoc certum est de fide, vt nec cõtrariũ,
licet certum sit omnes ea excepta hoc
peccatum incurrere, licet tũ teneatur
B. V. esse exceptam, adhuc tũ sustinetur
Christum esse vniuersalem Redẽptorẽ,
quia redimit, & qui impedit ne quis in
carcerem tradatur, sequitur etiam Chri-
stũ pro omnibus mortuum esse; & oēs
egere gratia Dei, vt salutem consequan-
tur, vel ex priuilegio, vel via ordinaria
id concedatur.

5 Peccatum
originale
quando
quis non
contrahe-
ret.

Quarta propositio. Si quis ex carne
humana siue femine miraculose forma-
retur, non contraheret peccatũ origina-
le quia sic non esset in Adam secundum
seminalem rationem, quod solum cau-
sar traductionem peccati originalis, vt
d. Aug. de Gen. ad literã. 10. lib. c. 19. 20.

Ratio, quia peccatum originale tra-
ducitur in posteros quatenus mouen-
tur ab ipso per generationem, vt mem-
bra corporis mouentur ab anima ad pec-
catum actuale, supra art. 1. sed non est
motio ad generationem nisi per virtu-
tem actiuam in generante, vnde ij. so-
li originale contrahunt qui ab Adã de-
scendant per virtutem actiuam ex gene-
ratione originaliter ab Adam deriuata,
quod est secundum seminalem ratio-
nem ab eo descendentes, cum ratio semi-
nalis sit vis actiua in generatione, qd si
quis miraculose, primò modo nascere-

turex carne humana actiua non de-
riaretur ab Adam, vnde non contra-
heret peccatum originale, vt nec actus
manus pertinet ad actum humanum,
si manus non moueretur à volunta-
tate hominis, sed ab aliquo extra mo-
nente. Vnde in Adam potest quis dici
fuisse secundum rationem seminalem, &
secundum corporis substantiam, pri-
mò enim modo is dicitur fuisse in Adã
qui producitur virtute seminis media-
te ab Adam procedentis, vel imme-
diate, cuius seminis virtute anima cor-
pori adiungitur. Is vero dicitur fuisse
in Adam secundum corpoream substã-
tiam qui est formatus ex carne ab A-
dam deriuata, sed non formatus in ho-
minem vi seminis, & primò modo tan-
tum is dicitur esse in lumbis Adã, vel
Abrahę, qui est in eis secundum semi-
nalem rationem Heb. 7. Notandum ẽt
donum originalis iustitię competere ijs
tantum, qui ab Adam per semen de-
scendebant, vnde si quis miraculose ab
eo esset genitus, vel formatus sine semi-
ne, careret iustitia originali, sed non tra-
duceret peccatum originale, quia tale
peccatum non sequitur ad humanam
naturam absolute, sed formatam ab A-
dam secundum seminalem rationem.

6 Quinta propositio. Si Adam non pec-
casset, Eua peccante, posteri non incur-
reret peccatũ originale, probatur Rom.
5. per vnum hominem peccatũ intrauit
in mundum, ergo non per duos, cum ta-
mẽ ambo peccarint, & sic nec p Eua.
non peccasset Eua, non pec-
casset ipse.

Ratio, nã pctũ originale à primo pa-
rente trahitur quatenus ipse mouet ad
gignem narorũ, vnde si id miraculose
fieret, nõ cõtraheretur ar. præc. sed prin-
cipiũ actiuũ in generatione est à patre,
2. de Gen. anim. c. 1. materiam verò ma-
ter ministrat, vnde peccatum originale
non contrahitur à matre, ideo si Adam
non peccasset Eua peccante peccatum
originale non contraheretur secus ecõ-
uerso. Neq; aduersatur qd d. Eccl. 25.
à muliere initium peccati, & per eã oēs
moriunt. Resp. id intelligi occasionali-
ter, qd scilicet mulier dedit occasionem,
vt vir peccaret, & genus humanum ma-
cularet. Non ob. pariter ẽt qd verba illa
Rom.

Rom. 5. per unum hominem intelligitur de Eva, quæ prior peccavit, ut ibi exponit Hier. Resp. alios patres intelligere illud locum de Adâ, vel, quæ Eva occasione dedit peccati, Adâ vero transiit per propagationem carnis; sic si Cain peccasset, Adâ non peccat, filij eius non contraherent peccatum originale, ut dicitur hic Medina, quia Adâ accepit iustitiam originale pro se & suis posteris, & ideo illam in eos transfudisset, sic etiam, si primi parentes simul convenissent ante peccatum originale filij ante concepti, non contraherent illud probabiliter, ut idem dicitur nec etiam si concepti essent, & ante animæ infusionem in peccasset, qui tamen eos iam natos amittere iustitiam originale quam quæ est donum naturæ non personæ, quod tamen non mihi videtur tutum; cum qua ratione non contrahant culpam originale, eadem etiam non debeant iustitiam originale amittere iam in eos transfusam.

S V M M A R I U M.

- 1 Peccatum originale an sit habitus.
- 2 Peccatum originale unum est in uno homine & non plura, & etiam unum specie in omnibus hominibus.
- 3 Peccatum originale quid sit formaliter, & quid materialiter, & quid operetur.
- 4 Peccatum originale æqualiter est in omnibus.

De peccato originali secundum suam essentiam. Cap. XII.

D. Tho. 1. 2. q. 82.

Peccatum originale an sit habitus.

Prima propositio. Peccatum originale non est habitus, si habitus sumatur pro dispositione qua potentia inclinatur ad agendum, si vero habitus sumatur pro dispositione alicuius naturæ compositæ ex multis, secundum quam bene vel male se habet ad actum, maxime si talis dispositio est versa in naturam ut patet de ægritudine, & salute, est habitus. Ratio, nam habitus dicitur uno modo quo inclinatur potentia ad agendum, ut scientie, & virtutes dicuntur habitus, supra q. 50. art. 1. & sic peccatum origi-

nale non est habitus, secundum habitus dicitur dispositio alicuius naturæ ex multis compositæ, secundum quam bene, vel male se habet ad aliquid, maxime cum huiusmodi dispositio fuerit velut in naturam versa, ut patet de sanitate, & ægritudine, & sic peccatum originale est habitus quia est quedam inordinata dispositio perveniens ex dissolutione illius harmoniæ in qua consistebat ratio originalis iustitiæ, ut ægritudo corporis est quedam inordinata dispositio corporis secundum quam soluitur æqualitas in qua consistit ratio sanitatis, unde peccatum originale dicitur languor naturæ. Et in solutione ad primum hic D. Thom. d. quod peccatum originale non est pura privatio, sed habitus quidam corruptus, & in solutione ad ultimum d. quod non est habitus acquisitus, nec infusus naturæ, sed per viciatam originem innatus. Unde ut hic d. Medina, peccatum originale non fuit peccatum luxuriæ. Gen. 3. nec fomes aut concupiscentia in renatis, quæ peccatum non est, nisi ei consentiatur, ut definitur in Trid. Conc. sess. 5. de peccato originali, siue illa concupiscentia sit animæ siue carnis, quia remanet ad agonem etiam post deletum peccatum originale per baptismum, ut ibi diffinitur Can. 5. ut effectus quædam peccati originalis, & non ut ipsum peccatum. Nec est etiam amor terrenorum, quia sic est peccatum actuale non originale, nec etiam, est privatio originalis iustitiæ quia talis privatio in Adam non fuit peccatum, sed peccati effectus, ergo nec in nobis.

Secunda propositio. In uno homine unum est numero peccatum originale, & non plura, in omnibus etiam hominibus est specie unum, licet pluralitatis nomine quoad quod; appelleretur, probatur ex Conc. Tr. loco cit. Can. 4. ubi statuitur peccatum originale esse unum origine, sed inesse cuique proprium.

Ratio, quia solum primum peccatum primi patris in posterum traducitur. q. præ c. art. 2. unde in uno homine est unum numero, ut in omnibus hominibus est unum proportionem in respectu, scilicet ad primum principium, secundum rationem sumitur ex ipsa essentia originalis peccati

peccati, quia in omni ordinata dispositione unitas speciei, consideratur ex parte cause, unitas vero secundum numerum ex parte subiecti, ut patet in infirmitate corporali, quia diuersæ sunt quæ ex diuersis causis procedunt, ut ex superabundantia calidi, vel frigidi: vel ex læsione pulmonis, sed vna ægritudo in uno homine secundum speciem non est, nisi vna numero. Causa vero huius dispositionis corruptæ est vna tantum. scilicet privatio originalis iustitiæ; per quam sublata est subiectio humanæ mentis ad Deum, ideo peccatum originale est unum specie, & in uno homine unum numero, in multis hominibus unum specie proportionem diuersum numero. Et hoc peccato originali denominamur peccatores tanquam a causa efficiendi, a quo peccatum in omnes pertransiit, ut & nominamur iusti à iustitia Christi, non quod sit causa formalis quare iusti simus, sed quod à iustitia Christi omnis nostra iustitia derivatur.

3 Tertia propositio. Peccatum originale formaliter est privatio iustitiæ originalis, materialiter, & denominatiue est concupiscentia. Vel peccatum originale est primum peccatum in nos a primo parente origine transfusum, scilicet inobedientia illa, & transgressio legis in nos origine transfusa, vel obliquitas, & deviatio à lege debita nostræ naturæ per modum habitus affixa, vel privatio ordinis, & subiectionis, quæ mens nostra erga Deum habebat in statu originalis iustitiæ.

Ratio, nam quodlibet habet speciem à sua forma, sed species peccati originalis sumitur ex sua causa, unde id quod in peccato originali est formale, oportet quod sumatur ex parte causæ peccati originalis, oppositorum vero oppositæ sunt causæ, causa ergo peccati originalis attenditur ex parte originalis iustitiæ ei oppositæ, sed tota ordinatio originalis iustitiæ, erat ex hoc quod voluntas hominis erat Deo subiecta, quæ subiectio principaliter erat per voluntatem cuius est mouere omnes alias partes in finem, supra q. 9. art. 3. unde ex auersione voluntatis à Deo consecuta est inordinatio in

omnibus alijs animæ viribus, & sic privatio originalis iustitiæ est formale in peccato originali: inordinatio vero aliarum virium animæ, se habet ut materiale, inordinatio vero aliarum virium potest dici concupiscentia, & sic est materialiter concupiscentia, formaliter privatio originalis iustitiæ. In eo vero dicitur peccatum originale consistere in privatione iustitiæ originalis. Notandum, quod in iustitia originali tria reperiuntur: primo, donum ipsum, cuius privatio non est peccatum originale; secundum, subiectio mentis ad Deum; tertium, rectitudo virium inferiorum ad rationem, & corporis ad animam: prima rectitudo erat quasi formalis, & primaria, secunda, quasi materialis, quæ ex prima derivatur. Unde privatio primæ rectitudinis, & subiectionis ad Deum, non est effectus peccati in Adam, sed ratio formalis ipsius: privatio vero aliarum rectitudinum fuit in Adam peccati effectus, ut dicitur Medina, vel clarius iuxta Valent. peccatum originale essentialiter consistit in privatione iustitiæ originalis non absolute, ut huiusmodi qualitas erat, quæ & corpus animæ, & sensualitatem rationi, & rationem ac mentem Deo subijceret, sed præcisè prout hoc ultimum homini præstabat, subiectionem, scilicet & conuersionem mentis ad Deum, qui præcipuus erat originalis iustitiæ effectus formalis: subiectio vero mentis ad Deum, si in actu consideretur est recta ratio, quæ mens Deo dignè seruit, ut dicitur & fini, quæ rebus omnibus anteponit: subiectio vero in habitu considerata est quedam bona habitudo mentis ad Deum, ut dicitur, & sic promptitudo ad seruiendum illi ut ultimo fini: ut habetur Mar. 6. nemo potest duobus dominis seruire. Pf. 61. Rom. 6. & hic peccatum originale intelligitur esse privationem illius subiectionis in habitu. scilicet illius promptitudinis seruiendi Deo, & quæ potuissent omnia peccata mortalia vitari, id quod actionibus non solum naturalibus, sed etiam supernaturalibus: Concupiscentiæ vero nomine intelligitur voluntas, & intellectus, & alij animæ potentia, quæ destitutæ originali iustitia manet inordinata: privatio

Peccatum originale unum est in uno homine, & non plura, & etiam unum specie in omnibus hominibus.

tiue, quatenus caret facultate exequendi perpetuo suas actiones re, secundum peculiare rationes suorum contrariorum, & contrarie vt sunt proclives ad obiecta contraria rationi.

4 peccatum originale æqualiter est in omnibus.

Quarta propositio. Peccatum originale æqualiter est in omnibus, probatur Rom. 5. nam hoc peccatum est peccatum naturæ, & natura verò oibus est æqualis.

Ratio, nam in peccato originali sunt duo: primò, defectus originalis iustitiæ: secundò, relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur, quò ad primũ peccatũ originale non recipit magis, & minus, supra q. 13. similiter nec quò ad secundum, quia æqualiter omnes habent relationem ad primũ principium primæ originis vitiatæ, ex quo peccatum originale recipit rationem culpæ, quia relationes non recipiunt magis, & minus: unde peccatum originale nõ est magis in vno, quàm in alio. Præterea peccato originali in omnibus debetur æqualis pœna. scilicet carentia diuinæ visionis, quæ est omnium quas damnati patiuntur, mitissima: vt d. Aug. in Ench. c. 93. & habetur in c. maiores. de baptis. vltimò, nam omnes in Adam peccauimus, quia in eam̄s lumbis omnes eramus, ergo.

S V M M A R I V M.

- 1. Peccatum originale an sit in carne, vel anima, vel Adam.
- 2. Peccatum originale an sit in essentia animæ, vel in potentijs.
- 3. Peccatum originale prius inficit voluntatem, quàm alias potentias.
- 4. Potentiæ quæ per peccatum originale sint magis infectæ.

De subiecto peccati originalis. Cap. XIII.

D. Tho. 1. 2. q. 83.

1 peccatum originale an sit in carne

Prima propositio. Peccatum originale fuit in Adam, vt in prima causa principali: in semine verò corporali est vt in causa instrumentaria, at vt in subiecto nõ est in carne villo modo, sed in anima.

Ratio, quid enim potest esse in alio, vt ne, vel ante in causa principali, vel instrumentali: ma, vel ad alio modo, vt in subiecto, peccatũ ergo originale fuit in Adam, vt in prima causa principali. Rom. 5. in quo oēs peccauerunt. In semine corporali, vt in causa instrumentali, quia per virtutẽ actiuam seminis traducit peccatum originale in prolem simul cũ natura humana, sed vt in subiecto est tm̄ in aĩa, & non in carne, quia sup. art. 2. hoc modo ex voluntate primi parentis peccatum originale traducit in posteros per quandã generationem motione, sicut à voluntate vnus hoĩs deriuatur peccatũ actuale ad alias partes eius, in qua deriuatione attendi potest, q̄ quicquid puenit ex motione voluntatis peccati ad quãlibet partẽ hominis, q̄ quolibet modo potest esse particeps peccati, vel per modum subiecti, vel instrumenti habet rationem culpæ, vt ex voluntate gulæ prouenit concupiscentia cibi ad concupiscibile, & sumptio cibi ad manus, & os, quæ quatenus mouent à voluntate ad peccatũ sunt instrumenta peccati, q̄ verò vterius deriuatur ad vim nutritiuam, & interiora membra, q̄ non sunt nata moueri à voluntate, non habet rationem culpæ; sic ergo cũ anima possit esse subiectũ culpæ, caro de se nõ, id q̄ prouenit de corruptione primi peccati ad animã, habet rationẽ culpæ, q̄ verò prouenit ad carnem, non, sed pœnæ. Dicit tamen nõ potest, q̄ anima in sui creatione inquinet, verè tamen dici potest, q̄ ex infusione in corpus coinquinetur, habito respectu ad corpus, cui infunditur nõ ad Deum infundentem. Nec etiam dici potest, q̄ peccatũ originale propriè in Adam fuerit, prout est ab alio transfusum, si debet esse originale, quale non fuit peccatum primi parentis, q̄ à nullo accepit, & peccatũ originale meret solũ pœnam dani, at primo partẽ fuit data pœna sensus, ergo eius fuit. Nec etiã est dicendum melius esse homini non esse, q̄ habere peccatũ originale, quia si in hac vita id habet, facillè habet remedium. scilicet baptismũ, quo auferatur si post hanc vitam, habet solã pœnã damni, & aliqui volunt talem hrẽ felicitatem naturalem,

lem, quæ vira desiderabilis est, vt d. hic Medina, maximè cum sine propria culpa careant visione Dei.

2 peccatum originale an sit in essentia anime, vel in potentijs.

Secunda propositio. Peccatum originale primario est, vt in subiecto in essentia aĩa; secundò, in potentijs illis q̄ voluntatis imperio subsumunt, & ad subiectionem mentis erga Deum conferunt. Ratio, nã anima id est principaliter subiectum alicuius peccati, ad q̄ primò pertinet causa motiua illius peccati, vt si causa motiua ad peccandum sit delectatio sensus, quæ pertinet ad vim concupiscibilem, vt proprium obiectũ eius, sequitur, q̄ vis concupiscibilis sit proprium obiectum illius peccati, sed peccatum originale causatur per originẽ, unde illud animæ, q̄ primò attingitur ab origine hominis, est primum subiectum originalis peccati, sed origo attingit animam, vt terminum generationis secundum q̄ est forma corporis, q̄ conuenit ei secundum essentiam propriam, p. p. q. 76. art. 1. ergo anima secundum suam essentiam est primum subiectum peccati originalis. Præterea nasci in peccato originali est nasci filium Adæ per actiuam generationẽ, sed filiatio ad potentias non refertur, sed ad essentiã, ergo, præterea peccatũ originale est peccatum naturæ, sed anima rationalis constituit essentiam, & naturam, ergo, vltèrius iustitia originalis est idem cũ gratia gratum faciente, & hæc est in essentia non in potentijs.

3 peccatum originale prius inficit voluntatem, q̄ alias potentias.

Tertia propositio. Peccatum originale prius inficit voluntatem, quàm alias potentias. Ratio, quia in infectione peccati originalis, duo est considerare: primò, infectionem eius ad subiectum, & secundum hoc primò respicit essentiam animæ. art. præc. secundò, inclinationẽ eius ad actũ, & sic respicit potentias animæ, ergo oportet vt per prius respiciat illã quæ prius habet inclinationem ad peccandum, quæ est voluntas, sup. q. 24. art. 1. 2. unde per prius respicit voluntatem. Vt verò prædicta melius intelligantur: notandũ in originali iustitia, tria fuisse: primò, ipsum donũ iustitiæ originalis: secundò, subiectionẽ mentis ad Deum:

tertiò, rectitudinem voluntatis, & aliarum potètiarum, ex his vltimis primũ locũ sibi obtinuit rectitudo voluntatis: secundò, aliarũ potètiarũ; sic in peccato originali priuatio iustitiæ originalis, pro formali est peccatũ originale essentialiter, primus verò effectus inde scitus fuit defectus subiectionis ad Deum voluntatis ipsius, secundus fuit defectus talis subiectionis appetitus sensitui, & aliarum potètiarum.

4 Potentiæ q̄ sunt alijs magis infectæ per peccatum originale.

Quarta propositio. Potentia generatiua, vis concupiscibilis, & sensus tactus sunt magis infectæ, quàm aliæ potètiæ per peccatum originale.

Ratio, nã illa corruptio dicitur infectio, q̄ in aliud nata est transferri, vt lepra, scabies, & hm̄i infectiones dicuntur: corruptio verò peccati originalis traducitur per actũ generationis, vt sup. unde potètiæ, q̄ ad hunc actũ concurrunt, dicuntur maximè esse infectæ, sed hm̄i actus deseruit generatiuæ, quatenus ad generationẽ ordinatur, habet verò in se delectationẽ tactus, q̄ est obiectũ maximum concupiscibilis, idẽ oēs partes animæ dicuntur corrupte per peccatũ originale, maximè autẽ tres prædictæ. Peccatum tñ originale ex parte qua inclinatur ad peccandum, præcipuè pertinet ad voluntatem, sed ex ea parte qua traducitur ad prolem proximè pertinet ad prædictas potètiæ, generatiuã, &c. remore verò ad voluntatẽ. Quo verò ad pœnã peccati originalis dicendũ est probabiliter, cũ nil de fide circa hoc sit definitũ, hoc peccatum si solum sit sine peccato mortali personali, puniri tm̄ pœna damni, q̄ est carentia diuinæ visionis, & gloriæ, quæ pœna licet in se grauissima sit, mitissima tñ est inter oēs quas damnati patiuntur, vt d. Aug. loco supra cit. & probabile est hæc priuationem secum asserre tristitiã ob hm̄i priuationem, cũ se videant priuatos diuinã visione, & supernaturali beatitudine. D. Th. tñ, & alij 2. dist. 33. q. 2. art. 2. & q. 5. de malo. art. 3. d. q̄ tales infantes Deũ diligunt ea dilectione, quæ per naturã haberi potest, & sic habebunt naturalem sclicitatẽ, quæ non adest cũ tristitia, quæ opinio est mitior, præcedens tñ videretur verior, ob effectũ

quem in aīa separata caufat talis caren-
tia, vt patet ēt in existentibus in purga-
torio, de quo loco suo, quos credibile
est triftari de dilatione vifionis diuini.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatorum caufa an fit tantum cu-
piditas.
- 2 Superbia an fit initium omnis pec-
cati, & quomodo.
- 3 Peccata alia capitalia funt præter
superbiam, & auaritiā.
- 4 Peccata capitalia funt feptem &
conuenienter.

De causa peccati secundum quod
vnum est alterius causa.

Cap. XIII.

I. **P**rima propositio. Cupiditas
si sumatur pro inordinato ap-
petitu diuitiarū est caufa om-
nium aliorum peccatorū, pro-
batur 1. Tim. 6. radix omnium
malorum cupiditas est, & Chrif. hom.
17. in ep. 1. ad Timot. inquit: Fugiamus
malorum radicē, & omnia vitabimus;
idem Iren. lib. 2. de summo bono. c. 41.
& Eccl. 10. nihil scelestius auaro; est ta-
men & ex alijs perturbationibus.
Ratio, secundum q̄ cupiditas est appe-
titus inordinatus diuitiarū, sic enim dī
radix oīum peccatorum ad similitudi-
nem radicis arboris, q̄ alimentum p̄stat
toti arbori, nā per diuitias homo acqui-
rit facultatē perpetrandi quodlibet pec-
catū, & eius desideriu habendi, quia ad
habenda q̄libet temporalia bona homo
potest per pecuniā inuari. Eccl. 10. obe-
diunt oīa pecunie. Alij verò dicunt cu-
piditatem tripliciter accipi: primò, pro
appetitu inordinato diuitiarū, & sic di-
cunt esse spirituale peccatum; secundò,
pro quolibet appetitu inordinato cuius-
libet temporalis boni, & sic est genus oīs
peccati, cum peccatū sit inordinata con-
uerfio ad bonum commutabile, sup. q.
72. art. 5. Tertio, prout significat quan-
dam inclinationē naturę corruptę ad
bona corruptibilia, inordinatē appeten-

da, & sic dicunt esse radicē oīum pecca-
torū, ad similitudinē arboris, qui ex ra-
dice capit alimentū, sic. n. ex amore re-
rum temporalium oē peccatū procedit, q̄
licet i se vera sint, tū D. Th. d. primū ef-
se magis de mēte Apostoli. Vel idēd cu-
piditas est radix oīum malorū, quia qui
pecuniā amat inordinatē, nihil nō eius
adipiscēda caufa facit. Eccl. 11. si etiam
cupiditas accipit pro inordinato amo-
re oīs boni temporalis, sic est radix om-
nis peccati, & omne genus peccati.

Secunda propositio. Superbia, prout
dicit appetitū inordinatū proprię excel-
lentię, initium est oīs peccati, probatur
Eccl. 10. initium omnis peccati superbia.
Idem asserit Aug. lib. 11. de Gen. ad lite-
ram. c. 14. Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 3. 1.

Ratio, nam in actibus voluntarijs, vt
sunt peccata duplex ordo inuenitur. s.
intentionis, & executionis. In primo or-
dine habet rationem principij, & finis,
sup. q. 1. art. 1. ad primum. Finis verò in
oībus tēporalibus bonis acquirendis est
vt homo per illa quādam perfectionem
singularē, & excellentiā habeat, idēd ex
hac parte superbia, q̄ est appetitus inor-
dinatus proprię excellentię ponit initiu
oīs peccati, sed ex parte executionis est
primum id q̄ p̄bet opportunitatē adim-
plendi oīa desideria peccati, q̄ habet ra-
tionem radicis, s. diuitiarū; idēd ex ea par-
te auaritia dī radix peccatorū art. præc.
Alij tū dicunt superbiā tripliciter acci-
pi: primò, pro appetitu inordinato pro-
prię excellentię, q̄ est speciale peccatū;
secundò, pro actuali contēptu Dei, qua
tenus. s. quis nō vult subdi Dei p̄cepto,
q̄ est generale peccatū; tertio, prout im-
portat inclinationē ad hmōi cōtempnū
ex corruptione naturę, & sic est initium
oīs peccati, cū respiciat peccatū ex parte
auerfionis à Deo, q̄ est formale in pec-
cato: cupiditas verò respicit peccatū ex
parte cōuerfionis ad bonū cōmutabile,
ex quo peccatū nutritur velut & fouet,
q̄ licet sint verā in se, tū D. Th. d. primā
opinionē esse magis de mēte sapiētis.
Nec aduerfatur Eccl. 10. d. Initium su-
perbię esse apostatare à Deo. Resp. q̄ a-
postasia ibi accipit p̄ auerfionē à Deo,
q̄ est cōis cōditio omnium peccatorum.

Tertia

3 peccata a-
lia capita-
lia sunt p-
ter super-
biā, & aua-
ritiam.

Tertia propositio. Præter superbiam,
& auaritiā sunt alia peccata capitalia,
quæ sunt radix, & caufa aliorum pecca-
torum, probat ex Greg. li. 3. 1. Mor. c. 3. 1.
Ratio, nam capitale dicitur à capite,
caput verò propriē est membrū anima-
lis, q̄ est directiuum eius animalis, vn-
de metaphoricē omne principium direc-
ctiuum dicitur caput, & etiam homines
qui alios gubernant, dicuntur capita a-
liorum; peccatū ergo capitale vno mo-
do à capite propriē dicitur, secundum
q̄ capitis pœna punitur, de quo hic nō
est sermo, sed prout significat principiu
directiuum aliorum. Et ita vitium capi-
tale dicitur ex quo alia vitia oriunt,
& maximē secundum originem causę
finalis, quæ est formalis origo, supra q.
18. art. 6. idēd vitii capitale non solum
est principium aliorum, sed etiam direc-
ctiuum & ductiuum eorum, quia sem-
per ars, vel habitus ad quem pertinet fi-
nis, imperat ea quæ sunt ad finem, vnde
à D. Gregorio ducibus exercituum cō-
paratur. Notandum verò quod vitia capi-
talia dicuntur à capite metaphoricē,
quod est origo, & quasi principium
quoddam à quo existunt, & diriguntur
motus animalium, & idēd vitium capi-
tale dicitur id ex quo alia sæpē oriuntur,
maximē secundum rationem causę fi-
nalis, nō prout peccans potest ad finem
vnius peccati alia peccata ordinare, qa
id non cadit sub sciētia, & arte se-
cundum habitudinem naturalem fi-
nium peccatorum in ordine ad obiecta
aliorum peccatorū, sed sic capitalia pec-
cata dicuntur, quorum passiones habēt
quasdam rationes primarias mouendi
appetitū. Auaritia verò ponitur vitium
capitale nō solum secundum rationem
causę finalis, sed magis vt præstat exe-
cutionem ad alia peccata, & est radix
omnium malorum.

4 Peccata capi-
talia sunt
septem, &
conuenien-
ter.

Quarta propositio. Conuenienter di-
cuntur septem peccata capitalia: super-
bia, auaritia, luxuria, inuidia, gula, ira,
& accidia; probatur ex Greg. loco citat.
& Cassian. lib. 5. de institut. cœnob. c. 1.
& collat. 5. cap. 2.

Ratio, nam vitia capitalia dicuntur,
ex quibus alia oriuntur, maximē secun-

dum rationem causę finalis, & sic quo-
rum fines habēt quasdam primarias ra-
tiones mouendi appetitum secundum
quarum rationem distinctionem distin-
guuntur peccata capitalia, sed aliquid
mouet appetitum dupliciter: primò, di-
rectē secundum se, & sic bonum mouet
appetitum ad profecūdum, malum ad
fugiendum. Secundò, indirectē, & vt per
aliud, vt cum quis malum profecūditur
ob bonum iunctum, vel econuerso fugit,
sed bonum hominis est triplex: primò,
quoddam bonum animæ, q̄ ex sola
apprehensione habet rationem appe-
tibilitatis, vt excellentia laudis, vel ho-
noris, quod bonum inordinatē profecūditur
inanis gloria: secundum bonum
est corporis, q̄ vel pertinet ad conserva-
tionem indiuidui, q̄ inordinatē profecūditur
gula, vel ad cōseruationem spe-
ciei, q̄ inordinatē profecūditur luxuria.
Tertium bonū est exterius, scilicet diui-
tiarū ad quod ordinatur auaritia, & ea-
dem quatuor vitia inordinata fugiunt
quatuor mala contraria. Vel de ratione
boni est, q̄ sit quoddam perfectum, &
fœlicitans ad quod pertinet excellentia,
quam appetit superbia, vel sufficientia,
quam appetit auaritia in diuitijs. Ter-
tiò, de ratione boni est delectatio. 1. &
10. Ethic. quam appetunt gula, & luxu-
ria, quod verò quis bonū fugiat ob ma-
lum iunctū, id est vel respectu boni pro-
prij, & sic est accidia, quæ ob laborem
triftatur de bono spiritali, aut est de
bono alieno, & si sit sine insurrectione
p̄inet ad inuidiam, quæ triftatur de bo-
no alieno, vt est impeditiuum proprię
excellentię, aut est cum quadam insur-
rectione ad vindictam, & sic est ira, &
ad eadem vitia pertinet profecūditur ma-
li oppositi. Nō negatur tamen aliquod
peccatum quandoq; contingere q̄ non
ex his oriatur plerumq; tamen quodlibet
ex his oritur: vt d. hic D. Thom. ad
quintum. Superbia tamen non numerat-
tur à Greg. inter vitia capitalia, quia
potius est regina omnium capitalium,
quia finis ipsius est vniuersalissimus in-
ter omnia vitia, sed vanagloria ponitur
primum vitium capitale, quia est pri-
ma superbię filia.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatum an corrumpat aliquo modo humanam naturam.
- 2 Peccatum nō potest auferre totum bonum naturæ.
- 3 Ex peccato primo quatuor vulnera sunt inflicta.
- 4 Peccati effectus sunt priuatio modi, speciei, & ordinis.
- 5 Peccatum an fuerit causa mortis, vel quid.
- 6 Mors, & alij defectus an sint homini naturales.

De effectibus peccati quò ad corruptionem boni naturæ.

Cap. XV.

D. Tho. 1.
2. q. 85.I
peccatum
an corru-
perit ali-
quo modo
humanā
naturam.

PRima propositio. Humana natura per peccatū aliquo modo fuit corrupta, & debilitata, probatur Pf. 40. Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Pf. 101. Percussus sum, vt foenum. Ionæ 2. subleuabis de corruptione vitam meam dñe Deus meus. Matt. 9. non veni vocare iustos, sed peccatores. Rom. 8. ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis. & 2. Per. 1. Ex Conc. Arausican. can. 1. d. per peccatum Adæ totum hominem secundum animam, & corpus in deterius commutatum. & Trid. sess. 6. c. 1. d. liberum arbitrium per peccatum fuisse attenuatum, & inclinatum. Arcop. c. 7. eccl. hier. Chrif. hom. 30. ad pop. Ambr. libro 7. in Luc. August. libro de natura, & gratia. c. 5. 19. 20. & ferm. 11. de verbis Apostoli.

Ratio, nam bonum humanæ naturæ tripliciter accipitur: primò, pro principijs naturæ ex quibus ipsa natura constituitur & proprietates ex his causatæ, vt potentia animæ, & huiusmodi. Secundò, pro inclinatione quam homo habet ad virtutem, supra q. 63. art. 1. Tertiò, pro dono originalis iustitiæ, quæ in primo homine collatum fuit toti naturæ humanæ, primum bonū, nec tollitur, nec minuitur per peccatum, nec totum omni-

no est ablatum per peccatum primi parentis: secundum, minuitur per peccatum, quia per actus humanos fit inclinatio ad actus similes, supra q. 51. art. 2. sed oportet quod ex hoc quod aliquid inclinatur ad vnum contrarium, minuat in inclinatione eius ad aliud: vnde cum peccatum contrarietur virtuti ex hoc ipso, quod homo peccat, minuitur bonum naturæ, quod est inclinatio ad virtutem. Hæc verò corruptio naturæ consistit non in defectu alicuius perfectionis, quæ ab intrinseco, & per se fuerit naturalis, vt constituit humanam naturam (prout constituit forma substantialis) vel ex principijs humanæ naturæ fluens, prout fluunt naturales potentia, vel earum propensiones, sed consistit in defectu doni supernaturalis, scilicet originalis iustitiæ, quæ tamen naturale homini dici potuit, prout naturæ humanæ ingenitum à principio erat, & ei congruebat, ac illam perficiebat ad rectè exequendas operationes bonas humanæ naturæ debitas, quæ probatur, nam scriptura d. id donū quo homo est priuatus, fuisse donū naturæ homini superadditum. vt Pf. 48. Homo cum in honore esset non intellexit. Eccl. 17. Deus creauit hominem, &c. & secundum se vestiuit illum virtute. Eph. 4. induite nouum hominem, vel donū supernaturale, vt dicit Chrif. hom. 15. in Gen. Cirill. lib. 1. in Io. c. 9. vel dū dicitur hominem illa dignitate fuisse vestitū, vt d. Amb. lib. de Isaac. c. 5. Aug. lib. 11. de Gen. ad literam. c. 31. & sic naturales proprietates, nec tolluntur, nec minuuntur per peccatum, quia sic remanent et in dæmonibus: vt d. Dion. c. 4. de diuin. nom. originalis tamen iustitia est totaliter ablata per peccatum, & inclinatio hominis ad virtutem per peccatum est diminuta. Vnus tamen magis, quæ alius ad virtutem inclinatur, & talis inclinatio per habitus, & actus bonos etiā augetur, licet in se non crescat, nec minuat, sed per aduentum nouæ formæ, scilicet exercitij &c. & habitus studiosus magis id facit quia homo vt est rationalis magis inclinatur ad bonum, & virtutem, quæ contra ad malum, quod est contra naturā hominis, vt est rationalis ab

intrin-

intrinseco, sed est vt obstaculum ne natura, & eius recta inclinatio se exerceat in opere bono, in hoc sensu dicitur minuire bonum naturæ.

2
peccatum
nō potest
auferre to-
tum bonū
naturæ.

Secunda propositio. Totum bonū natura auferri non potest per peccatum. Inclinatio etiam naturalis ad virtutem non minuitur per peccatum, per alicuius rei ablationem, sed per appositionē impedimenti.

Ratio, nā prædicta inclinatio ad virtutem, quod est bonum naturæ conuenit homini secundum quod est rationalis, quia ex hoc habet quod secundum rationem operetur, quod est agere secundum virtutem, per peccatum verò non potest omnino ab homine tolli quod sit rationalis, quia iam non esset capax peccati; prædicta tamē inclinatio intelligitur, vt media inter duo, quia fundatur in natura rationali, & tendit in bonum virtutis, vt in terminum: & sic dupliciter minuitur: primo, ex parte radicis: secundò, termini; primo modo non, quia peccatū non minuit naturam: secundo modo sic quatenus ponitur impedimentum progrediendi ad terminū, & quia minuitur ex parte impedimenti ne peringat ad terminum, patet quod minui potest in infinitum, quia in infinitum possunt impedimenta apponi secundum quod homo potest in infinitum addere peccatum peccato, non tamen potest oīno consumi, quia semper manet radix talis bonæ inclinationis: vt patet de diaphano, quod habet inclinationem ad luminis susceptionem ex se, sed tamen huiusmodiabilitas, vel inclinatio minuitur ex parte nebulæ superuenientium, ipso manente in radice naturæ. Vt verò prædicta melius intelligatur, Notandum in anima nostra quinque bona reperiri: primò, actus studiosus rectæ rationi consonus, qui per actū peccati contrarium omnino tollitur. Secundò, habitus studiosus operibus bonis acquisitus, qui per peccatum diminitur, & per consuetudinem omnino tollitur. Tertiò, habitus infusus, qui per peccatum tollitur exceptis fide, & spe, qui tunc tamen nomen virtutis nō merentur. Quarto, potentia obedientialis, &abilitas ad recipiendam gratiā Dei,

quod bonum non potest totaliter auferri, quia est in essentia animæ, & nil potest exhaurire misericordiam Dei. Quintò, inclinatio ad virtutem, quæ nō tollitur nec minuitur per peccatū, quia est immortalis, minuitur tamen per peccatū per modum impedimenti, quia peccata à Deo elongant, bonum tamē naturæ. Inclinatio ad virtutem per peccata omnino tolli non potest etiam si in consuetudinem ducta sint, natura tamen dicitur corrupta peccato, quatenus est priuata iustitia originali, quæ corpus animæ sensualitas rationi, & ratio Deo plenè subiebat, & sic sine difficultate exquebatur officium naturale earum virtutum, quarū actiones lege naturæ præscribuntur, & in hoc sensu ab Amb. lib. 7. in Luc. dicitur homo ex peccato vulneratus in naturalibus, prout est priuatus dono iustitiæ originali, quæ facilitat ad prædictas actiones præbebat, & dicitur etiam spoliatus gratuitis, quia priuatus fuit gratia, & dono iustitiæ originali, quæ & ipsa erat donum gratuitū, & superadditum, quatenus etiā dabat facultatē ad actiones naturales, distinguitur tamen ab ipsamet iustitia originali, & gratia, vt cōferebat ad actiones supernaturales, & ad acceptationem hominis ad beatitudinem.

3
Ex pecca-
to primo
quatuor
vulnera
sunt infli-
cta.

Tertia propositio. Conuenienter ponuntur quatuor vulnera per peccatum primum inflicta, ignorantia, infirmitas, malitia, concupiscentia carnis, probatur ex Beda in Luc. 10. nā facultas illa quæ iustitia præstabat, ierac in quatuor potentijs, intellectu, voluntate, concupisibili, & irascibili, ideo dicitur natura accepisse quatuor vulnera, scilicet ignorantiam in intellectu, malitiam in voluntate, concupiscentiā in appetitu concupisibili, infirmitatem in irascibili.

Ratio, nam per iustitiā originallē ratio perfecte cōtinebat vires inferiores animæ, & ipsa ratio à Deo perficiebatur ei subiecta, quæ iustitia subtrahita est per peccatum primi parentis, supra q. 81. ideo omnes vires animæ remanēt quodammodo destituta proprio ordine quo ordinantur ad virtutem, quæ destituta dicitur vulneratio, quatuor verò sunt po-

T 4 tentiæ

tentia animae, quae possunt esse subiecta virtutum, sup. 61. q. art. 2. & q. 57. scilicet ratio in qua est prudentia, voluntas in qua iustitia, irascibilis, in qua est fortitudo, concupiscibilis in qua est temperantia, quatenus ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, dicitur ignorantia, quatenus voluntas destituitur ordine ad bonum dicitur malitia, quatenus irascibilis destituitur suo ordine ad arduum dicitur infirmitas, quatenus concupiscētia destituitur suo ordine ad delectabile moderatum ratione, dicitur vulnus concupiscentiae, quae vulnera insigunt toti humanae naturae per peccatum primi parentis, & quia per peccatum actuale inclinatio ad bonum virtutis minuitur, sup. art. 1. & 2. ideo ista quatuor vulnera sunt ex alijs peccatis, quatenus ratio hebetatur in agendis, voluntas induratur ad bonum, difficultas bene agendi accrescit, concupiscentia magis exardescit.

Quarta propositio. Priuatio, modi, speciei, & ordinis, sunt effectus peccati.

4 Peccati effectus sunt priuatio, modi, speciei, & ordinis.

Ratio, quia modus, species, & ordo, consequitur quodlibet bonum creatum, ut huiusmodi p. p. q. 5. art. 5. & est quodlibet ens, quia omne bonum, & ens consideratur secundum aliquam formam, secundum quam sumuntur species, sed forma cuiusque rei substantialis, vel accidentalis est secundum quādam mensuram, unde formae rerum sunt ut numeri, 8. Metaphys. & ex hoc habet modum quēdam qui mensuram respicit, ex forma verō sua quodlibet ordinatur ad aliud, ideo secundum diuersos gradus bonorum, sunt diuersi gradus modi, speciei, ordinis, nam quodādam bonum pertinet ad substantiam naturae habens praedicta. s. modum, &c. & hoc non priuatur, nec minuitur per peccatum, quoddam est bonum naturalis inclinationis habens praedicta, quod minuitur per peccatum, sed non omnino, supra art. 2. quoddam est bonum virtutis, & gratiae habens praedicta, quod omnino tollitur per peccatum, quoddam bonum est ipse actus ordinatus habens praedicta, & huius priuatio essentialiter est ipsum peccatum. Notandum verō, quod inclinatio naturalis potentiarum per peccatum non sic est immi-

nuta, quasi ipsa amiserit aliquam partem ipsius inclinationis, sed id accipitur ex parte obiecti, ut sit sensus, peccatum remouendo iustitiam, & sic corrumpendo naturam destituisse, quominus potentiae prompte, & sine peccato perpetue ferantur in bonum, & in hoc sensu dicitur effectus peccati, priuatio, ordinis, modi, & speciei, non vt his vocabulis significetur rectitudo ipsa naturae nostrae, nec etiam potentiarum, quia haec non amittitur, licet minuat ex parte obiecti, ut est dictum, sed vt significari potest his vocabulis rectitudo iustitiae, & virtutum quas per peccatum amisimus, & bonarum actionum, a quibus saepe descendimus ob eam naturae corruptionem.

5 Quinta propositio. Peccatum primi parentis fuit causa mortis, & defectuum corporis in humana natura, non per se, sed quasi remouens prohibens, quatenus peccatum remouit iustitiae donum, qua defectus isti fuissent impediti, & hi defectus remanent vt poena peccati, probatur ex Aug. in Ps. 37. d. morte, & alios defectus naturales esse poenam peccati, ratione dicta, probatur Genes. 2. in quacunque hora comederis, morte morieris. Rom. 5. per vnum hominem &c. 6. stipendium peccati mors. Sap. 1. Deus mortem non fecit, sed impij suis manibus accerserunt eam. Eccl. 24. a muliere initium peccati. & diffinitur in Concilio Mileuit. & Arausico. & Trid. sess. 5. & Africano. cap. 76. & late id probat Aug. lib. 15. ciuit. cap. 15.

Ratio, per se enim id est causa alterius, quod secundum virtutem suae naturae, vel formae producit suum effectum: unde sequitur quod effectus sit per se intentus a causa, unde cum mors, & huiusmodi effectus sint praeter intentionem peccantis, patet quod peccatum per se non est causa horum defectuum, per accidens quid est causa alterius; si sit causa remouens prohibens, vt vellens columnam per accidens, mouet lapidem superpositum. 8. Physic. & sic peccatum primi parentis est causa mortis, & huiusmodi defectuum in natura humana, quatenus per illud sublata est originalis iustitia, per quam & vires animae ratione continebantur,

5 peccatum an fuerit causa mortis, vel quid.

bantur, & totum corpus continebatur sub anima absque omni defectu p. p. q. 97. ideo ex hac subtractione sicut potentiae animae sunt vulneratae, ar. praec. unde in humana natura etiam sequuta est corruptio corporis per Dei ordinationem, quod habet rationem poenae, vt & alij defectus corporis. Et etiam per peccatum, vt ante est dictum, vt ex eius effectu, natura parsa est vulnus, & potentiae destitute, modo exposito, sic tamen vt illa vulnera per peccata personalia augetur, prout illis homo magis, ac magis recedit ab ordine iustitiae, & magis se impedit quominus prompte virtutum officia exequatur, & ita se reddit ad vitia magis proclinem, in paruulis vero hec corruptio consistit materialiter in eadem priuatione iustitiae, in qua priuatione ratio formalis peccati originalis consistit; Vulneribus praedictis ex peccato originali insidit alia accessere particularia, primo, quod homo est in peccatis conceptus. Ps. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, vbi per antonomasiam peccatum originale, licet sit vnum, omnia vocat, vt quod virtute omnia contineat. Secundum, quod animae potentiae sunt deordinate, intellectus enim est obscuratus ne intelligat ea, quae Dei sunt, ad Deum nunquam attollatur, & omnem aciem mentis ad terram deflectat, memoria vero sic est dissipata, vt Dei, & iudiciorum eius non recorderetur, imaginatio sic rebellis rationi, vt per temporis momentum in Dei cogitatu detineri non possit, & per orbem vniuersum, vt folium arboris circumfertur, appetitus noster nil aliud querit, quam immunda, & sceda ac cupit; cum surgit amor proprius filius primogenitus peccati originalis, quo homo se plus amat quam Deum, & demum homo ex peccato originali degener sui est effectus, in bestiaque immaratus Ps. 48. homo cum in honore esset &c. & in interitum exemplo Iob immixtus grauitus spoliatus bonis, in naturalibus vulneratus, & in potentibus debilitatus, modo quo supra.

6 Mors, & alij defectus an sint huiusmodi naturales.

Sexta propositio. Mors & alij defectus non sunt homini naturales ex parte animae rationalis, sed bene ex incli-

natione materiae, & eodem sunt poena peccati.

Ratio primi, quia natura particularis est propria virtus actiua, & conseruatiua cuiusque rei secundum quam omnis corruptio, & defectus est contra naturam 2. de Coelo, quia huiusmodi virtus intendit esse, & conseruationem eius in quo est.

Ratio secundi, nam natura vniuersalis virtus est actiua in aliquo vniuersali principio naturae, vt in aliquo corpori caelesti, vel superioris substantiae, secundum, quod etiam Deus ab aliquibus dicitur natura naturans, quae virtus intendit bonum, & conseruationem vniuersi, ad quod exigitur alternatio generationis, & corruptionis in rebus, & secundum hoc defectus, & corruptiones rerum sunt naturales, non secundum inclinationem formae, quae est principium essendi, & perfectionis, sed secundum inclinationem materiae, quae proportionaliter tribuitur tali formae secundum distributionem vniuersalis agentis, & licet omnis forma intendat proprium esse quantum potest, nulla tamen forma rei corruptibilis potest esse perpetua praeter animam rationalem, quia non est subiecta omniae materiae corporali, vt aliae formae p. p. q. 76 ar. 1. ad 4. unde ex parte formae naturalior est huiusmodi incorruptio quam alijs rebus corporalibus, sed quia habet materiam ex contrarijs compositam ex inclinatione materiae sequitur corruptio in corpore, non vero ex parte formae. Et quod ex parte est materiae, vel humanae naturae in puris naturalibus consideratae secluso peccato, vel gratia aut iustitia originali, homo esset naturaliter corruptibilis passibilis mortalis, & haberet repugnātiā sensuum, patet quod ad primum, nam oportebat corpus humanum esse organum tactus, & egebat sensibus, & ideo opus erat, vt esse medium inter tangibilia, & consequenter vt esset compositum ex contrarijs, secundum, de anima, & sic esset corruptibilis ab extrinseco, Quod etiam sic fuisset repugnātia appetitus sensitui, ad rationem patet, quia obiectum eius est bonum delectabile secundum sensum, & naturaliter mouetur

uctur ad sensibilia, vt d. hic Medina, q̄rens etiam an Deus hominem poruerit facere impeccabile, & quòd licet B. V. fuerit sine peccato, tamen mors in ea processit ex peccato Adæ, dato quòd nõ fuerit concepta in peccato originali, quia habuisset iustitiã originalem peccato sublato, quòd prædicta impedisset, & quòd etiam mors in Christo, fuit pœna peccati, non ipsius in quo non fuit, sed peccati aliorum.

S V M M A R I V M.

- 1 Macula quid sit.
- 2 Peccatum causat maculam in anima, & quomodo.
- 3 Macula manet in anima ex peccato & quomodo.

De macula peccati. Cap. XVI.

D. Tho. 1. 2. q. 86.

I Macula quid sit.

2 Peccatum causat maculam in anima, & quomodo.

NOtandum, quòd macula in proposito per metaphoram dicitur priuatio alicuius perfectionis, quæ sit vt nitor animæ, sicut macula in corpore est priuatio nitoris corporis. Hoc not.

Prima sit propositio. Peccatum causat maculam in anima, probatur, nam scriptura vocat peccatum inquinamentum. Deut. 32. peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus. Es. 4. si abluerit domus sordes filiarum Sion. Ezech. 36. effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.

Ratio, nã macula in corporibus propriè dicitur quãdo corpus nictidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis, vt vestis, aurum, & huiusmodi, ideo in rebus spiritualibus ad huius similitudinem accipitur, habet vero homo duplicem nitorem, primum ex refulgentiã luminis naturalis rationis per quam dirigitur in suis actibus, alium ex refulgentiã luminis diuini, scilicet sapientiæ, & gratiæ per quam homo est perficitur ad bene, & decenter agendum, & est velut quidam animæ actus, quã

hæret aliquibus rebus per amorem, sed cum peccat hæret aliquibus rebus contra lumen rationis, & legis Diuinæ, supra q. 71. art. 6. vnde ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens metaphorice dicitur animæ macula. Et ita peccato incurritur aliqua macula, ratione saltem, distincta ab ipso peccato, & ratione eo posterior, quia in omni peccato est priuatio alicuius perfectionis ad animam per se, vel secundum eius potètiã pertinentis, vel actualis, vel habitualis, quæ priuatio si consideratur, vt est defectus perfectionis debet ex aliqua lege, est formaliter peccatum, si vero consideratur, vt est defectus perfectionis, quæ suo modo esset velut decus quãdam animæ, est quædam animæ macula, ordine saltem rationis ex peccato ipso consequens, & hæc macula contrahitur, non quia res in qua peccatur sit turpis, quia quæ foris sunt non possunt suam naturalem qualitatem in animam infundere maculas, sed quòd est intus animam maculat, scilicet hominis affectio amor inordinatus quibus inhæret anima, & complacet peccando, bono incommutabili deserto, vt d. hic Medina, quæ macula non est sola relatio rationis, sed priuatio decoris gratiæ, & pulchritudinis spiritualis, quæ facit hominem, Deo ingratum & inuitum.

Secunda propositio. Macula manet in anima peccato transacto, probatur. Iosue. 22. vsq; in presentem diem macula huius sceleris in vobis manet. Matth. 25. ite maledicti in ignem æternum. Pl. 118. contritio, & infelicitas in vijs eorum, & Pl. 13. Sap. 5. & late Deut. 27. vbi narrantur pœnæ contra peccatores statutæ.

Ratio, nam macula importat quandam defectum nitoris art. præc. ob. recessum à lumine rationis, vel Diuinæ legis, ideo dum homo manet extra huiusmodi lumen manet in eo macula peccati, sed vt redit ad lumen rationis, & diuinum quod sit per gratiam, tunc macula cessat, licet vero cesset actus peccati quo homo recessit à lumine rationis, vel legis diuinæ, non tamen statim homo ad id redit in quo fuerat, sed requiritur aliquis

3 Macula manet in anima peccato transacto.

aliquis motus voluntatis contrarius primo morti, vt si quis ab alio distet per aliquem motum cessante motu non fit ei vicinus, sed oportet, quod ei propinquet rediens per motum contrarium. Et ita macula remanet in anima peccato transacto, quæ est priuatio gratiæ, & recti ordinis rationis, quatenus in ijs consistit velut quidam nitor animæ, vnde vt gratia & rectus ordo rationis dicitur nitor animæ, prout eam reddit gratam, sicut nitor corporis reddit idem iucundum ad aspiciendum, sic priuatio gratiæ & recti ordinis rationis dicitur metaphorice macula, quia etiam ex peccato velut ex contactu alicuius inferioris rei immundæ prouenit, sicut macula corporis prouenit ex contactu corporis vilioris. Ex his sequitur maculas peccatorum posse esse diuersas, quia licet priuatio nitoris gratiæ sit vna, causæ tamè huius priuationis pnt esse diuersa peccata, secundò sequitur ex parte causæ maculas posse etiã esse inæquales, quia etiam peccata sunt inæqualia, tertio sequitur maculam non esse id quod formaliter homo post peccatum dicitur peccator, sed solum materialiter, quatenus ipsa priuatio nitoris gratiæ, est peccati habitualiter manens, scilicet priuatio gratiæ, vt necessaria ad ñem, in qua priuatione consistit peccatum illud manens, quòd tollitur per Christi gratiã, macula vero formaliter est priuatio gratiæ, quatenus gra metaphorice est quidã nitor animæ, & sic materialiter tantum macula denominat peccatorem, quarto sequitur maculam aliter esse effectum peccati actualis quàm peccati personalis habitualiter manentis, & etiam peccati originalis, nam ab his peccatis macula nõ distinguitur materialiter cum eadè gratiæ, vel iustitiæ priuatio in qua hæc peccata consistunt sint macula; Ab actualibus etiã materialiter distinguitur macula, cū ipsa præterierit, ipsa vero maneat. Et cum peccati personalis habitualis manentis, vel etiam peccati originalis macula sit effectus solum secundum rationem, quatenus ex hoc quòd anima priuatur gratia, intelligitur priuata etiã niture quem gratia præstat, inde se-

quitur peccata venialia non eandem in ferre maculam quàm mortalia, quia non priuant gratia, aliquam tamen afferunt maculam. Proue. 20. quis potest dicere, purum est cor meum, quia per tale peccatum amittitur promptitudo vtredi expedite amicitia Dei, & feruor diminuitur, sequitur etiam auersionem à Deo vt ab ultimo sine esse effectum peccati mortalis, cui est annexa etiam offensa Dei, vt effectus peccati. vt d. Valètia.

S V M M A R I V M.

- 1 Pœna debetur peccato diuinitus.
- 2 Peccatum an possit esse pœna peccati.
- 3 Peccato mortali debetur pœna æterna, nisi per penitentiam deleatur, & cur.
- 4 Peccato an debeatur pœna infinita, & quomodo.
- 5 Peccatum mortale solum includit reatum pœnæ æternæ, non veniale.
- 6 Peccato peracto, manet reatus pœnæ, manente macula, & quandoque ea sublata, & quomodo.
- 7 Pœna an sit semper propter culpã, & quomodo.
- 8 Peccato alterius an vnus pro alio puniatur, & quomodo.

De Reatu pœnæ, qui est tertius effectus peccati. Cap. XVII.

PRIMA propositio. Reatus pœnæ est effectus peccati, vel pœna peccato diuinitus est decreta, probatur Pl. 36. iniusti puniuntur. Prou. 13. peccatores persequitur malum. Hier. 31. fortis victor dominus reddens retribuet. Pl. 118. contritio, & infelicitas in vijs eorum. Matth. 25. ite maledicti in ignem æternum. Sap. 5. Deut. 27. 2. Cor. 5. & probat Dion. c. 4. de diu. nom.

Ratio, ex rebus enim naturalibus ad humanas deriuatur, vt id quod contra aliquem surgit ab eo detrimentum patitur, in naturalibus enim vnum contrarium

D. Tho. 1. 2. q. 87.

I Pœna debetur peccato diuinitus.

rium magis agit altero superuenienti, unde aquæ calefactæ magis cōgelatur. 2. Meteor. & naturaliter quilibet deprimatur contra se insurgentem, sed quæ continentur sub aliquo ordine sunt velut vinum in ordine ad principium ordinis, unde quæ contra ordinem aliquem insurgit, consequens est, vt ab eo ordine, & principio ordinis deprimatur. At cū peccatum sit actus inordinatus, patet quod peccans contra aliquem ordinem agit, ideo sequitur quod deprimatur ab eo ordine, quæ depressio est pœna, unde secundum tres ordines quibus subditur humana voluntas, triplicis pœna homo potest puniri, primò enim humana natura subditur ordini propriæ rationis, secundò ordini exterioris hominis spiritaliter, vel temporaliter gubernantis politice, vel economicè, tertio vniuersali ordini diuini regiminis, sed prædicti ordines per peccatum peruertuntur quatenus quis agit cōtra ordinem rationis legem humanam, & diuinam, unde triplicem pœnam incurrit vnā à se, quæ est remorsus conscientiæ, aliam ab hominibus, tertiam à Deo. Et hic reatus pœnæ formaliter loquendo, in peccatore est tantum relatio rationis secundum quam peccator intelligitur dignus ea pœna quam Deus iusta voluntate, & lege illi intulit, & ad quam est obligatus, & hic reatus pœnæ est quid medium inter culpam, & pœnam, reatus enim pœnæ non est ipsa pœna nec deputatio ad pœnam, quia vtrunque horum bonum est, & à Deo est, esse vero reum pœnæ, vel dignum pœna malum est; Et per peccatum homo triplicem pœnam incurrit, primò remorsus propriæ conscientiæ, secundò subditur potestati, & homini gubernanti, tertio Dei iudicio iuxta vniuersale ipsius regimen, vt d. hic Medina.

2
Peccatum an possit esse pœna peccati.

Secunda propositio. Peccatum per se non potest esse pœna peccati, per accidentes sic tripliciter, ex parte causæ, substantiæ actus, & effectus. Ratio primi, nam peccatum per se consideratur, secundum quod egreditur à voluntate, quia sic habet rationem culpæ, de ratione vero pœnæ est, quod sit con-

tra voluntatem p.p.q.48. art. 5.

Ratio secundi, triplex est, primò ex parte causæ quæ est remotio prohibentis, quia causæ inclinantes ad peccatum sunt passionibus, tentatio diaboli, & huiusmodi, quæ causæ impediuntur per auxilium diuinæ gratiæ quæ subtrahitur per peccatum, unde cū ipsa subtractione gratiæ sit quædam pœna, & à Deo, supra q.79. art. 3. sequitur quod per accidens etiā peccatum, quod ex hoc sequitur, dicitur pœna. Rom. 1. quia homines deserti ab auxilio diuinæ gratiæ vincuntur à passionibus, & sic peccatum dicitur pœna præcedentis peccati, secundò ex parte substantiæ actus quæ afflictionem inducit, vel sit actus interior, vt patet in ira, & inuidia, vel exterius, vt cū aliqui graui labore, & damno opprimuntur, vt peccent Sap. 5. Lassati sumus in via iniquitatis, tertio ex parte effectus vt aliquod peccatum dicatur pœna respectu effectus subsequenti, & his duobus vltimis modis peccatum est pœna nedū præcedentis peccati, sed etiam sui. Et vltimus est, ipse defectus peccati, in quo ratio peccati consistit, nō vt peccatum est, sed vt iuste à Deo permissus quatenus formaliter est priuatio boni conuenientis naturæ, scilicet boni honesti, quod magis naturæ est commodum quam vtile, vel delectabile, est pœna peccati præcedentis, & sui ipsius, prout formaliter consideratur, vt peccatum, scilicet vt est legis voluntaria pœnitentia, & defectio à perfectione debita ex lege, probatur. Rom. 1. propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, & idem probat Aug. lib. 5. con. Iul. c. 3. quia est conueniens vt iniquitas peccati neque ad momentum sine pœna existat debita, & ista est severissima, sed iustissima pœna, vt peccatum puniatur per subtractionem diuini beneficij, quo homo seruatur ne ruat in peccatum, & eo subtractio in pœnam præcedit peccati. tum impulsu demonis, tum propria uerius voluntate homo facile in omne genus peccati labitur.

3
Tertia propositio. Omne peccatum peccatum mortale includit reatum pœnæ æternæ mortali, antequam per pœnitentiā deleatur, beatus po-

vel

na æterna vel aliud sacramentum probatur. Matth. 25. ite maledicti in ignem æternū. Mar. 5. qui autem blasphemauerit in Sp. S. non habebit remissionem in æternum, sed erit reus æterni delicti in c. voluisti et de pœnit. d. 1. Iudith. 16. Et vlt. Marci. 5. 4. Greg. lib. 4. Dialog. c. 44.

Ratio, nam peccatum ob id inducit reatum pœnæ quia peruerit aliquem ordinem, supra art. 1. sed manente causa manet effectus: unde dum manet perueritas ordinis oportet, quod maneat reatus pœnæ, sed quia peruerit ordinem quandoque reparabiliter, quandoque irreparabiliter, defectus enim quo subtrahitur principium semper irreparabilis est, si vero saluetur principium eius virtute defectus alij sanari possunt, vt si corrumpatur principium viliuum nō potest reparari lucis reparatio nisi diuina virtute, si vero ea salua alia impedimenta adueniant reparari possunt per naturam, vel artem, ideo si per peccatum corrumpatur principium ordinis, quo voluntas hominis subditur Deo, inordinatio de se est irreparabilis remota virtute diuina, principium vero huius ordinis est vltimus finis, cui homo heret per charitatem, ideo peccata quæ auertunt à Deo charitatem auferentia quo ad se inducunt reatum pœnæ æternæ. Nec obstat, quod peccatum breui tempore finiatur, quia ad iustitiam pœnæ non requiritur, vt secundum rei naturam pœna, quo ad omnes condiciones sit æqualis culpæ, quia nec in iudicio temporali seruatur, vt non diutius duret pœna, quam actio praua. vt d. Aug. lib. 21. ciu. c. 11. In peccato vero statuatur duplex pœna damni, & sensus, quia peccatum habet auersionem à Deo, cui respondet pœna damni, & conuersionem ad creaturam, cui respondet pœna sensus, non quod deformitas auersionis puniatur pœna sola damni, & ecōtra, quia vtraque puniatur pœna damni, & sensus, sed id dicitur ratione congruentiæ, vt auersioni respondeat pœna damni, conuersioni pœna sensus, quod maxime procedit in peccatis commissionis, quia in peccatis omissionis nō est proprie conuersio, nisi forte implicite, & virtualiter, unde in peccato omissionis

nis sat est auersio ad incurrendū vtraque pœnam, peccatum vero originale caret pœna sensus. Et pœna debetur peccato ex iustitia, quæ tantum tribuit peccato pœnæ, vt est iustum id puniri, vt d. Aug. lib. 1. Retr. c. 9. idque vel secundum legem iustitiæ commutatiuæ, quæ consideratur, secundum legem, & voluntatē diuinam: vt d. Aug. li. de nat. boni. c. 3. 1. & lib. de fide cōtra Man. c. 9. Vt scilicet & sit iusta pœna alicuius peccati quam ei Deus decreuit, vt & quam conditor legis humanæ decernit, licet Deus in pœna statuenda grauitatem culpæ, & alias circumstantias consideret, sic tamen vt diuina voluntas præcipue in hoc attendatur, vel secundum iustitiam distributiua, secundum quam vnus peccatum magis altero, quia sit grauius, puniatur, vt d. hic Valeria, & Medina alias congruentias iungens.

I
Peccato an debeat pœna infinita, & quomodo.
Quarta propositio. Peccato mortali ex parte auersionis debetur pœna infinita, damni, scilicet perperua amissio Dei, ex parte vero conuersionis respondet pœna sensus finita intensiue, extensiue vero infinita, probatur Math. 25. ite maledicti &c. verbo enim ite, denotatur pœna damni, & Dei priuatio, verbo in ignem pœna sensus.

Ratio, nam pœna proportionatur peccato, sed in peccato sunt duo, primò auersio ab incommutabili bono, quod est in finitū, unde ex hac parte peccatum est infinitum, secundò inordinata conuersio ad commutabile bonum, ex qua parte peccatum est finitum, quia bonū commutabile est finitum, & ipsa conuersio est finita, quia actus creaturæ non possunt esse infiniti, Ex parte ergo auersionis, respondet pœna damni, quæ est infinita scilicet, amissio infiniti boni scilicet Dei, ex parte inordinata conuersionis respondet pœna sensus, quæ est finita intensiue. Notandū vero pœnā dāni non esse equalem in omnibus peccatis, quia auersiones peccatorum sunt inæquales, magis enim auertit à Deo infidelitas quam furtum, & maculæ non proinde peccatorum non sunt æquales, ergo nec pœna damni quæ correspondet auersioni, unde qui in maioribus criminibus detinentur

indecus magis cruciantur & ex cruciantur ex hac carentia Dei, vt ab hoste magis sibi inimico relegati, vt d. Abul. in Matth. c. 25. q. 640. poena quoque sensus est inaequalis quoad intensiorem, licet par sit quo ad perpetuitatem, probatur, Pl. 27. da illis secundum opera manuum suarum & Pl. 61. quia tu reddes unicuique iuxta opera sua, & ratio est, quia vt premia bonorum sunt inaequalia ordine iustitiae iuxta diuersitatem meritum, sic & poena iuxta diuersitatem demeritorum, & qd dicitur poenam sensus non esse infinitam, intelligitur quo ad intensiorem, cum nulla creatura sit capax poenae infinitae, quo tamen ad durationem est infinita quia perpetua, peccato etiam originali statuta est aeterna poena damnationis, probatur. Io. 3. nisi quis &c. Rom. 5. & est diffinitum in Cōc. Palestino. apud Aug. ep. 106. Mileu. apud eundem ep. 92. & Tr. sess. 5. de peccato orig. Siricius papa. ep. 1. 2. Aug. serm. 14. de Verb. ap. & lib. 1. de pecc. mer. c. 23. Greg. li. 9. mor. c. 16. paruuli tamen poena sensus non puniuntur, vt d. Naz. orat. in sanctum lauariam. Amb. lib. 2. de Abraham. c. vlt. & habet in c. maiores de bapt. pbabile est tamen eos internam afflictionem habere ob hanc carentiam, ex naturali propensione ad Deum, licet mitior sit q. in alijs, cum intelligant sine propriae voluntatis culpa ea se carere, vt d. Aug. lib. 6. con. Iul. c. 4. vt d. hic Valentia.

Quinta propositio. Solum peccatum mortale inducit reatum poenae aeternae, veniale non in se, probatur, ex Greg. 4. dialog. c. 19. d. Leuiore culpas post hanc vitam remitti, non ergo omnia peccata puniuntur aeterna poena.

Ratio, nam peccatum causat reatum poenae aeternae quatenus irreparabiliter respugnat ordini diuinae iustitiae, supra art. 1. per hoc. f. q. contrariatur ipsi principio ordinis, qd est vltimus finis, sed in aliquibus peccatis est aliqua inordinatio non tamen per contrarietatem ad vltimum finem, sed solum circa ea, quae sunt ad finem quatenus plus, vel minus debere eis intrinsecus, scilicet saluo tamen ordine ad finem vltimum, vt si homo licet nihil ad rem aliquam temporalem

afficiatur, nollet tamen per eam Deum offendere, contra eius praecipuum faciendo, vnde huiusmodi peccato non debetur poena aeterna, sed temporalis. Ex his clarum est peccata venialia in iustis puniri tantum poena temporali, cum iustus non possit carere beatitudine, ergo oportet, vt quandoque careat poena quae repugnat beatitudini, poena tamen venialis in damnato ratione status nunquam finitur, quia in illo statu nulla erit remissio, ergo nec venialis, praeterea poena non condonatur peccato debita nisi Deus aliqua ratione eam poenae solutionem acceptet, non est autem rationi consonum, quod Deus aliquid acceptet a peccatore, & inimico damnato, praeterea culpa venialis in damnato perpetua durat, cum in inferno nulla fiat culpa remissio, vt quae Dei benevolentiam requirit, ergo verisimile est etiam poenam huiusmodi culpe in damnato esse perpetuam, vt d. hic D. Th. ad 3. Deus puniunt tamen citra condignum, vt & vltra condignum iustis dat praemium, vt d. hic Medina, de quo alibi cadit materia, vt & an peccata venialia remittantur in purgatorio, & an manente peccato tollatur, reatus ad poenam in hac vita, in quo Medina sentit quod non, etiam si peccatum sit veniale.

Sexta propositio. Post actum peccati, manente macula & auersione a Deo manet reatus poenae, post ablatam vero maculam per veram poenitentiam aliquando remanet reatus poenae temporalis exoluendus, quae tamen poena, ablata culpa, non est proprie poena, sed est poena satisfactoria, primum patet ex dictis, supra, secunda patet ex ijs, quae habentur tr. de poenitentia sub. c. de satisfactione, & probatur. Apoc. 2. memor esto vnde excideris & age poenitentiam 2. Cor. 7. quae secundum Deum tristitia est, poenitentiam stabilem operatur in salutem. act. 2. Luc. 3. & 2. reg. 12. vbi remissa culpa David, punitus fuit in morte filij, & dimisso peccato diffidentiae Moysi, & Aaron. Num. 10. 14. in poenam non potuerit ingredi terram promissionis, & est diffinitum in Cōc. Tr. sess. 6. Can. 14. 30. 1. Cor. 11. 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. Ex patribus Aug.

6 Peccato manente reatus poenae manet macula & auersio a Deo quomodo

Aug. tr. 124. in Io. de pecc. mer. li. 2. c. 34 Greg. li. 9. in Iob. c. 27. Hier. in c. 6. Oseeq. Amb. in Psal. 37. & ijdem patres dicunt post poenitentiam adhuc satisfaciendum esse Deo ieiunijs orationibus &c. sic fatentes culpa remissa poenam superesse, sic habet orig. Hom. 15. in Leuit. Cipr. lib. 1. ep. 3. & ep. 8. Amb. li. ad virg. lapsam c. 8. Aug. in Ench. c. 70. & hom. 50. c. 11. Hier. in c. 1. Ioel. Chris. ho. 22. ad pop.

Ratio, nam in peccato duo considerantur actus culpe, & macula sequens, quia cessante peccati actu, manet reatus in omnibus peccatis actualibus, quia actus peccati facit hominem reum quatenus transgreditur ordinem diuinae iustitiae ad quam non redit nisi per quandam recompensationem poenae, quae ad aequalitatem iustitiae reducit, vt qui plus voluntati suae indulget quam debuit contra Dei praecipuum agens, secundum ordinem diuinae iustitiae aliquid contra id qd vellet spontaneus, vel inuitus patitur vt sit etiam in iniurijs hominibus factis, vnde patet post actum peccati manere reatum poenae, quo vero ad ablationem maculae peccati sic auferri non potest nisi per hoc quod anima Deo coniungitur pro cuius distantia proprium nitorem amiserat, supra q. 86. ar. 1. quae coniunctio fit per voluntatem, vnde macula non tollitur nisi homo ordinem diuinae iustitiae acceptet, vel sibi ipsi poenitentiam sponte sumendo in recompensationem culpae praeterite, vel a Deo illatam patienter sustineat, poena vero satisfactoria aliquid minuit de ratione poenae, quia licet de ratione poenae sit, qd sit inuoluntaria, non tamen vt nunc, & sic est voluntaria, & sic amota macula, potest manere reatus poenae non simpliciter, sed satisfactorie. Et sic poena damni remittitur remisso peccato quo ad culpam, poena vero sensus, culpa dimissa, dimittitur quo ad perpetuitatem durationis, quo vero ad se totam simpliciter non remittitur, sed manet adhuc poena luenda pro grauitate auersionis nisi iterum dolor sit tantus, vt sufficiat ad poenam huiusmodi compensandam, vel baptismum quis suscipiat, quo tota poena de-

letur. Rom. 6. vt d. hic Valentia, qui optime respondet argumentis sectariorum. Afflictiones vero, quae in hac vita eueniunt, quandoque insiguntur, vt peccator puniatur, quandoque vt corrigatur, aliquando futura committat, nonnunquam, vt si salus obrinetur, saluator amplius ametur, & si iustus peccauit merita magis commulatur patienter, humilitatis, & animus magis accendatur ad desiderium gloriae.

Septima propositio. Poena satisfactoria non semper est propter culpam, quia vnus pro alio potest sine culpa satisfacere, poena vero proprie dicta, prout inuito insiguntur, semper est propter culpam, poena vero medicinalis ad exercitium virtutum infligitur, non semper est propter culpam, probatur Iob. 4. & ex Aug. lib. 1. retr. cap. 9. uersus finem, quo ad secundam partem, quod poena est propter culpam.

Ratio, nam poena vel est simpliciter, vel satisfactoria, si sermo est de satisfactoria sic eam quis ferre potest pro peccato alterius sicut & potest alterius debitum soluere. Simpliciter vero semper poena habet rationem ad culpam propriam, vel actuale, vt cum quis a Deo, vel homine pro peccato commissio punitur, vel ad culpam originalem principaliter, vel consequenter, principaliter poena originalis peccati est, quia natura humana sibi relinquitur destituta auxilio originalis iustitiae ad consequendum omnes penalitates, quae ex defectu naturae hominibus contingunt, sed quando quis patitur damnum in minori bono, vt potiori portatur, vt rerum exteriorum pro salute corporis, in corpore pro salute anime, & pro gloria Dei, tunc huiusmodi damnum non est simpliciter damnum homini, sed secundum quid, & habet rationem simpliciter non poenae, sed medicinae, quia & ob sanitatem sumuntur portiones amarae, vnde huiusmodi quia proprie non habent rationem poenae non reductur ad culpam, vt ad causam, nisi ad corruptionem naturae, & qua praedicta sequitur. Et sic quandoque quis punitur, vt ex peccato poenam accipiat, quandoque, vt corrigat, aliquando vt a peccato pro-

7 Poena an sit semper propter culpam, & quo modo.

5 Peccatum mortale solum inducit reatum poenae aeternae non veniale.

preferuetur, quandoque ut dum salus obrinetur, saluator magis ametur, vel si bonus punitur, merita cumulentur, humilitatis patientiæ, & desiderium future vite magis exardescat, ut d. hic Medina post D. Th. vel ut d. hic Valentia, pœna quandoque sumitur pro damno, vel incommodo, q̄ sit cõtra inclinatio nem rei, quæ iccirco priuatur aliquo bono conuenienti, & sic iusti hac pœna quandoq; puniuntur ad eorum salutem spirituales, & alios bonos fines, ut Abac. 1. quare respicis contemptores, & taces cõcultante impio iustiorum se, & Io. 9. neque hic peccauit neque parentes eius, ut cœcus nasceretur, &c. & idem Io. 16. & Heb. 11. quandoque pœna sumitur magis proprie pro incommodo, quo peccatum in aliquem per aliquod incommodum vindicatur, & hæc pœna non incurritur sine culpa. Iob. 4. quis vnquam innocens perijt. Ps. 36. iunior sui etenim senui, & non vidi iustum derelictum. & docet Aug. 1. retr. c. 9. omnis pœna, si iusta est, peccati pœna est, & supplicium nominatur.

8
Peccato al
terius an
vnus pro
alio puni
atur, &
quomõ.

Octaua propositio. Pœna satis factoria vnus punitur pro peccato alterius, pœna vero proprie dicta, ut supra, nullus punitur pro peccato alterius, pœna vero medicinali sic, ut populus pro rege, filius pro patre, in bonis vero spiritualibus nullus punitur pro peccato alterius.

Ratio, nam loquendo de pœna satisfactoria vnus potest alterius pœnam portare, prout sunt velut vnum artic. præc. quatenus verosermo est de pœna pro peccato infligta, ut pœna est, sic quilibet tantum pro suo peccato punitur, loquendo vero de pœna quæ habet rationem medicinæ, sic vnus pro peccato alterius punitur, cum detrimenta corporis, vel rerum exteriorum sint quædam pœnales medicinæ ordinatæ ad animæ salutem, vnde huiusmodi pœnis quis potest puniri à Deo, vel homine, ut filij pro patribus subditi pro dominis quatenus sunt quædam res eorum, & si filius in culpa patris participet habet tunc rationem pœnæ quo ad vtrumq; & se q̄ peccat, & alium pro quo punitur, sed si

careat culpa habet rationem pœnæ tantum respectu eius pro quo punitur, & quo ad eum qui punitur habet rationem medicinæ, nisi p̄ accidens, quatenus eius peccato cõsentit, quia primo modo ordinatur ei ad bonum animæ si parienter sustineat, pœnæ vero spirituales non sunt medicinales, quia non ordinantur ad melius bonum, & secundum animam filius non punitur pro patre, quia secundum hoc non est res patris, Ezech. 18. omnes animæ meæ sunt. Ut vero clarius id exprimitur notandum, hic agi de pœna proprie accepta, prout per eam punitur peccatum, & in hoc sensu homo potest considerari secundum se prout differt à quolibet alio homine, & vritur proprio libero arbitrio, & sic nemo punitur pro peccato alterius, sed eo tantum, quod ipse commisit, & sic accipitur id Ezech. 18. anima quæ peccauerit ipsa morietur filius &c. & 2. Cor. 5. omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat vnusquisque propria corporis siue bonum siue malum, & Gal. 6. vnusquisque onus suum portabit. Aut potest considerari, ut est velut aliquid alicuius ratione necessitudinis, & sic vnus potest puniri pro peccato alterius prout scilicet vnus in altero punitur, quia illa necessitudo potest efficere, ut q̄ vnus exoluit alter cõsuetur exoluere, idque vel ratione dominiij aut cõsanguinitatem, vel charitatē, quo modo vnus in se debitum alterius suscipit, primo modo ob peccata paritum, vel principum, sæpe Deus punitiuit filios Israel, & populos, ut Ex. 20. ego sum Deus Zolotes. &c. & id late pbat Aug. lib. 6. con. Iul. c. 12. multis exemplis & ob peccatum Solomonis filius eius regno est priuatus. 3. reg. 12. Secundò modo peccato hominum in Christi sunt vindicata, quia ipse sic voluit ex charitate. Esa. 53. propter scelus populi mei percussus eum, & Rom. 8. qui proprio filio suo non pepercit, & hac charitate vnus potest, satisfactorie pro alio iusto satisfacere pro pœna temporali. Vel ut d. hic Medina, pœna temporali potest quis puniri pœna, quæ sit medicina pro peccato alterius, potest etiam Deus innocentem priuare perpetuo visione beatifica, ut pater in homine

homine condito in puris naturalibus, & iure potest occidere Deus aliquos pro peccato alterius, ut pars eorum, ut in diuino, Pentapoli, primogenitis &c. & est de potentia absoluta, potest innocetem mittere in infernum; potest etiam ex Dei misericordia vnum peccatum esse medicina pro alio, & cedere in bonum, ut d. Aug. lib. de corrèpt. & gratia. cap. 11. & etiã potest quis puniri in aliquibus bonis spiritualibus pro peccato alterius, ut in prædicatione: vnde Deus minatur se non missurum prædicatores pro peccatis populi. Deut. 17. in gratia verò charitate, & gloria nemo punitur pro alio, quia in his bonis quisque recipit secundum opus suum, ut supra; potest etiam quis puniri in bonis spiritualibus parui momenti, ut bonum spirituale maius acquirat.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatum veniale diuiditur contra mortale, & quomodo.
- 2 Peccatum veniale an distinguatur genere à mortali, & quomodo.
- 3 Peccatum veniale an disponat ad mortale, & quomodo.
- 4 Peccatum veniale an fiat mortale, & ut cognoscatur vnum ab alio.
- 5 Peccatum veniale an fiat mortale ex circumstantiâ.
- 6 Peccatum mortale ex genere an potest fieri veniale, & quomodo.

De peccato veniali, & mortali.

Cap. XVIII.

D. Tho. 1.
2. q. 88.

I
peccatum
veniale di
uidit con
tra mortale.

Prima propositio. Peccatum veniale conuenienter diuiditur contra mortale. Ratio, nam aliqua secundum se non sunt opposita, quæ si accipiuntur metaphoricè sunt opposita, ut ridere, & arescere non opponuntur, si dicantur tamen de peccato opponuntur, similiter mortale, prout refertur ad mortem corporalem non opponitur veniale, quia sic non sunt opposita, sed diuersa, secus si mortale accipiatur in pec-

catis, nã cum peccatum sit infirmitas animæ, sup. q. 71. art. 1. peccatum mortale dicitur ad similitudinem morbi, qui dicitur mortalis, quia inducit defectum irreparabilem per destitutionem alicuius principij, sup. q. 72. art. 1. Sed principium spirituales vite, quæ est secundum virtutem est ordo ad vltimam finem, sup. q. 72. art. 1. qui si destitutus sit non potest reparari per aliquod principium intrinsecum, sed solum per virtutem diuinam, sup. q. 75. art. 3. cū inordinationes eorum quæ sunt ad finem reparentur ex fine. Sed defectus ordinis vltimi non potest per aliquid aliud reparari, q̄ sit principalis, ut nec error circa prima principia, ideo huiusmodi peccata dicuntur irreparabilia. scilicet mortalia; quæ verò peccata inordinationem habent circa ea quæ sunt ad finem conseruato ordine ad vltimum finem, sunt reparabilia, & dicuntur venialia; peccatum. n. tunc veniam habet quoniam reatus culpæ tollitur, q̄ cessat peccato cessante, sup. q. 87. art. 6. & sic mortale, & veniale peccati opponuntur secundum reparabile & non, secundum principium interius, non autem per virtutem diuinam, quia potest omnem morbum corporalem, & spirituale reparare. Præterea, q̄ hæc differentia sit peccati in mortale, & veniale, patet, nã in scripturis hæc quædam peccata sic esse grauia, ut prorsus alienent à Deo, nisi per poenitentiam homo ad illum cõuertatur, quædam verò sic leuia, ut stent cū gratiâ, & amicitia Dei, ergo cõuenienter dicitur mortale, q̄ affert mortem animæ, auferens ei spiritum, vel gratiâ Dei, quæ dat homini esse diuinum quodammodo, & intus ingerans vitam spirituale suo vigore, & diuinæ cõsortem naturæ, & veniale q̄ est ita leue, ut sit venia dignum, nec alienet omnino à Deo, nec ponat inimicitiam inter Deum, & homines. De peccatis primi generis loquitur Ps. 7. nisi conuersus fueritis, gladium suum vibrabit. Ps. 31. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiâ meâ dño: & tu remisisti impietatem peccati mei. Ezech. 33. Impietas impij non nocet ei, in quacumq; die conuersus fuerit ab impietate sua. Luc. 13. Nisi poenitentia egeritis, omnes simul peribitis. De peccatis secundi generis hæc Prou. 20.

Septies in die cadit iustus. Eccl. 7. Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 1. Io. 1. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Iacob. 3. in multis offendimus omnes, qui locus ab Aug. in Ench. c. 78. intelligit de veniali. Matt. 12. 1. Cor. 3. qui etiam locus ab Aug. lib. 2. 1. ciuit. c. 16. Greg. 4. dial. c. 39. Ambr. ser. 10. in Psal. 118. intelligitur de veniali. Ex Patribus Orig. hom. 5. in Leuit. Chris. hom. 16. in Matth. Amb. lib. 2. de poenit. c. 10. Hier. in c. 7. Matt. Aug. lib. 3. con. duas ep. Pelag. Greg. lib. 2. 1. Mor. c. 5. & in Concil. Mileuit. c. 7. 8. Tri. sess. 6. c. 11. definitur sanctos habere quadam peccata quae cum iustitia stare possunt, & ut non est conueniens, ut pro qualibet minima proximi offensa amicitia scindatur, sic nec ut amicitia Dei pro quolibet minimo peccato tollatur. Unde peccatum mortale comparatur trabi, veniale festuca. Mat. 7. vbi Hier. mortale morti, veniale infirmitati, mortale dicitur obtenebrare, veniale obscurare.

2 Peccatum veniale non differt genere a mortali, quia iam consecutum est veniam, nec ex causa differt a mortali, peccatum tamen veniale distat genere suo, genere & specie a peccato, quod est mortale, & peccatum veniale ex se, ex parte operantis potest fieri mortale.

Ratio, veniale. n. d. quia veniam meretur, quod intelligi potest, vel per poenitentiam, & sic omne peccatum est veniale per poenitentiam secundum Ambr. serm. 4. de animab. purg. Secundum, dicitur veniale, quod habet in se ut veniam mereatur, vel in toto, vel in parte: in parte, ut cum culpa minuitur, ut ex infirmitate, vel ignorantia commissum, & sic dicitur veniale ex causa. In toto, quia non tollit ordinem ad ultimum finem, nec meretur poenam aeternam; & de hoc est sermo; & dicitur quod homo habet genus determinatum, ut quid sit mortale ex genere vel veniale, prout species, vel generis actus specificatur ex obiecto, nam cum voluntas tendit in aliquid repugnans charitati, per quam ordinatur in ultimum finem, id peccatum ex suo obiecto habet quod sit mortale, vel sit contra dilectionem Dei, ut blasphemia, pericurius, & homicidium, vel pro-

ximum, ut homicidium, adulterium, & homicidium, quae sunt mortalia ex genere, quandoque voluntas fertur in id quod in se est inordinatum, non tamen contrariatur dilectioni Dei, vel proximi, ut risus superfluus, verba otiosa, & homicidium sunt venialia ex suo genere; sed quia actus morales recipiunt rationem boni & mali non solum ex obiecto, sed et ex aliqua dispositione agentis, sup. q. 78. art. 4. contingit, ut id quod est veniale ex genere obiecti, sit mortale ex parte agentis, vel quia in eo constituit vltimum finem, vel quia id ordinat ad id quod est mortale ex genere, ut verbum otiosum ad adulterium committendum; sic et ex parte agentis e converso mortale ex genere obiecti sit veniale, quia scilicet actus est imperfectus. id est non deliberatus ratione, quae est principium proprium mali actus sup. q. 76. art. 10. Vel clarius loquendo, peccata possunt considerari formaliter, ut talia sunt. id est ut diuersi Deum offendunt, & diuersum poenae reatum inducunt. Vel materialiter prout habent hoc vel illud obiectum, vel priuant perfectione debita huius, vel illius virtutis; primo modo diuisio mortalis, & venialis, est accidentalis non essentialis, & sic subiecti in accidentia, quia maior offensa vel reatus, aut minor est posterius quod essentialiter peccati, essentialiter et non distinguitur peccatum mortale, & veniale, quia mortale sit contra finem, veniale contra medium, quia mortale & veniale sunt contra finem & medium, ut adulterium est contra castitatem, & iustitiam; & mendacium contra fidelitatem, & veracitatem, & tamen est veniale quodque. Nec etiam distinguitur, quia veniale sit contra consilium, mortale contra praecipium, quia uxorem ducere est contra consilium. 2. Cor. 9. & tamen nullum est peccatum; secundo modo si consideratur peccatum. scilicet materialiter, ut versatur circa tale, vel tale obiectum, sic diuiditur peccatum essentialiter in ea peccata mortalia, quae dicuntur mortalia ex suo genere, ut furtum, fornicatio, &c. & in ea venialia quae dicuntur venialia ex genere, ut verbum otiosum, &c. Et licet difficile sit iudicare quod sint mortalia quae venialia: ut inquit Aug. in Ench. c. 78. tamen etiam iudicio pro-

3 peccatum veniale a disponat ad mortale.

probabiliter discerni potest ubi non adest iudicium diuinum: prima ergo regula sit ea esse mortalia ex suo genere, quae nobis talia esse constat iudicio diuino sacris literis expresso, ut fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, emulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, inuidiae, homicidia, ebrietates, & huiusmodi. Gal. 5. Venialia vero quae in sacris literis pro talibus reputantur, ut misceri uxori causa voluntatis, in iudicio cum alio contendere ex amore ad secularia. 1. Cor. 6. plus edisse vel bibisse quam sit necesse, plus loqui, quam oportet, risus immodicus, & huiusmodi, ut dicit Anselm. serm. 41. de Sanctis.

Tertia propositio. Peccatum veniale non disponit ad mortale ex genere, sed indirecte, ex parte agentis remouendo prohibens, vel per quandam consequentiam, prout per assuetionem venialium potest, ita crescere libido, ut in veniali quis ponat vltimum finem.

Ratio, nam dispositio est velut causa, causa vero quaedam mouet directe ad effectum, ut calidum calefacit. Secundum, indirecte remouendo prohibens, ut remouens columnam dicitur remouere lapidem superpositum, & secundum hoc actus peccati dupliciter ad aliquid disponit; primo, directe, & sic disponit ad similem actum, prout in specie, & sic veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere, cum differant specie, sed per hunc modum peccatum veniale potest disponere per quandam consequentiam ad peccatum quod est mortale ex parte agentis, quia augmentata dispositio, vel habitus per actus peccatorum venialium, ita potest libido crescere, ut peccatis sine sui constituat in peccato veniali, habenti, n. habitum finis est operatio secundum habitum ad aliquid remouendo prohibens, & sic veniale potest disponere ad mortale, quoniam peccat venialiter ex genere committit aliquem ordinem, ex quo assuescit voluntatem suam in minoribus ordinibus non subijcere, ex quo disponitur ad hoc quod voluntas non subijciatur etiam

ordine vltimi finis, eligendo id quod est mortale ex genere. Vnde cum venialia plurimum nocent, cauenda, quia & arena licet minuta, tamen si contematur nauem immergit, ut inquit August. lib. de decem chordis. c. 10. ad fin. & ea cauenda ob id esse suadet Aug. & eleemosinis, ieiunijs, ac orationibus redimenda. & lib. 2. 1. ciu. c. 23. & serm. 244. de tempore. Hier. ep. ad Tesiphontem.

4 Quarta propositio. Veniale non potest fieri mortale sic ut idem actus numero primo sit veniale, postea mortale, quod tamen est veniale ex genere potest fieri mortale dupliciter: multa tamen venialia non faciunt vnum mortale, nisi dispositiue ut supra.

Ratio primi, nam peccatum principaliter consistit in actu voluntatis, ut & alius actus moralis, vnde non dicitur vnus actus moraliter si voluntas mutetur, licet actio etiam secundum naturam sit continua; si vero voluntas non mutetur, veniale non potest fieri mortale: veniale vero secundum quod in eo constituitur finis, vel quatenus refertur ad mortale, ut ad finem potest fieri mortale, sup. art. 2. Multa vero venialia integraliter non constituunt vnum mortale, quia omnia peccata venialia de mundo non possent habere tantum reatum ut vnum mortale, quod patet ex parte durationis, quia mortale habet reatum poenae aeternae: veniale vero poenae temporalis, supra artic. 2. idem patet ex poena damni, quia mortale meretur carentiam visionis diuinae, cui nulla alia poena potest comparari, secundum Chrysost. Idem patet ex poena sensus, quod ad vermem conscientiae, licet forte poenae sint improprietates: Dispositiue tamen multa venialia possunt disponere ad mortale secundum modum, ut supra art. 1. Et sic peccatum veniale manens idem numero in genere moris, non potest ob vllam rationem fieri mortale, vel contra, nec etiam si multiplicentur, ut late hic probat Medina.

Vltra regulam vero supra traditam ad cognoscendum peccatum veniale a mortali, scilicet quando ita in scripturis statuitur, ut & de eo qui dicit alicui fatuc.

4 peccatum veniale i fiat mors.

faue. Mat. 7. habetur, succedit alia regula, quando ecclesia sic statuit: tertia, vt consideretur causa, an cum plena deliberatione, & vsu libertatis peccatum sit admissum, nec ne, ob imperfectionem enim actus quaedam peccata dicuntur esse venialia etiã si peccatum ex genere sit mortale, vt in peccato carnis delectari ex resurrectione sine cõsensu est veniale, si enim ratio id aduertit, & non reprimat talem cogitatione, cũ potest sed deliberatè delectatur in ea sine cõsensu in actum, est mortale ob cõsensum interpretatiuum, vt supra est dictũ, tamen si difficile sit iudicare quoulsque veniale, tunc se extendat. Quarta, vt consideretur materia quantitas, quæ si parua sit, aliqua mortalia ex genere iudicatur venialia, vt paruum furtũ. Quinta, si creatura diligitur, vel in ea quis delectatur, supra Deum, vel æque Deo, ita vt ad sit animus eam nõ relinquendi, sed potius Deo mortaliter cõtraueniendi, est mortale, secus si ametur infra Deum, quia sic est veniale. Sexta, vt cõsideretur, causa motiua, si enim quis committit veniale sub sine committendi mortale, vt dicendo verba otiosa causa alliciendi aliquem ad fornicatione est mortale. Septimò, attendi debet modus præcepti, si enim id prohibetur sub graui poena, vt fuit cõsus pomi, erit mortale, quia de causa peccati originale etiã posteris est mortale. Octauò, vt consideret an actus sit cõtra pceptum diuinũ, vel humanũ, si. n. contra humanũ, non est mortale ei cõtrauenire ex causa graui rõnabili, vt d. Nau. præ lnd. 9. n. 14. vel si sit non contra, sed præter legẽ Dei, erit tñ veniale, vel si præceptũ contineat aliquid de credendo, vel diligendo Deum, vel necessaria ad proximi bonum, sic enim cõtrauenire erit mortale, si enim præcipiatur aliquid tantum pertinens, ad vrbauitatem, vel veritatẽ, & contraueniatur per mendacium ioculosum, non erit mortale. Nonò, si temporalia æternis præponuntur deliberatè, est mortale. Decimò, qd si actus sit contra charitatem est mortale, si præter, veniale. Vndecimò, vt hoc dicitur iudicio prudẽtum, & bonorum.

Quinta propositio. Sola circumstantia

non facit de veniali mortale, nisi transeat illa circumstantia in obiectũ mutas speciei, qd intelligit de veniali ex genere, & de circumstantia qd non habeat simul ratione obiecti mutantis speciei, quia si intelligeretur de veniali non ex genere, sed ob imperfectione actus, ob circumstantia potest fieri mortale, vt si ad cõsensum nõ plenè deliberatum in fornicationem, postea accedat deliberatio.

Ratio, nã circumstantia, vt hmoi est accidens moralis actus, sup. q. 7. art. 1. contingit tñ circumstantia accipi, vt differentiam specificã actus moralis, qd amittit ratione circumstantia, & constituit speciem moralis actus, qd contingit in peccatis, qñ circumstantia addit deformitatem alterius generis, vt cũ quis accedit ad nõ suam est deformitas opposita castitati, qd si accedit ad vxore alterius additur deformitas opposita iustitia, quia vsurpatur res alterius, & sic cõstituitur noua species, qd dñ adulteriũ. Circumstantia ergo non põt facere de veniali mortale, nisi addat deformitatẽ alterius generis, nã veniale habet deformitatem, quia est inordinatum circa ea qd sunt ad finem, sup. art. 1. mortale verò respectu vltimi finis: vnde circumstantia sic manens nõ põt facere de veniali mortale, sed qñ transfert in aliam speciem, & fit velut differentia specifica moralis actus. Ex quibus colligitur peccati esse summo opere vitandum, quòd fiet, Deo dante, tum considerando eius turpitudinẽ, & mala, ex his quæ in principio habentur, occasiones eius vitando, orationib. & pijs operibus se munitendo, & passiones moderando, acres mundi contemnendo, extrema considerando, & hmoi.

Sexta propositio. Mortale ex genere per additionem non potest fieri veniale, sed bene per subtractionem, id est per imperfectionem actus, qui non sit delibatus.

Ratio, nam mortale, & veniale differunt, vt perfectum, & imperfectum in genere peccati, supra art. 1. ad primum. sed imperfectum per additionem potest fieri perfectum: vnde veniale per hoc quòd additur ei deformitas pertinens ad genus peccati mortalis, efficitur

Veniale
fiat mor
tale ex
circumstantia

6
peccatum
mortale
ex genere
a potest
ri veniale
& quò

citur mortale, vt cũ quis dicit verbum otiosum vt fornicetur: perfectum verò non potest fieri imperfectum per additionem: vnde mortale nõ fit veniale accedente ei deformitate pertinẽte ad peccatum veniale, vt peccatum fornicantis non minuitur, quia dicat verbum otiosum, sed magis augetur, de genere tamẽ mortale potest fieri veniale ob actus imperfectionem, quia perfectè non pertinet ad rationem actus moralis, cum nõ sit deliberatus, sed subitus, supra art. 2. qd fit per subtractionem deliberatè rationis, & quia a ratione habet speciem moralis actus, idèd per huiusmodi subtractionem soluitur species. Et quia de hac materia pluries est dictum, idèd superferedo alia nunc dicere.

S V M M A R I V M.

- 1 Peccatum veniale an causet maculam in anima.
- 2 Peccata venialia quæ sunt, & per quæ designentur.
- 3 Peccatum veniale non fuit in innocentia.
- 4 Angeli boni, vel mali non possunt peccare venialiter, sed mali mortaliter.
- 5 Peccata mortalia non sunt primi motus infidelitũ, & qui sint tales.
- 6 Peccatum veniale an possit consistere cum originali sine mortali, & quomodo in adultis.

De peccato veniali secundum se.

Cap. XIX.

D. Tho. 1. 2. q. 89. I peccatum veniale a causat detrimentum nitoris ex aliquo concantur maculam in q. præc. nam sicut in corpore est duplex nitor, vnus ex intrinseca membrorum dispositione, membroru & caloris, exterior ex exteriori claritate superueniente, ita in anima est duplex nitor. Vnus habitualis vt intrinsecus, alius actualis

velut exterior fulgor, peccatum verò veniale impedit nitorem actualem, nõ autem habitualem, quia non excludit, nec minuit habitum charitatis, & aliarum virtutum, sed solum impedit earum actum, sed macula importat aliquid manens in re maculata: vnde veniale propriè non causet maculã, nisi secundum quid, quatenus impedit nitorem qui est ex actibus virtutum. Dicitur tamen qd peccatum veniale minuit feruore charitatis, prout feruor charitatis secundum quid redundat in motus delectationis, & sic in vires inferiores, vt non solum cor, sed etiam caro exultat in Deum, si enim accipiatur feruor charitatis essentialiter prout importat intentionem inclinationis amantis in amatum, sic non minuitur per peccatum veniale. Et licet Deus offendatur peccato veniali, nõ tamen facit sic peccatum Deo displicere, quia non priuat eius gratia, vt dicit hic Medina.

Secunda propositio. Conuenienter designantur peccata venialia. 1. Cor. 3. per lignum, fœnum, & stipulam; probatur ex Aug. lib. de fide & operib. c. 15.

Ratio prima, nam Apostolus Gal. 5. d. qd qui edificat lignum, fœnum, & stipulam, saluus erit, quasi per ignem, sed committens mortalia non saluatur.

Ratio secunda, nam opera bona referuntur ad charitatem Dei, & proximi, ergo per prædicta non significantur, sed venialia.

Ratio tertia, nam sicut lignum, fœnum, stipula, congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam edificij, & possunt comburi edificio manente, ita peccata venialia multiplicantur in homine manente spirituali edificio, & pro istis patitur ignem, vel temporalis tribulationis in hac vita, vel purgatorij, post hanc vitam, & tamen consequitur salutem æternam. Et hæc peccata venialia sunt plus cibi, vel potus, quàm opus sit sumere, non ex contemptu, vel ex ebrietate, quia sic est mortale quòdoq; plus loqui, quàm oportet plus tacere, quàm expedit, nisi sit platus in quo taciturnitas est mortalis, pauperes importunè petentes exasperare, prædere alijs

peccata venialia qd sunt, & quæ designantur.

ieiunantibus non in die ieiunij, ob somnum, tardius ad ecclesiam ire, uxorem excepto filiorum desiderio cognoscere, tardius carceratos, vel infirmos visitare, negligere concordare discordes, & in Prælato tamen est mortale. Uxorem filium seruum, vel proximum plus exasperare, quam oportet, alicui plus blandiri, vel maiori personæ adulari, non tamen probando malum quod quis habet, quia sic est mortale, nimis verò extollere bonum, vel attribuire quod non habet est veniale: pauperibus conuiuia nimis delitiosa parare fortè ex gloria inani, vel superfluitate, fabulis in ecclesia, vel extra operam dare, iocando iurare, & huiusmodi, de quibus in c. vnum orarium. 25. dist. & per August. ferm. 41. de sanctis. Hæc verò peccata leuia remittuntur elemosinis, ieiunijs, oratione, ex Aug. locis supra cit. de decem chordis. c. 10. in fin. aqua benedicta. c. aquam. de consecr. dist. 3. per confessionem generalem, episcopi benedictionem, sacrificiū Missæ, rursus confessionem peccatoris, & quemcumque feruorem charitatis, & opus pietatis, tribulationes huius mundi, patienter latas, ignem purgatorij, modo venialia displiceant, nec adit mortale, quia sic non remittuntur.

3 Tertia propositio. Homo in statu innocentie non potuit peccare venialiter; probatur, nam homo in illo statu ex iustitia originali, & dono Dei, ac eius cura poterat omnem deformitatem vitare, quia Deus fecit hominem rectum. Eccles. 7. & probat Aug. lib. de corr. & gratia. c. 11. cum ibi nullum malum pati. & lib. 14. ciu. c. 10. ergo etiam sine veniali quod non est sine aliqua deformitate, & præterea si ibi ponit vitare mortem, infirmitates, & c. ergo magis malum culpæ, quod est maius omnibus alijs malis.

Ratio, nam peccatum veniale in nobis contingit, vel ob imperfectionem actus, vel subiti motus in genere peccatorum mortalium, vel ob inordinationem existentem circa ea quæ sunt ad finem seruato debito ordine ad finem, quorum utrunque contingit ob quandam defectum ordinis, quia inferior non continet firmiter sub superiori, quia enim sensua-

litas oïno non est subdita rationi, contingit, quod surgat subitus motus sensualitatis, quod verò insurgat subitus motus in ratione euenit, quia ipsa executio actus non subditur deliberationi, quod est ex altiori bono supra q. 74. art. 3. sed quod hominis animus deordinetur circa ea quæ sunt ad finem seruato debito ordine ad illum prouenit, quia quod non sunt ad finem non ordinantur infallibiliter sub fine, qui tenet summum locum, quasi principium in appetibilibus, supra q. 72. art. 5. in statu verò innocentie, ut p. p. q. 95. artic. 1. erat firmitas ordinis infallibilis, ut femper inferior contineretur sub superiori, dum summum hominis contineretur sub Deo: ideo inordinatio in homine non erat, nisi inciperet ab hoc quod summum hominis non subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale, & sic in illo statu non potuit homo peccare venialiter antequam peccaret mortaliter.

4 Quarta propositio. Angeli boni, vel mali iam non possunt peccare venialiter.

Ratio, nam intellectus angeli non est discursiuus p. p. q. 58. art. 3. ut procedat à principijs ad conclusiones, seorsum utrunque intelligens, ut in nobis contingit, unde quando considerant conclusiones, oportet ut considerent eas prout sunt in principijs, sed in appetibilibus fines sunt, ut principia, ut supra, & ea quæ sunt ad finem, sunt ut conclusiones, unde mens angeli non fertur in ea quæ sunt ad finem, nisi secundum quod stant sub ordine finis, ideo id ex natura habent quod non possit in eis esse deordinatio circa ea quæ sunt ad finem, sed angeli boni non mouentur in ea quæ sunt ad finem, nisi in ordine ad finem debitum, quod est Deus, & ob id omnes eorum actus sunt actus charitatis, & ita in eis non potest esse peccatum veniale: angeli verò mali mouentur, nisi in ordine ad finem peccati superbiæ ipsorum, ideo in oïbus agunt mortaliter, sicut de appetitu naturalis boni, quod est in eis. Et sic angeli boni non possunt peccare venialiter, quia sunt beati, nec mali, quia ita sunt constituti in malo quod omnes suas actiones vitiat per aliquam circumstantiam malam mortaliter, dicit tamen hic Valentia probabile

babile esse quod ab initio angeli potuerint peccare venialiter.

5 Quinta propositio. Primi motus in infidelibus non sunt peccata mortalia.

Peccata mortalia non sunt primi motus infidelium.

Ratio primò, quia ipsa sensualitas non potest esse subiectum peccati mortalis, supra quæst. 74. art. 4. sed eadem est natura sensualitatis in fidelibus, & infidelibus: unde solus motus sensualitatis in ijs non potest esse peccatum mortale. Secundò, ex statu peccantis, dignitas enim personæ peccantis non minuit peccatum, sed auget, supra quæst. 73. ar. 10. unde peccatum est maius in fideli, quam in infideli, & ob ignorantiam peccata infidelium magis veniam merentur. 1. ad Timor. 1. quia ignorans feci, & fidelis grauat ob gratiæ sacramentum. Hebr. 10. Et ut hæc melius intelligantur, notandum primos motus considerari dupliciter: primò, prout anteuertunt omnem omnino deliberationem, & dicuntur primò primi, & sic non sunt vllum peccatum in infidelibus, vel alijs. Secundò, motus primi dicuntur, qui anteuertunt deliberationem plenam, sed non semiplenam, & sic sunt semiplenè deliberari, & dicuntur secundò primi, & hi non magis sunt peccata mortalia in infidelibus, quam in alijs, per rationem D. Tho. hic.

6 Sexta propositio. Solum peccatum veniale non potest consistere cum peccato originali sine mortali in adultis.

Ratio, nam antequam quis ad annos discretionis perueniat defectus ætatis prohibens usum rationis excusat à peccato mortali, ergo magis à veniali, si quid committat quod de suo genere sit tale, cum verò usum rationis habere cœ-

pit, omnino non excusatur à culpa venialis, & mortalis, sed primum, quod tunc homini contingit est deliberare de seipso, & si seipsum ordinari ad debitum finem per gratiam consequatur remissionem peccati originalis: si verò non se ordinat ad debitum finem secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccat mortaliter non faciens quod in se est, & ex tunc non erit in eo peccatum veniale sine mortali, nisi postquam totum sibi fuerit per gratiam remissum. Contrariam tamen sententiam tenet hic Valentia, quod pueri prius utendo ratione possunt peccare venialiter, quam mortaliter, non enim dicit probabile est, Deum tunc in prima vigilia rationis virgere hominem præcepto cuius transgressio sit mortalis, ut actu conuertatur in Deum, & actu id tunc expleat, sat enim erit sibi proponere bonum, quando opus erit ad aliquam tentationem vitandam, amplecti. Secundò, quia nemo certo scire potest tempus obligationis præcepti, quia nemo potest aduertere primū instans quo cœpit uti ratione, ergo non est asserendum, & ideo cum homo cœpit uti ratione, potuit prius peccare venialiter, quam mortaliter, ut & alij homines: ut dicit hic Valentia respondens contrarijs.

Et ex his, ad laudem Dei Optimi Maximi, impositus sit finis tract. de peccatis, quæ à nobis eius Maestas, sua benignitate, auertat.

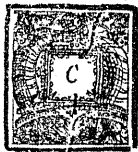
DE LEGIBVS.

SYMMARIVM.

- 1 Legis nomen quot modis sumatur, & vt hic.
- 2 Lex quid sit iuxta varios auctores, & eius effectus varios.
- 3 Lex vnde dicatur.
- 4 Legis officium, vel finis quis, & utilitas.
- 5 Legis qualitas quæ.
- 6 Legum materiam qualiter tractet Theologus, & vt Iureconsultus.
- 7 Legis definitiones variæ.
- 8 Legis alia diffinitio cum eius explanatione.
- 9 Lex quando obliget.
- 10 Lex obligat in foro conscientie.
- 11 Lex est aliquid pertinens ad rationem.
- 12 Lex semper ordinatur ad bonum commune.
- 13 Legem condere quis possit.
- 14 Lex debet necessariò promulgati, & quomodo id fiat.

De Legibus in communi. Cap. I.

D. Tho. 1. 2. q. 90.

VM in superioribus actum sit de principijs internis humanorum actuum, nunc agi incipit de principijs externis, & primò de lege, qua homo dirigitur ad a-

Ictiones, vt à principio externo.

Vnde pro clariori intelligentia nomen quot tantum est, & legis nomen multiplici-
 modis sumitur, quandoque pro quacunque
 matut, & regula, qua molus præscribitur perac-
 quomodo niendi ad aliquem finem, vt regule gram-
 hic. maticæ dicitur leges grammaticales,
 & in hoc sensu nõ attenditur an lex au-
 thoritate publica, vel priuata statuatur
 bona malave sit, nam & leges tyrannica.
 2. Ethic. cap. 1. dicitur lex, quæ est ma-
 la, & tumultuariè est posita. Secundò,
 magis propriè dicitur lex regula recta
 præscribens communitati perfectæ mo-
 dum necessariam ad bonum eiusdem

communitatis, quæ communitas tam-
 latè patere debet, vt sit saltem commu-
 nitas civilis, vt sit perfecta. 1. Polit. c. 1.
 & in hoc sensu lex dicitur quæ iusta sit
 ad bonum commune ab eo qui commu-
 nitalis curam gerit directa, & August.
 lib. 1. de libe. arbit. d. legem non videri
 que iusta non sit, & idem 19. ciuit. c. 21.
 & Clem. Alex. lib. 1. Strom. d. legem esse
 opinionem bonam, & regulam iustorū
 & iniustorum, & Plato li. 1. de legib. &
 in epitome d. finem legis Deum esse, &
 cultum eius. & Cicero lib. 2. de legibus.
 leges conditas esse ait ad bonum ciuita-
 tis, & ciuium incolumitatem, & philo-
 sophus 5. Eth. c. 1. d. legalia iusta esse fa-
 ctina, & conseruatiua felicitatis. & Isi-
 dorus lib. 2. etimol. c. 10. ad legem per-
 tinere q̄ ratione constet, religioni con-
 gruât, disciplinæ conueniat, saluti profi-
 ciat, sic vt malorum audacia ijs frene-
 tur, & tuta inter improbos innocentia
 existat: vnde & lex est ratio summa in-
 sita in natura iubens facienda, & con-
 traria vetans, vt d. Cic. lib. 1. de legib. vel
 recta ratio tracta à numine Dei impe-
 rans honesta, contrariiq; vetans: vt idē
 d. Phil. 1. 1. Tertiò, nomine legis id intel-
 ligitur, q̄ ex norma est legis, & cum ea
 conuenit. & sic Ioan. 7. lex dicitur quod
 Moyses faciendum præcepit. & Rom. 2.
 factores legis dicitur iustificari: & sen-
 sualites dicitur lex peccati, quatenus iu-
 sto Dei iudicio peccatum puniente, re-
 luctantis rationi esse vindex peccati. Ro-
 man. 7. & sic intelligit Aug. li. 1. ad Sim-
 plicianū. q. 2. Quarto, lex dicitur qua-
 libet constitutio, quæ à publica potesta-
 te firmitatem habeat, & ad bonum cõ-
 mune referatur, licet non præcipiat ali-
 quid faciendum vel vitandum, sed quid
 tantum inualidet, vt in humanis cõtra-
 ctibus, vel cum aliquo permittit: vt d.
 Isid. lib. 5. etimol. c. 19. Quintò, dicitur
 lex aliqua religio, vt Christianorū, vel
 lex gratiæ, cū contineat aliquas leges,
 licet comprehendat etiã consilia & sa-
 cramenta. Sic etiã liber aliquis qui con-
 tinet leges dicitur lex, vt d. Hier. ep. ad
 Algasã de varijs qq. q. 8. Ex his modis
 secundus tantum propriè dicitur lex. s.
 regula aliqua auctoritate publica ali-

cui

3 Lex vnde dicitur. eui cõitãti proposita ob bonum cõe.
 Secundò obseruandum, quòd lex di-
 citur à legendo eo, quòd scribatur, vt le-
 gi possit, vt inquit Isid. lib. 2. orig. c. 10.
 vel à ligando, quia obligat, vel à deli-
 gendo, vt ait Cicero. li. de legib. quia præ-
 scribit id quòd est deligendum.
 4 Legis offi- Tertiò obseruandum, quòd legis of-
 cium vel ficium, vel finis est humanam coercere
 finis quis, & utilitas. audaciam pœne metu, ac præmij propo-
 sitione. c. fi. d. 3. & d. 4. in summa, vt tuta
 sit inter improbos innocentia, vt inquit
 Isid. d. lib. 2. c. 10. bonum præcipere, &
 malum depellere, vt ait Cicero lib. 2. de
 legibus. Vnde leges sunt sepes & phar-
 macum hominibus sine quibus omnia
 incerta, & confusa vndiq; essent, Vnde
 & legum promulgatores summo in ho-
 nore habentur, vt Moyses qui legem
 Hebræis iussu Dei promulgauit, pho-
 reus Rex græcis, Mercurius Trismegi-
 stus Egipcijs, Solon Atheniensibus, Li-
 curgus Lacedemonijs, Numa Pompi-
 lius Romanis, teste Isid. lib. 5. orig. in
 principio, idq; merito nam lex in Presi-
 dète est dictamè rationis, vel lux splen-
 didissima, imò legis æternæ, q̄ in Deo
 est, splendidissimus radius, quo subditi
 bene reguntur ad salutem ciuium, ciui-
 tarumque incolumitatem, & vitam ho-
 minum quietam, & beatam inuentum,
 vt ait Cicero. lib. 1. de legibus inuicemq;
 est magistratus, qui nullo affectu moue-
 tur, non irascitur, nulla ambitione du-
 citur, omnes pariter diligit, & pariter
 omnibus parcit, siue qua nec domus vl-
 la, nec ciuitas nec gens, nec hominum
 genus stare potest, vt Plato asserit. 6. de
 legibus lib. in fin. sine qua iustitia ipsa,
 quæ est præclarissima virtutum mora-
 lium. 5. eth. c. 5. seruari non potest, sine
 qua impossibile est ciuitates habitari,
 quæ alienum nõ vendicat, cuiq; præstat
 quòd suum est, & negligit ppriam vri-
 litatē, vt seruet communem, nec nouit
 patrem, vel matrem, personam non ac-
 cipit, sed veritatem nouit, & Deum imi-
 ratur, vt inquit philosophus. 9. Polit. &
 Amb. libr. 1. de offic.
 5 Legis qua- Quarto obseruandum est, quòd qua-
 litas legis est, vt sit honesta, iusta, possi-
 bilis, secundum naturam, scãm consue-

rudinem patriæ, loco & tempori conue-
 niens, necessaria, vtilis, manifesta, nullo
 priuato commodo, sed pro communi ci-
 uium vtilitate conscripta, vt inquit Isid.
 d. lib. 2. c. 10.
 Quintò obseruandum, quòd de legi-
 bus aliter tractat Theologus aliter iure
 consultus, hic enim prout ordinãt ho-
 mines ad pacem & quietem Reipubli-
 cæ, & inuicem seruãdam, is vero prout
 ordinant ad æternam fœlicitatem, quæ
 in Dei visione consistit, præterea iure-
 consultus humanas tantum respicit le-
 ges, Teologus omnes, quatenus non so-
 lum in pace politica, vel ecclesiastica,
 quòd faciunt leges Cæsareæ, & ecclesia-
 sticæ quiete, & feliciter viuamus, sed vt
 bene etiam, & feliciter viuamus in ordi-
 ne ad Rempubicam sempiternam.
 Sextò obseruandum, quòd lex pluri-
 bus modis diffinitur à varijs authorib.
 Cicero. n. lib. 2. de legibus d. lex est eter-
 num quiddam, quòd vniuersum mun-
 dum regit, imperandi prohibendi quæ
 sapientia, quæ descriptio soli legi eter-
 næ conuenit, quæ ratio est quædam di-
 uinæ prouidentie, secundò idem paulo
 post. d. lex vera & princeps, & idonea ad
 iubendum & ad vetandum, ratio est re-
 cta summa Iouis. i. Dei, quæ etiam de-
 finitio est, vt præcedens, tertia est in l. 1.
 ff. de legibus, quòd lex est cõmune præ-
 ceptum, virorum prudentum consulti,
 delictorū, quæ sponte, vel humana igno-
 rancia contrahuntur, coercitio, commu-
 nis Reipublicæ sponsio, quæ descriptio
 legi humanæ tantummodo conuenit.
 quarta Arist. lib. Rhet. ad Alex. cap. 1. &
 Isid. lib. 2. etimol. c. 10. licet verbis mu-
 tatis, quòd lex est communis ciuitatis
 consensus, qui scriptis præceperit quo-
 modo vnumquodq; agendum sit, quæ
 diffinitio legi tantum humanæ à ciuica
 re sancite conuenit, vsup. D. Th. hic ar-
 tic. 4. d. quòd lex est quædã rationis or-
 dinatio ad bonum commune, ab eo qui
 curam communitatis habet, promulga-
 ta, quæ tamen diffinitio sic est exponen-
 da, vt verbum ordinatio significet eam
 solam ordinationem, quæ asserit aliquã
 necessitatem, & præterea hæc diffinitio
 quatenus requirit promulgationē non

6 Leges qualiter tractet Theologus & vt iureconsultus.

7 Legis definitioes variæ.

con-

conuenit legi eterne, quia lex eterna factis promulgatur eo ipso, quod rebus naturalibus eum ordinem statuit quem videmus. sexta est clem. A lex. li. i. Strom. & Ciceronis li. i. de legibus, quod est recta ratio, quæ iubet quæ sunt faciendæ, prohibet vero quæ non sunt faciendæ, quæ diffinitio conuenit solum legi, quæ imponitur creaturis rationalibus non autem legi eterne, quæ comprehendit omnes creaturas. septima est Gul. Paris. de legibus c. i. quod lex est legibilis honestas. i. descripta religionis præceptis, idest scriptum assistens honestis prohibensq; contrarium, quæ diffinitio non conuenit legi eterne, nec est imperatiua quo ad honestam, nec omnem vim legis satis explicat.

Ultimo loco Valentia legem ex mente. D. Th. & aliorum, ut asserit, sic describit, quod lex est rectum quoddam rationis practicæ decretum ab eo qui curam communitatis gerit sufficienter sancitum, & constitutum, vt ex eius vi debeat necessario modus aliquis siue in re, siue in actione propter bonum commune adhiberi, dicitur rectum rationis practicæ decretum, quia lex est iusta regula actionum humanarum, regulam vero huiusmodi præscribere ad rationem practicam spectat, vt & ostendere finem, qui est vt principium in moralibus actionibus, & etiam, quia lex dirigit ad recte agendum illuminando & instruendo. Pl. 8. præceptum domini lucidum &c. inueta tamē voluntate præcipiens. l. i. ff. de const. principum. Dicitur, Decretum eius qui curam communitatis habet, vel sit Resp. vel is cui à Resp. id munus est commissum, vt princeps, vel à populo iuxta leg. i. ff. de orig. iur. vel sit is cui immediate est à Deo commissum, vt Sauli & Dauid, & nunc Rom. Pontifici. Dicitur sufficienter sancitum, vt proponit subditis modo conuenienti, vt sic etiam includatur lex eterna quæ rebus etiam sancitur, promulgatio vero creaturis tantum ratione vtriusque. Dicitur demum, quo decreto necessario modus aliquis, vel in re vel in actione ob commune bonum adhibetur, vt sic differat lex à Consilio, quæ necessitatem non imponit, dicitur ob bo-

num commune, quia is est finis legis, scilicet emolumentum aliquod quod ad plures pertinet, vel sit rectus status Rei publicæ, vel beatitudo, vel res optima dispositio, vt latius per eum.

Vel breuius sic posset, vt arbitror, describi, quod lex est recta ordinatio ab eo qui communitatis curam gerit, subditis applicata sufficienter ob bonum commune, iisdem necessarium modum imponens. Dicitur ordinatio siue applicatur rebus, vel creaturis, Dicitur recta, cum id sit proprium legis ad bonum dirigere, Dicitur ab eo qui curam communitatis gerit, modo supra & ratione explicata, Dicitur subditis applicata sufficienter, modo supra declarato, Dicitur ob bonum commune, quia hic est legis finis, Dicitur iisdem necessarium modum imponens, vt sic differat à Consilio.

Vel demum lex sic diffiniri potest, vt infra, cum declarationibus ibi traditis, quod lex est præceptum iustum vniuersale factum à persona publica habente ad id potestatem, & promulgatum subditis ordinatum in bonum commune.

Dicitur præceptum vel imperium, accipiendo nomen præcepti pro ordinatione rationis habente secum annexum actum voluntatis. Vnde hoc modo sumptum nomen præcepti est quid superius, & quasi genus ad legem vniuersalem, & præceptum particulare.

Dicitur præceptum iustum. Iustitia enim potest inueniri in quocunque præcepto, & in lege ex quadruplici causa, nempe ex causa materiali, & formali, finali & efficiente.

Iustitia præcepti, quæ sumitur penes causam materiale, & formalem est intrinseca, Iustitia vero quæ sumitur penes finalem, & efficientem est extrinseca. Ex materia iustum est id præceptum quod est de rebus iustis, iniustum, quod de rebus iniustis. Ex forma præceptum iustum est quando seruat equalitatem proportionis in distributione onerum, in hoc enim maxime potest contingere iniustitia ex parte forme.

Ex parte efficientis præceptum iustum est, quod constituitur ab habente potestatem.

testatem. Ex parte finis præceptum iniustum est quando non habet finem debitum, & finis præcepti vniuersalis, quod vocatur lex debet esse bonum commune. Cum ergo dicitur præceptum iustum esse debere, intelligitur de iustitia intrinseca, quæ sumitur ex parte materie & forme, de iustitia extrinseca dicitur in alijs conditionibus.

Dicitur vniuersale, idest commune factum in ordine ad omnes personas subditas non vnam tantum; Et in hoc lex differat à præcepto, quod præceptum proprie dicitur quod fit à superiore inferiori, etiam si vterque sit persona priuata, vt pater ad filium, viri ad uxorem, domini ad seruum, magistri ad discipulum; lex vero est præceptum factum toti communitati, ex quo sequitur quod lex non possit fieri à persona priuata, sicut præceptum fieri potest.

Dicitur factum à persona publica habente publicam auctoritatem, quia nemo dicitur præcipere posse. Reipublicæ, & communitati nisi persona, quæ præcipit publicè sit.

Dicitur etiam habente publicam potestatem, vt per hoc declaratur, quæ non sit persona publica illa, scilicet quæ auctoritatem habet super totam communitatem.

Aduertendum tamen, quod si sumatur persona publica proprie semper publica persona habet etiam publicam potestatem supra Rempublicam, si autem sumatur publica persona improprie, & per abusum, sic non semper publica persona habet publicam auctoritatem. Vnde Tyrannus est persona publica per abusum, & improprie, non tamen habet publicam auctoritatem. Et ideo leges Tyrannorum iniuste sunt, & nullæ ex defectu causæ efficientis legitimæ, quia in ipso non est publica potestas, aduertendo tamen, quod de Tyranno dupliciter loqui possumus vt d. Gaiet. Primum de eo qui legitimus est dominus tamen tyrannice regit. Secundum de eo qui tyrannice est ingressus potestatem. Primum modo lex est valida. Secundum non.

Aduertendum etiam hoc loco, quod eandem auctoritatem quam habet per-

sona publica secularis multo magis habet ipsa Resp. quæ cum habeat potestatem conferuandi seipsam, habet etiam potestatem condendi legem eius licentia.

Dicitur multo magis, quia persona publica secularis totam suam potestatem accipit ab ipsa Republica in quantum Resp. se illi regendam, & gubernandam præbet. hoc modo habet potestatem imperator, & reges omnes ac principes, & duces supremi, qui non subsumt villo regi, qui præscripserunt ius regium, vel imperij, quod consequenter parè ipsi potestatem habent, Republicæ liberæ, quæ nulli domino seruiunt. Sic autem persona publica secularis est, quia persona publica ecclesiastica non accipit potestatem ab ipsa Republica, sed à Deo, immediate vt Papa, mediate alij prelati, quia immediate accipiunt potestatem à Papa vt causa secunda instrumentali, vt dicam infra de clauibus. Hinc nascitur differentia inter leges Imperiales, & leges aliorum dominorum, & inter leges Pontificias, & Papales, quod leges principum secularium ex natura sua non obligant quousque fuerunt acceptatæ à tota Republica, & Resp. potest resistere domino volenti imponere aliquam legem, quando lex esset nimis gravis iniusta &c. Leges vero pontificiæ obligant statim post suam promulgationem, & contra voluntatem totius populi possunt fieri, quia potestas pontificia est à Deo, & Christus instituit in sua ecclesia monarchiam, nempe vnum caput Vicarium sui, ac successorem B. Petri, vt dixi de locis Teolog. loco. de auct. Rom. pontif. & tradit Bellarm. late de Rom. pontifice.

Aduertendum tamen, quod licet lex pontificia statim obliget, tamen si vere populus non acceptet, peccant quidem illi qui primò incipiunt facere contra legem, sed si Pontifex sciat legem non acceptari, & publice fieri contra illam, nec punit, sed dissimulat, tunc per hanc dissimulationem videtur tacite reuocare legem, & tollere eius obligationem. Vnde qui post dissimulationem istam Pontificis faciunt contra legem non peccant amplius, oportet, autem, vt dicatur dissimulatio, quod princeps sciat,

& valeat operari, vt lex seruetur, & tamen id non præcipiat, pari ratione leges pontificiæ licet acceptæ, & vſitæ diu apud populos per deſuetudinē coniunctam cum principis diſſimulatione ceſſant.

Dicitur promulgatū ſubditis, ad obligationem enim legis requiritur promulgatio, ratio nam l. imponitur ſubditis per modum regule, & meſuræ, regula vero, & meſura imponitur per hoc quod applicatur hiſ. qui applicanē ei & meſurantur, applicatio vero fit per promulgationē, vt deſeruiat in eorum notitiam, ergo, vt d. D. Th. 1. 2. q. 90. artic. 4. præterea quouſque lex promulgetur non conſtat de voluntate principis ad obligandum ſubditos illa lege, ergo nõdum tenentur illa lege. Id etiã pbatur in iure civili in auth. vt factæ noue conſtitutiones & in l. leges. C. de legibus, & iure Canonico in c. in iſtis diſt. 4. cap. 1. de poſtul. prel. c. cognoſcentes. de conſt. Hinc eſt, quod communiter dicitur promulgationem eſſe de eſſentia legis, qua ſi ante promulgationem nondum fit lex, quia nondum obligat. Hęc autem promulgatio non requirit, vt fiat ſingulis, nec vt fit talis quod perueniat ad notitiam ſingulorum, ſed ſatis eſt vt publice, & ſolemniter legatur, & aſſigatur in locis conſuetis pro diuerſa locorum conſuetudine.

Lex autem pontificia vniuerſalis obligat totum orbem Chriſtianū ſtatim atq; Romę publice fuerit promulgata, niſi in l. exprimat, vt non obliget niſi poſt tantum tempus, vel vt non obliget niſi poſtquam fuerit promulgata in partibus. Quando ergo abſolute ponitur ſine vlla determinatione t̄pis, & ſine vlla obligatione promulgati in partibus tunc ſtatim obligat poſt publicationem factam Romę. In foro tñ conſcientiæ & ad pœnas & dāna vitanda, quando ignorantes excuſentur, dictum eſt ſupra ſub c. de Ignorantia, & in caſibus referu. tit. de ex comm. f. 23.

Vnde aduertendum eſt diligēter ex hoc non ſequi, ſtatim peccare eos qui tranſgreditur illam legem nulla habita eius cognitione, quia ignorantia in-

uincibilis excuſat à tranſgreſſione omnis legis.

Vnde conſiſtit in hoc obligatio legis, vt ſtatim ac homo certam de ea cognitionem habuerit teneatur illam ſeruare ſub peccato mortali etiã ſi illa non eſſet promulgata in partibus.

Rurſum obligat ad hoc vt quādo homo audierit aliquem certum rumorem de iſta lege, teneatur de illa inquirere, & adhibere aliquam diligentiam moralem, vt certus fiat, & tuta conſcientia non poſſit poſt iſtum rumorem facere contra illam legem. Hęc de lege Pontificia.

Tertiõ lex Imperatoris, aut alicuius Regis habetis ſub ſe plura regna, & plures inſegras Reſpublicas debet publicari in ſingulis regnis ſue Reſpublicis ad hoc vt in omnibus obliget. Vnde ſi ſolus publicetur in qua eſt ſedes Regia, vel imperialis, non obligat niſi illam Rem publicam ad quam extendit ſe illa ciuitas, ratio eſt, quia vt iſte Rex vel princeps habet plura Regna, ſic ſua ciuitatem accipit in pluribus regnis.

Vnde vt vnu m̄q; Regnum dedit illi ſua potēſtatē, ſic poteſt illi reſiſtere deprecatuē, ex grauiffima cauſa, quare requiritur, vt in regnis ſingulis lex promulgetur, & acceptetur. Conſirmatur quia vna & eadem lex poteſt eſſe bona, & vtilis in vno Regno, & non in alio ideo vñum Regnū poteſt illam reiſcere etiã ſi alterum acceptauit eā, ſ. deprecatuē.

Notandum etiã, quod in allata diſſinitione dicitur etiã legem eſſe præceptum ordinatum ad commune bonū, & iſta eſt cauſa finalis legis ex qua deſumitur iuſtitia finalis ipſius legis, ita vt lex quæ non eſt ordinata ad bonū commune Reipublicę, ſed ſolum ad bonum priuatum ipſius principis, vel alterius priuatę perſonę non eſt iuſta lex, c. lex. vbi Turr. Cr. diſt. 4. l. 1. & 2. ff. de legib.

Aduertendum tamen non eſſe neceſſarium, q̄ lex in omnibus caſibus reſpiciat bonum commune, ſed ſatis eſt, vt in pluribus bonum commune, vel ſi reſpiciat bonum priuatum principis, vel alterius perſonę, quod hoc redundet in bonum commune.

No-

Notandum vltimo in ſine diſſinitionis eſſe poſitam illam particulam, ſcilicet obligans ad ſui obſeruationem, omnis enim lex iuſta habens conditiones explicatas, obligat etiã in foro conſcientiæ, & obligat ad peccatum mortale, ſi materia ſit grauis, ſiue fit lex eccleſiaſtica, & canonica ſiue ſecularis, & ciuilibis, vnde etiã ceſſante omni ratione ſcādali obligat in foro conſcientiæ, & cum etiã occultiffime quis illam legē tranſgreditur peccat mortaliter in materia graui. Sic tenent omnes ſere, vt infra probabitur.

YO
Lex obligat in foro conſcientiæ.

Ex canoniciſtis tenent hanc ſententiã pan. in c. quia pleriq; de Imm. eccl. gl. in c. quæ in eccleſiaſtarum de conſt. & ibi Fel. & in c. de Francia. de ſponſ. & ibi Bal. Anch. in repet. regule poſſeſſor. de reg. iur. in 6. col. 8. Cald. in diſput. quæ incipit, Bononię ſtatuto. Inn. in c. quia pleriq; ſup. alleg. Couar. & multi alij.

Deducitur autem hęc legum obligatio ex hoc quod omnis potēſtas humana eſt deriuata à Deo, vt d. ap. Rom. 13. & habet in c. qui reſiſtit 11. q. 3. Vnde & leges humane deriuantur ab ipſa lege æternā Dei iuxta id Prou. 8. per me reges regnant & legum conditores iuſta decernunt. Conſirmatur hęc ſententia ex verbis Chriſti d. Matth. 22. reddite, quæ ſunt Cęſaris Cęſari, & quæ ſunt Dei Deo, & ex verbis ap. d. Rom. 13. cui veſtigial veſtigial cui tributum, tributum. Poſtremo omnis anima, inquit ap. Rom. 13. poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, & ſeruis præcipit idem ap. Eph. 6. obedire dominis ſuis propter conſcientiam.

Præterea, cum legumlatore omnimodam grant obſeruationē ſuarū legū, intendunt inducere quantam maximā poſſunt inducere obligationem. Vnde licet directē nõ poſſint obligare, ad peccatum mortale cum hoc ad iudicem eccleſiaſticum tantum ſpectet, vt d. Couar. loco prædicto, per indirectum tamē intendunt obligare, quatenus intendunt obſeruationem ſuæ legis, ex cuius contrauentione ex iure diuino oritur peccatum mortale, vt ſupra.

Vltcrius, nam id ſequitur ex ipſa natura legis ex eo enim, quod legiſlator eſt

ſuperior habens publicam potēſtatem, ſequitur, vt eius præceptum ſit obligatorium, quod ſi obligatorium non eſt, nõ eſt præceptum nec lex, ſed ſolum conſilium, & adhortatio. Vnde ſepē ſolemus aliquos canones, qui videntur aliquid præcipere, eximere ab obligatione dicendõ non eſſe præcepta, ſed conſilia & adhortationes.

II

De quibus oĩbus inferius latius agitur. Lex eſt tali Prima ſit propoſitio. Lex eſt aliquid pertinens ad rationem, probatur, nam ad legem ſpectat præcipere, & prohibere, ſed imperare eſt rationis ergo, & actus intellectus 6. eth. c. 10. ergo.

Ratio, nam lex eſt quædam regula, & meſura actuum ſecūdum quam aliquid inducitur ad agendum, vel ab agendo retrahitur, dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum, ratio vero eſt regula, & meſura humanorum actuum ſupra q. 66. art. 1. quia rationis eſt ordinare ad finem quod eſt primum principium in agendis, ſecūdum philoſophum, ſed in quolibet genere id quod eſt principium eſt regula, & meſura illius generis, vt vnitatis in genere numeri, & motus primus in genere motuum, ergo lex eſt aliquid pertinens ad rationē; præterea lex eſt regula praua, & recta, ſed ratio eſt regula humanarum actionum, regulat enim voluntatem alioqui cęcam, ergo in ratione conſiſtit, vltcrius in voluntate tantum inuenitur nolitio & uolitio, qui actus nullum præferunt imperiū, nec præceptum, quia licet quis ſciat prælaſti ſuum velle libenter, vt eius ſubditus prædicet, non tenetur tamen ſubditus id exequi, donec is ei id ſignificet locutione, loqui vero eſt intellectus non voluntatis, vt d. hic Medina, ergo lex ſecundum ſubſtantiam in ratione conſiſtit, ſcilicet in ratione practica cuius officiū eſt dirigere ad ſudioſas operationes, ergo in practica conſiſtit non ſpeculatiua ratione, Verum tamen eſt, quod lex includit actum voluntatis licet ſit rationis, quia vt princeps ferat legē oportet primo, vt iudicet bonum eſſe ſic fieri, & non ſolum velit ſic fieri, ſed etiã ſtatuar ſic fieri, ſicut conſulendo, & præcipiendo, ergo oportet,

vt

9
Lex quando obliget.

vt ad sit voluntatis concursus etiam.

¶ Lex semper ordinatur ad bonum commune.

Secunda propositio. Lex semper ordinatur in bonum commune, probatur ex Plat. lib. 1. de legibus d. legislatores communis pacis gratia leges condere debent, & Arist. 4. Polit. c. 1. d. leges ad communem Reipublicæ utilitatem esse componendas, & Tullio. libro. 1. & 2. de legibus d. leges pro salute Reipublicæ tunc de esse instituendas, & Idem Isid. lib. 5. orig. c. 11. & habetur in c. crit. dist. 4. & elicitur ex Il. 51.

Ratio, nam lex ex eo, quod est regula, & mensura pertinet ad id, quod est principium humanorum actuum, & sicut ratio est principium humanorum actuum, ita in ratione est aliquid, quod est principium respectu omnium aliorum, unde ad hoc oportet quod principaliter & maxime respiciat lex, primum vero principium in operatiuis, quorum operatio est practica est finis vitæ quæ est vitæ humane felicitas, vel beatitudo. vt supra q. 2. ar. 1. ideo oportet quod lex respiciat ordinem maxime, qui est in beatitudine, præterea cum omnis pars ordinetur ad totum, vt imperfectum ad perfectum, & vnus homo sit pars communis perfectæ, oportet quod lex proprie respiciat ordinem ad felicitatem communem, secundum Ph. 5. eth. d. quod legalia iusta dicuntur factiua, & conseruatiua felicitatis, & particularium eius politica communicatione, perfecta enim communis ciuitas est 1. Polit. sed in quolibet genere id quod maximum dicitur est principium aliorum, & alia dicuntur secundum ordinem ad ipsum, vt ignis qui est maxime calidus est causa caliditatis in corporibus mixtis, quatenus dicuntur calida quatenus participant de igne, unde oportet, quod cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quod aliud præceptum de particulari opere, non habeat rationem legis, nisi in ordine ad bonum commune, ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur. Præterea lex est opus publicæ potestatis, at publica potestas in bonum publicum est ordinata, ergo, præterea reges non sunt domini, sed administratores, & ministri Reipublicæ Rom. 13. ergo non possunt instituere le-

ges in priuatum ipsorum commodum, unde bona subditorum in proprios usus conuertere non valent, nec ferre leges in priuatum eorum utilitatem, vt late probat hic Medina ex D. Th. li. 3. de regim. principum c. 11. & 3. lib. de erud. princip. c. 3. & collig. Deut. 17. vbi habetur reges non debere sibi multiplicare equos uxores &c. Et Ezech. 46. vbi prohibetur principes accipere de hereditate subditorum. & c. 34. & 3. Reg. 21. vbi Achab morte multatus fuit à Deo, quia vineam Naboth subditi sui violenter abstulit, & in Conc. Tolet. c. 8. idem iurabat reges Gothorum, & idem docet Arist. 8. eth. c. 10. 11. & 3. Polit. in principio, & ex Bern. li. de consid. ad Eugen. non negando tamen quin tributa iusta exigere possint, de quo alibi, & licet priuati etiam ex lege beneficium accipiant quia eorum vita, & res defendantur, id etiam est in bonum commune quatenus membra sunt Reipublicæ quorum commoda ad commune bonum referuntur.

Tertia propositio. Condere legem pertinet ad totam multitudinem, vel ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet, probatur ex Isid. lib. 5. etimol. cap. 20. & habetur in c. lex. distinct. 2.

Ratio, nam lex primo, & principaliter respicit ordinem ad bonum commune, sed ordinare aliquid ad bonum commune est vel totius multitudinis, vel alius cuius gerentis vices eius, ideo condere legem pertinet ad prædictos nam & in alijs ordinare in finem est proprium eius cuius est ille finis. Verum est tamen, quod dictare & ordinare substantiam legis pertinet ad viros prudentes, quorum opera & consilio principes vtuntur ad deliberandum an lex sit instituenda, & quomodo, sed proponere leges obseruandas pertinet ad publicam tantum potestatem. In particulari vero Papa canonem generalem facere potest in causis spiritualibus, & ecclesiasticis c. canonum statuta. de constit. & Concilium generale legitimum c. regula. d. 3. & legatus in sua prouincia. cap. 1. de off. leg. & concilium prouinciale quo ad prouinciam cum metropolitano, de paruis tamen tantum negotijs,

ROA

non autem de reb. fidei. c. q. dicitur dist. 16. c. multis. d. 17. & etiam quo ad modum celebrandi diuina officia. c. cum dignitates. sess. 24. in Tr. Conc. episcopus in sua diocesi. c. si quis. de maior. saltem in suo Concilio synodali. gl. in §. 1. d. 18. Capitulum etiam sibi constitutionem facere valet c. cum accessissent. de Constit. et vniuersitas clericorum quo ad ipsos. c. ex literis. eo. quo enim ad alios non potest, statueret sine consensu episcopi. ca. cum consuetudinis. de consuet. cap. nouit. de his, quæ sunt à prelatum legem vero civilem generalem potest condere imperator. l. 2. & si. C. de legib. & is cui imperator id mandat. & populus ac Senatus Romanus, ac omnis ciuitas, & populus liber legem sibi condere potest in temporalibus. Inst. de iur. nat. per tot. & not. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. quo vero ad alios principes qui ex præp. sunt per præscriptionem à Romano imperio, possunt sibi subditis quoque condere legem, non quo ad alios, vt not. Bart. in l. 1. ff. de iurisd. omn. iud. similiter feudatarius potest imponere legem vasallis, qui tamen conueniri possunt coram domino si lex sit iniusta, & Ciuitas subdita principi, potest quidem sibi legem ponere, sed non ciuibus nisi de principis consensu.

¶ Lex debet necessario promulgari, & quomodo fiat.

Quarta propositio. Promulgatio est de ratione legis, probatur in c. in his. d. 4. Abb. in c. 1. de postul. prelat. idque procedit etiam in lege naturali quæ omnibus hominibus est sufficienter promulgata per lumen rationis naturalis. de quo Psalm. 4. signatum est super nos lumen vultus tui domine, & similiter lex diuina vetus fuit promulgata, unde post legem lectam vidit populus voces, & flammam, ac montem fumantem ad insinuationem legis manifestationem. Exod. 20. si militer quando lex noua cepit promulgari factus est repente de celo sonus, & c. act. 2. & quo ad ius humanum probatur vltimus in c. cognoscentes. de const. 2. alleg. de postul. prelat. in l. leges sacratissime. C. de legibus.

Ratio, nam lex imponitur alijs per modum regulæ, & mensuræ vsupra regula vero, & mensura imponitur per hoc quod applicat his qui applicantur, & men-

surantur, unde vt lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent, talis vero applicatio fit per hoc, quod in eorum notitiam deducitur ex ipsa promulgatione, unde promulgatio est necessaria, vt lex habeat suam virtutem, ex quibus 4. prædictis colligit definitio legis, quæ est quædam ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata. Non statim tamen ac lex generalis in curia, vel in ciuitate regia est promulgata incipit obligare, sed solam post duos menses à die promulgationis, auct. vt fact. noui. const. in rubro & nigro. collat. 5. nisi aliud tempus apponatur cui est standum, & hoc procedit etiam in constitutione Papæ, vt inquit Fel. in c. cognoscentes, num. 7. de constit. Fallit ista conclusio in statutis particularibus episcopi capituli, & vniuersitatum, quæ ligant statim post publicationem, nisi aliqui sint absentes in quibus non potest dari certa regula quando præsumatur sciuisse, & est arbitrium iudicis, vt ibi d. Fel. 2. fallit quando ante duos menses quis sciuit constitutionem qua statim ea ligatur. gl. in c. 2. de reb. eccl. in 6. vt d. Fel. loco cit. tertio fallit si sit constitutio priuilegiatiua, quæ non operatur effectum antequam innotescat priuilegiato. Bald. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. quarto fallit si lex ponat decretum irritans, si secus sit factum sit nullum, quia statim ligat etiam ignorantes, vt ibi d. Fel. quinto fallit si lex ponat tempus cui vult stari, unde, si lex dicit ex nunc &c. statim ligat respectu nullitatis actus, non autem respectu pænæ quæ ignorantes non debent ligari. sexto fallit si lex esset declaratoria iuris veteris, vel extrauagans reducta in corpore iuris, vt ibi late d. Fely. vsq; ad num. 17. qui & quærit quid iuris de regulis cancellariæ, & decisionibus Rotæ, & si sit lex Imperatoris præsumitur scientia eius post duos menses, si vero Papæ, idem quo ad prouinciam in qua publicatur, quod si Romæ publicatur est arbitrium quomodo presumi debeat eius habita scientia iuxta locorum distantiam, vt ibi. d. licet liger,

SVM

S V M M A R I V M.

- 1 Lex aliqua est aeterna.
- 2 Lex aliqua est naturalis.
- 3 Lex aliqua est humana.
- 4 Lex aliqua est diuina necessario.
- 5 Lex diuina est vetus & noua, & vt differant.
- 6 Lex an sit inclinatio sensualitatis.

De legum diuersitate. Cap. II.

D. Tho. 1. 2. q. 91.

1 Lex aliqua est aeterna.

Prima propositio. Aliqua lex est aeterna, probatur ex Aug. de lib. arb. ca. 6. d. legem quae summa ratio dicitur; incommutabilem, & aeternam dicitur. Ratio, nam lex est vt q. praec. dictamen practicae rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam, patet autem, supposito, quod mundus diuina prouidentia gubernetur, vt fit vt p. p. q. 2. art. 1. 2. q. tota communitas vniuersi gubernatur ratione diuina, ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo, vt in principe vniuersitatis existens, legis habet rationem, & quia diuina ratio nil concipit ex tempore sed habet aeternum conceptum Prou. 8. inde dicta lex dicitur aeterna.

2 Lex aliqua est naturalis.

Secunda propositio. In nobis est aliqua lex naturalis, probatur ex gl. Rom. 2. d. eos qui non habent legem scriptam habere legem naturalem, qua quis scit quid sit bonum & quid sit malum.

Ratio, nam lex cum sit regula, & mensura dupliciter potest esse in aliquo, primo, vt in mensurante, & regulante, secundum, vt in mensurato, & regulato, quatenus participat aliquid de regula, vel mensura, vnde cum omnia quae diuinae prouidentiae subduntur a lege aeterna reguntur, & mensurentur, patet quod omnia aequaliter participant legem aeternam quatenus scilicet ex impressione eius habent inclinationes in proprios actus, & fines, inter cetera vero rationalis creatura excellentiori quodammodo diuinae prouidentiae subiacet, quatenus, & ipsa fit prouidentiae particeps, sibi & alijs prouidens, vnde & in ipsa participatur

ratio aeterna per quam habet inclinationem ad debitum actum, & finem, quae participatio legis aeternae in rationali creatura dicitur lex naturalis Pl. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, cum lumen rationis quod discurremus, quid sit bonum, quid malum, quod pertinet ad naturalem legem nil aliud sit quam impressio diuini luminis in nobis, vnde lex naturalis est participatio legis aeternae in rationali creatura.

Tertia propositio. Aliqua lex est humana, probatur ex Aug. li. 1. de lib. arb. c. 6. quid duas esse leges, vnam aeternam, aliam temporalem.

Ratio, nam lex est quoddam dictamen practicae rationis, ratio vero practica, & speculatiua ex quibusdam principijs ad quasdam conclusiones deueniunt supra q. 90. art. 1. ad 2. ergo sicut in ratione speculatiua ex principijs indemonstrabilibus naturaliter cognitis producuntur conclusiones diuersarum scientiarum, quatenus cognitio non est nobis naturaliter indita, sed per industriam rationis inuenta, ita etiam ex praecceptis legis naturalis, vt ex quibusdam principijs communibus, & indemonstrabilibus, oportet, quod ratio humana procedat ad aliqua magis particulariter disponenda, & iste particulares dispositiones inuentae secundum rationem humanam dicuntur leges humanae seruatis alijs conditionibus, quae pertinent ad rationem legis, vt supra q. praec.

Quarta propositio. Necessarium fuit esse aliquam legem diuinam, probatur Pl. 18. legem pone mihi domine, &c. quae est diuinum decretum hominibus praescribens modum necessarium, vt apte peruenire possint ad supernaturalem beatitudinem quae est finis humanae vite. Leuit. 18. 19. 20. Math. 19. Rom. 2. quae & dicit Pl. 18. lex immaculata, quia peccatum omne verat & punit, & conuertens anima, quia de internis etiam affectibus consistit, quibus maxime homines Deo adherent, & testimonium domini fidele, quia monstrat quid rectum & prauum sit, & sapientiam praestare paruulis, quia nos velut paruulos de quibusdam rebus erudit, quae nostrum captum superat. Pl. 118.

Ratio

3 Lex aliqua est humana.

4 Lex aliqua est diuina necesse est ratio.

5 Lex diuina est vetus & noua, & an differant.

Ratio primo, quia per legem homo dirigitur ad actus proprios in ordine ad vicinum finem, quod si homo non ordinaretur ad alium finem, supra facultatis naturalis hominis proportionem, non egeret alio directio ex parte rationis supra legem naturalem, & humanam, quae ab ea derivatur, sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis aeternae, quae excedit proportionem naturalis facultatis humanae, supra quae sit. 1. art. 3. ideo oportet, vt praeter illas leges, dirigeretur etiam ad suum finem lege diuinitus data. Secundum, quia ob incertitudinem humani iudicij maxime de rebus contingebat, & particularibus, contingit de actibus humanis diuersorum esse diuersa iudicia, & contrarias leges, ideo vt certo sciret homo quid agendum vel vitandum, oportuit, vt in proprijs actibus dirigeretur per legem diuinitus datam, de qua constat quod non potest errare. Tertium, quia de his potest legem ferre, de quibus potest iudicare, sed iudicium hominis esse non potest de interioribus motibus, qui latent, sed tantum de exterioribus, & tamen ad perfectionem virtutis oportet quod homo in utroque sit rectus, & lex humana non potuit sufficienter ordinare, & cohibere actus internos, ideo oportuit, vt superueniret lex diuina. Quartum, quia lex humana non potest omnia quae male fiunt punire, & prohibere, quia dum vellet auferre omnia mala oporteret quod tolleret etiam multa bona, vt ergo nullum malum impunitum, & improhibitum maneat, oportuit superuenire legem diuinam per quam omnia prohiberentur.

Quinta propositio. Lex diuina non est vna tantum, sed distinguitur in veterem, & nouam: quae leges non differunt vt duae species in eodem genere, vt homo, & bos in animali, sed sicut perfectum & imperfectum in eodem genere; probatur, nam translato sacerdotio oportet vt legis translatio fiat. Hebr. 7. sed sacerdotium est duplex Leuiticum, & Christi, ergo, & duplex est lex vetus, & noua.

Ratio, nam distinctio est causa numeri

p. p. q. 30. art. 3. aliqua vero distinguitur primo, vt ea quae sunt specie diuersa vt equus, & bos. Secundum, vt perfectum, & imperfectum in eadem specie, vt puer, & vir, & hoc modo lex diuina diuiditur in nouam, & veterem: vnde Apost. ad Galat. 3. comparat legem veterem statui pueri existens sub pedagogo, nouam vero statui viri a pedagogo soluto: perfectio vero legis arteditur secundum tria quae ad legem pertinent, vt supra q. 90. art. 1. 2. 3. Primo, vt ordinatur ad bonum commune, vt ad finem, quod potest esse duplex, scilicet sensibile, & terrenum ad quod ordinatur lex vetus: vnde ex tribus inuitatur populus, primo ad regnum Cananorum per veterem legem, & coeleste, & intelligibile bonum ad quod ordinatur lex noua: vnde Mat. 4. primo, Christus inuitat ad poenitentiam, quia apprehendit regnum caelorum. Secundum, ad legem pertinet dirigere actus humanos secundum ordinem iustitiae, in quo etiam superabundat lex noua veteri interiores actus animi ordinando. Mat. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra & c. ideo lex vetus cohibet manum, noua animam. Tertium, ad legem pertinet inducere homines ad obseruationem mandatorum, quod lex vetus faciebat timore poenarum, noua per amorem, qui in cordibus nostris infunditur per gratiam Christi, quae lege noua confertur, & veteri figurabatur.

Sexta propositio. Inclinatio sensualitatis quae dicitur fomes in brutis habet rationem legis, in hominibus vero non, sed magis est deuiatio a ratione legis.

Ratio, nam lex inuenitur principaliter in regulante per participationem, in regulato supra q. 90. art. 1. ad primum. ita quod omnis inclinatio, vel ordinatio, quae inuenitur in his quae subiecta sunt legi participatiue dicitur lex sup. art. 2. potest vero in his, qui subduntur legi aliqua inclinatio inueniri dupliciter a legislatore: primo, quatenus directe suos inclinat subditos ad aliquid, & quod ad diuersos actus, secundum quod potest dici aliam esse legem militum, aliam mercatorum. Secundum, indirecte, quatenus si legislator destituit sibi subditum

6 Lex an sit inclinatio sensualitatis.

X aliqua

aliqua dignitate, sequitur q̄ transeat in aliam legem, & ordinem, vt miles si à militia destituatur tranſibit in legē rusticorum &c. Sic ergo sub Deo legisſatore diuerſæ creaturæ, diuerſas habent naturales inclinationes, vt quodd vni est lex alteri ſit quaſi contra legem, vt eſſe furibundū eſt velut lex canis, ouis verò eſt cōtra eius legem. Hominis ergo lex eſt quam quis fortitur ſecundū ordinem diuinum, ſecundū propriā conditionem, vt ſecundū rationem operetur, quæ lex in primo ſtatu fuit ita valida, quodd homo nec contra, nec præter rationem committere potuit, ſed dum à Deo receſſit, incurrit in hoc quodd feratur ſecūdū impetum ſenſualitatis, & eo magis quo quis à ratione receſſerit, vt velut brutis aſſimiletur, & præceptis ſecundū ſenſualitatem feratur. Sic ergo ſenſualitatis inclinatio, quæ ſomes dicitur, in alijs animalibus ſimpliciter habet rationem legis, illo tamen modo quo in talibus lex dici poteſt ſecundū directam inclinationem legis. In homine autem id non habet rationem legis, ſed quatenus per diuinam iuſtitiam homo deſtituitur originali iuſtitia, & vigore rationis, ipſe impetus ſenſualitatis qui eū ducit, habet rationem legis, quatenus eſt pœnalis, & ex lege diuina conſequens hominem deſtitutum propria dignitate. Vel vt dicit Valeria, legum diuerſitas ſic poteſt conſiderari, primo à poteſtate qua lex conditur, & ſic diſtinguitur in diuinā, quæ à Deo proficiſcitur, & humanā, quæ ab humana auctoritate dependet. Secundò, lex poteſt conſiderari ex actu rationis, & mentis in quo præcipiū lex conſiſtit, & ſic diuiditur in æternam, quæ eſt in mente diuina, & temporalem, quæ eſt in mente humana. Tertio, lex poteſt conſiderari ex materia eius, vel modo ab ea præſcripto, & ſic diuiditur in affirmatiuā, quæ iubet bonū, & negatiuā, quæ verat malū. Pſ. 36. Quarto, poteſt lex conſiderari ex eius ſine, & ſic diuiditur in naturalē, q̄ non excedit proportionem noſtrā, & ſupernaturalem, quæ præſcribit modū aptè conſequendi ſinem ſupernaturale. Vel dicendum, q̄ quatuor ſunt leges, æ-

terna quæ eſt ratio diuinæ providentiæ, qua cuncta reguntur, quæ à Platoniciſ numen dicitur. Secunda lex naturalis, ſcilicet impreſſio legis æternæ, vel boni & mali cognitionis animis noſtris inſertæ. Tertia, humana, quæ à naturali per rationes, & ſillogiſmos collecta eſt, & humano ingenio inuenta. Quarta, lex diuina, quæ eſt ordinario rationis à Deo excogitata hominem in ſinem ſupernaturalem dirigens; additur, & lex fomitis, ſcilicet inclinatio potentiæ ſenſitiuarum in ſua obiecta, quæ eſt à Deo directè, prout eſt inclinatio naturalis in ſua obiecta, indirectè prout repugnat rationi, & permittitur à Deo remota iuſtitia originali.

S V M M A R I V M.

- 1 Legis effectus eſt facere homines bonos.
- 2 Legis effectus eſt imperare, vetare, permittere, punire, cum horū declaratione tam circa legem diuinam, quàm humanam.
- 3 Lex humana duplex.
- 4 Lex ciuilis in quot partes diuidat.
- 5 Lex canonica quot partes cōtineat.
- 6 Leges omnes an obligent.
- 7 Legem condere an poſſit alij ſubditus.
- 8 Lex humana an aliquid poſſit contra ius diuinum, vel naturale.
- 9 Lex iuſta an poſſit à populo repudiari.
- 10 Legem ſeruare an princeps teneat.
- 11 Leges omnes ciuiles, & canonice an obligent.
- 12 Lex an reſpiciat futura ſolū, vel an præterita etiam.
- 13 Lex an patiatur interpretationem, & declarationem, & ad quem id ſpectet.
- 14 In lege an diſpenſetur, & ex quibus cauſis, & à quibus.
- 15 Lex humana an poſſit tolli, quomodo, & à quibus.
- 16 Lex humana, canonica, vel ciuilis an obliget cum periculo vitæ.

DE

De effectibus Legis. Cap. III.

D. Tho. 1.
2 q. 92.
I
Legis effectus eſt facere homines bonos

Prima propoſitio. Proprius effectus legis eſt eos facere bonos quibus datur vel ſimpliciter, vel ſecundū quid; probatur, nam voluntas legisſatoris eſt facere homines bonos. 1. Ethicorum cap. 14. cum ſit dictamen rationis in præſidente quo ſubditi gubernantur; virtus verò ſubditi eſt vt bene ſubdatur ei à quo gubernatur, ergo proprium legis erit inducere ſubditos ad propriam eorum virtutem.

Ratio, nam lex eſt dictamea rationis in præſidente quo ſubditi gubernantur, ſupra quaſtione 90. articulo primo; virtus verò ſubditi eſt vt bene ſubdatur ei à quo gubernatur, vt virtus irascibilis, & concupiſcibilis in hoc conſiſtit quodd ſunt bene obedientes rationi, & hoc modo virtus ſubditi eſt, vt bene ſubijciatur principi, primo Politicorum; lex enim ad hoc ordinatur vt obediatur ei à ſubditis: vnde patet quodd hoc ſit proprium legis inducere ſubditos ad propriam eorum virtutem: Cum ergo virtus ſit quæ facit bonum habentem, ſequitur, quodd legis effectus ſit bonos facere eos quibus datur, vel ſimpliciter, vel ſecundū quid; quodd ſi intentio legisſatoris feratur ad id quodd non eſt bonum ſimpliciter, ſed vtile vel delectabile ſibi, vel repugnans iuſtitie diuinæ, tunc lex non facit bonos ſubditos ſimpliciter, ſed ſecundū quid, in ordine ad huiusmodi regimen. Vt verò prædicta melius intelligantur, notandum hominem eſſe animal ſociabile, & inclinari à natura, vt viuat cum alijs in vita politica, & ciuili, octauo Ethicorum capit. primo, & 11. primo Politicorum capitulo octauo, & tertio Politicorum capitulo octauo; vbi etenim ſoliqua ſi cadit non habet ſe ſubleuantem. Eccleſ. quarto. quæ quidem politica eſt inuentum diuinum, & naturale, à natura hominibus inſitum, vt verò in hac vita politica homines bene viuant, oportet vt inter ſe concordent prout ſunt partes multitudinis,

vt & corporis membra, ad quem conſenſum faciendum neceſſaria eſt virtus, quæ politica dicitur, vt ciues rectè inter ſe habeant, & peccans ſuperiori qui multitudinem regat, ſubditur, vbi enim non eſt gubernator populus corruit. Prouerbiorum vndecimo; & vt quis ſit bonus ciuis non eſt opus quodd habeat omnes virtutes, ſed eas ſaltem quæ ſuo fini conueniant, & ſine quibus Reſpublica turbaretur. Vnde quælibet lex intendit facere homines bonos ea bonitate, quæ ſuo fini conuenit: diuina quidem bonitate, quæ conſequetur ad finem ſupernaturalem, faciendū eos perfectos, quatenus fieri poteſt. Marthæi quinto, Epheſ. quinto: lex ciuilis intendit facere bonos bonitate politica, ſcilicet vt inter ſe bene homines conſentiant, & virtutem politicam ſequantur, & per conſequentia opera aliarum virtutum, quatenus ad eam conſequentur, non intendens tamen homines facere ex omni parte perfectos.

Secunda propoſitio. Effectus legis eſt imperare, vetare, permittere, & punire; probatur ex Iſid. lib. 2. etimolog. cap. 19. & lib. 5. cap. 19. & habetur in l. legis virtus. ff. de legibus.

Ratio, nam ſicut enunciatio eſt rationis dictamen per modum enuntian-di, ita lex per modum præcipiendi. Rationis verò proprium eſt, vt ex aliquo ad aliquid inducat: vnde ſicut in demonſtratiuis ſcientijs, ratio inducit, vt aſſentiatuſ conſuſioni per quædam principia, ita etiam inducit vt aſſentiatuſ legis præcepto per aliquod, ſed præcepta legis ſunt de actibus humanis in quibus lex dirigit, ſupra quaſt. 90. articulo primo; tres verò differentie ſunt humanorum actuum, ſupra quaſt. 1. articulo 4. quidam enim ſunt boni ex genere, qui ſunt actus virtutum, & reſpectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare, quia lex præcipit omnes actus virtutum. 5. Ethico. cap. 1. & 2. quidam actus ſunt mali ex genere, vt actus vitioſi, quorum reſpectu lex habet prohibere, quidam ex genere ſuo ſunt actus indifferentes, quorum reſpectu lex habet permittere. Id verò per quod indu-

X 2 cit

cit lex, quod sibi obediatur est timor pœnæ, & quod ad hoc ponitur legis effectus punire. Et ita effectus legis duo potissimi sunt, primus est obligatio, qua astringuntur ij qui legi sunt subditi, & hæc est cōmunis omnibus legibus, quæ duplex est, vna obligatio sub peccato, vel in foro conscientiæ, quæ consistit in hoc quod lex aliquid præcipiat quod necesse sit exequi ad consequendum beatitudinem supernaturalem, vel omnino, vel saltem post mortem, quod dicitur ob leges, quæ obligant solum sub veniali peccato. Secunda obligatio est sub aliqua pœna, vel in foro fori, quod est eam præscribere aliquid necessarium ad finem temporalem, & in hoc sensu fit est, quod lex obliget sub pœna temporali, ad hoc ut lex dicatur, ut dicit Hieron. libr. primo, contra Iovin. & colligitur Roman. decimo tertio. Necessitati subiecti estote, scilicet legi, & legislatori, & sic etiã intelligitur quod dicit Philosophus decimo Ethicorum, capit. 9. omnem legem habere non solum vim directivam, prout imperat bonum fieri, vel malum vitari, sed etiam coercitivam, & coercitivam per pœnas, quatenus licet actu pœna non imponatur; potest tamen ad præuaricatoribus pœna repeti, quem pœnæ reatum transgressor semper incurrit. Ex quibus etiã colligitur timorem pœnæ laudabilem esse; probatur Psal. 118. timor domini expellit peccatū. Rom. 8. per timorem omnis declinat à malo, & diffinitur in Conc. Trident. sess. 6. cap. 8. Idem habet Tert. libr. 2. contra Marc. Basil. in Psal. 33. Aug. tract. 3. 8. & 9. in prima canon. Ioannis, nec solum est laudabilis timor pœnæ, sed & donū Dei. Rom. 8. Pl. 118. Confige timore tuo carnes meas, & sic abstinere à malo metu pœnæ, vel hac via arcere homines à malo laudabile est, & hic timor ducit ad amorem, ut d. Aug. loco cit. tr. 9. Verum est tamen quod potest timere quis culpas propter pœnas, primò, timendo pœnam ex charitate, scilicet separationem a Deo, & pœnā ignis, ex ea, & ob id cessando à peccato, & hic est timor filialis. Scdò, cessando à peccato ob pœnam, ad eò quod si pœna

non esset, peccaret: & hic timor est servilis, & peccatum. Tertio, obediendo legi ob pœnam nil aliud cogitando, vel de charitate, vel de offendendo Deum, si pœna non adesset, & hic timor est laudabilis, & introductorius ad charitatē, ex August. loco citat. & Concil. Trident. vbi supra. Quod etiam dicitur officium legis esse permittere, notandum omnia peccata fieri Deo permittere, ut dicit August. in Enchir. cap. 95. ut conferret liberam arbitrium, ut dicit Basil. hom. quod Deus non est auctor malorum. Secundo, ut ex malo bonum eliciat sua omnipotentia, ut dicit August. loco cit. capit. 11. & 96. Deus tamen ex hoc non dicitur mala velle, cum malum imputum non relinquit. Eccles. 8. & dicitur etiam Deus permittere minora bona, ut matrimonium, & minora mala, ut maiora mala vitentur, & potest etiam Deus permittere malum per subtractionem pœnæ in hac vita, & etiam per dispensationem, ut olim permisit vxorum pluralitatem. Et quod lex hæc officia præstet, patet, nam lex æterna prohibet omnia mala, punit omnia scelera, ut dicit Aug. lib. 2. de libero arbit. cap. 2. & 7. permittit mala fieri ob bonum vniuersi, permittit minora bona, ut supra est dictum, tolerat peccatores, & expectat ad pœnitentiã, & permittit minora mala, ut maiora vitentur, & permittit quodq; mala per subtractionem pœnæ in hac vita. Lex naturæ prohibet turpia, quæ sua natura, & non ex legis positione tantum turpia sunt, præcipit honesta, non omnia, sed quæ sunt necessaria ad finē supernaturalem consequendum, punit transgressores testimonio propriæ conscientiæ, quod est grauis pœna. Roma. 2. si enim peccatum pœna est sibi, ut d. Aug. lib. 1. confess. permittit indifferentia, vel dicitur legislatores debere tolerare minora mala, ut maiora vitentur. Lex diuina positua phibet omnia peccata, præcipit omnem actum ad salutē necessarium, & sic talis actus cadit sub præcepto, non tamen omne medium, ut pdestinatio, punit transgressores pœnis maximè spiritualib⁹, & permittit mala fieri ad rps, ut patet de libello repudij.

Lex

Lex humana iubet cum mādāt aduocatos debere esse præsentem cum serui torquentur, prohibet cum vetat alienationem bonorum minorū sine decreto iudicis, vel rerum ecclesiæ, permittit cum concedit, ut aliqui etiam post sententiã vtantur suis exceptionibus, punit maleficia, & si consultit, hoc nō est de essentia legis, & alij actus ad hæc 4. reducuntur, ut glo. d. in l. legis virtus. vbi Bar. & Bald. ff. de legibus. Et si lex imperat, & mandatum continentur incurritur pœna in lege taxata: si verò non est taxata pœna stat in arbitrio iudicis, quod si lex vetat, & contraveniatur, pœna est etiam arbitraria, nisi sit taxata, & si lex punit, non dicitur iudex punire, licet pœnam infligat, sed lex, ita quod si homicidam iussit decapitari, negare potest quod ipse id fecerit, sed quod lex id fecit. ut d. Bal. notabiliter in d. l. legis virtus, se enim habet iudex ad legem, ut faber ad architectum, ut inquit Philosophus 7. Polit. Vnde & pœnam in iure statutam relaxare non potest nisi supremus sit princeps, aliàs infamiae notam subit. Siluest. Iudex 1. num. 16. nisi certis casibus, de quibus alibi tract. de Iudice. Licet tamen lex permittat malum, nō tamen iubet, consultit, vel coadiuuat ad malum, quia sic peccaret legislator, sed tantum vitur actum alterius parati ad peccandum, ut & qui vitur peccato parati dare ad vsuras, & hoc pacto non peccat, quia sic vitur benè peccato alterius, ut maiora vitentur, ipsa tamen faciente quod potest, ut nec minora fiant. Secundus effectus legis est facere homines bonos quantum in ipsa est, quia potest quis exequi legem, sed non benè, ut si satisfacit creditor ob prauum finem, implet legem iustitiæ, sed non operatur benè quod ad omnes circumstantias; punitio etiam est effectus legis, qui tamen reducitur ad obligationem, permissio tamen non est effectus legis propriè dictæ, ut d. hic Valentia.

Diuiditur verò lex humana in civilem, & ecclesiasticam.

³ Lex humana duplex
Ex quibus patet ecclesiam Dei habere potestatem corrigendi etiam leges civiles, & irritare etiam si videantur per-

tinere ad temporalem administrationem ciuitatis, quia licet temporalis administratio pertineat ad principes seculares, tñ quia principes seculares possunt errare, & cōstituere leges iniustas, idè omnes civiles leges subiacent Romani Pontificis censuræ qui errare non potest, ut dictum est in locis Theologice loco de Rom. Pont. autoritate.

Et quia pluries leges, & canones solent allegari in hoc opere, operepretium erit explicare, quæ nam sint partes vtriusque Iuris Ciuilib⁹, & Canonici, & quomodo quæque pars soleat citari.

Primò ergo dicendum de iure Ciuili, quod vniuersum, quod apud nos est in vsu, diuiditur in tres partes, quæ singulæ postea in alias subdividuntur: partes quæque postea habent plures titulos: tituli habent sub se leges: leges pleræque, quæ sunt nimis longè diuiduntur in paragraphos; & sic de Canonib⁹; prima pars vocatur digesta, quæ sic scribitur ff. videlicet ff. vetus. ff. nouum. & ff. infortiatum; & quando lex aliqua allegatur, nec dicitur de quo ff. sit, intelligitur de veteri. Deinde ponitur titulus, ut de cōtrahenda emptione, sic, cōtrah. empt. semper enim scribitur abbreviatè: tum scribitur lex, quæ significatur per vnum l. tum paragraphus, qui per duos ss. sic §. quando verò citatur l. 1. 2. & vlt. non nominatur, sed dicitur l. 1. 2. ff. & quando plures leges incipiunt ab eodem verbo sub eodem titulo, vel ponuntur verba sequentia, tunc dicitur v. g. l. Titius. 1. vel l. Titius. 2.

Secunda pars est Codex, quæ pars citatur C. mansueto, quod signat Codicem, deinde ponitur titulus, & post lex, & primum verbum legis, in quo Codice sunt nonem libri.

Tertia pars vocatur volumen, & continet quatuor partes: prima pars dicitur Institutiones Iustiniani, quæ sic citatur, primò ponitur nomen Institutionum, sic Instit. tit. deinde tit. qui citatur post tit. §. vt. §. Diuiditur autem Institut. de iure nat. gent. & ciu.

Secunda pars huius voluminis continet tres alios libros Codicis, qui citantur eodem modo, quod alij libri Codicis.

⁴ Lex civilis i quot partes diuidatur.

cis, præterquam quando citatur aliquis ex his libris, solet addi C. lib. 10. vel 11. vel 12.

Tertia pars continet Authentica, quæ eodem modo citantur, primò enim ponitur nomen authenticorum sic. Auth. deinde tit. postea §. verbi gratia. §. igitur. auth. de success. ab intest.

Quarta, & vltima pars est de feudis, vel de vñibus feudorum, & solet sic citari, primò, ponitur nomen feudi, vel vsus feudi, deinde tit. & c.

Aduertendum etiam, quod sæpè inveniuntur aliqua sententiæ desumptæ ex authenticis, positæ vel in margine ipsius Codicis, vel interpositæ in contextu Codicis, & sic inscribitur auth. hoc autem. C. de bon. quæ lib.

Lex canonica quot partes cõsineat.

Ius verò canonicum diuisum est in quinque partes: prima pars continet decretum, & continet in se tres partes: prima distinctiones, quæ sunt centum, & solent sic citari dist. 3. c. consuetudo. Secunda, continet causas, quæ ferè omnes diuisæ sunt in quæstiones, & sic citantur, primò ponitur numerus causæ, v. g. prima, secunda, & tertia, expresso nomine causæ, deinde ponitur quæstio, deinde ponitur c. quòd significat canonem, vel capitulũ, & primum verbum canonis: vt c. fraternitatis. 12. q. 2. scilicet duodecima causa, quæst. 2.

Dicitur ferè omnes, nam quæstio tercia causæ 33. diuiditur adhuc in septem distinctiones, quæ distinctiones singulæ continent plures canones.

Hæ omnes distinctiones solent vocari distinctiones de penitentia, & solent sic citari, suppresso nomine causæ, & quæstionis. cap. dolendum. de penitent. dist. 6.

Tertia pars decreti continet distinctiones quinque de consecratione, quæ solent sic citari, verbi gratia. c. liquido. de consecr. dist. 1.

Secunda pars Iuris Canonici continet quinque libros decretalium, & vocantur nomine decretalium: sunt autem decretales propriè responsa Romanorũ Pontificum, quibus respondent ad aliquis consultationem, vel interrogationem, quasi sint epistolæ quædam decernentes

veritatem circa interrogationem factam Põtifici. Differt autem decretale, modo quo infra, a decreto Canone, Cõstitutione, Sanctione, Bulla, & c.

Solent autè hoc modo citari: primò, ponitur ab aliquibus hoc nomen extra. sic, extra, quo notatur intelligi de decretalibus, sed ad vitandum proluxitatem, Soler omitti communiter, quia cum al legatur aliquis canon simpliciter, non addito in quo libro sit, intelligitur de decretali, verbi gratia sic. c. nisi cũ pridem. de renuac.

Tertia pars dicitur Sextus, quia sit liber sextus decretalis, & citatur eodem modo, quo alij libri decretalium, addito solvm numero ipsius libri, verbi gratia. c. vbi periculum. de elect. in 6. sic enim sextum inscribitur 6.

Quarta pars continet constitutiones Clementis V. quæ pars nomen accipit ab ipso Clemente, & est diuisa pariter in quinque libros, & citatur eodem modo, quo decretales, addito nomine Clementinarum. sic clem. quoniam. de vita & honest. cler.

Quinta pars continet extrauagantes Constitutiones, tam Ioannis vigesimise cundi, quam aliorum Pontificum, quæ extrauagantes aliorum Pontificum solent vocari communes, quæ omnes citantur eodem modo, quo alij libri addito nomine Ioannis XXII. vel communis, verbi gratia. in c. suscepti. de præb. in extrauag. Ioan. c. execrabilis. de præb. in extrauag. com.

Sexta pars continet Bullas diuersorũ Romanorum Pontificum, quæ in vnum codicem hodie reductæ sunt, Bullarium nuncupatum; & solent allegari nomine Cõstitutionis, addito numero, & nomine Pontificis, & anno quo edita sunt, vt in Constit. Pij V. 25. dat. 13. Martij 1577.

Septima pars continet Concilia generalia. De quibus omnibus egi Tomo 1. Tr. Theolog. sub tract. de autoritate Iuris Canonici, & Ciuilibus.

Notandum quoq; quòd omnes leges possunt reuocari ad tria capita: primò, enim sunt aliqua leges, quæ continent pura præcepta. i. quæ nihil aliud faciunt, nisi

nisi præcipere aliquid vel prohibere.

Secundò, aliæ sunt leges, quæ vocantur purè pœnales, quæ nil præcipiunt expressè, sed solum taxat pœnam aliquid facienti, vel omittenti.

Tertiò, aliæ sunt leges mixtæ, quæ simul continent aliquod præceptum, & pœnæ taxationem.

De primis legibus certum est eas obligare, quia sunt præcepta debita, de postremis est etiã certum obligare, saltem quatenus continent præceptum. De secundis verò legibus purè pœnalibus dubium est apud aliquos an obligent in conscientia. Pro cuius solutione distinguendũ est de legibus purè pœnalibus.

Alia est enim lex purè pœnalis circa materiam prohibitam alia lege, verbi gratia Leuitici 10. Deus constituit legem qua prohibet ne quis carnaliter commisceatur cum matre, & sorore, & c. & Leuit. 22. ponit legem purè pœnalem contra huiusmodi, & de hac lege purè pœnali certum est obligare saltem ratione alterius legis, nam istæ duæ leges simul iunctæ faciunt vnam.

Alia verò lex purè pœnalis est circa materiam nulla alia lege prohibitam, vel præceptam, & hæc rursus est triplex: primò, est aliqua lex purè pœnalis, quæ statuit pœnam aliquid facienti per modum pœnæ, vt verbi gratia, quicumq; gestauerit arma noctu sine lumine luat talem pœnam, & huiusmodi lex communiter versatur circa aliquas res graues pertinetes ad bonum publicum & commune, & ideo communiter obligat in conscientia.

Primò, quia hoc ipso quod ponitur pœna per modum pœnæ supponit culpam, pœna enim ex natura sua intrinseca corripit culpam, ergo supponit culpam, ergo transgressio huius legis est culpa pro qua infertur pœna legis.

Secundò, quia vt supra tales leges cõmuniter solent fieri in materia graui pertinet ad commune bonum, ergo sunt obligatorie.

Tertiò, quia communiter tales leges ponunt pœnas graues, & quamuis nil aliud esset, exponere se periculo grauis pœnæ natura sua est peccatũ mortale.

Alia verò est lex purè pœnalis, quæ continet pœnam per modum Constitutionis, v. g. qui non miserit vnum de familia ad bellũ, soluat tot aureos, si quis incidit ligna in silua, soluat talè pœnam, & ista lex obligat ad alterum ex duobus sub conditione, id est ad faciendum, vel omittendum id quod lege præcipitur, vel prohibetur, vel ad soluendam pœnam si transgressus fuerit legem.

Verum est tamen, quod ad pœnam taxatam à lege nemo tenetur, nisi post iudicis condemnationem, vt inquit gl. communiter recepta. in c. fraternitatis. 12. q. 2. late Did. in 4. Decret. 2. par. c. 6. §. 8. num. 10. cum seq.

Sufficit enim soluere, vel satisfacere in simplici substantia.

Si verò non sit simplex pœna, sed initium sit vitiosum, aut conditio adiecta, secus est, nam ad id quis tenetur in foro conscientie etiam absque iudicis condemnatione.

Tertia lex pœnalis est quasi conuentionalis, & nõ est propriè lex, sed est conuentio quædam inter subditos & principem, qua conueniunt, vt si quis fecerit hoc vel illud, soluat tantam pecuniam, quomodo solent esse quædam leges pœnales in vniuersitatibus, v. g. quoties quis abfuerit ab officio, soluat talem summam pecunie, vt solet esse apud consilia, & quosdam alios; sic solent esse etiam plebæ; leges principum, quæ non tam spectant ad bonum commune, quam ad vtilitatem principis, & istæ leges conuentionales, obligant eo modo quo obligat pacta, & conuentiones: vt si quis deprehensus fuerit delinquere post sententiã luat talem pœnam. Vnde qui sic vult transgredi legem, non peccat modo paratus sit soluere pœnam.

De his omnibus latius est actum, vbi de pœnis loco proprio agitur.

Aduertendum etiam quod lex, vel præceptum tradi solet duobus modis. Vno affirmatiuè præcipiendo, vt aliquid faciamus: altero negatiuè prohibendo ne quid faciamus, v. g. Vnum cole Deum, non assumes nomen Dei in vanum. Hi duo modi nascuntur ex duplici materia legis: alia est enim materia per se bona,

& ex hac nascitur modus faciendi legem affirmatiuè: alia est materia mala, & ex hac nascitur modus faciendi legem negatiuè.

Notandum autem hoc loco qd non eodem modo obligat lex posita affirmatiuè, ac negatiuè: lex enim posita affirmatiuè non obligat ad omne tempus, sed solum aliquibus temporibus, ratio est, quia lex affirmatiua præcipit aliquid facere, sed non possumus semper facere & operari continuo.

Secundò, quia materia præcepti affirmatiui, cõmuniter non est semper præsens nobis.

Præceptum negatiuum, vel lex negatiua obligat ad omne tẽpus, & ad quamcunq; temporis partem, quia præceptum negatiuum prohibet operationẽ: possumus autem semper & in quacunq; parte temporis operari prohibitiũ, vel cessare ab operatione aliqua.

Circa prædicta autem oriuntur nonnulla dubia.

Primò, circa consuetudinem. Vtrum, quando aliqua lege prohibetur consuetudo non solum, ita vt lege inualidetur consuetudo præcedens, sed etiam prohibetur ne per consuetudinem possit aliquid induci, nõ obstante tali lege possit induci valida consuetudo. Resp. qd aut res circa quam prohibetur, & inualidatur consuetudo est res p se mala, & ideo prohibita, aut non est ex se mala, sed solum mala quia prohibita; primò casu, vt quia res sit cõtra ius diuinum, vel naturale, vel supernaturale, omnis consuetudo quæ introduceretur esset nulla & inualida, & istius generis est illa prohibitio, quæ est in Bulla Cœnæ.

Imò, vt supra est dictum, etiã si nulla lege prohiberetur hæc consuetudo, adhuc esset nulla, quia cõtra ius diuinum non potest introduci consuetudo. Si verò res sit mala, quia prohibita iure humano, tunc non obstante lege prohibente, & annullante introduci potest consuetudo.

Ita vt postquam sciente, & non contradicente superiore consuetudo fuit vtitata per tot annos, quot satis sunt ad inducendam, vel præscribendam con-

suetudinem.

Consuetudo est valida, & efficax; probatur, nam consuetudo scita & tolerata potest præscribere contra quamcunq; legem humanã, ergo etiam contra istã legem per quam est annullata.

Secundò, quia ex hoc qd superiores videtur consuetudinem, & tacent, iam videtur remittere obligationem illius legis, ergo illa lex iam amplius nõ est valida, & consequenter cessante lege, subsistit consuetudo.

Secundò, dubitatur an ciuitas, quæ subest principi, & domini temporales, qui sunt subiecti superioribus dominis in suis terris, & dominis: episcopi in suis diocesisibus, capitula ecclesiarum cathedralium vel collegiarum: gubernatores vrbium, & huiusmodi personæ possint condere legem. Resp. si loquimur de lege propriè dicta isti non possunt condere legem generalem, antiquitus enim erat lex quod populus statuebat, modo qd principi placet. §. constat. Instit. de iure nat.

Vbi hoc modo lex distinguitur ab Edictis, & responsis, & §. sed & qd principi. Instit. eo. l. 2. ff. de orig. iur. §. nouissimè. l. 1. ff. de constit. princ. cap. lex est distinct. 2.

Si verò sumatur nomen legis improprie pro quocunq; præcepto scripto, qd communiter solet vocari potius statutum. c. lex est. dist. 1. sic omnes prædicti possunt facere legem, vel statutum aliquod in rebus pertinentibus ad illam cõmunitatem sibi commissam, & subditos. not. in cap. 1. de constit. in l. omnes populi. ff. de iustit. & iure.

In condendis verò his statutis diligenter aduertere debent ne excedant limites suæ iurisdictionis: vt d. Bal. in l. omnes populi. ff. de iust. & iure.

Secundò, obseruare debet ne ista statuta præiudicent legi superiori, & iuri communi.

Tertiò, debent esse valde cauti, vt diligenter examinent iustitiam sui statuti, quia quandoque huiusmodi statuta sunt iniusta.

Tertium dubium an lex humana, ciuilibis, vel canonica possit aliquid contra

7 Legē eõde re an possit alij subditus.

8 Lex humani ius

na an aliquid possit contra ius diuinũ vel naturale.

ius diuinum, vel naturale, vel supernaturale. Resp. quod non contra ius diuinum naturale, & supernaturale.

Lex tamen ciuilibis & ecclesiastica potest aliquid præter dispositionem iuris diuini, & naturalis, v. g. potest constituere quasdam conditiones in cõtractibus, vt solennitates, numerum testium, & huiusmodi quibus non seruatis contractus sit nullus, etiam, si alioqui in puro iure naturali validus sit, de quo in tract. de dominio.

Tertiò, ius canonicũ & summũ pontifex potest interpretari non solum ius diuinum naturale, sed etiam ius diuinũ supernaturale declarando in quibus casibus obliget, in quibus non quo tempore, quas personas & c. v. g. est ius diuinũ de confessione, & communione & ieiunio, sed ecclesia declarat quando obliget & quas personas & sic de alijs.

9 Lex iusta an possit populo repudiari. Quartum dubium an populus possit repudiare iustam legem principis secularis. Resp. quod populus quando lex est manifestè iusta teneatur statim illam acceptare, nec obstat, quod potestas principis sit à populo, quia postquam populus transfudit potestatem suam in principem, debet esse illi subiectus in omnibus rebus manifeste iustis.

Secundò quodcumque est aliquod dubium de iustitia legis, populus non tenetur statim legem acceptare, sed licite potest illam refutare, donec certus fiat de iustitia legis, licet enim populus tradiderit principi potestatem, & supra se dedit illam, id tamen fecit ad suam utilitatem non destructionem, ideo potest rogare principem ne sic statuat, qui si nõ quiescit precibus teneat populus obedi- re, si peccatũ nõ pecciat, licet tunc possit talem legem nõ inducere in consuetudinem, nisi à principe cogatur in l. graui.

Tertiò postquam lex iam fuerit examinata, & inuenta iusta, tenetur populus illam acceptare, eodem modo, quo supra dictum est de lege continente manifestam iustitiam.

Quartò, & vltimò si princeps sciat populum nõ seruare legem à se latam, & tamen dissimulet nec puniat, præsertim quando publice lex violatur, iam

definit obligatio legis, etiam si iusta esset & sanctissima & hoc de lege humana non autem diuina, vt supra.

Quintò dubitatur an princeps teneatur lege à se edita. Resp. legem posse dupliciter considerari, vt d. D. Th. 1. 2. q. 96. art. 5. vno modo quo ad vim coactiuã, princeps vtiis quã illam transgreditur possit puniri, vel ad incurrendam pœnam à lege statutam, vel aliam arbitrariam, & hoc modo princeps qui tulit legem, non est subiectus legi, nec incurrit pœnam ea statutam.

Secundò lex potest considerari secundũ viũ directiuã, prout est quãdam regula extrinseca humanorum actuum. Et hoc modo princeps quantumcunq; supremus sit teneatur legi, habetur expresse in c. cum omnes de const. & c. pro illorum. de præb. & l. 1. ff. quod quilibet iuris. pro qua sententia facit illud sapientis patere legem, quam tu ipse tuleris.

Hinc Christus Matth. 26. improperat phariseis, quod imponebant alijs onera grauiã, & importabilia, quæ ipsi nec digito volebant leuare, ratio huius est, quia omnis lex iusta dirigit nos ad operandum secundum rectam rationem, ergo princeps quicumque indiget hac regula & ratione.

Sextò dubitatur. An omnes leges ciuiles & canonice, quæ habentur in corpore iuris obligent.

Respondetur multas esse tam ciuiles quã canonicas, quæ non obligant, multas etiam, quæ modo seruari non possunt, quia sunt per nouas leges abrogatæ, multas etiam esse abrogatas per contrarias consuetudines, & loquendo in particulari multas ex legibus ciuilibus esse iniustas quæ non possunt seruari sine peccato, vt 19. colligit Silu. verbo. lex. §. 10. inter quas ponit eam quæ concedit præscriptionem possessori malæ fidei, si possedit per triginta annos, vel plures, vnde lex ista est abrogata per ius can. in c. possessor. de reg. iur. in 6. & §. 11. colligit alias leges, quæ seruandæ non sunt, nec in foro contentioso ciuili, vel ecclesiastico. Et §. 9. colligit etiam multos casus in quibus leges ciuiles, vel

10 Legē scrip- uare an teneatur.

11 Leges oēs ciuiles, & canonicæ an obligent

cano-

canonice non obligant in foro conscientie, & supra dictum est quae leges civiles non sunt seruandae, & latius in fra.

12 Lex an respiciat futura, an aliquando etiam praeterita.

Respondetur primò, legem ex natura sua respicere solum futura, nã si consideretur lex quo ad vim coactiuam certum est, quòd respicit futura, quia antiquam lex constitueretur opus non erat prohibitorium, ergo non potest puniri per vim coactiuam.

Secundò, quia vis coactiuam legis per se est ordinata ad obseruantiam legis in futurum, vt metu pene omnes obseruent legem. Si etiam loquimur de vi directiuam, certum est quòd lex antiquam fiat non potest dirigere, ergo nõ potest dirigere operationem praeteritam, quae facta est ante legem, secundò, probatur ex c. cognoscens. c. si. de const. & c. ante trienniu. 3. i. dist. c. proposuisti. dist. 82.

secundò dicitur legem quandoque respicere etiam praeterita, est casus in dist. 60. de constit. quando in ipsa constitutione exprimitur aliquid nominatim de praeterito vel omnia praeterita, & exemplum habetur in c. ad audientiam de referri.

ubi Papa praecipit irritari quaedam prouisiones factas ante illam constitutionem, simile habetur in c. si quidam 10. q. 1. & in c. incumbis. de elect. gl. in d. c. si. de const. addit alium casum, quo lex respicit praeterita, lex scilicet humana etiam declaratiua tantum iuris naturalis, Vnde secundum illa quibus declarat ius naturale se extendit ad praeterita. habetur expresse exemplum in c. cum tua. de vsur.

ubi praecipitur restitui vsuras non solum quae fuerunt post illam constitutionem, sed etiam ante factas, ratio est quia lex restitutionis est iuris naturalis, quia continetur sub praeecepto non furtum facies.

Notandum, quòd aliquando tota lex & secundum partem praecipientem, & secundum partem poenalem est declaratiua, vel confirmatiua iuris naturalis, & tunc secundum vtraque partem respicit praeterita, vt in proposito exemplo prohibetur in can. citato vsura, & apponitur poena restitutionis vtraque vero pars est

de iure naturae.

Aliquando vero vna pars legis est iuris naturalis, altera vero pars est iuris noui, & tunc illa pars quae est iuris naturae respicit praeterita, altera quae est iuris noui non respicit praeterita, nisi hoc expresse diceretur in lege. Vnde comuniter leges poenales pontificae non obligant ad poenas eos qui ante ipsas leges contrafecerunt, sic tenet expresse poen. in ca. quonia. simoniaca. de sim. Paulus. de Eleaza. in proemio clementinarum, & alij multi canoniste & Doctores. Ad dendum adhuc, quòd si in lege exprimatür duae, vel plures poenae, quatum altera sit iuris naturalis, & altera iuris noui, tunc altera quae est iuris naturae extenditur ad praeterita, altera non.

Octauò dubitatur. An lex patiatur de clarificationem & interpretationem.

Respondetur omnem legem humanam recipere declarationem, & interpretationem, imò etiam legem diuinam. Aduertendo, quòd duplex potest esse de claratio, vel interpretatio legis, altera vniuersalis pro toto populo & tota Republica, vt v.g. lex ista non obligat nisi tales, & tales personas & tali tempore, in tali & tali occasione &c. Altera est interpretatio particularis in ordine ad aliquem casum particularem. hoc posito, dicendum primò interpretationem vniuersalem tam iuris diuini quam humani ecclesiastici pertinere ad solum Romanum pontificem. c. proposuit. de concess. prob. de quo alibi tr. de Papa.

Ad eundem pertinet vniuersalis interpretatio iuris civilis, in illis omnibus, quae pertinent ad clericos & personas ecclesiasticas, vt in c. r. de iur. calumniae declarat legem de iuramento calumniae non obligare clericos &c.

Secundò, interpretatio vniuersalis iuris civilis pertinet ad Imperatorem de iure, probatur, nam eius est interpretari leges cuius est condere, sed condere est imperatoris. l. i. C. de legib. cum seq. ergo. Dicitur esse Imperatoris de iure, quia postquam Reges omnes, & multi principes praescribere contra ius imperij potestatem suam, ipsi possunt interpretari leges in ordine ad suos subditos.

Interpretatio vero iuris diuini quatenus spectat ad laicos, pari ratione in re valde graui spectat ad Imperatorem, vel alium supremum dominum, in re autem leuiori pertinet ad iudicem seculari in causa de qua agitur. de quo tr. de iudice.

Aduertendum est autem hoc loco, quod ille qui potest legem interpretari debet in sua interpretatione conformare se vel consuetudini iuxta. l. minime. ff. de legibus, & c. cum dilectum. de consuet. ita vt si circa illam legem sit aliqua consuetudo, fiat interpretatio, quae sit conformis illi consuetudini approbata, cum enim consuetudo sit optima legem interpretans. c. in his. dist. 1. r. consequenter optima erit interpretatio quae conformis sit consuetudini. Vel secundò debet se conformare cum aliqua alia lege, quia cum iura debeant iuribus concordari. ca. cum expediat. de el. in 6. optima legis interpretatio est per aliam legem, vel per conformitatem cum alia lege, Vel tertio debemus leges interpretari per alias leges similes etiam si sint in materia diuersa, iuxta. l. non possant. ff. de legibus.

Quartò, & vltimo multum facit pro legis recta interpretatione cognoscere causam finalem, & finem ipsius legis, quae sepe plus attendenda est quam ipsa lex, iuxta. l. primam. C. quae sit longa consuetudo, & c. consuetudo. dist. 1. vnde optima interpretatio erit illa quae erit conformior fini ipsius legis.

Nonum dubium. An in lege cadat dispensatio, & à quo fieri possit dispensatio, & quibus de causis.

Respondetur primò circa ius diuinum, naturale, vel supernaturale, nõ posse cadere dispensationem humanam, dicitur

In ca-

In casu particulari, si difficultas aliqua occurrat circa legem diuinam, vel canonicam, vel etiam civilem, quatenus concernit clericos, & difficultas sit valde grauis interpretatio pendenda est à Romano Pontifice, vnde nouissime interpretatione Concilij Trid. in quocunq; casu Pontifex sibi reseruauit, vt patet in bulla confirmationis eius. Si verò sit leuior interpretatio petenda est ab episcopo loci, vel alio iudice ecclesiastico in certo casu.

Interpretatio vero iuris civilis quatenus spectat ad laicos, pari ratione in re valde graui spectat ad Imperatorem, vel alium supremum dominum, in re autem leuiori pertinet ad iudicem seculari in causa de qua agitur. de quo tr. de iudice.

Aduertendum est autem hoc loco, quod ille qui potest legem interpretari debet in sua interpretatione conformare se vel consuetudini iuxta. l. minime. ff. de legibus, & c. cum dilectum. de consuet. ita vt si circa illam legem sit aliqua consuetudo, fiat interpretatio, quae sit conformis illi consuetudini approbata, cum enim consuetudo sit optima legem interpretans. c. in his. dist. 1. r. consequenter optima erit interpretatio quae conformis sit consuetudini. Vel secundò debet se conformare cum aliqua alia lege, quia cum iura debeant iuribus concordari. ca. cum expediat. de el. in 6. optima legis interpretatio est per aliam legem, vel per conformitatem cum alia lege, Vel tertio debemus leges interpretari per alias leges similes etiam si sint in materia diuersa, iuxta. l. non possant. ff. de legibus.

Quartò, & vltimo multum facit pro legis recta interpretatione cognoscere causam finalem, & finem ipsius legis, quae sepe plus attendenda est quam ipsa lex, iuxta. l. primam. C. quae sit longa consuetudo, & c. consuetudo. dist. 1. vnde optima interpretatio erit illa quae erit conformior fini ipsius legis.

Nonum dubium. An in lege cadat dispensatio, & à quo fieri possit dispensatio, & quibus de causis.

Respondetur primò circa ius diuinum, naturale, vel supernaturale, nõ posse cadere dispensationem humanam, dicitur

14 In lege an dispenset, & ex quibus causis, & à quibus.

humanam, quia sine dubio Deus potest dispensare, quo pacto aliqui Theologi volunt dispensasse in praeecepto de furto cum Israelitis quando fugerunt ex Egipto, & acceperunt vasa argentea & alia quaedam, de qua re alibi late loco suo.

Homines autem non posse dispensare circa has leges est per se notum, quia tunc nullas inferior potest dispensare in lege superioris. arg. c. inferior. 21. dist. tñ quia non apparet data hominibus talis potestas. Verum est tñ quod Romanus Pontifex quandoque possit per modum interpretationis dispensare in iure diuino, quatenus poenas ipsum potestas sit interpretari, & declarare ius diuinum, vt supra hoc pacto dicitur in eo dispensare, licet improptie, quia non directe relaxat legis rigorem, & obseruationem, quòd pertinet ad dispensationem, sed solum declarat interpretandò ius diuinum in aliquo casu particulari id non habere locum, quòd non est dispensare.

In omni autem iure canonico potest dispensare summus Pontifex. c. licet. de const. in 6. vel velit dispensare vniuersaliter cum tota ecclesia, vel particulariter cum aliquo Regno prouincia aut persona particulari.

Verum est tamen, quòd quanto vniuersalior erit dispensatio tanto maioris erit causam. Tertio episcopi cõiter non possunt dispensare in iure communi id est in legibus pontificijs, nisi in casibus sibi concessis per sedem apostolicam.

Quartò, nec episcopi, nec sum. Pont. nec vlla humana potestas potest dispensare in lege cum damno, & prauidio tertiae personae, nisi forte quando persona qua cum dispensatur esset valde utilitas, & necessaria Reipublicae, & damnum illius personae alia via compensaretur. Vnde quando fieret dispensatio etiam pro bono communi cum aliquo notabili detrimento aliquorum particularium quantum fieri posset obuiandum esset illi detrimento particularium, quòd si nullo modo obuiari potest, tunc bonum commune debet praeferrì bono particulari de quo alibi.

Quintò, in iure civili dispensare potest

Ima.

Imperator Rex, & quilibet supremus princeps.

Sexto in necessitate graui, & subito occurrēte, quæ non patitur moram, ita vt nō possit adiri princeps, vel superior, quilibet potest dispensare sibi ipsi in quacunque lege humana. ar. c. fi. de obli. ieiunij.

Septimo ad dispensationem in quacunque lege, & in quocunque casu requiritur aliqua causa rationabilis, vnde quotiescunque dispensatio conceditur sine cā grauior peccat ille qui dispēsat, & is cui dispensatur nō est sepē tutus in conscientia, nam lex vsupra obligat totam communitatem, ex communi autē obligatione nemo debet eximi sine causa, tenet tamen dispensatio si ad sit potestas dispensandi. Debet autem esse causa maior, vel minor prout dispensatio est communior, vel particularior, aut etiam prout persona est magis, vel minus bene merita, prout psona erga quā dispensatur est vtilior Reipublicæ, vel minus vtilis, & ex alijs similibus causis.

Decimum dubium. An lex humana possit tolli, & abrogari.

Respondetur posse tolli, quia de facto patet multas sublatas esse, potest autē tolli his modis. Primò, per non usum legis, id est per hoc quòd lex communiter non seruatur, & princeps scit & tolerat, & nullus communiter reprehendit, vt alias est dictum. Secundò, tolli potest per contrariam consuetudinem, id est per usum contrarium legi, quia consuetudo scita tolerata, & non reprehensa abrogat legem, vt supra. Tertiò, tolli potest per legem contrariam, dicitur vero contraria, quia si lex noua non sit contraria, sed solum diuersa, non abrogat, si vero sit omnino contraria tollit legem, etiam, si lex ista noua non faciat mentionem contrariæ legis, nec dicat illam abrogare. Quando autem, leges sunt diuersæ, tunc vtique seruandæ sunt, & si leges aliquando in vna parte sint concordēs, in altera vero contrariæ, tunc per legem nouam cessat illa pars legis, quæ vltimæ contrariatur.

Aduertendum autem hoc loco, quòd ad abrogandum legem requiritur mul-

to maior causa quàm ad dispensandum in lege, quia per dispensationem lex ad huc relinquitur in suo robore in ordine ad illas personas cum quibus non dispensatur, per abrogationem vero omnino tollitur lex. Probabile tamen est aliquas leges humanas esse in ecclesia Dei, tam sanctas tam antiquas tam vsu receptas, vt nulla possit esse causa sufficiens ad illas abrogandas, ex quo enim lex est vtilior communi bono magis vsu recepta, & commendata, eo difficilius dari potest causa ad illam abrogandā.

Non potest autem abrogari lex directe nisi ab eo, qui habet potestatem concedendi legem.

Vltimum dubium. An lex humana siue ciuiliis siue canonica obliget cum periculo vitæ, vel cum aliquo alio grauiis damni periculo, vel circa bona temporalia, vel circa ipsum corpus &c.

Respondetur, primò nullā legē talem ex se obligare cum periculo vitæ ex natura sua, probatur, nam maior est obligatio naturalis ad conseruationem proprie vitæ quàm obligatio iuris humani.

Secundò, lex humana communiter non obligat cum periculo alicuius grauiis damni in bonis temporalibus, vel alicuius grauis ægritudinis in corpore.

Tertiò, lex humana per accidens obligat cum periculo vitæ, & consequēter amissionis bonorum, & ægritudinis, quā scilicet lex humana coincidit cum lege naturæ, vel diuina.

Primò, quando transgressio. I. humane est scādalo. v.g. si dominus cogat seruum multis verberibus, vel etiam comminatione mortis ad comedendas carnes diebus prohibitis, licite seruus non comedit carnes contra ius humanum, si dominus sit infidelis, vel hereticus ita, vt ex hac manducatione carnum putet seruum Christianū, & Catholicum negare fidem, vel consentire in heresim, tunc enim etiam cum periculo vitæ tenetur abstinere ab esu carnum. Eisdē videtur dicendū si ad sit traditio apostolica, vt de celebratione stomacho Ieiuno. c. liquido. de cons. d. i. sic enim sacerdos minis etiam coactus non debet celebrare probabiliter, de quo infra.

Secun-

Secundò, leges militares plerunque obligant cum periculo vitæ, quia transgressio illarum legum pertinet, vt plurimum ad commune damnum.

Tertiò transgressio illarum legum humanarum, quæ est cum notabili detrimento proximi, quando detrimentum proximi, vel est commune, vel infertur etiam detrimentum proximo priuate sine vlla graui necessitate vitandi proprium detrimentum. De quibus omnibus fere latius etiam infra agetur.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex æterna quid sit.
- 2 Lex æterna an possit cognosci, & quomodo.
- 3 Lex omnis humana ab æterna dependet, & quomodo.
- 4 Legi æternæ an omnia subdantur.
- 5 Legi æternæ an naturalia contingētia subdantur.
- 6 Legi æternæ qualiter subdantur rationales creaturæ.

De lege æterna. Cap. IIIII.

D. Tho. 1. 2. q. 93.

I Lex æterna quid sit.

Notandum, quòd lex æterna communiter significat quòd cūque dictamen diuinæ rationis, vel præscribat modū necessarium, vel liberum vt consilia, proprie vero significat dictamen rationis præscribens creaturis modum aliquam ratione necessarium, scilicet pro ipsarum conditione, & sic accipitur hic. His not.

Prima sit propositio. Lex æterna est summa & æterna ratio diuinæ sapientie quatenus res omnes ad destinatos sibi fines sic dirigit, vt illis iuxta illarū conditionem modum necessarium afferat, scilicet rebus natura sua necessarijs necessitate absolutam, contingētibus vero necessitate conditionatam in ordine ad aliquem finem, vt hominibus in ordine ad beatitudinem supernaturalem, probatur ex Aug. lib. 1. de li. arb. c. 6. & colligitur Sap. 8. vbi sapientia dicitur attingere à fine vsque ad finem, &

Prou. 8. dicitur ab æterno ordinata, & certa lege vallare abissos, quæ intelligi possunt de hac lege æterna, licet intelligantur etiam, de ipsa sapientia genita diuini verbi.

Ratio, nam sicut in quolibet artifice constituitur ratio eorum, quæ constituuntur per artem, ita in quolibet gubernante oportet, qd præexistat ratio ordinis eorum, quæ sunt agenda, per eos qui gubernationi subduntur, & sicut ratio rerum fiedarum per artem dicitur ars, vel exemplar rerum artificiarum, ita etiam ratio gubernantis actus subditorum rationē legis obtinet, seruatis alijs quæ supra q. 90. dicta sunt esse de ratione legis, Deus vero per suam sapientiā est conditor omnium rerum, ad quas cōparatur, vt artifex ad artificata p. p. q. 14. art. 14. est etiam gubernator omnium actuum, & motionum quæ inueniuntur in singulis creaturis p. p. q. 103. ar. 5. ergo sicut rō diuinæ sapientie quæ tenus per ea cuncta sunt creata rationē habet artis exemplaris, vel Ideæ, ita ratio diuinæ sapientie secundum, quòd est directiua omnium actuum, & motionum. Vt vero prædicta melius intelligantur, notandum quòd in intellectu diuino tria existit, primò cognitio omnium effectuum etiam possibilem, scilicet in potentia Dei, vel creaturæ, vt dixi Tomo 1. c. de scientia Dei, secundò ars ad efficiendum omnia, vt & artifex per imaginem suæ mentis omnia perficit Io. 1. quòd factum est in ipso vita erat, id est res creata sunt in Deo non solum secundum esse naturale, sed etiā secundū esse intelligibile, tertiò ratio statuta à gubernandum, sine qua res non consequerentur proprios fines, & sic est lex æterna, scilicet summa ratio ab æterno in Deo existens, qua efficaciter mouet, & dirigit quamlibet rem in suum finem, vt colligitur ex Aug. lib. 1. de lib. arb. c. 6. & lib. 22. Con. Faustum. c. 27. & Cicer. lib. 2. de legib. quia ne is & ratio sapientis ad iubendum, & dererendum est idonea, vt ibi d. quæ quidem lex æterna, si respicitur actus in quo consistit, vnicæ est, & simplicissima, quia est ratio diuinæ sapientie & sic ipsa diuina mōs

&c

& essentia quæ est simplicissima, si tamen referatur ad obiecta & materias de quibus præscribit latissimè patet, vt infra dicitur, ita vt, secundum rationem, alia dici possit esse lex aeterna respectu necessariorum, alia respectu contingentium, alia respectu creaturarum nobilium, vt rationales sunt, alia respectu aliarum rerum, vt colligitur ex Aug. li. 9. ciu. c. 22. vt d. Valentia.

2 Lex aeterna an possit cognosci, & quo modo.

Secunda propositio. Lex aeterna non potest cognosci in seipsa prout est nisi à solo Deo, & beatis videntibus diuinam essentiam, omnis tamen creatura rationalis potest eam cognoscere, secundum aliquam irradiationem maiorem, vel minorem, probatur ex Aug. d. lib. 1. c. 6. de li. arb. d. quod legis aeternæ notio nobis impressa est.

Ratio, aliquid. n. cognosci potest, vel in se ipso, vel in suo effectu quo aliqua similitudo eius inuenit, vt aliquis n. videt Deum in sua substantia cognoscit ipsum in sua irradiatione, legem ergo aeternam secundum quod in se est nullus cognoscere potest nisi solus Deus, & beati qui Deum per essentiam vident, sed omnis creatura rationalis est cognoscit secundum aliquam eius irradiationem, vel maiorem, vel minorem, nam omnis cognitio veritatis est quaedam irradiatio, & participatio legis aeternæ quæ est veritas incommutabilis, veritatem vero omnes aliquantulum cognoscunt, ad minus quo ad principia communia legis naturalis, in alijs vero quidam plus quidam minus participant de cognitione veritatis, & secundum hoc plus vel minus cognoscunt legem aeternam. Hæc vero lex aeterna, in suis effectibus nota est omnibus creaturis rationabilibus, tum quia habent impressam legem naturæ, quæ est irradiatio, & scintilla legis aeternæ, tum quia cognoscunt veritatem, cognitio vero veritatis est irradiatio legis aeternæ, non tamen ex omni parte id est notum hominibus, vt d. hic D. Th. omnibus tamen communis est saltem quo ad communia præcepta naturalia, per quæ lucet imprimis lex aeterna, & quæ communia præcepta legis naturæ ab Aug. li. de vera religione c. 3. dicuntur in co-

mutabiles regulæ legis aeternæ.

Tertia propositio. Vis omnium legum humanarum à lege aeterna dependet quatenus omne robur habent ab ordinatione diuinæ sapientiæ, & prouidentia quæ est ipsa lex aeterna, probatur Prou. 8. pro me reges regnant. Io. 19. non haberes potestatem aduersus me vllam nisi tibi datum esset desuper. Rom. 13. non est potestas nisi à Deo, & probat Aug. li. 1. de lib. arb. c. 6. d. nil in temporali lege esse iustum, quod ex hac lege non deriuatur.

3 Lex omnium humanarum ab aeterna dependet, & quomodo.

Ratio, nam lex importat rationem quandam directiuam actuum ad finem, supra q. 90. ar. 1. sed in omnibus mouentibus ordinatur oportet quod virtus secundi mouentis deriuatur à virtute mouentis primi, quia mouens secundum non mouet nisi quatenus mouetur à primo, sic & in gubernationibus ratio eorum, quæ agenda sunt in ciuitate deriuatur à Rege per præceptum in inferiores administratores, & in artificialibus. ratio actu artificiatorum deriuatur ab architecto ad inferiores ministros qui manibus operantur, cum ergo lex aeterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, oportet quod omnes rationes gubernationis, quæ sunt in inferioribus gubernantibus à lege aeterna deriuentur, quæ rationes inferiorum gubernantium sunt quælibet leges præter aeternam, vnde omnes leges in quantum participant de ratione recta intantum deriuantur à lege aeterna, & quod ex ea non deriuatur, non est iustum, vel legitimum secundum Aug. li. 1. de li. arb. c. 6. Id etiam probatur sic nam dictamen mentibus nostris à natura inditum constituit legem naturalem, quod vero est in sacra scriptura constituit legem diuinam, dictamen vero, colligitur per discursum humanum, vel ex ratione naturali, vel reuelata constituit legem humanam canonicam, vel ciuilem, & sic omnes leges reducuntur ad primam causam, ergo. Vnde & sola lex aeterna est formaliter in Deo, & ipsa Dei substantia est, alia vero participatio nes legis aeternæ, & sunt formaliter in creaturis, lex aeterna est vniuersalis lex, & regimen vniuersale cuius nutu

omnia

omnia reguntur, alia vero leges sunt particulares, & fines particulares respiciunt, & hæc dirigit quamlibet creaturam modo sibi conuenienti, creaturis enim ratione carentibus intimatur eo ipso, quod diuinitus est ita sancita, vt suo tempore in ijs esset habitura suas impressiones, & effectus, præditis vero ratione promulgatur & intimatur maxime ex hoc, quod ijs innoscit, vnde & omnium est præstantissima, lex tamen diuina prout est etiam in mente diuina ratione solum distinguitur ab aeterna, vt vero lex diuina est participatio quædam legis diuinæ in nobis, vt sumus fidei lumine illustrati, & vt est literis conscripta, sic concedi potest eam deriuari etiam à lege aeterna.

4 Legi aeternæ an omnia subdantur.

Quarta propositio. Omnia quæ sunt in rebus creatis necessaria, vel contingentia, legi aeternæ subiunguntur non tamen ea quæ pertinent ad naturam diuinam, sed sunt secundum rem ipsa lex aeterna, probatur Sap. 14. tua pater prouidentia omnia gubernat Hester. 13. cuncta sunt posita in ditione tua, Sap. 8. attingit à fine vsque ad finem & probat Aug. li. 19. ciu. c. 22. & li. 22. Con. Fau. c. 3. & lib. 5. ciu. c. 11.

Ratio, nam lex aeterna est ratio diuinæ gubernationis supra artic. 1. quæ subiungitur ergo diuinæ gubernationi subiunguntur legi aeternæ, quæ vero gubernationi aeternæ non subduntur, nec legi aeternæ subduntur, quorum distinctio attendi potest ex his, quæ circa nos sunt, nam humanæ gubernationi subduntur ea, quæ per homines fieri possunt, quæ vero ad naturam hominis pertinent non subduntur gubernationi humanæ, vt quod homo habeat animam, manum, vel pedem, sic ergo legi aeternæ subduntur omnia quæ sunt in rebus creatis, vel sint contingentia, vel necessaria, quæ vero pertinent ad naturam, vel essentiam diuinam legi aeternæ non subduntur, sed sunt realiter ipsa lex aeterna. & quod omnia subdantur legi aeternæ prout etiam, nam si Deus faceret contra legem aeternam, faceret contra suam dispositionem at dispositio Dei est immutabilis ergo, non tamen personæ diuinæ, vel earum pro-

cessiones subiectæ sunt legi aeternæ, quia re ipsa non distinguuntur à lege aeterna, sed sunt ipsa lex aeterna, vt patet ex Aug. lib. de vera relig. c. 31. & sic nec voluntas Dei ad intra subiungitur legi aeternæ, quia sic est necessaria naturalis & ipsa Dei substantia, volitiones vero ad extra, vt quibus voluit creare mundum, non tamen improprie mensurantur lege aeterna, quia Deus voluit ita creare cælum sideribus distinctum, quia ita per sapientiam suam iudicauit fieri debere. Prouer. 3. & lex aeterna affert necessitatem rebus naturalibus, sic vt ei ex instinctu quodam, & quasi passiuæ conformentur, rationalibus vero, vt ei ob vltimum finem, & beatitudinem ex intentione, & obedientia quadam obtemperent, & vt obliget creaturas irracionales factæ est, vt modum illis ab aeterno præscripserit cui subdantur, creaturis vero rationalibus oportet, vt aliqua ratione innoscat & promulgetur, quod fit cum habent notitiam legis naturæ, vel scriptæ quæ ostendat aliquid necessarium ad vltimum finem, quia sic potest homo scire id præscribi à lege aeterna, vt à regula vniuersalissima, & tunc tenentur ei obedire, vt d. Valentia hic puncto. 3. & sic homines duplici nomine tenentur lege aeterna, vt sunt res quædam, & vt vtuntur ratione. vnde & eorum peccatum dicitur esse contra legem aeternam ab August. lib. 22. contra Faust. cap. 27.

Quinta propositio. Naturalia contingentia legi aeternæ subiunguntur, probatur. Prouer. 8. quando circumdabat terminum suum, & c.

5 Legi aeternæ an naturalia contingentia subdantur.

Ratio, aliter enim est iudicandum de lege humana aliter de aeterna, quia lex humana non extenditur nisi ad creaturas rationales quæ homini subiunguntur, nam lex est directiuam actuum qui conueniunt subiectis gubernationi alicuius, vnde de nullis propriè suis actibus legem imponit, sed quæ aguntur circa vsum rerum irrationabilium homini subdantur aguntur per actum hominis mouentis huiusmodi res, quia huiusmodi irracionales creaturæ non agunt seipsas, sed aguntur ab alijs supra q. 1. ar. 2. ideo rebus irrationabilibus homo legem imponere

ponere non potest, licet subijciantur ei, rationabilibus vero sibi sub iis potest legem imponere, quatenus suo praecepto, vel denuntiatione quacunq; imprimi menti earum quandam regulam, quae est principium agendi, sicut vero homo denuntiando imprimi homini sibi subdito quoddam interius principium actuum ita Deus imprimi toti naturae principia propriorum actuum, & hoc modo dicitur praeceptum toti naturae. Ps. 148. praeceptum posuit, & per hanc rationem omnes motus, & actiones totius naturae legi aeternae subduntur nam alio modo creaturae irrationales subduntur. I. aeternae quatenus mouetur à diuina prouidentia, sed non per intelligentiam diuini praecepti, vt creaturae rationales.

6
Legi aeternae qualiter subduntur rationales creaturae.

Sexta propositio. Rationales creaturae subduntur legi aeternae non solum secundum naturalem inclinationem, sed etiam secundum cognitionem, qui modus in malis est imperfectus in bonis perfecte, utriq; tamen ei subditur, probatur ex Aug. 9. ciu. c. 22. nil ab ea subtrahi lege.

Ratio, nam dupliciter aliquid subditur. I. aeternae art. praec. primo prout participatur lex aeterna per modum cognitionis, secundò, per modum actionis, & passionis quatenus participatur per modum interioris principij motiui, & hoc secundò modo subditur legi aeternae irrationales creaturae, sed quia rationalis creatura cum eo quod sibi est commune cum omnibus creaturis habet aliquid sibi proprium, vt sit rationalis, ideo utroq; modo legi aeternae subditur, quia, & cognitionem legis aeternae aliquo modo habet supra art. 2. & quia naturalis inclinatio ei inest ad id quod est consonum legi aeternae, quia sumus innati ad habendum virtutes, secundò eth. in princ. uterque enim modus est imperfectus, & vt corruptus in malis, in quibus & naturalis inclinatio deprauatur per habitum vitiosum, & cognitio boni in eis obtenebratur per passionem, & habitum peccatorum. In bonis vero uterq; modus inuenitur perfectior quia super cognitionem naturalem boni eis superadditur cognitio fidei, & sapientiae, & super naturalem inclinatio-

nem ad bonum superadditur eis interius motiuum gratiae, & virtutis, sic ergo boni semper subduntur legi aeternae, vt perfecte secundum eam agentes, mali imperfecte quo ad actiones eorum, quatenus imperfecte cognoscunt, & imperfecte inclinatur ad bonum, sed quod deest ex parte actionis suppletur ex parte passionis, prout scilicet intantum pariuntur, vt lex aeterna dicitur de eis, in quantum deficitur facere quod legi aeternae conuenit. Et nedum in hac vita, sed etiam futura damnati, & beati in aeternum subiecti serunt legi aeternae, quia dantur ex praescripto legis aeternae cruciabitur aeterna miseria, beati vero fruuntur perpetua felicitate, peccatores vero si consideretur peccatum, vt est transgressio diuinae legis, sic non est secundum legem aeternam, sed contra illam, vt vero subduntur penae, sic & legi aeternae, suppletur enim eis ex parte passionis, quod illis deficit ex parte actionis, quatenus ita puniuntur, vt lex aeterna dicitur, vt d. hic D. Th. ex Aug. l. de Cath. rud. c. 18. & lib. 1. conf. c. 12. Et ita nemo eximitur à lege aeterna, sic ut non teneatur facere, quod ipsa praescribit fieri tamen potest, vt qui vno tempore, & certis quibusdam circumstantiis tenebatur ex lege aeterna aliquid facere, alio tempore, & alijs circumstantiis non teneatur id facere, mutatione ex parte hominis facta, cum lex ipsa alioqui in se perpetuo duret. Et sic lex aeterna in se est etiam incommutabilis, vt d. Aug. lib. 1. de lib. arb. c. 6. non tamen ex parte materiae, vel rei quam praescribit, licet sic ex parte Dei, quia praescribit mutabilia, & sic lex diuina dicitur translata secundum materiam Heb. 7. vel res praescriptas, vt d. Aug. d. c. 6. & Valentia hic puncto. 5.

S Y M M A R I V M.

- 1 Lex naturalis an sit habitus.
- 2 Lex naturae plura continet praecepta.
- 3 De lege naturae an sint omnes actus virtutum, & an lex naturae vna sit apud omnes.
- 5 Lex naturae an possit mutari addendo, vel subtrahendo.

6 Lex

6 Lex naturae an possit deleri à cordibus hominum.

De lege naturali. Cap. V.

D. Tho. 1.
2. q. 94.
I
Lex naturalis à sit habitus.

Prima propositio. Lex naturalis proprie non est habitus, improprie verò sic dici potest; probatur ex Aug. lib. de bono coniugali. c. 12. d. quod habitus est quo quis vitatur cum opus est, at lex naturalis non est talis, quia est in paruulis, & dānatis quod nil agere possunt.

Ratio primi, nam lex naturalis est aliquid per rationem constitutum, supra q. 90. art. 1. ad secundum; sicut propositio est quoddam opus rationis, sed non est idem quod quis agit, & quo quis agit, quia aliquis per habitum grammaticae agit orationem congruam; cum ergo habitus sit quo quis agit, non potest esse quod lex sit habitus proprie & essentialiter; si verò habitus accipitur id quod habitus tenetur, vt fides dicitur id quod fide tenetur, hoc modo quia praecepta legis naturalis quandoque considerantur in actu à ratione, quandoque sunt in ea habitualiter tantum; hoc modo potest dici quod lex naturalis sit habitus. Vt verò praedicta melius intelligantur, notandum, quod lex naturalis sunt propositiones, & iudicia per se nota, vel ex se notis euidenter deducta, vt malum est fugiendum, bonum sequendum, mendacium fugiendum, veritas amplectenda, quod consistit in intellectu practico, qui sinderesis dicitur, cui statim intellectus assentitur tanquam primis principijs per se notis practice, vt & intellectus speculatiuus primis principijs speculatiuis per se notis, non tamen omnia legis naturalis sunt per se nota, sed tantum prima principia illa vniuersalissima, de quibus supra, sequentia verò requirunt industriam, nec etiā homines feruntur imperu naturali in legem naturalem, vt bruta in suas inclinationes, sed per lumen naturae insitum homines ducuntur in finem honestum. Vel lex naturalis est lumen rationis humanae, quam Deus vna cum natura inseruit mentibus hominum ad aliquid faciendum, vt colligitur Rom. 2.

& ex Aug. 2. conf. c. 4. & in Ps. 57. & Casiano collat. 8. c. 23. & secundum hanc legem scivit Abel se debere offerre de primitijs ouium suarum ad sacrificium Deo. Gen. 4. & Noe immundum animal non offerendum. Gen. 7. & Sem ac Iaphet, quod patris pudenda reuelare non deberet. Gen. 9. & Abraham ne de spolijs hostium suorum acciperet, ne mercedem operis sui acciperet. Leuit. 18. & quod decimas Melchisedech soluere deberet. Gen. 9. 24. & Loth, quod peregrinis obsequia praestare deberet. Gen. 18. & ijdem obseruauerunt praecepta decalogi hac lege, sine lege scripta, vt d. ibi Callian. Vel lex naturalis est rationale nostrae rationis dictamen; quo per lumen nobis ab aeterna lege impressum, euidenter cognoscimus ea esse facienda, quae ita sunt recta & naturae nostrae consentanea, vt ea negligere sit deformis, & naturae repugnans, & contra ea esse vitanda quae facere turpe sit, & naturae rationali minimè congruum, vt bonum sequendum, malum fugiendum, quod nobis nolumus alteri non faciendum. Mat. 7. Deum colendum, parentes honorandos, & c. & colligitur etiā Rom. 2. Et haec lex est eadem apud omnes: vt d. Isid. lib. 5. etimo. c. 4. licet ob prauam consuetudinem lex naturae apud aliquos sic sit obruta quod ad aliquas conclusiones, vt non sit omnibus nota, vt idolatria & alia flagitia apud aliquas gentes erant in vltu teste Theod. li. 9. de cur. graec. aff. & latrocinia per mittebantur apud Germanos, vt d. Caesar de bello Gallico lib. 6. Et haec lex non est habitus, sed magis actus rationis, inest tamē nobis per modum habitus, quatenus haec dictamina legis naturae sunt in intellectu quandoque solum in potentia, & in habitu primorum principiorum, quae est sinderesis, nec etiam est in pueris ratione carentibus, nec tirmentibus, vnde nec est habitus: vt dicit Medina.

Secunda propositio. Lex naturae pluram continet praecepta, quae ordinem inter se habent, & alia alijs priora sunt, quia lex naturae potest considerari secundum diuersos appetitus, vel ad esse, & viuere & conseruari, & ad hos appetitus responderet eorum principium bonum est secundum, & malum.

Lex naturae plura continet praecepta.

Y malum

malum fugiendum, omnes. n. id ample
Etuntur i. Ech. vel secundum appetitum
ad naturā animalis spectās, & huic res-
pondet liberum esse contrahere matri-
monium, nisi prohibeatur, nec id vetan-
dum. §. i. Infit. de iure nat. tertio, vel
secundum appetitum hominis propriū,
& sic surgit commune principium Deum
esse colendum, parentes honorandos,
non falsē iurandum, & huiusmodi.

Ratio, nam sub quacunq; lege cōpre-
henduntur omnia facienda, vel vitāda,
q̄ ratio practica naturaliter apprehen-
dit vt bona & sic profequēda, vel vt ma-
la, & sic vitanda, sub illa cōprehenduntur
res sicut pręcepta, sed lex naturalis est
hōi, ergo, prima patet, secūda probat,
nā inest primō hōi inclinatio ad bonū
secundum naturā in qua cōicat cū om-
nibus substantiis, prout quælibet substā-
tia appetit cōseruationem sui esse se-
cundum suā naturā, & secundum hanc
inclinacionem p̄tinet ad legem natu-
ralem ea per quā vita hominis cōser-
uatur, & contrariū impeditur. Secūdo,
inest homini inclinatio ad aliqua magis
specialia secundum naturā in qua cōicat
cum cæteris aīalibus, & secundum hoc
ea dicitur esse de lege naturali quę
natura oīa aīalia docuit, vt est commissio
maris & fœminæ, educatio liberorū, &
hōi. Tertio, inest homini inclinatio
secundum naturā rationis quę est sibi
propria, vt homo habet naturalē incli-
nacionē ad hoc q̄ cognoscat de Deo ver-
itatem, & ad hoc q̄ in societate viuat,
& secundum hoc ad legē naturalē perti-
nent ea quę ad hōi inclinacionē spe-
ctant, vt q̄ homo ignorantiam vitet, q̄
alios nō offendat, & hōi, omnia tamē
ordinātur ad bonū q̄ est primum prin-
cipium in ratione practica, bonum .n.
oīa appetunt, & idē hoc est primū prę-
ceptum legis, q̄ bonum est faciendū &
profequendum, & malum vitādum, su-
per quo fundantur oīa alia pręcepta le-
gis naturę. Vel diuisio sic colligitur, q̄
lex naturę potest considerari, vt est iudi-
cium rationis practicę naturale & eui-
dens, & sic continet q̄dam principia per
se nota, vt bonū est faciendū malum fu-
giendū, alteri non fiendū q̄ nō sibi quis

vult: secundò, continet ea q̄ non nisi ex
propositionib. per se notis euidēter de-
ducuntur, vt q̄ coniux debeat coniungi
fidelitaterē, & iustitiā impendere. Secūdo
potest lex naturę cōsiderari, vt r̄ndit ap-
petitū naturali ad esse viuere, & cōser-
uari, & huic appetitū r̄ndit gradus le-
gis naturę .s. earum propositionū, quę
ad has res cōseruandas pertinet. Ter-
tiò, potest considerari lex naturę, quò
ad materias quas pręscribit, & sic redu-
citur ad pręcepta decalogi.

Tertia propositio: Omnes actus vt vir-
tuosi sunt, sunt de lege naturę, non ta-
men idem secundum se.

Ratio primi, nā ad legē naturę peri-
ner oēs id ad q̄ homo inclinatur secundum
suā naturā art. pręc. sed quodlibet natu-
raliter inclinatur ad operationē sibi cō-
uenientē secundum suā formā, vt ignis
ad calefaciendū, vnde cū aīa rationalis
sit propria forma hōis, naturalis incli-
natio inest cuiilibet homini, q̄ agat secū-
dum rationē, q̄ est agere secundum vir-
tutē, vnde secundum hoc oēs actus vir-
tutū sunt de lege naturali, quia propria
ratio cuiq; naturaliter dicitur, vt virtu-
osē agat; loquēdo verò de actibus virtu-
os secundum seipsos, prout in proprijs
speciebus considerant, sic non oēs actus
virtuosi sunt de lege naturę, quia multa
secundum virtutē sunt ad q̄ natura nō
primò inclinatur, sed per rationis inquisi-
tionē hōies ea inuenerūt quasi vitia ad
benē viuendū. Et ita lex naturę non prę-
cipit oēs actus virtutū secundum ratio-
nes suas speciales, quia multę actiones
suscipiunt secundum virtutē vltro citra
obligacionē, vt de quibus h̄r consiliū
diuinū, q̄dam actiones suscipiunt ex prę-
cepto, sed humano tñ non naturali, vt
ieiunium certo modo, & tpe institutū;
pręcipere tñ d̄r oēs actus virtutum secun-
dum rationem cōem illis oībus .s. vt cū
ratione cōgruunt, & ita vt sunt bonum
quoddā honestū, & rationi consonū, &
sic bonū rationis est in oībus actib. vir-
tutū lege naturę pręceptū, sic tñ vt ad eā
legē naturę implendā opus non sit oēs
actus sub ea ratione exercere, sed sat est
si id bonum rationis exercetur q̄ exte-
centur illi actus virtutū qui sunt pręcepti
secun-

3
De lege
naturę an
sint oēs
actus vir-
tuosi, & i
lex natu-
rę sit vir-
tutū apud oēs

secundum suas rationes speciales. Vnde
id dictamen, bonū est sequendū, nō nos
obligat ad sequendū quicquid rationi
consonum aduertimus, vel vt tale nobis
pręcipitur, quia id pertinet ad obediētiā,
nō ad id vniuersale principū, sed intel-
ligitur id q̄ si nobis operandū proprie
moraliter est operemur benē, & conue-
nienter rationi, & nō malē, & ira posito
q̄ operemur moraliter, non indifferen-
ter. Vnde q̄ benē operamur, vel secun-
dum pręceptum, vel secundum cōsiliū
toties adimplemus id pręceptū vniuersa-
le legis naturę, & cōuerso peccamus.
Cū verò actus virtutū qui sunt in specie
pręcepti exerceamus, in eo q̄ bonū nō ma-
lum facimus, non solū implemus id prę-
ceptū vniuersalissimū legis naturę, sed
& specialia pręcepta, quibus actus virtu-
tū pręcipiuntur, quia ē hęc specialia prę-
cepta legis naturę, eo ipso q̄ aliquos actus
virtutū pręscribunt, consequenter ēt prę-
cipiunt vt bonū rōnis profequamur .s. vt
continentur, vt cōe quiddā, in speciali
rōne boni actus eorū qui in specie prę-
cipiuntur, oīa verò peccata sunt cōtra ra-
tionem, & sic contra legē naturę: vt d.
Dam. lib. 2. c. 30. & Aug. lib. 12. ciu. c. 1.
quia & si q̄dam peccata secundum suas
rōnes speciales sunt cōtra pręcepta super-
naturalia, tñ eo ipso q̄ mala sunt, con-
trariātur illi vniuersalissimo principio,
bonū est scētādum, q̄ violatur q̄ quis
peccat, quia obligat ad benē operādum,
ex suppositione, q̄ operemur, similiter
oēs peccati aduertatur illi principio mi-
nus vniuersali, quod pręcipitur est pro-
sequendum, q̄ pertinet ad obediētiā,
quę doctrina aptatur ēt ad peccata quę
cōmittuntur contra leges humanas: vt
d. hic Valentia punct. 4. & hęc lex natu-
rę obligat oēs hōies rōne vtentes qua-
cunq; ætate sint vbicūq; agāt, vt d. Bas.
in Pl. 1. & Hier. in ep. ad Algasiam. q. 8.
& obligat necessariō in cōscientia, quia
lex naturę dānat ea q̄ ab illa exorbitāt
tanquā pcā. Rom. 1. modo sup. exposito.

Quarta propositio. Lex naturalis est
vna apud oēs, quò ad cōia sua pricipia,
quo verò ad iura particularia q̄ ex prin-
cipijs ijs deduci possunt, vt in pluribus
sunt eadem, aliqui tñ possunt deficere

4
Lex natu-
rę an sit
vna.

quò ad cognitionem, & rectitudinem.
Ratio primi, quia ratio speculatiua
versatur circa necessaria, q̄ aliter se h̄re
non p̄nt, idēdō circa prima principia est
eadā ratio cōis apud oēs, & idē in ratio-
ne practica, nā apud oēs hoc est rectū &
verum, vt secundum rationem agatur.

Ratio secundi, nā ex prędicto prin-
cipio sequitur conclusio propria, q̄ depo-
sita sint reddēda, q̄ verum est, vt in plu-
ribus, sed in aliquo casu potest cōtinge-
re vt id sit damnosum, & sic irrationa-
bile, si deposita reddantur, vt si quis ea
petat ad impugnandā patriā, & eo ma-
gis id deficit, quò ad magis particula-
ria descenditur, vt q̄ deposita sint resti-
tuenda cum tali, & tali cautione, quia
quo plures condiciones particulares ap-
ponuntur, eo magis potest deficere, vt nō
sit rectū, vel in reddendo, vel in non red-
dō. In vniuersali tñ dictamina legis na-
turę ēt quò ad conclusiones, q̄ ex prin-
cipijs practicis deducuntur perpetuō ob-
tinent veritatem, & conceduntur ab oī-
bus rectē dispositis, vt q̄ deposita sint
reddenda cum repetuntur, si non obiter
peculiaris circumstantia, maximē verò
quò ad principia vniuersalia oībus nota
lex naturę vim habet apud oēs: vt d.
Aug. lib. 3. de doctr. Chr. c. 14. Et ita ali-
qua pręcepta legis naturę nulla ignoran-
tia ignorari valēt, vt qd̄ tibi nō vis, &c.
aliqua sic apud imperitos, vt q̄ non sit
mentiendū ob vitā seruandam, aliqua
sunt de quibus dubitat an possint igno-
rari inuincibiliter, vt de simplici forni-
catione, quia id non est oībus notū eui-
denter, hodie tñ putarem notum esse.

Quinta propositio. Lex naturę nō pot
mutari p subtractionē, sed p additionē.
Ratio, nil .n. prohibet aliquid addi le-
gi naturali, quia multa supra legē natu-
ralem addita sunt ad humanam vitam
vitia, tam per legem diuinam, quam
etiā per leges humanas.

Ratio secundi, de mutatione eius per
modū subtractionis, vt quid desinat esse
de lege naturę, q̄ prius fuit, & sic quò
ad principia lex naturę est oīno im-
mutabilis, quo verò ad secunda pręcepta,
q̄ dicta sunt esse quasi quasdā proprias
conclusiones propinquas primis princi-

5
Lex natu-
rę an pos-
sit mutari
addendo,
vel subtra-
hendo.

pijs, sic lex nalis non mutatur, quia ut in pluribus sit rectus se per quod lex nalis habet, potest tamen mutari in aliquo particulari, & in paucioribus ob aliquas speciales causas impeditas observantiam talium preceptorum, ut supra. art. 10. Et ita ex predictis lex natura potest mutari per additionem, ut scilicet lex divina, vel humana aliquid ei superaddat, ut cum est facta divisio bonorum, per legem humanam, cum ante rerum communis possessio esset de lege nature negatiue: ut dicitur in 1. secundum. li. 5. crim. c. 4. quod non prohibebatur, per definitionem verum lex natura non mutatur quod ad dictamina legis nature, ut scilicet quod prius obligabat homines ad aliquid faciendum postea non obligat, & sic non habeat vim legis, quia illa precepta vniuersalissima in nullo casu deficient: precepta verum magis particularia, non possunt vniuersaliter mutari sic ut nunquam amplius obligat, possunt tamen quod ad hominem particularem & in aliquo casu mutari, quia in casu particulari deficient quodque, ut de deposito est dictum, & hoc casu non dicitur lex mutari, sed aliquod eximi ab eius obligatione aliquo casu, cum aliqui precepta ipsa sunt secundum se immutabilia, ut habet dicitur in 5. in prin. & per 1. secundum. li. 5. etim. c. 5. & Aug. li. 3. q. 9. q. 31. Ex parte verum subiecti, vel subiectis lex natura non potest deleri ex mente humana, quod ad principia vniuersalissima, bonum est faciendum, &c. quo verum ad precepta particularia, non est ita mutabilis lex nature, ut possit, sicut ex lege ordinaria, deleri ex mente humana radix illius scilicet fundere, secundum tamen ea precepta est eternus mutabilis, quatenus ob prauum affectum vel consuetudinem possunt aliqui persuadere sibi contraria his que sunt secundum legem nature, ut habet Rom. 1. Et lex nature habet rationem legis obligatiue, non ut est in nobis, sed quatenus est in nobis ex impressione diuina, vnde & dicitur quodque; lex diuina nalis, quodque; lumen diuini vultus. secundum rationem diuinam. Ps. 4. Signatum est &c. & Rom. 2. De potentia tamen Dei absoluta potest deleri lex nature etiam quod ad fundere ex humana natura, ut dicitur Doct.

Sexta propositio. Lex natura, quod ad sua prima principia non potest a cordibus hominum deleri, secus quod ad particularia precepta, & secunda.

Primum patet art. 10. delectum tamen in particulari operabili secundum quod non impedit applica-

re commone principium ad particulare operabile per concupiscentiam, vel aliam passionem, supra q. 77. art. 2. Quo verum ad alia precepta secularia potest lex nalis deleri de cordibus hominum, vel ob malas persuasiones, eo modo quo est in speculatiuis errare contingit circa conclusiones necessarias, vel est ob prauas consuetudines, & habitus corruptos, ut apud quosdam non existimabatur atrocissima peccata, vel vitia contra naturam. Rom. 1. An verum lex nalis recipiat dispensationem, vel ab ea quod eximitur, notandum, contingere aliquod non subiecti legi, vel quod lex non habet vigorem, ut quod iniusta, vel sine debita auctoritate, vel quod lex abrogatur ab habente auctoritatem: tertio, ex episcopi cum declaratur aliquod casum esse comprehensum a lege: quarto, per dispensationem superioris quod ex causa rationabili cessat aliquod in casu particulari esse eximendum ab obligatione legis, quod quod bonum erat in communi non sit bonum in casu illo particulari, quod afferat damnum, vel boni maioris sit impedimentum, quod est dispensare: quinto modo, cum per privilegium quod ad partem legis communi eximitur. His positis, dicendum primo modo nullum a lege naturali eximi, quod a Deo sancta, & iustissima est; nec secundo modo, quod est immutabilis, per declarationem sicut tertio modo, patet de gladio deposito per furiosum: quarto modo, per partem humanam nemo potest in ea dispensare, quo scilicet ad ea que implicite, vel explicite continentur in decalogo, si in sic in eo non contineantur, licet sint iuris nature, nec respiciant intrinsece rationem iustitiam, sed speciales modos seruandi illam, ibi cadere potest dispensatio v. g. lex dicit, nullus destruat Rempublicam, in hoc non cadit dispensatio: si verum addatur, dum urbs est oblecta, nemo eius fores pandat, potest ibi cadere dispensatio, dum dux fugiens se vult illuc recipere. Quo verum ad Deum, non potest dispensare in preceptis primam, & secundam tabulam, ut scilicet obligatio legis naturalis remoueat a tota materia eius, considerata ad quem. scilicet ab actu secundum omnes eas conditiones quas in preceptum naturale is cadit, quia sic est indelebilis. 1. 24. Rom. 2. Aug. li. de vera relig. c. 3. 1. li. 1. de lib. arb. c. 6. Sic enim Deus sibi repugnaret quod vellet eodem tempore, & non: si verum precepta legis naturalis, vel decalogi referantur ad actum, de quo prescribitur absolute, & quod

Lex natura an possit deleri a cordibus hominum.

& quasi materialiter, scilicet non considerando omnes conditiones secundum quas cadunt in ipsa precepta, mutando scilicet circa rei conditiones aliquid, quo variato, si quis faciat, id quod lex naturalis inadquate prohibebat, vel omittat, non ideo transgreditur legem, & sic Deus potest dispensare, v. g. ad est preceptum ne quis rapiat alienum inuito domino, sed Deus potest auctoritate sua rem que erat Petri, Paulo attribuire, & sic dicit dispensare, quod tamen non est proprie dispensare, cum mutantur conditiones rei, & sic Deus permisit, ut Abraham sine peccato occideret filiam innocentem. Gen. 22. & quod filij Israel sine furto acciperent vasa Aegyptiorum Ex. 11. & Oseas ex fornicatione filios susciperet. Osee 1. mutando, scilicet materiam, quod efficere possunt etiam magistratus humani hoc pacto. Deus tamen non dispensat in illo vniuersali principio bonum est faciendum, nec in preceptis negatiuis primam tabulam, quia eorum scopus est Deus, erga quem homo semper debet esse bene dispositus: per privilegium tamen potuit Deus eximere aliquos ab obligatione legis naturalis, ut scilicet facientes ea que sunt contra precepta nature non peccent, non tamen ut Deum odio habeant, vel fornicentur, vel alia intrinsece mala agant, ut usuram, mendacium, vel sine dispensatione diuina, alia verita ex diuina ordinatione, & naturali, faciant, aliter peccat, ut dicitur hic Valentia. qui Deus potest facere ut res aliena aliquo casu sit communicabilis, & sic ibi non cadat peccatum, de quo alibi latius tractat. de Dominio.

S V M M A R I V M.

- 1 Leges humanas dari vtile fuit.
- 2 Lex humana a lege naturali detur, & quomodo.
- 3 Legis qualitas quare, & conuenienter.
- 4 Lex humana diuiditur in ius gentium, civile, & ecclesiasticum.
- 5 Ius civile distinguitur a iure gentium, & quomodo, & quare sub utroque contineantur.
- 6 Lex humana subdiuiditur in ius mi-

- litare, ius principum, ius sacerdotum, & quid ad hoc pertineat.
- 7 Lex civilis vnde originem cepit.
- 8 Lex canonica cur inducitur.
- 9 Lex canonica, quibus nominibus vocetur & quare.
- 9 Lex civilis vbi sit seruanda, & vbi, ac quando ecclesiastica.
- 11 Leges civiles, quare non sint seruanda a canone abrogata in particulari.
- 12 Lex civilis, quando non seruanda, sed canonica, vel sic in particulari.
- 13 Leges civiles, quibus casibus particularibus sint contrarie canonicis, & quare seruanda, & vbi.
- 14 Leges canonice, quare hodie non sint seruanda.

De Lege humana secundum se. Cap. VI.

Prima propositio. Vtile fuit aliquas leges humanas hominibus poni; probatur ex 1. secundum. li. 5. etimol. cap. 20. 2. 1. d. Factas leges, ut eorum metu humana audacia coerceretur, tutaque esset inter improbos innocentia. & idem ferere Plato lib. 4. de legib. Arist. 10. Eth. c. 9. & Aug. ep. 50. 54. & habetur in cap. factas sunt. dist. 4.

Ratio, nam homini naturaliter inest quedam aptitudo ad virtutem, supra q. 63. art. 1. perfectio verum oportet quod ei adueniat per disciplinam, ut per industriam subueniat homini in suis necessitatibus, ut in cibo, & vestitu, quorum initia habent quedam a natura, scilicet rationem, & manus, non autem complementum, ut bruta quibus a natura sufficienter a principio de omnibus prouidetur, ad hanc verum disciplinam sibi facile quis non sufficit, quia perfectio virtutis consistit principaliter in retrahendo hominem ab indebitis delectationibus, ad quas homines sunt proni, maxime iuuenes illis addictos, & quod ad eos iuuenes qui sunt proni ad actus virtutum ex bona dispositione nature, vel consuetudine, vel magis diuino munere, sufficit disciplina paterna, quod est per monitiones,

D. Tho. 1. 2. q. 95. I Leges humanas dari vtile fuit.

nones, sed quia aliqui sunt proterui, & ad vitia proni, qui verbis facile moueri non possunt, oportuit quod per vim, vel metum à malo cohiberentur, vel saltem à malo cessantes, alijs quietam vitam finerent, & ipsi per huiusmodi afflictionem ad id perduceretur quod voluntariè facerent id quod prius metu implebant, & sic fierent virtuosius, quæ disciplina cogens metu pœnæ est disciplina legum: vnde oportuit ad pacem hominum, & virtutem quæ leges ponerentur, quia sicut homo perfectus virtute est optimus animalium, sic separatus à lege & iustitia est pessimus omnium, habet enim arma rationis ad tollendas concupiscentias, & seuitias, quibus carent bruta. 1. Polit. c. 9. Et ita duas potissimum utilitates affert lex humana: primò, quod conseruat pacem Reipublicæ formidine pœnæ deterrens malos à maleficio. Secundò, quod inuadit ad acquisitionem virtutum, nam maior pars hominum, maximè iuuentù egent metu, vt abstrahantur à noxijs voluptatibus, quæ sunt impedimentum virtutis, quo impedimento sublato facile virtutè diligent, & colent. Secundò, quia in ijs quorum rectitudo dictamine legis naturæ euidenter non costat, certius iudicat lex humana, quid virtuti sit cõsonum, cum medium, quod est obiectum virtutis. 2. Eth. c. 6. sit etiam obiectum legislatorum, & homini virtute informato ad bonum Reipublicæ necesse est. 1. Polit. c. 2. Vnde & Reipublicæ est vtilius Rempublicam iudicio legum regi, quam magistratum. 1. Rhet. ad Theod. c. 1. Primò, quia pauci inueniuntur viri apti ad regendum; secundò, quia lex magis considerare potuit casus occurrentes, quam subito magistratus; tertio, quia legum conditores magis remoti sũnt à prauis affectibus, quam magistratus.

Secunda propositio. Omnis lex humanitas posita à lege naturali deriuatur; probatur ex Cic. lib. 2. de Inuent. & locis supra citatis.

Ratio, nam secundum Aug. non videtur lex quæ non sit iusta, vnde quantum habet de iustitia intantum habet de virtute legis, sed in rebus humanis, quod

dicitur iustum, quia sit rectum secundum regulam rationis. Rationis verò prima regula est lex naturæ, quod præc. art. 1. vnde omnis lex humana eatenus habet de ratione legis, quatenus à lege naturæ deriuatur, quod si in aliquo à lege naturali discordet, non erit lex, sed corruptio: à lege verò naturæ quid deriuatur, vel vt conclusio ex principijs, vel vt determinatio quædam aliquorum communiũ; primum deriuatur, vt hoc, quod non est occidendum, vt conclusio quædam ab eo quod est, nulli esse malum faciendum, per modum verò determinationis, vt lex naturalis habet, quod qui peccat puniatur, sed quod tali vel tali pœna puniatur est quædam determinatio legis humanæ, vltimò, quæ inuenitur in lege humana posita, sed quæ sunt primi modi, continentur in lege humana, non tanquam sint solum lege posita, sed habet etiam aliquid vigoris ex lege naturali, quæ verò sunt secundum modi ex sola lege humana habet vigorem. Vt verò prædicta melius intelligantur, notandum, quod lex humana potest dici dupliciter deriuari à lege naturali: primò, vt conclusio ex primis principijs deducta: secundò, vt determinat in particulari, quod in communi ratione lex naturæ præcepit, & sic omnis lex humana est eatenus lex quatenus ex lege naturæ deriuatur, quia lex humana eatenus est lex quatenus est iusta: iusta verò est prout cõsonat rectæ rationi, recta verò ratio est lex naturalis, ergo. Aliquæ verò leges humanæ deducuntur ex lege naturali, vt conclusiones, vt ex illo principio nulli malè fiendum, non occidendum, deducit hæc aliam conclusionem, quod qui secus fecerit pœnam capitis incurrat: aliquæ verò determinant in particulari, qui casus comprehendantur in illis principijs legis naturæ, & quæ pœnæ incurratur: potest verò lex humana dici quocumque dictamen rationis, quod studio humano deducitur ex primis principijs legis naturæ, vel dictamen rationis, quod ad aliquas propositiones non planè euidentes, sed tantum probabiles, quæ humana ratione deducuntur à principijs naturalibus, non à quocumque, sed ab habente

publicam potestatem. Et in hoc sensu lex humana propriè sumitur, & diffinitur, quod est rectum decretum rationis, conueniens legi æternæ, & naturali, per rationationem aliquam probabilem, ab habente publicam autoritatè sancitum, præscribens aliquid quod sit à subditis necessario seruandum. Dicitur rectum rationis decretum legi naturaliter æternæque consonum, quia lex talis esse debet, vt supra est dictum, ex Ang. lib. 1. de lib. arb. c. 5. 6. Dicitur per rationationem, vt sic differat à lege naturali, quæ est euidentis. Dicitur ab habente autoritatem publicam &c. quia is solus potest legem ferre, vt supra est dictum, & in hoc sensu intelligi potest et diffinitio Papiniani in l. 1. ff. de legib. quod est commune præceptum, virorum prudentum cõsultum, delictorum, quæ imponere vel ignorantia contrahunt coercitio, cõmunis Reipublicæ sponso, declarando, vt ibi in gl. quod ad communem sit vtilitatem, cum rationis discursu, ad delicta coercenda, & demum quod ab habente autoritatem sit cõstituta, quæ ideo inuenta est, vt multitudo regi possit, quæ sine principe regi non potest, cui populi se submiserunt à principio, & ius ei dederunt, vt ipsos regerent, ac leges ijs ponerent. 1. Polit. c. 3. & habetur in l. 1. ff. de orig. iur. & dixi Tomo 1. tract. de autoritate Iuris Canon. & Ciuil.

3 Tertia propositio. Qualitas legis ab Legibus quæ sunt honesta, iusta, possibilis, &c. probatur & conuenienter. Idem conuenienter ponitur, vt scilicet sit honesta, iusta, possibilis, &c. probatur & conuenienter. Idem lib. 2. etimol. c. 10. & lib. 5. c. 21. & habetur in c. erit autem. dist. 4.

Ratio, nam cuiusque rei, quæ est ob finem, oportet quod forma determinetur secundum proportionem ad finem, vt forma ferræ talis est qualis cõuenit sectioni. 2. Phys. quælibet etiã regula, & mensura oportet quod habeat formam proportionatam suæ regulæ, & mensuræ: lex verò humana habet vtrunque, quia est aliquid ordinatum ad finem, & est quædam regula regulata quadam superiori mensuræ, quæ duplex est scilicet lex diuina, & naturæ. art. præc. & q. 91. art. 2. 3. finis verò legis est vtilitas hominum. l. 2. lib. 1. tit. 3. ff. veteris. ideo Isid.

in conditione legis, tria posuit, scilicet quod Religioni congruat, quatenus est proportionata legi diuinæ, quod disciplina conueniat, quatenus est proportionata legi naturæ, quod saluti proficiat quatenus est proportionata vtilitati humanæ, ad quæ tria alia conditiones reducuntur, vt quod sit honesta, id enim Religioni congruit, quod iusta possibilis secundum consuetudinè patriæ, loco, temporiq; conueniens, attenditur. n. humana disciplina: primò, quod ad ordinè rationis, dum dicitur iusta; secundò, quod ad facultatem agentium, quia cuiuslibet conuenire debet secundum suam possibilitatem, seruata etiã possibilitate naturæ, aliter enim est cum pueris agendum, aliter cum viris perfectis, & secundum humanam consuetudinem, quia homo non potest in societate viuere: alijs morem non gerens, quod ad debitas circumstantias loci, loco, temporiq; conueniens, quod verò subditur necessaria, vtilis, &c. refertur ad hoc quod expediat saluti, vt necessitas referatur ad remotionem malorum: vtilitas ad consecutionem bonorum: manifestatio ad cauendum damnum, quod ex lege possit prouenire, quia lex ordinat ad bonum commune, vt supra, quæ descriptio sic est, erit lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco, temporiq; conueniens, necessaria, vtilis, manifesta, nullo priuato commoda, sed pro communi salute ciuium conscripta: vt d. lib. 5. etimol. c. erit autem. dist. 4. Et ex his conditionibus tres sunt necessaria: primò, vt sit honesta, & iusta apud Deum, honesta, i. veræ Religioni congruens: vnde leges infidelium contra Religionem Christianam existentes iniquæ sunt: ista etiam esse debet ad proximum. Secundò, requiritur, vt sit possibilis secundum naturam, consuetudinè loci, loco & tempori congruens, i. congrua æquitati naturali secundum consuetudinem eius loci: vnde si difficilis esset, nec posset seruari à populo, vel populus sic esset dispositus, vt non posset eam seruare esset abroganda, vel suspendenda eim obligatio, aliàs si conscientia non obligaret. Tertia conditio, vt sit necessaria,

utilis, manifesta, nullo priuato commo-
do, sed pro communi ciuium utilitate con-
scripta, scilicet vt sit necessaria malis
coercendis, & bonis fouendis.

4 Lex humana diuiditur in ius gentium, & ius ciuile, & ius ecclesiasticum, vel natu-
rale, gentium, & ciuile; probatur ex Iust.
lib. 5. orig. c. 4. & Iustit. in princ. de iure
nat. gent. & ciuile. l. 1. 6. 7. 9. ff. de iust. &
iure. & in c. ius naturale. cum seq. dist. 1.
quibus locis ponuntur & alia species
iuris humani.

Ratio, nam quodlibet secundum id
diuiditur, q̄ in eius ratione continetur,
vt animalia rationale & non, non verò
in album & nigrum; sic in lege huma-
na sunt multa de eius ratione secun-
dum quæ potest diuidi: primò enim de
eius ratione est, q̄ deriuatur à lege na-
turæ, & secundum hoc diuiditur in ius
positiuum, gentium, & ciuile, secundum
modos quibus aliquid deriuatur à lege
naturæ, vt conclusiones ex principijs, vt
iusta empriones, venditiones, sine quib.
homines conuenire non possunt, q̄ est
de lege naturæ, cū homo sit animal so-
ciabile. 1. Polit. quæ verò pertinet ad le-
gem naturæ, per modum determinati-
onis pertinent ad ius ciuile, secundum q̄
ciuitas sibi quid a commodauit. Secun-
dò, lex humana ordinatur ad bonū cō-
mune, & sic diuiditur secundum gradus
qui bono communi operam dant, vt sa-
cerdotes pro populo orantes, princi-
pes cū gubernantes, & milites pro eius
salute pugnantes, quibus hominibus
specialia quædam iura aptantur. Tertio,
lex institui debet à gubernante ciuita-
tem, vt supra, & secundum hoc lex diui-
ditur secundum varias politias, vt re-
gnum, principatum, optimatum, Rem-
publicam, tyrannidem, potentiam pau-
corum, diuitem regimen populi, vel ex
his mixtum quæ est optimum, quod maio-
res natu cum plebibus sanxerunt, quò
ad primum sumitur constitutio princi-
pum: ad secundum senatus cons. responsa
prudentum: ad tertium ius prætorium, quò
ad regimen populi plebscita; & lex q̄
ad commixtum ex his atreditur. Quar-
tò, lex debet esse directiua actuum, & l.

cundum hoc sumitur lex ab his qui a-
ctus regularunt, vt lex Iulia de adulter.
de partid. &c. non ob personas, sed ob
res, de quib⁹ sunt, sic dicta. Vel clarius,
vt d. hic Valentia, aduertendum, vt lex
humana sit recta oportet, vt à lege na-
turali deriuetur, & hoc pacto diuiditur
ius humanum, in ius gentium, & ius
ciuile. Ius gentium est lex quæ consen-
su omnium populorū est suscepta, quia
facile negotio ex principijs legis natu-
ræ deducitur, vt sedium occupatio, ædi-
ficatio, munitio, bella, captiuitates, ser-
uitutes, postliminia, fœdera pacis, indu-
tia, legatorum non violandorū religio,
coniugia inter alienigenas prohibita:
vt d. Iud. lib. 5. etimol. c. 6. & habetur in
c. ius gentium. dist. 1. Hoc verò ius gen-
tium variè accipi potest: primò, pro quoli-
bet dictamine quacunq; ratione, & hu-
mana industria concluso saltem quò ad
consequentiam ratiocinationis, quò d. l.
non est per se notum, sed ex principijs
per demonstrationem deducitur, & sic
accipi videtur in l. 1. ff. de iust. & iure. q̄
est hominibus solum commune, vt erga
Deum religio, & huiusmodi. Secundò,
magis propriè sumitur pro dictamine
concluso industria rationis humanæ, q̄
ex altera saltè præmissa deducitur, non
euidenter nota, sed ita probabili, vt fa-
cile in eam omnes gentes, & ita proin-
de in eius conclusionem consenserint,
vt Legatos etiā ab hostibus missos esse
benigne suscipiendos, quia sequitur ex
vna præmissa euidēter nota, scilicet ser-
uandum id q̄ confert ad bonum Repu-
blicæ, & etiam ex altera præmissa non
euidenter nota, sed valdè probabili ob
experientiam, & varias circūstantias;
quæ illam confirmant, scilicet ad ser-
uandam Rempublicam conducere, susci-
pere quoscunq; Legatos benignè, & in
hoc sensu ius gentium est propriè ius hu-
manum, & distinguitur à naturali.

Ius verò ciuile distinguitur à iure gen-
tium, nam difficilius concluditur ex ali-
qua præmissa euidenter nota, quæ altera
probabilem habet non sic euiden-
ter notam & apertam, cum pendeat ex
circūstantijs magis particularibus per-
tinentibus propriè ad vnam ciuitatem

Ius ciuile
distinguitur
à iure gen-
tium, & quò
& quò

pro-

vtroq; cō-
necitatur.

provinciam, Regnum, &c. & in hoc sen-
su ius ciuile non est idem apud omnes
gentes, sed varium est pro locorum va-
rietate, vt habetur in l. ius ciuile. ff. de
iust. & iur. vbi habetur non per omnia
conuenire, vel differe à iure naturali,
& gentium, & habet in §. sed ius ciuile.
Iust. eo. vbi habetur ius ciuile esse, quò d.
quæque ciuitas sibi constituit, quò d. l. dif-
fert à iure gentium, quò d. l. ius gentium
deriuatur à principijs legis naturæ sicut
conclusiones, quæ scilicet facilius infer-
untur, propositiones vero iuris ciuilis
inde deriuantur sicut determinationes
alicuius communis ad aliquid magis par-
ticulare contentū sub illo v. g. quò d. Ma-
trones suspendantur, deriuatur à prin-
cipio legis naturæ, scilicet malefactor-
es esse puniēdos, vt determinatio quæ-
dam formæ communis, scilicet pœnæ iu-
stæ ad formam particularem, scilicet ad
talem pœnam iustam, differunt etiam,
vt supra, quia ius ciuile pertinet ad loca
particularia, ius vero gentium ad omnes
eque gentes, vt sedium occupatio, scili-
cet vacantium, quæ occupanti concedun-
tur, §. fere iust. de ret. diu. vt not. gl. in c.
ius gentium d. 1. vel occupatio dignita-
tum hostium parra victoria, quò d. licet
in bello iusto. c. de reb. 2. q. 7. & apud
omnes gentes equè seruatur, vt d. Turr.
Cr. in d. c. ar. 2. ædificatio ad habitandū,
quæ etiā est iure naturali quatenus per-
tinet ad vitæ conseruationem, munitio
etiam iusta contra hostem quo ad mo-
dum se muniendi est de iure gentium,
vt d. Gem. in d. c. quia defensio est de iure
naturali, vt d. port. in §. ius aut ciuile.
Iust. de Iur. naturali. bella etiam sunt de
iure gentium quo ad formam iustitiæ,
& modū quo repelli debeant repugnan-
tia ad quæ repellenda natura ex se in-
clinatur, secundum enim hunc modum
bella sunt à iure naturali, & quo ad au-
thoritatem ea indicendi à iure diuino,
ius vero gentium docet modum quo in-
clinatio hæc naturalis se tuendi debite
procedat in actum, vt & cibis potus &
venerea licet ex dictamine naturali in-
surgant, tamen regulari debent dic-
tamine recte rationis, si recte agi de-
beant, captiuitates etiam seruitutes sunt

de iure gentium, id est vt captiui seruentur,
vt d. Gem. in d. c. vel vt etiam capti
seruentur, & subijciantur capienti, quia
pœnam peccati est inductum, vt Chana-
nā seruus fratrum suorum est effectus
ob peccatum. Gen. 9. vel si quis pariatur
se reduci in seruitutem ad pretium par-
ticipandum. §. serui. Inst. de iur. perso. vel
si libertus ob iniuriam in patronum factam
reuocetur in seruitutem. §. illud.
auth. vt liberti de cœtero. vel si quis na-
scitur filius ancillæ. ff. de st. at. hom. l. ser-
uorum. §. 1. vel si quis aliquam rapiat,
quia eius fit seruus. c. de raptorib; 3. q.
1. licet minus proprie, postliminia, id est
vt rediens à captiuitate recuperet iu-
ra sua, vt d. glo. in d. c. fœdera pacis &
inducię. d. c. v. scilicet fiant & seruatur,
quò d. legati non violentur d. c. & supra
est expositum, similiter prohibitio con-
nubiorum cum alienigenis, manibus
scilicet indigenis, quò d. intelligitur de
alienigenis fidei, vt d. Gem. in d. capit. &
Turr. Cr. ar. 5. Et hæc sunt q̄ de iure gen-
tium sunt constituta, ad q̄ alia eodē iure
statuta reduci possunt, scilicet discretio
gentium, regnorum conditio, & domi-
norum distinctio, agrorum separatio,
ciuitatum constructio, commertiorum
& contractuum multorum institutio. l.
ex hoc iure. ff. de iust. & iur. §. ius autem.
Iust. eo. bonorum inter priuatos disti-
ctio, quæ tamen reducuntur, vt supra ad
ea quæ tradit. d. Canon. vt d. & optims
probat. Turr. Cr. in d. c. ar. fi.

Ex his dignosci potest, an ius gentium
sit species iuris naturalis, vel humani,
nam si accipiat ius humanum minus
proprie pro quocunq; dictamine, vel
decreto, quò d. studio humanæ ratiocina-
tionis deducitur ex principijs legis na-
turæ non per se noto, sed ex alijs princi-
pijs per se notis, & sic est de iure natu-
ræ potest tñ large dici ius humanum ob
humanam industriam, q̄ adhibetur in
deducto illas conclusiones, si vero ius
gentium referatur ad ea, quæ propin-
quius deducuntur ex principijs natura-
libus per se notis, sine hominis industria
vel parua saltem sic potest dici esse pars
iuris naturalis, & in hoc sensu religio
erga Deum, obedientia erga patriam &
parentes

parentes, resistencia erga violentiam dicitur esse de iure gentium, quia scilicet gentes omnes ijs videntur. vt d. glo. in §. ius autem verbo. vtiuntur Inst. eo. r. in l. veluti. l. vt vim. ff. eo. que dicuntur de iure gentium, quia omnes gentes eodem modo se habent & id competit solis hominibus non brutis. l. i. si. eo. si vero lex gētium sumatur pro dictamine, vel decreto rationis, quod quo ad aliquas propositiones ex quibus infertur pendet ex humana ratiocinatione non plane euidenti, sed probabili, sic pars est iuris ciuilibus, & sic manumissio dicitur esse de iure gentium in hoc sensu, vt habet in l. manumissiones. ff. eo. de iur. nat. & in summa diuisio dominiorum est de iure gentium, bellorum in iudicio, contra stus, actiones tamen, sunt de iure ciuili, quedam etiam obligationes, vt ex quasi maleficio, & quasi contractu, exceptio vero est de iure gētium, & obligatio ex iure dotium, sic tamen vt in contractibus iuris gentium, adfit etiam obligatio iuris ciuilibus, vt not. Bar. in l. i. ff. eo. de Inst. & In.

6 Lex humana sub diuiditur in ius militare, i^o principum, & ius sacerdotum, & quid ad hęc pertinet.

Subdiuiditur autem ius ciuile, vel humanum iuxta diuersas legis acceptiones, nam prout lex humana refertur ad bonum commune, diuiditur in ius militare, ius principum, & ius sacerdotum quatenus horum officia diuersa ratione conferunt ad bonum commune. Ius n. militare consistit in solemnitate belli indicendi, in pace cōponenda, in egressione in hostes signo dato, & eodem dato reuersione, in pœna sumenda de locis deferentibus, in præmio dando victoribus & honore, prædę diuisione, corone, vel torquis donatione, & huiusmodi, vt d. Isid. loco cit. e. 7. & habet in c. ius militare, vbi gl. d. r. & ibi Turr. Cr. ius principum, vt ipse diuidat prædam, ac ei honor, & portio maior debeatur d. c. in fi. vbi gl. & ideo qui principem, vel magistratus non honorat dicatur peccare in ius publicum, vel commune bonum, similiter ius sacerdotum pertinet ad ius publicum, cum sint necessarij Reipublicę ad dirigendos subditos in his quę agenda recte sunt, & ad cultum Deo tribuendum, sine quo vita felix esse nõ po-

rest, quod etiam dicitur de magistratibus ad lites dirimendas, sine quibus Respublica diu seruari non posset. Deut. 16. c. zelus. 2. q. 1. c. ius publicum, vbi late Turr. Cr. d. i. Et ex hoc capite diuidi potest ius humanum in temporale, vel Cæsareum, quod refertur ad bonum temporale politicum scilicet Reipublicę tranquillitatem, & ecclesiasticum, vel canonicum, quod refertur imprimis ad bonum spirituale, & rectum statum Reipublicę ecclesiasticę quatenus est ecclesiastica. Lex vero ciuilibus subdiuiditur iuxta diuersitatem potestatis, quę illam fert, pro diuersitate politicarum, & sic diuiditur in cōstitutiones principum, quę sunt leges latę a potestate in vno aliquo residere iuxta formam regiminis, quod dicitur regnum, vel monarchia, vt habetur in l. quod principi. ff. de cōstitutionibus principum in §. sed quod inst. de iur. nat. c. 3. d. 2. vel in Senatusconsulta aut responsa prudentum, quę sunt leges latę a potestate residente in optimatibus populi iuxta modum regiminis, quod dicitur aristocratia, vel principatus optimatum, vt in §. responsa. Inst. de iur. nat. in c. responsa. d. 2. & In ius pratorium, vel honorarium, quod continet leges latas a potestate residente in paucis diuitibus, & potentibus, qui modus regiminis dicitur oligarchia de quo in §. pratorum. Inst. eo. de iur. nat. & plebiscita, quę sancuntur auctoritate populi iuxta regimen quod dicitur democratia. de quo in c. plebiscita. d. 2. §. plebiscitum. Inst. de iur. nat. per philosophum. 8. eth. c. 10. & 3. polit. c. 10. qui p̄dictas species regiminis enumerat, & Isid. d. lib. 5. orig. ex quibus monarchia est optimū regimen. vt d. philosophus 8. eth. c. 10. 3. polit. c. 9. Plato in politico. Cipr. tr. de vanit. Idolorum Ath. oratione contra Idola; consideratur etia lex humana respectu materię de qua prescribit, quatenus est directiua actuum humanorum, & sic dicitur varie iuxta varias materias, vt lex Iulia de adulterijs, lex Cornelia de Sacerijs & c. vt habetur, in c. quedam d. dist. 2. cum seq. per Isid. loco cit. & alios.

Originem vero habuit ius ciuile in-
de, quod cum a principio homines libe-

Lex ciuilibus
liberis

originem cepit.

ri essent, & dispersim inhabitarent, necessitate exigente, & societatis iure impellente, ciuitates extruxere, vt ibi coniunctim viuentes, virtutes colerent, & communibus necessitatibus quasi membra membris succurrerent, vt inquit philosophus. 1. polit. cum vero multitudine sine rectore regi non posset, eadem necessitate impellente, & iure nature docente, quosdam virtute alijs præstantiores viros, duces ac principes, a quibus dirigerentur, & ad virtutis bonum promouerentur, cōstituerunt, quo factum est, vt qui prius liberi erant, alię subijcerentur potestati, & qui ante sibi ipsis legem dicebant, ius condēdi sibi legem, qua dirigerentur, & vi coactiua in officio continerentur, in eosdem principes transtulerint, & ita a populo ad principes, & dominium politicum, & ius condēdi legem in principem est transtulit, vt docet philosophus 1. & 3. polit. & iurec. in l. i. ff. de orig. iu.

8 Lex canonica inducitur.

Ius vero canonicum est inductum, quia licet homo habeat pronitatem ad virtutem, eius tamen cōplementum per industriam acquirit, ad actum vero virtutis acquirendum præcipue exigitur, vt a vitijs quis cohibeatur, quia non oēs, maxime iuuenes passionibus quę denicti præstant, id eo ultra legem diuinam, & naturalem opus fuit lege humana, quam homines ad virtutes dirigerent, & pœnæ metu a vitijs retraherent. Vnde sicut Resp. politica suis eget legibus quibus homines a malo cohibeantur, & ad virtutis bonum dirigantur, pari ratione Resp. ecclesiastica suas debet habere leges quibus ei subiecti prædicta præstant, tanquam executrix iuris naturalis & diuini, inde conclusiones deducendo quibus casibus id præstandum sit; præterea iure nature homo dirigitur ad Deum coleandum. Pl. 4. signatum est super nos lumen vultus tui domine, cum ergo legis veteris cerimonie sint abrogatę, oportuit ius nouum superuenire, quo a iure nature determinationes, & conclusiones deducantur, vbi per legem euangelicam non est pronitum, quo nam pacto in particulari cultus Deo esse exhibendus, quod ius ca-

nonicū præstat, præterea in rebus fidei controuersis oriiri poterant, ergo oportebat aliquę adesse, quod huiusmodi controuersias diffiniret, quod item iure canonico consequimur, vt dixi Tomo 1. de locis Teol. tra. de sacra scriptura, ecclesia Concilij, & Romano Pontifice. Et quod ius canonicū sit iure inductū, & consequenter in ecclesia sit potestas leges condēdi, probatur Math. 28. Io. 10. sicut misit me pater & ego mitto vos, vbi Chris. d. Apostolis datam potestatem gubernandi ecclesiam, & sic veras leges condendi; præterea oportet, vt superiores habeant potestatem dirigendi subditos per leges 7. polit. cap. 6. & 9. & tradit Plato secundò, de Rep. & 8. de legibus: at plati ecclesie superiores sunt, & præpositi. Math. 23. act. 23. Rom. 13. 1. Petr. 2. & pastores. Io. 21. Act. c. 20. ad Eph. c. 4. 1. Cor. 12. 1. Petr. 5. ergo. Vltimus pastor est obediendū Heb. 13. 1. Petr. 2. Math. 18. ergo oportet ijs etiam obedire, si legem in communi condant. Idem probatur, ex consuetudine ecclesie, quia apostoli constituerunt legem de abstinētia a suffocato & sanguine ad tēpus, & c. 16. Paulus et 1. Tim. 3. Tit. 1. aliqua statuit circa ordinationes ministrorum. 1. Cor. 7. aliqua circa matrimonium, & de oratione 1. Cor. 11. Idem diffinitur in Cōc. Calcedon. act. 15. Rom. sub Ilario primo Can. 1. 6. Sin. Act. 4. 8. Sin. Act. 1. Conc. Toler. 3. Can. 1. Clem. ad vestrum de heret. Trid. sess. 6. Can. 20. vt d. hic Valentia, & latius dixi Tomo 1. trac. de Rom. Pontif. Ver. Hinc colligitur cum seq.

Hoc vero ius canonicum quandoque dicitur canon, cōstitutio, decretum, decretale, sanctio, dogma, canon quia regulam bene viuendi tribuat, cōstitutio cum Papa aliquid statuit sine cōsilio fratrum, & in scriptis redigit c. fi. de cōst. Decretū, quādo ad alicuius consilium respondet, vel solus. c. 1. de Reser. vel cū Cōsilio fratrum c. bonæ. de elect. Detretum, quia a sanctis patribus statuta contineat, sanctio quia ei pœna adijciatur, cap. si. quis 17. q. 4. dogma quando quid constituitur in doctrina fidei. c. pen. de cons. d. si enim sit in doctrina morum dicitur

Lex canonica quibus nominibus vocetur, & quare.

dicitur mandati. Quas vero partes sub se habeat ius civile, & ius canonicum, dictum est supra.

IO Quo vero ad obseruantiam vtriusque; Lex civilis vbi sit subiectis temporaliter ecclesijs, canones seruanda, praevalent legibus etiam inter laicos in foro seculari indistincte: in terris vero non subiectis temporaliter ecclesiae Romanae statur legi civili inter laicos in foro seculari. c. ecclesia sanctae Mariae. vbi glo. & Abb. & Fel. nu. 44. de constit.

II Vbi vero non adest canon statuit iuri Leges civiles etiam inter clericos si adest: ut ibi uiles quae probat Fel nu. 37. nisi sint leges specifice non seruetur disponentes super ecclesijs, & ecclesijs ad ea ca. siasticis personis, etiam si non repugnent. nonne ab- canonis, nec sine ecclesijs damnose, quia rogata. super huiusmodi materia non possunt disponere, etiam si a Gratiano sint incorporatae in decretis, ut sunt leges. C. de sacrosanct. eccl. si tamen huiusmodi leges essent priuilegiatae a Papa, vel fundatur super ratione naturali, sic enim possunt allegari ut rationes. Fallit secundo, ut non stent legi civili etiam si non adest canon, si lex civilis concernat peccatum, quia sic nec in foro civili, aut canonico est seruanda, ut de lege permittente adulterum occidi. Tertio fallit, si huiusmodi lex civilis extra materiam peccati deuiet a iure canonico, quia sic lex civilis est seruanda in foro civili, canon in foro canonico. Si vero non adest lex civilis, & canon id decidit, etiam si sint opiniones inter iuristas, statum canonis in terris quoque imperij, & si canon tunc non adest, esset recurrendum ad Imperatorem pro decisione huiusmodi: ita Felin. in d. c. ecclesia sanctae Mariae. a nu. 37. Vbi vero leges contrariantur canonibus quaelibet seruatur in foro suo, ut supra. Fallit tamen casibus predictis, & etiam si materia sit miserabilium personarum, quia sic canon praeualeat iuri civili etiam in foro civili: ut d. Fel. in d. c. num. 30. Vel si leges civiles sint iniustae, quia in foro animae non sunt seruandae, idque procedit multis casibus: primo enim lex quae concedit matrimonium inter filium germani, & filiam alterius germani, ut in §. inter cas. Instir.

de rapt. l. nemini. C. de nuptijs. nam secundum canones huiusmodi sunt separandi. c. progeni. 3. q. 3. c. non debet. de consanguinitate. Secundum d. l. vnica. C. de raptu virg. prohibens matrimonium cum rapta non est seruanda iure canonico. cap. si. de raptor. dummodo rapta ponatur in loco tuto, nec sit in manu raptores, & consentiat ei nubere. Ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 6. Tertio, §. si quis. auth. quib. mod. nat. eff. sui. concedens soluto tenere solutam in concubinam, non est seruanda. 1. Cor. 6. c. si concubinae. de sent. ex com. Quarto, l. marito. ff. de adult. 1. & l. si adulterium. eo. l. grachus. C. eod. concedens viro occidere adulterum deprehensum in adulterio, vel alibi post trinum denunciationem. §. pen. & si. auth. ut liceat matri, & auie. si persona sit vilis, & cui non debetur reuerentia. & l. pater. l. non in ea. ff. de adult. concedentes patri occidere adulterum filij in domo sua vel generi fornicantem, etiam si eam tantum osculeretur. l. quod ait. vbi glo. & Bart. non sunt seruandae, nec talis interficiens esset tutus in foro seculari etiam in terris imperij, licet mitius puniatur ob magnitudinem doloris: ut d. Fel. in d. c. ecclesia. nu. 40. & idem de occidente latronem, & depopulatorem agrorum, quia sunt contra praecipuum. Exo. 20. Non occides, circa quod tamen est distinguendum, iuxta ea quae tradidi in lib. de casib. reseruat. sub cap. de homicidio. Sexto, l. crimen. l. castitati damnantes tenentem pro vxore inuictam in adulterio, quia potest detineri, quod ad thorum quoque si velit recedere a peccato. §. obauditur. 31. q. 1. Septimo, leges quae concedunt repudium vxoris, vel dissolutionem matrimonij rite contracti, de quibus in c. lege. 10. dist. 8. & c. sunt qui dicunt. 27. dist. 1. ijdem canonibus damnantur. Octauo, l. 1. & 2. C. de nupt. imponens poenam mulieri nubenti infra annum a morte viri, reuocatur per c. 1. de secun. nupt. secus tamen vbi talis poena esset apposta non odio contractus, sed fauore filiorum, quod tamen intelligitur vbi sit culpa patris, quia sic potest poena procedere, ut in casu l. omnem. C. ad Terr. non autem si apponitur ob contractum

tractum matrimonij tantum, potest tamen lex civilis disponere super accidentibus. ad matrimonium, ut super dote in foro suo, non tamen potest poenam imponere contrahenti turpiter, ut sine consensu patris, nec etiam si inde sequatur turbatio incertitudinis prolis, nec et si prohibeant matrimonium inter personas non prohibitas iure canonico, ut inter tutorem & pupillam: rectorem prouinciae, & subditam, valent; nec leges mandantes instrumenta dotalia super matrimonio fieri debere sunt de necessitate seruandae, nec valet statutum quod quis non possit contrahere cum extranea; ut d. Fel. in d. c. nec puniatur mulier quae secundo nupit etiam si non petierit tutorem filio, cum ipsa eius esset tutrix iure canonico. Valet tamen statutum quod mulier secundo nupsit teneatur relinquere filijs primi viri, quod titulo lucratiuo ab eo quaesierat, quia industria vtriusque praesumitur quaesitum, similiter haeredes prioris viri non tenebuntur alere relictam intra annum luctus si secundo nubat, donec dote restituerint, nisi secundo vir sit pauper, quo casu tenentur eam alere primi, vel dote ei restituere; similiter valet legatum relictum vxori si secundo non nubat, quia non tollit libertatem matrimonij, sed fit sub conditione: ut d. Couar. in 4. decret. 2. p. c. 3. §. 9. nec valet patitur lex civilis inducens matrimonium inter aliquos ex sola cohabitatione, & sic presumptione, quia iure canonico praesumitur adulterium: ut d. Fel. d. c. nu. 66. Non d. l. 1. cum seq. C. de iure delib. dicens haeredem non conficientem inuentarium teneri ad omnia debita defuncti, non ligat in conscientia, quia non tenetur ultra vires hereditarias. Abb. in c. quia plerique, de immu. eccle. & secundum eas vires tenetur ad debita etiam ex maleficio defuncti contracta, licet aliquae leges contrarium dicant. Decimo, l. si vnus. l. si. C. de testam. disponens non valere relictum, nisi ad sint septem, vel quinque testes, non procedit in relictis ad pias causas vbi sufficiunt duo testes. c. cum esses. c. relatum. vbi Abb. & Couar. de testam. Vndecimo, l. iuris gentium. ff. de pact. disponens quem non teneri ex nudo pacto, non pro-

cedit in conscientia, vbi quis sic tenetur c. 1. vbi Abb. de pact. c. iuramenti. 2. q. 5. & idem si promittitur vni recipienti pro alio in conscientia, cum tamen iure civili secus sit, nisi promissio fiat existenti sub alterius potestate, ut seruo, si filiosa milias, procuratori, vel negotiorum gestori, quia sic acquirunt patri, vel domino. Instir. per quas pers. oblig. per tot. & ff. & C. de procurat. & neg. gest. Duodecimo, leges permittentes deceptionem in emptione, & venditione vsque ad dimidiam iusti pretij, in conscientia non ligant, secundum quam pretium debet esse rei aequale, & e contra. §. Eth. c. hoc ius. vbi gl. 10. q. 2. D. Th. 2. 2. q. 77. art. 7. Decimotertio, leges prohibentes vendi iura, & actiones minorum summa quam sit debitum principale, nec solui deoec sit debitum exactum, nec pro parte vendi, nec pro parte donari, l. per diuersas. l. ab Anastasio. C. mandat. quia in conscientia id licet, dummodo non fiat in fraudem vsurarii, sed pro labore i rehaendo, & difficultate in exigendo, & periculo ne debitor fugiat, vel deueniat ad paupertatem. Silu. lex ver. 14. Decimoquarto, leges permittentes possessorem male fidei praescribere spatio triginta, vel quadraginta annorum. l. bene a Zenone. C. de praescript. quadr. anno. quia secundum Deum requiritur bona fides, & iustus titulus. c. 1. de praescript. in 6. cap. possessor. de reg. iur. in 6. de quo latius tract. de praescript. habetur. Decimoquarto, quae non puniunt mala cogitationis. l. cogitationis. ff. de pec. quia secundum Deum saltem per poenitentiam deleri debent. cap. omnis. 3. q. 2. Decimoquarto, quae permittunt maleficia contra imbres, ventos, & grandines, quia secundum Deum non licet. D. Th. 2. 2. q. 96. art. 1. Decimoquinto, quae permittunt in causa sanguinis corrumpere accusatorem, quia secundum Deum non licet. D. Th. 2. 2. q. 66. Decimoquinto, quae vsuras permittunt. ff. & C. de vsur. quia secundum Deum non licet. c. 1. cum seq. extra de vsur. & habetur late in tract. de vsuris. Decimosexto, quando lex civilis discrepat a lege naturali seruanda est lex naturalis in foro animae, nisi lex

positiua ex causa rationabili disponat contra legem naturalem. Abb. in d. cap. quia plerique. nu. 7. in fi. de immu. eccl. vnde debitum à seruo in foro conscientie est soluendum. licet secus sit de iure ciuili, quo iure seruus alicui non obligatur, nec alius sibi. l. quod attinet. ff. de reg. iur. Abb. in d. c. nu. 9. distinguendo tamen in hoc vt ibi per eundem nu. 10. 11. & similiter hæres non tenetur vltra vires hæreditarias, & potest detrahere falcidiam ex legatis etiam in foro conscientie, nisi scienter soluerit integra legata: si verò per ignorantiam statur dispositioni iuris ciuili: vt ibi d. nu. 15. 16. 17. sic etiã qui scribit se debere sub spe futura numerationis lapsò biennio non auditur ex quo tacuit. l. in contractibus. C. de non num. pecun. in foro tamen animæ, potest id petere, si verè sibi solutum non fuit: vt ibi d. A. hb. nu. 18. sic etiã iniuste condemnatus, in foro conscientie non tenetur, & e conuerso illam obtinens tenetur ad restitutionem, nec quis in foro conscientie tali sententia parere tenetur. Abb. ibi nu. 19. vsque ad 25. Sic etiã filius familias, & mulier que mutuo pecuniam accepere, tenentur eam restituere cum sui erunt iuris, licet iure ciuili tunc sint Macedoniano, & Vel leiano Senatusconsulto: vt ibi d. nu. 26. 27. Sic etiã vbi deficit solennitas iuris, modo ad sit naturalis obligatio ex consensu est seruanda in foro conscientie: vt ibi d. nu. 28. cum seq. & nu. 42. 43. de quo alibi, vbi in hoc contrarium tenui. Sic etiam lex iniusta in foro animæ seruanda non est, vt ibi d. nu. 37. cum seq. Vnde ex his leges iniustæ in foro conscientie non ligant, quæ dicuntur iniustæ ex tribus, quando nõ ordinantur ad bonum commune: secundò, ex potestate, quando lex excedit potestatem ferentis: tertio, ex forma quando non imponunt onera subditis secundum æqualitatem proportionis ob bonum commune, vt d. Fel. in d. c. ecclesia. nu. 38.

I. 2
Lex ciuili-
lis qñ nõ
de peccato, vel causa
seruanda, vel
mixti fori, & iudex
ecclesiasticus præ-
uenit, standum est
canoni, secluso iure
nica, vel
ciuili etiam inter
laicos, vt dixi late
fic.

in tract. de statu Episco. c. 3. nu. 6. vbi & tradidi quæ sunt causæ ecclesiasticæ, atque ad iudicem laicum pertinentes, & quæ mixti fori, & sic etiam causa feudalis, vbi discordia est inter leges, & canones, est diffinienda iuxta canones ratione iuramenti: vt d. Fel. in d. c. ecclesia sanctæ Mariæ. nu. 54.

Tertia regula, q non valet lex ciuili disponens in materia pertinente ad ecclesiam, dato, q de illa principaliter nõ disponat, sed procedat lucrum tollendo, q alias dederat: vt ibi d. Fel. nu. 61.

Quarta regula, q non valet lex ciuili disponens præsumptiuè stante canone in contrariu in materia spuali, imò etiam si canon non extet in cõtrarium, cum seculares super huiusmodi cognoscere nõ valeat, nisi disponat super actu temporali, cui est annexus spiritualis: vt ibi d. nu. 66. 67. 68.

Quinta regula, q si lex ciuili nõ reprobat ab ecclesia, nec cõtinet peccatum, si tamen fouet lucrum proximo odiosum, vel rigorem quandam nõ est seruanda in foro canonico contentioso: vt ibi d. Fel. num. 51.

Sexta regula, q ius canonicum disponens circa ordinatoria litis debet seruari in foro ciuili, quando disponit in materia quæ etiam in foro ciuili esset admittenda ex dispositione iuris canonici: vt ibi d. nu. 56.

Septima regula, q vbi ius ciuile imponit pœnam in materia ad ecclesiam spectante etiam ex causa rationabili, & laudabiliter se mouendo, cũ fiat à non habente potestatem: vt ibi d. num. 56. 4. limit. non tenet.

Extra prædictos casus vel similes, vbi canon non adest, lex ciuili seruatur et inter clericos, vnde non adimplens voluntatem defuncti etiam si clericus sit, ea priuabitur, & quibus casibus perditur possessio per leges ciuiles, etiam clericus eam perdet, & similibus casibus idem fiet, vbi canon non adest: vt ibi d. Fel. num. 69. cum seq.

Vbi verò ius ciuile, & canonicum sibi inuicem aduersantur, prima regula sit, si ibi non agitur de peccato, quæ est benignior ad euitandam pœnã proceder, etiam

etiam in foro ecclesiastico, vnde licet dies incipiat à vespere in vespere in diuinis officijs, & ordinationibus clericorum, obseruatione diei festi, celebratione nuptiarum, & huiusmodi causis spiritualibus, in pactis tamen cõtractibus, & omnibus alijs statur iuri ciuili secundum quòd incipit à media ad mediam noctem. l. more Romano. ff. de ferijs. vt ibi d. num. 52. 53. 54. & prædicta intelliguntur, quòd ad causarum decisionem, quia quòd ad ordinem iudicij, statur consuetudini loci, & fori vbi causa ventilat: vnde si causa clerici coram iudice seculari agatur in præparatorijs statur decisioni iuris ciuili, & e conuerso: vt ibi d. Fel. num. 55.

I. 3
Leges ciuili-
les quibus
casib. sint
contrariæ
canonicis
& quæ ser-
uandæ, &
vbi.

Secunda regula, q quælibet seruabitur in foro suo, vt ibi d. nu. 43. & hoc pacto in multis differunt lex canonica, & ciuili; primò enim in terris subiectis temporaliter Romanæ Ecclesiæ canones præualeant legibus ciuilibus etiam inter laicos in foro seculari. Vnde pater tenetur alere filium, & dotare filiam spiritaliter. c. cum haberet. cum ibi not. de eo, qui duxit in matr. secus iure ciuili. auth. ex complexu. C. de incest. nupt. q tñ ius ciuile et apud laicos nõ valet apud Deũ, vt not. in d. c. Secundò, iure canonico dictum arbitratoris potest emologari. c. per tuas. de arbi. secus iure ciuili, in quo taciturnitate decem dierum non emologatur, sicut dictum arbitri. l. pen. C. de arbit. Tertio, q in terris Ecclesiæ proceditur ad reuelationem iudicis ordinarij secularis secundum canones, non secundum leges: vt d. Fel. in d. c. ecclesia sanctæ Mariæ. nu. 44. vsque ad 49. Quarto, de iure ciuili nõ potest compromitti cũ iuramento. auth. decernimus. C. de arbit. secus de iure canonico. c. cũ tempore. c. ex parte. de arbit. Quintò, iure canonico vniuersitas constituit procuratorem. c. cum in causis. c. petio. de procurat. secus de iure ciuili, quia procurator fit à singulari domino. l. 2. ff. de procurat. syndicum tamen constituit. §. si qñ. auth. de sanctissimis ep. Sextò, iure ciuili possessorium recuperandè possessionis nõ datur, nisi aduersus deiectionem, vel qui ratam habuit deiectionem. l. cum à

te. ff. de vi, & vi arm. iure verò canonico datur aduersus quemcunq; ad quem res illicite peruenit. c. cum dilectus. de ord. cogn. c. sæpè. de restit. spol. Septimò, iure ciuili secularis potest cognoscere de causa spiritali incidenter. l. quotiens. C. de iudic. l. si idem. ff. de iurisd. omnium iud. is tamen iure canonico nõ potest cognoscere etiam incidenter. c. tua. de ord. cogn. c. causam. qui fil. sint leg. Octauò, iure ciuili prælatus non potest constituere procuratorem in causis suæ Ecclesiæ ante litem cõtestatam ad litem tutoris, & curatoris. l. neque. C. de procurat. iure verò canonico secus. c. petio. de procurat. Nond, iure canonico, mulier nõ admittitur ad testificandum in causa criminali. c. tam literis. de testib. secus iure ciuili, nisi in testamento. l. qui in testamento. ff. de testam. c. forus de verb. sig. vel nisi de crimine publico sit damnata. l. 1. l. ex eo. ff. de testib. Decimò, iure ciuili non potest esse lis inter patrem, & filium in potestate constitutum. l. lis nulla. ff. de iudic. de æquitate tamen canonica videtur permitti. c. qualiter. 2. q. 7. secundum tamen d. l. lis. & sic vtraq; iura canonica, & ciuilia concordant. Vnde decimò, iure ciuili de crimine non proceditur contra absentes lite non contestata, nisi contra apparitores. l. ne diu. C. de pœnis. & auditur quocumque venerit. l. annus. ff. de requir. reis. & nisi quibusdam casibus: iure verò canonico si constat de crimine et in absentè. c. 1. 4. q. 5. q tamen intelligitur lite contestata, quia ante testes non recipiuntur. c. 1. vt lit. non cont. nisi in casibus enumeratis in c. quia. 4. q. 2. vt in eo qui aufugit. ne reddat rationes. l. 2. C. de ratiocin. & in causa hæresis. c. veritatis. de dolo, & contum. vel vbi infamatus deficit in purgatione. c. cum p. de purg. vel in hæresi post mortem. c. sanè. 24. q. 2. vel in absentia actoris. c. causam que de dolo, & contum. qui tamè canon videtur correctus. per c. quoniam frequenter. eo. vel vbi agitur de inofficioso. l. in causæ. §. causa. ff. de minor. vel in causa subiectionis. c. cũ olim. de sim. vel libertatis secundum aliquos. l. 2. C. de usufruct. vel in trebellianica restitutione. l. pen. §. eam autem. C. ad

C. ad Treb. vel cum electus non compareret. cap. dudum. de elect. Duodecimò, iure civili condemnatus de crimine si eo non perdit ciuitatem, vel libertatem potest in accusatorem inchoare accusationem. l. is qui. ff. de publ. iudic. secus iure canonico, nec etiam tunc extraneum. c. qui crimin. 6. q. 1. cap. neganda. 3. q. 11. Decimotertio, iure canonico possunt induci testes apertis attestacionibus super nouis articulis. c. cum Ioannes. de fide instrum. c. ex tenore. c. uenies. de testib. secus iure civili, vt ibi d. glo. Decimoquarto, iure civili alia crimina sunt publica, alia priuata, de quibus l. 1. vbi gl. de publ. iud. iure verò canonico omnia publica videntur. c. infames. 6. quaest. 1. Decimoquinto, Ecclesia non restituitur iure civili contra libertatem, l. si ex causa. ff. de min. l. 1. c. si aduer. lib. iure verò canonico restituitur in integrum aduersus libertatem. c. & si illi. r. 2. q. 2. Decimosexto, iure civili perpetuatur iurisdictio delegati per solam litem contestacionem, vt si delegans moriatur non exspirat iurisdictio delegata. l. & quia. C. de iurisdict. omni. iud. iure verò canonico non consideratur solum litem contestatio, sed sufficit sola citatio ad perpetuandam iurisdictioem. c. gratum. c. licet. de offic. deleg. Decimosextimo, iure civili iudex appellationis non potest delegare cognitionem cause appellationis recenta prolatione sententiar. auth. ad hæc. C. de iudic. secus iure canonico. c. super questione. §. intentionis. de offic. deleg. Preterea secundum leges iudex principalis cause, cognitionem causarum committere non potest, nisi faciat litem coram se contestari, & semel audiat in medio, & semel in fine. §. illud. cum seq. auth. vt defunct. seu fu. coll. 5. auth. ad hæc. C. de iudic. iure verò canonico simpliciter potest committere causarum audicionem absq; eo qd audiat semel in principio. & c. d. c. intentionis. preterea secundum leges, iudex committit audicionem causarum tantum consiliarijs suis. d. auth. ad hæc. & in §. si quis autem. auth. de iudic. coll. 6. iure autem canonico iudex potest committere cuiuscunque. c. pastoralis. de offic. deleg. Decimo octauo, secundum leges si

delegatus committit alicui causam, recurritur ad eum ad appellandum. l. unica. C. qui pro sua iurisdict. iure verò canonico, si delegatus committit totam causam recurritur ad primum delegatam, si verò non committit totam causam, appellatur ad delegatum qui secundo delegauit. c. super. §. porro. de offic. deleg. Decimonono, iure civili, virilis ætas intelligitur viginti quinque annorum. l. 1. ff. de minor. iure canonico triginta. c. is plens. 70. dist. Vigesimo, iure civili, factum dicitur correctio cum fraude rei alienæ. l. 1. §. furtum. ff. de furt. iure verò canonico sumitur pro qualibet illicita correctioe. c. domino. 14. q. 5. Vigesimo primo, iure civili, quæ sunt meri, & mixti imperij non possunt delegari, nisi ordinarius proficiatur. l. 1. ff. de officio eius. secus iure canonico. c. qd sedes. de offic. deleg. Vigesimo secundo, iure canonico proprietates rei, de qua est data tenura potest recuperari vsque ad quadraginta annos, cum præscriptio iure canonico sit quadraginta annorum, iure verò civili tantum vsque ad triginta. l. cum notissimi. C. de prescrip. triginta annorum. c. pastoralis. de offic. ord. Vigesimo tertio, iure civili, postliminio reuertentibus dat rescissoria intra quadriennium. l. si. C. de in integ. restit. iure verò canonico non datur rescissoria cum eo tempore non currat prescriptio. cap. prima actioe. 16. q. 3. Vigesimo quarto, iure canonico ad ecclesiam recurrentes tati sunt, nisi sit publicus latro, & depopulator agrorum. c. inter. de immun. eccl. qui statim iure civili excipiuntur et homicidæ, adulteri, raptores virginum, qui inde extrahi possunt. c. si quis. 36. q. 1. Vigesimo quinto, iure canonico non permittitur iurari per creaturam, vt euangelium, altare, crucem, nisi casibus expressis. c. considerare. c. clericum. c. habemus. c. si aliqua. 12. q. 1. iure verò civili videtur permittum. l. 2. §. si. cum seq. & l. qui per salutem. ff. de iure iur. Vtroq; tamē iure prohibito est iurare per membra Dei. c. si quis per capillum. 22. q. 1. auth. vt non luxur. circa medium. col. 6. Vigesimo sexto, iure civili actio est proponenda in libello, cum sine actione ne-

mo ex-

mo experiatur. l. si pupilli. §. si. ff. de negot. gest. l. 1. cum ibi not. ff. de eden. secundum Canonist. nemo tenetur edere actionem. cap. dilecti. de iudicij. Vigesimo septimo, iure civili, instantia iudici perit triennio aumerando à lite contestata. l. properandum. C. de iudic. nisi in casibus specialibus ibi not. iure verò canonico non finitur eo cursu. c. venerabilis. de iud. Vigesimo octauo, iure civili, ordinarius non potest recusari. l. si. de iurisdict. omni. iud. secus iure canonico. cap. si quis contra clericum. de foro competen. & iure civili, cum recusatur delegatus non oportet allegare causam, nec probare. l. apertissimi. §. 1. C. de iudic. distinguendo, vt ibi, iure verò canonico, coram arbitris causa suspicionis est alleganda, & probanda. cap. suspicionis. de offic. deleg. cap. secundo requiritis. cap. cum speciali. de appellat. Vigesimo nono, de rigore iuris civili, ecclesia restituitur aduersus prescriptionem intra quadriennium. l. super uacanciam. C. de tempo. in integr. restit. & de æquitate canonica. cap. auditis. de in integ. restit. iure tamen canonico etiam ecclesia restituitur contra prescriptionem cum minori æquiparetur. d. cap. auditis. & cap. 1. eod. Trigesimo, iure civili torneamentum non prohibetur gratia virtutis ostendendæ. l. soler. ff. de aleat. secus iure canonico. cap. 1. de torneam. & forte etiam iure civili. l. unica. C. de gladiat. lib. 11. Trigesimo primo, iure canonico, ex fama sola quis est vitandus excommunicatus. capit. cum desideres. de senten. ex commu. iure verò civili fama tantum semiplenè probat, nec sufficit sola. l. 3. ff. de tritico. Trigesimo secundo, iure canonico, confessores, & prædicatores possunt recipere elemosynam ab usurarijs, & extorvoribus alienorum, quasi procuratores dominorum, cum non habeant unde aliunde viuant. cap. cum voluntate. de sent. ex comm. non tamen iure civili, nisi de consensu dominorum. l. extat. ff. quod met. cau. & in hoc crederem etiã ius canonicum concordare, nisi bona sint incerta, quia id fieri potest de episcopi consensu. Trigesimo tertio, iure canonico,

clerici Parisijs morâtes possunt conuenire laicos coram episcopo in causis pecuniarijs. c. quod clericis. de fo. compet. qd non est iure civili, vt ibi not. Trigesimo quarto, iure civili, clericus potest consentire litigare coram iudice suo, nec ecclesiastico. l. 1. C. de iurisdict. omni. iud. l. si. C. de ep. aud. secus iure canonico, nisi de consensu episcopi. c. significasti. de foro competen. cui est standum. Trigesimo quinto, si quis contractit in vno loco, potest à iudice illo citari, & molestari si non inuenitur ibi, & omni remedio cogi, vt veniat. l. hæres absens. ff. de iudic. iure verò canonico, iudex loci contractus potest tantum pronunciare de mittendo si alibi conuentus existat. not. in c. Romana. de foro competen. in c. licet. eo. Trigesimo sexto, iure civili, lite non contestata non potest procedi ad sententiam diffinitiuam, nisi in causa appellationis. d. l. fin. §. illud. C. de appell. iure verò canonico, in causis matrimonialibus, vbi agitur de matrimonio iungendo non dissoluendo, & etiam in causis electionum potest procedi ad diffinitiuam ante litem contestacionem contra contumacem. c. 1. vt lit. non contest. & c. quoniam. §. porro. eo. modo, vt ibi. Trigesimo sexto, iure canonico, in causis, & personis ecclesiasticis, aliter rigor & discretio est seruandus, aliter iure civili. c. 1. de dolo, & contum. cap. sæpè. de restit. spol. l. 1. ff. si quis ius dicit. Trigesimo septimo, iure canonico, potest fieri sequestratio ob absentiam rei. c. ex literis. de dolo, & contum. secus iure civili, l. unica. C. de prohibita seq. c. cum dilectus. de seq. poss. Trigesimo octauo, iure civili, si quis se offert liti condemnatur, ac si possideret rem quæ petitur. l. is qui. ff. de rei vendi. iure verò canonico, id ius cessat ne personæ delictum alij personæ noceat. c. ecclesia, vt lite pendente. Trigesimonono, iure canonico, ad probandum consanguinitatē admittitur testimonium de credulitate, & auditu. c. quotiens. c. licet. de prob. iure verò civili id non reperitur. Quadagesimo, iure canonico, in causa matrimoniali sententia ferri potest sine scriptis. c. Albericus. de testib. iure verò civili non vilo casu. l. c.

Z C. de

C. de sent. ex bren. Quadragesimo primò, iure civili nõ creditur vni testi. l. iurifuradi. C. de testib. iure canonico, quæ quando non est præiudicium alicuius, vt dum quæritur an quis sit baptizatus, vel ecclesia consecrata, vel quis pœnitentiam egerit. c. paruulos. c. cũ itaq;. de conf. dist. 4. c. omnis. de pœnit. Quadragesimotertio, iure canonico, Abbas in causa monasterij iurat de calunia in animam suam. l. 2. C. de iur. cal. iure vero canonico debet iurare in animam maioris partis conuentus. c. presentium. de testib. c. dudum. de elec. Quadragesimo quarto, magis absolute iure civili, testes coguntur ferre testimonium, quam iure canonico. l. quoniam libera. C. de testib. c. 1. cap. super. de testib. & clerici ad id non coguntur iure canonico, nisi vbi alia probationes deficiunt. c. quaquam. 14. q. 2. Quadragesimo quinto, frater, iure civili, non potest accusare fratrem de magno crimine. l. si fororẽ. C. de testib. iure canonico, sic in causa hæresis. c. literas. de præsumpt. Quadragesimosexto, iure civili, parentes non possunt testificari contra liberos et volentes. l. pareres. C. de testib. iure vero canonico, fratres possunt testificari contra se. c. literas. de præsumpt. Quadragesimoseptimo, iure civili, dilatoria exceptio debet proponi ante litis contestationem, non post. l. sed & si. C. de except. secus iure canonico. c. exceptionem. de excep. Quadragesimo octo, iure civili, non auditur quis contra sententiam que trãsiuit in rem iudicatã. l. j. C. sent. refc. non posse. secus de equitate canonica fauore matrimonij. c. ex literis. de in integ. rest. c. lator. c. consanguinei. de re iud. quia in matrimonio sententia non transit in rem iudicatam probata fraude. d. d. iurib. Quadragesimoprimò, iure canonico, si clericus recipit cessionẽ præsumitur simulata. c. ex parte. de alien. iud. secus de iure civili, nisi simulatio probetur. l. militem. C. de proc. l. p diuerfas. l. ab Anastasio. C. de procu. Quadragesimosecundo, ingressus monasterium iure civili, nõ potest aliquid retinere. auth. ingressi. C. de sac. san. eccl. iure vero canonico, potest concedi quid lo co præbendæ. c. tua nos. de sim. c. in præ

sentia. de donat. c. quoniam dilectus. de succ. ab intest. c. si ne cler. vel mon. Quadragesimotertio, iure civili, obligans se ad dandum sub pœna, si omittit, tenetur ad totam pœnam. l. stipulationum. 2. & l. in executione. ff. de ver. obl. l. si seruus. §. si pluriũ. ff. si quis. caut. iure vero canonico, obstat exceptio solutionis. c. sua. de pen. Quadragesimotertio, iure canonico, licet quis non recipit, ne indicet furem. c. qui cum fure. de furt. §. ex his. 1. q. 1. secus iure civili. l. si ob turpem. ff. de condit. ob turpem cau. l. solent. ff. de præscr. verb. Quadragesimo quarto, iure civili, ordinari debebant aliquid dare tabellionibus, & ijs qui ordinabant. §. pro consuetudinibus. auth. de sanctissimis episc. iure vero canonico esset simonia. c. sicut episcopum. 1. q. 1. nisi pro opera scripturæ, vbi tabelliones non sunt sufficienter stipendiati, de quo alibi, nisi sit consuetudo nil accipiendi quæ est seruanda, & modo non capiatur vltra decimam vnius aurei pro literis dimissorijs. c. 1. sess. 21. in Triid. Concil. modo inde commodum episcopo non proueniat, vt ibi habetur, de quo alibi. Quadragesimo quinto, iure canonico, valet promissio, promitto tibi me daturum titio decem maximè iuramento interueniente. c. quo. 1. q. 7. secus iure civili. l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verb. obl. nisi in casibus not. in §. alteri. Instit. de iur. stipul. Quadragesimosexto, iure civili, licet transigere in criminibus ingentibus pœnam sanguinis, adulterio excepto, vbi verò pœna sanguinis non ingeritur non, nisi in crimine falsi. l. transigere. C. de tranf. iure vero canonico, in causa spiritali pecunia accepta non licet transigere. c. si. de rescrip. Quadragesimoseptimo, iure civili, inter pares simul habitantes præsumitur matrimonium si tractent se, vt vir, & vxor. l. in liberg. ff. de ritu nupt. iure vero canonico, potius præsumitur adulterium, nisi probetur matrimonium. c. aliter. 25. q. 5. c. his qui. 30. dist. Quadragesimo octo, iure canonico, in matrimonio promissio pœnæ, vel arræ non valet. c. gemma. de spons. iure vero civili, arræ promissio valet nõ pœna. l. titio. §. idẽ. ff. de ver. obl.

l. 4.

l. si. C. de spons. de quo tñ est dicendum, vt supra est dictum. Quadragesimonono, iure canonico, paternam inuitam non potest nuptui tradere. c. 1. c. cum locum. de spons. iure civili, secus nisi turpi nubat, vel morib. eius indigno. l. sed quæ. ff. de sponsal. & in hoc statui iure canonico, præterea iure civili consensus parerum requiritur in matrimonio. l. nec filiam. C. de nupt. l. nuptiæ. de rit. nupt. secus iure canonico, nisi ex honestate cap. 1. 27. quæst. 1. cui & statui. Quadragesimo, iure civili pro quibusdam tantum criminibus damnatus efficitur infamis. l. infamem. ff. de publ. iud. l. quid ergo. §. si. l. athlet. §. fin. ff. de his qui not. iure vero canonico, omne peccatum infamat. c. infames. 3. q. 6. §. porro. 3. q. 7. quod intelligitur quo ad Deum, vel si sit graue & publicum. vt in c. si. de Temp. ord. Quadragesimoprimò, iure civili, filij incestuosi non sunt alendi à parentibus auth. licet. C. de nat. li. §. si. auth. quibus mod. nat. eff. leg. secus iure canonico, cap. cum haberet. de eo qui duxit in matr. cui & statui in conscientia. Quadragesimosecundo iure civili, non potest esse matrimonium inter seruos, vel seruum, & liberam. l. cum ancillis. C. de nupt. secus iure canonico. c. 1. de coniug. seru. & vir lucratur quartum etiam si eam cognoscit in domo patris sui nec domũ duxit. nec sit perfectæ gratis, si malitia supplet gratiam. l. si perfectus. de ritu nupt. c. de illis. c. inuenis. de desponsal. quam & lucratur si traduxit cognum, si id statutũ disponit, licet non cognouerit, matrimonio tamen per verba de presenti contracto. l. nuptias. de reg. iur. l. nihil ff. rer. amot. l. non sine. C. de bo. quæ lib. Quadragesimotertio, iure civili, spurij possunt eligi ad decurionatum & alios honores. l. spurij de decur. & l. generaliter, secus iure canonico, c. 1. 2. 6. d. Quadragesimo quarto iure civili, heres non implens omnino voluntatem defuncti, debet priuari hæreditate, nisi ex liberis sit qui potest legitimam retinere. l. fin. & auth. hoc amplius. C. de fideicom. iure vero canonico talis indistincte priuatur ea. c. Syluester. 1. 1. q. 1. cap. licet. de voto.

Quinquagesimo quinto, iure civili sacrilegus acrius punitur quàm canonico. l. ex sacrilegij. ad l. Iul. pe. c. si quis 17. q. 4. vbi is excommunicatur, si personam clerici percutit, si rem ecclesiæ surripit, excommunicatus est tantum post tertiam monitionem. c. quisquis. eo. & c. si quis contumax. Quinquagesimosexto, iure civili, pœna pecuniaria potest ab ecclesia infligi. c. si quis 20. q. 5. secus iure canonico. c. suam. de pœnis. de quo dicendum, vt ibi not. vbi multi casus excipiuntur, & videndum de hoc tra. de pœnis. Quinquagesimoseptimo, iure civili, impuberis iurum est nullum. auth. facta puberum. C. si adu. ven. l. 2. §. 1. de iur. cal. nisi in casu. l. si. ff. de lib. causa. iure vero canonico, potest iurare si est doli capax, & si peierat, vel iuramentum nõ seruat est puniendus. c. paruuli. 23. q. 5. & forte id tunc potest admitti etiam iure civili, vt not. in d. c. Quinquagesimo octo, Fur dicitur qui non intrat, per ostiũ animo furandi. c. tres. 24. q. 4. c. vt sit de pœnit. d. c. 1. secus iure civili. vulgaris. l. qui furti ff. de furt. Quinquagesimonono, iure civili, in præscribendis iuribus, quæ continuatam causam non habent, duplicatum tps requiritur. l. si. C. de serui. l. si sic. ff. quem. seru. amitt. iure vero canonico et si causa sit continuata, vel nõ, sufficienter quadragesima anni ad præscribendum. cap. de quarta. de præscr. c. cum ecclesia de causa poss. imò in primo casu requiritur tempus cuius initij non exeat memoria. l. 1. ff. de aqua pluui. & quod dicitur de tempore duplicato, intelligitur quo ad hoc, vt iura illa amittantur, si tantum tempus pertransijt. Sexagesimo, iure canonico, morientes in peccato non sepeliuntur in loco ecclesiastico. c. placuit. 23. q. 5. c. fures. de furt. nisi in morte sint contriti. c. si. 23. q. 2. iure vero civili, non permittitur sepeliri alicubi mortui pro suis sceleribus nisi de licentia principis. l. 1. 2. 3. ff. de publ. iur. Sexagesimoprimò, iure canonico incestuosus & adulter morte punitur cap. relegentes. 23. q. 5. quod & olim erat iure civili, l. quæmnis. C. de adult. sed per auth. sed hodie C. de adultera traditur in monasterium, quod & iure

deductis expensis. l. fructus. ff. sol. matr. iure verò canonico, fructus decimarum debetur non facta deductione expensarum. c. cum homines. c. non est. c. tua. de decim. cui in hoc statur. Nonagesimò, iure civili sponens noua vectigalia sine principe puniri in illo ppetuò. l. fi. C. de noua vectig. iure verò canonico, cui stat excòcatur, si monitus nò desistat. c. in nouamus. de deci. Nonagesimoprímò, iure canonico desponsans sponsam alterius fratris, matrimonium non pòt contrahere. c. ad audientiam. de spons. cui statur iure civili id non incurrit, & obligatio impossibili est nulla, & nullū inde oritur impedimentum. §. si impossibilis. Instit. de iur. obl. & §. i. eo. Nonagesimotertió, iure canonico sponsalia contrahens cum minori septennio, & tentans eam cognoscere, nec valens, nò potest contrahere cum eius sorore. c. iuuenis. de sponsal. c. 3. §. ff. 24. in Tr. Conc. iure verò civili, nò inuenitur hoc impedimentum in notatis in §. fi. Inst. de nuptijs. & in hoc statur iuri canonico. Nonagesimoquartò, iure civili, eligens abbatem iurat se eligere casu fide, & moribus, & qui monasterio prodesse possit. §. igitur. auth. de sanctissimis ep. iure verò canonico, hæc forma non seruatur. c. quia propter. de elect. c. cum dilectus. de consuet. cui standum. Nonagesimoquintò, iure civili, matrimonium potest cõtrahi sine verbis inter valentes loqui si consentiant. l. sufficit. de nupt. l. denique. de rit. nupt. iure verò canonico, verba requiruntur inter valentes loqui. c. tua. de spons. Nonagesimosextò, iure civili, ornamenta & vestes cum mortuis humani non debent. l. at si quis. §. nò autem. ff. de relig. iure verò canonico, Archiepiscopus cum pallio sepelitur. c. 2. de auth. & vsu. & iure civili, Archiepiscopus extra prouinciam vtitur pallio pro consularibus insignijs. l. i. ff. de offi. proconsul. iure verò canonico, extra prouinciam, eo nò vtitur. c. i. c. ex tuarum. de auth. & vsu pallij. Nonagesimoseptimò, cedens bonis potest postea recuperare re integra. l. is qui. ff. de his qui bo. ce. iure verò canonico, obtinens licentiã cedendi dignitati, vel episcopatu cogi-

tur cedere. c. quidam. de renunc. Nonagesimo octauò, iure canonico in libertis ecclesiã multa specialia obseruantur, quæ iure civili nò reperiuntur. c. de famulis. de seru. non ord. Nonagesimonò, iure civili, quædam est pœna metalli, in metallum, vel opus metalli qui ciuitatem, & libertatem perdunt, alij in ministerium metalli, qui ciuitatem amittunt non libertatem, nisi in perpetuum damnentur. l. ciuitatem. l. libertatē. ff. de pœ. iure verò canonico, hæc pœna non inuenitur. c. i. de calum. quibus penis potest assimilari pœna carceris, quam ecclesiã infligit. cap. pen. & fi. de hæret. vel quis in seruitutem redigitur. ca. ea. 32. dist. vel curia traditur, vel venditur. c. clerici. 81. dist. Centesimò, pœna falsi, iure civili, in homine libero est deportatio, & bonorum publicatio in seruo pœna mortis. l. i. §. fi. ff. de falsi. iure canonico est multiplex pœna, & not. in summa de fals. Centesimoprímò, patronus si præsentat indignum iure civili, priuatur ea vice illa potestate, & potestas deuoluitur ad superiorem. §. oratorum. auth. de sanctissimis ep. secus iure canonico. c. cum nos. de offic. ord. sed melius dicendum, qd concordat in hoc cum iure civili si sit patronus ecclesiasticus, nò laicus. Silu. iuspatr. nu. 8. Centesimosecundò, iure canonico, quædam pœnæ sunt constitutæ. in c. ad reprimendam. de offic. ord. quæ ita expressè iure civili non inueniuntur. Centesimotertió, iure civili interfectori filiorum imponitur certa pœna grauis. l. vnica. C. de his, qui pa. vel lib. am. iure canonico minor. c. fi. de his qui fil. propr. Centesimotertió, iure civili possessionem suam quis potest armis tueri, & præuenire hostem percutiendo. l. i. C. vnde vi. l. i. quando liceat se sine, iure canonico, clerico non licet pugnare cum armis etiam contra infideles. c. ex multa. de voto, nec sua defendendo. c. suscepimus. de homic. potest tamen aggressorem cum inculpata tutela occidere. clem. i. eo. Centesimoquartò, iure civili, si quis est vulneratus, & dubitatur an ex illo vulnere sit mortuus, nò tenetur vulnerans de occiso. l. huic. §. si seruus. ff. ad leg. Aquil. iure verò canonico,

nico, ob dubium non debet ministrare. c. ad euidentiam. de homic. Centesimoquintò, raptor virgiam iure civili, nò cogitur eam vxorem ducere, imò videtur prohiberi. auth. de rap. mulier. collat. 9. secus iure canonico. c. i. de adult. & iure civili, stuprator virginis si vilis persona sit verberatur, si p vum capite punitur. §. 2. & §. si autem. Instit. de publ. iudic. iure verò canonico verberatur, & cogitur tatum excommunicatus agere pœnitentiam in monasterio si eã ducere non vult. c. peruenit. de adulter. Centesimoquintò, iure civili raptus, propriè committitur in sponsam. l. vnica. de rap. virg. secus iure canonico. c. cum causam. cum ibi not. de raptor. Centesimoseptimò, emens rem ex pecunia mea nomine tuo habet ius in illa. l. si ex pecunia. ff. de rei vend. l. ad probationem. C. de probat. nisi in casibus not. in d. l. si ex pecunia. iure verò canonico debet illam restituere, vt à peccato liberetur. c. non est. i. q. i. Centesimo octauò, iure civili nemo in pœna debet bullari in fronte. l. si quis in metallum. l. fi. de pœn. iure verò canonico, quandoq; permittitur. c. ad audientiam. de falsis. Centesimonò, iure civili vtens falsis instrumentis, & pœnitens nò punitur. l. fi. falsos. C. de fals. secus iure canonico, si literis apostolicis abutitur. c. dura. c. ad falsariorum. de fals. Centesimodecimò, blasphemus Dei, & sanctorum capite punitur. auth. vt non luxur. coll. 6. iure canonico, laicus excõmunicatur clericus deponitur. c. i. fin. de maled. Centesimodecimò, mutans sibi causam possessionis incurrit. l. cum nemo. & lex liberis. C. de acquir. poss. iure verò canonico, beneficijs priuatur. extra de causa possess. Centesimoduodecimò, iure civili, terra quæ de nouo præciditur, vt melius fructificet, dicitur noualis. l. silua. §. nouales. de verboti fig. iure verò canonico, dicitur noualis cuius non extat memoria, qd culta fuerit. c. i. cap. quid per nouale. de verb. sig. & sic quandoq; sumatur etiam iure civili. l. vilis. ff. de pet. hære. Centesimodecimotertió, possidet iure etiam qui mala fide possidet post præscriptionem iure civili. l. sicut in rem. l. omnes. C. de

præscript. iure verò canonico, is iure nò possidet, quia sine bona fide præscriptio non currit. c. fin. de præscrip. cui statur. Centesimodecimoquartò, iure canonico, malefactores rerum Ecclesiã, vt sacrilegi conueniunt coram iudice ecclesiastico. c. cum sit. de foro compet. iure verò civili actor sequitur forū rei. l. iuris. C. de iurisd. om. iud. cum seq. nisi in casu, auth. item nulla. C. de episc. & cle. & in hoc statur iuri canonico, si constat rem esse Ecclesiã, aliàs laicus conuenitur coram laico: vt not. in d. c. Centesimodecimoquintò, iure civili, plus petens re causa loco, punitur in triplo, & in expensis, & sportulis. l. properandum. C. de iudi. iure verò canonico non seruantur sportulæ, nec punitur in triplo, sed tantū ad expensas. c. cum ab omni. de vita, & hon. c. i. de plus pet. Centesimodecimosextò, iure civili, legatum impediens traditur hostibus, vt sit corū. l. fin. ff. de legib. iure verò canonico, excommunicatur. c. si quis. i. 4. dist. Centesimodecimoseptimò, iure civili fugiens in bello publico capite punitur. l. nò omnis. §. qui in acie. ff. de re milit. iure verò canonico, est infamis. c. infamis. 6. q. i. Centesimodecimo octauò, iure civili, quæ in nullius bonis sunt sunt occupantis. §. item ea. §. item lapilli. Instit. de rerum diuis. iure verò canonico, epus in locis nullius non potest occupare partem diocesis, vel parochiam sine licentia superioris. c. cum causam. de probat. Centesimodecimonò, iure civili pendente questione restitutionis in integrū nil debet innouari, nec sententia executionis mandari. C. nil nou. in integ. rest. pen. in rubr. & nigro, iure verò canonico, sententia mandatur executioni, dum modo omnia retractentur, si restitutio cõcedatur. c. suscitata. de in integ. rest. Centesimovigesimò, iure civili delegatus ab ordinario nò exequitur sententiam suam, sed recurrit ad delegantem. l. à Diuo pio. ff. de re iud. nec mittit in possessionem bonorum. l. i. iud. cauere. ff. de iurisd. om. iud. secus iure canonico. c. suspicionis. de offi. deleg. c. si quis contra. de foro compet. cap. quifquis. 2. q. 3. Centesimovigesimoprímò, iure civili,

vbi plures discorant, statum sententia plurium. l. duo ex tribus. de re iud. iure vero canonico concurs debet esse sententia contra criminaliter condemnatum. c. 3. de iud. c. si quis. 2. q. 4. Centesimouigesimosecundo, iure civili missus in possessionem in actione reali statim possidet. l. si quis emptio. §. pen. C. de præscript. triginta annor. iure vero canonico, is non est verus possessor, nisi post annum. c. si. de eo qui mitt. c. contingit. de dolo, & contum. Centesimouigesimotertio, bona hereticorum, iure canonico publicantur, & filijs, & alijs consanguineis auferuntur. c. vergētis. de hæret. iure vero civili non auferuntur filijs catholicis. l. cognouimus. C. de hæret. & hoc statum iuri canonico, & concordare videntur etiam constitutiones Friderici. Centesimouigesimoquarto, iure canonico bona committentium graua delicta in Ecclesia, Ecclesia addicuntur. c. si quis deinceps. 17. q. 3. iure vero civili relinquuntur hæredibus. auth. bona. C. de bon. damnat. nisi in casibus specialibus, ibi not. & iure civili executio fit gladio in talibus criminibus per iudices seculares. l. imperium. ff. de iurisd. omn. iud. iudex vero ecclesiasticus id non habet, nec etiam Papa quod ad executionem. c. inter. 23. q. 2. quatenus non decet, vt Papa manu propria id agat, iubere tamen potest vt id fiat, vt d. Bern. lib. 2. de consider. ad Eug. præterea iure civili inferitur poena mortis. c. sententiam. ne cler. vel mona. secus iure canonico, licet aliqua poena æquipotentur morti, & quæ tradantur iudici seculari rei ad puniendum. c. ad falsariorū. de crim. fals. c. ad abolendam. de hæret. Centesimouigesimoquinto, iure civili appellans à sententia excommunicationis interim non est excommunicatus. l. 1. in fi. ff. ad Terr. ob appellationem, quæ tollit iurisdictionem primo. l. fi. ff. de iurisd. omn. iud. & licet appellare etiam à sententijs quæ trahunt secum executionem. l. 4. §. in diem. de appellat. l. qui statum. l. in seruatorum. §. qui ex causa. ff. de poen. iure vero canonico si purè sit excommunicatus durat excommunicatio, secus si in diem, vel sub cōditiōne elapsis, vel si

appellari ante incursum excommunicationis. c. pastoralis. de appell. & statum iuri canonico. Centesimouigesimosexto, iure civili, iudex appellationis nil potest in præiudicium cognationis. l. 4. C. de appel. ff. nil nou. pend. iure vero canonico, iudex à quo potest statuere terminum intra quem appellatio profectatur. c. cum sit Romana. c. abbate. c. cordi. de appell. & iure civili non potest appellari ad Imperatorem ommissis medijs, vt præsidibus prouinciarum, iure vero canonico, sic ad Papam alijs ommissis. c. si duobus. de appell. c. antiqua. de priuileg. & iure civili nō appellatur ab interlocutoria, vel grauamine ante diffinitiuā. l. apertissimi. C. de iud. l. ante. quorum appell. iure iuri canonico. c. cum causam. c. dilecto. cap. vt debitus. c. cordi. de appellatio. & iure civili si est appellatum à iudice in vna causa, non licet in alia quasi offenso. l. vnica. ff. apud eum à quo appellari, iure vero canonico, sic c. ad hæc. de appellatio. præterea iure canonico apertis, & publicatis attestantibus in causa appellationis non possunt recipi testes in eisdem articulis. cap. fraternitatis. de testibus, secus iure civili. l. eos. §. 1. 2. C. de appellationib. l. per hanc. C. de tempor. appellat. vltimus iure civili, à sententia episcopi appellari potest ad iudicem secularem. auth. si quis. C. de episco. audiē. iure vero canonico appellatur ad Metropolitanum, vel ad Papam. c. 1. de offic. deleg. c. duo. de offic. ordi. Centesimouigesimoseptimo, iure canonico nō currit præscriptio tempore prælati dilapidantis, vel malè alienantis. c. si sacerdotēs. 16. q. 3. secus iure civili, currit. n. statim post alienationem. auth. quas actiones. C. de sacr. san. eccl. Centesimouigesimosexto, iure civili, etiā in causis temporalibus iuratur de calumnia. l. 1. C. de iur. propter calum. iure vero canonico in causis spiritualibus non iuratur de calumnia, sed de veritate dicēda. c. literas. de iuram. calum. & in his causis statum iuri canonico. d. c. Centesimouigesimonono, iure canonico, qstio natalium pertinet ad iudicem ecclesiasticum. c. tuam. de ord. cogn. iure vero civili,

nili, iudex secularis de tali qstione potest incidenter cognoscere. l. quotiens. C. de iudic. l. si idem. ff. de iurisd. omnia. iud. in quo statum canonico. Centesimotrigesimo, iure canonico, minor censetur maior in causa matrimoniali, & in voto. c. ex parte. de restit. spol. c. 1. 2. 20. q. 2. secus iure civili. l. 1. C. qui leg. pers. l. ait. §. gestum. de minor. Centesimotrigesimoprimum, positio merè negatiuè fieri non potest, quia id nō potest probari. Lactor. C. de probat. cum positiones inductæ sint loco probationum. l. 2. §. de his qui ingred. ad app. æquitate vero canonica, secus. c. statumimus. de confessis. Centesimotrigesimosecundo, iure civili, senes & valetudinarij non coguntur testificari. l. inuiti. de testib. iure vero canonico, secus ob peccatum. c. 1. de fals. c. quisquis. 1. 1. q. 3. c. nouit. de iudic. Centesimotrigesimotertio, ob crimen iure civili, aliquis à testimonio non repellitur, nisi de eo sit damnatus. l. athletas. §. calumniator. de his, qui not. in fam. l. 3. §. lex. de testib. iure vero canonico, secus si probeatur eorum crimen. c. super. c. testimonium. de testib. Centesimotrigesimoquarto, iure canonico, quandoque quis potest accusari post mortem, vt excommunicetur, vt hereticus, vel si instiuit hæredes tales, vel i notorio decessit. c. si. 33. q. 2. c. si quis. de heret. c. ne quid. 88. dist. c. pen. de rapt. c. tua. de vsur. cap. placuit. 34. q. 4. iure vero civili, id non permittitur, nisi ob bona. l. si. C. ad leg. Iul. maiest. l. manichæos. C. de hæret. l. ex iudiciorum. l. apostatarum. l. fina. de accusat. Centesimotrigesimoquinto, iure canonico, testes non coguntur, nisi in causa criminali. c. delictorum. de testib. cog. secus iure civili, quibusdam personis exceptis. l. Iulia. l. inuiti. ff. de testib. Centesimotrigesimosexto, iure civili, mulier nō accusat virum de adulterio. l. 1. C. ad leg. Iul. de adult. secus iure canonico. c. tua. de procur. c. apud. §. publici. ca. 32. q. 1. præterea eo casu iure civili, agitur de poena corporali irroganda. §. sicut. Instit. de publ. iudic. l. quamuis. C. de iudic. iure vero canonico agitur tantum ad separationem thori, vel lucrum dotis, vel donationis propter nuptias. c.

tua. de procur. Centesimotrigesimoseptimo, allegata causa turpitudinis, iure civili, iudex recusatus cogit partes eligere arbitros coram quibus litigetur. l. apertissimi. l. cum spiritali. C. de iudic. iure vero canonico, si causa non est vera iudex procedit in causa, & si causa est vera, & est ordinarius cogit partes eligere arbitros, vel remittere ad superiorem. c. reprehensibilis. c. ad hæc. c. cum spiritali. de appell. si verò est delegatus non eligit, quia suspensa est eius iurisdictione. c. secundo requiris. de appell. Centesimotrigesimooctauo, iure civili, maritus excludit ab accusatione adulterij per spatium quinquennij. l. miles. §. adulterij. ff. de adult. iure vero canonico nō excluditur, quò ad petendam separationem thori. c. admonere. 33. q. 2. Centesimotrigesimonono, iure civili, iudices possunt à partib. habere aliquid, scilicet delegati à principe in principio causæ duos aureos, in fi. similiter. §. ne autem. de iudic. in auth. l. hac consultissima. C. de restam. ordinarij verò spouelas tantum. auth. generaliter. C. de epif. & cleric. iure vero canonico nil habere possunt præter expensas quas delegati habent cum proficiuntur. c. cū ab omni. de vita, & hon. Centesimouadragesimo, iure civili, in notorio proceditur extraordinariè, non tamen contra ordinem iuris, aliàs sententia nō valet. l. platuram. C. de sent. l. si absentem. de accusat. iure vero canonico extraordinariè, & iuris ordine non seruato. c. vestra. c. tua nos. de cohab. Centesimouadragesimo primo, iure civili, quæ requirunt cognitionem, & decreti interpositionem expediuntur officio iudicis ordinarij nō delegati. l. 1. ff. de offic. procōs. iure vero canonico, secus. c. ad hoc. de offi. archid. c. constitutus. de relig. dom. Centesimouadragesimo secundo, iure civili, pluribus diuersis actionibus potest quis aliquem conuenire coram diuersis iudicibus, nisi ratio diuersitatis impediatur. l. 1. 2. ex quibus causis in poss. l. nulli. C. de iudic. iure vero canonico, secus. c. quia nonnulli. de rescript. Centesimouadragesimo tertio, iure canonico, parentes testificantur in consanguinitate inter vi-

rum, & uxorem an sit vel nō. c. videtur, qui matr. accus. in contractu verò matrimonij distinguitur, vt in c. super eo. de testib. iure verò ciuili, parentes non reſtituantur in cauſa filij. l. parentes. C. de testib. Centesimoquadragesimoquarto, iure ciuili, ordinarius cauſas medias de trecentis aureis non potest committere sine iuſta cauſa. l. placet. C. de pedita. iud. ſecus iure canonico modo ſe malitioſè non exoneret. c. paſtoralis. de offi. deleg. Centesimoquadragesimoquinto, iure ciuili, potest fieri prorogatio de perſona ad perſonam habentem iuriſdictionem ordinariam, vel delegatam. l. j. C. de iuriſd. omn. iud. ſecus iure canonico. c. p. & q. de offi. deleg. Centesimoquadragesimoſexto, iure canonico, vir potest accusare uxorem adulteram, & agere ſolum ad ſeparationem thori. ca. tua. de procur. iure verò ciuili, non habetur hic modus, ſed vi debet ſe inſcribere, & agere, vt adultera puniatur pena legali, & poſt eam repudiare. §. quia verò. authen. vt liceat matri, & auiz: in quo vltimo non eſt ſtandum vllō iure. Centesimoquadragesimoſeptimo, iure ciuili, filius familias regulariter non potest eſſe in iudicio in aliquibus cauſis ſine conſenſu patris etiam in caſtrenſi, vel quaſi. l. cum non ſolum. §. neceſſitatem. C. de bon. quæ libe. l. 1. §. ſi. ff. mand. l. 2. de caſtr. pecul. iure verò canonico, ſic in ſpiritalibus, & debet requiri licentia prælati ſui. c. accedens. de procur. c. indecorum. de ær. & qual. Centesimoquadragesimoſexto, iure ciuili, hæres qui conſtitit inuentarium non tenetur vltra vires hæreditarias. l. ſcimus. C. de iure delib. iure verò canonico, ſi quid peruenit ad hæredem, tenetur in ſolidum. c. ſi episcopum. 16. q. 6. c. in literis. de raptō. q̄ reſcindit in idem cū iure ciuili, vt teneatur, quatenus ad eum peruenit, & in foro conſcientiæ non tenetur vltra vires hæreditarias, etiam ſi non conſiceret inuentarium. Abb. in ca. quia plerique. de immu. eccl. Centesimoquadragesimoſexto, iure ciuili, hæres non tenetur ex delicto defuncti, niſi ſiſ cum eo fuerit conſtitata. l. vnica. C. ex del. defunct. & iure ciuili, hæres tenetur proportionem

tantum hæreditaria. l. q̄ hæreditarijs. C. de hæred. act. iure verò canonico videtur in ſolidum, q̄ tamen non credo verum vt ſupra, ſed proportionem hæreditaria, vel quatenus ad eum peruenit, vt ſupra. Centesimoquinquageſimo, ſubſequentens conſuetudo præiudicat legi generali, ſi ſit generalis, particulari, ſi particularis in loco aliquo. l. de quibus. de legib. l. 2. C. quæ ſit longa conſuet. iure verò canonico, ſi ſit rationabilis, & legitime præſcripta. c. ſi. de conſuet. tenet, q̄ & iure ciuili, iarelligi vñ. Centesimoquinquageſimoſexto, iure ciuili attenditur conſuetudo, quæ eſt circa factū, vel proceſſum iudicarium, vel geſta hominū communiter aliquiſ loci, iure verò canonico ſumitur conſuetudo eſt circa priuatum ius aliquorū. c. cum eccleſia. de cauſa poſſeſſ. quæ dicitur præſcriptio iure ciuili. Centesimoquinquageſimoſexto, iure canonico, locus ſit religioſus authoritate Pontificis. ca. ad hoc. de relig. domi. iure verò ciuili, ſi mortuus illuc inferitur vel inde extrahitur, & ſi capitur ab hoſtibus deſinit eſſe religioſus. l. cum in diuerſis. l. cum loca. de relig. in quo tamen vltimo ſtatur iuri canonico, & etiam in alijs duobus caſib⁹, quia id non ſufficit iure canonico, & in conſcientia, & eſt materia pertinens ad eccleſiam, ſcilicet ſpiritalis, vt ſupra in regulis, cui ſtatur, & homines iure canonico, ſepeliri debent potius apud eccleſias, quàm alibi, vt propinqui corū, recordetur & precibus Sanctorum iuuetur, & loci ſanctitate, & ibi dæmones non vexent. c. ſed non deprimunt. 13. q. 2. & c. non æſtimemus. ibid. c. auth. 22. q. 2. iure verò ciuili non ſunt ſepeliendi in ciuitate ne ciuitas corrumpatur. l. momentum. C. de relig. q̄ nō ſeruantur hodie, nec ex hoc ſequitur, q̄ non ſepeliatur in eccleſijs, & ſi ſtatuere eſſet ſtandum iuri canonico ob cauſam ſpiritualem. Centesimoquinquageſimoterſio, iure ciuili, bona fides in præſcriptione requiritur tantum à principio. l. vnica. §. hoc tantū modo. C. de vſucap. trãſfor. iure verò canonico, continua requiritur vſque ad completam præſcriptionem. §. potest. 16. q. 3. cui ſtatur, & iure ciuili,

ciuili, in longiſſima præſcriptione non requiritur bona fides, nec iuſtus ritulus. l. 1. C. de an. except. iure verò canonico, vt unq; requiritur ſi ſit contra ius, vel præſumptionē, vel ſaltem bona fides in immemorabilibus. c. 1. de præſcrip. in 6. cui in conſcientia ſtatur. c. ſi diligenti. extra co. 16. q. 3. in ſumma; & iure ciuili interrupta præſcriptione per litis conſtationem potest poſſidēs poſtea præſcribere. l. ſi. C. de præſcrip. triginta annor. iure verò canonico, ſecus, cum præſumatur de mala fide. cap. per ſingulas. 16. q. 4. c. quoniam de præſcrip. cui ſtatur. Centesimoquinquageſimoquarto, iure ciuili, pœna nō debet excedere quadruplum. §. omnes. Inſtit. de act. iure verò canonico ſecus iuſtitia ſuadente. ca. cuiſq; ſuis. 17. q. 4. c. cum deuotiſſimam. 12. q. 2. Et hæc de differentia inter ius ciuile, & canonicum dixiſſe ſufficiat, quibus caſibus vniciue iuri ſtatur in ſuo foro, niſi aliter in locis ſpecialibus declaratum ſit vniverſali regulis, vt ſupr. Ex quibus etiã patet quibus caſibus ius ciuile non ſit ſeruandum, alios caſus ad idem notaui Tomo 1. tract. de auct. iur. can. alios et ponit Silu. verbo lex. nu. 9. Quo verò ad ius canonicum, tametſi nil inducat cum periculo animæ, etiam in foro iudiciali: vt inquit Abb. in cap. quia plerique. num. 25. ver. Aduerte. de immu. eccl. tamen vt d. Silu. verbo lex. §. 13. multa ſunt in Decretis, per contrariam conſuetudinem abrogata, vt quod clerici inchoent ieiunium quadrageſimale ſtatim poſt ſexageſimam. c. ſtatuiſſimus. cum ſeq. 4. diſt. contrarium enim facere nō eſt peccatum. c. ſi. ead. diſt. vt & ſecundò, q̄ dies Rogationum ante Aſcenſionem ſeruentur. c. pronuncianſ. de conſec. diſt. 3. & ieiunentur. c. rogan. tes. ead. diſt. & q̄ hebdomada ſancta, & poſt Paſcha ferietur. d. cap. pronuncianſ. T. tertio, q̄ certa forma ſeruetur in literis dimiſſorijs clericorum tranſeuntium ad celebrandū in alia diœceſi cū ſigillis quinq; episcoporū. c. extraneo. 71. diſt. c. tranſmarinos. 98. diſt. q̄ ſecundū glo. ibi abiit in diſſuetudinem, ſeruandum tamen eſt, vt habeatur licentia proprii episcopi. cap. 1. cum ſeq. diſt. 72.

aliàs nō admittitur ab alieno episcopo, vt ibi habetur, & in Conc. Trid. ſeſſ. 22. de obl. & euit. Quarto, q̄ iuramentum fiat à ieiuno. cap. honeſtum. 22. q. 5. & q̄ non exigatur ſolenne, iſt eſt in iudicio, in Quadrageſima, Aduentū, & diebus Dominicis. c. decreuit. ead. id enim quò ad primum eſt per conſuetudinem abrogatum: vt ibi d. glo. non tamen quò ad vltimum. ex c. ſi. extra de ſer. niſi pro pace, vt ibi habetur. Quintò, q̄ reperto furto in monaſterio indicatur purgatio, aucthore ignorato, vt Abbas Miſſa celebra ta, ſic fratres communicet, corpus Domini ſit tibi in probationem. c. ſapè cōtingit. 2. q. 4. quod non eſt ſeruandum, vt ibi d. gl. Sextò, q̄ dicitur in c. quod. de conſe. diſt. 1. Sacramenta altaris debere conſici tantum à ieiunio excepta die cœna Dominicæ, id enim eſt abrogatum, quò ad illam exceptionem, vt ibi d. glo. Septimò, quòd dicitur in c. tri forme. de conſe. diſt. 2. de vna ex tribus partibus hoſtiæ ſeruanda in ſine Miſſæ, quod nō ſeruatur, ſic etiam q̄ dicitur ibi in c. tribus gradibus, de ieiunio ſeruando per aliquas horas poſt ſumprum ſacramentum, q̄ ex neceſſitate non eſt ſeruandū: & quod dicitur in c. omnis. ibid. de continendo ab actu coniugali per tres, quatuorve dies ante communionem, id. n. eſt de cōſilio, & reuerētia. Octauò, multa ex antiquis decretis ſunt mutata per ſequentia, vt q̄ electio Papæ fieret etiã per clericos, & religioſos. c. in nomine. 23. diſt. quia hodie ſit tantum per Cardinales. c. licet de vitāda. de elect. c. vbi periculum. eod. in 6. Sic etiam q̄ electio episcopi fieret non à canonicis tantum, ſed etiam alijs religioſis. c. obeunribus. 63. diſt. quia hodie Papa eam ſibi reſeruat ex regulis Cancellariæ. Similiter, q̄ ordinandi certam ætatem habere deberent, vt ſubdiaconi viginti, diaconi viginquinque, præſbyteri triginta, & certa interſtitia. 87. diſt. ſeruantur, quæ ſunt mutata ex Conc. Trid. ſeſſ. 23. cap. 12. 13. 14. vt ſcilicet vigin tiduos primis, vigin tres ſecundis, vigin quinque ter tijs attrigisse ſat ſit, & de interſtitijs ibidem dicitur. Similiter, q̄ matri monium impediatur vſq; ad ſex gradus. 35. q. 2.

14
Leges
canonicæ
quæ
hodie
nō
ſunt
ſeruā
dæ.

3.4. quia hodie non excedunt quatuor. c. non debet de consangu. & ex Concil. Trid. sess. 24. c. 2. 3.4. ubi impedimentum ex fornicatione ad secundum gradum est reductum, publicæ honestatis ad primum, ubi sponsalia valida sunt, cognatio spiritalis, ad baptizantem baptizatum, patrem & matrem, & suscipientes.

Similiter, quod omnes in cœna Domini, & ter in anno communicent. ca. in cœna. c. seculares. de consecr. dist. 2. hodie enim præceptum est, ut semel tantum in anno in Paschate. c. omnis. de pœnit. & sic de alijs iuribus correctis per Conc. Trident. canones posteriores, vel Bullas Pontificum. Non de Gratiano in Decreto multa posuit, non ex decreto Papæ, vel Conciliorum, sic enim facerent auctoritate de fide, vel Sactorum Patrum, quæ faciunt magnam fidem iuxta tradita Tomo 1. tract. de auth. Sanctorum Patrum, sed quandoque ex suo sensu, quod non tenentur, ut §. 1. dist. 13. quod ubi quis urgetur in ter duo mala, liceat minus eligere, nemo enim est ita perplexus inter duo peccata, ut opus sit alterum eligere, quia dato tali casu, si dari potest; secundum non erit peccatum, ut ibi d. glo. in summa modo quo ibi. sic quod d. dist. 9. §. sed illud. post c. presbyteros, posse presbyteros in absentia episcopi in necessitate chrismare in fronte si ibi adest consuetudo, quia id fieri non licet, nisi de licentia Papæ, & talis consuetudo esset illicita. c. peruenit. ead. dist. cap. quanto. de consuet. sic quod d. in c. de manifesta. quod in notorijs non est seruandus ordo iuris, non est simpliciter verum cum triplex sit notorium, iuris, facti, & præsumptionis. ut ibi gl. d. & ibi in c. Deus Omnipotens. §. quando, dum d. notorium peccatorem si post secundam, & tertiam monitionem reperitur incorrigibilis, est damnatus per sententiam, non tenetur, quia in notorijs non est necessaria monitio; sic etiam quod d. §. euidenter post c. ad mensam. 1. 1. q. 3. quod iniiciens manus in clericum violentas incurrat anathema. i. separationem à sacramentis, & ingressu ecclesie, non autem à communionem fidelium, quia in hoc ultimo conuictum statuitur in c. si quis suadente.

17. q. 4. ut sic separetur ab ea et ante denunciationem. c. cum non ab homine. de sent. excom. modo, ut alibi sic etiam quod d. ead. q. §. cum ergo. post c. non solum reus. sententiam excommunicationis iustam, vel iniustam commendam, iustam quoniam fertur ob crimen, quod est in homine, iniustam, quando non est in eo crimen pro quo infertur, puta furtum, sed aliud, ut adulterium, quia tunc intelligitur eum mereri talem sententiam ex alia culpa. f. contemptu, ut ibi d. glo. Similiter, quod d. in c. præcipimus. §. cum ergo. 1. 2. q. 1. licere clericis orientalibus habere bona, quibus & licet vii matrimonio, & occidentalibus, qui ante ordinationem habere legitime uxorem & filios, quia id licet omnibus clericis in bonis, nisi renunciant proprijs bonis ut religiosi, vel voto se abstinerint, vel tempore primitiæ ecclesie, ut ibi d. gl. Similiter dum 1. 4. q. 1. c. episcopus. d. licere clericis etiam perfectis contendere in iudicio, vel pro lucro captando, sed damno vitando, & non pro suis rebus, sed sanarum ecclesiarum, quia omnes clericis id possunt qui valere habere proprium, vel in causis miserabilibus, de mandato superiorum, & religiosi repetendo bona suorum monasteriorum, si sint prælati, vel de mandato eorum si sint inferiores, ut ibi d. glo. in summa. & habetur in c. peruenit. 1. 6. q. 1. Similiter dum d. in c. dilectio. §. potest etiam. 1. 6. q. 1. ad præscribendum suffice re bonam fidem à principio, licet medio tempore habuerit scientiam rei alienæ, quia iure canonico requiritur continua bona fides. c. possessio. de re iud. in 6. Sic etiam dum d. in §. si. 2. 1. q. 4. quod iurans aliquam ducere in uxorem post votum castitatis non prohibetur seruare hoc iuramentum, sed est ei iniungenda penitentia pro voti violatione, dicitur enim quod licet eam non possit dimittere matrimonio consummato, si tamen non consummatum prohibetur sub mortali non seruare iuramentum, sic dum ibi d. quod iurans se non fieri clericum, vel religiosum, iurat illicite non secundum se, sed solum ex modo, quia inconsiderate, cum salus animæ ex hoc non adimat, id enim est illicitum iurare secundum se, quia

quia minuitur profectus animæ; Sic etiam dum §. 1. 24. q. 5. d. quod cogens aliquem ad intrandum, peccat mortaliter, si is periuratus, id enim intelligitur si scit periuraturum, vel verosimiliter credit. c. ille qui. ead. q. Similiter dum in c. audiuimus. §. si autem. post 1. 4. q. 1. d. quod lapsus in verem hæresim est excommunicatus, & suspensus à iurisdictione, nec potest excommunicare, sed si nouam confingat non est excommunicatus, & dum toleratur ab ecclesia potest excommunicare, glo. tñ ibi d. indistincte excoicatum, nisi in animo tñ habuerit eam, valent tñ alia acta à tali dum toleratur, modo ut alibi, duo tamen Papæ si credant se legitime electos non sunt excommunicati. Similiter dum 50. dist. c. sacerdotibus. §. quo modo. d. pœnitentes non posse ordinari, si fidei pœnitent. i. non in odium criminis, sed alio respectu, nec si peccata sunt manifesta, secus si occulta; ut d. ibi in c. presbyteros. §. quo modo. nam si crimen inducit irregularitatem, licet pœniteat non possunt ordinari sine dispensatione superioris, vel obtinere beneficium, aliàs sic, nec est dispensandum cum eis si fidei pœnitent, & si crimina sunt enormia etiam occulta, egēt quæ dispensatione, aliàs post pœnitentiam potest quis promoueri, de quo late in c. si. de temp. ord. & latius tract. de irregularitate. Similiter dñ §. si. de pœnit. dist. 1. relinquit indeterminatum an sola contritio cum adest facultas confitendi, possint peccata deleri, inclinando tamen in fin. quod confessio sit necessaria, nam Innoc. III. in cap. omnis. de pœnit. determinat semel in anno confessionem faciendam. Sic quod ad totum Decretum Gratiani, quod ibi ponit Gratianus ex suo sensu non reperitur approbatum ab Ecclesia, nec similiter est tenendum, quod allegat ibi ex decisione legum civilium in causis ecclesiasticis, cum huiusmodi leges non sint necessarie seruandæ, etiã si ecclesijs sint fauorabiles, ut supra est dictum ex Fel. in c. ecclesia. n. 61. de constit. quæ verò ibi citat ex decretis Pontificum, vel Conciliorum generalium inconuulsi sunt tenenda, nisi sint mutata, quæ verò ex auctoritate Conciliorum

Prouincialium, vel dictis Sanctorum Patrum, ibi ponit, videntur esse probata, cum ab omnibus sint recepta, & à Iuristis Canones illi indistincte citentur, licet Theologi soleat addere, an sit Decretum Papæ, vel Sancti dictum, ex usu tamen omnia videntur probata, exceptis his de quibus supra, ut dixi To. 1. tr. de auth. Iur. Can. & videntur sentire Silu. verbo, lex. nu. 13. ad si. dicens, quod leges canonicæ non ligant in foro conscientie, casibus quibus infra id explicabitur non ligare leges humanas.

Quo verò ad auctoritatem gl. est magna auctoritatis, aliqua tamen gl. Decretorum sunt emendanda, ut in correctorio, & similiter auctoritas Doctorum eam fidem facit, de qua supra To. 1. tract. de auth. Scolasticorum, & Sanctorum Patrum.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex humana debet poni in communi, & quomodo.
- 2 Lex humana an cohibeat omnia vitia.
- 3 Lex humana an præcipiat actus omnium virtutum.
- 4 Lex humana iusta obligat in foro conscientie, cum multis fallentijs.
- 5 Lex humana an semper obliget sub mortali, & quomodo id cognoscatur.
- 6 Legi humana qui subditi sint, & qui non, & quomodo.
- 7 Lex humana quando sit interpretanda, quomodo in particularibus casibus, & à quo.

De lege humana, quod ad eius potestatem. Cap. VII.

Prima propositio. Humana lex debet poni in communi, tanquam ad omnes subditos communitatis pertinens, & non ad particulares tantum; probatur l. 1. ff. de legib. vbi dicitur commune præceptum.

Ratio, nam finis legis est bonum commune,

D. Tho. 1. 2. q. 96.

I Lex humana debet poni in communi, & quomodo.

mune, sed quod est ob finem oportet finiri esse proportionatum, id est oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune, bonum verò commune constat ex multis, id est oportet quod lex ad multa respiciat, & secundum negocia, personas, & tempora, quia civitas constituitur ex multis personis, & eius bonum per multas actiones procuratur, nec infuitur, ut modico tempore duret, sed quod omni tempore duret per civium successionem.

2 Lex humana a cohibeat omnia vitia.

Secunda propositio. Lex humana, licet intendat cohibere omnia vitia, non tamen omnia in speciali cohibet, sed ea tantum a quibus multitudinem possibile est abstinere, & ad quae ipsa lex humana se potest extendere.

Ratio, nam lex ponitur ut mensura actuum humanorum, art. præc. mensura verò debet esse homogena mensura. 10. Metaph. quia diversa diversis mensuratur: unde oportet, quod leges imponantur hominibus secundum eorum conditionem, secundum Isid. facultas verò operandi ex interiori dispositione procedit, quia idem non est possibile virtuosum, & habitum virtutis carenti, sicut nec idem possibile est puero, & viro, id est non eadem lex ponitur pueris, quæ adultis, multa enim pueris permittuntur, quæ in adultis lex punit; & similiter aliqua permittuntur non perfectis virtute, quæ in huiusmodi non tolerantur; Lex verò ponitur multitudini in qua maior pars non est perfectorum virtute, id est lege humana non prohibentur omnia vitia, a quibus virtuosus abstinent, sed quæ societatis contrariant, ut homicidia, furta, &c. Et ita lex se accommodat moribus vventium, unde & supra est dictum legem debere esse possibilem, secundum naturam & patriæ consuetudinem: unde non eadem præcepta ponuntur perfectis viris, & pueris, & cum lex ponatur multitudini, quæ ut plurimum constat ex hominibus imperfectis, id est lex humana non cohibet omnia vitia, sed graviora a quibus possibile est multitudinem abstinere, & sic non se extendit ad cogitationes cordis. c. cogitationis. de poen. dist. 1. ea. erubescant, ubi gl. 22. dist. nec ad venia-

lia, nisi quandoque ob periculum mortalis, irreuerentiam loci, & ex alijs circumstantijs, & dicitur lex vitia prohibere, quatenus est negativa, vel præceptum negatiuum, in quo tam præcepto negativo continetur, & affirmatiuum, ut scilicet ex hipotesi, quando operatur, operetur quo modo debet. i. secundum virtutem.

3 Lex humana a non infuitur virtuti.

Tertia propositio. Lex humana non præcipit omnium virtutum actus, sed eos qui ad bonum commune redeuntur mediatè, vel immediatè, licet non sit virtutis actus quem lex humana præscribere non possit.

Ratio, nam species virtutum distinguuntur secundum obiecta, supra q. 54. ar. 1. omnia verò obiecta virtutum referri possunt, vel ad bonum priuatum alicuius personæ, vel ad commune multitudinis, ut ea quæ sunt fortitudinis potest quis exequi, vel ob conseruationem ciuitatis, vel ad conseruandum ius amici sui; lex verò, ut supra q. 90. art. 2. ordinatur ad bonum commune, id est nulla virtus est de cuius actibus lex præcipere non possit, non tamen lex humana præcipit de omnibus actibus omnium virtutum, sed solum de illis qui ordinabiles sunt ad bonum commune, vel immediatè, vel aliqua directè sunt ob bonum commune, vel mediatè, ut cum aliqua ordinatur pertinentia ad bonam disciplinam, per quam ciuitas informatur, ut bonum iustitiæ commune, & pacis conseruetur. Et ita per lege humanam potest præscribi de actionibus, de quibus per legem naturalem, vel diuinam, nil sit præscriptum: probatur Matth. 23. Omnia quæcunque dixerint vobis, seruare & facite, de legislatoribus humanis, & superioribus loquens. Præterea Machabæi quædam cœrimonias, & festa præscribere, de quibus lex diuina nil sanxit. Hester 9. 1. Mach. 7. & idem in noua lege, ut præceptum de ieiunio obligat, licet de eo per legem diuinam, vel naturalem in speciali nil sit præscriptum: vt d. Hier. ep. ad Marcellam. de erroribus Montani. Aug. serm. 68. de temp. Ambr. serm. 25. Leo. serm. 2. de ieiunio. Bas. orat. 2. de ieiunio. Chriſt. hom. 2. in Gen. ad pop. Epiphani. hæz. 75.

Quarta

4 Lex humana iusta obligat in foro conscientia, cum eius fallentis.

Quarta propositio. Leges humanae iustæ habent vim obligandi in foro conscientia, leges tamen iniustæ per contrarietatem ad bonum commune, non sunt seruandæ, nisi scandalum sit, nec similes leges tyrannicæ per contrarietatem ad bonum diuinum, ut præcipientes idolatriam seruandæ sunt: probatur ex dictis supra de Rom. Pont. Tomo 1. pag. 78. 79. 80. & tr. de auth. Jur. Can. p. 182.

Ratio, nam sic habent legem obligandi à lege æterna à qua derivantur. Prover. 8. Per me reges regnant, &c. quæ dicitur iustæ ex fine quando ordinantur ad bonum commune, & ex authore quoniam lex lata non excedit potestatem ferentis, & ex forma quoniam secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune, quia cum homo sit pars multitudinis, hoc quod est, & habet est multitudinis: unde & natura nocet parti, ut saluet totum. Iniustæ verò sunt, vel quia contrariantur bono communi, vel ex fine, quoniam onera imponuntur subditis, non ad bonum commune, sed ad propriam commoditatem, vel gloriam, vel ex authore quoniam exceditur potestas tradita, Et ex forma quoniam inequaliter onera imponuntur, licet ob bonum commune, & huiusmodi in foro conscientia non obligant, nisi ob vitandum scandalum, ob quod quis iuri proprio cedere debet quandoque, si verò contrariantur iuri diuino, vt inducentes ad idolatriam, tunc nullo modo sunt seruandæ, nec leges dici debent, quoniam obediendum est Deo magis, quam hominibus. Act. 4.

Et quod leges civiles possint obligare etiam sub mortali, quod est obligare in conscientia, vel obligare conscientiam, probatur, quod ad ecclesiasticas ex deductis, loco cit. de auth. Rom. Pont. & probatur etiam ex Aug. in Ps. 70. d. sic audiendum prælatum quomodo Deus, si iubet quod contra diuinum non sit. & ex Clem. Rom. epist. 1. decretal. ubi d. obedientiam, quæ superioribus exhibetur domino exhiberi. & ex Damaso in cap. violatores. 25. q. 1. ex Greg. in c. si quis. de maior. & obed. ubi d. cenitur veniorem contra episcopi Decretum ab ecclesia abijciendum esse.

& ex Bonifac. VIII. in c. vnam sanctam. de maior. & obed. in extrau. com. ubi definitur de necessitate salutis Christi fideles subesse debere Rom. Pontifici.

Quo verò ad leges seculares, probatur Rom. 13. d. omnem potestatem à Deo esse, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, id quod est ibi d. non propter iram tantum, sed etiam propter conscientiam. & 1. Petr. 2. subiecti igitur estote omni humanae creaturæ propter Deum, siue regi tanquam præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis &c. idem probatur ex locis supra deductis ad probandum potestatem legum condendarum.

Ratione probatur supra ex D. Th. deducta. Præterea potestatem ecclesiasticam, & civilem potestatem ferri quæ iusta sit, & totam obliget communitatem, ut supra est dictum, ergo eis parendum est, maior patet ex dictis supra, minor probatur, nam quod lex æterna naturalis, & diuina dicitur faciendum, agendum est etiam sub mortali si res sit grauis, ut probatur ex definitione peccati ab Aug. tradita lib. 22. con. Fau. c. 27. & Rom. 1. ubi Ambro. & Aug. lib. 1. ad Simplician. q. 2. sic eum locum interpretatur, sed lex diuina naturalis, & æterna dicitur legi iustæ superioris esse parendum, ex lege enim naturali patet esse parendum præcepto superioris, quia superior est is cui alios parere oportet, quod ad legem diuinam probatur Mat. 23. super cathedra Moysi sederunt scribæ, & pharisæi, omnia quæcunque dixerint vobis facite. 2. Petr. 2. contra hæreticos etiam tempore apostolorum conantes eximere fideles à disciplina legum humanarum: vt d. Hier. in comment. ad Tit. 3. Clem. Alex. lib. 3. Strom. Idem probatur 1. Reg. 8. non in te abiecerunt, sed me. Prou. 8. Per me reges regnant. Luc. 10. qui vos audit me audit &c. Rom. 13. 1. Tess. 4. Act. 15. 1. Petr. 2. & alibi sæpe, ut probat hic Valentia. dispnt. 7. q. 5. punct. 6. & est mortale contrarietate iustis legibus, modo tamen quo infra, maxime si poenā mortis inferunt, & executioni mandantur probabiliter, cum nemo sit dominus propriae vitæ, vel membrorum, ut dicitur infra tr. de Dominio, unde idem est si imponatur

tur pœna abscissionis membrorum que executioni detur, de quo latius infra.

Fallit verò prædicta conclusio, si lex humana sit iniusta, vt supra probatum est, quia excedat potestatem statuentis, vel cesset causa ob quam est instituta, & si illa lex vergit in utilitatem propriam principis non verò ad bonum commune reducitur, & si gabella ob causam sit imposita, & ea cessante adhuc exigatur, vel quia nō æquè distribuatur onera subditis, vel liget delinquentes extra territorium statuentis. cap. vt animarum. de constitutu. vel quia inducat ad peccatum contra legem Dei, vel naturæ, vel Iuris Canonici, vt d. Silu. lex. nu. 9. vbi & explicati sunt casus particulares, quibus lex civilis iniusta dicitur, & dixi d. trac. de author. Iur. Can. & supra est dictū.

Secundò, limitatur, quando lex civilis se fundat super aliqua præsumptione cum in conscientia steterit veritati præsumptione remota. c. tua nos. de sponsa. Fel. in c. 1. nu. 49. cum seq. de constit.

Tertiò, limitatur, si sit pœnalis, cum in foro conscientie, ante iudicis condemnationem pœna non sit soluenda, sed sufficiat satisfacere in prima substantia, gl. communiter recepta. in c. fraternitatis. 12. q. 2. latè Couar. in 4. Decr. 2. p. c. 6. §. 8. vnde duplum in furto in foro conscientie non est soluendum ante iudicis sententiam, imò nec post eam, licet non possit eo casu quis resistere iudici exequenti sententiam: vt ibi d. Couar. & sufficit in conscientia satisfacere in prima substantia, vt d. d. gl. Lex tamen quò ad se etiam si sit pœna adiecta seruanda est in foro conscientie, vt ibi d. Couar. & eo magis si non simpliciter pœnam continet, sed modum præscribat quò quid sit acquirendum, vt beneficium canonicè, & hinc simonia, tūc enim, si secus fiat, quia id est non simplex pœna, sed initiū vitiosum, idè in conscientia detineri nō potest. c. 1. de reg. iur. in 6. Secundò fallit, vbi pœna excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, imponitur ipso facto, quia ligat in conscientia. Tertiò fallit, vbi reus esset cōdemnatus de delicto, quia tenetur nō resistere iudici. Quartò, vbi pœna esset irrogata loco

inestimabilis interesse, vt pro membro debilitato. Quintò, si sit ex partium cōuentione, si non sit contra iustitiam, nec excedat quadruplum. Sextò, quādo pœna est ex parte vtriusque, quia sic pœna debetur, vt d. Fel. in c. 1. nu. 58. cum seq. de constit. Cagna. in l. quod. de reg. iur. Vel clarius, circa legem purè pœnalem sic arbitror distinguendum, præter regulas hoc c. allatas, quando .i. huiusmodi lex concurrit cum iure diuino, vel alia lege prohibitiua, vel præceptiua, vel agitur de magno Reipublice bono, & huiusmodi, quibus casibus idem est iudicandum quò de ipso iure diuino, & bono communi, & huiusmodi, vt d. Couar. in reg. peccatum. 2. p. §. 4. num. 4. ver. ego sanè. Quod aut lex imponit pœnam mortis, vel truncationis membri, & sic ei contrauenire est peccatum mortale, cū nemo dominus sit propriæ vitæ, vel membrorum, vt dicā infra tr. de Dominio; & hoc quando talis lex executioni solet mandari, si enim ea pœna in deprehensis in crimine solet passim in pecuniariam commutari, tunc idem iudicium est sciendum ac de ipsa pecuniæ prodigitione, de quo infra.

Aut alia pœna corporalis ei adiungitur, vt fustigatio, vel in publico cum dedecore expositio, & sic probabile est ob scandalum actiū, quod nunquam licet sic contraueniendo, esse mortale, cum aliud sit prodigere famam eam non curando, aliud infamiam notam spontè ex culpa subire, cum id sine propriæ familiaris graui dedecore non contingat, quò est vitandum ob nocumentum proximo alatum, & maximè sanguine iunctis.

Aut ei imponitur pœna additionis ad triremes, quò si sit longa, & ardua qualitate personæ, breui is sit vitam amissurus, sic illi contrauenire, probabiliter erit mortale, cum ea sit mors civilis, & idem si pœna sit carceris perpetui, quò morti æquiparatur, ex Cic. in 4. Catil. secus si carcer sit modici temporis, vel additio ad triremes vnius anni in vitro forti, vel biennij, cum is vitæ periculo non exponatur.

Aut adijcitur pœna banni, vel proscriptio à ciuitate, quæ si sit perpetua

mortis

mortis æquiparatur. Bart. in quæst. incip. Lucanæ. vel si adijciatur pœna in insulam deportationis, quæ pariter est mors civilis. §. cū autem. Instit. tit. quib. modis ius patr. pot. sol. Crauet. in conf. 210. nu. 13. & 224. nu. 1. Clar. in pract. crim. §. fin. q. 71. & 77. Cephalaus dominus olim præceptor meus. in consil. 22. num. 18. restantes de communi, si enim proscriptio sit temporalis non est mors civilis, cum æquiparetur tantum relegationi, & relegatis, qui retinent libertatem, & amittunt ea tantum quæ sunt eius ciuitatis à qua sunt relegati, non autem alia. d. §. cum autem is. Petr. Ghirard. singu. 14. Curt. conf. 60. colum. 10. Bologn. conf. 70. Corn. conf. 55. colum. 3. vol. 2. sic enim contrauenire non est probabiliter mortale; si verò exilio adijciatur, quò si impudè possit occidi, vel id habeat forma statuti, de quo Iaf. in l. possidere. §. si seruum. nu. 8. ff. de acquir. poss. sic cōtrauenire probabiliter est mortale, cum is graui periculo se exponat.

Aut de munus pœna pecuniaria imponitur, & si quidem parua sit pœna, non erit mortale ei contrauenire, si verò grauis sit, vel publicatio omnium bonorū, tunc probabile est ei contrauenire esse mortale, tum quia talis pœna nō imponitur sine graui causa boni communis, cui obuiare est mortale, tum quia is inde se & proprios magno vitæ periculo, quæ sine rebus temporalibus sustentari non valent, exponat, maximè si sit paterfamilias, cū sic grauissimū inferat damnum familiaris, quam alere tenetur.

Quòd si legi pœnali præceptum, vel prohibitio iuncta sit, tūc inspicienda est qualitas præcepti, & pœnæ, & iuxta illa ex prædictis iudicandū, & in dubio maior inde inducitur obligatio, cum duo vincula magis ligent, quàm vnum.

Quo verò ad pœnæ ipsius incursum, id latè discutitur tr. de Dom. sub cap. de pœnis. videlicet, quò si lex imponit pœnā spirituales ipso facto incurrendam, vt excommunicationis, suspensionis, & interdicti, in foro conscientie incurritur absq; vlla iudicis declaratione. Sor. li. 1. de iust. q. 6. art. 6. conclus. 2. si verò dicat contraueniens incurrat ipso facto pœ-

nam priuationis bonorum, nemo ante sententiam à iudice latam, eā subire tenetur. Sor. d. art. 1. conclus. gl. communiter recepta in c. fraternitatis. 12. q. 2. imò, & requiritur sententia declaratoria iudicis incursum pœnæ: vt d. Couar. in reg. peccatum. 2. par. c. 6. sub nu. 10. ver. secundo. ex c. cum secundū. de hæret. in 6. vel incursum criminis: vt d. Sor. d. art. 3. conclus. & etiam post sententiam declaratoriam incursum criminis, vel pœnæ, non tenetur quis in foro conscientie sententiam ipsam cōtra se executioni mandare, sed solum tenetur obedire iudici sententiam exequenti, nec ei resistere. Couar. ibi. ver. secundò inferitur, qui & ver. tertio hinc deducitur, dicit non deberi pœnam, etiā si lex addat, ad incurrendam pœnam nullā requiri declarationem, nec sententiam, adhuc enim iudicis executio est necessaria; & in hæresis id est notabile, quò cōdemnatio de ea retrahitur ad tps, quo is iusta ignorantia remota, hæresim studiosè asseruit. Sor. d. art. 4. conclus. de quo latius tr. de Hæresi habetur, qui Sor. & subdit ibid. conclus. 5. quò quando iudex condemnat ad pœnam, quæ non sit mortis, vel corporis afflictiua, quò tenetur reus parere etiam si aliquid agere debeat, vt aliquid soluere, vel in exilium secedere, vel in carcere perpetuò manere, quando scilicet illam exequitur; si verò corporali supplicio addicatur, tunc pati tantum tenetur, agere verò minimè.

Quartò, limitatur, si lex ob iustam causam à principio sit posita, vt gabella quia cessante illa causa, cessare debet & dispositio, cum res tunc ad statum primum reducatur, vt d. Abb. in c. quia plerique. de immun. eccl. Fel. in cap. 1. num. 50. cum seq. de constit.

Quintò, limitatur, si lex se fundet super aliqua iuris solennitate, cum in foro poli stetur voluntati statuentis etiam omni remota solennitate: vt ibi d. Abb. vnde licet in electione solennitas nō interfuerit requisita si tamen adfuit consensus eorum qui habet explicare actū, in foro animæ non tenetur quis de hoc sibi conscientiam facere, & similiter contractus mulieris factus sine fraude, va-

let in foro conscientiae, non obstante statuto disponente de consensu propinquo- rum, & idem de testamento carente so- lennitatibus, & generaliter in omni ac- tu ubi interuenit consensus habetis ex- plicare actum, licet desitias solennitas iuris ciuili: vt refert Fel. in c. 1. nu. 47. cum seq. de confit. quae intelliguntur, nisi opponatur, quia tunc non valent, vt infra alio loco dicitur; licet hoc casu su- stineri possit, & opin. Couar. cōtra Abb. in c. cum esles. de testam. d. testamentū non factum adhibitis solennitatibus in foro conscientiae necessariō nō esse exe- cutioni mādandum, imō sic relicta, vel legata, nisi ad pias causas, haeredibus ab intestato venientibus esse restituenda in foro animae, de quo alibi.

Sexto, limitatur, quando lex ciuili- distinguit inter forum externū, & con- scientiae, quia tunc non seruabitur in foro conscientiae auctoritate ipsius leg- is. c. tua. cum ibi not. de sponsal.

Septimō, fallit, quando cessat ratio le- gis in foro animae, secus si vigeat, vt de lucro dotis ob expensas quas facit mari- tus traducendo vxorem domum, si enim eam non deducit, & sic non facit expen- sas non lucratur, secus si vterq; eam lu- creretur, quia ratio est ob affectum mari- talem. Abb. in cap. ex publico. de conu. coniug. Silu. lex. nu. 9. ver. 8.

Octauo, limitatur, quādo lex ciuili- quō ad verba nō adaptatur ad aliquem casum, quia nec dispositio adaptabitur, si de mente aliter non constet. Bart. in l. 4. §. toties. de dam. infect. d. si statuto ca- ueatur, vt de quolibet contractu solua- tur gabella, non soluetur de re inestima- bili, vel ob reuocantē, vel quia sit sacra. §. facta: Instit. de rerum diuis. cap. non minus. cap. aduersus. de immū. eccles. de quo latius habetur tract. de clericis.

Nono, limitatur, si lex ciuili- sonet lucrum proximo odiosum cum quodā rigore, vt disponent legatum rei alienae valere, quia haeredi est odiosum. cap. si- lius noster. de testam. nisi constet quōd testator sic sciens disposuerit, iuxta dicta superius. arg. c. ex parte. de censib. cap. dilecti. de iudic.

Decimo, limitatur, si lex ciuili- mo-

ribus vrentium non sit recepta. Abb. in cap. literas. de iuram. calum. cap. lex. v- bi Archid. dist. 3. §. leges. dist. 4. quando scilicet vt d. Cardin. in procem. clemen. princeps scit, & tolerat consuetudinem legi contrariam: a maiori parte receptā, etiam si sit praecipua, & maximē si sit lex Imperatoris. arg. §. sed quod princi- pi. Instit. de iure natu. secus in Papa, qui habet a Deo auctoritatem. Archid. in c. lex. distin. 3. quae tamen etiam lex Papae cessat ex diffuetudine, secus enim si mi- nor pars eam non reciperet, quia sic mi- nor pars peccaret contraueniendo, se- cus e contra, & ubi lex generalis recipi- tur in vsu a certo genere personarum, ab alio non, quia saltem per longum tempus, non recipientes non peccant, secus si sit idem genus personarum, & minor pars eam non recipiat, quia sic peccat, glo. & Doct. in cap. quia circa. de consanguin. quōd intelligitur in le- ge iure positiuo inducta, si enim cum ea concurrat prohibitio iure diuino indu- cta, secus esset, & eo magis receditur a lege, si Papa, vel princeps scribat se dis- simulare, tunc enim dissimulatio illa habet vim tacitae dispensationis: vt dicit Couar. in 4. decret. 2. parte. cap. 6. §. 10. num. 15.

Vndecimō, limitatur, si quis sine sua culpa ignoret legem latam, quae igno- rantia potest probari: vt dicit Abb. in cap. cognoscentes. de constitut. & statut eius iuramento, vt quia fuit absens, vel alijs probationibus: vt dicit Io. And. in cap. si verō. secundo. de sentent. ex com- mu. Hostien. in cap. cum in tua. qui ma- trimo. nisi coniecturae sint contra eum. quōd scierit, quia sic in foro conten- tioso non statut iuramento in depen- dentibus a conscientia alicuius, vt dicit Abb. in cap. vidua. de regulat. in foro ve- rō conscientiae stabitur eius dicto, quōd id ignoratit, & de his videnda sunt quae supra sunt dicta, vbi de ignorantia est actum.

Vltimō, limitatur, casibus quibus su- pra est dictam legem ciuilem, vel ca- nonicam non ligare.

His casibus in specie demptis, lex hu- mana tam ciuili- quā ecclesiastica est

seruanda in foro conscientiae. Prohi- bit. cum alijs supra deducis sub hac ta- men distinctione: vt dicit Abb. in cap. plerique. de immū. eccles. quōd si quis est obligatus iure naturali tantum, vt in seruo, licet iure ciuili non obligetur in foro tamen animae obligatur, & tale debitum solui debet, vt ibi dicit num. 9. similiter vbi ius ciuile non prohibet re- tentionem, licet non concedat expres- se, & concurrat ius naturale ob consen- sum dantis, vt in dato meretrici, potest id tuta conscientia retineri, vt ibi dicit numero 12. sic etiam vbi inter legem positiuam, & naturalem datur discre- pantia, seruanda est aequitas naturalis in foro animae, nisi lex positiuā ex ali- qua iusta causa disponat contra illam: vt dicit Silue. verbo lex. numero nono. versic. secundo.

Quo verō ad modum obligandi, cer- tum est, quōd non omnis lex humana, licet possit obligare sub mortali, obli- gat semper ad mortale sui transgresso- rem, quia aliqua leges obligant tan- tum ad poenam, vt sunt leges quarun- dam religionum; quia lex diuina, & naturalis non distat esse obediendum omni legi sub mortali, sed illis tantum quae obligant quantum possunt, & san- ctuntur a tota auctoritate legislatoris, & hanc esse communem opinionem as- serit hic Valentia, disputatione septi- ma, quaestione quinta, puncto sexto, se- cunda quaestione d. posse aliquas obli- gare sub veniali tantum.

Ad dignoscendum autem quando lex humana iusta obliget sub mortali, id intelligi potest, vel quōd ad legiflato- rem, quatenus per legem vult iuste ob- ligare sub mortali, quōd potest etiam secluso scandalo vel contemptu, vt dixi Tomo primo, tract. de Romano Pon- tifice, & de auctoritate Iuris Canonici, quia id consequitur ex auctoritate, quā lex humana habet a Deo; sic enim licet lex ciuili- ex se nō possit obli- gare ad mortale, id tamen euenit ex se quoties quis eam transgreditur; a lege diuina, & naturali: vt dicit Couarru- bias quarto decretal. parte secunda, ca-

pit. septimo, numero nono.

Ad hoc verō vt obliget sub mortali, oportet vt materia sit grauis, vel secun- dum se, vel quōd ad aliquas circumstan- tias, vnde lex indicens silentium tan- tum ratione circumstantiae potest obli- gare transgressorem ad mortale: vt dicit hic Valentia. Dantur etiā aliqua signa, vt idem dicit, quibus dignosci potest, quando lex obliget sub mortali.

Primum signum est & certissimum, quando legislator id exprimit, quōd de ecclesiastico intelligo.

Secundū signum est, cum legem ab- solute fert, & nec verbo, nec signo con- stat eum non habere intentionem non obligandi in conscientia, quia sic praesumitur ex tota auctoritate legem con- dere, ideo obligat sub mortali si res sit grauis, veniali si leuis.

Tertium signum, quōd ad legem ec- clesiasticam cū obligat in virtute sanctae obedientiae, vel sub obtestatione diuini iudicij, vel sub indignitate Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum, iuxta com- munem: vt dicit Nauarrus in Manuali, capitulo vigesimo tertio, numero quin- quagesimo secundo.

Quartum signum, quōd ad leges ec- clesiasticas, quando subiungitur poena ex communicationis latae sententiae, quae non nisi ob mortale iniungitur. capitul. nullus. capit. nemo. secundo, vndecima quaestione tertia. non est verō eadem ratio si subiungatur poena suspensionis, interdicti, vel irregularitatis, quia & ob veniale tantum iniungi possunt, imō irregularitas, & sine peccato incurritur. Nauarrus loco citato, Castro. libro primo de lege poenali. capit. quinto. Caietanus in summa, verbo praecipit. Similiter in lege diuina, vbi imponitur poena mortis, ex communi, censetur transgressio mortalis.

Quantum signum, ac certissimum, communis opinio, & consuetudo com- munitatis acceptantis legem, vt obli- gantem sub mortali, quia consuetudo est optima legum interpret. c. cum dile- ctus. de consuet. l. si de interpretatione. ff. de legib. quae & ipsa habet vim legis.

Idiuturna. de legib. vel id proueniat vi legis naturalis dictantis singulas partes debere obedire voluntati totius communitatis, vel quod legiflatores tacite, vel expresse ita volunt obligare communitatem, sicut ipsa pro maiori saltem sui parte obligari vult ad aliquid.

Sextum signum, quod attinet propriè ad leges ecclesiasticas, cum lex fertur verbis præceptum, vel prohibitionem importantibus, vt verbum, præcipimus, mandamus, prohibemus, quæ licet ex vi sua, & per se non significant tantum prohibitionem sub mortali, sed quandoque accommodentur ad consilia, vel obligationem tantum sub veniali: vt dicit Nauarrus dicto loco, numero quinquagesimo secundo, Caiet. in summa verbo præceptum, & secundum subiectam materiam, & quandoque exhibentia exponantur pro præceptis: vt dicit Abbas in capitu. nam concupiscentiam. de constitut. tamen communis vsus, quod ad leges ecclesiasticas habet, vt huiusmodi verba significant obligationem sub mortali, quia sicut est mortale inobedire præcepto superioris. capitul. secundo. de maiortate, & obedientia, sic & præcepto legis: vt dicit Abbas in capitulo relatum. de maiortate, & obedientia. & idem si lex vtratur verbis æquipollentibus præcepto, vt per verba expresse prohibita: vt ibi dicit Abbas. In quo tamen aduertendum, vt hic dicit Valentia, quod licet lex civilis mandans, vel prohibens obligare possit sub mortali, non ita tamen colligitur obligatio sub mortali in legibus civilibus, vt colligitur in ecclesiasticis, nisi aliter constet sufficienter de intentione legislatoris secularis, d. etiam verba præceptiua in lege diuina non indicare obligationem sub mortali, nisi ita Doctores interpretentur, vt & in ecclesiasticis.

Fallit tamen, quod dictum est verba præceptiua in legibus ecclesiasticis, vel alijs obligare sub mortali, quando aliunde constet intentionem legislatoris non esse obligandi in conscientia sub mortali, quod constare dicitur, non so-

lum quando id specialiter declarat, sed etiam ex duobus signis: primo, quando lex fundatur in præsumptione, quod quid fiat iniuste, tunc enim lex illa obligat solum in foro exteriori, si veritas opinioni, vel præsumptioni contrarietur. capitul. tua nos. de sponsalibus. Nauarrus capitu. decimo septimo, numero 283. & capitulo vigesimo tertio, numero 62. Silu. lex. q. 9.

Secundum signum est si legislator civilis, vel ecclesiasticus apponat pœnam tantum temporalem, nec aliunde ex aliquo certo signo colligi potest intentionem eius esse obligandi in conscientia sub mortali ad pœnam æternam, sic enim colligi potest eius intentionem esse obligandi tantum ad pœnam temporalem, quia satis illa sit ad deterrandos homines à malo, & maximè id procedit in legibus secularibus, quæ ad pœnam spirituales directè non ligant, vt dicit Couarruias in regula peccatum. secundæ parte. §. quinto. de regulis iuris in 6. & idem de ecclesiasticis, nisi aliter constet velle obligare etiam ad peccatum, vt probat Nauarrus dicto cap. 23. numero 55. quia licet lex quæ continet pœnam temporalem possit obligare etiam sub peccato, vt dicit Couarruias loco cit. id tamen non est iudicium sufficiens, quod legislator sic voluerit obligare per pœnam temporalem appositionem: vt dicit hic Valentia, post Nauarrum, quia satis fit illa pœna temporalis, & non sit præsumendum, quod lex velit addere aliam pœnam spirituales, idq; procedit etiam si pœna temporalis sit grauis, dummodo res non sit aliàs iure diuino sub mortali prohibita, vel præcepta, quia sic obligaret ad mortale, vel si apponatur pœna mortis, & soleat executioni dari, quia sic esset mortale ei contrarietate, non vero, si sit iuncta pœna etiã amissionis bonorum semper cum prodigalitas, ex se non sit mortale, nisi ob periculum sui quis habeat filios quibus providere tenetur, sic enim non potest se exponere huiusmodi periculo, vel materia legis sit grauis, modo quo supra est actum.

Iudices

Iudices tamen fori externi tenentur iudicare secundum has leges, q; se fundant super præsumptione, vel communiati tenentur luere hanc pœnã, quando per iudices ad hoc coguntur, licet ante condemnationem non teneantur eam solvere, q; intelligitur de pœnis quæ requirunt executionem, vt si ob crimen læsæ maiestatis sit quid fisco applicandum, vel certa summa soluenda, tunc enim ante condemnationem nemo ad id cogitur, si verò sint pœnæ quæ sine executione possunt incurri, vt excommunicatio, amissio beneficij ob iniuriã vitiosum, & huiusmodi, tunc enim incurritur etiã sine iudicis executione in conscientia, & idem vbi ob hæresim quis amittit bonam, vel beneficium, tunc enim licet de ijs viuere possit ante condemnationem non potest tamen ea donare, vel alienare, sic enim contractus irritatur: vt d. Silu. hæresis. 1. nu. 14. Nau. c. 23. nu. 66. Sor. li. b. 1. de iust. q. 6. art. 6. de qua relate habetur tract. de Hæresi. Quod si non sit simplex pœna, sed modus impositus a testatore, vt quis amittat vsu fructum, nisi id fecerit, vel vxor castè vixerit, tunc etiam ante iudicis condemnationem in conscientia debentur: vt d. Nau. & si sit pœna conuentionalis inter contrahentes, ex vsu habetur, vt non incurrat pœna ante iudicis condemnationem: vt ibi d. Nau.

Si verò lex vtratur verbis imperatiui modi, vt faciat, non faciat, licet contineat præceptum. c. quod præcipitur. 1. 4. q. 1. non tamen semper obligat ad mortale: vt d. Abb. in c. nouit ille. nu. 34. de iudic. & Medina r. de ieiun. q. 7. Nau. loco cit. & Valentia hic. maximè si fundatur in præsumptione. lex, vel legislator ponit tantum pœnam temporalem vtendo his verbis, vel melius: vt d. Abb. in c. nam concupiscentiam. de constit. si mos est, vt hæc verba pro præcepto accipiantur, sic erunt accipienda si minus secus, vbi hoc non apparet si materia sit grauis, & bene ponderata per legislatorem, pro præceptis ponuntur.

Quod si vtratur verbis exhortatiuis, non obligat ad mortale, nec etiã veniale. §. hæc & si. dist. 4. c. 1. de vita, & hone.

cler. vt consulumus, obsecramus, quandoque tamen secundum subiectam materiam pro præceptis accipiuntur. Abb. in c. quia indicant. de præceptis. in dubio tñ dicta verba non importat præceptum, vbi ratio vel subiecta materia aliud non indicant: vt d. Fel. in d. c. nam concupiscentiam. Si vtratur verbis communibus, vt statuo, decerno, non obligat ad mortale, nisi ex contemptu, vel fiat contra votum, vel sit verbum iniungimus, interdicimus, inhihemus, mandamus, q; sunt præcepti. Sic & verbum oportet quandoque tantum est honestatis, vt & verbum debet, q; est necessitatis, nisi cum eo iniungatur, humiliter, q; sic est honestatis. Verbum etiam oportet importat regulatiter necessitatem. gl. in c. r. de rescriptis in 6. quandoq; tamen solum honestatem secundum subiectam materiam. Abb. in c. r. nu. 3. de lib. oblat. vbi sic exponit id, oportet nos nasci denuo. Verbum quoque debet, licet importet necessitatem, id tamen non procedit, quando resultaret iniquitas si sic intelligeretur, idem in c. intelleximus. nu. 5. de iudic. Verbum verò licet, non importat præceptum. idem in c. si autem. de cohab. cle. Nec verbum potest imperare, licet præcedat negativa iuxta materiam subiectam. idem in c. quanto. de præsumpt.

Vel reassumendo sic dicitur potest, q; si verba sunt præceptiua, vel materia subiecta sit præcepti, quali acq; verba legis, vel canonis impropriantur, vt importet præceptum. c. rogo. vbi gl. 1. r. q. 3. si verò absq; dubio materia subiecta est consilij, tunc qualia cumq; verba impropriantur, vt importent consilium, cum verba deferuntur debeat intentioni, non contra. c. dilectissimi. vbi glo. 12. q. 1. q; tamen intelligitur de consilio perfectionis, quo homines perfectiores reddunt. Fallit tamen si quis consilij voto se obligauit, vt regulares: secundò fallit, si quis legem consilij ex contemptu transgrediat, q; non facit omnis legem transgrediens, sed qui ideò eam transgreditur, quia non vult ei subijci, vel qui obstinatè perseuerat in malo, & contumaciter vilipendit. Tertiò, fallit, si sit consilium reuerentiæ, quod est quando est ma-

teria est præcepti, sed propter reuerentiam eius cui loquitur lex, utur verbo consultatio, his enim casibus consilium obligat ad mortale. Fel. in c. r. n. 23. de constit. q. si tamen non constet an materia sit præcepti, vel consilij, tunc attenduntur verba an sint præcepti, vel consilij, & secundum eorum naturam lex determinatur: si verò sint verba communia, vel imperatiui modi, dicendum, ut supra, & quod dictum est, q. lex præceptiua obligat ad mortale. Fallit, ut supra, & etiam si consuetudo habet ut veniens contra legem aliquam præceptiuam, peccet tantum venialiter, quia sic non erit mortale. Secundò, limitatur, quando lex præceptiua fundatur principaliter super utilitate eius, cui mandatur, quia sic materia non potest dici præcepti. Tertio, fallit si ex causa rationabili aliquis veniat contra legem humanam præceptiuam, unde si lex humana est inducta certo respectu, si non contravenitur illi respectui non peccat mortaliter. Inn. in c. per tuas. de sumo. Quintò, fallit, ubi quis contraveniat simplicibus statutis regulæ, nisi veniat contra tria vora substantialia, vel nisi ex contemptu id agat, vel nisi expressum sit præceptum, in quo tamen consuetudo longissimi temporis tolerata per superiores excusat contravenientes regulæ in verbis præceptiuis: ut d. Fel. latè in c. nam concupiscentiam. de constitut. modo non contraveniatur substantialibus regulæ, ubi & quarit quod iuris in statutis laicorum remissive an obligent in conscientia, in quo credendum obligare subditos communitatis si iusta sint, ut & leges vniuersales, cum non adsit ratio sufficiens differentie inter utrunque.

Ex parte verò subditi, signum est q. peccet mortaliter, si primo legem transgreditur ex contemptu, quia parvipendat legislatorem, vel præceptum timore quodam animi, quatenus est præceptum superioris, non est verò mortale si in re parui momenti non subiiciatur

præcepto, nec si legem transgreditur non q. contemnat superiorē, sed ne superior læteret legem suam executioni mandari: ut d. hic Valentia. Secundus casus, si cum scandalo transgreditur quod sit graue. Marth. 10. Tertius, cum quis ideò violat legem, ut impediatur quantum in se est, finem illius. Caiet. verbo, præceptum. Quartò, quando violans legem videretur facere contra professionem externam catholicæ religionis, ut si sine causa, sexta feria carnisbus vescitur. Fallit tamen si sit leuitas materia, vel imperfectio actus, & huiusmodi excusantia à mortali in materia præceptorum moralium. Secundò, fallit, si quis violat legem putans bona fide id sibi tunc licere sine peccato mortali, ut d. hic Valentia, modo ignorantia non sit crassa, vel supina.

An verò quis teneatur leges humanas observare cum periculo vitæ. Resp. q. aliquo casu legi humane obligati sub mortali est periculum cum periculo vitæ sub mortali, an verò leges obligantes sub mortali intelligantur obligare etiam cum eo periculo. Resp. communem sententiam esse q. non per se, per accidens tamen contingere posse, ut quis teneatur eas observare etiam cum huiusmodi discrimine, si concurrat obligatio legis naturalis, vel diuine obligantis sub huiusmodi periculo, ut si id necessarium sit ad graue scandalum vitandum, vel tuendam existimationem Christianæ religionis, & reprimendum ipsius contemptum in aduersarijs: ut d. hic Valentia, post Soc. lib. 1. de iust. q. 6. art. 4.

Quo verò ad viros iustos, hi subijciuntur legi, ut regulatum regulanti, non tamen ut coactum cogenti: ut d. Fel. in d. cap. 1. num. 34.

Quo demum ad principem, dicendum, q. licet sit solutus legibus. I. principes. ff. de legib. quò ad vim coactiuam, non tamen quò ad dictamen rationis quòd continent, sic enim eis subditiis est. l. digna vox. C. de legib. Fel. in d. c. num. 39. cum seq. de quibus larius infra habebitur.

Quinta propositio. Omnes qui potestati alicui subiecti sunt, subduntur & legibus, qui verò potestati huiusmodi non sub-

sunt humana
as, & qui
non, &
quomodo

subduntur, nec illius legibus subiecti sunt; quo verò ad vim coactiuam, non subduntur legi iusti, nec legum conditores; probatur, quò ad primam partem. Rom. 13. omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit, quò ad secundam probatur ex illo 1. Timot. 1. iusto lex non est posita: quò ad tertiam probatur in l. princeps. ff. de legibus. l. digna vox. C. de legibus.

Ratio, nam lex regulat humanos actus, secundò cogit: primo modo, ut regulatum regulæ oēs subduntur legi, qui subduntur potestati, quæ legē fert; quòdoque tamen quis non subditur potestati: primò, quia externus sit qui non subditur principi alterius ciuitatis; secundò, prout regitur superiori lege, ut subditus proconsuli eius lege regulari debet, nò tamen in his quæ mandantur ei ab Imperatore, quia superiori mandato dirigitur; alio modo quis subditur legi, ut coactum cogenti, & sic iusti & virtuosì non subduntur legi, sed soli mali, quia coactum est contrarium voluntati, voluntas verò bonorum cõsonat legi, à qua malorum voluntas discordat. Resp. ubi legibus principis subdit, quia licet à principio trãstulerit potestatem in principē. l. 1. & 2. ff. de orig. iur. ex quo tamen principem elegit, iam à se proximam potestatem abdicauit. arg. c. q. semel. de reg. iur. unde eius legibus obedire tenetur, licet deprecativè possit quandoque eum rogare, ne certas leges imponat, qui si precibus non assentitur, Respublica ei obedire tenetur, in politia regali, nisi præcipiat aliquid vitium iure diuino, secus si quid graue tantum, quia est obediendum. Et ita iusti subditi sunt legibus humanis, quò ad vim directiuam, non autem quò ad coactiuam, quia lex imponitur ut puniat transgressores, ut d. Chris. hom. 2. in 1. ad Timot. iustus verò cum sua sponte legem exequatur, non eget illa vi coactiuâ, ut habens eam in voluntate, & corde suo: ut d. Ambr. in Ps. 36. quia non timore pœnæ, sed virtutis amore obedit legi, & in hoc sensu iusto dicitur lex non posita. Gal. 5. & exponit Aug. in Ps. 1. & Chris. loco cit. sic tamen, ut si idem leges vio-

let, possit in eum pœna legis exerceri. 1. Cor. 4. & 2. Cor. 13. & maximè si non est perfectus.

Quo verò ad principem, nequaquam subditus tenetur legibus, quæ ad solos subditos pertinent, quæ sunt ijs secundum cõmunia, ut quæ pertinent ad mores, & reddendum cuique suum, & princeps quidem quò ad vim coactiuam est ijs solutus, iuribus citatis, quia cum lex sit instrumentum potestatis gubernatiuæ, obligatio eius non se extendit ad eum ad quem potestas legis, scilicet principem, se nò extendit, & eo maximè cum ipse se possit lege soluere eam mutando; obligatur tamen legi quò ad vim directiuam, quatenus, scilicet lex humana, ex lege naturali & æterna habet vim obligandi, ut scilicet legem sequatur necessariò quòdo ijs rationibus ad legem cõsuetudinem ducitur, & eas personarum conditiones in ea re spectat, quæ similiter principem ipsum attingunt, quò ad dictamen rationis in lege contentum, q. sequi debet non ut vitet pœnam externam, cui non subijcitur, sed ut vitet peccatum; probatur Matt. 3. dicunt, & non faciunt; & q. quisq. iuris in alterum statuerit ipse eodem vti debet. c. cum omnes. de constit. & probatur in d. l. digna vox. & ex Plat. 4. de legib. vbi d. Fel. esse illam ciuitatem, ubi lex seruientibus magistratibus dominatur; præterea qui bus causis, ut lex naturæ seruatur is legē condidit, ijs etiam ne legē naturæ transgrediar tenetur legem sequi: ut dicit hic Valentia. concord. Bald. in d. l. digna vox. & potest etiam subditum, & se eximere à lege eam tollendo, vel cum eo dispensando in ea, & etiam potestatem alteri facièdo secum in eadem dispensandi, non potest tamen se vel subditum sic eximere à lege, ut si contra eam faciat, non sit violator legis naturalis, cum turpis sit pars, quæ non continet toti, sitque ea pars sit princeps qui est caput communitatis, vel aliud membrum, non tamen tenetur princeps seruare leges cõmunes subditis, ut in conuitijs, vestitu, armis ferendis, & huiusmodi, quia æquè ad omnes non pertinent, tenetur tamen ut supra ad leges, quæ ex æquò ad om-

nes pertinent, ut est lex ieiunij, frumentaria, &c. ut d. hic Medina.

7
Lex humana quando sit iurisprudentia, quod, & a quo.

Sexta propositio. Si contingat legis observationem esse nocentem communi saluti non est seruanda secundum verba, si vero observatio huiusmodi secundum verba non habeat subitum periculum principis tantum est eam interpretari, ubi vero tale est periculum, tacita secum habet dispensationem.

Ratio, nam lex ordinatur ad communem salutem, contingit vero quod aliquid seruari communi saluti vitale est, ut in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus sit nocuum, quia ergo legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea quae in pluribus accidunt ferens intentionem suam ad communem utilitatem: unde si casus emergat quo observatio huiusmodi legis sit damosa communi saluti non est seruanda, ut si lex ponatur portas claudi debere ciuitatis, si hostes insequantur ciues per quos ciuitas conseruatur, vitale est portas aperiri contra verba legis, ut salus communis seruetur, quam legislator intendit. Si vero casus non sit subitum periculi huiusmodi casuum consideratio pertinet tantum ad principes, qui in legibus possunt dispensare, quod si ob periculum ad superiorem adiri non possit necessitas habet dispensationem annexam, quia necessitas non subditur legi. Notandum vero pro intelligentia, quod ut iustitia legalis in legibus statuendis respicit casus consuetos, vel communes, sic epicheia vel aequitas respicit casus particulares, qui per legem praevideri non potuerunt, & in hoc peccat, qui nimis superstitiosus observat verba legis contra intentionem legislatoris, ut Iephte, qui occidit filiam, ut nimis seruaret iuramentum, Iudic. 18. vel qui fraudulenter sequitur verba, omittit mentem legis, iuxta l. non dubium. C. de legib. ut si quis consignet beneficium extraneo, ut det proprio filio, quod sibi lege prohibetur, & contingit legem deficere in particulari ob casus occurrentes in particulari negatiue, & contrarie, negatiue cum deficit ratio legis in particulari, ut si lex inbeatur factum faciendum tali die in satisfactione pec-

catorum, si sacerdos scit se abunde satisfecisse, cessat ratio legis negatiue, contrarie, cum seruare legem in aliquo casu est contra intentionem legislatoris, ut si gladius reddatur deponenti Rempublicam inuadenti. His positus, patet primo, quod ubi cessat lex negatiue tantum in particulari, tunc non licet subito agere contra legis verba, ut non licet solvere ieiunium, quo corpus extenuatur, licet quis passiones habeat pacatas, cum deficiat ratio legis negatiue tantum in particulari, & lex sit communis, & in bonum commune constituta, ideo ob casum particularem non debet cessare, quia sic non seruaretur. Vbi vero lex deficit in particulari contrarie, si id certum sit, licet facere contra verba legis sine recursum ad superiorem, ut in exemplo de deposito, vel si in cibi penuria quis habeat solas carnes per manus in casu necessitatis potest eis vesci sine peccato. c. consilium. de obser. ieiun. Vbi vero est dubium an illo casu lex sit seruanda, superior legitimus legis interpret est aduindus, aliter tenetur quis legem seruare, quod si illo casu viro prudenti sit certum, vel saltem verisimile quod legislator non obligaret illum si adesset illo casu, non obligaretur legem seruare, cum sit certitudo moralis, & prudentis viri. Si vero sit dubium an lex obliget, & ex alia parte, quod periculum salutis imminet si lex seruetur, non tenetur quis legem seruare, quia sic minus periculum est eligendum: ut dicit Medina, post Caiet.

Quo vero ad modum interpretandi legem, quod est declaratio vnius verbi per alium, vel vnius sententiae per aliam, ut & interpret vnam linguam per aliam manifestat. Interpretatio legis sic est fienda; primo, ut lex respiciat futura non praeterita. c. si. de constit. ampliatur, ut procedat etiam si ratio legis antecesserit legem. Secundum, ampliatur etiam si lex utatur verbis subiunctiui modi, quae possunt importare praeteritum, & futurum, ut si quis commiserit, quia hic importatur futurum, etiam si hoc casu lex sit antiqui iuris declaratoria, habens tamen verbum noui iuris promulgatorium, ut statuimus, ubi tamen lex utitur subiunctiuo

aiuro, & inducit remissionem poenae, trahitur enim tunc etiam ad praeterita. Tertio, ampliatur, etiam si lex utatur verbis praeteriti temporis, ut si rescindat venditiones factas per minores, cum ab initio valuerint. Quarto, ampliatur, etiam si effectus actus praeteriti expectaretur in tempus futurum. l. iubemus. C. de testam. ubi forma data testamentis non extenditur ad testamenta iam condita. Fallit tamen si lex noua disponit nominem de praeteritis, nisi negotium iam sit decissum, si tamen tunc lex dicat quod omnia gesta prius habeantur pro infectis, vel si lex dicat expresse quod trahi debet etiam ad praeterita iam decisa, quia tunc negotium decissum retrahitur. Secundum, fallit, haec fallentia, ut non procedat in praeteritis in quibus licet non sit lata sententia, est tamen conclusum in causa, quia ad illa non extenditur, etiam si dicatur expresse de praeteritis. Tertio, restringitur ista fallentia prima in negotijs pendentibus per viam appellationis, quia lex noua, licet comprehendat illa praeterita nominatim, non comprehendit tamen illa in quibus est iudicatum, licet pendeant coram iudice appellationis, quod intelligitur ubi constitutio est omnino noua, si enim est iuris veteris declaratoria extenditur etiam ad huiusmodi pendencia, licet non ad causas decisas. Quarto, restringitur haec prima fallentia, ut non procedat in negotijs praeteritis, quae pendent in prima instantia. Quintum, limitatur, haec prima fallentia, nisi praeterita essent diuturnitate temporis comprobata, quia lex noua annullando praeterita non porrigitur ad talia. Sexto, fallit, haec prima fallentia, nisi irritare praeterita induceret iniquitatem.

Secundum, principaliter, fallit regula, quod lex extendatur ad futura, in constitutione declaratoria iuris antiqui, quae trahitur ad praeteritum. Haec tamen fallentia restringitur quatuor modis: primo, si in lege declaratoria essent apposita verba per quae appareret mentem auctoris non fuisse comprehendere praeterita: ut in c. r. de postul. praelat. ubi est verbum de cetero. Secundum, restringitur,

nisi constitutio iuris antiqui declaratoria reperiret communem obseruationem in contrarium, idque duobus casibus, scilicet quando consuetudo contraria erat dubia, quia ius multipliciter erat intelligibile, quia ille probabiliter error sustentabitur in praeteritis. Secundum, cum consuetudo contraria non reputabatur rationalis a viris doctis, quia sic constitutio declarans trahitur ad praeterita. Tertio, restringitur haec secunda fallentia, nisi secundum communem opinionem Doctorum lata fuisset aliqua sententia, quia licet constitutio noua declararet errorem illius opinionis, tamen sententia non reuocabitur, excipiendo tamen ab hac restrictione tres casus: primo, cum a sententia esset appellatum, quia si pendente appellatione superueniat lex declaratoria, illa sequenda est. Secundus casus est in sacramentalibus in quibus sententia lata vigore opinionis veteris nouiter reprobata, est reuocanda. Tertius casus est in sententia lata pro matrimonio, quae mero iure est inuolida docto de eius errore, si erat opinio non approbata a consuetudine, & manifeste erronea, si enim esset probabilis & probata per consuetudinem, quia sic sententia lata super matrimonio non reuocatur ex lege noua declaratoria. Quarto, restringitur secunda haec fallentia, nisi lex declaratoria ponat poenam de nouo, quia respectu poenae non trahitur ad praeterita, etiam si poena per iudicem esset imponenda.

Tertio, limitatur regula principalis, ubi lex noua annullat actum ex causa de praeterito, idque dummodo causa nullitatis sit de praeterito, ita quod induceret nullitatem ipso iure, secus si actus tenebatur, sed in odium inducitur cassatio de nouo, quia sic non debet trahi ad praeterita, cum eo casu sit poena.

Quarto, fallit, ubi lex noua continet modum praeparandi, vel ordinandi causas, quia includit etiam pendentes, quod tamen non procedit in processu iam facto, sed eo solum qui restat.

Quinto fallit, quando factum de praeterito expectat complementum suum a facto de futuro, quia lex noua cum com-

prehendit; q̄ tamen non procedit quando per extensionem legis non ad executionem de futuro surgeret restrictio ad actum de præterito faciendo ipsam duriorum quam esset tempore actus ge-
 sti: unde lex noua inducens asperiores vitam religiosam, non comprehendit ingressos ante legem, nisi restituat disciplinam à qua ijdem lapsi sunt. Secundò, declaratur hæc fallentia, vt non procedat in futuris, quæ nullo modo sunt separata, sed omnino connexa cum præteritis; sic si constitutio non possit attingere actum de futuro, quin etiam tangeret actum præteritum, quia tunc ratio futura regulantur, vt præterita.

Fallit sextò, regula principalis, vbi constitutio dat exceptionem, vel tollit, quia si exceptio oritur post statutum subiacet ipsi statuto, respectu contractus facti ante statutum, nisi aliud exprimeretur in statuto.

Fallit septimò, vbi lex, vel statutum aliquid indulget, quia etiã si loquatur per verba futuri temporis, non extenditur ad futura, ne decur materia delinquendi, unde statutum d. bannitum soluentem decem liberari, non procedit in bannito de futuro.

Fallit octauò, vbi constitutio noua imponit pro aliquo delicto poenam magis conuenientem delicto, quam esset poena legis veteris, quia tunc in puniendo eos qui ante constitutionem nouam deliquerunt seruabitur constitutio noua, quòd intelligitur in poena quæ augetur, vel minuitur ex causa, quia sic in ea imponenda attenditur tempus sententiae, non delicti, sed vbi esset poena ordinaria delicti, semper debet inspicere tempus delicti. Secundò, intelligitur in poena imponenda per sententiam, quia si apponitur ipso iure, semper attenditur tempus delicti.

Fallit nonò, in constitutione confirmante, quia trahitur ad præterita, dum modo actus confirmatus retro habuerit vigorem, si enim sumit vigorem ex confirmante, tunc confirmatum trahitur ad tempus confirmationis, non contra.

Decimò, fallit, in alijs dispositionibus, præterquam constitutionum, quia

dispositio simpliciter prolata concernit præterita, vel præsentia, non futura: ita latè & præclare Fel. in c. si. de constit.

Secundò, principaliter, quòd ad legis interpretationem cum diuersitas vocabulorum inducat diuersitatem rerum. l. si ijdem. C. de codicil. si apparet de mente legis, est ei stādum etiam cōtra propriū verborum significatum. l. cum parer. §. dulcissimis. de leg. 2. quia verba seruiūt intentioni non contra. l. non dubium. C. de legib. quòd si de mente non constat, tunc si verba sunt clara, non est ab eis recedendum. c. si. de verb. sign. quòd intelligitur, vbi nō potest cognosci mēs, vel ratio legis; si enim potest sequenda est mens, aliàs verba clara, vel si ratio non est in lege expressa potest coniectari eius ratio per similem rationem naturalem, quæ mouere potuit legislatorem, cum sine ratione non sit lex. c. erit autem. dist. 4. & secundum illam rationem coniectatam licet extendere, & restringere legem etiam odiosam, vbi verò dicta ratio coniectari non potest; stādum est verbis si clara sunt, si verò sunt dubia, tunc sienda est interpretatio per aliam legem, si fieri potest, cum iura iuribus sint concordanda. cap. cum expediat. de elect. in 6. etiam si lex extendatur. l. sed Iulianus. §. muui. ff. ad Macedon. si verò quis vult legem extendere à seipso, vbi alia lex non extendit, & tunc vel ad casum talem sine quo id q̄ dispositum est per legem, non possit habere effectum; & tunc licet extendere. l. 2. de iuris. d. om. iud. vel ad alium casum similem, & tunc, vel in illo casu reperitur legis dispositio contraria, & non licet extendere, si verò non reperitur dispositio contraria, tunc licet extendere ad similia. l. nō possunt. l. sed & posteriores. ff. de legibus. & idem de restrictione legis, si enim restrictio sit per aliam legem, tunc licita est. l. quamuis. de in ius voc. si verò quis vult restringere à seipso ob aliquam æquitatem iudicentem, & tunc vel vult restringere legem vt quis lucretur, & nō potest. l. pro spexit. ff. qui & à quibus, vel ne quis pariatur damnus indebitè, & fieri licet. Similiter de impropriatione verborum, si

si enim vult quis trahere verbum legis ad intellectum improprium per aliam legem, & potest, sed si de hoc non habet lex statuta propria significationi verborum nisi appareat alia mens legis; ex his colligitur, q̄ si sensus proprius cōtinet iniquitatem quod improprius est sequendus, vel si ratio legis repugnet, vel communis vsus loquendi repugnet proprie verborum significationi, tunc intelligitur lex secundum communem vsum loquendi licet improprium, vt optime. d. Bald. in l. non dubium alleg. nume. 6. cum seq. quid vero singula verba, vel dictiones importet videre licebit de verb. significatione in digestis, Codice, Decretali, 6. Clementinis, & extrauagantibus sub dicto tit. de verb. signifi. & Bartolū Bald. Iaf. Castr. Alex. Abbatem. Fel. Archidia. Card. Corserum, Bertachinum, & alios iuristas ac canonistas, in eorum repertorijs, verbo. verbum. & verbo. Dictione. Vbi vero verba sunt dubia, sienda est interpretatio per alias leges vbi fieri potest. cū iura iuribus concordare expediat, c. 1. de el. in 6. q̄ si fieri nequit, recurrendum est ad consuetudinem ciuitatis, quæ sic illa verba communiter intelligat. l. minime. l. si de interpretatione. ff. de legibus, quod si non apparet, recurrendū est ad similia. l. non possunt. eo. quibus deficientibus recurrendū est ad principem cuius est legem interpretari, vt infra dicitur; & quando vna lex habet plures intellectus, is est tenendus qui vitio caret, si alij eo non carent. l. in ambiguo. ff. de legibus & qui probatur per meliores rationes, vel leges. Bart. in d. l. in ambiguo, & qui colligitur etiam magis proprius cum ex proprietate sermonis duo intellectus includuntur. l. nepos proculo. ff. de verb. signifi. & in dubio earum mens si haberi potest, est sequenda, vt supra est dictum, & benignius leges etiam interpretando. l. scire leges. ff. de legibus. l. benignius. eod.

In speciali verò lex sic est interpretanda primo, vt poena simpliciter apposta ob contumaciam censetur temporalis non perpetua. d. ex literis. de constit.

Secundò, quod cum ratio sit anima legis. l. 1. C. quæ sit longa consuet. idco

vbi locum habet ratio legis, locum habet & ipsa lex. l. 1. C. de interd. Gem. in c. vbi periculum. de el. in 6. etiam si verba contradicant d. l. scire leges, & l. scire oportet. §. aliud de excus. tur. c. Marcion. l. q. 1. c. intelligentia de verb. sign. l. 3. C. de lib. præ. Bal. in l. commissorie. C. de pact. inter empt. quod intelligitur de ratione causali & finali, quæ dicitur ipsa lex: vt d. Bal. in cap. dilectus. 2. de Reser. in l. si quis seruo. C. de furt. & ita dispositio licet specialis per rationem generalem ampliatur. l. nomen debitoris. §. si. de leg. 3. l. regula. §. si quis, vbi Bart. & Bal. ff. de iuris & facti sign. Bal. in conf. 319. ante medium lib. 4. restans de cōi. Ang. conf. 222. & confil. 346. t. in l. illud ad l. Aquil. l. à titio. de verb. obligat. vbi enim est eadem ratio idem ius statui debet. d. d. iuribus, & idē procedit etiam in statutis ex identitate rationis. Bart. in l. non dubium. C. de legibus idque etiam in correctorijs & exorbitantibus, vt fiat extensio etiam in pœnalibus. si modo ratio sit specialiter expressa in lege, alias in his duobus casibus non fit extensio. glos. & doct. in Cl. 1. de elect. Bal. in l. data opera. C. de accusat. Anch. conf. 104. ante fi. quia ratio extendit verba legis. l. nominis & rei. ff. de verb. sign. idque procedit etiam in pœnalibus quia constitutio pœnalis, cuius ratio est expressa per legem, extenditur ad alium casum non expressum si ratio sit par simpliciter, vel eadem, aut maior & legislator non disponat in contrarium declinando à ratione legis ob aliquam particularem, vel priuam cōsiderationē, quia non potest esse eadem causa quin sit idem effectus, & hoc nisi legislator specialiter disponat contra, vel præter rationē legis, quæ sic nō fiet extensio in pœnalibus vbi est eadem ratio in lege expressa. l. his solis. C. de reuoc. don. & idē si in lege sit mens comprehensua casus similis, vt d. Silu. lex nume. 18. comprehenditur vero mens legis comprehensua & extensua, primo ex communi vsu verborum; secundo si aliter intelligendo sequeretur absurdus intellectus, tertio, quando in lege est expressa ratio, quarto vbi per illam legem, vel aliam patet

pater id quod ibi positum est, gratia exempli positum fuisse, vt ibi. d. Silu. num. 20. sunt tamen aliqui casus in quibus non fit extensio de similibus ad similia, primo vbi aliter est expressum in iure, quia casus expressus facit silere tacitum, secundo vbi tractatur de legum correctione, tertio quando est aliquis casus in quo constitutio extenditur ad praterita, quarto quando statutum diceret quod intelligatur ad literam, quia sic non fit extensio ad similia, quinto vbi statutum lederet in aliqua parte ius naturale, sexto quando statutum odiosum loquitur per dictionem taxatiuam tantum, septimo vbi imponitur poena priuationis, quia illa non intelligitur nisi lex expresse id dicat. vt d. Fel. in cap. translatio num. 19. cum seq. de constitut. Quo vero ad statutum, ipsum quoque debet extendi ad casum similem ex identitate rationis, nisi lex sit in contrarium. vt d. Abb. in d. c. translatio, & similiter restringitur sub hac distinctione qd. aut statutum generaliter loquens habet rationem scriptam secum annexam, & secundum illam rationem debet restringi l. adigere. §. quānuis. de iur. patr. si vero ratio non est in eo scripta, sed in alio simili, idem est, si nullibi est ratio expressa, vel disponit de eo quod iure communi non est dispositum, tunc non restringitur cum ius id non restringat, sed debet seruari in suis generalibus verbis, vel statutū disponit de eo, quod ius commune disposuit, vel restrictio non potest fieri salua intelligentia recti sermonis, & nō licet restringere, vel casalua fieri potest, & tunc vel in poenalibus, & sit restrictio iuxta ius commune, in fauorabilibus etiam prater id. Tiraq. in reg. cum cessante num. 113. Er licet lex poenalis non debeat extendi ex identitate rationis. c. odia. de reg. iur. in 6. tamen vbi extensio tendit in fauorem Reipublice debet extendi, vt & lex fauorabilis, vnde si per statum punitur faciens, punitur etiam fieri mandans. Bart. in l. que mad modum. C. de agric. lib. 11. & etiam lex poenalis debet extendi quando emanat, vt cuitentur pericula animarum, quando scilicet larga interpre-

tatio expedit saluti animae, & generaliter quoties id cuius ratione fit larga interpretatio est fauorabilis eo, in cuius fauorem tendit restrictio, quia sic est large interpretanda. Silu. lex. nume. 19. Er pari ratione licet in materia correctoria non fiat extensio, gl. in Cl. v. hi qui, de et. & qual. tamen vbi agitur de salute animae, & peccato vitando, dispositio odiosa & correctoria loquens de tali materia extenditur ob identitatem rationis. Io. And. in c. ex tenore, q. fil. sint leg. secundo, vt supra est dictum, lex quae alias non extenditur, si facta sit fauore Reipublicae potest extendi ab identitate rationis. Bar. in l. si constante. q. 9. ff. sol. matr. tertio similiter lex quae alias non extenditur, si esset elusoria si non extenditur etiam si sit exhorbitans & correctoria extenditur. Ann. in Rubr. de apost. 6. col. quarto licet lex non possit extendi quando in ea non est expressa ratio, tamen hoc non procedit quando cognoscimus, quod solum vna ratio potest reddi, quia ex illa coniecturata legem licet extendere, ac si esset in lege expressa, vt d. Fel. in d. c. translatio. ad fi. d. const. num. 20. 21.

Tertio, principaliter cessante conuerso ratione legis, cessat ipsa lex, nec extenditur, sub hac distinctione, quod si quis indebite damnum pateretur, nisi cessaret lex cessante ratione, & tunc cessat, l. adigere. §. quānuis. de iur. patr. vel tunc indebite lucrum amitteret, & non cessat lex l. prospexit. ff. qui & a quibus. Vel ratio non est posita in lege, sed ponitur in noua lege ratio veteris, vel prudentes eam introducunt, & tunc aut cessante ratione sequitur absurditas, & cessat lex, vel aequitas potest stare eum statuto, licet cesset interpretatio prudentium, & sic sufficit ratio generalis, scilicet quod placuit legislatori, aut cessante ratione remanet statutum contra rationem naturalem, & tunc lex cessat. Bal. in c. & si Christus. col. vlt. de iureiur. Vel quod cessat lex ratione cessante quando sequeretur perpetua absurditas, vel in commoditas, secus si temporalis idem Bal. in l. i. col. 5. ff. sol. matr. Vel si statutum disponit de ratione, seruantur statutum, seruantur ratio.

ratio, si conuerso secus. idem in c. i. §. & quia vidimus. col. ante pen. in addit. vt. qui feud. dare possunt. Vel queritur an ad casum in quo causa legis se non extendit, lex se extendat, & si cessante causa cessat lex, vel queritur an cessante causa, cesset lex in eo quod principaliter disponit, & tunc si est ius dispensatorium, & in fieri cessat dispensatio, quando cessat causa specifica, si vero ius est in perfecto esse, tunc cessante causa generali non cessat lex, si vero est ius commune, vel causa est perpetua, & sic obseruantia est perpetua, vel est causa temporalis, & tunc si exprimat in ea quod cesset lex ea cessante, cessat lex, si vero non exprimat non cessat, nisi interueniat necessitas, pietas, utilitas, contra lex vel consuetudo, vt d. Butr. & ibi Abb. in c. post translationem. col. 4. de renunt. Vel vt d. Inn. in c. quia plerique de imm. eccl. valet lex contra ius naturale, ex iusta causa, sed si illa causa cesset, cessabit lex, vt in exceptione senatus. Macedoniani ob necessitatem, factio mutuo, quia peccaret qui se ea exceptione tueret, vt d. ibi Card. flor. q. 18. vel vt d. ibi Abb. 13. q. vel lex praesumit causam iuris & de iure, & tunc non admittitur probatio in cessatione eius cause, nisi ius induceret praesumptionem in fauorem alicuius, quia sic admittitur probatio in contrarium per confessionem partis, in foro tamen animae, ea lex non esset seruanda si constaret de causa defectu, vel lex non inducit talem praesumptionem, sed simpliciter statuit, & tunc si causa in lege est expressa, & probatur in casu rationem illam deficere, non est seruanda lex, nec in foro animae, vel iudiciali, vel causa non est expressa, & tunc si naturaliter vna potest praesumi tantum, debet lex restringi ad limites illius rationis, etiam in poenalibus, modo tamen in hoc supra exposito. Vel cessatio rationis est tanta, vt per eius cessationem remaneat lex irrationabilis, & tunc vel remanet alia ratio sufficiens, & non cessat lex, nisi id dicatur in illa lege, vel alia, vel nō remanet alia ratio sufficiens, nec lex remanet irrationabilis, & tunc vel ratio cessans est tantum impulsiva,

& non facit cessare legem, vel est finalis, & tunc aut lex non est mere positua, sed facta a mero iudicio rationis, vt responsa prudentum, tunc eius cessatio facit cessare legem, vel lex positua non habet certam rationem, sed solam voluntatem statuentis licet adiutam ratione minus sufficienti, & tunc vel patet, de voluntate legislatoris volentis cessare legem ex cessatione rationis, & cessabit lex, si vero non apparet, non cessat lex ex cessatione rationis, & mens colligitur si id exprimat, vel expressationibus, vt d. Egid. Bellam. in c. post translationem. col. 5. de renunt. si tamen in praedictis casibus effectus legis esset iam consummatus per cessationem rationis, nō cessaret lex, vt not. in c. cum cessante. de appellat. late Tiraq. in reg. cessante causa, qui praedicta examinat latissime extendens & limitans.

Quarto principaliter lex interpretanda est, vt in iudicijs & contractibus stricti iuris, arbitrijs, priuilegijs, & rescriptis licitis, prohibitu intelligatur quod non est concessum, in contractibus vero bonae fidei, beneficijs, absolutionibus, & edictis prohibitorijs concessum intelligatur, quod non est prohibitum. gl. in c. inter corporalia. de Trasl. ep. vel vt d. ibi Host. in summa, vbi lex est promulgata affirmatiue, concessum intelligitur, quod non est prohibitum in ea, & ex illa sequentia, vbi vero est promulgata negatiue, omnia inde sequentia censentur prohibita, vt prohibetur ne quis occidat, quod intelligitur se m per prohibitum, nisi reperiantur concessum, vel vt d. Abb. in d. c. nu. 21. 37. in materia prohibitiua, omniū censentur prohibitu, in materia permissiua, quod non est prohibitum, censetur permissum, & dicitur vt supra lex permittere quando loquitur permissiue, prohibere quando loquitur negatiue, & vbi id non apparet est recurrendum ad ius naturale, quia intelligitur permissum nisi veniat contra prohibitionem superioris, vel velit alteri facere, quod sibi non vellent, vt ibi d. nume. 38.

Quinto, lex indulgens aliquid quod potest tendere in praedictum alicuius intel-

intelligitur saluo interesse parris. Abb. in c. 1. de iudic.

Sextò, lex intelligitur, vt in obscuris quod minimum est sequamur, l. semper in obscuris. de reg. iu. dicitur vero. in obscuris, primò quia attenditur mens si de ea constet, secundò quod est verosimilius, si de ea non constet, tertio proprietates verborum, quarto consuetudo regionis, quæ ea sic interpretatur, vltimo recurritur ad regulam d. l. semper quæ regula attenditur etiam in legatis, & vltimis voluntatibus, secundo etiam in contractibus, non tamen in dote, nec quando minimum esset inutile, alias medioere eligitur, nec in pactionibus obscuris, quia interpretatio fit contra fundamentam in verbis, nec in iudice, qui medium sequitur, procedit etiam dicta regula in delictis, in quibus mitior pars elegitur l. si præ ses. ff. de pœ. idq; nisi ex qualitate facti aliud præsumatur, secundò fallit vbi plures deliquere, & ignoratur qui, quia sic oēs puniuntur. ite quinque, si plures. ad l. alij. tertio quando proprietates verborum sic desideraret, quia etiam in pœnalibus tunc fit lata interpretatio, quarto limitatur in c. pen. de regl. exc. procedit etiam dicta regula in quantitatibus, & speciebus, & in sententijs non tamen in iudicijs, vt ibi d. Cagnol.

Septimò, iuris interpretatione senties commodum, debet & incommodum in ea sentire. l. secundum de reg. iu. c. is qui eo in 6. vnde in colis onera subeuntibus communicanda sunt iura communis. Bar. tr. de represal. l. q. 5. princip. & diuidi debent etiam onera pro modo facultatum, & beneficium possidens, debet & officium exercere. c. si. de Rescr. in 6. cū alijs similibus vt ibi d. Cagnol.

Octauò, iuris interpretatione in testamētis fit larga interpretatio l. in testamētis de reg. iu. quod procedit, in legatis, codicillis, & alijs vltimis voluntatibus vt ibi probat Cagn. contra Dec. & similiter in concessionibus principum, cum distinctione tamen, & in donationibus, vt ibi d. Cagnol.

Nonò, iuris interpretatione vbi dies non apponitur in obligationibus præ-

senti die debetur. l. in omnibus de reg. iu. sic tamen, vt tota dies transeat. l. qui hoc anno. ff. de verb. oblig. nisi in præratio quod præcise renocari potest, vel nisi quis pmitat hodie soluere, quæ fictetur, vt ibi d. Cagn. nu. 3. 4. & vbi simpliciter est promissum, misericordiam tamen gratia datur ad iudice aliquod tempus ad soluendum, vbi tempus ad iure non est taxatum, vt ibi d. num. 2. vbi & declarat quando dies dicatur cessisse & venisse, & quando venisse & non cessisse. iuxta. l. cedere de verb. sign. dicēs quod dies dicitur cedere, sed non venire debitori in diem, ante aduentum diei, vt ibi late declarat Cagn. qui & d. promissum sub conditione non debet, nec diem cedere ante conditionem impletam.

Decimò, iuris interpretatione tēpus in testamento adiectum pro herede in dubio adiectum censetur, nisi alia mens fuerit testatoris. l. cū tempus. eo. de reg. iu. potest tamen hæres ante tempus soluere, nisi id tendat in præiudicium tertij, vel creditoris, & similiter heres grauatus tot bona in pauperes distribuere post eius mortem, potest & in vita id facere, quia licet non sint ijdem pauperes, tamen fauetur animæ testatoris, quod est principalis, vt d. Anch. cōf. 202. col. si. & Cagn. in d. l. quis.

Vndecimò in dubio pro libertate est respondendum l. quotiens dubia. ff. eo. quia causa libertatis præcipua est, & largo modo dicitur pia causa, vt ibi d. Cagnol.

Duodecimò, cui licet quod est plus & quod minus licebit. l. non debet eo. fallit in materia correctoria, secundò si plus & minus, sunt diuersæ specificationis, quo tñ ibi dissentit Cagn. tertio vbi sunt distinctæ potestates, quarto in materia dispensationis, quinto in mādato, sexto in Decreto, septimò quando non est eadem ratio in eo quod est plus & minus, vt ibi d. Cagnol.

Decimotertio, vbi aliquid in arbitrium domini, vel procuratoris committitur, intelligitur de arbitrio boni viri in iudicijs bonæ fidei. l. generali. ff. eo. quod procedit etiam in iudicijs stricti iuris, & in contractibus, ac executione testamen-

torum,

torum, si enim quid committatur arbitrio alicuius, intelligitur de arbitrio boni viri, hoc est facere in negotio alterius, quod in suo ageret, vel fieri vellet, & hoc nisi expresse diceretur de libero arbitrio, vel verba ad eum referrentur, qui alias habuisset arbitrium boni viri, vt ibi d. Cagn.

Decimoquarto, pacto priuatorum iuri publico derogari non potest. l. nec ex. ff. eo. vnde clericus non potest renuntiare priuilegio fori. c. si diligenti. de foro comper. Id tamen fieri potest per statutum, vt ibi d. Cagn. num. 4. in causa seculari, secundò pactionibus priuatorum obligationum causæ possunt immutari, scilicet contractus quatenus respiciunt utilitatem priuatam, quia potest quis renuntiare pro se introductis, vt ibi d. Cagnol. contra prohibitionem tamen legis non potest quis contractus inire, licet eius utilitatem tangentia possit remittere.

Decimoquinto, viciosum à principio temporis tractu non validatur l. quod ab initio. eo. c. non firmatur eo. in 6. quod procedit in contractibus iudicijs, & vltimis etiam voluntatibus, fallit tñ vbi de initio non apparet an sit vitiosum, quia eius non extat memoria, secundò quando causa confirmans superuenit, vt etas maior quæ confirmat alienationem, non tamen confirmat beneficium ante aratem susceptum. c. si eo tēpore. de rescr. in 6. nec tollit pœnam contra promotum ante aratem latam, tertio fallit in substitutionibus, & alijs casibus de quibus ibi per Dec. & Francum, quibus tamen casibus ex solo tempore actus inualidus non validatur, sed ex alijs etiam accidentibus, vt ibi not. Cagnol.

Decimosexto, vbi de lucre agitur, vel actor sit vel reus durior est causa petitoris. l. ideo. l. fauorabiliores. l. in pari. ep. sed si actor tractaret de dāno vitādo, cōuentus de lucre, fauorabilior esset causa petitoris, vbi & agitur de lucre dotis à Dec. in d. l. ideo & ibi Cagnol.

Decimosextimò, naturaliter quodlibet soluitur vinculo quo est ligatum l. nihil tam naturale eo. Fallit si in confessione actus aliquid necessario non re-

quiritur, sed tantum ex abundantia, quia in dissolutione etiam non requiritur, secundò in delictis, vbi non liberatur delinquens per contrarium delictum, tertio fallit in acquisitione, & repudiatione bonorum possessionis, vltimo procedit regula secundum communiter accidentia, alijs tamen etiam modis potest dissolui. vt ibi d. Cagnol.

Decimo octauò, qui condemnare non potest absolute non valet. l. nemo. ff. eo. Fallit primò quando ius aliter disponit vt de delegato post annum, qui licet potuerit excommunicare non potest absolute c. querenti de off. ord. vbi Abb. secundò fallit in eo q. ex priuilegio absolueret potest, qui tamen ligare nequit, tertio fallit vbi esset sublata potestas absoluedi, quia remanet condemnatio iam concessa, quarto in iudice laico, qui solus potest absolueret clericum à delicto seculari, sed solus non potest sine episcopo eum condemnare, vt ibi d. Cagnol.

Decimonono, metus excusat in omni causa. l. in omnibus causis. ff. eo. modo fit iustus probabilis, & cadens in virum constantem, iuxta qualitatem personæ metum passæ, masculus an sit vel femina, cum minor in femina, sene & studioso, sufficiat metus, quàm in alijs, & regulariter metus annullat actum, & excusat si quis non faciat quod deberet, nec requiritur protestatio in metum passo; & purgatur metus per spontaneam voluntatem, quæ sequuta est metum, dummodo cesset tunc causa metus, vt ibi not.

Vigesimo, Actor non debet esse melioris conditionis quàm reus. l. non debet eo. nisi in casibus specialibus ibi in gl. enumeratis. 2. in dubio potius fauetur damno, quàm lucre aduentitio, quæ scilicet prouenit quocunq; casu. l. in re. vbi Cagno. eo. 21. pœna nomine exacti à quoquam, ei necessario non est restituenda. l. quod à quoquam. ff. eo. etiā in foro conscientie, si lex sit iusta, i. delicto commensurata, & conuenientis, nisi esset contra iustitiam, vt quia excederet quadruplum, quia vltra quadruplum damni non potest exigi, licet instrumentum accessisset non potest esse et,

pœna

poena maior quam damnum, nisi ex iusta causa, & ordine iuris seruato, non ob auaritiam, & consultum esset id plus pauperibus erogare, & valet poena qua inestimabile interesse succedit loco impossibilis restitutionis, non tamen tenetur eam quis soluere ante condemnationem, nisi sit poena excommunicationis suspensionis, & eorum quae supra sunt dicta, & tradit Fel. in c. l. nu. 38. de const. vel nisi mulier peccet cui usufructus cum obligatione caste viuendi est relictus. vt ibi d. Cagn.

Vigesimoprimum. Ex consilio nemo tenetur nisi fraudulenter sit, etiam si quis alias non erat facturus. l. consilij. ff. eo. fallit in consilio doloso, secundo in delictis, vbi quis non erat alias facturus, tertio in atrocioribus vbi consulens pari poena punitur. c. felicis de pœ. in 6. vt ibi d. Cagn.

Vigesimosecundum. Iracundia actum non est validum, nisi perseuerantia accedat, quae animi indicet constantiam. l. quicquid. ff. eo. quod intelligitur quando ira tollit mentis alienationem. Io. And. in c. dudum. de conu. coniug. secundo intelligitur vbi sine prauidicio aduersarij actus retractari potest. l. diuortium. ff. de diuort. tertio vbi post calorem iracundiae quis perseueret in eadem voluntate, quarto fallit in contractu facto cum ecclesia, vel ad pias causas, quia valet etiam si iracundia accesserit, vt ibi d. Cagn.

Vigesimoquarto iure suo utens, nulli iniuriam dicitur facere nec dolo uti. l. nullus videtur ff. eo. vnde potest quis in suo aedificare etiam vsq; ad caelum, modo in alienum non immittat, & etiam fodere, licet inde aquam vicino auferat, cum limitatione tamen, vt nec licet caminum facere, vnde fumus ad domum vicini pergat, nec necessarium opus, vnde de malis fror ad eum deriuat, licet possit aedificare modo in proprio aedificet, & vicinus eo casu, si seruitus in contrarium non exrat, se tueatur a tali foetore, vt ibi d. Cagnol.

Vigesimoquinto, in dubio benignior interpretatio est scienda. l. semper in dubijs. ff. eo. non est tamen recedendum a proprietate verborum, & plura requiruntur

antequam veniatur ad hanc interpretationem, vt d. Dec. in l. semper in stipulationibus. ff. eo. supra Abb. in c. esto. extra. de reg. iu. vbi d. licet non debeat male praesumi de clerico mulierem amplexante, secus tamen esse vbi ex personae qualitate aliud sit praesumendum, & ex circumstantijs, vt ibi. d. Cagn. Alias legum interpretationes, ne prolixius procedam, videre licebit, in ceteris legibus de regul. iur. ff. & C. extra. & in 6. Quo demum ad legis interpretationem. Ad Papam pertinere interpretari legem canonicam, vel civilem quo ad clericum, cap. r. de iur. cal. in alijs vero casibus id spectat ad imperatorem quo ad civilem. l. si. C. de legib. quod intelligitur generaliter, quia quo ad causam particularem etiam iudex potest legem interpretari. Inn. in c. cum speciali de appell. nisi aliquid sit ita arduum, vt certus intellectus dari non posset, sic enim ad principem est recurrendum, nisi periculum sit in mora. Abb. in c. r. de iur. cal. si vero sit priuilegium, si dubium est de potestate an id poterit concedere, sic solus princeps id potest decidere. c. r. de trans. praelat. & si dubitetur de eius validitate vel inualiditate etiam inferior id potest decidere, si vero dubitetur circa verba si casus est clarus, potest inferior cognoscere ad prauidicium partium. Inno. in d. c. cum speciali, sed si est dubius, ad principem est recurendum, si facile eius praesentia haberi potest. c. inter alia. de sent. ex c. quod si non potest adiri, licet id interpretari per rationem naturalem, & verisimilem. Inno. in d. c. si vero dubitetur de intentione principis, ipse solus potest id interpretari. c. venerabilem. de cl. & quandoque episcopus id potest. d. ca. spec. tit. de legato. §. nunc ostendendum, & legatus. Abb. in cap. l. de post. pract.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex humana licet iusta potest ex causa mutari.
- 2 Lex humana non est de facili mutanda nisi ob necessitatem.
- 3 Consuetudo habet vim legis, & legem abrogat, & interpretatur.

4 Con-

- 4 Consuetudo quomodo inducatur.
- 5 Consuetudo quibus casibus non valet.
- 6 Consuetudinis effectus quis sit.
- 7 Consuetudo qualiter sit interpretanda, & a quo.
- 8 Consuetudo qualiter tollatur.
- 9 Consuetudinem probare quis tenetur.
- 10 In legibus quis possit dispensare, quibus ex causis, & quomodo.

De Legum mutatione.

Cap. VIII.

D. Th. 1. 2. q. 97.

Lex humana licet iusta potest ex causa immutari.

Prima propositio. Lex humana licet iusta potest quandoque mutari, & abrogari pro temporum qualitate probatur in c. non debet de consangu. & affin. vbi glos. & Doct. & ex philosopho. li. 2. polit. c. 6. & Aug. li. 1. de lib. arb. c. 6. & lib. de vera relig. c. 3. 1.

Ratio, nam lex humana est dictamen rationis quo diriguntur humani aetus supra q. 90. art. 1. ex parte ergo rationis iuste mutari potest, nam humanae rationi videtur naturale esse, vt gradatim ab imperfecto ad perfectum procedat, vt in scientijs speculatiuis quaedam inuenta sunt, quibus perfectiora addita sunt, sic primi qui intederunt inuenire aliquid vtile communitati, non valentes omnia ex se considerare instituerunt quaedam imperfecta, quae sequentes mutarunt, inuenientes aliqua quae in paucioribus deficere possint a communi vtilitate, ex parte hominum regulatorum, lex mutari potest ob mutam conditionem hominum quibus secundum diuersas eorum condiciones diuersa expediunt, populo enim moderato conceditur sibi eligere magistratus, quod flagitioso adimitur. Non licet tamen legislatori pro libito leges iustas mutare, nisi cum aliquod occurrat, quod id requiritur ob maiorem commoditatem Reipublicae, vel quia leges priores sint imperfectae, vel ob mutationem Reipublicae, & communitatis cui aliae leges conueniant, ex supra dictis, vel vrgenti necessitate, vel euidenti

vtilitate d. c. non debet; sine causa tamen id non licet, cum contra rationem sit id abrogare quod in vtu iam erat, & promouebat bonum commune, & sic mutans peccat, vt d. Sorli. 1. de iust. & iur. q. 7. art. 1. & alij communiter, vt d. Valentia. disp. 7. punct. 8.

Secunda propositio. Lex humana non est de facili mutanda, nisi ob maximam necessitatem, vel euidentiissimam vtilitatem probatur in c. ridiculum. dist. 8. vbi habetur, ridiculum & abominabile esse leges a patribus susceptas infringi: nisi scilicet ex causa rationabili. c. non debet de consangu.

Ratio, nam lex humana non est mutanda nisi ob communem vtilitatem ar. praec. hēt vero legum mutatio deriuatur in se communis salutis, nā ad obseruantiam legis multum valet consuetudo, ita quod quae contra eodem consuetudinem fiunt licet leuiores sint grauiora videtur, vnde quando lex mutatur minuitur vis restrictiua legis, quatenus tollitur consuetudo, ideo mutari non debet, nisi recompenetur communi saluti, quod per mutationem ei tollitur, quod contingit ex maxima vtilitate ex nouo statuto proneniente, vel ex maxima necessitate quia l. vetus sit nocua, vt iniqua.

Tertia propositio. Consuetudo habet vim legis, & legem abrogat, & est legis interpretatrix, probatur ex Aug. in ep. 80. ad casulanum. c. consuetudo. d. 1. cum seq. & est ius alias scriptum moribus ventium institutum, quod pro lege suscipitur cum lex deficit, licet non repugnet eam esse scriptam ab eo qui legem condere potest. Introducitur vero consuetudo a populo vniuerso, vel maiori eius parte, non tamen a mulieribus, vel infantibus in his in quibus populus potest ius facere, alias potius praescriptio dicitur l. de quibus. ff. de legibus. Vt vero consuetudo abroget legem oportet primo, vt sit rationabilis, non aduersans iuri naturali, vel diuino, secundo requiritur, vt ratione nitatur, ita vt probabiliter iudicetur vtilius esse communitati contra legem quam secundum legem facere, vt si finis legis omnino cessasset, vel eius materia ob aliquam

Lex humana non est de facili mutanda, nisi ob necessitatem.

Consuetudo habet vim legis, & legem abrogat & interpretat.

Bb

cir-

circumstantiam sit pernicioſa, vel inutilis, unde fieri poteſt quoddam initio conſuetudo fuerit irrationabilis, quod tamen excuſat poſteros, qui præſumuntur ducti ratione ad tenendam conſuetudinem maiorum cuius cauſam ignorant, vt inquit Gaiet. q. 97. art. 3. Silu. conſuetudo. q. 7. Sot. lib. 1. de iuſt. q. 7. art. 2. ad 2. tertio requiritur, vt fit præſcripta, vt in quacunque non minus q̄ duo actus ſint ad hoc facti ad eam inducendam, vt in optione faciendæ præbendarum, tolerata non ex impotentia, vel negligentia, ſed quadam conſuetudine. vt d. Sot. loco cit. vel alias arbitrio prudentum qui arbitrentur eam eſſe præſcriptam; & populus poteſt inducere conſuetudinem etiam quæ legi repugnet licet in his non poſſit facere legem, princeps ſciente eam. Berous. in Rubr. de conſtit. nu. 55. quod ſi qd̄ inductū ſit ſecundum, vel præter legem, etiã principe ignorante à populo, in conſuetudine induci poteſt Berous. ibi. alias requiritur decem anni. inter præſentes, viginti inter abſentes, contra. eccleſiam tamen requiritur conſuetudo quadraginta annorum. Abb. & Inno. in cap. dilectus. de conſuet. niſi Papa ſciente id fiat, ſi etiam actus contrarij iuri canonico requiruntur ſpatium quadraginta annorum, niſi in ſtatu eccleſie temporalis ſit circa bona pphana, vel niſi prælati id ſciant & toleret. Corn. conſ. 155. col. pen. lib. 4. ſic nec decem anni ſufficiunt ubi ſit præiudicium his, quæ principi ſunt reſeruata, ſed requiritur conſuetudo immemorabilis. Abb. Imol. & alij in cap. ſi. de conſuet. vel præſcripta dicitur conſuetudo quã princeps, ſcit & tolerat, quandoque tamen ſat eſt vnicus actus, vt extructio pontis in via publica. Abb. Butr. in c. ſi. de conſuet. Corn. conſ. 90. nu. 6. 7

Ratio, nam omnis lex à ratione proficiſcitur, & voluntate legiſlatoris, lex ſcilicet diuina & naturalis à rationabili Dei voluntate, lex humana à voluntate hoſis à ratione regulata venit, & ſicut ratio, & voluntas hominis manifeſtantur verbo in rebus agendis ita & factis, id enim quilibet videtur eligere, vt bonum quoddam opere complet, ſed verbo huma-

no lex poteſt mutari, & etiam exponi quatenus manifeſtat interiorem morum, & conceptum rationis humanæ, unde etiam per actus maxime multiplicatos quod conſuetudinem efficit mutari poteſt lex, & exponi, & aliquid cauſari, quod virtutem legis obſineat, quatenus ſcilicet per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus, & rationis conceptus efficaciffime declaratur, quod enim ſepe fit videtur ex deliberato iudicio rationis prodire, & ſic conſuetudo habet vim legis cuius eſt interpres, & eam poteſt abolere. Non valet tamen conſuetudo in pluribus caſibus, vel ex parte eius qui illam ſibi aſſumit, vel contra quem aſſumitur, vel ratione rei ſuæ per qua inducitur, vt ſi ſimplex ſacerdos vellet ex conſuetudine arrogare ſibi ea quæ ſunt ordinis episcopalis, vel vt moniales vel aliæ perſonæ laicæ vaſa ſacra contrectare poſſint. c. ſacratas. 23. d. In ſecunda ſpecie, ſi qua conſuetudo aduerſus Deum vel ius diuini inducta ſit non valet. c. ſi conſuetudinẽ, & per tot. d. 8. c. ſi. extra. eo. vel vt Papa, vel Ep̄o ſubditus obedire nõ teneatur, vel nõ dare procuraciones ep̄ſcopo viſitanti, vel viſuram exercere poſſit & huiusmodi. c. cum non liceat. c. accedentes. de præſcr. c. cum inſtancia. c. venerabili. de cenſib. Berous in c. quia in omnibus de Viſuris, vel vt clericus coram iudice ſeculari conueniri poſſit, aut alias libertas eccleſiæ adimmi. Abb. & Dec. in cap. clericus de iudic. Doct. in c. eccleſia S. Mariæ. de conſtit. ſic etiam clerici non aſtringuntur conſuetudinibus laicorum, vt nec eorum ſtatutis, & ſi cauſa coram iudice laico agatur, & ſi ſiſ principaliter contra laicum agatur, nec ſi ius commune ſit clericis cum laicis, vt nec conuerſo laicorum conſuetudo clericos ſtringit ſed tamen conſuetudo communis ſit clericis cum laicis, etiam clericos aſtringit, nec eã reculare poſſunt conſuetudinem quam vt ſibi fauorabilem experiri ſunt, ſi poſtea contra ſe à laicis proponatur, vt & clericus litigans in foro ſeculari, tenetur in præparatorijs iudicijs ſequi conſuetudinem ſecularis, vt quod inſtrumentum habeat paratam executionem, c. præparatoria

Conſuetudo quibus caſibus non valet.

toriam reſpicere videatur, vt & tenentur conſuetudini, quæ reſpicit ſolemnitatem contractus, vel quæ laicorum bona ad eos perueniunt, vel ſi conſuetudo laicorum nõ præiudicet ipſis vel eorum bonis, à clericis quoque ſequenda erit, vt d. Cacch. tr. de conſuet. à nu. 45. ad 74. qui tamen clerici vti poſſunt conſuetudinibus & ſtatutis laicorum, ipſis clericis, & eccleſijs fauorabilibus, vt habeat in tr. de clericis. ſub. c. de priuileg. cler. ſic conſuetudo non aſtringit principem niſi naturalis ſit Rebuff. tr. de conſuet. art. 2. gloſ. 2. Non valet præter conſuetudo, quod poſſit quis ſine ſuperioris autoritate beneficium dimittere, vel electus adminiſtrare ante confirmationem. c. cum venerabilis. de conſuet. vel quod in cauſis eccleſiaſticis populi dicto ſtetur, c. ad audientiam. extra. cod. vel quod à ſententia conſeruatoris non appelletur ad legatum, vel à Papæ ſententia appelletur ad aliũ, cum ſit contra ſubſtantia appellationis Rui. conſ. 3. nu. 3. li. 4. & ſi conſuetudine eſt alicubi receptum quod ad minorẽ pronocetur hoc ipſo, maior cenſebitur Dec. Berous. in rubr. de appell. nu. 26. ſi quæ tamen conſuetudines habeat, vt laici ad ep̄m appellat eſt ſeruanda. Berous. in c. ſicut duob. nu. 1. 5. de appell. Nõ valet et conſuetudo, vt quis duas dignitates pſonatus, adminiſtrationes, vel officia ppetua hæat. c. 1. de conſuetudine in 6. vel quod nõ teneatur quis in beneficio curato reſidere, vel quod ſauisfaciat ibi per Vicariũ inferuendo. c. licet de el. in 6. Feli. in c. cum oēs. col. 17. de cõſtit. vel quod ſtuctus beneficiorum in pauperes nõ ſint erogandi. Crau. cõſ. 115. nu. 5. vt alibi vt nec quod grã officij cõcionandi aliquid detur pter alimentum licet in vim elemoſinæ id induci poſſit. Abb. in c. cum tua. de ſim. in c. cum M. Ferrar. de conſtit. nec quod iudex eccleſiaſticus aliqd̄ à partibus nec vt quorã litis, nec vt decimã præter cibariorum impenſas exigat. c. cum ab omni ubi gl. & Abb. de vita & hon. glo. in clem. itatum. de el. Silu. iudex. 1. §. decimo. nec quod matres filios ſuos lactare non teneantur, nec parentes filios alere. c. ad eius. diſt. 5. Rebuff. de conſuet. num. 47. Abb. & Roch. in cap. ſi. de conſuet. nec quod

quis in alieno ligna excidere poſſit cap. ſuggeſtum. de decim. Abb. in cap. dilecti. de arbitr. Rebuff. loco cit. num. 51. Nec quod qui incuria, vel vitio, aut alio modo bona ſua amiſerit vel diſſiparit, bona vxoris ſuæ arbitrio ſuo diſſipare poſſit. cap. ex parte. de conſuet. nec quod mulier adulterium committens, dimidiam bonorum à viro acquiſitorum lucrari poſſit, nec quod poenitentia ſacramentum non debeat miniſtrari ad vltimam ſupplicium damnatis. clem. 1. de poenit. nec conſuetudo qua permittitur interdictionem iuſtæ eccleſiaſticam violari. c. cum inter eos. cod. extra. nec quod à Vicario ep̄ſcopi ad ep̄ſcopum, vel ab eodẽ ad ſeipſum appelletur. c. 2. eo. in 6. Nec conſuetudo qua appellatio tolleretur valet, nec illa qua eligendi facultas aufertur. Abb. in c. cum terra. de el. Nec vt calumnia iuramentũ expreſſe remitti poſſit. c. ceterum. de iur. cal. Roma. ſing. 423. Soci. conſ. 59. col. ſi. lib. 2. Nec quod liceat forarari quo ad peccatum, licet conſuetudo in his à poenitentia ciuili liberare poſſit. Berous. in cap. quia in omnibus de Viſuris. Nec quod quis blaſphemare poſſit. Crau. conſil. 6. nu. 3. Nec quod ſolemnitas à iure inducta ſi per alienationem rerum eccleſiarum omitti poſſit. Doct. in cap. nulli. de reb. eccl. Nec quod iunior præferatur ſeniori, & minor maiori, niſi immemorialis ſit. Hoſt. Io. Andr. Imol. in cap. 1. de maior. & obed. Nec quod aliquis regularis præficiatur eccleſiæ Cathedrali clero, & populo carenti, licet cum conſenſu ſui prælati, ſine Papæ autoritate, clem. in plerisque. de elect. Nec quod libris mercatorum omnino credatur cum ſic detur occaſio delinquendi. Bald. in l. vn. colum. 3. C. de conſeſſ. Abb. in cap. bonę. 2. col. vlt. de poſtul. præſ. Alex. conſil. 30. nu. 10. lib. 2. Nec quod cuiusque ſcripturę etiã priuatę credatur. Crau. de antiq. temp. ſect. 1. nu. 12. Nec quod quis conſuetudine omnino eximatur à decimarum ſolutione. c. in aliquibus. c. cõmiſſum ubi Doct. de decimis. Nec quod qui teſtibus vel inſtrumentis plene probat, iuramentum præſtare adhuc teneatur. Abb. Feli. & alij in c. 2. de probat. Nec quod in quod-

cunq; probatione quinq; vel sex testes requiratur. Berous. in c. sicut nu. 41. de probat. Nec q; q; cōfessorē eligere possit sine licentia proprii. c. 2. de pœnit. & rem. in 6. & vbi cōsuetudo est semel re probata, amplius intrōduci non potest gl. Gum. Imol. in c. 1. de cōstit. in 6. & huiusmodi q; passim apud doctores hūr

6
Cōsuetudinis effectus quis sit.

Effectus porro cōsuetudinis maximus est, ita vt legi equiparetur c. diurni c. cōsuetudo. dist. 12. l. de quib. ff. de legib. imo & legem tollat si rōnabilis sit. d. l. si eam sublequetur, secus si à lege superueniatur mō quo infra. c. nō debet. c. non oportet de cōsang. & affin. & per legē cōsuetudini derogetur. gl. in l. pen. C. que sit longa cōsuet. que tamē non intendit tollere cōsuetudinem specialē, nisi illi derogando. c. 2. de cōst. in 6. c. si. eo. de cōsuet. in 6. & notatur in c. si. extra. de cōsuet. præterea iudex civilis & criminalis causā cōsuetudines, vt & leges seruare debet l. obseruare l. agrestiorum. ff. de off. proc. Bal. cōf. 3 18. alias punitur Bal. in l. 1. C. quā sit longa cōsuet. Felin. in c. nam concupiscen-
tiam. de cōstit. & etiam est seruanda in foro cōscientiæ, nisi perniciofa sit animæ. c. denique 4. dist. c. in his. 11. distin. quæ & tribuit iurisdictionem, quatenus facit vt præsumatur præcessisse priuilegium. Roc. in cap. si. de cōsuet. Bal. in l. etiam nume. 25. C. de exec. rei iud. Fel. in c. ex parte decani. col. 2. de reser. que & eximit aliquem à pœnis, humano iure, non autem diuino inductis. Bal. in l. vn. q. 3. C. de his quæ pœnæ nom. Dec. cōf. 115. nume. 2. vel saltem minuit pœnam humano iure inductam. l. in seruatorum. ff. de pœnis. & si actus qui geritur prima facie videtur inuiti bonis moribus, vel saltem non esse turpis, sic cōsuetudo excusat à pœna temporali. glo. in cap. cum venerabilis. ver. cōsuetudinem de cōsuet. vnde qui pugno ex ludo inducto aliquem occidit, non subijcitur pœnæ homicidij. cap. lator. de homic. Dec. cōf. 9. tamen si ea cōsuetudo sit praua & tollenda, nec peccatum euitetur. Efficit etiam cōsuetudo, vt minus plena probatio pro plena habeatur. Berous. in cap. 1. nume. 33.

de appell. Abb. in cap. 2. de probat. quæ etiam efficere potest, vt filius familias testamentum facere possit. Rebuff. tr. de cōsuetud. nume. 85. & excusat notarium cōsuetum scribere nomina absentium, vt presentium, à crimine falsi, & quod authenticum instrumentum sit quod alias non esset, & vt testes non se subscribant instrumentis. Butr. in cap. 2. de fid. instr. Alex. cōf. 39. col. 1. lib. 3. Dec. cōf. 618. colum. 1. & vt quis agere possit sine mandato, vbi cōsuetudo eū admittit. Bald. in cap. 1. qui feud. dare poss. & vt quis decedat pro parte testatus, pro parte non, & cum pluribus testamentis. Imola. in l. 2. ff. de vulg. & quod hæredes possint institui in codicillis, & quod pupillus obligetur sine autoritate tutoris. l. more. ff. de acqui. hēred. & femina iudex esse valeat. Petr. Rauē. de cōsuet. nu. 189. vt & episcopus in casu soli Pape referuato absoluat Silu. dispensatio. quæst. 9. quod intelligitur Papa sciente & tolerante, & quod credatur libris capituli; de datione rei in emphyteusim, & canonis solutione. Alex. cōf. 124. lib. 5. vt & iudex sua acta cōscribat. Rebuff. d. tract. nu. 87. & vt solemnitas iudicialis remittatur. Innoc. in cap. 1. de lib. obl. Rebuff. d. tract. nume. 94. vt & iudex citet aliquem in alieno territorio. Bald. in Rubr. de cōsuet. Rebuff. ibi nu. 99. & vt venditor teneatur vendere cōsanguineo vel consorti. Tiraqu. in præfat. de retr. nume. 57. & vt res inter alios acta, alijs proficiat. Bald. in rubr. C. res inter alios, & vt possessio ipso iure transferatur. Rebuff. d. tract. nume. 103. cum cōsuetudo æquiparetur priuilegio, & priuilegium ex cōsuetudine plūmatur. Inn. in cap. nouit. col. 2. de iudic. quo, scilicet ad hoc quod facit præsumere inductum ex ea, esse inductum ex priuilegio, in ijs quæ repugnant iuri communi, vt excommunicandi conferendi beneficia, & huiusmodi Silu. excommunicatio 1. nu. 5.

7
Cōsuetudo quæ ter sit præscrib. & à quo

Quo vero ad interpretationem cōsuetudinis, anguste est interpretanda, vt cōsuetudo dandi in feudū res ecclesiæ intelligat intra terminos cōsuetudinis Bal. in auth.

auth. qui rem, & ibi Ias. C. de sacr. eccl. vnde & si cōsuetudo sit quod teneatur vicinus venditurus requirere vicinum an emere velit, si tamen secus fiat, venditio valebit, vt d. Alex. cōf. 173. num. 7. lib. 6. sic & si relinquatur vltus fructus cinnam bonorum vxori, restringitur ad alimenta, si filij sint instituti hæredes ex cōsuetudine, secus si extranei, vt d. Imol. & Alex. in l. titia cum testamento §. titia cum nuberet. ff. de leg. 2. vel transuersales, Imol. ibi etiam frater vel soror, vel ascendentes, vel si instituti filijs, ijs mortuis, extranei succedant, quia sic integrum legatū debetur. Alex. ibid. Paris. cōf. 21. col. 1. lib. 2. & etiam si transferantur in filium. Ruy. cōf. 17. nume. 13. lib. 2. Vltimus cōsuetudo est angustior statuto, quod extenditur, non autem cōsuetudo de persona ad personam, vel casu ad casum. Dec. cōf. 389. Castr. cōf. 340. quia supra, lib. 2. vnde si cōsuetudo habeat quod fœmine cum masculis admittantur contra statutum, non procedit extra illum casum quo viguit, vnde nec cōsuetudo extenditur extra locum vbi viget, cum nec cōsuetudo ecclesiæ Romanæ alias arctet, nisi id specialiter caueatur. gl. in c. si quis nos, & c. nolite. 12. dist. tamen si cōsuetudo cathedralis arctet ecclesiæ Diocesis, & qui sunt territorij ligantur cōsuetudine ciuitatis, nisi habeant propriam cōsuetudinem ijs casibus quibus comitatenses propriam possunt habere cōsuetudinem Rom. cōf. 61. incip. licet in fi. vt & cōsuetudo in vniuerso territorio extēditur ad loca eiusdem territorij vbi nūquam viguit, & ad loca vnita, nō autem disparata, ex necessitate, licet de consilio possint eam sequi, vt d. Cucch. tr. de cōsuet. à nu. 161. ad 168. Ampliatur etiam cōsuetudo in accessorijs cum naturā principalis sequantur. Crau. de antiq. temp. nu. 63. & in his quæ sunt ex natura actus ipsius, & rei quæ cōsuetudinem patitur. vt d. Crau. d. nu. Et in his quæ necessario antecedere oportet, cōsuetudini locus datur, vnde si cōsuetudo dat iurisdictionem in executione sententiæ, dat & in pronuntiando. Crau. d. nu. Rom. cōf. 243. & idem in correlatiuis. auth. hoc

locum. C. de sec. nupt. vbi Bal. & etiam ampliatur vt trahatur ad eum casum, qui saltem ex vocabuli lata significatio ne sub casu expresso comprehenditur, licet alias cōsuetudo repugnet iuri cōmuni, vel ab eo exorbitet. l. filiū habeo. ff. ad sen. c. Maced. vnde si cōsuetudo excludit filiam stante masculo, excludet & neptem ex filia. Crau. d. tr. nu. 81. & etiam extenditur ad eum casum qui aliter ex communi vsu loquendi in eo continetur, vnde statutum, vel cōsuetudo excludens fœminas ab intestato stantibus masculis, comprehendet etiam casum cū pupillus decedit, licet magis intestabilis quàm intestatus vocetur. Crau. d. tr. nu. 80. Corn. cōf. 318. lib. 1. & etiam extēditur ad id quod à lege antiqua fuit equiparatum, nisi taxata & limitata esset cōsuetudo. Crau. d. num. 98. ad 108. & etiam extenditur cōsuetudo, cum fraudibus extensione occurritur, nec diuersa militat ratio, & cum absurdum vitatur, & in subrogatis, & ne inutilis reddatur cōsuetudo, vel si alius casus ad quem extenditur, idem sit in substantia, licet accidentia diuersa, vel casus habeat eandem dimensionem cum eo qui expressus in cōsuetudine est vt d. Crau. in d. tr. Et etiam in pœnalibus extenditur vbi eadem viget ratio, vbi agitur de publico fanore, vt quod delicta puniantur, vbi constat delictum esse commissum, alias secus, vel ex publica vtilitate vel si piæ causæ faueatur, vt d. Crau. d. tr. §. Videamus modo, vbi & alios casus extensionis cōsuetudinis enumerat.

Tollitur porro cōsuetudo contraria cōsuetudine speciali subsequente, & et generali. Corn. cōf. 83. nu. 14. lib. 4. Alciat. in l. pacta nouissima. C. de pactis, & si duæ concurrunt cōsuetudines statuto æquiori, sic tamen, vt vbi sequens cōsuetudo habet priorem tollere, sit præscripta. Ias. in l. 1. de quibus. nu. 79. ff. de legibus, in possessorio tamen, non oportet quod secunda sit præscripta vt tollat priorem, vt ibi d. Ias. vt nec cōsuetudo, quæ gratiæ innitur priorem tollit. gl. in c. cōsuetudo. dist. 1. cōsuetudo tñ quæ non requirit præscriptionem, vt patris familias etiam nō præscripta pōt

8
Cōsuetudo qualiter tollat.

priorem tollere. Bal. in c. r. §. notandū. qui feud. dare poss. & quod dicitur posteriori consuetudinem tollere priorē, intelligitur si est certa, secus si sit dubia. Alex. cons. 110. nu. 1. lib. 1. Tollitur etiam lege consuetudo sequente. Abb. Feli. & alij in c. sicut de probat. nō intelligit tamen lex derogare consuetudini loci speciali, vt sibi ignota per legē generalem. c. 1. cum ibi not. de const. in 6. nisi deroget omni consuetudini. etiam speciali in contrarium existenti. not. in c. si de consuet. non tamen lex intelligitur derogare consuetudini subsequenti, si nō reprobatur, vt irrationalis. Berous in d. c. sicut num. 79. de probat. & eo magis si noua causa superueniat quæ consuetudinem inducat. Couar. lib. 3. var. res. c. 12. nu. 4. si uero consuetudo tollatur, vel simpliciter reprobatur, & sic etiam futura tollitur per legem præcedentem. Gem. Franch. in c. r. de const. in 6.

Consuetudine Probare demum consuetudinem cum facti sit, is debet qui eam allegat, gl. of. & doct. in d. c. & etiam. index ex officio ubi de modico præiudicio agitur, vt in ordinatione litis, super ea informationes sumere potest. Butr. in c. si. de consuet. alias pars citanda est, & est difficilis eius probatio, gl. in c. si. de consuet. quia probare testibus oportet, primo vsum populi, frequentiam vsus, & temporis diuturnitatem. Bar. in l. 2. C. quæ sit longa consuet. q. 18. Rebuff. d. tr. art. 2. gl. 3. num. 22. cum seq. quandoque tamen nō est difficilis probatio, vt cum super ea semel pronuntiatum est, quæ consuetudo ex duabus sententijs dicitur induci, vel probari etiam si intra decem annos ferantur, vt d. ibi Rebuff. nu. 9. & 10.

In legibus Quartæ propositio. Quod attinet ad dispensationem in lege, si loquamur de lege naturali, & diuina dicendum est quibus ex causis, & quomodo. Quæ omnia præcepta decalogi sunt prorsus indispensabilia, etiam de potentia Dei absoluta, nam omnia & singula eorum habentur necessario, & intrinsece coniunctam rationem iusti, & recti, ergo licite contra illa fieri nō potest; antecedens probatur, nam in præceptis decalogi nō præcipitur, vt reddamus Deo debitum & proximo quomodo-

cunq; sed quando recta ratio dicit esse reddendum, verbi gratia præceptum de non furando nō præcipit ne alienum accipiamus, sed ne id iniuste accipiamus; & idem in præcepto de non occidendo, nō præcipitur ne vquam occidamus, sed ne iniuste id agamus, sed implicat contradictionem, quod id fiat licite quod ex se & intrinsece est malū, ergo implicat contradictionem quod illa præcepta sint dispensabilia, vnde auferre alienum, vt alienum est intrinsece malum, ergo in eo nō cadit dispensatio; præterea præcepta decalogi affirmatiua præcipiunt id quod ex se est rectum, negatiua vero prohibent quod ex se est iniustum & malum, ergo implicat contradictionem, quod sint dispensabilia; consequentia probatur, nam si essent dispensabilia, liceret facere quod ex se est iniustum, quod est impossibile. Sor. lib. 1. de iust. q. 3. art. 8. Valentia. 1. 2. disp. 7. q. 4. puncto. 6. Neque aduersatur, quod Deus Hebræis præcepit vt vasa Egyptiorum surriperent. Ex. 11. Deus enim duplicem habet potestatem, vnam iure creationis, qua absolutum rerum omnium dominium habet, aliā vt iudex & legislator, ratione primæ potestatis iure rem vnius alteri dare, & ita potuit vasa Egyptiorum, vt dominus omnium tradere Hebræis, & eisdem dare terram promissionis primis habitatoribus iniuis, nec per hoc dicitur dispensare in præcepto de non furando, vt & dominus omnium corporum, potest et innocentem iure neci tradere, vt & homo pecus suum; præterquam dici potest Deum iudicis auctoritate vsum, nam Hebræis cōcessit vt vasa Egyptiorum, qui bus seruauerant in luto & latere faciendo, nec mercedem ab ijs acceperant, surriperent vt sibi satisfacerent, & sic nō fuit dispensatio, cum nō sit facta legis relaxatio superioris auctoritate, quod ad dispensationem pertinet, vt nec iudex cum criminolum bonis suis priuat, furtum committit, nec in furto dispensat, vt nec in homicidio cum reū neci tradit, quia illa prohibitio ad talē occisionem nō extenditur, imo illam præcipit. D. Th. 2. 2. q. 66. ar. 5. ad primū.

Non

Non ob pariter quod Osee Deus præcepit Osee 1. vt acciperet uxorem fornicariam, per hoc enim nō dispensauit in præcepto de non fornicando, sed cum sit dominus corporum, potuit concedere Osee, vt illa vteretur etiam iniusta, & licet iure ordinari consensus requiratur ad matrimonium, Deus tamen potest duos etiam iniustos coniungere, & efficere vt id matrimonium validum sit, & fore iure eorum etiam animos conciliavit, vt in matrimonium consentiret; & in hoc sensu iustus est Osee suscipere filios fornicationis, quod illi iustum est suscipere prolem, quæ tunc fornicaria erat, cum id dixit, postea tamen nō fuisse fornicaria, quia concessio Dei facta erat vt illa proles nō esset fornicaria, etiam si nullus esset animorum consensus. Non ob pariter quod Deus præcepit Abraham, vt filium innocentem occideret Gen. 22. id enim facere potuit vt dominus omnium corporum. Sor. lib. 2. de iust. q. 3. art. 8. vbi & respondet alijs locis scripturæ, de qua res supra etiam est dictum, licet hic clarius. Alia vero præcepta quæ extra decalogum vagantur, nec in eo explicite, vel implicite continentur etiam si sunt iuris naturæ, recipere possunt dispensationē, quæ scilicet intrinsece nō continent rationem iustitiæ, sed speciales modos illam seruandi, verbi gratia, nullus iniuste agat, vel nullus destruat rem publicam, hæc præcepta continent rationē intrinsecam iusti, vnde in illis legibus nō cadit dispensatio, sed si adiacet, nemo fores vrbs, dum obfessa est, pandat, quia id nō est salus ipsa Reipublicæ, sed modus eam seruandi, nulla esset repugnancia vt ex causa in hoc dispensetur, dum fugiens dux se illuc vult recipere, vt & alias est dictum, præcepta vero decalogi sunt prioris ordinis, ideo nō recipiunt dispensationem. Sor. ibi. Et in hoc sensu intelligi potest quod dictum est supra c. 5. in fi. Deum posse aliquos eximere ab obligatione legis naturalis, scilicet vel mutando conditiones rei, vt dominus omnium vniuersalis, & hoc pacto tradendo rem vnius alteri, vel concedendo aliqua quæ nō continent in-

trinsece aliqui d. cōtrarium iustitiæ, sed modos speciales illam seruandi, iuxta exemplum supra allatum, nō tamen concedendo aliquid intrinsece malum vt supra, & in hoc sensu etiam papa aliqua addendo, vel detrahendo in particulari à primis principijs naturalibus, vt conclusiones, ius naturæ mutare potest, vt d. Anthona. de auth. eccl. q. 60. art. 1. qui tamen ius naturæ quo ad prima principia mutare nō potest per subtractionem efficiendo id quod est iuris naturæ, amplius nō esse, quo tamen ad secunda præcepta ab eo iure surgentia quandoq; aliquid ei minui potest, vt de deposito ente non reddendo furioso Sor. lib. 4. q. 8. art. 5. Qui papa licet nō possit dispensare in lege Diuina arg. c. inferior. 21. dist. potest tamen, eam interpretando, quod ei licet, vt dixi Tomo 1. tr. de auth. sacræ script. declarare illam aliquo casu speciali, nō ligare aliquā specialem personam in casu aliquo particulari, quia id afferret malum, vel esset impeditiuum maioris boni si ad licetam seruaretur, vt de ieiunio infirmi, defensione sui, etiam occidendo, clem. 1. de homic. & hoc pacto dicitur in iure diuino dispensare licet improprie D. Th. quod lib. 4. ar. 13. quod lib. 9. art. 15. Maior. 4. dist. 24. q. 12.

Si vero loquamur de lege humana. Rectores multitudinis possunt in legibus humanis dispensare, si tamen sine ratione quis dispense ex sola voluntate imprudens est, & peccat; probatur quo ad primam partem. 1. Cor. 9. dispensatio mihi credita est & in Conc. Trid. sess. 24. c. 16. & sess. vlt. c. vlt. quo ad secundam partem probatur 1. Cor. 10. vbi dispensatio datur in ædificationem.

Ratio, nam dispensatio proprie importat commensurationē alicuius cōis ad singula, vnde etiam gubernator familiaris dicitur dispensator quatenus cuiq; de familia cum pondere, & mensura distribuit, & operationes, & necessaria vitæ, sic ergo quilibet intelligitur dispensare ex eo quia ordinat qualiter aliqui cōe præceptū sit à singulis impletū contingit tñ quq; vt aliquod præceptū quod est ad commodū populi, vt in pluribus,

Bb 4

non

non est conueniens huic personæ, vel in hoc casu, quia per hoc vel impediretur melius bonum, vel induceretur aliquod malū vti supra q. 96. art. 6. periculosum vero esset, vt id iudicio cuiuslibet cōmitteretur nisi forte ob euidens, & subitum periculū d. ar. 6. ideo is qui habet regere multitudinem habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ authoritati innititur, vt scilicet in personis, vel in casibus in quibus lex deficit licentiā tribuat, vt præceptum non seruetur, si vero sine ratione sola voluntate licentiam tribuat non erit fidelis in dispensatione, vel imprudens, infidelis si non habet intentionem ad bonum cōe, imprudens si rationem dispensandi ignoret. Pro intelligentia notandum est differre, irritare, cōmutare, abrogare interpretari legē, vel in ea dispensare, quia irritare & abrogare est ex potestate dominij legem tollere, sic pater irritat vota filiorum, & maritus vxoris, certo modo cōmutare est mutare obligationē in æquale, vel melius, interpretari requirit acumen ingenij vno modo per modū explicatio nis, alio modo requirit potestatem iudicialiā, prout iudex interpretatur legem civilē in aliquo casu particulari, & Papa interpretatur legem diuinam, dispensare est authoritate superioris soluere, vel relaxare in aliquo casu particulari legis obligationem quando deficit ratio legis, vel lex negatiue. His ita not. Prima sit assertio is qui condidit leges, aut condere potest dispensare potest in legibus à se vel suis præcessorib. latis, probatur 1. Cor. 9. vnde Rex potest dispensare in suis legibus & Papa in omnibus ecclesiasticis c. proposuit. de Conc. præb. Non potest tñ quis dispensare in legibus latis à superiori potestate, cū inferior non possit tollere legem superioris. l. 1. C. de legibus c. inferior. 2. i. dist. nisi sibi cōcedatur expresse, vel interpretatiue, vt ob cōsuetudinem quæ est legum interpretes, si sit rationalis, & Papa sciēs id toleret, & alijs casibus dispensat episcopus quos enumerauit tr. de episcopo c. 3. secunda assertio, causa requiritur in dispensatione, nā fieret iniuria alijs, si sine causa aliquis solus eximeret ab obligatione legis,

1. Cor. 10. & si ibi se misceat ius naturale, vel diuinum. d. hic Medina, dispensatum sine causa etiam à Papa, vt in voto, dispensatione non frui, sed nullam esse, præterquam si beneficium conferatur minus digno; si vero lex est tantum humana, dispensatio in ea sine causa facta valida est, cum is possit & tollere ius humanum; si tamen causa falsa allegatur secus est, quia nō valet dispensatio, & multi canonistæ tenent dispensationem sine causa factam in statuto humano carere peccato, licet tunc sit abstinere vti supra, requiritur etiam authoritas, alias non valet & prudentia ne venalis sit dispensatio. In hac q. latius agendo, Sor. li. 1. q. 6. ar. 3. d. superiorem dispensantē in l. humana sine causa rationabili peccare, vel peccato infidelitatis dū nō respicit bono cōi, sed suo vel alterius priuatæ psonæ, vel peccato imprudentiæ si zelus quo mouetur nō respicit bonū publicū. Fel. vero in c. ad audiētiā 2. col. 3. ver. nihilominus attende de rescr. d. q. aut Papa dispensat super prohibitis à solo iure positio, & tunc sat est voluntas pro causa ex. Innoc. in c. cū ad monasteriū. circa med. de stat. mon. & ex cōi in clem. vn. de consang. & affin. qui tñ præsumitur semp. motus ex rōnabili cā licet illā nō exprimat. Ci. in l. si. C. si contra ius vel vit. Fel. loco cit. col. 20. ver. quinta cōclusio, q. intelligit qñ motu proprio dispensat, secus si ad instantiā partis, quia sic si nō appareat cā psumitur id cōcessisse ex importunitate petētis. Rom. cōf. 437. Fel. in d. c. col. 12. ver. limita qnto qui Fel. d. Papæ dispensationē tenere ēt in foro poli sine causa factā in his q. sunt meri iuris positini, quæ sicut potest princeps legē creare ita sola voluntate & in ea dispensare ex sola voluntate poterit ex Imol. in d. c. ad monasteriū. vt d. Fel. in c. ad audiētiā. col. 3. ver. & puto hoc pcedere. Aut lex humana fundatur in aliqua ratione à iure diuino vel ex mero iure naturali descendere, & tunc d. Fel. dispensationē factā sine causa ēt in foro fori nō valere. ex Abb. in c. per vestras. col. 11. ver. nec obstat de arbit. d. dispensationē contra ius diuinū factā sine causa in foro conscientie nō valere. ex gl. ordinaria in ca. non est. de voto.

voto. Innoc. in c. 1. de renunc. Fel. in d. c. quæ in ecclesiis. col. 8. ver. demum. concordat Sor. d. art. 3. ad fin. ver. si verò Papa dispenser.

Autius positum est principaliter fundatum super bono publico, & si dispensatio illi bono publico præiudicaret, d. Fel. in d. c. ad audiētiā. col. 3. q. dispensatus non est tutus in foro conscientie, qui & d. q. licet omnis lex videatur facta ad bonum publicum. c. erit aut; tñ omnis lex non dicitur principaliter facta ad publicā utilitatē, cū multæ ad priuatam sint factæ, quibus partes possunt renuciare. Doct. in c. si diligenti. de foro cōp.

Quibus stantibus, cum ex dictis per me supra cap. 1. constet legem respicere debere bonum commune, & si quando respicit priuatum, id ad commune dirigi debere, & rationabilem esse debere, tutius est vt sine causa rationabili in iure humano non dispenseretur, non ausim tamen dicere etiam sine causa dispensatum tutum non esse, cum ad sit potestas in dispensante, quæ satis videtur ad reddendum quem tutum in foro conscientie, cum & supra pro eā præsumatur, & sic tenet Sor. loco cit. ver. si verò.

Causæ verò dispensandi sunt 1. q. 7. c. necessaria. per totū. tēporis varietas, qd aliud requirit: vt in c. non debet. de consang. Secundo, utilitas, quia id q. est bonum in communi, non sit bonum alicui particulari ob eius qualitatem id seruare, aliter id ei noceret, vel esset maioris boni impeditiuū, tunc enim est dispensandum. Tertio, ob personæ qualitatem, quæ utilis sit Reipublicæ, cum qua facilius dispensatur in prælaturis. Quarto, qualitas rei, si sit rei leuis, vel frequens sit, vel difficilis executionis, vt d. Sor. loco cit. qui & d. nedum principem supremū, sed & alios rectores multitudinis, posse in legibus dispensare: de quibus & Silu. verbo, dispensatio.

Cauendum quoque ne impetretur dispensatio ex falsa causa, vel tacita veritate, aliās nulla est. c. 2. de fil. presb. in 6. Silu. dispensatio. nu. 2. qui & d. dispensationē esse strictè interpretandā; quando exprimitur personæ cum quibus est dispensandum, secus si non expriman-

tur, quæ tñ extenditur ad consequentia, nec finitur mortē cōcedentis, etiam si impetrans vsus non sit gratia eo viuente, vt ibi d. q. 5. cum seq.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex diuina verus bona fuit pro illo tempore, & utilis.
- 2 Lex vetus à Deo data fuit, licet per Moysen.
- 3 Lex vetus data est p Angelos, & vt.
- 4 Lex vetus dari debuit solis Iudæis, & quare.
- 4 Lex vetus obligabat tantum Iudæos, exceptis naturæ præceptis.
- 6 Lex vetus conuenienter data fuit tempore Moysis.

De lege veteri secundum se.
Cap. IX.

Prima propositio. Lex diuina fuit bona, & utilis pro illo tempore; probatur Pl. 118. Rom. 7. 1. Tim. 1. Gal. 3. Act. 16. & quia eius author fuit Deus, cui nullus similis in legislatoribus. Job 36. & quia à Christo est etiam approbata. Matt. 5. vbi d. se non venisse, vt legē solueret, sed adimpleret; quam etiam ipse seruauit Matt. 8. Luc. 2. vt d. & Aug. lib. 2. con. litt. Pet. c. 51. & quia dirigebat homines ad Christum, vt pædagogus. Luc. vlt. Gal. 3. & quia iubebat ea quæ rationi congruunt, vt de non concupiscendo. Exod. 20. vt explicat Ap. Rom. 7. & erat utilis pro illo tempore, q. comprobatur, & Civil. Alex. lib. 1. in Ioan. c. 11. D. Aug. lib. contra Faust. & lib. con. aduers. legis & prophet.

Ratio, nam sicut doctrina dicitur vera, quia consonat rationi rectæ, ita lex dicitur bona ex hoc quia consonat rationi: Lex verò vetus rationi congruebat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi aduersatur. Exodi 20. Non concupisces. Ipsa ēt oīa peccata vetabar, quæ sunt contra rationem: vnde patet q. erat bona. Rom. 7. Bonū verò secundum Dion. 4. de diu. nom. diuersos gradus habet, aliquid enim est perfectū, aliquid imperfectū; perfecta bonitas est in his quæ

D. Tho. 1. 2. q. 98.

I Lex diuina bona fuit pro illo tempore, & utilis.

quæ ad finem ordinatur, quando aliquid est sufficiens, quod per se potest inducere ad finem, imperfectum, quod operatur aliquid ad hoc, quod perueniatur ad finem non tamen sufficit ad hoc quod ad finem ducatur, ut medicina est bona quæ perfecte sanat; imperfecta quæ adiuvat tantum; alius vero est finis legi humanæ, alius diuinæ, humanæ temporalis ciuitatis tranquillitas, ad quem finem peruenit lex cohibendo actus exteriores, quod ad illa mala quæ possunt pacifici ciuitatis statum turbare, legis diuinæ finis est ducere homines ad æternam felicitatem, qui finis impeditur per quodlibet peccatum, non solum per actus exteriores, sed etiam interiores, idcirco id quod sufficit ad legis humanæ perfectionem, ut scilicet peccatum veteri & poenam apponat, non sufficit ad perfectionem legis diuinæ, sed oportet quod hominem totaliter faciat idoneum ad participationem felicitatis æternæ, quod fieri non potest, nisi per gratiam Spiritus sancti, per quam infunditur gratia in cordibus nostris, quæ legem implet, hanc gratiam lex vetus non conferebat, quia ad reservabatur Christo, idcirco lex vetus, licet bona esset, tamen imperfecta fuit. Et quod fuerit imperfecta; probatur Hebr. 7. ubi dicitur, quod nil ad perfectum adduxit lex. Gal. 2. Act. 4. non est aliud nomen in quo nos oporteat saluos fieri. Ioan. 1. Gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Rom. 1. Utiles tamen erant, ut inde homines cognoscerent se esse peccatores, quia per legem est cognitio peccati. Rom. 3. Secundo, quia metu poenarum populum illum rudem in officio continebat, & erigebat paulatim ad suscipiendum Christum, cuius umbra erat. Galat. 3.

Secunda propositio. Lex vetus à Deo data fuit. Matth. ubi dicitur mandatum Dei. Rom. 1. Heb. 1. Luc. 1. 2. Cor. 4. Act. 3. & diffinitur in Conc. Tolent. I. & Tr. sess. 4. & probatur Aug. libris con. Faust. & contra Adimantum, & contra aduersarios legis, & proph. ita ut omnia mandata sint data per Deum, licet aliqua per Moysen explicata; probatur Exodi 24. & Hebr. 9.

Ratio, nam lex vetus ordinabat ho-

mines ad Christum dupliciter: primo, testimonium Christi perhibendo, unde Luc. ult. d. omnia impleri oportet, quæ dicta sunt in lege, Psalmis, & Prophetis. Secundo, per modum cuiusdam dispositionis, dum retrahens hominem à cultu idolatriæ, concludebat eos sub cultu vnius Dei, à quo saluandum erat genus per Christum. Gal. 3. sed eiusdem est disponere ad finem, & ad finem perducere, dicitur eiusdem, per se, vel suos subditos, quia diabolus legem non tulisset, per quam homines ducerentur ad Christum, per quem eiciendus erat. Mat. 12. si Satanas satanam, &c. idcirco ab eodem Deo, à quo facta est salus hominum per gratiam Christi, lex vetus est data.

Tertia propositio. Lex vetus data fuit per Angelos; probatur Gal. 3. Lex data est per Angelos in manu mediatoris. & Act. 7. accepistis legem in dispositione Angelorum; Unde id Exodi, apparuit Moyses domino in rubo, D. Aug. libr. 3. de Trin. cap. 11. cum septuaginta legit, apparuit Angelus Moysi, qui tamen loquebatur in persona Dei.

Ratio, nam diuina debent deferri ad homines mediatis Angelis, secundum Dion. nam lex vetus imperfecta erat, si prout art. 1. & disponebat ad salutem perfectam generis humani, quæ futura erat per Christum: sed in omnibus potestatis, & artibus is qui est superior, principalem, & perfectum actum operatur per seipsum, sed præparat materiam per artifices subministrantes, idcirco conueniens fuit, ut lex noui testamenti perfecta daretur, per ipsum Deum hominem factum, lex vero vetus per ministros Dei mediantibus Angelis.

Quarta propositio. Lex vetus dati debuit soli populo Iudæo tantum, idcirco non ob eius meritum, sed ob Dei misericordiam, electionem, & prædestinationem; probatur prima pars. Rom. 3. quia credita sunt illi eloquia Dei. & Pl. 147. non fecit taliter omni nationi; secunda pars probatur Eccl. 41. qui suscitauit ab oriente iustum, vocauit eum, ut sequeretur se. & Deut. 4. qui dilexit patres &c.

Ratio, nam decebat ut ille populus ex quo Christus nasceretur, quadam speciali

Lex Deo data fuit, licet per Moysen.

Lex vetus data est per Angelos.

Lex vetus obligabat tantum Iudæos, exceptis naturalis præceptis.

Lex vetus dari debet solis Iudæis, & quartum

ciali sanctificatione polleret, Leuit. 19. sancti eritis, quia ego sanctus sum, nec id fuit ob meritum ipsius Abraha, ut talis promissio ei fieret, ut scilicet Christus ex eo nasceretur, sed ex gratuita Dei electione, & vocatione, cur vero illi populo gratiam fecerit Deus, ut ex eo Christus nasceretur, non est iudicandum si non vult quis errare secundum Aug. Dicit tamen potest, quod fides, & obediencia Abraha ex congruo meruerit, ut posset, quod Deus profuerit mittere filium suum in terras, ex eius progenie potius quam alia nasceretur; probatur Gen. 22. quia fecisti hanc rem, & non peperisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, &c. & benedicentur in semine tuo, in Christo scilicet, ut exponit Ap. Gal. 3. omnes congruo, ut hic d. Valentia.

Quinta propositio. Lex vetus obligabat tantum Iudæos, quia solum illi populo fuit promulgata. Ex. 19. 20. & multi ex gentilibus sine lege scripta salutem consequiebantur, Rom. 2. quos Dion. 9. cap. ecclest. hierar. d. reductos ad Deum per Angelos. Præcepta tamen moralia illius legis omnes obligabant, non ut præcepta illius legis, sed ut emanant à naturali ratione.

Ratio, nam lex vetus aperiebat præcepta legis naturæ, & super addebat quædam propria, quo ergo ad ea quæ continebat lex illa de lege naturæ, omnes tenebantur ad eorum obseruationem, sed quod ad superaddita solus populus ille, nam lex vetus data fuit populo Iudæorum, ut quandam prerogatiuam sanctitatis obtineret, ob reuerentiam Christi, qui ex illo populo erat nasciturus, quæ vero statuantur ad specialem sanctificationem non obligant nisi illos, ut ad quædam obligantur clerici, ad quæ non laici, & similiter religiosi ad quædam perfectionis opera obligantur, ad quæ non seculares, & sic populus ille ad quædam specialia obligabatur, ad quæ alij populi non obligabantur; & ob id quadam professione utebantur, Deut. 18. perfectus eris. & Deut. 26. proficor hodie. etiam coram Domino Deo tuo. Et qui ex gentilibus volebant se illi populo aggregare, & legem seruare, admittendi erant, & exin-

de tenebantur legem seruare, ut patet Exo. 12. quod multi fecerunt: ut Hester 8. Et licet lex vetus pertineret tantum ad Iudæos, etiam ad Christianos quodammodo pertinet, videlicet per figuram quædam eorum quæ per Christum adimplerata sunt. 1. Cor. 10. 2. Cor. 1. & explicat Aug. lib. 19. con. Faust. c. 7. quæ lex obligabat non solum ad poenas, sed etiam in conscientia. Deut. 10. Dominus Deus tuus quid petit à te, nisi ut timeas deum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum. 1. Tim. 1. cum peccatura sit transgressio legis diuinæ; ut d. Ambr. lib. de parad. cap. 8.

Sexta propositio. Lex vetus conuenienter data fuit tempore Moysis; probatur ex gl. Gal. 3.

Ratio, nam lex imponitur quibusdam duris & superbis, qui per legem domantur, imponitur etiam bonis, qui per legem instructi inueniuntur ad implendum, quod intendunt: conuenienter ergo tunc data fuit lex ad superbiam hominum reprimendam, de duobus enim homo superbiebat de scientia, & de potentia; de scientia, quasi ratio naturalis posset sufficere ad salutem, idcirco ut eius superbia conuinceretur promissus est homo regimini suæ rationis sine auxilio legis scriptæ, & experientia didicit, quod patiebatur rationis defectum, cum ad idolatriam, & turpissima declinaret circa tempora Abraham; idcirco post hoc tempus oportuit dari legem scriptam in remedium humanæ ignorantie, nam per legem est cognitio peccati, sed instructus per legem cognouit infirmitatem suam, dum implere non poterat, quod cognoscebat, idcirco Deus misit filium suum ut iustificationem legis impleat in nobis. Rom. 8. ex parte bonorum data fuit in auxilium, quod necessarium fuit cum lex naturalis obscurari cepit ob peccatorum exuperantiam, ut hoc auxilio de imperfecto defectum manu ducerentur, idcirco inter legem naturæ, & gratiæ oportuit dari legem veterem. Testamentum tamen vetus cepit tempore Abraham; cui data est lex circumcisionis. Gen. 12. ut explicat Ap. Gal. 5. quod testamentum, vel fœdus promissio, aut pactum dicitur de dando Saluatoris

Lex vetus conuenienter data fuit tempore Moysis.

ex semine eius, & lex data fuit annis quatuorcentumtriginta, post foedus cū Abraham inito, quæ data est, vt populus ille superbus agnosceret transgressiones suas, & se humiliaret, & pœnis in officio contineretur, ac viam ad Christum pararet, quem demonstrabat. Rom. 3. & 7. & Psalm. 118.

S Y M M A R I V M.

- 1 Lex vetus an contineat plura, vel vnum præceptum.
- 2 Lex vetus continet præcepta naturalia, & moralia.
- 3 Lex vetus continet etiam præcepta cœremonialia, & quare.
- 4 Lex vetus continet etiam præcepta iudicialia, & quare.
- 5 Legis præcepta continentur sub moralibus cœremonialibus, & iudicialibus, & quæ sint hæc.
- 6 Lex vetus debuit sub pœnis obligare ad sui obseruantiam.

De præceptis legis veteris. Cap. X.

D.Tho.1. 2.q.99.

I Lex vetus an contineat plura, vel vnum præceptum.

Prima propositio. In lege veteri erant diuersa præcepta secundum diuersas materias in quibus versabantur, sed erat vnum præceptum, & vna lex ex ordine ad vnum finem, scilicet charitatem, quæ vnit cum Deo, & proximo.

Ratio, nam præceptum legis cum sit obligatorium est de aliquo quod fieri debet, sed quod aliquid fieri debeat prouenit ex necessitate alicuius finis, vnde de ratione præcepti est quod importet ordinem ad finem, quatenus scilicet id præcipitur, quod est necessarium, vel expediens ad finem, contingit verò ad vnum finem multa esse necessaria, vel expedientia, & secundum hoc possunt de diuersis rebus dari diuersa præcepta, quatenus ordinantur ad vnum finem: vnde omnia præcepta veteris legis sunt vnum secundum ordinem ad vnum finem, multa secundum diuersitatem eorum, quæ ordinantur ad finem. D.Tho. q.99. art. 1. & ibi ad secundum, & tertium.

Secunda propositio. Lex vetus continet præcepta moralia, & naturalia; probatur Rom. 2. Eccl. 17. addidit illis disciplinam, quæ pertinet ad mores, vt explicat gl. Heb. 12. quod disciplina est eruditio morum per difficultia: vt sunt ea quæ continentur Exo. 20.

Ratio, nam sicut intentio principalis legis humanæ est, vt faciat amicitiam hominum ad inuicem, ita intentio diuinæ legis est, vt constituat amicitiam principaliter hominis ad Deum, sed eum similitudo sit ratio amoris, non potest esse amicitia hominis ad Deum, qui est optimus, nisi homines efficiantur boni, quæ bonitas hominis est virtus, quæ facit bonum habentem, idè oportuit præcepta legis veteris etiam de actibus virtutum dari, quæ sunt moralia legis præcepta.

Tertia propositio. Lex vetus continet præcepta cœremonialia præter moralia, per quæ homines rectè ordinantur exterius ad diuinam seruitutem, cœremonialiter ad eum ordinantur per fidem, ritum, & charitatem, quæ ordinatio laetitia dicitur; probatur Deut. 14. & ex August. lib. 1. con. Faust. c. 9. etiam lib. 10. ciuit. cap. 1. Beda in 4. Luca.

Ratio, nam lex diuina principaliter instituitur ad ordinandum hoies ad Deum, humana ad ordinandum eos ad inuicem, præcepta idè leges humanæ non curant aliquid instituire de cultu diuino, nisi in ordine ad bonum commune hominum, idè multa fixerunt circa res diuinas secundum quod videbatur eis expedire ad informandos hominum mores, vt patet ritu gentilium, sed lex diuina homines ad inuicem ordinauit secundum quod conueniebat ordini qui est in Deum, quem principaliter intendebat, sed homines ordinantur in Deum non solum per interiores actus mentis, qui sunt credere, amare, sperare, sed etiam per quædam exteriora opera quibus homo diuinam seruitutem profiteretur, quæ opera ad Deum cultum pertinet, qui cultus cœremonialiter dicitur, quasi mania, id est, dona Cereris quæ dea frugum dicebatur, quia primæ ex frugibus oblationes Deo offerebant, & sic præcepta in lege Dei ad cultum pertinentia spècialiter dicuntur cœremonialia.

Quarta

4 Lex vetus continet et præcepta iudicialia, & quare.

Quarta propositio. Præter præcepta moralia, & cœremonialia, sunt etiam præcepta iudicialia. Deut. 6. hæc sunt præcepta, cœremoniaz, atque iudicia, quæ mandauit Dominus Deus vobis.

Ratio, nam ad legem diuinam pertinet, vt homines ordinentur ad inuicem, & ad Deum, quorum vtrumque in communi pertinet ad dictamen legis naturæ ad quod referuntur moralia præcepta, sed oportet quod vtrumque determinetur per legem diuinam, vel humanam: vnde principia naturaliter nota sunt communia tam in speculatiuis, quam in actiuis; Sicut ergo determinatio communis præcepti de cultu diuino fit per præcepta cœremonialia, sic & determinatio communis præcepti de iustitia obseruanda inter homines determinatur per præcepta iudicialia, & secundum hoc oportet ponere tria præcepta veteris legis, moralia, quæ sunt de dictamine legis naturæ, cœremonialia, quæ sunt determinatio cultus diuini, & iudicialia, quæ sunt determinationes iustitiæ inter homines seruandæ. Rom. 7. vbi mandatum dicitur iustum quod ad iudicialia, sanctum quod ad cœremonialia, quia Deo dicata respiciunt, bonum quod ad moralia, quia honestum. Præterea omne præceptum in lege contentum, vel est bonum secundum se, & sic sunt præcepta moralia, quæ legem naturalem in se continent, vel vtile quia componit hominem ad Deum, & sic sunt præcepta cœremonialia, vel ad alterum, & sic sunt præcepta iudicialia.

5 Legis præcepta continentur sub moralibus cœremonialibus, & iudicialibus.

Quinta propositio. Omnia legis præcepta continentur sub moralibus cœremonialibus, & iudicialibus, alia non habent rationem præceptorum, sed ordinantur ad ea; probatur Deut. 6. hæc sunt præcepta cœremoniaz, atque iudicia, quæ mandauit Dominus Deus vobis.

Ratio, nam in lege aliqua ponuntur vt præcepta, aliqua vt ordinata ad præceptorum impletionem: præcepta enim sunt de his, quæ agenda sunt sub ratione debiti, quæ implet quis, vel ex auctoritate præcipientis, vel ex utilitate impletionis ob bonum delectabile vtile, vel honestum, & fugam cōtrarij. In veteri ergo lege quædam indicabant au-

thoritatem Dei præcipientis, vt Deuter. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus vnus est, præmia etiam, & pœna proponuntur obseruantibus, vel non Deut. 23. agenda verò non cadunt sub præcepto, nisi secundum aliquam debiti rationem, debitum verò est duplex, vel secundum regulam rationis, vel secundum regulam legis determinatis, vt est etiam duplex iustum legale & morale: Morale debitum est duplex, ratio enim dicitur aliquid faciendum, vel vt necessarium ad ordinem virtutis, vel vt vtile, vt ordo virtutis melius seruetur, & secundum hoc quædam moralia præcisè prohibentur in lege, vel præcipiuntur, vt non occides, &c. quæ proprie dicuntur præcepta, quædam præcipiuntur, vel prohibentur non vt præcisè debita, sed ob melius, quæ possunt dici mandata; quia persuadent, vt Exo. 22. si pignus acceperis, vnde in præceptis est iustitia, in mandatis charitas, secundum Hieron. Debitum ex determinatione legis in rebus humanis patet ad iudicialia, in diuinis ad cœremonialia; præcepta verò legis possunt dici iustificationes, quia sunt quædam executiones legalis iustitiæ: vnde patet quod omnia legis præcepta ad prædicta tria referuntur, alia non habent rationem præceptorum, sed ordinantur ad eorum obseruationem. Et sic per præcepta moralia determinantur quæ pertinent ad legem naturæ, per cœremonialia quæ pertinent ad cultum diuinum, per iudicialia quæ pertinent ad iustitiam seruandam inter homines, & licet lex præcipiat ea quæ pertinent ad fidem, spem, & charitatem, quæ sunt supernaturalia, tamen dicuntur præcepta moralia cum sint per se bona, & lumine naturali habeantur, vel verius superaddito: vt d. Caiet. vel quod præcepta fidei non pertinent ad legem Moisaicam præcipue, sed Euangelicam vt d. hic Medina. licet & ibi opus esset fide in Deum, & Christum venturum, in Euangelica creditur in eum qui venit.

Sexta propositio. Lex vetus debuit inducere ad obseruationem præceptorum per comminationes, & pœnas; probatur Ier. 1. si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis, quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit

6 Lex vetus debuit sub pœnis obligare ad sui obseruantiam.

deurabit vos. Deut. 4. 28. Leuit. 26.
 Ratio, nam sicut in scientijs specula-
 riuis quis inducitur ad assentiendū con-
 clusionibus per media sophistica, & in-
 clipitur à notioribus, sic ad obseruatio-
 nem legis debuit incipi ab ijs quæ sunt
 in hominis affectu, vt pueri prouocantur
 ad aliquid ex rebus puerilibus, sed
 lex vetus disponebat ad Christum, vt
 imperfectum ad perfectū, supra q. 98.
 art. 1. 2. & ita etiam dabatur populo in
 perfecto in comparatione ad perfectio-
 nem quæ erat futura per Christum, idē
 comparatur puero sub pædagogo existē-
 ti. Gal. 3. perfectio verò hominis est, vt
 spretis temporalibus, spiritualibus hæ-
 reat. Phil. 3. imperfectorum verò est, qd
 bona temporalia desiderent in ordine
 tamen ad Deum, peruerforum verò est,
 qd in temporalibus rebus finem consti-
 tuant: vnde legi veteri conuenit, vt
 per temporalia quæ erant in affectu ho-
 minum imperfectorum manuduceret
 homines ad Deum. Non sequitur tamē,
 qd in illa lege non fuerit promissio vitæ
 æternæ, quia imò fuit, ibi enim erat men-
 tio immortalitatis animarum. Gen. 27.
 1. Reg. 28. & de resurrectione mortuo-
 rum. Iob 19. Ezech. 37. & ibi promittitur
 Christus in quo erat benedicendæ om-
 nes gentes in cœlestibus. Gal. 3. Eph. 1.
 & veteres illi patres expectabant vitam
 æternam. Hebr. 11. & cognoscebant hic
 non dari præmia iustis. Ps. 72. Iob 2. Hic
 rem. 12. & tenebantur fideles ibi crede-
 re in Christum, & sperare promissa æter-
 na. Hebr. 11. & probatur Es. 64. Oculus
 non vidit &c. quæ preparasti diligentibus
 te. Dan. 12. Sap. 2. Verum est tamē,
 qd per illam legem homines non iusti-
 ficabatur, sed iustam cum merito fidei.
 Gal. 3. si ex lege iustitia, ergo Christus
 gratis mortuus est, viuentes tamen in il-
 la lege cum fide Christi, & amore, & cō-
 tritione peccatorum eius merito conse-
 quebantur vitam æternam: vt d. August.
 lib. 4. cont. Fau. c. 2. & cont. Adim. c. 12.
 & 25. vt d. hic Medina.

S V M M A R I V M.

1 Præcepta moralia ad legem nature pertinent.

- 2 Præcepta moralia veteris legis sunt de actibus omnium virtutum.
- 3 Præcepta moralia veteris legis redu-
cuntur ad decem præcepta decalogi.
- 4 Præcepta decalogi conuenienter dis-
ponuntur ad Deum, & proximū.
- 5 Præcepta decalogi conuenienter e-
numerantur.
- 6 Præcepta decalogi conuenienter or-
dinantur.
- 7 Præcepta decalogi cōuenienter tra-
duntur.
- 8 Præcepta decalogi an sint dispen-
sabilia.
- 9 Virtutis modus an cadat sub præ-
cepto.
- 10 Charitatis modus an sit ī præcepto.
- 11 Præcepta moralia veteris legis præ-
ter contenta in decalogo, conueni-
entier distinguuntur.
- 12 Præcepta moralia veteris legis an
iustificarent.

De præceptis moralibus veteris legis. Cap. XI.

Prima propositio: Præcepta
 moralia ad legem nature per-
 tinent; probatur Rom. 2. gen-
 tes, quæ legem non habent,
 naturaliter ea quæ sunt legis
 faciunt.

Ratio, nam moralia dicuntur secun-
 dū bonos mores, qui dicuntur in ordi-
 ne ad rationem, quæ est proprium prin-
 cipium humanorum actuum, vnde bo-
 ni mores dicuntur, qui rationi congru-
 unt: mali, qui contra. Et vt iudicium ra-
 tionis speculative procedit ex quibusdā
 principijs naturaliter cognitis, supra q.
 94. art. 1. sic iudicium rationis practice
 procedit ex principijs naturaliter cog-
 nitis, quibus diuersè proceditur ad iudicā-
 dum de diuersis, quædam enim in hu-
 manis actibus sunt ita explicita, vt sta-
 tim cum modica consideratione possint
 approbari, vel reprobati per illa cōmū-
 nia principia, quædam ad quorum iudi-
 cium requiruntur multa consideratio di-
 uersarum circumstantiarum, quæ consi-
 deratio

D. Tho.
 2. q. 100.
 I
 Præcepta
 moralia
 ad legem
 nature per-
 tinent.

deratio est tantum sapientum, vt consi-
 derare particulares conclusiones scienti-
 arum pertinet tantū ad Philosophos,
 quædam ad quæ p̄ter iudicium oportet
 hominē in iuuari instructione diuina, vt
 circa credenda. Cū ergo moralia præ-
 cepta pertineant ad mores bonos, qui ra-
 tioni conueniunt, rationis verò huma-
 nę iudicium à naturali aliquid deri-
 uetur, oportet omnia præcepta mora-
 lia pertinere ad legē nature, diuersè ta-
 men, quædam enim naturalis ratio ho-
 minib. indicat statim esse faciēda vel ra-
 tio, vt honora patrem, non occides, &c.
 quæ absolute sunt de lege nature, quæ-
 dam subtiliori ratione à sapientibus iu-
 dicantur esse seruanda, & de quibus mi-
 nores à sapientibus instruitur, licet sint
 de lege nature, vt senem honorandum,
 & huiusmodi, quædam egent instructio-
 ne diuina, vt de his iudiciū fiat per quā
 eruditur de diuinis, vt illud, non facies
 tibi sculptile, non assumes nomen Dei
 tui in vanum. In quo notandum, qd præ-
 cepta moralia dicuntur quæ pertinent
 ad mores secundū se; vnde licet nulla
 lege essent statuta, naturali ratione ser-
 uanda sunt cum mores componāt, idē
 ad ius nature pertinent, qd est commune
 omnibus gentibus, & idē obligant etiā
 nunc, non vt præcepta legis veteris, sed
 vt præcepta naturalia, & moralia in de-
 calogo contenta, à Deo conscripta, &
 promulgata, & in duabus tabulis lapi-
 deis promulgata, vt patet Exodi 20. 3 1.
 Deut. 4. 9. 10. cum tamen alia præcepta
 promulgari Moyses auctoritate diuina,
 & non ipse Deus immediate, vt pa-
 ter Deut. 4. vt d. hic Valentia.

2
 Præcepta
 moralia
 veteris le-
 gis sūt de
 actib. om-
 nium vir-
 tutum.

Secunda propositio. Præcepta mora-
 lia veteris legis sunt de actibus omnib.
 virtutum; probatur ex Ambr. lib. de pa-
 rad. c. 8. ante medium. vt d. hic D. Tho.
 à contrario.

Ratio, nam lex ordinatur ad bonum
 commune, vt supra, idē secundū di-
 uersos modos communitatis diuersę le-
 ges imponuntur, est enim alius modus
 communitatis ad quem ordinatur lex
 humana, ordinatur enim ad communi-
 cationem ciuilem, quæ est hominum ad
 inuicem, quæ cōmunicatio per exteri-

res actus pertinet ad rationem iustitię,
 quæ proprie est directiua communi-
 cationis humane, idē lex humana non
 proponit præcepta, nisi de actibus iusti-
 tię, & si præcipit actus aliarum virtutum,
 id est quatenus sumunt rationem iusti-
 tię. 5. Eth. cap. 1. alius est modus com-
 munitatis ad quem ordinatur lex diuina;
 hominum. scilicet ad Deum in præfenti, vel fu-
 tura vita, idē lex diuina proponit præ-
 cepta de omnibus ijs, per quæ homines
 benè ordinantur ad communicationem
 cum Deo, homo vero Deo iungitur ra-
 tione, vel mente in qua est Dei imago,
 idē lex diuina de ijs præcipit per quæ
 ratio hominis benè ordinata est, qd con-
 tingit per actus omnium virtutum, quia
 virtutes intellectuales benè ordinant a-
 ctus rationis in seipsis, morales ordināt
 benè actus rationis circa interiores pas-
 siones, & exteriores operationes, ita ta-
 men qd quædam cadunt sub præcepto,
 quædam sub admonitione consilij.

Tertia propositio. Omnia præcepta
 moralia veteris legis reducuntur ad de-
 cem præcepta decalogi; probatur ex
 glo. Matth. 5.

Ratio, nam alia præcepta veteris le-
 gis à præceptis decalogi differunt quōd
 hæc à Deo dicuntur populo per se data,
 alia per Moysen, & sic primotū homo
 per seipsum habet notitiā à Deo, & hu-
 iusmodi sunt quæ ex primis principijs
 modica consideratione cognosci pos-
 sunt, & ita illa quæ statim ex fide diu-
 nitus infusa innotescunt. In præceptis
 ergo decalogi non computantur ea quæ
 homo statim intelligit, vt nulli malum
 esse faciendum, nec item quæ diligen-
 ti sapientum consideratione inueniunt
 rationi conuenire, hæc enim proueniūt
 à Deo ad populum, mediante disciplina
 sapientum, & prima continentur in de-
 calogo, sicut principia in conclusionib.
 proximis, quæ verò per sapientes cognō-
 scuntur continentur in eo, vt cōclusiones
 in principijs. Vnde quæ à sapientiorib.
 à decem præceptis deducuntur, vt id Le-
 uit. 19. coram cano capite surge, &
 Deut. 18. non sceneraberis fratri tuo ad
 vsuram, & c. 24. non erit meretrix de fi-
 liabus Israel. & c. 25. non habebis in sa-
 culo

3
 Præcepta
 moralia
 veteris le-
 gis redu-
 cuntur ad
 decē præ-
 cepta deca-
 logi.

culo diuersa pondera, quæ alijs locis ponuntur in scriptura, ad decalogum pertinent, vel antecedenter vt principia, vel consequenter vt conclusiones, & ad illud reuocantur, quia ad naturalem disciplinam morum referuntur.

4
Præcepta
decalogi
conuenienter
disponuntur
ad
Deum,
&
proximū.

Quarta propositio. Præcepta decalogi conuenienter disponuntur, vt alia ad Deum referantur, alia ad proximum; probatur ex gl. Aug. in Exo. q. 70. vt tria nempe prima in prima tabula descripta, vel legibus in tabulis descriptis, ad Deum referantur, alia septem ad proximum, vt per tria prima rectè vnus Deus colatur, contrarijs obstantibus reiectis, per alia proximus rectè amaretur.

Ratio, nam Aug. ponit tria præcepta pertinentia ad Dei cultum, septem frequentia ad proximum, quia pertinentia ad vnum ponit sub vno, ad diuersa sub diuersis, & ad idem pertinet non habebis Deos alienos coram me, & non facies tibi sculptile, idè ambo ponuntur sub primo. Hefichius verò ponit primum præceptum sic: Ego sum Dominus Deus tuus; secundum, Nō habebis Deos alienos coram me; tertium, Non facies tibi sculptile; quartum, Non assumes nomen Dei tui in vanum; & sex reliqua ad proximum, & præceptum de obseruatione sabbathi non est de decem præceptis, sed hoc videtur inconueniens, vt id præceptum inferatur præceptis decalogi, & de eis non sit. Origenes etiam ferè eodem modo distinguit, sed Aug. ponit duplicem concupiscentiam vxoris, & reum, cum sit concupiscentia oculorū, & carnis, & reliqua supra, idè melius d.

5
Præcepta
decalogi
conuenienter
enumerantur.

Quinta propositio. Præcepta decalogi conuenienter numerantur; probatur Exo. 20. Deut. 4. Ratio, quia vt præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quandam communicationem humanā, q. præ. art. 2. sic diuinæ legis præcepta eum ordinant ad quandam cōitatem, vel Rempubl. sub Deo, vt verò in communitate quis bene moretur, oportet primò, qd bene subit communitatis præsidii; secundò, bene se habeat ad alios communitatis confocios, idè in lege diuinā ponitur primo præcepta bene ordinantia homi-

nem ad Deum, inde bene ordinantia ad alios proximos simul conuenientes sub Deo; principi verò cōmunitatis tria homo debet: primò, fidelitatem: secundò, reuerentiam: tertio, famularuram. Fidelitas ad Deum consistit, vt honor principatus ad alium non deferatur, cuius respectu accipitur primum præceptum, Non habebis Deos alienos corā me &c. Reuerentia ad dominum requirit, vt nil iniuriosum in eum referatur, & comitatur, cuius respectu ponitur secundum præceptum, Non assumes nomen Dei tui in vanum; Famularus debetur domino in recompensationem beneficiorum, qd ab illo subditi acceperunt, ad quod pertinet tertium præceptum; Sanctificationis sabbathi in memoria creationis rerum. Ad proximos bene qs se habet generaliter, & specialiter: specialiter, quò ad eos quorū debitor est, vt debitu eis reddat, cuius respectu ponit præceptum, de honoratione parentū, generaliter vt nulli nocumētum inferatur, nec opere, nec ore, nec corde: opere ei nocumētum inferitur in propriam personā, quo ad cōsistentiam eius, vnde ponitur præceptum, Non occides, quandoque in personam coniunctam, quò ad propagationem prolis, cuius respectu dicitur, Non mœchaberis; quandoq; in rem possessam, quæ ordinatur ad vtrumque, cuius respectu dicitur, Non furtum facies; Nocumētum oris prohibetur cum dicitur, Non loqueris contra proximum tuū falsum testimoniū, nocumētum cordis prohibetur cum dicitur, Non concupisces.

Sexta propositio. Præcepta decalogi conuenienter ordinantur; probatur Rom. 13. vbi à Deo data sunt ordinata, ergo.

Ratio, nam præcepta decalogi dantur de his quæ statim in promptu mens suscipit, supra art. 3. sed à ratione quid magis suscipitur, quo contrarium est grauius, & magis repugnans rōni: rationis verò ordo à fine incipit, idè maximè est contra rationem, vt homo inordinatè se habeat circa finem: finis verò humanæ vitæ, & sui etiā est Deus, idè per præcepta decalogi oportet primò ordinare ad Deum homines cum eius contrarium sit grauissimum, inter ea autè in quæ

6
Præcepta
decalogi
conuenienter
referuntur.

in quæ homo ordinatur ad Deū: primò, quòd ei fideliter subdatur nullam participationem cum inimicis habens: secundò, quòd ei reuerentiam exhibeat: tertio, qd ei famuletur, & peius est in exercitu quòd miles infideliter agens cum hoste paciscatur, quàm si Duci irreuerentiam faciat, & hoc grauius quàm si in aliquo deficiens ei non inferuiat. In præceptis ordinatis ad proximum patet maius esse peccatum, & rationi repugnantius, si quis se bene non habeat erga personas, quibus magis est debitor: vnde primò ponitur præceptum ordinans ad parentes, inter alia verò præcepta apponitur ordo secundum ordinem grauitatis, peccatum grauius enim est peccare opere, quàm ore, ore quàm corde, & inter peccata operis grauius est homicidium per quod tollitur vita hominis, iam existentis, quàm adulterium, per quod impeditur certitudo prolis nascituræ, & adulterium est grauius, quàm furtum, quòd pertinet ad exteriora bona.

4
Præcepta
decalogi
conuenienter
traduntur.

Septima propositio. Præcepta decalogi conuenienter traduntur; probatur Deuter. 4.

Ratio, nam in præceptis decalogi maxima sapientia continetur. Deuter. 4. hæc est sapientia, & intellectus coram populis, sapientis autem est omnia debito modo, & ordine disponere, idè patet quòd præcepta legis conuenienti modo sint tradita.

5
Præcepta
decalogi
an sint
dispensabilia

Octaua propositio. Præcepta decalogi sunt omnino indispensabilia; probatur 1. 24. licet facta quædam determinando, possint dici esse mutabilia, non tamen quò ad ordinem iustitiæ, quàm continent, vel quòd non dispensantur in primarijs principijs decalogi, cum sint conclusiones elicite ex illo principio, iniuste non est operandum: secundaria verò præcepta legis naturæ, quæ non sunt præcepta decalogi, vt est præceptum de reddendo deposito, de voto seruando, patiuntur dispensationem improprie dictam, quia mutatur conditio sine qua actus non est iam materia præcepti, quatenus tollit voti vinculum tãquam priuatæ cuiusdam legis, quo supposito,

iure diuino debeatur votum impleri, vt & dispensando in matrimonio rato improprie dispensat in iure diuino, eueruando vim mutui consensūs perforarum, qua conditio sic mutata non sunt amplius personæ sibi iniucem obligatæ. Vel improprie per declarationem, cum scilicet Papa in casu dubij ex causa rationabili interpretatur aliquem nō obligari ad materiam alicuius legis diuinæ in particulari; sic enim Deus ab ætèrno ob hanc declarationem Papæ pūssam, excipit aliquem eò casu ab obligatione legis diuinæ, vt dicit hic Valentia, disput. 7. q. 8. pūcto 4. Deus tamen, vt supra, potest dispensare in lege diuinā, vel per priuilegium aliquem ab eius generalitate excimere, vt putatur piè Beata Virgo esse excepta à lege, quam Deus Adæ, vt erat principium generis humani, infixit ob peccatum.

Ratio, tunc enim in legis præcepto dispensatur, quado occurrit casus, quo si verba legis seruarentur, contrariaretur eius menti, supra q. 97. art. 4. Intentio verò legislatoris ordinatur per se ad bonum commune: secundò, ad ordinem iustitiæ & virtutis, secundum quem bonum commune seruatur, & ad id peruenitur, & si in his præcipitur, huiusmodi præcepta sunt indispensabilia, vt quòd nullus destruat Rempublicam, vel prodatur ciuitatē hostibus, vel iniuste faciat; quòd si aliqua præcepta ad hæc ordinentur, quibus determinantur aliqui speciales modi in huiusmodi præceptis posse fieri aliqua dispensatio, quatenus per omissionem huiusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret præiudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris, vt si præcipitur in obsidione ciuitatis, ciues vigilare debere, possit cum aliquibus dispensari e maiorem utilitatem; præcepta verò maiore tabulæ continent ipsam intentionem legislatoris, quia continent ordinem boni commune, & finale, qui est Dei: secundæ tabulæ præcepta continent ordinem iustitiæ inter homines seruandam: idè sunt indispensabilia. Et sic id præceptum vniuersale, non est operandum iniuste, est omnino indispensabile, qd.

aliàs illicitum fieret licitum, & etiã præcepta particularia carum rationum quæ continent rationem iusti & boni, sunt omnino indispensabilia, quia contraria operatio est intrinsecè mala, ergo non potest iuste exerceri, & sic etiã præcepta decalogi sunt indispensabilia, quia ratio dicit ea esse seruanda pro loco, & tempore, & modo, & præcepta affirmatiua præcipiunt quod in se est iustum & rectum, & negatiua prohibent quod in se est iniustum, ergo sunt indispensabilia. Et licet non possit dispensari in lege diuina, dispensatione propriè dicta, vt scilicet obligatio legis diuinæ remoueat ab actu, manentibus omnibus conditionibus secundùm quas actus erat materis præcepti, & ad eum quis tenebatur, cum id possit solus Deus sine sui mutatione; potest tamen Papa declarare non comprehendi aliquem in lege diuina cum aliqua circumstantia indicat casum non comprehendi in lege, vt quod non sit consistendum id peccatum, ex cuius confessione imminet poenitenti mors, vel si mutatur aliqua conditio sine qua actus iam non sit materia præcepti.

9 Nona propositio. Aliquis modus virtutis, vt quod fit ex scientia, & nõ ignorantia, cadit sub præcepto legis diuinæ, & humanæ, quia quod facit ignorans, est per accidens, sic etiã quod quis operetur volens & eligens cadit sub præcepto legis diuinæ, non autem humanæ, quæ non iudicat actus interiores; Modus tamen virtutis, quod quis operetur ex habitu scilicet firmiter, immobiliter, promptè, & deestabiliter, non cadit sub præcepto legis diuinæ, vel humanæ.

Ratio, nam lex habet vim coactiuã, supra, id ergo cadit sub præcepto legis ad quod lex cogit, sed verò cogit per metum poenarum. 10. Ethic. sed ad poenam instituendam aliter se habet lex diuina, aliter humana; poena verò non statuitur, nisi de his de quibus legislator habet iudicare, homo verò iudicat solù de exterioribus actibus, solius enim Dei est cor intueri. 1. Reg. 16. vnde ipse solus iudicat de interioribus actibus vo-

luntatum, modus verò virtutis in tribus consistit. 2. Ethic. cap. 4. primò, si quis operetur sciens, idque iudicatur à lege diuina, & humana, quia quod quis facit ignorans per accidens est, vnde sic facta iudicantur ad poenam, vel veniam secundùm vtranque legem. Secundò, si quis operetur eligens vel volens, in quibus notatur duplex motus interior, scilicet intentionis, & voluntatis, supra q. 1. & hæc duo iudicat tantum lex diuina. Tertio, vt firmiter, & immobiliter quis operetur, quæ firmitas propriè pertinet ad habitum, vt. f. quis ex habitu radicato operetur, & quod ad hoc modus virtutis non cadit sub præcepto legis diuinæ, vel humanæ. Non satisfit tamen legibus diuinis, vel humanis, nisi per opus humanum, idest liberum, vt nec nisi per tale opus lex violatur; potest tamen satisfieri legibus humanis, vel diuinis per opus malum ex circumstantia, modo sit bonum ex obiecto, quia intentio legislatoris, quæ est facere homines studiosos, vel bonos, non cadit sub præcepto; Vt tamen operatio præcepti Deo sit grata, oportet vt sit à spiritu dilectionis diuinæ, vel charitatis, quia dum persona nõ est Deo grata, nullum eius obsequium est Deo gratum. Gen. 4. vt d. hic Medina.

10 Decima propositio. Modus charitatis est in præcepto quando diuina lex præcipit actum dilectionis, vt, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum, Modus tamen charitatis non cadit in alijs præceptis, non enim opus est, vt parentes honorentur ex charitate; licet poenam mereatur cum transgreditur præceptum, quod præcipit charitatem.

Ratio, nam actus charitatis dupliciter considerari potest: primò, secundùm quod est quidã actus per se, & hoc modo cadit sub præcepto legis, quod de hoc specialiter datur, scilicet, Diliges Dominum Deum tuum, diliges proximum tuum, quia non est impossibile hoc præceptum seruare, quod est de actu charitatis, quia potest quis se disponere ad charitatem habendam, & quã habuerit eam potest ea vri. Secundò, potest considerari actus charitatis secundùm quod est modus actuum

9 Virtutis modus an cadat sub præcepto.

10 charitatis modus sit in præcepto.

11 Præcepta moralia veteris legis præter contenta in decalogo conuenienter distinguuntur.

actuum aliarum virtutum, idest, secundùm quod actus aliarum virtutum ordinantur ad charitatem, quæ est finis præcepti. 1. Tim. 1. quia intentio finis est modus formalis superioris ordinis actus ordinati in finem, supra quæst. 12. art. 4. & sic modus charitatis non cadit sub præcepto, nam in hoc præcepto honorari parrem, non est dictum quod honoretur ex charitate; vnde, qui eum honorat carens charitate non transgreditur hoc præceptum de honorando parentem, sed solùm præceptum, quod est de actu charitatis. Pro intelligentiã verò clariori, aduertendum, quod in actu dilectionis Dei duo sunt, vnum, substantia operis, idest ipsa dilectio, secundum, modus, scilicet ex toto corde &c. cum finis præcepti sit charitas. 1. Tim. 1. cum omnia præcepta referantur ad charitatem Dei super omnia. Vnde charitas si referatur ad præceptum de dilectione est eius substantia; vnde non potest satisfieri illi præcepto, nisi cum modo charitatis, scilicet ex toto corde, toto animo, & super omnia, cum implens hoc præceptum constituitur amicus Dei, at sine dilectione nemo potest esse eius amicus; potest tamen existens in mortali ex parte blasphemantem, sed vbi instat necessitas de dilectione Dei, non potest satisfieri huic præcepto sine dilectione Dei super omnia. Alia verò præcepta possunt impleri ab existente in mortali sine contractu nouæ culpæ; non possunt tamen obseruari, ita vt obseruatio sit Deo grata, sine charitate Dei super omnia, vt nec possunt impleri secundùm intentionem legislatoris, nec secundùm substantiam operis sine charitate.

12 Vndecima propositio. Conuenienter distinguuntur alia præcepta moralia legis præter contenta in Decalogo, ad illud tamen reducibilia, vt sub præcepto de cultu vnius Dei, prohibetur cultus idolorum, & sub præcepto periurij prohibetur blasphemia, & sub præcepto de honore parentum, superadditur præceptum de honore senum, & sub præcepto adulterij, quilibet actus carnalis extra matrimonium.

Ratio, nam præcepta moralia ex distamine rationis naturalis vim habent, licet in lege non ponerentur, quorum triplex est gradus, quædam enim sunt comunissima, & manifesta, vt editio non egeat, vt præcepta de dilectione Dei, & proximi, de quibus supra, quæ sunt vt finis præceptorum, quædam sunt magis determinata, super quibus tamẽ iudicium humanum potest peruertere, & huiusmodi editione egent, & hæc sunt præcepta decalogi, quædam sunt quorum ratio solùm sapientibus patet, quæ sunt præcepta moralia superaddita super decalogum tradita à Deo populo per Moysen, & Aaron, quæ tamen reducuntur ad præcepta decalogi, vt additiones ad ipsum, nam in primo præcepto prohibetur cultus alienorum Deorum. Deuter. 18. superadditur quod ordinatur ad cultum idolatriæ, & ibi dicitur, non sit qui iuret silium suum &c. secundum prohibet periurium, cui additur prohibitio blasphemie. Leuitic. 14. & falsæ doctrine. Deuter. 13. Tertio, præcepto adduntur omnia ceremonialia. Quarto, de honore parentum, additur de honore senum. Leuit. 19. coram cano capite conserge. Quinto, de prohibitione homicidij, additur de prohibitione odij. Leuit. 19. non eris contra sanguinem proximi tui, non oderis fratrem &c. Sexto, de prohibitione adulterij, additur de prohibitione meretricis. Deuter. 24. non erit meretrix, & prohibitio virij contra naturam. Leuit. 18. cum masculo &c. Septimo, de prohibitione furri iungitur de prohibitione vsuræ. Deut. 18. non fœneraberis &c. Deuter. 25. Octauo, de prohibitione falsi testimonij, additur de prohibitione falsi iudicij. Exo. 23. nec in iudicio &c. prohibitio mendacij, vt ibi, & detractionis, vt Leuit. decimonono: non eris criminator & susurro, duobus vltimis nil additur, quia per ea omnis praua concupiscentia prohibetur.

Duodecima propositio. Præcepta moralia veteris legis improprie iustificabant secundùm dispositionem, quia distponebant homines ad iustitiam Christi iustificantem quam significabant, & etiam iustificaret.

12 Præcepta moralia veteris legis an iustificarent.

& etiam quatenus continebant id quod est iustum; accipiendo verò illa pro executione iustitiæ, sic dicebantur iustificare, aliter tamen & aliter: accipiendo iustitiam propriè prout quis fit iustus apud Deum, sic non iustificabant, ut dicit Augustinus libro de spiritu, & litera. capit. quarto, & decimoquarto, & vigesimo sexto: quia sacramenta, vel præcepta veteris legis non conferrebant gratiam, nec eam continebant, ut faciunt sacramenta novæ legis.

Ratio, nam iustificatio accipitur pro ipsa factioe iustitiæ, & pro significatione iustitiæ, & pro dispositione ad eam, duobus vltimis modis præcepta illa iustificabāt, quatenus disponebant homines ad gratiam Christi iustificantem, quam etiam significabant; loquendo verò de iustificatione, ut est factio gratiæ, sic accipitur vel ut est habitus, vel ut actus, & sic iustificatio dupliciter dicitur; primò, secundum quod quis fit iustus consequens habitum iustitiæ. Secundo, prout operatur opera iustitiæ: iustitia verò potest accipi, vel ut acquisita, vel ut infusa, ut & aliæ virtutes, supra quæstione sexagesima prima, articulo quarto; acquisita causatur ex operibus, infusa infunditur à Deo per eius gratiam, quæ est vera iustitia, & hæc non causatur per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis; si verò iustificatio accipitur pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificant, quatenus continebant id quod est secundum se iustum: sacramenta tamen illa vetera non conferrebant gratiam, ut novæ legis, quæ ob id iustificare dicuntur, accipiendo igitur iustificationem pro executione iustitiæ; sic præcepta legis iustificant, aliter tamen, & aliter, quia cæremonia continebant in se iustitiam in generali, prout exhibebantur in cultum Dei, nõ autem in speciali nisi ex determinatione legis diuinæ, & sic non iustificabant nisi ex deuotione, & obedientia facientium, Moraliam, & iudicialia continebant quod in se est iustum, vel in generali, vel speciali, sed moralia continebant id quod est secundum se iustum secundum iusti-

tiam generalem, quæ est omnis virtus, quinto Ethicorum; Iudicialia verò pertinebant ad iustitiam specialem; quæ consistit circa contractus humanæ vitæ; qui sunt inter homines. Aduertendum autem quòd præcepta novæ legis per se considerata, ut scripta, & extra hominem sunt, non habent vim iustificandi, sed magis transgressores damnant. Romanorum septimo, ad iustitiam tamen obtinendam coram Deo satis est observatio præceptorum omnium secundum animi propositum, & actu fidei, & charitatis, vel saltem penitentiæ, implicite continetur, nec legis novæ observatio conciliat gratiam, ut eius meritum, aliter non esset gratia. Romanorum undecimo, & ex observatione veteris legis cum relatione ad Christum aliquid conferebatur ad gratiam obtinendam, iuxta id Luca 10. Hoc fac, & viues. Sed dicitur lex nova iustificare, quia habet statum quo ipsa nos propter Christum iustos facit; quod nõ erat concessum illi legi secundum se, vel quia in noua adiunt sacramenta, quæ ex opere operato iustificabant, in veteri verò non ita, vel quòd competit novæ legi, ut eius observatio iustificet per se sine relatione ad aliam legem, vel legislatorem, sed ob authoritatem, & meritum sui, authoris Christi, & carenus secundum se: Lex verò vêtis observata non iustificabat per se, sine relatione ad viuificantem Christi virtutem: ut probat Apostolus Romanorum tertio, septimo, & octauo. Galat. secundo, tertio, & probat Augustinus libro de spiritu, & litera, capit. octauo. licet per se conferret iustitiam apud homines. Romanorum quarto; & immunitates quadam, quibus interesse licebat legalibus cæremonijs: ut dicit egregiè Valentia, disputatione septima, puncto tertio, versiculo Er-

SVMMA R. V.

- 1 Cæremonialia præcepta pertinent ad cultum Dei.
- 2 Cæremonialia præcepta veteris legis in quibus consistenter, & quid præscribent.
- 4 Cæremonialia præcepta quid significarent.
- 5 Cæremonialia præcepta sunt figuralia.
- 6 Cæremonialia præcepta multa esse debuerunt.
- 7 Cæremonia veteris legis diuiduntur conuenienter in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.

De præceptis cæremonialibus veteris legis secundum se.

Cap. XII.

D. Tho. 1. 2. q. 101.

I Cæremonialia præcepta pertinent ad cultum Dei.

2 Cæremonialia præcepta veteris legis in quibus consistenter.

Prima propositio. Ratio præceptorum cæremonialium in hoc consistit, quod pertinent ad cultum Dei; probatur Exo. 18.

Ratio, nam præcepta cæremonialia determinant moralia in ordine ad Deum, sicut iudicialia determinant moralia in ordine ad proximum, supra q. 99. art. 3. & 4. sed homo ordinatur ad Deum per debitum cultum, ideo cæremonialia propriè dicuntur quæ ad Deum pertinent.

Notandum autem, quod cum cæremonia illa pertineant ad cultum Dei, quod possimus considerare primò rationem ipsius cultus: secundò, instrumenta illius; tertio, consecrationem, vel destinationem personarum ad illum: quartò, modum conuenientem huiusmodi generi personarum, iuxta quæ capita distribuebantur omnia præcepta cæremonialia illius legis; primum genus est eorum præceptorum in quibus præscribentur sacrificia, in quibus ratio cultus præcipuè consistebat; secundum, in quo præscribentur sacra, id est instrumenta cultus, ut tabernaculum testimonij, templa, vas, &c. tertium, eorum quibus præscribentur sacramenta, ut circumcisio qua populus ad eum cultum consecratur

& ordinatio sacerdotum, qua ministri illius cultus ordinabantur; quartum, eorum quibus præscribentur quædam obseruantia peculiare, quæ distinguebant populum illi cultui dedicatum ab alijs gentibus, ut fuit certus vsus ciborum, vestium, dierum festorum, & hmoi.

Secundò, notandum, quod omnia hæc præcepta ea præscribentur quæ Christi venturi mysterium significarent, unde & dicuntur præcepta figuralia, cum illis omnia in figura contingerent. 1. Corin. 10. Hebr. 10. Col. 2. & nedum mysterium Christi significasse putantur ea præcepta quæ aliquid in persona Christi, vel eius ecclesiæ futurum significabant, sed et illa quæ aliquid figurabāt pertinens ad mores populi Christiani, vel ad futuram beatitudinem cuius viam Christus aperuit, cum hæc oia suo modo pertineant ad mysterium Christi, licet tñ illa præcepta fuerint figuratiua mysteriorum Christi venturi, tñ habuerunt etiã utilitatem presentem, quia tunc præscriperunt modum cultus, qui tunc conueniebat illi genti, quæ utilitatem non tam ex natura rerum ordinatarum habebant, quæ ex significatione futurorum, cum tamen præcepta Evangelica fidei, charitatis, & morum utilia sint ex ipsa natura, & ratione actionum præscriptarum, licet aliqua præcepta novæ legis, s. de vsu aliquorum sacramentorum significent gratiam, vel futuram gloriam, quæ cæremonia novæ legis perfectius faciunt, quàm cæremonia veteris legis. Heb. 10. Ideò autè voluit Deus illo genere cultus cõli ab illo populo, ut exterior cultus cõgrueret cum interiori, scilicet fide, quæ tunc etiam erat non nisi adumbrata, & obscura mysterijs Christi, cum Deus fide, spe, & charitate colatur, licet maiores populi tenerentur explicitè credere aliquos articulos, minores verò tantum implicite.

Tertio, aduertendum omnia huiusmodi præcepta habuisse significationem congruentem, & sic etiam presentem utilitatem prout congruebat tunc illi populo, cum à Deo præscripta ad eruditionem eius populi fuissent, ut patet Deuter. 4. primò enim, quòd attinet ad sacrificia, fuerunt triplicis generis, scilicet

3 Præcepta cæremonialia quod præscribent.

4 Præcepta cæremonialia quod significarent.

cet, Holocaustum, hostia pacifica, & hostia, vel sacrificium pro peccato ad quæ omnia sacrificia veteris legis reducuntur. Holocaustum totum cõburebatur, quia erat institutum specialiter ad protestandam diuinam maiestatem, & bonitatem, quæ nos in sui amorem cõuertere debet, sicut totum animal cõburebatur, quõ verò id fieret traditur Leuit. 1. & præcipitur Leu. 6. Hostia pacifica duplex fuit, altera gratiarum actionis pro beneficijs acceptis, altera voti, p. ijs impetrandis, vt incolumitate, &c. cuius vna pars incendebatur ad honorem Dei, altera erat in vsum sacerdotũ, & tertia in vsum offerentiũ, ad ostendendum salutẽ, & alia beneficia esse sic Dei dona, vt ea tñ Deus per suos ministros dispensare soleat, & non sine cooperatione eorum qui ea percipiũt, cuius hostiæ ritus describitur Leuit. 3. & præcipitur Leuit. 7. Sacrificium pro peccato, duplex est, vt habetur Leuit. 7. vnum simpliciter pro peccato, aliud pro delicto, eo quod delictũ sit leuius quã peccatũ, quod ab ignorante delictum committitur, peccatum a sciencie: vt d. Orig. hom. 5. in Leuit. & Aug. q. 21. in Leuit. vel delictũ intelligitur peccatum etiã omissionis, vt ibi d. Aug. Sacrificij verò pro peccato, vel delicto vna pars comburebatur ad honorem Dei, altera cedebat ad vsum sacerdotum, quã verò sacrificiũ pro peccato totius populi, vel sacerdotum offerebatur, totum comburebatur ne sacerdotes ex Deo oblato aliquid sibi retinere viderentur, cuius sacrificij ritus describitur Leuit. 4. & præcipitur Leuit. 7. Materia verò sacrificij erat ex his rebus quæ cedunt ad vsum hominum vitæ, vt indicaretur Deũ esse dominum vitæ, & rerum omnium ad eam pertinentium. Vnde ex animalibus terrestribus sumebantur boues, oues, & capræ, hoc facto protestantes se abominari idolatriam Aegyptiorum, qui ea animalia non sacrificabant, imò pronominibus ipsa venerabantur, vt patet Exo. 8. Ex auiibus sumebantur turtures, & columbæ, ob simplicitatem, & castitatem, quæ decent animum purè sacrificantiũ, & passeris in emundatione leproforũ. **Vt etiam hæc animalia in figurã Chri-**

sti offerebantur, quia Christus in vitulo offerebatur ob virtutem, in agno ob innocentiam, in arietem ob principatum, in hirco ob similitudinem carnis peccati, in turture, & columba duarum naturarum coniunctio monstrabatur; vel in turture castitas, in columba charitas significabatur: vt d. gl. in Leuit. 1. & Aug. in Pl. 101. Ex fructibus terræ sumebantur panis, vinum: sal & thus, panis spectans ad alimentum, secundum ad potum, tertium ad condimentum, quartũ ad medicamentum: panis significabat Christum panem viuũ, qui de celo descendit, qui panis offerebatur, vel adhuc in spicis, quo pacto Christus erat in fide Patrum, tempore legis naturæ, vel in similia vt Christus erat in statu legis scriptæ, vel in forma: & coctus igni, prout fuit Christus homo factus virtute Spiritus sancti, vel frigus in sartagine, vel coctus in craticula, vt fuit Christus quodammodo per labores, quos in vita, morte, & maxime in cruce est passus. Pl. 101. Olla mea sicut in frixorio cõfrixæ sunt, vt ibi legit Aug. Vinum significabat sanguinem Christi, quo sumus redempti. Gen. 49. vt interpretatur Tert. lib. 4. con. Marc. & Cipr. lib. 2. ep. 3. sacra erant instrumenta diuini cultus, maxime tabernaculum, templum, arca, virga Aaron, duæ tabulæ legis, vna aurea cum manna, super quam erant duo Cherubim, & propitiatorium, super alas eorũ, in modum cuiusdam tabulæ aureæ, vt quædam sedes Dei populo propitiatis. Candelabrum, mensa, duplex altare, scilicet, quæ exponit D. Th. q. 102. art. 3. & 4.

Sacramenta veteris legis multa fuerunt, vt colligitur ex Aug. lib. de vera religio. c. 17. lib. 3. de doctr. Chr. c. 9. lib. 1. con. Faust. c. 13. Sacramenta communia erant circumcisio, agni Paschalis esus, propria verò sacerdotum fuerunt cõsecrationes eorum, esus panis propositionis, & aliorum quæ vñibus sacerdotum erant deputata, rationes quædam pilorum, abluitiones manuum, &c. quæ exponit Diuus Thomas artic. 5. & in respon. ad tertium. docet cur tribus sacramentis nostris, scilicet Confirmationi, Matrimonio, & Extremæ vñctioni nulla sacramenta

cramenta tunc responderent.

Fuere & aliqua obseruantia quibus populus is ab alijs distinguebatur. Deutero. 18. vt quoddam abstineret ab adipe, & sanguine, & esu quorundam animalium. Leuit. 11. 19. Exodi 23. & alijs multis. Deut. 22. 23. Num. 15. quæ egregiè exponit D. Tho. art. 6. vt d. hic latè Valentia. disput. 7. q. 7. puncto 5.

2 **Cœre-**monialia præcepta sunt figuralia.

Secunda propositio. Præcepta cœremonialia sunt figuralia; probatur Col. 2. Ratio, nam cœremonialia ordinantur ad cultum Dei, qui interior est & exterior, cum constat enim homo anima, & corpore, vtrique debet applicari ad Deũ colendum, vt anima colat interiori cultu, corpus exteriori. Pl. 83. cor meũ &c. & sicut corpus ordinatur in Deũ per animam, ita cultus exterior ordinatur ad exteriorem; interior verò cultus in hoc consistit quod anima coniungatur Deo per intellectum, & affectum, & secundum hoc diuersi exterioris actus hominis ad Deum applicantur, nam in statu futuræ beatitudinis intellectus humanus diuinam veritatem in seipsa intuebitur, idè interior cultus non consistet in aliqua figura, sed solum in laude Dei quæ procedit ex interiori cognitione, & affectione. Il. 51. Gaudium, & læticia, gratiarum actio, vox laudis inuenitur in ea. In statu verò præsentis vitæ non possumus diuinam veritatem in seipsa intueri, sed oportet quod radius diuinæ veritatis, nobis illucescat sub aliquibus sensibilibus figuris, secundum Dion. c. 1. cor. hierarch. diuersè tam in secundum diuersum statum cognitionis humanæ, quia in veteri lege, nec ipsa diuina veritas in seipsa manifesta erat, nec adhuc erat aperta via ad hoc perueniendi ad Hebr. 7. idè oportebat exteriorem cultum veteris legis non solum esse figuratum veritatis manifestandè in patria, sed etiam Christi, qui est via ducens ad illam patriam veritatem. Sed in statu nouæ legis hæc via reuelata est, vnde hanc præfigurari non oportet, vt futuram, sed commemorari per modum præteriti, vel præsentis, sed solum oportet præfigurari futuram veritatem gloriæ, nondum reuelatam Hebr. 10. ad hoc enim

vetus lex figuratur, vt umbra, quæ minus est, & noua vt imago quæ plus est.

3 **Cœre-**monialia præcepta multa esse debuerunt; probatur Osee 8. scribam eis multiplices leges intus, & Iob 11.

Ratio, nam lex populo datur, supra quest. 90. art. 2. in quo quidam ad malum sunt proni, qui per præcepta legis sunt cogendi, supra quest. 95. art. 1. quidam habentes inclinationem ad bonum, vel natura, consuetudine, vel gratia, qui sunt per legis præceptum instruendi, & in melius promouendi; quo ergo ad vtrunque hominum genus conueniebat præcepta cœremonialia multiplicari in veteri lege, quidam enim erant ad idolatriam proni, idè oportebat vt ab huiusmodi per præcepta cœremonialia ad cultum Dei reuocarentur, & quia diuersè homines idolatriæ incubebant, oportebat multa institui ad singula reprimenda, & item multa his impendi, vt quasi onerati ex his quæ ad cultum Dei impenderent, non possent idolatriæ seruire. Ex parte ad bonum pronorum oportet cœremonias etiam multiplicari, quia cum per hæc eorum mens diuerse in Deum refereretur, & magis assidue, tum quia mysterium Christi, quod per cœremonias figurabatur, multas vtilitates attulit mundo, & multa circa ipsum cõsideranda erant, quæ oportuit per diuersa cœremonialia figurari.

4 **Cœre-**monia veteris legis conuenienter diuidantur in sacrificia, sacra, sacramenta, & obseruantias; probatur Numer. 15. Leuit. 7. Exodi 38. 3. Regum 9. vt supra est explicatum.

Ratio, nam cœremonialia præcepta ordinantur in cultum Dei, in quo possunt considerari & ipse cultus colentes & instrumenta colendi. Cultus specialiter consistit in sacrificijs, quæ in Dei reuerentiam offeruntur. Instrumenta colendi pertinent ad sacra, vt tabernaculum, vasa, & huiusmodi. Ex parte colentium duo possunt considerari: primo, institutio eorum ad cultum diuinum, quod fit per quandam consecrationem populi, vel ministrorum, ad

quod pertinent sacramenta, & item eorum singularis conuersatio per quam distinguuntur ab his, qui Deum nõ colunt, ad quod pertinent obseruantia, vt in cibis, vestibus, & huiusmodi.

S V M M A R I V M.

- 1 Cœremonialia præcepta habet causam.
- 2 Cœremonialia præcepta habet causam litteralem, figuralem, & mysticam.
- 3 Cœremonia ad sacrificia pertinentes habent rationem conuenientem.
- 4 Cœremoniarum ad sacra pertinentium ratio assignatur.
- 5 Sacramentorum veteris legis est ratio sufficiens.
- 6 Obseruantiarum veteris legis fuit ratio sufficiens, cum prædictorum explicatione, remissiuè.

De præceptorum cœremonialium causis. Cap. XIII.

D.Tho.1. 2.q.102.

I Cœremonialia pcepta hnt causam.

Prima propositio. Præcepta cœremonialia habent causam; probatur Psal.18. Præceptum Domini lucidum, & non esset si causa careret?

Ratio, nam cum sapientis sit ordinare 1. Metaph. oportet, quæ ex diuina sapientia procedunt esse ordinata. Rom. 13. sed vt aliqua sint ordinata, oportet primò, quòd ordinentur ad debitum finem qui est principium totius ordinis in rebus agendis, quæ enim casu eueniunt, vel præter intentionem finis, vel non serio inordinata dicuntur. Secundò, oportet, vt id quòd est ad finem fini sit proportionatum, vnde ratio eorum quæ sunt ad finem sumitur ex fine, vt ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eius. 2. Physic. sed præcepta cœremonialia, vt & alia diuinæ legis, sunt ex sapientia diuina instituta. Deuteron. 4. vnde oportet, quòd præcepta cœremonialia sint ordinata ad aliquem finem.

Secunda propositio. Præcepta cœremonialia habent causam litteralem, & figuralem, ac mysticam; probatur 1. Corin. decimo. vt & prædicta supra probata sunt.

Ratio, nam ratio eorum quæ sunt ad finem sumitur ex fine: finis verò præceptorum cœremonialium est duplex, nam ordinabantur ad cultum Dei pro tempore illo, & ad figurandum Christum, quòd ad primum rationes illæ sunt litterales, vel pertineant ad vitandum idolatriæ cultum, vel ad commemoranda aliqua Dei beneficia, vel ad insinuandam excellentiam diuinam, vel ad designandam dispositionem mentis, quæ requirebatur in colentibus Deum, secundum verò quòd ordinantur ad figurandum Christum, sic habent rationes figurales, & mysticas, vel accipiuntur ex ipso Christo, & ecclesia, quod pertinet ad allegoriam, vel ad mores populi Christiani, quòd pertinet ad moralitatem, vel statum futuræ gloriæ, prout in eam introducitur per Christum, quòd pertinet ad anagogiam.

Tertia propositio. Assignari potest conueniens ratio cœremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent; probatur Leuit. primo. Sapientie septimo, & supra est explicatum.

Ratio, nam prout ordinabantur ad cultum Dei pro illo tempore duplex causa accipi potest: primò, secundum quòd per sacrificium representabatur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabat sacrificium offerens, sed ad rectam ordinationem mentis in Deum pertinet, quòd omnia quæ homo habet recognoscat à Deo, vt primo principio, & ordinetur in eum vt vltimum finem, quòd representabatur in sacrificijs, & oblationibus, dum homo sua offerebat quasi protestans se omnia à Deo habere. 1. Paralip. 29. tua sunt omnia, idè in oblationibus sacrificiorum homo protestabatur, quòd Deus esset primum principium creationis rerum, & vltimus finis, ad quem omnia essent referenda, & quia ad rectitudinem mentis in Deum, requiritur quòd alium non cognoscat authorem rerum, nec in a-

Cœremonialia pcepta hnt causam litteralem, figuralem, & mysticam.

Cœremonia ad sacrificia pertinentes habent rationem conuenientem.

no finem quis statuat, idè prohibetur alteri sacrificium offerri quam eo. Exo di 22. qui immolat Dijs occideret.

Alio modo ordinabatur sacrificia, quia per huiusmodi homines retrahebantur à sacrificijs idolorum, vnde præcepta de sacrificijs non fuerunt data illi populo, nisi postquam adorauit vitulum confusibilem, vt populus ad sacrificium promptus magis Deo quam idolis offerret. Ierem. 7. inter omnia vero dona à Deo homini pro peccato lapsa data, præcipuum est quod dedit filium suum. Io. 3. sic Deus dilexit mundum, idè potissimum sacrificium est quòd Christus se ipsum obtulit Deo. Eph. 5. vnde omnia sacrificia in veteri l. offerebantur, vt hoc vnum singulare, & præcipuum sacrificium figurarent, vt perfectum per imperfectum ad Heb. 10. & quia ratio figure sumitur ex figurato, idè rationes sacrificiorum figuralem vet. l. sunt sume dæ ex vero sacrificio Christi. Et D. Tho. hic q. 102. ar. 3. in resp. ad contr. luculenter explicat rationes litterales, & mysticas, ac figurales eorum, quæ pertinent ad sacrificia veteris. l.

Quarta propositio. Assignari potest certa ratio cœremoniarum, quæ ad sacra pertinent probatur. Heb. 8.

Ratio, nam exterior cultus in Deum ordinatur, vt homines eum in reuerentia habeant, humanus vero affectus minus reueretur ea quæ communia sunt nec ab alijs distincta, quæ vero habent aliquam excellentiæ discretionem magis miratur & reueretur, vnde Reges quos oportet in reuerentia à subditis haberi prætoribus vestibus vtuntur, & pulchriores habitus possident, vnde oportuit vt aliqua specialia tempora specialia vasa, & specialia ministri ad cultum Dei ordinarentur, vt per hoc animi hominum ad maiorem Dei reuerentiam adducerentur, præterea status illius l. figurabat misterium Christi supra art. 2. sed oportet esse ad aliquid determinatum id per quod aliquid figurari debet, vt scilicet eius aliqua similitudinem respodeat, idè oportuit aliqua specialia obseruari in his quæ pertinent ad cultum Dei. Et D. Th. hic in responsione ad cõ-

traria explicat luculenter rationem litteralem mysticam, & figuralem eorum quæ ad sacra pertinent.

Quinta propositio. Sacramentorum veteris. l. conueniens ratio esse potest, totum veteris. l. lestrò explicatum.

Ratio, nam sacramenta sunt quæ adhibebantur ad cultum Dei, cultus vero Dei generaliter pertinet ad totum populum specialiter vero ad sacerdotes, & leuitas qui erant ministri cultus diuini, idè in sacramentis vet. l. quædam pertinebant cõmuniter ad totum populum, quædam specialiter ad ministros, & circa utroque tria erant necessaria, primo institutio in statu colendi Deum, quæ communiter per omnes fiebat per circuncisionem, sine qua nullus admittebatur ad aliquid legale, quo uero ad sacerdotes p sacerdotum consecrationem, secundo requirebatur vsus eorum, quæ pertinet ad diuinum cultum, & sic quo ad populum erat esus conuiuij paschalis ad quem nullus in circuncisus admittebatur. Ex. 12. quòd uero ad sacerdotes oblatio victimarum, & esus panum propositionis, & aliorum quæ vsibus sacerdotum erant deputata, tertio requirebatur remotio eorum per quæ quis remouebatur à cultu diuino scilicet immunditiarum, & quo ad populum erant institutæ quædam purificationes à quibusdam exterioribus immunditijs, & etiam expiationes a peccatis, quo ad sacerdotes, & leuitas erat instituta lauatio manuum, & pedum, & rasio pilorum, quæ habebat causas rationales litterales, secundum quæ ordinabatur ad cultum Dei pro tempore illo, & figurales secundum quæ ordinabantur ad figurandum Christum, & D. Tho. hic in resp. ad contr. exponit rationem litteralem figuralem, & mysticam eorum, quæ ad sacramenta pertinent.

Sexta propositio. Obseruantiarum veteris. l. fuit conueniens ratio, probatur Deut. 18.

Ratio, nam populus hebreorum specialiter erat deputatus ad cultum diuinum vt supra art. præc. ad. 1. & specialiter sacerdotes, & sicut alie res quæ applican-

5

Sacramentis. l. lestrò sufficiens.

6

Obseruantiarum veteris. l. fuit ratio sufficiens.

tur ad cultum diuinum aliquam specialitatem debent habere, quod pertinet ad honorificentiam diuini cultus, ita in conuersatione illius populi, & maxime sacerdotum debuerunt esse aliqua specialia congruentia ad cultum diuinum, vel spiritualem, vel corporalem, sed cultus l. figurabat misterium Christi, vnde omnia eorum gesta figurabant ea, quæ ad Christum pertinent 1. ad Cor. 10. omnia in figura illis contingebant, vnde rationes harum obseruatarum assignari possunt, & secundum congruentiam ad diuinum cultum, & secundum quod figurant aliquid circa Christianorum vitam. De cæremoniis veteris l. significatione late, & pulcherrime tractat hic D. Thom. in hac q. in resp. ad contraria qui explicat rationem figuralem, literalem, & mysticam obseruantiarum veteris. l.

S V M M A R I V M.

1. Cæremoniæ an fuerint ante legem scriptam, & quomodo.
2. Cæremoniæ l. veteris an iustificarent, & quomodo.
3. Cæremoniæ veteris l. quando cessariunt.
4. Legalia post Christi passionem seruari non possunt sine peccato.

De duratione præceptorum cæremonialium. Cap. XIII.

D. Tho. 1
2. q. 103.

I
Cæremoniæ an fuerint ante legem scriptam, & quomodo.

Prima propositio. Ante legem scriptam fuerunt aliquæ cæremoniæ nulla tamen lege statutæ, sed secundum deuotionem colætiuum Deum, aliquæ tamen fuere priuata quadam. l. datæ aliquibus spiritu prophetico pollentibus, quæ tamen legis cæremoniæ dici non poterant, cum adhuc lex lata non esset.

Ratio, nam cæremoniæ ordinabatur ad cultum Dei, & figurandum Christum, qui vero Deum colit oportet, q. p aliqua determinata eum colat quæ ad exteriorem cultum pertinet. Determinatio vero diuini cultus ad cæremonias

pertinet sicut determinatio eorum per quæ ordinatur ad proximum pertinet ad præcepta iudicialia supra q. 99. art. 4. ideo sicut inter homines erant aliqua iudicialia non tamen ex l. diuina instituta, sic erant quædam cæremonialia non auctoritate l. diuinæ determinata, sed solum secundum voluntatem, & deuotionem hominum Deum colentium, sed quia ante legem fuerant quidam uir spiritui prophetico pollentes credendum est, quod ex instinctu diuino quasi ex quadam priuata lege inducerentur ad aliquem certum modum colendi Deum, q. & cõgruus esset interiori cultui, & cõgrueret ad significandam Christi misteria, quæ figurabatur etiam per alia eorum gesta 1. Cor. 10. oia in figura, &c. & sic ibi erant cæremoniæ, non tamen per legem institutæ, & sic fuit circumcisio ante. l. Gen. 17. data speciali. l. patribus illis in Abraham. De sacramentis vero an fuerint ante l. dixi. tr. de sacramentis. in tract. de sacram. in genere. cap. 3. cum sequen.

Secunda propositio. Cæremoniæ veteris l. non habebant ex se uim iustificandi. alias Christus gratis esset mortuus. Gal. 2. 4. Heb. 7. 16. & probat. Terr. contra Iudeos, etiam circumcisionem ex opere operato non habuisse uim iustificandi, cum iustificatio fiat per Christum Io. 1. & sacramenta veteris. l. non iustificarent. ex Conc. Tr. sess. 6. c. 2. 7. 8. mundabant tamen ab immunditia carnis, quia reddebant homines idoneos ad cultum Dei tollendo legalia impedimenta, & etiam homines illos tempore iustificabantur per fidem, & deuotionem in Christum venturum, iuncta contributione peccatorum, & cæremoniarum susceptione.

Ratio, nã in vet. lege duplex immunditia obseruabatur, vna spiritualis quæ est immunditia culpæ, alia corporis per contactum mortui lepram, & huiusmodi, quæ tollebat idoneitatem ad diuinum cultum, & ab hac immunditia quæ erat irregularitas quædam, cæremoniæ illæ mundabant, ex statuto l. ad id ordinatæ Heb. 9. sanguis hircorum immunditia vero mæris, id est culpæ non poterat expiari, quia expia-

Cæremoniæ veteris an iustificarent & quomodo.

3
Cæremoniæ veteris legis cessant in aduentu Christi, l. q. probatur. Col. 2. Heb. 7. 8. D. Aug. hare. cessant. li. 9. Hier. 31. Eph. 2. Gal. 3. & 4.

Ratio, nam præcepta cæremonialia vet. leg. ad cultum diuinum sunt ordinata, vt supra, exterior verò cultus interiori proportionari debet, qui consistit in fide spe, & charitate, vnde secundum diuersitatem interioris cultus debuit diuersificari exterior, potest autem triplex status interioris cultus distingui primo prout habetur fides & spes de bonis celestibus & de his per quæ in illa introducimur, de vtriusq. prout de futuris, & sic fuit in veteri lege, secundus status, est in quo habetur fides & spes de celestibus bonis, vt de quibusdam futuris, scilicet de ijs per quæ introducimur in celestia sicut de presentibus, & præteritis, & hic est status, nouæ leg. tertius status est in quo vtraque habentur, vt presentia &

ratio à peccatis nunquam potuit fieri nisi per Christum qui tollit peccata mundi. Io. 1. & quia misterium incarnationis, & passionis Christi non erat per actum, ille cæremoniæ non poterant continere virtutem fluentem à Christo incarnato, & passio, vt continent sacramenta nouæ l. ideo non poterant à peccato mundare Heb. 10. impossibile est sanguine hircorum peccatum mundari, & dicitur ege na elementa infirma, quia non continent gratiam nec peccatum sanant. Gal. 4. poterat vero tempore l. fidelium meas per fidem iungi Christo incarnato, & passio, cuius si lei protestatio quædam erat earum cæremoniarum obseruatio, quatenus erant figura Christi, ideo, in lege illa quædam sacrificia offerebant pro peccatis, non quia à peccato sanarent, sed quia erant quædam protestationes fidei quæ à peccato mundabant. Leuit. 4. non vi sacrificiorum, sed ex fide, & deuotione offerentium, dum vero corporaliter expiabant erant figura expiationis a peccatis quæ fit per Christum, & sacra, vel cæremoniæ veteris l. erant etiam figuratiue iustitiæ sciendæ per Christum. de qua res supra dixi, & late de hoc artic. in tract. de sacra. in genere cap. 5.

nil creditur vt absens nec speratur, vt futurum qui est status beatorum in quo nil erit figurale ad diuinum cultum pertinentis, sed solum gratiarum actio & vox laudis, Apoc. 21. templum non vidi in ea dominus enim &c. pari ergo ratione cæremoniæ primi status, per quas figurabatur secundus & tertius, veniente secundo cessare debuerunt, & aliæ induci quæ conueniunt statui diuini cultus pro tempore illo in quo bona celestia sunt futura, beneficia vero Dei per quæ introducimur ad celestia sunt presentia. Notandum pro intelligentia legem veterem cessasse per aduentum Christi. Act. 15. Gal. 5. Heb. 7. 8. Coloss. 2. vbi Chrysost. Teoph. & eum. ita quæ cessauit quo ad præcepta cæremonialia, iudicialia, & moralia, prout sunt præcepta legis, licet moralia, vt naturalia sint immutabilia, legis tamen veteris obseruatio non cessauit ita vt sit mortifera talis obseruatio nisi post mortem Christi quo ad præcepta cæremonialia, quia post non possunt seruari sine mortali, vt d. Aug. ep. 19. quo tamen ad præcepta iudicialia, non est mortifera, quia communitas quilibet potest ea innouare, cum ordinaret homines in ter se, quo vero ad præcepta moralia, manent, non vt legalia, sed naturalia, & etiam confirmata in Euangelio, vt d. Valentia Disp. 7. q. 7. punct. 7. & Medina in hoc art.

4
Legalia post Christi passionem legalia non possunt seruari sine peccato, probatur. Gal. 5. si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit.

Ratio, nam cæremoniæ sunt quedam protestationes fidei in qua consistit interior Dei cultus, fidem vero interiorem potest quis protestari factis, & verbis, & si in vtroque falsum protestatur, peccat mortaliter, licet enim eadem fides de Christo sit apud eos, & nos illis tamen fuit de futuro, nobis de præterito ideo ipsi dicebant, ecce virgo concipiet, nos concepit, & peperit, & similiter cæremoniæ illæ significabant Christum, vt nascituram, & passuram, nostra sacramenta significant ipsum, vt nauis & passum sicut ergo peccaret, mortaliter quæ fidem suam protestando nunc diceret Christum

nasciturum, quod antiqui veraciter, & pie dicebant, sic qui nunc cœremonias obseruaret quas illi pie, & fideliter obseruabant peccaret secundum Aug. contra Faustum lib. 19. c. 16. a med. illius. Verum est tamen quod non puniretur quis, vt hæreticus sic obseruans nisi post promulgationem euangelij, ex c. maiores. de bapt. & Aug. ep. 18. 19. vtd. hic Medina. ad fi.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudicialia præcepta quid continent.
- 2 Iudicialia præcepta, ordinant ad proximum.
- 3 Iudicialia præcepta an essent figuratiua.
- 4 Iudicialia præcepta cessarunt per mortem Christi, & an hodie possint seruari.
- 5 Iudicialia præcepta conuenienter diuiduntur.

De præceptis iudicialibus. Cap. XV.

D. Th. 1. 2. q. 104.

Iudicialia præcepta quid continent.

Notandum, quod præcepta iudicialia rectum ordinem inter homines constituebant, ideo ad quatuor capita, vel genera reducuntur, vel enim præscribebant ordinem inter principem, & populum, vel ipsos populares inter se, aut inter populum, & extraneos, id est peregrinos, & hostes, aut inter domesticos eiusdem familie, vt inter patrem, & filios, coniuges, seruos & dominos, quar etiam misterium Christi figurarunt, vel allegorice, vel moraliter, vel anagogice, licet principaliter ordinarentur ad rectum iustitiæ ordinem, secundo ad significationem etiam quo ad facta, & casus. 2. Cor. 10. & explicat Aug. lib. 22. con. Faust. c. 24. cœremonialia vero erant principaliter ad significationem instituta, licet haberent, & vtilitatem præsentem, vt supra est dictum. His ita not.

Prima sit propositio. Ratio præceptorum iudicialium consistit in hoc, quod

sunt ordinantia ad proximum, probatur. Ezech. 19. ordinantia ad proximum.

Ratio, nam præceptorum cuiusque legis quædam obligant vt supra q. 95. art. 2. ex dictamine rationis, quia naturalis ratio dicitur hoc esse debitum fieri vel vitari, & huiusmodi sunt præcepta moralia quia mores humani a ratione dicuntur, alia præcepta obligant non ex dictamine, quia ex se considerata non habent rationem debiti, vel indebiti, sed obligant ex aliqua institutione diuina, vel humana, & huiusmodi sunt quædam determinationes præceptorum moralium, si ergo præcepta moralia determinentur ex diuina institutione in his quæ pertinent ad Deum, & ad illum homo ordinetur, huiusmodi dicuntur præcepta cœremonialia, si vero in his, quæ pertinent ad ordinationem hominum ad inuicem, huiusmodi dicuntur præcepta iudicialia ad quæ duo requiruntur primo, vt pertineant ad ordinationem hominum ad inuicem, secundo, vt non obligent ex sola ratione, sed ex institutione.

Secunda propositio. Præcepta iudicialia ex consequenti erant figuratiua. probatur. Exo. 21. vbi iudicialia præcepta allegorice, & moraliter exponuntur, & 1. Cor. 10.

Ratio, nam aliquod præceptum potest dupliciter figurare, primo, per se quia principaliter est institutum ad figurandum aliquid, & sic cœremonialia sunt figuratiua quia sunt instituta, vt aliquid figurent pertinens ad cultum Dei & misterium Christi, quædam figurant non per se sed ex consequenti, & sic præcepta iudicialia veteris legis sunt figuratiua quia non sunt instituta ad aliquid figurandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum iustitiam, & æquitatē, sed ex consequenti aliquid figurabant quatenus totus status illius populi qui per huiusmodi præcepta disponebatur, figuratis erat 1. Cor. 10. oia in figura, & c.

Tertia propositio. Iudicialia præcepta per mortem Christi fuerunt euacuata, Respublicæ tamen, & principes possunt ea iterato statuere, probatur Heb. 7. cœremonialia tamen reuivificare non licet, vt supra est dictum.

Iudicialia præcepta an essent figuratiua.

Iudicialia præcepta conuenienter diuiduntur.

Ratio, nam cœremonialia non solum sunt mortua, sed etiam mortifera obseruatoribus post Christum, maxime post Euangelium diuulgatum præcepta vero iudicialia sunt mortua quia non obligant, non tamen sunt mortifera quia si quis princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia seruari non peccaret, nisi mandaret, vt obligantia, ex veteris legis institutione quia huiusmodi intrinsece esset mortifera, nam figuratiua vt artic. præced. primo, per se sunt figuratiua, vt instituta principaliter ad figurandum Christi aduentum, & misteria, vt futura, ideo obseruatio eorum præiudicaret fidei veritati secundum quam fatemur illa misteria esse completa; iudicialia vero non sunt instituta ad figurandum, sed ad cõponendum statum illius populi qui ordinabatur ad Christum, ideo mutato statu illius populi Christo veniente iudicialia præcepta obligationem amiserunt quia lex fuit pedagogus ducens ad Christum Gal. 3. quia tamen huiusmodi iudicialia non ordinantur, ad figurandum, sed solum ad aliquid sciendum, ideo eorum obseruatio absolute non præiudicat fidei veritati, sed intentio obseruari, vt ex obligatione legis, præiudicet. n. fidei veritati sic enim haberetur, quod status illius populi adhuc duraret, & quod Christus non venisset. Sunt tamen quædam præcepta iudicialia, quæ modo restitui non licet, vt lex præscribens libellum repudij, & quod post septimum annum debitores non soluerent, & huiusmodi, vt d. hic Medina, qui & d. decimas non esse de iure diuino, nisi quo ad substantiam, id est quod alimenta ministris debita, quo ad quantitatem esse de iure humano, & ideo idem ius posse id mutare, de quo alibi.

Quarta propositio. Præcepta iudicialia habent certam quædam diuisionem conuenienter ordinatam modo supra explicato, vt scilicet ordinant populum & principem, & c. vt supra initio est dictum.

Ratio, nam cum lex sit quædam ars humanæ vitæ instituendæ sicut in qualibet arte est certa distinctio regularum artis, ita oportet in qualibet lege esse

certam distinctionem præceptorum, aliter confusio legis vtilitatem auferret, ideo præcepta iudicialia veteris legis per quæ homines ad inuicem ordinabantur distinguuntur, secundum distinctionem ordinis humani, nam quadruplex ordo in aliquo populo intueniri potest, primo principum populi ad subditos, secundo subditorum ad inuicem, tertio eorum qui sunt de populo ad extraneos, quarto ad domesticos, vt patris ad filium, vxoris ad virum, domini ad seruum, & secundum hos quattuor ordines possunt distinguui illa præcepta iudicialia; nam dantur quædam præcepta de institutione principum, & officio eorum, & de reuerentia eis exhibenda, quæ est vna pars iudicialium præceptorum, dantur etiam quædam præcepta pertinentia ad cõcines ad inuicem, vt circa emptiones, & venditiones iudicia, & pomas, quæ est secunda pars dictorum iudicialium præceptorum; dantur etiam præcepta pertinentia ad extraneos, vt de bellis contra hostes, susceptione aduenarum, quæ est tertia pars eorum, dantur etiam in lege præcepta pertinentia ad domesticam conuersationem, vt de seruis, vxoribus, & filiis, quæ est quarta pars iudicialium præceptorum.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex vetus conuenienter de principibus ordinauit, & quæ.
- 2 Iudicialia præcepta circa conuictum popularium congrue sunt tradita.
- 3 Iudicialia præcepta congrue sunt tradita quo ad extraneos.
- 4 Lex vetus conuenienter præcepta tradidit circa domesticos.

De præceptorum iudicialium causa & ratione. Cap. XVI.

D. Th. 1. 2. q. 105.

Prima sit propositio. Lex vetus conuenienter ordinauit de principibus, probatur. Num. 24. Ratio, nam circa bonam ordina-

cipibus ordinantur.

dinationem principum in aliqua ciuitate, vel gente duo attenduntur, primo, vt omnes habeant aliquam partem in principatu quia sic conseruatur pax populi, & omnes eam ordinate amant, & custodiunt, secundo polit. secundum attenditur secundum speciem regiminis, vel ordinationis principum cum sint diuersae species vt 3. polit. praecipue tamen est vnum regimen in quo vna principatur secundum virtutem, & aristocratica, id est potestas optimorum in qua aliqui pauci principantur, secundum virtutem, & optima ordinatio est mixta ex his quia omnes eligi possunt, mixta scilicet ex regno quatenus vnus praestat, & aristocratica quatenus multi imperant secundum virtutem, & ex democratica, id est potestate populi quatenus ex popularibus possunt eligi principes, & ad eos pertinet electio principum, quod institutum fuit secundum legem diuinam quia Moyses, & successores gubernabant populum quasi singulariter omnibus principantes quod est quaedam species regni, elegebantur vero septuaginta duo seniores secundum virtutem, Deut. 1. quod erat aristocraticum, sed Democraticum erat quod hi de omni populo eligebantur, Exo. 18. & Deut. 1. vnde optima fuit ordinatio principum quam lex instituit. Et de hoc articulo plene agitur in trac. de principatu, quod explicat etiam D. Thom. hic in resp. ad contr.

Secunda propositio. Conuenienter, tradita fuerunt iudicialia precepta quo ad popularium conuictum, probatur. Ps. 147. non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Ratio, nam ad rationem populi pertinet, vt communicatio hominum ad inuicem iustis preceptis ordinetur, communicatio vero hominum ad inuicem duplex est, vna quae fit auctoritate principum, alia quae fit propria voluntate priuatorum personarum, & quia voluntate cuiusque disponitur, eius subditur potestati, ideo auctoritate principum oportet quod iudicia inter omnes exercentur, & poenae malefactoribus inferantur; potestati vero priuatorum sub-

duntur, res possesse, ideo propria auctoritate in his possunt sibi inuicem communicare, vt emendo donando, & huiusmodi circa vtramque autem communicationem lex sufficienter ordinauit, nam statuit iudices in omnibus partibus eius, vt iure populum iudicent Deut. 16 instituit etiam iusti iudicii ordinem, vt nulla personarum sit in eo differentia Deut. 1. prohibet etiam iudicibus acceptionem munerum ne iniuste iudicent. Ex. 23. Deut. 10. instituit etiam numerum testium: 2. vel 3. Deut. 17. 19. instituit etiam poenas certas pro diuersis delictis, vt in solutione ad argumenta, circa res possessas optimum est, quod possessiones sint distinctae, & vsus partim sit communis, partim per voluntatem possessorum comunicetur 2. Polit. quae ibi statuta fuerunt, primo enim possessiones in singulos erant diuisae Nu. 34. & ne defectu regule circa possessiones ciuitates destruerentur, vt 2. polit. ideo circa eas instituit primo, vt secundum numerum hominum equaliter diuiderentur, Nu. 34. secundo, vt possessiones non in perpetuum alienarentur, sed certo tempore ad suos possessores reuerterentur, ne sortes possessionum confundantur, vt proximi succedant morientibus, primo gradu filius, secundo filia, tertio fratres, quarto patruus, quinto quilibet propinquus, & vt mulieres, quae sunt heredes, suae tribus hominibus nuberent ad fortis distinctionem. Num. 36. secundo, lex instituit circa vsus rerum, vt ad aliqua essent communes quantum ad curam. Deuter. 20. secundo quo ad fructum quia concedebatur, vt ingressus vineam amici licite comedere posset, non tamen asportaret, quo ad pauperes, vt eis relinquerentur manipuli obliti fructus, & racemi manentes Leuit. 10. Deut. 24. & comunicabantur, quae in septimo anno nascebantur, Exo. 23. Leuit. 26. tertio l. statuit communicationem factam per eos qui sunt rerum domini, vnam pure gratuitam. Deuter. 14. venient Leuite peregrini, & comedent, aliam cum recompensatione, vt per venditionem locationem, & huiusmodi, & sic lex illa conuenienter ordinauit conuictum illius populi, & D. Th.

D. Th. hic in resp. ad contraria tradit rationem omnium illorum preceptorum in particulari tam circa furta, delicta, contractus, & successiones.

3. Iudicialia precepta conuenienter sunt tradita quantum ad extraneos, probatur. Prou. 8. isti sunt sermone meo, non est in eis prauum quid neque peruersum.

Ratio, nam cum extraneis dupliciter est conuersatio, pacifice & hostiliter, & vtroque modo recte ordinauit, quo ad primum aliter ordinat quando per eorum terram transibant, vt peregrini, aliter quando veniebant ad habitandum, vt aduenae, dicitur enim. Ex. 22. aduenam non contristabis, Ex. 23. peregrino molestus non eris qui vero veniebant, vt ibi habitarent non statim erant ciues nisi qui ex auo, vel atano ciues erant, 3. polit. ne si admitterentur, statim non habentes ibi amorem adhuc radicatum aliquid agerent contra bonum publicum. Quo ad hostes nunquam in consortium populi admitterentur, vt Ammonitae, & Moabites, cum Amalecitis, vt eis infestioribus nullum cognationis commercium habebant, & erant vt hostes perpetui Ex. 17. circa bellum iubebat, vt iuste iniretur mandans, vt cum ciuitatem expugnaret primo, eis offerrent pacem. Deut. 20. secundo, vt bellum fortiter exequeretur, habentes in Deo fiduciam, tertio mittendo domum qui possent impedimenta prestare, quarto, vt victoria moderate vterentur, parcendo mulieribus, & paruulis, & etiam ligna fructifera regionis non incidendo. & D. Thom. in resp. ad contraria tradit rationem preceptorum iudicialium particularium ad peregrinos, & hostes spectantes.

4. Lex vetus conuenienter precepta tradidit circa iudicia domini vera, iustificata in se metipsa.

Ratio, nam communicatio domesticorum est circa quotidianos actus qui ordinantur ad vite necessitatem: primo polit. quae vita conseruatur dupliciter, quo ad indiuuum quatenus homo idem numero

viuit, ad quod iuuant exteriora bona quae acquiruntur victus vestitus, & huiusmodi necessaria in quibus ministrandis homo eget seruis, secundo vita hominis conseruatur secundum speciem per generationem ad quam homo eget vxore ex qua filium generet, circa quae lex illa conuenienter statuit, primo, vt serui modo est tractentur, nec immodicis laboribus grauentur, mandans vt die sabbati quiescerent, Deut. 5. & mutilatoribus seruorum imposuit, vt eos liberos dimitterent, Exo. 21. & idem si ancillam vxorem quis duxerit, & vt serui qui erant ex populo liberarentur septimo anno cum vestimentis eorum, & ijs quae portauerant dimitterentur. Ex. 21. & vt eis detur viaticum Deut. 15. circa vxores statuit, vt ducantur suae tribus Num. vlt. ne fortes tribuum confunderentur, & quod vxor fratris defuncti sine liberis duceretur. Deut. 25. vt qui successores habere non potuit per carnis originem saltem haberet secundum quandam successionem, prohibuit etiam ne alienigenae ducerentur ob periculum seditionis, & propinquare ob reuerentiam naturalem, & quod vxores non leuiter infamarentur Deut. 23. & quod ob vxoris odium filius damnus non pateretur. Deut. 21. & quod ex odio vxorem non affligeret, sed potius scripto libello eam dimitteret, Deut. 24. & quod nouiter nupto publicum onus non iniungeretur, vt amor inter eos firmetur circa filios, vt patres eos disciplinarent instituendo in fide. Ex. 12. & etiam in moribus Deut. 21. & sic conuenienter statuit. Circa iudicialia precepta quid esset in l. statutum, & quare optime declaratur per D. Th. in resp. ad contraria, qui & in hoc art. 4. tradit rationes preceptorum iudicialium quo ad domesticos, & Medina hic d. quod non erat necesse ducere vxorem de tribu propria, nisi vbi tractabatur de successione, modo non esset de populo alieno, vnde sufficebat sacerdoti sumere vxorem de populo suo, licet non esset de tribu propria.

S V M M A R I V M.

1. Evangelij nomen quid significet.

2. Lex

- 1 Lex euangelica principaliter est indita in corde, secundario scripta.
- 2 Lex noua an iustificet, & quomodo.
- 3 Lex noua non debuit dari à principio mundi.
- 4 Lex noua duratura est vsque ad finem seculi.

De lege euangelica, quae dicitur noua, secundum se. Cap. XVII.

D. Tho. 1. 2. q. 106. I Euangelij nomē quod significat.

Notandum, quod Euangelij nōmine accipitur non solum bonum nuntium, sed etiam tota Christi Religio. Rom. 1. segregatus in euangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos. Marc. ult. Math. ult. & sic accipit Aug. lib. de fide & op. cap. 9. vnde lex euangelica intelligitur lex Christi christianis promulgata scripto, vel verbo, id est traditionibus, quae quidem ut supra est dictum, coepit obligare in puncto ipso mortis Christi, vt translatio sacerdotio legis etiam translatio fieret. Heb. 7. iuxta id consummatum est. Verum est tamē, quod multi excusabatur ab eius obseruatione vsq; ad plenā eius euulgationem per apostolos, vel quia illam ignorabant, vel non poterant de ea instrui, tunc apostolis debilescentibus vsque post pentecostes, quando repleti Spiritu sancto egressi sunt ad praedicandum sanctum Christi euangelium.

His ita not.

Lex euangelica principaliter est indita in corde, secundario scripta.

Prima sit propositio. Lex euangelica est principaliter indita in corde, secundario scripta, probatur primum. Hebr. 8. Hier. 3. 1. Ratio, nam quaelibet res, id est quod est in ea positissimum 9. Eth. sed id quod est positissimum in lege noui testamenti, & in quo tota eius virtus consistit est gratia Spiritus sancti, quae datur per fidem Christi, ideo principaliter lex noua est ipsa gratia Spiritus sancti, quae datur Christi fidelibus Rom. 3. & 8. & secundum Aug. sicut l. factorum fuit scripta in tabulis lapideis, ita lex fidei est scripta in cordibus fidelium, l. tamen noua

habet quaedam, vt dispositiua ad gratia Spiritus sancti, & ad usum huius gratiae pertinentia, quae sunt vt secundaria in lege noua, de quibus oportuit instrui fideles tam verbis quam scriptis, tam circa agenda, quam credenda, ideo lex noua principaliter est lex indita, secundario lex scripta, & etiam dicitur indita in corde, licet scripta vel tradita, quia Christus inclinatur ad opera celestia per gratiam Spiritus sancti quam effudit in nos abunde, inclinando nos ad opera virtutum, vt ea opere compleamus, & nedum cognoscamus, ac discernamus à malis operibus, vt d. hic Med. Secunda propositio: Lex noua, vt est ipsa gratia Spiritus sancti iustificat, vt vero continet praecepta fidei, & alia humanum affectum ordinantia non iustificat, probatur 1. Rom. 1.

Ratio, nam ad legem euangelicam duo pertinet ar. praecepta. primo ipsa gratia Spiritus sancti interius data, & quo ad hoc lex noua iustificat, secundo ad legem nouam pertinet secundario documenta fidei, & praecepta ordinantia affectum hominum, & humanos actus, & ad hoc lex noua non iustificat. 2. ad Cor. 3. littera occidit spiritus viuificat, & per litteram intelligitur quaelibet scriptura extra homines existens etiam moralium praeceptorum, vt continet in euangelio, vnde etiam littera euangelij occideret, nisi esset interius gratia fidei sanans secundum Aug. de spir. & littera c. 17. 18. de qua quaestione supra late est actum.

Aduertendum quoque, quod gratia iustificans in homines peruenit, vel ex sacramentis, vel cum quis gratiam iam assuetus per bona opera recipit eius augmentum, vel per vocationem Dei, iuncta voluntate hominis assentientis vocationi, & se conuertenti ad Deum per contritionem, vel per miraculosam conuersionem, aut martirium, non opponendo obicem peccati, quae abundantius in lege euangelica quis consequitur quam in veteri, vt d. hic Medina, & explicabitur sequenti q. vel. cap.

Tertia propositio. Lex noua non debuit dari à principio mundi, probatur. 1. Cor. 15.

3 Lex noua an iustificet, & quomodo.

5 Lex noua duratura est vsque ad finem seculi.

4 Lex noua an iustificet, & quomodo.

Ratio,

Ratio, nā lex noua est principaliter gratia Spiritus sancti, quae abundanter dari non debuit antequam impedimentum peccati tolleretur, sensum ma ta redemptione per Christum, ab humano genere. Io. 7. Rom. 8. secundo, probatur ex perfectione legis gratiae, nam aliquid perfectum non adducitur statim à principio, sed quodam ordine successione, sicut quis prius fit puer, postea vir. Gal. 3. lex paedagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur, at vbi venit fides, iam non sumus sub paedagogo, tertio, nam lex noua est lex gratiae ergo oportebat qd homo relinqueretur sibi in statu legis veteris, vt in peccatum cadendo, suam infirmitatem cognoscens, recognosceret se egere gratia Dei, q ratio assignatur Rom. 5. vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.

Quarta propositio. Lex noua duratura est vsq; ad finem seculi, vt nulla alia lex diuina ei succedat, licet ab aliquibus perfectius ab alijs minus perfecte sit custodienda, probatur Matth. 24. & exponit Chris. hom. 78. in Matth. Prope. principio q generario fidelium durabit vsq; ad finem seculi, & probatur. Eccl. 17. Baruch. 2. vbi praedictum fuit statum euangelij fore perpetuum.

Ratio, nam status mundi variari potest dupliciter primo, secundum legis diuersitatem, & sic huic statui nouae legis nullus alius status succedit, quia status nouae legis successit statui veteris, vt perfectior imperfectiori, nullus vero status praesentis vitae potest esse perfectior q noua. nil enim potest esse propinquus fini vltimo quam id q in vltimum finem immediate introducit q facit lex noua Hebr. 10. habentes fiduciam in introitu sanctorum &c. Alio modo status hominum variari potest, secundum q homines varie se habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfecte, & sic status veteris legis saepe fuit mutatus, vt quandoque leges optime custodirentur, qnq; omnino premitterentur, sic etiam status nouae legis diuersificatur secundum diuersa tempora loca, & personas quatenus gratia Spiritus sancti perfectius, vel minus perfecte ab aliquibus habetur,

non est tamen expectandus aliquis status futurus in quo gratia Spiritus sancti perfectius habeatur quam haecenus habita fuerit maxime ab Apostolis qui primitias Sp. acceperunt, scilicet tempore prius, & alijs abundantius secundum. Gl. Rom. 8.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex noua an differat à veteri.
- 2 Lex noua est perfectior veteri.
- 3 Lex noua complet veterem.
- 4 Lex noua an contineatur in veteri, & quomodo.
- 5 Lex vetus an sit grauior noua, vel contra.

De comparatione legis nouae ad veterem. Cap. XVIII.

Prima propositio. Lex noua non est alia à veteri respectu finis, quia vtraq; ordinat hominem, vt Deo subdatur, probatur. Heb. 7.

Ratio, nam omnis lex ordinat conuersionem humanam in ordine ad aliquem finem supra q. 98. art. secundo, quae vero ordinatur ad finem secundum rationem finis dupliciter diuersificatur, primo quia ordinantur ad diuersos fines q est diuersitas speciei maxime si esset finis proximus, secundo, diuersificatur secundum propinquitatem ad finem, vel distantiam ab eo, vt motus differunt secundum, quod ordinantur, ad diuersos terminos, specie secundum quod vna pars motus, vero est vicinior termino, quam alia, attenditur in eis differentia secundum perfectum, & imperfectum; & ita duae leges possunt distingui primo, vt omnino diuersae, vt ordinatae ad diuersos fines, vt si lex ordinatur, a hoc vt populus dominaretur distinguitur specie ab illa quae ordinat, vt optimates dominarentur, secundum propinquitatem, vel distantiam à fine duae leges distinguuntur, alia enim est lex quae imponitur in ciuitate viris perfectis, qui statim illam exequi possunt alia agens de disci-

D. Th. 1. 2. q. 107. I Lex noua an differat à veteri.

D d pli-

plina puerorum qui sunt instruedi qua liter postea opera virtutum exequatur, primo modo lex noua non differt à veteri, nam vtriusque vnus est finis, vt sci licet homines Deo subdantur, & vnus est Deus nouæ, & veteris legis Rom. 4. secundo modo lex noua differt à veteri, quia, vnus est, vt pedagogus puerorum. Gal. 9. noua lex perfectionis quia est lex charitatis quæ est vinculum perfectionis Coloss. 3. Et sic lex noua est perfectior veteri, quia habet statum perfectiorem, quia in ea gratia à pluribus, & facilius obtinetur, vnde, & dicitur scripta in cordibus fidelium. 2. Corint. 8. & colligitur, ex August. libr. de Spiritu, & litera. c. 26. & supra est dictum: secundo, nam veteris l. cultoribus terrena bona ex instituto proponebantur, scilicet terra Chananeorū, finis vero legis nouæ est regnum cœlorum, quod patet. Matth. 4. & explicat August. lib. 4. contra Faust. cap. 2. & lib. 28. de ciuit. cap. 11. tercio, nam lex noua impellit ad bonum non ex timore pœnarum temporalium, qui fuit modus seruilior legis veteris, sed in primis charitate Rom. 5. vnde non solum iubet, sed etiam, vt existit eo modo, adiuvat hominem ad sui obseruationem ex amore, vt d. Aug. lib. contra Adim. cap. 17. & tractat. de laudibus charitatis, & lib. de nat. & gratia. ca. 69. quarto, nam in noua lege sunt sacramenta præstantiora quàm in veteri, & fidem etiam hic illustriorem requirit, & de internis animi moribus aperius, & vberius constituit, secuti ad radicem arboris ad mota. Matth. 5. quinto, nam noua lex iustificat. Rom. 1. 8. Galat. 3. modo tamen supra explicato, quod veteri per se non confederetur, vt ibi est dictum, sexto, nam illa est data per Moysen, hæc per Christum Deum hominem factum. Heb. 1. septimo, illa data fuit in tabulis lapideis, hæc in cordibus inscripta Sp̄m sanctū modo explicato, vt d. Aug. de Sp. & lit. cap. 26. 8. illa est data tantum populo Iudeorū, hæc vniuerso mundo. Matth. vlt. nona illa ad tempus fuit data, hæc sine est caritura. Gal. 4. decimo illa vmbra fuit futurorum, hæc veritas, vnde cimo, illa nō

3
Lex noua est perfectior veteri.

aperiebat regnum cœlorum, hæc ita, vt d. hic Medina, qui & d. q. patres veteris testamenti qui placere Deo, fuere vere filij Dei adoptiui, & nō in figura tñ.

Secunda propositio. Lex noua veterem complet, probatur Matth. 5.

Ratio, nam lex noua ad veterem comparatur, vt perfecta ad imperfecti, sed perfectum complet, & deest imperfecto, quatenus supplet q̄ illi l. deerat, quia finis vtriusq; l. est hoies iustificare, quam l. illa non poterat per se efficere, sed figurabat cerimonijs, & promittebat verbis, & hoc pacto l. noua implet veterem iustificando per virtutem passionis Christi. Rom. 8. & præstando q̄ illa promittebat, secundo, quia dñs in hac ordinat quomodo tutius pcepta. l. obseruentur, vt ibi statuebat ne quis periuraret, hic vero vt abstineatur à iurando nisi in casu necessitatis & etiam quia dominus pceptis. l. superaddit quedam consilia perfectionis, vt patet. Matth. 19.

Tertia propositio. Lex noua virtualiter continetur in veteri, quia quæ ibi implicite & sub figura continentur, hic explicite, & aperte traduntur, probatur. Ezech. 1. & exponit. Greg. Rom. 6. in Ezech. parum à medio.

Ratio, nam aliquid continetur in alio dupliciter primo, vt locatū in loco, secundo vt genus continet species potestate, & tota arbor in semine, & sic l. noua continetur in veteri, vt enim terra fructificat primo herbam, tñ spicam, tum frumentum, sic primo fructificat. l. herbā in l. natura, tum spicas in l. Moysi, tum frumentum in euangelio, & sic l. noua continetur in veteri, vt fructus in spica. & l. noua continet veterem eminentia, & perfectione, vnde fides nostra continetur in legi veteri implicite, quæ post fuit distincta, vt patet de processione Spiritus sancti, qd̄ clarius in simbolo Nic. explicatur, cū implicite continetur in simbolo Apostolorum, sed præcepta moralia i illa. l. erāt data, sic abusu hōium obscurata, in lure vero euangelica sunt manifestata, & sacramenta nostra continebātur in l. veteri, vt signatum in signo, vnde illa. l. fuit imperfectior, sicut effectus cum efficienti.

Quarta

4
Lex veteris an sit grauior noua vel cōtra.
Quarta propositio. Lex veteris quo ad opera exteriora est grauior noua, respectu vero interiorum actuum, vt quod quis prompte, & delectabiliter virtutis opus exerceat, grauior est noua, probatur, Matth. 11. & ex Hilar. comm. 1. r. in Matth. & Aug. ep. ad Inquisitiones Ianuarij.

Ratio primi nam lex veteris, ad plures actus exteriores obligabat, in cœremonijs quæ lex noua q̄ pter pcepta nature paucissima super addidit in doctrina Christi, & Apostolorum, licet ex institutione patrum super addita sint, in quibus attendendum secundum Aug. ne fidelium conuersatio onerosa reddatur. Alia differentia circa opus internū virtutis, vt quod quis prompte, & delectabiliter, operetur, & circa hoc difficile est virtus, quia non habetū virtutem est difficile, sed scdm virtutem sit facile, & secundum hoc lex noua est grauior in qua prohibentur interiores motus animi, qui in omnibus in lege veteri non prohibebantur & si in aliquibus prohibebantur, non imponebatur, pœna id non seruanti, nam operari eo modo quo iustus facit scilicet prompte, & delectabiliter est difficile non habenti iusticiam. Eth. 5. & sic pcepta nouæ legis sunt gratia non amanti, amanti vero non secundum Aug. super. 1. Io. 5. Præterea l. veteris habebat onera grauiora exteriora, & interiora non præstabat auxilium quo homo reficeretur quod facit. l. noua. Isa. 41. & videtur præterea hic Deus laborans, quod non erat ibi. Act. 1. vnde facilius hoc exemplo homines mouentur.

S V M M A R I V M.

- 1 Lex noua in quibus consistat.
- 2 Lex noua quæ præcipiat, vel prohibeat.
- 3 Lex noua sufficienter ordinauit actus exteriores.
- 4 Lex noua hominem circa actus interiores sufficienter ordinat.
- 5 Lex noua quedam consilia conuenienter tradit.

De his que continentur in l. noua. Cap. XIX.

N O tandum, quod materia legis nouæ, præter articulos si dei, quos plures & magis explicatos credi iubet, quàm l. veteris, partim consistit in actionibus internis partim externis, externæ sunt illæ tantum, quæ vel ad gratiam acquirendam, vel augendā diuino pcepto requiruntur, vt est sacramentorum vsus, & obseruatio pceptorum moralium, q̄ requiruntur ad gratiam & charitatē, q̄ à Christo ideo sunt confirmata. Matth. 7. 19. Luc. 18. Marc. 10. Internæ sunt quas Christus pcepit eo sermone quem habuit in monte. c. 5. 6. 7. Matth. qui fuit perfectus omnibus pceptis quibus Christiana vita perficitur, vt d. Aug. lib. 1. de serm. domini in mōte. in princ. & lib. 2. c. 40. primo enim proposuit dominus beatitudinem viæ, tum ministerium apostolicum, quibus homines ordinant ad Christianam vitam cuius apostoli fūere magistri. Tum ordinauit animi motus, de non irascendo fratris, & nō concupiscendo alienam mulierem, tum ne gloria, vel aliud temporale queratur ex operibus bonis, sed in cœlis thesaurizetur; tum ne temere proximum iudicemus, nec odio habeamus inimicum, & patienter mala sustineamus, & tradit modum quo id fiat, implorando, scilicet diuinum auxilium, ingrediendo per angustam portam, curando ne quis à falsis prophetis seducatur, nec satis esse dicere, domine, sed operibus opus esse; tum docet consilia euangelica, castitatem scilicet perpetuam, voluntariā paupertatem, & obedientiam perpetuam. His ita not.

Prima sit propositio, opera inducētia ad gratiam, vt opera sacramentorū in l. noua præcipiuntur, & alia etiam opera exteriora q̄ procedunt ex instinctu græ, & habent necessariam connexionem cū charitate, & græ, & contraria prohibentur, quæ vero non habent talem connexionem, nec contrarietatem ad fidem,

D d 2 vel

D. Tho. 2. q. 108. I Lex noua in quibus consistat.

3 Lex noua q̄ picipiat vel prohibeat.

vel charitatem, non sunt præcepta, sed idia arbitrio præfidentium collatum.
 Ratio, nã legis nouæ principalitas est gratia Spiritus sancti, quæ manifestatur in fide operante per dilectionem, quam gratiam homines consequuntur per Dei filium hominem factum, cuius humanitatem Deus impleuit gratia, & inde est ad nos deriuata, Io. 1. plenum gratiæ, de plenitudine eius omnes accepimus, ideo conuenit, vt per aliqua sensibilia gratia à verbo Dei incarnato, profluens ad nos deriuetur, & ex gratia interiori, per quã caro spiritui subditur exteriora vero opera ad gratiã dupliciter pertinere possunt primò, vt inducentia aliquo qualiter ad gratiam, & huiusmodi sunt opera sacramentorum in lege noua instituta, vt baptisus Eucharistia, & huiusmodi, secundo, alia sunt opera exteriora, quæ ex instinctu gratiæ producuntur, quorum quædam habent necessariam conuenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operãte consistit, & huiusmodi opera exteriora sunt præcepta vel prohibita in lege noua, vt præcipitur confessio fidei, & prohibetur negatio Matth. 10. qui confitebitur me &c. quædam non habent necessariam contrarietatem, vel conuenientiam ad fidem per dilectionem operantem, & huiusmodi opera non sunt in lege noua præcepta, vel prohibita in ipsa prima legis institutione, sed relicta sunt à Christo legislatore cuiuslibet, secundum quod quis alterius iuram habet, cuius est determinare quid expediat facere, vel vitare, & secundum hoc lex Euangelij est lex libertatis. vbi notandum, quod euangelicæ. l. perfectio principaliter consistit in cordis ornatu, opera autem exteriora ad eius conseruationem sunt necessaria, prima pars, probatur, nam Deus est spiritus, ideo oportet cum in spiritu & veritate adorare, & quia perfectio Christiana consistit in actu perfectissimarum virtutum, quæ sunt fides spes charitas, quarum actus in corde perficitur, secunda pars, probatur, nam vt animæ coniunctio cum corpore non potest esse salua sine auxilijs

corporeis, ita licet sanctitas vitæ Christianæ principaliter sit spiritalis, eget tñ ad sui conseruationem corporalib. exercitijs, & De⁹ est auctor corporis & anime, ergo in eius obsequium corporales actus & alic impendere oportet, quæ tñ opera existenti in peccato non sunt meritoria; de quo alibi, & opera sunt necessaria etiam perfectis Christianis. Marth. 9. vt d. hic Medina.

Secunda propositio. Lex noua sufficienter ordinauit actus exteriores, probatur ex Aug. li. de serm. domini in monte. circa princ. & lib. 2. cap. 40.

Ratio, nã vt ar. p̄c. in exteriorib. l. noua solũ habet ea p̄cipere, vel verate per q̄ in gr̄am introducimur, vel q̄ perinẽr ad rectũ gr̄e vsum ex necessitate, & q̄ gr̄am ex nobis consequi non possumus, sed solũ per Christũ, ideo sacra, per quæ gr̄am consequimur Christus per seipsum instituit, s. baptisum Eucharistiã Ordine, instituendo 12. Apost. & 72. discipulos ministros p̄nitentiã matrimonij indissolubile, confirmationẽ et per Sp̄s sancti promissit missionem, ex eius et institutione, Apostoli leguntur infirmos oleo vngẽdo sanasse Math. 17. q̄ sunt noue legis sacramenta, rectus vero gratiæ vsum est per opera charitatis q̄ sc̄dm q̄ sunt de necessitate virtutis pertinet ad præcepta moralia, quæ etiam lex vetus tradebat, vnde circa hoc lex noua veteri non addidit circa exteriora agenda. Determinatio vero prædictorum operum in ordine ad cultum Dei pertinet ad præcepta cœremonialia legis, in ordine ad proximum ad iudicialia supra quæst. 99. artic. 4. vnde quia istæ determinationes non sunt necessariae interiori gratiæ in qua lex consistit, non cadunt sub præcepto nouæ legis, sed relinquuntur arbitrio humano, sicque lex noua debuit determinare tantum pertinentia ad sacramenta, & præcepta moralia quæ de se pertinet ad rationem virtutis, vt nõ esse occidendũ furandũ, &c.

Sacramentalia tamen, in lege noua sunt instituta, ob excellentiam sacramentorum, licet et sine auxilio sacramentali sint omni veneratione digna, antiqua vero sacramenta, quia erant ege-

Lex noua sufficienter ordinat actus exteriores.

elementa, egeant sacramentalibus, secundo, vt hic honor relinqueretur apostolis ea instituendi, ex autoritate sibi à domino tradita. Luc. 22. ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater regnũ, vt ita eos videremur non solum, vt prælatos, sed etiam, vt legislatores, & quia ecclesiæ adesse debebat Spiritus sanctus, & ex pediens erat ea pro tempore quandoque mutari, ideo à domino non sunt instituta, vt d. hic Medina.

Tertia propositio. Lex noua hominẽ circa interiores actus sufficienter ordinat, probatur ex Aug. lib. 1. de serm. domini in monte, & lib. 2. c. 40.

Ratio, nam in sermone in monte qui totam informationem Christianæ vitæ continet Christus perfecte interiores homini motus ordinat, primo erga se ipsum secundo, erga proximum, circa se dupliciter secundum voluntatem de agendis, & intentionem de fine, primo modo ordinat interiores motus, vt non solum quis abstineat ab exterioribus malis operibus, sed etiam interioribus, & occasione malorum, secundo, ordinat intentionem finis, vt in agendis nõ q̄ratur humana gloria, nec abundantia diuitiarum, & similiter quo ad proximum ordinat interiorum motum, vt temerario non iudicetur, nec tamen circa eum vt simus remissi, vltimo, docet quomodo euangelium seruetur, vt ingrediamur per angustam portam, caueamus ne à seductoribus corrumperemur, & quod oportet seruari mandata, nec sufficit confessio fidei, auditus, vel miraculorum operatio. De hoc artic. supra initio est dictum.

Lex noua quædam consilia conuenienter tradit.

Quarta propositio. In l. noua quædam consilia conuenienter sunt determinata, probatur. Prou. 27.

Ratio, nam præcepta important necessitate consilia voluntatem, & sic oportet in lege noua præcepta esse data de his quæ sunt necessaria ad finem consequendẽ beatitudinis, in quem lex noua immediare introducit, consilia de illis per quæ melius homo potest consequi finem perfectũ, homo vero hic constituitur, inter res mundi, & spiritualia bona, in quibus consistit eterna beati-

do, ita quod quoplus heret vni eorum, eo magis ab altero recedit, qui ergo heret rebus mundi in his finem statuens, & pro regulis illas habet, & rationibus suorum operum omnino excidit à spiritalibus bonis, ideo huiusmodi inordinatio tollitur per præcepta, sed quod ea quæ sunt mundi omnino abijciantur, non est necesse ad perueniendũ in ipis consequendum quia homo potest vitando rebus mundi ad æternam beatitudinem peruenire, modo in eis finem non statuat, sed expeditius perueniet ea omnino abijciendo, ideo de huiusmodi dantur consilia, bona vero huius mundi ad vsum humanæ vitæ pertinentia in tribus consistunt, scilicet in diuitijs bonorum exteriorum, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum, & delitijs carnis, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis, & in honoribus quæ pertinent ad superbiam vitæ. Io. 2. q̄ nõ relinquere secundum quod est possibile pertinet ad consilia euangelica, in quibus etiam tribus fundatur omnis religio quæ statum perfectionis profiteretur, diuitiæ enim abijciuntur, per pauperatẽ, delitiæ carnis per perpetuam castitatem, superbia vitæ per obedientiã seruitutem, quæ simpliciter obseruata pertinent ad consilia simpliciter proposita, sed obseruatio cuiusque eorum in aliquo casu speciali pertinet ad consilium secundum quid, vt cum quis dat elemosinam pauperi quando non tenetur, sic etiam quando aliquo tempore determinato quis à delectationibus carnis abstinere, vt orationibus vacet consilium sequitur, pro tempore illo, sic si quis benefaciat inimicis quando non tenetur, vel offensam remittat cum iuste posset exigere, est consilium secundum quid, & sic omnia consilia particularia, ad illa tria reducuntur.

In argumentis ad contraria late explicantur præcepta & consilia euangelica, quomodo vero, & quibus testimonijs probentur consilia euangelica, late hic docet Medina, de quo alibi cadit sermo in particulari, & de consilio castitatis egi tract. de sacramento matrimonij, de consilio vero obedi-

tia, & paupertatis, scripsi abunde in tractat. de regularibus simul cum consilio castitatis.

Et ex his ad laudem Dei Opt. Maximi impositus sit finis, huius prolixo & laborioso de legibus tractatu in die sancti Augustini. 1595. Descentiani, qui pro nobis intercedere dignetur ad dominum, ut eius & doctrinam, & sanctitatem imitemur.

DE GRATIA.

SUMMARIUM.

- 1 Gratia nomine quid intelligatur.
- 2 Auxilium speciale quid sit, & quid generale.
- 3 Gratia an sit necessaria.

De gratia secundum se. Cap. I.

D. Th. 1. 2. q. 109. cum seq. vsq; ad q. 113.

Notandum primo, quod nomine gratia intelligitur proprie, quod datur gratis sine ullo debito. Sic Ro. 4. si autem gratia iam non ex operibus, & c. 11. si autem gratia iam non ex operibus alioquin gratia non est gratia, & in hac significatione apostolus probat tota illa epistola iustificati onem nostram esse ex gratia non ex debito, vel operibus. Verum secundum hanc gratia acceptationem plurima sunt quae censentur nomine gratia, creatura ipsa, creatura, dona omnia naturalia, quae ex creatione pendunt, quia quod pro creatura a Deo conditum est, non potuit esse ex ullo debito, & merito, sed ex pura gratia & liberalitate Dei, ut d. Aug. ep. 95. contra Pelagium, & ep. 105. & Pl. 144. in illud, in iustitia tua exultabunt. Unde non est hic sermo de hac gratia Dei, quae est necessaria ad esse simpliciter, sed ad esse spirituale, & recte viuendum, id est non de gratia creationis, sed redemptionis,

Gratiæ nomine quid intelligatur.

quae magis proprie dicitur gratia, quia ex quo Deus creauit mundum, ex debito quodam naturalis iustitiae quam ipse instituit, tenetur concurrere ad actionem, & productionem rerum omnium, & ad conferendum ea, quae necessario debentur, ut dona quae pertinent ad recte viuendum secundum dona gratuita ex mera liberalitate Dei concessa, & quae naturae ex debito iustitiae non debentur.

Verum haec gratia potest adhuc multipliciter sumi, primo nomine gratia possunt intelligi, omnia dona grata & conferentia ad esse spirituale siue sint dona Angelorum, siue ipsa gratia Christi, & etiam gratia hominibus datae. Sed haec nimis ampla est significatio, secundo nomine gratia possunt intelligi merita & passio Christi, prout nobis meruit & passus est pro nobis quae propriissime est gratia, quoniam moreretur non potuit esse ex hominum merito, imo ex gratia est principium omnis gratia, fons omnium gratiarum, quae hominibus conceduntur, ceceduntur autem propter mortem Christi, & merita ipsa Christi applicatur nobis non nisi per dona, & gratias quae nobis a Deo conceduntur in ordine ad merita, & mortem Christi: tertio sumitur gratia pro donis ipsis gratuitis, quae a Deo hominibus conferuntur, & sunt duplicis generis, quaedam animae infusa, inherencia, ut fides spes charitas gratia gratum faciens, virtutes infusae, multae etiam gratia gratis datae, quaedam vero sunt tantum auxilia quaedam externa quibus gratis a Deo iuuamur ad bene viuendum, quae possunt comprehendere nomine auxilij specialis, quod non ex naturae debito est, sed Dei liberalitate, auxilia autem specialia sunt interna quaedam motiones, quia Deus interior, & immediate mentem mouet, & voluntatem ad operandum, siue praeueniendo, siue cooperando, & coadiuuando, quaedam vero sunt externa quaedam media, quibus nos ad idem iuuat, sed mediante, ut sunt praedicationes verbi Dei, & c. de quo auxilio speciali Vega. 6. super Conc. Trid. à cap. 6. ad decem & lib. 13. c. 13. & Ga-

spat

spat Cassalius lib. 4. quartae iustitiae. ca. 31. 32.

Auxilium speciale quid sit & quid generale.

Incelligitur vero quid sit auxilium speciale ex comparatione eiusdem ad eius contrarium, vel concursum generale, nam primo, auxilio generali Deus concurret cum omnibus creaturis ad earum operationes, speciali tamen cum creatura rationali, secundo illo concurrat ad omnes actiones etiam mala quo ad materiale in peccato, hoc tantum ad bonum. Ita Conc. Triden. sess. 6. can. 6. tertio illud est debitum naturae ex ordine iustitiae a Deo institutae, hoc tamen, ex liberalitate, & misericordia Dei, quarto illud spectat ad communem Dei prouidentiam, hoc specialius ad gratia Christi, & praedicatorum, scilicet illud ad opus creationis hoc redemptionis, sexto illud datur communiter ad omnes illas operationes, quas creatura potest proprijs viribus naturalibus exercere, sed tamen quia necessarium est hoc auxilium generale, ideo dicitur creatura hoc non posse proprijs viribus exercere, at speciale datur ad eas operationes quas quodam modo non potest praestare homo viribus naturalibus, siue excedat quo ad substantiam a se, siue quo ad alias circumstantias, septimo generale est commune respectu omnium, & communiter equaliter omnibus adest, & varium est, tum pro varietate operum, & ipsarum creaturarum quae operantur, speciale vero varium est, & pro varietate personarum, & locorum & temporum, & hoc tantum secundum merum Dei beneplacitum, & dispensationem.

Secundo notandum, in hac vita fuisse postum in triplici statu, primo iustitiae originalis, in quo est primo creatio, & gratia gratum facientem includebat, secundo lapsus in peccato, tertio gratia recuperata post peccatum.

Tertio notandum, quod haec difficultas de necessitate gratiae, est valde connexa cum alijs difficultatibus praesertim in materia de praedestinatione de libero arbitrio de peccato originali, & praesertim circa multas difficultates supra explicatas.

re sunt in materia praedestinationis, quae huic loco maxime conferunt, ut quae Deus vult omnes homines saluos fieri, quod omnibus confert gratiam sufficientem ad salutem, & quod gratiam efficacem dat tantum ijs qui volunt, & si non solum ipsum facere, sed etiam ipsum velle, & acceptare gratiam sit donum Dei, & quod gratia perseverandi efficax solis datur praedestinati, & si nullus sit qui non possit vsq; ad finem perseverare, praeterea probatum est in eodem tractatu, electionem & praedestinationem Dei non esse ex debito, aut praerogatis meritis, sed mera Dei liberalitate misericordia & beneplacito diuino, modo ut ibi, ex quibus ipsidem probata est gratiae necessitas ad salutem consequendam, & quod salus & bona opera sunt gratia Dei.

Quarto notandum, hanc difficultatem de gratiae necessitate fuisse olim tempore Innoc. primi & D. Aug. quia pelagiani negabant necessitatem gratiae, cuius heresis fundamenta omnia explicat & referet. D. August. praesertim. ep. 48. 49. & 88. vsque ad 96. inclusitue, & 105. 106. 107. 2. lib. de spiritu & littera. lib. de nat. & gratia, lib. de gratia Christi contra Pelag. & sparsim in quarto lib. contra dictam ep. Pelagij. lib. 3. lyp-pog. 2. lib. de praed. sanct. de bono peric. de gratia & lib. arbit. & alijs libris eandem refert heresim, & refutat Ieronimus, in eandem heresim scripsit tres dialogos ad Cresisontem, & in si. tertij laudat multam ea quae scripserat August. contra eandem.

Quinto notandum, gratiam de cuius necessitate agitur in hac q. & praesertim in ordine ad hominem post peccatum esse gratiam Christi, & eam quae nobis per Christi merita confertur, quod patet primo, quia haec gratia est donum gratuitum, & supernaturale, omnia dona huiusmodi non amittimus per peccatum, at quaecumque per peccatum amittimus per Christum restituitur, ergo, & talis gratia, praeterea quia Christus dicitur caput omni homini ab apostolo praesertim in ordine ad beatitudinem,

D d 4 ergo,

ergo ab ipso, ut capite fluunt ad omnes homines gratiæ, & virtutes, præterea Christus author est nostræ salutis, & iustificationis, at hæc omnia dona sunt in ordine ad hominem iustificandum, & eius salutem, ergo sunt per Christum, præterea Christus passione sua quæ fuit meriti infiniti meruit nobis hæc omnia dona & gratias, ergo, ad hoc in vniuersum confert testimonium apostoli ad Ephes. 1. benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui repleuit nos omni benedictione spirituali, hoc ipsum fufius probat Vega. super Conc. Trid. lib. 4. tum in vniuersali, tum in particulari de quocunque dono & beneficio spirituali est de auxilio speciali.

S V M M A R I V M.

- 1 Verum est triplex.
- 2 Verum an homo possit sine gratia cogitare, & cognoscere, sub varijs conclusionibus.

An homo possit sine gratia verum
aliquid cogitare.
Cap. II.

I
Verū est
triplex.

Notandum, quod verum est triplex primo, morale quod non est supernaturale, secundo speculatiuum naturale ad quod potest reduci illud verum practicum, quod speculatiui spectat ad artem, quia quo ad ipsum spectat, eadem est ratio cum vero speculatiuo, tertio, verum supernaturale, siue practicum siue speculatiuum, hoc loco maxima est difficultas de vero morali, de quo Schol. 2. dist. 25. & hoc duplex est prout dupliciter cognosci potest bonum morale, primo est verum morale vniuersale, secundo particulare determinatum quo quis cognoscit quid sibi hic & nunc agendum sit, qui est actus proprius prudentiæ, hic est difficultas tantum de primo vero morali, non de particulari quia hoc est semper in electione voluntatis.

Secundò, notandum duo nobis hic supponenda esse vt certa, primum est quod in statu Innocentiæ, vel naturæ integre etiam excluda gratia gratum faciente poterat homo ex viribus nature cognoscere non solum aliquod sed etiã verum omne morale, Patet, quia in eo statu erat natura integerrima perfectissima, ergo poterat omne illud quod non excedit nature vires, at nos hic loquimur de cognitione morali, vt distinguitur à supernaturali, ergo hoc totum poterat, ergo est difficultas quo ad hominum in statu nature corruptæ siue sit in gratia siue in peccato, & consequenter etiam quo ad statum in puris naturalibus, quia nature infirmitas eadem est quo ad vtrunque statum.

Secundum est, quod homo existens in peccato, siue in gratia gratum faciente potest saltem cum auxilio speciali cognoscere non solum verum morale, sed etiam verum supernaturale, quod patet quia in peccatoribus manet fides rerū supernaturalium, multo ergo magis cognitio rerum naturalium, vt d. Aug. 1. retrac. c. 4. Conc. Tr. sess. 6. c. 15. Est ergo prima difficultas de vero morali, de quo est duplex sententia. 1. Greg. Arim. 2. dist. 26. 27. 28. q. 1. art. 1. concl. 2. & dist. 29. q. 1. art. 2. quæ sequitur Capr. d. 28. q. vn. art. 3. qui d. hominē egere auxilio ad tollendum obscuritatem intellectus.

Secunda sententia d. posse cognosci aliquod verum morale ex solis viribus naturalibus sine speciali auxilio, est sententia D. Bon. Ric. & aliorum d. 28. qui volunt etiam posse agere aliquod bonum morale.

In hac difficultate. Prima sit conclusio, homo in statu nature corruptæ non potest sine speciali auxilio omne verum morale cognoscere, probatur, primo quia per peccatum homo incurrit penā ignorantie, & cecitatis, quorum illa tollitur per lumen veritatis hæc per feruorem charitatis, vel saltem minuitur, vt d. Aug. primo retrac. cap. 9. & 3. de lib. arbit. cap. 18. & 6. contra. Iul. cap. 5. & libro 2. de bap. paruu. at nemo potest ab ijs pœnis liberari nisi per gratiam,

2
Verū an
hō possit
sine grā
cogitare.

siam, vt d. D. August. locis prædictis, & Vgo de sancto Viç. de sacram. lib. 1. p. 7. cap. 25. Secundò, Sancti continuo perunt à Deo hanc cognitionem qua cognoscant quod agendum sibi sit, ergo non potest id homo nisi ex dono Dei, alioquin frustra pererent, quæ consequentia vtriusque Innoc. I. ep. ad Conc. Cartag. I. q. est ep. 25. & teste Aug. Terrid, nil boni possumus ex nobis sine gratia Dei cogitare. 2. Corint. 3. ergo igitur nec cognoscere, quo testimonio vtriusque D. Aug. lib. de gratia Christi. c. 26. Quartò, nam cognitio veri morali maxime pedit ex affectu, affectus autem in homine maxime post peccatum est valde perturbatus, & experientia patet nullos esse qui lumine naturali possint oia moralia cognoscere.

Secunda conclusio. Potest homo ex viribus naturalibus sine auxilio speciali Dei cognoscere aliquod verum morale, probatur Pl. 4. multi dicunt quis ostendit nobis bona: Signatum est super nos lumen vultus tui domine, quod sancti intel ligunt de lumine naturali, & Rom. 4. loquitur de gentilibus qui iam Deum cognouerunt, sed non sicut Deum glorificauerunt. & c. 2. Secundò, homo potest ex viribus nature agere aliquod bonum morale, ergo & cognoscere: præterea per peccatum non est omnino excacatus intellectus, aut lumē rationis extinctus, sed tantum ratio obscurata, & incurta multa impedimenta quibus facillimè fit, vt in cognitione erret, præsertim rerum moralium quæ ex affectu pendent.

Tertia conclusio. Rectè dicitur hominē egere speciali Dei auxilio ad cognoscendum non solum totum verum morale, sed etiam quodlibet in singulari, & non solum vt facilius cognoscat, sed etiam simpliciter ne erret. Intelligitur autem conclusio, non de vero morali, quò ad principia practica per se nota, vel quò ad primas conclusiones, quæ ex illis immediatè deducuntur, & quæ sunt ferè per se notæ, non est enim cognitio eorum ab intellectu deleta per peccatum, imò vix potest illa cognitio aboleri. Rom. 1. at saltem ad retinendam cognitionem cuiuscunque illorum verorum egere homo Dei auxilio speciali,

prout eodem egere ad vitanda peccata per quæ possit illa cognitio amitti; deinde intelligenda est conclusio de vero morali perfecto. i. ex sine, obiecto, & omnibus circumstantijs, sunt enim quidam actus non mali, & consequenter boni moraliter, qui tamen minimum habent de ratione boni morali, aut virtutis & potius sunt actus quidam ciuiles, vel naturales, vt diligere vel parentem ex puro affectu naturali, aut ædificare domos, plantare vineas, ludere, & talia, & de his conclusio non est intelligenda, sed de proprijs actibus perfectius virtutum moralibus, qui sunt per se ob finem, hoc est vt sic cum varijs circumstantijs, quia respectu harum, tum propter ipsarum imperfectionum, tum propter inordinationem potentiarum animæ, & pugnam quæ est contra ipsos est ratio hominis valde infirma, & indiget auxilio alicuius, hæc igitur conclusio intellecta patet, quia supposito vulnere originali, quod incurrit homo ex peccato, & plurimis impedimentis, tum internis, tum externis certum est quod facillimè in horum cognitione potest intellectus errare & decipi, & hic etiam in cognitione cuiuscunque in singulari potest facillimè errare, ergo ne erret egere auxilio alicuius dirigentis, & tollentis impedimenta, & etiã si fieri possit, viribus naturalibus, vt intellectus vnus aut alterum huiusmodi verū sine errore possit cognoscere, non tamen inde sequitur, quod in singulis non egeat speciali Dei auxilio, quia in singulis facillimè potest errare, quare eo saltè indiget, vt sit tutus & ne erret, & si vnus actum, aut alterum actum ex se agere possit, tamè ad singulos egere alterius auxilio, quia in multis poterat facillimè cadere, & si impigisset, non poterat se sistere; præterea facillimè habitū adeptū viribus moralibus potest homo amittere, ergo saltè vt non amittat in singulis egere Dei auxilio præsertim quia dictum est supra, quod homo potest amittere per peccata aliquantulum cognitionem principiorum moralium; notando tamen quod quando dicitur gratiam, vel auxilium Dei esse homini necessaria ad actus singulos, non est hoc eodem modo intelligendum, quò ad omnia

nia genera actuum, sed vario modo, secundum subiectam materiam, nã sunt actus quidam qui omnino excedit omnes vires naturales hominis, & cum his est necessaria gratia Dei, vt ne vnus quidem actus talis possit sine illa produci, quidam verò non ita excedit vires humanas, tamen ob infinita impedimenta non potest homo singulos actus producere, prout apparet, quare ad hos erit gratia necessaria, ut ad vitanda impedimenta, vel ad corroborandam virtutem, vt possit vincere, & hoc modo poterunt ita etiam hi singuli actus dici dona Dei suo modo, sicut & illi suo, & sic vniuersaliter verum est nihil boni saltem perfecti etiam moralis esse à nobis, quasi ex nobis, sed omnem nostram sufficiencyam ex Deo esse.

Secunda difficultas est de vero speculatio, quod vnum ferè omnes supponere posse naturæ viribus cognosci, nõ solum aliquod, sed etiam totum, quod expressè hic d. Caiet.

In hoc tamen duo dicenda sunt: primo, quod facilius vera speculatio potest homo ex naturæ viribus cognoscere, quod moralia, patet hoc, quia præter obscuritatem, intellectus, & ignorantiam, quæ est vtrique communis, adhuc verum morale pendet ex appetitu rationali, & affectu sensus, in quibus est maxima perturbatio, & ideo maxima impedimenta, nõ sic autem se habet speculatio. Secundò, quod neque totum verum speculatio, neque magna ex parte potest homo sine auxilio Dei speciali cognoscere, patet, quia homo per peccatum incurrit ignorantiam, amisit iustitiam originalem, qua perficiebantur omnes hominis potentie, maximè superiores, subsecuta sunt etiam multa impedimenta externa, quæ facillimè omnem cognitionem impediunt, qualia sunt vitæ breuitas, multæ infirmitates, & vitia, fallacia experientiarum, sensuum infirmitas, ergo etiam in hac cognitione homo potuit facillimè errare, imò experientia patet, paucissimos fuisse qui magnam huiusmodi rerum cognitionem sunt adepti, qui nõ multos habuerint errores. Vnde in scriptura hæc sciencia speculatio dicitur do-

num Dei. ita Exo. 31. impleri, & spiritum Dei, & sapientiam; & Eccl. 1. omnis sciencia à domino Deo est, & sapientia, & 7. & Clem. Alex. 6. Strom. d. scienciam rerum naturalium esse donum Dei, & August. 2. de ciu. c. 7. & habetur Hebr. 10. nec posse haberi sine auxilio Dei speciali, probat Gaspar Casal. lib. 1. quartæ institutionis. c. 15. Ambr. lib. 1. de voc. gent. c. 2. Aug. 10. de ciu. c. pen. de fide ad Pet. c. 3. ex quibus infert, quod si qui inter gentes magnam Dei, vel rerum naturalium cognitionem habuerunt, vt fuit Aristoteles non potuisse fieri sine dono, & Dei auxilio speciali.

Tertia difficultas est de vero supernaturali, quod cerum est nõ posse ratione naturali inuestigari, sed habetur tantum per reuelationem diuinam, nõ ideo est verum supernaturale, vt Io. 1. Deum nemo vidit vnquam. 1. Cor. 2. oculus non vidit &c. 2. Cor. 3. non quod simus sufficientes ex nobis, ad hanc autem cognitionem certum est necessariam esse reuelationem Dei, vt in tract. de fide, Deo præstante, dicitur. Sed difficultas est, an postquam reuelata sunt à Deo, possit homo ex viribus naturæ sine alia gratia Dei, vel auxilio huiusmodi reuelati assentiri verè & perfectè, quæ difficultas nõ est huius loci, spectat enim ad 2. 2. q. 6. vbi agitur de dono fidei infusæ, quare satis est modo hoc supponere fidem illam, qua nos credimus & Euangelium, & alia reuelata esse donum Dei, nec aliter quam à Deo posse haberi, quod probat Aug. lib. 1. retr. c. 23. ep. 103. 105. 106. lib. 2. de doctrin. Chr. c. 33. in Ench. c. 31. de spiritu, & litera. c. 31. 32. libr. de gratia Christi. c. 31. lib. 1. cont. Don. ep. 1. c. 3. & 19. lib. 4. c. 6. lib. 1. de præd. sanct. à primo, vsq; ad 12. & 16. vsque ad fi. lib. de gratia, & lib. arbit. c. 7. & 14. & lib. 3. hipog. habetur autem expressè Io. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum, hoc autem venire esse credere euidenter patet, quia subdit omnis qui audit à patre meo, & didicit venit ad me. Ioan. 12. Es. ex cæcavi &c. ex cæcare autem Dei est non illuminare. Roman. 12. 1. Cor. 12. 2. Cor. 4. Eph. 2. gratia saluati estis per fidem, Dei enim donum

num est. Eph. 6. Phil. 1. sic vitur Aug. & ex 1. Tim. 1. misericordiam consecutus sum, vt esse in fidelis, & 1. Cor. 7. Ex his inferunt, quod fides illa qua daemones credunt & tremunt, non esse veram & perfectam fidem, quia nec credunt ex pia quadam, & libera voluntatis inclinatione, sed eoactè & euidentia eorum quæ vident, & experientia.

S V M M A R I V M.

I Homo sine gratia an possit bonum velle & facere, sub multis distinctionibus, & conclusionibus.

An homo sine gratia possit velle & facere bonum. Cap. III.

PRO intelligentia notandi tres termini; primus, homo, non est difficultas de homine existente in gratia, homo verò in triplici statu potest considerari: primò, in puris naturalibus: secundò, in iustitia originali: tertio, in peccato, quamuis quò ad naturæ perfectionem, & vires nõ differant prima, & tertia. Secundus terminus est bonum, est difficultas de bono tantum morali, non de supernaturali, & est difficultas an possit totum bonum morale, & etiã an saltem aliquid agere. Tertius terminus est gratia, difficultas est de vtraque gratia, & grati faciente, & Dei auxilio speciali, & est difficultas an sine gratia grati faciente possit homo bonum morale velle vel facere, & et an id possit sine auxilio Dei speciali, licet prior difficultas est ferè tãtum de homine in statu peccati, non in puris naturalibus, vel iustitia originali, tota ergo difficultas ad tertium caput reduci potest: primo, an homo in statu naturæ integræ: secundò, in iustitia originali, & in vtroque an possit viribus naturalibus, siue libero arbitrio absque speciali Dei auxilio totum bonum morale velle vel facere. Secundò, an existens in peccato sine gratia grati faciente possit aliquod bonum morale velle vel facere, & an omnia eius opera sint pec-

cata. Tertio, an saltem homo in statu naturæ corruptæ possit bonum aliquod velle vel facere sine auxilio Dei speciali.

Quò ad primam difficultatem, notandum, quod omnes conueniunt hominem in puris naturalibus sine iustitia originali, vel alio dono gratuito nõ potuisse totum bonum morale facere sine speciali Dei auxilio, & hoc siue dicatur in puris naturalibus eodem modo se habitum hominem, ac modo se habeat post peccatum, siue ponatur melior status ille, vt multi volunt, & verè. Est ergo difficultas an huiusmodi dono iustitiæ originalis, vel alio gratuito, possit sine alio speciali auxilio bonum morale velle vel facere, & an dicendum sit, quòd hoc possit viribus naturalibus.

In quo prima sit conclusio. Homo poterat in statu innocentie, & iustitiæ originalis absque alio speciali Dei auxilio totum bonum morale, & velle, & facere, probatur, nam in statu naturæ integræ per donum iustitiæ originalis omnes potentie naturales hominis habebant se in maxima perfectione naturalem per donum iustitiæ originalis, ergo poterat exercere omnes actus qui vires naturales non excedunt, vt sunt omnes actus non supernaturales, confirmatur, quia cum natura humana suam maximam perfectionem naturalem ex internis principijs haberet, nõ posset nõ suppletum esse hoc per donum iustitiæ originalis, sicut quælibet alia natura in sua naturali perfectione constituta potest cum solo generali Dei auxilio in omnes operationes suas naturales, ergo etiam homo in hoc statu maximè perfecto constitutus.

Secunda conclusio. Homo in statu naturæ integræ poterat per sua naturalia totum bonum morale velle & agere, patet hæc conclusio, quia donum iustitiæ originalis, qua ei conferebatur posse bonum hoc agere erat ei quodammodo naturale, quia naturæ conueniens, & debitum viribus naturalibus, vt perfectè posset suas operationes exercere.

Quò ad secundam, inter catholicos nulla est controuersia.

Quò ad tertiam difficultatem.

Prima est conclusio. Homo in statu naturæ

naturæ corruptæ potest proprijs virib. aliquando aliquod bonum morale agere sine speciali Dei auxilio, aut gratia Dei, probatur ex Conc. Mileu. can. 4. & Tind. sess. 6. c. 1. 2. & 3. nam auctoritates Patrum, & aliorum locorum, quæ dicunt nos sine gratia Dei nil boni agere posse, secundum has regulas sunt intelligendæ de bono meritorio, & spectante ad vitam æternam. Præterea si nõ potest homo bonũ morale agere sine gratia Dei, ex eo maxime erit, q̄ non potest bonũ morale explicitè referre ad Deũ, sed hoc fundamentum est falsum, nam commune est axioma Theologorum, q̄ Deus nulli denegat gratiam facienti q̄ in se est, ergo ante gratiam procedit in bonum aliquod q̄ homo ex se facit, & quo disponitur ad gratiam, ergo hæc non sunt peccata, quia hæc non disponunt. Vltimus per peccata non est omnino extinctum liberũ arbitrium, sed debilitatum, ergo remanet aliqua vis in libero arbitrio, quæ saltem aliquod bonũ morale virib⁹ sibi proprijs facere possit. Præterea potest homo aliquod opus facere malo sine, vel mala circumstantia, & vt sic opus malum moraliter, cur ergo non potest idem facere bono sine, & cum bonis circumstantijs, & sic bonum opus morale.

Secunda conclusio. Non potest homo in statu naturæ corruptæ totum bonum morale agere proprijs viribus sine speciali auxilio, & gratia Dei; probatur, primo, quia bonum morale, quàm latissimè patet, & conuenit in se omnia præcepta decalogi, & omnes conclusiones, q̄ ex illis deducuntur, quæ omnia præcepta si seruariet homo, esset valdè iustus, & perfectus, cõstat autem apud omnes nõ posse hominem in statu naturæ corruptæ tãtam iustitiam, & perfectionem proprijs viribus naturæ consequi. Præterea, nam infra probabitur etiam cum auxilio speciali, & gratia Dei non posse hominem sine valdè particulari privilegio omnia peccata vitare, & in si totum bonũ morale ageret in nulla actione peccaret. Tertio, quia etiã infra probabitur non posse hominem implere omnia præcepta, non solum sine auxilio

speciali Dei, sed etiam neq; sine gratia gratum faciente, quare neque totum bonum morale agere. Vltimò, quia ex peccato incurrit homo maximam infirmitatem, & ignorantiam, & contraxit plurima impedimenta, tum interna, tum externa ad benè agendum, quia omnia tollerantur per iustitiam originalem, ergo hac amissa nõ potest amplius totum bonum sibi conueniale, cum modo sit imperfecta, & destituta proprijs virib⁹.

Tertia conclusio. Homo in statu naturæ corruptæ eger speciali Dei auxilio etiam ad actus singulos bonos moraliter; hæc conclusio eodem serè modo probatur, quo secunda, & eo modo quo hoc idem est probatum de vero morali, c. 1. non potest autè non ex eo q̄ singuli actus moraliter boni, ita excedant vires naturales liberi arbitrij etiã in hoc statu, vt eos nullo modo possit exercere, quo modo nec supernaturales, sed ex eo q̄ in hoc statu tot habet bonum impedimenta ad benè agendum etiam moraliter, vt nullus sit actus moralis in quo facillimè errare, & à recta ratione declinare non possit, & hoc verum est etiam in actibus moraliter bonis spectantibus ad bonæ vitæ presentis, quia in his etiã facillimè est, vel non rectam rationem seruare, vel quò ad modum, vel aliquã circumstantiam nõ omnino sequi rectũ ordinem rationis; Præterea tã magna sunt, tam multa mala, quæ hominẽ excitant, & mouent ad malum, vt difficilissimum sit aliquando mouere ad bonũ, vel saltè non sit in eo potestas, vt ad quodcunq; bonum primò moueatur, & incitetur, quare necessarium est auxilium Dei, vt dirigatur homo in suis actionib. & moueatur ad hoc vel illud bonum agendum, & etiam vt in ipsa actione nõ remoueatur à ratione, & declinet ab ordine rectæ rationis, ex quibus inferitur, q̄ etiam singula bona moralia quæ habentur, debeant à nobis in Deum referri & ascribi eius gratiæ etiam speciali, & quod de singulis donis Deo gratiæ agendæ sint, tãquam de speciali auxilio & gratia, quia si suo speciali auxilio nos ad illud bonum non mouisset, aut iuuisset, facillima esset in quocunq; à recta ratione

ratione declinatio, q̄ etiam confirmat, quia omnes piæ mentes solent etiã tanquam Dei dona agnoscere, & gratias agere pro bonis tẽporalibus etiã abstractendo à bonitate morali, vt pro recuperatione sanitatis, facultatibus, pro euitione alicuius periculi, & horum habentur in scriptura multa exempla, Nisi do minus ædificauerit domum, &c. & bonum fundamētum est, tum ex humana infirmitate in omnibus rebus ad hanc vitam spectantibus, tum etiam particulari Dei providentia, quam habet erga homines, quæ præter communem illã quam habet in omnibus naturalibus, particulari etiam quadam dispositione mouet, & regit hominem, & moderatur ea quæ spectant ad hominem, q̄ si hoc verum est in rebus merè naturalibus, multo magis erit verum in bonis moralibus ob magnam imperfectionem hominis, quò ad actiones, & etiã magnas ipsarum actionum imperfectiones, quæ maxime requirunt Dei gratiam.

S V M M A R I V M.

- 1 Homo suis naturalibus sine gratia an possit diligere Deum, sub multis conclusionibus.

An homo ex suis naturalibus sine gratia possit diligere Deum super omnia. Cap. IIII.

I
Homo
suis natu-
ralib. sine
gratia an
possit dili-
gere Deũ.

Hæc difficultas potest intelligi de homine considerata, vel in statu innocentie, vel in statu naturæ corruptæ. Secundo, vel de Deo, vt est finis naturalis, & principium esse naturalis, vel vt est finis supernaturalis, & similiter vel de dilectione naturali, vel supernaturali.

Quò ad statum innocentie, & maxime quò ad dilectionem naturalem, quia de supernaturali inferius dicitur.

Prima sit conclusio. Ratio naturalis dicitur Deum diligendũ esse à nobis super omnia etiam super nos ipsos; probatur hæc conclusio: primo, nam ratio na-

turalis dicitur sine dubio aliquo modo Deum esse à nobis diligendum tãquam summum bonum, vltimum finem, principium totius esse vniuersi, & non potest dicitur Deum esse diligendum infra aliquam creaturam, vel infra nos ipsos, neque etiam equaliter, quia certum est q̄ huiusmodi amor esset inordinatus, & peruersus, quare non secundum rectam rationem; ergo dicitur diligendum esse super omnia; confirmatur, quia charitas reducit nos ad diligendum Deum super omnia, gratia autem & charitas nõ destruant, sed perficiunt naturam, neq; potest inclinare ad aliquod q̄ sit contra rectam rationem naturalem, ergo ratio naturalis non potest dicitur à nobis diligendum esse nos ipsos supra Deum, vel equaliter. Secundo, ratio naturalis dicitur vnicuiq; magis diligendum esse bonum commune, & totum quàm partem, priuatum & propriũ, at eadem ratio naturalis dicitur Deum esse summũ quoddam bonum, bonum simpliciter, commune & totale totius vniuersi, principium omnis boni à quo cætera bona sunt participata, ergo dicitur Deum esse super omnia diligendum, minor patet supposito q̄ ratione naturali cognoscatur Deũ esse principium primum totius entis, & vltimum finem omnium; maior patet, quia recta ratio naturalis dicitur politicum debere propriam vitam exponere pro Reipublice conseruatione, & conseruationem Reipublice, quàm vitam propriam, q̄ etiam agnouerunt Philosophi gentiles, imò & ipsa natura nos docet naturaliter exponendas esse partes ad totius conseruationem, & membrum ad tuitionem totius corporis, & omnes vniuersi partes maxime redunt ad bonum totius, etiam cum sui detrimento; Præterea d. Dur. bonum nostrum sine bono diuino nõ esse, hoc autem potest esse sine illo, ergo naturale est, vt magis Deũ diligat quàm illud, quia in hoc & ille continetur, & aliquid maius.

Secunda conclusio. Voluntas hominis, & angeli habet naturalem inclinationem ad diligendum Deum super omnia magis quàm seipsum, loquor autè de

de inclinatione naturali, ad actionem eliciendam, probatur conclusio: primò, voluntas hominis naturalis inclinatur ad omnem illum actum, quem recta ratio naturalis dicitur, hæc dicitur Deum esse diligendum super omnia, ut supra in prima conclusione, ergo, probatur maior, quia ratio, & voluntas debent esse inter se proportionata, potentia sunt ambæ adequata, potentia naturæ rationalis, ergo una nõ debet secundum vires naturales alteram excedere, id est non debet una posse in id obiectum in quod alia non possit, deinde quia voluntatis rationalis est sequi rationem propter naturalem connexionem quam habet cum illa tanquam cum sua regula, ergo, demum, quia esset maxima imperfectio in natura humana si ratio diceret voluntati eliciendam esse aliquam actionem, & in voluntate non esset naturalis inclinatio, & naturalis vis ad illam eliciendam, imò verò esset maxima inordinatio inter has potentias si ratio naturalis diceret Deum diligendum super omnia, & nos ipsos: voluntas autem naturaliter inclinaretur magis ad dilectionem sui, quam Dei, quæ sine dubio naturæ humanæ rectè instituta, & integræ non potest conuenire. Secundò, in voluntate est aliqua naturalis inclinatio ad amandum Deum, ut bonum quoddam & bonum nostrum, at non potest esse inclinatio ad diligendum Deum infra alia, vel æqualiter cum alijs, quia hic amor esset malus, & esset in homine naturalis inclinatio ad malum, ergo est inclinatio ad diligendum Deum super omnia. Tertia ratio est diui Thomæ, vnumquodque naturaliter inclinatur ad diligendum magis commune bonum, & totius quam proprium, & priuatum, sed Deus est bonum quoddam totale respectu nostri, & respectu totius vniuersi, ergo etiã in nobis est naturalis inclinatio ad magis diligendum Deum, quam nos ipsos, maior probatur, exemplo naturalium in quibus pars exponit se pro conseruatione totius, ut manus pro conseruatione corporis, tum etiam moralium, in quibus fortis exponit se ad conseruationem Reipublicæ, ut inquit Aristor. 9. Eth. c. 8. quia id est bonum virtu-

tis ex eo quod diligit magis bonum Reipublicæ, quam proprium, quod ad virtutem pertinet. Quartò, probatur, Deus omnia facit propter seipsum, Prou. 16. & bonum cuiusque creaturæ refertur ad proprium bonum, quod supra omnia diligit, ergo cum Deus sit author, & institutor totius naturæ debuit eodem modo totam naturam instituere, cum hac naturali inclinatione referendi se, & suum bonum in Deum. Vltimò, probatur, quia Deus habet propriam bonitatem tanquam finem omnium aliarum rerum, naturale est autem unicuique rei inclinari in proprium finem tanquam in suum bonum, & super omnia dilectum, ergo debuit etiam dare talem inclinationem naturæ rationali, ut in Deum referatur, ut in vltimum finem suum, & super omnia dilectum.

Tertia conclusio. In voluntate humana, & angelica etiam sine vilo actu elicitò est naturalis inclinatio ad Deum, & bonum diuinum magis, quam in proprium bonum, hanc conclusionem probant tria vltima argumenta præcedentis conclusionis, ex ijs enim habetur nõ solum ad illum actum inclinari voluntatem, quatenus dicitur ad rationem rectam, sed etiam ex eo, quod voluntas secundum seipsam determinata habet hæc naturalem inclinationem, ratione cuius dicitur actum elicitum esse, secundum eius naturalem inclinationem, & voluntas creata, & rationalis per actum elicitum fertur in Deum non solum implicitè, & inconfuso sub communi ratione boni, sed etiam explicitè, & in particulari modo quo inclinatio partis est in bonum totius explicitè, & in particulari, in quo differt inclinatio voluntatis naturalis ab ea quæ est in cæteris rebus, quod ut cætera res nõ habent capacitatem actus, quo in Deum explicitè tendant, idè neque secundum naturalem inclinationem in Deum explicitè tendunt: voluntas autem rationalis ut secundum actionem elicitam & explicitè tendit in Deum, ita secundum naturalem inclinationem tendit explicitè.

Secunda difficultas est de statu naturæ corruptæ, an hoc in statu naturæ viribus sine gratia possit homo diligere Deum

Deum super omnia, tam dilectione naturali, quam supernaturali, de quo sunt duæ sententiæ oppositæ, breuiter tamen agendo.

Prima sit conclusio. Nõ potest homo viribus naturæ, & sine gratia, & charitate infusa diligere Deum super omnia, tanquam finem supernaturalem, hæc conclusio est adeo certa, ut contraria vix possit defendi, à Pelagij hæresi, est autem diffinita à Conc. Mileu. c. 4. & Arausica. c. 5. & Trid. sess. 6. c. 3. hæc eadem conclusio probatur etiam ab Aug. sapientissimè, & referri contra Pelagianos, & maximè cum docet sine gratia nõ posse à nobis impleri legem Dei, quia nõ potest impleri, nisi per charitatem, quæ infusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, quod lib. de spiritu, & litera probat, & in particulari ep. 107. ad Vitalem, liberum arbitrium ad diligendum Deum, ex peccato esse debilitatum valdè, licet enim Dei lex, & dulcis, & bona sit, & sancta, & iusta, occidit tamen si non reformetur spiritu, quod sit non audiendo tantum, sed obseruando, & non si lectio ne tantum, sed dilectione teneatur; simile habet ep. 144. ad Anast. & lib. 2. i. ciu. c. 16. quod nisi à Deo esse potest, nec aliter, nisi per meritum Christi mediatoris Dei, & hominum, & lib. con. Iul. c. 3. in fi. vbi dicit, amorem Dei esse non posse, nisi à Deo patre per Iesum Christum cum spiritu sancto, & lib. 5. c. 3. ait non posse, nisi ex Deo haberi, quia Deus charitas est, & lib. de gratia, lib. arbitr. c. 28. si inquit tenere dilectionem Dei, & proximi non esse ex Deo, sed ex hominibus, incurri hæresim Pelagianus, patet etiam ex scriptura veritas ista maximè ex illo loco clarissimo. Rom. 5. charitas Dei diffusa est & c. & 1. Ioan. 4. Charitate diligèdos inimicos, quia charitas ex Deo est; præterea in scriptura charitas Dei super omnes alias virtutes, & dona Dei extollitur. 1. Cor. 2. & Cor. 1. c. 13. dum dicit: tria sunt, fides, spes, charitas, maior horum autem est charitas; & alibi charitas primum vinculum plenitudinis legis, ab ea pendere legem, & prophetas, ergo si quid boni est in hac vita, quod sit donum

Dei erit charitas, probatur rationibus: primò, voluntas rationalis naturæ non potest ferri, nisi in obiectum naturale, ut sit proportio inter potentiam, & obiectum, & nos sic loquimur de dilectione Dei tanquam obiecto, & sine supernaturali, ergo in hoc non potest voluntas naturalis, & præferri voluntas in statu naturæ corruptæ, quæ nunquam habet vires sufficientes ad totum suum bonum naturale. Secundò, intellectus ad cognoscendum verum supernaturale eger lumine supernaturali, ut probatum est supra, ergo & voluntas ad illum diligendum, non enim maiores vires habet voluntas, quam intellectus. Terriò, fides est donum, & infusum tantum à Deo, ut supra etiam probatum est, ergo multo magis charitas, quæ est perfectior, quam fides, ex Apostolo, vnde rectè argumentatur Aug. contra Pelag. lib. de har. 88. & lib. de gratia, & lib. arbitr. c. 19. Apostolus dicit, scientia inflat, charitas adificat, ergo ad id quod inflat necessaria est gratia Dei. Quartò, qui diligit Deum super omnia potest quandiu, ita diligit omnia madata Dei implere, plenitudo enim Dei, est dilectio, at hæc omnia impleri non possunt sine gratia, & charitate infusa, ergo neque potest haberi hæc dilectio. Quintò, qui diligit Deum super omnia verè, & iustè, & rectè vivit, probatur, quia rectè se habet in ordine ad vltimum finem: vnde omnis bonitas, & rectitudo rei desumitur, is verò est amicus Dei, quia hic amor est supremus amicitia, quo potest credere Deum, diligere, & consequenter vero amore diligitur à Deo, iuxta illud qui diligit me, diligetur à patre meo, quæ omnia si quis dicat haberi posse naturæ viribus sine gratia Dei non est, quod amplius cum Pelagio contendat, non enim erat contentio inter illum, & catholicos, vtrum possit haberi viribus naturæ, gratia, id est charitas aliqua infusa in homine, sed vtrum sine gratia Dei, & charitate infusa possit homo viribus naturæ legem implere, diligere Deum, vitam æternam mereri, negabat enim Pelagius ad hoc necessariam esse gratiam cum hoc catholici affirmarent, confirmatur, quia id, quo

quo nos rectè viuimus, iusti sumus, & vitam æternam mereamur non est per se habitus aliquis, vel qualitas animæ, sed est recta ipsa operatio, i. impletio mandatorum Dei, dilectio Dei, huiusmodi enim inuenitur in scriptura dici hominem iustum, & ei promitti vitam æternam, ergo non ideo est necessaria gratia vel charitas infusa, vt ratione illius actus impletionis legis, & dilectionis Dei tantum sit meritorius, sed potius, vt per illam possimus actu implere legem, Deum diligere, & vitam æternam mereri, ergo sine illa non possumus vitam æternam habere, ex qua conlitione infertur, qd etiã in statu naturæ integræ sine gratia gratum faciente, & charitate infusa Deum super omnia diligere, vt finem supernaturalem non possumus, quia est actus supernaturalis simpliciter excedens vires naturæ creatæ.

Secunda conclusio. Homo in statu naturæ corruptæ non potest sine speciali Dei auxilio super omnia diligere Deum tanquam finem naturalem; probatur, primò, quia inter omnes actus morales hic est omnium perfectissimus à quo dependet ferè cæteri, probatum est autè supra egerè hominè auxilio speciali ad actus bonos moraliter, ergo multo magis ad hoc. Secundò, quia virtutes morales, quæ ad Deum hoc modo diligendū supra omnia referuntur sunt veræ, & perfectæ virtutes in genere suo, etiã secundum Aug. sententiam, at huiusmodi actus bonos non posse hominem sine speciali Dei auxilio elicere probatū est supra, & patet ex infirmitate naturæ corruptæ repugnantiæ sensus, & præsertim amoris pprij, qui repugnat amorì Dei.

Tertia conclusio. Dilectio Dei, vt finis naturalis super omnia non potest homini inesse in hoc statu naturæ corruptæ sine gratia gratū faciente, quæ conclusio non est ita certa, vt prima, probatur tamen, tum quia non potest homo in hoc statu sine hac gratia omnia legis naturalis mandata implere, at qui Deum super omnia hoc modo diligit, potest se legis naturalis omnia mandata implere, tum quia liberum arbitrium infirmatū est, vt non possit in totum bonum mora-

le tendere, ergo vt possit tendere in hoc totum bonum morale debet sanari, sanatur autem pur gratiam præsertim, quia contraxit homo morbum concupiscentiæ, & amoris pprij, qui amor repugnat amorì Dei super omnia.

S V M M A R I V M.

I Homo suis naturalibus sine gratia an possit seruare mādāta, sub multis distinctionibus, & cōclusionibus.

An homo possit per sua naturalia mandata legis implere sine gratia. Cap. V.

NOtandum primò, Dei præcepta esse in duplici differentia, quædam enim sunt præcepta legis naturalis, vt præcepta decalogi, & quæ in his continentur, & ex ijs deducuntur, quædam alia sunt supernaturalia præcepta, vt fidei, spei, charitatis, virtutum, hic difficultas est de præceptis vtriusq; generis, tum difficultas est de gratia, tum auxilio speciali, tum etiã de gratia gratum faciente, & potest esse difficultas de statu, tum naturæ integræ, tū corruptæ. Quartò, potest dubitari, vel quò ad omnia præcepta, vel tantum, quò ad aliqua. Quintò, potest esse difficultas, vel de præceptis tantum secundum substantiam operis, vel etiam quò ad modum charitatis siue hic modus cadat sub præcepto, siue non: prima difficultas est de præceptis legis naturalis, de quibus duo sunt supponenda, vt certa ex dictis supra: primò, primum hominem in statu naturæ integræ potuisse sine noua gratia gratū faciente, & sine alio auxilio speciali Dei, mandata implere, secundum est, quòd in statu naturæ corruptæ non potest homo saltem sine auxilio Dei speciali omnia hæc mandata implere, & qd eodem auxilio indiget ad singula implenda, licet aliquando per aliquem actum possit sine tali auxilio aliquod præceptum implere, hoc etiam supra est probatum de bono morali, qd idem est, est igitur tantum dif-

eum difficultas an in hoc statu naturæ corruptæ possit homo sine gratia gratū faciente, omnia hæc mandata implere; circa igitur hanc difficultatem, fuit error Pelagij, qui dicebat sine gratia gratum faciente, & auxilio speciali posse hominem naturæ viribus omnia mandata implere, & p illa mereri vitæ æternam, alij alia dicūt, breuiter tū agendo dicendum est hominem in statu naturæ corruptæ sine gratia gratum faciente, neque quòd ad operis substantiam posse omnia mandata legis implere, sic sentit D. Th. hic art. 4. & Greg. in 2. dist. 26. & seq. q. 1. & 2. Capreol. 16. q. vnica, & Argem. ibidè q. vnica, art. 1. & Sor. lib. 1. de natura, & gratia, c. 22. & Vega tractatu de Iustificacione, q. 13. & est expressa sententia Aug. & Concil. inferius allegandorum: primò, enim Augustinus lib. de hæresibus, hæres. 88. refutat inter alios hunc errorem Pelagij, quòd dixerit omnia mādāta posse impleri sine fide Christi, & charitate diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctū, per quem fit, vt fides per dilectionem operetur, & qd dixerit necessariam esse gratiam tantū, vt cognoscantur præcepta diuina, vel vt facilius impleantur, & ep. 89. ad Hilar. q. 2. ait: anathematizandum Pelagium, qd dixerit sufficere homini liberū arbitriū ad implenda Dei pcepta sine gratia Dei, & sine dono Spiritus sancti, contra quem assert illud Rom. 13. plenitudo legis est dilectio, & Rom. 5. & epist. 95. & 106. 144. ad Anastasium, vbi idem dicit sine gratia nō posse impleri legem Dei, & ep. 200. de spiritu, & litera, & lib. 83. q. 9. 66. lib. 1. ad Simplicianum, q. 1. & ep. ad Rom. propositione 13. lib. etiam 2. de peccatorum meritis, & remissione. cap. 7. ad precandum inquit nos adiuuamur à Deo, bonum autem agere non possumus, nisi à Deo adiuemur, & lib. de natura, & gratia c. 69. & 70. docet solum per charitatem, & gratiam Spiritus sancti Dei mandata esse leuia, & iugum suauè. lib. de gratia Christi. c. 8. 9. & seq. lib. de peccat. mer. c. 24. 25. & de libero arbitrio c. 4. & 10. vsque ad vigesimum, additur Concilium Mileuit. c. 4. dicēs: si quis dixerit hominem sine gratia Dei

posse implere per liberum arbitrium Dei mandata, vel gratiam Dei necessariam esse, vt quòd per liberum arbitriū volumus per gratiam facilius implere possimus, tanquam etiam si non donecatur gratia, non quidem faciliè, possumus tamen diuina mandata implere, anathema sit, confirmat idem Celestinus sua prima decretali. cap. 10. Conc. Arausic. c. 21. d. neque per naturam, neq; per legem, sed tantum per Christum posse nos legem implere iustificari, & c. nec obstat quòd dicitur Esaiæ 21. Hieremiæ 1. Ioel 1. Zach. 1. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, ergo patet, quòd prius sit hominis se conuertere, quam præueniatur à gratia Dei. Resp. adhuc necessaria gratia excitantem, vt homo conuerteret, vt ibi patet, dū dicit conuertimini, id enim indicat gratiam excitantem, quæ & ipsa est gratia Dei, & præuenit actum poenitentis, & iustificacionem peccatoris, vt hī expressius Hiere. 31. d. postquam conuertisti me egi poenitentiam, & sic tam principii, quam cōpletio conuersionis est, à gratia Dei.

Secunda difficultas est de præceptis supernaturalibus, quæ quidem, quò ad præsens spectat ad quatuor genera reduci possunt: primò enim sunt præcepta de actibus supernaturalibus, & infusarum virtutum. i. fidei, spei, & charitatis: secundum, est speciale præceptū de subeundo martirio: tertio, de habèdo gratiam, & charitatem: quarto, de sacramentis suscipiendis, vel ministrandis. Quò ad primum genus actum fidei non posse esse sine habitu à Deo infuso supra probatum est, posse autem esse, & actū, & habitum sine gratia gratum faciente, & charitate probabitur infra, idem omnino dicitur de actu spei, de actu charitatis supra etiam probatum est nō posse haberi sine gratia gratū faciente, & charitate infusa, idemque dicendum est de actione perfecta contritionis in qua dilectio Dei super omnia includitur saltem virtualiter. Quò ad secundum, id est præceptum martirij illud videtur dicendum, non posse impleri sine charitate infusa, & gratia, quia est supremus actus charitatis, qui ipsam charitatē in se in-

cludit,

eludit, maiorem enim charitatē ac mo-
 habet, vt animam suam ponat quis pro
 amicis suis, q̄ tñ intelligendum est de
 vero martirio propter Christū, nā alia
 sine charitate hñi possunt, patet Ro. 13.
 si tradidero corpus, ita vt ardeā, charita-
 tem autem nō habuero, nihil mihi prodest.
 Quō ad tertiu, p̄ceptum de habenda
 gratia est speciale p̄ceptum de habē-
 da gratia nō solum de ipso actu dilectio-
 nis, sed et de ipso habitu gratiæ, hoc tñ
 in statu naturæ corruptæ, non in statu
 innocētiae, vt inquit Ban. 2. 2. q. 18. ar. 4.
 vnde infert hoīem in hoc statu sine gra-
 tia gratum faciente non posse oīa man-
 data Dei implere, quia saltem nō potest
 implere hoc, & Et quia qui est in pecca-
 to mortali, dum in eo perseverat saltē
 cōtinuat peccatū mortale, quia semper
 transgreditur hoc p̄ceptum de habenda
 gratia. Verum in hac sententia duo non
 placent, alterum est q̄ vult huiusmodi
 speciale p̄ceptum Dei de habendo habi-
 tu gratiæ dari, non enim vnquam solent
 p̄cepta dari de habitibus, & si esset hu-
 iusmodi p̄ceptum frustra esset, nam ha-
 bitus gratiæ à solo Deo præstatur, p̄cep-
 ta autē hominibus dantur de illis q̄ ab
 ipsis hominibus fieri possunt: alterū est
 q̄ vult hoc p̄ceptum de habenda gra-
 tia obligare ad semper, ita vt qui est in
 peccato mortali cōtinuō mortaliter pec-
 cet, hoc tamē ex se ipso apud vnumquē-
 que durissimum est, & absurdissimū est
 etiam cōtra naturam p̄cepti affirmati-
 ui, q̄ non obligat ad semper, quale est
 etiam p̄ceptum dilectionis Dei, neq̄
 aliquid valet ratio Marfilij: inquit enim
 p̄ceptum esse de fide sine fide impossi-
 bile est placere Deo: & qui non credide-
 rit condemnabitur: Fides sine charitate
 non saluat, ergo est etiam p̄ceptū cha-
 ritatis, & gratiæ, alioquin lex Dei non
 sufficeret homini ad salutem, sed Resp.
 hoc argumento probari p̄ceptum dile-
 ctionis, & charitatis esse, non habitus:
 deinde lex ipsa Dei non potest sine gra-
 tia, & charitate seruari, quare cum ser-
 uatur ad salutem sufficit. Quō ad quar-
 tum genus illud certum est sacramenta:
 quidem non posse administrari sine vir-
 tute, & potestate aliqua supernaturali à

Deo tradita, an autē seruari possint p̄cep-
 ta de administrandis, & suscipiendis
 sacramētis sine gratia, & charitate, Du-
 ran. in 2. dist. 18. q. 4. negat posse hæc p̄-
 cepta seruari sine gratia gratum facien-
 te, quia ipsa gratia, vel charitas cadit
 sub his p̄ceptis tanquā sub p̄cepti
 materia, quem Vega sequitur tract. de
 Iustific. q. 5. alij dicunt posse seruari p̄-
 cepta suscipiendi sacramenta, quō ad
 substantiam operis, q̄ præcipitur sine
 gratia, licet qui sine gratia suscipit indi-
 gnē suscipiat, & peccet; mihi duo hic vi-
 dentur considerata: primum, q̄ p̄cep-
 ta sacramentorum, partim sunt huma-
 na, partim diuina, lex enim humana de-
 terminat p̄ceptum diuinum, quō ad
 aliquas circumstantias, vel operis, vel ritus,
 in hoc p̄cepto suscipiendi sacramenta
 contraetur tantum p̄ceptū di-
 uinum: alterum est q̄ p̄ceptum diuinum
 de suscipiendis sacramētis est nō
 solum, vt ipsa sacramenta secundū rē
 suscipiantur, sed etiam cū debita, & ve-
 rē requisita dispositione: vnde qui indi-
 gnē suscipit mortaliter peccat contra di-
 uinum p̄ceptum, quanquā nō eadem
 omnino dispositio requiratur ad oīa sa-
 cramentā, ad Baptismum enim, & Pœni-
 tentiam satis est accedere cū tali dispo-
 sitione, vt statim vi sacramenti acquiratur
 gratia, ad Eucharistiam verō p̄re-
 quiratur gratia, dicit ergo posse sine gra-
 tia gratum faciente impleri p̄cepta sus-
 cipiendi sacramētā, quō ad solā operis
 substantiā modo ita suscipiantur vt sint
 verē sacramenta, & idē cū qui hoc mo-
 do suscipit nō teneri ex p̄cepto ad eadē
 sacramenta iterāda, quō ad operis
 substantiam, transgreditur tamen idē
 p̄ceptum, quō ad modum suscipiendi
 sacramētā, qui etiam sub p̄cepto ca-
 dit, & idē in eo mortaliter peccat, qui
 indignē suscipit sacramētā.

S V M M A R I V M.

1. Dispositio ad gratiā quatuorplex sit.
2. Dispositionem ad gratiā an homo naturæ viribus sine auxilio Dei speciali consequi possit.

An

An homo natura viribus sine auxilio Dei speciali possit se ad gratiam disponere. Cap. VI.

I
 Dispositio
 ad gratiā
 quatuor-
 plex sit.

Notandum est primò duplicē
 esse difficultatem de hac di-
 spositione ad gratiā: altera
 est an necessaria sit ex parte
 hoīs, aliqua dispositio per
 actus bonos liberi arbitrij ad hoc vt ho-
 mo gratiam consequatur, vel etiā an sit
 possibilis hmoi dispositio gratiæ antecede-
 dens, & an habeat aliquam meriti natu-
 ram ratione gratiæ si antecedit, & hoc
 diffusius tractabitur tract. de Iustificat.
 hic enim satis sit, tanquam certum sup-
 ponere, & præcedere, & prærequiri hu-
 iusmodi dispositionem ad gratiam, ita
 enim diffinitur à Conc. Trid. sess. 6. c. 6.
 altera difficultas est supposito q̄ præce-
 dat huiusmodi dispositio an ea possit ab
 homine haberi ex solis viribus natura-
 libus liberi arbitrij, de quo nobis est a-
 gendum.

Secundò, notandum dispositiones ad
 gratiam esse in triplici differentia, quæ-
 dam valde sunt remotæ, & indifferētes,
 verbi gratia actus illi boni moraliter, q̄
 explicitē non referuntur in Deum, aut
 ad pietatem, quæ in Deū est, aut in bea-
 titudinem æternæ vitæ futuræ, sed po-
 tius versantur circa bona vitæ præsentis,
 vt sunt illi actus ab Aug. numerati in
 3. hipogn. plantare &c. Secundò, sunt quæ-
 dam dispositiones proximæ, & imme-
 diatæ ad gratiam cōsequendam ad quæ
 infallibiliter gratia consequitur, & quæ
 non tempore, sed tamē natura gratiam
 ipsam antecedunt, huiusmodi est actus
 dilectionis Dei, & contritionis, ita per-
 fectæ, vt iisdem simul cū gratia sint me-
 ritorij vitæ æternæ; licet quæ & gratiā
 antecedunt sint dispositiones ad gratiā,
 vel saltem ita proximè ad illam accede-
 dentes, vt statim adueniente gratia si-
 ant perfecti, & meritij, & se habēt si-
 cut vltimæ dispositiones naturales igni
 ad introducendum formam ignis, quæ
 statim consequitur. Tertiò, sunt quæ-
 dam dispositiones mediæ, & paulum re-
 motiores, quam secundæ, & sunt actus

illi boni moraliter, qui aliquo modo
 explicitē ad Deum, & æternam beatitudi-
 nem referuntur, & per quos incipit se
 homo ad Deum conuertere, huiusmo-
 di sunt illi quos enumerat Concil. Tri-
 dentinum sess. 6. cap. 6. id est actus fidei,
 quo credimus reuelata, & promissa à
 Deo, actus spe, alicuius doloris de pec-
 catis, timoris imperfecti, dilectionis
 Dei, propositi suscipiendi Baptismum
 inchoandi nouam vitam, seruandi om-
 nia mandata, quæ dispositiones gratiam
 antecedunt, non solum natura, sed etiā
 tempore, neque ad ipsos semper, & in-
 fallibiliter consequitur gratia, fieri tu-
 nim patet, vt quis non curet huiusmo-
 di actus perficere, donec ad gratiā per-
 ueniat, vel etiam ab ijs recedat, sunt ta-
 men, & propria, & satis propinquæ di-
 spositiones ad gratiam. De dispositioni-
 bus primi generis non est amplius hic
 difficultas, satis enim supra dictum est,
 quid boni moralis agere possit homo si-
 ne gratia, de dispositionibus secundi ge-
 neris illud est nobis supponendum, &
 tanquam certum non esse ita cas à gra-
 tia, vt omnis excludatur cooperatio li-
 beri arbitrij, est enim hic error Lutheri
 damnatus à Conc. Trid. sess. 6. c. 4. & 9.
 quam verò possit habere sine Dei gra-
 tia, & speciali auxilio ferè patet ex su-
 pra dictis de actu dilectionis Dei, & pa-
 tebit etiam ex dicendis de dispositio-
 bus tertij generis; est ergo hic tantum
 difficultas, de dispositionibus tertij ge-
 neris an eas homo habere possit sine spe-
 ciali Dei auxilio, circa quam difficul-
 tatem conclusio sit, non posse homi-
 nem naturæ viribus se ad gratiam dis-
 ponere sine speciali auxilio Dei exci-
 tantis, & mouentis voluntatem ad tale
 dispositionem, & etiam adiuuan-
 tis, & cooperantis, quæ sententia est D.
 Thom. hic, & secundo sententiarum, di-
 stinct. 28. quæst. 1. art. 4. & 9. de veritate,
 quæst. 29. artic. 1. Bonauen. dist. 28.
 art. 2. quæst. 1. Ricar. quæst. 1. art. 2. Gre-
 gor. ibidem, quæst. 1. Capreol. quæst. 7.
 nica. Argent. artic. 2. Maioris, quæst. 1.
 Marfil. quæst. 18. art. 2. Sor. lib. 2. de na-
 tura, & gratia, c. 3. & Vegæ tract. de Iu-
 stificatione, quæ sententia verissima est,

Ec 2 & pro-

& probatur, primò, ex scripturis, quæ docent hominem nihil omnino boni ad salutem æternam specialiter ex se agere posse, neque posse ad Deum conuertere, aut accedere, aut Deum querere sine gratia, & dono Dei, huiusmodi est illud quòd habetur Prou. 8. secundum, uersionem septuaginta, præparatur uoluntas à Domino. Ezech. 36. non propter uos faciam domus Israel dicit Dominus Deus, sed propter nomē meum; & infra, dabo uobis cor nouum &c. faciam, id est absque ullo præcedente merito, aut bona uoluntate, præcedentibus tantum malis operibus, item uerba dabo uobis cor &c. indicant & bonam uoluntatem, & bonā cogitationem à Deo nobis dari, non ex nobis ipsis, quo testimonio contra Pelagianos uirum Augustinus lib. 4. contra Pelagianos, de ciuit. lib. 1. cap. 6. & lib. de gratia, & libero arbitrio cap. 14. ad Rom. 10. Esaiæ 65. Inuentus sum à non querentibus me palam apparui ijs. Psal. 79. Deus uirtutum conuertere nos, ostende faciem tuam, & salui erimus. Psal. 84. Conuertere nos Deus salutaris noster. Psal. 94. nos populus pascuæ eius, & oues manus eius. Hier. 31. Conuertere me domine, & conuertar ad te, postquam enim conuertisti me egi penitentiam. Thren. 5. Conuertere nos domine ad te, & conuertemur. Ioan. 6. Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit eum. 16. sine me nihil potestis facere. Rom. 9. cõparat homo in manu Dei, luto in manu figuli: decimo, quis prior dedit illi, & retribuet ei? 1. Corint. quarto quid habes, quòd non accepisti? quid gloriaris, quasi non acceperis? 1. Corint. decimo: nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto, & alibi non quod sumus sufficiens cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis, sed sufficiens nostra ex Deo est. Eph. 2. ipse enim factura sumus &c. Phil. 1. qui cõcepit in nobis opus bonum perficiet usque in diem Domini nostri Iesu Christi, quæ adducuntur ab Augustino locis modo citandis. Secundò, probatur eadem sententia, quia Pelagij error fuit, quòd initium salutis nostræ à nobis sit, & quòd nos Deum pri-

um queramus, & ideo Deus nobis gratiam conferat, quia prius nos illum quaesiuimus, unde etiam dicebat gratiam dari nobis secundum merita, quæ errorem refutat Augustinus sæpè contra Pelagianos, potissimum habetur autem damatio huius erroris in Concil. Arausic. à can. 3. & 9. inclusiue, & c. 14. 16. 18. 20. 23. & 25. idem etiam habetur in Conc. Trid. sess. 6. c. 5. & in ep. 1. Celestini Papæ c. 5. Aug. etiam sæpissimè id ipsum habet presertim epist. 100. 106. 107. lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. lib. 2. de peccat. meritis. c. 18. & 19. lib. 1. contra Donat. & Pelagianos c. 19. & 20. lib. 2. c. 5. & seq. lib. 4. cap. 6. lib. de gratia, & libero arbitrio. c. 5. & seq. lib. 3. Hipog. & ferè in omnibus locis, ubi de prædeterminatione agit hæc eadem habet, his addi possunt alia quibus supra probatum est hominē nihil boni ex se agere posse sine gratia, uel auxilio Dei specialiter, in uirtute difficultate secundi capituli, saltem de ijs bonis operibus, quæ explicitè in Deum referuntur, & disponunt ad gratiam, & ita ex prædictis colligitur nihil hominem boni facere simpliciter, aut cogitare, aut dicere posse, quòd ad æternam salutem spectat, nisi ex dono Dei, neque posse incipere, neque ad Deum conuertere, bonum uelle, Deum querere nisi uoluntas nostra à Deo preueniatur, & sic conclusio procedit de omnibus dispositionibus ad gratiam, quibus homo incipit ad Deum conuertere, & ideo si quis contrarium teneat uix à Pelagianis errore potest excusari, his addi potest ratio D. Tho. in hoc articulo desumpta ex ratione primi mouentis, & ultimi finis, si præsertim addatur infirmitas humane uoluntatis, & magna inclinatio ad cõcupiscentiam, & amorem proprium. Ex his inferitur nò solum dispositionem ad gratiam esse ex dono Dei, & eius auxilio, sed etiam gratiam ipsam acceptationem, bonum usum gratiæ, & nò resistere gratiæ, esse donum Dei, patet, quia ex scriptura, & Patribus citatis habemus, quicquid boni est in homine spectans ad æternam salutem totum esse donum Dei, sed magis, & propinquius spectat ad æternam salutem, bonus usus gratiæ, quam

quàm dispositio ad gratiam, & consequenter etiam est maius bonum, & ergo multo magis hoc est donum, & gratia Dei, deinde quia nò solum posse bonum est donum Dei, sed et ipsum uelle bonum est donum Dei, ergo bene uti gratia est donum Dei, deinde quia nullus est qui se ipsum ab alijs discernat, quòd ad eam quæ spectat ad gratiam, Deus enim discernit bonos à malis, ac potissimum discernuntur boni, & mali per hunc usum gratiæ, & ei resistere gratiæ, quia ipsa gratia cõiatur à Deo cõibus, sed mali illi resistunt boni non resistunt, ergo sicut donum Dei est accedere ad Deum, & nò recedere à Deo bene uti gratia boni agere, & malum non agere, ut inquit Aug. lib. de bono perseverantiæ, c. 7. ita etiam hoc nò resistere est donum Dei.

S V M M A R I V M.

1. Peccati detrimenta quæ.
2. Homo an possit resurgere à peccatis sine gratia.

Vtrum homo possit resurgere à peccatis sine gratia. Cap. VII.

I
Peccati
detrimentum
quæ.

2
Homo an
possit
resurgere à
peccatis si
ne gratia.

D Tho. art. 7. hoc loco inquit tria detrimenta inferri per peccata quæ sunt sublata per gratiam. i. maculam, corruptionem boni naturæ: deordinationem uoluntatis à Deo, & reatum pænæ æternæ, quorum tertium certum est non posse tolli, nisi à Deo, qui homo est iudex, & potest punire, & remittere pœnā, & in quem peccando sit offensa, quanquā est difficultas de modo quo hæc pœna remittit, de quo dicitur infra de Pœnit. quòd ad primū est difficultas an possit peccatū, quod habitualiter in anima manet tolli sine gratia habituali, & infusa, sed hæc difficultas spectat ad tract. de Iustific. uel Pœnit. quòd ad secundum est difficultas an ad tollendā deordinationem uoluntatis necessarius sit actus deliberatus Dei, & penitentis, spectat & hoc ad tractatum de Iustificatione, uel Pœnitentiā;

supposito autem quod tollatur hæc deordinatio per penitentiam, est difficultas an hæc penitentia possit haberi sine gratia nec ne, quæ difficultas est duplex, altera de penitentia, qua simpliciter tollitur peccatum, ut offensiuum Dei etiam tanquam finis supernaturalis, & qua restituitur gratia: alterum de penitentia, qua tollitur peccatum solum, ut auersiuum à Deo tanquam sine naturali, quarum utraq; ferè ex dictis est soluta: quòd ad primā igitur Pelagius admittit peccata nobis per gratiam remitti, tamen & actum primum, & alios actus bonos quibus uel à peccato resurgimus, uel iustificamur dicebat nò esse ex gratia, sed ex nobis, & naturalibus uiribus liberi arbitrij, quare rectè inquit D. Tho. 3. contra gentes c. 117. errorem Pelagij fuisse quòd diceret per solas vires liberi arbitrij posse nos à peccato resurgere, aduersus quem errorem est ueritas de fide catholica penitentiam, qua à peccato resurgimus esse donum Dei, ex gratia Dei, nec solis uiribus liberi arbitrij naturalibus posse haberi, quod probatum est supra, ubi est dictum nò posse hominem se ad gratiam præparare, & incipere conuertere ad Deum per perfectam penitentiam, nisi ex dono Dei, multū ergo magis dicendum est id, de penitentia perfecta, qua iustificamur: secūdò, ex eo quod supra probatum est non posse hominem, nisi per gratiam Deum super omnia diligere, huiusmodi nam dilectio includitur in hac penitentia perfecta. Tertio, qui à ex scriptura habemus non posse hominem nisi per Christum, & gratiā iustificari, & saluari; quod probat Ap. ad Rom. & Gal. unde sicut argumetur Ap. Gal. 2. si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, ita possumus nos arguere, si ex natura uiribus iustitia, ergo Christus gratis mortuus est; & ex illo Act. 4. non est aliud nomen sub cœlo in quo oporteat nos saluos fieri, & Tim. 1. Christus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere. Quarto, probatur ex ijs in quibus in particulari habemus penitentiam esse donum Dei, ut Act. 10. & uentibus dedit Deus penitentiam ad uitā. 2. Tim. 2. ne forte det illis Deus penitentiam,

Et 3 tenentiam,

tentiam, & sic respiciant à laqueis diaboli, idem diffinitum est in Conc. Arausico. ferè per totum, & in Trid. sess. 6. c. 3. & Innocentio in rescripto ad Conc. Carthag. idem habet August. lib. 1. retract. c. 9. in Enchir. cap. 3. & sequen. & cap. 82. 102. lib. de fide ad Petrum. ca. 31. lib. de gratia Christi. cap. 45. ubi etiam citat testimonium Ambrosij lib. 5. contra Iul. cap. 3. lib. 3. Hipog. Greg. lib. 9. Moral. cap. 37. hoc idem potest probari ex ratione qua, & August. & alij Patres videntur, quod nempe, & Sancti, & Ecclesia petunt à Deo perpetuo huiusmodi conuersionem, & poenitentiam, quæ orationes non sunt superflue.

Quò ad secundam difficultatem d. Caier. poenitentiam qua tollitur peccatum, ut auersum à Deo itaquam sine supernaturali, & eius deordinationem posse ab homine haberi solis naturæ viribus, licet non eam per quam recuperatur gratia, confirmat autem hoc testimonio D. Tho. 2. sententiarum, dist. 28. in expositione textus d. hominem disciplina perfici ut melior sit; Breterea per peccatum, non ita tollitur possibilitas bene agendi quin possit homo iterum bene agere, & per frequentiam actuum etiam habitum virtutis moralis acquirere, verum contra Gaier. supra probatum est, virtutes etiam pure morales non posse à nobis, acquiri sine speciali Dei auxilio, deinde & si concedatur posse solum quò ad bonitatem quòdam ciuilem tolli à voluntate, peccati deordinationem per vires naturæ, non tamen sequitur posse etiam tolli, quò ad auersionem à Deo, ut sine etiam naturali, quia etiam hæc dilectio Dei super gratia, ut finis naturalis non potest sine gratia Dei haberi, ut supra probatum est, dicendum est ergo peccatum etiam ut auersum à Deo tanquam sine naturali non posse tolli per vires liberi arbitrij sine auxilio Dei, quòd asserit sine dubio D. Th. hic ad tertium.

S V M M A R I V M.

1 Homo sine gratia an possit non peccare.

2 Homo an possit in hac vita vitare peccata venialia, sub multis conclusionibus.

An homo sine gratia possit non peccare. Cap. VIII.

Circa hanc questionem, triplex est difficultas: primò, in vniuersum est an homo saltem sine auxilio speciali possit aliquod vel quodlibet vel omne peccatum vitare, & eodè modo tentationes vincere. Secunda, an sine gratia gratiam faciente in hoc statu possit omnia peccata moralia vitare. Tertia, an qui est in statu gratiæ, & iustus possit in hac vita omnia peccata etiam venialia vitare, & sine peccato viuere. Quò ad primam duæ sunt sententiæ vna Anim. in 2. dist. 26. & seq. q. 2. & Capr. dist. 28. q. vnicuique. 7. in respon. ad argumenta, dicens, sine auxilio speciali hominem non posse omnia peccata vitare, nec vllam tentationem vincere, alia dicentium posse solis naturæ viribus saltem aliquod peccatum vitari, & alicui tentationi resisti, vrd. D. Bonauent. in 2. dist. 28. q. 2. art. 2.

Pro solutione notandum est, quod si quis vitare, an homo sine gratia possit peccatum vitare non queri an sit necessaria gratia ad hoc, ut homo singularibus & communibus hominibus continue non peccet, sed solum an sit necessaria ad hoc, ut non peccet quando se offert aliqua occasio agendi aliquid boni, vel mali, vel ut etiam occurrat aliqua tentatio; his postis duo dicta asseruntur: primum, dicitur esse posse huiusmodi habitum viribus aliquod peccatum vitare; & alicui saltem leuiori tentationi resistere saltem circa ea, quæ ad bonum vitæ præsentis spectant, non tamen sine auxilio gratiæ potest etiam circa hæc omnia peccata vitare, & omnes tentationes vincere; probatur, quia ex hoc peccatum vitari quòd bonum agere, probatum est autem supra posse aliquod tale bonum agere non auctorem, ergo, sicut autem ex libero arbitrio huiusmodi non extinetis probatur,

tur, posse aliquod bonum agere non totum, eodem modo probatur posse aliquam tentationem vincere non omnes, quia nullum ferè est bonum secundum rectam rationem, quod non habeat aliquam difficultatem, & aliquam tentationem adiunctam. Secundum dictum est potissimum circa bona quæ spectant ad salutem æternam, vel eo referuntur; non potest homo sine auxilio gratiæ, omne peccatum vitare, aut omnes tentationes vincere, imò necessarium est hoc auxilium ad singula peccata vitanda, & ad resistendum singulis tentationibus non solum, ut homo id faciat merito, sed ut non peccet, & tentationi non succumbat; probatur hoc dictum ex quibus supra est probatum, non posse hominem solis naturæ viribus aliquod huiusmodi bonum agere, quòd referatur ad vitam æternam; probatur etiam præter illa ex scriptura, & Patribus expressè asserentibus non posse sine gratia Dei vitari peccatum, aut tentationi resisti, ex scriptura quidem ex Psalmo decimo septimo, quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum. Psal. vigesimosexto: Adiutor meus esto ne derelinquas me, quòd est frequens apud Dauidem, & alios Sanctos, ut implorent auxilium Dei. Ps. centesimo decimo septimo: Impulsus euersus sum, ut eaderè, & Dominus suscepit me. Psal. centesimo decimo octauo: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: & non dominetur mei omnis iniustitia. Mart. sexto, dicit Christus Apostolis quotidie orate, ut non intreris in tentationem. Lucæ vigesimosecundo: rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua. Romanorum septimo: Vidi aliam legem &c. infelix ego homo quis me liberabit &c. gratia Dei per Iesum Christum. Romanorum octauo. August. lib. de gratia, & libero arbitrio. c. septimo, ubi legit id per eum qui dilexit nos. primo Corinth. decimo: Fidelis Deus, qui non permittit vos tentari supra id quòd potestis, sed facit etiam cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. primo Corinth. decimo quinto: Gratiarum autem Deo, qui dedit nobis,

victoriam, &c. secundo Corinth. decimo tertio: Oramus autem ne quid mali faciatis; eadem veritas diffinita est à Patribus, & Concilijs aduersus Pelagium, qui dicebat nobis quidem necessarium esse gratiam, qua peccata præterita remittantur, non tamen qua possimus vitare futura, & tentationi resistere, quem errorem damnat Concil. Mileuit. cap. 3. & in epist. ad Innocentium. Concilium etiam Arausico. cap. nono. idem habetur in epist. Concil. Carthag. ad Innocentium, & in epist. quinque Episcoporum, inter quos erat Augustinus ad eundem Innocentium, & in rescriptis Innocentij ad Concilium Carthaginense. Mileuitanum, capit. quinto. Notamus capitulo nono in quadam epistola dicit: Superfluum est in natura humana, ut quisquam sibi præsumat, dicente Apostolo, quia non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, & capitulo quinto, confirmat id, quòd habetur in capitulo tertio, Concil. Mileuit. præterea damnatur idem error sæpissimè ab Augustino, & præsertim epist. octuagesimanona, questione secunda ad Hilarium, & epist. nonagesima quarta, ad eundem, ubi expressè refutat illum errorem Pelagij, eo modo, quò dictum est, & epist. centesima sexta ad Paulinum, & libro secundo de peccatorum meritis, capit. secundo, tertio, quarto, & quinto, libro de natura, & gratia, capitulo decimo octauo, & vigesimosexto, & libro de gratia Christi, capitulo vigesimosexto; ubi refutat quadam verba Pelagij, simile habet capitulo vigesimo, vigesimo nono, & trigesimo, & quadragesimo, libro de bono perseverantia, capitulo sexto, & septimo: ubi etiam testimonium Cipriani asserit in expositione orationis Dominica, & libro de gratia, & libero arbitrio, idem habet Ciprianus in expositione orationis Dominica, Chriostom. homil. secunda in prima Corinth. in illud: Fidelis Deus, qui non permittit. &c. Basilijus homil. vigesima secunda de Humil. Bern. lib. de gratia, & libero arbitrio, & alij Patres; probatur idem ratione illa, qua sæpissimè vitur Augustinus, & Concilia contra Pelagium, eo q.

Sancti, & tota Ecclesia petunt à Deo, & superationem tentationum, & peccatorum cuitationem, quæ omnes superflue essent, si hæc non essent ex diuino adiutorio.

Quod ad secundam difficultatem sunt duæ sententiæ: prima, dicit sine gratia gratum faciente, hominem existentem in peccato mortali posse per totam vitam omnia peccata mortalia vitare, est D. Thom. secundum sententiarum distinctione vigesima octaua, quaestione prima, articulo secundo. Henric. quodlib. quaestione vigesima, Scotio secundum quaestione vigesima octaua, quaestione vnicæ. Secunda sententia dicit, sine gratia gratum faciente, non posse hominem omnia peccata mortalia noua vitare est. D. Tho. hoc loco, & tertio contra gentes c. 260. & de veritate quaest. 16. art. 12. Capreol. in 2. dist. 28.

Pro solutione notandum duo esse certa: primum est non posse hominem sine peccato viuere sine gratia Dei, contra Pelagium; quod ex supradictis est probatum: secundum, est posse hominem in hac vita singula peccata vitare aliquin non essent voluntaria peccata, maior difficultas est an aliquis vixerit in hac vita sine vilo peccato, & de possibili an possit.

Prima conclusio. Nullus homo quantumuis iustus in hac vita, aut fuit, aut est, aut erit in tota vita, vt quandoque sine peccato vilo vixerit, nisi id alicui ex Dei speciali priuilegio concedatur, & quidem posse ex priuilegio concedi non est dubitandum, quia & talis fuisset homo in statu innocentia, & tales sunt beati in patria, & gratia Dei id agere potest, non esse autem aliquem de facto; probatur, primo, ex scriptura que vniuersaliter docet neminem esse sine peccato etiam sanctum, & iustum, & præcipue ex eo, quod Christus etiam Apostolos docuit orare quotidie: Dimitte nobis &c. quod sine dubio non solum humiliter, sed etiam veraciter in hac vita dicunt, & Ioannis primo: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, mendaces sumus, &c. quod in prima persona de seipso dicit Ioannes, & illud

Iacobi tertio; in multis offendimus omnes, tertio Regum octauo, secundo Paralip. sexto: Non est homo, qui non peccet, Iob nono: Verè scio, quod ita sit, & non iustificetur homo compositus Deo, & infra: si iustificare me volueris, &c. & capit. vigesimo quarto, iuxta versionem septuaginta: quis enim mundus a sordibus? ne vnus quidem. Psal. trigesimo primo: Pro hac impietate orabit ad te omnis sanctus; trigesimo secundo: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis caro. Proverb. 18. Iustus in principio est accusator sui; vigesimo: quis potest dicere mundum est cor meum? vigesimo quarto: septies in die cadit iustus. Ecclesiast. septimo: Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet; secundo Corint. quarto; probatur secundum d. ex Concilijs; & Patribus, diffinitur enim hæc veritas in Concil. Mileuit. cap. sexto, septimo, & octauo, in Concil. Afric. capit. octuagesimo secundo, octuagesimo tertio, lib. de ecclesiasticis dogmatibus cap. trigesimo quinto, trigesimo sexto, & trigesimo septimo, Concil. Trident. sess. 6. cap. vigesimo primo, & vigesimo tertio. Ex Patribus Iustinus in tribus dialogis contra Pelagianos, Augustinus sapissimè 2. retrac. cap. 33. ep. 29. 89. quaest. 1. ep. quæ secunda est Concilij Mileuit. ad Hilarium 95. in Ench. cap. 84. lib. de ecclesiasticis dogmatibus ca. 36. 37. & 86. lib. de fide ad Petrum cap. 3. & 4. lib. de spiritu, & litera cap. 1. 2. 35. 36. lib. 14. de ciuit. cap. 9. lib. 21. cap. 27. lib. 2. de peccato eum meritis, ad caput vigesimum. lib. de natura, & gratia à capite decimo per totum, lib. de gratia Christi cap. 48. 49. 50. lib. 3. contra epist. Pelagij cap. 7. 8. & 9. lib. 4. c. 2. 3. 7. 10. & 11. lib. 2. contra Iul. à medio vsque ad fi. lib. 3. contra Iul. & lib. de bono perseverantia c. 2. & 5. lib. de perfectione iustitia per totum in Ps. 118. conc. 3. in Ps. 140. 142. lib. 2. de simbolo ad Cathecumenos, in quibus locis omnibus id probat scripturæ testimonijs potissimum citatis lib. 4. contra dictam epist. Pelagij cap. 10. 11. & lib. 2. contra Iulianum, & ex testimonio Cipriani in exposit. orat. Dominica in lib. 4. ad Quint. c. 34. quod

quod citat etiam Hier. 1. contra Pelagium libro, vbi annumerat etiam Ambrosium in c. 1. Lucæ in lib. de lege c. 1. 3. & 7. & Hilar. in quibusdam sermonibus de pace angelica, & in Psal. 1. & 50. & 118. Tertul. 2. contra Marcionem Basil. Hom. 28. de poenitentia, Ieronim. in c. 3. Isaia, & q. 8. ad Agastum, Bernardus lib. de præcepto, & dispensatione, tertio probatur, ex eo quod ferè omnes ij, qui plurimum in scriptura commendantur in vtroque testamento sanctiores quandoque peccarunt saltem leuiter, quo argumento vitur August. 2. de peccatorum meritis c. 10. vt de Ezechiele c. 14. de Noe Gen. 9. David confitetur peccata sua, Psal. 50. & Daniel. Iob. c. 7. dicit se peccasse, & tamen prædicti Ezechiel. 14. dicuntur potuisse liberare à iusta ira Dei, sic etiam Zacharias, & Elisabeth dicuntur Lucæ 1. incesisse in omnibus mandatis, & iustificationibus Dei sine querela, & tamen vt notat Ieronimus. lib. 1. contra Pelagianos peccauit Zacharias in infidelitate propter quod dicit August. ep. 79. & lib. de peccatorum meritis cap. 13. Zachariam fuisse inter illos sacerdotes, q. vt habetur Hebræorum 7. necessitatem habent quotidie orare pro peccatis suis, & populi, præterea plurimi in scriptura laudantur Moises, Aaron, & Samuel de quibus Psal. 98. Deus tu fuisti propitius eis & c. inter sanctos verò noui testamenti primi fuere Apostoli, & eorum Princeps Petrus, quem tamen Gal. 2. Paulus dicit fuisse reprehensibilem ob illam simulationem, item in 1. Io. 1. si dixerimus &c. Iacobi 3. in multis offendimus omnes orabant quotidie dimittite nobis debita nostra &c. idem ergo magis verum dicendum de alijs non negatur tamè aliquem ex priuilegio posse viuere sine vilo peccato, vt dicit Aug. ep. 81. q. 1. & lib. de spiritu, & litera q. 2. & lib. de natura, & gratia c. 42. 44.

Secunda conclusio. Iusti in hac vita non desinunt esse iusti ex eo quod peccant venialiter, definitur in Conc. Trident. sess. 6. c. 21. & habetur lib. de ecclesiasticis dogmatibus c. 86. August. lib. de natura, & gratia c. 38. & patet, quia scri-

ptura, concilia, & patres omnes id vniuersaliter asserunt, neminem esse, aut posse esse sine peccato etiam de iustis, & sanctis, & Psal. 31. pro hac idest impietate orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, addèdum etiam quod etiam hoc quod dicunt patres in hac vita neminem posse esse sine peccato adhuc tamen dicendum est quandam esse perfectionem huius vite: secundum quod dicuntur aliqui perfecti, & iusti licet non sine peccato, vt dicit Aug. lib. de spiritu, & litera c. 36.

Tertia conclusio. Potest homo iustus in hac vita aliquo breui temporis intervallo sine vilo peccato viuere, & de facto aliquis ita vixit, patet quia error est Iureti docentis iustum continuè, & in quolibet opere peccare, damnatus à Conc. Trident. sess. 6. c. 3. c. 25. & cap. 11. & c. 23. quod enim dicitur non posse hominem sine peccato esse intelligitur in tota vita sermo priuilegio specialij, vt dicit etiam Ieronimus lib. 1. contra Pelagianum & lib. 2. dicens hominem ad breue tempus posse non peccare, & lib. 3. vbi ait exeuntem de baptismo sine vilo peccato esse, & post ait posse hominem esse sine peccato pro opportunitate, idem dicit August. lib. de natura, & gratia cap. 35. & c. 67. iuxta id Ioan. 1. si dixerimus &c. quod modo prædicto est intelligendum, vt prædicti docent.

Quarta conclusio. Beatissima Virgo ex speciali Dei priuilegio in tota vita sua omni proptus peccato, etiam veniali caruit, definitur à Conc. Trident. sess. 6. c. 23. idem habet Aug. lib. de natura, & gratia c. 36. vbi ait, cum de peccatis agitur nullam quaestionem habendam de matre Dei, quæ ex eo gratiam habuit ad vincendum peccata, & illis resistendum quod Saluatorem concipere, & parere meruit, idem habetur ex patribus qui plurimum laudant sanctitatem, & puritatem huius Virginis, etiam supra Angelorum puritatem, præsertim ex Ambr. lib. 3. de virginibus Ansel. lib. de conceptu Virginis, Bernard. in varijs locis Ricard. de sancto Victore lib. 2. de Emanuele, tribus vltimis capitibus: quod si aliqui sancti peccatum aliquod huius virgi-

virgini imponunt, vt Chriost. hom. 4. s. in Martham, & 20. in Io. qui tribuit illi uiam gloriam, & Ambros. 9. noui testamenti q. 63. qui tribuit illi quandam infidelitatem in morte Christi, quod etiam ait Ambros. 2. in Lucam c. de Simone, & Anna, ij. patres exponendi sunt vt exponit D. Thom. 3. parte quest. 17.

Quinta conclusio. Non est probabile imo forte temerarium est asserere aliquem alium, sanctum praeter B. Virginem fuisse, vel futurum esse qui in tota uita sine peccato etiam uentili sperit, non dicitur tamen esse de fide, quia ex Dei privilegio potest cui liber concedi, & licet Conc. Trid. dicat id esse concessum B. Virgini, non negat tamen de alijs neque huiusmodi privilegia falsificat propositiones illas uniuersales scripturae, vt etiam non falsificauit privilegia Virginis, dicitur tamen id non esse probabile, & forte temerarium, quia propositiones sunt adeo uniuersales in scriptura, & apud concilia, & patres, & non inueniuntur nisi exceptio B. Virginis, cui ob singularem dignitatem, qua est mater Dei, potuit, & debuit, hoc supra ceteras creaturas concedi non ergo debet quis proprio iudicio alios excipere, deinde probatur de praecipuis sanctis uirisque testamenti eos sine peccato non uixisse, quo argumento Augustinus uincit epist. 89. & Tert. contra Pelagianum.

Sexta conclusio. Impossibile est simpliciter homini quauis iusto in hac uita sine illo peccato uiuere nisi id habeat ex speciali Dei privilegio, haec conclusio ferè est eiusdem certitudinis quam prima, nam Conc. Trid. loco citato loquitur non solum de facto, sed etiam de possibili scilicet etiam in 3. dialogis contra Pelagianos praesertim in primo potissimum contendit non posse huiusmodi sine peccato uiuere, immo quod non possit, probatur ex eo quod nullus, sicut Augustinus etiam sepius loquitur, de possibili praesertim epist. 91. in Encheridion c. 67. de fide ad Petrum c. 41. 14. de ciu. c. 9. probatur etiam argumento D. Ter. quod enim nullus hominum in hac uita

ta assecutus est, non est dicendum ita aliquando posse, si dicatur, ideo neminem fuisse, non quia non potuerunt, sed quia noluerunt, contra, quia hoc ipsum signum infirmitatis humanae uoluntatis, quia etiam ipsum uelle donum Dei est, & uoluntas infirma est ad uolendum, & maxime quia tot facti fuerunt, qui a Deo optarunt sine peccato uiuere, & etiam conari sunt, nec tamè unquam id sunt consecuti, postremo probatur ex ipsa infirmitate humanae naturae, quam ex peccato contraxit praesertim ex ignorantia, ex qua fieri non potest quin saltem aliqui decipiantur in agendo, & iudicando cognoscendo, & etiam ex concupiscentia, & repugnantia carnis propter quam oportet spiritum esse in perpetua pugna in qua etiam impossibile probabiliter est ex communi hominum consensu, quin aliquando leuiter saltem uulnerentur, & demum hoc est dicere nostram naturam infirmam esse, nec id quomodo posse, quod poterat in integritate, & sanitate, & licet sanetur per gratiam, non tamen in hac uita potest habere perfectionem suam, secundum quam producta est, sed id expectat in alia, quo argumento ex humana infirmitate uincit August. lib. 2. de peccatorum meritis, ubi cum soluisset duas illas quaestiones an possit homo esse sine peccato, & an sit, soluit tertiam a capite 17. & 20. & respondet, non sunt homines qui nolunt, nolunt autem homines sine qui laetantur, aut dictum sit, siue quia non delectat, quod delectet gratia Dei est, à qua uincitur uoluntas, quod autem uincitur non est ex Deo, sed ex ipsa uoluntate, & ob superbiam, vel puniendam, vel sanandam permittit Deus, vt nullus homo in tota uita sine peccato uiuat.

S V M M A R I V M.

I. Homo in gratia an possit per se sine gratia bonum operari.

An ille qui est consequutus gratiam per se ipsum possit operari bonum, & vitare peccatum absque auxilio gratiae Dei. Cap. IX.

I Homo in gratia, an possit per se sine gratia bonum operari.

Notandum, quod haec difficultas intelligitur de operatione totius boni, & uitatione omnis peccati per se ipsum, non ad sequentem quaestionem, quia hoc nihil aliud est quam posse uerare in bono, si uero sermo sit de opere alicuius boni, & uitatione alicuius peccati potest esse propria huiusmodi, Gregorius d. 22. q. 2. art. 2. in secundo sententiarum Cap. d. 28. q. unica art. 3. dicitur non posse ueratum sine speciali Dei auxilio quodcumque peccatum uitate aut quamlibet uitationem uincere praesertim ubi sunt grauiora, quaedam tentationes, ex quo uidentur concedere posse saltem aliqua peccata uitate. D. Th. hoc loco, ait uincere saltem non posse hominem bonum agere, & peccata uitate sine speciali Dei auxilio; alij aliter in hac difficultate; primum uincere dictum hominem iustum sine speciali Dei auxilio posse facere bona omnia bona; & peccata omnia uitate, sine eodem auxilio potest existens in peccato mortali atque etiam multo plura; patet hoc, quia gratia habitualis non solum eleuat hominem ad actus supernaturales, sed etiam uires confert ad ipsum bonum morali agendum; & peccata uitanda propter infirmitatem huius uita, praesertim quae supra ostensum est, quod sine hac gratia habituali non potest homo omnia mandata implere etiam cum auxilio specialili, quae tamen potest existens in gratia, ergo, ex eo quod gratia uires confert, cum igitur dictum sit posse hominem in peccato sine speciali auxilio aliquod bonum aliquando morale agere, poterit hoc eadem, & scopus, & plura existens in gratia; secundum dictum est; iustum hominem nullum in actu bonum, & meritorium uire, & uire scire posse sine speciali Dei auxilio; quod est contra

Solum in 4. d. 13. q. 1. art. 1. ad primum, & contra Vegam q. 14. de iustificatione, probatur autem, quia non potest homo etiam iustus ex se Deum super omnia diligere, & supernaturaliter, at non est actus meritorius uita, & eterne nisi ex huiusmodi dilectioni actuali, aut virtuali, ergo; maior patet quia si ad illum actum bonum eger iustus speciali Dei auxilio, egerit sine dubio ad hunc actum supremum & perfectissimum, minor patet quod supponitur hic, non esse actum meritorium uita, & eterne nisi acti aut uirtute in Deum referatur; quae est sententia communis Theologorum contra Vegam loco citato, secundo; probatur quia in hac uita non sanatur homo perfecte per gratiam, adhuc enim remanet subiectus infirmitati, ignorantiae, concupiscentiae, tentationi, & alijs impermentis, ad quae uitanda, & vt bene gratia habituali utatur eger homo supernaturali Dei auxilio, tertio etiam si homo per gratiam habitalem habeat uires bene operandi, & uincendi tentationes, adhuc tamen indiget primo momento, & ex citante ad hoc bonum supernaturali per auxilium speciale, quia secundum ordinem similitudinis, est ordo momentum, hic est finis supernaturalis, ideo mouens supernaturalis erit, demum sicut ad actum naturalem habet naturaliter homo naturales uires operandi, adhuc tamen eger communis instantia, & auxilio saltem generalis, ita ad hos actus supernaturales, & meritorios licet habeat uires supernaturales per gratiam supernaturali, adhuc tamen eger auxilio supernaturali, & speciali; tertium dictum est, iustus ad quodcumque bonum operandum saltem aliquo modo spectans ad uitam eternam, & ad peccata contraria uitanda, & uincendas tentationes, eger speciali Dei auxilio nec solum ad omnes hos actus similes, sed etiam quos ad singulos; probatur hoc dictum ex his ferè quibus probatum est superius in uniuersum de homine in statu naturae corruptae, & praesertim ex nonnullis scripturae testimonijs quae dicunt homines etiam sanctos, & iustos nihil ea se boni agere posse sine Dei auxilio quasi est illud

Io. 15. sine me nihil potestis facere 2. Cor. 3. non quod simus sufficientes &c. item ex eo quod omnes sancti perpetuo petunt, non induci in tentationem, omnes etiam perpetuo implorant diuinum auxilium eique tribuunt omnes suos bonos actus, vt Psalm. 26. adiutor meus esto ne derelinquas me, & 31. anima nostra sustinet dominum. 36. salus autem infortium a Domino. 133. Benedictus Deus qui non dedit nos in capti- nem dentibus eorum, ex quibus etiam possumus hoc argumentum elicere, quod si haec omnia perpetuo sancti a Deo petunt, signum est eos cognoscere esse donum Dei, & non posse haberi nisi a Deo auxilium, probatur hoc idem ex Concilio, & patribus vt ex Conc. Araus. ca. 28. vbi habemus etiam baptizatis necessarium esse diuinum auxilium ad hoc vt possint tentationes vincere, & concupiscentias, & Innoc. ep. ad Conc. Carthagenense inquit diuinam gratiam, etiam sanctis necessariam esse, & in rescripto ad Conc. Mileu. vbi dicit necessariam esse gratiam Dei liberatis a peccato, vt in bono perseverare possint. Coelest. ep. 1. c. 6. neminem inquit etiam baptizatum posse tentationes vincere, nisi per quotidianum Dei adiutorium, idem Aug. lib. de natura, & gratia cap. 26. vbi ait etiam sanatum hominem a Deo ege- re eius auxilio, vt possit recte ambulare, & in hoc differre medicinam corporalem a spirituali, confirmat ex oculo qui licet sit perfectissimus, non potest tamen videre nisi luce externa adiutus, & lib. de gratia, & libero arbitrio c. 6. dicit et non posse hominem sanatum per gratiam nisi cum gratia adiutorio ambulare iuxta id, Can. 8. & lib. de correptione, & gratia cap. 1. hominem ait postquam liberatus est a peccato adhuc adiutorio Dei egere, Greg. lib. 22. moralium ca. 5. & 28. mor. c. 9. idem habet.

S V M M A R I V M.

1. Perseuerantiae notae quod intelligatur.
2. Homo in gratia an possit sine gratia perseverare, sub multis conclusionibus.

An homo in gratia constitutus egeat auxilio gratiae ad perseverandum. Cap. X.

Notandum primo, quod licet nomine perseverantiae possit ea intelligi qua homo quomodocunque perseverat in bono opere, proprie tamen ea intelligitur qua perseverat usque ad finem vitae, siue multo ante in- ceperit siue non multo ante, vt notat Aug. initio libri de bono perseverantiae, quia haec est perseverantia quae coronatur. Secundo notandum quando queritur an homo possit per se perseverare sine alio auxilio, potest dupliciter intel- ligi, primo an possit ex seipso aliquem actum elicere quo ipsam perseverantiam augeat, sicut dicimus posse elicere actum dilectionis, & per proprium actum sibi gratiam comparare, & hoc modo sine dubio non possumus id affirmare, nam per- severare proprie est usque ad vitam sine in bono continuare, ita, vt qui actu hoc modo non perseveret non possit dici unquam habuisse perseverantiam, non potest autem homo per proprium aliquem actum seipsum in bono confirmare, vt postea semper perseveret, quia semper remanet voluntas mutabilis, secundo potest intelligi an sine nouo Dei auxilio speciali, per solam gratiam habitalem possit homo tota vita perseverare in bono omnia peccata vitare, tentationes vincere, tertio, notandum posse dupliciter intelligere perseverantiam nobis a Deo donari primo, ex eo quod confert nobis auxilium quo possumus perseverare si volumus quo modo dat nobis Deus posse perseverare, secundo ex eo, quod nobis dat vt actu perseveremus, & velimus perseverare, & hoc auxilio vt, certum est enim aliud esse posse perseverare, aliud actu perseverare, & quod multi possunt ij tamen non perseverant, & hoc secundo modo actu perseverandi, si perseverantia est donum Dei, quicumque habet hoc donum perseverat, & quicumque non perseverat non habet hoc do- num,

num, & quicumque donum non habet non perseverat, & in hoc secundo sensu difficultas est valde grauis, ex qua ferè sola dependet tota difficultas de praedestinatione, nam perseverantia ex gratia Dei est, & donum Dei, & praesertim non ex aliquo merito homini collatum, sed ex merito Dei beneplacito sine dubio etiam praedestinatio, non erit ex vllis meritis, aut praexistentiis aut praequis, sed ex mera gratia, & beneplacito Dei, non tamen sine nostris meritis, & bonis operibus, vt dixi d. tract. modo, vt ibi. his notatis.

Prima sit conclusio. Iustus non potest sine speciali Dei auxilio usque ad vitam sine in bono perseverare, probatur haec conclusio, primo, ex scripturis quae dicunt perseverantiam esse a Deo, & a Deo petendam, vt Psalm. 16. Perfice gressus meos in seminis tuis, contra vero Psalm. 29. Ego dixi in abundantia mea non mouebor in aeternum ibi sequitur. Psalm. 79. Fiat manus tuae super virum dexterarum tuarum, & non deficiamus a te. Ierem. 32. probat etiam Aug. lib. de bono perseverantiae lib. de corrept. & gratia c. 6. ex singulis ferè petitionibus orationis dominice praesertim ex illa sanctificetur nomen tuum, Lucæ 22. rogamus pro te Petre vt non deficiat fides tua, & Phil. 1. qui cepit in vobis opus bonum perficiet usque in diem Iesu Christi, & Io. 15. posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat 2. Tessal. 2. 1. Petr. ultimo epist. can. 9. Iudae secundo, probatur ex Conc. & patribus, vt ex ep. Conc. Carthagenensis ad Mileu. ad Innocentium, praesertim ex eo quod dicit donum Dei esse non deficere a fide, non vinci a tentationibus & idem Innoc. in rescripto ad haec Conc. clarius vero Conc. Araus. c. 20. & 29. definit non posse sine gratia & auxilio Dei non perseverare in bono, idem habet Coelest. ep. 1. c. 6. & Ier. in ep. ad Cresfontem contra Pelag. Greg. lib. 9. moralium c. 29. tertio, probatur ex eo quod omnes sancti hanc perseverantiam a Deo petunt tanquam summum quoddam bonum, quae petitio aliter inanis esset, vt ait Aug. lib. de bono perseverantiae cap. 22. nisi scirent sancti hoc verè esse donum Dei, probatur de-

mus ex dictis supra quod homo non possit sine speciali Dei auxilio mandata Dei implere, bonum agere, peccata vitare, vincere tentationes, cum perseverare nihil aliud sit quam bonum continuo agere.

Secunda conclusio. Ipsum actu perseverare usque ad finem vitae est gratuitum Dei donum, quod quicumque habet perseverat qui non habet non perseverat, & hoc est donum gratuitum Dei, haec conclusio praeter dicta in tract. de praedestinatione, probatur primo, quia scripsit, & alia testimonia allata ad probandum perseverantiam esse donum Dei probant etiam magna ex parte de perseverantia actuali, nam ex eo quod Deus communiter solum praestat auxiliium quo possumus perseverare, non autem facit semper vt actu perseveremus, ergo vt verè ipsa perseverantia sit donum Dei, oportet, vt hoc ipsum nobis a Deo donetur, & hoc est quod contendit probare Aug. loco citato de bono perseverantiae, secundo, quia supra probatum est quod etiam usus gratiae, vel acceptatio, vel ipsum non resistere gratiae est donum Dei gratuitum, ergo eodem modo perseverare, quod est non cadere non rejicere gratiam, tertio, quia non solum gratiam Deus ita nobis confert quasi nos illam accipiamus, & per illam operemur, sed potius, vt ipsa gratia moueat nos ad operandum, & quodammodo nos trahat ad ipsum Deum, iuxta illud Christi, nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum, ergo etiam donum Dei est quod nos Dei gratia vitamur, quod illam non deseramus, quod a Deo non recedamus. Quarto quia dum sumus in hac vita varijs tentationibus impugnamur, quas nisi dominus daret superare pro qualitate personarum loci & temporis, & huiusmodi circumstantijs quadam particulari providentia quam habet de electis, quos ad salutem disponit, nullus esset qui aliquando alicui tentationi voluntarie non succumberet, etiam si haberet auxilium quo posset resistere, est ergo particularis quadam gratia, & fauor, vt ita omnia disponat, vt quis usque ad finem vitae perseveret, praeterca-

mors, & vita hominis in manu Dei est, & præsertim ex ea pendet æterna hominis salus, quæ est in manu Dei, secundum particularem quandam providentiam quam habet de electis in ordine ad æternam beatitudinem, & tamen tã parvulos quàm adultos permittit interdum vel etiam facit vitam finire antequam gratiam consequantur, dum sunt in peccato, alios vero ante resistentes, in gratiam ante finem vitæ recipit, ne malitia mutet intellectum eorum, ergo ex hac saltem parte fatendum est hanc perseverantiam usque in finem vitæ esse gratuitam Dei donum, nec obstat id quod quipiam posset dicere, sibi non imputandum si non perseveraret si quidẽ ideo non perseveraret quia donum perseverantia à Deo non habet cui tamẽ responderetur, quod posset quis iuste excusari si nõ posset perseverare, at habet posse perseverare per divinum auxiliũ quod supra peccatum est, ideo autem non perseverat quia nõ vult, & quia resistit divino auxilio, licet si illi à Deo donaretur velle, & non resistere, & perseverare perseveraret, non dat autẽ Deus quia nõ tenetur cum det ei, ut possit, quod satis est ad salutem, & dat cui vult velle, & cui non vult non dat, quia nemini tenetur, omnia tamen iustissimẽ, & secundum iustissimum iudicium disponit.

S V M M A R I U M.

- 1 Gratia nomine quid intelligatur.
- 2 Gratia an sit animæ qualitas, & an differat à charitate.
- 3 Peccatum an possit tolli sine gratia, sub multis conclusionibus.
- 4 Homo in gratia an possit non esse Deo gratus.

An gratia sit aliqua nostræ animæ qualitas. Cap. XI.

I
Gratiõ
mine qd
intelliga-
tur,

Non est dubium posse gratiã summam p ipso actu dilectionis Dei quo hoĩes diligit, & sic non est animæ nostræ vltimã qualitas, secundo, potest

sumi pro quocunque dono Dei divino, & sic neque semper est animæ qualitas; difficultas est de gratia illa, qua formaliter homo est iustus, Deo gratus, & acceptus in ordine ad æternam vitã, an hæc sit animæ qualitas in homine, vel an sine huiusmodi qualitate possit homo esse gratus, & dilectus Deo; circa hanc difficultatem qui negant esse necessarium huiusmodi qualitatem in anima, in duas classes sunt distincti, prima est eorum qui dicunt gratiam qua Deũ diligimus non esse aliquid creatum, sed increatum, id est ipsum deum, & præsertim Spiritum sanctum prout inhabitat animas nostras, est magistri in 1. d. 17. & 37. & in 3. d. 27. iuxta quem sensum conabatur Vuiclephus defendere errorem Pelagi negantis gratiam, Valdẽsis tom. 3. de sacrament. cap. 1. dicebat Pelagium tantum negasse gratiam animæ superinfusam, & quæ est aliquid præter ipsum Deum diligendum, & Spiritum Deo gratum, aduersus quem errorem Valdẽsis ostendit neque hunc errorem fuisse Pelagij, altera classis dicit gratiam & charitatem qua iusti sumus, & deo grati, nihil aliud esse quàm delectationem dei qua ipse nos diligit & favorem quendam Dei ipsamque iusticiã Christi prout imputatur nobis, qua non vere peccata tolluntur aut nobis remittuntur, sed tantum non imputantur, qui error, est Lutheri, & hereticorum nostri temporis, aduersus vtrumque errorem est omnium Theologorum communis sententia gratiam, & charitatem qua iustificamur, & deo grati sumus, & accepti illi ad vitã æternam esse aliquid formaliter inherens animæ nostræ, quam sententiam communiter scolastici complectuntur quo ad charitatem in 1. dist. 17. & in 3. dist. 27. quo ad gratiam vero 2. dist. 26. imo Scot. in 1. d. 17. q. 1. artic. 3. excusat etiam magistrum, sed quicquid sit de hoc communis scolasticorum sententia est & veritas est de fide catholica supra relata gratiam esse qualitatem animæ inherentem vsupra sic enim determinatum est in Clem. 1. de summa Trinitate, vbi dicit summus Pontifex in Baptismo nedum peccata remitti, sed etiã gra-

Gratia an sit animæ qualitas, & an differat à charitate

gratiam infundi, & virtutes, licet tempore Bon. vt ipse refert in 2. dist. 26. q. 2. & ex Inn. 3. in c. Maiores de Baptismo; hæc quaestio esset cõtrouersa, tamen est postea definita in dicta Clement. Conc. etiam Trid. sess. 6. c. 7. dicit iustificationem nostram fieri per iusticiam, & charitatem nobis infusam, & inherentem, idem definit can. 10. & 11. & anathematizat contrariam sententiam, ex quibus euidenter colligitur esse de fide quod gratia, & charitas sit habitus, & qualitas animæ infusus, & ipsi inherens, licet Sor. lib. 2. de natura & gratia c. 18. ait à patribus Conc. Trid. consulto prætermissum nomen habitus quem secutus est Vega, dicens non esse de fide quod sit habitus, vel qualitas animæ, quia Conc. voluit tantum determinare iustificationem nostram non esse per aliquã iusticiam externam, sed per internam nostram iusticiam, vel renouationem, siue fiant hæc per aliquem habitum animæ infusum, siue tantum per actũ charitatis elicatum non solo speciali auxilio, quæ tamen expositio non approbatur, quia in Conc. Viensẽsi vbi secunda illa opinio approbatur sit mentio habituum expressa, & Conc. Trid. cum dicit esse aliquid animæ inherens infusum significat aliquid supernaturale, & permanens quod non potest esse actus, sed tantum habitus, præsertim quia iusti permanenter sunt iusti, & quia gratia, & charitas dicuntur etiam paruulis infundi, quibus nullus potest actus inesse, probatur secundo, eadem sententia ex scripturis ex quibus habemus charitatem, vel gratiam, vel iustificationem esse aliquid nobis infusum, & inherens, vt ad Rom. 5. charitas dei diffusa est in cordibus nostris, simile habetur ad Titum 3. saluos nos fecit per sacramenta regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nobis absurde, vbi nomen effusionis, & diffusionis significat aliquid inherens, 1. Corint. 13. nunc autem tria hæc fides, spes, charitas manent, at fides, & spes sunt habitus infusi 2. Corin. 1. qui vnxit nos, & signauit nos, & dedit pignus Spiritus sancti in cordibus nostris, & Eph. 1. vnxit nos

Spiritu promissionis Spiritus sancti qui est pignus hæreditatis nostræ 2. Petr. 1. per quem maxima, & præciosa vobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini & c. 1. Io. 2. vnctio docebit vos de omnibus, & c. 3. qui natus est ex deo peccatum non fecit, multa addi possunt ex scripturis quibus homines per gratiam à peccatis lauari dicuntur, quæ significant renouationem in ternam animæ tertio, probatur ex quibusdam modis loquendi patrum quibus impugnatur sententia magistri, & cõprobatur definitio Conc. Viensẽsis, licet non ita expressè ponant habitum, vel qualitatem animæ inherentem, Cipr. libr. 3. epist. 8. d. baptizatis dari gratiam, & æqualem omnibus, idẽ habet Cirillus Alexandrinus libr. 1. in Io. ca. 15. Hier. in prol. Threnorũ. Basil. lib. de Spũ sancto c. 17. vbi explicat vniue dice Spiritum sanctũ in nobis esse, & inquit sicut vis cernendi est in sano oculo, ita operatio Spũs in anima, & sicut ars est in eo qui malus est, ita gra Spũs sancti in eo qui recipit, & sicut totum est in partibus ita Spũs sanctus in anima secundum diuersam donorum distributionem idẽ in Psal. 32. dicit Angelis à Spiritu sancto ab initio sanctitatem datam Aug. libr. 5. de Trinit. c. 16. dicit quõ regeneramur per gratiam, mutamur in nobis saltem per gratiam, non autẽ mutatur ipse Deus & 22. confess. cap. 15. & lib. 1. de peccatorum meritis c. 9. & 10. dicit cum iustificamur iusticiam deus in nobis operari, & gratiam in nos inspi rare, probat etiam omnes in Adam peccasse nõ solum imitatione, sed quia omnes ex sua stirpe natos dãnificauit, libr. de natura, & gratia ca. 38. ait quod sola charitas est qua homo iustus est & c. vltimo dicit charitas inchoata iusticiam antecedit, & libr. de perfectione iust. & alibi dicit esse duplicem charitatem, & iusticiam, aliam imperfectam huius vitæ propriam, aliam perfectiorem in alicuius vita; simile habetur, ex partibus qui sepius dicunt homines à peccatis lauari, tergi purgari, probatur post memoracionibus, primo fuit semper in ecclesia certum sacramenta noue legis gratiam causare, ergo gratia est quid creatum,

um, & causatum in anima, & non solū actus, sed etiam habitus, quo permanēter simus in gratia propter gratiam parvulorum, secundō, si non esset quid formaliter in hominibus non essemus formaliter, & vere iusti, sed tantum iusti denominaremur, tertio, cum Deus hominē diligat quādiu est in gratia non autem cum est in peccato, nec aliqua esse possit mutatio ex parte Dei, oportet aliquam mutationem ponere ex parte hominis, ergo dum est in gratia aliquid habet, quod non habebat quando erat in peccato, quartō, Deus non est dicendus diligere affectu inordinato, sed diligere eum qui dignus est, ergo qui est in gratia, & à Deo diligitur aliquid habet quod non habet qui est in peccato, id gratia vocatur ergo, quintō, Deus dicitur diligere, & acceptare ad vitam æternam omnes prædestinatos etiā si aliquando sint in peccato mortali, & tñ non eos diligit, secundū præsentem statū quo sunt in peccato mortali, sed tantum secundū eum, quo sunt in gratia, ergo ponendum est aliquid in ipso homine quo constituatur in statu, in quo, & secundū quem diligitur à Deo, sextō, ordo divinæ providentiæ requirit, ut sit homo aliquo modo proportionatus ad finem, & beatitudinem æternam supernaturalem quā Deus illi vult concedere, non sit hæc proportio nisi per gratiam homo eleve tur ad aliquod esse supernaturale ergo, septimō in naturalibus hic est ordo, ut quælibet res habeat formam propriam quæ tendat ad suum finem, & perfectionem ergo etiam in supernaturalibus debet habere homo aliquam formam supernaturalem in ordine ad finem supernaturalem, octavō, experientia constat aliquos recenter iustificatos & à maximis peccatis, vitijs, & habitibus conuersos statim incipere operari, cum magna quadam facilitate promptitudinē, & dilectionē, quæ promptitudo, & dilectio sunt maxima habituum signa, postremō hoc est proprium Dei in amando quod est velle alicui bonū, ut ipsum bonum quod vult causet, & conferat propter efficaciam suæ voluntatis, sicut ergo Deus per dilectionē

illam communem qua omnes creaturas diligit confert illis, & conseruare esse, & bonitatem naturalem, ita per hanc dilectionem supernaturalem qua diligit hominem, ut amicū in ordine ad vitam æternam debet causare, & conferre esse quoddam, & qualitatem supernaturalem, & hæc quo ad difficultatem quæ est de facto, nam, quod spectat ad charitatem an quid sit creatum, vel increatum habetur à D. Thom. in 2. 2. q. 23. artic. 2. quod vero spectat ad iustificationem vtrum fiat per gratiæ infusionem traditur à D. Thom. 1. 2. quest. 11; vbi magis ex professo hæc questio tractanda est; inter scolasticos autem duo potissimum sunt controuersa potius e possibili quàm de facto, primo, an secundum absolutam saltem Dei potentiam possit homo esse Deo gratus, & acceptus ad vitam æternam sine vilo dono gratiæ infusæ, & creatæ, secundū est an per eandem potestatem possit homo cum hac gratia infusa, & creatæ non esse Deo charus, & acceptus ad vitam æternam.

Quo ad primum, est sententia Aureoli & Ocean, Greg. & Gabr. in 1. d. 17. q. 1. qui duo dixerunt primō, quod etiam per absolutam Dei potentiam non potest homo esse Deo gratus, & acceptus sine gratia infusa, & creatæ, secundum est quod id de gratia infusa, & creatæ non procedit ex dilectione, & acceptatione diuina, sed potius illam præuenit homo; alia sententia est communis omnium scholasticorum qui dicunt per potentiam Dei absolutam posse hominem esse Deo gratum, & acceptum per solum actum exteriorum dilectionis diuinæ, vel per actum specialis Dei auxilio sine vilo habitu gratiæ, vel charitatis infusæ, & quidem antiquiores scholastici non loquuntur de potentia absoluta, sed simpliciter negant posse hominem esse Deo charū sine gratia infusa, ut Alex. 3. q. 69. membro 2. art. 1. Albert. in 1. dist. 17. artic. 1. & 2. dist. 26. art. 1. iisdem locis D. Bonau. & D. Tho. & 3. contra gentes c. 149. de verit. q. 27. art. 1. quo vero ad potentiam absolutam est posteriorum sententia, Scoti.

Scoti. Greg. Durand. Gabri. Mari. Maioris in 1. dist. 27. q. 1. & præterea Amari in 2. tractat. mor. cap. 8. & Scot. in quarto dist. 1. quart. 1. artic. 5. his notatis.

Prima sit conclusio. Per absolutam Dei potentiam sine gratia infusa, vel charitate potest ab homine quo ad maculam, offensā & reatū tolli peccatum, probatur, primō quia potest homo à Deo constitui in statu pure naturali sine vilo habitu gratiæ, vel charitatis, & etiā sine vilo peccato, ergo, saltem per absolutam Dei potentiam potest homo peccatorem iterum constituere in eo statu, deinde quia si id fieri non posset esset maxime ex eo quod propter maculam, & deordinationem voluntatis, quæ causa dicitur formaliter priuatiua, & charitatis, & rectitudinis, non videtur posse tolli peccatum nisi per oppositā formam, nam de offensā, & reatu non est tanta difficultas, sed potest Deus hominem etiam existentem in peccato nolle punire, tum quia ablati maculæ deordinatione, & alijs quæ sunt de ratione peccati, tollitur etiam offensus reatus, & quæ inde consequuntur, at vero neq; illa obstant, tum quia posset homo, sine habitu infuso, sed solum auxilio specialis elicere actum aliquem charitatis quo ordinaretur voluntas, & consequenter tolleretur deordinatio causata à contrario actu peccati, tum quia macula, & deordinatio hæc nō habent rationem peccati nisi prout dicuntur priuationes formæ debitæ in esse, & prout dicunt respectum ad actum peccati præteritum; alioquin et in statu pure naturali caruisset homo, & grā, & rectitudine supernaturali, nec tñ hæc carentia fuisset, aut macula vel priuatio, vel peccatū, at potest Deus per solam absolutam potentiam tollere ab anima debitum habendi hanc gratiam, & rectitudinem, & non amplius illi imputare actum præteriti peccati; ergo per hoc saltem tolleretur peccatum ab aliquo.

Secunda conclusio. Potest homo per absolutam Dei potentiam sine habitu infusæ gratiæ vel charitatis esse Deo gratus, & acceptus in ordine ad vitam æternam, non tñ peccator, sed in præsentē statū quia et de facto prædestinatū existen-

tem in peccato mortali Deus diligit, & accipit in ordine ad vitam æternā quia verè illi vult gloriam conferre, nō tamē eū diligit secundum hunc statum prout est in peccato sed cū fuerit iustus, & ei gloriam conferret, dicitur in conclusionibus, quod hominem sine grā, & charitate & sine peccato Deus potest etiā secundum hunc statum ad gloriam acceptare, ut ei velit gloriam conferre, probatur, primo, quia ex præcedenti conclusionem potest Deus sine hoc habitu ab homine peccatum auferre, at nil repugnat quo minus huiusmodi existenti sine peccato velit Deus conferre gloriam absq; alia præuia dispositione, vel merito præcedenti, nam absoluta Dei potentia non est huiusmodi dispositionibus alligata, confirmatur quia ex facto Deus in instanti conceptionis id contulit absq; vilo merito actuali Christo, quod etiam quoddam sentiunt de Angelis in ijs enim id non est impossibile, secundo potest homo cum speciali Dei auxilio elicere actum dilectionis Dei super omnia et rāquam finis supernaturalis, qui actus esset vere meritorius vite æternæ, & efficeret hominem Deo gratum, & charum non minus quàm ipse habitus charitatis, & forte magis, quia tota ratio bonitatis & consequenter acceptabilitatis est in ordine ad actum, quare multo magis est in actu, quā si quis contendat sine habitu infuso non posse elici actum dilectionis supernaturalis præteritum eiusdem rationis, & meriti, cum eo quod est ex habitu, aut certe ipsum actum dilectionis Dei non esse meritorium vite æternæ ex propria dignitate, sed tantum ex sola acceptatione, & liberalitate, respondetur enim posse hominem sic saltem aliquem actum dilectionis Dei elicere saltem ut finis supernaturalis, & poterit saltem Deus ex sua liberalitate hunc actum acceptare rāquam meritorium vite æternæ, ergo, tunc saltem ex Dei liberalitate erit Deo gratus, & acceptus.

Tertia conclusio. Homo sine habitu gratiæ vel charitatis infusæ non potest etiam per absolutam Dei potentiam ita esse Deo charus, & acceptus secundum illam bonitatem quam habet, si-

enti est ipso habitu, & dono infuso. explicatur conclusio, dupliciter Deum posse aliquam creaturam, & particulariter hominem diligere, primo, eum diligere ad hoc ut bonus sit, & amare qui amor causa sit illi bonitatis, quomodo dilexit nos antequam essemus, & ideo dicitur magis dilexisse hominē quam ceteras creaturas, quia homini Deus contulit magis bonum quam ceteris creaturis, confirmatur hoc etiam, nam cum adhuc essemus peccatores dilexit nos Deus, ut essemus sancti, & iusti, & hoc modo dictum est in præcedenti conclusione posse hominem sine gratia, & charitate esse Deo acceptum in ordine ad vitam æternam, etiam secundum præsentem statum, ut ibi expositum est, quia potest Deus illi velle, & conferre hoc bonum id est gloriam, altero modo diligit Deus hominem quatenus bonus est, & quia bonus est, per actum permanentem, quia omne bonum in quantum bonum est diligibile, & maxime à Deo, qui etiam unumquodque diligit quatenus bonum est, & diligibile, imò vero id quod bonum est, & quatenus bonum est non potest Deus non diligere, licet enim quodcumque bonum extra se possit Deus velle non esse, quandoque tamen est bonum, & quatenus bonum, non potest Deus non diligere, quia est participatio quædam bonitatis ipsius, quam ipse necessario amat, & ratione cuius amat creaturam, & ita intelligitur conclusio, in qua ideo additum est verbum permanentem, quia sine habitu per actum potest homo esse Deo charus, eodem modo, probatur conclusio, quia habitus infusus gratiæ, vel charitatis dat homini esse diuinum, & supernaturale, ergo dat illi quandam propriam bonitatem, & perfectionem, secundum quam est dilectus à Deo ut sic, & facit etiam ipsum diuinæ consortem naturæ, quasi diligibilem à Deo amore quodam amicitie, qui non est nisi inter eos qui sunt eiusdem naturæ, ex his omnibus rationibus diligibilitatis, charitatis, qui non habet habitum gratiæ aut alium habitum infusum, & supernaturalem, ut sic non potest eodem modo diligi à Deo.

Quarta conclusio. Habitus infusus gratiæ, & charitatis præcedit ex eo amore Dei quo nos Deus diligit, ut boni sumus, non ex eo quo diligit nos quatenus, vel quia boni sumus, probatur prima pars, quia huiusmodi donum confertur nobis à Deo, liberaliter, ergo ex eo, quod Deus nos liberaliter amat, & nobis vult hoc bonum id efficit quo amore specialiter Deus amat omnes prædestinatus, non autem, saltem eodem modo, & efficienter reprobos iuxta illud Rom. 9. de Iacob, & Esau, antequam quicquam boni, vel mali agerent Iacob dilexi, Esau autem odio habui, secunda pars patet quia ista bonitas supernaturalis est ratio propter quam Deus hominem amat, ergo, saltem ratione præcedit ipsum Dei amorem, ergo inde provenit.

Quo ad secundam difficultatem sunt etiam duæ sententiæ prima Aureoli, ex Greg. Ocan Gabriel. in 1. dist. 17. q. 1. dicentis neque per absolutam Dei potentiam posse hominem habentem gratiā infusam non esse Deo gratum, & acceptum. altera sententia dicit hominem eum gratia ex absoluta Dei potentia posse non esse Deo charum, & acceptum in ordine ad vitam æternam imò vero, quod per gratiam sit acceptus dicit non esse ex ipsius gratiæ, dignitate, & merito, sed ex Dei liberalitate acceptantis illum in ordine ad vitam æternam, est Gabrielis Ocan, & sententia alterius, qui etiam inquit, quod gratia infusa non est illa per quam sumus Deo grati, & accepti, id enim est ipsa Dei dilectio qua nos amat, sed esse tantum affectum quandam dilectionis, & acceptationis diuinæ, unde etiam inquit sacramenta efficiunt nos Deo gratos non ex eo, quod per hæc gratia creata causatur, sed ex eo potius, quod per baptismum regeneramur in Christo, & sumus Deo grati, & causat in nobis Deus hanc gratiam.

His notatis prima sit conclusio. Homo habens gratiam non potest Deo non esse gratus, & acceptus secundum eam bonitatem quam habet, patet ex præcedenti

Homo in gratia non potest non esse deo gratus.

denti difficultate, quia non potest deus non diligere bonum, ut bonum, & non diligere quantum est bonum, & diligibile, ergo habentem gratiam non potest non diligere tanquam eum qui habet esse quoddam supernaturale, & ordinis diuini.

Secunda conclusio. Gratia, & charitas ex propria natura dicitur ordinē ad vitam æternam, & reddit hominem dignum dei acceptione, & ipsa gloria, probatur, primo, quia gratia est habitus quidam supernaturalis, & qui non potest naturaliter creaturæ vlli concedi, id est ordinis diuini, ergo habet quandam ordinem & proportionem ad ipsum lumen gloriæ, unde & gratia dicitur gloria inchoata, gloria vero gratia consummata, secundo, quia in scriptura, gratia, & charitas dicuntur donum quo efficiuntur diuinæ consortes naturæ, ergo quo ordinamur ad hoc ut Deo coniungamur, ut simus beati ea beatitudine participata qua beatus est Deus, & dicitur semen Dei, semen autem ex sua natura tendit ad fructum perfectum, dicitur pignus spiritus, & hereditatis æternæ, & dicitur etiam fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam, tertio, quia gratia & charitas est causa formalis nostræ iustificationis vt Conc. Trid. determinat, & est ea qua grati sumus, & iusti, at si non haberet id ex propria natura non per ipsam essemus Deo grati & iusti, sed per acceptionem, & imputationem Dei qui nobis illud imputaret ad meritum, postremo illud ipsum, quo supra probatum est hominem esse Deo gratum de facto per hanc charitatem, ipsum probat idem etiam habere charitatem ex natura propria, quia probat quod per eam debuit nobis Deus huiusmodi donum conferre, quod ex natura sua habet quandam proportionem ad gloriam.

Tertia conclusio. Homini habenti gratiam potest deus de potentia absoluta nunquam velle conferre gloriam, nam potest aliquo tempore homo esse in gratia sine gloria, ergo, & in eternum saltem de potentia Dei absoluta, tum quia potest quis gratiam amittere, &

nunquam consequi gloriam, tum quia gratia, & gloria non sunt ita essentialiter annexæ, ut se inuicē semper includant, ergo potest conferri unum sine alio, quia potest Deus postquam aliquis Dei gratiam habuit suam gratiam annihilare, & hominē etiam ipsum, imo postquam aliquis iam fuit gloriam consequutus, potest, & gratiam, & gloriam, & hominem ipsum annihilare, quia cum hæc omnia sint creata, Deus autē nihil omnino extra se velit esse necessario, neque aliquid creatum sit ita simpliciter necessarium saltem in ordine ad eternitatem quia possit non esse, & annihilari, ergo.

S V M M A R I V M.

1 Gratia an sit idem quod virtus, & charitas.

An gratia sit idem quod virtus, & charitas. Cap. XII.

IN hac difficultate est prima sententia dicentium gratiam esse habitum distinctum à charitate, & illum esse in essentia animæ, hæc vero in potentijs, id est in voluntate, est Alexan. 3. p. quæst. 79. in 2. m. 2. Alb. 2. dist. 26. artic. 3. D. Thom. hoc loco, 3. contra gent. cap. 150. de verit. q. 27. artic. 2. Alb. vsupra 2. dist. 26. quæst. 1. artic. 3. & 4. D. Bonauent. in 3. distinct. 27. artic. 1. quæst. 3. & 4. Aigent. 2. distinct. 26. quæst. vnica artic. 2. Capr. ibidem, Gaier. hic & Sor. libr. 2. de natura, & gratia, cap. 17. probatur in Clement. 1. de summa Trinitate vbi habetur parvulus in Baptismo infundi gratiam informantem, & virtutes, simile habet Concil. Trid. sess. 6. cap. 11. secundo, probatur, quia virtus est habitus animæ inherens, & est in animæ potentia in ordine ad operationem, ergo, gratia dicitur esse supernaturale, quod est in ipsa essentia animæ, maior patet quia 2. Petr. 1. dicitur per gratiam effici diuinæ consortes naturæ, & per gra

tiam rursus dicimur regenerari specialiter in Christo, vt Io. 3. nisi quis baptizatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto &c. & Iacobi primo voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. altera sententia est negantium gratiam, & charitatem esse distinctos habitus, est Ric. in 2. dist. 26. quæst. 4. Enri. Quod libeto 4. dist. 10. Scot. in 2. distinct. 25. & 26. Dufan. in distia. 26. quæst. 1. & 2. Gabr. ibidem quæst. vnica Io. Maio. quæst. 1. Marfil. quæst. 17. artic. 2. Vegæ libr. 7. in Conc. Trid. cap. 26. & 27. quæ sententia probabilior videtur esse quàm prima, cum absque necessitate videantur induci hi distincti habitus gratiæ, & charitatis, dicitur ergo, gratiam, & charitatem esse vnum, & eundem habitum realiter, & formaliter immediate inhærentem voluntati, licet ratione distinguantur quia operatur gratia qua nobis à Deo gratis confertur prout informat, & prout reddit nos Deo gratos, & acceptos, charitas vero prout est principium operationis, id est dilectionis Dei & proximi, probatur, primo, quia ea omnia, quæ tribuuntur gratiæ gratiæ facienti, & propter quæ ab alijs inducitur gratia à charitate distincta, eadem tribuuntur charitati, & sumpta exni propria, quoad quædam, communionem habent, quale est illud quod gratia diuidit inter filios Regni, & perditionis ex 1. 5. de trinit. Aug. cap. 18. & tractat. 5. in ep. 1. Io. quod etiam charitas est omnium virtutum forma colligitur, ex 1. Corin. 13. si linguis hominum loquar &c. quæ etiam neque gratia, neque charitas potest esse informis, quia vtraque nos coniungit vltimo fini quantum in hac vita fieri potest, quod vtraque est ad salutem necessaria, & sufficiens, & huiusmodi; sed quo ad ea quæ dicuntur propria gratiæ etiam patet, nam, quod per charitatem proprie efficiamur diuinæ confortes naturæ, expressè habetur Io. 14. vbi dicitur quod Deus charitas est, & ideo in eo in quo est charitas in esse Deum, & eum qui est in charitate esse etiam in Deo, imo 2. Petr. 1. dicitur effici nos diuinæ confortes naturæ per

maxima dona, per quæ intelliguntur virtutes inter quas habet primum locum charitas quod est illud summum Dei, de quo 1. Io. 3. vnde, &c. 4. ait charitate diligamus inuicem quia Deus charitas est, quod etiam spiritus ille, quo sumus filij Dei sit charitas, patet ex 1. Io. 2. videre qualè charitatem, & Rom. 8. vbi de hoc agens loquitur Apostolus, & infra, scitis autem quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, & Galat. 3. omnes enim filij Dei estis per fidem in Christo Iesu, intelligitur autem de fide quæ per charitatem operatur vt ait cap. 5. vbi cum dixisset euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini excidistis à gratia, & explicat quæ sit huiusmodi gratia, non enim in spū per fidem spem iustitiæ expectamus, ex quo intelligitur id quæ postea habetur c. 6. eiusdem epistolæ, neque enim circumcisio aliquid est, neque spirituum, sed noua creatur, vt idem sit noua creatura, ac si dixisset homo noua creatura, & illud Eph. 2. ipsius enim creatura sumus, subditur enim, creati in Christo Iesu in operibus bonis, ergo per opera bona est noua creatura, eodè modo intelligitur illud 1. Io. 1. volūtarie enim genuit nos verbo veritatis vt simus initium aliquod creaturæ eius, nam per verbum veritatis, per se primo, in nobis generatur fides, & fides quæ per charitatem operatur si sit perfecta, & ideo id quæ subditur vt simus initium aliquod creaturæ eius, debet sumi pro eadem fide, & propter hoc regeneratio proprie tribuitur baptismo, quæ dicitur sacramentum fidei, quo sumus primo, membra Christi, sicut per fidem informatam charitate sumus vni membra Christi licet & per baptismum ex opere operato idè simus, & de hoc loquitur Petr. ep. 1. c. 1. quæ secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spū viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis in hæreditatem in corruptibilem, & incorrumpibilem, & immarcescibilem conseruatam in cælis in vobis, qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem &c. ex quo habetur nos regnare in Christo per fidem, quæ producit in nobis spem hæreditatis æternæ, quæ hæreditas

tri-

tribuitur ipsi fidei, & datur nobis per fidem regeneratis, & factis filijs Dei, quia hæreditas est propria filiorum, producit autem in nobis fides spem viuam si sit ea fides viuam quæ operatur, & quæ vt ait Ibi Petrus, est multo præciosior auro quod per ignem probatur, & infra, in laudem, honorem, & gaudium per reuelationem Iesu Christi in quæ cum non videtis creditis, credentes autem exultabitis læticia inenarrabili, & eodem cap. sanctificatæ animas vestras in obedientia fraternitatis, & charitatis, quibus ad di potest quod dicit Bernardus sermon. 83. in cantica, animam nutrire verbo, quod etiam charitas sit vita animæ satis docet Dominus Io. 6. quod etiam sit lux & bona pater ex 1. Io. 1. vbi habetur eum in luce ambulare qui diligit, quod etiam charitas sit quæ nobis Deo grati sumus, patet ex Prouerb. 18. Ego diligentes me diligo, & Io. 14. si quis diligit me sermonem meum seruabit, &c. & ex vniuerso sermone cantico 50. Habetur ecclesiam, vel animam esse tanquam sponsam à Deo coronatam dilectam &c. quæ docet etiam Greg. Hom. 38. in Euangelia, vt illud nuptialem esse charitatem, ex quibus omnibus concluditur frustra obhas proprietates induci gratiam à charitate distinctam, probatur, secundo, quia siue ponatur gratia charitati distincta ad hoc vt anima secundum essentiam esse diuinum participet, siue ad hoc vt sit effectus Dei bonus quem in nobis causat Deus nos amando, siue vt sit ratio amoris diuini nempe bonum propter quod Deus nos amat, propter nullum horum potest aliquid melius inueniri quàm claritas, nec distinguitur etiam quia charitas est etiam participatio esse diuini, non solum secundum esse proprium, quod est illi commune cum gratia, sed etiam quia nos coniungit cum Deo, & tendit ad Deum vt obiectum supernaturale, & ipsum attingit quantum id fieri potest, præterea quia inter omnes dignas perfectiones quæ ab homine hic participari possunt, suprema est amor, visio. n. ordinarie non potest à nobis haberi in hac vita, ergo hæc est tantum hic participatio esse Dei,

præter hæc requiritur medium quod tendimus ad beatitudinem, huiusmodi autem est charitas ipsa, ergo, propter tertium quia nulla est ratio propter quam mereamur magis à Deo diligi, quàm ipsa charitas, quia amor ex sua naturâ redamantem requirit, & hæc charitas est quæ constituit amorem amicitia inter Deum, & hominem, tertio si ponitur gratia à charitate distincta, vt sit principium meritorum & virtutum infusarum, sed contra, nam hoc est proprium charitatis, vt sit principium, & radix omnium meritorum, sic Gregor. Hom. 17. in Euangelia, non habet aliquid viriditatis ramus boni operis nisi manserit in radice charitatis, Aug. sermon. 33. in Io. inquit, ipsam charitatem habe, & omnia habebis, & patet, quia charitas est forma virtutum omnium, & est virtus quedam vniuersalis quæ omnibus imperat, & quæ facit omnes esse & omnino veras, & perfectas virtutes, & meritorias, & opera nostra meritoria, quod facit & gratia, modo explicato, ergo non sunt distinctæ formaliter, quarto, si gratia est a charitate distincta, ergo possunt separari ab inuicem, vnde sequitur, quod aut sine gratia, aut sine charitate posset homo saluari, aut cum aliqua harum damnari, vel non saluari, ita quod posset homo diligere Deum super omnia, & non esse Deo gratus, aut esse deo gratus, & illum non diligere super omnia quæ falsa sunt ergo, & etiam quia charitas est excellentissima omnium virtutum, & donorum dei, vt 1. Cor. 13. & est communis patrum sententia, Aug. præsertim 15. de Trinit. c. 18. 19. vbi dicit in donis dei nullum esse maius ea, Bernard. ferm. 23. in cantica 5. gratia est habitus quidam animæ, vel mentis, neque enim alia species qualitaris esse potest, & est habitus maxime operatiuus, tum quia hoc est maxime proprium habitus esse operatiuum, tum quia in diuinis scripturis describitur gratia maxime operatiua, & principium omnium bonarum operationum, & ob hoc tantum nobis in scriptura prædicatur, vt cognoscamus ab ipsa esse omnia bona

opera, & impletionem mandatorum, ergo gratia est propria virtus quae definitur habitus operatiuus, & est immediatè in potentij animae quarum est operari, licet & iustineri possit quod sit in essentia animae, sextò, per id formaliter sumus Deo grati per quod sumus iusti, sancti, & boni, quia hoc est quod maxime in nobis amat Deus, & nobis praecipit, vt patet ex scriptura, quia tota iustitiae sanctitas per se primo, in ipsis operibus consistit, tum etiam in habitibus operatiuis, quae sunt principia harum operationum, in ordine ad operationem, ergo per ipsam nostram iustitiam formaliter sumus Deo grati, & iustitia, & sanctitas nostra potissimum consistit in charitate, haec enim est perfectissima iustitia ex Aug. lib. de natura, & gratia cap. 40. & vltim. & de moribus ecclesiae. c. 12. & 15. quae gratia formaliter opponitur peccato, sicut enim per hoc sumus Deo offensi, & odibiles, ita illa sumus formaliter Deo grati, & amici, at peccatum formaliter est in voluntate, & consistit in auersione voluntatis à Deo, ergo gratia ex opposito erit in voluntate, septimo, gloria quae est gratia quadam consummata, & quae gratiae correspondet tanquam praemium, & terminus, non est aliquid immediate in essentia animae, sed consistit in operatione illius potentiae qua immediate Deum attingimus, id est in ipsa visione, neque potest Beatitudo, vel principaliter, vel essentialiter esse in aliqua qualitate quae sit in essentia animae, haec enim quia operatiua non est immediate Deus apprehendi non potest, quare neque apponenda est vlla gloria immediate in essentia animae quia frustra esset, ergo etiam in hac vita gratia non est aliquid immediate in essentia animae, sed id quo Deo coniungimur, quantum in hac vita fieri potest; & id quo ad gloriam tendimus, & eam mereamur, haec enim debet esse proportio inter gratiam vitae, & gloriam termini, confirmatur quia si in hac vita gratia est in essentia animae quae eadem in alia vita perficiatur, & cum gratiam Deus conferat, & gloriam, sequi videretur hominem in hac vita beatum

esse, & habere gloriam licet non ita perfecte vt in alia vita, quia est idem habitus nostrae gratiae in hac vita, & gloria alterius, differens secundum perfectum, & imperfectum, vt etiam facetur D. Th. quest. seq. art. 3. quod est falsum, ergo, Ad Concil. Viensense responderetur ibi gratiam informantem distingui à ceteris virtutibus, non à charitate, deinde quia in eo erat controuersia inter Theologos, de distinctione inter gratiam, & charitatem, quam controuersiam noluit Conc. diffinire, ideo vtraque nominat gratiam, & charitatem siue inter se distinguantur siue non, neque enim est adeo absurdum sinonimus vt cum ijs vtatur etiam aliquando sacra scriptura, praesertim vbi ratio aliqua id postulat, & maxime quia saltem ratione distinguitur gratia, & charitas, immo Conc. Trid. nobis fauet, nam post illa verba, excluda gratia, & charitate, subdit quae per Spiritum sanctum in cordibus nostris infundatur, & inheret, qui numerus singularis potius identitatem, quam distinctionem significat, & ca. 7. eiusdem sess. loquens de iustificatione non meminit gratiae, sed solum fidei, spei, & charitatis, ad secundum responderetur omnia illa esse propria charitatis; neque mirum quod charitati, quae est habitus accidentaliter voluntatis tribuantur ea quae videntur ad essentiam, & naturam pertinere, quia naturam, & essentiam diuinam, vt supernaturalem nos non possumus percipere nisi per habitus supernaturales quibus Deo coniungimur, nam etiam gratia in essentia animae est quid accidentale, cum possit amitti ab homine.

S V M M A R I V M.

- 1 Gratia qualiter dividatur in gratis datam, & gratam facientem, & quae vtraque. nu. 1. 2.
- 2 Gratia habitualis, & actualis, & quae vtraque.
- 3 Gratia vocans & excitans ad est, & aduenans, & quae vtraque, & earum effectus.
- 4 Gratia etiam sufficiens ad est, & effi-

efficax, & quae vtraque, ac earum effectus.

De diuisione gratiae in gratam facientem, & gratis datam, habitualem, & actualem, vocantem & adiuuantem, sufficientem, & efficacem. Cap. XIII.

Dividitur gratia in gratiam gratis facientem, & gratiam gratis datam, prima datur homini, vt beatitudinem consequatur propriam, secunda vt alios non se adiuuet ad eam beatitudinem consequendam, de gratia gratis faciente habetur Rom. 3. iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quae est in Christo Iesu, & ad Eph. 1. in laudem gloriae grae suae, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. De gratijs gratis datis fit mentio 1. Cor. 12. alij quidem per spiritum datur sermo sapientiae, &c. & haec inuenitur etiam in peccatoribus. Io. 11. vt in Caipha qui prophetauit, & Matth. 7. multi dicent &c. & sic fuere sibilata, quas Aug. lib. 18. Ciu. Dei c. 23. vocat prophetissas, de qua inferius habetur sermo, & prima proprie est, & simpliciter gratia, cum per eam homo iustus fiat, & Deo amicus.

Diuiditur vterius gratia in habitualem & actualem, Habitualis dicitur gratum donum, quod datur homini durabiliter, & in eo proinde manere continenter potest. Actualis gratia dicitur motus in mente diuinitus excitatus, siue is sit cognitio, siue appetitio, siue operatio aliqua supernaturalis, de habituali probari potest ex ap. Rom. 5. charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. per spiritum sanctum qui datus est nobis, & 1. Cor. 1. vbi dicitur pignus hereditatis, & 2. Cor. 4. Thesaurum in vasis ficti lib. & Dei semen manens in his qui sunt ex Deo. Can. Io. cap. 3. & de ea habetur Io. 14. si quis diligit me, parer meus, diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus, dono scilicet

aliquo permanente de quo Io. epist. 1. c. 4. in hoc cognoscimus, quoniam in Deo manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis, ex eo enim quod aliquis diligitur supernaturaliter in hac vita à Deo, consequitur in homine ex ea dilectione aliquod donum supernaturale manens; & cum sic homo à Deo per aliquod temporis spatium diligatur, & sic ea dilectio duret, oportet fieri esse in homine aliquod donum durabile, quod dicitur donum habituale, cum ipsius naturae conueniens sit, & recte eam efficiat. De gratia etiam actuali, quae consistit in motu vel actione in mente diuinitus excitata, patet ad Philipp. 1. vobis datum est non solum, vt in eum credatis, &c. Hier. 32. Timorem meum dabo in corde eorum, vt à me non recedant. Act. 1. ergo & genibus dedit Deus potentiam ad vitam. Rom. 15. Deus autem spei repletur uos omni gaudio, & pace in credendo, vt abundetis in spe. 1. Thes. 3. Deus abundare faciat charitatem in inuicem, ad quae faciunt etiam loca quae probant conuersionem mentis ad Deum, quae in actione & motu continetur, & est progressio in via comprehenditur Thes. 5. conuertere nos domine ad te, & conuerteremur. Ezech. 36. faciam vt in praecipis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat, & operemini &c.

Ex his dignoscere licet ad quae se extendat, tum gratia habitualis tum actualis, & quo ad dona habitualia, cum in anima nostra sit ipsa essentia animae, & potentiae, vnde naturae responderet quoddam habituale donum, quod est etiam principium primum supernaturalium actionum, quo anima modo excellentiori fertur in Deum, vt in obiectum, vt est id Io. 3. oportet hominem nasci de nouo, ad Gal. 6. in Christo Iesu, nec circumcisio aliquid ualeat, neque pignus, sed noua creatura. ad Tit. 3. saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. 2. Petr. 1. Maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per haec efficiamini diuinae consortes naturae; quo uero ad potentias naturales adfuit supernaturales habitus, uirtutum quibus potentiae perficiuntur, per habitus fidei, spei, & charitatis, vt patet 1. Cor. 13. uosmetipsos

fos tentate si estis in fide, 1. Io. 3. charitas Dei manet in eo. 1. Cor. 13. nunc autem manent fides spes charitas, unde & in Cōc. Trid. sess. 6. c. 7. dicitur hæc tria simul infunduntur. Idem est potentius respondent virtutes infuse. Sap. 8. q̄ & p̄ficiuntur donis Spūs sancti, qui habitus sunt, II. 11. requiescet super eum Spūs dñi, &c. Io. 14. apud vos manebit, & in vobis erit, q̄ indubie intelliguntur de fide spe & charitate qui sunt habitus permanentes. Quo vero ad grām actualē in ea duplex motus concurrat, vnus consistit in ijs motibus quibus Deus mentes nostras excitat & inuitat, vt ad ipsum per fidē spē charitatē p̄nitentiā, & huiusmodi actiones conuertamur, alterū continetur ijs motibus vel actionibus quibus Deo excitanti, vocati, & inuitati respondemus, cum ad eum conuertimur, vt Apocal. 3. ego sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum.

4. Diuiditur vterius gratia in vocatē, vel excitantē, & adiuuantē, grā vocās, dicitur diuinā inspirationes, vel motus quā diuinitus in mente hoīs excitati, quibus Deus hoīem ad se allicit, & ad actiones piās & salutares mouet, vt fidei, spei, charitatis p̄nitentiā actibus conuertatur, gratia adiuuans significat Dei dona, quibus Deus hoīem diuinę vocationi, & excitationi consentiētem adiuuat; tum in eo quod consentit & conuertitur, tū in alijs actionibus pietatis per quas tenditur ad beatitudinem. Ad hanc gratiā adiuuantem in primis pertinet q̄ Deus peculiari cōkursu cum hoīe cooperatur ad conuersionem, i. ad credendum, sperandum, diligendum, p̄nitendū &c. similiter q̄ hoīem speciali cura & prouidentia tuetur à malo, & dirigit ad bonū, & ei robur præbet varijs inspirationibus ad vitandas tentationes, & seruanda mandata, &c. Et gratiæ vocantis mentio habetur. 2. Thimor. 1. qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta non secundum opera nostra &c. & seq. Aug. lib. 83. q. 68. d. Chr̄s pro impijs & peccatoribus mortuus est, vt ad credendum non merito, sed gratia vocaremur, de adiuuante fit mentio. Rom. 8. quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei, quod

explicans Aug. serm. 10. de verb. ap. d. spiritu illuminare, exhortante, adiuuante, & de vtraque loquitur Conc. Trid. sess. 6. ca. 6. d. disponitur ad iusticiam, dum excitati diuina gratia, & adiuui, fidem ex auditu concipientes libere mouentur in Deum & Can. 3. & ca. 5. Cum vero motus quibus gratia excitans continetur, eo tendant, vt homo illis excitatus, ad Deum sese deliberata voluntate & ratione conuertat, generaliter loquendo, tales sunt qui hominem ad hunc finem promouere possunt, ad quod spectat illuminatio fidei, qua homo p̄cipit q̄ sunt fidei. Rom. 10. & etiā illustrationes quādam quibus sepe subito mens nostra p̄cellitur, vt noua luce experiamur nos cognoscere dignitatē & magnitudinem rerum diuinarū, sc̄ditate peccatorum, & rerū humanarum vilitatē, & vltimū ad idem pertinēt motus varijs qui diuinitus in appetitu excitatur, vt amor, timor, spes, dolor confusio, & huiusmodi quibus quandoque trahitur ratio superior vt virtutem sectetur, & declinet à vitijs, eo modo quo voluntas & ratio trahi potest ab appetitu ad idem pertinent opportunitates quas diuina prouidentia homini subministrat, vt in eo contentur huiusmodi motus tū in intellectu quā in appetitu, vt sunt, infirmitas, pericula, aduersitates, bonifocij, &c. vt videtur sentire. Aug. d. q. 68. Hi vero motus quibus diuina vocatio continetur, peculiari ratione sunt opus Dei non n̄m. 2. Thim. 1. qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra. Apocal. 3. ego sto ad ostium & pulso. Psal. 54. audiam quid loquatur in me Deus, & Conc. Arausicanō. Can. 20. multa in homine dicuntur bona fieri, quæ non facit homo, & Aug. lib. 1. ad simplic. q. 2. lib. de Spiritu & lit̄a. c. 3. 4. & licet homo his motibus consentiat, d̄ tñ consentire non libere, & vt sic dicitur opus Dei, vt sunt & primi motus naturales, vel dicuntur opus Dei, quia & si nos etiam producamus eos motus, tamen qua ratione per illos diuinitus admonemur & pulsamur, vt ei respondeamus, & aperiamus ianuam voluntatis per deliberatos actus fidei, &

fidei, charitatis, &c. dicuntur ideo sub hac ratione, Dei vocatio, & opus peculiari modo Dei proprium, quatenus libertas nostra ad illud nil sic cōfert. Vt verò contingit, vt fide, spe, & charitate feramur in Deum, non solum quando primum à statu peccati ad statū gratiæ resurgimus, sed etiam cum in gratia, & iustitia perseueramus, & proficimus, ita motus illi, quibus continetur gratia vocans, & excitans, non solum habent locum in prima iustificatione, sed etiam in progressu post acceptam iusticiam, licet tunc non dicantur proprie vocatio, sed tunc cum primo mens hominis excitatur, vt se à peccatis ad Deum cōuertat, & hæc posterior gratia dicitur auxiliū diuinum ad progrediendum in iustitia, vel gratia adiuuans. Vocatio verò hæc quandoque est efficax, quandoque non. Efficax est, cum efficit vt ei homo respondeat, vel quia vberior sit, vel quia concurrant tales circumstantiæ, temporis, modi, &c. vt de facto homo moueatur ad consentiendum. Inefficax, qñ per eā nō mouetur de facto ad consentiendū: de efficaci habetur Act. 9. Domine quid me vis facere? II. 50. Dñs Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico: de inefficaci. Rom. 10. non omnes obediunt Euangelio, & de vtraque etiam loquitur Aug. lib. de gratia, & lib. arbit. c. 5. & quando vocatio est efficax, non ipsa sola cum libero arbitrio hominis efficit consentium, & conuersionem, sed vnā cum peculiari quodam alio concursu, & auxilio Dei accedente, quo eget etiā homo vocatus & excitatus, vt vocationi & excitationi consentiat, vt infra dicet, vbi agitur de modo quo oportet hominem ad iustificationem disponi, Deus enim non solum nos vocat, sed etiam peculiari auxilio nos ad se trahit, & respondere facit. vt Ioan. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum: & diffinitur in Cōc. Trid. sess. 6. can. 3. si quis dixerit sine præuenienti Spiritu sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut p̄nitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia cōferatur, anathema sit. Et vt vocatio diuina ad totā mē-

tem hominis dirigitur, vt tum per intellectum, tum per voluntatem respondeat, ita diuinę vocationi, & auxilio, quo Deus nos efficaciter iuuat, acceptum referendum est, vt intellectu & voluntate respondeamus cum conuertimur, cum alioqui noster intellectus, & voluntas sit imbecillis ad respondendum sicut oportet, vt habetur in Conc. Arausic. can. 4. & Mileuit. cap. 4. & ex Aug. lib. de bono perseuer. c. 15. & lib. de gratia, & lib. arbit. c. 19. Ex quibus sequitur, q̄ posita vocatione efficaci, necessariò ex suppositione, sequat̄ hominis conuersio, vt d. Vega lib. 6. in Conc. Trid. c. 9. quia hæc necessitas ex hypothesi non pugnat cū libertate arbitrij simpliciter, quia liberè respondet; sequitur etiam q̄ eo maior est conuersio, quo maior vocatio efficax est, vt efficax est, non aut vt consistit in inuitamentis excitantibus, si efficax nō est: vt Mat. 11. Væ tibi Bethsaida &c. Vocatio verò hæc diuina, prout continetur motibus illis quibus inuitamur ad conuersionem, latissimè adhuc patet, nā sunt quædam inuitamenta, quibus possumus, Deo iuuante respondere, & etiā nō difficulter resistere, vt ea quibus homines ordinariē vocati, & excitari solent: de quibus in Tr. Conc. sess. 6. c. 5. & can. 4. alia sunt ita vehementia, & opportuna, vt is, cuius mens illis excitatur, non nisi difficulter resistere possit: alia extra ordinaria sunt, vt qui ijs incitatur, sponte, sed necessariò respondeat, prima, dicuntur auxilium sufficiens, secunda, auxilium speciale, tertia, specialissimum; auxilium speciale nō semper est efficax, quia potest reijci: auxilium specialissimum difficillimè potest reijci, aut necessariò admitti, vel plerumq; aut semper est efficax, sufficiens, omnibus conceditur; specialissimum non omnibus, sed aliquibus pro diuino beneplacito; vnde Vega lib. 12. in Conc. Trid. c. 20. d. auxilium quoddam specialissimū esse datum confirmatis in gratia. Vocatio est efficax est propria prædestinatorum cū habeat ordinem ad beatitudinem certo consequendam, & dicitur ab Aug. secundum propositum, alia non efficax, est et in reprobis quando iustificatur; q̄ non habet

habet respectum ad beatitudinem certo consequendam: vt d. Aug. lib. de prædestina. Sanct. cap. 16. Sine verò aliquali gratiâ vocante, & excitante, saltem interna, nemo adultus, vel infidelis, iustificari, vel ad iustitiam sufficienter se præparare potest: vt habetur Conc. Tr. sess. 4. c. 5. & can. 3. & consentit Aug. lib. 83. q. 9. c. 68. Hæc de gratiâ vocante.

Quo verò ad gratiâ adiuantem, de qua supra, ea necessaria est tum ad conuersionem, tum ad perseuerandû in accepta gratiâ iustificationis, vt supra est dictum. Hæc verò gratiâ adiuantem, nõ est solum actualis concursus Dei, quo is simul cû libero arbitrio hominis iâ vocati & excitati, efficiat actu ipsam supernaturalem conuersionem, sed etiam est donum gratuitum, quo simul mens hominis roboratur diuinitus ad illam conuersionem cum actuali Dei concursu eliciendam; nam per istam uocationem ita adiuuatur homo à Deo, vt per illâ suppleatur in libero arbitrio aliqua facultas, cui licet aliqui vocato & excitato desit vt conuertatur: vt probatur Io. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum, Philip. 2. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. & 1. Cor. 4. quid habes, q̄ non accepisti? & ex Conc. Milenit. can. 3. d. vtrumque est donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus. & Concil. Trid. sess. 6. can. 3. & ex Aug. de gratiâ, & lib. arbitr. c. 13. Fatendum, capten est etiam excitationem hoc præstare homini vt conuertatur: vt dicit Aug. lib. 1. ad Simplicia. q. 2. ipsa tamen sola etiam, efficax non est adequatè gratiâ adiuantem ad conuersionem, quia homo vocatus, eget alio adiutorio, vt uocationi respondeat & conuertatur, vt supra est dictum. Hoc verò donum gratuitum, quo præter uocationem, & concursum actualem Dei constat gratiâ adiuantem ad conuersionem, est quædam morio Dei, qua is per infusionem habitum gratiæ iustificantis, & virtutum, mentem hominis roborat, & adiuuat, vt eodem Deo simul concurrente, eliciat actus supernaturales, quibus in Deum conuertatur,

Gratiâ porro adiuantem, quatenus in adequatè consistit etiam in uocatione & excitatione, reijci potest ab homine, & quandoq; etiam reijcitur, vt & excitatione & uocatio: Vt verò adequatè constat etiam ex habitibus gratiæ & virtutum, sic, ex hypothesi, reijci non potest.

Diuiditur vltimus gratiâ in sufficientem, & efficacem; sufficientem dicitur penam potest homo pijs actionibus salutem suam procurare, & consequi. Efficax per quam re ipsa id facit, & de sufficienti habetur 2. Cor. 11. sufficit tibi gratia mea. Phil. 4. omnia possum & eo qui me confortat. Deut. 32. Il. 65. Matth. 23. De efficaci habetur Ezech. 36. Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat, & operemini. Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere; & vtrumque meminit Aug. de sufficienti. lib. 2. de pecc. merit. & rem. c. 17. de efficaci. lib. de gratiâ, & lib. arb. c. 16. de prædest. sanct. c. 8. de vtraque lib. de gratiâ, & lib. arbit. c. 15.

Vt verò quis dicatur habere gratiâ sufficientem ad piã actionem, oportet eum, aut habere omnia dona, & auxilia, quæ ad actionem piã tanquam illius principia requiruntur, vel ita aliquod: vel aliqua ex huiusmodi donis habere, vt per illud, vel illa iam præuentus & excitatus, possit vsu aliquo liberè suæ facultatis, Deo adiuantem, acquirere reliqua huiusmodi dona, vel auxilia; quod patet ex vi nominis gratiæ sufficientis, habere enim gratiâ sufficientem ad actionem piã, est habere gratiã quam possit quis actionem piã liberè exercere, is verò dicitur posse liberè, qui habet totam facultatem ad id requisitam, vel potest habere, & acquirere; vnde in Concil. Trid. sess. 6. c. 13. dicitur posse iustos, perseuerare, quia si gratiæ nõ defuerint, sed ea cum Dei auxilio, q̄ est præsto, bene vsi fuerint; acquirēt reliqua auxilia necessaria: quibus perseuerare possint; vnde & Patres dicunt in Deo spem firmissimam locandam, is. nisi eius gratiæ homines defuerint, sicut cœpit bonè ita perficere, operans velle & perficere: vt d. Aug. lib. de natura, & gratiâ. c. 26.

Deus

Deus non deserit nisi deseratur, vt piè, iustèq; semper viuatur. Quilibet verò homo ratione vtens habet gratiã, vel auxilium sufficientem ad salutares actiones, vno ex modis ante explicatis, ita vt quouis tempore possit in Deum se conuertere per salutarem penitentiam, si extra gratiã sit, & vincere tērationes, ac peccata mortalia vitare, seruando mandata. D. Th. lib. 3. contra gen. c. 159. Alb. 2. dist. 28. art. 1. Alen. 3. p. q. 69. membro 5. art. 4. D. Bonauen. d. dist. 28. art. 1. q. 13. Scot. 1. dist. 46. q. vnica. ad primum. Vega lib. 13. in Conc. Tr. c. 13. Deus enim vult omnibus semper opem ferre, quantum in se est. Job 25. Prouer. 3. Eccl. 18. Ioan. 1. 1. Tim. 5. & sequitur Ambr. lib. de paradiso. c. 8. Damasc. lib. 2. c. 29. qui dicunt, Deum, quantum in se est, velle omnes consequi salutem. Idem probatur ex locis quæ habent non esse consilium Dei, vt propter peccata quamuis grauiã & multa, aliquè destituat prorsus necessario auxilio. Il. 49. nunquid obliuisci potest mulier, &c. & infra; & si illa obliuisci fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Hier. 3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Ezech. 33. nolo mortem impij, sed vt conuertatur & viuatur. Matth. 11. Venite ad me omnes. Tob. 3. Ad idè faciunt loca quibus Deus homines ad celerem conuersionem hortatur, & vt piè viuatur. Eccles. 5. Non tardes conuerti ad dominum. Isa. 31. conuertimini sicut in profundum recesseratis. Ezech. 33. conuertimini à vijs vestris pessimis. Pl. 94. Apoc. 3. Heb. 3. omnes ergo iunãte Deo, id præstare possunt, Deus enim impossibilia non præcipit, sed iubendo mouet, & facere q̄ possis & petere q̄ nõ possis, & adiuuat vt possis: vt habetur in Conc. Trid. sess. 6. c. 10. & Aug. id explicat. lib. de natura, & gratiâ. c. 43. Ad idem faciunt loca quibus habetur vitio hominibus ascribi, q̄ non conuertantur, & piè viuatur, & idè puniri: vt Prou. 1. increpationes meas neglexistis, ego quoque in interitum vestro ridebo. Matt. 23. quoties volui &c. & infra, ecce relinquetur domus vestra deserta. 2. Thes. 2. id verò sic

ret iniuste si per Deum ipsum stat, quominus aliqui possint conuerti, & piè agere, q̄ nefas est dicere. Ad idem faciunt loca dicentia omnes homines esse iam redemptos per Christum; & reconciliatos Deo patri, idq; abundanter, & cumulatè: vt Pl. 106. dicat, qui redēpti sunt à dño. Pl. 129. copiosa apud eum redēptio. 1. Cor. 7. pretio magno redēpti estis. 2. Cor. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Gal. 3. Christus nos redēmit &c. Eph. 1. in quo habemus redēptionem, q̄ fieri non posset, si staret per Deum, quominus omnes, si velint, salutem consequantur. Idem probatur in Conc. Arausic. c. 25. & Trid. sess. 6. c. 5. vbi etiam probatur, q̄ omnes iusti habent sufficientem auxilium ad progrediendum in pietate, & perseuerandum. & c. 14. & can. 19. ibid. & in Conc. Arausic. prædicto, quod & ex Patribus probatur; Dion. lib. de cœl. hierarc. c. 9. Iren. lib. 4. c. 22. Orig. hom. 20. in Num. Chri. hom. 16. in ep. ad Hebr. Damasc. lib. 2. c. 29. Cipr. serm. de lapsis. Aug. serm. 8. in Pl. 118. Hier. ep. ad Ctesiphontem cont. Pelag. velle & currere meum est, ipsum meum sine Dei semper auxilio non erit meum, nec esse consentaneum diuinæ iustitiæ, vel misericordiæ, vt Deus alicui denegat auxilium necessarium, vt quando vult, non possit conuerti, ergo id non facit Deus. Hæc de gratiâ sufficienti.

Quo verò ad gratiã efficacem, cum sit illa quæ facit non modo, vt conuerti & piè viuere valeamus, sed etiã vt conuertamur, & piè agamus; vt supra est dictum, idèd, q̄ homo conuertatur, & respondeat diuinæ uocationi & excitationi, non solum libero arbitrio hominis respondentis est tribuendum, sed in primis etiam ipsi gratiæ efficaci, cuius scilicet beneficio conuertitur; vnde cum quæritur cur quis conuertatur, rectè responderetur, quia & habuit gratiã efficacem, quæ fecit vt liberè conuertatur, & ipse fuit liber, vt eum adiutorio eius gratiæ conuertatur; q̄ patet ex nomine gratiæ efficaci, q̄ vnã cum libero arbitrio acta sit causa, & præcipue conuersionis; vnde ei principaliter conuersionis tribuitur.

bitur. Idem pater Io. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Philip. 2. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere Ioan. 1. 5. Sine me nihil potestis facere. Idem probatur ex Aug. qui tribuit beneficio, & gratiæ efficaci, & homo conuertatur. lib. 1. ad Simpli. q. 2. lib. de prædest. sanct. c. 8. & si etiam conuersio sit tribuenda libero arbitrio hominis vocati, excitati, & adiuui per gratiam, aliter Deus non requireret à nobis vt conuerteremur: vt Matt. 1. 1. Venite ad me omnes, quæ explicat Aug. d. q. 2. lib. 1. ad Simpli. d. vt velimus & suum esse voluit (Deus) & nostrum: suum vocando: nostrum sequendo; & lib. de spiritu, & litera. c. 34. consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propriæ voluntatis est, & habetur in Conc. Trid. sess. 6. c. 5. vbi habetur vtrunque concurrere. Hæc verò gratia efficax, cuius beneficio homo conuertitur, talis est, vt nec vquam contingat, nec possit contingere, vt ea sola posita, homo non conuertatur, & proinde ex illius hypothese homo necessariò conuertitur, & infallibiliter, tametsi absolutè liberè: vt d. Vega lib. 6. in Conc. Tr. c. 9. cum iuncta sit cum libero arbitrio; & probatur Io. 6. omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Thren. 5. conuerte nos domine, & conuerteremur, quia nunquam contingit, vt Deus aliquem conuertat, qui non conuertatur. Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere; & probat August. ferm. 13. de verb. Ap. Hæc etiã gratia efficax totalis qua homo conuertitur, necessaria est omnibus ratione vtiens, vt liberè conuertantur, & ideo nunquam contingit hominem liberè conuertere sine illa; probatur Io. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Thren. 5. conuerte nos domine ad te, & conuerteremur. Io. 1. 5. sine me nihil potestis facere. & ex Conc. Trid. sess. 6. c. 5. & Aug. lib. de corrept. & gratia. c. 2. intelligant, si filij Dei sunt, spiritu Dei se agi, vt est agendum agant, & cum agunt, illi à quo aguntur, gratiam agant. & ser. 13. de verb. Ap. lib. de gratia Christi contra Pelag. c. 12. Hæc verò gratia efficax, quæ omnibus iam voca-

tis, & excitatis, necessaria est, vt liberè conuertantur, ex qua posita certo, & infallibiliter homo ex hypothese conuertitur, in aliquo dono consistit, quod homo iam præuentus à gratia vocante & excitante, possit cum auxilio Dei coalescere qui per pium vsum liberi arbitrij, ita vt defectus sit hominis si ea gratia careat, sic sentit D. Tho. 1. 2. q. 112. art. 3. ad secundum. ex Anf. lib. de casu diaboli c. 3. & Vega lib. 13. in Conc. Trid. c. 12. Medina 1. 2. q. 109. art. 10. scilicet, quod gratia efficax, quatenus præter vocationem & excitationem, est necessaria omnibus, vt liberè conuertantur, posse acquiri cum auxilio Dei ab homine iam præuento per gratiam vocantem, & excitantem, & proinde eam non omnibus modis antecedere omnem vsum liberi arbitrij hominis iam vocati, & excitati; probatur Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; est ergo in hominis libera potestate positum, Deo iuuante, vt à Deo actu & sic efficaciter conuertatur. Io. 14. Si quis diligit me, pater meus diligit eum, & poterit quisque diligere Deum, eo iuuante, ergo & obtinere vt ab eo diligatur, & ad eum veniat per gratiam efficacem. Rom. 10. Apoc. 3. Idem probatur ex Conc. Tr. sess. 6. c. 5. & 14. & can. 29. & ex Aug. lib. 1. retr. c. 2. lib. 1. ad Simpli. q. 2. aliter non esset situm in libera hominis potestate, qui non habet gratiam efficacem, etiam quod præuentus sit à gratia vocante, vt homo possit, Deo iuuante, liberè conuertere, contra auctoritates sacre scripture. Conc. Trid. & S. Aug. supra citatas; sequeretur etiam quod ij qui habent actu gratiam efficacem, qua actu conuertuntur, liberè non conuertentur, sed necessariò simpliciter, & absolutè, contra Conc. Tr. sess. 6. c. 5. & can. 4. sequeretur etiam quod nemo censeret possit habere gratiam sufficientem, nisi haberet illam etiam efficacem, & ita qui actu non iustificantur & saluantur, non possent iustificari & saluari, contra catholicam doctrinam, iuxta dicta supra, vbi de gratia sufficienti est actum. Bonum verò illius gratiæ efficacis in vno genere causæ est natura prius quam ipsa libera conuersio, & in alio genere causæ est

ea posterius, consistit enim in infusione habituum gratiæ & virtutum, quatenus per eos habitus mens hominis roborata elicit actus conuersionis, Deo simul cum eadem mente ad eos actus eliciendos concurrente; vnde in genere causæ efficientis gratia hæc efficax prior est quam conuersio. In genere verò causæ materialis, vel dispositiue conuersio est prior quam ipsa, & proinde conuersio hæc est ille pius vsum liberi arbitrij, quo gratia hæc efficax acquiritur. D. Thom. 1. 2. q. 113. art. 2. 7. 8. & Caiet. in d. art. 8. Sor. li. 2. de nat. & gratia. c. 18. Et licet fieri non possit, vt ex duobus habitibus gratiam efficacem talem, vt supra est dictum, vnus conuertatur, alter non, fieri tamen potest, & fortè quandoq; fit, vt ex duobus habitibus parètem gratiam vocantem, & excitantem, & ordinariè dari solitam, vnus conuertatur per gratiam efficacem, vel efficaciter adiuuantem sequentem, alter non, quod illa careat. Maior patet, quia est impossibile, vt quis habeat gratiam, quæ vnà cum ipsius libero arbitrio actu efficiat conuersionem, & actu non conuertatur. Minor probatur ex locis scripture, vbi reprehenduntur ij qui cum vocati certo aliquo modo, & poterint tali vocatione conuertere, id non fecerint, sed gratiam vocationis iam habitam repudiarint: vt Prou. 1. quia vocani, & renuistis &c. ego quoque in interitu vestro ridebo. Isa. 65. Rom. 10. tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. Luc. 14. nemo virorum illorum qui vocati sunt (& non venerunt) gustabit cœnam meam; & probatur ex locis ex quibus pater ex pluribus vocatis, quosdam credidisse, quosdam non; vt habetur Act. 2. 28. Idem probatur ex Conc. Tr. sess. 6. c. 5. ex Aug. lib. de spiritu, & litera. c. 34. lib. 83. qq. 6. lib. 1. ad Simpli. q. 2. li. 12. ciuit. c. 6. cum huiusmodi vocationi possit actu quis dissentire, & alius assentiri, vt supra dictum est, vbi de gratia vocante est actum. Gratia demum efficax (sue consideretur adæquate, vt constat ex vocatione, & excitatione, tunc ex adiutorio, quo efficaciter fit ipsa conuersio per habitus etiam gratiæ, & virtutis)

alia est propria prædestinatorum, quæ scilicet habet respectum ad certam conuersionem beatitudinis, & plerumque includit singularem quandam vocationem; alia est quandoque reproborum, quæ scilicet non habet respectum ad certam conuersionem beatitudinis, sed interdum datur reprobis cum iustificatur, secundum præsentem, scilicet iustitiam; & illa est effectus prædestinationis, hæc non; vt latè probat Greg. de Valentia, vir eruditissimus. 1. 2. disput. 8. q. 3. puncto 1. 2. 3. & 4.

S Y M M A R I V M.

1 Gratia operans, cooperans, præueniens, & subsequens, quid sint, & earum effectus.

An gratia conuenienter distinguatur per operantem, & cooperantem, præuenientem, & subsequentem. Cap. XIII.

HÆ duæ diuisiones in gratiam operantem, & cooperantem, præuenientem, & subsequentem, inter se tantum ratione differunt, ideo simul tractandæ, & explicandæ sunt. Differunt verò de hac gratia, & eius diuisione in 2. dist. 26. præcipue Alb. D. Th. D. Bonau. Ricar. Durand. Marsil. & Gabriel Alen. 3. p. q. 79. membro 3. Sor. de natura, & gratia. lib. 1. c. 16. Vega li. 6. in Conc. Trid. c. 6. cum seq. pro his verò diuisionibus explicandis sunt quædam notanda; Primum est, hic agendum esse nobis de gratia propriè dicta, qua Deus dicitur in nobis operari, vel cooperari bonum morale aliquod, & spectans ad salutem, & vitam æternam, non autè de illa gratia communiter, & minus propriè dicta, qua dicitur cooperari, vel operari quodcumque bonum naturale, & ad ipsam naturam spectans. Secundò, notandum, licet gratiam ipsam nulli prædat meritum hominis personale, natura enim, & naturalia gratis Deus contu-

lit, est tamen quoddam debitum ex parte naturæ cui saltem ex ordine diuino debentur propriæ perfectiones, & imperfectiones, at in illa in primis gratia nulum est debitum etiam ex parte nature, illud autē aduertendum, quod sicut in hac gratia propriè sumpta, præsertim gratiæ faciente, vel quæ ad gratiam facientem referatur, id est qua homo iustus est, vel benè operatur, ut iustus sit duo distinguuntur. i. ipsam habitualem gratiam, qua homo iustus est, & Deo gratus, & qua tanquam principio quodam homo benè operatur, & auxilium illud speciale, quo Deus hominem vocat, excitat, vel ducit ad operandum, ita ut in illa gratia quæ ad naturam spectat duo etiã distinguantur. i. ipsa natura, & perfectiones naturales per quas homo habet esse, & per ipsum operatur, & gratia illa influxus, & concursus Dei, quo etiam Deus operando, vel cooperando causat omnes operationes naturales, & sicut in hac gratia, quæ ad naturam spectat non est magna quæstio quomodo natura ipsa operetur, est tamen magna difficultas de diuino concursu ad has operationes, præsertim contingentes, & liberas, quomodo istas operationes causet Deus prior, & moueat ad agendum, nec ipsam naturam, vel libertatem destruat, ita in alia gratia propriè sumpta, non tam est difficultas quomodo per gratiam in hærentē homo benè operetur, quam quomodo concurrat Deus sine speciali auxilio illo, ad cæteras operationes bonas, ram mouendo, & operando, quæ etiam cooperando, neque enim eadem est ratio huius specialis auxilij, & generalis auxilij, & concursus. Tertio, notandum, hanc distinctionem gratiæ in operantē, & cooperantem continere, ut d. D. Thome gratiã habitualem, tum etiam speciale auxilium; nam gratia habitualis, ut hominem Deo gratiū facit dicitur operans, ut per ipsam homo benè operatur dicitur cooperans, & ferè de hac tantum habituali gratia loquuntur Scholastici supra citati, cum de gratia operante, & cooperante loquuntur, auxilium verò speciale saltem prout eo homo excitatur ad operandum, est operans, ut eodem in

natur cooperans, hanc verò distinctionē in operantem, & cooperantē desumunt Scholastici, maxime ex Aug. in Ench. c. 32. idēd ait dici, non est volentis, neque currentis, sed miserētis Dei, quia habet homo etiã suo libero arbitrio, ut velit, & currat, initium tamen bonæ voluntatis, & bonæ operationis non est à nobis, sed est à Deo, & idēd ait totum dandum Deo, qui & bonam voluntatem præparat ad volendum, & præparatam dicit, & qui volentem præuenit, ut velit, voluntatem adiuvat, ut perficiat, & utrumque idēd ait esse ex supradicta Dei misericordia, misericordia eius præuenit me, & misericordia eius subsequitur me, item lib. de eccl. dogmatibus. c. 27. initium salutis nostræ Deo miserenti debemus, ut acquiescimus saluari inspiratione nostræ potestatis est, ut adipiscamur, quod acquiescendo admonemur, diuini muneris est, & ut non labamur in adepto. & lib. de natura, & gratia. c. 32. ubi ait quidē operamur, & non, sed illo cooperante cooperamur, huius misericordia præuenit nos, nā præuenit eius gratia ut sanemur, quia & subsequitur, ut sanati vegetemur, præuenit ut vocemur, subsequitur ut glorificemur, præuenit ut piè viuamus, subsequitur ut perseueranter viuamus. & c. 33. & lib. 2. cōtra duas ep. Pelagij. c. 9. & de grat. lib. arbit. c. 17. qui præparat voluntatem, & cooperando perficit, ut operetur, cum sequentibus: propter quod ait Apostolus, certus sum quoniam qui cœpit in nobis opus bonū perficiet in die Christi Iesu, ut ergo velimus in nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus, ut faciamus nobis cooperatur, non sine illo operante, ut velimus, vel cooperante; verum quoniam gratia hæc, est auxilium Dei speciale, quo Deus in nobis bonum operatur, vel cooperatur, multiplex est, & varia sunt quæ Deus nobis causat per hanc gratiam, idēd non inter omnes constat quæ nam sit gratia operans, & quæ cooperans, licet non est hæc difficultas magni momenti, illud tamen explicare non est ita facile, quoniam Deus in nobis hæc bona operando, vel cooperando causat, ex quo etiam intelligimus quomodo hæc ipsa operatio,

& coo-

& cooperatio non excludat nostri arbitrij libertatem, & cooperationē, & quomodo, & quantum bonum sit illi in quo Deus operatur, aut etiam malū in quo Deus non operatur bonum, & quomodo non omnes bonum operatur, si Deus in omnibus operatur, & cooperatur, quæ etiam aliqua ex parte sunt supra explicata in tract. de Prædestinatione. Quarto, notandum, diuersitatem huius gratiæ, vel auxilij operantis, vel cooperantis ex duplici potissimum capite desumi: primo, ex varijs modis, quibus Deus in nobis operatur, vel cooperatur, & hi modi ad duo genera reduci possunt, in primo sunt media externa quædam per quæ mouet, vel iuuat Deus hominē ad benè operandum, ut prædicationes, exhortationes, miracula, aduersitates, benedictio, pericula, timores, & huiusmodi: in alio genere sunt internæ motiones, & operationes Dei, quibus mediātē vel intellectum illustrat, vel mouet voluntatem ad operandum, quod solus Deus facere potest, vel immediatē agit in intellectum, & voluntatem; alterum caput est ex parte eorum quæ in nobis Deus causat per hanc operationem, vel cooperationem, & hæc etiam ad duo genera reducuntur, in primo genere est donū habituale gratiæ infusæ simul cum ceteris donis infusis, quæ sunt ea bona quæ Deus in nobis sine nobis operatur, licet enim ad hæc disponatur homo per actum liberi arbitrij, tamen illi habitus non causantur à nobis illo modo: in altero genere sunt ipsi nostri actus boni, qui etiã multiplices sunt, & varios habent gradus; primo, quidem sunt quidam actus boni, imò primi, & indeliberati, qui non sunt in nostra potestate, eo modo, quo in genere malorum sunt quidam primi motus, & indeliberati, deinde sunt primi actus boni, sed liberi, & deliberati, cum incipit bonum velle homo, sed liberè: tertio, est perficere illud bonum quod homo cœpit velle: quarto, est perseuerare in hoc ipso bono volendo, & faciendo, & simul temptationibus resistere, qui etiã actus possunt considerari, vel ut præcedant iustificationem, & gratiam infusam, vel ut eandem subsequantur, & ha-

beant meritum vitæ æternæ, postremò sunt actus gloriæ, id est visionis Dei, qui sunt corona, & præmium antecedentiū actuum, si ergo hos posteriores actus cum omnibus antecedentibus compares illi omnes possunt dici à gratia præueniente, hi omnes à gratia subsequente, & ita loquitur Aug. lib. de nat. & gratia. c. 32. rursum si compares actus subsequentes iustificationem cum antecedentibus possunt ij dici à gratia præueniente, illi à subsequente, demum si illos ipsos actus comparemus inter se posteriores semper dicuntur à subsequente, priores à præueniente. Quod ad gratiam verò operantē, & cooperantem existimo à gratia operante esse non solum prædictos actus bonos omnino indeliberatos, sed etiam omnes actus deliberatos, & liberos. i. initium bonæ voluntatis liberæ, à gratia verò cooperante esse bonam voluntatem proficere, & in eodem bono perseuerare, cuius ratio est quia in illis verè mouetur voluntas à solo Deo, in his verò est à seipsa, quod faciliè intelligitur ex dictis supra de voluntario, & inuoluntario, de modo quo mouetur voluntas siue à seipsa, siue ab alijs, & de ijs quæ cōi illi moti superaddit speciale Dei auxilium, & gratia respectu actuum bonorum. Quinto, igitur notandum est, ad hoc ut dicatur voluntas ipsa mouere, non sufficit ut ipso arbitrio eliciat actū propriū, neque etiam ut liberè eliciat, quamuis per hoc actus eius sit in ipsius potestate, sed requiritur, ut seipsam reducat de potentia ad actū; hoc enim proprie mouens est apud Aristotē, & hoc est mouens quod debet esse in actu, cum hoc quod possit mouere, respectu verò voluntatis duplex est mouens: alterum quod ad specificationem actus, quod est quasi mouens formaliter per modum formæ, & hoc est ipsam obiectum, vel obiectū applicans: alterum verò quod ad exercitiū actus, quod est mouens effectiue, & hoc est illud quod immediatē inclinatur, & quodammodo determinat voluntatē ad ipsum obiectum volendo, vel non volendo, cur autem respectu voluntatis requiratur hoc duplex mouens, non autē respectu intellectus vel aliarum potentiarum,

rum, quæ & quod ad specificationem, & quod ad exercitium moueantur ad obiectum, vel applicatio obiectum, est quia potestatis, ita sunt ad agendum terminata, vt proposito sibi obiecto, & debite applicato non possint non agere, & ideo vt moueantur ad agendum sufficit obiecti applicatio, at voluntas proposito, & applicato quocumque obiecto adhuc est in potentia, & indeterminata ad volendum hoc vel illud obiectum, & ideo vt moueatur, & determinetur ad volendum eger alio mouetur, quod ad exercitium actus etiam si ab hoc ipso non necessario, sed liberè moueatur, mouentia igitur voluntatē, quod ad specificationem actus sunt agentia externa, quæ obiectum proponunt, & applicant per sensus, & per ipsum intellectum, quæ actiones, quibus hoc ipsum obiectum applicatur, licet subsint diuinæ prouidentia, quia tñ id non est, nisi secundum quædam communem influxum, ideo per illas actiones non dicitur Deus immediatè, & proprie ipsam voluntatem mouere, quod ad exercitium verò actus voluntas non mouetur, nisi vel à seipsa, vel à Deo, à seipsa quidem quoniam ita est in actu, vt per hoc possit se ad aliud mouere, cum nempe iam actu finem aliquem appetit, per quem moueat se ad volendum aliud tanquam finem, à Deo verò dupliciter mouetur, quod ad exercitium actus: primò, quatenus omnis actus voluntatis à Deo causatur, & potius quàm ab ipsa voluntate, & quotiescunque voluntas agit, etiam cum à seipsa mouetur, prius ad agendum mouetur ab ipso Deo: altero modo, cum voluntas incipit aliquid velle, tunc enim cum ad huc non sit in actu, non à seipsa, sed à Deo tantum mouetur; & hoc per id solum quod incipit moueri voluntas ratione cuiusdam naturalis inclinationis in bonum, & finem, sibi à Deo inditum, excitatum ab obiecto externo, vel applicante obiectum, eo modo, quo graue mouetur à generante, ratione grauitatis sibi ab eodem communicata, quod verum est etiam cum voluntas incipit primò velle liberè, sicut enim ratione actualis inclinationis in finem liberè mouetur ad volendum media, ita liberè ad eadem vo-

lenda mouetur ratione inclinationis habitus, nunc vt ad rem propriam accedat, Deus quod ad actus bonos moraliter, spectantes ad vitam æternam, particulari quodam modo voluntatem mouet, & adiuuat quod ad vtranque motionem. i. specificationem actus, & quod ad exercitium, quod ad specificationem quidem per media illa externa, quæ supra enumerata sunt. i. prædicationes, exempla, miracula, &c. quia per illa proponitur, & applicantur nobis obiecta bona, & remouentur mala, & quia Deus particulari quadam prouidentia, qua omnia disponit ad bonum, præsertim hominum salutem, disponit etiam omnia ista media externa, vt ijs tanquam externis medijs, & auxilijs moueatur, & inclinetur homo ad bene volendum, & operandum, & hoc etiam videtur, interdum enim per hæc media excitat nos Deus, & mouet primò ad volendum bonum aliquod cum prius nihil vellemus eiusmodi, & hoc spectat ad gratiam operantem, quia antequam moueamur à Deo per hæc media ad bonum volendum, non erat aliquid aliud quod nos moueret ad ipsum, imò neque alio modo mouetur voluntas ad volendum: altero modo postquam voluntas incipit bonum velle, & per hoc se mouet ad illud perficiendum mouetur etiam à Deo per huiusmodi media, ad illud ipsum perficiendum, & perseverandum, & hæc est proprie cooperans, semper tamen in illo genere mouentis secundum specificationem actus, quod ad exercitium actus mouet Deus voluntatem nostram immediatè in ipsam agendo, & causando volitionem bonam, & illam inclinando ad aliquid bonum, quod etiam dupliciter facit interdum: primò, mouendo, & causando primam volitionem antequam voluntas sit in actu, & possit seipsam mouere, & hæc est gratia operans, interdum verò voluntatem iam motam adiunndo vt proficiat, & perseveret, & hæc gratia est cooperans in genere mouentis, quod ad exercitium actus; rursum gratia operans duo actuum genera in nobis causat, primò motus illos primos, & omnino indeliberatos, si enim à sensu, & passio-

ne pro-

ne proponentibus nobis aliquod obiectum prauum huiusmodi actus in nobis causantur, cur non, & multo magis boni à Deo, & ab obiecto, nobis à Deo applicato, & ij sunt illæ subitæ vocaciones, inspirationes, vel illuminationes inter-nas quas vnusquisque interdum in se ipso experitur, quas ait Concilium Trident. sess. 6. cap. 5. & 6. esse à gratia Dei præueniente, & excitante, quibus deinde est in nostra potestate consentire, vel dissentire, vel resistere, & ij actus possunt numerari inter ea bona, quæ Deus in nobis causat sine nobis inter quæ etiam habitus infusi numerantur, de quibus habetur in Concil. Arausico. cap. 20. & apud August. lib. 2. contra duas epist. Pelagiani. cap. 8. multa bona in homine facit Deus, quæ non facit homo, nullum autem facit homo, quod non faciat Deus, ratio huius est, nam si actus huiusmodi non sunt in nostra potestate, vt in ijs dicamur magis agi quàm agere, non autem ex eo quod ij actus qui et à nobis sunt producuntur, & quod merè passiuè ad illos se habeat noster intellectus, & voluntas, vt existimat Vega libro 6. in Concil. Trident. cap. 8. sed immerito, nam actus illi, id est inspirationes diuinæ non possunt in nobis aliud esse, quàm actus intellectus, & voluntatis, qui quando sunt actus formales, & vitales non possunt esse, nisi ab ipsis potentijs, at obijcit Vega, non solum illud citatum in Conc. Arausico. sed etiam lib. de ecclesiasticis dogmatibus. ca. 20. initium salutis nostræ miserenti Deo debemus, & Apocalip. 3. Ego sto ad ostium, & pulsò, quod pulsare sit solius Dei, aperire etiam nostris; Esaiæ 20. Dominus adaperuit mihi aurem, ego autem non contradico, hoc etiam est nostrum; sed hæc omnia nihil aliud probant, quàm id quod dictum est, primas illas motiones non esse in nostra potestate, non autem probant non esse actus nostros. Alterum genus actuum causatur à gratia cooperante in nobis, id est, initium bonæ voluntatis liberæ, cum nempe Deus ita voluntatem nostram mouet interius, vel exterius, vt tamen ipsa possit resistere, & deliberare, neque

verò per hoc quod illi actus sint liberi, & in nostra potestate, ideo dicuntur solum esse à gratia cooperante, quia quod ad hos actus Deus est primus, qui primo voluntatem mouet, cum ipsa non esset prius in actu per aliquod quo posset se ipsam mouere, tum quia ad hoc vt quis diuinæ gratiæ liberè consentiat, non est necessarium expressè, vt consentiat, vel acceptet gratiam per proprium aliquem actum positiuum, qui ipsam gratiæ operationem præcedat, sed satis est, vt voluntas non resistat gratiæ per actum contrarium, alioquin initium bonæ voluntatis, & primum bonum in nobis non esset à gratia, sed à nobis contra determinata superius contra Pelagium, & inde fit, vt in ipsa prima bona voluntate, & operatione dicamur nos moueri, & trahi à Deo, vt Ioannis sexto: Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eum, quare non ita se habet gratia respectu nostri, sicut gladius respectu militis, qui primò per actum proprium illum accipit, deinde cum illo pugnat, sed se habet tanquam id quod primo nos mouet, & trahit, sed liberè, ideo etiam hos ipsos actus, quos nos liberè operamur dicitur etiam Deus in nobis operari, & facere vt operemur, vt patet ex illo loco Ioannis 6. & ibidem, hoc est opus eius, vt credatis in eum, & Ezechiel 36. Ego faciam, vt in præceptis meis ambuletis, patet etiam ex ipsa gratia, & auxilio generali, quo Deus non expectat determinationem nostræ voluntatis, sed prior ipse causat, & actum volendum, & nostræ voluntatis determinationem, ita ergo etiam in hoc auxilio speciali non expectat Deus determinationem voluntatis ad bonum, sed ipse primo ad bonum mouet, vt habet Conc. Arausico. cap. 4. vbi diffinitur, quod non expectat Deus voluntatem nostram, vt purgari velimus, sed ipse præuenit voluntatem vt velimus, simile habetur cap. 9. & 27.

Dubitarur autem vtrum hæc gratia cooperans, aut operans secundum vtranque motionem sit semper efficax, necne, an aliquando frustreretur secundum effectum. Respondetur si sumatur gra-

tia pro illis externis medijs, quibus nos Deus mouet ad bonum operandum, sine dubio non est semper efficax, patet hoc experientia, si verò sumatur pro interna Dei motione adhuc potest dupliciter considerari: primò, vt dicit solam & præcisam Dei motionem, quæ voluntatem mouet, & adiuuat. Secundò, vt dicit eandem illam motionem cum omnibus suis circumstantijs, verbi gratia, cum hoc quòd Deus mouet, & eo tempore, & eo modo quo prouidet fore, vt voluntas nõ resistet, sed consentiat, prior modo certum est gratiam illam non semper esse efficacem, nisi respectu illorum priorum actuum, qui nõ sunt liberi, ex eo potissimum, quòd cum gratia gratis datur, & ex mero beneplacito Dei, & hæc sit gratia sine qua non potest homo bene operari, si esset semper efficax, aut omnes homines bene operarentur, & saluarentur, aut qui non saluantur gratia carerent, & consequenter non possent saluari, quia carerent gratia sufficienti, quòd est falsum: posteriori autem modo gratia Dei semper est efficax, quia nõ potest diuina dispositio, & p̄scientia falli, & horũ prior omnibus datur, etiam ijs qui illam non recipiunt, & damnantur, posterior saltem ad perseuerandum vsque in finem non datur, nisi solis prædestinatis, & electis, quam gratiam quicumque habent saluantur, & qui non saluantur, illam non habent: & de hac gratia posteriori intelligendum est, quòd sæpè ait Aug. Deum esse, qui dat nobis voluntatem bonam, & fidem, & perseuerantiam, & omnia bona, & qui hanc à Deo habet bene operatur, & perseuerat, qui non perseuerat non habet, & hac quicumque à Deo mouetur hoc modo ad ipsum accedit, & credit, & bene operatur, vt ait in lib. de prædestin. sanctorũ. cap. 8. & 9. lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. hinc inferitur gratiam illam, quæ dicta est non semper esse efficacem, differre ab efficaci, quia hæc semper est efficax, illam enim volitionem liberè producit voluntas, quàm prior in ipsa excitauit voluntas Dei, & demum inferitur gratiam sufficientem differre ab efficaci,

ci, non per hoc quòd sit maior, vel minor gratia, nam multi etiã minori gratia saluantur, quàm habeant alij qui damnantur, sed differt per hoc quòd voluntas diuinæ gratiæ resistit, vel non resistit, accipit, vel non accipit, & sic efficaciam gratiæ penetrat voluntatem nostram, & tamen reducendum est vltimò in Dei beneplacitum, & misericordiam, saltem per hoc quòd in nobis hæc gratiam Deus confert, prout prouidet nostram voluntatem accepturam, & assensuram.

S V M M A R V I M:

- 1 Gratia gratis datæ quæ sunt, quibus dantur, & earum effectus.

Vtrum gratia gratis data conuenienter ab Apostolo diuidatur.

Cap. XV.

Primò, notandum est, nomine gratiæ gratis datæ à nonnullis intelligi omnem gratiam, præter gratum facientem, ita vt comprehendat auxilium etiam speciale: alij verò intelligunt tantum omnia dona iustis supernaturalia, præter gratiam gratum facientem, & charitatem, ita Alen. in 3. part. q. 77. m. 2. qui diffinit gratiam gratis datam, esse donũ infusum supernaturaliter autem sine meritis quantum est in se ad salutem disponens propriam, vel aliorum, & ait ad salutem propriam spectare fidem, & spem informem: ad salutem verò aliorum operationem miraculorũ, & ipsum sequitur Gabr. in 2. dist. 26. at verò D. Tho. sic nomine gratiæ gratis datæ intelligit tantum dona illa supernaturalia, quæ cum hoc nobis conferuntur, vt alios ad iustitiam, & salutem instruamus, vnde in responsione ad secundum inquit: Fidem, quæ est gratia gratis data importare certitudinem quandam eorum, quæ ad fidem spectant ratione cuius possumus alios instruere, & hoc modo distingui à fide, qua iustificamur,

1 Gratiæ gratis datæ quæ sunt, & quibus dantur.

taur, secundum quam sententiam oportet dicere ad gratiam gratum facientem non solum spectare habitum gratiæ, quo formaliter iustificamur, sed etiam & fidem, & spem informem, vt sunt principia iustificationis, & quicquid per se refertur ad salutem propriam, etiam auxilium speciale, illud additur quod etiam gratia gratum faciens potest ad aliorum salutem iuuare, iuxta illud Matth. 5. sic luceat lux vestra &c. & gratia gratis data potest etiam conferri ad salutem propriam, quia per ipsam operationem potest quis sibi mereri gloriam, sed intelligendum est illud, quòd ad ea quæ sunt per se. Secundò, notandum, gratiam gratis datam non esse necessarium coniunctam cum gratia gratum faciente, nam etiam de peccatoribus, ait Christus Matth. 7. Multi dicent mihi in illa die Domine nonne in nomine tuo prophetauimus? dæmonia eiecimus? responderi non noui vos, & 1. Corin. 13. si habuero prophetiam, & nouero mysteria omnia &c. & Caiphas malus propheta Ioan. 21. Saul etiam reprobatus. 1. Regum 19. Num. 23. Baalam, vt plurimum tamen gratia gratis data sunt in sanctis virtus, & sunt signa sanctitatis eorum, vt rectè Greg. hom. 13. in Ezech. dicit. Tertio, notandum, quòd ad harum gratiarum enumerationem, quòd Alen. loco citat. membro 3. dicit: quatuor harum genera enumerari, quædam eorum, quæ spectant ad salutem propriam, vt fidem, spem informem, timorem seruilem, quædam ad honorem Dei, vt per eius sapientiam instruuntur homines, & enumerantur. 1. Corin. 12. alij per spiritum datur sermo &c. quædam ad honorem diuinæ potentiae, de quibus intelligendum est illud, ibidem, dedit quosdam Deus in Ecclesia primò Apostolos &c. quædam ad honorem diuinæ bonitatis, vt per bonum exemplum alij deducantur ad bonum, de quibus illud 1. Corin. 13. Si linguis hominum loquar &c. His ita notatis, quòd gratiæ gratis data conuenienter enumerantur ab Apostolo, probat D. Tho. q. 111. art. 4. nam gratia gratis data ad hoc datur, & ordinatur, vt homo alteri coopere-

tur, vt reeducatur ad Deum, homo enim ita operari non potest interius mouendo, quòd solius Dei est, sed solum exteriorius docendo, vel persuadendo, idèd gratia gratis data, illa sub se continet, quibus homo eger, vt alterum instruat in rebus diuinis, quæ sunt supra rationem, ad quòd etiam requiruntur: primò, vt plenè diuina cognoscat, vt sic alios instruere possit. Secundò, vt possit confirmare, vel probare ea quæ dicit, aliter eius doctrina nõ esset efficax. Tertio, vt ea quæ concipit possit conuenienter auditoribus proferre. Quòd ad primum, etiam requiruntur, vt sit etiam in magisterio humano, in quo alium instruens in aliqua scientia oportet primò, vt principia illius scientiæ ipsi certissima sint, & sic ponitur fides, quæ est certitudo de rebus inuisibilibus, quæ supponuntur, vt principia in doctrina catholica. Secundò, oportet, vt docens rectè se habeat circa principales conclusiones scientiæ, & sic ponitur sermo sapientiae, quæ est cognitio diuinorum. Tertio, oportet, vt abundet exemplis, & cognitione effectuum, per quos quandoque aperias causas, & sic ponitur sermo scientiæ, quæ est cognitio rerum humanarum cum inuisibilibus Dei per facta intelligantur. Confirmatio verò in ijs quæ subduntur rationi est per argumenta, in ijs verò quæ sunt supra rationem diuinitus reuelata, confirmatio est per ea quæ sunt diuinæ virtuti propria, & id dupliciter: primò, vt Doctor sacre doctrinæ faciat quæ solus Deus facere potest in operibus, miraculosis, vel sint ad salutem corporum, & sic ponitur gratia sanitarum, vel ordinentur solum ad manifestationem diuinæ potestatis, vt quòd sol ster, vel mare diuidatur, &c. & sic ponitur operatio virtutum. Secundò, vt possit manifestare ea quæ solius Dei est scire, quæ sunt contingentia futura, & sic ponitur prophetia, & etiam occulta cordium, & sic ponitur discretio spirituum. Facultas verò pronuntiandi attendi potest, vel quòd ad idioma, in quo quis possit intelligi, & sic ponantur genera linguarum, vel quòd ad sensum eorum, quæ sunt preferenda, & sic ponitur

nitur interpretatio sermonum.

Quod si gratia gratis datæ comparentur gratiæ gratum facienti hæc utriusque nobilior, & dignior est, nam quælibet virtus eo est excellentior, quod ad maius bonum ordinatur, finis etenim melior est ipsa quæ sunt ad finem, sed gratia gratum faciens ordinat hominem immediatè ad coniunctionem ultimi finis: gratiæ verò gratis datæ ad quædam preparatoria finis ultimi, ut per prophetiam, & miracula, & huiusmodi homines inducuntur ad hoc, ut ultimo fini coniungantur. D. Thomas ibidem artic. 5.

S V M M A R I V M.

1. Gratia an sit à Deo, & qualiter in anima producatur.

An Deus sit causa gratiæ. Cap. XVI.

Gratia an sit à Deo, & qualiter in aña producat.

NON est hoc loco difficultas de causa meritoria gratiæ, sed de vera causa efficiente, & productiva huius qualitatæ, quæ est gratia, & charitas, neq; hic est locus agendi, quomodo sacramenta causent hanc gratiã, sed tantum in vniuersum quõ hæc gratia producat in anima, siue à Deo, siue à quocunque alio, & an anima sit solum in potentia naturali ad eam, quædam enim sunt quæ faciunt difficultatem, primò, id quod ait Aug. lib. de prædestin. sanctorum c. 5. posse habere charitatem naturæ est hominis, habere autem gratiam est fidelium. & lib. 2. de vocat. gentium. cap. 2. aliud est posse habere charitatem, aliud habere. Secundò, quia actus credendi, sperandi, diligendi, & etiam actus veræ gloriæ producuntur ab ipsa anima, & consequenter sunt à potentia educitiua animæ, ergo idem dicendum erit de his habitibus; contraria sententia est D. Thomæ q. 112. art. 1. quid dicit, gratiã esse à solo Deo causante tanquam causa principa-

li, nam vt instrumentali concedit ideam sacramentis, & ait animam non esse in potentia naturali, vel educitiua ad gratiam, sed tantum obedientiali, & receptiua, quorum primum dicit D. Thomas. hic, & 3. par. q. 62. art. 1. & de veritate, q. 27. art. 3. alterum verò eadem quæstione, de veritate, & de virtutibus, q. vnica. art. 10. ad decimum tertium. & in 1. sentent. dist. 17. q. 1. art. 3. vbi potentiam naturalem, & educitiuam vocat actiuam ratione cuius est in ipsa natura ratio seminalis formæ, vt virtutum acquisitarum, obedientialem verò, & receptiuam. tantum appellat naturalem, vt & in 2. dist. 28. q. 1. art. 4. & hæc sententia videtur esse certissima, & probatur primò, quia potentie naturales debet respondere actus naturalis, vt sit inter ipsa proportio, ac gratia est forma quædam supernaturalis eleuans potentiam ad esse supernaturale. ergo secundò, quia alioqui sequeretur verè gratiã ab anima causari ex eo qd seipsam ad gratiam disponit, quia forma ab agente produciuntur per productionem dispositionum, &c. & tamen in scriptura dicitur solus Deus causa gratiæ, vt ex scripturis. Psalm. 83. gratiam, & gloriam dabit Dominus, & ibi August. Prouer. 12. qui bonus est, gratiam haurit à domino. Iacob. 4. humilibus dat gratiam. Vnde & dicitur gratia Dei, imò & Deus dicitur dominus gratiæ. 1. Petr. 5. Deus autem omnis gratiæ &c. vt qui solus salutem impertit. Pl. 3. Domini est salus. 67. Deus saluos facienti. Il. 43. ego sum Dominus, & non est absque me Saluator. Of. 13. vt & iustificatio, & remissio peccatorum, qui sunt effectus gratiæ, soli Deo tribuuntur. Isa. 50. Iuxta est, qui iustificat. Rom. 8. Deus, qui iustificat. Il. 43. ego sum, qui deleo iniquitates. Iob 14. quis potest facere mundum &c. idem habet Dion. de eccl. hier. c. 2. p. 3. & si afferatur instantia de aña rationali, qd sequeretur semel causata gratia à Deo in anima esse illi naturalem, quia qd forma aliqua sit naturalis non est spectandũ ex agente qd est extraneũ, vt patet de anima rationali, sed ex ipso subiecto, & ratione potentie, nam ex ratione potetie, & actus

fit vt

fit vt vnio sit naturalis inter potetiam, & actũ, quare sequeretur, quod homo hæc gratia naturaliter Deum diligeret, & quod gratia ita esset anima debita secundum ordinem iustitiæ naturalis, sicut est debita quæcunq; alia perfectio naturalis, quia potentia naturalis ex se postulat actũ quæ omnia sunt absurda. Ad primum responderetur, illud posse significare capacitatem quãdam, & potentiam obedientialem, quæ est in natura humana, quia est etiam proximior potetia, & mouet formaliter mentem ad habendam gratiam; ad secundum responderetur, in illis actibus, & esse subiectum actus secundum quem sunt vitales, & producti ab ipsis animæ potentijs, & esse modum supernaturalem, vt attingunt enim obiectum supernaturale, vt sic non possunt produci ab animæ potentia, nisi prout est determinata, & quodammodo perfecta secundum rationem potetie supernaturalis ab habitibus infusis, & supernaturalibus, ipsi verò habitus infusi habent solum esse supernaturale, & respiciunt illos actus solum secundum esse supernaturale.

S V M M A R I V M.

1. ad Gratiam an requiratur dispositio ex parte hominis, & qualis.

An requiratur aliqua dispositio, vel preparatio ad gratiam ex parte hominis. Cap. XVII.

ad Gram an reqrat dispositio ex parte hois, quæ & qualis.

REs hæc nunquam fuit inter catholicos controuersa, sed modo excitata est à Luthero, & sequacibus, apud quos negatur hanc animæ dispositionem, & præparationem facere ad gratiam, dicit enim Lutherus art. 6. & 36. nõ posse hominem ante gratiam gratum facientem se ad ipsam gratiam præparare vilo modo, vel disporre, sed oia opera huiusmodi ante gratiam esse peccata, & cum magis nititur se ad eã disponere, & præparare maius

odium Dei mereri, & grauius peccare, vnde huiusmodi ait esse timores seruiles, & pœnitentiam, quæ est timore fit, imò verò ita vult solum Deum ad nostram iustificationem concurrere, vt in ea liberum arbitrium nihil cooperetur, sed omnino passiuè se habeat, imò qd Deus nolentes, & reluctantes cõuertat, & iustificet, & cũ eo sentit Melancton, sed quia de liberi arbitrij cooperatione in ipsa iustificatione: & de dispositionibus gratiam antecedentibus, in particulari agendum est infra, in tract. de Iustificatione, ided hic tantum in vniuersum est querendum an possit homo se ad gratiam disponere per actus aliquos bonos liberi arbitrij gratiam antecedentes, & an sit necessaria huiusmodi dispositio, Lutherani autem qui has dispositiones negant, his potissimum fundamentis nituntur: primò, quia ante gratiam non pœnitet homo, neque dolet de peccatis, & amore iustitiæ, ac charitate, quare neque ex toto corde, ergo hipocritis est hæc pœnitentia, quia nihil est aliud hipocritis, quàm non ex corde aliquid facere, ided Apostolus 1. Corin. 13. hæc omnia sine charitate ait nihil esse, secundò, per legem peccatum est. Rom. 5. Gal. 3. 1. Cor. 15. virtus peccati lex, ergo ante gratiam per solam legem homo nõ potest aliud facere, quàm peccare, præsertim quia qui non operatur ex amore iustitiæ, sed metu pœnæ, vel spe præmij ipsam legem odit magis qm ipsum peccatum, quare in hoc ipso semper peccat. Tertio, homo ante gratiam non habet spiritum Dei, si d tantum legem peccati, & carnis, vt est tantum caro, ergo non potest facere nisi opera carnis, quæ sunt peccata, ergo nihil potest pugnare contra legem peccati, quia ipse cõtra se pugnet, imò cum vix sancti per spiritũ Dei possunt huic legi peccati resistere, quomodo resistet qui non habet spiritum Dei? ergo. Quarto, homo ante gratiam non habet liberum arbitrium ad bonum, sed tantum ad malũ, ex Aug. de spiritu, & litæra, & lib. 1. contra duas ep. Pelagiani. c. 2. & 3. & colligitur Ioa. 5. sine me nihil potestis facere, nam illud, nihil, peccatum significat,

Gg 3 vnde

vnde ibidem d. si quis in me non mafferit, sicut palmes arefcet, mittetur &c. vnde & ante gratiã dicitur homo pronus ad malum ab adolefcẽtia sua, Gen. 6. & 8. & non põt non peccare. Quinto, si homo potest se ad gratiam disponere, & sic disponendo, & faciẽdo, quod in se est, Deus gratiam conferet, ergo gratia datur ex meritis, qui est error Pelagij, imò ait Aug. ep. 105. & 106. quod homo ante gratiam mala sua merita inuenire possit quibus damnandus sit, & puniendus, non autem bona. Sexto, quia Deus conuertit ad se peccatores dum maxime ab illo recedunt, & peccant, vt Paulum conuertit in medio furoris persecutionis, & Petrum in medio negationis, sic de alijs, aliter diceretur, Deum à nostra bona voluntate præueniri contra Concilium Africanum cap. 4. & contra determinationem scripturæ. Vltimo, nam paruulis gratia confertur sine vlla præuia dispositione, hæc ergo non est necessaria.

Contraria tamen est veritas, & fides catholica posse etiam, & requiri has dispositiones ad gratiam antecedentes, per actus aliquos bonos liberi arbitrij, licet vt supra dictum est, hæc dispositiones non possint esse sine auxilio Dei speciali, contra Lutherum, in Concil. Trident. sess. 6. cap. 5. & 6. & can. 4. 7. 8. & 9. diffinitur hæc veritas, probatur secundo, ex scriptura, quæ frequenter nos inuitat, vt conuertamur ad Deum, vt ipse conuertatur ad nos, quæ adhortationes frustra essent si non essent in nostra potestate, ita vt, ad id nostra voluntas nihil cooperetur, aut essent malæ si id facere peccatũ esset, antecedens habetur Esaiæ 31. conuertimini filij Israel ad me &c. & salui eritis omnes. Hieremias 3. conuertimini filia reuerentes. cap. 15. conuertere ad me, & ego conuertar ad te; & similia Ezechiel 18. 33. Ioel secundo. Zacharia 1. & Apocal. 3. Ego sto ad ostium &c. Iacobi quarto. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Roman. secundo. an ignoras &c. idem sentiunt Sancti Patres. Ciprian libro secundo. epist. secunda. Cirillus Hierosolimit. cathec. 1. August. lib. de spiritu, &

litera. c. 5. & 9. serm. 19. de verbis Apostoli, dicens: esse potest iustitia Dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest, nisi per voluntatem tuam. Tertio, probatur, ex allegatis supra, vbi probatum est non omnia opera extra charitatem facta esse peccata, sed esse aliqua etiam bona, quare, & dispositiones ad gratiam. Quarto, absurdum est dicere eum, qui orat Deum, vt sibi remittat peccata, vel se conuertat, & qui aliquantum dolet de peccatis hoc ipso peccare. Quinto, expressè dicit scriptura, exauditas orationes, & eleemosynas Centurionis, & idè Deum illuminasse illum, & Christus multum exprefit in parabola prodighi præparationem ad gratiam, in se reuertus, surrexit, festinauit ire ad patrem: & experientia patet in iustificatione peccatorum seruari hunc ordinem, postremò gratia naturam perficit non destruit, sed secundum dispositionem prouidentia Dei Deus, ita quamlibet creaturam mouet, vt apra est moueri, at in naturalibus forma inducitur per dispositiones antecedentes, & inter homines, qui præsertim inferior, læsit & deseruit superiorem, vt cum ep. reconciliatur, & gratiam recipiat debet dolere de offensa, veniam petere, satisfacere, & cum homo creatus sit à Deo cum libero arbitrio. debet etiã cum eiusdem cooperatione ad Deum conuerti: ad primum argumentum respondetur, Hipocrisim esse cum homo exterius aliud fingit, quàm in mente habeat, quod non facit qui dolet imperfectè de peccatis, etiam metu pœnæ, idem ex corde facit, licet non ex toto corde; ad secundum respondetur lege augeri peccatum, quatenus est occasio peccandi, & ex peccati cognitione, augetur concupiscentia, at non inde sequitur omnia opera ante gratiam facta esse peccata, nam manet in homine adhuc Dei imago, & quaedam vis rationis naturalis; ad tertium respondetur, homo quatenus caro est, & secundum legem carnis, & peccati non potest bonum agere, at est etiam in homine quidam Dei spiritus ante gratiam, & ratio naturalis secundum quam potest a-

liquod

liquod bonum agere, & ante iustificationem potest cum auxilio Dei speciali aliqua bona agere, & habet etiam quendam spiritum Dei, quo contra carnem pugnat; ad quartum responderetur, hominem ante gratiam non habere aliquod opus bonum meritorium vitæ æternæ, habere autem liberum arbitriũ ad peccandum quidem, at non sequitur non habere ad aliquod bonũ opus morale, quod tamen quia non est meritorium vitæ æternæ, idè apud Deum nihil reputatur, & hoc est tantũ quod dicit Augustinus, deinde etiam ante gratiam iustificandam potest homo, si non per vires naturales, vel liberum arbitrium, per auxilium speciale Dei bonum aliquod agere, quod autem eos qui in Christo non manent, dicatur foras mitti, & arefcere, non significat, vt ait Lutherus, quod semper per hoc à Deo recedat, sed quod peccando elongantur à Deo, & ita elongantur, vt possint iterum ad ipsum reuerti, illud autem, cuncta cogitatio cordis humani, &c. intelligitur de hominibus illius temporis, qui idè sunt diluuii extincti, vnde cap. 8. non additur illa particula vniuersalis cuncta, deinde etiam si sit inclinata ad malum non tamen semper peccat; ad quantum respondetur, has dispositiones nõ esse meritorias gratiæ, deinde etiam dispositiones ipsæ sunt à gratia, & auxilio speciali; ad sextum respondetur, quod Deus ex nolentibus volentes facit, cum eos vocat ad se ijs concurrentibus ad volendum, & licet Deus aliquos conuertat sine antecedentibus dispositionibus, hæc non est lex ordinaria, neque tunc illos conuertit sine cooperatione liberi arbitrij; ad septimum respondetur, bonam voluntatem nostram præueniri à gratia Dei, id est auxilio speciali; ad vltimum, nos loquimur de adultis, qui possunt habere vltum liberi arbitrij, & peccata propria, quorum neutrum habent paruuli, idè illis sufficit fides, & intentio Ecclesiæ, & meritum Christi.

Non tamen ex prædictis sequitur, quod gratia necessariò detur præparati se ad gratiam, & facienti quod in se est, si præpa-

ratio consideretur secundum quod procedit à libero arbitrio, nam gratia excedit omnem præparationem virtutis humanæ, si verò præparatio consideretur secundum quod est à Deo mouente tunc habet necessitatem ad id, ad quod mouetur, non coactionis, sed infallibilitatis, quia intentio Dei deficere non potest, vnde si ex intentione Dei mouentis est quod homo cuius cor tangit consequatur gratiam, infallibiliter eam consequetur. Dicitur Thomas prima, secundæ quæst. 112. art. 3.

Ex his etiam sequitur, quod si gratia gratum faciens consideretur ex parte finis, vel obiecti, non potest esse maior, vel minor, quia secundum sui rationem cõiungit hominem summo bono quod est Deus: si verò consideretur gratia ex parte subiecti potest suscipere magis, vel minus, prout vnus perfectius illustratur gratiæ lumine, quàm alius, vt habetur in sacris literis, vbi quidam laudantur magis quod ad iustitiam, & gratiam alijs: vt Iob 1. nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra? Matth. 11. Inter natos mulierum &c. cum & constet gratiam augeri posse. 2. Cor. 9. potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. 2. Petri 3. Apocalip. 22. qui iustus est iustificetur adhuc. Idem habet Cirillus cathec. 16. Iren. libro quarto, cap. 22. Chrysost. hom. 13. in Ioannem. Ciprianus lib. 2. epist. secunda. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum. Aug. epist. 99. est etiam diffinitum in Concil. Trident. sess. 6. cap. quinto, & canon. 24. ratio verò aliqua diuersitatis huius potest sumi ex parte hominis magis se præparantis ad gratiam, licet ex hac parte non possit accipi prima ratio huius diuersitatis, quia præparatio ad gratiam non est hominis, nisi quatenus liberum arbitrium præparatur à Deo; principaliter tamen, & prima ratio huius diuersitatis sumitur ex parte Dei, quia diuersè dispensat dona gratiæ suæ, vt ex diuersis gradibus pulchritudo, & perfectio Ecclesiæ consurgat, sicut diuersos gradus rerum instituit, vt vniuersum esset perfectum,

& patet ad Ephesios quarto, dicente: Vnicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Diuus Thomas ibidem artic. 4.

S V M M A R I V M.

- 1 Gratiam se habere an homo scire possit, & quibus coniecturis possit id asserere, sub multis conclusionibus.

An homo possit scire se habere gratiam. Cap. XVIII.

I Gratiam se habere an homo scire possit & quibus coniecturis id possit asserere, sub multis conclusionibus.

Traçant Scolastici hanc difficultatem in primo sententiarum, distinct. 17. tam enim quidam recentiores ordine decreti Concilij Trident. sess. sexta, cap. 9. vbi diffinitur neminem posse scire certitudine fidei cui non potest subesse falsum, se gratiam esse consecutum, scripserunt contra hanc certitudinem gratiæ. Sotus libro 3. de natura, & gratia, à cap. 10. ad finem, & in responsione contra Catharinum. Vega etiam lib. 9. in Conc. Trid. per totum, pro certitudine autem gratiæ agit Catharinus, primo, in duobus opusculis, in quorum priore, exponit illud decretum Concilij, in posteriore ea quæ docet Sot. in lib. de natura, & grat. tum etiam in responsione ad Apologiam Soto, & in libello 14. assertionem, pro gratiæ autem certitudine sunt duo notanda; Primo, ex Vega lib. 9. cap. 5. quatuor esse apud omnes circa hanc gratiæ certitudinem, primum est posse aliquem ex speciali Dei reuelatione certo cognoscere si est in gratia, & de facto cognosci, & cognouerunt Beata Virgo Apostoli, & alij etiam Sancti. Secundum, est neminem posse euidenter cognoscere in hac vita se esse in gratia, patet, quia tam ipsa gratia, quam eius principium est quid supernaturale, supernaturalia autem hic à nobis euidenter cognosci non possunt, sed ad summum certo credit tunc, quia gratiæ consecutum

pendet ex diuinis promissionibus, quarum non euidentia, sed fides tantum habetur. Tertium, est posse iustum signis quibusdam, & coniecturis probabiliter cognoscere si est in gratia, id est in propria dispositione, vel suis operibus, vel alia ratione. Quartum, est neminem posse certo cognoscere aliquem esse in gratia, nisi in vno casu, cum scilicet, quis infantem baptizauerit, quia de fide est per baptismum gratiam conferri, certissimum est enim in infante non requiri aliquam propriam dispositionem, sed solam veram formam, & materiam sacramenti, cum intentione conferentis, quæ potest illud baptismum conferens certissime cognoscere aduulso in eo sacramento. Est autem difficultas an possit quis certo cognoscere certitudine fidei diuinæ, se ipsum esse in gratia, vt huic fidei falsum subesse non possit, & etiam an hæc fides, qua hæc certissime credit necessaria sit ad salutem, & iustificationem. Secundum, notandum est certitudinem ex duplici possum capite spectari posse, id est, vel ex parte obiecti, vel ex parte subiecti: ex parte obiecti, cum hæc res ipsa certissima in se est, & certissimus modus, quo illa cognoscitur: ex parte subiecti cum etiam is qui cognoscit certissime, & absque dubitatione adheret illi veritati, certitudo fidei diuinæ, ex parte obiecti; summum illud est, & debet esse summa in intellectu cuiuscunque viatoris eius rei certitudo, quia nititur primæ, & diuinæ veritati, cui nulla ratione potest subesse falsum, quare etiam qui credit aliquid fide diuina debet credere tanquam à Deo reuelante, & consequenter tanquam id quod nulla ratione falsum esse potest, & cæteras omnes veritates firmissimè sperat. Ex parte subiecti requiritur quidem vera certitudo, vt absque vlla dubitatione intellectus assentiat, at non necessariò debet esse summa firmitas, & quæ omnium aliarum certitudinem superet, quia experientia constat, intellectum tantam habere certitudinem de miraculis, quæ euidenter

denter scit vt nulla ratione, aut vix ab ijs possit dissentire, & tamen fides non ita firmiter hæret intellectui nostro, quæ facile amitti, vel infirmari possit, vt quia homo interdum sentiat aliquas difficultates in intellectu, quæ pertinent ad tract. de fide, infra certitudinem fidei diuinæ sunt multæ aliæ certitudines varios habentes gradus, vt est certitudo scientiæ, qua homo cognoscit aliquod verum esse, quod vere tale est ita vt sciat se scire certum per medium, quod vere talis certitudinem facit, interdum vero assentiat intellectus alicui veritati, absque vlla dubitatione, & formidine, non tamen ita quin cognoscat rem aliter se habere non posse, siue id tantum fide humana cognoscat, sicut ego credo absque vlla dubitatione Iudæiam esse, quam tamen nunquam vidi, at præter humanam fidem, sunt etiam alia media quæ certitudinem huiusmodi pariunt, remota omni dubitatione, etsi huiusmodi dubitationi possit subesse falsum, & hoc secundum varios gradus prout sunt obiecta, & media varia. Est ergo hic difficultas an homo sine speciali Dei auxilio possit certo cognoscere se esse in gratia, vel certitudine fidei diuinæ cui falsum non potest subesse, id est, vt lumine fidei supernaturali cognoscat homo esse in gratia, tanquam hoc sit à Deo reuelatum, nam ad rationem fidei verumque requiritur nempe ratio formalis obiecti, vt sit quid reuelatum à Deo, & lumen supernaturale ex parte intellectus, vt certo assentiat hoc esse reuelatum à Deo, & verum, licet enim ad hoc ipsum habeat intellectus multa alia argumenta, & signa quibus inducitur ad hoc ipsum credendum, siue tamè hoc lumine supernaturali non certo credat certitudine fidei diuinæ infallibiliter, neque sic esset vere fides diuina, vel si non potest hoc fide diuina certo cognoscere at saltem hoc ipsum possit cognoscere aliqua alia certitudine quæ etiam dubitationem excludat, & dubium esse etiam potest an quilibet possit & debeat semper dubitare an sit in gratia nec ne. His positus, qui asserunt certitudine fidei diuinæ, hominem posse certo co-

gnoscere se esse in gratia, sunt in duas classes distincti, in prima sunt heretici qui ita asserunt hanc fidem in hac vita esse homini possibilem, vt etiam dicant illam necessariam ad iustificationem, & salutem, imo vero hac sola fide hominem iustificari, quæ est Lutheri in artic. 11. 14. contra quos Rosenfis, & Castro libr. 7. de heresi, arguunt; in altera classe sunt quidam Catholici hanc gratiæ certitudinem asserentes, qui dicunt certam fidem se esse in gratia necessariam non esse ad gratiam, & iustificationem, dicunt tamen iustum posse cognoscere certitudine fidei firmè cui falsum subesse non possit, certo se esse in gratia & hoc vel quia certissime cognoscit suam dispositionem, & actus, vel ex aliquo interno Spiritus sancti testimonio, quod certum illum reddat de hac gratia, cum certitudine, hanc sententiã maxime tuetur Cararinus loco citato, qui tamen ait hanc cognitionem fidei non esse fidei Catholicæ, licet sit fidei diuinæ, id est cuius obiecta sunt ea quæ vniuersaliter ab omnibus sunt credenda, Sed tantum fidei cuiusdam particularis spectantis illis tantum qui sunt in gratia, quàm sententiam probat quibusdam scripturæ testimonijs maxime in assertionem secunda quorum multa refert Vega lib. 9. capitu. 29. & sequenti. Alia sententia est negantium posse hominem certo cognoscere se esse in gratia certitudine infallibili, ac euidenter, licet possit à nobis probabiliter per quaedam coniecturas cognosci, est communis sententia Scolasticorum omnium, Bacon excepto, Alex. 3. p. quæf. 71. nr. 3. D. Thom. hic & in 1. dist. 12. q. 4. art. 4. Alber. ibi. art. 5. D. Bonau. Egidiij, Ricar. Duran. ibi. Argent. in 2. d. 26. Gabr. d. 27. dubio vlt. Scoti in 1. dist. 27. & in 3. dist. 37. 4. d. 9. & alijs locis citatis à Vega, & Adr. in 4. tract. de Bapt. q. 4. Gaiet. hic, & romistarum, Rosenfis Castro, Soto, & Vegæ locis citatis, aliqui tamen admittunt certitudinem quandam moralem, quæ omnem dubitationem excludat, vt Vega. cap. 48. & 47. alij opinionem solum probabilem per coniecturas, his positus.

Prima sit conclusio, non potest homo absque speciali Dei auxilio cognoscere certo se esse in gratia, certitudine fidei diuinæ, probatur hæc sententia 1. Eccles. 9. nemo scit an odio, vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta, neque verum est, quod dicit Catarinus hunc locum intelligi de amore, & odio prædestinationis, & reprobationis non præsentis iustitiæ, vel iniustitiæ, sed contra, nam primò dicit Ier. hunc locum exponi pro certitudine gratiæ secundum hunc sensum, ita etiã exponitur ab omnibus scolasticis, præterea propositio Salomonis vniuersalis est, licet eius particulare reddat rationem, vnde dicit omnia in futurum seruantur, secundò, probatur. Iob. 9. etiam si simplex fuerò hoc ipsum ignorabit anima mea, tertio 1. Corint. 4. nihil mihi conscius sum sed non in hoc iustificatus sum, ubi non simpliciter negat Paulus se non esse certum de propria gratia, sed negat se habere certum testimonium propriæ conscientie, sed se remittit ad reuelationem, & iustitiam diuinam, 5. Eccl. 5. de propitiato peccato noli esse sine metu, 6. Hier. 27. prauum & inscrutabile est cor hominum, quis cognoscit illum, ego dominus, 7. Prouerb. 10. quis potest dicere mandum est cor meum, purus sum à peccato: Prouerb. 18. Beatus homo qui semper est pauidus, præterea sunt quædam loca quibus sub dubitatione promittitur venia penitentibus. Daniel. 4. peccata tua elemosinis redime, forte ignoscet tibi dominus, Ioel 2. quis scit si conuertatur dominus? Ionæ 3. & actuum 8. & pluribus alijs locis citatis per Sorum loco prædicto, ex patribus idem sententiis, probatur, ex Aug. serm. 18. de ver. Apostoli, & lib. 83. q. 58. præcipue Gregor. lib. 6. ep. 1. Chris. in illud, nihil mihi conscius sum. & hom. 71. in Ioannem & auctor imperfecti in Marth. hom. 48. Bernard. serm. 3. de aduentu domini, & secundò in octaua pasche epist. 4. & 107. serm. 27. & 74. in Cant. 30. & probatur etiam ex determinatione ecclesiæ ab Inno. 3. in cap. accepimus de purg. can. & Conc. Trident. sess. 6. c. 9. ratione probatur, nullus enim

potest scire se habere scientiam alicuius conclusionis si principium ignoret, principium autem gratiæ, & eius obiectum est ipse Deus, qui propter sui excellentiam est nobis ignotus, secundum id Iob 36. ecce Deus magnus vincens scientiã nostram, & quia Dei presentia in nobis & absentia per certitudinem cognosci non potest secundum id Iob. 9. si venerit ad me non videbo eum, si autē abierit non intelligam, vnde homo non potest per certitudinem diiudicare, an habeat gratiam secundum id 1. ad Cor. 4. sed neq; me ipsum iudico, qui autem iudicat me dominus est.

Secunda conclusio. Homo per aliquas coniecturas potest cognoscere se habere gratiam quatenus scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & quatenus non est conscius sibi alicuius peccati mortalis, secundum quem modum potest intelligi, quod habetur Apocal. 1. vincenti dabo mana absconditum, quod nemo habet nisi qui accipit quia, scilicet per quandã experientiam dulcedinis nouit se eam habere, quam non experit ille qui non accipit, ea tamen cognitio est imperfecta, vnde vt dicitur 1. Cor. 4. nihil mihi conscius sum sed non in hoc iustificatus sum, quia vt dicitur in Psal. 18. delicta quis intelligit ab occultis meis munda me domine.

Tertia conclusio. Per diuinam reuelationem specialem potest homo iustus habere certitudinem infallibilem de sua gratia.

Quarta conclusio. Qui magnum donum perseuerantię se certo habiturum certitudine absoluta, & infallibili dicit, remota diuina reuelatione hereticus est.

Quinta conclusio. Nemo citra diuinam reuelationem potest cognoscere se esse in gratia certitudine infallibili, licet non sit fidei Catholice certitudo. Iob. 9. Pl. 18. delicta quis intelligit. Psal. 50. incerta & occulta sapientiæ tuæ &c. Eccl. 5. de propitiato noli esse sine metu. Hier. 17. prauum est Cor hominis. Dan. 4. Ioel. 2. act. 8. 1. Corin. 4. Prouerb. 14. 21. Cipr. serm. de opere & elem. Chrisost. hcm.

hom. 87. in Io. Hier. in c. 3. Hierem. & in c. 13. Aug. lib. de præd. sanct. c. 20. lib. 1. de pecc. mer. c. 9. Greg. lib. 12. Mor. c. 13. & alijs de quibus supra.

Sexta conclusio. Nemo potest habere certitudinem morale de sua gratia, quæ omnem excludat dubitationem, & metum ita D. Tho. 1. 2. q. 112. artic. 5. & ibi Bart. Medina, licet eam possit habere quæ excludat, licet non potestare timendi de contrario, saltem actualem formidinem, vt dum feruens de studio perfectionis quis est, vt raro vel nunq; de opposito formidet, nec nisi difficillime formidare possit, sed ingi quadam & suauissima conscientie securitate perfruatur, & oblitus formidinis, ad Deum confidenter adeat, ac cum eo securissime conuersetur, vt 1. Io. 3. si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus, sic fuisse credi potest Iacob qui Deum summe diligebat. Gen. 28. 37. & Moses, dum d. aut dimitte eis hanc noxam, aut si hoc non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Ex. 32. & Iob. d. etiam si occiderit me in ipso sperabo. Iob. 3. & Dauid d. mihi autem adhære Deo bonum est. Psal. 72. & Elias. 3. reg. 17. vnde & scriptura enarrat iustorum legitiã. Psal. 117. 16. 32. Gal. 5. 6. 1. Io. 4. Apoc. 2. Idem etiam probari potest ex patribus. A. mb. serm. 7. in Psal. 118. Aug. in Psal. 149. Greg. lib. 6. registri, c. 187. Leo sermo. in Epiph. Bernard. sermo. 69.

S V M M A R I V M.

- 1 Iustificatio quid significet.
- 2 Iustificatio quid sit.
- 3 Iustificacionis diffinitiones.
- 4 Iustificatio impij est peccatorum remissio.
- 5 ad Iustificacionem requiritur gratiæ infusio.
- 6 Iustificari an possit adultus sine actu liberi arbitrij in Deum.
- 7 ad Iustificacionem quæ requiratur.
- 8 ad Iustificacionem requiritur motus fidei, & quomodo.
- 9 ad Iustificacionem requiritur detestatio peccati.

- 10 Peccatorum remissio est vltimum eorum quæ ad iustificacionem concurrunt.
 - 11 Gratiæ infusio fit in instanti, quid vero de iustificacione.
 - 12 In iustificacione quattuor concurrunt, & quæ.
 - 13 Iustificatio an sit maximum Dei opus.
- Iustificatio an sit miraculosa.

De Iustificacione impij quæ est effectus gratiæ. Cap. XIX.

Notandum, quod iustificacionis nomen varie sumitur, primo pro ipsa lege, quæ iustitiam docet. Pl. 118. iustificationes tuas custodiam, secundò pro acquisitione iustitiæ 1. Cor. 6. hæc quidem aliquando fuitis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, tertio, pro incremento iustitiæ, Eccles. 18. ne verearis vsque ad mortem iustificari, quarto, pro declaratione iustitiæ, vt reus quandoque per sententiam iudicatur iustus. Prouerb. 17. quinto pro liberatione a seruitute aliqua. Roma. 6. qui mortuus est, iustificatus est à peccato, sexto, pro redditione sui cuiq; Psal. 81. pauperem iustificare, id est in iudicio illi ius suum reddite, septimò, pro sui defensione. Iob. 9. si iustificare me volueris, os meum condemnabit me, octauò, pro ex non iusto facere iustum. Rom. 4. vel mutatione de peccato ad gratiam, vt Rom. 3. iustificari gratis, & c. 8. quos vocauit, hos & iustificauit, & 1. Corint. 6. & sic accipitur hic. Trident. Concil. sess. 6. cap. 4.

Secundò notandum, quod iustitia, vnde iustificatio nomen habet, est ordinis rectitudo, id enim est iustum, quod est rectum, ad æquatum, & cum sua regula optime congruens, sumitur vero iustitia in sacris literis pluribus modis, primo, sumitur pro iure. Il. 5. iustitiam iusti auferatis ab eo, secundò, pro certitudine scripta in libris, quæ iustitia legis dici potest. Pl. 18. iustitię domini rectę, tertio, pro rectitudine operum externorū.

Marth.

D. Th. 1. 2. q. 113. 1 Iustificatio quid significet

2 Iustitia quid sit.

Matth. 5. nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum, & phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum, quare, pro iustitia legali quae est iustitia gregaria omnium virtutum quae necessariae sunt ad l. obseruandas. de qua Arist. lib. 5. de moribus cap. 1. & haec est politica, aconomicaue, & distributiva ac communitatiua, vt est particularis, quinto, pro iustitia interna qua homo recte ordinatur erga Deum, & proximum, quae sola absolute iustitia dicitur, & dicitur iustitia fidei spei, & charitatis quia illas virtutes complectitur Philipp. 3. & etiam iustitia Dei, quia ab illo donatur, & per eam seruantur mandata non solum quo ad substantiam actus, sed etiam quo ad rectam intentionem praecipientis, cum intentione recta, & de hac est sermo hic.

3 Iustificatio-
tionis dif-
finitiones

Tertio notandum, quod iustificatio varie diffiniri solet, ab Alenf. 4. p. q. 17. m. 4. art. 1. quod est liberi arbitrij re-
stitutio, qua anima ordinata est a Deo, vt primo principio. l. mouente ipsam in fine m. a D. Thom. d. q. cum gl. Rom. 8. q. est peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti, vt d. Aug. d. c. 8. a Cōc. Trid. sess. 6. c. 4. quod est translatio ab eo statu in quo homo nascitur filius primi Adae in statum gratiae, & adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Iesum Christum Saluatorem nostrum, quae colligitur Coloss. 1. qui fecit nos dignos in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suae, & ex illis verbis, & haec aliqui fuisse, sed abluti estis, sanctificari estis, iustificari estis, quae definitio vltima refertur tantum ad primam iustificationem, quia cum iustificatur impius, quia semel iustificatus suam iustificationem perdidit, non transferretur in filium Dei ab eo statu, in quo nascitur homo filius primi Adae, sed ab eo potius statu in quem se ipsum sponte sua praecipitavit, efficiens se filium & captiuum diaboli, vt d. Vega. lib. 5. c. 1. de iustif. His ita constitutis.

4 Iustifica-
tionis dif-
finitiones

Prima sit propositio. Iustificatio impij est peccatorum remissio, probatur, est p. c. Rom. 8. vbi glos. quos vocauit hos & remissio. iustificauit.

Ratio, nam iustificatio passive accepta, importat motum ad iustitiam vltimo modo supra acceptam, vt & calefactio motus ad calorem, a statu contrario, & secundum hunc motum iustificatio importat transmutationem quandam de statu iniustitiae ad statum iustitiae, & quia motus denominatur magis a termino ad quem quam a termino a quo, ideo huiusmodi transmutatio, qua aliquis transmutatur a statu iniustitiae per remissionem peccati, sortitur nomen a termino ad quem, & dicitur iustificatio impij, vt d. Thom. 1. 2. q. 113. artic. 1. potest tamen fieri, vt iustificatio non habeat adiunctam remissionem peccatorum, vt in primo parente qui in instanti sui conditionis fuit iustificatus, id est iustus creatus sine peccato. Iustificatio tamen impij non fit sine remissione peccatorum, cui sic remittuntur peccata, vt nihil ex eis damnabile, vel culpabile maneat coram Deo, quod probatur ex definitione iustificationis, & ex Concil. Trid. sess. 6. c. 7. 10. 11. 12. & probatur Io. 17. sanctifica eos in veritate. 1. Cor. 6. sed abluti estis, iustificari estis, sanctificari estis. Il. 27. vbi d. hunc esse omnem fructum, vt auferatur peccatum, & Rom. 8. & contrarium, vt heresis est damnatum teste Epiph. her. 64. & diffinitur et in Conc. Trid. sess. 5. vbi habetur tolli in baptismo id totum quod habet veram, & propriam rationem peccati. Idem asserunt sancti Patres. Dion. lib. de eccl. hier. p. 3. c. 2. vbi d. baptismo, viciosos affectus, id est peccata, penitus tolli, & Basil. lib. de Spiritu sancto c. 15. idem de baptismo loquitur. Naz. orat. in S. baptisma. Niss. hom. 2. in Cant. Cyp. lib. 2. ep. 2. Amb. lib. de ijs qui mist. init. c. 7. Hier. in cap. 2. Sophoniae Aug. lib. 1. con. duas. ep. p. lag. c. 13. d. dicimus baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, & lib. 3. con. d. ep. c. 3. & lib. 3. de simb. ad Cath. & dixi trac. de baptismo. c. 7. in prin.

Secunda propositio ad remissionem culpae, quae est iustificatio impij, requiritur gratiae infusio, probatur. Rom. 3. iustificari gratis per gratiam ipsius.

Ratio, nam homo peccando Deum offen-

ad iustif-
cationem
requirit
gratiae in-
fusio.

offendit, offensa vero non remittitur alicui, nisi per hoc quod alicui pacatur offendenti, & ideo peccatum nobis dimittitur quatenus Deus nobis pacatur, quae pax consistit in dilectione qua Deus diligit nos, quae ex parte Dei est aeterna & immutabilis, sed quo ad effectum quem in nobis imprimit, quandoque interruptur prout ab eo deficimus, & iterum eum recuperamus, effectus vero diuinae dilectionis in nobis, qui per peccatum tollitur est gratia qua homo fit dignus vita aeterna a qua peccatum excludit, ergo non potest intelligi remissio culpae si non ad sit gratiae infusio. D. Tho. d. q. art. 2. Praeterea, quod gratia faciat hominem Deo gratum, probatur. Pl. 40. ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quia peccati tibi. Ier. 17. sana me domine & sanabor. Pro quo etiam aduertendum quatuor causas posse considerari in iustificatione impij, vt docet Conc. Tr. sess. 6. cap. 7. finale quae est gloria Dei, & Christi, & salus iustificationis aeterna, probatur quo ad gloriam Dei Il. 43. omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit illum, & Eph. 1. de gloria Christi, probatur. Heb. 2. decebat eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari, & de propria salute haberetur. Rom. 6. & 1. Pet. 1. vt reportetis finem fidei vestrae salutem animarum uestrarum, secunda causa iustificationis est efficiens, & haec primaria est bonitas & misericordia Dei Iob. 14. quis potest facere mundum de immundo corde, nonne tu qui soles es? Isa. 43. ego sum qui deleo iniquitas tuas propter me, & Roman. 3. causa vero meritoria, vel efficiens per modum meriti est Christi passio. Rom. 3. iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quae est in Christo Iesu quem proposuit Deus propitiatorem & c. 1. Pet. 1. non corrumpibilibus auro, & argento redemit nos & c. in ep. 1. Io. c. 2. ipse est propitiatio pro peccatis nostris & c. non quod pater in gratiam filij nobis peccata dimiserit, sed quod pretium redemptionis ex

actus persoluit & ex rigore iustitiae pro nostrum omnium scelerebus factis fecit: causa instrumentalis coniuncta est humanitas Christi. Il. 53. & exponit Cirill. in Io. lib. 4. c. 12. 14. 23. & Damasc. lib. 3. c. 15. causa vero instrumentaria separata, sunt, verbum Dei, sacramenta, & ministri ecclesiae. Iac. 1. voluntarie nos genuit verbo veritatis & infra suscipite verbum quod potest saluare animas uestras, loquens de verbo Dei, de sacramentis habet 1. Pet. 3. saluos nos facit baptisma. & Tit. 5. saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. De ministris habetur 1. Cor. 3. Dei adiutores sumus. 1. Cor. 3. Io. 20. quorum remiseritis peccata remittuntur eis, tertia causa est materialis, quae dici potest animus hominis, vel eius voluntas, in qua voluntas, vt in subiecto moratur, ad hanc causam materiale pertinet etiam omnes dispositiones ad gratiam, scilicet omnes actus gratiae, & liberi arbitrij quibus donum iustificationis acquiritur, scilicet actus fidei, timoris, spei, dilectionis, & poenitentiae de quibus in Conc. Triden. sess. 6. c. 6. quarta causa formalis intrinseca iustificationis est ipse habitus gratiae, vel charitatis infusus, causa formalis extrinseca, vel exemplaris est ipsa Christi iustitia, conformando nos eius sanctitati, & eius imaginem in cordibus nostris portando. Rom. 8. 1. Cor. 15. formalis causa non in habitu, sed in actu sunt opera iusta, quae dici etiam possunt effectus iustitiae, vel iustificationis. Ex quibus sequitur quae de iure ordinario Deus non remittit peccatum alicui sine gratiae infusione; Is tamen potest de potentia absoluta remittere homini omnem poenam, licet sit in peccato mortali, & animo prauo, quia non cogitur sumere vindictam de peccatoribus, qui & de potentia absoluta potest remittere peccatum absque gratia quae sit iustitias animae, quia potest per auxilium speciale, & inspirationem internam animam hominis ad se conuertere, in quo tamē Valentia disput. 8. q. 5. punct. 5. contrarium tenet, quod peccatum remittit, non possit absque gratiae infusione et de potentia absoluta, quae opinio non placet mihi

repu-

repugnantia enim est quod peccatum remittatur sine gratia & diuina beneuolentia acceptante, vel accipiatur pro gratia creata, vel increata, tunc enim remittitur perfecte peccata cum redimus in gratiam cum Deo, & inimicitia quam peccatum induxerat, destruitur, quod fieri non potest sine beneuolentia Dei, vt & repugnat quod Deus remittat homini peccatum qui actualiter ei adhæret, quia implicat quod Deus non odio habeat peccatorem, & quod peccatum non sit contra diuinam voluntatem, quod quidem peccatum nulla potentia delicti potest sine renouatione animi interiori, & transmutatione reali a prauitate ad rectitudinem, per gratiæ infusionem quæ de lege ordinaria est qualitas infusa & superaddita, de potentia tamen Dei absolutam non est necesse, ut supra, quod sit qualitas superaddita, cum potentia possint recte ordinari inter se & cum Deo absque huiusmodi qualitate superaddita per solum motum earum rerum quæ ordinantur, vt d. hic Medina, quod tamen non est sine auxilio, Dei speciali, licet esse possit sine qualitate habituali, & inherente. Ex his etiam sequitur quod homodicitur iustus, & iustificari ex propria iustitia sibi inherente formaliter, quæ est donum Dei gratuitum, id est gratia inherens, per quam fit obiectum diuine dilectionis, & vere iustus constituitur, vt habetur in Conc. Trid. sess. 6. c. 7. & probatur. Eph. 1. ubi ap. d. per Christum & in Christo gratificari nos, & benedici omni benedictione spirituali in cælestibus. Idem etiam probatur ex scriptura, quæ indicat iustos diligere à Deo secundum propriam eorum bonitatem, & rectitudinem quam habent diuino beneficio per Christum. Sap. 4. placita enim erat Deo anima illius, & c. 11. parcis autem omnibus quoniam tua sunt domine qui amas animas, Io. 14. si quis diligit me pater meus diligit eum. Rom. 5. diffusa est charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Tit. 3. & renascimur in filios Dei, Rom. 8. per quem abluimur, iustificamur, sanctificamur, 1. Corin. 6. per quem accepimus nouum spiritum 1. Petr. 1. vt simus

confortes diuinæ naturæ. Ex patribus Naz. orat. in S. lumina, lauamini mundi estoce si peccato rubri estis, nec profusus sanguinei quasi nix dealbemini, & infra, in nulla. n. re Deus proinde delectatur, vt hominis propter quæ omnis doctrina, atque omnia misteria concessa sunt, respiciantur & salute. Amb. li. de his qui misit. in. cap. 7. Hier. in c. 10. Dan. Aug. ep. 85. ad contentium. Ratione, probatur, nam oportet iustum esse obiectum diuinæ dilectionis per donum aliquod huiusmodi quod proprium iustorum sit, & vere ac proprie sit donum iusti ipsius qui diligitur, tale vero bonum non est gratia, & iustitia illa quæ est in Christo, sed donum illud gratuitum, quod cuique iusto inheret; maior probatur, nam ex scripturis patet iustos vere, ac proprie diligi per eam dilectionem qua Deus diligit solos iustos, vt supra est dictum, ergo cum Deus hoc ipso diligit quod bonum vult, oportet eum, si vere ac proprie diligit iustos, ea dilectione pro tempore huius vitæ velle ipsius aliquid bonum, quod vere & proprie sit bonum ipsorum iustorum. Minor probatur, quia gratia Christi, licet per fidem & charitatem simus cum Christo coniuncti, non est nostra nisi improprie, quatenus nobis predest, vt & eius opera, præterea gratia nostra modo est maior modo minor 2. Cor. 9. potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Iacobi. 4. maiorem autem dat gratiam. 2. Petr. 3. crescite vero in gratia, at gratia Christi semper est vna, ergo. Vnde sequitur, quod qui iustificatur coram Deo, sint vere iusti, & non tantum reputentur iusti, vt probatur in Conc. Tr. sess. 6. Can. 7. 10. 11. & probatur. Rom. 5. cum iustificatio impij includat ædum remissionem peccatorum, sed etiam acquisitionem iustitiæ, & renouationem hominis interioris. Facendum tamen est iustitiã qua iusti sumus coram Deo, non esse ex nobis, nec ex viribus liberi arbitrij, sed ex iustitiã Dei & Christi, ex Conc. Tr. sess. 6. c. 7. & probatur. Rom. 10. Philip. 3. Gal. 2. modo tamē explicato, quia scilicet est donum Dei eximium nobis collatum, quo nos efficit iustos ex Conc. Trid.

Trid. d. c. 7. & explicat Aug. lib. de Spiritu & litera. cap. 9. 11. 18. 21. & lib. 4. contra duas ep. psalag. c. 7. quæ ex parte Dei est gratia fluens nobis demeritis collata, & charitas qua diligimus Deum, quæ non est in Christo, sed in nobis, tamen si donum sit Dei, quæ tamen dicitur iustitia Dei efficiens. Ef. 43. ego sum qui deleo iniquitates tuas. Rom. 8. Deus qui iustificat, est etiam Christi quia eius merito efficiuntur iusti, & quia etiam nemo efficiuntur iusti nisi de plenitudine eius accipiat, nostra est etiam quia cum donatur nobis, renouatur spiritus, & induimus nouum hominem. Quo vero ad modum, quo iustificatio est vel fit, effectus formalis effectus gratiæ intelligitur pro termino illius transmutationis ad statum gratiæ, qui est hominem esse iustum, & non à motu transmutationis illius, vt docet Conc. Trid. sess. 6. cap. 7. & Can. 10. 11. cum sit donum gratuitum iusti inherens, quod in termino tantum vltimo quis consequitur, & per quod quod iustus efficitur, & non tantum per iustitiam Christi, vt supra est dictum, & probatur etiam nam iustitia illa qua iusti sumus est aliquid manans à iustitia Christi, vt Io. 1. de plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Roman. 1. per quem accepimus gratiam, & cap. 5. & Col. 1. ergo est separata ab illa, quæ est in nobis, licet vt supra per eius iustitiam, modo explicato, iusti sumus. Rom. 5. sicut per vniuersum delictum & c. & 1. Cor. 5. sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Idem asserunt SS. Patres. Dion. de eccl. hier. c. 2. prima p. dum d. diuinam naturam seu regenerationem, quæ in baptismo fit, dum iustificamur, esse diuinum statum, qui in nobis efficitur secretissima, & ineffabili prorsus operatione, & Iren. lib. 5. c. 8. ubi d. quod qui pignus spiritus habent, nec seruiunt concupiscentijs carnis, sed iuste, viuunt, spirituales & iusti sunt, quia spiritus Dei habitat in ipsis, scilicet per gratiam donum, quod est pignus hereditatis nostræ. Naz. orat. in S. bap. Niss. orat. ad eos qui dist. bap. Cyp. lib. 2. ep. 2. ad Donatum. Amb. de his qui misit. in. c. 7. accepisti post hæc

vestimenta candida, vt esset inditium quod exueris peccatum, induens innocentie casta velamina. Hier. in 10. Dan. Aug. libr. 6. de Gen. ad literam c. 24. de Sp. & litera c. 9. & alij quos hic Valentia luculenter recenset.

Tertia propositio. Non potest adultus de lege absque actu liberi arbitrij in Deum iustificari, quia dicat, poenitet me peccasse, & volo deinceps placere Deo, vel maritium subeundo pro Christo absque obice peccati, paruuli tamen amentes & furiosi qui nunquam habuerunt vsum liberi arbitrij per solum baptismi sacramentum absque motu liberi arbitrij possunt iustificari, qui si in sanitate adulti quandoque ratione sunt vsi, nisi voluntatem suscipiendi baptismum cum suorum peccatorum dupliciter, a compositum non reuocando, habuerint, non iustificabuntur, probatur. Io. 6. omnis qui audit à patre & didicit, venit ad me, sed discere non est sine motu liberi arbitrij, discens enim consentit docenti, ergo nullus adultus venit ad Deum per gratiam iustificantem absque motu liberi arbitrij, & diffinitur in Conc. Trid. sess. 6. c. 5. & 9. & probatur, Ioel. 2. conuertimini ad me & ego conuertar ad vos. Ef. 45. Conuertimini ad me & salui eritis. Prou. 16. hominis est preparare animam. Phil. 2. cum metu & tremore operamini vestram salutem, & ex Aug. in Pl. 144. qui creauit te sine te, non saluabit te sine te, Ratione probatur, nam iustificatio fit Deo mouente hominem ad iustitiam. Rom. 3. sed Deus omnia mouet secundum eorum modum, aliter enim ab eo mouentur gratia, aliter lenia, vnde & hominem ad iustitiam mouet secundum conditionem eius naturæ, is vero ex natura habet quod sit liberi arbitrij, ideo in eo qui habet vsum liberi arbitrij non fit motus à Deo ad iustitiam absque motu liberi arbitrij, sed ita infundit gratiam iustificantem quod etiam simul cum hoc mouet liberum arbitrium ad donum gratiæ acceptandum, in his qui sunt huiusmodi motionis capaces, qui vero non sunt capaces liberi arbitrij mouentur à Deo ad iustitiam per solam informationem animæ ipsorum, quod non fit sine baptismo

2
Iustificari an possit adultus sine actu liberi arbitrij in Deum.

baptismo quia sicut peccatum originale sine eorum voluntate est contractum, per carnalemque originem ad eos peruenit, ita etiam per spiritualem regenerationem à Christo in eos gratia derivatur, qui vero habuit quandoque usum liberi arbitrii & postea caret, per infirmitatem, vel somnum, non consequitur gratiam iustificantem, per baptismum, vel aliud sacramentum exterius adhibitum, nisi prius habuerit sacramentum in proposito, cum detestatione etiam peccati, ut arbitror, & volendi quod requirit sacramentum suscipiendum, quod non fit sine motu liberi arbitrii, ut dicit D. Th. d. q. art. 3. in corp. & ad primum dicit tamen Medina hic de potentia Dei absoluta posse adultum iustificari etiam sine motu liberi arbitrii. Valentia tñ. d. sput. 8. q. 5. puncto. 5. tenet absque gratia infusione etiam de potentia Dei absoluta non remitti peccatum, cum Deus non possit remittere peccatum nisi odiū deponat, quod fieri non potest sine infusione illa doni gratiæ quod est propriū instorum, & eatenus ipsū supernaturaliter diligit, quam opinionem sequendo, eadem ratio videtur concurrere etiam in hoc casu, quia oportet ut & ipse homo actiue concurrat ad eius iustificationem, quod non fit sine motu liberi arbitrii, alias ex parte hominis adesset repugnantia. Veram est tamen, quod gratiæ gratis dare dantur absque concursu hominis quia dantur in utilitate ecclesiæ non habentis, secus tamen est, vsupra de gratia iustificante. Nec etiam ad conseruationem gratiæ requiritur motus liberi arbitrii à contrario in contrariū, cum ibi non sit transmutatio, sed sit est obseruatio mandatorum.

7
ad Iustificacione, si requiratur.

Et cum ad obnuendam iustificationem requiratur motus liberi arbitrii, is explicatur per motum vel assensum fidei, spei, charitatis, penitentiae atque timoris, ut diffinitur in Conc. Trid. d. sess. 6. c. 6. quod ex scripturis elicatur quæ iustificatione modo fidei, modo spei, modo charitati, modo penitentiae, modo timori, tribuat de fide habetur. Rom. 3. quæ ppositus Deus perfidē propitiatorē in sanguine ipsius. & c. 5. Heb. 11. sine fi-

de impossibile est placere Deo, quod intelligitur non de fide Lutheranorū, quæ quis certo statuit se in gratiam esse receptū, sed de ea qua quis credit omnia esse vera quæ sunt diuinitus reuelata, ac in primis iustificari hominē à Deo gratis per Christum, ut docet Conc. Trid. de charitate. Io. 14. qui diligit me, diligitur à patre meo, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus, scilicet per gratiam. Io. 16. ipse enim pater amat uos, quia vos me amastis. 1. Io. 3. translati sumus de morte ad vitam quoniam diligimus fratres. 1. Cor. 13. quod intelligitur de charitate, quia quis diligit Deum super omnia, de penitentia. Ezech. 18. si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis, & c. vita uiuet & non morietur. Luca 13. si penitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. de spe. Roman. 8. spe salui facti sumus, & c. 1. Io. 3. de timore. Eccl. 1. Timor domini expellit peccatum, & nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Ex partibus. Iren. lib. 1. c. 2. ubi loquitur de charitate, & penitentia. Bas. in Psal. 33. ubi loquitur de timore. Chris. hom. de fide & lege, necessarium est ut præcedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascenda est bonis operibus. Naz. orat. in S. Bapt. ubi loquitur de penitentia. Cipr. serm. de mortalitate, ad omnia te facere paratum fides & timor Dei debent. Amb. libr. 7. in c. 11. Luca. Hier. in c. 55. Il. August. de fid. & op. capit. 14. Quibus etiam accedere debent propositum suscipiendi baptismum in non baptizatis, & penitentiam in baptizatis. ex d. c. 6. Conc. Trid. scilicet implicitum & actu fidei spei charitatis & c. continetur, quia propositum explicitum suscipiendi hæc sacramenta suo tempore, requiritur solum necessitate præcepti, quæ id urget, & cognitio necessaria suppetit, ut id explicite habeatur. Hæc autem actiones gratiam conciliant, ut sunt dispositiones vltimæ, & secundum legem Dei ordinariam sufficientes, & Deus ex misericordia sua propter Christi merita, hominem, cui hoc promittit, qui huiusmodi actionibus in ipsum conuertitur, gratia exornat, & quæ huiusmodi actiones sunt dispositi-

dispositiones ad gratiā probatur 1. reg. 7. pparate corda vestra domino. Psal. 9. pparationem cordis eorū audiuit auris tua, Prou. 16. hominis est animam pparare. Eccl. 2. qui timet dñm, pparabunt corda sua, & explicat Cipr. lib. 2. epist. 2. August. in Ench. cap. 32. non tamen sufficit quicunque boni motus, sed tantū vltimæ illæ dispositiones, quæ etiam nõ sat est ut sint naturales ex viribus naturales, nam scriptura sepe monet eam conuersionem qua ad gratiam conuertimur, esse à Deo. Ps. 79. Deus virtutū conuertere nos. Ier. 31. conuerte me domine & conuertar Thren. 5. idem. Io. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum, & de fide habetur. Matth. 16. Beatus es Simon Bariona, quia. caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. cap. 11. patrem nemo nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Eph. 2. Io. 6. de charitate, dilectio ex Deo est; Roman. 5. charitas Dei diffusa est in cordibus vestris & c. de penitentia. Hier. 31. postquam. n. conuertisti me, egi penitentiam & Act. 11. de Timore. Ier. 32. Timorem meum dabo in corda eorum. de spe. Roma. 15. quoniam ipse spem in cordibus excitat. Ex Concil. Mileuit. Can. 4. Arausic. cap. 7. 23. 25. & Trid. sess. 6. cap. 5. & canonic. 3. si quis dixerit hominem, sine præueniente Spiritu sancti inspiratione atque eius adiutorio, credere, sperare, diligere, aut penitere posse, ut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.

Idem probatur ex partibus. Iren. lib. 4. cap. 28. in quantum Deus nullius indiget, in tantum homo indiget Dei communionem, id est gratia. Cipr. lib. 2. ep. 2. Dei est omne quod possumus, inde viuimus, inde pollemus. Amb. lib. 2. in luc. Hier. in 63. cap. Il. Aug. de præd. sanctorum cap. 20. In Enchir. cap. 32.

Quo vero ad modum quo eæ actiones oporteat esse supernaturales, notandum eas debere proficisci ab auxilio, & continetur in gratia adiuuante, & efficaci, vnde non solum requiritur gratia vocans & excitans, sed etiam habitua-

lia dona gratiæ, per quæ Deus simul mentem mouet ad illas actiones quibus mens vocatori respondet, id est ut animus feratur in Deum authorem gratiæ, & eo ipso tacite velle ab ipso vicissim amari, & ita ornari gratiæ dono; Et quod requiritur gratia præueniens, probatur. Io. 6. nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum, & sic nemo venit ad eum, nisi huiusmodi inspiratione edoctus & excitatus, & probus loco cit. Conc. Trid. sess. 6. cap. 5. & Aug. lib. 1. ad simplic. q. 2. in fi. cum nos ea delectant quibus proficiamus ad Deum, inspiratur hoc & præbetur gratia Dei, non nutu nostro & industria. Quod vero eæ actiones progredi debeant ab habitualibus gratiæ donis, probatur. Io. 15. Ego sum vitis & vos palmites, quæ manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere, ubi patet nos nullam actionem supernaturalem, quæ ad gratiam vel gloriam conciliandam valeat, posse elicere nisi per Christum, & ex Conc. Arausic. Can. 4. ubi d. preparari voluntatem à domino, & in Conc. Triden. sess. 6. cap. 7. recte omnes colligunt, iustificationem non fieri absque habitibus gratiæ, & virtutum, quia in iustificatione infunditur fides spes, & charitas, vnde cum homo in Deum conuertitur, ut oportet à Deo, eodem momento, cum non egeat tempore diligitur, & sic ei infunditur gratia. Ex quibus sequitur quod nos etiam Deo adiuuante, ad eas actiones concurramus, ut diffinitur in Conc. Trid. sess. 6. cap. 5. & Can. 4 & colligitur. Il. 31. Conuertimini, sicut in profundum recesseratis, scilicet bonis operibus. Ezech. 18. Conuertimini, & agite penitentiam, & sic actiue. Ioel. 2. Zachar. 1. Matth. 3. idem.

Idem d. sancti Patres. Ambr. in luc. capit. 3. Hier. in cap. 1. ad Eph. August. libr. 2. de pecc. mer. capit. 5. Ex quibus etiam sequitur, quod libere conuertamur, ex d. loco. Conc. Triden. cit. cap. 5 & Can. 4. & id probat. Ign. ep. ad Magnes. & Aug. lib. 50. hom. In tuo arbitrio Deus posuit, cui pares locum, Deo an Diabolo, cum paraueris qui posside-

bit, ipse imperabit, vt enim homo alias actiones agit libere, ita vt videat se potuisse ea etiam non agere, ita cum conuertitur in Deum, animaduertit se ita conuersum fuisse in Deum, vt potuerit conuerti, & non conuerti, vt optime. *Id. hic Valentia. disput. 8. quæst. 5. puncto. 4.*

8
ad Iustificationem requiritur motus fidei, & quo modo.

Quarta propositio. Ad Iustificationem impij requiritur motus fidei, scilicet assensus intellectus in illa, quæ per fidem nobis credenda proponuntur, probatur. Hebr. 11. accedentem ad Deum oportet credere, & cap. 15. sine fide impossibile est placere Deo. Marc. 16. Io. 3. & diffinitur in Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. 8.

Ratione, probatur, nam ad iustificationem requiritur, quod homo à Deo excitatus conuertatur ad illum. *Psalm. 84. Deus tu conuertens viuificabis nos, primum autem conuersio in Deum fit per fidem, Hebr. 11. accedentem ad Deum oportet credere, ergo motus fidei requiritur ad iustificationem impij, vt d. Thom. d. q. art. 4.*

Sola tamen fides non sufficit ad salutem sine operibus in eo qui habet fidem, nec sola sine charitate obtinet iustificationem. *Math. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Io. 13. si hæc feceris, beati eritis si feceritis illa. Io. 14. qui diligit me, sermonem meum serua-bit. Roman. 2. non auditores tantum, sed factores legis iusti sunt apud Deum, & cap. 8. si secundum carnem vixeritis moriemini, & cap. 10. nolite errare, nec fornicarij, nec idolis seruientes, nec masculorum concubitores regnum Dei possidebunt, & cap. 10. 1. Io. 3. Iacobi. 2. & alibi sæpe. Fides tamen est exordium iustificationis, iustificatio tamen habet complementum à charitate, qua homo sanctificatur interiori, & renouatur. Crederem tamē sine operibus primò iustificationem posse obtineri, modo concurrat fides, charitas, & alia supra enumerata, quia iustificatio est transmutatio à statu iniustitiæ ad statum iustitiæ, quod fit solis animi motibus intellectus, & voluntatis, vt supra est expositum; Verum est tamen, quod iam iustificatus*

eget actu operum & obseruatione mandatorum suo loco, & tempore fiendarum, vt salutem consequatur, & sic intelliguntur autoritates superius allegata, cum proposito tamen exequendi bona opera, & obseruandi mandata, vt declarat hic aperte Valentia puncto. 4. Vers. quod ad primam ver. 3. ex Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. & August. lib. de fid. & op. cap. 14. quod non ita accurate explicat Medina.

Quinta propositio. Ad iustificationem impij requiritur motus liberi arbitrij detestantis peccatum, probatur. *Ps. 31. dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.*

Ratione probatur, nam cum iustificatio sit motus à termino iniustitiæ ad terminum iustitiæ, vnde vt in motu locali, corpus motum recedit à termino à quo, & accedit ad terminum ad quem, sic mens humana dum iustificatur oportet per motum à liberi arbitrij, quod recedat à peccato, & accedat ad iustitiam qui accessus, & recessus intelligitur in iustificatione secundum delectationem, & detestationem, vnde oportet quod detestatio libero arbitrio homo peccatum, & per desiderium tendat in Dei iustitiam *D. Thom. d. quæst. artic. 5.* In quo notandum, quod in iustificatione actus dilectionis est radix, & causa vnde oritur detestatio peccati, quæ delectat peccatum, vnde & non tempore, sed ordine naturæ actus dilectionis est prior detestatione peccati, quia oportet vt quis detestetur peccatum ob Deum summe dilectum, & sic dilectio præcedit, sine qua non dimittitur peccatum, & detestatio subsequitur, vt patet ex Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. cum & penitentia sit dolor de peccatis ob Deum summe dilectum, & sic amor est ratio & causa christianæ penitentis, & sic non fit est ad iustificationem detestatio peccatorum, sed simul requiritur dilectio Dei super omnia, quæ est causa detestationis, & in iustificatione impij que potest fieri in instanti, sicut vna contritio omnium peccatorum, licet in ordine ad confessionem sit habenda contritio

arritio omnium, quæ memoriæ occurrunt, saltem in genere, & virtualiter, ita quod omnia & singula peccata quis detestetur, vt d. hic Medina, & latius de eo egi tract. de penitentia sub. c. de contritione.

10
peccatorum remissio est vltimū & vltimū ad iustificationem

Sexta propositio. Remissio peccatorum est vltimum eorum quæ requiruntur, vel concurrunt ad iustificationem impij, probatur, nam remissio peccatorum est finis, & fructus. *II. 27. ergo non debet prætermitti.* Ratione, probatur, quæ quattuor enumerantur quæ requiruntur ad iustificationem impij, scilicet gratiæ infusio, motus liberi arbitrij in Deum per fidem, & motus liberi arbitrij in peccatum, & remissio culpæ, quia iustificatio est quidam motus quo anima mouetur à Deo à statu culpæ in statum iustitiæ, in quo libet vero motu quo quid ab altero mouetur tria requiruntur, primo, motio ipsius mouentis, secundo, motus mobilis, tertio, consummatio motus, vel peruenio ad finem; ex parte, ergo diuinæ motionis accipitur gratiæ infusio, ex parte liberi arbitrij moti duo motus accipiuntur ipsius secundum recessum à termino à quo & accessum ad terminum ad quem, consummatio vero, vel peruentio ad terminum huius motus importatur per remissionem culpæ, quia in hoc iustificatio consumatur *D. Tho. d. quæst. art. 6. pro quorum clariori cognitione notandum, quod ex parte Dei in genere causæ efficientis ordine naturæ primum est gratiæ infusio, secundum motus liberi arbitrij in Deum, tertium motus liberi arbitrij in peccatum, quartum remissio culpæ ex ratione supra alleg. si vero remissio culpæ & adeptio gratiæ considerentur ex parte hominis iustificati sic est e contrario, quia prius est ordine naturæ liberatio à culpa quam consecutio gratiæ iustificantis, probatur, nam ex parte mobilis prius est ordine naturæ recessus à termino à quo quam accessus ad terminum ad quem, sicut ex parte aeris illum mandis prius est eum purgari à tenebris quam consequi lumen, ergo etiam in proposito ex parte mobilis prius est liberari à culpa, quæ est ter-*

minus à quo, quam consequi gratiam; Et pariratione ex parte hominis prior est motus liberi arbitrij in peccatum, quam in Deum, quia per motum in peccatum receditur a termino a quo, scilicet peccato, & acceditur ad terminum ad quem, scilicet ad Dei gratiam & iustitiam; similiter prior est vterque motus iste ex parte hominis quam infusio gratiæ, quia ad eam disponunt, vnde iustificatio non fit in instanti secundum omnia omnino, quæ quocumque concurrere possunt in iustificatione quia communiter inuitamenta conuersionis, quæ ad auxilium speciale pertinent, tempore præcedunt gratiæ infusionem, & sæpe etiam aliqua bona opera, quæ dicuntur dispositiones ad gratiam, fit tamen iustificatio in instanti quatenus consistit in transmutatione illa libera de statu peccati in statum gratiæ, in qua formaliter iustificatio consistit, quod nil aliud est quam in eodem instanti, gratiam, quæ peccatum expellit, infundit, & liberum arbitrium per vltimam supernaturalem dispositionem ad gratiam accedere, & peccatum auerari, ob enim hunc motum liberum arbitrij, dicitur esse libera illa transmutatio a peccato in gratiam, vt d. Valentia. *disput. 8. q. 5. puncto. 6.*

Septima propositio, quo ad gratiæ infusionem fit in instanti absque successione, iustificatio tamen impij, quantum ad dispositiones præcedentes, aliquando fit in tempore paulatim, aliquando subito, vt in conuersione. *D. Pauli.*

Ratio primi, nam iustificatio impij fit per gratiam Spiritus sancti iustificantis, sed Spiritus sanctus subito aduenit mentibus hominum. *Act. 8. factus est repente de cælo sonus & c. vt enim gratiam Deus infundat, nõ requirit aliam dispositionem quam illam quam ipse facit, quandoque sufficientem ad recipiendam subito gratiam, quandoque paulatim, cum ergo virtus diuina infinita possit quamcumque materiam creatam subito disponere ad formam, & multo magis liberum arbitrium, cuius motus potest esse instantaneus, sequitur, quod iustificatio impij fiat in instanti, quanti-*

II
Græ infusio fit in instanti, quid vero de iustificatione.

ad liberum arbitrium est sufficienter à Deo dispositum, cum non egeat tempore ad disponendum materiam ad formam.

Ratio secundi patet ex dictis, si enim liberum arbitrium non sit sufficienter dispositum, præcedunt prius dispositiones cum iustificatio sit in instanti modo supra explicat. D. Tho. d. q. art. 7.

12 in Iustificacione quattuor concurrunt, & quæ.

Octava propositio. In iustificacione impij quattuor concurrunt, infusio gratiæ, dilectio Dei, detestatio peccati, & peccati remissio, quæ tempore sunt simul, ordine tamen naturæ prior est infusio gratiæ, secundo, dilectio Dei, quæ est causa detestationis peccati, tertio detestatio peccati, quarto remissio peccati, modo tamen supra sexta propositione explicato, à quo non recedendum videtur.

Ratio, nam in quolibet motu, primū naturaliter est motio mouentis, secundum dispositio materiæ, vel motus mobilis, vltimum terminus ad quæ terminatur motio mouentis. Motio vero Dei mouentis est gratiæ infusio, motus mobiles est duplex, vtsupra, terminus est remissio culpæ, vnde ordine naturæ primū est gratiæ infusio, secundum motus liberi arbitrij in Deum, tertium motus liberi arbitrij in peccatum, quartum remissio culpæ, ad quam, vt ad finem, sola ista transmutatio ordinatur. D. Th. d. q. art. 8. quæ intelligenda sunt modo explicato supra sexta propositione, vel ex parte Dei, vel hominis prædicta considerado, vtri est dictum.

13 Iustificacio an sit aximū opus

Nona propositio. Iustificatio, si attendatur magnitudo eius quod in iustificacione impij fit, est maximum Dei opus. Ex parte vero rei factæ, maius opus absolute est glorificatio, sed respectiue comparando ad peccatorem, donū gratiæ iustificatiis impij maius est dono glorificantis iustum. Ex modo tamē faciendi creatio maius est opus.

Ratio primi, nam iustificatio terminatur ad bonum æternum diuinæ participationis, sed creatio cœli, & terræ terminatur ad bonum naturæ mutabilis, quia cœlum & terra transibunt, prædestinatorum autem salus & iustificatio permanebit, vt d. Aug. tra. 72. in Io. & quia Deus parcendo maxime suam omnipo-

tentiam manifestat, vt idem. d. Aug. in Io. 14. & quia bonum gratiæ vnius hois est maius bono naturæ totius vniuersi, vt d. hic. D. Tho. ad secundum, & sic sentit Gregor. Naz. orat. in S. bapr. & idem Aug. serm. 15. de verb. ap.

Ratio secundi, nam gloria absolute est maius bonum quàm gratia, sed secundū proportionem quam habet gratia cum statu impij, & glorificatio cum statu pij, maius opus est iustificatio impij, quæ magis distat status peccati à statu gratiæ, quàm status græ à statu gloriæ, quia iustificatus dignus est statu gloriæ, vt d. Aug. loco cit. tract. 72. in Io.

Ratio tertij, nam creatio ex nihilo fit, ad iustificacionem vero aliquid Deo cooperatur, videlicet subiectum, quia ex impio fit iustus, & etiam liberum arbitrium eliciendo actiones supernaturales aliquando cooperatur, & cum gratia confertur ad hominis iustificacionem non creatur, non fit ex nihilo, sed ex impio fit iustus, & opera liberi arbitrij concurrunt ad iustificacionem, quæ gratia tamen infunditur à Deo. D. Thom. d. q. & ibi Med. art. 9. & Valentia puncto. 7.

14 Iustificacio an sit miraculosa.

Decima propositio. Iustificatio impij est miraculosa, si accipiatur miraculum pro eo quod sola diuina virtute effici potest, Si vero accipiatur miraculum pro eo quod est supra naturalem potentiam talis materiæ, non est miraculosa, quia anima naturaliter est capax gratiæ, Si vero accipiatur miraculum pro eo, quod fit præter commune cursum, iustificatio, quæ communiter fit, non est miraculosa, quandoque tamen est miraculosa, vt in conuersione. B. Pauli.

Ratio primi, quia habet occultam causam, scilicet Deum, vt enim miraculum sit, oportet, vt à solo Deo fieri possit, secundò, vt sit supra naturalem potentiam subiecti, tertio, vt sit insolitum, vt d. August. lib. de Vtil. cred. cap. 16.

Ratio secundi, nā naturaliter anima est græ capax, quæ est facta ad imaginem Dei, vnde Aug. lib. de pd. sanct. d. hoium esse, posse habere fidem, sicut & charitatem, quia licet illa capacitas naturalis, quæ est in anima ad recipiendam gratiam non possit in actum renouari per vllum

vllum agens naturale, tamen non est coniuncta cum aliqua dispositione naturali, quæ ex sua natura exigat priuationem gratiæ, vt mortuus vitæ corpus, licet & tale subiectum sit capax animæ respectu cuius sustentat animam, quando ad eius actum, per suscitacionem, reduci- tur supernaturaliter à Deo. Ratio tertij, nam cum impius subito perfecte in Deum conuertitur, à Deo valde incitatus, vt in Paulo nec ante habuit actionem moraliter bonam, quæ sit dispositio ad gratiam, vel quando primus actus quæ habet est perfectissimus, & seruens admodum, contra ac solet communiter evenire, quia prius per actum supernaturalem non ita intentum homo solet progredi in charitate, & mereri augmentū eius sic est miraculosa, sed cum cōter homines habet aliquam dispositionem remotam prius qua voluit se ad meliorem vitæ statum reducere, cum audiant de ijs, quæ mouent ad conuersionem, vt postea pertingāt ad perfectam conuersionem, & sic non dicitur miraculosa, verquetamen modus dicitur esse secundum legem ordinariam Dei, qui intendit semper hominem iustificare quacūque hora ingemuerit, siue ante non habuerit dispositionem remotam, vel sic, siue ingemuerit actū supernaturali intente, vel non, prout ipse Deo cooperabitur, primus tamen modus qui a minus frequens dicitur miraculosus. D. Th. d. quest. art. 10. & ibi Medina, & Valentia. puncto. 8.

S V M M A R I V M.

- 1 Meriti nomen quid significet.
- 2 Meritum quid sit.
- 3 Meritum condigni, congrui, & rigoris iustitiæ inueniuntur, & quid quodlibet, accorum effectus.
- 4 Meritum hominis apud Deum esse potest.
- 5 Mereri non potest homo sine gratia vitam æternam.
- 6 Meritoria an sint ex condigno vitæ æternæ opera iustorum, & quomodo.
- 7 Mereri, vt possit homo quid requiratur.

- 8 Mereri an possit sibi homo gratiam iustificantem ex condigno.
- 9 Mereri an possit quis alteri primam gratiam, & quomodo.
- 10 Mereri nemo potest sibi reparacionem merito condigni, vel congrui.
- 11 Meretur iustus sibi gratiæ, & charitatis augmentum.
- 12 Mercatur an quis sibi perseuerantiæ donum.
- 13 Mercatur an quis sibi temporalia bona, vel non, & quomodo.

De Merito quod est effectus gratiæ cooperantis, & principium operandi. Cap. XX.

Notandum, quod meriti nomen quicquid in bonam quicquid in malam partem accipi solet, vt patet. Iosue 11. vbi in bonam sumitur partem. Iob vero. 6. in malam. d. vti nam appendentur peccata mea quibus iram merui, & quod vtroque modo sumatur colligitur ex Aug. lib. de gratia & lib. arb. cap. 6. & lib. 8. q. q. 68. hic vero accipitur in bonam partem, vt meriti nomen deducatur à mercede, id est vt sit opus, cui debetur merces, & mereri sit sibi, ius ad præmium facere.

Secundò notandum, quod meritum est actus cui de iustitia distributua debetur merces, & præmium, ita quod sic merenti irrogaretur iniuria si tale præmium non redderetur, vt d. Vega q. 6. op. de Iustificacione, vel vt d. Valentia. dist. 8. q. 6. puncto. 1. quod meritū in genere est opus liberum bonum, ad alterum aliquam ratione spectans, quod proinde secundum modum aliquem equitatis, vel iustitiæ, aliquo munere ab altero compensari debeat, & sic seruus dicitur mereri stipendium à domino, quod in illum bonum officium aliquod contulit, quod secundum iustitiā commutatiuā dñs debeat illi compensare. D. opus liberti, vt sic ratio meriti remoueat a brutis, ob defectum libertatis. D. opus boni, tum quia procedit ex iustitia distributua, quæ attendit præ opus bonum, & meritorium, personæ

D. Th. 1. 2. q. 114. Meritum quid sit.

2 Meritum quid sit.

dignitatem, ut homo sit virtute præditus & studiosus, tum opus non sit malum, sed ex genere bonum vel ex circumstantia, dicitur ad alterum spectans, quia attinet aliquo modo ad alterum, dicitur secundum aliquem modum æquæritatis vel iustitiæ &c. vel ex iustitia compensari debeat, vel ex congruitate, & sic describitur meritum in generali, ut verò accipitur meritum apud Deum sic describitur à Valentia. Meritum est opus liberum bonum ex gratia profectum, ad Deum aliqua ratione spectans, quod proinde per aliquem iustitiæ modum, vel congruitatem à Deo aliquo munere compensari debeat, ut d. hic Valentia.

3 Meritum est triplex vnam de condigno, alterum de digno, congruo appellatum, & aliud de rigore iustitiæ. Meritum de condigno est opus liberum, cui ex naturali proprietate dignitate, aut ex lege debet præmiu. Dicitur opus liberum, ut sic excludantur opera naturalia humana, quæ ab hominis voluntate non procedunt, nemo enim meretur in eo quod necessario, & non libere facit, in his enim quæ à natura sunt, nec laudamur nec vituperamur. Dicitur ex lege, quia non oportet, ut præmiu semper sit debitum ex ipsa natura operis, sed satis est quod sit debitum ex lege, nullum enim opus humanum ex naturali virtute vite æternæ est meritorium, quia natura sua non est illi æquale, cum terrena non æquantur celestibus, nec temporalia æternis, ut d. ap. Roman. 8. quæ non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, & explicat Christ. lib. de compunct. cordis, d. etiã si mille mortiamur, & omnes virtutes expleamus, nil dignum geri ad ea, quæ à Deo percipimus. Ex lege tamen, vel ex conventionem, vel promissione Dei nobis facta, opera hominis bona, cum diuinæ gratiæ auxilio æternæ sunt vite digna, ut in sacris literis habetur, quæ seclusa Dei promissione tanto præmio fuissent prolixius indigna, sic tamen, ut sola nostra opera bona si non sunt iuncta cum gratia, & charitate tanto non sunt bono digna. Io. 15. Unde ad meri-

tum quattuor requiruntur, persona quæ meretur, ut sit in gratia, actus studiosus qui dicitur meritum, merces quæ merito respondet, & persona apud quam meremur. Et sic meritum de condigno est, quod licet gratiæ, & misericordiæ acceperatis innitatur, est tamen iustum, & præmio futuro dignum, ut est meritum iustorum. Meritum de congruo est quod non iustitiæ, sed soli gratiæ innitatur, & congruentiæ euidam, sub quo cadere possunt vel bona temporalia, vel gratia, vel gloria, modo quo infra. Meritum de rigore iustitiæ est quod gratiæ vel misericordiæ acceptantis non innitatur, sed ex se & persona offerente habet valorem, & tale est meritum Christi domini. His ita not.

4 Meritum hominis apud Deum esse potest. Prima sit propositio. Verè & proprie extare potest meritum hominis apud Deum, probatur. Psalm. 71. Rom. 2. qui reddet unicuique secundum opera sua. Hier. 31. est merces operis tui, ait dominus. 1. Cor. 3. si cuius opus manserit, quod super edificauit mercedem habebit. 1. Corint. 15. abundantes in opere domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in domino. Ex patrib. Cypri. li. 4. ep. 6. Eucharistiæ memor, quæ domini corpus accepit, ipsum complectatur, postea à domino sumptura præmiu cælestium coronarum, & lib. 5. ep. 12. non minus enim coronæ mercede condignus est qui horatus est, quam qui & passus est. Amb. serm. 3. in Ps. 118. prærogatiua est fidei atque iustitiæ de Domino fauore mercedem expectare. & Hier. in 1. Il. liberum seruare arbitrium, ut in utranque partem non ex præiudicio Dei, sed ex meritis singulorum, vel pena, vel præmiu sit. August. ep. 52. ad Macedon. quattuor virtutibus diuinitas impartitur, & bona vita nunc agitur, & postea præmiu eius, quæ nisi æterna esse non potest, æterna vita persoluitur.

Secundò, probatur, nam merita iustorum de iustitia vite æternæ sunt digna, & meritoria. Gen. 15. ego sum merces tua magna nimis. Matth. 5. merces vestra copiosa est in caelis. Matth. 20. voca operarios, & redde illis mercedem. Eccl.

Eccl. 18. omnis misericordia facit locum unicuique secundum meritum operum suorum. Heb. 13. beneficiæ & communicationis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus. Matth. 9. quisquis potum dederit &c. amen dico vobis non perdet mercedem suam. Ps. 117. retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. 2. Tim. 4. cum suam consummasti &c. in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ Sap. 3. tærauit eos dominus, & inuenit dignos se. Col. 2. nos fecit dignos in parte foris sanctorum, & diffinitur in Conc. Trident. sess. 6. Cant. 3. 2. Ratione, probatur, nam secundum promissionem diuinam, & ex lege operum iustorum sunt meritoria vite æternæ de condigno secundum iustitiam distributiua. Psal. 17. retribuet mihi dñs secundum iustitiam meam, id est secundum opera. Matth. 20. conventionem autem facta &c. 2. Tim. 4. bonum certamen certavi &c. cum sit fidelis Deus, & seipsum negare non possit. 2. Tim. 2.

Ratione probatur, nam merces dicitur quod alicui datur pro operis recompensatione, vel laboris ut præmiu ipsius, unde ut reddere præmiu iustum, pro re accepta ab aliquo est actus iustitiæ ita & recompensare mercedem laboris, & operis est actus iustitiæ, cum iustitia sit quædam æqualitas. 5. eth. cap. 1. 2. 3. 4. Verum est tamen, quod vbi est simpliciter iustum ut inter homines æquales, ibi absolute est ratio meriti, & mercedis, vbi vero secundum quid, ibi sic etiã est tale iustum, inter Deum autem, & homines est maxima inequalitas cum in infinitum distent, & totum quod est hominis bonum, sit à Deo, unde non potest hominis ad Deum esse iustitia secundum æqualitatem, sed secundum proportionem quandam, quatenus quisque operatur secundum modum suum, modus vero humanæ virtutis hominis est à Deo, ideo meritum hominis ad Deum esse non potest nisi secundum suppositum diuinæ ordinationis, ut homo consequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem ad quæ Deus ei virtutem operandi deputauit, seipso homine tamen etiam mouente ad operandum per liberum arbitrium. Th. q. 114.

art. 1. Quod tamen meritum licet sit opus iustitiæ distributiue, est tamen et actus gratiæ & misericordiæ. Ps. 102. qui coronat te in misericordia, & miserationibus nullus enim iustus secundum iustitiam commutauit, quæ requirit æqualitatem rei ad rem, vel eius præmiu, ad æqualitatem meretur beatitudinem, cui opera nostra secundum substantiam actus non sint beatitudini æqualia. Rom. 7. non sunt condignæ &c. non enim Deus fit simpliciter nobis debitor, cui actus nostra ex se non habent rationem meriti tanti, ut supra, nisi ex suppositione diuinæ ordinationis, & sit Deus non differi nobis debitor, sed sibi ipsi, quatenus debiti est ut sua ordinatio impleret. D. Th. ibi ad 3. quæta inteligitur, quod Deus iustus est debitor beatitudinis pro bonis operibus, sed gratia, quæ non debetur, præcedit ut fiat, ut habet in Cōc. Arausico. capit. 18. & ex Aug. serm. 16. de verb. domini. In his quæ habemus laudamus Deum largitorem, in his quæ non habemus tenemus debitorem, debitor enim factus est, non aliquid à nobis accipiendo, sed, quod ei placuit promittendo. Et ita non sic extare potest meritum hominis apud Deum, ut ob solam bonitatem aliquam humani operis, seclusa ordinatione, & promissione diuina, Deus obligetur ad id compensandum iuxta aliquem modum æqualitatis vel iustitiæ, posita tamen huiusmodi aliqua ordinatione, vel promissione qua Deus se obliget ad compensandum bonitatem aliquam humanorum operum secundum aliquem iustitiæ modum, verissime huiusmodi opera habebunt rationem meriti, & debent compensari secundum aliquem iustitiæ modum, ut d. Aug. in Ps. 83. & colligitur ex Conc. Tr. sess. 6. c. 16. d. bene operantibus usque in finem, & in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filijs Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda, obligatio enim qua Deus debet hominis merita compensare, non oritur ex bonitate sola bonorum operum, sed in primis etiam ex promissione, & ordinatione.

ne, que consideratur in ipso Deo, ut non tam homini quam sibi debere videatur, licet considerata diuina promissione uerissime etiam id Deus debeat homini, licet non ob solam bonitatem hominis operum, quod tamen etiam respectu hominis dicitur meritum, tamen si merces non detur ob sola eius opera, quia de ratione meriti non est, ut compensari debeat obligatione orta ex sola bonitate operis, sed vnde cumq; ea obligatio oriatur, ut si princeps promittat se parua obsequia famulorum remunerare, illa sunt vere merita famulorum qui ea exhibent, licet obligatio qua princeps ad id se obligat, non ex sola bonitate operum oriatur famulorum, sed in primis etiam ex principis promissione, quae etiam obligatio, posita diuina promissione, & ordinatione, non ex illa tantum (licet ex illa quoque principaliter,) sed etiam ex bonitate operum, quae Deus se promissit compensaturum, extat obligatio, secundum quam Deus id praestare debet, quia merces promittitur operantibus, licet ex diuina ordinatione & promissione, ut d. hic Valentia.

Mereri non potest homo sine gratia vitam aeternam. Secunda propositio. Homo sine gratia non potest mereri vitam aeternam, probatur. Rom. 6. gratia Dei vita aeterna, cuius loci sensus est vitam aeternam dari pro meritis quae contulit gratia, ut exponit August. lib. de corr. & gratia. c. 13. ubi d. ideo gratiam vocari vitam aeternam, quia redditur meritis quae contulit gratia, ubi & exponit id Io. 1. de plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia. d. ibi intelligi vitam aeternam, quatenus redditur pro meritis quae contulit gratia, & Roman. 8. si filij, ergo heredes. Io. 15. sine me nihil potestis facere. 1. Corint. 13. si tradidere corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero nihil mihi prodest. ita ut nec in statu naturae integre homo sine gratia possit mereri vitam aeternam. Ex Concil. Arausicanum. Can. 18. d. debetur merces bonis operibus si fiant, sed gratia quae non debetur praecedat, ut fiant, & Trident. sess. 6. capit. 16. ubi habetur Christum Iesum, ut caput in membra & vitem in palmites, in iu-

stificatos iugiter virtutem influere, sine qua nullo pacto Deo grata, & meritoria eorum opera esse possunt, & ita etiam diffiniuit Pius Quintus, in eius Bulla confirmata, & repetita a Gregor. decimotertio, anno 1579. 4. Calen. Feb. Ex patribus sanct. Amb. epist. 84. Hier. in Psalm. 102. August. lib. de praedestin. sanct. cap. 5. ut d. Valentia. disput. 8. q. 6. puncto. 3.

Ratione probatur, nam si homo consideretur in natura integra ante peccatum, non potest sine gratia mereri vitam aeternam per pura naturalia, quia meritum hominis dependet ex praedestinatione diuina, actus vero cuiusque rei non ordinatur diuinitus ad aliquid excedens proportionem virtutis, quae est principium actus, sed vita aeterna est bonum excedens proportionem naturae creatae, cum excedat & eius cognitione, & desiderio. 1. Corint. 2. oculus non vidit &c. vnde nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorij vitae aeternae, nisi superaddatur aliquod donum supernaturale, quod gratia dicitur, loquendo vero de homine existente sub peccato, additur vltimus impedimentum peccati, quod est quaedam offensa Dei excludens a vita aeterna; vnde nemo in peccato existens potest vitam aeternam mereri, nisi prius reconcilietur Deo, dimisso peccato, quod fit per gratiam, cum peccatori non debeat vita, sed mors. Rom. 6. An vero de potentia Dei absoluta possit homo mereri vitam aeternam sine gratia, dictum est supra, ubi est actum an sine gratiae infusione homo possit obtinere remissionem peccatorum.

Tertia propositio. Opera iustorum bona propriae & ex condigno sunt meritoria vitae aeternae, probatur, nam, ubi aliqua opera bona aliqua mercede secundum aliquem modum iustitiae compensari debent, talia opera sunt propriae, & vere ex condigno meritoria eius mercedis, condignum si quid dicitur cui debetur merces secundum aliquem iustitiae modum, sed opera iustorum debent compensari quatenus ex gratia & charitate procedunt secundum aliquem iustitiae modum vita aeterna, ergo maior patet

6 Merita an sunt opera iustorum ex condigno vitae aeternae, & quomodo

ex

ex dictis, & nomine condigni, ut supra. Minor probatur Iaco. 1. Beatus vir, qui fuerit tentationem, quoniam cum probatus fuerit, &c. 2. Tim. 4. in reliquo reposita est mihi corona iustitiae. Vnde & in scriptura, vita aeterna dicitur merces, quia secundum iustitiam debitum est reddenda. Rom. 4. ei qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Mart. 5. Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Ioan. 4. Qui metet, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam aeternam. Sap. 5. Iusti autem in perpetuum uiuent, & apud dominum est merces eorum. Isa. 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine ueniet, & merces eius cum eo. Apoc. 22. Ecce uenio cito, & merces mea mecum est, dare unicuique secundum opera sua. Apoc. 20. Ex Concil. Arausican. 18. & Trident. sess. 6. c. 16. supra alleg. Ex Patribus Cipri. lib. 4. ep. 6. August. in Psalm. 83. 100. & ep. 52.

Verum est tamen, quod si consideretur opus hominis secundum substantiam, prout procedit ex libero arbitrio eius, ibi non potest esse talis condignitas, ob maximam inaequalitatem, sed ibi adest congruitas ob quandam aequalitatem proportionis. Si vero consideretur, prout procedit ex gratia Spiritus sancti, sic est meritorium vita aeterna ex condigno, quia attenditur valor meriti secundum virtutem Spiritus sancti mouentis nos in vitam aeternam: ut d. D. Tho. d. q. art. 3. attenditur etiam pretium operis secundum dignitatem gratiae per quam homo consors diuinae naturae adoptatur in filium Dei, cui debetur haereditas iure adoptionis. Rom. 8. si filij, & haeredes, ut ibi dicit, quatenus, sic operantibus Deus promissit vitam aeternam, ut supra est declaratum: & sic licet sit meritum ex condigno, tamen nititur aliqua liberalitate, & misericordia diuina, illa scilicet qua Deus promissit se compensaturum vita aeterna opera iustorum.

Vnde sequitur, quod non requiritur aliqua alia acceptatio diuina boni operis, ex gratia profecti, ut vitae aeternae sit meritorium, sed satis est illa communis ordinatio, & promissio diuina, qua Deus

decreuit opera bona iustorum vitam aeternam praemiare; vnde & cum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat, quam opera sua: ut d. Aug. ep. 105. ut habetur, & d. c. 16. Conc. Trident. ubi, & dicitur proponendam esse iustis vitam aeternam, & tanquam gratiam propter merita Christi liberaliter eis promissam, & tanquam mercedem ex ipsius Dei promissione bonis eorum operibus, & meritis fideliter reddendam: ut not. & Aug. in Ps. 83. Vnde si non esset Dei promissio, posset Deus per potentiam absolutam sine iniuria, non remunerare opera bona quae procedunt ex gratia, quia Deus omnia quae erga creaturas facit, libere facit: ut d. hic Valeria disput. 8. q. 6. puncto 4. Christi tamen meritum non nititur Dei liberalitate, sed dignitate in primis diuinae personae, quam filius Dei habuit naturaliter.

Quarta propositio. Ut homo mereatur, praeter gratiam, & liberum arbitrium, Mereri ut possit homo actus charitatis, id est, ut opus actualiter quid requiritur. relatio actus in Deum, probatur Io. 14. 17.

Ratione probatur, nam actus humanus habet rationem mercedi ex duobus: primo, ex diuina ordinatione modo supra explicato: secundum, ex parte liberi arbitrij, quo homo voluntarie agit; & quod ad utrunque principalitas meriti consistit penes charitatem, nam vita aeterna in fruitione Dei consistit, motus vero humanae mentis ad fruitionem diuini boni est proprius actus charitatis per quem omnes actus aliarum virtutum ordinantur in hunc finem, prout aliae virtutes imperantur a charitate, vnde meritum vitae aeternae primo pertinet ad charitatem, secundario ad alias virtutes, prout earum actus a charitate imperantur. Praeterea, quod ex amore fit maxime est voluntarium: vnde & prout ad rationem meriti requiritur, quod sit voluntarium, principaliter meriti charitati tribuit. D. Tho. d. q. ar. 4. Nec charitas sine gratia si extat sic, sufficit ad meritum: ut d. D. Tho. de veritate, q. 27. art. 2. ad quintum. Sed cum sit triplex charitas, ut & relatio in Deum habitualis, virtualis, & actualis, sola ha-

crefcit vsq; ad perfectum diem, qui est dies gloriæ, ergo augmentum gratiæ cadit sub merito condigni. D. Thom. d. q. art. 8. Quo verò ad ea quæ augent meritum, & præmium essentialia, d. q. sunt; Charitas, bonitas obiecti, difficultas operis, intentio actus, & quicquid facit actum esse meliorem, sic facit eum magis meritorium, & charitati respondet præmium essentialia, quo enim est illa maior, sic præmium est maius essentialia, cæteris verò actibus respondet præmium accidentale, nisi ibi detur maior intentio charitatis, vel ratione magnitudinis operis, vel intensio actus, sic enim datur maius præmium essentialia: d. hic Medina, qui & d. quòd qui habet maiorem habitum charitatis non augmentat meritum, sine actu, quia habitibus non mereamur, ut ibi dicit, sed actibus.

I2 Nona propositio. Nemo iustus mereatur condigni meretur perseverantiæ donum propriè acceptum pro continuatio- ne bonorum operum sine peccato mortali, & ita pro conservatioe gratiæ vsque ad mortem, licet mereri possit perseverantiam in gloria merito condigni.

Ratione probatur, nam homo cum habeat liberū arbitriū flexibile naturaliter ad bonum, & ad malū, dupliciter potest aliquis obtinere perseverantiam in bono à Deo. Uno modo per hoc qd liberum arbitrium determinatur ad bonum per gratiam consummatam, qd erit in gloria; alio modo ex parte motionis divinæ, quæ hominem inclinatur ad bonum vsque in finem, sed id cadit sub merito, qd comparatur ad motum liberi arbitrii directi à Deo movete sicut terminus, non autem id qd comparatur ad dictū motum sicut principium. Unde perseverantia gloriæ, quæ est terminus prædicti motus, cadit sub merito, perseverantia autē vsq; nō cadit sub merito, quæ dependet solū ex motione divinā, quæ est principium oīs meriti, sed Deus gratis perseverantiæ donū largiatur cuicumq; illud largitur, ergo, Secundo, qd cadit in meritū de condigno, id Deus concedit sic, ut tū quæque neget, si homo ex parte sua ponat obicē peccati mortalis, at

hic ex natura flexibili potest ponere, ergo; Præterea sequeretur, ut qui semel est iustificatus nunquā posset ex gratia ex- cidere, qd est cōtra fidem, sic enim Deus teneretur facere, qd homo iustus nunquam in peccatum caderet, per quod perseverantia impeditur, qd est falsum, ergo. D. Th. d. q. art. 9. & ibi Valētia, qui & d. qd licet perseverantia accepta pro continuatione boni cum auxilio Dei vsque in finem, non cadat in meritum de condigno, & sic nec auxilium gratiæ efficiat, per quod iustus actu perseveret; tū in meritum istud cadere auxilia illa sufficientia actualia, quæ præter gratiam sunt necessaria iusto ad hoc, ut superatis tentationibus, & difficultatibus gravioribus, quæ in vita occurrunt, perseverare vsque in finem possit cum auxilio speciali Dei, quod est præsto, si homo non defuerit, cum omnia illa cadāt in meritum de condigno, quibus post primam gratiam acceptam adiuvatur iustus, ut possit cōsequi beatitudinem, qui & sentit cū Vega iustos ex congruo mereri perseverantiam bonorum vsque in finem per orationes, & alia pietatis studia, licet hoc meritum, cum certa promissione, & lege non vitatur, non semper consequatur huiusmodi præmium; qd probat etiā ex Aug. lib. de bono persever. c. 6. d. tamen Medina, qd si homo perseveraverit in bono, & oratione pietatis petens donum perseverantiæ, infallibiliter saluabitur, & impetrabit donum perseverantiæ, qd tamen non videtur enervare difficultatem, quia aliud videtur an perseverans in bono de facto salvetur &c. aliud an quis mereatur donū perseverantiæ; primum enim est clarū, secundum videtur declarandum, ut supra ex Valentia, & D. Tho.

I3 Decima propositio. Temporalia bona si considerentur, prout sunt vilia ad opera virtutum, quibus perducimur ad vitam æternam, simpliciter cadunt sub merito: si verò considerentur secundum se, nō cadunt sub merito, ut nec sunt simpliciter bona, sed secundum quid, ut scilicet in eis homo ultimam finem non constituat, sed in vero, & divino bono; primum probatur Pl. 33. timentes dominum nō

Minu-
entur
an qd
sibi
temporalia
bona, vel
nō, & quā

minuentur omni bono. Pl. 36. Non vidi iustum derelictum, nil enim deficit iustus ex bonis temporalibus, qd expedit, & fat sit ad beatitudinem consequendam.

Ratio primi, nam Deus dat iustis tantum de bonis temporalibus; quantum eis expedit ad vitam æternā, quæ ob id dicitur simpliciter bona, quatenus necessaria sunt ad eam consequendam.

Ratio secundi, nam bona temporalia secundum se nō sunt simpliciter bona, sed secundum quid, idē nō cadunt simpliciter sub merito, sed secundum quid, ut in eis quis finem ultimam non constituit. D. Th. d. q. art. 10.

Ex quibus colligitur, qd Deus dat iustis de bonis temporalibus, non secundum proportionem iustitiæ distributi- vā, ut scilicet magis iustus maiorem eorum copiam consequatur, sed prout maior, vel minor copia eorum secundum rationem divinæ providentiæ, & conditionē cuiusq; cōducibilis est ad beatitudinem consequendam; qui ipsis in ipsa consequenda de illis non deest, vel si ea illis det qd alioqui sine meritis non dedisset, vel si qui ea aliā opera sua essent acquirituri, velit etiam Deus ipsis, ut meritum mercedem attribueret, ut dicit hic Valentia. D. Th. tamē in solutione arg. d. bona temporalia secundum se considerata quandoq; cadere in meritū; pro beneplacito divino, non solū iustorum, sed & eorum qui extra gratiam fuerunt. Exo. 1. vbi obstrictæ, quia Deū timere remuneratæ sunt in domibus illis edificatis, sed ob mendacium mercedem temporalem habere, cum caruerint æterna: ut d. Greg. lib. 18. Mor. c. 21. Aug. lib. 9. in Exo. q. 1. & lib. con. Mend. c. 15. quia ratione, & Romani, licet nō habuerint veras & legitimas virtutes, meruerunt à Deo præmium temporale: ut d. Aug. lib. 5. civit. c. 12. 15. & D. Th. lib. 3. de regim. princ. c. 4. 5. & 6. quòd intelligitur tamen de merito congrui, ut dicit hic Valentia.

Et ex his, ad laudem Dei Opt. Max. & Beatissimæ Virginis, incivius Natali die, opus hoc est absolutū, & omnium Sanctorum impositus sit finis, iuxta or-

dinem Divæ Thomæ 1. 2. principijs intrinsecis, & extrinsecis humanorum actuum. Descentiani die 8. mēis Septembris 1595.

DE FIDE.

S V M M A R I V M.

- 1 Fidei nomen quid significet, & vt sumatur.
- 2 Fidei diffinitiones variæ.
- 3 Fides quotplex.
- 4 de Fide quid considerandum.
- 5 Fides vt differat ab opinione, suspitione, & dubitatione.
- 6 Fidei laudes.
- 7 Fidei obiectum est veritas prima, & quomodo.
- 8 Fidei obiectum an sit aliquid simplex, vel non.
- 9 Fidei non potest subesse falsum.
- 10 Fidei obiectū an sit aliquid visum.
- 11 Fidei quæ sunt, an possint esse scita per conscientiam.
- 12 Fidei credibilia per certos articulos sunt distinguenda.
- 13 Fidei articuli an per tempora creverint.
- 14 Fidei articuli convenienter enumerantur.
- 15 Fidei articuli convenienter in simbolo ponuntur.
- 16 Symboli ordinatio ad Papam pertinet, & quæstiones fidei diffiniunt, generale sinodum convocare, & confirmare.

De Fide, quò ad eius obiectum.

Cap. I.

O B S E R V A N D V M D. Tho. 2. est, quòd Fidei nomen, 2. q. 1. quandoq; sumitur pro I sponse: vt 1. Tim. 5. Fidei nomen primam fidem irritam men quid fecerunt, id est, sponsio- signifi- nem: quandoq; pro fi- & vt sum- tur.

delitate: vt d. Hier. 7. periit fides, & sanctus de terra: quandoque pro conscientia:

ria: vt Rom. 14. omne quòd nò est ex fide peccatum est: quandoque pro sacramento fidei: vt d. Aug. ep. ad Bonifaciu. quandoq; pro assentione conclusionis probata; & sic argumentum est ratio duarum rei faciens suam, quandoq; pro cognitione: vt Rom. 5. Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem: quandoque pro habitu fidei infirmis; vt Lac. 2. Fides sine operibus mortua est: quandoque pro habitu fidei formatæ: vt Rom. 1. Iustus ex fide viuit: quandoque pro actu fidei, vt d. Aug. tr. 40. in c. 8. Ioannis, non procul a fine: quandoq; pro obiecto fidei, vt habetur in simbolo Athanasij, hæc est fides catholica, quam nisi quisque firmiter, fideliterq; crediderit, saluus esse non poterit. Et dicitur fides, eo qd fiat, qd dicitur, vt inquit Aug. ep. 9. ad Hier. & Cero lib. 1. Officiorum sumpta in prima significatione.

2 Fidei diffinitiones variæ.

Secundò, notandum, qd fides variè diffinitur: D. enim Aug. Homil. 3. in principio d. quòd fides est gradus intelligentiæ, & intellectus meriti fidei, & de verbis Apost. serm. 29. in princ. d. qd fides est credere, qd non dum vides, merces videre quòd credis, vel donum Dei supernaturale; quò credetur à Deo nobis reuelata certitudinaliter, quæ firmat intellectum, vt non erret in credendis; cum eius obiectum sit veritas prima, vel Deus, non vt est in se, sed vt reuelatus credenda, vt purgatoriu esse resurrectione, & c. & vt oculus dirigit spem, & charitatem, docetis quæ speranda sint, & amanda et si sint supra humanam capacitatem. Vel vt d. Bas. serm. de fidei confessione; fides est assensus approbatio sine vlla hæsitacione, cum animi persuasionone, de eorum veritate, quæ Dei munere sunt prædicata, nempe Dei donum & lumen quo illustratus homo firmiter assentitur atque adheret; quæ, vt credantur, diuinitus sint reuelata, & ab ecclesia nobis proposita. Vel vt inquit Ap. Heb. 11. Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium, in mentis habitus, quo in nobis vita æterna incipit, faciens intellectum non apparentibus consentire, vt explicat D. Th. inf. q. 4. art. 1. vbi dictam diffinitionem apostoli

latè explicat: vt ibi dicitur, & Alen. 2. p. q. 78. membr. 1. dictam diffinitionem Apostoli declarat, & apertius D. Bonauen. 3. dist. 23. in expos. literæ & D. Th. loco cit. Vel & bene, fides diffinitur ex varijs modis, prout variè consideratur, vt d. ibid. D. Bonau. si enim consideretur iuxta genus proprium, sic diffinitur ab Aug. loco cit. de verb. Ap. serm. 29. qd est virtus, qua creduntur, quæ non videntur: si consideretur, quò ad obiectum, & principium moriuum, sic diffinitur ab eodè ep. ad Constantium, qd est illuminatio mentis ad summam veritatem; si consideretur quò ad actum proprium, sic diffinitur à Damasc. lib. 4. c. 11. qd est inquisitus consensus circa primam veritatem; si consideretur in ordine ad habentem, sic diffinitur à Dion. de diuina. nom. c. 7. qd est vnicum credentium fundamentum, eos collocans veritati; si consideretur, iuxta modum assentiendi, sic diffinitur ab Vgo lib. de sacram. in summa sent. de fide. c. 1. qd est certitudo quædam supra opinionem de rebus absentibus, & infra scientiam constituta; si consideretur iuxta vltimum finem, sic eam diffinit Apo. Heb. 11. modo supra dicto.

Tertiò, notandum, qd fides est duplex, vt inquit Damasc. d. c. 11. ex auditu, & ex Spiritu sancti infusione: prima est humana, secunda diuina, licet modo humano accepta, alia est etiam fides charitate formata; alia informis, quæ est in peccatoribus fidelibus, de quo supra tract. de Ecclesia, Tomo 1.

Quartò, obseruandum, qd in fide consideratur id quò creditur, & sic est virtus, & hæc est ipsa credulitas; secundò, id quò creditur, de quo infra: tertiò, ipsa tendentia intellectus cum assensu voluntatis in rem creditam.

Quintò, notandum, qd fides differt ab opinione, suspitione, & dubitatione, quæ per hæc tria vltima intellectus non firmiter adheret alicui, per dubitationem enim non magis in vnam, quam in alteram tedit pariter, per opinionem licet fortiter declinet ad vnam partem, est tamen cum formidine de opposito, per suspitionem verò leniter declinat ad vnam partem, at per fidem firmiter creditis

3 Fides duplex.

4 de Fide qd considerandum.

5 Fides, vt differat ab opinione, suspitione, & dubitatione.

6 Fidei laudes.

dicis sine hæsitacione: vt inquit D. Ant. 4. p. tit. 8. c. 2. §. 1. & Hæc fides est virtus Christianis summe necessaria, cum ædificij Christiani sit fundamentum, sine fide enim impossibile est placere Deo. Heb. 11. & accedente ad Deum oportet credere, & qui non credit condemnatus est. Ioan. 3. & fides bonorum omnium est fundamentum, & humanæ salutis initium, & nullæ sunt maiores diuitiæ, quam fides catholica, quæ peccatores saluat, cæcos illuminat, infirmos curat, hæreticos baptizat, fideles iustificat, pœnitentes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines, viudas, & conjugales casto pudore conseruat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, regnis cœlestium præparat, in æternam hereditatem cum sanctis Angelis communicat: vt inquit Aug. ser. 38. de temp. & serm. 1. de verb. Ap. c. 4. & est oculus quo Deus cernitur, sine qua nemo potest ad æternam beatitudinem peruenire: vt idem d. serm. 118. de tempo. fides enim Religionis catholice lumen est anime, ostium vite, lumen salutis æternæ, quicunque hæc derelicta, velut pessimum ducem proprium sequitur intellectum, quicunque per sapientiæ suæ sensum, ad mysteriorum cœlestium se putat posse peruenire secretis, sic facit quomodo si absq; fundamentis ædificet domum, aut si prætermissis ostio velit introire per tectum, vel si nocte sine lumine inferat gressum, & totum se clausis oculis vergeat in profundum: vt inquit Euseb. Emis. hom. 2. de simb. & Chris. ser. de fide, spe, & charitate, qui inquit fides est origo iustitiæ, sanctitatis caput, deotionis principiu, religionis fundamentum, nullus vnquam sine hac domini promeruit, nullus sine illa sublimitatis fastigium ascendit, & necessaria est ad intellectum dirigendum in supernaturalia, vt enim si oculo videatur in aqua existentem curuum esse, imaginatio eum emendat, dicens sic videri, sed tamè reuum esse, & si imaginationi videatur cœlum in puro visum paruum esse, ratio eam corrigit, dicens sic videri, sed vastum esse, & si rationi bonum apparens pro verò obijciatur intellectus eam emendat,

dat, sic si intellectui videatur resurrectionem non dari, fides eam emendat, quæ in diuino lumine, & testimonio fundatur, & firmat in vero diuino, quæ fretus D. Petrus princeps apostolorum vna die tria millia hominū baptizauit: vt d. Sabell. lib. 5. & S. Basilius orando impetravit à Deo Ioseph Iudæo à medicis destituto vitæ prorogationem, qui si id contigisset, se ad Deum conuersum iri asseruerat: vt d. Marull. lib. 2. & S. Bartholomæus hac eadem dæmonem gentibus responsa dante, reddidit aurum, teste Sabell. lib. 5. & S. Augustinus in Britannia hominem cæcus luminū restituit, quo facto illam prouinciā Christo domino acquisiuit: vt d. Marul. lib. 2. & iterum B. Petrus Simonem magum precibus ad Deum factis, e cœlo cadere fecit, vt d. Marul. li. 2. & alij multum eadem fide miracula ingentia fecere. His ita notatis.

Prima sit propositio. Obiectum fidei est veritas prima formale scilicet materiale verò sunt alia de quibus sacræ literæ loquuntur, probatur ex Dion. c. 7. de diu. nom. d. fidem esse circa simplicem & semper existentem veritatem, quæ est veritas prima, & ex August. ep. ad Constantium.

Ratione probatur, nam cuiuslibet cognoscitui habitus: obiectum duo habet, scilicet, id quod materialiter cognoscitur, quod est materiale obiectum, & id per quod cognoscitur, quod est formalis ratio obiecti, vt in scientia geometriæ materialiter scita sunt conclusiones: formalis verò ratio sciendi sunt media demonstrationis per quæ conclusiones cognoscuntur; si ergo consideretur formalis ratio fidei eius obiectum est veritas prima, quia fides de qua est sermo, non assentit alicui nisi quod à Deo est reuelatum, vnde veritati diuinæ fides innititur, vt medio; si verò considerentur materialiter ea, quibus assentit, non solum est Deus, sed alia multa quæ tamen sub assensu fidei non cadunt, nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum, prout, scilicet per aliquos diuinitatis effectus homo adiuuatur ad tendendum ad diuinam fruitionem, idè intellectus ex

7 Fidei obiectum est veritas prima, & quæ

hac

hac parte obiectum fidei est veritas, prima quodammodo, quatenus nil cadit sub fide, nisi in ordine ad Deum, ut obiectum medicinae est sanitas, nil enim medicinae considerat nisi in ordine ad sanitatem.

Quod verò dicitur obiectum fidei esse veritatem primam intelligitur de Deo, scilicet Deum esse obiectum fidei sub ratione veritatis primae, nam si consideratur veritas prima in essendo sub eadem ratione terminat fidem Deus in quantum Deus, & in quantum verus, quia credendo Deum esse triam & vnam, credimus Deum esse sicuti est, quod est credere verum, & credere Deum sub ratione Deitatis, & sicuti ponit Gaieranus hic esse obiectum fidei Deum sub ratione Deitatis, & sub ratione veritatis primae, simpliciter tamè obiectum fidei de quo homo credit est Deus sub ratione Dei, ut excedit naturalem cognitionem, quia est mediū per quod scitur, fidelitas tñ Dei reuelantis est ratio formalis fidei specifica. Et sic Deus est prima fundamentum fidei, & sicuti veritatis supernaturalis, & etiam naturalis, Iac. 1. Quo verò ad modum credendi explicite, secundum legem ordinariam, ut in pluribus requiruntur exteriora motiua, quibus homines inducantur suauiter ad recipiendum de nouo fidem in falam, vel etiam ad distinctè credendum, quae creanda sunt, vnde predicatio Ioannis disposuit mentes hominū, ut crederent in Iesum. Ioan. 1. & 4. & Philippus Act. 18. mittitur ad Eunuchum, ut eum doceret explicitam fidem Christi, & Petrus ad Cornelium. ibi. c. 13. & Paulus ad Lidiam. ibi. c. 15. vnde gentilis, qui nunquam habuit praedicatorum externum, vel testimonium circa doctrinam fidei excusatur à peccato infidelitatis. Io. 15. qui tamè tenebat cum primum venerit ad vltimam rationis se conuertente in Deū, quo actu recipit remissionem peccati originalis, ut inquit D. Th. 1. 2. q. 89. art. 6. Assensus tamen fidei nostrae non potest reduci ad fidem acquisitam, qua credimus ecclesiam esse veracem, ut in regulam vel rationem formalem creuendi, cum fides humana non sit ita certa, ut

diuina, quatenus tamè ecclesia regitur à Spiritu sancto, & est vnus articulus fidei credere sanctam ecclesiam, testimonium ecclesiae est id ad quod tandem resoluitur fides nostra, quò ad distinctionem & explanationem credendorum, quod intelligitur de fide nostra, qui non accepimus immediatè à Deo reuelationem cum distinctione credendorum, sed solam infusam fidem cum lumine inclinante, & determinante mentem hominis ad assentiendum his quae ecclesia proponit, ut à Deo reuelatis, qui enim vos audit, me audit inquit Christus; non reducit tñ ad authoritatē ecclesiae simpliciter, quod ecclesia sit regula infallibilis proponendi, & explicandi veritates fidei, sed assensus hic reducit ad testimonium Spiritus sancti inclinantis per lumē si lei ad hoc credibile, ecclesia non potest errare, aliās idem per idem confirmaretur: vnde Act. 16. dicitur de Lidia eius cor motum à Deo, ut crederet Paulo, sic tamen vtratio formalis credendi pōdeat immediatè à Spiritu sancto: ut d. hic Baanes; & quod d. Aug. eon. ep. Fundam. c. 5. euangelio non esse credendum, nisi ecclesia id dicat, intelligitur, quò ad disponēda, & distinguenda credenda. Et ita obiectum fidei formale est veritas prima, id est Deus consideratus non solum sub ratione Dei, sed etiam, ut verus, vel verum reuelans, & cum sit triplex obiectum, de quo scilicet scientia cognoscit, quod dicitur etiam subiectum scientiae, & mediū per quod scitur, his modis veritas prima dicitur obiectum fidei, quia non solum est ratio cur assentiatur rebus creditis, sed etiam est res ipsa, quae creditur, licet enim credatur ecclesiae autoritas, sacra mēta, humanitas Christi, creaturarum creatio, & huiusmodi, haec tamen ordinantur ad Deum, & ob diuinam veritatem ipsi assentiuntur: ut dicit hic Diuus Thomas ad primum.

Secunda propositio. Obiectum fidei est quoddam simplex ex parte rei creditae, ex parte verò credentis est complexum per modum enunciabilis.

Ratione probatur, nam cognita sunt in cognoscente per modū cognoscentis, modus verò proprius humani intellectus, est ut

est ut componendo, & diuidendo cognoscat veritates. p. p. q. 85. art. 5. idè ea quae secundum se sunt simplicia intellectus humanus cognoscit per quandam complexionem, sicut econuerso intellectus diuinus incomplexè cognoscit ea quae sunt secundum se complexa, ex parte ergo rei creditae; obiectum fidei est aliquid incomplexum. scilicet res ipsa, de qua fides habet, ex parte credentis, est aliquid complexum per modū enunciabilis. Et sic obiectum fidei cum sit Deus, vel veritas prima, qui est simplicissimus, & pura essentia non est quid complexum, sed ex parte credentis, qui non potest credere nisi per modū complexi enunciabilis, ut & intelligere nisi componendo, & diuidendo.

9 Tertia propositio. Fidei non potest esse falsum; probatur, nā obiectum fidei est veritas prima, vel Deus, ut verax, at Deus non potest mentiri. Num. 24. non est Deus, ut homo, ut mentiar. Io. 1. Deus verax est: & latè probauit To. I. tr. de sacrascript. circa princ. & explicat Aug. lib. de mendacio ad Consentium, in rebus fidei non esse locū mendacio. li. 1. c. 10. Adeo, ut etiā de potentia absoluta Deus non possit mentiri per se, vel per alium, ut dixi in d. tract. & erroneum sit asserere contrarium, ut probat hic Baanes, qui & optimè respondet argumentis scripturæ in contrarium arguantibus.

Ratione probatur, nā nil subest alicui potentiae habitui, vel actui, nisi medianter ratione formali obiecti, ut color videri non potest nisi per lucem, & conclusio sciri non potest, nisi per medium demonstrationis, sed ratio formalis fidei est veritas prima, art. 1. vnde nil potest cadere sub fide, nisi quatenus stat sub veritate prima, sub qua nullū falsum stare potest, sicut nec non ens sub ente, nec malum sub bonitate, vnde fidei nil potest subesse falsum. Ampliatur, ut nec fidei, prout in nobis est habitus infusus possit subesse falsum, ita ut ex libero arbitrio, vel ignorantia non possimus uti habitu infuso ad falsum credendum, quia si fides esset principium assensus falsi, Deus esset causa falsitatis, quod est impossibile. Vnde fides nostra non potest esse indirectè principium, vel causa, vel concau-

sa falsi assensus, quia sic Deus, qui est obiectum fidei esset principium, vel causa falsi assensus. Nec est fides est principium elicitium, nec per accidens falsi assensus, quia habitus fidei immediatè elicit suum assensum circa obiectum propriū, sed ille assensus non potest vnquam esse falsus, cum sit circa propriū obiectum fidei, ergo nec per accidens ipse habitus fidei elicit assensum falsi. Nec etiā fides vnquam est causa alicuius falsi assensus per accidens, tñ Deus non sit causa peccati per accidens, licet sit causa peccati quantum ad substantiam peccati, vel substratum peccati; & hoc modo cū Deus sit causa illius assensus, quò ad substratum, vel substantiam actus, non est inconueniens attribuire fidei, quod sit concausa assensus falsi, quò ad substantiam actus, vel illius substratum, cū praemissa falsa quò ad substantiam actus, sed quò ad substantiam assensus, sola praemissa falsa haber rationem causae.

Quarta propositio. Obiectum fidei non potest esse aliquid visum; probatur ex Ap. d. Fidem esse argumentum non apparentium. & ex Bas. in Psal. 115. hom. 29. d. Fidei principia esse indemonstrabilia, sed credenda, ut & si principia Geometriae, vel Arithmeticae non credantur, impossibile est quod sequatur conclusio. & ex Aug. de ciuit. lib. 11. c. 3. d. ea quae sunt fidei remota esse à sensibus nostris interioribus, & exterioribus, & idè in his testimonium aliud, scilicet Dei reuelantis, quicquid; mentiri non potest, requirendum, & ex Ambr. libro 4. super Lucae d. non interfuimus cum ex patre Dei filius nasceretur, sed interfuimus cum à patre Dei filius diceretur, si Deo non credimus, cui credimus?

Ratione probatur, nam Fides importat assensum intellectus ad id quod creditur, intellectus verò assentit alicui dupliciter: Primo, quia ad id mouetur ab ipso obiecto, quod est vel per se cognitum, ut patet in primis principijs, quorum est intellectus, vel est per aliud cognitum, ut patet de conclusionibus, quorum est scientia. Secundo, intellectus assentit alicui non quia sufficienter mouetur ab obiecto proprio, sed per quā-

Fidei non potest esse falsum.

Fidei obiectum an sit aliqd simplex, vel non.

est ut

dant electionem inclinās in vnam partem magis, quàm in aliam, & si id sit cum dubitatione alterius partis erit opinio: si verò sit cum certitudine sine tali formidine, erit fides, illa verò videtur dicuntur quæ per se ipsa mouēt intellectum nostrū ad cognitionē, vel sensum: vnde nec opinio, nec fides potest esse de visis, vel secundum sensum, vel secundum intellectū. Vnde nō visum intrinsecè pertinet ad rōnem formalem obiecti fidei, quia veritas prima, vt subest tali reuelationi, est formalis ratio obiecti fidei, igitur talis reuelatio est ratio formalis, sub qua veritas prima attingitur à fide, sed de rōne talis reuelationis est obscuritas, vel non visio, cū talis reuelatio requiritur ad voluntatis affectionē, ergo intrinsecum est rationi formali sub qua creditur obiectū fidei, quod sit obscura, & de re non visa; & sic est non visum pertinet ad rōnem formalem & specificā fidei, ex parte rerū credibilium, ex parte verò nostri simpliciter loquendo ratio formalis positua, sed cōpletua obiecti fidei non est, non visum: vt d. Caiet. hic, prout refert Bannes. Præter autē necessitatem, quod ad fidem requiritur, quod eius obiectum sit non visum, requiritur et ex parte nostri necessariò motio voluntatis nostræ, vt intellectus per fidē Christianam rebus credendo assentiat, probatur Rom. 10. corde creditur ad iusticiam. Ex Conc. Arausic. c. 5. & Toler. III. c. 55. & Tr. scilicet. 6. c. 6. vbi hī homines ad iusticiā moueri dum ex citari diuina gratia, fidē ex auditu cōcipientes liberē mouentur in Deum, & probat Aug. tr. 26. super Io. c. 6. d. credere non potest homo nisi volēs. & lib. 1. con. duas ep. Pelag. c. 19. & li. 1. ad Simplic. q. 2. & ep. 105. Ad fidem etiā acquisitā requiritur per se loquēdo motio voluntatis. Ad prudenter et credendum siue fidem acquisitā, siue diuinam non sufficit sola motio voluntatis, sed requiritur aliqua persuasio ex parte intellectus, siue intus fiat per diuinā inspirationem, vel ab extrinsecò proueniat ex argumentis humanis, vel diuinis miraculis. Eccles. 19. qui citò credit leuis est corde. Ad credendum et, vel assentiendum quomodocumque requiritur ex par-

te intellectus aliqua persuasio, vel rationabilis, vel apparens. Illa tñ quæ sunt fidei Christianæ sunt euidenter credibilia, nam argumentis valdè probabilibus persuadentur, & confirmat Aug. ep. 112. c. 3. & 4. d. si scire dicimur ea quæ idoneis testibus didicimus, magis ea quæ sunt fidei, quæ innititur diuino testimonio: vt d. etiam Basil. in Pl. 115. hom. 29. Argumenta verò veritatis fidei sunt, nā quod tot ante seculis est prædictum, nō potest esse falsum, at res fidei sunt huiusmodi. Rom. 1. ergo, & I. 41. & Greg. hom. 6. in Ezech. d. signum veritatis Euangelicæ esse, quod continetur in oraculis prophetarum, & idem Aug. lib. 4. ciuit. c. 34. secundum argumentū sumitur ex miraculis factis in confirmatione Euangelicæ veritatis, de quo Aug. lib. 12. ciu. c. 5. tertium, ex subuersione synagogæ, de quo Chris. orationib. quinq; contra Iudæos. quartum, ex subuersione idolatriæ, de quo Leo ser. 8. de passione dñi. quintum, ex stabilitate apostolicæ sedis. Ier. c. 33. & dictum est supra tr. de Rom. Pont. sextum, ex conuersione principum, & regnorum potentium, ac Philosophorum ad fidem Christi. septimum, ex concordia Doctorū Ecclesiæ, de quo Aug. lib. 8. ciu. & lib. 18. c. 41. octauum, nam Christiana fides tradit cognitionē rerum diuinarū mores reformat omnī vitio expulso, & demum confert virtutē operandi ad executionem vltimi finis: vt dicit hic latè Bannes.

Quinta propositio. Ea quæ sunt fidei non possunt esse scita per scientiam; probatur ex Greg. hom. 26. in Euang.

Ratione probatur, nam omnis scientia habetur per aliqua principia persentata, & sic visa, idē oportet ea quæ sunt scita esse aliquo modo visa, sed idem ab eodem non potest esse scitum, & creditum, art. præc. potest tñ contingere, vt id quod est scitum, vel visum ab vno, sit creditum ab alio, quæ enim de Trinitate credimus, nos visuros speramus. 1. Cor. 13. videmus nunc in speculo, quam visionem Angeli habent, potest etiam contingere, quod id quod est scitum, vel visum ab vno, etiam in statu viæ sit creditum ab alio, qui id demonstratiuè non scit: quod

tamen

II
Fidei quæ sunt a potest esse scita per scientiam.

tamen cōiter proponitur omnibus credendum et est non scitum, & ista sunt quæ simpliciter subsunt fidei, idē fides, & scientia non sunt de eodem. Vnde hæreticum esset asserere, necessarium esse ad assentiendum ijs quæ sunt fidei, vt prius cognoscantur per scientiā, quæ resoluit conclusiones in principia euidentia lumine naturali, vt dixi in proemio Tomi I. & tr. de sacra scriptura; & probat Eccl. 3. aliora te ne quaesieris, & infra; plurima enim supra sensum hominum ostēsa sunt tibi, & Matt. 11. quia hæc abscondisti à sapientibus, &c. & Hebr. 11. Fides dicitur argumentum nō apparentium. Ex Patribus Basil. lib. 2. cōtra Eun. prope fin. Aug. lib. de vtilit. cred. & ep. 56. & Greg. hom. 26. in c. 20. Ioan. Error est etiam in fide dicere ea quæ per se cadunt sub fide, posse ostendi euidentia naturali; ratione ex prædictis. Nec etiā in his, quæ per se non cadunt sub fide, sunt tamen fidei, vt Deum esse, potest esse simul scientia, & fides, quia fides non habet meritū, vbi humana ratio præbet experimentum: vt d. Greg. loco cit. probabile tñ est quod fides, & Theologia possint esse in eodem subiecto, de eadem veritate, probatur, nam antequam in Concil. VI. Constantinopolit. diffiniretur in Christo esse duas voluntates, erat conclusio Theologica Christum hñe duas voluntates, diuinam, & humanam: vt d. hic Caiet. & Bannes. & D. Th. hic in respons. ad tertium. Quod verò ea quæ simpliciter sub fide cadunt non sunt vita; probatur, quia apparentia non habet fidē, sed agnitionem, ea ergo quæ habent fidem agnitionem nō habent, sed ea quæ sunt scita agnitionem habent, ergo de his, quæ sunt scita non potest esse fides, potest tamen contingere, vt id quod est visum, vel scitum ab vno homine, etiā hic ab alio sit creditum, qui hoc non videt. Et licet à Philosophis probetur Deum esse id tamen procedit, vt talia inter credenda numerentur, non quia de hoc sit fides apud omnes, sed quia præexigitur ad ea quæ sunt fidei, & oportet id per fidem saltem præsupponi ab ijs qui eius demonstrationē nō habent: vt d. D. Th. ibi ad tertium. D. Bon. 3. dist. 24. ar. 2. q. 3.

Sexta propositio. Credibilia sunt per certos articulos distinguenda, quæ in simbolo, vel collatione apostolorum continentur; probatur ex simbolo Niceno, & Apostolorum, vt testatur. & Clem. ep. 2. ad Iacobum fratrem dñi. Ambr. ep. 81. ad Siricum Papam. Aug. serm. 181. de tempo. Rufinus expositione in symbolū Apostolorum. Iren. lib. 3. cap. 4. Hier. ad Pammachium. Leo ser. 11. de passione domini. & ep. 13. ad Pulcheriā Augustā.

Ratione probatur, nam articuli nomen significat quandam coaptationē aliquarum partium distinctarum, idē particula corporis sibi ipsi coaptatæ dicuntur membrorum articuli, sic in grammatica Græca articuli dicuntur quædam partes orationis coaptatæ alijs dictionibus ad exprimentum eorum genus, numerum, vel casum. Vnde & credibilia fidelia per articulos distinguuntur, quatenus in qualdam partes diuiduntur habentes aliquam coaptationē ad intuitum, obiectum verò fidei quod non visum circa diuina, idē vbi occurrit ali quid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus, vbi verò multa secundum eādem rationem sunt cognita, vel non, ibi non sunt articuli distinguendi, vt aliam difficultatem habet ad credendum, quod Deus sit passus, mortuus, & aliā quod mortuus resurrexerit, idē distinguuntur articulus passionis ab articulo resurrectionis, sed quod sit passus, mortuus, sepultus, vnam & eandem habent difficultatem, vno enim suscepto aliā nō est difficile percipi, idē ad eundem articulum pertinent.

Septima propositio. Articuli fidei per successionem temporum creuerunt non quod ad eorum substantiam, scilicet quod ad eorum numerum, & explicationē; probatur ex Greg. homil. 26. in Ezech. post medium, d. quod scientia sanctorum Patrum creuit secundum temporum incrementa.

Ratione probatur, nam ita se habent articuli Fidei, vt principia per se notā in doctrina, quæ per naturalem rationem habetur, in quibus principijs ordo quidam inuenitur, vt quædam in alijs continentur, vt omnia principia redu-

I i 2 cuntur

I 2
Fidei credibili per certos articulos sunt distinguenda.

I 3
Fidei articuli an per tempora creuerint.

euntur ad hoc, vt primū, impossibile est simul affirmare idem & negare. 4. Metaph. sic omnes articuli implicitè continentur in aliquibus primis credibilibus; vt credatur Deum, esse, & prouidentiam habere circa hominū salutem. Heb. 11. accedentem ad Deū oportet credere, nā in esse diuino continentur oīa, quæ credimus in Deo æternaliter existere, in quibus nostra beatitudo existit. In fide verò prouidentia continentur oīa quæ temporaliter à Deo dispensantur ad hominum salutem, quæ sunt via in beatitudinem, & hoc modo aliorum articulorum sequentiū quidam continentur in alijs, vt in fide redemptionis humanæ implicitè continentur incarnatio Christi, eius passio, & oīa huiusmodi; & sic quò ad substantiā articulorum non est factum augmentū per temporū successione, quia q̄ posteriores crediderunt continebant in fide precedentium Patrum, sed implicitè, sed quò ad explanationē creuit eorum numerus articulorū, quia q̄dam à poste rioribus sunt explicite cognita, & non à prioribus, sed implicitè.

Exo. 6. nomen meū Adonai, non indicaui eis, & Dauid & super senes intellexi. d. Ephe. 3. Vn de error in fide est dicere, quòd post Apostolorum tempora Ecclesia plura credat de pertinentibus ad fidem, vel explicatius, quàm Apostoli crederint; probatur, nā Spiritus sanctus docuit Apostolos omnem veritatem. Io. 14. 16. & Io. 15. vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. Luc. 11. aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas: & hanc plenitudinem cognitionis acceperunt in die Pentecostes: vt d. hic Bāncs: quo tñ ad scientiam. Scholastica Theologia, quæ humana diligentia comparatur nil obstat, quin multa à posterioribus doctoribus vterius, & subtilius quàm ante sint pertractata. Articuli tñ fidei quò ad eorum explanationem per tempora creuerūt, vt in tr. de Ro. Pont.

14 Octaua propositio. Articuli fidei conuenienter enumerantur; probatur in e. c. cum citato. 13. dist. & auctoritate Patrum in præced. sexta propositio. numerantur & ex Aug. de temp. ser. 124. de passione

domini. serm. 2. & serm. 115. de temp.

Ratione probatur, ea enim pertinent ad fidem, quorum visione in patria fruimur, & per quæ ducimur ad vitam æternam, duo verò ibi nobis videnda sunt, scilicet cetera occultam diuinitatis cuius visio nos beatos facit, & mysterium humanitatis Christi per quod in illam gloriā assumimur. Rom. 5. Io. 7. hæc est vita æterna. Ideò prima distinctio credibilium est quod quædam pertineant ad maiestatem diuinitatis, quædam ad mysterium humanitatis Christi, quod est pietatis sacramentum. 1. Tim. 4. circa primum. Tria nobis credenda proponuntur primò, veritas diuinitatis, ad quod pertinet primus articulus: secundò, Trinitas personarum, & de hoc tres sunt articuli, secundum tres personas: tertio, proponunt nobis opera diuinitatis propria, quorum primum pertinet ad esse naturæ, & sic proponit articulus creationis: scilicet in pertinet ad esse gratiæ, & sic proponuntur nobis sub vno articulo oīa pertinentia ad sanctificationem humanam: tertium pertinet ad esse gloriæ, & sic proponitur nobis alius articulus de resurrectione carnis, & vita æterna, & sic sunt septē articuli ad diuinitatē pertinentes: similiter circa humanitatem Christi ponuntur articuli septem: primus de conceptione Christi: secundus de natiuitate eius ex virgine: tertius, de passione, morte, & sepultura: quartus, de descensu ad inferos: quintus, de resurrectione: sextus, de ascensione: septimus, de aduētū ad iudicium; & sic sunt quatuordecim; quidā verò ponunt sex pertinentes ad diuinitatē, sex ad humanitatem, qui tres articulos personarū comprehendunt sub vno, quæ est eadē cognitio trium personarū, articulos de resurrectione, & gloriā distinguunt in duos: similiter articulus conceptionis, & natiuitatis coniungunt in vno. Notandum autē, quod veritates in simbolo cōtinentur, vt quod Deus est vnus, oīs, super oīa colendus, & prouisor oīum, & huiusmodi considerentur vt Deus est author naturæ, potuere cognosci lumine naturali, & ab aliquibus Philosophis fuere cognita, secus si considerentur, vt Deus est author gratiæ, quæ sic per solam fidem cognosci potuere.

Nona

13 Fidei articuli conuenienter in simbolo ponuntur.

Nona propositio. Articuli fidei conuenienter in simbolo ponuntur, probatur ex auctoritate ecclesiæ posita in simbolo Apostolorū, quæ ab Apostolis certo est conditum, teste Cipr. in expos. simboli. & Amb. ser. 38. de ieiunijs, & Quadrage. & Clem. ep. 1. ad Iacobum fratrem dñi. & Aug. ser. 113. & 115. de temp. Leo ep. 13. ad pulch. Aug. Tur. Cr. lib. 1. summe c. 19. & licet non sit certū, quod singuli Apostoli suas ibi posuerint sententias, id tñ est probabile ex Leone, & Clemente, & Augustino alleg. & Ambr. & D. Th. 3. dist. 25. q. 1. art. 2. Et in simbolo Niceno, quòd est secundum symbolū, & explicatur in synodo Ephesina, & in simbolo Athanasij, quod est tertium symbolum.

Ratione probatur, nā accedentem ad Deum oportet credere. Heb. 11. credere verò quis non potest nisi veritas credenda ei proponatur, idè oportuit fidei veritatem in vnū colligi, vt facilius posset oībus proponi, ne quis per ignorantiam fidei à veritate deficeret, & ab huiusmodi sententiarum fidei collectione nomen simboli acceptū est. Præterea necessarium fuit hos articulos poni in simbolo, quia oportet populū Christi autē corde, & ore fidè confiteri, sed quia vulgus nō potest vniuersa, quæ in sacris literis continentur intellegere, nec intellecta memoria tenere, idè ecclesia proponit vniuersis fidelibus inter quos multi sunt paruuli hanc breuem summā, vt ea tanquā lacte nutriantur, perfectioribus proponens multa alia quæ sacris literis continentur, vt d. Aug. de fide, & simb. c. 1. quod symbolum ab Ambro. d. ser. 38. de ieiun. dicitur clanculū nostræ fidei, & dñi symbolum iudicium, & collatio, quia detur Christianis in signum fidelitatis Christianæ, vel quod symbolum est complexio fidei Christianæ: vt d. Aug. ser. 115. de temp. & serm. 119.

16 Decima propositio. Ad summū Pontificem pertinet symbolum ordinare, & quones fidei diffinire, & Concilium generale conuocare, & confirmare, probatur per in c. oppressus. 2. q. 6. & Luc. 22. & tu alioquando conuersus confirma fratres tuos. Ratione probatur, nam noua editio regnera simboli est necessaria ad vitandum inordinatū surgentes errores, ad eius ergo auctori-

tatem pertinet editio simboli ad quem conuocare, pertinet finaliter decernere ea quæ sunt fidei, vt ab omnibus fideliter teneantur, & confirmare. quod pertinet ad summum Pontificem, ad quem maiores et diffiliores ecclesiæ quæstiones referuntur. c. oppressus. 2. q. 6. & Luc. 22. & tu confirma fratres tuos; ratio nam vna debet esse fidei totius ecclesiæ. 1. Corin. 1. idipsum dicatis omnes, quod seruari nō potest nisi quæstio fidei de fide exorta, determinetur per eum qui toti ecclesiæ præest, vt sic eius sententia, à tota ecclesia firmiter teneatur. Ideò ad solam auctoritatem summī Pontificis pertinet noua editio simboli, vt & omnia quæ pertinent ad totā Ecclesiam, vt congregare synodum generale, & huiusmodi. Et quia hic cadit materia de auctoritate Ecclesiæ, Papæ, & Concilij, & alijs id tractati satis copiosè supra Tomo I. tract. de sacra de scriptura, & tract. de Ecclesia, & tract. de Concilio, & tr. de summo Pontifice, & idem latius explicatur infra parte quarta huius tertij Tomi, sub tract. de statu Romani Pontificis, idè ad tradita in illis locis me remitto.

S Y M M A R I V M.

- 1 Credere est cum assentione cogitare, & quomodo.
- 2 Fidei actus sunt credere Deo, Deū, & in Deum.
- 3 Credere aliquid supra rationem, est ad salutem necessarium.
- 4 Credere per modum fidei ea quæ naturali ratione possunt probari, est necessarium.
- 5 Fidei quæ homo credere tenentur explicite, & quæ implicitè.
- 6 Credendorum fidem magis explicitam, & scientiam tenentur ij qui alios instruere habent.
- 7 Christi incarnationis mysterium, qualiter secundum diuersa tempora oportuerit credere.
- 8 Credere mysterium Trinitatis, qui olim tenebantur, & qui nunc.
- 9 Credere an sit meritum.
- 10 Fidei meritum an minuatur, quando ratio inductiua se habet ad hominis voluntatem.

De actu Fidei interiori. Cap. II.

D. Tho. 2. 2. q. 2.

Crederet cū assēto cogitare, & quō.

Prima propositio. Credere est cum assensione cogitare; probatur ex Aug. lib. de prædest. sanct. cap. 2. ante medium, ubi credere sic diffinit.

Ratione probatur, nam credere tripliciter capitur: primò, cōmuniter pro qualibet naturali cōsideratione intellectus; secundò, pro cōsideratione intellectus cū aliqua inquisitione, & sic magis propriè antequā perueniatur ad perfectionem intellectus per certitudinem visionis, & sic Dei filius non cogitatio, sed verbum dī, cum nō habeat quid quā possit esse informis; tertio modo cogitare sumitur pro actu virtutis cogitativæ; si sumatur primo modo, hoc quod dicitur cum assensione cogitare nō dicit totam rationē eius, quæ est credere, hoc enim modo etiam qui cōsiderat quæ scit, vel intelligit, cum assensione cogitat; si sumatur secūdo modo, sic in hoc intelligitur sola ratio huius actus, quæ est credere, quæ actuum pertinentium ad intellectū quidam habent firmā adhesionem sine tali cogitatione, ut cum quis cōsiderat ea quæ scit, quia homini cōsideratio iā est formata, quidā verò intellectus actus hñt informem cognitionē sine firmā adhesionē, vel in neutrā partē inclinatione, ut accidit dubitari, sed actus iste, qui est credere habet firmā adhesionē ad vnā partē, in quo conuenit cū sciētē, & intelligente, & tñ eius cognitio non est perfecta per maximā visionē in quo cōuenit cū opinante, vel suspectante, & sic propriū est credentis, ut cū assensu cogitet, & hic actus credendi distinguitur ab omnibus actibus intellectus qui sunt circa verum, vel falsum. Norandum autē, quod licet nomen assensionis cōmuniter accipiatur pro quolibet iudicio intellectus, siue opinionis humane, siue sciētē, siue fidei, tñ hic accipitur pro iudicio intellectus constanti & firmo, ut sic differat a cōsensu credendi ab actu opinantis & suspectantis, ut & in principio est dictū, & firmitas huius assensus inuitur auctoritati diuinæ reuelanti, cui nullo modo potest falsum subesse.

Secunda propositio. Actus fidei conuenienter distinguitur hoc modo, credere Deo, credere Deū, & credere in Deū; probatur ex Aug. tr. 29. à medio. in Ioānem. & ser. 61. de verb. domini, qui hanc distinctionem ponit.

Ratione probatur, nam actus habitus potentia accipitur secundum ordinem ad suum obiectum; Fidei verò obiectū cōsideratur tripliciter, quia cū credere ad intellectū pertineat, prout est motus in voluntate ad assentiendū art. præc. ad tertium. potest obiectum fidei accipi, vel ex parte intellectus, vel voluntatis intellectum mouentis, si ex parte intellectus in obiecto fidei duo possunt cōsiderari, ut supra q. 1. art. 1. quorum vnū est materiale obiectum fidei, & sic ponitur actus fidei credere Deo, quia nil nobis proponitur credendū, nisi prout ad Deū pertinet, d. ar. 1. aliud verò est formalis ratio obiecti, quæ est vt medium ob quem hmoi credibili assentitur, & sic proponitur actus fidei credere Deū, quia formale obiectū fidei, est veritas prima, cui hæret homo, ut ob id assentiat creditis, d. ar. 1. si verò consideretur tertio modo secundum quod intellectus est motus à voluntate, sic ponitur actus fidei credere in Deum, quia veritas prima ad voluntatē refertur, prout habet rationem finis.

Norandum autē, quod et peccatores fideles iure credunt in Deum, nā per peccatum mortale non amittitur fides, licet amittatur gratia: vt diffinitur in Trid. Conc. sess. 6. c. 15. & can. 27. Præterea fides informis, & formata sunt eiusdē speciei, sed fides formata habet intrinsecū ordinem ad voluntatem, ergo & informis, quia peccatores mouentur ex voluntate ad obiectum creditum.

Tertia propositio. Credere aliquid supra rationem naturalem necessarium est ad salutē; probatur Hebr. 11. d. sine fide est impossibile placere Deo. & ex Aug. de temp. ser. 53. Dñica in quinquagesima ser. 1. d. fidem catholicā Christiano esse necessariā, quia in ipsa distinguitur filij Dei à filiis diaboli, & c. & ser. 38. de temp. & ser. de verb. Apo. c. 4. Leone ser. 4. in solenn. Nat. Dñi. ubi d. sine fide nil esse sanctum, nil castum, nil viuum.

Ratione

Fidei actus sunt credere Deo, in Deum.

3 Credere aliquid supra rationem naturalem necessarium.

Ratione probatur, nam in omnibus ordinatis naturis ad perfectionem naturæ inferioris duo requiruntur, vnum quod est secundum proprium motum, aliud quod est secundum motum superioris naturæ, ut aqua motu superioris mouetur ad centrum secundum motum proprium mouetur circa centrum per fluxum, & refluxum, orbes planetarum secundum propriū orbem mouentur ab occidēte in orientem; motu primi orbis e conuerso, sola verò natura rationalis creata habet immediatum ordinem ad Deum, quia alia creaturæ non attingunt ad aliquid vniuersale, sed solum particulare participantes diuinam bonitatem, vel in essendo tantum, ut inanimata, vel in essendo, & cognoscendo singularia, ut plāta, & animalia; natura verò rationalis, quatenus cognoscit vniuersale boni entis; rationem, habet immediatum ordinem ad vniuersale essendi principium, & sic eius perfectio ei conuenit, non solum secundum propriam naturam, sed secundum quod ei tribuitur ex quadam supernaturali perfectione diuinæ bonitatis, sed vltima beatitudo hominis consistit in quadā supernaturali visione Dei, ad quam perueniri nisi per modum discensus à Deo Doctore, cuius disciplinæ homo fit particeps, non statim, sed successiuè.

4 Quarta propositio. Credere ea quæ ratione naturali probari possunt per modum fidei est necessarium; probatur, nam oportet credere Deum esse vnum, & incorporeum, quæ naturali ratione à Philosophis probantur.

Ratione probatur, primò, ut homo ad veritatē diuinæ cognitionis citius perueniat, quia scientia ad quam pertinet probare Deum esse, & hmoi, de Deo dicitur præsuppositis multis alijs sciētij, & sic non post multum tempus vitæ homo ad Dei cognitionem peruenit. Secundò, ut cognitio Dei sit cōmunior, quia multi in scientia proficere non possunt vel ob hæbitudinē ingenij, vel ob alias occupationes, vel fingam laboris, qui à cognitione Dei fraudatētur, nisi diuina eis proponerentur per modū fidei. Tertio, ob certitudinē, quia ratio humana

in rebus diuinis est nimis deficientis: vnde Philosophi circa hæc in multis errarunt; ut esset ergo certa cognitio apud homines de Deo, oportuit quod diuina eis per modum fidei traderetur, quasi à Deo dicta, qui non mentitur; pro intelligentia autem huius propositionis videatur tradita supra cap. præced. quinta prop.

5 Quinta propositio. Homo tenetur aliqua explicitè credere, quod ad fidei articulos, quod ad alia in sacris literis cōtenta sufficit fides implicita; probatur Hebr. 11. accedentem ad Deum oportet credere, quia ipse est, & quod inquirētibz se remunerator sit. & ex Aug. de quant. animæ. c. 3. d. non solum credere, sed & intelligere fidelium esse.

Ratione probatur, nam præcepta legis quæ homo tenetur implere dantur de actibus virtutum, qui sunt via perueniendi ad salutem, actus verò virtutis sumitur secundum habitudinē habitus ad obiectum. 1. 2. q. 60. art. 5. Fidei verò obiectum per se est id per quod homo beatus efficitur. scilicet veritas prima, vel occultū diuinitatis. q. 1. art. 8. per accidens, vel secundò se habent ad obiectum virtutis omnia quæ in sacra scriptura diuinitus tradita continentur, ut quod Abraham habuit duos filios, & huiusmodi, quod ad prima credibilia, quæ sunt articuli fidei tenetur homo explicitè, credere, ut & tenetur habere fidem, quod ad secundum nō tenetur explicitè credere, sed solum implicitè, vel in præparatione animi, quatenus est paratus credere, quod sancta scriptura continet, & explicitè id credere tenetur quādo id scit in doctrina fidei contineri.

6 Sexta propositio. Qui alios instruere habent plenam de credendis fidem, & scientiam habere debent magis quam alij; probatur ex Greg. lib. 2. Mor. c. 35. dicente, quod minores debent in credendo coherere maioribus.

Ratione probatur, nā explicatio credendorum est per reuelationem diuinā, quia credibilia naturalem rationē excedunt, reuelatio verò diuina ordine quodam ad inferiores per superiores deuenit, ut ad homines per Angelos, ad Angelos inferiores per superiores; secundū Dion.

Fidei quæ hō credentia re teneat explicitè, & quæ implicitè.

Credēdorū fidē magis explicitā, & sciētā hñc tenentur iij quos alios instruere habent.

de coel. hier. c. 4. idem sic etiam oportet, quod explicatio fidei perveniat ad inferiores homines per superiores, idem sicut superiores Angeli, qui inferiores illuminant habent pleniorē notitiā de rebus divinis, quā manifestiores eis sunt secundum Dion. ita etiam maiores homines ad quos pertinet ad alios erudire tenentur habere maiorem notitiā de credendis, & magis explicitē credere. Vnde ex Conc. Tr. prouisi de beneficijs, curam animarum habentibus tenentur intra duos menses à die possessionis beneficii adeptæ in manibus episcopi, vel eius vicarij generalis, eo impedito, publicam fidei professionem facere, & etiā prouisi de canonicatibus, & dignitatibus in ecclesia Cathedrali idem facere tenentur coram episcopo, & capitulo, aliter prædicti fructus non faciunt suos. sess. 24. c. 12. quam emittre etiam debent qui sinodis prouincialibus interesse debent, in eodem Concil. sess. 25. c. cogit. quam profiteri etiam tenentur qui admitti volunt ad suscipienda insignia doctoratus in sacra Theologia, canonibus, legibus, vel artibus, vel qui aliquam artem, & facultatem profiteri volunt, vel legere et artes tantum liberales publice, vel private. ex Bulla 101. Pij III. incip. In sacrosancta. vbi & traditur formula eiusdem fidei profitendæ.

7 Septima propositio. **Mysterium incarnationis Christi oportuit de necessitate salutis apud omnes omni tempore mysteriū, esse creditum aliquo modo, id tamen secundum tempora, & personarum diversitatem, diuersè fieri, nec semper diuersa temporaliter; probatur ex Aug. lib. de corpora oportet. & gratia & habetur epist. 117. post tunc crede principium. vbi dicit: Nullum saluari sine fide mediatoris.**

Ratione probatur, nā id proprie per se pertinet ad obiectū fidei, per quod homo beatitudinem consequitur, via verò veniendi ad id hominibus, est mysteriū incarnationis, & passionis Christi, idem huiusmodi mysterium aliquo modo oportuit esse creditū apud omnes omni tempore, diuersè tamen secundum diversitatem temporum, & personarum, nam in statu integro homo habebat explici-

tē fidem de huiusmodi mysterio secundum quod ordinabatur ad consummationem gloriæ, non autem secundum quod ordinabatur ad liberationem à peccato per passionem, & resurrectionem, quia homo non fuit præsciens peccati futuri; videtur verò fuisse præsciens incarnationis Christi, cum dixit: propter hoc relinquet homo patrem, &c. Gen. 2. quod secundum Apost. sacramentum est magnum, in Christo & Ecclesia. Ephes. 5. quod factum non est credendum primum hominem ignorasse, post peccatū verò huiusmodi mysterium fuit explicitē creditum non solum quod ad incarnationem, sed etiam quod ad passionem, & resurrectionem, quibus à peccato fit liberatio, aliter non figurassent Christi passionem ante legem, & sub lege quibusdam sacrificijs, quorum sacrificiorū significatum maiores explicitē cognoscebant; minores verò sub ratione velamenti credentes ea esse diuinitus disposita, de Christo venturo habebant velut velatam cognitionem, post tempus verò gratiæ reuelatæ maiores, & minores tenentur habere explicitā fidem de mysterijs Christi, maxime quod ad ea quæ in ecclesia publicè proponuntur, vt sunt articuli incarnationis, de quibus q. 1. art. 8. subtiles verò considerationes circa incarnationis articulos tenent aliqui magis, vel minus explicitē credere, secundum quod conuenit eorum statui, & officio.

8 **Octaua propositio. Credere ante Christum explicitē mysteriū Trinitatis, maiores tantum, post verò omnes tenentur.**

Ratione probatur, nā mysteriū incarnationis Christi explicitē credi non potest sine fide Trinitatis, quia in hoc mysterio continetur, quod filius Dei carnē assumpsit, & per gratiā sancti Spiritus mundū renouarit, & inde quod de Spiritu sancto conceptus sit, idem eo modo quo mysteriū incarnationis Christi ante Christū fuit explicitē creditū à maioribus; implicitē verò, & vt velatū à minoribus, sic mysterium Trinitatis, idem post tempus gratiæ diuulgatæ oēs tenentur ad explicitē credendum mysteriū Trinitatis, quod renati in Christo consequuntur per inuocationē Trinitatis. Mat. ult. Euntes baptizantes &c.

Vt

Vt ergo sciatur an actus fidei explicitus sit de necessitate medijs & præcepti necessarius ad salutem.

Prima sit assertio. Actus fidei supernaturalis ex parte obiecti, & ex modo credendi omni tempore fuit & nunc est necessarius vt medium ad iustificationem, & ad vltimam salutem, probatur. Heb. 11. sine fide impossibile est placere Deo, & Rom. 4. quod tamen non fit sine præuenienti auxilio Dei cū dono gratiæ supernaturalis, vt & spei, vel charitatis, vt diffinitur in Tr. Conc. sess. 6. Cau. 3. & Conc. Arausico. 2. Can. 5. 6. 7. & Mileuit. Can. 4. & declarat Aug. lib. de præd. sanct. c. 2. 5. 10. 11.

Secunda assertio, actus fidei supernaturalis est necessarius necessitate præcepti, probatur, nā is actus est necessarius necessitate medijs vt supra, at omnis talis actus sic necessarius, est etiam necessarius necessitate præcepti, quia præcepta dantur à prudente legislatore de medijs necessarijs, vt in proposito de baptismo dicitur, nisi quis renatus fuerit, &c. Io. 3. & de sanctissima Eucharistia. Io. 6. nisi manducaueritis, &c. & de poenitentia Luc. 13. nisi poenitentiam egeritis omnes simul peribitis, idque misericorditer Deus statuit, vt quæ naturaliter sunt occulta, per fidē supernaturaliter fiant cognita. Notandū vero quod fides est duplex explicita, & implicita, explicita quæ est declarata in ordine ad rem, implicita quæ ibi non declaratur, sed tamen continetur in ea.

Tertia assertio, cognitio Dei naturalis nullo tempore fuit fides implicita alicuius misterij, probatur, nam cognitio naturalis est inferioris ordinis quàm cognitio supernaturalis fidei, ergo cognitio supernaturalis non continetur in cognitione naturali, idem probatur, ex Hier. lib. 2. in ep. ad Gal. c. 4. Aug. lib. 19. con. Fau. c. 14.

Quarta assertio. Tempore legis naturæ necessarium fuit vt medium ad salutem credere explicitē, quod Deus est author græ, & remunerator remuneratione supernaturali, probatur. Heb. 11. accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quia inquirentibus se remunera-

tor est, vbi apostolus loquitur absolute, & secundum omnem statum, & etiam in statu naturæ necesse fuit vt medium, & præceptum habere fidem vnius mediatoris Christi implicitam vel explicitam, probatur. Rom. 3. quem proposuit proprietariorem per fidem in sanguine ipsius, idem sentit Aug. ep. 157. & lib. 1. de gratia Christi. c. 7. 8. 9. 38. 39. 40. & lib. 2. c. 24. 25. 26. vbi d. omnes patres tam in lege naturæ quàm scripturæ fuisse spirituales licet non nomine christianos.

Quinta assertio, omni tpe etiā in statu naturæ & innocentiæ fuit explicita fides in aliquibus de vno mediatore Christo, nam Adam id cognouit ante peccatum, & post id etiam nouit Enoch quæ cognouit Christum iudicaturum, probatur ep. Iudæ. cap. 1. prophetauit de his septem ab Adā Enoch, & Iob. 19. scio quia redemptor meus viuit, & sibi illæ teste. Aug. li. 13. ciu. c. 23. & multi gentiles, vt ibi. d. c. 47.

Quinta assertio in statu legis naturæ, & scripturæ non fuit necessaria ad iustificationem fides Christi explicita, probatur ex Aug. lib. 19. con. Fau. ca. 14. & est communis in 3. d. 25.

Septima assertio, fides Christi explicita necessitate præcepti fuit necessaria populo fideli semper maxime tempore legis scriptæ, quod scilicet crederetur esse reparator, licet modus ignoraretur.

Octaua, omnes fideles nunc præcepto diuino, & ecclesiastico tenentur credere omnes articulos fidei contentos in simbolo apostolico, nec sufficit credere, in cōmuni absq; explanatione alicuius particularis articuli, id quod tenet sancta mater ecclesia, & etiam tenentur credere sacramenta baptismi Eucharistiæ poenitentia, & scire decem præcepta decalogi, & quod Deus à nobis est orandus, & esse glorificatorem animæ & corporis, & credendum est explicitē quod solus filius est incarnatus, & de eius morte, & resurrectione, & de alijs articulis, non tamen apud oēs est ita necessaria scientia articulorum de descensu ad inferos, de sessione ad dexteram patris, parochi vero confessarij concionatores, & Doctores tenentur diuino, & ecclesiastico præcepto

cepto scire explicitè quæ pertinet ad fidei articulos, ut alios possint erudire. Quo vero ad fidem implicitam, vel explicitam dicendum est post publicatum euangelium per totum orbem sufficienter, fidem explicitam Christi necessariam esse tanquam medium ad vltimum finem scilicet salutem æternam, probatur ex Aug. lib. 1. ad simplic. q. 2. d. homini iustificato per fidem implicitam esse necessarium adhuc fidem explicitam, & hæc fides debet esse omnino de morte, & resurrectione Christi, quia per mortem & resurrectionem consummatur nostra salus. Rom. 4. & 10. & si quis sit inter infideles ubi nunquam forte sit euangelium publicatum, cum primum peruenit ad usum rationis tenetur se convertere ad Deum, & eo casu illuminabitur, supernaturaliter à Deo de fide Christi, ut d. D. Thom. 1. 2. q. 89. artic. 6. ad 3. Quod si sit Episcopus teneat scire maiora mysteria nostre fidei. 1. Tim. 3. Eph. 4. 1. Cor. 3. docet Dion. c. vlt. hier. Eccl. Grat. d. 25. & 38. & habetur. Tomo isto. p. 4. tr. de episcopo. Et quod dicitur quemlibet teneri scire articulos fidei, non sufficit quod eos memoriter teneat, sed oportet quod eorum habeat aliquam intelligentiam ut d. hic late Bannes.

9 Nona propositio. Credere est meritum si charitate sit informatum, probatur. Heb. 11.

Ratione probatur, nam actus nostri sunt meritorij quatenus procedunt ex libero arbitrio moto à Deo per gratiam, unde omnis actus humanus qui subijciatur libero arbitrio si sit relatus in Deum, potest esse meritorius, ipsum vero credere est actus intellectus assentientis veritati diuinæ ex imperio voluntatis à Deo motus per gratiam, & sic subijciatur libere arbitrio in ordine ad Deum, unde actus fidei potest esse meritorius.

10 Decima propositio. Ratio inductiua, ad ea quæ sunt fidei minuit meritum, quando ad hominis voluntatem se habet, ut antecedenter, si vero ratio illa ad voluntatem eiusdem se habet ut consequenter, id auget, probatur 1. Petr. 3. parati semper ad satisfaciendum omni posceti vos reddere rationem de ea quæ

in vobis est, fide & spe.

Ratione probatur, nam actus fidei potest esse meritorius, quando subiacet voluntati, non solum quo ad usum, sed et quo ad assensum, ratio vero humana inducta ad ea quæ sunt fidei potest se habere ad voluntatem credentis dupliciter, primo, ut præcedens, ut cum quis tantum haberet voluntatem, vel non haberet promptam voluntatem ad credendum, nisi ratione humana induceretur, & sic ratio humana minuit meritum fidei, ut etiam passio præcedens electionem virtutis moralis, minuit laudem virtuosi actus. 1. 2. q. 24. art. 3. ad primum, nam sicut homo actus virtutum moralium debet exercere per iudicium rationis, non per passionem, ita debet credere quæ sunt fidei non ob rationem humanam, sed ob autoritatem diuinam, secundò modo ratio humana se habere potest ad voluntatem credentis consequenter, quia cum homo habet promptam voluntatem ad credendum, diligit veritatem creditam, & super ea excogitat, & amplectitur si quas rationes ad id inuenire potest, & quo ad id ratio humana non excludit meritum fidei, sed est signum maioris meriti, ut etiam passio consequens in virtutibus moralibus est signum promptioris voluntatis. 1. 2. q. 24. art. 1. ad primum, & rationes huiusmodi ostendunt non esse impossibile id quod in fide proponitur, non tamen sunt demonstratiua, ut dicitur in respons. ad secundum, probatur etiam Hebr. 1. 1. Petr. 1. & in Trid. Conc. sess. 6. c. 16. & per Aug. trac. 74. in Io. Et ita ratio demonstratiua sequens voluntatem credentis iam determinatam & promptam ad credendum, non solum minuit meritum, sed etiam est causa, ut id augeatur, probatur, nam speciale premium promittitur doctoribus qui dant opera explicandis rebus fidei. Eccl. 24. qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Nec etiam ratio demonstratiua minuit meritum fidei, probatur, ex D. Th. hic ad primum, & etiam quia fidelis licet habeat demonstrationem, quod sit Deus, est tamen animo ita dispositus ut si omnes etiam demonstratiua deficerent, adhuc crederet quod esset Deus. Ratio tamen

tamen demonstratiua tollit meritum fidei actualis, & formalis circa obiectum particulare demonstratum, quia tollit rationem formalem fidei, quod sit de obiecto obscuro, ergo tollit actum fidei, & sic meritum illius actus fidei, Nullum tamen testimonium, vel argumentum, quod non faciat evidentiam in obiecto, tollit vel minuit meritum actus fidei formalis, dummodo id argumentum sit consequens voluntatem, ut d. hic Bannes, quia tale argumentum non tollit rationem formalem fidei, quia obiectum adhuc maneat obscurum.

S V M M A R I V M.

- 1 Confessio est actus fidei.
- 2 Fidei confessio exterior est ad salutem necessaria, & quando.

De exteriori actu fidei.

Cap. III.

Prima propositio. Confessio est actus fidei, probatur ex gloss. 2. Thes. 1. d. confessionem esse opus fidei.

1 Confessio est actus fidei. Ratione probatur, nam actus exteriores illius virtutis proprie sunt actus ad cuius fines secundum suam speciem referuntur, ut ieiunare secundum suam speciem refertur ad finem abstinentiæ, quæ est compefcere carnem, & ideo est actus abstinentiæ: confessio vero eorum quæ sunt fidei, secundum suam speciem ordinatur, ut ad finem, ad id quod est fidei, 1. Cor. 4. credimus propter quod & loquimur, nam exterior locutio ordinatur ad significandum id quod in corde concipitur, unde sicut conceptus interior eorum quæ sunt fidei, est actus proprie fidei, ita & exterior confessio.

2 Secunda propositio. Confessio fidei est ad salutem necessaria, probatur. Rom. 10. corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, & ex ad salutem necessaria, & quæ non solum abnegare Christum, qui negat Christum sed etiam qui negat se esse Christianum, & etiam qui negat Christum ore licet corde retineat, sic enim mortaliter peccat, ut ibi d. gl. per. c. primum. 22. q. 2.

Ratione probatur, nam ea quæ sunt necessaria ad salutem cadunt sub præceptis legis diuinæ confessio vero fidei cum sit quoddam affirmatiuum, non potest cadere nisi sub præcepto affirmatiuo unde eo modo est de necessarijs ad salutem, quomodo potest cadere sub præcepto affirmatiuo diuinæ legis, præcepta vero affirmatiua ut p. 2. q. 78. art. 5. ad 3. non obligant ad semper, licet semper obligant, sed pro loco tempore, & alijs circumstantijs obligant, secundum quas oportet actum humanum limitari ad hoc, ut sit actus virtutis, sic ergo confiteri fidem non semper nec in omni loco, est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore quando scilicet per omissionem huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda, ut si interrogatus de fide, taceret, unde crederetur, quod non haberet fidem vel fides non esset vera, vel alij ex hoc auerterentur à fide, nam tunc confessio fidei est de necessitate salutis. Et ut prædicta melius intelligantur.

Sic prima assertio, Hæreticum est asserere licere negare Christum, vel veritatem fidei ad vitandam mortem ore, licet corde teneatur, probatur, ex Decreto Fabiani Papæ, qui hunc errorem damnauit, & ex Hieron. cit. & Chris. ut habetur in cap. non solum. 2. cap. extimant. c. nolite timere. 11. q. 3.

Ratione probatur, nam præceptum confessionis fidei est affirmatiuum. Roman. 10. ergo includit negatiuum de actu contrario.

Secunda assertio mortale est negare se esse Christianum, cum quis publice interrogatur, vel dicere se esse Iudæum, Turcæ, & c. licet timore mortis id dicat, probatur, ex Aug. loco cit. & habetur in d. c. non solum. in principio.

Ratione probatur, nam qui negat se esse christianum, negat Christum, & Deum, ergo mortaliter peccat, præmissa probatur, nam Petrus quia mortis me-

tu negavit se esse Christi discipulum, & Christum negavit, ut illi prædixerat dominus, ter me negabis, & tamen dixit solum se non esse eius discipulum. Matth. c. 26. ergo & idem est si quis secreto interrogatus neget se esse Christianum, licet primò modo gravius peccet.

Tertia assertio, interrogatus publice de professione suæ fidei à iudice publico tacens peccat mortaliter, secus si auctoritate priuata, probatur, prima pars. Matth. 10. qui me negauerit & c. 1. qui me non fuerit confessus, & idem assertio Chri. loco alleg.

Ratione probatur, nam confessio fidei vocalis est necessaria ad salutem, quod non esset si id non esset necessarium, secunda pars probatur, quia sic nil subtrahitur diuino honori, is enim non indicatur negator suæ fidei, sed contemptor petentis. Quod si christianus interrogatur ab infideli auctoritate publica non in odium fidei, sed vt inuestiget eius mores, vel nationem, potest tacere, quia sic nil subtrahitur diuino honori.

Quarta assertio vt veste infidelis Christiano licet in eius regione, si illa vestis non sit distinctiua religionis, sed patriæ, secus si sit distinctiua religionis, vt ministrorum ecclesiæ ex lege, vel consuetudine regionis, tunc enim non licet Christiano vt signo illo distinctiua quo religiosus infidelis vitetur; vt nec dimittere proprium habitum si sit lex apud infideles quod Christiani certo habitu vtantur, quod si non sit talis lex vel consuetudo non est mortale dimittere habitum Christianorum apud infideles ob vitam seruandam, quod si illa lex vel consuetudo non sit ibi in distinctiua Christianorum, sed in odium eorum vt sic habeantur infames, tunc non esset peccatum dimittere illum habitum, non liceret tamen Christiano de ferre habitum Iudæorum, etiam si tale signum sit institutum ad bonum politicum, quia tunc is profiteretur se esse Iudæum, cum is habitus lege Iudæo sit determinatus vt d. hic Gaier.

Quinta assertio, licebit quandoque Christiano relinquere signum mandatum lege Tiranni, vbi nullum scandalū

adsit, nec honor Deo, aut utilitas debita proximo auferatur. Non licet tamen sine mortali vt signo proprio infidelium, quia sic proficitur eius sectam, quod non licet, vt & si adoleret Thus in ara infidelium, Non per hoc tamen in comedijs est mortale, vt veste distinctiua religionis infidelium, cum id non fiat in contemptum religionis, & ah omnibus id sciatur, sed ad iocum, vt d. hic Bānes. Sunt porro nonnullæ personæ quæ publicam fidei professionem, iuxta formulam Bullæ Pij Quarti desuper editam, coram ordinario, vel eo impedito, eius Vicario generali, emittere tenentur, nēpe qui promouentur ad Doctoratum, & alios gradus in sacra Theologia, iure canonico, vel ciuili, medicina, & artibus, vel publice legunt, aut priuatim literas docent; aut prouisi sunt de parochiali, vel canonicatu, & hi etiam in capitulo eam emittere tenentur, cum dignitates. sess. 24. in Trid. Conc. & Bulla prædicta Pij Quarti, & ex Bulla Pij Quinti incip. in sacrosancta. anni. 1564. & etiam omnes beneficiati in prima synodo diocesana post concilium Tridentinum factam eandem profiteri tenentur. ex. c. 2. sess. 25. in Trid. Conc.

S Y M M A R I V M.

- 1 Fidei definitio cum eius explanatione.
- 2 Fides est in intellectu, vt in subiecto.
- 3 Fidei forma an charitas sit.
- 4 Fides informis, & formata idem habitus est.
- 5 Fides informis an virtus vera, & quid de formata.
- 6 Fides an sit vna virtus.
- 7 Fides an sit prima inter virtutes.
- 8 Fides an sit prior virtutibus intellectualibus, & donis Spiritus sancti ad eas spectantibus.

De ipsa fidei virtute. Cap. IIII.

Prima sit propositio. Hęc est conueniens fidei definitio fides est substantia

Fidei definitio, cum eius explanatione.

tia rerum apparentium, argumentum non apparentium, quæ ad formam sic reduci potest, quod est mentis habitus, quo in nobis vita æterna incipit, faciens intellectum non apparentium consentire, probatur. Heb. 11. vbi sic fidem diffinit. esse Aug. tr. 79. in Io. & Hier. in ep. ad Gal. c. 5. & Bern. ep. 190.

Ratione probatur, nam habitus cognoscuntur per actus, & actus per obiectum, ideo fides cum sit habitus debet diffinitur per proprium actum in comparatione ad proprium obiectum, actus vero fidei est credere quod actus est intellectus voluntatis ad vnum ex imperio voluntatis, & sic actus fidei habet ordinem & ad obiectum voluntatis, quod est bonum, & finis, & ad obiectum intellectus quod est verum, at quia Fides cum sit virtus Theologica habet idē pro obiecto, & finem, p. 2. q. 2. ar. 3. oportet quod obiectum fidei & finis sibi proportionabiliter respondeant, veritas vero prima est obiectum fidei secundum quod est non visa supra. q. 1. art. 1. & 4. & ea quibus obiectum inheretur, & secundū hoc oportet quod veritas prima se habeat ad actum fidei per modum finis secundum rationem rei non visæ quod pertinet ad rationem rei sperate, quia quod habetur non speratur. p. 2. q. 95. art. 4. & sic habitudo actus fidei ad finem, quod est obiectum voluntatis, significatur dum dicitur: Fides est substantia rerum sperandarum, nam substantia dicitur prima inchoatio cuiusque rei maxime quando res sequens continetur virtute in primo principio, vt si dicatur quod prima principia indemonstrabilia sunt subiectum scientiæ quia primum quod in nobis est de scientia sunt huiusmodi principia, & in eius virtute tota scientia continetur, & sic Fides dicitur substantia quia substantia rerum sperandarum in nobis est per assensum fidei, quæ virtute continet omnes res sperandas, quia in hoc speramus beatificari quod videmus a parte visionis veritatis cui per fidem adheret. p. 2. q. 4. art. 8. habitudo vero actus fidei ad obiectum intellectus secundum quod est obiectum fidei, significatur dum dicitur, argumentum non apparentium,

quia sumitur argumentum pro effectu argumenti quia per argumentum intellectus mouetur adherendum alicui vero, vnde firma intellectus adhesio ad veritatem fidei non apparentem, dicitur argumentum. Informa, hęc diffinitio redditur, vt in summano, nam quod dicitur argumentum distinguitur Fides ab opinione vbi non est firma adhesio intellectus, dum dicitur non apparentium, distinguitur a scientia, & intellectu per quæ sit aliquid apparens, dum dicitur substantia rerum sperandarum distinguitur hęc Fides à Fide communiter sumpta, quæ non ordinat ad beatitudinem speratam. Et de hac diffinitione dictum est supra late in principio.

Secunda propositio. Fides est in intellectu, vt in subiecto, probatur, nam Fides succedit visio patriæ, 1. Corin. 13. sed visio est intellectus ergo, & fides.

Ratione probatur, nam cum Fides sit quedam virtus, oportet quod eius actus sit perfectus, ad perfectionem vero actus qui ex duobus principijs actiuis procedit, oportet quod verumque actiuorum principiorum sit perfectum, quia non potest bene secari nisi secans habeat artē, & terra sit bene disposita, dispositio vero ad bene agendum in illis potentijs animæ quæ se habent ad obiectum, est habitus; ideo oportet quod actus procedens ex duabus huiusmodi potentijs sit perfectus habitu quodam præexistente in utraque potentia, sed credere est actus virtutis secundum quod mouetur à voluntate ad assentiendum. q. 2. art. 1. 2. procedit vero huiusmodi actus, à voluntate & intellectu, quorum vtrumque natum est per habitum perfecti secundum prædicta, ideo oportet quod tam in voluntate quam in intellectu, sit alius habitus, si actus fidei debet esse perfectus, vt etiam ad hoc quod actus concupiscibilis sit perfectus oportet quod sit habitus prudentiæ in ratione, & habitus temperantiæ in concupiscibili credere vero est immediatus actus intellectus quia obiectum huius actus, est verum, quod proprie pertinet ad intellectum, ideo oportet quod Fides, quæ est proprium principium huiusmodi actus sit in intellectu.

2 Fides est in intellectu, vt in subiecto.

Qu, vt in subiecto. Notandum etiam, quod fides est simul speculatiua, & practica eminenter, sumendo speculatiuum, & practicum prout sunt differentie opposite diuidentes habitum multipliciter, vt d. Arist. 3. de anima t. 49. pbatur conclusio nam fides est quadam impressio, & participatio diuine scientie, quae emittitur est vtrunque, si etiam sumatur speculatiuum, & practicum sublati omnibus imperfectionibus quibus inter se in creaturis opponuntur, est formaliter speculatiua, & practica quia intellectus humanus est formaliter speculatiuus, & practicus.

3 Tertia propositio. Charitas est forma fidei non intrinseca, sed quae ipsam perficere dicitur, probatur. Iacob. 2. Fides sine operibus mortua est, & 1. Io. 3. qui non diligit manet in morte, & probat. Aug. praefat. in. Pl. 3. in lib. de fid. & op. c. 14. Chris. Rom. 2. in Gen. Hier. in c. 4. Osee, & diffinitur in Conc. Trid. sess. 6. c. 9. & can. 12. 13. 14. qd vero charitas non sit fidei forma intrinseca patet quia scilicet sine charitate quis sit vere fidelis probatur, ex Fulg. de Incarn. cap. 26. & diffinitur in Triden. Conc. sess. 6. c. 15. vbi diffinitur per mortale peccatum amitti gratiam, sed non fidem, & traditur ibidem can. 28. vbi contrarium dicentes anathematizantur.

Ratione probatur, nam actus voluntarij recipiunt speciem a. 1. 2. q. 1. ar. 1. quod est voluntatis obiectum, id vero, a quo aliquid speciem sortitur, se habet, per modum formae in rebus naturalibus, ideo cuiuslibet actus voluntarij forma velut est finis, ad quem ordinatur, tum quia ex ipso recipit formam, tum etiam quia modus actionis oportet qd respondeat proportionaliter fini, sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum vt ad finem supra art. 2. hoc vero bonum quod est finis fidei, scilicet bonum est proprium obiectum charitatis, ideo charitas dicitur forma fidei, quatenus actus fidei in charitate perficitur. f. formatae non tamen intrinsecae, vt in resp. ad. 2.

4 Quarta propositio. Fides in formis & formata idem habitus est, probatur, ex

glos. 2. Iacob.

Ratione pbatur, nam habitus diuersificatur, secundum id quod perse ad habitum pertinet, cum vero Fides sit perfectio intellectus, id perse ad fidem pertinet, quod pertinet ad intellectum, qd vero pertinet ad voluntatem, non perse pertinet ad fidem, ita quod per hoc fidei habitus diuersificari possit; distinctio vero fidei informis, & formatae est secundum id quod pertinet ad voluntatem, scilicet charitatem, sed non secundum id quod pertinet ad intellectum, vnde fides informis, & formata non sunt diuersi habitus. Fides etiam formata si sit informis, non mutatur ipsa fides, sed subiectum fidei quod est anima, vt d. hic D. Thom. ad 4. est etiam error proximum dicere, quod fidelis per peccatum mortale amittat habitum fidei formatae, & acquirat alium habitum fidei informis, cum fides sit habitus infusus, & probatur in Conc. Trid. c. 15. & can. 28. vbi diffinitur sine charitate fidem remanere in eo qui incidit in peccatum mortale.

5 Quinta propositio. Fides formata ex charitate est virtus, Fides vero informis non est vera virtus, probatur. Roman. 5. vbi iustificatio tribuitur fidei, ergo.

Ratione probatur, nam vt p. 2. q. 55. art. 3. 4. virtus humana, est per quam actus humanus redditur bonus, vnde qui cuiusque habitus est semper principium boni actus, potest dici virtus humana; huiusmodi vero habitus, est fides formata, quia cum credere sit actus intellectus assentientis vero, ex imperio voluntatis, vt iste actus sit perfectus duo requiruntur, primo, vt infallibiliter intellectus tendat in suum bonum, quod est verum, secundo, vt infallibiliter ordinetur ad vltimum finem, ob quem voluntas assentit vero, & vtrumque est in actu fidei formatae quia de ratione fidei, est quod intellectus semper feratur in verum, cum fidei non possit subesse falsum supra q. 1. art. 3. ex charitate vero quae formatae fidem anima habet quod infallibiliter voluntas ordinetur in finem bonum, ideo Fides formata, est virtus Fides vero informis non, quae licet ha-

formata idem habitus est

5 Fides informis an sit vera virtus & quid formata

beat

beat perfectionem ex parte intellectus non tamen habet perfectionem debitam ex parte voluntatis, vt si temperantia esset in concupiscibili, & prudentia non esset in rationali, temperantia non esset virtus. 1. 2. q. 58. artic. 4. sed requiritur actus intellectus, & voluntatis, vt sit virtus. Notandum vero, quod Fides secundum essentiam suam est virtus si nomen virtutis accipiatur, vt d. essentiam virtutis, virtus enim accipitur, vel pro habitu inclinate ad bonum intellectus, scilicet verum, vel voluntatis, vel secundum essentiam virtutis, videlicet vt sit habitus operatiuus ex electione propter bonum sine m. 6. eth. c. 3. vel vt includit non solum essentiam, sed etiam perfectionem virtutis, probatur conclusio, nam secundum omnes tres sunt virtutes Theologiae Fides spes charitas, & infidelitas est magnum vitium, & vt sic Fides est virtus; & Fides natura sua semper haberet statum virtutis nisi vitio subiecti, & liberi arbitrii impediretur, probatur in Conc. Trid. sess. 6. cap. 7. vbi habetur simul cum iustificatione infundi fidem spem charitatem. Fides tamen formata habet statum virtutis, quia prompte & delectabiliter & ex charitate operatur. Fides et perficit intellectum magis quam quilibet alius actus intellectus naturalis, vel acquisitus, vnde vere dici potest virtus intellectualis quia maxima perfectio intellectus est certissima cognitio rerum diuinarum, sed cognitio fidei circa res diuinas est certior quali bet alia cognitione, ergo. Fides vero dicitur formata a charitate, vt ab extrinseca forma, vt & homo a veste dicitur vestitus; Aliqua tamen bonitas & perfectio est actualiter intrinseca in ipsa fide, & in actu eius a charitate est deriuata, quia illa bonitas fidei est ordinatio ad finem charitatis, sine tamen illa seruat species fidei, vt supra est probatum fidem sine charitate veram esse. Actus vero fidei formatae a charitate actualiter non potest esse peccatum mortale nec etiam veniale ex circumstantia finis, quia sic charitas virtualiter concurreret ad peccatum veniale, vt d. hic Medina.

Sexta propositio. Si Fides sumitur pro habitu est vna virtus spe ex parte obiecti ex parte vero subiecti est differens secundum numerum; Si etiam sumitur Fides pro eo quod credere est vna Fides, quatenus est vnum eius obiectum principale, licet sint diuersa credibilia, probatur. Eph. 4. vnus dominus, vna Fides.

Ratione probatur, nam Fides, si sumitur pro habitu, dupliciter consideratur, primo ex parte obiecti, & sic vna est Fides, quia obiectum formale fidei est veritas prima, cui haerendo creduntur, quae sub fide continentur, secundo, ex parte subiecti, & sic diuersificatur, secundum quod est diuersorum, sed Fides, vt & quilibet habitus ex formali ratione obiecti habet speciem, sed ex subiecto indiuiduatur, ideo si Fides sumatur pro habitu, quod credimus, sic Fides est vna species, & differens numero in diuersis, si vero sumatur, pro eo quod creditur, sic etiam vna est Fides quia idem est quod ab omnibus creditur, licet diuersa sint credibilia, quae communiter omnes credunt, tamen omnia reducuntur ad vnum.

Septima propositio. Fides per se loquendo est prima inter virtutes, per accidens tamen, alia ea prior esse potest, probatur. Heb. 11. Fides substantia est rerum sperandarum, sed substantia habet rationem primi, ergo, & ex August. de verb. apostoli. serm. 22. d. fidem esse primum fundamentum, & de Temp. sei mo. 181. in vigilia pentecost. d. fidem esse omnium bonorum fundamentum, & humanae salutis initium.

Ratione, nam vt supra 1. 2. q. 32. ar. 4. cum in agibilibus, finis sit principium, oportet virtutes Theologicas quarum obiectum est vltimus finis esse priores alijs virtutibus, ipse vero finis oportet, quod prius sit in intellectu, quam in voluntate cum voluntas non feratur in aliquid nisi prout est intellectu apprehensum, vnde cum vltimus finis sit in voluntate per spem, & charitatem, in intellectu per fidem, oportet, quod Fides sit prima inter omnes virtutes quia naturalis cognitio, non potest attingere ad Deum secundum quod est obiectum Beatitudinis, prout tendit, in ipsam spes,

Fides an sit vna virtus.

7 Fides an sit prima inter virtutes.

spes, & charitas,

Ratio secundi, nam causa per accidens, est per accidens prior, at remouere prohibens pertinet ad causam per accidens. 8. Phil. 1. 32. & sic aliquę virtutes possunt dici priores fide, quatenus remouent impedimenta credendi, vt fortitudo remouet inordinatum timorem impediens fidem, humilitas superbiam, per quam intellectus recusat se subiacere veritati Fidei, & idem de alijs virtutibus, licet verę nõ sint nisi præsupposita Fidei spes tamen dicitur introducere ad fidem, quatenus ex spe homo habet, vt perseueret in Fide, vt hic. d. D. Tho. ad 2. sine charitate tamen Fides non est fundamentum quia sine ea non coherant alia partes ædificij, vt d. ad. 4. Dignitate etiam charitas est dignior Fide. 1. Cor. 13. vbi charitas dicitur maior, via tamen generationis Fides est prima omnium virtutum, cum nil sit volitum nisi præcognitum, & est dignissima inter omnes charitates excepta. Et in via generationis Fides dicitur fundamentum quatenus est prima pars ex qua componitur spirituale ædificium, non tamen est fundamentum si cõsideretur quo ad effectum iustificandi, & sanctificandi, quia id tribuitur charitati, vt d. August. libro. de fid. & op. capit. 14. 15. 16.

8
Fides an sit prior virtutibus intellectuales & donis Spi. S. ad eas spe & virtutibus.

Octaua propositio. Fides est certior prudentia, & arte, sapientia, scientia, & intellectu quæ sunt virtutes intellectuales, & etiam sapientia scientia, & intellectu, quæ sunt dona Spiritus sancti secundum quid tamę virtutes sapientie scientie, & intellectus sunt certiores fide, probatur, nam fides est ex verbo Dei ex auditu. 1. Thessal. 2. sed nil certius est verbo Dei. Luc. 21. cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Ex patribus. Bas. 1. in Exameron. Chris. Heb. 1. & hom. 4. in ep. ad Coloss. Aug. lib. 7. confess. c. 10. qui omnes. d. Fidem esse secundum se certiozem omnibus virtutibus intellectualibus, quæ inniuntur luminis naturali.

*Ratione, nam vt supra 1. 1. q. 57. art. 2. ad 3. virtutū intellectualiū duæ sunt circa contingencia, scilicet ars, & prin-

dentia quibus præfertur fides in certitudine suæ materie quia est de æternis, q non contingit aliter se habere, tres aliæ virtutes, scilicet intellectus scientia, sapientia sunt de necessarijs, quę dupliciter sumuntur, primo pro vt ponuntur virtutes intellectuales à philosopho. 6. Eth. secundo, pro vt ponuntur dona Spiritus sancti, primo modo certitudo considerari potest dupliciter, primo ex causa virtutis, & sic id dicitur certius, quod habet certiozem causam & sic Fides est certior prædictis quia inniuntur veritati diuinæ, tria vero prædicta rationi humanæ, secundo certitudo potest considerari, ex parte subiecti, & sic certius dicitur quod plenius cõsequitur intellectus hominis, & hoc modo, quia ea quæ sunt fidei sunt supra obiectum hominis non autem ea quę subiacent ex prædictis, ideo ex hac parte Fides est minus certa, sed quædã liber iudicatur simpliciter secundum causam suam, secundum vero dispositionem, ex parte subiecti iudicatur scdm quid, ideo fides, est simpliciter certior, sed alia sunt certiora, secundum quid, scilicet quo ad nos. Si accipiatur etiam secundum quod sunt dona presentis vitæ cooperantur ad fidem, vt ad principium quod supponunt, vnde secundum hoc Fides etiam eis est certior. Ampliatur, vt fides est prout est in nobis superet certitudine omnem virtutum intellectuales quantum scilicet est ex parte virtutis fidei, & quo ad assensum intellectus ad verum quem in nobis efficit, probatur, ex Aug. loco cit. & Chris. Heb. 1. 1. hom. 2. 1. Vnde si fidelis philosophus putet se habere demonstrationem de aliqua conclusione, & audiat à Theologo fide digno talem conclusionem esse contra fidem, incipit dubitare de sua scientia, ergo Fides est certior scientia quam virtutes intellectuales.

S V M M A R I V M.

- 1 Fidem qualiter habuerint angelus, & homo in sui conditione.
- 2 Fides an sit in demonibus, & quomodo.
- 3 Fidem informem de alijs articulis an

an habeat, vnum non credens pertrinaciter.

4 Fides an sit diuersa in credentibus.

De habentibus fidem. Cap. V.

D. Th. 2. 2. q. 5.
I
Fide qualiter habuerint Angelus, & homo in sui conditione.

Prima propositio. Angelus & homo in prima sui conditione habuit fidem, & quædam manifesta cognitione diuinis misterijs cognouit, quæ nos non possumus modo cognoscere nisi per fidem, probatur, nam accedens ad Deum debet credere. Heb. 11. sed ij in prima sui conditione fuere in statu accedendi ad Deum ergo.

Ratione, probatur, nã principale obiectum Fidei est veritas prima, cuius visio beatos facit, & Fidei succedit, cum ergo, Angelus ante cõfirmationem, & homo ante peccatum non habuerit beatitudinem qua Deus per essentiam vñ, patet quod non habuit ita perfectam cognitionem, quod excluderetur ratio Fidei, quia id esse nõ posset nisi id eis esset ignotum de quo est Fides, & si essent creati in puris naturalibus secundum quosdam forte teneri posset, quod in eis Fides non fuerit, quia cognitio Fidei est supra naturalem, cognitionem de Deo & hominis & Angeli, sed quia homo & Angelus creati sunt cum dono gratie vsupra, ideo oportet dicere quod per gratiam acceptam & nondum consummatam in eis necessarium fuerit in eis inchoatio quædam sperare beatitudinis, q inchoatur in voluntate per spem, & charitatem, sed in intellectu per fidem supra q. 4. art. 7. sed aduertendum quod in obiecto Fidei est quid formale, scilicet veritas prima supra omnem cognitionem naturalem, & aliquod materiale, scilicet id cui assentitur adherendo primę veritati, respectu primi, est in omnibus habentibus cognitionem de Deo herendo primę veritati, quoad secundum quædam sunt credita ab vno, quæ ab alio manifeste sunt scita etiam in statu presenti supra q. 1. art. 5. ideo ante peccatum homo, & Angelus ante confirmationem quædam de diuinis misterijs cognouere q nunc non cognoscimus nisi

crecendo, præterea Angelus & homo habuere spem futuræ retributionis, ergo & fidem, quia Fides est substantia reitū sperandarum. Angeli etiam Adam & Apostoli, & prophetæ habuere cognitionem pleniorē quā nos, & etiam de aliquibus habuere, euidenciam de quibus nos habemus fidem.

Secunda propositio Fides in demonibus est acquisita, & quodammodo coacta, non tamen laudabilis, nec per hoc minuitur malitia eorum quia credant, probatur. Iacob. 2. demones credunt, & contremiscunt.

Ratione probatur, nam vt supra q. 1. artic. 3. intellectus credentis assentit rei credite non quia ipsam videat secundum, se vel per resolutionem ad prima principia per se visa, sed quia auctoritate diuina conuincitur assentire his quæ non videt, & ob imperiū voluntatis mouentis intellectum & obedientis Deo, quod vero voluntas moueat intellectum, ad assentiendum potest contingere ex duobus, primo, ex ordine voluntatis ad bonum, & sic credere est actus laudabilis, secundo, quia intellectus conuincitur ad hoc quod iudicet esse credendum his quę dicuntur licet non conuincatur per euidenciam rei, vt si quis propheta pronuntiet quid futurum, & daret signum mortuū suscitando, ex hoc signo conuincitur intellectus videntis vt cognosceret id dici à Deo qui non mentitur, licet id futurum in se euidens non esset, vnde per id ratio Fidei non tolleretur infidelibus vero Christi fides laudatur primo modo, & sic non est in demonibus, sed solum secundo, quia vident multa manifesta inditia, quibus vident doctrinam ecclesie, ex Deo esse, licet res ipsas quas ecclesia docet non videant, vt Deum esse trinum & vnum, & huiusmodi. In demonibus tamen, nec in dānatis est fides infusa. Nam prædicti non possunt habere finem Fidei qui est salus æterna. 1. Petr. 1. reportantes finem Fidei vestre salutem animarum vestrarum, ergo frustra in ijs relinqueretur hoc donum supernaturalis, & in demonibus est Fides quodammodo coacta, quatenus voluntas demonis mouet eius intellectum in id quod

K k non

5
Fides an sit in demonibus & quomodo.

non videt, licet non ita libere vt non ad sit aliqua coactio ex euidencia signorum, & miraculorum, cum ad Fidem infusam, vel acquisitam non sit necessaria voluntas omnino libera, sed sufficiat si imperfecte sit libera, & quodammodo coacta, vt & eius qui proiecit meres in mare, vt saluetur quo casu est simpliciter volutus actus ille, licet non secundum quid, & hoc modo demones habent fidem moti miraculis, & testimonijs diuinis Fide acquisita, non autem infusa in qua requiritur aliquis pius affectus, qui non est in demonibus.

3
Fidei for-
me de alijs
articulis an
habeat, vnt
no credes
pertinaciter.

Tertia propositio. Qui discredit vnum articulum Fidei heretica pertinacia, non potest habere Fidem informem de alijs articulis, nam vt peccatum mortale contrariatur charitati, qua non remanet in homine post mortale, sic discredere vnum articulum contrariatur Fidei, vnde non remanet in eo Fides etiam informis, & videtur idem diffiniri in Conc. Trid. sess. 6. cap. 15. vbi dicitur infidelitate amitti Fidem, & tunc Fides in alijs articulis est si les humana vel opinio, non autem infusa, quia is non innititur infallibilitati primæ veritati, & determinationi ecclesie, quæ pender à prima veritate.

Ratione probatur, nam species cuiuslibet habitus pender ex ratione formali obiecti, qua sublata, species habitus manere non potest, formale vero obiectum Fidei est veritas prima, secundum quod manifestatur in scripturis sacris, & doctrina ecclesie, que procedit ex veritate prima in doctrinis factis manifestata, ideo is non habet habitum Fidei, sed ea, quæ sunt fidei alio modo tenet quam per Fidem, vt si quis scit conclusionem non cognoscens medium illius demonstrationis patet quod non habet eius scientiam, sed solum opinionem; sed clarum est quod qui heret doctrinæ ecclesie, vt infallibili regulæ in omnibus assentit, que ecclesia docet fidelis est, aliter si de his que ecclesia docet, aliqua non credit non hæret, ecclesie doctrinæ, vt infallibili veritati, sed propria voluntati, & sic hereticus discredens vnum articulum pertinaciter, quia si non

est pertinax, non est hæreticus, sed errans, non habet fidem de alijs articulis, sed opinionem quandam secundum propriam voluntatem, scilicet fidem humanam. Præterea si fides maneret in tali, sequeretur quod hæreticus simpliciter loquendo esset pars ecclesie, & membrum coniunctum actu cum Christo, quod actualiter recipiat influentiam fidei infusæ à Christo, vt & christiani peccatores, quod est falsum, & erroneum, ac contra sensum communem ecclesie, vt dixi Tomo. 1. Tr. de ecclesia.

Quarta propositio. Fides ex parte obiecti formalis non est diuersa in credentibus. Ex parte tamen obiecti materialis potest esse maior in vno quam in alio. Et etiam ex parte subiecti secundum quod participatio potest esse maior in vno quam in alio, tam ex parte intellectus quam ex parte voluntatis, probatur. Luc. 17. adauge nobis fidem. Matth. 14. modica fidei quare dubitasti? Matth. 15. mulier magna est fides tua.

Ratione, nam vt supra 1. 2. q. 112. art. 4. quantitas habitus attenditur, vel ex obiecto, vel ex participatione subiecti, obiectum vero Fidei potest considerari, vel secundum ea, quæ materialiter credenda proponitur, formale obiectum fidei, est vnum & simplex, scilicet veritas prima supra q. 1. artic. 1. vnde sic fides, est vna species in omnibus supra q. 4. art. 6. ea vero quæ proponuntur credenda sunt plura, & possunt accipi magis & minus explicite, & hoc modo, vnus homo potest plura explicite credere quam alius, & sic maior esse in eo Fides, secundum maiorem explicationem, si vero consideretur secundum participationem subiecti id contingit dupliciter, quia actus Fidei procedit ex intellectu & voluntate supra q. 4. art. 2. Ratione intellectus potest dici fides maior in vno, quam in alio, ob maiorem certitudinem, ratione voluntatis, ob maiorem promptitudinem deuotionem, vel confidentiam, præterea Dei visio beatifica, quæ respondet vt præmium fidei, est maior in vno quam in alio, vt dixi Tomo. 1. cap. de cognitione Dei, ergo, minima vero Fides viuæ est

4
Fides an sit diuersa in credentibus.

maior

maior simpliciter loquendo quam maxima informis, quia viuæ attingit simpliciter suum obiectum qui est vltimi finis, non autem informis, in ratione tamē cuiusdam habitus intellectualis potest esse maior informis, nam si habens informem Fidem alio incidat in mortale non minuitur in eo fides in ratione habitus intellectualis. Ex parte etiam obiecti materialis potest maior esse Fides informis formata, quia peccator potest habere Fidem magis explicitam miltiorum quam iustus, & etiam in participatiouem subiecti ex parte intellectus, & etiam quatenus eius voluntas ex motione Spiritus sancti pie afficitur ad diuinam veritatē, vt d. hic Bannes.

S V M M A R I V M.

- 1 Fides an sit à solo Deo .
- 2 Fides informis est donum Dei, & vera Fides est in peccatoribus.
- 3 Fides qualiter à Deo infundatur.

De causa Fidei . Cap. V.

D. Th. 2.
2. q. 6.
I
Fides an sit à Deo solo.

Prima sit propositio. Fides necessario est à Deo quo ad credibilitatem, quæ excedunt humanam rationem, propositiorem, credenda tamen non proponuntur omnibus immediate à Deo, sed quibusdam vt prophetis, & Apostolis, quibusdam mediante prædicatione aliorum iuxta eius beneplaciti diuersitatē, solus tamen Deus est causa principalis & sufficiens quo ad assensum Fidei interioris mouendo, probatur. Eph. 2. gratia estis saluati per Fidem & non ex vobis, & ex Aug. de spiritu & litera c. 32. vbi pluribus comprobatur Fidem esse à Deo, & idem d. esse Fidem à Deo, & Dei donum, vt in eum credamus, & pro eo patiamur libr. 3. de doctr. christiana. c. 33. ad fi. & alibi sæpe.

Ratione, nam ad Fidem duo requiruntur, primo, vt homini credibilia proponantur quæ requiruntur ad hoc, vt homo explicite credat aliquid, secundo, assensus credentis quo ad ea quæ proponuntur,

ratione primi, oportet, quod Fides sit à Deo, quia ea, quæ sunt Fidei excedunt rationem humanam, vnde non cadit in cognitionem hominis, nisi Deo reuelante, ea vero quibusdam reuelantur immediate à Deo, vt Apostolis & Prophetis, quibusdam proponuntur à Deo mittente fidei prædicatores. Rom. 10. quomodo prædicabunt? respectu assensus hominis in ea quæ sunt fidei considerari potest duplex causa, vna extra suadens, vt miraculi visum, & suasio inducens ad fidem, quarum neutrum est sufficiens causa, quia videntium idem miraculum, & audientium eandem prædicationem quidam credunt, quidam non, ideo oportet ponere aliam causam interiorē, quæ moueat hominem interiorius ad assentiendum his, quæ sunt fidei qui est Deus mouens interiorius per gratiam, qua homo eleuatur supra naturam suam, ideo oportet quod id ei insit ex supernaturali principio interiorius mouente, quod est Deus. Actus tamen fidei est à nobis efficiēter simul cum Deo, quia credere est actus vitalis à nostro intellectu elicitus, ergo habet intrinsecum principium efficiētium in credente, concurrenre simul Deo principaliter ad mouendum intus sufficienter, vt possit quis credere, exterius potest mouente sufficienti prædicatione, vel doctrina diuina aut miraculis.

Secunda propositio. Fides informis est donum Dei, probatur, ex gl. 1. Cor. 13. & diffinitur in Conc. Arausic. can. 5. 6. 7. & Mileuit. can. 4. & Trid. sess. 6. can. 28. quibus locis probatur, peccatorem habere fidem veram, si alias sit fidelis, & manere christianum, & habetur Mach. 7. muli dicent in illa die, dñe nonne in nocte tuo prophetaui mus, & probatur Aug. li. 1. de fid. & op. c. 15. lib. 1. de baptismo con. Donat. c. 8. li. 15. de Trin. c. 18. Greg. 25. Mor. c. 14. d. in peccatore posse esse veram fidem.

Ratione, nam informitas est priuatio quidam, sed priuatio quædam non, sed superuenit rei iam habenti propriam speciem, vt priuatio debite commensurationis humorum est de ratione speciei ægitudinis, tenebrositas vero non est de ratione speciei diaphani, sed ei superuenit, & quia cum de causa est sermo intelligitur quod in propria specie existit, ideo quæ non est causa pri-

3
Fides informis est donum Dei, & vera fides in peccatoribus.

nationis nō dī causa illius rei, ad quam pertinet priuatio, vt existens de ratione speciei illius, quia non potest dici causa ægritudinis quod non est causa distemperantia humorum, pōt vero quid dici esse causa diaphani, licet non obscuritas, quæ non est de ratione diaphani, sed informitas fidei non pertinet ad rationem speciei illius, cū dicatur fides in formis ob defectum cuiusdam exterioris forme supra q. 4. ar. 3. ideo id est causa fidei informis qd est causa fidei simpliciter dicitur, qui est Deus, vnde etiam informis fides est donum Dei. Quo vero ad modū quo à Deo infunditur Fides.

3
Fides qua
liter à
Deo in-
fundat.

Prima sit assertio, homini disposito ad fidē infunditur in baptismo Fides quantum ad actum & habitum et si tunc forte interuenire fictione non infundatur gratia, probatur, in ca. maiores. de bapt. vbi habetur in baptismo paruulorū infundit virtutes, & ex Aug. de fid. & op. p. tot. vbi d. eos qui baptizantur in mortali habere veram fidem, dicitur vero, disposito ad fidē, id est vt pie afficiatur ex voluntate circa oīa, q̄ Deus per ecclesiam suam reuelat, cū assensu intellectus circa eadem salte in cōi, Deus n. quandoq; prius disponit ad fidē, ostēdendo homini prius eius omnipotentia iustitia &c. & demū tribuit illi, vt in vniuersam creat oīa que pponuntur ab ecclesia, vt reuelata à Deo; & sic homo ille sic dispositus est vere Fidelis, cū habeat baptismū qui tñ solus nō facit fidelem, cum hereticis collatus, nō faciat eos fideles, cum fidelis credat omnia credenda, dicitur etiam si non infundatur grā, quia Fides in sui infusione non pendet simpliciter à gratia nec à baptismo, sed à Deo infundente, & homine acceptante.

Secunda assertio, Fides quo ad habitū & actum infundi potest homini sic disposito et sine grā, & ante baptismum, & per consequens magis post baptismum, probatur, ex Aug. de fid. & op. c. 21. 22. 23. d. Cathemenū et cōcubinarium posse habere Fidem, & li. 1. ad simplic. q. 2. & videtur probari in Conc. Arausi. can. 25 vbi habet Deū inspirare fidē, vt Baptismum fideliter suscipiatur, & Trid. sess. 6 c. 6. dum d. Fidem ex auditu concipiunt

res libere moueri in Deum, & c. 8. quia intellectus hominis sic dispositus extollitur supra naturam suam, & sic habet fidem. Quo vero ad certitudinem an quis habeat fidem.

Prima sit assertio, qui credit videt se credere, quia id experitur in se, & sic sentit Aug. lib. 13. Trin. c. 1.

Secunda assertio, nullus christianus certus est certitudine Fidei cui non possit subesse falsum, se credere habitu Fidei infuso.

Tertia assertio, Fides Catholica est directe, & immediate solum de obiectis ab ecclesia propositis.

Quarta assertio, Lumen Fidei, vel sit habitus, iuxta communem, vel actualis illuminatio quādo fidelis eredit, potest facere in ipso credente certitudinem hominis, quod est credere, propter testimonium supernaturale Spiritus sancti probatur. 2. Cor. vlt. vos ipsos tentate si estis in Fide, vbi sancti Patres.

Quinta assertio, hęc certitudo q̄ quis habeat lumē Fidei supernaturale, nunq̄ est tanta, licet infallibilis, quanta est ipsius Fidei circa obiectū directe reuelatū à Deo, & ab ecclesia propositum. Vnde nullus tenetur credere actū se habere fidem supernaturalem, & fidelis potest ignorare se habere fidem infusam.

S V M M A R V I M.

- 1 Fidei effectus an sit timor.
- 2 Fides est principium purificationis cordis.
- 3 Epilogus tractatus fidei.

De effectu Fidei. Cap. VII.

Prima sit propositio, Fidei informis effectus potest esse timor seruilis, formata vero castus, vel filialis, probatur. Iac. 2. demones credunt, & contremiscunt.

D. Th. 2. 2. q. 7.

I Fidei effectus an sit timor.

Ratione, nam timor est motus appetitiuæ virtutis. 1. 2. q. 22. art. 23. sed bonū est principium omnium motuum appetitiuorum, vel malum apprehensum, vnde oportet quod aliqua apprehensio sit principium timoris, & aliorum motuum

num appetitus, per fidem vero fit in nobis quædam apprehensio de aliquibus malis penalibus, quæ secundum diuinū iudicium inferuntur, & hoc modo Fides est causa timoris seruilis, quo quis timet à Deo puniri, est etiam causa timoris filialis, quo quis timet à Deo separari, vel quo timet, se Deo comparare, dū per fidem apprehendit eum esse immensum bonum, à quo separari sit pessimum, & equari velle sit malum primum tamen timoris, causa est fides informis, secūdi, Fides formata, quæ per charitatem facit hominem Deo hærere, & ei subijci. Norandum autem fidem posse considerari, vt habitus speculatiuus, vt cū quis speculatur per fidem Deum esse trinū, & vt habitus practicus, vt eum quis speculatur Deum vnum & trinū esse obiectum suæ beatitudinis quibus notatis, dicendum est fidem esse causam timoris non solum, vt est habitus speculatiuus, sed etiam practicus, habitus tamē Fidei vel actus non potest dici causa efficiens timoris, quatenus causa efficiens accipitur, vt distincta à finali, materiali, & formali, nulla enim est causa efficiens, & motiua actus voluntatis præter Deū, & ipsam voluntatem; Fides est tamen causa timoris, vt proponens obiectum, vt d. hic Bannes.

2 Fides principii est purificationis cordis.

Secūda propositio. Fides est primum principium purificationis cordis, probatur act. 15. Fide purificas corda eorum.

Ratione probatur, nam impunitas est ex eo quia aliquid vilioribus rebus miscetur, vt argentū ex mixtione plumbi, vel stanni est impurum, sed rationalis creatura est dignior oīb. spalib. & corporis creaturis, ideo impura redditur ex hoc qd spalibus subijcitur p amorem à qua impunitate purificatur p contrarium motū, dū. f. tēdit in id quod est supra se scilicet, in Deum, in quo motu primum principium est fides. Heb. 11. accendentē ad Deū & c. primum ergo principium purificationis cordis, est fides, qua purificatur impunitas erroris, q̄ si p̄ficiatur per charitatē formatā causat perfectam puritatē; Fides tamen etiam informis excludit impunitatem erroris, vt hic d. in resp. ad secundum, licet non habeat per-

fectam puritatem, vt hic d. D. Thom. Et ita breuiter circa prædicta.

Sit primū dictū, qd fides est substantia rerum sperandarū, argumētum nō apparentium, vel habitus intellectus à Deo infusus, ad assentiendum his q̄ sunt fidei, & ab ecclesia nobis credēda pponuntur.

3 Epilogus tractatus fidei.

Notādū primo, in hac definitione contineri oīa, q̄ ad Fidei substantia pertinet, primo, explicatur natura fidei, p suū genus & differentias, est. n. habitus quidā intellectus, nō acquisitus nostra opera, sicut habitus moralis, sed in fufusus.

Secundō explicatur causa efficiēs fidei, q̄ est ipsemet Deus infundēs istū habitū in mentibus nostris, vt recte colligit. D. Th. 2. 2. q. 6. ar. 1. & Apostolus ad Eph. 2. sic et defuit cōe. Tr. sess. 6. de iustificatione c. 7. vbi ait in iustificatione oīa hęc à Deo infusa accipit homo, fidē, spem, charitatē, & c. 3. explicatur in hac definitione materia Fidei, sunt. n. materia fidei, illa oīa q̄ sunt à Deo nobis per ecclesiam reuelata, siue continētur expresse in articulis fidei, siue ex ijs collecta su paddita sunt & requirunt et assensum intellectus firmus circa ea q̄ sunt à Deo, reuelata per ecclesiam, vnde Apostolus corde inq̄, creditur ad iustitiā. Hinc est qd qui actū interno, nō discedit à fide non sit propriū infidelis, & hereticus et si actū exteriori neget fidē propterea qd proprius actus fidei in interiori consistit, pter hunc actum, habet fides aliū actum exteriorē qui non est actus fidei scdm se, sed est actus fidei in ordine ad proximum, & iste est actus exterioris confessionis fidei de quo Apostolus, ore autem sit confessio ad salutem.

Notādū secundo, qd materia fidei est duplex, alia est fidei materia per se, & sub hac continentur illa oīa, q̄ homo credit in ordine ad suū salutē cuiusmodi sunt oēs articuli fidei. Ad eandē materiā pertinent oēs conclusiones quę sunt ab ecclesia de fide determinatę & nobis ad credendū propositę cuiusmodi multę habēt in sacris Cōcilij, & decretis Conciliorū, q̄ oēs conclusiones p̄tinent, & reducuntur ad aliquē articulum fidei: Alia materia est fidei per accidens, propterea quod cum contineat ea quę à

Deo sunt reuelata per ecclesiam, si hæc negemus, necessario confitemur Deum esse mendacem, & si id non admittamus corruit etiam Fides articulorum; quare ne destruatür fides articulorum, confiteri debemus, & credere omnia quæ Deus reuelauit esse vera, etiam si illa nihil ad nostram salutem forte pertinerent per se, & sub hac materia Fidei continentur per accidens omnia, quæ habentur in sacra scriptura, quæ est per ecclesiam recepta.

Sit secundum dictum, omnes homines post legem gratiæ, & post sufficientem Euangelij promulgationem tenentur habere legem Christi, & quomodo habent, tenentur eam acceptare; quod si non acceptent impossibile est eos consequi salutem, probatur, primo, ex simbolo Athanasij: ubi dicit, hæc est Fidei Catholica quam nisi quisq; fideliter, firmiterq; crediderit saluus esse non poterit. Sic Christus d. qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit, qui non crediderit condemnabitur, & alibi qui non credit iam iudicatus est.

Notandum primo, quod duobus modis potest quis esse infidelis id est carere, Fide, vno modo positue qñ Fidem sibi sufficienter promulgatam non vult admittere, quō infideles sunt omnes iudæi, magna pars et Thurcarum, & Maurorum.

Alio modo potest esse infidelis negatiue, quando non resistit fidei, sed quia ei non est promulgata, nō admittit illā, quomodo infidelis est magna pars orbis noui in Indijsiam à principio, sed nūc in pluribus locis ibi euangelizatum est promulgatum. Infidelis positue dānatur, tum propter alia peccata, tum propter ipsum peccatum infidelitatis. Infidelis aut negatiue damnatur saltem propter alia peccata, vt docet expressè. D. Th. in 2. 2. q. 10. ar. 1. cum. n. Deus facienti, qd' in se est, non denegat gratiam, si isti qui sunt infideles negatiue fecissent quod in se est, & moraliter vixissent, Deus probabiliter illuminasset illos.

Notandū secundo, qd' adhuc duob. modis pot' aliq's esse infidelis positue. Vno modo qd' nunq' receperit fidē, licet fuerit sibi sufficienter promulgata quomo-

do, vt dixi infideles, sunt iudæi, &c. Altero modo qd' semel acceptauerit qd' est Fidē, sed postea ab ea defecerit. Deficere aut quis pot' à Fide suscepta duob. modis. Vno modo deferendo aliquā partē Fidei, negando aliquē articulū, & talis vocatur, ppriè hæreticus; Altero modo deferendo totā Fidem, & talis vocatur apostata à fide. Vnde Apostasia, est hæresis quadam cōsumata, & perfecta, vnde Apostasia, & hæresis differunt secundum magis, & minus.

Notandum tertio, quod sicut fides, nō consistit in solo intellectu, licet principaliter sit in intellectu, sed connotat piā affectionem voluntatis, sic hæresis aut Apostasia non consistit in solo errore intellectu, sed et in oblatione voluntatis per quā voluntas non vult, aut credere aliter, quam sit à Deo per ecclesiam reuelatum; Et habet se hæresis opposito modo q' Fides: nam fides principaliter est in intellectu secundario in voluntate: hæresis principaliter est in oblatione voluntatis, quā in errore intellectu: Vnde, si q's erraret, ex simplicitate, vel ex ignorantia iusta, vel ex pietate & deuotione, & haberet prōpitudine voluntatis ad submittendum se ecclesie, non esset hæreticus, nec inderet penas illatas cōtra hæreticos, de quo latius loco suo, modo vt ibi tract. de hæresi.

Sit tertiu dictam, oēs Christiani qui habent vñm rōnis tenentur explicite credere mysteriū trinitatis, & saltē illa mysteria pertinentia ad Christi humanitatem, q' per ecclesiam solemnizantur, vt mysterium incarnationis Christi Natiuitatis, mortis, Resurrectionis, Ascensionis, Aduētus ad Iudicium quibus additur mysteriū sacratissimi sacri Eucharistiæ. Ita expresse tenet. D. Th. 2. 2. q. 2. art. 5. 3. & 7. Silue. in ver. dist. 1. q. Nauar. in sum. c. 11. nu. 18. Vnde cōiter qui hæc ignorat sunt in statu peccati mortalis, & nō sūt capaces absolutionis. Adhuc aut quod dico cōiter, quia sunt aliqui licet valde pauci, ita rudes, & incapaces, vt oīno capere nō possint hæc mysteria, nec memoria retinere, & quia nemo tenetur ad im. possibile, putandum est istos excusari, postq' per aliquod tps ad arboriū boni

viti,

viri, diligenter elaborauerint, pro ijs addiscendis, qui saltē, eo sunt perducendi à Parochis, vel ab ijs ad quos spectat, vt si nō possint hæc addiscere, nec p se possint referre, saltem ita addiscant, vt interrogati respondeant veritatem sciant, & sint parati, ecclesie obedire mandatis.

Notandum primo, non teneri rusticos sub pena peccati mortalis, memoriter scire istos articulos, sed satis, esse si saltē, de ijs sciāt reddere rationem ita vt interrogati recte respondeant qui sic absolui possunt: qui si non recte respondeant, sicut ex supradictis patet, sunt probabiliter in statu peccati mortalis, & consequenter communiter, sunt incapaces absolutionis, & ideo dimittendi sunt, vt prius hæc addiscant. Nec videri debet hæc opinio nimis crudelis, & rigida, cum constet experientia infideles, quosq; iudeos Maumethanos, & rudes illos gentiles, qui sunt in multis partibus Indiæ commaniter, quod sciant de sua religione, & Fide multa plura quàm hæc, quæ nos dicimus esse necessaria Christianis. Negligentia autem memoriter addiscendi articulos Fidei, in rusticis, non videtur esse plusquàm peccatū veniale, vt notat. Nauar. in sum. vt sup.

Notandum secundo, probabilissimū esse homines populares, qui habitant in ciuitate sub pena peccati mortalis teneri, scire explicite articulos Fidei omnes, Probatur, quia isti cum habitent in vrbe facile possunt addiscere, & habent magnā commoditatem, ad addiscendū, secundo, sunt capaces, tertio, res est valde necessaria ad salutē, ergo videtur teneri omnino. Confirmatur quia ab ijs qui baptizati sunt exigitur ratio totius fidei, ergo necessaria est fides tota saltē qñ haberi potest. Hoīes vero nobiles, & præsertim studiosi literarum, vt iureconsulti, Medici, Philosophi, Astrologi studiosi humanatū literarum, videntur nō posse excusari nisi sciant memoriter totum simbolum Apostolorum, & valde probabile, est eos teneri scire aliquā partem declarationem, ita vt non solū memoriter sciant, sed etiam aliquantulum id intelligāt, clerici vero præcipue qui sunt in factis, & beneficiari tenentur

ad aliquam maiorem cognitionem Fidei, Curati adhuc tenentur, ad maiorem quam alij clerici, quia tenentur habere totam cognitionem, non solum articulorum Fidei, sed etiam aliarum rerum ad Fidem pertinentium, & magis eam tenentur habere Episcopi, & maiores ecclesie prælati, quia ad istos spectat, defendere Fidem contra hæreticos, & conuenire ad generalia concilia, ad defensionem, & determinationem Fidei, de qua re latius suo loco est dictum.

Sit quartum dictum. Homo aliquando tenetur, confiteri Fidem actu externo, probatur, quia præceptum Fidei, est affirmatiuum, ergo obligat saltem suo tempore ad externos actus.

Tempus autem confiteri Fidem est, primo quando quis serio ab habente potestatem de Fide interrogatur, tunc. n. tenetur respondere veritatem, secundo, etiam si non interrogatur de Fide aliqui tenetur sub peccato mortali, confiteri Fidem, etiam cum periculo mortis, nēpe si in persecutione Pastor videret suas oues valde timidas, ita vt periculum esset, ne ille metu mortis Fidem negaret, teneretur Pastor præire exemplo, & et non requisitus sponte præire exemplo, & etiam sponte se offerre ad Fidei confessionem.

Dubium est à quando quis in itinribus, in hospitij, in portibus interrogatur de Fide à viro priuato, teneatur sub peccato mortali confiteri Fidem, præsertim si serio interrogetur.

Respondeo primo, certum est esse quod sine serio, siue ioco interrogetur à quocunque etiam priuatiſſimo viro nunquam potest negare Fidem, sine peccato mortali, nisi quando aliquis ioco negaret apud eum, à quo est cognitus quo tamen casu peccat, & subijci potest iudicio inquisitionis, ratio est, quia quantum ad negationem Fidei hoc præceptum est negatiuum, ita vt nunquam liceat negare Fidem.

Secundō, in tali casu proposito homo, nō tenetur sub peccato mortali cōfiteri Fidem & aliqui laudabilissimū, & sanctissimū est eam non confiteri, sed tacere vel alio sermone diuertere mo-

do illam non neget, vt cum ille qui interrogatur, esset per se vtilis reipub. Christianæ, & ex hac confessione, vel deturderetur in carcerem, vel ita tractaretur, vt non posset prodesse alijs. Dices quid ergo faciet; Respondeo primo, potest subterfugere responsonem introducendo sermonem de alijs rebus vsupra, vel secundo, per aliquam energiam, aut acutam responsonem illi in dicere silentium, vel tertio, posset dicere, se nolle respondere.

Notandum primo, quod fides non solum verbo, sed etiam opere negari potest, & habitu corporis, opere vt si quis Thaurificaret, vel genuflecteret coram Idolis, &c. Habitu corporis, vt si assumat habitum proprium infidelium, per quæ à fidelibus distinguuntur, vnde tam circa habitum, quam circa aliqua opera est magna difficultas inter doctores. De habitu primo certum est quod sacerdos etiam religiosus transurus per terras hereticorum, & infidelium, potest accipere habitum mercatorum etiam infidelium, hoc communiter tenetur.

Secundo certum est, quod vbi fides ab infidelibus non distinguuntur per habitum, id est non habent habitum distinctiuum religionis, ibi licitum est fidelem accipere habitum infidelium. Patet quia iste habitus non est ad significandam contrariam religionem, sed morem patriæ.

Tertio, vbi est habitus distinctiuus religionis, valde dubium, est an licitum sit fidelem accipere habitum infidelium.

Communior sententia videtur esse, non posse fidelem suscipere talem habitum sine peccato mortali, probatur, quia suscipiendo istum habitum ostendit se esse infidelem.

Secunda sententia est Adriani in 4. sent. in materia de baptismo, qui putat sine peccato mortali sumi posse talem habitum, & hæc sententia est magis pia & mihi propter difficultates, quæ in praxi occurrunt, videtur probabilior. Probatur primo, quia habitus non est ex natura sua distinctiuus religionis, vnde sicut possum ego in scena accipere istum habitum ad ludum, & recrea-

tionem, ita possum in necessitate ad euadendam mortem. Vnde sumptio istius habitus ex natura non arguit me esse infidelem. Deinde quia vestitus, non est ita distinctiuus Sicut vox. Vnde falsum est quod tam ostendo me infidelem assumendo istum habitum, quam si voce negare fidem. Confirmatur idem dictum, ista assumptio habitus, potius est simulatio, quam negatio Fidei, & Animus gestans, hunc habitum est talis, vt si seruo, ab habente potestatem interrogetur paratus sit confiteri fidem, etiam cum periculo vitæ, ergo videtur non esse negatio Fidei; Dices infideles apud quos fidelis vitur tali habitu, ex habitu iudicant illum infidelem.

Respondeo hoc prouenire tam ex malitia eorum tum ex eorum ignorantia, quia si volunt certo scire cuius religionis iste sit iudice interrogetur, & sic cognoscunt esse Christianum. Rursum difficultas, est circa aliqua opera exteriora pro cuius resolutione distinguendum est de istis operibus.

Alia enim sunt opera, quæ ex natura sua, sunt opera infidelitatis aut hæresis, & consequenter, per se contra fidem, vt Thaurificare Idolo: similiter apud hereticos, accedere ad eorum communionem, præsertim illorum hereticorum quando consecrant.

Alia vero sunt opera, quæ non sunt per se contraria Fidei, etiam si accipiantur ab hereticis, & infidelibus, in signum infidelitatis, vt apud hereticos ingredi eorum templa, interesse eorum concionibus & similia: & de his dico eos qui hæc faciunt, non peccare contra fidem, ad eundem modum, quo dixi de habitu, imo aliquando fieri posse sine vlllo peccato: Vnde si quis ad euadendam mortem hæc faceret per simulationem sincero animo, nec vlla esset extrinseca circumstantia, quæ actum istum vitaret non peccaret hoc faciendum.

Aduertendum est tñ quod isti actus & habitus vitari possunt primo, ratione scandali, propterea qd dum alij, qui cognoscunt istum esse Christianum, vident eum hæc facientem, scandalizantur

rut quare tunc ratione scandali esset peccatum mortale.

Ad quod peccatum evitandum satis esset, si iste, qui in necessitate est constitutus prius exprimeret eis qui hæc vident, ne scandalizarentur; qd si instructi nolent deponere scandalum ipsis imputetur; secundo, possunt isti actus vitari ratione periculi spiritualis, verbi gratia, ex eo qd quis adit concionem hereticorum, periculū est ne seducatur, quare ratione huius periculi peccat mortaliter audiendo. Huic periculo potest obuiari si homo ingressus locum concionis, non attendat, vel secundo, si est vir doctus studendo prius diligenter aduersus ea quæ dicit concionator.

S V M M A R I V M.

- 1 Donum quid sit.
- 2 Dona Spiritus sancti, quot sint, & quæ.
- 3 Donum intellectus ad quid detur.
- 4 Donum intellectus an possit esse simul cum fide.
- 5 Donum intellectus an sit speculatiuum, vel practicum.
- 6 Donum intellectus est in omnibus habentibus gratiam, & quomodo.
- 7 Donum intellectus nõ adest nõ habentibus gratiam gratū facientem.
- 8 Donum intellectus distinguitur ab alijs donis, & quid detur.
- 9 Dono intellectus respondet sexta beatitudo.
- 10 Donum intellectus quid habeat pro fructu.

De dono intellectus, & scientia Fidei correspondentibus. Cap. VIII.

D. Tho. 2. 2. q. 8. I Donum quid sit.

Obseruandum est, quod dona sunt habitus quidam, quibus homo disponitur ad exercenda opera virtutis secundum quod est mobilis à Spiritu sancto, virtutes verò ponuntur in homine, quatenus est mobilis à ratione, vel mente, & sic dona sunt

potiora virtutibus exceptis tribus Theologicis, per quas homo vnitur supernaturaliter Deo momenti, vt inquit Diuus Thomas 1. 2. q. 68. art. 1. cum sequent. vt supra de virtutibus.

Secundo, obseruandum est esse septē dona Spiritus sancti, vt ibi est dictum: & inter hæc donum intellectus, & scientia respondent fidei, & probatur Il. 1. 1. & ex August. de ser. domini in monte. lib. 1. cap. 9. lib. 2. de doct. Christiana. cap. 7. serm. 209. de t. m. p. cap. 4. Ambr. libro 1. de Spiritu sancto. cap. 20. Greg. homil. 19. in Ezechiel. & libro 1. Moral. cap. 28. Bernard. serm. de donis Spiritus sancti.

Prima propositio. Homo eget lumine supernaturali, quo penetret ad cognoscendum aliqua quæ per lumen naturale cognoscere non valet, quod est ad quid donum intellectus, probatur Il. 1. 1. requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intellectus.

Ratione probatur, nam nomen intellectus importat quandam intimam cognitionem, quia intelligere, est quasi intus legere, quod patet ex differentia intellectus, & sensus, quia cognitio sensitua occupatur circa qualitates sensibiles exteriores, cognitio verò intellectus penetrat vsque ad essentiam rei, obiectum verò intellectus est, quod quid est. 3. de Anima, tex. 26. multa verò genera sunt eorum quæ intra latent, ad quæ oportet cognitionem hominis, vt intrinsecus penetrare, quia sub accidentibus lateret natura substantialis rei, sub verbis lateret significata verborum, sub similitudinibus, & figuris veritas figurata, quia res intelligibiles sunt velut interiores respectu rerum sensibilibus, quæ extra sentiuntur, & in causis latent effectus, & conuerso: Vnde respectu horum omnium potest dici intellectus, sed cum cognitio hominis à sensu incipiat, vt exteriori, patet, quod quo lumen intellectus est fortius, eo magis potest ad intima penetrare, lumen verò naturale nostri intellectus est finitæ virtutis: vnde vsq; ad terminatum aliquid potest pertinere, eget ergo homo supernaturali lumine, vt vltius penetraret ad cognoscendum.

Dona Spiritus sancti quot sint, & q.

Donū intellectus ad quid detur.

gnoscendum quaedam, quae per lumen naturale cognoscere non potest; & id lumen supernaturale homini datum, dicitur donum intellectus.

4 Secunda propositio. Donum intellectus potest esse simul cum fide, probatur ex Greg. lib. 1. Mor. c. 3. ante med. unde non est officium doni intellectus penetrare res fidei perfecte, prout in se sunt, sed ut sunt credibiles, ita ut nulla ratione ab illis sit discedendum, cum nec in statu fidei possimus perfecte intelligere, quae per se cadunt directe sub fide, sed imperfecte, quaedam tamen ordinata ad fidem possimus perfecte cognoscere in hoc statu.

Ratione probatur, nam respectu fidei quaedam directe, & per se cadunt sub fide, quae naturalem rationem excedunt, ut Deum esse trinum, & unum, Filium Dei, esse incarnatum, quaedam cadunt sub fide, ut ordinata ad ista aliquo modo, ut omnia quae in sacra scriptura continentur, ex parte vero intellectus dupliciter dici possumus aliqua intelligere primò perfecte quòd attingitur ad cognitionem essentiae rei intellectae, & ipsam veritatem enunciablem intellecti secundum quòd in se est, & sic ea quae sunt sub fide, directe intelligi non possunt durante statu fidei, sed quaedam alia ad fidem ordinata et hoc modo intelligi possunt. Alio modo aliquid intelligitur im perfecte quando essentia rei, vel veritas propositionis non cognoscitur quid sit, vel quomodo sit, sed tantum cognoscitur secundum quòd ea quae extra apparent veritati non contrariantur, quatenus, si homo intelligit, quòd ob ea quae exterius apparent, non est recedendum ab his quae sunt fidei, & sic nihil prohibet durante statum fidei intelligere etiam ea quae per se sub fide cadunt.

5 Donum intellectus non est principaliter speculativum, & secundario practicum, & perfectivum rationis superioris, probatur Pl. 1. 10. Ratione probatur, nam vt art. 1. donum intellectus, non solum se habet ad ea quae primò, & principaliter cadunt sub fide, sed etiam ad omnia quae ad fidem ordinantur, sed operationes bonae

habent quandam ordinem ad fidem, quia fides per dilectionem operatur. Gal. 5. Ideò donum intellectus, etiam ad quaedam operabilia se extendit, non ut circa ea principaliter versetur, sed vt in agendis regulamur rationibus aeternis, quibus consulendis, & inspiciendis haeret superior ratio secundum Aug. lib. 12. de Tr. c. 7. quae dono intellectus perficitur. Unde si queratur an donum intellectus sit supra fidem, & lumen eius. Resp. quod ad habitum fidei, & lumen eius hoc solum attinet secundum se, quod determinet intellectum ad unum, scilicet ad assentiendum rebus reuelatis à Deo: donum vero intellectus ad intelligenda, & penetranda ea quae sunt reuelata, datur homini.

6 Quarta propositio. Donum intellectus est in omnibus habentibus gratiam, nec vnquam se subtrahit sanctis circa ea quae sunt necessaria ad salutem; probatur Pl. 8. 1. nescierunt &c.

Ratione probatur, nam in omnibus habentibus gratiam oportet esse rectitudinem voluntatis, quia per gratiam preparatur voluntas hominis ad bonum, voluntas vero non potest recte ordinari in bonum nisi praesistente aliqua cognitione veritatis, quia obiectum voluntatis est bonum intellectum. 3. de Act. 34. sicut vero per donum charitatis, Spiritus sanctus ordinat voluntatem hominis, vt directe moneatur in bonum quoddam supernaturale, ita etiam per donum intellectus illustrat mentem hominis, vt cognoscat veritatem quaedam supernaturalem, in quam oportet tendere voluntatem rectam. Ideò, vt donum charitatis est in omnibus habentibus gratiam gratum facientem, ita etiam donum intellectus.

7 Quinta propositio. Donum intellectus non adest non habentibus gratiam gratum facientem; probatur ex Greg. lib. 1. Mor. c. 3. 2. quia non habent rectam aedificationem finis. Ratione probatur, nam vt 1. 2. q. 68. art. 1. & 2. dona Spiritus sancti perficiunt animam secundum quod est bene mobilis à Spiritu sancto, huiusmodi vero motus consideratio in hoc est, quod homo apprehendat

6 Donum intellectus est in omnibus habentibus gratiam, & quomodo

7 Donum intellectus non adest non habentibus gratiam gratum facientem.

hendat veritatem circa finem, unde nisi haec utque moueretur intellectus humanus à Spiritu sancto, vt rectam aestimationem de fine habeat, notum obuium donum intellectus, licet ex illustratione Spiritus sancti, alia quaedam praemula cognoscat, rectam vero aestimationem de ultimo fine non habet nisi is qui circa finem non errat, sed ei firmiter haeret vt optimo, quod est solum habentis gratiam gratum facientem, unde sine gratia praedicta, nemo habet donum intellectus.

8 Sexta propositio. Donum intellectus distinguitur ab alijs donis, & dono intellectus ea quae sunt fidei homini prius penetrat, tum oportet, vt habeat de eis iudicium rectum, vt iudicet ijs inhaerentibus, & à contrarijs recedendum, ad quod ponuntur tria dona: sapientia, scientia, & consilium, donum sapientiae quantum ad credendum de rebus diuinis: Donum scientiae ad iudicandum de rebus creatis: Donum consilij, quod ad iudicium singulare, quia per illud homo applicatur ad opera singularia.

Ratione probatur, nam à pietate, fortitudine, & timore differt, differt vero à dono scientiae, sapientiae, & consilij, quia omnia haec quatuor ordinant ad supernaturalem cognitionem, quae in nobis per fidem fundatur: Fides vero est ex auidum. Rom. 10. Unde oportet aliqua proponi homini non vt visa, sed vt audita, quibus per fidem assentiat. Fides vero primò, & principaliter se habet ad veritatem primam. Secundò, ad quaedam circa creaturas consideranda; & vterius etiam se extendit ad directionem exteriorum operum, secundum quod per dilectionem operatur, sup. q. 1. art. 1. & 6. sic ergo circa ea quae fidei proponuntur credenda duo requiruntur ex parte nostra: primò, vt intellectu penetrarentur, vel capiantur, quòd pertinet ad donum intellectus. Secundò, vt de ijs homo habeat iudicium rectum, vt aestimet his esse inhaerendum, & ab oppositis recedendum, quod quòd ad res diuinas pertinet ad donum sapientiae, quòd ad res creatas pertinet ad donum scientiae, quo vero ad applicationem ad singularia opera pertinet ad donum consilij.

Septima propositio. Dono intellectus respondet sexta beatitudo, Beati mudo corde, &c. prebatur ex Aug. lib. 1. de serm. dñi in monte. c. 9. ante medium.

Ratione probatur, nam in sexta beatitudine, vt etiam in alijs duo continentur, vnum per modum meriti, scilicet munditia cordis, aliud per modum praemij, scilicet visio Dei. 1. 2. q. 3. art. 2. & 4. & vtrumque pertinet aliquo modo ad donum intellectus, quia est duplex munditia, vna praemambula, & dispositiua ad Dei visionem, quae est depuratio affectus ab inordinatis affectionibus, quae munditia cordis fit per virtutes, & dona quae pertinent ad vim appetitiua: alia vero munditia cordis est quae est quasi completiua respectu visionis diuinae, quae est munditia mentis depurata à phantasmatibus, & erroribus, vt. scilicet quae de Deo dicuntur, non accipiantur per modum corporaliū phantasmatum, nec secundum haereticas peruersitates, quam puritatem facit donum intellectus. Similiter est duplex visio Dei, perfecta per quam videtur Dei essentia, & imperfecta ex qua licet non videatur de Deo quod est, videtur tamen quod non est, & tanto in hac vita Deus perfectius cognoscitur, quanto magis intelligitur cum excedere quicquid intellectu comprehenditur, & vtraque; Dei visio pertinet ad donum intellectus: prima ad donum intellectus consummatum, secundum quod erit in patria: secunda, ad donum intellectus inchoatum secundum quod habetur in via. Beati tamen in patria ad videndum Deum non vtuntur dono intellectus, sed tantum lumine gloriae, quòd eminenter continet omnem perfectionem luminis inferioris.

Octaua propositio. Donum intellectus habet pro fructu proprio fidem, id est certitudinem fidei, sed pro ultimo fructu habet gaudium quoddam de certitudine fidei; probatur ex gl. Gal. 5.

Ratione probatur, nam fructus Spiritus dicitur vltima, & delectabilia, quae in nobis proueniunt ex virtute Spiritus sancti. 1. 2. q. 70. art. 1. vltimum vero, & delectabile habet rationem finis, qui est proprium obiectum voluntatis, id est oportet quod id, quod est vltimum, & delectabile

9 Dono intellectus respondet sexta beatitudo.

10 Donum intellectus quod habeat fructum.

Stabile in voluntate, sit velut fructus omnium aliorum quæ pertinet ad alias potentias, secundum hoc ergo doni, vel virtutis perfectientis aliquam potestiam potest accipi duplex fructus, unus pertinet ad suam potestiam, alius, vt vltimus pertinet ad voluntatem, & sic dono intellectus responderet pro proprio fructu fides, scilicet fidei certitudo, sed pro vltimo fructu responderet gaudium, quod pertinet ad voluntatem.

S V M M A R I V M.

- 1 Scientia, vt sit donum.
- 2 Donum scientie an sit circa res diuinas, vel creatas.
- 3 Donum scientie an respiciat speculationem, vel practicum.
- 4 Dono scientie responderet tertia beatitudo.

De dono scientie. Cap. I X.

D.Tho.2. 2.q.9. I Scientia, vt sit donum.

Prima propositio. Scientia est donum, nō vt est gratia gratis data, nec vt habitus acquisitus studio humano, sed vt ponitur ab Effic. 1. 1.

Ratione probatur, nā gratia est perfectior, quā natura, vnde non deficit in his in quibus homo per naturam perfici potest, cum verò homo per naturalem rationem assentit secundum intellectum alicui veritati, dupliciter perficitur circa illam veritatem, primò, quia capit illam: secundò, quia de ea certum iudicium habet, idè vt intellectus humanus perfecte assentiat veritati fidei, duo requiruntur: primò, qd sanè capiat ea quæ proponuntur, qd pertinet ad donum intellectus, vt supra: secundò, vt habeat certum, & rectum iudicium de eis, discernendo, s. credenda, à non credendis, & ad hoc est necessarium donum scientie. Et ita donum scientie nō est habitus discursiuus, sed participatio quædam diuinae scientie, quæ non est ratiocinatio, sed facit vt homo simplici assensu distinguat credenda à non credendis, & permaneat in illis. Vnde omnis discursus,

qui habet à Christiano Theologo de rebus supernaturaliter cognitis per fidem, vel per donum scientie, vel sapientie, pertinet ad scientiam Theologie acquisitam, vel ad gratias gratis datas ad alios erudiendos.

Secunda propositio. Donum scientie non est circa res diuinas, sed magis circa creaturas; probatur ex Aug. lib. 14. Trin. c. 1. & lib. 12. c. 14. vbi d. cognitionem rerum diuinarum, dici sapientiam, humanarum verò scientiam.

Ratione probatur, nam certum iudicium de aliqua re maxime datur, ex sua causa, idè secundum ordinem causarum oportet esse ordinem iudiciorum, nam vt causa prima est causa secunda, ita per primam iudicatur de secunda, de prima verò non potest iudicare per aliam causam, idè iudicium qd fit per causam primam est perfectissimum. In his verò in quibus quid est perfectissimum nomen commune generis appropriatur his quæ deficient à perfectissimo, ipsi verò perfectissimo aptatur aliud speciale nomen, vt in Logica, vt in genere conuertibili, id qd significat, qd quid est dicitur diffinitio, quæ verò in hoc deficient conuertibilia existentia, propria dicuntur; sed quia nomen scientie importat quædam certitudinem iudicij, vt art. præc. si certitudo iudicij fit per altissimam causam illius generis per quæ potest de omnibus iudicare, speciali nomine dicitur sapientia, quia in quolibet genere sapiens dicitur qui nouit altissimam causam illius generis per quam potest de omnibus iudicare: simpliciter verò sapiens dicitur qui nouit altissimam causam simpliciter. s. Deum, idè cognitio diuinarum rerum dicitur sapientia, humanarum scientiam, quasi cōmuni nomine importante certitudinem iudicij, appropriato ad iudicium, qd fit per causas secundas, & idè sic accipiendū scientie donum distinguitur à dono sapientie, & est solum circa res creatas.

Tertia propositio. Scientie donum primò, & principaliter respicit speculationem: secundò, practicum; probatur ex Greg. lib. 2. Mor. c. 3. ante medium.

Ratione probatur, nam donum scientie,

Donum scientie an sit circa res diuinas, vel creatas.

Donum scientie an respiciat speculationem, vel practicum.

tie, vt & intellectus ordinatur ad certitudinem fidei: fides verò primò, & principaliter in speculatione consistit, quatenus hæret primæ veritati, sed quia veritas est etiam vltimus finis ob quam operamur, inde fides etiam ad operationem extenditur. Gal. 5. Fides per dilectionem operatur. Vnde oportet qd donum scientie primò, & principaliter respiciat speculationem, quatenus scilicet homo scit quid fide tenere debeat. Secundò, se extendit etiam ad operationem, secundum qd per scientiam credibilem, & eorum quæ ad credibilia consequuntur, dirigitur in agendis.

Dono scientie responderet tertia beatitudo

Quarta propositio. Dono scientie responderet tertia beatitudo, Beati qui lugent &c. probatur ex Aug. de ser. domini in monte. lib. 1. c. 9. ante medium.

Ratione probatur, nam ad scientiam proprie pertinet rectum iudicium creaturæ; creaturæ verò sunt ex quibus homo occasionaliter à Deo aueritur. Sap. 17. creaturæ factæ sunt in odium, & musculam, pedibus insipientium, dum scilicet rectum iudicium de his non habent, dum in eis astimant esse perfectum bonum: vnde in eis ponendo finem peccant, & verum bonum perdunt, & hoc damnatum homini innotescit per rectum iudicium de creaturis, quod habet per donum scientie: idè beatitudo lucis responderet dono scientie. Notandum tamen quando in gratia existens credit per fidem infusam non esse necessarium qd simul exerceat donum intellectus, & scientie, quia fieri potest: vt sicut Christianus credens res fidei, credat per solam fidem acquisitam non exercendo infusam, sic quoq; dum exercet actum fidei infusum fieri potest, vt non exerceat habitum charitatis, licet habeat illum, & sic non exerceat dona Spiritus sancti: vt dicit hic Bannes.

S V M M A R I V M.

- 1 Infidelitas quot modis sumatur, & vti.
- 2 Infidelitas an sit peccatum, vel pena, & vt.
- 3 Infidelitas in qua potentia sit,

- 4 Infidelitas an sit maximum peccatorum.
- 5 Infideles an possint facere opera bona.
- 6 Infidelitatis species quot sint, & quæ.
- 7 Infidelitas an sit grauius peccatum hæresi, & iudaismo.
- 8 Infideles an sit dubitans de fide, & quomodo, & an de fide disputare liceat.
- 9 Infidelis an possint cogi ad fidem.
- 10 Fideles an possint cum infidelibus communicare.
- 11 Infideles an habeant dominium in fideles, & quomodo id habere possint, vel non in dominijs temporalibus.
- 12 Infidelium ritus an sint tolerandi.
- 13 Infidelium pueri an possint inuitis parentibus baptizari.

De infidelitate in communi.

Cap. X.

Observandum est, qd infidelitas dupliciter accipitur; primò negatiue, vt sic comprehendat eos qui carent fide, secundum puram negationem, vt est in illis qui nihil audierunt de fide, & sic non habet rationem peccati, sed magis pœnæ, cū talis ignorantia diuini sit ex peccato primi parentis. Io. 15. Rom. 10. Secundò, accipitur, prout quis contradicit fidei, & sic ei dissentit, & sic per anthonomasiā infidelitas dicitur peccatum, vt d. Aug. contra duas ep. Pelag. lib. 3. c. 3. & tenebræ, vt idem d. in Pl. 87. & mundus, vt idem d. de verb. domini. ser. 61. post principium. His notatis:

Prima sit propositio. Infidelitas si accipitur, vt dicit contrarietatem ad fidem est peccatum: si verò secundum puram negationem nō est peccatum, sed habet rationem pœnæ, & vt sic infideles secundum puram negationem non condemnabuntur propter infidelitatem, sed ob alia peccata; prima pars probatur ex Aug. loco cit. con. duas ep. Pelag. lib. 3. cap. 3.

Secunda sit propositio. Infidelitas si accipitur, vt dicit contrarietatem ad fidem est peccatum: si verò secundum puram negationem nō est peccatum, sed habet rationem pœnæ, & vt sic infideles secundum puram negationem non condemnabuntur propter infidelitatem, sed ob alia peccata; prima pars probatur ex Aug. loco cit. con. duas ep. Pelag. lib. 3. cap. 3.

D.Tho.2. 2.q.10. I infidelitas quot modis sumatur, & vti.

Infidelitas an sit peccatum, & quomodo

secunda pars probatur Io. 15. si non venissem, & locutus eis non fuisset peccatum non haberent, quod de tali infidelitate exponit Aug. tract. 89. in Ioan. inter principium, & medium. tertia pars probatur ex August. d. tract. 89. ubi d. eos puniri de alijs peccatis, non de eo quod non crediderunt.

Ratione probatur, nam sumpta, non prout dicit argumentum, ad ipsam solam fidem pertinet, ut scilicet infidelis dicatur non qui non habet fidem, sed ut habet contrarietatem ad fidem, quae quis recipit auditu fidem, & contemnit ipsam, in quo proprie consistit ratio infidelitatis, & secundum hoc infidelitas est peccatum, ratione primi, nam si infidelitas accipitur secundum negativam partem, ut in illis quae nil auferuntur de fide non habet rationem peccati, sed magis poenae, quia huiusmodi ignorantia diuinorum, ex peccato primi parentis consecuta est; qui verò sic, sunt infideles damnantur ob alia peccata, quae sine fide renati non possunt, non autem ob infidelitatis peccatum. Et infidelitas est contra ipsam hominis naturam, ut hic d. D. Th. ad primū. Ut autem praedicta clarius intelligantur, prima fit assertio, si loquimur de fide explicita euangelij excusantur ab infidelitate, qui id nunquam audire ex praedictis, scilicet Io. 15. & Aug. d. tr. 89.

Secunda assertio, si loquimur de fide necessaria ad iustificationem, multi infidelium excusantur à peccato infidelitatis. d. c. 15. Io. Præterea nemo tenetur ad impossibile, sed lumine naturali nemo cognoscit se esse reum ob peccatum originale, nec alia media querenda quae sint supra naturalem rationem ad recte viuendum: unde non peccat talis peccato infidelitatis negans Deum esse unum, & unum, cum id lumine naturali non cognoscat.

Tertia assertio, non quilibet infidelis perueniens ad usum rationis tenetur se conuertere in Deum distincte simpliciter, & formaliter, quia nemo tenetur diligere Deum, quam cognoscere, sed cognitio Dei explicita peruenit post multum tempus, & minus tenetur se conuertere ad Deum ratione naturali, conuer-

sione supernaturali necessaria ad iustificationem, cum careat cognitione Dei supernaturali. Veniens tamen ad usum rationis tenetur se conuertere per aliquem actum ad bonum secundum rationem prosequendam, scilicet se conuertere ad Deum, siue implicitè cognoscat, vel explicitè: ut d. D. Tho. 1. 2. q. 89. art. 6. quia tunc incipit homo agere vitam humanam, ergo & tenetur se conuertere in bonum honestum, & tunc est periculum errandi; Præterea is tenetur deliberare tunc de se ordinando ad finem honestum, cum eo casu primum occurrens rationi sit de se ordinando ad finem: unde si non se ordinet ad finem honestum, peccat mortaliter, quia alias constituit ultimum finem in seipso, neutra tamē ex praedictis assertionibus est de fide, sed tantum probabilis, ut d. hic Bannes. & si homo in instanti usum rationis non se conuertit in Deum, sed actu postquam se diligit quaerens propriam excellentiam, nec se subijciat dictamini fidei, erit peccatum superbiae. Dicitur autem homo tunc habere usum rationis, cum est dominus suae operationis per liberum arbitrium practice, nam probabile est usum rationis speculativa praecedere in pueris ante usum liberi arbitrii.

Quarta assertio. Homo tenetur infidelis praebere auditum decenti audi me, quia volo te instruere de supernaturalibus, is enim non habet lumen nisi naturale, nec potest princeps Christianus inferre bellum gentilibus, ut audiant concionatorem, sed solum defendendo concionatorem, & eos qui audire voluerint.

Quinta assertio, licet gentilis audiat explicitè euangelium à concionatore Christiano, non statim incurrit infidelitatis peccatum si non credat, nisi si proferat testimonia apta eum convincere. Eccl. 19. Rom. 10. efficacia verò erunt argumenta, quibus ostenditur aliquos obijisse pro se defensionem, & euangelium esse euidenter credibile.

Sexta assertio. Licet concionator probe euangelium esse euidenter credibile, non tenetur statim gentilis credere nisi sibi ostendatur esse magis credibile, quàm omne religionem aliam veri Dei, aliter

ter teneretur recipere gentilis sectam Iudeorum, si sibi probaretur.

Septima assertio. Si gentili probaretur euangelium esse magis credibile omni alia religione circa cultum veri Dei, si non credit, peccat infidelitatis peccatum, quia in re tanti momenti tenetur sequi quod est probabilissimum.

Octava assertio. Quando sufficienter non ostenditur euangelium credibile, tunc credens, credit auxilio Dei supernaturali, quod tamen auxilium non est necessarium, ut homo iuste damnetur, quia solo lumine naturali huiusmodi euidenciam potest cognoscere, & tunc ignorantia non solum est poena, sed etiā culpa, & infidelitatis peccatum: ut d. hic Bannes.

3 infidelitas in intellectu, ut in proximo subiecto: in voluntate verò ut in proximo motiuo.

Ratione probatur, nam, ut 1. 2. q. 74. art. 1. 2. & 3. peccatum dicitur esse in illa potentia, quae est principium actus peccati: actus verò peccati potest habere duplex principium, unum primum & principale, quod imperat omnes actus peccatorum, quod principium est voluntas, quia omne peccatum est voluntarium, aliud principium actus peccati est proprium, & proximum, quod elicit actum peccati, ut concupiscentia est principium gulae, humanae, & sic gula, & luxuria dicuntur esse in concupiscentia, dissentire verò qui est proprius actus infidelitatis, est actus intellectus, sed moti à voluntate, ut & assentire: idè infidelitas, ut & Fides est in intellectu, ut in proprio subiecto: in voluntate autè, ut in proprio motiuo, & hoc modo omne peccatum dicitur esse in voluntate. Non tamen est aliquis habitus in voluntate pertinet ad rationem infidelitatis.

4 infidelitas an sit maximum peccatorum. Tertia propositio. Infidelitas est maximum peccatorum, quae committitur contra bonos mores, secus de peccatis quae committuntur contra virtutes Theologicas; probatur primum ex Aug. tr. 29. in Ioan. inter principium, & medium, ubi d. infidelitate cuncta tenentur peccata.

Ratione probatur, nam omne peccatum formatur in separatione à Deo. 1. 2. q. 71. art. 6. Unde peccatum eo est grauius,

quo quis magis à Deo separatur: per infidelitatem verò homo maxime à Deo elongatur, quia nec veram Dei cognitionem habet per fallam veram fidei cognitionem nec accedit ei, sed magis elongatur, nec potest esse quod quod ad quid verè cognoscat qui falsam de Deo opinionem habet, quia id quod ipse opinatur non est Deus: unde peccatum infidelitatis maius est omnibus peccatis, quae in morum peruersitate contingunt, secus de alijs peccatis, quae opponuntur alijs virtutibus Theologicis, ut in q. 34. art. 2.

5 Infideles non possunt facere opere bono, quae ex gratia sint meritoria. Non est tamen opus, quod in omni opere bono, peccat infidelis, si tamen operatur aliquid opus ex infidelitate peccat; primum probatur, quia deest eis fides, quae est fundamentum vitae spiritualis, & per consequens meritum; secundum probatur ex Aug. in sent. cap. 106. to. 3. d. non omne opus infidelium esse peccatum, nec minus opus bonum: ut idem d. cont. Iul. Pelag. lib. 4. c. 3. ubi id fuisse probat; probans si gentili nudum operari non esse peccatum, non tamen mereri apud Deum, ut ibi d. cum sine fide non liceat placere Deo: ostensum patet ex dictis.

Ratione probatur, nam, ut 1. 2. q. 85. art. 1. & 2. peccatum mortale tollit gratiam gratum facientem, non autem totaliter, corrumpit bonum naturae: unde cum infidelitas sit quoddam peccatum mortale, infidelis quidem gratia caret, manet tamen in eis aliquid bonum naturae: unde infideles non possunt operari opera bona, quae sunt ex gratia, scilicet opera meritoria, tamen opera bona, ad quae sufficit bonum naturae aliqua- liter operari possunt; unde non oportet, quod in omni opere suo peccent, sed quoniam aliquid opus operantur, ex infidelitate, tunc peccant, nam ut habens fidem potest aliquid opus committere in actu quod non refert ad fidem, venialiter vel etiam mortaliter peccando, ita infidelis potest aliquid actum bonum facere ad relatum ad finem infidelitatis. Ut verò praedicta apertius intelligantur.

6 Prima fit assertio. Ex fide certum est ante iustificationem hominem posse ha-

Infideles an possint facere opera bona.

bere multa opera bona quae non sunt peccata; probatur in Conc. Trid. sess. 6. can. 7. & 8. & in Constantien. sess. 15. errore 16. Ioannis Hus.

Secunda assertio. Peccator, vel fidelis, vel infidelis, vel etiam idolatra potest facere multa opera bona, quae non sunt peccata absque auxilio supernaturali, probatur, quia sine gratia manet liberum arbitrium, per quod possit operari bona quae sunt praesentis vitae: vt d. Aug. lib. 2. Hipog. in princ. & lib. de spiritu, & lite. c. 28. Hier. super Matt. & D. Tho. 1. 2. q. 89. art. 5. & q. 109. art. 1. 2. & 4. na potest viro paupere is misereri illi, & distante ratione naturali illi subuenire, quod est bonum opus.

6 Quinta propositio. Tres sunt generaliter infidelitatis species, Paganismus, Heresis, & Iudaea perfidia, plures vero si singuli eorum errores considerentur; probatur, nam bonum contingit vno modo, malum vero multipliciter: vt dicit Dion. de diu. nom. c. 4. post med. & Philosophus 2. Eth. c. 6. post med. & D. Th. 1. 2. q. 19. art. 3. & 4. & q. 64. art. 1. & q. 66. art. 1. & q. 90. art. 1.

Ratione probatur, nam, vt supra 1. 2. q. 19. art. 5. Virtus consistit in hoc quod attingat aliquam regulam cognitionis, vel operationis humanae: attingere vero regulam est vno modo circa vnam materiam, deuiare vero ab ea est multipliciter, ideo vni virtuti multa vitia opponuntur, diuersitas vero vitioum quae virtuti opponuntur, potest considerari dupliciter: primo, secundum diuersum habitum ad virtutem, & sic determinatae sunt quaedam species vitioum, quae opponuntur virtuti vt virtuti morali opponitur vitium, secundum excessum ad virtutem, & aliud secundum defectum. Secundum, potest considerari diuersitas vitioum, vni virtuti oppositorum secundum corruptionem multorum, quae ad virtutem requiruntur, & secundum hoc vni virtuti, vt temperantiae opponuntur infinita vitia, secundum quod infinitis modis contingit diuersas circumstantias virtutis corrumpi. Vnde Pythagorici malum infinitum posuere; si ergo infidelitas consideretur circa, comparationem ad fidem diuer-

sa sunt infidelitatis species, & numero determinatae, quia cum peccatum infidelitatis fidei renitatur id potest contingere dupliciter, quia vel renitatur fidei nondum susceptae, & huiusmodi, est infidelitas Paganorum, vel gentilium, aut renitatur fidei susceptae Christianae, vel in figura, & sic est infidelitas Iudaeorum, vel in ipsa manifestatione veritatis, & sic est infidelitas haereticorum; si vero consideretur infidelitatis species secundum errores in diuersis, quae ad fidem pertinent, tunc non determinatur species infidelitatis, quia errores possunt esse infiniti secundum Aug. li. de haeresibus. infidelitatis. & si infans baptizatus nutriatur inter infideles perueniens ad vltimam rationis, habens ignorantiam inuincibilem se esse baptizatum, & resistit euangelio erit paganus non haereticus, quia is non peccat contra fidem, contra suam conscientiam. Iudaei vero qui habuerunt veram fidem, & amiserunt illam quando Christus venit in mundum, peccant peccato infidelitatis eiusdem speciei, ac si re suscepissent fidem Christi in figura, quam Iudaei qui nunc sunt recipiunt in figura secundum eorum estimationem: sic filij haereticorum qui nunquam habuerunt veram fidem, & habent errores quos patres habuerunt, sunt haeretici si sunt baptizati, quia per baptismum debeant profiteri fidem in manifestationem veritatis: vt dicit Bannes.

7 Sexta propositio. Si consideretur grauitas infidelitatis secundum renitentiam ad fidem grauior est culpa haereticorum, quam Iudaeorum, & Iudaeorum, quam paganorum: si vero consideretur grauitas infidelitatis, secundum corruptionem eorum quae pertinent ad fidem: infidelitas paganorum est grauior, secundo vero loco infidelitas Iudaeorum. Simpliciter tamen loquendo culpa haereticorum est grauior.

Ratione probatur, nam in infidelitate duo possunt considerari: Primo, comparatio eius ad fidem, & sic grauius contra fidem peccat, qui renititur fidei susceptae, vt grauius peccat, qui non implet quod promissit, quam si non implet quod nunquam promissit, & sic infidelitas haereticorum

infidelitas an sit grauior peccato haereticorum, & iudaismo.

tas haereticorum confiteretur fidem euangelij, & ei renititur, eam corrumpens grauius peccat, quam Iudaei, qui fidem euangelij non susceperunt, sed quia susceperunt eius figuram, in veritate legis quam male interpretantes corrumpunt, ideo etiam eorum infidelitas, est grauius peccatum, quam infidelitas gentilium, qui nullo modo fidem euangelij susceperunt: si vero in infidelitate consideretur corruptio eorum, quae ad fidem pertinent, sic cum in pluribus errent infideles, quam Iudaei, & hi quam haeretici, sic infidelitas est grauior infidelitate Iudaeorum, & horum, quam haereticorum; Prima grauitas tamen est maior secunda, quod ad rationem culpae, quia infidelitas habet rationem peccati magis, quam culpa quandoque, vt supra; vnde haeresis est pessima inter infidelitates.

8 Septima propositio. Disputans de fide infidelis a deo vt dubius de ea est infidelis: disputans sit dubius vero de ea ad confutandos errores, vel de fide, & exercitij causa, laudabiliter facit, licet quod, & an etiam sine periculo cum sapientibus disputare de fide, cum infidelibus non simpliciter licet, sed docti, & prudentes, cum simplicibus de populo fideli sollicitantur ab infidelibus, aliam periculosum, est coram simplicibus de fide cum infidelibus publice disputare cum non sollicitantur ab infidelibus haereticis, vel paganis; probatur Act. 9.

Ratione probatur, nam in disputatione de fide, duo considerantur, vnum ex parte audientium, aliud ex parte disputantis, ex hac parte, si quis disputet de fide, vt de ea dubitans, & veritatem fidei pro certo non supponens, & argumentis experiri intendens, peccat vt dubius in fide, & infidelis: si vero de ea disputat ad confutandum errores, vel ad exercitium laudabile est, ex parte audientium considerandum an sint instructi in fide, vel dubij, vel simplices, & ideo coram sapientibus fide firmis de ea disputare non est periculum, circa simplices, vel sollicitantur ab haereticis nitentibus eos auertere a fide, aut non sunt sollicitantur, in primo casu necessarium est disputare publice

de fide; dummodo aliqui inueniantur idonei, qui errores confutare possint; sic enim simplices in fide confirmabuntur, & tollerentur infidelibus decipiendi facultas, & taciturnitas eorum qui resistere deberent, peruertentibus fidei veritatem, effectus erroris confirmatio: in secundo casu periculosum id est scilicet disputare de ea coram simplicibus, vt tota fides sit firmior, quia nil diuersum audierunt. Notandum tamen circa primam conclusionem licere pagano disputare de fide cum de ea dubitat, quia sic est in via ad fidem, secus si sit catholicus. capit. 1. de haereticis. laicus etiam prohibetur publice disputare de fide, capit. quicumque. §. in hibernis. de haeret. in sexto; quod intelligitur quando disputat contra male sentientes de fide formaliter, & si esset doctus posset etiam disputare de fide formaliter maxime in casu necessitatis: vt dicit hic Caiet. & etiam simplex laicus si a Spiritu sancto moueatur, poterit cum periculo de fide disputare: vt patet in exemplo, de quo lib. 10. historiae ecclesiasticae habetur: quod vir simplex sanctus superauit in Concilio Niceno argutissimum Philosophum; in qua re consilio piorum, & prudentum vtendum est: vt dicit hic Bannes.

9 Octaua propositio. Infideles qui nunquam susceperunt fidem, non sunt cogendi ad fidem; tales tamen cogi possunt, si adsit facultas in ecclesia, ne impediant fidem blasphemis, vel malis persuasionibus, vel alijs persecutionibus. Infideles tamen qui semel susceperunt fidem, cogendi sunt etiam corporaliter, vt teneant quod semel susceperunt; probatur Luca 9. exi in vias compelle intrare, quod ad secundam partem; quo vero ad primum probatur in c. de Iudaeis. 45. dist. vbi Iudaei non sunt cogendi ad fidem, & ex August. irac. 26. in Ioannem. post principium, dicente, ad fidem tales non cogendos, qui tamen eam susceperunt cogi possunt ad credendum, vt idem d. ep. 50. ad Bonifac.

Ratione probatur, nam quidam infidelium, nunquam susceperunt fidem, vt Gentiles, & Iudaei, qui ad fidem non

LI sunt

Infideles an possint cogi ad fidem.

sunt compellendi, ut ipsi credant, quia credere voluntatis est, sunt tamen compellendi à fidelibus, si ad sit facultas, ut fides non impediatur blasphemijs, malis persuasionibus, vel etiam apertis persuasionibus. Ideo fideles Christi sæpè contra infideles bellum mouent, non ut eos ad credendum cogant, quia si eos vicissent in libertate relinquerent, aut credere vellent, sed compellunt, ne fide Christi impediatur, qui verò fidem profitentur, & eam quandoque suscipere, ut hæretici, & quandoque apostatae sunt etiam corporaliter compellendi, ut impleant quod promiserunt, & teneant quod semel susceperunt.

IO Fideles à infidelibus possunt cõcicare.

Nona propositio. Fideles possunt cum infidelibus, qui nunquam fidem suscipere communicare, secus si eam suscipere in penam infidelium. Et fideles constantes non sunt prohibendi à communione infidelium qui fidem nunquam suscipere, secus de simplicibus; probatur, quò ad secundam partem. Deut. 7. non inibis fœdus cum eis, & per gl. Leuit. 15. & ex August. de verbis domini. serm. 6. circa medium. dicente: infidelium conuersationem vitandam, eis tamen blandiendum, ut audiant veritatẽ, sic tamen, ut in Christianis vitetur putredo, ut dicit ibi, & cum Iudæis in quo possit communicari, vel nõ, habetur infra parte tercia tract. de statu Papæ.

Ratione probatur, nam communio alicuius personæ fidelibus vetatur, vel in penam eius cui huiusmodi communio fidelium subtrahitur, vel ad cautelam eorum quibus vetatur, ne alijs comunicent: Primo modo, non vetatur communio cum paganis, vel Iudæis, quia non habent de eis iudicare spiritali iudicio, sed temporalis, cum inter Christianos morantes aliquam culpam committunt, & per eos temporaliter puniuntur, sic tamen interdicitur fidelibus eorum communio, qui fidem suscipere, & ab ea deueniant, vel etiam corrumpunt, ut hæretici, vel totaliter à fide recedunt, ut apostatae, in utroque enim horum Ecclesia sententiam excommunicationis profert. Secundo modo, si qui sunt firmi in fide, ita quòd ex

communione eorum cum infidelibus conuersio infidelium magis sperari possit, quàm fidelium à fide auergeri, non sunt vetandi communicare paganis, & Iudæis, maxime vrgeret necessitate; si verò sint simplices, & infirmi in fide de quorum subuersione timeri possit, vitandi sunt à communione infidelium, maxime ab eorum familiari conuersatione, nec nisi necessitate instante.

Decima propositio. Non est permittendum, quòd infideles de nouo dominium super fideles accipiant, si quis tamen conuertatur ad fidem, ad hoc subijcitur infidelis qui erat ante eius dominus; potest tamen ecclesia condere legem iustam, quæ conuersi ad fidem subtrahantur ab infidelium dominio, & prælatione; & etiam de facto eam tulit respectu infidelium subditorum temporaliter regibus Christianis, sed non respectu infidelium non subditorum temporaliter, licet vniuersaliter potestatem habeat illam statuendi; probatur, quò ad secundam partem. Dan. 2. vbi Nabuchodonosor non priuatur dominio ob infidelitatem, & habetur in cap. dispar. 23. q. 8. in c. quis nos. 24. q. 4. & in Concil. Constant. per infidelitatem non amitti dominium, quòd habent inre humano, vel habuerunt ante legem euangelicam in provincijs, & regnis, quæ possident; ecclesia enim non iudicat de ijs qui foris sunt. 1. Cor. 6. c. gaudeamus. de diu. l. Christianis. C. de sacr. sen. eccl. Couar. in c. peccatũ. 2. p. §. 10. de reg. 16.

Ratione probatur, nã facile qui subduntur aliorum iurisdictioni immutari possunt ab eis, ut sequantur eorũ imperiũ, nisi qui subsunt sint magnæ virtutis, & similiter infideles continentur fidẽ, si fidelium defectus cognoscant, idẽ non permittit Ecclesia, ut infideles acquirant dominium super fideles, vel super eos proficiantur in aliquo officio; circa secundum, aduertendum, quòd prælatio, vel dominium est de iure humano, distinctio verò fidelium, & nõ, de iure diuino, nisi verò diuinum, quòd est ex gratia nõ tollitur humanum, quòd est ex naturali ratione, idẽ distinctio huiusmodi secundum se considerata, nõ tollit dominium, & præ-

& prælationem infidelium, supra fideles: Potest verò iustè per sententiam Ecclesiæ authoritatẽ Dei habentis, huiusmodi ius domini, vel prælationis tolli, quia infideles auerentur, amittere dominium super fideles, qui transferuntur in filios Dei, id tamen Ecclesia facit quandoque, quandoque; non, nam vbi infideles subijciuntur Ecclesiæ statim ut seruis Iudæorum factus Christianus, statim à seruitute liberetur, nullo pretio dato, & idẽ de infideli empto ad seruitutem, secus si ad mercationem, modo ut ibi, & id iustè Ecclesia facit. Nam cum Iudæi sint serui Ecclesiæ iustè de eorum rebus disponit, vbi verò infideles Ecclesiæ, vel eius membris temporaliter non subiacent, Ecclesia dictum ius non statuit, licet possit de iure, id tamen omittit ad scandalum vitandum.

Ut autem prædicta melius intelligatur, Prima sit assertio. Infideles, qui nunquam fidem susceperunt, licet sint subditi principibus Christianis, non possunt cogi ad fidem, cap. maiores. de baptis. cap. sicut. sicut de Iudæis. & sic sentit Ricard. 4. dist. 6. q. 1. art. 2. Sor. dist. 5. q. vnica, artic. 10. & D. Thom. hic art. 8. & probatur Matth. 10. & Luc. 10. vbi Apostolos mittens ad prædicandum, d. eos mittere, ut oves in medio luporum, & si non recipiantur, non d. quòd resistentibus euangelio bello molestiam inferant, sed patienter ferant, & excutiant puluerem quæ hæsit pedibus Apostolorum, in testimonium condemnationis eorum in die iudicij, qui eos audire noluerunt.

Secunda assertio. Potest princeps Christianus cogere subditos infideles, ut seruent legem naturæ, tam in cultu vnus Dei, quàm ne blasphement, periurent, furentur, fornicentur, & huiusmodi; probatur in l. 1. C. de paganis. vbi statuitur ne idolis sacrificetur, & idẽ probatur Ambr. epist. 30. ad Valentin. & August. epist. 38. & 50. nam lex naturæ in communis est omnibus hominibus; licet in aliquibus particulatibus egeat declaratione; nõ expedit tamen ut princeps semper utatur ea potestate, sicut tolerantur & aliqua peccata fidelium ad

vitanda maiora mala. Nec potest etiam punire peccata infidelium commissa contra legem naturæ, ante legem latam ab ipso principe, iuxta communem, in cap. 2. & finali. extra de constitut. quia antea talia delicta non censentur perturbare pacem politicam, quam intendit ipse princeps politicus.

Tertia assertio. Etiam si principibus Christianis liceret iure pugnare contra infideles non subditos, ob peccatum infidelitatis, vel idolatriam, vel crimina commissa contra naturam, id tamen nõ expedit, quia Ecclesia sæpè abstinet ab vsu iuris sui ob scandalum vitandum, ne fides blasphemetur, & impediatur conuersio infidelium, sed ex huiusmodi bello oritur huiusmodi scandalum, nam euangelium docet mansuetudinem Christi, & humilitatem, patientiam martirum, & Apostolorum, bellum verò decontra repugnat huic doctrinæ, quòd statim in principio homines debellentur, quibus euangelium est prædicandum, & occidantur, & eorum bona diripiuntur, cum adhuc maxime non cognoscant, quòd princeps Christianus habeat tale ius, vnde Christus soluit censum ob scandalum vitandum. Matth. 17. & domini omni honore sunt honorandi, ne Christi nomen blasphemetur. 1. Tim. 6.

Secunda propositio. Papa, nec princeps Christianus possunt contra huiusmodi bellum ea de causa iudicare, quia si id non possunt erga subditos, nec ante legem per eos latam, multo minus erga non subditos.

Tertia propositio. Si princeps infidelis, & alij magistratus populorum nolunt audire euangelium, nõ possunt cogi ut audiant, quia illi non possunt cogi ad credendum, ergo nec ad media per quæ debent credere, & sic sentit Greg. lib. 1. registri ep. 34. & probatur Bannes loco citando. probabile tamen est quòd princeps Christianus possit cogere subditos infideles, ut semel saltẽ audiant euangelium, ut si velint credere, credant, sin minus dimittantur in pace, & si scandalum oritur, ut inde euangelium odio habeatur, nec etiam semel sunt cogendi.

Quarta propositio. Infideles nō subditi principibus Christianis ex sola infidelitate non possunt à fidelibus spoliari suis bonis, sed illi habent verum dominium, & veram iurisdictionem, nam in scriptura infideles principes vocantur reges, & principes. Psal. 2. Astitērunt reges terræ, &c. & Dominus dicit: Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari. Matt. 22. & Luc. 21. Rom. 13. 1. Pet. 2. & diffinitur in Conc. Constant. errore 15. per infidelitatem non amitti dñitum, & est communis sententia Theologorum, & Iurisperitorum, vt tradit Conar. loco cit.

Quinta propositio. Infideles non subditi principibus Christianis non possunt puniri, vel impugnari bello ob idolatriam, & licet pluries moniti sint, vt abstineant ab huiusmodi, & nolint; probatur ex Aug. lib. 6. super Iosue. q. 2. & habetur in c. dominus. 23. q. 2. quia non faciunt ex prædictis iniuriam principibus Christianis, nec vnus potest alium punire, qui non sit ei subditus; & sic sentit Caiet. hic art. 8.

Sexta propositio. Infideles non subditi cogi possunt ne impediāt fidē Christi blasphemijs, vel alijs persecutionib⁹: vt d. Aug. ep. 48. & 10. & D. Tho. hic art. 8. nam omnis Respublica perfecta potest vlciſci iniurias sibi illatas, ecclesia est huiusmodi, ergo, at hæc est iniuria maxima, ergo: vnde si concionator fidelis diuertat ad infideles, vt ibi prædicet, & impediatur à principe infideli, potest princeps fidelis ob id cum bello impugnare vt minister Papæ, quia sic populi nō compelluntur audire euangeliū, sed innocentes defenduntur, si tamē is princeps respiciat, non expedit eum bello impugnare, nec etiam si verbis neget articulos fidei, dummodo sic nō impediatur prædicationem euangeliij, nec conuersos peruerſat, nec derideat religionem Christianam, quia sic nō facit iniuriam religioni nostræ, q̄ si in Republica infidelium aliqui inducūt ad idolatriam vel crimina carnis nefanda dicentes, vt vel fraude illa non esse peccata principe sciente, vel permitteſce, tunc is princeps infidelis potest bello impugnari,

secus si id suadet dominus rogatur &c. possent tamen ij iustitia vindicari puniri, si fieri posset.

Septima assertio. Infideles non subditi cogi possunt, ne homines immolent, etiam volentes, quia innocens potest à quolibet defendi ne occidatur, Eccl. 17. Prouerb. 24. vel ne quis se occidat, prius tamen monendo infideles, vt ab huiusmodi cessent, & dummodo tales iuste non sint damnati ad mortem, & dummodo ex tali bello nō sequatur mors plurium innocentium, quàm esset numerus immolatorum.

Octaua assertio. Infideles non subditi possunt priuari dominio, & iurisdictione, quam habent supra fideles: vt dicit D. Th. hic art. 10. ex illo Apost. 1. Corin. 6. vbi reprehendit fideles, quod lites habebant apud tribunal infidelium, quibus erant subiecti, ergo Ecclesia habet in hoc iurisdictionem, ne infideles paruifaciant religionem nostram cognoscendo peccata fidelium, & similiter filius eripitur à patria potestate, si mulier sit fidelis, pater infidelis. c. Iudæorum. 28. q. 1. ex Conc. III. Tolet. can. 59. 62. & sic bene facit Ecclesia eripiens fideles de potestate infidelium, vt fecit de Iudæis, cap. cum sit. de Iudæis. etiam si sint infideles tantum negatiue.

Vndecima propositio. Ritus infidelium ob maius bonū ne impediatur, quandoque sunt tolerandi, vel ad malum vitandum. c. qui sincera. 43. dist.

Ratione probatur, nam humanū regimen deriuatur à diuino, & id debet imitari, Deus verò licet omnipotens, & summè bonus permittit tamen aliqua mala fieri in vniuerso quæ vitare posset, ne eis sublatis maiora bona tollantur, vel peiora mala sequantur, sic in regimine humano qui præſunt, rectè tolerant aliqua mala, ne bona impediatur, vel maiora mala incurrantur, vt d. August. de ord. lib. 2. c. 4. aufer meretrices, omnia turbaueris libidinibus, & ita licet infideles in suis ritibus peccent tolerari quandoque possunt, ne bona impediatur, vel mala sequantur, nā Iudæorum ritus, qui fidem nostram figurabant addunt testimoniū veritatis nostræ, quam

I2
Infidelium ritus a sunt tolerandi.

quam habemus, idēō tolerantur. Ritus verò aliorum infidelium, qui nil utilitatis, vel veritatis afferunt non sunt tolerandi, nisi ad vitandum scandalum, vel nisi impediretur salus eorum qui paucissimi fideles conuertentur; Vnde & hæreticorum, & paganorum ritus, quandoque Ecclesia tolerauit, quia erat magna infidelium multitudo.

Prædicta verò sunt intelligenda de infidelibus subditis Christianis. Hinc sequitur, ob maius malum vitandum, vel conuersionem multitudinis infidelium, posse tolerari quandoque idolatriam, non autem in noua peccata, quia magis turbat pacem Reipublicæ, quam intendere debet princeps politicus; sequitur etiam q̄ fideles non possunt vendere infidelibus ea quæ sunt instituta ad ritus fidelium: vt d. D. Tho. 2. 2. q. 169. art. 2. ad quartum. nec separare mezquitas, aut sinagogas infidelium, quia id est cooperari ad malum, licet tamen eis vendere ea quorum vsus est bonus, licet sciat fidelis infideles eis abufuros ad suos ritus, quia sic directè, vel indirectè non cooperatur ritui infidelis, & postit quis vendere cuique res suas ad bonum vsum destinatas: vt dicit Caiet. in hac quæst. 10. artic. 4.

I3
Infidelium pueri an possunt in uitis parentibus baptizari.

Duodecima propositio. Pueri infidelium, qui habent vsum rationis possunt inuitis parentibus ipsis consentientibus baptizari, aliàs non.

Ratio primi, primò, quia sic semper Ecclesia vlcet, ergo eius auctoritas debet præualere auctoritati Augustini, & aliorum Doctorum. Secundò, ob periculum fidei, nam si pueri vsu rationis carentes baptismum susciperent, cum ad perfectam ætatem peruenissent, possent faciliè à parentib⁹ induci, vt relinquerēt, quod ignorantes susceperint, quod surgeret in detrimentum fidei. Tertio, id etiā repugnat rationi naturali aliquatiter, quia filius est aliquid patris, in vte ro enim existens non distinguitur à parentibus, natus ante vsum rationis, est sub parentum cura, vt sub spiritali vte ro, quia tunc non differt ab animali irrationali, & sicut hoc est in pleno dominio possessoris, sic cōtra iustitiam est

naturalem, q̄ puer ante vsum rationis à cura parentum subtrahatur, vel de eo quid ordinetur inuitis parentibus, cum verò habet vsum liberi arbitrij, incipit esse suus, & potest quod ad ea quæ sunt iuris diuini, vel naturalis sibi prouidere, & tunc ad fidem est ducendus suasionem, non coactionem, & inuitis parentibus potest suscipere fidem, & baptizari; Vnde filij antiquorum patrum dicuntur saluari in fide parentum, & sic ante vsum rationis ad parentes pertinet eorum salutem prouidere. De hac verò quæst. agitur plenè infra Tomo III. tr. de sacramento Baptismi.

S V M M A R I V M.

- 1 Hæresis vnde dicatur, quid sit, & qui dicantur hæretici.
- 2 Hæresis & error, vt differant, & quid vterque.
- 3 Propositiones hæreticæ, sapientes hæresim, erroneæ, malè sonantes, scandalosæ, temerariæ, iniuriosæ, blasphemæ quæ dicantur.
- 4 Hæretici qui sint, & qui suspecti de hæresi.
- 5 Suspitiones de hæresi quot sint, & quæ quilibet.
- 6 Hæresis diffinitio cum eius explanatione, & quis non dicatur hæreticus.
- 7 Hæresis est species infidelitatis, & quos tangat.
- 8 Hæresis est circa ea quæ sunt fidei.
- 9 Hæresis an sit inordinate loqui de rebus fidei.
- 10 Hæreticus non est qui non est pertinax, & quomodo.
- 11 Propositiones non solū hæreticæ, sed & aliq̄ supra relatæ sunt vitandæ.
- 12 Hæreticos vel suspectos de hæresi de nunciare quilibet debet, cum ampliationibus, & limitationibus, & quomodo.
- 13 Inquisitores quales esse debeant, & vt procedant in fidei negotio tam cū episcopis, quàm sine eis, & contra quos, latè de hoc agendo, & explicando magnam eorum potestatem, & quid in foro conscientie.

- 14 Inquistores quo ordine, & modo in iudicio fidei procedant.
- 17 Testes qui admittantur in fidei negotio, & vt contra testes procedatur, & alios.
- 16 Hæreticorum pœnæ quæ iure statuuntur, & quare, idq. iustè.
- 17 Hæresi redeuntes qualiter recipiantur ab Ecclesia, quo ordine, qualiter procedatur, quæ recuperent, vel quæ non.
- 18 Hæretici redeuntes abiuræ debent, & quomodo, & quid de suspectis, & c. & quæ pœnitentia ijs iniungatur.
- 19 Hæretici impœnitentes, vel relapsi qualiter puniantur.

De Hæresi. Cap. XI.

D. Tho. 2. 2. q. 10.

I Hæresis vnde dicitur, quid sit, & qui dicantur hæretici.

Observandum, quod nomen Hæresis dicitur ab electione, vt inquit Hier. ad Tit. cap. 3. & Isid. lib. 8. etimol. c. 3. eo quod ex pluribus medijs quis accipiat, quod sibi melius videtur, vt habetur etiam in cap. hæresis. 24. q. 3. Vel quod quidam peruersum dogma cogitantes de ecclesia arbitrio suo recesserunt, vt inquit ibi Isidorus. verò, vt idem dicit, nil arbitrio nostro eligere debemus, Apostolos enim Dei habemus auctores, qui nec ipsi quicquam, quod ex arbitrio suo inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo doctrinam nationibus fideliter assignarunt: & latè idem comprobatur Alphon. à Castro contra hæreses. lib. 1. c. 1. Dicitur etiam hæresis sæpè secta, quia qui eligit vnā viam aliā relictā, quasi secantur, & diuiditur ab aliā: & sic accipitur. Galat. 5. & Act. 28. vbi hæresis dicitur secta. Vnde licet Philosophi dogmata sua sectas, & hæreses vocent, dogma tamen Christianum secundum primam nominis etimologiam non debet sic dici, quia dogma Christianum non est inuentum hominū, sed determinatur nobis ab ecclesia quid credere debeamus, & quid non, quæ autoritate Dei proponit nobis quid sit credendum; & qui

se separant ab hoc vniuersali doctrina, propriè dicuntur hæretici, quia iuxta suum sensum eligant quid sit credendum, & quid non, & non iuxta ecclesiæ determinationem, vt dicit Hieron. loco citato, & etiam Isid. vt supra, & Theoph. col. 2 & Tertull. lib. de proscript. hære. vnde hi errant, quia iudicio suo innixi relinquunt infallibile iudicium, & determinationem Ecclesiæ.

Secundò obseruandum est, quod dicitur hæresis, & error, nam non omnis error est hæresis, cum errare quis possit in aliqua propositione vbi etiam ecclesiā nil determinauit, cum tamen communiter alij contrarium sequantur, & contraria opinio magnis rationibus fulciatur, hæresis tamen non est sine errore: vt inquit Aug. lib. de hæresib. in præfatione ad finē. vbi notandum aliquam propositionem esse hæreticā, aliam erroneam, hæresim sapientem, scandalosam, temerariam, iniuriosam, & schismaticam, & malè sonantem.

Hæretica propositio est quæ contrariatur canonicis scripturis, de quibus in Concil. Trident. sess. 4. secundum tamen earum sensum catholicè ab ecclesia approbatum, & per traditiones Apostolicas, vel sanctorum Patrum doctrinam acceptum, & debet etiam esse contraria scripturæ, quæ non variè de ea re sit locuta, vt fecit de hora mortis Christi: vt habetur Matth. 15. & Ioan. 19. & etiam oportet vt locus scripturæ non sit obscurus: vnde si quis dicat Saulem non fuisse filium vnus anni cum regnare cepisset, licet scriptura dicat. 1. Regum 13. non erit hæreticus; similiter nec si locus is variè à Patribus explicetur, vnde oportet vt is locus explicetur secundum sensum literalem contrarius scripturæ, & nõ in sensu mystico, vt id tota pulchra es. Can. 4. in sensu mystico significat Beatam Virginem immunem esse à peccato originali à principio, si enim quis neget id ibi probari in sensu literali, non erit hæreticus, nec hæresis incurritur, ex contradictione ad sensum mysticum, sed tantum ad literalem. Similiter illa propositio censetur hæretica, quæ contrariatur diuinis, vel apostolicis traditionibus

Hæresis & error, vt differant, & quid vterque.

nibus à Christo acceptis, vt est imaginū adoratio, quædam formæ sacramentorum, quod paruuli baptizentur, quod orationes fiant pro defunctis, quod ieiunium Quadragesimæ obseruetur, vt dixi tract. de traditionibus, Tomo I. in fine. Similiter, qui contrariantur traditionibus, quas Apostoli diuino spiritu illustrati statuere, vt quod aqua in Misella vino misceatur, vt aqua baptismi, sacro oleo sit permixta, & huiusmodi, quæ Apostoli à Christo diuinitus acceperunt, & idem si alias eorum traditiones quis rejiciat, licet aliquæ recipiant dispensationem, vt de bigamo, de big. per totū. Idem est si quis contrarietur traditioni, quæ Conciliorum, Papæ, vel sanctorum Patrum autoritate sit roborata, sicut in de fide est, secus si à magna parte Patrum tradatur, vel ecclesiæ eo magis inclinēt, vt de cõceptione immaculata Beatæ Virginis, licet enim sic sit magna autoritas non tamen est de fide. Similiter propositio est hæretica, quæ contrariatur autoritati Ecclesiæ, id est communi cõsensui omnium fidelium, sic enim propositio illa est de fide, vt dixi Tomo I. tract. de Ecclesia, in princip. Similiter, qui contrariatur determinationi Romani Pontificis, cum determinatio eius sit de fide, vt dixi Tomo I. tractu de Romano Pontifice; sic tamen, vt eam determinet tanquam de fide, & vt Doctor vniuersalis Ecclesiæ à cathedra docens, & quod doceat à cathedra vt iudex quæstionum quæ pertinent ad fidem, vel mores, secus si ad vitam politicam, vel etiam in particularibus moribus, vel quæstionibus diffiniendis, & corrigendis, vbi ob factum decipi potest, & etiam oportet vt id principaliter determinet, secus si secundariò, vel vt priuatus Doctor. cap. à quodam. de consecrat. distin. 4. cap. licet. de sponsalibus. Similiter, qui contradicit determinationi Concilij generalis hæreticus est, dum modo Concilium sit congregatum auctoritate Papæ, & ab eo sit confirmatū, aliàs enim nõ facit argumentum de fide: vt dixi Tomo I. tract. de Concilijs; idque intelligitur quando Concilium, statuit aliquid de fide, vel ad mores per-

tinens, aliàs ei contradicens non est hæreticus, sicut nec si Concilium aliquid dicit non principaliter, sed accessoriè, sicut nec cū definit aliquid non, vt de fide tenendum, sed vt probabile, vt habetur in cap. 1. de summa Trin. & clem. 1. eo. si etiam Concilij provinciales, vel diocesani à Papa sit confirmati, quod in eo statuit pertinens ad fidem, vel mores, facit argumentum de fide, vnde illi dogmati pertinaciter contradicens, hæreticus erit, dicit Carbo. de introduct. Theolog. lib. 4. cap. 18. ad finem. Similiter cõtrariens definitioni sanctorum Patrum de fide aliquid determinantibus, vel asserens contrarium expositioni cõmuni sanctorum Patrum in sacra scripturæ expositione, aut eam impugnans, hæreticus est, cum prædictis casibus eorum autoritas faciat argumentum de fide, vt dixi tract. de autoritate sanctorum Patrum, Tomo I. Similiter contradicens autoritati communi Scolasticorum asserentium aliquam propositionem esse de fide, hæreticus est, cum tale argumentum sit de fide, vt dixi d. Tomo I. tract. de autoritate Scolasticorum. Et generaliter omnis propositio contraria fidei hæretica dicitur: vt dicit Simanca. Tit. 54. & Dir. Inquis. 2. p. q. 2. cõment. 27. cum seq. vbi declarat propositiones, de quibus supra est dictum, hæreticas esse. Et sic summatim, vt & supra est de omnibus ferè dictum, modo ibi exposito, hæretici sunt, qui negant Deum esse vnum, & trinum, ac ei cultum patriæ non debendum, nec omnia ab eo condita esse, vel idola colunt, & verbum diuinum dicunt non sumpsisse carnem humanam ex Maria virgine propter nostram salutem, nec mortuum in cruce esse resurrexisse, ad cœlos ascendisse, ad dexteram patris sedere, nec inde venturum ad iudicandum viuos, & mortuos; quive negant sanctos, & præcipuè Beatam Virginem, esse colendos, acinuocandos, aut eorum imagines, vel reliquias venerandas; quive Ecclesiæ potestatem negant, & maxime Pontificis summi, Conciliorum legitimorum, & Ecclesiæ prælatorum, & ministrorum, & eis obediendum non esse

asserunt; quive negant auctoritatem sacræ scripturæ, diuinarum, & apostolicarum traditionum, Conciliorum & sacrorum canonum, vel dicunt in Ecclesia non esse potestatem excommunicandi, suspendendi, vel interdicendi, & leges sancienti; aut reijciunt Indulgentiarum vsm, festorum solemnitates, sacra ieiunia, sancta Ecclesiæ sacramenta, & sacrificij Missæ celebrationem; aut negant suffragia communia, publicas orationes, & diuina officia, animæ immortalitatem, Purgatorium, Infernum, vel Regnum Cælorum, ac carnis Resurrectionem, aut peccatum originale ex Adam contractum nõ sentiunt; quivè dicunt opera bona non esse necessaria, vt ad gloriam perueniatur, & per peccatum mortale non incurri æternam damnationem, nisi poenitentia deleatur, & huiusmodi; & similiter si quis credat aliquam hæresim ab Ecclesia damnatam. cap. ad recta. cap. hæc est fides. 24. quæst. 1. vel dicit animam intellectiuam non esse formam corporis humani, vel vsuram non esse peccatum, vel malè sentiat de articulis fidei, vel de sacramentis, aut sacramentalibus, vel de Papæ potestate, & huiusmodi, vt dixi de Casibus Reservatis, casu octauo.

Erronea propositio dicitur, quæ aliquid asserit contra veritatem ab Ecclesia, nondum planè diffinitam, vt si quis diceret hæresim esse, vel peccatum mortale asserere Beatam Virginem esse conceptam in peccato originali, vel sine eo dicit, extraneag. graue. nimis. de reliq. & venerat. sanctorum in extraneag. communi. cum id ecclesia non diffinierit; vt ibi habetur, vel dicitur vestem nuptialem esse fidem, non autem charitatem, cum Matt. 22. id non exprimitur de fide: Vel si quis dicat contra veritatem catholicam non omnibus manifestam, vel certè ignoratam ab eo qui propositionem erroneam dicit, vt dicit Simanca loco citato, & Carbon. cap. 20.

Sapiens hæresim dicitur propositio, quæ prima verborum significatione, quam verba præferunt habet sensum hæreticam, licet piè intellecta possit

habere sensum catholicum, & tunc hæc propositio dicitur sapere hæresim manifestè quando aliquid sapit contra fidei articulos, sapit verò hæresim occultè cum quid asserit contra dogmata fidei solum viris doctis perspecta, vt si quis dicat filius Dei non posuit patri sapit hæresim manifestam, cum contrarietur articulo. Passus &c. saluari tamen potest intelligendo quò ad naturam diuinam, vel quò ad suppositum, quia cum sit Deus patri non potuit; sic etiam si dicatur Christus est creatura, subolet hæresim Arrianam, piè tamen intellecta propositio de natura humana saluari potest: vt dixi Tomo I. tractatu de Incarnatione, cap. 14. & ita sentiunt etiam prædicti.

Propositio malè sonans, vel piàs aures offendens, est quæ licet nil hæreticum gustui sapiat, cum non sit ita grauaus, vt gustum qui est sensus crassior, quàm auditus lædat, auditu tamen qui est subtilior offendit, dum quid asperum sonat; vt si dicatur plures saluantur ex laicis, quàm clericis, leguminibus, & piscibus venter inflatur, & ad concubitum redditur aprior, qui sic profertur cogi potest à iudicibus inquisitionis verum sensum eorum verborum explana re, si quis inde sit scandalizatus: vt dicit ibi Simanca. num. 11.

Temeraria, quæ contra ecclesiasticam modestiam audacter absque auctoritate asseritur, vt si quis sine ratione aliquid nouum dicat, vt diem iudicij venturum post annum, si tamen temerariè id dicat, & non vt terreat, licet etiam id non liceat si certo asseratur etiam ex signis, si tamen signa non sint aperta, vt tunc erit; Christus post resurrectionem mansisse in arca fœderis, paruulos alia via posse liberari ab originali cum non adest facultas baptismi, & huiusmodi, vt dicunt prædicti, est temeraria.

Scandalosa dicitur, in qua scàdalu m notari potest, licet non sit hæretica, vt enu. merare incommoda frequentis confessionis, & communionis, publicè narrare abusus Romanæ ecclesiæ particularis, dicere cõsfraternitates vanitate introductas, & huiusmodi, cum hæc pijs cau-

lam

samruing & scandalum generent.

Propositio schismatica est quæ diuisionem ecclesiæ inducit, vel tollit vnionem membrorum ecclesiæ vniuersaliter, vel particulariter, vt hæc, episcopus non est superior simplici sacerdote, Papa non est superior alijs episcopis, prælato malo non est obediendum, omnia bona sunt communia, per peccatum omnis amittitur potestas, subditi possunt arbitrio suo superiores arguere, vt d. Carbon. loco cit.

Propositio iniuriosa est, quæ alicui statui fidelium, vel illustri personæ detrahit, vt, qui ingreditur religionem est ineprior obseruantie mandatorum Dei, Romana ecclesia est synagoga satanæ, Cardinales sunt ministri Antichristi, omnes de ordine mendicantium sunt hæretici, dantes eis elemosinas sunt excommunicati.

Propositio seditiosa est quæ causa est seditionis in ecclesia.

Propositio blasphemata est quæ Deo, vel sanctis iniuriam irrogat.

Propositio fauens hæreticis est, quæ ipsis, vel eorum erroribus fauet, vt hæretici non sunt puniendi.

Potest etiã aliqua propositio simul sapere hæresim, esse blasphemata, & scandalosa, vt, Deus non fuit ante mundi constitutionem, quia potest exponi Deum ante mundum non habuisse relationem ad creaturas, & in erroneis vel sapientibus hæresim habenda est ratio non solum verborum, sed etiam temporis, & loci, vnde à prudenti viro prædictæ Propositiones sunt fugiendæ, ac si essent hæreses, cum non solum error, sed & suspitio erroris vitanda sit vt d. Carbon. loco cit.

4 Hæretici, qui, & q. sint subiecti de hæresi. Tertio, obseruandum est aliquos esse hæreticos, aliquos suspectos de hæresi, hæretici sunt de quibus supra est dictum, & infra dicitur.

5 Suspecti de hæresi in triplici sunt differencia, modica, magna, & maxima, primo modo, vt si qui celebrent priuata cõuenticula, vel vira à communi conuersatione fidelium deniant. c. accusatus. de hæret. in 6. c. excommunicamus, in fin. de hæret. & hæc vt lenibus oritur

coniecturis, sic etiam tollitur leui defensione, & oritur ex suspitione qua non frequenter, sed raro vel casu sic profertur hæreticus sit, vt si quis ita argueret, Petrus sæpe deierat, ergo non credit in Deum, quo casu inquisitores non debent procedere ad aliquid quod sit magni momenti, nec homo honestus, & probus ob has leues suspitiones, vel præsumptiones, quæ hic pro eodè capiuntur, debet trahi in iudiciu, nec eũ de Fide quis interrogare, aduersus tamen viles & improbos ex huiusmodi suspitionibus probabilius procedi poterit, vt d. Simanca tit. 50. nu. 28. & comment. Dir. comm. 80. in 2. part. Dir. Nullus enim pro suspitione etiam vehementi potest de hæresi damnari, pœna scilicet ordinaria, licet mitiori possit, vt dicit Boer. decif. 164. numero 6.

Secunda suspitio dicitur vehemens, vel fortis, & dicitur præsumptio iuris, vt si quis occultè hæreticus, eis fauorè impendat, vel societ. recipiat, defendat, eis uenena offerat. c. accusatus. §. ille vero, de hæret. in 6. vbi Archid. & similiter cū ex signis operum, vel verborum capitur argumentum concludens frequenter, & vt in pluribus, quod talia agens vel dicens hæreticus est, vt si quis diebus prohibitis sine necessitate & superiori auctoritate carnibus vescatur, licet id pronenire ex ingluuie possit, vel quis neget explicite ea quæ scire debet ex se vel ex officio, de quibus supra dixi tr. de fide, & vbi quis sic suspectus inuenitur non potest vt hæreticus damnari, mandari tamen debet ei, vt generaliter abiuret omnem hæresim, & specialiter eam de qua est valde suspectus. d. c. accusatus in principio, quod si postea is relabitur in illam hæresim, vel aliam, vel acceptat hæreticos, relapsorum pœnam non euadit. d. c. accusatus, cap. ad abolendam, §. præsentem vero de hæret. pœna tamen ibi Comment. 81. & bene d. vt quis curia seculari tradatur, vt relapsus, oportere vt saltem semel plene confitetur de hæresi relapsi in iudicio, vnde qui prius abiurauit de vehementi, licet postea receperit hæreticos, quod facit tantum suspitionem, vel aliam incidat suspitionem, non debet

debet censeri relapsus, vt d. Gemina. in d. c. accusatus. §. ille quoque Vers. quarto. & si is ad mandatū iudicis noluerit abire, excommunicabitur. c. excommunicamus. §. qui vero. de heret. & si per annum steterit in excommunicatione, vt hereticus condemnabitur d. c. excommunicamus, vt d. Dir. d. q. 55.

Tertia suspitio dicitur maxima, vel violenta. c. contumacia. c. accusatus. de hære. in 6. & etiam dicitur præsumptio iuris, & de iure cōtra quam regulariter non admittitur probatio in contrarium cum oriatur à violentis iudicijs, & signis exterioribus operum, vel verborum ex quibus concludi solet efficaciter, & fere semper, quod talia dicens vel faciens hereticus sit, vt si quis transiit ad ritus iudeorum. c. contra. de heret. in 6. vel hereticos adoret, vel cōmunionem ab eis recipit, vel similia quæ ad ritum eorum pertinent. c. filij. c. accusatus. de heret. in 6. similiter qui impedit officium inquisitoris nisi indirecte impediret, artenta personarum, & factorū qualitate si quis enim ob consanguinitatē, vel amicos iuuandus & nō in ordinem officij, impediatur officij, licet grauiter sit puniendus, non erit tamē forte vehemēter suspectus, & ob id in abiuratione ei tradēda erit habenda ratio personarum, & idem considerandum in receptantes hereticos, si enim sint consanguinei, & maxime patris frater, vel amicissimus, minus enim sunt puniendi, licet non excusentur à tota pena; si militer qui non reuelat hereticos iudicijs sine causa redditur vehementer suspectus, vel si in iudicio interrogatus eos scienter celauerit. Sic et qui libros veteres ab alio cōpositos legit in quo atredēda est qualitas personarū, & facti, vnde si parū vel semel legerit, si vnum tantum, si reprehendenti obedierit, si statim illum derulerit ad inquisitorem, & absolutionem petierit, surgit tantum leuis heresis suspitio. Si non semel nec vnum nec parum legerit, si non obedierit reprehendenti, si sciens legerit, si nō derulerit ad inquisitorem, nec petierit absolutionem, surgit vehemens suspitio si studiosè legit, si totum & pluries, si omnes passim, si correctus tuerit

factum, si curat sibi huiusmodi afferri, si contemnat nō esse præsentandos, vel comburendos, si absolutionem contemnit & huiusmodi, surgit maxima heresis suspitio: vt d. Pegna. in 2. p. in princ. in c. fraternitatis. §. sed alter casus. sic quicū pluribus simul scienter matrimonium cōtrahit, redditur suspectus, & tales solent abiurare, multa tamen factum solent excusare, vel possunt: sic qui in sacramento confessionis penitentem prouocat ad peccata venerea, vel alia in quo tamen multæ circumstantiæ sunt considerandæ, sic qui cum hereticis contrahit locietatem ad eos confugit literas mittit, eos defendit, laudat, excusat, & huiusmodi, similiter religiosi qui in partibus vltimarum detrahunt sanctæ Romanæ ecclesiæ. c. ad nostrum. de regul. in extr. contu. vt d. Pegna. d. comment. 31. vbi tamen d. considerandas circumstantias personarum, & factorum: quod si quis citatus ad respondendum de fide, non comparuit, & ob id excommunicatus in excommunicatione per annum stet, vt hereticus censetur. c. cum contumacia, de heret. in 6. similiter deficientes in purgatione canonica in causa fidei. Sic qui relabuntur in heresim quā abiuurarunt, in genere vel specie, præsumuntur heretici pertinaces. c. accusatus. §. cum vero. de heret. in 6. vel post abiurationem cum hereticis communicant, illos visitant, receptant, dona eis dant &c. d. §. ille quoque qui ad mādaturam episcopi, vt suspecti se non purgauerint, & ob id excommunicantur si in ea per annum steterint, vt heretici putantur, similiter qui sanæ mentis in articulo infirmitatis hereticos consolatores petiere. cap. filij. de heret. in 6. sic enim heretici reputantur, sunt etiam aliæ suspitiones nunc leues, nunc vehementes heresis, vt ad aras idolorum turificare, dæmones colere, vel inuocare, sidera venerari, signa sunt manifestæ heresis. glo. in d. c. accusatus. §. sane, conuersati cum hereticis, & liberter ac sepe cum alijs infidelibus, vt iudejs, vitando cōmunitia fidelium, raro diuinis interesse maxime si adest præceptum, sunt heresis inditia. c. excommunicamus. §. adijcimus, de heret. similiter non recipere

perere eucharistiam, vel non confiteri vbi adest præceptum, non ieiunare sine causa, vel nō abstinere ab esu carniū temporibus veritis inditia sunt malæ credulitatis. Feli. in c. ad abolendam num. 2. de heret. similiter iudicare, vt sabbatum colere; similiter impedire officium sanctissimæ inquisitionis similiter indigno aliquo facto iniuriam facere platis, vel religiosi, vel expurare eorum edicta, suspensionē facit heresis quasi male sentiat de potestate eorum, vt d. Pegna. 3. p. Dir. comment. 24. Similiter abuti sacramētis, vel sacramentalibus exercere sortilegia diuinationis, & superstitiones sapientes heresim manifestā, rebaptizare quem scit quis iam baptizatum, conspuere crucem, vel sacras imagines lamias exercere, post ordinem sacrum matrimonium ducere, similiter qui exercet astrologiam iudiciariam, dat operam Geomantiæ, hydromantiæ, aeromantiæ, pyromantiæ, enomantiæ, chiromantiæ, Necromantiæ, & alijs sortilegijs eum tacita saltem demonum inuocatione, signis intēdens ad notitiam futurorum, vel in phiala, vnguis, vel palma manus demones inuocant. Hi omnes sūt suspecti de heresi, & subiiciuntur officio sanctissimæ inquisitionis, vt dixi. tra. de casibus referu. cap. 1. explicando prædicta, vt ibi habetur.

Quartò obseruandum est, quòd heresis uel hereticus sic diffiniri potest, vt sit error pertinax, ex parte, catholice fidei manifeste contrarius, in eo qui fidē Christi profitetur. Dicitur error loco generis, qui error est in intellectu iudicio, vnde non sufficit prauitas voluntatis, vt quæ sit hereticus, nisi habeat errorem in intellectu, similiter si quis suspendit iudicium dum se sentit tentari contra Fidem, non est hereticus nec dubius in fide, qui tamen debet consulere peritiores eo casu, & esse paratus corrigi, erroremque deponere ad ecclesie determinationē, vt gl. d. in cl. 1. §. porro. de summa Tr. Abb. in c. 1. de heret. vbi enim quod credendum proponitur firmitas exigitur & simplicitas, illa ad excludendam titubationem hæc ad errorem pellendum, vt d. Athanas. in Simb. in fi. & hñ in c. 1.

de summa Tr. in 6. & in cl. 1. eo. in fi. fides enim ambiguum non habet, & si habet, Fides non est, vt inquit Hier. Habac. 1. 2. & dixi late supra tr. de Fide, dubitās tamen de credibilibus per modum dubitationis ad declarandas Fidei veritates, supposito tamen quòd veritates illæ sint certissimæ, meretur, dubitare vero de eis imperfecta adhesionē non facit hereticum, sed malum christianum, quia sic omnes peccantes imperfecte credunt; qui vero sciens, & uolens nec resistēs dubitat de credibilibus, Non animo deliberato, ita vt non applicet magis animum ad veritatem catholicam quàm ad contrarium errorem, sed medius inter vtrumque non curans quid potissimum sequatur, paratus nunc hanc nunc illam partem sequi, parum sua interesse curans quid sequatur, est censendus hereticus, & eo magis si plus inclinatur in dogma hereticum, & ci tenaciter heret quæ christiana, & si dubitat de tota Fide Christiana, est hereticus infidelis, & incorrigibilis, & etiam hereticus est si sic dubitat de aliquo particulari articulo; Dubitans tamen non de his quæ directe ad Fidem pertinent quæ sunt articuli fidei, sed quæ pertinent indirecte ad fidem, ad eorum tamen negationem sequitur corruptio alicuius articuli, vt d. D. Th. 2. 2. q. 11. ar. 2. vt quod Abraham habuerit duos filios, nō est hereticus, de nec de cōtraria monitis veritate nō respicit. Si quis vero dubitet de credibilibus tertij generis quæ p̄ se non diffiniuntur in sacris literis, sed ex illis per ecclesiam sunt definita, vt quod Spiritus sancti procedat a patre, & filio vt vno principio, & vnica spiratione cap. fidei. de summa Tr. in 6. de quibus credibilibus, vel eorum distinctione agit D. Th. 2. 2. q. 2. non censetur hereticus si p̄sumitur ea ignorare, donec moneatur. Et minus qui dubitat de ijs quæ per ecclesiam nō sunt definita, vt d. late Pegna. 1. c. dubius de heret. in Dir. 2. p. circa principium ver. dicitur pertinax, dicitur autē pertinax is qui plus nimium tenax est suæ sententiæ, vnde qui scienter relinquit ecclesie autoritatē, & sequitur suum iudicium pertinax est, si non paratus sit corrigi

moni-

6
Hæresi
diffinitio,
eum eius
explica-
tione, &
quis non
dicat hæ-
reticus.

monitus cōtrarium ab ecclesia teneri, nec ad id requiritur temporis diuturnitas, nam in momento quo quis assentit sciens propositioni cōtrariæ ecclesiæ determinationi dicitur pertinax, vt & vnicuique actu quod committere potest homicidium mentis, strici, &c. Econuerso vero licet quis perseueret in aliquo errore cōtrario fidei reuera, si tamen ignorat id contrariari fidei, paratus corrigi doctus de errore, nō est pertinax nec hereticus, potest tamen is peccare mortaliter ob ignorātiā vincibilem & culpabilem, sed non erit hereticus, similiter non est hereticus qui habet ignorātiā affectatam, paratus corrigi ab ecclesia monitus de contrario, licet vix fieri possit, vt habeat talem animum, quod si quis dissentit alicui propositioni, putans contrarium esse diffinitum ab ecclesia est hereticus, licet ecclesiā id non diffinitur, quia habet errorem pertinacem, nō esse in vniuersum verum, quod ecclesia determinauit, vnde nemo potest iudicare se esse hereticū, quia si iudicat se esse hereticum, ergo iudicat esse errorem id quod sentit, ergo non fallitur in eo, q̄ sentit esse errorem. Dicitur, fidei catholicæ manifeste contrarius, si enim in alia materia habeat errorem pertinacem, nō est hereticus, in eo vero quod dicitur manifeste contrarius, oportet vt homo sciens sentiat cōtra id quod ecclesia Romana tenet, licet putet suam fidem esse fidem veram, vt putant omnes heretici, dicitur etiam fidei Catholicæ cōtrarius intelligendo de credibilibus primi generis quæ pertinet ad fidem directe, vt sūt ea q̄ principaliter diuinitus proposita sūt ad credendū, vt articuli fidei, & ea q̄ sunt Christianæ fidei principia, & fundamenta, q̄ à quolibet explicite credi debent, cum & negare laicum teneri explicite aliquē fidei articulum credere & asserere sufficere credere in cōi quicquid ecclesia tenet, heresis sit vt d. hic Bann. ar. 1. quod si errat in his quæ pertinent ad fidem indirecte, ad q̄ tamen negata sequitur corruptio alicuius articuli, vt quod Abraham habuerit duos filios non est hereticus, si paratus sit corrigi monitus ab ecclesia contrarium ten-

neri, vt d. D. Th. 4. d. 13. q. 2. art. 1. & militer si errat in credibilibus tertij generis, quæ non colliguntur expresse ex sacris literis, ecclesia tamen ea diffinit, vt ex scriptura collecta, non est hereticus, vt quod vsura sit peccatum, anima intellectualis sit forma corporis humani, si in eo adest probabilis ignorātia paratus corrigi monitus de ecclesiæ veritate, & diffinitione, vt d. Pegna in cap. dubius supra cit. 3. p. Dir. in princ. Et in summa is tantum hereticus dicitur, qui pertinaciter errat in his q̄ de fide sunt diffinita, vt dixi supra 2. notab. vbi & declaratur q̄ de fide sint diffinita, dicitur ex parte, vt sic differat ab apostata à Fide, qui recedit ab omnibus fidei articulis, hereticus tamen proprie tantum ab aliquibus, vt D. Th. 2. 2. q. 12. art. 1. ad 3. Dicitur vltimo loco, in eo qui fidem Christi professus est, vt sic excludatur error Iudei, vel pagani qui resistit fidei catholice, ad hoc enim vt sit hereticus proprie oportet, vt fidem Christi in baptismo sit professus, licet & cathecumenus recedens à Fide quam intendit profiteri coram Deo hereticus sit. Et ita ex p̄dictis in foro conscientie dignoscitur q̄s sit hereticus, nam in foro fori inquisitores procedunt ex inditijs, & tenentur ex dictis vel factis punire vt hereticum eum qui talis apparet, licet re vera non sit, cum debeant iudicare secundum allegata, & probata, vt d. hic Bannes. His ita notatis.

Prima sit propositio. Hæresis est infidelitatis species pertinens ad eos qui Christi fidem profitentur, sed eius dogmata corrumpunt; nam opponitur veritati cui fides innititur, præterea hæresis in electione consistit, electio vero est eorum q̄ sunt ad finem, p̄supposito fine, in credendo vero voluntas assentit alicui, vt proprio bono supra q. 1. art. 3. vnde quod est principale verum habet rationem vltimi finis secundario vero eorū, q̄ sunt ad finem, & quia credēs alicuius dicto assentit, ideo in qualibet credulitate, vt finis videtur esse eius assentit, & vt secundario sunt ea q̄ quis tenendo vult alicui assentire, sic ergo qui veram Christi fidem habet, assentit sua voluntate

7 Hæresis est spēs infidelitatis & quos tangat.

Christi

Christi in his q̄ ad doctrinam eius pertinet, à rectitudine ergo fidei Christianæ potest quis duobus modis recedere, primo quia Christo non vult assentire, qui habet velut malam voluntatem circa finem, quod pertinet ad speciem infidelitatis paganorum, & iudeorum, secundo, per hoc quod intendit Christo assentire, sed deficit in eligendo ea quibus Christo assentiat, quia non eligit à Christo tradita, sed q̄ sua mens sibi suggerit, ideo heresis est species infidelitatis ad eos pertinet qui fidē Christi profitentur, sed eam eam corrumpunt, vt d. D. Th. q. 11. art. 1. declarādo hanc definitionem vsupra.

8 Secunda propositio. Hæresis propriam primario quā secundario est circa ea quæ sunt fidei, probatur ex Aug. lib. 18. ciu. c. 51.

Ratio, nam hæresis importat corruptionem fidei Christianæ, ad corruptionem vero nō pertinet si quis habeat falsam opinionem in his q̄ non sunt fidei, vt in Geometricalibus, vel huiusmodi, q̄ ad fidem non pertinet, sed solum q̄ ad fidem pertinet, ad quam quid pertinet directe, & principaliter, vt sunt articuli fidei, secundo indirecte & secundario, vt ea ex quibus sequitur corruptio alicuius articuli, & circa vtrumq̄ potest esse heresis eo modo quo & fides, vt d. hic D. Thom. art. 2.

9 Tertia propositio. Si sit inordinata loquutio circa ea q̄ sūt fidei, sequi potest ex hoc corruptio fidei, vt d. hic D. Th. ad 2. in quo notandum posse quem dupliciter proferre verba inordinata circa res fidei, primo vt sentiens catholice, sed non se conformans in modo loquendi cum catholicis, & sic in alijs potest generare malum sensum, secundo dum quis loquitur inordinate contra prohibitionem ecclesiæ, putans ecclesiam errare dum sic loquendo diffinit, vel licere aliter loqui quā ecclesia definit, & hæc est heresis, quia habet hunc errorem, ecclesia non est regula infallibilis ad definiendum modum loquendi in rebus fidei, cum ecclesia sit regula infallibilis ad proponendum nobis res fidei, ergo etiam ad determinandum per que

8 Hæresis est circa q̄ sunt fidei.

9 Hæresis an sit inordinatē loqui de reb. fidei.

verba fides debeat explicari, vnde nota editio vulgata non debet suppleri per linguam græcam, vel hebream, cum ecclesia hæc approbarit, vt d. hic Bann. ex Cōc. Trid. sess. 4. & de hoc dixi supra tra. de sacra scr. tomo 1. c. de versionibus sacre scripturæ.

Quarta propositio. Non est hereticus qui tenet falsam sententiam circa ea q̄ sunt fidei, si non habet pertinaciam, sed paratus est corrigi ab ecclesia monitus de eius determinatione, vt d. hic D. Th. ad 3. cum ad heresim in foro cōscientie requiratur pertinacia inuoluntate. Vnde nulla propositio per se dicitur heretica, sed denominatur heretica ex pertinacia voluntatis ad illam, in quo etiam est notandum, quod aliquæ propositiones sunt secundum se contrariæ fidei, & nō quo ad nos, quia talis contrarietas non est nobis nota, alię sunt hereticę quo ad se & quo ad nos, vt quando ex scriptura aperte colligitur illa contrarietas, vel constat ex ecclesię determinatione, & sic propositio heretica non facit hominem hereticum, nisi adsit pertinacia voluntatis, vt d. hic Bann. cum Gaict.

Quinta propositio. Non solum propositiones hereticæ sunt vitandæ, sed et alie per quas & si fides non destruitur omnino, vt per hereticas, tamen male habet, & quasi disponitur ad corruptionem, vt alie scilicet sunt propositiones hereticæ, alie erroneæ, sapientes heresim, scandalosæ, temerarię, blasphemę &c. de quibus supra, vt probatur in Cōc. constant. sess. 8. & sess. 15. & has proferentes in foro conscientie, non statim iudicant heretici, vt nec proferentes hereticas propositiones, nisi adsit pertinacia, tamen grauius peccant, & in foro fori, redduntur suspecti, & sepe tenentur abire prædictas propositiones, vt inf.

Sexta propositio. Sciens hereticos aliquos esse vel de heresi suspectos, vel liberos hereticorum habere, vel superstitionibus sapientibus heresim manifestā operā dare, vel hereticis fauere, vel protulisse propositiones hereticas, scandalosas &c. tenet illos iudicibus sacre inquisitionis sub pœna peccati mortalis denunciare, probatur, ex Bulla Sixti V. Non.

10 Hæreticus, nō est qui nō est pertinax, & quō.

11 Propositiones nō solum hæreticę, sed et alię suscipiuntur vitandæ.

12 Hæreticos, vel suspectos de heresi denuntiari debet, cū ampliatum.

mitatio-- Non. Ianuarij. 1588. & sic sentit. D. Th. nibus, & 2. 2. q. 68. art. 1. & Dir. lib. 2. in Scol. q. quomō. 13. Turr. Cr. in c. si peccauerit 2. q. 1.

Ampliat̄ etiam si proferens id ioco dixerit, quia cum ecclesia non iudicet de occultis. c. erubescant. 3. 2. d. præsumitur quis hæreticus simul ac verba hæresim sapientia protulerit.

Secundō, ampliat̄ etiam si id sit occultum, nec sciens possit probare, cum hæretici etiam occulti favore Fidei sint denuntiandi, vt d. D. Th. & Dir. loco prædicto, cum secus tamen sit in alijs delictis.

Tertiō, ampliat̄ etiam si pater vel frater sit qui prædicta commiserit, vt d. Dir. 2. p. sub tit. de præsumpt. in c. literas. §. 14. comment. 15.

Quartō, ampliat̄ etiam si sit commissum sub sigillo secreti, cum secretū quod vergit in corruptionem multitudinis corporale, vel spirituale sit detegendum, vt inquit D. Th. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 2. secus si sciatur in confessione, vt d. ibi D. Th. & tunc sufficit generaliter dicere praelato, vt vigilet super gregem vt d. D. Bon. 4. d. 21. q. 1. de Sigillo confessionis & etiam si quis tantum sit dubius in Fide, modo supra tamen declarato.

Limitatur, quo ad libros, si sint versiones tantum ad hæreticos conscripse, modo nil contra sanam doctrinam contineat, vt in regula. 3. indicis lib. prohibitorum, vel si sint libri prohibiti nō ob hæresim, sed quia contineant res obscenas nō tamen ex professo, vt in regula. 7. d. indicis, vel si sit biblia tantum vulgari lingua conscripta, ijs. n. qui sic eā detinent sine licentia episcopi, vel inquisitoris subtrahitur tantum absolutio, vt in d. indice regula. 4.

Declaratur vero eum non satisfacere suo muneri qui nomen suum non declarat, nec si id faciat cum literis sine nomine, c. cū dilectus. de accusat. Host. in summa. de denunt. §. qualiter, & cum proceditur in causa inquisitionis Fidei, denuntiator connumeratur cum alijs testibus, & eius nomen recitetur à iudice, vbi periculum adest, & etiam precipit ijs qui ad sunt cōsilio, inquisitionis sub pe-

na excommunicationis ne prodant ea, q̄ super dicto negotio aguntur. c. statuta. de hæret. in 6.

Septima propositio, quod attinet ad Inquisitores, vel Iudices hæreticorum, res quales esse dicuntur. Dicendum est primo inquisitores debent, & plures esse, quidam enim sunt ordinarij vt prædicat̄ vt Papa, & Episcopi locorum qui ex electione, & consecratione iure diuino potestatem habent in hæreticos, vt d. Statuta. de cath. instit. rit. 25. nu. 3. & de quibus legatus qui a sede Apostolica specialiter & contra ad hoc delegatur qui debent esse virtutibus conspicui, prudentes, constantes, & in Fidei doctrina eminenter eruditi, & vnde vbi fieri potest congruum est vt sint doctores in Theologia, & iure canonico, licet Theologi sit magis discernere, q̄ ad Fidem pertineant quam iurista, vbi autoritas ecclesie non adest, debent etiam esse ætatis quadraginta annorum. Cl. nolentes, de hæret. quia in hac ætate maxime uiget mens & intellectus, vt d. philolophus. 7. Polit. c. 6: & prudentia, & sunt delegati Papæ à quo habent autoritatem delegatam. c. ad abolendam. §. si vero. de hæret. c. per hoc §. sicut autem. de hæret. in 6. & etiam inquisitores instituti à platis sui ordinis sunt delegati Papæ, nec eorum potestas morte Papæ expirat, etiam quo ad negotia non cœpta favore Fidei, c. ne aliqui de hæret. in 6. etiam si sint instituti à Cardinalibus, Episcopis, vel praelatis ordinum, quibus etiam defunctis viget eorum officium, & inquisitores possunt remoueri etiam à platis suorum ordinum auctoritate apostolica, nō tamen ex mera eorum voluntate, sed ex causa rationabili, nec praelati prædicti autoritate propria possunt prohibere inquisitoribus exercere eorum officium, vel ab eo supercedere, nec ipsi etiam inquisitores tenentur reddere rationem suis praelatis de his quæ spectant ad officium inquisitionis; causa vero remouendi sunt infirmitas q̄ reddat inquisitoris officio ineptos, & senectus si eos inhabiles officio reddit, secus si in eis vigeat mens & iudiciū, imperitia ad officium exercendum negligentia quando non exercent, vel nō debito

debito tempore que ad eorum officium spectant, vel si pecunias extorqueant illicitè, qui tunc à suis platis puniuntur, cl. 2. §. qui equidem. de hæret. hodie tamen Cardinales inquisitores generales eos puniunt, secundò dicendum est, q̄ si inquisitores cum Episcopis comparantur, pares sunt quando procedunt, vt delegati, vnde citatus ab eis diuersis temporibus vtrique tenetur parere, & si eadē hora vtri voluerit obedire, si vero Episcopus procedit via ordinaria, maior eo est inquisitor, nec ordinarius potest inquisitoris processum impedire. c. per hoc. de hæret. in 6. tertio inquisitor potest sibi Vicarium constituere. c. ne aliqui. de hæret. in 6. & Vicarius constituitur ab inquisitore non ab eius praelatis, hic tñ Vicarius non potest dare alium Vicarium gl. in c. super §. potro. de off. deleg. licet possit ei ab inquisitore committi officium suum, & hic Vicarius debet pollere qualitatibus inquisitoris, de gratia tamen non est iure expressum, qui tñ debet esse triginta annorum per rescriptum Clem. 7. & solus inquisitor, nō autem praelati ordinū eū amouebūt; Inquisitor etiam poterit creare sibi vel eligere notarium, & cogere clericos & alias personas idoneas ad exequendum hoc officium. Non potest tamen inquisitor ad libitum sociis sibi assumere fratres sui ordinis, sed sunt ei idonei & grati à praelatis consignandi, tertio dicendum est quod inquisitor non potest excommunicari à delegatis, vel executoribus apostolicis, ipse vero potest absque incurfu excommunicationis requirere dominos temporales excommunicatos c. præfidentes. de hæret. in 6. & etiam inquisitor & eius socius mutuo se possunt absolueri ab excommunicatione, & dispensare super irregularitate nisi sint excommunicati ob sordes factas in iudicio d. cl. multorum. §. verum. de hæret. vel si sede episcopali vacante illicitis modis pecuniam extorqueant, vel ob delictum clericorum bona ecclesie derentent. cl. nolentes. §. & tam. eo. quia hi casus Papæ sunt reseruari, quarto, dicendum est quo ad personas contra quas inquisitores procedere possunt, quod non possunt pro-

cedere contra Papam deprehensum in hæresi, quia id pertinet ad concilium legitimum, Nec etiam contra officiales, vel nuntios Papæ, id est legatos sedis Apostolicæ qui gerunt negotia sedis apostolicæ, non autem excluduntur delegati ad aliquam causam à sede apostolica. Nec etiam contra episcopum c. inquisitores, de hæret. in 6. possunt tamen recipere dicta testium aduersum Episcopum, vt ea referant ad sedem apostolicam, & contra Episcopum procedere possunt vbi esset suspectus de fuga, vel aliquid moliretur in Fidei detrimentum, potest vero procedere contra religiosos exemptos c. vt officium. §. denique de hæret. in 6. nisi sint generales ordinum, vel religionum militarium, tñ enim prius res est aperienda generalibus inquisitoribus, potest etiam procedere contra sacerdotes. capit. accusatus. §. sacerdotes. de hæret. Non tamen contra alium inquisitorem, nisi ex graui malitia, vel quia esset suspectus de fuga, & facile Papa consuli non possit, potest etiā procedere contra Reges, & laicos indistincte. c. vt officium. §. deniq; de hæret. in 6. & magis contra Barones, in quo tamen cōsultum est Papam prius consulere, nisi periculum sit in mora, potest etiam cogere rectores & uitatum ad iurandum de defendenda ecclesia contra hæreticos c. vt officium §. statumus. de hæret. in 6. quod iuramentum præstare debent in principio officij. cap. excommunicamus itaque. §. moueantur. de hæret. & etiam potest cogere dominos temporales ad reuocanda statuta impediencia officium sanctæ inquisitionis c. statutum de hæret. in 6. & potest procedere contra dominos temporales qui non iurant eum in officio. c. vt inquisitionis de hæret. in 6. & magis contra impediencia eius officium. d. c. §. prohibemus, & iudex secularis absque uisione processus tenetur exequi sententiam inquisitoris etiā si reum illi tradat ultimo supplicio afficiendum, non tamē iubendo vt penam mortis ei irroget, quæ sic forte fieret irregularis, sed vt sententiam à se latam executioni mandet, seruando iura contra hæreticos lata; potest etiam inquisitor prohibere quæstuarios, &

& laicos ne prædicent, vel disputent de Fide. c. quicumq; §. inhibemus de heret. in 6. potest etiam procedere contra aduocatos vel notarios patrocinantes pro hereticis, vel eis auxiliū præstantes, cap. si aduersus. de heret. & cogere habentes instrumenta vel scripturas contra hereticos, vt illi assignent. c. vt commissi. eo. in 6. quando tamen cōueniūt heretici ante annum non negatur eis defensio, potest etiā procedere contra scienter sepelientes hereticos in loco sacro c. quicumque de heret. in 6. & si sepeliūt sunt exhumandi, & comburi si ossa separari possunt. c. sacris de sepult. & locus pollutus debet reconciliari. c. consuluit. de conf. eccl. & idem si sunt, fautores hereticorum, & sic sepeliens est suspectus de heresi, potest etiam procedere contra recalcantes iurare in causa Fidei. c. excommunicamus. §. ad iij. de heret. ij. n. sunt suspecti de heresi, potest etiam procedere contra denunciatores qui alio se transtulerunt. c. vt commissi. cap. cum contumacia. de heret. in 6. potest etiam procedere contra mortuos. c. filij. de hæret. in 6. per quadraginta annos quo ad confiscationem bonorum ad abolendā verō memoriam eorum etiam post, & idem in his qui vere sunt credentes hereticorum, & eo casu statua defuncti damnandi traditur curiæ seculari. Et generaliter potest procedere contra hereticos, suspectos de heresi, diffamatos, credentes, receptatores, fautores, & officij impeditores directe, vel indirecte, vt d. Dir. 3. p. vsq; ad 43. q. & cōtra alios de quibus supra hereticos, & suspectos. Similiter procedere pōt contra blasphemos, & verba hereticalia proferentes contra fidei articulos, vt quod Deus non possit facere factibilia, vel d. B. V. meretricē, vel abnegō Deum, renegō Fidem, vel Christum, vel Baptismum, & huiusmodi & si tales pertinaciter maneat in huiusmodi erroribus, vt heretici sunt habēdi, & tradendi curiæ seculari. c. ad abolendam. §. present. de heret. in quo tamen ratio personarum est habenda. Similiter contra sortilegos hereticos, vt honore patriæ, vel dulciæ demonibus exhibentes puerum rebaptizātes, vel in quibus

miscetur aliquid dictum, vel factū hereticale, vt si in sortilegio amatorio abnegetur Deus, vel sacramēta ei miscantur, vel sacramentalia, vel vbi quis reb. sacris abuteretur ob demonum inuocationem, vel si candela aut aqua benedicta vult scire occulta vel futura, vel surta, si vero sacra non miscantur in sortilegio, vt Simbolum, Pater noster, Ave Maria &c. esset simplex sortilegium. Similiter contra inuocantes demones honorem patriæ, vel dulciæ eis exhibentes, & etiā sine cultu, quia si eis se supponunt vt heretici sunt puniendi, vel etiā si ab ariolis futura inquirātur, id enim sapit heresim manifestā, cum id solius sit Dei scire. 26. q. 5. in summa, si vero inuocetur ad tentandū mulieris pudicitia, si de peccato modo rogo &c. vt heretici puniūt, si imperatio, licet cōtra eos procedi possit vt suspectos, non tñ ita sunt suspecti cum demonis sit tentare. Similiter contra Christianos transeuntes ad iudaismum, vel eis ad id auxilium præstantes etiam si iudæi sint, & idem de transeuntibus ad sectam Sarracenorum, & fautoribus etiam si sunt Sarraceni, Similiter contra infideles, explicando vt supra de hoc est dictum tract. de infidelitate, & idem si demones inuocent vel hereses seminent. Similiter contra excommunicatos in causa fidei, vel quia citati responsuri de fide noluerunt comparere vel respondere, quia ideo à iudice excommunicatur c. cum contumacia, de heret. in 6. vel quia impediunt officium inquisitionis directe, & indirecte, vel præstant ad id fauorem &c. qui sūt ipso iure excommunicati c. vt inquisitionis §. prohibemus. de heret. in 6. vel quia crediderunt, defenderunt, receptarunt &c. hereticos, qui ipso iure sunt excommunicati c. excommunicamus itaque §. credentes. eo. Hi si per annum steterint in excommunicatione non vt suspecti, sed vt heretici condemnātur d. c. non contumacia, ex alijs vero causis excommunicari per annum sic perseverantes heresis suspicionem incurrunt leuē tamen. c. grauem, vbi glo. de pœnis. ex cōsuetudine tamen officium inquisitionis contra hos nō procedit. Similiter cōtra

Schil-

Schismaticos, qui diuisi sunt ab ecclesia quo ad credentiam, qui nolunt credere determinationibus ecclesiæ, vt de Fide factis, vt quod Sāctus Spiritus procedat à Patre, & Filio, qui vt heretici habentur. cap. ad abolendam. §. present. de heret. non autem contra eos qui nil male sentiunt de Fide, sed ex superbia, auaritia, malitiavē deuant ab obedientia ecclesiæ hi tamen redeuntes tenentur abiurare Schisma, cap. quotiens. 1. quæstio. 7. Similiter contra apostatas à Fide, qui vt heretici sunt habendi. cap. ad abolendam. §. present. eo. etiam si metu mortis recedant à Fide, nec consentiant erroribus, qui in foro conscientiarum non sunt heretici, in foro tamen ecclesiæ abiurare tenentur, vt heretici, sic apostatantes reuertentes, non autem si à religione apostatarēt, qui tamen, si per annum sic manserint, quia sunt excommunicati cap. grauem de pœnis. sunt suspecti, & semper si matrimonium contrahunt, ecclesia tamen contra eos qui tantum recedunt à religione non procedit in officio inquisitionis, Similiter contra credentes hereticorum, si credant eorum erroribus qui sunt & heretici. cap. excommunicamus. 1. §. credentes. & cap. excomm. 2. in si. quod deprehenditur si hereticos adorent, consolationem, vel communionem ab eis recipiunt, orationes eorum implorarint, vel pacem ab eis, & benedictionem petunt, vel credunt eos saluari posse in eorum secta, eos visitant, & c. nisi ignorantia probabilis aliquos excuset. Si vero eis seruiunt, redduntur suspecti, non tamen indicantur credentes, nisi in eorum ritibus illis seruiant, qui tamen abiurare etiam tenentur, vel se purgare tormentis etiam si in ritibus non communicent ob suspicionem inde ortam. Similiter contra receptatores hereticorum, qui duplices sunt, aliqui qui sæpe eos recipiant, & hi quandoque sunt sine culpa quia nesciunt, nec audierunt quid finistrum de eis, quandoque cum culpa quia sciunt eorum errores, & quod ecclesia eos persequitur, & tamen eos

latenter, & sepe receptant ne ad manus ecclesiæ deueniant, & hi sunt excommunicati cap. excommunicamus. 1. §. credentes. extra. eo. & sunt valde suspecti, quod eis credant, & eis abiuratio, & purgatio canonica est indicenda. d. cap. §. qui autem & capitulo accusatus. eo. in 6. & illi præsumuntur id scire, cum tales publice sunt denunciari, etiam si capones sunt qui illos receperunt, & tales receptatores alias pœnas incurrunt de quibus in d. cap. excommunicamus. §. credentes. quidam v. ro. semel vel bis tantum hereticos receperunt, si id faciunt occulte ne ad manus iudicis perueniant, ex tali receptatione redduntur suspecti, quod credant eorum erroribus, & vltra alias pœnas receptatores excommunicandi sunt, & si sic persistant in perpetuum relegantur, & eorum bona amittunt, si tamen sint consanguinei qui illos receperunt, mitius cum eis agitur. Similiter contra defensores hereticorum, qui si eorum defendant errorem hæresiarum sunt habendi capitulo, qui aliorum vigesima quarta quæstione tertia. Si vero tantum defendunt personam errant, vt qui viribus resistunt ne tales perueniant ad manus iudicis, & ij sunt excommunicati. cap. excommunicamus primo. §. credentes. extra. eodem, & sunt suspecti de eorum erroribus leuiter, vel grauius pro modo defensionis, & si conantur eos eripere de manibus iustitiæ sunt relegandi, & domus à qua sunt prohibiti destruenda, & si quis supponit alium hominem loco heretici, sic suppositi perpetuo carceri mancipantur, & heretici redire coguntur, & sic suspecti debent abiurare, quod est commune omnibus suspectis. Similiter contra fautores hereticorum qui & ipsi sunt excommunicati, & suspecti de heresi. Et hi vel sunt iudices, & sic vel peccant omitendo, quia requisiti à iudicibus fidei non capiunt hereticos suspectos, vel fautores, vel captos diligenter non custodiunt, vel non de-

M m ducunt

ducunt ad locum qui eis mandat, vel executionem promptam de eis non faciunt. e. vt inquisitionis in principio de heret. in 6. commissionis vero peccat si captos sine licentia episcopi, vel inquisitoris, vel alterius eorum liberent, vel eorum processum, vel iudicium aut sententiam directe vel indirecte impediant, qui omnes sunt excommunicati, & si sic permanerint per annum, vt heretici condemnantur. c. vt inquisitionis. §. prohibemus. eo. in 6. & si dominus temporalis permittit pecunia vel alia causa morari hereticum in loco suo amittit terram suam, si vero scienter id non faciunt, sed ex negligentia ibi inueniuntur heretici penis legitimis puniuntur ex Conc. Tolos. c. 3. 4. Minores vero magistratus amittunt in prædictis bona sua, & priuantur officio vbiq; ibid. c. 6. & Tutius est vt à Papa, vel maioribus inquisitoribus tales puniantur iuxta canonicas sanctiones, si vero sunt priuatae personae ex omissione non peccant, nisi quo ad eos denuntiandos, cum omnes hereticos denunciare teneantur etiam occultos, vterque Thom. secunda, secundus, quæst. 68. articulo primo. Alen. 3. p. quæst. 42. Sor. libro 5. q. 5. art. 1. de iust. Simancas de cath. inst. tit. 19. num. 10. idque sub pena excommunicationis si tamen quis id omittat ex metu non dicetur fautor hereticorum, committendo fautores dicitur si captos liberet, vel auxilium ad id dent, vel capientibus se opponunt, vel processum iudicium aut sententiam impediunt directe vel indirecte, qui sunt omnes excommunicati & 12. penas incurrunt capit. excomm. 1. §. credentes. extra. eo. c. vt inquisitionis §. prohibemus. eo. in 6. & si sic permanent per annum, vt heretici damnantur d. §. fautores etiam dicuntur receptatores & defensores, vel qui impediunt extirpationem hereticorum, vel eos celant, vel incarcerationem impediunt, vel punitionem vel omittunt eos capere à iudicibus Fidei requisiti, ex Cōc. Narbon. cap. 14. 15. 16. vel eos captiuos clam visitant, vel dolent valde de eorum comprehensione vel morte, vel di-

cunt esse iniuste damnatos si tamen conuicti sunt, vel odio persequuntur punientes tales, vel colligunt ossa hereticorum furtiue, vt reliquias que faciunt vehementem suspensionem de hæresi. Similiter contra impediunt officium inquisitionis, vel directe liberando captos propria temeritate, vel processus lacerant, vulnerant testes qui in causa illa restituti sunt, vel si dominus temporalis statuit nullum de hoc crimine nisi coram eo vocari posse, vel qui processum impediunt qui sunt excommunicati d. §. prohibemus, & si sic permanent per annum vt heretici damnantur d. §. vel minis & solis impediunt officium, vel indirecte impediunt vt si statuunt quod nullus portet arma præter suos, vel capere nisi sui, quia sic impeditur officium inquisitionis Io. And. in c. statutum, de heret. in 6. qui non sunt heretici, sed excommunicati, & si sic permanent per annum, vt heretici damnantur d. §. prohibemus. Et tales redeunt tenentur abiurare fauoriam, & impedimentum & si tantum personam defendunt, sufficit generalis abiuratio hæresis, secus si errorem, tunc enim particulares errores tenentur abiurare, quod si sunt impoenitentes curæ seculari traduntur cap. ad abolendam. extra. eo. Et licet per annum non stent sic, tamen contra huiusmodi impediunt potest procedi cum contrahant suspicionem hæresis, idque poenis arbitrarijs, & alijs de quibus in const. Pij Quinti incip. de protegendis, & Iulij Tertij incip. licet. Ita Dir. cum comment. 2. p. incip. à q. 41. ad 54. inclusiue. In foro vero conscientiae in quo non præsumptio, sed sola veritas attenditur. c. tua. desponsal. hereticus exterior tantum, sine hæresi interiori non incurrit excommunicationem. D. Ant. 3. p. tit. 14. cap. 5. Tab. hereticus. nume. 2. Silu. eodem verbo. num. 9. Nau. in Man. c. 1. num. 24. 25. & cap. 27. sub nu. 56. Ver. 6. vt si quis metu iusto faciat actum hereticum, non est hereticus, & sic nec excommunicatus nec qui hæresim in animo detinuit, nullo signo eam exprimens.

Secunda conclusio, heretici qui vere hæ-

heretici sunt, si aliquo signo exteriori etiam occulto, & secretissimo suam heresim manifestarunt, vt verbis, nutu, vel signo verbis æquipollenti, sunt excommunicari. Gaet. 2. 2. q. 94. art. 1. Silu. loco cit. pal. 4. d. 9. quæst. 13. Nau. d. cap. 27. num. 56. Ver. 5. Et idem si ij scripsissent literas manifestantes suam heresim, licet eas postea lacerarint, modo ea sunt signa sufficientia heresis, non autem si ex præcogitata heresi, oculis, digitis, vel capite annuant, cum hoc non sit signum ex quo ecclesia soleat facile deuenire in cognitionem heresis intellectus. Ita Nau. c. 27. nu. 269. Simanca. de cath. inst. c. 24. Clarus. lib. 4. heret. §. hereseos. Corduba. lib. 4. quæst. q. 13. op. 3. Coroll. 3. in fi. nisi forte esset altercatio tunc de aliqua heretica propositione, & aliquis signis sic annueret, quia hoc pacto est signum sufficiens heresis interioris.

Tertia conclusio, suspecti de hæresi, si vere heretici non sunt, non incurrunt excommunicationem Bullæ cœnæ, alias sic. Nau. d. c. 27. nume. 49. cum seq. sed quandoque aliam, vt illam que exprimitur in c. si quis ariolos. c. qui diuinationes. 26. quæst. 5. & in extrauag. Io. 22. de qua re dixi. lib. de cal. ref. cap. 8. sub nu. 8. & sic nec magi incurrunt excommunicationem Bullæ cœnæ nisi alias sint heretici. Nau. d. cap. 27. num. 85. nec astrologi, arioli, malefici, & huiusmodi, nisi & heretici sint, vt quia à demone scire vult quis ocula cordis, vel futura contingentia, quæ se habent ad vtrumlibet, vt quæ pendent à libero arbitrio, cum ea scire, Dei tantum sit, vel aliqua opede demonum agere, quæ solus Deus facere possit, vel cultum latriæ eis interne & externe, aut idolis exhibent, vel credunt maleficijs homines posse cogi ad amorem, vel odium, vel per astra, quæ ad liberum arbitrium spectant, posse protendi, & effici vel credunt aliquam imaginem esse susceptiuam baptismi, vel si innocens demonem, vt Deum, vel sanctum, aut Dei amicum, vel per eum iurant, aut ei obedientiam promittunt, vt Deo,

vel abutuntur sacramento Eucharisticæ, credentes illud potestati demonum subiectum esse, vel hominem credunt in brutum realiter conuerti, vel à demone responsa, vt à Deo, expectant, vel imagines sacras conspuunt, eis non credendo, & huiusmodi agendo, cum errore intellectus, quæ hereticalia per se sunt. Quod si in aliquibus maleficijs agendis, & alijs nefarijs operibus, non errent in Fide, sed passione aliqua moueantur, amoris, odij, auaritiæ, & c. licet grauius peccent, & subsint iudicio ordinariorum in foro exteriori, & iudicium Fidei, attamen cum non sint heretici, non incurrunt excommunicationem Bullæ contra hereticos latam, licet aliam quandoque incurrere possint, vt arioli, vel decidentes, quo ad se, demones in annulis, vel amphoris, vt quæ ferrur in d. cap. si quis, & in extrauag. Io. 22. & auruspici, Necromantici, Geomantici, Areomantici, Piromantici, Chirromantici, Astrologi, malefici, lamiæ, Diuini, materia sacramentorum abutentes, carnes comedentes diebus ieiunij, & huiusmodi, si non errent in fide, non incurrunt excommunicationem Bullæ, vt supra, sed aliam quandoque, & episcopi solent passim hos casus sibi reseruare, & ideo iure ordinario, modo prædicto, possunt in occultis in foro conscientiae eos absolueri; Quod si demum quis vtatur simplicibus Inperfectionibus, horam & diem in aliqua re agenda, obseruando, vel vana miscendo, casus huiusmodi non solent ab Episcopis reseruari, vt dixi. de cal. refer. cap. 2. & 8. & zerala in eius praxi Episcopali, verbo, casus, salua tamen semper in prædictis sanctæ ecclesiæ diffinitione, & meliori sententia.

Sciens tamen aliquos, prædicta commississe, nisi sint simplices superstitiones tenentur eos inquisitoribus denunciare, ex Bulla Sixti Quinti contra astrologos lata, etiam si aliqua sint ioco sic facta vel dicta, vt supra est dictum, & colligitur ex Bulla prædicta,

& Bulla Pauli Tertij 14. Iannarij. 1542. vt d. Pegna. 3. p. comment. 24.

Et licet prædicta superius forte sustineri possint, tamen quia ex congregatione Cardinalium declaratione. decif. 486. & praxi curiæ verum est Episcopis absolueri ab hæresi in foro conscientię, etiã in casu occultissimi. vt d. Nau. cap. 27. numero 271. not. 15. nec etiã in Iubileo, nisi id specialiter exprimat, vt ibi. d. & vix fieri possit vt hæresis prædictis casibus non implicetur, ideo consultius erit confessoribus prædictos mittere ad multũ Reuerendos inquisitores, qui eos absoluent cum abiuratione delicti, vel graui iuxta casus qualitatem cum penitentia salutari.

Quarta conclusio, credens hæreticorum, qui licet nullum errorem habeat in intellectu, dicit tamen se velle mori in Fide alicuius hæretici, incurrit excommunicationem Bullæ.

Quinta conclusio, qui viribus, vel potentia defendunt hæreticos ne deueniant in manus iudicum examinandi, vel condemnandi, incurrit excommunicationem Bullæ, Archid. in cap. quicumque de hæret. in 6. vel si aduocari eos defendunt iniuste scientes eos esse hæreticos alias secus de licentiã iudicum Fidei. Card. in clem. 1. de pœnis. & idem suo modo de notarijs, cum distinctione de qua supra, non tamen eam incurrit qui hæreticos defendit ne occidantur à latronibus, vel priuatis personis eorum inimicis, vel vt liberentur ab alio periculo. Ang. hæresis. num. 23. Silu. hæresis. 1. num. 30.

Sexta conclusio, vt fautores hæreticorum incurrit excommunicationem, iudices qui non procedunt contra hæreticos in causa hæresis, & eos non comprehendunt cum possunt, vel eos traditos brachio seculari cum tenentur & possunt, non puniunt. cap. ad abolendam. de hæret. D. Ant. 3. p. tit. 2. Silu. hæresis. 1. numero 10. Castro. de hæresibus libr. 1. cap. 9. Nau. capit. 27.

numero 55. 56. Sot. 4. dist. 22. quest. 2. artic. 5. comm. 1. Similiter qui ex officio vel iuramento tenentur denuntiare hæreticos, incidunt Bullam cœnę si non denuntiant, alias secus, licet sint denunciandi sub peccato, etiã si id sit commissum sub sigillo secreti. D. Tho. 2. 2. questio. 70. articulo. 1. ad 2. locus si sciatur per viam confessionis sacramentalis, quia tunc sufficit dicere prælato, vt vigilet super gregem. Diu. Bonauent. 4. distinct. 21. quest. 1. de sigillo confess. vt & quis denuntiare eos tenetur quando præcipitur ab inquisitore etiã si id probare non possit, nec credat sic profertentem id sentire. Dir. 2. p. tit. de præsumptio. in cap. literas. §. 14. comment. 15. Sic incurrit excommunicationem Bullæ qui fauent hæreticis verbis, dicentes eos iniuste in genere condemnari, inquisitores in hoc non bene procedere, vel si laudant hæreticos ex Can. 70. ap. vel eis pecuniam, arma, aut alimoniam præbent quibus liberentur, & alia huiusmodi ex quibus officium sanctissimæ inquisitionis impeditur, agunt.

Septima conclusio, receprantes hæreticos ne deueniant in manus iudicum fidei incurrit excommunicationem Bullæ cœnę, etiã si semel tantum id agant, Archid. loco cit. Tab. ver. excommunicatione. §. cas. 28. Caiet. excommunicatione. capit. 1. etiã si id faciant propter amicitiam, vel amicitiam, & non propter hæresim arg. l. 2. ff. de recept. secus si recipiantur non vt occultentur, sed hospitio ab hospite recipiantur. arg. capit. pasce. 86. dist. vel ab alio ad subueniendum eorum necessitati, licet non extrema, Nau. cap. 27. numero 56. vel si recipiantur ab amico, vel consanguineo, vt tales, non autem, vt occultentur, Lud. Carr. tractat. de hæret. num. 165.

Octaua conclusio, legentes scienter libros hæreticorum incurrit excommunicationem Bullæ, quod intelligitur si contineant hæresim, vel damnati sint, ar. c. fraternitatis. de hæret. etiã si obiter id fiat, si tamen ex-

curiositate parum legatur, ex Nau. in simili. c. 11. num. 4. & c. 27. num. 56. non videtur incurri. Non tamen eam incurrit legens libros catholicorum continent res hæreticorum, etiã si id legat, vt sciat eorum opinionem, nec qui legit libros eorum elucidatos per annotationes hæreticorum, si nil adstet contra fidem, expurgato tamen eorum nomine, licet is incidere possit in censurã indicis librorum Pij Quarti, vt d. Nau. d. num. 56. Nec si sint tantum versiones ab hæreticis scriptæ, modo nil contra sanam doctrinam contineant, vt in reg. 3. indicis. Nec qui legit alios libros prohibitos non ob hæresim, sed quia tractet res obscenas, licet ij puniendi sint ab episcopis, vt in reg. 7. indicis. nec qui legunt lexica, apophthegmata hæreticorum, & huiusmodi in quibus ij nil fere de suo apponunt, modo expurgata sint ab episcopis & inquisitoribus, vt in reg. 3. indicis. Nec qui legunt bibliam vulgarem, aut controuersias cum hæreticis vulgares similiter sine licentiã episcopi, licet eis peccatorum absolutio subtrahi possit, si id agant sine licentiã episcopi, vel plati sui, si regulares sint, vel inquisitoris cum consilio parochi, & confessoris, vt in reg. 4. & 6. Indicis hodie tamen ex noua regula indicis non nisi episcopi talem licentiã dare non possunt, nec etiã inquisitores, aut superiores regularium, vt patet in d. indice. in expof. 4. reg. §. 7. Ver. Animaduertendum. Dicit etiã Nau. quod qui legunt libros magicæ artis, non incidere hanc bullam, modo hæresim non contineant. c. 27. in mane nouiori num. 55. Ver. 2. licet contra tales ex Bulla Sixti Quinti contra astrologos à sancto officio procedi possit, & uix credam fieri, vt hæresim non contineant. Quod si quis scienter retineat, imprimat, vel defendat libros hæreticorum incidit pariter in hanc bullam.

14 Inquisito- res quoo- dine, & Quoad modum procedendi in hoc negotio, si plures sint inquisitores in vna prouincia à Papa delegari, vnus sine alio, & simul procedere possunt. c. vt officium. co. in 6. nõ tamen contra eum

cui à Papa datus est specialis inquisitor, modo in qui si non procedit, ex malitia, alij in qui iudicio si fitores id Papæ debent significare, secun do dicendum, quod episcopus sine inquisitore potest reum citare, capere, & carceri tradere cl. mutorum de heret. & conuerso, non tamen potest vnus deuenire ad sententiã, vel carceri duro tradere sine alio, etiã absolutoriam & si nõ lunt vel non possunt adinuicem personaliter conuenire, potest vnus committere alteri vices suas, vel mittere commissarium, vel suum alteri consilium, vel consensum per literas significare, qd si noluerint, vnus requirat alium, vt intra octo dies, vel substituat, vel mittat suum consensum, & assensum d. cl. mutorum, vt d. Dir. 3. p. q. 49. Simanca. tit. 34. num. 38. qd si inquisitor & episcopus discordat, vtreq; negotium bene instructum ad Papam trãsmittere debet. c. per hoc de her. in 6. quod procedit nedum quando discordant in condemnãdo, vel absoluedo, sed etiã vbi in reb. non ita arduis dissentiant, vt d. comment. d. 3. p. q. 50. in Dir. qui tamen d. curandum vt simul concordent, quod fiet si iuri operam dent, alias grauius peccant, vt d. ibid. & sim. tit. 34. nu. 39. Quando vero episcopus & inquisitor diuisim processerunt, debet sibi communicare processus c. per hoc. §. verũ de her. in 6. vt absq; errore sententia proferatur, vt ibi d. q. 51. Dicuntur vero procedere diuisim, quãdo episcopus per se procedit, & conuerso ira quod fiant duo processus, non autem si vnus ex illis tantum formauit processum, & licet fieri possint diuersi processus, commodius tamen est vt per inquisitorẽ vnus processus fiat, & episcopus transmittat ad inquisitorem secreto quicquid contra reum inquisitum noisse & habere poterit, aliter magia fiet confusio, vt ibi d. comment. q. 52. & ista communicatio processuum debet fieri in fine causę tantum, nisi alter commode procedere non possit nisi alterius visis actibus quia sic debet dari copia ante finem, & etiã antequam deueniatur ad torturam, si reus est torquendus, secus si restis, vt ibi d. comment. q. 53.

Debet etiam iisdem in causis arduis, non autem semper, fabricari processu carcerato delato ac examinato, & finita informatione, consulere summum Romanum inquisitorem, mittendo copiam informationis. pegna. comm. 127. q. 78. 3. par. direct. In negotio vero fidei summarie, & de plano procedi potest c. statuta. de heret. in 6. ita quod non tenetur quis ordinem iuris seruare, & eo non seruato processus valet, id enim operatur facultas procedendi de plano, vt d. glo. in d. c. & potest procedi etiam die feriato ob hominum commoditatem concessio. sic tamen, vt non omittantur substantialia causæ, & iudicij; id est vt non denegentur defensiones legitimæ appellationes ab interlocutoria, & huiusmodi, vt ibi d. comm. q. 54. summarie vero facultas procedendi non requirit libelli oblationem litis contestationem, dilaciones superfluas amputandæ, & testium superfluitas, probationes tamen necessariae, & defensiones sunt admittendæ cl. sepè de verb. signifi. & si proceditur per viam accusationis accusator non se subscribit ad pœnam rationis, conclusio in causa non est necessaria, sed reus quoties volet se defendere audietur, vt ibi d. glo. substantialia tamen omitti non possunt, vt citationes, probationes legitimæ, iuramentum de veritate dicenda, exceptiones viles, appellationes necessariae termini competentes, & huiusmodi, sine quibus non potest delictum probari, vel reus se iure defendere, & huiusmodi, quæ naturali ratione conceduntur quia sic non possunt ab inquisitoribus prohiberi. Et vt inquisitor possit tueri suam personam, capere hereticos, & eorum fautores, potest habere familiam armatam, sic tamen, clem. nolentes. §. porro. de heret. vt ea non abutatur, & inuocare brachium seculare in auxilium. capit. vt officium §. deniq; eo. & etiam potest cogere magistras ad id per censuras præstandum, capit. ad abolendam. de heret. & etiam potest habere carcerem propriam ad custodiam. cap. vt inquisitionis. eo.

in 6. & idem potest episcopus, & quilibet eorum potest facere carcerem communem ambobus, & custodes habere debent qui iurent se fideliter manus exequuturos, nec permissuros aliquem cum eis loqui secreto, & sub duabus clauibus carcerem custodient d. capit. multorum. de heret. in clem. si tamen reus est persona insignis, vt litterata religiosa, nobilis, bonæ famæ, non est conueniens, vt inquisitor deueniat ad capturam sine consilio superiorum mittendo ad eos summarium inditorium, & delictorum informationes, nisi sit timor de fuga rei, vel sit hereticus manifestus; quia sic ad capturam est quantum deueniendum; vt d. pegna. q. 56. 57. 58. 59. vbi multa d. de modo quo carcerati tractari debent, vt scilicet separati in cubiculis ponantur, singulis mensibus eos visant, & videant quomodo tractentur, & an necessaria eis tribuantur, & pluries si opus est, nec cum eis loqui debent inquisitores nisi in pertinentibus ad eorum negotium, nec soli eos inuicere, & lite pendente rei repellitur à missa audienda, quæ celebratur in carceribus, & tam custodes quam notarij debent iurare de fidelitate d. clem. multorum. Potest etiam episcopus, & inquisitor torturæ exponere reos conuictim, sed non diuissim d. clem. multorum in principio, & tunc est deueniendum ad torturam cum adest vacillitas & variatio, vel infamia cum vno teste de scientia, vel infamia cum iudicij vehementibus vno, vel pluribus, vel testis de scientia cum vno vel pluribus iudicij vehementibus, vel infamia cum teste de scientia, & iudicij vehementibus, non autem ex sola infamia, vel vniico teste, vel iudicio tantum, vnde non est quis etiam torquendus ante quam de delicto constet, vel dicto ant factio hereticali, quod sit cum adest semiplena probatio, vel iudicium sufficiens ad torturam, Necessè pariter tortura adhibenda vbi aliter veritas haberi potest, nec in delictis manifestis facile, sed in occultis, nec vbi iudicia non sunt probata, nec legitima & à iu-

re

re non probata, & cum tortura est data cum moderamine est infligenda, vt reus super sit supplicio, vel innocentia. l. quæstionis modum. ff. de quæstionibus, & in hoc iudicio fidei nulla persona excipitur quin torqueri possit, licet in alijs iudicijs sit secus. l. 4. C. ad l. Iul. maiest. sim. tit. 65. num. 44. cum seq. & idem de clericis monachis, & huiusmodi, dummodo nimis dura non sit questio, nec ignominiam afferat, excipiuntur tamen senes, pueri, infirmi, mulieres prægnantes, qui nec in hoc iudicio torqueri debent, vt d. pegna. dist. 3. p. in torment. quest. 61. vbi & late examinatur iudicia quibus quis est torquendus. Maxime vero fidei fauore testium examen latissime se extendit, potest enim inquisitor recipere testes super crimine hæresis, & eos cogere ad testificandum iuramento eis etiam delato, ac illos iterato examinare, cap. vt officium. §. verum de heret. in 6. vbi Archid. & omnes ad id cogi possunt non obstante quolibet privilegio. vt d. Inn. in cap. 1. de testibus cog. etiam si contrarium uenerit vel iurauerint. capit. peruenit. cap. si. de testibus cog. & etiam si ordinarius excommunicet testificantes coram inquisitore, quod si requisitus in hoc negotio testificari non impeditus, recuset, si contra consanguineos debebat testificari, potest puniri ab inquisitoribus si contra alios reddidit suspectus quod sit fautor hereticorum, vt d. Eimericus & pegna. quest. 62. vbi id late examinatur. excusatur tamen à testificando in hoc negotio qui, super hoc habent privilegium speciale. Non tamen debet solus inquisitor examen facere, sed cum duabus personis religiosis & discretis, cap. vt officium eo. in 6. nomine vero religiosorum intelliguntur etiam clerici seculares, & poterit etiam inquisitor cum laicis tantum discretis id facere si sibi videbitur, & nomine discretorum intelliguntur viri periti, & docti, qui sciant negotium discernere, vt d. Arch. in d. cap. vt officium. §. verum, & hodie sine religiosis personis sunt processus in curia & tolerantur, licet

melius sit eos adhiberi, & idem seruare debent episcopi, vt d. ibi pegna. q. 63. Admittuntur vero in negotio fidei in testes fidei fauore excommunicati, & socij criminum in defectum aliarum probationum cap. in fidei, eo in 6. & idem de periuris infamibus, & huiusmodi, sic tamen, vt duo ex his non sufficiant ad faciendam plenam probationem, sed tantum ad præsumptionem inducendam, vel iudicium ad torturam. Abb. in cap. per tuas. de Sim. Fel. in cap. testimonium. de testibus num. 22. & plures quam duo testes alias inhabiles tunc facient probationem ad pœnam ordinariam imponendam quando ex alijs coniecturis apparer eos verum dicere. d. capit. in fidei, nec sufficit etiam vnus testis idoneus cum alio infami ad condemnationem nisi minus dignus esset postea emendatus, vel alia concurrant coniecturæ, & iudicia de crimine perpetrato, quia sic enim coadiuuant, & testis minus idoneus iurare debet de veritate dicenda, & idem si sit socius criminis vt d. clar. in pract. §. fia. quest. 21. & facit iudicium etiam sine tormentis magis, & minus pro personæ qualitate, & idem de testibus inhabilibus, vt ibi d. pegna. quest. 64. qui. d. & socium criminis dici qui inducit quem, vt inter sit sermonibus heretici, periuri etiam admittuntur in hoc iudicio c. accusatus. §. licet. eo. in 6. dummodo ex coniecturis pateat eos zelo fidei, non lenitate, vel corruptione deponere, qui tamen non probant nisi concurrentibus ijs de quibus supra quæ coniecturæ si non concurrunt est torquendus, possunt tamen testes corrigere dictum suum si prius deierauerant, & statim secundo dicto. Archid. & alij in cap. accusatus. §. licet. eo. in 6. quando tamen ex coniecturis patet secunda dicta esse verisimiliora quam prima, & etiam si testes testificentur contra se & complices suos, possunt reuocare suum dictum, si tamen in secundo dicto quis reuelat hæresim, secus si negat, quia tunc non admittitur reuocatio dicti, & generaliter huiusmodi reuocans dictum suum

15
Testes
admittuntur
in fidei
negotio,
& vt contra
testes
procedat
& alios, &
circa eos.

punitur poena falsi, vt ibi. d. Pegna, in quaest. 65. Quo vero ad infames & criminosos, dicendum est fauore fidei tales posse admitti ad agendum, & testificandum in causa Fidei. capit. pagani. §. in hoc. & §. sed queritur. 2. quaest. 7. c. in Fidei de hæret. in 6. cap. accusatus. §. licet. eo. in 6. vbi Archid. idque vel agatur contra regulares, vel seculares. Abb. in cap. licet heli de sim. seruis tamen, & famulis modica fides adhibetur, vt d. Pegna. dict. 3. p. quaest. 66. comment. 115. Inimici tamen capitales repelluntur ab hoc iudicio. cap. 2. 3. q. 5. cap. licet. c. per tuas de sim. c. accusatus. §. licet. de hæret. in 6. oritur vero inimicitia capitalis, cū quis occidit consanguineum testis, Bar. in l. 4. ff. de alim. leg. vel cum quis conatus est occidere eum contra quem vult testificari, vel etiam ex solis minis de occidendo, vel insidijs paratis contra reū Fidei, vel cum quis aliquem accusauit de causa capitali, vel deposuit contra eū in causa capitali, vel talem detinuit in vinculis, vel eius vxorem tenuit marito inuito, vel sorores aut personas coniunctas, vel alteri monit quaestionem statas, vel de omnibus bonis, aut maioris parte, vel de magna pecuniæ quantitate, vel eum offendit in persona, vel rebus, vel eum in facie vulnerauit, & si dudum fuit inimicus eius, licet recenter reconciliatus. cap. accusatores. 1. 3. q. 2. & idem de descendentes ab inimico capitali, vel commemorantibus cum inimico, vel cum eo contrahit amicitiam, vel qui etiam forte sunt de factio- ne contraria arbitrio iudicis, qui omnes repelluntur dum subsistit causa inimicitiae, nisi essent testes spectatæ virtutis, vel intercesserit reconciliatio antiqua & bene fundata, & in prædictis considera-nda est personarum qualitas, sic tamen, vt nullo modo inimicus possit inimicum accusare, vt d. late. Pegna. quaest. 67. comment. 116. Hæreticus etiam admittitur ad testificandum contra eum qui reputatur fidelis, & ei crimen hæresis imponitur, sic tamen, vt talis dictum non faciat scimpenam probationem, sed tantum iudicium ad inquiren-

dum, non tamen admittitur hæreticus ad testificandum pro fideli in causa Fidei; contra hæreticum vero absolute admittitur hæreticus in defectum aliarum probationum, cap. in Fidei. de her. in 6. non tamen admittitur ad testificandum pro hæretico, si tamen hæreticus torquetur, ei creditur si aliquid vtile Reipublicæ patefaciat, vel hæc- ra præsumitur dicere aliquem excusans, concurrentibus alijs coniecturis pro eo. Quo vero ad domesticos, non admittuntur ad defensionem rei, contra vero sic. cap. filij. de heret. in 6. Dicuntur vero domestici, & familiares, seruus, colonus, libertus, ascriptitius mercenarius, famulus licet gratis seruiat, patri filius vxor vito & contra, & qui viuunt vno pane, & vno, vel quibus ratione patriæ, vel domini potest imperari, si tamen domesticus esset spectatæ virtutis, & probitatis, eius dictum non esset contemnendum pro eo, vt d. Pegna. com. 117. 118. 119. Quo vero ad numerum testium, cum dictum sit de eorum qualitatibus dicendum est, quod duo testes legitimi sufficiunt ad condemnandum aliquem de hæresi, vt d. Simanca. de Cath. inf. tit. si nume. 7. & 8. & est communis, oportet tamen, vt sint omni exceptione maiores, licet equius sit plures duobus testibus debere contra aliquem deponere, quod tamen arbitrio iudicis committitur, vt d. Pegna. quaestio. 71. comment. 120. per testes tamen singulares nemo est condemnandus, etiam si cum teste singulari iungatur infamia. capit. tam literis, de testibus, dicuntur vero testes singulares quando vnus tantum testificatur super vno facto, & alius super alio, vt d. Practica Pap. in forma oppos. contra testes ver. suntque etiam singulares, idque etiam, si singularitas sit cumulatiua, vt quia vnus coadiuuat dictum alterius, vt si vnus deponat de facto, alter de fama, vel alter de visu, alter de auditu, vt d. Crauet. tract. de antiquit. temporum, parte 4. numero 157. si tamen concurrat infamia cum teste singulari, licet id non sufficiat ad imponen-

ndam poenam ordinariam, potest tamen imponi purgatio, vel alia poenitentia, nec etiam damnatur, si testes singulares sint in dictis, conueniant tamen in substantia rei, sic enim nec probatur hæreticus in genere, quia de articulis differentibus nemo conuincitur hæreticus per testes singulares, cum de nulla hæresi per eos conuincatur, vt dicit Pegna, comment. 121. vbi late id examinandum distinguido non dicit testes singulares si deponunt per diuersa verba æquipollentia, & tamen in facto principali concordent, licet in aliquibus circumstantijs minus præcipuis discordet. Quod si testes falsum deponunt, vel aliter delinquant in tribunali, inquisitores possunt eos punire ex consuetudine recepta, & potest inquisitor sine episcopo torquere testem, & conuerso, nisi fiat ex teste reus, quia sic vnus sine alio id non potest; & testis falsus in hoc iudicio poena lationis punitur, vt scilicet relinqui possit curiæ seculari puniendus, si tamen grauiter nocuit ei contra quem deposuit, vel aliquem iniuste liberauit, vel qui peritio aut prece teste corrupit, vt falsum dicat, vel minis eum ad id cogit, & idem de mandante prædicta, in his tamen casibus testium priuatus inquisitor eos non traderet curiæ seculari, sed expectabit iudicium suum premi inquisitoris, quod si testis falsus sponte se denulit, & misericordiam petiuit, potest ei vita condonari, sic tamen vt in perpetuum carcerem immittatur, & si leuiter nocent falsi testes mitius puniuntur, & sententia per præconem publicatur aperte, & testis falsus dicitur etiam si verum celat, & cum iuramento, licet eius dictum aliàs non valeat, vt quia iurauit, attentata etiam personarum qualitate testi falso poena augetur, vel minuitur. Et in tantum punitur testis falsus in hoc iudicio, quod licet hæreticus ad Ecclesiam conuersus admittatur ad poenitentiam subeundam, modo quo infra, non tamen paritur testi reuertenti, vel poenitenti: vt dicit Simanca. titu. 64. num. 24. nisi vt supra, sponte se deferat, & veniam petat, quia sic ei poena capitalis minuitur. Et testes falsi in hoc

iudicio per episcopum, & inquisitorem simul puniri debet, ex Breui Leonis X. 1520. Filij tamen, & nepotes testis falsi combusti non subiiciuntur poenis, quibus filij hæreticorum puniuntur, vt d. Pegna. q. 73. comment. 122.

Id etiam est speciale in hoc iudicio, vt inquisitor possit trahere delatos de vna diocesi ad aliam, vel accusatos de hæresi, & similiter testes. c. vt officium. §. denique. de hæretic. in 6. si tamen persona sint egregie, quæ testificari debent rogari potius quam cogi habent, & idē de monialibus, & honestis feminis, & idem possunt facere etiam episcopi, nec tenentur idem mittere processum ad episcopum, cuius diocesi quis euocatur, sed debet is visis literis episcopi requirentis, testes mittere, vt dicit Pegna comment. 123.

Id quoque in hoc iudicio est speciale, vt nomina denunciatorum, & testium reis non denunciantur: vt dicit Simanca, tit. 64. num. 27. ex rescripto Innoc. III. incip. Cum negotium fidei, ne signo quidem ita vt venire possint in notitiam reis, etiam si nullum ad sit periculum, ex rescripto Pij III. incip. Cum sicur. & idem est de cognomine testium, ex d. rescripto, post probatorem verò factam, & testes reproductos, eorum depositiones suppressis nominibus, & circumstantijs, publicari debent, & inquisitores diligenter examinare debent mores testium, & delatorum, vt sciant an ijs fides sit adhibenda, & si inquisitor noia eorum publicet, mortaliter peccat, dicta tñ testium & delatorum reis sunt edēda suppressis nominibus, & circumstantijs: vt d. Pegna. com. 124. 125. nec tamen denegatur reis debita defensio, nam ijs licet nominare inimicos quos habent, vel suspectos de inimicitia. Potest etiam inquisitor aduocare peritos in consilium in causa fidei. c. vt commissi. §. aduocandi. eo. in 6. vel cū est ferenda sententia condemnatoria, vel absolutoria, peritorum verò nomine intelliguntur Theologi canonistæ, & iuristæ: vt d. Archid. in d. cap. Et sententia de eorum consilio est ferenda. c. statuta. §. iubemus. eo. in 6. non tamen tenetur inquisitor necessand eorū con-

consilium sequi, cum illorum vota non sint decisa, sed tantum consultiua, non tamen tutum est sine causa ab eis recedere, nec à peritorum consilio circa ordinem iudicialium, si inquisitor Theologus sit; & licet inquisitores adhibeant in consilium peritos si exent sunt puniendi, quod vix tamen contingit, cum hodie plures periti adhibeantur, & in arduis supremum officium sit consulendum, & his peritis totus processus est communicandus. c. statuta. §. iubemus. eo. in 6. cum aliàs rectè consulere non possunt, sic tamen ut nomina testium ipsi non aperiantur, licet debeant exprimi eorum qualitates, & si opus est illis nomen est detegendum, sic tamen ut iuramento, vel excommunicatione ad secretum adigantur, quod etiam sabintelligitur, licet non fiat, cum fidei negotia non sint propalanda, & inquisitor ac episcopus possunt indidere silentium consultiuibus sub pœna excommunicationis. c. statuta. §. & vt eorundem. eo. in 6. non tamen id potest episcopus erga inquisitorem, vel contra vtendo excommunicatione, qui tamen tenetur ad secretum. d. §. & vt eorundem; aliàs mortaliter peccat.

16 Tertia propositio. Hæretici, iustè morte, & alijs pœnis plectuntur; probatur ex c. non vos. cum seq. 23. q. 5. c. nimirum. c. displicet. 23. q. 4. c. necis. 15. q. 1. in c. ad abolendam. de hæretic. Ex Pontificibus Leo ad Leonem Augustum. ex Patribus Bernard. in Cantica. homil. 66. Orig. in Num. hom. 9. Cipr. lib. de exhort. mart. c. 5. Aug. lib. 3. contra Gaud. c. 26. & ep. 48. Leo ep. 72. 80. 91.

Ratione probatur, nam circa hæreticos duo considerantur: vnum ex parte ipsorum, aliud ex parte Ecclesiæ: ex parte eorum est peccatum per quod meruerunt ab Ecclesia per excommunicationem separari, & etiam à mundo per mortem, grauius enim est fallere fidem, quæ est animæ vita, quam pecuniam, qua vitæ corporali subuenitur, & tamen hi iustè per principes seculares morti traduntur, & alijs malefactores, ergo magis hæretici de hæresi conuicti possunt non solum excommunicari, sed etiam morte puniri, & occidi iustè; ex

parte Ecclesiæ est misericordia ad errantium conuersionem. Ideò eos statim non damnat, sed post primam, & secundam correptionem. Galat. 5. postea si sit pertinax de eius salute desperans, aliorum salutari prouidet eum excommunicando, & vltierius relinquit iudici seculari à mundo exterminandum per mortem, secundum Hier. Ioâ. 9. præterea id iustè est vt Christianæ Reipublice satisfiat, vt ceteri timeant, nec bonis noceant, & ne multis noceant, cum eorum sibilus irremediabiliter mentes auditorum vulneret: præterea adulteri puniuntur, quia fidem coniuncto frangunt, ergo magis hæretici qui Deo, vt d. Aug. ep. 50. ad Bonifacium. & Amb. serm. 50. Vltierius falsarius monetæ principis instè, punitur, ergo magis qui legem Dei offendit, & sacram, quod ad se attinet, falsat scripturam interpretatione impia & falsa, præterea quis iustas delicti pœnas subit, maxime si per insidias, vel veneno interimat, at hæreticus homicida est, cum animas teatibus sensibus perdat, & re publicâ seditionibus turbans, punitur & ciuitate pelitur, vt d. Plato. lib. 5. de Repu. hæretici tales sũt, & peiores, ergo, vltierius comici qui obscenas fabulas publicè recitant, cum ipsi animos iuuentutis corrumpant, nisi se corrigant, puniuntur & exilium à ciuitatibus subeunt, teste Plat. 9. de Legibus libro; hæretici magis noceant, ergo, præterea sacrilegi morte plectuntur. l. sacrilegij. ff. ad legem Iul. pecul. hæretici huiusmodi sunt, ergo, vltierius militiæ desertores capitali pœna plectuntur. l. non omnes. §. desertor. ff. de re milit. & transfuga viui exuruntur. l. aut damnatum. §. hostes. l. si quis aliquid. §. 1. ff. de pœnis. hæretici tales existunt, ergo, vltierius sacros ministros lardentes capite puniuntur. l. si quis in hoc. C. de epis. & cleric. & idem de raptoribus virginum, & monialium. l. raptores. l. si quis non dicam. C. de epis. & cler. hæretici peiores sunt, vltimò parricidæ dira morte puniuntur. l. pœna. ff. ad leg. Pomp. de parricid. hæreni matrem ecclesiæ eos regnerantem trucidant, quod ad se est, ergo.

Multiplex verò pœna infligitur aduersus hæreticos; & prima vltimi supplicij,

quod elicitur ex sacris literis; vnde Deut. 17. 18. mandatur, vt propheta qui dicit eam, & sequamur Deos alienos, morte puniatur, quod executum est. Numer. 25. & merito huiusmodi igne cremantur, vt omnes d. in c. ad abolendam. de hæresi. nam Christus Ioan. 15. d. eum qui in se non manserit igni tradendum, & huiusmodi pœna est antiquissima, ex Conc. Calcedon. act. 1. & testatur Greg. lib. 1. dialog. c. 4. Euseb. lib. 4. hist. c. 15. Rufin. lib. 1. c. 2. Sozom. lib. 6. hist. trip. c. 9. & 11. & habetur in l. 1. C. de Iudæis. in Cod. Theodos. quod si clericus sit qui in hæresim est lapsus, & sit pertinax, vel relapsus, est degradandus ab ordinario loci, & iudici seculari relinqui puniendus. c. excommunicamus. §. 1. c. pen. de hæret. c. ad abolendam. eo. c. 1. rod. in 6. Conc. Tr. sess. 13. c. 4. id quod cum solemniter detractione insigniū clericalis militiæ, singulis ornamentis ei demptis, quibus actibus omni priuilegio, clericali priuatur, id quod in præsentia iudicis secularis, qui relinquatur, non tamen traditur, rogando tamen eum vt citra sanguinem eum puniat. c. degradatio: de pœna. in 6. Brun. lib. 4. de hæret. c. 13.

Hæc verò pœna ignis non omnibus hæreticis imponitur, sed tamen relapsis, pertinacibus, & impœnitentibus, quia sic lata sententia, qua declarantur hæretici, iudici seculari relinquendi sunt, qui statim eos condennare, & viuos cremare debet, cum alij antequam cremantur, stranguentur: vt d. Couar. lib. 2. var. resol. c. 10. & Alph. de Iusta hæret. punis. cap. 1. & etiam pertinaces aliquandiu expectari, & moneri debent antequam occidantur, re eorum animæ peccant: alij verò hæretici pœnitentes Ecclesiæ gremio, salutari pœnitentia iniuncta, si relapsi non sint, modo quo sequenti propositione dicitur, iunguntur.

Id tamen fallit in muliere prægnante, quæ non est punienda si hæretica sit, sed expectanda donec pariat. l. prægnans. ff. de pœnis.

Secunda pœna, quod hæretici iustè bello imperiuntur, & in dicto bello licet eos comprehendere, spoliare, occidere, & eorum ciuitates ferro, & igne depopu-

lari. Deut. 17. c. si audieris. c. si vos. 23. q. 5. cap. excommunicamus. §. catholici. de hæret. Doct. in c. præfidentæ. de hæret. in 6. Castro. li. 2. de iusta hæret. pun. c. 14.

Tertia pœna, vt fides illis data seruanda non sit, cum ipsi Deo fidem fregerint. ex Conc. Constant. can. 6. tradit D. Thoma. 2. 2. q. 70. art. 1. & q. 40. art. 3. Doct. in l. conuentionum. ff. de pact. etiam si iuramento sit firmata. c. in malis. c. inter cætera. 2. 2. q. 4. tradit Brun. lib. 3. de hæret. c. 14. si tamen fides à publica potestate eis esset data seruanda esset, nisi fides data contineat peccatum, vt d. Herm. de Inst. rel. c. 14.

Quarta pœna, vt omne commercium cum ipsis sit interdictum, ita vt eorum contractus, vel vltimæ voluntates inualidæ sint, maxime si conuicti sint. l. Manichæos. l. Arriani. C. de hæreticis. Brun. de hæret. lib. 5. c. 14. nec ex testamento eorum quis capere potest, & si quid illis relinquatur hæresim si scienter id actum sit, aliàs non: vnde si ignoras hæreticum esse relinquitur, inualida est institutio, & proximioribus defertur. Bal. in l. eum que. C. de fideicom. Imol. in c. 2. de testam. Brun. lib. 5. c. 11. & si episcopus, vel ecclesiastici eis relinquantur, licet consanguineis scienter excommunicandi sunt, & eorum nomen delendum, vt d. prædicti.

Quinta pœna, quod repelluntur ab accusatione testimonio, & omni actu iudiciali, nec sibi debitum exigere possunt in iudicio petendo. c. alieni. c. non potest. 2. q. 7. cap. excommunicamus. de hæret. l. quoniam. C. eod. Brun. lib. 5. c. 10. nec et indices esse possunt, & omni dominio, ac iurisdictione priuati sunt. c. si. eod. in 6. l. vlt. C. de Iudæis. non enim potest hominibus esse fidelis, qui Deo est infidelis. c. non potest. 1. q. 7. sic etiam advocati procuratores, vel tabelliones esse non possunt. c. nulla. 54. dist. c. infames. 6. q. 1. cap. alieni. 2. q. 7.

Sexta pœna, quod ecclesiasticam potestatem habere non possunt, cum diuisi à capite sint à quo potestas accipitur, nec subiectos aliquos habent. c. dicimus. cap. pendenda. 24. q. 1. c. verbum Dei. de pœnit. dist. 1. & omnibus beneficijs, ac iuribus ecclesiasticis priuati sunt, nec defen-

duntur ex annali possessione, vel regulis alijs apostolicis: vt d. Lamb. de iure patron. lib. 1. q. 1. art. 7. Brun. lib. 5. c. 7.

Septima pœna, q̄ eodem tempore cōtra eundem hæreticum plures iudices procedere possunt, & tenetur edere libros contra seipsum, & probationes ad confirmandum intentionem accusatoris. c. per hoc. eo. in 6. elem. 1. co. Franc. ia. c. vt commissi. cod. in 6.

Octava pœna, q̄ ad ecclesiam confugiens non defenditur immunitate ecclesiastica, cum delinquat contra ecclesiam. cap. si. de immun. eccl. not. Couar. lib. 2. var. resol. c. vlt.

Nona pœna, q̄ perpetua notatur infamia. c. infames. 6. q. 1. c. alieni. 2. q. 7. authen. Gazaros. C. de hæret. c. 2. §. hæretici. eo. in 6. Brun. lib. 5. c. 8. & eadem pœna afficiuntur nobiles, & ignobiles hæretici, licet aliàs inter tales distinguantur. l. 49. lib. 16. C. Theod. l. si quinquā. C. de epif. & cler. l. nec infames. C. de decur. lib. 10. Feli. in c. cum quidam. de iureiur. Brun. lib. 5. de fedit. c. 13.

Decima pœna, q̄ ijs obligati pacto ad obsequium illis præstandum, non tenentur manifestis hæreticis ad prædicta, sed absoluti sunt à debito fidelitatis dominij, & omnis obsequij, à die commissi sunt à vinculo sacramenti, nec quis depositum apud fe talibus tenetur reddere, nec catholica vxor viro hæretico debitum reddere. c. si. de hæret. cap. illa. de diu. l. bona fides. ff. de pos. Castro. lib. 2. de iusta hæret. punit. c. 7. & etiam pater hæreticus priuatur omni dñio politico naturali, & ciuili, q̄ haber in filijs. d. c. si. 2. §. si. c. cum secundum. eo. in 6. l. Manichæos. C. eod. nec emancipatio facta de filijs quicquam prodest: vt d. Pegna. loco infra citando, scilicet comm. 163. 3. p. Dir. q̄ si Rex sit hæreticus regnum eius pertinet ad eius filium, ac si is mortuus esset, & si filij, ac cōsanguinei eius sint hæretici, regnum catholicis potest sibi eligere Regem, nam si regnauit esset hæreticum electio Regis ad Papā pertineret, vt d. Castro. lib. 2. de iusta hæret. punit. c. 7. & tale regnum potest à catholicis occupari. c. alius. 1. q. 6. c. grandi.

de suppl. negl. c. vergentis. de hæret. Aluar. lib. 1. de planctu ecclesie. arr. 56. Eimer. 3. p. comment. 165. 168. & si serui sunt Christiani, vel cathecumeni liberi sunt, si infideles cum alijs bonis transeunt in fiscum, nisi dominū detulerint, quia tunc liberantur, & prædicta procedunt etiam si delictum sit occultū, nec ea recuperantur, licet ecclesie reconciliantur, nisi restituantur, vt d. Commē. d. comment. 168. nō tamen tenentur exequi id contra se, si occulti sint, vt nec bona dimittere in foro conscientie, vt infra dicitur.

Vndecima pœna, q̄ eorum bona omnia iustissime publicantur mobilia, immobilia se mouentia, iura actiones, & et iura sepulchrorum. c. cum secundū. eo. in 6. l. bonorum. ff. de verb. sign. idq; ipso iure, q̄ intelligitur si sunt relapsi, & impœnitentes, aliàs sua bona non perdit, si verò hæretici pœnitent post sententiam antequam tradantur curie seculari, licet ad misericordiam admittantur, bona tamen non recuperant, nisi domini temporales id concedant, q̄ si pœnitent antequam per sententiā tradantur curie seculari eorum bona non confiscantur, & cum confiscantur, si laici hæretici sunt, eorū bona ad dominos temporales pertinent: vt d. Pegna. comment. 158. in q. 109. Non tamen tenetur hæreticus non accusatus, vel denunciatus, nec condemnatus in foro conscientie dimittere bona sua ex quo die est lapsus in hæresim, vt ibi d. Pegna. vbi al legar multa breuia Pontificum diffinitium bona hæreticorum esse confiscata, & vnam partem dari communitati loci, secundam in fauorem officij, officialibus, qui tunc negotia expediunt, tertiam ponendam in loco tuto, & de consilio episcopi, & inquisitionis expendendam in fauorem fidei, vel ad vtilitatem sancti officij, vnde in locis vbi principes subsidiū ferunt officio inquisitionis iuxta. c. vergentis. de hæret. aliquid de bonis hæreticorum à Papa, ad quem de illis disponere spectat, condonari potest, vbi verò non sunt inquisitores bona hæreticorum applicanda sunt fisco episcopi loci, vt ibi d. Pegna in fi. idq; cum

oneribus suis, quæ transeunt in fiscum. l. via constituti. ff. de seruit. rust. præd.

Ampliatur, vt procedat etiam si quis causa mortis donauerit, si enim in hæresim sit lapsus, reuocatur donatio, vt imperfecta, cum assimilatur legato, & confiscatur cum alijs bonis. l. 3. §. pen. ff. de bon. lib. l. illud. ff. de mort. cā donat.

Secundò, ampliatur, vt si vir vxori donarit, & post mortem eius memoria dānetur, donatio reuocetur, licet ea quæ alijs donauit, valeant, cum donatio inter virum & vxorem non confirmetur, vbi quis impius est. l. cum hic status. §. si maritus vxori. ff. de donat. inter vir. non tamen perdit vxor sibi donata à consanguineis viri, nisi addita sit cōditio, quod sint viri: vt d. Siman. tit. 9. nu. 76.

Tertiò, ampliatur, vt si quid hæretico sub conditione debeatur ex cōtractu eueniente conditione, si tñ fiscus conditioni parere possit, ei acquirat: vt d. Couar. lib. q̄st. c. 39. Siman. d. tit. 9. nu. 11.

Quartò, ampliatur, vt etiam peculiū profectiū filij, publicatis bonis patris hæretici confiscetur, cum in eo filius tantum habeat administrationem: vt d. Cynus. Bal. & Ang. in l. si finita. §. si de vctigalib. ff. de dam. infect.

Quintò, ampliatur, vt vxor quæ cum viro hæretico sciēter à principio contraxit matrimonium dotem amittat, gl. in c. decreuit. de hæret. in 6. quia eius delicto cōsentire videtur, vt d. Archi. & alij in d. c. secus si à principio id ignorauit, licet postea sciāt, cum pœna tenere debent suos tantum authores, nisi eius delicto postea consensiat, nec etiam si non reuelat iudicibus fidei delictū viri, nec etiam si virum receperit, cum pietas id suadeat: vnde si dos à fisco sit occupata vxori catholica est restituenda, q̄ intelligitur de ea quam verè maritus ab vxore habuit, nō quæ dicitur ab ea recepta in instrumentis dotalibus: vnde vltra instrumentum oportet per testes, vel aliter legitime probare numerationem dotis à viro factā; Similiter restitui debet vxori bona paraphernalia, & alia eius propria, vel ante nuptias quæ à viro catholico adhuc recepit, vel alijs modis habuit explicatis in l. si quis posthac. C. de bon.

proscript. & idem de arris, & alijs muneribus, quæ dantur à viro innoxio sponse osculo interueniente, quæ non confiscantur, & si quid vxor est lucrata dum viueret cum viro hæretico, ei est restituendum, arg. l. ob maritoū. C. de vxor pro marito. q̄ si vxor sit hæretica, omnia eius bona confiscantur, vel dotalia, vel paraphernalia, vel arræ alieue donationes, sic tamen vt maritus omnes actiones contra fiscum saluas habeat, & ad id tantum, quod potest, teneatur. l. si maritus. ff. solut. matrim. Simanca. d. cap. num. 12.

Sextò, ampliatur, vt si filius sit hæreticus, eius peculium castrense confiscetur, cum in illo loco patrisfamilias habeatur. l. 2. ad Maced. l. 4. l. ex tota. ff. de cast. pec. Alex. in l. 3. §. si filius. q̄ quisq; iuris, & similiter bona materna filij confiscantur, licet sit in potestate patris, cū proprietates eorum filij sit. l. 1. & 2. C. de bon. mater. & si militer vsufructus patri debitus confiscatis bonis filijfamilias confiscatur, cum per hæresim amittatur, & cum proprietate consolidetur. l. 1. C. de bon. mar. & etiā vsufructus eorum bonorum, quæ hæreticus post mortem rogatus restituere fisco debetur quod ad hæreticus viuunt, & si hæreticus possideat fundum, q̄ ecclesie debet annum censum is fundus confiscatur cū onere pensionis illius soluendæ: vt d. Simanca. d. c. 9. vsque ad num. 21.

Septimò, ampliatur, vt bona hæretici eo ipso à die commissi criminis publicentur. c. cum secundum. vbi omnes. eo. in 6. tametsi cōtrarium teneat Bannes. 2. 2. q. 12. art. 2. vlt. conclus. d. cum illa amittere solum ante sententiā, d. esse communem apud discipulos D. Th. fundans se in d. c. cum secundum. vbi tantum dicitur executionem non dari ante sententiā declaratoriam confiscationis ipsorum, glo. tamen ibi, & Doct. d. à die commissi criminis pœnam incurri, & hæc opinio est iuri conformior. Vnde sequitur, q̄ de ijs bonis postea disponere non valeat, & ided donationes postea factæ reuocantur à fisco. l. post contractum. l. donationes. §. si. de donat. & idē de dotibus filiabus datis. l. quisquis. §. emancipatio.

mancipatio. C. ad leg. Iul. maicst. l. pro oneribus. C. de iure dot. etiam monialibus data. d. §. emancipatio. & idē de omnibus alienationibus, postea factis, quæ nullæ sunt. d. §. & l. fi. eo. bona tamē eius qui defecit in purgatione, vel ob contumaciam damnatur, & confiscantur à die tantum sententiæ; & si oculus hæreticus res suas vendidit, fiscus ab emptore eas repetit nullo dato pretio. Doct. in c. cum secundum. eo. in 6. Fallit tamen dicta conclusio, si nummi dati sunt in bonis hæretici, ne fiscus habeat rem & pretium, arg. l. pen. ff. de rebus eor. & idem si pars tantum extat, quæ est reddenda. Secundò, fallit, si inde vel ex mutuo sibi dato hæreticus factus sit ditior, ut quia rem aliam emit. l. si cum dorem. §. si. sol. matr. Tertio, fallit, si nummis illis res suas meliores reddiderit, vel hypothecas liberauerit, vel censum redemerit, vel creditoribus satisfecerit. Quarto, fallit, si illa pecunia in rem hæretici est versa, ut quia se & familiam aluerit, horreum necessarium emerit, plātauerit arbores, fluij vim abegerit, vel in alias expēsas necessarias, vel vtilēs, licet postea res perierit, quia domino perit, id est, domino vel fisco, hoc verò probandum est, quod res in domini vtilitatem sit versa. Quintò, fallit, ubi quis inuincibili ignorātia mutuum dederit occulto hæretico in necessitate constituto, si probabilibus coniecturis probare possit ignorantiam, & si nō adsunt prædictæ coniecturæ, sufficit probare eo tempore illum tunc eguisse, cum coniecturis, quod ea pecunia in rem eius sit versa, cū id mutans præcisè nō teneatur probare, ut probat Simā. d. c. 9. à nu. 43. vsque ad 51. & idem iuris est si quis emit aliquam rem ab occulto hæretico, & prædicta probet. ut d. Sim. ibi nu. 52. qui & ibi nu. 53. d. in casibus prædictis in dubio satis esse restituere rem creditori vero, quā si fisco, qui confiscavit bona hæretici, cum in dubio iudicetur contra fiscum, maximè si lucrum quaerit cum alterius damno. l. nō puto. ff. de iure fisci. l. fi. C. de codicill. secus est ubi res est certa, ut si quis sciētē emit ab eo quem scit hæreticum esse, vel ei mutuū dat, tunc enim rem restituere debet nul-

lo dato pretio, & in eum etiam inquiri poterit, quod non denunciari hæreticum. c. decreuit. eo. in 6. l. si debitor. ff. quæ in fraudem credit.

Octauò, ampliatur, ut nō solum à die hæresis ab hæretico occulto alienata à fisco vendicatur, sed etiam paulo ante in fraudem fisci, quæ fraus probatur, si dicat se alienare metu confiscationis bonorum, vel post alienationem. l. in fraudem. ff. de iure fisci. l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in fraud. cred.

Nonò, ampliatur, ut si vxor aliquid alienarit sine licētia viri, & postea in hæresim incidat, fiscus vendicet rem alienatam, licet instrumentum interuenerit. Bart. in l. si. C. ne fid. dot.

Decimò, ampliatur, ut alienata reuocentur à malè fidei possessoribus, vnà cum fructibus. l. ait prætor. §. per hanc. cum seq. & l. si. ff. quæ in fraud. credit. & etiam à bonè fidei possessoribus post litem contestatam, quia tūc incipit in eis mala fides, & ut prædones habeant. l. sed & si lege. §. etiam. ff. de petit. her.

Quod si clerici in hæresim lapsi sint, bona ipsorum, quæ ex ecclesia, vel respectu eius quæsiuerit, illi ecclesie cuius cōtemplatione ea habuerit sunt applicanda. c. excommunicamus. 1. §. 1. de hæret. quod intelligit si fiat beneficia curata in quibus beneficiati dominium non habent, quæ in vltis pauperum, cultum ecclesie, & necessitates ministrorum expendi debent: ut d. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. Sor. de iust. lib. 10. q. 4. art. 4. Conar. in c. cum in officijs. de testam. exceptis tamen ijs quæ pertinent ad ipsorum sustentationem, qui a sic in eis verum dominium habent, & confiscari possunt; quod si habeant simplicia beneficia, eorum redditus applicari poterunt officio inquisitionis, non ecclesiasticis à quibus habent beneficia, cum in ijs habeant verum dominium, quod ad administrationem: ut d. Conar. & Sor. locis cit. & idem de distributionibus quotidianis, in quibus habent verum dominium. c. vnico. de cler. non resid. in 6. Sor. & Conar. locis prædictis, saltē arcenta consuetudine locorum cui in hoc est standum, & eo magis confiscantur quæ sita ab eis ex industria, in quibus habent plenum

plenum ius: si verò habent bona feudalia, ea non confiscantur, sed redeunt ad dominos directos, & idem de bonis restitutioni subiectis, licet usufructus eorum spectet ad fiscum viuentē heretico: ut d. Pegna. q. 112. cōment. 161. ubi in firmissimè tradit quid iuris in bonis emphyteuticis, & iure patronatus, & in summa ius patronatus transit in fiscum, ex consuetudine tamen non transit, sed ecclesia fit libera, sic emphyteus hominis privati transit in fiscum, sed ius solum dño conseruatur, ecclesiastica verò si sit facta cū debitis solennitatibus, & sic transit in fiscum, aliās non, potest tamen ecclesia rem suam recuperare. c. felicitis. §. si qua. de pœn. in 6. & habet etiam biennium ad deliberandum an velit eam recuperare, vel fiscum habere in emphyteotam, qui & restituatur aduersus lapsum huius biennij, & si res sit meliorata post hæresim melioramenta transeunt in fiscum, si ante ecclesie accrescunt, ut d. Simanc. d. c. 9. nu. 95. vsque ad 120. ubi & tradit quādo impensæ factæ in re confiscata sint deducendæ, vel non. nu. 111. cum seq. quod si cum quis fecit impensas etiam versus dominum fundi, fructus fundi eius sunt, nec confiscari debent cū impensis, & idem si erat bonè fidei possessor, quia compensare eos non tenetur ante litem contestatam, secus si sit malè fidei possessor, vel lis sit contestata, quia sunt compensandi cū meliorationibus; & si meliorationes fructus percipere excedant, debent rescipi à dño fundi, & si fructus percepti sint à malè fidei possessore, compensatio impensarum debet fieri domino fundi vero, & si meliorationes sint factæ in re sterili potest qui eas fecit soluere estimationem fundi domino, ac si factæ non essent, & sibi fundum retinere, vel meliorationes petere: ut ibi dicit.

Fallit verò prædicta conclusio in pluribus casibus.

Primò, enim bona futura non confiscantur, vnde si quid postea acquiratur non confiscatur. l. si mandauero tibi. §. is cuius bona. ff. mandat. nec bona conditionalia in vltima voluntate, si conditio extiterit post condemnationem. l. 1.

§. sin autem. C. de caduc. toll.

Secundò, nec alimenta publicantur, quia vel hæreticus occiditur, vel ecclesiæ reconciliatur, & ea habet. l. is cui. ff. de alim. l. pen. de cap. dim.

Tertio, confiscatio nō debet tertio nocere. l. sancimus. C. de pœn. vnde si in bonis hæretici adsit depositum, commodatum, conductum, domino est statim restituendum. l. in fraudem. §. ex his. ff. de iure fisci. vnde si maritus hæresis damnatus sit, dos vxori innoxia, & quæ spondet hæretico non nupsit, statim est reddenda. l. 2. de fundo dot. c. decreuit. eod. in 6. dummodo vxor probet eam datā, cum ad id non sufficiant dotalia instrumenta. l. 1. C. de dot. caut. non num. sed oporteat concurrere alias præsumptiones. Soc. & alij in l. 1. ff. sol. matr. & potest fiscus intra annum opponere de dote non numerata. l. si. C. de dot. caut. l. si cui. C. de non num. pecu. & etiam vxori sunt restituenda bona paraphernalia, & alia eius propria. l. si quis posthac. C. de bon. damn. & similiter pars lucris, quæ credit vxori ex loci statuto ei est danda. Lupus in rubr. de donat. inter. & similiter arræ, donationes propter nuptias vxori sunt reddendæ, marito damnato. l. res vxoris. C. de donat. inter. vir. l. si quis post hac. C. de bon. damn. & idem si vir vendidit fundum dotalem vxore cōsentiente, & iurante, detecta enim hæresi vxori est reddendus, nisi hæresi consenserit. l. non putauit. §. si exheredatus. l. si & post mortem. ff. de bon. poss. & similiter donationes factæ vxori à cōsanguineis viri, ei enim sunt reddendæ, nisi ea conditione sint factæ, ut viro acquirerentur. l. si mater. C. de donat. ante nupt. & idem de donatione facta filio arrogato, vel vni ex socijs, quia acquiratur ei cui est facta, nisi aliud tempore donationis sit dictum. l. socium, qui in eo. §. si. ff. pro soc.

Quartò, fallit, in muneribus factis legatis, quia eis acquireretur. Brun. lib. 4. de legationibus. c. 6.

Quintò, fallit, in legitima debita filio quæ nō confiscatur confiscatis bonis patris. l. si qua pœna. ff. de his, qui sunt sui. Doct. in auth. nouissima. C. de ioffic. teftam. nec similiter quam pater habet in bonis

bonis aduentiis filij, cum tunc filius fiat sui iuris. c. 2. §. si. de hæret. in 6. si cuncto conuerso filio damnato non publicatur peculium profectitium ei à patre concessum, cum proprietatis eius patris sit. l. 3. C. de bon. prosc. & si maritus ignoret tempore alienationis uxorem hæreticam, & alienet partem dimidiâ lucrorum, que lege municipalis ad ipsam pertinet, alienatio tenet, aliâs filius ea vindicabit, si maritus id scierit, illam tamē partem maritus donare non potest, licet ex iusta causa alienare possit: vt d. Sim. à nu. 82. vsque ad 88. & in dubio ignorantia præsumitur. l. verius. ff. de probat.

Sextò, fallit, in feudo, q̄ hæreticus habuit, non est confiscandum, sed domino catholico restituendum, nisi sit tale vt alienari possit. c. excommunicamus. §. moueantur. de hæret. Boslius tit. de bon. public. num. 54.

Septimò, fallit, in creditoribus hæretici, qui tamen creditores erant antequam hæreticus esset, ij enim filio præferuntur, & eis à filio est satisfaciendum. l. 1. C. de pœn. fiscal. l. non potest. l. quod placuit. l. in summa. ff. de iure filii. etiam si ecclesiæ reconcilietur, & postea locuples fiat, nisi pars bonorum ei relinquatur, quia ex ijs pro rata creditoribus est satisfaciendum, vt d. Sim. nu. 122. & si hæreditas est adita ab occulto hæretico, nō acquiruntur filio, sed debet proximioribus, quia hæreditas ab hæretico adiri nō potest, & idem de legatis, & fideicommissis, & si tempore quo adita est hæreditas, confessus fuerat hæresim, sed nondum absolutus erat, & ecclesiæ reconciliatus, eam adire non potest, secus si suffragijs iudicij iam erat absolutus, licet nondum sententia absolutoria prolata fuerit: vt ibi d. Siman. nu. 124. 125.

Octauò, fallit, in occupatione bonorum hæreticorum, quia licet eorum bona ipso iure sint publicata, occupatio tamen bonorum, & executio confiscationis fieri non debet antequam sententia hæresis declaratoria per episcopum, & inquisitorem fuerit pronunciata. c. cū secundum. de hæret. in 6. & ubi agitur de confiscatione bonorum, si duo sint domini vnus inferior, vnus superior, ad re-

gem sub quo est alius dominus inferior confiscatio pertinet: vt d. Bal. in rubr. de priuil. filii. & si bona hæretici sint in diuersis regnis eius bona ab vnoquoq; rege sub cuius dominio sunt, occupari possunt, vt not. in d. c. cum secundum. & similiter actiones, quæ ibi dicuntur esse, ubi est ius ad quid exigendum, vt annuā pensionem. l. qui actionem. ff. de reg. iur. actiones verò in personā, & nomina debitorum ad eum pertinent ubi debitores sunt conueniendi. Rom. in l. si constare. §. si. ff. sol. matr. bona tamen hæreticorū præscribi possunt spatio quadraginta annorum contra filium, nisi iam sint publicata, & si quid deberetur hæretico singulis annis ex contractu publicatis eius bonis omnes præstationes publicantur: si verò ex vltima voluntate non publicantur præstationes futurorum annorum: vt d. Sim. d. c. 9. nu. 126. vsq; ad 137.

Quòd si is qui in hæresim est lapsus, habeat ius primogenituræ, seu maioratum, si quidem id habeatur ex principis concessu, confiscari potest: si verò ex testamento, vel contractu sine principis decreto, si quidē testator hæreticus fuerit, non hæres, confiscari, nisi ante hæresim in alium ius id transtulerit, quia tunc non confiscatur, & confiscatur etiā id ius, licet sub ea conditione sit relictu, vt ob hæresim confiscari non possit, & etiam si id sit ex contractu, & etiam si testator dicat, si quis in hæresim sit lapsus, ius id ad alios transferatur, quia adhuc confiscari potest; secus tamen si cui id sit relictu, cum conditione vt eo mortuo ius id alij restituar, tunc n. eo mortuo confiscari non potest, sed substituto debetur, vt latè probat Sim. d. c. 9. num. 252. vsque ad si. cap.

Duodecima pœna est, q̄ hæretici priuantur dignitatibus, officijs, publicis beneficijjs, tam ecclesiasticis, quam secularibus, & idem de eorum receptoribus, credentibus, fautoribus, & defensoribus, ac eorum filijs, & nepotibus. c. vt commissi. §. priuandi. de hæret. in 6. & cū sunt priuandi beneficijjs ecclesiasticis, inquisitor debet expectare consiliū episcopi, licet non teneatur expectare consensum. cap. vt commissi. eo. in 6. si verò agitur

agitur de priuatione officiorum seculariū id solus inquisitor potest. clem. 1. de hæret. licet sit decentius, vt tunc etiam adhibeatur cōsiliū, & etiam cōsensus episcopi; ac hæretici sunt ipso iure priuati beneficijjs ecclesiasticis à die commissi eriminis. d. c. vt commissi. fautores verò eorum & c. non sunt ipso iure priuati beneficijjs ecclesiasticis, sed priuandi per sententiam. c. excommunicamus. 1. §. credentes. extra eod. Quòd si episcopi scient hæreticos conferant beneficia, vt eorum fautores, amittunt priuilegium, nec vocentur ad eorum priuationē, & vt tales puniri possunt à Papa cārum, qui est eius legitimus iudex, & videatur an ob id sit suspectus de hæresi episcopus talis, vel non, vt quia non vt hæreticis, sed vt amicis, & cōsanguineis beneficia contulerit. Quòd si hæretici reuertantur ab hæresi, an recuperent beneficia ipso iure iam amissa, si sint episcopi, vel prælati maiores à solo Papa suar restituendis: si parochi, vel religionum præfecti, si subditos infecerint non sunt restituendi si verò nullis nocuerint, & se detulerint, mitius cum eis est agendum à senatu tamen tantū supremo inquisitionis: si clerici simpliciter, vel religiosi qui sponte reuertantur, ab episcopo, & inquisitore restitui possunt; sed si post multas admonitiones cum difficultate redeunt, non debent facile ad officia, & beneficia restitui, sed verbaliter depositi debent trudi in monasterium ad poenitentiam agendam, & solus Papa potest restituere ad beneficia, quæ hæretici obtinebāt antequam in hæresim essent lapsi, cum per hæresim beneficia ipso iure amittantur, at beneficia suspectorum vel diffamatorum tantum de hæresi ipso iure non vacant, sed iuxta circumstantias ijs quandoque priuari possunt. Hæreticus etiam ad ordines promoueri nō potest, cū reuerso tamen dispensari potest post aliquod tempus, vt in susceptis ordinibus ministret, non autem vt ad superiores ascendat, nisi ecclesiæ utilitas euidens, vel necessitas aliud postulet, quia sic ad maiores ordines, & etiam beneficia promoueri poterunt: vt dicit Brunus lib. 3. de hæretic. cap. 7. & in hac ir-

regularitate solus Papa dispensat, ex priuilegio tamē apostolico inquisitores super hac irregularitate dispensare possunt ob constitutionem Clem. VI. in d. Pegna in q. 113. 3. p. Dir. comment. 162.

Ampliatur, vt prædictæ pœnæ procedant nōdum in hæreticis, credentibus, fautoribus, & receptoribus, sed etiam in eorum filijs vsque ad secundam generationem, qui & ipsi iustissime inhabilitantur ad officia publica, & beneficia ecclesiastica, vt habetur in c. quicumq; §. hæretici. eo. in 6. Idque rationabiliter, tum quia paterna infamia afficiuntur, tum in odium paterni scelus, vt parentes ab huiusmodi scelere deterreantur, & alijs rationibus, de quibus per Castr. de iusta hæret. pun. lib. 2. c. 10. & pœnæ prædictæ extenduntur ad quoscunque filios vel legitimos, vel naturales tantū, quibuscunq; nominibus nuncupentur: vt inquit Anch. Io. And. Archid. Franch. & alij in c. statutum. 2. eod. in 6. Idque procedit etiam si filij prædicti sint geniti vel nati antequam patres crimen id incurrerint. glo. in cap. si quis. 6. q. 1. & est communis, nam viget eadem ratio, vt patres deterreantur ab huiusmodi scelere patrulis, etiam si filij ante suum genitri. Quòd si filij obtinebant beneficia cū pater crimen commisit, non sunt priuati ipso iure beneficijjs illis, licet ad alia inhabilitentur, cum id iure non sit cautum, & pœnæ non sint extendendæ. cap. odia. de reg. iur. in 6. priuandi tamē sunt per sententiam beneficijjs illis, quæ obtulerint post parentum crimen: vt d. Pegna. 3. p. q. 114. comment. 163.

Limitatur verò prædicta conclusio, vt prædictæ pœnæ non extendantur ad nepotes ex filia, sed tantum ad nepotes ex filio: vt gl. asserit in c. statutum. eo. in 6. cum magis timeatur audacia filiorum, quam filiarum: vt dicit Burig. in l. i. C. de hæret. instit.

Secundò, limitatur in filijs hæreticorum poenitentium, & qui redierunt, sic enim non inhabilitantur ad beneficia, nisi sint relapsi, & ob id traditi curiæ seculari puniendi, licet postea in fine catholici moriantur. Quòd si filij suspectorum de hæresi ob fauorem, recepta-

nem, &c. inhabilitatur etiam ad beneficia. cap. statum. 2 §. fin. eod. in 6. post mortem tamen parentum non potest agi in eos, cum eo casu crimen morte exinguat, vt nec si ipsi filij deferunt pares iudicijs fidei, filij etiam inhabilitantur ad beneficia, quod tamen intel ligitur quando quis est verè contumax, secus si ad iudices ob infirmitatem, vel aliud impedimentum accedere non potuit, vel pro absolutione insitit, &c. & etiam si filij in predictis catholici sint, potest cum eis dispensari ad beneficia, ad sacros tamen ordines facile admitti non debent: vt dicit Pegna, quæst. 115. commen. 164. Et dum pendet iudicium fidei, delati & carcerati pro hæresi, non admittuntur ad orationes communes, nec confessor eis datur nisi in periculo mortis. Simanca, tit. 16. num. 30. Pegna commen. 108. in tertia parte Direct. in quæst. 49.

Decimatertia poena, quod libri hæreticorum damnatorum, similiter damnantur ex Concil. Constant. sess. 8. & 15. & cap. fraternitatis. de hæret. & sunt comburendi ex sexta sino. generali. canon. 63. l. quicumque. l. damnato. C. de hæret. & testatur Naz. orat. 19. id factum à Cipriano de libris magorum. & idem testatur Athan. lib. de incarnat. verbi, de libris Manichæorum iussu Gelasij, & Simmachi Pontificum, & idem est dicendum de libris corruptis ab hæreticis, licet sanctorum fuerint, qui & ipsi comburi debent: vt dicit Leo ep. 91. nec eos quisque legere, aut habere potest sine Papæ licentia, sicut nec vlli libri sunt imprimendi sine licentia sancti officij, & retinens libros damnatos est suspectus de hæresi: vt dicit Simanca, tit. 38. de cath. insitit.

Decimaquarta, & vltima poena, quod etiam post mortem, hæretici damnari possunt, & contra eos inquiri de hæresi in vita contracta, & bona eorum publicantur, ac si viui essent. cap. san. 24. q. 2. c. à nobis. 2. de senten. ex commu. c. accusatus. §. in eo. eodem in 6. l. Manichæos. C. de hæret. idq; etiam post quadraginta annos à morte ipsorum. l. 2. vbi gl. & Bar. C. de apostat. Fel. in c. cum nobis. de

prescript. citatis tamen filijs, successo ribus, & omnibus quorum interest, licet & quilibet sit admittendus ad eorū defensionem. c. filij. eod. in 6. Egid. decif. 678. 679. Alber. in rubr. C. de hæret. filij tamen eorum qui morti proximi perierunt consolationem hæreticorū, vel aliter in dictis, vel factis hæreticis decessere, vel eorum hæredes non admittuntur ad eorum defensionem. d. capit. filij. nisi hæredes eos præbent per testes extraneos omni exceptione maioribus fuisse furiosos, quia sic præsumuntur durare, si tamen probetur eos tempore mortis non fuisse furiosos, non excusantur, licet dicant tempore delicti commissi tales fuisse, cum id oporteat probare, & etiam est considerandū qualitas infirmitatis, gras, & huiusmodi, nec creditur in hoc notario testanti in testamento eum fuisse sane mentis: vt dicit Alex. cons. 141. lib. 1. nisi testes adducantur: vt d. Commen. Dir. 3. p. q. 13 r. commen. 170. viuo tamen patre filius non admittitur ad eius defensionem, & ad defensionem defuncti præsentis, & certi specialiter sunt citandi, absentes, vel incerti edictis propofitis, & si nullus comparer ad eorum defensionem, iudices defensorem constituent: vt d. Egid. d. decif. 679. & si bona defuncti sint publicata, non tenentur hæredes ad restitutionem fructuum si bona fide possederint, nisi à die litis contestata, & processus quamprimum expediri debeat; Et vltimus memoria hæreticorum, ob eorum hæresim iure damnari debet. ca. accusatus. §. in eo. eodem in 6. l. Manichæos. C. de hæret. & ipsorum cadauera ossa; & cineres sepultura ecclesiastica carere debent. d. cap. accusatus. §. in eo. eodem in 6. Castro. libro 2. cap. 19. de iur. sta. hæret. punit. Quod si suspectus tantum de hæresi moritur lite pendente, poterunt iudices vltius procedere, vel absolueno, vel condemnando, non tamen imponendo poenitentiam pecuniarum hæredibus ob solam suspicionem. Egid. decif. 677. & 680. & si qui in carcerem positi seipos occidunt, pro hæreticis sunt habendi, idque conscientia criminis fecisse: vt dicit Simanca tit. 18. & qui

& qui scienter hæreticos sepelierunt, fautores, &c. debent eos exhumare, & subiacent excommunicationi, vsq; ad congruam satisfactionem, quos tamen potest inquisitor absolueri. capit. quicumque. eodem in 6. Eimer. quæst. 118. 3. p. vbi comment.

Hæ sunt poenæ contra hæreticos iure inflictæ, ad quas vitandas non suffragatur appellatio, cum in causa fidei à diffinitiuā non appelleretur, licet ab interlocutoria id liceat. cap. vt inquisitionis. eodem in sexto; de quo supra est etiam dictum.

17. Hæretici redeūtes, qualiter recipiatur ab ecclesia quo ordine, qualiter puniatur, & recu peret, vel non.

Vltima propositio. Ecclesia semper recipit reuertentes ab hæresi absolueno illos per sacramentum poenitentiae: & primò reuertentes ab hæresi recipit cōseruando in vita, & quandoq; dispensatiua non appelleretur, licet ab interlocutoria id liceat. cap. vt inquisitionis. eodem in sexto; de quo supra est etiam dictum.

Vltima propositio. Ecclesia semper recipit reuertentes ab hæresi absolueno illos per sacramentum poenitentiae: & primò reuertentes ab hæresi recipit cōseruando in vita, & quandoq; dispensatiua non appelleretur, licet ab interlocutoria id liceat. cap. vt inquisitionis. eodem in sexto; de quo supra est etiam dictum.

Ratione probatur, nam Ecclesia ex Domini dicto charitatem extendit, ad oēs amicos, & non Mat. 5. diligite &c. pertinet enim ad charitatem, vt quis bonū proximi velit, & operetur, quod duplex est spirituale, scilicet salus animæ, & quod principaliter respicit charitas. Id. n. quilibet ex charitate debet, alij velle, & secundum hoc hæretici relapsi recipunt ad poenitentiam, & eis aperitur via salutis; secundum bonum est corporale, & quod secūdo respicit charitas, vt vita, corpus, possessio mūdāna bona, fama, dignitas, ecclesiastica, vel secularis: hoc verò non tenetur quis alij velle, nisi in ordine ad salutem eius, & aliorū: vnde si quid ex his existens in vno impedire possit per nam salutem in multis, non oportet vt ex charitate huiusmodi bonum ei velle mus, sed magis vt velimus eum illo carere, tū quia salus æterna præferatur bono temporali, tum quia bonum multo tum præferatur bono vnius, quod si hæretici reuertentes semper admitterentur, & bonis suis restituere id possit nocere salutem aliorum, tum quia si relaberentur alios inficerent, & etiam quia si sine poena euaderent, alij securius in hæreses

relaberentur; vnde ecclesia primò reuertentes non solum admittit ad poenitentiam, sed & cōferuat in vita, & quandoque restituit ad dignitates ecclesiasticas, si velint verè conuerti, dispensatiua; sed quando recepti iterum relabuntur, vnde est signum inconstantiæ in fide, ided vltius reuertentes recipiuntur ad poenitentiam, sed tamen non liberantur à sententia mortis.

Pro cognitione verò huius materiæ, notandum, quod poenitentes dicuntur, qui ad seipos cōuersi ab errore intellectus ad fidei vnitatem reuertuntur, qui in duplici sunt differentia, quidam enim redeunt sponte, vel intra tempus gratiæ, non citati, vel specialiter inquisiti, alij post citationem, deprehensionem, & inquisitionem, & sæpè post multas monitiones, & quandoque tormenta, primi mitissime tractantur, secundi seuerius poenitentij afficiuntur.

Vnde vt dignoscantur quando poenitentes sint admittendi, dicendum, qd si quis est occultus hæreticus à nullo talis iudicatus, & seipsum inquisitori defert, est recipiendus, & secreto absoluenus absq; publica poenitentia; si verò in alio regno hæreticus quis fuit, & respiciens veniam, & absolutionem ab inquisitore petit ante testium depositionem est admittendus, sed errores abiurare debet, & solemnem agere poenitentiam, sine tamen poena carceris, vel habitu poenitentium, quod si metu imminenti probationum aliquis se defert, ac complices, ac errores suos fatetur, & si testes contra eum superueniunt, ad perpetuū carcerem non est damnandus, nec habitum poenitentij diu portare debet; Aut comprehensus in carcere fatetur hæreses, an tequam ei dicta testiū edantur, conuersus benignè est recipiendus, nec in perpetuum carcerem tradendus; Aut fatetur post accusationem, & est admittendus, sed puniendus seuerius, vel publicatis testimonijs fatetur, & est admittendus, sed in perpetuum carcerem tradendus. c. pen. §. si. c. ad abolendam. extra eo. Et generaliter admittitur vsque ad sententiam diffinitiuā exclusiua, nam vltimus non est locus veniæ: vt d. Gerfon

er. 2. de schismate. Sim. de cath. instit. tit. 47. nu. 27. vsque ad num. 53. & idem d. Dir. 3. p. q. 109. & ibi Commen. comm. 145. d. hæreticis pœnitentibus ante sententiam, & vitam, & bona relinqui, post verò nō, nisi bona à principio eis donent.

Fallunt tñ prædicta in hæresiarclis, & Doctoribus errorum, qui non recipiuntur ad veniam etiam si pœniteant, sed sunt relinquendi curiæ seculari: vt dicit Siman. pluribus id probans d. c. nu. 54. vsque ad 68. Fallit item in eo qui regi, vel principi, filijs, vxori, vel sororibus eius hæreses persuadere tentauerit: vt ibi d. nu. 68. vsque ad 71. q̄ si nulli quis nouit licet tentare uoluerit, recipi potest si verè pœnitens sit, & non fictus, cū tali non sit facillè credendum: vt dicit ibi Siman. num. 72.

Quòd verò est dictum pœnitentes, ante sententiam diffinitiuam cōuersos ad veniam ab ecclesia recipiendos esse, nō simpliciter procedit, sed cū multis conditionibus, & qualitatibus.

Primo enim abiurare debent hæreses, & errores, quas docuere, vel protulerunt, aut secuti sunt, est enim abiuratio solemnis hæresum detestatio, cum assertionem catholicæ veritatis, cum iuramento, & pœnali obligatione permanenti in fide Christiana. c. ego. de consecr. dist. 1. c. ad abolendam. §. illos quoq; extra cod. & de ea meminit Nic. sin. c. 8. & Conc. Ephes. sub Cœlestino I. & Laodiceo. c. 7. & c. saluberrimum. c. donatum. vbi habetur nullum hæreticum recipiendum in unitate ecclesiæ, nisi prius abiuret, & anathematizet hæresim, vt abiurationis robore homines in unitate ecclesiæ firmi permaneant, & hæc abiuratio fieri debet apertis verbis cum subscriptione abiurantis manu propria, vt statuit Leo primus ep. 84.

Diuiditur verò abiuratio in abiurationem de leui, de vehementi, de violenta, & de formali hæresi, prima fit in domo episcopi, secunda in publico, nisi causa rationalis contrarium suadeat, & abiuranti de leui minor pœnitentia imponitur, nec si is relabitur traditur curiæ seculari, secus in eo qui abiurat de vehementi. Et generaliter abiurans de-

bet in principio profiteri se tenere eandem ac credere, quam tenet sancta Romana apostolica ecclesia, cum detestatione omnis hæresis.

Abiurare verò debent omnes ab hæresi reuerentes, vel suspecti, nisi canonicè se purgauerint, si quartum decimum annum transegerint, nam ante delinquentes aliter sunt puniendi, nisi maxima sit intelligentia abiurantis, & eo casu probabile est, vt tanquam de leui tantum suspecti abiuret; & generaliter instrumentum publicum abiurationis fieri debet, & reuerentes ei se subscribere debent, si scribere norint, aliis inquisitor & notarius se subscribent, & vltimus iurare debet reus de stando mādatis inquisitoris, qui iniusta tamen mandare non poterit, sed imponere habebit pœnitentias salubres reuerso, & honorificas inquisitioni, vt qui negabat orationes, oret, & huiusmodi, & licet non sit laudabile imponere pœnitentias pecuniarias ex Conc. Narbon. c. 17. auaris tamè iniungi possunt, & debet etiam abiuratio fieri lingua vulgari, & post eam inquisitor habet iniungere pœnitentias, & monere reuerf, ne de cetero talia, vel huiusmodi committat, cum nō sit futurus locus pœnitentiæ, & vbi quis est violenter suspectus debet indui vestè pœnitentialem duabus crucibus signatam, & eo habitu super alias vestes vti debet tempore à iudicibus præfinito, q̄ procedit etiam in alijs pro hæresi pœnitentibus. c. in capite. 50. dist. & qui eum abiecerit, vel recusauerit, vt impœnitens est puniendus. Anan. in rubr. de apost. nec ipsi inquisitores possunt restringere tempus eisdem ad eum habitum gestandum ab illis præfinitum, nisi ex causa, sed ad supremos indices est recurrendum, & is habitus post id tempus est suspendendus in ecclesia parochiali reuersi, ex quo loco si quis illum furatus sit fustibus mulctus, vel exilio arbitrio iudicum est puniendus: vt dicit Simanca d. cap. 47. num. 9. ad 15.

Peracta abiuratione, pœnitentia est iniungenda conuerso arbitrio iudicum, prius pronuntiata sententia eum fuisse hæreticum, vel suspectum, qui retinere

18
Hæretici redeuntes abiurare debent, & quò, & qd de suspectis & c. & que pœnitentia ijs iniungat.

sibi deat facultatem aggrauandi, minuendi, & commutandi impositas pœnitentias in quo considerari debent, ætatem, infirmitatem, humilitatem, veram conuersionem, & huiusmodi, ob q̄ minui debent pœnitentiæ, vel mutari, sicut grauari rixosis, indenoris, & hmōi, qui & poterunt in habitu deferendo dispensare, licet cum difficultate, vt nec in auferendo habitu in ecclesijs posito, & omnes hæretici conuersi publicè pœnitere debent etiam prælati: vt d. Siman. d. c. 47. num. 74. cum seq.

Quandoque purgatio indicitur suspectis, vbi comparat in publico reus cum suis cōpurgatoribus, vbi iuret se non credere, nec dixisse q̄ sibi imponitur cōpurgatoribus iurantibus se etiam ita credere esse cum norint.

Secundo loco imponitur pœnitentia abiuranti hæreses, & qui eas animo indurato adimplere recusant, vt impœnitentes tradendi sunt curiæ seculari, nisi ex iusta causa vt agritudine impediatur: vt d. Pegna. 3. p. in q. 97. vbi & d. fugientes & carceribus traditis ei ad pœnitentiā non vt relapsum, sed vt impœnitentem esse iudicandum, & generaliter eos quibus est in dicta pœnitentia ob hæresim, durante tempore pœnitentiæ esse sub iurisdictione inquisitorum, & si eas omiserint puniri posse: in alijs verò causis forum alijs ipsorum sequi debere in civilibus, & criminalibus, qui & d. pœnitentias antiquas olim solitas imponi hæreticis pœnitentibus, hodie non seruari, de quibus pœnitentijs meminit Sim. d. c. 47. & istæ pœnitentiæ imponendæ sunt in ieiunijs, orationibus, & c. & qui spontè ad ecclesiam redeunt ante accusationem, vel denunciationem nō sunt damnandi ad perpetuum carcerem; qui verò post deprehensionem conuertuntur, & de se, ac alijs hæreticis constituntur, vel ante dicta testium publicata, ad perpetuum carcerem de rigore dānari possunt, sed post paucum tempus cū eis dispētur, & si fuerit mulier mariti domus p̄ carcerem ei assignāda: vt d. Cōm. 3. p. q. 93. comm. 13. & ep̄s, ac inquisitor possunt dispensare cū cōdemnato ad carcerem, & ad alias pœnas. c. vt cōmissi. cod. in 6.

Tertio loco absoluedi sunt ab excommunicatione, in quo notandum hæreticum purè mentalem, nullam incurere excommunicationem, iuxta cōm. vt d. Alen. 2. p. q. 183. nu. 2. D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 4. D. Ant. 3. p. tit. 25. c. 4. Silu. excomm. 7. nu. 1. Nau. in c. cogitationis. de pœnit. dist. 1. Secundo, q̄ in foro poli hæreticus exterior tantum sine hæresi interiori nō incurrit excommunicationem. D. Anton. 3. p. tit. 24. c. 5. Tab. hæreticus. nu. 2. Silu. hæreticus. §. 9. Nau. in Man. c. 1. nu. 24. & 25. & c. 27. nu. 56. vt si quis metu mortis facit exterior actum hæreticum sine errore interiori, nō enim est excommunicatus. D. Ant. 2. p. tit. 12. c. 5. §. 1. Tertio, q̄ vere hæretici incurrit excommunicationem, si exterius hæresim manifestant, verbis, nutu, vel signo verbis æquipollenti etiam occultissimo. Pal. 4. dist. 9. q. 13. Nau. d. c. 27. nu. 56. ver. 5. Quarto, q̄ episcopus, & inquisitor hæreticum pœnitentem, & abiurantem iure cōi absoluerè possunt. c. vt commissi. co. in 6. sed hodie ob Bullam cœnæ id non licet episcopis, sed tantum inquisitoribus in foro exteriori: vt d. Com. 3. p. Dir. q. 92. com. 141. & ita sæpè in senatu supremo inquisitionis pronuntiatum, & Zera la in praxi ep. verbo, absolutio, ad quartum, & quintum, d. inquisitores non posse absoluerè hæreticos occultos in foro cōscientiæ ex decis. cong. 486. vnde in foro confessionis absolutio à Papa est petenda: in foro verò exteriori id ex priuilegio episcopis competit: vt ibi dicit Pegna, si tamen inquisitor aliquem excommunicat solus absoluit.

Quæ quidè absolutio hac forma impendi debet, vt absoluedus: primò, iuret de stando mandatis ecclesiæ, & subeunda pœnitentiam imponendam sibi à iudice, & hoc iuramentum est præstandū ab omni excommunicato, & maxime suspecto de hæresi, & potest etiā ex causa inquisitor sub pœna pecuniaria petere à tali cautionem de perficiendo pœnitentiam, licet sit laudabile abstinere à pœnitentijs pecuniarijs. ex Conc. Narbon. cap. 17. nisi quis sit anarus, & si vltorius suspectus ecclesiam cōbussit, & huiusmodi, de rigore non debet absolui,

nisi post præstitam satisfactionem. cap. porro. de senten. ex com. vel saltem cautione fideiussoria, vel pignoratitia de satisfaciendo cum peruenerit ad meliorem fortunam. cap. ex parte. i. de verb. sign. vel saltem iuratoria. c. si presbiter. 26. q. 6. Tum absoluitur ab eo, qui potest cum Pl. Pœnitentiâ, oratione dominica, & alijs consuetis, virga cû moliter percutiendo, & demum iniungantur iusta, & rationabilia, aliâ is possit appellare, seruatis dictis supra, vt dicit Pegna. 3. p. Dir. comment. 7. & huiusmodi si sint prælati, vel curati non sunt restituendi ad beneficia, nisi eorum peccatum sit occultum, & seiplos detulerint, & nulli nocuerint, cum alijs verò mitius agendum, cum distinctionibus, de quibus supra est actum, & de quibus Dir. 3. p. q. 113. & ibi Comment. comm. 162. & tales peccata sacerdoti confitentur, nec facile ad religionem admittendi: vt d. Comm. 2. p. comm. 65.

Quod si pœnitens post sententiam, acriter cum eis agitur, nisi in puncto sententiæ proferendæ conuertatur, post enim eam latam, non est locus clementiæ, si illa quis declaretur conuictus de hæresi, & sententia sit diffinitiuâ: vt dicit Gerson. 2. tract. de schismate. Zanch. de hæret. cap. 16. Simanca. de cath. insti. tut. num. 40. ij tamen non traduntur curiæ seculari, nisi sint relapsi. cap. ad abolendam. de hæret. cap. super eo. eod. in 6. l. 3. C. de episc. aud.

Si verò impœnitens sit hæreticus, legitime tamen cōuictus probationibus, vel propria confessione, diu est detinendus, & monendus vt conuertatur, & si in pertinacia perseuerat, sine misericordia est tradendus curiæ seculari, quæ illum igni tradere habet lingua, & ore ipsius alligatis, ne in morte hæreses proferrat. ex Cōc. Biteren. cap. 6. 7. 8. 9. 17. Castro. lib. 1. de iusta hære. punit. c. 9. Hostien. in c. ad abolendam. extra eo. Commen. in Dir. 2. p. q. 40. comm. 65.

Præsumuntur verò, & deteguntur impœnitentes, & pertinaces, qui vocati à iudice, & eis ad oculos ostenso id quod credunt esse contra sacram scripturam, articulum fidei, vel determinationem

ecclesiæ, vt de fide factam, & tamen in suo errore perseuerant; vel si post deprehensionem erroris ad mandatum iudicis nolunt resilire, & abiurare, ac congruam facere satisfactionem, vel si sine imperiti docti à peritis, vel inquisitore nolunt resilire, & acquiescere veritati: vt d. Pegna. 1. p. q. 12. comm. 26.

Si verò sint relapsi, vel pœnitentes, vel non, tradendi sunt sine venia curiæ seculari, intercedendò tamen pro eis ne contra eos deueniatur ad pœnam sanguinis, & si tales sunt pœnitentes, pœnitentiæ, & Eucharistiæ sacramento sunt prius reficiendi. cap. super eo. de hæret. in 6. qui ideò non recipiuntur ad veniã, cum per fallam conuersionem sufficiat semel ecclesiæ decepisse: vt docet Concil. Narbon. cap. 11.

Dicuntur verò relapsi pluribus modis: primò, si quis incidit in hæresim quam abiurauit. cap. ad abolendam. §. præfenti. extra eod. vel cum hæreticis scienter communiat. Secundò, si quis abiurat hæresim, vt de ea vehemeter suspectus, & post in eandem incidit, vel cû hæreticis cōmunicat, quia sic detegitur malus eius animus. cap. accusatus. §. ille quoque. eodem. in 6. si verò quis de leui abiurauit, non dicitur relapsus, licet in prædicta incidit, nec si quis ante abiurationem in plures hæreses successiue incidit, dicitur relapsus, sed tantum post abiurationem si in aliquam incidit, vel communicationem cum hæreticis: vt dicit Pegna, loco infra cit. Tertio, si quis generaliter, vt valde suspectus abiurauit omnem hæresim, & postea in illam vel aliam incurrit. d. capit. §. eum verò. Quarto, si post abiuratum fautoriam, simul cum aliquo errore, vel hæresi, in aliam hæresim, vel fautoriam incidit; non autem si, abiurauit tantum fautoriam sine hæresi. Quintò, si magistratus, vel domini ecclesiastici in schisma, vel hæresim inciderint, vel ea excitarint, & idem si quis pertinaciter dixerit Deum non esse trinum in personis, vnū in substantia, vel Christum non esse verū Deū eiusdem substantiæ cum Patre, & Spiritu sancto, vel non esse cōceptum de Spiritu sancto in utero Beatæ Virginis, &

non

non esse mortuū morte acerbissima crucis, vt nos Patri reconciliaret, & Beatam Virginem non esse verè Dei matrè, & semper virginem ante partum, in partu, & post, cum hæc omnibus sint nota, ex Bulla Pauli III. cum quorundam: vt d. Pegna. 2. p. §. 8. comm. 83.

Si verò quis est legitime conuictus de hæresi, & eam negat, est carceri tradendus, & monendus, vt se agnoscat, & si testes in affirmatiua stent, nec vacillat, & sint legitimi, si sponte confiteatur est recipiendus modo supra tradito, & si faueat, incidit in hæresim, quam nec aliam vult abiurare, tradendus est curiæ seculari, & idem si per annum steterit in negatiua, & testes in affirmatiua: vt d. Dir. 3. p. fol. 561. 562.

Et hæc dixisse sufficiat de hæresi, ad laudem Dei Optimi Maximi, & sanctæ fidei exaltationem.

S Y M M A R I V M.

- 1 Superstitio quid sit, vnde dicatur, & cur fugienda.
- 2 Superstitio est vitium religioni contrarium.
- 3 Superstitutionis species diuersæ, & q̄.

De superstitione. Cap. XII.

D. Tho. 2. 2. q. 92.

Licet D. Th. hanc rem infra alio loco pertraheret, cuius seculi vestigia proposui, tamen quia materia hæc cum hæresi multam habet affinitatem, ideò de ea hic agere libuit, ne lector grauetur cōsimiles materias diuersis in locis querendo de qua re, & egi libro de Casib. Reseruat. casu 2. & 8.

I Superstitio quid sit, vnde dicatur & cur fugienda.

Notandum verò, quòd superstitio opponitur religioni, quæ est virtus moralis, & in medio consistit, nam dicitur superstitio à superfluo superes, quia superstitio non solum per circumstantias diuersas, quæ sunt circa finem, & obiectū, & vt sic mutât speciem peccati, recedit à medio, & sic à virtute, sed quia facit etiam quod non debet, vel quando non debet, vel cui non debet, & huiusmodi,

de quibus 4. Ethic. quæ facit superstitionem, quatenus exhibet cultum, vel cui non debet, vel modo quo non debet, per idolatriam, diuinationes, & alia, de quibus infra, quæ quidem superstitio fugienda est. Act. 17. Viri Athenienses quasi per omnia superstitiones vos video. & col. 1. vnde & Cic. lib. 2. de natura Deorum. & lib. 2. de Diuin. separat superstitionem à religione. & latius S. Aug. & vere. lib. 4. ciuit. cap. 30. & Epictetus, in Enchir. cap. 36. His ita notat.

Prima sit propositio. Superstitio est vitium religioni contrarium per excessum; probatur ex August. lib. de decem chordis. cap. 9.

Ratio, nam quocumque vitio exhibetur cultus diuinus cui non debetur, vel eo modo quo non debetur, illud opponitur religioni per excessum, sed superstitionem est huiusmodi, ergo, prima probatur, supposito, quòd religio, quæ est virtus moralis incedit inter vitia sibi contraria, quorum alterū habet se per defectum, alterum per excessum; medium enim virtutis contingit excedere nõ solum secundum circumstantiam, quæ dicitur quantum, sed etiam secundum alias quatenus scilicet aliquid sit, cui nõ debet, quando, vel quomodo non debet. 4. Eth. & sic fit hic ergo.

Secunda propositio. Diuersæ sunt species superstitionum, diuiniatio, cultus Dei indebitus, idolatria, & vana observatio; probatur ex Aug. libro 2. de doctrina Christ.

Ratio, nam tot sunt species superstitionis, quot modis, Deus non eo modo vt debet colitur, vel cultus ipsius alteri tribuitur, sed id fit dictis quatuor modis, ergo, prima probatur, quia id nominat vitium superstitionis, vt supra, secunda probatur, nã potest coli Deus verus, sed indebitè, vt in lege noua seruando cœremonias veteris legis, quæ sunt arrogatæ; potest etiam cultus eius alteri tribui, id que vel exhibendo ei reuerentiam, & sic est idolatria, vel instructionem ab eo accipiendo, & sic est diuiniatio, vel secundum quædã instituta ad directionem actuum humanorum, & sic est vana observatio.

1 Superstitio est vitium religioni contrarium

3 Superstitutionis species diuersæ, & quæ.

19 Hæretici impœnitentes, vel relapsi, qualiter puniuntur.

S V M M A R I V M.

- 1 in Cultu Dei aliquid potest esse perniciosum.
- 2 in Cultu Dei potest aliquid esse superfluum, & quomodo.

De Superstitione indebiti cultus diuini. Cap. XIII.

D.Tho. 2. 2. q. 93.
 1 in Cultu Dei potest esse aliqd. perniciosum.

Prima propositio. In cultu Dei potest esse aliquid perniciosum; probatur ex Aug. in ep. ad Hieron. epist. 18. 19. glo. ad Galat. 1.

Ratio, nam quodcumque per cultum exteriorem significatur aliquid falsum, is erit cultus perniciosus, sed id euenire potest, ergo, prima probatur, quia hoc est medicamentum perniciosum in facto, quia est contra Christianam religionem. Secunda probatur, ex parte rei significata, vt si quis nunc vtatur cœremonijs veteris legis, quæ significabant Christum venturum, sic enim demonstratur Christum nondum venisse, quod est falsum, & sic perniciosum; idem etiam probatur ex parte colentis, vt si quis modum ecclēsiæ Deum colentis immutare præsumeret.

2 in Cultu Dei potest esse aliqd. superfluum, & quō.

Secunda propositio. In cultu Dei potest esse aliquid superfluum, licet nō absolūtē; probatur ex Aug. lib. 2. de doctr. Christ. cap. 18.

Ratio, nam quicquid non est proportionatum fini in cultu Dei respiciendo, hoc in eadem quantitate proportionis est superfluum, sed id contingere potest, ergo, prima patet ex terminis, secunda probatur, nam finis cultus Dei est, vt homo det gloriam Deo, & ei mente, & corpore se subijciat: vnde quicquid sit proportionaliter ad illa, id non est superfluum, si quid verō aliter se habet, quia scilicet sit extraneo modo, vel indifcretē, id est superfluum, quia est improporionatum: vt si sit præter consuetudinem communem, vel ecclēsiæ institutionem, nec referatur ad gloriam Dei, nec ei se subijciendo, nec ad car-

nem frenandam, quia in exterioribus solum consistens ad interioreum cultum Dei non pertinet: vt dicit Augustinus libro de vera religione, epist. 80. de ecclesiast. dogmat. cap. 52.

S V M M A R I V M.

- 1 Idolatria inuentum diaboli, & cur.
- 2 Idolatria quid sit, cum eius malis.
- 3 Deorum gentium inuocatio damnatur.
- 4 Idolatria est species superstitionis.
- 5 Idolatria est peccatum, & cur.
- 6 Idolatria est grauissimum peccatum, & quomodo.
- 7 Idolatria causa vnde fuit.

De Idolatria. Cap. XIII.

Tamet si dæmonis à cœlo Dei iusto iudicio præcipitari, ea nequitia fit vt homines ad omnia scelera pertranda iugiter instiget, prima tamē ei cura fuit vt homines in idolatriam inducerent, vt homines à Deo alienati, damnarentur. Est autem idolatria, cultus Deo debitas creaturæ exhibitus, vel honor diuinus exhibitus creaturæ representatæ per aliquam sensibilem formam, vel figuram, quæ dicitur idolum, quod sebat etiam per aliquos qui artibus nefarijs simulachra construebant, quæ dæmonum astu varios effectus, & responsa dabant, vel etiam creaturis ipsis cultum diuinitatis tribuebant absque alio respectu, quod reprobatur. Rom. 1. mutauerunt gloriam in incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium, & est grauissimum crimen, cum idolatra, quantum ex se, alium Deum faciat, & minuat principatum veri Dei, & creaturam exequat creatori: vt inquit Orig. in lib. Iudicium hom. 2. glo. in lib. 1. Reg. cap. 15. Exo. 32. Tertul. lib. de idolat. Aug. lib. 3. ciuit. c. 7. lib. 19. cap. 9.

D.Tho. 2. 2. q. 94.

1 Idolatria inuentum diaboli, & cur.

2 Idolatria quid sit, cum eius malis.

& ideo merito hi in l. veteri morte plecebantur. Ex. 22. 32. Deut. 17. & executioni est datum in nece prophetarum Baal. & eorum qui vitulum adorarunt. Ex. 32. 3. reg. 18. lib. 4. cap. 10. 2. par. cap. 15. quod etiam iure civili inducitur cū publicatione bonorum, lex senatus. de scar. l. 1. & pen. C. de paga. & inquisitores procedunt contra Christianos, Idolatræ, vt & contra hæreticum. Abber. in Rubr. de heret. lib. 6. q. 2. nu. si. quia is censetur hæreticus, nec excusatur q̄ metu est coactus, Abb. ibid. Archid. Card. in cap. philosophos. 50. dist. & hoc malum cœpit apud homines ab Ismaele, Nembroth vel Nino, Sap. 14. apud Hæbreos, apud græcos à prometeo. Et nedom actus Idolatriæ, sed & verba eam redolentia vitanda sunt, vt Ionem apollinem, Bacchum, & huiusmodi pro Deo resonare, vel Deos dicere, vt not. ap. 1. Tim. 4. ineptas & inanes fabulas deuita. & Hier. ad Damasc. d. ablit, vt de ore Christiano sonet, Iuppiter omnipotens, mehercule, me castor & cætera magis portenta quàm nomina.

4 Idolatria est species superstitionis.

5 Idolatria est peccatum, & cur.

Prima propositio. Idolatria est species superstitionis. probatur. Act. 17. Ratio, nam quo vitio exhibetur creaturæ cultus diuinus id pertinet ad superstitionem, sed Idolatria est huiusmodi, ergo prima probatur, nam superstitio excedit debitum modum diuini cultus, quod maxime est cū is cultus exhibetur ei cui non debetur, secunda probatur, nam cultus latræ, vel latræ exhiberi debet soli vero Deo creatori, vnde si exhibetur imaginibus, vel rebus creatis per imagines representatis, vel partibus mundi, animalibus & huiusmodi erit semper superstitiosum.

Secunda propositio. Idolatria est peccatum, probatur. Exo. 20. Sap. 13. Hier. 16. 20. 1. Corint. 8. Bar. vii. Ex patribus clem. Rom. lib. 5. recogn. Alex. libr. adhort. ad gentes. Cipri. de Idolol. vanit. & lib. de exhort. mart. Naz. orat. in san. Epiph. lum. Chrisost. lib. cont. gent. lact. lib. 1. 2. de diu. inst. Iust. apol. 2. pro Christianis, & orat. paranet. ad gentes philo. lib. de decalog. Cirill. libr. contra Iul. August. libro 2. de ciuit. Dei. D. Thom.

libr. contra gent. & alij.

Ratio, nam quicquid Deo est iniuriosum peccatum est, sed Idolatria est huiusmodi, ergo, prima patet secunda probatur, nam idolatria dat cultum diuinum creaturæ, qui specialiter soli Deo debetur, quia singulari ratione omnia excellit, nec etiam id licet vt mos vulgogatur, etiã simulare, nec etiam timore humano, quia esset mendacium perniciosum in opere, cum exterior cultus sit signum interioris, vt d. Aug. 10. ciu. cap. 19.

Tertia propositio. Idolatria est grauissimum peccatum, licet ex parte peccantium sit grauior hæresis, probatur ex gl. leuit. 15.

Ratio primi, quo. n. peccato honorē soli Deo debitum aliquis creaturæ impendit, id secundum se est grauissimum sed Idolatria est huiusmodi, ergo, prima probatur, vt si quis honorem regij personæ priuatę deferret, esset crimen graue, cum perturbet ordinem Reipublicę, sed sic fit in Idolatria à maiorib. ergo.

Ratio secundi, nam qui peccat scienter is ex parte peccantis grauius peccat quàm qui ignoranter, sed respectu Idolatræ hæreticus est huiusmodi, ergo, prima patet, secunda probatur nam hæreticus fidem quam recepit, corrumpit, non sic Idolatra ergo.

Quarta propositio. Causa idolatriæ ex parte hominis fuit dispositiua, consummatiua vero ex parte demonis, probatur. Sap. 10.

Ratio, nam quod in homine facit pro nitatem ad cultum idolorum, id potest dici causa dispositiua ad ipsum ex parte hominis, sed illatratia in homine specialiter inuenitur, ergo, prima patet secunda probatur quia homines nimis amarunt & venerati sunt defunctos, ob quod eis diuinum honorem impenderunt, vt habetur. Sap. 14. secundo ex hoc quod homines nimis delectantur de representatione, vt d. phil. in poet. capit. 1. ideo homines rudes à principio vidētes imagines hominū arte ad vitij formatas, diuinitatis cultum eis impederunt. Sap. 13. tertio, ob ignorantiam veri Dei, cuius excellentiam homines non considerantes,

6 Idolatria est grauissimum peccatum, & quomodo.

7 Idolatriæ causa vnde fuit.

derantes, quibusdam creaturis ob pulchritudinem, vel virtutē, diuinitatis cultum exhibuere. Sap. 13. neque operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citarum aerem, aut girum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, aut lunam rectores orbis terrarum, Deos putauerunt. Ex parte demonum causa idolatriæ fuit consummariua, quia se colendos hominibus errantibus exhibuerunt, in idolis dando responsa, & aliqua, quæ hominibus mirabilia videbantur, faciendo. Psal. omnes dij gentium demonia.

S V M M A R I V M.

- 1 Diuinatio est peccatum.
- 2 Diuinatio est species superstitionis.
- 3 Superstitionis species quæ.
- 4 Diuinatio per demonum inuocationem est illicita.
- 5 Demonum inuocatio quot modis fiat, & quod peccatum in quolibet.
- 6 Astronomia an licita sit vel non, & in quibus cum eius pœnis.
- 7 Somniorum observatio an licita sit, vel non cum varijs distinctionibus.
- 8 Anguria illicita sunt cum eorum pœnis.
- 9 Sortium observatio an licita sit, vel non, cum eorum pœnis.

De superstitione diuinatiua. Cap. XV.

D. Th. 1. 2. q. 95. I Diuinatio est peccatum.

Prima propositio. Diuinatio est peccatum, probatur. Deut. 18. non sit qui pythones consulat, neque diuinos. c. qui diuinationes. 26. q. 5. Ratio, nam qui usurpat sibi illa quæ Dei sunt, peccat iniuste agendo, Ita. 4. annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & scietis quia. Dij estis vos, sed diuinatio est huiusmodi, ergo, prima patet, secunda, probatur, nam nomine diuinationis intelligitur quædam futuro-

rum præannuntiatio, futura verosi pendant ex certa causa, & causa similiter & eius efficientia cognoscatur, nil prohibet ita p̄dicere futura, vt patet in prædictione ecclipsis facta ab astrologo: similiter etiam si effectus, vt in pluribus à causa dependeat, si prædicantur, vt de pluuia & siccitate ex motu cœlesti, & medius de sanitate, vel morte infirmi, non est illicitum, si vero futura p̄deant ex causa quæ se habet ad vtrumlibet, illa certo scire pertinet solum ad diuinam præscientiam. d. c. 4. Il. ergo.

Secunda propositio. Diuinatio est species superstitionis probatur ex orig. hom. 16. in periarachion.

Ratio, nam vbi sumitur auxilium demonum ad aliquid faciendum, vel cognoscendum, id pertinet ad superstitionem, sed diuinatio est huiusmodi, ergo, prima probatur, ex Aug. lib. 1. de doctr. Chr. c. 20. d. quod quicquid procedit ex societate demonum, & hominum superstiosum est, secunda probatur, nam omnis illicita diuinatio ex opere demonum provenit, vel quia demones expresse inuocentur ad futura manifestanda, vel quia demones ingerunt se vanis inquisitionibus futurorum, vt mentes hominum implicent vanitate.

Tertia propositio. Plures sunt species superstitionis, scilicet Necromantia, augurium, & sortilegium, probatur ex Isid. lib. 8. Etimol. c. 9. sub quibus singulis aliæ etiam species superstitionum continentur.

Ratio primi, nam quot sunt diuersi modi communes prædicendi futura consilio vel auxilio demonum, tot sunt genera superstitionis, sed huiusmodi sunt tres prædicti, ergo, prima, probatur quia omnis diuinatio vtitur ad cognitionem futuri euentus aliquo auxilio demonum, vel consilio, secunda probatur quia Necromantia est per manifestam demonum inuocationem, & habet sub se præstigiū, phitonicam, geomantiam, idromantiam, promantiam, aeremantiam, & aruspitium. Augurium autem est per solam dispositionem, vel motum alicuius rei, & habet sub se genethlicam, auspitiū, omen, chiromantiam, spatulantiā, for-

sortilegium autem est dum sit aliquid feriosum, vel iocosum, vt manifestetur aliquod occultum, & in his demones se lent se immiscere, quæ optime explicat D. Tho. hic. art. 3.

Quarta propositio. Diuinatio quæ fit per inuocationes demonum est illicita, probatur, Deut. 18. non inueniatur in te qui ariolos scicitetur, neque qui pythones consulat. Ratio, nam ibi primo est pactū cum demone, quod si est expresse inuitum per eius inuocationem, est omnino illicitū. Ita. 18. dixistis, percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū, quod est adhuc granius si reuerentia, vel sacrificium demoni inuocato exhibetur, secundo est illicitum ex parte finis, qui est ex parte demonis homines inducere, vt ei credant, vt inde perducatur ad aliquid saluti eorum nocitum, & idē non est ei credendum aliqua ratione, etiam si verum quandoque dicat vt d. Athan. Luc. 4. nefas est enim cū adsit nobis scriptura diuina, vt à diabolo instruamur.

Aduertendum vero, quod demones inuocantur in triplici sunt differentia, quidam enim eis cultum latræ exhibent, vt eis obedientiā promittendo, eos adorando, illis Thutificando, per demones iurando, & aliquid demone per superiorem adiurando, laudes demonum recitando in eorum honorem genua flectendo, orationes ad illos dirigendo, pro eorum reuerentiā retinendo, characteres & signa ignora obseruando, illis sacrificando, futura contingentia, vel cordis occulta inquirendo, hi non vt sortilegi, sed vt heretici tenentur. Dir. Eimerici. 2. p. q. 43. quod si p̄cula amatoria dētur ad tentandum, cum demone sit tentare, non est simpliciter hereticum, nisi credatur liberam voluntatem posse cogi, & ideo aduertendum ad verba quæ proferuntur, si enim quis dicat impero iubeo, non est simpliciter hereticum, secus si dicatur obsecro oro, tunc enim sapir heresim manifestam, & si cum illis misceantur sacramentorum materiæ, vel sacralia, is est suspectus de heresi Pegna d. q. 43.

Secundus modus inuocandi est si eis non exhibetur cultus latræ, sed duliæ quæ conuenit sanctis, vt miscendo nomina demonum in numero sactorum, vel beatorum, vel eis vtendo vt mediatoribus ad impetrādum à Deo gratias, hi etiam, vt heretici, non vt sortilegi iudicantur, quasi inuocans credat demone esse sanctum, vel Dei amicū, & ei se subiiciendo, quod est crimen apostasiæ, vt d. Eimer. d. q. 43. in quo tamen est spectanda personarum qualitas, & modus inuocandi, vt ibi d. Pegna. nu. 11. in foro exteriori.

Tertius modus est cum demonibus cultus latræ, vel duliæ non exhibetur, sed sine reuerentia inuocatur, vt circum in terra faciēdo, puerum in medio statuendo, speculum, amphoram, vel aliud corpus pernitum coram puero statuendo, negromantico librum tenente, & demone inuocante: is cadit in hæresis suspicionem, non tamen iudicari debet hereticus, maxime si id facit semel, vel bis ex curiositate, vt d. ibi Pegna. nisi se subiiciat demoni, quia id est apostasiā à Fide, vt d. Dir. d. q. 43. vel aliter erret in Fide, peccat tamen grauiter, cum omne fœdus cum demone prohibeatur. Ita. 28. nec ab eo auxilium aut consilium petere liceat D. Tho. hic. art. 4. 5. & in 2. sent. dist. 7. q. 3. ar. 2. & ex Bulla sanctissimi Sixti Quinti contra astrologos huiusmodi in foro exteriori subiiciuntur officio sanctissime inquisitionis.

Quinta propositio, è motu astrorum licet aliqua prædicere, aliqua non, scilicet, quæ spectant ad mores vel liberum arbitrium probatur, ex Aug. lib. 4. conf. c. 3. vt nec quæ spectant ad fortuna, vel infortuna, sanitate, infirmitates, mortem, dignitatem, quæ ab aspectu vel influxu cœlesti non possunt prædicti, nec cœli id protendere aut efficere possunt, vt probat Picus lib. 3. & 4. contra Astrologos, & latepererius libr. 3. de Magia, qui & probat vterius non posse astrologos ex arte & sciētia prænosse vel prædicere futura contingētia, tamen si astris dispositiue inclinent, quatenus intellectus, & voluntas accipiunt aliquo modo

6 Astronomia au licita sit, vel nō, & in quibus cum eius pœnis.

ab inferioribus viribus, quæ organice corporibus alligantur, sic tamen ut voluntas remaneat libera, nec necessario sequatur inclinationem appetitus inferioris, cum sit domina sui actus, & ideo corpora cœlestia nil possunt in intellectum, & voluntatem, quæ non sunt affixæ organis corporeis, & minus in voluntatem. D. Thom. p. p. q. 115. art. 4. & hic ar. 1. & hoc ar. 5. & q. 13. ar. 1. ad primum, tamen si concedatur ut ex cœlestibus possit fieri iudicium de his quæ pertinent ad agriculturam, navigationem, rem medicam, & eclipses, ut dixi lib. de castib. ref. cas. 8. nu. 6. vnde ecclesia olim Aquilam ponticum ex ecclesia est pulsit quia natiuitatum iudicij operam dabat, ut d. Epiph. lib. de mensuris & ponderibus, & sanctissimus Sixtus Quintus in eius Bulla contra Astrologos, mandat eos subijci officio sanctissimæ inquisitionis, ut retuli. d. casu. 8. quorum etiam mœdaria pluribus damnat Io. Picus lib. 12. contra Astrol. & Franciscus Picus lib. de prænotione, & à Pitagora, Archidemo Fauorino, Panetio, Seneca, Cic. lib. de Fato. lib. 2. de diuin. Gellio. lib. 14. c. 1. à Plotino, Aphrodisio, Auerro. c. vlt. Sue. 1. philosophiz. orig. Aug. lib. 2. de gen. ad litt. cap. 17. & alibi sæpè lactantio, & alijs damnatur & ea prohibetur. Leuit. 19. 20. Deuteron. 18. Gal. 4. & alijs multis locis.

Sexta propositio. Diuinitio quæ fit per somnia est illicita ut in pluribus alioquando tamen non, probatur. Deut. 18. non sit in te qui obseruet somnia. Causa enim somniorum aliquando est animalis, ut quando ea occurrunt hominis phantasia in dormiente quæ prius cogitata fuerunt, & hæc non est causa futurorum, & si id contingat est casuale; causa exterior quandoque est corporalis, nam ex dispositione corporis formatur in phantasia dormientis aliquis motus, ut in quo abundant frigidi humores, occurrit in somnis visio quod sit in aqua, & huiusmodi quæ medici obseruant ad cognoscendum corporis dispositionem de quibus Hippocr. li. de somn. languetium, & li. de insomnijs. & Arist. lib. de somno & vigilia, quandoq; causa

extrinseca est spiritualis, & aliquando est à Deo, qui ministerio Angelorum alioqua reuelat in somnijs, Num. 12. vel ex operatione demonum qui reuelant futura his cum quibus pacta illicita habent; si ex reuelatione diuina, vel corporali futura præcognoscantur, non est illicitum, secus si fiat ex operatione demonum cum quibus pacta expressa, vel tacita habeantur, ut d. hic D. Thom. ideo cum dubium sit ex qua causa procedant, periculosum est per ea iudicare, ut d. Galet. ibi, si tamen appareat visio aliqua ut bona opera agantur, peccata fugiantur, signum est ea esse à Deo, cum ducant ad bonum, vel ut d. Pererius. li. 2. de Magia. q. 3. ea per somnium quæq; homini innotescunt quorum certa cognitio, solius Dei concessa potest homini contingere, ut futura contingant, arcana cordium, & fidei misteria, secundo si in teriori illuminatione sic animus commouetur, ut certo credat Deum illius esse authorem quod probat ex Gregor. lib. 4. dial. c. 48. & 8. mor. cap. 13. quod ibi probat Pererius multis sacræ scripturæ exemplis, cum enim causa somniorum ea sit, quod spiritus animæ sensitivæ maxime vero phantasia, cuius est fingere somnia, feruientes, speciebus in vigilia rerum perceptis, agitati in somno vaporibus cibi, & potus subuenitibus varia reddunt visa, & somnia, ut d. Perer. d. li. q. 1. & Arist. lib. de somn. & vig. profecto ista somnia, quæ à speciebus in vigilia perceptis non pendunt, si ad bonum ducant, diuina esse censeri debent; licet & vsquequaque in his non sit fidendum, cum demon se transfiguret in Angelum lucis, & sub specie boni plerumque ad malum ducat, ideo in his Deus rogandus ut mentem illustret, ad percipiendam eorum veritatem, & Pererius loco cit. q. 7. d. tuto. 4. genera somniorum posse obseruari primo, quæ indicant morbos animi vel corporis. Tum quæ nos terrent, ut faciebant sancti patres perquirendo eorum causam de quibus Cass. colat. 22. tertio in quibus pernotescit aliqua veritas circa scientias speculativas, vel ad res gerendas conferunt, quarto, licet considerare somnia, quæ ad flagitia inui-

inuitant, an sint à demone, ut ea vitentur, & quæ inuitant ad cœlibatū, & huiusmodi bona, an sint à Deo, ut sequenda. Sic tamen non habeatur ratio somniorum, cum maxima eorum pars nil veri, vel certi habeat, & minus licet obseruare somnia quasi sit in eis aliquid diuinum. Leuit. 19. Deut. 18. vlt. Paral. c. 33. & magis temerarium est per ea velle scire futura quæ Deus sibi reservauit, vel quæ certa signa futurorum in ijs contineantur, quæ nullam cum rebus futuris habent conuenientiam; & minus quod iuxta somnia quis dirigat actiones suas, aliqua negotia agendo, vel dimittendo, cum ut plurimum vana sint; nec quibuslibet indifferenter Deus futura per somnia reuelat, & diuina somnia nemo possit interpretari, nisi diuinitus afflatus & eruditus, ut d. idem Pererius. d. lib. 2. quest. 8.

8 Auguria fit per auguria, omnia, & alias huiusmodi obseruationes rerum exteriorum sunt, cum eorum periculis.

Septima propositio. Diuinitio, quæ fit per auguria, omnia, & alias huiusmodi obseruationes rerum exteriorum est illicita, probatur. Deut. 18. nam garrulus auium non sunt causa futurorum euentuum, ideo nec eos possunt causare, nec ex eis ut ex causis prænosci, fieri tamen potest, ut aliquæ eorum operationes sint futurorum signa, bruta enim operantur secundum instinctum naturalem, & cum non habeant dominium sui actus, mouentur ad motum continentium corporum, & præcipue corporum cœlestium, & aeris continentis, in quo duo aduertenda, primo, ut operationes huiusmodi non extendantur nisi ad præcognoscenda futura quæ causantur per motum cœlestium corporum, secundo, ut non extendantur nisi ad ea, quæ ad huiusmodi animalia potest aliquo modo pertinere, nam per cœlestia corpora consequuntur cognitionem naturalem, & instinctum ad ea quæ sunt eorum vitæ necessaria, ut immutationes quæ sunt per pluias, ventos, & huiusmodi, Quandoque vero huiusmodi instinctus causantur ex causa spirituali, vel ex Deo, ut in columba quæ descendit super Christum, & in coruo qui pavit heliam, vel ex demonibus qui vtuntur huiusmodi operationibus brutorum, ad implicandos

animos hominum vanis opinionibus, vnde obseruatio talis & diuinitio, si extenditur ultra id ad quod potest pertinere secundum ordinem naturæ animalium, vel diuine prouidentie, est superstitiosa & illicita, & hæc diuinationes ex auibus si ex volatu colliguntur, dicuntur præperes, si ex cantu, & voce, oscines, ut d. Varro. lib. 5. linguæ lat. & ijs Romani maxime addicti erant, ita ut nil, licet paruum, auguribus in consultis agerent, ut ait Dio. Cass. lib. 37. & habet. Max. lib. 2. c. 1. Plin. lib. 10. c. 55. qui tamen à christianis explosi sunt iussu Dei. Leuit. 19. quod Samuel executioni dedit. 2. reg. 23. & etiam à christianis imperatoribus. in l. 2. C. de paga. in l. nullus. c. de malefici.

9 Octaua propositio. Diuinitio quæ fit per sortes est illicita in multis, quandoque tamen non, probatur in c. 1. c. sortes 26. q. 5. quod est Leonis Papæ, & habetur. Deut. 18. Hæc autem sortium adhibitio multiplex esse potest, vel enim per eas queri possit, quid cuique sit adhibendum, vel res, ut dignitas, honor, pena, vel alia actio, & dicitur fors diuisoria, vel inde queritur quid agere oporteat, & dicitur fors consultoria, vel quid sit futurum, & dicitur ars diuinatoria, & si in huiusmodi expectatio euentuum per siderum dispositionem expectetur est vana huiusmodi consideratio, non carens demonum suggestionem, cum actus hominum non subdantur, nec eorum euentus dispositioni stellarum, ut proxime dictum est sexta propositio. Si vero huiusmodi euentus expectetur in sorte diuisoria tantum à fortuna, non est vitium nisi vanitatis, modo non diuidantur res prohibite sic adiudicari, ut beneficia ecclesiastica, quæ non sorte, sed ex electione & pro meritis sunt assignanda. Si vero euentus sortium expectetur à demone est illicitum. Ezech. 21. Si vero à Deo, scdm se non est malum, nisi in aliquibus casibus, primo, si sine necessitate recurratur ad sortes, quia id videtur pertinere ad Dei tentationem, secundo, si quis etiam in necessitate sine reuerentia sortibus vtatur, tertio, si diuina oracula ad terrena negotia conuertantur, quarto, si fiat

Sortium obseruatio an sit licita, vel non cum penis ei additis.

si fiat id in electionibus ecclesiasticis q̄ Spiritus sancti inspiratione fieri debent, id tamen licet in diguitatibus temporalibus s̄pe, vt & in diuisione rerum temporalium, instate vero necessitate, licet cum reuerentia diuinum iudicium implorare, vt si tempore persecutionis disceptetur qui fugere debeant, & qui manere ad ecclesie defensionem, ne omniu morte ecclesia deseratur, sorte dirimi potest, vt d. Aug. li. 1. de doct. chr. c. 12. iudicium etiam ferri candetis vel aquae feruentis est illicitum, quatenus ibi expectatur miraculosus effectus a Deo, na ordinatur ad reuelandum occulta quae Deo referuntur. D. Thom. d. q. art. 8. in corp. & ad 3. Quod si quis in sortilegio exerceat actum vel dictum hereticale, vt abnegando Deum, vel sacramenta, vel illis immisceat sacramenta, vel sacramentalia, vt si quis baptizet imagines, demonibus genua affectat, eos adoret, illis sacrificet, vel eos adoret, sapit haeresim manifestam. Pegna. in Dir. in 3. p. lib. 2. quaest. 41. Sed si simplices superstitiones exercentur absque demonum tacita, vel expressa pactione, nec adhibeantur ad magiam, necromantiam, piromantiam, astrologiam, & huiusmodi, non sapiunt haeresim manifestam, vn de nec subiacet officio inquisitionis gl. in c. accusatus. de heret.

Dicuntur, & sortilegionnes magorum vanae obseruationes, diuinatrices, lemures, lamię, striges, larę, sortiarie. c. si per sortiaras. 3. q. 1.

S V M M A R I V M.

- 1 Obseruantie notoriae artis quę, & vt illicitę.
- 2 Obseruationes ad sanitatem illicitę, & quando non.
- 3 Obseruationes ad precognoscenda fortuna, vel infortunia, illicitę sunt.
- 4 Breuia suspendere ad collum an licitum sit, & quibus conditionibus, vel non.

De superstitionibus obseruantiarum. Cap. XVI.

Prima propositio. Vt obseruatij notoriae artis est illicita, probatur. Deut. 18. & dicitur ars notoria, quę vitur ad scientiam acquirendam ijs quę secundum se eam vim non habent, vt inspectione figurarum, & prolotione verborum ignotorum, & huiusmodi, cum predicta eam vim non habeat, sequitur quod sunt signa pertinentia ad pacta quadam significationis cum demonibus placita & foederata, quę & non iuuant ad scientiam acquirendam, cũ scientia acquiricio fiat per illuminationem intellectus, ad demones vero non pertinet illuminare intellectum. p. p. q. 109. ar. 3. licet demones hominibus loquentes possint exprimere aliqua documenta scientiarum, quod tamen non fit per artem notoriam. D. Th. d. q. 96. ar. 1. in corp.

Secunda propositio. Obseruatio ordinata ad corporum immutationes vt sanitatem, & huiusmodi est illicita, probatur ex Aug. 2. de doct. chr. c. 20. si. n. quę adhibentur non habent ad id virtutem naturalem, quia sic non esset illicitum, remota superstitione, sequitur quod pertineant vt signa ad pacta significationum cum demonibus inrita, per varias obseruationes herbarum, verborum, liquorum, carminum, rituum, sonorum animalium, obseruationes variarum figurarum in caeli conuersione, motu siderum, & huiusmodi, quę pertinent ad demones ludificatores animarum sibi subditarum, cum characteres qui ibi sunt ad nil naturaliter operentur; nec supernaturaliter vt signa a Deo data.

Tertia propositio. Obseruationes quę ordinantur ad precognoscenda aliqua fortuna, vel infortunia, sunt illicitę, probatur ex Aug. d. libr. 2. de doct. chr. c. 20. quia non sunt causę ad predicta nec signa a Deo dato, ideo sunt supersticiosa, & reliquię Idolatrię secundum quam

D. Tho. 2. q. 96. I Obseruatij Notoriae artis quę, & vt illicitę.

2 Obseruatio ad sanitatem illicita, & quę non.

3 Obseruationes ad precognoscenda fortuna, vel infortunia, sunt illicitę.

quam obseruabantur auguria, quidam dies fausti, vel infausti, quod pertinet quodammodo ad diuinationem quę fit per astra, quę est prohibita; signa tamē futurorum morborum licitę considerantur, quia ex causis morbi procedunt. D. Thom. d. quaest. art. 3. in corp. & ad primum.

Quarta propositio. Suspendere diuina verba ad collū est illicitū, nisi certis regulis licitis fiat, probatur ex Chris. hom. 43. in Matth. in op. imperf. ante med. si enim ibi est aliquid pertinens ad inuocationem demonum est illicitum, vt & cauendum si nominā ignora contineantur, ne sub illis aliquid illicitum lateat, vt & cauendum ne aliquid falsitatis contineat, quia sic effectus nō posset expectari a Deo, vt & cauendum ne cum verbis sacris vana contineatur, vel aliqui characteres inscripi prater signū crucis, vt & cauendum, ne spes habeatur in modo scribendi, vel ligandi, vel in qualibet huiusmodi vanitate quę ad diuinam reuerentiam nō pertineat. c. nō liceat. 26. q. 5. nisi tantum cum simbolo & oratione dominica, & quod non habeatur respectus ad aliud quā in addiuiuum nomen, & virtutem, & verba sacra. sic in genstatione reliquiarum sacrarū; si portantur ex fiducia Dei, & sanctorū quorum sunt, non erit illicitum, modo cum debita licentia habere sint, sed si at tēditur aliquid vanum circa id, vt quod sunt triangulares, & huiusmodi est illicitum. D. Th. d. art. 4. in corp. & ad 3.

4 Breuia suspendere ad collū an licitū, & quibus conditionibus, vel non.

gręcos diuinarum rerum interpretem, vt d. Cęlius Rhodig. lib. 5. cap. 42. & vt Plin. lib. 30. c. 1. d. is qui callebat philosophiam naturalem, & moralem, medicinam, mathēmaticam, & Theologiam, magus dicebatur, vel qui habebat consummatam philosophiam circa diuinā, & humanā; vt horat. Apuleius apol. 1. pro se edita; cum apud perfas idem essent magi quod apud nos sacerdotes, vt ibi. d. & colligitur ex primo Alcibiade Platonis, quod confirmat & Christoff. hom. 2. in cap. 2. Matth. & Strabo. in. 1. Geograph.

Dicitur autem Magia in veram, & naturalem, ex occultis rerum naturis; & virtutibus profectam, ab omni superstitione alienam, paucis tamen perspectam, & alteram ab omni ratione, & veritate vacuam, fallacem & noxiā, demonum fraudibus, & maleficijs implicatam, & ob id abominabilem, & damnatam, de qua vulgo fit mentio.

Magia naturalis est cognitio, & applicatio quarundam singularium virtutum quę sunt in rebus naturalibus, & latent fere mortales, agentia & patientia suo loco & tempore, sicut opus est, inuicem componendo & temperando, effectus quosdam inuitatos & admirandos producens quę quandoque humanō studio comparatur, quandoque per reuelationem a Deo, vel angelis bonis, quandoque ex demonis opera ijs tradita qui seipsis federe impio deuixerunt. Et quod ad sit Magia naturalis, quę vsu quarundam rerum naturalium miramur, clare patet, cum sint multę virtutes rerum naturalium occultę, rerum mirabilium effectrices, quās si quis bene nosset, & ad vsum aptare sciret, mira efficere valeret, quę demonū opera acta crederentur, & tamen naturalia essent. Vnde Arist. librum scripsit de admirandis auditionibus, & de miris nature operibus etiam Plinius agit maxime lib. 2. naturalis historie. proclus. lib. de sacrificio. D. Aug. lib. 21. ciu. c. 4. s. Alb. Maggnus. lib. 2. Mineralium. tit. 2. c. 1. r. 17. Ficinus. libr. 4. Theol. Plat. c. 2. & inter cetera Plin. d. lib. 2. c. 96. d. quod prope Harpasa oppidum Asię stat. causis horrenda

Magi qui sunt, & vn de dicat.

2 Magia quoruplex & quę libet, ac quę illicita.

S V M M A R I V M.

- 1 Magi qui sunt, & vnde dicantur.
- 2 Magia quoruplex, & quę quęlibet, & quę illicita.
- 3 Magorum effectus qui, & an veri vel ficti.
- 4 Demones quę opera facere possint, vel non.
- 5 Demones quo pacto mira faciant.

De Magia. Cap. XVII.

Notandum, quod vox Magus apud perfas significat sapientem, apud

D. Th. 1. 2. q. 97.

reda vno digito, mobilis, quæ si toto corpore impellatur, resistit, & duo montes sunt prope fluuium Indum, quorum vnus omne ferrum trahit, alter respuit, qui & c. 105. d. ignem in Naphthâ visum circa Babiloniam, statim insilire, & c. 107. d. in Nimphæo. excire de Petra flammam quæ pluuijs accenditur, & Remora piscis paruus nauigia licet magna ijs adherens curreata sistit, vt d. Arist. lib. 2. de hist. anim. c. 14. & Plin. lib. 3. c. 11 & multa alia huiusmodi quæ recenset Pererius lib. 1. de Magia. c. 3. qui & alia de hominibus refert ex B. Aug. lib. 14. ciu. c. 23. quod quidam ea quæ comedere varia & integra, præcordijs paruorum cõtractis, exuomebant, & quod Archimedes spheram fecit quæ omnes cœlestium orbium conuersiones suis motibus præsentabat, vt d. Cic. lib. 1. Tuscul. q. qui pariter nauem onerariam, vi quadam multitudine machinæ ad se traheretur, & c. Romani Siracusas obsiderent, terribiles omnis generis machinas magiæ naturalis vi, & tela confecit, vt magnam hostium stragem ederet, qui putarent se contra Deum pugnare, & Archita Tarentinus columbam fecit de ligno ita libramentis suspensam, & aura spiritus repletam, vt volaret, vt ibi. d. Pererius. Quod vero attinet ad Magiam naturalem Dei beneficium inditam, clarum est Salomoni perfectissimam rerum omnium naturalium cognitionem infusam, per quam verisimile est eum mira fecisse, vel facere potuisse, & ideo eum instruisse occulta quædam remedia ad morbos pellendos, & demones fugandos, vt inquit Ioseph. lib. 8. de iudæicis Antiqu. licet modus ille quem ijs adhibebant in demonis expulsionem non liceret, vt ibi. d. Perer.

Magia naturalis discitur demonum auxilio quandoque, vt fecerunt Magi Pharaonis, & omnes fere qui hodie eam exercent, cum sint homines improbi, & philosophiæ ineruditi, vt ibi. d. Perer. Altera est Magia non naturalis, eo quod nullo modo per causas naturales effici potest, ideo referri debet ad aliquas substantias incorporeas, quæ occultè cum ipsis Magis, ex pacto operantur; Ma-

gi enim quandoque formant statuas e ligno, vel alia materia, quas faciunt moueri, & quandoque loqui, & responsa dare, & ad diuersas quæstiones respondere, vnde cum illæ operationes sint tantum animalium perfectiorum, & quandoque hominis, nec ibi anima humana aut animalis esse possit, cum illæ statuarum non possint esse animæ subiectum, oportet quod illæ operationes ab aliquo demone, qui ibi lateat, proficiantur, qui & præterea occultissima quædam manifestant, quæ ratione humana nota esse non poterant, vt furta clam facta, Thesauros absconditos, res quæ sunt in remotissimis regionibus, quæ præterita diu sunt, & quandoque futura, quæ sunt opera mentis sublimioris quàm humanæ, vt & faciunt quod fores repente aperiantur, & quod homines ex aspectu hominum eripiantur, vt de Apollonio Tyaneo contigit, qui cum esset in prætorio ante Domitianum Imperatorem, statim ex oculis omnium euauisse dicitur, quæ omnia faciunt Magi certis vestibus induti, describendo certos characteres, quædam verba vel voces emittendo, quæ ex se non habent vim mouendi rem corpoream, sed tantum animos, vnde oportet quod operatione demonum id fiat, nec id esse potest opus Angeli boni, cum velint sibi sacrificium offerri, Thurificari, & adorationem præstari, quæ omnia Angelus bonus auerfatur, volens ea tantum summo Deo præstari. Apoc. 19. Magi præterea sunt homines flagitiosi & artibus magicis abutuntur ad malum inferendum, vt adulteria, furta, homicidia, neces infantium, & miscent mendacia quibus omnibus boni Angeli cooperari non possunt, præterea homines non possunt imperare Angelis bonis, Magi vero ijs spiritibus imperant, vt ad sint, ne discedant, opem præstent, includantur in annulo, & c. quod fit potestate demonum superiorum, cum quibus magi foedus habent, qui eos cogunt obedire Magis, vel quod fingunt se cogi vt decipiatur, quæ licet demones non faciant nisi sub certis constellationibus herbis, lapidibus, figuris, & c. id agunt, non quod aliter id agere non possint, sed vt sic decipiuntur Magos,

Magos & in errorem inducant, quod ijs rebus adsit aliqua diuinitas, & eas adorent, vt à Dei cultu auocentur; vel quia opera rerum naturalium demones ea faciunt, & siccirco observant certas stellarum constellationes in ijs agendis, vt d. Perer. d. lib. 1. c. 4. & 5.

Aduertendum autem, quod non omnia, quæ de magis sunt scripta vera fuerint, sed multa conficta, & falsa, vt ficta sunt quæ Ouidius dixit de Circe & Medea; & de socijs Diomedis in aues conuersis, & huiusmodi, tamen negari non possit multa mira facta à magis, vt legitur de magis Pharaonis. Ex. 7. & de Philonissa quæ suscitauit Samuelem 1. reg. 28. vt & Simon magus multa miratu digna edidit, vt d. Iustinus Mar. in Apolog. Iren. lib. 1. contra Valent. & alij, de quibus Perer. d. lib. 1. c. 1. & infra dicitur.

Aliqui præterea effectus inagorum vere naturales sunt, opera enim inagorum Pharaonis vera fuerunt, vt patet. Ex. 7. & assentitur orig. & B. Aug. demones enim naturali solertia, & scientia cœtarum rerum naturalium; quam ob peccatum non amiserunt, & experientia, occultas & mirandas rerum facultates norunt, & ipsarum rerum sympathiam, & antipathiam, & quomodo simul applicari, & temperari debeant, vt miros effectus producant, & per magos suos ministros præstent, vt testatur Aug. lib. 3. de Trinit. cap. 7. 8. lib. 83. 99. 9. 79. vnde mater Deorum cum Romam à Phrygia esset delata, ita hæsit in Tiberi, vt nec hominum nec bouum vi inde demoueri posset. vt d. Plin. lib. 28. c. 2.

Multa tamen opera ex his simulata sunt, hominum aspectus fallentia, nudam imaginem habentia earum rerum quas referrebant, non autem veram illarum naturam, vt fuerit Metamorphoses quas B. Aug. lib. 15. ciu. c. 17. 18. de socijs Vllisis à Circe mutatis in varias feras, de socijs Diomedis in aues conuersis, de Arcadibus transformatis in lupos; vt & Philostr. li. 4. c. 2. narrat accidisse Apollonio, cui cum conuiuium splendidissimum paratum esset, & comedere vellet nil inuenit, vt & habetur in cap. Episcopi. 26. quas. 5. cum nec demones

possint inducere formam in materia, vt d. Ric. D. Bonauen. D. Tho. 2. dist. 7. q. 2. & per consequens nec suscitare mortuos. vt d. Perer. d. li. 1. c. 2. in fi. & Guil. d. dist. 7.

Aduertendum vitæ demones aliqua posse agere, aliqua non, & per consequens magos qui eorum opera, & auxilio vtuntur, pari ratione, possunt ergo, primo, demones per se ex vno loco in alium moueri maxima celeritate, vnde diabolus. d. Iob. 1. 2. Deo interroganti, circuiui terram & perambulauit eam, & Matth. 12. habetur spiritum nequam perambulasse per loca arida, & iniqua.

Secundò, potest demon alia quoque corpora ex vno loco in alium trāsferre, demones enim per peccatum non amiserunt naturalia, vt ait Areop. de diu. nom. p. 3. c. 4. D. Th. 3. p. q. 64. art. 1. sed Angelus Habacuc prophetam capillo apprehensum ex Iudea in Babiloniam transportauit Dan. 14. & idem transtulit Dominum in motem excelsum. Matth. 4. sequitur D. Tho. 2. dist. 8. q. 1. art. 7. & ibi D. Bon. q. 2. quia cum natura spiritalis sit superior corporali, oportet quod ei natura corporalis obediatur quo ad modum localem per quem nulla forma ponitur in remota, & eo maior virtus inest vni demoni mouendi plura corpora quàm alij, quo est superioris gradus.

Quo vero ad modum mouendi demones immediate mouent corpora, vt intelligentiæ orbis cœlestes, secundum locum; secundo, mediante quatenus per causas naturales applicando actiua passiuus ex varijs locis collectas, miros producant effectus, qui immediate proficiuntur ex causis naturalibus, mediante vero per demones qui illas causas præsentis fecerunt, & materijs, quæ ab illis aptatè pari sunt accommodatæ.

Quo porro ad ea quæ demon in particulari facere potest ea multa sunt, & miranda.

Primò, enim potest ignem ex superiori aeris parte demittere quo multa consummat, & ventos immittere vehementes qui diruunt aedificia, vt legitur fecisse. Iob. 1. & grauissimas pcellas & tēpestates in mari excitare, vel aquas ab imo

uari comouendo, vel per ventos cocita-
tissimos; & etiã potest terrã magnis mo-
tibus concutere, vel mittendo aliquem
spiritum in caernas terras, ibiue existi-
tem vehementer agitando.

Secundo, potest efficeret homines & animalia,
& alia corpora ex vno loco in aliũ quis
remotum transferre, vt fecit Simon ma-
gnus qui per aerem volabat, & quandoq;
visi sunt serpentes, & homines per aera
volantes.

Tertio, potest subito res presentes sub-
trahere è cõspectu hominũ, vt de Apol-
lonio est traditum supra, & de Gige, qui
se reddebat inuisibilem, vt d. Plato. 2. de
rep. Cic. li. 3. de off. demonum artificio,
& non vi annuli quem gestabat, vt ipsi
dicunt, si modo id fuit.

Quarto, potest efficeret vt statua, am-
bulet more hominum, demone eas mo-
ueate, & motũ moderante, vt de pincer-
nis æreis legitur, qui apud Iarchã presen-
te Apollonio per se mouebantur, & men-
sis ministrabant, pocula & ferula con-
uiuii suo loco & tempore præbentes.

Quinto, efficeret potest, vt statua, arbo-
res, & aialia more humano loquantur,
vt de simulacro Iunonis tradidit Valer.
Max. lib. 1. c. vlt. q. fieri potuit, qui & d.
simulachrum fortunę bis locutum esse,
& bos dicitur conf. Caio. Volumnio, &
Seruio Sulpitio locutus esse more hu-
mano, & arbor, salutasse Apollonium
dũ esset cum Gymnosophistis Aethio-
pum, vt d. Philostratus, quæ efficit da-
mon formando, illos sermones articu-
latos & humanis similes prope, vel intra
illa corpora, vt Angelus fecit quod Asi-
na balaa loqueretur. Num. 22.

Sexto, efficeret potest, vt animalia mi-
rabili ratione se moueant, & aliqua a-
gant quæ sine intelligentia, & ea solerti
fieri nequeunt, vt de serpente asculapij
refert Valer. Max. lib. 1. c. 8, qui videba-
tur rationis expertus, & de Leone qui ad
Apollonij se abiecit pedes plorãs, cũ di-
xisset Apollonius, cum fuisse quondam
Amasim regem Aegipij, quod opera de-
monum est effectum, vt homines in ex-
tore transmigrationis animarũ de cor-
pore in corpus, vt refert Philostratus
lib. 5. cap. 15. detineret.

Septimo, efficeret potest vt corpora he-
reant, & leui via moueantur, vt legitur
de Claudia Vestali, quæ cum nauis ita
in Tiberi insideret, vt multi homines cã-
a loco dimouere non possent, ipsa sua
Zona, quo volebat, nullo labore eam
traxit, vt & Tuccia Vestalis aquam Cri-
bro à Tiberi ad capitolium portauit, q
opera demonis facta sunt, qui nauem
mouebat, & aquam suspendebat.

Octauo, efficeret potest vt globus igneus
prope aliquem appareat subito, vt conti-
git Seruio Tullio ex cuius dormientis
capite flamma exibat, vt ait Plin. lib. 2.
c. 107. q. & Martio, Scipionibus interem-
ptis, & ad vltionem milites accendentis,
concionanti, contigit.

Decimo, potest aquas fluminis diui-
dere, & retro pellere, vt Plin. li. 2. c. 203,
d. suo tempore accidisse.

Decimo, potest varia corpora varie
formata assumere, & ea mouere, ita vt
videatur homo, Agnus, leo, vel aliud
animal, ad homines terrendos & deci-
piendos, vt S. Antonio contigit, & castor,
ac pollux visũ sunt pugnautes acies ho-
stium Romanorum fudisse, vt d. Valer.
lib. 1. cap. 8.

Vndecimo, potest representare varias fi-
guras cuiuslibet rei, aut gẽmarum, da-
pum, hoim, qui ex aere cõfentato, vel
alia quavis materia, cuiuslibet rei figu-
ram effingere potest, vt d. D. Bon. 2. d. 8.
q. 2. & hæc quo ad figuram, quæ tñ non
sunt omnino similia corpori humano
quo ad tactum, cũ frigida sint, nec soli-
da, licet quo ad vocẽ motum colorem,
sint similia humano, vt d. Perer. lib. 8. in
Gen. 3. disp. nu. 77. 78. qui & d. non esse
in eo mollietẽ, corporis humani, nec
durities ossis, nec rigor nerui, & arteriæ,
asperitas, cum sit æreum, vt ibi. d. vlt.
ad nu. 84. Tomo 2. qui & ob id tactu. d.
facile dignosci posse eos demones esse,
quod frigidissimi sunt, &c.

Duodecimo, potest commouere & con-
turbare humores, vel spiritus q sunt in
corpore humano, & dissipere partium
cõnexiones, vnde graues cruciatu oria-
tur, vt ijs cõtingit q. à demonib. vexantur.

Decimoterzio, potest spiritus aiales
qui seruiunt agendis functionib. sensũ
inc-

interiorũ, ita mouere & conformare, vt
quasdam res preteritas, pates vel futuras
representent, & et potest eosdem spiritus q-
bus insunt species rerũ sensibilibum ex-
trinsecus p sensus interiores impressẽ,
vt q; ad exteriores sensus deuoluere, ita
vt et qui vigilat, videatur sibi aliquid
videre, audire, & facere quod recuera
non est, vt etiam iu freneticis euenit.

Decimoquarto, potest dormientium
phantasmata mouere, & cõformare ad
representandũ aliqua futura, q demones
cognoscũt esse futura, vt decipiat hoses
fidẽ hãtes somnijs, vt et pot partẽ ex in-
teriorib. aialium vt cor, auferre vt deci-
piat. de qb. Valer. li. 1. c. 1. Cic. li. de diu.

Decimoquinto, potest sensus exteriores
immutare & seducere, primo, extrinsecus
obijciẽdo sensib. varia sensibilia nõ
vera, sed solũ eorũ imagines & simula-
cra, vel intrinsecus commouẽdo spũs &
humores, quorũ cõmouione et sensus ex-
teriores varie afficiuntur & turbantur,
vt non recte iudicent de suis obiectis.

Decimosexto, potest varias passiones a-
moris, odij vel timoris vehemente ex-
citare in hoĩe, idq; vel obijciẽdo spẽs re-
rũ, q plurimũ valent ad tales passiones
excitandas, vel interius mouẽdo phan-
tasmata ad tales res representandas, vel
agitando & accendendo humores, qui
sunt harum rerum materia, scilicet san-
guinem, vel atram aut flauam bilem.

Quæ quidẽ licet possint demones facere
naturaliter, id tamẽ actu nõ agunt nisi
quatenus per diuinã prouidentia eis est
permisissum, hũc. n. potentia à Deo restri-
ctã & quasi ligatã, quã qñdoq; Deus
illis laxat, ad exercẽdos bonos, vt patet.
c. 1. 2. Iob. vel malos puniẽdos. 3. reg. 22
Et prædicta agit demon per motũ loca-
lẽ. Altero porro modo vel actione da-
monium q nõ est motus localis, sed eam
cõsequitur, s. per actiones causarum na-
turaliũ, quas demones innicẽ applicat,
& componunt, mira et demones facere
possunt sicut in. qdã singulares virtutes
in cõtris aquis, terris, succis, gẽmmis, la-
pidibus herbis, lignis animalibus, & in
ipso corpore hominũ, ignorã hominib.
incredibilem ferẽ operũ effectrices, de
qbus supra est actũ, & multa repeririũ-

tur apud Solinũ, Pliniũ, & Al. li. de Mi-
neralib. & aialib. Quæ quidẽ virtutes in
quibus reb. naturalibus insunt, vbi loco-
rũ, quibus cum reb. misceri, & tẽperari
debeant, quo tpe, demõnibus est notissi-
mum, quas et mira facilitate & celeri-
tate transferre possunt, & ex ijs produ-
cunt effectus qui hoĩbus videntur miri,
quia noui & inusitati, & modus operan-
di demonum occultus est & inuisibilis,
& accipiunt res illã virtutem maiorẽ,
vt instrumenta ex demõnib. qui ijs vtuntur
prout procedunt ex arte operantis,
vnde possent sanare plures morbos inca-
rabiles mira celeritate, tum quia norũt
omnes morborum causas & affectiones
etiã abstrusas, tũ quia sciunt oĩa gẽnera
remediorum, & idoneã eorũ applica-
tionem, non tñ oēs possent sanare, cumã
aliqui morbi sint simpliciter creati na-
tura incurabiles. vt d. Perer. d. lib. cap. 5.
Sunt tñ multa q demõn nec per magos,
nec per seipsum pot efficeret, primo. n.
non pot destrueret, vel subuertere ipsũ
vniuersum, cũ sit eius pars q non habet
vim in totũ cuius est pars heb. a. D. Th.
de potentia. q. 16. ar. 8. nec et pot subuer-
tere ordinẽ vniuersi, cum bonũ vniuersi
sit ordo, nec potest perturbare vel suis lo-
cis mouere picipuas partes orbis ex qui-
bus eius integritas coalescit, nec sistere
cẽlũ, vel eius motum in contrarijs par-
tes agere, nec aliquod elementũ ex vno
loco in alium transferre, nec facere vt
detur vacuum, nec pot mouere quodli-
bet corpus quãtalibet velocitate, & mi-
nus in iustanti, cum habeat vim motiã
definitã, nec facere, vt duo corpora sint
simul in eodẽ loco, vel vnum corpus in
duobus locis simul, vel q vnũ penetret
dimensiones alterius, nec distans à cor-
pore mouere secũdũ locum, aliter pos-
set mouere per vacuum, nec transferre
corpus ab extremo ad extremum & nõ
per mediũ. Quo vero ad actionẽ demõ-
nis mediatã per applicationẽ, non pot
immediate introducere vllã formã sub-
stantialẽ vel accidentalem, quia cum sit
in corporeus nõ pot alterare materiam
corporeã, vnde formæ naturales educũ-
tur; secundo, non pot aliquid creare ex
nihilò, cum id requirat infinitã virtutẽ,

5
Demones
quo pacto
mira fa-
ciant.

nec ex quolibet facere quodlibet, nec p quamlibet cām, vel instrum quemlibet esse etiam producere, cum nec medicus per q̄ vult sanet, tertio, nō pōt producere formas substantiales non p̄missis alterationib. & dispositionib. nec eas i nstātū vel q̄tumlibet paruo tpe producere, nec q̄libet rē naturalē immedie in aliā et cum causis naturalib. trāsmutare, quato, non potest aī alia pfecta sine semine producere, sed sic vīsa sunt tū eorum simulacra, quinto, nō pōt perfectum aīal scām eius virtutē & magnitudinē subito producere, nec agere ea ad q̄ virtus agētium naturalium nullo modo se extendit, sexto, non pōt imitare ordinē qui est inter for mas & dispositiones rerū naturalium, vñ non pōt mortuos ad vitā reuocare, septimo, nō pōt impedire ne agens naturale habens oīa requisita ad agendum agat, vt d. Perer. d. li. 1. c. 6. Quo porro ad dēmonis scientiā, licet p species inditas oīa naturalia cognoscat, q̄ naturaliter cognosci p̄nt; non cognoscit tñ futura contingētia q̄ pendent ex libero arbitrio, q̄ tñ hñt causas naturales certas vt eclipses cognoscit, qui & nō cognoscit cordis occulta, nisi per aliqua signa coniecturaliter, cognoscit tñ p̄sentia et q̄ remote sunt, vt dixi. tra. de cas. ref. cas. 8. in principio. Non pōt & generare, nec habet semē prolificum, q̄ est residuum alimenti, & q̄ quid generaret ex muliere non generaret tamen hominem vt probat Perer. lib. 8. in Gen. disp. 2. nu. 55. cū seq. 2. to. qui & disp. 3. seq. licet dicat dēmonem vt incubum, posse coire cum mulieribus & vt succubum cum viro, d. tamen quod semē q̄ accepit à viro vt succubus, si immitat in mulierem, non posse inde generare, cum extra vas manens aliquantulum, vis illa genitalis ex habet & euanescat, cum illa pars feminis virilis quæ est prolifica, sit velut aerea. i. tenuissima subtilissima spumosa, vicens calore tenuissimo simili calori siderum, vnde illa pars est facillime dissipabilis, & expirabilis, qui & d. dēmonem non sentire voluptatem ex re venerea, sed ea delectari ob hominum perniciē, cum valde afficiat.

S V M M A R I V M.

1. Magos que opera fecisse legatur, & an omnia facta, vel ficta fuerint.

De operibus magorum & maleficorum. Cap. XVIII.

Tamet si ex supra relatis factis colligi possit que opera magi, & malefici opera demonum agere possint, at tamen ad alia singularia tran situm faciēdo, legitur eos susurris, vel venenis sue homines occidere. in §. item fuerint. lex Cornelia. Inst. de publ. iud. quod & Plato asserit. lib. 12. de legib. & D. Aug. lib. 18. ciu. Dei. c. 18. d. se audiuisset esse mulieres veneficas, quæ dato casu homines statim conuerterent in iumenta, que necessaria portarent, & eosdem finito opere in hoīes restituere, quod & restatur, alius in eius libro qd̄ & de Circe quæ Vlisit socios venenis, & edulij in varias ferarum formas mutauit, tradit Hom. Odiss. 10. quæ de moribus intelligi debent, vel quod demon homines illos sustulerit, & ipse cum alijs demonibus varias ferarum formas susceperint, & post hoīes illos restituerint, cum & metamorphoses sic simpliciter intellectas irrideat Plin. li. 8. c. 16. Apolloni⁹ et Rhodius referēte Rhod. 3. Argonauti. d. ab Hecate Mēdeā doctū miscere phar maca, quibus ignis immensi flamma extingueretur, & Annius sisteretur, & Plin. li. 26. c. 4. d. eos ex medicis herbis veneficia facere, ex viribus naturæ, quibus multa mala peragunt. Iidem quoq; fascinoant sponfos ne coire possint, Gen. 9. quod & contigit Amasi Regi Aegiptiorum qui non potuit concubere cū Ladice vxore sua, licet alijs mulieribus vteretur, donec vxor statuatam Veneri Cirenas misit, vt scribit Herod. libr. 2. quod contigit & Theodorico regi qui Iustam vxorem filiam regis Hispania integrā ad patrem remisit, vt d. Paul. Aemil. libro. 1. hist. Franc. in Clodou. 2. tertio, possunt magi Thesaurus ostendere, furtaque secreta, & infirmitates sanare, quo-

quorum tamē opera in his vti prohibitū est. c. nō liceat. 26. q. 1. l. 1. C. de Thesaur. lib. 10. c. 2. de sortileg. qui & impostores dicuntur, in l. 1. §. impostores. ff. de var. & extr. quarto, refert Marfi. Chrum. lib. 8. de reb. polen. Tartaros arte Magica vicisse aciem pij Regis Polonia, & q̄ eorum signier gestabat vexillum, quod cum quateret, emittebat fumum & nebulam densissimam & foetidissimam, q̄ aspectum polonis auferbat, & exercitum perturbabat, & alius in Anastasio. d. Bulgares incantationib. Romanos egisse & vicisse, & Lothilda Maga hostes filij sui incantationibus deleuit, quod & fecit Heligastus sacerdos Idolorum, vt ait. Triter. li. 2. Brev. ann. Franc. in regē 18. vt olim & Heliseus Dei reuelatione & ope arcana regis Sitorum detegit regi Israel, & eos excecavit, donec deduxerit eos i Samariā. 4. reg. 6. & Philostr. li. 2. de vita Apollonij. d. Magos eorū ciuitatem tuētēs quæ erat intra Hypasidem, & Gangem flumios tonitrūis & fulminibus a dēmonibus susceptis, in hostes illa emittit, & Herculem Aegiptium eam obfidentem fugasse, quarto, legitur apud Triter. loco cit. in reg. 18. Heligastū pdictū ijs peractis, omnibus spectantibus disparuisse, q̄ & fecit Bazarus Rex, ostenso Ioue visibili supra templum, & filio in regem designato, vt ij dicunt, quinto, dicit & Suidas. verbo. efesia littera, d. Milefio & Ephesio certantibus; Milefium luctari nō potuisse, quia alter iuxta talum litteras ephestas habebat, quibus inuētis & demptis ephestas cōcidit, sexto, refert D. Hier. in vita Hilario, cū Italicus quidā equitum esset dūctor, fuisse quendā maleficū qui eius equos incantationibus sistebat, & suos ad cursum concitabat, qui cū ab Hilarione auxiliū Italus petijset, accepta aqua ab Hilarione, equos resperxit & solutū est maleficium ac vicit, septimo, dicitur & Magos qui & malefici dicuntur permisso Dei ita turbare homines, vt sine vllō veneni haustu solis carminibus interimant. c. nec mirum. §. magi. 26. q. 5. vt d. Lucanus. lib. 1. mens hausti nulla sanie polluta veneni, excantata perit. & Virg. lib. 4. Aeneid. hęc se carminibus promit-

tit soluere mentes, quas velit. & Gagarinus. lib. 7. hist. in vita Philippi Huerini cum Euguer. ramus quidam questor expilasset Thesaurum regium, & in carcere detineretur eius vxorem recurrisse ad artes magicas, adhibito quodam Pavnio malefico & claudia e⁹ vxore, qui simulachrum cereum ad formam regis & Caroli Valefij se habens ad modum languentis, arte demoniaca confecit, q̄ nisi detectum fuisset, macie certo tēpore perijisset, quo detecto predicti malefici morte cum Enguerrano multari sunt; & sortilegæ dicuntur visu etiam tantum pueros & agnos necare, cū spiritus mali inficiant aerem proximum donec perueniat ad terminatum spatium. d. & Gell. lib. 9. c. 4. esse in Africa familias hominum lingua fascino, qui si impetius laudauerint, pulchras arbores letas segetes, infantes formosos, vel equos pcedentes, hæc oīa statim perire, octauo, dicitur magos quoq; incantationib. ledere fruges, & pellicere eas vt ex aruo vicini in alium eant, vt d. Plin. lib. 18. c. 6 & ob id lege 12. tabularum poena est in ficta ei qui fruges excantasset, vt idem. d. li. 28. c. 2. & li. 30. c. 1. qui & li. 17. c. 25 d. Oliuetū Vetiij Marcelli viā publicā transgressum, & in alio agro sedem posuisse, qui & li. 28. c. 2. d. prohibitum esse ne mulieres p viā ambulantes torqueat fusos, vel detectos ferāt, q̄ noceat bonæ spei frugum, nono, fertur & magos a maiorias incantationes adhibere quibus pudici animi ad libidinem alliciunt, vt hñ in l. 4. C. de malef. vt narrat Niceph. li. 5. hist. ca. 27. de Cipriano prius mago qui Iustinam magicis artib. ad se allicere conatus est, q̄ orationib. vigilijs, & ieiunijs eū deuicit, & ipse est conuersus ad Christi fidē libris magicis in ignē iniectis, & D. Hier. i vita Hilar. d. fuisse iuuenē emporij Gazensis qui virginem deperibat, qui formatis quibusdam figuris, statim puella amore insaniiuit, & eū semper in clamabat, donec per hilarionē est curata, & vir factus anachorera. q̄ & Virg. si gauscauit, cum Egl. 8. d. ducite ab vrbe domū mea carmina, ducite Daphnim, q̄ maleficæ ad pdicta agenda caracterib. & etiam rebus sacris ac Eucharistia

abuntur, vt d. gl. in c. accusatus. §. sane. de heret. Grillan. tr. de fort. l. q. 3. num. 19. 21. 22. & q. 5. nu. 8. sunt & aliqui malefici qui pocula amatoria dant ad amorem, ex quo Caligula dicitur in furorē conuersus, vt d. Sueton. in Calig. cap. 50. quæ homines non habent vim id agendi, cum hominis voluntas litera sit, sed id faciunt demones, quia sunt inimici salutis hominum, & gaudent honoribus sibi impensis, maxime id agēdo erga personas fragiles, & ad Venerem propensiores. c. 2. de cland. despons. c. forus. de verb. sig. deci mo, dicitur magos elementa magicis artib. turbare posse. l. multi. C. de malef. & habetur in l. qui dicitur. onus. c. 17. §. 12. vnde Dio. Cass. libr. 56. hist. d. dū Gn. Sidius Geta cōtra Salabū ducē expeditionē faceret, nec aqua esset ad sitim sedandā, quendam incantationibus multā aquā e celo elicuisse, quā se-rit & Arnuphis ægyptius, vt d. Suidas. Ver. Arnuphis. qui & d. Corinthi fuisse familiam, quæ ventos sopiebat, quod & Ampedocles fecit, vtribus ventos excipiēdo, qui & dicitur tradidisse pausaniam medicamentum quod per 30. dies corpus seruetur sine spiritu & sine cibo, vt idem Suidas ait, & Virg. eccl. 8. & Lucanus. lib. 6. afferunt veneficas carminibus aërem & sidera afficere, vndecimo, dicitur magos se posse transformare in varias formas animantium & stirpium, vt de Proteo. d. Diod. Siculus. libr. 2. Biblioth. & Hom. Odiss. 4. & Virg. 4. Georg. quod & Circem facere de hominibus. d. Hom. 10. Odiss. & Plut. in Gryllo. quod & de Arcadibus dicitur, qui dū transfarēt quoddā stagnū, cōuertebantur in lupos, & post 9. annos, renatantes, reuertebantur in homines, vt d. Plin. lib. 8. D. Aug. li. 18. ciu. c. 17. quod & Pomp. Mela. lib. de situ orbis, de Neuris Scythiæ Europe gente contingere ait, quæ tñ reuera non sunt, cū nec anima, nec corpus humanū in ferinū potestate demonū possit cōverti, sed id sit phāstice, dū demon varias corporū formas sumit, hominibus illis interrim sopitis, vt docet Aug. li. 18. ciu. c. 18. vt est id et quod d. Luitpr. de reb. per Europā gestis, Baianū filiū Simeonis regis Bulgarorū, se lupū vel quæcumq; vellet

facere, & se inuisibilem reddere, vt inquit Tritem. in Cron. Mon. Hiosganeus. & de Xenophonte. d. Athes. lib. 1. dipnos. c. 14. quod ignē sua sponte nasci faciebat, & de Simone Mago. d. Niceph. li. 2. hist. c. 27. 36. Aug. ep. 86. quod faciebat staturas se mouere, & vasa domestica se transferre, & quod flāmis circumdatus non vrebatur, & quod ex lapidibus, fūco hominibus obiecto, pauca faciebat, & in diuersa animalia mutabatur, in aurum se transferebat, fores clausas dicto aperiebat, ferrea vincula frāgebat, morbos inferebat dapes & simulachra varia faciebat apparere, donec oratione D. Patri Christi nomine inuocato, ex aere est detrusus, & confectus, vt d. Arnob. lib. 2. contra gentes, & Abdias Babil. li. 6. hist. apost. d. quod magi zaroos, dū apud perfas ydicarēt Apostoli Simō & iudas, producebat serpentes, & muros reddebāt loquētes, quod ab apostolis vici sunt, & saxo in hist. d. quod Craca mulier appositas dapes in aliarū formas rerū mutabat, d. & Tritem. loco cit. Zedechiā magū videri comedere hominē armatū, & currū cum equis, & caput alicui videri abscindere, & eū renouiscētē ostendere, & alia quod refert. D. Aug. li. 10. ciu. c. 16. duodecimo dicit magos morbos curare cū superstitione, vel sine, adhibitis virtutibus rerum naturalium occultis latent, vel subtilis impedimentis sanitatis, quod & tñ ad rēpus quicquid faciunt, iisdē in morbū reincidentibus, vt de Adr. Celsare refertur quod aquā intercūtē qua laborabat, incantationibus eduxit, quod tamen redijt. vt d. Dio. Cass. in Adriano, vt et de eo dicitur quod cum mulier eius iussu aqua alicuius fani se lauisset, visum recepit, quod & de Alio cōco fecisse. d. Spart. in Adr. quod tñ oia confecta fuisset. d. Marius Maximus, vt & d. Xiphil. ex Dione in Vespas. Vespasianum cecum hominem sanasse, & alterū cui manus erat imbecilla. & Strabo. li. 15. Geoplar. d. circumire per indiā incantatores qui medicare creduntur, & Plin. 28. cap. 2. refert carmine plures morbos sanatos, quod & pro luxatis. d. Catō, factum lib. de rusticata. cap. 160. & refert etiam alius in eius libro. Qui tamen modi curandi cū ex arte magica procedāt, respiciunt et

ab

ab Hippocrate. li. de sacro morbo, & puniebantur qui talia agebant, vt Ammia Marcell. li. 16. & Aelius Spartia. in Antoino Caracalla, quod & figmēta esse magorū. d. Plin. li. 28. c. 4. duodecimo dicitur & magos seu demones, vt homines decipiant, ex materia quam ipsi norūt, spectra diuersa in aere formare, ita vt ibi videantur exercitus, radijs mediocribus, & voces vel stercus edere, vt refert Aristophanes de Proteo, in Ramis, quod vsup. in varias formas animalium se monstrabat, nunc hominē nunc bouē, nunc canē, nunc speciosam mulierē, apparent. n. demones sepe nō vt sunt, sed ludicris inuoluci monstris. vt d. S. Chris. in Pl. 41. vt de spectro lilitid dicitur, & Philostr. lib. 4. de vita Apoll. refert demōnē in forma hominis senis Ephesi pestem disseminasse, quem cum Appollonius detexisset, iussit lapidibus obrui. & Suet. lib. 1. de vita B. Martini, d. apparuisse demōnē cum diamedare & splendore, dicitur se esse Christum, quod tamē detectum fuit, & alia exempla huiusmodi tradit Niceph. lib. 14. hist. eccl. c. 40. Socr. lib. 2. hist. trip. cap. 9. Ex prædictis multa sunt confecta, & tantum apparentia, dum demones ex aere vel alia materia formant corpora se mouentia, & vocem edentia, licet non perfectam, cum ea corpora careant organis completis. vt d. Thom. 2. d. 8.

S V M M A R I V M.

1. Necromantici quæ se posse efficere gloriantur, & qui iij sunt, quæque facere nequeant.
2. Alchymicum aurum an arte, vel demōnis opera fieri possit.
3. Cabala magica an vera sit, & licita.

De Necromanticis. Cap. XIX.

Necromāntici i. d. se aīas mortuorum euocare posse, maxime eorum qui scelestē vixerunt, vel violenta morte perierunt, ex quibus dicunt quod iij sunt, & se cognoscere multa occultissima, vel quæ facta etiā futura, vt testatur Porphyrius li. 2. de neq̄ar. de abstinentia animalium, quod Plin. li. 30

c. 2. ait osthanē exercuisse, quod apud quosdam fiebat per quandam herbam, quod & Homerus sentit lib. 11. Odyss. & Virg. lib. 6. Encidis. d. Euridicem ab Orpheo excitaram ad superos.

Sed hæc mortuorū apparitiones Necromāntica arte facta ficta fuere, & imaginaria, sed demones tales se ostēderūt Necromānticis eos cōsulentibus, vt erāt homines mortui inuocati, dum inter viuos essent, habitu, specie, & voce, & affectu, cum anima separata naturali vi nō possit mouere secundum locum nisi corpus quod informat, & viuificat. vt d. D. Th. 1. p. q. 117. ar. 4. vnde animæ mortuorū, non possunt assumere corpora, nec cum illis ad viuos venire; Necromāntæ præterea non habent vim in animas, quæ sunt in celo nec in purgatorio, cum sancti sint, nec qui in inferno, cū ibi ex diuina iustitia sint vt in carcerem detrusi ibi æternas pœnas luentes, vnde inde eripi non possunt nisi Dei mandato, nec credibile est Deū id concedere. Necromāntis, per quos demones homines decipere & a veri Dei cultu abstrahere nituntur, idem sentit Tert. li. de anima. d. demones id simulare, & Vgo de S. Vi. li. 6. Erud. didascal. c. 5. vbi late hæc fictionem demōnum probat. Perer. lib. 1. de Magia. c. 11. Qui. c. 12. querit an per artem magicā

2 Alchymicum aurum an arte, vel demōnis opera fieri possit.

verum aurū fieri possit ab Alchymistis, qui tria dicit in sequentibus suam explicans opinionem, primo, nō esse impossibile arte fieri posse verum aurum, vt & sit natura, tū quia ignis quo vimur non differat specie à calore cœlesti, & pulli alicubi calore igneo excudantur, vt d. ex. Iul. Scalig. exercit. 23. cōr. Gard. & Plin. libr. 3. c. 4. testatur se aurum pigmento fieri verum aurum, se cūdo, d. nō phisice, sed moraliter loquendo, chemicam rationem efficiēdi verum aurum esse impossibilem, vel fere, cū experiētia constet vnum tñ, aut alterum hæc arte verum aurum & probatum ac perfectū effecisse, & ob id artem chemicam, licet sit utilis in distillationibus, in effectione tñ aurum esse vanam noxiam & reipublicæ perniciosam, tum quia multi hac via ad extremam egestatem sunt deducti, tū quia sit impositura, & falsitas ven

ando aurum fictum & moneram fictā, ac gemmas pro veris, ex quo Republica maximum patitur detrimentum, tū quia verum aurum adhibetur in medicamentis vtiliter ad exhilarandum, & roborandum cor, chemicum verò nō habebit huiusmodi proprietate, vel non ira vtilis, vnde cum periculo vitæ in medicinis adhibebitur.

3 Cabala
magica
an vera
sit & licita.

Idem etiam d. li. i. c. 10. quæritur magia Cabalistica vera sit, & licita, quam aliqui afferunt traditam Moysi in monte Sina, & ab eo in alios per manus sine scripto descendisse, senioribus tantum communicata, & peritioribus legis, quæ dicunt haberi veram intelligentiam sacra scripturæ, & misteriorum sub cartice literæ contentorum, ab ore Dei acceptam, quam postea Esdras voluit ut scriberetur quia eò captiuitatem nō poterat seruari ille ordo eam tradendi per manus, quæ scripta dicitur adhibitis septuaginta notarijs, & redacta in septuaginta principalia volumina, ea lege vt sapientibus tantum, & maioribus, quadraginta annis communicaretur, & dicunt hanc Cabalam continere vniuersam philosophiam diuinam, naturalē, & moralē, & omnium rerum doctrinam symbolicè, non rationibus vel argumentis vtendo, sed numeris figuris, ac symbolis, obseruatio figurarum nomina elementa, apices, lineas accentus spiritus cuiuslibet literæ, d. omnia habere profundissimam significationem, & qui ea pollet oīa scire, naturæ imperare, cunctas res ei obedire, quæ Moisen dicunt miracula fecisse, & alios prophetas. Hæc tñ opinio in ibi Perer. improbat, dicēs esse vanam, cum impossibile sit ad illos characteres & voces homines, & res creatas moueri, maxime cū characteres lingue hebræ diuersi nūc sint à characterib. q̄ erāt ante captiuitatē Babilonicā, vt d. B. Hier. i. plogo Galarato, qui & d. verū nō esse in lingua hebræa repiri voces q̄ rerū oīum naturas, infimas dīas, & proprietates exprimat, & nō sit significatio hebræa lingua in reb. de clarādis, q̄ græca, vel latina, & Moyses ac Aaron p virgam eis à Deo traditā, & non per linguā hebræā miracula ediderint, vt ibi. d.

S V M M A R I V M.

1. Lamiarum opera quæ, & an vera.
2. Lamiarum species quæ.

De Lamijis, & Strigibus. Cap. XX.

Mira sunt quæ de Lamijis dicuntur, q̄ sepe torq̄ Lamiarū opera, & festæ sunt, se certis diebus in desertis noctu conuenire ex pluribus & diuersis oppidis & prouintijs vtriusq; sexus hoīes, & ibi saltare, iocari, epulari splendide, cōcumbere, per nua eoduci, inebriari fatigari, de monum obsequijs initiare, & perniciem humani generis promittere quam postea exequantur.

Dux autem sunt species sagatum, vt sciatur in q̄bus indices nō decipiantur, vna earum q̄ relicto Deo, imaginatio- nibus tñ, & illusionibus adherent & venenit vruntur. Alia spēs earū q̄ expisse fi dei renuntiant, & sunt apostatæ à Christo, vel demonib. se deuouerunt, q̄ mira agunt, in figuras aīalium se vertere videntes, in cubicula ingrediuntur, inuisibiles q̄q; pueros suffocāt, vel strangulāt, & alia prætia agunt, vnde Horatius od. si. Epod. d. Vestibor humeris tūce ego inimicis eques, & Apuleius lib. 2. de asino aureo. d. magam in mastellā transfiguraram. Dicitur etiam animam harū mulierem abire corpore semianimi relicto, vnde anima redeunt, & corpore inuento cremato, velut vagina amissa, q̄q; abijisse dicitur, de q̄bus, & Plin. li. 7. c. 52. cum & sepe inuētæ sint huiusmodi magæ nude in aliena patria, vt d. Grill. tr. de fort. q. 4. nu. 26. 27. 28. non obstante. c. epi. 26. q. 5. dicente has esse illusiones, quia fieri potest, vt sint solum spectra & illusiones imaginariæ, sed tñ reuera id fieri potest, cū. si fieri possit vt corpus illud magæ alio feratur, vt fuit factum de Abacich. Daniel. 14. & de D. Philippo. Act. 8. & quod corpus relictu semianime sit cōstitum, vel quod id sit corpus sagæ, sic sopitum, & demonem eius figuram alio tulisse, quia fieri non potest, vt vi demonis anima separatur à corpore, & ad id recursum habeat, vel modis huiusmodi, & forte tpe illius ca-

nonis nondum experientia compertum fuerat id accidere posse, cum canon nō desinat ibi id fieri non posse, sed quod erant illusiones fictitiæ, q̄ esse potuit. & Olaus Magnus. lib. 2. popu. septentr. c. 2. d. in partibus septentrionalibus, de quibus scribit esse spiritus, qui se visibiles exhibeant, & in Islandia frequentiores, qui hominibus seruiant, & eorum equos ad pastu ducere, & reducere, nec detegi eorum insidias donec euanescant; q̄ & Viues. lib. de verit. fidei cath. d. de partibus noui orbis detectis, ibi spiritus familiariter hominibus apparere, & eos alloqui etiam in ciuitatibus, & illis imperare, q̄ & Hom. testatur Odiss. 1. dū d. dæmonem in forma Mentæ Thelemacho filio Vliſis apparuisse, & ei patrem querendum suauisse, & demum disparuisse. & Olaus lib. 3. hist. septentr. c. 81. d. in illis partibus videri spiritus, & spectra saltantia, & chorizantia ad sonitum omnium instrumentorum musicorum noctu maximè, q̄ & Pomp. Mel. lib. 3. in Etiopia. c. 10. dum d. ibi nullum vestigium in Etiopiæ parte appare, & micare ignes, & crepare timbala, & tympana, & tubæ sonantes maius humanis, q̄ & Plin. lib. 5. c. 1. confitmat. ficut olim compositum fuit idolum Molocho facie vituli. Hier. 32. 4. Reg. 23. Dicitur & magæ tortæ se habere rem cum dæmonibus, & sperma illorū inter coeundum sentire frigidissimum, de quibus supra est actum; & tradit Aug. lib. 15. ciuit. c. 23. & olim fuit talis hominū conuentus, qui dicebatur pauperes de Lugduno, qui simul concumbebant, & cum dæmonibus: vt d. M. Rosier. historia. de France. fol. 119. col. 3. & Aug. loco cit. & gl. in c. 23. & 34. If. loquuntur de dæmonibus incubis, & succubis. & Ifid. lib. 8. c. fi. D. Th. 1. p. q. 15. & quolib. 8. & Horatius. lib. 3. Od. Od. 18. qui tamen vt supra generat nō possunt etiam ex semine hominis seruato, licet Mall. lib. Malef. q. 3. contrarium sentiat, & Philostr. lib. 4. de vita Apollo. d. dæmones concumbere cum hominibus. & Sozom. li. 8. hist. trip. cap. 8. d. dæmonem in forma mulieris formosæ apparuisse Appelli viro sancto, & ab eo igne fugatum; & hi

spiritus dæmones sunt, non animæ ob peccatum in dæmones cōuerſæ, vt probat contra Plat. in Timæo, & Cratyl. D. Chriſt. hom. 29. ex c. 8. Matt. & Aug. lib. 9. ciuit. c. 11. 12. 13. Hæc porrò lamæ pueres suffocant ingrediens thalamos clausos vi dæmonis, persuasæ puerorū carnes ad eorum beneficia valdè proficere: vt d. & Horat. epod. Oda 5.

S V M M A R I V M.

1. Diuination quoruplex, & quæ quælibet.
2. Diuinationes cur à Deo permittantur, & cur dæmon eas procuret.

De Diuinationibus. Cap. XXI.

Tametſi aliqua de hac materia supra sunt acta, attamen eā prosequendo, aduertendum artes Magicas vel Diuinatrices esse, vel mirabilium operum effectrices, Diuinatrices versantur in curiosa, & superstitiosa indagazione præteritorum, absentium, & futurorum: vnde diuini dicuntur, q̄ diuinitate se plenos mentiantur, dum astuta coniectatione prædicere tentant præterita, absentia, & futura.

Diuinandi verò duæ sunt causæ, in hoc sensu, ars & furor, vt d. Plato in Phædro. & D. Aug. lib. de nat. dæm. c. igitur. 26. q. 4. furor à dæmone concepto, arte signis, vel phisicis, vel aliqua superstitione assumptis.

Rursus diuination diuiditur in diuinā, quæ ex Dei afflatu fit, phisicam, quæ ex phisognomia, vel astrologia, & huiusmodi futura indagatur. Diabolicam, q̄ ex dæmonum inuocatione, & ministerio fit, & communem cū his postremis, omiſſa verò diuina, de qua alibi, de alijs aliquid, q̄ attinet ad eas dignoscendas, & earum partes agendum. Erant verò multæ species harum diuinationum, q̄dam enim dicebatur Iecanomantia, expelui, & aqua immissa, vbi dæmon consulebatur. Alia Gafstromantia, qua non vocibus, sed figuris respondebatur. Alia

1 Diuination
quoruplex,
& quæ
quælibet.

Charopromantia, diuinitio ex speculis nitidis. Alia Chrystallomantia, diuinitio ex pollito chrystallo. Alia Dactylomantia diuinitio per annulos ad certas constellationes fabricatos. Alia Hydromantia, ex annuli ictibus in ciatho aquæ factis, & alia quæ per aquam fit, in qua consulantur vmbræ dæmonum, & fiunt imaginum ludificationes. Alia Onichomantia ex vngue pueri impolluti. Alia Coscinomantia, diuinitio per cribrum. Alia Axinomantia, diuinitio per secures. Alia Gastrimantia per spiritum phytomicum ex vtero respondentem. Alia Cephalæomantia, per caput asini assatum super prunas, Chyromantia per sortes fortunæ, Oniromantia, per somnia diuinitio. Botanomantia, ex herbis diuinitio. Necromantia, per defunctos elicitos, vt credebant, atque ex cadaueribus. Scormantia, ex vmbris. Astragatomantia, ex iactu astragatorum. Geomantia, ex proiectione punctorum, & linearum, astronomia, per astrorum iudicia, physionomia, ex facie inspecta. Chiromantia, ex inspectione linearum manuum. Cæl. Rhodig. lib. 15. c. 5. Pyromantia, cū ceræ pila, igne, incensa. Spatulamantia, per os hirci recens occisi. Haruspicina, diuinitio per extorum inspectionem. l. 2. C. de paga. l. nullus. C. de malef. Auspicium, augurium, ex aibus sumptæ diuinationes, quæ si ex volatu, dicebantur præpetes, si ex canru, & ore oscines: vt d. Varro. lib. 5. ling. lat. vt supra est dictum. Diuinitio et erat ex pastu pullis gallinaceis, ex cauea eductis. Arioli à fando, vel prædicendo, vel quia circa aras idolorum nefarias preces emitterent, siue sacra exerceret sacrificia, & dæmones cõsultentes. Aug. lib. de nat. dæmo. c. igitur. 26. q. 3. præstigiū, quo oculi hominum præstringuntur. §. præstigiū. 26. q. 5. diuinitio, per arreptios. c. igitur. 26. q. 4. omen, cum quis retorquet ad futura nomina sine intentione dicta. D. Th. 2. 2. q. 95. art. 3. aruspices, quasi horarum inspectores in negotijs agendis, volentes & his futura prædicere; salitores, qui dum membra saliant, putant inde aliquod prosperum, vel triste significari. d. c. igitur. fanatici vates, consulentes extra, & alij huiusmodi, de quibus in lib. de Casib. Refer. c. 8. quæ omnia fiunt suasionem diabolica. c. episcopi. 22. q. 5. & prohibentur à Deo. Deut. 18. Hier. 27. 2. Paral. c. 33. 2. Reg. 28. Leuit. 19. quibus diuinationibus Romani maximè addicti erant, ita vt Roma esset collegium augurum: vt d. Plin. li. 10. cap. 55. Erat & diuinitio per literas, vel inspectionem scripturarum. c. illud. 26. q. 2. quæ vetatur in c. 1. de sortil. ne scilicet per aperitionem librorum, maximè poetarum aliquid quis diuinet, quæ vanitatem sequebatur Adrianus putans in poetis esse aliquid diuinitatis, ex Ouid. lib. 3. de Ponto: vt d. Spar. in Aelio Adriano, quo in numero erant olim sortes Musæi: vt d. Herod. lib. 7. in Polyb. & aliqui transulere ad sacram Bibliam, vt susciperent notionem ex ijs quæ illis occurrerent, & improbat Aug. in inquisitionibus ad Ianuariū. c. hi qui. 26. q. 2. Plut. etiam in vita Iulij Cæs. d. fortilegas fuisse apud Germanos, quæ per fluuiorum cursus, vorticum strepitus, futura prædicebant: vt & alij accipiebant omen, ex sternutatione, singultu, corrosione foricam, occursu hominum, vel ferarum, offensione pedum ad limina, venarū pulsatione, & huiusmodi. c. illud. 26. q. 2. vt & obseruabantur Calendæ Ianuarij, dies Aegyptij, horæ, momenta, constitutiones cœli in operibus agendis, quæ improbantur, vt superstitiosa. c. nõ liceat. c. si quis. c. admoncant. c. pen. 26. q. 7. vt & sortilegia, de quibus supra, ea de causa verita sunt, possunt tamen dies aliqui, & lunæ status considerari in fatione, medicina, & navigatione. Alia et sunt species diuinationum, de quibus Plin. lib. 28. c. 2. 3. & 4. vt & apud Schittas per virgas diuinabant: vt d. Herod. lib. 4. de etiam Philostr. lib. 3. de vita Apollon. in Parta ciuitate Indorum, homines comestis hepate, vel corde draconis ex eo animalium concentus, & admurmurationes intelligere, qui Philostrat. d. etiam Apollonium Tiansi intellexisse auim garritus; per furem aliqui diuinabant, qui quodam numine se affari dicebant, qui & dicuntur fanatici. l. 2. §. exempli. ff. de ædific. de quo & Plato

& Plato in Phædro meminit, qui explorant: vt d. Aug. lib. 6. ciu. cap. 9. & Liu. lib. 39. ob scelera, quæ in bacanalibus fiebant, vbi scilicet ex dæmone diuinant. Diuinitio Permittit autem Deus quædam; prænes cur à dicta fieri dæmonum ministerio, quibus Deo pmit laxat vim suam, vel ad probationem bonitatis, & cur noxarum, vt de Iob c. 4. & Tobia. c. 3. & 7. dæmō eas legitur, vel ad punitionem malorum: vt de Saule legitur. 1. Reg. 16. & de fornicario Corinthi. 1. Cor. 7. & de alijs. Iudic. 9. sic tamen, vt dæmon nisi volētem capiat. Gen. 3. vt & capto pisces solū mortuum, vel se non mouentem capit: vt d. Aelia. lib. 1. de nat. anim. c. 3.

Quæ & dæmon procurat, vt homines perdat, & ab ijs vt Deus habeatur, idē prædicta adiuuenit, vt laqueos quibus homines decipiantur: vt d. Clem. lib. 4. & 8. recogn. Aug. lib. 10. ciu. c. 10. & Lactant. li. 2. de orig. erro. c. 17. Multa quorum sunt falsa, & tantū conficta ad decipiendum: vt d. Sibilla Erithrea, quia error hæc omnia sunt, quæ homines stulti scrutantur quotidie. & Porphy. lib. 2. de sacrific. vt sic homines ex delectationibus sensibilibus delectationem auertantur paulatim à Deo, vt ita demum inimici fiant Christiani nominis; Vnde Valerianus Cæsar, qui prius fauebat Christianos, magicis artibus addictus, peruersus fuit, vt sanctos viros, non solū domo eijceret, sed & ferro etiā interret, & postea fecit, vt d. Niceph. lib. 6. hist. c. 10. sic & Iulianus Imperator pietatem Christianam ariolorum consuetudine adductus primum abiecit, qui monachus factus ne Constantio auunculo in suspicionem veniret, vbi incantationibus operam dedit, & post Christum aperte negauit, & demum incantationibus operam dedit, & multos homines occidit; & clam domi abscondit: vt d. Niceph. lib. 2. hist. c. 1. & lib. 10. c. 1. Socr. lib. 3. hist. trip. c. 1. & 35. sic enim dæmon magos à pietate ad idolatriam detrudit, & ab idolatria ad omnem impietatem: vnde est obseruatum hæresiarachas semper magos fuisse, vel hæresibus magicas artes successisse. Talis. n. fuit Simon Magus, Menæder etiam habuit dæmonem familiarem: vt d. Euseb. lib. 3. hist. c. 26.

& idem de Marco Valeriano, & Carpo crate. d. Iren. libro 4. & de Hermogene. Hier. ep. contra Pelagium ad Theophron. Marcus etiam Valentinianus esset spiritator magus fuit: vt d. Iren. lib. 4. c. 8. 9.

S V M M A R I V M.

- 1 Magica, diuinationes, incantationes, & huiusmodi, quibus legibus vetitæ, cum earum pœnis.

De prohibitione artis Magicæ, diuinationis, incantationum, & huiusmodi, ac earū pœnis. Cap. XXII.

Communibus hostis humani generis Maleficis, communis omnium nationū quoque consensus semper obstitit, & pœnis debitis affecit primò enim corū libri igni traduntur ex l. 1. 1. C. de episc. aud. l. cetera. ff. fam. ercisc. vt & libri aliorum impiorum dogmatum. l. damnato. §. 1. l. quicumque. §. nullus. & §. seq. C. de heret. Magicę enim omnes artes pœna sunt dignæ. l. 4. C. de malef. & maximè si homines inde occidunt, ij enim capite damnantur. §. item lex. Iustit. de publ. iud. & Plato sensit. lib. 12. de Legib. Ariolorum quoque interrogatio prohibetur. 1. Reg. 28. & Leuit. 19. vt & prælagium futurorum, vel auguriū. Deut. 18. Hier. 27. 2. Paral. 33. Ezech. 21. c. 1. c. sortilegi. 26. q. 1. c. 1. de sortil. cap. illud. 26. q. 2. & c. hi qui. ibid. vt & sortium vsus. cap. fin. de sortil. & diuinitio, Deo enim iniuriam facit, qui vult scire futura, absconditave quæ à Deo referuntur. Act. 1. c. erubescant. 32. dist. Ef. 41. & Virg. 10. Aeneid. cum & hæc incerta sint, & magi, ac diuini impostores, & mendaces. c. contra idolorum. 26. q. 5. c. sed & illud. 26. q. 2. & Eurip. in Helena. act. 2. ver. 356. afferit, dicens: Quam vani vates, quæque pleni mendacijs cum diabolus cuius opera vtuntur sit pater mendacij Ioan. 8. 1. Ioan. 2. 3. Reg. 22. & falsus est Cic. lib. 1. de diuinat. nec mala

mala futura amicis sint nuncianda, dicebat Cic. lib. 2. de diuin. & Horat. lib. 1. Carm. Odæ 11. tu ne quæsieris scire nefas, &c. nisi Deus id ad bonum reuelet; cum & diuini vterentur fraudibus quibus diuinarent, exploratores emittendo, qui astus hominum referrent, & ijdem simulachra vana fugebant innixa muris templorum, è quibus non visi magi, quæ vellent responsa dabant: vt d. Nicephor. lib. 10. c. 37. d. dæmones mirabilia docuisse ethnicos, quæ furati essent à prophetis Dei; vt & maleficia prohibentur in l. multi. C. de malef. c. si per fortiaris. 33. q. 1. & qui ea exercent, iure diuino morte multantur. Deut. 18. Leuit. 19. Exo. 20. 22. vt & qui dant pocula amatoria grauius puniuntur. l. 4. C. de malef. l. si quis aliquid. §. qui abortiuonis. ff. de pœn. l. 3. §. ad hæc. ff. de scar. vt & qui pudicitiam attentant, dictis legibus, & l. multi. C. de malef. vnde Dion. Cass. lib. 58. d. quosdam morti adiudicatos, quæ obuij iussit Liuiæ matri Tiberij Cæsaris, quibus veniam ipsa impetrauit, vt & Philosophis veritum in publico impudica tractare: vt d. de Atheniensibus Herodot. lib. 6. Plur. in Polit. Amin. Marcell. lib. 18. d.

Deueniendo porrò ad gentium instituta in his puniendis, & exempla, apud Scythas eam fallorum vatum pœna erat, vt pedibus implicatis, & manibus post terga vincis, & ore obstructo extenderentur in medio sarmentorum, & cõburebantur bobus plaustrum trahentibus: vt d. Herod. in 4. inter Indos, ei qui in diuinando rex à vero aberrat loco pœnæ silentium perpetuum indicitur, ita vt nunquam loqui possit: vt d. Amia. lib. de reb. Indic. & Philimerus rex Gothorum magas, vel suspectas, in remotas regiones Scythiæ abire cogit: vt d. Ioã. Gort. lib. 6. hist. Gort. c. 14. §. & de Mathematicis à Roma expulsi habentur in l. Manichæos. C. de ijs qui cont. de relig. in Cod. Theodos. & Plato. lib. 12. de Legib. nocetes grauius ad mortem, vel non morte vel alijs pœnis multari iubet; & Carolus Magnus iussit magos, quæ tempestates, vel alia mala faciunt, cognoscere per episcopum ita rem se habere, in

districto carcere detineri, donec emendetur, vt habetur in cap. Caroli Magni. c. de pace. c. 25. ijdem magi iterum Roma pulsi ob Libonem Drusum, qui infernas umbras, scilicet dæmones adhibebat: vt d. Corn. Tac. lib. 2. Ann. qui & ab agricolis expelli debet: vt d. Colum. lib. 1. cap. 8. de re rust. & etiam è castris sunt expulsi; & Iulius Paulus in recept. sententijs. & tit. ad leg. Corn. de scar. iubet conscios huius criminis bestijs subijci, vel cruci affigi, ipsos magos comburi, & eorum libri, & apud Anglos magica est exultat: vt d. lib. 23. hist. Anglic. quod fecit & Tiberius Imperator eos necando. l. 2. 3. & 4. C. de malef. Dionis. Cass. lib. 57. §. & Neron egit, vt dicit Xiphil. ex Dione in Nerone, §. & Aëlopus Frigijs in apologis, de quadam maga, d. lege quoque diuina ij morte multantur. Deut. 18. 19. 20. & Deus minuitur se regno expulsurum veneficis. Apocal. 9. Gal. 5. & Constantinus Imperator iubet eos ab omnibus domib' excludi, aliter cremari. l. nullus. C. de malef. qui & securi feruntur. l. nemo. C. eod. & tormenta graua eis ad veritatem erudendâ immittuntur. l. si excepta. C. eod. & lege Corn. de scar. tenentur, qui veneficis, susurris, vsus fuerit. §. item lex. Instit. de publi. iud. vt & quæ mala sacrificia habuerit cuius pœna, mors, vel deportatio. l. ex senatusconsulto. ff. ad leg. Corn. de sica. l. 3. & pen. ff. eod. vt & qui paganorum se sacrificijs polluerit. l. 2. 3. & 4. C. de pag. & sacr. cor. quæ tamen pœnæ minuuntur si mors non sit attentata, vel secuta, de his etiam habetur in l. 1. 3. fina. C. de malef. c. Vuisig. tit. 2.

Iure canonico clericis sortilegis, & magis imponitur pœnitentia quinque annorum, suspensio ordinum, & priuatio beneficiorum. c. 1. & fin. de fornil. sed si malefici sint remittuntur ad iudicem ecclesiasticum puniendi. cap. super eo. de heret. in sexto.

Quo verò ad ordinem cognitionis in his, h' continent superstitiones heresim manifestam, vt quod dæmoni sacrificetur, fides eiuret, tunc iudices ecclesiastici, scilicet episcopus & inquisitor, possunt inquirere etiam contra laicum, & punire,

punire, aliàs non. c. accusatus. §. sanè. de heret. in 6. vnde si hæc non concurrant, licet alia superstitiosa ad tentandû, non est procedendum per iudices ecclesiasticos. Gem. Franc. in d. §. ex Bulla tamen Sixti V. contra Astrologos, proceditur contra tales etiam, si id agant râtum ad tentandû, vt & si quis abutatur Eucharistia, vel alijs sacramentis aut etiam sacramentalibus. c. de homine. de celebr. miss. de quibus latus dixi lib. de Casib. Refer. calu 8. & supra de hæresi, quibus locis etiam explicatur quid sit cum his agendum in foro conscientie.

Vnde cum tot pœnæ his sceleribus omni iure, & ab omnibus gentibus inferantur, ab illis quilibet sui non inimicus, abstinere debet, cum & si humanam effugiat quandoque vindictam, diuinam non effugiat, qui & quandoque hos permittit miserè interire, vt cõtingit Exceffo Phocensium tyranno, qui duos gestabat annulos, ex quorû elisione mutua, & sonitu tempus gerendarum rerû obseruabat, & dolo est interfectus, etiã si prius illud ei sonitus significasset, teste Arist. in Rep. Phocensium, & Clem. Alex. lib. 1. strom. blanditur enim prius dæmonijs quos decipere vult, & linit mortis pœculum dulcedine ambitionis, diuitiarum, vel voluptatibus, quos caros sinit miserè interire.

S V M M A R I V M.

- 1 Maleficia quibus modis soluantur.
- 2 Maleficium per maleficium solvere non licet, & quibus modis liceat ea soluere.

De remedijs Maleficiorum.

Cap. XXIII.

TAmetsi nō sit potestas quæ dæmonis potestati comparatur super terram. Job 41. atramen Deus Opt. Max. nō patitur homines supra vires tentari, sed dat eis in cõtatione fortitudinem, & ex tentatione prouentum. Iac. 1. 3. maleficijs impetitos quandoque

eripiendo, & salutari restituendo; idè de horum remedijs agendum.

Tria sunt autem remedijs genera aduersus maleficia, diuina, vel supernaturalia, quæ à diuina potestate, qui omnia pro eius arbitrio moderatur, procedunt; naturalia, quæ non ex quatuor elementis, vel eorum cõpositione pendent, sed ex tota substantia, & proprietate eis à Deo indita. Superstitiosa, quæ arte dæmonum, vel leui saltè obseruatione inducuntur. Diuina remedia præcipua, & vera sunt, & certiora, cū Deus sit dominus omnium creaturarum, & author, & cum vult dæmonum potestatem flagellat, vel solo imperio, vel per media, cum enim dæmones ubiq; insidias tendant: vt d. Ciril. hieros. cath. 4. illuminat. De quoque; angelos bonos destinauit, qui hominum custodiam, & curâ gerant. Dan. 10. Mart. 18. Psal. 90. Angelis suis Deus mandauit de te. Apoc. 12. §. testatur, & Proclus in Alcibiade Plat. d. dæmonè, scilicet Angelum, vnumquemque custodire à pueritia, & omnes eius actiones explorare. & Eurip. in Trag. Rhes. in si. qui ope Dei dæmonibus superiores, eos loco cedere cogunt, vt cum Angelus Raphael ligauit Asmodæum, & expulit à Sara. Tob. 3. 8. 11. & habetur Lucæ 11. 1. Ioan. 3. cum in nomine Iesu dæmonia ei iiciantur. Mart. 7. Marc. 16. §. & factum esse tradit Euseb. lib. 1. de præpar. euãg. c. 9. vnde & exorcistæ sunt introducti dæmones ex Dei virtute expellentes. cap. cleros. 21. dist. c. exorcista. 23. dist. c. per lectis. 25. dist. & Lact. lib. 2. de orig. err. c. 16. d. dæmones à Deo flagellari, & torqueri voce iustorum, & illis mentiri nō posse. His Angelorû tutelis lumina vis est vt homo pariens ad Deum conuertatur, & pœnitentiam agar, orationibus, vigilijs, & ieiunijs se dedat, quæ & exorcizans præstet: vnde D. Antonius dicebat dæmonem perimere scelerum vigilijs, orationibus, ieiunijs, maximè verò ardentem in Christo charitatè, cuius vnico sanctissimæ crucis signo debilitatus aufugit: vt legitur in eius vita ex Athanasio, §. & dæmon ipse asseruit, qui cum à Cipriano rogaretur, vt Iustinam virginem ad sui libidinem adduceret, nulla

Maleficia quibus modis soluantur.

nullam illi artem profuturam, respondit, aduersus eos qui verè Christum colerent, vt in vita Cipriani habetur, quòd probatur etiam Tobia, cap. 6.

Huc spectant exorcismi pro ecclesiâ ordinari ad dæmones expellendos à corporibus obsessis, & fugandas nubes ne frugibus noccant, & huiusmodi, de quibus in sacerdotali Romano, in flagello dæmonum, & alibi, operando, vt patentes deuotè sanctissima sacramenta confessionis, & communionis frequentent, sancti innocuntur, de quibus Io. Cassia. in collat. paruum. d. etiam Ioseph. lib. 8. antiquit. artem Salomonis datam cōtra dæmones, vt & non improbantur remedia non superstitiosa cōtra grandinē. l. 4. C. de malefic.

Remedia naturalia multa esse dicuntur, quæ habent antipathiam cum dæmonibus, occultam nobis, nec nisi experientia cognitam. Vnde dicitur maleficium ligationis solui, si maleficiatus herbam Ionis comedat, habetur etiam Tobia 6. & 8. dæmonem sanuissimum qui sponfos Sara necabat, suffuit iecoris piscis cuiusdam carbonibus superpositi fugarum, tametsi Nicol. de Lira ibid. & in I. Reg. c. 16. d. id contrigisse non ex virtute illius iecoris, eo q̄ corporale in spirituale impressionem facere nō possit, sed vt signum, ad denotandum orationem Angeli virtute Dei illum fugasse, quæ sicut fumus in altum, sic illa ad Deum ascendit, naturalia tamen dicit alleuiare patientem dæmonem, vt cantus, & medicamēta, vt melius se habeat, nec ita vexetur à dæmone. D. Tho. 4. dist. 7. art. vlt. d. tamen Maleus, d. 2. p. c. 5. in si. posse obsessos per sensibilia liberari quādo atrociter nō affliguntur, vel vbidispositio corporis est dispositiua ad actionem dæmonis, sic enim sublata dispositione prædicta, vt est mania, cessat & dæmonis actio, primum tamen est ratiis. Tibul. etiā eleg. 5. lib. 2. d. maleficia sulphure expelli. & Plin. lib. 19. c. 10. d. rostrum lupi veneficij prodesse, & amiratus lapis dī resistere oibus veneficij; & maximè magorum: vt idem d. lib. 36. c. 19. Spinea etiam virga dicitur ab Ouid. 6. Fast. Fascinum leuare, vt & Rhanni

ramos dicitur à Dioscoride, lib. 2. c. 100. valuis, & fenestris impositos veneficia depellere, & Amatus Lustitanus Thapsiam. d. lib. 4. in Dioscor. enarr. 157. dæmones pellere; & Apuleius lib. de virtut. herb. c. 71. d. Verbascum herbam datā Vlyssi, ne vlla maleficia ei nocerent, vt & dicitur eius virgultum, qui secum portauerit, nullo metu affici, & q̄ nec bestia, nec occurfus mali molestantur eū, q̄ tamen in vltimo non credo verum, cui & data fuit herba Moly, quæ dicit resistere incantationib. Hom. Odiss. 10. & Plin. lib. 4. c. 25. & dicitur etiam prodesse sigladio districto curratu r oblesam à dæmone, quasi eam occisurus nisi cum eo concumberet, sic enim dicitur dæmonem fugere: vt d. Philostr. lib. 2. de vira Appollonij, Pselus de dæmonibus. Odis. 10. q̄ tamen mihi abominabile videtur, d. & Ludo. Bunairol. in Enneade muliebri. c. 2. tactis postibus, menstro sanguine iurias fieri magorum artes. Dī & basilisci virus si speculo repercutiatur seipsum extinguere, & q̄ lupus si prior homina inspiciat, vocē ei admittit, seus si prius ab homine videatur, quia hoc casu timēs sibi insidias parari, dum se cōspici videt, pari metu fauces, è quibus virus exit, intercipiatur: vt d. Auicenn. lib. 3. natura. c. 51. Plura tñ ex superioribus remedia vana esse libenter affirmarem, quemadmodum, & alia non nisi maleficiatum alleuiare posse, nō autem sanum reddere dicerē, Deum autē sicuti naturā dæmonum cōditorem, ita operum eorumdem dissipator esse constanter tenēdum dixerim, salua semper naturæ virtute eidem à creatore indita. Superstitiosa plurima sunt, vt id, contra fascinum, sibi in sinum conspuere, de quo Virg. in Cixide, & huiusmodi: vt d. Rhodig. li. 17. c. 12. Ouid. 6. Fast. & Gril. tract. de forul. q. 3. nu. 27. & D. August. lib. 6. ciuit. cap. 9.

Circa verò hæc superstitiosa, si superstitio sit grauis, ita vt Deo cultus nō exhibeatur, vel huiusmodi omnes fatent, non licere maleficium per aliud maleficium soluere, vt refert Malleus malef. 2. p. c. 1. si verò sit leuis, vt quia sit vana tantum observatio, d. ibi post adhibitas

2
Maleficium per maleficium soluere non licet, & q̄. modis liceat ea soluere.

ora-

orationes, penitentiam, & huiusmodi, quæ non profuerint, non esse illicitum vt huiusmodi leui superstitione ad curandum. Contrarium tamen ego sentirem, q̄ id non sit licitum, ex cap. non liceat. 26. q. 2. D. Th. 2. 2. q. 96. art. 4. & ibi Caiet. non est tamen illicitum, adhibere herbas, maximè benedictas ad alleuiandum patientem, & non q̄ habeant vim in dæmones: vt nec licet morbos per incantationes curare, q̄ id vanum sit, & fallax: vt d. Hippocr. lib. de sacro morbo, & vetitū. C. de malef. & Aelius Spart. in Anton. Carac. d. damnatos, qui remedia quartanis collo annexa gestabant, scilicet superstitiosa. c. admoneant. 26. q. 7. vt & prohibentur incantamenta cōtra serpentes, glijres, & cuniculos, de quibus Greg. Turon. lib. 2. hist. Franc. c. 33. Probabile tñ est maleficium cogi posse, vt inueniat nodum, vel vinculum, & sic soluat maleficium, cum sic maleficium per aliud non soluatur, sed tantum vinculum illarum tollatur.

Quo porrò ad remedia particularia cōtra maleficia, licet aliqua superius relata, accōmoda sint, tñ speciatim de eis agendo, si quis à dæmone sit obsessus, ad penitentiam, ieiunia, orationes, humilitatem, sacramenta, & exorcismos, signum crucis, aquam benedictam, & huiusmodi deuotos actus est incumbendum, licet nō sit illicitum vt remedijs naturalibus ad alleuiandum patientem, si ab incubo & succubo aliqui agitentur, ad prædicta pariter est recurrēdum, nec illi aestui consentiendum, prodest etiam locum mutare, & crines dimittere ornatos. Si etiam quis sit maleficiatus ne cū sponsa procumbere possit, ad prædicta est recurrēdum, & ad impediendum ne eueniat, est Deo inhærendum per orationem, penitentiam, & ieiunia, ac alia opera bona. Tob. 1. 3. & 8. qui verò infestatur odio, vel amore immodico, ad prædicta item recurrat. Quòd si qui videntur transformari in feras, ad prædicta recurrant, & cum maga se amice componant, sine peccato tamē, vel pacto aliquo illicito, ne illis noceat: Si verò quis pariatur infirmitates per maleficia, recurrēdum ad prædicta, & orationes,

ac exorcismos, modo ibi nihil sit q̄ pertinens ad pactum tacitum, vel expressum eam dæmone, dicitur tacitum vt quis non curat siue à Deo, siue à diabolo habeat intantum, faciens ea quæ naturaliter, vel supernaturaliter id obtinere nequeunt: secundò, cauentū ne ibi contineatur benedictiones, vel carmina ignota: tertio, ne materia verborum aliquid falsitatis contineat: quarto, ne ibi contineatur vana, & characteres inscripti, præter signū crucis: quinto, ne spes habeatur in modo ligandi, vel scribendi, vel huiusmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiam non pertinet: sexto, vt in prolotione verborum: respectus habeatur solū ad diuina verba, & Dei virtutem, vel reliquias sanctorum, à quibus vt intercessoribus expectatur effectus à Deo: septimò, vt totum cōmittatur Dei beneplacito; cum vsu aquæ benedictæ prædicta agendo. Contra porrò grandines, & inuenta maleficiata, d. Malleus d. 2. p. c. 7. non esse illicitum colligere herbas, quæ habent ad id virtutem, vt supra dictum est, cum oratione dominica, & simbolo, & ea suspendere super ostia stabuli, committendo effectum diuine custodis, & voluntati, vt & licet ponere signū crucis ex lignis benedictis dic Palmarum, vel alijs in agris, habendo respectum ad prædicta, & non ad modum poneadi, vt & licet primā extractionem lactis pauperibus dare Dei intuitu, & modo vitentur septem prædicta; possunt etiam contra grandinem tres gradus graminis injici in ignem sub inuocatione sanctissimæ Trinitatis, signo crucis, aqua benedicta, oratione dominica, simbolo, euangelio Ioannis, modo sine prædictis septem virandis supra, & secundum statutum ecclesiæ prædicta fiant.

Alia etiam remedia ad maleficia tollenda opportuna esse, d. Tolos. lib. 13. de Republ. c. 31. d. herba dictam, fugam dæmonū vim habere ad dæmones expellendos, & galli aspectum obiectū quandoque dæmonem eiecisse, vt d. Lira. in 1. Reg. c. 16. Alb. in Luc. c. 9. & etiā incensum sulphuris, & retum ferridarū idem facere; ex cogitatione fortè penarum propositarū, quas patiuntur in sta
gno-

gno sulphureo, vel foetido; & etiam virtute medicinae, d. id fieri, quae humores atros euacuet, in quibus daemones degit; & idem d. fieri ex herba, quae dicitur hi pericon, vel perforata, cuius seminis fumigatio fugat omnem daemone appro-pinquante corpore, vel domui, maxime ubi Dei fit innocatio; & irrisio etiam dicta, vel facta, vt amara, foetida, & iniurias d. daemones offendere, quia sint signa afflictionum quas in inferno patitur; & haec d. Tolof. esse remedia naturalia; vt & prodest dicit, si maleficae verberentur trunco vitis, sic enim d. cogi solvere maleficae, & etiam ladi ex tor-que vitis palmitum facta, in modum la-quei collo iniecta, ex perientia teste, for-re memoria, q. vino coficiatur quotidie sanctissimum sacramentum, q. torquet daemone. v. ibi d. Tolof. vbi & refert modos multos alios saepe vanos, quibus maleficia videtur impediri, vel auferri, qui & num. 10. d. grandines tolli si tria grana grandinis accipiantur, & in igne iniiciantur, est inuocatione sanctissimae Trinitatis, oratione dominica, salutatione angelica, & euangelio. In principio, vel dicendo. A diuro vos ventos, & tempestates per sancta vulnera Christi, per tres clauos, qui eius manus, & pedes perforarunt, & per quatuor sanctos Euangelistas Matthaeum, Marcum, Lucam, & Ioannem, vt in aquam resoluti die ista descendatis.

Maxime vero profunt contra maleficia, orationes, & exorcismi, modo, nil contra fidem catholicam mixtum habeant, cum fide iuncta, & possunt adhiberi etiam orationes ad curanda animalia, cum & eorum cura non sit contemnenda ob vsum quem hoibus afferunt; maxime vero profunt exorcismi a sacerdotibus facti, praesertim qui cofessi fuerint peccata sua, & pij sint, vt & prodest aspersio aquae benedictae, cereum benedictum, vt & pelli d. daemones incubos, & succubos. Tolof. d. lib. c. 3. 2. per confessionem obfessorum, sacramenta, angelicam salutationem, per verbum, benedicite, loci mutationem, ex communicationem ecclesiasticam, & exorcismos; sic vt prius maleficius exorcizetur, po-

stea diabolo imperetur, vt recedat; vt & timent daemones fidem, ac pietate Christianorum: vt d. Cypri. lib. exhort. ad mart. in princ. Tarianus orat. contra gentes, vt d. Tolof. loco cit. vbi & d. exorcizari posse serpentes, vermes, & huiusmodi, frugibus, vel hominibus nocentes, idest daemonebus imperari eos immittentibus, vt illos amoueat.

S V M M A R I V M.

- 1 Apostasia vnde dicatur, & quid significet.
- 2 Apostasia quatuorplex sit, & quae quilibet, & vt in ijs peccetur, & quae poenae incurrantur.
- 3 Recessus a fide est apostasia, & vt dicitur haereticis, & alij apostatae an sint haeretici.
- 4 Apostatae a fide ecclesia punire potest.
- 5 Communicare cum infidelibus an liceat.

De Apostasia. Cap. XXIIII.

NOtandum est primo loco p. D. Tho. 2. 1. q. 12. clariori intelligentia dicendum, Apostasiam esse grauem vocem, & significare secundum se recessum a bono vel malo, sed communiter sumitur pro retrocessione a bono aliquo, in quo homo tenebatur perseverare ex praeccepto, vel voto solemnium, aut professione, & sic largè omnis peccator dicitur a Deo apostatare. Prouer. 6. homo apostata vir inutilis. Eccl. 10. in initio omnis superbiae hominis apostatare a Deo, sic tamen generaliter non sumitur hic.

Secundo, obseruandum, q. apostasia est triplex, a fide, ab ordine, & a religione; apostasia ab ordine est retrocessio a statum ordinis facti ad statum secularitatem propria auctoritate per vxoris suae conceptionem, vel militiae secularis, quae si fiat propria auctoritate, est peccati mortale. Eccl. 2. Maledictus homo qui terram duabus vijs ingreditur. Luca 9. nemo mittens manum ad aratrum, &c. & quia is recedit

is recedit a voto solemnium, quod est mortale, & is etiam excommunicationem incurrit vxorem ducendo. clem. 1. de consanguin. si vero retrocedit cum Papa dispensatione, & ex legitima causa etiam ducendo vxorem non est mortale, quia huiusmodi votum est de iure positum in sacro ordine introductum. c. vnico. de voto. in 6. ergo in eo potest Papa dispensare ex causa. Si vero quis retrocedat ab ordinibus minoribus, si quidem ex contemptu est mortale, si vero sine eo, & quis ob id retrocedendo sit incapax ordinibus exercendis, vt si contrahit cum vidua, vel sit bigamus, dicit Caeteranus esse mortale, quia ibi est contemptus, quod tamen non auderem asserere, cum recessus sibi permittatur, & id possit fieri inaduertenter, vel ignoranter; & sic absque contemptu, & sic sentit Bannes; si vero per id non sit incapax ordinibus exercendis, vt quia vnica, & virginem ducat, non peccat illo modo secundum Bannem, vel solum venialiter, iuxta Caeteranum. Quo vero ad dimissionem habitus, & tonsurae clericalis, si in maioribus quis sit constitutus, non peccat mortaliter si deferat tonsuram sine vestibus clericalibus, quia defert quod est praecipuum in statu clericali, nisi inde scandalum surgat, dimittens vero habitum, & tonsuram peccat venialiter, si vero is habet beneficium ecclesiasticum peccat mortaliter dimittendo habitum, & tonsuram, & incurrit eius priuationem, ex Bulla Sixti Quinti, de habitu, & tonsura. Si vero sit in saecris constitutus illum dimittens peccat mortaliter, nisi id fiat ex necessitate ob curandam vitam, honorem, diuitias proprias, vel proximi, vel ad breue tempus, & eo magis est peccatum si id agat vt liberius vagetur, & peccet, & oportet ex Bulla Sixti Quinti, vt habitus sit talaris, & coloris gradui conuenientis; & constituti in saecris ab ordine recedentes per dimissionem habitus, & tonsurae, sunt infames. cap. alieni. 2. quaestione 7. & non possunt esse testes, vel accusatores. cap. praecipuum. 2. 1. quaest. 4. & incurrit beneficij amissionem, ex dicta Bulla, & post mo-

ditionem non correcti deponi possunt ab ordine, nec gaudent priuilegio. cap. si quis suadente; si vero in minoribus, carent priuilegio. cap. vnico. de cler. coniug. in sexto; & Concil. Trident. sessione 23. cap. sexto.

Secundo, quis apostata a religione, cum dimittit habitum suae religionis, quam vouit solemniter, cum animo redeundi ad illam, vel si recedit a religione sine licentia sui praelati, cum animo nunquam redeundi ad illam, etiam si habitum non dimittat, dicitur apostatare a religione. c. vt periculosa. ne cleric. vel monach. in 6. nisi recedat a religione iuxta eius tenorem, qui vero dimittit habitum suae religionis temere, cum animo redeundi ad illam, est excommunicatus. d. cap. sed non apostata, potest tamen procedi contra eum ex Bulla Sixti Quinti, & incurrit poenas in dicta Bulla contentas, vt & qui alio modo apostatat, modo, vt in ea, vt nec qui transit ad aliam religionem, etiam laxiorem, qui tamen peccat si id facit sine licentia sui praelati, & excommunicatus est si sit ex ordine minorum, nisi ad Carthusianos transeat. cap. viam. de regularib. in extrauag. communi; qui tamen recedit tantum a monasterio absque licentia, cum animo redeundi, non est excommunicatus, vt nec qui dimittit habitum ex causa quae sit veniale peccatum, si vero id agit vt liberè vagerur eam incurrit, non autem si id facit occultè ad horam in domo parentum ex calore, quam tamen incurrit si sumit habitum alterius religionis ad vagandum, nisi de licentia praelati eiusdem & ex causa, vt nec si dimittit ex causa veniali, nec praebat scandalum; quam tamen incurrit si etiam occultat ad liberè vagandum: vt dicit hic Bannes, quaestione 12. artic. 1. de quibus, latius dixi tract. de Cler. & tractat. de Regularib. His ita notatis.

Prima sit propositio. Retrocessio a fide est simpliciter apostasia, quae & simpliciter pertinet ad infidelitatem, quae a fide est apostasia, tamen apostasia non dicit determinatam speciem infidelitatis, sed circumstantiam illam aggrauantem, probatur Io. 6. tur haere-

sis, & alij. Ratione probatur, nam apostasia im-
apostata portat retroversionem à Deo, quæ di-
a sunt hæc uersè fit secundum diuersos modus, qui-
terici. bus homo Deo coniungitur primò, ho-
mo enim Deo coniungitur per fidem: secundò, per debitam voluntatem ad obediendum præceptis eius: tertio, per aliqua spiritualia supererogationis opera, ut per religionem, & clericaturam, vel sacram ordinationem, remoto uerò posteriori, remanet prius, sed non è conuerso; Aliquando uerò quis retrocedit à Deo per retrocessionem à religione, vel ab ordine suscepto, quæ dicitur apostasia ordinis, vel religionis, contingit etiam quem apostatare à Deo, per mentem eius mandatis repugnantem, quibus duabus apostasijs manentibus, potest homo manere Deo coniunctus per fidem, quòd si à fide recedat omnino à Deo dicitur retrocedere, unde id simpliciter est apostasia per quæ quis discedit à fide, quæ dicitur apostasia à fide, quæ simpliciter dicta ad infidelitatem pertinet. Diuus Thomas 2. 2. quæst. 12. art. 1.

Aduertendum autem, quòd hæresis, & apostasia sunt eiusdem speciei, & differunt tantum secundum magis, & minus: ut dicit Caietan. secunda, secundæ, quæst. 10. artic. quinto; & quæst. 1. artic. primo, 2. secundæ, quæst. 12. artic. 1. a 1. tertium; ubi Diuus Thomas, Pegna in Direct. secunda parte, quæst. 49. comment. 74. nam ut dicit Bannes, dicto artic. 1. quæstione 12. qui contradicit fidei iam susceptæ in manifestatione ueritatis, est hæreticus, apostata est talis, ergo, apostata enim à fide dicitur qui omnino à fide catholica deuiat per susceptionem Indæismi, Paganismi, vel Maumethicæ sectæ: cap. non potest. secunda quæst. septima. l. 1. & 2. l. qui sanctam. C. de apostat. qui & infideles hæretici dicuntur; & pro talibus habentur etiam si metu mortis id agant, licet apud Deum ita non sint non assentiunt animo huiusmodi infidelitati. c. sicut. 3. q. 4. Eimer. in d. q. in fi.

Ex his apostatis, qui recedunt ab ordine tantum clericali, non sunt hæretici, nec subiecti iudicio inquisitorum,

nisi in sacris constituti matrimonium contraxerunt; si uerò apostatarant à religione, modo supra explicato, si contrahunt matrimonium subiiciuntur ut respectu iudicio inquisitorum, & idem si persistant in excommunicatione per annum, ut dicit Pegna dicto comment. si uerò apostatarant à fide de ijs agendum est, ut de hæreticis, quòd si uolunt resistere admittuntur, ut hæretici poenitentes, si uerò nolunt ut impenitentes traduntur curiæ seculari, vel si sint relapsi, ut dicit Eimer. dicta quæst. 49. & ibi Pegna, comment. 74.

Secunda propositio. Ecclesia potest punire infideles illos, qui iam fidem susceperunt. & priuare eos dominio in subditos, & eo ipso quæ quis declaratur excommunicatus ob apostasiam à fide, manet priuatus dominio, quòd habebat in subditos, & subditi sunt absoluti à iuramento fidelitatis, quo ei tenebantur adstricti, tamen si Ecclesia non possit priuare dominio infideles illos, qui nunquam fidem susceperunt; probatur prima, & secunda conclusio. Prouerb. 6. homo apostata prauo corde machinatur malum. & in cap. absolutus. extra de heret. cap. quicunque. §. illorum. eo. in 6. ubi subditi ob hæresim absoluuntur à iuramento fidelitatis.

Ratione probatur, nam infidelitas secundum se non repugnat dominio, supra quæst. 10. artic. 10. quia dominium est introductum de iure gentium, quòd est ius humanum, distinctio uerò fidelium, est secundum ius diuinum, per quòd non tollitur ius humanum, sed quia per infidelitatem peccans potest sententialiter ius dominij amittere, ut etiam quandoq; ob alias culpas, ad Ecclesiam uerò non pertinet punire infidelitatem in his qui nunquam fidem susceperunt. 1. Corinth. 5. quid mihi de his qui foris sunt iudicare? sed infidelitatem eorum qui fidem susceperunt, potest sententialiter tales punire, & conuenienter in hoc puniuntur, quòd subditi eis non subdantur, id enim posset in fidei corruptionem uergere, quia, ut articulo præcedenti. Apostata in corde machinatur malum, iurgiaq; seminat inten-

4
Apostatas
à fide Ec-
clesia pu-
niri pot.

dens homines separare à fide, & idem cum primum quis per sententiam denunciatur excommunicatus ob apostasiam à fide, ipso facto subditi eius absoluti sunt à dominio, & iuramento fidelitatis, quo ei tenebantur. Diuus Thomas d. q. art. 2.

Ut autem rectius id intelligatur, aduertendum id intelligi de quacunque recessione à fide in eo qui fidem Christi est professus, etiam si non sit totalis recessus à fide per apostasiam propriè dictam, sed etiam si labitur in hæresim tantum; sic enim procedunt dictæ poenæ, & etiam ob solam excommunicationem principis absque hæresi, subditi absoluti sunt à iuramento fidelitatis. cap. nos sanctorum. cap. iuratos. 15. quæstione sexta, dummodo sint manifesti excommunicati per denunciationem, vel clerici notoriam perussionem, ex extraneanti. ad uitandam in Concil. Bas. editam, argumento. l. barbarius. ff. de offic. prætor. ut dicit hic Bannes. qui & dicit, quòd si excommunicato est lata ob crimen ob quòd bona ueniunt confiscanda ipso iure, is etiam priuatur dominio, & eger nouo titulo, dum Papa cum restituit in ius suum, vel virtualiter dum eum absoluendo ab excommunicatione tolerat in dominio suo. Si uerò non sit tale crimen addicens bona fisco, is non priuatur dominio, sed tantum iurisdictione in subditos. Et si crimen apostasie, vel hæresis est occultum, oportet quòd præcedat declaratio excommunicationis antequam subditi se eximant ab eius iurisdictione, nec est opus exprimere, quòd sit priuatus iurisdictione, cum id in excommunicatione subintelligatur. cap. cum secundum. de hæreticis, in sexto. Post latam uerò sententiam declaratoriam de crimine hæresis, princeps iniuste possidet principatum, & iurisdictionem in subditos, qui tenentur se eximere ab eius obedientia, & bellum gerere contra illum si vires illis suppetunt. d. cap. nos. & d. cap. iuratos. quòd fortè non procederet si ad sanam fidem reuenteretur. Nec licet

cum hæreticis denunciatis habere commercium, & huiusmodi; alius quis tenetur restituere fisco pretium rerum, quas quis ab eis emit, nisi ab ecclesiastice commertium tolleretur: ut dicit ibi Bannes. Ante tamen sententiam declaratoriam iudicis non tenentur subditi eximere se à iurisdictione principis, & cum pellere à regno, nisi criminis notitia euidens sit, quia tunc subditi, si vires eis suppetunt, possunt se eximere à potestate principum aut sententiam iudicis declaratoriam: ut dicit hic Bannes. Abbas in capit. cum non ab homine. de iudicij. Felinus in cap. Rodolphus. de rescriptis.

Et ita breuiter, quòd attinet ad communionem cum infidelibus, & poenas hæreticorum. Notandum primò, ex Diuo Thoma in 2. 2. quæstione 10. art. 9. communionem alicuius duplici de causa posse alteri prohiberi. Altera causa est ad cautelam, & utilitatem eius cui fit prohibitio, & hoc modo prohibitum est fidelibus communicare cum quibuscunque infidelibus, quando periculum est ne ipsi seducantur. Sic Apostolus prima Corinth. quinto. Postquam protulit sententiam excommunicationis subditi, quia modicum fermentum totam massam corrumpit, idest ratio, quare nolo alios communicare cum isto, idest, ne iste malus unus corrumpat omnes alios bonos.

Secundò, prohibetur alicui alterius communicatio in odium, & detestationem illius, cuius communicatio prohibetur; & hoc modo Ecclesia prohibet expressè fidelibus, ne communicent cum hæreticis, apostatis, & excommunicatis in odium, & detestationem ipsorum, & non prohibet conuersationem gentiliam.

Notandum secundò, quòd multiplex potest esse communicatio cum infidelibus, & cum alijs. Prima communicatio, est communicatio negotiorum, & negotiorum; & hæc communicatio non est prohibita cum infidelibus, qui nunquam fuerunt mem-

5
Cōicare
cū infide-
libus an
licet.

bra Ecclesiarum, nisi quando ista communio negotiorum esset periculosa salutis spirituali.

Secunda communio, est communio disputationis contra ipsos infideles, & eorum religionem, & cultum; & hæc communio est prohibita laicis sub pena excommunicationis. c. quicumque. de hæret. in 6. quam excommunicationem, ibi glo. vult non esse latæ sententiæ, sed solum comminatoriam; quo loco aduerte, quod si laicus esset vir doctus in scriptura, & Theologia, & contra infideles, vel hæreticos disputaret in articulo præsertim necessitatis, tunc nõ solum non peccaret, sed faceret opus bonum, & optimum.

Tertia communio, est communio fauoris, & auxiliij, & hæc prohibita est fidelibus cum omnibus hæreticis, & apostatis. Vnde excommunicati sunt hæretici, & eorum receptatores, fautores, defensores, &c. vt dixi in explicatione huius rei.

Quarta communio, est ecclesiasticæ sepulturæ, & sic excommunicati sunt, qui sepeliunt hæreticos in Ecclesia, & eorum fautores, & defensores, &c. cap. quicumque. vbi supra.

Quinta communio, est conuersationis, & amicitia, & hæc prohibita est cũ excommunicatis ex perensione clericorum, vel publicè denunciatis, &c. per quam prohibemur loqui cum illis, orare cum illis, vel pro illis, salutare eos, &c. de quibus in tractatu excommunicationis.

Sexta communio, est communio tolerationis rituum eorum, & ritus quidẽ Iudæorum tolerari possunt à Christianis propterea quod illi sunt umbra, & figura nostræ fidei; ritus verò aliorum infidelium non possunt licitè tolerari sine peccato, nisi fortè ad euitandum aliquod magnum malum publicum: vt docet Diuus Thomas 2. 2. q. 10. art. 2. modo, vt supra suo loco.

Septima communio subiectionis, & obedientia, & de hac circa Iudæos statuit Ecclesia, vt nullus Iudæus possit tenere seruum, siue mancipium Christianum;

si Iudæus aliquem habet, sit Christianus ipso facto liber; Excipitur vnus casus, quãdo Iudæus emeret Christianos, ab alijs infidelibus, causa mercaturæ, & negociationis, tunc enim permillum est Iudæis per tres menses tenere penes se tales Christianos, intra quos menses debent illos exponere vendendos, vel redimendos, quod si non proponant ipso sunt facto liberi. De alijs infidelibus, Ecclesia non statuit, vt non possit habere seruos Christianos, nec eos qui sunt serui liberat à seruitute, vnde tales sunt veri serui.

Infideles verò domini, ac principes, qui aliquando habuerunt fidem, & eam negarunt priuati sunt eo ipso ab Ecclesia, omni dominio, & eorum subditi sunt liberati à iuramento fidelitatis. cap. vergenti. cap. absolutos. de hæreticis. Silu. in verb. hæresis primo, numero 14. in vndecima pœna hæreticorum, qui ait non esse expectandam sententiam iudicis, nec probationem in actu ad hoc, quod subditus sit liber à iuramento fidelitatis prædicto, sed satis esse certam probabilitatem probandi. Vnde subditus quando certus est se posse probare dominum suum esse hæreticum, tunc potest desicere ab illo. Panormit. in illo capit. absolutos. quendam refert Philippum Canonistam asserentem idem in crimine hæresis occulto dummodo probare possit, cuius sententiam Panormitanus probat quantum ad realem obligationem quam habet, licet ista absolutio allegari non possit, nisi manifesta causa probeatur; Pari ratione, quicumque aliquid alicui promissit, vel quacunque obligatione est ei obligatus; si ille labitur in hæresim, est liberatus ab illa obligatione, de quibus supra latè egi.

S V M M A R I V M.

- 1 Blasphemia quid significet.
- 2 Blasphemia quatuorplex, & quæ quælibet.
- 3 Blasphemiarum quæ hæreticales sint, & earum pœnæ.

Blasphemia

- 4 Blasphemus, & blasphemia quid dicatur.
- 5 Blasphemia quod peccatum sit, quando, & quomodo.
- 6 Blasphemia an sit maximum peccatorum.
- 7 Blasphemiarum pœnæ quæ.
- 8 Blasphemia an sit in damnatis, & vt.

De Blasphemia in generali.

Cap. XXV.

2. Tho. 2.
2. q. 13.
I
Blasphemia quid significet.

Obseruandum est primo loco, quod blasphemiarum nomen significat maledictionem, vel execrationem boni alicuius, præsertim excellentis: vt inquit Hier. ad Eph. 4. & ad Tit. 3. & sic extenditur etiam ad homines constitutos in aliqua excellentia. Ex vltu tamẽ sumitur pro maledictione, qua quis conuiciatur, & maledicit diuinæ excellentiæ, de cuius bonitate, & excellentia dubitari non potest: vt inquit Aug. lib. 2. de moribus Manich. cap. 11. Inde blasphemia dicitur loquutio falsa contra Deum per modum conuictij, dicitur loquutio, vt distinguatur ab assensu, quia etiam est sine assensu est blasphemia, & etiam blasphemia cordis, dicitur falsa, cum falso tribuar Deo, quod ei non conuenit, vel remoueat ab eo, quod ei conuenit: vt colligitur ex Aug. lib. de mendac. cap. 19. vel attribuit creaturæ, quod conuenit creatori.

Secundò, notandum, quod blasphemia alia est cordis cum quis corde tantum derogat diuinæ bonitati, alia oris cum huiusmodi derogatio exterius progreditur per loquutionem: vt inquit D. Th. 2. 2. q. 13. ar. 1. in corp. Secundò, blasphemia alia est Dei, in quãtum Deus, alia Dei, vt Spiritus sanctus: prima, fit multis modis; primò, si affirmatur de Deo, quod est falsum, vt si dicatur, quod Deus est improvidus, iniustus, & huiusmodi; secundò, si de eo negatur verum, vt si dicatur, Deus nõ est iustus, prouidus, non potest facere hoc vel illud factibile, faciam hoc eo inuito, &c.

tertiò, si appetitus detestetur diuina, vt veniat hoc malum Deo, maledictus sit Deus, & huiusmodi, quasi Deus sit creatura subdibilis huiusmodi malis; quæ dicitur imprecatio, execratio, maledictio, & blasphemia. Quarto, si affirmatur, vel negatur aliquid de sanctis prædicto modo, detestaturve quis de ijs, in quibus ipse Deus hoc pacto inhonoratur. Quintò, si Deo incarnato tribuitur aliquid verum, vel sanctis eius, sed cum magna irreuerentia, vt qui iurant per corpus, sanguinem, membra pudenda Christi, vel sanctorum, quæ in eis pudenda non sunt, cum irreuerentia, sunt blasphemii. Sextò, si tribuitur Deo, vel sanctis eius aliquid verum, sed irreuerentur, vt iurando per corpus, & sanguinem Dei, ex ira &c. vel consuetudine dicitur maledictus, & etiam blasphemus, si credit Deum habere corpus, vel sanguinem.

Tertiò, notandum, quædam blasphemias esse, quæ articulis fidei non obuiant, vt cum quis malum Deo, vel Beatæ Virgini imprecatur, aut sanctis, vel eis maledicit, & oppositum gratiarum agit, blasphemus enim is dicitur, sed non hæreticus, & similiter si quis maledicit terræ, & huiusmodi, vt creaturæ Dei: vt dicit Nau. in Man. cap. 12. n. 86. alias de directo esse oppositas articulis fidei, vt si qui Dei potentiam infringunt, dicentes non posse Deum facere tempus clarum, vel alia factibilia, cum sit contra primum articulum, de potentia Dei, vel si dicatur Deum esse iniustum, immisericordem, personarum acceptatorem, non videre, vel non curare quæ in mundo geruntur, non credo in Deum, abnego fidem, christum, crucem Domini nostri, puritatem Beatæ Virginis, vel dicendo Beatam Virginem meretricem, & huiusmodi, quæ habent significationem infidelitatis, & fidei abnegationis, & directè opponuntur fidei confessioni, & tales in foro exteriori possunt ab inquisitoribus fidei, vt suspecti de hæresi inquisitionis officio subijci, cum faciãt actum exteriorum infidelitatis: vt inquit Eimer. in Direct. q. 41. 3. p. & ibi Pegna, commen. 66. qui si deprehenduntur,

3
Blasphemiarum quæ hæreticales sunt, & earum pœnæ.

tur, ita sensisse ut dixere, coguntur abjurare, ut in hæresi deprehensi: si verò ita non credere, sed frequenter in Iudo, & extra, & ex leui turbatione id egisse constat, ut valde suspecti debent abjurare; si verò raro, & in Iudo tantum, ut leuiter suspecti: ut dicit ibi Eimer. vel aliter penitente cum mira gestatione, & huiusmodi arbitrio inquisitorum, ut ibi dicit Pegna, licet in foro conscientiarum, si ita non credunt, non sint excommunicati, nec hæretici: ut dicit D. Th. 2. 2. q. 13. art. 1. & ibi Caiet. Boer. q. 1. col. 1. proferentes verò maledictiones in Deum, vel sanctos non subiiciuntur officio inquisitionis, nec qui iurant per corpus, & sanguinem Dei, nisi falso credant Deum corpus habere, & si id dicunt de Christo, cum veritate, iustitia, & iudicio est iuramentum, & licitum, vel veniale si adsit aliqua parua irreuerentia.

Quartò, notandum, quòd quædam blasphemia est imperfecta, quæ iactatur in Deum non ex aliquo odio, & detestatione Dei, sed ex aliqua iracundia, perfecta verò, quæ ex odio, & detestatione Dei profertur, & licet blasphemiam non differant specie, notabiliter tamen differunt inter se quòd ad gravitatem peccati, unde in confessione talis circumstantia est necessario explicanda: ut dicit Caiet. 2. 2. q. 13. art. 1. ad tertium. His ita notatis.

Prima sit propositio. Quicumque negat aliquid de Deo, quòd illi convenit, vel tribuit illi aliquid, quòd non convenit, derogat divinæ bonitati, & per confessionem & blasphemiam, quæ blasphematur, quæ si corde tantum proferatur dicitur blasphemia cordis: si verò exterius, dicitur blasphemia oris, & opponitur confessioni fidei, & consummata blasphemiam est cum quis intellectu simul, & affectu derogat bonitati divinæ; probatur 1. Tim. 1.

Ratione probatur, nam nomen blasphemiam importare videtur quandam derogationem alicuius excellentis bonitatis, maxime divinæ; Deus verò est ipsa essentia bonitatis, unde quòd Deo convenit pertinet ad bonitatem eius, & quòd ad ipsum non pertinet longè est à ratione perfectæ bonitatis, quæ est eius

essentia, qui ergo, vel negat aliquid de Deo quòd ei convenit, vel asserit de eo quòd ei non convenit, derogat divinæ bonitati, quòd contingit dupliciter: primo, secundum solam opinionem intellectus: secundò, coniuncta quadam affectus detestatione, sicut e contra fides Dei perficitur per dilectionem eius, huiusmodi ergo derogatio divinæ bonitatis, vel est secundum intellectum tantum, vel etiam secundum affectum. Si consistit in corde est cordis blasphemiam, si verò extra prodeat per loquutionem est oris blasphemiam, & sic confessioni opponitur. D. Th. 2. 2. q. 13. art. 1.

Notandum verò pro intelligentia, quòd confessio fidei sumitur dupliciter: primo, pro assertionem fidei: secundò, pro laude, & honore divino: primo modo, infidelitas, & hæresis contrariantur confessioni fidei: secundo modo, blasphemiam, & ita intelligi debet D. Th. hic, dum dicit, quòd blasphemiam opponitur confessioni fidei, hoc fecit modo, quia blasphemiam for maliter, & per se primo contrariatur religioni, quàm confessioni fidei: unde est prohibita in secundo præcepto. Non assumes nomen Dei tui in vanum: ut dicit hic D. Th. art. 3. nisi sit blasphemiam hæreticalis, modo supra explicato, quia tunc contrariatur confessioni fidei in foro exteriori, & etiam interiori si ita credatur affectu, ut dicitur.

Secunda propositio. Blasphemiam ex genere suo est peccatum mortale; probatur Levit. 24. ubi blasphemiam imponitur poena mortis, sed huiusmodi poena non imponitur, nisi pro peccato mortali, ergo.

Ratione probatur, nam 1. 2. q. 74. art. 10. peccatum mortale, est per quod homo separatur à primo principio spiritualis vitæ, quæ est charitas Dei: unde quæ repugnant charitati, ex suo genere sunt peccata mortalia, blasphemiam verò secundum suum genus repugnat charitati divinæ, quia derogat divinæ bonitati, quæ est obiectum charitatis. 1. 2. q. 92. art. 1. Idèò blasphemiam ex genere est peccatum mortale. D. Th. d. q. art. 2. Potest tamen esse peccatum veniale in sexto modo, supra explicato, cum sit iuramentum,

quod licet,

quod licet si fiat cum debitis circumstantiis: veniale verò est si interuenit parua irreuerentia, mortale si cõtrireuerentia magna, vel si habeatur sensus erroneus, quod Deus habeat corpus, capillos, & huiusmodi, similiter est veniale cum quis ex surreptione subito ex passione prorupit in blasphemiam, & verba contumeliosa Dei, quarum significationem non considerat, si verò aduertit id esse blasphemiam considerans significationem verborum, non excusatur à mortali, ut nec qui ex ira hominem occidit; quod si non aduertit ex prava consuetudine, concomitante quodam contemptu propriæ salutis, vel lata negligentia, qua homo non curat cauere peccata, probabile est, quod sit mortale saltem exterius, cõsi lata culpa æquiparetur dolo. 1. quod nerva. ff. de deposito. & consuetudo non tollat, sed grauet peccatum. Silu. blasphemiam. nu. 4. quod intelligitur si id aduertit, vel si adverteret adhuc blasphemaret, si verò subreptio etiam ex consuetudine dederit causam blasphemiam; ita quòd si adverteret, non blasphemaret, non est mortale: ut dicit Nau. c. 12. nu. 84. potest etiam blasphemiam esse veniale ratione actus indeliberati, modo explicato, ratione tamen materiam semper est mortale: ut dicit hic Bannes. quod si quis maledicit creaturæ ratione carèti, ut est creatura Dei, est mortale, si verò simpliciter id dicit aliud non intendens, est tantum vanum, & veniale. Nau. loco cit. nu. 86. post Caiet. in d. art. 1. hac q. sic si quis divino cultui miscet cantilenas prophanas, & turpes in cantu, vel sono, est mortale: ut ibi dicit Nau. nisi præ simplicitate id faciat credens esse licitum ob recreationem, vel consuetudinem, si enim scit esse illicitum, & canet turpes, vel prophanas cantilenas durante diuino officio, est mortale. Nau. ibi nu. 87.

Tertia propositio. Blasphemiam est maximum peccatorum pertinet ad infidelitatis genus, & aggrauans illud; probatur ex gl. ord. in II. 18. in id ad populum terribilem, ubi dicit, omne peccatum blasphemiam comparatum leuius est; & ex Chrys. in Psal. 95. d. nihil peius esse blasphemiam. & Arhan. Matth. 12. in id, qui-

cunque dixerit blasphemiam, dicit, inter peccata alia hoc interesse, quòd qui peccat, legem transgreditur, qui blasphematur contra ipsam Deitatem impiè agit, ob quam Iustin. in auth. ut non lux. contra nat. §. præterea, dicit, Deum multum hoc non relinquere, & per hoc pestem, famem, terramortum, & alias plagas à Deo hominibus immitti, & gl. in §. quibus. in proem. Pragm. sanct. dicit, quòd cum Robertus Gallicarum Rex à Deo pacem peteret, ab imagine Crucifixi, responsum accepit, eam non futuram, donec notoria crimina, & blasphemias non extirpasset.

Ratione probatur, nam blasphemiam opponitur confessioni fidei, supra art. 1. idèò habet in se gravitatem infidelitatis, & grauius peccatum si superueniat detestatio voluntatis, & magis si prorumpat in verba sicut laus fidei augetur per dilectionem, & confessionem; Unde cum infidelitas sit maximum peccatum secundum suum genus, supra q. 10. art. 3. sequitur, quòd blasphemiam sit maximum peccatorum ad idem genus pertinet, & id grauius. D. Th. d. art. 2. quòd intelligitur de blasphemiam, quæ procedit ex odio Dei, quæ est grauior infidelitate ob circumstantiam grauitatem, quia opponitur charitati, quæ est maxima virtutum, non autem ex proprio obiecto, quia infidelitas directè opponitur virtuti fidei, quæ est Theologica: blasphemiam verò opponitur confessioni fidei reductiue, quatenus ex confessione fidei redundat quædam laus in Deum: ut dicit hic Bannes. Est grauior homicidio ratione obiecti in quòd peccatur, qui est Deus, licet ex nocumtò grauius sit homicidium, at in peccato attenditur magis intentio voluntatis prauæ, quàm effectus operis, idèò est grauior homicidio, ut dicit hic Duns Thomas ad primum. & etiam grauior peruiurio, & excusatione peccati, ut hic dicit ad secundum, & tertium. & blasphemiam, quæ est cum cognitione eius, quod blasphematur est grauius peccatum carteris paribus, quàm illa quæ est cum ignorantia culpabili, non tamen affectata, quia habet plus de malitia in intentione.

ne: vt dicunt hic Caiet. & Bannes. si tamen in illa ignorantia, vel inaduertentia, dedit causam rei illicitæ, vt quia est inebriatus sua culpa, est mortalis, vel si id egit ex causa iniusta, vt quia in ludo amisit, si tamen ex causa iusta accensus calore iracundia, blasphemando non aduertet quod dicit, est tantum veniale. D. Thom. ad secundum. & si infidelis conculcat imaginem Crucifixi, ob hæresim inunctam, plus peccat, quam fidelis ob solam iracundiam: vt d. hic Bannes, quæ etiam blasphemiam est grauior si sit in Deum, quam in Beatam Virginem, & hæc quædam in alios sanctos.

7
Blasphemorum poenæ quæ.

Vnde cum tantum sit scelus blasphemiam, multiplex in blasphemos est poena sancita: vnde Leuit. 24. poena mortis in huiusmodi sanciebatur, nam vt d. Heli filijs suis. 1. Reg. 2. si peccauerit quis in virum, placari illi poterit Dominus, si autem in Dominum, quis orabit pro eo? vnde is vix etiam in alio seculo veniam obtinet dicitur. Mat. 10. nisi sufficienter poeniterit. c. ferrum 50. distin. cap. 1. §. pen. de summa Trin. Vnde & Iudæi non audebant nominare blasphemiam, sed eius nomine per ironiam, vocabant benedicti. oem. 3. Reg. 21. & eas audientes obrurabant aures suas, & vestimenta scindebant. Matth. 26. & Deus Moabitibus blasphemias interitum similem Sodomitis minatur. Sophon. secundo; & Nabuchodonosor legem tulit, vt qui Deum blasphemassent comburerentur, & eorum domus destruerentur. Danielis tertio cap. non inuenitur. 23. quaestione 4. Vnde ob blasphemiam Sennacherib, vniuersus eius exercitus centum octuaginta millia vna nocte ab Angelo est interfectus. 4. Regum 19. & idem contigit filijs Israel, qui contra Dominum murmurarunt. Exodi 12. & Maria soror Moyseis lepra percussa. Numer. 12. Dathan, & Abiron à terra absorpti, & Chore ab igne. Numer. 16. & lingua Nicanori eo mortuo excisa, & manus amputata. 1. Machab. cap. 7. & secundo, capit. 17. & Maxentius vadis est obrutus, Herodes pedicorum esca fuit, Iulianus occisus, Commodus interijt, & Pharaon vadis submersus, & Phi-

lius casus: vt dicit Iustinus Glocerus in cap. 4. Politicæ Caroli Quinti Cæsar. Niceph. libro septimo, ecclesiasticæ histor. cap. 29. qui & lib. 18. cap. 33. dicit, quosdam Beatam Virginem blasphemantes domo lapsa opprellas, & domum domus, qui hæc tulerat, crucibus prinatum. & Beatus Gregorius libro 4. dialog. cap. 18. dicit; puerum ob id à dæmonibus raptum; & Vincentius in eius Speculo historiali alia ad idem exempla recenset.

Iure verò ciuili iurans per capillos, vel caput Dei, vltimo supplicio afficitur. §. præterea. authen. vt non lux. contra nat. coll. 6. quæ poena tunc tantum locum habet cum quis ex consuetudine, & incorrigibiliter blasphemat. Cynus, Baldus, & Salicetus in l. 2. C. de rebus cred. Alexan. consil. 233. volum. 6. & Pegna loco citato.

Iure verò canonico olim in laicos excommunicatio ferebatur, in clericis depositio ob blasphemiam. cap. si quis. 22. q. 1. post sancitum, vt laici publice blasphemantes septem Dominicis diebus stent præ foribus ecclesiæ dum aguntur Missarum solemnia, & vltimodie sine pallio, & calceamentis, & ligata corrigia in collo, & septem sextis ferijs prædictarum Dominicarum ieiunent in pane, & aqua, & non intrent ecclesiam, & quolibet prædictorum dierum trium si poterunt duos, vel vnum saltem pauperem reficiant, & si non possunt in aliam poenam commutetur, quam poenitentiam si facereauerint, interdicitur eis ingressus ecclesiæ, & in obitu careant ecclesiastica sepultura, & si sunt diuites per temporalem potestatem, coguntur episcopo si opus erit, soluere quadraginta solidos monetæ vsualis, vel triginta vel saltem viginti. c. statutus. extra de maled. & etiam si in extremis velint poenitere, si per episcopum fuerat lata sententia contra eos carebunt sepultura; quæ tamen poenæ non habent locum si quis calore iracundiæ, vel ex ebrietate blasphemet, nisi iracundia ex causa iniusta processerit & vsus rationis sit absortus; nec in foro animæ habent locum, sed consistor poterit.

8
Blasphemia an sit in damna tis, & vt.

poterit eas moderari; & potest in prædictis poenis dispensari cum persona honorabili quam non deceat publice poenitere, redempta ea poenitentia elemosinis, vt d. Abb. in d. c. & vt incurrantur dictæ poenæ oportet etiã, vt blasphemiam sit notoria de iure vel de facto, vel postea delata ad episcopum, & procedunt in quattuor, primis modis blasphemandi supra relatis, & in quinto, & in sexto, si iurans per caput Dei, habet sensum erroneum, vel dicit non iurando licito modo, sed detestando, & cum contemptu; & prædicta poena pecuniaria erit iudicis condemnantis sine laici, siue clericis; quæ tamen poenæ non procedunt in clericis, qui non debent publice poenitere, vt d. Silu. blasphemiam. nu. 6. vsque in fi. Alia quoque poenæ imponuntur tam contra clericos quam laicos blasphemos in Concilio Later. sess. 9. §. ad abolendam, & in Bulla VI. Pij Quinti vbi laicus primo blasphemans Deum, Christum, vel Beatam Virginem prima vice puniatur in viginti ducatis, secunda in quadraginta, tertia in centum, & in exilium mittitur, qui si non est soluendo, prima vice manibus post tergum ligatis plebeius, per vnum diem steter ante fores ecclesiæ, secunda sustinetur per urbem, tertia lingua ei perforetur, & ad triremes mittatur, clericus, prima vice fructibus beneficiorum vnius anni, secunda beneficijs priuetur, tertia verbaliter degradetur, & ad triremes mittatur; qui reliquos sanctos blasphemarit pro qualitate blasphemiarum iudicis arbitrio puniatur, & de ijs potest cognoscere etiam iudex laicus, vel ecclesiasticus inter laicos & datur locus præuentioni. vt in d. Bulla habetur.

Quarta propositio. In damnatis est blasphemiam cordis, scilicet detestatio diuinæ iustitiæ, & probabile est quod etiam post resurrectionem erit etiam vocalis blasphemiam, vt in sanctis erit diuina laus, probatur Apoc. 19. vbi gl.

Ratione, nam vsupra, ad rationem blasphemiarum pertinet detestatio diuinæ bonitatis quæ, vero sunt in inferno, retinebunt peruersam voluntatem auersam à Dei iustitia, in hoc quod diligunt ea

pro quibus puniuntur & vellent, eis vti si possent, & odiunt poenas, quæ pro huiusmodi peccatis infliguntur, dolent tamen etiam de peccatis commissis, non quia ea odiunt, sed quia pro eis puniuntur, sic ergo, talis detestatio diuinæ iustitiæ est in eis interior cordis blasphemiam, & est credibile, quod post resurrectionem erit in eis etiam vocalis blasphemiam, vt in sanctis erit vocalis laus Dei & c. D. Th. d. q. 13. art. 4. Notandum vero differre detestationem diuinæ bonitatis à detestatione interiori, quod prima est actus voluntatis, secunda actus intellectus, vt loquutio quædam spiritualis.

S V M M A R I V M.

- 1 Blasphemiam in spiritum sanctum, quæ dicatur.
- 2 Peccare in spiritum sanctum quis dicatur.
- 3 Peccati in spiritum sanctum species quot & quæ.
- 4 Peccatum in spiritum sanctum an sit remissibile, vel nõ, & quomodo.
- 5 Peccare ex inclinatione, & certa malitia vt contingat.

De Blasphemia in Spiritum sanctum. Cap. XXVI.

Notandum quod peccatum, vel blasphemiam in spiritum sanctum, dicitur peccatum quod fit contra Deum, vt est Saluator, & author gratiæ, vel vt per spiritum sanctum fit remissio peccatorum, vt d. Amb. li. 1. de Sp. S. c. 3. & lib. 2. de poenit. c. 4. vel pro finali impoententia vt d. Aug. li. de verb. domini ferm. 11. & ep. 50. & potest id contingere vel sit in corde, vel in ore, vel in opere formaliter, & directe, quando quis ex intentione loquitur contra Deum, vel facit aliquid ad significandam blasphemiam mentalem, secundo, cum non ex intentione id facit, quod tamen cedit in contumeliam Dei, quam tenebatur vitare, & sua culpa, vel ignorantia culpabili non euitat, vt si hereticus conculcat ima-

D. Th. 2.
2-7-14
I
Blasphemiam in Sp.
S. quæ dicatur.

imagines Christi, vel aliquid facit quod est causa, quod alij blasphemant nomen Christi; vel cum quis proponit perseuerare in peccato vsque ad mortem, & maxime dicitur peccatum in Sp. S. cū quis contra opera diuinitatis stupenda conuicia iactat cum animo perseueraudi in illo peccato vsque ad mortem, abiecta spe & timore Dei, vt d. hic Bannes. Vel peccatum in Sp. S. quādoq; dicitur blasphemia contra sanctissimam Trinitatem, quādoque contra personā Sp. S. quādoque pro finali impoenitentia, quāque & proprie, sunt peccata illa, quæ contra attributum spiritui sancto quod est bonitas committuntur, vel repugnant remissioni peccatorum, quod est attributum spiritui sancto tributum, cum ex amore Dei peccata remittantur, & amor spiritus sanctus sit amor, & ea quæ ad amorem Dei spectant, tribuuntur ei. His notatis.

² Prima sit propositio. Peccare in Sp. S. non est peccare ex habitu, sed ex certa malitia, & electione mali, ea contemnendo quæ à peccato retrahere poterat, quod peccatum in Sp. S. est speciale peccatū, ab alijs tamen aliter distinguitur.

Ratione probatur, nam de peccato in spiritum sanctum tripliciter loquuntur patres, aliqui enim dicunt esse in spiritum sanctum, quādo ad litteram dicitur blasphemia cōtra spiritum sanctum, vel accipiat spiritus sanctus secundum quod essentialiter cōuenit toti Trinitati, cuius quilibet persona, & spiritus & sanctus est, vel vt est nomen personale, vnius personę in trinitate, & ita. Math. 11. distinguitur blasphemia in spiritum sanctum ab illa in filium hominis, quia Christus operabatur quædam humanitas, vt comedendo, quædam diuinitas, vt mortuos suscitando, qui ergo opefa per eum facta per virtutem proprię diuinitatis, & opere spiritus sancti, quo secundum humanitatem erat plenus, tribuebant Principi demoniorum, dicebantur peccare in Sp. S. secundum Hilar. Ambro. Chriost. Aug. vero id peccatum dicit esse finale impoenitentiam dum quis perseuerat in mortali vsque ad mortem, dicitur enim esse contra spiritum sanctum quia est

contra remissionem peccatorum quę fit per Sp. sanct. qui est charitas patris, & filij. Alij id d. quādo quis peccat contra appropriatū bonum spiritus sancti, cui appropriatur bonitas, vnde peccare dicunt cum in patrem qui peccat ex infirmitate, in filium, qui ex ignorantia, & in Spirit. sanct. ex malitia. i. ex ipsa electione mali. 1. 2. q. 78. art. 3. quod contingit dupliciter. Primo ex inclinatione habitus vitiosi, qui malitia dicitur, & sic non est idem peccare ex malitia, & in Sp. sanct. secundo, quia ex contemptu abijcitur id quod electionem peccati poterat impedire vt spes per desperationem, & timor per præsumptionem, quæ vero peccati electionem in nobis impediunt sunt effectus spiritus sancti in nobis, ideo sic ex malitia peccare, est peccare in spiritum sanctum, & c. D. Thom. 2. 2. q. 14. art. 1.

³ Secunda propositio. Peccati in Spirit. sanct. recte sex species assignantur, scilicet desperatio, præsumptio de diuina misericordia, impoenitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitę, & inuidia fraternę gratię, probatur ex Aug. lib. de fide ad Petrum. c. 3. in Ench. c. 82. sermo. 11. de verb. domini lib. de ferm. domini in monte. c. 44.

Ratione, nam distinguuntur peccata in spiritum sanctum secundum remotionem, vel contemptum eorum, per quæ potest homo ab electione peccatorum impediri, quæ sunt vel ex parte diuini iudicij, vel donorum Dei, vel peccatorum. Homo enim auertitur, ab electione peccati ex consideratione diuini iudicij, quod habet iustitiam cum misericordia, & per spem quæ surgit ex consideratione misericordię remittentis peccata, & præmiantis bona, quæ tollitur per desperationem, & iterum per timorem qui consurgit ex consideratione diuinę iustitię punientis peccata, qui timor tollitur per præsumptionem, dum quis præsumit consequi veniam sine pœnitentia, & gloriam, sine meritis, dona vero quib. homo retrahitur a peccato sunt duo, Pri mo Agnitio Veritatis, contra quod ponitur impugnatio veritatis agnitę, Dum Veritatem fidei agnitam

ram quis impugnat, vt liberius peccet: secundum est auxilium interioris gratię contra quod ponitur inuidia fraternę gratię, dum scilicet quis inuidet fratris gratię, & etiam gratię Dei crescētū in mundo, ex parte peccatoris duo à peccato retrahunt, pri mo inordinatio, & Turpitudine Actus, cuius consideratio inducit in homine pœnitentiam peccati contra quod ponitur impoenitentia, non vt supra dicitur perseuerantia in peccato vsque ad mortem, quia, sic est speciale peccatum, sed vt significat propositum non pœnitendi, secundo, paucitas, & breuitas boni quod in peccato est, quod retrahit à peccato, quod tollitur per obstinationem, quando homo suum propositum firmatū in hoc quod peccato hæreat; & iste dicitur species peccati in Spirit. sanct. quatenus constiuntur per contemptum eorum quę retrahunt à peccato. D. Thom. d. q. ar. 2. & ibi Gaier. Hæc autem ita intelliguntur, quod qui intendens aliquod peccatum committere, cogitationes sanctas cordi suo aduenientes, & diuini iudicij timorem repellēs, veniam sine pœnitentia sibi promittens, dicitur peccare peccato in Sp. sanct. sed si veniam speraret peccando, quia à peccato desistere & dignā pœnitentiam agere cogitaret, non diceretur peccare in Sp. sanct. sed id peccatū minueret. D. Th. 2. 2. q. 21. ar. 2. ad 3. sic qui sua peccata considerat, & diuinam iustitiam desperas de misericordia Dei, peccat in Sp. sanct. sed si veniret in desperationem salutis, vel contemptum beneficiorum Dei, quia vellet forte non esse natus, vel esse bestia, vel mori; non peccaret in Spir. sanct. licet mortaliter. Silu. accidia. §. 2. sic si cōmittens fornicationē statuit inherere semp peccato, dicitur peccare in spir. sanct. Turr. Cr. in c. importuna. §. quod autem de penit. d. 1. Sic qui videt proximos in Dei seruitio proficere, vel peccatores agere pœnitentiam, vel numerum fidelium augeri, & dolore angitur peccat in Sp. sanct. vel d. vsuram non esse peccatum, vt ipse & alij liberius peccent, peccat peccato in spirit. sanct.

⁴ Peccatū. Tertia propositio. Peccatum in spiritum sanctum sumptum pro finali impoenitentia est irremissibile, alijs modis, nō dicitur irremissibile, difficile tamen remitti, quia habet de se meritum vt non remittatur siue quantum ad pœnam, siue quantum ad culpam.

in Sp. S. an sit remissibile, vel non, & quomō.

Ratione probatur, si accipitur pro finali impoenitentia, sic est irremissibile, quia peccatum mortale in quo perseueratur vsque ad mortem in hac vita, quia non remittitur per pœnitentiam, nō remittetur etiam in futurum; secundum alias acceptiones dicitur irremissibile, quia non habet meritum, vt remittatur, vno modo quod ad pœnam, qui enim ex infirmitate, vel ignorantia peccat aliquam excusationem habet, qui verò ex malitia, non habet excusationem, vt pœna minuatur, sic qui blasphemat filium hominis diuinitate eius nondum reuelata aliquam excusationem habebat ab infirmitate carnis, quā in eo cernebat, & ita minorem pœnam merebatur, sed qui blasphemat diuinitatē, opera Spirit. Sancti Diabolo tribuens non excusabatur vt eius pœna minueretur, vnde secundum Chri. Iudęi passi sunt, & in præsentī vita per Romanos, & in futuro in pœna inferni. Et quod omne peccatum per pœnitentiam sit remissibile, late probaui 11. de pœnit. sub. c. de effectu pœnit. & supra 11. de iustific. vnde illa loca. Matth. 12. spiritus autē blasphemie non remittitur, & Io. 8. in peccato vestro moriemini, explicantur ab eodē domino. d. c. 8. d. enim, si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro, vbi Christus dominus docuit arbitrij libertatem, & gratię suæ efficaciam, ita vt nulli sit desperandum in hac vita, licet grauissimis sit criminibus irretitus, sed tantum in huiusmodi locutionibus significatur difficultas pœnitentię, vt sic homines exierunt ad statim diuinam querendam misericordiam. Sic enim exponit illum locum Matthæi Amb. lib. 2. de pœnit. c. 4. & Chri. Math. 12. quia peccatum in Sp. S. ibi significatur quo quis cognitam, vel manifestam veritatē, spiritus sancti virtute, reuelatione & signis sufficienter contestatam malitiose negat & infestatur,

tur, vt faciebant iudei tribuentes miracula Christi Beelzebub, vt d. ibi. Ilar. & Hier. quod ideo dicitur nō remitti, quia vt plurimum non remittitur quia per id malitiose respuitur fidei veritas, sine qua non potest quis placere Deo, & tā tale peccatum est etiam quandoque remissum, vt patet act. 2. & notat Amb. li. 2. de pœnit. c. 4. & quod dicitur Heb. 6. impossibile est, &c. & Heb. 10. intelligitur de ijs qui ceciderūt à gratia baptisimi, quod amplius non baptizantur, vt d. ibi. Chriſt. & quod habetur. Io. 8. & 1. Io. 5. intelligitur de finali impœnitentia vt exp. Aug. lib. de Corr. & gratia. c. 12. vel quod graua peccata difficiliter remittuntur, vt d. Hier. li. 2. con. Iou. omnia tamen per pœnitentiā remittuntur, vt diffinitur in c. firmiter. de summa. tr. & in Conc. Trid. sess. 14. cap. 3. & sess. 6. c. 7. & 14.

5 Peccare ex inclina- tione, & certa ma- litia vt cō- tingat.

Quarta propositio. Peccare ex inclina- tione, & similitur peccare ex certa ma- litia, idest contemptu eorum quæ possunt à peccato retrahere plerun- que contingit præsupponendo alia peccata, potest tamen conuagere, vt in primo actu quis peccet cōtra Spiritū sanctū q̄ in uiris perfectis vix, aut nunquam con- tingit, si vero peccatum in Sp. S. intelli- gitur finalis impœnitentia necessario p̄- supponit alia peccata, probatur. Eccl. 11. D. Th. à contr. sensu.

Ratione probatur, nam peccatum in Spirit. S. vno modo est ex certa malitia, supra art. 1. quod contingit dupliciter, primo ex inclinatione habitus quod nō est proprie peccare in Spiritū sanctū & sic à principio peccare nō cōtingit, quia oportet actus peccatorum precedere, ex quibus causatur habitus inclinans ad peccatum, secundo, dicitur quis peccare ex malitia abijciendo ex contemptu ea per quæ homo retrahitur à peccato, quod est proprie peccare in Spirit. sant. supra art. 1. quod sepe præsupponit alia peccata. Prouer. 18. Impius cum in profundum peccatorum venerit, cōtemnit; potest tamen quis p̄ propriū actum pec- cati in Spirit. sanct. peccare per contem- ptum, tum ob libertatem arbitrij tum

etiam ob multas dispositiones præceden- tes, vel etiam ob aliquod vehemens mo- tiuum ad malum, & debilem affectum hominis ad bonum, vnde in uiris perfe- ctis id raro, vel nunquam accidere po- test, vt d. Orig. 1. Periar. c. 3. & eadem ra- tio est, si peccatum in Spiritum sanctum accipiat ad literam pro blasphemia, de qua dñs, d. sic enim semper ex ma- litia contemptu procedit, si vero acci- piatur pro finali impœnitentia nō. habet difficultatem, quia ad peccatum in Spi- ritum sanctum requiritur, continuatio peccati vsque in finem vitæ.

S V M M A R I V M.

- 1 Mentis cœcitas quid sit.
- 2 Mentis cœcitas an sit peccatum.
- 3 Hebetudo sensus quid sit, & an sit peccatum vel pœna.
- 4 Cœcitas mentis vnde oriatur.

De vitijs oppositis intellectui, & scientia & primo de cœcitate mentis. Cap. XXVII.

Notandum, quod vsus lumi- nis naturalis, circa princi- pia immediata tam specu- latina quam practica potest impediri, non solum ex læ- sione organi corporalis, quæ potest ac- cidere sine peccato actuali, sed ex læsio- ne culposa in sua causa, vt ex ebrietate, & luxuria, & tua est huiusmodi impedi- mentum fuit præuisum, vel non consi- deratum cum culpa, grauat culpam p̄- cedentem, nec excusatur ab actu qui pos- tea sequitur, vt si quis par- tur in ebra- ri, vt cum eo mulier coniungatur actus luxuriæ sequens voluntarius estimatur, secundo, notandum quod circa conclu- siones quæ deducuntur ex lumine natu- rali, vt non esse mœcandum, potest esse cœcitas mentis, quæ habeat rationem pœ- næ respectu originalis, vel actualis pec- cati quatenus Deus subtrahit in pœnâ peccati lumen gratiæ suæ, quod impedi- ret illam cœcitatē, & culpæ, quate- nus homo poterat atterere ad principia

D. Tho. 2. q. 15. I. Mētis cœ- citas qd sit.

ex quibus dictæ conclusiones deducun- tur, & noluit, quia sequitur passionem, vel quod aliud ex malitia, vel habitu malo, tertio, notandum quod lumen su- peradditum quandoque potest esse su- pernaturale, vt donū fidei & intellectus cuius priuatio habet rationem pœnæ, quia Deus directe id subtrahit propter peccatum; quandoque acquisitum per eruditionem, & tunc id potest amitti ob obliuionem, vel errorem cōtrarium, & id potest etiam esse pœna, quia Deus p̄ illa damna corporalia punit peccatum hominis, vltimo, notandum, quod exce- cari quidam dicuntur ex eo, quod non datur eis auxilium efficax quo de facto conuertantur, nec bono resistent, datur tamen eis auxilium sufficiens ad salutē suo vt noluit qui dicuntur indurari quia non cedunt quibuscumque inspira- tionibus diuinis ob magnitudinem im- pietatis suæ, licet sufficientes sint ad salu- tem, quia licet Deus non det illis gra- tiā illam peculiarem, in non imparti- do malitiam, vt qui non vult illorum peruerſitatem, sed non impartiendo il- lam gratiam efficacem, vt d. Aug. lib. 1. ad simpl. q. 2. & ep. 105. Iren. lib. 4. c. 48. Valenti. 1. 2. q. 9. disp. 6. puncto. 1. & 2. non est causa cœcitatē. His ita not.

2 Prima sit propositio. Cœcitas mentis non est peccatum, vt dicit priuationem luminis rationalis, sed sic vt dicit priua- tionem luminis habitualis, modo expli- caro, sic tamen vt anima nunquam priuetur lumine naturali, licet impediatur ab eius vsu, probatur ex Grego. 3. 1. mor. cap. 31.

Ratione, nam vt cœcitas corporis est priuatio eius quod est principium cor- poralis visionis, ita cœcitas mētis est pri- uatio eius quod est principium intelle- ctualis visionis mentis, cuius est triplex principium, primo, lumen rationis natu- ralis, quod lumen pertinet ad speciem animæ rationalis, quod nunquam priuatur ab anima, impeditur tamen quandoque à proprio actu per impedi- mētum virum inferiorum quibus eget intellectus ad intelligendum vt patet in furiosis P. P. q. 84. art. 7. 8. secundum prin- cipij intellectus visionis, est aliquod

lumen habituale naturali hominis ratio- ni superadditum quod lumen quando- que priuatur ab anima, Et dicitur cœci- tas, quæ est pœna; tertium principium visionis intellectualis est id p̄ quod ho- mo intelligit alia, cui principio intelli- gibili mens potest intendere vel non, & qd nō intendat, contingit, vel quia spon- te se auertit à cōsideratione huius princi- pij Pl. noluit intelligere, vt bene agerit, secundo, per occupationem mētis circa aliaque magis diligit quibus ab inspe- ctione huius principij mens auertitur. Pl. Supercecidit ignis, scilicet concupi- ſcentiæ & non viderunt solem, & vtroq; modo cœcitas mentis est peccatum.

Secunda propositio. Hebetudo sensus est aliud peccatum, vel pœnâ cœcitate mentis, quia hebetudo sensus dicit quan- dam debilitatem mentis circa conside- rationem spiritualium bonorum, cœci- tas vero mentis omnimodam priuatio- nem cognitionis ipsorum, quæ hebetu- do est peccatum vt & cœcitas, quatenus est voluntaria, probatur ex Greg. li. 3. 1. Mor. c. 31. post Med.

Ratione, nam hebes acuto opponitur, acutum vero dicitur quia penetrat, vnde hebes dicitur obtusum non valens pe- netrare, sensus vero hominis dicitur pe- netrare medium per quandam similitu- dinem, quatenus ex aliqua distātia susi obiectum percipit, vel quatenus potest intima rei percipere; vnde in corporali- bus acuti sensus dicitur qui potest per- cipere sensibilia ex remotis videndo, vel audiendo &c. e contrario dicitur sen- sus hebetati, qui nō percipit nisi ex propinquo, & magna sensibilia, sensus etiā aliquis dicitur esse causa intelligentiæ ad similitudinem corporalibus qui est ali- quorum principiorum, & extremorum sicut sensus est cognoscitiuus sensibiliū, vt principiorum cognitionis; sensus ve- ro qui est circa intelligibilia non perci- piet suum obiectum per medium distan- tiæ corporeæ, sed per alia media, vt cum per proprietatem rei percipit eius es- ſentiam, & per effectū causam, is ergo dicitur acuti sensus, intellectiui qui sta- tim ad apprehensionem proprietatis rei, vel effectus naturam rei apprehendit, &

3 Hebetu- do sensus quid sit, & an sit peccatū, vel pœna.

ultimas eius conditiones, hebes vero qui veritatem percipere non potest nisi per multa ei exposita, & tunc etiam non perfecte considerat omnia que ad naturam rei pertinent, sic ergo hebetudo sensus circa intelligentiam importat quamdam debilitatem mentis circa considerationem spiritualium bonorum, cecitas vero omnino privationem cognitionis ipsorum, & utrunque dono intellectus opponitur per quod homo spiritualia bona apprehendendo cognoscit, & ad eorum intima penetrat, & utraq; est peccatum, ut est voluntarium quatenus quis affectus circa carnalia, negligit & fastidit discutere spiritualia.

4 Cœcitas mētis unde oriat.

Tertia propositio. Cœcitas mentis ex luxuria oritur, & hebetudo sensus ex gula, ut contra abstinentia, & castitas maxime disponunt ad perfectionem spiritualis, vel intellectualis operationis, probatur. Eccl. 19. Vinum & mulieres apostatate faciunt sapientes, & ex Greg. lib. 3. Mor. c. 3. post Med.

Ratione, nam perfectio intellectualis operationis consistit in quadam abstractione à sensibili phantasmatis. Ideo quanto intellectus hominis est magis liber ab huiusmodi phantasmatis eo magis intelligibilia considerare potest, & ordinare omnia sensibilia, quia agens oportet ut dominetur super materiam, ut eam possit mouere 8. Phil. 77. sed delectatio applicat intentionem ad ea in quibus quis delectatur, & huiusmodi optime operatur 10. Eth. c. 4. & 5. vitia vero Carnalia, scilicet Gula & luxuria, consistunt circa delectationes tactus ciborum scilicet & Venereorum que sunt vehemenssima inter omnes delectationes corporis, ideo per hac vitia intentio hominis maxime applicatur ad corporalia, & sic operatio hominis debilitatur circa intelligibilia, & magis per luxuriam, quia huiusmodi delectationes sunt vehemētiore, quam ciborum, ideo ex luxuria oritur cœcitas mentis, quæ quasi omnino excludit cognitionem spiritualium bonorum & ex gula hebetudo sensus, quæ reddit hominem debilem ad huiusmodi intelligibilia, cœtra oppositæ virtutes, scilicet

abstinentia, & castitas maxime disponunt hominem ad perfectionem intellectualis operationis Daniel. 1. D. Th. d. artic. 3.

S V M M A R I V M.

- 1 Præceptum de credendo an sit datum in lege veteri.
- 2 Præcepta pertinentia ad scientiam, & intellectum conuenienter data.

De præceptis fidei scientia, & intellectu. Cap. XXVIII.

Prima sit propositio. In lege veteri præter præceptum de credendo unum Deum ipsi appositum, non est datum præceptum de alijs credendis, licet supposita fide vnus Dei, potuerint dari alia præcepta credendi, & in ea continerentur multa credenda, probatur. Rom. 3.

D. Tho. 2. q. 16.

Præceptum de credendo an sit datum in l. veteri.

Ratione, nam lex imponitur tantum subditis, ideo præcepta l. præsupponunt subiectionem recipientis legem ad eum qui dat legem, prima vero subiectio hominis ad Deum est per fidem. Heb. 11. accedentem ad Deum &c. Ideo fides præsupponitur ad l. præcepta, ideo quod est fidei præmittitur ante l. præcepta, cum dicitur Ex. 20. ego sum dominus Deus tuus &c. sed quia in fide multa continentur ordinata ad fidem, qua creditur Deum esse, quod est primum inter omnia credibilia supra q. 1. ar. 7. ideo supposita fide de Deo per quam mens humana Deo subijcitur, postunt dari præcepta de alijs credendis, ideo supposita fide vnus Dei nulla alia præcepta sunt in veteri l. data de fide. Pro quorum explanatione aduertendum, omnes homines, vel in l. natura vel scripta, vel gratia, obligatos esse ad fidem supernaturalem vnus Dei, nec fas esse id scire, vnum scilicet Deum esse per demonstrationem naturalem, sed opus esse assentiri huic veritati maiori certitudine, quam sit in demonstratione, scilicet certitudine fidei, quia præceptum vnus Dei semper

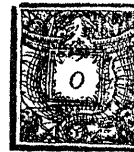
præ-

D E S P E.

S V M M A R I V M.

- 1 Spes quid significet in vniuersali, & vthic.
- 2 Spes virtus quid sit, cum eius declaratione, & laudibus.
- 3 Spes est virtus.
- 4 Spei obiectum quod.
- 5 Spes an tendat ad bona alterius, vel propria tantum.
- 6 Sperare an liceat de creatura.
- 7 Spes est virtus Theologica.
- 8 Spes est virtus ab alijs distincta.
- 9 Fides an præcedat spem.
- 10 Spes an sit prior charitate, vel contra.

De spe, secundum se. Cap. I.

Observandum est pro clariori intelligentia, primo loco quod spes in vniuersali sumpta est motus in bonum arduum futurum possibile, dicitur motus, scilicet animi, vel creditio animi cum conatu quodam, dicitur in bonum, quia spes proprie est boni, & abusus vocabuli est ut ad malum referatur, ut inquit. Aug. in Ench. c. 8. Dicitur futurum, ut distinguatur à gaudio quod est quies in bono adepto, dicitur arduum, ut differat à desiderio, & concupiscentia, que non important difficultatem in bono concupito, unde spes addit supra desiderium conatum quendam animi ad consequendum bonum arduum, dicitur possibile, quia si cognoscimus bonum nobis impossibile, statim animus deprimif, & id obtinere desperamus, ut inquit. D. Th. 1. 2. q. 15. artic. 1. & q. 40. ar. 1. Et secundum hanc acceptionem translaturum est nomen spei, ad significandum similem motum in voluntate ad bonum intelligibile, futurum, arduum, possibile per lumen & auxiliu supernaturale obtineri cuius obiectu materiale est res ipsa adipiscenda beati-

D. Tho. 2. q. 17.

Spes quod significet in vniuersali, & vthic.

4 Præcepta pertinentia ad scientiam, & intellectu conuenienter data.

præsuppositum fuit in populo fideli cum actus fidei sit primus motus mentis in Deum, unde in omni. l. diuinitus fuit reuelatum Deum esse & remuneratorem, ac iustificatorem, in illo sperandum & super omnia diligendum, & penitentium esse de peccatis, ex quo postea alia colligebantur, quæ agebant aliqua explanatione, unde & in l. veteri sunt explicata præcepta de spe, & charitate, licet non ita expresse, ut in l. gratia, & ita verum est quod d. D. Thom. præter præceptum vnus Dei quod semper præsuppositum fuit, non esse datum præceptum aliud explicite de credendis, licet ex illo primo alia colligi potuerint præcepta fidei, ad que tenerentur homines in l. scripta, ut quod homines illius l. tenerentur credere explicite incarnationem Christi, quo ad aliqua etiam eius misteria, & non in vniuersali tantum, ut d. in tr. de sacram. in genere. cap. 5. & huiusmodi, quæ postea in l. noua explicite erant declaranda.

Secunda propositio in l. veteri conuenienter traduntur præcepta pertinentia ad scientiam & intellectum, licet abundantius in l. noua.

Ratione, nam circa scientiam & intellectum tria possunt considerari, primo acceptio eius, secundo conseruatio eius, tertio vsus eius. Acceptio scientiæ vel intellectus, fit per doctrinam & disciplinam, & utrunque in l. præcipitur. Deut. 6. Et sunt verba hæc quæ ego precipio tibi in corde tuo, quod pertinet ad disciplinam, & narrabis ea filijs tuis quod pertinet ad doctrinam, vsus vero scientiæ, vel intellectus est meditatio eorum que quis scit, ideo subditur & meditare sedens in domo tua conseruatio, fit per memoriam ob quod subditur, & ligabis ea quasi signu in manu tua &c. per que iugis memoria mandatorum significatur, nam que sensibus sepe occurrunt, & ad que oportet sepe recurrere, à memoria non excidunt, & Deut. 4. ne obliuiscaris verborum que viderunt oculi tui, que tamen abundantius in doctrina euangelica, & apostolica in nouo testamento mandata leguntur. D. Tho. 2. q. 16. ar. 2.

titudo supernaturalis, formale, auxili-
lium diuinum cui innititur, vt colligi-
tur ex Aug. enarr. in Ps. 62. & in Psalm.
65. in princ.

2 Secundo notandum, quod spes diffi-
nitur, quod sit virtus diuinitus infusa,
vt quod sit, qua certa cum fiducia nostrae salutis, &
cuius de aeternae vitae bona a Deo expectantur, ex
claratione consideratione accepta diuinae bonita-
tis & promissionis bene operantibus fa-
ditibus.

Et, vt colligitur Ps. 36. Spera in domi-
no & fac bonitatem. Eph. 2. Tit. 3. Rom.
2. 1. Io. 3. si cor nostrum non reprehedit
nos, fiduciam habemus apud Deum, quae
etiam excitatur ex consideratione benefi-
ciorum Dei, & maxime quae Christus
dominus nobis contulit, modo iuncta
sit conscientiae puritas, & operum bo-
norum actio. vt inquit Aug. li. 1. de do-
ctr. chr. c. 40. & lib. 3. c. 10. Greg. lib. 33.
Mor. cap. 15. significata iccirco per vas
maia continens, & vineam quam plan-
tat fidelis, vt inquit Hier. in 24. Iob. as-
similata etiam baculo quo peregrinus
sustentatur ne corruat. Psal. 33. Iob. 13.
etiam si occiderit me, in ipso sperabo,
Ps. 55. in Deo speraui, non timebo quid
faciat mihi caro, & ancorae, quia scilicet
nauem, id est animam seruat ne a pro-
cella tentationum irruatur, vel vt de na-
ui, quae in ancoris est, dicimus recte quod
iam in terra sit, adhuc tamen fluctuat,
sed in terra quodammodo educta est con-
tra ventos & tempestates, sic contra ten-
tationes huius peregrinationis nostrae,
spes nostra fundata est in illa ciuitate
Hierusalem, quae facit nos non abripi in fa-
xa, vt inquit Aug. in Psal. 64. col. 2. vnde
& Bias apud Diog. lib. 1. dicebat spem
dulce esse, & a Pindaro dicebatur som-
nium vigilantium, & ab Amb. in Pl. 12.
furari, labores, & metum periculi ob co-
modum futurum; in Deo vero posita
non fallit, vt inquit Ang. serm. 170. de
tem. Vltimo notandum, quod nemo spe-
rare potest ex virtutibus naturae prout con-
uenit sine auxilio Dei gratuito, & super
naturali, cum vt fides sic spes sit donum
Dei, vt diffinitur in Conc. Tr. sess. 6. can.
26. 27. & colligitur Ps. 118. memor esto
verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem
dedisti. Rom. 8. spe salui facti sumus. 1.

Io. 3. omnis qui habet hanc spem in eo,
sanctificat se, sed opus ex virtutibus natu-
rae non saluat hominem idem habet.
Aug. in Psal. 90. & Amb. li. 5. ep. 22.
His ita not.

3 Prima sit propositio. Spes est virtus,
probat ex Greg. lib. 1. Mor. c. 28. an-
te Med.

Ratio, nam virtus cuiusque rei est quae
facit bonum habentem, & opus eius bo-
num, vbi ergo inuenitur aliquis actus ho-
minis bonus oportet quod respondeat
alicui virtuti humanae, in omnibus vero
regulatis, & mensuratis bonum conse-
quitur per hoc quod aliquid propria re-
gula attingit, vt vestis dicitur bona, quia
nec excedit nec deficit a debita men-
sura, sed vsupra q. 8. art. 3. ad 3. Duplex
est mensura, vna proxima & homoge-
nea, scilicet ratio, alia suprema, & ex-
cendens scilicet Deus, ideo omnis actus ho-
minis attingens ad rationem, vel ad Deum
est bonus, sed actus spei de qua est ser-
mo, attingit ad Deum, quia obiectum
spei est bonum futurum arduum possi-
bile obtineri 1. 2. q. 40. art. 1. possibile no-
bis per diuinum auxilium, spes vero no-
stra attingit ad Deum cuius Auxilium in-
nititur, ideo spes est virtus, cum faciat
actum hominis bonum, & debitam re-
gulam attingentem. D. Tho. q. 27. art. 1.
Et quod dicitur spes esse virtutem, in-
telligitur etiam de spe non formata cha-
ritate secundum rationem sui actus, &
obiecti, licet sine charitate nulla virtus
sit propriae, & simpliciter virtus in sta-
tu naturae lapsae, vt d. D. Thom. 1. 2. q.
65. artic. 4.

4 Secunda propositio. Proprium, &
principale obiectum spei est beatitudo
aeterna, probatur Heb. 6. vbi gl. ord.

Ratio probatur, nam spes attingit
Deum innitens eius auxilio ad conse-
quendum bonum speratum, sed oportet
eff. esse proportionatum eius causae ideo
bonum quod primo, & principaliter a
Deo sperare debemus est bonum infinitum,
quod proportionatur virtuti Dei
adiuantis, quia infinite virtus est pro-
prium ad infinitum bonum ducere, hoc
vero bonum est vita aeterna, quae in frui-
tione Dei consistit, nam minus ab eo
speran-

Sperandum non est quam sit ipse, cum
non sit minor bonitas eius per quam
bona creaturae communicat, quam eius
essentia, ideo proprium & principale
obiectum spei est vita aeterna, & alia pe-
tuntur, & optantur in ordine ad eam.
D. Th. ar. 2. Alia tamen bona tempora-
lia respicit secundario spes in ordine ad
beatitudinem, vt ad ea expediunt Aug. in
Enc. c. 114. & vt d. hic D. Th. ad 2. Et quae
dicitur obiectum spei esse beatitudinem
aeternam, intelligitur quod Deus clare
videndus est obiectum nostrae spei uni-
co obiecto Dei, & visionis eius.

5 Tertia propositio. Absolute loquendo
spes est solius boni ad se pertinentis, ra-
tione tamen charitatis potest quis alteri
sperare vitam aeternam; quae beatitudo
sibi & proximo per eandem virtutem
spei speratur, probatur primum ex Au-
gust. in Ench. c. 8. t. 3.

6 Ratione, nam spes alicuius potest du-
pliciter esse, primo, absolute & sic est bo-
ni ardui ad se solius pertinentis, secundo
modo, ex suppositione alterius, & sic po-
test eorum esse quae ad alium pertinent,
amor enim & spes differunt, quia amor,
importat quandam vnionem amati ad
amatum, spes vero quandam motum ap-
petitum in bonum arduum, vnio vero est
aliquorum distinctorum, ideo amor direc-
te potest respicere alium, habens eum
vt se, motus vero est ad proprium ter-
minum proportionatum mobili, ideo
spes directe respicit proprium bonum,
praesupposita vero vnione amoris ad al-
terum, quis potest sperare alteri vitam
aeternam, quatenus est ei vnitas per a-
morem, & vt est eadem virtus charita-
tis qua quis diligit Deum, se & proxi-
mum sic est eadem virtus spei qua quis
sperat sibi, & alij.

7 Quarta propositio. Non licet sperare
de aliqua creatura sicut de prima cau-
sa mouente ad beatitudinem, sed bene
de secundario & instrumentali agente,
probat primum. Ier. 17. maledictus ho-
mo qui confidit in homine.

8 Ratione probatur, nam vt art. 1. spes
respicit bonum intentum, & auxilium
per quod id obtinetur, primum habet
causae finalis rationem, secundum causae

efficientis in genere vero vtriusque; causae
inuenitur principale & secundarium, quia
principalis finis est finis vltimus, scilicet
bonum quod est ad finem, sic principa-
lis causa est primum agens, secunda
secundum instrumentale, spes vero respicit
beatitudinem aeternam, vt finem vltimum,
diuinum vero auxilium, vt primam cau-
sam inducentem ad id, ideo vt non licet
sperare aliud bonum praeter beatitudi-
nem, vt vltimum finem, sed tamen vt id
quod est ad finem beatitudinis subordi-
natum, sic etiam non licet sperare de ali-
quo homine vel aliqua creatura, vt de
prima causa mouente in beatitudinem,
sed vt secundo agente, & instrumentali,
ob quem quis adiuuatur ad consequen-
da bona quaelibet in beatitudinem ordi-
nata, ob id ad sanctos conuertimur &
ab hominibus aliqua petimus: vnde nec
est fidendum posse consequi beatitudi-
nem merito suorum operum, vel fauore
alicuius creaturae, sine Deo vt prima cau-
sa, & eius auxilio gratuito ac gratia.

9 Quinta propositio. Spes est virtus
Theologica, probatur 1. Cor. 13. vbi spes
connumeratur fidei, & charitati quae
sunt virtutes Theologicae.

10 Ratione, nam spes dicitur virtus quia
attingit supremam regulam huma-
norum actuum, quam attingit, vt pri-
mam causam efficietem quatenus eius
auxilio innititur, sicut vltimam causam
finalem, quatenus in eius fruitione bea-
titudinem expectat, & sic principale ob-
iectum spei, vt est virtus, est Deus, cum
ergo ratio virtutis Theologicae, in hoc
consistat, quod Deum habeat pro ob-
iecto 1. 2. quaestio. 62. artic. 1. patet quod
spes est virtus Theologica.

11 Notandum pro explicatione, quod
virtutes Theologicae conueniunt in hoc
quod habent Deum pro obiecto, sed dif-
ferunt secundum quod Deitas aliter, &
aliter consideratur, nam charitas tendit
in Deum prout Deus in se est bonus, sed
quia summa bonitas est Deus essentialiter,
ideo dicitur quod obiectum charita-
tis est Deus, sic fides habet Deum pro im-
mediato obiecto, sed sub ratione primae
veritatis quae essentialiter est Deus, spes
etiam habet Deum pro obiecto, sed sub ra-
tione

Spei obie-
ctum an sit
proximum?

7 Spes est
virtus theo-
logica.

6 Sperare
an liceat
de creatu-
ra.

9 tione

ione misericordie cui innititur immediate, ut per eius actionem assequatur beatificam visionem & fruitionem, cumque & misericordia Dei, & finis immediatus intentus per spem, essentialiter sit Deus, ideo obiectum spei est ipse Deus, non solum ut principale obiectum, sed etiam ut immediatum, tametsi sub ratione formali misericordie auxiliatricis, & bonitatis beatificantis; cum fide cognoscamus Deum esse primam causam iustificationis, cuius auxilio gratuito disponimur, & iustificamur, & bona agimus, & perseveramus, & etiam cognoscimus eum esse ultimum finem, in cuius visione & fruitione nostra consistit beatitudo, primo modo consideratur, ut causa efficiens, secundo, ut finalis, utroque tamen modo simul respectu spei, habet Deus rationem obiecti integri & perfecti, cum utroque; ad id requiratur, licet Deus clare videndus sit principaliter obiectum spei, cuius est expectatio, gratia vero & merita, quae sunt à Deo efficiente ponuntur ut media ad beatitudinem consequendam.

8
Spes est
virtus ab
alijs di-
stineta.

Sexta propositio. Spes est virtus distincta ab alijs virtutibus theologis, probatur ex Greg. li. 2. Mor. c. 28. ante, med. vbi numerat. tres virtutes theologicas, si dem spem charitatem, ergo ab illa distincta, cum vbi est numerus sit distinctio. & probatur 1. Cor. 13. vbi charitas separatur ab alijs virtutibus & ijs dicitur maior. & August. in Ench. cap. 8. vbi d. distinguenda est fides à spe, & distinctur in Conc. Trid. c. 7. & can. 12.

Ratione probatur, nam virtus theologica haeret Deo quae habet pro obiecto, alicui vero quis potest herere, vel ex se ipso, vel quatenus ex eo in aliud devenitur, charitas vero facit hominem unitum Deo per seipsum, mentem hominis unitam Deo per affectum amoris, spes vero & fides faciunt herere Deo, ut cuidam principio, ex quo aliqua nobis proveniunt, de Deo vero proveniunt nobis, & cognitio veritatis, & adeptio perfectae bonitatis, fides ergo facit hominem Deo herere quatenus est nobis principium cognoscendi veritatem, quia creduntur vera esse ea quae nobis à Deo dicuntur, spes vero

facit Deo herere, prout est in nobis principium perfectae bonitatis quatenus per spem divino auxilio innititur ad beatitudinem obtinendam.

Septima propositio. Fides praecedit spem, probatur ex glossa inter l. Matth. 1. d. quod fides generat spem.

9
Fides an
praecedat
spem.

Ratione, quia obiectum spei est bonum futurum arduum possibile haberi, ut ergo aliquis speret, oportet quod obiectum spei proponatur ei, ut possibile, obiectum vero spei est beatitudo aeterna, & divinum auxilium supra artic. 1. quorum verumque proponitur per fidem per quam nobis innotescit, quod ad vitam aeternam possumus pervenire, & quod ad id paratum est nobis divinum auxilium Heb. 11. accedente ad Deum; unde patet quod fides praecedat spem.

Octava propositio. Via generationis prior est spes charitate, sed perfectione prior est charitas, cum finis praecipui sit charitas. 1. Tim. 1. vbi glo. & habetur 1. Corin. 13.

10
Spes an
sit prior
charitate,
vel contra.

Ratione, nam duplex est ordo, primus via generationis, & natura, secundum quem imperfectum est prius perfecto, secundus perfectionis, & formae, secundum quem perfectum naturaliter est prius imperfecto, primo modo spes est prior charitate, quia spes, & omnis appetitivus motus ab amore derivatur 1. 2. q. 29. ar. 2. amor vero est perfectus, & imperfectus, perfectus cum quis secundum se amat, secundo ut inde bonum sibi proveniat, quomodo quis amat rem concupitam, primus amor pertinet ad charitatem, quae heret Deo secundum se, sed spes pertinet ad secundum amorem, quia is qui sperat aliquid sibi obtinere intendit, ideo in via generationis spes est prior charitate, sicut enim quis introducit ad amandum Deum per hoc, quod timens ab ipso puniri cessat à peccato secundum Aug. ita etiam spes introducit ad charitatem quatenus quis sperans remunerari à Deo acceditur ad eum amandum & servandum eius praecipra, sed secundum ordinem perfectionis charitas prior est naturaliter, ideo adveniēte charitate spes perfectior redditur quia de

Amicis.

Amicis maxime speramus, & sic spes est ex charitate secundum Ambros. Et amor ille quo quis movetur ante spem potest esse naturalis, sed quod ex tali amore movetur quis ad sperandum, est ex auxilio Dei supernaturali, ut d. hic Bannes.

S Y M M A R I U M.

- 1 Spes est in voluntate ut in subiecto.
- 2 Spes an sit in beatis.
- 3 Spes an sit in damnatis.
- 4 Spes theologica an sit in haereticis.
- 5 Spes an habeat certitudinem.

De subiecto spei. Cap. II.

D. Tho. 2
q. 18.

1
Spes est in
voluntate.

Prima propositio. Spes est in voluntate ut in subiecto.

Ratione probatur, nam ut supra, 1. 2. q. 49. habitus cognoscitur per actus: actus vero spei est quidam motus appetitivae partis, cum eius obiectum sit bonum, cum vero sit duplex appetitus in homine sensitivus qui dividitur per irascibilem, & concupiscibilem, & intellectivus, qui dicitur voluntas. p. p. q. 80. 81. 82. motus in appetitu inferiori sunt cum passione, qui vero sunt in superiori sunt sine passione 1. p. q. 8. ar. quinto ad vigesimum primum, actus vero virtutis spei, non potest, pertinere ad appetitum sensitivum, quia bonum quod est obiectum principale huius virtutis non est aliquod bonum sensibile, sed bonum divinum, ideo spes est in appetitu superiori, scilicet in voluntate, ut in subiecto non autem in inferiori ad quem pertinet irascibilis, verum est tamen, quod voluntatem comitatur intellectus afficiens id obiectum, cui nititur spes.

2
Spes an sit
in beatis.

Secunda propositio. Spes non est in beatis, sicut nec fides, quod enim videtur quis, non sperat. Rom. 8. at beati fruuntur Dei visione, ergo in eis non est spes, & 1. Corin. 13. vbi sola charitas manet, fides & spes evacuatur, cum fides sit substantia rerum sperandarum, argu-

mentum non apparentium, ergo ubi res apparet, auferitur fides, & per consequens etiam spes.

Ratione, nam subtracto eo quod dat speciem rei, resoluitur species & res non potest eadem manere, ut remota forma corporis naturalis, non remanet idem secundum speciem, spes vero recipit speciem à suo obiecto principali, ut & aliae virtutes q. praec. ar. 5. obiectum vero principale spei est vita aeterna secundum quod est possibile haberi ex auxilio divino supra artic. 1. quia ergo bonum arduum possibile non cadit sub ratione spei, nisi secundum, quod est futurum, ideo cum beatitudo iam eis sit praesens, non potest esse ibi virtus spei, ideo spes sicut & fides evacuatur in patria, & gloria corporis non habet rationem ardui habenti gloriam animae.

3
Spes an sit
in damnatis

Tertia propositio. Spes non est in damnatis, sed tantum in viatoribus, vel existentibus in purgatorio, probatur, nam spes causat gaudium. Rom. 12. sed damnati sunt in dolore. II. 65. ergo.

Ratione, nam ut de ratione beatitudinis est quod in ea quietetur voluntas, ita de ratione poenae, ut voluntati repugnet, id vero quod ignoratur non potest voluntatem quietare, vel ei repugnare, sed ad beatitudinem requiritur, quod quis sit certus de sua beatitudinis aeternitate, aliter non quiesceret, & sic Angeli à principio non fuerunt perfecti beati secundum August. quia non fuerunt praesentis sui eventus, similiter cum poenae damnationis pertinet ad poenam damnatorum, non haberet poenam nisi voluntati, repugnaret, quod non posset esse, si perpetuaretur sua damnationis ignoraret, ideo ad considerationem misericordiae eorum pertinet quod sciant, quod nullo modo possunt damnationem evadere, & ad beatitudinem pervenire, unde non possunt apprehendere beatitudinem, ut bonum possibile, sicut nec beati, ut futurum, ideo in neutris potest esse spes, sed solum in viatoribus vel sint in hac vita vel in purgatorio, quia utriusque apprehendunt beatitudinem, ut bonum futurum possibile.

Notandum quoque quod in haereticis non spes Theo-

Q 2 ma-

logica an manet spes Theologica nec habitus, nec
 sit in hæ- actus eiusdem, quia non habet fidem, q
 reticis. est fundamentum spei christianæ, ergo
 nec spem. Licet tamen sine charitate nõ
 sit virtus simpliciter, vt d. D. Tho. infra.
 q. 23. ar. 7. tamen habitus spei non amit-
 titur in peccatore per quoduis peccatũ,
 probatur ex Conc. Tr. sess. 6. c. 6. & c. 15.
 & can. 8. Arausic. 2. c. 4. 6. 7. licet non sit
 tam certum manere spem in peccatore,
 vel secundum habitum, vel secundum
 actum eiusdẽ rationis, sicut de fidei ha-
 bitu vel actu, cum in Conc. Tr. sess. præ-
 dicta c. 15. & can. 28. afferatur solum de
 fide, quod fides maneat in peccatore,
 quæ & manere in damnatis informis,
 magis potest quàm spes, vt d. hic D. Th.
 ad 2. de spe tamen id clare non asserit-
 tur, probabile tamen est quod maneat
 in peccatore, ex d. cap. 6. sess. 6. vt sentire
 videtur hic Bannes.

5 Spes an hẽat certi- tudinem,
 Quarta propositio. Spes viatorum es-
 sentialiter non habet certitudinem, sed
 participatiue secundum quandam fidei
 certitudinem, licet spes certitudinaliter
 tendat in suum finem.

Ratione probatur, nam certitudo in-
 uenitur in aliquo essentialiter, vel parti-
 cipatiue essentialiter inuenitur in vi-
 cognoscitiua, participatiue in omni eo
 qd à vi cognoscitiua infallibiliter mo-
 uetur ad finem suum, secundum quem
 modum dicitur quod natura certitudi-
 naliter operatur, vt mota ab intellectu
 diuino mouente quemlibet ad finẽ suũ,
 & hoc modo virtus moralis certius arte
 dicitur operari quatenus per modũ na-
 turæ mouetur à ratione ad suos actus,
 & sic etiam spes certitudinaliter tendit
 in suum finem, quasi participans certi-
 tudinem à fide que est in vi cognosciti-
 ua. Et quod spes certitudinaliter tendat
 in suum finem diffinitur in Conc. Tr. sess.
 6. c. 13. vbi habetur, quod in Dei auxilio
 firmissimam spem collocare, & repone-
 re omnes debent, & colligitur. Rom. 5.
 spes autem non confundit.

Notandum præterea, qd spes respicit
 non solum diuinam gratiam, & miseri-
 cordiam, sed etiam merita & opera ne-
 stra. Math. 7. non omnis qui dicit mihi
 domine dñe &c. Math. 19. si vis ad vitã

ingredi, serua mandata. Rom. 5. 8. Plũ
 spera in domino, & fac bonitatem, &
 diffinitur in Conc. Tr. sess. 6. c. 13. & vt.
 & can. 20. Vnde etiam iustificatus desi-
 cere potest à consecutione beatitudinis
 nisi ex priuilegio ex Conc. Trid. d. sess.
 cap. 14. 15. 16. 23. Rom. 11. tu autem fide-
 stas, noli altũ sapere, sed time, & c. spes
 tamen nostra firmissima est & tuta, cum
 nitatur diuinis promissionibus, & eius
 misericordie, quæ nos fallere nõ potest,
 & etiam quia nititur operib. nostris qua-
 tenus sunt ex gratia Dei, & dona ipsius,
 per quem etiam sunt conferenda, non
 autem prout ex nobis pendent. vt d. hic
 Bannes.

S V M M A R I V M.

- 1 Timor quot modis sumatur, & vt hic.
- 2 Timor quatuorplex sit, & q. quilibet.
- 3 Timeri an Deus possit, & quomodo.
- 4 Timor quadruplex cum singulo- rum declaratione, & qui bonus & malus.
- 5 Timor mundanus an sit malus.
- 6 Timor mũdanus quando sit bonus, vel malus.
- 7 Timor seruilis an bonus sit, vel non.
- 8 Timor seruilis an idem sit cum filiali.
- 9 Timor seruilis an maneat cum cha- ritate, & quomodo.
- 10 Timor est initium sapientiæ, & quo- modo.
- 11 Timor initialis an differat à fi- liali.
- 12 Timor filialis est donum spiritus sancti, & quid de seruilis, & mun- dano.
- 13 Timor seruilis minuitur crescente charitate, filialis vero eo modo au- getur.

De Dono timoris. Cap. III.

D. Th. 2. q. 19.

Notandum, quod timor sumi-
 tur tripliciter, primo, vt fu-
 git malum naturaliter, &
 sic est passio appetitus sen-
 sitiu,

disfama- sitiu, secundo, vt est vitium opposi-
 tur, & vt tum fortitudini, secundum quem ho-
 hic. mo fugit malum quod secundum ratio-
 nem non esset fugiendum, tertio, pro
 quodam dono Sp. sancti quo mens fren-
 nat, ne per spem in elationem efferat-
 tur, & de hoc agitur præcipue in presen-
 ti, licet & de alijs timoribus sermo ali-
 quis habeatur.

2 Timor quatuorplex, & q. quilibet.
 Secundo notandum, quod timor diui-
 ditur in mundanum, seruilẽ, filialem,
 & initialem, cũ enim timor habeat pro
 obiecto malum verum, vel imagina-
 riũ, si homo propter mala quæ timet,
 à Deo recedit, is timor est mundanus,
 & semper malus, vt d. Aug. li. de lib. arb.
 & habetur Matth. 10. nolite timere eos
 qui occidunt corpus & c. si vero ob ma-
 la quæ homo timet, ad Deum conuer-
 titur, aduertendum quod duplex est ma-
 lum pœnæ & culpæ, vnde si ob pœnam
 conuertitur dicitur timor seruilis, si ve-
 ro ob malum culpæ, dicitur filialis, si ob
 vtrunque dicitur initialis, qui est me-
 dius inter vtrunque.

3 Timeri test malum, si vero vt à quo malum potest
 possit, & nobis imminere, vel per comparationẽ
 ad ipsum, potest timeri, probatur. Iere.
 10. quis non timebit te ò rex gentium?
 Mal. 1. si ego dominus, vbi timor meus.

Ratione, nam vt spes habet duplex
 obiectum, scilicet bonum futurum pos-
 sibile cuius ademptionem expectat, & au-
 xilium alicuius per quem id expectat,
 sic etiam timor duplex obiectum habe-
 re potest, primo malum quod homo fu-
 git, secundo, id à quo malum prouenire
 potest, primo modo Deus qui est ipsa bo-
 nitas obiectum timoris esse non potest,
 secundo sic quatenus scilicet ab ipso vel
 per comparationem ad ipsum malum
 nobis potest imminere, ab ipso quidem
 potest nobis imminere malum pœnæ qd
 non est simplicitè malum, sed secundũ
 quid bonum vero simpliciter, quia cum
 bonum dicatur in ordine ad finẽ, malũ
 vero importet huius ordinis priuatio-
 nẽ, id est vero malum simpliciter quod
 excludit ordinẽ à fine vltimo, quod est

malum culpæ, malum vero pœnæ est ma-
 lum quatenus priuat aliquo particu-
 lari bono, est bonum vero simpliciter,
 quatenus pender ab ordinæ finis vltimis
 per comparationem vero ad Deum po-
 test nobis malum prouenire si ab co-
 paremur, & sic Deus debet timeri:

Secunda propositio. Timor cõuenien-
 ter diuiditur in seruilẽ, filialem, initia-
 lem, & mundanum, probatur ex Mag.
 3. d. 34. & colligitur. Psal. timor sanctus
 permanet in seculum seculi, vbi Aug. d.
 loqui de timore casto vel filiali, de ser-
 uili. 1. Io. 4. Timor non est in charitate,
 sed perfecta charitas foras mittit timo-
 rem, de mundano. Math. 10. alleg. nolite
 timere eos, & c. de initiali agit Aug.
 lib. de verb. ap. ferm. 18. & videtur colli-
 gi. Eccles. 2. Fili accedens ad seruitutem
 Dei sta in iustitia & in timore, & præ-
 para animam tuam ad tentationem, ser-
 ua timorem domini, & veterasce in il-
 lo. Idem Aug. tr. 43. in Io. & tr. 9. in pri-
 mam can. Io. & ep. 120. c. 2. Greg. li. 34.
 Mor. c. 14.

Ratione, nam cum obiectum timoris
 sit malum, quandoque ob mala homo
 quæ timet, à Deo recedit, & hic dicitur
 timor mundanus, vel humanus, quan-
 doque ob mala quæ timet homo ad
 Deum conuertitur, & heret, quod ma-
 lum est duplex, culpæ & pœnæ, si ergo
 quis conuertitur ad Deum, & ei heret
 ob timorem pœnæ, erit timor seruilis, si
 ob timorem culpæ erit timor filialis,
 quia filiorum est timere offensam pa-
 tris, si ob vtrunque est timor initialis,
 qui est medius inter vtrunque.

Notandum autem, quod culpa vel
 peccatum potest esse obiectum timoris,
 cum sit summum malum eius in quo
 est, ergo timeri potest antequàm sit, quæ
 tamen culpa secundum suam totam ra-
 tionem intrinsecam, non est immedia-
 tum obiectum timoris, cum culpa secũ-
 dum suam rationem sit voluntaria, nisi
 culpa proueniat à causa exteriori, scili-
 cet à passione inuoluntaria, seductione
 dæmonis, iniquorum, ignorantia, vel
 permissione diuina, quod tamen intel-
 ligitur de veniali, cum mortalis nil sit
 causa efficax præter voluntatem, vt nec

4 Timor quadruplex cum singulorũ declaratione, & q. bonus, vel malus.

venialis secundum se, licet facilius in id ob humanam fragilitatem incuratur.

Notandum præterea, quod timor filialis est donum spiritus sancti à gratia in voluntate fluens, quo quis disponitur ad promptè & facilius sequendum motionem spiritus sancti qua movet aliquem, ut reueretur Deum tanquam patrem, & timeat illum offendere, acque ab eo separari, qui timor filialis habet triplicem actum, vel motum, alium alio perfectiorem, primus, & infimus timere culpam propter separationem à Deo, & à visione ipsius, qui motus est filiorum certe nolle separari à patre, & gaudere de eius presentia, sed infimus, quia respicit Deum, ut bonum proprium nostrum, secundus motus est fugere peccatum, ut possibile est, quia est contra honorem debitum Deo, qui est perfectior primo, quia oritur ex cognitione, & amore Dei qui consideratur in tali motu, ut dignus secundum se honore, & amore, tertius gradus, cum ex consideratione diuinæ maiestatis, & peccati possibilis naturæ rationalis, creaturæ licet non sit possibile ex virtute gratiæ Dei, surgit quidam motus quo voluntas refugit ipsum Deum non secundum se, sed quatenus ad eum accedere presumptuose malum est, qui motus est summa reuerentia debita diuinæ maiestati, & est perfectissimus gradus, cum oritur ex magna cognitione, & perfecta charitate, qui manet in beatis, & fuit acceffus in Christo domino, perfectissimus, cum id sit Deum reuereri ob bonitatem, & dignitatem patris, quod timor significatur in visione II. 6. de Seraphim qui duabus alisuelabatur faciem, ut d. Dion. c. 13. cgl. hier. & in illo quod d. Iob. 26. columna cæli contremiscunt & pauent ad nutum eius, ut d. hic Bannes. Qui timor filialis in via non contrariatur spei, quia per timorem filialem non timeamus quod deficiat nobis auxilium diuinum, quod speramus, sed timeamus nos ab hoc auxilio subtrahere, & hoc donum datur contra superbiam, quæ facit à Deo apostatari. Eccles. 10. per timorem vero filialem homo reueretur Deum, & se subijcit illi, unde hic timor excludit primum prin-

cipium, vel effectum superbiæ, nec idem est idem cum virtute humilitatis, sed bene est principium eius, cum dona spiritus sancti sint principia motuum virtutum intellectualium, & moralium, virtutes tamen theologice sunt principia donorum, maxime charitas; timor vero seruilis, licet sit à Sp. sancto non tamen dicitur donum Sp. sancti prout de donis nunc est sermo, quia potest habere annexam voluntatem peccandi, non autem dona spiritus sancti, cum fluant à gratia, ut d. Aug. li. de nat. & gratia.

Tertia propositio. Timor mundanus est semper malus, probatur. Matth. 10. alleg.

Ratione, nam actus moralis & habitus ex obiectis speciem, & nomen accipit p. 2. quæst. 1. art. 3. primum vero obiectum appetitiui motus est bonum finale, ideo à proprio fine omnium motus appetitiuus specificatur, & dicitur, unde cupiditas dicitur amor diuitiarum, & malum, cum ijs quis heret, ut finis, & sic amor mundanus dicitur quo quis inuititur mundo ut finis, & sic amor huiusmodi est malus semper, timor vero ex amore oritur, quia id timet quis amittere quod amat, ideo timor mundanus est qui procedit ab amore mundano, ut à mala radice, ideo huiusmodi timor semper est malus. Diuus Thom. d. quæst. art. 3. Ut vero clarius noscatur, quando amor mundanus sit bonus, vel malus; notandum quod amor rerum temporalium moderatus, non dicitur amor mundanus, ut nec amor vite qui est naturalis, ergo & amor mediorum ad vitæ conseruationem non est malus; amor vero rerum temporalium superfluus, non semper est mortale ex parte intentionis, vel aliquarum rerum optatarum, quia ratio bonitatis, vel malitiæ sumitur ex obiecto fine, & circumstantijs, ergo si actus est bonus, non erit malus ex sola intentione 10. Eth. capit. 4. potest tamen esse peccatum ex circumstantia intentionis, quod accidit primo ob periculum negligendi impletionem alicuius præcepti suo tempore, non tamen est iudicandum mortale nisi ob experientiam, quod homo sit transgressus aliquod

aliquod præceptum ob talem intentionem amoris temporalium, nisi amet quis appreciativè magis creaturam quam Deum, nedum intensius, & quia homo ponat in ea vltimum finem, quia sic est mortale, & pariter timor mundanus procedens eadem radice est mortale, quod dignoscitur quod quis constituat vltimum finem in aliqua re temporali, quam amat, cum adhibet media quæ sunt peccatum mortale actu, vel proposito expresso, & ante ea media adhibita non potest perfecte cognosci, siue actu vel proposito adhibeantur, an talis amor intensissimus rerum temporalium sit mortale, quia ista signa, ut multa cura, cogitatio labor &c. possunt dirigi in bonum finem, & esse in homine qui statuit nullum transgredi præceptum, ut colligitur ex Aug. lib. 21. cu. cap. 26. licet in hoc sit superfluum, intentio tamen amoris temporalium est periculosa, quia qui volunt diuites fieri, &c. & quanto quis inferius delectatur tanto à superno amore distangitur, ut d. Greg. in hom. pent. licet enim amoris origo sit honesta in hoc tamen magnitudo est deformis, ut d. Hier. libr. 1. cont. Iou. c. origo. 23. q. 4. Vnde conuerso si timor originatur ex amore inordinato, iræ ut homo statuat peccare mortaliter ne priuetur aliqua re, peccatum inde sequens ut periculi, est aliud ab illo quod ex amore, sed præcedenti oritur, si vero non ob id quis transgredi statuat diuinam l. est tantum vnum peccatum quod sequitur, ut d. hic Bannes.

Quarta propositio. Secundum suam substantiam est bonus timor seruilis, secundum vero eius seruitutem est malus, probatur, primum ex gl. Roman. 8. Eccles. 1. Timor domini expellit peccatum. II. 8. Matth. 3. 10. Timere eum &c. ubi timere poenas inferni est bonum, ut interpretatur Aug. tra. 3. in 1. can. Io. Ier. in c. 26. II.

Ratione, nam seruitus libertati opponitur, unde liber est causa sui 1. Met. seruus non causa sui operatur, sed ut ab extrinseco motus, qui vero ex amore

quod facit, ut ex ipso agit, quia ex propria inclinatione operatur, unde contra rationem seruitutis est quod quis ex amore operetur, sic ergo seruilis, ut talis charitati contrariatur, sed seruitutis non pertinet ad speciem timoris seruilis, sicut nec infirmitas ad speciem fidei infirmis, quia species habitus vel actus moralis ex obiecto accipitur, obiectum vero timoris seruilis est poena, cui accedit, quod bonum, cui contrariatur poena, ametur, ut finis vltimus, & sic poena timeatur, ut principale malum, quod non contingit in habente charitatem, vel quod ordinatur in Deum, ut in finem, & sic poena non timeatur, ut principale malum, quod contingit in habente charitatem, quia non tollitur species actus, vel habitus per hoc quod eius obiectum ordinatur in vltiori fine, ideo timor seruilis secundum suam substantiam est bonus, sed seruitutis eius est mala. Præterea timor seruilis, secundum suam substantiam non est malus, nec incompassibilis charitati, & sic nec peccati saltem mortale quia originatur ex amore sui, cum malum poenæ quod est eius obiectum, sit detrimentum proprii boni, sed amor sui non contrariatur charitati, quæ requiritur ut quis diligat se super alios post Deum, nisi cum quis constituit vltimum finem in seipso, cum tunc contrarietur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine, & quod timor seruilis sit bonus probatur ex locis alleg. & diffinitur in Conc. Trident. sess. 6. can. 8. merum gehennæ non esse peccatum, cum ob illum ad misericordiam Dei patris dolendo, & illa fugiendo recurramus, & explicat Chris. lib. de compunct. cordis ante medium. Tert. lib. 2. contra Marc. Cassia. Collat. 3. capit. 4. & Collat. 11. capit. 6. ubi dicunt timorem hunc esse bonum, & dicitur à Basilio Hælogyicus. 1. introductorius amoris filialis, & est donum spiritus sancti nondum inhabitantis, sed tantum mouentis quo poenitens sibi ad iustitiam viam parat. ex Conc. Trident. sess. 3. de poenit. capit. 4. Vnde & sancti patres. d. poenitentiam non inepte ab hoc timore

7 Timor seruilis bonus sit, vel non.

5 Timor mundanus an sit malus.

6 Amor mundanus quoniam sit bonus, vel malus.

ordiri, August. tract. 9. in 1. Io. sunt homines qui timent gehennam, ipse est timor qui introduct charitatem, sed sic venit ut exeat, 1. Io. 1. charitas foras mittit timorem, timendo enim homo se corrigit, & incipit bona desiderare, & sic exit timor, ut charitas introducaur. Idem Cipr. libr. 3. contra Iouin. G. egor. in Iob. 29. Hoc pacto propter homines à malo renocabant. Ionas. Ion. 3. adhuc quadraginta dies & c. Esaias. c. 58. dispone domui tuæ, & morieris, & Ioannes Baptista. Matth. 3. Luc. 3. & Christus dominus. Luc. 13. 15. Matth. 10. licet & contritio oriri possit ex amore filiali idque proprie, quæ enim oritur ex seruilis, dicitur attritio. d. cap. 4. Trident. Conc. sess. 13. & sic intelligitur. Psal. 46. beneplacitum est domino super timentes eum, Roman. 2. an ignoras quod benignitas Dei te ad poenitentiam adducit.

Si vero consideretur ultra substantiã timoris seruilis, seruilitas ei annexa, qua operatur quis non propter Deum, nec seipsum in ordine ad Deum, ut malum poenæ euadat, & sic contra Deum, quod charitas reprobatur, sic timor seruilis est malus, serui enim est operari non causa sui, sed quasi ab extrinseco moti, vel clarius, seruilitas potest dupliciter intelligi dicere seruilitatẽ, primo, ex parte subiecti pro timore quæ est in seruo, secundo pro seruitute.

8 Quinta propositio. Timor seruilis non est idem substantia cum timore filiali, probatur ex Aug. trac. 9. in can. Io. circa med. d. duos esse timores, vnum seruilẽ, alium filialem, vel castum.

Ratione, nam proprie obiectum timoris est malum, & quia habitus & actus distinguuntur secundum obiectum 1. 2. q. 54. ar. 2. oportet quod secundum diuersitatem malorum, & timores specie differant, differunt vero specie malum poenæ quod fugit timor seruilis, & malum culpæ, quod fugit amor filialis supra

9 Timor seruilis art. 2. vnde hi timores differunt specie cum charitate. Sexta propositio. Timor seruilis cum charitate, & tiam, non autem quo ad seruilitatem, quomodo.

Ratione, nam timor seruilis ex amore sui causatur, quia est timor poenæ quæ est detrimentum proprii boni, vnde hoc modo timor poenæ stat cum charitate, quo & amor sui, quia eadem ratione quis amat bonum suum, & timet eo priuari: Amor vero sui, tripliciter se habere potest ad charitatem, vno enim modo contrarie charitati prout quis in amore proprii boni finem statuit, & alio modo in charitate includitur, secundum quod homo se ob Deum, & in Deo diligit, tertio modo à charitate distinguitur, sed ei non contrariatur, ut cum quis diligit se, secundum rationem proprii boni, sic tamen quod in hoc bono proprio non statuat finem, ut proximus etiam diligi potest ratione consanguinitatis, commoditatis, & huiusmodi, sic tamen, quod sit referibile ad charitatem, sic & timor poenæ vno modo includitur in charitate quia separari à Deo, est maxima poena, quod charitas fugit vnde id pertinet ad amorem castum, secundo, contrariatur charitati prout quis fugit poenam contrariam bono suo naturali, ut principale malum contrarium bono quod diligitur, ut finis, & sic non efficitur charitate, tertio, timor poenæ distinguitur à timore casto, quia homo timet malum poenæ, ratione separationis à Deo, & quatenus est nociuum proprii boni, sed in eo non ponitur finis vltimus, vnde nec id malum timetur, ut principale malum supra art. 2. & ideo huiusmodi timor poenæ potest esse cum charitate, sed non dicitur seruilis nisi quando poena timetur, ut principale malum, ideo timor seruilis quatenus seruilis non manet cum charitate, substantia tamen eius sic ut & amor sui manere potest cum charitate. Aduertendum autem, quod timor dupliciter accipi potest, primo modo, ut timor seruilis oriat ex amore quo quis se amat ut vltimum finem, & sic timor ipse est peccatum, secundo modo, ut principale explicetur negative, quatenus quis timens poenas inferni, non timet aliud malum maius, scilicet culpam, & hic timor etiam

tiam dicitur seruilis, quia homo adhuc est in peccato; primo modo, timor non manet cum charitate, nec quod ad substantiam specificam, quia non manet idem obiectum: secundo, manet, quia peccatores continentur ob poenas inferni: ut dicit hier. Bannes, qui & dicit, quod timor seruilis non est habitus proprius, non infusus, cum possit esse in peccatore, in quo manet solum habitus fidei & spei, non acquisitus, cum præsupponat fidem supernaturalem, qui & dicit forte posse dici habitus acquisitus supposita fide, ut ex frequenti consideratione timoris inferni, & consideratione mortis habitus multis actibus generetur; nec esse virtutem simpliciter, cum virtutes aucta charitate augeantur, hic verò minuatur, cum signum prouectus charitatis sit imminutio timoris, signum perfectionis, nullus timor: ut d. Aug. lib. 83. qq. q. 36. loquendo de timore seruilis, quia filialis quod ad reuerentiam perficitur in patria, & est in beatis, ut infra patebit; qui Bannes, & dicit, quod timor seruilis est aliquid minus virtute, ut & continentia.

10 Septima propositio. Timor est initium sapientiæ, quod ad eius effectum, aliter tamen se habet sapientiæ ad timorem seruilẽ, aliter ad filialem: filialis enim est initium sapientiæ, ut primus eius effectus, seruilis sicut principium extra disponens, fides tamen est initium sapientiæ essentialis, quia est cognitio principiorum sapientiæ, probatur in vniuersum Psal. 110. Initium sapientiæ timor domini. & de hoc agit Aug. quæst. 36. supra citato.

Ratio, quid enim potest dici dupliciter initium sapientiæ: Primo, quia est principium sapientiæ, quod ad eius essentiã: secundo, quod ad effectum, ut initium artis secundum substantiam sunt principia, ex quibus procedit ars, sed secundum eius effectum, vnde incipit ars operari; Sapientia verò, quæ dicitur cognitio diuinorum, aliter consideratur à nobis, aliter à Philosophis. Nam quia vita nostra ordinatur ad diuinam fruitionem secundum quandã participationem diuinæ naturæ, quæ est per gratiã: sapien-

tia apud nos consideratur, non solum ut est cognitio diuinæ, sed secundum Philosophos, sed etiam ut est directiua humane vitæ, quæ non solum dirigitur secundum rationes humanas, sed etiam secundum rationes diuinas: sic ergo principium sapientiæ secundum eius essentiã, sunt prima principia sapientiæ, scilicet articuli fidei; vnde fides dicitur initium sapientiæ, sed quod ad eius effectum initium sapientiæ est vnde sapientia incipit operari; & sic timor est initium sapientiæ, aliter tamen seruilis, aliter filialis, quia seruilis est, ut principium extra disponens ad sapientiam, quatenus quis timore poenæ recedit à peccato, & per hoc habilitatur ad sapientiæ effectum. Eccl. 1. Timor Dominus & c. Castus vero, vel filialis est principium sapientiæ, ut primus eius effectus, quia cum ad sapientiam pertineat, quod humana vita reguletur secundum rationes diuinas hinc oportet sumere principium, ut homo Deum reueretur, & ei se subiiciat, quia sic in omnibus secundum Deum regulabitur.

II Octaua propositio. Non differt timor initialis secundum substantiam à timore filiali, sed sicut perfectum ab imperfecto; probatur ex August. tract. 9. in caliali.

Ratio, nam timor initialis dicitur, quia est initium, sed cum timor seruilis, & filialis sint aliquo pacto principium sapientiæ, uterque potest aliquo modo dici initialis, sed sic non accipitur initialis, prout ab illis distinguitur, sed secundum quod competit statui incipienti, in quibus inchoatur timor per inchoationem charitatis, non tamen est in eis timor filialis perfectus, quia nondum peruenit ad perfectam charitatem, ideo timor initialis hoc modo se habet ad filialem, ut charitas imperfecta, ad perfectam, charitas verò perfecta, & imperfecta non differunt secundum speciem & essentiã, sed solum secundum statum, ideo secundum essentiã non differt timor initialis à filiali. Notandum autem, quod timor initialis est medius inter seruilẽ & filialem, non modo quo color viridis est medius inter albu & nigrum, sed

Timor initialis à differt à filiali.

sed vt est idem essentialiter cum extremo, sed differt secundum perfectum, & imperfectum; & sic timor initialis essentialiter est idem cum filiali, eo tamē imperfectior, hi enim tres timores, mundanus, initialis, & seruilis respiciunt pœnam, sed diuersimodē, quia timor mundanus respicit pœnam auertentē à Deo: initialis, & seruilis respiciunt pœnā inflictam, & comminatam à Deo per quā homines trahuntur ad Deum, aliter tamen & aliter, quia timor seruilis respicit primū, pœnam: secundū, bonitatem Dei: initialis bonitatem Dei, secundariō eius iustitiam, & peccata commissa pro quibus timet à Deo puniri, & est idem essentialiter cum timore filiali imperfecto, quia perfectus foras emittit timorē per charitatis virtutem ei innectam, scilicet in illum timorem qui habet pœnā, & seruilem tota liter, sed non initialem, cū eiusdem sit essentialiter, sed imperfectior eius, quæ est secundū respicere pœnam. Dicitur verō initialis, quia in eo inchoatur filialis secundum essentialitatem & paulatim perficitur, qui timor filialis est donum Spiritus sancti à gratia in voluntate fluens, quo quis disponitur ad promptē, & facilius sequendum morionem Spiritus sancti, qua mouet aliquem vt ex amore reuertatur Deum tanquā patrem, & timeat illū offendere, & ab eo separari, qui habet duos actus, & per cōsequens duo obiecta, scilicet timere, & reuereri: obiectum primum est malum culpæ: secundum bonitas, & dignitas patris, vt & supra est dictum.

12 **Nona propositio.** Timor filialis est donum Spiritus sancti, non autem seruilis, licet sit donum Dei, & à Spiritu sancto impellente: probatur primum I. r. 1. & quid de secundum probatur ex Conc. Trident. sess. seruilis, & 13. de sacram. pœnit. c. 4. mundano.

Ratione probatur, cū enim sint multi timores, mundanus nō est donū Dei, quia hoc timore Petrus negavit Christum, similiter nec seruilis est donum Spiritus sancti, licet à Spiritu sancto, quia potest habere annexam voluntatem peccandi, dona verō Spiritus sancti nō possunt esse cum huiusmodi voluntate, quia nō possunt esse sine charitate. 1. 2. q. 68.

art. 5. Vnde sequitur, quod timor Dei, qui numeratur inter dona Spiritus sancti sit timor filialis, vel castus, quia dona Spiritus sancti sunt quædam habituales perfectiones potentiarum animæ &c. secundum quod sunt bene mobiles à Spiritu sancto, d. q. art. 1. & 2. sicut virtutibus moralibus potentiæ appetitiuæ redduntur bene mobiles à ratione; vt verō quid sit bene mobile ab aliquo mouente: primū requiritur, vt sit ei subiectum non repugnans, quia ex repugnanti mobilis ad mouens, non sequitur motus, idē; facit timor filialis, quatenus, & Deum per eū reueremur, & nos ipsi subducere fugimus. Ideo timor filialis quasi primū locum tenet inter dona Spiritus sancti; vltimam verō descendendo secundum August. lib. 1. q. 7. de serm. dñi in monte.

13 **Decima propositio.** Timor seruilis crescens charitate minuitur, & eius seruilis non potest stare cum charitate, filialis verō crescit charitate aucta, probatur ex Aug. lib. 83. q. q. 36. in fi:

Ratione probatur, nam cū sit duplex timor Dei, filialis quo quis timet offensam patris, vel à se separari, & seruilis quo timet pœnā. Filialis oportet, quod crescat crescens charitate, sicut est crescit crescens charitate, sicut est crescit crescens causā, quo enim quis magis diligit aliquem eo magis timet eius offensam, & ab illo separari, sed seruilis, quod ad seruitutem omnino tollitur adueniente charitate, manet tamē secundum substantiam timor pœnæ, supra art. 6. & hic timor minuitur crescente charitate, maximē quod ad actum, quia quō plus quis diligit Deum, eo minus timet pœnam: primū, quia minus attendit ad proprium bonum cui contrariatur pœna: secundū, quia fit minus hærens magis confidit de præmio, & sic minus timet de pœna.

14 **Vndecima propositio.** Timor seruilis non manet in patria, castus tamen sic, sed aliter ibi habet actum, quā hic; probatur Pf. 18. Timor domini sanctus permanet in seculum seculi. Ratio primi, quia huiusmodi timor excluditur per beatitudinis securitatē, quæ est de ratione beatitudinis, supra q. 18. art. 3.

Ratio

S V M M A R I V M.

- 1 Desperatio quid sit.
- 2 Desperatio quomplex sit.
- 3 Desperationis mala.
- 4 Desperatio est peccatum, & quod.
- 5 Desperatio sine infidelitate esse potest.
- 6 Desperatio an sit grauius peccatū, quā infidelitas, & odium Dei.
- 7 Desperatio vnde oriatur.

De desperatione opposita spei. Cap. IIII.

Notandum, quod desperatio est D. Tho. 2. animi demissio, qua quis ob 2. q. 20. peccata quæ commisit, vel I Depseratio qd sit. de Dei misericordia, credēs Deum nolle vel non posse sibi parcere, vel in gratiam recipere: vt d. Ang. verbo desperatio. & Silu. cod. E. Vel disidentia de assequenda beatitudine ob defectu gratiæ, & meritōrium propriorum, vt enim quis æstimat se damnandum, quia non credit Deum sibi miseratum, nec intendit conuerri: vt d. Viguer. de virt. Theolog. c. 11. §. 1.

1 **Secundū, notandum,** quod desperatio est triplex: primū, de gloria adipiscenda. Desperatio quora Iob 7. desperavi, nequam ultra viuā. I. de vita gratiæ, & per consequens complex sit. tria: secundū, de venia consequenda, de quo Ezech. 18. terrib. de miseria euadenda. Eccl. 2. & est graue malum, ac peccatum, cum desperatio certa mors sit, & animæ homicida: vt d. Amb. in Lucam. lib. 2. & perpetrare delictum aliquod mors animæ sit, sed desperare sit in infernum descendere: vt inquit Isid. lib. 2. de sum. bono. & ob id d. Aug. in Ps. 50. nemo diffidat, nemo veterum conscius peccatorum præmia diuina desperet, no Desperatio uit dominus mutare sententiam I scilicet comminationis) si tu noueris mutare delictū. & lib. de vtilit. pœnit. Iudam proditorem non tam scelus, quod commisit, quā indulgentiæ desperatiam se esse pœnitus interire. & Chri. de reparatio ne lapsi. nullus desperet veniam meriam si circa

Ratio secundi, nam proprium obiectum timoris est malum possibile, sicut spei bonum possibile, & cum motus timoris, sit vt fuga, timor importat fugā mali ardui possibile, quia parua mala non timentur, & sicut bonum cuiuscumque est vt in suo ordine consistat, ita malum vt suum ordinē deferat, ordo verō creaturæ rationalis est, vt sit sub Deo, & super alias creaturas. Vnde sicut malum creaturæ rationalis, est vt subdat se creaturæ inferiori per amorem, ita malum eius est si Deo non subiaciatur, sed in ipsum præsumptuosē insiliat, vel contemnat, quod malum creaturæ rationali secundum suam naturā considerat possibile est, ob naturam liberi arbitrii flexibilem, sed in beatis sit nō possibile per gloriam perfectā: fuga ergo huius mali vt possibilis natura, scilicet Deo non subijci impossibile beatitudini erit in patria: timor verō castus erit ibi, scilicet nolle peccare, nō sollicitudine infirmitatis, sed tranquillitate charitatis, vel si timor ibi nullus est, dicitur tamen manere in seculum, quia manebit id quod timor ipse ducit.

15 **Duodecima propositio.** Paupertas spiritus est beatitudo respondens timori: probatur ex Aug. lib. 1. cap. 9. de serm. domini in monte.

Ratio, nam cum ad timorem filialem pertineat Deo reuerentiam exhibere, & ei subditum esse, quod ex huiusmodi subiectione consequitur pertinet ad donum timoris, dum verō quis Deo se subijcit desinit in seipso, vel in alio magnificari nisi in Deo, quia id repugnat perfectæ subiectioni ad Deum. Psalm. hi in curribus, & c. ex eo ergo quod quis perfectē timet Deum, sequitur quod nō querat magnificentiam in se per superbiam, nec in exterioribus bonis, vt diuitijs, & honoribus, quorū vtrumque pertinet ad paupertatem spiritus, secundum quod paupertas spiritus intelligitur, vel exanimatio inflati spiritus, vel abiectio temporalium rerum quæ fit spiritu, id est propria voluntate per instinctū Spiritus sancti.

si circa finem vite ad poenitentiam conuertatur, vnumquemque enim Deus de suo sine, non de vita preterita iudicat; quod & Iisd. loco cit. confirmat.

4 Despatio est pcm, & quod.

Prima propositio. Despatio est peccatum; probatur Eph. 4.

Ratio, nam quod est in intellectu affirmatio, vel negatio, in appetitu est profectio vel fuga, & quod est in intellectu verum, & falsum, est in appetitu bonum & malum. 6. Eth. c. 2. ideo omnis motus appetitus conformiter se habens intellectui vero est secundum se bonus, falsus malus, & peccatum; circa Deum vero vera existimatio intellectus est quod ex ipso prouenit hominum salus, & venia peccatoribus. Ezech. 18. nolo mortem &c. falsa vero opinio, est quod peccatori poenitentia venia negetur, vel quod peccatores ad se non conuertat per gratiam iustificantem. Ideo sicut motus spei, qui est conformis ad existimationem veram est laudabilis, & virtuosus, ita oppositus motus desperationis, qui se habet conformiter existimationi falsa de Deo, est vitiosus, & peccatum, & est peccatum mortale, quia est omisio actus necessarii ad salutem eternam, cum impossibile sit sine spe operari ad tam excellentium premium consequendum, vt & sine fide: vt dicit hic Calet. & in summa, verbo desperatio.

Secunda propositio. Despatio sine infidelitate esse potest.

5 Despatio sine infidelitate esse potest.

Ratio, nam infidelitas pertinet ad intellectum, desperatio ad vim appetitiuam; intellectus vero est vniuersalius, sed vis appetitiua est circa res particulares, quae est motus appetitiuus ab anima ad res quae in seipsis particulares sunt, sed contingit aliquem habentem rectam existimationem in vniuersali circa motum appetitiuum non recte se habere corrupta eius existimatione in particulari, quia oportet quod ab existimatione in vniuersali ad appetitum rei particularis perueniat mediante existimatione particulari 3. de anima, tex. 58. Vnde habes quis rectam fidem in vniuersali, deficit in motu appetitiuo circa particulare corrupta particulari eius existimatione per habitum, vel passionem, vt fornicans, eligendo for-

nicationem, vt bonum sibi, vt aune, habet corruptam existimationem in particulari, cum tamen retineat vniuersalem existimationem veram secundum fidem, scilicet quod fornicatio sit peccatum mortale, & similiter aliquis retinendo in vniuersali veram existimationem fidei, scilicet quod est remissio peccatorum in ecclesia, potest pati motum desperationis, quod scilicet sibi in tali statu existenti non sit sperandum de venia, corrupta existimatione eius circa particulare, & sic potest desperatio esse sine infidelitate, vt alia peccata mortalia. Praeterea hic iudicatur de re non secundum se, quia id facit speculando rem secundum se, sed practice & in particulari, considerando rem non secundum se, sed in ordine ad appetitum, & affectum operantis: vnde cum appetitus hic sit falsus, non sequitur quod sit infidelis, quia remoto prauo appetitu ex consideratione diuinae misericordiae, & intendendo conuerti, remouetur illa falsa opinio, vt d. Aug. de vitiositate poenit. Nemo desperet, Iudaus proditosum non tam scelus, quod commisit, quod indulgentiae desperatio fecit poenitentis interire, & infra. Ne desperando augeamus peccata, propositus est poenitentiae portus, rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus. & in Pl. 50. nemo diffidat, nemo veterum conscius peccatorum, praemia diuina desperet; nouit dominus mutare sententiam, si tu noveris mutare delictum, cum desperatio sit certa mors: vt d. Ambr in Luc. lib. 2. proponendo quoque sibi Dominicam passionem, & quae pro nobis protulit Deus nos redimendo, vt ad spem veniae, cum pro peccatoribus saluandis venerit, excitemur, eos quoque sibi proponendo, qui in magnis peccatis existentes, a Deo misericordiam impetrarunt, vt Paulus, Petrus, Mattheus, Magdalena, latro, & alij permulti.

Tertia propositio. Infidelitas, & odium Dei secundum se sunt grauiora peccata, quam desperatio, sed quod ad nos haec est periculosior; probatur Hier. 15. Plaga mea desperabilis, renuit curari.

Ratio, nam peccata quae opponuntur virtutibus Theologicis, ex genere sunt alij gra-

6 Despatio an sit grauius pcm, quod infidelitas, & odium Dei.

grauiora, quia cum huiusmodi virtutes habeant Deum pro obiecto, vitia opposita directe dicunt auersionem a Deo; at in peccato principale malum est auersio a Deo, quia si posset esse conuersio ad bonum commutabile sine auersione a Deo, non esset peccatum mortale, ideo id quod primum habet auersionem a Deo est grauius inter peccata mortalia, virtutibus vero Theologicis opponuntur infidelitas, odium Dei, & desperatio, ex quibus prima duo secundum propriam speciem sunt grauiora desperatione, quia infidelitas prouenit ex incredulitate diuinae veritatis, odium Dei, quia voluntas hominis diuinae bonitati contrariatur: desperatio vero quia homo non sperat se diuinam bonitatem participare; vnde secundum se sunt illa grauiora, sed si desperatio consideretur ex parte nostra, est illis periculosior, quia per spem reuocamur a malis, & inducimur ad bona prosequenda, ideo spe sublata, homines sine freno labruntur in vitia, & a bonis operibus retrahuntur. Vnde Iisd. lib. 1. cap. 34. de summo bono. d. perpetrare peccatum malum est, sed desperare, est descendere in infernum; haereticus vero non est sine spe, quia is in sua conscientia sperat, & abstinere a quibusdam propter hanc spem.

7 Despatio vnde oritur.

Quarta propositio. Despatio ex accidia specialiter oritur, quandoque tamen ex luxuria; probatur ex Greg. lib. 31. Mor. c. 31. a medio.

Ratio, quia obiectum spei est bonum arduum possibile obtineri per se, vel alium, supra q. 17. art. 1. & 2. dupliciter vero spes beatitudinis obtinenda potest in aliquo deficere: primo, quia non reputat eam vt bonum arduum; secundo, quia non reputat eam, vt possibilem adipisci per se vel alium, bona vero spiritualia quandoque non videntur nobis bona, vel non magna bona maxime, quia affectus noster est instans amori rerum corporalium, inter quas praecipue sunt delectationes venerae, quia ex affectu harum delectationum contingit, quod quis fastidit bona spiritualia, nec sperat ea vt bona ardua, & secundum hoc desperatio causetur ex luxuria. Ad hoc vero, quod

quis bonum arduum non aestimat, vt possibile adipisci per se, vel alium ducitur ex nimia deiectione, quae quando dominatur videtur homini quod ad bonum nunquam possit releuari, & quia accidia est tristitia quaedam deiectionis spiritus, ideo hoc modo desperatio ex accidia generatur; obiectum vero spei proprium est quod possibile sit, quia bonum, & arduum etiam ad alias passiones pertinet: vnde specialius oritur ex luxuria.

S V M M A R I V M.

- 1 Praesumptio quatuorplex, & quid sit.
2 Praesumptionis mala.
3 Praesumptio cui rei innitatur.
4 Praesumptio peccatum est, & quale.
5 Praesumptio cui rei opponatur.
6 Praesumptio vnde oritur.

De Presumptione. Cap. V.

Notandum, quod praesumptio sumitur tripliciter: primo, pro actu intellectus, quo iudicatur aliquid secretum ex aliquo aperto, vt cum lex ex actu alicuius aliquid aliud vltius praesumit, & sic sumitur a Iuristis, de qua in presenti non est sermo. Secundo, pro vicio opposito per excessum virtuti magnanimitatis, de qua infra est locus dicendi. Tertio, prout opponitur spei, & est peccatum in Spiritu sancto, & de hac est sermo; & est vitiosa: vt d. Aug. lib. de singularitate clericorum. aduersaria est confidentia, quae periculis vitam suam pro certo commendat, & lubrica spes est, quae inter fomenta peccati saluari se sperat, incerta victoria est inter hostilia arma pugnare, & impossibilis liberatio est flammis circumdari, & non ardere. & sermo. de S. Vincent. nemo de suis viribus confidat quando suffert tentationem, quia vt & bona prudenter loquamur a Deo est, non nostra sapientia, & vt mala fortiter perferamus, ab illo est non nostra patientia. His ita notatis.

D. Tho. 2. 2. q. 21. I Praesumptio quatuorplex, & quid sit.

2 Praesumptionis mala.

3 Praesumptio cui rei innitatur.

Prima sit propositio. Praesumptio prout opponitur virtuti spei, innitatur virtuti

tuti diuinæ inordinatæ, & est species peccati in Spiritum sanctum, quæ verò opponitur magnanimitati innititur propriæ virtuti inordinatæ, & prima est grauius peccatum, quam ista.

Ratio, nam præsumptio videtur importare quandam immoderationem spei, obiectum verò spei est bonum arduum possibile, aliquid verò est possibile homini, vel per propriam virtutem, vel virtute diuinæ, & circa vtraque; speciæ per immoderantiam potest esse præsumptio, in prima dum quis tendit in aliquod bonum ut sibi possibile, quod suam facultatem excedit. Iudith 6. & huiusmodi præsumptio opponitur virtuti magnanimitatis, quæ medium tenet in homini spe; circa spem verò qua quis hæret diuinæ potentia, potest esse per immoderantiam præsumptio, dum quis tendit in aliquod bonum, ut possibile, per virtutem, & misericordiam diuinam, quod possibile non est, ut cum quis sperat se obtinere veniam sine penitentia, & gloriam sine meritis quæ præsumptio est propriè species peccati in Spiritum sanctum, quia per huiusmodi præsumptionem tollitur, vel contemnitur auxilium Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato. D. Tho. q. 21. art. 1. in corp. & ad primum.

4 Præsumptio peccatum est, & quare. Secunda propositio. Præsumptio est peccatum, & grauius, maius tamè est desperatio.

Ratio, nam vt q. præc. art. 1. motus appetitiuus conformis intellectui falso secundum se est malus, & peccatum, præsumptio verò est motus appetitiuus, qui importat spem inordinatam, & est conformis intellectui falso, vt & desperatio, quia vt falsum est, quod Deus penitentibus non parcat, vel quod peccantes ad penitentiam non conuertat, ita falsum est, quod in peccato perseverantibus veniam det, & à bono opere cessantibus gloriæ largiatur, cui existimationi conformiter se habet præsumptionis motus, ideo est peccatum, minus tamen quam desperatio, quia magis propriè est Deo misereri & parcere, quam punire ob infinitam eius bonitatem, id enim Deo, secundum se conuenit, hoc verò secundum nostram peccata. D. Tho. d. q. art. 2. & ex genere est pecca-

tum mortale, potest tamen esse veniale ex imperfectione deliberationis ipsius actus, & potest esse etiam quod non sit infidelis qui peccat cum proposito perdurandi in peccato sub spe veniæ, si iudicium non sit erroneum circa fidem, sed quia perseverat in peccato, ac si esset possibile saluari sine penitentia, non tamen iudicans id esse speculatiuè verum, quia sic esset error Pelagianus; & etiã fat est virtualiter, & interpretatiuè inniti gratiæ, & meritis, & medijs necessarijs secundum legem Dei, nec opus est, quod qui sperat beatitudinem teneatur expressè sperare ex gratia, & meritis; Nec semper amittitur habitus spei infusa per præsumptionem, sicut per desperationem, quoties peccatur contra spem, vel præceptum spei, quia qui præsumit de diuina misericordia, quod morietur in peccato, & vult in illo perseverare, sperat quod non est sperandum secundum legem, & ita præsumit, tamen non amittit spem; si verò præsumat quod sit prædestinatus, & sine termino vult peccare, probabile est quod amittat spem infusam, cum destruat rationem formalem interpretatiuè, quia non requiritur actus desperandi tam expressus, vt error ad infidelitatem: vt dicit hic Bannes.

5 Tertia propositio. Præsumptio habet manifestiorem oppositionem ad timorem, maxime seruilem, quam spem, secundum tamen opinionem falsam magis opponitur spei.

Ratio, nam, secundum Aug. lib. 4. contra Iul. c. 3. omnibus virtutibus non solum vitia sunt manifesta discretionè contraria, sed etiam quadam specie fallentis familia, vt prudentiæ, astutia, virtus enim habere videtur maiorem conuenientiam cum vno oppositorum vitiorum, quia cum alio. 2. Eth. c. 8. præsumptio ergo apertam oppositionem videtur habere ad timorem maxime seruilem, qui respicit penam ex Dei iustitia prouenientem, cuius remissionem præsumptio sperat, secundum tamen similitudinem falsam magis contrariatur spei, quia importat quandam spem inordinatam de Deo, & quia contraria sunt in eodem genere, ideo secundum similitudinem falsam

6 Præsumptio vnde oritur.

falsam magis opponitur spei.

Quarta propositio. Præsumptio de qua hic, quæ inordinatè innititur diuinæ misericordiae, directè oritur ex superbia, quæ verò innititur propriæ virtuti, oritur ex inani gloria; probatur ex Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 3. 1. ad mediū.

Ratio, nam ex quo quis multum desiderat gloriam, sequitur quod attenter ad gloriam quandam supra vires suas, & huiusmodi maxime sunt noua quæ maiorem admirationem habent, quæ verò innititur inordinatè diuinæ misericordiae, vel potentia, qua quis sperat veniam sine penitentia, & gloriam sine meritis videtur oriri directè ex superbia, ac si tantum ostendat, vt eum Deus peccantem non puniat, vel à gloria non excludat.

S V M M A R I V M.

- 1 de Spe an dari debuit aliquod præceptum.
- 2 de Timore an sit aliquod præceptum, & de quo.

De præceptis pertinentibus ad spem, & timorem. Cap. VI.

1 de Spe an dari debuit aliquod præceptum.

Prima propositio. De spe non debuit dari aliquod præceptum in prima legislatione, sed alia via erant homines inducendi, vel post legem huiusmodi præcepta danda, est tamen præceptum de spe sicut de fide, non in lege positum, sed præambulū ad fidem; probatur ex Aug. tract. 83. in Ioan. inter med. & fi. & colligitur ex sacris literis præceptum esse de spe, per verbum imperatiui modi, licet non in prima legislatione. Exod. 20. Pl. 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Pl. 61. Sperate in eo omnis congregatio populi. ad Tit. 2. expectantes beatam spem. Hebr. 11. accedentem ad Deum oportet credere, quia ipse est, & quod inquirentibus se remunerator est, quod intelligitur de spe, cum obiectum spei sit remuneratio aeterna, vnde & spes est dispositio necessaria ad iustificationem. Conc. Tr. sess. 6. c. 6. & can.

26. ergo de ea est præceptum, cum de omni necessario detur præceptum.

Ratio, nam præceptorum quæ sunt in sacra scriptura quadam sunt de substantia legis, quædam præambula ad eam: præambula sunt quibus non existentibus lex locum habere non potest, & huiusmodi sunt præcepta de actu fidei & spei, quia per actum fidei homo inclinatur, vt cognoscat authorem legis talem, vt ei se subdere debeat, per spem verò homo inducitur ad obseruantiam præceptorum: præcepta verò de substantia legis sunt, quæ homini iam subiecto, & ad obediendum parato imponuntur, ad vitæ rectitudine in: præcepta verò fidei, & spei non erant ei proponenda, quia si non crederet, & speraret frustra ei lex proponeretur, sed vt præceptum fidei fuit proponendum per modum denunciationis, & commemorationis, supra q. 16. art. 1. ita præceptum spei in prima legislatione fuit proponendum per modum promissionis, quia dum obedientibus premia promittit ex hoc inuitat ad spem: vnde omnia in lege contenta sunt spei excitatiua, sed quia lege imposita homines inducendi sunt non solum ad obseruationem præceptorum, sed etiã ad conseruandum legis fundamentum, ideo post primam legislationem in scriptura multipliciter homines inducuntur ad sperandum etiam per modum monitionis, vel præcepti, & non solum per modum promissionis, vt in lege. Pl. Sperate in eo omnis congregatio populi, &c. Quo verò ad tempus, quo præceptum spei obligat, cum primo homo venit ad vsum rationis, & facit quod in se est, & illuminatur à Deo, tenetur sperare beatitudinem ab illo, quia de ea illuminatur à Deo, vnde si non fuerit conuersus primò in Deum, cum tenetur, triplex peccatum incurrit, contra fidem, spem, & charitatem; quo verò ad tempus speciale quo tenetur sperare homo post istam illuminationem in speciali, probabile est, quod tenetur agere penitentiam sub vi alterius præcepti, saltem vt arbitror, virtualiter, & quando insurgunt tentationes, quæ hominem ad desperationem rapiunt, quæ eodem præcepto tenetur homo sperare, &

& non desperare, maximè in articulo mortis si surgant tentationes, & quandoque in anno excitando actum spei. Et si cui à Deo eius reprobatio reuelatur, & non est credibile, nisi de Antichristo, is non tenetur sperare beatitudinem, & non peccat desperando ab eius cõsequutione, potest tamen & debet sperare opẽ diuinam ad vitanda singula peccata, & debet petere ab eo auxilium ad non peccandum; qui tamen potest conformare se diuinæ voluntati, & pro tunc diligere eum magis quàm seipsum, ex vi charitatis, & auxilij gratiæ Dei: vt d. hic Bannes, qui tamen vt opinor posset adhuc sperare, existimando quilla sit tantum diuina cõminatio, & quod Deus mutet sententiam si ipse mutet delictum.

2
de Timore à sit ali quod præceptum, & de quibus

Secunda propositio. De Timore seruilis, vel pœnæ præceptum est, nõ positum in lege, sed præambulum ad legem, vt & præceptum fidei & spei, de timore vero filiali est præceptum in lege positum, sicut & dilectione, vel charitate; probatur Deuter. 10.

Ratio, duo enim sunt timores, seruilis, & filialis, & sicut quis inducitur ad obseruationem præceptorum per spem præmiorum, ita per timorem pœnæ qui est timor seruilis, & sicut in ipsa legislatione non fuit dandum præceptum de actu spei, sed ad id fuere homines inducendi per promissa, art. præc. ita nec de timore qui respicit pœnã fuit dandum præceptum per modum præcepti, sed ad id fuere homines inducendi per comminationem pœnarum, & actum fuit in præceptis decalogi, & postea in secundarijs præceptis legis, & sicut sapientes vt homines stabiliunt in obseruãtia legis documenta dedere de spe per modum admonitionis, & præcepti, sic etiã de timore, timor verò filialis, qui reuerentiã Deo exhibet est vt genus ad dilectionẽ Dei, & principium omnium quæ in Dei reuerentia seruantur, ideò de huiusmodi dantur præcepta in lege, vt de dilectione, quia vtrumq; est præambulum ad exteriores actus qui præcipiuntur in lege, ad quos pertinent præcepta decalogi, ideò in auctoritate legis inducta, requiritur ab homine timor, vt ambulet in viã Dei, ipsum

colendo, & amando. Aduertendum tamen, quod præceptum timoris nõ est præcisè necessarium, vt spei præceptum, quia homo potest per totum vitæ tempus nõ timere pœnas inferni, & saluari, est tñ. præceptum affirmatiuum obligans tempore necessitatis, quando. s. timor pœnæ est necessarius ad cõuersionem eius qui non ducitur amore, vt abstineat à peccato, qui tenebatur se disponere cogitãdo de pœnis inferni, vt saltem illarum timore concussus conuertatur: & timor filialis obligat quandoq; sub præcepto, v. g. tenetur quis cauere occasiones offensæ Dei ex timore ipsius offensæ, & si non timet, peccat, licet pro tunc nõ teneatur diligere Deum ex speciali præcepto charitatis: vt dicit hic Bannes.

DE CHARITATE.

S V M M A R I V M.

- 1 Charitas vnde dicatur.
- 2 Charitas de quo dicatur.
- 3 Charitatis variæ diffinitiones.
- 4 Charitatis laudes.
- 5 Charitas est amicitia hois ad Deum.
- 6 Charitas est quid creatum in anima, & quomodo.
- 7 Charitas est virtus.
- 8 Charitas est virtus specialis.
- 9 Charitas an sit vna virtus.
- 10 Charitas est excellentissima virtus.
- 11 sine Charitate an possit esse aliqua vera virtus.
- 12 Charitas est forma virtutum, & quõs.

De Charitate, virtutibus adiunctis, & vitijs oppositis, & primò secundum se. Cap. I.

OBSERVANDVM est primo loco, quod charitas dicitur à charis græco vocabulo, quod idem significat ac gratia, vel quia in nobis idem sit gratia, & charitas, iuxta aliquos, vel quia sumitur pro amore gratuito,

Charitas vnde dicitur.

gratuito, vt Cic. ait lib. 1. de nat. Deorum, cum charitas sit amor.

3
Charitas de quo dicitur.

Secundò, obseruandum, quòd nomen charitas aliquando sumitur de Deo essentialiter, vt in himno Trinitatis habetur, tamẽ appropriari potest Spiritui sancto, iuxta id Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, & de hac non est sermo hic, sed de charitate, quæ est in hominibus, cum in Deo nõ dicatur charitas amor gratuitus, & liberalis, prout est inter cæteras personas, sed ex necessitate naturæ, sed sic tantum dicitur de Deo per relationem ad creaturas intellectuales, iuxta id Hier. 31. charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te, miserans tui.

3
Charitatis variæ diffinitiones.

Tertiò, norandum, quòd charitas iuxta varias eius acceptiones variè diffinitur: vt d. Bonau. 3. dist. 27. circa literam. post Mag. primò, quòd est dilectio, quia diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum, & nos in Deo, vel propter Deum, idq; respectu ad affectum. Secundò, diffinitur, quòd ad finem vltimũ, vel præmium, quòd charitas est virtus qua Deum videre, eoque perfrui desideramus: vt d. Ang. in soliloq. Tertiò, diffinitur, quòd ad effectum, quod est animi affectio iustissima coniungens nos cum Deo, vt dicit Ang. lib. de moribus ecclie. vel virtus copulans amantem cum amato, vt idem dicit lib. de spiritu, & anima. vel motus animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se, arque proximo propter Deum, vt dicit Aug. lib. 3. contr. Acad. c. 6. vel virtus diuinitus infusa, qua Deus diligitur sincere propter se, & proximus propter Deum. idem lib. 3. de doctr. Christ. c. 10. Quarto, diffinitur per habitum sibi adiunctum, qui quodammodo est ipsius charitatis principium: vt d. Apost. 1. Tim. 1. charitas est finis præcepti de corde puro, & conscientia bona, & fide nõ ficta, charitas enim oritur ex bona intentione in præceptorum impletione, & ex conscientia bona, scilicet spe in bono opere, & ex corde puro à vitijs, & fidei veritate, & ab Apost. 1. Cor. 13. dicitur maior omnibus virtutibus cum nos cum Deo coniungat, quod fides, & spes sine illa non præstant, vt ibi Apost. d. & ab Aug. lib. 1.

4
Charitatis laudes.

c. 24. de morib. Manich. dicitur norma morum Christianorum, quam violare nefas, vt Deum dicit; & dicitur summus Dei cultus: vt idem d. ep. 120. c. 18. cum non colatur Deus nisi amando, scilicet interno cultu, credendo, & sperando, & esse donum Dei, vt idem d. ep. 143. & forma qua anima diligens reformatur, ac sacrificium Deo acceptissimum, vt idem dicit lib. 10. ciuit. c. 6. & radix omnium bonorum existit, vt idem dicit tract. de laudib. charitat. in princ. tom. ix. & oleo comparatur, quòd vt in omnibus humoribus supereminet, sic charitas omnibus virtutibus præstat, vt idem dicit de tempore serm. 14. serm. 2. Dominicæ ij. post oct. Epiph. 10. x. vnde & idem in Psal. 45. dicit, intellige vim charitatis, ipsa est virtus quam nemo vincit, huius ignem nulli fluctus seculi, nulla flumina tentationis extinguunt, & alijs laudibus extollitur, quæ habentur lib. de ciue, sub cap. de charitate ciuis. est si quidem fundamentum finis, & forma cæterarum virtutum. D. Thom. 2. 2. quæst. 23. art. 8. vt quæ scèprum tenet inter eas, & cæteras vt comites secum ducit, nec vllam patitur virtutem otiosam manere, sed ei stimulos admouet, & ad officia sancta obeunda impellit. D. Thom. 2. 2. q. 123. artic. 6. charitas enim dulce, ac salubre vinculum est mentium, sine qua diues pauper est, & cū qua pauper diues est, hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima, sine qua reliqua nihil profunt. 1. Cor. 13.

Hæc verò charitas probatur ex operum exhibitione, & Dei mandatorum obseruatione, quia vera charitas est, vt mandata eius custodiamus. 1. Io. 2. & 5. & probat Greg. hom. in Euang. Vnde & D. Prosper. libro 3. de vita contemplat. c. 13. & 15. dicit, quod charitas est recta voluntas ab omnibus terrenis seiuncta, à presentibus profus auersa, iuncta Deo inseparabiliter, & vnita ignem quodam spiritus, à quo est, & ad quem refertur inaccensa, inquinamenti omnis extranea,

corruptionis nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia que carnaliter diliguntur, excelsa; affectionum omnium potentissima, diuina contemplationis auida, in omnibus semper inuicta, summa actionum bonarum, salus mortui, finis celestium preceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnatum, palma victorum, anima sanctarum mentium, causa meritorum bonorum, premium perfectorum, sine qua nullus Deo placuit, cum qua aliquis peccare non potuit, nec poterit: fructuosa in penitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martiribus, operosa in omnibus omnino fidelibus, ex qua quicquid est boni operis viuet.

Hanc charitatem qui habet, non peccat, quia Deum supra omnia diligit, & proximum ad quod seipsum in Deo, i. n. peccant qui ordinem diligendi peruertunt, qui mundum qui contemnendus est, diligunt, vel corpora sua minus quam Deum diligenda, plus diligunt, vel proximos non ut seipsum, nec in Deo, nec Deum supra seipsum, iuxta ordinem charitatis, de quo infra habetur.

Hoc vero ordine ad charitatem Dei peruenitur: primo. n. homo incipit diligere se propter se, sed cum videat se non posse per se subsistere, Deum quasi necessarium incipit per fidem inquirere, & diligere: unde in secundo gradu diligit Deum sed propter se, non propter Deum; sed cum coeperit Deum occasione propriae necessitatis colere, & frequentare cogitando, legendo, orando, obediendo, hac familiaritate Deus paulatim innotescit, & consequenter dulcescit, & sic, gustato quam suavis sit Dominus, fit transitus ad tertium gradum, ut Deus diligatur non propter se, sed propter ipsum Deum: ut inquit Bernardus tract. de diligendo Deo. His ita notatis.

5 Charitas est amicitia hominis ad Deum, & quomodo. Prima sit propositio. Charitas est amicitia hominis iusti ad Deum hic imperfecta in patria perficienda; probatur Io. 15. iam non dicam vos seruos, sed amicos meos. Sap. 7. infinitus enim est thesaurus hominibus quoque vsi sunt, participes facti sunt amicitie Dei. Ps. 138. Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus.

Cant. 2. Dilectus meus mihi & ego illi, & c. 5. ipse est amicus meus filiae Ierusalem. cap. 2. Surge, propera amica mea. Iacob. 2. Abraham amicus Dei appellatus est.

Ratio, nam omnis amor habet rationem amicitiae, sed qui est cum benevolentia, quando sic amatur aliquis, ut ei bonum velimus, & si rebus amatis non bonum velimus, sed eorum bonum velimus nobis, ut dicimus amare vinum, equum, & c. non est amor amicitiae, sed cuiusdam concupiscentiae. 8. Eth. cap. 3. sed nec benevolentia sufficit ad rationem amicitiae, sed requiritur quadam mutua amatio, quia amicus est amicus amicus, quae mutua benevolentia fundatur super aliquam communicationem, cum ergo sit aliqua communicatio hominis ad Deum, secundum quod nobis suam beatitudinem communicat, super hanc communicationem oportet aliquam amicitiam fundari. 1. Cor. 1. Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem Filii eius: Amor vero qui fundatur super hanc communicationem, est charitas, unde charitas est quedam amicitia hominis ad Deum. D. Th. quaest. 23. art. 1.

Aduertendum autem, quod cum sit triplex communicatio iuxta quod fundantur variae amicitiae, scilicet boni honesti, utilitis, & voluptuarij. 8. Eth. cap. 3. & lib. 2. magn. mor. cap. 11. quod inter Deum, & homines iustos non est amicitia boni utilitis, nec delectabilis, sed tantum honesti, quia hic amor non fundatur in amore utili & delectabili, sed in bono amari, & maxime bono virtutis, Deus enim non vult nobis bonum ob suam utilitatem, cum serui inutiles simus. Iob 22. ob quod Deus sua bona largiendo dicitur maxime liberalis; sic homines iusti amant Deum propter seipsum, & licet praecedat spes, non speramus a Deo beatitudinem, & commodum ideò nostrum, tamen charitas ipsa fertur in Deum propter seipsum, quae refert hominem & suam spem in illum, & ideò nostra amicitia ad Deum continet delectationem, & utilitatem quadam ratione emittitur, ut media ad finem relata, ut in his quoque gloriificetur Deus, ut & in electione medio-

mediorum continetur intertio finis. Neque aduersatur, quod amicitia requirat aequalitatem. 8. Ethic. cap. 5. 6. & 8. & ex Plat. in Phaedro. Respondeo enim, quod potest esse inaequalitas inter amicos, sed tamen seruat proportionabilis aequalitas, quia excellens amicus debet inferiori amico communicare de suis bonis, ut quod ad fieri potest cum sibi assimilet. 8. Ethic. cap. 1. ut fecit Alexander, inferior vero superiori confert obsequia, & honorem amico digna, ut fiat possibilis recompensatio, recognoscendo se ea bona ab eo accepisse; & ob id illi gratias agendo, id autem praestitit Deus filium suum in terras mittendo. Ioan. 3. & 15. Rom. 5. se ut est possibile nobis aequalem faciendo. Galat. 4. 2. Cor. 8. & c. conuerso, homo omnia illi accepta refert, illum adorando, sacrificando, & c. & audendo eius maiestatem deosculari. Cant. 1. & 8. quod sit tantum per supernaturalem charitatem, quae est a Deo, quae & delectatur quod in Deo sit sapientia, iustitia, & c. & ob id illum honoramus, & tristamur si id ab omnibus non fiat, idque ob ipsius bonitatem, quam super omnia amamus, licet nostra haec opera non egeat, & quod nobis confert, id agat, non ut inde augetur, quod nefas est dicere, sed ut nos meliores inde fiamus, quae bona nobis communicat secundum tenuem capacitatem nostram, pro modo voluntatis suae, dando se nobis in focium per gratiam auxilium, & pretium redemptionis, & premium in caelis meritorum, quae ideò ibi perficitur, cum sit parens, hic vero tantum apparet in testimonio conscientiae bonae, & bonis operibus.

Quae etiam amicitia Dei ad homines cum omnes amicitias excedat, quandoque comparatur ad amicitiam Regis ad ciues, vel seruos. Eph. 4. Psalm. 122. cum Deo seruire regnare sit. Apoc. 7. quandoque ad amicitiam Ducis ad milites. 2. Tim. 2. viri ad uxorem. 2. Corinth. 11. Apocal. 21. & maxime patris ad filios. Malach. 1. 1. Ioan. 1. 3. Ioan. 1. ut ita ostendatur eius maiestas, & amor multipliciter explicatus eius maiestatis erga nos, ut conuerso in ipsius amorem accendamus.

Secunda propositio. Charitas est aliquid creatum in anima, & qualitas superaddita, & infusa naturae; probatur Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, & c. Tit. 3. Luc. 1. Ioan. 1. 2. Petr. 1. & habetur in cap. maiores. de baptis. in clem. vnica. de summa Trinitate. & in Conc. Trid. sess. 6. cap. 7. & can. 11. vbi habetur nos iustificari per iustitiam inhaerentem, & quod in iustificatione infunduntur fides, spes, & charitas.

Ratio, nam nullus actus perfecte producit ab aliqua potentia actiua, nisi sit rei connaturalis per aliquam formam, quae sit principium actionis, unde Deus qui omnia mouet ad debitos fines, singularibus rebus indidit formas per quas inclinatur ad fines sibi praestitos a Deo, & secundum hoc disponit omnia suauiter. Sap. 18. sed actus charitatis excedit naturam potentiae voluntatis, ergo nisi aliqua forma superaddatur, naturali potentiae per quam inclinatur ad dilectionis actum, actus iste esset imperfectior actibus naturalibus, & actibus aliarum virtutum, nec esset facilis, & delectabilis, quod est falsum, quia nulla virtus habet tantam inclinationem ad suum actum, ut charitas: unde oportet quod ad actum charitatis, in nobis existat aliqua habitualis forma in nobis superaddita potentiae naturali inclinans ipsam ad charitatis actum, & faciens eam prompte, & delectabiliter operari. Unde implicat contradictionem, quod actio dilectionis Dei eiusdem speciei cum ea quae habetur ex charitate a pura potentia voluntatis eliciatur, quantumlibet consideretur, quia ut implicat, quod homo currat sine potentia currendi, sic ponit contradictionem, quod aliquis diligat Deum dilectione supernaturali tanquam causa dilectionis, absque principio proportionato formaliter, sibi; inhaerente: ut d. hic Bannes.

Tertia propositio. Charitas est virtus, probatur ex August. lib. de morib. eccl. c. 11. vbi dicit, quod charitas est virtus nos coniungens cum Deo, qui est supra regula actus virtutis.

Ratio, nam actus humani habent bonitatem secundum quod regulantur debita regula & mensura, ideò humana vir-

mus, quæ est virtus omnium actuum bonorum hominis, consistit in attingendo regulam humanorum actuum, quæ est duplex, supra q. 17. art. 1. & 5. humana ratio, & Deus: unde sicut virtus moralis diffinitur per hoc quod est secundum regulam rationem 2. Ethic. cap. 6. ita etiam attingere Deum constituit rationem virtutis, vt supra q. 4. art. 5. de fide & spe, est dictum; unde cum charitas attingat Deum, quia Deo nos iungit secundum Angulo-cit. sequitur, quod charitas sit virtus. Hoc verò quod dicitur, quod charitas est virtus, non intelligitur de amicitia, prout importat relationem, quia sic nulla virtus est relatio, vel relatum ad alterum, sed intelligitur de fundamento ex parte subiecti, unde sequitur illa relatio: vt dicit hic Bannes.

8 Charitas est virtus specialis. Quarta propositio. Charitas est virtus specialis; probatur 1. Cor. 13. vbi connumeratur cum fide & spe, quæ sunt virtutes speciales, ergo.

Ratione, quia actus, & habitus specificantur per obiecta. 1. 2. quæst. 18. art. 2. idè vbi est specialis ratio boni, ibi est specialis ratio amoris, bonum verò diuinum quatenus est beatitudinis obiectum, habet specialem rationem boni, idè amor charitatis, qui est amor huius boni est specialis amor, & sic charitas est specialis virtus.

Ampliatur, vt nedom charitas perfecta, sed etiam in gradu remissa, & minima sit vera virtus diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, proprie & simpliciter, magis proprie quàm quælibet virtus moralis acquisita, licet maxima: vt dicit D. Thom. 3. p. quæst. 70. art. 4. cum ratio virtutis perfecta sit, vt faciat bonum eam habentem, & opus eius bonum, quod facit charitas vniciens immediatè cum vltimo fine hominis voluntatem: 1. Ioan. 2. quod non præstant virtutes acquisitæ sine charitate, vt infra dicitur.

9 Charitas an sit vna virtus. Quinta propositio. Charitas est vna virtus non distincta in plures species, & respectu Dei, & respectu omnium diligibilium, quia vna Deus, & proximus diliguntur.

Ratio, nam vt art. 1. charitas est am-

icitia quadam hominis ad Deum, diuersa verò amicitiarum species accipiuntur secundum finem diuersum, & sic sunt tres, scilicet vtilis, delectabilis, & honesta; alio modo secundum diuersitatem communicationum in quibus amicitia fundatur, vt alia species amicitia est consanguineorum, alia concinnum, quarum vna fundatur super communicatione naturali, alia super civili. 8. Ethicor. cap. 11. & 12. neutro verò horum modorum, charitas potest diuidi in plures, quia charitatis est finis vnus, scilicet diuina bonitas, est etiam vna communicatio beatitudinis æternæ, super quod hæc amicitia fundatur, unde vna charitas est vna virtus, non distincta in plures species.

Et licet charitas sit primò, & per se amicitia ad Deum, vt supra est dictum, est tamen etiam amicitia ad proximum vnitum Deo per charitatem, & consequenter cum hominibus, quia ij sibi volunt bona omnia ad finem beatitudinis conuenientia, & sibi cooperantes iuuantes se in temporalibus vbi oportunitas se offert, & in spiritualibus saltem orando inuicem, vt saluentur; quæ tamen in hac vita est imperfecta, & occulta, cum multi tales sint absentes, & etiam ignoretur qui sint Dei amici, in patria verò erit consummata, quia omnes eiusdem summi boni erunt participes, & adiuuantes de alterius beatitudine gaudebunt; alio modo cum quis est in peccato, volendo illi vt conuertatur in Deum, & hæc non est respectu illius peccatoris actualis amicitia, quia is non redamat nos ex charitate supernaturali, licet naturali amore possit redamare, vbi tamè non potest dici amicitia, tum quia non est æqualitas, tum quia non adeat reciproca communicatio bonorum.

10 Charitas est excellentissima virtutum. Sexta propositio. Charitas est excellentissima virtutum; probatur 1. Corint. 12. & 13. Rom. 13. plenitudo legis est dilectio. Col. 3. super omnia autem charitatem habere, quod est vinculum perfectionis. 1. Timoth. 1. finis præcepti charitas, &c.

Ratio, nam bonum in humanis attenditur, secundum quod regulatur debita regula,

ordinatur per charitatem: bonum verò secundarium est duplex, vnum, quod est verè bonum, vt ordinabile ad vltimum, qui est vltimus finis, aliud est bonum non verum, & apparens, quia abducit ab vltimo bono. Unde virtus vera simpliciter est quæ ordinat hominem ad principale eius bonum. 8. Ethic. text. 17. unde nulla vera virtus esse potest sine charitate, si verò respicitur virtus in ordine ad aliquem finem particularem, sic potest dici sine charitate, quatenus ordinatur ad aliquod particulare bonum, & si id particulare bonum sit apparens non verum, sic virtus ad id ordinans non est vera, sed similitudo virtutis falsa, vt avarorum non est vera virtus prudentia, quæ cogitant diuersa genera lucrosi, sed si bonum id particulare, sit verum, vt conseruatio ciuitatis, & huiusmodi, erit vera virtus, sed imperfecta, nisi referatur ad finale, & perfectum bonum: unde simpliciter sine charitate vera virtus esse non potest.

11 Sine Charitate non potest esse aliqua vera virtus simpliciter, & finali quadam perfectione, moralitamen quadam ratione, imperfectè secundum quod ordinat ad aliquod bonum particulare, potest esse sine charitate; probatur primum 1. Cor. 13. & id probat luculenter Aug. lib. 1. retr. c. 3. & lib. 4. contra Iul. Pelag. c. 3. d. non esse in aliquo veram virtutem qui iustus non sit, nec quisquam iustus sit, nisi qui ex fide viuat. & Hier. in ep. ad Tit. 3. d. sine virtute Dei nullas poterat paulus habere virtutes. & in ep. ad Gal. 5.

Ratio, nam virtus ordinatur ad bonum 1. 2. q. 5. art. 3. bonum verò est principaliter finis, quæ enim sunt ad finem, non dicuntur bona nisi in ordine ad eum, & sicut est duplex finis, vltimus & proximus, sic est duplex bonum, vltimum, & vniuersale, & proximum, & particulare: vltimū est Dei fruitio, ad quod homo

ordinatur per charitatem: bonum verò secundarium est duplex, vnum, quod est verè bonum, vt ordinabile ad vltimum, qui est vltimus finis, aliud est bonum non verum, & apparens, quia abducit ab vltimo bono. Unde virtus vera simpliciter est quæ ordinat hominem ad principale eius bonum. 8. Ethic. text. 17. unde nulla vera virtus esse potest sine charitate, si verò respicitur virtus in ordine ad aliquem finem particularem, sic potest dici sine charitate, quatenus ordinatur ad aliquod particulare bonum, & si id particulare bonum sit apparens non verum, sic virtus ad id ordinans non est vera, sed similitudo virtutis falsa, vt avarorum non est vera virtus prudentia, quæ cogitant diuersa genera lucrosi, sed si bonum id particulare, sit verum, vt conseruatio ciuitatis, & huiusmodi, erit vera virtus, sed imperfecta, nisi referatur ad finale, & perfectum bonum: unde simpliciter sine charitate vera virtus esse non potest.

Habitus tamen acquisiti ex actibus bonis moraliter boni habitus sunt, & eiusdem speciei cum virtutibus acquisitis, quæ sunt coniunctæ cum charitate, & si homo esset in puris naturalibus absque peccato & gratia, tales habitus acquisiti haberent maiorem rationem virtutis, quàm nunc dum sunt in homine auerso à Deo per peccatum saltem originale, quia tunc esset conuersus ad Deum vt ad finem vltimum naturalem, & re-ctificatus cum illo, vt prima regula humanorum actuum, nunc verò est auersus, nec re-ctificatus; in illo tamen statu, in puris scilicet naturalibus, non essent virtutes simpliciter perfectæ, nisi homo aliquo dono superaddito sanaretur ab infirmitate, quæ provenit ex impugnatione appetitus sensitui, quia per tales virtutes acquisitas non poterat homo seruare præcepta naturalia per multum tempus, ergo sufficienter per illas non ordinabatur ad vltimum finem supernaturalem, quia pugna esset inter carnem, & spiritum, vt nunc est, diu verò nunc vix possumus seruare omnia præcepta naturalia ob dictam pugnam, ergo nec tunc. Post verò peccatum Adæ, nemo potest

sine gratia & charitate, licet multiplicet actus moraliter bonos, acquirere habitus, qui simpliciter sunt virtutes perfectæ etiam in genere boni humani: vt dicit hic Bannes, cū maior nunc sit ratio.

12 Charitas est forma virtutū, & quomodo

Octaua propositio. Charitas est forma virtutum, earum fundamentum & radix; probatur ex Ambr. lib. 2. in Luc.

Ratio, nam in moralibus, forma actus attenditur principaliter ex parte finis, nam principium moralium actuum est voluntas, cuius obiectum & vt forma est finis, semper verò forma actus consequitur formam agentis, vnde oportet, q̄ in moralibus, id q̄ dat actui ordinem ad finem det ei & formam, sed per charitatem ordinantur actus omnium aliarum virtutum ad vltimum finem, artic. præced. & secundum hoc ipsa dat formam actibus omnium aliarum virtutū, & pro tanto dicitur esse forma virtutū, quia & ipse virtutes dicuntur in ordine ad actus formatos.

Aduertendum autem, q̄ charitas est forma etiam virtutum acquisitarū, quatenus sunt simpliciter virtutes perfectæ, non negatur tamen q̄ etiam prudentia non sit forma virtutum moralium, quia est forma proprii obiecti virtutis moralis, quatenus dirigit, & ordinat actus eorum circa ea quæ sunt ad finem, quia prudentia non est de fine, sed supponit intentionem finis, quæ habet vel ex naturali inclinatione voluntatis, vel charitate, vel vtracq; simul. Et non solum charitas est forma virtutum, informando effectiuè, quatenus imperat & ordinat actus virtutum, cum id sit commune omni virtuti imperanti, sed etiam quia ipsa participatio passiva imperij sui recepta in actibus virtutum, constituit illos in esse virtutis simpliciter, q̄ intelligitur non solum de virtutibus moralibus infusis, sed etiam acquisitis, quatenus gratia, quæ naturam perficit, efficit mediante charitate, vt actus virtutum acquisitarum attingant non solum finem supernaturalem, ad quem diriguntur supra rationem, & propriam proportionem, sed etiam vt attingant finem vltimum sibi naturaliter proportionatum. Et licet fides dicatur fundamentum rerum sperandarum. Hebr.

11. & salutis nostræ, ac iustificationis, ex Conc. Trid. sess. 6. cap. 8. id intelligitur, quia dirigit & ostendit finem, ita vt inde incipiat ædificium Christianæ religionis, cum sit actus primus quo acceditur ad Deum. Heb. 11. charitas verò dicitur fundamentum, quatenus suo motu mouet etiam & viuificat alia opera virtutum etiam ipsius fidei, & insuit vitæ, & facit opera virtuosa & meritoria vitæ æternæ, præsupposita tamen fide & spe: vt dicit hic Bannes.

S V M M A R I V M.

- 1 Charitas est in voluntate, vt in subiecto.
- 2 Charitas causatur in nobis ex infusione, & quomodo.
- 3 Charitas qualiter infundatur.
- 4 Charitas an augeatur.
- 5 Charitas quomodo augeatur.
- 6 Charitas an augeatur per quemlibet actum charitatis.
- 7 Charitas an augeatur in infinitum.
- 8 Charitas in hac vita an possit esse perfecta.
- 9 Charitas viæ, & patriæ an sint eiusdem speciei.
- 10 Charitatis gradus quot & qui sint.
- 11 Charitas an possit diminui.
- 12 Charitas patriæ an possit amitti, & quid viæ.
- 13 Charitas per vnum actum peccati mortalis amittitur.

De Charitatis subiecto. Cap. I I.

Prima propositio. Subiectum charitatis est in voluntate, & non in appetitu sensitio vel ratione, licet ad rationem habeat affinitatem, cum obiectum charitatis sit bonum, q̄ est etiam obiectum voluntatis, & est magis in voluntate, vel ratione, quam in libero arbitrio: vt hic dicit D. Th. ad secundum, & tertium.

Ratio, cum enim sit duplex appetitus, sensitius & intellectius p. p. q. 81. art. 2. vtriusq; obiectum est bonum, sed diuersè, quia obiectum appetitus sensitui est bonum

bonum

bonum per sensum apprehensum, obiectum verò voluntatis est bonum sub communi ratione boni, prout est apprehensum ab intellectu, charitatis verò obiectum non est aliquod bonum sensibile, sed diuinum q̄ solo intellectu cognoscitur, idè charitatis est subiectum voluntas, non appetitus sensitius. Neq; aduersatur, q̄ nobilissimæ virtuti debeatur nobilissimum subiectum. s. ratio, vel intellectus. Resp. enim, q̄ charitas est potissima virtus in hac vita, at in patria lumè gloriæ est perfectior habitus, q̄ habitus charitatis, quia lumen gloriæ datur beatitudine ad actionem, quæ essentialiter est beatitudo: vt dicit hic Bannes.

3 Charitas causatur in nobis ex infusione, & quomodo.

Secunda propositio. Charitas causatur in nobis ex infusione; probatur Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, & diffinitur in Conc. Arausic. II. can. 25. Mileu. can. 4. & Trid. sess. 6. cap. 6. & 7. & can. 4. quibus locis habetur, q̄ charitas, quæ requiritur ad iustificationem non potest esse ex viribus naturalibus, sed ex dono Dei.

Ratio, nam cum charitas sit quedam amicitia hominis ad Deum fundata super communicationem beatitudinis æternæ, q̄ præc. art. 1. hæc communicatio non est secundum bona naturalia, sed secundum dona gratuita, vnde & charitas facultatem naturæ excedit, q̄ verò excedit facultatem naturæ, non potest esse naturale, nec acquisitum per potentias naturales, sed per infusionem Spiritus sancti, qui est amor Patris, & Filij, cuius participatio est charitas in nobis cæta, q̄ præc. art. 2. Prout verò charitas est habitus quidam superadditus potentia, infunditur nobis in baptismo, vt & habitus fidei & spei: vt diffinitur in clem. vn. de sume. Tr. & est impossibile, q̄ homo quod ad substantiam speciei actus, ex obiecto formali, habere possit dilectionem Dei ex viribus naturæ, super omnia, similem dilectioni ex charitate, quia obiectum charitatis infusæ est summum bonum, prout est beatificans supra totam naturam, ergo non potest attingi viribus naturæ.

3 Charitas qualiter infundatur.

Tertia propositio. Charitas non infunditur homini secundum capacitatem naturalium virium, sed tantum Angelo;

sed solum secundum beneplacitum diuinæ voluntatis, qui mouet mærem hominis plus vel minus secundum suam voluntatem; probatur 1. Cor. 1. videte vocacionem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, sed infirma mundi elegit Deus, & c. & habetur in Conc. Trid. sess. 6. c. 7.

Ratio, nam cuiusq; rei quantitas pendet à propria causa rei, quia vniuersalior causa producit maiorem effectum, charitas verò cum superexcedat proportionem naturæ humanæ, supra art. præced. non dependet ex aliqua naturali virtute, sed ex sola gratia Spiritus sancti infundentis, idè quantitas charitatis non pendet ex conditione naturæ, vel ex capacitate naturalis virtutis, sed solum ex voluntate Spiritus sancti distribuentis sua dona prout vult. Eph. 4. vnicuiq; nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Non excluditur tamè per hoc, quin, licet quantitas gratiæ, vel auxilij in iustificatione tota correspondeat quantitati auxilij diuini, & motioni Spiritus sancti, debeat respondere & conatus liberi arbitrij seu concurrere, non per naturalia, sed per supernaturalia disposita à Deo, & determinata supernaturaliter, nã & imago dicitur maior & minor, quia sic placuit artificij, & quanta quantitas materiæ sola est determinata ab artifice, & hæc sola redditur causa, & sic dicitur hic suo modo.

Quarta propositio. Charitas in hac vita augeatur in habente eam; probatur ex Aug. tr. 1. in Ioan. versus finem. & probatur Phil. 1. oramus Deum, vt charitas vestra magis, ac magis abundet. Eph. 4. veritatem autem faciètes in charitate, crescimus in illo per omnia, qui est eaput Christus. & in Conc. Tr. sess. 6. vbi h̄r, q̄ iusti magis iustificantur per bona opera, q̄ & rogat ecclesia, d. da nobis Dñe fidei, spei, & charitatis augmentum, & c.

Ratio, charitas enim viè potest augeri, quia inde dicimur viatores, q̄ in Deum tēdimus, qui est vltimus finis nostræ beatitudinis, in hac etiam via eo magis procedimus, quo plus Deo appropinquamus, cui non appropinquatur passibus corporis, sed affectibus mētis, quia si non

R r 4 post

4 Charitas an augeatur.

posset augeri, cessaret viæ processus, idem Apost. charitatem viam dicit. 1. Cor. 12. excellentiorum viam vobis demonstrat, quæ charitas habet quantitatem virtutalem secundum quam augetur, scilicet secundum intentionem actus: ut dicit hic D. Tho. ad primum. quæ tamen est in summo. ex parte obiecti, non tamen quod ad intentionem actus, ut hic dicit ad secundum, quæ & dicitur augeri essentialiter, ut hic dicit ad tertium, quatenus scilicet magis radicatur in subiecto, non per extensionem Phisicam, vel Mathematicam, sed virtutalem, & perfectionis cuiusdam, & potestatis, quæ non solum manifestatur secundum quod se extendit ad plura obiecta, sed secundum intentionem actus.

Charitas quomodo augetur.

Quinta propositio. Charitas augetur, non per alterius charitatis additionem, ut scientia, quæ extenditur ad aliqua obiecta, ad quæ prius se non extendebat, cum minima charitas se extendat ad omnia illa quæ sunt ex charitate diligenda, nec per alienius distincti secundum speciem, vel numerum additione, sed solum per hoc, quod intenditur in subiecto, & per hoc quod subiectum magis, ac magis participat charitatem, id est, secundum quod magis reducitur in actum illius, & subditur illi.

Ratio, nam additio est alicuius ad aliquid additio, unde in additione oportet præintelligere distinctionem corum: si ergo charitas addatur, oportet hanc intelligere distinctam à priori, saltem secundum intellectum, licet non necessario secundum esse, quia posset Deus magnitudinem corporis augere addendo aliam magnitudinem non prius extantem, sed tunc creata, quæ licet prius non fuerit, habet tamen in se unde eius distinctio intelligi possit à quantitate, cui additur: si ergo charitas additur alij oportet secundum intellectum saltem intelligere eas distinctas, distinctio verò informis est, vel secundum speciem, vel numerum: primo modo in habitibus est secundum obiecta diuersa: secundo modo est secundum distinctionem subiecti, potest ergo contingere quod aliquis habitus augetur per additionem, dum extenditur ad quadam obiecta ad quæ

prius non extendebatur, & ita augetur scientia geometriæ in eo qui discit aliqua geometricalia, prius ignorata, id verò non potest dici de charitate, quia etiam minima se extendit ad omnia, quæ ex charitate sunt diligenda, unde secundum speciem, charitas non augetur, relinquatur ergo quod si additur charitas, quod fiat præsupposita distinctione secundum numerum, quæ est secundum diuersitatem subiectorum, ut albedo augetur, quia albus addit albo, licet hoc augmento quid non fiat magis albus, sed in proposito id dici non potest, quia subiectum charitatis est solum mens rationalis, unde id fieri non potest, nisi quia una mens rationalis alteri adderet, quod est impossibile: unde charitas non additur per additionem charitatis ad charitatem, sed per hoc quod subiectum magis, ac magis eam participat. secundum quod magis tendit in actum illius, & magis subditur illi, quia hic est modus proprius augmenti cuiuslibet formæ, quod esse huius formæ consistit totaliter in eo quod hæret susceptibili, idem cum magnitudo rei consequatur esse ipsius formæ, ad formam esse maiorem. eam magis inesse susceptibili, non autem aliam formam aduenire, quia id esset si forma haberet aliquam quantitatem ex se ipsa non per comparisonem ad subiectum, sic & charitas augetur, quia intenditur in subiecto, & hoc est ipsam augeri secundum essentiam, non verò quia charitas charitati addatur.

Aduertendum autem, quod licet charitas exerceatur in actibus aliarum virtutum, qui cadunt sub præcepto, vel sub consilio, quod non augetur habitus charitatis extensiuè, quia habitus charitatis absque additione ex parte obiecti est in potentia proxima, ut si homo velit, utatur illo tanquam imperante omnes actus virtutum, siue sint in præcepto, in consilio, cum minima charitas ad omnia extendatur, & etiam possit habere maiorem charitatem, qui seruat tantum præcepta, quam qui est in statu seruandæ etiam consilia, ut religiosi, cum perfectione hominis consistat in charitate, quæ cum Deo coniungit, & omnes qui sunt in statu perfectionis exercendæ, non sint perfecti in charitate, & etiam qui seruat sola.

sola præcepta possit habere maiorem charitatem quam qui & consilia secundum intentionem charitatis, licet ut plurimum qui seruat præcepta, & consilia habeat maiorem charitatem.

6 Charitas an augetur per quilibet actum charitatis

Sexta propositio. Per quemlibet actum charitatis, non augetur charitas, licet per id ad eius augmentum fiat aliqua dispositio, quatenus ex vno actu charitatis homo redditur prouior ad iterum agendum secundum charitatem, habilitate vero crescente homo prorumpit in actum feruentiorem dilectionis, quousque conetur ad charitatis augmentum, & tunc charitas augetur in actu, & quilibet actus charitatis meretur vitam æternam, non statim exhibendam, sed suo tempore, & quilibet actus charitatis meretur eius augmentum, quæ tamen non statim augetur, sed cum homo conatur ad huiusmodi augmentum, in generatione vero virtutis acquisitæ non quilibet actus complet generationem, sed operatur ad eam disponens, & ultimus qui est perfectior agens in vi præcedentium reducit eam in actum, & in via Dei procedit aliquis, non solum dum actu eius charitas augetur, sed etiam dum disponitur ad eius augmentum. D. Thom. d. q. art. 6. in corp. & ad contr.

Ratio, nam augmentum spirituale charitatis est velut simile augmento corporeo, quod in animalibus, & plantis, non est motus continuus ita quod si quid tantum augetur in tali tempore oportet quod proportionabiliter in qualibet parte illius temporis augetur, ut contingit in motu locali, sed per aliquod tempus natura operatur ad dispositionem augmenti, & nil auget actu, postea producit in effectum id ad quod prius disposuerat, augendo animal in actu, ita etiam quolibet actu charitatis, charitas non augetur, sed quilibet actus charitatis disponit ad augmentum quatenus ex vno actu homo redditur prouior ad agendum secundum charitatem, & habilitate crescente homo prorumpit in actum feruentiorem, dilectionis donec conetur ad charitatis perfectum, & tunc charitas augetur in actu. D. Thom. d. q. art. 6. pro intelligentia autem huius pro-

positionis, notandum est vtd. Bannes hic late post Gaier. quod charitas non augetur effectiue per actus nostros, quia sicut charitas, sic & aliæ virtutes infusæ non fiunt per nostros actus, ut per causam efficientem, sed à solo Deo infunduntur, ita nec à nobis efficienter augetur, sed quæri potest an quolibet actu charitatis, charitas augetur meritorie, idque dupliciter, primo meritorie solum absque presenti augmento, secundo, meritorie efficaciter, scilicet cum augmento de presenti, & de hoc ultimo intelligitur præsens propositio, quo ad primam sui partem, dum ergo quæritur an habitus charitatis augetur effectiue, & augetur nostris actibus Resp. quod licet non sit error in fide asserere efficientiam in actibus liberi arbitrij, quatenus mouentur à Deo ad productionem gratiæ, & habitus charitatis, vel ad augmentum, dum modo non asseratur in illis effectum ad iustificationem, cum opus sit ut homo ad hoc ut iustificetur libere assentiat gratiæ Dei mouentis, & cooperando disponatur, ut habetur in Conc. Arausic. c. 9. & Trid. sess. 6. c. 5. & per diuinam potentiam possit humanus actus assumi ad effectiue producendam gratiam veluti instrumentum concurrentes ad modum causæ phisicæ, tamen de facto Deus non assumit nostros actus prout sunt actus virtutis, ad efficiendum, mediantibus illis, tanquam instrumentis habitus infusus, cum virtus sit bona qualitas mentis, qua bene vivitur quæ nemo male vitur, & quæ Deus in nobis sine nobis operatur, scilicet efficientibus, licet non sine nobis concurrentibus, unde impossibile est quod homo, vel Angelus, vel creatura alia, concurrat ut causa efficiens principalis etiam secundaria ad generationem gratiæ in se, aut virtutum supernaturalium, & sic ne homo in gratia constitutus potest concurrere ad augmentum gratiæ aut charitatis, ut causa principalis efficiens, rationibus de quibus hic per Bannem. Si vero quæritur an quolibet actu charitatis augetur charitas, non effectiue, quod supra dictum est fieri non posse, sed dispositiue prout in instanti iustificationis nostræ.

nostri actus sunt dispositiones ad gratiā prout sunt à Deo disponente, vel meritorie, ita vt nostri actus sint merita, & augmentum habitus charitatis sit p̄m̄ium, licet nō vltimum, cum id sit gloria, vel dispositiue, & meritorie simul in eo qui iam gratiam esse cōsecutus. Resp̄. hic queri posse de duobus an quolibet actu elicito charitatis, qui Deum habet per obiecto, augetur habitus charitatis vel quilibet mereatur augmentum charitatis, & gratiæ, & gloriæ essentialis, secūdo, queri potest de actibus aliarum virtutum imperatarūā charitate, vt temperantiæ, fortitudinis iustitiæ eleemosinæ, &c. an per quemlibet actum harum virtutum augetur charitas, vel homo mereatur augmentum illius, & gratiæ, & gloriæ, & an illis respondeat distinctum præmium essentiale, præter illud quod respondet actui charitatis à quo imperantur; vt ita sciant fideles quomodo procedere debeant in uia Dei in charitate. His ita statutis. Dicitur primo, nō solum iustitiam semel acceptam per bona opera conseruari, sed etiam augeri posse, & hominem iustificatū posse per bona opera augmentum gratiæ, & gloriæ mereri, & vitæ æternæ consecutionem, si perseuerauerit, ita definitur in Conc. Trid. sess. 6. can. 24. 3. 2. quo tamen loco nil determinatur de quæstione quæ vertit inter theologos de augmento charitatis, & gratiæ, & de merito gloriæ, sed tantum destruit sententia hæreticorum dicentium, quod omnes iusti sint æqualiter iusti per extrinsecam iustitiā Christi, & q̄ nulla opera iusti sint meritoria augmenti iustitiæ, vel gloriæ, sed solum esse signa adeptæ iustitiæ per solam fiduciam certam de misericordia Dei non imputantis peccata propter misericordiam Christi, vnde cōcilium contrarium determinat charitatem augeri per bona opera, licet non dicat id fieri per omne opus bonum morale, cum nō sit necesse, vt quolibet opere moraliter bono ab existente in gratia facto fiat augmentum gratiæ vel gloriæ, secūdo dicitur, quod si quis existat in gratia, & charitate, vt decem, & operetur actum charitatis remissum cum intensiōne, vt

num, duo, vel tria, licet mereatur augmentum charitatis ex parte actus, nunquam tamen recipiet illud augmentū, nisi in hac vita proruperit in actum feruentiorem, quam sit habitus charitatis præexistens, quia opus est vt conetur ad charitatis augmentum, per actum dilectionis habilitate crescente, & tunc charitas augetur. Si vero quaratur, an per continuationem actus charitatis augetur ipse habitus charitatis, vel homo mereatur augmentum illius. Resp̄. ordinariè loquendo, qui continuat actum dilectionis per aliquod tempus notabile, crescit in intensiōne charitatis, vt & lapis dum cōtinue mouetur est velocior cursus illius in fine quam in principio, quia est motus cōnaturalis grauitati lapidis, nisi remoretur lapis aliquo extrinsecō impedimento, vt si lapis demittatur deorsum ligatus tamen fune, quod si contingat, vt quis de facto continet actum dilectionis cum eadem intensiōne actus cum qua cœpit, non meretur maius augmentum gratiæ, vel charitatis aut gloriæ essentialis, quam si in vnico instanti præcise haberet eundem actum, quia tota differentia inter actum illum continuatum in tempore, & exercitum in vnico instanti, est tantum ex parte mensuræ temporis, non autem ex parte obiecti, vel intensiōnis, at illa differentia est tantum extrinseca, & addit tantum quandam difficultatem, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, ergo bonitas actus continuati nō excedit bonitatem actus exerciti in vnico instanti nisi in quadam differentia accidentalī, scilicet quod vnus durat in tempore, alter in vnico instanti expeditur, ergo pariter meritum actus continuati excedit tantum accidentaliter meritum actus exerciti in vnico instanti, ergo si illi duo homines moriantur, habebunt æquale præmium substantiale, & maius accidentale solum habebit ille qui in maiori duratione exercuit actum diligendi, Si vero quaratur vterius, quando habitus charitatis augetur per actum intensiorem, an augetur secundum totam latitudinem intensiōnis actus, an vero solum secundum excessum intensiōnis

tionis actus, ad intensiōnem habitus præexistētis. Resp̄. primo quod habitus charitatis per actum intensiorem solum augetur secundum excessum intensiōnis actus, vt enim si quid est calidum, vt quattuor, & accedat calefactiuum vt quinque producit calidum, vt quattuor solum ad calidum, vt quinque, sic in proposito, secūdo dicitur, quod gratia etiam augetur per actus intensiores nō secundum totam latitudinem intensiōnis, sed secundum excessum intensiōnis. Si etiam vterius queratur, an per actus aliarum virtutum imperatos à charitate, augetur charitas, vel mereatur augetur. Aduerte adūm primo, quod omnis actus bonus moraliter, vel eliciatur ab aliquo habitu virtutis acquisitæ, vel à libero arbitrio secundum mensuram recte rationis est dignus p̄mio apud Deū, vel fiat à Christiano, vel infideli, dummodo homo non apponat prauam circumstantiam, quo ad ipsum actum attinet, licet non quo ad operantem nisi sit in gratia, secūdo, aduertendum aliud esse præmium essentiale, aliud accidentale in cœlesti beatitudine de quo tractat beatitudine late differitur, tertio, aduertendum, quod perfectio Christianæ vitæ secundum charitatem specialiter attenditur, & vita inde Christiana in charitate specialiter consistit, ita vt secundum charitatem tantum attendatur simpliciter perfectio Christianæ vitæ, sed secundum alias virtutes secundū quid, vt d. D. Thom. 2. 2. q. 184. art. 1. in corp. & ad 2. & art. 3. His ita constitutis. Dicitur primo, quod si quis existat in gratia habitualiter, & operetur actum bonum moraliter, ea bonitate, quæ præscribitur à recta ratione naturali, & nō referat illum actualiter, vel virtualiter in finem supernaturalem, non meretur per huiusmodi actum bonum augmentum charitatis, & gratiæ aut præmij essentialis, quia illa bona operatio non potest esse dispositio ad aliquod quod sit superioris ordinis, nisi imperetur ab aliqua virtute superiori, sed actus is bonus moralis est ordinis naturalis, & non imperatur à charitate supernaturali, ergo non potest attingere ad effectum super-

naturalem, qualis est gratiæ, & charitatis, & beatitudinis essentialis augmentum, ergo per huiusmodi actum homo non meretur augmentum charitatis, vel gratiæ, vel gloriæ essentialis, homo tamen per eundem actum bonū moraliter meretur aliquod præmium accidentale, quod erit speciale gaudium in cœlesti gloria de exercitio naturalis amicitie erga amicū, nam is actus ex propria ratione est meritorius apud Deum, ergo qui operatur eum actum est capax præmij debiti actui, ergo recipiet illud, quod si homo operetur actus aliarum virtutum moralium infusarum, vel acquisitarū, dummodo homo operetur illa ex actu charitatis dirigētis illa ad ipsum finem charitatis, meretur augmentum gratiæ, & charitatis, & consequenter augmentum gloriæ essentialis, siue illa opera eliciantur ex actu charitatis intenso, siue remisso, probatur, nam illa bona opera informantur charitate, & attingunt finem charitatis, ergo sunt meritoria præmij essentialis, quia habent bonitatem supernaturalem, quatenus informantur charitate, ergo habent meritum supernaturale, cum ratio meriti sequatur ad bonitatem actus. Et licet per quolibet opera bona, quæ iustus facit ex charitate, mereatur vitam æternam, & augmentum gratiæ, & charitatis, tamen nō per quolibet opera bona augetur habitus ipse charitatis, sed solum per illa quæ fiunt ex intensiōne charitatis, vnde vero actus aliarum virtutum infusarum sunt intensiores quam habitus præcedentes, augetur etiam ipsa charitas in eadem proportione, quia probabile est quod non exerceatur actualiter habitus virtutis infusæ, nisi simul exerceatur & charitas, & tunc idem actus voluntatis quantum ad substantiam habebit duplicem rationem, vnam ex obiecto proprio, & immediato virtutis infusæ, alteram ex obiecto charitatis, quod est finis vltimus supernaturalis, vt si quis vnico actu vult pari mortem propter Deum summe dilectum, tunc is actus est formaliter charitatis, materialiter vero fortitudinis, non est tamen impossibile, quod quis exerceat actū virtutis moralis infu-

se, licet non exerceatur formaliter ipsa charitas, oportet tamen quod tunc præcesserit actus charitatis imperans & referens actum fortitudinis futurum ad finem vltimum, & tunc actus ille futurus non erit intensior quam fuerit actus præcedens charitatis. Ex his sequitur quod quantitas gloriæ, vel beatitudinis essentialis, siue detur per modum præmij respectu meriti, siue per modum vltimæ perfectionis respectu dispositionis proportionatæ, commensurabitur quantitati charitatis, ita ut qui habuerit maiorem charitatem in hac vita, sit habiturus maiorem beatitudinem essentialem in vita æterna, vel quia homo per proprios actus se disposuerit ad infusionem habitus charitatis, vel ad augmentum illius, vel in eo augetur gratia, & habitus charitatis ex receptione sacramentorum, unde licet homo habuerit opera excellentia aliarum virtutum multiplicata, si detur quod nunquam habuerit actum charitatis excellentem, scilicet intensiorem erga Deum, non recipiet intensius lumen gloriæ essentialis, quo magis & perfectius videat Deum, probatur, quia perfectio essentialis vitæ Christianæ in sola charitate consistit, ergo præmium essentialis respondens vitæ Christianæ debet proportionari cum perfectione essentiali presentis vitæ, quæ consistit in perfectiori charitate, charitas vero est maior vel minor tantum secundum maiorem, vel minorem intentionem: Regulariter vero, & ut plurimum, ceteris paribus, is qui excedit alterum in operibus aliarum virtutum, vel secundum multitudinem, vel diuturnitatem, vel excellentiam operum, dicitur habere maiorem charitatem. Si deum queratur, quando per penitentiam reuiuiscunt merita per peccatum mortificata, an conferatur homini in ipso momento iustificationis auctior gratia, & maior charitas, quam respondeat presenti dispositioni, ita scilicet, ut si homo tunc moreretur, receptor sit propter merita præterita quæ reuixerunt, tantam & tantam essentialem gloriam, sicut si non peccasset. Dicitur primo, quod quicumque resurgit à peccato, qui antea habuit gra-

tiam & merita, semper recipit novum gradum gratiæ ratione meritorum quæ reuiuiscunt, qui gradus tanto erit maior quanto est contritio præsens, secundo quod qui summo conatu, quem per auxilium Dei habere potest, resurgit, propter gradum gratiæ correspondentem contritioni presenti, recuperat omnem gratiam à qua exiderat, siue magna fuerit siue parua, quia cum contritio sit dispositio ad viuificationem operum & meritorum, ergo optima dispositio sufficit ad restitutionem totius gratiæ præcedentium meritorum, tertio, quod si contritio deficiat à summo illo conatu vel à summa contritione, tunc restituitur antiqua gratia in ea proportionem, in qua contritio distat à summa contritione, ut si contritio est medietas summae contritionis, restituitur medietas magnitudinis gratiæ deperditæ, & sic de tertia, & quarta parte, ut d. Sor. 4. d. 16. q. 2. artic. 2. Vel dici potest, cum Banne, primo quod quando per veram penitentiam merita mortificata reuiuiscunt, reuiuiscant omnia & singula merita, quæ ante ex charitate vixerunt, quia non est ratio cur aliqua reuiuiscant, & aliqua non, ablato impedimento peccati per penitentiam, & probabile est etiam de alijs meritis moralibus quæ non sunt imperata à charitate, quod reuiuiscant suo modo, sicut ante fuerunt bona & recte rationi consona, secundo, dicitur quod non est necesse quoties opera mortificata reuiuiscunt per penitentiam, quod reuiuiscant in tanta gratia, & charitate, in quanta prius vitam habebant, cum gratia iustificationis detur secundum mensuram quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, & secundum propriam cuiuscumque dispositionem ex Conc. Trid. sess. 6. c. 7. tertio, dicitur, quod si homo moriatur statim postquam merita reuiuiscunt per penitentiam, non recipiet maiorem gloriam essentialem, quam respondeat merito presentis dispositionis, quia per peccatum homo est factus alter, & per penitentiam nondum est ad pristinum gradum restitutus, & ideo non recipit plenarie effectum priorum meritorum, nisi quantum ad præmium accidentale, ut d. D. Th. 3. sent.

sent. d. 31. q. 1. artic. 4. q. 3. ad 4. arg. & 3. p. q. 89. ar. 5. ad 3. Gratia tamen sacramentalis amissa per à peccatum mortale, restituitur penitenti ultra gradum gratiæ qui respondet suæ contritioni, tanquam dispositioni cui commensuratur, quia gratia sacramentalis quæ conferitur ex opere operato potest crescere secundum maiorem deuotionem recipientis sacramenti, unde sicut baptismus receptus in mortali recedere fictione, consequitur suum effectum, magis sacramentum & digne susceptum consequetur suum effectum, qui per peccatum fuerat mortificatus, cum homo resurgit per penitentiam, cum is effectus detur per factum homini non ponenti obiectionem, ex opere operato.

7
Charitas
an augetur
in iustitiam.

Septima propositio. Charitas in hac vita non augetur in infinitum, quia semper potest augeri, probatur. Apocal. 22. qui iustus est, iustificetur adhuc, Eccl. 18 non impediaris orare semper, & ne verearis vsq; ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum. Et definiatur in clem. ad nostram. de Hæret.

Ratio, nam terminus augmenti alicuius forme potest præigi tripliciter, primo ex ratione ipsius forme quæ habet terminatam mensuram ad quam cum peruenit non potest ultra procedi in forma, sed supra proceditur peruenitur ad aliam formam, ut patet, in calore, cuius terminus per continuam alterationem, quis transit perueniens, vel ad albedinem, vel ad nigredinem, secundo ex parte agentis cuius virtus ulterius se non extendit ad agendum formam in subiecto, tertio ex parte subiecti quod non est capax ulterioris perfectionis, nullo vero horum modorum imponitur modus charitati in statu huius vitæ, quia charitas secundum speciem terminum augmenti non habet, quia est participatio quedam infinite charitatis quæ est Sp. S. causa et agens charitatis est infinite virtutis. scilicet Deus, nec ex parte subiecti, quia charitate crescente semper augetur habitus ad ulterius augmentum, unde in hac vita charitatis augmento terminus non præfigitur, cum & per diuinam potentiam charitas in esse talis qualitatis semper possit crescere, quia visio Dei non habet terminum, & sic nec

lumen gloriæ, cum possit Deus amplius & amplius se manifestare, qui tanto perfectius cognoscitur, quanto lumens gloriæ fuerit maius, ergo eadem est etiam ratio de charitate, cui gloria ut præmij tribuitur, ut non detur eius terminus, ut d. hic Bannes, qui & d. quod charitas viatoris potest esse maior quam quantitas patris quantum ad quantitatem intentionis habitus & actus, ex parte subiecti dispositi, quia est eiusdem speciei cum charitate quæ est in patria, sed quod absolute loquendo, quantitas charitatis vitæ non potest æquari quantitati charitatis, quæ est in patria, quia tota quantitas vitæ semper respicit obiectum absens, quantitas vero charitatis patriæ est præsens, ergo semper intensius operatur circa ipsum obiectum præsens.

Octaua propositio. Charitas in hac vita potest esse perfecta, ex parte, scilicet diligibilis, & etiam diligentis suo modo non tamen simpliciter, probatur ex Augustino. 5. in can. Io. ad fi. tr.

Ratio, nam perfectio charitatis intelligi potest, vel ex parte diligibilis vel diligentis, primo modo charitas perfecta est, ut aliquid diligatur quantum diligibile est, Deus vero tantum diligibilis est quantum bonus, bonitas vero eius est infinita, unde infinite diligibilis est, ex parte diligentis charitas est perfecta quando diligit quantum potest, quod contingit tripliciter, primo sic quod totum cor hominis actualiter semper feratur in Deum, & hæc est perfectio charitatis patriæ, & non est possibilis in hac vita, ob humanæ infirmitatis miseriam semper cogitare de Deo, & moueri ad dilectionem in ipsum, secundo, ut homo studium suum deputet, ad vacandum rebus diuinis, omittis alijs, nisi quantum necessitas presentis vitæ requirit, & hæc est perfectio charitatis, quæ est possibilis in hac vita, sed non est communis omnibus habentibus charitatem, tertio, quod ponat quis habitualiter, totum cor suum in Deo ita quod nil cogitet, vel velit quod diuine dilectioni sit contrarium, & hæc est perfectio communis omnibus charitatem habentibus.

An vero charitas vitæ, & patriæ sint
Charitas
cuius.

8
Charitas
an possit
in hac vita
esse perfecta.

vię, & patrię an sit eiusdem speciei.

eiusdem speciei, d. hic Bannes quod non sunt eiusdem generis in esse moris, quia in via est actus liber formaliter respectu immediati subiecti, in patria vero non est actus liber formaliter, & quod in esse moris sunt quodammodo eiusdem speciei, quia charitas beatorum est libera in sua radice, quia fuit voluntarium peruenire ad hanc necessitatem felicissimam, & quod simpliciter loquendo charitas vię, & patrię sunt eiusdem speciei, quia est idem obiectum formale, scilicet bonitas diuina immediate dilecta, & quod ad perfectionem charitatis prout est amicitia quedam, non pertinet quod sit formaliter libera, sed fat est, qd fuerit libera in sua radice, & quod etiã si nunquam fuerit formaliter libera respectu obiecti immediati, vt in anima Christi, qui semper fuit beatus, tamen est amicitia proprie, quia est libera respectu officiorum, & obsequiorum erga amicum tamen necessario amatũ, & hoc pacto Christus dominus libere voluit mori, libere obediebat ad mortem, vnde & mereri potuit per actũ dilectionis imperantis libere hæc officia propter Deum necessario dilectum, supposita visione beatifica.

10 Charitatis gradus quot & q.

Nona propositio. Conuenienter distinguuntur tres gradus charitatis, incipiens, proficiens, & perfecta, probatur ex Aug. tra. 5. in primam cann. Io. Bern. tr. de gradib. charitatis.

Ratio, nam augmentum spirituale charitatis considerari potest, aliquantulum conforme corporali quod licet in multis partibus distinguatur, habet tamen determinatas distinctiones, secundum determinatas actiones, vel studia ad que homo perducitur per augmentum, vt in fantilis dicitur ante vsũ rationis, postea incipit alius status qñ quis incipit loqui, & ratione uti, tertius status, est pubertas, cum incipit posse generare, & sic diuersi gradus charitatis distinguuntur secundum diuersa studia, ad que homo ducitur per charitatis augmentum, quia primum studium, homini incumbit, ad recedendum à peccato, & resistendum concupiscentijs eius que in contrarium charitatis mouent, quod pertinet

ad incipientes quibus charitas est nutritiva, & ne corrumpatur, secundũ studium, succedit vt homo, intendat, quod in bono proficiat; quod studium pertinet ad proficietes qui ad hoc principaliter intendunt, vt in eis charitas, per augmentum roboretur, tertium studium, vt homo principaliter intendat, vt Deo in hæc reat & eo fruatur, quod pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolui, vt etiam in motu corporali primo est recessus à termino, secundo appropinquatio ad alium terminum, tertio quies in eo &c.

Decima propositio. Charitas non potest diminui directe ex parte subiecti, nec ex parte obiecti, indirecte tamen sic per quaedam præuia ad totalẽ eius corruptionem, scilicet per peccata venialia, vel per cessationem ab exercitio operum charitatis, probatur. Can. 8. vbi charitas dicitur ignis qui semper ascendit dum manet, ergo charitas dum manet ascendere potest, descendere vel diminui directe non potest.

Ratio, nam charitas per comparationem ad obiectum proprium minui non potest, nec augetur supra art. 4. respectu vero subiecti, si diminuitur oportet, qd minuitur per aliquem actum, vel per cessationem ab actu, per cessationem ab actu minuitur virtus, acquisita, & quæque corrumpitur 1. 2. quæst. 5. artic. 3. quia conseruatio rei pendet, ex sua causa, sed causa huiusmodi virtutum est actus humanus, vnde illo cessante cessat & ipsa, quod nõ est in charitate, quæ non causatur ex actibus humanis, sed solum à Deo, supra art. 2. Vnde cessante actu non corrumpitur, vel minuitur, si desit peccatum in cessatione, diminui ergo charitas non potest nisi à Deo, vel peccato, à Deo vero non causatur aliq̃ defectus in nobis nisi per modum pene secundum quod subtrahit nobis gratiã, peccatum vero non minuit charitatem, sed corrumpit effectiue, quia omne peccatum mortale, contrariatur charitati, & etiam meritorie, quia qui mortaliter peccando, agit contra charitatẽ, dignus est vt Deus ei subtrahat charitatem, nec etiam per peccatum veniale charitas potest minui, non effectiue quia ad charitatem

11 Charitas an possit diminui.

12 Charitas patrię an possit amitti, & quid vię.

tatem non attingit quæ est circa vltimum finem, veniale vero peccatum est inordinatio circa ea quæ sunt ad finẽ, veniale etiam non meretur diminutionem charitatis quia cum quis delingit in minori non meretur detrimentum in maiori, vnde inordinatus circa ea quæ sunt ad finem non meretur detrimentũ pati in charitate per quam ordinatur ad vltimum finem, vnde charitas non minuitur directe, indirecte vero diminutio eius dicitur dispositio ad corruptionem eius quæ fit per peccata venialia, vel per cessationem ab exercitio operum charitatis.

Vndecima propositio. Charitas patrię non potest amitti, nec ex parte sui, vel largitoris, scilicet spiritus sancti, sed sic tamen ex parte subiecti viatoris, probatur. Apoc. 2. & diffinitur quod charitas vię possit amitti in Clem. ad nostrã. de hæret. in Conc. Trid. sess. 6. can. 23. & id probat August. de hæresibus ad quod vult Deum. hæresi. 88. & colligitur. Gal. 3. 1. Io. 2.

Ratio, nam per charitatem spiritus sanctus habitat in nobis, & sic ex parte eius amitti non potest, nam infallibiliter operatur quecumque voluerit, si vero consideretur secundum se, sic charitas non potest peccare, vt nec calor in frigerari, tertio, si consideretur secundũ subiectum quod est veribile secundum flexibilitatem arbitrii potest considerari comparatio charitatis ad hoc subiectũ & secundum vniuersalem rationem, qua comparatur forma ad materiam, & secundum specialem qua comparatur habitus ad potentiam, de ratione vero formę est quod sit in subiecto amissibiliter quando non replet totam potentialitatem materię, vt patet in formis generabiliũ, & corruptibiliũ quia materia horum ita recipit vnã formam, quod in eo manet potentia ad aliam, vt non repleta tota materię potentialitate per vnã formam, ideo vna forma potest amitti per accceptionem alterius, forma vero corporis celestis quia replet totã potentialitatem materię, non remanet in ea potentia ad aliam formam recipiendam, sic charitas patrię quia replet totam po-

tentialitatem rationalis mentis, quatenus omnis actualis motus eius fertur in Deum inamissibilitatem habet, charitas vero vię non sic replet potentialitatem subiecti, quia non semper fertur actu in Deum, vnde quando actu in eum non tendit potest aliquid occurrere per quod charitas amittatur, & er, quia hic essentia Dei non videtur, vt in patria fit, & Bannes hic responder locis scripturæ in contrarium ab hæreticis adductis.

Duodecima propositio. Charitas amittitur per vnũ actum peccati mortalis, probatur. Rom. 6. stipendia peccati mors.

Ratio, nam vnũ contrarium per aliud contrarium superueniens tollitur, sed quilibet actus mortalis peccati contrariatur charitati, secundum propriam rationem, quæ consistit in hoc vt Deus diligatur su p omnia, & homo se ei subiciat omnino, omnia in ipsum referendo, quod ergo contrariatur præceptis Dei contrariatur charitati, charitas vero, cũ sit habitus infusus, pendet ex actione Dei infundentis, qui se habet in infusione, & conseruatione charitatis, vt sol in illuminatione Aeris, supra art. 10. Vnde sicut lumen cessaret esse in aere per hoc quod aliquod obstaculum poneretur illuminationi solis, ita etiã charitas statim deficit in anima per hoc quod aliquod obstaculum ponitur influentię charitatis à Deo in animam, sed per quodlibet peccatum mortale, quod contrariatur charitati, ponitur obstaculum prædictę infusioni, nam ex eo quod homo eligendo præfert peccatum diuinæ amicitie quæ requirit, vt Dei voluntatem sequamur, sequitur vt per actum vnus peccati mortalis habitus charitatis perdatur.

13 Charitas per vnũ actũ peccati mortalis amittitur.

S V M M A R I V M.

- 1 Charitas extenditur ad dilectionem Dei, & proximi.
- 2 Charitas an sit ex charitate diligenda.
- 3 Charitas an extendatur ad creaturas irracionales, & quomodo.
- 4 Charitas an sit ad seipsum.

- 5 Charitas an extēdi possit ad corpus proprium, & quomodo.
- 6 Peccatores vt tales, odio habendi sunt, vt homines diligendi.
- 7 Peccatores an se amēt, & quomodo, & quid de bonis.
- 8 Inimici an & qualiter sint diligēdi.
- 9 Inimicis quæ signa charitatis necesse sit exhiberi, & quæ non & quid de remissione quæretur, & huiusmodi.
- 10 Inimicos diligere, optimum est, & quare.
- 11 Angeli ex charitate sunt diligendi.
- 12 Demones an ex charitate diligī possint, & quomodo.
- 13 Diligī debet Deus, nos ipsi, corpus proprium, & proximus.

De obiecto charitatis. Cap. III.

I Charitas se extēdit ad dilectionem Dei & proximi.

Prima propositio. Habitus charitatis se extendit ad dilectionem Dei, & proximi, probatur 1. Io. 4.

Ratio, nam habitus non diuersificantur nisi quia variant speciem actus, 1. 2. q. 5. ar. 2. sup. q. 17. ar. 6. quia omnis actus vnius speciei ad eundem habitū pertinet, cum ergo species actus ex obiecto sumatur secundum formale eius rationem, oportet quod idem specie sit actus, qui fertur in rationē obiecti, & qui fertur in obiectum sub tali ratione, vt eadem est specie visio qua videtur lumen, & qua videtur color secundum luminis rationem, ratio vero diligendi est Deus, id enim debemus in proximo diligere, vt in Deo sit, vnde patet quod idem specie actus est quo diligitur Deus, & proximus, ideo charitatis se extendit ad dilectionem Dei & proximi.

2 Charitas an sit ex charitate diligēda, & quomodo

Secunda propositio. Charitas est ex charitate diligenda, & beatitudo, ac omnes virtutes, non vt amicus cui bonum velimus, sed vt bonum maximum quod volumus Deo, vel proximo amico, probatur ex Aug. li. 8. de tr. c. 8. à medio.

Ratio, nam charitas amor, est, amor vero ex potentie natura habet quod supra se potest reflecti, nam quia obiectū

charitatis est bonum vniuersale, quod sub ratione boni continetur, potest cadere sub actu voluntatis, & quia ipsum velle est quoddam bonū, potest velle quod se velle, sicut intellectus intelligit se intelligere, quod est etiam quoddam verum, quod intellectus obiectum est, amor etiam ex natura sue speciei, supra se reflectitur, quia est motus amantis ad amatum, vnde ex eo, quod quis amat, amat se amare, sed charitas non est simpliciter amor, sed habet rationem amicitie, supra q. 23. artic. 1. per quam quid amatur, primo, vt ipse amicus cui bonū volumus ad quē amicitiam habemus, secundo, sicut bonum quod amico volumus, & sic charitas per charitatem amatur, & non primo, quia charitas est bonum quod omnibus ex charitate dilectis optamus, & idem est de beatitudine & alijs virtutibus.

Tertia propositio. Creaturæ irrationales ex charitate diligī possunt, non vt amicus cui bonum optare velimus, sed vt bonum, quod volumus amico ad honorem Dei.

Ratio primi, primo quia amicitia ad eū habetur cui bonum volumus, quod proprie velle non possumus creaturæ irrationali, quia non est eius proprium habere bonum, sed solum rationalis, quæ est domina vtendi bono, quod habet per liberum arbitrium 2. Phil. t. 59. secundo quia omnis amicitia fundatur super aliqua communicatione vitæ, nil enim est ita proprium amicitie, vt bona vita 8. Eth. c. 3. 4. creaturæ vero irrationales nō possunt habere communicationem in vita humana, quæ est secundum rationem, tertio, nā charitas fundatur super communicationem beatitudinis eterne cuius creatura huiusmodi nō est capax possunt tamen ex charitate diligī, vt bona quæ alijs volumus, quatenus ex charitate volumus ea conseruari ad honorem Dei, & vtilitatem proximi, & sic etiam Deus ex charitate eas diligit.

Quarta propositio. Charitas consideratur, vt habet rationem amicitie, non est ad seipsum, cum sit ad alium. si vero consideretur secundum propriam rationem prout est amicitia hominis ad Deum

3 Charitas an extēda tur ad creaturas irrationales, & quomodo

4 Charitas an sit ad seipsum.

Deum principaliter, & consequenter ad ea quæ sunt Dei, sic homo seipsum ex charitate diligit, vt amicum Dei, & proximum, vt amicum Dei, & suum, probatur. Leuit. 19.

Ratio, nam charitas si consideretur sub communi ratione amicitie, amicitia proprie non habetur ad se, sed quid maius amicitia, nam amicitia vniorem quandam importat, cum amor sit virtus vniua secundum Dion. c. 4. de diu. cuiuslibet vero ad se est vniua, quæ est potior vniua ad alium vnde sicut vniua est principium vniouis, ita amor quo quis diligit se est forma & radix amicitie, nam in hoc habetur amicitia ad alios quod ad eos nos habemus, vt ad nos 9. Ethic. cap. 8. si vero sermo sit de charitate secundum propriam sit rationem, prout est amicitia hominis ad Deum principaliter, & ex consequenti ad ea quæ sunt Dei, inter quæ est etiā homo qui charitatem habet, & vt sic, inter alia quæ ex charitate diligit, vt ad Deum pertinentia, & seipsum ex charitate diligit.

5 Charitas an extēdit ad corpus propriū, & quomodo.

Quinta propositio. Homo debet corpus suum ex charitate diligere ex propria corporis natura, sed non considerata consideratione culpæ, vel contagione, probatur ex Aug. lib. 1. de doctr. chr. c. 23. 26.

Ratio, nam corpus nostrum secundū duo potest considerari, primo secundum eius naturam, secundo, secundum corruptionem culpæ & pene, natura vero corporis nostri est à Deo, & non à malo principio, vt Manichei dicunt, vnde possumus ea vt ad seruitium Dei, Roman. exhibere membra vestra, &c. ideo ex dilectione charitatis qua diligimus Deum, debemus etiam corpus nostrum diligere, sed infectionem culpæ, & corruptionem pene in corpore nostro diligere non debemus, sed potius ad eius remotionem anhelare desiderio charitatis.

6 Peccatores vt tales odio hūdi sunt vt hoies diligendi.

Sexta propositio. Debemus in peccatoribus odisse, quod peccatores sint, & diligere quod homines sunt beatitudinis capaces, probatur ex Aug. lib. 1. de doctr. chr. cap. 30.

Ratio, nā in peccatoribus possunt considerari natura & culpa, secundum naturam quam habent à Deo sunt capaces beatitudinis, super cuius communicatione charitas fundatur sup. q. 23. artic. 1. ideo secundum naturam eorum sunt diligendi, sed culpa eorum Deo contraria tur, & est beatitudinis impedimentum, vnde secundum culpam quæ Deo aduersatur sunt omnes odiendi peccatores, et pater, mater &c. Luc. 14. quia in peccatoribus est odiēdū, quod peccatores sunt, & diligendum quod homines sunt capaces beatitudinis, & id est eos ex charitate diligere propter Deum &c. Et amicis peccantibus, dum in eis est spes emendationis, est auxilium dandum ad recuperationē virtutis, sed si insanabiles sunt tunc eis amicitie familiaritas nō est exhibenda, vt d. hic D. Tho. ad 2. qui & ad vlt. d. quod infirmi debent vitare conuiuere peccatoribus ob periculum, quod eis imminet, ne ab ipsis subvertantur, perfectis vero, de quorum corruptione non timetur, laudabile est vt cum peccatoribus conuersentur vt eos conuertant, vt dominus faciebat. Marth. 9. conuictus tamen peccatorum, quo ad consortium peccati, vitandus est 2. Cor. 6.

Septima propositio. Peccatores, vt & omnes homines, amant se secundum id quod estimant se esse, boni vero se cognoscentes vere se amant, mali vero non recte cognoscentes seiplos, non vere se amant, probatur. Pl. 10.

Ratio, nam amare se est vno modo commune omnibus, secūdo modo proprium est bonorum, tertio malorū, commune enim est omnibus amare quod se esse estimant, homo vero dicitur esse aliquid secundum substantiam, & naturam, & sic omnes estimant bonum esse quod sunt, scilicet se esse compositos ex anima & corpore, & sic etiam mali diligunt se quatenus diligunt sui conseruationem, secūdo homo dicitur esse aliquid secundū principalitatem, vt princeps esse dicitur ciuitas, ideo quod ipse facit, dicitur ciuitas facere, & sic omnes nou estimant se esse quod sunt, quia principale in homine est mens rationalis, secundarium natura sensitua, & corporalis,

7 Peccatores si amant & quomodo, & quid de bonis.

2. Corinth. 5. boni vero estimant principale in seipsis rationalem naturam, unde secundum id estimant se esse quod sunt, mali vero estimant principale in ipsis naturam sensitivam & corporalem, unde non recte cognoscentes se non vere diligunt se, sed quod se esse putant, boni vero cognoscentes, se vere, se diligunt, primo enim amicus vult suum amicum esse & vivere, secundo vult ei bonum, tertio, operatur bona ad ipsum, quarto, conuiuit ei delectabiliter, quinto, concordat cum eo, ut cum se contristatus, & delectatus, quæ in amicitia requiruntur 9. Ethic. capitulo quarto, & quo ad hoc boni se diligunt quod ad interioriorem hominem, quia volunt eum conseruari in sua integritate, secundo, volunt ei bona quæ sunt bona spiritualia, tertio, intendunt ad assequenda opera, quarto, delectabiliter ad cor proprium redeunt, quia ibi inueniunt bonas cogitationes in presenti, memoria præteritorum, & spem futurorum præmiorum, ex quibus delectatio causatur, quinto, non patiuntur in se diuisionem, quia tota anima eorum tendit in vnum, contra mali non volunt conseruari in sua integritate animam, nec cupiunt ei bona spiritualia, nec operantur, nec delectantur in se redeundo ad cor, ibi enim inueniunt mala præterita præsentia, & futura, nec sibi consentiunt ob conscientiam remordentem.

Octaua propositio. Non licet diligere inimicos, ut inimicos, ex necessitate tamen tenemur eos diligere, ut proximos, non tenetur tamen quis diligere inimicos speciali dilectione, sed generali tantum, ut & quoslibet non inimicos, in præparatione tamen animi, oportet habere propositum habituale diligendi inimicum in singulari, si necessitas occurrat, probatur. Matth. 5. 1. Petr. 3. Roman. 12. non reddentes malum pro malo, &c.

Idem habent sancti patres inimicos esse diligendos quo ad personam. Aug. lib. de serm. domini in monte in illa verba. Diligite inimicos vestros, & tract. 8. in 1. Cann. Io. in Psal. 7. lib. 1. de doctr. christi. & alij omnes, cum sint eiusdem

naturæ participes, sacramentorum, & eandem gloriam expectent, vbi pax summa est.

Ratio, nã dilectio tripliciter inimici potest considerari, primo, ut diligatur ut inimicus, quod est charitatis repugnans, quia id esset diligere malum alterius, secundo, potest accipi quo ad naturam, scilicet in vniuersali, & sic eorum dilectio est de necessitate charitatis, ut scilicet diligens Deum & proximum inimicos non excludat, tertio, in speciali ut quis motu speciali moueatur ad dilectionem inimici, quod non est de charitatis necessitate absolute, quia nec etiã moueri motu dilectionis ad quoslibet homines singulariter est de necessitate charitatis id enim esset impossibile, est tamen necessarium, secundum præparationem animi, ut scilicet quis habeat animum paratum ad hoc quod in singulari inimicum diligit si necessitas occurreret, extra hunc casum, quod quis diligit inimicum ob Deum, actus, pertinet ad perfectionem charitatis, quia cum diligatur proximus ob Deum, quo magis quis diligit Deum eo magis ad proximum dilectionem ostendit, nulla inimicitia obstante, ut & si amore amici quis diligit eius filium, & etiam inimicos sibi ipsi. Pro expositione vero prædictorum, aduertendum, quod naturam neminem potest odio habere, quia à Deo est, & in hoc sensu tam inimicus quam diabolus est diligendus, ut inquit. D. Bonau. 4. d. 30. art. 1. quæst. 4. ut tenetur optare quis inimico vitam eternam, ut ibi. d. & dimittere rancorem animi contra ipsum, id est liuorem vindictæ, vel odium aut malam voluntatem erga ipsum, ut ibi. d. D. Bonau. in expol. literæ, aliter si retinet odium, quod est velle illi malum sub ratione mali, est peccatum mortale ex genere, oppositum charitati, ut dicit D. Bonau. Thom. & infra quæstio. 34. art. 3. & 4. præterea inimicus potest considerari, ut actus inimicus; & sic non est diligendus, quia esset diligere malum alterius, quod non licet ut ibi. d. D. Th. & D. Bonauent. quæst. 4. Vel potest considerari quo ad naturam in generali, & sic non debet inimicus excludi à dilectione.

cione, cum omnes homines diligi debeant, & sic nec ab oratione communi, quo vero ad actum dilectionis in speciali, non est de necessitate salutis nisi secundum animi præparationem in casu necessitatis eum diligere actu & cum effectu, ut ibi. d. D. Th. tenetur tam equilibet contrarium deponere contra eum, scilicet odium, vel animi rancorem qui est voluntas nocendi alteri, licet potentia desit, quod & malignitas vel malitia importat ut d. Alen. 2. tra. de inuidia, & est de necessitate salutis, ut dimittat odium, etiam si venia non petatur, ut d. D. Bonau. loco cit. in expositione literæ, potest tamen esse veniale ob actus imperfectiōne, quia non fit cum deliberatione voluntatis, vel ob exiguitatem nocumēti, quod proximo optetur, tertio si non inferatur in naturam, sed in vitium, quia id pertinet ad amorem fratris, quem vult carere magno malo, id est peccato, quarto quando offertur in personam, sed non ultimate, quia ei vult malum, non sub ratione mali, sed ut corrigatur, ut d. Siluest. odium, unde licet optare alicuius aucturam rei familiaris, morbum, vel etiam mortem, ut conuertatur ad dominum, vel ne tot mala perpetret, vel ob alium finem honestum, ut d. Alen. tracta. de maledict. Diuus Thom. infra quæstio. 36. articulo. 2. ut & licet optare principi Turcarum mortem, si non adest commodior via se liberandi ab eius oppreessione. Tot. libro quinto quæstio. duodecima art. 2. ut & puniatur eius delictum à iudice, ut & que ipse liberetur à magno nocumēto, quod is ei parat. Siluest. charitas quæstio. 3. art. 1. Naui. cap. 15. nume. 10. cap. 16. nume. 7. capitu. 20. numero 3. rancorem tamen animi quis tenetur dimittere quem concepit, quia sit affectus iniuria, vel ex alia causa eius iniusta. c. si quis contristatus. 90. dist. capit. fin. de pe. d. 3. quod intelligitur de rancore qui fit in voluntate, cum à sensualitate non ita facile euelli possit, sed tamen voluntas tenetur non consentire, ut nec potest, quis optare mortem alicuius, ut in eius bonis, vel officio succedat, vel ne casti-

getur iuste aut corripatur ab illo, vel si delectatur in opere homicidij, quia sibi inde aliqua utilitas proueniat, Nau. d. nume. 10. qui tamen delectari potest de bono cõsurgente ex morte alterius, non autem de ipsa morte.

Nona propositio. Signa dilectionis, quæ exhibentur proximis in communi, est de necessitate charitatis, quod etiam inimicis exhibeantur, signa vero & beneficia specialia inimicis exhibere, non est de necessitate charitatis, nisi in casu necessitatis, est vero de perfectione charitatis, probatur, ex gl. Matth. 5.

Ratio, nam effectus & signa charitatis, ex interiori dilectione procedunt & ei proportionantur, dilectio vero interior ad inimicum in communi, est de necessitate præcepti absolute, in speciali vero non absolute, sed secundum animi præparationem artic. præcedenti, sic ergo dicendum de effectu, & signo dilectionis exterius exhibendæ, quia quædam signa beneficium dilectionis exhibentur proximis in communi, ut cum quis orat pro omnibus fidelibus, vel beneficium impendit toti communitati, & talia beneficia, vel signa dilectionis inimicis ex præcepto sunt exhibenda, quia si non exhiberentur. Id pertineret ad liuorem vindictæ contra Luc. 19. Alia vero sunt beneficia vel signa dilectionis quæ quis exhibet particularibus aliquibus, & huiusmodi inimicis exhibere non est de necessitate salutis nisi in casu necessitatis, ut scilicet subuenire eis in casu necessitatis. Prouerb. 25. extra hunc casum id eis exhibere est de perfectione charitatis per quam quis non solum cauet vincia malo, quod necessitatis est, sed etiam vult in bono vincere malum, quod est perfectionis, dum non solum ob iniuriam acceptam cauet de trahi ad odium, sed etiam per beneficia intendit inimicum trahere ad suum amorem.

Pro clariori vero intelligentia prædictorum, aduertendum, quædam esse signa dilectionis in communi, ut cum quis orat pro toto populo, vel benefi-

Inimicis
& signa
necessaria
charitatis
exhiberi,
& quod,
& quod de remissione
quærelæ &c.

Inimici
an & qua
liter sint
diligendi.

ciū aut elemosinam facit toti vni communitati, & hoc pacto inimicus non potest excludi ab his signis benevolentia in communi, Alia sunt signa benevolentia in particulari, vt salutare aliquem, resalutare, cum eo conuersari familiariter, ei subuenire, & hec quae non fiunt ad omnes homines, quia cum omnibus non loquimur &c. nec ad id tenemur, ideo huiusmodi signa inimico exhibere est perfectionis, non necessitatis, nisi secundum animi preparationem, quando scilicet in necessitate inter constitutus, quae animi preparatio est in omnibus charitatē habentibus, vt hic D. Thom. d. & Gaier. vnde si duo inuicem inimicitias habuere, qui vere rancorem ex animo dimiserit, neuter tamen vult se flectere, vt alteri loquatur, potest absolui, nisi ad sit casus necessitatis id faciendi, vt d. hic Gaier. non potest tamen quis contrarium actum operari, vt toruo vultu alium inspiciere, vel duobus simul existentibus salutatis, tertium non salutare, eo quod fuerit inimicus, vt nec licet salutantem non resalutare, nisi salutans sit notabiliter inferioris conditionis, vt seruus respectu domini, vel nobilissimi viri &c. in quibus prudentia est opus, & etiam tenetur in particulari signa dilectionis aliquibus casibus inimico exhibere, vt eum salutare, & alloquendo, primo si inde scandalum oriretur, quod rancorem non dimiserit, vt d. hic Gaier. nisi salutationem subtrahat ob bonum non salutari, vel proprium, ne forte ex salutatione magis irriteretur, vel ne inde concipiat maiorem audaciam ledendi eum, & hoc secundo casu scandalum esset, secundo, quando alter deuote, & humiliter veniam petit, tunc enim rancoris signa tenetur dimittere, alloquendo salutando, &c. vt sentit D. Aus. Bonauent. 4. distinct. trigesima in expositione literae, & etiam tenetur pacem in scriptis ei facere, quando non flecte, sed vere veniam petit, & paratus est satisfacere, vt pluribus probat. Lud. Beia vir eximia eruditionis in casibus. Bon. cas. 10. 1. p. & 2. p. cas. 19. folio 200.

Et vbi duo se offendunt, & offensio sit aequae grauis, primus offendens debet reconciliationem petere, nisi posterior offensio sit grauior, quia tunc posterior debet illam prius petere, vt habet Aurea Rosa. casu. 56.

Non tenetur tamen ex his offensus condonare offensam, vel satisfactionem iniuriae, quae consistit in damnis, iniuria, expensis & interesse. cap. conquestus. de foro compet. cap. officij. de sent. excommunic. glos. in cap. 2. §. scituri de offi. ord. in sexto, & etiam lucro cessante l. iniuriarum. vbi glos. & Bart. ff. de iniur. quae peti possunt coram iudice. glos. in d. capit. si quis contristatus, qui iudex considerabit quantitatem iniuriae, & illam taxabit in certa quantitate, praestito prius iuramento lesso, quod noluit sustinuisse pro tali quantitate talenti iniuriam, quo acto partem aduersam in illa quantitate condemnabit. Cin. in l. si conuicti. ff. de iniur. Rosa decisi. 153. & 183. Quare talem vero coram iudice proponere nemo potest ad hoc vt ledens puniatur, si honore vindictae id facit, secus si zelo iustitiae ad comprimendam malitiam, vel pro pace aliorum, vel ad emendationem offensoris, ad cohibendum eum ab alijs iniurijs, vt d. D. Thom. ad Rom. cap. 13. lect. 3. colum. si. tutius tamen est abstinere, quia vix fieri potest, vt non se ingerat liuor vindictae, & scandalum aliorum. Actionem porro iniuriarum ad satisfactionem petendam intentare potest non solum qui patitur, sed etiam eius superior, si sit sub alterius potestate constitutus, vt religiosus, filius familias, seruus, vxor. §. non solum. Inff. de iniur. sine quibus offensus quoque iniuriam condonare non potest glos. in cap. parochianos. de sent. excomm. Franchus in capitulo. 2. §. scituri. de off. ord. in 6.

Vtilissimum vero est, & necessarium inimicos, & aduersarios diligere, vult enim Deus concordēs vniuersos, & pacificos esse in domo sua, vt qui filij Dei esse cupimus, in Dei pace maneamus, vt inquit Cypri. serm. de orat.

10
Inimicos diligere optimum est, & quare.

Dam.

Dom. qui & dissidentem ab altari remonet, & vult prius reconciliari fratri suo, vt pacificis precibus, & Deus possit esse pacatus. Math. 5. sacrificium enim Deo gratissimum est pax & concordia nostra; vnde & in muneribus Abel, & Cain Deus corda inuebatur, vt ille placeret in manere qui placebat in corde. Gen. 4. vnde & Abel dum pacificus, & iustus Deo sacrificat, docet quomodo sit sacrificium, ex quo sacrificium Deo est potest factus, vt martirium primus ostendens, Deo acceptus esset. Discors contra a regno Dei excludatur. 1. Io. 3. 5. & ex alijs quae supra habentur; tum quia inimicus affert multas utilitates cum ob id homo fiat cautiior, & honestius viuat, vt inquit Chrysost. serm. de util. cap. ab inim. Tum quia Seneca & Arist. & Cic. dicunt esse magnanimi iniurias remittere, & pacate viuere, vt dixi sub cap. de clementia, cum quis sic fiat fortior se ipso vincendo animum proprium, quod est maxima omnium victoria, & superat expugnatores vrbium, vt tibi dixi, & multitererint etiam gentiles qui animo forti iniurias remittere, & inimicis beneficia attulere, vt dixi sub c. de ciue. c. de charitate, & c. de clementia, maxime vero quia id sit praecipuum domini iubentis Matth. 5. inimicos diligendos, vt Dei filiationem consequamur, qui tanta pro inimicis pertulit.

11
Angeli ex charitate sint diligendi.

D. Decima propositio. Angelos ex charitate diligere debemus, probatur, ex August. lib. 1. de doctr. chr. c. 30.

R. Ratio, nam ratio amicitiae charitatis fundatur super communicatione beatitudinis aeternae in cuius participatione communicant cum Angelis homines. Matth. 22. ideo amicitia charitatis etiam ad Angelos extenditur.

12
Demones an ex charitate diligendi, & quomodo.

D. Vndecima propositio. Demones, vt demones, ex charitate diligere non debemus, sed bene vt spiritus, volentes vt in spiritibus remaneant ad gloriam Dei, probatur primum. 1. c. 23.

R. Ratio, nam in peccatoribus diligenda est natura peccata odienda supra artic. 6. nomine autem demonis significatur natura peccato deformata, ideo, vt huiusmodi, non sunt ex charitate dili-

gendi, quod si vis non fiat in nomine, sed quaestio referatur ad illos spiritus, qui demones dicuntur. Respond. quod quid ex charitate diligitur dupliciter, vno modo, vt ad quem amicitia habetur, & sic ad illos spiritus charitatis amicitiam habere non possumus, quia ad rationem amicitiae pertinet, quod amicis bonum velimus, bonum vero vitae aeternae super quam fundatur charitas, & a demonibus tollitur, non possumus eis velle, quia id repugnat charitati Dei, per quam eius iustitiam approbamus, alio modo aliquid diligitur, vt quod volumus manere, vt bonum alterius quomodo diligitur irrationalis creaturae quatenus volumus eas manere ad gloriam Dei, utilitatem hominum, supra artic. 8. & sic etiam natura demonum ex charitate diligere potest, quatenus volumus illos spiritus in suis naturalibus conseruari ad gloriam Dei.

D. Duodecima propositio. Conuenienter quattuor proponuntur ex charitate diligenda, scilicet Deus, nos ipsi, corpus proprium, & proximi, probatur, ex nos ipsi, Aug. lib. 1. de doctr. chr. c. 23.

R. Ratio, nam amicitia charitatis super communicatione beatitudinis fundatur, supra quaestio. 23. articulo 1. in qua charitate. vnum consideratur, vt principium influens beatitudinem, scilicet Deus, aliud est beatitudinem directe participans, scilicet homo, & Angelus, tertium est id ad quod per quandam redundanciam beatitudo deriuatur, scilicet corpus humanum, id quod est beatitudinem influens, ideo est diligibile quia est beatitudinis causa, quod vero beatitudinem participat duplici ratione potest esse diligibile, vel quia est vnum nobiscum, vel quia est nobis consociatum in beatitudinis participatione, & secundum hoc duo sunt ex charitate diligibilia, prout scilicet homo diligit se & proximum.

S V M M A R I V M.

- 1 Charitate ordo est seruandus.
- 2 Deus diligere magis debet quam proximum.

- 3 Diligi debet Deus magis seipso ex charitate.
- 4 Diligere se debet quis magis quam alios, nisi in certis casibus, quibus tenetur se periculo pro eis exponere, eos recensendo.
- 5 Diligi magis debet anima proximi quam corpus proprium, secus de corpore, nisi in casibus exceptis.
- 6 Diligi an debeat magis vnus proximus quam alius ex charitate.
- 7 Diligi quis debeat magis affectu, & effectu.
- 8 Diligi debent consanguinei coniuncti in ijs quæ pertinent ad naturam magis quam alij, & quomodo.
- 9 Diligi an debeat magis pater quam filius.
- 10 Diligi debet magis pater quam mater, & quomodo.
- 11 Diligi an debeant magis parentes quam vxor.
- 12 Diligi an debeat magis benefactor quam beneficiarius.
- 13 Charitatis ordo an maneat in patria.

*De ordine Charitatis,
Cap. IIII.*

I
in Charitate ordo est seruandus.

Prima propositio. In his quæ ex charitate diliguntur attenditur aliquis ordo, & ordo est magis in charitate quam in alijs virtutibus, probatur. Cant. 1. introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.

Ratio, nam prius & posterius dicitur secundum relationem ad aliquod principium, ordo vero includit in se aliquem modum prioris, & posterioris, vnde oportet, quod vbi est aliquod principium ibi sit aliquis ordo, sed dilectio charitatis tendit in Deum, vt in principium beatitudinis quæst. præced. articulo 12. in cuius communicatione amicitia charitatis fundatur, ideo oportet

quod in his, quæ ex charitate diliguntur attendatur aliquis ordo secundum relationem ad primum principium huius dilectionis, quod est Deus.

Secunda propositio. Deus est magis diligendus quam proximus, probatur. Lucae 1. si quis venit ad me &c.

Ratio, nam quælibet amicitia respicit principaliter id in quo principaliter inuenitur id bonum super cuius communicatione amicitia fundatur, vt amicitia politica principaliter respicit principem ciuitatis à quo totum bonum ciuitatis pendet, vnde, & ei maxime debetur fides, & obedientia à ciuibus, amicitia vero charitatis fundatur super communicatione beatitudinis, quæ consistit in Deo essentialiter, vt in primo principio à quo derivatur in omnes qui sunt beatitudinis capaces, ideo principaliter maxime Deus est ex charitate diligendus, quia diligitur, vt beatitudinis causa, proximus vero, vt beatitudinem ab eo simul nobiscum participans.

Notandum autem, quod dilectio dicitur maior aliqua altera tripliciter, obiectiue, intensiue, & appetitiue, obiectiue est quando volumus alicui maius bonum quam alteri, vt si quis det viginti proximo extraneo dono, decem vero filio, illo actu proximus diligitur magis obiectiue, vel obiectiue est consideratio maioris bonitatis amici, quæ est obiectum amoris, appetitiue vero filius quia plura ei daret viginti si opus esset, & etiam eius voluntas intensius fertur ad filium quam extraneum, appetitiue magis diligere amicum, est paratum esse relinquere, alium ob non displicendum huic amico, maior vero intensio consideratur respectu subiecti, & secundum conatum, attentionem, & feruorem potètiarum, His stantibus.

Dicitur primo, quod Deus dignus est vt omnibus modis magis diligatur, quam creatura, quia in illo est infinita bonitas, & fons bonitatis omnium creaturarum, & ipse est obiectum immediatum, & formale charitatis, charitas ergo sua natura magis tendit in Deum quam in vllam creaturam, vt ostenditur

tur illo mandato. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. Deuteron. 6. Matth. 22. Et ex præcepto charitatis homo tenetur magis diligere Deum appetitiue quam omnia alia, ita vt paratus esse debeat omnia relinquere propter Deum, & mandata eius seruanda, vt patet. Lucae 2. si quis venit ad me, &c. si enim plus estimat aliquam creaturam quam Deum, & eius legem seruare, iam est à Deo auersus, ex quo etiam sequitur, quod omnis affectus elicetus à charitate intensius fertur in Deum, quantum sit ex parte habitus, & auxilij Spiritus sancti quam in creaturam, quia omnis habitus sua natura magis inclinatur ad obiectum formale quam materiale, præterea per actum charitatis voluntas assimilatur velut spiritui sancto, ergo intensius fertur in Deum quam in alia, intensio tamen causata ex viribus humanis, fieri potest, vt voluntas habentis charitatem intensius fertur in proximum quam in Deum, scilicet ex attentione ad rem sensibilem, & ex delectatione appetitus sensitui, qui mouet voluntatem, quod potest esse sine peccato mortali, dummodo appetitiue plus diligit Deum, ita quod, si opus sit, paratus sit relinquere creaturam propter Deum, quia minima intensio charitatis est excellentior quam omnis intensio alterius amoris, & magis actuatur voluntatem, est tamen veniale ob nimiam adhesionem creaturæ, nisi sit naturalis vt patris ad filium, quia tunc nullum est peccatum, vt d. hic Bannes.

3
Diligenda seipsum, probatur, ex August. libro primo de doctr. christ. capit. 22. circa Med. cum & omnis creatura amore naturaliter magis diligit Deum, vt bonum commune totius, quam proprium particulare, & sic seipsum, & magis homo in amicitia charitatis, probatur. Lucae 14. qui venit ad me, & non odit animam suam, non potest meus esse discipulus, & alibi, qui vult venire post me, abneget semetipsum, id est propriam voluntatem, quia ipsa inclinatio charitatis est

à spiritu sancto qui rapit creaturam ad creatorem.

Ratio, nam à Deo bonum naturæ & gratiæ accipere possumus, super communicatione vero bonorum naturalium nobis à Deo facta fundatur amor naturalis, quo non solum homo in suæ integritate naturæ super omnia diligit Deum, & plus quam se, sed, etiam quælibet creatura suo modo vel intellectu naturali, vel rationali, vel animali, vel saltem naturali amore, vt lapides, quia quæque pars naturaliter plus amat commune bonum totius quam particulare bonum proprium, quia quælibet pars habet inclinationem naturalem principalem ad actionem communem vtilitatis totius, vnde ciues pro bono communi quandoque dispendia propriarum rerum pariuntur, vnde magis id verificatur in amicitia charitatis, quæ fundatur super communicationem donorum gratiæ, ideo ex charitate homo debet magis diligere Deum qui est commune omnium bonum quam se, quia beatitudo est in Deo, vt in communi & formali principio omnium qui beatitudinem participare possunt.

Præterea omnis inclinatio naturalis, id est dimanans ex se ex principijs naturæ est bona, Gen. 1. alias Deus esset causa mali, cum sit author naturæ, ex qua sequitur talis inclinatio, quod nefas est dicere, ac omnis appetitus rerum naturalis inclinatur magis ad dilectionem Dei quam ad propriam ipsarum rerum, vt d. hic Bannes, testans de magis communi, nã ratio naturalis dicitur Deum diligendum esse super omnia, ergo inclinatio naturalis ad hoc magis inclinatur, quæ voluntas naturaliter est, & sequitur ex ratione quæ sequitur rationem, & ex alijs fortioribus argumentis deductis ad hoc probandum, supra tr. de gratia.

4
Quarta propositio. Homo secundum naturam spiritualem, debet se magis diligere quam quemcunque alium post Deum. In casu tamen debet, homo pati detrimentum corporale, non tamen spirituale, peccando, propter amicum, probatur. Leuit. 19. Matth. 22. Diliges proximum tuum sicut teipsum, ita vt dile-

pro eis ex stio propria sit exemplar dilectionis ponere, sed exemplar est potius excimcos expiando. Ratio, nam in homine est natura spiritalis, & corporalis, per hoc vero homodicitur diligere se quod se diligit secundam spiritualem naturam sup. q. p. g. c. art. 7. & secundum hoc post Deum homo debet se plus diligere quam proximum, nam Deus diligitur, ut principium boni, super quo fundatur dilectio charitatis, homo vero diligit se ex charitate secundum rationem qua est particeps predicti boni, proximus secundum rationem societatis in ipso bono, confociatio vero est ratio dilectionis secundam quadam unionem in ordine ad Deum, unde ut vnitas est potior quam vnio, ita quod homo ipse participet bonum diuinum est potior ratio diligendi quam quod alius associetur sibi in hac participatione, ideo ex charitate quis se plus diligere debet quam proximum unde non debet peccare, quod est contrarium beatitudini, ut proximus liberetur a peccato. Et ita colligitur, quod non potest homo pari detrimentum spirituale peccando ob bonum spirituale totius mundi, etiam si tantum veniale peccatum committatur, Matth. 16. quia cum sit peccatum, est omnino & in omni casu illicitum. Nec aduersatur, quod de duobus malis minus sit eligendum. c. duo. 13. dist. id enim intelligitur quando proponuntur duo quorum alterum necesse sit fieri, ut minus eligatur homo facere, ut si dubitar an sit peccatum comedere, vel non, tunc minus eliget, non tamen licet villo casu mentiri. cap. primum 22. q. 2. Potest tamen homo pati aliquid detrimentum in profectu spirituali ob commodum proximi etiam temporale, quia non cogitur proficere in charitate, & pati quandoque hoc detrimentum ad placendum proximo in re licita, non est peccatum, non tenetur tamen homo per se pati detrimentum in augmento charitatis etiam ob bonum commune spirituale totius mundi, per accidens tamen id potest relinquendo ad tempus aliquem statum perfectionis, ut religionem ad seruendum parentibus ob presentem charita-

tem necessitatem, & hoc non est pati detrimentum per se in charitate, quia charitas pro tunc id postulat, & quandoque ex accidenti est melius manere in seculo, ut si ibi quis facit magna bona pauperes alendo, opera pia exercendo, in quo prudentia opus est, nisi is in seculo maneat in periculo spirituali; si vero pauperes patienter detrimentum, & is non manet in periculo salutis spiritualis, licebit ei consulere ut maneat in seculo, ad miseriam inopum subleuandam.

Quo vero ad qualitatem detrimenti, quod potest, vel tenetur homo pati in temporalibus propter proximum, dicendum quod potest amittere omnia bona temporalia propter proximum in casu necessitatis constitutum, scilicet diuitias & honorem, Prou. 12. in eo enim quod quis patitur detrimenta ob amicum, se ipsum magis diligit secundum virtutem spiritualem, quia colitur virtutem amicitiae, quae maxime est necessaria in republica, quod tamen passim non est faciendum, quia esset illicitum si quis habeat familiam sustentandam ex ijs bonis necessariis, secundo, si incurreret infamiam, quae transiret ad posteros, vel si essent alij positi in grauiori necessitate quibus ideo prius subuenire tenetur, vel si sua bona essent notabiliter excellentiora quam proximi, non esset forte prudentia illa exponere, ut vir illustis erga plebeium, nostris pateret magnam iniustitiam, quia id esset iudicium magne virtutis illi operando. Similiter licebit bona temporalia magis relinquere pro bono spirituali proximi, non tamen pro quolibet bono spirituali, si illa bona sint necessaria ad maius bonum spirituale. Tenetur etiam homo quandoque exponere vitam periculo ob salutem spiritualem proximi, ut si sit in extrema necessitate spirituali apud hereticos, qui illum seducunt, & is potest illum docendo adiutare, tunc enim tenetur cum periculo vitæ. Io. 3. nos debemus pro fratribus animas ponere. Et si proximus sit persona publica valde necessaria Reipublicæ, potest quis vitam exponere periculo pro eius liberatione corporali, nisi is sit magis Reipublicæ

blicæ necessarius, quia tunc exponitur pars pro toto, & etiam licet quandoque exponere periculo vitam corporalem ad liberandum amicum æqualem à periculo vitæ temporalis amittendæ: ut d. D. Th. lib. 1. de regim. princ. Laet. lib. 5. de diu. inflit. c. 3. Aug. lib. 4. conf. c. 6. Arist. 6. Eth. c. 3. & lib. de amicitia. c. 10. & Cic. lib. de amicitia. ut pro patria, & amico, quia sic colitur virtus amicitiae, quæ valde est necessaria Reipublicæ, ergo licet mori pro seruanda vita amici, sic tamen non pro quolibet temere effundatur, ut si exponens sit magis utilis Reipublicæ, vel filijs onustus, & c. ut d. hic Bannes, d. prudentia in his opus esse, dicit tamen Lud. Beia, in casib. Bonon. congreg. viij. 22. Octobr. 1581. q. qui ex officio tenet defendere, id omittens peccat & contra iustitiam, & contra charitatem, & sic mortaliter, ut subdit Reges, & conuerso, superiores subditos, & conuerso, & patres, tutores, curatores, hæri, pædagogos, custodes, & huiusmodi, & contra illos, filij, pupilli, minores, famuli, mancipia, parochiani, & custodes. ex Abb. in c. 1. nu. 9. de restit. spol. Probabile tamen est, quod famuli qui conducuntur tantum ad seruendum, non teneantur cum periculo vitæ hæro subuenire, nisi & ut quilibet alij, nec vbi nulla sit spes liberandi aliquem à morte, quia à multis inimicis sit oppressus, temerarium enim esset parua manu velle illos aggredi, & omnes perdere, ut in expos. 4. præcepti dicitur; vel si peccatum sit publicum, & publicè factum, quia aliter non inuans præsumitur consentire, ex Nau. in c. non inferenda. 23. q. 3. & in Man. c. 24. nu. 29. & ob id d. si clericus sit publicè oppressus, quod eum non defendens, incurrit excommunicationem. ex Sila. ex com. 6. q. 5. Ang. ex com. 5. §. 34. Tab. casu 1. cod. §. 37. & quod etiam si offensio sit occulta, tenetur quis alterum iniuste oppressum, si commodè potest, ex lege charitatis defendere.

Quinta propositio. Tenetur quis diligere proximum, magis quam corpus proprium in ijs quæ ad animam pertinent, quo vero ad corpus, non nisi ex perfectione, & casibus supra enumeratis, nec tenetur pro eius salute quis corpus exponere,

nisi in casu quo tenetur eius salutem secus de corpore, nisi in casibus exceptis.

Ratio, nam id magis est diligendum, quod habet pleniorē rationē diligibilis, ex charitate, supra q. præced. art. 1. & 2. cōsociatio vero in plena participatione beatitudinis, quæ est ratio diligendi proximum est maior ratio, quam participatio beatitudinis per redundantiam, quæ est ratio diligendi proprium corpus, ideo proximum quod ad salutem animæ, magis debemus diligere, quam proprium corpus. Ratio secundi, nam cuiuslibet homini immediatè est cura proprii corporis, non autem proximi, nisi in casu, ideo corpus proprium non est necessarium exponere pro salute corporis proximi, nisi quando necessariò illi providere tenemur, & ad id se offerre est de perfectione charitatis, ut in resp. ad tertium.

Pro clariorē verò intelligentiā prædictorum. Dicitur primò, quod quilibet tenetur salutem spiritualem proximi providere, dum facillè potest, & sine magno suo dispendio, vel rei temporalis. Eccl. 17. vniciq; mundauit Deus de proximo suo. Matt. 18. si peccauerit & c. & etiam in temporalibus, si commodè potest, tenetur eum subuenire. Ex. 23. si videris bouem, aut asinum inimici tui iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo, cum simus inuicem membra. Eph. 4. Secundo, dicitur, quod homo iustus tenetur vitam, vel fortunas suas periculo exponere pro salute spirituali proximi, in casu extremæ necessitatis, ut dicit hic D. Th. ad tertium. & q. 44. art. vlt. ad secundum. ex illo 1. Ioan. 3. nos debemus pro fratribus animas ponere. Tertio, dicitur, quod extra casum extremæ necessitatis, non tenetur quis vitam, vel multam substantiam pro tali exponere, cum tunc non adsit tanta necessitas, quia potest alia via euadere ex illo periculo; si enim non potest, vel vix, dicitur tunc extrema necessitas, ut si simplex sit apud hereticos, vel positus in articulo mortis, nec sit qui ei conferat sacramentum baptismi, vel penitentiam sine quibus vix saluari potest, tunc enim quilibet id valens peragere, tenetur ei subuenire. Episcopi vero, & parochi

rochi ad id magis tenentur, & etiam sæpe extra periculum extremæ necessitatis, vt infra de correctione fraternæ, & dixi tract. de Episc. cap. 7.

6 Diligi an debeat p^o vnus pxi mus, q^o a li^o, ex charitate.

Sexta propositio. Vnus proximus ordine charitatis est magis diligendus, q^o alius secundum affectum, & etiam effectum; omnibus tamen idem in genere optare debemus, scilicet beatitudinem æternam; probatur primum Leuit. 20. Ratio, nam non minus est ordinatus affectus charitatis, qui est inclinatio gratiæ, quàm appetitus naturalis, qui est inclinatio naturæ, quia vtraque inclinatio, ex diuina sapientia procedit, sed in naturalibus inclinatio naturalis proportionatur actui, vel motui, qui conuenit naturæ cuiusque, vt terra habet maiorem inclinationem grauitatis, quàm aqua, quia cõpetit ei esse sub aqua, oportet ergo q^o etiã inclinatio gratiæ, quæ est effectus charitatis proportionetur ijs q^o sunt exterius agenda, ita scilicet, vt ad eos intensiorem affectum charitatis habeamus, quibus conuenit nos magis beatificos esse. Idem nedum secundum effectum, sed etiam secundum affectum debemus magis diligere vnum proximũ, quàm alium, quia cum principium dilectionis sit Deus, & ipse diligens, oportet q^o secundum propinquitatem maiorem ad alterum istorum principiorũ maior sit dilectionis affectus, sicut in omnibus in quibus inuenitur aliquod principium attenditur eius comparatio ad id principium, supra art. 1.

7 Diligi q^o debeat magis affectu & effecti.

Septima propositio. Ei qui est Deo propinquior per bonitatem, maius bonum debemus velle ex charitate ex parte obiecti; ex parte verò subiecti & actus, intensius diliguntur carne cõiuncti, & potest ex charitate optari, vt carne coniuncti sint alijs sanctiores; probatur 1. Timot. 5. si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit &c.

Ratio, nam omnis actus oportet quod proportionetur obiecto, & agẽti, sed ex obiecto sumit speciem, ex virtute agẽtis habet motũ suũ intentionis, vt motus habet speciem ex termino ad quẽ, sed intentionẽ velocitatis, ex dispositione mobi-

lis, & virtute mouentis, sic dilectio habet speciem ex obiecto, sed intentionem ex parte diligentis: obiectum verò charitatis est Deus, homo verò est diligens, diuersitas ergo dilectionis in proximis diligendis attenditur secundum speciem per comparisonem ad Deũ, vt scilicet ei, qui est Deo propinquior maius bonũ ex charitate recta velimus, quia licet bonum q^o vult charitas omnibus. beatitudo æterna, sit vnũ secundum se, habet tamen diuersos gradus secundum diuersas participationes, & hoc ad charitatẽ pertinet, vt velit Dei iustitiã seruari, secundum q^o meliores perfectius beatitudinem participat, & hoc pertinet ad speciem dilectionis, quia sunt diuersæ dilectionis species secundum diuersa bona optata dilectis. Intentio verò dilectionis attenditur in comparatione ad hominem qui diligit, & secundum hoc sibi coniunctiores, homo intensiori affectu diligit ad id bonum, ad quod omnes diligit, quàm meliores ad maius bonũ, attenditur hic etiã alia differentia, quia aliqui proximi sunt coniuncti nobis secundum naturalem originem à qua descendere nõ possunt, quia secundum eam sunt id q^o sunt, sed bonitas virtutis secundum quàm aliqui Deo propinquiant, potest accedere, recedere, augeri, & minui, supra q. 24. art. 10. idem ex charitate possum velle q^o mihi coniunctus sit alio melior, & sic ad maiorem gradum virtutis peruenire possit; alio etiam modo coniuncti diliguntur, quia pluribus modis diliguntur, quia ad eos qui nobis non sunt coniuncti, nõ habetur amicitia nisi charitatis, ad coniuñctos verò habetur alia amicitia secundum modũ coniunctionis eorum ad nos, cum verò bonum super q^o fundatur quælibet alia amicitia honesta, ordinetur ad bonum, super q^o fundatur charitas, vt ad finem, sequitur vt charitas imperet actui cuiuslibet alterius amicitia; vt ars, quæ est circa finem imperat arti, quæ est circa mediã, & sic hoc q^o est diligere aliquem, quia consanguineus est, vel quia est conciuis, vel quodcunque huiusmodi licitum ordinabile in finem charitatis, potest à charitate imperari; & ita charitate elicente

ciente cum imperante diligimus magis nobis coniunctos.

Quod verò vltimo loco dicitur, intelligitur dum proximi carne sunt in via, quia in patria voluntas nostra erit absolute conformis diuinæ voluntati in vilito, ita scilicet q^o homo velit illos habere maiorem gloriam, qui habent maiora merita, iuxta diuinam prædestinationem iam manifestatam. Nec ex hoc obligatur quis sub mortali hic velle maiorem gloriam vni, quàm alteri, sed explicatur natura charitatis: vt d. hic Banes.

8 Diligi debet magis sanguine cõiuncti, in ijs quæ pertinent ad naturã q^o alij, & quomodo

Octaua propositio. In ijs quæ pertinent ad naturam, magis debemus diligere sanguine cõiunctos, quàm eos qui alio modo coniunguntur, quorum & amicitia est stabilior, licet alia amicitia possint esse potiores secundum aliud, qui & quod ad alias coniunctiones, in quibus consanguinei non communicant, magis quàm consanguinei sunt diligendi.

Ratio, nam magis coniuncti sunt ex charitate magis diligendi, quia intensius & plurib^o rationibus diligunt, art. præc. Intentio verò dilectionis est ex coniunctione dilecti ad diligentem, idem diuersorum dilectio est mensuranda, secundum diuersam rationem coniunctionis, vt scilicet quisquis magis diligatur in eo q^o pertinet ad illam dilectionem secundum quàm diligitur, & vltimus comparanda est dilectio dilectioni, secundum comparisonem coniunctionis ad coniunctionem: sic ergo amicitia consanguineorum fundatur in coniunctione naturalis originis, amicitia cõciuium, in communicatione ciuili, bellantium, in communicatione bellica. Idem in ijs quæ pertinent ad naturam plus sunt diligendi consanguinei, quò ad secundum, plus ciues, quò ad tertium, plus milites, si etiam comparatur coniunctio ad coniunctionem, naturalis est firmior & immobilior, quia est secundum id q^o pertinet ad substantiam, alia sunt superuenientes, & possunt remoueri; idem amicitia consanguineorum est stabilior; alie possunt esse potiores secundum id q^o est proprium cuique amicitia.

Notandum autem dum dicitur, consanguineos esse plus diligendos, quàm alios,

intelligi ceteris paribus, quia contingere possunt circũstantiæ in quibus fecus faciendum sit; quia non omnis consanguineus est præponendus amico in beneficijs conferendis, aliqui enim sunt magis, alij minus sanguine iuncti, & si esset amicus cõstitutus in magna necessitate, qui in aliquem contulerit beneficia temporalia, vel spiritualia, esset peccatum, & fortè mortale non succurrere illi potius, quàm consanguineo in tertio, vel quarto gradu, & fortè secundo, cum maior sit coniunctio ad istum amicum, & potest esse etiam tanta obligatio erga amicum, vt superer etiam obligationem benefaciendi fratri carnali in pari necessitate, vt si eripisset eum à magna calamitate cum periculo vite sue, & magnis impensis; quæ tamen omnia beneficia non possunt superare obligationem benefaciendi parentibus magis quàm amico, cum nullius beneficium sit maius quàm paratum, nisi sint extra necessitatem, in quibus prudentia est opus. In spiritualibus verò, vbi propriè exercetur charitas secundum se, cum in temporalibus exercentur charitas dum imperat alias virtutes, debet quis subuenire potius patri spirituali, quàm carnali, vt q^o frater sui ordinis melius prædicet, & in meliori loco, quàm frater carnalis vel pater, nisi is sit dignior; respectu verò vltimi finis, debet quis ex ordine charitatis magis optare beatitudinem patri carnali quàm spirituali, & pro illis magis orare, dummodo quis nõ deficiat in eo q^o debet patri spirituali; sic tamen vt non sit mortale optare magis beatitudinem vni homini quàm alteri, modo nõ deficiat in exercitio debito secundum præcepta aliarum virtutum, scilicet orationis, elemosinæ, &c. in quibus charitas ordinem ponit.

Nona propositio. Ex parte obiecti magis diligendus est pater quàm filius, ex parte verò diligentis filius.

Ratio, nam ratio dilectionis pensatur ex parte obiecti, & diligentis, ex parte obiecti, id est magis diligendum, q^o habet maiorem rationem boni, & est Deo similis, & sic pater est magis diligendus, quia pater diligimus, sub ratione principij,

9 Diligi an debeat magis pater q^o filius.

cipij, & habet rationē eminentioris boni, & Deo similioris. Ex parte verò diligendis magis diligitur, & est coniunctus, & sic filius est magis diligendus. 8. Eth. c. 12. primò, quia patres diligunt filios vt aliquid sui, pater verò non est aliquid filij: idè dilectio, qua quis diligit filium est similior dilectioni, qua quis diligit se. Secundò, quia parentes magis sciunt esse sibi aliquos filios, quàm è conuerso. Tertio, quia filius est magis propinquior parenti, vt pars existens, quàm pater filio, ad quem habet habitudinem principij. Quarto, quia parentes diutius amarunt filios, scilicet à principio, filij è contra tēpore procedente, dilectio verò quò è diuturnior eo est firmitior. Eccl. 9. ergo.

In articulo verò necessitatis filius obligatus est maximè ex beneficijs suscipis, vt patri ante alios prouideat: vt d. hic D. Th. ad tertium. extra verò necessitatem patres debent filijs thesaurizare, non contra filij parentibus.

I O Decima propositio. Pater, per se loquendo, est magis amandus, quàm mater; probatur ex Hier. in Ezech. c. 44.

Ratio, nam per se loquendo, pater est magis amicus quàm mater, quia amatur pater, & mater, vt principia quædam naturalis originis, pater verò habet excellentiorem rationem principij, quia est principium per modum agentis, mater verò magis per modum patientis, & materiæ, idè per se loquendo pater est magis diligendus, secundum virtutem verò vel malitiam potest esse è conuerso, vt supra, & 8. Ethic. c. 7.

Prædicta verò intelligantur cæteris paribus, si enim mater sit valdè benefica erga filios in spiritalibus, & temporalibus, pater verò vitiosus, & negligens, est prius subuenienda mater, vel si sit vitiorum bono communi.

II Vndecima propositio. Secundum rationem boni, & pendens actum, quod est obiectum dilectionis, sunt magis diligendi parentes, quàm vxor, secundum verò rationem coniunctionis, cum sint duo in carne vna, magis diligenda est vxor.

Ratio, nam, vt art. 9. ratio dilectionis attenditur secundum rationem boni, & secundum coniunctionem ad diligendū;

secundum rationem boni, quod est obiectum dilectionis magis sunt diligendi parentes, quàm vxores, quia diliguntur sub ratione principij, & coniunctionis cuiusdam boni, secundum verò coniunctionis rationem magis diligenda est vxor, quia vxor coniungitur viro vt vna caro existens Matth. 19. idè intensius diligitur vxor, sed maior reuerentia est parentibus exhibenda.

Tenetur tamen simpliciter, & per se loquendo magis homo subuenire parentibus in extrema necessitate, in temporalibus, quàm vxori, quia est debitum antiquius erga parentes, & ratione boni est eminentius in eis, & ratio carnalis coniunctionis non est finis amoris cum vxore, quia ei vult bonum maius scilicet honestum, & nedum delectabile, & vtile ad generationem, sed est species vniuersalis amorem, de quo dixi tract. de Matrimonio.

Si etiam fiat comparatio de vxore ad filios, quò ad rationem boni, quod est obiectum dilectionis, vxor magis diligitur, vt comprincipium ad filiorum procreationem, vt effectum, ratione verò coniunctionis filius magis diligit quàm vxor, quia filius est aliquid substantiæ patris, coniuges verò compares & comprincipium, vnde coniuges se magis honorant, sed intensius amant filios, de quorum etiã morte magis tristantur, quàm consortis: vnde & à lege civili consors consorti succedit tantum omnibus consanguineis vsq; ad decimum gradum inclusiue alterius cessantibus, vt ff. & C. vnde vir, & vxor. ex prædicta consideratione.

Duodecima propositio. Secundum rationem excellentioris boni magis est diligendus benefactor, quàm beneficiatus, secus ratione maioris coniunctionis; probatur ex Philosopho 9. Ethic. c. 7.

Ratio, quid enim magis diligitur, vel ratione excellentis boni, vel maioris coniunctionis, supra art. 9. primo modo, benefactor est magis diligendus, quia cum sit principium boni in beneficiato habet rationem excellentis boni, vt de patre est dictum; secundo modo, magis diligitur beneficiatus. 9. Eth. c. 7. Primò, quia beneficiatus est quasi quoddam opus benefactoris,

I 3 Diligi an debeat magis benefactor, quàm beneficiatus

actoris, vnde dicitur est factura illius, naturaliter verò quilibet diligit opus suum, quia quodlibet diligit suum esse & suum vivere, quod maximè manifestatur in suo agere. Secundò, quilibet naturaliter diligit id in quo inspicit opus suum, sed benefactor inspicit in beneficiato suum bonum honestum, è conuerso, beneficiatus in benefactore suum bonum vtile bonum verò honestum delectabilius consideratur quam vtile, quia vtilitas citò transiit, id verò diuturnius, & quia honesta magis cum delectatione recoluntur, quàm vtilitates. Tertio, quia ad amantem pertinet agere, quia vult & operatur bonum amato, ad amatum pertinet, idè excellentius est amare, idè ad benefactorem plus pertinet, vt amet. Quarto, quia difficilius est beneficium facere quàm pati, què verò difficilius sunt magis diligantur.

II charitatis ordo à maiori in patria.

Decimatercia propositio. Ordo charitatis, quod Deus super omnia diligitur, remanet in patria. Ibi quoque quis diligit magis proximum meliorem, quàm seipsum secundum differentiam boni maioris, quod melioribus exoptat, secundum tamen intentionem dilectionis magis diligit se, quàm proximum meliorem; & quò ad ordinem charitatis respectu proximorum adiuicem, quis diligit, & quò ad maius bonum volitum, & respectu intentionis, meliorem secundum charitatis amorem, continget tamen quod aliquis sibi coniunctum pluribus modis diligit, simpliciter tamè magis diligit Deo propinquum; & sic in aliquibus manebit ordo charitatis viæ in patria, in alijs aliter se habebit, licet in paucioribus.

Ratio, nam Deus est super omnia diligendus, quod erit perfectè, quòd homo è fructus: Differentia verò dilectionis attenditur vel secundum differentiam boni quod quis alij optat, vel secundum intentionem dilectionis, sup. art. 7. primo modo plus diligit meliores quàm se, minus verò minus bonos, quia beatus vult quod libet habere quod sibi debetur secundum dignitatem iustitiam ob perfectam conformitatem voluntatis humanæ ad diuinam, nec erit tempus proficiendi per meritum ad maius præmium. Secundo modo, quis magis se diligit quàm proximam, & me-

liorem, quia intentio actus dilectionis nis prouenit ex parte subiecti diligētis, supra art. 7. & etiam donum charitatis cuiuslibet à Deo confertur: primò, vt ordinet mentem suam in Deum, quod pertinet ad sui dilectionem: secundò, vt ordinem aliorum in Deum velit, vel operetur secundum modum suum, sed quò ad ordinem proximorum simpliciter quis magis diligit meliorem, quia tota vita beata consistit in ordinatione mentis ad Deum, vt scilicet is magis diligitur, & sibi propinquior habeatur, qui est Deo propinquior, & cessabit necessitas prouidendi magis coniuncto, ibi tamen sibi coniunctos continget quod pluribus modis diligit, quia ab animo beati non cessabunt honestæ dilectionis causæ, ratio tamen dilectionis attenditur principaliter ex propinquitate ad Deum.

S V M M A R I V M.

- 1 Charitatis est magis proprium amare, quàm amari.
- 2 Dilectio quid dicat.
- 3 Deus ob quid sit diligendus.
- 4 Deus an possit in hac vita immediate amari.
- 5 Deus an possit, & debeat totaliter amari.
- 6 in Dilectione Dei an possit esse modus, & quomodo.
- 7 Dilectio amici an melior sit, quàm inimici.
- 8 Dilectio Dei an potior sit, quàm dilectio proximi.

De principali actu charitatis, qui est dilectio. Cap. V.

Prima propositio. Charitati magis proprium est amare, quàm amari; probatur 8. Eth. cap. 8. post princ. d. quod magis existit amicitia in amare, quàm amari. Ratio, nam amare conuenit charitati, vt est charitas, quia charitas cum sit virtus quædam secundum suam essentiam habet inclinationem ad proprium actum, amari verò non est actus charitatis eius quæ

3 charitatis est magis proprium amare quàm amari.

qui amatur, sed amatis, ergo magis conuenit charitati amare quam amari, quia magis conuenit cui libet quam conuenit ei per se, & substantialiter quam quod conuenit ei per aliud: unde amici magis laudant, ex hoc quod amant, quam quia amantur, imò si non amant, & amentur, vituperantur: secundò, quia matres quæ maxime amant, plus quæ rursus amare quam amari.

Verum est tamen, quod fieri licite potest ut quis amet ut ametur, non ut amari sit finis eius, quod est amare, sed quod est via quædam inducens ad hoc quod Deus amet, quod procedit etiam respectu Dei, quia principium nostræ dilectionis est, quod diligamur à Deo. 1. Ioan. 3. & potest charitas diligendo intendere, ut Deus nos magis diligat, amando illum, quia homo diligendo Deum intendit augmentum gratiæ, quod est effectus dilectionis Dei erga nos, sed tamen amor noster non sistit in hoc, quod velimus nobis maiorem gratiã, sed rursus ultra fit progressus, ut ex gratia maiori homo fiat potens magis diligere Deum propter se metipsum: ut dicit hic Bannes.

2
Dilectio
quæ dicitur

Secunda propositio. Dilectio, quæ est actus charitatis includit beneuolentiam, sed insuper addit unionem affectus ad rem amatam.

Ratio, nam beneuolentia dicitur actus voluntatis, quo alteri bonum volumus, hic verò actus voluntatis, differt ab actuali amore, tam secundum quod est in appetitu sensitivo, quam intellectivo, qui enim amor est in appetitu sensitivo, est quedam passio, omnis verò passio cum quodam impetu inclinatur in suum obiectum, passio verò amoris non subito oritur, sed per aliquam assiduam inspectionem rei amate: unde Philosophus 9. Ethic. cap. 5. dicit, quod beneuolentia non habet aliquem impetum inclinationis, sed solo iudicio rationis homo vult bonum alicui, quæ verò est passio repentino impetu fertur in aliquid, ut contingit de pugilibus, quorum alterum vellemus vincere. Amor verò qui est in appetitu intellectivo differt etiam à beneuolentia, quia importat quædam unionem, secundum affinitatem amantis ad amatum, quatenus scilicet amans æstimat amatum, ut

unum sibi, vel ad se pertinens, & se mouetur in ipsum, sed beneuolentia est simplex actus voluntatis, quo alicui bonum volumus, etiam non præsupposita prædicta unione affectus ad ipsum. In dilectione ergo, ut est actus charitatis includit beneuolentia, sed amor addit unionem affectus, idè Philosophus ibi dicit, quod beneuolentia est principium amicitia.

Aduerendum, quod charitas, & beneuolentia, quò ad substantiam idem important, sed nomen charitatis aliquod diuinius significat, scilicet unionem affectus intensè tendentis in Deum.

Tertia propositio. Dens est propter se ipsum diligendus, iuxta rationem cause efficientis, formalis & finalis, ratione verò cause materialis, Deus dispositiò potest diligere propter aliud, quatenus ex alijs disponimur, ut in dilectione Dei proficiamus, ut per beneficia ab eo suscepta, præmia sperare, vel pœnas quas per ipsum vitare intendimus; probatur ex Aug. lib. 1. de doctr. Christ. in princ. & colligitur Pl. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Hebr. 11. & 12. qui proposito sibi præmio sustinuit crucem. & sic sentit Ambr. Hier. & Aug. in d. Pl. 118. Orig. Rom. 2. Greg. lib. 8. Moral. c. 6. 7. & diffinitur ab ecclesia apud Dir. Inq. 2. p. q. 9. errore 80. 81. Tr. Concil. sess. 6. can. 3. 1. d. si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu mercedis æternæ bene operatur, anathema sit.

Ratio, nam litera propter importat habitudinē alicuius causæ, quod quadruplex est: efficiens, finalis, formalis, & materialis, ad quæ reducitur et dispositio materialis, quod non est causa simpliciter, sed secundum quid, & secundum hæc quatuor genera causarum, quid dicitur ob alterum diligendum secundum causam finalem, ut medicina dicitur amari ob sanitatē, ob formalem, ut diligimus hominem propter virtutem, quia virtute formaliter est bonus, & sic diligibilis, secundum efficientem, ut diligimus aliquos secundum quod sunt filij talis patris, secundum dispositionem quæ reducitur ad materiale, quid dicitur diligere obiecto, quod nos disponit ad eius dilectionem, ut ob aliquam

3
Deus ob
quid sit diligendus.

qua beneficia suscepta, licet postea ob eius virtutem ametur: primis tribus modis Deus non diligitur ob aliud, sed propter se, quia non ordinatur ad aliud, ut ad finem cum sit finis vltimus, nec informetur aliquo alio, ut sit bonus, sed eius substantia est bonitas secundum quam exemplariter omnia bona sunt: Nec est ab altero bonitas & inest, sed ab ipso omnibus alijs procedit. Quarto modo verò potest diligi ob aliud, quia ex aliquibus alijs disponimur ad hoc quod in Dei dilectione proficiamus, ut per beneficia ab eo suscepta, vel per præmia sperare, vel per pœnas, quas per ipsum vitare intendimus.

An verò Deus diligi possit propter mercedem temporalem vel æternam, vel cui tandas pœnas temporales, vel æternas, aduertendum amorem mercenarij esse duplicem, vnum quo sola merces, ut finis intenditur: secundò, cum quis diligit aliquem, sperando tamen ab eo mercedem, ita tamen quod illum amet etiam seclusa mercede; & quod finis alius est absolute vltimus, scilicet Deus, alius non simpliciter vltimus, sed respectu alicuius actionis est proximus, & immediatus, ut sanitas respectu medicationis, quod tamen non excludit vltimum finem. His notatis. Dicitur primò, non licere amare Deum amore mercenarij, primo modo, quia sic frueretur quis in Deo creatura. contra Aug. lib. 1. de doctr. Christ. c. 4. Nec etiam licet ordinare Deum in rem creatam, ut in finem vltimum, cum non sit ordinabilis ad creaturam; licitum est tamen amare Deum, ordinando actum dilectionis nostræ in felicitatem & mercedem nostram tãquam medium ad finem, non excludendo tamen ordinatiõnem nostræ felicitatis in Deum, ut in finem simpliciter vltimum, quia felicitas æterna est verè finis humanæ vitæ, ergo propter illa licet bene operari seruando mandata. Matr. 19. Præterea meritum ordinatur ad præmiũ, ut ad finem, sed dilectio Dei est meritum, ergo ordinabilis est ad finem vitæ æternæ. Est etiam licitum operari bonum, & diligere Deum propter mercedem æternam, cum sit amor mercenarij secundo mo-

do explicatus, & probatur Pl. 118. cum alijs auctoritatibus supra explicatis; licitum etiam est diligere Deum propter bonam temporalem, non ponendo in ijs simpliciter finem vltimum; unde ecclesia orat pro pluvia, serenitate, &c. & olim Deus illa promisit bene operantibus. Deut. 23. & 28. cum & sint instrumenta ad seruendum Deo, & proximum adiuvandum.

Quarta propositio. Deus in hac vita potest immediate amari.

Ratio, nam actus cognoscitiuæ virtutis perficitur per hoc quod cognitum est in hac vita cognoscere. 1. p. q. 82. art. 2. Actus verò appetitiuæ virtutis per hoc quod appetitus inclinatur ad rem, idè oportet quod motus appetitiuæ virtutis sit in re secundum cognitionem rerum: actus verò cognoscitiuæ virtutis est secundum modum cognoscens, hic verò est ordo rerum secundum se, quod Deus est propter se ipsum cognoscibilis, & diligibilis, ut essentialiter existens ipsa veritas, & bonitas, per quæ illa cognoscitur, & amatur, sed quò ad nos quia cognitio nostra incipit à sensu prius sunt cognoscibilia, quæ sunt sensui propinquiora, & vltimus terminus cognitionis est in eo quod est maxime à sensu remotum, secundum hoc ergo dicendum, quod dilectio quæ est actus appetitiuæ virtutis, etiam in statu viæ tedit in Deum, primò, ut ex ipso deriuatur ad alia, & secundum hoc charitas Deum immediate diligit, alia Deo mediante, in cognitione verò deõuerso, quia per alia Deus cognoscitur, ut causa per effectus, vel per modum eminentiæ, vel negatiõis secundum Dion. de diu. nom. c. 4.

Et ita Deus potest immediate amari, cum faciat charitatis vis unionem immediatam potentia voluntatis cum ipso Deo summo bono, unionem non habitualement solum cum quis est in gratia, sed etiam actualement, ut actum diligit Deum, & prius charitas immediate ad Deum tendat, deinde ad proximum propter Deum, sic tñ ut postquæ dilectio charitatis tedit ad Deum, & deinde ad proximum, dilectio proximi possit esse motu ad rursus diligendum Deum: ut d. hic Bannes.

Quinta propositio. Deus potest totaliter

4
Deus aut
possit in
hac vita
immediate
amari.

5
Deus an
possit tota
liter ama
ri, & de-
beat.

liter amari, si litera totaliter cōparetur ad rem dilectam, non verò comparando diligentem ad dilectum, scilicet secundum æqualitatis proportionem, licet Deus totaliter sit diligendus respectu diligentis; probatur Deut. 6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo.

Ratio, nam cum dilectio intelligatur ut medium inter amantem, & amatum quò potest intelligi tripliciter; primò, ut modus totalitatis referatur ad rem dilectam, & sic Deus est totaliter diligendus, quia totum quod ad Deum pertinet homo diligere debet. Secundò, totalitas potest referri ad diligentem, & sic etiam totaliter diligendus debet, quia homo ex toto suo posse diligere Deum debet, & quod habet ad Dei amorem ordinare. Deut. 6. Tertio, potest intelligi secundum comparationem diligentis ad rem dilectam, ut scilicet modus diligentis equet modum rei dilectæ; & sic id esse non potest, quia cum quodlibet eareus sit diligibile, ut est bonum. Deus cuius est infinita bonitas, est infinite diligibilis, sed virtus creaturæ, vel naturalis, vel infusa est finita, ergo eum infinite diligere non potest.

6
Dilectio
Dei an
possit esse
modus, &
quò id in-
telligatur

Sexta propositio. In Dilectione Dei non potest accipi modus, ut in re mensurata, sed bene inveniuntur modus, vel regula, ut quanto plus diligitur, tanto melior sit dilectio; probatur ex Bern. lib. de dilig. Deo. in princ. d. quòd causa diligendi Deum, Deus est, modus sine modo diligere.

Ratio, nam modus importat quandam mensuram determinatam, quæ determinatio inveniuntur in mensura, & mensurato, aliter tamen, & aliter, nam in mensura inveniuntur essentialiter cum secundum se sit determinatiua aliorum. In mensuratis inveniuntur mensura secundum aliquid, quatenus attingit mensuram, idè in mensura, nil potest accipi, immodificatum, sed res mensurata est immodificata, nisi mensuram attingat, vel si excedat, vel deficiat. In omnibus verò appetibilibus, & agibilibus mensura est finis, quia eorum quæ agimus, & appetimus oportet propriam mensuram ex finem accipere secundo Philosophi c. tex. 82. idè finis secundum se non habet modum, quæ verò

sunt ad finem habent modum, ex eo quia fini sunt proportionata, idè appetus finis in omnibus actibus est sine fine, eorum verò quæ sunt ad finem est aliquis terminus. I. Polit. c. 6. quia medicus non imponit terminum sanitati, sed sanat quantum potest, sed medicinæ imponit terminum secundum proportionem ad sanitatem, quam proportionem si excederet, vel deficeret, esset immoderata. Finis verò omnium actionum, & affectionum humanarum est dilectio Dei, per quam maxime attingimus ultimum finem, sup. q. 2. art. 6. Idè in dilectione Dei non potest accipi modus, ut in re mensurata, ut sit in ea accipere plus, & minus, sed ut inveniatur modus in mensura in qua non potest esse excessus, sed quo plus attingitur regula eo melius, ita quo plus Deus diligitur eo dilectio est melior; & ex parte obiecti non datur ullus modus Deum diligendi: ut d. hic Bannes.

Septima propositio. Dilectio amici est melior dilectione inimici respectu proximi, qui diligitur, quia is est melior & magis coniunctus, ex parte tamen rationis ob quam diligitur, melior est dilectio inimici, quam amici, quia amicus ob aliud potest amari, inimicus ob solum Deum; secundum se dilectio tamen amici est prior, quia est ferventior, sed respectu meriti secus, nisi & amicus propter Deum diligatur, quia tunc aliæ circumstantiæ, de quibus supra, sunt considerandæ in utroque, & in pari causa potior est dilectio inimici.

Ratio, nam ratio diligendi proximum ex charitate, est Deus, supra q. 2. art. 1. ex parte verò proximi qui diligitur, dilectio amici præfertur, quia amicus, & melior est, & magis coniunctus; unde est materia magis conveniens dilectionis, idè actus dilectionis super hanc materiam transiens est melior, & eius oppositum est peius, quia peius est odire amicum quam inimicum. Ex parte verò rationis qua diligitur, dilectio inimici præminet; primò, quia dilectionis amici potest esse alia ratio quam Deus, sed dilectionis inimici solus Deus est ratio: secundò, dato, quod uterque ob Deum diligatur fortior est dilectio, quæ ad ulteriora extenditur,

7
Dilectio
amici an
sit melior
quàm inimici

8
Dilectio
Dei an sit
potior quàm
dilectio
proximi.

extenditur, scilicet ad dilectionem inimici, ut virtus ignis est fortior, quæ ad remotiora extendit calorem, idè fortior est huiusmodi dilectio, quæ difficiliora implemus, & est sicut ignis agens in rem propinquam, sic homo in amicum ut coniunctum, amans verò inimicum difficiliora agit, idè laudabilior. Dicit tamen Bannes hic absolute loquendo esse magis meritorium diligere amicum, quam inimicum, quia sit melius obiectum dilectionis; quòd tamen mihi non absolute probatur, quia licet sit melius obiectum, ex parte tamen diligentis maior est difficultas cum tendat ad remotiora amor: ut dicit hic Divus Thomas, & virtus versetur circa difficile, unde ratione huius repugnantia, sententiam hunc magis merereri, quòd & videtur expresse probari Marth. 5. dicente: si enim diligitis tantum eos, qui vos diligunt, nonne ethnici, & publicani hoc faciunt? ego autem dico vobis diligitis inimicos vestros, & c. ut sitis filij patris vestri qui in caelis est; nec responso Bannes, si rectè inspiciatur, satisfacit huic argumento.

Ostava propositio. Dilectio Dei seorsum considerata à dilectione proximi est potior quam dilectio proximi, si verò consideretur dilectio proximi propter Deum, potior est quam dilectio simpliciter Dei, quia sic diligitur potius Deus, & ratione eius proximus, & sic proximus in Deo.

Ratio, nam hæc questio potest intelligi dupliciter: primò, ut seorsum considerata utraque dilectio, & tunc dilectio Dei est magis meritoria, quia debetur ei merces propter seipsam, quia ultima merces est frui Deo, in quem tendit diuinæ dilectionis motus, alio modo intelligitur ut comparatio, ut dilectio Dei accipiatur secundum quòd solus diligitur, dilectio proximi secundum quòd diligitur propter Deum, & sic dilectio proximi includit dilectionem Dei, sed non econverso, unde erit comparatio dilectionis Dei perfectæ, quæ se extendit ad proximum, ad dilectionem Dei insufficientem, & imperfectam, hoc enim mæ datum habemus à Deo, ut qui diligit

Deum diligit fratrem suum, & hoc seu su dilectio proximi præminet.

Verum est tamen, quòd dilectio Dei seorsum considerata, non est vera charitatis dilectio, nisi & virtualiter ad proximum extendatur; & idè est potior, quæ actualiter tendit in Deum, quam quæ virtualiter solum in eum, & actualiter in proximum, sed si dilectio proximi sit actualiter, & expresse propter Deum summe dilectum, supereminet dilectioni Dei seorsum, quia continet utrunque obiectum.

S Y M M A R I U M.

- 1 Gaudium qualiter differat à delectatione.
- 2 Gaudium, quod est effectus charitatis unde causetur.
- 3 Gaudium quod sit effectus charitatis.
- 4 Gaudium quòd habetur de Deo, an habeat tristitiam mixtam.
- 5 Gaudium spirituale charitatis an possit impleri in via.
- 6 Gaudium est charitatis effectus, non verò virtus distincta à charitate.

De effectibus consequentibus principalem actum charitatis, qui est dilectio; & primò de Gaudio. Cap. VI.

Notandum, quòd gaudium differt à delectatione, nam delectatio est commuis rationalibus, & irrationalibus creaturis, & proprie in brutis est delectatio in parte sensitiva, gaudium verò solum est in creaturis intellectualibus in parte intellectiva: ut dicit D. Tho. 1. 2. q. 31. per totum. & gaudium est effectus amoris, quia naturaliter sequitur ad præsentiam rei amatae, quòd non est meritorium in se, sed ratione suæ cause, si est bona, unde & delectari de rebus divinis, & tritari de malis

Gaudium
ut differat
à delectatione.

malis est coniectura, quod homo sit in gratia.

2 Gaudium est effectus charitatis, unde gaudetur.

Secundo, notandum, quod gaudium, de quo hic, causatur ex charitate Dei, cum ratione amicitiae, & concupiscentiae, scilicet de Deo in se, vel propriae eius, ex consideratione Dei in se amati oritur gaudium, cum ex bono diuino nil damni accideere possit, sed semper optimum est apud amantem, quod & facit amicum ei presentem, dum per gratiam, & charitatem homo Deo amore coniungitur, cum amor vnionem faciat, retorquendo mentem in sanctificatione diuini nominis, in regnum eius, & in voluntatis Dei expletionem, quae sunt materia gaudij expletis desiderium amantis Deum, & propter eum proximum, cui & tale confortium operatur bonorum, unde gaudium surgit; in quibus potius est tamen gaudium, quod habetur de Deo ipso, quam de eius presentia: vt dicit hic Caier. cum sit per se, & non ad aliud.

3 Gaudium est effectus charitatis.

Prima propositio. Gaudium, quod habetur de immutabili bonitate Dei, est in nobis effectus charitatis; nam gaudium causatur a Spiritu sancto. Rom. 14. sed charitas Dei est in nobis a Spiritu sancto. Rom. 5. ergo gaudium habetur a charitate.

Ratio, nam vt 1. 2. q. 2. s. art. 1. & 2. ex amore oritur gaudium, & tristitia, contrario tamen modo, quia gaudium ex amore causatur, vel ob praesentiam boni amati, vel quia ipsi bono amato proprio bonum inest, & conseruatur, & hoc pertinet ad amorem beneuolentiae secundum quem quis gaudet de amico prospero, se habere, licet sit absens: e converso ex amore oritur tristitia, vel ob absentiam amati, vel quia amatum, cui bonum volumus, suo bono praeuertitur, vel malo deprimitur, charitas vero est amor Dei, cuius bonum est immutabile, quia ipse est sua bonitas, & ex hoc quod amatur est in amante per nobilissimum suum effectum: id est spirituale gaudium, quod de Deo habetur, ex charitate causatur.

4 Gaudium quod habet de Deo, alicuius tristitia mixta.

Secunda propositio. Gaudium, quo gaudemus de bono diuino secundum se considerato non patitur tristitia per mixtionem, prout vero bonum diuinum a

nobis participatur, potest habere tristitia commixtionem, quia talis participatio potest impediri per aliquod contrarium; probatur primum Sap. 8.

Ratio, nam ex charitate causatur duplex gaudium de Deo, art. praec. aduertitur, vnum principale, quod est proprium charitatis, quo gaudemus de bono diuino secundum se considerato, & huiusmodi non habet mixtionem tristitiae, vt nec bonum de quo est gaudium, habet mixtionem mali. Phil. 4. Aliud est gaudium charitatis, quo quis gaudet de bono diuino secundum quod participatur a nobis, quae participatio potest impediri per aliud contrarium; id est ex hac parte gaudium huiusmodi potest habere mixtionem tristitiae, prout quis tristatur de eo quod repugnat participationi diuini boni, vel in nobis, vel in proximis, quos vt nos diligimus.

5 Gaudium spirituale charitatis an possit impleri in via.

Tertia propositio. Gaudium spirituale, quod in nobis ex charitate causatur, in via non potest impleri, implebitur autem in patria, vt sit omnium desideriorum quies; probatur Ioan. 15. vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

Ratio, nam si intelligitur, vt quis tantum gaudere debeat de re quantum est dignum gaudere, sic solum Dei gaudium est plenum de seipso, quia gaudium Dei est infinitum, & id est condignum infinitae bonitati Dei; creaturae vero gaudium oportet esse finitum, si vero plenitudo intelligatur ex parte gaudentis, gaudium comparatur ad desiderium, vt quies ad motum. 1. 2. q. 2. s. art. 1. quies vero plena est, cum nil restat de motu: unde gaudium est plenum, cum nil restat desiderandum, sed dum sumus in mundo non cessat in nobis desiderij motus, quia adhuc restat quod deo magis proximemus per gratiam, sed in patria nil desiderandum restabit, quia ibi erit plena Dei fruitio, in qua obtinebit homo quae etiam circa alia bona desideraret, id est ibi quiesceret desiderium, non solum quo Deum optamus, sed etiam alia: unde ibi est gaudium perfecte plenum, & etiam super plenum, quia plus percipitur, quam desiderare sufficeret. 1. Cor. 2. & homo potius intrat in id gaudium,

6 Gaudium est charitatis effectus, non vero virtus distincta a charitate.

Quarta propositio. Gaudium non est aliqua virtus a charitate distincta, sed est charitatis effectus, vel actus.

Ratio, nam virtus est habitus quidam operatiuus. 1. 2. q. 55. art. 2. & 4. id est secundum propriam rationem habet inclinationem ad aliquem actum, est vero constringens, ex vno habitu plures actus eiusdem rationis ordinatos prouenire, quorum vnus sequatur ex altero, & quia posterioris actus non procedunt ex habitu virtutis, nisi per priorem, id est virtus non diffinitur, nec denominatur, nisi ab actu priori, licet alij actus ex ea erant consequantur, sed amor est prima affectio appetitiuae potentiae, ex qua sequitur desiderium, & gaudium. 1. 2. q. 25. art. 2. id est habitus virtutis est idem qui inclinatur ad diligendum, & desiderandum bonum dilectum, & gaudendum de Deo, sed quia dilectio inter hos actus est prior, id est virtus non denominatur a desiderio, vel gaudio, sed a dilectione, & dicitur charitas, & sic gaudium non est virtus distincta a charitate, sed quidam actus, vel effectus charitatis, id est enumeratur inter fructus. Gal. 5.

S V M M A R I V M.

- 1 Pax quid sit.
- 2 Pacis bonae laudes.
- 3 Pacis nomen quid dicat.
- 4 Pacem omnis appetens appetit.
- 5 Pax est effectus charitatis.
- 6 Pax an sit virtus.

De pace quae est effectus dilectionis. Cap. VII.

1 Pax quid sit, & quomodo plex.

Notandum, quod Pax se extendit ad omnem concordiam, siue in bonum, siue in malum; in malum est Pax diabolica, quia diaboli inter se conueniunt ad homines decipiendos, & haereticos, ac nefarii homines, de quibus dicitur Eccl. 59. non est pax cum impijs. Psalm. 72. Zelauit super iniquos pacem peccatorum videns; est pax si-

mulata, de qua Hier. 8. dicentes: Pax, pax, cum non esset pax, vt pax Iudae: est demum & pax vera, quae est effectus charitatis, & est ordinata hominum cohabitantium sub vna fide, & aeterna lege concordia: vt dicit August. lib. 19. ciuit. cap. 18. quae est amplectenda, cum finis noster sit pax Psalm. Qui posuit fines tuos pacem, & bellum fiat ob pacem: vt dicit August. dicto lib. 19. c. 12. Pacis bonae laudes quam & omnia corpora caelestia sequuntur, cum nullum aliud impediatur in cursu suo, & animantia eiusdem speciei pacifice viuunt: vt dicit Lactant. lib. de ira Dei. cap. 12. & ob fructus qui inde oriuntur, qui sunt, quod est grata Deo. Eccles. 25. quod affert delectationem: vt ait August. lib. 12. ciuit. id est abundantia terrenorum confurgit. Psal. 121. & quod eam amantes dicuntur filij Dei. Matt. 5. ex pace enim, & concordia charitas generatur: vt inquit August. serm. 57. in append. de diuin. quam praeceptis regalibus Dominus mandat, dicens: Ioan. 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, diuini dere vero vnitatem non est magistrum sequi, sed est mandatum calcare, quam iccirco omnia natura duce amplectuntur elementa, & caeli, dum in sua quisque natura persistit, & durat, & ex discordia, aeris perturbationes in caelo, in corpore infirmitates, in ciuitatibus excidia, & strages, in domo diuisiones, & in vniuerso subuersio exurgit, vt contra pax, & concordia mala est fugienda; vt inquit Chrost. homil. trigesima sexta, in Ioanem; unde qui turrim aedificabant concordem erant in malo suo, & licet inuiti, ad horam tamen dissenserunt. Numer. 16. & 26. & socij Chore male conueniebant, id est diuisi sunt. Iudicum 1. unde & Chrost. tract. de incomprehens. natura Dei, hom. prima; d. si amicitiae detrimento sint, & ad societatem suae impieratis inuitent, recedendum. resiliendumque etiam si cum parentibus agatur, eruens est oculus si offendit. His ita notatis.

2 Pacis bonae laudes

3 Pacis nomen quid dicat.

Prima sit propositio. Nomen pacis addit supra concordiam vnionem appetituum vnus appetentis.

T 2 Ratio,

Ratio, nam pax includit cōcordiam, & aliquid addit; vnde ubi est pax, est & concordia, sed non econverso proprie, quia concordia proprie est ad alterum, quatenus scilicet diuersorum cordium voluntates in vnum consensum conueniunt, contingit etiam vnus hominis cor tendere in diuersa, vno modo secundum diuersas potentias appetitiuas, vt appetitus sensitiuus sapē tendit in contrarium rationis. Galat. 5. Alio modo, quatenus vna, & eadem vis appetitiua in diuersa appetibilia tendit, quæ simul consequi non potest; vnde oportet esse repugnantiam motuum appetitus, vno verò horum motuum est de ratione pacis, quia quis non habet pacatum cordum non habet quod vult, & si id habet, adhuc restat ei aliquid volendum quod simul habere non potest, hæc verò vno non est de ratione concordie, vnde concordia importat vnionem appetituum diuersorum appetentium, pax super id importat vnionem etiam appetituum vnus appetentis.

4 **Secunda propositio.** Omne appetens appetit pacem; probatur ex August. libro 19. ciuit. cap. 12. & alijs supra deductis.

Ratio, nam ex eo quod quis aliquid appetit, consequenter eius appetit consecutionem, & remotionem eorum, quæ consecutionem impedire possunt; potest verò impediri bonum desideratum per contrarium appetitum sui vel alterius; quorum vtrunque tollitur per pacem, art. præceden. idē oportet quod omne appetens appetat pacem, quatenus omne appetit tranquillē, & sine impedimēto peruenire ad id quod appetit, in quo consistit ratio pacis.

5 **Tertia propositio.** Pax est proprius effectus charitatis; probatur Psalmo 118. Pax multa diligentibus legem tuam.

Ratio, nam duplex vno est de ratione pacis, supra art. 1. scilicet vno appetituum propriorum, & propriorum, cum alterius, & vtrunque vnionem facit charitas, primam vnionem secundum quod Deus diligitur ex toto corde, vt scilicet omnia in ipsum referantur, & sic om-

nes appetitus nostri feruntur in vnum, aliam verò prout diligimus proximos, vt nos, ex quo contingit, quod quis vult implere voluntatem proximi vt & sui, vnde amicorum est idem velle, & nolle. 9. Ethicorum, cap. 1. & Tullius libro 2. de amicitia.

6 **Quarta propositio.** Pax non est virtus, sed effectus causatus ex charitatis amore; probatur ex August. lib. 19. ciuit. cap. 11.

Ratio, nam, vt quæstione præcedenti, articulo quarto; cum omnes actus se inuicem consequantur secundum eandem rationem ab agente procedentes, omnes huiusmodi actus ab vna virtute procedunt, nec habent singuli singulas virtutes à quibus procedant, vt patet in corporalibus, nam quia ignis calefaciendo liquefacit, & rarefacit, non est in eo alia virtus liquefactiua, alia rarefactiua, sed omnes hos actus operatur per vnam suam virtutem calefactiuam; cum ergo pax causetur ex charitate, secundum ipsam rationem dilectionis Dei, & proximi, vt art. præceden. non est alia virtus cuius pax sit actus proprius, nisi charitas, vt & de gaudio est dictum.

S V M M A R I V M.

- 1 Misericordia quid sit, & vnde proveniat.
- 2 Misericordie laudes.
- 4 Misericordie motiuum quid sit.
- 4 Misericordie ratio, est defectus, & quomodo.
- 5 Misericordia an sit virtus.
- 6 Misericordia an sit maxima virtutum.

De Misericordia effectu charitatis. Cap. VIII.

Notandum, quod Misericordia est tristitia de alieno malo, vel alterius miseria, vel compassio alienæ miserie in corde nostro, quam si pollu-

Pax an sit virtus.

Pacem ois appetens appetit.

Pax est effectus charitatis.

mus depellere nitimur: vt dicit Aug. lib. 9. ciuit. cap. 14. obiectum enim misericordie est malum, & defectus alterius, vt infirmitates, inopie, oppressiones, & huiusmodi, quæ quis indignus patitur, vt ibi dicit August. fumendo malum aliterius, vt proprium ob vnionem amoris, vel cum malum aliorum est propinquorum, vel propinquum, vt ad eos trahat, secundo Rhetor. vbi habetur, quod homines miserentur ijs illis qui sunt eis coniuncti, & similes, quia æstimant quod similia possunt pati. Sic etiam senes, & sapientes, qui cogitant se posse incidere in similia mala sunt misericordes, & eo magis debiles, & formidolosus; econverso, qui se æstimant felices, & nil mali pati posse, non ita miserentur, & ita defectus est ratio miserendi, & sic accepta misericordia, vt passio est laudabilis, quia inducit ad bonum, scilicet ad subleuationem miserie alterius. Secundo, potest accipi misericordia pro motu vel actu voluntatis, quo alicui displicet malum alterius, ex quo procedit ad illius subleuationem, qui motus quia potest regulari per rationem, idē per illum motum ratione regularum passio misericordie appetitus concupiscibilis potest moderari: vt dicit Aug. lib. 9. ciuit. cap. 5. vnde si actus eius frequentatur, surgit habitus circa naturalia, qui dicitur misericordia, quæ est salutaris præsidium, fidei firmamentum, propitiatio peccatorum: vt inquit Christost. homil. 32. in epist. ad Hebr. si tamen à charitate eius actus imperetur, & omnis summa disciplina Christianæ in misericordia sita sit: vt inquit Amb. in epist. 1. ad Timoth. cap. 4. de qua Iob 31. ab infantia mea mecum creuit miseratione. & cap. 29. oculus sui cæco, & pes claudodo, pater eram pauperum; & c. 31. foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Et ita misericordia ponitur in voluntate bene disposita per habitum appetitus sensitiui, nec est actus elicitus à charitate cum non habeat idem obiectum, sed consequitur actum charitatis, respiciens tamen specialem rationem boni, scilicet subleuationem alterius miserie, ob quæ est virtus ab alijs di-

2 Misericordie laudes

stineta, & attribuitur Deo excellentissime, quod ad subleuationem miserie nostræ, sine tamen vlla passione, & dicitur in Deo supereminere alia opera eius. Psal. quia respicit bonum absolute, & eius effusionem, iustitia verò culpam, & licet charitas sit ea prior, quia coniungit vltimo fini, tamē inter virtutes quæ pertinent ad proximum, misericordia est potissima, quia supplet defectum alterius, quod pertinet ad meliorem, & excellentem, & est Deo gratissima. Osee 6. Misericordiam volo, & non sacrificium, quia sacrificijs nostris non eget Deus, nisi propter nos, & proximos. His ita notatis.

3 **Prima sit propositio.** Malum inuoluntarium est motiuum ad misericordiam, quia huiusmodi malum pertinet ad miseriam, quod est obiectum circa quod versatur misericordia; probatur ex Damasc. lib. 1. de fide, cap. 14. ad misericordiam enim pertinet malū quod homo patitur non volens, quia quod est voluntarium habet rationem boni, quatenus est voluntarium.

Ratio, nam misericordia est alienæ miserie in nostro corde compassio, quæ si possumus subuenire compellimur, dicitur enim misericordia, quia quis habet miserum cor super miseria alterius, miseria verò felicitati opponitur, est verò de ratione felicitatis, vt quis potius eo quod vult bono, & quod pertinet ad iustitiam, quia nil mali vult, econverso ad miseriam pertinet quod homo patitur quæ nõ vult: tripliciter verò quis vult aliquid: primo, appetitu naturali, vt omnes homines appetunt viuere & esse: secundò, per electionem ex aliqua præmeditatione: tertio, non in se, sed in causa sua, vt qui vult comedere noxia velut dicitur velle infirmari: sic ergo motiuum ad misericordiam est vt ad miseriam pertinet: primo, id quod contrariatur appetitui naturali voluntatis. scilicet mala corruptiua, & contristantia, quorum contraria homines naturaliter appetunt. 2. Rhet. Secundo, huiusmodi magis prouocant ad misericordiam si sunt contra voluntatē electionis, vt quando malum euenit, vnde sperabatur bonum secundum Philosophum, ibi.

Misericordie motiuum quid sit.

T r 3 Tertio,

Tertio, sunt magis miserabilia si sunt contra totam voluntatem, ut si quis semper sectatus est bona, & eueniunt ei mala, unde misericordia est maximè super malis eius qui indignus paritur.

Secunda propositio. Defectus semper est ratio miserendi, vel quatenus quis reputat defectum alterius suum propter unionem amoris, vel propter possibilitatem similia patiendi, ob quod, licet emmentissime Deus voluit fieri passibilis in carne, ut in eo verificaretur etiam quod similia patiens miseretur nostris: ut dicit Bern. in opusc. de humilitate. cap. 2. ex c. 5. Hebr. & August. lib. r. de moribus, eccles. cap. 27.

Ratio, nam misericordia est dolere de alterius miseria, art. preceden. sed quia tristitia, vel dolor est de proprio malo, carenus quis de miseria alterius tristatur, quatenus miseriam alterius apprehendit ut suam, quod fit dupliciter: primò, per unionem affectus, quod fit per amorem, nam quia amans reputat amicum ut se, malum eius reputat ut suum, idè dolere de malo amici ut suo, & ei condoleri. Ethic. cap. 3. & ad Rom. 10. gaudere cum gaudentibus. Alio modo contingit secundum unionem realem, ut cum malum aliquorum propinquum est, ut ab eis ad nos transeat. d. capit. 3. nam per id fit eis æstimatio, quod possent similia pati quando similes patiuntur; unde senes, & sapientes, qui considerant se posse in malum incidere, debiles, & formidosi sunt magis misericordes, qui verò se æstimant felices, ut nil mali se reputent pati, non ita miserentur, sic ergo defectus est ratio miserendi, prout quis reputat defectum alicuius, ut suum, ob unionem amoris, vel possibilitatem similia patiendi.

Tertia propositio. Misericordia, ut importat dolorem, qui est passio appetitus, nõ est virtus, si verò accipitur, ut nominat motum appetitus intellectiui, qui est displicentia mali alterius, & regulatur secundum rationem, & regulatur motum inferioris appetitus, sic est virtus; probatur Matth. 5. Beati misericordes. Iacob. 2. iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam, & ex Aug.

lib. 9. ciuit. cap. 5. ante medium. & Cic. orat. pro P. Q. Lig. in fine, dicitur: nulla de virtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior misericordia est.

Ratio, nam misericordia importat dolorem de aliena miseria, qui dolor vno modo potest nominare motum appetitus sensitui, & sic misericordia, est passio non virtus: secundo modo, potest nominare motum appetitus intellectiui secundum quod alicui displicet malum alterius, qui motus potest esse secundum rationem regulatus, & secundum hunc motum ratione regulatur motum regulari motus appetitus inferioris, & quia ratio virtutis humanæ consistit in hoc quod motus animi ratione regulatur, l. 2. quest. 59. art. 4. sequitur misericordiam esse virtutem, ut cum indigenti tribuitur, vel ignoscitur penitentis, dicit tamen hic Bannes, non satis probari in Theologia, quod sit specialis virtus distincta à charitate, quia non satis ostenditur quàm sit specialis difficultas benefacere proximo, qui sit in miseria, quæ difficultas non inueniatur in hoc quod est benefacere proximo; dicens tamen certum esse misericordiam esse virtutem, id est actum laudabilem, & meritum, si fiat cum debitis circumstantiis; & quod probabile est, quod sit specialis virtus, quia specialiter respicit miseriam eius cui miseretur, qua visa surgit motus appetitus sensitui anticipans iudicium rationis, quo plus nimio afficimur ad subleuandam alterius miseriam, vel plus nimio retardamur, quia æstimemus talem dignum pati, quod efficit Nemesis, ut ergo hæc passiones reducantur ad medium rationis, requiritur aliquis habitus electiuus in mediocritate consistens, qui est misericordia versans circa passiones; si etiam consideretur, ut est in voluntate, sic est virtus specialis, quia sicut benefacere alicui sub ratione debiti, pertinet ad iustitiam specialem virtutem; ita benefacere proximo sub ratione releuandi alienam miseriam, pertinet ad specialem virtutem misericordiam, & ex hoc dicitur virtus; quæ idè est & in appetitu sensitui, & in voluntate; secundum tamen rationem virtutis quam habet,

bet, principaliter est in voluntate, cum maximè competat Deo, & etiam Angelis erga nos, in quibus non est appetitus sensitiuus. Si verò consideretur secundum quod competit hominibus, secundariè est etiam in appetitu sensitui, quia in eo est etiam difficultas ad actionem misericordie exercendam sicut oportet, cum ibi possit esse excessus, vel defectus in subleuandis miseris.

Et ut mare sine rati nauigari non potest, ita hæc vita sine misericordia, & beneficentia constare, unde natura duce parentes liberorum miserentur, & filij parentum, fratres fratrum, & amici amicorum, quibus afflictis tristatur, & flentibus collachrimant.

Quarta propositio. Misericordia secundum se est maxima virtutum, respectu verò habentis non est maxima, nisi is sit maximus: est tamen in hominibus potior charitas, cum iungat nos Deo, in virtutibus verò ad proximum potissima est misericordia; probatur Coloss. 3. quod ad tertium dictum, quod charitas sit potior.

Ratio, nam aliqua virtus potest esse maxima dupliciter: primò, secundum se: secundò, per comparisonem ad habentem, secundum se misericordia est maxima, nam ad eam pertinet, quod alicui effundat, & defectus aliorum subleuet, quod maximè superioris est, unde & misereri ponitur proprium Deo, & in hoc dicitur eius omni potentia maximè manifestari, sed quod ad habentem misericordia non est maxima, nisi is qui habet sit maximus, qui nullum supra se habeat, sed omnes sub se, qui enim supra habet aliquem, melius est ei coniungi, quàm suppler defectum inferioris, idè quod ad hominem, qui habet Deum superiorem, charitas per quam Deo vincitur est potior, quàm misericordia per quam defectus proximorum supplet, sed inter omnes virtutes, quæ ad proximum pertinent potissima est misericordia, sicut etiam est potioris actus, quia supplet defectum alterius, quod est superioris, & maioris.

Et quod misericordia secundum se sit potissima virtutum; probatur, quia secun-

dum se, est immunis à miseria, quam subleuat, quod in Deo tantum simpliciter inuenitur. Attributum tamen charitatis in Deo non est minus in se, quàm misericordia, cum omnia attributa sint in Deo æqualia; si verò consideretur nõstro modo intelligendi, vnum scorum ab altero, melior est charitas in Deo, si verò intelligitur misericordia, ut includit charitatem est quid melius per ordinem ad effectus ad extra, cum sit excellentius subleuare posse omnem miseriam alicuius, quàm illum solum diligere, sed quia charitas Dei dicitur immediatum ordinem ad summum bonum, quod dicitur quantum diligibile est, & dilectio Dei producit diuinam personam Spiritus sancti, idè nostro modo intelligendi charitas, & dilectio diuina est excellentius attributum quàm misericordia.

Prout verò in nobis est misericordia, absolute loquendo melior ea est religio, respectu obiecti, quia nos Deo magis coniungit, ut verò contingit inter homines, ut in pluribus opera misericordiam, magis Deo placent, quàm opera religionis, quia sæpè sunt in præcepto, non ita hæc stando in lege naturali, & diuina, unde opera religionis, ut auditio Misericordiam omittitur licet ob opus misericordiam, scilicet subuentionem proximi.

S V M M A R I V M.

- 1 Beneficentia quid sit, & in quo consistat.
- 2 Beneficentia quid dicat.
- 3 Benefacendum est omnibus, & quomodo.
- 4 Beneficentia quibus magis debeat.
- 5 Beneficentia an sit distincta à charitate.

De actibus exterioribus charitatis, & primò de beneficentia.

Cap. I X.

NOrandum, quod beneficentia est actus exterior amicitiam, quo aliquis bonum communica amico, & in quo consistat.

T t + actur

actur ad bonum supernaturale, est actus exterior charitatis, qui habet bonum diuinum pro obiecto, beneficentia tamen nostra non potest esse in ordine ad Deum. Job 35. & extenditur ad omnes non solum in generali, vt & charitas, sed etiam in particulari; vnde & excommunicatis, ac hostibus Reipublicæ positus in extrema necessitate est beneficendi, & peccatoribus, nisi id esset contra ordinem iustitiæ, contra quem non est illis subueniendum, vt quia iam essent damnati in iudicio, & huiusmodi, & addit supra dilectionem, & misericordiam animi, effectum exterioris subuentionis proximi, & ideo est amplectenda, cum beneficentia, & liberalitate nihil sit naturæ hominis accommodatius: vt inquit Cicero, libro 1. Offic. & Chriost. homil. 31. 32. 33. 34. 35. 36. & 37. ad populum Antiochenum. pluribus probat. & homil. 53. in Matth. & serm. de misericord. eleemosinam, & misericordiam esse artem omnium artium quaestuosissimam, cum nobis hæc non calceamenta conficiat, nec vestimenta contexit, nec has lapideas, vel luteas domos ædificat, sed vitam æternam ministrat, ex mortis manibus eripit, & tam in hac vita, quam in futura præclaros reddit, hæc mansiones nobis in cælis ædificat, & æterna tabernacula præparat, hæc lampades nostras extinguere non sinit, hæc nostras vestes ita lauat, vt non sordidi, sed niue candidiores ad nuptias peruenire possimus, & thesauros donat, qui non absumuntur, nec à latronibus timeis, vel temporum iniuria violantur: ac docet quomodo frumenta, & cuncta qua habes in æternum conferuntur, & ex alijs quæ habentur tract. de charitate, de eleemosina, & de liberalitate. His ita notatis.

2
Beneficentia quid dicat.

Prima sit propositio. Beneficentia secundum communem rationem est actus amicitiae, vel charitatis, si tamē beneficiat alicui secundum aliquam specialem rationem, potest pertinere ad aliam virtutem; probatur 9. Eth. c. 4.

Ratio, nam beneficentia importat facere bonum alicui, quod potest considerari dupliciter: primo, secundum com-

mune rationem boni, & hoc pertinet ad communem rationem beneficentiae, & hic est actus amicitiae, & sic charitatis, nā in dilectionis actu includitur beneuolentia, per quam quis vult bonum amico, supra quaest. 23. artic. 1. voluntas verò est effectiua eorum, quæ vult si facultas ad sit, ideo consequenter benefacere amico, ex actu dilectionis consequitur, ideo beneficentia secundum communem rationem est amicitia, vel charitatis actus, si verò bonum quod quis facit alteri accipitur sub aliqua speciali ratione boni, sic beneficentia accipit specialem rationem, & pertinebit, ad aliquam specialem virtutem.

Secunda propositio. Omnibus pro loco, & tempore est beneficendum; probatur Gal. vi.

Ratio, nam beneficentia consequitur amorem ex ea parte, qua mouet superiora ad prouisionem inferiorum, gradus verò in hominibus non sunt immutabiles, vt in Angelis, quia homines possunt pati multos defectus: vnde qui est superior secundum aliquid est vel esse potest inferior secundum aliud, ideo cū dilectio charitatis se extendat ad omnes, etiam beneficentia se debet extendere ad omnes pro loco tamen, & tempore, quia omnes actus virtutum sunt limitandi secundum debitas circumsantias.

Circa prædicta autem aduertendum plenius, quod si aliqui sunt hostes Reipublicæ, quando eunque licitum est occidere, licet & non benefacere eis etiam positus in extrema necessitate: vnde ijs cibaria impediuntur ex usu belli: si verò priuatus miles inueniat priuatum militem positum in extrema necessitate, iure belli potest contingere vt illum possit occidere iussu ducis, sed si sit induciæ, tenetur illi subuenire, & si non sunt, si potest illum comprehendere, & non occidere, melius forer.

Quod si quis sit inimicus priuatus, dicitur, quod si non sit timor, quod is occidat postea sibi subuenientem, tenetur illi benefacere: si verò id timetur vel scitur mortem ab eo sibi intentari, tunc licet non subuenire ei, si mors probabili-

3
Beneficentia est omnibus, & quomodo

4
Beneficentia quibus magis debet.

ter timetur, quia nemo potest alteri subuenire cum periculo propriæ vitæ, quia sic non occurritur positue ad eius mortem, quod nulli licet autoritate priuata, sed tantum negatiue, non subueniendo ei, quod licet casu prædicto, quo tamen casu, si fieri potest, debet ei opem ferre manu alterius, in quo huiusmodi periculum cesset. Quod si quis sit damnatus ad mortem vt fame moriatur, ministris iustitiæ non licet illi cibum præbere, priuatus vero homo id potest, sed ad hoc non tenetur, primum patet quia priuatus non tenetur carcerem custodire, secundum probatur quia is patitur secundum ordinem iustitiæ, & licet cuique velle vt ministri iustitiæ munus suum vsq; ad finem exequantur, & iusta sententia executioni mandetur, ergo ad id nemo tenetur.

Tertia propositio. Magis coniunctis, magis est beneficendum, & vicique in illa re in qua est maior coniunctio, nisi aliqua circumstantia contrarium dicat, ceteris tamen paribus coniunctionibus est magis beneficendum, probatur ex Aug. li. 1. c. 28. de doctr. d. coniunctioribus, vbi omnibus non licet, prius esse subueniendum.

Ratio, nam gratia, & virtus imitantur naturæ ordinem, qui ex diuina sapientia est institutus, sed ordine naturæ agens naturale per prius virtutem suam diffundit magis sibi propinquis, vt ignis magis calefacit rem sibi propinquam, & Deus in substantias sibi propinquiores, per prius & copiosius dona suæ bonitatis diffundit, secundum Dion. sed exhibitio beneficiorum est quedam actio charitatis in alios, ideo oportet quod ad magis propinquos simus magis benefici, propinquitas vero hominis attenditur secundum diuersa in quibus communicant, vt consanguinei, in naturali communicatione, conciuies in civili, fideles in spiritali, &c. & secundum rem qua quis est coniunctior, beneficium est ei magis dandum simpliciter loquendo, id tamen variari potest, secundum varietatem negotiorum, temporum, & locorum, nam aliquo casu est magis subueniendum extraneo, vti sit in extrema necessitate quam patri

qui in huiusmodi non sit. Ex quibus colligitur, vt hic d. Bannes, quod miles tenetur magis subuenire commilitoni quam consanguineo etiam patri, cum bonum publicum præster priuato, & quod si pater inuadit iniuste personam publicam & vilem reipublicæ potest quis, & tenetur defendere personam publicam magis quam patrem, licet sequatur mors patris, quod si pater velit iniuste occidere innocentem priuatum, tunc filius non tenetur innocentem defendere cum periculo mortis patris ob damnum quod inde ei sequitur, id tamen potest quia pater ob suam iniquitatem tunc amittit ius paternum, & licet innocentem defendere, qui & d. quod si debitor existit in extrema necessitate, non tenetur restituere creditori in simili calamitate existenti, nec etiam si consanguineus sit in tali necessitate, cum tunc omnia sint communia, & potest quis præferre patrem, matrem, fratrem, uxorem, existentem in tali necessitate, & etiam amicum magnum, qui cum periculo vitæ ei subuenit, idque prudentis arbitrio, non tamen liceret creditori subtrahere ad subueniendum personæ vtili reipublicæ, quia id est debitum iustitiæ hoc charitatis, nec licet occidere innocentem autoritate priuata, vt reipublicæ subueniatur, in quibus est etiam considerandū an creditor sit persona publica, vel ne, vtilis bono communi, & huiusmodi, modo supra tract. de ordine charitatis explicato.

Quarta propositio. Beneficentia non est alia virtus à charitate, sed dicitur quendam charitatis actum.

Ratio, nam virtutes diuersificantur secundum diuersas rationes obiecti, eadem vero est ratio formalis beneficentiae, & charitatis, quia utraq; respicit rationem communem boni, supra art. 2. Vnde beneficentia non est alia virtus à charitate, sed dicitur quendam charitatis actum.

S V M M A R I V M.

- 1 Eleemosina quid sit.
- 2 Eleemosina genera duo.
- 3 Eleemosina elicitur à misericordia, & imperatur à charitate.
- 4 Eleemosina diuiditur in corporalem,

Beneficentia an sit distincta à charitate.

- lem, & fpiritualem.
- 5 Eleemofine fpirituales an fint præftantiores corporalibus.
- 6 Eleemofinæ corporales an habeant effectum fpiritualem, & quomodo.
- 7 Eleemofinæ laudes, & bona.
- 8 Eleemofina an fit in præcepto, & quomodo.
- 9 Eleemofina an fit neceffario fienda de fuperfluo, & quid de neceffario. nu. 10.
- 11 Eleemofina an fieri poffit de iniuste acquifito, vel alteri debito, & quomodo.
- 12 Eleemofinam qui facere non poffint, & quibus cafibus id poffint.
- 13 Eleemofina eft magis propinquiribus fienda quàm alijs, & quomodo.
- 14 Eleemofina an peccatoribus fit danda.
- 15 Eleemofina eft abundanter fienda, & quomodo.
- 16 Eleemofina an fit potius danda pluribus quàm paucioribus egenis.
- 17 Eleemofina qualiter fit fienda.

De Eleemofina. Cap. X.

Notandum, quod eleemofina eft opus quo datur aliqui indigenti ex mifericordia, cum eleemofina fit actus mifericordiæ, quod probatur verbo ipfo, eleeo enim græce, latine miferor dicitur, vnde & in facris litteris eleemofina pro mifericordia fignificatur. Prouer. 19. fceneratur Deo qui miferetur pauperis. Dan. 4. peccata tua eleemofinis redime, & iniquitates tuas mifericordijs pauperum, & Aug. in Euch. c. 76. d. eleemofinam effe actum mifericordiæ, quæ tamen licet fit actus elicitus mifericordiæ tamen imperatur à charitate, vt fiat propter Deum 1. Cor. 13. qui viderit fratrem fuum neceffitatem habere, & claufit viscera fua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? & 1. Io. 3. & adiuuatur à liberalitate quæ remouet auaritiã fæpe impediens

tem eleemofinam, & hilarem facit datorem ac promptum, vt d. Amb. 2. de offic. c. 15. vix fieri poffit vt auarus faciat eleemofinas, aut liberalis eas nõ faciat, Et licet eleemofina facta fine charitate, vt eft actus folius mifericordiæ, q̄ eft virtus moralis, vere & proprie fit eleemofina, Dan. 4. 6. Matth. Lucę 11. & ex Auguft. libro 21. ciu. capitu. 22. tamen quia virtutes non funt perfectæ, licet vere effe poffint, fine charitate, vt inquit. D. Tho. 2. 2. q. 23. ar. 7. ideo non dicitur eleemofinas facere nifi materialiter qui fine charitate eas facit, & fic nec meritorie.

Secundo notandum, quod eleemofina in duo genera diuiditur, alię enim corporales funt, alię fpirituales, corporales funt feptem pascere eſurientem, potare ſitientem, veſtire nudum, hoſpitari peregrinos, viſitare egrotos, redimere captiuos, ſepelire mortuos, fpirituales item funt feptem, orare pro peccatoribus, condonare iniurias, corripere delinquentes, docere imperitos, conſilium imprudentibus dare, conſolari afflictos, tolerare alienam infirmitatē, ex conuenientis de quibus infra, quę nobis commendantur ex locis & autoritatibus, ac rationibus deductis in tract. de ciue ſub. capit. de charitate ciuis. hæc enim peccata coccinea, iuncta eidem penitentia, alba reddit vniuſum, Il. 1. hæc in ſinum Abrahæ recta via ducit, ſcilicet in cælorum regnum. Lucę 16. hæc ſi ex corde hilari procedat, etiam ſi modica dentur à non valente plura, Deo gratiffima eft. Lucę 21. & ex alijs quæ infra habentur. His ita not.

Prima fit propoſitio. Eleemofina eft proprie actus elicitus à mifericordia, imperatus tamen à charitate, probatur 1. Io. 3.

Ratio, nam exteriores actus, ad illam virtutem referuntur ad quam pertinet id quod eft mortuum ad agendum huiusmodi actus, mortuum vero ad dandum eleemofinas, eft vt ſubueniatur neceſſitatem patienti, vnde ſecundum aliquos eleemofina eft, cum quid datur indigenti ex compaſſione propter Deum, quod mortuum pertinet ad mifericordiam

Eleemofina diuiditur in fpiritualem & corporalem.

Eleemofina elicitur à mifericordia, & imperatur à charitate.

etiam ſupra quaſt. 30. art. 2. vnde patet quod dare eleemofinam, proprie eft actus mifericordiæ, græce enim eleemofina à mifericordia deriuatur, & quia mifericordia eft effectus charitatis, ſic dare eleemofinam, eft actus charitatis mifericordia mediante. Aduerſendum autem, quod eleemofina non eft formaliter actus virtutis ſine charitate, cum & mifericordia quæ eft virtus inſufa ſit connexa cum charitate, vt & aliæ virtutes inſufæ morales, cum charitas ſit forma omnium virtutum, & magis mifericordiæ quaſi propriae filie.

Secunda propoſitio. Conuenienter eleemofinarum genera diſtinguuntur in illa quæ ſunt ſuperius explicata, probatur de ſingulis, vt dixi d. tract. de circumlocis ibi cit. Et. 58. Matth. 5. 6. in 18. 25. & paribus ibi commemoratis. Maximo ſerm. 2. de eleemofinis. Leone ſerm. 2. de collectis. Gregor. 3. p. curę paſt. admon. 2. 1. Chriſt. hom. 3. in Gen.

Ratio, nam prædicti effectus conuenienter ſumuntur ſecundum diuerſos defectus proximorum, quorum quidam ſunt ſecundum animam, quidam ſecundum corpus, ad primos ordinatur eleemofinæ ſpirituales, ad ſecundos corporales, defectus vero corporis, vel eſt in vita vel poſt, ſi in vita, vel eſt communis reſpectu omnium quibus omnes egent, vel ſpecialis ob aliquod accidens ſuperueniens, ſi primo modo, vel eſt defectus interior, vel exterior, interior eſt duplex, ſcilicet vnũ cui ſubuenitur per alimentum ſecum, ſcilicet fames, quod eſt paſcere eſurientem, ſecundum cui ſubuenitur per alimentum humidum, quod eſt ſitis, potare ſitientem, defectus exterior communis, vel eſt reſpectu teſtamenti, ſecundum quod dicitur veſtire nudum, vel reſpectu habitaculi, circa quod ponitur ſuſcipere hoſpitium, ſi ſit defectus ſpecialis, vel eſt cauſa intrinſeca, vt infirmitas, circa quod ponitur viſitare infirmum, vel extrinſeca, circa quod ponitur redemptio captiuorum, vel eſt poſt mortem, & ponitur ſepelire mortuos.

Sic ſpiritalibus defectibus, ſpiritalibus actibus ſubuenitur dupliciter, primo petendo auxilium à Deo, & ſic ponitur oratio qua pro alijs oratur, ſecundo dando auxilium humanum idque tripliciter, primo contra defectum intellectus, & ſi ſit defectus ſpeculatiui intellectus ei ſubuenitur per doctrinam, vnde dicitur docere rudes, ſi ſit intellectus practici, ei ſubuenitur per conſilium vnde dicitur conſulere errantes, alio modo eſt defectus ex appetitiuæ virtutis paſſione, inter quos maxima eſt triſtitia, cui ſubuenitur per conſolationem, tertio ex parte inordinati actus qui tripliciter conſiderari poteſt, primo ex parte peccantis, quatenus procedit ab eius inordinata voluntate, & ſic ſuccurritur ei per correptionem, ſecundo ex parte eius in quem peccatur, & ſi peccatur in nos, ſuccurritur remittendo offenſam, ſi ſit in Deum vel in proximum, non eſt noſtri arbitrij remittere, tertio modo ex parte ſequelæ actus inordinati, ex qua grauantur ei conuiuentes et præter peccantis intentionem, & ſic ſuccurritur ſupportando, maxime in ijs qui ex infirmitate peccant, Gal. 6. Et etiam mortuum ſepelire ſit opus mifericordiæ, probatur Tobie 12. & quod ſit ſepeliendi cum debito honore, & moderata impenſa, probatur 1. Mac. 12. ex Aug. lib. de cura pro mort. c. 2. vſq; ad 9. lib. 1. ciu. c. 13. Amb. li. de Tobia. c. 1. ita quod peccet moraliter qui non ſepelit mortuos, ſi commode poteſt & non eſt alius qui id agat, cum opera mifericordiæ ſint in præcepto in extrema neceſſitate.

Tertia propoſitio. Eleemofinæ ſpirituales ſimpliciter ſunt præſtantiores quàm Eleemofinæ corporales, in aliquo tamen caſu eleemofina corporalis poteſt eſſe melior, les an ſint probatur ex Aug. lib. 1. de ſerm. domini præſtatores in monte. c. 40. circa principium.

Ratio primi, primo quia id quod exhibetur nobilius eſt, ſcilicet donum ſpirituale quod p̄minet corporali Prou. 4. ſecundo ratione eius cui ſubuenitur quia ſpiritus eſt nobilior corpore, vnde ſicut quis ſibi magis debet prouidere quo ad ſpiritum, quam quo ad corpus, ſic & proxi-

proximo, tertio quo ad actus quibus subuenitur proximo, quia actus spirituales sunt nobiliores corporalibus qui sunt, ut feruiles.

Ratio secundi, nam magis est pascere fame morientem quam docere rudem, unde de egentibus melius est ditari quam philosophari, licet non simpliciter, tertio. Eth. cap. 2.

Norandum autem pro intelligentia prædictorum, quod comparatio virtutum, qua quaeritur quæ sit potior, accipienda est ex proprijs obiectis specificantibus non ex imperio charitatis maioris vel minoris, & quod est melius est dare minus indigentibus iusto quam magis egeno peccatori, & minus indigenti meliori quam magis indigenti minus bono, nisi indigentia sit multo maior in uno quam in alio, quia in bono est maior materia charitatis ex qua procedit misericordia, qua putamus alienam miseriam, ut nostram, ut dicit hic Bannes, qui & d. quod qui facit conuiuium, ut sibi compenseur, non est meritorium, & veniale si quis id facit ut lucretur, cum conuiuia sint instituta, ut amicitia coalescat, non ut inde lucrum fiat.

6 Eleemosinae quarta propositio. Eleemosinae corporales secundum suam substantiam non habent effectum spirituales, ex parte tamen suæ causæ, scilicet charitatis id habent, scilicet meritum coram Deo, & etiam ex parte effectus, probatur. Eccles. 29.

Ratio, nam eleemosina corporalis potest considerari vel secundum substantiam, & sic habet corporalem effectum quatenus supplet corporeos defectus proximo, secundo ex parte causæ eius quatenus quis dat huiusmodi eleemosinam ob dilectionem Dei, & proximi, & sic affert fructum spirituales. Eccles. 29. perde pecuniam propter fratrem, tertio modo ex parte effectus, & sic habet effectum spirituales quatenus proximo cui subuenitur mouetur ad orandum pro benefactore, ibidem, concludit eleemosinam in suum pauperem, & hæc pro te exorabit ab omni malo.

7 Et quod eleemosina corporalis sit excellentis meriti, probatur primo,

nam si à viro iusto ex vera charitate fiat, ne laudaretur vitam æternam, probatur. & bona.

Matth. 25. percipite regnum paratum vobis à constitutione mundi, elurium. & dedistis mihi manducare & id etiam docet S. Cipr. lib. de eleemosinis, secundo, in eleemosina est satisfactoria pro peccatis. Tob. 4. eleemosina ab omni peccato, & à morte liberat & non patitur animam ire in tenebras. Eccles. 3. Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosina extinguit peccatum. Unde Cipr. sermo. de elem. d. sicut baptismo crimina lauantur, & extinguuntur, ita eleemosinis, atque operibus iustis delictorum flamma sopitur, idem habet Amb. sermo. 3. 1. & Chris. hom. 25. in acta ap. & Leo serm. 5. de collectis. quod intelligitur quatenus sunt dispositiones cum penitentia ad remissionem peccatorum ante iustificationem, & post iustificationem sunt satisfactorie pro penis peccatis ex penitentia deletis, debitis, Non enim eleemosina sine penitentia est dispositio, vel motuum, ut Deus remittat peccata, cum sine penitentia impossibile sit remitti peccata. Lucæ 13. Iacobi 2. Nec etiam secundum suam substantiam eleemosina remittit peccata, ut sacramenta, quia id est tantum priuilegium in ecclesia Dei septem sacramentorum; nec etiam eleemosina formaliter remittit peccata, vel eleemosina fiat materialiter quia sic fit etiam à peccatore, vel etiam formaliter, quia præsupponit penitentiam veram, & charitatem per quæ homo iustificatur, & charitas est forma eleemosinae, nec eleemosina, siue materialiter siue formaliter accipiantur, est infallibilis dispositio, ut homo iustificetur, quia non est motuum ad hoc quod Deus infallibiliter conferat penitentiam, & remissionem peccatorum; Si tamé viri ex pietate & pp. Deum faciunt eleemosinas continuas et in peccato mortali, ut plurimum probabiliter conuertentur à Deo, maxime si peccarint ex fragilitate non contempni, vel malitia. Prouer. 14. 20. ut dicit hic Bannes, vel eleemosina est dispositio ad gratiam iustificationis, si fiat ab eo qui incipit facere penitentiam, & ex Dei motione, & auxilio speciali, & sic loquitur

ut sapiens. Prou. 13. eleemosinis, & fide delicta purgantur, & Luc. 11. dicitur dare eleemosinam, & omnia munda sunt vobis, & c. 19. hodie salus huic domui facta est. Act. 10. unde colligit. Aug. lib. 1. de præd. sanct. Cornelium per eleemosinas impetrasse à Deo gratiam fidei Christianæ, & perfectæ iustificationis, tertio, eleemosina auget fiduciam apud Deum, & gaudium spirituales, licet etiam id sit commune in omni opere bono, specialiter tamé id est in eleemosina. Tob. 4. Hebr. 10. & sequitur Cipr. loco cit. d. eleemosinam solatium grande credentium, & Chris. hom. 34. in Gen. quarto, nam eleemosina conciliat benevolentiam multorum, qui pro peccatoribus Deum præcantur, eisque vel gratiam conuersionis, vel donum perfectantia, vel incrementum gratiæ, & gloriæ impetrat. Lucæ 16. facite amicos de mamona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Matth. 10. qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Ultimo eleemosina est sepe cum maiori abundantia bonorum temporalium, de quo Prou. 19. fœneratur domino, qui miseretur pauperis, & c. 28. qui dat pauperibus nunquam egebit, ut de Tobia patet, & viduas sareptana, & multa exempla ad hoc adducit Greg. Turonicus. li. 5. hist. Franch. c. 19. Leontius in vita S. Io. Eleemosinarius, & Sophronius in prato spirituali, & idem asserit Cipr. serm. de eleemosina. Basil. in orat. ad diuites. In eleemosina porro attenditur res data, ut ea sit potior in qua absolute maius donum datur, secundo, quando sit à magis iusto. Gen. 4. tertio, si fiat maiore seruore, & promptitudine, quod præualeret damni magis, vel iustiori, si dans sit in gratia. Lucæ 21. affectus enim anteponit censuræ. ut dicit Cipr. lib. 3. ad Quirinum. c. 2. Amb. lib. de viduis, & li. 1. de offic. cap. 30. Chris. hom. 34. ad pop. Aug. in Pl. 125. Leo serm. 4. de quadragesima. Greg. hom. 5. in Euang. saltem quod ad præmium essentiale, licet concedi possit, ut qui actu plus dat, maiori præmio accidentali potatur, ut dicit hic Bannes, subdens quod & pauperes qui eleemosinam dare non possunt, ex bo-

na voluntate dandi, si haberent, quod fructum à Deo consequentur, ex Aug. in Pl. 36. conc. 2.

Quinta propositio. Eleemosina secundum domum, est in præcepto, & est etiam in præcepto eam dare de superfluo, & in extrema necessitate, alias eleemosinam facere est de consilio, primum, probatur. Matth. 25. ubi damnantur qui eleemosinam non fecerunt, at non damnantur qui præceptum aliquod non transgrediuntur, sed inter mandata primaria vñ est de diligendo proximo, ut seipsum. Leuit. 19. Matth. 22. Rom. 13. cum proximus sit diligendus non lingua, sed opere, & veritate.

Ratio, nam cum dilectio proximi sit in præcepto, ea omnia cadunt sub præcepto, sine quibus huiusmodi dilectio non conseruatur, ad dilectionem vero requiritur non solum, ut bonum velimus, sed etiam operemur proximo, unde cum eger, & ei subuenire possumus eleemosina est in præcepto.

Ratio secundi, nam necessarium dicitur, vel sine quo aliquid esse non potest, & de huiusmodi, eleemosina non debet dari, nisi quis in articulo necessitatis constitutus haberet tantum necessarium pro se filijs, & alijs ad eum pertinentibus, id enim esset sibi, & illis vitam subtrahere, nisi forte subtrahendo filijs, vel sibi daret magne personæ, per quam ecclesia, vel respublica sustineretur, quia huiusmodi casu pro eorum liberatione se, & filios laudabiliter morti exponeret, cum bonum commune proprio sit præferendum, alio modo dicitur necessarium sine quo vita non potest conuenienter transigi secundum statum propriæ personæ, & filiorum, & c. & huiusmodi necessarii terminus non est in indiuisibili constitutus, quia & multis additis est conueniens, & etiam detractis, & de huiusmodi eleemosinam dare cadit sub consilio quia esset inordinatum, ut quis alijs tantum daret, quod non posset conuenienter vinere, secundum proprium statum, & negotia occurrentia, quia nullus inconuenienter viuere debet, tria tamé ex capiuntur, primo, cum quis statum mutat, ut per religionis ingressum,

8
Eleemosina an sit in præcepto, & quomodo.

gressum, quia tunc est omnia ob Christum largiens opus perfectionis facit pontes se in eo statum, secundo quando sibi subtrahit, licet sit necessaria ad conuenientiam vitæ, tamen facile possunt refarciri, ut non sequatur maximè inconueniens, tertio, quando occurreret extrema necessitas, priuatæ perferret, vel magna necessitas reipubl. his enim casibus maiori necessitati subuenitur. Et quod etiã eleemosinam de superfluo dare, sit in præcepto, probatur. Matth. 6. nemo potest duobus dominis seruire, vbi Hier. & Chris. id exponit nil aliud esse, quàm superuacaneas diuitias congregare, Luc. 3. qui habet duas tunicas, det non habenti, quod intelligitur si ei non sunt necessariæ per hiemem, quia sic habentur pro vna tunica, vt exponit Hier. in ep. ad Heldibiam q. 1. & Luc. 12. quæ parasti cuius erunt? quem locum. August. hom. 7. in li. 50. hom. interpretans, dicit, diuitem illum non ob aliud peccatum fuisse damnatum, nisi quia superflua retinebat. Luc. 11. quod superest dare eleemosinam, id est quod vobis superest ultra necessitatem, vt interpres ibi verit. Idem dicunt Sancti patres. Bas. orat. in id destruat horrea mea. Chrisost. hom. 33. 34. ad pop. & hom. 53. in Matth. Amb. serm. 81. Hier. ep. ad Heldibiam. q. 1. Aug. in Pl. 147. Leo serm. 5. de collectis. Greg. 3. p. past. adm. 22. Bern. ep. 49. qui omnes d. superflua retineri non posse, quatenus superflua sunt, quicquid sit de extrema vel graui necessitate egenorum, quæ pauperibus sunt eroganda. & sequitur D. Thom. 2. 2. q. 66. ar. 7. & q. 87. artic. 1. ad 4. q. 118. ar. 4. ad 2. Alb. Ric. pal. 4. dist. 15. vbi D. Thom. q. 2. ar. 1. q. 4. d. hanc esse communem Theologorum sententiam, & hoc præceptum reducit ad 4. præceptum decalogi, vt d. hic D. Thom. ad 4. non enim quis diligeret proximum sicut seipsum, si nec superflua illi egeri communicare velit, & præterea diuitiæ si conferantur ad Deum datorem, dantur tantum in administrationem. Luc. 16. licet possessores iusti re vera sint earum domini, sed Deus vult vt alij sint diuites alij pauperes, vt diuites egenis subueniant, & pau-

peres per patientiam regnum caelorum consequantur vt d. Aug. serm. 3. in fi. de Natiuita. domini, & alij sancti patres passim, ergo contra voluntatem Dei agunt, qui contra faciunt, & sic peccant.

Aduertendum tamen opes superfluas duobus modis dici posse, vno si sint superflue naturæ non personæ, altero si vtroque modo, superfluum naturæ dicitur id sine quo viuere posset, tum is, qui superfluū habere dicitur, tum eius familia quam alere, & sustentare debet, suum personæ dicitur id sine quo non solum viuere, & familiam alere, sed etiã statum, conditionem, ac dignitatē propriam conseruare posset, intelligendo tamen necessitatem naturæ, & personæ non more mathematico, sed moraliter iudicio pij, & prudentis christiani, id. n. dicitur necessarium non solum sine quo nullo modo naturæ, vel personæ status conseruari potest, sed etiam id sine quo non bene conseruari potest, aduertendū etiam non ideo opes dici non esse superfluas, quia non conseruentur otiosè, vt quia in vestibus horris, vel edificijs insumentur, nam & hæ dicuntur superflue, quando non sunt necessariae naturæ, vel personæ, vt d. Bas. in orat. ad diuites auros. Aduertendum quoq; id et dici posse necessarium, quo in præsentī nō solum ege mus, sed etiam id quo paulo post opus habebimus, vt si quis habeat filias paruulas, & pecunias conseruet, vt eas matrimonio locet, quæ pro earum dote sint necessariae futuræ, licet in præsentī non videantur esse necessariae, sic tamen vt opes non conseruentur ob omnes casus, qui aliquando accidere possent, sed ob eos tantum qui probabiliter, & quasi certo ita imminēt, vt nisi nunc prospiciatur ijs, postea prouideri nō poterit, aliter peccaretur contra præceptū domini prohibentis sollicitudinem de crastino. Math. 6. cum is dicatur esse sollicitus de crastino, qui hodie pro ea re sollicitus est, de qua satis esset cras incipere cogitare. His ita constitutis.

Primum sit dictum, qui habet superflua, modis supra explicatis, scilicet etiã iuxta status conditionem, tenetur id erogare in communibus necessitatibus extra

Eleemo-
na an sit
necessario
seda desu
persuuo, &
qd de ne-
cessario.

tra extremas, vt d. Bannes hic articu. 6. post Gaier. ibid. & probatur authoritatibus supra allatis, & idem probat hic plurib. 2. dubit. qui id ex pluribus authoribus probat, ac rationibus, qui & d. quæ proximus particularis est in graui necessitate extra extremam, qui habet superflua, tenetur sub præcepto dare eleemosinam, vbi vero necessitates sunt leuiiores, d. non esse improbabile, quod diuites tunc non teneantur sub præcepto dare in eleemosinam, opinionem tamen contrariam, quod teneantur esse censéo probabiliorē, & hoc mihi ex prædictis etiam consequi necessario, videtur vt si non occurrat particularis egenus, quæ erogentur in communibus necessitatibus.

Secundum dictum, necessaria ad naturam sui, & familiae sustentandam, non sunt danda in eleemosinam etiam extreme egenti, nisi ob publicum bonum vt mox dicitur, & ita omnes sentiunt, cum id sit necessarium absolute, & reus charitatis ordo requirit vt prius quis sibi, & suis prouideat quàm extraneis, nisi forte publica aliqua esset persona, ex qua salus Reipublicæ pender.

Tertium dictum, de necessario personæ vel statui, sed superfluo naturæ, eleemosina fieri debet pauperibus necessitate naturæ patientibus probatur 1. Io. 3. qui habuerit substantiam huius mundi, & c. Matth. 25. ite maledicti, & habetur in c. pasce. 86. dist. quod est Ambrosij, pasce esurientem, si non paupisti occidisti, sed qui occidit peccat mortaliter, ergo, præterea tunc omnia sunt communia id est communicandã, & qui est in tali casu potest rapere per modū furti & rapinæ, nec potest impediri, alias esset bellum iustum ex vtraq; parte, ergo, quod considerantes sancti viri non solum superflua, sed etiam aliquid de necessarijs naturæ proximis egentibus extreme dabant, vt faciebat. Ap. vt patet. Act. 20. 1. Cor. & legitur de S. Martino apud Sulpitium in eius vita cap. 2. qui dimidium Clamidis pauperi dedit. & Naz. orat. de ob. patris sui, cum laudat quod etiam necessaria pauperibus largiretur, & S. Ambrosius vasa sacra, omnibus exutus, pauperibus comminu-

ta dari iussit, vt patet lib. 2. de offic. cap. 28. & S. Hier. in vita paulæ. d. eam iam ditissimam, ita facultates suas pauperibus erogasse, vt ne quidem nummum filiarē reliquerit, & S. Paulinus episcopus Nolæ, cum omnia donasset pauperibus etiam seipsum seruum se fecit, vt illis subueniret, teste Greg. li. 3. dial. c. 1. qui ab eo ob id plurimū laudatur & alij multi. Aduertendum autem necessitatem dici extremam, nō solum cum pauper in statu est vt moriatur, si ei non subueniatur, sed etiam cum est in huiusmodi dispositione, vt si illi non succurratur, probabiliter existimeretur, quod incidet in necessitatem, vel aliam infirmitatem ex qua mors subsequetur, vel quando est in periculo, amittendi aliquod membrum, vel sensum sui corporis, vel incidendi in amentiam.

Quartum dictum, homo tenetur facere eleemosinam de conuenientibus ad statum non solum in extrema necessitate naturæ proximi, vt supra sed etiam quādo est in periculo amittendi totum statum, vel incidendi in graue malum, vt d. Bannes hic. Dub. 4. ex. c. 22. Exod. vbi mandat pignus reddendum debitori pauperi, & li. 8. vbi Hier. d. quod quis periculose reperit debitum, quando debitor non est soluendo, cum & tunc non teneatur restituere, & ex Aug. 1. 5. in Io. quia & charitas exigit vt quis magis diligat totū statum proximi, quàm particulam proprii, & amicitia Christiana non conseruaretur in tali casu si non subueniretur proximo, sed charitas Christiana est amicitia ad Deum, & proximum, ergo, vnde eo casu quis tenetur vel dare eleemosinam gratis, vel mutare. Pl. 36. 111. Eccl. 29. & dicitur superfluum hoc casu quod cedit in maximum remedium proximi, & paruum vel nullum dānum eius qui dat, siue id sit in pecunijs, siue in fauore, auxilio, intercessione, vnde si quis videt iumentum proximi occidere sub onere, si non adiuvat, cum potest, peccat mortaliter, & idem in simili potest dici de aduocato, medico & c.

Quintum dictū, episcopi ratione status perfectionis, tenentur strictius quàm alij

ali facere eleemosinas, siue bona possideant relicta in subsidium mensæ episcopalis, vel oblationes, aut decimas, vel agros ecclesiasticos, vel demum bona patrimonialia, & etiam si nil habeant tenentur exigere à diuitibus, & dare egenis, vt d. hic Bannes. Vltima dubitatione, cū episcopi sint supremi magistri doctrinæ Christianæ, & ideo non satisfaciant officio sui magistri, nisi se præbeant gregi suo exemplar singulare omnis virtutis, & maxime misericordiae, & charitatis erga proximos, vt probat gl. Io. vlt. & Greg. hom. 14. In Io. c. 10. & id intelligitur de bonis quæ sunt confusa vt nesciatur quæ portio sit episcopi, vel pauperum, si enim aliqua bona vsibus pauperum specialia. l. sint deputata, tenetur Episcopus, Parochus, & quilibet alius, ex debito iustitiæ sic erogare ea, alias tenetur ad restitutionem. Et quod dicitur de episcopis, intelligitur & de alijs ecclesiasticis beneficiariis, qui tenentur ad abundantiores eleemosinas, quàm seculares fideles, cum sint in statu perfectionis, & sustententur bonis ecclesiasticis, vn de tenentur bonum exemplum alijs dare, & maxime parochi, qui tamen ex labore suscepto in sacris administrandis maius stipendium quàm alijs merentur.

Vltimum dictum. Vbi quis tenetur dare eleemosinam, si is qui eget nil omnino habeat, nō satisfacit præcepto mutando, vel vëdendo ei dilata solutione, quia tunc præceptum eleemosinæ currit, quod si is potest laborare, & lucrari, sat est ei mutare, vt & si habeat pecunias in vno loco, sed non vbi est, quia tunc sufficit mutare, quod est etiam genus eleemosinæ. Pl. 111. iocundus homo qui miseretur, & commodat. Eccl. 29. seruire, id est mutua, proximo tuo in tempore necessitatis, & quandoque sat est etiã vendere tali egeni, vt fecit Ioseph. Si vero quis possideat superfluum in communibus necessitatibus erogandum, modis supra explicatis, & cibus, sat est commodare non extreme egeni, animo tamen id alio tempore dandi alijs magis egenis.

10 Sexta propositio. De necessario sine Eleemosi quo ipse, vel sui quo ad naturam susten-

tari non possunt, non potest quis dare na an sit eleemosinam, nisi persona egens esset fienda de multum necessaria Reipublicæ, vel ce- necessa- clesia. Dare vero eleemosinam ex ijs, si- rio. ne quibus status commodè sustentari non potest, non est in præcepto extra casus supra explicatos, sed in consilio, Dare etiam eleemosinam ita quod homo non conuenienter viuat secundum suum statum, nō est opus nisi in tribus casibus, quæ omnia supra sunt late explicata.

Septima propositio. Eleemosina non potest fieri, ex illicite acquisitis, si res acquisita debetur alteri ex iustitia, vt furto &c. si vero is qui acquisiuit non potest retinere, nec debet restituere ei qui dedit ob eius turpitudinem, vt in simonia, de eo est danda eleemosina, si vero in acquisito non est iniustitia, sed tantum turpitudine, vt in acquisito ex meretricio, lenocinio, & huiusmodi vbi prohibetur, non datio, sed causa dandi, tum de his potest fieri eleemosina, probatur, ex Aug. lib. de verb. domini serm. 35.

Ratio, tribus. n. modis qd potest esse illicite acquisitum, primo quando quod illicite ab aliquo acquiritur debetur legi, vt in rapina furto, & huiusmodi & de huiusmodi cum homo teneatur ad restitutionem, non potest dare eleemosinam, secundo quando qui acquisiuit retinere non potest nec tamen debetur ei à quo acquisiuit, quia contra iustitiam accepit, & alter contra iustitiam dedit, & tunc est dandum in eleemosinam, & similiter vbi datio & acceptio, est contra legem, tertio modo non quia acquisitio sit illicita, sed quia id ex quo acquiritur, est illicitum vt id quod mulier acquirat per meretricium, quod dicitur turpe lucrum, quia agit contra. l. Dei, sed in eo quod accepit non iniuste accepit, nec contra l. & sic acquisitio potest licite retineri, & de eo fieri eleemosina. Pro clariori vero intelligentia prædictorum aduertendum, circa primum caput quod vbi iniustitia est tantum ex parte eius qui acquisiuit, non eius qui amittit, vt in furto, rapina, vsura & huiusmodi, tunc de his eleemosina fieri non potest nisi in extrema necessitate, cum eleemosina non sit facienda de alieno, sed tunc

II Eleemosina an possit fieri de iniuste acquisito, vel alteri debito, & quomodo.

de proprio. Iob. 4. ex substantia tua fac eleemosinam, Prouerb. 3. honora dominum de tua substantia. Eccl. 34. immolantis ex iniquo oblatio est maculata. Il. 58. frange esurienti panem tuum, & sequitur. Amb. lib. 1. de offic. c. 30. d. non probatur largitas, si quod alter largiatur, alteri quis extorqueatur, & Aug. serm. 35. de verb. domini, de iustis laboribus facite eleemosinam, & hom. 47. & Greg. li. 7. ep. 110. id enim est alienum & obnoxium restitutioni, ergo de eo eleemosina fieri non potest.

Circa secundum caput, quando scilicet iniustitia est communis ex parte dantis, & accipientis, vt Simonia, iudicij subuersione, dato ad homicidium faciendum, & huiusmodi, dicendum est quod de his potest fieri eleemosina, c. non sanc. 14. q. 5. quia non est reddendum danti, cum versetur in eadem turpitudine, nec conueniens sit vt accipiens ex sua turpitudine lucretur, & quia vbi datio prohibetur, & acceptio, est restitutio facienda, verum est tamen, quod quandoque hæc restitutio est facienda danti, quandoque pauperibus idque quandoque ex consilio, quandoque ex præcepto. Danti est facienda, quando malum ob quod datum fuit non consequitur, vt si est datum iudici, vt iniuste iudicaret, & recte iudicauit, & episcopo, vt ordinaret vel beneficium cōferret, qui neutrum fecit, tunc enim datori nō pauperibus est restituendum, vt d. Nau. c. 17. nu. 30. ver. 40. quia voluntas dantis non est transferendi dñum illius rei opere non secuto, ergo danti est restituendum. ff. de cond. causa data causa non secuta l. 1. & 2. l. vt puta. ff. de cond. ob turp. causam, licet in foro exteriori ob turpitudinem denegeret ei actio. ff. de cond. ob turp. causam per tot. Quod si quis accipit pecuniam vt cesset ab aliquo à quo tenebatur etiam ex iustitia cessare, vt si recepit pecuniam ne occideret aliquem quem proposuerat occidere, non tenetur ex præcepto restituere danti, nec etiam pauperibus, vt pluribus probat Lud. Beia. in casibus Bononiens. Congreg. 1. casu. 1. verum est tamen, quod datur etiam cum repetitione dati ne quis animum suscipiat ma-

le patranti, ex l. vt puta. ff. de cond. ob turpem causam, sed si accipit pecuniam ob rem quam tenebatur facere, vel dimittere ex præcepto iustitiæ, vel charitatis, tenetur restituere, vt si accepit vt iuste iudicaret, testimonium ferat, reddat depositum quia aliquid accipit ultra id quod sibi deberetur, vt d. Nauar. d. numero 30. ver. non ob. 1. Sor. libro 4. quæst. 7. articu. 1. idque dari debet pauperibus ex præcepto. Salon. 2. quæst. 62. artic. 5. concl. 3. & 4. de quo alibi late. Si vero recipit pecuniam quis ex causa in qua versetur vtriusque turpitudine, vt si detur ad homicidium patrandum tunc non est restituendum danti, cum in pari causa potior sit conditio possidentis. l. si ob turpem. §. porro. ff. de condit. ob turpem causam, sed in foro conscientia restitutio est facienda pauperibus idque ex consilio non ex præcepto, vt d. Nauar. in Man. c. 17. numero 30. vsque ad 33. & sequitur Couar. in reg. peccatum 2. par. §. 5. num. 7. ob compensationem laboris præstiti ad opus illud patrandum. Grassus. in decis. casuum. cap. 128. num. 4. iuxta laborem tantum de quibus tract. de restit. late, & tract. alijs. Sunt tamen aliqui casus quibus restitutio ex præcepto est facienda pauperibus. Primo, in Simonia, quia res non vendibilis sit, idque non iure diuino, sed positivo, vt d. Couar. loco cit.

Secundo, si quis accipit vt id agat ad quod tenetur ex lege iustitiæ, vt ob reatum iudicium &c. vt supra est dictum.

Tertio, in casibus à iure expressis, vt in beneficiario non dicente officium ex Bulla Pij Quinti 131. & in curato non residente ex Conc. Tr. sess. 23. de ref. c. 1.

Quarto, vbi res alicuius iniuste detinetur, cuius dominus facta diligentia non inuenitur c. sicut dignum. §. in super eos, de homic.

Quinto, in inuentis. c. si quid 14. q. 5. Sexto, in visitatore ecclesiastico recipiente aliquid præter victualia. cap. fornicis. de censibus in 6. & alijs casibus enumeratis tr. de restit.

Circa tertium caput vbi causa dandi nō datio reprobatur, sic accipiens ex præcepto non tenetur acceptum erogare pauperibus,

peribus, vt habetur in l. 4. §. sed & quod meretrici. ff. de cond. obitup. D. Th. 2. 2. q. 32. ar. 7. Couar. loco cit.

12 **Eleemosina** qui facere non possunt, & quibus id possunt. **Octaua** propositio. Qui est in potestate alicuius constitutus, in eo & de illo in quo est subiectus, non potest eleemosinam facere sine consensu illius, qui tamen potest facere eleemosinam de re in qua non est subditus, probatur ex Aug. lib. de verb. domini c. 71. v. est filius fam. vxor, seruus, regularis & huiusmodi, & etiam in extrema necessitate.

Ratio, nam sub alterius potestate constitutus, vt huiusmodi, secundum superiorem potestatem regulari debet ordine enim naturali inferiora per superiora regulantur, ideo oportet, vt ea dispense secundum voluntatem superioris in quibus ei subiecitur, & sic eleemosinam facere non potest nisi secutum quod ei fuerit a superiore commissum, si vero quis habeat aliquid secundum quod potestati superioris non subdit, secundum id non est potestati subiectus, & quo ad hoc proprii iuris existens potest eleemosinam dare. **Quod** vero dicitur de consensu domini, intelligitur expresso, vel interpretatio, vnde religiosus potest lenes eleemosinas facere de rebus ad vsu illius accommodatis, ex quibus eleemosinis communitas non patitur notabile detrimentum, vt si religiosus iter faciens occurrentibus egenis eleemosinas leuius erogat, hic vero consensus interpretatiuus superioris intelligitur arbitrio boni viri iuxta qualitatem personarum quid deceat eos permittere. in tali casu, vnde in necessitate magna, quando ad superiorem recurri non potest, quilibet eleemosinam dare potest, quia tunc oia sunt communia, & debet etiam contra superioris voluntatem. gl. in c. non dicitis. 12. q. 1. Abb. in c. si quis de furtis. Ric. 4. d. 1. §. secundo, si qs habet administrationem a superioribus commissam. arg. l. filius fam. §. 1. ff. de donat. vel si filius familias, aut religiosus sit in peregrinatione, vel in scholis de licentia superioris cum certo peculio, quia intelligitur data licentia faciendi id quod faciunt alij honesti peregrini, & scholares, arg. c. preerea. de off. deleg. glof. in cl. 2. §. pen. de

vita & hon. cler. l. vn. C. ad Maced. & etiam inferior potest absente prelaro dare aliquid sub spe rati habitiois, vt d. Thom. 4. d. 1. serui & famuli possunt dare panem, & huiusmodi que non inferunt notabile nocumentum, nisi prohibeantur a dominis, quia presumitur eorum voluntas adesse, & eo magis si seruus habet administrationem a domino, licet in dñi utilitatem, & filius familias potest dare eleemosinam de peculio castrensi vel quasi absolute, quia in ijs habet pro parte familias. l. 1. ff. ad Maced. de profectio & aduentio potest si credit patrem permittitur, aliter non, nisi in casibus supra enumeratis, cum quasi tum ex profectio plene sit patris, & aduentum eius quo ad vsu fructum, §. de his. Inst. per quas pers. nobis acquir. nisi etiam esset filius senatoris, vel alterius in dignitate constituti, quia presumitur adesse voluntas patris. Vxor et potest facere eleemosinam de bonis paraphernalibus non tñ si nil habet prater dotem, cuius vsu fructus est viri ob onera matrimonij. l. in reb. C. de in. dot. nō potest facere eleemosinam, c. quod Deo. 33. q. 5. nisi in casibus supra enumeratis, nisi consuetudo habeat vt vxores modicum det eleemosinam etiam si vir quandoque id sibi prohibuisset, si credit prohibuisse tantum ad restringendum eius affluentiam, si enim crederet nil concedere quod dare possit, non potest, nisi in casu extreme necessitatis, vel si vtiliter ministrat bona viri, & licito modo lucretur officio aliquo, & videat maritum crudelem & scelestum, & occulte largiatur eleemosinas, vt ira Dei auertatur ab eo, & illuminetur, & fat est quod non veniat contra prohibitionem mariti, nec enim scandalizet, licet credat quod ei displiceret si sciret, vt Abigail que datur panibus, & alijs modicis contra viri voluntatem, virum liberum a morte seruauit. r. reg. 2. §. modo id. modicum sit, & vt supra, viro lucretur ea de causa, & eo magis si vir ei assignauit certum quid pro suo victu, & ipsa vult abstinere, vt eleemosinas largiatur, quia id videtur ipsius, vel si vir sit fatuus, quia tunc ad eam spectat administratio domus, nisi per

per iudicem, vel superiores aliter sit statutum, vel si lucretur ex operibus suis, post domus gubernationem, etiam non deducendo victum ex lucro, cum vir ex dote eam alere teneatur, & obsequium, dummodo habeat dotem sufficientem pro oneribus matrimonij; sustinendis, aliter operabitur viro vsque ad supplementum onerum, & quod supererit, lucrabitur sibi, vt d. Bartol. in l. Gaio. ff. de alimen. leg. nisi ex illo lucro sic & virum sustentet, quia prius tenetur viro quam alijs, secus si superabundet, quia tunc id potest etiam viro inuito, vt d. Silu. eleemosina. §. quinto, qui & in fi. d. quod licet non detur actio pauperi contra diuites, vt sibi subueniant, vt d. Abb. in cap. si quis. de furt. tamen potest implorare officium iudicis, & ecclesia sibi subueniet cogendo diuites, vt pauperibus summe egentibus, si diuitie superabundant, subueniant. ex glof. in cap. sicut hi. 47. dist. & ita sentit etiam. Diuus Thom. hic in corp. & in resp. ad contra. Bannes, & alij communiter.

13 **Eleemosina** est magis propinquitibus quam alijs danda, & quo modo.

Nona propositio. Propinquitibus magis quam extraneis eleemosina est faciendā, probatur. 1. Tim. 5. il. 58. & ex August. lib. 1. de doctr. chr. cap. 28. Amb. lib. 1. de offic.

Ratio, nam qui sunt nobis magis coniuncti, quasi quadam forte nobis obueniunt, vt eis magis succurrere debeamus, est tamen circa id discretionis ratio adhibenda secundum differentiam coniunctionis sanctitatis, & utilitatis, nam sanctiori magis indigentiam patienti, & magis vtili ad commune bonum est magis eleemosina danda, quam persone propiniori, maxime si propinqui cura nobis commissa non sit, & si magnam necessitatem non patitur.

14 **Eleemosina** an peccatori sit danda.

Nec solum propinquis, sed etiam peccatoribus est danda eleemosina, non vt peccatores, sed vt homines sunt, vt habetur. Prouerb. 25. si esurierit inimicus tuus ciba illum. Marth. 5. benefacite his qui oderunt vos, Luc. 6. omni petenti te tribue. Galat. 6. idem habet. Nazianz. orat. de obitu patris sui. Chris. hom. 2. 1. in ep. ad Roman. Hier. li. vit. adu. Vigil.

Aug. in Psalm. 102. Greg. in past. 3. par. admon. 21.

Verum est tamen quod iusti sunt proponendi, quia & digniores sunt, & id magis proficiat dantibus, sic tamen vt nimis curiose non scrutemur pauperes, sed simpliciter propter Christum illis eleemosinam faciamus, vt d. Naz. loco cit. & Chriost. orat. ne curiose pauperes scrutemur.

Decima propositio. Eleemosina abundanter est faciendā ex parte dantis. Tob. 4. Luc. 21. vt abundanter miseria proximi eleuetur, sic tamen quod non superabundet ad superfluitatem recipientis.

Ratio, nam abundantia eleemosinam potest considerari ex parte dantis & recipientis, ex parte dantis cum quis multum dat, secundum proportionem propriæ facultatis, & sic laudabile est abundantanter dare, obseruatis tamen ijs que supradicta sunt obseruanda de Eleemosina faciendā de necessarijs. Ex parte vero eius cui datur est abundans dupliciter, primo quod suppleat eius indigentiam & sic laudabile est abundantanter eleemosinam dare, secundo, vt superabundet ad superfluitatem, & sic non est laudabilis, sed melius multis egenis est largiri. x. Cor. 13. vbi glof.

15 **Eleemosina** est abundantanter faciendā, & quomodo.

Circa predicta autem aduertendum, quod in his est opus prudentia, & charitate, primo, laudabilis est eleemosina quando in communes necessitates erogatur, secundo, conueniens est, vt sint varij modi distribuendi eleemosinas, vt scilicet quedam minutatim diuidantur in mendicos, quedam sint abundantiora pro egenis qui mendicare erubescunt, & vbi sunt eleemosinæ frequentes, melius est paucioribus abundantius tribuere, quam pluribus minutiores eleemosinas impartiri, quia sic nullus releuatur, & consultū esset optimè ijs qui relinquunt bona sua pro virginibus detandis, vt cuique virgini certam dotem taxarent, qua possent aliquo modo adiuuari, quam modicum nimis pluribus dare, in quibus prudentia est opus, & pietate.

16 **Eleemosina** an sit magis danda pluribus, vel paucioribus egenis.

Non debet tamen quis dare tantum de suis bonis in eleemosinam, vt non

possit deinde viuere secundum dignitatem sui status, nisi velit statum mutare, vt fieri religiosus, vel ad sit extrema necessitas, vel grauis Reipublicę necessitas; vt d. hic D. Tho. ar. 6.

17
Elemofina qualiter sit fienda.

Quo vero ad modum elemofinam faciendi, multas habere debet qualitates, vt laudabiliter fiat, primo, vt fiat intentione placendi Deo, non captandi auram popularem. Marth. 6. nesciat sinistra tua quid faciat dextera, vt scilicet id fiat intentione operandi propter vitam aternam, non ob honorem temporalem, vt explicat August. tract. 6. in ep. Io. secundo, vt fiat prompte, non extorqueatur precibus, nec differatur de die in diem. Prouerb. 3. quam conditionem seruauit Abraham. Gen. 18. & Loth. Gen. 19. & faciendum monet Gregor. hom. 23. in Euang. tercio vt fiat hilariter. Eccles. 35. in omni dato hilaritatem fac vultum 2. Corint. 9. & sequitur. Amb. libro primo de offic. capit. 30. quarto, vt fiat humiliter, ita vt dans non tam se estimet dare quam accipere beneficium, vt d. Gregor. libro 21. Mor. cap. 14. iuxta id facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, in aeterna vos recipiant tabernacula quinto, vt abundanter fiat pro modo facultatum. Tob. 4. 2. Cor. 8. & Chriftost. homil. 37. ad pop. d. non dare, sed cum copia dare, elemofina est semper curando, vt multis potius quam paucis detur. Pl. 111. 2. Cor. 13. sequitur. Amb. loco citato. Hier. in vita Paulę, nisi occurrat necessitas virginis dorandę, vel quid huiusmodi, & si plures in aliquo subleuentur, in quibus opus est pia charitate cum vera prudentia, & vera prudentia cum pia charitate, cum in his certa regula dari nō possit, vt docet Gregor. 5. p. pass. a. m. 21. & refert Bellarm. libro 3. de bonis op. in partic. c. 13.

S V M M A R I V M.

- 1 Correctio quid significet.
- 2 Correctio fraterna quomplex sit.
- 3 Correctionis laudes.
- 4 Correctio an sit actus charitatis,

- vel iustitię.
- 5 Correctio fraterna an sit in precepto, & quomodo.
- 6 Correctio fraterna a quibus sit fienda.
- 7 Corrigitur qualiter, & quando, teneantur prelati, & quomodo.
- 8 Corrigitur an possint & debeant subditi superiores, & quomodo.
- 9 Corrigitur an possit, & debeat peccator delinquentem, & quomodo.
- 10 Correctio fraterna an sit omittenda ob timorem ne correctus fiat peior, & quomodo.
- 11 Correctione an semper debeat precedere monitio.
- 12 in Correctione, testium inductio an debeat precedere publicam denuntiationem, & quomodo.
- 13 in Correctione iudiciali, & extraiudiciali quis ordo seruandus per cortigentem, & prelatum.

De Correctione fraterna. Cap. XI.

Notandum, quod correctio 1 ex vi nominis significat commendationem cum effectu, quid significet. eius qui corrigitur, correctio vero significat operationem illam qua quis vitur intendens proximum emendare, etiam si effectus non sequatur, vt obseruat Aug. li. 1. ciu. c. 9. ex vsu tamen accipitur, secundo modo correctio, ve effectus sequatur vel non, cum actiones ex fine intento soleant denominari, & est elemofina quędam spiritalis excellentior corporali. Secundo notandum, quod correctio 2 fraterna est duplex, vna realis publica Correctio & iudicialis, quę sit per accusationem, fraterna vel inquisitionem, aut denuntiationem in iudicalem ex officio, quę pro fine habet bonam reipublicę, vt scilicet alij a criminibus arteantur exemplo eius qui corrigitur, quę sit iuxta quantitatem delicti. Deuter. 25. Apoc. 19. siue is emendatur vel non, quando talis emendatio, vel correctio Reipublicę est necessaria, quia quandoque contingit

non

non expedire punitionem statim fieri, vt quando maius bonum impediretur, vel Respublica perturbaretur, sic enim Dauid pepercit Absaloni, qui interfecit fratrem suum Amon. 2. reg. 14. & distulit punitionem Ioab. 3. reg. 2. vnde in his prudentia est opus. Isboer enim quia minus caute increpauit Abner perdidit regnum 1. reg. 3. vt nec facile sunt excusandi qui id omittunt, vnde Dauid reprehenditur qđ non increparit Amon suum primogenitum de stupro, & Heli qui non correxit acriter Ophni, & phinees. 1. reg. 2.

Altera est correctio qđ sit verbo & occulte, & respicit peccatum fratris quatenus est nociuū ei qui peccat, & pro fine habet emendationē fratris, & ad eā principaliter ordinatur, cū procedat ex charitate sicut iudicialis de stupro, & est actus charitatis sicut correctio iudicialis est actus iustitię, quę correctio fraterna cū sit actus veri amici, qui emendare debet amici defectus a, quolibet christiano est amplectenda, vnde lex apud Lacedæmones extitit, vt eadem poena muldaretur, alienum crimen in eius presentia patratum inculare omittens, ac is qui idem perpetraret, & Agelilaus Rex patiebatur se ab amicis laudari, qui tamen liberę eum errantem corripiebant, & Solon nō timuit Cresum Regem ex terrenis commodis extulcantem mōdere, vt finē vitę expectaret, si enim consueque eius felicitas perduraret in terris foelix vocari posset, & Spensippus Dionem ex victoria a Dionisio reportata, superbe incedentem inculcauit, qđ non gloriaretur videns se a mulieribus quoq; & infantibus cōmendari, sed sibi proponeret Siciliā erga Deū pietate, & religione ornare, ac iustitia & bonis erga hoīes legib. vnde & commendatione dignus existit Traianus, qui Plutarco scribens, inquit, volo, plutarche, vt deinceps mihi cōsilio operam des, & errorū me incuses meorū, cum n. me Roma ipsius reipublicę defensore vtatur, sic ego te vitę meę correctorē eligo, qui si videris me turbari ob reprehensiones erga me tuas, scito non ob eas me turbationem subire, sed quia extrasse erubescam,

sic Aug. trac. 10. in Euang. Io. d. frater, vnaquisque Christianus in membris Christi zelo domus Dei comedatur, quę comedatur zelo domus Dei? qui forte omnia quę ibi vider peruerfa, facit emendare, cupit, corrigere, non quiescit, si emendare non potest tolerat gemit, vides alios currere, & inebriari vel le, prohibe quos potes, tene quos potes, terre quos potes, quibus potes blandire, noli tamen quiescere, fac quicquid potes pro persona quam portas, & pñcis, zelus domus tuę comedit me, si autem fueris frigidus, marcidus, ad te solum spectans, & quasi tibi sufficiens, & dicens in corde tuo, quid mihi est curare aliena peccat sufficit mihi anima mea, ipsam integram seruem Deo; Eia non tibi venit in mentem seruus ille qui abscondit salerum, & noluit erogare? nunquid enim accusatus est quia perdidit? & non quia sine lucro seruauit? nolite ergo quiescere fratres mei lucrati Christo, qui lucrati estis a Christo. Audis blasphemantes, & patienter fers Christiane quod Rex Nabucodohosor, alienigena non potuit sustinere dicens, si quis dixerit blasphemiam in Deū, Misach, Sidrach, & Abdenago in interitum erit. Vides stre quantari spectacula, & non reuocas? Vides luxuriantes & nō verberas? sed dum ista non fiunt, & his moribus deprauatis male nutriuntur qui isto mundo vtuntur, labefit mundus, nec immerito prophetauit, Il. Defluxit terra & oēs habitantes in ea. Vnde hoc zelo accensus phinees sacrificantem virum Idolis propria manu peremit, Nu. 25. & Moyses videns populum idolatratem, præcepit vt acceptis gladijs, filij percuterent parentes, & parentes occiderent filios. Ex. 32. sic Loth neque filiabus parcere voluit vt hostibus seruaret honorem, vt inquit Chrsosol. hom. 43. in cap. 14. in Gen. frater tuus est qui labitur, eiusdem tecum naturę, sub eodem domino, sepe etiam eiusdem patris, mensę spiritalis, scilicet illius & terribilis, & dicit, nihil commune habeo cum eo, & immiseri corditer præteris, & non porrigis iacenti manū? & iudgis quidē lex imperabat, ne iniurię

Dan. 5.

Il. 24.

Iapla inuenta negligenter, tu autem fratrem tuum à diabolo sepe facium, & iacentem non super terram, sed super peccati barathrum videas, tua exhortatione non renellis, non admonitionem tuam adhibes, non alios in auxilium vocas, vt à fauce bestiarum membrum tuum eruere valeas, & ad suam reducere nobilitatem? vt & ipse, si quando cecideris, quod absit, in laqueos mali de monis illius, possis habere aliquos qui te iurent, & liberent à manibus diaboli. Theaurum crede maximum si fratrem serues propter quem dominus mortuus est, quod & alijs prosequitur Chrysost. hom. 30. in capitu. 22. ad Heb. & D. Prospero libro 3. de vita contem. pl. c. 22. 23. ijs medijs vtendo de quibus infra, & primo lenitate, vt qui corripitur æquo animo toleret correctionem, vt faciunt & medici qui cum aliquos vrent, vel secant, medijs lenitate opus curationis exercent, & postea ad alia remedia deueniendo, de quibus infra. His ita notatis.

4 Prima sit propositio. Correctio fraterna quæ ordinatur in remedium peccantis, est actus charitatis, quæ vero adhibetur in exemplum aliorum ob bonum commune à iudice est actus iustitiæ. Ratio, nam correctio delinquentis est remedium adhibendum contra peccatum alicuius, quod potest considerari, vel vt est nociuum ei qui peccat, vel quatenus vergit in damnum aliorum, qui ex eius peccato læduntur, vel scandalizantur, & etiam quatenus est nociuum boni communis, cuius iustitia per peccatum hominis perturbatur, & sic duplex est correctio, vna quæ adhibet remedium peccato, quatenus est malum peccantis, quæ proprie est fraterna correctio ordinata ad emendationem delinquentis, sed remouere malum alicuius, eiusdem rationis est, vt bonum eius procurare, procurare vero fratris, bonum pertinet ad charitatem qua volumus, & operamur bonum amico, vnde etiam correctio fraterna est actus charitatis, quia per eam repellitur malum fratris, scilicet peccatum, cuius remotio magis pertinet ad charitatem quam remotio exterioris dani, vel cor-

poris damni, vnde correctio fraterna est actus charitatis, magis quam curatio in firmitatis corporis, vel subuentio quæ excluditur exterior egestas. Alia est correctio quæ adhibet remedium peccato delinquentis, secundum quod est in malum aliorum, & maxime in nocuum communis boni, & huiusmodi correctio, est actus iustitiæ, cuius est conseruare rectitudinem iustitiæ vnius ad alterum.

Secunda propositio. Correctio fraterna est in præcepto, quod præceptum obligat pro loco & tempore, probatur. Eccl. 19. corripe amicum, ne forte dicat, non intellexi. Matth. 18. si peccauerit in te frater tuus, corripe illum. Lucæ 17. si peccauerit increpa illum, Iacob. 5. si quis vestrum errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniã qui conuertit fecit peccatorem ab errore viæ suæ, saluauit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum. Idem habet gl. Luc. 17. & Aug. lib. de corrept. & gratia maxime c. 3. & li. 1. ciu. c. 9. ep. 48. & 50. & habetur in c. cum ex iniuncto. de heret. c. si peccauerit. 2. q. 1. c. si id requiratur ratio charitatis, vt bona amici procuremus, defendamus & conferemus, & maxime vbi de salute animæ agitur cum Deus vnicuique de proximo suo mandauit. Eccl. 17.

Ratio, nam correctio huiusmodi cadit sub præcepto, sed considerandum quod sicut præcepta negatiua, l. vetant actus peccatorum, ita affirmatiua inducunt ad actus virtutum, actus peccatorum vero secundum se sunt mali, & bene fieri non possunt villo tempore, vel loco, quia secundum se iuncti sunt malo fini, 2. Ethic. c. 6. Ideo præcepta negatiua obligant semper, & ad semper sed actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed seruat debitis. Circumstantijs quæ requiruntur ad actum virtuosum, vt. l. siat vbi debet, quæ & secundum quod debet, & quia dispositio eorum quæ sunt ad finem attenditur secundum rationem finis, in his circumstantijs actus virtuosus maxime attendenda est ratio finis quæ est bonum virtutis, si ergo omittitur aliqua circumstantia circa virtuosum actum qui omnino tollat bonum.

Correctio fraterna an sit in præcepto, & quomodo.

bonum virtutis hic actus contrariatur præcepto, si vero defectus circumstantiæ omnino non tollit virtutem, licet non perfecte attingat ad bonum eius, non est contra præceptum, si enim parum descenditur à medio non corrumpitur virtus, sed si multum. 2. Eth. c. vlt. correctio vero fraterna ordinatur ad fratris emendationem, ideo hoc modo cadit sub præcepto secundum quod est necessaria ad iustum finem, non sic tamen, quod omni loco, vel tempore, frater delinquens corrigatur. Ex quibus colligitur quod præceptum de correctione fraterna est naturale, ex rationibus allegatis, quæ procedunt ex lumine naturali, quod tamen præceptum est maxime explicatum, & confirmatum in euangelica lege maxime. Matth. 18. quod obligat non solum quoniam frater peccauit mortaliter, sed etiam quoniam ex ignorantia, vel alia ratione constitutus est in periculo peccandi. Si vero differretur ob bonum proximi, merito omittitur talis correctio, si tamen probabiliter quis credit se posse fratrem emendare, & omittit ex timore vel concupiscentia est peccatum mortale, vt d. hic D. Th. ad 3. quod si ex passione non dominante tamen, vt si timor, vel cupiditas faciat hominem tardiores ad corrigendum delictum si artis non tamen ita quod si ei consistat, quod possit fratrem à peccato retrahere, dimittens ob timorem vel cupiditatem, est veniale, hoc vero beneficium correctionis communiter debetur omnibus proximis de quibus hoc scitur, vt d. Aug. lib. 1. de doctr. chr. c. 28. & de verb. domini sermo. 16. non oportet tamen ad id sciendum vt exploret quis vitam alterius, nec religiosus exeat claustra, vt id inquirat, iuxta id Prover. 24. non quæras impietatem in domo iusti, nec vastes requiem eius, vt d. hic D. Th. ad 4. nisi ex officio aliquis ad id teneatur exquirendum, vt est prælati. De venialibus tamen proximi peccatis non est necessarium faciendi correctio, cum Math. 18. dicitur, lucratus eris fratrem tuum, at non dicitur lucratus quis esse nisi eum qui perierat, vt ibi dicitur, quod perdit tamen in mortalibus, quæ sunt mors, venialia vero infirmitas. Debet tamen homo cor-

rigere fratrem de venialibus quæ sunt ei in consuetudine idque sub peccato veniali, de alijs enim non tenetur sub veniali, vt nec probabile est vt domini temporales teneantur sub mortali prohibere ea quæ sunt peccata venialia, vt curiositates circa nouitates & pompas, vt d. hic Bannes, modo sistant intra veniale, & non emergant inde probabiliter mortalia, vel familiarum destructiones, quarum conseruationem ob bonum publicum conseruare debent, de quo alibi casit sermo. Quod si quis peccet ex ignorantia, is cui ex officio incumbit legem docere, tenetur curare, vt omnis ignorantia tollatur à subditis earum rerum quas scire tenentur. 1. Cor. 9. vch mihi est, si non euangeliza uero, & hinc in c. dispensatio. 43. dist. & sequitur Greg. in Ezech. li. 7. hom. 11. cum qui additus est alicui officio, teneatur ea exequi quæ sunt sui officij ministeria, secundo, dicitur quod quilibet sciens veritatem cuiusque legis, tenetur docere proximum ignarum earum rerum, quas tenetur scire, dum est in periculo peccandi mortaliter ob talem ignorantiam, quia talis ignorantia est grauissimum miseriam proximi, ergo ex charitate, qui potest, tenetur illam subleuare, & indubie id procedit si sit ignorantia naturalis, vel diuinæ, cum cognitio harum legum sit necessaria ad salutem, & id est probatur de ignorantia I. ecclesiasticæ in ijs reb. in quibus omnes Christiani tenentur ad obseruantiam legis, vt sunt præcepta ecclesiæ, de ieiunijs, de dieb. festis colendis, de credibilibus, cum ignorantia eorum, et si sit inuincibilis, vergat in magnum proximi detrimentum. Quod si quis certus est, quod si ignoras aliquam legem, vel factum, et si doceatur, non cessabit à peccato contra. Non tenetur cum docere, nisi talis ignorantia cedat in alicuius terrij persone danum, cum vbi non speratur finis correctionis, l. emendatio, frustra ipsi tenentur, & ideo non debet tunc ad id cogi nisi vt supra id tenet in damnum alterius, vt si quis doceret alios illam falsitatem tunc enim ob alios est monendus, vt cesset à doctrina illa, vel si quis vsuras exercet id ignorans, est huius erroris monendus, vt restituat extortum, vel hereditibus id com-

mittat, si ipse non valet, quod si est ignorantia facti contrarij iuri diuino, vel naturali, & speratur quod si monetur, cessabit ab illo opere, est monendus, vt si quis accedit ad non suam, vel velit ducere sibi coniunctam in quarto gradu, ea ignorans, docendus est, si vero ignorantia facti sit contra. l. humanam non adest tanta necessitas docendi, vt si aduertit sacerdotem ex obliuione vesperas non recitasse, nisi id vergat in dedecus religionis, vel scandalum, aut irreuerentiam Dei, vt d. hic Bannes, quo tamen casu ex charitate saltem, licet non sub mortali, in primo casu, est sciendum. Qd si dubium est an frater emendabitur, si est probabile qd correctio magis nocebit ab ea est cessandū, si vero certū sit quod correctio non nocebit, sed poterit prodesse, ex necessitate est sciēda, vbi vero dubiū est equale an sit profutura vel nocitura, probabile est qd sub p̄cepto quis non obligetur corrigere, cum se exponat quis periculo illum magis irritandi, nisi sit in articulo mortis, tunc enim id est necessario sciendum.

6 **Correctio fraterna à quibus sit scienda.**
Tertia propositio. Correctio fraterna qua intēditur emendatio fratris per simplicem monitionem pertinet ad oēs, ea vero per quam intēditur bonū commune, perūnet ad solos p̄latos, qui & magis quam alij tenentur ad correctionem communem omnibus.

Ratio, nā vna correctio, est actus charitatis, q̄ specialiter ad emēdam fratris delinquētis per simplicem admonitionē ordinatur, & huiusmodi correctio pertinet ad quemlibet charitatē habentem, vel sit subditus vel p̄latus. Alia correctio est actus iustitiæ per quam intēditur bonū cōe, quod nō solū procuratur per admonitionē fratris, sed quādoq; per punitionē, vt alij timētēs à peccatis desistāt, & huiusmodi pertinet ad solos p̄latos, qui non solū habent ad monere, sed etiā

7 **Corrigere qualiter, & quā tenentur p̄lati, & quomō.**
corrigere puniendo. Quid vero ad monitionem, tenentur p̄lati maiori obligatione subditos corrigere, quatenus correctio ordinatur ad salutem animarum, & sic correctionem omnibus cōmunē, q̄ alij, vt d. hic D. Th. ad primū, & colligitur ex Aug. li. i. ciu. c. 9. & ex sacris li-

teris. Ezech. 33. si speculator viderit gladium venientem, & nō insonuerit bucina, & gladius occiderit aliquē, q̄ sanguinem eius de manu speculatoris requirit Deus, &c. 34. vbi pastoribus Israel &c. Io. vlt. pasce oues meas, & c. 10. Ad. 20. attendite vobis & vniuerso gregi. i. Petr. 5. Rom. 12. quæ obligatio p̄latorū oritur ex officio q̄ susceperūt, ad cuius executionē ex iustitia tenentur, cum & p̄ceptum charitatis erga proximos indire & magis obliget p̄latos quam alios, & q̄nq; solos p̄latos & non alios, vnde & si is omisit correctionē subditi debitā, non facit in confessione dicere, q̄ omiserit correctionē proximi, sed oportet vt explicet esse illum subditū, nisi cōfessor id sciat, quia si obligatio oritur ex iustitia est speciale peccatum, si vero ex p̄cepto misericordiar, est circūstātia notabiliter aggrauans in confessione pandenda, vt & h malū exemplum dedisset subdito, tenetur id explicare, cum se officio teneatur eum edificare. An vero p̄latus debeat inquirere vitam subditorū, vt eos corrigat fraternē. Aduertendū q̄ in p̄lato considerari p̄t primo q̄ est frater cū oēs simus fratres. Matth. 23. secundo q̄ est pater spiritualis, prout tenetur verbo & exemplo docere subditos, & eis sacra administrare, vt ipse cū ijs saluetur, tertio, q̄ est iudex volens in foro exteriori procedere ad correctionem delinquentiū ob bonum cōitatis, qui etiā vt p̄latus habet superioritatē ad p̄uidendū bono cōi vt vero pater & frater respicit bonū particulare proximi, sic tū vt officium eius, vt patris importet superioritatē cum affectu respicientis bonū filij, officium vero eius, vt fratris importat quandā equalitatē qua oēs fideles, vt renati ex semine spirituali per verbū Dei, se inuicē debēt diligere. i. Can. 1. & ita officium eius vt patris est mediū inter officiū p̄lati, & fratris. His not. d. primo, q̄ p̄latus vt frater non tenetur inquirere vitā subditorū ad corrigendū illos p̄cepto enāgelico, quā tunc fat est succurrere illis qui occurrunt, vt supra est dictum, cum & qui nō sunt patres vel p̄lati, non debeant inquirere vitā subditorum, vt illos corrigant, vt supra est dictum ex D. Thom. & Ang. serm.

serm. 16. de verb. dñi. Secundo, d. q̄ p̄latus vt pater sp̄ialis p̄t, & vt p̄latus tenetur q̄nq; inquirere vitā subditorum ad corrigendū illos ob bonū ipsorū ex p̄cepto correctionis fraternæ, quatenus cōiungitur cū officio paterno, imō & cū officio p̄lati, & q̄ illi incumbat vt p̄lato inquirere, h̄ in c. Romana. §. sanē. de cōsib. in 6. etiā si nulla infamia contra eos procedat et à populo. Spec. tit. de inquil. §. q̄n autē. ver. licet. quia cū teneatur ex officio subditos ab erroribus reuocare, media et̄ conuenientia. l. inquisitionē de vita corū, p̄t & debet adhibere. Media verò ista p̄lati in ordine ad correctionē debēt esse fini p̄portionata, & conuenientia, vt frater corrigat. Vnde poterit p̄latus ponere vigiles eius ministrōs in locis cōibus, qui explorent q̄ ibi fiunt, & si aliquis subditus ibi peccet, sibi denuntiet; & p̄latus religionis si suspicatur de aliquo monacho, poterit illi dare socium prudentē, non mandando ei vt sibi reuellet q̄ ipse facit, nisi infamia contra eum precedat, sed qui ex prudentia sua id agat si viderit exp̄dit, & in cōmunibus officinis deputādo zelatores, qui corrigenda sibi denuncient, ea intentione vt eum fraternē corrigat, quem inuenerit delinquentem, q̄ tamē munus alij sine licentia p̄lari exercere non debent, aliās essent pacis communis perturbatores; & in summa p̄lari eam regulā teneant, vt nunquam inquirent specialiter de vita alicuius certæ personæ, nisi ob specialem suspicionem rationabilem ad id mouentē, sed tantum adhibere cōem diligentiam circa alios adhibitā, ne aliqui infamētur, nec occulta, quæ iudicio Dei sunt relinquenda in medium prodeant. c. erubescant. vbi gl. 32. dist.

Præter verò episcopos, & parochos, alij teneantur ex officio ad correctionē fraternam; dicendum, q̄ p̄lari in ordinibus mendicantibus, maxime p̄dicatorum tenentur sub p̄cepto curare, vt subditi se exerceant in operibus misericordiar spiritualibus, doctrina. l. p̄dicatione, confessionum audirione, & p̄statione consiliorū spiritualiū, qui subditi non peccāt, si sint animo preparati se exercere in ijs quæ pertinet ad salutē

ālarum, q̄n sibi iniunctum fuerit à p̄latis, qui & tenentur se disponere ad exercēda potissima munera sui ordinis iniuncta sub peccato mortali, qui & tenentur sub speciali obligatione ad opera misericordiar implenda, supposita semper obedientia: vt d. hic Bannes, qui & d. q̄ qui tenentur corrigere, siue subditi, siue p̄lari, vbi quis est in periculo vitæ finiendū in peccato mortali, est corrigendus etiā cum periculo detrimētū boni temporalis; si verò is nō est in tanto periculo; priuatus non tenetur eum corrigere cū periculo vitæ, vel amittendū honorem, vel statū suū, sed poterit id differri, & si q̄ sit in periculo primi generis est corrigendus à quocunq; & subueniendus, et cum periculo propriæ vitæ; p̄lati verò tenentur et̄ extra casū extremæ necessitatis q̄nq; exponere vitā periculo pro omnibus; cū prudentia tū, cū illis q̄nq; liceat fugere. l. in persecutione particulari sine dāno boni cōis, de quo dixi tr. de Episc. cap. de residentia. & c. 7. De correctione verò iudiciali ab ep̄o adhibēda, qualiter sit p̄standa, quādo sub quo onere, & qua prudentia, dixi tr. p̄dicto, sub c. 6. nu. 27. & cap. 7. à princ. vsque ad nu. 13.

8 **Corrigere an possint & debeant reuerentia tamen, & decentia debita; subditi superiores, & quō.**
Quarta propositio. Correctio, vt est actus iustitiæ nō competit subditis respectu sui p̄lari, vt verò est actus charitatis est scienda etiam erga p̄latum, cum & debeant reuerentia tamen, & decentia debita; probatur ex Aug. in reg. c. 43.

Ratio, nā actus iustitiæ, per correctionem pœnæ non competit subditis respectu p̄lari, q̄ verò est actus charitatis, pertinet ad quemlibet respectu cuiusq; personæ, ad quā charitatem habere debet si in ea quid corrigibile inueniatur, actus enim ab aliquo actu, vel potentia procedens se extēdit ad omnia quæ continentur sub obiecto illius potentia, vel habitus, vt visio ad omnia quæ continentur sub obiecto visus, sed quia actus virtuosus debet esse moderatus debitis circūstātijs, idē in correctione, qua subditi corrigūt p̄latos, debet modus congruus adhiberi, vt scilicet, non cū proteruita, & duritie, sed cum mansuetudine, & reuerentia corrigantur. i. Tim. 5. seniore m ne increpaueris.

Et quod subditi non possint iudicialiter prelatos iudicare peccantes, & punire; probatur ex Conc. Constant. sess. 8. errore 17. ubi contrarius error damnatur, quod etiam reuerentia sit exhibenda prelati in facienda monitione fraterna, patet ex ep. 2. Anaclei. & 2. ep. Euastii. & Greg. lib. 5. Mor. c. 10. & 3. p. past. cap. 5. qui tamen prelati potest publice reprehendi si erret in fide, & alios doceat errorem suum, vel suis moribus scandalizet notabiliter suum populum, & de primo dubium non est, de secundo, non mihi ita probatur, licet Bannes id sentiat posse fieri a concionatoribus, cum id sibi prohibeatur, ne scilicet in sermonibus suis detrahant prelati ecclesiarum sub interminatione maledictionis eternae. clem. dudum. de sepult. clem. religiosi. de priuileg.

9 Quinta propositio. Peccator ex eo quod corrigere est peccator non eximitur a precepto coram possit, refectionis fraternae, nisi maius peccatum & debeat commiserit: secundum, si indebita sit correctio, ut quia sit in peccato manifesto, quia videtur corrigere non ex charitate, cum se prius emendare deberet, sed ex ostentatione: tertium, si superbit corripiendo, aestimans se iustum, cum sit in peccato; si tamen is cognoscens suum peccatum, cum humilitate corrigat proximum, bene facit.

Ratio, nam correctio delinquentis pertinet ad aliquem, prout viget in eo iudicium rationis, supra art. 3. ad secundum; peccatum vero non tollit bonum naturae, sic quod non remaneat in peccatore aliquid de iudicio rationis, 1. 2. q. 85. art. 1. & secundum hoc potest peccator subditos arguere, sed peccatum huiusmodi affert impedimenta huic correctioni; primum, quia ex peccato procedenti indignus redditur, ut alium corrigat, maxime si maius peccatum commisit. Matt. 7. secundum, ob scandalum, quod sequitur ex correctione, si peccatum corrigentis sit manifestum, quia videtur quod non corrigat ex charitate, sed ad ostentationem; tertium, ob superbiam corripientis, quarene quis peccata sua paruipendens se praefert proximo in corde suo, peccata eius seuerè iudicatis, ac si ipse esset iustus, si vero ex humilitate corripiat, non peccat, licet ex hoc se damnabile ostendat.

Ut vero praedicta melius intelligant, aduertendum, quod quis potest alterum corrigere: primum, autoritatiue, ut iudex: secundum, fraternaliter ex charitate, si primo modo non peccat iudicium, licet sit in peccato mortali, nec etiam fratrem corrigendo, nisi scandalum inde oriatur, ut dicitur hic Bannes, contra Silu. cum non sit malum exercere actus aliarum virtutum bonos moraliter, etiam si exercens sit in peccato, ergo & haec, qui tamen tenetur vitare scandalum quod ex officio tenetur corrigere: secundo modo, non tenetur homo regulariter volens corrigere fratrem, agere poenitentiam peccatorum, sed potest corrigere peccatorem, & debet, modo se non ingerat ex superbia, ut nec debet ex pusillanimitate cessare, cum magnum sit lucrum fratrem lucrari etiam si sit in peccato, quod opus disponit hominem ad poenitentiam ob charitatem, & misericordiam exhibitam: ut dicitur Aug. lib. de cath. rud. c. 14. si tamen sit in peccato scandaloso, tenetur cessare ab illo saltem exterius, ut illum corrigat, cum preceptum de non praebendo scandalum, obliget pro semper, & praecipuum de corrigendo, obliget pro tempore, ergo tunc tenetur auferre scandalum: Quod si peccatum corrigentis non est cum scandalo, & tamen scitur a fratre, qui si scit illum poenitentiam egisse, emendabitur, ex charitate debet poenitere, sed ad id non tenetur sub nono peccato mortali, ut scilicet interius conteratur, vel cesset ab operatione exteriori peccati; si vero is sit in extrema necessitate spirituali, tenetur ex charitate se saltem quod ad exteriora indicia, corrigere a peccato, cum sicut in tali casu debet quis anteferre bonum spirituale proximo propriae vitae corporali, multo magis debet se priuare aliquo commodo, vel delectatione ne frater peccet in aeternum.

10 Sexta propositio. Correctio fraterna ut est actus iustitiae non est omissenda ob timorem ne quis fiat deterior. Loquendo vero de correctione, ut est actus charitatis, ubi probabiliter aestimatur, quod non admittat monitionem, sed ad peiora labatur, est abstinendum ab huiusmodi correctione; probatur ex gl. Prou. 9.

Ratio

Ratio, nam quae est iustitiae, non est omissenda ob turbationem eius qui corrigitur, tam quia si propria sponte emendari non vellet cogendum est per poenas, tum quia si incorrigibilis sit per hoc prouidetur bono communi, dum seruatur ordo iustitiae, & vnius exemplo alij terrentur: unde iudex non omittit punire peccantem, ob timorem turbationis eius, vel amicerum eius alia est correctio, sed fraterna cuius finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem, & tunc si timetur quod non ad correctionem inducat, sed peccator deterior fiat, omitti debet, quia ea quae sunt ad finem regulari debent secundum quod exigit ratio finis.

Et ita praeterea iudicialiter agens, ubi peccatum delinquentis vergit in malum multitudinis ob bonum multitudinis, tenetur corrigere eum etiam si mors sibi imminet. gl. in c. scimus. 46. dist. & habetur. 83. dist. per tot. & etiam si certum sit eum non emendandum, sed peiorem futurum: ut dicitur D. Th. hic, quod intelligitur dummodo eius correctio proficit multitudini, aliam si illi non prodest, non debet corrigi. c. prodest. 23. q. 5. quod si eius correctio non prodest, nec nocet communitati, & eius omisio proficit delinquenti ad emendationem, correctio est omissenda: ut dicitur Greg. in past. 2. p. c. 2. de quo late dixi tract. de Episc. c. 7. nu. 3. & 4.

Si vero hoc casu, quis fratrem non habet corrigere ex charitate, regulariter loquendo, semper cessandum est a correctione, quando prudenter timetur, quod proximus fiet peior, & eo magis si peccatum quod committit ex tali correctione sit contra diuinum honorem, vel nociuum proximo, aut scandalosum, etiam si speretur, quod postea fiat melior, cum corrigens certus est moraliter, quod pro tunc fiet deterior, cum malum quod certo instat sit magis vitandum, quam intendendum bono incerto, quod forte inde sequi potest; & etiam est dimittenda correctio, quando vtrumque aestimatur aequaliter esse futurum, scilicet malum, quod instat quasi praesens, & bonum postea futurum; cum prius sit prouidendum ijs quae magis instant, quam quae plus distant; & idem sententiam est in

certum sit moraliter, quod proximus scilicet auctur, & quod peccatum ex correctione nunc committet, cum nulla ex causa liceat peccare, at dans occasionem alteri peccandi sciens, peccat. c. fin. de iniur. ergo nisi ex officio id sibi incumbat, cum tali correctio ex officio incumbat, peccatum vero quod inde sequitur sit per accidens, ad id non tenetur.

11 Septima propositio. Quando peccatum est publicum, non est necesse, ut praedat secreta ad monitionem, cum alijs sit prouidendum, eum puniendo: si vero sit secretum vergens in aliorum nocumentum, statim est denunciandum prelati absque praemissa monitione, nisi firma spes subit, quod talis per secretam monitionem possit remoueri; si vero peccatum est secretum, & non vergit in nocumentum aliorum, sed solum peccantis, & eius in quem peccatur ob malum exemplum, tunc debet necessario publicam denunciationem praecedere secreta admonitio; probatur vltima pars. Matt. 18.

Ratio, nam circa publicam denunciationem peccatorum est distinguendum, quia peccata vel sunt publica, vel occulta, si publica non est tantum succurrendum ei qui peccauit ut melior fiat, sed etiam alijs in quorum notitia deuenit ne scandalizetur, idem huiusmodi peccata sunt publice arguenda. 1. Timoth. 5. si vero sint occulta, sic videtur habere locum, quod dicit dominus, si peccauerit in te & c. quando enim publice peccat, non se solum offendit, sed etiam alios quos turbat, sed in occultis adhuc distinguendum, quadam enim sunt in nocumentum proximorum corporale, vel spirituale, ut si quis occulte tractet de ciuitate hostibus tradenda, vel de auertendo aliquos a fide, & quia is, non solum peccat in se, sed etiam in alios, oportet statim procedere ad denunciandum, ut huiusmodi nocumentum tollatur, nisi per secretam admonitionem firmiter quis speraret statim posse huiusmodi mala impedire; quadam vero peccata solum sunt in malum peccantis, & eius in quem peccatur, vel quia a peccato solum laeditur, vel ex sola notitia, & tunc solum est fratri subueniendum, & sicut medicus corporis sanitatem

con-

conferat ergo sine membri abscissione, si potest, si minus abscindit membrum minus necessarium, ut vita totius conferetur, sic qui studet utilitati fratris debet si potest eum emendare ad conscientiam; sic tamen ut famam seruet, quæ est vilis ipsi peccanti non solum in temporalibus, in quibus ea amissa patitur in multis damnum, sed etiam quod ad spiritualia, quia multi timore infamiae à peccato retrahuntur, unde quando se infamatos vident infrenatè peccant. Secundò, debet eius fama conservari, tum quia vno infamato alij infamantur, tum etiam quia ex peccato vnius publicato alij incitantur ad peccatum, sed quia conscientia præfertur famæ, voluit dominus eam perdi, ut conscientia seruetur per publicam denunciationem, unde secreta admonitio de necessitate præcepti potest præcedere denunciationem quandoq;.

Et q; dicitur Matt. 18. si peccaverit in te, intelligitur non solum de peccato commisso in corrigentem, sed etiam in quemlibet alium, ipso sciente: vt d. hic Banes. ex Aug. serm. 16. de verb. domini. & Abulen. q. 95. in illum locum Matt. si peccaverit in te, &c. d. esse communem opinionem Scolasticorum.

Octava propositio. Testium inductio debet præcedere publicam denunciationem; probatur Matt. 18. post tamen mentionem secretam semel vel pluries factam, dum subest probabilis spes de correctione, si admonitio non valet, procedi debet ad inductionem testium, etiam si peccatum sit occultum, quia peius est q; peccatum pure sciat in corde, quam q; alijs per quos est corrigendus, innotescat: si verò dubitatur probabiliter, q; ex inductione testium, fiat correctus deterior, cessandum est totaliter à correctione.

Ratio, nam de vno extremo ad aliud conuenienter transitur per medium, in correctione verò fraterna dominus voluit principium esse occultum dum frater corrigit fratrem, inter se & ipsum solum, si nec verò voluit esse publicum, vt scilicet ecclesie denunciatur, idè conuenienter in medio ponitur testium inductio, vt primò paucis indicetur peccatum fratris, qui possunt prodesse, & non

obesse, vt salte sic sine multitudinis infamia emenderetur. D. Thom. d. q. art. 8. in corp. & ad primum.

Vt verò prædicta apertius intelligantur, notandum, q; ordo prescriptus à domino in correctione fraterna, vt prius moneatur secretò peccans, tñ testes adhibeantur, & postea ecclesie manifestetur, est optimus secundum rationem naturalem per se loquendo, quia corrigere fratrem ob bonum eius spirituale, aliquem ordinem secundum prudentiam pastoralis, scilicet vt media conuenientia ad finem intentum adhibeantur, q; est hic ad fratris emendationem procurandam, & Christus dominus sapientissimus legillator decreuit, & hic ordo per se loquendo est in præcepto legis naturæ, vt & dilectio inimicorum, & huiusmodi præcepta, quæ Christus expressit in euangelio, nam omnes tenemur eripere proximum à miseria peccati, q; maxima est, per medium magis suauis, q; fieri possit, & minori detrimento proximi, modo efficax sit, is ordo est talis, cum maior suauitas inueniri non possit, quam vt prius moneatur, qui si non resipiscat, rationabile est vt aliquantum pudoris patiarur per adhibitionem testium, ne pereat in peccato, & demum dicatur superiori, ergo est in præcepto naturali per se loquendo, modo ex aliqua circumstantia non impediatur, & nobis hic modus sit possibilis absq; magno detrimento secundum regulam aliorum præceptorum de misericordia exercenda in proximos. Is tamen ordo non est ita in præcepto, vt in omni euentu sit seruandus, sed solum cum recta ratio dicat q; seruando singulos gradus procedendi, subit spes subueniendi miseria proximi; cum omnia præcepta habeant sua tempora, quibus obligant, à recta prudentia determinanda; prudentiæ verò sit considerare media conuenientia ad finem. Unde quandoque correctio poterit incipi à secundo, vel tertio gradu, quando prudentia dicat monitionem secretam nil profuturam, vt & post primum gradum, licet vltimò non progredi, quando timor subest ne is deterior fiat, & etiam primus gradus cum alijs relinquitur, si idem prudentia

13
in Corre-
ctione q; ordo ser-
uandus, &
q; caueda.

dentia dicitur. Vbi tamè deuenitur ad secundum gradum, omisso primo, quando prudenter iudicatur, q; primum poterit prodesse fratri, quia sic infamatur frater apud alios absque necessitate, idè est peccatum mortale sic agere: vt dicit Bannes hic, qui & dicit, q; ordo iste non est in præcepto nouo superposito legi naturæ, cū in lege noua non sint nobis præcepta diuina imposta præter præcepta de sacramentis recipiendis, ex communi sententia Theologorum.

Quod si queratur, qua de causa testes adhibeantur, an vt assistant corrigenti, & simul corrigant, vel vt testificentur coram prælato. Resp. Banes hic, ex D. Th. hic, ad tertium, q; adhibentur propter tria: primò, ad ostendendum esse peccatum id de quo quis arguitur, si forè is id neget: vt d. Hier. in c. Matt. 18. Secundò, ad conuincendum peccatorem de actu peccati, si ipsum peccatum reiteret: vt d. Aug. in 3. reg. Tertio, ad testificandum coram prælato, q; admonens fecit quod in se erat, prius corrigendo fratrem, vt d. Chris. hom. 61. in Matt. parum ante med. & omnia quæ ad correctionem fratris conducere possunt.

Quo verò ad minus prælati ad cuius notitiam peruenit delictum subditi per denunciationem euangelicam; si omnino spes perit emendationis delinquentis cessandum est à correctione fraterna, cū cesset ratio eius adhibendæ, & peccaret grauius prælatus si delictum, q; ad eius notitiam peruenit per viam correctionis fraternæ, ad publicum iudiciū deduceret, quando nulla est spes q; delinquens sit emendandus, nisi delictum sit nociuum communitati, quia tunc denuncians tenebitur accusare, vel monere fiscalem, vt accuset; & q; prælatus id nō possit patet, quia nō potest procedere ad publicum iudiciū, nisi præcedere accusatione iudiciali, vel publica infamia, hic prædicta non cōcurrunt, ergo, potest tamen prælatus, stādo in tertio gradu correctionis fraternæ, vehementer increpare delinquentem, si leniter admonere videat nō expedire, cum minis terrefacere q; vigilabit super illum, & etiam si expediet, illum monere poterit coram paucis gra-

uibus viris, qui possunt prodesse non obesse: vt d. Soc. de rat. reg. membr. 2. q. 4. concl. 7. & pro qualitate personæ etiam leniter verberare flagello, qui correctus, si delictum potest testibus probari, tenetur patri interroganti veritatem fateri, qui tñ caueat ne id coram testibus pandat, ne prælatus faciat eum accusari, & testibus probari delictum; qui & non potest excommunicari publica excommunicatione, potest tamen secretò ei præcipere etiam sub pena excommunicationis latæ sententiæ, vt euitet talem familiaritatem, & c. iuxta cap. nouit. de iudic. non tamen illum denunciare; nec licet trāsferre ad forum publicum delictum illius, qui vsque ad tertium gradum correctionis fraternæ, manet incorrigibilis; nisi cum alijs ob bonum commune licitum esset deferre talem hominè ad iudiciū, iuxta ea quæ habentur tract. de accusatore. vbi multis casibus licitū est accusare delinquentem, & tamen nō tenemur; imò & tali casu ex debito charitatis, licet non infligat est accusandus à corrigente, si sit incorrigibilis, etiam si non sit emendandus, vt sic provideatur bono communi, & sit impunitum correctò si non emenderetur, cum tunc sit accusandus ob commune bonum; si verò delictum non sit notorium communitati, licet is sit incorrigibilis, non tenetur eum accusare corrigès, nisi prælatus id præcipiat sub excommunicatione latæ sententiæ, vt sibi denuncietur, tunc enim est denunciandum, si tamè præcedat infamia, vel iudiciū sufficiens cōtra eū, modo quo habetur d. tract. de accusat. Quod si nō seruato ordine correctionis fraternæ per malitiam, vel ignoratiam eius qui tenebatur ordinem prædictum seruare, peruenit crimen fratris per viam accusationis ad notitiam prælati, si is videt procedi in foro publico ex iniuria quomodocunq; facta alicui, tenetur ex charitate in foro conscientie, vt priuata persona, impedire perfici processum illū modo id possit agere citra scandalū. Reipublice, seruando leges fori, cum licet sit iudex sit, nō liberetur à præcepto naturali, & diuino, quo tenebat, vt persona priuata defendere proximum ab iniuria;

12
in Corre-
ctione au-
testium in-
ductio de-
beat præ-
cedere pu-
blicam de-
nunciatio-
nem, &
quomodo

dentia

iuria; nisi in casu excepto, cum bonum commune proponatur particulari, Et si iudex scit ex reuelatione confessionis sacramentalis esse factam iniuriam alicui, & id posse probari, non potest ulterius procedere, cum confessarius Dei loco id sciat, ergo, vt homo non subsistat eius dictum. Et ulterius si iudex vt persona publica facit iniuriam reo non procedendo ordine iuris seruato, si per talem processum crimen nouit, non potest ulterius procedere, sed omnia acta reponere. c. qualiter. i. vbi Innoc. de accus. etiam si crimen sit enorme, cum nullo casu liceat interficere innocentes, qd si iudex vt persona priuata peccauit, vt si dedit pecuniam falsis testibus, vt deponant contra innocentem, tenetur oibus vijs vt ad eum liberandum, et cum periculo vite, vel honoris proportionato damno qd reus passurus esset, qd si non sufficiat, potest iudicare secundum allegata & probata, & resarcire damnum; qui & si scit reum pati iniuriam ab aliquo in foro exteriori ipso processu, siue is sit minister iustitie, vel alius, debet facere, qd in se est, vt iniuria manifestetur, ne ulterius procedat contra reum, qd si non sufficit, potest & debet procedere, de quibus late tr. de iudic. ad finem.

Quod si clericus sit, qui habet denunciare crimine conditionis communitatis, vel innocentis, id potest absque nota irregularitatis, modo protestetur, qd inde effusio sanguinis non sequatur: vt in cap. prelati. de homic. in 6. c. episcopus. nec cler. vel mon. in 6. cum lex ecclesiastica non tollat ius nature; qui tamen id agere non potest per se occidendo, quia efficeretur irregularis, etiam si patrem defenderet: vt dicit hic Bannes.

Quo demum ad peccatum, qd potest corrigi, & modum corrigendi; circa primum dicitur, qd non potest corrigi peccatum, qd solus Deus, & peccator scit, & idem videtur vbi a pluribus est commissum, qui soli id norunt, nisi vnus poenitens, alios corrigat; qui tamen non tenetur transire ad secundum gradum adhibendo testes, vel prelatum monendo, cum is iam sit emendatus, sic enim se infamaret; Vbi vero duo vel tres cognoscunt delictum, potest habere locum correctio

fraterna, vt monitus respiciat, & iuridica quando crimen est in perniciem communitatis, vel particularis, & est periculum in mora, nisi statim iudici denuncietur; & si etiam peccatum est publicum, & dignum, vt denuncietur iudici, habet locum monitio si spes est qd respiciat. De modo vero mouendi, dixi tract. de Episc. cap. 7. n. 30. & quandoq; seueritas in reprehendendo est adhibenda cum verbis vehementibus, & accensis coniuncta, non tamen ita vt cum ira sit mixta, licet admodum irati quandoq; sit ostendenda, & pandendum id fieri coactum ne amicus peccat, qui tamen si in aliqua afflictione positus sit, verbis suauibus est solandus, & ostendendum malum ipsius nobis esse commune, & maxime vbi recentius sit iniuria affectus, & ob id in mora retinendus, vt conceptus furor tepescat. Maxime vero in reprehendendo efficacior est honestum vite increpantis exemplum, vt Plato agebat, qui vite exemplo Pleusippum corrigebat; vt & Xenocrates in Polemonem habitu indecenti scolam ingressum oculos intendens solo vultu correxit; & sepe non nihil prodest incutere nos ipsos vitiorum, que in alijs carpimus, sic enim ad amorem corrigentis adducuntur, & maiorem illi fidem prestant, & aliam pro corrigentis prudentiam, & pietatem.

S Y M M A R I V M.

- 1 Odium quid sit.
- 2 Odij mala.
- 3 Odio haberi an contingat Deum ab homine.
- 4 Odium Dei est maximum peccatorum.
- 5 Odium proximi est simpliciter cum peccato, & quando non.
- 6 Odium proximi an sit grauissimum peccatorum.
- 7 Odium an sit vitium capitale.
- 8 Odium oritur ex inuidia.

De vitijs oppositis charitati, & primo de Odio. Cap. XII.

Notandum, quod Odium est dissolutio appetitus animalis, vel rationalis apprehensum, vt dicitur.

D. Tho. 2. 2. q. 34. con-

1
Odium
quid sit.

conueniens; & vt vitium differt ab ira, qd odio aliquis appetit alicui malum absolute, ira vero in quadam mensura sub ratione iusti, & punitiois: vnde ira cessat ad mortuos, & grauius lesos, quasi iam facta vindicta, non autem odium. 2. Rhet. & ita odium significat, vt vitium, ex suo principali significato actum refugiuum voluntatis, & auersionem a Deo vel proximo apprehensis sub ratione mali, vel disconuenientis, quod auersio dicitur nolitio, & odium; consequenter vero importat volitionem alicuius repugnantis, & disconuenientis ei quem odit, per quod vult vt repellatur, & elongetur a se per mortem, & alia nociua; & est graue peccatum, cum sit animae mors, qua prius seipsum odium gerens in corde, occidit, qd proximo nocet, & odium trabs sit in oculo, sicut ira festuca: vt inquit Aug. in id Pl. 138. Perfecto odio oderam illos, cum odium sit verus ira, diuino tempore perseverans, & liuor ac animae venenum, qd intrus se quis gerit, & homicidio parit, cum eius sit parens: vt inquit Greg. lib. 10. Moral. & Chris. hom. 13. in Marth. His ita notatis.

3
Odio huius
an contingat
Deum
ab homine.

Prima sit propositio. Deum visum per essentiam, & secundum seipsum nemo odio habere potest, cum tale obiectum mouens voluntatem sit omnino bonum, nec secundum effectus complacentes, vt sunt esse, viuere, & intelligere, quorum est author, secus secundum qd punit, a malis odiri potest, & vt peccata prohibet.

Ratio, nam odium est quidam motus appetitiua potentia, quae non mouetur nisi ab aliquo apprehenso, 1. 2. q. 29. art. 1. at Deus tripliciter ab homine apprehendi potest: primo, secundum se, vt cum per essentiam videtur: secundo, per effectus suos, inuisibilia enim Dei per facta conspiciuntur; Deus vero per essentiam suam est ipsa bonitas, quam nullus odio potest habere, quia de ratione boni est, vt ametur: Vnde videns Deum per essentiam ipsum odisse non potest, sed effectus aliqui sunt qui non possunt esse contrarij voluntati humanae, nam esse viuere, & intelligere est appetibile, & amabile omnibus, quae sunt quidam effectus Dei: vnde & secundum qd Deus appre-

henditur author horum effectuum, non potest odio haberi, sunt vero quidam effectus Dei, qui repugnant inordinatae voluntati, vt inflictio poenae, & cohibitio peccatorum per legem diuinam, quae repugnant voluntati deprauatae per peccatum, & quod ad considerationem huiusmodi effectuum, Deus ab aliquibus potest odio haberi, quatenus scilicet apprehenditur peccatorum prohibitor, & inflictor poenarum.

Pro clariori vero intelligentia praedictorum, aduertendum, vt d. hic Bannes, qd non implicat contradictionem, quod Deus se manifestet alicui, & is non diligat Deum, implicare tamen contradictionem ex natura rei, quod quis videat Deum sicuti est, & voluntas eius odio habeat Deum aliquo modo, cum visio beatifica non solum sit speculatio diuinae veritatis, sed etiam in se continet iudicium practicum, & perfectissimum, qd Deus est summe diligendus, ergo cum illo iudicio non potest stare odium Dei, quia odium Dei praesupponit iudicium practicum destructiuum alterius iudicij, qd hic, & nunc est diligendus. Secundo, aduertendum, vt d. hic Caiet. qd esse viuere & intelligere secundum id qd sunt, non possunt odio haberi, & sic nec Deus author illorum formaliter loquendo etiam voluntate inordinata; secundum vero aliquid adiunctum, id est miseriam iactantiam, possunt odio haberi voluntate inordinata.

Hoc vero ordine Deus odio habetur a peccatoribus: primo, cum se diligant amore concupiscentiae, volentes aliquid contrarium legi Dei, modo quodam, odio habent legem, & legislatorem odio participatiuo, qd inuenitur in omni peccato mortali, postea crescente affectu ad bona sensibilia expressè odium habent legem & legislatorem, vt sic, & iam odiu hoc est speciale peccatum, demum deueniunt ad odium Dei ob ipsum vt terminum, vt quod ad ipsos malum ipsum est, qd odium est eorum qui sunt in inferno, & eorum qui in praesenti vita desperantes omni iniquitati se tradiderunt.

Secunda propositio. Odium Dei est maximum peccatorum.

4
Odium Dei
est maxi-
Ratio,

nam peccatorum. Ratio, nam defectus peccati consistit in auersione à Deo, 1. 2. q. 71. art. 6. quæ auersio nõ haberet rationem culpæ, nisi voluntaria esset: vnde ratio culpæ consistit in auersione voluntaria à Deo, quæ voluntaria auersio à Deo per se quidem importatur i odio Dei: in alijs verò peccatis participatiuè, & secundùm aliud, nam vt voluntas per se hæret ei quoddã amat, ita se cundùm se fugit, quod odit; vnde quando quis odit Deum voluntas sua secundùm se auertitur à Deo, sed in alijs peccatis, vt cũ quis fornicatur non auertitur à Deo secundùm se, sed secundùm aliud, quatenus scilicet appetit inordinatam delectationem, quæ habet annexam auersionem à Deo, sed semper id quod est per se est potius eo quoddã est secundùm aliud: vnde odium Dei inter alia peccata est grauius.

Et hoc odium Dei, quod est maximum peccatorum, est speciale peccatũ in Spiritũ sanctũ, quia maximè includit malitiam ex electione mali secundùm specialem contrarietatem, quam habet ad charitatem Dei, quæ specialiter per Spiritũ sanctũ diffusa est in cordibus nostris, licet non connumeretur cum speciebus peccati in Spiritum sanctũ, quia eius ratio formalis, licet specifica, generaliter participatur, & quasi exemplariter communicatur omnibus peccatis mortalibus, & maximè illis sex speciebus supra enumeratis.

5 Odiũ proximi simpliciter loquendo, est cum peccato; probatur 1. Ioan. 1.

Ratio, nam odium a mori opponitur, 1. 2. q. 29. art. 2. vnde tantum habet odiũ de ratione mali, quãtum a mor de ratione boni, amor verò debetur proximo secundùm id quod à Deo habet. i. secundùm naturam, & gratiam, non verò debetur amore ei secundùm id quod habet à seipso, & diabolo scilicet secundùm peccatum, & iustitiæ defectum, idè licet habere odio peccatum in fratre, & omne quod i pertinet ad defectum diuinæ iustitiæ, naturam verò & gratiã fratris non potest quis odio habere sine peccato, id verò quod in fratre odimus culpã scilicet & defectũ boni pertinet ad fratris amorẽ, quia eiusdem

rationis est quod velimus bonum alicuius & odiamus eius malum, vnde simpliciter accipiendo odium fratris semper est cum peccato.

Et hoc odium est mortale peccatum, si odio habetur secundùm id quod habet à Deo, i. naturam vel gratiam, quatenus appetit ei aliquod malũ naturæ, vel gratiæ contrarium, vel non facit ei bonum quod facere tenetur; nisi id agat ex subreptione, vel si malum quod appetit sit exiguum. Si verò quis vult deliberatè malum notabile proximo immediatè, vel vltimè relatum in naturam vel gratiã, est mortale: si verò terminetur ad culpam, vel defectum boni, pertinet ad dilectionem fratris. i. cum dilectione hominum, & odio vitiorum; dicitur vltimè, quia si quis appetit alicui malum pœnæ vt cognoscat culpam suam, & emendetur, vel zelo iustitiæ, non peccat, de quo supra latè dixi

6 Quarta propositio. Odium proximi ex parte affectus est grauius peccatorum: ex parte verò effectus alia peccata pñsunt esse grauiora; probatur quod ad secundam partem, cum primum pateat, ex Aug. in Ench. c. 12.

Ratio, nam peccatum commissum in proximum habet rationẽ mali, ex duobus: primò, ex deordinatione eius, qui peccat: secundò, ex nocimento, quod inferitur ei contra quem peccatur; primo modo est maius peccatum odiũ quàm exteriore actus, qui proximo nocent, quia per odium deordinatur voluntas hominis, quæ est potissimũ in homine, & est radix peccati: vnde & si exteriores actus essent inordinati sine deordinatione voluntatis, non essent peccata, vt cum quis ignoranter, vel zelo iustitiæ occidit hominem, & si quid culpæ est in exterioribus actibus, quæ contra proximum committuntur totum est ex interiori odio, sed quod ad nocimẽtum quoddã proximo inferitur, peiora sunt exteriora peccata, quàm interioris odium.

Et ita odium in se ahsq; effectu exteriori est graue vitium, & in se vitium consummatum, imperatiuè verò extenditur ad omnes actus vitiorum, qui proximo sunt nociui.

Quinta

7 Quinta propositio. Odium non est vitium capitale; probatur ex Greg. lib. 3. 1. Moral. cap. 3. 1.

Ratio, nam vitium capitale, est ex quo vt frequentius, alia vitia oriuntur. 1. 1. q. 84. art. 3. & 4. vitium verò est contra naturam hominis, vt est animal rationale, in ijs verò quæ cõtra naturam sunt paulatim, quod est naturæ corruptitur: vnde oportet primò, quod recedatur ab eo quod est minus secundùm naturam, & vltimò ab eo quod est maximè secundùm naturam, quia id quod est primum in constructione, est vltimũ in resolutione, id verò quod est maximè, & primò naturale homini est quod diligit bonum, & maximè bonum diuinum, & bonum proximi, idè odiũ huic dilectioni opponitur. non est primum in dilectione virtutis, sed vltimũ, idè odiũ non est vitium capitale.

Et ita licet odium iam genitum sit capitale multorum vitiorum, tamen non est vitium capitale, cũ ratio vitij capitalis consideretur secundùm quod à principio caput multorum vitiorum existit, quod non est in odio, sed potius dicitur vitium finale, ad quoddã voluntas, vt ad malorum profundum peruenit per malam consuetudinem.

8 Odiũ oritur ex inuidia. Sexta propositio. Odium oritur ex inuidia; probatur ex Greg. li. 31. Mor. c. 31.

Ratio, nam odium proximi est vltimũ in progressu peccati, eo quod opponitur dilectioni, qua naturaliter proximus diligitur, quod verò quis recedat ab eo quod est naturale contingit quia intendit vitare aliud quod est naturaliter fugiendum; naturaliter verò omne animal fugit tristitiã, vt & appetit delectationem. 7. Eth. c. 1. 7. idè sicut ex delectatione causatur amor, ita ex tristitia odium: sicut ergo mouemur ad diligendum ea quæ nos delectant, quatenus ex hoc ipso accipiuntur sub ratione boni, ita mouemur ad odiendum ea quæ nos contristant, quatenus ex hoc ipso accipiuntur sub ratione mali. Vnde cũ inuidia, sit tristitia de bono proximi, sequitur quod bonum proximi reddatur huiusmodi odiosum, & ita ex inuidia oritur odium. Dicit verò hic D. Th. ad tertium; quod oritur odium ex inuidia, & ira, sed inuidia causatur formaliter secundum

dum rationem obiecti, ex ira verò dispositiuè. Notandum quoque, vt d. hic Banes, quoddã amor est duplex, vnus naturalis, alter supernaturalis, qui dicitur charitas, vnde odium, quod opponitur per se, & directè charitati opponitur etiã consequenter, vel eminenter charitati, & conuerso, qui & d. quod odium Dei secundùm quod formaliter, & directè opponitur charitati Dei & proximi, est vnus tantum speciei, vt & dilectio Dei, & proximi, & quod si odium Dei accipitur vt directè opponitur charitati, & odium proximi, vt naturali amicitie directè opponitur, differunt plusquam speciei, cum dilectio Dei ex charitate, & dilectio proximi ex charitate differat plusquam speciei; odium tamen proximi formaliter loquendo, semper est vnus speciei.

S V M M A R I V M.

- 1 Accidia quid sit.
- 2 Accidiæ mala.
- 3 Accidia est peccatum.
- 4 Accidia an sit speciale vitium.
- 5 Accidia an sit peccatum mortale, & quando non.
- 6 Accidia est vitium capitale, & quæ eius filia.

De Accidia opposita Gaudio ad charitatem pertinenti. Cap. XIII.

O bseruandum est in vniuersum, quod accidia ex vi nominis dicitur quasi acidum quid, & est torpor mentis bona negligens inchoare, vt d. D. Ant. 2. p. tit. 9. c. 1. Aduerrendum tamen, quod accidia sumitur dupliciter: primò, vt species tristitiæ, & sic est passio appetitus concupiscibilis, & vt sic nõ est peccatum, cum passio non sit peccatum, nisi malè reguletur, cum per rationem debeat benè regulari, & sic regularata, vt in penitentiã, qua quis corpus affligit per rationem, est bona, si verò tristitia sit inordinata est mala. Secundò, sumitur, vt pertinet

tinet ad voluntatem, & cōsequitur actū eius, & sic accipitur dupliciter: primo, communiter, prout est tristitia de bono spirituali in communi; & cum bonū cuiuslibet virtutis sit speciale bonum, ideo contingit tritari de bono cuiuslibet virtutis q̄ pertinet ad accidia cōiter dictam, quæ est tristitia aggrauans, q̄ ita deprimit animū, vt nihil boni ei agere libeat, sicut ea quæ acida sunt, et frigida sunt: vt d. Damasc. lib. 2. de fid. c. 4. Vnde accidia importat tedium operādi, & dicitur torpor mētis bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spirituale, quatenus est laboriosum, & molestum corpori, aut delectationis eius impedimentum; & sic cōtrariatur Dei amor, & dilectioni ac feruori, qui dum Deo inferuntur, haberi debent; & prouenit ex defectu cognitionis, aut considerationis bonorū spiritualiū, quæ quo magis cognoscuntur, eo magis placent, & sic accepta non est speciale peccatum, sed cōe, quia contrariatur omnibus virtutibus, cū ad virtutem pertineat gaudere de proprio spirituali bono, q̄ cōstitit in proprio actu: accidia verò tristatur de eo, vt ieiunio, oratione, laude Dei, castitate, &c. Alio modo sumitur accidia, prout est speciale vitium oppositū charitati, quæ gaudet de spirituali & speciali bono. s. diuino, vt cum quis tristatur de his q̄ sibi incubunt ex necessitate faciēda propter Deū, & sic est speciale peccatū, & est remissi animi languor ad bene operandū, & tristitia de re spirituali, & dicitur nutritrix omnium vitiorum, cum ex otio orme vitii oriatur, de quo alibi cadit sermo, & id proueniat ex quo homines amant suas terrenas consolatiunculas: vnde raro affectiones suas dirigunt in Deum, & eorum compunctio non continua, sed horaria est, non considerantes q̄ breuis sit præfens vita, in qua incessanter est operandum bene, cum ob id sit hæc vita concessa: vt dicit Bern. serm. 3. de Ascens. domini. & Greg. in past. 3. p. admon. 16. His ita notatis.

Prima sit propositio. Accidia est peccatum; probatur Eccl. 6. Subijce humerum tuum, & porta illum. & c. 2. in lapide luteo lapidabitur piger, & cap. 3. 3.

Multorum malitiam docuit otiositas. Mart. 20. quid hic statis tota die otiosi? ire & vos in vineam meam. Prouer. 24. per agrum hominis pigri trāsiti, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vitiis. & c. 15. sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Hier. 48. Maledictus, qui facit opus domini fraudulenter, vel iuxta septuaginta negligenter. Luc. 13. succide illam, vt quid etiam terram occupat? Mart. 3. omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonū, excidetur, & in ignem mittetur. Apoc. 3. quia repidus, nec calidus, nec frigidus, ideo euomam te.

Ratio, nam accidia est quedam tristitia grauens, quæ scilicet, ita deprimit animum hominis, vt nil ei agere libeat, vt ea quæ sunt acida, frigida sunt, ideo accidia dicitur quoddam tedium operādi & est torpor mentis bona negligētis inchoare, & huiusmodi tristitia semper est mala, quandoq; secundum se, quandoq; secundum suum effectū: secundum se, quæ est de eo q̄ est apprensus malum, & verè bonum, sicut è cōuerso, mala delectatio est ea quæ est de eo q̄ est verè malum & apprensus bonum, cū ergo spirituale bonum sit verè bonum, tristitia quæ est de huiusmodi bono est secundum se mala, & tristitia, quæ est de vero malo, est mala secundum effectum, si se aggrauat hominem, vt eum totaliter à bono opere retrahat, ideo accidia est peccatum, quia malum in moribus appetitis: dicitur esse peccatum. 1. 2. q. 74. art. 3.

Secunda propositio. Accidia est speciale vitium, prout tristatur de bono diuino, de quo charitas gaudet; nō autem sit spirituale bonū, cui opponitur accidia, si sumatur cōiter, vt initio est dictum, ne quatenus refugit bonū spirituale, quatenus est laboriosum, vel molestū corpori; probatur prima pars. ex Greg. lib. 3. 1. Moral. cap. 3. 1.

Ratio, nam cum accidia sit tristitia de spirituali bono, si accipit spirituale bonum communiter, accidia non habet rationem specialis peccati, nam omne vitium refugit spirituale bonū virtutis oppositū, 1. 2. q. 7. art. 1. nō est speciale etiā vitium prout fugit spirituale bonum, vt est.

est laboriosum, vel molestum corpori, aut delectationis eius impedimentum, nā hoc non separaret accidia à vitijs carnalibus, quibus quis quietem quarit, & delectationem corporis, ideo dicitur, q̄ in spiritualibus bonis est quidam ordo, quia omnia spiritualia bona, quæ sunt in actibus singularum virtutum ordinantur ad vnum spirituale bonum, q̄ est bonum diuinum circa quod est specialis virtus, q̄ est charitas: vnde qualibet virtus gaudet de spirituali bono q̄ cōstitit in proprio actu: ad charitatem verò pertinet specialiter id gaudium quo quis gaudet de bono diuino: similiter tristitia qua quis tristatur de bono spirituali, q̄ est in actibus singularum virtutum non pertinet ad aliquod vitium speciale, sed ad omnia vitia, sed tritari de bono diuino, de quo gaudet charitas pertinet ad speciale vitium, quæ accidia dicitur.

Tertia propositio. Accidia ex suo genere est peccatum mortale, cum ex se contrarietur charitati, potest tamen esse vitium mortale, si sit inchoatio peccati in sola sententia, & quæ squalitate absque consensu rationis.

Ratio, nam peccatum mortale est contra spirituales virtutes, quæ est per charitatem, secundum quàm Deus nos inhabitat. 1. 2. q. 88. art. 2. vnde id peccatum est secundum se mortale, q̄ cōtrariatur charitati, huiusmodi verò est accidia, quia proprius effectus charitatis est gaudium de Deo, supra q. 28. art. 1. Accidia verò est tristitia de bono spirituali, vt est bonum diuinum, vnde ex genere est peccatum mortale; est etiā mortale si transcendit limites rationis, tristando de bono diuino, vt est diuinum, vel si inducit ad mortalem omissionem, quod contingit cum quis horret & omittit spirituale bonum ad quod tenetur, vel dolet se bene fecisse, vel non omisisse bona necessaria ad salutem quæ fecit, vel ea in futurum proponit omittere; vel cum inducit ad mortalem cōmissionem, vt ad desperationem salutis, vel contemptū beneficiorum Dei, vt quia nōllet esse natus, vel esse brutum, vel mori, non curans quomodo euadat nunc tristitia, vel si ex hoc inducitur ad grauem corporis infir-

mitatem, cum tamen posset, si vellet conari se adiuuare, vel si inducit negligentiam contemnentem ea quæ Dei sunt; secus si non adit contemptum in eo ad quod quis non tenetur, est verò veniale, si tristitia de bono spirituali vt est diuinum sit solum in motu sensuali absque consensu rationis, vel si sit de spirituali bono, ad quod quis nō tenetur ex necessitate, vel si homo operando tedium sentiat, non omittens tamen ea ad quæ tenetur, nec agens contra aliquod præceptum.

Quarta propositio. Accidia est vitium capitale, producens malitiam, quæ bona Accidia est diuina contemnit; rancorem, pusillanimitatem, desperationem, torporem circa præcepta necessaria, & mentis circa eius filia. illicita euagatione; probatur ex Greg. lib. 3. 1. Moral. c. 3. 1.

Ratio, nam peccatum capitale est ex quo promptum est, vt alia peccata oriatur secundum rationem causæ finalis. 1. 2. q. 84. art. 4. sicut verò homines multa operantur ob delectationem, tum vt eam consequantur, tum ex eius impetu ad aliquid agendum moti, ita ob tristitiam multa operantur, vel vt ipsam vitent, vel eius pondere in aliqua agenda prorumpentes: vnde cū accidia sit tristitia quædam supra art. 1. conuenienter ponitur vitium capitale.

Malitia verò qua quis contemnit bona diuina est mortale; Rancor verò. i. displicentia inducitur hominem ad spiritualia, est veniale nisi superueniat odium, vel malum q̄ opus prælatum, vel alij eum detinenti in bonis spiritualibus sit alicuius momenti, & cum deliberatione. D. Th. 2. 2. q. 3. art. 4. ad 2. pusillanimitas verò qua quis retrahit se à bonis, quæ fieri potuissent timore deficiendi, vt ieiunij, &c. est veniale, nisi illa bona sint in præcepto. Desperatio verò est mortale. Negligentia ad diffidendi necessaria ad salutem, est quoadque mortale, vt & circa opera misericordiarum, & quandoque veniale pro modo negligentiarum, de quo supra. Euagatio verò mentis est veniale, nisi sit voluntaria in eo qui tenetur horas dicere, de quo loco suo.

S Y M M A R I V M.

- 1 Invidia quid sit, & unde oriatur.
- 2 Invidia est graue peccatum, & fugienda, & cur.
- 3 Invidia diffinitio.
- 4 Invidia est peccatum.
- 5 Invidia ex genere est peccatum mortale, quandoque tamen veniale, & quomodo.
- 6 Invidia est peccatum capitale, & quæ eius filia, & an sint peccata mortalia.

De invidia opposita gaudio ad charitatem pertinenti.
Cap. XIII.

D. Tho. 2. 2. q. 36.

I
Invidia quid sit, & unde oriatur.

Notandum in generali, quod Invidia est tristitia de alienis bonis: vt inquit Damasc. lib. 2. de fid. c. 14. vbi comment. aduertendo, quod homo potest tritari de alieno bono multis ex causis: primo, quia ex illo bono homo timet qd is potens sit sibi nocere, quæ reductur ad timorem, & quandoq; est peccatum, quandoque non, de quo in tr. de Timore habetur. Secundò, potest oriri, non ex eo qd alius habeat bonum, sed quia eo tristans caret, quæ dicitur zelus vel æmulatio, & si est in spiritualibus bona est. 1. Cor. 14. Aemulamini spiritualia, si verò in temporalibus, quandoque est peccatum mortale, quandoque non: vt d. Caiet. verbo æmulatio, in summa, prout & appetitus temporalium. Tertio, oritur tristitia quando quis tristatur de prosperitate indigni, quia indignus est, quæ tristitia dicitur ab Aristotele, Neme sis, vel indignatio, quæ tristitia prohibetur Ps. 36. Noli æmulari in malignantibus, cum iusta Dei ordinatione bona temporalia indignis pronentur, vel ad eorum correctionem si bene ijs vratur, vel damnationem, si contra nec Dei beneficium agnoscant: vt d. hic D. Th. art. 2. Quarto, oritur tristitia, quando quis tristatur ex prosperitate alterius, quia inde sibi consequitur minus honoris & gloriæ,

& ob id accipit illud vt malum proprium, tristando de bono æqualis vel similis, cū obiectum inuidiæ sit prosperitas nolit æqualis, vel similis in quantum minuit propriam excellentiam, quia cum ante esset relatio æqualitatis, vel similitudinis inter duos, nunc propter superioritatem alterius confugit ratio inæqualitatis inferioris, & superioris: cū inter multum distantes non sit invidia, vt citius nō inuidet principi, nec his qui multum distant loco vel tempore, sed his qui sunt propinqui quibus homo se nititur æquare vel præferre, & in his consistit invidia in quibus est honor, & quibus homines amant honorari, & in opinione esse: vt dicit Philosophus 2. Rhetor. vnde amatores honoris sunt magis inuidi, & pusillanimes, quia omnia reputant magna, & quicquid alicui boni accidat, putant in magno se superatos esse. Job 5. Paruulum occidit invidia, cum eis inuidere non detur, nisi qui in aliquo meliores putantur: vt dicit Gregorius libro 6. Moral. Et cum memoria præretorum bonorum, quatenus sunt amissa causet tristitiam, ided senes inuidet iunioribus, & qui multa expenderunt ad aliquod consequendum his qui paruis illa sunt adepti, vt ibi d. Philosophus, & oritur etiam dum quis gaudet de malo aliorum, qd apprehenditur, vt bonum proprium. Vel invidia est tristitia de bono alterius, & odium alienæ felicitatis, respectu superiorum, quia eis quis non æquat, & respectu inferiorum, ac sibi æquetur, & respectu parium, quia sibi æquantur, vt d. Aug. lib. 11. de Gen. ad litera. c. 14. & est pessimum vitium, vt contrarium charitati, quæ omnes virtutes superat, & invidia radix dicitur omnium malorum, semen diaboli, fons cladum, seminariū delictorum, materia culpæ, inde odium surgit, animositas inde procedit: vt dicit Ciprianus serm. de zelo, & liuore; & inuidia est proprium diaboli vitium, & malum quod medicinam spernit, cum nulli malum audeat aperire suum, quod non suum malum, sed proprium alicuius doleat bonum: vt dicit Bas. homil. 21. & inuidi feris sunt detentores, cum hi sæpè beneficijs alle-

2
Invidia est graue peccatum, & ob id fugiendum.

3
Invidia quid sit.

contra bene meritos sæpè maleficijs mequantur, & et demonibus sunt peiores, qui confortibus sui generis non insidiatur. Matth. 12. & in alijs peccatis aliqua excusatio prætendi possit, vt in fornicatione concupiscentia, in furto paupertas, in homicidio furor, licet frigida, & irrationabilis, in hoc verò nil nisi intesa nequitia: vt ait Chris. hom. 44. ad pop. Antioch. qui & infra d. qd ex hoc morbo libris plena sunt tribunalia, ex hoc liuores, & pecuniarum amor, ambitio & inanis gloria, hinc vrbes obsidentur, & mare piratas habet, hinc per orbem cædes, hinc genus nostrum dissipatum est, per eam vinculum pacis rumpitur, charitas frater nauiolatur, vnitas scinditur: vt inquit Cipr. tr. de Simplic. præl. Vitium, qd ab eo possessis, vt venenum ferro, nocet: ijs enim aspectus est aridus, & obscurus, gena subtristis, supercilium demissum, anima ipso morbo suffusa; prudentiam in dignoscenda veritate, & rebus agendis minime habes, vt inquit Bas. hom. de inuidia. & Chris. tale inquit malum est invidia, quia nulla vnquam malignitas, peior inuenitur, inuidi namque & multo ante seiplos, qd quibus inuidet, perturbant, & cruciant, & ita in agendo semper inuidendos; sunt, vt nunquam peccandi asferant finem, calamitate proximorum exultant, aliorum felicitatem suam miseriam arbitrantur, & c. & vt vermis de ligno nascens prius ipsam corrumpit, sic & inuidia animam quæ se peperit: vt d. Chris. hom. 45. ad pop. ob hoc peccatum filij Iacob fratrem vendidere. Gen. 35. Caim fratrem occidit. Gen. 4. & à Deo puniti sunt Saul, & alij. His ita notatis.

Prima sit propositio. Invidia est tristitia; probatur ex Damasc. lib. 2. d. quod est tristitia de bono alterius, quatenus æstimatur diminutum propriæ gloriæ, vel excellentiæ.

Ratio, nam obiectum tristitiæ est malum proprium, contingit verò id qd est alienum bonum apprehendi vt malum proprium, & sic de bono aliquo contingit esse tristitia, qd contingit dupliciter: primo, qn quis tristatur de bono alicuius, qn ex hoc sibi imminet nocentium, vt cū quis tristatur de exaltatione sui ini-

mici timens ne eum lædat, & hmoi tristitia non est invidia, sed magis timoris effectus. 2. Rhet. c. 9. secundò, bonum alicuius æstimatur, vt malum proprium, quatenus est diminutum propriæ gloriæ vel excellentiæ, & hoc modo de bono tristatur alterius invidia: ided maximè de illis bonis homines inuidet, in quibus est gloria, & in quibus honorari amant, & in opinione esse. 2. Rhet. c. 10.

Secunda propositio. Invidia est peccatum; probatur Sap. 6. neq; cum invidia tabescere iter habendo. Prou. 23. ne comedas cū homine inuido. Matt. 5. gemina viperarum, quis demonstrat vobis fugere à ventura ira. Gal. 5.

Ratio, nam invidia est tristitia de bonis alienis, qd potest contingere quatuor modis: primo, quatenus, qd dolet de bonis alienis, timens inde sibi nocentium, vel sibi, vel alijs bonis, & hmoi tristitia non est invidia, art. præced. & potest esse sine peccato. Secundò, quis tristatur de bono alterius nō ex eo qd bonum habet, sed quia is caret illo bono, & hoc proprie est zelus. 2. Rhet. c. 11. Et si hic zelus sit circa bona honesta laudabilis est. 1. Cor. 14. Aemulamini spiritualia, si verò sit de bonis temporalibus potest esse cū peccato, & sine. Tertio, quis tristatur de bono alteri, quatenus is cui accidit bonum est eo indignus, qd tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus quis efficitur iustus, sed de diuitijs, & hmoi quæ possunt euenire dignis, & indignis. 2. Rhet. & dicitur N. messis, & secundum se pertinet ad bonos mores secundum Arist. sed secundum doctrinam fidei dispensatio eorum bonorum fit iusta Dei dispensatione, & ordinatur vel ad eorum correctionem, vel damnationem, & hmoi bona sunt, vt nil, in cōparatione bonorum qd bonis parantur, ided hmoi tristitia prohibetur in scriptura sacra. Ps. Noli æmulari & c. Quarto, quis tristatur de bonis alteri, quatenus is excedit eum in bonis, & hæc est proprie invidia, & semper est malum. 2. Rhet. quia dolet de eo qd est gaudium, sed de bono proximi. Et est vitium pernitiosum, & turpe, vt supra est dictum, & possessori nocium ipsam assidue angens, ex quo vita fit breuior, & aia nocu-

Invidia est peccatum

mentum graue affertur, q̄ hoc vitio op-
pressa spirituales læticias non sentit, nec
sana consilia attēdit; & maximè, vt mu-
sæe cantarides, q̄ rosas magis apertis infi-
dent, sic inuidia hoĩbus potentioribus,
& virtute præditis infidiat, ex quo Bias
dicebat inuidiam, & domum verustam,
absq; alicuius tactu, in homines cadere:
& ob id huiusmodi vitio resistendum, cū
naturale sit lætari de pximi bono, præ-
terea, nil terrenorum magnum affirman-
do, cum non in rebus fluxis, sed sempiternis,
nostra spes sit locanda, & ob id
nec diues amulandus sit ob diuitias, nec
potens ob dignitates, nec eloquens ob di-
cendi facultatem, cum hac instrumēta
virtutis sint rectè ventibus, nihil per se
fœlicitatis habentia: vt d. Bas. homil. de
inuidia, inuidia si quidem est turpissimū
flagitium, quo homo in feram, & dæmo-
nem degenerat, hac. n. terra primo san-
guine hominis est maculata, filij Iacob
fratrem tradiderunt, & dæmon calum-
niam nomen sortitus est; & ex alijs,
quæ dixi tr. de pœnit. cap. 18. prope fin.

Inuidia ex genere est peccatum mortale, q̄nque tñ veniale, & quomodo

Tertia propositio. Ex genere suo est
peccatum mortale, potest tamen esse ve-
niale ex imperfectione deliberationis;
probatur Iob 5. Paruulum occidit inui-
dia, nil verò occidit spiritualiter nisi pec-
catum mortale, ergo.
Ratio, nam genus peccati cōsideratur
ex obiecto, inuidia verò secundum ratio-
nem sui obiecti cōtrariatur charitati, q̄
est vita anime spiritualis 1. Io. 3. nos sci-
mus quoniam translati sumus & c. vtri-
usque verò obiectum, charitatis, & inui-
diæ est bonum proximi, sed secundum
contrarium morum, quia charitas gau-
det de eo, inuidia tristatur: vnde inuidia
ex suo genere est peccatum mortale, sed
in quolibet peccato mortali inueniuntur
aliqui imperfecti morus, in sensu alitate
existentes, quæ sunt peccata venialia. r.
2. q. 22. art. 5. ad primum. vt in genere 2.
dulterij, primus motus concupiscentiæ,
& in genere homicidij, primus motus
iræ: sic etiam in genere inuidiæ inueni-
untur aliqui primi motus, quandoq; et
in vitis perfectis, qui sunt peccata venia-
lia; non est et mortale, si bonum de quo
quis inuidet, est quid minimum. Si verò

quis tristeretur, quia indignus bona vtriusque
prosperitate sic absoluit non est peccatum,
vt nec qui considerat q̄ nascitur mon-
strum: si verò cum omnibus circumstā-
tijs, vel causis quibus indignus bene se
habet, bonus verò deprimitur, sic est pec-
catum, quia insinuat q̄ Deus non habet
providentiam rerum humanarum, vel
ea iniuste distribuit; vel quòd sic confi-
derans nimis affirmat bona terrena; &
inde persequitur malos, qui ex hoc de-
sperant, contra. Psalm. Noli emulari in-
malignantibus, & c. Mal. 2.

Quarta propositio. Inuidia est pecca-
tum capitale, producens odium, susurra-
tionem, detractionem, in aduersis alio-
rum rebus exultationem, in prosperis
afflictionem; probatur ex Greg. lib. 3. 1.
Moral. cap. 3. r.

Ratio, nā sicut accidia est tristitia de
bono spirituali diuino, ita inuidia de bo-
no proximi tristatur, sed supra q̄. præc.
art. 4. d. accidiam esse vitium capitale,
quia ex accidia homo impellitur ad ali-
qua faciēda, vel vt fugiat tristitia, vel
vt tristitiæ satisficiat, vnde eadē ratione
ponitur vitium capitale, & p̄dictæ filij; in-
uidiæ de genere suo sunt peccata morta-
lia, q̄n sunt ob inuidiam, nisi ex ceteris
deliberatio, vel rei modicitas, vt si quis
exultat in aduersis proximi, q̄ contra-
riatur charitati. D. Ant. 2. p. tit. 8. c. 6. §. x.
& ideò vt bestia multorum capitum est fu-
giēda, vt inquit Cip. tr. de zelo, & liuo-
re. nihil magis Christiano cauēdum, ni-
hil cautius providēdum, quàm ne quis
inuidia, & liuore rapiatur, ne quis fal-
lētis inimici cæcis laqueis implicatus,
dum zelo in fratris odia cōuertitur, fra-
ter, gladio suo ipse nescius perimatur.
Venena ergo fellis euome, discordiarū
virus excludit, purgetur mens quam ser-
pentinus liuor infecerat, amaritudo om-
nis que inuis infederat, Christi dulce-
dine leniat, ama eos quos ante odēras,
dilige illos quibus iniustus obrectatio-
nibus inuidebas, bonos imitare si potes,
si sectari nō potes, collerare certè, & gra-
tulare meliorib; cogita nil in rebus fluxis
magnum esse, nec ad eas nos vocatos,
sed ad sempiternorū, & verorum bono-
rum participationem, itaq; nec diues emu-
latur.

Inuidia est peccatum capitale, & q̄ eius filij, & an sint item peccata mortalia.

mulandus est propter diuitias, nec potes
ob dignitatis, ac magistratus culmē, nec
fortis ob corporis robur, nec eloquēs ob
dicendi facultatē, instrumenta sunt hæc
virtutis rectè ventibus, nihil per se ve-
ræ fœlicitatis habentia; miser est qui his
abutitur ac putat in terrenis rebus quē-
quam esse fœlicem, nec ad vera & solida
bona aciem mentis intendit. Vnde fun-
ditus inuidia euellēda, pensantes, quòd
quemadmodum Deū offendimus alienis
tabescentibus bonis, ita placeamus gra-
tulantibus, & nosmetipsos facimus bono-
rum benemerēti repositurum: vt inquit
Chris. hom. 44. ad popul. Amplectamur
humilitatem, vt ita inuidia, quæ ex su-
berbia oritur, curetur, nos officijs hu-
milibus subdentes: vt docet Concil. Gen.
VIII. in c. 1. de pœnit. dist. vt ita Deo
ante, hoc vitium curetur.

S V M M A R I V M.

- 1 Discordia quid sit.
- 2 Discordia mala, & vitanda.
- 3 Discordia an sit peccatum quod, & quomodo.
- 4 Discordia est filia inanis gloriæ.

De Discordia, quæ opponitur faci. Cap. XV.

Notandum, q̄ Discordia im-
portat disgregationem cor-
dam, vt concordia vnionē,
vnde qui diuersa volunt, di-
cuntur discordare, non autē
qui diuersa credunt, vel opinantur; &
Discordia quid sit.
contrariatur charitati, quæ est vnio vo-
luntatum in bono, & differt à rixa, quæ
cōsistit in exteriori actu: discordia verò
in dissensione voluntatum, quatenus vo-
luntas vnus persistit in vno, & voluntas
alterius in opposito, q̄ sit eo quòd quis
præfert ea quæ sua sunt his quæ sunt a-
liorum, quòd si inordinatè fiat pertinet
ad superbiam, & inanem gloriā; quæ
ideò est vitanda, cum duas ex vna ciui-
Discordia tates faciat, & seditionem excitet: vt di-
vitanda ob cit Lii. lib. 6. decadæ 1. & Ambr. lib. de
cius mala patriarch. & nulla natio, licet minima

possit citò deleri ab aduersarijs, nisi pro-
prijs simultatibus seipsam confecerit:
vt dicit Veget. lib. 3. & ideò vitanda, cum
contra parem cōtendere anceps sit, con-
tra superiorem furiosum, cum inferiori
re sordidum; cum & in discordia nemo
dominum benedicat, ob quam Roma-
norum Imperium defecit, Græcorum,
ciuitates destruntur, & familiæ dissi-
pantur, vt dictum est supra, vbi de pace
est actum, & charitate. His ita not.
Prima sit propositio. Discordia ea ra-
tione est peccatum, quatenus contrariatur
concordiæ, cuius causa est charitas,
& ex genere est mortale, veniale ob im-
perfectionem actus, nullum si sit præter
intentionem, nisi sit cum errore circa ea
quæ sunt de necessitate salutis, vel cum
pertinaciā; probatur primum Gal. 3.

Discordia an sit peccatum, & quomodo & quod.

Ratio, nam discordia concordiæ op-
ponitur, concordia verò oritur ex cha-
ritate, supra q. 29. art. 13. quatenus scilicet
charitas multorum corda cingit in
vnum, quòd est principaliter bonum di-
uinum, secundum bonum proximi, con-
cordia verò per discordiam tollitur du-
pliciter: primo, per se; secundo, per acci-
dens: per se in humanis actibus, & mo-
ribus dicitur, quòd est secundum inten-
tionem; vnde per se quis dissentit à pro-
ximo quando ex intentione dissentit à
bono diuino, & proximo; in quo debet
consentire, & est mortale ex genere, ob
contrarietatem ad charitatem, licet pri-
mi motus sint venialia peccata; per acci-
dens verò in humanis actibus dicitur
quòd est præter intentionem, vnde cum
intentio aliquorum est ad aliquod bonum
quòd pertinet ad honorem Dei,
vel utilitatem proximi, sed vnus aesti-
mat hoc esse bonum, alius habet cōtra-
riam opinionem, tunc discordia est per
accidens contra honorem Dei, vel bo-
num proximi, & huiusmodi non est pec-
catum, nisi sit cum errore, circa ea quæ
sunt de necessitate salutis, vel pertinacia
indebitè adhibeatur, cum etiam concor-
dia sit vnio voluntatum, non opinionū,
supra q. 29. art. 2. Vnde discordia quan-
doque est cum peccato vnus tantum,
vt cum vnus vult bonum, cui alius scien-
ter resistit, quandoque cum peccato v-

eriusque, cum uterq; dissentit à bono al-
terius, & diligit bonum proprium.

Et ita est mortale peccatum, si sit cir-
ca bonum Dei, vel proximi notabile: vn-
de peccant mortaliter consiliarij deu-
tes scienter & notabiliter à bono com-
muni ob elationem, vel malam volun-
tatem; potest verò esse veniale ob imper-
fectionem actus, & subreptionem, vt si
non plenè adfit consensus, vel non libe-
rè, vel si contentio sit in minimis, quæ
scilicet non sunt necessaria ad salutem,
vel si sit circa ea quæ sunt supererogatio-
nis, nisi quis ex hoc retrahatur à bono
proposito absque causa, & potestate legi-
tima, & rationabili.

4
Discordia
est filia ina-
nis gloriæ

Secunda propositio. Discordia est fi-
lia inanis gloriæ.

Ratio, nam discordia, dicit disgrega-
tionem voluntatum, quatenus voluntas
vnius stat in vno, alterius in altero, &
verò voluntas alicuius in proprio consistat,
provenit, quia quis quæ sunt sua præfert
ijs, quæ sunt aliorum, quòd cum inordi-
natè sit pertinet ad superbiam, & inane
gloriam: vnde discordia, qua quis
sequitur quòd suum est, & recedit ab eo
quod est alterius ponitur filia inanis glo-
riæ, vt terminus tamen à quo, oritur ex
invidia, vt terminus ad quem ex inani
gloria, & quia in motu terminus ad
quem est potior, idèd nominatur ex in-
ani gloria, vt in resp. ad secundum.

S V M M A R I V M.

1. Contentio quoruplex, & quid sit.
2. Contentionis mala.
3. Contentio an sit peccatum mortale, & quando non.
4. Contentio fugienda.
5. Contentio est filia inanis gloriæ.

De contentione qua opponitur paci.
Cap. XVII.

D. Tho. 2.
2. q. 38.

NOrandum, quòd contentio
importat impugnationem ve-
ritatis verbis factam cum
clamore: vt dicit gloss. ad

Rom. 1. super illud: Homicidij, con-
tentione, &c.

Secundò, notandum, quòd contentio
est triplex ex parte contendendum, sci-
licet impugnatione veritatis scitæ, siue sit
fidei, siue alterius doctrinæ, siue iusti-
tiæ, siue vitæ virtuosæ, in his maximè,
quæ sunt necessaria ad salutem, vel quòd
ad animam, aut corpus, res, aut famam,
si veritas contraria est talis, quòd eius
oppositum est mendacium perniciosum,
est peccatum mortale, quando conten-
tio illa sit causa impugnandi illam ve-
ritatem: si enim id fiat alia intentione,
vt in Scholis gratia disputationis nõ est
peccatum si sit moderata, si enim sit im-
moderata est veniale, ob scandalum tam-
en esset mortale, vt si quis prorumperet
in iniurias, vel derisiones, quæ sunt
causa odij. Galat. 5. si verò sit talis, vt
eius oppositum non sit mendacium per-
niciosum; sic contentio est veniale nisi
ob scandalum annexum; sic contentio
veritatis agnitæ cum clamore est mor-
tale Galat. 5. cum est de rebus fidei, mo-
rum, vel vtilium doctrinarum, scelus si
contendatur de rebus Dialécticis, vel
Mathematicis. Secundò, potest impu-
gnari falsitas modo debito, & est bonũ,
si verò modo indebito est veniale. Secun-
dò, distinguitur contentio ex parte ma-
teria, nam vna dicitur à malationis, cũ
aliqui præferunt diuersos prædicatores,
vel doctores, quæ non est mortalis, po-
test tamen esse occasio talis, ob derra-
siones, vel odia, & idèd exte-
minanda; alia est disputationis in Scholis,
& esse potest bona ad exercitium cum
moderamine, & reuerentia, est verò
veniale, si defendatur veritas modo
indebito, vel falsitas nulli præiudi-
cans modo indebito; mortale verò si
sit contra veritatem Deo honorificam,
vel vtilem proximo, vt in spectantibus
ad fidem, bonos mores, vel viles do-
ctrinas, vt medicinam. Secundò, cum
est cum modo excessivè indebito, vel
gravi scandalo, maximè si interueniant
contumelia, vel opprobria, & huius-
modi. Terriò, in prohibitis disputari
publicè, vt in pertinentibus ad fidem,
nisi à doctis contra infideles, vel cum

1
Contentio
quoruplex
& quid
sit.
2
Contentio-
nis mala.

fidelibus, ita vt nullum remaneat ibi du-
bium: terriò, contentio potest esse in iu-
dicio, quæ potest esse mortale peccatum
si fiat contra iusticiam, nisi iusta igno-
rantia excuset: secundò, si sit cum iu-
sticia, sed nimis prorogentur lites cum
damno cliētulorum, terriò, ratione scan-
dali, vt in materia de scandalo. His
ita notatis.

3
Contentio
an sit pec-
catũ mor-
tale, & quã
non.

Prima sit propositio. Contentio veri-
tatis agnitæ modo indebito est peccatũ
mortale si res sit alicuius momenti, si
vero impugnetur falsitas modo debito,
est laudabilis si indebito est veniale, &
mortale si scandalum sit annexum.

Ratio, nam contendere, est contra ali-
quem tendere, vnde & discordia impor-
tat contrarietatem in voluntate, sic con-
tentio in locutione, vnde & oratio, per
contraria se fundens dicitur contentio
secundum Tullium in Reih. li. 4. cõtra-
rietas vero locutionis potest considera-
ri tripliciter, primo quò ad intentionem
contendentis, in qua considerandum an
quis contrarietur veritati quòd est vitu-
perabile, vel falsitati, quòd est laudabi-
le, secundò, in modo an modus contra-
riandi conueniat negotijs, & personis,
quòd est laudabile, vel excedat huiusmo-
di conuenientiam, & est vituperabilis, pro-
ut ergo impugnetur veritatem sic est pec-
catum mortale, si vero accipitur pro im-
pugnatione falsitatis cum debito modo
acrimoniæ est laudabilis, si vero impu-
gnatur falsitas non debito modo potest
esse veniale, nisi tanta inordinatio fiat in
contendendo, quòd generetur scandala-
rum aliorum. 2. Timo. 2. & ideo conten-
tio est fugienda, vnde Cic. in Leilio. d. pe-
stis nulla maior in amicitijs esse potest
quàm in quibusdam honoris, & gloriæ
certamen, ex quo inimicitia sæpe ma-
xima inter amicissimos extiterunt, &
Phin. Iqn. lib. 4. d. rem manifestam nega-
re, arguentis est crimen, non diluentis, &
Cic. pro cluentio, contentio tamdiu sa-
piens est, quamdiu proficit, & Plato in
Phedro, contradicere docere oportet,
non contradicere compefcere, nam nec
infans, si quis vicissim infans, medebit-
tur, & Aug. contra Acad. lib. 1. in dispu-
tationibus nõ est quaerenda victoria, sed

3
Contentio
fugienda
est.

bonum & rectum, quia non disputatio
veritate, sed veritas disputatione requi-
ritur, vt idem d. lib. 1. super Gen. & dispu-
tare sine timore Dei, sit veritatem sub-
uertere, vt d. Chri. hom. 3. in Math. &
disputationes infans à satana suggeran-
tur, vt idem d. hom. 7. super Io. & nihil
bono viro, acquirere magis conueniat
quàm abesse à ciuilibus cõtrouersijs. vt
d. Cic. ad Atticum.

5
Contentio
est filia
inanis glo-
riæ.

Ratio, nam vt discordia est filia ina-
nis gloriæ, quia vtique discordantium
in proprio sensu stat, & vnus alteri non
quiescit, q. præc. proprium enim super-
biæ, & inanis gloriæ est propriam ex-
cellentiam querere, sic & contentio pon-
nitur filia inanis gloriæ quia quisque
proprio instat, quatenus vero recedit ab
opinionem alterius habet conuenientiam
cum inuidia. Vnde vitanda est, vt inquit
Amb. li. 1. offic. c. 2. 2. & prohibetur in 8.
singen. c. si quis dist. 90. & c. si quis semel
de pœnit. dist. 1. cum contentio sit impu-
gnatio veritatis agnitæ cum fiducia cla-
moris, vt d. A. rech. in c. 1. de pœn. d. 2. & si-
lentium sit cultus iustitiæ. Il. 32.

S V M M A R I V M.

- 1 Schisma quid significet, & vt ab he-
resi differat.
- 2 Schismatici in quoruplici sint diffe-
rentia, & eorum pœnæ.
- 3 Schisma quid sit & in quo consistat.
- 4 Schisma an sit grauius peccatum
infidelitate.
- 5 Schismatici retinent potestatem sa-
cramentalem, & quid de vfu.
- 6 Schismatici excommunicantur, &
sunt excommunicati.

De vitijs oppositis paci pertinenti-
bus ad opus, & primo de
Schismate. Cap. XVII.

NOrandum, quòd schisma est D. Tho. 2.
græca vox latine scissuram 2. q. 39.
significans, & apud Christianos I
nos per illicitam ab eccle- Schisma
sia separationem indicatur quod signifi-
per inobedientiam factam. c. loquitur c. cet. & qua
alienus.

liter ab hę alienus. 2. q. 1. & differt ab hęresi, nam
 refi diff. hęresis dicitur errorē in intellectus, schif-
 rac. ma diuisionem in voluntate. c. inter hę-
 resim. 2. q. 1. peccatum enim schifma-
 ricum opponitur unitati per se, & schifma-
 ricum dicitur qui subesse renouunt sum-
 mo Pontifici, & membris ecclesie ei
 subiectis communicare recusant, vt d.
 hic D. Thom. artic. 1. pro cuius clariori
 notitia aduertendum, quod cum eccle-
 sia militas sit vna numero, scilicet con-
 gregatio fidelium, oportet vt unitas eius
 constituatur ex relatione, actione, &
 passione, infidelibus vero tria sunt, pri-
 mo unitas virtutum Theologicarum, &
 sacramentorum, quia singuli fideles,
 credunt, sperant, amant vnum Deum
 trinum, & vnum &c. & eadem profiten-
 tur sacramenta, & si non esset in fide-
 libus alia unitas, proprie loquendo, eccle-
 sia non diceretur vna numero, sed fide-
 les dicerentur, & essent similes in prædi-
 ctis, vnde secundum inuenitur in fide-
 libus, scilicet unitas capitis non solum in
 celo qui est Christus, sed & in terris
 qui est vicarius eius, ex qua vnione ca-
 pitis prouenit in fidelibus esse relatiuū
 ordinis scilicet ad vnum caput, & etiam
 esse actionis & passionis iuxta præcipe-
 re & obedire, quia singuli fideles mouē-
 tur a Spiritu sancto non solum ad actio-
 nes virtutum theologiarum, sed etiā ad
 obediendum vni capiti vicario Christi,
 & si in fidelibus non esset alia vnio, non
 diceretur ecclesia vna, sed sub vno, vt
 multa regna sub vno Rege, vnde in fi-
 delibus tertium inuenitur, scilicet unitas
 collectionis vniuersorum fidelium,
 ex qua accedit singulis eorum esse rela-
 tiuum, scilicet esse partem vnius nume-
 ro populi, ciuitatis, domus, & sic depen-
 dentia cuique a toto, & si similiter secun-
 dum actionem, & passionē haberetur hæc
 unitas & dependentia, quia fideles mouē-
 tur a Spiritu sancto ad operationes
 vite spiritualis, scilicet credere, sperare,
 diligere, sanctificare, & sanctificari, præ-
 cipere & obedire, &c. non solum quo ad
 substantiam, sed etiam quo ad modum
 operandi, vt scilicet hæc operentur, vt
 partes vnius totius, propter illud vniū,
 & secundum illud, cum ecclesia inter fi-

dei articulos vna dicitur, & ideo Sp. san-
 ctus mouet singulos ad operandum inte-
 rius, & exterius vt partes vnius, creden-
 do & c. præcipiendo & obediendo, docen-
 do & discendo, Qui ergo renouit opera-
 ri vt pars ecclesie, siue id oriatur ex di-
 uersitate sententiarum, vel affectionum,
 vel auaritia, vel ambitione, vel velit do-
 cere vel doceri sanctificare, vel sanctifi-
 cari, schismaticus dicitur.

Secundo notandum, quod schifmatis
 sunt duplicis, generis, quid. an. sunt
 diuisi ab ecclesia quo ad solam obediē-
 tiam, nullum habentes de credendis er-
 rorem in mente, nec perrinatiam in vo-
 luntate de defendendo errorem, & hi
 non sunt hęretici, licet moti superbia,
 vel auaritia, & huiusmodi, deuiant ab
 obedientia ecclesie, sunt tamen dispositi
 ad hęresim, quia ex eo quod se diuidūt
 nolentes ecclesie obedire in agendis, le-
 uiter prorumpunt, vt non obediunt in
 credendis, & sunt leuiter de hęresi suspe-
 cti, quia hoc factio videntur profiteri, q̄
 extra ecclesiam sit salus, & vera sacra-
 menta, vel quod Papæ non sit parendū.

Alij sunt diuisi ab ecclesia non solum
 quo ad obedientiam, sed etiam quo ad
 credendum, quia nolunt credere deter-
 minationibus ecclesie, vt de fide factis,
 vt quod Sp. sanct. procedat a patre, & fi-
 lio, quod ecclesia determinauit. c. vn. de
 summa Tr. in 6. & hi sunt vt hęretici ha-
 bendi, cum habeant errorem in mente
 in his quæ sunt fidei, & perrinatiam in
 voluntate, tertij sunt schismatici qui pro-
 babili, vel inuincibili ignorantia ducti
 putant aliquem esse Papam, qui non sit,
 vt cum duo contendunt de papatu, nec
 cōstat quis eorum canonice sit electus,
 qui vero obediunt tunc non vero Ponti-
 fici credentes verum, vel contra, schif-
 matici improprie dicuntur, nec hęreti-
 ci sunt, nec aliquam poenam iuris incur-
 rant, vt d. Tur. Cr. in summa de eccle-
 sia lib. 4. p. 1. c. 14. primi ergo redeuntes
 ad ecclesiam abiurare debent schisma,
 & promittere satisfactionem ad man-
 datum ecclesie, & etiam suspicionem hę-
 resis, vel hęresim, vt in secundo casu, &
 tales non possunt admitti ad beneficia,
 & maiores ecclesie dignitates sine Papę
 dispen-

Schifma-
 tici in quo
 duplii sūt
 differētia
 & eorum
 poenę.

dispensatione, vt d. Pagna. in Dir. 2. p. q.
 48. comment. 73. His ita not.

Prima sit propositio. Schisma proprie
 3 Schisma est cum quis sponte se ab unitate eccle-
 quid sit, siæ quę est unitas principalis, separat, &
 & in quo schismatici dicuntur qui renouunt sub-
 consistat esse summo pontifici, & membris Ec-
 clesie communicare recusant, probatur.
 ex Aug. li. 20. con. Fan. c. 3.

Ratio, nam schisma a scissura animo-
 rum dicitur, secundum Iud. lib. 8. etim.
 c. 3. scissio vero opponitur unitati, vnde
 peccatum huiusmodi dicitur directe, &
 perse quod opponitur unitati, vnde vt in
 naturalibus, id quod est per accidens nō
 constituit speciem, sed quod est per se,
 sic in moralibus, quod est præter inten-
 tionem non constituit speciem, ideo
 schisma, est speciale peccatum quia in-
 tendit se ab unitate separare quam cha-
 ritas facit, quę non solum vnam perso-
 nam alteri iungit spirituali dilectionis
 viaculo, sed etiam totam ecclesiam, in
 unitate spiritus, vnde proprie schifmatis
 dicuntur qui propria sponte, se ab uni-
 tate ecclesie separāt, quæ est unitas prin-
 cipalis, quia unitas particularis aliquo-
 rum ordinatur ad unitatem ecclesie si-
 cut compositio membrorum in corpore
 ad unitatē totius corporis, ecclesie vero
 unitas in duobus attenditur, scilicet in
 connexionione membrorum ecclesie ad in-
 uicem, secūdo, in ordine omnium mem-
 brorum ecclesie ad vnum caput. 2. Col.
 2. hoc vero caput est Christus cuius vis
 in terris gerit summus Pontifex, vn-
 de schismatici sunt qui subesse renouunt
 summo Pontifici, & membris ecclesie
 ei subiectis communicare recusant.

Hinc constat quod etiam Papa potest
 esse schismaticus, cum possit etiam ef-
 fe hęreticus, vt si non haberet animum
 communicandi cum ecclesia, vt pars il-
 lius, & caput eius in spiritalibus, sed ha-
 beret se tantum, vt dominus temporalis,
 & in opere exteriori, vt si nil vellet ope-
 rari ad ecclesiam vt se ab ea distingeret,
 vel excommunicare præsumeret ipsam
 ecclesiam, vel nutiret schisma, vel non
 reprimeret eos qui unitatem ecclesie
 scindere student, vt d. hic Bannes cum
 Gaict. Aduertendum etiam, quod non

omnis separatio a Papa constituit schif-
 ma, nam si quis non vult exequi quæ
 Papa mandat, vt abstinere ab aliquo bel-
 lo, restituere aliquod dominium, nō est
 schismaticus, licet grauiter peccet; nec
 etiam si iudicium Papæ recusat vt suspe-
 cti, paratus tamen stare iudicio non su-
 spectorum ab eo eligendorum in causa
 ad ipsum spectante, non est enim schif-
 maticus, vel alio vitio irretitus, cum ca-
 uere nocua cuique sit naturale, si vero
 quis recuset iudicium Papę ex parte of-
 ficii, non recognoscens eum vt su perio-
 rem, is est schismaticus, licet credat eū
 esse iudicem superiorem.

Secunda propositio. Peccatum infi-
 delitatis ex genere grauius est peccato
 schifmatis, inter peccata tamē quæ sunt
 in proximum, peccatum schifmatis est
 maximum, cum sit contra spirituale bo-
 num multitudinis.

Ratio, nam grauitas peccati confide-
 rat, vel secundum se, vel secundum
 4 an sit gra-
 uius pec-
 carum in-
 fidelitate.

circumstantias, & quia circumstantiæ
 particulares sunt infinita & infinitis
 modis variari possunt, ideo cum quæri-
 tur de peccato, qđ sit grauius intelligi-
 tur de genere non de circumstantijs, ge-
 nus vero, vel species peccati sumitur ex
 obiecto 1. 2. quæstione 72. art. 1. Ideo id
 peccatum quod maiori bono contraria-
 tur ex genere est grauius, vt peccatum
 in Deum quàm proximum, sed infide-
 litas est peccatum in Deum secundum
 quod in se est veritas prima cui fides in-
 nititur, schisma vero est contra ecclesia-
 sticam unitatem, quod est quoddam bo-
 nū participatum, & minus quàm Deus,
 vnde infidelitas est maius peccatum ex
 genere, licet possit schismaticus grauius
 peccare quàm quidam infidelis, vel ob-
 maiorem contentum, vel ob maius pe-
 riculum, quod inducit, & huiusmodi.
 D. Tho. d. q. ar. 2. in corp. & ad 3.

Tertia propositio. Sacramentalis pro-
 testas manet in schifmatis, ij tamen
 5 Schifma-
 tici, reti-
 nē præter
 sacramen-
 talem, &
 quid de-
 vlt.

vsum potestatis amittunt, ita quod ea
 vt non possunt, si tamen ea vtuntur va-
 ler in sacramentalibus, vbi non admisce-
 tur iurisdicctio, cum potestas iurisdicctio-
 nis non maneat in schifmatis vel hę-
 reticis, probatur. ex Cipr. libro 4. ep. 2.
 cap.

cap. nouatians. 7. quæst. 1.
Ratio, nam potestas spiritualis est sacramentalis vel iurisdictionalis prima, quæ per aliquam consecrationem confertur, omnes vero consecrationes ecclesiæ sunt immobiles manente re, quæ consecratur, vt patet in rebus inanimatis, quia altare semel consecratum, non consecratur denuo nisi sit dissipatum, ideo huiusmodi potestas secundum essentiam remanet in homine qui per consecrationem eam est adeptus dum uiuit vel in schisma, vel in hæresim labatur, unde rediens ad ecclesiam, iterum non consecratur, sed quia potestas inferior nõ debet exire in actum nisi secundum quod dispensatur à superiore, & mouetur, vt in naturalibus patet, ideo huiusmodi usum potestatis amittunt, quia nõ licet eis uti sua potestate, si tamen ea videntur effectum habere in sacramentalibus, quia in his homo non operatur nisi ut instrumentum Dei, unde effectus sacramentorum non excluditur ob culpam conferentis, potestas vero iurisdictionis est quæ extra simplicem inunctionem, hominis confertur, & huiusmodi potestas nõ immobiliter hæret, unde in schismaticis, & hæreticis non manet, unde absolueret excommunicare indulgentias dare, & huiusmodi non possunt, & si faciunt, nil est actum.

Schismati-
tici exco-
munican-
tur.
Quarta propositio. Schisma sufficit ad excommunicandũ, probatur. Nu. 16. Ratio, nam per quæ quis peccat debet puniri. Sap. 11. Schismaticus vero peccat quia se separatur ab vnione membrorum ecclesiæ, & quo ad hoc conuenienter excommunicatur, in alio vero, quia subdi recusat capiri ecclesiæ, ideo quia non vult cogri per spirituale potestatem ecclesiæ, iustum est vt potestatem temporalem coercatur. Et hodie schismatici incurrunt excommunicationem Papæ referuatam, ex Bulla cœnæ domini.

S V M M A R I V M.

- 1 Bellum vnde dicatur.
- 2 Bellum vnde inductum.
- 3 Bellum quãlitate indicetur, & vt hodie.

- 4 Bellum fugiendum est ex multis causis, si fieri potest.
- 5 Bellum vt iustum sit quæ requirantur.
- 6 Bellum an possit indici aduersus infideles ob solam infidelitatem, & ex quibus causis.
- 7 Belli finis qualis esse debeat, & vt conditiones eius intelligantur.
- 8 Bellum inferre quis possit, & non.
- 9 in Bello iniusto pugnare non licet, & quod sit tale.
- 10 in Bello dubio qui possint bellare.
- 11 Bellum licitum est si legitime fiat, & quod sit tale.
- 12 in Bello iusto quæ liceant, & non.
- 13 in Bello an possit fieri compositio, & quid in damnum aliorum.
- 14 Bellum gerere prohibentur clerici, & an per alios.
- 15 Bellum gerere quibus casibus clerici possunt.
- 16 Bellum gerentes clerici casibus non permittis quas pœnas incurrant.
- 17 Bellum agere diebus festis an liceat.

De Bello quod opponitur paci. Cap. XVIII.

NOrandum, quod bellum per oppositum dicitur, quod in se nil pulchri contineat, vel à belluis, eo quod procedat ab animo ferino, vt notat Festus, & consentit Cicero. 2. offic. cum eo homines feræ superent quæ cum alijs eiusdem speciei non dimicant, vt d. Aug. lib. 12. ciu. c. 12. quod iure gentium est inductum, quod fiebat ex graui qualitate causæ, sicque vt ante denuntiatum esset, quadam formula verborum, immisso in hostes telo, vel hasta sanguine tincta, & ante usum tubæ præcedebat vates lauro coronatus facem gestans, quo præsentem à prelio abstinebant, vel indicebatur per ferream chiroreca, vt d. Liu. lib. 1. Fenestella. c. 9. de sacerdotijs. Gellius. lib. 16. cap. 4. & lib. 1. cap. 5. Amm. Marcell. lib. 19. & nunc mittitur Araldus apud Gallos, & apud Hæbreos sacerdos hortabatur ad pugnam, & Deum

D. Tho. 2. 2. q. 40. I Bellũ vnde dicat. 2 Bellũ vnde inducitur. 3 Bellũ qualiter indicetur, & vt hodie.

Deum ante orabant. Deuter. 10.
Secundo notandũ, quod tametsi Bellum iuste susceptum licitum sit, tamen non temere nec nisi ex graui necessitate gerendum, omnes mundi sapientes existimant, vt habetur tr. de principe. ob multas quæ inde eneniunt calamitates, ob quod apostolus suadet vt omnes pacem amplectantur. Roma. 13. Coloss. 3. & Deus ipse peccatoribus in pœnam minimum bellum immittitur minatur. Leuit. 26. Deut. 28. & Numa Pompilius ita pacem dilexit vt per quadraginta annos memoria belli omnino extincta fuerit, Iani templo per id temporis spatium clauso manente, & Plato ac Aristoteles licurgum arguunt, quod solum ciuibus rei militaris exercitium proposuerit, cum minimum tamen sit ad imperium faciendum, cum & ad eius conseruationem requiratur iustitia quæ iurisdictionem tuetur, & prudẽtia ac temperantia timoris, & rigoris moderatitæ, vt & mundus ex quatuor constat elementis, quorum vnione palpabile sit, & visibile, & in perpetua vnione seruatur, vt à nullo præterquam à Crea ore dissolui possit, sic ad publici dominij conseruationem quatuor virtutes requiruntur quatuor conuenientia seruari debent, & vni mundo ignis, & terra prius apparere vt vniuersum visibile, & palpabile redderetur, inter quæ aqua & aer locati suere, vt quadam proportionem extremorum dissimilitudinem temperarent, ita fortitudo & iustitia præcipue requiruntur ex quibus res publica ordinatur, cum absque iurisdictione, & viribus permanere non valeat, comitibus tamẽ prudentia, & temperantia quibus rigor molliatur, & timor moderetur, vt Plato ait, cum iustitia absque temperantia sit rigor, fortitudo à iustitia distincta temeritas & feritas, iustitia absque prudentia astutia & malitia maneat, & temperantia à fortitudine destituta mollietas, & animi deiectio, Ex quibus dignoscitur solam a rem militarem reipublicæ non prodesse, cum experientia constet, tempore pacis philosophiam vigere, & scientias in hominibus à periculis bellorum liberis, augeri, iustitiam florere,

virtutem suos producere fructus, orium læguescere, pietatem exerceri, ecclesiasticam disciplinam firmari, omnes sua bona seruare & augere, commercia libere exerceri, & omnia denique vbique florida conspici, contra vero belli tempore, auiditatem excitari, auaritiam augeri, iustitiam cadere, vim dominari, rapinam regnare, luxuriam liberam esse, peiores dominari, bonos opprimi, castas mulieres violari, agros vastari, domus incendi, templa destrui, sepulturas contemni, bona rapi, homicidia committi, virtutem expelli, vitium honorari, leges contemni, Dei cultum relinquere, populum opprimi, statum ecclesiæ irridere, commertia impediri, homines feros fieri, & omnia demum calamitatibus referta esse, cernere liceat, ob quod id dominium felix est estimandum, vbi princeps, Dei legibus & naturæ, magistratus principi, subditi magistratibus, filij parentibus obediunt & serui dominis, ac ciues mutua se beneuolentia complectuntur, bono pacis potentes, ob quod Focion conatus est impedire bellum contra Macedones ab Atheniensibus indicendum, & Augustus in vniuerso orbe pacem firmavit, & Traianus, se ad imperium vt reberet, non vt bellum gereret, vocatum dixit, cum ex bello pestes famis, & innumera mala supra relata proficiscantur, & amatores belli temeritatis dent pœnas, vnde Ieostenes in irinere occisus fuit, & græcorum exercitus ab Antipatro dissipatus, Craterus, Macedones, & Atheniensis ciuitas dissipati, ex quibus videre licet bellum non nisi ex summa necessitate suscipiendum, & omnia prius tentanda & perferenda quam ad id deueniatur, vt ex alijs etiam patet quæ habentur tract. de principe. cap. 3.
Secundo notandum, quod ad hoc vt bellum iuste geri possit, plura requiruntur primo, vt indicatur à principe non recognoscente superiorum in temporalibus vt inquit Aug. li. 2. cont. Fau. c. 74. cap. qd culpatur. 2. 7. q. 4. Iud. li. 8. Enno. c. 1. 23. q. 1. l. hostes. ff. de capt. l. hostes. ff. de verbor. sign. Car. in c. quod. 23. q. 3. D. Tho. hic art. 1. & ibi Gaier. & alij id agcu-

5 Bellũ, vt iustum sit quæ requiratur.

agentes dicuntur latrunculi, vel prædones. l. hostes, ff. de capt. Cic. 2. offic. nam cum principis sit tueri rempublicam, & purgare interius & exterius, potest indicare bellum, priuato enim id non licet, cum ius suum possit prosequi in iudicio, & agere si ab aliquo ligitur, sed si vnus princeps ab alio ligitur, non est aliquod commune tribunal apud quod conqueri possit, ideo potest bello se tueri, si non recognoscat superiorem in temporalibus, vt Papa in temporalibus, Imperator, Reges Galliarum & Hispaniarum, Respublica Veneta, & alij qui iura Romani imperij præscripserunt, & est communis opinio, vt d. Couar. in reg. peccatum 2. par. §. 9. de reg. iur. in 6. Si vero sit princeps imperfectus vel respublica depedens ab alia superiori, vt quidam Duces, potest gerere bellum si iustum sit defensuum aduersus hostes, nec oportet expectare facultatem supremi principis, cum cuique liceat defensio rerum suarum, & ad principem spectet purgare rempublicam interius, & exterius; tamen non potest gerere bellum aggressuum sine autoritate supremi principis, vt d. hic Bannes. dub. 2. respublica vero perfecta, vel eius princeps potest vt bello etiam aggressiuo, & si est passus iniuriam, est vere iudex illius principis qui fecit iniuriam, vt idem d. cum bellum sit supremus actus iustitiæ vindicatus qui actus pertinet ad verum iudicem, qui princeps est, & si qui sine autoritate principis gerunt bellum aggressiuum peccant mortaliter, & tenentur restituere in causa, & deualtata, ac damna illata, vt d. hic Bannes. dub. 4. Secundò, ad iustitiam belli requiritur causa legitima, huiusmodi vero multiplex est; Primò, si princeps negligit vindicare, quod à suis improbe factum est, ob quod Dauid intulit bellum Regi filiorum Amon, 2. reg. 10. vt d. hic D. Thom. ex Aug. lib. 6. q. super Iosue. c. 10. c. dominus. 23. q. 2. Secundò, si per iniuriam ablatam respublica restituere neglexerit, sic Dauid mouit bellum aduersus Isboeth qui occupare nitebatur regnum Israel 2. reg. 2. Tertiò, si fit ad defensionem proprii imperij iuste possessi, & prouin-

ciarum ad id pertinentium, quasi fiat ad defensionem propriæ personæ, subditorum, & rerum. c. olim. de rest. spol. l. vt vim. ff. de iust. & iur. vel si quis uisciscatur iniurias suas, vel suorum iuste illatas. Car. in c. quod vero. 23. q. 3. Quarto, ubi subditi iniuste reculent parere imperio principis, ob id Dauid mouit bellum aduersus Seba, & quia populum sollicitabat, vt ab eo ad ipsam Seba deficeret. 2. reg. 10. vel si impugnetur qui meruerunt, vt d. hic D. Thom. sic tamen, vt poena non excedat qualitatem delicti. Deut. 25. vt d. hic Bannes. dub. 4. quinta causa est cum quis impeditur per alienum innoxie transitum facere, cum id iure humanæ societatis debeat, ob quam causam filij Israel pugnaverunt contra Seon, & Og reges Amorrhæorum. Nu. 21. vt d. Aug. lib. 4. qq. in Nu. c. 44. modo careat suspitione, & ideo mos est id sepe concedi, sic tamen, vt milites turmatim solo gladio cincti, & non omnes simul transeant, nec loca munita, nisi aliqui pauci ingrediantur, & datis custodiibus, qui eos ad fines principatus comitentur, & expositis militibus qui curæ ne ij populis iniurias irrogent. Hæ sunt causæ iustæ Belli indicendi, quod ideo non potest iudici aduersus infideles ex eo solo, quod sint infideles, nec contra idolatras et à Papa, vel Imperatore etiam si peccent in ijs que pugnant cum lumine naturæ, cum per infidelitatem nemo amittat dominium rerum suarum, nec ecclesia puniat infidelitatem in his qui fidem nunquam suscepere, & habetur in c. disput. 23. q. 8. l. christianis. C. de pag. & sacris. Turr. Cr. in d. c. disput. D. Thom. 2. 2. q. 12. art. 2. Couar. dict. 2. par. §. 10. Molina vir Doctissimus de iustitia. tra. 2. disput. 106. nisi quando detinent prouincias olim ad iurisdictionem Christianorum pertinentes, vel si christianos persequuntur, & offendunt, vel si impediunt prædicationem Euangelij in eorum prouincijs, & fidem christianam admittit, vt d. Couar. d. §. 10. vel ex alijs causis supra relatis, vel etiam si innocentibus iniuriam irrogant, vel si innocentes immolent vt eorum carnibus vescantur, vel eos tyrannicis legibus opprimant, vt d.

Mo-

Molina loco cit. princeps vero sub quorum imperio sunt potest eis prohibere peccata prohibita lumine naturæ vt d. Couar. loco cit. §. 9. & 10. & Molina d. disput. 2. concl. si vero infideles, vel christiani fidem suscepere, si postea fiant heretici, vel apostatæ à fide, potest ecclesia eos sententialiter punire, & vt tales sunt declarati possunt bello impugnari, & eorum subditi absoluti sunt à iuramento fidelitatis c. cum secundum de hæret. in 6. Card. in c. 1. 23. q. 7.

7 Belli finis: Tertia conditio ad iustum bellum est qualis est: recta intentio, vt scilicet fiat non nocendi cupiditate non uiciscendi crudelitate; non libidine dominandi. ex Aug. in c. quid culpatur. 23. q. 1. sed ad propulsandum iniuriam à Rep: vel vindicandam illatam, vt d. hic D. Thom. ar. 1. & Couar. d. §. 9. & sic intuitu boni communis, & etiam licet sit iunctum cum commodo inferentis, modo alias sit iustum, & cedat in maius bonum nationis cui inferitur, est licitum, vt quia conuertantur ad fidem, propagentur ecclesia, cessent à peccatis, licitum est; licet tamen alias licitum esset bellum vt quia casti i principis ab ipso descisceret, si ex ultione maius damnum imminet principi, & regno, vt quia regnum periculo exponatur, tenetur sub mortali ab eo cessare, vt d. Molina d. tr. disput. 107. Hæc tamen conditio licet faciat ad hoc vt bellum licitum sit vel non in conscientia, ita vt non peccet vel sic id indicens hac intentione, non obligat tamen ad restitutionem, si quis eam transgrediatur, vt si odio moueatur, modo alias ad sit iusta causa belli, vt d. Couar. d. §. 9. & Molina d. disput. 107. in fi.

Aduertendum tamen circa primam conditionem belli indicendi, quod scilicet oporteat, vt qui indicit sit princeps supremus, id egere aliqua declaratione, nam si aliqua natio tam fera sit vt superiore non habeat, sed singulæ duæ familiae, vel duo pagi ita ab inuicem sint diuisi vt communem non habeant superiorem, vt in Brasilia regione contingit, poterit vna familia, vel vnus pagus sumere vindictam, & satisfactionem de iniurijs ac damnis ab alteris familijs,

vel pago illatis, & idem erit si ex consuetudine præscripta aliquæ ciuitates, vel magnates qui superiorem agnoscent, obtineant vt bellum indicare possint, vt Dux Mantuarum, modo bona fide sint in tali possessione, vel si ex privilegio id obtineant, & eo magis si legitimo titulo nulli alteri parent, & idem ex necessitate, vt si in vno regno ciuitas vna vel Dux alterum oppugnet, & Rex requisitus repugnat vel negligit vindicare iniurias illatas, potest ciuitas iniuriam passa non solum se defendere, sed etiam bellum inferre & punire hostes, quod tamen non est multum extendendum, id est vt non excedat compensationem iniuriæ, & licet hoc casu Molina censet posse subditum inferre bellum etiam principi supremo se non defendenti, id tamen mihi durum videtur, cum eo casu licet se habeat tyrannice, subditi tamen teneantur tyrannice gubernantem, modo alias sit legitimus princeps, patienter sustinere vt d. Gaier. 2. 2. q. 64. ar. 4. & idem si Duci subdito imperatori, ipsius subditi rebelles sint, is non poterit pro quâritate iurisdictionis quâ habet ad puniendos sibi subditos, mouere eis bellum, intra limites effectuum ad quos sua iurisdictione se extendit, si tamē duo regna habent commune caput, non possunt sibi inuicem bellum mouere sine licentia supremi principis; si vero sit persona ecclesiastica habens temporale dominium alicuius Reipublicæ supremum, ad eam spectat bellum mouere per se vel alium, quod Papa potest non solum in statu temporalis ecclesiæ, sed etiam alibi vel id concedere per facultatem quâ habet in omnes potestates laicas in ordine ad finem supernaturalem, si ordo ille sic postulat. Molina: d. tra. 2. disput. 100.

Aduertendum præterea est circa secundam conditionem, quod iniuria accepta est iusta causa belli indicendi modo sit grauis, & digna arbitrio prudentis, vt tantum malum, vt est bellum inferatur, vel is velit sibi refarciri damna, vel non, dammodo præcesserit culpa in hostibus quod magis attenditur, quam valor damnorum, similiter id licet ad

recu-

recuperandum ab eis iniuste possessa etiam si ignorantia inuincibili ignorent esse bellum inferentis, modo reuera id sit, quo tamen casu solum licet aduersus eos facere quod necessarium est ad extrahendum ex eorum manibus, quod iniuste materialiter detinent, etiam si id sit cum eorum cede coniunctum, & extrahendum cum minori iactura quam fieri possit, alias iniustitia committeretur, si quid amplius excedatur cum onere restituendi, nec in potestatem quid ab eis amplius exigi potest nec etiam belli expense, cum careant culpa; praterea princeps etiam committeret iniustitiam aduersus propriam Rempublicam bellum inferendo, si non habeat vires ad superandum, & si cum paucis suo commodo, quod expectat vel preterdit, Rempublicam grauat exactionibus, & exponit periculo, mortaliter peccat, vt d. Molina. d. tr. disput. 102. similiter iusta causa belli iudicandi est cum aliquis princeps prebet auxilium principi sibi iniuste bellum inferenti, ob quod Dauid percussit Siriam Damasci, quod contra se auxilium Adarezor Regi Seba prebuisset. 2. reg. 8. sic etiam si quis iniuste defendat scelestos aliquos, ne iniuste puniantur, ob id vndecim tribus Israel iniuste mouerunt bellum aduersus tribum Benjamin, que defendere voluit habitatores Gabaa ne punirentur ob violationem vxoris Leuitice vsque ad animarum efflationem. Iudi. 10. similiter si foedus vel pactum iniustum frangatur, qua ratione iustum fuit bellum Regis Ioram aduersus Masan Regem Moab, eo quod tributum debitum soluere noller, & conuentum 4. reg. 3. vel si denegentur illa que iure gentium omnibus debentur, vt d. Molina. d. tr. disput. 104. qui & d. tract. disput. 105. rejicit causam iustam belli si quis prohibeatur peregrinari in alienas terras sine nouimento, & naues portubus appellere, & fluminibus uti, & ibi negociari, importando merces, exportandoque ea quibus abundant, & huiusmodi, cum ex hominum malitia ipsa fraus fieri possit, subdens tamen gratia predicandi euangelij ingredi licere etiam bellum impediuntibus eius predicacionem in-

ferendo, vt & supra est dictum, quod si qui possideant regna à Turcis occupata, vel eorum heredes non inueniantur, poterit Papa ob plenitudinem potestatis quam obtinet in ecclesia bonum, expeditionem distribuere, vt d. Gaic. 2. 2. q. 66. art. 3. non tamen id licet gratia amplificandi imperium, nec apertius gentes rudes regendi, licet liceat prestando auxilium iniuste bellum gerenti, accipere partem captorum, & ita imperium dilatare, vt Romani fecere socios adiuvando, & Lusitaniam India, vt d. Molina. d. disp. 105.

Tertio. Aduertendum exacte considerandum esse potestatem legitimam inferendi belli, & iustam causam eius, antequam inferatur, cum bellum absque necessitate impellente, ob innumera, mala, quae inde sequuntur, non sit suscipiendum, vnde Imperator Augustus dicere consueuerat, vt aliquod bellum iustum esset, à Deo percipi debere, & iustum à philosophis, qui nunc sunt Theologi, estimari, ob quod Traianus Imperator, Eliano teste, nunquam in praelio est victus, eo quod nullum nisi aperte iustum bellum susceperit, nec de ijs facile credendum sit iustum bellum fouere, qui absque villo delectu, alienas occupant vrbes, vnde cum Antigono iniuste bellum gerenti quidam philosophus librum de iustitia agentem dicasset, is subridens, dixit, stultus es o amice mecum de iustitia ageas, qui me alienas cernis vrbes expugnare. Vnde iustitia belli explorata prius esse debet, si enim sit dubia, omittendum est, ascitis iccirco in consilium viris sapientibus quid examinent, nempe historographis qui recte genealogias & descendencias, ac legitimos pronuntiarum dominos longa temporum serie perspectos habeant, iurisperitis qui examinent quibus ex iure hereditas illa in heredes spectet, theologis viris qui causas belli discutiant, duobus expertis, qui considerent vires vtriusque, & an cum bono proprie reipublicae, vel maiori eius damno gerendum sit bellum, & demum viris aetate, & sapientia praestantibus ac pietate, qui videat an de re id sit agendum, & precibus ab episcopis, & clero vniuerso ad Deum

Bellum inferre quis possit, & non.

in Bello iniusto pugnare non licet, & quod sit tale.

de re prius publice factis, qui quid agendum sit interius diuinius consulat. His actis, si causa est iniusta, superfedendum est à bello, si vero est iusta, moneri debent hostes prius vt cedant, vel satisfaciant, obediunt, & soluant expensas belli, qui si obediunt, tenetur princeps qui vult bellum mouere desistere, quia bellum est tantum necessitatis non voluntatis, vt ait Aug. ep. 105. ad bonif. c. noli. 13. q. 1. & tunc cessat omnis necessitas belli, cui consonat quod habetur Deut. 20. prius pacem esse offerendam quam dimicent, si tamen terrae hostium essent debite inferentibus, vt turcarum Christianis, offerri debent eo modo quo debite sunt, & satisfactio iniuriarum preteritarum, & si qui mereantur capite plecti, illos offerre, quo tamen casu princeps multum de rigore minuire debet, vt d. Maior. 4. d. 15 q. 20. Driedo. 2. li. de lib. chr. c. 6. Molina. tr. 2. de inst. disput. 103. aliter bellum est iniustum, & teneretur ad damna, modo si des adhiberi possit promissis, & si iniuria principi materialiter est illata, compensetur, si formaliter, tradantur noxij etiam si is princeps esset, bello vero cepto vbi cedens aliquis interuenere, non tenetur ex iustitia princeps acceptare satisfactionem, sed bene ex charitate, si tamen eo casu soluantur omnia damna, & iura ac debita satisfactio praestetur, & qui digni sunt morte permittantur occidi, tenetur desistere à bello iam cepto, quia ex eo tempore cessat iniustitia aduersariorum, & pro preterito nil amplius potest peti, vt ibi d. Molina. in fi. & ita vbi debita offertur satisfactio, tenetur inferens bellum ab eo cessare, verum est tamen quod si bellum ita processerit, vt parati sint manus conferere, vel fouens causam iustam, sit in actuali obsidione ciuitatis, de rigore iustitiae dici potest, quod non tenetur acceptare condiciones, sed possit persequi bellum, licet ex charitate cessare debeat, vt dicit Driedo loco cit. & dixi tractat. de cas. res. casu 13. sub. 6. fall. ver. si vero. Quod si hostes nolint ante vel in ipso bello satisfacere competerent, licitum est prosequi iustum bellum.

Vbi vero est dubium, & sic dubia eius iustitia, adhiberi debent in consilium sapientes, & audiri etiam rationes aduersariorum, & diligenter iustitia causa examinanda, & tunc aut aliquis est in legitima possessione alicuius loci de quo agitur ita quod bona fide eum cepit possidere, vt ad se pertinent, & non tenetur se illo priuare, donec contrarium constet, cum in dubio melior sit conditio possidentis, c. cum sunt c. in pari. de reg. in. in 6. & qui est extra possessionem debet ius suum iure tantum experiri, si vero qui possidet inclinaret rem quam possidet magis ad aduersarium pertinere, nec posset deponere conscientiam adhibita morali diligentia, & alius cerro assereret ad se spectare, tenetur eo casu pro quantitate dubij rem illam cum ipso diuidere, nisi conuenirent, vt staretur iudicibus arbitris, si vero neuter est in possessione rei de qua agitur, aut alter ingressus est possessionem altero contradicente, aut dubio existente an res ad se pertineat, & si re diligenter examinata, adhuc remanet dubia, diuidenda est res inter utrumque pro dubij quantitate, vel facienda compensatio de re alia si res commodam non patiat diuisionem, & si alter id renuit, erit iniustus, & poterit moueri bellum aduersus eum, cum neuter eorum potius habeat ius, cum res sit dubia, & alter ceperit mala fide possidere. Quod si controuersia oritur inter duas res publicas, vel principes diuersarum Republ. super re aliqua, debent vtrinque proponi rationes absque fraude, & mitti periti vtrinque in confinio regnorum, qui audiant rationes vtriusque partis, & rem adiudicare cui iure debetur, quod si re discussa adhuc manet dubia, si alter erat bonae fidei possessor, est illi omnino relinquenda, donec aliud constiterit, nec potest ab eo aliud exigi, nec bellum contra eum moueri, si vero neuter erat bonae fidei possessor, res est diuidenda inter eos pro dubij quantitate, & si quis id renuit est iniustus, & potest ei bellum moueri, quod si iudicio vtriusque partis constet cui res illa spectat, est ei relinquenda, & si partes iudicio discordent, &

IO in Dubio bello qui possint bellare.

utraque iudicet semoto dubio ad se pertinere, vna certe decipitur, quae si mortalem adhibuit diligentiam, & inuincibiliter erret, secuta iudicium peritorum, & piorum, sic bellum est iustum ex utraque parte, sed ex vna formaliter, & materialiter, & alia materialiter tantum, & tunc si adendum esset: ut litem transactione componerent, vel rem iudicio arbitratorum committerent, probabile tamen est neutram ad id teneri, maxime quando gravissima alia mala, praeter ordinaria belli inde non timerentur, & quando neutra pars crederet alteram procedere bona fide, & habere iustum bellum formaliter, & se non minus posse decipi quam aliam, eo casu qui sic opinatur deberet transactione rem definire, maiori parte alteri relicta, vel consentire, ut arbitri definiant, exposito eis dubio quod sibi remanet, quod si utraque pars credit certo rem ad se pertinere, neutra teneretur transigere, vel arbitros admittere, quia utraque est iudex supremus in ea causa, & non teneretur cedere iuri suo, & hoc casu bellum formaliter esset iustum ex utraque parte, licet semper timeandum sit ne bellum ex parte vna sit iniustum, quod non ut oportet, vel non sine passione velit rem examinare. Et licet quando hic est inter Christianos, & iudicatur bono ecclesiae, & fini supernaturali expedire, ut Papa rem definiret, ipse de plenitudine potestatis, posset causam ad se auocare, & rebellem compescere, ac rem definire, tamen non videtur passim id expedire, ut fiat, quia fieri posset, ut qui sententiam aduersam recipitur, Papa succenseat, & ei obedientiam subtrahat, debet tamen Papa eo casu, ut pater eos monere ut se ipsos componant, & a bello abstineant.

Vbi vero mortuo Rege, varij subditi illius regni contendunt regnum ad se pertinere, Respublica ipsa, eo casu iudicare debet ad quem pertineat, cum tunc sit omnibus suis partibus superior, si vero morte Regis, princeps alterius provinciae diceret regnum ad se pertinere, tunc causa est tractanda, modo quo supra dictum est supra esse tractandam

cum controuersia oriuntur inter diuersos principes, & diuersas Respublicas, tunc illa provincia non sit iudex in illa causa, ut dicit Molina d. tr. 2. disput. 103, & Bannes. hic ar. 1. dub. 5. Et ita princeps vel Respublica quae habet indicere bellum, examinare prius debet iustitiam belli; Quo vero ad alios, ij qui ad consilium principis admittuntur, tenentur examinare iustitiam belli, ita quod si eorum malitia, vel negligentia bellum iniustum inferatur, restituere teneantur omnia damna secuta, minores vero de Republica non tenentur examinare causam belli, sed se committere iudicio principis, & eorum qui ad consilium admittuntur, nisi inditia iniustitiae sint aperta, quia tunc non solum sapientes, sed etiam communes milites tenentur examinare iustitiam belli, aliter ignorantia eos non excusat a peccato, & ab onere restituendi. Si vero causa sit dubia, licitum est subditis pugnare, ex August. lib. 22. contra Fau. cap. 75. cap. quid culpatur. 23. q. 1. non solum si dubium sit speculatiuum: an princeps iustum habeat belli causam, sed etiam practicum, an stante tali dubio debeant pugnare, id enim tenentur principe precipiente, nec solum subditi, sed & alienigenae qui continuis stipendijs tempore pacis, & belli sub principe militat, quibus si post comperitum sit bellum esse iniustum, non tenentur restituere nisi quod hostium in eorum manus reperiatur, vel inde sint facti locupletiores. Extranei vero mortaliter peccant, se ipsos locantes, vel auxilium praestantes, nisi adhibita prius morali & debita inquisitione merito sibi persuadeant bellum esse iustum ex parte eorum: quos adiunare velint, ut dicit Docti communiter, aliter si postea eis constat de iniustitia belli tenentur restituere omnia damna illata, idque si princeps non restituat, si tamen princeps excusaretur ex ignorantia inuincibili, ipsi soli tenentur restituere non solum damna per eos illata, sed etiam quae illata non essent nisi ipsi opem dedissent. Finito vero bello, vbi dubium adhuc est an bellum fuerit iustum, si princeps quando bellum inulit, dubius erit

de.

de iustitia belli, omnia damna sunt in regre aduersarijs restituenda, nisi, & aliter esset in equali dubio, iuxta modos supra explicatos, & adiuuantes tenentur restituere in defectum principis; sed si nescitur qua cum conscientia princeps bellum intulerit, & ipse non restituit, adiuuantes tenentur restituere partem damnorum quorum causa fuerit, maiorem vel minorem pro quantitate dubij arbitrio prudentis, ut dicit Molina d. tract. disput. 114.

Quod si bellum iniustum sit eo quod non ad se legitima potestas in indicere, iuxta superius dicta, distinguendum est, si bellum est iniustum, si qui gerunt bellum ex expressa, vel praesumpta voluntate supremi principis, bellum dicuntur iustum ita tamen, ut ij in nocendo non excedant expressam, vel praesumptam eius voluntatem, quod deprehenditur ex sine denegationis auctoritatis, si enim finis sit, ut non noceretur hostibus nisi vsque ad certos limites, quia id equitas postulet, vel iustitia belli aut pietas Christiana, maxime inter Christianos, tunc damnum datum absque legitima auctoritate hostibus est restituendum; si vero finis sit ut seruetur disciplina militaris, ne proprii milites subeant periculum, tunc damnum vltterius datum non est restituendum quia non est talis praesumpta mens supremi principis. Si vero finis sit ne hostes accessit maiora damna inferant propriae Republicae, eo casu modum excedentes, licet non teneantur restituere damnum illatum hostibus, nisi ea via speraretur sedandos hostes, quia sic est praesumenda esse principis voluntas, ut tunc restituant, tamen tenerentur restituere damnum, quod hostes inde moti propriae Republicae intulerit, cum illius causa quodammodo fuerint iniuste; Vbi vero ciuitates subditae iniuste sibi bellum mouent, ad principem spectat eas componere, & inbere dari satisfactionem cui debetur magis; & ad praesumendam voluntatem principis circa damna, standum est coniecturis, vbi enim est perpetuum bellum cum

aliquibus, ut cum Turcis, non est praesumendum mentem regis esse, ut illis damna non inferantur, cum ad Regem, vel Duces in repentinis euentibus recurri non possit ad explorandam eius voluntatem, nisi maiora mala inde proprijs imminerent, nec est sufficiens coniectura si rex quandoque denegeret nationi alicui facultatem aggrediendi castrum, quia id agere potest, quod non sit ex eius dignitate id concedere, vel quod estimet tuto non standum, cum tamen reuera gaudeat si ita fiat, & ideo opus est prudentis in his arbitrio, ut & licet mortale sit sine expressa, vel tacita principis voluntate damnum hostibus inferre, vel Duci non obedire, non est tamen facile dicendum milites peccare mortaliter, si inde sibi capitis ex legibus militaribus periculum non imminet, nec damnum aliorum, vel exercitus imminet, dum quadam magni animi agunt, nec damna, quae contra obedientiam Ducis, si similia aggrediendo inferuntur, si non res gesta, sed inobedientia principi facta, spectaretur, & pariter circa alia damna, & inobedientias iudicandum est an sint mortales, ex periculo poenae cui miles se exponit, & damni quod inde alijs, ac bono publico imminet, & ipsa rei qualitate, & praeccepto principis id fieri verantis vel Ducis, aut agro tolerantis. Molina. disput. 101.

Quod si bellum sit aperte iniustum, & principes, & illi opem quocumque modo praestantes, mortaliter peccant & tenentur ad restitutionem damnorum, ex communis sententia. Quod si sint captiui Turcarum quibus constat de iniustitia belli Turcarum aduersus Christianos, non licet ijs etiam metu mortis pugnare aliquem interficiendo vulnerando, vel percutiendo, cum id sit intrinsece malum, scilicet occidere innocentem, ijs tamen metu mortis, vel alterius notabilis detrimenti licet remigare, portando sarcinas & necessaria ad bellum, munire castra, & huiusmodi, cum in se mala non sint licet ordinata ad malum finem, qui tamen

cessante periculo mortis, vel notabilis detrimenti tenentur ab ijs abstinere sub mortali, vt & si ageretur de capiendo insigni castro, vel persona notabili, vnde maximum Reipublicæ Christianæ damnum immineret, etiam si agatur de periculo vitæ, licet tamen ijs metu mortis, vel amissionis membri, nocere Christianis in bonis externis, ea capiendõ, destruendo, & ad triremes asportando ad imperium Ducis, qui & licet de rigore teneantur ad restitutionem damnorum, credibile tamen nec Christianos ab ijs non expectare nec etiam velle restitutionem, quod metu mortis id egerint, nec in proprium commodum id fecerint, & alij id præstitissent, Molina. d. tract. disput. 115.

His ita constitutis, quæ ad belli iustitiam, vel iniustitiam attinent.

II est si legitime fiat, id est si ad sit potestas Belli iustitiam, iusta causa, & recta intentio, sicut legitime modis supra explicatis, probatur ex August. ep. 5. ad Marcellinum, ubi exponens id, contenti estote stipendijs vestris, probat inde bellum à domino non reprobari, quod & asserit lib. 12. contra Faust. à cap. 74. ad 79. & ep. 205. ad bonif. & tract. 9. de verb. domini, quæ referuntur. in c. quid culpatur. cap. militare. 23. quæst. 1. c. dominus. 23. q. 2. c. si. 23. q. 1.

Ex patribus. Amb. 1. offic. cap. 33. 35. 40. 41. & lib. 3. cap. 14. & ep. 65. ad Siagrium. Greg. lib. 12. ep. 24. Bern. sermo. ad milites templi, & alij. Præterea id licuit in l. naturæ, vnde reuerenti Abraham à prælio inuito cum quattuor regibus Melchisedech benedixit. d. benedictus Deus excelsus, quo protegere hostes in manibus tuis sunt, & viri sancti sub l. naturæ, & scripta bella gessere, vt patet de Iosue, Moïse, Sansone, David, Macabeis & alijs.

Ratione, y. probatur, vt d. hic Diuus Thomas 2. 2. quæstio. 40. art. 1. quia ad principem spectat rempublicam tueri, & ideo non sine causa gladium portat, vnde cum expedit publico bono, potest illud euaginare, & liberare innoxios de manu nocentium. Roma. 13. Psalm. 81.

Præterea pax est bona, sed bellum geritur vt in pace viuatur, & obedientia. l. 1. C. de Iustin. Cod. consir. docet Cic. Philipp. 8. & 1. offic. 10. eth. c. 7. 7. Polit. cap. 14. Ergo, vnde & bellum cogit homines esse iustos & temperatos. 7. Polit. c. 19. vnde & fortitudo, quæ bello reuertit patriam, vel domi defendit infirmos, vel ab hostibus socios, plena iustitia dicitur cap. fortitudo. 23. quæstioe tertia, & iura nostra & forensis laus, & industria nostra latet in præsidio bellicæ virtutis per quam omnia defenduntur, vt d. Cic. orat. pro Murena, & cum homines in communionem viuant, oportet adesse arma quibus & inobedientes parere magistratibus cogantur, curæ executio pars potissima iudicij sit quæ ad effectum sententiam perducit. l. executor. C. de execut. rei iudic. & vis externa propulserit. 7. Polit. capitulo octauo. Vnde in omni fere Reipublicæ institutione milites additi fiere, qui eam defenderent. Cic. Philipp. 8. vnde Alexander seuerus milites se amare magis quæ seipsum dicebat, quos infirmos curabat, & suis expensis curari mandabat. recte Lampridio in Alexand. se uero. Præterea princeps ius habet iure naturæ vindicandi subditos ab iniurijs, & repetendi res iniuste ablatas, ex Augustin. libro sexto quæ. in Iosue. quæstio. 10. ergo & bellum licitum est per quod prædicta præstantur.

Ampliatur, vt quandoque consultum sit vt id fiat, & princeps sub mortali aliquando obligetur id agere, si maximum sit Reipublicæ interesse, & certa spes victoriæ, vt d. Molina. d. tra. disp. 99.

Secunda propositio. Vbiunque bellum est iustum, multa licent, primo enim vniciuique licet tales adiutare de eorum consensu expresso, vt patet exemplo. 4. reg. 3. vel etiam præsumpto, vt patet. Gen. 14.

Secundò, in bello iusto licitum est adiuuare infideles contra alios infideles, & etiam assumere in auxilium infideles contra fideles, absolute loquendo, vt d. Galet. hic. articul. 1. Siluest. bellum 1. quæst. 8. cõcl. 3. Maior. 4. dist. 15.

q. 15.

q. 15. & est communis sententia, vt d. Bannes hic. dub. 3. quod probat multis exemplis. 1. Mac. 8. 12. 14. vt licet etiam vti leonibus elephantis &c. per accidens namè potest euenire, vt sit grauissimum peccatum vocare infideles in auxilium contra christianos, si inde scandalum magnum oritur in ecclesia, vt solet oriri, secundo, ob mala & pericula quæ inde eueniunt, quod ij forte non seruât iura belli, si profanât loca sacra, capti vos ducunt infantes, apostatate faciunt fideles, vel infideles maiores inde vires aduersus ecclesiam assumunt, vel eorum regiones vastent, vel mores corrumpant, & huiusmodi quæ contingere solent, vt d. ibi Bannes, & Molina. d. tract. disput. 112.

Tertiò, in bello iusto generaliter licitum est facere omnia quæ necessaria ad propriam & communem boni defensionem fuerint iudicata, vnde licet diruere arces hostium, & erigere propugnacula propria in eorum terris, & capere ab eis arma, & naues quantum sat sit ad pacem conseruandam, probatur, nam præter defensionem propriam, & boni communis, finis belli est vt in pace viuatur sine iniuria ex Cic. 1. offic. Arist. 8. Polit. August. in c. noli ca. apud veros. 23. q. 1. & securus ergo licet vt quiete vti liceat, ea omnia facere expensis hostium, si eius rei causam dedere, & ea etiam de causa obsides exigere, vt & iudex cogit quandoque iniuriantem præter pacem satisfacere de non offendendo, vel recedere ab vrbe. ergo & hic, si tamen hoc casu ob finem securitatis arx aliqua hostium sit occupata, finito bello erit restituenda, secus si ob alias causas de quibus infra.

Quartò, licitum est in bello iusto occupare ea omnia, quæ ad inferentem pertinent, & ex bonis hostium accipere compensationem ob damna quæ intulerunt, & belli impensas, & iustam mercedem pro laboribus adhibitis, & periculis quibus se inferentes subiiciunt, quatenus ex belli sumptibus ea non sint persoluta, & sumere vindictam de eis qui meruerunt, capite eos plebeo qui crimina eo digna patrarunt, vel eorum

causa fuere, aliasque pœnas imponendo, vt tributa pro culpa quantitate, & huiusmodi pœnas, probatur, nam qui iuste bellum mouet, iudicis rationem subit aduersum aliam rempublicam ad illam puniendam iuxta criminis qualitatem, & exequendum id omne, quod iustum fuerit, ergo vt iudex ea omnia potest in bonis, & persona rei, si crimen id mereatur, sic & iuste inferens bellum, & sic potest occupari ciuitas arx exigere pecunia, & huiusmodi, causis prædictis.

Aduertendum tamen, quod non potest exigi plus quam merita recompenratio respectu damnorum illatorum, nec maior pœna quam exigat culpa, aliter si exceditur, excedens tenetur ad restitutionem, vt d. Vist. de iure belli nume. 50. 54. 56. verum est tamè quod initio minus accipi potest, si vero hostes per seuerent in bello damnorum inferentes, licebit iuxta damnorum qualitatem accipere prouinciam, vel integrum regnum in eorum compensationem. Mobilia tamen capta in bello, etiam si excedant compensationem damnorum, iure gentium, sunt capientium, & etiam de hominibus qui sunt serui capientium, licet inter christianos ex consuetudine præscripta, liberi maneant, vt d. Couar. reg. peccatum 2. p. §. 11. nu. 6. qui data pecunia in præmium dimituntur, sic habet D. Th. 2. 2. q. 66. ar. 8. ad 1. Adr. de restit. q. aggredior casus. §. sed an, qui captiui etiam fugere possunt, vt d. Bannes. hic. 12. dub. ver. deinde dubitatur, vnde præda est capientium, nõ ducis si ita se habeat consueto, aliter debet afferri ad ducem qui diuidat inter pugnantes pro cuiuscunq; meritis. Barr. in l. si quid bello. ff. de captiu. sed in his statutis consuetudini quæ diuersa est in diuersis locis, vt d. Molina. d. tra. disput. 117.

Quod si capta in bello ante fuerunt aliorum dominorum, si quidem eis iniuste bello ablata sunt ab ijs quibus modo bellum inferitur, restituenda sunt prioribus dominis, si vero iuste ablata sunt prioribus dominis, efficiuntur capientium, sic firmat Molina. d. tra. 2. disput. 118. nisi consuetudo sit inter christianos, vt capta à turcis sint capientium & non restituantur

Y y 3

prio-

prioribus dominis quā dicit seruādam, dicens tamen iure Cesareo statui ut mobilia pertineant ad capiētes modo intra castra perducta sint vel arcē. arg. l. postliminij. l. si quid bello. ff. de captiu. vbi glo. concordantia allegat nempe. l. si ab hostibus. C. eo. de captiu. & post. l. transfugam. ff. de acq. rer. vt & supra dictum est, immobilia vero ad priores dominos redire ex l. si captiuus. ff. de captiu. Bar. vero in d. l. si quid bello, aperte tenet immobilia capta in bello fieri non capiētis, vt mobilia, sed indicentis bellum, & q̄ dicitur de mobilibus fieri capiētiū, probabile est non intelligi de thesauri regijs, vel captiuis insignibus ea. n. videtur debere principi indicenti bellū cōsignati, vt & Theauri Darij. A Alexandro cōsignati fuere, & sic de ceteris, cum & mobilia pretiosa cōnumerētur inter immobilia. glo. in c. episcopus qui mancipium. 1. 2. q. 2. Abb. in ca. tua. de his quæ fiunt à præ. l. t. est. in l. lex quæ tutores. C. de adm. tut. In hac q̄. vt omnia concordentur, dicendum videtur, quod bona mobilia capta ab hostibus, & perducta in arcem, vel castra, sint capiētiū iuribus aleg. l. si quid bello. vbi glo. ff. de capt. l. si ab hostibus. C. eo.

Si vero sunt immobilia distinguendum est, aut illa immobilia fuerunt priorum militum, vel ciuium, & expulsus hostibus reuertuntur ad pristinos dominos, aut fuerunt hostium iuste ab eis possessa, & tunc in bello iusto. ratione damnorum, iuxta tamen supra relata, fiunt capiētis scilicet domini indicentis bellum, & sic procedit doctrina Bar. aut illa immobilia erant iniuste possessa ab hostibus, & tertio pertinebant, & tunc aut is tertius ea habebat pro. de relicto, & fiunt indicentis bellum. arg. §. pauonū. §. illud quæ sitū. §. hoc amplius. Inst. de rer. diuis. aut erant retenta ab eo animo quia eorum ciuilem retinebat possessionem intendens ea recuperare, & sunt ei restituenda. arg. §. gallinarū. Inst. eo, nisi, vt supra cōsuetudo sit inter christianos, vt capta ab hostibus turcis sint capiētis, & non restituentur priori domino, solutis tamen indicenti expensis omnibus belli, & habita ratione pericu-

losum, & huiusmodi quibus se exposuit, ob id relinquendo ei partem rei capta, vel in alio compensando, & maiorem quo minor aderat spes. id recuperandi, quod nunc seruandum putarem in prouintia Valachia olim iurisdictionis Polonorum, sed à Turca tiranno occupata, & nunc à fortissimo principe Trāsiluanie armis deuicta, & forte hoc casu è re Reipublicæ christianæ esset vt Papa causam ad se aduocaret, & cōponeret; hoc vero casu vbi parua spes subest amissum recuperandi, liceret à possessore emeritius illud dato etiam vili pretio, quo casu sic emens, iuste detineret, paratus tamen, id dare priori domino, si ipse comparuerit, restituto sibi pretio soluto, quando verimile sit ea nunquam deventura in potestatem primi domini, vt d. Molina. d. disp. 11 & in fi.

Quintò, tamen si in bello iusto, non liceat per se, & ex intentione interficere innocentes. Ex. 13. Deut. 20. Couar. reg. peccatum. 2. p. §. 3. num. 4. & est communis opinio, vt d. Molina. d. tra. disp. 119. vnde nō licet etiam in bello contra turcas occidere infantes, nec mulieres quæ non cooperantur ad bellum, nec mercatores, & peregrinos qui ibi sunt fere in transitu, nec clericos & religiosos, licet tamen in bello contra hæreticos interficere mulieres adultas ob apostasiam, vel hæresis crimen, per accidens vero, licet, intentione interficiendi nocentes, occidere etiam innocentes eis mixtos, vt cum ciuitas oppugnatur, licet tormentæ in eam immittere, vt expugnetur etiam si ibi sint infantes qui interficiantur, & in naue, item vbi sint remiges Christiani iuncti cum infidelibus, nec eo casu surgit obligatio soluendi damnū innocētibus, quia alias perierit iustitia aduersus nocentes, si tamen innocentes auxilium præstent, vt portando sarcinas, & huiusmodi etiā mulieres peregrinæ, agricolæ simplices, & huiusmodi, tunc sunt nocentes, & possunt interfici, sic etiam innocētes qui sunt partes Reipublicæ possunt seruari si sint infideles, non autem christiani, non autem ij, qui non sunt partes reipublicæ, vt peregrini viatores clerici religiosi, & huiusmodi.

inmodi, qui & non possunt bonis spoliari, alij vero possunt in captiuitate ducti, quia tota reipublica reputatur hostis ad hoc vt possit puniri in bonis fortunæ, & similiter obides possunt fieri captiuū ex eo q̄ eorum dñs fidē fregerit, non autem interfici si non sint dolī capaces, vel etiam capaces, nisi sint in culpa quæ digna sit tanta pœna.

Sextò, in bello iusto, licitum est spoliare bonis suis etiam innocentes, etiam aduenas & peregrinos ijs bonis, & reb. quibus hostes vlturi sint aduersus bellū inferentes, vt eis auferre arma, naues, pecuniam, fructum, equos, & huiusmodi, & agròs deuastare quantum iudicetur sat esse ad vires hostium minuendas, & eos superandos, quia si licet innocentes per accidens interficere, quando id postulat belli status, multo magis ea de causa licet eis prædicta auferre, cum id requirit belli ratio, vel hostes ea sumere possunt ad bellum iniuste sustinendum: & si huiusmodi bona perijissent, vel essent vastata iuxta belli indigentiam, nō tenentur damnificantes ea restituere, licet essent bona ecclesiastica, vel ecclesiasticorum, vel aliorum innocentium qui non essent partes Reipublicæ, nisi inde sint facti locupletiores, quia id est quasi per accidens, & præter intentionem; quo tamen casu ij quibus bellum inferitur, cum iniuste id sustineant, tenentur innocentibus damna illa restituere, si tamē huiusmodi bona ecclesiastica, vel ecclesiasticorum, vel aliorum innocētum qui non sunt partes reipublicæ contra quā iuste geritur bellū, peracto bello remanserint, qui iustū bellū gerunt si scientes ea esse huiusmodi innocentū, illa consumpserint in suos vltus, vel his vtendo aduersus hostes, vel alia ratione, aut ea destruxerint plusq̄ status belli postularer, tenentur illa vel estimationem proprijs dñis restituere, quia cū ij careant culpa, non pnt bellum inferentes sine causa illis damnū inferre, qui tñ si putarint esse hostium, ea destruxerint, vel alienarint, tenentur solum restituere, q̄ eis remanserint, vel in quo locupletiores effecti sint. Iustū tamen bellum mouentes, spoliare possunt bonis eos innocētes

qui sunt partes reipublicæ cū qua bellū gerunt, modo non excedatur summa bonorū quam iure belli de tota illa reipublica capere possunt, quia tota illa reipublica reputatur hostis, & puniri pot̄ in oibus suis mēbris, vnde & licet tributa et ab innocētibus, illis qui sunt partes reipublicæ et à successoribus, soluenda, & ea de causa represalia capi, grauis tñ causa requiritur ad eas capiendas extra bellū, qñ ea bona ad alios de Reipub. pertinent, & non ad eū qui nocuit; vt vero represalia liceat oportet primo, vt eas concedens is sit qui & bellū mouere potest, secundo, requiritur vt su preuere gubernator alterius Reipub. moueatur de culpa in qua est, eo q̄ non cogat satisfacere anteq̄ represalia aduersus eam concedantur, si tñ periculū esset in mora, probabile est bona mercatorū posse sequi strari, donec rei euentus expectetur maxime, si damnū id supremi principis alterius Reipub. culpa crederetur fuisse illatū, quo tñ casu non liceret bona eorū oīno diripere, vel aliam iniuriā illis irrogare, antequam de negligentia, & culpa Reipub. cuius ipsi sunt mēbra, cōstaret. Si tñ ij innocentes qui sunt partes Reipub. fauerent iustum bellum gerenti contra propriā Reipubl. non liceret eos bonis spoliare, cum ij non reputentur in hoc partes reipublicæ, & danū illatū à militibus est restituendum, quo tñ casu si quid eorum bona fide sit destructū, vel consumptum, nec inde aliquis sit factus locupletior, restitutorū p̄dictorū non est facienda, cū ibi nō fuerit p̄ctm, vt d. Molina. d. tr. 2. disp. 121. & etiam licet vti stratagematis, vel consilijs callidis non tñ fidē frangere hosti. D. Th. hic ar. 3. c. dominus 23. q. 2. vbi primum probatur, scd̄ ut, pbatur c. uol. 23. q. 2. vbi fides et hosti est seruanda, nec aliquo casu licet mentiri, si tñ hostis non seruat fidē, nec ei est seruanda in vno nec alij; & si promissum illicitum sit, non est seruandum. c. in malis. 22. q. 4. si vero promissum est onerosum, si iniuste non exigitur ab hostibus, est seruandum et cum periculo carceris, vel mortis, vel alterius oneris, si vero id nō potest iuste exigi ab hostibus, si iuramentum nō interuenit, talis pro-

missio est nulla, si veto iuramentum interuenit, est seruandū. ar. c. debitores. de iureiur. nec liberat dispensatio proprii praelati, sed requiritur dispensatio praelati cuius est iuramentum præstitum, vt d. Molina. d. tract. 2. disp. 1. 1.

Septimò, in bello iusto, licet per accidens nefas sit trahere ciuitatem maxime christianorum militibus diripiendam, ob eedem innocentium, supra, violationes repletorum, & huiusmodi, per se tñ id non est illicitū, vnde si id reputetur necessarium ad animadōs milites, & hostes terredos, id licet, & eam qñque succedere, quo tñ casu Duces debent prohibere eedes infantium mulierū, religiosorum, violationem repletorum, supra adulteria & huiusmodi sc̄ua, & quantum fieri pot commode ea impedire, vt d. Molina d. tr. 2. disp. 1. 2. in principio. Ante vero conflictum nō licent partialia prælia nisi si autoritate imperatoris fiat, & ad milites animandos, vt & licitum est capere ante congressum diuitos à suo exercitu, & etiam eos occidere, si se defendant, alias tantum capere.

Octauò, in conflictu belli, oppugnatione vel defensione ciuitatis, vel castris, & dum res est in periculo licitum est indifferenter interficere omnes eontrario pugnantes, si bellum sit iustum, etiā innocētes alijs mixtos, si vero possunt eos commode seruare, non debent interficere, & si pater vel frater sit in exercitu contrario, & multum prosunt illi parti, licitum est eos interficere, cum bonum Reipub. sit anteferendū paterno, si tamen pater inuitis venisset in castra, vel eis non prodesset, esset ei parcendum, qui vero iniustum bellum tuetur, in ipso conflictu, si recedere potest tenetur, si vero non valet, si pœnitet eum q̄ iniustū bellum foueat, proponēs quā priuum inde discedere, non peccat occidendo, vt se defendat, qui & tunc potest adherere alteri parti, non tamen contra proprios pugnando, si id commode valet.

Nonò, post conflictum, parta victoria, nulli militum licitum est aliquem etiam nocentem occidere, sed nocentes malo iudicij sunt cognoscendi, & pu-

niendi, cum tunc cesset ius belli qui digni sunt morte possunt ea plecti, vbi vero magna esset nocentium multitudo quorū singuli digni essent morte, quandoque fas esset eos omnes interficere, quandoq; non liceret si aliter non speraretur pax, & securitas, & maxime si etiam id expedire iudicaretur bono ecclesie, vt quia essent infideles nec esset spes conuersionis eorum, & simul putaretur, quod penserent in malis Deuteron. 20. non liceret vero quando fines illi vel similes non interuenirent, & sane esset contra bonum commune tantingentem multitudinem interficere, maxime si essent christiani, & proinde mortale esset peccatum absq; in obligatione restituendi, cum id non esset contra iustitiam licet contra charitatem. Si vero verisimile esset eos esse innocētes, quod ignorantia inuincibilis eos excusaret à culpa, vel quod in dubio iustitiæ belli pugnarent, precipiente eorum principe, tunc post victoriam, non liceret aliquē eorum interficere. Quod si aliqui in obsidione vel alibi se dedunt, sub conditione ne occidantur, vel alia, seruanda est cōditio, si acceptur, aliter proculpe qualitate, modo quo supra, puniri possunt, sic tamen vt pœna non excedat culpam, & misericordia ac clementia præponatur sc̄nitia, maxime si victi Christiani sint, vt d. Molina. d. tract. 2. disp. 1. 2.

Tertia propositio. Compositio inter bellantes, si fiat de consensu subditorū qui damnum accepere, standum est illi in omni foro, nec adest obligatio restituendi, qui vero bellum iniustum scienter intulit, vel ex culpabili ignorantia restituere tenetur subditis suis damna omnia, nisi ipsi illa libere remittant, etiam si in reipublica bonum cum hostibus paciscatur, cum damni fuerit causa, nisi subditi consensu iniustitiæ belli, principe non precipiente, eum sequantur, & qui intulit bellum iniustum, tenetur modo quo cōmode pot sine detrimento boni communis suæ Reipublicæ curare vt suis subditis restituatur damna quæ iniuste acceperunt, aliter si ipsi inuitis paciscatur, & ea remittat,

NON

non postulante id bono communi, tenetur ipsi illa restituere; si vero compositio & pax cum hostibus bono communi subditorū expediret, quia eo modo, Reipublica periclitetur, licitū est principi, etiam inuitis subditis, componere cum hostibus, & damna illata, si ita opus sit, remittere, cū eo casu princeps gerat vtiliter negotium subditorum, qui tamē ea remittere si ecclesiastica sint, non potest sine praelatorum ecclesiarum consensu, qui id eo casu permittere deberēt ad maius malum fugiendū. Si verò aduersarij scienter iniuste bellum gessere, non obstante remissione, & cōpositione facta per principē, tamen si accedat consensus particulariū ad redimendā vexationē, & maiora mala vitanda, tenentur in foro conscientie restituere damna data: si verò certa non esset iniustitia belli ex parte eorum qui damna intulere, pactum compositio, vel transactio valida esset etiam in foro conscientie, etiā si illis posita constaret de iniustitia belli: vt dicit Molina d. tr. 2. disp. 1. 23. post Adr. de restit. q. aggredior casus. §. quinto dubitatur. Silu. bellum. 1. q. 12.

Quarta propositio. Episcopis & clericis prohibitum est pugnare propria manu, probatur in cap. quicumque clericus. c. quicumq; ex clero. 23. q. 8. & ex Greg. Naz. orat. 2. de pace.

I4 Ratione probatur, quia officia bellica maximè repugnāt exercitijs clericorū, & quia destinātur ad altaris ministeriū, in quo sub sacramento repræsentat passio Christi, & patientia, ac mansuetudo illius, quam ecclesiastici imitari debēt. Hæc tñ prohibitio est tñ iure humano inducta, vnde Papa potest dispensare, vt pugnent propria manu, & id expediens est vrgente aliqua graui necessitate, quo casu quis occidendo non inueneret irregularitatem, cū eo ipso Papa censetur censuram auferre ab actu, vt d. Couar. in clem. 1. 2. p. §. 3. nu. 2. de homic.

Ij tñ licet non possint pugnare per seipso, possunt tñ suadere bellum iustū, & ad illud inducere: vt d. hic D. Th. ad tertium. & hñ in c. igitur. cum seq. 23. q. 8. & si habēt curā alicuius ecclesie iuuare possunt & debēt principem secularem,

qui in defensionem suæ ecclesie bellum aduersus infideles gerat. cap. Maximianus. 23. q. 3. qui & possunt si habent dominium temporale indicere bellum, & ducem constituere qui illud gerat, arg. cap. episcopus. ne cler. vel monac. in 6. ipsi tamen non possunt esse duces in bello, tamen si propria manu non pugnent. cap. sententiam. vbi Abb. ne cler. vel monac. Ipsi verò possunt interesse bello nō vt pugnent, sed vt iuste pugnantibus spiritaliter subueniant suis exhortationibus, absolutionibus, &c. vt d. hic D. Th. art. 2. ad secundum. idq; de licentia saltem præsumpta suorum superiorū, quo casu possunt hortari ad pugnam contra hostes fidei, & ecclesie dicendo, pugna fortiter pro fide, ne succumbas, non autem occide hunc vel illum, aut mutila, præsumitur verò cōsensus praelatorum, cum accedunt sine detrimento propriarum ouium, vel ad subueniendum proximis in spiritualibus, vel quādo eorum præsentia multum confert ad defensionem ecclesie, propriarum ouium, vel boni cōmunis, vel illius notabile augmentum, & eo magis cum non potest haberi facilis recursus ad praelatū, vel ad Papā respectu praelatorum, maximè cum inde ex sola præsentia non incurratur irregularitas, & licet ipsi ante conflictū hortari ad fortiter agendum contra hostes fidei, modo nō arripiant arma nec propria manu pugnent, nec dicant, interfice, vel mutila, vt dicit Nauar. cap. 27. in Man. nu. 211. vsque ad 217. ex c. quicumque ex clero. c. igitur. cum seq. 23. q. 8. quia id expedit bono communi, & hæc prohibitio clericis facta, inducta est tantum iure positiuo, ergo ex causa possunt ibi adesse modo explicato.

Sunt tamen aliqui casus quibus clericis licet pugnare, & consequenter hortari etiam ad interficiendū, cum ita necessarium est ad finem ad quem licitum est pugnare; primò, quando nō possunt aliter seruare propriam vitam, tunc n. propria manu possunt pugnare, vt in nauis eorum vita, & aliorū periclitetur, nisi ipsi pugnet, possunt pugnare. Secundo, quando id esset necessariū ad defensionem patriæ, Reipublicæ, vel ciuitatis,

I5 Bellū gerere quibus casib. clericis possunt.

is, ita q̄ illis pugnantis conferuare, aliàs destruitur, q̄ ad id iure naturali tenentur, cui lex ecclesiastica nō est censenda intendere, præiudicare, nec id etiã fortè posse. Tertio, q̄n id esset necessariũ ad consecutionem iustæ victoriæ, à qua pax & bonum cōse ecclesiæ pender, ita q̄ ipsis pugnantibus id obtineretur, aliàs secus, cum ius naturale ad id moueat, vt & eis licet interficere nocentem ad liberandum innocentem à morte, si id agere valēt sine notabili suo periculo.

Vbi verò clerici propria manu pugnare nō possunt, vsurpare valent nihilominus spolia hostium, si ad id accedat tacita vel presump̄ta ducis, vel principis licentia, quæ debet præsumi talis, si contrarium non exprimat, cum ij etiã sint auxilio exercitui, & eo magis quãdo pugnare possunt. Tunc enim et stipēdia valēt accipere, & spolia, vt & alij milites.

Quo verò ad irregularitatem per eos incurrendam ijs casibus, dicendum est, primò, q̄ quando aliquis aliter mortem vitare valet, vel mutilationem, etiã si sequatur iactura bonorum temporalium, honoris & famæ, vel etiam si licite possit, non tamen tenetur alium defendendo, alterum occidere, incurrit irregularitatem. Secundo, vbiunque quis ex officio cui se spontè subiecit, tenetur quandoque sub mortali nocentes interficere, vt iudex malefactores, eos interficiendo incurrit irregularitatem, cum id potuerit euitare, & idē vbi quis sua culpa in eam se redegit angustiam, vt ad euadendam propriam vel parentis mortē, oporteat eum interficere, cum id potuerit, & debuerit euitare. Tertio, quando aliquis sub reatu mortali tenetur aliquem occidere vel mutilare, mortive illum obijcere, aut mutilationi denunciando, vel alio modo, idq̄; nō ex officio, nec ex sua culpa, nō incurrit irregularitatem, licet inde ab eo vel iudice mors sequatur.

Quarto, non solum qui in bello iniusto pugnant, sed & qui ei opem dant, hortando, iuuando, consulendo, vel aliter, sunt irregulares si inde mors sequatur. cap. sicut dignum. §. si. de homic. Abb. in c. peritio. eod. Quinto, in casibus in quibus clerici pugnado in bello iusto, mor-

taliter peccant, non tamen sunt irregulares modo ipsi non interficiantur vel mutant, licet aliqui ibi interficiantur, etiã illos hortando ad pugnam, & arma eis præbendo, & etiam si aliquos ibi percussant vel vulnerent citra mortem & mutilationem. d. c. peritio. Couar. in clem. si fuerit. p. 2. §. 3. nu. 2. Sexto, si clerici pugnent ex consensu Papæ, vel eius dispensatione non incurrit irregularitatem etiam si per seip̄os interficiant, laici verò sic, nisi id in dispensatione exprimat. Septimo, si clerici pugnent extra casus p̄dictos, quibus eis id licet, si sint in ordinibus sacris, mortaliter peccant, & priuantur officio, nec oblationes, aut orationes offeruntur pro eis, licet nō careant ecclesiastica sepultura. c. quicumque clericus. c. clerici. c. quicumque ex clero. c. quo ausu. 23. q. 8. si verò in minoribus ordinibus sunt constituti, si quidē habēt beneficium ecclesiasticum dubiũ est, q̄ non incurrit peccatum mortale, cum ob id reddantur ad ordinem exercitium, q̄ requirit beneficium, inhabiles, si beneficium carent, incedentes tamen in habitu & tonsura, & deputati ministro alicuius ecclesiæ ab episcopo, vel in seminario, & ita gaudent priuilegio fori, vel de licentia episcopi in Scholis versentur, vt in via ad maiores ordines, peccant venialiter, si verò priuilegio fori non gaudent, vt alij, non peccant etiam venialiter; probabile tamen est religiosi laicis non licere peccare, tamen nō sit certo affirmandũ eos mortaliter peccare, nisi apostarent: vt d. Bānes loco cit. ar. 2. Couar. in clem. 1. 2. p. §. 3. de homicid. Driedo. de lib. eccles. Victor. de iure belli, & Molina d. tract. 2. de iustitia, disp. 108. 109. & 110.

I6
Bellũ gērentes clericis casibus nō permittis quas p̄nas incurrant.

I7
Bellũ age re diebus festis an liceat.

Quinta propositio. Licetum est diebus festis iusta bella exercere si opus sit ad Reipublicæ defensionem absq̄; verò necessitate id non licet; probatur primum 1. Mach. 2. c. si nulla. 23. q. 8. idq̄; etiã in bello offensiuo iusto si opportunitas id requirat, ob consequendam victoriam, & ob id etiam Missæ auditionem omittere; licet tunc pugnare etiam tantum ob maiorem commoditatem, licet non ob necessitatē, modo Missa audiat, si cō-

moditas sit audiendi, & fortè non est erunt veniale in militibus, qui ex iusta pugna auocantur à peccatis mortalibus.

Meditationes etiam bellica, vt hastilia, tornea, si ibi non est, vt plurimum periculum mortis, licita sunt citi periculo probabili non, vt d. Molina d. tr. 2. disp. 110. & hæc de bello sufficient. De officio porto militũ, eorum legibus, & militari, ac Christiano munere, habetur in tract. de Militibus longe.

S V M M A R I V M.

- 1 Rixa quid sit.
- 2 Rixa est peccatũ, quod, & fugienda.
- 3 Rixa est filia iræ.

De Rixa quæ opponitur paci.

Cap. XIX.

D. Tho. 2. 2. q. 41.

I
Rixa quid sit.

2
Rixa est peccatũ, quod, & fugienda.

NOrandum, q̄ Rixa significat cōtradictionem in factis, si contentio in verbis: vt dicit glo. Gal. 5. cum homines ex ira se percussant, & est quoddam priuatum bellum, quod inter personas priuatas agit, & non publica autoritate, sed magis inordinata voluntate. His ita notatis.

Prima sit propositio. Rixa semper est peccatum; probatur Gal. 5.

Ratio, nam vt contentio dicit contradictionē in verbis, sic rixa in factis, idē rixa videtur esse quoddam priuatum bellum, quod inter priuatas personas agit, non ex publica autoritate, sed magis ex inordinata voluntate, idē semper importat peccatum, & in eo qui iniuste alium inuadit est mortale, quia inferre nocuum proximo cum opere manuali, non est sine peccato mortali; in se defendendo potest esse, sine peccato, & quandoq̄; cum veniali, quandoq̄; cum mortali, secundum diuersum motum animi eius, & diuersum modum se defendendi, quia si solo animo repellendi iniuriam illam, & cum moderatione debita se defendat, non est peccatũ nec propriè rixa, si verò cum animo vindictæ, vel odij, vel cum excessu debite

moderationis se defendit est semper peccatum veniale, si leuis motus, odij, vel vindictæ se immiscet, vel non multum excedit moderatam defensionem; mortale quãdo firmo animo insurgit in impugnantem ad eum occidendũ, vel grauiter lædendum.

Es ita rixa in inuadente est mortale, in defendente, quandoque non est peccatum, vt cum animo repellendi iniuriam cum debita moderatione se defendit, veniale cum leuis motus odij, vel vindictæ se immiscet, vel moderatio parum excedit, mortale cum effrenato animo cōtra aggredientem surgit ad occidendũ, vel grauiter lædendum, absq̄ue moderatione inculpata tutela. Quod si duo se inuicem percussant, vel contumelia afficiunt ista paria delicta nō tolluntur mutua compensatione, quia non sunt circa idem factum, iniuria enim vnus est diuersa ab iniuria alterius. Abb. in c. 1. de iniur. in c. fin. de adult. l. apud celsum. §. Marcellus. ff. de doli except. vnde quilibet potest agere pro sua iniuria, & damno, etiam si agatur civiliter, nec poterit repellere agēdo ob iniuriam factam, quia cuiuslibet delictum punietur pena condigna. l. 2. §. 2. de adult. q̄ maxime procedit in prouocacōe; prouocatus verò si infert contumeliam vel percussit, peccat, sed mitius punitur. Abb. in c. si rixati. de iniur. idq̄; corā Deo, in foro enim exteriori si prouocatus percussit aũ quieto ex interuallo, punitur, si incontinenti, nō ita, licet is peccet, cū difficile sit cohibere iracundiã. Bar. in l. 1. §. cum arietes. ff. si quadr. modo paria paribus rixant, vt verba verbis, fustes fustibus, arma armis, secus vbi exceditur, & si animal alicuius prouocetur nō tenetur dominus. d. §. arietes. Quo verò ad conuictum, si quis id dicit in iudicio accusando vel denunciando, & probat, aut obijcit crimen testis, reum repellat, nam id facit autoritate legis, idē nō peccat; si verò extra iudicium, & falso, tenetur si verò, non tenetur si expedit id scribi, aliàs sic, si non expedit id scribi. Silu. rixa. l. eum qui. ff. de iniur. expedit si dicit eum esse latronem, vt caueatur si est verum, non expeditum si dicit eum cur-

orbitam, vel naturalem, vt ibi d. Silu. nisi id dicat, vt eum repellat ab ordine.

3 Rixa est filiarum.

Secunda propositio. Rixa est filiarum; probatur ex Greg. lib. 3. i. Mor. cap. 3. i. a medio.

Ratio, quia dupliciter quis alium ledere intendit, primò, absolute, quasi intendens malum eius, & talis latio pertinet ad odium, cuius intentio est in ledendo inimicum, vel occultè, vel aperte id agere. Secundo, quis intendit ledere alio sciente & repugante, & importatur nomine rixæ, & proprie pertinet ad iram, quæ est appetitus vindictæ, quia non sufficit irato & occultè ledat, sed vult & ipse sentiat, & contra voluntatem suam quid patiat in vindictam eius, quòd fecit. i. 2. q. 46. art. 6. ad secundum; idè rixa proprie oritur ex ira.

S V M M A R I V M.

- 1 Seditio quid sit.
- 2 Seditio est speciale peccatum.
- 3 Seditio an sit peccatum mortale.
- 4 Seditiosi qualiter peccant, & sint puniendi secundum iura.

De Seditioe qua opponitur paci. Cap. XX.

D. Tho. 2. 2. q. 42.

I Seditio quid sit.

Notandum, quod Seditio est discordia inter partes vnius multitudinis ciuitatis, vel vniuersitatis, & concordat cum schismate, & bello, quod vtrunq; importat contradictionem, differunt verò, quia bellum importat mutuum impugnationem in actu, & auctoritate publica factam; seditio verò potest esse vel impugratio hæc fiat actu, vel sit præparatio ad eam: vt dicit gl. 2. Cor. 1. Secundo, quòd bellum est contra extraneos, & auctoritate publica, seditio inter partes ciuitatis cum vna contra aliam propria auctoritate incitatur, vt rixa cum vnus priuatus aduersus alium mouetur, & differunt etiam seditio à schismate, quod hoc opponit vnitati spiritali multitudinis, scilicet ecclesiasticæ, seditio verò vnitati multitudinis secularis vel regni.

His ita notatis.

Prima sit propositio. Seditio est speciale peccatum ab alijs distinctum; probatur 2. Cor. 12.

2 Seditio est speciale peccatum

Ratio, nam conuenit cum eis, quia importat quandam contradictionem, differt verò ab eis primò, quia bellum & rixa important mutuum impugnationem in actu, sed seditio dicitur vel fiat impugratio in actu, vel præparatio ad eam: secundo, quia bellum proprie est contra extraneos, & hostes, vt multitudinis ad multitudinem, rixa vnus ad vnum, vel paucorum ad paucos, seditio verò proprie est inter partes vnius multitudinis inter se dissentientes, vt quado pars ciuitatis surgit in aliam, idè quia seditio habet speciale bonum cui opponitur, scilicet vnitatem, & pacem multitudinis est speciale peccatum.

Secunda propositio. Seditio ex genere est peccati mortale; probatur 2. Cor. 12.

3 Seditio sit peccatum mortale.

Ratio, nam seditio opponitur vnitati multitudinis, scilicet populi, ciuitatis, vel regni, art. præc. vnde vnitatis cui opponitur seditio, est vnitatis iuris, & communis utilitatis, seditio ergo opponitur iustitiæ, & communi bono, idè est ex suo genere peccatum mortale: peccatum verò seditiois primò pertinet ad eos qui seditioem procurant, qui grauissimè peccant: secundo, ad eos qui illos sequuntur turbantes bonum commune, qui verò bonum commune defendunt eis resistentes non dicuntur seditiosi, vt nec se defendentes dicuntur rixosi.

Sic etiam peccant grauiter procurantes seditioes, & eos sequentes cum perturbent bonum commune.

Si tamen seditio excitetur contra regimen tyranni, non est peccatum, cum tale regimen non ordinetur ad bonum commune, sed priuatum regentis, vt dicit hic D. Th. quod intelligerem si tyrannicè est ingressus, non autem si tyrannicè regit eum sic patienter sit sustinendus, si alius est legitimus dominus; vt dicit Caiet. 2. 2. q. 64. art. 4. si verò est ingressus tyrannicè, procurans vt castrum quod iniuste obtinet, renertatur ad verum dominum, & ob id seditioem excitando non peccat, si tamen is tyrannus non cognoscit

ritualia sint omittenda, vel differenda.

11 ob Scandalum vitandum an bona temporalia sint dimitienda.

De vitijs oppositis beneficentiæ, quæ oritur ex charitate, scilicet de Scandalo. Cap. XXI.

Notandum, quòd Scandalum Graecè, latinè dicitur offensio, ruina, vel impactio pedis, vt dicit Hieron. in Math. 18. in id: Iudæi audientes hoc scandalizati sunt: vnde obex in via corporali cui impingens ad ruinam corporalem disponitur dicitur scandalum corporale; obex verò in via spiritali, quatenus quis sua admonitione, inductione, vel exemplo trahit alterum ad peccandum, dicitur scandalum spirituale; sed quia nil secundum propriam rationem disponit ad ruinam spirituale; nisi quod habet aliquem defectum reconditum, cum rectum magis muniat contra casum, quam inducat ad ruinam; idè conuenienter dicitur, quod scandalum est dictum vel factum, minus rectum, idè secundum se malum, vel habet speciem mali, præbens alteri occasionem ruinae: vt d. gl. Matt. 18. Card. in clem. 1. de off. ordin. Dicitur in diffinitione dicti, & non autem cogitatum, quia cogitatio cum sit occulta non est obex alteri ad ruinam, nisi quatenus explicat verbo vel facto, vel scripto. Dicitur minus rectum, vel quia habet aliquem reconditum defectum in se, vel quia est secundum se malum, vel habet in se speciem mali, vt si quis habitat cum muliere suspectæ pudicitia; cum Apost. moueat abstinendum ab omni specie mali ob charitatem fratris. 1. Thessal. 5. Dicitur præbens occasionem ruinae, non causam, quia causa peccati est tantum propria voluntas ex qua causatur peccatum, potest tamè id esse occasio peccati, siue occasio sit data, vel accepta, per se, vel per accidens.

D. Tho. 2. 2. q. 43.

I Scandalum vnde dicitur, & quid sit.

cognoscit superiorem in temporalibus, aliàs est conueniendus coram superiore.

Quòd si quis excitet proditionem contra principem, punitur morte, & eius bona publicantur, & eius filij fiunt inhabiles hereditati eius, & extraneorum, & inhabiles ad honores, filiae nil habent de bonis paternis, de matris solam legitimam, vxores dotes recuperant, nuptialia lucra ad fiscum veniunt, & reuelator proditionis eximitur à poena, & premio afficitur. l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest. quod incurrit etiam tractans de morte virorum illustrium, qui consilio principis interficit, vel senatorum, vel qui principi militat, vel qui exercent iurisdictionem nomine principis, vt dicit Bart. in extra. ad reprimendum. si tamen cogitatio non exiit in aliquem conatum non puniuntur: si verò exiit, in grauioribus puniuntur, licet non sit securus effectus, in minoribus oportet sequi effectum, gl. in l. praesenti. C. de his qui ad eccl. conf. Bart. in l. ff. quod quisque iur. si verò vna pars ciuitatis oppugnet aliam, si id sit vt ciuitas eruat de potestate Papæ, vel Imperij, incurritur crimine læsæ maiestatis: si verò vt regentes deponantur, est crimen seditiois, quod licet sit capitale. l. 1. C. de sedit. non tamen infligit omnes poenas inflictas crimini læsæ maiestatis, nisi fieret in vrbe Romæ. gl. in l. ff. ad legem Iul. maiest.

S V M M A R I V M.

- 1 Scandalum vnde dicitur, & quid sit.
- 2 Scandalum quoruplex.
- 3 Scandali diffinitio.
- 4 Scandalum est peccatum.
- 5 Scandalum an sit speciale peccatum, & quomodo, & an illa circumstantia sit consistenda.
- 6 Scandalum quando sit peccatum mortale, vel non.
- 7 Scandalum passiuum an cadat in viros perfectos.
- 8 Scandalum actiuum non inuenitur in viris perfectis.
- 9 cum Scandalo actiuo nil est sciendum, & quid de passiuo.
- 10 ob Scandalum vitandum an bona spiritalia sint dimitienda.

2 Scandalum quoruplex ex sit.

proximè diffinitum, quatenus ex dicto vel facto minus recto præbet alij offendiculum vel occasionem ruinæ, q̄ scandalum est semper peccatū in eo qui scandalizat, nam vel opus est peccatū, & est dimittendum, vel habet speciem mali, & est dimittendum etiam ob charitatem fratris: vnde Tert. lib. de virginib. velandis, dicit scandalum non bonæ rei sed male exemplum est, ædificandi ad delictum; bonæ enim res neminem scandalizant, nisi malam mētē; & habetur Mat. 18. Veh. homini illi per quem scādalum venit: vbi Hier. d. in quantum possumus sine peccato vitare proximorum scandalum debemus, si autem de veritate scandalum oritur, vitius scandalum nasci permittitur, quā veritas relinquatur: & ibid. idem d. sicut necesse est ignē calere, & niuem fringere, ita est necesse, vt iniquitas mundi erroribus plena scādala pariat, perfectorum verò charitas pietatis operibus luceat.

Diuiditur præterea scandalum actiuum in scandalum per se, & est cū quis idē dicit, vel facit aliquid minus rectū intendēs inducere ad peccatū, & est speciale peccatum scandalum, q̄ contrariatur correctioni fraternæ, vel si opus ex se præbet talem occasionem, quōd dicitur scandalum per accidens, cum quis facit peccatū, vel q̄ habet speciem mali alia intentione, quā vt fratrem præcipitet, & tamen is ob eius imbecillitatem in præcipitum ruit, & hoc non est speciale peccatum scandalum, cum id q̄ est per accidens non constituat speciem peccati, sed tantum q̄ est per se, negligentia tamen incautē agentis habet quādam generalem rationem scandalum, & tunc id est veniale, si inductio ex se sit tantū ad veniale, vel ad sit venialis negligentia, vel leuis inconsideratio: mortale esse potest si quis inde alium ad mortale, ex intentione inducit, vel per grauem negligentiam talem præbet occasionem; scandalum verò per accidens est mortale, si actus à quo procedit habet mortale culpam, vel per grauem negligentiam non omittit ea quæ proximo nocere possint, veniale, si habet venialem culpam, vel speciem mali, veniali negligentia.

Scandalum passiuum est peccatū promouens ex bono opere alterius, vel ex facto q̄ speciem mali non habet, cū scandalizari paruuli sit; de quo habetur in c. nihil. de præscript. & est semper peccatum in eo qui sumit scandalum, vt & actiuum ex intentione, si inde etiam scandalum non oritur, si sit intentio ad mortale, vel notabilis negligentia, vt supra; Scandalum tamen passiuum non est speciale peccatum, cum sumere occasionē peccandi, non constituat speciem rationem peccati, ex opere alterius, cū contingat inde aliquem incidere in quodcunque genus peccati, & sic non inducitur vitium oppositum speciali virtuti, q̄ requiritur ad hoc, vt vitium sit speciale. His ita notatis.

Prima sit propositio. Scandalum conuenienter diffinitur, q̄ est dictum, vel factum minus rectum præbens occasionē ruinæ; probatur ex Hier. in Mat. 1. & in id. Scis, quia pharisæi &c.

Ratio, nam q̄ graue scandalum nos offensionem, vel ruinam, & impactionē pedis possumus dicere, contingit enim q̄ quādoq; aliquis obex opponatur alicui in via corporali cui impingēs disponitur ad ruinam spiritualem per dictū, vel factum alterius, quatenus scilicet q̄ sua admonitione vel inductione, aut exemplo alterum trahit ad peccandum; q̄ proprie dicitur scandalum, nil verò secundum propriam rationem disponit ad spiritualem ruinā, nisi secundum q̄ habet aliquem defectum rectitudinis, quā id q̄ est perfecte rectū magis munit hominem contra casum, quā inducat ad casum, ideo conuenienter diffinitur; vt supra. D. Th. q. 43. art. 1. Et idem in resp. ad contraria optime declarat diffinitionem modo in principio explicato, & et scandalum diuisionē, qui & in resp. ad primum, optime dicit, q̄ etiam nō dictum quando oportet loqui, & non factum, quando oportet facere, potest scandalum esse, & sic omisium.

Secunda propositio. Scandalum est peccatum, probatur ex dictis supra.

Ratio, nam duplex est scādalum, art. præc. scilicet passiuum in eo qui scandalizatur, & actiuum in eo qui scandalizatur

3
Scandalū
diffinitur.

4
Scandalū
est p̄m.

ans occasionem ruinæ: passiuū est semper peccatum in eo qui scandalizatur, quia non scandalizatur, nisi quatenus aliquo modo ruit spiritali ruina, q̄ est peccatum, potest tamen esse scandalum passiuum sine peccato eius ex cuius facto quis scandalizatur, vt cum quis scandalizaretur de ijs quæ alius beneficit: similiter scādalum actiuum semper est peccatū in eo, qui scandalizat, quia vel opus q̄ facit est peccatum, vel si habet speciem peccati dimittendum est semper, ob proximi charitatem, qua quisq; tenetur salutem proximi providere, & qui non dimittit contra charitatem agit.

5
Tertia propositio. Scandalum passiuū non est speciale peccatum, nec scandalū actiuum per accidens. i. non ex intentione, sed bene scandalum actiuum per se, & quō, & cum contrarietur correctioni fraternæ. Ratio, nam scandalum passiuum non constituitur potest esse speciale peccatum, quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere cōtingit secundum quodcunq; genus peccati, nec hoc ruere speciale rationem peccati constituit, quia nō importat speciale de formitate; speciali virtuti oppositum: scandalum verò actiuum accipitur per se, & per accidens, per accidēs quando est præter intentionem agentis, vt cum quis verbo, vel facto inordinato non intendit dare alicui occasionem ruinæ, sed suæ tantum satisfacere voluntati, & sic non est speciale peccatum, quā q̄ est per accidens non constituat speciem per se, scandalum actiuum est cum quis suo inordinato dicto, vel facto intendit aliquem trahere ad peccatum, & sic ex intentione specialis finis sortitur rationem specialis peccati, quia finis dat speciem in moralibus. 1. 2. q. 1. art. 3. vnde & furtum est speciale peccatū, quia intenditur speciale damnum, sic scandalum, quia intenditur speciale proximi nocumentum, & opponitur correctioni fraternæ; in qua attenditur specialis nocumentum remotio.

Aduertendum autem, q̄ licet scandalum per accidens actiuum, non sit speciale peccatum, est tamen necessarium circumstantia illa confitenda, v. g. vt si quis suadeat mulieri, vt se cum concubat,

vel simile; vnde alij scandalizetur, quod scandalum tenetur vitare, tenetur confiteri huiusmodi circumstantiam, quōd. i. proximum scandalizauerit, quando tenebatur id vitare; sic tamē vt peccatum sit maius vel minus, vel ex intentione ruinæ proximi, vel ex libidine inducendo proximum ad peccatum, vel ex incuria dando malum exemplū. Aduertendum secundū, q̄ si sermo sit de formali specificatione actus moralis, nunquam scandalum erit speciale peccatum scandalum, nisi ex intentione directa ruinæ spiritalis proximi; sic tamen vt eadem voluntas peccandi materialiter, & secundum actus exteriores pertineat ad plures species necessariō cōstitendas; si verò dictū vel factum vnde proximus scādalizatur non habeat vnde sit malum moraliter, nisi ex ruina proximi, quam homo tenebatur cauere non dando occasionem illam, est speciale scandalum peccatum; reductiō tamen, vt cū quis comedit carnes, cū sibi id liceat, alio huius rei inscio, quia aliās esset tempus vetitū. Tertio, aduertendum, q̄ quando peccatum committitur exterius, si quidem occulte committitur non habet rationē scandalum, nec etiam si fiat coram talibus, de quibus peccans rationabiliter putat, q̄ non scandalizabuntur, qui verò absque circumspicione publicè peccat, debet confiteri circumstantiam scādali ex parte sua dati pusillis, qui malo exemplo facile inducuntur ad talia facienda.

Quarto, aduertendum, q̄ si quis dissuadeat alicui bonum vel minus bonum, si id facit quia iudicat prudenter illi non conuenire talem statū, vt religionis nō peccat; si verò detrahit statū perfectionis, vel virtutis peccat mortaliter, & est hæreticus si ita credit, aliter blasphemus; tertio, si id facit ex nimio affectu ad amicum quo illo fruatur, est mortale, si illi dissuadet religionem quam in proposito habet, non contra iustitiam, sed contra charitatem Dei & proximi, cum in re graui impedit obsequium Dei, & vtilitatem proximi; Sic dissuadere alicui elemosinam parato facere, si erat notabilis momēti, & necessitas pauperis grauis, est mortale, nō tamen tenetur resti-

tueri.

tuere pauperi, nisi fraude vel mendacio id disuaserit: si vero elemosyna non erit notabilis, nec necessitas pauperis grauis, talis disuasio est veniale peccatum: vt dicit hic Bannes. art. 4.

6 Scandalū quādo sit peccatum mortale, vel non. Quarta propositio. Scandalum actiuum vel passiuum quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale, modo supra explicato, & hic per D. Th.

Ratio, nam scandalum passiuum potest esse veniale, vt habes impactionem tantum, vt cū quis ex inordinato dicto, vel facto alterius mouetur motu venialis peccati, quandoque est mortale, quasi habens cum impactione ruinam, vt cū quis ex inordinato facto vel dicto alterius procedit vsq; ad peccatum mortale; si vero sit per accidens scandalum actiuum, potest esse veniale, vt cum quis committit actum peccati venialis, vel qd in se non est peccatum, sed habet speciem mali cum leui indiscretionem; committit mortale, quando committit actum peccati mortalis, vel contemnit salutē proximi, vt si pro ea seruanda non omittat facere quod sibi libet, scandalum per se est mortale, si intendit inducere ad peccatum mortale, vel ad veniale per actū peccati mortalis, veniale vero si intendit inducere ad actum peccati venialis per peccatum veniale.

7 Scandalū passiuū an cadat i viros perfectos. Quinta propositio. Scandalum passiuum non potest cadere in viros perfectos; probatur ex Hier. Marth. 18. in id: Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, d. qd qui scādalizatur paruulus est, maiores enim scandala non recipiunt.

Ratio, nam scandalum passiuum d. quandam commotionem animi à bono in eo qui scandalizatur, quia nullus commouetur, qui rei immobili firmiter hæret, maiores vero vel perfecti soli Deo hærent cuius est immutabilis bonitas, quia licet inhæreant suis praelatis, non hærent illis nisi quatenus ipsi hærent Christo. 1. Cor. 4. vnde quantumcunque videat alios inordinatē se habere dictis, vel factis, ipsi à sua rectitudine non recedunt. Plal. Qui confidit in domino sicut mons sion. & Pl. Pax multa, &c.

8 Scandalū non potest inueniri in viis perfectis, & minus quam passiuum.

Ratio, nam scandalum actiuum proprie est cum quis dicit vel facit qd se natum est inducere ad ruinam, qd est solum id qd inordinatē sit vel dicitur, ad perfectos vel d. pertinet ea quæ agunt secundum regulam rationis ordinare. 1. Cor. 14. & maximē hanc cautelam adhibent in ijs in quibus non solum ipsi offenderēt, sed etiam alijs offensionem pararent, & si in eorum dictis, vel factis quid deficiat hac moderationem, prouenit ex infirmitate humana secundum qd à perfectione deficiunt, non tamen ita deficiunt, vt multum ab ordine rationis recedant, sed leuiter, ex quo non debet ratio scandali sumi.

Septima propositio. Nihil est cū scandalum actiuo faciendū, ob scandalum tamen passiuum vitandum non sunt omittenda spiritualia necessaria ad salutem. Quæ verò non sunt necessaria ad salutē sunt omittenda, vel differenda ob scandalum pusillorum, donec illis reddatur ratio facti; & si reddita ratione adhuc durat scandalum, videtur esse scādalum ex malitia, & ideo non sunt bona ob id omittenda etiā per quæ perfectius peruenitur ad salutem, scilicet consilia, & opera, quæ tamen interdum sunt occultanda vel differenda propter scandalum pusillorum, nisi sit ex malitia, secus si ex ignorantia, quia rationem redditam non intelligant, quia tunc sunt differenda quæ non sunt necessaria ad salutem; probatur ex Greg. hom. 7. in Ezech.

Ratio, nam in spiritualibus bonis quædam sunt de necessitate salutis, quæ sine peccato mortali omitti non possunt, sed nemo debet peccare mortaliter, vt alterius peccatum impediatur, quia secundum ordinem charitatis quis debet plus suā salutem diligere, quàm alterius, ideo huiusmodi omitti non debent ob scandalū vitandum. In spiritualibus bonis verò qd non sunt de necessitate salutis, est distinguendum, quia scandalum qd ex ijs oritur quandoque ex malitia procedit, cum scilicet aliqui volūt impedire huiusmodi spiritualia bona, scandala concitanda qd est scādalum pharisæorum qui de doctrina Dñi scandalizabantur, qd est contemnendum.

cum Scandalo actiuo nil est sciendum, & quid de passiuo.

actiuū nō inuenitur in viis perfectis.

retinendum. Matt. 15. quandoque scandalum prouenit ex infirmitate, vel ignorantia, & huiusmodi est scandalum pusillorum, ob quod spiritualia bona sunt occultanda, vel differenda, vbi periculum non imminet, donec reddita ratione huiusmodi scandalū cesset, si verò reddita ratione scandalum duret videtur malitia esse, & tunc non essent omittenda.

IO Pro clariori intelligentia huius propositionis, aduertendum dum queritur an bona spiritualia præcepta sint omittenda an bona temporalia sunt iuris humani positum, vt ieiunij, alia iuris naturalis, vt subueniendū proximo in extrema necessitate, alia iuris diuini, vt præcepta fidei. His stantibus dicitur primo, qd præcepta iuris naturalis negatiua ob scandalum nullo modo sunt transgredienda, nunquam enim ob scādalum est fornicandum, occidendū, & huiusmodi. Secūdo id, qd præcepta iuris naturalis affirmatiua quandoque ob scandalum sunt dimittenda, vt si mulier sit in graui necessitate constituta, cui quis velli dare elemosynā, sed quia si vult ingredi domū illico, sequuntur scandala mala, licet dimittens elemosynam, modo necessaria non sit extrema, vt benedicit Conar. loco infra citato. 4. res subinfertur ex D. Th. hic: quia præcepta affirmatiua obligant quādoque, & quomodo oportet, tunc non oportet, ergo. Malitia tamen quæ sunt necessaria de iure diuino ad salutem animæ, nō sunt dimittenda licet scandala sequantur, vt si in domo eius esset filius paruulus, qui sit mortuus absq; baptismo, licet ingredi domū illam & baptizare, & teneatur quis, cum bonum spirituale præponderet bono famæ. Tertio, præcepta iuris positum quandoque sunt dimittenda, propter scandalum, vt si mulier quia ieiunat in Quadragesima præbet offusciculum viro, cū fiat nimis macilenta, vsq; debeat ieiunare, vt & cessare à M. se auditione, si populus quem credat esse ex communitate, licet non sit, vt d. Conar. in reg. peccati. in princ. nu. 4. & 5. vers. tertio hinc apparet, de reg. iur. in 6. Vel vt idem d. Veritas vitæ, id est, quicquid est adæquatum rationi, & intellectui recto, nō est omittendum.

tendum ob scandalum, id est nunquā est peccandum ob scandalum vitandū; nec etiam veritas doctrinæ est ob id omittenda; id est nunquam est falsum prædicandum, vel docendum, cum id non conueniat rationi, nec intellectui recto, opus tamen docendi quod ad actū potest quandoque ob scandalum vitandum pusillorum, cum sit opus misericordiæ, qd cōgruo tempore fieri debet; nisi id scandalum oriatur ex malitia magis, quàm ignorantia, tunc enim non est doctrina ob scandalū omittenda, maximē vbi docendi actus necessarius incumbit alicui vel rōæ officij, vel ob necessitatē ignorantis; sic etiam veritas iustitiæ non est ob scādalum omittenda, id est nunquam licet iniuste iudicare ob quodcumq; scādalum, nec iniuste agere, licet iudex possit quandoque aliquid decernere, vel omittere possit ob scandalum vitandum, quod aliā non omisit eo cessante, sic tamen vt ob id iniustum non decernat; vt nec alicui facienda iniuria, nec contraueniendum ei quod rectæ rationi, & intellectui consonat, cum nunquam liceat declinare ab ordine iustitiæ, nec inordinatē se habere ad Deum, cum id sit indispensabile, vt & præcepta decalogi, quæ ad rationem iustitiæ, quàm continent, licet quod ad applicationem præcepti actibus particularibus eadem præcepta admittant diuinam, & humanam interpretationem, vt cū occisio hominis iudicatur licita, quia ad necessariam defensionem, & huiusmodi fiat: vt d. ibi Conar. vel à Deo, vt omnium domino, vt ibi dicit.

II Octaua propositio. Bona ecclesiæ quæ committuntur praelatis, vel bona communia temporalia, quæ committuntur Rectoribus Reipublicæ non sunt dimittenda propter scandalum, potest tamen differri eorum repetitio ob scandalum pusillorum donec instruantur, bona vero particularia sunt dimittenda ob scandalum, quod prouenit ex ignorantia, nō autem si ex malitia.

Ratio, nam bona temporalia vel sunt nostra, vel nobis ab alijs commissa ad conseruandum, vt bona ecclesiæ, committuntur praelatis, & bona communia Reipublicæ

II ob Scādalu vitandū an bona temporalia sunt dimittenda.

blica Reſtoribus, & talium cōſeruatione, ſicut & de poſitorū imminet illis quibus ſunt commiſſa. ex neceſſitate, idē huius modi ob ſcandalum non ſunt dimittenda vt nec alia quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, tēporalia. verō bona quorum dñi ſumus dimittere ea tribuendo, ſi penē nos ſunt, vel nō repetendo, ſi apud alios ſunt. ob ſcandalum vitandum quandoq; debemus, quandoq; nō, nam ſi inde ſcandalum oritur ob infirmitatem, vel ignorantiam aliorum, quod eſt ſcandalum puſillorum; atq; præc. tunc huiusmodi bona ſunt totaliter dimittenda, vel aliter ſcandalum ſedandum: per admonitionem, quandoq; ſcandalum oritur ex malitia, quod eſt ſcandalum phariſæorum, & ob eos qui ſcandalā concitant temporalia non ſunt dimittenda, quia id noceret bono communi, nam daretur malis occaſio rapiendi, & noceret rapientibus, qui retinendo aliena in peccato manerent.

Pro intelligentia huius propoſitionis notandum, quod licet prælati ſub reatu mortali teneantur bona eccleſiæ repetere ab iniquis poſſeſſoribus, & ea illa ſeruari. cap. in canoibus. 16. q. 1. & ſeq. D. Tho. hic, ſi tamen ſcandalum oritur ex ignorantia eſt differenda coram repetitione, ſecus ſi ex malitia procedat ſcandalum, hoc tamen caſu eſt differenda repetitione ob temporale, vel ſpirituale damnum quod alijs imminet ſi repetitio fiat, vt ſi repetente prælato à principe, qui ex malitia ſcandalizatur, bona eccleſiæ, ſequere, vel tingeretur aſerſio populi à fide ob perſuaſionem principis, vel graue diffidum in plebe, tunc conſultius eſt repetitionem rerum eccleſiæ in tempore commodius differri, quam tãta cum iactura repeti. vt d. hic Caiet. ſic etiã ſi prælatus ſperet minori cū ſcandalo res eccleſiæ poſſe alio tempore repeti; differenda eſt repetitio in id. vſque tempus, etiã ſi ſcandalum ſit malitioſum: vt d. Abb. & alij in c. nihil. de præſcri. par. c. quando. 11. q. 3. Couar. loco cit. num. 6. qui & ante. n. 5. verſ. 8. d. quod licet iure diuino, & naturali prælati, & ſuperioribus ſit obediendum. Prouer. 8. cap. quo iure. diſtin. 8. cap. quod præcipitur.

14. q. 1. c. 2. de maior. & obed. tamen ob ſcandalum vitandum alicui potest iuste obedientia non ſolū cū quid iniquum præcipitur, ſed etiã iuſtè, vnde ob ſcandalum potest omitti obedientia literis Papæ, & electio legitima alicuius irritari, vt & ob id potest Papa alicuius priuare titulo canonico, dato ei alio beneficio, vel in aliquo recompenſatione data, modo ex malitia non procedat; vel potest differri executio literarum Papæ dū ſcandalum pendet, ſi damnum ex executione timeretur, vt ibi dicit, & ita non eſt ponendum offendiſſimum fidei, vel ſaluti populorum propter temporalia, ſed ſunt dimittenda, vel differenda coram repetitione ob talem cauſam, vel aliam rationabilem: vt d. hic Bannes. qui & reſpondet ad exemplū Diui Thomæ Cantuarienſis, quod expedire fore aſtimabat tunc repetere ſaluti animarum, vt ibi per eum.

S V M M A R I V M.

1. Charitatis præcepta cur non conuincantur in decalogo.
2. De Charitate an debeat dari aliquod præceptum, & quomodo.
3. De Charitate danda ſuere duo præcepta, de dilectione Dei, & proximi.
4. Charitas Dei, & proximi an ſint eiusdem ſpeciei.
5. Charitatis duo præcepta ſufficiunt.
6. Præceptum de diligendo Deum ex toto corde, conuenienter ordinatur.
7. Cordis nōmine quid intelligatur.
8. Deus conuenienter præcipitur, vt diligatur ex tota anima, & fortitudine, & vnde intelligatur.
9. Charitatis Dei præceptum an impleatur perfecte in via, & quomodo.
10. Præceptum dilectionis proximi conuenienter datur, cum eius expoſitione.
11. Charitatis ordo cadit ſub præcepto.

De

De præceptis Charitatis. Cap. XXII.

D. Tho. 2. q. 44. I charitatis præcepta cur nō conuincantur in decalogo.

Notandum, quod præcepta Charitatis nō conuincantur in decalogo, quia omnia præcepta decalogi, & aliarum virtutum ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. 1. Tim. 1. q. & dicitur præceptum maximum. Marth. 22.

Secundò, notandum, quod decem ſunt præcepta decalogi. Exo. 20. 3. 1. & docet Aug. q. 71. ſuper Exo. duabus tabulis comprehenſa, quatum prima continet tria præcepta ad Deum pertinentia: ſecunda ad proximum.

Tertiò, notandum, quod primum præceptum decalogi non proferret præceptum de dilectione Dei, ſed de cultu Dei, quia vt in ſpeculabilibus ſunt aliqua præcepta per ſe nota, ex quibus conſuſiones deducuntur & probantur, ſic in practicis & moralibus debent eſſe aliqua principia per ſe nota, quæ ſunt vt præambula ad illa documenta, & præcepta quæ oportet exprinere, & quæ ex talibus principijs deducuntur, & huiusmodi principij, & præambulum eſt Deum eſſe vnū, de cuius aſſenſu non ponitur præceptum in decalogo, ſed tantum de eius cultu, cum ſit præambulum ad præceptum, cum oportet accedere ad Deum credere quod ſit, & remunerator ſit requiritibus ſe. Heb. x. 1. quo principio cognito, inde deducitur eum eſſe colendum, & c. ſed ponitur primum præceptum de eius vnus cultu in quem creditur: ſecundam, de non aſſumendo nomē eius in vanum: tertium, de ſanctificatione ſabbathi. His ita not.

Prima ſit propoſitio. De Charitate debet dari aliquod præceptum, quod & maximum eſt præceptum, quod tamē præceptum non conuincatur in præceptis decalogi, ſed includitur in omnibus ijs; probatur, nam Deus requirit vt diligatur ab homine. Deut. 10. ergo requiritur, vt de dilectione charitatis, quæ eſt dilectio Dei, datur præceptum.

Ratio, nam præceptum dicit rationē debiti, ſupra q. 16. artic. 2. carens ergo

quid cadit ſub præcepto, quatenus haber rationem debiti, debiti verò eſt vel per ſe, vel ob aliud, per ſe debiti eſt, in quolibet negotio, id quod eſt finis, quia habet per ſe rationem boni, debitum ob aliud eſt quod ordinatur ad finem, vt medico per ſe debiti eſt vt ſanet, ob aliud eſt, vt medicinam det; finis verò ſpirituſalis vitæ eſt, quod homo vnatur Deo, quod ſit per charitatem, & ad hoc ordinatur, vt ad finem omnium, quæ pertinent ad ſpiritualem vitam. 1. Tim. 1. quia omnes virtutes de quorum actibus dantur præcepta, ordinantur vel ad purificandum cor à turbibus paſſionū, vt virtutes quæ ſunt circa paſſiones, vel ſaltem ad habendam bonā conſcientiam, vt virtutes, quæ pertinent ad operationes, vel ad habendum rectam fidem, vt illa quæ pertinet ad diuinum cultum, quæ tria requiruntur ad diligendum Deum, quia cor impurum abſtrahit à dilectione Dei per paſſiones inclinantes ad terrena, conſcientia mala facit horrere diuinam iuſtitiam, timore poenæ, fides ficta ſeparat ab vnitate Dei, in quolibet verò genere quod eſt per ſe eſt præceptum, idē præceptum charitatis eſt maximum. Probabile tamen eſt quod de dilectione Dei naturali non ſit ſpeciale præceptum naturale diſtinctum à præcepto religionis, cum probabile ſit quod dilectio naturalis Dei non ſit ſpecialis virtus. Dilectio tamen Dei ſuper naturalis eſt ſpeciale præceptum, & maximum; & primum mandatum, cū charitas ſit ſpecialis virtus, cuius actus eſt neceſſarius ad ſalutem, ergo de illo actu eſt ſpeciale præceptum, quod obligat quantum ad modum, id eſt, vt Deus diligatur verè & realiter ſuper omnia, quia nō po teſt eſſe verus actus charitatis, niſi quod Deus diligatur ex toto corde, id eſt ſuper omnia: vt dicit Sol. lib. 2. de nat. & gratia. c. 1. 2. & lib. 2. de iuſt. q. 3. art. 10. cum hic ſit modus intrinſecus virtutis charitatis, ſcilicet amare totaliter prout fert propria poſſibilitas.

Secunda propoſitio. De Charitate danda ſuere duo præcepta. ſ. de dilectione Dei & proximi; probatur Mat. 22. 1. Ioan. 4.

Ratio, nam ſe ſe habent præcepta in lege, vt propoſitiones in ſcientijs ſpecur

3 de Charitate danda ſuere duo præcepta de

Z z 2 latius,

dilectione latius, 1. 2. q. 100. art. 1. in quibus conclusiones virtute continentur in primis principijs: vnde qui perfectè cognosceret principia secundum totam suam virtutem, non egeret, ut conclusiones ei seorsum proponerentur; at quia non oēs qui cognoscunt principia sufficere considerare quicquid virtute in eis continetur, oportet ob eos, ut in scriptis conclusiones ex principijs deducantur, in operabilibus vero in quibus præcepta legis nos dirigunt; finis habet rationem principij, supra q. 23. art. 7. ad secundum. Dilectio vero Dei est finis ad quem dilectio proximi ordinatur, idem non solum oportet dari præceptum de dilectione Dei, sed & proximi ob minus capaces, qui non facile considerant vnum horum præceptorum sub alio contineri.

4 Sunt tamen amor Dei supernaturalis & Charitatis Dei & proximi an sint eiusdem speciei. proximi eiusdem speciei, quia actus charitatis quo diligimus Deum immediatè, & proximum propter Deum, sunt eiusdem speciei, licet dentur de his duobus præcepta, quia non est ita manifestè minus capacibus, quò amor proximi necessariò contingatur in dilectione Dei; & ut præceptum dilectionis Dei non continetur in decalogo, sed est præambulum ad illud, sic præceptum dilectionis proximi non enumeratur in decalogo, sed est quoddam præambulum ad præcepta secundæ tabulæ, explicatam tamen in lege. Leuit. 19.

Si verò queratur an quis teneatur amare proximum ex charitate. Resp. primò, quod tenemur saltem in cõi proximos diligere ex charitate, volendo illis bona supernaturalia quæ volumus nobis, sed proximus est capax vitæ æternæ, ergo id bonum ei debemus velle, non est tamen medium necessarium ad salutem, sed potest quis saluari et quæ nunquã dilexerit proximum in vitâ æternâ, quia in dilectione Dei talis dilectio proximi virtualiter continetur, talis tamen dilectio ex charitate est aliqñ in præcepto. Ioan. 3. vbi Aug. rari tamen sunt casus in quibus hoc præceptum speciale obliget, ita ut ex charitate proximus sit diligendus distinctè, & est probabile, quod semel in anno est in gratia Dei, & optat proximis salutem spirituaalem in satisfaciatur huic præcepto, ma-

gis verò prælati tenentur in particulari diligere sibi subditos, & quandoq; subditi tenentur iustitiam pro se orare, & optare salutem spirituaalem; forte tamen particulares si sint in peccato, non tenentur ab eo exire ut proximum diligant ex charitate, licet secus sit de ministris ecclesiæ: ut dicit Bannes.

Tertia propositio. Sufficiunt duo præcepta charitatis; probatur Matth. 22. in his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Propheta.

Ratio, nam charitas est amicitia quedam supra q. 23. art. 1. Amicitia verò ad alterum est, cum verò dilectio sit boni, bonum verò sit vel finis, vel id quod ad finem ordinatur, conuenienter de charitate duo præcepta sufficiunt, vñ quò inducimur ad Deum diligendum, ut finem, aliud quò inducimur ad diligendum proximum ob Deum, ut ob finem.

Non fuit tamen necesse exprimere præceptum de dilectione sui, quia cum bonum amabile sit cuiquam proprium, & qui amat beatitudinem in cõmuni statim intelligatur, quod amat se, sic qui diligit Deum ex charitate, patet quod in ipso actu dilectionis Dei seipsum diligit. Ps. 72. & quia in hoc nulla est difficultas diligendi se, supposita dilectione Dei, ergo id fati fuit poni, nec oportuit hoc exprimere, liceat & homo teneatur se ex charitate diligere, licet non præcipiatur specialiter, cum includatur in dilectione Dei, ut supra, vel in charitate ipsa, quæ se extendit ad Deum, seipsum, & proximum.

Quarta propositio. Conuenienter mandatur, quòd Deus diligatur ex toto corde; probatur Deut. 6.

Ratio, nam cum præcepta dentur de actibus virtutum, hoc modo aliquis actus cadit sub præcepto, secundum quòd est actus virtutis, requiritur verò ad actum virtutis, non solum quòd cadat sub debito materialem, sed etiam quòd vestiatur debitis circumstantijs, quibus proportionetur tali materię; Deus verò est diligendus, ut finis vltimus ad quem omnia sunt referenda, idem totalitas quædam fuit designanda circa præceptum de dilectione Dei;

Charitatis duo præcepta sufficiunt.

Præceptum diligendi Deum ex toto corde conuenienter ordinatur.

Nomine

7 Nomine verò cordis hic intelligatur voluntas, cum nulla sit virtus, vel vitium, meritum vel demeritum, nisi procedat à voluntate: ut dicit Aug. lib. 1. retract. & Arist. primo Eth. cap. 7. collocat felicitatem in operatione libera quæ secundum virtutem est; statuendo scilicet sibi Deum ut vltimum finem, ad quem seipsum homo, & omnia quæ subiacent ipsius voluntati ordinet, & dirigat; cum sicut cor est principium in animali, ut dicit Arist. lib. 3. de partib. anim. cap. 4. sic cum voluntas principium sit meriti, & demeriti, tota Deo subijciatur, cum Deus sit vltimus finis, & idem modus hic diligendi eum toto corde, id est voluntate sit intrinsecus, & inseparabilis à vera dilectione Dei.

8 Quinta propositio. Super hoc, Diliges Deum cõdñm Deum tuum ex toto corde tuo, uenienter conuenienter additur, & ex tota anima scipitur, tua, & ex tota fortitudine tua, probatur ut diligit Deuter. 6. Et ex tota Ratio, nam Deut. 6. hæc tria ponuntur, & fortitudo dimittitur tertium, sed dicitur ex tota mente Mat. 22. ponitur quæritur ex corde, anima, mente, & virtute. Lucæ 10. loco fortitudinis, vel virtutis, dicitur ex omnibus viribus tuis. Est ergo considerandum, quod dilectio est actus voluntatis, quæ hic significatur per cor; nam ut cor est principium corporaliū motuum, ita voluntas maximè quòd ad intentionem finis vltimi, qui est obiectum charitatis, est principium omnium spirituaalium motuum. Tria verò sunt principia actuum, quæ mouentur à voluntate, scilicet intellectus, qui significatur per mentem; vis appetitiua inferior, quæ significatur per animam; vis executiua exterior, quæ significatur per virtutem, fortitudinem, vel vires; præcipitur ergo, quòd tota intentio feratur in Deum, quòd est ex toto corde, & quòd intellectus subditur Deo, quòd est ex tota mente, quòd appetitus reguletur secundum Deum, quòd est ex tota anima, & quòd exterior actus obediat Deo, quòd est ex tota virtute, fortitudine, vel viribus Deum diligere, aliter tamen exponitur ab alijs.

Non requiritur tamen ad hoc, ut hoc præceptum impleatur dilectionis Dei

in hac vita, determinata intensio charitatis, sed quilibet actus charitatis, licet remissus sat est ad implendū omnia præcepta, quia quilibet actus charitatis facit hominem adherere Deo, ut vltimo fini, ergo sic implet præceptum charitatis, cum qui adheret Deo, fiat vnus spiritus cum eo. 1. Cor. 6. sed nõ potest esse vnus spiritus cum Deo is qui est in peccato mortali, ergo qui habet prædicta implet præceptum charitatis.

Sexta propositio. Præceptum de dilectione Dei in via imperfectè impletur in patria vero plenè, & perfectè impletur: In via verò vnus alio eo perfectius implet hoc præceptum, quo magis accedit per quandam similitudinem ad patriæ perfectionem; probatur ex Aug. lib. de perfectione iustitiæ, in responsione ratiocinat. 17. to. 7.

Ratio, nam quid impletur perfectè, & imperfectè: perfectè impletur præceptum quando peruenitur ad finem què intendit præcipiens: imperfectè: quando licet non attingatur ad finem præcipientis, nõ tamen receditur ab ordine ad finem, ut in pugna qui vincit perfectè impletur præceptum, imperfectè, qui pugnan do ad victoriam non pertingit, nil tamè agens contra disciplinam militarem: Deus verò per hoc præceptum intendit, ut homo sibi omnino vniatur, quod fiet in patria quando Deus erit omnia in omnibus. 1. Cor. 13. in via impletur, sed imperfectè, & quo quis magis accedit ad patriæ perfectionem, eo perfectius id hic implet. Et licet in patria cesset libertas actus diligendi, qui est communis in via charitati, cum alijs virtutibus, tamen in patria perficietur hoc præceptum, quia manet ibi, sine iam adepro, per visionem beatificam, totalitas illa modi diligendi, scilicet ex toto corde &c. quod est intrinsecum charitati, ut d. Bannes.

Homo etiam in hac vita cum gratia, & auxilio Dei potest implere præceptum dilectionis, & omnia alia madata; probatur Ioan. 14. 1. Ioan. 5. & Deuter. 30. Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est. Neque aduersatur, quòd homo diu sine peccatis venialibus stare nõ possit, ita ut possit omnia vitare, licet

Charitatis Dei præceptum perfectè in via perfectionem & quò.

Z z 3 fin.

singula possit, vt d. Hier. in Pfal. 118. 3. Reg. 8. Eccl. 7. non est homo & c. & habetur in Conc. Trid. sess. 6. can. 23. q. intelligitur de homine puro, nō Christo, nec de Beata Virgine ex priuilegio specialissimo. Resp. enim, q. homo per peccatum veniale nō definit esse iustus, & sanctus, & perfectus in charitate. Deut. 18. 2. Cor. 13. vnde peccata venialia nō obs̄t. quominus homo possit praeceptum charitatis implere, vt d. Hier. lib. 1. dialog. Aug. lib. de nat. & gratia. c. 36. in Ench. c. 64. lib. de eccl. dog. c. 86. in Conc. Mileuit. cap. 6. 7. & 8. Africano. cap. 81. 82. Trid. sess. 6. cap. 11.

FO Septima propositio. Conuenienter datur praeceptum de dilectione proximi, cum eius explicatione; probatur Matthaei 22.

FO Ratio, quia proximus nominatur, ex hoc enim ex charitate alios diligere debemus, quia sunt nobis proximi, & secundum naturalem imaginem Dei, & secundum capacitatem gloriae: modus vero tangitur cum dicitur, sicut te ipsum, q. non intelligitur, vt quis proximum aequet, vt se diligat, sed similiter sibi: primo, ex parte finis, vt quis diligat proximum propter Deum, sicut se ob Deum diligere debet: secundo, ex parte regulae dilectionis, vt quis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis, vt sita etiam voluntari satisfacere debet solum in bonis, vt dilectio proximi, sit iusta. Tertio, ratione dilectionis, vt quis nō diligat proximum ex vilitate, vel delectatione, quia tunc diligit se non proximum.

FO Octaua propositio. Ordo charitatis cadit sub praecepto, cum charitas sit ordinata. Cant. 22.

FO Ratio, nam modus qui pertinet ad rationem virtuosae actus, cadit sub praecepto: q. datur de actu virtutis, supra ar. 4. ad primum; ordo vero charitatis pertinet ad ipsam rationem virtutis, cū accipiatur secundum proportionem dilectionis ad diligibile, supra q. 2. art. 12. vnde ordo charitatis debet cadere sub praecepto.

Notandum pro intelligentia, q. quidam modi sunt intrinseci actui virtutis, qui pertinent ad virtutis rationem, quidam intrinseci ipsi actui, sed non perti-

nentes ad speciem actus, sed ad perfectionem eius intra latitudinem ipsius, vt sunt proprius, delectabilis, intensus, & firmus operari. His nota dicitur primo, q. si consideretur ordo charitatis secundum intentionem actus eliciti, quo aliquis magis, vel minus diligit, non cadit sub praecepto; nam si quis habet habitum charitatis, vt decem intensum, & occurrat tempus diligendi Deum, quem diligat vt quinque secundum intentionem actus, si statim diligat proximum actu dilectionis, vt decem, non frangit praeceptum dilectionis, quod ad ordinem diligendi, cum impossibile sit q. quis diligat ex charitate intensius proximum, quam Deum, quia in ipso actu dilectionis proximi ex charitate includitur ipse Deus, vt obiectum formale & ratio diligendi; et si in diuersis actibus possit considerari maior vel minor intensio, vt in casu proposito. Secundum dicitur, q. si consideretur natura habitus charitatis secundum se, nullus est ordo in ipsis actibus iuxta magis vel minus intensum diligere, quia ipse habitus secundum se inclinat ad actum aequaliter intensum eliciti, ab eodem habitu, ergo ex parte habitus non est differentia ordinis secundum maiorem, vel minorem intentionem actus. Tertio, si consideretur ordo charitatis etiam ex parte habitus, vel liberi arbitrij secundum rationem immediatam, vel mediatam diligendi, aut principaliter vel minus principaliter diligendi, non potest quis diligere ex charitate quin seruet illum ordinem: quia obiectum formale, & immediatum, & specificum, & sic potissimum est summum bonum, & vltimus finis, qui est ipse Deus, cui charitas immediatē nos coniungit, ergo est impossibile, q. aliud obiectum aequet, & immediatē diligatur cum ipso Deo, sed semper ex charitate appetitur, & magis formaliter ac praecipue diligitur Deus, paratus est enim homo per charitatem omnia prius relinquere q. Deum, & omnia quae bona sunt diligere propter Deum. Quarto, dicitur, q. si consideretur ordo charitatis, prout ab illa est imponendus circa actus aliarum virtutum, quādo sunt in praecepto, tunc charitas debet seruare ordinem, qui

qui oritur ex ipsa proportionem charitatis secundum proportionem dilectionis ad diligibile, alias si hic ordo nō seruatur, charitas amittitur, vt si pater sit in extrema necessitate, & alius similiter, varique est succurrendum, si fieri potest, alias pater praepositus, Aduertendo tamen q. ordo charitatis non est in praecepto, nisi quando & quatenus actio ipsa vel operatio est in praecepto, & tunc etiam constare debet talem ordinem esse, & necessario seruandum, si enim dubium sit inter Doctores, quis ordo seruandus sit sub poena peccati mortalis, potest quisque tunc sibi, vt videtur, operari; In alijs vero euentibus vbi simpliciter non est praeceptum exercendi aliquem actum virtuosum erga proximum, non erit peccatum saltem mortale, quod quis velit exercere illum actum ad benefaciendum magis ei qui sibi minus coniungitur est, vt d. hic Bannes.

S V M M A R I V M.

- 1. Donum sapientiae quid sit, & in quo consistat.
- 2. Sapientia connumeratur inter dona spiritus sancti.
- 3. Sapientiae donum an sit in voluntate, vel in intellectu.
- 4. Sapientiae donum an sit tantum speculatiue, vel etiam practice.
- 5. Sapientiae donum non potest stare cum peccato mortali.
- 6. Sapientiae donum an sit in omnibus gratiam habentibus, & quomodo.
- 7. Sapientiae dono respondet septima beatitudo, beati pacifici.

De dono sapientiae quod respondet charitati. Cap. XXIII.

Et Tho. 2 2. q. 45. **I** Donū sapientiae quod sit, & in quo consistat.

Notandum, quod donum sapientiae est habitus infusus, quo quis in gratis cognitionibus subito, & prompte secundum quandam connaturalitatem per causam altissimam habet rectum, & certum iudicium de his quae sunt fidei, & differat a sapientia quae

est virtus intellectualis, nam ista iudicat circa res diuinas ex rationis inquisitione, & ratiocinatione, & acquiritur studio humano, sed sapientia quae est donum Dei. Iac. 4. iudicat secundum quandam connaturalitatem, quae connaturalitas ad res diuinas fit per charitatem quae nos vnit. D. o. 1. Cor. 6. & ita sapientia quae est donum Dei, causam habet in voluntate subiectiue vero, & secundum essentiam est in intellectu, cuius actus est res recte iudicare. Et quia iudicium sequitur apprehensionem quae fit per intellectum ideō sapientia sequitur donum intellectus, & spiritualis dicitur iudicare omnia. 1. Cor. 2. Differt tamen donum sapientiae a fide, quia fides iudicat & assentitur diuinae veritati secundum seipsam, donum vero sapientiae praesupponit fidem, & donum intellectus quia quilibet bene iudicat quae cognoscit. 1. Eth. & sapientia indicat secundum quandam connaturalitatem ad specialem instinctum Spiritus sancti absque praedicatione, quod non facit fides, cuius primo est assensus, sapientia vero primo iudicium, supposita tamen cognitione per fidem, & donum intellectus, licet & fidei sit praecipere & iudicare, & secundum Deum, & secundum causas creatas, & applicare ad singularia, vt patet in fidei existenti in mortali, qui cauet ab Idolatria, furto & c. quia is, sine donis spiritus sancti per fidem percipit diuina, & cauet ab idolatria secundum altissimam causam, & a furto etiam secundum causam creatam, quia non est nocendum proximo, & inde audit diuina & c. sed perficiuntur hi actus a donis spiritus sancti, vt oriuntur ex instinctu spiritus sancti, vt de dono sapientiae dicitur quod elicit iudicium secundum quandam connaturalitatem ad diuina, vt d. hic Bannes cum Gaetano, & sic non sunt sine gratia, nec erantur in necessarijs ad salutem, & cū donū gratiae suat a gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus, & solis iustis quo ad ea quae sunt necessaria ad salutem: in ordinando suos actus, vt d. Dion. ep. ad Demophilum, quae est & in stultis baptizatis, quo ad habitum, licet non quo ad actum ob.

ob impedimenta extrinseca. Quomodo vero differant dona à virtutibus dictum est supra suo loco; Virtus aduertendum quod quædam est sapientia acquisita, quæ iam infusa de qua hic, & quædam gratis data quæ dicitur sermo sapientiæ. His ita not.

2 Prima sit propositio. Sapientia connumeratur inter dona spiritus sancti, probatur. II. r. 1.

Ratio, nam ad sapientem pertinet considerare causam altissimam per quam certissime de alijs iudicet, & secundum quam oia ordinari oportet, primo metaphisicorū; causa vero altissima accipi potest, vel simpliciter, vel in aliquo genere, qui ergo cognoscit causam altissimam in aliquo genere, & per eam potest de omnibus quæ sunt illius generis iudicare, & ordinare, dicitur esse sapiens in illo genere, vt in medicina, vel architectura, 1. Cor. 3. qui vero cognoscit causam altissimam simpliciter, quod est Deus, dicitur sapiens simpliciter quatenus per regulas diuinas omnia potest iudicare, & ordinare, huiusmodi vero iudicium consequitur homo per Sp. S. 1. Corint. 2. spiritalis iudicat omnia, quia spiritus sanctus omnia scrutatur etiam profunda Dei, vt ibi dicitur, vnde sapientia est donum spiritus sancti.

3 Secunda propositio. Sapientia quæ est donum, causam habet in voluntate, scilicet charitatem, sed essentiam habet in intellectu, cum & stultitia sit in intellectu cui contrariatur sapientia, vt d. Gregor. 2. Mor. c. 36. parum ante medium.

Ratio, nam sapientia importat quandam rectitudinem iudicij secundum rationes diuinas art. præc. rectitudo vero iudicij potest contingere dupliciter, primo, secundum perfectissimum vsum rationis, secundo, ob connaturalitatem quandam ad ea de quibus est iudicium faciendum, vt de ijs quæ ad castitatem pertinent, per rationis inquisitionem recte iudicat qui didicit scientiam morale, per connaturalitatem vero ad eam recte de illa iudicat qui habet habitum castitatis, sic ergo, circa res diuinas ex rationis inquisitione rectum iudicium habere pertinet ad sapientiam

quæ est virtus intellectualis, rectum vero iudicium habere ad eas secundum quandam connaturalitatem pertinet ad sapientiam secundum quod est donum spiritus sancti, quæ connaturalitas, vel cõpassio ad res diuinas fit per charitatem quæ nos Deo vnir. 1. Cor. 6. & sic sapientia quæ est donum, causam habet in voluntate per charitatem, sed essentiam habet in intellectu, cuius est recte iudicare.

Tertia propositio. Sapientia, vt est donum non solum est speculatiua, sed etiam practica, probatur. Coloss. 4.

Ratio, nam superior pars rationis sapientia deputatur secundum Aug. li. 12. de tr. c. 14. inferior scientia, superior vero ratio intendit rationibus supernis, scilicet diuinis inspiciendis, & Consulens, conspicendis secundum quod in se diuina contemplantur, cõsulendis, secundum quod per diuina iudicat de humanis actibus, & per diuinas regulas dirigens actus humanos, & sic sapientia vt est donum, est non solum speculatiua, sed etiam practica.

Quarta propositio. Sapientia donum non potest esse sine gratia, nec stare cū peccato mortali, probatur. Sap. 1. in maleuolam animam non introibit sapientia.

Ratio, nam sapientia, quæ est huiusmodi donum facit rectitudinem iudicij circa res diuinas ar. 1. vel per regulas diuinas de alijs, ex quadam connaturalitate, vel vnione ad diuina quæ est per charitatem sup. art. 2. & q. 23. art. 6. Ideo sapientia huiusmodi præsupponit charitatem quæ non potest esse cum peccato mortali d. art. 6.

Quinta propositio. Sapientia donum, quantum pertinet ad rectum iudicium in contemplatione diuinorum, & ordinatione rerum humanarum prout vnique necesse est ad salutem, inuenitur in omnibus existentibus in gratia, sapientia tamen donum in contemplatione diuinorum secundum altiora quædam misteria quæ aliqui cognoscunt, & alijs manifestare possunt, & similiter quo ad directionem rerum humanarum prout aliqui possunt alios ordinare, nõ est in omnibus habentibus gratiam,

4 Sapientia donum an sit tantum speculatiua, vel etiam practica.

4 Sapientia donum non potest stare cum peccato mortali.

5 Sapientia donum an sit in oib. gratiis habentibus, & quomodo

tiam, sed magis pertinet ad gratias gratis datas, quæ dantur ad aliorum vtilitatem, vt gratia gratum facias ad viuendum habentem cum Deo.

Ratio, nam sapientia, vt est donum d. quandam rectitudinem iudicij circa diuina inspicienda & consulenda articulo præc. & quod ad vtrumq; ex vnione ad diuina secundum quatuor gradus aliqui sapientiam sortiuntur, quidam enim tantum sortiuntur de recto iudicio, tam in contemplatione diuinorum quam in ordinatione rerum humanorum secundum diuinas regulas, quantum eis est necessarium ad salutem, & hoc nulli deest sine peccato mortali existenti per gratiam gratum facientem, si enim natura non deficit in necessarijs minus gratia r. Io. 2. quidam altiori gradu percipiunt sapientiam donum & quod ad contemplationem diuinorum quatenus altiora quædam misteria & cognoscuntur, & alijs manifestare possunt, & etiam quo ad directionem humanorum secundum regulas diuinas, quatenus possunt secundum eas non solum se ipsos, sed etiam alios ordinare, qui gradus sapientia non est communis omnibus habentibus gratiam gratis facientem, sed magis pertinet ad gratias gratis datas quas spiritus sanctus distribuit, vt vult 1. Cor. 12.

7 Sapientia dono respõdet seipsum, beati pacifici.

Sexta propositio. Septima beatitudo, scilicet beati pacifici respondet dono sapientia, probatur ex Aug. lib. 3. c. 9. parum ante med. de serm. domini in monte. d. quod sapientia conuenit pacificis, in quibus nullus morus est rebellis, sed obtemperans rationi.

Ratio, nam ad meritum pertinet quod dicitur beati pacifici, pacifici vero dicuntur qui si pacem facientes, vel eum seipsum, vel in alijs, quorum vtrumq; contingit per hoc quod ea in quibus pax constituitur ad debitum ordinem dirigitur, nam pax est tranquillitas ordinis secundum Augustinum lib. 19. ciu. c. 15. ordinare vero pertinet ad sapientem 1. Metaph. c. 2. ideo esse pacificum conuenienter tribuitur sapientia, ad præmium vero pertinet quod dicitur filij Dei vocabuntur, dicuntur vero quidam filij Dei quatenus participat similitudinem filij

vnigeniti naturalis. Ro. 8. qui est sapientia genita, ideo participando donum sapientia ad Dei filiationem homo pertingit.

S V M M A R I V M.

- 1 Stultitia opposita sapientiæ quid sit, & vnde p.oueniat.
2 Stultitia opponitur sapientiæ.
3 Stultitia voluntaria mala est peccatum.
4 Stultitia est filia luxuriæ.

De Stultitia quæ opponitur sapientiæ. Cap. XXIIII.

Notandum, quod nomen stultitia à stupore dicitur, stupor vero interpretatur sensum alienatio, quia sensus stupeant, & differt stultitia à firmitate, quia stultitia importat hebetudinem & obfuscationem cordis, fatuitas importat totalem spirituales sensus priuationem, & sic stultitia opponitur sapientiæ, quia vt sapiens discernit res & causas, sic stultus non bene discernit & iudicat, sed male, stultus enim habet sensum, sed hebetatum, sapiens vero subtilem & perspicacem; maxime vero dicitur stultus cum patitur defectum qui attenditur secundum causam altissimam, quæ & potest dupliciter contingere, primo, ex indiffinitione quæ dicitur amentia, & sic non est peccatum, secundo, ex eo quia quis libere immergit sensum suum delectationibus terrenis, maxime delectationibus tactus, & gustus ciborum & venerorum, ex qua immersione sensus eius redditur ineptus ad percipiendum, & intelligendum diuina, & iudicandum de illis. 1. Corint. 2. quæ est stultitia voluntaria, & sic peccatum est, filia luxuriæ, vt d. Greg. li. 3. 1. Mor. c. 31. & opponitur dono sapientia, vel virtuti intellectuali sapientiæ. His ita not.

2 Prima sit propositio. Stultitia opponitur sapientiæ, probatur ex Greg. li. 2. Mor. c. 36.

Ratio, nam nomen stultitiæ à stupore sumitur,

Stultitia opponitur sapientiæ.

sumitur, & differt à fatuitate, quia stultitia importat hebetudinem cordis, & obtusionem sensuum, fatuitas vero rotalem spirituales sensus priuationem, ideo conuenienter stultitia opponitur sapientiae, nam sapiens dicitur à sapore, nam vt gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum, sic sapiens ad dignoscendum rerum, & causarum, & ita stultitia opponitur sapientiae vt contrarium; fatuitas, vt pura negatio, quia fatuus caret sensu iudicandi, stultus habet sensum, sed hebetatum, sapientia subtilem & perspicacem.

3 Stulticia voluntaria mala est peccatū. Ratio, nam stultitia dicit quendam stuporem sensus iniudicando, maxime circa altissimam causam, quae est finis vltimus, & summum bonum, idque dupliciter contingere potest, primo, ex dispositione naturali, vt patet in amentibus, & huiusmodi stultitia non est peccatum, secundo, quatenus homo immergit sensum suum rebus terrenis, ex quo redditur eius sensus ineptus ad percipiendum diuina 1. Cor. 2. vt etiam homini

habenti gustum infectum malo humore non sapiunt dulcia, & huiusmodi stultitia est peccatum.

Tertia propositio. Stultitia est filia luxuria, probatur. Prouer. 7. quae vero est amentia ex ira procedit.

Ratio, nam stultitia vt est peccatum prouenit ex hoc quia sensus spiritualis hebetatur, vt nō sit aptus ad spiritalia iudicanda, artic. praec. maxime vero sensus hominis immergitur ad terrena per luxuriam, quia est circa maximas delectationes quibus anima maxime absorbetur, ideo stultitia, quae est peccatum, maxime nascitur ex luxuria.

Ratio secunda, nam ira ob sui acuitatem maxime immutat corporis naturam, vnde maxime causat stultitiam quae prouenit ex impedimento corporali, vt in resp. ad 3.

Et ex his, ad laudem Dei Opt. Max. impositus sit finis huic Primae Partii Summae huius Moralis Theologiae, & Casuum Conscientiae, omnia in ea contenta subijciens censuram, & correctionem S. Matris ecclesiae, & contraria quaeque, quod absit, reuocans & annullans.

F I N I S.

Page 8. a. linea 1. homini, homines pag. 9. a. li. 45. de, de leñdum] ibid. b. li. 3. 4. nunt, non p. 10. a. li. 29. priuatis, priuatio p. 11. a. li. 3. pater, addendum] quod, ibid. li. 2. feruntur, feruntur li. 5. vullo, nullo li. 8. finis, finem li. 20. hoc, add.] est li. 24. P. salm. add.] 3. li. 25. Hier. add.] 2. p. 12. a. li. 39. & delen.] li. 40. & ex. ibid. b. li. 39. ius, poreft p. 13. a. li. 26. de, delen.] ibid. li. 49. quando add.] duo. ibid. b. li. 2. ideo, add.] ratio quodammodo. li. 9. habet, habetur lin. 15. quodam, add.] anima. p. 14. b. li. 43. non, delen.] p. 15. a. li. 2. indicat, iudicat lin. 8. necessarium, delen.] li. vlt. tum, non p. 16. a. li. 20. poreft, add.] vt li. 39. sit, sint li. 40. appetibilis, appetibile, & add.] sed tantum appetuntur in ordine ad opus pag. 129. b. li. 16. phantasmata, phantasmata p. 132. b. li. 3. agente, agendo p. 141. b. li. 16. ve, vero p. 208. b. li. 38. tentatus, tentatur p. 280. a. li. 12. saltem, add.] sine mora p. 283. b. li. 43. timentibus, amentibus p. 313. a. li. 17. sexta, quinta & 70. li. 20. episcopi add.] per se, & nisi protestando b. li. 28. pignoris, pignori p. 320. b. li. 45. consumauit, contraxit p. 331. a. li. 23. insti, iusti li. 30. principe, principi li. vlt. idem, idem p. 332. b. li. 47. hic, sic p. 338. b. li. 39. specificationis, add.] in, ibi li. 40. diffensit, dissentit p. 339. a. li. C. c. ibi. b. li. 14. absoluit, absoluit li. 43. 2. r. 2. li. 45. tuendam, tuendum pag. 340. b. li. 3. si pra. delen.] p. 343. a. li. 38. vt, de quo p. 344. a. li. 8. habent, habentur. ibi. b. li. 34. retr, retr lin. vlt. gatur, gatur p. 347. a. li. 11. fore, forte p. 349. a. li. 11. autem, add.] d. i. p. 360. b. li. 13. propositum, add.] cum non omnibus detur occasio implendi mandata omnia, & si cui datur, vix fieri potest quin gratiam consequatur, antequam impleat omnia, p. 366. b. li. 2. senum, seruum p. 370. a. li. 5. ordinate, ordinationem p. 374. a. li. 25. timore add.] non solum li. 28. 29. vt existit eo modo, delendum] li. 36. secuti, securi li. 40. consedebatur, concedebatur li. 45. inscripra add.] per ibi. b. li. 11. r. quam, quod li. 47. lute, luce p. 376. b. li. 47. noua add.] noui li. 48. excellentiam add.] cum p. 379. a. li. 18. 19. scilicet, qui into li. 27. quodam modo, delendum] b. li. 32. perfer, perferu. p. 381. b. li. 10. vel, delen.] li. 18. imperfectionum, imperfectionem p. 383. b. li. 26. se in, se p. 385. a. li. 10. fundamentum, fundamentum li. 14. quae, quae ibi. b. li. 46. ille, illud p. 388. a. li. 15. conditione, conclusione p. 390. a. li. 4. alia, add.] quae talia videntur, sed non vere, li. 5. Ro. 13. 1. Cor. 13. p. 393. b. li. 45. & add.] r. pag. 394. a. li. 19. 20. supernaturali, naturali p. 395. b. li. 17. zofimus, zozimus p. 396. a. li. 14. scorio secundo, scori secundo p. 399. b. li. 50. ea, ex li. vlt. quali, quale p. 401. b. li. 11. & hoc est donum gratuitum Dei, delen.] li. 19. autem, tamen li. 31. quasi, vt p. 402. a. li. 23. peccatum, probatum p. 403. a. li. 44. absurde, abunde p. 405. a. li. 37. pura, pure. ibi. b. li. 21. quoddam, quidam li. 26. meritorias, meritorius li. 29. & forte magis, in adultis p. 407. b. li. 16. ergo, add.] via tñ ordinaria gloria conferretur habenti gratiam p. 409. a. li. 50. non pot à nobis haberi, non habetur à nobis li. vlt. hec, add.] perfectio. ibi. hic add.] summa ibi. b. li. 6. naturam, natura li. 42. anima, animae p. 411. a. li. 9. gratias, gratum li. 15. gratis, gratū li. 16. gratia, gratis ibi. b. li. 36. vnde, ideo p. 412. a. li. 41. preter, prebet p. 413. b. li. 29. ordinari, ordinarie p. 417. a. li. 38. vt, & p. 418. a. li. 16. vt, & li. 3. sine, cum p. 419. a. li. 22. mediate, immediate li. 25. 26. vel immedia. te agit in intellectum, & voluntatem, delen.] p. 423. a. li. 37. sic, hic p. 424. b. li. 13. feminali, feminalis p. 426. b. li. 41. 42. augetur add.] quoadq; p. 427. a. li. 21. semper, irreuerabiliter p. 428. a. li. vlt. certo, add.] quis. ibi. b. li. 8. aliquem, add.] alium li. 34. q; quod li. 35. & ideo p. 429. a. li. 4. amitti, vel, delen.] li. 16. quin, vt p. 433. b. li. 49. remittit non, remitti non li. vlt. mihi, add.] probatur vero conclusio p. 435. b. li. 19. displicentia, add.] tale p. 437. b. li. 11. 12. probus, probatur p. 438. a. li. 44. operibus add.] vbi nō adest occasio ea exercendi ibi. b. li. 27. 28. delectationem, desiderium p. 441. li. 4. corpus, delen.] li. 6. cuius, add.] corpus p. 445. li. 47. si extat sic, delen.] p. 449. b. Thomae, add.] in p. 450. a. li. 4. ascensione, assensione pag. 451. b. li. 31. obiecta, obiectum p. 452. a. li. 46. b. add.] vt refert Bannes p. 453. b. li. 23. cause add.] vt d. Bannes p. 455. a. li. 35. vita, visa li. 36. habet, habet p. 456. a. li. 43. alterius, vberius p. 458. b. li. 22. quē, quod p. 460. a. li. 8. ad, delen.] ibi. b. li. vlt. baptizantes, baptizare. p. 461. b. li. 28.

b. li. 28. 25. add.] vt d. Bannes p. 465. a li. 1. apparentium, sperandarum p. 466. a li. 33. a add.] sine p. 467. a li. 3. vt, add.] & p. 468. li. 33. 34. intellectualem, intellectua-
 lium p. 469. b li. 33. cognoscer, cognoscat li. 36. infidelibus, in fidelibus p. 472. a li.
 40. acceptante, add.] diuerse in adultis, & paruulis p. 473. a li. 6. puniri, puniri pag.
 482. a li. 10. arguere, negationem puram li. 19. quod, qui li. 38. cognoscat add.]
 certo, ibi. b li. 16. peccat, add.] probabiliter li. 31. Homo, Non li. 32. auditum, add.]
 cuilibet p. 483. a li. 2. probaretur, add.] quod est absurdum, ibi. b habet, add.] ac li.
 5. nec, non li. 15. opere bono, opera bona p. 484. b li. 15. 16. infidelitatis, in fine li.
 26. Christi add.] non li. 28. estimationem, add.] cum in teneantur credere eum ve-
 nisse, & eum recipere p. 485. a li. 2. corrumpens, add.] & ideo li. 50. sunt, delent.] ibi.
 b li. 35. blasphemis, blasphemis p. 486. a li. 46. deueniant, deuiant p. 487. b li. 18. o-
 ritur add.] quandoq; p. 489. a li. 29. art. 4. add.] & Bannes lin. 49. differt, add.] velut
 p. 494. b li. 20. conu, comm. p. 495. a li. 23. enomatię, onomatię p. 497. a li. 1. Chri-
 sti, Christo p. 498. b li. 18. &, vel p. 500. b li. 45. non, cum p. 505. a li. 39. maue, ma-
 nuali p. 508. b li. 29. Si, si p. 510. b li. 22. quis, homicida p. 511. b li. 37. indices, iudi-
 ces p. 515. a li. 28. confiscari, compensari p. 520. a li. 38. donatum, add.] 7. q. 1. p. 521
 a li. 1. dent, debent p. 523. a li. 7. p. add.] q. p. 525. a li. 5. 18. add.] Euseb. li. 38. imagi-
 nibus, add.] vt talibus, ibi. b li. 39. illatria, idolatria p. 529. a li. 3. sint, add.] semper
 p. 538. a li. 28. spiritus, potu p. 540. b li. 11. nua, inuia li. 25. praria, praua p. 543. a li.
 4. diuinant, diuinabant li. 38. vbi, ibi p. 545. a li. 31. 32. caros, capros ibi. b li. 40. pa-
 riens, patiens p. 546. b li. 22. menstruo sanguine, delent.] li. 26. homina, hominem
 p. 547. a li. 31. 32. incumbendunt, incumbendum pag. 553. a li. 28. est, delent.] ead. &
 add.] est p. 556. a li. 24. obtinet, obtinere, ibi. b lin. 50. &, nec si p. 558. a li. 19. amor,
 delent.] p. 559. a li. 18. propositum, add.] habet p. 561. a li. 19. nolunt, volunt p. 566.
 a li. 36. Trid. add.] scilicet. 6. p. 570. b li. 43. actus, add.] ex ijs p. 572. a lin. 27. sic, add.]
 est p. 573. b li. 18. dominus, domini li. 41. peruenit, peruenerunt p. 576. b li. 37. pro-
 tulit, peritit p. 581. b li. 3. vt Deum dicit, delent.] p. 582. a li. 30. 31. necessarium, ne-
 cessario p. 583. b li. 14. ni, ei p. 585. a li. 16. est, add.] per p. 588. a lin. 3. demonstrat,
 demonstro, p. 591. b li. 34. vnde, vbi p. 593. a li. 3. a delent.] li. 33. perueniens, perue-
 nit p. 599. a li. 37. que, quod p. 610. a li. 21. sicut, sicutur. b li. 22. ea, eo p. 611. a li. 9.
 &, ei. b li. 16. virtutis, add.] sit li. 34. mediante, mediate p. 615. b lin. 39. ad horam]
 delent.] p. 622. b li. 28. conuenientis, conuenientijs p. 624. b li. 24. poenitentia, add.]
 ex se p. 625. a li. 9. auget, auget p. 626. a est, etiam p. 631. b li. 14. eleuetur, releuetur
 p. 640. a li. 48. denuntiat, denuntietur p. 641. b li. 17. gradum, add.] vt d. Bann. ibi.
 49. sit, delent.] p. 645. a li. vlt. sed, add.] Jex p. 649. b li. 15. demonstrat, demonstrabit
 p. 650. b li. 26. ratione, add.] inuidia p. 653. a li. 17. &, vt p. 654. a lin. 29. esse, delent.]
 ibi. b li. 9. sanctificari, add.] secundum falsam eius opinionem, extra sacramenta,
 vt sup. ibi. b li. 10. irretitus, add.] vt d. Bannes p. 655. a li. 34. vis, vices p. 656. a li. 17.
 dispensatur, disponitur li. 26. extra simplicem inunctionem, ex simplici inunctio-
 ne p. 663. a li. 16. bellum, ad.] alias p. 671. a lin. 4. meditationes, exercitationes,
 ibi. b li. 2. carum, add.] lin. 47. li vero, iniuriarum actione, li. vlt. expeditum, expe-
 dit p. 674. b li. 29. ruinam spiritualem, ruinam; spirituale p. 681. a li. 1. intelliga-
 tur, intelligitur ibi. b li. 37. diligendi, add.] vt d. Bannes.

Minutiore vero errata, sibi quisque emendet. In quo aduertat & benignus le-
 gator, si que forte errata in suo exemplari, præter hæc notata, comperiat, id
 forte in alijs exemplaribus, que dum sub typis essent, emendabatur, quorum
 vnum apud me extat, non reperiri, & si comperiat, typi errata ea ascribens, be-
 nigne emendet.

S V M M A
 V N I V E R S A E

M O R A L I S T H E O L O G I A E,
 & c a s u u m c o n s c i e n t i æ.

P A R S S E C U N D A.

L A E L I I Z E C C H I T H E O L O G I,
 I u r. V t r. D o c t.

DE VIRTUTIBVS
 Cardinalibus.

S V M M A R I V M.

I Virtutes Cardinales que sint, cur sic
 dicantur & earum officium.

De virtutibus Cardinalibus, ijs ad-
 iunctis, & vitijs oppositis.

I
 Virtutes
 Cardina-
 les q̄ sint
 cur sic di-
 cantur, &
 earum of-
 ficiu.

ERMONE ha-
 bito, Deo bene
 fauente in prima
 parte, de princi-
 pijs tū intrinse-
 cis, tū extrinse-
 cis humanorū
 actū; Nec non
 de virtutib. theo-
 logicis, & eas consequentibus, ac vitijs
 oppositis, congruo ordine de virtutibus
 Cardinalibus est sermo habendus; pro-
 cuius rei notitia, Notandum quod non-
 nullæ virtutes iccirco dicuntur Cardina-
 les, quod sint vt aliarum fontes, &
 Cardines, vt inquit Amb. in c. 6. Lucæ,
 & lib. 1. offic. cap. 24. & prosper de vita
 contemplatiua. lib. 3. c. 18. & vt ostium
 in cardine, sic omnis honestæ vitæ ratio
 in illis versatur, & vniuersa boni ope-
 ris structura eisdem innitit quodam mo-
 do videtur, vt d. Gregor. lib. 2. Mor. in
 Iob. cap. 36. quæ quattuor numerantur,
 scilicet prudentia iustitia, temperantia,

& fortitudo, vt d. Amb. lib. 3. de virgi-
 nibus, & lib. 2. offic. c. 9. quæ & virtutes
 officiorum genera, & cuncta com-
 munitatis vitæ officia secundum suam cu-
 iusque uocationem deriuantur, vt inquit
 Amb. lib. 1. offic. c. 25. & nobis ideo com-
 mendantur. Prou. 8. Eccles. 24. quæ & du-
 plices sunt, quædam enim sunt acquisi-
 te per actus frequentatos dictarum vir-
 tutum, ex quibus habitus virtutis caus-
 satur, quæ manere possunt sine gratia,
 & in eo qui ab ea excidit per vnum pec-
 catum mortale, cum per vnum actum
 contrarium non corrumpantur habitus
 acquisiti, aliæ sunt infusæ morales quæ
 sunt connectæ cum gratia, cum qua om-
 nes virtutes morales infunduntur, & or-
 dinantur in finem supernaturalē, & fluunt
 à gratia; v.g. temperantia acquisita ver-
 satur in materia delectabili, quatenus
 est cōsenseranea regulę rationis humanæ,
 & inde etiam regulę diuinæ, vt Deus est
 author naturalis, temperantia vero infu-
 sa versatur in materia delectabili, quate-
 nus conuenit ad assequendam beatitudi-
 nem supernaturalem, & ita qua ratione
 est consentanea regulę diuinę quæ inno-
 tescit nobis per fidem, & continetur di-
 ctamine rationis diuinæ, qua ratione
 Deus est author supernaturalis, vt dictū
 est supra trac. de virtutibus in generali
 vbi late de virtutibus Cardinalibus
 mo est habitus.

DE PRUDENTIA.

S V M M A R I V M.

- 1 Prudentia quid sit.
- 2 ad Prudentiam quae requirantur.
- 3 Prudentiae laudes.
- 4 Prudentia proprie est in ratione.
- 5 Prudentia pertinet ad rationem practica.
- 6 Prudentia est cognoscitiua singularium, & quomodo.
- 7 Prudentia est virtus moralis, & intellectualis.
- 8 Prudentia est specialis virtus.
- 9 Prudentia non praestituit finem virtutibus moralibus, sed disponit de pertinentibus ad finem.
- 10 Prudentia inuenit medium in virtutibus moralibus & quomodo.
- 11 Prudentia praecipuum est praecipere, licet eius sit etiam consiliari, & iudicare.
- 12 ad Prudentiam pertinet sollicitudo.
- 13 Prudentia se extendit ad regimen multitudinis.
- 14 Prudentia ethica, politica, & economica distinguuntur.
- 15 Prudentia an conueniat subditis, & quae sit moralis.
- 16 Prudentia vera non est in peccatoribus, sed solum falsa vel imperfecta.
- 17 Prudentia est in omnibus habentibus gratiam.
- 18 Prudentia an sit in nobis a natura, & quomodo.
- 19 Prudentia an possit amitti per oblivionem, & quomodo.

De prudentia secundum se. Cap. II.

D. Tho. 2. 1. 47. Prudentia quid sit.

Notandum, quod prudentia est virtus quae secundum honestam rationem, quid expectandum, quidue fugiendum sit, homini praescribit, vel recta ratio agibilem, vel verus habitus hominis cum ratione actus circa bona, & mala humana, versans in bene speculando, & bene prouidendo circa bona prosequenda & mala vitanda sibi, & alijs,

quae dietim & in particulari possunt contingere, ac bene praecipiendo & vigilando; ad quae agenda requiritur memoria praeteritorum, docilitas solertia, ratio, prouidentia circumspectio; & cautio, cum officium prudentis sit bene consulere, & ea eligere, quae ad hominis, uel famae felicitatem conducunt, vel respectu sui ipsius, vel familiae, vel reipublicae, quae & in omnibus virtutibus medium inuenit, docendo qua ratione humani affectus iuxta rationis regulam sint moderandi, & actiones humanae exercendae; ad cuius perfectionem requiritur recta, consultatio, rectum iudicium, & recta demum sententia, & executio, iuxta quam modo quodam praecipuo operationes producantur. Ad consultationem vero requiritur bonus finis, intentus, media recta & tempore conuenienti considerata, & in repentinis eligendo quod melius est, ad quod requiritur habilitas inueniendi medium bonum, quod si non inuenitur per sagacitatem, debet procurari per experientiam rerum medio historiari, vel per eruditionem doctorum uirorum, requiritur etiam memoria, ut consulta conseruentur, & tpe conuenienti quis ijs sciat uti, & ratio, ut bene consulens, bene conferat, bene discurrat, & bene consideret, Ad rectum iudicium requiritur rectus intellectus, rectus sensus, debita circumspectio, & debita cautio, sane intelligendo legem quae disponit sic agendum vel non, vel si sit naturalis, diuina vel positua, quae facit finem, ubi vero deficit lex id facit Gnomi. Ad rectam sententiam, praecipuum & executionem, qui est principalis actus intellectus practici, facta inquisitione, & collatione de medijs, & habito iudicio, & facta inquisitione de illis, frustra esset inquisitio, & electio, nisi executioni mandaretur, ad quod requiritur ut recta praecipiantur secundum, vel per equitatem ubi lex deficit, & quod sit determinata certitudo eius quod praecipitur, secundo requiritur efficax persuasio, scienda sibi, scilicet uoluntati a ratione, vel alijs eius quod praecipitur ostendendo ei finem, & rationem ob quam sit faciendum, ut auferatur timor difficultatis in obediendo, tertio, ut benigne praecipatur ostendendo se potius ratione

ad Prudentiam quae requirantur.

3 Prudentiae laudes.

tionem cogere quod uoluntate praecipere, quarto ut praecipis permaneat in ea uoluntate ne inferior deficiat; Ad rectam uero executionem requiritur prouidentia qua praecipiens curat ut nil desit ex ijs quae consilio sunt inuestigata, ut ad finem deueniatur, & opus intentum, secundo uigilantia, qua superintendit quomodo ex omnibus praecipis opus peragatur, tertio, diligentia qua opus ceptum uoluntarie continuatur, ut ad finem perducatur, quarto, sollicitudo qua agens non parcat labori, ut opus ad finem deducatur. Quae & triplex est, personalis, iconomica, & politica, & summe utilis est, cum auriga dicatur uirtutum, a Bern. sermo. 49. in Cant. prudens enim quasi uidens dicitur ab August. in Psal. 73. quia prouidens praesentia ordinat, futura prauidet, & praeterita recordatur, ut idem d. lib. de singular. cler. & Seneca lib. de 4. uirtutibus, quae & ideo a sapiente dicitur prior cunctis opibus, & thesauris, ac fortitudine. Prou. 8. 13. Sap. 6. & Eccl. 32. sili sine consilio nil facias, & post factum non poenitebis, & capit. 37. ante omnia operata uerbum uerax praecedat te, & ante omnem actum consilium stabile, ut cuncta quae contingere possunt homo prospiciat, & nil ei subitum sit, nec dicat non putaram hoc fieri, quia prudens non dubitat, sed expectat non suspicatur, sed cauet, ut d. Sen. loco cit. unde & Socrates prudentiam ducem uirtutum in moralium dicebat, quod omnes, & humanam vitam ad debitum finem dirigit, & Bias eam assererebat esse ut uisum inter hominis sensus, quod omnes uirtutes inearum laudabiles ducat operationes, qua duce Alexander Macedo parua manu magna orientis parte est potius, & Cesar Romanum imperium obtinuit & alij permulti, de quibus tra. de uice. sub c. de uirtutibus ciuis. cap. de prudentia. His ita not.

Prima sit propositio. Prudentia proprie est in ratione, probatur ex Aug. li. 83. qq. 9. 13.

Ratio, nam prudens dicitur quasi porro uidens, uel d. Isid. lib. 10. etim. c. 5. quia perspicax est, & incertorum uidet casus, uisio uero non est uirtutis appeti-

tionem, sed cognoscitionem, unde prudentia di recte pertinet ad uim cognoscitiua non autem ad appetitiuam, vel sensitiuam, quia per eam cognoscitur solum quae praesto sunt, & sensibus offeruntur, cognitio uero futurorum ex praesentibus uel praeteritis sit, quod pertinet ad prudentiam quod proprie rationis est, quia id per quandam collationem agitur, unde prudentia proprie est in ratione, unde a Biato philosopho ut supra prudentia comparatur uisui inter quinq; corporis sensus, ut enim oculus est nobilior ceteris sensibus, & penetrabilior, sic prudentia clara ipsius luce ceteras perducit uirtutes in bonas & laudabiles ipsarum operationes, cui & a philosophis apte tres oculi tribuuntur, memoria. scilicet intelligentia, & prouidentia, quorum primo, praeterita respicit, & ex ijs quid in similitudinem futurum sit, diiudicat, secundo praesentia intuetur, & quid iuxta rationem agendum sit, discernit, tertio futura speculatur, cum imprudentis sit, Demosthene teste, post rerum successus, dicere, non cogitaram.

Secunda propositio. Prudentia pertinet solum ad rationem practica, non autem speculatiua, probatur. 6. eth. d. quod prudentis est recte consiliari, consilium uero est de ijs quae sunt ad finem, ratio uero eorum quae sunt agenda propter finem est ratio practica, ut bono praemisso consilio, recta fiat electio, & inde executioni mandetur, quod uirtus praecipit, honestum scilicet ergo.

Ratio, nam prudentis est bene consiliari. 9. eth. c. 5. consiliu uero est de ijs quae per nos sunt agenda in ordine ad finem aliquem, ratio uero eorum, quae sunt agenda propter finem est ratio practica, unde prudentia consistit solum in ratione practica.

Tertia propositio. Prudentia est cognoscitiua singularium, & non uniuersalium tantum, probatur. 6. eth.

Ratio, nam ad prudentiam pertinet, non solum consideratio rationis, sed et applicatio ad opus quod est finis practicae rationis, art. prec. nullus uero potest conuenienter alteri applicare, nisi uirtute cognoscat, scilicet & id quod applicandum est, & cui est applicandum, operationes uero sunt in singularibus, ideo oportet quod prudens cognoscat, & uniuersa-

4 Prudentia proprie est in ratione.

5 Prudentia pertinet ad rationem practica.

6 Prudentia est cognoscitiua singularium & quo.

uerſalia principia rationis, & ſingularia circa q̄ ſunt operationes. Præterea in ſacris literis nobis cōmendatur prudentia at ijs niſi bonum proponitur, ergo, vnde Sap. Eccl. 3. 2. inquit, fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis & c. 3. 7. ante omnem actum conſilium ſtabile te præcedat. Prou. 12. via ſtulti recta in oculis eius, qui autem ſapiens eſt, audit conſilia. Prou. 13. Beatus homo qui inuenit ſapientiam & qui aſſuit prudētia, melior eſt acquiſitio eius negotiatione argēti, & Sap. 6. melior eſt ſapientia quā vires, & vir prudens q̄ fortis, vnde & Alexander ſemper in ore verba illa Homeri habebat, ſapiens in conſilio, & fortis in prelio, qua ductus triginta milia peditibus, & quattuor mille equitibus tantum, duobus prælijs decies centena milia armis duobus, hominum Darij proſtrauit, quindecim diuerſas nationes ſubegit, & quinq; milia vrbes cepit, curans deuictos ad virtutes ciuiles ac morales in ſapientia studio acquiſitas, accommodare, qua ratione Pylarchus, ab eo ſuperatos magis fortunatos quā ante erat appellat.

7
Prudentia eſt virtus moralis, & intellectualis.

Quarta propoſitio. Prudentia eſt virtus tum moralis tum intellectualis, probatur, ex Greg. 4. Mor. ca. 36. & ex locis ante cit. vnde & Seneca lib. de 4. virtutibus. d. ſi prudētia amplecteris, vbique idem eris, & prout rerum, ac temporū varietas exigit, ita te accommodes temporū, nec te in aliquibus mutes.

Ratio, nam virtus facit bonū habentem, & opus eius bonum. 1. 2. quaſt. 55. artic. 3. bonum vero poteſt dici tripliciter, primo materialiter pro eo quod eſt bonum, ſecundo, formaliter ſecundū rationem boni, bonū vero, vt huiusmodi, eſt obiectū appetitiue virtutis, ideo ſi q̄ habitus ſunt qui faciant rectā conſiderationē rōnis non habito reſpectu ad rectitudinem appetitus minus habent de ratione virtutis, vt ordinātes ad bonum materialiter, ſi id quod eſt bonum non ſub ratione boni, habitus vero illi plus habent de ratione virtutis qui reſpiciunt bonum non ſolum materialiter, ſed etiā formaliter, ſcilicet quod eſt bonum ſub

ratione boni, ad prudētia vero pertinet applicatio recte rationis ad opus, ſi pra art. 1. ad 3. quod non ſit ſine appetitu recto. Vnde prudentia non ſolum habet rationem virtutis quam habent virtutes alie intellectualis, ſed etiā quam habent virtutes morales quibus etiā connumeratur. Et ipſa præterea prudentia alijs virtutibus moralibus quodammodo ſinem præſcribit, & media parat ad illum adipiendum accommodata. 6. Eth. c. pen. & li. 10. cap. 8. id intelligendo de vera & Chriſtiana prudentia, quæ à diuinorum mandatorum præſcripto nunquā diſcedit, & puram ſe ab omni fraude, mendatio, & fallacia custo- dit, non autem id intelligendo de munda prudentia, quæ artes indebitas adinuenit, & media ad ſinem indecentiæ. Vera vero probatur, vt quæ docet quæ agenda ſunt vel ne, quando & quō, ita vt in ijs ſemper rationis norma à lege diuina non diſcrepās, teneatur, ſine qua parum valent vires, vt Cicero ait, parua eſſe arma foris, niſi conſiliū ſit domi.

Quinta propoſitio. Prudentia eſt ſpecialis virtus, probatur, Sap. 8. vbi connumeratur alijs virtutibus.

Ratio, nam cum habitus & actus recipiant ſpeciem ex obiectis. 1. 2. q. 1. art. 2. oportet quod habitus cui reſpondet ſpecialis obiectum ab alijs diſtinctum, ſit ſpecialis habitus, & ſi eſt bonus eſt ſpecialis virtus, ſpecialis vero obiectum dicitur non ſolum ſecundū materialem conſiderationem, ſed magis ſecundū formalem rationem ſup. artic. 1. & 1. 2. q. 54. artic. 2. quia vna, & eadem reſcadit ſub actu diuerſorum habituum, & diuerſarum potentiarum ſecundum rationes diuerſas, maior vero diuerſitas obiecti requiritur ad diuerſitatem potentia quam habitus, cum plures habitus inueniantur in vna potentia, diuerſitas ergo rationis potentia quæ diuerſificat potentiam, magis diuerſificat habitum, & ſic prudentia, cum ſit in ratione, diuerſificatur ab alijs virtutibus intellectualibus ſecundum materialem diuerſitatem obiectorum, quia ſapientia, ſcientia, & intellectus ſunt circa neceſſaria, ars, & prudentia ſub

circā

circā contingētia, ſed ars circa factibilia quæ in exteriori opere continentur, vt domus &c. prudentia circa agibilia quæ in ipſo operante conſiſtunt. 1. 2. q. 54. ar. 1. ſed à virtutibus moralibus diſtinguitur prudentia ſecundum formalem rationem potentiarum diſtinctiā, ſcilicet intellectiui in quo eſt prudētia, & appetitiui in quo eſt virtus moralis, vnde ab alijs virtutibus diſtinguitur.

6
Prudentia non præſtituit ſinem virtutum moralibus, ſed ad eam magis pertinet de ijs quæ ſunt ad ſinem diſponere, probatur, ex philoſopho. 6. eth. c. 12.

Ratio, nam ſinis virtutum moralium eſt bonum humanum, bonum vero humanæ animæ, eſt eſſe ſecundum rationē, vnde oportet quod ſines virtutum moralium præxiſtant in ratione, & ſicut in ratione ſpeculatiua ſunt, quædam naturaliter nota quorum eſt intellectus, & quædam quæ per illa innoteſcunt ſcilicet conſuſiones quarum eſt ſcientia, ita in ratione practica præxiſtunt quædam, vt naturaliter nota, & huiusmodi ſunt ſines virtutum moralium, nā ſinis ſe habet in operabilibus, vt principium in ſpeculatiuis, ſupra quaſtione 5. ar. 7. & quædam ſunt in ratione practica, vt conſuſiones, & huiusmodi ſunt ea quæ ſunt ad ſinem in quæ peruenimus ex ipſis ſinibus, & huiusmodi eſt prudentia, applicans vniuerſalia principia ad conſuſiones operabilium particulares, ideo ad prudentiam non pertinet ſtatuere ſinem virtutibus moralibus, ſed ſolum ordinare de ijs quæ ſunt ad ſinem.

10
Prudentia inuenit medium in virtutibus moralibus, cum virtus moralis in medietate conſiſtat determinata ratione, prout ſapiens determinabit, id eſt prudens, qui verſaretur circa practica rationem.

Ratio, nam hoc ipſum, quod eſt conformari rationi recte, eſt ſinis proprius cuiuſlibet virtutis moralis, nam temperantia hoc intendit ne per concupiſcentias quæ recedat à ratione, & idem de fortitudine, ne quis recedat à recto iudi-

cio rationis ob timorem, vel audaciam qui ſinis præſtituitur homini, ſecundum naturalem rationem, quæ dicitur vt quique ſecundum naturalem rationem operetur, ſed qualiter & per quæ homo operando attingat medium rationis pertinet ad rationem prudentiæ quia licet attingere medium ſit ſinis virtutis moralis, tamen per rectam diſpoſitionem eorum quæ ſunt ad ſinem medium inuenitur. Præterea prudentia, ex ſcientia & ratione in ſtudio ſapientia acquiſita, cū ſit regula actionum humanarum, certa deliberatione, & iudicio diſcernit bonū à malo, vt hoc fugiatur, illud acquiratur, qua ratione ſurgentes paſſiones impetus noſcit, & eas temperantia ac fortitudine moderatur, & contraria repellit, hæc eadem quid iuſtum vel non intelligit, & voluntatem docet in qua eſt iuſtitia, vt iuſtum proſequatur, iniuſtum effugiat, cuncta n. proſpicit, vt nihil ei ſubitum ſit nec dicat, non putauit hoc fieri, quæ prudēs non dubitat, ſed exſpectat, nō ſuſpicatur, ſed cauet, vt d. Sen. li. de 4. virtutibus, & Cic. 1. offic. cum graui noceat quod inexpertum accidit, & melius ſit cauere quā pauere, & vtilius erubere quā pauere, vt d. Sen. in Prou. ſic tamen vt nunquā turpe quid fiat. Vt ſuperius, vt caput primum eſt in animali, ſecundo peſtus, tertio, inguen, & in anima, rationalis, concupiſcibilis, & irraſcibilis, ſic virtutum prima eſt quæ circa animæ rationale verſatur prudētia, tum fortitudo circa irā, & temperantia circa concupiſcibilem, vt d. philo. li. 1. legis allegor, & vt exercitum ducit imperator, gubernator nauigia, mūdum Deus, animam ipſa mēs, ſic ipſam ſcelicitatem præſentis vitæ temperat regiſque prudentia Archita apud ſtoic. teſte cum ad prudentiam ſpectet efficere vt homo cunctas actiones ſuas publicas & priuatas, ad potiōre ſinem, qui eſt Deo ſeruire, & proximo benefacere, dirigat.

8
Prudentia eſt ſpecialis virtus.

11
Prudentia eſt virtus moralis, & intellectualis.

12
Prudentia eſt virtus moralis, & intellectualis.

ius sitentia is sit precipuus actus prudentia qui consiliari est precipuus actus. rationis agibilibus, & iudicare cuius sunt tres actus, primus consiliari quod pertinet ad inuentionem quia consiliari est quere. 1. 2. q. 14. art. 2. secundus actus est iudicare de inuentis. quod facit speculatiua ratio, sed practica ratio quae disponit ad opus procedit. vltimus, & est tertius actus cuius est precipere qui actus consistit in. applicatione consiliorum & indicatorum ad operandum, & quia hic actus est propinquior fini rationis practice, ideo est principalis actus eius, & per consequens prudentie. vnde imprudens est qui volens peccat in prudentia, cum sic male precipiat quam qui nolens, licet sit secus in artificialibus. 6. eth. c. 5.

12. ad Prudentiam pertinet sollicitudo.

Nona propositio. Sollicitudo pertinet ad prudentiam, probatur. 1. Petr. 4. estote prudentes & vigilare in orationibus, at vigilantia est idem sollicitudini, ergo, cum & excludendus sit languor a corpore, impetitia ab animo, luxuria a ventre, a ciuitate seditio, a domo discordia, a cunctis rebus in temperantia, mane prospiciendo, & vespere respiciendo iam gesta Pitagore sententia.

Ratio, nam sollicitudo dicitur quasi solers citus, quatenus quis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea que sunt agenda, hoc vero est prudentie cuius est in agendis precipere preconiliatis, & iudicatis, vnde oportet secundum Ph. 6. eth. c. 9. operari velociter consiliata, consiliari vero tarde, vnde sollicitudo proprie ad prudentiam pertinet. Vnde August. lib. de morib. eccl. c. 24. d. quod prudentie sunt excubijs, ne fallen te mala. sua sione fallamur.

13. Prudentia se extendit ad regimen multitudinis, & quomodo.

Decima propositio. Prudentia se extendit ad regimen multitudinis, probatur. Matth. 24. quis puus est fidelis seruus, & prudens quem constituit dominus super familiam suam &c.. Ratio, nam charitas non querit que sua sunt. 1. Corint. 13. & etiam ratio recta iudicat, quod bonum commune sit melius quam bonum vnius, quia ergo prudentie est bene consiliari, iudicare & precipere, de ijs per que peruenitur ad finem debitum, patet quod prudentia non solum se habet ad bonum priuatum vnius hominis, & sui ipsius, sed etiam ad bonum commune multitudinis. Et haec est multiplex, praeter personalem que dicitur eremitica abfque cohabitatione hominum, quaedam enim est economica respectu vxoris filiorum & seruorum ac domus, quaedam politica vici, pagi, ciuitatis prouincie regni, militaris, & monarchica, ideo est totius mundi, de quibus omnibus cum pertinet ad prudentiam politicam, plene per me agitur in li. de statibus pers. secular. siue de Christiana & ciuili instir.

Undecima propositio. Prudentia Ethica, economica, & politica distinguitur, quia versatur circa diuersas materias, vel circa bonum vnius personae, circa quod versatur ethica, vel monastica, & politica vel bonum commune ciuitatis circa quod versatur politica, vel bonum commune economicum.

Ratio, nam species habituum diuersificantur secundum diuersitatem obiectorum que attenduntur pccens ratione formalem eius, ratio vero formalis omnium que sunt ad finem attenditur ex parte finis. r. 2. questio. 102. art. primo, ideo oportet quod per relationes ad diuersos fines diuersificantur species habitus, diuersi vero fines sunt, bonum proprium vnius, bonum familie, & bonum ciuitatis & regni, vnde oportet quod prudentia differat specie secundum differentiam horum finium, vt vna sit prudentia simpliciter dicta ordinata ad bonum proprium, alia economica pertinet ad bonum commune familie, vel domus, supra que alia ordinatur ad bonum commune ciuitatis, vel Regni.

Duodecima propositio. Prudentia subdito non conuenit, vt huiusmodi, sed bene vt creaturæ rationali, quatenus pertinet ad singulos, probatur sexto Eth. cap. 2.

Ratio, nam prudentia in ratione est, regere vero proprie rationis est, ideo quilibet quatenus participat de gubernatione eatenus conuenit sibi habere rationem, & prudentiam, sed subditi vt huiusmodi & serui, vt huiusmodi, non est.

14. Prudentia ethica, economica, & politica distinguitur.

est regere, sed magis gubernari, ideo prudentia non est virtus serui nec subditi, vt huiusmodi, sed quia quilibet homo quatenus est rationalis participat aliquod de regimine. secundum arbitrium rationis quatenus ei conuenit prudentiam habere, vnde prudentia est in principio per modum artis architectonicæ, in subditis vero ad modum artis manu operantis. 6. Eth. c. 8.

16. Prudentia vera non est in peccatoribus sed solum falsa vel imperfecta.

Decimatercia propositio. Prudentia vera non potest esse in peccatoribus, sed solum falsa, vel imperfecta, probatur 6. eth. cap. 12. vbi habetur impossibile esse prudentem esse non existentem bonum, ergo.

Ratio, nam prudentia dicitur tripliciter, primo falsa vel per similitudinem dicta, nam cum prudens bene disponat agenda ob aliquem bonum finem, qui ob malum finem aliqua disponit congruentia illi fini, habet falsam prudentiam, quatenus id quod accipit pro fine, non est verum bonum, sed secundum similitudinem, vt quis dicitur bonus latro per similitudinem, & prudens qui conuenientes vias inuenit ad furandum, & dicitur prudentia carnis quæ mortem operatur, Rom. 8. secunda est vera, quia inuenit vias aptas fini bono, sed est imperfecta duabus rationibus, primo quia id bonum, quod accipit pro fine non est communis finis totius vitæ humanæ, sed alicuius specialis negotij, vt cum quis inuenit vias aptas ad negotiandum dicitur prudens negotiator, secundo, quia deficit in principali actu prudentie, cum licet recte consilietur, & iudicet de pertinentibus ad totam vitam, tamen non sufficienter precipit, tertia prudentia, est vera, & perfecta que ad bonum finem totius vitæ, recte consiliatur iudicat, & precipit, prudentia imperfecta est communis bonis, & malis, maxime quæ est imperfecta ob finem particularem quia alia est solum in malis.

17. Prudentia est in omnibus habitibus gratiam.

Decimaquarta propositio. Prudentia est in omnibus habitibus gratiam, licet non videantur multam habere industriam, vel experientiam, cum nullus possit habere gratiam nisi virtute prædi-

tus, sed nullus talis esse potest sine prudentia, vt d. Greg. 2. Mor. c. 36. ergo.

Ratio, nam oportet virtutes esse conexas, vt qui vnâ habet omnes habeat, qui vero habet gratiam habet charitatem, vnde oportet, quod habeat omnes alias virtutes, vnde cum prudentia sit virtus, oportet quod huiusmodi habeat qui habet gratiam.

Decimaquinta propositio. Prudentia non inest nobis a natura, sed est acquisita, vel infusa, licet ad acquisitionem altero habeat maiorem dispositionem, nam virtus intellectualis, primo ex doctrina habet generationem, & augmentum, ideo experientia eger & tempore, 2. eth. cap. 10. & 9. cap. 5. 6. prudentia est talis ergo.

Ratio, nam prudentia includit cognitionem vniuersalium, & singularium operabilium ad que prudens vniuersalia principia applicat, sup. ar. 2. 3. quo vero ad vniuersalem cognitionem, eadem ratio est de prudentia, & scientia speculatiua, quia vtriusque vniuersalia principia, sunt naturaliter nota supra art. 6. nisi quod principia communia prudentie sunt magis conaturalia homini, quia vita que est speculatiua, est melior quam que est secundum hominem 10. eth. c. 7. 8. sed alia principia vniuersalia posteriora vel sint speculatiua, vel practica non habentur per naturam, sed per inuentionem secundum viam experientiæ vel per disciplinam, quo vero ad particularem cognitionem eorum circa que operatio consistit, vel operatio consistit circa aliqua, vt circa finem, vel vt circa ea que sunt ad finem, finis vero recti humanæ vitæ sunt determinati, ideo potest naturalis inclinatio respectu horum finium, nam quidam ex naturali dispositione habent quasdam virtutes quibus inclinatur ad fines rectos 1. 2. q. 63. art. 1. 2. Et consequenter habent rectum iudicium de huiusmodi finibus, que vero sunt ad finem, in rebus humanis, non sunt determinata, sed multipliciter diuersificantur, secundum diuersitatem personarum, & negotiorum, vnde quia inclinatio nature semper est ad aliquid determinatum, huiusmodi cognitio non potest homini inesse

18. Prudentia an sit in nobis a natura, & quomodo.

naturaliter, licet ex naturali dispositione vnus sit aprior alio ad huiusmodi discernenda, vt etiam contingit circa conclusiones scientiarum speculatiuarum, quia ergo prudentia non est circa fines, sed ea quæ sunt ad finem, ideo non est naturalis.

19 Prudentia an possit amitti p obliuione & quo.

Decimasepta propositio. Prudentia directe non potest amitti per obliuionem, licet possit impediri, quatenus ex cognitione procedit eius estimatio, probatur. 6. eth. c. 5. vbi habetur quod obliuio est artis, & non prudentiæ.

Ratio, nam obliuio respicit cognitionem tantum, ideo per obliuionem quis potest perdere artem, & scientiam quæ in ratione consistit, sed prudentia non consistit in sola cognitione, sed etiam in appetitu, quia principalis eius actus est præcipere, quod est applicare cognitionem habitam, ad appetendum, & operandum, ideo prudentia nõ directe tollitur per obliuionem, sed magis corrumpitur per passionem. Dan. 13. Ex. 23. obliuio tamen potest impedire prudentiam, quatenus procedit ad præcipiendum ex aliqua cognitione, q̄ p obliuionem tolli pot.

S V M M A R I V M.

- 1 Prudentiæ tres partes assignantur, quæ.

De partibus prudentiæ. Cap. II.

D. Tho. 2. 1. q. 48.

I Prudentiæ tres partes assignant, & quæ.

Prima propositio. Conuenienter assignantur tres partes prudentiæ, eubulia quæ est circa consilium, sineis quæ est circa iudicium eorum in quibus oportet quandoque à lege recedere, & a gnome quæ est circa modum præcipiendi.

Ratio, nam pars est triplex, scilicet integralis, vt paries, fundamentum, & tectum sunt partes domus, secundo, subiectiua vt leo, & bos sunt partes animalis, tertio, potentialis, vt nutritiuum, & sensitiuum sunt partes animæ, & ita tribus modis partes assignari possunt, primo ad similitudinem partium integralium,

vt ille dicatur partes virtutis quæ oportet concurrere ad perfectum actum eius, quæ sunt octo partes prudentiæ, scilicet ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, Cautio, memoria, solertia, horum quinque pertinent ad prudentiam, vt est cognoscitiua, scilicet memoria, ratio intellectus, docilitas, solertia, tria prout est præceptiua, applicando ad opus cognitionem, scilicet prouidentia, circumspectio, cautio, cognitio respectu præteritorum dicitur memoria, præsentium contingentium, vel necessariorum dicitur intellectus, vel intelligentia, secundo, consideratur ipsa cognitio acquisitiua quæ fit vel per disciplinam, ad quæ pertinet, docilitas, vel per inuentionem ad quod pertinet solertia, quæ est bona cõiecturatio medij, tertio, consideratur vsus cognitionis secundum quod ex cognitio proceditur ad alia iudicanda, & cognoscenda, quod pertinet ad rationem, quæ vt recte præcipiat oportet, primo, vt aliquid ordinet aptum ad finem, quod pertinet ad prouidentiam, secundo, quod attendat ad circumstantias negotij, quæ pertinet ad circumspeditionem, tertio, vt vitet impedimeta, quod pertinet ad cautionem, partes vero subiectiue virtutis dicuntur species eius diuerse, & sic proprie sunt, prudentia per quam quis regit multitudinem, quæ prudentia etiam diuersificatur secundum diuersas species multitudinis, quia multitudo est quædam adunata ad aliquod negotium speciale, vt exercitus ad pugnandum, & circa id est militaris prudentia, quædam est adunata ad totam vitam, vt multitudo domus, cuius regula est prudentia economica, & multitudo ciuitatis vel regni, cuius regula est directiua in principe prudentia regnatiua, in subditis politica simpliciter dicta, si vero prudentia sumitur prout includit etiam scientiam speculatiuam, quæstione præc. tunc eius partes sunt, Dialctica, Rethorica, Philosophica, secundum tres modos procedendi in scientijs, primo, per demonstrationem ad scientiam causandam, quod pertinet ad dialecticam, secundo ex coniecturis ad aliquam per suadendum quæ pertinet ad Rethoricam, tertio, ex causis

causis

rerum, quæ pertinet ad philosophicam; partes potentiales virtutis dicuntur virtutes adiunctæ, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, vel materias, vt non habentes totam potentiam principalis virtutis, & sic ponuntur tres partes prudentiæ, eubulia, quæ est circa consilium, sineis, quæ est circa iudicium eorum in quibus oportet quandoque à lege recedere, & gnome, quæ est circa modum præcipiendi, præcipuus verò actus prudentiæ est præcipere.

S V M M A R I V M.

- 1 Prudentiæ pars est memoria.
2 Prudentiæ pars est intellectus, & quomodo.
3 Prudentiæ pars est docilitas.
4 Prudentiæ pars est solertia.
5 Ratio est pars prudentiæ, & quo.
6 Prudentiæ pars est prouidentia.
7 Prudentiæ pars est circumspectio.
8 Prudentiæ pars est cautio.

De singulis partibus prudentiæ. Cap. III.

D. Tho. 2. 1. q. 49. I Prudentiæ pars est memoria.

Prima propositio. Memoria est pars prudentiæ; probatur ex Cic. lib. 2. de Inuent. c. 2. & 7.

Ratio, nam prudentia est circa contingencia operabilia; q. 48. art. 2. & 4. in quibus homo nõ potest dirigi ex his quæ sunt simpliciter vera, sed vt in pluribus accidunt, quia oportet principia cõclusionibus esse proportionata, & ex talibus talia prodire. 6. Eth. c. 1. sed quid in pluribus sit verum per experientiam percipitur: experientia verò ex pluribus memorijs fit. 1. Metaph. c. 1. in princip. unde ad prudentiam requiritur plurium memorijs habere, & sic memoria ponitur pars prudentiæ.

2 Prudentiæ pars est intellectus, & quo.

Secunda propositio. Intellectus, vt est quedam intelligentia est pars prudentiæ, non autem vt est donum spiritus sancti, vel potentia anima; probatur ex Ciceroe lib. 2. de Inuent. & Macrobio in somn. Scip.

Ratio, nam hic intellectus sumitur pro-

ut importat quandam rectam estimationem alicuius extremi principij, quæ accipitur vt per se notum, sicut & prima demonstrationum principia dicuntur intel ligere, omnis verò deductio rationis ab aliquibus procedit, quæ accipiuntur, vt prima, unde oportet quod omnis processus rationis ab aliquo intellectu procedat, & quia prudentia est recta ratio agibile, ideo oportet, quod totus processus prudentiæ ab intellectu deriuetur, & sic ponitur pars prudentiæ.

Tertia propositio. Docilitas est pars prudentiæ; probatur ex Macrobo. lib. 1. in somn. Scip.

Ratio, nam prudentia consistit circa particularia operabilia, in quibus cum sint ferè infinitæ diuersitates, nõ possunt ab vno homine omnia sufficienter considerari, nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem: unde in ijs quæ ad prudentiam pertinent, maximè homo eget ab alijs erudiri, maximè à senibus qui sanum cõsiliu sunt adepti circa operabilia fines. 6. Eth. c. 1. & Prou. 3. & Eccl. 6. hoc verò pertinet ad docilitatem, vt quis sit bene disciplinatus susceptiuus, & ita docilitas conuenienter ponitur pars prudentiæ.

Quarta propositio. Solertia est pars prudentiæ, quia idem significat solertia, quod sollicitudo, quasi solers & citus, sed sollicitudo pertinet ad prudentiam, vt supra, ergo.

Ratio, nam prudentis est rectam estimationem habere de operandis, quæ in operarijs, vt in speculatiuis, acquiritur dupliciter: primo, per se inuenièdo; alio modo ab alio discèdo, & vt docilitas ad id pertinet, vt homo bene se habeat in acquirendo rectam opinionem ab alio: sic solertia ad id pertinet, vt homo rectè se habeat in acquirendo rectam estimationem per seipsum, ita tamen, quod solertia accipiatur pro eustochia, cuius pars est, quia eustochia est bene coniecturatiua de quibusq; solertia verò est facilis coniecturatio circa inuentionem medij.

Quinta propositio. Ratio est pars prudentiæ, sumendo rationem vt bonum rationis usum nominat, & non vt potentiam, probatur ex Macrobio iuxta Platonis

3 Prudentiæ pars est docilitas.

4 Prudentiæ pars est solertia.

5 Ratio est pars prudentiæ, & quomodo rationis

tonis sententiam, loco cit.

Ratio, nam opus prudentis est esse bene consiliatum. 6. Eth. c. 3. consilium verò est inquisitio quaedam ex quibusdam ad alia procedens, q̄ est opus rationis: vnde ad prudentiam oportet q̄ homo sit bene ratiocinarius, & quia quæ exiguntur ad perfectionem prudentiæ, dicuntur vt partes integrales eius, idèd ratio est pars prudentiæ.

6 prudentiæ pars est prudentia. Sexta propositio. Prudentia ponitur pars prudentiæ, & ab ea prudentia nomen accepit, vt à parte magis principalis: probatur ex Cic. lib. 2. de Inuent. & Macrobi. lib. 1. in Tomn. Scip.

Ratio, nam propriè prudentia est circa ea quæ sunt ad finem, q. 47. art. 7. & hoc ad eius officium pertinet, vt ad finem debite ordinatur, & licet aliqua necessaria sint ob finem, quæ subijciuntur diuinae prouidentiae; humanae tamen prouidentiae non subijciuntur nisi contingentia operabilia, quæ per hominè possunt fieri ob finem; præterita verò sunt necessaria, cum factum impossibile sit, q̄ non sit factum, similiter præsentia quatenus sunt necessaria, vt oportet sortem sedere dum sedet: vnde sequitur, q̄ contingentia futura, secundum q̄ sunt per hominem in finem humanæ vitæ ordinabilia pertineant ad prudentiam, vt inq; verò horum importatur in nomiae prouidentiae, quia prouidentia importat respectum quendam alicuius distans ad ea quæ in præsentia occurrunt, & ordinanda sunt: vnde prouidentia est pars prudentiæ, & secundum Isid. lib. 10. etimol. c. 5. nomè prudentiæ sumitur à prouidentia, vt in argumento primo.

7 prudentiæ pars est circumspectio. Septima propositio. Circumspectio pertinet ad prudentiam; probatur ex Macrobio, loco cit.

Ratio, nam ad prudentiam pertinet ordinare quid ad finem, q̄ rectè nõ sit, nisi & finis sit bonus, & q̄ ordinatur in finem, sit etiam bonum & conueniens fini, sed quia prudentia est circa particularia operabilia, in quibus multa occurrunt, contingit aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conueniens fini, q̄ tamen ex aliquibus occurrentibus redditur, vel malum, vel non aptum ad

finem, vt ostendere signa amoris alieni videtur conueniens ad alliciendum eius animum ad amorem, sed si contingit in animo eius superbia vel adulatio, non erit id conueniens ad finem, idèd est necessaria circumspectio, vt ea quæ ordinantur ad finem, comparantur etiam cum ijs quæ circumstant.

Ostaua propositio. Cautio est pars prudentiæ; probatur Eph. 5. Videte quomodo cautè ambuletis.

Ratio, nã prudentia est circa contingentia operabilia, in quibus vt verù p̄t miseri falso, ita & malù bono ob multitudinem huiusmodi operabilium, in quibus sepe bona impediuntur à malis, & mala habent speciè boni, idèd est necessaria cautio ad prudentiam, vt sic accipiantur bona, quòd vitentur mala.

S V M M A R I V M.

- 1 Regnatiua est species prudentiæ.
- 2 Politica ponitur species prudentiæ.
- 3 Aeconomica ponitur species prudentiæ.
- 4 Militaris ponitur species prudentiæ.

De partibus subiectiuis prudentiæ. Cap. I IIII.

Prima propositio. Regnatiua ponitur species prudentiæ; probatur ex Philosopho 3. Polit. c. 8. d. q̄ prudentia est propria virtus principis, ergo specialis prudentia debet esse regnatiua.

Ratio, nam ad prudentiam pertinet regere, & præcipere, q. 47. art. 2. idèd vbi inuenitur specialis ratio regiminis, & præcepti in humanis actibus, ibi inuenitur specialis ratio prudentiæ, sed in eo qui nõ solum se habet regere, sed perfectam communitatem, ciuitatis, vel regni, inuenitur specialis, & perfecta ratio regiminis, quia regimen est perfectius, quo est generalius, & ad plura se extendit, & vltiorem finem attingens, idèd regi ad quem pertinet regere ciuitatem, vel regnum, prudentia cõpetit secundum specialem, & perfectissimam sui rationem, idèd

8 prudentiæ pars est cautio.

D. Tho. 2. 2. q. 59. I Regnatiua est spes prudentiæ.

idèd regnatiua ponit species prudentiæ. Secunda propositio. Politica ponitur conuenienter species prudentiæ; probatur 6. Eth. c. 8.

2 Politica ponit species prudentiæ.

Ratio, nam seruus per imperium mouetur à domino, & subditus à principate, quia irrationabilia solum aguntur ab alio non autem mouent se, quia non habent liberum arbitrium sui actus, idèd rectitudo regiminis non est in ipsis, sed solum in rationabilibus, sed hoies serui vel subditi, ita aguntur ab alijs per præceptum, q̄ tamen etiam se agunt per liberum arbitrium, idèd in eis requiritur quaedam rectitudo regiminis per quam seipos dirigant, in obediendo principatibus; quæ Politica dicitur.

3 Aeconomica ponitur spes prudentiæ. Tertia propositio. Aeconomica debet poni species prudentiæ; probatur 6. Ethic. cap. 8.

Ratio, nam ratio obiecti diuersificata secundum vniuersale, vel particulare, vel secundum totum & partes, diuersificat virtutes, & artes, secundum quam diuersitatem vna est principalis respectu alterius, sed domus medio modo se habet inter vnã personam, & ciuitatem, vel regnum, quia vt vna singularis persona est pars domus, sic vna domus est pars ciuitatis, vel regni, idèd sicut prudentia communiter dicta regitiua vnus distinguitur à politica, ita æconomica distinguitur ab vtroque.

4 Militaris ponit species prudentiæ. Quarta propositio. Militaris debet poni species prudentiæ; probatur Proverb. 24.

Ratio, nã q̄ secundum rationem & artem aguntur, oportet esse conformia ijs quæ sunt secundum naturam, quæ à ratione diuina sunt constituta, natura verò ad duo tendit: primò, ad regendum quamcumque rem in seipsa: secundò, ad resistendū extrinsecus impugnantibus, & corruptiuis: vnde animalibus non solum dedit vim concupiscibilem per quam moueantur ad omnia ea quæ sunt salutarum accommoda, sed etiam vim irascibilem, per quam animal resistit impugnantibus: vnde in ijs quæ sunt secundum rationem non solum oportet esse prudentiam politicam, per quam dispensantur conuenienter ea quæ pertinent ad

bonum commune, sed etiam militarem per quam hostium insultus repellatur.

S V M M A R I V M.

- 1 Eubelia est virtus bene consiliatiua.
- 2 Eubelia est pars distincta à prudentia.
- 3 Sincis est virtus bene indicatiua.
- 4 Gnome est specialis virtus.

De virtutibus adiunctis prudentiæ. Cap. V.

Prima propositio. Eubelia est virtus, & bene consiliatiua; probatur 6. Eth. c. 8. vbi dicitur, q̄ est rectitudo consilij, sed recta ratio perficit rationem virtutis, ergo eubelia est virtus.

D. Tho. 2. 2. q. 51. I Eubelia est virtus bene consiliatiua.

Ratio, nam de ratione virtutis humanae est q̄ faciat actum hominis bonum, 1. 2. q. 55. art. 2. & 3. inter alios autem actus hominis proprium ei est consiliari, quia id importat quandam inquisitionem rationis circa agenda in quibus consistit vita humana, quia vita speculatiua est supra hominem. 10. Eth. c. 7. eubulia verò importat bonitatem consilij, quia dicitur ab eu q̄ est bonum, & eubule, q̄ est consilium quassu bona consiliatio, vel bene consiliatiua, vnde est virtus humana.

Secunda propositio. Eubelia est virtus distincta à prudentia; probatur, nã prudentia est præceptiua: 6. Eth. c. 10. eubelia est consiliatiua, ergo.

II Eubelia est pars distincta à prudentia.

Ratio, nam virtus propriè ordinatur ad actum quem reddit bonum, idèd oportet secundum differentiam actuum esse diuersas virtutes, maximè quando non est eadem ratio bonitatis in actibus, aliter diuersi actus ad eandem virtutem pertinerent, vt ex eodem pendet bonitas amoris, desiderij & gaudij, idèd omnia ista pertinent ad virtutem charitatis: actus verò rationis ordinati ad opus sunt diuersi, nec habent eandem rationem bonitatis, quia ex alio efficitur quis bene consiliatiuus, indicatiuus, & præceptiuis: vnde ista quandoq; ab inuicem separantur, idèd oportet aliam esse virtutem eubeliam.

buliam per quam est bene quis confide-
ratiuus, aliam prudenciam per quam est
bene praeceptiuus, & vt consiliari ordi-
natur ad praecipere, vt principalius, sic
eubulia ordinatur ad prudentiam, vt prin-
cipaliozem, sine qua non esset virtus, vt
nec virtutes morales sine prudentia,
nec aliae sine charitate.

3
Sinefis est
virtus bene
iudicati-
ua.

Tertia propositio. Sinefis est virtus, &
bene iudicatiua, cum iudicium sit me-
lius quam consilium, vt ergo bene con-
siliariua est virtus, eo magis bene iudi-
catiua.

Ratio, nam sinefis importat iudicium
rectum non circa speculatiua, sed circa
operabilia particularia, circa quae est et
prudentia, sinefis enim graecè dicitur sen-
sare, quasi homo boni sensus, sed oportet
q̄ secundum differentiam actuum, qui
non reducuntur in eandem causam sit
etiam diuersitas virtutum, sed bonitas
consilij & iudicij non reducuntur in eā-
dem causam, quia multi sunt bene con-
siliatiui, qui non sunt bene sensati, quasi
non rectè iudicantes, vt enim in specu-
latiuis multi sunt prompti ad discurren-
dum per diuersa ob virtutem imaginati-
ua virtutis, quae potest formare diuersa
phantasmata, & tamen huiusmodi
quandoq; non sunt boni iudicij ex defe-
ctu intellectus, & maxime communis sen-
sus, non bene iudicantis, ideo eubulia di-
stinguitur à sinefi.

4
Gnome
specialis
virtus.

Quarta propositio. Gnome est specia-
lis virtus; probatur 6. Eth. c. 8.

Ratio, nam habitus cognoscitiui di-
stinguuntur secundum altiora, vel inter-
iora principia, vt sapientia in specula-
tiuis altiora principia considerat, quam
scientia, ideo distinguitur, vnde & sic o-
porter esse in actibus, sed quae sunt prae-
ter ordinem inferioris principij, vel cau-
sae, quandoq; reducuntur in ordinem al-
terioris principij, vt monstruosi partus sunt
praeter ordinem virtutis actiuae in semine,
tamen cadunt sub ordine altioris prin-
cipij, scilicet corporis caelestis, vel alte-
rius prouidentiae diuinae: vnde qui consi-
derat virtutem actiuam in semine non
posset certum iudicium facere de huius-
modi monstris, de quibus tamen potest
iudicare secundum considerationem di-

uinæ prouidentiae, contingit verò quan-
doque quid esse faciendum praeter com-
munes regulas agendorum, vt cum im-
pugnatori patriae non est depositum red-
dendum, vel huiusmodi, ideo oportet de
huiusmodi iudicare secundum aliqua
altiora principia, quam sunt regulae cõ-
munes secundum quas iudicat sinefis,
& secundum illa altiora principia exi-
gitur altior virtus iudicatiua, quae dicitur
gnome, quae importat quaedam pers-
picacitatem iudicij.

S V M M A R I V M.

- 1 Consilij donum quid sit, & cur de-
tur à Deo.
- 2 Consilij donum poni debet inter do-
na Spiritus sancti.
- 3 Consilij donū responderet dono pru-
dentiae.
- 4 Consilij donum manet in patria.
- 5 Consilij dono responderet quinta bea-
tudo, de misericordia.

De dono consilij, quod responderet
prudentiae. Cap. VI.

NOrandum, q̄ donum consi-
lij est habitus infusus, quo
homo mouetur à spiritu san-
cto ad bene & subito inquir-
endū circa singularia con-
tingentia, & rectè se habendum erga ea,
& ea fugiendum q̄ impedimentum praes-
tant salutis, & differt à prudentia, & eu-
bulia acquisita & infusa, quia illa diri-
gunt hominem inquisitione consilij se-
cundum ea quae hominis ratio compre-
hendere potest, sed quae humana ratio
non cõprehendit omnia singularia con-
tingentia, quae contingere possunt, quia
cogitationes hominum incertae sunt, &
timidae prouidentiae nostrae, ideo homo
eget vt in inquisitione consilij dirigatur
à Deo, qui omnia comprehendit, quod
fit per donum consilij, quo homo diri-
gitur quasi consilio accepto à Deo, vt &
in humanis qui sibi non fidunt, consiliū
petunt à sapientibus, quia ad consilium
est ascendendum, vt prouidendo prepa-
riatur

D. Tho. 2.
2. q. 52.

I
Consilij do-
num quid
sit, & cur
des à Deo.

riatur omne q̄ fortiter est agendum: vt
d. Greg. hom. 19. in Ezech. His ita not.
2
Prima sit propositio. Donum consilij
poni debet inter dona spiritus sancti;
probatur 1c. 11. ex Greg. hom. 19. in E-
zech. Bern. de donis spiritus sancti. c. 5.
Orig. homil. 3. in 1c. Aug. lib. 1. de serm.
domini in monte. c. 3.

3
Consilij do-
nū respon-
det dono
prudentiae.

Ratio, nam dona spiritus sancti sunt
quaedam dispositiones quibus anima red-
ditur bene mobilis à spiritu sancto, 1. 2.
q. 68. art. 1. Deus verò mouet quodlibet
secundum modū eius q̄ mouetur, crea-
turam corporalem mouet per tempus
& locum, spirituales per tempus, & nō
per locum, propriū verò rationalis crea-
turae est quod per inquisitionem mouea-
tur ad aliquid agendum, quae inquisitio
consilium dicitur, ideo spiritus sanctus
per modum consilij dicitur creaturam
rationalem mouere, ideo consilium pon-
itur inter dona spiritus sancti.

Secunda propositio. Donum consilij
responderet virtuti prudentiae, cum vtrum-
que sit circa ea quae agenda sunt propter
finem, ergo.

Ratio, nam principium motuum in-
ferius adiuuatur maxime & perficitur
per hoc q̄ mouetur à superiori motu
principio, vt corpus in hoc q̄ mouetur
à spiritu, sed rectitudo rationis humanae
comparatur ad rationem diuinam, vt
principium motuum inferius q̄ mouetur
ad superius, & refertur in ipsum, quae
ratio aeterna, est suprema regula omnis
humanae rectitudinis, ideo prudentia quae
importat rationis rectitudinem, maxi-
me iuuatur, & perficitur secundum q̄
regulatur, & mouetur à spiritu sancto,
q̄ pertinet ad donum consilij, art. praec.
vnde donum consilij responderet pruden-
tiae, vt ipsam adiuuans & perficiens.

4
Consilij do-
nū manet
in patria.

Tertia propositio. Donū consilij ma-
net in patria; probatur ex Greg. lib. 17.
Moral. cap. 7.

Ratio, nam dona spiritus sancti ad id
pertinent, vt creatura rationalis mouea-
tur à Deo, circa q̄ duo considerantur:
primò, q̄ alia est dispositio eius, q̄ mo-
ueatur dum mouetur, alia quando est in
termino motus, nam quando est mouēs
solum principium mouendi, cessante mo-

tu, cessat actio mouentis super mobile,
vt domus, vt est aedificata non aedifica-
tur ulterius ab aedificante, sed quando
mouens non solum est causa mouendi,
sed etiam est causa ipsius formae ad quā
est motus, tunc non cessat actio mouen-
tis etiā post adeptionem formae, vt sol
illuminat aereum etiam postquam est il-
luminatus, & ita Deus causat in nobis
virtutē, & cognitionem non solum quā-
do primo acquirimus, sed dū in eis perse-
ueramos, & ita in beatis causat cogni-
tionem, non vt in ignorantibus, sed in
contiuuando in eis cognitionem agen-
dorum, cum quidam Angeli, vel beati
hoīes, non cognoscant ea quae non sunt
de essentia beatitudinis, sed ad gubernationem rerū pertinet secundum diuinā
prouidentiam, & circa hoc cõsiderandum
q̄ aliter mouetur à Deo mens beatorū,
aliter viatorum: in viatoribus mens eorū
à Deo mouetur, per hoc q̄ sedatur
anxietas dubitationis in eis praecedens,
in mente beatorum circa ea quae non co-
gnoscuntur est simplex nescientia, quae ē
Angeli purgantur, & nō praecedit in eis
inquisitio dubitationis, sed simplex con-
uersio ad Deū, quae de inferioribus Deū
consulunt: vnde instructio huiusmodi
consilium dicitur, & sic in beatis est cõ-
siliū, quatenus contingit in eis cogni-
tio scitorum, & illuminatur de nō scitis.

5
Quarta propositio. Quinta beatitudo,
quae est de misericordia, responderet dono
consilij; probatur ex Aug. lib. 1. de serm.
domini in monte. c. 6. & Bern. de donis
spiritus sancti. cap. 5.

Ratio, nam consilium propriè est de
do, de mi-
ijs quae sunt vtilia ad finem: vnde ea quae
sericordia
maximè sunt vtilia ad finem maximè de-
bet respicere donum consilij, hoc verò
est misericordia. 1. Tim. 4. pietas est ad
omnia vtilis, ideo specialiter responderet
dono consilij misericordia, non vt eli-
cienti, sed vt dirigenti.

S V M M A R I V M.

- 1 Imprudentia quid sit.
- 2 Imprudentiae mala.
- 3 Imprudentia est peccatum.
- 4 Imprudentia est speciale peccatum
im.

- 5 Imprudentia damna.
- 6 Præcipitatio est vitium imprudentia.
- 7 Inconsideratio est peccatum imprudentia.
- 8 Inconstantia est vitium imprudentia.
- 9 Imprudencia, inconstantia, &c. oriuntur ex luxuria.

De vitijs oppositis prudentia, & primo de imprudentia. Cap. VII.

D.Tho. 2. 2. q. 53.

1 Imprudentia qd sit.

2 Imprudentia mala.

NOrandum, qd imprudentia, seu inconsideratio est vitium prudentia oppositum, quando quis in recte cogitando deficit, ex hoc qd contemnit vel negligit, data opportunitate ea attendere ex quibus rectum iudicium procedit, & habet malam inquisitionem, quia inquirat de malis modis ad actum malum, consiliatur de illis, iudicat & præcipit de illis, sub qua continetur & inconstantia qua quis recedit à bono proposito, & præcipitatio cum quis fertur ad agendum per imperium passionis absque ratione, omittit memoria præteritorum, intelligentia presentium, solertia in considerandis futuris eventibus, ratiocinatione in conferendo vnum alteri, & docilitate, qua quis quiescere debet sententia maiorum; que imprudentia damna bilis est, cum gladius sit quo anima vulneribus afficitur simul & malitia iuncta, inde cuncti errores homini proveniens, cum nemo lædi possit nisi à seipso, ut Plato testatur, qd de anima intelligitur, que inuisibilis cum sit, & immortalis à ferro lædi non potest, & ea sit, qua homo propriè dicitur & magis præcipue, ut Plato in Timeo testatur, licet iuxta Peripateticos corpus, & anima ad hominis constitutionem requirantur, qua ratione Bias dixit, nolite imprudentes esse nec maligni: vnde & Plato dixit, ignorantiam non minus intellectum reddere cæcum, quam cæcitas corporis oculum visu prioret, ob qd Nicias dux Atheniensium terribis ob eclipsum lunæ conspectum, eius causam ignorans, permisit

se ab hostibus circumdari, & trucidari cum eius exercitu, & Otto primus visio sa xo è cælo cadente à cepta prouincia destitit, cui tamen id aliàs naturaliter contigisse Aristoteles referat, quod tamen diuinæ factum esse potest. His ita not.

Prima sit propositio. Imprudentia est peccatum; probatur Prou. 2. 1. vnde & adagium prodij, omnis ignorans malus, qd & Terentius asserit dicens, nil ignaro deterius terram producere.

Ratio, nam imprudentia accipitur primatiue, vel contrariè: primo modo non propriè dicitur solam carentiam prudentia, quæ sit peccatum, quandoq; tamen priuatiue dicitur quatenus quis careat prudentia, quam natus est & debet habere, & sic ratione negligentia est peccatum quando quis non adhibet studium ad prudentiam acquirendam; contrariè dicitur, secundum qd ratio contrario modo mouetur, vel agit prudentia, ut si recta prudentia agit consiliando imprudens consilium spernit, & sic est peccatum, quia diuertit quis in regulis quibus prudentia rectificatur: vnde si id contemnit per auersionem à regulis diuinis est peccatum mortale, ut cum quis contemnit diuina præcepta, præcipitanter agit, si verò præter ea agat sine contemptu, & sine detrimento eorum quæ sunt necessaria ad salutem, est veniale.

Secunda propositio. Imprudentia est speciale peccatum; probatur cum sit vitium specialiter contraria. s. prudentia.

Ratio, nam peccatum potest dici generale, primo, quia sit generale respectu omnium: secundò, respectu aliquorum, quæ sunt sub eo, primo modo, dicitur generale vitium dupliciter: primo, per essentiam, quia prædicatur de omnibus peccatis, & sic imprudentia non est generale peccatum, nec prudentia virtus generalis, cum sit circa actus speciales, scilicet rationis: secundò, per participationem, & sic est generale peccatum, nam ut prudentia velur participatur in omnibus virtutibus, ut earum directiua, ita imprudentia in omnibus peccatis, quia peccatum non esse potest, nisi sit defectus in actu rationis dirigentis, qd pertinet ad imprudentiam. Secundo modo, imprudentia

3 Imprudentia est peccatum.

4 Imprudentia est speciale peccatum.

dentia est generale peccatum, quia continet sub se diuersas species peccatorum; primo, per oppositum ad diuersas partes subiectiuas prudentia, quia ut prudentia distinguitur in prudentiam simpliciter æconomicam, ut supra; sic imprudentia ratio se eundem partes quasi potentiales prudentia aduersas sumitur, qd sunt virtutes adiunctæ, & accipitur secundum diuersos actus rationis, & sic quod ad defectum iudicij est inconsideratio, quod ad defectum consilij est precipitatio, vel temeritas, quod ad ipsum præceptum est negligentia, & inconstantia. Tertio, potest sumi per oppositum eorum que requiruntur ad prudentiam, & sunt eius partes integrantes, ut supra, qui tamè defectus reducantur ad prædictos quatuor, nam in cautela & circumspèctio reducantur ad inconsiderantiam, ad precipitium, sed recessus à memoria, docilitate, vel ratione, ad negligentiam, & inconstantiam pertinet, imprudentia est defectus intelligentia, & solertia.

Ex quo quidem vitio multa mala proueniunt, ob id enim homo humilis conditionis, timidus, inciuilis, miser, otiosus, & superstitionibus deditus, potens arrogans, crudelis, temerarius, loquax, auarus, inconstans, iniustus fit, cum nihil Menandro auctore, ignorantia sit magis temerarium, qui si à felicitate cadit, pusillanimitas, inconstans, inquietus, impatientis enadit; cum ex ignorantia omnia mala proueniunt, ut alibi de educatione filiorum agitur, qd effecit & Nicias dux Atheniensium visio eclipsum terribis, in hostium potestate cum exercitu deuenit, qd & Ottoni contigit in pari euentu, ut supra, prouinciam magni ponderis ob id relinquenti.

Tertia propositio. Præcipitatio est vitium sub imprudentia contentum; probatur Prou. 4.

Ratio, nam præcipitatio in anima dicitur metaphorice, quia sicut corporaliter precipitatur, qui à superiori ad ima deprimitur secundum motum proprium impetus, vel alterius impellentis non descendendo per gradus, sic summum animæ est ratio, inum operatio per corpus exercita, gradus medij sunt memoria p-

5 Imprudentia dâna.

6 Præcipitatio est vitium imprudentia.

teriorum, intelligentia presentium, solertia in considerandis futuris eventibus, ratiocinatio in conferendo vnum alteri, docilitas, qua quis quiescit sententia maiorum, per quos gradus quis rectè descendit consiliando, qd si quis fertur ad agendum per imprudentiam voluntatis, vel passionum omittit dictis gradibus erit precipitatio, & sic opponitur prudentia.

Quarta propositio. Inconsideratio est peccatum sub imprudentia contentum; probatur Prou. 4.

Ratio, nam consideratio importat actum intellectus veritatem rei intuentis, sicut verò inquisitio pertinet ad rationem, ita iudicium ad intellectum: vnde de in speculatiuis demonstratiua scientia dicitur iudicatiua, quatenus per resolutionem in prima principia intelligibilia de veritate inquisitorum iudicatur, idè consideratio maxime pertinet ad iudicium: vnde & defectus recti iudicij ad vitium inconsiderationis pertinet, quatenus quis in rectè iudicando deficit, quia contemnit, vel negligit attendere ea ex quibus rectum iudicium procedit vnde inconsideratio est peccatum.

Quinta propositio. Inconstantia est vitium sub imprudentia contentum.

Ratio, nam inconstantia importat quendam recessum à bono proposito diffinito; principium verò huius recessus est in vi appetitiua, quia nemo recedit à priori bono proposito, nisi ob aliquid qd sibi inordinatè placet, sed hic recessus non consummatur nisi per defectum rationis, que fallitur in hoc qd repudiat, qd rectè acceptauerat; & quia cum possit resistere impulsui passionis, si non resistat id est ex debilitate rationis, que non tenet se firmiter in bono proposito concepto, idè inconstantia quò ad consummationem pertinet ad defectum rationis, & ut omnis rectitudo rationis practicae pertinet aliquantulum ad prudentiam, ita omnis defectus eiusdem pertinet ad imprudentiam, & ut precipitatio est ex defectu circa actum consilij, & inconsideratio circa actum iudicij, sic inconstantia circa actum præcepti, idè inconstantia quis dicitur quando deficit in precipiendo ea

7 Inconsideratio est peccatum imprudentia.

8 Inconstantia est vitium imprudentia.

quæ

9 Imprudentia, inconstantia, precipitatio, &c. oriuntur ex luxuria.

quæ rectè sunt consiliata, & iudicata. Sexta propositio. Prædicta vitia ex luxuria oriuntur; probatur ex Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 31.

Ratio, nam delectatio maximè corrumpit astimationem prudentiæ, & precipue delectatio quæ est in venereis, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibilem delectationem. 6. Eth. c. 5. lib. 7. c. 21. perfectio verò prudentiæ, & cuiuslibet intellectualis virtutis consistit in abstractione à sensibilibus: vnde cum prædicta vitia perineat ad defectum prudentiæ, & rationis practicæ, supra art. 2. & 5. sequitur quod ex luxuria maximè oriuntur.

S V M M A R I V M.

- 1 Negligentia quid sit, & quotuplex.
- 2 Negligentiæ mala.
- 3 Negligentia est speciale peccatum.
- 4 Negligentia opponitur prudentiæ, scilicet sollicitudini.
- 5 Negligentia an sit peccatum mortale, & quomodo.

De Negligentia. Cap. VIII.

D.Tho. 2. q. 54. I Negligentia quid sit, & quotuplex.

Notandum, quod Negligentia significat defectum debitæ sollicitudinis, & diligentia, & quia omnis defectus actus debiti est peccatum, ideo sequitur quod negligentia sit peccatum, & licet negligentia proprie sit defectus circa actum interiorum voluntatis, qui est electio, quasi nec eligens, vnde differt à pigritia, quæ est defectus circa executionem operis exterioris, & à desidia quæ est defectus circa continuationem boni operis à desistendo dicta, & à torpore qui est defectus circa fervorem executionis operis, dum bonum fit repide, & ab inconstantia quæ est defectus circa stabilitatem voluntatis, & ab omissione quæ est defectus circa actum debitum fieri, vt negligentia est defectus circa circumstantiam, vt temporis, loci, & huiusmodi: vt d. S. Ant. 2. p. tit. 9. c. 3. largè tamen negligentia est omisio alicuius actus

fieri debet & potest, vnde non est sine mora. c. fi. de elect. c. quia diuersi. de concess. præb. & nomine negligentia simpliciter venit leuis & leuissima culpa. c. cum ex eo. in fi. & c. commissa. §. porro. de elect. in 6. idq; quado quis tenetur de leui & leuissima culpa, aliàs non, nomine verò negligentia dissoluta venit lata culpa. l. si fideiusor. in princ. ff. mand. quæ & dolo æquiparatur. l. i. §. is quoque. ff. de act. & oblig. quod procedit cum negligentia est dissoluta vel crassa, vel cū lex imponit negligentia poenam diuersam à delinquente, quia tunc sub negligente includitur dolosa negligentia: vt dicit Gem. in c. si compromissarius. de elect. in 6. & est vitanda, cum omnis disciplina sit nouerca, vt diligentia mater; vt dicit Boet. de discipl. schol. & turpissima sit iactura quæ per negligentiam fit. His ita notatis.

Prima sit propositio. Negligentia est peccatum speciale, cū peccata quæ committuntur ex negligentia distinguuntur ab ijs quæ committuntur ex contemptu.

Ratio, nam negligentia importat defectum debitæ sollicitudinis, omnis verò defectus debiti habet rationem peccati: vnde negligentia habet rationem peccati, & vt sollicitudo est specialis virtus actus, ita oportet quod negligentia sit speciale peccatum, quædam sunt enim peccata specialia, quæ sunt circa materiam specialem, vt circa venerea luxuria, quædam vitia specialia ob specialitatem actus se extendentia ad omnem materiam moralem, ideo cum sollicitudo sit specialis actus rationis, q. præc. art. 3. & huiusmodi sunt omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quia quilibet actus rationis se extendit ad omnem materiam moralem, sequitur quod negligentia importans sollicitudinis defectum sit speciale peccatum.

Secunda propositio. Negligentia opponitur prudentiæ, scilicet sollicitudini ad prudentiam reducibili; probatur Eccl. 20. lasciuus, & imprudens non obseruant tempus.

Ratio, nam negligentia directe opponitur sollicitudini, sollicitudo verò pertinet ad rationem, & rectitudo sollicitudinis ad prudentiam; vnde per oppositum negligentia

2 Negligentiæ mala.

3 Negligentia est speciale peccatum.

4 Negligentia opponitur prudentiæ scilicet sollicitudini.

negligentia ad imprudentiam pertinet: vnde improdus dicitur, quasi nec eligens, electio verò recta eorum quæ sunt ad finem pertinet ad prudentiam, ergo & negligentia ad imprudentiam.

Tertia propositio. Negligentia quandoque est peccatum mortale, quandoque non, modo infra exposito; probatur Proverb. 19. Hier. 48.

Ratio, nam negligentia provenit ex quadam remissione voluntatis per quam ratio non sollicitatur, vt præcipiat ea quæ debet, vel eo modo quo debet, potest ergo contingere dupliciter, quod negligentia sit mortale: primo, ex parte eius, quod omittitur per negligentiam, quod si sit de necessitate salutis, vel sit actus, vel circumstantia, erit peccatum mortale, vel si sit ex contemptu. Prover. 19. qui negligit viam suam mortificabitur. & Hierem. 48. Maledictus, qui facit opus Dei negligenter, scilicet in casibus prædictis. Secundo, ex parte causæ, nam si voluntas ita remissa sit circa ea quæ sunt Dei, vt totaliter à charitate Dei deficiat, huiusmodi negligentia est peccatum mortale, & id maximè contingit quando negligentia sequitur ex contemptu, aliter si omittitur actus vel circumstantia non necessaria ad salutem, nec id fiat ex contemptu, sed ex defectu feruoris qui quandoque impeditur ob aliquod veniale peccatum; tunc negligentia est veniale peccatum.

De negligentia verò in particulari, vt prælati, iudicis, medici, &c. agitur in tract. de statibus Personarum, & de ea vt cadit in contractibus habetur sub tr. de contractib. c. de mora, culpa, &c.

S V M M A R I V M.

- 1 Prudentiæ quæ vitia aduersentur, & tamen cum ea similitudinem habeant.
- 2 Prudentia carnis est peccatum.
- 3 Prudentia carnis quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale.
- 4 Astutia an sit peccatum, & quomodo.
- 5 Dolus an sit peccatum, & quomodo.
- 6 Fraus an sit peccatum, & quomodo.

- 7 Sollicitudo temporalium an sit licita.
- 8 Sollicitudo futurorum an sit licita.
- 9 Prudentia carnis, astutia, dolus, &c. etiam ad auaritiã pertinent.

De vitijs oppositis prudentiæ, quæ habent similitudinem cum ipsa. Cap. IX.

Notandum, quod quædam vitia videntur habere similitudinem cum prudentia, & ab ea distant, cum vitia sint, vt prudentia carnis, quia vt prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finem totius vitæ, quæ est beatitudo, ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro ultimo fine suæ vitæ, & seruat circa ea regulas prudentiæ modo contrario; sic est astutia, dolus, & nimia sollicitudo. His ita not.

Prima sit propositio. Prudentia carnis est peccatum, cum inimica sit Deo. Roman. 8. Lucæ 16. Filij huius seculi, &c. scilicet ad faciendum mala.

Ratio, nam prudentia est circa ea quæ sunt ad finem totius humanæ vitæ, q. 47. art. 13. ideo prudentia carnis proprie dicitur, secundum quod quis bona carnis habet vt ultimum finem suum, quod patet esse peccatum, quia per hoc homo deordinatur in ultimo fine, qui non consistit in bono corporis, 1. 2. q. 2. artic. 5. ideo prudentia carnis est peccatum.

Secunda propositio. Prudentia carnis est peccatum veniale, quandoque tamen mortale.

Ratio, nam prudens dicitur, vel simpliciter, s. in ordine ad finem totius vitæ, vel secundum quid in ordine ad finem particularem, vt cum quis est prudens in negotiatione, & huiusmodi, sup. q. 47. art. 3. si prudentia carnis accipitur primo modo, ita quod in cura carnis constituitur ultimus finis totius vitæ humanæ, sic peccatum est mortale, quia per hoc homo auerterit à Deo, cum impossibile sit esse plures fines ultimos, 1. 2. q. 1. art. 5. Si accipitur secundo modo, sic prudentia carnis est peccatum veniale, nam contingit aliquem affici inordinatè

D.Tho. 2. q. 55. prudentiæ quæ vitia aduersentur & tamen cum ea similitudinem habeant.

2 prudentia carnis est peccatum

3 prudentia carnis quæ peccatum mortale, quæque veniale.

tè ad aliquod delectabile absque auer- sione à Deo per peccatum mortale: vn- de non constituit vltimum finem in hu- iusmodi delectatione carnis, & adhibe- re studium ad hanc delectationem con- sequendam est peccatum veniale, & prur- dentia carnis, si verò quis comedat, ob- sustentationem non dicitur prudentia: carnis, quia vitur quis cura carnis vt ad finem.

4. Tertia propositio. Astutia, quæ est cum aliquis ad consequendum finem excogitat simulatas vias, & media est speciale peccatum oppositum veræ prudentiæ, distinctum à prudentia carnis, etiam si finis intentus sit bonus, cum nõ sit solum faciendum bonum, sed etiam medio debito adlicito; probatur 2. Co- rinth. 4.

Ratio, nam prudentia est recta ratio agibilibus, vt scientia scibilium, contra rectitudinem verò scientiæ peccatur in speculationis: primò, quando ratio indu- citur ad aliquam conclusionem falsam, quæ apparet vera. Secundò, quia ratio procedit ex aliquibus falsis, quæ videntur vera, vel sint ad cõclusionem veram, vel ad conclusionem falsam, ita aliquod peccatum potest esse cõtra prudentiam habens eius similitudinem, dupliciter: Primò, quia studium rationis ordinatur ad finem, qui non est verò bonus, sed ap- parens, quod pertinet ad prudentiã car- nis. Secundò, quatenus quis ad finem con- sequendum, vel ad bonum, vel ad malũ vitandum non vitur vijs veris, sed simu- latis & apparentibus, & pertinet ad pec- catum astutiæ: vnde opponitur pruden- tiæ, & distinguitur à prudentia carnis.

Et eo magis astutia est peccatum si permisceatur doctrinæ Christi falsa, & simulata doctrina, vel si quis ob lucrum vel gloriam propriam, & non propter Deum prædicet.

5. Quarta propositio. Dolus est pecca- tum ad astutiam pertinens; probatur E- phes. 4.

Ratio, nã astutia sumit vias non veras ad aliquod consequendum bonum, vel malum, arr. præced. quarum viarum as- sumptio potest considerari: primò, in ex- cogitatione huiusmodi viarum, & hoc

propriè pertinet ad astutiam, vt excogi- tatio reclarum viarum ad bonum finem pertinet ad prudentiam: secundò, consi- deratur sumptio huiusmodi viarum: se- cundum executionem operis quòd per- tinet ad dolum, idè dolus importat exe- cutionem astutiæ, & sic pertinet ad eam.

Notandum autem, quòd dolus est ca- liditas, fallacia, vel machinatio ad ali- quem decipiendum adhibita. l. r. ff. de dolo. qui annullat contractum tempo- ralem, vt venditionem, &c. si dar cau- sam contractui in contractibus bonæ fi- dei, in contractibus verò stricti iuris e- liditur exceptionis ope: vt not. in cap. cum dilecti. de emptio. & vendit. l. 2. C. de rescind. vendit. l. cum postea. C. de pa- ctis. si verò dolus incidit in contractum, tenet contractus in contractibus bonæ fidei, sed est suppleendum pretiũ, vel res- danda: si deceptio sit vltra dimidiã iusti pretij; l. Iulianus. §. si venditor. ff. de act. empti. d. l. 2. C. de rescind. vend. in con- tractibus verò stricti iuris agitur de do- lo. l. eleganter. §. non solum. ff. de pro- xen. iusta: tamen ignorantia excusat à do- lo. c. vt animarum. de constit. in 6. & con- sequenter à pena ad quam incurredam requiritur dolus. Bart. in l. si quis in tan- tam. C. vnde vi. nisi sit doctor, in quo tur- pis est ignorantia. Angel. in l. 2. ff. quod quisque iur. qui & in l. senatus. C. de his qui sibi ascri. aliq. d. quòd creditur alle- ganti se ignorasse ius ad excludendum dolum, & sic poenam que ob id incurritur: vnde vbi ius, vel statutum requirit dolum verum nõ incurrit poenam igno- rans licet culpabilis, licet aliter sit puniendus, vbi verò ius requirit dolum præ- sumptum ignorans crasse, & supinè non excusatur, quia est in dolo presunto, & talis incurrit censuras eo casu illatas. d. cap. vt animarum. de constitutio. in 6. nisi sit in leuè culpa ignorantia, & etiam non potest quis pacisci, vt non teneatur de dolo, cum sit cõtra bonos mores. l. 1. §. si conueniat. ff. de posit. nec poena cor- poralis sine dolo incurritur. Bart. in l. in actionibus. ff. de in litem iuran. & etiam ignorantia iniustæ causæ excusat à do- lo. Bald. in d. cap. vt animarum. de con- stituit. in sexto. Bald. in authen. genera- liter.

liter. C. de episcopis, & clericis.

6. Fraus an sit peccatũ, & quomodo. Quinta propositio. Fraus ad astutiam pertinet, cum ordinetur ad decipiendũ. Iob 13.

Ratio, nam vt dolus consistit in execu- tione astutiæ, ita & fraus, sed in hoc est differentia, quòd dolus pertinet vniuer- saliter ad executionem astutiæ, vel fiat per verba, vel per facta, fraus secundum quòd fit per facta propriè.

Et fraus non potest esse sine dolo, sed bene e contra. Abb. in cap. ex tenore. de rescriptis; quæ nulli debet parrocinari. Et fraudare etiam dicitur, qui non facit quod facere debet. l. in fraudè. ff. de his, quæ in fraude credit. & sit fraus legi, quando fit contra significatum eius pal- liatione quæ sita. l. contra leges. ff. de le- gib. quòd fit vel de persona in personã, vt cum vir vult donare vxori vel cõtra, quòd non licet, & supponit aliam perso- nam, vt soluendo eius creditori. cap. fin. de donat. inter vir. & vxor. l. hæc ratio. §. fin. ff. eodem. vel si tutor qui emere non potest rem pupilli, interponit aliam per- sonam, quòd q; fit rei ad rem, vt si quis dat filio familias triticum mutuo, cum pecuniam ei mutuari nõ liceat. l. 4. §. 1. ff. ad Macedon. quòd in idem recidit, ar- gum. cap. plerique. 1. 4. q. 3. vel fit vnus contractus ad alium contrarium, vt si vxor vendit viro, quòd interdicit donare. l. si sponsus. ff. de donat. inter vir. & vxor. vel ad similem, vt si mulier quæ fidei- uere nõ potest constituit se principalem debitricem. l. quamuis. §. si cum essem. ff. ad Velleian. quæ omnes fraudes non excusant in conscientia, quò ad se. arg. cap. intelligentia. de verb. sign. c. quan- to. de priuileg. an verò ij naturaliter te- neantur, alibi cadit materia.

7. sollicitudo temporaliũ an sit licita. Culpa etiam connumeratur dolo, & fraudi; de quo vide Siluest. verbo culpa, & alij, & infra dicam.

Sexta propositio. Licetum est habere sollicitudinem de temporalibus, tempe- ratè tamen, & sine deordinatione, tri- pliciter tamen id est illicitum, probatur Matth. 6.

Ratio, nam sollicitudo importat stu- dium adhibitum ad quid consequendũ, sed maius studium adhibetur, vbi est ti-

mor deficiendi, idè vbi est securitas cõ- sequendi minor interuenit sollicitudo; sic ergo sollicitudo temporalium potest tripliciter esse illicita: primò, ex parte eius, de quo sollicitamur si scilicet tem- poralia, vt finem quæramus: secundò, ob superfluum studium, quòd adhibetur ad huiusmodi procuranda, ob quòd ho- mo à spiritualibus, quibus principalis inseruire debet, retrahatur: tertio, ex parte timoris superflui, scilicet quando quis timet ne faciendo quòd debet, ei necessaria deficiat, quòd Dominus pro- hibet, primò, ob maiora beneficia homi- ni præstita diuinitus præter suam solici- tudinem, scilicet animam, & corpus: se- cundò, quatenus Deus subuenit anima- libus, & plantis sine opere humano: ter- tiò, ex diuina prouidentia ex cuius igno- rantia gentiles circa temporalia quæ- rēda principalis sollicitantur, idè cõclu- dit, principalem sollicitudinem esse de- bere de spiritualibus bonis, inde speran- tes temporalibus necessarijs subuenien- dum. Si verò quis confidat de Deo quòd ad necessaria, sed timet ne sibi desint commoda, non est sine veniali, quia de- bet carere commodis, si Deus vult, pri- ma Pet. 5. quærere verò temporalia non vt finem, sed ad sustentationem, & cum studio moderato, scilicet loco, & tempo- re debito, & sine anxietate non est pecca- tum, imò homo ad id teneatur, ne Deum tentare videatur, sollicitudo tamen præ- cipua debet esse ad spiritualia.

8. Septima propositio. Nemo debet esse sollicitus futurorum, nisi tempus de propinquo videatur imminere; probatur Matth. 6. an sit licita.

Ratio, nam nullum opus potest esse virtuosum, nisi debitis circumstantijs ve- stiat, inter quas vnum est debitum tẽ- pus. Eccl. 8. quòd procedit non solum in exterioribus operibus, sed etiam in inter- iorum sollicitudine, quia cuique tempo- ri competit propria sollicitudo, vt æstate merendi &c. si ergo tempore æstiuo so- licitus esset de vindemia, superflue præ- occuparet futuri temporis sollicitudinẽ, vnde huiusmodi sollicitudinẽ Dominus prohibet, dicens: Nolite esse solliciti de crastino &c. Matth. 6.

Octava propositio. Praedicta vitia, licet prudentia opponantur, tamen etiam ad auaritiam pertinent, & ex ea oriuntur; probatur ex Gregor. lib. 3. Moral. cap. 31. & 33.

9 prudentia carnis, astutia, dolus, &c. Et ad auaritiam pertinent. Ratio, nam prudentia carnis est astutia cum dolo, & fraude aliquam similitudinem habens cum prudentia in aliquo usu rationis, maxime autem inter alias virtutes morales, usus rationis recte apparet in iustitia, quae est in appetitu rationali; ideo usus rationis indebitus etiam maxime apparet in vitio iustitiae, opponitur vero sibi maxime auaritia, ideo praedicta vitia maxime ex auaritia oriuntur.

S V M M A R I V M.

- 1 Prudentia an sit dandum praeceptum.
- 2 Prudentia vitia opposita fuerit conuenienter prohibita in veteri lege.

De praeceptis ad prudentiam pertinentibus. Cap. X.

D.Tho. 2. 2. q. 56. I prudentia an sit dandum praeceptum. Prima propositio. In decalogo non fuit dandum aliquod praeceptum directe de prudentia, licet omnia alia eiusdem praecepta ad ea aliquo modo pertineant; probatur, quia non habetur id Exodi 20.

Ratio, nam praecepta decalogi, ut supra, 1. 2. q. 100. art. 1. ut sunt data omni populo, ita cadunt in estimationem omnium, quasi ad naturalem rationem pertinentia, maxime vero sunt de dictamine rationis naturalis sine vitio humani, qui se habent in agendis, ut principia naturaliter cognita in speculatiuis, ut supra; Prudentia vero non est circa finem, sed circa ea quae sunt ad finem, ideo non fuit conueniens, ut inter decalogi praecepta aliquod praeceptum poneretur ad prudentiam pertinens directe, ad quam tamen omnia praecepta decalogi pertinent, secundum quod ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum.

Secunda propositio. In veteri lege fuerit conuenienter proposita praecepta prohibitiua de vitio oppositis prudentia.

Ratio, nam, ut supra, q. 1. 2. art. 3. iustitia maxime respicit rationem debiti quod requiritur ad praeceptum, quia iustitia est ad reddendum debitum alteri; astutia vero quod ad executionem maxime committitur in iis: circa quae iustitia est, q. praeced. art. 5. ideo conueniens fuit ut praecepta prohibitiua darentur in lege de executione astutiae, quatenus id ad iustitiam pertinet, ut cum dolo, & fraude quis alicui calumniam ingerit, eius bona surripit, &c.

2 prudentia vitia opposita fuerit conuenienter prohibita in veteri lege.

DE IUSTITIA.

S V M M A R I V M.

- 1 Iustitia quot modis sumatur.
- 2 Iustitia an sit in omnibus virtutibus, & apud quos homines praecipue.
- 3 Iustitia an sit omnis actus virtutis.
- 4 Iustitia particularis quomplex sit.
- 5 Iustitiae laudes.
- 6 Ius est obiectum iustitiae, vel iustum, & quomodo.
- 7 Ius quid significet.
- 8 Ius quot modis sumatur, vel iustum.
- 9 Iustitia medium, ut differat a medio aliarum virtutum.
- 10 Ius naturale est, & positium.
- 11 Ius diuinum est, & humanum, & diuinum naturale, & positium, & quod, quodlibet, & eius munus.
- 12 Ius gentium non est idem cum iure naturali, & in quo consistat.
- 13 Ius diuiditur specialiter in paternum, & dominatum.
- 14 Iustum politicum quod sit, & paternum, & dominatum.
- 15 ad Iusti vel iustitiae essentiam, quae requirantur.

De

De iustitia, virtutibus annexis, & primo de iure. Cap. I.

D.Tho. 2. 2. q. 57. I Iustitia quot modis sumatur

NOTANDUM, quod iustitia sumitur duobus modis: primo, pro actu cuiusque virtutis, non vitialis est, sed ut ordinatur ad bonum commune multitudinis, cuius

partes est ijs qui id exercet, vel ut ab homine emanat, non ut est singularis, sed pars Reipublicae, & sic dicitur virtus generalis, non quod sit in omni virtute per essentiam, sed quia comitatur actus omnium virtutum, & in eis inuenitur, modo in commune bonum Reipublicae ius actus ordinatur, & sic est tota virtus, quatenus Rectores multitudinis virtutum opera quae praecipunt, ordinant in bonum commune, & subditi in eum finem omnia bona opera sua exercere debent, quae virtus est in principe, & Rectoribus Reipublicae architectonicis, quatenus per leges ea praecipunt quae ad commune bonum, & optimam Reipublicae administrationem pertinent, ut quilibet se gerat, ut commune Reipublicae bonum requirit: unde leges, & rectorum statuta ad hanc virtutem pertinent; Subditis vero inest ea virtus ut mandatoribus executioni, quae per Rectores sunt constituta, dum legibus ad eum finem se accommodat, quae dicitur iustitia legalis, per quam Reipublica decet, & perfectionem suscipit. Unde ad Rectores Reipublicae spectat non solum constituere leges pertinentes ad iustitiam Cardinalem, sed etiam ad alias virtutes, ut fortitudinem, statuendo ut milites locum non deserant; temperantiam; prohibendo vitia carnis quibus Reipublica turbatur, impensas superfluas in vestibus &c. I. iustitia: fide iustitiae & iure. §. iuris praecepta. Iustitiae eod. quae iustitia etiam diuiditur bifariam, ut vna respiciat quae pertinent ad statum commune Reipublicae, ut constituere sacerdotes, sacra, & magistratus, & alia priuata, quod ad singulorum utilitatem pertinet. §. huius status iustitiae eod.

Aduertendum etiam omnem actum virtutis, quatenus per eum quis se conformat rectae rationi, & voluntati Dei, dici iustitiam, & sic accipitur Matth. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Matt. 6. Deut. 9. Psal. 4. Rom. 2. vide & Ansel. dial. de verit. c. 13. d. q. iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata. & Cic. lib. 1. de legib. d. q. est obtemperatio legibus, & sic accipitur pro obseruatione legis etiam. Deut. 4. 2. Paral. 7. Pf. 17. Ex quo etiam fit, cum bonum sit ex integra causa: ut d. Dion. 4. c. de diuina nom. quod qui est in mortali iustus non sit, & gratiam, ac charitatem esse illam quae nos iustos facit.

Secundo, notandum, q. iustitia particularis diuiditur in distributiua, qua praesidens communitatis, iuxta merita, bona ipsius, & officia iuxta illius leges distribuit, & commutatiua qua redditur a quolibet priuato aequale eius, quod est acceptum; & diffinitur quod est constans, & perpetua voluntas ius suum cuique tribuens. Instit. de iustit. in princ. l. iustitia. ff. eodem. vel habitus inclinans homines ad res iustas agendas. §. Ethic. cap. 1. D. Th. hic. & est ad alterum, cum versetur non circa passiones regulandas, sed circa actiones exteriores iuste, id est aequaliter, vel secundum aequalitatem agendas.

Quae quidem virtus est omni animo amplectenda, cum tanta afferat bona. Eccl. 4. Pro iustitia agonizate per animam tuam, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnat pro te inimicos tuos; cum ipsa afferat vitam. Prouer. 21. qui sequitur iustitiam & misericordiam inueniet vitam. Matth. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum, quae & eleuat gentem. Prouer. 14. Unde & a Stobaeo dicitur concordia, & harmonia totius animae, cum ius & aequitas sint vincula ciuitatum, & remota iustitia regna nil sunt nisi magna latrocinia: ut inquit Aug. lib. 4. ciuit. Dei. c. 4. & sine iustitia non solum Reipublica, sed nec exiguum hominum carus, nec quidem parua domus consistere possit; ut ait Macrobius in somn. Scip. Iustitia si quidem nil sibi vendit.

3 Iustitia fit omnis actus virtutis.

4 Iustitia particularis quomplex sit.

5 Iustitiae laudes.

dicat, cui libet dat quod suum est, & negligit propriam utilitatem vt. Seneca. cōmune. vt inquit Ambr. lib. 1. de offic. & quæ alijs potius nata quam sibi, communitatem & societatem nostram adiuvat, vt tibi dicitur cap. 28. vnde & Arist. 5. Ethic. eam dicit præclarissimam virtutum, & splendidiorem lucifero, & hesperos; & a Seneca vinculum dicitur humanæ societatis; ea enim Deo pio mentis affectu, & hominibus misericordia, & humanitate coniungimur: vt inquit Laet. lib. 2. de diu. iustit. c. 23. quæ & ob id diuina nomina sortitur; vt erga mundum exhibita à Deo, prouidentia dicitur, in Republica, æquitas & pax, in domibus concordia & vnio, beneuolentia, & benignitas, in corpore sanitas; Vnde Aegyptij iudices pingebant manibus carentes, & oculis fasciâ cinctis, ad indicandum eos à muneribus, & passionum affectibus alienos esse debere, quæ ita à Laedemonijs fuit custodia, vt diu feras ianuis vel arcis non adhibuerint, quam Iunius Brutus Consul Romanus ita adamauit, vt duos proprios filios morti addiderit, quod receptioni Tarquiniorum Roma expulsoꝝ consensum præstiterint, & Alexander Macedo dum causas criminales audiret, accusatore orante, vnam aurem manibus sibi obrurabat, vt eam à calumnijs rei puram seruaret; & Agesiplus Rex natura procliuus ad liberalitatem, & rem gratam amicis faciendam, si tamen eorum aliquis ab eo quicquam poscebat, se id promississe adijciebat: si petitum iustum esset, aliter se velle id non fuisse promissum, sed dictum tantummodo; & Traianus Imperator, cum æquum ascendisset vt ad bellum pergeret, eo descendit, vt quærelas inopis mulieris audiret, & alij permulsi quos recensuit tract. de Ciue, sub cap. de Iustitia. His ita notata.

6. Prima sit propositio. Ius vel iustum est obiectum iustitiæ, cuius constitudo fit iuritur in ordine ad alterum, vt in alijs virtutibus in ordine ad agentem; probatur ex Isid. lib. 5. etimol. cap. 3. & Philosopho. 4. Eth. cap. 1.

Ratio, nam iustitiæ proprium est inter alias virtutes, vt ordinet hominum

in ijs quæ sunt ad alterum, quia importat quandam æqualitatem, quia ea quæ ad æquantes dicuntur iusta, æqualitas verò est ad alterum: alia verò virtutes perficiunt hominem, in ijs quæ conueniunt secundum seipsum, ideo id quod est rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod intendit intentio virtutis, quasi in proprium obiectum, non accipitur nisi per comparationem ad agentem, rectum verò quod est in opere iustitiæ etiam præter comparationem ad agentem constituitur per comparationem ad aliud, id enim in opere nostro dicitur iustum, quod respondet secundum aliquam æqualitatem alteri, vt re-compensatio mercedis debita: pro seruitio impenso, & sic iustum quid dicitur, vt habens rectitudinem iustitiæ ad quod terminatur actio iustitiæ etiam non considerato qualiter ab agente fiat: in alijs verò virtutibus non determinatur quid rectum nisi secundum quod aliquo modo fit ab agente, iustitiæ verò determinatur præ alijs obiectum secundum se quod vocatur iustum, quod ius est, ideo ius est obiectum iustitiæ.

7. Notandum pro intelligentia, quod idem ius significat quandoquod quod iustum, & transferretur ad significandas leges, quibus id continetur siue naturales sint, vel scriptæ; & artem quæ cognoscitur, vt: & medicinæ nomē primò est sumptum ad significandum medicamentum: secundo, artem medicinæ quæ id fit, sic & in proposito, ius vocabulum primeus est impositum ad significandum æqualitatem, & iustitiæ: tertio, ad significandum leges quibus id continetur, & artem peritiam, quæ id cognoscitur, & in hoc posteriori significatu sumitur ius in l. r. ff. de iust. & iure. quod est ars boni & æqui, & in c. ius generale. diff. r. vt & dicimus hoc iure humano, aliud diuino institutum; & in hoc postremo significatu sumitur hic ius pro iusto, & obiecto iuris: vt dicit Isid. d. cap. 5. & dicitur ius esse etiam à iustitia. d. l. r. scilicet pro legibus, & arte boni, & æqui.

8. Aduertendum etiam quod ius pro iusto sumptum, duobus modis accipitur: Ius quot vno pro legitimo, & consensu rationi & legi.

matur vel legi, strictè pro eo quod est æquum iustum. quio oppositum: primo modo ius nō est obiectum iustitiæ Cardinalis: secundo sic, vt dicit hic D. Tho. cum iustitia sit habitus quo homines apti sunt ad res iustas agendas, & quo iusta agunt, & volunt iusta. 5. Ethic. cap. 1. quod explicatur etiam in l. iustitia. ff. de iust. & iure. Ab hoc modo accipiendi iustitiæ emanant alia iustitiæ acceptiones, vt sumitur pro facultate quam quis habet, vt cū quis vult iure suo, vel index sententiam præfert, licet iniustam. l. penul. ff. de iust. & iure.

9. Iustitiæ mediū vt differat à medio a- liarū virtutum. Medium autē iustitiæ differt à medio aliarum virtutum inoralium, nā in alijs sumitur in comparatione ad agentem, in iustitia verò ex comparatione rei facta cum altero collatione, vt si quis furatus est centum, medium est, vt illum excessum reducat ad æqualitatem ea restituendo, quod si non potest excusatur pro tunc, sed remanet eadem obligatio, continet verò cum alijs virtutibus moralibus, quod vt in ijs non est fat artingere medium respectu eius, qui actum elicit, sed oportet, quod sciens & eligens id eliciat, vt actus sit studiosus, sic hic quin to Ethic. cap. 8.

IO. Ius naturale est & positium. Secunda propositio. Ius conuenienter diuiditur in ius naturale, & ius positium; probatur 5. Ethic. 7.

Ratio, nam ius, vel iustum est aliquod opus æquatum alteri secundum aliquem æqualitatis modum, art. præc. quod potest fieri dupliciter: primo, ex natura rei, vt cum quis tantum dat vt tantumdem accipiat, quod dicitur ius naturale: secundo, quid alteri ad æquatum est ex condicito, vel communi placito, quando quis scilicet reputat se contentum si tantum accipiat, quod potest fieri dupliciter: primo, ex aliquo priuato condicito, vt qd fit inter pacto inter aliquas priuatas personas: secundo, ex condicito publico, vt cum totus populus consentit quod aliquid habeatur vt ad æquatum, & commensuratum alteri, vel cum id ordinat princeps, qui curam populi habet, & eius personam gerit, & hoc dicitur ius positium.

Vel ius diuiditur in diuinum, huma-

numq, diuinum diuiditur in naturale, & positium, ius naturale est vis ipsa intellectus, quia ea quæ per se & sua natura bona sunt ab ijs quæ ex se mala sunt, discernimus, & cum natura sit à Deo, sequitur quod hoc ius vel iustum sit à Deo. Psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Rom. 2. & ius naturale est quod vbiq; eandem vim habet, cuius obligatio oritur ex natura rei, de qua est præceptum, & nō ex ordine precipientis, vnde quæ sunt iuris naturalis negatiue, prohibita sunt quia mala, & non quia præcepta, & affirmatiue, iusta quia ex se bona, nō quia præcepta, quod secus in iure positio contingit, vbi obligatio oritur ex præcepto precipientis, & inde denatur in obiectum: vnde humana modi sunt mala quia prohibita, & non ideo prohibita, quia mala, & si etiam bona sunt sienda quia imperata, & non ideo imperata, quia de se necessaria sunt vt fiant. 5. Eth. c. 7. aduertendum tamen nos omnia quæ naturaliter bona sunt vel mala omnibus in promptu esse, quin in his cognoscendis error quandoque subrepat, quod ad conclusiones, quæ ex primis principijs eliciuntur, maxime quando sunt remotæ à primis principijs, & ex his quæ sunt de iure naturali, aliqua possunt quandoque mutari: vt d. hic D. Tho. ad primum, non quod ad prima præcepta, quæ in decalogo habentur, sed quod ad secunda, vel quæ ex ijs eliciuntur, vt redditio depositi, iure naturali est debita, in casu tamen definit talis esse, quæ tamen variatio nō variatur ex variatione legis naturalis, sed qb circumstantias, quæ extrahunt obiectum à numero eorū quæ lex comprehendebat, lege tñ persistente vt antea erat, absq; mutatione legis, vel dispensatione in ea; qd contra euenit in variatione eorū qd sunt iure positio, quæ contingit ex arbitrio legislatoris; vt & mensuræ vini hominū arbitrio mutantur. 5. Ethic. 7. potest præterea ius positium proponere circumstantiam ex parte obiecti, qua id quod exclusa tali circumstantia esset iuris naturalis, designat ad ius naturale pertinere, vt in prescriptione, vbi qui bona fide certo tempore legis diffinito possedit rem, licet post

I Ius diuinū humanū, & diuinū naturale, & positium & qd qd libet, & ei ammus.

sciat esse alienam, sit eius dominus, q̄ aliter esset contra ius naturale, alienum retinere, cum princeps possit ob bonum publicum ad lites sedandas, aliquem re sua spoliare; sic à principio oīa fuerunt communia, homines tamen introduxerunt diuisionem rerum, quia Deus contrarium non præcepit, sic omnes natura liberi oriuntur. §. seruitus. Insti. de iure nat. licet tamen in poenā delicti aliquos seruituti addicere iure gentium. l. 4. de statu homin. sic Deum colere est de iure naturali, hoc verò vel illo modo pertinet ad ius posituum diuinū, vel humanum; sic etiam q̄ malefactor debeas puniri, est de iure naturali, poenæ verò determinatio spectat ad ius posituum. & habetur in l. ius ciuile. de iust. & iure. & docet Molina. de Iust. som. l. tract. 1. disputat. 4.

12 Tertia propositio. Ius gentium non est idem cum iure naturali; probatur ex l. 1. lib. 5. etimol. c. 4.

Ratio, nam ius vel iustum naturale, est quod ex sui natura adequatum est alteri, q̄ potest contingere: primo, secundum absolutam sui considerationem, vt masculus ex sui ratione habet communem surationem ad feminam, vt ex ea generet, & parens ad filium, vt eum nutriat: secundo, quid alteri est commensuratum non absolute, sed secundum quid quod ex ipso sequitur, vt proprietatem possessionem, quia si consideremus hic, ager absolute non habet, vnde sit magis huius vel illius, sed si consideretur per respectum ad opportunitatem colendi, & ad pacificum vsu agris, secundum id habet commensurationem, vt sit potius vnus quam alterius, absolute verò quid apprehendere competit etiā naturaliter brutis. Vnde primo modo ius naturale est commune nobis cum brutis, ius verò gentium distinguitur à naturali, quia id commune est, etiam brutis, hoc verò solis hominibus, considerare verò aliquid comparando ad id quod, ex ipso sequitur est proprium rationis, ideo id q̄ naturalis ratio inter omnes homines constituit id apud gentes custoditur, & dicitur ius gentium. l. 9. ff. de iust. & iure.

Ex his colligitur, quod ius gentium

non pertinet ad ius naturale, sed humanum, cum seruitus, & diuisio rerum non sit ex iure naturæ, vt supra est dictum; & asserit Cic. lib. 2. de Inuent. & prædicta sunt ex iure gentium; præterea statuta iure naturæ intrinsecè sunt bona, & prohibita mala intrinsecè, sed statuta iure gentium possunt mutari, & communitio rerū potest haberi, vt habetur in religionibus cum magno fructu, ergo. Dicit tamen potest q̄ ius gentium sit mixtum, ex naturali, & ciuili, ratione enim primi est commune apud omnes gentes, ratione secundi, quia vt iure positum est introductum, sic eodē potest abrogari; vltterius quæ sunt ex iure naturæ absolute sequuntur ex primis principijs, quæ verò ex iure gentium, non absolute inde sequuntur, sed facta quadam suppositione deducta ex principijs naturæ.

Ius porro posituum duplex est, diuinum, & humanū, ius posituum diuinū est quod à Deo, & à Christo Deo, & homine est institutum, de ijs quæ non pertinent ad ius naturale, vel ministerio Moyses, Angeli, Prophetarū, vel Apostolorū. Ius humanum amplectitur alia præcepta, quæ homines publica pollebent potestate tulerunt, & hoc diuiditur in ius ciuile, & canonicum, v. g. l. 1. To. l. tract. de potestate iuris ciuilibis & canonici, & est ius ciuile quod est proprium cuiusq̄ regni, & ciuitatis.

De hac materia videnda sunt, quæ late scripsi tract. de Legibus, de his.

13 Quarta propositio. Ius specialiter diuidi debet in paternum, & dominatiuum; probatur §. Eth. c. 6.

Ratio, nam ius vel iustum dicitur per commensurationem ad alterum; alterū verò potest dici dupliciter: primo, quod simpliciter est alterum, vt quod est omnino distinctum, vt pater in duobus hominibus, quorum vnus non est sub altero, sed ambo sunt sub eodem principe, & inter has simpliciter est iustum, §. Ethic. c. 6. Secundo, alterum dicitur, quid non simpliciter, sed vt aliquid eius existens, & sic in humanis filius, est aliquid patris, quia est velut pars eius. §. Ethic. c. 12. & seruus est aliquid domini, quia est instrumentum eius. l. Polit. c. 3. & 4.

ideo

ideo patris ad filium non est comparatio, vt ad simpliciter alterum, ideo ibi non est simpliciter iustum, sed quoddā iustum scilicet paternum, & sic de Domino & seruo, quia ibi est dominatiuum iustum. Vxor vero licet sit quid viri, quia comparatur ad eum, vt ad propriū corpus, §. ethic. tamen magis distinguitur à viro quam filius à patre, vel seruus à domino, quia assumitur in quadam sociale vitam matrimonij, & habent relationem ad communitatem domesticam. l. Polit. ideo inter eos non est simpliciter iustum, sed magis iustum economicum.

14 Pro intelligentia huius propositionis iustum politicum, q̄ fit, & paternū, & dñatiuum,

est aduertendum, quod ius vel iustum est multiplex, scilicet politicum, paternum dominatiuum, & vxorium, ius politicum est ius seruandi debitum ordinē inter ciues, dicuntur vero ciues qui sub eodem principe viuentes in viuendo, acquirendo, & possidendo sunt liberi, & æquales, quatenus omnes sunt subditi eidem principi, ius paternum est ius seruandi debitum ordinem inter parentes & filios, dominatiuum, ius seruandi debitum ordinem inter dominum & seruum, vxorium, ius seruandi debitum ordinem inter virum & vxorem, ex quibus politicum differt ab alijs, nam verus inter ciues & per totam ciuitatem alia inter domesticos pariter, præterea ius politicum est inter personas diuisas in proprietate, & vsu bonorum, alia inter personas iunctas suo modo in ijs; præterea alia iusta ordinantur ad conferuationem vitæ humanæ in particulari, politicum ad sufficientiam vitæ in communi. l. Polit. & tradit Cic. in principio Rhet.

15 Secundo aduertendum, quod ad essentiam iusti, vel iustitiæ tria requiruntur, primo, vt sit inter duo extrema, cū iustitia sit tantum ad alterum, secundo, quod reddatur æquale, tertio, quod reddatur vt debitum, vnde si quid horū defuit non est iustum perfectum; vnde inter patrem & filium non est iustum simpliciter, cum ibi non sint duo extrema rotaliter, cum filius sit pars decisa à patre, vt & seruus est instrumentum domi-

ni, vt & vxor quasi vnū quid cum viro, cum ad generationem, cum ad familiarē gubernationem, inter quos non potest esse iustum simpliciter, & minus inter patrem & filium, cum & ibi defuit æqualitas, quod filius non possit patri reddere æquale, vt nec homo Deo, cū quicquid est, ipsius factura sit & seruus; inter patrem tamen & filium est ius, vt est obiectum legis cuiusque, & distaminis rationis, cum ita etiam ad seipsum ius sit, cum de dictamine rationis, & iuris naturalis sit seruare propriam vitam, temperate viuere & exequi actus virtutum. Est etiā inter eos ratio debiti quia plus debet filius patri quam cuiquam alij, & plus peccat eum inhonorando quam alium quemcunque, & est etiam inter prædictos ratio iusti simpliciter in ijs in quibus vnus ab alio non pendet, vt filius si emancipetur potest habere propria bona, & cum patre contrahere, & dum est sub patre habet etiam peculium castrensē & quasi, in quorum administratione non pendet à patre, & seruus habere possit bona sibi relicta vt ad eum pertineant, & vxor bona paraphernalia, quorum administratio ad ipsam pertinet, & causa sequitię possunt agere contra superiores; sic tamen vt in his quæ naturalia sunt vt subuentione, instructione, obedientia &c. vnus ab alio pendeat; & ex his vxor, cum sit quasi æqualis viro, accedit magis ad rationem iusti simpliciter, quam alij connumerat Arist. §. eth. c. 6. D. Tho. hic, & ibi Aragon, & Molina d. tr. 1. disp. 7.

S V M M A R I V M.

1. Iustitiæ definitio cum eius explanatione.
2. Iustitia est ad alterum, & an ad se.
3. Iustitia est virtus.
4. Iustitia est in voluntate, vt in subiecto.
5. Iustitia legalis est virtus generalis, & quomodo cum eius expositione.
6. Iustitia legalis an sit idem essentialiter cum omni virtute, cum eius

- ius expositione.
- 7 Iustitia aliqua est particularis præter generalem.
- 8 Iustitia particularis habet materiã specialem, & quam.
- 9 Iustitia est circa operationes, non passionem cum eius explicatione.
- 10 Iustitiã medium est medium rei, & quomodo differat medium rei à medio passionis.
- 11 Iustitiã actus est reddere unicuique quod suum est.
- 12 Iustitia præeminet alijs virtutibus moralibus, & quomodo.

De Iustitia secundum se.
Cap. II.

I
Iustitiã
diffinitio
cum eius
expositio
ne.

Prima propositio. Iustitia recte definitur quod sit perpetua, & constans voluntas ius suum cuique tribuens, modo infra explicato. sic habetur in l. iustitia ff. de iust. & iur. & Inst. eod. in prin. ex Amb. lib. i. off. c. 24. Aug. lib. de lib. arb. c. 13. lib. de quant. animæ. c. 9. lib. 8. de Tr. c. 6.

Ratio, nam cum omnis virtus sit habitus, quod est principium boni actus, oportet quod virtus diffiniatur per actum bonum, qui est circa ea quæ ad alterum sunt, ut circa propria materiam virtutis, iustitia vero proprie circa ea est quæ ad alterum sunt, ut circa propriam materiam art. sequenti, ideo actus iustitiæ per comparationem ad propriam materiam virtutis, & obiectum tangitur cum dicitur ius suum unicuique tribuere, quia dicitur iustus quia ius custodit, ut vero actus sit virtuosus, oportet quod sit voluntarius & firmus, nam ad virtutis actum requiritur primo, quod quis operetur sciens, secundo, quod eligens, & ob debitum finem, tertio, quod immobiliter operetur 2. eth. quorum primus includitur in secundo, nam actum per ignorantiam est involuntarium 3. eth. c. 4. ideo in diffinitione ponitur primo voluntas, ut ostendatur quod actus iustitiæ debet esse voluntarius, additur de constantia ad designandum firmitatem

actus, ideo prædicta diffinitio est completa, nisi quod actus ponitur pro habitu: in forma vero sic reduci potest diffinitio, iustitia est habitus secundum quem aliquis constans & perpetua voluntate ius suum unicuique tribuit.

Advertendum pro intelligentia quod in quolibet actu virtutum tria requiruntur 2. eth. c. 4. primo, ut quis sciens operetur, secundo, quod eligens & propter finem, tertio, firmiter & immobiliter, ut per priores conditiones excludatur, si ignorantia, & violentia, quæ tollunt voluntarium, unde in diffinitione dicitur voluntas, id est actus voluntarius, per tertium includitur firmitas bene operandi, ut homo in illo actu non vacillet, & ibi immobiliter se habeat, quod explicatur, dum dicitur, perpetua. Vel iustitia, ut hic exponit D. Thom. est habitus inclinans cum constantia, & firmitate ad volendum cuique ius suum, quod licet pertineat ad iudicem tribuere scilicet cuique quod sibi debetur, id tamen etiam ad quemlibet spectat opera iustitiæ exequendo.

Aliæ diffinitiones iustitiæ habentur supra in principio, ut apud Cic. 2. offic. c. de iustitia, quod sit habitus animæ communi utilitati prospiciens.

Secunda propositio. Iustitia est ad alterum proprie, ad se autem metaphorice, probatur ex Cic. lib. i. de off. c. de iustitia, & Arist. 5. Eth. c. 11.

Ratio, nam cum nomine iustitiæ equalitate dicat, ex sua ratione habet quod sit ad alterum, quia nihil est sibi æquale, sed alteri, & quia ad iustitiam pertinet actus humanos rectificare, artic. præc. oportet quod æqualitas ista quam requirit iustitia sit diversorum agere potentium, actiones vero sunt suppositorum & totorum, non autem proprie partium, & formarum, vel potentiarum, quia non proprie dicitur manus percutere, sed homo per manum, nec proprie calor calefacit, sed ignis per calorem, sed similitudinariè hæc dicuntur, iustitia ergo proprie requirit diversitatem suppositorum, & sic non est nisi unius ad alium per similitudinem vero accipiuntur in uno & eodem homine diversa principia actionum,

2
Iustitiã est
ad alterum
& an ad
se.

actionum, quasi diversa agentia, ut ratio, & irascibilis, ideo in uno homine dicitur esse iustitia secundum quod ratio imperat irascibili, & concupiscibili, & secundum quod hæc obediunt rationi, & universali ter secundum quod cuiusque parti hominis tribuitur quod ei convenit, & huiusmodi iustitia ad se dicitur per metaphoram esse secundum philosophum. 5. Eth. e. vlt.

3
Iustitiã est
virtus.

Tertia propositio. Iustitia est virtus, probatur ex Greg. lib. 2. Mor. c. 36. & ex alijs initio citatis.

Ratio, nam virtus humana est quæ reddit bonum actum humanum, & ipsi sum hominem bonum qui id facit quod convenit iustitiæ, quia actus hominis ex hoc redditur bonus, quod attingit regulam rationis, secundum quam humani actus rectificantur, unde cum iustitia actiones humanas rectificet, patet quod opus hominis bonum reddit, unde ex iustitia viri boni maxime dicuntur secundum Tull. in lib. de off. c. de iust.

4
Iustitiã est
in voluntate,
ut in subiecto.

Quarta propositio. Iustitia est in voluntate, ut in subiecto, probatur ex Arist. dial. de Trin. cap. 13. Arist. 5. Eth. cap. 1. & habetur in l. Iustitia. ff. de iust. & iur.

Ratio, nam illa potentia est subiectum virtutis ad cuius potentie actum rectificandum virtus ordinatur, iustitia vero non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoscitivum, quia iustus quis non dicitur quia recte cognoscit, ideo subiectum iustitiæ non est intellectus, vel ratio quæ est potentia cognoscitiva, sed quia iusti dicimur, quia recte quid agimus, proximum vero principium actus est vis appetitiva, ideo oportet quod iustitia sit in aliqua vi appetitiva, ut in subiecto, duplex vero est appetitus, scilicet voluntas quæ est in ratione, & sensitivus consequens apprehensionem sensus qui dividitur per irascibilem, & concupiscibilem p. p. q. 81. art. 1. reddere vero cuique quod suum est non potest procedere ex appetitu sensitivo, quia apprehensio sensitiva non se extendit ad hoc quod possit considerare proportionem unius ad alterum, sed id est proprium rationis, unde iustitia non est in irascibili, & concupiscibili, ut in subiecto, sed

in voluntate. An vero fortitudo & temperantia, sint in voluntate, vel appetitu sensitivo. Aragon tenet esse in appetitu sensitivo, Molina vero in voluntate sequitur Ocham. d. 10. & 11. licet in appetitu sensitivo sint quidam habitus, quibus homo recte disponitur, ut obediatur rationi, qui tamen non merentur nomen virtutis, cum omnis virtus ad voluntatem sit referenda, ut & peccatum, & hæc opinio mihi satis applaudit, cum virtus sit habitus electivus in medio consistens, recte rationi conformis. 2. Eth. c. 2. ergo in illa potentia est constituenda virtus, cuius est proprium electionem facere, huiusmodi est sola voluntas, ergo sola voluntas potest esse subiectum virtutis moralis, & quia in voluntate est actus qui est, volo temperate vivere, & fortiter agere, ergo alibi tamen contra sensum.

Fortitudo
& temperantia
an sint in voluntate.

Quinta propositio. Iustitia quæ ordinat hominem ad commune bonum, quæ legalis dicitur, est virtus generalis, & omnium virtutum actus ad eam pertinere possunt, probatur 5. Eth. cap. 1. & 2. ubi habetur quod iustitia est communis virtus, quia est principaliter à legislatore ordinata, quæ ceteras virtutes ad commune bonum ordinat.

5
Iustitia legalis
est virtus
generalis, & virtus
omnium
virtutum
actus ad
eam
pertinere
possunt.

Ratio, nam iustitia ordinat hominem in comparatione ad alium supra art. 2. quod potest esse dupliciter, primo ad alium singulariter consideratum, secundo ad alium in communi secundum quod is qui servit alicui communitati, servit omnibus hominibus qui sub illa communitate continentur, & ad utramque se potest habere iustitia secundum propriam rationem, sed qui sunt sub communitate comparantur ad eam, ut partes ad totum, pars vero id quod est, totus est, unde & quodlibet bonum partis est ordinabile in bonum totius, & secundum hoc bonum cuiuslibet virtutis, vel ordinatis hominem ad se vel ad alias personas singulares est referibile ad bonum commune ad quod ordinatur iustitia, & secundum hoc actus omnium virtutum ad iustitiam possunt pertinere secundum quod ordinat hominem ad bonum commune, & quo ad hoc iustitia dicitur virtus

tas

us generalis, & quia ad legē pertinet ordinari in bonum commune. 1. 2. q. 40. ar. 2. ideo prædicta iustitia generalis dicitur legalis quia scilicet per eam homo concordat. 1. ordinati actus omnium virtutum ad bonum commune.

Aduertendum pro intelligentia, quod iustitia est illa quæ respicit alterum, & reddit equale, & habet rationem debiti, vti supra est dictum, quæ diuiditur in generalem, quatenus trahit ad seipsam omnes alias virtutes, cum aliæ virtutes morales sint mixtæ cum aliqua imperfectione, vt prudentia, scilicet secularis, cum malitia, fortitudo cum ira, temperantia cum impatentia, ob motus pugnantis appetitus sensitui, vbi autem iustitia ibi est concordia aliarum virtutum. vt inquit Amb. in Exam. & generalis dicitur, quia dirigitur ad bonum à l. intentum, quod est vt ciues sint temperati, fortes, prudentes veraces, vt bonum Reipublicæ conseruetur, quod in quadam æqualitate viuunt, vt à l. est statutum, vt iudices prudentes sint fortes, & fideles, iuuentutis custodes temperati & pudici, quæ iustitia debet esse in principe principaliter & vt in radice, in alijs ministerialiter & executiue, & est necessaria in omni Republica, homo enim potest considerari, & secundum se, & vt est pars communitatis politicæ, vnde sicut ad seipsum ponuntur habitus eum perficientes, ita & in ordine ad bonum politicum, cum vbi adest difficultas specialis, ibi adest, & virtus specialis 2. eth. sed specialis difficultas est bene se habere ad bonum commune, cum communia minus curentur quam propria. 2. eth. ergo vt bene in his homo se habeat eget iustitia generali quæ eum dirigat ab bene se habendum ad bonum commune. Quæ quidem iustitia generalis non habet ita perfectam rationem iustitiæ, vt particularis, quia ibi non reperitur ita perfecta ratio debiti, nec æqualitatis, nec ordo ad alterum, licet vbi cõcurrat bonum particulare, & reipublice sit præponendum bonum communitatis, ceteris paribus, in ratione tamen virtutis est præclarior iustitia generalis quæ particularis quia præstat bonum vsum,

& facultatem bene agendi in virtutibus moralibus. Est etiã in hac iustitia generali, vera & propria ratio iustitiæ, quia ibi est perfecta ratio debiti, & æqualitatis secundum proportionem, & adfunt duo extrema. Et hæc iustitia legalis diuiditur in epicheiam, id est æquitatem, & iustitiam legalem strietè acceptam, vt d. Arist. lib. 1. c. 2. magn. mor. & lib. 1. Rhet. c. 3. & 13. qua æq̄tate iudex omisit verbis. l. attendit intentionem legislatoris in ordine ad bonum commune. de quo tr. de æquitate. Quæ iustitia legalis licet in principe sit vt in radice, est tamen eiusdem speciei cum illa quæ est in subditis, quia obiectum vtriusque est bonum commune.

Sexta propositio. Iustitia secundum se est generalis, non est idem per essentiam cum omni virtute, nisi accipitur pro virtute ab ea imperata, probatur 5. Eth. c. 1. & 3. polit. c. 3.

Ratio, nam generale quid dicitur, vel per predicationem, vt animal dicitur de homine, æquo & c. & sic generale est idẽ cum ijs ad quæ est generale, quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in diffinitione eius, secundo, quid dicitur generale, secundum virtutem, vt causa vniuersalis, est generalis ad omnes suos effectus, vt sol ad omnia corpora, quæ illuminat, vel illuminantur per virtutem eius, & sic non est idem necessario cū ijs ad quæ est generale, quia non est, eadem essentia causæ & effectus, & hoc modo Iustitia dicitur virtus generalis, scilicet legalis prout ordinat actus omnium virtutum ad finem suum, quod est mouere per imperium omnes alias virtutes, quia vt charitas potest dici virtutis generalis prout ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum, sic iustitia legalis vt ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune, & vt charitas quæ respicit bonum diuinum, vt principale obiectum est virtus specialis, sic iustitia legalis, quæ respicit bonum commune, & est in principe vt architectonice, in subditis, secundarie, & vt administratiue, & quilibet virtus potest dici iustitia legalis prout ordinatur ad bonum commune, à prædicta legali speciali in

essen-

6
Iustitiage
neralis an
sit idẽ ef-
fentialiter
cū omni
virtute,
cū eius ex-
positione.

essentia & generali in virtute, & hoc modo iustitia legalis est idem in essentia cum omni virtute differt vero in ratione.

Aduertendum pro clariori intelligentia, quod iustitia est virtus ordinans ad alterum; alterum vero dicitur proprie quod supposito & persona ab altero est distinctum, quod item est duplex, vel singularis persona, vel aliqua communitas, secundo, dicitur alterum improprie & metaphorice, vt id quod diuiditur ab altero non persona, sed potentia vel ratione, quo pacto animus dicitur alter à corpore, & anima rationalis à parte sensitua, secundo, aduertendum, quod iustitia potest accipi improprie & metaphorice pro qualibet virtute faciente æqualitatem inter diuersas partes eiusdem hominis, secundo, pro virtute quæ ordinat hominem ad alterum, & si est communitas dicitur iustitia legalis, si persona particularis, iustitia specialis. His ita statutis.

Dicitur primo, quod iustitia metaphorice sumpta, est quadam generalis ratio in essentia omnium virtutum includit, nec est particularis virtus ab ijs distincta, quia ad quamlibet virtutem pertinet commensurare proprias operationes ad id bonum quod est proprium vel alienum iuxta cuiusque virtutem, & sic intelliguntur qui vniuersas virtutes iustitiam dicunt, secundo, dicitur quod iustitia quæ ordinat vnum hominem ad alium in emptionibus & c. quæ est iustitia particularis, est virtus moralis specialis ab alijs virtutibus distincta, tertio dicitur, quod illa iustitia quæ ordinat hominem ad bonum commune per legum obseruantiam, est specialis virtus distincta ab alijs secundum suam essentiam, quia eius obiectum distinguitur specie ab obiecto aliarum virtutum moralium, quia aliæ ordinat hominem ad seipsum, hæc hominem ad bonum commune, quarto dicitur quod omnis virtus moralis quatenus imperatur à iustitia legali, tam secundum actum, quam habitum dicitur iustitia legalis, ob quod iustitia legalis dicitur generalis virtus, quia actus eorum ex parte principij ha-

bent ortum à iustitia legali à qua imperantur, vt d. Aragon hic.

Septima propositio. Est aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem, quæ ordinat vnum hominem ad alterum, probatur ex Chrysost. hom. 2. 5. in Matth. & auaritiæ est contraria, vt ibi d. & iniustitia.

Ratio, nam iustitia legalis non est essentialiter omnis virtus, sed oportet quod ultra iustitiam legalem quæ ordinat immediate hominem ad bonum commune esse alias virtutes, quæ immediate hominem ordinent circa particularia bona quæ possunt esse, vel ad se, vel ad aliam singularem personam, vt temperantiam fortitudinem, ita etiam præter iustitiam legalem oportet esse particularem iustitiam quæ ordinat hominem circa ea quæ sunt ad alteram singularem personam.

Octaua propositio. Iustitia particularis habet materiam specialem, probatur 5. Eth. c. 5.

Ratio, nam omnia quæ possunt rectificari per rationem sunt materia virtutis moralis quæ diffinitur per rationem rectam, 5. eth. c. 2. & 6. possunt vero per rationem rectificari, & interiores animæ passiones, & exteriores passiones, & res exteriores quæ in vsum hominis veniunt, sed tamen per exteriores actiones, & per exteriores res, quibus sibi homines communicare possunt attenditur ordinatio vnius hominis ad alterum, secundum vero interiores passiones attenditur rectificatio hominis in seipso; ideo cum iustitia ordinetur ad alterum; non est circa materiam totam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones, & res, secundum quandam rationem obiecti specialem, prout scilicet secundum eas vnus homo ordinatur alteri.

Nona propositio. Iustitia est circa operationes non passiones, probatur ex philosopho. 5. eth. c. 1.

Ratio primo, ex subiecto ipso iustitiæ, quod est voluntas, cuius motus, vel actus non sunt passiones supra artic. 1. 2. sed solum motus appetitus sensitui dicitur passiones, ideo iustitia non est circa passiones, vt temperantia, & fortitudo

7
Iustitia
aliqua est
particularis
præter
generalem.

8
Iustitia
particularis
habet
materiam
specialem.

9
Iustitia est
circa ope-
rationes
non passio-
nes, cū ei-
us expli-
catione.

do quæ sunt irascibilis, & concupiscibilis circa passiones, secundo, ex parte matetia, nam iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum, non autem per passiones interiores immediate ad alterum ordinantur, ideo iustitia non est circa passiones.

Pro intelligentia aduertendum, quod passiones appetitus sensitivi possunt considerari prout oriuntur ex actibus virtutum moralium, ut gaudium, & sic iustitia versatur circa passiones, ut circa proprium effectum, quia omnis virtus dum operatur ex sua natura excitat quandam delectationem circa proprium obiectum, & tristitiam si impeditur ne facilliter feratur in suum obiectum. 2. eth. c. 3. Alio modo considerantur passiones, ut materia circa quam virtutes versantur, adnitendone insurgant contra rationem, secundo, aduertendum, quod virtutes morales dicuntur connexæ, quia sibi mutuo auxiliantur, iustitia enim quæ cuique ius suum redditur iuuatur quandoque à prudentia, quæ tollit errorem, & ignorantiam, quandoque à fortitudine temperantia, & mansuetudine, quæ auferunt iram, auaritiam, & timorem, quibus quandoque iustitia impeditur à suo officio, tertio, aduertendum quod quælibet virtus habet tollere impedimenta quæ sunt sibi intrinsece contraria, quæ scilicet turbant eius operationem, & electionem circa proprium obiectum, impedimenta vero extrinseca tolluntur per virtutes auxiliares, ut iustitia habet auferre impedimenta quæ sunt ad alterum, auxiliares, iram, odium, timorem, quibus iustitia impeditur à suis actibus.

His positis, dicitur, quod iustitia respicit operationes, ut propriam materiam non autem passiones, passiones vero tollit per virtutes sibi auxiliares. 5. eth. c. 1. 2. quia medium iustitiæ constituitur inter plus & minus sibi ad alterum, medium statuendo inter vtrumque, medium vero aliarum virtutum in constituendo medium rationis sibi, operando ut ratio dicat, ergo.

IO Decima propositio. Medium iustitiæ iustitiæ est medium rei, medium aliarum virtutum est tum est medium rationis, probatur 2. medium eth. c. 6. & 5. c. 3. 4.

Ratio, nam aliæ virtutes morales principaliter consistunt circa passiones, quarum rectificatio non attenditur nisi secundum comparationem ad ipsum hominem, cuius sunt passiones, secundum scilicet quod irascitur, & concupiscit ut debet secundum diuersas circumstantias 1. 2. q. 59. ar. 4. & ar. præc. Ideo medium huiusmodi virtutum non attenditur secundum proportionem vnius rei ad alteram, sed solum secundum comparationem ad ipsum virtuosum. Ideo in ipsis est medium solum secundum rationem quæ ad nos, sed materia iustitiæ est exterior operatio, secundum quod ipsa vel res cuius est vltus debitam proportionem habet ad aliam personam, ideo medium iustitiæ consistit in quadam proportionis equalitate rei exterioris ad personam exteriorem, equalis vero realiter est medium inter maius, & minus 10. metaph. t. 18. 19. 20. vnde iustitia est medium rei.

Pro intelligentia aduertendum, quod medium rei consistit in equalitate rerum inter duas personas distinctas, medium rationis est quod constituit ratio attendita natura & qualitate operantis, medium præterea rei sumitur secundum equalitatem ab extremis, ut si extrema sint duo, & decem, medium erit sex. Medium vero rationis sumitur in ordine ad nos, quod scilicet respectu sui non excedit nec deficit, 2. eth. c. 6.

Præterea medium rei idem est apud omnes, non autem medium rationis, quia comedere ouem erit medium gigante, cum non sit plus vel minus debito, respectu tamen hominis pusilli, non erit medium, sed excessus, vnde oportet quod medium rationis sit debite commensuratum secundum exigentiam omnium circumstantiarum nostre dispositionis, & quod hanc commensurationem excedit, vel ab eo deficit, dicitur extremum. Vnde in iustitia dicitur requiri medium rei non rationis, non quod ratio non approbet illud medium iustitiæ cum imo ratio doceat equalitatem in omnibus rebus seruandam, sed dicitur medium rei, quia est constitutum in rebus nec diffinitur à ratione, licet appro-

probetur ab illa, & ex hoc in iustitia dicitur etiam esse medium rationis, non autem in eo esse medium rationis prout ratio illud mensurat & terminat in seipsa, cum iustitia intrinsece sit ad alterum, & terminus actionis iustitiæ, & medij ipsius non sit ratio agentis & operantis, sed ille alter cum quo quis negociatur, & agit.

II Undecima propositio. Actus iustitiæ est reddere vnicuique quod suum est, probatur ex Amb. li. 1. off. c. 23. 24. Iustitiæ actus est reddere vnicuique, quod suum est.

Ratio, nam materia iustitiæ, est operatio exterior, secundum quod ipsa vel res qua per eam vltur, proportionatur alteri personæ ad quam per iustitiæ ordinatur, id vero dicitur esse suum cuiusque personæ quod ei secundum proportionis equalitatem debetur, ideo proprius actus iustitiæ est reddere vnicuique quod suum est. Et prædicta procedunt tam in iustitia legali quam particulari, quia ad quamlibet spectat constituere equalitatem inter homines.

II Duodecima propositio. Iustitia tam legalis quam particularis præminet ceteris virtutibus moralibus, de prima, probatur, quia respicit bonum commune quod est præstantius bono particulari vnde 5. eth. c. 1. dicitur quod est præstantior hespero, & lucifero, alia vero respiciunt bonum particulare, & etiam particularis quia est in voluntate, ut in subiecto, quod de alijs non ita constat cum ab omnibus fere ponantur esse in appetitu sensitivo, & nobiliori subiectum sit voluntas, quam appetitus sensitivus.

Ratio primi, nam prædicta iustitia præcedit virtutes morales quatenus bonum commune præponitur singulari bono vnius personæ, vnde 5. eth. c. 1. dicitur ut hesper, & lucifer respectu virtutum moralium.

Ratio secundi, primo sumitur ex parte subiecti, quia scilicet est in parte nobiliori animæ scilicet appetitu rationali scilicet in voluntate, alijs virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitivo, ad quem pertinent passiones, quæ sunt materia aliarum virtutum moralium, secunda sumitur ratio ex parte obiecti, nam alia virtutes laudantur so-

tum secundum bonum ipsius virtuosus, iustitia vero laudatur secundum quod virtuosus bene se ad alium habet, & ira iustitia est velut bonum alterius 5. eth. c. 1. vnde ille virtutes sunt maximæ, quæ sunt alijs honestissimæ, nam virtus est potentia benefactiua, ideo fortes, & iusti maxime honorantur, quia fortitudo est utilis in bello, iustitia vero in bello, & in pace, primo Reth. c. 9.

Notandum pro intelligentia non queri hic an iustitia habeat aliquid in se excellens quod non infir alijs virtutibus, sic enim quælibet virtus habet aliquid præcipuum in quo ceteris præminet, quantum ad aliquid, ut de sanctis etiam ecclesia ponit aliquid excellens in vno quo ad aliquid, quod non ita inuenitur in alio, sed queritur an simpliciter præmineat virtutibus moralibus, quia non comparat eam cum Theologicis, quæ sunt excellentiores virtutibus moralibus, nec cum virtutibus intellectualibus, vel prudentia quæ sunt præstantiores virtutibus moralibus acquisitis, cum beatitudo ab Arist. 10. eth. c. 6. 7. 10 constituitur in operationibus virtutum intellectualium, non solum quia sunt de nobiliori obiecto, & meliori, & in nobiliori potentia, sed quia sunt magis diuturnæ & necessariæ, & in quibus homo accipit maiorem suauitatem, modo non adfit peccatum ex circumstantiis.

His ita constitutis. Dicitur quod iustitia legalis est præstantissima inter virtutes morales in appetitu existentes. 5. eth. ca. 1. quia iustitia prædicta continet omnem virtutem, excipitur tamen religio quæ excedit iustitiam legalem, ut habetur infra tr. de Religione, secundo, dicitur quod etiam iustitia particularis quæ diuiditur in commutatiuam, & distributiua est præstantissima inter virtutes morales in appetitu sensitivo existentes. 5. eth. in principio, quia residet in voluntate, alia, ut omnes ferre volunt, in appetitu sensitivo, præterea virtus versatur circa difficile, at difficilius est bene se habere circa obiectum iustitiæ quæ versatur circa bonum alienum, ad quod natura non inclinatur, quam circa obiectum aliarum virtutum.

moralium, quę versantur circa conseruationem boni proprii ad quod natura magis inclinatur.

S V M M A R I V M.

- 1 Iniustitia quid sit, & in quo inueniatur.
- 2 Iniustum nunquam agendum.
- 3 Iniustitię mala.
- 4 Iniustitia an sit vitium generale, vel speciale.
- 5 Iniustus non semper dicitur qui facit iniustum apud Aristotelem, secus apud Christianos, & quomodo.
- 6 Iniustum quis dicatur agere proprie, & quis pari.
- 7 Iniustitia, vel iniuria an fiat volenti.
- 8 Iniustitia est peccatum mortale ex genere, & quando non.

De Iniustitia. Cap. III.

I Iniustitia quid sit, & in quo inueniatur.

Notandum, quod Iniustitia generaliter accepta inuenitur in omni peccato, vt & iustitia generalis in omni virtute. 1. Io. 3. est preterea speciale vitium prout opponitur iustitię, quę utroque modo turpe est peccatum, & bono communi inimicum, vt inquit Aug. li. 2. ciu. c. 21. & neminem excusatum reddit, nec quę maiori infamia quę notat, cum vitium sit omnino voluntarium, nec, teste Socrate, cuiquam liceat ob quodcunque lucrum quicquam iniustum agendum.

2 Iniustum nunquam agendum.

3 Iniustitię mala.

4 Iniustitia an sit vitium generale, vel speciale.

5 Iniustus non semper dicitur qui facit iniustum apud Aristotelem, secus apud Christianos, & quomodo.

6 Iniustum quis dicatur agere proprie, & quis pari.

7 Iniustitia, vel iniuria an fiat volenti.

8 Iniustitia est peccatum mortale ex genere, & quando non.

iniustitiam secuti sunt, vnde Philippus Primus Macedonum Rex a pausania priuato ciue occisus est, quod sibi iustitiam aduersus Antipatrum qui cum offenderat denegarit, & Demetrius cum multas querelas scripto notatas ad diuersis accepisset, omnes e ponte in flumen deiecit, quo facto ita aduersus se subditorum odium concitauit, vt omnis exercitus eum dereliquerit, & ob id a Pirrho fuerit superatus. His ita not.

Prima sit propositio. Iniustitia illegalis quę opponitur iustitię legali, secundum essentia est speciale vitium, quatenus respicit speciale obiectum, scilicet bonum commune quod contemnit, sed quo ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni communis homo potest ad omnia vicia deduci, probatur 6. eth. c. 1.

Ratio, nam iniustitia est duplex, illegalis quę opponitur legali iustitię, & hæc secundum essentiam est speciale vitium quatenus respicit speciale obiectum, scilicet commune bonum, quod contemnit, sed quo ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni communis homo potest ad omnia peccata deduci, vt etiam omnia vicia quatenus repugnat bono communi iniustitię habent rationem, quasi ab iniustitia derivata, vt supra etiam de iustitia est dictum, secundo, dicitur iniustitia secundum inequalitatem quandam ad alterum, prout scilicet homo vult plus habere de bonis, vt diuitijs & honoribus & minus de malis, vt damnis & laboribus, & sic iniustitia habet materiam particularem, & est particulare vitium particulati iustitię oppositum. Ex his colligitur quod omne peccatum mortale materialiter est iniquitas & iniustitia illegalis, probatur 5. Eth. cap. 1. vbi Aristot. quamcunque legis transgressionem vocat iniquitatem, & transgressorem iniquum, & 1. Io. 3. omnis qui facit peccatum iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. cum transgrediar aliquam. l. & peccatum sit transgressio. l. Dei, vt inquit Aug. con. Fau. si quis tamen peccat ex ignorantia, non dicitur formaliter peccare contra iustitiam legalem, quod

4 Iniustitia an sit vitium generale, vel speciale.

procedit quando ignorantia tollit rationem voluntarij, si enim relinquat, est formaliter contra iustitiam legalem, quia satis est vt sit voluntarium, & imputatiue volitum, vt d. hic Molina. trac. 2. de iust. disp. 9. & eo magis si ex passione, vel imbecillitate quis peccet, cum ibi sit maior ratio voluntarij, nisi passio sit ita vehemens, vt tollat usum rationis.

5 Iniustus non semper dicitur qui facit iniustum apud Arist. secus apud Christianos, & quomodo.

Secunda propositio. Non omnis qui facit iniustum, semper dicitur iniustus, sed tantum cum ex habitu, & electione id agit, probatur 5. eth. cap. 1. 8. apud Aristot. apud Christianos tamen is dicitur iniustus, qui ex ira, amore metu peccat, vel ignorantia vincibili, secus si ex ignorantia inuincibili, vel vi.

Ratio, nam vt obiectum iustitię est æquale in rebus externis, sic iniustitię inæquale, prout alicui tribuitur plus, vel minus quam ei competat, ad hoc vero obiectum comparatur habitus iniustitię mediante proprio actu quid dicitur iustificatio, potest ergo contingere, quod qui facit iniustum nõ sit iniustus, dupliciter, primo, ob defectum comparationis operationis ad proprium obiectum quę recipit speciem ab obiecto perse, & non ab obiecto per accidens, in ijs vero quę sunt ob finem, per se dicitur quod est intentum, per accidens, quod est præter intentionem, ideo qui facit iniustum præter intentionem, vt ignoranter, facit iniustum non perse, sed per accidens, quasi materialiter faciens iniustum, & non formaliter. Vnde huiusmodi operatio non dicitur iniustificatio. Alio modo potest contingere ob defectum operationis ad habitum, quia iniustificatio potest preteredere, ex ira vel concupiscentia, quandoque ex electione, quando id placet perse, & tunc proprie procedit ab habitu, quia habens habitum est secundum se acceptum quod conuenit illi habitui, facere ergo iniustum ex intentione, & electione est proprium iniustitię, secundum quod iniustus dicitur qui habet iniustitię habitum, præter intentionem, vt lex passione vero potest tacere quis iniustum sine habitu iniustitię.

Pars Secunda.

Notandum, quod apud Aristot. sicut non dicitur studiosus, vel bonus nisi qui ex habitu operatur, ita nõ dicitur vitiosus nisi qui ex habitu, & electione agit iniustum, & intendit id facere, alias si ex ira vel alia passione id agat, non dicitur vitiosus, quia habitum vitij non contraxit, apud nos tamen secus est dicendum quod sit iniustus & vitiosus, qui iniustum agit etiam absque habitu acquisito, modo non tollatur ratio voluntarij, vt d. hic Molina. disput. decima.

Tertia propositio. Nullus nisi volens saltem imputatiue, efficere potest iniustum formaliter, id est iniuriam, nullus item nisi volens saltem nolentate, vel inuoluntario mixto, potest pati iniustum formaliter, vel iniuriam.

Ratio, nam actio de sui ratione procedit ab agente, passio ab alio, vnde idẽ secundum idem non potest esse agens, & patiens, tertio, & octauo Phisic. text. 40. principium vero proprium agendi, in hominibus est voluntas, ideo id per se, & proprie homo facit quod volens facit, e conuerso id homo proprie patitur quod præter voluntatem patitur, quia quatenus est volens principium est ex seipso, ideo vt huiusmodi est magis agens quam patiens iniustum, ergo per se & formaliter nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens, per accidens vero, & quasi materialiter potest quis iniustum facere nolens, vt cum quis præter intentionem operatur, & pati volens, vt cum quis alteri plus dat sua voluntate quam debeat.

Notandum pro intelligentia, quod pati iniustum sumitur tum materialiter sine iniuria inferentis, tum formaliter cum iniustitia inferentis, & renitentia patientis; pati vero iniustum non solet sumi nisi formaliter, si iniustitia interueniente ex parte inferentis, & renitentia ex parte patientis qui nollit id pati. Quod vero nullus nisi volens possit iniustum efficere formaliter patet, quia facere iniustitiã formaliter est committere peccatum, nullus vero committit peccatum nisi volens illud committere.

C re,

6 Iniustum quis dicatur agere proprie, & quis pati.

re, saltem imputatiue, quatenus potuit illud vitare, cum peccatum non sit nisi voluntarium sit. Quod etiam nullus nisi volens patiatur iniustum formaliter, probatur, quia quilibet, quo ad se, potest cedere iuri suo, vnde volenti non fit iniuria, nisi inde fiat iniuria alijs, vt si quis seipsum occidat, iniurius est reipublica cuius pars est in cuius detrimentum mors eius est, cui iuri is cedere non potest s. Ethic. capitulo vndecimo, vnde is peccat mortaliter contra charitatem, & iustitiam, nec etiam Respublica potest prohibere, subditos occidere, licet possit, vbi bonum Reipublica versatur, eos mortis periculo obijcere, vt d. Dom. Sor. libro 3; de Iust. questione tertia articulo tertio. Dicitur porro in propositione, nolleitate. vel inuoluntario mixto, quia satis est nolleitate, vt quis pati dicatur iniustum, quando alius infert iniuriam efficiendo quod ex se iniustum est, vt qui vsuras soluit, licet voluntarie eas soluat, dicitur tamen pati iniuriam, eo quod nollet eas solvere, si alius gratis vellet mutare, & ideo inuoluntarie mixte eas soluit, quod satis est, vt quis dicatur pati iniuriam quando alius infert quod de se iniustum est, vt & qui dat pecuniam latronibus ne ei mortem inferant, & ideo is qui patitur iniuriam, dicitur eam pati, quia supponitur eam inferri iniuste, & quod inuoluntarie mixte saltem quis eam patitur, potest tamen fieri, vt quis ex se iniuriam inferat, & peccet, nullo eam proprie patiente, vt si quis sciens vendat ultra iustum pretium dolo, & qui emit sciens & prudens id agat animo donandi illum excessum, is dicitur qui vendit ex se iniuriam agere, nullus tamen eam patitur. Vel, vt bene dicit Aragon hic, aliqua sunt bona, quorum dominus est absolute possidens, vt bona propria temporalia, iuste quaesita, alia quorum homo non est dominus absolute, sed tutor & custos, vt corpus, & membra propria, integritas filiarum, & pudicitia vxoris, &c.

In bonis primi generis non fit iniuria volenti, & consentienti, modo ibi non fit inuoluntarium mixtum, nec in-

iustitia, nisi voluntas sit per vim, & iniuriam extorta. s. Ethic. capitulo nono, in bonis secundi generis irrogatur iniuria etiam volenti, vt in vita & membris, & honore filij &c. fit iniuria etiam volenti absque tamen obligatione restituendi, vt d. hic Aragon.

Quarta propositio. Quicumque facit iniustum peccat mortaliter, si perfecta est iniustitia, & damnum infert.

Ratio, nam peccatum mortale est quod contrariatur charitati quae est animae vita r. 2. questione 72. articulo quinto, sed omne damnum alteri illatum, per se repugnat charitati, quae mouet ad volendum bonum alterius, ideo cum iniustitia semper tendat in nocuumentum alterius, patet quod facere iniustum ex genere suo est peccatum mortale.

Fieri tamen potest, vt paruitas iniuriae non sit mortale, vt si pueri inter se rixantur, & pugno se feriunt, vel fratres iniurijs se lacerant regulariter; contrarium tamen quandoque in his esse potest, vt nec est mortale vnum pomum ex viridario alicuius furari, etiam si id sit contra voluntatem domini fordidum, vt d. Galet. 2. 2. questione 66. articulo sexto, nisi sciatur ob id hominem illum prouocandum ad blasphemiam, vel iram mortalem; quia sic effect mortale, vt d. Aragon hic.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1. Iudicium quot modis sumatur, & vt hic.
2. Iudicium est actus iustitiae, & prudentiae.
3. Iudicare licitum est.
4. Iudicare an quandoque peccatum sit.
5. Iudicans existens in peccato an peccet.
6. Iudicium ex suspitione procedens, vel temerarium illicitum est, & quandoque veniale. quandoque mortale est.
7. Dubium quod dicatur, & suspitio, & an sint peccata.

8. Du-

7. Iniustitia vel iniuria an fiat volenti.

8. Iniustitia est peccatum mortale ex genere, & quoniam non.

8. Dubia in meliorem partem sunt interpretanda.
9. Dubia quae sunt, & vt interpretanda.
10. Iudicandum est secundum leges si iustae sunt, sed efficiente casu legis ad equitatem est recurrendum.
11. Legis iustum naturali iure, vel hominum constat.
12. Iudicari an semper debeat secundum leges.
13. Iudicium vsurparum peruersum redidit, & quod sit tale.

De Iudicio. Cap. IIII.

Iudicium quot modis sumatur, & vt hic.

Notandum, quod iudicium multimode sumitur quandoque pro lege Dei. Pl. 118. iurani, & stauit custodire iudicia iustitiae tuae, quandoque pro causa delata ad iudicem. Pl. 118. Iudica iudicium meum, & redime me, quandoque pro effectibus Dei, quorum causa ignoratur. Pl. 35. iudicia tua absque multa, quandoque pro punitione. Ex. 6. Marci. 12. quandoque pro actu iudicandi. Il. 1. Io. 5. & sic accipitur hic, cum iudicare sit actus iustitiae, vnde s. Eth. c. 4. iudex dicitur iustum animatum, quia iustitia per se mortua est, nisi executioni mandetur, vnde & Plato lib. 6. de legibus, ciuitatem re vera ciuitatem esse dixit si iudicia recto ordine fuerint constituta, cum magistratus administri sint legis, & iura suum cuique tribuant. l. 2. §. post origiue. de orig. iu. & iniurias prohibent, licetitas. §. nec potiores. ff. de off. praef. & comprobatur Cic. in orat. pro Quinto Roscio, & Plato in Sophista. His ita not.

2. Iudicium est actus iustitiae, & prudentiae.

Prima sit propositio. Iudicium est actus iustitiae, & etiam prudentiae, probatur. Pl. 93. quo ad vsque iustitia conuertatur in iudicium. Ratio, nam iudicium proprie importat actum iudicis, vt iudex est, qui dicitur quasi ius dicens, ius vero est obiectum iustitiae, supra questione 57. ideo iudicium importat secundum primam nominis impositionem determinationem

nem, vel diffinitionem iusti vel iuris, quae vero quis bene diffinit aliquid in operibus virtuosus proprie procedit ex habitu virtutis, vt casus recte determinat ea quae pertinent ad castitatem, ideo iudicium quod importat rectam determinationem eius quod est iustum, proprie pertinet ad Iustitiam, vnde ad iudicem confugitur, vt ad iustitiam, quandam animatam. s. Eth. c. 4. Principaliter tamen actus iudicij elicitur a iustitia, cum iudex legitime procedens constituat aequale inter partes, in ordine ad alterum, vnde elicitur a iustitia quae est ad alterum.

Secunda propositio. Iudicare licitum est, probatur. Dent. 16. iudices & magistratos constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio.

Ratio, nam eatenus licet iudicare, quatenus est actus iustitiae id, art. praec. sed vt iudicium sit actus iustitiae, vt ibi tria requiruntur, primo, vt procedat ex inclinatione iustitiae, secundo, quod procedat ex autoritate praesidentis, tertio, quod proferatur secundum rectam rationem prudentiae, & si quod horum defuerit, erit iudicium vitiosum, & illicitum, primo quando est contra rectitudinem iustitiae, & sic dicitur iudicium peruersum, vel iniustum, secundo, quando homo iudicat in ijs in quibus non habet auctoritatem, & sic dicitur iudicium vsurparum, tertio, quando deest certitudo rationis, vt cum quis iudicat de ijs, quae sunt dubia, vel occulta, ob aliquas leues coniecturas, & sic dicitur iudicium suspitiosum & temerarium.

Aduertendum autem, quod ad iudicium vt sit studiorum & iuxta iustitiam, tria requiruntur, quod procedat ex intentione, & inclinatione iustitiae, quae est, volo vnicuique reddere ius suum, secundo quod procedat ex iurisdictione, & auctoritate praesidentis & iudicantis, tertio, quod procedat secundum rectam estimationem prudentiae, & debitam consultationem, vt supra. Ex his conditionibus si ad iudicium defuit secunda, scilicet potestas iudicandi, est peccatum mortale, & nullum redditur iudicium, & similiter est mortale ex genere si defuit tertia conditio, potest tamen esse

3. Iudicare licitum est.

4. Iudicare an quandoque peccatum sit.

veniale ex leuitare materia, vt si Index omittat aliquos leues terminos iuris, vel in re leui aliquem ledat; si vero desit prima conditio ex genere non est mortale, vt si iubeat suspendi furem qui mereret no ex zelo iustitiae, sed ex inani gloria, quia ille astrictus suspendendi eu qui debet, est licitus, & inanis gloria non est mortale, ergo, est tamen peccatum mortale iudicium exercere ex fine mortali, vt ex odio.

5 Indicans existens in peccato a peccet. Quod si iudicans sit in simili peccato mortali, vel maiori, ex se non est mortale, vt d. Sor. lib. 3. de Iust. quaest. 4. art. 2. Silu. iudex. §. 12. cum faciat opus moraliter bonum, si tamen iudex sit in peccato publico, & scandaloso, peccat mortaliter ferendo sententiam etiam iustam maxime in illis peccatis, in quibus ipse tenetur, cu det materiam scandalu, quo ad se, dum vident homines non esse idem iudicium pro maioribus, & minoribus.

6 Iudicium ex suspitione procedens, vel temerarium, illicitum est, & qnq; veniale qnque mortale. Tertia propositio. Iudicium ex suspitione procedens, non est licitum, & quandoque est veniale, quandoque mortale, probatur ex Christ. hom. 17. in Matth. in opere imperf.

Ratio, nam suspitio importat opinionem mali, quando ex leuibus inditijs procedit, & contingit ex tribus, primo, ex hoc quod aliquis ex se malus est, & ex hoc ipso, vt conscius suae malitiae, facile idē de alijs opinatur. Eccl. 10. secundo, prouenit ex hoc quod quis male afficitur ad alterum, cu enim quis vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuider ei ex leuibus signis opinatur mala de ipso, quia quilibet facile credit quod appetit, tertio modo prouenit ex longa experientia, Vnde senes sunt maxime suspitiosi, quia sepes experti sunt aliorum defectus 2. Ret. cap. 13. prime duae suspitionis causae expresse pertinent ad peruersitatem affectus, tertia minuit rationem suspitionis quatenus experientia ad certitudinem proficit quae est contra rationem suspitionis, ideo suspitio vitium importat, & eius est triplex gradus: primus, vt homo ex leuibus inditijs de bonitate alicuius dubitare incipiat, & id est peccatum veniale, quia

pertinet ad tentationem humanam sine qua haec vita non ducitur, gl. 2 ad Cor. 4. secundus gradus est cum quis ex leuibus inditijs, certo alterius malitiam estimat, & si est de aliquo graui, est peccatum mortale quatenus non est sine contemptu proximi, vnde ibi gl. dicit, si suspitiones vitari non possunt, iudicia tamen, & diffinitas sententias vitandas, tertius gradus est cum iudex ex suspitione procedit ad aliquem condemnandum, & id est directe contra iustitiam, & sic mortale.

7 Notandum, quod dubium est cum animus manet suspensus, non inclinando magis ad vnam partem quam aliam in iudicando & assentiendo; suspitio vero est opinio mali ex leuibus inditijs praecedentibus orta, opinio vero dicit assensum vnius partis cum formidine alterius, & differt opinio a suspitione, quod opinio est de re bona, & mala, suspitio vero de malo tantum moraliter, id est peccato, ex leuibus inditijs orta, & dicitur illa leuia quae secundum suasionem prudentiae non sunt sufficientia ad causandam aliquam persuasionem, licet iudicium possit, esse leue respectu vnius quod erit graue respectu alterius, vt si persona grauis loquatur cum meretrice occulte est iudicium leue mali, secus in iuvene lasciuos; suspitio tamen, vt plurimum sumitur pro dubio absque assensu alicuius partis; Iudicium vero est cu quis assentitur animo suspitioni conceptae, quod est prohibitum si temerariam sit ex leuibus surgens inditijs. Rom. 14. qui non manducat non manducantem non indicet, 2. Cor. 4. nolite ante tempus iudicare. Vnde quando quis insipit temere dubitare de bonitate alterius est peccatum veniale, si vero certo iudicat de malitia alterius, est peccatum mortale si materia de qua iudicatur sit grauis, & moueatur ad iudicandum ex leuibus inditijs, & coniecturis, tertius gradus quando iudex ex suspitione procedit ad aliquem iudicandum, quartus gradus quando quis ex leuibus inditijs opinatur malum de proximo cum formidine alterius partis, qui gradus medius est inter primum, & secundum.

Dubium, & suspitio & a peccat.

dum supra relatos. Aduertendum quoque ad causam temere suspicandi, quod quandoque oritur ex malitia suspicantis, vel iudicantis, quandoque ex praua affectione qua ad alios inclinatur, vt odium, inuidia, ex quibus facile de proximo malum suspicatur tertia ex longa experientia malorum, & haec tertia minuit aliquid de ratione iudicij temerarij; Aduertendū etiam q coniectura ex quibus quis mouetur ad temere iudicandum, oportet vt sint leues, si. n. sint sufficientes, iudicium inde ortū nō erit temerarium, vt quando malicia per idoneos testes alterius probari potest, in foro tamen interiori non requiruntur hi testes, sat enim sunt inditia euidencia, vt si quis iuuenis in loco secreto cum puella turpiter loquatur nō erit temerarium male de illis iudicare, & sic vbi inditia sunt vehementia, iudicans male de aliquo excusatur a mortali si sint sufficientia ad ita iudicandum, quae sic dicuntur quando mouerent probum & prudentem ad sinistre iudicandum de aliquo, insufficientia vero vbi talis vit si sinistre non iudicaret, licet talia inditia sufficiant ad cogitandum male de vno nō de alio, vnde dubietas super persona de qua non erat dubitandum orta, non est temeraria, iudicij tamen sic. Aduertendum item ad id quod quis de aliquo male opinatur, vt censeatur prohibitum sub mortali, esse tantum peccatum mortale, vel ex quo infamia alicui, aut honoris grauis iactura surgit. His ita not. Dicitur quod iudicium de graui malo proximi ex leuibus coniecturis ortum, vnde ei oritur infamia, vel si est peccatum mortale, est peccatum mortale in iudicando. Matth. 7. Rom. 14. D. Thom. hic, vbi Aragon. d. idem esse si quis ex leuibus inditijs sinistre in re graui opinetur, vel dubitet de aliquo, quod ego intelligerem si consentiat, alias non, vt nec si in re quae non multum facit ad famam quis sinistre iudicet de aliquo leuiter, vt quod sit prodigis, auarus male argumentalis & c. alias secus vsup.

8 Dubia in meliorem partē sūt. Quarta propositio. Dubia sunt in meliorem partem interpretanda, probatur ex glo. Rom. 14. c. 2. de Iu, ex Aug. lib. 2.

de sermo. domini in monte. c. 18. interpretanda. Ratio, nam vt art. prec. ad 2. ex hoc ipso, quod quis habet malam opinionem de aliquo absq; sufficienti causa, cum contemnit & illi iniuriatur, nullus vero debet alium contemnere, vel ei nocumētum inferre, nisi causa cogente, ideo vbi non apparent manifesta inditia de malitia alicuius, debemus eum, vt bonū habere, interpretando in melius quod dubium est.

Aduertendum pro intelligentia hic sermonem esse de dubio rationabili, q in vtrunque partem habet inditia sufficientia, & motiua ad dubitandum, nam de dubio, quod oritur ex leuibus inditijs dictū est propositioe precedenti, & hoc potest in re grauisissima esse peccatum mortale, vt si leuiter dubitet de aliquo quod sit hereticus, vel proditor rei publicae, secundo, aduertendum q dubia possunt dupliciter interpretari in meliorem partem, negatiue, non interpretado in deteriorem partem factum ambigū q quis vider de proximo, nec formando peiorem opinionem de illo quam ante esset; & positue, cum quis format nouū iudicij quo de proximo iudicat in ambiguo quod melius est, vt si vider aliquē bene comedere, iudicando eum id facere ex necessitate. His stantibus. Dicitur primo dubia in meliorem partem esse interpretanda. Matth. 7. Rom. 14. quod procedit etiam quando in ambiguo quis vult exire in aetum iudicandi, tenetur n. dubia in meliorem partem interpretari, & habere bonā estimationē de proximo, quia aliter sine causa sufficienti auferret a proximo bonā estimationem quā de eo habebat, quod sine iniuria & peccato fieri non potest, positue vero non tenetur homo sub mortali interpretari dubia in meliorem partem, sed potest animum suspendere, vt d. hic Galet. vt si vider aliquem multum comedentem, non tenetur positue iudicare id eum facere ex necessitate, sed potest animum suspendere, si tamen vult deuenire ad iudicij tenetur dubium in meliorem partem, vsupra interpretari. Quod si quis a viro graui audit mulierem quandam non seruare fidem viro, si constet sic dicere

ex odio, vel alia passione, id est dubium in meliorem partem est interpretandum, si vero constiterit dicere, ut remedium adhibeatur, tunc bene est suspendere animum neutrum iudicando, ne cui fiat iniuria, si tamen homo tunc vult exire in actum iudicandi, debet dubium in meliorem partem interpretari iudicando illam esse honestissimam: ex reg. i. r. de regul. iur. in 6. quod in dubio sit reo favendum.

IO Quinta propositio. Secundum leges iudicandum semper est iudicandum si iuste sint, sed est scdm. si emergente casu, deficient, ad equitatem leges, si in est recurrendum, probatur primum ex stq. sunt. Aug. lib. de vera relig. c. 31. d. q. secundum sed. defi. leges est iudicandum, non de eis.

Ratio, nam iudicium est determinatio eius quod iustum est supra articu. 1. tate est re. quid vero sit iustum dupliciter, primo, ex ipsa natura rei quod dicitur ius naturale, secundo, ex quodam dicto inter homines quod dicitur ius positivum supra questione 57. articu. 2. leges vero scribuntur ad utriusque iuris declarationem, aliter tamen, & aliter, quia legis scriptura ius naturale continet, sed non instituit, quia non habet robur ex lege sed ex materia, ius vero positivum scripturam legis continet & instituit, dans ei autoritatis robur, ideo oportet quod iudicium fiat secundum legis scripturam, aliter iudicium deficeret vel a iusto naturali, vel a iusto positivo.

III Notandum pro intelligentia quod aliquid iustum est si iustum iustum naturali iustum nature constat, ut precepta decalogi, & quarali iure, ex ijs evidentur consequentia: deducuntur, alie quarum iustum ex voluntate hominum est inductum: De primis, quando leges naturalem iustitiam continent, non licet principi, vel subditis contra eas agere, sed semper secundum eas est iudicandum. De secundis, quo ad ipsum principem secundum vim directivam debet secundum eas vivere, ab ijs autem cogi non potest, utrunque probatur in l. digna vox. C. de legibus. Quo vero ad iudicandum secundum leges, potest considerari, vel mens. I. vel eius verba; Et quo ad verba, potest princeps quandoq; contraverba. I. scripte, prout prima facie vi-

dentur significare iudicare, & debet, ut videtur non servari mentem legislatoris, verbis servatis, probatur ex l. 29. tit. 3. ff. ver. l. contra legem. ff. de legibus in legem enim peccat qui amplexus: verba legis, contra voluntatem eius facit, quando ageretur contra naturalem equitatem si verba attenderentur, tunc enim etiam iudex potest contra legem agere, si id cederet in damnum reipublice, si tamen quod principi satis probabilis coniectura sit, quod contra legem ageretur, & contra bonum reipublice, si verba servarentur, iudici vero debet moraliter idclare liquere, alias non potest recedere a verbis. I. & tunc etiam iudex debet principem consulere, cuius est interpretari, nisi periculum sit in mora.

Secundo, dicitur quod non solum iudices inferiores, sed etiam princeps tenetur iudicare secundum legem scriptam quoad mentem ipsius. I. Quod si queratur an sententia contra legem lata obliget in conscientia. Dicitur primo, quod si sententia est iniusta ex causa, quia quod erat vnius datur alij in conscientia non obligat, licet feratur secundum allegata & probata, nec confertur illi: parti in cuius favorem est pronuntiata, ut d. Galet. op. 27. qq. q. 13. Sot. li. 3. de iust. q. 4. ar. 4. D. Th. 2. 2. q. 70. ar. 4. Abb. in cap. quia plerique de immu. eccl. cum lex continens causam iniustam, non obliget in conscientia.

Secundo, sententia nulla solum ex ordine iuris pretermisso, servata iustitiae causa, obligat in conscientia, licet iudex sic agendo peccet. c. biduum. 2. q. 6. licet ex odio id agat.

Tertio, si omittitur ordo iuris necessarius ita ut sententia sit nulla, non obligat in conscientia, nec is qui illam obtinuit ea uti potest ut si feratur a notorio excommunicato: c. ad probandum. de re iud. die feriato, c. si de fer. in ecclesia c. de c. de imm. eccl. & alijs casibus de quibus. Abb. in cap. r. de sent. & re iud.

Si vero de beneficijs ecclesiasticis agatur, obtinens beneficium per sententiam iniustam latam ex falsis informationibus tenetur illud dimittere. Inno. & Abb. in d. c. quia plerique idem. Abb. in cap. r. de Conc. preb. vel sententia sit de-

I 2 Iudicari an semper debeat secundum leges, & quomodo.

declarativa vel privativa, per fraudem & iniustitiam extorta, ut d. Aragon hic, hac tamen differentia constituta quod ubi est sententia declarativa, si constet eam sententiam esse iniustam, tenetur is statim beneficium illud restituere, etiam si is non appeller in tempore, si vero est privativa iniusta, & reus appeller in tempore, tenetur is in cuius favorem est lata sententia iniusta, illud statim restituere, secus si non appeller in tempore, ut d. Abb. & Innoc. locis cit. Dicitur tamen Sot. quod si quis per fraudem priuaret aliquem beneficium, & hoc constat ei cui est facta collatio, tenetur statim illud restituere, si vero secundum allegata & probata cum priuauit, licet postea ex alijs constet priuationem fuisse iniustam, non tenetur id resignare, primo eam modo sententia quo ad Deum est nulla, secundo, est valida, & cum beneficium vacet, potest alteri legitime conferri, quod tamen non procedit in alijs causis extra beneficia ecclesiastica, ubi non adest vacatio nec sit collatio, ut si quis iniuste haereticus est damnatus, si id constet falso, tenetur bona sibi applicata innocenti restituere, & idem in similibus causis, ut d. Aragon hic de quo alibi.

I 3 Sexta propositio. Iudicium per usurpationem factum, redditur peruersum, usurpatum probatur. Rom. 14. Tu quis es qui iudicatas alienum seruum?

Ratio, nam cum iudicium sit ferendum secundum leges scriptas, is qui iudicium fert, leges scriptas quodammodo interpretatur applicando ipsum ad particulare negotium, cum vero eius sit legem interpretari cuius & condere, sicut lex condici non potest nisi publica auctoritate quae se extendit ad eos qui communitari subduntur, ideo ut iniustum esset, ut aliquis cogeret ad legem seruandam quae non esset publica auctoritate sancita, ita etiam iniustum est si quis compellat aliquem ferre iudicium, quod publica auctoritate non fertur.

Notandum, quod iudicium dicitur usurpatum quando iudicat aliquis eum qui non est eius subditus, vel in eo in quo ei subditus non est. Gestis tamen a iudice vel prelato, qui se gerit pro tali sunt valida, si is fuit auctoritate superioris constitutus. Bart. in l. barbarus. ff. de off. p. r. secundo, quod communitate habeatur pro tali ex errore. Bart. loco cit. quorum alterum si deficiat, gesta non valent. Abb. in capit. nihil. de elect. unde gesta per intrusum sunt inualida, vel sit ecclesiasticus, vel secularis.

Si vero institutus a superiori, & communiter habitus pro iudice, committat delictum quo ipso iure dignitate, & officio priuatur, si crimen est occultum, gesta per eum sunt valida, secus si sit notorium. Abb. loco cit.

Quo vero ad abolutionem a peccatis praestitam ab intruso, confitio de intrusione, est nulla, & ideo confessio iteranda, & idem si non habet legitimam possessionem beneficij Curati, si vero ob delictum notorium est beneficium, priuatus ipso iure, quod legitime obtinuit, est nulla & iteranda post declarationem saltem, secus si sit occultum. Siue est confessor. x. nu. 15. Nauarr. in cap. placuit. num. 177. de pg. d. 6.

Quod si quis vi armorum tyrannice Rempublicam occupauit, & de facto possidet illam, & arma reposita sunt, eius sententia non obligat in conscientia, ut d. Sot. libro 3. de iustit. questione quarta articulo sexto, nisi iam populus illi Principi se subiecerit, voluntarie illi obediendo, vel saltem non renitendo, ut d. Aragon hic, ex nouo consensu & noua voluntaria subiectione.

S V M M A R I V M.

- 1 Iustitia particularis diuiditur in distributiuam, & commutatiuam.
- 2 Medium in iustitia distributiuam, & commutatiuam quomodo se habeant.
- 3 Iustitiae distributiuam, & commutatiuam materia an sit eadem, vel diuersa.
- 4 Iustum an sit idem, quod contrapassum, & quomodo.

De partibus iustitia vel eius speciebus. Cap. V.

Iustitia particularis dividitur in commutativam, & distributivam, probatur s. eth. c. 2.

Prima propositio. Iustitia particularis dividitur in commutativam, & distributivam, probatur s. eth. c. 2.

Secunda propositio. Medium in iustitia commutativa, & distributiva eodem modo se non habent, quia in distributiva accipitur medium secundum geometricam proportionalitatem, in commutativa secundum arithmeticam, probatur s. eth. c. 3.

Ratio, nam in iustitia distributiva datur aliquid alicui persone, quatenus id quod est totius est debitum parti, quod eo maius esse debet quanto ipsa pars habet maiorem principalitatem in toto, in communitate, ergo secundum aequalitatem proportionis persone ad rem que conferri debet medium in iustitia distributiva attendi, & ita secundum proportionem geometricam in qua attenditur quale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem, ita ut si una persona excedat aliam virtute plus datur ei de bonis & honoribus communibus quam ei qui exceditur, quia scilicet in hac iustitia attenditur proportionum aequalitas non autem quantitatum, ut

duplo dignior duplicam rem habeat, dimidio dignior dimidiam, & hec virtus reperitur in presidibus reipublice potissimum, in subditis vero cernitur solum prout eis complacet, & contenti sunt ut ea distributio eo modo fiat. In iustitia vero commutativa reperitur iustum secundum equalitatem tantum quantitatis non proportionis, ita ut equetur ibi quantitas quantitati, ut si vnus vendidit rem valentem quinque pro vno, oportet ut redueatur ad iustum, & aequale secundum quantitatem, dando quattuor alteri.

Tertia propositio. Materia vtriusque iustitia est quandoque diuersa quandoque non, probatur primum s. eth. c. 2.

Ratio primi, nam quicquid potest distribui & commutari, id, ut sic, est materia vtriusque, sed id contingit in rebus, & personis, quia res possunt distribui a communitate in singulos, & commutari de vno in alium, & sic de personis, & opera, ergo.

Ratio secundi, nam hae sunt alia & alia operatione, scilicet distributione, & commutatione, ergo.

Vel conueniunt distributiva & commutativa, quod vtraque respicit debitum aliquo modo, quatenus alicui redditur quod suum est, vel ad quod habet ius, secundo, conueniunt quod vtraque equalitatem constituit. Differunt tamen iuxta diuersam rationem debiti, quam respiciunt, & diuersam rationem aequalitatis qua constituant, distributiva enim respicit id debitum, quod alicui debetur ea ratione quod sit pars communitatis, & bona reipublicae communia partibus sint, vbi redundant, distributiva enim commutativa vero respicit quod cuiusque aliquid debitum quod quouis titulo alio cuique debeatur, secundo, in distributiva attenditur proportio geometrica, in commutativa arithmetica; differunt etiam distributiva a legali iustitia, & legalis respicit bonum commune reipublicae, ut quam optime se habeat, & opera omnium aliarum virtutum in eum finem referunt, iustitia vero distributiva respicit bonum ac debitum partibus Reipub. de cibus bonis, quatenus partes Reipublicae sunt, &

Iustitia commutativa, & distributiva materia an sit eadem, vel diuersa.

Iustum an sit idem quod contrapassum.

& commutativa differt ab vtraque modo explicato, quae etiam adesse potest inter Reipublicam, & ciues eius; si mutuo dent Reipublicae, & etiam iudices exercent iustitiam commutativam, quia ex stipendio quod recipiunt, ius dicunt. Iustitia vero vindicativa, quae infligit poenas pro delictis est affinis commutativa, quatenus secundum arithmeticam proportionem poenam exigit, deficit tamen ab ea, quia non requirit, ut satisfiat parti, sed solum ut reus patiatur, ideo ponitur solum inter partes potentiales iustitiae. Molina. de Iust. tr. 2. disp. 12.

Quarta propositio. Iustum est simpliciter idem quod contrapassum in iustitia commutativa, non autem in distributiva, nec semper in commutativa.

Notandum autem pro intelligentia, quod contrapassum importat aequalem passionem ad actionem praecedentem, quod dupliciter fit; primo, propriissime quando qui laedit in corpore, ut in oculo puniatur in eodem. Exo. 21. secundo, ut fiat secundum aequalitatem quantitatis, & mensuram proportionem, etiam si non sit eadem species, ut si laedit quis in corporis bonis, laedatur in bonis exterioribus, si percussit, soluat tantum lesio, & tantum curiae: si furatus est ouem, soluat quatuor. Exo. 22. His ita distinctis. Dicitur, quod primo modo iustum non est simpliciter idem quod contrapassum, quia si princeps percussit subditum, non est aequum, ut puniatur secundum aequalitatem, nec si subditus percussit principem satis erit quod ipse pari modo puniatur, sed multo plus erit puniendus. s. Eth. c. 5. Secundo, dicitur, quod in iustitia distributiva non cernitur repassio, quia etiam si existens de communitate nil contulerit, debet habere de bonis communibus, si redundant. Dicitur tertio, in iustitia vindicativa non seruaretur iustum, si qui est furatus, solum cogeretur reddere furtum, qui laedit principem, solum ita laedatur, quod in commutativa non seruaretur iustum si tutor praestaret operam quam ipse accepit a medico, quae is indiget, vel aurifice, sed est pensandus valor rei, cuius numerus est constitutus quasi mensura, ut si opera vnus excedit

valore operam alterius, aequetur pretio. Quinto, dicitur, quod si repassum fiat ad aequalitatem, iuxta latitudinem poenae, iniuria, valoris, &c. idem est iustum commutativum quod contrapassum.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Dominium vnde dicatur.
2 Dominium quid sit.
3 Dominium quod simplex sit.
4 Ius in re, & ius ad rem quomodo differant, & quid requiratur ad vtrumque.
5 Dominij titulus quis dicatur, quod simplex sit.

De Dominio, seu rerum appropriatione, & iustitia, vel iniustitia in eo existente.

Cap. V I.

Notandum, quod Dominium a dominio dicitur, vel dominio, cum is dicatur dominus cui aliquid subijcitur: ut Varro notat lib. 5. linguae lat. & de re rustica. li. 2. Vnde qui rem sine aliorum communiione habere potest, dominium habere dicitur, qui & significantius dicitur proprietarius, cum proprius dicatur, quod nobis magis proprie est, & peculiare cuiusque, vel quod vni soli competit. homines populi. ff. de iust. & iure. §. 1. In sit. de patria pote. & habetur 1. Topic. vel quod non est commune cum socio. l. proprium solum. ff. commu. praed. cum duorum vnus rei dominium esse non possit. l. si vt certo. §. si duobus. ff. commod. l. h. reditae. §. pater. ff. de cast. pecul. nisi p. indiviso intellectu tantum. l. Manius. §. duobus testamentis. ff. de leg. 1. quo casu quilibet sociorum plenum retinet dominium, vt & in seruitutibus. l. 2. ff. de seruitutibus. l. si. ff. commu. praed.

Secundo, notandum, quod dominium est ius disponendi plene de re corporali, nisi lege prohibeatur: vt d. Bar. in l. si quis vi. §. differentia. ff. de acquir. poss. Dicitur ius, vt genus, quia dominium & plura alia iura.

Dominium vnde dicitur.

Dominium quid sit.

iura complectitur. Dicitur plenè disponendi de re, vel vendendo, vel donando, &c. ut reiciantur qui tantum ius habet vendi re, ut in usu, usufructu, legato, emphiteuti, & huiusmodi. Dicitur corporali, cum iurium propriè non sit dñium, nec possessio, sed quasi dominium & quasi possessio, cum animo tantum, & iure possideatur, licet sumptuarius dominij vocabulo, concedi potest aliquem esse dominum beneficij, cathedræ, cum illorū habet ius in re. c. si tibi absentis. de præben. in 6. Dicitur, nisi lege prohibeatur, quia lex aliquibus iuste prohibet usum rerum suarū, ut amentibus, pupillis, &c. & idem de primogenitis, qui tamē sunt veri domini bonorum suorum, licet ea alienare nō possunt, nisi ad certā ætatē. Gal. 3. & probat Couar. var. resol. lib. 1. c. 15. num. 14. vel de consensu principis, cum nulli alij designentur, vel nominentur domini bonorum illorum præter illos. Ius verò vendi non est intrinsecum dominio, sed sequitur naturam eius, quæ potest quis conferre suo amico ius vendi de sua, retento sibi dominio: vnde nisi ius sit vendi plenè re, non est dñium.

3 Tertiò, notandum, quod dominium diuinitur in dominium iurisdictionis, dominium locorum, vel rerum pertinentium ad vniuersitatē iure vniuersitatis, & particulare, quod quilibet habet super res suas, vel vniuersitas super aliqua bona, ita ac si esset persona particularis, ita diuidit dominium Couar. in reg. peccatum. 2. p. §. 9. nu. 8. post Bart. in l. i. §. per hanc. ff. de rei vendic. Dominium iurisdictionis temporale, vel seculare, eis tantum competit, qui iurisdictionem habent in subditos, & eorum protectio ijs incūbit, ita ac si subditi vassalli eorū dicant; non autem competit dominium ijs, qui eorū nomine iurisdictionem in iudicando, defendendo, exigendo emolumenta, & huiusmodi, exercent: potest tamen dominium iurisdictionis ad plures simul pertinere, ut ad duces aliquem unum: dicitur mediātē ad Regem, cui is dicitur subditus, & si is Rex cum regno subdit Imperatori, vel alij Regi, adhuc mediātius pertinet ad superiorem, quæ ratione dominium iurisdictionis dicitur alciū, mediū, in si-

num, &c. iurisdictionis verò quæ Papa habet in tota Ecclesia, & Episcopi in Diocesi, licet nō soleant vocari nomine dominij, suo tamen modo rationem dñij iurisdictionis habet ex potestate Christi ministris ecclesiæ tributæ. Dominium locorum, vel rerum pertinentium ad vniuersitatem, iure vniuersitatis est dominium nō iurisdictionis, sed proprietatis, comparatione eorum locorum vel rerū, quæ ita sunt vniuersitatis proprietatis, ut ad singulorum usum sunt deputatæ, ut præta ciuitatis, vel castri deputata ad pastū pecorum eorum, qui eius sunt loci: sicut ad ligna scienda, & huiusmodi, quæ res, & loca non solum sunt ciuitatis, & loci, sed etiam domini qui vbi iure dominatur, suo ordine & gradu, qui iocirco ratione sui gradus quem habet in populo, vel ciuitate eis uti poterit sine aliorum præiudicio, plura pecora, si habeat, quàm alij pascendo, & plura ligna sciendo si ijs egat, quod intelligitur non solum de dominio immediato, sed etiam de mediato.

Dominium particulare, est quod quisque habet in res suas, siue eas sunt personæ particulares, siue redditus ciuitatis, vel oppidii: Et ita dominium diuidi potest in dominium iurisdictionis, & proprietatis: ut inquit Sen. lib. 7. de beneficijs, omnia regem imperio possidere, singulos domino; & dominium iurisdictionis in ecclesiasticum, & seculare, & dominium proprietatis in priuatū, & vniuersitatis modo explicato.

Rursum dominium proprietatis, vel particulare diuiditur in plenum & non plenum; Plenum dicitur modo explicato in diffinitione dominij, id est quædo dominus, & corpus rei, & usufructum eius habet sibi liberum. l. cum in fundo. ff. de iure dot. & pleam in re potestatem. §. si. Insti. de usufr. cum plenum id dicatur cuius naturæ nil deest, ut accipitur in l. scemina. C. de secua. nupt. ita ut quis de eo cessari, & liberè disponere queat, & eius habeat dominium, & possessionem.

Non plenum, dicitur, vel quia res nō sit integra vnus, sed in ea participè habeat, ut cum hæreditas duobus obuenit simul diuidenda, vel duo simul rem diuidendam

dendam emere. l. si ita stipularus. §. Titius. ff. de verb. oblig. l. generaliter. ff. qui & à quibus. vel quia licet quis sit dominus alicuius rei, nō tamen integrum ius habet in illa, sed pars vna pertinet ad vnum, pars ad alium, ut quando proprietates vni, usufructus alij eiusdem rei pertinet, quam diuisionem dominij in plenum & non facit. Bart. in l. si quis vi. §. directiua. ff. de acquir. possess.

Dominium præterea non plenum, simpliciter hoc pacto, subdiuiditur in dominium directum, & vtile; Dominium directum, dicitur dominium proprietatis sine usufructu, cui verè is dicitur dominus cuius est corpus, licet non possidat fructus; Dominium vtile, est cum quis habet tantum dominium fructuum, sed corpus rei est alterius, ut est in usufructuario, qui quodam modo iuris fictione dicitur dominus rei in qua habet usufructum. l. 3. & 4. ff. de usufr. §. usufructus. Insti. de usufr. licet propriè id dicatur quasi dominium. l. cum in fundo. ff. de iure dot. & idem de emphiteota, & feudatario, qui plus iuris aliquid habent in re aliena, quàm merus usufructuarius, licet & ij non sint veri domini. l. possessores. C. de fund. patr. lib. 1. r. l. r. & 3. C. de iure emphit. quia de ijs bonis omnes prædicti in vita, & sub morte non possunt liberè disponere. §. r. Insti. de lege Fulsan. l. r. C. de sacr. san. eccl. possunt dici tamen domini minus præcipuè, & idem de usufructuario perpetuo, & eo magis si quis habeat rem hypothecæ subiectam, vel cui seruitus, aut census impositus sit, quia pleno iure habet illius dominium, licet pleniori iure dominus diceretur, si prædicti oneribus res nō esset subiecta.

4 Aduertendum præterea distinguitur ius in re, & ius ad rem; nam ius in re est quod res alicui alicui est deuincta, ut sit per quemodo collatio cum acceptatur in beneficijs, & sic illa frui; Ius ad rem est habere facultatem ad illam deuinctam vel acquirendam, quod in beneficijs fit per electionem, nominationem, præsentationem, cum adhuc requiratur confirmatio, & collatio, ut in tr. de beneficijs dixi: Vnde bona quorum quis est dñs, & ea potest alienare, dicuntur esse in re illius, quia

potest ijs uti frui, & alienare, & si sibi ablata sint, conceditur ei eorum recuperatio per rei vèdicationem, & possessio, ad quorumcunq; manus deuenierint, licet quando quis est deiectione possessione rei suæ, ius quod habet ad illam rem in comparatione illius rei ad quam possidendam habet ius, sit ius in re, tamen respectu possessionis eius quæ nondum existit, dicitur ius ad rem; pro cuius rei maiori intelligentia aduertendum, quod ad comparandum dominium, & sic ius in re non facit quod res extet, & ad sit ritulus ad transferendum dominium, ut emptio legitima, donatio, & huiusmodi ritulus aptus, sed oportet quod res tradita sit aliquo genere traditionis: ut haberetur §. per traditionem. Insti. de rer. diuis. in l. traditionibus. C. de pact. vnde si quis rem alicui vendat qui pretium soluat, ante traditionem nō acquiritur dominium, & sic ius in re, sed tantum ad rem; ex quo fit ut si ius rem illam alteri vendat, & illi tradat, non tenebitur secundus emptor tradere priori. Couar. lib. 2. var. resol. c. 19. quia primus non erat adhuc eius dominus, sed habebat ius ad illam, ut sibi a venditore traderet. Aduertendum quoque cum rerum alia sint corporales, ut argentum, domus, ager &c. quæ tangi possunt, & aliqua incorporales, ut iura ad aliqua quæ intellectu tantum percipiuntur, ut ius ad hereditatem defuncti, usufructus, seruitutes tam rusticæ, quàm vrbanae, beneficium ecclesiasticū, & quæcunque alia iura quæ ex quacunq; obligatione oriuntur. Insti. de rebus corporibus, & incorporalibus, quod in ijs quandoque acquiritur ius in re, quandoque ad rem, ut & in corporalibus, ante traditionem tamen vel actum illum qui requiritur ad huiusmodi rei comparandam possessionem, non acquiritur illius regulariter ius in re, sed ad rem solummodo: vnde si duobus detur, & secundo tantum tradatur, is non tenebitur priora iura tradere. l. si sub vna. §. si quis viam. ff. de verb. oblig. nisi in instrumento continetur, quod quis cedat ius omnne personale vel reale, quod habet in tali re; vel quod transferat in eum possessionem, & interim constituat se nomine eius possidens;

de re; aliter secus esset. l. pluribus. §. si placeat. ff. de verb. obligat. l. pro parte. ff. de seruitutibus.

Sunt tamā aliqui casus in quibus nō est necessaria traditio, sed facta est legitimus titulus, vt in beneficijs ecclesiasticis facta est collatio cum acceptatione. c. si tibi absentis. de præb. in 6. ad possessionem tamen eius requiritur traditio, & quasi apprehensio illius, medio aliquo actu, vt per sessionem in cathedra episcopi, vel canonicali, aut alios consuetos actus. Similiter cum res aliqua incorporales transeant in aliquem iure hæreditario, vt ius patronatus, seruitutes, vel huiusmodi, statim hæres, adita hæreditate acquirit ius in re respectu eorum, & etiam contingit cum res aliqua incorporalis alicui legatur, vt seruitus, vel fundus cui seruitus debetur, vt enim hæres adit hæreditatem, legatarius acquirit ius in re in illis, & iuris fictione cæsetur legatarius, adita hæreditate, acquisisse ius in re in illis. l. si partem. §. si per fundum. ff. quem seruit. amitt. similiter vbi res aliqua pignori, vel hypothecæ subijcitur, vel iuris dispositione, vel pacto paritū, vel hypothecæ sit vniuersalis, vel particularis, tacita vel expressa, quorūdam quæ specialiter designentur, creditor comparat ius in re, vt sibi ex illis soluat debitum, si aliunde sibi non soluitur, ad quemcūq; ea bona transeant. l. ex eorum. l. quid de creditore. ff. de dam. in fe. l. i. ff. de pign. act. absq; traditione, quid verò differat pignus ab hypothecā dixi lib. de Vfuris, sub cap. de pignorib. t. in §. item seruiana. Instit. de act. & similiter vbi bona hæretici, vel alterius ex delicto commissio fisco addicuntur, fisco à die commissi criminis acquirit ius in re in illis ante traditionem ad quoscūq; deueniant, & generaliter ante traditionem cæsetur ius ad rem, vbi ius aliter non disponit, & efficit vt habeatur tantū actio personalis contra debitorem, per ius enim in re habeatur actio ad rem consequendam ad quoscūque perueniat: vt d. Molina vir doctissimus de Iustitia, disput. 2. Tomo I.

Licet etiam supra dictum sit dominium plenum vel non plenum, regula-

riter nō acquiri ante traditionem etiam cum titulo legitimo. Sunt tamen aliqui casus quibus contrarium euenit. Primò, cum ecclesijs, monasterijs, hospitalib; & alijs locis pijs, ciuitatibus, vel in redemptionem captiuorum hæreditas aliqua, vel fideicommissum relinquatur, vel donatur, aut venditur, statim absq; traditione acquiritur eis dominium. l. vt inter diuuum. C. de sac. san. eccl. vnde si idē post alij vendatur inualida est venditio. Secundò, in hærede ex testamēto, vel intestato, statim enim, adita hæreditate, comparat dominium eius absque traditione, vel apprehensione. l. cum hæredes. ff. de acq. possess. Possessio tamen eius non acquiritur, nisi naturaliter apprehendatur. d. l. Couar. in c. Raynaldus. §. 10. nu. 6. de testam. testans de cōmuni, licet alicubi ex sola aditione hæreditatis, etiam possessio acquiritur absque apprehensione, vt in Gallia, & multis locis Italiae. Couar. var. resolu. lib. 3. c. 5. nu. 6. cum seq. Dicitur autem adiri hæreditas, cum hæres eam acceptat, & proficitur se velle esse hæredem. §. si. Instit. de hæred. qual. & medio tempore donec aditur, dicitur iacere, cū prior dominus sit mortuus, & secundus habeat tantum ius ad rem, & interim deliberare possit an velit adire, quia post eam aditam tenetur ad cuncta defuncti debita, nisi fiat hæres cum beneficio legis, & inuentarij. Tertius casus, cum aliquid designatum in singulari, vt talis domus, talis fundus legatur alicui, tunc enim adita hæreditate eo ipso dominium rei legatę transit in legatarium absque traditione, etiam & legatarius id ignoret, adhuc enim ei acquiritur à puncto mortis testatoris iuris fictione, eo ipso qd hæres adit hæreditatem. Couar. in c. Raynaldus. §. 1. nu. 1. de testam. testans de cōmuni. si verò legatur quantitas certa, sed incertum in individuo, vt decem chori tritici, licet adita hæreditate non acquiritur eius legati dominium, qd incertum sit, cōceditur tamen ei actio hypothecaria. l. i. C. de leg. quatenus bona defuncti ad quoscūque deueniant, manent obligata onere eius legatę, ita vt legatario competat modum actio personalis aduersus hæredem,

De Dominio non pleno speciatim, & primò de Vsu. Cap. VII.

redem, sed etiam in eius defunctum, aduersus bona defuncti, ita vt si peccat res legata culpa hæredis pereat ipsi nō legatario, quæ hypothecaria competit etiā quādo res designatur in singulari. Quartus casus, cum quis donauit alteri rem ea lege, vel conditione, aut modo, vt donatarius illi alimēta tribueret, nam si donatarius non præbet alimēta, statim dominium rei donatę absque alia traditione reuertitur ad donantem. l. i. C. de donat. quæ sub modo. Molina. d. tract. disput. 3. Hæc de dominio pleno.

Porro titulus domini, dicitur radix, vnde quis consequitur dominium alicuius rei, vt titulus domini Regni, est electum esse in Regem, vel esse primogenitum sanguinis Regij, vel iure belli id ad se spectare, & huiusmodi, legitima electio ad beneficium, vel cathedram, emptio, vel permutatio, donatio, &c. quæ tribuunt titulum veri domini, secuta tamen traditione, vbi requiritur, modo quo supra.

Hic verò titulus quandoq; est verus ob veram eius originem, quandoq; tantum præsumptus, quando scilicet præsumitur vera causa licet non sit, vt si quis bona fide ab aliquo emit rem alienam, vel dono accipit, credens eius esse, dicitur habere titulum præsumptum, vt primus verum; qui verò sine aliquo horum possidet, id est causa vera, vel præsumpra, quæ sit ad transferendum dominium, dicitur sine titulo possidere.

S Y M M A R I V M.

- 1 Vfus quid sit, & quod ius tribuat.
- 2 Vfus quot modis sumatur.
- 3 Vsuarius quid possit in re in qua habet vsum.
- 4 Vsuarius ad quam cautionem teneatur.
- 5 Vsu pecunię legato quid veniat.
- 6 Dominium an habeant fratres minores rerum quas consumunt.
- 7 Vfus quomodo finiatur.

Inter species domini non pleni, Vfus minimum locum tenet, cū minus ius tribuat vnti, quā aliz domini species. Est autem Vfus ius vtendi alienis rebus salutarum substantia, sine vlla facultate alteri concedendi. Dicitur ius, vt genus, dicitur vtendi ad differentiam usufructus, qui potest etiam frui. Instit. in princ. Dicitur alienis rebus ad differentiam creditoris, qui licet habeat ius in rebus alienis, ijs tamen non potest vti, aliās committit furtum. l. si pignore. in princ. ff. de furt. Dicitur sine primogenio ad differentiam usufructus. ita diffinit glo. in l. i. ff. de usu & habit. & Christophor. Port. Instit. eod. in princ. Dicitur etiam salua rerum substantia, nam vbi esset vusus panis, qui consumitur, &c. non dicitur propriē vusus.

Sumitur verò vusus dupliciter: primò, pro actu vtendi, vt habitatio dicitur vusus domus; secundò, pro iure ad vtendum ea re, primo modo dicitur vusus facti, secundo, ius ad factum.

Parum verò ius habet vsuarius in re cuius habet vsum, qui enim habet vsum cuius fundi alieni sumere potest inde poma, flores scenum, & alia quę inde proueniunt ad vsum, vel indigentiam quotidianam, & ambulare in fundo, modo non sit molestus agricultoribus, non potest tamē donare, vel vendere quicquam horum alteri, nec locare, vel concedere ius alteri ad ea emolumenta percipienda, & potest usufructuarius, si tamen expensę occurrant in lignis cedendis pro eius vusu vel fructibus exportandis, vendere potest ex fructibus, quod est necesse ad expensas agendas. gl. in §. minus. & ibi Angel. nu. 3. Instit. eo. Et si domus vsum habeat, potest is solus habitare cum vxore, liberis, seruis, famulis, & hospites recipere, & e conuerso vxor cum viro, si tamen quis in modica domo velit portione habitare, & aliam locare, id potest. l. 4. ff. de usu & habit. Ioan. Fab. Instit. eod. potest tamen in domū introducere tan-

tum personas inculpatæ vitæ. Port. Insti. eod. nu. 3. si quis verò habet vsum serui, vel iumentum potest is solus opera eius vti, non alteri cōcedere, & si vsum habet pecorum, non potest frui lacte, lana, fœtibus, sed forè modico lacte, & ijs vti ad stercorandum proprios agros non alienos. Insti. eod. de vfu & habit. l. 1. & 2. l. si habitatio. ff. eo. & si modum excedat, poterit iudex ei id inhibere. l. pen. §. fin. ff. eo. & si cui plurium fundorum vsum relinquit, potest ex singulis vsum percipere. l. proculus. de dam. infe. & nedum vsuarius pōt quotidie vti fructibus fundi, sed ex fœno colligere, quòd in annū sufficiat, & idem de vino, oleo, & c. licet mediocris fundi eo modo fructus consumantur. l. labeo. l. assumptio. §. iuris prudētibus. ff. ad municip. & de incolis. si tamen is in domo non habitet non potest eam alteri locare. l. 2. 3. 4. & 8. ff. eo. §. item is qui. Insti. eod. & si domus legatur, quæ ampla sit, vacua pars, vsuario nō proprietario spectat. Azo. in summa. de vfu & habit. Si verò nedum vsum domus quis habeat, sed & habitacionis, potest eam domum seorsum alteri locare. §. sed si cui. Insti. eod. l. cum antiquitas. C. eod. & qui vsum habet fundi potest et pro hospitijs percipere fructus, & ijs vti. l. plenum. §. 1. & 2. eo. §. minus. Insti. eod. & cui seruorum vsum cōceditur, potest ijs, vti pro vxore etiam & c. & ijs colere agros, conductos. l. plenum. §. fin. ff. eo. non autem eorum operas locare, nisi auriga sit, qui soleat operas locare. d. l. §. sed si pecorum & §. sed si. Insti. eod.

4
Vsuarius ad quam cautionē teneatur.

5
Vsu pecunie legato qd veniat.

sus rerū, quæ vtendo cōsumuntur, idem est ac si proprietates sit legata. l. quonia. vbi glo. ff. de vsufr. earum rerū. l. solum. §. vitium. ff. de rei vendic.

Hinc resoluitur quæstio, an fratres minores habeant dominium rerum quas vtendo consumunt, vt panis, vini, & c. & Resp. q. sic, licet paupertatem summam profiteantur, vt habetur in extrauag. ad conditorem. de verbo. sign. in extrauag. Ioannis XXII. cum alijs vsus esset inutilis, id tamen dependenter à voluntate earundem rerum dominorum, vt & conuiuia inuitatus ab aliquo ad mēsam, qui dicitur vsusfacti: vt d. Molina. de Insti. Tomo I. disputat. 6.

Finitur autem vsus eo modo quo & vsufructus: vt habetur Insti. de vfu & habit. de quo infra habetur.

S V M M A R I V M.

- 1 Vsufructus quid sit, & quid nomine eius veniat.
- 2 Vsufructus quot modis sumatur.
- 3 Vsumfructū an habeat pater in bonis filij.
- 4 Vsumfructum an habeat vir in bonis vxoris.
- 5 Vsufructuarius ad quid teneatur tñ in cautione, quàm alijs.
- 6 Vsufructuarius quæ non possit circum, & quid proprietarius, & quæ non.
- 7 Vsufructus quibus modis extinguatur.
- 8 Vsufructus extinctus cui accrescat.

De vsufructu. Cap. VIII.

VSufructus est ius alienis rebus vtendi, fruendi, salua rerum substantia. l. 1. ff. de vsufr. §. 1. Insti. eod. Dicitur ius, q. significat seruitutem in alieno. l. 1. §. fin. ff. de rerū diuis. Dicitur alienis rebus, vt separetur à proprietate. Dicitur vtendi, & fruendi, in quo distinguitur ab vfu qui est tantū ad vtendum, & alia iura, vbi quis vti, & frui non potest, & excedit vsuarium, q. vsu-

6
Dominū an habeat fratres minores rerū quas cōsumunt.

7
Vsu quo finiatur.

1
Vsufructus qd sit, & quid noie ei? veniat.

vsufructuarius omnium fructuum dñs est rei vsufructui subiectæ, quos & propria autoritate non de manu proprietarij accipit. l. fundi T rebelliani. ff. de vfu & vsufr. leg. aded q. proprietarius nil facere potest in eius præiudiciū vendendo proprietatem, eo inuito. d. l. Nominē verò fructuū intelligitur, quicquid annuatim ex agro percipitur, & in pecoribus lac, lana, & etiam fœtus, qui tamen tenetur substituere alios in locum demortuorum, quādo gregarij pecorum ei legatur vsufructus, si enim speciatim singulorum capitū ei conceditur fœtus, non tenetur alia substituere in locū demortuorum, & dum non substituuntur hoc casu fœtus sunt vsufructuarij, & si pereunt, fructuario pereunt, postquā verò substituti sunt, fiunt proprietarij, cui & pereunt. l. vetus. cum seq. ff. de vsufr. §. in pecudum. Insti. de rer. diuis. si verò vsufructus ancillæ constituatur, partus eius efficitur proprietarij, non vsufructuarij. d. l. vetus. §. in pecudū: sic etiam loco arborum, & vitium demortuarū, tenetur alias plantare, nisi tempestate vel alia vi, sine eius culpa deiectæ sint. l. arbores. ff. de vsufr. Dicit verò fructuarius dominus fructuum cum eos percipit, & à solo separauit, ante enim fundi sunt, vnde si moriatur ante fructus perceptos à solo sciuntur, licet maturos, fructus sunt proprietarij, nō hæredum eius. §. is verò. Insti. de rer. diuis. dñ verò pendunt si surripiantur, cōpetit actio fructuario. l. si fur. ff. de vsufr. Dicitur, salua rerū substantia, quia proprie vsufructus est tantum circa res, quæ vsu non consumuntur, vt ager, domus, pecora, & c. in ijs enim quæ vsu consumuntur proprie non est vsufructus. §. constituitur. Insti. de vsufr. introductū tamen est vbi potest constitui vsufructus, sic q. transactio tempore eorū assimatio præstetur, quæ si tempore vsufructus pereant, pereunt vsufructuario: vbi verò est vsufructus proprie, si pereunt sine culpa vsufructuarij domino pereunt.

2
Vsufructus quot modis cōstituitur.

nis filij familias aduentitijs tantum, nō autem castrensibus, vel quasi. l. quæcunque. l. non oportet. C. de bonis, quæ libe. de quo alibi tract. de educatione filiorū sermo habetur.

Ex capiuntur tñ aliqui casus, in quibus pater non habet vsufructum in bonis filij aduentitijs; primò, cum filio aliquid donatur, vel testamento relinquitur ea lege, vt pater in eo vsufructum nō habeat. auth. excipitur. C. de bonis, q. libe. præsertim in bonis in quibus filius necessariò succedit, tunc enim testator non potest eam conditionem adijcere. Bart. tr. de duobus fratribus. q. 9. Silu. peculii. r. q. 5. & 7. sic si mater vel alius quid donat filio hac conditione, vt sit peculii castrense, vel quasi, si attentis conditionibus eius rei, nequit esse tale, pater tamen in eo nō habet vsufructum, quia censetur ea lege donatum, vt vsufructus sit filij. l. si forè. ff. de castr. pec. Secundus casus, cum pater ei condonat vsufructum quem habet in bonis aduentitijs, vt potest. l. cum oportet. §. non autem. C. de bon. quæ lib. nec tenetur id filius asserre ad collationem bonorum cum fratribus in diuisione facienda, cum teneatur tamen alia donata à parte conferre, nec pater tenetur id accipere in parte de qua potest liberè testari; q. procedit si nedum expressè pater id relaxat, sed etiam tacitè, si permittit eū illa bona administrare, nisi vsufructum eum repetat post, quia ab ea die non est filij. d. §. non autem. ver. fin. autè. Tertius casus, cum aliquid patri donatur, vel relinquitur patre renuente, si enim filius id accipiat contra patris voluntatem, vsufructus est filij. l. si §. fin. verò pater. C. de bonis, quæ lib. gl. in auth. idem rest. C. eod. tit. Quartus casus, cum filio est vsumfructus alicuius rei, cum enim vsufructus sit seruitus, & seruitutis non sit seruitus. l. 1. ff. de vsufr. leg. tunc vsufructus pertinet ad filium. gl. cit. pater tamē habet vsufructū in bonis emphiteuticis filij. Aluar. Valas. de iure emphit. p. 1. q. 38. num. 28. Quintus casus, cum à Rege Regina, vel principe aliquid donatur filio. l. cum multa. C. de bon. quæ lib. etiā si donatio sit facta intuitu patris. Vbi ve-

3
Vsumfructū an habeat pater in bonis filij.

rò pater habet vsumfructu in bonis filij, non tenetur cauere, tenetur tamē ad maiores sumptus refectionis rei, & ad impensas litis. l. i. C. de bon. matern.

4 Vsumfructu an ha beatvir in bonis vxoris.

Lege etiam vir habet vsumfructum in bonis dotalibus ob onera matrimonij sufferenda. c. Raynubius. de testam. not. in rub. sol. matr. nisi sit dos paratua. Co. nar. 4. Decret. 2. p. §. 8. in si. vel bona paraphernalia vxoris. gl. in l. si. C. de pact. conuent.

Conuentione, vel auctoritate hominis, constituitur in vltima voluntate, pactiōibus, stipulationibus, compositione familiae circūdatæ, consensu. l. omnium. l. vsumfructus pluribus. ff. de vsumfr. l. 1. 3. & 6. eod. §. sine testamento. Instit. eod. iudicis sententia. l. vsumfructus. §. constitutum. eod. idque purè vel ex die, vel in diem, in annos singulos, vni vel duobus simul, alterais annis. & sub conditione. l. 3. & si. de vsumfr. l. 3. ff. quib. mod. vsumfr. l. 2. §. si. eod. l. sub conditione. ff. de vsumfr. & etiam acquiritur prescriptione. & iure accrescendi. l. si. C. de præscrip. longi tempor. l. 1. & 4. §. 1. ff. de vsumfr. accresc. Constitui verò potest vsumfructus in fundis, seruis, domibus, iumentis, & in cæteris rebus. §. constituitur. Instit. de vsumfr. & in omnibus bonis excepto dotalitate. l. omnium. de vsumfr. & seruitute seruitutis certo modo. l. 1. de vsumfr. leg. & alijs modis vt in hoc tract.

Ver. Ad quid vsumfructuarius teneatur.

5 EX natura vsumfructus qui est potestas vtendi, & fruendi re aliena, salua rerum substantia, multa sequuntur ad quæ fructuarius tenet; primò, enim tenetur cautionem reddere, q̄ rebus que vsum non consumuntur, vtetur vt vir bonus vtetur, aliàs si in modum excedat in ijs vtendis tenetur ad damni restitutionem in vtroque foro exteriori scilicet, & conscientia; similiter quòd rem, qua fruitur, nō transferat ad vsum indignos, vt ne domū verat in stabulum, nec stabulum in pistrinum, nec seruum honestæ conditionis applicet vilibus manebat.

ribus, victum vel vestitum ei etiam non deneget. l. æquissimum. l. sed & si. ff. de vsumfr. Tenetur etiam cauere finito tempore vsumfructus restituere rem, vel sit mobilis, vel immobilis. §. itaque. §. cæteræ. de vsumfr. l. 1. ff. vsumfr. quem. cau. l. 4. C. eod. & cætera facere quæ in re sua faceret. d. l. 1. §. cauere. ff. quem. vsumfr. cau. & similiter q̄ restituer æstimationē rerum vsum consumptibilium, vt vestitū &c. §. constituitur. Instit. de vsumfr. l. 1. ff. de vsumfr. eorum rer. l. si cuius. de vsumfr. vel si res vsum consumptibiles non dantur æstimatione, vt restituantur in eadem quantitate, & bonitate. l. si tibi vini. ff. de vsumfr. eorum rer. & d. §. cæteræ. l. si cuius. cum seq. ff. de vsumfr. l. 2. & seq. ff. de vsumfr. eorum rer. l. 1. cū seq. ff. quem. vsumfr. cau. l. 1. & 4. C. de vsumfructu.

Ampliatur, vt hæc cautio non possit remitti à testatore. l. 1. C. de vsumfructu. l. pen. C. vt in possess. quæ cautio, & potest exigi ante traditionem. & post. l. que niā pecunia. §. 1. de vsumfr. eorum rer. q̄ si satisfacere non possit, eo q̄ pauper sit, in rare tamen debet de prædictis, & si sit suspectus bona sunt sequestranda apud aliquē de cuius manibus debet vsumfructum sumere. Bart. in l. vsumfructus. C. de vsumfruct. Abb. in c. si. de pign. & proprietarius toties experitur, quoties fructuarius abutitur. l. 1. §. habet. ff. quem. vsumfr. cau. l. damni. §. si cuius. ff. de dam. infect. & tenetur de dāno vsumfructuarius, q̄ bonis contingit, tanquam procurator proprietarij, si eius negligentia contingat. l. 1. ad si. l. 2. ff. vsumfr. quem. cau. vnde & agere potest in iudicio ad conseruationis proprietatis nomine proprietarij, & si quæstio ei mouetur, q̄ non sit vsumfructuarius, si est tunc in possessione nō differtur perceptio fructuū. l. pen. de aqua quot. §. commodum. de interd. vt & si c. ueniat de restituendo. l. cuiuscunque. §. fundus. ff. de vsumfr. & quem. quis vt.

Tenetur etiam fundum rectè colere, & seminariū agri conferendi causa semper renouare. l. cum de laionis. §. pacto res. de fundo instra. & sufficere greges modo quos supra, & arbores sufficere, vt ibi habetur, & ædes reficere, & sarta recta seruare, & ad modicā refectionem. l. vsumfructu.

l. vsumfructu legato. l. hæcten⁹. ff. de vsumfr. si verò sint collapsa nō tenetur, sed si hæres id p̄stiterit, debet dari p̄ vsumfructuarius vq; ad modicam refectionem, d. l. repetēdo ab eo quòd attiner ad modicam refectionē. l. si absente. ff. de vsumfr. nisi hæres, vel testamēto, vel pacto teneatur reficere. l. si extraneo. §. fin. l. quod si hæres. ff. de vsumfr. & si fructuarius vltra modicam refectionem expendat à proprietario repetit. l. eū ad quē. C. de vsumfr. vel in lite insummat. d. l. vsumfructu legato. l. hæctenus. ff. de vsumfr. & generaliter si impensa proprietarij respicit sit impensis dñi, si præsentem utilitatem, vsumfructuarij. l. 2. 3. 4. & 5. de imp. in rebus dot. fact. l. 3. pen. & si. eo. etiam si impensæ sint magnæ: vnde & tenetur alere seruos sanos & infirmos. l. sicut impendia. de vsumfr. qui & tenetur vlucapionem interrumperre, & prospicere ne res alienentur, vt nec potest proprietatem vendere, vel oppignorare. l. 1. §. si. l. 2. ff. vsumfruct. quem. cau. l. interest. C. de vsumfr. l. vsumfructuarius. C. eod. & subire onus cloacæ, & soluere quod ad opus aqueductus spectat per agrum, & ad refectionem viæ, & al. transitum exercitus, & scilicis embole, & principem suscipiendum, & seruitutem agro imposita soluere. l. si pendentes. §. 1. & 2. vbi gl. ff. de vsumfr. & quē. quis vt. Quòd si adit æs alienum in hæreditate, soluendum est ex proprietate, & per cōsequens pro rata minuitur vsumfructus nisi aliud ex coniecturis, vel verbis testamenti colligatur, quibus statuit, sic tamen vt hæres incipiat vendere mobilia, & reliqua tradat vsumfructuario cautione accepta de soluendis alijs debitis emergentibus, vel sit quis vsumfructuarius omnium bonorū, vel quartæ, aut quintæ partis, & si legatum annuū relinquatur, vsumfructuarius omnium bonorū, tenetur illud soluere, si statim soluendum est, deducitur ex hæreditate. Couar. li. 2. var. resol. c. 2. & modo non deducatur in venditione plus de legato vsumfructus, quàm alijs pro rata, vt ibi.

6 Non potest tamē, vt supra, vsumfructuarius, proprietatem pignori dari, vel venditari, licet id possit proprietarius saluo non possit manente vsumfructu, vel fructuario conseruata. Pars Secunda.

sentiente. l. locum. ff. de vsumfructu. l. verbis. C. eod. & pignori dare. d. l. verbis. & l. interest. C. eo. & seruum noxæ dare, cū inde vsumfructus non impediatur, & leuiter castigare, modo non occidat vel reddat deformem. l. locū. §. pen. & si. ff. de vsumfr. & quem. Potest verò vsumfructuarius sine consensu proprietarij, vsumfructuum alteri locare, vel vendere, vel precario concedere, & donare. l. arboribus. §. vsumfructuarius. de vsumfr. l. nam vtitur. cum seq. l. quod nostrum. eo. qui tamen nō potest trāsferre in alium vsumfructus, cum sit inseparabile à persona, sed tantū commoditatem vtendi fructibus: vt dicit Rodanus. de al. bo. eccl. q. 1. §. num. 10. Couar. lib. 1. var. resol. c. 8. nu. 7. vestes tamē non potest locare, quia sic non vtetur bonus paterfamilias. l. sed & si quid. §. etsi vestimentorum. ff. de vsumfr. Qui etiā potest expellere conductorem inuictum. l. arbores. §. 1. eod. lumina ædium aperire, sed non claudere, eas ornare, non tamen mutare, vt nec viridarium. l. æquissimum. §. sed si ædium. cum seq. §. de vsumfruct. nec ædificata defixa per eum tollerere. l. sed & si quid. eod. nec ædificium cœptum consummare, aut aliud innovare. d. l. æquissimū. & l. vsumfructuarius. eo. nec nouum aliud edificare. d. l. nec acquirere seruitutem, retinere tamen potest. l. sed & si quid. §. si. eo. Nec proprietarius eadem facere potest sine voluntate vsumfructuarij. d. l. vsumfructuarius. §. 1. l. vsumfructu. §. si. eo. l. repeti. §. si. l. 6. & 7. quibus modis vsumfr. amitt. nec seruitutē imponere, nec amittere, quærere tamen potest, vt & facere locum religiosum de consensu fructuarij. l. locum. ff. de vsumfruct. & quem.

Ver. De Vsfufru. extinctionione.

NE proprietates nuda ab vsumfructu inutilis esset, iure cautum est, vt vsumfructus pluribus modis finiat.

Primò, si vsumfructuarius acquirat proprietatem, vel cedat vsumfructum proprietario, q̄ consolidario dicitur. §. finitur. ver. sit. Instit. de vsumfr. Secundo, si ad tempus, vel sub conditione concessus

7 vsumfructus q̄bus modis extinguatur

fit, lapfo tēpore vel deficiente conditio-
ne. l. titio. de vfufr. l. 3. de vfufr. leg. vel fi
vfufructuarius nō vratur eo tempore q̄
fufficit. ad inducēdam præfcriptionem.
l. corruptionē. C. de vfufr. Tertio, fi res
in qua debetur vfufructus pereat incendio,
vel terrā motu: fic enim nec arca v-
fufructus debetur. §. finitur. Inftit. eod. l.
pen. & fi quibus modis vfufr. amitt. neq;
fi domus reficiatur ex eisdem cāmenis,
quorum etiam non debetur vfufructus.
§. eo amplius. Inftit. eo. l. repeti. potest. §.
rei. quibus modis ferui amitt. l. quid tñ.
§. in nauis. quibus modis vfufr. amitt. &
fi pecus perit, corium nō est vfufructua-
ri; l. fi quibus modis vfufr. amitt. vel fi ex gre-
ge tot capita pereāt, vt amplius dici nō
debeat grex. l. fundi. l. sed. & eod. l. quid
tñ; quib. mod. vfufr. amitt. l. qui vfufr.
fructum. de vfufr. cum tñ pater habet v-
fufructū in bonis filij aduentitij, fi quid
remanet, vfufructus est patris. Quarto,
morte naturali vfufructuarij finitur v-
fufructus. §. finitur. Inftit. de vfufr. §. fi
quibus modis vfufr. fin. l. fi vfufructus.
§. fi. de vfufr. l. corruptionē. C. de vfufr.
& fi cōftituat vfufructus, vt ad hæredes
fructuarij transeat, id intelligēdum de
hæredibus proximis, nō remotis. l. anti-
quitus. C. eo. & fi vfufructus ciuitati, cō-
munitati, eccleſia, vel loco pio abſq; tē-
poris præſcriptione relinquatur, cenſetur
relictus ſpatio centum annorū. l. an vfufr.
fructus. ff. de vfufr. Amittitur et morte
ciuili, vt maxima & media capitis dimi-
nutione. §. finitur. Inftit. de vfufr. d. l. cor-
ruptionem; maxima est cum quis ciuita-
tem, & libertatem amittit, qui dī pœnæ
feruus, vt ſi ob delictū grauitatē ad me-
tallum damnatur, vel beſtjjs ſubijcitur.
§. maxima. Inftit. de cap. dimin. §. pœnæ
feruus. In ſi. quib. mod. ius part. pot. ſol.
vel cum quis mortis pœnā damnatur. l.
qui vltimo. ff. de pœn. vel cum maior vi-
ginti quinq; annis patē ſc vendi ad pre-
tium participandū. §. maxima. Inftit. de
cap. dimin. Media, cū ciuitas amittitur,
ſed libertas retinetur, vt cū quis in inſu-
lam deportat, vel ei aqua, & igni interdī-
citur. §. minor. Inftit. eod. q̄ intelligitur
de vfufructu. ante conſtituto, ſi. n. poſt
conſtituatur, vel cedat, non tollit capitis

diminutione. l. i. per tot. quib. mod. vfufr.
fru. amit. l. titio. vfufructus. de cond. &
dem. vt nec minima capitis dimi nutione.
ſ. emancipatione tollitur, vel cum is
qui ſui iuris eſt cœperit alienæ poteſtati
eſſe ſubiectus. l. corruptionē. §. ſed neq;.
C. de vfufr. §. r. Inſt. de acquiſ. per arrog.
ſi tñ in legato reperatur, quocius quis ca-
pite erit minor, do lego, et poſt magnā
& mediā capitis diminutionē debetur. l.
ſicut in annos. l. repeti. ff. quib. mod. vfu-
fru. amit. ſimiliter. cū quis grauatur alij
vfufructū relinquere, nec morte, nec capi-
tis diminutione legatarij extinguit. l.
ſi q̄ vfufructus. ff. de vfu & vfufr. leg. l.
4. ff. quib. mod. vfufr. amit. magis. n. in-
ſpicit perſona fidei cōmiſſarij, ſimiliter
& ſi filioſ familias, vel ſeruo alieno relin-
quatur vfufructus, morte eorū extingui-
tur, vel mutatione ſtatus, licet patri ac-
quiratur. l. ſin. C. de vfufr. Quod ſi quis
religionem capacē relictū ingreditur ſa-
cta profeſſione finitur tñ morte eius: a-
turali, vfufructus tñ pertinet ad mona-
ſterij; gl. in aucth. ingreſſi. C. de ſacr. ſan.
eccl. & ſi pater habet vfufructū in bo-
nis aduentitij filij, parte ingreſſe mo-
naſterium, dū viuat pater pertinet ad mo-
naſterij. Nau. in c. nō dicatis. nu. 70. 87.
r2. q. r. q̄ intelligitur de bonis q̄ ſitis per
ſiliū ante profeſſionē patris ſecus ſi poſt,
vt nec procedit ſi filius egreditur patriā
poteſtatē; & ſi quis morte dānatur poſt-
bonorū conſiſcationē; vſq; ad mortē na-
turalē; pertinet ad filio cōmoditas il-
la. l. ſi poſtulauerit. §. iuber. ff. ad leg. Ful-
de adūlt. q̄ procedit et in vfufructu quē
pater habet in bonis filij, quia pertinet
ad filio vſq; ad patris mortē, niſi iam fi-
lius egreſſus ſit eius poteſtatē. ſ. per ma-
ximā & mediā patris capitis diminutio-
nem, & cri me hæreſis. §. cū aūt. §. pœnæ.
Inſt. quib. mod. ius patri. pot. c. 2. §. fi. de
hæret. in 6. tunc. n. q̄ poſtea filius acqui-
rit, ſit eius, ante verō q̄ ſita pertinet ad
patrē vſq; ad mortē eius naturalē; & cō-
ſequenter ad filio dū pater viuat; excipit
tñ crimen hæreſis, eo. n. ſtatim cōmiſſo
vfufructus pertinet ad filio; & non ad ſi-
ſcum. Simanca, de cath. inſtit. tit. 9. n. 8. r.
quia à puncto cōmiſſi criminis filius ab
eo eximitur, et quō ad oīa bona ſua. c. 2.
§. ſi.

§. fi. de hæret. in 6. ſi verō filius hæreſim
ſcurrit, vfufructus bonorū q̄ poſt q̄rit,
nō acquiritur patri, ante tñ q̄ ſitus debe-
tur patri non ſiſco ante patris mortē na-
turalē, q̄ ego intelligerē niſi poſt deli-
ctū ea filius q̄ſerit, vt ſupra; ſi tñ patrē
reſtituatur à principe, cum reciperet pa-
triam poteſtatē habebit. et vfufructū
in bonis filij aduentitij. §. cū aūt. Inſtit.
quib. mod. ius patri. pot. & ſi bona alicui-
us conſiſcantur, q̄ certa conditione, vel
poſt mortem alij debebātur, vfufructus
interim pertinet ad ſiſcum. Siman. loco
cit. nu. 19. l. ſtatius. §. Cornelio. ff. de iure
ſiſci. Quinto, finitur vfufructus ſi fru-
ctuarius abſq; conſenſu proprietarij at-
tenter tranſferre in aliū ius exigendi v-
fufructū, licet cōmoditatē eius poſſit
tranſferre. §. finitur. verſ. non cedendo.
Inſtit. de vfufr. l. ſi vfufructus. ff. de iure
dot. Sexto, finitur adueniēte die ei appo-
ſito, vel deficiente cōditione, vt ſupra. l.
ambiguitatē. C. de vfufr. l. ſi vfufructus.
l. cui vfufructus. de vfufr. leg. Septimò,
non vtendo decē annis inter præſentes,
viginti inter abſentes, vt ſupra. §. finitur.
Inſtit. eo. excepris operis ſeruorū. l. r. de
op. ſeru. vel ſpatio centū annorū ſi relin-
quatur ciuitati, vel eccleſia. l. ſi vfufructus
municipib. de vfu & vfufr. leg. vel
ſi ciuitas deſtruatur. l. ſi vfufructus ciui-
tarij; vbi gl. quibus modis vfufr. amitt.
8
Vfufructus extin-
ct⁹ cui ac-
creſcat.
Extinctus verō vfufructus reuertitur
ad proprietatem. §. ne tamen. Inſtit. de
vfufr. l. 3. §. ne tamen. eod.
Fallit ſi cui relictā ſit proprietas de-
ducto vfufructu, vel ſi fructuarius alij
reſtituere vfufructum rogatus ſit à re-
ſtatore, quia ſic alij, q̄ proprietario ac-
quiritur. l. ſi legatū. ff. quib. mod. vfufr.
amitt. vel ſi ſit q̄ ſitus per filium, vel ſer-
uum patri, vel dño, altero horum p̄mo-
riente, non ad proprietatē, ſed ad ſuper-
ſtitem dum is vixerit reuertitur. l. ſi. C.
de vfufr. ſimiliter per ius atreſcendi a-
lij acquirunt, quocius duobus, qui ſoli-
dum habuerint cōcurſu diuiſus eſt. l. idē
Nerarius. ff. de vfufr. accreſc. vel ſi con-
iunctim ſit pluribus legatus, ſecus ſi di-
uiſim vnicuiq; eius portio. l. r. de vfufr.
accreſc. quæ cōiunctio ſit verbis, & re. &
verbis ſimul. l. re cōiuncti. de leg. 3. fa-

ciunt cōcurſum, cum eius fundi vfufru-
ctus duobus ſeparatim legatur. l. r. §. ſin.
de vfufr. accreſc. Verbis, vt Titio, & Me-
uio vfufructū fundi Sēproniani æquis
portionibus, do lego. l. triplici. de verb.
ſig. Re & verbis, vt Titio, & Meuio fun-
di Sēproniani relinquo vfufructū, q̄
coniunctio alijs præfertur, cum nō adij-
citur æquis portionibus. d. l. triplici. &
l. re cōiuncti. l. r. §. idem eſt. de vfufr. ac-
creſc. ſic vbi ſeruo cōi relinquitur, vno
dñorum repudiante, vel amirrente por-
tionem ſuam, alteri accreſcit. l. j. §. deni-
que. de vfufr. accreſc. niſi modus legan-
di aliud continet. l. cum ſingulis. l. ſi. ff.
de vfufr. accreſc. niſi ſint & verbis cō-
iuncti. l. ſi duobus. §. fi. de leg. r.

S V M M A R I V M.

- 1 Emphiteuſis quid ſit, & vt differat
ab vfufructu, feudo, ſuperficie, &c.
- 2 Fendum quid ſit.
- 3 Libellarius contractus quid ſit.
- 4 Superficiarius quis ſit.

De emphiteuſi, feudo, libello, &
contractu ſuperficiario.
Cap. IX.

E mphiteuſis græcè, latinè, me-
lioratio dī, quia olim res ſteri-
les melioranda ſic concedebā-
tur; hodie verō etiā fertiles ita
conceduntur. l. r. C. de iure em-
phite. & pro eis ſoluitur annua penſio, ſi
dñio directo apud concedentem vtili a-
pud emphiteutā manente rei immobilibis
ſub certo pretio, & pactis in perpetuum,
vel ad tēpus nō minus annorū decē, vel
in ſecūda, aut tertiā generationē. §. aded.
Inſtit. de locat. §. emphiteuſim. aucth. de
de nō alien. & differat ab vfufructu, q̄ is
cū morte finitur: hæc verō q̄nq; tranſit
in hæredes; & ius eius nō poteſt in alios
tranſferri, huius verō ſic monito dño,
& alijs ſeruatis; & vfufructus poteſt con-
ſtitui etiā in rebus mobilibus, vel ſe mo-
uentibus, hæc ſolum in immobilibus, de
qua in tr. de Contractibus erit ſermo.

Fendum eſt conſeſſio rei immobilis,
D 2 vel

2 Feudum quid sit.

vel pro immobili habitare quod ad dominium utile pro fidelitate, & seruitute personali exhibendo, retenta proprietate, a fide dictum. §. si. per quos fiat inuest. lib. 2. feud. tit. 3. q. feudatarius qui & vassallus dicitur fideliter seruiat domino. Huius duplex est inuestitura, vna que fit per corporalem rei possessionem, altera per traditionem annullentis &c. primo modo acquiritur ius in re: secundo, ad rem. Iul. Clar. 4. lib. sent. §. feudum. q. 26. q. ad solos masculos deuenit, nisi aliud contineat, & differt ab emphyteusi, q. in ea soluitur quid reale: hic vero seruitutem personale, vel alio modo, quinque tamen soluantur equi, aues, & huiusmodi pro eo, licet minus proprie, & tamen est feudum. Iul. Clar. d. §.

3 Libellari contractus quid sit.

Libellus, vel contractus libellarius, est contractus quo vassallus, vel emphyteota pro pensione sibi soluenda concedit alteri rem, quam is ab alio habet in emphyteusim, vel feudum. Clar. lib. 4. sentent. §. emphyteusis. q. 1.

4 Supficiarius quid sit.

Supficiarius est qui in alieno solo habet non solum, sed superficiem vel aream ad domum construendam, vineam plantandam, vel aliud, que superficies conceditur donatione, pensione, vel pretio, & si conceditur pretio semel tantum, & superficies concedatur in perpetuum, erit venditio superficies, si vero minus decennio, erit locatio superficies, vel si pretium solvatur semel, vel singulis annis, mensibus, &c. si vero concedatur per decem annos, vel in perpetuum accedit multum ad emphyteusim, licet ab eo in aliquo differat. Si vero non sola superficies, sed solum alicui conceditur ad decem annos, vel in perpetuum; ad edificandum, plantandum, est emphyteusis, & si eo casu vites pereant, poterunt reparari; si vero sola superficies conceditur ad domum edificandum, vel vineam pro annua pensione, est supficiarius, & ijs pereuntibus finit contractus, & omnia redeunt ad proprietarium. Bart. in l. 2. de superficie. supficiarius vero ad decem annos, vel in perpetuum pro annua pensione, in omnibus ferè æquiparatur emphyteota. Bart. in l. 1. §. pen. de superficie. & idem tenet ad ea que tenentur emphyteota. Silue. emphyteusis. q. 1. §. l. 2. de superfic. dicitur vero solum comparat dominium directum rerum que sibi sunt:

vnde finito contractu si arbores remanent, & huiusmodi, eius sunt, quorum tamen estimationem proprietarius persoluet; casu tamen mobilem auferre potest, & sic et domus, vinea vel sata in superficie alieni soli ad id emptæ, vel donatæ, transit in dominium directum eius cuius est solum: vt d. Molina. de Iustit. To. I. tit. 2. q. 10.

S V M M A R I V M.

- 1 Seruitus quot modis sumatur, & vt hic.
- 2 Seruitus quid sit.
- 3 Seruitus est accidens rei, aliàs ex se liberæ.
- 4 Seruitus quod duplex, & q. quælibet.
- 5 Seruitus urbana quod duplex sit, & q. continet quælibet.
- 6 Seruitus stillicidij quomodo se habeat.
- 7 Seruitus altius tollendi, & non, vt se habeat.
- 8 Seruitus luminum vt se habeat.
- 9 Seruitus proieciendi, vel protegendum vt se habeat.
- 10 Seruitutes rusticæ quot sint, & vt se habeat seruitutes vitæ, actus, aquæ ductus, & seruitus.
- 11 Seruitus fluminis, & aquæ ductus, vt se habeant.
- 12 Seruitus aquæ hauriendæ, vt se habeat.
- 13 Seruitus aquæ pluuiæ immittendæ, vt se habeat.
- 14 Seruitus oppulsus pecoris ad aquam, vt se habeat.
- 15 Seruitus pecoris pascendi, vt se habeat.
- 16 Seruitus de arena fodiendæ, & calce coquendæ, vt se habeat.
- 17 Seruitutes quomodo constituantur.
- 18 Seruitutes qui imponere possint, vel non.
- 19 Seruitutes quot modis constituantur.
- 20 Seruitutes qualiter conferuntur.
- 21 Seruitutes qualiter amittantur.

De Seruitutibus. Cap. X.

Notandum, quod seruitus hic non sumitur pro seruitute qua re lativè homo seruiens domino subijcitur, sed quatenus res aliena alteri subijcitur, vel

Seruitus quot modis sumatur, & vt hic.

2 Seruitus quid sit.

vel seruit, vel ex ea quis fructum percipit, vel cum vna domus non potest altius tolli, vel lumina aperire, et seruire dicitur ad cuius commoditatem id sibi inhiheretur. ff. & C. de seruit. per totum. vnde seruitus qua homo alteri seruit non est de numero earum. I. in re communi. ff. de seruit. vrb. præd. l. vti frui. ff. si usufructus. per. Abb. in c. ecclesia. causa possess. & propriet.

Est autem seruitus in genere, habitudo, vel passiva obligatio in re aliena, respondens iuri in eadem re ad aliquid vitæ illam faciendum, vel impediendum, salua illius substantia. Dicitur habitudo vel obligatio, pro genere, vt sic excludatur a ratione seruitutis ea omnia que passiva obligationes non sunt. De in re aliena, vt reiiciatur obligationes in re propria, quatenus mancipium dicitur seruus domini sui: vnde si quis emat fundum qui sibi debet seruitutem desinet statim illa seruitus, cum non sit tunc res aliena. l. 1. ff. quem seru. amitt. & similiter si quis emat fundum qui comparatione rei sue seruitutem habebat, si illum post vendat, censetur eum vendere liberum ab ea seruitute quam ante habebat, nisi id exprimat. l. si quis. ff. de seruit. vrb. præd. De, respondens iuri illi in eadem re, vt sic excludatur omnis obligatio que nondum est realis respondens iuri constituto iam in re ipsa, que deuincta sit. Vnde cum ius in re non acquiratur regulariter ante traditionem, licet quis emat usufructum, vel aliam seruitutem in re aliena, si nondum est ei facta traditio vel quasi, nondum est seruitus illa quam emat, quia vt is nondum habet ius in re, sed ad rem, ita nondum est obligatio in re illa que respondet iuri in re, vnde tunc est solum obligatio personalis ex parte eius, qui seruitutem vendidit ad faciendam eius traditionem vel quasi. De, ad aliquid circa illam efficiendum, vt excludatur omnis obligatio in re aliena que non est ad aliquid in ea efficiendum, sed vt aliquid ex ea solvatur, vt obligatio que oritur ex contractu censuali, vt quotannis tot solvantur pecuniæ, vel aliud, & sic non dicitur seruitus. De, vel impediendum, quia aliquæ seruitutes sunt ne quid fiat in re aliena, vt ne alius tollatur. De, salua rerum substantia, vt reiiciatur pignus, & hypothecca, qua

licet sint obligationes in re aliena, tamen solam sunt vt debitum solvatur, aliter que res vendi possit, si aliunde non solvatur, & idem non sunt proprie seruitus in re aliena, nec ibi salua sit rerum substantia.

Aduertendum tamen res ex se liberæ esse a seruitutibus. & idem seruitus est obligatio superueniens super id que aliàs res ex se non habebat, idque natura rei, vel ex dispositione iuris, vt de noui operis nunciacione, de dano infecto, de aqua pluuiæ arcenda, ne quid in loco sacro, vel publico fiat, de fluminibus, de itineribus, de edificijs publicis & priuatis, & huiusmodi, vt habetur C. & ff. ijsdem titulis. Secundo, aduertendum est seruitutes esse de iure postino civili, licet mancipia sint de iure gentium. §. si. Instit. de usu & habit. Bar. in l. ex hoc iure. nu. 21. ff. de iust. & iur.

3 Seruitus accidens est rei aliàs ex se liberæ.

Diuiditur autem seruitus primo loco in personalem & realem. l. 1. ff. de seruitutibus. ex parte. scilicet cui seruitus debetur, si enim seruitus immediatè debeat personæ, vt in usu, usufructu, habitatione, & seruitus personalis; Si vero immediatè debeat rei que non est persona, vt alteri prædio, & ratione eius cuiusque personæ, ad quam prædium pro tempore spectauerit, dicitur seruitus realis. Ex quo fit vt seruitus realis regulariter expiret cum persona, cui debetur, si ex alio capite non expirauit, vt de usu, usufructu, & habitatione est dictum. Realis transit ad quoscunque tranfit fundus, qui eam debet, excipitur tamen seruitus emphyteusis, fundi, libelli superficies, quæ tranfit ad hæredes.

4 Seruitus quod duplex, ex, & quæ quælibet.

Seruitus personalis subdiuiditur in merè personalem, vt est illa quæ residez in aliqua persona comparatione alterius personæ, vt in mancipio, & mixta que residez in persona respectu alicuius rei, vt usu, usufructu, habitatione. Bart. in rub. C. de seruit.

Realis diuiditur in urbanam & rusticam: urbana dicitur seruitus superficies, seu edificium omne gratia habitationis confectum in vrbe, vel rure, cum hortis coniunctis recreationis gratia, & stabula edificijs iuncta. l. seruitutes quæ. ff. de seruit. vrb. præd. l. urbana prædia. de verbor. sign. l. urbana familia. cod. l. si prædium.

dium. C. de præd. min. l. r. comm. præd. §. prædiorum. Infit. de seruit. l. eo iure. §. stabula. ff. in quibus causis pig. vel hipo. & dicuntur. vrbanae seruitutes, quæ in herent ædificijs vrbanis. §. prædiorum. Infit. de seruit. rust. præd. l. r. ff. comm. præd. siue debeatur prædijs vrbanis à prædio vrbano, vel rustico. Seruitutes rusticae sunt. quæ in herent prædijs rusticis, vel à prædijs vrbanis, vel rusticis debita. §. idem. de seruit. rust. l. r. comm. præd. prædium rusticum. de solùm; seruitutes porro rusticæ sunt in affirmatiua tantum, vt esse ius eundi, agendi, & huiusmodi, vrbanae in negatiua, & affirmatiua, vt esse ius alius tollendi, vel non tollendi, stillicidium auertendi, vel non. l. r. ubi glo. de seruit. vrb. præd. Diuiditur etiam in continuam, & discontinuam.

Ver. De Seruitutibus vrbanis.

EXposito quid sit seruitus, & quomplex, sequitur videre quotuplex. Seruitus vrbana. quo dicitur multipliciter esse; primo, oneris duplex sit, ferendi, vt scilicet onera vicini sustineat, & quæ dicitur. l. si forte. §. etiam. si seruit. vend. quæ tinea. q. l. habet vt ædificium iure superius; onera imponat supra suum ædificium, modo graui nimis onere non grauetur. l. cuius. de seruit. vrb. præd. & tunc qui onus fert, debet parietem restituere, nō qui accipit. l. eum debere. de seruit. vrb. præd. sic tñ vt supra, onus nimis graue parietibus nō inferatur, vt tubulus, balneus. l. fistulas. §. r. de seruit. vrb. præd. l. quidam. §. si eod. nec fornax, nisi paries cōmunis fornaci sit deputatus. l. arboribus. de v. fr. l. ædiles. comm. diuid. l. cum duobus. §. item. mela. pro soc. in suo tamen potest ædificicare, modo periculum vicino non impendat incendij. d. l. quidam. De molendinis videndus Cæpolla. lib. 2. de seruit. præd. c. 50. Scalæ etiam fieri possunt innixæ muro communi. l. fistulam. §. pen. et. si. de seruit. vrb. præd. & non offenduntur lumina, quod de scalis ligneis intelligitur; lapide enim siue iure seruitutis, vel consensu socij non possunt infigi si paries grauiter læditur. l. si ædes. l. abinus.

comm. diuid. & ita à vicino abcedatur, vt qui sepem in finibus plantat, terminum non excedat, si murum, pedem relinquat, si domum, duos pedes, si sepelchrum, vel foueam, tantum vt est profundum, si puteum, passum. l. pro regione. vbi glo. l. inter ea. l. ff. fin. regun. idq; ita fit ob fundamentum, quod proportionaliter in ijs est. latius, idq; prædicit in prædio rustico, tamen in prædio vrbano licet ædificare etiam iuxta parietem vicini, modo iaciat fundamenta in suo, & parietes ad perpendiculari ædificet, sic enim & vicinus commodum accipit, quod eius paries fortior sit, & etiam quia si in vrbanis ædificijs illud spatium relinquatur, ciuitas deformaretur, & illuc immunditiæ deijceretur, vnde aer corrumpere tur. l. r. de cloacis. & vbi est spatium, est eius qui reliquit, si id constat instrumento, vel alia probatione, vel quod fundamentum parietis eo vsq; perueniat, vel tegule, aut lapides se extendentes, quod si non constet, spatium ipsum censetur commune. l. inter eos. l. pro regione. de acquir. rerum domin. vt & signa parietis proprij, si instrumentis non constet, sunt, si quis in eo fenestras habeat quæ perforent totum murum, cū aliàs id non liceat. l. quidam iberum. de seruit. vrb. præd. nisi & alius similis habeat ex alio latere, cum id indicet murum communem, vt & armaria pro diuisio si perueniant ad medium murum, si vltra medium pro diuisio, vt & si vterque habet tigna immissa in parietem extra mediā partem parietis. glo. in l. si ædes. ff. comm. diuid. sic etiam si arca camini excedit medietatem parietis, vel ipsius fumibulum, vel tubuli latrinorum videri faciunt, indicium sunt parietem proprium esse, cum hæc fieri in alieno non liceant. l. quemadmodum. §. si proiectum. ff. ad legem Aquil. l. Sabinus. comm. diuid. arma etiam muro insculpta, vel insignia, aut picta. l. qui libertatem. §. si. & l. si vbi Bart. de oper. liber. nisi & alter ex aduerso habeat huiusmodi signa, quæ tunc censetur cōmunis, & in dubio statueretur iudicio archiectorum. Sic etiam nō licet citra ius seruitutis ædificare supra parietes vicini, vel in ijs tubulos, aut canales.

nales figere vnde aqua in arcam vicini defluat. l. si supra. de acquir. rer. domin. l. si fistula. l. fistula. de seruit. vrb. præd. l. fistulas. l. si. §. pen. & si. si seruit. vend. nec huiusmodi vnde vicinus lædatur siue iure seruitutis, vt latrinam, cloacam foetidam, & c. si etiam murus excreseat in medio, & infletur potest prohiberi. l. si quado. si seru. vend. Nec potest socius veterem parietem alio inuito reficere, nisi iam iam sit ruiturus, vel nō sit idoneus operi, sic enim potest & impenfas ab eo pro parte perere. l. parietem. de seruit. vrb. præd. l. in parietes. cum seq. de damno infect. Alia etiam seruitus parieti imponi potest, vt liceat in parietem vicini tignum immittere, cum iure communi non liceat. l. r. de seruit. vrb. præd. §. prædiorum. Infit. de seruit. si verò secus fiat est agendum iudicio, licet si quis faciat traiectum aque ductus per domum alienam sine iure seruitutis possit id propria autoritate rescindere. l. quemadmodum. ad legem Aquil. l. si vilem. §. si ad ianuam. quod vi, aut clam. secus si factum in suo quod ius alieni lædat, tunc enim is agere debet iudicio. Bart. in l. r. §. nunciatio. de noui oper. nunciat. quia vbi sit in alieno, ædificatum cedit solo, idem dominus soli vt proprium potest id destruere, aliàs iudicio est agendum. l. si inter me & te. de seruit. vrb. l. si plures. ff. arb. fur. cels. & vbi quis videt in re communi ius suum turbari, debet nunciare nouum opus, idque non verbo tantum, sed & iactu lapilli, aliter fateretur eum possessorem. l. & si forte. §. sciendum. ff. si seruit. vendit. Non licet etiam ædificari supra communem parietem. l. si quædes. vbi gl. comm. diuid. nec vt supra, tignum immittere citra ius seruitutis, nec aliud huiusmodi.

6 Alia seruitus vrbana est stillicidij immittendi, vel non auertendi. Dicitur verò stillicidium rectum vnde aqua guttatim in terram decidit, in quo cauetur, vt nō protrudatur vltra duos pedes ab eo qui eam seruitutem habet. l. seruitutes. §. stillicidium. de seruit. vrb. præd. & contra locus impluuij mutari non potest in aliam formam, vbi aqua non decidat,

& idem ibi ædificari non licet. d. l. §. stillicidij. & l. si eo loco. §. r. si seruit. vendit. nisi adhuc recipiat stillicidium, fluxum, vel aquam consuetam. d. l. seruitutes. §. fin. l. si seruitutes. eod. dummodo solùm vbi ædificat sit eius, aliter enim non censetur esse eius cuius est domus cui seruitus debetur quantum stillicidij protenditur, vnde & ianuam extra in publico aperire potest dummodo non noceat itineri vicini, vel eius luminibus. l. si. §. si. ff. de seruit. vrb. præd. si verò solùm impluuij à nullo eorum possidetur, quia sit via publica, vel sterilis, considerandum quis antiquitus eius dominus fuerit, & ita iudicandum. Bart. in l. 2. de seruit. leg. si verò area, & domus sit diuersorum, & stillicidium ad sit, censetur ius seruitute acquisitum, non autem solùm esse eius, cum aliter sine seruitute non liceat immittere stillicidium in aream vicini, cum cui liber liceat ratione proprietatis erigere ædificium etiam vsque ad cælum. l. altius. C. de seruit. sic etiam si quis habeat seruitutem, quod aqua vicini decidat in eius loci quo hortus irrigatur, pertinet ad seruitutem non auertendi stillicidij, vel fluij, & agere potest contra dominum ædificij, vt non auertat aquam, & vt regulas suis expensis reficiat, vt aqua iuxta ius seruitutis defluat. argum. l. eum debere. de seruit. vrb. præd.

Adest & alia quoque seruitus vrbana altius scilicet tollendi, & non tollendi ædificium, & de non officiendo luminibus, & prospectui. l. r. de seruit. vrb. §. prædiorum. de seruit. rust. l. cuius ædificium. ff. de seruit. vrb. quæ duplex est, vna vt alter altius tollat ædes, quo alter inde commodum capiat, vt à ventis protegatur. Cæpolla. lib. 2. de seruit. c. 26. altera, vt alter altius non tollat eas, & non officendi luminibus. l. altius. l. si in ædibus. C. de seruit. & aqua. l. 2. l. inter seruitutes. de seruit. vrb. præd. dicitur lumen, quod vt cælum aspiciatur sit, & sic loco superiori, prospectus etiā ex inferioribus, & obiectis. l. armen. de seruit. vrb. præd. Vnde ædificium, quod habet seruitutem ne altius tollatur; sic

7 Seruitus tollendi & non tollendi se habeat.

se habet, ut in ea altitudine viridaria haberi possint, nisi prospectui officiant. l. aedificia. de seruit. vrb. præd. Seruitus luminum est, ut vicinus lumina vicini excipiat, seruitus vero ne luminibus officiat, ne vicinus alio inuito possit altius aedificare, & sic minuere lumina. l. 4. de seruit. vrb. præd. Circa quas advertendum, quod debet prohibere vicinum ne altius tollat, ne luminibus officiat, quod debet ostendere seruitutem, cum sine ea quis possit altius tollere, etiam si lumina vicini obscurer. l. cum eo. l. binas aedes. ff. de seruit. vrb. prædior. l. altius. C. de seruit. dummodo forma aedificandi communis non lædatur, veluti, ut in area quæ nulli seruitutem debet, intermittatur spatium quindecim pedum à vicina insula si sit publica, aedificando, si privati decem, aliter à vicino nouum opus nunciari possit. l. Imperatores. de seruit. vrb. præd. l. si cui. l. meniana. C. de aedific. priuat. l. 1. §. nunciatum. de noui oper. nunciat. potest tamen aedificari prope murum alienum stillicidium, & solatium super trabibus quiescentibus in solo suo inferiori, non relicto etiam spatio vnus pedis, Cæpolla, lib. 1. de seru. vrb. c. 56. quod ego intelligerem dummodo area debeat impluuium stillicidij vicini, si inde læditur ob casum pluuia, ut supra est dictum, potest & seruitus quasi altius non tollendi pertinere ad arcam, ut ventus non impediatur ad grana purganda, sine seruitute. n. quilibet potest aedificare in suo, etiam si vicino noceat. l. proculus. l. fluminum. §. fin. de damno infecti. & idem ius est de molendinis qui vento aguntur, ut si seruitus sit quasi ne ventus impediatur, aedificari non possit, aliter licet; modo ex professo id non fiat, ut vicino damnum irrogeretur, potest & officii luminibus non solum aedificio, sed & arbore, vbi seruitus adest ne luminibus officiat, quod tamen non fit licet sol adimat, modo non adimat lumen, nisi solarium quod eget sole, seruitus debeatur, sic enim nec arborem ante plantare licet. l. si arborem. de seruit. vrb. prædior. & qui habet seruitu-

tem ne luminibus officiat intelligitur de presentibus, & futuris, nisi in impositione seruitutis dictum sit lumina, quæ nunciant. l. qui aedificium. l. si seruitus. de seruit. vrb. præd. Aduertendum etiam differre seruitutem altius non tollendi ab ea ne luminibus officiat; primo enim modo licet superius habere viridaria, non secundo. l. aedificia quæ seruitutem. l. quod autem. de seruit. vrb. prædior. & vbi non constat ad quam altitudinem liceat taram aedificare, forma antiquorum aedificiorum, & consuetudo inspicere debet. l. qui luminibus. de seruit. vrb. prædior. l. si manifestum. C. de seruit. & aqua. Aduertendum etiam vtilitatem seruitutis procedere, etiam si domus intermedia sit, à remotiori, donec sublata sit. l. 1. C. de seruit. & aqua. l. 4. §. fin. si seruit. vendic. si tamen media magis, quam vltiores tollantur, seruitus cessat, nisi iterum deprimantur, quia sic seruitus renascitur. l. si forte. si seruit. vend. Circa seruitutem luminum scilicet aperiendi fenestras, aduertendum quoque, primo, quod si paries sit proprius, nec seruitutem debeat in eo licet quodlibet facere, & sic facere fenestram qua lumen excipiat ab area vicini. l. in re mandata. C. mandat. Doct. in l. altius. C. de seruit. & aqua. etiam si ante nulla fenestra in eo sit facta. Cæpolla. de seru. rust. lib. 1. c. 62. nisi seruitus sit in contrarium, vel mala animi intentione id faciat ut inspicat facta vicini, vel in monasterium inspicat, quia sic prohiberi debet. Castr. in l. quoties. de seruit. idē, & alij in l. altius. de seruit. l. in fundo. de rei vendi. in quo inspicere debet qualitas vicinorum an insuat odia, cum in dubio quilibet presumatur bonus, & facere gratia suæ commoditatis. l. si. de presumpt. l. fluminum. §. si. de dam. infect. Si vero paries sit communis, ibi fenestra fieri non potest inuito socio. Ang. in l. quidam iberus. de seruit. vrb. prædior. nisi consuetudo vel lex municipalis sit in contrarium, quo tamen casu paries potest aperiiri pro trabibus immittendis, dummodo post congruituentur. Cæpolla. d. c. 62. l. 1. r. de seruit.

Adest,

9
Seruitus
luminum
ut se ha-
beat.

9
Seruitus
projicien-
di vel pro-
regendi,
ut se ha-
beat.

Adest, & alia seruitus inter vrbanas, projiciendi vel preregendi. l. 1. de seru. vrb. præd. scilicet in grūdā ad arcenda stillicidia inuenta. l. malū nauis. §. 1. de verb. signific. not. vitr. lib. 2. de archit. cap. 8. quibus accedit & meniana, scilicet structure genus tignis extra columnā proiectis & tabulis superpositis. Horum lex hæc est, ut meniana iuxta vel contra arcem aut domum vicini priuati habere non liceat, nisi inter sint quidecim pedes, sine iure seruitutis, aliter decidatur, iure vero seruitutis id licet vidente & patiente dño. l. Meniana. vbi gl. ff. de aedif. priu. & pariter menianum prohibetur si luminibus vicini officiat sine iure seruitutis. l. 2. §. cum quidam, ne quid in loco publ. projectum etiam sine iure seruitutis super vicini solum habere non licet, si vero ius seruitutis habetur à domino soli impediri non potest. l. 3. §. item videamus. §. labeo. ff. vti possid. l. quemadmodum ff. ad l. Aquil.

Alia etiam vrbana seruitus adest, projiciendi aquam vel quisquillas, è loco superiori in hortum vel aream vicini, id enim iure communi non licet, etiam si quis habeat seruitutem luminum, nisi & hæc seruitus ad sit, tunc enim licet modo non projiciatur iniuriæ faciendæ causa, quia sic agi potest iniuriarum l. si uer. §. Aristo. si seru. vend. l. fistulas. eod. l. quidam iberus de seru. vrb. l. pen. ff. de iniur. & modo non projiciatur vrina, stercola, vel alia foetida, quæ in hac seruitute censentur excepta. Cæpolla. li. 1. de seru. vrb. præd. cap. 31. gl. in l. pen. §. pen. quod vi aut clam. potest tamen quis in suo sedere, lauare, sumum facere, & parum aque projicere, modo non faciat iniuriæ causa. l. si. §. si. si seru. vend. & presumitur non facere causa iniuriæ, si facit ignem solitum, ex quo naturaliter fumus exit, vel projicit aquam consuetam, si vero excedat consuetudinem, comprimi potest vel si foetida cõburat. d. l. si. §. Aristo. in quo tamen natura loci est spectanda, cum locus inferior superior seruiat ad aquam excipiendam, vbi lex agris non est dicta. l. 1. §. denique de aqua plu. arc. non potest tamen agi de incendio, si vicinus in suo ignem in-

cenderit, nisi si ante prospectum sit cautio ne damni infecti. l. si seruus. §. si furni. ff. ad l. Aquil. vel nisi præter morē ignē fecerit, vel alio loco non consueto, vel negligenter eum custodierit. d. l. §. si fornacarius.

Ver. De Seruitutibus Rusticorum prædiorum, & primo via, & semita.

MVLta inuenta sunt seruitutes rustici prædij, & primo via, & actus, iure enim communi non est ius, ut quis possit transire per agrum alienum, l. per agrum. C. de seruit. licet fas sit c. 1. dist. 1. vnde dominus prohibere potest eius ingressum, qui si non obediat, agi potest actione iniuriarum. l. 3. §. 1. de acq. rer. dom. §. plane. de rer. diu. si vero dominus non prohibeat, id licet, si innoxius est transitus, & fructus iam sint collecti, censetur vero dominus prohibere, si viā interciderit, quam violare nulli licet. §. disponat. auth. de nupt. l. 2. de his q sunt sui vel al. iur. nisi quibusdam casibus exceptis, quibus alienum fundum, auctoritate iudicis, ingredi licet, ut in Thefauri effusione, quod quis in alieno prædio iurat se habere. l. Thefaurus. ff. ad exhib. in persecutione serui fugitiui. l. 1. C. de seru. fug. vel si dominus fundi, fructus pendentes alteri vendidit. l. qui pendentem. de act. empti. & ad colligendam glandem quæ cecidit in fundum alterius, modo caueatur damni infecti. l. 1. de glande leg. l. iulianus. §. glans. ff. ad exhib. vel si via publica est destructa imbribus licet ire per fundum viæ proximum, tñ causa publici boni, tñ quia is sit quodammodo in culpa. viam non reficiendo. l. si locus §. si. quem seru. amitt. l. vltius. ff. de euct. l. item si verberatus. de rei vend. l. ediles. ff. de via publ. vel si ager alienius sit alienis vndiq; cinctus, cogere potest vnum de vicinis, oblatio prætio sibi iter dare ea parte quæ minus incommodi afferat. l. si quis sepulchru. ff. de relig. & sumpt. fun. vel si per illud per annum & triginta dies iuerit, sciente & patiente domino. l. 1. in prin. & §. prætor

10
Seruitu-
tes rusticæ
quot sint,
& ut se ha-
beant ser-
uitutes
viæ actus,
& se
mitæ.

prætor ait. de itin. act. priu. si vero quis aliunde in proprium fundum ire potest causa agriculturæ exercendæ, non potest cogere vicinum præbere iter. l. i. C. de agric. & censit. l. i. r. l. binas edes. l. olimpo. de seru. urb. præd. & ita iudicatum est, vt d. papus. l. i. r. rapf. arest. rit. x. arest.

Seruitutes vero rusticae multæ sunt, vt itineris, viæ actus, aquæ ductus. l. i. de seru. rust. præd. iter est ius ambulandi hominis non iumentis, vel vehiculum ducendi, actus continet omnia prædicta, & viæ continet, licet hæc confundantur, & qui iter habet etiam equo insidere potest. Vbi via debetur intelligitur octo pedum in latitudine i. vbi deflectitur. l. certo genere §. i. latitudo. l. viæ latitudo de seru. rust. præd. quæ tamen latior & angustior constitui potest. l. viæ, eod. de priuata loquendo, de publica enim aliud est ius. l. si iter. ff. de seruit. l. seruitutes. §. si domo. de seru. vrba. præd. l. 2. §. viarum, ne quid in loco publ.

His tribus seruitutibus illud commune est, vt liceat facere in prædio seruiente ea omnia sine quibus inutilis esset seruitus, vt & in alijs seruitutibus l. seruitutes. §. si domo. de seru. vrba. præd. l. si iter. ff. de seruit. l. si. de off. eius, puta fodiendo, substrahendo, & huiusmodi reficiendo, vt locus idoneus sit seruituti, cum dominus prædij seruitutem debentis ad expensas huiusmodi non teneatur l. quoties §. fin. de seruit. sic tamen vt forma proprietatis non immutetur, nec via vel iter lapide vel silice sternatur l. usufructuarius §. edificium, de usufr. l. loci corpus §. si quis, si seru. vend. & si in constitutione seruitutis lex sit posita, ne reficere liceat, vel nisi certo modo, est seruanda. l. 3. §. fieri autem, de itin. actus priu. & qui habet ius reficiendi, id agere debet cum minori detrimento prædij seruientis quam fieri possit, aliter potest prohiberi l. veteres, cum seq. de itin. actu que priu. Datur vero actio contra dominum prædij si impediatur iter edificando, vel arborem plantando, aut aliter, vbi seruitus adest, & contra, si abutatur prædio seruitutem habens l. 2. §. final. si seru. vend.

Ver. De Aqueductu, & fluminis Seruitute.

Aquæ ductus, est seruitus ius tribuens aquam ducendi per agrum alterius l. i. de seru. rust. præd. §. rustico-fluminis. Inst. eod. Ducitur autem aqua ex publico vel priuato. l. i. §. hæc interdictus vt eta. de aqua quot. Iure vero communiter non licet aquam ducere, quæ in alieno oritur sine voluntate domini eius l. aqua. C. de seru. & aqua, vt & qui obtinuit aqueductum ab alio, non potest alteri sine voluntate prioris impertiri, nisi postquam aqua ingressa est fines prædij sui l. lucio. de aqua quot. l. ex meo. de seru. rust. l. i. §. illud de aqua quot. l. præses prouincis. C. de seruit. Vnde si seruitus non adest, dominus fundi in quo aqua est, opere in eo facto, aquam prohibere potest ne alio fluat. l. si tibi. C. de seruit. Quod si aqua est publica, à principe concedi tantum potest, vt aqua ex riuo vel castello, vel alio loco ducatur. l. i. §. per mittitur de aqua quot. l. quominus. de fluminibus l. si in publico. §. sine permisso. de aqua pluu. arc. nisi consuetudo sit in contrarium l. hoc iure §. ductus aque, de aqua quot. nisi per viam ducatur, tunc enim est opus licentia principis, vt & opus est licentia si locus sit sacer vel religiosus l. seruitutes §. publico loco. de seruit. id vero conceditur, vt ex publico & per viam aqua ducatur si sine iniuria alterius fiat l. imperatores §. si. de seruit. rust. Dicitur vero iniuria fieri si educatur ex flumine nauigabili, vel alio fluente in nauigabile, vnde nauigatio & com. nertia ledantur, l. si autem §. si. de aqua pluu. arc. vnde nec princeps id permittit, nisi nominatim huic iuri deroget. gl. in l. 2. de fluminibus, si vero fluuius non sit nauigabilis, nec damnum publicum inde sequatur, licet cuique inde aquam ducere, nisi sibi prohibeatur à principe d. l. 2. dummodo id etiam fiat sine iniuria accolarum, vt non licet alueum aquæ diuertere. l. i. §. sunt autem ne quid in flum. publ. cum flumina perennia sint iuris publici etiam non nauigabilia, nec ab aliquo priuato usurpari, vel

vel impediti ne fluant, vnde qui & dominum prope ripam haberet etiam vtraque non potest pontem priuato iure imponere nec impedire ne nauigetur in eo. l. si. de fluminibus. l. i. §. hoc interdicto. vt in fluminibus. publ. nauig. licet si vero est stagnum, vel lacus priuati iuris, dominus eius potest eius usum alijs interdicare, nisi publica sint. l. i. §. si priuata; & seq. vt in fluminibus. publ. Si tamen aqua duci velit ex fundo medio, debet conveniri cum domino fundi de ea dicenda. l. qui sella. §. si. de seru. rust. præd. l. in concedendo. l. in die. l. si autem de aqua pluu. arc. nisi seruitus ad sit, quæ sequitur fundum si imponitur fundo, & quandoque tantum personam. l. i. §. permittitur. de aqua quot. l. pecoris. l. quæ eo. de seru. rust. & si flumen recessit, non durat seruitus, nisi alluione redeat. l. hoc iure §. si aquam. de aqua quot.

Ducitur vero aqua per riuos apertos, & clausos, opera arcuata, fistulas, rotas, & alijs modis, vt per Vitru. l. i. archit. c. 9. r. 11. 12. Is vero qui habet ius aquæ ducendæ, non potest arcum supra iter alteri debitum struere, per quem aqua relicto itinere transeat. l. supra iter. de aqua pluuia arc. Nec per lapidem, nisi in seruitute comprehensum sit. l. si prius. §. r. de aqua pluu. arc. l. i. §. si. de riuis, potest tamen qui ius habet aquæ quotidiana, fistulam in riuo ponere, vel aliud, modo non noceat fundo, nec aquarum ritualibus deterius faciat. l. 3. §. pen. de aqua quot. l. quintus. de seruit. rust. & si aqua ducitur ab alio, etiam supra eam alia aqua, quæ potest supra arcum factus sit, duci potest, modo riuo inferiori non noceatur. l. 3. §. si. de aqua quot. Sic tamen, vt modus ducendi electus seruetur, alias non, si id in eodem alijs afferat. l. i. §. si quis ex riuo: ne quid in flum. publ. vt nec potest alueum fluuii mutare, nec attollere depriimere, extendere, opere apertum, vel contra. l. i. §. inciuile. §. si. de riuis. l. 2. eo. cõceditur vero ductus aquæ non solum præsentis, sed etiam futuræ, & quærendæ l. labeo. de seru. rust. & etiam ex fonte vel capite, si talis seruitus ad sit. l. seruitus aquæ ducendæ. de seru. rust. præd. Et licet vsus

viæ, itineris, aquæ ductus sit indiuisus, tamen modus vtendi tempusque diuidi potest manente iure vtendi indiuiduo. l. 4. §. si. l. 5. l. viæ. de seruit. l. 2. §. r. & fin. de seru. rust. præd. l. cum constet de aqua quot. & vbi non conueniunt inter se de modo vtendi, possunt agere cõmuni diuidendo, vel alternis vicibus, temporibus inter se definitis, vt. l. 4. in fin. de aqua quot. l. cum constet. eo. l. 2. eo. In hoc quoque est seruanda seruitus constituta aquæ ducendæ, nec alia aqua miscenda. l. i. §. illud §. ite quæritur. de aqua quot. nec mutetur forma ducendi, & minus ledatur fundo quàm fieri possit, nisi in cõstitutione seruitutis habeatur, vt quacunque parte fundi liceat ducere, tunc enim & riuum licet mutare. l. si cui simpliciter vsu. de seru. l. si mihi. l. si via. de seru. rust. l. certo. §. si locus. eod. l. non factis. §. ceterum quem. seru. amit. & si quis aliter vtatur, vel impeditur vtique, competit actio de aqua quotidiana, & æstiuæ, & de riuis. l. i. per tot. de aqua quot. & de riuis. per tot. & si fons exauritur, & postea renascatur, seruitus reuincitur. l. vrus ex socijs. §. fin. & l. utilitatis. ff. de seruit. rust. præd. & sic vt fontes & aquæ ductus publici non possint fieri priuati temporis præscriptione licet contra ius hauriendi singulis ciuibus maneat, si de temporis initio non extet memoria. l. 4. l. diligenter. C. de aquæ ductibus lib. i. r.

Alia quoque extat seruitus rustica aquæ non ducendæ, vt puteorum, sed hauriendæ, ex flumine, fonte riuo, vel puteo vicini. Ergo, de seru. rust. cum ex flumine publico sine iure seruitutis in cuiusque aquam haurire liceat, l. 3. §. ff. de seruit. rust. & sic, vt qui à vicino ius aquæ hauriendæ acquisiuit, id prædio vicini communicare non possit, nisi conuentum sit l. ex meo. l. cum essent. §. si. de seru. rust. præd. quod ius hauriendi conceditur et prædio remotiori, dummodo intermedium dominus det viam ad hauriendum, & iter faciendum. l. si prius. §. fin. de aqua pluu. & qui concedit vicino ius aquæ hauriendæ, cõcedere intelligitur & iter ad eam. l. 3. §. si. de seru. rust. alias agi potest contra eum si haurire purgare, & refici.

I 2:
Seruitus
aque hauriendæ, vt se habeat.

reficere fontem ei vetetur, nisi vi, clam, vel precario id habeatur l. 1. de fonte.

13 Adest & alia seruitus p̄ter p̄dictas Seruitus aquam ducendi, & hauriendi, quę viles aquę plu- sunt, scilicet aquę pluuię immittendę à fundo superioris, & excipiendę ab inferiōri, quod damnosum est, idque vel l. vel natura, vel tempore l. 2. de aqua plu. arc. lege, priuata vel publica, priuata ex conuentione partium oritur, §. si. Inst. de seru. quę est seruanda l. 1. §. si conueniat de pos. ita vt etiam in fundo vicini liceat aggeres vel fossas habere, si id conuentio habet prope flumina magna ad aquam excipiendam l. 1. §. denique de aqua plu. Idem etiam si vicinus patitur facientem opus quod nocet sine errore, ex conuentione censetur l. labeo. eo. l. qui bona fide. §. si quis, de dama. inf. publica l. 1. r. quod in agrorū diuisione est factum l. quod principis, de aqua plu. quod est seruandum cum seruitutibus appofitis l. 1. & 2. C. fin. reg. Natura quandoque reseruare dicitur quando ex natura agri sine opere manu facta, aqua à superiori in inferiore decidit, & nocet, in quo est compensandum damnum aquę cū commodo simi inde prouenientis, & id sequendum l. 1. §. denique & §. item varus, & §. sed & si vicinus, de aqua plu. arc. & non potest id prohiberi si aqua naturaliter defluat. l. 1. §. idem aiunt, & §. in summa. de aqua plu. vetustas etiam operis manibus facti arguit seruitutem, si eius initij memoria non extet, quę est seruanda l. 1. §. denique l. 2. in princ. & §. item varus §. casti is. eo. quę vetustas probatur per testes, d. l. 2. §. idem labeo, qui etiam ab alijs audierint, & si fieri non debuit prohiberi potest, l. quod principi §. fin. de aqua plu.

Extra hos casus, considerandum an aqua sit pluuialis, quod dignoscitur cū colorem mutat, l. 1. §. illud, de aqua plu. uia, vel sine pluua, vt flumina fontes, vel mixta, quę imbribus crescit. Vnde si quis p̄ter ius seruitutis facit agere s fossas, & huiusmodi, vt aqua in agrum vicini deriuetur, si in suo id facit competit interdictionem aquę pluuię arcēde, & in publico non l. 3. §. si. de aqua plu.

agi tamen potest non esse ius aquam ita immittendi, vel immittendo id fiat, vel maiorem faciendo, vel citatiorem, vel redundare in eum etiam opere manu facta l. 1. §. hęc autē actio, de aqua plu. & datur actio, vt opus tollatur, vnde aqua nocet, expensis eius qui fecit, l. 1. in princ. & §. neratius, l. 4. §. si tertius, l. 6. §. fin. eo. Si tamen causa agri colendi quis faciat sulcos, qui aliter feri non possit, etiam si noceat vicino, non impeditur, l. 1. §. de eo opere §. sed & si quis, & §. itē fabianus §. sed & fossas §. labeo, l. vicinus. eo. Si tamen dominus superius nil fecit vt aqua defluat, sed agerēs inundatione collapsi sint, non tenetur, l. arceus, eo. debet tamen pati, vt vicinus qui damnū patitur illos reficiat, l. 2. §. 1. & §. item varus, & §. apud Namusā, & l. supra iter, §. si. eo. & si adit fossa antiqua cuius initij memoria non extet, & noceatur vicino tertio, is ager contra inferiorem, vt purget, vel patiatur ei illam in pristinū statum reducere, & etiam qui in confinio est agere pluuię arcēde, l. 2. §. apud l. 2. §. apud labeonem, & §. p̄terea, & §. apud Alphenum, eo. & is cuius fundus debet seruitutem nō tenetur fossam purgare, nisi id sit expressum, sed tantum pari vicinum suis expensis id facere, l. 1. §. fin. eo. sed si ex fossa pinguedo expurgatione erui potest, dominus p̄dij feruentis agere potest, vel vt dominus purget, vel purgare sinat. l. 2. §. apud labeonem. eo. Sic tamen vt non lēdat opus feruens, alias tenetur proprijs expensis id reficere, l. in summa §. item labeo. de aqua plu.

Alia quoque est seruitus rustica circa aquas, nempe seruitus appulsus pecoris ad aquam vicini, l. 1. §. pen. de seruit. rust. quę seruitus est realis, quando p̄dium, vnde pecus appellitur, est pascuale, & dominus accipit fructum ex pecudibus, potest & esse personale cum persona extingubile, l. pecoris, de seruitu. rust. pecorum appellatione veniūt, oves, boves, caprę, muli, equi, canes, vrsi, & & alię quadrupes, l. 2. ad l. Aquil. l. ediles, §. iumentorum de edil. ed. & in hac seruitute omnia p̄dicta veniunt animalia, & canes pastorales ar. l. quę-

14 Seruitus appulsus pecoris ad aquam vicinam habet.

fitum §. si in agro. de fund. instr. Modus etiam in hac seruitute consideratur, vt si numerus certus pecudum adiectus est quę appellat ad aquam debeant, non excedatur alias licet repellere excedentes l. 1. §. trebatius, & §. Marcellus. de aqua quodid.

Ver. De Alijs seruitutibus rusticorum p̄diorum.

15 Inter rusticas seruitutes, est & ius pecoris pascendi in alieno p̄dij. l. 1. §. pen. de seru. rust. §. 1. Inst. de seruit. quod sine iure seruitutis fieri non licet. l. qui seruandorum §. si. de p̄scr. verb. l. quintus Mutius, ad l. Aquil. alias agitur contra eum. d. §. actione in factum, vel ex l. Aquil. vel ad exhibendum. l. fin. C. ad l. Aquil. l. iulianus §. glans. C. ad exhib. In hac seruitute, vt & in alijs est consideranda p̄ctio, vt non excedatur, modus, vt nimium non noceatur, & huiusmodi, & an sit debita vniuersitari habitatum, l. testatrix §. plures si seru. vend. de quo infra tract. de pascuis, Deo dante, agetur.

16 Alię sunt etiam rusticę seruitutes, vt de arena fodienda & calce coquenda in p̄dij alieno. l. 1. §. pen. de seruit. rust. cretę eximende, quę agi possunt iure seruitutis quatenus requirunt vtilitas solum p̄dij dominantis, vt ad faciendā opera causa fructuum colligendorum, vel domunculam edificandam, & huiusmodi, & non vltra, si enim vltra concedatur erit seruitus personalis kergo l. veluti. de seruit. rust. p̄d. Sic alię etiam seruitutes constitui possunt, vt de alijs tollendo, vel cloaca habenda in alieno. l. ius cloacę, de seruit. vt fructus in vicini villa cogatur, & pedamenta ad vineam ex vicini p̄dij sumantur, lapides sumantur, & huiusmodi, quę sine seruitute haberi nō possunt. l. venditor §. si constat. comm. p̄d.

Ver. De Modis quibus seruitutes constituntur, conseruantur & amittuntur.

17 Seruitutes quę cō-

constituntur, nam sine p̄dij nō possunt constitui seruitutes p̄diales, §. ideo. Inst. de seruit. l. 1. l. cum fundus. comm. p̄d. licet qui fundum non habet promittere possit. l. heredes. §. an ea. fam. hęcisc. vt & futuro p̄dio imponi potest. l. si seruitus §. si. de ser. verb. p̄d. l. labeo. de seruit. rust. l. pen. & si. si seru. vend. quod tamen dat ius tantum ad rem non in re, nisi tradatur, & conditio impleatur. l. existimo. de verb. oblig. l. is cui sub conditione de act. l. sub conditione de cond. & dem. l. cedere. de verb. sign. oportet vero vt p̄dia quibus imponitur seruitus sint priuata, publicis enim imponi non p̄t, veluti, vt nec ex flumine haurire, licet eius longa possessio quandoq; sustineatur, l. 2. comm. p̄d. vt nec imponi seruitus potest ne in mari piscari liceat, l. venditor. comm. p̄d. Sic etiam in re propria sibi non constituitur seruitus, vt nec potest quis eam acquirere alienis edib. l. si quis duas edes §. 1. comm. p̄d. nec per locum sacrum vel religiosum seruitus deberi potest l. seruitutes §. si. de seruit.

Circa personas, oportet vt qui seruitutes constitunt idonei sint ad res suas agendas & cedendas, ac alienas l. in re mandata. C. mand. & sic esse dominus plene fundi qui imponit vel acquirit seruitutem, cum alienis nō possit imponi, vt nec à marito fundo dotali, nec à proprietario fundo usufructuario, vel contra, ita vt alijs noceat. l. si quis duas §. 1. comm. p̄d. l. iulianus, cum seq. de fundo dot. l. sed & si quid §. sed neq; ff. de usufruc. & quem. nec vasallus & emphyteota cum p̄iudicio domini, nisi deneniat ad eum vt ad priuatum. Castr. in l. 1. ff. de seruit. in l. 1. C. cod. Boer. q. 182. num. 1. Guido Papæ q. 573, Boer. q. 181. 182. num. 67.

Quo vero ad modum, constituntur seruitutes tot modis quot & usufructus l. via de seruit. natura, lege, & testamento consuetudine, Natura, ait quod fundus inferior seruiat superiori, modo quo supra lege publica, vt in usufructu legati de quo ante est dictum, & ne iuxta areā vicini vbi granum purgatur edificetur l. si §. si. C. de seruit. & alijs casib. supra relatis. Vel lege priuata, in contr. actibus testat.

18 Seruitutes quę imponere possint, vel non.

19 Seruitutes quot modis constituntur

testamentis, legatis, donationibus stipulationibus §. si. de seruit. l. poreft, comm. pd. §. disponat. auth. de nupt. l. legem C. de pact. l. heredes §. an ea. fam. excise. patientia etiam domini acquiruntur l. i. de vfufr. l. i. de seru. rust. pd. & vetustate, vel p̄scriptio de quo infra sub tit. de p̄scriptioibus habetur.

20 Seruitutes qualiter conferuntur.

Conferuntur vero seruitutes actione in rem, negatoria, & confessoria, l. 2. si seru. vend. q̄ dantur possessori. l. & si forte §. sciendum, si seru. vend. cum pro eo in dubio iudicetur nisi alter probarit. §. retinendę §. commodum. Inst. de Interd. vel datur nuntiatio noui operis l. inter §. si. de ser. vrb. in rusticis: tamen est vtendum confessoria, & negatoria, & alia, de quibus Greg. Tol. in sum. iu. lib. 4. c. 22.

21 Seruitutes quibus modis amittantur.

Amittitur vero seruitus pluribus modis, vel ratione rei, vel personę, vel eius quod geritur, primo modo, si res cui debetur intereat. l. seruitutes §. si sublatũ, de seru. vrb. l. certo genere, de seru. rust. re tamen redeunte in suum statum, seruitus restituitur, vt si fons arefactus reuiscat l. vnus ex socijs §. si. cum l. seq. de seru. rust. vel si domus destructa reedificetur d. §. si sublatũ, vel si locus seruies alluione occupatus, denno relinquatur l. si locus quę. seru. amitt. & huiusmodi l. papinianus, de seruit. Ratione personę amittitur si dans non habet ius perpetuum in re, resolutio enim iure dantis, & accipientis resoluitur l. si is qui §. 1. quem seru. amitt. vel si quis promisit p̄dialem seruitutem sub conditione, & ea pendente fundum alienauit l. existimo l. si sub vna §. fin. de verb. obliga. l. si quis duas §. 1. comm. pd. si tamen seruitus iam fit constituta, non perit morte constitutentis, sed rem sequitur, nisi aliud cautum sit l. neque, quem vfufr. amitt. l. 3. C. de seruit. l. via §. si fundus l. cum fundo, de seru. rust. gl. in l. pecoris de seru. rust. similiter si vltus tantum seruitutis legatus sit, quia extinguitur cũ persona l. i. de vfu & vfufr. leg. quę sita tamen p̄edio non amittitur morte, vel capitis diminutione, cum realis sit l. 3. ff. quem seru. amitt. Facto amittitur si is cui deberur, permittat aliquid fieri in

loco vnde seruitus tollatur, tacito enim remittitur, vt & si expresso consensu tollatur l. si stillicidij quem seru. amitt. l. ad certam l. seruitutes §. seruitus de ser. vrb. vel si quis fiat dominus p̄dij seruiens, si in solidum fiat dominus, secus si pro parte l. i. quem seru. l. si cum seruitus, eod. l. quicquid venditor. comm. pd. Amittitur etiam non vtendo, sed non ante in vrbis quã m vicinus vluapiat contrarium faciendo, vt tignum immitendo, rusticę vero amittuntur tempore non vtendo via, semita & c. l. hac autem de seru. vrb. l. vna est de rest. imped. l. 4. §. si viam de vlu. licet si quis impediatur vti restituendus sit l. si plures §. deiectionum l. si de fundo de vi & vi arm. exceptis itinere ad sepulchrum, & via publica, quę non vtendo, non amittuntur l. 4. quem seru. amitt. l. viam de via publ. & fat est ne amittat quis non vtendo seruitute, quod vtatur etiam per alium vt socium, vel fructuarium vel certo tempore, licet non perpetuo, vel ex aliqua parte, licet non tota l. seruitus & per socium, quem seru. amitt. l. 2. & l. si sic constituta. eo. l. si stillicidij §. si. l. si in partē, eo. si tamē certo modo quis vitur amittitur alterius modi, vt si vtatur aqua horis nocturnis, amittit ius vtendi diurnis decem annis inter p̄sentes viginti inter absentes l. si communem §. 1. quę seru. amitt. l. si prius, de aqua plu. arc. l. pen. & si. C. de seruit. l. si. C. de p̄scr. longi temp. habita tamen ratione ante dictorum, vt vrbane non amittatur nõ vtendo nisi modo exposito l. hac autem iura. de seru. vrb. p̄red.

S V M M A R I V M.

- 1 Dominium cępit à possessione.
- 2 Possessio quot modis sumatur.
- 3 Possessio quid sit, cum eius explicacione.
- 4 Possessio naturalis est, & ciuilis, & quę vtraque.
- 5 Possessionis species quot sint, cum earum explicacione.
- 6 Possessionis commoda quę sint.
- 7 Possessio quibus modis vel actibus vere aut fide acquiratur.

- 8 ad Possessionem quibus casibus apprehensio non sit necessaria.
- 9 Possessio seruitutis, vel alterius iuris in corpore quomodo acquiratur.
- 10 Possessio quibus modis amittatur, & quibus non.
- 11 Possessio quibus modis retineatur, & recuperetur.
- 12 Possessio pelli quis dicatur.
- 13 Possidens an possit armis suam possessionem tueri, & quibus alijs modis.

De Possessione. Cap. XI.

I Dñium cępit à possessione.

Cum Dominium cęperit à possessione l. i. ff. de acq. poss. & dominium ex possessione perficiatur, ideo post dominium, de possessione est agendum, vbi notandum, quod possessio quandoque sumitur per obiecto vel re possessa, vnde p̄adia quorum quis est dominus possessiones quandoque dicuntur l. interdum de verb. sig. secundo pro forma, vel re à qua aliquis dicitur possessor, & res aliqua dicitur possessa, & sic sumitur hic. Dicitur autem possessio quasi pedum positio, l. i. de acqui. poss. quia vnus actus quo rerum immobilium possessio acquiratur est ex pedum in ipsi positio l. 3. eo. licet p̄cipuus actus quo possessio rerum immobilium apprehendi solet, sit cum manibus apprehendantur, d. l. i. §. 1.

3 Possessio quid sit, cum eius explicacione.

Est autem possessio rei corporalis detentio; corporis & animi, & iuris adminiculo, vt d. Azo. C. de acq. poss. in summa, vel apprehensio rei corporalis, vera vel ficta, corpore & animo, & iuris adminiculo, in qua diffinitione potius ponitur quo possessio apprehendatur quã eius definitio: Dicitur rei corporalis, quia iurium incorporalium, vt seruitutum, non est proprie possessio, sed quasi possessio, quia nõ per se sed per aliquid corporeum apprehendantur. cum ecclesia. de causa poss. Inst. de interd. licet & hæc dicantur quandoque possideri, vt beneficia & c. vnde si res incorporeę vel in hac diffinitione comprehenduntur,

tollenda est pars illa, corporalis, vt inqt. Couar. in reg. possessor. de reg. iu. Dicitur corpore & animo, quia vtrumque requiritur corpus, vt actu apprehendatur, animus vt eo actu apprehendatur res vt fiat sua. l. 3. in prin. & §. in amittenda, & l. que modum de acq. poss. nõ enim fat est animus, naturalis enim actus apprehendendi, & faciendi suas res q̄ in nullius sunt bonis est vt corpore apprehendantur, vt fere, pisces, lapilli l. i. §. r. de acq. poss. §. fere cum seq. Inst. de rer. diu. modo adfit & animus acquirendi eã rem, vt suam, si enim alio animo res teneatur quã vt fiat sua, variatur titulus, nec dicitur quis inde dominus, vt colonus si teneat rem colonice, depostarius, & c. non inde efficiuntur domini: Et si quis hoc modo corpore, & animo possideat, dicitur naturaliter ob corpoream detentionem & ciuilitate, ob animum, possidere, etiam si dormiat ob actum & habitum p̄cedentem. Et licet ad acquirendam ciuilem possessionem requiratur, & corporalis, potest tamen durare ciuilis sine naturali, vt quando quis corpore discedit à re quam possidet & animo in ea insistit, vt eius qui vadit ad nundinas l. clara §. qui ad nundinas, de acq. poss. etiã si alius eam occupet, dicitur possidere ciuilitate, donec reuertēs in possessionem naturaliter nõ admittitur, nec sperat se eam se consecurum, & ob id ab ea aggredienda desistit, & tũc d̄ deiectionis à possessione ciuili, & alius q̄ possidebat corporaliter, incipit possidere etiã ciuilitate, licet vi, vnde medio tempore quo vnus possidebat naturaliter, alius ciuilitate, hic secundus dicebatur proprie possidere, alius non simpliciter, sed cum additione, corporaliter scilicet, maxime cum iniuste possidet; obseruandum vero ad naturalem possessionem requiri animum eam possidendi vt suam, iuste vel iniuste, siue is animus efficiat possessionem ciuilem, vel non; vnde si quis occupet rem in absentia alterius animo tantum ea vtendi, non dicitur naturaliter possidere.

Aduertendum vero aliquem dici possidere, per seipsum, quãdoque per alium, vel is sit procurator, filius vel seruus li-

4 Possessio naturalis & ciuilis, & quę vtraque.

generaliter. de acquir. poss. quando vero quis eius est conditionis, vt per se non possit possidere, vt filius, non ipse est qui possidet, sed pater vel dominus per eum §. item nobis. §. itē placet. Inst. per quas pers. nobis acquir. l. rem l. quod feruus. ff. de acqu. poss. quod intelligitur si iuste possidet, alias enim nec sibi, nec patri, nec domino acquirit, sed manet possessio apud antiquum possessorem, etiam si incapax rem illam occupet. dd. iurib. pupillus vero per tutorem, & furiosus per curatorem possessionem acquirunt l. 1. §. adipsi scimur. de acqu. posses. Vt tamen per alium quis possideat, oportet vt in alio sit animus eam possessionem domino acquirendi §. hęc §. per procuratorem. Inst. per quas pers. qui dicitur tamē eam acquirere domino, licet is id ignoret, si habuit animum acquirendi, & dominus sic dicitur corpore & animo per eum possidere l. 1. C. de acq. posses. l. 3. §. salus. cod. tit. si tamen qui non potest acquirere sibi, sed alij; animum habeat sibi acquirere, non acquirat sibi sed illi alij. l. rem de acq. posses. Quandoque tamē quis possidet per seipsum solū ciuilitate, & per alium naturaliter, vt locator per seipsum possidet ciuilitate per colonum naturaliter l. 3. §. quod si seruus, & §. salus, de acquir. poss. & sic per depositarium &c. §. possidere. Inst. de interd. usufructuarius tamen & emphiteota, non ratione dominij, sed iuris usufructus fruendi, dicuntur possidere vel quasi possidere ciuilitate quatenus facta est ad ea iura prescribenda, & etiam naturaliter, vt d. Couar. in reg. possessor. 2. p. in prin. de reg. iu. comparatione vero rei corporalis quæ proprie tantum dicitur possideri, solus proprietarius dicitur ciuilitate possidere, vnde usufructuarius, vel emphiteota rem eam non potest prescribere, eam sine ciuili possessione prescriptio non curat, naturaliter tamen prædicti dicuntur possidere l. naturaliter de acq. posses. & est cōmunis opinio, vnde vtrique comperunt remedia possessoria de quibus infra, quæ possessiones tam ciuiles quàm naturales acquiruntur aliquo facto vero vel ficto, alia. n. possessio est quæ habet plurimum iuris,

alia quæ plurimum facti, alia quæ facti & iuris l. nemo ambigit. C. de acqu. posses. alia quæ nihil iuris habet, vt qui iniuste possidet, alia quæ colorata tantum dicitur, vt cum traditur beneficium à non habente potestatem. Abb. in cap. cum nostro col. si. de concess. præb.

Dicitur demum in diffinitione iurisque adminiculo, id est vt ius non refragetur, dispositione aliqua impediens, ne tali apprehensione corpore, & animo possessio comparetur, vt d. Bar. in l. 1. in prin. de acq. poss. & sic excluditur possessio qua laicus locum sacrum, vt suum occupare velit, cuius est incapax l. qui vniuersas §. 1. de acq. posses. vt & excluditur qui rem absentis immobilem occupat. quousque prior dominus præsens sit, & eam rem non aggrediatur, putans se non preualiturum, cum ante quis nõ acquirat possessionem ciuilem, vt supra est dictum.

Distinguuntur vero possessiones, vt supra est dictum, in plures species naturales tantum, ciuilem tamen, ciuilem & naturalem, veram & fictam, vel falsam, & vacuam, vt cum possidentur res deseruæ, vel nullius l. 4. C. de bonis vac. li. ro. l. 1. & tot. tit. c. de omni agro. deserto. lib. 1. r. l. 3. & §. de acq. rer. dom. §. ferre. Inst. de rer. diu. & cum titulo, vel sine, cum titulo vt cum quis possidet titulo iure probato, vt pro soluto, pro emptore, pro hærede & huiusmodi, sine titulo, cum titulo possidendi iure non probatur, vt in prædione, l. pro hærede l. nec vllam §. omnibus, de petit. hæ. vel si donatio fiat inter cōiuges, quod iure veratur l. quod vxor viro, de acq. posses.

Possessionis porro multa sunt emolumenta, primo enim bonæ fidei possessor, certo tempore prescribit, & sit dominus rei possessæ, quod si ante prescriptionem finitam, dubitare incipit, cum tamen bona fide cœperit possidere, an res sit sua, in dubio potior est conditio eius, nec tenetur eam restituere, sed moralem tantum adhibere diligentiam an sit alterius, secundo, qui rem possidet, nõ perit eam in iudicio, nec ei incumbit probare rem esse suam, sed alteri, qui si non probet, vel probatio sit obscura, in dubio

sen-

5
Possessio-
nis species
quot sunt,
cum earum
explicatio-
ne.

6
Possessio-
nis cōmo-
da quæ sunt.

sententia fertur pro possessore. §. retinen- de. Inst. de int. quod est magnum emolumentum, cum difficile sit probare rerum dominia. Abb. in c. cum super num. 18. de sent. & re iud. & in c. consultationib. de off. deleg. vnde litigantes prius super possessorio quàm petitorio solent contendere. d. §. & l. 1. vt possidetis.

Tertio, quod cuiuslibet licet defendere suam possessionem, & edificatum in re possessa, vt quod cedat solo propria auctoritate, vt suum destruere, ab alio factum. l. adeo. §. ex diuerso. de acq. posses. §. ex diuerso. Inst. de acquir. rer. dom. in quo tamen à scandalis ex charitate cauendum est.

Diuiditur etiam possessio in iustam, & iniustam, & iniusta diuiditur in eam quæ est iniusta ex mala fide, vel ex alio capite. Diuiditur etiam generaliter proinde in possessionem bonæ fidei, & male, & coloratam, id est cuius titulus est verisimilis id est nõ aperte nullus, & cuius titulus non est verisimilis, & alia est possessio pro empto, pro legato &c.

Possessio demum in sensu formali, diffinitur, quod est insistentia actualis, aut quasi habitualis in re aliqua ex apprehensione corpore, & animo, iuris adminiculo proueniens.

Ver. De Modis & actibus quibus vere vel fecte possessio comparatur.

7
Possessio
quibus mo-
dit vel a-
ctibus. vere
aut fecte
acquiritur.

AD comparandam fundi possessionem, vt & supra est dictum, non est necesse singulas fundi partes pedibus vel manibus tangere, sed facta est ingredi aliquam partem, & glebam tantum animo possidendi apprehendere. l. 3. in princip. de acq. posses. Si vero sint plures domus vel prædia, oportet singula ingredi quo ad aliquid cōuulsi. Vbi vero est ius seruitutis, vt itineris ad flumen, oportet totum illum actum exple- re, & iter. Ad acquirendam vero possessionem alicuius fundi, facta est ingredi partem eius animo possidendi vsu usufructu totius fundi. Vbi etiam res aliqua capi

Pars Secunda.

solet nõ per partem sui, sed quid aliud, vt equus per capistrum, vinum per vas, facta est per illud id capere. §. item quis. Inst. de rer. diu. Differt tamen possessio facta per actus fictos, id est quos lex ueris æquiparat, in aliquibus. Nam quando possessio acquiritur sine voluntate prioris possessoris, qui eam tradat, comparari non potest per actus fictos, sed per actum verum scilicet per apprehensionem, vt fit in ijs quæ in nullius erant potestate, vt Thesauri ferarum, & huiusmodi §. illud. Inst. de rer. diu. Sic possessio vi acquisita, nisi per veram apprehensionem acquiratur vnde si depositarius clam possideat rem depositam, oportet primo, vt eam apprehendat, & moneat de loco suo. l. 3. §. si rem. de acquir. posses. Sic etiam si quis auctoritate iudicis mittatur in possessionem rei ab alio possessæ, non apprehendit eius possessionem nisi eam apprehendat, & non per actum fictum, nisi de voluntate prioris domini qui eam tradat, tunc enim acquirere eam potest per actum fictum, nisi per potentiam & resistantiam aduersarij possessio capi non potest per actum verum, tunc enim facta est ostendere rem, & capere possessionem eius per visum, & etiam per solum verbum, si visu tradi non possit. l. vnus §. si. cum l. sequen. de bo. auth. iud. Vnde hæres non acquirat possessionem bonorum defuncti nisi per apprehensionem cum nullus sit qui eam tradat facta est tamen apprehensione possessionis domus consecutæ possessionem bonorum mobilium defuncti, iuncto animo ea possidendi.

Sunt vero nonnulli casus, quibus titulo interueniente, & voluntate prioris possessoris qui rem tradat, sine apprehensione, comparatur possessio iuris fictione, primo per visum, nam antiquo possessore ostendente rem cuius possessionem vult tradere, is cui conceditur comparat eius possessionem solo aspectu licet distet. l. 1. §. si iusserim l. quod meo. §. si venditorem de acquir. posses. secundo cum antiquus possessor quæ in possessionem mittere vult, tradit scripturam qua constat de titulo legi-

E rimo

8
ad Posses-
sionē qui-
bus casib.
apprehen-
sio nõ sic
necessa-
ria.

imo quem habet in illa re. l. r. C. de donat. & est communis opinio, sic enim acquiritur eius possessio, si tamen noua sit scriptura requiritur iudicis auctoritas in tradenda huiusmodi possessione, tertio, si dominus vel possessor antiquus in presentia horrei, domus, cellæ vinariz, & huiusmodi tradat accipienti claves prædictorum cum animo transferendi in eum possessionem illorum, sic enim accipiens cum intentione prædicta acquirit possessionem prædictorum, licet non videatur, & mobilium domus si intentio sit talem possessionem tradendi, quo casu si claves erant tradentis, transit in accipientem dominium rerum illarum, quæ si non erant tradentis, qui eas accipit, incipit res illas præscribere, si erat bonæ fidei possessor. l. clauibus de contrah. empt. l. r. §. si iusserim. ff. de acquir. possess. l. qua ratione. §. item si quis merces. de acquir. rem. dom. §. item si quis merces. Inst. de rer. diu. quarto, si antiquus possessor ad quem res spectabat, eam vendiderit, vel donauerit, referuans sibi usufructum, sic enim iuris fictione censetur transulisse proprietatem in accipientem absque alio actu, & secundum incipit possidere, vel is vendat aut donet vnam rem tantum, vel omnia bona sua, referuans sibi usufructum. l. si quisquis. l. si quis argentum. §. sed si quidem. C. de donat. & idem si eam accipiat in emphiteusim, vel feudum à donatore. quinto, cum antiquus possessor eam rem vendit, donat, vel aliter titulo dominij transfert, constitutendo se conductorem eiusdem rei ab illo cui certo pretio rem illam alienat, sic enim censetur eam illi tradere, & transferre in eum omnem possessionem quam habebat, vel res sit præsens, vel non. l. quædam mulier. ff. de rei vendit. l. qui bona fide. §. r. l. interdum §. fin. de acquir. possess. l. serui emptor. ff. de peric. & commo. rei vend. sexto, cum quis rem alteri locatam vel depositam, eidem vendit, donat, &c. sic enim eo ipso, virtute prioris retentionis, iuncto titulo translationis dominij, comparatur possessio, nisi artius aliquis eam ciuilitate possideret. l. siue autem ver. si quis

rem. ff. de public. l. certi conlito. §. fin. si cert. per. l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vlt. cap. §. interdum. Inst. de rer. diu. septimo, quando post donationem venditionem, vel aliam translationem dominij, de voluntate alienantis, apponitur custodia ex parte eius cui fit alienatio, siue res sit præsens vel absens, statim enim acustos incipit custodire, licet ignoret finem ob quod id fit, possessio talis rei mobilis, vel immobilis, transit in eum cui est alienata. l. quarundam rerum. ff. de acquir. possess. octauo, si de voluntate vendentis, vel aliter alienantis, emptor, per se vel alium signet rem emptam, vt trabes, pecora, licet vnam tantum, vel duas ex toto numero signet suo signo, comparat eius possessionem. l. quod si neque ff. de peric. & commo. rei vend. nono, si antiquus possessor facta venditione, vel alienatione, constituat se possidere nomine eius cui rem alienat, sic enim possessio à priori habitata rãst in secundum si id ratum habeat, ante enim rãst in habitationem, si alij alienetur, illi acquiritur possessio, & hæc dicitur clausula constituti, & est in vlt. frequens apud notarios. de quo. in l. quod meo. l. qui bona fide. l. interdum. §. fin. de acquir. possess. Et his casibus, vbi traditio titulo translationis dominij datus possessionis, acquiritur & dominium quod sit etiam si fundus ille ab alio possideatur. l. si fundum, de fundo dor. late Molina, de Inst. Tom. 1. tractat. 2. disput. 13. quibus & alium casum addiderim, si statuto caueatur, vt absque apprehensione acquiratur possessio, vt Brixig habetur censeri continuatam possessionem in heredem, sic enim absque traditione possessio acquiritur.

Quod si seruitus sit, vel aliud ius incorporeum, cuius possessio acquiri velit, vt iuris eligendi, presentandi, &c. aliter est agendum, nam concurrente vero titulo ad comparandum dominium, vel quasi huiusmodi iurium seruitutum, per vsum eorum, iuncta scientia & patientia illius, qui huiusmodi possessionem impedire, vel tradere potest, si sit aliquis talis, acquiritur ea-

rum.

9.
Possessio
seruitus
vel iuris
alterius
corporei
quo acq-
ratur.

rum dominium, & possessio. l. 2. C. de seruit. & aqua. l. quoties. 2. ff. de seruitutibus. l. si partem ff. quem seru. amitt. Couar. in reg. possessor. p. 2. in princ. nu. 8. & similiter per immisionem in fundum, in quo est constituenda seruitus, factam animo tradendi possessionem à Deo qui seruitutem concedit, nisi aliquis alius esset in possessione talis seruitutis, tunc enim licet tradens rem si sit eius dominus, transferat eius dominium, vel quasi, non tamen transfert possessionem nisi accedente scientia, & patientia eius qui fundum possidet, nec requiritur quod is qui mittitur in possessionem exerceat actum iuris, & seruitutis quam vult comparare, & sat est missio in fundum, nisi vbi specialiter requiritur actus iuris seruitutis, vt in usufructu, l. 3. Ver. dare. de usufruct. & in actu electionis, sic enim necessarius est vltus realis rei ad possessionem comparandam. l. si partem. ff. quem seru. amitt. in alijs casibus id non requiritur. l. via iter. ff. de seruit. l. si ego. ff. de public. dummodo concurrat, vt supra, scientia & patientia eius ad quem pertinet eam possessionem concedere, vel resistere aggreddenti. Abb. in capitul. de quarta; de præscript.

Secundo, si quis alius à legitimo domino possideat, ad consequendam seruitutis, & iuris incorporealis possessionem sat est vltus illius cum scientia, & patientia possessoris, vel immisio in possessionem per eum facta animo concedendi possessionem, nec requiritur scientia, & patientia veri domini, & hic præscribit si adsit bona fides. l. si ego. §. r. ff. de public. l. si. C. de longi temp. præscript.

Tertio, si quis sciente & patiente domino, vel eo ad quem spectat tradere, vel prohibere possessionem, vtur iure aliquo, vt eligendi, acquirit possessionem eius, etiã si careat vero titulo, modo creditur & intendat vt iure suo, & actus sit talis vt ex eius natura & frequentia creditur concessus non pro tunc ex gratia, sed vt spectans iure ad exercentem, & is præscribit tempore ad præscribendum statuto, licet alium titulum non ostendat. capit. cum ecclesia. de causa posses-

vbi doct. l. 2. C. de seruit. modo, vt supra credat vt iure suo, & intendat, aliter nõ acquiritur ius illud. l. si. quæ. seru. amitt. cum sic etiam non possideat bona fide, & ideo non præscribat. c. r. de præscr. in 6. & modo sit actus talis, vt supra, vt ex frequentia credatur non ex gratia, sed iure id agi, si enim quis inuiteret pluries amicum ad prandium, non resultat inde possessio, quia id præsumitur ex gratia factum, & idem in similibus pro iudicis arbitrio, vt d. Abb. in d. cap. num. 22. cum seq. vnde si quis interfuit electioni episcopi, & tulit suffragium, acquiritur ius ex illo actu etiam vnico, alias non, si actus est ex gratia concedi solear. Vltus tamen alicuius iuris vel seruitutis tanto tempore cuius initij memoria non extet, parit non solum possessionem, sed etiam præscriptionem, nec opus est probare scientiam vel patientiam veri domini aduersus quem erat præscribendum. l. r. C. de seruit. gl. in l. hoc iure §. ductus aqua. ff. de aqua quot. Couar. loco cit.

Ver. De Modis quibus possessio amittitur, recuperatur, & retinetur.

Sicut animo possidendi possessio acquiritur, vt supra est dictum, modo tamẽ ibi explicato, sic possessio solo animo non possidendi amittitur. l. r. §. si vir. l. 3. §. in amittenda. l. si quis. ff. de acquir. possess. nisi quis recedat à possessione sub tacita conditione, quia non secuta conditione, nõ amittitur possessio, vt si quis eã relinquat, vt alteri acquiratur, eo nõ secuto, sibi remanet. l. si me in princ. eo. si tamen absolute quis eam dimittat, etiam si alius eam non consequatur, illam amittit.

Quo vero ad res immobiles, licet occupentur ab alio in absentia prioris possessoris animo eas possidendi vt suas, nõ amittunt tamen earum possessio, donec prior possessor sciens eas esse occupatas ab alio animo possidendi, aggreddens possessionem earum naturalem non ad-

mittant, vel desistat putans se non admittendum, vel non pravaliturum, sic enim amittit possessionem civilem, quā alius acquirit ut supra est dictum, quod procedit etiam si colonus eas res venderit iniuste ei qui occupat animo possidendi, sciente & patiente domino. l. clam possidere. §. qui ad nundinas. l. 3. §. si quis. l. si id. §. 2. l. quāvis. §. 1. l. quāvis saltus. 2. de acquiren. possess. l. fin. C. eo. quod intelligitur solum de possessione immobilium. l. si rem immobilem. ff. eo. gl. in d. quāvis saltus. Similiter possessio amittitur per occupationem rei immobilis à mari vel flumine permanenter. l. 3. §. labeo. l. qui universas. §. 1. de acq. poss. Sic pupillus & furiosus, non proprio animo, sed consensu tutoris & curatoris possessionem amittunt. l. si is l. possessionem. ff. eod. Si vero res sit mobilis, facilius amittitur eius possessio, per furtum enim amittitur eius possessio, & acquirit eam fur etiam antequam possessor sciret eā furto ablatam, & etiam si furans sit eius depositarius, modo ei ad sit animus illam occupandi ut suam, & non tantum denegandi esse alterius, dum modo eam moueat de loco suo. l. 3. §. si rem. eo. tit. per amissionem etiam rei mobilis amittitur eius possessio, licet nullus alius possideat, nisi sit sub Domini custodia quam non inuenit nisi diligentia adhibita, sic enim non amittitur eius possessio. l. 3. §. nerua. l. si id. l. rem. l. si rem. eo. tit. nisi, & columbae sint quae soleant ire, & redire, sic enim possidentur etiam si absint, non autem ferae volucres, vel pisces capti, si capientis enaserint manus. d. §. nerua de quo latius infra.

II
Possessio
quibus modis
retineatur, &
recupere-
tur.

Circa secundum caput, plura dantur remedia, retinendae, & etiam recuperandae possessionis, quae dicuntur remedia possessoria, quae ad quattuor reducuntur, scilicet interdictum quorum bonorum; interdictum. Vti possidetis. tertium interdictum utrobi quartum. unde vi aut clam. interdictum quorum bonorum ordinatur ad possessionem acquirendam, ea cum conceditur heredi possessio bonorum quae defunctus posside-

bat tempore mortis, vel ab intestato vel ex testamento succedat, aduersus quemcunque possessorem, vel contententem eius possessionem, dum modo adeat hereditas, & possessionem ante non quaesierit, si enim post deiceretur à possessione, non inuaretur hoc remedio, §. 2. Inst. de int. ut haberetur. in l. 1. cum seq. ff. & cap. quorum bonorum, nec interdictum quorum bonorum procedatur, si possessor aduersus heredem ostenderet se titulo possidere, non incontinenti probet. Aliud interdictum etiam conceditur heredi aduersus legatarium qui propria auctoritate absque licentia heredis ingressus esset possessionem rei legatae, quod dicitur, quorum legatorum, quo in possessionem legati mittatur, ut ex eo detrahatur falcidia, casu quo esset detrahenda. l. 1. cum sequen. ff. quon. leg. l. vnica. C. eo. tit. Interdictum vti possidetis, & verobi deferunt ad retinendam possessionem primum, in rebus immobilibus; secundum in mobilibus, quibus interdictis, duobus contententibus, conseruatur in possessione is qui tempore litis motae inueniebatur possidere, dummodo non inueniatur possidere vi, vel clam, vel precario ab eo cum quo contendit, licet ab alio vi clam vel precario possideat, quod si dubium sit qui eorum potius rem possideat, is his est tuendus interdictis in possessione de quo verisimilius, est eum possidere, & ad alterum spectabit perire proprietatem in iudicio, & per consequens possessionem, & probare illam ad se pertinere. l. 1. cum seq. ff. vti possidetis. l. vn. C. eod. §. retinendae. §. quorum iust. inst. eod.

Alia interdicta, sic dicta, quasi inter duos dicta, inferuntur ad recuperandam possessionem amissam, quae sunt unde vi, unde vi aut clam, & precario, qui enim probat se vi vel clam à possessione deiectum, vel alium precario à se possidere, restituitur in possessionem vi horum interdictorum, & alius ab ea deicitur. ff. de vi, & vi armata. ff. quod vi aut clam, & ff. de precario, & hodie interdictum unde vi procedit etiam in bonis mobilibus, & sic pellēs à possessione

ab

ab ea deicitur, & tenetur ad omnes fructus & damna secuta, & amittit rem illam si sua erat ex pulsu, & si sua non est tenetur eam restituere, & soluere eius estimationem, licet prior expulsus eam iniuste possideret. l. si quis in tantam. C. unde vi §. quia tamen Inst. de vi bo. rapt. §. sed ex constitutionibus Inst. de Interd. & si quis ingreditur etiā possessionem rei vacantis possessore, ita ut nec ciuilitur possideatur sciens tamen non ad se sed ad alium pertinere, siue sciat in particulari vel in vniuersali, tenetur eam tradere illi ad quem spectat cum omnibus fructibus, & damnis inde secutis, & etiam tenetur ad oēs pœnas quas incurritur si vi id egisset. l. si. C. unde vi. quae tamen pœnæ in foro conscientie ante condemnationem non procedunt, secus quo ad fructus & damna ar. gl. in c. fraternitatis 1. 2. q. 2. & Couar. lib. 3. var. ref. c. 16. d. pœnas d. l. si quis in tantam, vsu orbis esse antiquatas.

12
Possessio
ne pelli
quis dica-
tur.

Multis vero modis dicitur quis aliam pellere de possessione per se vel alium, quod si numeratur ff. de vi & vi arm. & ff. quod vi aut clam, in multis legibus.

Aduertendum etiam, quod & si quis animo possidendi occupasset rem immobilem absentis, & sic retinentis eius possessionem civilem tantum ratione absentiae, non diceretur vi proprie dicta acquisiuisse naturalem possessionem eius rei, nisi vi prohiberet eum ciuilitur possidentem redeuntem accipere eius naturalem possessionem, quatenus ex violentia spoliaretur eum possessione ciuili, ex l. clam. §. qui ad nundinas. ff. de acq. poss. censetur vi proprie dicta eum spoliasse possessione ciuili, & sibi comparasse, quod procedit nedum si sit deuentus ad arma, sed etiam si alius meru armorum, & periculi quod sibi imminerebat, ausus non est accedere ad accipiendam possessionem naturalem, & sic spoliatus est etiā ciuili l. 1. §. eum qui l. 3. in princ. ff. de vi & vi arm. si tamen reuertens adire iudicem tentans alium expellere à possessione, interdicto vti possidetis, tunc alius, cum non eum spoliasset adhuc vi ciuili possessione non incidit pœnam l. si quis in tantam, sed forte l. si. C. unde vi.

Parti Secunda.

13

Possidens
an possit
armis sua
possessione
rueri,
& quibus
alijs mo-
dis.

Aduertendum etiam, quod legitime possidens, potest armis suam possessionem defendere, vim vi repellendo cum moderamine inculpate tutele l. 1. §. eum qui l. 3. §. eum igitur. ff. de vi & vi arm. l. 1. C. unde vi, & per consequens qui reuertitur, & inuenit suam possessionem naturalem occupatam, potest armis, si ita opus est, potest expellere iniuste eam detinentem cum moderamine predicto Abb. in c. item cum au. 4. de rest. spol. & pariter non solum licet defendere propriam possessionem vim vi repellendo cum moderamine predicto, sed etiam licet vi & armis cum predicto moderamine eam recuperare, modo id fiat incontinenti & non ex interuallo. l. 3. §. eum igitur. ff. de vi & vi arm. 1. antequam is ad aliud diuerteret. pœlata qualitate facti & personarum, alias si ad aliud diuertit, & velit recuperare possessionem, censetur non incontinenti, sed ex interuallo id efficere, & ideo incidit pœnam l. si quis in tantam, & cum incontinenti recuperatur possessio non censetur amissa, & dicitur incontinenti quoad opus etiā si lapsi sint duo menses, & etiā decem anni, vti in recuperatione castrorum loci resistentia, ex quo fit ut ea interruptione non impediat prescriptio, licet verbum incontinenti iuxta subiectam materiam, intelligatur in flagranti, ut si permittitur patri interficere filiam adulteram, nam post non procedit.

Aduertendum etiam interdicta, & pœnam l. si quis in tantam, procedere in fructuario, vel molestetur, vel expellatur à sua possessione naturali vel ciuili iuris vsus fructus, & etiam in ijs qui habent vsum seruicium, & aliorum iurium incorporalium l. 3. §. unde vi. ff. de vi & vi arm. in reb. etiam ecclesiasticis procedit pœna prinationis, unde si quis vi occupet beneficium ecclesiasticum cum cura, amittit omne aliud beneficium simile si quod habebat. c. eum qui de pœnis in 6. & qui occupat dignitatem, vel aliud beneficium ecclesiasticum amittit omne ius quod ad id habebat. Couar. li. 3. var. ref. c. 16. au. 7. 8. etiam si haberet iustum titulum, si id agit contradicentibus possessoribus licet ij non fuissent conati re-

E 3 sistere,

sistere, si vero ingrederetur possessionem beneficij, vacuum nō incurreret penam d. cap. sed si esset beneficium curatum, sciens se sine titulo occupare eius possessionem incurreret penā d. c. Quo vero ad possessionem clam, advertendum cum possidere clam, qui à principio clā acquisiuit possessionem non solum civilem sed & naturalem, vt fur facere solet in rebus mobilibus, in rebus vero immobilibus qui clam possidet solet acquirere solum possessionē naturalem, cum ante scientiā prioris possessoris nō obstitit, non acquirit civilem. Vnde si à principio clā acquisiuit possessionem, licet postea se manifestet, dicitur clam possidere, si vero à principio non acquisiuit clam possessionem, licet postea eam occultet, non dicitur clam possidere, l. clam de acq. possel. De interditi potro. latius videndum est apud doctores sub suis titulis. De hac præterea materia, videatur laus Menochius tr. de acq. & ret. poss.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1. Diuisio rerum an sit de iure naturali.
2. Communio rerum in statu innocentie fuit conueniens.
3. Diuisio rerum in statu naturæ lapsæ est conueniens, & necessaria, & quomodo.
4. Communio vxorū semper fuit prohibita.
5. Diuisio rerum post peccatum est licita & honesta.
6. Diuisio rerum iure gentium est facta, & quomodo, & an licite, & quo tempore.

De rerum communione, & diuisione, quando facta, & quomodo extiterit. Cap. XII.

Expositis in precedentibus, Deofaunte, his quæ ad dominij essentia spectant, & his quæ cum eo in aliquo conueniunt, vel non, sequitur recto ordine vt

perspiciatur quo iure rerum dominia, & appropriationes sint introductæ circa quod breuiter agendo.

Prima sit conclusio. Rerum diuisio non est de iure naturali, vel diuino positio, cum stante iure naturali omnibus omnia essent communia, vt inquit Aug. tra. 8. in Ioannem, & refertur in c. quo iure. dist. 8. iure vero humano dicitur, hæc domus est mea, &c. vt ibi dicitur & in c. dilectissimis 12. q. 1. & probatur ex philosopho 1. Polit. nam possessio rerū exteriorum homini est naturalis, cum imperfectiora sint propter perfectiora, & licet exteriora soli Deo subsistant, quāquam ad suam naturam, quia omnia ei soli obediunt ad nutum, quo ad usum tamē homo habet naturale dominium eorum, quia per rationem & voluntatē eis quasi propter se factis, vt potest ad suam utilitatē, q. & comprobatur Gen. 1. faciamus hominem ad imaginē, & similitudinē nostrā, & prestē piscibus maris &c. D. Th. 2. 2. q. 66. ar. 1. & ideo vbi necessitas contingit, fit recursus ad statum primum, vt omnia sint communia, id est inter homines, gentes communicanda, c. sicut hi 47. dist.

Secunda conclusio. In statu naturæ integre rerum communio erat valde conueniens, probatur, nam vsus rerum debet in statu seruire hominibus secundum rectam rationem prout congruit ad pacificam conuersationē, & sustentationē necessariā, sed in illo statu communis vsus rerum magis valuisse ad vtrūq; quia tūc nullus occupasset q. alteri necessarium fuisset, sed sibi tantum, ideo vtrūq; seruatum esset, vt d. Scot. 4. dist. 15. q. 2. art. 1. præterea nulla tūc erat inter homines auaritia, & terra ipsa inculta fructus tulisset, vel parua hominis cultura quæ nullus refugisset, ex quo nullum suberat periculum quod fructus deficerent, vel discordia suboriretur.

Tertia conclusio. In statu naturæ lapsæ rerū diuisio non solum conueniens fuit, sed & necessaria, nam cum post peccatum terra germineret tribulos & spinas. Gen. 3. & egeat labore & sudore hominum, vt fructus ferat, & post peccatum homines ad laborandum legnes & debiliores esse-

Diuisio rerum an sit de iure naturali.

Cōsio rerū in statu innocentie.

Diuisio rerū in statu naturæ lapsæ.

Et sunt, & abundant prauis affectibus, & cupiditatibus, si omnia essent communia, nullus ob laboris effugium laborare vellet, & optima quoque quisque sibi sumere cuperet, ex quo rerū penuria & egestas necessario contingeret, contentionē orirentur, robustiores debiliores opprimerent, & multa alia incommoda sequerentur, quæ late persequitur philosophus 2. Polit. c. 3. contra Platonem qui omnia cum Socrate in Timeo & lib. 5. de Rep. communia esse volebat, putans ita concordiam, & unitatem inter ciues ali debere, quod tamē falsum est ex hominum corrupta natura, vt supra expositum est, & sequitur D. Th. 2. 2. q. 66. ar. 2. Scot. loco cit. Conrad. de contr. q. 9. Med. C. de reb. rest. q. 1. Scot. de Iust. li. 4. q. 3. art. 1. Facta vero diuisione nouit quisque quid suū sit, quid alienum, suum diligenter curat, vt quod heredibus sit permanens sibi, alienum non inuedit, stimulo conscientie, & timore penarum; præterea in optima republica oportet poni diuersos hominum status, vt alij stat qui gubernent, alij qui regantur, alij qui colant agros, hanc illamue artem exerceant, vt vnus alij suppetias ferat, sed si omnia essent communia, omnes essent pares, & omnia proinde subuerterentur, & delinquentes liberi agerent, cum nil esset quod amitterent, cui sententia fauer scriptura, quæ diuitias commendat. Prover. 3. diues & pauper obitauerunt sibi, vtriusque operator est dominus. Proverb. 10. benedictio domini super diuites. Eccl. 5. homini Deus dedit diuitias atque substantiam, potestate quoque vt comedat ex eis, & letetur de labore suo, hoc est donum Dei. Et licet hoc pacto non tollatur omnia incommoda, sat est quod ijs magis succurratur, quā si omnia essent communia, cum hominum malitiæ sine careant, nec ijs sufficienter medela adhiberi possit, in ijs enim quæ ordi nantur ad finem, sat est quod medium expedientiū eligatur, licet plene non attingat finem, quando aliud perfectius attingens non inuenitur.

4. Communio vxorū semper fuit prohibita.

Quarta conclusio. Vxorū communio in nullo statu licita fuit, vt late probauit tr. de matr. c. 3. rum quod id sit con-

tra honestatem naturalem, tū contra bonum prolis, quia sic esset incerta, vnde nec alii nec educari, nec erudiri sufficienter posset, & ita contra bonum humanitatis, vnde & dominus. Gen. 2. derunt duo in carne vna, & sepe contingeret quod fratres cum sororibus, patres cum filiabus coniungerentur, & patres proprios natos, ob hanc incertitudinem, quandoque occiderent, & ob alia incommoda ibi allata, & ideo merito ista opinio, quod communio vxorū concedatur, dānatur in Cōc. Hierosolimitano. c. 15. & Apost. c. 2. & eam inlequitur, vt hereticæ. Christ. hom. 4. in Matth. Alphonfus de castro. contra hereses. verbo coitus. Aug. lib. de heresibus ad quod vult Deum. ca. 40. & li. 2. de gratia. Christi. c. 11. & ep. 176.

Quinta conclusio. Rerū diuisio & appropriatio post peccatum est licita & honesta, probatur ex Aug. locis cit. vbi contraria opinio, vt heretica dānatur, cū rerū diuisio, ac dominia quæ homines habent in res suas licita sit, & est definitum in Cōc. Palestino. contra Pelag. & constant. contra Io. huf. sess. 8. hæres. 10. 36. 44. 12. q. 1. ca. 2. 3. 4. vbi agitur de proprietate bonorum clericorū, & Trid. sess. 25. de Regular. cap. 3. vbi definitur quosunque fideles etiam religiosos habere dominia rerum iuxta statum suū, laicos & clericos seculares in particulari bonorum secularium, & religiosos in communi. Vnde & Adam diuisit bona inter filios, & Abraham Isaac Iacob habere facultates, quarum erant priuati Domini, & Martha in nouo testamento, & Zacchæus. Luc. 11. & 20. quod & comprobatur. Matth. 16. si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &c.

Secunda conclusio. Rerū diuisio non est facta iure naturali, nec diuino, nec civili, non naturali, quia sic omnia erant facta, & omnia in communi Deus tradidit Noe, quō, & an & eius filijs. Gen. 9. quod & comprobatur, licite, & nam si diuisio esset iure naturali, iure quo naturæ omnia non essent communia, nec potest liciter religiosi omnia bona communi care, cum alioquin ius naturale sit immutabile, nō iure diuino, cum eo Deus de-

derit omnia in cōmuni hominib. Gen. 9. Pl. 8. omnia subieccisti sub pedib. eius, non civile, cū ante omne ius civile Cain & Abel habuerint bona diuisa. Gen. 4. & filij Noe, Loth & Abraham, ad pacē tuā. Gen. 15. sed est à iure gentium, sic omnibus gentibus post peccatum iudicantibus ita expediens fuisse, vt fieret ex rationibus allegatis. Idq; vel fieri potuit vel per p̄dictos hoīes, consentientibus filijs, & etiam his renuentibus ob potestatem quam in eos habebant, vnde Gen. 4. legitur Cain & Abel habuisse suā peculia, secundo id fieri potuit multiplicatis iam hominibus qui sibi principem eligerent, cuius autoritate bona inter eos cōia diuiderentur, tertio, communi hominum consensu ad iurgia vitanda, vt fecit Abraham, & Loth. Gen. 13. & q̄ restabant inter eos indiuisa, eodem iure gentium, primo occupanti concedebantur. s. ferā. Iust. de rer. diu. verum est tamen, q̄ multa remanent ad huc communia, vt elementa, viā, flumina, & iure diuino dominia rerum: alij quibus peculiaribus hominibus sunt tributa, vt filijs Israel terra Canaan, & circa rerum diuisionē ius civile multa adiunxit, vt patet infra, & nunc etiam communitio bonorum in religionibus valde probatur.

S V M M A R I V M.

1. Dominium non habent bruta.
2. Dominium an habeant pueri, & amentes rerum suarum.
3. Dominium rerum omnium absolute Deus habet.
4. Dominium actionum suarum intellectualium habent angeli, & quid de alijs rebus.
5. Dominium rerum omnium sub cōlo existentium, homines naturaliter habent.
6. Dominium rerum suarum habent peccatores, & etiam infideles.
7. Dominium rerum omnium an habeat Christus vt homo.
8. Dominium orbis an habeat Papa.
9. Dominium super alios homines vnus habere potest regaliter, politici-

- ce, paterne, & dominatiue.
10. Dominium quarum rerum habeat ecclesiastica potestas.
11. Potestas economica que.
12. Potestas paterna que.
13. Dominia an fundentur in fide & in gratia.

Cui competat rerum dominium habere. Cap. XIII.

Prima conclusio. Bruta animalia iuris atque domini non sunt capacia, probatur Gen. 1. faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostrā, & prefit piscibus maris, volatilibus celi, & bestijs vniuersę terrę, ac si dicatur, eo ipso quod ad imaginem, & similitudinem nostram fit, prefit & dominus fit, vt & nos domini sumus, sed ad imaginem Dei hominibus dicitur intellectus, & voluntate & libero arbitrio preditus vnde ea quę liberi arbitrij non sunt expertia, nec domini sunt capacia, sicut enim qui libero arbitrio pollent, dominium suorum actuum, dū arbitrio suo eos eliciunt, & ijs vniuntur, sic et peridem arbitrij capaces sunt domini aliarum rerū, quatenus dum earū sunt domini, possunt ijs p̄ arbitratu suo vri; vnde & d. c. 1. subditur, ecce dedi vobis herbam afferentem semen, & vniuersa ligna quę habent in semetipsis frumentum, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus, vbi herba quę pastum bestijs ministrat, non bestijs ipsis, quę domini capaces non sunt, sed hominibus data est, vt bestijs, quę homini concessa sunt, seruirent in escam, ex quo fit quod si quis occidat bestiam in venatione, vel aliter sine causa, nullam iniuriam ei irrogat magis quam si virgulum de arbore decideret, cum ea quę arbitrio carent, iniurię sint expertia, & sic etiam iuris & domini, vnde talis occidens bestiam a leuius, iniuriam compensat damnus domino animalis restituens, non autem debet alteri animali aliquid compensare. D. Tho. 2. 2. q. 64. ar. 1. ad tertium idē. D. Tho. 1. 2. q. 1. ar. 1. 2.

I
Dñum non habet bruta.

& Arist. 6. Ethic. Præterea habere dominium rerum est illa re posse liberè vt. D. Tho. 1. 2. q. 16. art. 1. sed creaturæ irrationales nulla re possunt vt, quia vsus est mediorum ad finem, & creaturę illę non possunt agere propter finem, cum non cognoscant rationē finis, ergo. Præterea domini est imperare, q̄ brutis non contingit, cum imperare sit rem aliquā in alium finem ordinare. D. Tho. 1. 2. q. 17. q̄ bruta facere non possunt, ergo.

2
Amentes tamen & pueri habent dominium rerum, quę ad ipsos spectant, quia dominium fundatur in parentijs, id est, in eo q̄ secundum suam naturam natus quis sit vt rebus per liberum arbitrij, licet quod ad vsum sit impeditum, idē vt re prædictis competit. Gal. 4. ergo.

3
Secunda conclusio. Deus Opt. Max. creationis titulo, etiam vitę hominum & Angelorū dominus est, quam pro arbitratu potest ab eis auferre absque cuiusq; iniuria; probatur Deut. 32. ego occidam, & ego viuere facia. 1. Reg. 2. dominus mortificat, & viuificat. Sap. 16. tu domine qui vitę, & mortis potestatem habes. Præterea ingressus in hanc vitam & exitus ex ea ex sola Dei prece voluntate, ergo; vnde Heli, cum nunciatum ei esset q̄ is cum filijs esset moriturus, respondit, dominus est, q̄ bonum est in oculis suis faciat. 1. Reg. 3. Ex quo sequitur, q̄ Deus eo magis dominus est totius vniuersi & omnium quę in eo continentur, etiā ante mundi constitutionem, potestate tantum; post eriam actu. Plal. 23. Domini est terra, & plenitudo eius. Iudic. 9. Sap. 6. Rom. 13. ita q̄ licet creaturis dominium aliquarum rerū tribuat, contradictionem implicat, vt earum ad huc dominus non sit, cum dominium creaturę concessum subordinetur iuri, ac dominio q̄ Deus in easdem res habet, ita vt ea a possessoribus auferre possit sine vlla iniuria, & etiam ea ad nihilum redigere, q̄ dominis tamen terrenis nõ licet, quibus non licet mancipia occidere, sed tantū vt, nec ea annihilare possunt; vnde Hester 13. dicitur, Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita. Ex quo sequitur omne dominium, q̄ habent homines derivari à

Deo. Sap. 10. per me reges regnant; cum sit participatio quedam in diuini domini; qua ratione Deus comparatur signolo, & homines iusto, cum omnia ad libitū destruere possit, & immutare sine alicuius iniuria.

4
Tertia conclusio. Angeli sunt domini suarum actionum intellectualium, scilicet cogitationum & volitionum, & probabile est etiam q̄ dominentur cœlis, & elementis, & hominibus dominio nõ delectuato, sed politico, quale habet gubernator in Republica; probatur, nā Deus Angeli, & gubernat hæc omnia ministerio Angelorum, vt & Rex magistratibus. Heb. 1. lijs rebus, & 2. omnes sunt administratorij spiritus in ministeriū missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis. & Dan. 10. vt dicit Salon. de dominio, q. 2. artic. 1. conclus. 3. Aragon. de dominio. vers. sed quoniam creaturę intellectuales. ver. hoc tamen non obstante.

5
Quarta conclusio. Homines naturaliter domini sunt omnium saltem rerū, quę cœli ambitu continentur, etiam lucis & influentiarū cœlis; probatur Gen. 1. Faciamus hominem, & c. & infra, & prefit piscibus maris, & c. & iterum, ecce dedi vobis omnem herbam, & c. Gen. 3. ecce dedi vobis omnia animalia terrę, omnes pisces maris manui vestrę traditi sunt, & c. Pl. 113. Terram autem dedit filijs hominum; Præterea Deus omnia creauit propter hominem. Gen. 1. ergo ei omnia subdita sunt; & etiā homo est dominus suarum actionum. Eccl. 15. & etiam aliquo modo homo est dominus cœlorū: vt dicit Sor. 4. de Iust. q. 2. art. 1. D. Tho. 2. 2. quæst. 66. artic. 1. cum non solū cœli, sol, luna, & astra propter hominem condita sint, sed etiam vt ex illis lumen influentias, & cetera comoda perciperet, & ita vt ei inferuerent. Gen. 4.

6
Quinta conclusio. Eriam existēs in peccato mortali dominium retinent rerum suarum iuste possessarum: vt dicit Bern. serm. 66. in Cant. Gerson de vita spirituali lect. 3. & est diffinitum in Con. Constant. sess. 8. & 15. vbi damnatur error contrarius Vuitles, & Io. Hus. & in Conc. Tr. sess. 7. de sacram. in genere. can.

can. 12. & sess. 14. can. 10. & Rom. 13. id probatur, ubi iubet obedire principib⁹, licet essent infideles, & in peccato mortali. & 1. Petr. 2. Subditi estote omni creaturæ propter Deum, siue regi: & c. Mat. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi, omnia ergo quæcunq; dixerint vobis servate, & facite; & in scriptura, mali etiam reges, dicuntur reges. 1. Reg. 24. & probat latè Molina. de Iustit. tr. 2. disp. 19. & etiam infantes, & amentes retinent dominium rerum suarum.

7
Dñum rerum omnium an habeat Christus, vt homo.

Sexta conclusio. Christus quatenus homo, dono patris excellentiæ potestatem habuit super omnia temporalia, & ius in omnia creata, nõ solum quatenus opus sit ad finem vniuersalem, & supernaturalem ecclesiæ vniuersalis, sed etiã absolute, ita vt absq; cuiusq; iniuria, attribuire sibi poterit, & possit omnia regna mundi, reges deponere, & demum de rebus omnibus temporalibus ad libitum disponere, ex iure & potestate quã super omnia habet; & sic dici potest dominus Orbis, quia id dignitas, & excellentia Christi hominis postulabat, & ex dono vniõnis, quo caput Angelorum & hominum est; nec id tollit iura regnorum, quæ Deus alijs hominibus concessit, sed ea omnia Christo subiecit, ita vt ab eius imperio, & nutu dependant; nõ q; à Christo, vt homine, sed à Deo dominia hominibus sunt collata, sed q; ab ipso Christo ea protulsi dependant, tanquam illis impliciter, & plene subiecta; præterquam Rex est ecclesiæ militantis & triumphantis cum plenissima potestate omni quæ ad finem ecclesiæ supernaturalem proprium sunt necessaria, vt ecclesiam fundandam, sacramenta instituenda, leges ecclesiæ ferendas, potestates ecclesiasticas instituendas, & huiusmodi; vt enim Deus est, habet eandem potestatem quæ supra Deo cõpetere dicta est: vt latè probat Molina. de Iustit. tr. 2. disp. 28. concl. 1. 2. & 5.

8
Dominium Orbis an habeat Papa.

Septima conclusio. Summus Pontifex habet dominium temporale directè in toto Orbe, vt latè probauit ex communi sententia Canonistarum, in tr. de Summo Pont. Romano, prima propositione, de potestate eius temporalis; vel q; habi-

tu est directè dominus totius Orbis, sed actu retinet sibi dominium temporale solum in eius dominio temporali quod possidet; & erga personas ecclesiasticas, & alibi Imperatori potestatem dominij temporalis committit, ne præpeditus temporalibus, spiritualibus, minus inuendere possit, vt ibi dixi. Vel q; saltem, idem in ordine ad finem supernaturalem, habet adiunctam quasi ex consequenti amplissimam potestatem iurisdictionis temporalis super omnes principes, & reliquos qui sunt de ecclesia, præcisè tamè, quantum postulat finis supernaturalis, ad quem spiritalis potestas ordinatur. Vnde si id exigat finis supernaturalis, ob bonum fidei, ecclesiæ, & boni cõmunis, potest reges deponere, & suis regnis priuare, & inter eos iudicare de rebus temporalibus, & eorum leges infirmare, & reliqua omnia ex quib; inter Christianos quæ ad finem supernaturalem, & communem salutem spiritalè arbitrio prudentis necessaria iudicentur, idq; non solum censuris, sed etiã penis externis, & vi ac armis, licet id expediens vt plurimum sit vt nõ per se, sed principes secularibus exequat, & potest exigere à secularibus debitum subsidium pro bono ecclesiæ, & eos ad id cogere; qui prius tamen decet, vt utatur penis spiritualibus, ac censuris, quàm armis: vt latè probat Molina. de Iust. tract. 2. disp. 29. 3. concl. per totum.

Octava conclusio. Vnus homo alteri dominari potest potestate regali, & politica, & tam ecclesiastica, quàm seculari, paterna, & dominariua. Et q; potestas regalis licita sit; probatur, nam Melchisedech Rex Salem dicitur, & commendatur. Gen. 14. & multi à Deo ad gubernandum Israel sunt constituti. Num. 11. Deut. 17. ita vt ij Dij vocentur. Psal. 81. Deus stetit in synagoga Deorum, quia Dei loco iudicant. 2. Paral. 19. vnde & ij in sacris literis admonentur, vt munere suo bene fungantur. Pl. 2. & nunc reges intelligite. Pl. 71. El. 49. 60. Matth. 22. Fidelis seruus, & prudens quem cõstituit dominus super familiam suam. Rom. 13. 1. Timot. 2. ad Tit. 3. 1. Petr. 2. quæ etiam potestas introducta fuit ad multitudinis

9
Dñum su per alios hoies vn⁹ hñe pòt re galiter, po liticè, p⁹ nè, & dñi tiuè.

conservationem, qui egēt rectore, à quo in viam virtutis dirigantur, & in officio contineantur, lumine naturali id fundente, licet ex gentium institutio id processerit, quæ vbiq; sibi ipsi principes cõstituit, à quibus defenderent, & in officio cõtinerentur, vè dixi tract. de statu Principis. c. 1. ad bonum subditorum; nullus tamen, etiam Imperator, dominus est totius Orbis. Molina. d. tract. de Iustit. 2. disput. 30.

10
Dominium quarum rerum habeat ecclesiastica potas.

Ecclesiastica verò potestas, cū supernaturalia munera contineat sacra administrandi, & cõficiendi, indulgentias concedendi, ex cõmunicandi, à iure naturali, vel civili ortum non habuit, sed diuino, quæ potestas fuit in Christo, vt homine secundum excellentiam sacramentis non alligata. Mat. 22. Pl. 2. Heb. 5. & 7. quam potestatem reliquit in ecclesia sacramentis tamen alligatam, & eam potestatem reliquit non omnibus de ecclesia, sed Petro eius Vicario, & ipsius Petri successoribus, vt capiti loco sui, à quo tota dependeat, & etiam eã reliquit Apostolis, & Episcopis eorum successoribus, quibus etiam clauium potestatem promisit. Mat. 18. & contulit partim ceteris tempore, partim post resurrectione, & instituit septuaginta duos discipulos, vt eorum coadiutores, quibus parochi, & ceteri presbyteri, episcopis inferiores successerunt, qui partem quãdam huius potestatis spiritalis, & supernaturalis haberent, quibus eorum subditi obedire habent. Rom. 13. Tit. 3. obedite Præpositis vestris.

11
Potestas economica quæ.

Potestas demum economica est introducta, in qua vir est caput mulieris, & ipsa ei subesse & obedire debet. Gen. 2. 3. & 1. Cor. 11. non tamen vt serua, sed vt socias licet minus præcipua.

12
Potestas paterna quæ.

Alia potestas est parentum in filios, quibus filij ratione generationis, educationis, & eruditionis, pietatem debent, obseruantiam ac subiectionem. Ex. 10. Deut. 5. Eph. 6. Coloss. 3. Prom. 10. 20. 33.

Vltima potestas est dominorū in seruos, quæ in statu innocentiæ non fuisset, nec iure naturali ortum habuit, secundum quod omnes sunt pares: vt habetur Eccl. 15. sed iure gētium est introducta.

§. seruitus. Instit. de iure natu. l. libertas. de statu homin. quæ seruitus etiã & potestas in eam licita est. 1. Cor. 1. 7. 1. Timot. 6. Eph. 3. Col. 6. ad Tit. & epist. ad Philemonem. & probatur 12. q. 2. per multa capita: & in c. ius gentium. dist. 1. & fide statu person.

Hæc verò dominia non fundantur in fide, nec in gratia, cum esse possint etiã in infidelibus, præter ecclesiasticam, & peccatoribus; probatur El. 45. hæc dicit dominus Christo meo Ciro, qui tamen erat infidelis. Hier. 27. ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, qui & ipse erat infidelis. Ezech. 29. Dan. 2. Iob 34. Sap. 6. 2. Reg. 7. 1. Petr. 2. & id docet Aug. lib. 5. ciuit. c. 12. 21. & diffinitur in Conc. Constant. sess. 8. errore 4. 8. & 15. aliàs dominia essent incerta, & adesset occasio maxima bellorum, licet hæretici bonis suis ob hæresim priuandi sint, de quo aliàs dixi tract. de fide, sub cap. de Hæresi.

Hæc de subiecto dominij, i. quibus conueniat dominium, vel non.

S V M M A R I V M.

- 1. Dominium sui corporis, vel membrorum an homo habeat.
- 2. Dominium sui honoris, & famæ an homo habeat.
- 3. Fama quibus casibus prodigi non possit sine peccato.
- 4. Dominium bonorum suorum spiritalium an homo habeat, & quomodo.

De obiecto Dominij, vel quarum rerum dominium concedatur, vel non. Cap. XIII.

Prima conclusio. Homo non est dominus suæ vitæ, vel membrorum; probatur Gal. 4. liber homo. ff. ad leg. Aquil. vbi habetur neminem esse dominum membrorum suorum. & c. contra. de sent. ex com. vbi perueniens clericus etiam volentem incidit in excommunicationem, & id deciditur in cap. nisi est necessarium. 2. q. 9. q. 9. est Hæc in 6. pri-

13
Dnia an fundentur in fide, & in gratia.

14
Dominium sui corporis vel membrorum an homo habeat.

mum Ionæ. & Cic. in somn. Scip. d. Deus illam legem constituit sempiternam, vt nemo eius iniussu ex hac vita migret. & Arist. 5. Eth. c. 11. d. homicidam sui ipsius grauem iniuriam Reipublicæ irrogare, quia priuat illum suo ciue & parte, & cōprobat D. Th. 2. 2. q. 64. art. 4. Præterea id repugnat iuri naturali, quo quisque appetit sui conseruationem, est etiam contra præceptum diuinum. Exo. 20. Non occides. Præterea vita hominis industria non acquiritur, sed Dei benignitate ei conceditur, & parentū opera, ergo Dei beneplacito eā relinquere debet, qui hominis dies numerat. Iob 14. & solus est vitæ hominis dominus. Deuter. 32. ego occidam, & ego viuere faciā. 1. Reg. 2. Dominus viuificat, & mortificat. Sap. 16. Præterea ingressus, & egressus ex hac vita penderat Deo, ergo is solus eius habet dñiū.

Ampliat, vt Princeps, vel Respublica titulo domini q̄ nō habeat potestatem vitæ hominis, quia aliās sine causa potest eum interficere, sed id nō potest, sed tantum vt iudex, si delictum eius mortē mereatur, vel vt custos Reipublicæ si ē bono publico sit, vt is mortis periculo exponatur, vt in bello.

2 Secunda conclusio. Absolutē loquendo homo est dominus sui honoris, & famæ, sicut & aliorum bonorum temporalium; probatur, nam honor est bonū non ingeniū, sed hominis industria acquisitum, cum sit præmium virtutis. 1. & 10. Ethic. ergo verē est dominus eius, vt & aliorum bonorum temporalium. Præterea si homo nō esset eius dominus nullo casu posset illum prodigere, cum malum nunquam liceat: vt dicit Aug. lib. 1. ciui. c. 2. c. si naturaliter. 23. q. 5. at licet infamato parcere infamanti: vt d. D. Th. 2. 2. q. 73. art. 4. ad primum. & habetur in c. senti. 11. q. 3. & videmus quōd Augustinus in lib. confessio. sua peccata manifestat. & hanc opin. sequitur S. Anton. 2. p. tit. 2. c. 1. §. 3. Adr. in mat. de rest. q. pen. Sor. lib. 4. de Iust. q. 2. art. 3. Co. uar. lib. 1. var. resol. c. 2. nu. 8. D. Th. 2. 2. q. 129. art. 1. Ex quibus sequi dicit Aragon. tr. de dominio. ver. habemus ergo infamantem seipsum etiam sine causa,

ex genere suo non esse peccatum mortale, q̄ id non sit contra iustitiam, quæ est ad alterum, nec contra charitatem proximi, cum nulli noceat, nec contra charitatem propriam, quia charitas non obligat ad bona temporalia, quale est honor, nisi sint necessaria ad bona spiritualia, qui & dicit, q̄ qui vt tormentorum seipsum infamat confitendo peccatum q̄ fecit, licet occultum, non committit aliquod peccatum, vt nec esse mortale, d. in tormentis confiteri crimen q̄ non fecit, quia non est mortale perdere honorem pro vitandis tormentis, vt nec amittere pecunias ea de causa, nisi ex tali confessione damnetur ad mortē, quia sic esset peccatum mortale, cum concureret in propria morte, vt ibi d. & fortē idem tenet posset etiam in primo casu, cum non sit eo casu crimen reuelandū, nisi tormenta sint graua, quia vt ea euiet, potest suo fauori renunciare, farendo crimen q̄ fecit, licet non teneatur.

Limitatur verō prædicta conclusio. Si fama propria sit homini necessaria, maximē ad salutem animæ, vel corporis proprii, vel domesticorum quorum cura ei incumbit, sic enim esset mortale eam prodigere, vt si inde sibi immineret periculum vitæ, vel animæ salutis propriæ, vel domesticorum, cum id sit contra iustitiam, & charitatem; sic persona publica cuius fama est necessaria, vel valdē vtilis bono communi, & exercitio sui officij, eam prodigens peccat mortaliter contra iustitiam, & charitatem; sic vbi fama propria est necessaria, vel vtilis valdē ad alterius salutem corporalem, vel spiritualem, cuius tamen persona ei non incumbit, eam prodigere est mortale contra charitatem, licet nō contra iustitiam, quia charitas querit vt nulli noceat, & idēd prædictis casibus tenetur quis curare vt honorem suū recuperet; si ob id illum prodigit, vnde & mortale est dicere falsum contra seipsum in re gr̄ qui se infamando; si verō fama ppria non est sibi necessaria, nec alijs, nec inde oritur scandalum, vel alijs occasio peccandi, eamq; prodigit, si se infamat de culpis, quæ in ordine ad suum honorem non reputantur graues, est tantū venia-

3 Fama q̄ bus casib' prodigi nō possit.

le etiam si fiat sine causa, quia cum quis sit dominus suæ famæ, eam prodigere sine damno graui proprio vel aliorum, est tantum prodigalitas quæ genere suo nō est mortale; si verō infamat se de culpis grauib' in ordine ad suum honorem, vt de hæresi, apostasia, homicidio, & huiusmodi, est mortale, quia sibi maximum nocumētum infert in re graui; si verō quis seipsum infamat ex iusta, & laudabili causa, est actus laudabilis, quæ fama est bonum temporale, at erogare temporalia honesta de causa, laudabile est: vnde D. Aug. scripsit sua peccata ob humilitatem in lib. confess. & B. Ambrosius ne eligeretur in episcopum introduxit meretrices in domum, vt fertur q̄ tamen non est credibile, cum id magnum scandalum attulisset; esset tamen mortale seipsum infamare, vt gloriaretur, narando peccata sua. Pl. 55. Quid gloriaris in malitia. Pl. 93. Viquequo peccatores gloriabuntur; at ex alio capite, quā infamationis. Similiter si se infamat peccati grauissimi, vt hæresis, & c. vel si infamia sui est alijs scandalū, & occasio peccandi, si id fiat prudenter, vel prouidere id debendo; vel si ex infamia propria, alij eiusdem status damnū graue incurunt, vt si est clericus, vel religiosus, ex quo alij similes contempti, & odio fiunt; vel si propria fama sit ei necessaria, vel suis, ob dānum q̄ inde sequitur, vel etiam si alijs sit necessaria, vel si sit persona publica, cuius infamia redundat in damnū Reipublicæ, & bonum commune; sic enim prædictis casibus famā prodigere, alijs veniale, & quandoque laudabile, vt supra.

4 Tertia conclusio. Homo est dominus suorum bonorum spiritualium, scilicet bonorum orationum, ieiuniorum, gratiæ & virtutum, & c. probatur Eceles. 15. Deus fecit suorum a hominem rectum, & posuit eum in manus consilij sui, & c. quia licet ad ea acquirenda opus sit diuino auxilio, acquiruntur tamen mediāte isto auxilio, opera & industria, ex quo etiam opera hominis merito dicuntur. El. 26. omnia n. opera nostra operatus es nobis. Aduertendum tamen q̄ bona spiritualia sunt in duplici differentia, quædam n. sunt

quæ Deus in nobis supernaturaliter operatur sine nobis, vt habitus supernaturaliter, & eius auxilium speciale, vel etiam concursu nostro, vt gratia, & charitas, fides, & virtutes; primum non est ita nostrum, quā secundum, idēd minus illud prodigere possumus, quā secundū titulo domini, quia iuste neutrum licet, verum est tamen, q̄ si prodigantur probabiliter non committitur nouum peccatum mortale, cum non transgreditur nouum præceptū. Vel dici potest, q̄ homo est dominus suorum ieiuniorum, & orationum, quia illa potest alteri applicare per modum suffragij, & satisfactio nis; est etiam dominus virtutum, gratiæ & charitatis, quia in hoc sensu, potest illa acceptare cum a Deo sibi offeruntur, atq; respere, licet sic peccet, non tamē dup' lex peccatum incurrit, etiam si ea amittat. Aliqua tamen sunt bona spiritualia, quæ nullo pacto cadūt sub hominis dominio, vt donum prophetiæ, linguarū, miraculoſū, & huiusmodi, quia ad eas homo se habet merē passiue, nec ea acquirit propria industria, sed a solo Deo liberē etiā sine vlla hominis dispositione conferuntur, & quandoq; illa habent peccatores in actu peccati existentes, cum data sint in bonum ecclesiæ, & aliorum, & non possidentis; licet prophetia per vehementem passionem impediatur, cum in ea requiratur maxima mentis eleuatio, quæ per passiones, & occupationem rerum exteriorum impediatur: vt dixi tract. de Prophetia.

S V M M A R I V M.

- 1 Communia quæ naturaliter sint.
- 2 Res aliquæ, priuatæ sunt, publicæ, vel nullius, & quæ.
- 3 Communia quæ omnibus sint.

Quæ communia naturaliter sint, nec alicui specialiter appropriantur. Cap. XV.

Res omnes, vel diuini iuris sunt, vel humani, id est in Dei, vel hominum iure, aut possessione. l. i. 2. 3.

I Cōia quæ naturaliter sunt.

2. 3. & 4. ff. de rer. diui. Diuini iuris sunt res sanctæ & religioſæ, quæ in nullius hominis bonis sunt. l. 1. ff. de rer. diui. §. nullius. §. sanctæ. Inſtit. eod. vt templa Deo dicata præſulum authoritate. l. i. tantum. §. ſacræ. l. ſacræ loca. ff. de rer. diu. cæmeteria, & domus religioſæ. extra de relig. dom. de confec. eccl. C. de ſacroſan. eccl. Alia quoque res apud Iuriſtas ſanctæ dicuntur, quæ ab iniurijs hominum deſenſæ ſunt: vt portæ, & muri ciuitatis, quorum violatoribus capitalis pœna indicta eſt. l. ſanctæ. ff. de rer. diui. §. ſanctæ. Inſtit. eo. & legati quoq; dicuntur ſancti, q̄ ab omni iniuria ſunt tuti. l. ſi quis legatum. ff. de legat.

2
Res aliq̄ priuatæ ſunt, vel publicæ, vel nullius priuatæ q̄ cuiuſq; ſunt propriæ, publicæ, vel communes ſunt omnium, vel vniuerſitatis. l. 2. de rer. diu. §. 1. 2. 3. & 4. Inſtit. eo. communes vniuerſitatis ſunt bona communianes. l. 1. ff. quod cuiuſq; vniu. cõmun. nes omnium, vel publicæ dicuntur quæ omnibus parent quaſi populicæ. §. conſe. quens. Inſtit. de ſuſp. tut. §. 1. de publi. iud. vt aræ, inſulæ, viæ publicæ, itinera publica; vt & ſic dicuntur ad eſſe ſacræ quædoque. l. acceptam. C. de vſufr. flumina, viæ regie; portus, & ſimilia, quæ vnde- cunq; venient populo vſum communiant. l. flumina. ff. de rer. diu. magis ve- rō propriè communia dicuntur natura- liter omnibus aer, aqua profluës, mare, littora. l. 2. 3. & 4. ff. de rer. diui. §. 2. 3. & 4. Inſtit. eod. Aliqua ſunt vniuerſitatis communia alicui municipio, ſcilicet ſolu municipibus alicuius loci, vt ſtadia, theatra, nemora, paſcua, & id genus ſimilia, quæ ſingulorum ſunt, non vt ſingulorum, ſed ſingulorum municipij, vt vniuerſorū, id eſt quibus ſinguli vti poſſunt; alios tamen prohibere nō poſſunt. l. in tantum. §. vniuerſitatis. de rer. diu. l. ſunt. §. 1. quod cuiuſq; vniuer. l. item ve- niam. §. ſi de pet. hæred.

3
Cõia qua omnibus ſunt.
Hæc ſunt quæ cõmunia ſunt, nec alicui appropriari poſſunt. Vnde nemo po- teſt opere manu factõ curſum fluminis immutare. l. 1. ne quid in flum. publ. nec quicquam facere quo ſtatio nauium, vel iter nauigij deterius fiat. l. 1. de flumin.

nec pontem ſupra fluum publicum fa- cere priuato iure. l. ſi. eod. nec molendi- nū ſuper flumen nauigabile, niſi ex prin- cipis conceſſu. l. 1. §. permittitur. ff. de a- qua quot. l. 2. ff. de fluminib. ſi verò nau- gabile non ſit id permittitur etiam ſine principis licentiã. d. l. 2. niſi ius alicui al- teri ſit quaſitū, vel principis beneficio, vel pacto municipum, vel conſuetudine habēdi, vt nec licet alteri id prohibere. gl. in l. qui limitibus. de ſeru. vrb. præd. & in l. 1. C. de ſeru. niſi licentiã habeatur ab eo qui priuſ ius habet. Licet tã opus facere ne aqua fluij proprijs agris noc- ceat. l. 1. ff. de ripa municip. l. 1. C. de al- luu. & in flumine nauigare licet, & in e- ius ripa ratem operare, & exonerare, & piſcari, quia horum omnium vſus com- munitis eſt, vt & aeris. l. j. vt in flum. publ. l. 2. §. ſi quis in mari. ne quid in loco pu- blic. l. littora. eod. l. riparum. de rer. diui. §. fluminum. cum ſeq. Inſtit. eod. §. 1. §. & quid. eod. l. 2. ff. eod. & ſequitur Ouid. 6. Metamorph. Quid prohibetis aquas, vſus communis aquarum eſt: Non licet tamen noctu cū laminae piſcari, ne nau- ta decipiatur. l. nec piſcatores. de in cõd. Aer quoq; communis eſt, & ignis, & ter- ra habitatiõni hominum neceſſaria; ſic tamen vt igne nō noceatur vicino, aliàs tenetur ad damnum ſi culpa præceſſit. c. 1. de iniur. quandoque ramen igni, & aqua alicui interdicebantur in poenam delicti: vt dicit Cic. orat. pro domo ſua, in cuius locum ſucceſſit deportatio. l. 3. ad leg. Iul. pec. l. 2. §. conſtat. de poenis. l. 1. §. 1. quibus. de leg. 3.

S V M M A R I V M.

1. Dominiū in ſeruos, vt acquiratur, & quomodo.
2. Dominus quid poſſit erga ſeruos, vel non.
3. Serui quibus acquirant.
4. Serui quibus modis à domini pote- ſtate liberentur.
5. Seruus an fugere licitè poſſit.

De

De modis acquirendi Domina in particulari, & primò ex le- gis diſpoſitione.

De Mancipijs, vel Seruis. Cap. XVI.

EXpoſitis hucusque ijs quæ ad Dominiū generatim attinent, deueniendum eſt ad offendendū, quibus modis rerum do- minia legitime approprietur.

Et cū id duobus modis efficiatur, legis authoritate, ſcilicet & factõ domini ius ſuum in alium transferentis. De primo modo prius agendum eſt, & cum Nobilius dominiū inter alia exiſtat, q̄ ho- mo homini dicitur, quàm rebus alijs, acquirat, id eod de eo prius videndū eſt, circa quod adnotandum eſt natura omnes homines liberos eſſe. §. ius autem. Inſtit. de iure nat. l. libertas. ff. de ſtatu hom. ſed ex iure gentium ſeruitus eſt introducta, & dicuntur ſerui à ſeruando, quia Impē- ratores quos bello capiebant, & eis lice- bat ipſos interficere ſeruabant, commu- tata eorum morte in pæpetuam ſeruitu- tem, q̄ minus malum erat, & etiam di- cebantur mācipia, quaſi ab hoſtibus ma- nupta. §. ſerui. Inſtit. de iur. perſon. & ſeruitus eſt conſtitutio iuris gentiū, qua quis alieno iuri contra voluntatem ſu- biicitur. Inſtit. de iur. perſon. l. reſponſo.

I
Dñium i ſeruos, vt
ſeruos, vt
acquirat,
& quō.

Hæc autem ſeruitus, quæ legalis di- citur, cum alia ſit naturalis, qua ſapientio- res imperant minus ſapientibus. l. Po- lit. c. 3. & 4. non repugnat iuri diuino, li- cet eo nō ſit introducta. Exo. 1. ſi emeris Hæbraum ſeruum ſex annis ſeruiſ tibi. & Leuit. 21. vbi & parentes in neceſſita- te poterant vendere filios ſuos; & eſt li- cita ſi ad ſint legitimi tituli: Leuit. 25. ſi paupertate compulſus vendiderit ſe, ti- bi, frater tuus, non eum opprimes ſeruitu- tate famulorum &c. 1. Tim. 6. qui cun- que ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos om- ni honore dignos arbitretur. 1. Cor. 7. Seruus vocatus eſt: non ſit tibi cura &c. Col. 3. ad Eph. 6. ad Philem. 4. 1. Petr. 2. & diſſinitur in Conc. Gangreſi. c. ſi quis ſeruum. l. 2. 17. quaſt. 4.

Tituli porò quibus ſerui legitime ac- quiruntur multi ſunt: primus, eſt iure belli. l. poſtlimini. de captiuit. l. hoſtes. eo. ti. vnde Argui ſuperata Miccena om- nes captiuitati ſubdiderunt: vt d. Diod. Sic. lib. 11. q̄ & Alexander fecit: vt dicit Arna. lib. 6. de exped. Alex. Magni. q̄ & de Thebanis fecit, ſacerdotib⁹ exceptis: vt idem d. lib. 1. de exped. idq; quia cum ſint partes Reipublicæ iuſtè bello impe- tiri poſſunt; vt membra iuſtè puniri, & loco mortis quæ ijs inferri iuſtè potuit. §. ſerui autem. l. 1. & 2. de iur. perſo. l. libera- tas. §. ſi. ff. de ſtatu hom. æquū viſum eſt, vt victoribus in recognitionem vitæ eis donatæ, inferuirent. Hodie tamen Chri- ſtiani capti à Chriſtianiſ eorum captiui non ſunt, ſed præio dato liberantur: vt dicit Boer. §. 1. de iur. perſ. in conſuet. Bi- ruſ. licet id ſit quædam ſpecies ſeruitu- res. l. 2. de lib. hom. exhib. de quo lauius, tr. de Bello. Secundus titulus eſt ratione delicti, ob q̄ quis quandoque in ſeruitu- tem redigatur. l. quod ad ſtatū. l. qui vlti- mo. ff. de poen. c. eos qui. 3. diſt. c. cum multa. r. 5. q. 8. c. ita quorundam de iu- dæis. vt & libertus qui ingratuſ exitit in manumittentem iterum in ſeruitutē redigatur. l. ſi manuſſus. C. de liber- tis. §. maxima. Inſtit. de cap. dimin. & rap- tor. c. de raptoribus. i 6. q. 1. mulier ſup- ponens ſibi parum alienum. l. 1. C. ad ſenatum conſ. Claud. & alij poenis addi- cti ex de liſto. §. poenæ autem. Inſtit. quib- us modis ius patr. por. Hodie tñ nulli nati liberi à principio ex ſupplicio ſunt ſerui. auth. ſed hodie. C. de donat. inter vir. & vxo. §. quod autem. §. ſi verò. auth. de nupt. Tertius titulus eſt emptio & vē- ditio, ſi quis ſe in ſeruum venundaret, ſi cum quiſque ſit dominus ſuę libertatis. & patr. Exo. 21. Deut. 15. q̄ & fecit Pau- linus epiſcopus, vt filium viduæ libera- ret, q̄ tam eſſet peccatum ſi fieret ſine rationabili cauſa; quæ ſeruitus vt ſuſti- neatur, oportet primò, vt ſe vendens ſit maior viginti annis: ſecundò, q̄ ſciat ſe liberum cum venditur: tertio, vt permit- tat ſe ab alio vendi; vt de præio participet, & reipſa de eo participet: quarto, vt qui eum vendit, ſciat eum eſſe liberum: quinto,

quintò, vt qui cum emit paret illum esse seruum, quibus cõcurrentibus fit seruus, aliàs ad libertatem reuocatur. l. 1. & 4. ff. quib. ad lib. proclam. non lic. l. liberis. de liberali an. l. non ideo. l. si mini sterium. C. eo. l. seruorum. l. homo liber. ff. de statu hom. §. pen. Instit. eod. quæ leges procedunt vbi viuunt legibus imperij, alibi enim manet seruitus licet omnes illæ conditiones non concurrant.

Sic etiã parentes in graui sui necessitate possunt filios vendere. l. 1. & 2. C. de patrib. qui fil. distrah. & colligitur Exo. 21. modo filij sunt in patris potestate. gl. in l. 2. C. de patrib. qui fil. secus si sint sui iuris. & modo non fit coniugatus, qui & à matre vendi non potest, & si pater deuenit ad pinguiorem fortunam cogitur illum redimere. Conar. lib. 3. var. resol. c. 14. nu. 4. & probabile est etiã: vt etiã si pater sit occidendus, vel in seruitutem redigendus, nisi filium distrahatur, & ei id fas sit: vt dicit Arrius Pinell. in rubr. C. de bon. mater. Quartus titulus est natiuitas, nam qui nascitur ex matre ancilla, siue pater sit liber, siue seruus, siue nascatur ex matrimonio, vel fornicatione efficitur seruus, quia partus sequitur ventris conditionem. l. partum. C. de rei vendic. §. pen. Instit. de in. perso. §. sed & si quis. Instit. de ingenuis. cap. vnico. de natis ex lib. vend. si tamen mater quando concepit, vel tempore partus, vel inter medio tempore libera sit, proles nascitur libera, quia partus meliorem conditionem sequitur dum scærus intra illã contineat. §. sed si quis. Instit. de ingenuis. nisi ius speciale, vel contraria consuetudo alicubi sit: vt d. Abb. in c. licet. de coniugio seru. Vltimò, qui seruus iam potestatis, potest venditione, & permutatione in alios eodem titulo transferri.

Ver. De potestate Dominorum in seruos, el quomodo ijs vti possint, vel eorũ opera acquirere.

Dominium dominorum in seruis amplissimè patet, ita vt in omni

negotio, vt pecoribus ijs vti liceat, prout tamen recta ratio dicitur, iuxta eorum vires, & conditionem, ita vt ex eorum operis vel partu acquiratur donatione eisdem facta, vel aliter ab intestato hereditatem perueniat, contractu, vel alio modo, id omne ad dominorum cedere utilitate m. §. 1. Instit. de ijs qui sunt sui, vel al. iu. l. 1. §. 1. ff. eod. l. placer. ff. de acquir. hæc. §. 1. Instit. per quas persf.

Non tamen habet dominus potestatem vitæ serui. l. 96. de verb. oblig. l. 1. C. de emend. seru. & Adrianus vetuit, vt testatur Spartia. in Adriano. cū vitæ dominium, & membrorum Deus sibi soli referuaret, vt supra est dictum, & minus potest aliquid ab eo exigere, vel præcipere, & sit contra eius salutem spiritualem, Dei vel ecclesiæ præcepta, & si immodicis laboribus, inedia, nuditate, iniusto supplicio, vel aliter indebitè vitæ potestatem coercitiuam iustam in seruos, vitæ eorum noceat, mortaliter peccat, & si damnum notabile sit, tenetur id resarcire ipsis, vel eorum hæredibus, & est puniendus à iudice, nõ solum pro damnis iniuste illatis eisdem, sed & iniurijs, & cõfessarij debent domino iniungere vt satisfaciatur prædictis etiam si per iudicem iniuria non sit punita, & potest esse talis iniuria, vt opus sit eos libertate donare; vbi verò damna leuiora sunt, compensari possunt minuendo filios labores. prouidendo eis de potiori victu & vestitu, & huiusmodi. Et licet seruus nõ valeat agere contra dominũ in iudicio, nisi in causa libertatis, vel ob commune bonum. l. vix. vbi gl. ff. de iudic. potest tamen recurrere ad iudicẽ, & iniurias ac damna, quæ iniuste patitur ei denuncia re, qui iudex tenetur de plano procedere ad inquirendam veritatem denunciationis, & vindicandum seruũ ab iniuria. §. fin. Instit. de ijs qui sunt sui. l. 1. §. seruos. §. quod autem. ff. de offic. præf. urb. nec opus est, vt talem denunciationem præcedat monitio. Abb. in cap. num. 48. extra de iudic. qui dominus si seruum occidat, tenetur homicidij, & vt talis punitur, ac si seruum alienum occidisset, & si sciantia sit intolerabilis, tenetur etiam dominus bonis conditionibus vendere.

²
Dñs quid possit erga seruos, vel non.

³
Serui quibus acquirant.

§. in

§. in potestate. & §. fin. Instit. eod. de his qui sunt sui. qui iudex etiam punit dominos, qui ad obsecrationem eos compulerint. l. 1. §. quod autem. ff. de offic. præf. urb. & si cogant ancillas peccare, licet episcopis eas ad seruitute liberare. l. si lenones. C. de episc. aud. & eo casu potest licitè fugere, vt & si ad aliud peccatum mortale sollicitatur, nec tenetur redire, nisi periculum sublatum sit, & dominus caueat nullam poenã, vel grauamen ea de causa ipsi inferre: vt dicit S. Ant. 3. p. tit. 3. c. 6. §. 7. vt & Exo. 21. cauetur; & si quis alienum seruum occidit vel mutilauit, tenetur restituere damnum illatum domino eius; & ipsi, vel hæredi: vt d. Abul. d. loco. Exo. q. 27. possunt tamen castigari serui ne desides fiant, sed cum moderamine, & sine contumelia: vt d. Plato. lib. 6. de legib. sic etiam dominus nõ potest seruos à coniugio arcere. cap. 1. de coniug. seru. aliter ecclesia eos protegere debet, vt ibi habetur.

Quæquid verò acquirunt serui domino regulariter querant, vt supra est dictum.

Fallit si conueniant cum domino, vt certum quid singulis annis eis persoluant, reliquam sit ipsorum. Secundò, si dominus aliquid ei donet, & tacitè velit esse ipsius. Tertio, si ipsi, vel domino ab aliquo quicquam ei restituitur pro iniuria ei illata in his in quibus non subiacet domino. Quarto, si quid donatur expressa conditione, vel tacita, vt id serui sit non domini. Quintò, si bonis suis, aliqua negotiatione, sine domini præiudicio, aliquid lucretur, non detrahendo illi debita obsequia: vt dicit Molina, tractat. 2. de Inst. disputat. 28. ex l. 1. §. seruos. de offic. præf. urb. l. vix. de iudicij. Quod si quis erat seruus duorum, usufructuarij, & proprietarij, ex operis querit usufructuario, quòd verò ei obuenit ex hereditate proprietario. §. 1. §. de his. Instit. per quas person. nob. l. 3. & 4. de oper. seruo. quòd procedit etiam in seruo alieno bona fide seruiente. §. idem. Instit. eod. per quas perso. l. liber homo. ff. de acquir. hæred. & si sit seruus plarium pro indiuiso, cuique equè acquirat, nisi vni speciatim stipuletur. §. si.

Pars Secunda.

Instit. de stipul. seru. vel non ab vno tantum id sibi sit iustum, tunc enim ei tantum acquirat. §. fin. Instit. de stipul. seru. si verò sit seruus vsuarij, videnda sunt dicta. de vsu & vsu fr. quòd potest eo vti, non tamen eius operas locare.

Potest demum dominus, si velit, seruum necessarium hæredem habere. §. seruus enim. Instit. de hæred. instit. §. necessarios. Instit. de hæred. qual.

Ver. De modis quibus serui liberantur à dominorum potestate.

Multis modis serui à dominica potestate liberantur; primò, volentibus dominis, manumissione iudiciali vel testamentaria, vel alia legitima voluntate: vt dicit Cic. in Topic. l. manumissiones. ff. de iustit. & iur. modo legitime fiat, id est, vt manumittens viginti annos excedat. l. 1. ff. de manum. aliquibus causis exceptis, de quibus in §. eadem. Instit. quibus ex causis, & modo is possit testari. l. si minor. & athen. sed hodie. C. qui manum. non poss. nec fiat in fraudem creditorum. §. 1. quibus ex causis manum. non. Instit. tit. l. ff. C. qui manum. non poss. vt quando quis non est soluendo, & id agit vt creditores eludat. §. in fraudem. Instit. eodem. quibus ex causis. & modo id fiat à domino, non enim sat est quòd fiat ab eo qui enim habet pignori, vel precario. l. 3. ff. de manum. l. ab eo. C. de seru. pign. da. l. si non proprietatem. C. de his qui à non dom.

Fit verò manumissio multis modis: primò, vindicta corã magistratu. §. multis modis. Instit. de liberti. & in testamento, vel codicillis testamento confirmatis, directè, & purè, & sub conditione. l. libertates. ff. de manum. testam. l. cum seruus. l. libertas. l. si usufructuarium. l. si quis libertatem. & sequen. eod. tit. modo tempore implendæ conditionis, non sit futurus sub alterius potestate. l. stichus seruus. ff. de manum. testam. non potest enim vendi ab hærede, vt adueniente conditione libertas impediatur.

F l. sta

⁴
Serui quibus modis à dñi potestate liberentur.

I. statuliberis. C. de manum. testam. qui tempore intermedio sunt statuliberi. l. 2. ff. de statulib. ideò non nisi cum conditione, qua sunt, vendi possunt. l. 2. eod. & si ad tempus sit relicta libertas, sublata temporis limitatione sit perpetua. l. libertas. l. deoq. de manum. testam. oportet verò, vt manumissio facta testamento valeat, quòd testamentum valeat, & hæreditas adita sit. l. testamento manumissus. l. testamento liber. de manum. testam. vel omnia causa testamenti in fraudem quis ab intestato possideat. l. 1. C. si om. causa testa.

Potest & seruus à domino per epistolam quinque testibus adhibitis, & subscriptis, etiam absens libertate donari, & si sit præsens, sat est eorum præsentia, licet se non subscribant, de domini voluntate constante. l. vii. §. sed si. C. de lat. lib. toll. §. multis modis. Institut. de libertinis.

Secundò, si dominus, vel alius, eo sciente, & non contradicente, infantem exponat, vel expositionem, se infans factam, postea approbat, sic enim eo ipso infans manet liber, vel si seruum ægroto exponat, & deneger ei alimenta necessaria, & habet proderelicto, eo ipso consequitur libertatem, nec is qui illum suscipit, in eum ius domini acquirit. cap. vnico. de infantibus expos. l. 2. & 3. C. eodem. l. fin. ff. pro derelicto. l. vnica. §. sed scimus. C. de lat. lib. toll.

Tertiò, si dominus ancillæ necessitatem peccandi imponit, ipsa enim implo rato episcopi auxilio à seruitute liberatur. l. si lenones. vbi glo. C. de episc. aud.

Quartò, si iudæus, hæreticus, vel paganus seruum iam Christianum quocunque titulo consequitur, eo ipso libertatem consequitur, nullo dato pretio, quod si nondum est Christianus, & baptismum suscipere velit, eo ipso quòd est effectus Christianus libertatem consequitur, quam non amittit, licet dominus post fiat Christianus. l. Deo nobis. §. his ita. C. de episcopali audient. quòd intelligitur de infidelibus, qui subsunt dominio Christianorum, si enim non subsunt temporaliter ecclesiæ veterari eis non potest, vt seruum

Christianum non possideant. Si verò iudæus mercimonij causa infidelem seruum acquirit, si vult fieri Christianus, solutis iudæo duodecim solidis, manet liber, quod si non habeat is dictam pecuniam, agendum, vt ibi in cap. vltimo de iudæis. capit. primo, & secundo. eod. cap. mancipia. cap. fraternitatem. §. 4. distinet. si verò non est emptus, sed natus ex ancilla, gratis debet manere liber; & d. cap. fin. procedit in seruo iudæi, vel pagani iurisdictioni temporali ecclesiæ subiecti.

Quintò, si iudæus seruum suum infidelem circumciderit, eo ipso manet liber in pœnam delicti domini. l. vnica. C. ne Christianum mancipi, quod probabiliter etiam procedit, si infidelis iurisdictioni temporali ecclesiæ subiectus, seruum suum circumcidat, & de iudæo circumcidente habetur in Conc. Toler. III. cap. 14. cap. nulla. §. 4. distin. cap. plenique. de consec. dist. 4.

Sextò, si vir solutus suam ancillam habuerit concubina, & sic cum ea persequeret vsque ad mortem, nisi de illa & filijs aliter disponat, manent liberi. l. si. C. comm. de manumiss.

Septimò, si persona libera contrahat cum serua, ignorans seruitutem, & dominus eam illi tradat in matrimonium non detegendo seruitutem, vel sciens eos ita contrahere seruitutem non detegat, masculus, vel femina consequitur libertatem. §. si verò ab initio. authent. de nupt. Couarruias in quarto decret. parte secunda. §. 7. num. 1. vel si tradat in matrimonium ancillam libero eius seruitutem scienti, & conficiat instrumenta dotalia ancillæ, sit libera. l. vnica. §. sed & si quis. cum authent. ad hoc. C. de lat. lib. toll. scus si verque est seruus, vel alter liber sciens conditionem alterius, nec dominus conficiat instrumenta dotalia, sic enim non efficitur liber.

Octauò, si quis suum seruum hæredem sibi instituat, vel tutorem filio, eo sciente seruum esse. Vel si seruum suum adopterit filium. §. fin. Instit. de adopt.

Nondò, si seruus de voluntate hæredis, vel testatoris pileatus prosequitur eius funus.

funus. l. vnica. §. sed & qui domini funus. C. de lat. lib. toll.

Decimò, si dominus serui presentibus quinque, tradat seruo instrumentum seruitutis, vel rumpat. d. l. §. ille etiam.

Vndecimò, si quis apud acta seruum affirmat suum filium, licet non faciat. d. l. §. similibus modo.

Duodecimò, si per viginti annos in libertate moretur liber est. l. fi. C. de longi temp. præscript. quæ pro lib.

Decimotertio, si sciente & non contradicente domino in clero fuerit ordinatus, manet liber, vel si religionem ingressus, quinquennio dominus tacuerit. cap. si seruus. §. 4. distinet. Abb. in cap. 2. de seru. non ord. cap. fi. 17. q. 2.

Decimoquarto, si venditur ea lege, vt adueniente tempore liber sit, eo adueniente, eo ipso libertatem consequitur. l. 1. & 2. ff. qui sine man. ad lib.

Decimoquinto, vbi cunq; in præmium libertatem consequitur, vt si vendicat mortem domini. l. 1. C. quibus ex causis seru. pro liber. præm. si denunciât adulterantem monetam. l. 2. eod. si detegit virginis raptorem. l. 3. eodem. vel desertorem militia. l. 4. eodem. l. 1. C. de desertor.

Decimosexto, ius postliminij restituit libertatem, nisi fuit transfuga. l. postliminij. l. postliminium. ff. de capt. d. l. postliminij. §. transfuga. §. statu liber. eodem.

Decimosextimo, si plures sint domini, & vnus velit eum manumittere, deposito pretio id potest etiam alijs iniuris. l. 1. §. his itaq;. C. de comm. seru. manum. & iure diuino idem alijs modis fiat. Exo. 11. 21. Deuteron. 15. & si quis dicat se liberum, coram iudice causa discipatur. l. 1. & 2. cum sequen. ff. de liber. causa.

Decimo octauò, serui Christiani eorum hæreticorum, qui in tribunali sanctæ inquisitionis damnantur, manent liberi. Castro. de iusta hæret. punit. l. 2. c. 7. Simanca. de cathol. instit. tit. 61. num. 8. cum seq. Iarè Molina dicto tract. 2. de iust. disputat. 40.

Si verò quærat an seruus licitè fugere possit. Resp. si capitur iusto bello, ita vt de iustitia capientium, & iniustitia aduersariorum constet, peccat mortaliter si fugiat, & tenetur se restituere, etiã quòd ad suos perueniat. l. 1. C. de seru. fugit. si verò bellum non esset aperte iustum, imò pars altera saltem formaliter iuste pugnaret, maxime subditi principii, qui in dubio iustitiæ belli tenentur militare, tunc sic captus, licet possit coerceri ne fugiat, potest tamen licitè fugere ad suos, vel quocunque velit, nec tenetur se restituere, quia tunc æqualis est conditio captiui, & domini sui, ergo poterit se liberare, cum vi cœperit possideri. Molina d. tract. disput. 37.

S V M M A R I V M.

- 1 Bruta aliqua fera sunt, aliqua domestica.
- 2 Animalia capta an fiant capientis, vel non, aut aues sint, aut quadrupedes.
- 3 Venatio an aliquibus casibus prohiberi possit, & an ea capta sint capientis, & idem de piscatione.

De acquisitione Dominij earum rerum, quæ in nullius bonis sunt,

Et primò de venatione, piscatione, & aucupio.

Cap. XVII.

Quæ in nullius sunt bonis, iure gentium sunt capientis, quod maxime in feris locum habet. §. fera. Instit. de rerum diui. l. 1. ff. de acquir. possess. l. 1. & 3.

ff. de acquir. rer. dom. cap. ius naturale. cap. ius gentium. distin. 1. Ferarum verò nomine, veniunt omnia animantia ratione carentes, vt quadrupedes, aues, & pisces. d. §. fera.

Bruta verò aliqua sua natura sunt fera, vt lepores, cerui, pisces omnes, & huiusmodi.

inmodi; quædam sua natura domestica, vt canes, gallinæ, anates, anseres, columbæ, fues, boues, oves, capræ, & huiusmodi; quædam sic effecta ex educatione, vt cerui, accipitres, natura tamen domestica, sibi ipsis relicta aliqua in siluis diuisi sunt fera, vt fues, capræ, & alia huiusmodi.

His ita distinctis, circa domestica, aduertendum ea habere regulariter proprios dominos, & idè licet longè aberrent, & à lupo capiantur, remanet earum dominium apud dominum, ita capro, pellis, & quicquid earum, si perfit, domini sit, imò si quis homo ex ore lupi sua industria ea extrahat, licet essent omnino peritura, tamen tenetur ea domino restituere, licet ab eo premium sui laboris consequi possit. l. Pomponius. ff. de acquir. rerum domin. l. Pomponius. ff. famil. erciscund. §. gallinarum. Instit. de rerum diuis.

Si verò fera omnino sunt, stando iure naturali, & gentium, licet unicuique ea venari, & si quis ea capiat, vel in proprio agro, communi, vel alieno, fiunt capientis. d. §. fera. & l. 3. ff. de acquir. rerum domin. Horum verò animalium tandiu dominum retinetur, donec in cuiusque custodia coercentur, si enim custodiam eius euadant, & in suam naturalem libertatem se recipiunt, amittitur eorum dominium, & denudò fiunt capientis; dicuntur verò naturalem libertatem consecutæ; si manufactæ non sunt quæ ire & redire soleant, & effugiant oculos custodientis, vel licet sint sub eius aspectu, difficilis sit eorum profectio, & captio. dicto §. fera. l. 3. 4. & 5. de acquir. rerum domin. unde aues, quæ in caueis detinentur, statim ac caueas egrediuntur, nanciscuntur suam libertatem, nisi domus clausa sit, vt fugere non possint, vel alia eis abscissa sint, vel manufactæ effectæ, ita vt euolare non soleant, arbitrio prudentis.

Ex his fit, quòd si fera sit percussa ab vno, & capta ab alio, vel ex eius reti, aut laqueo extracta, si valius erat ita letale, & sufficiens, vt caperetur, &

percussus ita eam insequeretur, vt probabiliter eam esset capturus, ipsi tora debetur; si verò percussio non erat sufficiens, vt caperetur, & percussus eam non insequeretur; unde ad eius manus non erat probabiliter deuentura, tunc fit capientis; sed si valius illatum fuit causa, vel occasio vt ab alio caperetur aquum est, vt inter eos diuidatur. §. item quæsitum. Instit. de rerum diuis. l. quæsitum est. ff. de acquir. rerum dom. Siluest. Inuentum. quæst. 2. & Ang. eodem verbo. Et idem videtur cum canes alicuius leporem excitant, & diu illam sequuntur, & alius eam capit, si enim erat certo capiendæ à domino canum, tota illius erit, quòd si certum non erat an fuisset ab illo capiendæ, si id tantum fuit occasio, vt excitaretur, tota est capientis, sed si causa fuit, vt lepus teneretur, inter eos est diuidenda.

Et idem est dicendum, si fera, auis, vel piscis ita sit alterius reti, vel laqueo inclusa, vt moraliter certum esset totam deuenturam ad manus eius qui laqueum, vel rete tetendit, imò sic extrahens furtum, incurrit, si non erat elapsura.

Si verò erat certo fugitura, est capientis, si dubitatio erat, vtrinque par est diuidenda, vt Molina videtur id sentire dicto tract. 2. disputat. 42. hæc de feris siluestribus.

Si verò fera natura sunt fera, sed educatione domestica factæ sunt, ita vt ire & redire soleant domum, earum dominium tandiu retinetur, donec animi redeundi retinent, aliàs si animi eum amittunt, fiunt capientis; & dicuntur amittisse animi redeundi, cum consuetudinem redeundi deseruerint. §. pauonum. Instit. de rerum diuis. l. naturalem. ff. de acquir. rerum domin. vt si non inueniantur in locis vbi dum arrent, solebant morari, vel vicinis, arbitrio prudentis, & idem de accipitribus, & falconibus, quæ ad manum redire solent, si enim consuetudinem redeundi ad manum aucupis non amittunt, licet effugiant eius custodiam, ipsius fiunt; si verò

si verò eam amittunt, & ad naturalem libertatem redeunt, fiunt capientis, etià si ad sint signa cuius sint; & regula quòd animalia amittuntur simul, ac ad suam libertatem, & feritatem redeunt, & in dubio præsumitur quòd non amiserint consuetudinem reuertendi, & si vincula fuere causa, vt capiantur ab alio, æquum est vt dimittantur.

Idem dicendū de columbis, quæ morantur in columbarijs, quòd in proprio dominio remanent, dum eo redire solent, quòd si domicilium mutet, statim earum dominium amittunt; & idem dicendum de apibus, quæ in aluearijs morantur; si tamen totum aluearium euolet; remanet domini, donec est in eius conspectu, & difficilis non est eius persecutio, & comprehensio, aliàs fiunt capientis, & idem de nonis, examinibus, quæ ex aluearijs egrediuntur, sunt enim domini aluearis, nisi naturalem feritatem consequantur, vt supra, tunc enim fiunt capientis, quòd si examina apum domino carent, fiunt primò occupantis, etiam quòd in agro alieno conserint, & ibi fauos cõfecerint, dominus tamen agri si præuiderit, poterit eum prohibere ne agrum ingrediatur ad ea accipiendæ, si tamen ingreditur, vt & si ibi sint aues, sunt capientis, si tamen dominus ea prius occupasset, sed sinisset in agro, quia adhuc matura nõ essent, eorum dominus fieret, licet alius ea occupasset. §. apum. §. pauonum. Instit. de rerum diuis. l. naturalem. §. apum. de acquir. rerum domin. l. 3. §. nerua. & seq. ff. de acquir. possess.

Fera verò quæ in locis circumscriptis custodiuntur, & pisces in vinarijs, & eorum scæus, domini includentis sunt. l. 3. §. item fera. ff. de acquir. possess. §. item ea quæ ex animalibus. Instit. de rerum diuis. si tamen sunt in lepus magnæ vastitatis, vel pisces in lacubus alicuius particularis, ita vt nunquam ad manus domini loci perueniant, licet effigere non possint, sunt in sua naturali feritate, licet alius præter eum ibi venari non possit. l. 3. §. item fera. de acquir. possess. Couarruias in regula peccatum. 2. par. te. §. 8. num. 14. etiam quòd emanat, vt

Pars Secunda,

ibi multiplicent, vt dicit Molina dicto tract. 2. disputat. 41.

Ver. An venatio licitè prohiberi possit, quibus, & quomodo, & anius venandi, vel aucupandi, vel piscandi possit ab aliquo præscribi, vel ei appropriari.

Venandi potestas iure gècium unicuique permiffa est, & sibi appropriandi feras captas, modo tamen dicto superius.

Nihilominus ex iustis, & rationabilibus causis potest prohiberi venatio, piscatio, & aucupium quandoque; & primò certis anni temporibus, quibus fera grauidæ sunt, & filios suos procreant, vel certis retibus, aut instrumentis quibus plurimi pisces minutissimi capiuntur, idque ob bonum commune, ne sic fera minuantur, & cibus necessarius communitati deficiat, vt & ne inuis tempore columbæ, perdices, lepores, & cuni culi capiantur, cum sic minuantur animalia, vt ne pisces calce, vel alijs venenis interficiantur, & capiantur; idque ratione boni communis.

Pari ratione principes supremi, & magnates, qui habent loco, dominium proprietatis, quorum ad eos pertinet prohibere venationem, piscationem, & aucupium in ijs locis, id sibi reseruando, & etià moderatas pœnas iniungere transgressoribus; si enim quisque id potest prohibere in proprio agro. §. fera. Instit. de rerum diuis. Magnates verò constituti sub principe, poterunt sibi reseruare venationem in certis locis, dominium proprietatis quorum ad se spectat, si princeps contrarium nõ statuat, & de licentia principis moderatas pœnas transgressoribus imponere. Poterit etià princeps de cõsensu populorum, vel propria autoritate, si necessarium iudicet ad sui competentem sustentationem, & sumptus in regni defensionem necessarios, reseruare ius sibi venandi in locis communibus aliquibus certis, vel piscandi certum genus piscium, quando conflue

se solent, vt & tributa imponere potest; qui tamen non potest prohibere alias communes, licet possit ex communi necessitate augere vectigalia ob commoda quæ homines ex venatione percipiunt; potest etiam princeps ad honestam recreationem referuare sibi aliqua loca de consensu populorum, quæ sint communia pro venatione, vt solent sæpè populi principi offerre, vt eius præsentia ditentur, & nobilitentur, si tamen agri priuatorum sibi sint, tenetur communitas ijs damnum, quod ex tali participatione patiuntur refarcire: si verò communitas id non concedit, nõ potest princeps id sibi referuare: vt dicit Medina. cap. de rebus rest. q. 12. aliter tenetur restituere populis, & priuatis damnum illatum, cum princeps non possit sibi arrogare nisi quæ sunt necessaria ad sumptus necessarios, & regium splendorem alendum, & non vltra; si verò princeps iure belli occupat ista loca, vbi sit talis referuatio, potest illa detinere. Magnates verò, & alij priuari in locis communibus, vel priuatorum, id sibi referuare non possunt, absque eorum libero consensu, nec sat est quòd consentiant ne illos infestos habeant, aliàs tenentur ad damnum quod illi patiuntur; possunt etiam principes remunerando benemeritos de Republica donare aliquibus ius quod ipsi obtinent venandi, quòd tamen parce est sciendum, ne aliud è populos vectigalibus grauent ad se sustentandos; si etiam quis ab antiquo cuius iniurij memoria nõ extet, iuris venandi, vel piscandi in certo loco sit in possessione, vel tanto tempore quòd satis sit ad præscribendum, potest tamen licitè eo iure vti. si quisque. ff. de diu. & tempo. præscript. l. sanè si maris. ff. de iniur. Caiet. venatio. Medina d. quæst. 12. Maior. 4. dist. 17. quæst. 5. modo tyrannicè ius id non acquiserit, sic enim non præscribit. Couarr. in regula peccatum. 2. parte. §. 8. nu. 1. Nec potest princeps imponere poenam mortis, vel flagellorum in venantibus in loco referuato, & minus illas exequitioni dare, aliàs mortaliter peccat cum onere restituendi, flagellari tamen quandoq; potest quis ob id qui sæ-

pè sit transgressus, modo leuiter id fiat Nau. in Man. cap. 17. num. 111. Silu. restitutio. 3. nu. 2. & verbo, venatio. Molina, d. tract. 2. disput. 46.

Vbi verò quis habet loca referuata, si quidem in ijs habet ius proprietatis, nec alij intra illa loca habent agros, vel eos emerunt, postquam locus est interdictus, vel acceperunt in emphiteusim à domino loci, ad nullam restitutionem tenetur damnorum, quæ ferae ibi existentes agris illis intulerint, nec etiam locis circumuicinis, quia extra loca interdicta cuique fas est eas occidere, & idem procedit si ij qui intra loca interdicta agros habent à principio, vel gratis, vel pretio accepto, cõcesserunt vt solus princeps, vel alius ius haberet ibi venandi, quòd si aliqui non consensissent, vel solum metu, tenetur restituere his damna illata, & eorum hereditibus.

Quòd si princeps bello aliquam regionem occuparit, vbi erant loca huiusmodi referuata, vel si quæ velit ad eum vsum deputare, tunc licet simul vel post prælia aliquibus concedat, gratis, vel tributo, aut pretio accepto, non tenetur ad restitutionem damnorum quæ feræ eorum locorum intulerint.

Quando verò locus aliquis communis populorum, vel non quòd ad proprietatem in quo priuari agros habebat, referuatur venationi, tunc princeps, vel qui de eius consensu id sibi referuat, tenetur ad omnia damna à feris illis priuatis illata præsentia, & futura, nisi liberè referuationi consentiant. Caiet. in opuscul. 17. respons. 12. Nauarr. in Man. cap. 17. num. 120. Couarr. in regula peccatum. 2. part. §. 8. nu. 1. nec sat est, quòd dominus remittat subditis vectigalia, nisi id æquer damnum, quod patiuntur, cum fieri possit, vt hi quibus remittuntur, non habeant ibi prædia, vel non æqua portione, sed oportet cui liberè annum passo ad æqualitatem restituere, aliter non erit tuta conscientia principis, qui & tenetur eis compensare damnum quod passi sunt eis. vigilia adhibita, & operis in se, ac sua tuenda à feris, ac proinde minus percipiendo de fructibus agrorum illorum.

Vbi.

Vbi verò damnum non potest singulis quotannis ad æqualitatem compensari ob ferarum multitudinem, & magnitudinem damnorum, tunc tenetur feras minuere, vel omnibus illis facultatem dare, vt feras insequantur, aliter non est tutus in conscientia à restitutione, nec sat est quòd dent licentiam subditis vendendi illa prædia, & discedendi, quia illa prædia minoris, ob tale damnum, venderentur, & etiam quia populi non sunt ob principes, sed de conuerso, nec quisque tenetur sibi à patria voluntarium exilium sumere; nec etiam sat est quòd det facultatem subditis interficiendi feras in suis prædijs inuentas, quando id non sit satis ad compensanda damna. Si tamen ad principis splendorem, & bellicas exercitationes suorum in feris insequendis, necessarium esset illas feras in tanta multitudine alere, possent princeps assignatis æquis prædijs subditis alibi cogere eos, vel vt damna sustineret, vel alio migrent. Et si subditi liberè ea damna remittant, tutus erit princeps; modo singuli id agant, & non magnates tantum: vt dicit Molina d. tract. disput. 47.

Pari ratione princeps, vel alius qui libet venans qui damna infert equis, canibus, pedibus suis, vel aliter satis, vel alijs rebus, tenetur ea integrè restituere dominis, & peccant ij moraliter si illis animus non fuit ea restituendi proprijs dominis, & etiam si quid sit quòd verisimiliter rei dominus ægrè ferret, quòd corrumperetur, & si nescitur, adhibita debita diligentia, qui sint domini agrorum restitutio est scienda pauperibus, & si qui venationis præcipua causa fuerunt, non restituunt, tenentur restituere qui eis opem tulere. Molina dicto tract. disput. 32.

Quòd si quis iniuste alios venari, piscari, aut aucupium exercere prohibeat, peccat mortaliter contra iusticiam, & tenetur ad restitutionem damni, vel lucri, quòd iniuste impeditur arbitrio prudentis, vt si quis impeditur aliquem ne iaceret rete in mari, tenetur restituere non quantum capere poterat, sed pretium quo spem illam vendere poterat,

detrahendo etiam ex pretio aliquid ex eo quòd is quieuit, sumptus non fecit in venando, ac tempus non consumpsit, nec rete contriuit à bitrio boni viri. Gabriel. 4. sentent. distinct. 15. quæst. 5. Nauar. cap. 17. num. 120. Couarr. in regula peccatum. 2. p. §. 8. nu. 12.

Ex his patet quis possit sibi referuare ius venandi, vel id præscribere, & quomodo ea facultate vti possit, vel non, & ad quid teneatur si fines præscriptos excedat.

Alio quoque modo potest quis alteri prohibere venationem, scilicet in agro suo, quia potest dominus fundi prohibere ne quis ingrediatur fundum suum gratia venandi, vel aucupandi. §. feræ. Institut. de rerum diuif. l. 3. quæst. 5. Nauar. rerum domin. & ipse solus ipsi aucupium exercere, idque ius etiam alij locare, nisi tale ius alij iam esset quæsitum, vel nisi locus esset principi referuatus pro venatione simul cum alijs prædijs in illa parte extantibus, iuxta superius dicta. Potest etiam princeps legem ferre, vt nullus prohibeat aliquem venari in agris suis, si id expediat bono communi, dummodo segetes non conculentur, nec aliud damnum ibi inferatur; potest etiam qualibet communitas prohibere extraneis ne in terris ipsius proprijs venentur, vel piscentur: vt dicit Medina de rebus rest. q. 12. & alij, cum sit par ratio, quæ de agro, vt dicit Molina, d. tract. disput. 47.

Si quis inuito tamen domino ingreditur fundum, & aues caput, acquirit dominium illorum animalium, sed tenetur ad restitutionem damni, vel lucri cessantis, quòd inde provenit domino fundi. Medina de rebus rest. quæst. 12. Couarr. in d. regula peccatum. 2. part. §. 8. §. feræ. Institut. de rerum diuif. l. 3. de acquir. rerum dominium. l. diues. ff. de feruit. rustic. prædior. l. item si fundum. §. aucupiorum. ff. de usufru. Vnde si dominus fundi fuisset capturus illud animal nisi alius esset ingressus, restituere ei tenetur valorem integrum illius animalis: si verò res erat dubia, plus minusve pro quantitate dubij restituere debet, si verò moraliter certum sit, il-

Iud non capturum, vel ius illud alteri non erat locaturus, & idem procedit de eo qui in terris alterius communitatis ea inuita venatur: vt dicit Molina d. tr. disputat. 51. ad finem.

Tertio, potest quis sibi acquirere ius venandi, ex columbariorum constructione, alijs exclusis. Columbaria enim in se constitui possunt: vt dicit Nauarr. in Man. cap. 17. nu. 126. Sorus. lib. 4. de Iust. quaest. 6. artic. 4. Siluest. restitut. 3. quaest. 4. Caietan. Columbaria, dum modo lege non prohibeatur, vt dicit Molina dicto tract. disputat. 48. quod ego intelligerem modo construens habeat agros ex quorum fructibus sufficienter alii possint, vt sic fiat compensatio damnorum, quae sibi dantur ab alijs, cum ijs quae ipsi alijs infert: vt ibi dicit Siluest.

Vbi verò venatio est reseruata legitime, qui capiunt animal cuius dominium ad alium pertinet, peccat mortaliter contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem animalis, carnis, scilicet pellis, & huiusmodi, & si est consumptum pretij illius: vt dicit Molina dicto tract. disputat. 50. testans de communi, qui in sine idem sentit de his, qui artibus, seminibus iactis attrahunt columbas ex alienis columbarijs, ad suum, licet omnia efficere possint, quae pertinent ad conseruationem sui columbarij, licet noceatur alienis, modo fraus ablit, vt nec licet artibus eas à longè attrahere, & eas capere: vt dicit etiam Medina de rebus restit. quaest. 3. Nauarr. cap. 17. num. 127.

Si autem venatio sit prohibita solum ob bonum commune, certis temporibus anni, vt supra, vel certis instrumentis, qui sic capiunt animalia non tenentur ad restitutionem; licet post condemnationem teneatur ad poenam impositam: Molina d. tract. disputat. 49.

Sunt denique personae aliquae quibus prohibita est venatio ratione status, scilicet clericis, & monachis. cap. 1. 3. 4. dist. cap. 1. & 2. de cleric. venat. Concil. Trid. sess. 24. cap. 12. clem. 1. de statu monac. non tamen id est mortale in clericis, nisi venatio sit periculosa, & si inde mu-

tilationem membri patenterent, essent irregulares, vel si alijs ibi contingeret non tamen est prohibitum aspiciere id agentes, à quo tamen est abstinendum, & maxime religiosis, ex tempore Quadragesimae. Molina d. tract. disputat. 44. qui tamen si quid capiant, ex eo solo quod sunt personae ecclesiae, non tenentur ad restitutionem, nisi vt & alijs, modis supra expositis.

S V M M A R I V M.

- 1 Pascua quoruplicia sint.
- 2 Pascere animalia in alieno loco alicui liceat, vel non.
- 3 Ligna siluarum an aliqui cadere possint, vel non, & quomodo.

De pascuis, & nemoribus. Cap. XVII.

Notandum, quod pascua quaedam sunt personae particularis, quandoque communitatis propria, vel principis, quandoque communita in totis loci, dicuntur verò pascua loca in culta crebris siluis, & dumentis repleta; vt dicit Virg. lib. 3. Georg. & Varro. lib. 4. lingua lat. His ita not.

Prima sit conclusio: Non licet in pascua alterius, vel principis sint, vel patrimonialia vniuersitatis, vel priuata, pecora gratia pascendi immittere, nec etiam militibus sine domini licentia. l. 2. & 3. C. de pascuis public. & priuar. lib. 11. aliter tenentur ad damni restitutionem, & ad poenam post condemnationem: Dicitur verò fieri inuito domino, siue id fiat voce, vel signo, vt si ante pascua ponatur crux, vel aggere, aut foueis, vel sepius cingantur. l. si. ff. de decret. ab ord. fac. l. 1. §. item feras. ff. de acq. possess. l. usufructuarius. de usufruct. non potest tamen ob id detineri animal, nisi principis pascuum sit. l. quamuis alienum. ff. ad leg. Aquil. in electione tñi domini est vel dare animal pro noxa, vel estimationem damni. l. 1. ff. si quadr.

1 Pascua quoruplicia sint.

2 Pascere animalia in aliquo loco alicui liceat, vel non.

pap. §. 1. Inst. eo. potest & homo inuentus in crimine testandi damni causa per viginti quatuor horas retineri. l. capite. ff. ad l. Iul. maiest. non licet tamen includere animal diuitius sine monitione domini vt illud recipiat. l. quomuis. ad l. Aquil. & si ignorat cuius sit proponat libellum quo moneatur dominus, vt veniat accepturus animal damno soluto. l. falsus creditor. §. qui alienum. ff. de furtis. quo inuento & de damno cauendi debet ei restitui. papus. li. 1. tit. 9. areto. r. debet tamen dominus restibus & peritis damnum probare, aliter absoluitur reus.

Fallit tamen praedicta conclusio primo, in viatore, si necessitate compellus, equum in vicinis pratis pascit. c. 1. §. fin. de pace ten. li. 2. feud. c. quod non est extra. de reg. iur. secundo, si animal amissum sit sine culpa & alienum depascitur. Al. b. 2. p. stat. q. 76. quod intelligitur hoc casu, quod is euadit poenam, sed tamen tenetur ad damnum, cum non debeat quis nutrire animal impensis alterius. l. nam hoc natura, de cond. in deb. tertio, fallit si quis seruitute acquisierit pascendi in alieno. l. 3. 4. de seruit. rust. praed. quarto, fallit si pascua vacua sint seeno & grandibus collectis, id est extra tempus à die Annuntiationis. B. V. ad 29. Septembris. §. 4. de consuet. praed. in consuet. Biturig. dummodo porci eo non immittantur, quia rostro prata excavant. §. 1. loco et. etiam si alias pascendi ius habeatur.

Secunda conclusio, si quis, vbi pascua sunt communia vni communitati, immitterit pecora ad pascendum, non peccat, dummodo leges communitatis illius non transgrediatur, cogi potest ad poenam, & ad damnum tenetur si sit notabilis transgressio, & idem vbi vicini solent vtriusque pascua sibi communitare.

Tertia conclusio. Tamen si aliquis sit dominus domini iurisdictionis alienius oppidi, per hoc non est dominus pascuorum communium illius oppidi, vt d. Valascus. de in. emph. quaest. 8. nu. 40. poterit tamen ibi pascere sua pecora, vt & alij de populo, ita vt non multum

superent numerum capitum aliorum particularium, licet pro eius dignitate, & loco quem tenet in communitate possit plura pascere, quam quilibet aliorum, vt d. Couar. de pract. q. c. 37.

Quarta conclusio. Vt dominus populi non est dominus pascuorum communium, ita nec siluarum egeduarum populo communi, vnde licet possit vt lignis siluae pro suo gradu, vt quilibet de populo, non potest tamen excedere suam proportionalitatem cum illis, aliter tenetur restituere damna communitati, qui tamen non tenetur ad poenas, nisi damnetur, vel iniuste se condemnari impediatur. Vnde si populi dominus damnum notabile in pascuis communibus dederit, tenetur restituere vt & quilibet de populo, nec excusatur si communitas id non petit, quia non audet, vel si remittit, nisi remissio sit vere libera. Qui dominus si pascat loca deputata pecoribus particularis alicuius cum quo communitas contractum fecit, vt certo pretio carnes populo vendat, illi est fienda restitutio, & si conductor ille auget pretium carnum, quia videt dominum populi, loca sibi deputata depascere, tenetur dominus is oppidanis restituere damnum illius incrementi, qui similiter si ex eo quod bona communia indebit depascit, est in causa quod illa loca minoris pro pascuo locentur, tenetur id lucrum cessans communitati restituere, quae si consueto pretio iam sint locata, tenetur id damnum restituere conductori, qui & si plura pecora quam par sit, iuxta eius ordinem, & gradum, pascat, ex quo alij oppidanis emergit damnum, vel lucrum cessat, id totum vicinij eorum restituere tenetur nisi libere ei id remittatur. Quod si dominus oppidi, pascendo, infert damnum priuatorum praedictis, id totum restituere tenetur singulis eorum, licet non sit in culpa, sed ipsius pastores, quo casu princeps cogere potest pastores culposos, vt id soluant, in quorum defectum is tenetur. Et quia populi timore vel verecundia damnum id à principe non petunt, ideo vt ipse vnus sit, debet inquirere diligenter à pastoribus delato eis iuramento, vt a-

riant

riant quibus sit damnū datum, vel proponat edicta, ut qui passi sunt damnū secreto aperiant parochio, quo cognito is tenetur id solvere.

Sexta conclusio. Si quis aliena pascua, vel communis vel priuati, contra domini voluntatem depascitur, tenetur ad restitutionem damni & peccat mortaliter si damnū sit notabile, & post condemnationem tenetur ad pœnam, & si in causa fuerunt auferendo scœnū, ut quidam muliones quandoque faciūt, ut hieme dominorum armenta pereant, si id attenderunt, vel attendere debuerunt, tenetur etiam ad id damnū.

Septimā conclusio. Potest princeps statuerē ex causa rationabili, ut fructibus collectis nullus prohibeat alijs partum in suis prædijs, nisi vinee sint, vel aliud, ubi magnum damnū inferatur, ut d. Couar. loco cit. Molina. d. tractat. 2. disp. 59.

3. Quo vero ad siluas & ligna cœdua. Prima sit conclusio. Cum quis est cuius ligna an vel incola populi aut communis talis sit silua communis, iuste cedit ligna, si id agit iuxta præscriptum illius communis, & idem est de eo qui in aliena silua de domini tacita vel expressa voluntate ea cedit, si enim lignorum illorum dominium sibi acquirat, potest enim communitas siluam suam communem prohibere sub quibusdam pœnis etiam illis qui sunt de communitate, ut melius silua conseruetur prohibendo certam lignorum incisionem, & huiusmodi, vel limitando quantum quisque sumat.

Secunda conclusio. Qui sunt de ea communitate contra dictam legem incidentes, post condemnationem tenentur ad pœnam, non tamen ad damnū, nisi sit excessiuum quia non est præsumendum communitatem velle vii eo rigore cum ijs quibus ligna sunt communia, ut teneantur illa restituere, & si prohibitio esset iniusta, non tenerentur etiam ad pœnā si sumant de ijs ad quotidianos vsus, nec pœna potest licite imponi. Si tamen oppidanus extraordinarium damnū inferat, tenetur id restituere communitati, nisi de contraria eius

voluntate constet, ut si cum deprehendit talia damna, sola pœna est contenta; & quando damnū est restituendum, debet restitui prout ligna valent in silua non scissa, & non ut iam allportata, nec id totū, sed detrachere potest partē quā, ut oppidanus sine onere restitutionis sibi sumere poterat, & sic ad incrementū damni, & si scissio lignorum afferat maius damnū, quā valeant ligna, quia forte nouæ plantæ scissæ sint, sic haberi debet ratio damni dati, & nō lignorum scissorum, quod vero sit magnum damnū statuitur arbitrio prudentum, ubi enim conceditur scissio lignorum nedū pro vsibus quotidianis, sed etiam pro domibus fabricandis, non censetur grane damnū quod excedit partem necessitatem cuiusque.

Quarta conclusio. Si sint duo oppida vicina, quæ habeant propriam siluam, & mutuo incolæ vnius loci furentur ligna ex silua alterius excusantur à mortali, ut ab onere restituendi, & pœnam tantum post condemnationem soluere tenentur, quia communitates sola pœna videntur contentæ, reliqua vero volunt esse in mutuam compensationem, nisi damnū sit notabile attentis circumstantijs concurrentibus.

Quinta conclusio. Si quis in aliena silua, siue communitatis, siue priuati ligna scindat, contra domini voluntatem peccat mortaliter, & tenetur ad damnū, & vterius ad pœnam post condemnationem. Sor. lib. 4. de iust. q. 6. artic. 4. Medina. c. de reb. rest. c. 12. quia ibi vere furtum committit. Ij vero tenentur tantum ad valorem lignorū antequam cederentur, & iuxta etiam tantum præsumptam voluntatem domini, qua deprehenditur ex statutis, & vsu; vnde si cum quis deprehenditur ab eo tantum pœna exigi solet, nō autem aliquid pro damno, ad damnū non tenetur; Si vero aliquis non deprehenditur tenetur ad damnū si præsumptio est quod minus siluæ id velit, vel remissio ab eo petenda, si tamen dominus id rescinit, & damnū non petit, licet conqueratur, is est tutus, modo dominus non taceat quia timeat cum qui damnū dedit, &

co magis ubi mos est, ut sola pœna exigatur. Quandoque tamen communitates habent siluas, & pœnas imponunt extraneis sciendentibus, non ut aliquid non scindatur, sed ne deuastrantur, & ut soluantur ex pœnis merces custodibus siluarum, & alij publici sumptus fiat, hoc enim casu non tenentur extranei restituere, nec peccarēt mortaliter, nisi damnū sit notabile, idque si sit præsumpta cognitio, quod communitas contenta sit ut vicini scindant ligna ad vsus quotidianos necessarios, quia cum id nouit, tacet; Et si princeps alicui donat oppidū cum silua, vel solam siluam, non plus potest is prohibere oppidanos à scissione lignorū, quā ipse princeps potuisset. Vnde si oppidanis illa silua erat cœmunitas, vel aliunde non poterant ligna colligere ad necessarios vsus, & is mos erat, prohiberi non poterant à scissione, si silua ad id sufficit, quæ si nō sufficiat, potest tantum præscribere certas leges in bonum commune quibus silua conseruetur, in ceteris permittendo scissionem, si ante id erat in vsu, ut d. Molina. d. tr. 2. disp. 58.

S V M M A R I V M.

1. Thesauri quid sit.
2. Thesaurum inueniens an faciat illum suum, & quomodo.

De Thesauris. Cap. XIX.

NOrandum, quod thesauri nomine non venit quæcunque pecunia recondita, sed ea tantum de cuius incisione, & reconditione memoria non extat. l. i. c. de Thesauris. lib. 10. Si quis tamen metu belli, vel latronum in foderit, non dicitur Thesaurus, imo sic inueniens furtum committit. l. nunquam nuda. §. Thesaurus, de acquir. rer. dom. Thesauri inueniens in suo fundo inuenit, suum facit si an faciat in alieno vel principis, forte inuenit, diuino. §. Thesaurus. Inst. de rer. diu. quod si in scio vel inuito do-

mino in alieno inuenit, domino fundi debetur, si magicis, & malis artibus id inuenit, totum scisco debetur. l. i. c. de Thesauris. lib. 10. & d. §. Thesaurus. etiam si in proprio inueniat, & etiam quod nō condemnetur, cum acquisitio sit & initium vitiosum, & ideo nullo tempore præscribitur ar. c. 1. de reg. iu. in 6. Si vero de industria fuit quæsitus in fundo alieno, totus debetur domino fundi siue sit priuatus, siue princeps, siue ciuitas, vel alius quisque d. l. i. c. de Thesauris. lib. 10. d. §. Thesaurus. Inst. de rer. diu. l. si is qui. ff. de acquir. rer. dom. l. 3. §. in locis. de iur. fisci. si absq; industria, ut supra diuiditur, quæ procedunt etiam ante latam sententiam in foro conscientie, ut d. Galet. 2. 2. quæst. 66. ar. 5. ad 2. Nau. in Man. c. 17. num. 175. deductis tamen expensis, quando de industria inuenit.

Quod si de domini licentia in alieno fundo illum inuenit, si dominus dedit eam licentiam, sciens ibi esse thesaurum, totus sit inuentoris, si vero id ignorauit, Silu. Inuentum. nu. 8. cum seq. d. totam esse domini, quasi de industria quæserit, si id inueniens sciebat, sed si absque vlla scientia quod ibi thesaurus lateret, id petijt & obtinuit, totus sit inuenientis, licet hic sit contradictio quod querat illum, & nil sciat de ipso, si vero id sperat, licet coniecturæ ad id credendum non satis sint, licentia habita, totus sit inuentoris. Nau. d. loco. num. 172. Si vero quis inuenit agrum, sciens ibi latere thesaurum, totus sit eius. D. Thom. d. q. 66. ar. 5. ad 2. Nau. loco cit. Sor. lib. 5. quæst. 3. art. 3. ad 2.

Si vero quis inuenit casu thesaurum in loco sacro, vel ecclesia dimidius sit prælati, & alius inuentoris. Nau. loco cit. nu. 175. Couar. in reg. peccatum. p. 3. §. 2. num. 3. Silu. Ang. verbo, inuentum. Quod si in fundo dotali eum quis inueniat, sit vxoris, cum fundus ille soluto matrimonio sit vxoris, & vir habeat ibi viuens vsū tantum. l. diuortio. §. si fundo. ff. sol. matr. Si vero inueniat in fundo vinculo primogenij, vel maioratus legato, quo ad portionem, quæ ex illo domino prædij debetur, integre pertinet ad possessorem maioratus eo tempore,

re, nec quicquam successoribus referuare tenetur si ipse possessor inuenit, vel ei obuenit ex inuentione alterius.

Vbi vero quis inuenit illum in fundo, in quo non habet directum vel utile dominium, licet eum pignoris, vel locationis titulo detineat, nihil illius portionis, quæ domino fundi debetur ad eum pertinet, sed ad dominum agri, unde si casu inuenit, diuiditur inter eos. l. si is qui. ff. de acquir. rer. dom. Si de industria, totus est domini fundi, & idem si nudus usufructuarius illum inueniat in fundo usufructuario. Valascus. de iur. emph. p. 1. q. 15. num. 1. d. l. diuortio. §. si fundo. ff. sol. matr. ut scilicet si de industria sit inuentus, pertineat ad usufructuarium. Si vero quis inuenit eum in fundo emphiteotico, vel feudali, si ipse emphiteota illum inuenit, diuidi debet inter ipsum & proprietarium. si extraneus, sibi dimidia pars eius debetur, alia est diuidenda inter proprietarium, & emphiteotam, & sic etiam inter vasallum & dominum, vt d. Molina. d. tr. 2. disput. 58. ex l. is qui. ff. de acq. rer. dom. & glo. in d. §. thesauros, cum is non possit dici absolutus dominus etiam fructuum, eum saltem certis casibus possit expelli à domino.

S V M M A R I V M.

- 1 Bona domino carentia quatuorplexia sunt.
- 2 Dominium an quis acquirat rerum domino carentium, quando, & quomodo.

De Acquisitione dominij aliorum bonorum quæ Domino carent. Cap. XX.

I Bona dño carentia quatuorplexia sunt.

Bona quæ domino carent, vel nunquam talem habere, vt lapilli, & gemmæ quæ in litore maris, vel fluminibus inueniuntur, insulæ quæ nūquam habitatae fuerunt, & si quæ terræ in continenti, tales sunt. Quædam quandoque habere dominum, sed temporis

diurnitate eo carēt, vel alio ad quem iure hæreditario ea bona spectent, vt insulæ & loca, quæ licet olim fuerint habitata, à multo tamen tempore citra sūt deserta, & sine habitatoribus, & aliquæ etiam res mobiles, vt multa quæ à tempore longinquo naufragijs in mari inueniuntur, & aliquo casu extrahuntur, vel in litore inueniuntur, vt & thesauri de quibus supra. Quædam sunt bona mobilia, vel immobilia, quæ de proximo habere dominum, sed ab eo sunt derelicta, vt sūt occupantis, vel expresso, vel tacito actu dimittentis, de quibus infra. His bonis incertis annu merentur etiam nummi qui in aliqua læticia in publicum emittuntur, vt siant capientium de quo in l. qua ratione. §. pen. ff. de acq. rer. dom. §. hoc amplius. Instit. de rer. diu. & bona eorum qui decedēt, nullo hærede relicto ex testamento, vel ab intestato, iuxta iuris ciuiliis dispositionem, qui eis succedat, quæ principi vel Reipublicæ acquiruntur. l. 1. §. si. ff. de iure fisci. l. vacantia. C. de bonis vacantibus lib. 10. nisi peregrinus in hospitali ab intestato decedat, nam bona ipsius mobilia vacantia hærede ab episcopo in causas pias erogari debent. auth. omnes peregrini. l. communia. de success. Alia sunt bona quæ habent dominum, sed ignoratur quis sit, vt inuenta, quæ regulariter sunt pauperibus distribuenda, si non inueniuntur eorum dominus debita diligentia adhibita. Hic sic constitutis.

Prima sit conclusio. Res quæ domino carent, iure gentium sunt primo, occupantis. §. ferē. Instit. de rer. diu. l. 3. ff. de acq. rer. dom. l. 1. ff. de acq. poss. nisi de aliquibus ius ciuile aliter disponat, vt de thesauris est dictum. Alia vero de quibus supra, facta eorum reali ac naturali occupatione, sicut primo occupantis, unde lapilli & gemmæ & alia quæ inueniuntur in litore maris inuentoris sunt iure gentium. §. lapillorum. vbi gl. Inst. de rer. diu. modo apprehendantur, & idem insula domino carente. §. insula. Quæ vero pro derelicto habentur, sicut si militer occupatis. §. pen. & si. Inst. eo. ff. pro derelicto. per tot. Vbi vero non est

2 Dñum an qs acq. rat rerum dño carērium, qñ, & quo.

clarum an quis rem habeat pro derelicto, coniecturis vtendum est, unde si facile eam potest recuperare, & tacet ac negligit, verisimile est quod eam dereliquerit. Gabriel. 4. d. 15. q. 3. dub. 7. Nau. in Man. c. 17. nu. 170. qui dicunt quod si quis librum apertum projicit in mare, indicium esse quod derelinquat, secus si clausum, quod tamen non est semper verum, quia forte ei tempus non fuit illum claudendi, ideo opus est arbitrio prudentis in his, unde si verisimile est quod iactata in mari sic iaciantur, vt etiam si domini euadunt periculum, non mittant nec scribant pro illis querendis, haberi debent pro derelictis. l. falsus. §. si iactū. ff. de furtis. Regulariter tamen sic iactata habenda non sunt habita. pro derelicto. d. l. §. si. Inst. de rer. diu. l. 2. §. si. l. qui leuanda. ff. ad l. Rodiam de iactu. l. in rerum. §. 1. ff. de acq. poss. l. qua ratione. §. si. ff. de acq. rer. dom. l. nauigia. C. de furtis, & huiusmodi sunt excommunicatis si carent animo restituendi, qui ea retinet. c. ex communicatione. de rap. cuius absolutio reseruat in Bulla eque Domini, summo Pontifici, cum excommunicationem Bullæ incurrant. Sic etiam quæ accipiuntur de incendijs, nō sūt habenda habita pro derelictis. Sic etiam ligna quæ à fluminibus eripiuntur, si sint exigui precij, & dominus inde multum distet, habenda sunt pro derelictis habita, secus si ex circumstantijs iudicetur domini voluntatē esse ea non abijcere, sic enim sunt domino restituenda, solutis expensis in eis eripiendis, potest tamen dominus fundi quo ea ligna deuenere, coram iudice agere, vt domino tempus congruum assignetur, ad ea inde amouenda, alias habeantur pro derelictis, quæ si non auferantur, erunt domini fundi, vt d. Nau. d. cap. 17. nu. 176. Molina. d. trac. 22. disp. 55. Et regulariter qui inuenit pecunias, vel aliam rem in terra iacentem, siue sciret dominum siue ignoret, nisi restituat, furtum committit, cum qui amissis remaneat in eorum possessione ciuili, & qui inuenit tenetur proponere schedulam ad dominum rei inueniendum. l. falsus creditor. §. qui alienum quid ff. de furtis. §. si. de

rer. diu. quod & lege Moysis statutum erat vt d. Ioseph. 4. antiq. c. 6. Deut. 22. & idem Plato sanxit. l. 1. de legibus in prin. & Solon, vt d. Diog. Laert. libro. 1. de philosoph. l. 3. §. neua. l. si id quod. ff. de acq. poss. d. §. si. Inst. de rer. diu. dominus tamen debet dare signum rei, & restituere inuentori quod eo nomine impendit. l. 1. C. de neg. gest. Et si diligentia præmissa dominus non inuenitur in causas pias cum episcopi autoritate distribui debent. auth. omnes peregrini. C. communia. de success. c. sicut dignū. de homie. & si inuentor sit pauper potest ei vt pauperi aliquid relinquat, alias furtum committit. §. furtiua. Instit. de usufructu. de quo d. xi. lib. de casibus res. casu. de rest. incert.

S V M M A R I V M.

- 1 Alluio quid sit, & quatuorplex.
- 2 Alluio accrescens cuius sit, quādo, & quomodo.
- 3 Arbores plantarū cuius sint.
- 4 Aedificiarum cuius sit, si in alieno fiat.
- 5 Gemma in alieno auro sculpta cuius sit.
- 6 Firtē scriptæ in aliena tabula cuius sit.
- 7 Pictum in alieno cuius sit.
- 8 Materie commixtæ cuius sint.
- 9 Metalla in agro aliquo inuenta cuius sint.

De acquisitione eius quod per alluionem, vel aliam mixtionem

alieni adijcitur.

Cap. XXI.

NOtandum, quod alluio aliquod dicitur adijci rebus Alluio quid sit, & quatuorplex.

1 Otandum, quod alluio aliquod dicitur adijci rebus Alluio quid sit, & quatuorplex. **2** Alluio accrescens, vt cum fluius locum censitorum quoquo temporis momento adijciatur, & ob id dicitur incrementum latens; Vnde cum fluius locum censitorum teneat, vt ex priuato in publicum ne accretat.

scēs cuius transferat, & econuerso. l. ergo si insula sit, quādo §. al luno. ff. de acqui. rer. dom. quod ita paulatim adijcit, fit eius cuius est prædium cui ita additum est. §. præterea. Inst. de rer. diu. l. adeo. §. 1. de acqui. rer. dom. & pariter si eo modo aliquid detraxerit, iure gentium dominium eius amittimus, sed si vis fluminis repente, & sensibilibiter detraxit partem ex prædio alterius, & alterius prædio illam iunxit, remanet domini prioris, nec iure alluionis occupatur. d. l. adeo. l. 1. & si. C. de allu. & d. §. præterea. Quod si insula in medio fluminis nascitur, est diuidenda inter eos qui utrinque habent prædia contigua, & si multi ex aliqua parte prædia habeant, pars illa respondens prædio, erit domini prædij, sed si insula sit propinquior vni ripæ, tota sit eorum qui habent prædia vicina; & si insula primo, nata sit è regione vnius prædij, & ita crescat ut fiat è regione alterius prædij, tota insula remanet illius cuius primo erat, quia illud incrementum accedit insule, & sic domino eius. Et si ea ratione fiat aliqua insula, ut flumen diuidatur, & cingere incipiat partem prædij alicuius, tunc illa ita flumine cincta, eius est cuius erat antea. d. §. insula. de rer. diu. d. l. adeo. §. 1. l. inter eos. §. ergo. l. insula. ff. de acqui. rer. dom.

Quod si flumen, priori alueo derelicto, per aliam partem fluere incipiat, alueus relictus efficitur eorū qui utrinque prædia habet, & diuidendus eo modo quo de insula est dictum, & alueus à fluuio de nouo occupatus fit publicus, quod si post longum tempus, fluuius ad priorem alueum redgat, alueus de nouo relictus, non eorum quorum agri erant vbi est factus, sed eorum qui utrinque habent prædia fit; sed si fluuius vel mare prædium alicuius inundet, dominus adhuc prior manet prædij illius qui erat, vnde aqua cessante. §. quod si naturali. Inst. de rer. diu. d. l. adeo. §. insula. & l. ergo. de acq. rer. dom. eius est. Quæ intelliguntur quādo flumē naturaliter mutat alueū, scēns si alicuius industria, quia is tenetur ad damnū quod alij patiūtur, cū solus princeps possit alueum mutare, soluto damno dominis prædiorum, vt

equum est l. i. C. de allu.

Quod si quis sit nudus vsufructuarius incrementum latens ei accrescit, patens vero vt est insula nata in flumine proprietario. l. item si fundum. §. huic vicinus, & §. si insula. ff. de vsufr. feudatario vero neutrum pertinet. A lu. Valascus. de iu. emphit. p. 1. quæst. 16. num. 2. ad emphiteoram vero vtrumque, vt d. ibi. Valascus.

Plantæ vero vbi radices in terra egerint, sunt domini soli, siue ab eo plantatæ sint vel ab alio, & si planta quæ erat prope alienum solum in eo radices egerit, efficitur eius cuius est solum, & si fundit radices partim in alieno, partim in proprio solo, communis fit vtriusque l. si. quod vi aut clam. l. adeo. §. si alienam. de acq. rer. dom. §. si titius. Inst. de rer. diu. & proinde potest quis præscindere radices quæ in suo fundo extant, & ramos circuncidere vsque ad altitudinem pedum quindecim. l. 1. ff. de arb. ced. l. 1. C. de interd. l. si plures. §. si. ff. arborum furtim ces. nec quis potest retinere fructus qui ex arbore vicini in proprium fundum decidit, nec illum vetare quominus tertio quoque die illos colligat. l. r. ff. de glande leg. si non nocent proximo edificio, qd vetatur, & prohiberi potest. l. quod autem de seru. vrb. præd. l. 1. C. de interd. l. 1. C. de aquæductu. si. 1. l. 1. omnis. l. decernimus. eo.

Sic etiam quicquid edificatur in aliquo fundo, fit domini soli, sed si ibi edificetur à Domino soli ex aliena materia, edificatum fit eius, sed duplum dño materiæ præstare tenetur, ne edificia destruantur, & si quis, vt supra, ex propria materia in alieno edificauit, fit omne domini soli, si vero bona fide id egerit credens suum, quia possidet, debentur ei expensæ, §. cum in suo. §. ex diuerso. Inst. de rer. diu.

Simili modo si gemma ornatus gratia includitur auro, cedunt auro, contra vero si aurum ornatus gratia apponatur gemmis, vt & domus prætiosior area cedit solo, & ita dominus eius qd est principalis, & cui aliud iungitur remanet dominus vtriusque l. 2. ff. de superficiebus l. qui domum. ff. ad l. Aquil. l. & si non

3 Arborese que cuius sint.

4 Aedificatum cuius sit, si in alieno fiat.

5 Gemma in alieno solo scilicet cuius sit.

non sunt §. perueniamus. ff. de auro & arg. leg. §. si tamen. Inst. de rer. diu. dummodo bona fide alienæ res proprijs accedant, vt in naui, & alijs quæ eiusdem generis sunt, secus in grege & populo. l. rerum mixtura. ff. de vsucap. l. in rem. §. item quicumque. ff. de rei vendic.

6 Littere scripte in aliena tabula cuius sint.

7 Pictura in alieno cuius sit.

8 Materia commixtae cuius sit.

Pari ratione litteræ, licet aureæ cedunt chartæ. §. littere. Inst. de rer. diu. si tamē bona fide quis in eis scripsit, à domino chartæ petet expensas. d. §. l. in rem. de rei vend. Tabula tamen cedit picturæ §. si quis in aliena. Inst. eo. cum forma tabulæ sit mutata, in his vero accessionibus cum non possint res destrui, succurritur tamen domino actione in factum vtili pro precio consequendo. l. 1. §. arbore. l. in rem. §. item quicumque. ff. de rei vend. conductor si in re conductæ edificet, expensas repetit. l. habitator. de rei vend. edificans vero in solo publico suis expensis tenetur demoliri. l. 1. ff. ne quis in loco publico. nec iuxta edificia publica, prope quindecim pedes. l. Meniana. C. de edific. priu. l. 2. §. si quis. ff. ne quis in loco publ. Et licet generaliter plantans, vel edificans in alieno, non repetat expensas. l. 2. §. 5. tit. 13. in legib. Iustin. de operibus rusticis. Si tamen quis absentis fundum sterilem colit, & ibi plantat vineam, potest id faciens domino redeuntit tantundem terræ dare. l. 1. d. tit. 13.

Confusione etiam acquiritur dominium, quod fit, cum diuersæ materiæ simul confunduntur, nec remanet eadem substantia, vt ex vino & melle fit mulsum, vel in rebus eiusdem substantiæ, vt si viri alia misceantur, vel plures massæ argenti si mul cõsentur. §. si duorum. Inst. de rer. diu. vel commixtione, cum corpora, remanente eadem substantia, singulis mixtis iunguntur, vt cum tritico ones viuuntur. His constitutis.

Si confusio rerum duorum domino rum ex eorum voluntate fit, vel transfert dominium vel communitat pro parte confusa. l. nisi voluntate. de acqu. rer. dom. d. §. si duorum. l. adeo. §. voluntas. ff. eo. prout inter eos conuenit. Si vero præter domini voluntatem, res alienæ confusæ sunt ab aliquo, vel mixtæ cum suis, si materia aliena addita formam

mutauit, vt si ex aliena lana fecit quis sibi vestimentum, ex tabulis nauem, ipsius facientis erit nauis, & vestimentum l. sed si ex meis. ff. de acq. rer. dom. vt & facta rebus alienis cū proprijs confusis, quæ separari nõ possunt, sunt eius cuius nomine confusæ sunt per specificationem l. quicquid. §. vbi simul. ff. de acquir. rer. dom. l. adeo. §. cum qui. eo. §. cum ex aliena. Inst. de rer. diu. Si vero materia confusa potest redire in pristina formam, vt si es constatum vel aurum possunt reuerti in priorem materiam, remanet prioris domini. d. §. l. sed si meis. §. 1. l. quicquid. de acquir. rer. dom. Si in quis mala fide rem alienam transfundit in nouam speciem, licet iure gentium remaneat eius dominus, iuri tamen ciuili secus est, quia non fit eius dominus. l. de eo. §. si quis. ff. ad exhib. imo sic contretans animo lucrandi furtum committit, innito domino. l. si oleum. de solut. & potest ab eo id repeti, vt à fure. l. rerum. ff. rer. amot. l. si pignori. §. 1. de pign.

Metalla vero quæ reperiuntur in agro alicuius, vel auri sint, vel argenti, stando in iure gentium, illius sunt cuius est ager, vt & alia vene saxorum, & si ager sit vinculo primogenij, vel maioratus adstrictus, ad eum pro tempore possideri spectant, & si in fundo dotali reperiuntur, si vena talis sit vt lapides qui inde extrahuntur, ibi renascantur, & accrescant, vt in aliquibus locis contingit, tunc quod sic extrahitur computatur inter fructus agri, & persinet ad virum. l. diuortio. §. si vir in fundo. ff. sol. matr. l. si. ff. de fundo dot. & idem si vena iam ibi erat aperta, tunc enim, quod extrahitur, matrimonio consistat, nõ cedit in dotis augmentum, sed marito acquiritur. l. si fundus. ff. sol. matr. Si vero vena nondum erat aperta, nec renascitur, auget dotem, & debetur vxori, si tamen fundus is ex extractione lapidum est factus fructuosior, tunc id fundi augmentum, cedit viro quo ad fructus, vt d. Molina. d. tr. 2. disp. 34.

9 Metalla in aliquo agro inuenta cuius sint, etiã si aurea existant.

S V M M A R I V M.

1 Prescriptionis, & vsucapionis diffinitio.

2 Præ-

- 2 Præscriptio & vsucapio, vt differant.
- 3 Præscriptio & vsucapio quotuplex.
- 4 ad Præscriptionem requiritur bona fides, & quomodo.
- 5 Præscriptio transfert dominium, & vt compleatur.
- 6 Præscriptio cur sit inducta.
- 7 Præscriptio cum mala fide nõ valet, & quomodo.
- 8 ad Præscriptionem, requiritur possessio, cum iusto titulo, & quomodo.
- 9 ad Præscriptionem quod tempus requiratur.
- 10 Præscriptio mobilium quo tempore fiat.
- 11 Præscriptio immobilium quo tempore fiat.
- 12 Præscriptio beneficij cõtra aliquem quo tempore fiat.
- 13 Præscriptio iuris patronatus quo tempore fiat.
- 14 Præscriptio seruitutum quo tempore fiat.
- 15 Seruitus qualiter amittatur.
- 16 Præscriptio actionum quo tempore fiat.
- 17 Præscriptio rerum immobilium ecclesie, principis, vel aliorum quo tempore fiat.
- 18 Præscriptio contra fiscum quo tempore fiat.
- 19 Præscriptio contra principem, an, & quo tempore fiat.
- 20 Præscriptio vbi non currat etiam cũ longo tempore sine titulo.
- 21 Possessio immemorialis, & centenaria vt differant, & vt utraque probetur.
- 22 Præscriptio aduersus legẽ quo tempore fiat.
- 23 Præscriptio quando incipiat, quando non currat, & quando interrumpatur.
- 24 Præscriptio contra creditorem an currat, & quomodo.
- 25 Præscribi quæ non possint.
- 26 Restitutio aduersus præscriptionem an detur, & cui.

De Acquisitione dominij legis auctoritate ex Præscriptione, & vsucapione. Cap. XXII.

SIt primum dictum, præscriptio, & vsucapio sic possunt diffiniri quæ est acquisitio dñij utilis, vel directi, rei alienæ, per continuatam possessionẽ bone fidei spatio temporis à lege definito, vel acquisitio dominij per continuationem temporis lege definiti. l. 3. ff. de vsucap. siue illa res sit mobilis, vel immobilis, vt d. Couar. in reg. possessor. in princip. & §. 1. par. 1. in 6.

Notandum primo, quod secundum vulgarem, & communem antiquorum, & legistarum nec non theologorum sermonem vsucapio à præscriptione in hoc differt, quod præscriptio est acquisitio alienæ rei immobilis: vsucapio vero est acquisitio alienæ rei mobilis, tñ recentiores quidam Canonistæ, vt Andreas Alciatus in l. vt sunt. ff. de verbor. signif. Nau. in sum. c. 17. num. 85. & plerique recentiores, putant ipsam acquisitionem seu modum acquirendi tam in re mobili, quàm in immobili vocari vsucapionem, vtrũque enim vsucapitur, præscriptio vero secundum istos, non est ipsa acquisitio rei, sed exceptio qua ille qui vsucapit excipit contra priorem dominum rei repẽtem re vsucaptam, vt d. Couar. in reg. possessor. p. 1. in prin. & §. 1. Nau. in Man. c. 17. nu. 85. & in hoc fen su præscriptio diffinitur, quod est exceptio peremptoria ex tẽpore legibus definito vim habens, dicitur peremptoria, ad excludendum exceptiones non peremptorias, dicitur tempore legibus definito vim habens, ad excludendum exceptiones non ex tempore, sed aliunde vim habentes, licet in iure canonico præscriptio sumatur pro acquisitione dominij ex possessione, & alijs conditionibus ad id requisitis.

Notandum secundo, dominium vile vocari, dominium quod quis habet non tam in aliquam rem quam in fructus rei seu quod habet in ipsam rem in ordine ad fructus, & ideo vocatur vile. Dominium

Præscriptio, & vsucapio nis diffinitio.

Præscriptio, & vsucapio differant.

minium directum est dominium quod quis habet in rem, & non in fructum, cuiusmodi dominium est in domino fen di, qui rerento sibi rei dominio, concedit feudatario dominium vile. Aliquan do ista dominia sunt simul coniuncta, vt patet, in eo qui habet dominium in re non feudata.

Notandum tertio, Præscriptionẽ seu vsucapionem duplicem esse, alteram mobilium alterã immobilium rerum. Præscriptio rerum mobilium inter præsentem validatur per possessionem bonæ fidei constitutam tribus annis. Inter absentes per eandem possessionem continuatam annis quatuor, vnde hoc tempore elapso ille qui bona fide possedit re alienam mobilem efficitur dominus rei, & non tenetur restituitio ai. Vsucapio rerũ immobilium diuersa est quantum ad circumstantiam temporis requiriti in possessione: nam quedam dicitur præscriptio longi temporis, quæ inter præsentem perficitur, Alia vocatur præscriptio longissimi temporis quod inter præsentem requirit possessionem bonæ fidei triginta annorum, inter absentes requirit quadraginta annorum, & cõiter contra bona ecclesie non præscribitur, nisi si spatio, annorum quadraginta ecclesia Romana habet in hac re magis particulare priuilegium, vt sit necessaria plusquam longissimi temporis præscriptio non enim præscribitur contra illam nisi possessione continuata cõtum annorum. De his omnibus habetur 16. quæstio. 3. Can. Placuit & in multis Cano. in titul. de Præscriptionibus, & in multis legibus ciuilibus in eodẽ titulo. de quibus infra.

Sit secundum dictum, ad vtramque ad Præscriptionem requiritur bona fides continuata toto spatio legibus definito. Notandum primo, in bona fide hæc necessaria contineri, ita vt aliquo in aliquo istorum deficiente nõ dicitur possessor bonæ fidei, primo, continetur ipsa substantia bonæ fidei secundo, possessio tertio titulus, substantia bonæ fidei consistit in hoc, quod homo indubitanter, & quieta conscientia credat rem illam quam habet esse suam, vnde si conscientia illum remordet ex aliqua probabilitate, quod res illa non sit sua, desinit substantia bonæ fidei.

Aduerte autem, quod dixi ex probabili ratione, quia si solum leui ex quadam coniectura, vel scrupulo insufficiente ad probabilitatem, conscientia remordet possessorem, non tollitur substantia bonæ fidei, secundo, possessio est necessaria, vt habetur in lege, sine possessione ff. de vsucapione, & in regula sine possessione, de regulis iur. lib. 6. ideo ille qui nõ est capax possessionis quamuis habeat rem sub se, & cum bona fide etiam per longissimũ tempus nunquam vsucapit verbi gratia, religiosi S. Francisci mendicantes, non possunt, vsucapere similiter eodem modo laici nõ possunt vsucapere ius decimarum, aut ius eligendi beneficijs quia non sunt capaces in istorum iurium, tertio, titulus necessarius est, vt habetur expresse in cap. si diligenti. de præscript. est autem triplex titulus secundum iureconsultos, alius naturalis, alius legitimus, alius præsumptus, & quicumque horum titularum satis est ad bonam fidem; vnde si quis possedit titulo hæreditatis, titulo donationis, titulo emptionis, vel quouis alio iusto titulo præscribit. Hinc vsurarius nunquam potest præscribere ipsas vsuras acquisitas quia deest illi titulus licitus, similiter & laico, filius autem latronis, & vsurarij possunt præscribere quia habent titulum hæreditatis, vnde si putent patrem licitã via acquisiuisse aliquid illud præscribunt licet vere fuerint acquisita per vsuram vel per furtum. Et ita ad præscriptionem inchoandam non satis est, quod quis incipiat possidere rem cum dubio an sit sua, sed est necessaria bona fides, qua absque dubio existimet rem esse suam. l. bonæ fidei. ff. de acquir. rer. dom. l. 1. C. de vsucap. transfor.

Notandum secundo. Non satis esse præscriptionem inchoari bona fide, sed requiri vt per totum illud tempus quo lege statutum est, continetur bona fides sine vlla interruptione, vnde si contingat aliquando interrumpi, iam totum tempus præcedens perit præscri-

henti, & si iterum postea, acquirit bonam fidem, debet denuo incipere numerare tempus lege definitum. Habetur expresse in capit. Possessor de regul. iuris libro 6. secundum duos sensus qui ibi ponuntur à Glo. & secundum duos modos punctanda litteras illius capituli. facit etiam quod habetur in capit. vigilantia & in cap. fina. de prescri. Hinc ut infra dicemus per iura canonica corriguntur civiles leges, quare etiam in foro seculari iudicandum est secundum canones in materia prescriptionis: Advertemus tamen tribus modis posse aliquem interrompere suam bonam fidem in prescribendo, primo, per scientiam certam, qua postea quam per aliquod tempus putavit rem esse suam certè cognoscit illam esse alienam, secundo modo, per leuem coniecturam, seu scrupulum, tertio, per probabilem coniecturam que quæ facit verum dubium, si interruptat, quis bonam fidem primo modo, certum est bonam fidem præcedentem non posse continuari cum bona fide subsequenti. De secunda interruptione etiam certum est eam non ita interrompere bonam fidem præcedentem quin possit continuari per bonam fidem sequentem.

De interruptione tertia, Bart. in l. naturaliter ff. de usufructu, putat secundum iura civilia non obstat quin possit continuari prescriptio: Si iure est in ver. Prescriptio primo §. tertio, contrarium putat, saltem secundum iura canonica, & quicquid sit de civili iure, certum est iudicandum esse secundum ius canonicum in utroque foro talem prescriptionem non continuari. Probat. Sit iure hoc dictum, quia illa interruptio que nascitur ex scrupulo, siue fundata in conscientia erronea, conscientia autem erronea mala est, & deponenda, unde non vere interruptit prescriptionem, & sic potest continuari, interruptio autem que nascitur, vel ex certa scientia, vel ex probabili coniectura fundatur in tali conscientia, qua nec est erronea nec deponenda, sed est probabilis, ergo vere interruptit, ergo impedit quominus continuari possit, quod intelligi-

tur, si dubium sit valde probabile, si enim remanet in terminis dubij, ita ut non sit maior ratio, quod non sit dominus quam quod sit, hoc casu potest cum tali dubio prescriptionem continuare, & perficere glof. Abb. Felin. & alij multi in cap. si. de prescri. Medina de rebus rest. quaestione 17. Couar. loco cit. part. secunda §. septimo. ex d. cap. fin. capit. si virgo. 34. quaestione secunda l. 1. C. de usufructu cap. transf. & pluribus probat Molina de Inst. Tomo. 1. tractat. 2. disput. 63. etiam quod quis in medio possessionis dubitet an cum illo dubio, vel scrupulo, possit illam rem retinere, cum sit erroneus, ut ibi d.

Notandum tertio, bonam fidem fundatam esse in ignorantia, ex eo enim dicitur aliquis bona fide possidere alienum, quia ignorat esse alienum: Ignorantia autem duplex est, altera facti, altera iuris. Ignorantia facti, est quando nescimus ipsum factum, verbi gratia, nescio patrem meum furto accepisse hanc rem, nescio illum à quo emi furatum esse rem, & hæc ignorantia satis est ad prescribendum, & communiter est necessaria ista ignorantia. Ignorantia iuris est, quando nescio me secundum iura non posse possidere aliquam rem quamvis sciam factum, verbi gratia scio rem quam emi furto ablatam esse, sed nescio res furtivas non posse emi licite, & hæc ignorantia tollit bonam fidem necessariam ad prescribendum, licet aliqua propter quod in iuribus est, non tollat bonam fidem necessariam, & sufficientem ad vitandum peccatum, sed tollit bonam fidem ad prescribendum nisi forte quando esset ignorantia iuris valde dubij inter doctores, puta de aliquo contractu de quo valde dubium est utrum sit usurarius necne, in tali enim dubio probabilissimum mihi est ignorantiam iuris non tollere bonam fidem necessariam ad prescribendum, nam in hoc possumus sequi illam regulam iuris, in dubijs esse meliorem conditionem possidentis, Molina d. tract. secundo disput. 64. tertia concl. Ignorantia tamen iuris de quo non est controversia, quam quod.

quod sit in iuribus ex parte possidentis, non sufficit ad prescribendum etiam per tempus lege definitum, & etiam si sit sine culpa possidentis. Abb. Felin. in c. de quarta. de prescri. & Molina d. disp. tertia concl.

Hæc de bona, vel mala fide possidentis non authoris principalis loquendo vero de mala fide authoris, prima conclusio. Mala fides authoris non nocet particulari successori ad prescribendum, licet non possit computari ad prescribendum tempus quo author fuit in mala fide, si tamen res immobilis quæ erat prescribenda spatio viginri annorum, possidetur ignorante eo ad quem pertinet, non prescribitur nisi spatio viginri annorum, secunda conclusio, mala fides authoris principalis, ita nocet successori universali, ut licet successor possideat bona, nec velit vi accessione temporis quo author possedit, sed computare prescriptionem à tempore quo ipse bona fide cepit possidere, non possit illam vi tempore prescribere, vel mobilis sit, vel immobilis. l. cum heres. de diu. & temp. pre. l. si mala fide. C. comm. de usufructu, quod intelligitur de mala fide vera & non ficta, & quod heres eam possideat tantum titulo universali, secus si titulo singulari, pignoris, emptionis, & huiusmodi, qui & si sit suus heres, & præcessor aliquid possedit bona fide sine titulo, non potest id prescribere titulo pro hærede, sed oportet ut computando tempus tantum quo author bona fide possedit contineret possessionem, si tamen quis succedit in beneficio alicui mala fide possidenti adversus alium, potest prescribere, quia succedit titulo singulari collatiuo. ita Molina d. tracta. secundo disput. 65. Et ut bona fides adsit requiritur verus titulus, ut emptionis, vel saltem presumpsus in aliquibus casibus. Molina d. tract. disp. 64. in prin.

Sit tertium dictum, post possessionem bona fide continuatam spatio temporis lege definito, ita completur prescriptio, ut dominium rei prescriptæ transeat à priori vero domino in ipsum prescribentem, & hoc etiam in foro con-

scientiæ, ita ut si post prescriptionem evidenter cognoscat rem fuisse alienam non teneatur restituere. glof. in capit. vigilantia de prescrip. Galet. prescriptio. Sos. libro quarto de Inst. quaestione quinta articulo 4. Couar. in reg. possessor. part. 1. §. 1. numero 4. 5. par. 3. in princ. & §. 2. licet nulla sit negligentia ex parte eius contra quem prescribitur, modo interveniant requisita ad veram prescriptionem. Molina d. tract. secundo quaestio. 61. nisi sit beneficium ecclesiasticum, quia noscens se iniuste possidere id semper teneatur dimittere. Silva. de benef. 3. p. q. 21. num. 6.

Notandum primo. Hoc dictum esse contra summam Rosellam, & Vgo, ut refer Ioannes Ananias in capit. vigilantia de prescrip. & contra Anton. de Butrio, & alios permultos Canonistas, imo contra aliquos Theologos, ut patet infra, Qui putarunt per prescriptionem non transferri dominium in foro conscientie, sed priorem dominium privari actione, ut non possit agere contra possessorem, & Adrianus putavit prescriptionem non semper transferre dominium, sed solum quando negligentia domini prioris in sua recuperanda est peccatum mortale. Huius erroris fundamentum est quia putarunt prescriptionem esse introductam solum in poenam negligentie prioris domini: hæc autem negligentia communiter non est sufficiens causa ad privandum illum dominio, sed certe parum videtur rem considerasse, nam si non est sufficiens ad privandum dominio, neque ad privandum actione.

Notandum secundo, causas propter quas introducta est prescriptio, tres afferri solitas esse, prima est in poenam negligentie prioris domini, secunda in premium diligentie prescribentis supposita eius bona fide. Hæc due cause parum valent tertia causa que est potissima affertur in l. 1. ff. de usufructibus ubi dicitur bono publico introducta esse usufructus. Et explicans quodnam sit hoc bonum publicum, subdit, ne diu, ac ferè semper incerta essent aliquarum rerum dominia.

5
Prescrip-
tio quo
impleat.

6
Prescrip-
tio cur sit
inducta.

Eadem ratio affertur in c. vigilanti, simul cum duobus precedentibus c. ubi dicitur Ephesinus legislator, propter vitandam miserorum sequitiam, & longi temporis errorem, & confusionem, prius triennali, & quadragenali prescriptione vigorem legis imposuit, ex hoc sequitur prescriptionem non solum habere fundamentum in civili iure, aut canonico vel in quouis iure humano, sed etiam in iure naturali quia de iure naturę est providere bono communi, & ubicunque sine peccato provideri potest communi bono, de equitate iuris naturę est sic providere. Hinc sequitur optime correctas esse civiles leges per ius canonicum, quia prescriptio concessa à civili iure non est secundum equitatem iuris naturalis, propterea quod fuit cum peccato & iniusticia propter malam fidem.

7 Sit quarum dictum, ius canonicum prescrip-abrogavit omnem prescriptionem marie malę fidei quę vel in toto, vel in parte hę fidei non habuit malam fidem, & in hoc correxit valet.

iura civilia, ut dictum est, patet expresse, ex capitulo vigilanti, & capitulo finali de prescriptione, citatis, & ex regula possessor de Regulis iuris, libro sexto, quę mala fides nocet etiam successori uniuersali, particulari non eque. Guid. Pap. quęstione 416. numero 10. modo ubi, de quo tractat. de emptione.

Notandum primo, in prescriptione malę fidei causata ex iniusta possessione, & cum peccato secundum communem omnium sententiam certum esse iuracivilia corrigi per ius canonicum, ita ut nulla talis prescriptio sit amplius valida & efficax, ut recte notat Panorm. in capit. finali cit. Dubium est de quibusdam prescriptionibus quę non causantur ex possessione, neque ex peccato ipsius prescribentis, sed sine vilius rei alienę possessione, ut in prescriptione debitoris contra creditorem, & in prescriptione libertatis contra aliquam seruitutem, quę consistit in hoc quod ille qui habet aliquod ius supra rem meam, verbi gratia ius transeundi ad suam vineam per meam, ius tenendi fene-

stram apertam in aliquo certo situ suę domus. De his Panormita, in capitulo fina. citato refert Bart. in l. sequitur §. si viam. ff. de usufructu. habuisse singularem opinionem, quod possint mala fide prescribi, & quod in ijs ius civile non sit correctum per canonicum ius, postea ait se pro eadem sententia reperisse etiam Hosti. & eius fortassis auctoritate motus ipse tandem in eandem sententiam lapsus est, probans iure canonico solum prohiberi prescriptionem quę est cum possessione malę fidei: at in his nulla est possessio rei alienę, secundo, in tantum prohibet ius canonicum prescriptionem malę fidei, in quantum est cum peccato, at in istis prescriptionibus est sine peccato quia non possidetur res aliena.

Respondeo tamen mihi probabilissimum esse etiam in his prescriptionibus correctas esse civilia iura, primo, quia textus uniuersaliter dicit nullam prescriptionem malę fidei valere, secundo, quia textus non fundat se super iusta possessione, sed super mala fide, tertio, quia appellatione rei veniunt etiam actiones, & iura ut notat Bartol. in l. Quintus. ff. de Auro, & Argentis, &c. & sic ille qui prescribit hę res, prescribit contra rem alienam, at secundum capitulo finale. de Prescriptione. annullatur omnis prescriptio quę est cum conscientia rei alienę. Hanc sententiam tenuit Panormita. loco supracitato, & optimis rationibus probauit, & immerito illam postea deseruit.

Notandum vltimo, in his rebus de quibus locuti sumus in precedenti notabili facile quis in foro exteriori iudicabitur prescripisse, tum quia non facile constabit de mala fide, tum quia forum exterioris procedit ex presumptionibus, & sic ille qui toto tempore ad prescriptionem necessarius non est vltis sua actione, nec suo iure, quod habebat presumitur remisisse actionem, & ius suum, contra sententiam autem iudicis secularis possit quis tueri suam actionem, & suum ius per viam denunciationis denunciando Ecclesię

de

de qua re vide Panor. in c. fin. cit.

8 Aduertendum præterea possessionem cum iusto titulo apto ad transferendū dominium requiri in prescriptione, ut d. Molina. d. tract. 2. disp. 62. & cum duplex sit possessio naturalis & civilis, sola naturalis non sufficit, cum tamen sola civilis satis sit sine vera apprehensione, siue facta sit comparata, siue sine vlla apprehensione, & eo magis si civilis habeatur iunctam possessionem naturalem.

Couar. in reg. possessor. 2. p. in princip. num. 7. Vnde si quis in alterius absentia, vel eo ignorante, rem ipsius occupet immobilem, & eam tertio vendat qui eam bona fide retineat, is tertius dicitur primus est absens vel ignorans, non potest eam prescribere, donec veniens in naturalem eius possessionem non admittitur vel credes se non præualiturum, ab eius apprehensione desistat, & tempus ad prescribendum computatur ab eo tempore citra tantum. Sic etiam depositarius, colonus, & huiusmodi non possunt prescribere res quas possident, cum earū possessio civilis sit apud proprietariū, & per eos dicatur possidere naturaliter, vnde si illi eam vendunt bona fide accipienti, is non potest prescribere, cum possessio civilis sit apud proprietariū, & naturalis modo explicato, & idem de emphiteota & usufructuario, qui prescribere non possunt proprietarię, possunt tamen prescribere dominium vile, si bona fide, sine legitimo titulo, tanto tempore illud possideant, quod necessarium sit ad prescribendum iura illa incorporalia. Qui vero alieno nomine possident, ut tutor curator, procurator, seruus, filius familiaris in ijs quę dominis & parentibus acquirunt, non prescribunt sibi, sed ijs per quos ipsi possident, sic etiam qui non est capax possessionis rei alienę non potest prescribere vnde laici cum non sint capaces possessionis rerum sacrarū, non possunt decimas vel huiusmodi prescribere. Med. cap. de reb. rest. q. 16. Couar. 1. var. ref. c. 17. num. 6. Nec monachus professus sibi quicquam prescribere potest, sed monasterio. Molina d. disput.

Titulus etiam, ut supra requiritur ad prescriptionem; qui sit sit ad transfe-

Pars Secunda.

rendum dominium, vel verus, vel in aliquibus saltem præsumptus, veris; ut titulus emptionis, donationis, permutationis, &c. vnde si qui vendidit vel donauit non erat dominus rei illius verus, hi desinunt esse veri tituli, nec possunt transferre dominium. Quod si is qui rem aliquo horum titulo possidet, conditionem illam, quod vendens non esset verus dominus, probabiliter ignorabat, erit præsumptus titulus, qui licet insufficientis sit ad transferendum dominium, fat est tamen ad prescribendum certo quodam tempore rem quę ita possidetur, ut d. Molina. d. tract. 2. disput. 64. in prin. qui & disput. 66. d. quod non solum quauis lex pœnalis concedit solum actionem aduersus delinquentem intra certum tempus, sed uniuersaliter quoties ex lege pœnali confurgit actio ad pœnam aduersus delinquentem, prescribi potest actio & pœna ipsa tam ab ipso delincente quàm ab eius hæredibus, licet sciant eam actionem aduersus delinquentem competere, & pœnam pro ea culpa debitam esse, ex cepto crimine hæresis, in quo hæreticus, & illius hæredes, cum possideant ea bona cum scientia, quod fuerint hominis hæretici, ij enim non prescribunt. Couar. in 4. decret. 2. par. cap. 6. §. 8. num. 16. & in regula possessor par. 2. §. 11. numero. 5. quod procedit in primo casu etiam si per sententiam sit applicata pœna fisco, vel alteri, si enim negligant ipse qui eam pœnam qui debent, & labatur tempus sufficientis ad prescribendum, qui damnatus est ad pœnam; licet sciat latam sententiam contra se eam pœnam prescribet; præterquam in casu hæresis. ex cap. accusatus. §. pen. de her. in 6. capit. 2. de prescri. in 6. & licet hæredes possint prescribere eorum bona spatio quadraginta annorum à morte hæretici, si non sciunt ea fuisse hæretici, scilicet si sciunt fuisse hominis hæretici, sic enim fisco quolibet tempore potest ea ab illis exigere, tamen si dum ab illis bona illa non petuntur, possint dicta bona possidere, sed non prescribere.

Secundò, dicit quod ad extinguendum via prescriptionis debitum, quod

G 3

quis

quis tenetur solvere non in modum pœne, sed in recompensatione damni, vel alia ratione, oportet ut non ad sit fides rei alienæ. id est ut non ad sit conscientia quod alteri sit debitum, aliter nullo tempore prescribitur, sed si tanto tempore, quod fat est ad prescribendum, ad sit ignorantia inuincibilis, quod sit debitum, extinguatur tale debitum, & consequenter actio que ad illud competit, non esset tamen satis, quod toto tempore necessario ad prescribendum quis non tenetur illud restituere, quia non possit vel absit a creditore, quia si nullo modo prescribere potest.

Tertio dicit, quod ad acquirendum via prescriptionis ius quodcumque, ut eligendi, presentandi, piscandi, venandi viæ, aquæ ductus, pascui, vel aliterius seruitutis, non est satis usus tantum iurium toto tempore necessario ad prescribendum cum scientia, & patientia eius ad quem pertinet tale ius concedere, nec alius actus quo acquiratur possessio huiusmodi iurium, nisi simul toto tempore ad sit bona fides, quod ius illud ad prescribentem pertineat, & ab eo possideatur.

Quarto dicit, supponendo quod seruitutes rusticæ prescribantur ex eo solium, quod is cui debentur ijs non utatur tempore apto ad prescribendum, nec requiri actum eius cuius est prædium, seruitutes vero urbanas ut tigni immittendi non prescribi per solium non usum eius cui seruitus debetur, nisi interueniat etiam aliquis actus eius cuius est prædium, ut obstruendo foramen tigni &c. Vnde quod attinet ad prescribendum ius, quod alius habet in re nostra, & id ius extinguendum, non satis est, quod is non utatur iure suo, sed etiam oportet ut precedat aliquis actus noster, ut in seruitute urbana est dictum, hoc autem ff. de seru. urba. præd. l. sequitur. si viam. ff. de vlu. cap. & tunc necessaria est bona fides toto tempore ad prescribendum statuto, vel ignorantia inuincibilis, quod alius tale ius habeat, que bona fides poterit esse progressu temporis, si possessores prædij urbani obliuiscantur iuris, quod is ac-

lius habebat, & raro ante talem obligationem erit bona fides, nisi merito presumatur eum cui seruitus erat debita, iuri suo cessisse, vnde dum ad est scientia, licet is cui debetur seruitus ignoret, mortale erit peccatum vel alius tollere, vel aliud contra debitam seruitutem facere, nec inquam cum ea mala fide prescribetur.

Quinto dicit, quo ad prescribendum, vel extinguendum ius, quod alius in re nostra habet, satis esse si is tempore ad prescribendum statuto, iure suo non utatur, nec est necessarius aliquis noster actus, ut in seruitute rustica est dictum, quia qui prescribere habet, non tenetur monere alium, ut utatur iure suo, sed solum non impedire, usum illius cum is seruitute voluerit uti, vnde scientia illa non est mala fides practica, ideo potest cum ea prescribere.

Sexto, disput. 67. d. quod debitum mercedum famulorum, vel simile cum scientia vel ignorantia crassa, quod debeat, non prescribitur tempore aliquibus legibus locorum prefixis, cum ibi ad sit mala fides, possit tamen lex decerni, ut talis vel talis actio personalis tanto tempore prescribatur etiam cum mala fide, in hoc sensu, quod eo tempore transacto actor non audiat aduersus reum, ad lites vitandas, & ne pluries idem debitum soluat, tamen si probari potest debitum non solutum per probationes perspicuas, vel si debitor iurare nolit, non debet denegari debitum quibus debetur.

Quintum dictum ad prescriptionem perficiendam, præter superius enumerata, requirit bona fides, & perseverantiam in ea, & iustus, titulus, Couar. libro quod primo variar. resolut. capit. 17. numero plus requiritur. per tempus a lege definitum iuxta varias rerum differentias. Et cum rerum aliqua sint mobilia, scilicet res corporales que loco dimoueri possunt, ut animalia, pecunie, vestes, & huiusmodi alique immobiles, ut agri, domus, sub quo etiam veniunt seruitutes, iura, & actiones cap. secundo de rebus eccl.

eccl. non al. in sexto clem. xiiii. §. cum que de verbor. significat. Res mobiles priuatorum prescribuntur possessione bonæ Fidei cum titulo per triennium continuatè. Instit. titu. de vlu. cap. in principio. l. vnica. C. de vlu. transf. & quod ibi titulus requiritur habetur in l. cellus ff. de vlu. in l. nullo. C. de rei vend. Couar. in reg. possessor. 2. par. §. quinto nume. 2.

IO Eodem tempore prescribuntur etiam cum titulo res mobiles ecclesie etiam Romanæ. auth. quas actiones. C. de fact. eccl. Couar. loco cit. Si vero titulus absit, res mobiles prescribuntur spatio triginta annorum aduersus priuatos, & ecclesiam etiam Romanam. l. si cut in rem. l. si quis emptoris. C. de prescri. triginta annorum, modo ad sit bona fides.

II Secundo, res immobiles aduersus priuatos prescribuntur, si possideatur cum titulo, & bona Fide, spatio decem annorum inter presentes, & viginti inter absentes. Instit. de vlu. cap. capit. placuit. cum sequ. 16. questio 3. l. si quis emptoris in princip. C. de prescri. triginta annorum, excepto quando erat mala fides in auctore qui titulum successori particulari concessit, & is aduersus quem prescribitur ignorabat ad quo possideatur, quia tunc est necessarium tempus triginta annorum.

Dicuntur vero presentes in proposito, qui in eadem prouincia morantur, vel ibi res prescribenda sit vel non, absentes vero qui in diuersis prouincijs degunt. l. fin. C. de longi temp. prescrip. & primum intelligitur, quando prouincia tota per vnum præsidem regitur, vnde si quælibet ciuitas habeat suos iudices supremos, tunc presentes dicuntur qui ibi tantum degunt, ut d. Abb. in cap. de quarta numero 30. de prescrip. Quando vero absentia non est per decennium integrum, sed per solam eius partem, illa sola pars est duplicanda ad explendam prescriptionem, ut si duo, quorum vnus aduersus alium prescribere habet, absentes sint per quinquennium, prescriptio perficitur spatio quindecim

annorum, si per triennium spatio tredecim annorum, & sic successiue de alia parte absentis maiori, vel minori. auth. sed si quis. C. de prescrip. longi tempo. Si vero ad sit bona fides sine titulo, res priuatorum spatio triginta annorum tam inter presentes quam absentes, prescribuntur. l. si quis emptoris. §. quod si quis. C. de prescrip. triginta annorum. §. prescriptionis. 16. quest. 3.

Et quod dicitur de tempore quo res immobilis prescribitur cum titulo, vel sine aduersus dominum illius, idem intelligitur aduersus creditorem cui titulo hypothecæ res illa erat subiecta, & ita ius hypothecæ extinguitur l. 1. & 2. C. si adu. cred. l. si quis emptoris. l. cum notissimi. vbi glof. 2. C. de prescrip. triginta annorum, quod intelligitur quando res illa possidebatur ab aliquo tertio, si enim possideatur a debitore qui illam subiecit hypothecæ, vel heredibus eius non prescribitur nisi spatio quadraginta annorum, & si possideatur a quodam alio creditore, cui secundo loco hypothecæ sit subiecta, vel ab hæredibus illius, non prescribitur, nisi spatio quadraginta annorum, post mortem vero eius, illam prescribet triginta annis computatis a morte communis debitoris, quod si computare velit tempus etiam quo communis debitor illam possedit, spatio quadraginta annorum illam prescribit. Tempus vero prescriptionis hypothecæ incipit currere a die quo debitum erat soluendum, ut in re dotali, a die soluti matrimonij, vel facti diuortij, vel a die apposita solutionis, vel impletionis conditionis l. cum notissimi. §. 1. & sequen. C. de prescri. triginta annorum. Et si possessor maioratus prescribit, id spectat successor in maioratu, & non eius heredibus si ut rem maioratus illam prescribit, alias acquiratur hæredibus.

Tertio loco, ad prescribendum beneficium ecclesiasticum non aduersus ecclesiam, sed priuatam qui legitimam titulum ad illud habuerit, requiritur possessio illius bona fide cum titulo colorato spatio decem annorum inter presentes

II Prescriptio beneficij contra aliquem quo tempore fiat.

decem inter praesentes, viginti inter ab-
sentes, sine titulo enim non praesumitur
possessio beneficii cum bona fide. glos.
vltim. in cap. contingit. de dolo & cont.
Covar. in reg. possessor. 2. par. §. 10. nu-
me. 9. cum sine canonica institutione be-
neficium ecclesiasticum obtineri non
possit. c. 1. de reg. in 6. c. ex frequentibus
de Inst.

13 Praescrip-
tio iuris
patrona-
tus quo-
tpe fiat.
Ius vero patronatus praescribi potest
aduersus patronum cum titulo spatio
decem annorum inter praesentes vigin-
ti inter absentes, & idem de fundo ec-
clesiastico, vel emphiteusi ecclesiastica,
quod ius praescribitur aduersus emphi-
teutam, vel feudatarium. spatio decem
annorum inter praesentes, viginti inter
absentes cum titulo, & triginta sine.
Abb. Eclin. in capitu. ad audientiam, de
praescript. si tamen ecclesia scit nouum
possidere, sat est tempus ordinarium, ea
vero inscia requiritur spatium triginta
annorum, cum agatur de re ecclesiae ha-
bere vnum magis quam alium emphi-
teutam, vel vassallum.

Seruitutes autem, si sit seruitus per-
sonalis, vt usufructus, praescribitur cum
bona fide, & titulo, concesso ab eo qui
non poterat, concedere, spatio decem
annorum inter praesentes, & viginti in-
ter absentes, sine titulo. spatio triginta
annorum. l. fin. C. de longi temp. praes-
cript. Covar. libro primo variar. resol.
capi. 17. numero 11. qui idem affirmat
de qualibet alia seruitute reali.

Aduertendum tamen, quod in serui-
tutibus negatiuis, vt altius non tollen-
di, & huiusmodi, non currit tempus
praescriptionis cum titulo, vel sine, nisi
quando quis aggreditur altius tollere,
& impeditur, cum possessio illarum
seruitutum non acquiratur, nisi post-
quam quis aggreditur id agere, & im-
peditur, & qui impedit praevalet, &
idem de alijs seruitutibus negatiuis,
quae alicui debentur glos. in l. 1. C. de
seruit.

14 Praescrip-
tio serui-
tutu quo-
tpe fiat.
Praeterea seruitutes reales si sint con-
tinuae praescribuntur sine titulo spatio de-
cem annorum inter praesentes, & triginta
inter absentes, sed si sunt discontinuae,

non praescribuntur, nisi tempore de cur-
tus initio non extat memoria, sine titulo.

Aduertendum enim in praescriptione
huiusmodi seruitum vbi titulus non in-
teruenit, eum qui praescribit, non posse
ostendere aliam possessionem quam per
vsum earum cum scientia, & patientia
possidentis fundum, vnde vt huiusmodi
seruitutes sine titulo quis praescribat o-
portet vt constet, illum nec precario,
nec vi, eum scientia & patientia pre-
dium possidentis tanto tempore ijs v-
sum fuisse, quantum est opus ad praescri-
bendum. l. 1. & 2. C. de seruit. & quod
tempus praedictum requiratur ad serui-
tutes continuas, probatur in l. si quis
diuturno. ff. si seru. vendic. l. 1. & 2.
vbi glos. C. de seruit. l. 1. §. fin. l. fin. ff. de
aqua plu. quod vero ad discontinuas
requiritur tempus supra expressum, pro-
batur in l. seruitutes. ff. de seruit. l. hoc
iure. §. ductus aque. ff. de aqua quot. Vn-
de consuetudo, vel vltus de cuius initio
memoria non extat, vim veri tituli iuris
praesumptione habet, vnde non oportet
probare scientiam & patientiam eius ad-
uersus quem praescribitur. Covar. lib. 1.
var. resol. c. 17. nu. 11.

15 Seruitus
qualiter
amittat.
Quo vero ad seruitutis amissionem
per non vsum illam possidentis, ad praes-
cribendam seruitutem vrbanam aduer-
sus eum qui possidet, oportet vt ultra
non vsum illam possidentis, praecedat al-
iquis actus domini praedij, vt supra est
dictum, & sic cum illo actu & bona fi-
de, sat est quod is cuius est illa seruitus,
desinat illa vt per decem annos inter
praesentes, & viginti inter absentes. l. pen-
nul. C. de seruit.

Alij seruitutes per non vsum earum
decem annis inter praesentes, & viginti
inter absentes amittuntur, nec est neces-
sarius ex parte praescribentis titulus, nec
ignorantia eo tempore, quod ad eum
pertineat aduersus quem eas praescri-
bit. d. l. penult. nisi seruitus sit ad ali-
quibus rebus vtendum per maiora in-
terualla quam horarum, vel dierum,
vt si sit ad vtendum aqua ductibus ab-
ternis mensibus, vel hebdomadis, vel
maioribus interuallis, quia tunc tem-
pus.

pus est duplicandum, ita vt inter praes-
entes praescribatur tantum spatio vigin-
ti annorum. l. si sic. ff. quem. seruit.
amitt. l. fin. C. de seru. quod non exten-
ditur tam extra seruitutes merè reales,
nec vbi duplum excedit quadraginta an-
norum spatium. Covar. d. lib. 1. var. ref.
c. 17. nu. 10. Molina d. tr. disput. 70.

26 Praescrip-
tio actio-
num quo-
tempore
fiat.
Quarto loco. Actiones regulariter ex-
tinguntur spatio triginta annorum, &
etiam debita quae ex illis exigi poterant,
modo adsit bona fides, modo supra ex-
plicato. l. sicut in rem. in princ. C. de praes-
cript. triginta ann. Contra tamen eccle-
siam, vel pia loca, omnis actio, quae de-
cennio, vel aliter longiori tempore du-
rat, non praescribitur breuiori tempore,
quam quadraginta annorum, & si Ro-
mana sit centum, sed actiones, quae bre-
uiori tempore quam decennio alijs praes-
cribuntur contra ecclesiam, & priuatos.
auth. quas actiones. vbi gl. C. de sac. san.
Covar. in reg. possessor. 2. p. §. 2. num. 5.
Quo vero ad libertatem, licet contra ea
nullo tempore praescribatur, debitum ta-
men seruitutis praescribitur cum bona
fide incipij tempore viginti annorum.
l. 2. C. de praescri. longi temp. quae pro li-
bert. nec est probabile, qd praescribatur
spatio decem annorum in hoc inter praes-
entes. Et si seruus tanquam liber bona
fide mortuus est; tractato quinquennio
ab eius morte, nec circa bona eius, nec
statum filiorum, aliquid potest intentari.
l. 1. & seq. C. & ff. ne de stat. defun.

17 Praescrip-
tio rerum
putantur,
immobiliu
imobiliu
eiusdem
quo tempo-
re fiat.
Quinto loco. Ad praescribendum res
immobiles, & quae cum immobilibus com-
putantur, requiritur spatium quadragin-
ta annorum aduersus ecclesiam inferio-
rem, rem à Romana, cum bona fide, vel pri-
ncipis, quatus praescribat, vel vna ecclesia aduer-
sus aliam: contra Romanam vero tantum
spatium centum annorum: aduersus vero
monasteria ordinis sancti Benedicti spa-
tium sexaginta annorum; & in his praescri-
ptionibus regulariter non requiritur titu-
lus; probatur de tempore aduersus ec-
clesiam inferiorem in c. illud. c. de quar-
ta. c. ad aures. de praescri. c. 2. eod. in 6. au-
then. quas actiones. C. de sac. san. eccle.
qd tempus requiritur etiam si ecclesia Ro-

mana praescribat aduersus ecclesiam infe-
riorem credens ad se pertinere, si enim
de plenitudine potestatis id consequatur
non requiritur praescriptio. Abb. in c. cum
nobis. eo. Quod priuilegium extenditur
etiam ad loca pia, legata, & donationes
ad pias causas, monasteria, & hospitalia.
d. auth. quas actiones. cum l. si. C. de sac.
san. eccle. Abb. in d. c. de quarta. hoc vero
priuilegium non extenditur ad bona pa-
trimonialia clericorum, cum sic, vt laici
censeantur. Abb. in c. si diligenti. nu. 36.
& 37. de praescrip. nec ad emphiteotam,
vel feudatariu ecclesiae. Quod vero ad-
uersus Romanam ecclesiam non praescri-
batur minori tempore, quam centum an-
norum; probatur in c. ad audientiam. c.
nobis. c. si diligenti. de praescri. c. 2. eo. in 6.
d. auth. quas actiones. quod intelligitur
de bonis proprijs nomine ecclesiae, non
alioru in quibus Papa habet iurisdictionem
vniuersalem: vt dicit Abb. in d. cap.
ad audientiam.

De tempore vero concesso religioni
sancti Benedicti, patet ex priuilegio Eu-
genij Papae 1434. ei concessi: Incip. Nos
in fauorem.

Quod si quis incipit praescribere rem
priuari immobilem per quinquennium,
cum titulo inter praesentes, quae postea
deueniat ad ecclesiam inferiorem à Ro-
mana; tunc quia denorat tantum dimi-
dium temporis ad praescribendum aduer-
sus priuatu, sat erit postea possidere per
viginu annos, cum bona fide, & aduersus
Romanam per quinquaginta annos; &
idem quando viginti annis illam solum
possederit, dum pertinebat ad ecclesiam
inferiorem à Romana, si postea ad Ro-
manam deneniat. Silu. praescriptio. 1. q. 7.
Quod vero dictum est supra, in praescri-
ptionibus quadraginta annoru, vel pluri-
mum aduersus ecclesiam non requiritur ti-
tulum, sed sufficere bonam fidem, proci-
dit etiam in praescriptionibus longissimi
temporis aduersus priuatos, scilicet tri-
ginta, vel pluriu annoru. Fallit tamen
quando ius est contra praescribentem, vel
aliter est praesumptio contra eum quod
mala fide possederit, nisi vel titulu osten-
dat, vel probet se tanto tempore posse-
disse, cuius initij non extet memoria;
non.

non præscribet. c. 1. de præscr. in 6. extra quos casus sufficit bona fides. d. c. 1. cap. sanctorum. de præscr. not. gl. in c. si diligenti. vbi Abb. Couarr. in reg. possessor. 2. p. §. 3. nu. 6. cum seq. & §. 5. nu. 2.

18
Præscrip-
tio contra
fiscum quo
tempore
fiat.

Sexto loco. Ad præscribendum res contra fiscum, fisco iam incorporata, cum alia sint adhuc ei. nō incorporata, sed debita ob crimen quod punitur pœna amissionis bonorum ipso iure, postquam sententia desuper est lata; bona ergo iam incorporata non præscribuntur minori spatio q̄ annorum xl. l. omnes. l. competit. C. de præscr. triginta annor. Abb. in c. cū nobis. n. 11. de præscr. Bart. in l. in oibus. ff. de diu. & temp. præscr. Secundò, bona fisco seculari nondū acquisita, illi tamen debita, eo q̄ ob vectigal non solum quis amiserit rem, præscribuntur aduersus fiscum trienio. l. 2. C. de vectig. & commissis. Tertio, bona hæreticorum, vel apostatarum à fide, ipso iure debita fisco ecclesiæ, nunquam præscribuntur, nec ab hæreticis, vel eorum successoribus, nisi hæredes cū ignorantia quòd fuerint hæreticorum illa possederint spatio quadraginta annorū. c. 2. de præscr. in 6. De iure tamen civili post quinquennium à die mortis hæretici, cum actio quæ aduersus delinquentem competit, tum bona illius aduersus fiscum secularem præscribebantur. l. 2. C. de apost. gl. in l. Manichæos. C. de hæret. idē sentiens in crimine læsæ maiestatis humanæ, & quocunque alio crimine, quo bona fisco applicantur; secus verò est de iure ecclesiastico, & licet hodie ecclesia relinquat bona hæreticorum fisco seculari, adhuc tamen nō præscribuntur minori spatio, quàm præscriberetur aduersus fiscum ecclesiasticum. Simanca. de cathol. instit. tit. 9. nu. 134. Quartò, bona fisco seculari nondum incorporata, ei tamen debita, quia vacant morte alicuius sine legitimis hæredibus, si talium bonorum fuit facta fisco denunciatio, nec occupauit, præscribuntur aduersus fiscum etiam sine titulo quadriennio, vel titulo adit, vel non. l. 1. C. de quadr. præscr. l. intra quatuor. ff. de diu. & temp. præscr. si verò non est facta denunciatio, & possideantur cum titulo & bona fide, vt em

ptione, præscribuntur, vt & bona priuatorum, scilicet mobilia per triennium, im mobilia per decennium inter præsentēs. l. quamuis. de vsucap. sine titulo. verò cū bona fide, spatio triginta annorū, quod intelligitur etiam de alijs bonis nōdum fisco incorporatis. l. in oibus. ff. de diu. & temp. l. 2. 3. & 4. ff. de requir. reis. l. q̄. re. C. ad legē Corn. de falsis. nisi in iure aliquid habeatur, q̄ breuiori tempore aduersus fiscum præscribatur. d. l. 3.

Sextò, quòd ad fiscum ecclesiæ, vel bona ad eam spectantia, sint ei incorporata vel non, præscribuntur aduersus ecclesiam inferiorem quadraginta annorum spatio, Romanam centum; Præter bona hæreticorum, vt supra, quæ nunquā partim præscribuntur, partim quadraginta annis à successoribus, cum ignorantia, quòd fuerint bona hæretici. Abb. in d. c. cum nobis. Molina disput. 79. aduersus etiam delictum præscribitur spatio viginti annorum. Boer. decis. 26.

Septimo loco. Ad præscribendū aduersus principem ea bona, quæ ad illius fiscum non pertinent.

Prima conclusio. Quæ summo Pontifici ex autoritate sibi à Christo tradita, & munere competit, nullo tempore aduersus apostolicam sedem minui, præscribive possunt, cum id iure diuino sit concessum contra quod non datur præscriptio. Abb. in c. cum nobis. nu. 12. de præscr.

Secunda conclusio. Tributa & celsus, quæ in signum subiectionis principi debentur, nullo tempore possunt præscribi, ita vt ab ijs quis sit post exemptus. Abb. loco cit. Bart. in l. in omnibus. ff. de diu. & temp. præscr. Couarr. in reg. possessor. 2. p. §. 2. nu. 8. l. competit. C. de præscript. triginta annorum.

Tertia conclusio. Quod est supremæ potestatis, à nullo subditorum aduersus id nullo tempore potest præscribi, vt q̄ ad eum non appelletur, q̄ aliquem coercere non possit, vbi ratio, & iustitia id possit: vt d. Couar. loco cit. & de pract. q. c. 4. nu. 1. 2. ex d. l. competit. vnde nemo potest præscribere exemptionem à supremo alius suo principe. Abb. in c. cum nō liceat. nu. 16. de præscr.

Quarta conclusio. Bona, quæ ad regni coronam

19
Præscrip-
tio contra
principē,
quo tem-
pore fiat.

coronam ita spectant, vt tamen non repugnet iuri communi ea fieri alicuius priuati, vt saltus prædia urbana & rustica, præscribuntur aduersus regni coronam tantum spatio centum annorum. Couar. in reg. possessor. 2. p. §. 2. n. 8. & 9.

Quinta conclusio. Bona, quæ principis sunt, non vt princeps est, vt bona quæ ex patrimonio suo, vel aliunde; nō verò regni corona, vel fisco ad eum spectant, eo tempore præscribuntur aduersus principem, quo & aduersus quemlibet priuatum: vt ibi d. Couar. & Molina. d. tract. 2. de iust. disput. 74.

20
Præscrip-
tio vbi nō
currit etiā
ex longo
tempore si-
ne titulo.

Sextum dictum. Sunt aliqui casus, in quibus possessio longi temporis, vt triginta; quadraginta annorum, vel maioris spatij, non sufficit ad præscribendum sine titulo; id tamen prænotando, q̄ quādo ius non est in contrarium, nec aliunde oritur præsumptio male fidei possidentis, necessarius non est titulus ad præscribendum longissimo tempore triginta; quadraginta, vel plurium annorum, quando verò ius est in contrariū, vel est præsumptio male fidei, nō est satis ad præscribendum possessio longissimi temporis, sed præterea titulus oportet probare; factamen erit possessio temporis de cuius initio memoria non extet, licet titulus non probetur. c. 1. de præscr. in 6. nisi constaret eam possessionem fuisse semper cum mala fide, vel cum ignorantia iuris minimè dubij, tunc n. possessor non præscriberet, etiam si nō extet memoria initij, quia possessor male fidei nunquam præscribit; & ignorantia iuris etiam inuincibilis impedit prescriptionem, & reddit possessorem male fidei. Vnde regula prædicta solum procedit quā non adest mala fides, nec cum ignorantia iuris possessio est adæpta, sed tantum cum de ea re est præsumptio. Verum est tamen, q̄ possessio de cuius initio memoria non extat, vim habet tituli, & idē tollit præsumptionem ignorantie iuris, & male fidei, quando aliud in iure in aliquo casu particulari non est statutum. d. c. 1. de præscript. in 6.

Primus casus est in d. c. 1. vbi quia vnus episcopus possidebat ecclesias in alterius episcopatu, quòd est contra. c. omnes basilicæ. 16. q. 7. idē oportet vt episcopus præscribens, ostēdat titulum, vel quòd possederit tempore de cuius initio memoria non extet, nec factus est eas possidisse per quadraginta annos.

Non tamen factus est ius sit in contrarium aliquo modo; ad hoc vt aliquo tempore etiam longissimo, ordinario tamē, præscribatur, sed vt ius resistat, ac veret possessionem illam, & inde cōsurgat vehemens præsumptio, spectata rei qualitate; quod possessio fuerit ex mala fide, vel iuris ignorantia: vt dicit Couar. lib. 1. var. ref. c. 17. num. 7. Vnde licet prædia sui natura sint libera, quia tamen eis solent imponi seruitus, possessio longissimi temporis non est contra ius commune, vt probatio sit necessaria; sic etiam licet quarta oblationum, & spectarum pertineat ad episcopum, quia tamen illi potest cedere, & alteri concedere. idē in c. de quarta. de præscript. acquiritur possessio ne quadraginta annorum, cum nō oriatur vehemens præsumptio male fidei, vel iuris ignorantie; Si quoque licet illicitum sit accipere, de manu laici ecclesias sine episcopi præstito consensu, quia tamen fieri potest, vt de consensu episcopi eas quis acceperit, idē factus est possessio quadraginta annorum. cap. cura. de iure patr. sine titulo aliter legitimo.

Secundus casus, in decimarum solutione, q̄ cum debita sit ab omnibus, idē non præscribitur aduersus hanc solutionem breuiori tempore quadraginta annis cum titulo, & sine tempore de cuius initio non extet memoria: vt d. Couar. lib. 1. var. ref. c. 17. nu. 10. d. c. 1. de præscr. in 6. sed quia laicus est incapax iuris percipiendi decimas, nisi ex priuilegio. Pape, idē nō præscribitur etiam tempore immemoriali, nisi constet antecessores ante tempora Concilij Lateran. 1179. id ius possidisse, quia ante illud concilium consueuerat concedere laicis de ecclesia benemeritis talia iura, quod Concilium tibi post prohibere: vt ibi d. Couar. nu. 4. & 5. vbi d' aliud est esse constitutum quod factus est sit quadraginta annorū, licet nullus titulus interueniat, aliud præscriptio.

Tertius casus est in iure patronatus, quod

quod

quod licet tempore ordinario possit p̄scribi aduersus priuatum, non tamen à laico aduersus ecclesiam liberā vllō tēpore, cum incapax sit eius nisi ex priuilegio Papæ, vel dotatione ecclesiæ, &c. Couar. d. reg. possessor. 2. p. §. 10. num. 2. nisi quando non est certum omnino ecclesiam fuisse liberā, & parochiani sunt qui id præscribunt, de quibus præsumitur q̄ dotarint, tūc enim spatia quadraginta annorum absque titulo ius id præscribunt, vt in dubio inde nō possint expelli ab illo iure.

Quartus casus est in ecclesia collegiata, cuius rectoris electio nō ad patronū, sed ad Capitulū spectat, nisi à principio dorans id in pactum deduxisset, & fuisset sibi concessum. c. sacrosancta. c. Messana. de elect. ita vt nulla cōsuetudo possit contrarium inducere. d. c. Messana. quia tamen id potest reservari, & concedi solum per Papam, idē si patroni fuerint in possessione presentiarū prælatū, vel eligendi, & nominandi eum à tempore immemoriali, id ius præscribunt, ita vt ab illo deinceps non possint, etiam si titulum non ostendant, cum tale tempus habeat vim tituli præsumpti. c. nobis. de iure patr. c. generali. de elect. in 6. & Concil. Trident. sess. 25. cap. 9. Couar. §. 10. supra cit. secundū quem modum dicit Molina d. tract. 2. disput. 75. reges Hispaniæ præscripsisse ius nominandi, & eligendi episcopos, & prælatos collegiarū, quas ipse exererunt, & dotarunt.

Quintus casus est, q̄ cum oīa bona ex se sine vbera, qui dicit ea primo geniture vinculo affecta, non obtinet nisi probet antecessores suos à tempore immemoriali fuisse in ea possessione, sat est tamē hoc casu possessio quadraginta annorū cum titulo, & immemorialis sine. c. 1. de præscr. in 6. c. cum personæ. de priu. in 6. Couar. reg. possessor. 2. p. §. 3.

Sextus casus est, q̄ cum iurisdictio civilis, & criminalis sit penes principem, & ad eum omnes deriuatur: vnde si q̄ inferior dicit particularis loci iurisditionem ad se spectare, probare debet, quomodo id sibi competat, aliās succūbit. Couar. de pract. q. cap. 1. & 4. vnde ad præscribendam huiusmodi iurisdictio-

nem, requiritur possessio immemorialis cum ius resistat. Couar. d. reg. possessor. 2. p. §. 3. cum titulo verò requiritur spatium cētum annorum, quod requiritur ad præscribendum aduersus coronā regni. Couar. d. §. 3. etiam in causa ciuili, vt dicit Molina. d. disput. cum possit tempore dicto præscribi aduersus principē iurisdictio criminalis, & ciuili etia p̄niendi malefactores vltimo supplicio, præter ea quæ pertinent ad supremum gradum meri & mixti imperij, quod est ius condendi leges, cudendi monetam, quod ad ipsam vltimo appellatur, tributa imponendi, tabelliones de nouo instituendi loco defunctorum, vel alios ministros, quæ nulli censentur cōcessa, nisi nominatim & specialiter concedatur, etiam si apponatur clausula concedens merum & mixtum imperium: vt dicit Couar. d. §. 3. Aliqua tamen ex ijs possunt præscribi, vt ius cudendi monetam, tabelliones instituti, legitimādi illegitimos; & huiusmodi: vt d. Couar. d. reg. possessor. §. 2. non tamen condendi leges vniuersales, vel q̄ ad eum vltimo appellatur, & in his præscribendis sine titulo est necessaria possessio immemorialis, cum titulo centum annorum, nec est probanda scientia, & patientia eius contra quem præscribitur in immemoriali; si verò talia iura p̄scribuntur contra priuatum, & non regni coronam, cū ad eam nō referat q̄ vnus magis, quam alius id ius habeat, sat est inter presentes tempus decem annorū, viginti inter absentes, & triginta sine titulo. Couar. de pract. q. c. 4. & in reg. possessor. d. §. 3.

Septimus casus est, q̄ cum tributa in Reipublice subsidium ad onera eius portanda à subditis soluantur, præsumptio est soli principi deberi: vnde si quis priuatus dicat ad se pertinere, non auditur, nisi ostendat principis donationem, vel nisi adsit possessio immemorialis sine titulo, si modo de mala fide non constaret, vel vehemens præsumptio, & fama esset de mala fide, & titulo nō iusto, tunc enim dictum tempus non sufficeret; & cum titulo requiritur tempus centū annorum. Doct. in c. quod latenter. extra de reg. iur. quæ faciunt ad videndum a u-

Mar-

Marchiones, Duces, & huiusmodi possint ab eorum vassallis tributa exigere: vt dicit Molina. d. disput. 75. in comparatione ad Regem, qui & d. in comparatione ad subditos q̄ præscribuntur decem annis inter presentes, viginti inter absentes cum titulo tali qui bonam fidem arguat ex parte dñi arbitrio prudentis.

21
Possessio immemorialis, & cētennaria differat, & vt utraque probeatur.

Septimum dictum. Possessio cētennaria, & immemorialis differunt, cum cētennaria nō dicatur immemorialis: vnde ea probata non censetur immemorialis præscriptio, quæ excedit centum annos; vnde si reperitur eius initium intra centum annos, non dicitur immemorialis. Secundò, differunt, q̄ in cētennaria necessarius est titulus, in immemoriali secus, in qua præsumitur titulus adfuisse, & oīa quæ requiruntur ad verā possessionem, seclusa vi, & metu, nisi aliundè contrarium constet; & hæc semper sufficit aduersus Romanam ecclesiam, & regni coronam. Couar. reg. possessor. 2. p. §. 3. nu. 6. cum seq. & dicitur immemorialis etiam q̄ senes qui sunt audierint à suis maioribus aliquid cœpisse ante centum annos.

Probatu verò cētennaria possessio publico instrumento, vel testibus, quorum testimonium ante mortem ad futuram rei memoriam sit iudicē sumptū, iuxta c. quoniam frequenter. vt lit. non constat. vel si quis viuat qui natus sit centū, & octo, vel centum decem annos, & recorderet eius possessionis, cū in hoc non sit necessarium, q̄ excederet pubertatē, sed satis sit q̄ recorderet. Abb. in c. cum nobis. num. 5. & 6. de præscript. Couar. d. §. num. 8.

Immemorialis verò probatur per testes, qui resistuntur se semper id audiuisse, & vidisse, nec vnquam contrarium audiuisse & vidisse, & eam semper fuisse communem opinionem, & famam suorum maiorum, nec extare aut extitisse apud suos maiores memoriā de contrario, vel initio eius possessionis. Couar. d. §. 3. nu. 7. qui testes debent esse eius ætatis, vt testificentur se spatia annorū quadraginta id audisse, & vidisse, vt ibi dicit, & tunc essent ætatis octo, vel decem annorum. Molina d. tract. disp. 76.

Octauum dictum. Aduersus legem civilem præscribitur consuetudine decem annorum, aduersus verò legem canonicam consuetudine quadraginta annorū: vt d. Abb. in c. si. de consuet. nu. 11. Consuetudo tamē quæ est de re ecclesiastica, & spirituali præter legem canonicā vim habet obligandi post decem annos, vt est consuetudo ieiunandi certa die, vel festum aliquod celebrādi. Consuetudo tamen qua ecclesiæ præiudicium inferunt debet esse quadraginta annorum: si Romanæ, vel coronæ regni cētum annorū; & si eo casu ius resistit, requiritur cōsuetudo immemorialis, siue id cōsuetudo, vel p̄scriptio dicatur. Et si est lex aliqua ciuili, vel canonica, q̄ aduersus eā præscribi non possit, vel non nisi certo tempore, primo casu non præscribitur: secundo, nisi elapso tempore dicto, licet adsit bona fides, & titulus. l. vbi lex. ff. de vlti. cap.

Nonum dictum. Præscriptio dicitur quandoque non currere, quia nondum tempus illius inceptit, vel quia quæ iam inceptit, cessat & quasi dormit, q̄ tempus non computatur, sed tempus q̄ currit cum eo q̄ sequitur coniungitur. Quandoque dicitur interrumpi, quia tempus præscriptionis præteritū extinguit, & ineptum ad præscriptionem iudicat, ita vt sit de nouo percurrendum totū tempus requisitum ad præscribendū. Vt verò tempus eius præscriptionis in qua titulus non est necessarius currat vel incipiat, requiritur possessio & bona fides, modis supra explicatis, vbi verò requiritur titulus etia is est necessarius; Præterea aduertendum, q̄ quicquid est causa sufficiens, vt præscriptio cesset, vel dormiat, vel interrumpatur, etia est causa sufficiens ne currere incipiat si ante illius inceptionem aduenit. Econuerso verò non quicquid impedit ne p̄scriptio currere incipiat, impedit ne continuet, vt in filij bonis aduentitijs in quibus pater habet vsum fructū, nulla incipit currere præscriptio, dum is est sub patris potestate. l. 1. §. fin. C. de annali except. l. 1. C. de bon. mater. si tamen præscriptio illa cœpisset antequam ea bona deuenissent ad filium familias, nō dormit, dum

apud

22
Præscriptio aduersus legem quo tēpore fiat.

23
Præscriptio qñ incipiat, qñ nō currat, & qñ interrumpatur.

apud eum sunt. Sic etiam non potest prescribi incipere fundus dotialis aduersus uxorem. l. in rebus. C. de iure dot. sed si ante coeperit quam deueniret in uxore, non dormit postea. & idem de qualibet re simpliciter alienari prohibita. Præterea, ut prescriptio currere incipiat, oportet ut res non sit prohibita simpliciter prescribi, nec comparatione eius contra quæ erat prescribenda, aliter non prescribitur etiam cum titulo, & bona fide, lege id vetante. l. vbi lex. ff. de vsucap.

Tempus verò prescribendi ad alienum non incipit currere nisi à die qua debetur. l. cum notissimi. §. illud autem. C. de prescript. triginta annor.

In ijs quoque quæ prescribuntur ex hoc quod alius non videtur iure suo, prescriptio incipit à die quo coepit non uti tali iure cum posset, & si postest vsus, interruptitur prescriptio, & incipere debet à puncto quo coepit uti cum posset.

Prescriptio cessare dicitur, vel dormire. Primum, aduersus ecclesiam, quando caret prælato, vel habet sed inutilem ad agendum, quia excommunicatus est, suspensus, captiuus, vel aliter impeditus; quod tempus non est computandum ad constituendum tempus integram necessarium ad prescriptionem. c. 1. c. audientia. de prescript. Secundò, idem est in prescriptione aduersus Imperatorem tempore quo imperium vacat, vt ibi d. Abb. & idem aduersus regni coronam, & aduersus ecclesiam Romanam tempore schismatis. c. cum nobis. de rescript. Tertio, dormit aduersus pupillum durante pupillari ætate, secus cum aduenit pubertas. l. sicut. C. de prescript. triginta ann. authent. nisi tricennale. C. de bon. marern.

Quartò, dormit tempore hostilitatis. c. ex transmissa. de prescript. & tempore pestis, si in loco ius non reddatur, & si red dicitur, sed timeatur accedi, ecclesia saltem restituitur in integrum, & quilibet alius. Abb. in d. c. transmissa. Silu. prescriptio. 1. quæst. 9.

Interruptio verò prescriptionis est duplex, vna naturalis, alia civilis, vt d. Couar. reg. possessor. 2. p. §. 12. Naturaliter interruptitur, cum incipit cessare aliquid de substantialibus prescriptionis,

scilicet vel possessio civilis, vel bona fides, licet deficiat quod credatur res esse vnius, cum tamen sit alterius; si etiã deficit titulus, licet raro eueniat quin etiã bona fides cesset, interruptitur ea prescriptio quæ titulum requirit, non autem, quæ sine titulo perficitur. Abbas, & Couar. locis citat.

Interruptio civilis est quæ fit per actum iuridicum ex cuius decreto prescriptio interruptitur, triennalis tamen prescriptio non interruptitur litis contestatione, sed procedit & perficitur etiam lite durate, possessor tamen si damnatur, tenetur restituere. l. 2. §. si. ff. pro empt. Abb. in c. illud. de prescript. Couar. loco cit. nu. 4.

Prescriptio decem, vel viginti annorum cum titulo interruptitur per litem contestationem, non autem per totam citationem. Abb. in d. c. & Couar. loco cit. & idem de prescriptione triginta, vel plurimum annorum sine titulo, & cum bona fide. Fel. in d. c. illud. Couar. loco cit. oportet verò ut litem contestatio ad hoc fiat coram iudice competente, si tamē actor qui litem mouit succumbat, contestatio litem non interruptit prescriptionem. Couar. loco cit. & adhuc ut contestatio litem interruptat prescriptionem; oportet ut sint presumptiones, quod eam contestatur, non ad interruptendam prescriptionem, sed ad prosequendam litem, aliter si presumptio sit quæ litem moueat ad prescriptionem tantum interruptendam, non fit interruptio: vt dicit Molina d. tract. 2. disput. 78.

Prescriptio verò quæ cum scientia quod aliquid debeatur peragitur in odium non petentis introducta per solam citationem interruptitur. l. sicut. vbi gl. l. cum notissimi. §. imò. C. de prescript. triginta ann. Couar. loco cit. nu. 4. & etiam interruptitur per traditionem pignoris, & per exhibitionem nouæ cautionis, quæ à creditore debitori fiat. d. l. cum notissimi. §. imò. Et in casibus quibus, vt supra, civilis prescriptio interruptitur per litem contestationem, vel solam citationem, quando qui vult eam interrompere, & non potest litem contestari, vel aduersarium citare, vel ob eius absentiam, infanciam, furem, vel quod tutore, vel curatore careat, vel

24
Prescriptio contra creditores an curat, & quomodo.

vel sit potens, eam interromper si iudicè adeat, libellum posrigat, & rem in questionem deducat, quod si non potest iudicem adire, sat erit adire episcopum loci, & ei rem manifestare; & si nihil horum potest, sat erit rem publicè proponat vbi reus habet domicilium, & id subscribatur, vel per tabellionem, aut scribam publicum, vel per testes, si in loco non fuerit talis minister publicus. vt perfecti. C. de annal. except. & Couar. loco cit. nu. 5. d. prescribi contra Romanam ecclesiam non obstant Bulla cœnæ, quæ non excludit possidentes res Romanæ ecclesiæ cum bona fide.

Aduertendum autem, quod quando interruptitur prescriptio actionis, si non solum per citationem interruptitur, sed proceditur ad litem contestationem, tunc eo ipso perpetuatur, vel prorogatur, ac extenditur tempus necessarium ad prescribendum talem actionem vsque ad tempus quadraginta annorum, computandum à die qua actor qui litem est contestatus, desinit ab illa prosequenda, & trahit vis intendendi iterum eandem actionem ad heredes illius donec tempus illud quadraginta annorum compleatur. l. si. C. de prescript. triginta annor. l. 1. §. 1. C. de annal. except. quod procedit in actionibus realibus, & personalibus, & quæ citra quadraginta annos essent etiam prescribendæ, vt in re inhibitoria, & alijs. Couar. d. §. 12. nu. 6. Licet tamen quando prescriptio interruptitur naturaliter locum habeat quod ad omnes homines. l. naturaliter. ff. de vsuc. quando tamen interruptitur civiliter solum procedit respectu illius qui illam litem, vel citationem interruptit, præterquam quando ea ratione prescribens constituitur in mala fide, quia tunc cum per amam fidem interruptatur naturaliter, prescriptio cessat quod ad omnes.

Quando verò prescriptio est semel interrupta, si naturaliter, potest iterum incipere, modo adsit bona fides arbitrio prudentis. Couar. d. loco nu. 7. & idem si interruptio sit civilis, sed si litem contestata requiritur tempus quadraginta annorum à die qua actor à lite prosequenda desinit, vt actio prescribatur. l. si. C. de

prescript. triginta ann. & in consequentiam realis actionis requiritur idem tempus, vt res de qua agitur sit omnino prescripta, si enim intra illos quadraginta annos actio iterum, vel ab eodem actore, vel eius heredibus intentetur, si vincat, res ad eum effectum, aduersus eos non censetur omnino prescripta, quia reus tenebitur illam eis restituere, sicut in triennali prescriptione, quando litem est contestata ante absolutam prescriptionem, si is qui prescripsit, transacto tempore prescriptionis damnatur, tenetur actori rem mobilem quam prescripserat restituere. vt d. Couar. loco cit. Quod si possessio ab vno in alium transeat, si vterque bona fide possedit, nec interruptitur, nec dormit prescriptio, sed tempus vtriusque est computandum ad constituendum integrum tempus ad prescribendum necessarium: vt d. Molina d. tr. disp. 78.

Decimum dicitur. Multe res sunt quæ prescribi non possunt, præter superius explicate, vt res spirituales à laicis, & ea quæ pertinent ad supremam potestatem. Primum, res furto ablata, vel per vim possessæ, quæ non solum à fure, & violento possessore, sed nec ab alio qui eas bona fide ab eis emerit, vel iusto titulo possederit prescribuntur. §. furtiue. l. i. ff. de vsuc. quæ intelligitur, vt ibi declarat glo. de prescriptio. longi temporis, vt res, decem, viginti annorum, non autem triginta, vel plurimum annorum: omnes. l. sicut in rem. C. de prescript. triginta ann. Silu. prescriptio. 2. q. 12. Abb. in c. nihil. in c. si diligentibus de prescript. Secundò, vbi sunt plures vnus rei possessores, non potest vnus eam prescribere aduersus alios, quibus est communis, quia censetur eam nomine suo, & aliorum possidere. l. si commutem. ff. quem ser. amitt. Tertio, heres non potest prescribere rem quam antecessor mala fide possedit, vt supra est dictum, nec currit prescriptio vbi quid liberaliter donatur, vt si clerici cuius donet quid quotannis episcopo liberaliter. Silu. prescriptio. §. 2. Sor. lib. 1. q. 7. art. 2. de iustit. Quarto, liber homo prescribi non potest. l. si. C. de long. temp. prescript. quod pro lib. l. vsucapionem. ff. de vsuc. §. si aliquando. Iustit. cod. Quintò, obedientia prescribi non potest.

25
Prescribi que non possunt.

testi à subdito aduersus eum cui illa debet. c. cum non liceat. de præscr. vt & neq. q. quis ab episcopo non visitetur, & ei non debeat visitanti procuracionem. c. cum ex officio. de præscr. c. cum instantia. de censib. potest tamen aliquis præscribere aduersus prælati, vt ad ipsum subditi talis prælati pertineant, & sic ab eo visitentur, & illi procuratio debeat. d. c. cum ex officio. Sexto, non valet præscriptio cōtra neruum ecclesiæ disciplinæ, vt quod tēpore interditi pulsatis cāpanis, & alta voce celebretur. c. cum inter. de cōsuet. Septimo, limites prouinciarum, episcopatum, & parochiarum, & q. ijs suisuibus cohærent, vt aliqua ecclesia, præscribi non possunt, modo sufficienter constet tales fines præfixos esse. c. super eo. de paroch. c. quicumque. c. licet. c. inter. l. 6. q. 3. nec limites ducatuū, comitatuum, & c. limites tamen prædiorum possunt præscribi. cap. quia indicantē. de præscript. Octauo, nec res publicæ in vltimo publicum deputatæ, vt viæ, portus, & c. præscribi possunt in totum, nec in partem. l. vsucapionem. ff. de vsucapio. l. præscriptæ. C. de ope. publ. etiam si populus ijs vti definat. l. viâ. ff. de via publ. Nondò, res prohibita alienari, si prohibentur sine solemnitatibus, vt res ecclesiæ, & minorum, possunt præscribi etiam si non interueniant illæ solemnitates, modo interueniat bona fides ex parte possidentis, nec illa alienatio sit facta ex ignorantia iuris ex parte eius qui possidet, sed solum ex ignorantia facti, q. is esset pupillus, vel solemnitas non interuenierit. l. 2. §. si à pupillo. ff. pro empr. c. de quarta. de præscr. & ois præscriptio pupilli cōparatione eius est sublata, ita vt nec incipere, nec continuari possit tēpore pupillaris ætatis, sed totum illud tēpore sit subtrahendum. l. sicut in rem. ver. quæ ergo. C. de præscr. triginta anno. & contra eos admittitur solum præscriptio triginta annorum. l. fin. C. in quibus causis in integ. restit. non est necess. l. 3. C. in quibus nō obijc. longi tēporis præscriptio. si verò res est simpliciter prohibita alienari, vt fundus dotalis, bona vinculo primogenituræ ligata, vel fideicommissa, legata, & huiusmodi; si quidē talis præscriptio

coepit antequam ijs bonis id vinculum est iniunctum, non impeditur præscriptio, imò peragitur eodem tēpore quo præscriberentur si talem naturam nō essent sortita. l. si fundum. ff. de fundo dotal. & idem de alijs rebus, quæ coepita præscriptione alienari prohibentur. Abb. in d. c. cum non liceat; nisi bona coepita iam præscribi ad pupillum pertinere incipiant, quia sic dormit præscriptio, donec pupillaris ætas transeat, siue is sit filiusfamilias, vel nō. l. sicut in rem. ver. quæ ergo. C. de præscript. triginta annor. auth. nisi tricennale. C. de bon. mater.

Bona tamen vinculo maioratus affecta, & alia alienari prohibita præscribuntur aduersus successores tēpore de cuius initio memoria non extat, quia illa memoria habet vim tituli, & facultatis regiæ ad alienandū; non possunt tamen prædicta bona præscribi aduersus successores in illis præscriptione decem, vel viginti annorum. l. si. §. fin. C. commun. de leg. Contr. in d. reg. possessor. 3. p. §. vlt. in fi. præscribuntur tamen spatio triginta annorum aduersus alienantem possessorem, vel quemlibet successore, postquam aduenit tēpore in quo in dictis bonis iam debebat succedere, nō autem ante, cum agere non possent, & minus aduersus successores iam nondum natos. d. l. si. §. fin. autem sub conditione. Couar. loco cit. nu. 20.

Vltimum dictum. Datur quandoque in integrum restitutio aduersus præscriptionem, & primò conceditur minoribus restitutio aduersus præscriptionem cōtra ipsos iam completa, licet sit longissimi tēporis triginta, vel quadraginta annorum, licet nulla eorū interuenit ignorantia, nec impedimentum ad illam interruptendam, quod beneficium solum quattuor annis post impletos viginti quinque annos eis conceditur, scilicet vsq; ad vigintionem annos expletos. l. vnica. C. si adu. vsucap. l. si. C. de temp. in integ. restit. l. si. C. in quibus causis restit. in integ. non est necess. Secundò, conceditur etiam ecclesiæ quattuor annis post expletam aduersus eam præscriptionem, etiam si sit quadraginta, vel centum annorum. Abb. in c. r. num. 9. de præscript. cum

26 Restitutio aduersus præscriptionē an detur, & cui.

cum alijs. Couar. reg. possessor. 3. p. §. si. nu. 4. & subducitur in præscriptione tēpus, quo prælati in male alienauit, vitæ; quod non currit ecclesiæ. Guid. Pap. q. 150. quæ ecclesia restituitur et lapsu quadriennij, qū est lapsus malignitate quadrarij, vel alia rationabilis causa sit. best. Capic. decis. 4. n. 26. non tū restituitur ad lucrōdiosum ex dispositione legali. Tiraq. de vtr. retr. §. 3. §. gl. 2. n. 10. & idem intelligitur de locis pijs. Abb. in c. nulli. nu. 4. de rebus dub. Tertiò, conceditur etiam maioribus viginti quinq; annis aduersus præscriptiones cōtra res peractas, dum erant maiores, ex iniusta causa, vt si erant in expeditione aduersus hostes, vel causa reipublice absentes, & peracta est aduersus eos præscriptio, & ex varijs causis q. connumerantur. ff. ex quib. causis maiores. C. quib. non obijc. longi tēp. præscr. C. de restit. militū. Instit. de actio. nibus. & demū ex qualibet iusta causa. l. 1. ff. ex quib. causis maiores. præter expressas in iure. Quæ restitutio ex causa maioribus concedenda, conceditur tū quattuor annis postquā tale impedimentum cessauit, & impediens de præscriptione restituit, q. quadriennij numerari incipit à tēpore quo cessante impedimento ignorantia inuincibilis præscriptiois cessauit. c. r. 2. de restit. in integ. lib. 6. Silu. præscriptio. l. q. 4. & idē est in ecclesia, qui tū quattuor anni cōceduntur maiori tū qū ante præscriptionem completam non potuit illam interruptere. l. ab hostibus. §. si eum l. usq. ff. ex quib. cau. maiores. Couar. in reg. possessor. 3. p. §. si. nu. 3.

Licet tū ignorantia eius aduersusque præscribitur, præscriptionem non impediatur, est tū causa iustificans, vt restitutio in integrum maiori ex clausula illa generalitè concedatur, si qua causa iusta esse videbitur, si ignorantia inuincibilis sit, vt saltem aduersus præscriptionem legi tēporis decē, vel viginti annorū concedatur, onus tū probandū eā ignorantia inuincibile interuenisse incumbit ei qui beneficium petit, cui, si eam legitimè non prober, non est concedendum. Abb. in c. r. c. viginti. nu. 3. de præscr. Couar. in d. §. si. vbi & disputat an concedatur restitutio aduersus præscriptionem legis in rem

paris triginta, vel plurimum annorum. Et quia qui rē præscribit, acquirat eius dominium, idē d. eam restituere nō tenetur ecclesiæ, vel minoris, vel maiori anteq; restitutio eis concedatur, nec vllō modo post quattuor annos à die præscriptionis completæ. Molina d. r. 2. d. 1. p. 80.

S V M M A R I V M.

- 1 Poena vnde dicatur, & vt differat à modo, & initio vicioso.
- 2 Poena quoniam sit.
- 3 Poena quare sit in d. r. & earum bonum.
- 4 Poenam quis possit imponere.
- 5 in Poenalibus an fiat extensio de ea sit ad casum.
- 6 Poena an in dubio temporalis sit vel perpetua.
- 7 ad Poenam inouendā quid requiratur, dolus, &c.
- 8 Poena vbi sit intelligenda, & à quo.
- 9 Poena an infligi possit sine culpa.
- 10 Puniri pluries an possit quis pro eodem delicto.
- 11 Poena quando debeat.
- 12 Poena an sit exigenda, vel soluenda in foro conscientie, & quomodo.
- 13 Poena conuentionalis an licita sit, & quomodo.
- 14 Poena legalis an exigi possit.
- 15 Poena cui sit applicanda.
- 16 Poena soluens an teneatur ad aliud.
- 17 Poenam infligendam an officiales teneantur solvere, si non accusant quolibet.

De acquisitione Domini per penam, legis autoritate alicui infligatur, & alteri applicatur.

Cap. XXIII.

Notandum, q. poena differat à modo, & initio vicioso, nam Poena vnde dicatur, & vt differat à modo, & initio vicioso, vnde si quid relinqueretur alicui sub modo, modo non seruat, relictum non debetur. ff. de donat. quæ sub modo, & de conditione causa data, causa nō seruat per totum, de quo

suo loco latius. Differt etiam pœna ab initio vitioso, quia pœna propriè est illa q̄ infligitur delicto, nec semper est exfoluenda, vt mox dicitur, initium verò vitiosum, est cum ius prohibet aliquid ab ab initio acquiri, nisi interueniant ea q̄ ipsum ius requirit, q̄ cum contra ius interuenit impedit dominij acquisitione, vt si beneficium simoniacè, per intrusio nem, vel aliter illegitimè acquiratur, de quo est textus in c. 1. de reg. iur. in 6.

Secundò, notandum, q̄ pœna dicitur à puniendo, quia punit q̄ quisq; pro culpa commissit. c. penitentia. de pœna. dist. 3. & diuiditur in afflictionē corporis, de qua alibi, & diminutionem patrimonij. Abb. in c. inter alia. de imm. eccl. Gem. in c. si. de elect. in 6. prima, non inferitur iure humano sine culpa propria: secunda, quandoque ex sola culpa alterius; si subest causa. c. sine culpa. de reg. in. in 6. & dicitur apud Iuristas pœna damni. i. priuationis alicuius boni tēporalis, quo pacto filius punitur pro hæresi patris in bonis temporalibus.

2 Est præterea pœna spiritualis multiplex: prima, dicitur increpatio, q̄ est quasi præambulum ad pœnā, vel admonitio quasi ad mentem reducit, vt explicat Gell. lib. 6. noct. Att. c. 14. & h̄ in c. peruenit. 84. dist. ad Tit. 3. & hæc vel est occulta, vt quis desistat à peccato, cū plus valeat correctio apud prudētē q̄ decē plaga apud stultum. Prou. 7. & prius tenandū sit num ægroto possit esse salutare remedium. c. accusatio. 1. 2. q. 7. §. si. c. ad finem. 23. q. 5. vel publica, quam pœna sequitur Mat. 18. c. si peccauerit. 2. q. 1. c. nouit. de iudic. c. 2. c. cum dilectus. c. pen. de accus. Secunda, est censura ecclesiastica: i. excommunicatio, suspensio, interdictionē. c. quaranti. de verb. sig. Tertia, infamia. c. infames. 2. q. 1. Quarta, depositio. c. si eps. dist. 5. Corporalis verò est pariter multiplex secundū canones: i. iniuriæ, vel abstinentiæ. c. si quis constitutus. 90. dist. c. si homo. 27. q. 7. verberū. c. circuncelliones. 23. q. 5. terti a feruitutis, publicationis bonorum. c. Adrianus. 53. dist. exilij. c. in sinodo. 63. dist. vel destructionis in monasteriū ad pñiam agenda. c. sacerdos. de pœnis. dist. 6. secundū le-

ges verò plures sunt, dānationis in metallum, deportationis in insulā, interdictionis ignis, & aq; & vitimi supplicij.

Pœnæ præterea sunt ciuiles, & criminales: ciuiles, q̄ aliunde, q̄ ex causa criminis pronouentur. Ciuilis est triplex, conuentionalis, iudicialis, & legalis; Conuentionalis, q̄ ex parium condictione statuit, vt si intra certum tempus quid datū, vel factum nō sit, in pœnam aliquid soluat. l. in illa stipulatione. l. si ita stipulatus. ff. de verb. obi. q̄ quandoq; est certa. l. stipulatio ista §. alteri. de verb. obi. q̄ n̄ que incerta vt soluat inter esse, vel vsura. l. lecta. si cert. per. l. 1. de vsur. quæ tū certum modū excedere non debet; aliàs præsumitur in fraudem vsuarum si excedat quantitatem contractus. l. cum alle gas. C. de vsur. nec potest hæc pœna ex conuentione applicari fisco. l. arbiter intra certum. ff. de arb. & et compromissis accedit, & in alijs contractibus ratione fidei nō seruatē p̄stat. c. dilecti. de arb. ratione verò moræ interesse debetur. l. cum quidam §. sed pupillo. de vsur.

Legalis est, quādo pœna pecuniaria à lege imponitur pro reparatione dāni, vt dupli, tripli, quadrupli, q̄ peccat ciuilitate, licet pro crimine imponat. §. quadrupli. §. omnes autem. Inst. de act. de effusis, serui corrupti, & huiusmodi. l. si verò §. prætor. ff. de his, qui deiec. §. pœnalis. Inst. de act. pro mora, & dilacione. l. mora. l. cum quidam. §. si pupillo. de vsur. l. lecta. si cert. per. vel ob contumaciam, aut contemptum. l. vnica. ff. si quis ius dic. non. obe.

Iudicialis est, q̄ à iudice decernitur. d. l. 1. q̄ applicatur parti pro damno, q̄ vt ciuilis sit non debet fisco applicari, cum aliquo modo sic iroger in famiam, l. 3. & ibi gl. de sep. viol. q̄ pœna pecuniaria in corporale à quocunq; iudice mutari non potest, sed tantū à senatusconsulto, quod est pecuniaria in corporale conuere re potest. l. aliud. de verb. sig. Guid. Papæ de cl. 579. Diuiditur etiam pœna in pœnam & multam. d. l. aliud. pœna. n. est animaduersio criminis corporalis & pecuniaria, multa pecuniaria tantum; Præterea multa venit ex arbitrio eam decernentis, pœna v̄t lege decreta, vnde à pœna

à pœna nō appellatur, à multa sic. l. in multis. l. certa ratione. ff. quādo pronoc. non est necesse. Criminalis pœna diuiditur in pecuniariam & corporalem, q̄ pecuniaria etiā in corporalem extraordinariam q̄ nec commutatur. l. 1. ff. de pœnis. l. si. de in ius voc. l. 1. de publ. iud. Corporales pœnæ diuiduntur in capitales, & non capitales: capitales dicuntur quibus caput eximietur à ciuitate. i. per mortem, metallum, deportationem. l. capitalium. de pœnis. l. quidam. l. aut damnum. eod. quæ dicuntur pœnæ capitales propriè, aliæ minus propriè, q̄ sunt relegatio. l. 2. de publ. iudic. infamia. d. l. aut damnum. amissio dignitatis. l. moris. de pœnis. & verborum admonitio. l. si quis forte §. si. cum l. seq. eod. inter quas pœnæ capitales, aliæ sunt atrociore, aliæ minus pro qualitate delicti. glo. in §. est. de publ. iud. Inst. tit. Non capitales, sunt pœnæ pecuniariæ propriè, & aliqua leuis in corpus correctio. Abb. & Felin. in cap. qualiter. 2. de accusat.

3 Ideò autem introductæ sunt pœnæ ad hominum delinquentium emendationē. l. si pœnam. de pœnis. c. prodest. 23. q. 5. more medicorum qui ægrotis licet mortū proximis nō cessant medicamenta p̄bere. c. Nabuchodonosor. §. item qui. 23. q. 4. & vt alij eorum exemplo à malo auocentur, quod & firmiter Demosthenes contra Neetam; & Platō in dial. qui inscribitur Gorgias, d. conuenit oēm qui ab aliquo rectè punitur, vel ipsum fieri meliōrē, vtilitatemq; percipere, vel cæteris exempla dare, vt illi pœnas aspiciētes meliores efficiatur. & h̄ in l. si à reo. §. si. de fideiuss. l. 1. C. de emēd. prop. Caliod. lib. 3. var. ep. 31. Cic. act. 5. in Verre. vnde & iudicib; iubetur ne crimina coalescere sinant, sed puniant. l. per oēs. C. de def. ciu. quia veniē facilitas det incentiuū peccandi. c. vt clericorum. de vita & hon. & Cic. docet orat. pro Milone. & vt inter hōtes innocentiā seruetur. c. facta sunt ante leges. dist. 4. cum pœna sit medicina. Arist. 1. Rhet. ad Theod. c. 14. & malū cū perseuerat augeatur, & remediū contra peccatū sit accelerata correctio. Caliod. lib. 3. ep. 14. c. cū tanto. de consuet. & tūc Respublica bene gubernetur. cū impro-

bi dant pœnas: vt inquit Plat. dial. 2. de Philoso. & charitas non sit. sed languor, vbi mali mores. pœna non castigantur. c. non putes. cum seq. 23. q. 5. & ex vno peccatore populus polluit. c. sed illud. 45. dist. & pro peccato vnus Deus in vniuersum populū pœnā q̄nq; diffundat. Iosue 7. 1. Reg. 4. Ionæ 1. Sic tñ vt pœna cum misericordia exerceatur, vt castigetur peccator, sed ei aliquid conuocetur, vt homini, & ad peccandū promo. c. duo. 23. q. 4. c. qui sincera. c. disciplina. 45. dist. c. fraternitas. 12. q. 2. Vnde oēs gentes ab initio vix capitales pœnas recipiebant, sed tñ pecuniarias: vt ait App. lib. 1. de bellis ciuilibus. & alius lib. 26. hist. Anglic. & Iuu. Sat. 6. nulla enim satis videtur magna cunctatio, vel deliberatio, vbi de vita hominis aufertur acrius, quam pœnam mortis, idē ecclesia nunq̄ ferē infligit. c. clericis. c. sententiā. ne cler. vel mon. cū semper speret de hōis emendatione, affirmādo tñ pœnas. legib; humanis iustè decerni ad crimina puniēda, & impediēda. His ita obiter de pœnis not.

4 Prima sit cōclusio. Vt pœna quis possit dñum acquirere, oportet vt imponatur ab eo qui illam imponere potest si sit legalis, vel iudicialis, legalē is potest tñ imponere, qui & potest statuere, iudicalem qui potest iudicare, arbitralē qui potest arbitere esse, & conuentionalē qui potest contrahere, & et iudex ecclesiasticus potest pœnā pecuniariam imponere multando contumacē Et laicum si illa magis timetur. Abb. in c. licet. de pœnis. si verò vult eam imponere per modum pœnæ, si adest statutum vel consuetudo, vt pro quocunq; delicto soluatū pœnā pecuniaria, & non potest, quia tale statutum non valēt, vel consuetudo, cum non timeat quis peccare, vbi nummis scit se id posse redimere. c. pauper. 1. 1. q. 3. si verò vltra pœnam ordinariā, imponit etiā pecuniariā, valet. c. 2. de constit. in 6. modo non fiat ex auiditate: si verò non ad est consuetudo talis vel statutum, si vult pœnam exigere extra iudiciū, nō potest. d. c. licet. si verò vult procedere iudicialiter potest exigere pecuniariā, vbi certa pœna non est iure imposta, si verò est certa pœna statuta, non potest eam mu-

tare, nisi pronuntiatio velit eam temperare. l. i. ff. ad Turpil. post enim non potest. d. l. i. nisi possit super eum in dispensare: vt not. in c. at si clerici. de iudic. vt & si esset multa imposita, quia ob inopiam rei potest eam temperare etiam ex post facto. l. illicitas. de offic. pref. Abb. in d. c. licet. vbi & dicit, quod vbi poena non est iure expressa debet imponi consuetudinaria.

in Penali-
bus a fiat
extensio de
casu ad ca-
sum.

Secunda conclusio. In penaliibus non fit extensio de casu ad casu, nisi sint communiter parificati, & non alioquo tantu, licet ad effect. eadem ratio, quia tunc non extenditur quod ad poenam, sed tantum quod ad prohibitionem, nisi ratio sit eadem expressa in vtroq; casu, vel indubitate praesumpta, quia sic extensio fit et quod ad poenam. g. l. in elem. vnica. de offi. vic. in c. constitutionem. de regular. li. 6. Nec etiam poena extenditur ad actum proximi delicti, nisi a casu perficiatur. cap. cum in cunctis. de elect. c. perpetuo. to. in 6. vbi glo. & Abb. in c. de eo, qui mittitur in possess. Bar. in l. is qui cum re. lo. C. de sicariis. de x. tamen in atrocioribus attentantem carmen potest punire factem extraordinarie. h. qui non dicam. C. de episo. & cler. & ibi. Doct. Viu. in communibus opin. in verbo, poena.

Quod si per statutum imponitur poena alternatiua, vt suspendatur, vel pecunia damnentur, si verba dirigitur ad iudicem, est optio eius quam religat. Bar. in l. r. ff. de effra. l. si fugiui. C. de seru. fugit. si vero ad reum, datur ei optio, si actiue in eum verba diriganur, secus si passiuè, vt patitur hanc vel illam poenam, quod si impersonaliter proferantur, datur optio iudici, cum regulariter tri optio detur. l. respiciendum. de penis. nisi vna poena esset in statu in aliam, vt si lex, vel iudex dicat, rem solua centum intra sex dies, aliter relegatur, tunc enim post tempus lapsum, inuenitur secunda poena. Bar. in d. l. r. Abb. in c. inter cetera. de rescript. quod si alio tamen poena imponatur, consuetudo est seruanda, vt sibi dicit Abb. alias. reo. sanatur, vt mitior eligatur.

Quod si quatuor an poena extendatur ad alterum, non imponitur, si est

personalis dimiuitiua status, vt infamia, ex communicatio, suspensio, interdictu, sequitur personam. l. ex eo. ff. de postul. vnde & damnatus ad mortem, licet fugiat, manet tamen seruus poenae: vnde non poterit alibi contrahere, testari, & huiusmodi. Bar. in l. qui vltimo. ff. de poen. si vero extenditur ad locum, vt ne accedat ad talem locum, non porrigitur extra territoriu, si locus is sit extra territorium. Bar. in d. l. qui vltimo. & hoc quod fit in odium eorum contra quos poena profertur, secus si fiat in odium loci prohibiti, vel ad commodum ciuium, quia potest prohiberi subdito, ne vadat ad certum locum. l. relocatorum. §. r. Simterdicere. ff. de interd. l. si. ff. de decret. ab ord. fac. quod si interdicitur alicui aliqua ars, non porrigitur extra territoriu. l. ex ea. ff. de postul. Bar. in l. cunctos populos. C. de sum. Trin. vbi dicit, quod filia excluda per statutu ne succedat, non excluditur a bonis alicui sitis. & sic priuans alicquem de beneficijs, intelligitur de beneficijs sitis in territorio tantum: si vero poena respicit bona, quia publicentur, si a lege, porrigitur ad sita extra territoriu, quae occupantur per iudicem loci. l. cu vnus. ff. de bo. auth. iud. si vero a statuto, non extenditur ad bona alicui sita. Bar. in d. l. cunctos populos. Io. And. in cap. cum secundum. de haer. in 6.

Quod si poena simpliciter sit imposita sine temporis praescriptione, si est imposita sine causa cognitione, vt per interlocutoriam iudicis temporalis, est temporalis durans tantum durate eius officio. Abb. in c. ex literis. de constit. quod intelligitur de poena successiua, momentanea enim est perpetua, l. illicitas. de off. sic. praes. si vero cu causa cognitione est imposita, si delictum merebitur, vt esse perpetua, ita erit, alias secus. Abb. in d. g. si vero poena imponitur ipso facto, factio negatiua, vt contra non facientem aliquid, non requiritur monitio, vbi terminus praesigatur, cum interpellet pro homine. cap. potuit. de locat. Gem. in cap. licet. de electio. in sexto. scilicet vbius terminum non praesigat, vt sibi dicit, quod si imponatur poena ipso facto contra factum affirmatiuum, tunc

6 Poena an sit in dubio reprobis, vel perpetua.

tunc non requiritur monitio ad eam incurrendam; & id incurritur poena apposta contractu vbi quis ab eo recedit, et si habeat effectum ex sententia iudicis. Abb. in c. Rainutus. de testamen. facit l. nuda. C. de contr. & committ. stip. poena tamen apposta aliquid non facientem, tra certum tempus, non incurritur ante expirationem temporis, licet certum sit non posse factum impleri. Ang. & Cumanus in l. cum stipulatus sum mihi. ff. de verb. oblig. l. in c. commissa. de elect. in 6. licet ante tempus agi possit ad interesse. d. l. cum stipulatus sum.

7 ad Poena incurrendam quid requiratur, dolus, &c.

Vt etiam poena corporalis incurritur, debet dolus interuenire. l. ff. de in lit. iur. Bar. in l. quicumque. C. de sena. fugio. secus in poenis pecuniarijs. l. serui. C. de nox. act. Bal. in l. data opera. C. qui accusant. ff. de in lit. iur. vbi dicit, quod si quis curando cum equo occidat aliquem, non debet occidi, licet ad agat ex latrona. Sic etiam si tempus praesigatur in odium negligentis, non incurritur ignoranti vel legittime impedito. Abb. in c. quia diuersitate. de concess. praeb. nisi sit praesigum non in odium negligentis, sed in alterius fauore. vt in l. generis. ff. de his qui not. infam. gl. in c. statutu. de praeb. in 6. l. nulli. C. de episc. & cler. c. nos quidem. de testam. vt si executor testamenti non potuit exequi infra annum, deuoluatur tamen ad episcopu pro legatis pijs exhereditio dictis iuribus. Ex quo etiam fit, quod qui facere non potest, quod sub poena mandatur, non incidit in eam. Abb. in c. p. & C. de off. deleg. nec etiam in sententiam excommunicationis. glo. in c. quam sit. de elect. in 6. vt d. Nam. in Man. c. 27. nu. 24. in foro conscientiae, & etiam exhereditio saltem postquam constat de impedimento, ita vt etiam absolute non sit opus, vt d. Abb. in c. cum super causa. de testib. vnde si ante celebrasset, non esset irregularis, quia praesumitur, quod iudex noluerit talem ligare, & minus alia poena ligat non valentem pacere, nisi quatenus inter interesse, alias si potuit, tenetur quis restituere creditoribus. l. si quis. ff. de iur. iudic. in glo.

Quod si quis sua culpa faciat tantum partem, vel de eius ad quod sub poena Pars Secunda.

debetur, si obligatio est diuidua; penam totam non incurrit, sed tantum pro parte non soluta, si vero indiuidua, totam. Abb. in c. l. i. de penis. dicitur vero obligatio diuidua, cum quis obligatur ad aliquid, & vnum faciat, indiuidua, cum ad vnum; & incipit id, vt d. Bar. in l. stipulatio. non si diuidua, sed modus, vt si legati relinquuntur alicui si quid fecerit, non habebit totam nec partem, nisi totu fecerit. l. M. in unum. l. cu fundus. ff. de cond. & dem. l. si seruus. ff. si quis cauit. Quod si quis promittit sub poena se aliquid ratum habiturum, si contraxerit de facto; d. Bar. in l. id quod pauperibus. C. de episc. & cl. quod non incurrit poenam, quia ratu ad ius refertur, nisi adiecerit & firmum, quod refertur ad factu, vt ibi d. Et potest quis puniri pro peccato alicui commisso a iudice domesticu, nisi index delicti petat reu ad se remitti, quod debet fieri in atrocioribus, alias non tenetur. Abb. in c. licet. de fo. comp. Quod si quis mandet fieri homicidiu, ibi debet puniri vbi delictum est commissum, & non vbi mandauit. Abb. in d. c. Bar. in l. si vt proponitur. ff. de fideiuss. & idem in teste falso, qui tamen potest puniri ab vtroque iudice, & locus est praetentioni, vt & qui de loco exempto vulnerant alium in loco non exempto, et t. de praesumpt. & idem de eo qui deliquit in confinis. arg. l. arbor. ff. comm. diuid. si tñ factum deponens, ignorabat attestacionem alio transmitti debere, est puniendus vbi deliquit.

8 Poena vbi sit infligenda, & a quo.

Non est poena punitur corporaliter sine culpa, poena tamen damni sic, ex causa, si quis sit incapax alicuius beneficii, vel ordinis, quia illum non possit exercere, vt leprosus remouetur ab administratione ecclesie, & a sacris ordinibus ob bigamiam, vel corporis defectu, vel quia bonum in quo quis punitur non sit pro priuato, sed communi, vel si bonum vnus penderet alio, vt in crimine laesa maiestatis filius punitur pro patre poena infamiae etiam. c. si quis. 6. q. 1. vel quatenus est res alterius, vt filius patris; vel quatenus peccatum vnus deriuatur ad alium per imitationem, vt filij imitantur mores parentum, vel per modum meriti, prout

9 Poena an infligi possit sine culpa.

propt peccata subditorum merentur p- latum peccatorem. Job 33. vel quatenus homines simul viuunt, ad iudicandum vnum debere esse sollicitum, ne alius peccet, pœnam tamen ex communicatione pœnis non puniatur pro alio. c. si hæres. q. 3. secus in pœna interditi. c. nō esse de spons. de his laic. d. xi. de peccato.

I 0. Puniri plus est amplius puniendus pro eadem culpa, nisi in eodē iudicio multiplex: pœna imponatur, q̄ vna nō sufficit, in diuerso tamen iudicio semel, puniendus non est amplius puniendus, nisi ex nouo delicto, vel contumacia, vel nisi iudicia sint diuisa, vt pro blasphemia potest quis puniri in foro ecclesiastico, pœna statuta in c. statum. de maled. in ciuili. pœna corporali iuxta auct. vt non lit. coll. q. si. tñ per vñ iudicem sit imposita pœna, non potest per aliu iudicē fieri maior imponi. l. qui de criminis. vbi Ang. C. de accus.

De his etiam videnda sunt, quæ late habentur tr. de Lege, vbi agitur an, & qñ fiat extensio in pœnis; & tr. de iudice.

I 1. Tertia conclusio. Pœna quando lege non statuitur ipso iure, vel ipso facto crimine commisso, nō debetur ante latam sententiam, quia delinquens à iudice ad eam soluendam damnatur. & Couarr. lib. 2. c. 9. nu. 8. var. resol. tenet hodie pœnas posse augeri, vel minui ex causa à iudicibus, etiam si iure taxata, etiam in hæresi. idem d. lib. c. 8. Zerola in pra. xi ep. verbo, priuatio. in princ.

I 2. Quarta conclusio. Quilibet delinquens etiam hæreticus, cui bona ob crimen à iure ipso facto confiscantur, nō tenetur ea tradere fisco ante latam sententiam, imò potest ea in perpetuum bona conscientia retinere, & transmittere ad posteritatem, si nunquam sententia feratur. Adr. quod lib. 6. q. 1. Caier. 2. q. 62. art. 3. Sot. lib. 1. de iust. q. 6. art. 6. Couarr. in 4. decret. cap. 6. §. 8. nu. 10. Simanca de cathol. instit. tit. 9. nu. 157. & est communis Theologorum, & Iuristarum, probatur nam lex humana debet esse tolerabilis, & hominum imbecillitati accommodata, talis verò non esset si obligaret delinquentem contra seipsum exequi grauem, & acerbam pœnam, vt sua omnia tradat

fisco. Præterea nemo inauditus damnari debet, sed multa contingere possunt quibus delictum extenuet, vt prudentis arbitrio delinquentis puniri non debet. toto legis rigore, quæ omnia nō potest lex prospicere, ideo oportet q̄ index id cognoscat, & si æquum viderit, legis rigorem mollire per epichariam, q̄ sibi concessum est, vt ex circumstantijs potest pœnam in legis quandoq; attingere. vt dicit Couarr. lib. 2. var. resol. c. 4. Præterea nemo potest sui esse homicida, sed si quis ante sententiam bona sua fisco applicaret, oporteret & causam exprimere, & si esset ob hæresim, vel homicidium, inde sibi etiam mors immineret, quod non est faciendum ergo.

Ampliatur, vt neque post sententiam teneatur quis in conscientia soluere pœnam, si index illam non exigit, sed tantum requirit non resistere iudici, illa exigenti, vbi dicit Couarr. loc. cit. 4. decret. limitari, si non simplex sit pœna, sed indusus, vt si vñ iudicis legatur vxori manente casta, & honesta, si enim peccet, licet occulte, tenetur dimittere vxorem, si iudicem hæretic. Couarr. in regula peccatum in princ. de regul. in 6. Nau. in Man. c. 23. nu. 62. & 67. idem Couarr. 4. decret. 2. p. c. 6. §. 8. nu. 17. etiam si semel tantum peccet, Beia in congreg. Bo. uon. 15. & 17. Februarij, cas. 13.

Declaratur autem prædicta conclusio, vt post latam sententiam, retrahatur ad tempus delicti commissi, ita vt non valeant contractus, donationes, & huiusmodi, in prædictum fisci, in hæreticis crimine. Couarr. in ep. c. 6. §. 8. nu. 9. & alij Doct. tex. in l. Manichæos. C. de hæres. & idem in crimine læsæ maiestatis. l. si. Cad. leg. l. maiest. h. tamen retinetur dominium bonorum suorum, vbi que ad sententiam. Si manca, tit. 9. de cathol. instit. nu. 228. Videt in sel. de Indis. p. 1. nu. 14. Vnde possum licite vi uere de bonis suis, & famuliam alere. Siluest. hæresis. 1. q. 8. & etiam relinquere in testamento, donare, & mutuo dare, modo non faciant in fraudem fisci, & locare, modo non imminuat iactura inde donarijs, & huiusmodi, quia non præiudicant sententiam dominio, terram suam.

Titulo.

Titulo tamen oneroso, vt vendendo, permutando, in dotem dando, &c. non possunt dicta bona transferre, nisi ex causa necessaria quando periculum est ne criminem eorum in iudicio damnetur, quia deciperent illos cum quibus contrahunt, quando verò non adest tale periculum, non peccant sic contrahendo, vt in regionibus Septentrionalibus.

De hac materia late habetur tract. de hæresi, vbi de his copiose dixi.

Prædictis tamen casibus si quis legitime interrogetur à iudice de crimine, quia ad sit semiplena probatio, & c. & negat crimen, tenetur in foro conscientie pœnam fisco soluere: vt d. Sot. lib. de iust. q. 6. art. 6. & ideo si fisco ad referat, potest occulte sibi compensare, accipiendo de bonis eius, si fieri potest sine scâdalo, & procedit etiam si pœna ipso iure non esset inflicta, sed foret intelligenda.

Sic etiam si quis dederit aliquid vt à sede apostolica gratiam, vel iustitiâ obtineat, tenetur etiam nulla expectata sententia id accipere restituere pauperibus, antequam ab excommunicatione absoluarur, ex Bulla Greg. XIII. & etiam legislator potest de plenitudine potestatis statuere, vt aliquæ pœnæ lenes soluantur nulla expectata sententia, licet raro, vel nunquam id sit faciendum, nec id est presumendum nisi ex verbis, si ipso iure, vel ipso facto prolaris, id cõstat, iuncta mente prædicta legislatoris; & etiam tenetur reus exequi contra se sententiam si iudex id præcipiat, & soluat ratiõ. & Nau. in Man. c. 23. nu. 66. Couarr. in 4. decret. 2. p. c. 6. §. 8. nu. 10.

Si verò bona non sint propria eorum qui illa possident, sed ab administratoribus Republicæ eis collata, vt beneficia ecclesiastica, & huiusmodi, p̄i administratores possunt statere, vt beneficia ipso iure amittantur certis casibus, etiam in conscientia nulla expectata sententia. Vnde pœna spiritualis à iure potare ipso iure, vt excommunicatio, suspensio, interdictum, & irregularitas incurruntur commisso crimine pro quo sunt impositæ, nulla iudicis expectata sententia in foro conscientie, vt supra est dictum.

Similiter vbi quis sit in capax alicuius

iuris, vel in pœnâ, vel alia de causa procedit in foro conscientie non expectata sententia, vt spiritus qui non potest succedere in patris bonis.

Quo verò ad beneficium ecclesiasticum, licet quis in pœnâ ipso facto priuetur ob crimine, nō tenetur id relinquere ante iudicis sententiam in conscientia, cum vbi executio delinquentis requiritur cõtra se non sit uecessario executioni mandanda ante sententiam. Sot. lib. 1. de iust. q. 6. art. 6. Couarr. in 4. decret. 2. p. c. 6. §. 8. nu. 8. Nau. op. de datis, & p̄missis pro iust. coroll. 3. l. 1. n. 47. Quæ intelligitur quia non adduntur verba iudicaria, quod est absq; sententia beneficia vacent, vt additur in alienante bona ecclesiæ in extrâ. ambrosio. Pauli. II. de præb. in extrâ. cõi. q. 1. n. ego credere adhuc in conscientia nō teneri relinquere, cū non satis sit sententia declaratoria iudicis, quia adhuc non tenetur quis restituere, sed tñ non resistere iudici exequenti, & ita et stilus feruat, nisi ad datat et in foro conscientie, vt de non residentē h. in Conc. Tr. sess. 23. c. 1. de ref. & idem probabile est et de alienante bona ecclesiæ. Vbi tñ quis red dederit inhabilis ad obtinēdā, vel in obtinēdo beneficio crimen committeret p̄ta intrusionis, si monia, tunc et ante sententiam tenetur illud dimittere, cum iniuriam sit visum. c. 1. de reg. iur. in 6.

Minus quoq; tenetur quis relinquere officia quibus ipso iure priuatur ante sententiam, nisi aliter clare constiterit de mente legislatoris esse, si etiam quis inhabilis tenetur ad eligendū, vel suff. agum ferendum, vt ob ambitum, vel si ob id excluditur à collegio, vel munitio ante sententiam non tenetur se abstinere. Nau. in Man. c. 23. nu. 63.

Declaratur tñ vbi pœna amissionis beneficiorum est statuta, vt lata sententia, delinquens priuetur beneficio, & factibus, à sic commissi criminis perceptis. Couarr. in d. 4. decret. 2. p. c. 6. §. 8. nu. 7. & 8. & idem de fructibus alio: in bonorū, quæ ipso iure commisso aliquo crimine amittuntur. Couarr. ibi. Siluest. q. 23. contr. de contr. q. 7. concl. 3. Molina, de iust. tract. 2. d. 1. d. 1. q. 1.

Quinta conclusio. Pœna conventio-

ventiona- nalis in cōtractibus licitè imponi, ac exi-
lis an. lici gi potest, si non fiat in fraudem vsuarū.
ta sit, & Abb. & Innoc. in c. suam. de pœnis. quæ
quomodo. & potest imponi conductoribus si certo
tempore non soluant, modo non impo-
natur in fraudem vsurarum, nec à con-
suetis fœnerari, in foro fori.

Si tamen pœna imponitur ob turpem
causam, vel cōtractum ex sui natura il-
licitum, vel ex iure nullum, nec exigi;
nec accipi potest, secus si talis esset vt iu-
ramento firmeret iuramentum valeret,
quia sic exigi posset. Couar. in c. quauis
pactum. p. 2. §. 4. nu. 4. Non tñ tenetur,
qui incurrit pœnam conventionalem il-
lam soluere nisi petatur in foro conscie-
tiæ, si pñ petatur potest, & tenetur eam
soluere etiam non expectata iudicis sen-
tentia, & is cui debetur potest illam exi-
gere, modò in fraudem non apponatur.
Couar. in 4. decret. 2. p. cap. 6. §. 8. Nau-
in Man. cap. 23. num. 67.

14 Pœna le-
galis à exi-
gi possit.
Sexta conclusio. Pœnam canonicam
& legalem tam laici, quam clerici exi-
gere possunt. Abb. in c. dilecti. de arbitr.
re. in c. si quis contumax. cum seq. 17.
q. 4. etiam si excedat damnum, licet tu-
tus esset huiusmodi excessum in pios
vltus erogare; & etiam consuetudinaria
exigi potest. c. dilectus. de offi. ord. licet
non sit in vltu. & etiam pœna iudicialis
potest peti à quocunq; etiam si excedat
interesse, sed si pars fecit quod potuit, vl-
tra interesse iure canonico non potest pe-
ti. c. suam. de pœnis. & etiam pœna arbi-
tralis. d. c. dilecti. de arb. pœna verò con-
sumaciæ punitiua vltra interesse exigi
non potest, iure canonico. c. 1. de dol. &
contu. nisi petatur ad satisfactionem ini-
uriæ. c. olim. de iniuri. si tamen iudex po-
test multare, vt est ordinarius, eam po-
test exigere. l. 2. in fi. de iud. Nec pœna
potest exigi post annum, quando est me-
re pœna ex parte actoris & rei. Barr. in
l. si. ff. de pœn. in l. honorarijs. ff. de act.
& oblig. licet fallacia casibus innume-
ratis à gl. in d. l. in honorarijs.

15 Pœna cui
sua applica-
tionē, si ex statuto imponatur per
iudicem potest sibi applicare: si vero ex
officio procedit, melius est, vt losopio
applicentur, nisi debeatur patri, vt quan-

do intrōducit actionem. l. 3. ff. de sepul.
viol. alix, si conuentionales applicentur
parti, alix iudici, vel fisco, prout de eis
statuitur.

16 Pœnā sol-
uēs an te-
neatur ad
aliud.
Octaua cōclusio. Solutio pœnæ in fo-
ro exteriori sufficit ad obseruantiam leg-
gis, vel pacti aliquid prohibētis sub pœ-
na. gl. in c. dilecti. de arbit. in §. quia ve-
rò. auth. de iudic. vbi soluta pœna quæ
erat in cōpromisso, peti non potest, vt
feratur sententia, nisi & addatur quod
stetur arbitrio. l. pen. ff. de trans. l. cum
proponas. C. eodem.

17 Pœnā in-
figēdam
an officia-
les teneā-
tur solu-
re si non
accusant
quos de-
bent.
Nona conclusio. Officiales, qui non
accusant eos qui in pœnam inciderint,
si ad accusandum se obligarunt pacto,
vel iuramento, peccant id omittendo;
aliàs scēus, nisi fœnerant alias in malis.
Et vbi erant obligati accusare, si acceperunt
pecunias ne accusarent, tenentur
eas restituere fisco, vel ei cui pœna erat
applicanda, & etiam tenentur vsque ad
supplementum pœnæ exigendæ si accu-
sant, quod intelligitur in causis ciuili-
bus, si enim in criminalibus id omit-
tant, non ex concussione, sed ex pietate,
etiam pecuniam accipiendo ne accusent,
non tenentur restituere. Silu. pœna. in fi.
& etiam simpliciter & verius teneri po-
test, quod non teneantur ad pœnam in
qua condemnati fuissent accusari, sed
bene ad gabellas quas fraudarunt: vt di-
cit Napan. in Man. cap. 15. num. 34. Silu.
restitut. 3. q. 5. ver. 7.

S V M M A R I V M.

1 Dominium an acquiratur ex testa-
mento, vel contractu nullo ob-
missam legis solemnitate, in fo-
ro conscientia.

De modis acquirendi Dominium re-
rum ex facto hominis, & primò
ex facto nullo ob solemnitate
legis omittam. Cap. XXIII.

A Cto huiusque de modis acquir-
endi rerum dominia ex facto,
seu dispositione legis, siue sit ius
gentium,

gentium, vel ciuile, congrue sequitur vt
videantur modi quibus ex facto homi-
nis dominium queratur.

1 Quæstio vero grauissima est inter do-
ctores an ex testamento nullo vel con-
tractu ex l. solemnitate omitta, acquiri
possit dominium vt si in testamento, vel
in donatione desit requisitus numerus
testiu vel alix solemnitates, ita vt etiam
vel cōtra- in foro conscientia inde comparari non
ctu nullo, possit dominium-
ob omif. In hac q. Abb. in c. quia plerique de
sam legis imm. eccl. num. 42. Adr. quod l. 6. concl.
solēnita- 2. Silu. hereditas. 3. q. 7. Medina. cap. de
reb. rest. q. 23. ad fi. & alij tenent per hu-
iustmodi actum in conscientia acquiri-
dominium, modo cōstet talem fuisse vo-
luntatem disponentium, quod inde o-
riatur obligatio naturalis.

Contrariam sententiam, quod huius-
modi dispositiones inualidæ sint etiam
in foro conscientia, ita vt hæres veniens
ab intestato possit huiusmodi testamen-
ta rescindere, & omittre solutionem le-
gatorum, si non sint pia, & qui sic con-
traxit licet bona fide, possit illum rescin-
dere, tenent Vist. 2. 2. in princ. materia
de restit. sot. 4. de iust. q. 5. ar. 3. Couar.
in reg. peccatum 2. p. §. 3. num. 9. 10. in c.
cum esles. nume. 6. cum seq. de rest. Le-
desmus. 2. quart. q. 18. artic. 1. dub. 12.
Aragon. de dominio secunda cōcl. verif.
probabilior. Saloñ idem de dominio, ha-
bet qd̄ respublica ad tollendas fraudes,
possit introducere leges tales vniuersam
republicā obligantes, & ex alijs quæ la-
te adducit ibi Aragon, & latius Molina
rom. 1. tr. 2. de iust. disput. 81. vbi non se
retoluit in tanta difficultate, magis ta-
men perpēdens in priorem sententiam.
Ego in hac q. simpliciter loquendo,
teneo secundam sententiam, cum l. hu-
mana sit seruanda etiam in foro con-
scientia vbi iuri diuino, vel ecclesiastico
non repugnat, & quia cum princeps ad
bonum commune possit disponere etiā
de bonis priuatorum, vtique ad tollen-
das lites, & controuersias quæ suboriri
possent, consonum est vt nisi feruentur
solemnitates à iure requisitæ actus non
valeant.

Predicta tamen intelligere cum dua-

bus limitationibus primo, dummodo
huiusmodi actus non possint releuari
per testes, si enim releuantur, etiam te-
stamenta in scriptis non redacta, susti-
nentur.

Secundò, quod in testamento, ante-
quam relictum in testamento minus so-
lemni petatur ab hærede veniente ab in-
testato, potest retineri tuta conscientia
ab hærede instituto, vt bene Sotus distin-
guit, quia eo casu cum possidens habeat
concursum. l. naturalis, ob relinquētis
voluntatem, nec alius sciens id petat, po-
test se manu tenere in sua possessione, sp̄
si petatur sentio quod teneatur id relin-
quere, & dimittere venienti ab intesta-
to, nisi aliquid sibi libere ab eo remit-
tatur, & idem de contractibus.

S V M M A R I V M.

- 1 Dantes vel accipientes pro gratia,
vel iustitia consequenda apud Se-
dem Apostolicam, vt peccent, &
teneantur ad restitutionem.
- 2 Turpem ob causam acceptum an
sit obnoxium restitutioni.
- 3 Fornicaria an pretium, ex actu illo
accipere possit, & quomodo.
- 4 Turpem ob causam acceptum, cui
sit restituendum, vbi restitutio est
fienda.

De Modis acquirendi rerum domi-
nia, vel non, ex facto à lege
reprobato. Cap. XXV.

E X legum dispositione aliquan-
do prohibetur datio, & acce-
ptio etiam ob causam non tur-
pem, quandoque ob causam
turpem.

Ad primum modum reducitur quod
iudices tabelliones aduocati, & huius-
modi accipiunt contra legum disposi-
tionem, de quibus late dixi tract. de iu-
dicibus.

Ad eundem etiam reducuntur, quæ I
accipiunt vel dant aliqui pro gratia, vel Dantes, vel
iustitia obtinenda apud sedem Aposto- accipientes
licam, aut promittunt, vel acceptant aliqd pro
pro-

gratia vel promissiones, qui multas poenas incurrit, primo enim incurrit excommunicationem, à qua non possunt absolui nisi de mandato specialis Apostoli Papae, vel in articulo mortis; nec prius licam, ut absolui pōt qui dedit, & accepit, nisi tunc peccet, & tunc deus prius pauperibus restituat, ut teneantur dedit, vel accepit, quod intelligitur quo ad restituendum si id recipit ab eo cui dedit, tione.

si enim iam recipere non potest licet petat, nec per eam stat quo minus petat, non tenetur restituere, secundo, expeditiones huiusmodi gratiae, vel iustitiae via obtentae, sunt nullae ipso iure, ac si concessae, & expeditae non fuissent, tertio, omni beneficio, & officio ecclesiastico, & seculari tam temporali quam perpetuo ipso iure priuantur, & redduntur inhabiles ad illa omnia officia & beneficia, & alia & iubentur puniri alijs poenis iuxta cuiusque delictum, & ijs qui detegunt rem adhuc incognitam, fautores, & socios, impunitas promittitur ex constit. Bonif. 8. cap. 1. de sent. excomm. in extr. comm. quae tamen dicitur renovata per clemens. 5. & innouata & aucta per Greg. 13. 1574.

Quae constitutio comprehendit omnes personas ecclesiasticas, & seculares, mares & feminas, Episcopos & etiam Cardinales, qui tamen Cardinales non incurunt poenam amissionis officiorum & beneficiorum, nec infamiae, & inhabilitatis ad eadem, alias vero incurunt, & idem probabiliter sentit etiam de episcopis, Nau. op. de datis & promissis. notab. 6. num. 9.

Haec etiam poenae incuruntur siue iustitia, siue gratia per litteras Apostolicas sit expedienda, vel per solam signaturam, & viva voce oraculo. Nau. d. r. notab. 17. num. 25. si quis tamen aliquid eorum effecerit pro gratia iam obtenta, nisi dirigeret id ad aliam etiam in posterum obtinendam, vt d. ibi Nau. not. 19. & 21. nu. 28. non incurrit, nisi ante gratiam, vel iustitiam obtentam, praecessisset tacita vel expressa promissio eius quod postea datur; imo si etiam sola promissio esset facta, licet non fuisset impleta, gratia vel iustitia obtenta, poenae incurrentur. Nau. ibi notab. 13. num. 22.

Ut etiam incurrantur haec poenae, oportet vt obtineatur quis gratia, vel iustitia apud sedem Apostolicam id est à Papa, & eius ministris, quatenus Papa est exercens iurisdictionem spirituales à Christo relictam, non autem quatenus habet dominium temporale in eius statu temporali, & ibi iurisdictionem exercet.

Requiritur praeterea, quod illa obtineatur à Papa, vel eius ministris in curia Papae, vel ubi Papa residet, quod intelligitur etiam si Papa in vno loco, & eius curia in alio resideat. clem. ne Romani. §. sane. de elect. Nau. d. op. not. 18. nu. 26. si vero obtineantur praedicta à legatis de latere, nuntijs, collectoribus, inquisitoribus, & alijs delegatis à Papa extra curiam morantibus, non incuruntur haec poenae.

Ut autem praedicta melius intelligantur, aduertendum quod in Bulla Bonif. VIII. prohibitum est facere factum, pro iustitia sibi vel alteri obtinenda, vterque enim incurrit poenas, secundo, utatur promittit aliquid ea de causa, tertio, acceptare promissionem, quarto, ex pacto vel promissione occulta vel manifesta, vel sub verbis generalibus, & plane non expressis, vel specialibus, & aperte expressis, facto aliquid dare, quinto, illud recipere, sexto, aliquid dare pro gratia, vel iustitia obtinenda, nulla praecedente pactio, vel promissione, septimo, id simili modo recipere, octavo, si quis conficiat sit omnium praedictorum aliquid esse factum, & id non denunciet intra triduum Papae per se vel alium, qui illi id fideliter referat, nono, si qui conficiat est gratiam, vel iustitiam eo modo obtentam, illa utatur. Vnde si aliqui horum quid efficiant, licet res effectum non sortiantur, nec ulterius progrediantur, sed detur poenitentia omnino desistant, incedunt in has poenas, etiam si quis solum promitteret ea de causa, & is cui promittitur eum repelleret, qui tamen intra triduum non denunciat ab alijs factam, incurrit tantum excommunicationem non alias poenas, & id etiam tantum procedit in eo qui apud Sedem Apostolicam commoratur, vt d. Nau. notab. 22. nu. 34. qui & d. ex Bulla Bonif. VIII.

solum

solum prohiberi sub poenis in ea contentis pacta promissiones, & acceptationes promissionum, dationes & acceptationes pro iustitia, vel gratia apud sedem Apostolicam obtinenda, quae ante hanc Bullam, iure naturali, diuino vel humano in foro ecclesiastico erant prohibita, & mala, vt d. not. 3. nu. 5. nec omnia autem hanc bullam fuisse vetita, vt singula inducerent obligationem restituendi sic acceptum, vt post hanc bullam inducitur, qui etiam notab. 9. & sequentibus. d. quod licet qui pacifacit promittit, vel dar aliquid pro gratia obtinenda, incurrit in poenam huius Bullae, & etiam qui eadem facit, vel vt iudicem corrumpat, vel vt sententiam pro eo ferat in causa, de qua non constat esse iustam ex parte eius cui fauet; & etiam incurrit in eadem poenas, qui eadem facit, vt iudex aliquid quod ex eius pectore arbitrio, efficiat, dilationem concedendo maiorem, vel minorem, sententiam anticipando, deferendo appellationi & huiusmodi, saltem quatenus quodlibet horum habet rationem gratiae, tamen nec in foro conscientiae, nec exteriori incurrit poenas si de animo, & sinceritate costet, qui aliquid eorum facit, vel vt iustam sententiam efficiat, vel citius expediat, quam esset alias expedimus, absque cuiusque praedictio, (nisi quando iustitia esset fienda circa spiritualia, non dum qua sita ob simonia vitium) vel ad reddendam vexationem circa ius quaestitum, quod intelligitur quando certo constat tantum de iustitia eius incuius fauorem munus datur, & tunc quando solum agitur de vexatione reddenda, nec alia superfit via reddendi iniustam sententiam, vel vt iudex cum magna iniustitia causam morabatur, nec erat alia via illam iniustitiam vitandi, vbi tamen nulla ad sit vexatio, quae reddimatur, nec ad simonia duo casus, incurrit eas poenas sic dantes. Is tamen qui dar aliquid vel promittit iudici pro auferenda, vel differenda iustitia alterius, incurrit has poenas, & illius Bullae Bonifacii. d. 1. vt d. Nau. ibi notab. 19. qui & ibi num. 17. d. quod si paruum quid datur, promittitur, vel accipitur non incurrit

tur haec poenae, cum id in quacunque alia materia pariter procedat, & relinquatur arbitrio prudentis quem dicatur paruum, quod etiam procedit ad incurrendum poenas si ex sola gratitudine aliquid promittatur, si talis sit promissio, quae moueat iudicem, vel collatorem gratiae ad concedendum petita, & multo minus quando index nouit talem qui promittit solere seruare promissa, remunerando eos à quibus iustitiam, vel gratiam accipit, & multo magis procedit in ijs qui tales promissiones acceptant, vel virtute earum aliquid postea recipiunt, & magis si eis est animus ob tales promissiones iustitiam peruertere. Saepe est etiam ad incurrendas poenas praedictas, promissio faciendi aliquid praeo estimabile pro gratia, vel iustitia facienda, modo notabile sit, quod mouere possit animi acceptantis promissionem, vt d. Nau. not. 16. num. 25.

Vbi vero aliquid datur in stipendium, vel salarium consuetum iudici, vel alij ministro publico, vt iustitia gratia, vel litterae ab eo obtineantur, vel ei qui negotium gerit, aliquid datur pro sua industria, vt gratia vel iustitia obtineatur, non incurritur poenae huius Bullae, & etiam procedit si soluantur maiora stipendia ante gratiam vel iustitiam obtentam, quam sint debita, modo id non referretur, vt etiam remore minister publicus moueretur ad iustitiam ministrandam in fauorem dantis, vel gratia tunc vel post illi conferendam; vnde si iudex Romanae curiae maiores sportulas debito reciperet equaliter à litigantibus teneretur ad restitutionem illius incrementi, non tamen incurreret poenas huius Bullae, quia non sint datae vt iustitia, vel gratia obtineretur, sed vt stipendium, licet excessuum, ministerij sui. Sed si vnus litigantium maiores multo propinas ei daret, vt illum alliceret ad iustitiam, vel gratiam obtinendam, & is acciperet, vterque incurreret poenas huius Bullae, & si quis notario maius stipendium solito tribueret, non incurreret has poenas, nisi si id agatur venotarius pro gratia qua pollet apud iudicem, vel graue collatorem curare vt dans, gratiam, vel iustitiam.

stitiam obtineret, quia tunc incurrerent, & etiam notarius si eo animo incrementum acciperet. Nau. d. op. not. 13. nu. 23. & not. 21. nu. 29. 31.

Aduertendum tamen, quod licet Papa incurrat simoniam, vt est diuino iure vetita, non tamen incurrit eius penas, & ab ijs alium quemcumque eximere potest & ceterum eximere eum qui cum ipso de consensu ipsius efficit actum, qui alioqui esset simoniacus, quod dicitur simoniam purgare, sic etiam qui actiones in hac Bulla veritas cum Papa, vel eius ministris de consensu expresso, vel tacito Papæ consensu efficit, nec in peccatum iure humano industum, nec in penas Bullæ incidit, quia censetur omnia sua auctoritate purgare, & idem si Pontifices successores scientes permittant has actiones fieri in Romana curia tacite vel expresse, nec puniant, cessant hæc pœnæ, secus si ignorat, etiam si gratia ab ipso Papa immediate sit concedenda. Nau. d. op. not. 9. nu. 14. Couar. in reg. peccatum. 2. p. §. 8. nu. 9.

Post Bullam prædictam Bonif. VIII. Greg. XIII. addidit alios actus, quorum quidam vt principales si fiant, incurruntur pœnæ etiam effectu non securo, alios in quibus non, primus actus est nundinari conquirendo expeditiones negotiorum, inuitendo suffragationibus potentiorum, quod intelligitur si fauore potentiorum accipiant gratiam, vel iustitiam, vt & ipsi potentes pœnas incurrerent, si pretium acciperent, vt sua potentia gratiam, vel iustitiam obtinerent, vnde si quis promittat vel recipiat, vel promissionem accipiat, vt suffragatione alterius prædicta apud sedem Apostolicam obtineat, incurrit pœnas, licet effectus non sequatur, vt d. Nauar. not. 27. nu. 37. qui tamen potest accipere stipendium pro industria. Secundus casus, si quis ambiat, vel ad ea alliciendo donis vel promissionibus eos quos gratia prestare putat, vt sibi vel alijs gratiam, vel iustitiam apud Sedem Apostolicam obtineant, licet effectus non sequatur, nec dona accipiant, modo acceperint promissionem. Tertius casus in ijs qui mentiendo fingunt se salium operam, & in-

dustria quæsiuisse pretio & muneribus, etiam si utilitas non proueniat mentienti, nec effectus sequatur, modo actiones in tribus his casibus expressas, cum audacia vel præsumptione exerceant, vnde si prædictis cessantibus ex ignorantia culpabili aliqui eorum efficerent, non incurrerent pœnas huius Bullæ, qui tamē incurrerent si ex ignorantia culpabili committeret alias actiones aut expressas in his tribus casibus comprehensas. Nau. not. 23. num. 33.

Aliæ actiones sunt accessoriae addite à Greg. XIII. ad dantes auxilium consilium, vel fauorem ad aliquam rem prædictarum, vel contentarum in Bulla Bonif. VIII. committendam, quæ intelliguntur modo sequatur aliqua prædictarum actionum ex dicto auxilio, vel consilio, etiam si vterius effectus nullus sequatur, sic enim pœnæ incurruntur, vt d. Nau. not. 30. nu. 40.

Ij demum qui extra Romanam Curiam morantur, possunt facile incurrere has pœnas, si gratia vel iustitia his actionibus impetrata scienter vtantur, vel consilium auxilium fauorem ad aliquam harum actionum dederint, vel etiam effecerint literis aliquid promittendo, vel simili ratione, vt d. Molina tr. 2. de iust. disp. 92.

Ad secundum caput, nempe ad acquirere ex turpi causa, reducitur acquisitio ex actu à lege reprobato; pro cuius rei intelligentia notandum actum turpē, acceptū in proposito dici posse, vel quia sit intrinsece malus, vt fornicatio, homicidium noxiū &c. vel quia res sit prohibita, vt certis diebus carnes comedere, vel ratione circumstantiæ, vt die festiuo mercari est illicitum, vel si sit contra votum iuramentum &c. vt d. Io. Medina, C. de reb. rest. q. 20. His ita not.

Prima sit conclusio. Spectato solo iure naturali, accipiens æquale & moderatum pretium ob turpem causam, non quatenus ibi est deformitas, & offensa Dei, sed quatenus ei est delectatio iusta, vel ratione laboris periculi, & damni quod subit id, in alterius gratiam agendo, non peccat contra iustitiam, nec tenetur restituere acceptum, quia id pretio potest

potest esse estimabile. D. Tho. 2. 2. q. 32. art. 7. ad secundum & q. 62. ar. 5. ad 2. & ibi Galet. Adr. de restit. q. incip. oritur alia quaestio an meretrix. Abb. in capit. quia pletique nu. 12. de imm. eccl. Sor. libro. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 2. Couar. in reg. peccatum. 2. p. §. 2. & est communis sententia Molina. de iust. tr. 2. dilpu. 94. qui & d. actum iudicis qui iniustam fert sententiam, ratione laboris, & periculi cui se exponit, attento iure naturali esse pretio estimabilem.

Secunda conclusio. Pactio & acceptio pretij ob rem turpem illicita est & peccatū, antequam talis res turpis fiat, post rem vero patratam, non est illicitum petere, & accipere pretium ante promissum, & stando in solo iure naturali, promittens tenetur soluere promissum, ante tamen rem patratam non tenetur stare promissis vterque eorum, & peccatū quod ante rem patratam committitur non est peccatum iniustitiae, sed illius speciei cuius fuerit peccatum rei turpis ad quam ordinatur, sic sentit Galet. d. art. 7. ad 2. Couar. d. §. 2. num. 1. primum patet, secundum probatur, quia id iure naturale est debitum ex iustitia, nec ordinatur ad peccatum quod iam trāsijt, quod vero ante rem patratam nemo tenetur stare promissus, probatur, quia promissio vel obligatio rei turpis inualida est. l. generaliter, l. si stipulet. ff. de verbo. oblig. §. qd. turpiter. Inst. de iur. fit. c. in malis cum alijs, ibi. 2. q. 4. Vnde qui promissit meretrici aliquid pro turpitudine in futurum, non tenetur stare contractui, imo nec potest, cū sic cogere tur peccare, post factum vero potest cogi à iudice dare promissum, vel soluere pretium debitum ex turpitudine cum meretrice peracta, vt patet ex prima conclusione stando in iure naturali.

Tertia conclusio. Publica meretrix, potest non solum licite retinere à valente alienare pretium iustum, vel etiam gratuitam donationem ex fornicatione acceptam, sed etiam post fornicationē peractam conceditur ei actio in foro exteriori ad petendum pretium moderatū ei ante fornicationem promissum, & si nullū est promissum, cogitur is soluere pretium consuetum, quia præsumitur non gratis, sed eo pretio copiam sui corporis facere, vt d. Couar. d. §. 2. meretrix enim licet turpiter agat quod meretrix sit, non tamen turpiter accipit. l. 4. §. sed & quod meretrici. ff. de condict. ob turpem causam, quia licet fornicatio sit contra ius naturale, & intrinsece malum, acceptio tamen iure naturali accipi potest, ex dictis superius. Et idem dicendum est de fornicaria occultata, coniugata, moniali, vel uirgine, ei enim promissum ante fornicationem in foro conscientie est soluendum, cum maioris valens sit copia quam illa sit facit quam illa quam facit publica meretrix, vt d. Couar. Sor. & Nauar. locis cit. quæ tamen mulieres sic acceptum debent reddere patri, monasterio, vel uiro respectiue; occulte tamen, non secus ac si labore manuum quæsiuissent, vt d. Sor. loco cit. & si promissum non est solum, est reddendum post factum ipsi superioribus occulte, ubi suspitio sit ne id ipsæ illis reddant.

Quod si fornicaria aliquid acceperit à non valente alienare, debet id restituere eius superiori, & si accepit à religiose tenetur monasterio restituere etiam si is haberet facultatem disponendi de aliquibus licite, & etiam si esset superior monasterij, quia non intelligitur de auctoritate in eum finem arg. capit. in general. de reg. iur. in 6.

Si vero ipsa fornicaria fraude maius pretium debito accipiat à valente alienare, vt mentiendo se virginem esse, vel non nisi à magnate cognitam, restituere tenetur illum excessum, si ea fraude remota, tantum datum non esset, non tamen si blanditijs ex torserit.

Si vero huiusmodi fornicarijs occultis promissum non soluatur, & repetat in iudicio, si sint coniugatae, vel cōsanguineae, vnde punirentur in foro exteriori, nõ datur repetitio promissum, secus si sint sui iuris, & primo casu pretium saltem solo filco adiudicaretur filio, cum ex stipulatione contra bonos mores non concedatur actio in foro exteriori. l. mercalem. C. de condict. ob turpem causam. Couar. d. §. 2. num. 5. secundum vero casu non posset ab eis condici receptum.

Fornicaria an pretium ex actu illo accipere possit, & quomodo.

receptum. Et ita acceptum in pretium ob turpem causam, si sit moderatum, ante latam sententiam, non est obnoxium restitutioni in utroque foro exteriori, vel conscientia, neque ab eo qui accepit pecuniam pro homicidio, eo iam patrat. Coar. d. §. 2. Nau. in Man. c. 17. num. 30. nisi ubi lex a principio reddit incapacem accipientem, ut accipientem pro gratia & iustitia vsupra, intrusum, si non iudicium, fructuariam sub modo si castra dixerit &c. cum initium sit vitiosum, iudicium, testem, aduocatum ceteris casibus de quibus tr. de iudice.

Quod si quaeratur cui sit restituendum acceptum in pretium ob turpem causam, Resp. quod nulli regulariter ante latam sententiam, nisi ubi incapacitas a principio interuenit, & sic necdum prohibetur causa dandi, sed etiam ipsa datio, post, ei cui per sententiam applicatur, & si nulli applicetur, fisco debetur. Et si lex reddat incapacem dante, & accipientem, si lex exprimit cui est restituendum id est praestandum, aliter fisco. Si vero reddit incapacem solum accipientem, & id non erat ei debitum, restituendum est danti, si vero erat ei debitum, sed virtute l. est factus incapax eius restitutio est fienda fisco, vel pauperibus in modum poenae, quae est fienda etiam ante latam sententiam, quia eo casu accipiens sit incapax rei illius, & ex qualitate. l. conijcitur an restitutio sit fienda fisco vel pauperibus.

Hec de dominio. l. auctoritate, vel ex facto hominis quandoque. l. prohibito, acquirendo vel non, dixisse sufficiat, ut inde ad modos iure concessos, Deo dante, transitus fiat.

S V M M A R I V M.

- 1 Contractus vnde introducti, quoad & quare.
- 2 pecunia cur inuenta.
- 3 Contractus qualiter diuidantur.
- 4 ad Contractus validitatem quae requirantur.
- 5 in Contractibus quae sint de essentia, & quae accidentalialia.

- 6 Contractus quibus modis fieri possunt.
- 7 Contractus vnde vim accipiant.
- 8 Contractus qualiter intelligantur.
- 9 Contractus an possit conferri in voluntatem alterius.
- 10 Contrahere quis possit, vel non.
- 11 in Contractum quae res cadere non possunt.
- 12 Contractus liberi esse debent, alias non tenent & quomodo.
- 13 Contractus post factum sunt necessarii.

De Contractibus in communi.

Cap. XXVI.

Post rerum diuisionem iure gentium institutam, ut supra suo loco est dictum, cum homines multos egerent quae apud alias gentes extant vel contra & ipsi aliquibus abundant, quibus alij egerent, ad societatis humanae conseruationem necesse fuit vicissitudinem dandi, & accipiendi quae commercium, vel conuictus dicitur, & rerum commutatio, introducere. l. forus. de verb. signific. & explicat Arist. eth. 5. ad Nicomachum, prima enim rerum contractatio fuit commutatio, ut ibi Arist. d. illa dicens reipublicam conseruari, sed cum rerum commutatio non esset semper in promptu, quia cum extraneis cum quibus conuictus non erat, esset agendum, & illi rebus aliorum non egerent, vltus & necessitas viam conuentionum inueniunt. l. ex hoc iure, de iust. & iu. §. ius autem gentium de iu. natu. & demum accessit pretium, id est quaedam electa materia publica auctoritate & signata, qua ut per simbola, consensu res vicissim aestimarentur, loco commutationis rerum aliarum, quae in permutationis nomine propria fuit postea conuentio. l. 1. ff. de empr. & vend. l. 1. ff. de rer. permitt. & docet Arist. 1. Polit. & inde leges conuenientia introductae sunt, ne homines aliorum malitia deciperentur, sed se inuicem beneficio afficeret quod proprium hominis est, cum sit animal sociabile, & bene-

2 pecunia cur inuenta.

beneficium sit danti retrodandum. l. seruus ea lege. ff. de seruus export. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pech. her. & docet Plato lib. 2. de Republica, & dicitur contractus, quasi con, & traho, quia distantia in vnum adunantur, & est obligatio vltra citraque ex voluntate partium consergens, cum ad contractus & conuentiones requiratur quod sint voluntarij, & spontanei, l. si quis, C. de act. l. in omnibus. ff. eod. l. 1. de pact. l. in conuentionibus. ff. de verb. sign. & docet Arist. lib. 4. ad Eudemum, initium contractuum esse voluntarium, quod & ante asserit Plato. lib. 1. §. in sophista. & lib. 1. de legibus. Dicitur vltro citroque, quia ad contractum proprie requiritur, ut sit vtrunque obligatorius, tamen si contractus dicantur etiam vbi vna tantum pars, ut in deposito, & pignore, remanet obligata.

3 Diuiditur aut contractus in proprium, & magis improprium, proprij sunt quae vltro citroque, oritur obligatio. l. ab eo. §. contractum. ff. de verbor. signific. improprius est quando vna pars tantum obligatur, ut in donatione in qua donans obligatur ad tradendum, & quandoque de conuictione. l. aristo. ff. de don. causa mortis, & in mutuo vbi solus recipiens obligatur ad restituendum. l. 2. ff. si cert. per. & in stipulatione quando vna tantum pars obligatur gl. in §. conuentionales. Inst. de iur. stip. magis improprius, cum neutra pars obligatur, sed potius contractus rescinditur, & tollitur obligatio, ut in transactione nudo verbo facta, ex qua non agitur ante implementum conditionis. l. siue apud acta. C. de transf. vel per. accepti lationem, vel si sita solutionem, de qua in §. 1. Inst. quibus mod. obl. l. vbi pactum. C. de transf. & sic distinguit etiam contr. de contr. q. 16. Sol. lib. 6. de iust. q. 2. art. 1. 2.

Secundo diuiditur Contractus in contractus bonae fidei, & stricti iuris, licet bona fides in omnibus requiratur, magis tamen in primis, ut emptione, locatione mandato, deposito, societate, pignore, commutato, & permutatione, qui sunt contractus bonae fidei, quia si dolus eis causam dedit, non tenent, & veniunt vltura ex mora, & iudex potest arbitrari

quid sit restituendum, quae non contingunt in contractibus stricti iuris, ut stipulatio, mutuum, & huiusmodi gl. in §. actionum. Inst. de act. qui & strictissime sunt interpretandi, l. quicquid astringenda. ff. de verb. oblig. & in ijs contractibus verba dubia interpretantur contra proferentem, cum apertius legem dicere debuerit. l. veterib. ff. de pact.

Tertio diuiditur, in contractus per se necessarios, & viles Reipublicae, ut emptione, venditione, mutuum, permutatio &c. & in viles ac necessarios non sui ratione, sed ad aliorum cautionem ut fideiussio, assecurationis contractus, pignus, societas.

Quarto diuiditur, in contractus reales, personales, & mixtos, reales in quibus res principaliter obligatur, & ex consequenti persona ratione rei, ut in emptione, personales in quibus principaliter persona obligatur, & eius ratione etiam eius bona, ut in fideiussione. Mixti in quibus res & persona obligatur, ut in societate contingit.

Quinto diuiditur, nam in aliquibus transfertur dominium, & in aliquibus non, quidam sunt gratuiti, alij non, dominium transfertur in donatione libera sine spe retributionis, & per dationem qua expectatur aequale multis modis, in permutatione in qua transfertur dominium rei vtilis cum alia re vtili, ut frumenti pro vino, vel pecuniae aureae pro argentea; & in emptione in qua permittitur pecunia cum re vtili, & in mutuo in quo permittitur pecunia cum pecunia expectato tempore. Dominium vero non transfertur, sed tantum vltus rei, ut in commodato, quod est proprie rei quae penitus non consumitur, ut equi, domus, libri, vel commodatio rerum mutua, ut si commoderet equas pro boue, non licet tamen commodare pecuniam, vel triticum pro equo, quia esset vsura, & idem in locatione rei immobilis ut agrorum pretio, in qua non transfertur dominium. Contractuum vero aliqui sunt gratuiti, ut depositum, promissio, donatio, mutuum, commodatum; alij in quibus aliquid aliud pro rebus datis conceditur, ut in emptione & venditione, locato

gato

cato & conducto, & rerum permuta-
tione.

Sexto, contractus diuiditur in nomi-
natos, & innominatos, gl. in l. iuris gen-
erium. ff. de pact. unde si de contractibus
in iure sit mentio, veniunt etiam inno-
minati, modo iusti sint, qui quattuor
sunt, do. vt des, do vt facias, facio vt des,
& facio vt facias l. naturalis. §. sed si fa-
cio. ff. de prefcr. verbis. si vero de ijs fiat
mentio in statutis, veniunt tantum pro-
prie dicti. arg. l. i. §. si igitur. ff. de exerc.
act. nisi dicat, omnem contractum.

4
ad Contra-
ctus vali-
ditatem q̄
requiratur.

His sic distinctis. Primum sit dictū,
vt contractus legitimus sit, oportet vt
primò, personę non prohibeantur con-
trahere, vt minores, & huiusmodi, secun-
dò, ne res quę in conventionem deuen-
iunt prohibere sint in commercio de-
ducti, vt res factę, vel alienę; tertio, oportet
vt forma essentialis seruetur, unde
non valet si fiat vi, timore, vel fraude,
cum consensus voluntarius esse debeat
in ijs.

Secundum dictum, ad hoc vt contra-
ctus valeat, aliqua concurrere debent
vterius, primò, vt ambę partes consentiant,
secundò, vt consensus legitimus sit
à iure non damnatus, tertio, vt aliquam
in contrahentibus obligationem inducat,
vel in vna saltem, vt in donatione
est dictum.

5
in Contra-
ctibus. quę
sunt de es-
sentia, &
quę acci-
dentialia.

Tertium dictum, in contractibus quę-
dam sunt de eorum essentia, quędam na-
turalia quędam accidentalia tantum; vt
in emptione essentialiter aliqua ad-
esse debent, primò, res naturalis p̄sens
vel futura quę in venditionem veniat,
secundò, pretium, tertio, conuentio de
contractu celebrando & pretio; Natura-
le in eis est vt post contractum celebra-
tum, dominium in emptione trāseat in
emptorem, cum omni commodo & pe-
riculo, id enim naturam emptionis con-
sequitur. l. i. C. de peric. & cōm. rei v̄d.
Accidentalē in emptione est appositio
pacti quod extra rei naturam veniat, vt
quod emēs renuere rem teneatur. Ex
his primę qualitates in omnibus con-
tractibus concurrunt, tertia variationē
patitur, & ad cognoscendum an circum-
stantia adiecta reddat contractum lici-

tum vel non, hęc regula est tenenda, q̄
si pactum adiectum mutat contractum
licitum vnius speciei in illicitum alte-
rius, prædictum pactum inualidū erit,
vt si quis mutuet pecuniam ea conditio-
ne adiecta, vt accipiens fructum sibi pe-
cunię reddat, id enim vsura existit. Si
vero pactum per mutuet contractus
secundum qualitatem tantum, si ex bo-
no reddit prauum, illicitum erit, secus
contra; si ex vsurario iustum reddat.

Quartum dictum, quattuor modis 6
contractus fieri possunt re, verbis, litem
& consensu. Inst. de oblig. in fi.

Quintum dictum, contractus vim ac-
cipiunt necum à l. sed etiam à pactis cō-
trahentium. c. contractus. de reg. iur. in 6. possunt.

6
Contra-
ctus unde
vim acci-
piant.

Sextum dictum, contractus intelligun-
tur gerit secundum consuetudinem loci.
Abb. inc. cum M. de const. Bart. in l. ne-
ano est qui nesciat. ff. de duob. reis stip. &
in eis verba accipiuntur contra propriā
significationem, vt natura contractus
qui geritur, accommodentur. glo. in l. si
vno anno. ff. de trans. l. non videtur. ff.
de re iud.

Septimum dictum, contractus colla-
tus in arbitrium alterius, si sit persona
incerta non valet. l. merces. ff. loc. nisi di-
catur in arbitrium boni viri, quia id de
iudice intelligitur. l. vir bonus. ff. de iudic.
si vero persona sit certa, valet, vel si
substantialia contractus, vt pretium in
eius arbitrium conferatur, vel acciden-
talia, si is velit arbitrari. not. in l. si quis
arbitratu. ff. de verb. oblig. l. si libertus.
ff. de op. lib. vt & substantialē hęc diti-
tatis potest conferri in arbitrium hęc diti-
l. si sic. ff. de leg. r. Si vero non vult, vel
non potest arbitrari, non valet. §. pre-
tium. Inst. de empr. & si interim vnus ex
contrahentibus morietur, si arbitrium
alicui sit commissum super contractu
perficiendo non poterit arbitrari, si vero
super

Contra-
ctus qui
bus mo-
dis fieri
possunt.

7
Contra-
ctus unde
vim acci-
piant.

8
Contra-
ctus qua-
liter intel-
ligantur.

9
Contra-
ctus an
possit con-
ferri in vo-
luntatem
alterius.

super perfecto durat eius arbitrium,
Bar. in d. l. si quis arbitratu.

10
Contra-
here qui
possunt,
vel non.

Octauum dictum, contractus ratione
personę contrahentis redditur nullus
in pluribus casibus, vel ratione gratis,
morbi, cōditionis & delicti, si cōtra vt oēs
sunt idonei ad contrahendum nisi specia-
liter prohibeantur, prohibentur vero ra-
tione gratis minoris, primo, in infantes qui
nec naturaliter nec ciuilitate obligantur
l. pupillus. ff. de act. si vero est maior in-
fante potest contrahēdo alium sibi obli-
gare etiam sine tutoris autoritate. l. sen-
uum pupilli. ff. §. i. Inst. de auct. tut. & ve-
ro contrahit se alij obligando, si caret
tutore, non potest contrahere nisi in
sponsalibus, & vbi sit locupletior, qui
tamē si sit p̄ximus pubertati obligatur
naturaliter cum alijs contrahendo, non
tā ciuilitate l. i. ff. de nouat. l. i. §. furiosū,
de act. si vero habet tutorem, si contra-
hit cum eo non obligatur ciuilitate nec
naturaliter, nisi contrahat cum autho-
ritate alterius tutoris, licet si decipiatur
possit petere restitutionem, si vero cōtra-
hit cum alio autoritate tutoris obliga-
tur ciuilitate & naturaliter, licet si deci-
patur restitui possit §. i. de auct. tut. Si ve-
ro sit pubes, contrahere potest l. puberes
de verb. oblig. sed si decipiatur ei sub-
uenitur l. nō omnis l. quod si minor l. ve-
rum ff. de minoribus & etiā tenetur de
contractu factō à suo p̄cessore, si is te-
nebarat, & de contractu factō à quondā
p̄cessore suo, & si cōtraxit tutor super
rebus q̄ seruādo seruari nō possunt, qui
nec restituitur tūc nisi lēdatur vltra di-
midium iusti pretij, vel nisi tutor doli
adhibeat etiam modicum, si vero tutor
contraxit super his quę seruari possunt,
tenet contractus si interuenit causa legi-
tima & iudicis decretum, de damno tñ
etiā modico restituitur, si vero aliquid
eorum defuit, nō tenetur. Quod si pubes
ea gessit, si habet curatorem, non obliga-
tur sine eius autoritate, si eo caret obli-
gatur naturaliter & ciuilitate, si tamē est
deceptus etiam infra dimidiam iusti pre-
tij, modo non sit ita paruum, q̄ præiudi-
cēt maiori summę, potest petere restitui-
tionē in integrum toto tpe minoris gra-
tis, de his quę amittit, vel nō acquisiuit.

& ea finita post quadriennium, modo se
prober minorem fuisse & deceptum, ni-
si in quibusdā casibus in quibus minor
contrahens non restituitur etiā si prober
se deceptum, primo, si se vendidit ad pre-
rium participandum, secundo, si maiori
summę præiudicium inferatur, & dece-
prio sit modica, tertio, si vltus est iure cō-
muni, vt quia adijt locupletem hęc diti-
tem, vel seruum necessarium emit, quę
interierint, quarto, si dolum in contra-
ctu cōmisit, quinto, si iurauit se non ven-
turum contra contractum corporaliter
tactis scripturis, si maiorem se iurauit
tactis scripturis, non restituitur, sunt et
alij quorū contractus non valēt, quia
sub aliena sint potestate, vt filius fami-
lias, & seruus, filius enim si cōtrahat cū
patre vel auo in quorum est potestate,
nō valet, nisi de peculio castrensi, vel qua-
si in quo est vt patre familias, & ideo de
eo cum alijs etiā potest contrahere, non
potest tamen obligare rem patris sine
eius cōsensu, qui nec tenetur de mutuo,
nisi mutuum sit fictum, cum tñ sit em-
prio, vel si filius mendaciter se patrem fa-
miliam dicit, vel talis publice habeba-
tur, vel si pupillus sine autoritate tuto-
ris, vel pubes sine autoritate curatoris,
filiofamilias mutauit; vel si mutuum est
uersum in rem patris, vt quia inde foro-
rem dotauit, quia tunc pater tenetur, vel
si pro necessitate, vel causa rationabili,
vt in studio mutuum accepit, vel si pater
consensit, vel p̄sens non contradixit,
vel si mutuum accepit vt se liberaret ab
aliquo creditore qui eum vexabat, vel si
mutuo accepit non pecuniam, sed triti-
cum, & vinum, nisi fraus adhibita sit, sic
etiam tenetur si habet peculium castren-
se, vel quasi vsq; ad eius summam, vel si
mutuauit minor filiofamilias minoris,
repetere non potest l. si minor. §. an. si-
liosam. ff. de min. qui tñ ex mutuo obli-
gatur in conscientia si fiat doli capaces,
vt d. Abb. in c. quia pleziq; de imm. eccl.
& in ciuili res minorū non p̄t ab ijs di-
strahi sine solemnitate. C. de præd. min.
sine decr. non alien. & ff. de bonis eorum
qui sub tut. quod in Italia maxime serua-
tur etiam si contractus sint iurati. vt d.
Abb. q. 2. incip. statuto condito, seruus et

suo nomine non obligant ex contractu, l. obligati de act. l. in persona, de regul. iur. nec cum domino l. interpositas, s. fin. C. de trans. pro dominis tam e. i. s. acquir. tendo agere potest. l. in autem. l. si debitor. ff. de pact. ex delictis tamen obligatur, vt ex contractibus naturaliter. l. l. r. u. §. r. l. seruus r. de act.

Furiosus etiam tempore furoris contrahere non potest, si vero habeat lucida interualla, tunc contractus actus tenet. l. in negotijs, de reg. iur. l. r. §. furiosum, de act. Mutuus quoque est incapax contractuum qui voce aguntur, scilicet eorum qui sine voce perficiuntur. l. ubi non voce, de reg. iur. l. in quibuscuq; de act. cum §. & nutu possunt contrahi, l. obligantur, §. si de act. l. si stipuler, §. si. de verb. obligat. Surdus etiam eos contractus agere potest qui non egent auditu, alius scilicet l. r. §. si. l. in quibuscuq; de act. prodigus etiam quibus honoris administratione interdicitur contrahere non potest alienando res suas. l. is cui bonis ff. de verb. obligatio. contractus tamen in eius utilitatem factus non improbat. l. r. Constat Leonis Cæsaris. Mulier etiam licet regulariter possit contrahere, non tamen tenetur ex Sen. Con. Velleiano, si alterius res suas obliget, vel pro alio fideiubeat. ff. ad Velleic. per tot. nisi fideiubeat pro pecunia data. pro pretio manumissionis serui domino eius, secundo, si intercessit pro dote alterius mulieris, tertio, si certior facta de beneficio Velleiano ei renuntiet specialiter, quarto, si pro fideiussione accepit pretium, vel aliquid loco eius, quinto, si voluerit decipere creditorem sciens se tutam dicto beneficio, eo id ignorante, sexto, si pignus dedit pro alio vel fideiussorem, & post biennium ad idem fidei obligauit, septimo, si res sit propria eius, octauo, si succedit ei qui soluerit debet: his enim casibus tenetur, quae tamen non potest pro viro fideiubere. et si renuntiet Velleiano, cum sit donet viro quod sibi prohibetur potest & homo contractus prohibere, vt si ad id procurator esse constituit, & re integra non renouet. l. vero §. sed. & si quis mandauerit ff. de solut. Rationes etiam officij, quidam prohibentur contrahere vt qui sunt in provincia, et subdi-

tis. l. r. C. de cotr. Iud. l. q. officij de cotr. empr. nec olim licuit cum ijs matrimonio contrahere. l. r. C. si quacumq; p. aditus, & c. iure tamen canonico creditur id non prohiberi, ar. c. gema, & sponf. maxime, si alieni fidei mediet, vel aliquid corruptum ar. c. i. de adult. coniuges et verantur subdonat. l. donationes, C. de don. int. l. r. z. 9. ff. de cotr. actus inter preter, & si huius in potestate, verantur. l. donationes, vt & cotractus, vt fraude, vel per error facti. l. nec cum §. sed. quod ff. de eo quod met. causa. l. iurisdictionum ff. de pact. l. si cum te. eo. l. si. ff. de pec. sic reuocatur cotractus inconsulti, immetate donationes, immetate dotes, vel si obligationes, fiant sine causa, l. si inquam, C. de reu. don. l. r. l. si filius, C. de inoff. don. l. r. C. de inoff. dot. d. l. iurisdictionum, §. sed. cum nulla, & qui promisi sine causa, condicere potest. l. r. ff. de cond. sine causa, vel si causa falsa adiecitur irritatur cotractus, vel si datur ob causam & causa non sortitur effectum. l. cum ancillam, C. de cond. ob. causam. l. 2. §. ff. de don. unde cause sunt exprime d. in negotijs, vt in donationibus remunerationis affectionis, l. donari. de reg. iur. nisi cotractus habeant causam manifestam, vt emptio, locatio &c. Rationes etiam rerum quae in contractu venire non possunt, ipsi cotractus vitiantur, re in Cotr. gulariter tamen omnes res possunt venire in cotr. actus nisi specialiter lege prohibeantur. l. cadere non datus, C. de cotr. empr. l. in re. C. de man. dati. Impediuntur vero natura quaedam, quaedam lege quaedam ab hoste. Naturae, vt res quae in re sui natura non sunt, necesse possunt, vt chimera, lea, quae ff. de reg. iur. l. inter stipulante, §. pen. de verb. oblig. vt nec valet conuentionis, vt quod factum est in defectum, sit l. verum esse de reg. iur. l. in bello §. si astra ff. de capt. vt nec quis ius sanguinis potest rejicere, cum sit naturalis, l. ius aut agnationis ff. de pact. §. sed. naturalis. Inst. de iur. nat. vt & si domus vendatur quae non est vel sit consumpta, l. domus ff. de cotr. act. empr. vel equus mortuus, nisi moras praeserit, quae fuerit causa interioris, l. moras de vsur. si enim est manio debetur, l. si seruus §. nunc videmus, & §. sequitur de verb. oblig. l. si stipuler eo. Valent tamen promissio quae in cotr. actus non est promittentis sed:

sed alterius, modo eius cotr. actus habere possit. l. multum interest. de verbo. oblig. possunt tamen in contractu deduci res quae futurae sperantur vt fructus futuri, vel partus, lege prohibetur cotractus qui legunt ius publicum, vt quod vectigalia non soluantur, licet in hoc vna pars aliam possit subleuare, tamen si possides semper conueniatur. l. inter debitorum ff. de pact. l. omnes. C. sine cuius ius publicum ff. de pact. l. epistola §. pactum. eo. Sic etiam lex veterum conuentiones turpes, vel de rebus turpibus l. si vnus §. pacta. eo. c. si. extra. cod. vel quae sunt contra bonos mores, & leges iurisdictionum §. prator. at. l. contra iuris ciuilib. ff. de pact. l. pacta quae contra C. eod. vt de futura successione, l. si. C. de pact. de monopolijs, l. vn. C. de monop. de ducenda in uxorem uxore l. si stipuler, de verbo. obligat. vel si res sacrae sunt, vel religiose, aut nullius l. in re stipulante §. sacram. de verbo. obligat. c. si quis de rebus eccl. non al. l. sancimus. C. de sacr. eccl. l. quod in nullius de reg. iur. sic quae natura vel ius gentium, vel ciuitates commercio exemerunt, non possunt in cotractus deduci, licet accedat iuramentum l. si in emptione §. omniū ff. de cotr. act. empr. l. non dubium C. de legib. l. iurisdictionum §. pen. ff. de pact. vt nec si sint cotr. pietatem & bonos mores l. filius qui in potestate ff. de cond. inst. vt nec possunt res in cotr. actus deduci inuitis dantis l. re aliena ff. de cotr. act. empr. nisi ubi lex id permittit, vt quod eorum res vendi possunt vt creditoribus satisfiat, seruatis quibusdam solennitatibus. l. si. C. de iur. dom. impetr. §. contra Inst. quibus alienare licet vel non, vel nisi sit procurator, curator, tutor, iudex, princeps, l. rescriptum cum seq. de pact. §. si. de off. iud. l. bene a Zenone, C. de quadr. p. l. lucius de cuius. sic prohibentur alienari res minoris nisi interueniat auctoritas tutoris, vel curatoris, decretum iudicis, vel debitum vrgens, aut alia necessitas, nisi interator iusserit id alienari, vel nisi princeps id concedat, quae intelliguntur de rebus quae seruando seruari possunt quae enim seruari non possunt, a tutoribus sine decreto vendi possunt. Similiter prohibetur ius filiofamilias

alienare res patris sine eius consentu, & patri alienare bona aduentitia filij, quod & filio vetatur licet proprietar sit eius vsus vero patris, nisi debitum filij vrgent, quia tunc pater potest id alienare non potest vero filius alienare poculum profectium, cum totum sit patris, de Castre nli vero vel quasi sic, etiam cum patre contrahedo, quia in eo habetur vt pater familias, lex etiam vetat alienari fundum dotalem inestimatum datum in dotem, si enim si estimatus non dicitur dotalis, sed emptus, unde ad hoc quod sit fundus dotalis, oportet, vt matrimonium sit legitimum, & quod in dotem detur, & sit inestimatus, & idem est de fundo quasi dotali, in necessitate tamen quibusdam casibus fundus dotalis alienari permittitur, de quibus ff. de iure dotum. Vetatur etiam mancipium Christianum alienari in Iudgum, & eternus dum est in fuga vendi non potest, procurator tamen constitui potest vt eum q. rat. & vendat. l. quod sepe §. Si quis amico ff. de cotr. act. empr. Sic vetatur cotractus super rebus sanctis, vt matris & portis ciuitatum, sepultura, & rebus publicis, vt portibus, fluminibus, vijs, foris, studijs, alias sciens emens pretium amittit. l. 4. ff. de cotr. act. empr. Similiter prohibetur alienari res litigiosa, alias sic vendens tenetur scilicet tantumdem dare de suo, & perdit pretium, & emens re priuatur, si scienter emit, si vero ignoranter tenetur rem dare, & pretium sibi restitui debet a venditore, potest tamen res litigiosa alienari causa dotis, donationis propter nuptias, transactionis, & diuisionis ff. de litig. p. tot. maxime in l. si. C. eo. & vt de hoc distinguit Silu. verbo. lis nume. 6. 7. Non valet etiam cotractus si quis rem propriam pure stipuletur, vel emat, & si sciebat esse suam amittit pretium, quia censetur donare, si vero ignorabat esse suam, quia est institutus haeres, & tunc habet pretium, & idem si res sit communis duobus, l. cum res. C. de cotr. act. empr. valet autem si eam emit sub conditione cum desinet esse sua, vel ratione possessionis, quae sibi deeat, vel alterius rei quae desinebat. Ab homine etiam potest res qualitatem accipere ne alienetur,

vel ex contractu, si ira paciscantur, ne res vendita alienetur modo inter sit fieri, alias sine causa non valet tale pactum l. ea. lege C. de condi. ob causam l. fin. C. de pact. int. empt. l. penult. ff. de pact. l. penult. C. de contr. empt. vt & ne pignus vendatur l. si debitor §. fin. ff. de distr. pign. In vltimis etiam voluntatibus res prohibentur alienari simpliciter, vel extra familiam l. cum pater §. libertis ff. de leg. 1. l. voluntas. C. de fideicom. vel si aliquis substituitur in hereditate, tunc enim alienari non potest nisi de consensu vocati, nisi casibus iure permisis, auth. res qua, C. com. de leg. l. quoties, 1. C. de fideicom. quae tamē prohibitio alienandi in testamento facta non valet, nisi iusta causa ad sit, l. si iust. fam. l. diu. verus ff. de leg. 1. Similiter vetatur res alienari, ubi error in eius corpore concurre l. si sterilis §. quamuis, de act. l. cum ab eo §. si de contrah. empt. l. 4. ff. de leg. 1. & huiusmodi.

12 Nonnum dictum, voluntas libera contrahentium requiritur, vt contractus valeant, l. multum interest, C. si quis alteri vel sibi, & q. possit contrahere l. filius q. ff. de cond. instit. vnde conventiones vt vel metu facte nullae sunt l. 1. l. si mulier §. si dos ff. quod met. causa, l. interpositas C. de transf. & sic contrahens in integrum restituitur l. metum §. sed quod. praetor ait, & §. ex hoc edito ff. quod met. causa l. qui casu ff. ad l. Iul. de vi publ. Vis est quae habet necessitatem ab extrinseco illaram l. 1. 2. quod met. causa, metus vero instantis periculi trepidatio, quod de meire virum costantem possit de pelle re l. 1. l. metum accipiendum l. metum autem cum seq. eo. quod met. causa, & eas etiam fragilis, vel sexus in aliquibus vt supra, obstat contractibus. l. 1. de min. 2 §. annis, liber etiam voluntati obstat ignorantia, vel error l. si mulier §. pen. de eo. qd. met. causa l. cu proponas, C. de her. inst. l. no videtur ff. de liberali causa l. si p errorem, ff. de iur. omn. iud. l. si procurator ff. de acq. rer. l. no ois; de reb. dub. est vero error vnu pro alio putare, Azo. in summa de iur. & facti ign. maxime si error cadat in corpore, vel substantialibus conuentionis de qua agitur, l. in ven-

ditionibus de contr. empt. obstat et contractibus dolus, sic enim voluntas dicitur fascinata, vnde si dolus dat causam contractui bonae fidei, corrumpit ipso iure, & vero stricti iuris exceptione de dolo rescinditur l. eleganter de dolo l. iurifigentium §. dolo malo, de pact. quod intelligitur respectu dolum passi, non autem ingereus, cu sic allegat suam turpitudinem qui repellitur, l. si postea q. C. de pact. l. cu profiteris, C. de reuoc. don. l. filios, C. de reuoc. his quae in fraudem cred. cum bona fides in contractibus requiratur l. bona fides ff. de pos. l. bonam fidem, C. de act. Requiritur etiam q. is qui contrahit possit id est legibus non prohibeatur, vel res de qua agitur l. legitima de pact. l. sancimus, C. de agrie. & censu. lib. 1. r. r.

Decimum dictum; contractus a principio sunt voluntarij, post vero inducunt necessitatem l. incommo dato, §. sicut ff. com. l. sicut, C. de act. cu fides & placita sunt seruanda, l. sed ad des, §. si ff. loc. l. no minore, C. de transf. quod & Plat. asserit in vita Solonis, & Illoc. orat. 1. & Cic. 2. de iur. vnde praeci fidei templi dicebant, quo hoies discerent fidem seruanda recte Dion. Halic. li. 2. fide enim violare nefarium est, & is dicitur oppugnator cois p sidi j, vt ait, Cic. orat. pro Q. Rabinio, & pro Sexto Roscio, & inde Arist. 6. Polit. c. 2. d. curam esse debere magistratibus de contractibus priuatis, & Plato. idem asserit, lib. 1. r. de legibus, vnde qui promittunt, dicuntur debitores, quibus fides datur creditoribus, l. debitores, de verb. sign. l. creditores, eo. modo fides sit bona, cum in malis sit rescindenda, cap. in malis, 3. 2. q. 4. l. bona fides ff. de pos.

S V M M A R I V M.

- 1 Obligatio quid sit.
- 2 Obligatio quocumque sit, cum eius explicacione, & vt contrahatur.
- 3 Obligacionis natura quae sit, & vt intelligatur.

De Obligationibus. Cap. XXVII.

Cum ex conuentionibus legitime contrahatur obligatio, l. 2. ff. mand. & obligatio quae dicitur ex iis contrahitur ad rem, Bald. in l. error ff. ad

ff. ad l. Falcid. ideo de obligatione est dicendum, quae est iuris vinculum quo necessitate astringimur ad aliquid dandum vel faciendum iuxta ciuitatis Romanae iura §. 1. Instit. de oblig. vel patiendum; l. 1. de pact.

2 Obligatio quocumque sit, cum eorum explicacione & vt contrahatur. Triplex est autem obligatio, alia naturalis tantum, alia ciuili tantum alia naturalis, & ciuili simul, naturalis est quae naturalem in se continet equitatem contracta per vinculum naturale, id est consensum, & potest fieri inter homines omnes capaces rationis, quia omnis promissio non iniuste habet naturale vinculum, vt promissum exoluatur, l. non minorem, C. de transf. vt ex beneficio oritur naturalis obligatio ad antidoron. l. sed & si lege §. consuluir. de per. har. quae & sine pacto expresso oritur, alia naturalis oritur ex promissione & fide prestata, cum conueniat placita seruari. l. 1. de pact. l. fratris, l. non minorem. C. de transf. lex tamen ciuili his obligationibus, auxilium, vel actionem non praestat, licet non impediatur quin oriantur. l. frater a fratre, de cond. indeb. hoc pacto serui ex contractu naturaliter obligantur, & alios sibi obligant, non tamen iure ciuili, nisi quibusdam casibus. l. serui. vbi gl. de act. & ius diuinum fouet has obligationes naturales, mandans pacta seruari. Rom. 1. & ea non seruantes etiam nuda pacta mortaliter peccant capit. 1. vbi doct. de pact. & iure pontificio etiam in nudo pacto datur actio, d. c. 1. vbi gl. cui in conscientia est standum, vt ibi not. & etiam in curijs ex bono & equo hodie mos est cogere vt pacta etiam nuda seruentur, cum & nudus consensus sufficiat obligare. l. obligamur §. pen. ff. de act. quae obligationes naturales contraria equitatis solacione tolluntur. l. stichum §. naturalis. de solu. & per actum contrarium, & per consensum muctu, & hac obligatione sola obligatur pupillus proximo pubertati sine tutore, no factus etiam locupletior, nisi dolus ad sit, & seruus cuiuslibet personae, & pater pro filio in eius potestate existere, & filius patri, licet lex non det in huiusmodi actionem regulariter. Abb. in cap. quia plerique de imm. eccl.

Ciuili tantum obligatio est quae iure Pars Secunda.

ciuili tantum habet vim praeter naturalem equitatem, vt cum quis sub spe future numerationis confirmat se recepisse, quod non recepit in instrumento, cui datur actio iure ciuili, l. in contractibus. C. de nos num. pec. quae tamen in conscientia no obligat. Abb. in c. quia plerique; de imm. eccl. & alijs iure ciuili introductis §. omnium Inst. de oblig. vt l. Aquil. de pauperie, pen. furci, §. 1. Inst. ad l. Aquil. l. 1. ff. si quadr. paup. §. sunt autem Inst. de nox. act. quae in conscientia non obligant nisi ad sit culpa, in prioribus casibus. & post suam in poena. Ciuili & naturalis est in qua concurrunt vinculum ciuile, & equitas naturalis, vt in oib. fori contractibus. euenit. l. iurisgentiu ff. de pact. l. ex hoc iure ff. de Inst. & iur. & agi pot. in iudicio, possit vero simul haec obligationes concurrere, quandoq. tamen vna alij succedit, vel tollitur vt. cum reus succedit fideiussori, tollitur ciuili obligatio; manet tamen naturalis. l. heres. §. q. si hic seruus. de fideiuss. accedit etiam quae quae ciuile vinculum obligationi naturali in natura, vt si quis dederit pupillo mutuo sine tutoris autoritate ciuili non oritur sed tantum naturalis obligatio. l. pupillus. de cod. indeb. l. obligari. de auth. tut. sed si postea creditor pupillo succedat, ad eum eo hereditatem in solutum retinet debitum, sic mulier quae pro alio intercedens non obligatur ciuilit ob beneficium Velleiani, si succedit ei pro quo intercessit, tenetur creditori. l. stichum aut Pamphilum §. aditio. ff. de fideiuss. ius. n. ciuile addit firmitatem iuri naturali, vt pacta seruari opus sit vt ait Sen. lib. 3. de beneficijs.

Aliq. quoque obligationes sunt ciuiles, alie proprie, q. praetor ex officio inducit, §. oium. Inst. de oblig. ff. de pret. stip. per tot. l. obligationes. ff. de act.

Alijs praeterea modis oriuntur obligationes nempe ex contractu, vt emptione, locatione, &c. aliae ex quasi contractu, vt cum quis gerit negotium alterius sine mandato, tertio ex quasi maleficio, vt cui quis non dolose deliquit, sed quasi quia fuit in culpa, vt si ex domo eius est aliquid effusum, quod alteri nocuit, quarto, ex maleficio, vt ex furto, rapina,

vel iniuria alteri facta.

Contrahitur, præterea obligatio. variis modis, primo re, vt in mutuo, com modato, deposito, pignore &c. secundo verbis, vt stipulando: Est aut stipulatio verborum conceptio quibus is qui interrogatur daturum, vel facturum se id de quo interrogatur rñdit, vnde fieri debet p̄cise sine voce suspensione, ex quo fit vt nec mutus, nec surdus, vel infans, nec absens per stipulationem contrahere possint, quia se iniuriam debent audire. l. continuus. de verb. oblig. & §. mutum. Inst. de inut. stip. requiritur præterea ad stipulationem consensus, quia si fiat verbis & nõ cõsensu nulla est. l. i. §. adeo aut. ff. de pact. nullus est potest alteri stipulari, nisi sit eius filius seruus vel procurator §. si quis alij. Inst. de inut. stip. potest etiam per iudices tabelliones & executores alteri acquiri. l. oñ pro quo ff. de in ius voc. si tamen quis promittat Titio. se daturum seio centum, tenetur iure canonico maxime si iurat. ca. quouis. i. q. 7. quod si quis promittat factum alienum, tenetur tantum operari, vt is id faciat l. in illa stipulatione. l. stipulatio illa ff. de verb. oblig. secus si promissit alium daturum, vt ibi not. tunc enim tenetur, sic non valet legatum vel stipulatio fundi in genere nullo fundo demonstrato, l. cum post diuortium §. gener à loco de in. dot. vt nec si stipulet fieri in sila, & non adijciat locum, stipulatio valet l. 2. §. si quis iusulam ff. de eo quod certo loco, nisi dicatur vbi volucro, sic si promittitur incertum re sed certum genere, vt si dicatur benefaciam tui gratia, tunc non potest peti salarium à procuratore, sed bene ab aduocato iuxta modum suas facultatis l. r. §. in honorarijs. ff. de varijs & extr. cogn. quod si promittitur certum re & genere, vt equus, agi potest l. r. in fi. C. mand. Sic si quis promittit rem dari, & vacuam possessionem fructus veniunt, secus si tantum rem dari l. si stipularus in princip. ff. de vsur. sic si quis promittit intra certos dies sistere iudicio nõ cõputatur dies promissionis, nec dies sistendi inter illos dies l. r. in princ. ff. si quis caut. Similiter si quis stipulatus sit aliquid dari Calendis Ianuarij, intelligitur de illis Calendis de qui-

bus partes conuenerunt, quod si non apparet, de primis, si in die Calendarum promittitur, vt supra, intelligitur de illis anni sequentis l. cum qui Calendis ff. de verb. oblig. ad hoc vero vt stipulatio valeat, actus stipulantis & promittentis debet esse continuus, si enim ad alia diuertant, licet eadem die, non valet d. l. continuus, vbi vero dies non apponitur stipulationi præsentis die debet. l. in omnibus ff. de reg. iu. Sic si quis promittit faciam hoc cum commodum erit, intelligitur cum potero sine meo in com modo. l. nepos ff. de verb. sig. omnis vero stipulatio, vel fit pure, vt cum promittitur decem solidi, & statim potest peti, aut in diem, & tunc statim debetur, sed ante aduentum diei peti nõ potest, nec etiam die qua debetur, vel sub cõditione, & tunc licet si stipulatus ante cõditionem decesserit, existente cõditione hæres agere, & cõueniri potest §. omnis §. cum quis de verb. oblig. omnis enim stipulatio ad hæres, & contra hæres transmittitur l. veteris. C. de contr. & committ. stip. In stipulationem vero deduci non potest quod natura nõ cõcedit, vel lex prohibet, si prohibitionis causa perpetua sit l. si stipuler. de verbo. oblig. l. 2. eo. ut. impossibilia tamen negatine in stipulationem deduci possunt, vt si celum non teneris l. impossibilibus l. si homo mortuus de verb. oblig. non autem si affirmatiue concipiatur. Facite etiam, quæq; stipulatio censetur interuenisse, vt in datione dotis de ea restituenda l. vn. C. de rei. vx. act. in causa fideiussorum & tutorum qui in acta tua nomina redigi passi sunt. l. cum ostendimus §. r. de fideiuss. tut. & quod bona arrogati post mortem restituatur l. non enim l. his verbis. de adopt. vel si quis literis se præstaturum cauerit l. optimam. C. de contrah. & si quis stipuletur sibi cum morietur sibi & hæredi stipulari censetur l. 4. l. si. C. de contr. & comm. stip. & si pater filio in potestate stipuletur sibi stipulari videtur l. 2. C. eo. & si quis sibi & absentis stipuletur pro parte absentis non valet pro parte sua sic, & in totum si sua interfit, vt si pecuniam suam crediderit l. si mihi & vno l. cum qui ita, de verb. oblig. l. inter §. alteri eo. l. 3. C. de contr. stip. l. si. C. de inut. stip.

stip. cetera videnda apud iuristas, tertio modo obligatio litteris inducitur, vt cum quis fateatur se recepisse certam pecuniam, si enim eam non accepit, & intra biennium tacuit, non potest amplius petere §. r. Inst. de lit. obligat. in foro tñ conscientia secus est. Abb. in c. quia pleriq; de imm. eccl. in foro tñ exteriori in de oritur obligatio etiam si causa debiti ignoretur, modo propria scriptura contra scribentem producatur. l. instrumenta, & l. exemplo ff. de probat. l. ratione, C. eod. & eo magis si publica autoritate fiat à tabellione l. optimam, C. de contr. stip. l. cum præcibus, C. de probat. vel si fiat ab eis qui eadem fide vtuntur & inter eos, vt sunt probi mercatores, quasi publicum gerunt officium. Bal. in l. quædam §. numularios ff. de edendo, vel ab argentarijs l. si quis ex argentarijs §. rationes, eo. de edendo. Excipiuntur tñ scripturæ aliæ quæ aliam causam habent quam mutui, quæ si ab ijs qui obligati dicuntur approbentur, statim obligant biennio non expectato l. in contractibus l. generaliter, C. de non nume. pec. l. aduersus, §. si. C. eod. potest tamen contra ea per euidentia argumenta probatio fieri l. generaliter, C. de non num. pec. nec in literarum obligatione requiritur certa forma, sed sufficiunt singrapha mutui recepti, l. r. C. de non num. pec. qui tñ intra biennium potest excipere se nil recepisse, §. a. de lit. oblig. l. in contractibus, C. de nõ num. pec. & est post ex equitate canonica, si nil recepit, vt d. Diuus, in c. locuple tari de reg. iu. in 6. quod verum est si generaliter dicat se recepisse, si enim diceret se tunc recepisse non audiretur post biennium. Bal. Salic. & Castr. in d. l. in contractibus, C. de non num. pec. glo. in l. si ex cõditione, C. de non num. pec. Nouo vero iure chirographa non probant tutum supra libram auri nisi adhibeantur tres testes, & si fiat in ciuitate ab imperito literarum, quinque l. super chirographarijs l. si. C. si cert. pet. auth. sed nouo iure eo. ut. §. oportet auth. de Instr. fide, in minoribus vero summis fatetur scriptura, & si debitor neget debitum; deuenietur ad comparationem literarum in præiudicium scribentis l. scripturas, & auth.

si quis vult, C. qui potest in pign. & si neget debitum, & conueniatur condemnatur in duplum. Alex. in l. 2. de iurisd. omnium iud. l. vn. C. vbi conuen. qui certo loco dare prom. nouella 12. §. studiũ vero l. 4. C. de non num. pecun. nec dum agitur potest excipi de incompetencia fori ob periculum moræ. Alex. loco cit. Et nedum debitor cogitur agnoscere, vel negare proprium chirographum, sed & eius hæres, & vxor viri, & successor in beneficio prædecessoris. Gallus aresto. 177. 172. & qui excipit de non numerata pecunia, debet id probare vel ob eius absentiam, vel aliter l. r. & fin. C. de dote cauta non num. in dote vero etiam vltra biennium excipi potest auth. quod locum, C. de dot. cauta & Nou. 100. nisi cõfessio sit gemitata, vt ibi habetur, nec is qui se constituit debitorem in locum alterius obijcit hanc exceptionem l. frustra. C. de non num. pec. licet hæc exceptio quæ competit reo competat & fideiussori si reo debendi numerata non sit l. tam mandatori, C. eod. nec in deposito opponitur hæc exceptio; nec publicis officialis opponere potest se non recepisse publicas functiones, d. l. in contractibus, nec quando procurator fisci, d. se recepisse pretia venditarum rerum l. omnes §. fin. C. de quadr. præscript. vt & cessat in causa transactionis l. si transactionis, C. de non numer. pecun. vt nec si quis soluit partem pecuniæ quam dicit numeratam esse l. 4. C. eo. & creditor usque ad triginta annos potest probare pecuniam non esse numeratam, l. afferuatio. C. eo. & petens probare debet numerationem l. r. & 3. eod. postea non statuit eius iuramento d. l. in contractibus, §. super veteris, & §. illo, & cautum est vt notæ summarum extendantur in chirographis, & non fiant abbreviaturæ ex const. 2. Basilij.

Litteris etiam inducitur obligatio vbi cunque scriptura requiritur in rebus gestis, quæ regulariter non requiritur nisi vbi iure exprimitur, vt in electionibus testamentis, & huiusmodi Abb. in capit. quia propter de elect. in cap. pactum de verb. sign. in c. r. de his quæ fiunt à prel. de quo alibi.

Consensu per se contrahitur obligatio, ut in societate, mandato, emptione, venditione, locatione, quia in his non requiritur scriptura, nec presentia, sed factus est eos qui contrahunt consentire per se, nuntium, vel epistolam, Instr. quibus modis contrahitur oblig. in prin.

Alia, praeter ea obligationes diem habent modum, conditionem; vel accessionem, l. obligationum, de act. vel pure fiunt, alia descendunt a contractibus nominatis, alia ab innominatis, l. iuris gentium de pact. l. naturalis ff. de praescr. verb.

3. Ea vero est natura obligationum, ut obligatio in generali obligatione non veniant ea nis naturae que in specie quis non fuisset promissura que sit. rus. Bar. in l. i. C. que res pign. oblig. no. & vt intel. possunt, Vt & obligatio non oriatur etiam ligatur.

vbi turpitudine versatur tantum ex parte eam recipientis, vt d. Abb. in cap. debitorum, de iure iu. Bart. in l. cum lex ff. de fideiuss. cum ibi non oriatur obligatio et naturalis, si tamen ad sit iuramentum, cum fiat Deo, qui turpiter non accipitur, est seruandum, sed repetendum post datum, vt ibi. d. Abb. in inrante soluere vsuras. Siluest. obligatio. q. 4. qui & d. qone. 5. quod si administratores non habent expressum mandatum ad poenam apponendam, possunt nihilominus poenam apponere pro obseruatione promissit ex Abb. in c. 2. de praescr. modo contractus teneat nec sit cotia ius, secus si praeter ius quia tunc tenet pene appositio, nec tenet si pena sit praeter naturam contractus, secus si apponatur ob eius obseruationem, qui & q. 6. d. patrem teneri ex contractu filij, quatenus est versum in eius utilitate; vt se vestiendo iuxta eius statum, l. 3. §. la-beo, de in rem verso, secus si male expendit, & etiam tenetur pater si habet pecuniam filij, deducto tamen eo quod ipse pater habere debet in dicto peculio, & mercatores tenentur ex gestis per eorum instrutores nomine ipsorum ff. de instrit. per tot. & idem in exercitore nauis, l. de ex. act. & similiter ei pro quo quis agit negotia vtiliter, ei obligatur l. cum pecuniam de neg. gest. Quod si quis obligatus sit legere duobus annis, & ex aliqua causa impeditur, & id omisit, no. tenetur

legere duobus alijs sequentibus. Abb. in c. significauerunt, de iudic. Bar. in l. & ideo, de verb. oblig. si tamen quis tenetur ad factum quod non diuersificatur in tempore, tenetur ad illud, vt ibi not.

Vbi vero quis obligatur, si dies est appositus obligationi, si sunt eiusdem fori actor & reus, etiam sine interpellatione tenetur reus adire domum actoris l. magnam, C. de contr. stip. c. potuit. de loc. si vero sunt diuersi fori, factus est quod reus dicat se paratum soluere domi suae si est qui recipiat. Bar. in l. item nulla, de constitut. pec. nisi aliud conuenerint, sed si dies non est appositus, requiritur monitio, l. si ex legati, ff. de verborum obligatio.

Quod si terminus apponitur obligationi, si apponitur ad sollicitandum obligationis implemendum, vt si quis infra annum promittat aliquam ducere in uxorem, adueniente termino vel lapsio, non tollitur obligatio. Abb. in cap. sicut ex literis, de spons. si vero apponitur ad terminandam obligationem lapsus termini liberat, si per promissorem non steterit quin in termino adimpleat, vt si conuentum sit inire certa die tractatum de sponsalibus, eo enim transacto, non tenentur. Abb. ibi & vbi obligatio est extincta, non reuiuiscit l. cum ex causa. C. de remiss. pign.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1. Mora quid sit, & cuius, & vt inquiratur.
2. Mora quotuplex.
3. Mora an noceat sine culpa.
4. Morae effectus quis.
5. Mora an purgetur, & quomodo.
6. Culpa quid sit.
7. Culpa quotuplex cum eius rei expositione, & quibus casibus quaelibet incuratur.
8. Culpa effectus quis.
9. Dolus quid sit & quotuplex.
10. Dolus qualiter estimetur.
11. Doli mala.
12. Dolus non praesumitur nisi certis casibus.

13. Doli.

13. Doli actio quomodo, & quoniam detur.
14. de Dolo, quibus casibus agatur, vel non respectu personarum, vel rerum.
15. Doli effectus quis.
16. Doli interpretatio ut fiat.
17. de Dolo per quantum tempus agi possit.
18. Vis quid sit, & quotuplex.
19. Vi actum inualidum est, & quomodo.
20. actione de Vi quis teneatur.
21. Vis impulsua quae fit.
22. Vis spoliatus ut restituatur.
23. Vis poena quae.
24. Metus quid sit, quid in eo veniat.
25. Casus fortuitus quis dicatur.
26. Casus fortuitus quot modis contingat.
27. Casus fortuitus quid praestet.
28. Casus fortuitus a quo probandus, & quomodo.
29. Interesse quid sit.
30. Interesse quotuplex.
31. Interesse ut peti possit, quibus casibus, & quando.
32. ad Interesse quis non teneatur, & quando.

De mora, culpa, dolo, vi, metu, negligentia, casibus fortuitis, & interesse.

Cap. XXVIII.

Cum in contractibus sapienter mero in considerationem cadant mora, & alia in rubrica enumerata, ideo de eis aliqua sunt dicenda.

I. Mora quid sit, & cuius, & vt incuratur. A primò autem incipiendo. Mora est dilatio temporis debiti soluendi, vel recipiendi cum culpa. l. quod debetur. ff. de peculio. & ita mora est creditoris, & debitoris. l. illud. de peric. & comm. rei vend. creditoris cum non recipit debitum, debitoris cum non soluit. l. acceptam. C. de vsur. Dicitur autem debitor esse in mora, si statim cum scit vel potest intelligere se debere rem stantem, non soluit vel non praestat, vel occidit. l. quod te. si certat. l. fundum. ff. de nouar. Dicitur, re stantem, quia si ante moram perierit, non

tenetur. l. si homo mortuus. ff. de verbo. oblig. Potest vero idcirco debitor multipliciter primò, si interpellatus congruo loco, & tempore, vel legitime monitus non soluit. l. si ex legati causa. de verb. oblig. quae interpellatio est triplex, dici, legis, & hominis. Dicitur, si dies sit appositus solutioni; ex se enim interpellat. l. magnam. C. de contr. & comm. stip. legis. si praestituit tempus ad quid dandum, vel faciendum, & non fiat. ut in l. si. §. praeter ea. C. de iure dot. vel si constituit moram ratione rei, quae dicitur mora in rem, vel irregularis. l. si. C. de cond. ob turp. caus. vt si non sit cui denuncietur. l. sed & si. §. r. de vsur. vel si de ea agatur, quae fauore minorum debitores eorum reddit in mora, ac si moniti essent. l. in minorum. C. in quib. causis in integ. restit. Similiter fur est semper in mora, & ideo semper tenetur de interitu rei. l. si. ff. de codic. furr. l. subtracto. C. de furr. l. i. §. denique. ff. de vi & vi arm. si tamen ante interitum rei, purgauerit moram, & rem abolerit, liberatur ab interitu. l. si. ff. de cond. furr. & generaliter obligatus ex delicto semper est in mora. l. in re furtiua. cod.

Ab homine quis moram contrahit, quando ab eo interpellatur, qui habere debet, vel dare, voce, vel alio modo, quo debitor cognoscere possit se soluere oportere. l. quod te. si cert. per. petitione in iudicio, vel extra proposita. l. vinum. si cert. per. l. nemo rem suam. §. r. de verb. oblig. vel per literas. l. paulus. §. quare. de bon. lib. modo interpellatio fiat debitoris loco, & tempore, alijs non. l. mora. de vsur. & fiat personae quae sunt capaces interpellationis, pupillus enim non potest interpellari, cum non sit capax solutionis faciendae. l. si pupillus. de verb. obligat. l. quod si forte. §. fin. cum l. seq. ff. de solut. & si persona non sit quae interpellatur sufficit pro interpellatione protestatio creditoris, quae non possit interpellare; & sufficit vna interpellatio legitime facta ad moram inducendam. d. l. quod te. si cert. per. licet possit sapienter iterari. l. si mandato. §. ille. ff. mandat.

Mora vero creditoris committitur cum oblatum sibi debitum loco, & tempore debito respuit, & subit periculum interitus.

ritus.

ritus creditor tunc. l. accepta. C. de vsur. l. obfignatione. C. de solut. q. procedit, modo res pure diei appositione sit debita, si enim dies sit apposta cum pena, transacta die non purgatur mora per obligationem, & conuerso si qui tantum dare tenetur iuxta l. Celsus. de rec. arb. obtulit rem obfignatam creditori, qui respuit, mora debitoris purgatur per mora creditoris. l. semel mora. ff. sol. matr. modo res alij obligata non sit, & consignatio fiat in iudicio non extra, quibus seruatur vltima mora ei qui illam commisit, nocet, & postrema prior emendatur. l. hominem. ff. mand. l. illud. ff. de peric. & comm. rei vend. similiter in conscientia mora contrahitur si creditor debitorum ex timore reuerentia non petit, vel id ignorat. Silu. verbo, Mora. q. 1. in fi.

3
Mora an
noceat si
ne culpa.

Vt vero mora vtrique alterive noceat, oportet q. sit cum culpa, & tunc dicitur delictum. glo. in l. mora. §. 1. ff. de vsur. & nocet ei cuius culpa res est deterior facta vel perijt. l. si filiusfamilias. ff. de iure dot. Vnde excusatur quis a culpa, & consequenter a mora, si res debita sit dif- ficultis praestationis ob aliquem casum fortuitum. l. si vendenda. §. pen. ff. ad legem Rhod. de iactu. vel si res relicta a testatore alibi sit, nec intra tempus ab eo sta- tutum adduci possit. l. cum seruus. de legat. 1. vel si res pereat ante moram ab- que dolo, vel culpa debitoris. l. si deces- serit. ff. qui fatid. cog. l. si ex legati cau- sa. l. si homo. de verb. obl. l. si stichus. eo. Similiter si res non sit liquida vel debi- tum, mora non contrahitur. l. statu libe- ri. ff. de statu lib. vel si potest se tueri ex- ceptione legitima, qua scilicet replica- tione non eliditur. c. non est. de reg. iur. in 6. vt si promissio sit facta metu, vel te- pore furoris. Ex parte personae mora ex- cusatur, si pupillus sine autoritate tuto- ris miserit, & res promissa pereat, cum nulla ibi esse possit peritio. l. si pupillus. de verb. obl. vel si abest quis causa Reipu- blica, vel ab hostibus captus sit. l. sed & si Reipublica. ff. de iniur. vel aliter iuste & necessario abfuerit. l. nec non. l. non negligentibus. ff. ex quibus causis maior. vel si pupillus cui est soluedum, tutores non habeat. l. pecunia. §. si. de vsur. Ex par-

te eius, q. est agendum, si negotio q. ge- stum est, breuius tempus agende, vel sol- uende rei quam debeatur, adiectum sit. l. infulam. §. 1. locati. l. non vtrique. §. si quis ita. de eo q. certo loco, & etiam excusa- tur quis ab interesse si non potuit sine sua culpa soluere, ita q. sine culpa incidit in impotentiam soluendi tempore debito, secus si sua culpa incidit in talem impo- tentiam. Lopez de contract. lib. 2. c. 34. ver. dicimus ergo, nisi secundo casu pa- ctum initum sit, vt si sit in mora, soluat interesse, quia sic se tunc quis seruat in- demnem. Lopez ibi. ver. His, & qui tem- pore soluendi erat in extrema necessita- te, non tenetur ad interesse, etiam si post fiat soluendo, secus ex necessitate status tantum. Lopez ibi. vel si habet iusta cau- sam litigandi. l. si quis solutioni. & l. scien- dum. ff. de vsur. nec interim tenetur lite pendente de rei interitu. l. illud. ff. de pe- tit. hanc. nisi ante litem fuisset in mora. l. in re furuua. l. si. ff. de cond. furt. l. si. C. cod. Similiter probabilis ignorantia li- berat a mora, si quis ignoret quid, quan- tum, quale, & quando sit soluendum, vt facti ignorantia maxime alieni. l. 1. 2. & 3. ff. de iuris, & facti ignor. l. qui in alie- rius. de reg. iur. vel si nouatio debiti est facta post moram a creditore, sic enim interitus sequens ad moram non pertinet. l. qui decem. §. si cum mihi. de solut.

Effectus porro morae est multiplex: primo enim si res perit post moram, de- betur eius aestimatio quanti plurimi va- luit post moram, nisi mora fuerit purga- ta, vel nisi creditor fuerit in culpa, & e- ius culpa perierit. l. si seruam. cum seq. de verb. oblig. vel res fuisset peritura a- pud creditorem, saltem in conscientia. Silu. mora. q. 4. non enim tenetur ad in- teritum rei, sed tantum ad interesse ob moram. Lop. de contr. lib. 2. c. 34. Secun- do, q. is subit penam contentam, si non dedisset, vel non fecisset, qui est in mora. l. ita stipularus. §. item si quis. de verb. ob- lig. l. si penam. quando dies leg. cedat, quod tamen intelligitur in foro conscien- tia quando quis valuit tempore debito soluere, si enim non potuit ex impoten- tia, si pena est apposta ad coercendam debitoris moram, sic impotens ad eam

4
Mora esse
ctus qui.

non tenetur, secus si sit apposta ratione compensandi interesse damni, vel lucri cessantis, quia sic se tantu seruat indem- nem, quando tamen vt supra, quis non fuit in absoluta impotentia, quia nec, vt supra, tenetur ad interesse etiam si post fiat potens, secus si impotentia fuit ra- tione status tantum, quia sic tenetur ad penam iuxta qualitate interesse, si fiat potens. Lop. loco cit. ad fin. Tertio, vt in contractibus, & negotijs bonae fidei, post moram teneatur ad vsuras morosus, vel interesse a die conuentionis, si conueni- rit, aliter post moram, & ad fructus ab- eo tempore. l. in bona fidei. C. de vsur. in contractibus vero stricti iuris veniunt fru- ctus tantum a litis contestatione. l. quis. de vsur. l. cum fundus. si cert. pet. in foro- tamen conscientia tenetur etiam tunc ad interesse, quando tamen a principio id fuit conuentum, vel de eo praemonitus debitor, vel post moram contractam: vt d. Lopez de contr. lib. 1. c. 26. vel ex sua culpa eius causa extiterit, vel melius di- cendum, q. aut quis est debitor ex con- tractu oneroso, maxime die apposta, & tunc tenetur ad interesse, etiam si non fue- rit praemonitus, aut ex mutuo, & tunc non tenetur ad interesse, nisi fuerit pra- monitus de eo, vel pactum initum, vel eius culpa fuit in mora, si enim ex neces- sitate absoluta non potuit, non tenetur in conscientia, quod inter esse lucri cessan- tis praesertim a principio exigi non po- test, sed tantum cum eueniet, & idē probabiliter etiam de interesse damni emer- gentis: vt d. Lopez lib. 1. de contr. c. 26. ad fi. quando tantum est in potentia oc- currēdi; & similiter in re legata tenetur a die litis contestatae, quia ante non fuit in mora, quod ad fructus futuros, quia de perceptis tenet a die mortis testatoris. glo. in l. 1. C. de fruct. & lit. expens. l. he- rennius. de vsur. Quarto, q. morae tem- pus rem aestimat. l. a Titio. de furt. l. vi- num. si cert. petat. Quinto, vt datum post moram faciendi ob causam possit repe- ti. l. 3. §. 1. de condit. causa data. Sexto, q. haeres obligatur partem relictam a pa- tre filio soluere, ob moram damnatus, eam cum alia tertia parte praestare co- gatur. l. si quis in suo. C. de inoffic. testa.

& qui est morosus in reddēdo deposito, supra id duplum reddat, ratione incen- dij, ruinae, naufragij. l. 1. §. pretor. depos. Septimo, vt in obligationibus faciendi, post moram succedat repetitio eius, q. interest. l. stipulationes non diuiduntur. §. celsus. de verb. obl. & tenetur ad inter- esse, damni emergētis, & lucri cessantis morosus. Silu. mora. q. 4. modo quo su- pra, & sic vt a principio id non exigatur, sed cum contingit.

5
Mora an
purgetur,
& quō.

Non purgatur vero mora commissa, vbi lex diem cum poena imponit. Ioan. And. in c. mora. de reg. iur. in 6. nisi eadē lege caueatur, vt mora possit purgari, & poena euitari. Silu. mora. q. 5. & si quid est promissum sub poena, si partem ante diem quis soluerit, non tenetur ad inte- gram poenam. Abb. in c. suam. de poenis. vbi & dicit, q. si creditor post moram re- cepit integram sortem, videtur renuncia- se poenae nisi in contrarium sit protesta- tur. Purgatur vero ex celeri solutione ante requisitionem factam, vel si post mo- ram obtulit rem integram qualitate non viciatam. Silu. d. verbo, in fi.

6
Culpa quā
sit.

Culpa est omisso diligentia; quam a- licui rei adhibere debemus, cum tenemur & possumus. l. magnam. de verb. sig. l. so- cius. ff. pro soc. vel non providere prou- denda. Bal. in l. solam. C. de testib. & sic committitur in omitendo, vt dolo est dolo in committendo. l. si putator. ff. ad leg. Aquil. vel denotio a bono q. per ho- minem diligentem poterat, & debebat prauideri. Abb. in c. vnico. de commod. vnde q. casu male contigit, culpa carere dicitur, vt si nauis naufragio perierit, dum navigaretur tempore conuenienti, & a peritis custodiretur. l. vti que. de rei vendic. vt & qui fecit id q. ab alijs fieri cōter solet, vt si quis res pignoras de- posuit in horreis publicis, & subtra- ctas sint. l. pignus. C. de pig. act. vt & qui oia fecit qua diligentissimus fecisset. l. si merces. §. qui columna. locat. & in sum- ma qui reprehensione dignus non est. Bal. in l. qua forruitis. C. de pig. act. & adhibet diligentiam quam lex iubet, & potest. l. contractus. §. si. l. culpa caret. de reg. iur. l. in omnibus. de nox. act. culpa vero est ex incuria facere aliud quam o- porteat,

porteat, vel omittere facienda, ut se immiscere alieno negotio impertinenter. l. culpa. de reg. iur. ignorare, quod omnes sciunt vel scire debeat. l. lata culpa. de verb. sign.

7
culpa quoque
duplex, cum
rei expositione,
& quibus
casibus. Quibus
incurritur.

Diuiditur autem culpa in latam leuē, & leuissimam, ut & cura, vel diligentia consideratur in iure, exacta, communis, & minor; exacta est quam prudentiores patres familias suis reb⁹ adhibere solēt præter vulgarem modū. s. item cui. quibus modis re contrah. oblig. Communis est, quæ communiter à diligentibus patribus familias rebus suis adhibetur. l. quod nerua. depof. & d. s. Inst. tit. Minor est, quando quis non adhibet rebus alienis eam diligentiam, quàm suis. d. l. quod nerua. Ex his, lata culpa, dicitur hæc minor diligentia, quæ etiam dicitur nimia negligentia circa res alienas. l. lata. de verb. sign. & declinatio à naturali prudentia, ut uelle nauigare tempore tempestuoso, supra modum equū onerare, seminare temporibus incongruis, iura ignorare. Bal. in d. l. que fortuitis. s. col. l. de arate. s. qui iussit. ff. de int. act. l. leges. C. de legib. quæ & dicitur maxima negligentia, & lata ac latior, & dolo presumptus, quia in se contineat fraudem præsumptam, non facere quod facere quis potest & debet. d. l. quod nerua. l. si procurator. s. si mand. non tamen culpa huiusmodi est dolo, sed proxima dolo, quam quidam contractus tantum considerant, ut mandatum, commodatum, venditio, pignus, locatum, dotis datio, tutela, negotia gesta, alij dolum tantum respiciunt, ut depositum, præcarium, nisi aliud sit cõuentum, ut teneatur etiam de culpa. l. contractus. de reg. iuris. & in culpa non iuratur in liem, in dolo sic. l. in actionibus. s. pere. de in litem iur. & alijs modis differunt dolo, & culpa, de quibus per glo. in l. in actionibus. Leuis culpa est omisso diligentia communis, quàm diligens paterfamilias in rebus suis adhibere solet. l. si cum venderet. cū seq. l. ea igitur. de pign. act. s. si. Inst. tit. quibus modis re contrah. oblig. & ubi de culpa simpliciter fit mentio, intelligitur de leui. gl. in l. si filiofamilias. s. maritū. ff. sol. matr. leuissima culpa est omisso

diligentiæ exactissima, vel omittere quæ diligentissimum facere posset. l. nec supina. de iuris, & facti. l. contractus. de reg. iur. Bar. in l. si cū uideret. s. si. dr. pig. act. Culpa leuis, & leuissima, consideratur in iudamnis datis. c. sicut. de homic. ff. ad leg. Aquil. per totum. leuissima uero nõ consideratur in commodato gratia dantis tantum facto, nec in præcario, nec in pignore. Bal. d. l. qua fortuitis. C. de pig. act. in l. etiam. s. i. sol. matr. uenit tamen leuissima, ubi quis non adhibuit eam diligentiam rebus alienis, quàm suis, & ut poterat præstare. d. gl. & si depositū fiat tantum gratia deponētis, in actione depositi contraria, uenit leuissima. l. si seruus. s. id. de furt. Indirecta, si depositarius se oblitit, tenet de leuissima, aliàs de leui tantum, & lata. l. i. s. s. p. depof. l. quod nerua. eo. l. i. C. cod. & si depositum fit tantum gratia depositarij, qui directa est obligatus, tenetur de leuissima, si contraria tantum de lata, si gratia utriusque de leui. l. si quis. si cert. perat. l. sicut certo. s. nunc videndum. commod. l. i. s. s. p. depof. In mandato, si de directa agatur actione, & modica in negotio requiratur industria, imputatur solū lata culpa. l. si fideiussor. s. i. mand. si uero aliqua non tamen magna industria exigitur, attenditur etiam leuis culpa, ut in emptione. l. in re mandata. C. mand. si requiritur exacta diligentia, ut in procuratore ad litem, uenit etiam leuissima culpa. l. à procuratore. eo. in contraria uero actione agitur etiam de leuissima. l. si seruus. s. quod uero. cum s. seq. de furt. In tutela uenit lata culpa, & leuis, & dolo. l. quicquid. C. arb. tut. & similiter in actione negotiorum gestorū. l. 3. s. interdum. de nego. gest. In contractibus in nominatis, secundum naturam quibus a simulantur, uenit culpa. l. eum qui. s. si rem. commod. in præcario ante morā uenit lata culpa, post & leuis. l. i. s. illud. & s. hoc. de præcar. In negotijs, ut in testamento, si hæres percipit modicam utilitatem legatarij magnam, uenit tantum lata culpa, si e conuerso, etiā leuissima, si æqualis sit utilitas, leuis. l. mulier. s. sed enim ad Treb. l. cum res. s. culpa. de leg. i. l. cū seruus. s. cū quid. eo

Index

Index qui nõ quaesuit officium, tenetur tantum de lata, aliàs etiam de leui. Abb. in c. cum causa. de testib. agrimenfor, & sumptus ad calculum de lata, & idem in omnibus artificibus. Abb. in cap. quia indicante. de præscrip. exercens uero artem ut peritus & magister, tenetur de leui & leuissima secundum quantitatem imperitiæ. Abb. ibi, quando decepit sic profitens, aliàs de leui uideatur tantum teneri. Debitor tenetur de negligentia, pro actione reali, si sit malæ fidei possessor, si bonæ fideus. l. ei qui. s. si. de per. hæred. l. si quid. s. sicut autē. eo. in actione uero personalis, si est in culpa, & creditor in mora, non tenetur ad negligentiam speciei. l. si mora. de solut. si uero creditor non fuit in mora, si petatur quod suum est, debitor tenetur de negligentia, uel circa rem, uel fructus. l. uideamus. de usur. sed si petatur quod suū non est, sed ei debitū est, imputatur negligentia, si circa ipsam rem sit. l. si seruuum stichum. de verb. obli. Si circa fructus, si in mora non est, non tenetur de negligentia. l. venditor. s. quemadmodū. ff. de har. uel act. uend. post moram, tenetur ad fructus, uel ad id quod interest; iuxta distinctionem Bar. in l. si filius. in si. de verb. oblig. Si uero agatur de maleficio, uel damno dato, tenetur pro qualunque culpa, etiam in foro animæ. glo. in c. consuluit. 2. q. 4. Io. And. Abb. in c. quoniam contra. de probat. Silu. culpa. n. 5. & 6: qui licet in si. sentiat esse teneri tantum de lata culpa, mihi tamē magis placet alia opinio, cū delinquens sit semper in culpa; nec melioris est conditionis esse debeat, quàm contrahens, qui quandoque tenetur ex leui, & leuissima, possit tamen cõcedi, quod in damno dato quis non tenetur in foro conscientia, nisi lata culpa præcesserit, non autem si leuis tantum, uel leuissima: ut d. Abb. in c. i. nu. i. de constit. & alij quos ipse citat, tutius tamen est, ut admittatur etiam in his leuis, & leuissima, cum & in contractibus etiam à Theologis admittatur: ut uiderē est apud Garziam, sub cap. de deposito, & de comodato, maxime ubi natura contractus etiam leuissimam exigat, & eo magis si adit animus nocendi,

& sic sentit etiam Couar. in 4. decret. 2. p. s. 8. nu. 12. licet ibi dicat communem opinionem esse in contrarium, quod culpa leuis, & leuissima in foro conscientia non attendatur, de qua re recurrit longior discursus infra, tract. de restit. ubi uid.

Effectus porro culpæ est, ut qui in ea existit teneatur ad damna, quæ inde eue nere. c. si egressus. c. si. de iniur. & alijs in rebus supra citat. & eo magis cum quis ex officio tenetur ad custodiam alicuius rei, pro cuius rei notitia, aduertendū, quæq; aliquis sine pretio re custodit, qui regulariter tenetur tantū de dolo, & culpa lata, aliquis recipit mercedem pro custodia specialiter, qui tenetur de ijs, & leui culpa, non tamen regulariter de leuissima; aliquis accipit mercedem, non pro custodia principaliter, ut fullo, qui tamen tenetur de dolo, lata, & leui culpa; unde famulus uident alium famulū furari, tacēs peccat, & reuelare debet domino, si tamen non reuelat, ubi potest sine graui sui detrimento, nõ tenetur reuere, nisi earum rerum sit sibi commissa custodia, bidellus item generalis non tenetur de re amissa ex leui culpa, specialis uero; cui libri committuntur, sic, nauta uero caupo, & stabularius tenentur etiam de leuissima culpa, non tamē de casu fortuito. l. i. s. ab hoc. ff. nau. cau. po. quādo tamen specialiter mercedem pro custodia accepere, uel res talis erat, ut exactissimam custodiam requireret: unde non creditur dicenti se tradidisse pecuniam sub clauibus ijs custodiendā, nisi id probet, uel eam numerarit in præsentia testium; si tamen sint aliqui custodes pretio non conducti, ut quando milites per domos distribuuntur, ij tunc nec de leui culpa tenentur: ut dicit Lopez de contr. lib. 2. c. 37. in foro saltem conscientia & prædicta procedere.

Dolus est simulatio quædam, & frans & machinatio quædam ad aliquem deiciendum. l. i. s. dolum. ff. de dolo. licet & dolo bonus etiā sit solertia ad seruandum indernem, & res suas ab hostibus, & alijs. l. i. s. non fuit autem. & est exemplum in l. ar qui natura. s. cum me. de neg. gest. ut & s. p. in piscatu emittunt aramærum, ut turbato loco in quo sunt,

8
Culpæ effectus qs.

9
Dolus qd sit, & quo duplex.

Sunt lateant. & habetur etiam exemplū Gen. 27. Osee 12. licet sub nomine miterij ibi id in primo casu excusetur, cū liceat suam conditionem meliorem facere, sine malitia tamē l. in causa. §. pen. de minor. litem. §. quem ad modū. locari. Est & dolo qui cadit in re sine intentione decipiendi, vt si fiat læsio dimidij iustitij sine tali intentione. l. 2. vbi gl. C. de rescind. vendit. si enim id fiat ex proposito, deceptio dicitur. l. 3. §. idem si quis. de crim. stell.

IO Dolus quā non ex quantitate pretij estimatur. l. do liter estimatur. C. de rescind. vend. & magis in facie do quā in re consistit. gl. in l. iuris gentium. §. dolo, de pact. cui inest fallacia, mendacium, & fraus. l. dolo malo. de seruo corr. Bald. in l. fin. C. de litig. & sentit Cic. i. Offic. & caliditas etiā, astutia, & machinatio, quæ in animo consistit. l. i. §. pen. de act. empt. vt fallacia in ore, & mendacio. l. falsus. §. si quis. de furt. machinatio verborum, artificium verborū ad decipiendū. l. Iulianus. §. idem. de act. empt. quæ omnia dolo complectitur. l. i. §. dolum. ff. de dolo.

II Dolus malus ex peruersa voluntate procedens, & habet speciem criminis. l. si dolo. C. de rescind. vend. gl. in l. i. de fideiuss. l. i. §. plane. de tutel. & rat. l. item. de dolo. & Deo odio est, & ab eo dolo puniuntur. Pl. 5. r. i. & 54. Prout. 14. Eccle. 10. & beatus dicitur eorum vacuus. Pl. 32. r. 1. §. 1.

12 Dolus non presumitur, sed illud allegans probare debet. l. & eleganter. §. si de dolo. l. quoties. §. qui dolo. de probat. nec ex eo datur actio nisi ex magna causa, & euidenti caliditate. d. §. si. l. doli. C. de dolo. Sunt tamen aliqui casus in quibus dolus presumitur, vt cum quis scit se tenere ad aliquid faciendum, & potest, nec vult. l. si procuratorē. §. dolo. & l. doli. ff. mandat. vel si actus ex se sit malus, vt homicidium. l. i. vbi gl. ff. de ritu nupt. & vbi à lege aliàs presumitur inesse. vt in l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in fraudem cred. in §. item si quis. Instit. de act.

13 Actio de dolo datur, vbi dolo est commissus, nec alia actio pro eo datur. l. 2. ff. de dolo. idē hęc cessat, si alia actio detur, eo q̄ hæc sit famosa. l. i. §. ait. l. eleganter. l. cum à re. de dolo. Idē verò datur hæc actio, quia cum dolo sit crimen, debet puniri, ne & malitia sit lucrosa, & simplicitas bonis dānosa. l. ita vulneratus. ad legem Aquilæ. l. i. ne ex dolo. ff. de dolo. §. sed quia. Instit. de fid. hered.

14 Considerantur verò in dolo, res, personæ, & quod est factum circa res, non datur actio, nisi excedat duos aureos. l. si olim. §. si in l. id est. de dolo. in alijs datur actio pro his quæ dolo sunt facta. l. i. de dolo, vt si quis non restituit quod debet, & potest. l. si procuratorem. §. dolo. Mandati, vel si committatur in testamentis, contractibus, vel legibus, vel aliter. l. i. §. si de doli mali except. Respectu personarum, non datur actio de dolo libertis contra patronos, nec filijs contra parentes, nec vili homini aduersus positum in dignitate, nec luxurioso, prodigo, & huiusmodi, aduersus probatæ vitæ, sed contra hos agitur in factum. l. non debet. de dolo. l. 2. de obli. lib. l. i. §. aduersus. de doli mali except. non datur actio de dolo contra municipes, nisi quis peruenit ad eos dolo eorum qui res administrant. l. sed si ex dolo. §. i. de dolo. vt & dñs tenetur de dolo procuratoris, quatenus ad eum peruenit, qui tamen procurator tenetur in solidum. d. l. §. item si quid. Non datur etiam actio de dolo contra pupillū, nisi sit proximus pubertati, maximē si sit locupletior factus, vel si conueniatur nomine hereditario. l. hæredibus. §. si de dolo. Respectu negotij, quod geritur consideratur an dolo sit commissus, nec ne, si enim quis iure suo vitur, vel iussu iudicis quid facit, non videtur dolo facere. l. nota videtur. de regul. vt nec si scienter quis, & consentientem lædat. l. nemo. de regul. iur. nec vbi quis ius commune sequitur, vel vbi non est magna caliditas. l. eleganter. §. si de dolo, & quæ utrumque dolo non sit commissus, quia sic compensatione eliditur. l. domum. de contrah. empt. l. si ambo. de compensat. nisi circa diuersa dolo ab utroque sit commissus, quia utrumque de

13 Doli actio quomodo & quando datur.

14 De Dolo, quibus casibus agatur, vel non, vel respectu personarū vel rerū.

suo dolo agere potest, l. colonus. l. cum fundum de vi & vi armis quæ etiam compensatione procedit tantum quod ad delinquentes; non quod ad Rempublicam, cui obnoxij sunt. l. 2. §. si publico. l. si vxor. §. iudex. ff. ad leg. Inl. de adul. l. i. de compensatione l. ita vulneratus. ad leg. Aquilæ.

15 Doli effectus quis.

Effectus doli est, vt in contractibus bona fidei dolo commissus, eos ipso iure annullat. l. & eleganter. §. de dolo. l. Iulianus. §. si quis colludente. de act. empt. in contractibus stricti iuris per exceptionem, vel actionem dolo emendatur. l. dolo. C. de inutil. stip. potest tamen læsus eligere an velit negotium, vel contractū approbare, vel improbare. l. qui nondū. C. de har. vel act. vendit. nisi quis commiserit dolum, quia non potest in sui commodum approbare, vel improbare. l. trāsfictione. C. de trāfact. potest verò dolo venire in contractu tripliciter, vel dando causam contractui per contrahentem, vt si dolo induxit, vt non venditurus sibi venderet. Secundo, non dando causam contractui, quia erat venditurus, sed dādo operam, vt minori pretio vendatur. Tertio, cum sic euenit in dolo partis, vt si ambo ignorantibus iustum pretium, & si dolo concurrat in contractu spiritali, vt voto, nō annullatur, quia est doli indicens ad bonum, vt & si ad religionem inducat. Abb. in c. c. d. l. d. de empt. & ved. & et aliquis in matrimonio tenet. In rebus verò temporalibus, in contractibus, vt supra, bona fidei, ipso iure annullat eos, in stricti iuris exceptio datur. Abb. ibi. Barr. in l. & eleganter. ff. de dolo. Si verò dolo per alium extra contrahentes datur causam contractui etiam bona fidei, tenet contractus, sed agitur contra mediatorē de dolo. d. l. eleganter. §. r. l. 2. & 3. ff. de proxenitis; tenetur etiam is pro quo est factum, si nō est solvendo qui dolum fecit, quatenus est factus locupletior. l. fin. ff. de eo per quem factum erit. Sed si dolo non dedit causam contractui, sed incidit in contractū, tenet contractus, sed in contractibus bona fidei agitur ex eo contractū, vt suppleatur pretium. l. Iulianus. §. si veditor. ff. de act. empt. emptor tamen eligere poterit, vel supplere pretium, vel restituere

rem si deceptio sit ultra dimidiam iustitij pretij. c. cum causa de empt. & vend. l. 2. C. de rescin. vendi. in conscientia verò tenetur etiam si læsio sit minus dimidio; in contractibus verò stricti iuris, agitur de dolo. d. l. eleganter, si non solum in si sed si dolo nec dedit causam, nec incidit, sed si ipsa euenit, non est peccatum, nec tenetur restituere, nisi à principio non plus emisser, etiam si id sciisset, quia sibi nō expectabatur plus emere, sed si plus emisser, si deceptio est notabilis, tenetur restituere, vel pretium augere. l. si quis cum aliter. ff. de verb. obl. & d. c. cum dilecti, secus si in modico, & si vterque sciebat valorem rei, si falso non sit extra pretium pium medium, & rigorosum, non est iniustitia, aliàs se cuius conscientia, de quo infra tr. de Emptione.

Vbi verò contractus est nullus ratione doli, dolum passus potest illi stare si vult, ne dolo proficiat dolo. l. à diuo pio. de ritu nupt. vbi gl. Mediator verò contractus potest poni testis in iustum cōto, non autem viua voce testificari. not. in cap. r. de testibus. in 6.

16 Quod si statutum puniat committentem delictum, & disponit vt bona eius Doli iterum ad aliquem peruenirent, si is causa fuit, pretatio, quis committeret delictum, non potest vt fiat ea tenere. Abb. in c. postulasti. de concess. præb. nec potest iniri conventio ne quis teneatur de dolo. l. i. §. si conueniat. ff. de pos. Poena quoque corporalis non debetur sine dolo. Barr. in l. in actionibus. de in litem iurā. in l. quod nerna. de pos. vbi dicit in causa sanguinis, status vel famæ, latam culpam non æquiparari dolo, sed requiri verum dolum. Ignorantia etiam excusat à vero dolo, vbi verò, vel statutum requirit dolum, vbi verò requirit dolum præsumptum, ignorans crasse & supinè non euitat poenas doli præsumpti. Silii culpa. nu. 14; q̄ procedit etiam si ignorantia sit causa iniustæ, vt si quis turbet aliquem in possessione putans sibi licere, excusatur à poena statuti doli, qui tenentis. Bal. in cap. vt animarum. de constit. in 6. Silii culpa in si.

Replicatio de iure de dolo permittitur in a bienium. l. si. C. de dolo. actio tamen in factum, quatenus quis ex dolo

17 De Dolo quantum tempus agi possit.

consequitur, perpetuo duret, & contra dolum, & contra heredes, quia ea vi non possumus, nisi cum quis contra nos agit, secus in actione quae potest proponi ad arbitrium agentis. l. quae situm. §. fin. vbi gl. de peculio. l. in haereditate. de dolo. nec prodest exceptio quod dolum sit remissus, cum remitti non possit pacto, nisi dolum praesumptum futurum, ut & verus praeteritus, non autem verus futurus. l. si vnus. §. illud. vbi Castr. de pact. l. in commodato. ff. commod.

18 Vis quid sit, & quo duplex.

Vis est maioris rei imperus qui repelli non potest. l. 2. ff. de eo quod met. cau. saltem commodate, cum vis habeat necessitatem impositam contrariam voluntati. l. 1. eod. vel saltem sine metu periculi resisti non potest. d. l. 1. §. si.

Et vt omittamus vim externam a caelo, vel elementis venientem, vt grandinum, imbrium, ventorum, tempestatum, vis humana diuiditur in factam in personam, & in rem: vt inquit Plaro. lib. 9. & 10. de legib. ad primam spectat iniuria, contumelia, vulnera, homicidia: ad secundam, sibi vsurpare rem alienam, deturbare possessorem possessione, quae diuiditur in compulsiuam, inquietatiuam, expulsiuam, ablatiuam, & repulsiuam, & offensiuam. gl. in l. 1. C. de his quae vi. Compulsiuam factio agit, cui subuenitur per edictum, quod metus causa. l. 1. & l. si. §. 1. ff. quod metus cau. cum actus hominum liberi esse debeant, & quod timore est factum, liberum factum non dicitur. l. metum. quod met. cau. Vnde si malum sit non leue, quod proponitur, metusque inde surgat, non meticolosi homines, non leue, nec modicum, nec leuiter minatum actus irritatur. l. metum autem. l. nec timorem. eod. l. accusationes. C. eod. cadente metu in virum constantem, ob malum atrox, vt mortis, vinculorum, stupri, carcerum priuatorum. l. isti quidem. l. pen. ff. quod metus causa. l. vnica. C. de priu. carc. vel minatum capitalium ab eo qui facile exequi solet minata. l. si donationis. C. de his quae vi. & huiusmodi, quae a sententia virum aliter constantem dimouere possunt, vt si per potentiam res extorqueatur: factum vel contractus, vel metu dignitatis, cum impressione, sine

19 Vi actum inualidum est, & quomodo

ea enim impressione vis non dicitur facta. l. si per impressionem. l. ad inuidiam. C. eod. & si factum metu, vi, atroci accedente, actio rescinditur, & restituitur suo principio, vt si vi venditum sit praedium, est contractus rescindendus, vt & si vi quis coactus sit renunciare beneficium, nisi spontaneus actus vim subsequens, vim praecedentem purget. l. si vi. C. eod. c. 2. & 4. extra de his quae vi. c. 1. eod. l. 1. C. eod. quae procedunt vbi actus est perfectus, si enim non sit perfectus praetor dat actionem ad illum actum rescindendum. l. nectum. §. sed quod praetor eit. eo. vel vis sit facta a persona singulari, vel populo, vel curia, vel corpore. d. l. metum. §. animaduertendum. quo casu restitutio rei vi extortae sit iudicis officio. d. l. §. ex hoc edicto. & sicut Iulianus. cum damnis si deterior sit facta, & si infra annum is non obediit sententiae iudicis, in quadruplum punitur, contra haereditate tamen non datur actio in quadruplum, sed ad rem, & lucrum. §. quadrupli. §. item actio. de act. l. quod diximus. §. si. l. videamus. de eo. quod metus caus. nec vlla temporis praescriptione se defendunt. l. quod autem. eod. habita ratione a tempore litis contestatae. l. quantum. eod.

Actione etiam de vi tenetur qui sibi aliquem vi obligauit, & ea obligatio rescinditur. l. qui coertu. l. qui dolo malo. ad leg. Iul. de vi publ.

Vis inquietatiua est, cum quis impedit possidem vi, re sua arbitrio suo arando, fodiendo, &c. l. vim facit. ff. vnde vi. vel si facit contra id quod est prohibetur. l. 1. §. quid sit. quod vi aut clam, & quod factum est restituitur in pristinum statum. d. l. 1. & si nil est ablatum, datur interdictum retinendae. §. retinendae. Instir. de interdict. l. 1. vii possid.

Vis expulsiua est, cum quis deijcitur a possessione rerum immobilium, vel quibus adharent, & datur interdictum vnde vi. l. 1. §. hoc interdictum. de vi, & vi arm. vel recuperandae. §. recuperandae. Instir. de interd. l. 2. C. vnde vi. etiam si praecario vi, vel clam ab eo qui deiecit possideat. d. l. modo incontinenti non deijcitur.

Vis ablatiua est, quando possessio rerum mobilium vi auferatur, pro qua datur actio vi bono-

20 actione de vi quis tenetur.

21 Vis expulsiua quomodo

vi bonorum raptorum, vel furti, vel quaeque ad exhibendum. l. 2. §. illud. de vi & vi arm. & etiam venit quanti interest, cum quadruplo intra annum, post simpliciter. l. 1. & 2. de vi bon. rapt. nec poenitentia, quod ad poenam, hoc crimen eluitur in hoc. l. qui ea mente. de furtis.

22 Vis spoliatus vt restituatur.

In praedictis, si spoliatus docet se possedisse, & videbitur, ante omnia restituitur, & prius de spoliatione, quam de proprietate quaeritur, & restitutio cum fructibus est fienda. c. 1. 2. 3. & 4. 3. q. 1. c. olim. de restit. spol. nec admittitur aliqua exceptio in contrarium, etiam si spoliatus obijciat spoliatum fuisse praedonem, vel se dominum, vel praescripisse, vel compensatum. c. si. de ord. cogn. l. 2. C. vnde vi. c. 1. de restit. spol. in 6. c. in literis. C. de compen. & etiam qui possidet rem vi ablatam eam restituere debet, etiam si ignoret vi extortam. c. sepe. de restit. spoliat. & qui liber potest nomine spoliati sine mandato petere fieri hanc restitutionem. l. vnica. C. si per vim, vel alio modo. si tamen spoliatus patiatur spoliationem obijcere de suo dominio statim non restituitur, quia videtur renunciare huic privilegio. c. 1. de restit. spol. Et tanta est praerogatiua possessionis, quod possit possessori vi contra impedientem suam possessionem, hostia infringere, & huiusmodi propria auctoritate, quia non vult aliud de nouo, sed solum ius suum tueri. Abb. in c. 1. de immu. eccl. secus si non habet possessionem, licet habeat hypothecariam, vel aliam actionem ad rem consequendam. l. si quis in tanta. C. vnde vi.

23 Vis poena quomodo

Vim vero infereris, si est vis publica, est deportandus, si priuata, punitur in tercia parte bonorum, & vt supra. l. 1. ff. de vi publ. l. 1. ff. de vi priu.

24 Metus quomodo in eo veniat.

Metus est instantis future periculi causa, mentis trepidatio. l. 1. ff. de eo quod met. cau. & annullat contractus si cadens sit in virum constantem, vt & vis, cum tollat rationem voluntarij, de quo, pter supra dicta, videnda sunt quae dixi tr. de Sac. Matr. c. 7. in conscientia vero etiam leuis annullat contractus, si sine eo facti non essent.

25 Casus fortuitus per quem excipitur

Casus fortuitus per quem excipitur, Pars Secunda.

vbi agitur de rei interitu, culpa, dolo, vel tuitus quod dicatur. Interesse, est id cui per humanum consilium non potest resisti, vel prouideri, nisi difficile, pro quo nemo reueatur, nisi eius culpa in illum incidit. l. in rebus. ff. commod. l. 1. C. eo. l. quae fortuitus. C. de pign. act. l. pen. C. de usufruct. Differt vero casus fortuitus ab improuiso, quod fortuito prouideri non potest, improuiso vero quandoque, & ob negligentiam quandoque non cuitur, & ob id ascribitur sic culpa. l. qui occiderit. §. in hac. l. item Mela. ff. ad leg. Aquil.

26 Casus fortuitus quot modis contingat.

Casus autem fortuitus contingit, vel ex facto aut causa natura, aut ex facto hominis; primi generis dicitur quandoque fatalis. l. cum duobus. §. damna. pro foc. vt maris tempestas, grandis, naufragium, sterilitas, fluminis imperus, valetudo, mors, vis maior, sturorum damnum. §. si is cui res. Instir. quibus modis re contrah. l. licet. C. loc. §. propter. eo. l. 2. §. si quis. ff. si quis caut. l. contractus. de reg. iur. l. si merces. §. vis maior. ff. locat. l. ex conducto. §. si vis. eo. Facto hominis, vt incurtus latronum, insidiae hostium, incendium a facto hominis, furtum, vis priuata, falsa testium depositio, iniqua sententia, & huiusmodi. §. item is cui. l. 1. C. de pos. l. 1. C. commod. l. ex conducto. §. si vis. commod. l. 1. de pos. l. cum duobus. §. damna. pro foc.

27 Casus fortuitus quomodo praestet.

Ea vero est conditio casus fortuitus, vt non imputeretur, cum non eueniat ex voluntate hominis damnum passi. l. 2. de condit. & demon. l. nihil interest. ad leg. Iul. de adult. nisi dolum malus praecesserit casum. l. si haeres dolo malo. ff. de nox. act. vel si culpa praecedens cadat in moram. l. quod re. si cert. per. sed si culpa praecedat, quae in moram non cadat, si talis sit culpa ex qua casus non possit contingere, qui commisit, non tenetur ad eam de casu, secus si sit ordinata ad casum, & casus inde sequatur. l. non omne. C. de statu lib. l. si vt certo. §. interdum. vbi Bart. commod. Si vero culpa non est ordinata ad casum, si consistit in non faciendo, non tenetur quis de casu ob culpam. l. & in totum. ff. de imper. in rebus dor. si in faciendo, tunc aut factum non cadit in delictum, vel sit. l. si. §. 1. ff. ad leg. Rhod. de iact. si cadit in delictum, si delictum

circa rem ipsam, tenetur quis de casu fortuito. l. ita vulneratus. ad leg. Aquil. si verò est commissum circa usum rei, tunc non tenetur de casu. l. qui furtum. ff. de conduct. furt. Si tamen temere quis periculo se obijciat, reus est: culpa, & debiti. l. cum duobus. §. damna. & §. qui sagarium ff. locat.

28. Qui verò excipit de casibus fornicis, Casus fornicis annuum id debet probare coram iuribus à dice, etiam non vocatis his quorum interest, aliàs secus, & reservata domino quo pro re exceptione, quia qui casum opponit quomodo debet probare. l. 1. & 3. C. de naufrag. lib. 1. cap. quoniam frequenter, vt lite non contestat. l. testium. l. ff. C. de testib. nisi res sit evidens. l. scire oportet. §. sufficit. ff. de excusat. tur.

29. Interesse, de quo sapè in contractibus Interest. agitur, est pecunia accedens rei principali pro reparatione. lucri cessantis, vel damni emergentis, culpa, vel dolo alterius, eo quòd si non fiat quòd promissum est, in pecunia numerata ratione prædicta fiat condemnatio. l. si quis ab alio. §. fin. de rei iudic. l. stipulationes. §. cessus. de verb. obligat.

Quæ quidem pecunia accedit rei principali post moram, vel iudicis officio summa diffinita, vel partium conventionione, vel legis diffinitione, vel ex facto ipso. l. fin. ff. de eo quòd certo loco. l. 1. C. de sent. quæ pro eo quòd lit. l. quatenus. de reg. iur. quòd augmentum damni, vel lucri cessantis, venit à tempore moræ. l. 1. §. fin. C. de sent. quæ pro eo modo interesse aliunde non oriatur, quod ex re debita, sic enim non deberetur. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empr. Dicitur verò pecunia, intelligendo nomine eius omne quòd pecunia æstimatur, & interest. l. 1. ff. de contrah. empr. l. si ita fideiussorem. ff. de fideiuss.

30. Interesse quod est plex. Dividitur autem interesse, in commune, singulare, & communitum. glo. in l. 1. ff. de sent. quæ pro eo quòd lit. Commune est æstimatio facta secundum functionem communem, nulla habita singulari affectionis consideratione, eius quòd quis patitur vel lucri à quo cessat, eo quòd promissum eius culpa non præstatur, quòd iudex æstimare debet.

habita ratione pretij communis. l. si feruum. ff. ad leg. Aquil. l. si traditio. C. de act. empr. Singulare, venit per iuramentum in litem facta æstimatione. l. pen. ff. de in litem iuran. Petitur verò hoc in interesse commune, & ratione naturæ rei, mora, vel fructuum, & natura res habet aliquando accessionem. l. equis. ff. de v. fur. Ex mora tenetur debitor ad fructus ex re perceptos, vt ad naturales accessiones, & ad id quòd interest. l. socius. qui. ff. pro socio. Fructus verò, vel sunt naturales, vel industriales: naturales sunt qui sine factio proveniunt, vt pomæ, nuce, &c. qui si extant simul cum re reperi possunt, quia nullus possessor etiam bonæ fidei ante perceptionis tempus eos sibi acquirit. l. fructus. C. de v. fur. Industriales, in quibus cura concurrat, vt vinum, segetes, &c. quos consumptos bonæ fidei possessor ante litis contestationem restituere non tenetur, extantes verò sic, possit verò contestationem restituit tam extantes, quàm perceptos, & qui percipi potuerunt, lite enim contestata, quò ad fructus, mala fidei esse incipit. l. 4. §. litem. ff. fin. reg. l. certum. vbi glo. C. de rei vend. vt & mala fidei possessor ad consumptos, & non perceptos, & non tenetur nisi quibusdam casibus, de quibus glo. in l. si fundum. circa finem. C. de rei vend.

Singulare interesse est, quando æstimatio ex affectione patetis facienda est, vt cum vicini fundus mercari quis impeditur, quos plures emere ei interest. l. & si æquo pretio. l. si cui fundus. de leg. 2. l. si in emptionem. ff. de minorib. non tam pro affectione res æstimatur, sed præ iuramento de affectione, iudex considerata privata utilitate æstimationem moderatur, & diffinit. l. 3. §. præterea. ff. ad exhiben. vt & iuramento in litem ex affectione, sed arbitrio iudicis diffinitur. l. videamus. §. pen. in actionibus. ff. de in litem iuran. sic tamen vt iudex consideret an iuramentum sit ibi recipiendum, vt si iudicium sit bonæ fidei, actio in rem, ad exhibendum, dolo, vel culpa non restituentis concurrat; quibus casibus iuramentum præstatur. l. si feruum. ff. ad legem Aquil. l. in actionibus.

ad exhiben. l. 2. de in litem iuran. l. qui restituere. de rei vend. qui & considerat personam petentis an fructus petito percipere potuisset. l. si navis. §. fin. de rei vend. & quòd duplum non excedatur in locutionibus, venditionibus, & huiusmodi, vbi est certa quantitas, vel natura. l. vnica. §. 1. C. de sentent. quæ pro eo quòd int. in alijs casibus, qui incerti esse videntur, iudex ex eius prudentia, & arbitrio diffinit.

Conventionale interesse est, de quo partes conveniunt, si vbi aliquid dandum est, vel faciendum, non datur, vel non fiat. §. si. Instit. de verb. obl. quòd tamen dupli æstimationem excedere non debet. l. 1. §. 1. C. de sentent. quæ pro eo quòd int.

Interesse præterea est intrinsecum, vel extrinsecum: intrinsecum dicitur, iactura, quæ in ipsa re principali fit, vt si acuarvinum, vel fructus fiant deteriores, aut pereant. l. vinum. ff. si certum petatur. l. fructus. C. de act. empr.

Extrinsecum, quando aliunde, quàm ex re debita contingit, sed tamen eius occasione, & circa eam. l. 3. de in litem iuran. l. Iulianus. de actio. emptio. l. inde Neratius. ad legem Aquilianam. l. si sterilis. §. cum per venditorem. de act. emptio. vbi exempla huius rei ponuntur.

31. Interesse, casibus. Primum, in obligatione principalis, vt peti possit contra acta ex maleficijs, vel publicis delictis, vt in falso si alicuius interest, homicidio, rapto, & huiusmodi, in quibus damnum datum, & lucrum amissum restitui oportet. l. 1. & fin. ff. de his qui deie. & etiam in delictis priuatis, vt dolo. l. ait lex. l. inde Neratius. ff. ad legem Aquilianam. l. arbitrio. ff. de dolo. vel si quis prober se iniuste: excommunicatum. cap. sacro. de sentent. excommunic. quòd interesse venit à tempore delicti, doli, vel moræ. Secundò, petitur in actione reali, vbi dolo, vel culpa possessoris aliquis damnum patitur. l. si restituere. l. quòd si possessor. ff. de rei vend. Tertio, in obligationibus faciendæ post moram. l. si quod alio. §. fin. de rei iudic. l. stipulationes non dividuntur. de verbo. obligat. In obligationibus verò dandi,

in contractibus bonæ fidei, peti potest, quòd interest creditoris eo quòd non datur promissum, si ex mora, vel dolo debitoris, patitur interesse creditor. l. curabit. C. de act. emprio. In contractibus verò stricti iuris, vt plurimum non petitur interesse, sed tantum res debita. glo. in cap. cum venerabilis. de exc. l. vbi autem. §. fin. & l. quicquid astringentia. de verb. obligat. nisi post moram decreta æstimatio rei debita. l. vinum. si certum petatur: vel si actio sit arbitraria ex loci adiectione. l. 3. §. fin. l. centum caput: de eo quòd certo loco. vel si creditor ex decursu temporis patitur damnum. l. quòd si ephesi. eod. tit. vel in specie, vbi quis promittit se mutuaturum pecuniã, nec fecit, petitur interesse. l. si penam. de verb. obligat. vel in contractibus, qui licet sint stricti iuris tamen petitur interesse: naturalis. §. 1. ff. de præscrip. verb. si verò quis recipiat rem debitam non adhibita præstatione petendi interesse, id petere non potest. Castren. in l. 4. C. de pos.

Cauendum tamen ne pro interesse vix petantur, & idè quomodo interesse tam lucri cessantis, quàm damni emergentis peti possit, vel non in ordine ad vsuras, & quæ in hoc sint obseruanda, videnda sunt, quæ latè dixi tract. de vsuris, sub cap. 3. & vlt. id etiam est advertendum an spes interesse sit certa, vel non, & idè de quantitate, nam si neutrum est certum, liquidari debet arbitrio boni viri, iuxta certitudinem, vel non. Dicitur Thom. 2. 2. q. 62. art. 4. si verò utrunque est certum, tunc potest peti recompensa totius interesse, deducendo tamen ab eo expensas necessario faciendas, & etiã recompensam laborum adhibitorum, & hoc arbitrio boni viri: vt dicit Lopez de contractibus, lib. 1. cap. 24. Quòd si postea constet lucrum non cessasse, vel solum partem; quando à principio certum est solum, & contentum, si ob incertitudinem, & pericula minus est sumptum adhuc debetur; quæ uterq; æquali periculo se exponit, quòd si à principio est habitum pro certo, & non est quid lucratum, non debetur interesse. Lopez d. lib. 1. c. 25.

32 Ad interesse reduci potest etiam con- demnatio expensarum, quæ debentur, ubi quis est contumax, si in iustis litiget, si deficit in probatione calumniæ oppositæ. l. constitutus. de procur. l. exceptio- nem. de excep. l. eum quem temere. de iudic. l. properandum. §. si autem. cum seq. C. eod. nec contumax audivit, nisi expensas resuaderit. l. sancimus. C. eod.

Excipiuntur tamen aliquæ personæ à solutione interesse, quæ tenentur nisi in quantum facere possunt, si interesse id excedat, ut est qui bonis cessit. §. si. Instit. de act. focij. maxime omnium bonorū, parens, patronus, & liberi eorum, maritus in dote, miles qui est sub armata mi- laria, aduocatus. l. sunt qui. cum sequen- de re iudic. l. patronus. cod. l. veruna. pro socio. l. maritum. sol. matrim. l. miles. de re iud. ubi gl. clericus. cap. Odoardus. de solut. donatarius. glo. in d. l. miles. pater pro debito filij, tōrum ut est in peculio, & in quantum facere potest. l. 2. & 4. ff. quod cum eo qui in alien. & deducto eo ne prædicti egeant.

Excipiuntur etiam semper impensæ necessariae, idest sine quibus res esset pe- nitura, vel factæ gratia colligendorum fructuum. l. 2. §. a quissimum. ff. ad legē Rhod. de iactu. l. quod dicitur. ff. de im- pe. in rem. dot. factis. de quibus alibi la- tius cadit sermo.

De interesse porro, quod attinet ad e- ius iustitiam in foro conscientie, videan- tur quæ dixi tr. de vfur. c. 3. 4. 5. & c. 16.

S V M M A R I V M.

- 1 Pactum vnde dicatur, & quid sit.
- 2 Pactum ut differat à pollicitatione, & stipulatione, & conueniat.
- 3 Pacta quæ multiplicia sunt, & quæ quæ- liber.
- 4 Pacta ut valeant, quæ requirantur.
- 5 Pacta an extendantur.
- 6 Pactorum effectus quis.
- 7 Pacta nuda an obligent.
- 8 per Pactum quibus iuribus valeat repunciari, vel non.
- 9 Promissio quid sit, & an obliget.

De Pactis. Cap. XXIIX.

C Vm pacta dent formam co- tractibus. l. in conventioni- bus. ff. de verb. obligat. & vt lex sint seruanda. l. r. §. si co- ueniat. ff. de pos. l. legem quæ dixisti. C. de pact. id est de pactis prius a- gendum est, antequam ad singulos con- tractus deueniatur.

Dicitur autem pactum à pactione, di- citur verò pactio quasi pacis actio, vel à pacificor. Est autem pactum duorum, vel plurium in idem, placitum, vel con- sensus, idest ad aliquid dandum, vel faciendum. l. r. ff. de pact.

Differunt autem pactum, stipulatio, pollicitatio, cōuentio, & promissio; pro- missio enim largè sumpta est affirmatio vel negatio, de aliquo dando, vel facien- do, aut non, & est quid commune ad om- nia prædicta, quasi fidei iudicium, vel datio fidei: vt d. Abb. in c. r. de sponsa. duo. pro- missio tamen strictè est, & sit præcedente interrogazione, vt si quis roget aliquē, vt sibi det decem, & is respondeat dabo. Pactum est cū verba pmituntur à pro- mittente, & cōsequenter à recipiente, vt dabo tibi decem si equum dederis, & ita ad pactum requiritur primò, qd sit inter plures: secundo, qd ij sint presentes per se, vel alium, aut scripturā: tertio, qd verba pmitrantur, & immediatè sequatur re- sponsio: vnde non est pactū si quis relin- quat centum ecclesiæ cū onere celebra- di anniversarium, quia responsio quæ fit per acceptionem legati fit tantū post mortē, stipulatio propriè est cōtrario, enim verba præmittuntur à recipiente dicente dabis mihi decem, & responsio subsequitur à promittente, prolata, qui- dicit, dabo. Instit. de verb. obl. in prin- c. Pollicitatio est solius offerentis promissio, in qua non requiritur presentia eius cui promittitur sine interrogazione præ- cedente. l. r. l. 3. l. pactum. ff. de pollicite. Conuentio est nomen generale, & gene- ralius pacto, quia etiam dicitur cū ali- qui in vno loco cōueniunt. l. r. §. conue- tionis. ff. cod. & sumitur actiue pro pa- cto, passiuè pro citatione.

Diuiditur autem pactum primo loco, in ta-

Pacta quo-
triplicia
sunt.
3
in tacitum, & expressum. Expressum di- citur, quando aliquid palam, & nomi- natim, certo consensu, verbis, vel literis, vel aliter expresso aliquid dari, vel fieri cauetur. l. qui res suas. §. qui stipulatur. ff. de solut. Tacitum est, qd inest in omni negotio, quod agitur, vel rerū natura, vel consuetudine, vt qui reddidit debi- tori suo instrumentum, conuenisse vi- detur ne debitum petat. l. 2. ff. de solut. vel si instrumentum sit cancellatum, præsumitur solutio facta, nisi contra- rium probetur. l. si chirographum. ff. de probat. non autem sit reddatur pignus. l. 3. ff. de pactis. Pari ratione tacitè delata in domum vrbana pro affectu obligata censetur, & si res deterior sit facta. l. 4. de pactis. l. non inducta. & l. si. C. quibus modis pign. vel hippot. tacit. & idem in inuectis in prædium rusticum domino sciencie. l. certi iuris. C. locati. Tertio, in dotis promissione, cui inest tacitum pa- ctum si matrimonium sequatur. l. stipu- lationem. ff. de iure dot. Quarto, in pa- cto ne totum petatur, cōtinetur enim & ne pars eius petatur. l. si vnus. §. pen. ff. de pact. Pariter censetur renouata locatio, vbi non reuocatur per simile tempus, & eodem modo quo prius, ac pretio in ru- sticis prædijs: in vrbis verò pro rata temporis quo habitat. l. item queritur. §. qui impleta. & l. qui ad certum. ff. loc. Sic in mutuo tacitè conuenitur, vt equè bonum, & equale reddatur. l. cum quid. ff. si cert. petat. vt & qui accipit vsuras, ra- citè conuenit ne intra id tempus rem suam petat, pro qua vsuras accipit. l. qui in futurum, de pactis. vt quod dicitur in præfatione, censetur in sequentibus re- peritum. l. 4. §. si. de pact. vt & in contra- ctibus, si non valet quod geritur valeant meliori modo quo fieri potest. l. si vnus. §. si acceptilatio. de pactis. alia exempla habentur in l. de lege. §. si. ff. de leg. com- miss. in l. commissoriz. C. de pactis. int. empr. l. si. §. fin. de eo. quod certo loco. in l. ea lege. ff. locati.

Diuiduntur secundo loco pacta, quæ- dam enim in rem sunt, quædam in per- sonam: in rem, quando quis generaliter pacificatur ne petat, qd intelligitur, nec ab eius hærede. In personam, quando fit

Parti Secunda.

pactum ne à certa personâ petatur, vt à Titio. l. iurifigentium. §. pactorum. ff. de pact. quandoque tamen pactum est per- sonale ex parte creditoris, & reale ex parte debitoris, vt nō petam à te, nec ab hæredibus tuis dum viuam; quandoque personale tantum ex parte debitoris, vt ego nec hæredes mei à te petemus. Iura- mentum verò ex parte iurantis est sem- per personale, ex parte eius qui iuratur reale. Innoc. in c. veritatis. de iur. ca.

Diuiditur tertio loco pactum, in nu- dum & vestitum. Nudum est, quādo nō vestitur aliquo ex infra dicendis, sed est in meris terminis simplicis cōventionis, v. g. promisi tibi dare certum sine aliqua interrogazione præcedente, & tu confen- tis, si enim non adesset cōsentus esset cā- tum pollicitatio non pactum. l. iurifigen- tium. §. igitur. de pact. nudum etiam dicitur, quā non continet causam, vnde est ineffi- cax. l. nunquā nuda. ff. de acqu. rer. dom. nisi in casibus, de quib. Abb. in c. si cau- tio. de fide instr. quibus casibus nō datur actio, sed tñ defensio aduersus eum qui pactum nō seruauit. l. legem. l. traditioni- bus. C. de pact. l. iurifigentium. §. sed cum nulla. ff. de pact. quia præsumitur paci- scentes non habuisse deliberatū consen- sum, sed leuitate motos cōsensisse. l. sci- dum. ff. de edil. ed. l. licet. §. ea obligatio. de procar. qd intelligitur iure ciuili non dari actionem ex nudis pactis, secus est iure naturali, vt supra est dictum. cap. de obligationibus. & infra dicitur.

Vestitum pactum metaphoricè dicitur, vt & arbores vestiti frōdibus: vt d. Colum- lib. de re rust. quando eis iunguntur illa quæ obligationem ciuilem inducunt, qd multiplicia sunt, scilicet, res, verba, lite- ra, consensus, cōhærentia contractus, autoritas principis, & iuramentum, cum & tot modis obligemur. l. obliga- mur autem. ff. de verb. obligat.

Revestitur, vt in muro in quo ab ini- rio res interuenit. §. r. Instit. quibus mo- dis re. vel si res postea accedit vt in con- tractibus innominatis, qui tunc vires ha- bent, cum res vel factum interuenit. gl. in l. iurifigentium. §. qui in id. ff. de pact. vt & pollicitatio vires sumit, cū pro par- te pollicita quis impleuerit. l. r. ff. de pol- licit.

K 3

licit. Verbis, vt stipulatione, vnde nudus consensus dicitur, cui stipulatio non adest. l. legē. C. de pact. l. sufficit. de sponsal. litteris, transacto biennio nudum pactum firmatur. l. in contractibus. C. de consensu. pec. in foro tamen conscientia, et transacto biennio non surgit obligatio litterarum si pecunia accepta verē nō sit. Abb. in c. quia plerique. de immu. ecclē. Consensu, quando alius consensus cum causā adiectione accedit priori. §. r. de obli. quae ex cons. in l. i. §. pen. ff. de pact. Coherencia, contractus nominati, nuda pacta firmant, quia sumunt vires ab illo, modo paulō ante, vel post, vel in ipso contractu adijciantur, secus si ex intervallo ante, vel post, sic enim non parit actionem. l. lecta. ff. si cert. perat. l. si sterrilis. §. si tibi fundum. ff. de act. empt. l. legitima. §. quintus. de pactis. autoritate iuris, vel principis, si enim nuda pacta restituantur. d. l. legitima. Singulari iure, vt dotis promissio, donatio, & huiusmodi. l. si quis argentum. §. siu autem. C. de donat. l. i. C. de rei vx. act. gl. in §. de consuetura. Instit. de act. Iuramento etiā nuda pacta firmantur, etiam praesura a filios familias, vel seruo quantum est in peculio eorum: l. vt iurandi. ff. de ope. lib. l. si dominus. ff. de pecul. vt. post. §. si filius familias. ff. de pecul. vt. timō, restituitur per scripturam, vel si paciscentes signum crucis scripserint, vel sanctae Trinitatis, vel si pena adiecta sit. ex consue. 72. Leonis Imperatoris, ut vt pacta etiam non consti.

Alia sunt etiam pacta clara, alia obscura, quae sunt interpretanda contra proferentem. l. veteribus. ff. de pactis.

4. Ad hoc verō vt pactum valeat, oportet pacta, vt res vt non sit rei turpis, vel impossibilis valeant quae de iure, vel de facto, si enim sit possibile requirant de iure, & non de facto, si impossibilitas sit perpetua non valet, si temporalis valet, sed expectatur donec possibilitas adueniat, nisi sit contra bonos mores, quia sic est impossibile de iure. c. si de pactis. vt quod dolus non praestetur. l. contractus. de reg. iur. vel promissio fiat, & pactum procedendo aliquem, quod si sit possibile de iure, & de facto tenet. c. r. & r. c. d. & cum pactum est turpe, quia

sit contrarium, vel contineat peccatum, si continet turpitudinem ex parte vtriusque non firmatur iuramento. Abb. in c. pactiones. de pact. vel etiam ex parte iuratis tantum: cap. non est obligatorium. de reg. iur. in 6. si verō ex parte recipientis tantum tenet. c. debitorum. de iur. iuram. Quod si pactum sit de hereditate viuentis, vel futura successione, regulariter non valet, quia inducit vorū captandā mortis alienae. l. si vbi Doct. C. de pact. c. venerabilem vbi Abb. & alij de elect. valet tamen si sit ad seruandam legitimam successione. Instit. de leg. agn. success. §. si ad eam. mnuendam. l. pactum. ff. de pact. nisi firmetur iuramento. c. 2. de pact. in 6. & minus ad eam, perdendam, vel si fiat ad tollendam liberam testamenti facultatem, cum sit contra bonos mores. l. stipulatio hoc modo ff. de verb. oblig. firmatur tamen iuramento cum sit contra bonos mores. c. iuris tantum, & non naturales. arg. d. c. 2. Si verō pactum sit contra substantiam contractus, & non contra bonos mores, si apponitur per viam modi, vitiat, & vitiat: vnde non valet pactum, quod praecarium daret inuito domino. l. cum praecario. ff. de praecario. nec quod non liceat reuocare procuratorem. Bar. ubi etiam si apponatur poena, quae non inuenitur reuocando. Ang. in l. 2. ff. de procuratoribus si apponitur per viam conditionis, non vitiat, sed vitiat. Bar. in authenticis. C. de sacr. san. ecclē. l. si pactum. q. 10. vbi & q. 12. dicit, quod si quis iurēs parentes, relinquit pauperibus dimidium suorū bonorum, hoc pacto, quod si contingeret eum facere aliud testamentum, quo patentes institueret, ex nullo se donare notario recipienti nomine pauperum dimidiam praedictam, qui postea faceret aliud testamentum, quod pauperes haberent eam dimidiam modo procederet ad actum traditionis, qui potest etiam fieri sub conditione, & cauius si traditio temporalis interueniat, quam praecarium, quod procedit etiam in foro fori, & magis conscientie, qui & ibi. q. 17. dicit, quod si vir legat vxori domum hoc pacto, quod si maret testamentum vel non, vxor iure donationis habeat dictam domum, qui si maret

uit testamentum non facta mentione domus, quod ipsa vxor habeat domum, modo interueniat traditio, aliam non confirmatur morte, & quod sit quod traditio interueniat tempore donationis, vel postea viuo donante. l. Papiuanus. ff. de donat. inter vir. & vxor. Sic etiam pactum non tenet, vbi etiam iuramentum non obligat, vel si sit dolo inuito. c. cum vniuersorum. de rerū permut. quod ad dolosam, vbi est alteri captiosum. l. si id quod putre. ff. de rescind. vend. vt & quando promissio sit ob nimiam reuerentiam alicuius. l. i. ff. quatum rer. actio non dat, vel si continet turpitudinem. l. si vnus. §. pacta. ff. de pact. vel si pactum est circa conuentiones ininnominatas, & is cui conuentiones non impletur, parte sua contractum. l. naturalis. §. r. de praescript. verb. lex placito. C. de rerum permut. Non valet etiam pactum si ineatur super rebus prohibitis in commercium deduci, vel per personas, quae contrahere non valent, de quibus dictum est. cap. praeced. vnde Silae. verbo, pactum. q. 7. dicit, quod pactum factum per priores Mendicantium, cum Rectoribus Ecclesiarū, super iuribus parochialibus, valet si est factum cum assensu suorum conuentuum, licet non accedat assensus Provincialis, vel Generalis, vel sedis Apostolicae, quod ad minores. ex c. quia ex eo. de pact. in 6. qui & q. 14. dicit, pactum legis commissoriae, quo statuitur, vt si certo tempore pretium non soluat, datum perdat, valet. l. 1. & 2. ff. de leg. commiss. d. tamen illud pactum non valere in pignore, quod amittatur si debitor non soluat. l. si ibi est iniustitia ultra dimidiam iusti pretij, potest tamen tale pactum apponi in vim poenae, vt sci licet excessus iusti pretij habeatur loco poenae ob contumaciam debitoris, vt & valet si fiat cum fideiussore, vt sci licet si debitor non extraxerit fideiussorem de obligatione, pignus, quod ei dedit pro eius indemnitare sit suum, vt & in dote, si dicatur si pecuniam non restituerit, talem fundum assigno loco permutationis, vt potest fieri pactum, quod quis obliget alteri fundum pro decem, & si intra mensem non soluerit, is habeat eum emptum iusto pretio, vt & valet si dicatur,

si non soluere decem intra mensem, talis domus mea sit tua, modo sit iustum pretium legale, & cesset fraus, vt & valet pactum legis commissoriae appositum in pignore, non in contractu, sed ex intervallo diu post, vel si interueniat rogatu debitoris, & non auaritia creditoris, qui Siluest. & quas. 15. quatit de pacto facti a filia erga patrem dum nuptui traditur, dicens: primum, quod pactum factum patri a filia dum nuptui traditur, quod dote contenta nullum habeat regressum ad bona patrimonialia non tenet nisi sit iuramento firmatum, etiam si sit appositum post nuptias. cap. quamuis. de pact. in 6. vbi Gemin. nec hoc casu potest puella petere absolutionem a iuramento, sed est omnino seruandum, etiam si non sit certiorata de prauidicio: vt ibi dicit Gemin. & Imola. Potest tamen non obstante illo iuramento petere legitimam, vel eius supplementum, nisi expressē de ea dixerit, & renunciarit. l. si quando. vbi Doct. C. de inoffic. si enim datur legitima, valet pactum etiā sine iuramento. d. l. nisi dolus interueniat, tunc enim non valet pactum, quia tunc actio de dolo debet rescindi; & si filia renunciet bonis maternis, matre viuente & incisa, non valet tale pactum etiam cum iuramento. l. si. C. de pact.

Cauendum quoque ne pactum in fraudem apponatur, quod fieri potest multis modis: primum, de persona ad personam, vt cum tutor emit de bonis pupilli per interpositam personam, suo tamen nomine: secundum, de re ad rem, vt cum quis filios familias non mutat pecuniam, quia prohiberi, sed aliam rem, vt is, ea vendita, pecunia vtatur; tertium, de contractu ad contractum, vt cum vir & vxor constanter matrimonio non donat invicem, quia prohiberi, sed vendunt causa donationis. Quartum, de nomine ad nomen, vt qui prohibetur esse pretor alicuius loci, facit se eligi in defensorē illius loci, quod idem est mutato nomine. Quintum, de facto ad factum, vt si quis emat ancillam, eo pacto ne prostituat eam in lupanari, & ponit eam in caupona, vt ibi ministrat, quod idem est.

Porriguntur autem pacta ad personas

5. Pacta an extendantur.

contrahentes non alias. cap. veniens. de trans. nisi quod ad aliquid sint eade personaz, unde pactum procuratoris obest & prodest domino, magistris societatis societati, ferui domino, tutoris pupillo, filij patri. h. nam & nocere. cum seq. l. magistri. l. tutoris. l. si tibi. cum seq. & l. fin. ff. de pact. Similiter pactum praeceptoris obligat successorem, si sit vult ecclesiaz. c. 1. de solut. alias secus. c. 2. de praecar.

6. Factorum effectus quis.

Effectus porro factorum est, quod obseruari debeat id quod in pactum est deductum sub peccato mortali. c. iuramenti. 2. q. 5. c. 1. de pact. vbi gl. & Doct. etiam si causa non exprimat in foro conscientiaz, modo sit vera. D. Th. 2. 2. q. 10. art. 3. ad quintum. late Couar. in rubr. de pact. 2. p. §. 4. n. 13. cum seq. etiam si sit pactum nudum, quod ita dicitur cum praeter consensum, & conuentionem nil ei extrinsecus accidit, vt ibi d. nu. 12. quod intelligitur si habuit is animum se obligandi, secus si habuit animum fingendi, quia licet peccet, non tamen obligatur, nisi sub sit causa quae sub praeccepto obliget, vt de subueniendo existenti in necessitate. Secundum, intelligitur si promissum sit licitum, alias non tenet. c. si. de pact. vt quod successio fiat in beneficijs. c. accepimus. eo; quodve census augeatur. c. cum clericis. nisi auctoritate Papae. c. 2. eo. Tertio, intelligitur, si seruetur ab alio contrahente, alijs fratri genti. fides frangi potest etiam si sit iuramento firmatum. c. dilectus. in fi. de simon. l. cum proponas. C. de pact. Quarto, intelligitur modo non fiat pactum posterius contractum, quia secundum derogat primo. l. pacta nouissima. C. de pact. Quinto, intelligitur, nisi in contractu sit poena apposta, quia soluta poena potest recedi a contractu, nisi id sit expressum, quod nihilominus contractus maneat firmus. l. qui fidem. ff. de trans. vt & si contractus non tenet, nec poena apposta. c. si diligenti. de foro comp. Sexto, intelligitur, nisi promissum sit contra ius, cui per partes renunciari non potest, si respicit bonum coe, secus si priuata utilitatem. d. c. cum ibi non si praeter leges, pactum est non tenet, poena vero sic. h. stipulatio ista. §. alteri. de verb. obl. Septimo, intelligitur, modo conditiones non sunt

mutata personarum, ac rerum. ff. quod si a principio extitit ut, non promissit. Octauo, intelligitur, modo sit possibilis obseruatio pacti. cap. impossibilitum. de reg. iur. in 6. Nondum, si causa promittendi sit vera, & non ficta.

Vbi vero pactum tenet, etiam si sit nudum datur ex eo actio de iure canonico. Abb. in d. c. 1. Archid. Joa. And. in c. quicumque. 1. 2. q. 2. modo ad sit causa, etiam si sit de futuro, vt si promittatur centum, si pro me eas Roma. de iure vero civili datur actio ex pacto nudo si inserta sit causa, & vterius impleta, vt quod erit Romam. Couar. in rubr. de pact. 2. p. §. 4. nu. 13. 14. & 15. vel si additum sit iuramentum vt ibi dicit, id procedere etiam iure civili. in fi. §. ver. 5.

Per pactum quoque potest quandoque renunciari beneficijs iuris. Est autem renunciatio iuris sui, spontanea refutatio. Sunt tamen aliqua beneficia quibus renunciari non potest, vt est beneficium senatus consulti Macedoniani, quod competit filiofamilias, qui pecuniam mutuo accepit sine patris consensu, iuuatur. n. vt non possit conueniri pro illa pecunia, non solum dum est in potestate patris, sed etiam postquam est sui iuris effectus, & competit etiam haeredi filijfamilias, & eius fideiussori, & huic beneficium renunciari non potest, cum sit introductum in odium foeneratorum, in foro tamen conscientiae huiusmodi pecunia mutuo accepta est soluenda. Abb. in c. quia plerique. de immun. eocl. aliud est beneficium competens minoribus viginti quinque annis, vt restituantur in integrum non solum toto tempore minoris aetatis, sed etiam quadriennio post, cui etiam non potest renunciari, ne decipiatur, qui tamen, vt supra, ex contractu naturaliter obligatus, si rationis quis sit compos. Aliud est beneficium, vt quis conueniatur tamen in quantum facere potest, & ita ne geat, quod competit viro & eius patri, quod conuenitur ab vxore, & vxori, & patri eius quando conuenitur a viro, patrono quod conuenitur a liberto, secus si a socio conueniatur, patri si conuenitur a filio, vel filia, cui et non potest renunciari. Aliud, vt homo liber ad onus alienum pignoletur, cui etiam non

7. Pacta munda an obligent.

8. per Pactum quibus in rib. valeat renunciari, vel no.

potest

potest renunciari, vt nec privilegio fori, vt alibi, quod sub suo iudice quis conueniat, nisi promittat soluere vbiunque peritum fuerit, nec quod clericus possit conueniri coram iudice seculari, cum sit introductum in fauorem totius cleri. c. si diligenti, de foro compet. vt nec exceptioni non numeratae pecuniae, quae competit intra duos annos debitori qui confessus est se mutuo recepisse pecuniam, & creditori qui confessus est sub spe futurae numerationis pecuniam traditam se recepisse a debitore, quod potest excipere de non numeratione intra triginta dies, & viro qui confessus est sub spe futurae numerationis se dotem accepisse, qui habet exceptionem non numerationis factae infra annum post matrimonium solutum, si matrimonium durauit minus biennio, vel infra tres menses si matrimonium durauit plus biennio, vel minus decennio, vltra quos decem annos non extenditur exceptio praedicta, prodest tamen renuntia in praedictis in aliquo, quia renuntians praedictis privilegijs debet probare solutionem non factam, cum alias onus probandi incumbat aduersario.

Sunt vero alia privilegia quibus potest renunciari, ita quod renunciatio impletur ne possint opponi, primum est privilegium de duobus reis debendi, id est plures debitores, possunt pro virili tantum soluere. l. 1. C. de port. haeredit. qui renentur in solidum si dicto beneficio renunciet; secundum epistolam Diui Adriani qua cauetur, quod si sunt plures fideiussores debet quilibet conueniri pro rata, cui privilegio potest renunciari; tertium noua constitutio habens, quod si principalis & fideiussor sunt soluendo, debet conueniri prius principalis quam fideiussor, cui beneficio renuntia potest, & vbi plures principales principaliter se obligant, & in solidum, debent renuntiare praedictis tribus privilegijs, scilicet de duobus reis debendi, & de fideiussoribus, & beneficio epistolae Diui Adriani; quartum est in conditione indebiti, vt si quis indebite soluit quia non tenetur repetere potest, cui tamen beneficio potest renunciari; quintum est in con-

ditione sine causa, vbi obligatus sine causa, extra stipulationem non tenetur, cui tamen privilegio potest renunciari, nisi id fiat propter dolum; sextum in exceptione doli mali, innatur enim qui dicit se dolo malo inductum aliquid fecisse, cui privilegio potest renunciari; septimum est in privilegio fori quod habet scholaris vt conueniatur tantum coram suo rectore, cui beneficio potest renunciari; octauum est beneficium conditionis incertae, vt si quis sit substitutus alicui si is decesserit sine liberis, cui privilegio substitutus potest renunciare, cum incertum sit an institutus sit decessurus cum liberis, vel non; Nonum est beneficium hipotecae quod habet vxor in bonis viri cuius bona pro dote sunt ei tacite hipotecata, cui iuri potest renunciare, si de hoc certioretur, & idem de alio habent hipotecam; decimum est beneficium Velleiani, quo cauetur vt mulier pro alio fideiubens non obligetur, cui beneficio potest renunciari, vt & iure civili mulier suscipiens tutelam filij, vel amiae neptis debet renuntiare secundum nuptijs, quod an teneatur canonico dixit tra. de matr. c. 5. in fi.

Sunt alia quoque privilegia quibus quo ad aliquid renunciari potest, quo ad aliquid non, primum beneficium redhibitoriae quod competit ei qui ignoranter emit rem morbosam, vel vitiosam, quod potest intra sex menses emptor agere contra venditorem, vt pretio accepto reddat sibi rem. Aliud beneficium dicitur quanto minoris, quod si quis emit ignoranter animal vel rem vitiosam, potest agere contra venditorem, vt reddat sibi partem pretij quam non dedisset, si sciisset rei vitium, quod beneficium competit infra annum, quibus beneficijs potest renunciari, & renunciatio prodest venditori si vitium ignorabat, si enim sciebat nec monuit emptorem, non prodest renunciatio; tertio, est beneficium ne quis vocetur in ius diebus feriatis, cui potest renunciari, si feriae sunt indictae ob hominum necessitates, vt messet, non autem si in honorem Dei, c. si extra. de ferijs.

Et generaliter potest renunciari iuri pri-

pri-

privato. c. si terra, de priu. l. pacisci. ff. de pact. nisi pactum fiat in odium criminis, l. 1. C. si mancip. ita ven. renuntari. vero non potest iuri publico etiam si fauore primatorum, cum odio aliorum respiciat, c. si diligenti, de fo. compet. vt nec illi, quod clerici possint se subijcere verbis, c. contingit, de sent. exc. c. laicos, 2. q. 7. Si vero ius publicum est tantum introductum in fauorem aliquorum, ei potest renuntari, vt Velleiano, l. si. §. pen. ad Vell. non autem Macedoniano, cum inductum sit non solum fauore filiorum familias sed etiam in odium creditorum, h. sed si patet ff. ad Maced. vt nec quis potest renuntiare iuris suo, si inde prauidicium sit alteri, vt clericus non potest renuntiare foro suo, quia prauidicaretur episcopo, c. clericum 2. q. 1. & d. capit. si diligenti.

Promissio quid sit, & an obliget.
 Quo demum ad promissionem, quae est solus offerentis promissio regulariter facta absentem l. 1. §. ff. de pollicit. duplex est vna interior facta alicui homini, alia exterius tacite vel expresse manifestata, prioris generis homini facta non obligat in foro conscientiae. D. Thom. 2. 2. q. 188. ar. 1. Sor. lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. ad 1. Quo vero ad exterius prolata, vt obliget duo requiruntur, primo, vt promittentis concurret consensus, secundo, vt a promissario tacite saltem acceptetur.

Vt vero promissio obliget, oportet vt nonnulla concurrant, primo vt facta non sit, qui enim non intenderet seruare promissum, etiam si verbis exprimat id, licet peccet mentiendo, non tenetur seruare promissum. D. Tho. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 3. secundo requiritur, vt sit voluntarie emissum, vt excludatur vis metus, dolus, fraudis. D. Th. 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 3. & est distinctum a pra. c. de contr. tertio, vt promissio stricta a lege non verita, cap. in malis 22. q. 4. quarto, vt non sit impossibile, c. impossibile, de reg. iu. quinto, vt utilis sit ei cui fit promissio, sexto, vt non cesset causa ob quam est promissum. Nauar. cap. 18. num. 7. D. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.

Vbi vero quis promittit valide ex debito iustitiae non ita tenetur seruare promissum, vt teneatur restituere si de peccato

rit, sed id adimplere tenetur tantum ex quadam honestate, Galet. 2. 2. q. 113. ar. primo, nisi preteritum pollicitationis aliquid acceperit, quia tunc est pactum l. 1. §. 1. ff. de pollicit. nec ex promissione sola potest quis conueniri coram iudice, nisi promiserit ecclesiae civitati, pauperibus, vel locis pijs, c. ex parte, de cef. vbi, Abb. d. §. 1. vel si sit iuramento firmata, quia sic etiam in foro civili oritur actio effecax ad agendum, vt d. Couar. d. §. 4. nu. 16. quod intelligitur quo ad impediendum peccatum quod incurreretur, si promissum non seruaretur, cum alias ex sola promissione nemo obligetur, nisi facta sit. Deo: Quod attinet vero ad peccatum, cessans ab obseruatione promissi, regulariter peccat venialiter tantum, nisi si res grauis promittatur, vt aliquam ducere in matrimonium c. 1. de sponsa duorum, vel seruare sigillum secreti grauis negotij, & huiusmodi Garzias, de contr. cap. 3. in si. alias non, cum verba curialia non obligent, glof. in l. 2. C. ex quibus cau. col. lib. 11.

Quod si quis promittat factum alienum, iure canonico promittit se tantum facturum & curaturum quod alius faciet, etiam si adit iuramentum, vnde liberatur si possibilem diligentiam praestiterit, cum difficultas excuset a poena & mora in obligationibus ad factum, & etiam in obligationibus ad speciem in foro conscientiae, sic quod re per emptam liberatur, quo ad praesentem solutionem secundo casu, si tamen adiecta sit poena facto alieno, incurreretur etiam post exactissimam diligentiam, si deprehenditur mentem contrahentium esse, vt eo casu incurreretur poena, vel interesse, etiam adhibita possibili diligentia, & eo magis si quis promiserit se facturum & curaturum, quod alius faciet cum effectu, vbi mens de qua supra, deprehenditur fuisse in contrahentibus, & idem in praetorij stipulationibus, & extrajudicialibus promissionibus cum illis verbis, cum effectu, vt late probat. Couar. in d. 2. parte, §. 5. per tot. cum & promissio facta alteri per alterum iure canonico valida sit. idem, d. 2. p. §. 4. num. 2. 4. 9.

S V M M A R I V M.

- 1. Mutuum vnde dicatur, & quid sit.
- 2. Mutuum quoruplex.
- 3. Mutuum vt valeat, quae requirantur.
- 4. ex Mutui natura quae veniant.
- 5. Mutuum qualiter restituendum.
- 6. Mutuata res excrefcens cui excrefcatur.

De Mutuo. Cap. XXX.

Mutuum vnde dicatur & quid sit.

Cum de hac materia actum sit de vlturis lib. c. 2. nu. 1. & c. 3. num. 5. ideo ne eadem lapsus reperantur, haec oratio breuiter expedietur, id tantum explicando: quod ibi tactum non est, vel summarij modo explicando. Pro cuius rei intelligentia est aduertendum: quod mutuum dicitur quia de meo tuum fit, cum in eo transferatur dominium rei mutuatæ l. 2. §. appellata: si cert. per: nec est reddendum idem in individuo quod est mutuum, sed tantum in specie, & diffiniri potest: quod fit gratiosa rei vsu: consumptibilis collatio alteri sine pretio, vel interesse facta, vt idem in specie reddatur, l. 1. & 2. ff. eodl.

Mutuum quoruplex.

2. Diuiditur autem mutuum in naturale, civile, naturale & civile simul, & ex distinctione iuris, naturale contrahitur ex consensu interueniente re: quae consistat in numero, pondere & mensura, sine stipulatione, de reddendo in eadem bonitate, quantitate numero & mensura, cum ex natura contractus sic veniat res restituenda, l. cum quid l. 2. §. mutui: si cert. per: civile, quod per simplicem oris confessionem constituitur, vt cum quis confiteretur recepisse centum mutuum, qui per stipulationem quae civilis est, obligationem habet restituendi in eadem quantitate & c. §. de constituta. In ista de act. naturale & civile, vbi stipulatio interuenit, quae civilis est, de reddendo in eadem quantitate, & res ipsa quae naturalis est, quo casu non ex numeratione tunc nascitur actio, sed ex stipulatione quae precessit eam, vel subsecuta sit, l. si ita §. si

cum l. seq. ff. de nouat. Castt. in cons. 286. vol. 4. iuris fictione, quando ius fingit aliquid vt mutuo datum haberi, vt in casu singularia, l. rogasti. ff. si cert. per:

Vt vero mutuum validum sit, oportet 3. vt res sit idonea, quae mutuo datur, & in Mutuum hominum commercio, res enim sacrae valeat non possunt alienari, & quod personaque requiritur idonea sit, quae mutuat, vel cui mutua ratur, non enim potest filius familias mutuatere sine patre, nec seruus sine domino assensu, l. 2. §. creditum: per: nec curiosus, l. si a curioso, de rebus cred: nec administratores reipublice, vel rectores prouinciarum l. principalibus, l. praesidis, ff. de rebus cred: nec seruo potest solui debitum ex mutuo: extra pecuniam sine domini voluntate l. eius qui in prouincia, eo. nec filio familias mutuum dari potest l. 1. l. sed iulianus, §. mutui, ff. ad sen. cons. Maced: quod intelligitur, si mutuo detur pecunia, non autem si alia res, nisi fiat in fraudem d. §. excipitur tamen: si filius familias miles sit, vel habeat pecuniam castro, obligatur enim ex mutuo, vsque ad eius quantitatem, l. 1. §. si l. si. C. ad Maced: secundo si absit causa studiorum, & moderata pecunia ei mutuo detur l. sed iulianus, §. quod dicitur, ad Maced: vel si filius familias, se patrem familias mentitus sit, l. 2. C. ad Maced: vel publice pro patre familias haberetur l. 2. C. ad Maced: vel si voluntate patris contraxit, vel in eius negotijs l. 2. & 4. C. eo. & d. l. sed iulianus, vel si maior & sui iuris factus debitum agnouerit, d. l. 2. C. eo. vel si pater filij mutuum ratificat. l. si. C. ad Maced: vel si quod ex pretio emptiois debet filius familias in mutuum conuertit, l. 3. C. eo. & demum in foro conscientiae filius familias, rationis compos obligatur ex mutuo. Abb. in cap. quia plerique de imm. eccl. mutuum etiam in uile re constituitur multis modis, primo, si pecunia aliena accepta, mutuo a filio familias consummitur, id est expensa est vel cum alijs mixta l. rogasti, ad Maced: l. si alieni, de vsu: vel vsucapione, si pecunia non consumpta, per tricennum fuerit apud accipientem, l. vn. C. de vsu: transf. & per stipulationem quae fit ab eo qui dat

alienos nummos, & sibi reddi stipulatur l. quamuis, C. si cert. per. Similiter si cui legeretur pecunia existens in arca, & interim heres eam mutuo det, non valet mutuum ut rei alienae, sed si legatarius repudiet legatum, reconualescit mutuum, l. omnia l. proinde si cert. per. Similiter si pecunia mutuetur sub conditione, si nauis ex Asia venerit, pendente conditione mutuum non est, sed ea veniente tenet, d. l. omnia cum seq. similiter reconciliatur, si literarum obligatio post biennium mutuum l. in contractibus, C. de no. num. pec. Similiter ex agnitione debiti ut si quis factus sit se recepisse centum, si agnouerit debitum, & incipiat soluere, reconciliatur debitum licet non accepit, l. cum fidem ff. de non num. pec. ut & filiusfamilias, si paterfamilias factus, agnouit debitum, incipiendo soluere mutuum, non potest excipere sen. c. Macedonianum, l. item si filiusfamilias, ff. ad Maced.

4 ex Mutui natura veniant.

Natura mutui autem, ut supra est dictum, est ut mutuans intendat recipere non eandem rem quam dedit: in individuo, sed eandem in genere, ut si dedit pecuniam, vel granum, idem recipiat in ea quantitate, & qualitate, si enim idem numero, vel in individuo reciperetur, non esset mutuum, sed depositum vel commodatum, l. 2. de contr. empt. debet etiam reddi eiusdem generis, si enim pro vino redderetur granum, esset contractus in-nominatus do. ut des. l. 1. si cert. per. nec id agi possit inuito creditore, l. 1. co. debet etiam dari ad pondus, & numerum, quod ita solet dari, si enim daretur liber ad pondus, non esset mutuum, cum solet dari secundum estimationem valoris, l. 1. de contr. empt. ut conuerso frumentum datur ad mensuram, & ad pondus, moneta ad numerum, unde non est mutuum si detur pecunia in sacculo, ut raturadem reddatur, cum debeat dari in quantitate, possit tamen dari argentum in contraminatum ad pondus, & reddi pecunia ad numerum idem valens, ar. l. 1. §. si. ff. de auro, & argento leg. pot. tñ fieri pactum, ut recipiens pecunias mutuo, teneatur eas in mercibus vinone reddere pretio currente tempore solutionis,

ut licet tempore quo annona est cara, mutuari triticum aestimatum, ut reddatur triticum pretio currenti tempore solutionis, non licet tamen obligare accipientem, ut teneatur laborare in eius agro, nisi conducatur, & nummi dentur in pretium, nec eum obligare ut emat res eius apotecae. Lop. lib. 1. de contr. c. 39. nec ut moneta aurea reddatur pro argentea, nisi fiat vi permutationis.

Ex natura quoque mutui venit, ut si res mutuata pereat mutuatario post traditionem pereat, etiam si casu fortuito, cum dominium in eum transferit, & teneatur idem in genere vel specie restituere, quod genus nunquam perit. l. rogasti. l. si quis nec causam, l. certi conditio. §. si. ff. si cert. per.

Ex his dignoscitur quod mutuum accipiens statuto tempore debet idem restituere, nec ante id tempus, mutuans reuocare potest debet, etiam restitui mutuum in eadem specie & quantitate, bonitate, & qualitate intrinseca, non autem extrinseca, si tamen aliquid prius deberetur mutuatario, potest mutuum retinere loco crediti sibi debiti, modo liquidum sit creditum & debitum ac mutuum sint eiusdem speciei, & aduenit tempus crediti soluendi, ut inquit Garzias de contr. c. 6. nu. 8. quod licet de rigore liceat, tamen fieri non debet, ob bonam fidem quae in mutuo concurrat.

Quo vero ad locum, & diem mutui restituendi, si conuentum est ut certo loco daretur, id est seruandum, & pretium ibi considerandum, si minus ubi est petitum, l. vinum, l. quod re. ff. si cert. per. cum ibi not. quod pariter de die est dicendum, quod si certa dies est appositamutuo restituendo, est attendenda, alias est in arbitrio creditoris, d. l. vinum, vbi Dec. & alij.

Quod si rei mutuae pretium excre-scat, si vinum vel granum est mutuatū, quod in pretio sit restituendum, attendi debet eius valor tempore mutui restituendi, & non quod valebat cum datum fuit, ut d. Sor. lib. 6. de Iust. q. 1. ar. 2. Garzias. d. c. 6. nu. 13. cum sit restituendum in eadem specie quantitate qualitate & c. & sic praecise res similis, si vero pecunia sit

5 Mutuum qualiter restituendum.

6 Mutuatares excre-scens cui excre-scat.

fit mutuata, eius valor est attendendus, tempore quo fuit mutuata, & non quo est restituenda in mutuo, ut d. Sor. d. ar. 2. Garzias. d. c. 6. nume. 12. cum alias in alijs contractibus reddenda sit respectu valoris currentis tempore solutionis faciendae, Conar. de numism. c. 7. §. vn. 9. concl.

Fallit tamen, si debitor sit in mora soluendi, quia tunc tenetur debitor ad id quod pecunia post moram supercreuit, Barr. in l. paulus. ff. de solut. Doct. in c. quanto de iure iur. secundo, fallit si initum sit pactum aureis mutuatatis, ut aurei nummi eiusdem qualitatis reddantur, quod validum est, si enim decreto principis creuerunt, accrescunt mutuantis, Garzias. d. c. 6. nu. 14. 1. concl. quod si conuentio non adsit ut auri restituatur in eodem metallo, restituendi sunt tantum iuxta valorem currentem tempore contractus, ut ibi d. 2. conclus. quod si mutans erat seruaturus pecuniam usque ad tempus in quo credebatur probabiliter quod augmentari deberet eius pretium percipere potest illud augmentum ratione lucri cessantis, si vero tempore mutui id ignorabatur equaliter an esset augenda vel non, liceret apponere pactum praedictum ut restituatur in auro ut supra, non autem si mutuans certo sciebat augendam, ut ibi. d. Garzias, 4. concl. nisi eam esset seruaturus ut mox est dictum, ratione lucri cessantis.

Licet demum mutuum peti possit quanto plus res mutuata valet salua iustitia, tñ id est contra charitatem si multum excreuit, si mutans ea non eget, ut nec liceret pacisci, ut reddatur hinc ad pascha quanti plurimi valet, quia sic mutuans poneret se in tuto, & vendit tempus, ut d. Scot. 4. d. 1. §. q. 2. ar. 2. ut nec licet vendere granum certo pretio, sic tamen ut si plus valet usque ad pascha, sibi detur, non autem diminuat, si pretium diminuat cum contractus claudicet. ar. l. pen. C. de solut.

Haec de mutuo, de eo vero in comparatione ad usuram, vel quomodo in eo committatur usura, dixi tract. de usuris. iam edito, c. 1. 2. & 3. & per tot.

Quibus vero casibus aliquis teneatur

mutuare, habetur in tr. de elemosina, & profecto charitas qua se homines inuicem profecto debent, exigit, ut sibi succurrant nedum permutuum, sed & per liberam donationem, c. 1. de empt. cum alijs loco praedicto cit:

S V M M A R I V M.

- 1 Commodatum unde dicatur, & quid sit.
- 2 Commodari quae res possint, vel non.
- 3 ex Commodati natura quae veniant.

De Commodato. Cap. XXXI.

Commodatum dicitur quasi in commodatum, & est rei alicuius inter idoneas personas facta ad certum usum vel tempus gratuita concessio. gl. in c. vn. de comm. Dicitur gratuita concessio, quia est species donationis, & si interuenit merces pecuniae est locatio, si merces alterius rei contractus in-nominatus, §. si. Inst. mand. §. item is cui. Inst. quib. mod. re. contrah. obl. l. si gratuitam, l. si rem, de praeser. verb. l. 2. l. si quis locati. §. 1. Inst. loc. in quo differt a locato, ubi usus rei pretio conceditur, differt & a deposito ubi usus rei non conceditur, Dicitur inter personas idoneas, quia non omnes apti sunt hunc contractum exercere, ut impubes sine tutoris autoritate ita ut factus pubes hac actione non tenetur etiam si dolum, vel culpam commiserit, l. 1. §. si. ff. commod. in conscientia tamen tenetur si rationis sit compos. Abb. in c. quia plerique de immun. eccl. & furiosi, nisi locupletiores sint facti, l. 2. §. ff. commod. potest tamen filius familias, & seruus accipere commodatum, & agitur cum patre & domino, quatenus in eius peculio est, l. 3. §. si filiofamilias. ff. commod. & generaliter is tantum potest commodare qui potest & contrahere l. Iulianus §. antepen. de act. empti. prelati & economus. c. hoc ius 10. q. 2. si vero pupillus commodet, non obligatur, sed alius ei obligatur d. l. si vero

1 Commo-datū unde dicatur, & quid sit.

ei commodetur, obligatur si est factus locupletior, vel dolum commisit, si erat proximus pubertati, l. r. §. an in pupillu, ff. de pos. Silu. commodatum num. 2. vt & ecclesia tenetur ex commodato si in eius utilitate est versum, quae rationi consona sunt, fur etiam & praedo commodare possunt. Dicitur ad certum vsu, vt differat a deposito, in quo vsus rei non conceditur, vt nec in pignore, & a donatione in qua nedum vsus, sed & res ipsa conceditur, vt & in mutuo, Df. ad certum vsu vel tempus, vt differat a precario, vbi res conceditur ad vsu incertum & tempus, l. cum precario, ff. de precar. commodatum vero habet certum vsu, & tempus tacitum vel expressum, vt si quis commodauit librum ad transcribendum, intelligitur datus ad tempus quo possit commode exemplari, l. 3. 4. l. si vt certo, l. si. ff. commod. Innoc. in c. vii. eod.

2. Commodari autem possunt res siue mobiles siue soli, l. 1. §. inter commodatarium, ff. commod. vel immobilis, vt habitatio, equus, ensis, vestis, & huiusmodi quae non consumuntur vtendo, & etiam seruitutes ad certum tempus commodantur. Non potest tamen commodari res quae vsu consumuntur, vt vinum granu pecunia, & quae mutuo traduntur, nisi ad pompam, vel ad significandum l. 3. §. si. ff. commod. potest etiam quis commodare nedum rem suam, sed & alienam quam possidet, vt fur & latro, ac praedo, ita vt si eam commodare possit eam repetere l. commodate, ff. commod. lita vt is eo. l. non a iudice, ff. de iudic. nisi concurrat dominus rei cum legitimis probationibus, quia tunc facienda est ei liberta restitutio, l. inciuilem. C. de furtis.

Potest autem res commodari ad vsu tantum, vel etiam ad vsu fructum, vt domus, tempus certum, vel incertum, gratia commodantis, commodatarij, vel vtriusque, vt inquit Garzias, de contr. c. 6. num. 3. 4. 5. 6. potest etiam commodari res ad certum vsu tantum l. in commodato, §. sicut commod. si enim ad incertum agitur prescriptis verbis, l. si gratuitam vbi gl. praeser. verb. potest etiam conueniri, vt culpa vel dolo vel casu

fortuitus praestetur ab eo qui accipit, & conuentio seruanda nisi vt certo, §. nunc videndum, ff. commod. l. r. C. eod.

Natura autem commodati est, vt res ipsa in individuo commodata restituatur cum id sit de iure naturali, cum dominium talis rei non transeat in recipientem, gl. in c. vii. extra. eod. & in l. rei commodata, ff. commod. & debet eam restituere non deterioratam, aliter tenetur ad interesse, l. si mihi §. r. ff. comod. si tamen vsus est re ad vsu sibi concessum, & deterior sit facta sine sua culpa, non tenetur, l. eum qui rem, l. si. ff. commod. potest tamen retineri res commodata ratione debiti praecedentis, modo sit liquidu, & possit probari infra duos menses, & eo magis si commodatum consistit in pecunia, §. bonae. Inst. de act. l. si vbi gl. & Doct. C. commod. cum retentio gratia compensationis prohibeatur tantum in deposito, & ideo in alijs contractibus censetur concessum, gl. of. & Abb. in c. bona fides, de pos. secundo de natura commodati est vt commodatarius non possit repetere expensas factas in re commodata naturali ratione, vt in cibandis equis, alias non naturales repetere potest nisi modicae sint, vt impense valetudinis, fugae, & huiusmodi, l. in reb. §. possunt ff. commod. si vero magna sint repeti possunt. Bar. in l. diuortio, §. impendia, ff. sol. matr. vt facte in reparatione domus, vel medicinis praestitis equo, non autem si ferrei calcei ei aptentur, vel calcei seruo commodato, aut vestes necessariae dentur, Garzias de contr. c. 5. num. §. tertio, si res commodata est deterior facta vel perijt apud commodatarium, tunc aut accipit commodatum gratia sui tantum, vt communiter fit, & tunc tenetur de dolo, lata culpa, leui, & leuissima, d. c. vii. l. in reb. l. si vt certo, §. commodato, ff. commod. quia debuit in seruando rem adhibere curam magnam, & magis quam in rebus suis, si alius diligentius custodire potuisset, l. 1. §. is quoque ff. de act. & oblig. & tenetur ad estimationem rei cum accessionibus parubus, & fructibus, l. in rebus, ff. commod. Dicitur vero dolum adhibuisse quando commisit, vt equus commodatus surriperetur,

peretur, lata culpa extra cum domo noctu equu vel aliam rem reliquit, leue si equum in domo posuit, sed eam reliquit apertam, leuissimam, cu intrus clauis, sed non bene firmavit vel praedita intelliguntur prout supra c. de culpa est dictum; Si vero quis accipit mutuum gratia commodantis tantu, vt cum quis ornamenta alicui commodauit vt ad se in solemnitate nuptiarum, vel alia veniret, tunc tenetur de dolo tantum l. si vt certo, §. interdum, ff. commod. & de lata culpa, cum dolo equiparetur l. quod nerna, ff. de pos. Si vero sit graua vtriusque vtrum comunem amicum inuitamus, & tu curam eius suscepisti, & ego vasa argentea commodauit, tenetur de dolo, culpa leui, & leuissima, glo. in d. §. interdum, & in d. l. in reb. §. 1. Nullo vero casu commodatarius tenetur de casibus fortuitis, nisi in tribus casibus, primo, si fuit in culpa, vt quia commodauit tibi equum, vt diceret ad villam, & duxisti ad bellum, vel si remisit rem per nuntium non idoneum, & casu perijt, secus si erat idoneus, & etiam culpa leuissima non interuenit l. argentum, ff. commod. mutuum tamen perit accipienti etiam casu fortuito, vt c. praecedenti est dictum, Secundo, venit casus quando id in pactum est deductum, quod fieri potest, vt supra est dictum, & lat est, quod aliqui casus fortuiti specificentur, & postea clausula generalis subijciatur, quod tenetur de omni alio casu, quando non stat per commodatariu quominus alios enumeret, cu omnes numerari non possunt, si enim nulli numerentur, non tenetur de casu fortuito, licet id diceretur, l. cum quid, si cert. per. l. cum aquiliana, ff. de transact. l. sed & si quis, §. quaesitum, ff. de transact.

Tertius casus est, cum mora praecessit casum c. vii. extra. commod. quia fuit in mora sistendi, d. c. & l. in rebus, ff. eo. l. 1. C. commod. l. 1. §. is vero qui, ff. de act. & oblig. & praedictis casibus tenetur in foro fori etiam si res apud dominu esset pariter peritura l. cum res, ff. de leg. 1. Secus in foro conscientiae, non enim tenetur ad interitum rei; sed tantum ad interesse, quod dominus est passus post

moram, Silu. commod. nu. 6. in fi. Quarto, ex natura comodari est, vt si res ad certum vsu sit commodata, ante vsu expletum non possit repeti, alias tenetur ei de damno, cap. 1. §. fin. de commod. l. sicut §. in commodato, ff. eod. l. in reb. eod. vnde commodans debet probare vsu expletum pro quo commodauit, l. 2. C. eod. similiter & si ad tempus res sit commodata, ante tempus inuito commodatario repeti non potest tamen commodatarius quancumque eam restituerit, valer cu ad eius commodu fiat commodatum, vt nec iniuri potest pactu, vt commodatarius non possit restituere nisi petente domino, cum esse posset causa, quod expensarum ratione ei esset nocuum, vt d. Garzias. d. c. nu. 11. nisi dominus tunc futurus sit absens, vel alia iusta causa. Lop. loco infra citu tamen commodans ex hoc damnum repetitur potest etiam non finito vsu vel tempore repetere, vt d. Silu. d. verbo. num. 4. Garzias. d. c. 5. num. 12. si tamen commodans ante tempus statutum commodatum repetere sine necessitate, tenetur ad damna commodatarij. Nau. c. 17. nu. 182. Garzias. d. c. nu. 13. quod si vtriusque equalit sit damnum, potest ante tempus, vel vsu repeti, quando a principio commodatarius huic damno non poterat prouidere. Lop. de contr. lib. 2. c. 3. 4. qui Silu. d. quod si intra id tempus non potuit commodatarius re vti etiam sine sua culpa, non potest alio tempore inuito commodante vti. Bar. in l. in commodato, §. sicut, ff. commod. Abb. in d. c. vii.

Quinto, si res estimata commodetur, non ob id magis tenetur commodatarius quam alias teneretur, sed id prodest solum vt sciatu verum pretium rei casu quo amittatur vel deterioretur ex culpa. Abb. & Io. And. in d. c. vii. & idem si quis promisit alternatine reddere rem, vel estimationem, vt ibi. d. Abb.

Sexto, si quis scienter alicui commodauit vasa vitiosa, vel equum, & oleum sit effusum, tenetur commodans de damno, vt not. in d. c. vii. secus si ignoraret, l. in rebus, §. possunt sarem qui l. penult. ff. commod. vel monuit.

Septimo, ex natura contractus huius venit,

3. Deponere etiam potest filius familias & agere depositi, l. Iulianus, depof. l. si re q's pot. & intelligitur non solum per seipsum, sed eos etiam per quorum obligationem acquirit, vt seruos filios familias & alios qui bona fide alicui seruiunt, quocasu dominus competit actio. l. i. §. non solum §. si seruus, l. quod seruus ff. de pos.

4. Deponi specialiter prohibeantur, & apud iudicem apud quem gl. in l. fenatulo consulto, §. fin. de off. pref. l. si fideiusor. §. fin. ff. qui satisd. cog. non autem potest deponi apud pupillum non doli capax, aliter non datur actio in eum, nisi quatenus locupletior est factus, l. i. §. an in pupillum, ff. de pos. nec penes seruum, nec in eum datur actio, etiam si post sit manus missus, nisi adhuc detineat depositum, vel nisi dolose circa depositum se gesserit, d. l. i. §. apud seruum, & §. filium fam. potest tamen deponi apud filium familias qui pro deposito conuenitur, d. l. i. §. filium fam.

5. Deponitur autem res ob signata, vel aperta, & si pecunia sit ob signata, vltus eius non conceditur depositario, secus si non sit ob signata, ea enim vti potest sine vsuris, nisi mora adhibuerit in reddendo l. Iulius, l. diem sponsaliorum, §. fin. l. publica, ff. de pos. & si signato deposito vitur, furtum facit, l. si faculum, ff. de pos. fieri etiam solet depositum per chirographum duplex, cuius vna pars datur depositario, altera remaneat apud deponentem, vt ex iunctura parium probatio fiat, quae tamen probatio non est iuris, vel de iure, cum non credatur scripturae priuatae nisi subscriptione habeatur testimonium fide dignorum, l. scripturas, C. qui pot. in pign. hab.

6. Ex natura autem depositi multa veniunt, primo, vt res deposita reddatur deponenti, cum id sit de iure naturalis, eius naturale, dist. i. Fallit tamen id, primo, cum furiosus gladium repetit depositum, c. ne quis 2. q. 2. secundo, cum deponens fuerit deputatus & bona eius silco addicta, tunc n. bona eius in publicum deferuntur post sententiam, & in crimine lese Majestatis, & heresis, c. cum secundum, de her. in §. Si tamen ante sententiam, haeresi

excepta & lese Majestatis crimine, is ecclesie donauit, probabiliter donatio tenet. Lop. li. 2. c. 37. secundo cum fur deponit, & reperit, & in repetitione occurrit dominus rei, is enim debet poni si probet rem suam esse, c. bona, depof. l. itaq; ff. de furtis, Si tamen inde timeatur molestia inferri personae vel honori depositarij, potest reddere furi, vt is domino reddat. Nau. c. 17. num. 18. Lop. loco cit. quarto, cum fur deponit apud eum a quo surripuit, vel proprietarium, d. c. bona, nec cum deponens vult vt armis deponens contra depositarium, vel alium, c. ne q's 2. q. 2. Lop. loco cit. quod si depositum est factum ecclesiae, tunc aut est factum praelato praeside, & tunc ecclesiae non tenetur nisi sit versum in eius utilitatem, c. i. de depof. Si vero sit praelato, & capitulo simul, & ecclesia tenetur etiam si ecclesia non lucretur, sed fiat depositum gratia deponens tatum gl. Host. lo. And. in d. c. i. quod verum est de fructibus ecclesie, non autem si inde sint vendenda immobilia, vel mobilia pretiosa, cui immobilia alienari non possunt in praedictum cum successorum. Abb. in d. c. i. Si vero fiat apud officialem ecclesiae vt sacristam, tunc aut erat deputatus ad custodiam vasorum tantum, & ecclesia non tenetur, aut erat deputatus a plato & capitulo ad custodiam depositorum, & ecclesia tenetur gl. & lo. And. in d. c. i. praesumitur vero versum in utilitatem ecclesie quando praelatus consuevit bene administrare bona ecclesie Archid. in c. hoc ius, 10. q. 2. Bal. in auth. hoc ius, C. de sac. eccl. & si apud illum est factum depositum, qui tamen dicit versum in utilitatem ecclesiae id habet probare. Inno. in d. c. i. l. i. qui ff. de prob. nisi legitime sit factum, & sancti fieri possit de fructibus ecclesie d. auth. hoc ius §. si creditor. Quod si q's reddat depositum alieno ignorat, adhuc liberatur, l. i. §. si rem ff. de pos. & tunc non tenetur nisi cedere actionem deponenti contra illum cui reddidit, l. quod debetur, ff. de pecunia, cum tenetur tantum de dolo, licet secus sit in debitore qui non liberatur soluendo falso procuratori esse obligatus in genere l. in ratione, ad l. Falcid. Quod si plures deposuerunt, reddi potest.

potest alteri eorum si hoc in deponendo est actum, alias pro parte tua, cum & duos heredes pro parte tua agant l. i. §. si pecunia ff. de pos. Si vero deponant hoc pacto quod non reddatur vni sine altero, seruari debet, & si vni reddidit, nemo potest agere, non ille cui reddidit, quia non est qui agat, non alter, quia illi sine alio reddere non potest, vt ibi d. Host. in foro conscientiae tamen loci teneretur alteri pro parte decepto, & ipse depositarius in subsidium quatenus contra pactum vni sine alio reddidit, Nec potest etiam qui deposuit clam surripere rem depositam. D. Thom. 2. 2. q. 66. ar. 3. Si tamen deponens non erat eius dominus, potest verus dominus eam accipere, modo releuet depositarium, Lop. d. cap. 37.

Secundo, ex natura depositi venit, vt depositarius si res deposita perijt, vel est amissa teneatur de dolo tantum, vel lata culpa, non alia, l. i. §. illud ff. de pos. l. q. nerua, eo. l. i. C. eo. vt si latenter signat furi vbi sit res deposita, vt eam secum diuidat, cum imputare alias sibi, debeat qui amico minus diligenti rem commendauit, §. praeterea. Inlt. quib. mod. re. cotrah. oblig. potest tamen conueniri, vt depositarius teneatur etiam de culpa leui, vel casu fortuito, & seruandū, l. i. §. Si conueniat ff. de pos. l. i. C. eo. non potest tamen conueniri quin doli praesertur, cum sit contra bonos mores, cum inducat ad delinquendum l. i. §. illud non probandum, ff. de pos.

Fallit tamen, si quis pro custodia mercedem recepit, quia tunc tenetur etiam de leui culpa, c. bona fides, extra. de pos. l. i. §. si quis seruum, ff. eod. vel si conuentum fuit, vt supra, tenetur etiam quandoq; de leuissima si gratia depositarij est factum depositum, quia illo vtebatur vel si se depositio obtulit, l. i. §. si pecunia, ff. eod. c. 2. extra. eod. vel si moram in restitutione fecit, l. si in asia, §. si. extra. eo. & idem si dum deponens requirebat depositarium diligentissimum, quia reserat pretiosa, is se obtulit depositio, ob quod deponens omissit diligentissimo commendare. Silu. culpa q. 4. vel si ita est conuentum d. l. i. §. si conueniat, vel si vsupra pro custodia mercedem recepit, & si recepit pecuniam pro actu illo agatur contra eum actione

ex conducto, si speciem vel operas agatur actione praescriptis verbis, d. l. i. §. si quis seruum. De casu vero fortuito non tenet, nisi pactum interuenit expresso aliquo casu speciali, & deponatur gratis vtriusq; c. 2. eod. l. i. §. sepe, ff. eo. Lop. c. 35. lib. 2. secundo si mora praecessit casum modo eodem modo non esset certo peritura etiam apud dominum si restituta esset in tempore, in conscientia, Lop. li. 2. de eotr. c. 35. vel culpa lata, vt si candellam ad dorem reliquit in thalamo pleuino palea, & comburatur domus, vbi libet erat depositus, vel si depositum remissum sit per nuntium non idoneum, vel si dolus casum praesertit, vt si quis rem depositam alij veditur, & ea accipiat loco depositi, vel redimat, cum satis sit semel in eo peccasse, l. i. §. si rem, ff. eo. Si tamen poenitentia ductus eam redimit, & in proprio statu restituit, vitium purgatur, l. sequitur, §. item labeo, ff. de vsuc. & idem si dolum non in alienando, sed in vtendo commisit, l. qui furtum, ff. de cod. furt. quibus casibus tenetur depositarius etiam si res apud deponentem pariter perijisset, l. cures, §. si. de leg. i. in foro tamen conscientiae hoc casu non teneretur. Quod si res deposita perijt, vbi depositarius saluare res suas, cum non possit, vt runq; saluare, distinguendum est, vt in cap. praecedenti est dictum, & stabitur arbitrio boni viri an delus in hoc sit commissus nec ne, Abb. in c. bona fides, extra. eo. Ex quibus colligitur, quod si quis fuit plus diligens in rebus suis quam cois hominum natura requirit, in deposito non plus, sed tantum, si tenetur prestare eam diligentiam in re deposita, vt in sua, tenetur, alias non, vbi tamen de dolo tenet, iuxta distinctiones supra relatas, Bar. in l. q. nerua, ff. de pos. colligitur etiam naua vel tabernarius non tenetur de re in naua vel taberna deposita, eo ignorante; Card. in clem. ne in agro, de stana mon. quia non tenetur nisi consignentur, & si consignentur in sacculo ita vt non videantur, non creditur deponenti si dicit aliqua deesse, vt not. in d. clem. nec stabitur eius iuramento c. si de iure iur. cum non praesertur nisi vbi adest semiple na probatio. cap. fin. quod met. causa. sequitur etiam quod bidellus non tenetur

de libro scholaris nisi ei consignauerit
specifice, alias secus, qui tamen non te-
netur restituere socio scholaris consue-
to, vel cu signo scholaris, si is aliopter,
Bar. in l. si quis, §. apud labeonem, ff. de
furr. si tamen res pretiosa sit, licet non
reddatur deferenti signum dñi. Abb. in
cap. i. de furr. vel dici potest, quod fidel-
lus tenetur, si obtulit se ad custodia, vel
est specialis, secus si sit generalis, Abb. in
d. c. colligitur etiam quod heres si vendi-
dit depositum suo auctori factum, tenetur
si dolo fecit, secus si bona fide credens
rem esse suam, quia tunc tenetur tantum
de eo quod ad eum peruenit, & idem in
commodato, l. 1. §. si. l. sed & si de pos. &
si minus iusto pretio cum bona fide ven-
didit, tunc actiones tantum præstabit de-
ponenti, vel commodanti, l. 2. ff. de pos.
sed si rem præstare possit, & nolit, cul-
pa, vel dolo non caret, l. si plane de pos. l.
dolo, ff. mand.

Tertio, ex natura depositi venit ut de-
positarius re depositam non possit, si ei
id prohibuit fuerit, alias committit
furtum, l. qui furtum, de com. furr.
Fallit tamen, si credit dominum per-
missum, l. qui in re, ff. de furr. quam si
minus probabiliter credat, licet præsu-
matu contra eum, si non habuit cau-
sam sic existimandi, l. qui vas, §. putate,
de furr. secundo, quando deponitur con-
tenti in numero, pondere, vel mensura,
non habet locum depositum, l. quibus,
ff. de pos. nisi obligetur idem numero
reddere, vel obligetur aut claudatur,
quia eo ipso intelligitur deponens pro-
hibuisse, nisi exprimat, l. si saccu-
lum, l. licet §. ei, ff. de pos. vt & si quis
re deposita ferente fructus, vt equo vsus
est, contra domini voluntatem expres-
sam, vel præsumptam, tenetur ad in-
sam estimationem eius domino reco-
pensandam, l. op. lib. 2. de contr. cap. 37.
quod ego intelligerem si damnum in-
de equo inferatur, alias secus, vt si rap-
dice, arbitrio boni viri, eo viatur, cum
& tunc præsumi debeat de domini vo-
luntate, & si prohibuit eius usum, id e-
gisse ad impediendum tantum in modi-
cum usum, non paruum sine damno, vt

supra, nisi equus esset pretiosissimus, & ti-
men posset de eius damno, si quis illo
vteretur.

Quarto, hoc est speciale in deposito,
vt nō possit quis depositum retinere gra-
tificationis ratione sui crediti præce-
dentis, sed hoc non obstante tenetur de-
positum reddere c. bona fides, extra. eo.
nec in totū nec in parte pot eius fieri de-
ductio, cap. 2. §. sane. eo. nec depositum
cum deposito potest compensari, sed qui
primo deponit primo repetit, l. pen. C.
de pos. nec potest etiam excipi de dolo,
dicendo, dolo reppis quia fecisti mihi
pactum de non repetendo vsque ad mor-
tem, potest enim eo pacto non obstante
mutata voluntate repetere, l. 1. §. si na. ff.
de pos. nec etiam habet locum exceptio
spoliationis, nisi per modum reconuen-
tionis, vt not. in cap. 2. de ord. cogn. nec
etiam exceptio expensarum factarum
in re deposita, licet eas habere possit,
l. actione enim, de pos. Nec etiam potest
quis rem suam apud alium depositam
surripere, quia grauar depositarium ad
restituendum, D. Th. 2. 2. q. 66. ar. 5. nisi
depositarius scilicet rem iniuste detine-
ri a deponente, vel nisi denegasset eam
vero domino simul cum vsu parate de-
tinere, quia cum iniuste vterq; detineat,
potest iuste subtrahi ad se seruandum
indemnem, vbi alia via sibi succurri
non potest art. l. bona fides, ff. de pos. l.
ancilla, C. de furr. in foro tamen con-
scientie compensatio est licita indirecta
saltem, dicitur etiam committere furtum
qui causa intercepti depositi abscon-
deret, l. 1. de furr. & licet aliquando accedat
ad depositum, vt capistrum ad equū de-
positū, l. 1. §. quæ de positis, ff. eo. is tamē
apud quem deponitur tenetur de custo-
dia, ar. l. si vt certo, §. vsq; ad die. ff. com-
mod. & si depositum sit estimatum, con-
sideretur in eo quod de commodato esti-
mato, c. præced. est dictum.

Quinto, ex natura depositi venit, vt
deponens ad libitum possit illud repe-
re, & depositarius reddere, debeat. l. c. bo-
na fides, extra. eo. etiam si depositum sit vt
certo tempore sibi redderetur, vel ad
mortem tantum, si quæ potest mutata
voluntate repetere. l. 1. §. si deponero,

&c.

& §. pen. eo. Innoc. in d. c. bona fides, &
qui eo vitur, vel negat est fur, & suo no-
mine condemnatus efficitur infamis, c. 1.
eo. l. qui depositum C. eo. d. l. 1. C. de
his qui not. inf. Si vero non proprio no-
mine, sed procuratorio, tutorio, curato-
rio, defensorio, condemnatur, non effici-
tur infamis, l. furti §. si quam, ff. de his
qui not. infam. & nisi in casibus in prin-
cipio enumeratis in primo casu, vbi de-
positum non est reddendum, & qui de-
positum non reddit dicitur habere si de-
pignosam, & vt monstrum esse, vt d. Iuue-
nalis, Satira 28. cum & depositum sum-
ma fide sit custodiendum, vt d. A. m. l. i.
2. offic. c. 29. & Leuit. 6. statuitur vt qui
depositum negauerit, restituat illud &
quintam ulterius partem, & apud py si-
das abiurans depositum morte plecte-
batur, teste Alexandro ab Alexandro li.
6. Gen. di. c. 10. & Plato ipse lib. 1. r. de
legibus qui de pactis inscribitur, sic sta-
uit, depositum reddatur, qui vero rene-
rit, Deus scit qua poena sit afficiendus,
homo autem qui id scierit, si in ciuitate
edilibus indicet, si in agro, eorum cura-
toribus, re patefacta ciuitas Delphos
mittat, quodque responsum sit, tam
de pecunia quam de illo qui amouit, id
ciuitas Deum secuta confirmet, & qui
indicauit, si est liber, in virtutis opinio-
nem veniat, si seruus à ciuitate precio
liberetur, seruus autem qui celauit,
morte puniatur, ad quam rem, Hero-
dorus in sexto, narrat Glaucum Spattia-
ram magnam summam pecunie sibi à
Milesio hospicio creditam denegasse, &
ab oraculo Appollinis responsum exiit-
se, eum nulla venia dignum fore, eum-
que prolem, & domum in posterum de-
lenda, idque accidisse, & domum eius
exparta radicitus exeritum; tamen im-
pium fuerit Appollinis desuper respon-
sum requirere, cum à demone consiliū
non sit accipiendum, vt nec eo casu à ve-
ro Deo tale responsum esset querendum
cum id sit Deum tentare, & iudicium
aquæ feruentis, vel ferri candentis pro-
pe accedat, quod iure improbarur, vt ha-
betur extra. de purg. vulg. per tot.

7
in Depositi
Dantur porro pro deposito tres a-
ctiones, directa, contraria, & utilis, di-

recta datur deponenti aduersus deponen-
tium, l. 1. §. si conueniat, de pos. l. is pe-
nes quem, C. eo. contraria datur de-
positario, ne teneatur de culpa nisi conuen-
tum sit l. si vt certo §. interdum, com-
mod. l. ei apud quem de pos. utilis, tertio,
& aduersus tertium, l. acceptam, C. de
vsur. l. publicia ff. de pos.

Quo porro ad sequestrationem, quæ
est species depositi, prosequendo mate-
riam, sequestrari possunt mobilia & im-
mobilia, prædia, fructus, & ecclesiastica
beneficia, Clem. vn. de seq. possel. & pen-
dētē sequestro beneficij non potest quis
nedum fructus eius percipere, sed nec
diuina celebrare in illa ecclesia nisi de
licentia sequestrantis, Bellam. decif. 429
tit. de sequestr. personę etiam possunt se-
questrari si de illis sit controuersia, cap.
litteras, c. ex transmissa, de rest. spol. &
etiam animalia aliena ducta per aliquē
locum de mandato iudicis, quo casu si sit
cautionem det, de iudicio l. isti, debet
sequestrum relaxari, Alex. conf. 63. 3.
vol. Si etiam agatur de liberis exhibēdis,
interim apud matrem familias custodi-
ri debent, l. 3. §. in hoc, & §. pen. de lib. ex-
hib. Sequestratio tamen temere fieri nō
debet, ne res in incerto sint, l. 1. de vsur.
l. licet, de pos. vt nec beneficium per triē-
nium possessum, Clem. 1. de seq. poss. nec
à sequestratione lis incipere debet, vt
nec ab executione, l. 1. & fin. C. de exec.
rei iud. quandoque tamen ad illud est
deueniendum, vt res in tuto sint, & ob-
uietur fraudibus litigantium, d. Clem. l.
litibus, C. de agric. & censuris, lib. 1. r. Si
tamen detur fideiussor sequestrum im-
peditur ne fiat, & si factum sit reuocatur
l. si fideiussor, qui satisd. cog. c. examina-
ta, de iudic. nisi in casu Clem. prædictę,
& in casib. exceptis per Ias. in d. l. si fide-
iussor, modo fideiussor idoneus sit, ante
sequestrum tamen debet præcedere in-
quisitio suspitionis, vt d. Bald. in d. l. si
fideiussor, §. fin. quod debitor non possi-
deat bona immobilia vel pauca, vel pra-
uis moribus imbutus sit, l. sciendum, ff.
qui satisd. cog. l. si creditores, de pris-
cred. §. fin. Infit. de susp. tut. & vbi sine
suspitione sit sequestrum, iudex potest
decernere præceptum mota lite, de non

Sequestrum
quid sit
qualiter
fiat, quis
sit eius ef-
fectus.

Paris Secunda.

L 3 dilat.

dilapidando, vel non alienando, Bahin. d. §. fin. & ubi sequestrum est factum, debet index illud custodire, fructus curando, & colligendo, ut bonus pater familias, accos vendendo, non tamen inde prædia emendo, glo. in d. Clem. & eos, deductis expensis, victori servare, & potest etiam habere aliquod emolumentum ex sequestro sic, vt. seruetur, indemnus, arg. in eos, de tut. stipendium tamen laboris index, habere, in sequestro non potest, Ang. Imol. Aret. Rom. in linteresse, ff. de acq. possesl.

9 Custos ad quid tenentur. Prædictis annecti potest, & aliud quod genus quodammodo depositi, quod est pænes custodes vrbium, & mercium, extra dominium non exportandarum, agrorum, & montium, & huiusmodi, qui onus suscipere, vel iuramento adstricti, vel fide data, custodiendi prædicta.

Et quidem prædicti custodes, & etiã venationis, & piscationis, prohibita, si dissimulent, nec denuntient, contrauenientes peccant, frangentes fidem vel iuramentum, c. si vero, de iureiu. nisi sciãt, sic agentes id agere, ex necessitate, eos à peccato excusante, vt d. Nautar. cap. 17. nume. 1222. 123. modopura non accipiãt, quã necessitas exigat, vel nisi eos venantes, vel piscantes sciat esse consanguineos dñi venationis, qui a sic credere debent dominum consensum præstare, non autem excusantur si non denuntiant eos quibus credunt dominos daturos licentiam venandi, si peterent, sed nolunt eam petere, qui Naut. etiam excusat eos, custodes qui non denuntiant deprehensos in agris, quando ipsi custodes se ibi absconderunt vt eos deprehendentes terreat, ne denno ingrediatur, non permittentes tamen eis inferre notabile damnum, vt & excusat eos qui constituti sunt ad custodiendam etiam, cum iuramento ab ijs, qui ius venandi, & piscandi tirannice & iniuste verant, de quo supra est dictum, vbi de venatione est actum.

Vbi vero custodes prædicti denuntiant tenentur, si deprehenderint vel viderint aliqua damna esse illata, tenentur ad damnum illatum, si non reuelent, Nau. locos it. & c. 2. §. num. 34. Silu. restit. 3. q. 3. §. ver. 75. cum ad id, mercede

accepta, ex officio, teneantur; Ii tamen non tenentur ad poenam, quam suffissent sic deprehendi, si denuntiant essent, Nau. & Silu. locis cit. qui nec tenentur, ex rigore restituere, quod acceperunt ne accusarent, vt d. Nau. c. 17. num. 32. licet tutius sit vt id pauperibus, erogent cum actus ille sit inuendibilis, cum iustitiam contineat, qua inuendibilis est, vt dicitur tract. de restit. Et similiter principes, qui tenentur custodire iustitiam, si obcorum defectum latrones augentur, tenentur ad restitutionem, D. Tho. 2. 2. q. 62. ar. 7. idque non remittendo gabellas, sed parcius viuendo, & de suis redditibus restituendo, Lop. lib. 2. de contr. cap. 38.

Et nedum nauta, caupo, & stabularius tenentur, vt supra, de deperditis ab hospitibus, sed etiam si famuli dictorum nautarum, aliquid hospitibus surripere, licet, §. possimus, ff. nautæ caup. stab. non tamen de vulnere illato per eos, quo ad expensas & interesse, glo. in d. l. §. idem, quod si non sint famuli nautarum, sed aliorum, si quidem deputentur ad certum officium, tenentur domini si famuli in eo delinquant, alias secus. Doct. in l. i. §. familia, de publ. vnde locer non tenentur, si nuntius reliquit lucernam accensam, & inde dñe domus casu combusta sunt, vt contingit in factio. Anan. cons. 7. Silu. verbo. Nauta, qui & verbo, custos, quaest. 5. d. quod custos castri, si in fine anni quoque conductus, illud obtulit domino, qui id non recepit, & est captum ab hoste, quod non tenentur, Bar. & Imo. in l. si mora, solu. matr. modo non sit in culpa. Quod si familia furripientis bona sic ablata, deposuit apud monasterium, & mandatur vt scientes id reuelent sub poena excommunicationis, ad id non tenentur si auferens poterat ea iuste retinere, in compensationem sibi debiti, quando proceditur per viam denuntiationis, secus, vbi in testes requirantur, & sic simpliè probata, nisi sint ex ijs, qui ob consanguinitatem testificari excusantur, Nau. cap. 17. num. 33. §. Similiter domini non possunt recipere retributa pro arboribus de fructibus custodiendis, vbi custodes non adhibentur, Lop. de contr. lib. 2. c. 38. ad fi.

Quod.

Quod si demum custos, neget sua culpa vel negligentia rem amissam, in foro foris id probare debet, l. qui mercedem, locat. in foro, vero conscientia statum eius dicto, & idem in custode carceris, & depositario, l. si de custod. & exhibereis. In alijs vero casibus, dolam allegans, id probare debet, l. quoties, de probat. Lop. ibi.

Quod si stabularius mittit famulum cum equo locato, si quidem ideo illum mittit, vt faciat conductorem, conductor non remanet liber à custodia, Bar. in l. si vt certo, ff. commod. secus si mittit pro custodia, vbi vero non constat cui miserit, conductor non liberatur à custodia equi, penult. ff. vlt. quem, vbi gl. Et pariter custos carceris tenentur ad custodiam, etiam si milites adiecti sint custodiae alicuius, arg. si in causa ff. commod.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Præcarium quid sit, & vnde dicatur.
- 2 Præcario concedi quæ possint.
- 3 ex Præcarij natura quæ veniant.

De Præcario. Cap. XXXIII.

I Præcarium quid sit & vnde dicatur.

Præcarium à prece dicitur, eo quod ad preces alicuius res aliqua vrenda liberaliter conceditur, ad nutum tamè reuocabilis, l. i. §. interdictum, de præcar. c. i. extra. eo. l. si præcario, ff. com. pd. Sunt vero plures species præcarij, aliqd enim dicitur præcarium, aliqd præcarium, aliqd præcaria, quæ inter se differunt, vt d. gl. in c. si de præcar. præcaria dicuntur concessionibus vltis vel usufructus rei alicuius in quatuor, vel quinque annos post quos extinguitur concessio, c. præcaria, 10. q. 2. c. præcaria, 2. q. 2. nisi renouentur, renouata vero sententur, expresse cum fir alia concessio vel prouogatio l. sed & si ff. de præc. & tacite, cum vbi ad tempus præcarium est concessum, dominus patitur finito tempore eum possidere, sic enim denno concedere videtur, l. in rebus, ff. de præcar. quæ renouatio efficit vt deti-

nens rem præcario illam non possit prescribere etiam si diu detineat, c. clerici cum, seq. 16. q. 4. præcaria est concessio facta ea lege, vt qui accipit ea re utatur, dum viuunt concedens, quæ facta ab ecclesiastico de bonis ecclesie non obligat successorem in beneficio, c. 2. de præcar. vt nec cogitur facere præariam de rebus ecclesie ab aliquo, cap. præcaria, 1. §. 1. 10. q. 2. de quibus præcarijs meminit etiam, quidam libro 2. rerum Germ. nec videtur esse differentia inter præcaria, & præariam, nisi quod hæc ad vitam, illa ad tempus, vel renouatis locationibus, conceditur. Dantur etiam præcaria clericis ad vltum ratum vite, cum consensu ecclesie, & à personis legitimis, sic vt non fiant à capitulo sede vacante c. præcarie, 10. q. 2. nec pot fieri æconomio nec eius consanguineo, c. hoc ius 10. q. 2. & probabile est quod requiratur solemnitas, vt in alienatione si est rante rei vel temporis, vt alienari non possit sine solemnitate secus si sit sola eius renouatio. Silu. præcarium, q. 7. qui d. tunc solum prælatum sine capitulo posse facere talem renouationem, aliter reuocantur, c. huiusmodi, §. fin. 10. q. 2. c. præcaria, 12. q. 2. possunt & alijs dari cum aliqua pensione in ius coloniarium, quod differt à iure emphiteorico, §. lex itaque auct. de mon. al. rebus ecclesie.

Præcarium dicitur, vel ipsa res præcario concessa, vel ipse contractus, & est quod precibus veniti conceditur donec is qui concesserit patitur t. r. ff. de præcar. quod ex iure gentium detinet, vt ibi habetur, vnde habere præcarium dicitur, ex hoc q. preces quis adhibuit vt sibi vi te, vel possidere liceret, l. 2. §. si ff. de præc.

Præcario vero concedi possunt vt detes mobiles, & immobiles, iura seruicium l. 4. l. c. præcario, l. si ff. de præcar. non tamen, res propriae alicui concedi potest nisi debitor roget præcario possessionem rei suæ pignorate à creditore l. 4. ver. item l. certe, §. quæ situm l. si debitor, l. certo, eo potest in quibus possidet rem suam præcario dare et qui possidet, l. vnusquisque ff. de v. & qui ex alia causa possidet potest præcario possidere, rogando dominum, vt sibi possidere liceat

2 Præcario concedi potest.

mutata priore possessione: certe si iulianus, l. si de præcar. cum duæ possessiones et iusta in eodem, & ad eandem rem concurrere non possint l. duo in solidum, de præcar. l. 3. §. ex cõtrario, de acq. poss. potest & servus ac filius familias proprio, ac patris familias nomine præcarium accipere, vel dñi pñr, & si eorum nomine id egerint tenetur pater vel dominus in solidum, si proprii servi, vel filii familias prout est in peculio tenetur pater vel dominus l. 4. §. i. l. servus, de præcar. sic & procurator potest pro principali qui mandavit vel ratum habeat, præcarium accipere, l. certe §. si procurator meus, de præcar. potest & pupillus sine tutore præcarium accipere, l. si §. fin. eo. tit. Et si quis rogat ut præcariorum alicubi morari sibi liceat, & pro suis rogasse videtur l. pen. eo.

Constitutur autem præcariorum inter presentes, & absentes, per epistolam & nuntium l. præcaria. eo. tit.

Natura præcariorum est ut reuocari possint, quando cunq; à concedente, etiam si concessum sit in longum vel breue tempus, & etiam si interuenisset pactum de non reuocando, c. si extra. de præcar. vbi Abbas & datur interdicitum de præcariorum vbi non est cautum de restitutione, l. interdictum, l. eum qui §. is ff. eo. Si vero cautum sit de restituendo per stipulationem ex ea agitur, aliter præscriptis verbis l. habet §. cum quis l. duo §. si l. 2. §. i. eo. Si tamen fiat pactum de restituendo tantum post certum tempus, ex equitate id est seruandum, l. 1. §. si eo. cum sic mutetur actio contractus, & placitis sit standum l. si cur, C. de act. vnde & in c. si §. si extra. de præcar. statuitur præcarias concessas de possessionibus ecclesiarum non esse pro voluntate reuocandas, probabile tamen est tunc mutari contractum, & esse emphiteusum vel præcariam, aut præcarias, non præcarium, vt d. Silu. verbo, præcarium, nu. 1. ad fi. & nu. 6. vbi d. sequi naturam emphiteusis, nisi fiat gratis, excepto, quod præcarium renouatur de quinquennio in quinquennium, aliter quis cadit à iure suo in rebus ecclesiarum, in alijs statuitur consuetudini, vt ibi d.

Secundo, natura præcariorum est ut in eo veniat tantum dolus, & lata culpa, l.

quæ suam §. illud de præcar.

Tertio, vt finiatur pluribus casibus, primo, voluntate concedentis, si simpliciter sit factum, si ad tempus, eo elapso, vt supra, secundo, morte eius cui est concessum, cum sit concessio personalis que cum morte extinguitur, c. si. cod. l. cum præcariorum, tertio, ex tacita reuocatione, vt si concedens, rem illam postea alienauerit, suis cui alienata est, à primo domino velit reuocare, d. cap. si nisi voluntate secundi domini remaneat pnes eundem l. que situm §. quod à titio, & §. illud ff. eo. quarto, finito tempore pro quo fuerat res concessa, l. in rebus licum præcariorum, ff. eod. quinto, per mortem concedentis, si id actum sit, vel dictum sit ad beneplacitum concedentis, cum omnino beneplacitum in morte finiatur, cap. si gratiose, de reser. in 6. Bart. in l. centesimis. ff. de verb. obli. Si vero id dictum non est, non reuocatur per mortem concedentis, arg. l. 4. ff. locati, sed bene ex voluntate heredis iuxta superiores distinctiones.

Ultimo venit, vt possidens præcariorum nunquam præscribat, vt supra, glo. in c. clerici, si §. 3. nisi modo quo supra tra. de prescriptione est actum.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1. Donatio vnde dicatur, & quid sit.
2. Donatio quotuplex sit.
3. Donari quæ possint, vel non.
4. Donare qui possint vel non.
5. Donari cui possint vel non.
6. Donatio qualiter scienda.
7. in Donatione quid veniat.
8. Donationes quæ insinuandæ, vel nõ.
9. Donatio qualiter interpretanda.
10. Donatio an fiat ipso iure quandoq; vel non, & quid interfit.
11. Donationis reuocationi an possit renouari.
12. Donatio an fieri possit cum pacto vt donatum non alienetur.
13. ex Donatione vt agatur.
14. Donatio inter coniuges cur prohibeatur.
15. Amoris vis quanta.
16. Donatio inter coniuges quando prohibeatur, vel non.
17. Donatio ante nuptias, vel propter, quæ sit, & an sit verita, & quomodo.

18. Donatio cui acquiratur inter coniuges facta.
19. Donatio inter coniuges quibus casibus valeat, vel non, & vt validentur.
20. Donatio inter coniuges qualiter reuocetur.
21. Donatio inter patrem, & filium cur prohibeatur, quando, vel non.
22. Donatio inter patrem & filium, qualiter confirmetur.
23. Donatio inter patrem & filium, vt reuocetur.
24. Donatio causa mortis quid, & vt cum alijs donationibus conueniat, vel differat.
25. Donatio causa mortis quotuplex.
26. Donatio causa mortis qui possint, & quomodo.
27. Donatio causa mortis cui possit.
28. Donatio causa mortis qualiter fiat.
29. Donatio causa mortis, vt reuocetur.

De Donationibus. Cap. XXXIII.

1 Donatio vnde dicatur & quid sit.

Donatio dicitur, quasi donatio. l. senatus censuit. §. donatio. ff. de donat. causa mortis. & consensit Varro. lib. 4. lingua lat. vel ga. manu datur: vnde munera dicuntur donon, seu palmum à Græcis, quia mandantur: vrinquit Plin. lib. 3. §. 6. 14.

Est autem donatio datio liberalis, vel irredibilis recompensationem nõ intendens; vel rei licite nullo iure cogente mera liberalitate facta collatio. l. donatio. ff. de donat. Vel, contractus stricti iuris, quo aliquid transfertur in alterum, gratis & irrevocabiliter. l. si donatio. ff. quod met. cau. l. eum qui. ff. de donat. l. in ædibus. §. si eo. c. 1. de donat. l. 1. l. donari. de donat. l. velles. l. possessionem. C. de renocan. donat. l. aristo. ff. de donat.

2 Donatio quotuplex sit.

Diuiditur autem donatio in donationem propriam, & impropriam. l. i. ff. de donatio. Propria est cum quis dat rem ea mente, vt statim velit fieri accipientis, nec villo casu ad se reuertit, idq; ob nullam causam, sed ob solam liberalitatem; & munificentiam exercens; non propria cum datur sub conditione, si quid factum fue-

rit, vel si ipse nõ conualuerit, vt & si quod datur ob necessitatem, cum in necessitatibus nemo liberalis dici possit. l. rem legatam. de adim. leg. huiusmodi sunt data ob causam. l. hoc iure. §. si. ff. de donat. remunerationes, quæ non egent insinuatione. l. si pater. §. 1. l. Attilius. cod. tit. vt contractus etiam do, vt des. l. naturalis. ff. de præsid. vrbis. ob quod adest titulus. de condict. ob causam datorum causa non secuta. ff. lib. & habetur in l. si donationis. de condict. ob causam dat. qua ratione, & donatio causa mortis improprie dicitur donatio. l. senatus. §. 1. de donat. causa mortis, vt & dos. Vltu tamen est receptum, vt conditio possit apponi donationi, quæ donatio dicitur si inde donanti eommodum non accedat. l. donatio. C. de donat. quæ sub modo.

Diuiditur præterea donatio in directam, & obliquam. l. donatio. C. de donat. Directa, quæ præstatut à donante: obliqua, quæ ab alio, post mortem eius, vt legatum. §. legatum. Instit. de leg. & donatio causa mortis. l. 1. de mort. causa don.

Diuiditur etiam in donationem, quæ inter viuos fit, & eam, quæ causa, vel mortis occasione præstatut. l. vbi ita. de donat. causa mort. Donatio inter viuos est, quæ sine vlla mortis cogitatione fit, & irrevocabilis est. §. alia. Instit. de don. & hæc est vel pura, vel non pura dicitur, q̄ simpliciter fit, non pura, cui adijcitur causa, modus, tempus, vel conditio. Causa, vt propter nuptias, ob æqualitatem dotis, qua cessante reuocatur, vt & si sit causa finalis; si donatum non esset si id factum non esset. l. 2. §. fin. de donat. l. cum ancillam. C. de cond. ob causam. Causa tamen impulsua non facit vt reuocetur, si non adimpleatur, modo non steterit per accipientem quominus impleat, sed per casum fortuitum, & huiusmodi. l. pen. & l. si. C. de cond. ob causam. & idem de modo. l. 1. ff. de his quæ sub modo. pendente enim conditione, vel modo nõ potest donans à donatione recedere, licet pendeat executio. l. si cur. C. de act.

Donari autem possunt res omnes quæ non prohibentur, quæ sunt in hominum commercio, & liberae dantis; donari vero non possunt res alienæ. l. si filius. C. de donat.

3 Donari quæ possint, vel non.

donat. nec res sacre religioſe. l. inter ſti- pulantem. §. ſacram. ff. de verb. oblig. nec praelati eccleſiaſtica. res eccleſie in eius preiudicium poſſunt donare. c. 2. de donat. cap. 2. de donat. c. ea enim. r. o. q. 2. & tot. tit. extra. de rebus ecclieſ. non alien. Secundo, non valet etiam donatio hare- ditatis viuentis ab eo facta qui viuenti ſuſceſſurum ſe ſperat. l. quidam. §. ſin. de donat. quæ tamen ſunt in ſpe, licet habeant ſuſpenſam executionem, poſſunt donari. l. ſpem. C. de donat. Tertio, non valet donatio omnium bonorum præſentium, & futurorum nulla ſibi reſeruatione facta. Bart. in l. ſtipulatio iſta. nu. 6. de verb. oblig. quia non poſſet iſte ſtari. l. ſtipulatio hoc modo. de verb. oblig. & inducitur uorum captandæ mortis. l. ſi. C. de pact. valet tamen donatio oium bonorum præſentium, non futurorum; modo donatio non ſit in officioſa. l. ſi. q. argentum. §. ſed & ſi quis. C. de donat. cū alia bona futura ſi ei reſeruentur. Gul. Ben. in c. Raynūtius. de teſtam. nu. 46. & eo caſu ſi ad ſunt creditores, excuſſio non ſit contra tertios poſſeſſores, priuſquam donas excutiat, & eius bona. l. moſchis. ff. de iure ſci. & eo maxime ſi contractus ſit factus poſt donationem, & res donata non erat obligata. l. i. §. ſi hæres. ff. ad Trebell. Donari etiam poſſunt iura, & actiones. l. ſi donationis. C. de donat. Et generaliter ea donari non poſſunt, q̄ in contractū venire non poſſunt, de quibus ſupra, cap. de contractibus in com- muni eſt actum.

4 Oportet præterea, vt qui donat, id agere poſſit, vt ſcilicet dominus ſit rerum ſuarum, & mentis compos, ac legitimus adminiſtrator. l. porcionem propria. C. de donat. l. modeſtinus. §. ſi. ff. cod. l. ſi cui bonis. de verb. oblig. l. j. C. de cond. fur. & regulariter donare poſteſt, qui nō prohibetur; Prohibetur autem primò mētis ſuæ non compos, vt amens, furioſus, & huiusmodi. c. merito. 1. §. q. 1. clem. ſi furioſus. de homicid. l. Iulianus. ff. de cur. fur. nec ſat eſt, q̄ ei ſit datus curator, q̄ in conſciencia ſoro, eū non ſit ſap. mē- tis. arg. l. modeſtinus. de donat. nō poſteſt ſi tamē habet dilucida interualla poſteſt donare. Bart. in l. cum alijs. C. de cur. fur.

Secundo, nec prodigus. l. i. ff. de cur. fur. q̄ procedit poſt. datum ei curatorē, vel interdicitam donum alienationem. l. ſi cui. ff. de verb. oblig. nec ſatis eſt præco- nizatione, q̄ nullus cōtrahat cum tali; ſed requiritur interdicitio facta ipſi prodigo, vel ſaltem datio curatoris. Bart. in d. l. ſi cui. vel ſaltem ſententia declaratoria, q̄ ſit prodigus: vt d. Arc. in §. item prodigus. Inſtit. quibus non eſt permiſſi. faceret. ſi verò iſt ad ſanam mentem reuertatur, ſi iſt eſt manifeſtum, aliud non requiritur, aliàs. n. exigitur declaratio iudicis pronunciantis eum non eſſe prodigum. l. i. de cur. fur. Bart. in d. l. ſi cui. & ſi pater in teſtamento dicit dari debe- re curatorem filio, vt prodigo, vel furio- ſo, ſi talis non ſit, dari non debet in p- digo, in furioſo ſocus. Bart. ibi. Tertio, nec minor viginti quinque annis, niſi poſt dictam ætatem ratum habuerit. l. ſi. C. ſi maior factus rat. hab. vel niſi cū authoritate tutoris, vel curatoris. l. pupillus. ff. de acquir. rerū dom. & minus pu- pillus, qui niſi poſteſt alienare ſine tuto- ris authoritate, d. l. pupillus. curator ve- rō eius poſteſt miſtere enſignia magiſtris, cum ſint quaſi debita. gl. in l. i. §. ſed nō nullos. ff. de tut. & expēdere, vt in gram- matica, & artibus liberalibus eū inſtru- at. Bart. in l. ſi quis. de lib. agnoſc. qui tu- tor etiam matri, vel ſorori pupilli egenis debet alimenta miniſtrare. Bart. tract. de duobus frat. Et ſi pupillus cum in ſtu- dijs moratur, ex centum ſibi miſſis à tu- tore pro alimentis, quatuor, vel quin- que donat, vel ludit, talis donatio valet, quā & ſi conſtitutus in anno ſextodeci mo- intrat religionem, & donet omnia bona ſua monaſterio, dem præ legitima debita aſcendentibus, vel deſcendentibus, ſi quos habet, talis donatio valet. c. ſin. 1. q. 3. ſi fiat iuxta c. 16. ſeſſ. 2. 5. in Tr. Con- cil. modo profeſſio teneat, ſi enim non tenet, reuocatur donatio. Quod ſi minor quatuordecim annis donet cū iuramen- to, non tenet, ſecus ſi maior; curator ta- men niſi in modica ſit donatio, poſteſt p- babiliter petere iſta iuramenta relaxari debere. Lopez de peculijs caſtreneſe, vel quaſi, poſteſt de illo minor viginti quin- que

que annis donare. Lopez ibi. Quarto, nec filius familias, niſi patris permiſſu, etiā ſi peculijs habeat, admiſtrationem. l. 2. l. filius familias. l. in adibus. §. quod ſi- lius familias. ff. de donat. l. ſi filius fami- lius. ff. ad Maced. Niſi ſit in dignitate. Innoc. in c. grandi. de ſupplic. gl. prelat. in 6. vel niſi ſit filius ſenioris, comitis, Marchionis, vel alterius in dignitate cō- ſtituti, & pater dari liberā peculijs ad- miſtrationem; & id non denegari, vel niſi habeat liberam peculijs admiſtra- tionem, & iuxta de cauſa doner, vt ma- tri, & alijs coniuſtis perſonis, vel ſi habeat peculijs caſtreneſe, vel quaſi. l. ſi. C. de inoffi. teſtam. & d. l. filius familias. vbi gl. de donat. & idem ſi habeat pecu- lium aduentitium ſibi relictum, hac cō- ditione, vt proprietatis, & uſuſfructus eius ſiſt. ſi excedit viginti quinque annos, vel ſi in aliquo caſu credit patrem permiſ- ſurum; ſi poſt conſentit, vel etiam poſt a- lijs caſibus, & ſi licet ipe ratificat, & do- natarius acceptet. Lopez loco prædicto. Quinto, nec ſeruus religioſus, monach⁹ conuerſus, & ſimiles. c. non dicatis. 1. 2. q. 1. cum careant proprio. c. abbati. 54. diſt. niſi de licentia ſuperioris, vel niſi ſit religioſus habēs legitimam admiſtra- tionem, & ex iuſta cauſa doner. d. l. ſi iuſt. familias, in prin. cap. quia ſua. 1. 2. q. 1. quod intelligitur de mobilibus non pre- tioſis, & de ijs quæ ſeruando ſeruari nō poſſunt, vel ſi de licentia prælati cū con- ſenſu maioris partis conuentus maneat in ſcholis, vel peregrinetur, quia donare poſteſt, vt rationabiliter facere ſoleat alijs ſcholares, & peregrini. l. ſi. C. ad Maced. glo. in d. c. non dicatis. nec Abbas poſteſt donare ſeruum eccleſie. c. epicoſus. 1. 2. q. 2. nec donare niſi modicum iuxta ſta- tuta, vel conſuetudinem. c. noſcitur. de hijs, quæ ſunt à prælat. c. ceterum. de don. niſi cum conſenſu capituli, de fructibus, vel mobilibus non pretioſis iuxta extra. 1. 2. q. 1. de rebus ecclieſ. non alien. in extrauag. comm. poſteſt tamen Abbas eleemoſynam facere; iuxta facultatem eccleſie, modo non propter ad mu- nerum quantitatem in meſuram cum la- ſione eccleſie. d. c. ceterum. c. non ſatis. & diſt. c. cū Apoſtolus. extra. de cenſib.

Hodie verò prælati regularium ex con- ſuet. ſanctiſſi. D. N. Clementis VIII. Pa- pæ nō poſſunt donare, modo quo in ea, & tradē regularibus habetur, ſcilicet, vt modicum tantum quid donare poſſint, iuxta ſcilicet loci facultates, & perſonæ accipientis qualitatē, idq̄ de conſen- ſu prælati & capituli, modo, vt in dicta Bulla; ſi tamen donetur in cauſam piā, probabile eſt id non prohiberi, modo ſumma nō ſit magna, vel ſi donetur pro remuneratione ſeruicij collati monaſte- rio, cum illa non ſit propriè donatio; vt dicit Silu. alienatio. q. 19. nec, per hoc adimitur facultas probabiliter prælatiſ religionum aliquid reſinque di. ſubditis expendendum in ſuos uſus, ſub nutu ta- men ſuperioris reuocabiliter, quo caſu religioſus poſteſt donare vnum librum alij religioſo, & dunt peregrinatur ex ſibi traditis pro peregrinatione, aliquid dare in eleemoſynam, & donare et con- ſanguineis de eis diuitib⁹, & ſimiliter re- nere donatio, ſi religioſus ſibi traditū à prælato vt expendat in uſus ſibi placi- tos donet, et ſi donet ea meretrici, vel lu- do conſumat, niſi prælati reſtraxerit do- nationem ad uſus ſanctos, vad. Lopez. Quod ſi religioſus extra monaſterium con- ſtituti, & beneficiati in ſuis domib⁹ ſunt cum debita licentia, ijs Papa ſolet conce- dere, vt de ſuis reditibus poſſint diſpone- re tam in vita, quam in morte ad opera pia; & id eſt ſolet concedi, & amplior quæ- que facultas militaribus ordinib⁹, etiā teſtandi de reditibus ſiæ commendæ: Si verò morantur in ſuis domibus cum li- centia debita, nec ſunt beneficiati, & ali- quid acquirant ex ſua induſtria, & elec- moſynis, niſi accipientes à monaſterio, vel eis dantes, iſdem eadem privilegia Papa ſolet concedere, & idem ſolet conce- dere, ijs qui morantur intra ſepa mona- ſterij, & accipiunt certam quotam pa- nis, & vini tantum quotidē à ſuperiori, & ſi aliud eis eſt opus, aliud de ſibi ac- quirant, vt etiam in morte donare poſ- ſint pro operibus pijs; qui verò viuunt in monaſterio in cōmuniōne cum alijs aliquid donare non poſſunt, niſi ſibi cō- cedatur à prælatiſ, vt quia ijs hæreditas vel aliud quid relictum ſit, quod cedit

in commodum monasterij.

Episcopi vero, & alij prælati seculares, ex iustis causis possunt aliquid donare sine consensu capituli, quod non vergat in grave damnum suarum ecclesiarum, qui & cum consensu patroni possunt donare aliquam ecclesiam monasterijs, reservato tamen sibi cathedralico, & iure visitandi; ac etiam alias donationes parvas facere, alienare tamen immobilia, vel mobilia pretiosa non possunt sine licentia Papæ; de qua re latè est sermo tr. de Empt. & vendit.

Quid verò ij donare possint, & alij beneficiari de rebus beneficiorum, latè habetur sub tr. de primitiis; Lopez de contract. lib. 2. c. 40: Sextò, vxor etiam non potest donare, nisi modo quo dixi tr. de elemosyna; quæ & potest donare vii ex filijs, & viro absentibus. l. velles. C. de reuoc. donat. vel si habet bona ultra dotem & arras, vel ex industria sua acquirit, post domus gubernatione, nisi vir egeat, & si aliquid ei à viro assignetur; sic si vir donet proprijs parentibus de bonis sibi cum vxore communibus, poterit & ipsa tantumdem proprijs, vel fratribus egenis de iisdem donare, remoto scandalo, & iurgijs cum viro. Zuar. in l. quoniam. C. de inoffic. testam. quæ & si proprii parentes, vel filij ex alio viro status detrimentum patiantur, poterit ipsa, si rogans mariti, vt eis subveniat, neglexerit, clam eis opem ferre, ea tamen intentione, vt viro, & eius hæredibus in diuisione bonorum facienda ablatum compenset, & etiam id agere possit si non possit obtinere licentiam à marito, & iurgia inter eos orientur, vel ad sit fraus viri, cum animo compensandi; extra nos casus, & circumstantias nõ potest quid notabile sine eius licentia donare, etiam si habeat magnam dotem, cum eius administratio ad vitium spectet. Nau. cap. 17. num. 153.

Econuerso maritus, si habet administrationem bonorum communium potest de illis iuxta merita donare, & facere elemosynas pro honore Dei, & salute animæ suæ. Is tamen non potest facere donationes magnas, aliàs eas tenetur compensare in partem bonorum sibi de-

bitam, qui & iocalia ab vxore in domum allata, & suppellectilia destructa, vel consumpta tenetur compensare de bonis suis. Nau. c. 17. nu. 153, c. 26. nu. 36. si in fraudem eas faciat, qui si vt suis satisfaciat voluptatibus consumer de bonis communiter acquisitis, non tenetur ad restitutionem, si id sine fraude faciat. Lopez de contr. lib. 2. c. 41. quod intelligerem, vbi liberam habet eorum administrationem, vt supra. Septimò, nec is cui est interdicta alienatio per legem, vt qui commisit crimen læsæ maiestatis. l. fin. C. ad legem Jul. maiest. nec hæreticus. l. Manichæos. C. de hæret. c. ad abolendâ. extra cod. cum eius bona sint ipso iure confiscata. cap. cum secundum leges. de hæret. in 6. vt nec qui contraxit incestas, vel nefarias nuptias. d. c. si id fecit sciens. clem. vnica. de consangu. authem. de incest. & nef. nupt. vt nec cuius bona cadunt in commissum, vt in agro vectigali. l. commissa. vbi gl. de publ. vel si commisit crimè capitale ob quod eius bona sint publicanda, his enim casibus non potest quis donare post condemnationem, antequam sententiam tamen sit. l. post contractum. de donat. l. reo criminis. ff. de solut. nisi in crimine hæresis, quod retrotrahitur ad tempus patratu delicti, vt habetur supra tract. de hæresi, modo, vt ibi, vel nisi constiterit reum patrato crimine velur conscientia tortum donasse in fraudem filci, nam ad eum bona peruenirent, sic enim donatio reuocatur. l. si in fraudem. ff. de iure filci. §. in fraudem. Instir. de act. & tunc præsumitur quis in fraudem donasse si omnia bona sua donet. l. omnes. §. Lucius. ff. que in fraudem cred. Secundo, si donet personæ coniunctæ. l. data. C. de donatio. Tertio, si post possideat res donatas. l. pignus. §. superuacuum. ff. quibus modis pign. Quarto, si id clam fiat vicinis ignorantibus. l. nõ existimo. de administ. cur. Quintò, si statim post donationem crimen hat. l. veri re. §. si de priu. cred. Sextò, si donatio fiat sub conditione si bona publicentur. arg. l. si ff. de stip. seru. post condemnationem verò factam vbi bona filco deferuntur, non valet donatio. l. ex publicorum. ff. de accusat. nisi appelletur, quia interim valebit

valebit donatio. l. 1. §. si. ff. ad senatusc. Turpil. & etiam potest donatio fieri infra decem dies, qui concessi sunt ad appellandum. gl. in d. l. ex publicorum. c. si solum. vbi Francus. de appellat. in 6. Octauò, nec is qui non est dominus rei donandæ vt fur & larro. l. traditio. ff. de acquir. reru dom. nec is qui non est solvendo, nec is cui per statum veratur, nisi cum certo modo donare. Mutus tamen & surdus donare possunt. l. qui id. §. mutus. de donat. nisi mutus, & surdus simul sit, vt non intelligat, quod agit. gl. in d. §. mutus. vt nec senes venantur, nisi desipere incipiant. l. senectus. C. de don. l. senium. C. qui testam. face. post. nec ij demum qui per leges particulares prohibentur, vt iudices in aliquibus locis, vel qui non sunt solvendo creditoribus. l. ij. ff. quæ in fraud. cred. nec ignoras aurimutus, ita vt donatio valeat, etiã si non sit merus eadens in constantem virum. Nau. c. 17. nu. 4. Ader. de restit. q. 2. col. 4. cum sit non sit libera. C. post. tamen quis prohibetur donare conditionaliter, vel sub modo, non prohibetur donare ob merita præcedentia, vel aliam causam iustam. Bar. in l. inbemus. C. de sac. san. eccle. modo habeat libertatem in rebus donandis, & nõ fiat in damnum aliorum. Similiter donatio nõ tenet si fiat animo tantum, alio nondum acceptante, sic non obligat, & potest reuocari. Sotus de iust. lib. 3. q. 5. art. 3. & idem si fiat donatio absentis sine rebus, vel scriptura. Sot. ibid. sed si mittatur ad hoc nuncius specialis ad hoc missus, & si acceptet, obligat, & idem si notarius stipuletur pro absente, quæ tamen potest reuocari antequam acceptetur per donarium. Quod si donatio sit præsentis tacenti, valida est, & vbi quis pro absente stipulatur, si ante acceptationem tradatur secundo, valida est secunda donatio, antequam acceptationem primus præferatur; & si donans moriatur, & donatarius antequam acceptet, non potest tamen hæres donantis eam reuocare si facta sit coram testibus, vel cum instrumentis; & si quis donet præsentis ea conditione, vt is rem illam in tertium alioque euentu transferat, potest donans illam reuocare an-

tequam ab absente acceptetur. Bar. in l. qui Romæ. §. flauus. de verb. obl. modores sit integra, aliàs non. Lopez de contract. lib. 2. c. 43. Similiter donari nõ potest ob turpem causam, vt adulterium patrandum, homicidium, iniustitiã &c. An verò accipiens possit id retinere, dictum est supra in proprio capite, & latius habetur infra tr. de restit. & an facta ex nudo pacto obligent, habetur supra cap. de pactis.

Serui quoque, vt supra, donare nõ possunt. c. nõ dicatis. 1. 2. q. 1. cum quicquid acquiritur domino acquirant. Iustit. per quas pers. nob. acquir. Probabile tamen est, vt si quid eis doneur, vel relinquatur, aut ex industria, post seruitia domino præstita, lucrantur, ex præsumpta salutem domini voluntate, aliquid ex iusta causa, & ex acquiretate quadam, licet nõ de rigore iuris donare possint. Lop. lib. 2. de contract. c. 40. in princ. in reliquis videnda sunt, supra de hoc dicta, in cap. de seruis, & cap. de elemosyna; Nec alij de quibus supra.

Uterius requiritur ad hoc vt donatio valeat, quod is cui donatur sit persona idonea, cui donari non prohibetur. Donatio verò prohibetur iudicibus, & ipsi accipere. 1. Reg. 8. nisi modicum sit esculentum, & poculentum statim consummendum. l. solet. ff. de offic. proconsul. l. plebiscito. ff. de offic. præf. Vnde Claudius Imperator quendam præfectum provincie ob dona accepta exilio puniuit, & eius bona tempore præfecturæ quaesita in publicum redegit: vt dicit Dion. Cass. lib. 60. hist. vt & prohibiti erant pro consequendis magistratibus largitiones facere. l. fin. ff. ad leg. Jul. repet. Malis etiam non esse donandum, inquit Isocrates, in Parenesi, orat. 1. Veratur etiam ne minores donent suis tutoribus, curatoribus, vel administratoribus, cum inter hos contractus prohibeantur. l. 1. l. pupillus. §. item ipse. ff. de auth. præf. cum minores excæcent animos sapientum Deut. 16. Exo. 23. Eccl. 20. vt & consilijs veterum fuit ne missilia, vel pecunia in populum spargerentur nouella 105. de consil. lib. si verò quis donet meretrici, & si fieri non deberet, ob meretricium actum factura

Donari
cui possit,
vel non.

Etiam tamen tenet. l. 4. §. sed quia meretrici. de condit. ob turp. cau. nisi fit miles qui donat, qui non potest dōnare concubina meretrici. l. affectionis. ff. de donat. vbi gl. l. 2. C. de don. inter vir. & vx. nec Doctōr, aut clericus eidē. Lopez de contract. lib. 2. c. 39: Non valet etiam donatio inter patrem, & filium dum durat patria potestas, cum censentur eadem persona, & quia q̄ acquirit filius patri acquirit, & idē datum ad patrem reuertitur. l. si. C. de impub. l. donationes quas parentes. ff. de donat. inter vir. & vxor. l. placet. ff. de acquir. hære. nisi filius sit emancipatus. l. si quis in emancipatum. C. de donat. l. siue emanciparis. eo. tit. vt & valet facta filio in potestate, si dum eum emācipat, in donatione perseverat. d. l. siue. vt & firmatur donatio filiofamilias facta si pater in ea vsq; ad mortem perseveret. l. donationes quas parentes. C. de donat. inter vir. vt & si emancipatus consensu patris possidet rem, donata censetur. l. censualis. §. 1. C. de donat. vt & valet donatio filijs facta causa militiæ. l. si filiusfamilias. C. fam. tr. cum. l. 1. C. de castr. pec. lib. 1. 2. & studiorum. l. quæ pater. ff. fam. ercisc. quæ idē in diuisione bonorum non cōferantur, dictis iuribus, vt nec facta ob benemerita, infirmatur, quia sic censetur vt extraneus. gl. in l. si donatione. §. postulas. C. de donat. Castr. in l. 2. C. de inoffic. donat. vt si filius à morte patrem eripuerit, eum sanauerit. l. etiam. l. iussu. ff. de manum. vind. & creditur patri dicenti se donare filio ob benemerita etiam si causam nō exprimat. l. seruus. ff. de manum. test. vt & valet donatio facta filio favore matrimonij. Guido Papæ decif. 4. §. licet debeat hæc conferri cum fratribus. Cassa. in consuet. Burg. 4. reg. §. 5. cum tamen facta causa mortis nō conferatur, quia habet vim relicti. Cassan. ibi. Donatio et prohibetur inter virum & vxorē, & eos qui sunt in eorum potestate. l. nec inter. l. si vt proponis. C. de donat. inter virū. Potest verō donari præsentī & absentī, noto & ignoto. l. si. ff. de donat. & pupillo alio pro illo acceptat. l. si quis. C. de donat. ignoranti tamen donatio fieri nō potest. l. absentī. de donat. nisi donās mit

tat per seruū donatarij ea mente, vt statim sua fiant. d. l.

Donatio verō, q̄ attinet ad eius formam, fieri potest pacto, solo per verba præsentis temporis, vt donō, scilicet nudis verbis, consensu donantis, & donatarij interueniente. l. nuda. ff. de donat. & inter præsentēs, & absentes per nunciū, vel epistolā in scriptis, & sine scriptis, & absenti. l. nec ambigi. l. si aliquid. C. eo. l. donatio. eo. tit. l. absentī. ff. eo. vel tabellione pro alio donationē acceptante. l. si quis in emācipatum. C. de donat. l. nuda ratio. ff. eo. §. perficiuntur. Infr. eo. l. velles necne. C. de reuoc. donat. nisi cōtinent inter partes, q̄ in scriptis fiat. l. contractus. C. de fide instrum. nisi sic fiat à patre in filium emancipatum, vel inter personas coniunctas. d. l. si quis in emancipatum. cum l. seq.

Et cum contractus ex conuentione legem accipiant. l. 1. §. si conueniat. ff. de depol. inspicitur in donatione quid sit cōuentum, aliquando enim donatio fit vt tamen alimenta à donatario donanti præstentur, quibus non præstitis reuocatur. l. 1. C. de donat. quæ sub modo, quādoque vt post mortem donatarij res donata ad donatē redent. l. 2. C. de donat. quæ sub modo, quæ vt donatarius tuo statim redonet donanti. l. qui idq; §. 1. ff. de donat. quæ intelliguntur dum donationes fiunt, vt. n. donationes sunt factæ, altero contraheutum inuito, diē, vel conditionem non recipiunt. l. perfecta. C. de donat. quæ sub modo, valent tamē donationes factæ sub modo, licet impletus non sit, nec reuocantur nisi dictū sit. c. verum. extra de cond. appol. l. 2. C. de donat. quæ sub modo, vel si coactus recusat. satisfacere conuentioni, tunc n. repetere licet. l. 1. x. de donat. quæ sub modo. l. ea lege. ff. de condit. ob turp. caus. potest & addi conditio in donatione, cuius vis est, vt interim suspendatur donatio, cum ea sit conditionis natura in omnibus, vt suspendat actum quousq; impleta conditio sit in omnibus. l. qui hæredi. §. si. l. qui sub conditione. de condit. & demonstr.

Aliquæ autem sunt donationes, quæ insinuari debēt, id est, vt iam factæ, & in

6
Donatio
qualiter
fienda.

7
in Dona-
tione quā
veniat.

8
Donatio
scilicet

nes q̄ insi scripturam redacta eo tēpore quo fiunt auandæ, vel post apud iudicem competentem, publicentur, & de eis testificatio fiat, vbi contineatur nomen donantis, donatarij, res donata, & ius donati. l. donatio. §. in cōscribendis. C. de donat. & possunt insinuari cū fiunt, vel postea, vt in donatione propter nuptias, q̄ insinuatur tēpore nuptiarū. l. si. §. pen. ff. de don. ante nupt. q̄ donationes inter acta publica sic facta redigi debēt. Index verō loci idoneus ad hoc adiri debet & consentire, præses provincie, vel alius idoneus. l. hæc sacratissima. C. de donat. aliter si iudex competentis non sit, non valent. l. secundum. C. de donat. Idē autem introducuntur insinuationes, vt fraudibus obuietur, q̄ in donationibus contingunt. l. data. C. eod. & quia vbi maius damnum, & summa maior est, ibi cautius est agendum, & maiori solemnitate vtendum. cap. vbi periculum. de elect. in 6. l. si. vbi. glo. C. si cert. per. & quia præsentia iudicis facit, vt dolus, & incutus abesse præsumatur. l. pen. ff. quod met. cau. & inde ad probationem donationis sufficit illa acta publicata solal. in donationibus. C. de donat. Præterea ibi iudex inquirere debet, de causa donationis, & statu donantis, donantem monendo q̄ donare est remittere, & multos profudisse patrimonium donando, & inde sequi latrocinia deficientibus proprijs. vt ait Cic. lib. 1. Off. Insinuari verō debent tantum donationes, quæ summam quingentorum solidorum excedunt. l. pen. §. si. C. de donat. in quorum æstimatione non computantur fructus rei nisi scorum donentur. l. in ædibus. §. ex rebus. ff. de donat. l. cum de donatione. eo. tit. idq; etiam intelligitur de singulis donationibus, si enim quis plures donationes fecerit, quæ singulæ nō ascendunt ad dictam summam; collectæ tamen excedunt, non egent insinuatione. l. sancimus. §. si quid. C. eod. modo plures donationes vna stipulatione non sunt factæ, quia tunc est vna tantum donatio. l. senatus. §. si. ff. de donat. cau. mort. solidorum verō nomine intelliguntur aurei nummi. l. si libertus. l. in eum. ff. de in ius vocan. q̄ si donatio fiat in singulos annos eiusdem quantitatē,

q̄ singulariter nō excedit dictam summam, sed oēs simul collectæ excedunt, non valet sine insinuatione, quia est vna donatio, si facta sit vni. l. senatus. §. si. de donat. cau. mort. & si fiat eadem diuisim per plures donationes vltra dictam summam, sine insinuatione non valet, quia vt cesset necessitas insinuationis requiritur distantia tēporis, quia fuit vnus impetus quem lex voluit frenare. Silu. donatio. r. in. 6. & vbi insinuatō requiritur non firmatur iuramento donatio: vt dicit Castr. conf. 91. r. vol. Io. Andr. in addic. ad Spec. §. porro. in fin. tit. de edit. instr. Bart. in l. modestinus. ff. de donat. Bal. in l. illud. C. de sac. san. eccles. licet Silu. Donatio. r. in. 10. contrarium sentiat, & hæc opinio est tutior. Vbi verō insinuatō requiritur, nec interuenit, reuocatur donatio supra illam summam, non infra. l. sancimus. C. de donat.

Fallit tamen prædicta conclusio in multis casibus, in quibus donatio excedens dictam summam insinuatione nō eget: primò, si donatio fiat pro redemptione captiuus cuiuscunque summæ sit. l. pen. C. de donat. secundò, nec quæ fit à ducibus militibus. d. l. tertio, nec donatio facta ijs quorum domus incendio, vel ruina corruptæ sunt, modo pecunia in eam rem non aliam vertatur. d. l. pen. Quarto, nec quæ fit à principe priuatis, vel à priuatis principi, vel inter Augustum & Augustam. l. sancimus. C. eod. authent. item à priuatis. C. eo. l. pen. C. de donat. inter vir. Quinto, nec quæ fit sponse ante nuptias patre destituta, & minori viginiquinque annis, secus si maior sit. l. minoribus. C. de donat. ante nupt. l. si. §. si similiq; modo. eod. de donat. ante nupt. q̄ attinet ad lucrum vxoris, nō verò q̄ ad maritum pertinet. authent. eod. de cursum. C. de don. ante nupt. §. 1. vt sponsalitia largitas propria sit, in Nouell. Sexto, nec quæ fit causa remunerationis, aut ob salutem defensionis. l. si pater. §. in. l. Artilius. ff. de donat. l. hoc iure. §. perfici. ff. eo. Septimò, nec in debito soluto, nec in pacto de non petendo etiam ex causa lucratiua. l. si donationes. C. de donat. glo. in l. si. C. ad Maced. Octauo, nec quæ causa mortis donatur, cum ha-

beant

beant vim legati. l. si. C. de don. cau. mor. Nono, nec si interueniat confirmatio Imperatoris: vt d. Silu. donatio. r. num. 9. Decimo, vbi quis debet alicui mille aureos, & eos sibi remittit, si debitum est odiosum, vt vsu carum, vel pœnarum; si verò ex iusta causa, si debetur ex diuersis causis, quarum aliqua nō excedat dictam summam, non est opus insinuatione, quia sunt tot liberationes quot summa; secus si tota summa sit ex eadem causa. Barto. in d. l. Modestinus. Undecimo, fallit si donatio sit iuramento firmata, cum renūciatione insinuationis, quia sic valet. c. si verò. c. debitores. de iureiu. nisi sit donatio omnium bonorum quæ non firmatur iuramento, cum tollat liberam testandi facultatem, nisi fiat ecclesiæ fauore animar. Nau. c. 26. nu. 39. Lopez de contract. lib. 2. c. 43.

Donatio
qualiter
interpretatur.

Recipit verò donatio aliquas interpretationes, si enim quis dicat, dono vel lego talem terram quæ est viginti iugerum, cum sit triginta, vel si dicat lego vxori mea iocalia, quæ valent ceterum, cum valeant ducentum, si quidem donans, vel legans exprimat suam cōceptam rationem habendo ad determinatam, & certam speciem, vt iocalia mea, terram intra tales fines extrantem, tunc cū constet de corpore, etiam si varietur in numero iugerum, vel pretio, potest id donatarius tenere bona cōscientia, secus si ratio habetur ad numerum, vel mesuram, aut pretium, & non ad corpus, quia tunc debetur tantum pretium mensuræ, vt expressa. Bal. C. in rubr. de empt. & vend. Silu. donatio. r. nu. 12. Secundo, vbi donatio non valet ratione filci, quia bona sunt filco addicta, valet tamen si datur in solutum, cum bona transeant in filcum cū onere. l. si debitor. ff. de fid. iur. Silu. ibid. nu. 13. Tertio, si donans dicat dono tibi villam meam, & omnia iura quæ ibi habeo, non veniunt iura spiritualia, quæ quis ibi habet, vt ius patronatus, decimæ, & huiusmodi cū sint alterius nature. Abb. in c. sedes. de rescript. secus si datur aliquid habes simul temporale, & spirituale, vt præbenda. Silu. ibi num. 4. Quarto, an donans teneatur de euietione, si quidem id promittit per pactum tenetur. Abb.

in c. si. de empt. & vendit. Si verò non id promittit per pactum, tunc aut donatio cœpit à promissione, quia prius promittit & postea donauit, & tenetur. l. si quis argentum. C. de don. aut in cœpit à traditione, vt quia simul donauit & promittit, tunc aut vultrage ad particulare interesse donatarius, vt ad sumptus factos occasione talis donationis, & tunc si donator fuit in dolo, tenetur, alias nō. l. aristo. ff. de donat. ad totale verò interesse reū donans agi nō potest. l. 2. C. de euiet. Silu. ibi num. 15. Sic si duobus res datur potior est is cui prius traditur, non cui primo donatur. l. quos. C. de rei vend. c. per tuas. de sponsa duo. Sic verbum dubium in donatione latissime est interpretandum. c. cum dilecto. de donat. quod si donatio sit consanguinitatis, præsumitur facta ratione consanguinitatis, non remunerationis. l. tutor. §. qui si tutoribus. ff. de excus. tut. Quod si donatio fiat legatis principis, si donatur vt persona sit legatorum, si ratione officij principis, si res sit quæ præsumatur data illis, alias secus, & idem in his est recurrendum ad cōiecturas an persona sit prius nota principi, vel non, an donum conueniat legatis, vel tantum principi mittenti, & in dubio præsumitur pro mittente, si legatus habet competens viaticum, alias secus. Bar. in l. si verò. §. item qui quid. ff. solu. matt. Silu. donatio. r. in fi.

In dubio verò vbi dubitatur an quid sit donatum, nec ne, non præsumitur facta donatio, vnde si quis dicat, tolle tibi hanc pecuniam, non præsumitur ea donasse, sed munnasse, vel deposuisse, cum nemo suam iactare velle præsumatur. c. super. de renunc. nisi probetur contrarium, attenda qualitate dantis, & accipientis, quantitate dati, & tempore. arg. c. & si questionis. de simon. vt si quis det pauperi modicum præsumitur dosare, vel amico egeno arbitrio boni viri, qui indicare debet quandoque id donationem esse, aliquando marium. Vnde vendens reū minoris quam valeat, ob necessitate vendendi, non præsumitur reliquum donasse. Quod si quis nulla vi, vel necessitate dicit se alicui donare centum, tenetur donatio, & magis si loco pio. Quod si ma-

lier vt

lier vt extorqueret pecuniā ab Amasio mentia est se esse virginē, id plus acceptum ob id tenetur restituere, & idē si molestis precibus id egit eū ob id cogēs donare, secus si non sint ita molestæ, & forte est tunc & verius nō teneretur restituere, cū nulla ad sit vis, vel fraus grauis, nec vbi dicit se eū valde amare, licet id non ita sit; q̄ si mulier pudica accepit pecuniam vt patereur nefaria copulā, id recusans, tenetur restituere, licet promissio fuerit illicita, cum causa non sit dati secuta. Quod si quid donatum sit, vel legatum ep̄o, vel alio prælato habendi administrationem, præsumitur datum intuitu ecclesie, idē illi nō acquiritur, nisi datum sit à consanguineo, & possit h̄re propriū, alias ceterum factū intuitu monasterij. Abb. in c. requisisti. de testam. & si fiat canonicis & nō iuris præsumitur factū intuitu ecclesie, secus si vni ex ijs nō h̄nt administrationem; Sic si legetur Petro filio Antonij, acquiritur t̄m vsufructus patri. Abb. in c. Raynaldus. de testam. Sic si donet altari sito in ecclesia, debetur rectori ecclesie, & non capellano altaris, & idem si detur imaginem pictæ intra parochiam. Abb. in c. pastoralis. de his q̄ fiunt à præl. & in rubr. de paroch. & idē si oblationes fiant celebrati in ecclesia alicuius, quia sunt rectoris, nisi celebras sit ep̄s, vel nisi cōsuetudo obstat. c. super eo. de paroch. & si quid relinquatur in ecclesijs regularium, alij prælati non possunt id petere. Abb. in c. nimis. de excess. præl. Quod si quis donet vni ex fundis suis, intelligit de mediocrib. l. si quis. §. si verò. C. de donat. in reliquis videnda circa hæc q̄ h̄ntur sub cap. de legatis. ver. de interpret. leg. Quod si princeps alicui donat villam cum iuribus suis, nō censetur donare iurisdictionem iustitiæ: sic qui remittit expensas, non remittit damna & interesse; nec constituens procuratorem cum libera administratione, dat facultatem donandi. Quod si princeps recipiat in gratiam & veniā bannitum cuius est bona sunt filco addicta, non idē ad oīa restituitur. Sali. in l. r. §. ff. de q̄stio. vnde si quis habeat legitime de eius bonis, licet postea restituitur, nō debet illa ipsi dare. Gem. in c. quāuis. de rescript. si inde t̄m principi soli

Pars Secunda.

judicium infertur, & non alijs, omnia ei restituuntur. arg. c. cum dilecti. de donat. & vbi gratia à principe petitur, oīa sunt exprimenda, quibus agnitus difficilior redderetur ad eā cōcedendā. Quod si delinquens, ex quo bona nō confiscantur ipso iure, sed ad id requiritur sententia, ante sententiam titulo oneroso, illa alienet, contractus valet, si ei non fuit interdicta ante alienatio, fraude remota; q̄ si ante delictum donet ea, & postea delictum committat ob q̄ bona sunt publicata ipso iure, remota fraude, tenet donatio, sed si appareat fraus, licet teneat donatio, t̄m ea fiscus reuocat, vt si fiat oīum bonorum, vel occulte, aut in sanguine iunctū, vt supra est dictū. Picus in l. post contractū. ff. de donat. sed si donatio est facta post crimē ob q̄ bona ipso iure confiscantur, nulla est ipso iure. Picus ibidē. sed si est facta post sententiam à qua sit appellatum, tenet, sed si sententia eā firmet, reuocatur, & is interrim possidet; Similiter donatio facta causa mortis non tenet in eo qui commisit crimen capitale, quia sic testamentum rumpitur. l. si aliquis. ff. de don. tenet t̄m donatio sic facta vxori ante crimen, non post. gl. in l. res vxoris. C. de donat. in foro verò conscientie in prædictis casibus ante iudicis sententiam nemo eas pœnas subire tenetur: vt dixi sub cap. de pœnis.

Quod si donatio fiat sub modo, vel conditione, videnda sunt circa id q̄ infra habetur sub cap. de legatis. eo modo factis. Sic est si donetur quid cū conditione, vt non alienet, est seruanda et̄ ab ecclesia, nisi necessitate astringat, vel in eam magis pia alienet. Lop. de cōtr. li. 2. c. 44. 45. & si ecclesie quid relictu sit sub modo, eo nō secuto, non reuocatur, nisi exprimat q̄ possit reuocari, idq̄; si platus cū capitulo modum nō seruat, non verò si solus platus. Vinc. in c. verū. de cond. appof. Licet et̄ quis non possit donare alias, donatione t̄m remuneratiua id pot̄, modo habeat liberā administrationē suorum bonorum, si inde fiat impotēs ad soluendum creditoribus, nisi creditores sint anterioris causa, & tēpore. l. Artilius. de donat. Sic licet pater nō possit donare filio, si t̄m fiat ob merita valet, vt ei ob illa det t̄m vt daret extraneo. Bar. in l. 2. §. castrensi.

M de

de cast. pecul. modo merita sunt vera in foro conscientia, & in foro fori probent. Nau. c. 17. nu. 145. & si merita precessere, in dubio ob illa pater censetur donare, aliis ob liberalitatem, & ubi vetatur alias donatio, oportet, ut merita quae ualeant donationi. Quod si quis donet centum suo creditori non recolens debitum, in foro conscientiae standum est intentioni, in exteriori compensaretur, & idem de patre qui reliquit filiae dotem. Nau. c. 17. num. 150. sic qui donat creditori, quia non sperabat aliquid consequi, in conscientia id potest rehabere, & sibi sumere. Silu. donatio. 1. quest. 12. Lopez lib. 2. de contract. c. 47. & 48.

Donatio
quibus ca
sibus reuo
cetur.

Sunt porro aliqui casus in quibus donatio legitima reuocari potest. Primò, si deficiat conditio, quia in donatione est posita, vel dum ea pendet, licet. n. reuocari non possit dum conditio de futuro pendet. l. potior. §. videamus. ff. qui pot. in pig. tñ donec pendet, nō debetur, nec si deficiat conditio apposita absolute. c. ad dissoluendū. de despons. impub. si uero fuerit purificata, debetur, idē. n. est ac si purē, esset relictum. Secūdo, si donatio sub modo sit facta, cum hac tñ distinctione, q̄ aut modus sit principalis causa donationis, & ita reuocari potest. Bart. in l. 2. §. si. ff. de don. secus si non sit principalis causa, vel finalis, sic. n. non reuocatur modo cessante. l. Manius. ff. de manum. testa. Et si sit cā impulsua. d. l. si uero, sic sumus i dubio an sit causa finalis, vel impulsua; Si est causa pia, cēseri debet esse causa finalis. Bar. in l. ea conditio. C. de rescind. vend. in l. si pecuniam. ff. de cond. ob cau. alias non. Doct. in c. uerū. de conditio. appof. unde donatio facta ecclesiae sub modo, nō reuocatur si modus cesserit, nisi expressum sit, ut reuocari possit. c. uerū. de cond. appof. quia sic donatū pro anime salute uidetur principaliter donatum. c. requisisti. de testam. glo. in l. si qs Titio. ff. de leg. 2. unde modus non seruatus non censetur. causa finalis, sed impulsua, qua cessante non cessat effectus, nisi expressē sit actum. Bar. in l. legati. ff. de uis. leg. Bar. in l. 1. ff. de his qua poenā nomine. q̄ si expressē sit actum, ut reuocari possit modo cessante, si platus solus

modū non impleuit nō potest reuocari, cum solus ecclesiae non possit iudicare. Doct. in c. breui. de inreiu. secus si cum capitulo; q̄ si donatio fiat cū conditio, & solus platus eam nō implet, reuocari potest, quia in acquirendis solus sine capitulo, non in q̄stis potest nocere ecclesiae. Innoc. in c. fraternitatis. de donat. & hoc casu in reuocatione requiritur sn̄a iudicis, cum nemo sibi ius dicere possit. Inn. in c. uerū. de cond. appof. nisi dictū sit, q̄ eo casu possit ppria auctoritate reuocare. Doct. in d. c. Bar. in l. creditores. C. de pign. nisi res sit facta sacra. l. si quis curialis. C. de epif. & cl. vel nisi de facto donans resisteret, sic. n. pactum nō ualere, quia daret materiā ad arma deueniēdi. Bart. in d. l. creditores. Tertius casus est, cum deficiat causa ob qua donatio est facta, c. quod a re. de cler. coniug. modo supra explicato. Quartus casus est, in quo donatio reuocatur est propter ingratitudinem donatarij, q̄ pluribus modis potest contingere. l. si. C. de reuoc. don. Primò, si donatarius atroces iniurias intulit donanti, q̄ atrocitas consideratur ex qualitate iniuriae, loco & persona. §. atroc. Instit. de iniur. gl. in d. l. si. citra uerbera; ut si fiat uerbis, fuga carcere, vel hmōi, & quia in foro eū furem uocauit. Secūdo, si manus impias in donantem intulerit: tertio, si graue dānum in rebus eius intulit, ut in tota eius substantia, vel maiori parte, vel et citra maiorem, arbitrio iudicis. Io. And. in c. si. de don. quarto, si tentauerit inferre uitā ipsius uim, & dānū, et effectu non secuto, tendendo in fidias eidē, & si hoc casu sint religiosi alicuius monasterij constructi ab aliquo magnate, qui ei in fidias retenderit, persona q̄ id egerunt sunt expellendae, alijs earum loco sufficendis, nō tñ monasterij destruedum, quia persona delictū, non debet ecclesiae nocere. Abb. in c. si. de don. Quinto, si donatarius qui magnā summā dono accepit, neglexerit alere inopē donatorem. Dyn. in d. l. si. Abb. in d. c. fin. vt & filius teneat alere patrem inopem. l. si quis. de lib. agnosc. & donas se habet, ut pater ad donatariū, & in libero est speciale q̄ donatio ei facta reuocatur ob obsequiū non p̄stitū patrono, nō tñ libertas.

l. i. ubi gl. C. de reuoc. don. l. solo. C. de liberatū cau. non reuocatur tñ hoc casu donatio facta ex cā, vel ob remunerationē, quia donatio ob causam, vel remunerationem non reuocatur propter ingratitudinem. Boer. decif. 2. gl. & ibi Bal. & Sal. in d. l. si. In alijs uero casibus non ualeat pactum ne simplex donatio reuocetur ob ingratitudinē commissam. Boer. conf. 48. nu. 11. Mater tñ que donauit filijs nō potest reuocare donationem ob ingratitudinem commissam, si turpiter uixerit, post mortem uiri, vel trāserit ad secunda uota. l. his solis. ff. de reuoc. don. nisi eius uita insidientur, vel manus uolentis inferant, vel iactura eius tota substantia inferant. auth. hec quoque. C. de reuoc. don. Ratione tñ ingratitudinis reuocari non potest donatio per heredes donantis, ubi is eā dissimularit, quia remissa uidet. §. si. Instit. de iniur. & hoc delictum est personale, & idem si ingratus donatarius moriatur antequā superstes donans contra eum conquaratur. l. 1. l. his solis. l. fin. C. de reuoc. don. l. omnimodo. C. de inoffic. testa. q̄ intelligitur si nota fuit causa ingratitudinis, si. n. donans eā ignorauit uita donatario, vel si sciuit, & nō adfuit ei tempus competens ad agendum, agere poterit contra eius heredes: ut d. Abb. in c. si. de don. unde et si donatarius cognouit carnaliter uxorem donantis eo uiuente & ignorante, hares eam poterit reuocare. arg. glo. in l. fideicommissum. C. de fideicom. in l. tutorem. C. de his quib. ut indig. & idem si ingratitudo committatur in donatorem defunctum, aequum uidetur ut heredes agere possint ad reuocationē donationis. l. 1. ff. de his quib. ut indign. licet de rigore non possint. ex l. fin. C. de reuoc. don. Sextus casus est, si donatio sit inofficiosa, cū pater tantum donat filio q̄ non manet hereditas, ob magnitudinem donati, quia est contra officium pietatis, q̄ debetur a patre filijs debitum scilicet subsidium. l. pen. ff. de obseq. par. & si donatio est inofficiosa, vel inmodica re, & consilio, si facta sit liberis, reuocatur usque ad legitimam, qua debetur de iure natura. l. si liqueat. C. de inoffic. donat. Bar. in l. si ut allegas. C. eodem. si uero est facta extraneis, n̄ reliquid ali-

quid filijs, non reuocatur nisi usque ad debitum subsidium bonorum. l. omnimodo. C. eod. tit. de inoffic. donat. si uero eis nil reliquit reuocatur in totum, cū quis irascitur. 13. q. 2. Si uero est inofficiosa res solum, reuocatur tantum quatenus est immoderate gestū. Dicitur autē re, & consilio facta donatio, id est euentu & fraude, fraus enim non fat esset si ne euentu, quae fraus dicitur cum pater iratus filij exheredat. d. c. vel si in fraudem creditorum donationem facit, & huiusmodi. Septimus casus est, ob praesumptam uoluntatem donatis, ut si quis libertis, vel extraneis nulla cogitatione liberorum futurorum magnam fecit donationem. l. si unquam. C. de reuoc. quia praesumitur, q̄ si is cogitasset de liberis nullam, vel nō tam magnam fecisset donationem. l. cum acutissimi. C. de fideicom. & reuocatur in totum si est facta libero, vel extraneo. d. l. si unquam. ubi gl. Abb. in c. si. de donat. si uero est facta uni ex liberis nō reuocatur in totum ob natiuitatem filiorum, sed tantum usque ad debitum bonorum subsidium. l. si totas. C. de reuoc. donat. Abb. in d. c. si. & idem si facta sit ecclesiae per natiuitatē filiorum, reuocatur tantum usque ad legitimam, quia ecclesia habetur loco filij. gl. in c. si. 17. q. ult. Abb. in d. c. si. ut uero reuocetur donatio his casibus, oportet, ut sit magnae rei, non patuae, & etiam q̄ dicitur de donatione facta filio, intelligitur casibus quibus fieri potest, ut quia sit emancipatus, vel facta filio familiae propter merita, quae tenet. Donatio etiam extraneo facta susceptione liberorum non reuocatur, si sit facta ob remunerationem meritorum. Angel. in d. l. si unquam. Roman. in conf. 26. ut & non reuocatur donatio facta in contractu matrimonij, donantis ipsius, quia sic uidetur cogitasse de liberis procreandis. Socin. conf. 53. uolum. 4. Boerius decif. 159. nu. 8. 9. & 16. Tiraquel. in d. l. si unquam. secus si donauerit in contractu matrimonij alterius, quia tunc de suis liberis nō uidetur cogitasse, ut ijdem dicunt. Sic etiam si ad hunc tempore donationis filij naturales tantum eorum legitimatione secuta per subsequens matrimonium re-

uocatur. Boer. d. decif. 159. nu. 12. Vbi vero quis habet legitimos & naturales, si pater habet exofos filios iam natos, potest acceptam reuocare usque; ad legitimum natorum. Bal. in l. 1. C. de inoffic. don. si vero non habebat eos exofos, non reuocat, quia minorem videtur habere in nascituros, quam iam natos affectionem. Iac. Butrig. in d. l. 1. C. de inoffic. donat. vel ut dicit Boer. decif. 159. nu. 16. si pater donans plura retinuit pro se, & filio iam nato, quam donari, quia videtur praeiudicasse filium etiam nasciturum, si de eo cogitasset, reuocatur, si vero minus retinuit, si pater filium natum exofum habuit, reuocatur pro portionibus filiorum supernasciturum, si vero vxor non habebat, natiuitate filiorum reuocatur in totum. ex d. k. si vnquam. nisi mentione de liberis fecerit, vel aliter appareat, quod de eis cogitaret, si enim non reuocatur natiuitate filiorum. l. si liqueat. C. de inoffic. donat. ut nec si donauit ecclesiae, quae loco liberorum est. c. in praesentia. de probat. modo quo supra, quod si superstiti patre moriatur filij, qui donationem reuocant, reconualescit, nisi pater tacite, vel expressè illam reuocet, nec eius haeredes eam reuocare possunt. Clarus tr. de donat. Lop. de contr. lib. 2. c. 48. & si donans renunciat. l. si vnquam. cum haberet alios filios, si renunciatio est generalis non obstat, secus si fuit specialis & facta à maiori, secus si à minori, & si quis renunciavit cum iuramento, requiritur relaxatio eius ad finem petendi, & ex aequitate si filij nascantur, videtur quod reuocetur eo casu, licet ex rigore, ut supra, non reuocetur, vbi renunciatio est specialis, ut sup. Lop. de contr. lib. 2. cap. 47. secus ex quadam pietate, quia non cogitatur de eo casu. Octauus casus est, ob pacti turpitudinem appositam. c. veniens. de sim. sic distinguendo, quod si causa turpis exprimitur, & turpitudinis sit ex parte accipientis tantum, an sic potest repeti, etiam si res sit secuta, ut si quis alicui dedit ne sibi iniuria irrogaret. c. iubemus. cum seq. l. q. 2. aut ex parte dantis, ut quod datur meretrici, & sic non potest repeti, quia illa turpiter facit eo quod est meretrix, sed non turpiter accipit. l. 4. §. sed & quod meretrici. ff. de

condit. ob turp. cau. nisi in casibus supra expositis, aut ex parte vtriusque, ut cum datur iudici, ut pro se iudicet, & hic repeti non potest. c. quae recte. 2. quas. 2. Fallit tamen in magistro, qui dat pro licentia docendi, in odium eius qui recepit. cap. prohibeas. extra de mag. & etiam in simonia eo regulari, cui pecunia restituitur, vel monasterio potius. c. veniens. de simon. vbi tamen turpitudinis est ex parte vtriusque; licet dominus non possit repetere, si scus tamen potest. l. cum hic status. §. si de donat. inter vir. si vero datur ob causam praeiudicam, ut do tibi quia hoc mihi fecisti, tunc non repetitur etiam si falsa causa sit, ob quam datur. l. casus. ff. de condit. indeb. si etiam donatio fiat ob demonstrationem, non repetitur etiam si sit falsa, quia falsa demonstratio non perimit legatum. l. 2. ff. de fals. causa ad. Nonus casus, si fraus in donatione interuenit, quia sic reuocatur. c. constituit. 17. q. fin. quod si clerici intulati in aliquibus ecclesijs, aliqua eis donarint, si inde amoueantur, si fuerint expressè donatæ tempore ingressus, non repetuntur, secus si tacite, quia personam sequuntur. l. si. C. si reus, vel act. mort. cap. quod à te. de cler. coniug. & hoc casu si bona sint immobilia, ipsa videntur dum vivit, sed proprietates remaneant apud ecclesiam. c. de lapsis. 16. q. 6. quod si quis iniura vxore ingressus est monasterium, & aliqua ei contulit, potest repeti datum, quia non esset collaturus, nisi teneret ingressus, quod si nouitius tempore ingressus aliqua simpliciter monasterio contulit, si ante professionem egreditur, ea recuperare demptis expensis videtur, & vestitus. ex Conc. Tr. sess. 25. de regul. c. nulla. si vero moritur in religione acquiruntur monasterio: ut inquit Decius, testans de commun. in c. in praesentia. de probat.

Vbi vero donatio reuocari potest, si reuocatio sit ex praesumpta voluntate donantis, ut in casu. d. l. si vnquam. sic reuocatio sit ipso iure absque quarela interpositione, ut si filij nascantur, nec confirmatur donatio, etiam si statim moriatur filius, etiam actio semel extincta non reuiviscat, & proinde nec donatio. l. Mauius. §. duobus. ff. de legatis 2. Bart.

10
Donatio an fiat ipso iure, vel non, & quod interest.

Bart. in l. Titia. §. Imperator. ff. de leg. 2. Si vero donatio est reuocanda, ut inofficiosa, tunc proponi debet quarela. l. 1. C. de renoc. don. quam quarelam potest filius intentare etiam si pater iuravit non contrahere donationem: ut d. Bart. loco cit. quia cum aliquid infirmatur ratione alterius, ut hic, scilicet ratione filiorum, non confirmatur iuramento contrahentium. c. quamuis. de pact.

11
Donationis reuocatio an possit reuocari.

Potest tamen per pactum, vel iuramentum quaeque renunciari potestati reuocandae donationis, sub hac distinctione: ut d. Bar. loco cit. quod non potest renunciari donationi inofficiosa, quia fieret in fraudem filiorum, beneficio vero d. l. si vnquam. potest renunciari, quod etiam si filij nascantur donatio teneat, quia sic non reuocatur, quando si renunciatio est non generalis, sed specialis, maxime si adest iuramentum, licet & his casibus per superuenientiam filiorum ex aequitate saltem, reuocetur usque; ad legitimam, ut supra, licet non ex rigore, non potest tamen iniuri pactum ne donans ratione cuiuscumque; ingratitudeis auocare possit, quia sic impune quis ingratitudeis vitium committeret. l. ex eo. C. de inutil. stipu. ut & qui impugnat eum à quo habet beneficium illud amittit. c. si de postulan. quod si mulier donauit simpliciter, & iuret se non reuocaturam donationem, & postea nascantur filij, illud iuramentum non impedit reuocationem siendā per d. l. si vnquam. quia si de liberis cogitasset non donasset. Donatio etiam generaliter iuramento firmata ob dictas causas reuocatur. Butr. in d. c. fi.

12
Donatio fiat cum pacto, ut non alienetur donatum.

Quod si res donatur ecclesiae, vel alteri cum pacto quod alienari non possit, tunc vel pactum apponitur post donationem, & non impeditur alienatio. l. donatio perfecta. G. de donat. Butr. in c. verum. de cond. appof. aut ante contractum, id est ante traditionem, sed post obligationem, & tunc tale pactum nil operatur. Card. in d. c. verum. aut apponitur tempore contrahendae obligationis, & tunc si donator referat sibi aliquod ius pro obligatione, & etiam apponit prohibitionem de alienatione, & non valet alienatio. l. si creditor. §. si de distr. pig. aut null.

lum ius sibi reseruat, sed alteri, & idem est, ut non valeat alienatio. Butr. in d. c. aut nullum sibi reseruatius donans, nec alteri, & valet alienatio, sed qui donauit ager ad estimationem. l. penult. & ibi Bart. ff. de pactis. aut apponit pactum de alia re non alienanda, & non valet tale pactum. l. pen. C. de condit. ob causam, nisi donantis interfit, quia ager ad interesse. d. l. pen. quod habet locum in priuato, sed in ecclesia si alienatur, semper videtur interesse dati cum tali pacto de non alienando, quasi id faueat eius animae, nisi alienetur in casu necessitatis, cui aliter prouideri non valet. arg. cap. sicut hi. 47. dist. vel nisi alienetur in causam magis piam. Butr. in d. cap. verum. quod si dictum sit quod alienari non possit, & si fiat licet datori, & haeredibus fundum ad se reuocare, alienatio non tenet, nisi fauore pie causae de aequitate canonica, quando alia non habet quae eodem modo possit alienari. gl. in cap. Imperator. 10. q. 2. & praedicta intelliguntur de prohibitione alienationis facta ab homine in donatione, si enim prohibitio fiat à lege, alienatio est nulla. Abb. in cap. ecclesia. 1. ut lite pendens. quod si fiat à testatore, non valet talis prohibitio nisi adiiciatur causa, ut quod maneat in familia. l. filiusfamilias. §. diui. l. diui. de legat. 1.

Vbi vero donatio valida est, nec est reuocabilis, datur actio donatori contra donatarium, ut impleat legem donationis, vel res donata ad se reuertatur, idque praescriptis verbis actione. l. haereditatem. ff. de donat. vel incerta ciuili actione. l. cum res. C. de donatio. vel ex stipulatu, vel actione in personam. l. legem quam dixisti. C. eodem. l. 1. C. de condit. quae sub modo. l. si mulier. de donat. inter vir. & vxor. vel per quarelam, modo intra quinquennium is ad quem pertinet experiat. l. si. C. de inoffic. donat. e conuerso vero donator tenetur tradere. §. perficitur. Inst. de don. & est mortale eam non implere si donum est magnum momenti, aliàs veniale, ut & qui eum impedit. Garzias de contract. c. 4. nu. 17. qui & num. 3. & 4. dicit: donationem factam ignorante donatario non obligat.

13
ex Donatione, ut agatur.

re priusquam is ea acceptet in foro conscientia, & posse reuocari; dicens etiam num. 6. donationes confidentiales, quibus quis donat filio, ut promoueatur ad ordines, intendens tamen eam reuocare, & huiusmodi, obligare sic dātem ad refectionem damnorum, que inde sequuntur aliquibus, ut si quis donet extraneo, ut is redonet filijs naturalibus, quibus ipse donare non potest, ut ibi dicit. Subdens num. 7. factam ex causa, ea non existente reuocari, ut supra est dictum.

Ver. De donatione inter virum, & uxorem.

T Amet si donatio sit actus liberalitatis, ut supra est dictum, quæ est virtus moralis, tñ quia virtutis est, medium tenere, & ubi passio vehemens est, à medio recedatque plerunq; licet vocetur inter virum, & uxorem, ita, ut vna carolentur in duobus. Genes. 1. idē inter eos matrimonio constante prohibita iure est donatio, ne in tuo amore inuicē spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate abutentes. l. 1. ff. de donat. inter virum, & uxoria delinimenta corrumpant, quandoque mentem maritorum, ut adigant eos iudicium ferre contra proprium sanguinem, quandoque, l. non est consentiendum. ff. de inoffic. testam. nihil enim est, si rore amoris vehementius, quem retinere est philosophiæ perfecte monētis. §. illud quoque. auth. quibus modis nat. eff. leg. coll. 6. vnde Virg. eglōg. 2. dicit: Me tamē vrit amor, quis enim modus adit amor? & sermone quoq; maritali, & blanditijs prouocetur vxoris liberalitas. l. fin. C. si quis aliquid restari prohib. quo enim ardētius quis diligit eo profusior est in amatum: vnde adagium surrexit, porri folio ligantur marisupia amantium: vnde postea inopia eō surgit. l. si id quod. §. si quis. l. sed si vir. §. quod legitur. ff. de donat. inter virum, & uxorem. & docet Plautus in princip. Trim. & in Truculentis, velut meretricum herum sua blanditia intulit

I. 4. Donatio inter coniuges non prohibetur.

I. 5. Amoris vis quata.

in pauperiem priuauit bonis, luce, honore, atque amicis. & Ouidius lib. 1. de arte aman. Ecce mina, quæ cupidi captat amantis opes. & lib. 2. de remun. aman. Diuitijs alitur luxuriosus amor. & li. 1. de Ponto. Diligitur nemo nisi cui fortuna secunda est. Vnde diruto fundamento facultatum, amore amantes se spoliāt: ut dicit Horatius, lib. 1. Od. Od. 35. At vulgus infidum, & meretrix, retro periura cedit, diffugiunt cadis cum fœce siccat. amici, ferre iugum pariter dolosi; quod in coniugibus contingere quoque possit: si deficerent facultates: ut dicit Ouidius libro 2. de Rem. amor. Cur nemo est Hecalem, nulla quæ ceperitum? Nempe, quod alter egeus, altera pauper erant. Præterea sic fieri possēt ut matrimonia venalia fierent, nec contraherentur, si non daret is qui possēt. l. 2. ff. de donat. inter virum, & vxor. & sic non essent libera contra cap. gemma. de sponsal. & quia mulieres fragiles sunt, & facile decipi possent, & allici à viris ad donandum: §. 1. auth. ut immobilitate nupt. coll. 5. & Faustus, libro 4. Liuius, dicit: scilicet, ista fuit veterum natura vitorum fallere fœmineum, credula corda, genus. & Tibullus, libro 4. Sed hæc tibi poterit, mēs est mutabilis illius variu mentis, & mutabile fœminæ dicitur, à Virg. lib. 4. Aeneidi. & habetur in cap. de viduis. 2. 27. quæst. 1. cap. forus. de verborum significat. l. 1. C. de inoffic. testam. & etiam quia si id. permittetur adimeretur coniugibus studium liberos educandi. l. 1. 2. & 3. ff. eod. de donatione inter virum, & uxorem. cum amor honestus. solis animis sit estimandus, & etiam sit consulendum famæ coniugum, ne concordia pretio conciliari videretur, & ne melior in paupertatem incideret, & deterior ditior fieret. d. l. 3. & huius famæ ratione donatum ab altero coniugum ob matrimonium futurum, non habet vim donationis licet valeat. l. si ita stipulatus. §. si tibi. de verb. obligat. nisi vxor esset nobilis, & inops, maritus verò donans plebeius & diues, vel illa iuuenis, vir senex. l. si ita stipulatus. §. si tibi. de verb. obligat. quia sic non esset simplex donatio, sed remane-

toriora.

toriora, quæ admittit etiam erga personas quibus donari veratur. Doct. in d. §. Curtius cons. 6. & latè id probat Couar. in 4. decret. 2. p. §. 3. qui latè de hac materia ibidem agit, dicens etiam huiusmodi donationem nō potiri priuilegijs dotis. Adem Couar. de his agit in rubrica restam. 3. parte. In tantum verò prohibetur inter coniuges donatio, ut neq; valeat etiam si fiat per interpositam personam. l. si sponsus. de donat. inter virum & vxorem. nec etiam valet inter eos remissio debiti, vel assignationis, quia omnia habent rationem donationis. d. l. & quia prohibetur inter eos pendente matrimonio, donatio directè, & obliquè. l. 1. 2. & 3. l. creditor. l. pen. C. de donat. inter virum, & vxor. Sic si quis velit viro donare causa mortis, & vir mander, ut donet vxori, donatio non valet, quia idē videtur, ac si donaret vxori. l. idē in quæ. ff. eod. secus si volenti legare mihi mando, ut leget vxori meæ. l. sed si vir. §. quod legaturus. eod. quod intelligitur, quando iam donauerat causa mortis, secus si disposuerat tantum donare, valet si iuramento proposito ad instantiam vxori donet vxori. Silo. donatio. 2. num. 3.

16 Hæc verò intelliguntur prohibita constante matrimonio, vnde tenet donatio facta inter eos, quo tempore coniuges non sunt, relaxata tamen in tempus nuptiarum. l. 1. l. quod sponsa. C. de donat. ante nupt. l. cum hic status. §. sponsus. ff. de donat. inter virum, & vxor. Sic etiam si matrimonium non tenuit, licet donatio ipso iure non valeat, potest tamen reuocari. l. si ex voluntate. C. eod. quod intelligitur si ignorabant impedimentum, sed si uterque sciebat, reperet fidei. l. cum hinc. §. fin. ff. eod. Sic si est facta donatio quado matrimonium erat contrahendum, si nuptiæ sequuntur, tenet donatio etiam si alter diues alter pauperior sit, cum matrimonium est de futuro. glo. in cap. donatio. de donat. inter virum, & vxorē; etiam si post eadem die matrimonium contrahatur. l. inter eos. ff. eod. & etiam si sponsa fuit deducta in domum sponsi, quæ propter aetatem non poterat esse vxor; modo non sit proxima pubertati. d. l. inter

eos. Si verò nuptiæ non sequuntur, aut non remanet ex parte donantis, quomodus sequantur, reperet per cōditionem ob causam datorum, & si nil dedit totū retinebit. l. cum veterum. C. de donat. propter nuptias. Si verò stetit ex parte donantis, tunc si sponsa donauit sponso, reuocatur tota donatio, siue interuenit osculum, vel non. l. si à sponso. C. eod. quod si sponsus donauit sponsæ, si osculum non interuenit, reuocatur tota, quia illi donatori licet simplici inest conditio tacita si matrimonium sequatur, si verò interuenit osculum reuocatur medietas. d. l. si sponso. vbi Doctor. Si verò donatio est facta post matrimonium contractum, si dans sit pauperior, sed recipiens non sit ditior, ut si vir inde emit vnguentum vxori. l. quod autem. ff. eod. vel mulier eis vectigalia soluat pro cognato, vel conuiuium faciat, vel aliàs inutiliter distrahatur, non reuocatur. l. si mulier. l. si sponsus. §. pen. & fin. l. quod autem. §. 1. eod. vel si soluit vectigal pro vxore, quia sic non donat, qui in necessarijs succurrit. l. ex antuc. eod. vel si alteruter locum dederit causa sepultura; quia licet alter fiat pauperior, recipiens tamen temporaliter non sit ditior, vel si vir donat vxori ad oblationes faciendas, vel si ad piam causam, non reuocatur. Si verò hæres, vel maritus inutiliter expendit, ob id non minus tenetur. l. quod de bonis. ad legem Falcid. quia satis est, quod est factus ditior: ut dicit Abb. in cap. donatio. eod. tit. Quod si dans non sit pauperior, recipiens verò ditior, sic etiam donatio tenet. glo. in cap. fin. extra eod. ut si maritus institutus hæres, repudiet hæreditatem, ut deferatur vxori sibi substituta, donationis causa, vel rogatus restituere hæreditatem vxori, non detrahit quartam, donationis causa, donatio tenet. d. l. si sponsus: quia non sit pauperior, qui non acquirit, sed qui amittit, & idem si donauit rem alienam vxori bona fide. l. si constante. ff. eod. casu quo restituere non tenebatur, ut de licentia dantis domini ad id libertatem habens. Si verò dans sit pauperior, & recipiens ditior, & tunc non valet. c. si extra eod.

M 4 quod

quod intelligitur de donatione mera, non de remuneratiua, nec in casibus exceptis, de quibus infra. Et quod dicitur de donationibus veteris, intelligitur quoque de venditionibus simulatis. gl. in c. quanto. de privileg. Hac de donatione matrimonio constante.

17 Quo vero ad donationem ante nuptias vel propter, quam sponsus, vel alius eius nomine facit sponsæ, vel alteri nomine sponsæ in recompensationem recipiendæ dotis, quod potest fieri etiam si vir dotem non accipiat. cap. nuper. de donat. inter virum. & dicitur donatio ob causam, & non simplex. l. si. C. eod. quia datur propter matrimonium, & dicitur antipherna, quasi contraria donatio, & dicitur donatio propter nuptias, quia propter eas fieri potest. §. est & aliud. Instit. de donat. & d. l. si. & est donatio ob causam, & remuneratiua, quæ fieri potest ante & post contractum matrimonij. d. l. si. & fit plerumq; à sponso tantum ante contractum matrimonij, dum tamen est in fieri valet.

Hæc vero donatio ante vel propter nuptias non oportet, ut sit æqualis doti: ut dicit Abb. in c. si. de donat. inter vir. nec requirit insinuationem etiam si excedat quingentos aureos. auth. eo decursum. C. de donat. ante nupt. quia non est donatio simplex, sed ob causam, & prodest mulieri non viro, quia si pactum fiat inter coniuges de dote, & donatione lucranda, mulier in donatione lucrabitur ultra quingentos aureos, non autem vir in dote lucrabitur ultra quingentos aureos, d. auth. eo decursum. Bar. in l. cum mul. C. eod.

18 Hæc autem donatio, soluto matrimonio, reuertitur ad mulierem. l. vnica. §. illo. C. de rei vx. act. nisi paratur iter. cum in contrarium adfit, & si incatur coniuges pactum, quod vir lucretur dotem, vel eius partem si vxor præmoriatur, talem partem lucrari debet mulier in donatione propter nuptias, vel partem æqualem si vir præmoriatur. c. fin. §. sanè. de donat. inter vir. & si dos & donatio sint diuersæ quantitatis requiritur æqualitas in quota, & non in quantitate. lex morte. C. de pact. conu. & hæc pari passu ambu-

lare debent, scilicet pactum de lucranda dote, & de donatione. l. si. C. de donat. ante nupt. nec conuentio valet in contrarium, nisi consuetudine sit derogatum. Doct. in c. donatio. de donat. inter virum. Operatur verò hæc donatio multa tamen si maritus tenens rem donatam matrimonio constante, fructus eius acquirat. l. si liberis. C. eod. c. per vestras. de donat. inter vir. & soluto matrimonio mulier non lucretur eam de iure, sed ex pacto speciali tantum. d. l. vnica. §. illo. C. de rei vx. act. Primo, quod pactum de lucranda dote extenditur in fauorem mulieris ad donationem propter nuptias, ita ut sicut vir dotem, vxore præmorta, sic mulier donationem viro præmorta lucretur. Secundo, nam mulier fortius ius habet in rebus sibi datis propter nuptias in dote recuperanda, quam in alijs bonis mariti, & fit tutior in dote. gl. in d. l. si. C. eod. quia in alijs potest mulier renūciare iuri hypothecario, l. etiam. C. ad Velleian. non autem in istis, ut ita ei consulari quomodo dotem valeat recuperare. auth. siue à me. C. ad Velleian. & c. peruenit. de empt. & vend. nisi interueniat iuramentum. c. licet. de iure iur. vel quod vxor consentiat post biennium secunda vice, vel tantum sit etiam in bonis viri, ut consuli possit vxoris indemnitati non solum tempore contractus, sed etiam quo vxor agit, vel agere potest, vel etiam si per triginta annos tacerit, & secundo etiam non consenserit: ut d. Abb. in d. c. peruenit. Tertio, nam viro ad inopiā vergente, potest vxor vindicare à creditoribus viri dotem, & dictam donationem propter nuptias, quia debent seruire oneribus matrimonij. l. vbi. C. de iure dot. Quarto, nam si vir adulterium committat, vxor hanc donationem lucratur, sicut vir dotem vxore adulterante. cap. plerumque. de donat. inter virum, & vxor.

Quod si fister statutum de lucranda dote, & dicta donatione, & matrimonium soluat aliter quam per mortem, pactum, vel consuetudo non potest facere, quod vir lucretur dotem, ne mulier sine ea maneat. Hostien. in d. cap. donatio. & ibi Cardia. Siluest. Donatio, &

Si vero statuto caveatur, quod altero coniugum præmoriante, alter lucretur dotem, vel dictam donationem, intelligitur de morte naturali tantum & non de religionis ingressu, sed si pactum sit ut alter lucretur altero præmoriante, pactum valet, & purificatur per religionis ingressum. l. Deo nobis, C. de ep. & cleric. §. si vero. auth. de sanctissim. sep. Si in loco cit. in fi.

19 Sicut tamē aliqui casus, in quibus constante matrimonio, donatio inter coniuges valida est. l. si quidē §. 1. C. de don. inter con. int. vir. primo si maritus in annos singulos, vel menses aliquid vxori sui vsus bus casib. grā pmittit, l. sicut cessat. C. de don. int. valeat, vel vir. quæ proprie non est donatio, cū vxor non & ut in suos vsus impenderit, & ita marito validetur. impensa videantur qui onera matrimonij subire cogitur, l. quod in vxorem, C. de neg. gest. quæ enim vi vxori tradidit ut comptior appareret, sui gratia potius quam vxoris dedisse videtur. l. si ut certo §. interdum, commod. & hoc casu anno elapso si quid ex annuo dato ea ratione vxori superest, repetitur, l. ex annuo, de don. int. vir. unde hæc donatio proprie liberalitatem non habet, nec inde vir fit pauperior, ut nec improbantur strenæ, vel xenia quæ vxori calendis Ianuarij dantur. l. sed si vir §. si vir. ff. eod. secundo tenet donatio facta viro ab vxore obtinendæ dignitatis, vel honoris causa. l. quod ad piscenda, cum seq. ff. eod. quia sic non redditur pauperior vxor, cum ex dignitate viri ei honor & splendor accedat. §. si. auth. de consulibus l. fuminæ ff. de senat. & alijs præferatur quod appetere solet, onus dignitatis viro sustinetur, l. r. §. nec castrense, ff. de collat. bon. tertio, si seruus donetur vxori ut manumittatur, l. quod autem §. si. de don. int. vir. quia mulier inde ditior non fit, & habet nudum ministerium manumittendi. l. Iulius ff. eod. quarto, in donatione ad sepulchrum coniugis, l. si sponsus, §. concessa, ff. eod. cum referatur ad pietatem & post mortem, nec inde coniug ditior fiat, d. l. §. si. quinto, si maritus rogatus de restituenda hereditate vxori, retenta certa summa, nulla summa retenta eam restituit, quod tamen magis

pertinet ad plenam fidem restitutionis quam ad donationem, l. siue vxor, ff. eo. de don. int. vir. sexto, si vxor donet marito ea lege ut filia communi in dorem det. l. profectitia, §. si quia certa l. cum vxor, de in. dot. l. pen. C. eod. septimo, si Augustus donet Augustæ, vel cōtra, cum legibus sint soluti. l. princeps ff. de legib. l. omnium, C. de testam. vt & donatio facta à principe in priuatum non acquiritur patri, l. sancimus, §. 1. C. de don. octauo, cum donat vir in refectionē domus vxoris exiitæ, l. quod si vir. ff. de don. int. vir.

Nonus casus, in lana data vxori à marito, ex qua vestimenta facta vxoris sunt. l. si mulier. §. si. eo. tit. cum id onus sit mariti dote penes illum existente vxorem alere, & vestire, l. pro oneribus l. vbi adhuc, C. de in. dot. vt & intra luctus annum, dote non restituta, ad idem hæredes tenentur. l. si. vidua, ff. ad municip. not. glof. & Doct. in l. vn. §. cum autem, §. exactio, C. de rei vx. act. Vestes vero quas reliquit maritus vxori, eo mortuo redent ad hæredes si prætoris sunt, alię non, Bar. in l. pen. §. seruis, ff. sol. matrim. Ang. cons. 101. Castr. cons. 184. Bal. in l. cum te, de don. ante nupt. quod intelligitur si pretiosę vestes in vsu tantum sint concessæ, secus si eo animo ut perpetuo vxorum & eorum hæredum sint, at. l. id vestimentum ff. de pecul. aliter enim nõ omnia quæ vxoris causa parata sunt, vxoris sunt, unde ad maritum vel hæredes redeunt, & legari secunde vxori possunt, vel ipsi primæ l. si quod earum, in prin. & §. 1. l. hoc legatum, de leg. 3. aliter non posset fieri si ipsius essent, cum res ppria nulli legari queat, l. proprias tuas, C. de leg. vbi tamen maritus prædicta expresse donarit pendente matrimonio, & secuta fuerit traditio, & in ea voluntate perseverauerit, hæc donatio, ut reliquæ, inter coniuges morte constat maritum l. donationes quas l. res vxoris, C. de don. int. vir. quod intelligitur modo res tradita sit, aliter donatio non confirmaretur silentio & morte, l. papinianus, ff. de don. int. vir. & quod dicitur confirmari morte, intelligitur donantis, non autem morte donatarij, quia sic tacite re-

uocatur, vt & si res tradita coniugi, alteri postea tradatur, l. si maritus, C. de donat. int. vir. Et eadem procedunt in omnibus ornamentis mulieribus, vt torquibus, monilibus, & huiusmodi gratia vxoris paratis, nisi contraria extet consuetudo, vel lex municipalis, aut aliter conuenientum, sic vt supra statuto ornamenta & mundus vxori relinquuntur, non continentur monilia, & res magni pretij, Bar. in l. quamuis, ff. de auro & arg. leg.

Decimus casus, est in dote & donatione propter nuptias que augeri possunt matrimonio constante, l. si constante, C. de don. ante nupt. cum tamen donatio propter nuptias soluto matrimonio reuocetur secundum modum reuocationis dotis, l. si C. de don. ante nupt. 11. valet donatio coniugi facta eo pacto vt pro cognato expeditur, vel pro alio, l. si mulier, ff. de don. int. vir. 12. valet donatio inter coniuges vsusfructus, Boer. cons. 44. num. 21. vt & donatio mutua facta à coniugibus proprietatis, Boer. q. 355. num. 4. si ibi sit equalitas compensationis, non valet tamen donatio facta inter coniuges qui contraxerunt per verba de presenti licet matrimonium vel nuptias non sint publicè celebrata per traditionem sponsæ ad domum viri. Oldr. cons. 5. Rom. in l. si focer, §. luitius, ff. sol. matr. Quod si statutum disponat, vt si vxor decedat sine liberis, vir superstes lucretur dotem, vel partem eius, & contra si maritus præcedat, vxor lucretur incrementum dotis, vel donationem propter nuptias, lucrum illud non obtinetur, licet matrimonium sit celebratum per verba de presenti, nisi vxor sit traducta ad domum viri, & matrimonium consummatum, & idem in sponsa, Boer. cons. 46. & eo casu vir lucretur dotem, si traduxit vxorem de presenti, etiam antequam cognita fuerit. Teli. in rubr. de spons. nu. 3. Salic. in l. cum te, C. de don. ante nupt. & modo tunc dos data sit, & non tantum promissa, Fel. ibi, & edicipoest acquiri simpliciter etiam si data non sit sed tantum promissa, Bal. in l. non sane, ff. de bo. qua. lib. & idem in lucro vxoris propter nuptias marito præmoniente 13. valet donatio inter eos, si alter

non sit pauperior, scilicet donans, licet recipiens fiat ditior, vel si recipiens non fiat ditior, licet donans fiat pauperior, vsupra est dictum, vel si datur in tempus finiti matrimonij, vt scilicet res fiat viri vel vxoris cum mors fuerit secuta. l. sed interim, ff. eod. vel si donatur causa mortis, quomodo cunq. fiat ista donatio, d. l. nisi ita fiat quod nullo modo reuocetur, quia non valet, gl. in d. l. vel si maritus, matrimonio constanter emittat vxori dotem promissam in totum, vel in parte, gl. & ibi Bal. in l. si constanter, C. de don. ante nupt. remissio vero debiti alterius, vt nec assignatio debitoris, valet, Silu. donatio. 2. nu. 4. ad fi.

Validatur tamen donatio alias nulla inter coniuges facta, aliquibus modis, primo morte donantis & non reuocantis tacite, vel expresse, l. 1. & 3. C. eod. tit. & d. c. donatio, dummodo non sit ultra quingentos aureos facta, & si facta sit insinuetur, alias non confirmatur morte donantis, nisi expresse tunc approbatur, quo casu vt legatum valet, gl. of. & Io. And. in d. c. donatio. sic tamen, vt si supra summam fiat, tunc tantum valet à tempore confirmationis, sed si infra uat fit, reuocatur ad tempus quo facta & conscripta est, l. donationes quas parentes C. de don. int. vir. quod expedit scire ratione fructuum & partium, qui eius sunt cui donatio est facta, sic sentit & Couar. in rubr. de restam. 3. p. nu. 3. 4. 5. vt & quod non teneatur de damno dato in re donata, l. si mortis causa, ff. de don. causa mortis, quando scilicet præmoritur is qui donat, alias si superuivuit extinguitur donatio, l. cum hic status, §. si ambo, ff. de don. int. vir. id etiam intelligitur de donatione que pure fit coniugi, non de ea que conditionem habet vel modum, in eo enim lex contractus est sequenda, vt si fiat donatio peculij pro fectitij nomine, nam donatum non confirmatur, vt præcipuè sit filij morte patris, sed communicatur l. si donatione, C. de collat. prædicta etiam procedunt, modo non fuerit simplex promissio, sed interuenit traditio vera, non autem ficta, qua donatis constituit se nomine donantis possidere, Cast. in l. 1. §. si vir vxori, ff.

ri, ff. de acq. possess. Massuerius, in praxi iudic. §. ite donatio facta, §. per patrem, de don. quia donatio ficta, requirit causam præcedentem legitimam l. quod seruus, ff. de acq. possess. hic vero nulla interuenit, si tamen translatione facta rei, qui dedit iterum eam acceperit, non est ficta traditio nec præcatum obest confirmatione, l. 1. §. 1. ff. pro donat. similiter valet si confiteatur se recepisse, quia id est loco traditionis, & sic confirmatur morte, l. quod de suo, vbi gl. C. de dot. caut. non num. cum requiratur traditio in vita donantis, vt donatio morte confirmetur. Hæc quoque confirmatio fit non solum morte naturali, sed etiam ciuili, sic distinguendo, quod ex illa morte ciuili qua quis amittit libertatem, & fit hominis seruus, donatio perimitur, l. cum hic status, §. si donator, ff. eod. ex illa vero qua efficitur seruus pœnæ mortis, confirmatur, l. res vxoris, C. eod. etiam si euaserit mortem post latam sententiam in præsentem. Ex alia vero ciuili morte vt est deportatio, non confirmatur donatio, pendetq. vsq. ad mortem naturalem, & si non reuocetur, tunc confirmatur, d. l. res vxoris.

Confirmatur tamen per mortem ciuilem quæ est per professionem in religione, quia talis mortuus censetur, Io. And. & Card. in d. c. donatio, quod procedit si matrimonium sit consummatum, alias non, d. l. res, vt nec si ingrediatur religionem minorum, qui nil habere possunt proprium in communi nec in particulari, quia tunc hæres omnia statim habet, Bar. in auth. si qua mulier, C. de sac. eccl. quando vero possunt habere bona in communi, tunc hæres institutus debet expectare mortem naturalem, & interim est in pendenti, cum hæres possit morte ante testatorem arg. d. l. res.

Secundò, confirmatur donatio inter coniuges iuramento interueniente de non contrahendo ante mortem donantis, Bar. in l. si quis pro eo, ff. de fideiuss. Abb. in cap. si eo. tit. Silu. donatio. 2. num. 5. q. 4. Guid. Papeus, q. 146. Bar. in l. si quis pro eo, de fideiuss. Card. in clem. 1. §. porro, 5. q. de iureiur. tutius est tamen tenere. hoc casu, his non obstantibus non

firmari donationem iuramento inter coniuges, cum iuramentum non sit vinculum iniquitatis, ca. quanto, de iureiur. nec valeat contra bonos mores, cap. non est obligatorium, de reg. iur. & initio sit dictum prohiberi donationem inter coniuges quia sit contra bonos mores, & vigeant adhuc causæ prohibitionis ibi expresse, licet ad firmitatem, idque si excedat quingentos aureos, infra illos vero probabiliter iuramento confirmatur, Lop. de contr. lib. 2. cap. 47. Sic etiam confirmatur si promissa tradita sint realiter in vita, vel vir confiteatur se recepisse, quod est loco traditionis, Silu. don. 2. q. 5. Lop. lib. 2. de contr. c. 47.

Reuocatur demum hæc donatio inter coniuges, vt & simplex, in multis casibus. primo per poenitentiam, siue reuocetur expresse, in quo statur vltimè dispositio, l. cum hic status §. 1. ff. eod. siue ratiore, vt cum res donata per donantem alienatur, d. l. §. si maritus, l. si maritus, C. eod. Secundo, reuocatur si donatarius ante donantem moriatur, c. si eod. quod si simul moriantur, vt naufragio, tenet donatio, d. l. cum hic, §. si ambo, & idem si simul capiantur, & nullus eorum reuertitur, quia videntur simul decessisse, si enim vnus reuertitur præsumitur superuixisse, d. §. Tertio, si faciunt diuortium quoad Thorum cum displicentia animi, d. l. cum hic status, nisi exprimatur quod velint donationem valere, l. si interim, ff. eod. secus si fiat diuortium cum bona gratia, vt causa religionis, vel si post diuortium Thori simul post habitent, Quarto, cum focer nuntium diuortij mittit nurui, cui ante donaterat, d. l. cum hic, §. si focer, prædicta enim non solum locum habent inter coniuges, sed etiam inter focerum & nurum, vel generum, & inter consortes qui copulatos matrimonio habent in sua potestate, d. l. cum hic, §. oratio, & inter patrem, & filium non emancipatum, vt gl. d. in d. c. donatio, tripliciter quis enim alium potestatem continet, vel quia ego sum in potestate sua, vel tu in mea, vel ego & tu in potestate sumus eiusdem, glo. in l. 3. §. que in eisdem, ff. eod. Vnde si aliquorum modorum alicuius mariti quis

20
Donatio
inter con-
iuges qua-
liter reuo-
cetur.

contingit ei, cuius maritum contingit, donare non potest, vel qui eam aliquo horum modorum contingit, marito eius donare non potest, nec etiam duo consociati, nullo vero horum modorum interveniente donatio tenet ut in foceru, & nuru. Silu. donatio. 2. num. 7. ad fil. textus in l. nec inter. C. de don. int. vir.

21
Donatio inter patrem & filium cur prohibeatur, quando vel nō.

Quo porro ad donationem inter patrem, & filium, cum sint vna quasi persona, & quod filius acquirat acquirat patri, non tenet donatio inter eos facta, l. si. C. de impub. & alijs subst. l. nec inter, C. de don. int. vir. l. si ut proponis. C. eo.

Fallit primo, si filius sit emancipatus, l. si quis in emancipatum C. de donat. etiam si post donationem eum emanciper, & perseveret in donatione, l. siue emancipatis, C. de don. 1. gallus §. quid si tantum, ff. de lib. & posth. §. praterea. Infit. quibus modis, & si emancipatus etiam consensu patris rem possideat, consensus videtur inducere novam donationem eiusdem rei, l. censualis, §. 1. C. de donat. l. donationes in concubinam, §. pater, ff. de donat. l. Pōponius, ff. fam. hercisc. Secundo valet donatio si pater quid donet filio pro dote, vel filio pro donatione propter nuptias, l. Pomponius, ff. fam. hercisc. l. si. de don. ante nupt. & ff. de collat. bon. & de collat. dotis, qui tamen casus est improprius, cum donatio libera sit, ut supra est dictum, & pater ex officio teneatur dotem filiae assignare, l. qui liberos, ff. de tit. nupt. tertio si pater aliquid donet filio eunti ad castra nobilia, l. 4. C. fam. hercisc. l. 1. C. de Castr. pec. mil. lib. 12. l. 4. ff. fam. hercisc. vel eide ad studia progredienti, l. quae pater, 2. ff. fam. hercisc. quae non imputantur etiam filio, cum ex debito paterno sint facta, quarto, si quid donetur filijs propter benemerita, sic enim estimantur non ut filij sed ut extranei, Castr. in l. 2. C. de inoff. don. quinto, alij etiam sunt casus in quibus valet donatio inter patrem & filium, nec acquiratur usufructus patri, ut dicit gl. in auth. idem est, C. de bo. quae lib. primo, cum hac conditione relinquatur a proavo vel extraneo, ut patri non acquiratur usufructus, auth. ut liceat matri, collat. §. in prin. secundo si pater

remitte filio usufructum quem habet in bonis eius aduentitij, l. cum oportet, §. si. autem, C. de bo. quae lib. tertio in hereditate fratris vel sororis in qua cum patre admittitur, §. si vero, auth. de her. ab int. auth. cessante, C. de leg. har. auth. defuncto, C. ad Tert. Fran. de Aret. in cōf. 161. in illa enim portione filij pater non habet usufructum, quarto in hereditate quam filius adit patre nolente, l. si. §. si. autem, C. de bonis quae lib. quinto quando filio legatur servus ut eum manumittat, d. l. si. §. si. sexto in rebus obveniētibz filio quando parentes solvunt matrimonium de futuro sine causa rationabili, §. quia vero, auth. ut nulli iud. septimo, si filio legatur usufructus, quia servitus servitutis esse non potest, l. 1. ff. de usufr. leg. octavo, si imperator donet filio familias, l. cum multa, C. de bo. quae lib. nono, in quasi castrensi peculio, l. cum oportet, §. exceptis, C. de bo. quae lib. decimo, si pater donet filio alimenta, vndecimo, quando filius familias recipit dotem patre nō consentient, nec se obligante, quia non acquirat patri usufructum, vel aliud Bar. in l. contra, ff. rer. amor. duodecimo, vifupra, cum donatur filio propter benemerita praecedentia, si enim merita non praecedunt donatio non valet, nisi confirmetur morte, Bar. in l. 1. §. nec castrense, ff. de collat. & in hoc creditur patri si dicit se donare propter merita, vifupra est dictum, sed si de hoc dubitetur quid pater fecerit, probanda sunt merita, Bar. in l. si donatione, C. de collat. Vltimo si filius est emancipatus, ut supra e. constitutus de in int. rest. & si fiat donatio in actu emancipationis est donatio simplex & nō obmerita, cum magis filius deberet donare patri eum emancipanti, vnde ut simplex donatio venit conferenda, Bar. in l. ut liberis, C. de collat. Si vero sit filio existenti in patris potestate, emancipatio conualefcit, l. siue, C. de donat. Sic etiam potest & debet donari filijs illegitimis pro alimentis, c. cum haberet, de eo qui cogn. & si caret legitimis, potest dare amico omnia bona sua, ut ea det illegitimo, qui potest retinere et sibi data a patre donec condemnatur, & idem est saltem

rem ad alimenta etiam si sit filius clerici, Lop. de contr. lib. 2. c. 46. Et ita potest legari amico, cum hac confidentia quod id restituat filio clerici, id tamen non potest deduci in pactum, quia id esset in fraudem legis, cum tales sint incapaces successione, quod si fiat, nec amicus potest id retinere ex equitate, nec filius cum sit incapax ex lege, vnde confidendum est tantum de amico, qui licet possit sic data sibi retinere, tamen sciens intentionem dantis tacitam, si est verus amicus ea dabit filio, & is licite retinebit, cum non habeat a patre, sed ab amico, pro alimentis tamen spurij potest legari, & donari, & dos filiabus ac debet d. c. cum haberet, Lop. loco cit.

22
Donatio inter patrem & filium qua firmetur.

Confirmatur praeterea donatio facta a patre filio, si mox emancipetur, modo quo supra, secundum mortem, & silentio donantis, si facta sit usque ad quantitatem legitimam, vel supra insinuata sit, & in suprema voluntate donans eam donationem confirmavit, etiam si sit supra quingentos aureos, l. donationes, C. de don. int. vir. distinguendo circa tempus confirmationis eiusdem ut supra, & de facta inter coniuges quando, & a quo tempore confirmetur, est dictum, tertio, confirmatur si iuramentum accedat et utroque vivente, quia pater potest facere valere hanc donationem quando vult, filium emancipando, & ideo iuramentum supplet hanc solemnitate, l. si. C. de emancip. lib. auth. sacram. puberum, C. si adu. vend.

23
Donatio inter patrem & filium ut revocecur.

Renocari demum potest donatio facta filio emancipato aliquibus casibus, primo, si donatarius atroces iniurias intulit donanti, vel in eum impias manus iniiecit, vel graue damnum in rebus eius intulit, & eius vitae periculum afferret, secundo, si conditionem appositam non implevit, tertio, si neglexit alere donatorem inopem de quibus supra est actum ver. praeced.

Ver. De Donatione Causa Mortis.

24
Donatio causa mortis ea est, cum quis ob mortis instantis suspicionem

donat, sic ut si decedat is habeat cui donavit, si vero supervivatur apud ipsum reus quid maneat, vel si eum penitet, aut prior decedat is cui donavit, §. mortis causa. In fit. de donat. l. 2. §. 4. §. 6. ff. de don. cau. sa mortis, & in summa haec donatio continet, ut is qui donat, malit habere quam eum cui donat, & eum cui donat magis quam suum haeredem, l. 1. l. senatus. de mortis causa don. & est quaedam dispensatio voluntatis ex mortis, vel alterius instantis, vel facuri periculi consideratione, vel metu l. 2. ff. eod. Dicitur voluntatis, quia libere fieri debet, aliter si metu fieret non valeret, l. metum, ff. quod met. causa quando ideo metus inferitur ut donetur, alias secus l. 3. ff. eod. quod met. causa, & addi potest, a donante vel herede praestanda, ut differat a legato, quod semper ab herede praestatur.

Conuenit vero haec donatio cum donatione inter vivos, quia utraque est donatio, & utraque fit inter vivos. Differt vero quia haec penitentia renocatur, nō autem alia, l. qui mortis causa, ff. de don. causa mortis, secundo, quia in ista requiruntur quinque testes, in illa duo sufficientiunt, l. si. C. de don. causa mortis, in dubio vero praesumitur donatio inter vivos, si mortis mentio non sit facta, glo. in d. l.

Conuenit etiam haec donatio cum captione causa mortis vel legatis, primo, quia utraque est vltima voluntas, secundo, quia utraq; requirit numerum quinque testium, tertio, quia in utroque locum vendicat substitutio, l. 4. C. de don. causa mortis, quarto, quia nec insinuationem exigit, d. l. si. quinto, quia non est perfecta nisi morte sequuta per quam confirmatur l. 4. ff. eod. sexto, quia ex ea falcidia detrahitur, l. si. C. ad l. falcid. & in multis alijs conuenit cum legato d. h. si. & l. marcellus, ff. eod. ita ut dicatur reddita per omnia ad inita legati, §. haec mortis causa, de donat. l. illud l. marcellus, §. si. cum l. seq. l. si debitor, ff. de don. causa mortis.

Differt vero in multis a legato, de quibus glo. in §. nam cum prudentibus, verbo fere, Inst. de don. primo, quia legatum semper datur ab herede, haec modo

do ab illo, modo à donante, & si legatū daretur à testatore, transferretur in donationem inter vivos, glo. in l. legatum, ff. de leg. 2. quo casu testator reuocare non poterit, nec inde falcidia detrahetur, vt ibi. d. Bart. secundo, quia filius familias patre consentiente potest donare causa mortis, sed non legare vel testari, nec codicillum facere l. tam is, ff. eod. l. 2. de leg. 1. tertio, quia licet testamentum sit falsum vel nullum, tenet hæc donatio, non autem legatum l. pen. §. ff. de his quibus vt ind. quarto, quia accusans testamentū, vt falsum vel nullum amittit legatum, non autem qui impugnat hanc donationem, Bar. in l. 2. de leg. 1. post legatum ff. de his quibus vt ind. §. 1. vbi glo. in l. de don. quinto, quia legatum sit ignoranti, hæc vero regulariter non, & in alijs multis, & dignoscitur à legato hæc donatio quando verba sunt communia, vel æquiuoca per traditionem rei, vel obligationem qua donator se obligat legatario, & quando nullum horum interuenit dicitur legatum, l. 2. l. marcellus, cum ibi not. ff. eod. Siluest. donatio. 4. num. 3.

25 Donatio causamoris quomplex. Tres vero sunt donationes causa mortis, l. 2. ff. eod. vna cum quis nullo periculo iam in mente territus, sed sola cogitatione mortalitatis donat, secunda cum imminente periculo donat sic vt statim fiat accipientis, quæ reuocatur eo conualescente, l. 1. §. item cum ipse, ff. eod. tertia cum in periculo mortis, donat, vt non statim fiat alicuius, sed morte secuta.

26 Donare causamoris quomodo. Donare vero hi possunt hoc modo, & eas res, prout in donatione simplici est dictum, & capere ex donatione possunt, & præterea coniux, & filius familias quibus donari non potest inter vivos, istius capaces sunt l. donationes quas parentes, C. de don. int. vir. l. pen. C. de don. causa mortis. Et generaliter qui potest testari, potest & donare causa mortis, licet testamentum de facto non condiderit, modo facere possit l. marcellus, ff. de don. causa mortis, l. tam is, eod. tit. excepto filio familias qui cum testari non possit, excepto peculio castrensi vel quasi, hanc tamen donationem patre consentiente facere potest d. l. tam is l. qui

in potestate, ff. de testam. l. 3. C. qui testam. facere possit, qui patris consensus debet esse specialis, qui nec potest sine eo consensu donare ea bona quorum usufructus patri non quaeritur, vt nec testari de ijs bonis sine patris consensu, qui nec patri donare potest causa mortis sine iudicis auctoritate, Couar. in rubr. de testam. 3. p. & quibus legari potest iisdem causa mortis relinquere licet, d. l. tam is, §. si. Donare vero non potest causa mortis qui donare non potest inter vivos, l. filius familias, ff. de donat. vnde si statuto cauetur ne mulier possit donare, nec causa mortis potest d. l. Bar. in lib. de consuet. feud. in rubr. de prohib. feud. alien. quando vero permittitur donatio permittitur, non includitur donatio causa mortis, quia non est proprie donatio, l. 1. §. 1. ff. de donat. vnde feudatarius cui est à domino permittitur donare, non potest causa mortis donare, vt nec potest donare qui capitale crimen admittit cuius causa bona publicantur, siue fiat ante crimen, vel post, ante sententiam vel post, cum & tunc testamentum rumpatur, l. si aliquis, ff. eod. Fallit id tamen in re donata vxori ante reatū commissum, non post, l. cum hic status §. si maritus, ff. de don. int. vir. l. res vxoris, C. de don. int. vir. & vx.

27 Donatio causamoris cui potest fieri. Donari etiam omnibus potest vsupra quibus & legatum iure relinquere potest l. omnibus, ff. eod. in quo non tempus donationis, sed mortis inspicitur, l. mortis causa, §. ff. de don. causa mor. damnatis tamen in metallum, licet legari non possit, in causa tamen alimentorum relinquere potest, Barr. in l. quidam, ff. de pœnis.

28 Donatio causamoris qualiter fiat. Hæc autem donatio tripliciter fit, scilicet traditione, pollicitatione, & stipulatione l. senatus, ff. eod. quocunque tamen modo fiat debet inferri, quod sit causa mortis, vel talis periculi, d. l. & si nil apparet præsumitur inter vivos donatum, licet & in hoc standum sit consueturis, Debent enim in ea quinq; testes adesse si fiat extraneis si liberis duo, l. si quis argentum, §. si. C. de don. l. si. C. eo. debet etiam esse præsens persona cui donatio fit, vel alia quæ vice eius rem recipiat

piat, & si causa mortis donatur ecclesie, vel pauperibus debet notarius recipere, & stipulari nomine eorum, l. inter, ff. eo. Et licet olim præsentis tantum fieret, vel interueniente traditione, l. omnibus l. senatus, l. inter ff. eod. hodie tamen potest fieri vt & alia donationes, l. mortis causa donatio. eod. Et potest in ea substitui vt priore defuncto ad alterum donata pertineant, l. si. C. de don. causa mort. l. fin. C. de codicill. oportet tamen in omni specie donationis causa mortis, vt supra, mortis mentionem facere, aliter ex eo solo quod quis moriturus donat, non videtur causa mortis donare, nisi id adiiciatur, l. 1. C. eod. de don. causa mortis, nec etiam mortis mentio facit donationem causa mortis, nisi id expresse dicatur, l. seia, §. si. ff. eod. etiam si infirmus simpliciter donet, censetur enim donare inter vivos, nisi causa mortis fiat, d. §. etiam si donatio fiat vt post mortem ad donatarium res donata perueniat, quia sic est donatio simplex inter vivos cum modo, & differretur actio tantum post mortem, Bal. in l. quæ dotis, ff. sol. matr. l. 1. ff. vt actio, ab hær. & contra hær. vnde nominatè requiritur, vt fiat propter periculum aliquod mortis quod timeatur vt in fias, d. l. seia, §. si. vt hostes, prædones, potentis crudelitas, nauigatio, iter per insidiosa loca, senium, infirma valetudo, ex quibus mors potest facile statim sequi, l. 2. de don. causa mort. vnde in hac donatione inspicitur mortis tempus, in quo tantum donatio habet vim, l. in mortis causa, ff. eod. l. si. ff. de don. int. vir. nec stat est in genere facere mentionem mortis, nisi & in specie fiat, Alex. in l. quæ dotis, ff. sol. matr. quandoque tamen sine expressione mortis, potest causa mortis colligi, vt si iturus peregre, mare ingressurus, in prelium vel bellum iturus, graui morbo detentus donet, quia tunc exitu mortis donatio facta colligitur & ita erit reuocabilis, Guil. Bened. in c. Rainutus, num. 23; 24. verbo. testamentum de testam. tutius tamen est id exprimere.

29 Reuocari demum potest hæc donatio Donatio aliquibus casibus, primo, si ante mortem peniteat donantem, cum confirmetur

tantum morte, nisi adiecta sit lex quod vis, vt reuocari non possit, quæ valet, l. cum hic status §. penitentia, de don. inter virum l. qui mortis, l. senatus, §. 1. de mort. causa don. l. 3. C. de mort. causa don. l. si alienam, §. marcellus, l. senatus, §. si sic de mort. causa don. & idem si donans alienat viuentem rem donatam, si donatio sit rei specialis quæ alienatur, non autem si donatio sit specialis, & postea fiat generalis hæredis institutio, sic enim non derogatur donationi speciali, vt dicit, Couar. in rubr. de testam. 3. par. num. 19 qui & nu. 25. ibid. d. casibus hic descriptis reuocari donationem causa mortis, & num. 24. d. per penitentiam reuocari donationem etiam si quis decedat sine hærede ex testamento vel ab intestato, id probans contra eodem, quod iuri naturali innititur, quo inducitur vno vinculo ligatum, contrario modo, id est diffensu solui, l. nihil tam naturale, ff. de regul. iu. Secundo, si donatarius moriatur ante donantem, l. seia l. si iuli mortis, ff. eod. Tertio, si fiat ob periculum imminens, & mors non sequatur, l. mortis causa, §. si donaturus, eod. quarto, si non impleatur causa sub qua donatio est facta, nisi donatio sit facta in causam piam, vt dictum est cap. de donatione simplicis, & nisi adiecta sit conditio, vt supra, vt reuocari non possit, quo tamen casu ex causa poterit reuocari, vt propter superuenientiam filiorum c. quicunq; 17. q. si. imo & si statim dominium non transferatur, irreuocabiliter tamen fiat, irreuocabilis erit, d. l. senatus, §. mortis causa, & ita habebit effectum simplicis donationis licet dicatur causa mortis, & poterit reuocari etiam si iuratum sit de non reuocando, ex noua causa, vel si quis donarit omnia bona præsentia & futura, quia inducitur votum captandæ mortis, pecti tamen debet absolutio prius à iuramento, si tamen quis donat bona sua non addens futura, sic non reuocatur, l. fin. C. de pact. l. stipulatio hoc modo, ff. de verb. oblig.

Vbi demum donatio reuocatur, id fieri potest per conditionem causa data causa non secuta, vel l. actione in factum, vel vtili in rem, vel conditione, l. mortis

ris causa, §. si donaturus, l. qui mortis causa, ff. de mort. causa don. & quando reuocatur, restitui debent fructus vna cura re, l. cum quis mortis cod. ff. de cond. causa data. In petitione vero detrahi potest à donatione; causa mortis per hæredem quarta falcidia, l. vbi ita donatur l. feia, de don. causa mortis, l. 2. l. in donationibus, l. pen. C. ad l. falcid. in hac demum materia, si qui casus forte de sint videatur l. op. de contr. lib. 2. c. 39. cum seq. quos tamen paucos cenfeo.

De societate, videndum de hac re §. dixi tract. de vsuris edito, cap. 7.

De contractu Assuranceionis. Videnda quæ de hac re dixi tract. de vsuris, cap. 7.

S Y M M A R I V M.

- 1 Emptio quid sit, & quid in ea veniat, & an quandoque quis vendere cogatur.
- 2 Venditionis materia quæ.
- 3 Venditionis pretium iustum quod sit, & dignoscatur, & an quandoque pretium augeri possit.
- 4 Emptio quâdo non teneat, & rescindi possit, vel pretium equari, & vt pretium augeri.
- 5 Venditor an teneatur ad defectus rei venditæ, & eos pro palare.
- 6 Venditio cum pacto de retrouendendo an liceat, & quomodo.
- 7 Liuellum an liceat.
- 8 Negotiatio an sit honesta, & laudabilis.
- 9 Venditæ rei iurum, & periculum ad quem spectet.
- 10 Vendere quis possit vel non, & cui.
- 11 Vendi quæ possint, vel non.
- 12 Vendi an possit res ecclesiastica, & quomodo.
- 13 Vendi an possit assignatum clerico titulo patri monij.
- 14 Vendi quæ vltius non possint.
- 15 Vendi an possit res aliena, vel subiecta restitutioni, vel emi ex alieno, & cui acquiratur.
- 16 Vendi an possit res subiecta fidei commisso.
- 17 Vendi an possit res dotalis, & quomodo.

18 Vendi an possint res publicæ & huiusmodi.

19 in Venditione quæ vltius interne nire debeant.

20 Venditor an teneatur de euictione, quomodo, & quando.

21 Venditio an rescindatur quandoque, quomodo, & quando.

De Emptione, & Venditione.
Cap. XXXV.

Venditio, sic potest definiri, I quod est alienatio dominiij Emptio alicuius rei facta à proprio qd sit, & Domino in alium, accepto quid in ea iusto pretio loco rei in pecunia veniat, & nia numerata, ex contractu emptionis, an quis ex hac definitione facile etiâ colligi potest teneatur definitio emptionis nempe e contrario, quæque; vna vel quod est contractus bonæ fidei nomi dicitur, natus iurispergentium per quem sit commutatio rei cum certo pretio ex consensu, Bal. in l. si cum fundum §. 1. ff. vel habita fide de pretio.

Notandum primo, quia in emptione, & venditione fit translatio dominiij, ideo debet esse distincte persone euentis, & vendentis, & consequenter non possit quisquam semere rem suam, siue sciens siue ignorans, vt habetur in l. suæ rei, ff. de contrahenda emptione. Hinc fit vt inter patrem, & filium non possit esse emptio, & venditio, ff. eod. tit. l. 2. quia bona filij putantur esse patris, & e contra, bona patris filiorum & hoc quâmdiu filius non est emancipatus. Et licet in re sua quilibet sit moderator l. in re mandata, C. mandat. vendere tñ quandoque; quis cogitur, primo, cum e xposuit rem venalem, nisi ibi ad sit peccatum, secundo, ob publicâ necessitatem, pretio moderato à iudice taxato, exceptis sibi necessarijs ad victum. Couar. lib. 2. Var. ref. c. 3. nu. 5. vel ob ecclesiam aut monasterium edificandum, vt & vetari potest ne quis altius edificec, ne moniales conspici possint, Couar. lib. 3. var. ref. c. 14.

Notandum secundo, quod emptio & venditio sunt vnus simplex contractus qui ex parte euentis vocatur emptio, ex parte

parte vendentis venditio, fit autem hic contractus duobus modis, vno modo simpliciter verbo contrahentium, alio modo per scripturam, & vtroque modo aliquando fit datus arris aliquando vero sine arris. Instit. de emptione. §. primo, & ff. eodem tit. l. 2. Si autem fiat per scripturam, tñ validatur venditio, cum vel partes ipse scribunt, aut subscribunt, vel per Instrumentum confectum, per tabellarios ex omni parte completum, nempe adhibitis testibus, vel partium subscriptione, & c. ita vt antequam Instrumentum accipiat suam vltimâ perfectionem, licitum partibus sit retrocedere. Quando autem in venditione datus sunt arræ, tunc ipsa traditione earum validatur emptio, ita vt si emptor retrocedit perdat arras quas dedit, si autem retrocedat venditor, compellatur restituere duplum vt habetur, Instit. de emptione, & venditione §. 1. vbi glof. & hoc casu vbi quis arras amittit non potest peti aliud interesse, & potest resilire à contractu in foro fori, si res & pretium vltius traditæ non sunt. d. §. primo. l. 1. C. de pact. inter empt. l. de lege, & l. fin. ff. de l. commiss. Et ita ad emptionem tria substantialiter requiruntur, res, pretium, & consensus, §. primo 2. 3. Instit. de emptione, & venditione l. in venditionibus, C. eod. l. 2. ff. de act. scriptura vero in ea non est necessaria nisi ad facilitorem probationem. l. cum instrumentis. C. de fid. instr. l. cum res. C. de prob. l. pæctum. C. de pact. l. contrahitur. ff. de pign. nisi conuentum sit quod non valeat nisi scriptura confecta, l. contractus. C. de fid. instrum. §. primo. Instit. de empt. & vendit.

Notandum tertio, non statim atque valida est venditio rem fieri ipsius euentis, & ad eum pertinere commoda, vel in commoda, sed requiritur aliquid ex parte emptoris, & aliquid ex parte venditoris. Ex parte emptoris requiritur vt numeret pecuniam, & pretium integrum rei, vel saltem alio modo satisfaciatur, de pretio dando pignora, aut fideiussores, aut iuratoriâ cautionem, vel alio modo ex consensu venditoris obliget se ad pretium persolendum; Ex

Pars Secunda.

parte vendentis requiritur, vt rem tradat emptori. Colligantur hæc ex li. quod vendidi & ex l. vt res emptoris fiat. ff. de contr. emptione. Hinc etiam sequitur quousque; pretiū persolatur vt venditor possit suos facere fructus rei venditæ, & soluto pretio emptori, possit exigere eiusdem fructus rei ab emptore. Quod si res tradita sit emptori, & emptor ex quacunque causa illam relinquat apud venditorem res manet periculo ipsius emptoris. Aduertendum est autem quod dixi emptionem, & reuenditionem requirere solutionem pretij in numerata pecunia, primo, ad excludendam quamcunque rem traditam pro pretio, quia quando res pro redatur non est emptio, aut venditio, sed permutatio.

Secundo, ad excludendum pretium pecuniæ soluendum in futurum, quia emptio, & venditio ex natura sua intelliguntur in pecunia numerata, requiritur enim pro tali complemento traditionem rei, & solutionem pretij. Vnde venditio quæ sit credita pecunia, non est vnus simplex contractus, sed duplex alter emptionis, & venditionis, alter mutui, in quo pretium rei venditæ mutatur.

Sit secundum dictum. Materia emptionis, & venditionis est omnis res pecunia extimabilis. Vnde dona supernaturalia non possunt vendi, vt habetur infra de simonia, nec cetera spiritualia. Eodem modo vita hominis liberi non est pretio extimabilis, Ideo non potest vendi. Notandum tamen, licet omnia, quæ sunt pretio extimabilia, vendi possint ex natura rei, tamen aliqua prohibentur, aliqua vero prohibentur vendi tali, vel tali generi hominum in l. Celsus ff. de contr. Emptione. Multa simpliciter vendi prohibentur, vt loca sacra aut Religiosa, & loca publica, si similiter vendi prohibentur Christiani liberi bello capti: similiter prohibentur vendi, mala opera, vt homicidia fornicationes, & c. & quorum vsus malus est, vt taxilli aleæ, fuci mulierum, quod puto tunc esse peccatum mortale, cum ista vendantur personæ de qua certum est male mortaliter vsuram esse illis: In ordine ad

N

ali-

aliquas personas vendi aliquam prohibentur, verbi gratia, vasa sacra, integra prohibentur vendi laicis. l. lancimus C. de sac. sanct. Ecclesijs similiter in Bulla cęnę domini prohibetur, Christianis ne vendant infidelibus, ulla genera armorum, aut metallorum aurignaminum sic & res ficta vetatur vendi, quę non est, cum in fraudem id fiat, fructus tamen futuri emi possunt, & fetus nascituri, quando paciscens fortunę aleę se committere voluit, promittens tantum soluturum, sicut tales fructus nascerentur vel non, sed si in specie id non est dictum, fructibus non extantibus non tenetur solvere, factus tamen retis vendi potest ob laborem adiunctum, quod estimabile est, arbitrio boni viri, & soluendum promissum tum ob laborem tum ob rei incertum eventum, fraude remota. Quod si res uenalis est semicomposita, ut domus, uel artritua, ignorante emptore, venditio non tenet, se eius, si sciente, in foro tamen conscientię ob id de pretio est minuendum; Sic res aliena vendi non potest, nisi presentate domino, & non renuente, uel postea rapum habeat, uel iudicis autoritate id fiat, de quo latius infra; Sic res propria emi non potest nisi uenditor in ea partem aliquam habeat, uel eam possideat; Et nedum res aliena emi non potest, sed nec cum dubio an sit aliena, aliter eo comperto, illam cum fructibus restituere tenetur, nisi diligentiam adhibeat an sit aliena, & ea facta non inueniat esse alterius, alias sic, & idem de his qui emunt ab Aegyptijs, cingaris dictis, qui ex furris uiuunt, is enim restituere tenetur uero domino, uel pauperibus. Quod si quis emit rem ignoranter a latrone, putans eius esse, & eam alteri vendat bona fide, si uerum rescierit, tenetur ementi restituere pretium acceptum, quando se ei obligauit de euenctione, nec potest a uenditore sumi consequi, nam fuit in culpa emendo, quia indagare debuit an esset aliena, nec id praestitit, alias si id fecit, nec sciuit, excusatur a culpa, & restitutione; & si emens idem bona fide rem alienam, tam plures uendit, excessum illam do-

mino reddere debet, nisi ratione loci, uel forme, & huiusmodi augmentum id factum sit, sic nec res litigiosa uendi potest, nec debita aliena, minus iusto emi, ob anticipatam solutionem, si fiat facilia recuperata, nisi concurrat damnum emergens, uel lucrum cessans, ut d. Lop. de contr. lib. x. capit. secundo, & tertio, & eadem ratione debita futura minoris anticipata solutione redimi non possunt, nisi ratione interesse, uel nisi sint dubio, uel periculo subiecta, nec etiam tunc redimi possunt pretio minimo quando rigido sunt soluta. Sic officia publica ex se uendi non possunt; ex aliquibus tamē circumstantijs id licet, ut quia Reipublicę necessitatibus, alia uia subueniri non possit, sic tamen, ut non uendantur talibus personis, unde dubium sit subditos debere opprimi, Diuus Tho. ep. 2. ad Roman. nec id fiat sine autoritate principis, & modo non sint officia ubi iudicia exercentur, nisi ex graui causa, nec ecclesiastica, quę sic uendi non possunt, & idem in predictis de magnatibus qui sub principe existunt censendū est, & idem de obrinentibus ea modo ea uendant pretio honesto, & personis idoneis, Lop. de contr. libro secundo capitulo sexto. Sic is qui commisit crimen ob quod bona ueniunt publicanda, si ante sententiam id agat, transfert dominium in emptorem. Innoc. in cap. quia propter de elect. qui tamē tuta conscientia id agere non potest quando ex suspitione poenę ea uendit, quia sic emptori publicantur. l. si aliquis. ff. de donatione causa mortis, nisi certo creditur id non denentur in notitiam iustitię. Sed si bona alicuius ob delictum sunt ipso iure ffco addicta, ut in hæresi, si est occultum nec timeri potest id denenturum in notitiam iustitię, non est prohibendus ea uendere, cum ante sententię executionem, possit illa in conscientia retinere, sed si subest tale periculum, securus est, cum sic damnum afferatur ementi; Quod si quis bis eandem rem duobus uendat, & gradatur secundum, is praferatur. l. quoties. C. de rei uend. c. sic res spirituales, ut celeberratio misce, uendi non possunt ex pacto, donatum

tamen retineri potest ob laborem exhibitum, uel ob sustentationem & huiusmodi, arres uero pretio doceri possunt, & etiā ubi temporale cum spirituali miscetur quo ad temporale ibi existens, ut uasa sacra, sic tamen ut ratione spiritualitatis plus non uendantur. Sic uendere ficos, aleas, arma, uenenum, si ad malum id a uendente non ordinetur, nec in malo concurrat, sed tantum propriū lucrum intendat, non est illicitum, licet maior pars hominum ijs male utantur, dum modo non sciat euentem in specie ijs usum ad aliquem in particulari in uita uel rebus temporalibus lædendum; sic etiam licet hospiti uendere cibos diei ieiunij ei qui petit, & paratus est non ieiunare licet, credat eum potentem, secus si non petit, & credit cum posse seruare ieiunium, ut nec licet uendere arma ituro ad certum bellum iniustum, si uero id nec sit non est illicitum, sed si circa prædicta uendens dubitat, si dubitū est speculatiuum, potest, si uero est practicum attenda qualitate personę, esset illicitum credendo euentem id abusu mortali in casu speciali, uendere tali cum simili dubio, quando ea sunt talia ut quis illis bene, & male ut possit, & ut plurimum ijs homines male utantur, sic licet copula carnalis sit illicita, uendi tamen potest ob uoluptatem adiunctam, & promissum post copulam soluendum meretrici, & etiam coniugatę & puellę in conscientia, licet sola meretrici id in iudicio petere possit. Lop. de contr. libro primo, capitulo septimo, octauo, & nono. Et similia uendi non possunt de quibus etiam infra late agitur ubi, & alia inseruntur quę uendi non possunt.

3
Venditionis pretij iustum quod sit, & dignoscat, & an quicquid pretij augeri possit.

Sic tertium dictum, in emptione, & uenditione seruanda est iustitia pretij, emptio enim & uenditio pertinet ad iustitiam, commutatiuam cuius natura consistit in hoc, ut fiat æqualitas. Unde pretium illud iustum est, quod adequatur ipsi rei. Arist. i. Polit. & 3. Eth. capitulo septimo, Diuus Thomas secunda secunda quaestione 76. art. 1. l. & si quo præ-

vsur. capitulo. 12. in princip.

Norandum primo, iustum pretium rerum duobus modis haberi posse, primo, per taxationem legis, uel personarum habentium publicam auctoritatem, & tunc iustum pretium rei consistit in indiuisibili, nempe in illa quantitate determinata quę taxata est, qui princeps in ea taxatione faciendā æstimare debet bonum commune, expensas, & labores conducentium, licet cessans mercatorum copiam, uel inopiā & rerum, pecuniarum, emptorum & uenditorum, industriam in mutando vnam re in aliam & huiusmodi, sic tamen, ut a iusto non recedatur. Aduertendum est autem taxationem pretij quandoque fieri in fauorem emptoris, & tantumdem ualeat taxatio quantum si absolute diceretur ne plus uendatur. Unde sequitur, ut minus uendi possit, si tamen non dicatur ne plus uendi possit, sed taxetur simpliciter pretium ut panis, minus emi non potest nisi donante uenditore, secundo, iustum pretium est arbitrium, uel euentum & hoc non est positum in indiuisibili, sed habet latitudinem, & est triplex, infimum, supremum, seu rigorosum, & medium. Communiter hoc pretium arbitrium iustum est illud quod currit communiter in foro, infimum est, ut si res medio pretio uendatur quadragintanouem, cū dimidio, aureis si uendatur xlix. erit infimum, supremum si uendatur quinquaginta, & in hoc triplici pretio non potest esse iniustitia, tertium pretium dicitur commune, uel naturale, prout res abundat uel non, quia cum omnes res ueniant in usus hominum, ideo tanti ciuilitate ualent quantum hominibus inseruiunt, & ideo ex earum copia uel inopia sumitur earum pretium. 5. Eth. c. 6. 7. Abb. in c. 1. de empt. & ued. & secundum hanc copiam, uel inopiam regulari debet legale, & conuentionale, res uendendo prout communiter currit in foro pretio currenti, remota omni fraude pretium augmentum, uel minutionem, ut d. Silu. usura. 2. in prin. & verbo. emptio. quaestio. 6. Sor. libro 6. de iustit. quaestione secunda, artic. tertio, & idem

dicendum est de rebus. quæ voce præconis venduntur, vt sint emenda: iuxta æstimationem, vel valorem currentem, vel saltem prout ibi venditioni exponuntur ab eo qui illarum dominus sit omni fraude remota, vt dicit Aragon. 2. q. 76. art. 1. ver. 3; est aduertendum, & similiter si res venales sint, exquisite raro solite vendi vt gemme habenda est ratio laboris expensæ periculi, cui se exposuit quis, eas traducendo, & tēpus contractus celebrari, an tunc plus valeant, & idem de loco, quia res plus valent in ciuitate quam ruri, vt plurimum, & idē si ad sit pactum de retrovendendo, quia minus valent. Boer. decif. 23. num. 25. vel si vendens inde paritur damnum, & incommodum, vel ad sit paucitas rei, & vendentium, quia plus valet, Couar. lib. 3. c. 8. var. ref. Nauar. c. 17. nu. 247. &c.

Notandum secundo, quod duplex est genus, & res, quæ venduntur, quædam sunt res necessariæ siue vtilis ad sustentationem vitæ & status, quædam sunt res pertinentes solum ad ornatum, & pompam. In his diuersi modi inueniuntur. Nam in rebus secundi generis illud communiter habetur pro iusto pretio quod inueniri potest remota fraude, & dolo, de his rebus intelligendæ sunt pleræque leges ciuiles, quæ res dicunt tantum valere quantum vendi possunt, vt l. prima §. si heres ff. ad legem Falcidiam, & l. si quis vxori. §. finali. ff. de furtis. Huiusmodi res sunt gemmæ, & quædam similia, quæ sunt propria summorum Principum. Res autem prioris generis, quæ pertinent ad communem vsum hominum habent pro pretio iusto illud quod communiter extimantur, huiusmodi est illud, quod communiter currit in foro, vt habetur l. pretia, ad legem Falcidiam. Quod si adueniat in aliqua regione res quæ ibi nunquam fuerunt, tunc iustum pretium imponendum esset, vel à Principe vel à prudentibus viris, & in taxando hoc pretio iusto hæc deberent attendi, primo, ex parte venditoris attendendum esset ad labores sollicitudinem industriam, quibus is vult ad illas res ferendas, & ad pe-

ricula quibus se exposuit, secundo, ex parte mercatoris ipsius attendendum etiam num. sint in mercatu multi emptores, vel pauci, horum enim multitudine, & paucitas mutat pretia rerum, tertio, ex parte ipsarum mercium nura sint apud ipsum venditorem. meliorata an deteriorata, siue meliorata sint per artem, & industriam, siue alio modo nempe successu temporis &c. Ultimo attendendum est, ex parte Reipublicæ, & communitatis, vtrum illæ res sint futuræ viles aut necessaria: Reipublicæ, an expediat habere copiam earum vel inopiam. Quod si neque à Republica, neque à prudentibus viris, pretium taxetur, tunc, taxari potest ab ipso venditore iuxta regulas infra dicendas in quarto dicto, & superius dicta.

Quod si Venetijs iuxta prærium legale res vendatur octo, & Romæ iuxta idem duodecim, existens Venetijs, si res illas non erat Romam delaturus, non potest vendere pro duodecim, & modo in se suscipiat periculum, & expensas tunc, vel conuentio fiat de celebrando contractu Romæ, si vero non vult transmitti Romam standum est taxationi legis factæ Venetijs. Aragon. d. art. 1. ver. est aliud dubium.

Sit tertium dictum, si venditor vendat rem carius vltra dimidium, vel emptor emat vilius infra dimidium iusti pretij contractus in vtroque foro rescinditur, & pars lesa habet actionem ad petendum rescissionem contractus, vel vt suppleatur iustum pretium l. 2. C. de rescind. vend. si autem non excedatur medietas iusti pretij, iure quidē ciuili contractus validus est, & non rescinditur, iure canonico non ita aperte habetur nulla validus, vel inualidus sit contractus, sed tamen ad petitionem patris lesæ soler contractus rescindi per sententiam, quādo est magnus excessus, ita vt pertingat, vel ad medietatem, vel paulominus. In foro conscientiæ quomodocumque sit fraudis aliquid in pretio commissū semper remanet obligatio restituendi, siue contractus rescindatur siue nō, vel si aliquo modo sit excessus in iusto prio, probatur

in cap. hoc ius 10. q. 2. & Aug. lib. 13. de Tr. cap. 3. & Arist. 5. Eth. contr. de corr. quest. 57. concl. 1. Adr. quodlib. 6. art. 3. Caiet. 2. 2. quæst. 76. artic. 1. Medina. C. de rebus rest. quest. 3. 2. Sor. lib. 3. de Iust. quæstio. 3. art. 1. D. Thom. 4. dist. 15. q. 3. Couar. lib. 1. var. ref. cap. 4. num. 4. Nauar. in cap. qualitas nume. 45. de pœnit. d. 5. Aduerte autem quod dico si quis commisit fraudem, quia si absque fraude, & dolo vtraque parte sciente iustum pretium rerum, & vtroque ac sponte conueniente, supra vel infra iustum pretium, etiam notabiliter fiat, tunc est peccatum ex altera parte, nec potest in iudicio peti rescissio contractus, quia cessante omni fraude, & dolo in cuiusque potestate est vendere rem suam pretio maiori, vel emere pretio minori quam valeat, in foro tamen conscientiæ equalitas est integranda, vt supra. Hinc sequitur quod si quis videns aliquem pauperem, in extrema necessitate, emat eius operas vilissimo pretio, verbi gratia, pro solo pane compassione ductus ne pauper fame pereat, non peccat nec tenetur illi ad vllam restitutionem. Quando autem intercedit fraus, & dolo quia videns alterius necessitatem, simulat se nolle emere, vt alter vilius vendat, & sic illum cogit ad vilius vendendum, tunc communiter, & peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem; Ex his inferitur, quod si quis mercator emat in aliquo genere rerum, omnia quæ inueniuntur in tota ciuitate, verbi gratia, totam lanam, totum triticum omnes telas, totam cartam, &c. quod non possit illud rerum genus vendere pretio maiori pro sua voluntate, similiter quando plures mercatores inter se conspirant de pretio cariori, communiter peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, contra quos est lex vnica in C. de Monopolijs.

Notandum. Circa prædicta quandoque fieri posse, vt plus iusto licite res vendatur, primo, quando ex ignorantia, & bona fide vtriusque partis nescientis iustum pretium alicuius rei, altiquo carius, vel vilius iusto, venditur aut emitur, tunc ratione bonæ fidei, & ignorantia nullum est peccatum, tamē

cum primum pars illa ad quam pertinet iustum, cognouerit iustum pretium illius rei, tenetur ad restitutionem, vlt; ad illud pretium iustum, si rem adhuc penes se habet, & restituere rem domino venditori accepta sua pecunia; Quo casu possit etiam accipere à domino pretium paulo maius quam ipse emerat vt not. Siluef. in ver. Empt. §. 9. quia hoc ipso, quod res penes se est & cognitus est eius valor, ei aliquid amplius res valet, quod si in contractu esset expressum vt si res plus valet, illud plus intelligatur sponte datum, ad huc non intelligatur datum sponte nisi excedat in parua quantitate. In hoc enim sensu intelligendæ sunt tales donationes, vt colligitur ex l. si libertus ff. de operis libertorum, & l. hæc adiectio, de verborum significationem.

Notandum secundo, Si quis rem nolle vendere pretio currente propterea quod sic patereur detrimentum, si ab alio requisitus in eius gratiam rem vendat, potest vendere pretio paulo cariore quam sit pretium currentis, de qua re dixi late, tractat. de vltimis, cap. 12. vel si cogatur rem vendere potest se seruare indemnem & pretium augere Sor. lib. 9. quæstio. 2. vt & si res facta maiorum, & rogetur quis eam vendere, aliquantulum poterit vendi. l. si in emptione, ff. de minor. l. lex quæ tutores, ff. de adm. tut. vel si inuitatum quis vendat, ob maiores expensas, & labores, vt dixi tract. de vlt. cap. 5. & 12. 3. limit. dicto.

Sit quartum dictum. Mercator ex multis causis potest vendere rem carius quam ipse emit, primo, ratione meliorationis, verbi gratia, emit vinum notum, & vendit, quando est vetus, & melioratum, emit ferrum in massa, & illud vendit elaboratum, ita de alijs.

Secundo, Ratione mutationis pretij in foro, si postea quam mercator emit rem augeatur in foro pretium, etiam eadem die, vt in nudinis fit quandoque, tertio, ratione diuisionis, & venditionis vt vocant ad minutum. Communiter enim mercatores, emunt res in magna quantitate, & ideo viliori pretio illis dantur, postea vendunt rem per partes

minutores, possunt vendere paulo carius, quarto, ratione loci, quia emunt res in locis ubi nascuntur, & fiunt, & ferunt ubi non adfunt, quinto, ratione temporis quia sepe mutato tempore mutantur pretia rerum, vel ob officium mercatoris apud quem res plus valet quam alium, sexto, ratione laborum industriae expensarum periculorum, quae onera mercator subdit pro re transferenda, septimo, si mercator cessante omni fraude, & dolo utraque parte sciente pretium rei, emit rem pretio minori altero illum excessum donante, iusto potest illam postea vendere pretio cariori, & iusto. Aduertendum vero, ut liceat rem plus vendere quam valeat, minoris emere, altero consentiente, oportere, primo, quod emens sit persona sagax sciens valorem rei, secundo, quod non det pretium plus debito, ob obliuionem mentis, vel prodigalitate, tertio, quod non ex necessitate emit, vt d. contr. de contr. questione 57. & illa nota sint venditori, nosse emptorem, quarto, ad dignoscendum quando emens praesumatur illum excessum donare, si vendens est amicus, & vendit minori pretio amico, vel consanguineo rem, praesumitur illum excessum donare, ubi non est necessitas vendendi, si quis ff. de don. l. si vir uxori. C. ad Velle. si vero est extraneus, nisi ad sint, supra, dicta genera donationis tenetur excessum equare. Non licet tamen plus vendere, ex eo solo, quod commoditas inde surgat omenti.

Queres, num licita sit ars quae quotidie practicatur vbiq;e, qua homines quidam solent res emere, & eas statim, vel paulo post easdem omnino immutatas carius vendunt. Respondeo, posse hanc artem omnibus consideratis iuste exerceri. Probabilissimum autem esse, communiter, non iuste exerceri, possent autem iuste exerceri ex eo quia ex hac arte veniunt multa comoda Ciuitati, multi enim afferunt multa ad vendendum propterea quod sciunt se statim inuenturos emptores, quos si scirent se non inuenturos, sed diutius commoratos pro ijs vendendis, non afferrent has res in Ciuitate.

Quare cum hac ars sit causa abundantia in Ciuitate, habet primum causam iustam fundatam in bono publico, solum ergo potest contingere iniustitia ex alijs capitibus, primo, ex parte pretij quia multo carius vendunt quam correspondeat eorum industriae, & labori, secundo, quia sepe vendunt res etiam vitiosas, & occultant eas vitia permiscendo illas rebus bonis. De illis autem qui res emunt nomine aliorum, & vilius emunt, & carius pretium exigunt ab eo, cuius nomine emerunt adhuc, est magna difficultas, de qua re dico, si ille qui emit nomine, & pecunia alterius rem vilius emit per suam artem, & industriam, vel propter amicitiam, & familiaritatem, quam habet cum vendente, vel quia sepius emit ex eius officina, licite potest sibi retinere tantum pretium quanto pretio alius soler illam rem vendere communiter alij, si tamen pro hac emptione non accipit salariam ab illo cuius nomine emit, quibus casibus tenetur illum excessum principali reddere, de mpris eius laboribus, & periculis, & idem, si ei a principali mandetur, ut res eius non minus certo pretio vendat, plus vendens, remotis praedictis reddere id domina debet, & si ei a vendente non mandatur, vt certo pretio vendat partem pretij retinere non potest nisi pro iusto laboris sui stipendio a domino non soluti, & si promissit gratis vendere nil potest retinere, sed si signatum est ei pretium, & plus vendidit, si rem sua industria, vt supra, meliorem reddidit, potest sibi id retinere, quod si non concurrat, si aliud actum non sit, debet excessum illum ei reddere, cum principalis conditionem plus quam fieri possit, meliorem reddere tenetur l. i. ff. mandati, de mpto stipendio sui laboris, si stipendiatus non est l. op. lib. i. de contr. c. 57.

Aduertendum quoque circa iniustitiam pretij, posse quandoque rem plus vendi quam valeat communiter, si tamen plus valet vendenti, vt libet ei necessarius, vel fundus ex quo ob eius culturam plus percipit quam alius faceret, idque facit vendere, vel vendit ex charitate.

care proximo in magna miseria posito, vt & rogatus ab amico emere rem eius sibi minus utilem quam alij, potest aliquanto minoris emere quam valeat, quando re vendens ob dedecus non vult eam venalem expouere, si tamen emens eam vendens augeat pretium, non potest eam multo minus emere. Non licet tamen ob solam affectionem quam quis habet ad rem suam, eam plus vendere quam valeat, sed legitimum ob commodum, quod sibi affert, vt quia equus mansuetus sit, & magis si importunitate alterius quis id vendit, si quis tamen multum iuuetur ex re quam emit, & vendens non damnificatur, illa carente, non potest eam plus iusto vendere. Et cum supra sit dictum pretium rerum sumi in ordine ad res, vel ex pretio lege definitum, quod omnibus iustus est, vel ex naturali, quod surgit ex inopia, vel penuria rerum, vel ex conuentione, quod sequi debet vtrumque, si vt supra, gratia ementium est taxatum, nil prohibet minus vendi, si gratia vtriusque emptor velit minus emere reculante vendente non potest, secus si is velit, & conuerso; quae taxa tamen minui debet, quando res viliori pretio in foro venduntur, cum taxae sint variandae pro temporum varietate, ubi tamen taxa esset iniusta, & praemonitus praeses de eo non adhibet remedium, non teneretur restituere mercator qui diminueret mensuras, vel pondera, ad se seruandum indemnem, considerata etiam eius industria, & impensis, licet possit puniri a iudice sic transgrediens; & si taxa principis nil afferat lucrum, aliunde vehentibus merces, at tamen tenentur eam seruare, nisi vt supra sit iniusta, & ubi non adest, seruare pretium fori, quae etiam taxa aptatur mercibus sinceris, non autem viriatis, vnde si quid cum vitio sit, debet minui de pretio taxae; Quod si taxae locorum variae sint, arrendi debet locus ubi res traditur, non autem ubi est conuentum, & ubi res pecunia praesenti venerunt, taxa tunc currente inspicere debet, qui vero merces taxant, inspicere debent inopiam, vel copiam earum, emptorum, & vendito-

rum, labores expensa & pericula in ijs aduehendis suscepta, nisi iam in Republica taxatae sint, vel ex vsu communi, cui est standum, nec liceret tunc mercatoribus ob sumptus, labores, vel pericula pretium augere, cum praesumantur, omnibus pensatis, tunc taxata, & mercatura lucro & iacturae subiaceat, si tamen tunc mercatores, parum lucrarentur, possent praesides, nisi nimia abundantia mercium, vel mercatorum aliud suadeat, pretium taxae aliquanto augere; quando vero iam taxa a Republica mercibus est imposita, vel a communi vsu, non licet mercatoribus illam praeterire, cum sic maturo consilio res geri credatur. Nauar. capitulo vigesimo tertio, numero 78. 82. Quod si princeps, vel gubernator provinciae de licentia principis concedit quibusdam, vt vendant triticum, vel panem, certa taxa, vel vt possunt, possunt etiam taxam excedere, & idem si praesides ad scientes non sumunt poenas de excedentibus taxam, vt annonae abundet, si vero ijdem aliquos transgressores puniunt, aliquos non, sic transgressores tenentur ad restitutionem. Quod si aliqui fraudulenter in causa sunt, ne in populam deueniat triticum, vel panis coctus, vt sic commune pretium augeatur, tenentur resarcire hoc commune damnum. Nauar. capitulo vigesimo tertio, numero 92. Sor. de iust. libro 6. questione secunda, articulo 3. & ad idem damnum tenentur praesides qui principis, vel communis taxam circa id latam promulgare negligunt vt sui amici, vel cognati ob id carius vendant, & etiam clerici vendentes suos redditus subiacent taxae communi. Nauar. capitulo vigesimo tertio, numero 88. Sic etiam tabelliones, & scribae, tenentur seruare taxam legalem, nisi iter agendo labores suscipiant, & etiam stabularij & hospites tenentur seruare taxam communem hordei, nisi ab ea lege excipiantur, vel tolerantur per praesides id scientes, vel aliunde eas merces suis impensis aduehant, quibus etiam praesidibus non liceret taxare grana a se vendenda carius quam venderentur ab exteris; si

illa veherent, nisi maius inde populo commodum accederet, quàm damnum pauperibus, ut & non licet mutare centum communitati eo pacto, ut in vendantur in panem coctum vendendum ad lucrum & expensas mutuatis, cum is non est pistor, quibus solis id licet, si enim esset vsuaria, gratia enim mutui id commodum requireret, sic macellarij qui conueniunt cum communitate de vendendis carnibus certo pretio, & piscatores, pisces, si miscent carnes arietum carnis vitulorum, vel morticianas, tenentur ad restitutionem, si eas vendant communi taxa, vel pisces contra pacta immisceant, ut & si qui miscerent aquam cum vino, ut nec licet pretium taxæ cum infidelibus agentes augere, vel eos in pondere mensuræ fraudare, cum hæc agantur iure contractus, nec eos defraudare in tributis, vel vectigalibus, nisi Papæ autoritate id fiat, quod ij. nocent Christianis, quos tamen in taxa, & pondere fraudare non licet; Sic domini cogere non possunt vasallos, ut sibi vendant pullos pretio viliori taxa, si id sit titulo emptionis, nisi ob id remittant de debitis tributis pro quota rerum quas emunt; Sic conductores gbellarum non possunt taxam à principibus præfixam transcendere; Sic nuntius communitatis taxam ab ea alijs præfixam excedere non debet, si tamen sit vir præstans, & ea sustentari nequeat, & plurimum personam sustineat, sibi aucta retinere potest; Sic ciuitatum gubernatores ultra salarium sibi præfixum exigere non possunt, si tamen non sint compententer stipendiati, aliqua minutura accipere possunt. Non licet etiam vendenti ad creditum pretium augere ob periculum recuperandi pretium cap. in ciuitate, de Vsur. si tamen in ea re expensas faciat consequi potest, & in pactum deducere, sic aduocati, & medici pretium immodicum accipere non possunt sed moderatum, & non de quota litis. I. si qui. C. de postul. sic pretium legale in substatione est seruandum, dummodo medietatem iusti presij non excedat, vel ab eo deficiat, si aliter venderentur, & equum est, ut res sic empta restituantur domino.

modico lucro, licet opus non sit. Lop. li. r. de contr. à cap. r. ad cap. 35.

Sic quartum dictum, ex parte vendentis potest coarctare, ut venditor præuente in venditione vendat circa substantiam ipsius rei, cum vendit rem vnam pro alia, verbi gratia, alchimiam pro argento, secundo, circa numerum pondus aut mensuram quæ consistunt in quantitate dando maiorem quantitatem quàm debeat, tertio, circa qualitatem, dando rem minus bonam pro bona. Si venditor decipiat scienter in primis duobus, communitur, & peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Si decipiat solus circa tertium, nempe in qualitate non semper peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Pro quo aduertendum, primo; quod nunquam potest venditor positiuè negare vitium rei, affirmando illam non esse vitiosam cum vitiosa sit, hoc enim ad minimum est mendacium, & est fraus & dolus, secundo, quando vitium rei esteiusmodi, ut possit esse damnosum emptori, & communitur soleat afferre, tunc tenetur venditor sub peccato mortali reuelare vitia rei, & si eius taciturnitate euentur damnum emptori, tenetur ad restitutionem totius damni, quod præcipue locum habet in vitijs rei occurtis, tertio, quando vitium est huiusmodi, ut si emptor sciret nullo modo emeret, nec illo pretio, nec forte etiam pretio viliori, tunc communitur tenetur etiam venditor reuelare vitium.

Quarto, & vltimo, quando cunque defectus sunt manifesti, ita, ut facile possint cognosci, & animaduerti ab emptore, non tenetur venditor illos positiuè reuelare. Idem dico quando licet non sint defectus aperte manifesti, tamen possint cum parua diligentia aduerti; hoc autem cessante fraude, & dolo, sic tamen, ut prærium rei minuatur, & vendatur solum id quod valet cum illo defectu, & sequitur Aragon. 2. 2. q. 77. art. 3. qui dicit, quod si venditor dicit rem non esse defectuosam, ubi emptor non emisset, si id sciisset, quod peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, ut supra. Secundo, quod non tenetur dicere vitia.

vitia manifesta, nisi videatur emptor laborare ignorantia inuincibili, modo rem iusto pretio prout valet cum illo defectu tantum vendat, nisi periculum, vel damnum emptoris vitæ, vel rei notabilis sequatur, quia sic, ut supra, tenetur defectum detegere, si tamen venditor ignorat rei defectum excusatur à culpa, sed cum primum scierit, tenetur rescindere, vel æquare contractum. Ex quibus sequitur, quod si res est defectuosa non sit tantum vendenda, ut lex taxat. Tertio, quod si dolium sit vitiosum, æquus vitiosus, vel vinum seruandum ab emente tendit ad corruptionem, rei defectus est detegendus.

Quæ res, an ille qui emit rem vitiosam, & deceptus ab alio etiam, quod ad substantiam, & quantitatem possit alteri vendere eodem pretio ad seruandum se indemnem. Resp. iuxta regulas supradictas eadem enim ratio est istius, ac cuiusque alterius emptoris, quod si pariter damnum sibi imputeret. Non enim licet seruare se indemnem cum damno tertij. Vltimo, quando defectus occulti sunt eiusmodi, ut si emptor sciret adhuc emeret rem, sed vexaret venditorem in pretio, nec solueret ei pretium illud, sed inferius tunc potest venditor dissimulare defectum, dummodo non vendat rem nisi pretio iusto, & correspondente rei habenti tale vitium, verum est tamen quod communitur difficile id euitari posset saltem sine peccato veniali. Quod si quis scit magis mercium copiam venturam, unde viliori sint pretio vendenda, currenti pretio simpliciter vendi non possunt, nisi sint statim consumenda, vel si vtrique ignota sit futura mercium variatio, quia ubi non est deceptio, non subest peccatum, & idem si vtrique scit futuram copiam mercium, nec emere quis cogatur, cum scienti, & volenti non fiat iniuria, quod si venditor id scit, emptor ignoret, dicit tamen Aragon, quod vendens pretio currenti non tenetur ad restitutionem, cum non committat iniustitiam, modo fraus absit, licet actus esset maioris virtutis de pretio minuire: ut d. D. Th. d. art. 3. nisi emptor velit eas res consumere tunc per se, vel alios. Et ita defectus rerum possunt esse secundum substantiam, ut si accetum vendatur

pro vino, vel argentum deauratum pro auro, vel quod ad quantitatem, ut si fraus sit in pondere, numero, vel mensura, vel quod ad qualitatem, ut si res vnus regionis pro rebus alterius vendantur, vel triticum putridum pro sano, iumentum claudum pro fortis, dolium vitiosum pro bono.

Vbi ergo defectus est in substantia, illicita est venditio cum onere restituendi, cum is actus sit inuoluntarius ex parte ementis, & idem si alijs modis eum meritis id fiat, nisi vendatur alia res æquæ bona, ac sit quæ petita est, nisi ubi emptor si id sciret non esset empturus, licet non adfit onus tunc restituendi, potest tamen rescindi venditio, non verò si vendens nullum mendacium apponit, non dicens rem esse vnus regionis, si sit alteeius, sed simpliciter eam venalem exponit, & emptor credat esse alterius regionis, modo pretium iustum non excedatur, & si in predictis dolus dederit causam contractui, ita ut non fuisset celebratus si qualitas illa fuisset scita, venditio venit rescindenda; quod fit quando emens statim reclamare se deceptum dicit, vel res ab eo empta non est illi proficua ad usum quem emendo intendebat, maxime si emens protestatus sit se ad talem finem emere, & non aliter, unde cum predicta concurrunt, venditio est rescindenda; Si verò dolus non dedit causam contractui, quia eo comperto esset celebratus, sed minori pretio, tunc tenet, sed pretium est æquandum, & damnum refarciendum, & ubi venditio est nulla, est rescindenda, nisi post ab emente approberetur, quando ignorauit rei qualitates et post tempus statutum in litem si ad leg. Aquil. & si inuoluntaria emptio fuit, siue per vim, dolum, vel ignorantiam id contigerit, nisi denuo, ut supra, approberetur, rescinditur; & ubi in emptione arrata est data, ut in l. quod sæpè. de contractibus emptio si datur nomine pretij, resolutio contractus, est restituenda, si ne recedatur à contractu, secus, quod deest per emptorem sine causa, si ratione arre, & pretij datur ut communitur sit. Silue. Arra. q. 2. non potest recedi à contractu sine eius amissionem. Quod si conuentum sit, ut super contractu scriptura conficiatur, ea non conficiatur.

fecta, neuter obligatur. l. cum res. C. de probat. sed si à principio simpliciter contractus initus est, non ob id irritatur si post scriptura non fiat. Quod si vendens ignarus prædictorum defectuum vendit, non peccat, cum primum tamen id scit, tenetur damnum emendare, & si ignorantia aliàs est affectata contractus etiã est rescindendus, & idem si emens aliàs sic non emisset. Lopez de contract. lib. i. cap. 43. & 44.

Quo verò ad onus detegendi defectus rei venditæ, si, ut supra, vitia afferunt periculum, vel detrimentum ementi, vel ei res inutilis ob id redditur ad finem intentum, & occulta sint, ei sunt aperienda, sub peccato, & onere reficiendi damna secuta; Si verò vitia utriusque aperta sint, non est opus illa pandere, sed sat est de pretio diminueretali vitio considerato, & idem ubi res non est inutilis ementi, sed vendenti, modo de pretio diminuat eo vitio attentio; Sed si vitium non affert periculum, sed rem deteriorem reddit, quoculturn sit, non opus est id detegere, sed sat est minuere de pretio, & eo magis si de vitio non interrogetur, sed emens credat vitio carere, minuendo tamẽ pretium ob id nisi ob id venditio fiat inuoluntaria, quia sciens id non esset emptor, & ius ei suffragatur, ei enim aperiendum est tunc id, & si vitia talia sint, ut emptionem reddant inuoluntariã, ante venditionem sunt aperienda, idq; in speciali, & non in confuso, aliàs sat est post factum, diminuendo etiam, ut supra, de pretio. Et in prædictis casibus ubi venditio fit inuoluntaria, venditor interrogatus de vitio rei, tenetur id aperire, & et non interrogatus; sed si vitia non tollant utilitatem emptori nec sunt periculosa, aut dãnosa, ut omnino sit venditio inuoluntaria, & sic non rescindenda, non tenetur venditor vi iustitiæ ante contractum illa, etiam interrogatus, detegere, sed potest tacere, modo diminuat de pretio: Sed si vitia occulta nõ sunt valde periculosa, vel dãnosa, vel impeditiva usus rei venditæ, ita ut venditio nõ sit inuoluntaria, ante contractum non sunt necessario aperienda, sed bene post, diminuere pretio, ut sciat emptor sibi dimi-

num ob rei vitium pretiũ; ne alteri plus vendat, tum vt emens caueat periculum, vt si equus sit calcitrosus; qui tamẽ vendens si interrogetur in speciali de aliquo vitio equi, aperiens se illum non emptor, si eo labore, vi iustitiæ tenetur id detegere.

Econuerso emptor conscius rei valoris, vi iustitiæ tenetur venditorem huius rei ignarum admonere, sed si uterque id ignorat, nec illud scire valent, & se exponant æquali fortunæ talis venditio valet; & si quis putat equum suum esse morbosum, cum tamen sit sanus; minoris vendit, emens id rescisus debet pretium æquare: Quod si quis in confuso dicat scio rem tuam plus valere, sed ego eracam pretio à te oblaro, si vendens ignorans rei valorem id plus donat quia parum sit, vel is sit amicus, potest id remittere, aliàs non. Vnde quando emens, vel vendens sibi in contractu donat excessum, non liberat à restitutione, quia non censetur facta liberè, sed ex necessitate, nisi, ut supra, id modicum sit, vel remittatur amico, vel ob benemerita; vel si contrahens diues sit, & solitus donare, & nec vi, metu, vel necessitate id remittat, valet vi donationis. Quod si quis nõ ob necessitatem, sed ut ludat, vel fornicetur minoris rem vendat ut pecuniam habeat, adhuc emens tenetur restituere, nisi vendens id liberè remittat, & solutus sit donare, aliàs non præsumitur donatio; & si emens minori emat certioratus à venditore re plus valere, si id ei remittit liberè is est tutus, quando ei credere debuit, & si illi remittit, id et remissurus si verum se iussit, sic enim emens est tutus. Lopez de contract. lib. i. c. 45. cum seq. & si vendens scit merces aduenare, interrogatus de eo ab emptore, tenetur id aperire, & si tacet, vel non aperit tenetur minuere pretium quãdo is sciens non esset emptor, non autem si de hoc non interrogetur. Lop. d. lib. i. c. 46.

Sit quintum dictum, licitum est venditori vendere cum pacto retrouendendi, nempe, ut quociescumque ipse venditor obtulerit emptori pretium rei teneatur illi reuendere eandem rem. Et hoc aliquando fit cum determinatione temporis,

6
Venditio
cũ pacto
retrouend
dendo an
liceat, &
quomodo

ris, vt teneatur reuodere si obtulerit pretium infra duos, vel tres annos &c. vel post duos annos, aut tres annos. Aliquãdo sine vlla determinatione temporis, quando cunq; obtulerit pretium.

Notandum primò, ad iustitiam huius contractus hæc requiri, primò, vt sit vera venditio, & intentio ex utraque parte, verè emendi, & vendendi; vnde statim post talem venditionem res est temporis, & manet eius lucro, & periculo, & si ipsa res sit periculo venditoris ceterò, non est vera venditio, sed usura.

Secundò, requiritur, vt pretium sit iustum, tunc autem erit iustum quãdo ratione huius obligationis retrocedendi, quæ transit in emptorẽ, diminuitur aliquantum de pretio aliàs iusto, si non adesset hæc obligatio, quæ diminutio debet fieri ad arbitrium boni viri. Couarr. lib. 3. var. res. c. 3. qui putat diminuendã esse quartã partem pretij. Tertio, vt non deducatur in pactum, vt maioris pretio redimatur, sed solum, vel vt redimatur eodem pretio, quo empta est, vel vt redimatur eo pretio, quod tunc quando redimatur fuerit iustum pretium; possunt enim in pactum deduci meliorationes factæ ab emptore rei, & hoc pactum probatur per instrumentum, & testes, & famam cum vno teste, & teste cum iuramento, vel per præsumptiones vehementes. Tiracq. de retr. conu. §. 2. glo. 7. nu. 43. Boer. de cis. 183. & præscribitur spatium triginta vel quadraginta annorum. Couarr. lib. i. c. 9. nu. 2. & 3. var. res. l. etiam si interuenit iuramentum. Boer. de cis. 182. nu. 1. & 2. & hoc pactum minuit de pretio, ita quod valens tercentum; potest sic emi ductum quinquaginta. Couarr. lib. 3. cap. 10. nu. 1. var. res. l. et pactum hoc cum hypotheca omnium bonorum, & iuramento, impedit alienationem in tertium factam. Boer. decif. 182. nu. 53.

De hæc re videnda sunt quæ latè dixi tract. de Usuris. cap. 13.

7
Liuellum
an liceat.

Notandum secundò, sæpè venditionibus rerum fructiferarum solere addi alium contractum locationis; & aliquando in ipsomet contractu venditionis obligatio, vt emptor teneatur eadem rem locare venditori, non tam per titulum lo-

cationis, quàm per titulum liuelli. Liuellum autem ex communiori sententia idem est cum emphiteosi, vel secundum alios liuellum est, ipsa met venditio cum pacto locationis, in hoc contractu facillimè solent contingere usura, & iniustitiæ. Ad eius enim iustitiam, hæc requiruntur: primò, vera emptio, & venditio; vnde omnia onera debent manere penes emptorem tanquam dominum verum. Secundò, vt res vendatur iusto pretio; tertio, vt ratione huius obligationis quæ imponit emptori hoc onus vt teneatur locare cõtra; frad requisitionem emptoris ipsius inducatur venditori obligatio conducendi rem tunc ex parte venditoris, diminuendum est aliquod de pretio locationis, & pretium iustum locationis, erit in ordine ad fructus, intra eorundem estimationem; si autem ista locatio fiat per titulum liuelli, tunc pretium locationis, non est de sumèdum in ordine ad fructus, sed in ordine ad iustum pretium rei, & pretium iustum locationis erit vigesima pars pretij rei; ita vt locatio viginti annorum correspondeat toti pretio rei. De hac re vide fuscè apud Silu. in verbo, Usura 2. §. 15. vsque ad finem.

Sextum dictum. Si negotiatio, vel rerum commutatio pro rebus, vel pecunia ad necessitatem vitæ ordinatur, laudabilis est; si verò ordinetur ad lucrum, habet præ se quãdam turpitudinem, & sic laudabilis nõ est, nisi lucrum in bonum finem ordinetur; sic enim honesta reditur. D. Tho. 2. 2. q. 77. art. 4. pro cuius rei intelligentia, aduertendum negotiacionem dupliciter posse considerari, vno modo, ubi res per industriam mutatur; secundo, ubi non mutatur, sed venditur prouemitur vel est, vt ritibus, &c. His constitutis, dicitur primò, quod negotiatio est res in se indifferens, secundò, si ordinetur ad lucrum, turpitudinem continere, & esse turpe morale si in illo actu, scilicet lucro, constituantur vltimus finis, veniale sit tantum ex negotiacione quis intendit lucrari. Tertio, dicitur, quod negotiatio qua res venduntur est licita; & Republicæ necessaria, potest tamen reddi illicita ex multis, primò, si vendatur res illicita vendi, vt res quæ nõ possunt alienari,

8
Negotia-
tio an sit
honestæ &
laudabi-
lis, & vt ve-
ditio sit il-
ligatur.

ri, vel ad malum ordinetur, de quo dixi cap. i. de Pœ 1. 7. propof. Secundo, ratione personæ, si clericus id faciat, gratia negotiationis, non autem si emat res necessarias sibi & familia, vel vendat redditus suos, de qua re latè habetur tr. de clericis. Tertio, ratione ementis, vt si qs vendat res quibus prohibitum est vendi, vt arma Saracenis. Quarto, ratione loci, si vendatur in ecclesia, vel cœmeterio. Quinto, ratione temporis si fiat in die festo, de quibus suis locis latè habetur. Sexto, ratione modi si adhibeantur mendacia, fraudes, vltura, periuria, & huiusmodi, vel si mercatores conueniant de non vendendo res nisi certo pretio, vt emptores sic cogantur emere plus iusto. l. j. C. de monop. vel si impediūt ne merces ad certum locum cōfluant, vt ipsi carius vendant, qui peccant, & tenentur ad restitutionem, qui tamen non tenentur restituere, si emant tempore messis vt feruent, licet peccare possint contra charitatem si a istis necessitas pauperibus emēdi, vel si eas abscondunt, vnde Respublica patiatur detrimentum, sic enim tenentur ad restitutionem ipsi Respublicæ damni illati, si ob id causa sit pretij augmenti, princeps tamen ipse ob publicum bonum potest statuerē ne merces, nisi certo tempore vendantur, & idem si mercatores conueniant de mercibus omnibus emendis, vt ipsi carius vendant, vel aliqui in licitatione conueniant ne plus certo pretio offeratur, & huiusmodi: vt dicit Aragon. d. art. 4. si quis tamē omnes merces emit sine conuentione facta cum aliquo, nec animo pretium augendi, sed illas suo periculo suscipiens, iniustitiam non committit, nisi lex particularis id prohibeat: vt ibi dicit, & concordat silu. verbo, Emptio. n. 16. cū seq. Quid si cui res data sit vendenda pro decem, & is vendat duodecim, si nullam recipit pro industria mercedem, retinere illa poterit, si tanti æstimari potest eius industria, aliās si recipit mercedem pro labore, illa dno domino restituere debet. Silu. Emptio. q. 24. nu. 25. Quid si domus simpliciter venditur, vel possessio, omnes res ad eas pertinentes includantur, vt parci, canales, aquæ ductus; &

alia vsui rei seruientia, etiam si extraliam sint, & lapides, ac ligna ex cadē domo extracta, horuli hydræ, & res omnes sub solo domus locatæ ad ibi perpetuo manēdum, vasa magna sub terra locata ad vina retinenda, vel fixa; torcularia tamen melindina pro molendis oleis, & aliūdē importata in domum ad eius ædificationem non intelliguntur cōprehensa, nisi torcularia in domo sint fixa, vel aliter in prædictis conuentum. Lopez de contr. lib. 1. c. 5. 2. ad fi.

Septimum dictum. Lucrum, & periculum rei venditæ, pertinet ad emptorem, licet res tradita non sit, nisi aliud sit conuentum. §. cum autem. Instit. de empt. & vend. l. id quod. ff. de peric. & comm. rei vend. nisi venditio sit conditionalis, quia sic ante conditionis euentum periculum spectat ad venditorem. l. illud. ff. eod. q. intelligitur de periculo perēptionis, periculum tñ deteriorationis pertinet ad emptorē. l. necessario. ff. eod. & similiter si facta non sit scriptura, & conuentum sit, vt non valeat venditio nisi scriptura confecta, secus si simpliciter contrahatur, & ad probationem tantum exigatur scriptura, quia sic spectat periculum ad emptorem. l. cum res. C. de probat. l. cōtrahitur. ff. de pig. & similiter intelligitur si res certa vendatur, si enim veltur alternatiuē Stichus, vel Titius, periculum primū spectat ad veltorem: secundi, ad emptorem: vnde si Stichus moritur, peribit venditor, & Titius erit tantum in obligatione, sed si ambo pereat, liber erit venditor, & Titius peribit emptori. l. si in emptione. §. si emptio. ff. de contrah. empt. & similiter intelligitur nisi in genere fiat venditio, quia si dicatur vendi tibi equum, non exprimitur quem, periculum spectat ad emptorem, quia genus perire non potest. l. in ratione. §. verum. ff. ad leg. Falcid. nisi genus sit determinatum, vt vendi tibi equum ex meo grege, nā tunc liberatur venditor si oēs pereant. d. l. §. certæ. nisi venditor sit in mora tradēdi, si verò aliqui tantū moriantur non liberatur. Castr. in l. quod te. ff. si cert. pct. sed si vendita est aliqua res determinata in specie, vt hoc vinum, periculum erit emptoris post degustationem;

Vendit
rei lucrū
& pericu-
lū ad quē
spectet.

nem; & si ad mensuram est vēditum periculum est venditoris ante mensurationem nisi emptor sit in mora. l. 1. & 2. ff. de peric. & comm. rei vend. & similiter intelligitur, modo res non sit publicata ratione malefici venditoris ante retraditum, quia sic periculum est venditoris. l. si fundus. ff. locat. cum ibi notatis; & nisi aliter sit conuentum. l. si in venditio ne. ff. de peric. & comm. rei vend. vel si venditor sit in culpa, vel mora, quia sic ei nocet, & si emptor post sit in culpa, vltima culpa nocet, etiam si res esset apud alium periuria. l. cum res. ff. de leg. 1. in foro contentioso, secus in foro animarum; & si venditor dixit vinum duraturum, periculum est eius. l. si quis vestra. ff. de peric. & comm. rei vend. si miscuit vinum prauum bono, & tacuit, vel dixit duraturum ei qui seruare volebat, & retinetur ipse ad interese; & si equus in indiuiduo venditus sit, deterioratio & melioratio spectat ad emptorem. arg. c. qui sentit. de reg. iur. in 6. fructus duraturum venditæ spectant ad venditorē donec sit perfecta venditio, quādo scilicet est pretium solutum, vel fides habita de pretio. gl. in l. 1. C. de peric. & comm. rei vend. & res tradita. l. quod vendidi. ff. de contrah. empt. modo is sit qui possit fidē habere de pretio, id est dare diem solutioni. l. ad solutionem. C. de rei iud. q. non potest procurator fisci ecclesiæ, & minoris. Bar. in l. a diuo pio. §. sed si emptor. ff. de re iud. venditione verò perfecta commo dum, & incommo dum spectat ad emptorem. l. fructus. l. pen. C. de actio. emptio. & ita fructus rei venditæ ab instanti traditionis, cadunt emptori. si sint fructus qui quotidie accrescunt, vt census, vel affictus domuum, ante verò sunt emptoris; si verò sint fundi venditi, & ante fructus collectos, venditi, & factæ expensæ pro ijs colligendis, fructus erunt emptoris solutis expensis vendenti, & si medio tempore fiat venditio, fructus iam demersi sunt vendentis, post collecti ementis, & sic affictus fructibus respōdentes vtriusque erunt, si aliud in prædictis conuentum non sit, vt idem est si sub conditione res vendatur, q. si inueniat plus pretij, venditio reuocetur, fructus, vt supra, sunt di-

uidendi, seruata equalitate, & fraude remota. Lopez lib. 1. de contract. c. 53. Quod si quis vendat fundum expressis consensibus, & mensura, & plus inueniat, si termini adhibeantur denotantes mensuram & consensum, id plus cedit venditori, si verò denotet solum corpus, licet adijciantur termini per modū demonstrationis, cadit emptori. Abb. in cap. per tuas. de donat. vel si pretiū taxatur per plodia, vel iugera, emptor non habet id plus, aliās secus; & si non adfit animus donandi, excessus in conscientia est æquandus.

Octauum dictum. Ad rectam venditionem, requiritur vt vendens iure non prohibeatur, i. verò prohibetur, de quibus supra de contract. in genere dictum est; vnde furiosus vendere nō potest, nisi in dilucidis interuallis. §. 1. Instit. de emptio. l. 2. C. de contrah. empt. nec pupillus sine tutoris autoritate. l. pupillus. §. pupillus. ff. de auth. tut. l. qui a quolibet. ff. de contrah. empt. aliās non obligatur, licet alios sibi obligare possit. l. Iulianus. §. si quis a pupillo. ff. de act. empt. nec is cui bonis sit interdictū. l. si sciens. ff. de contr. empt. l. is cui bonis. ff. de verb. obl. nec tutor a pupillo suo emere potest; nisi alio tutore authore. d. l. pupillus. §. id est ipse tutor. ff. de contrah. empt. l. non existimo. ff. de ad min. tut. vt nec alij publici administratores a subditis suis emere possunt. l. qui officij. l. non licet. ff. de contrah. emptio. nec ij qui domini non sunt rerum vēditarum, nisi procuratorio nomine. l. 1. & 3. l. multum interest. l. si. C. si quis alteri vel sibi; vt & prohibentur emptiones cū barbaris nisi in locis destitatis, & hostibus. l. pen. ff. quæ res vendi non poss. vt nec equus est emendus, nisi sciatur cuius sit, qui vēdit, vel eius nomen & cognomen. l. inciuile. ff. de furt. vt & nobiles, & milites, ac clerici negotiari vetantur. l. 3. C. de comm. & merc. l. milites. C. de loc. l. milites. C. de re milit. lib. 12. c. 1. cum seq. ne cler. vel mon.

10
Vendere
quis possit
vel non
& cui.

Vendi etiam non potest ei qui capere prohibetur, vt supra de contrah. genere. Nonum dictum. Vt emptio valida sit, venditū ulterius requiritur, vt res de qua tractatur existat, vel futura sit, vt fructus futuri

11
Vendi
possit
vel non
11,

ri, aliàs nō valet venditio. I. nec emptio. ff. de cōtrah. empt. l. hūctum. ff. de act. empt. de quo & dicit Valer. Max. lib. 4. c. 1. l. spem. C. de donat. l. si debitor. ff. de contrah. empt. & vltius alienari non fit illares prohibitas; & primò res immobiles ecclesiæ vendi, aut emi nō possunt. Leuit. cap. 25. 12. q. 2. pertotum. extra de alien. rer. eccl. & in auth. eo. de reb. eccl. non alien. & maxime in c. 2. de reb. eccl. non al. in extrauag. com. & ex cons. Pauli. III. 1551. pridie Idus Iulij. & Pij III. anno 1565. 15. Cal. Iunij.

Exciipiuntur quatuor casus, primò, causa necessitatis, vt cum debiti vrger. §. hoc ius. 10. q. 2. causa pietatis, pro redēptione capriuorum, vel alimonia pauperum. c. aurum. ibid. causa vtilitatis. c. sine exceptione. 12. q. 2. & causa vitandæ incommoditatis, quia res sit magis damnosā, quā vtilis. c. terulas. ibid. vel res modici momenti, quæ reducuntur ad tria pietatem, necessitatem, vtilitatem, & dicitur res parui momenti arbitrio iudicis, etiam si ascendat ad valorem centum ducatorum, & quinque ducatorum annui reditus, iuxta tamen loci consuetudinem, & ecclesiæ facultates. Rod. de reb. eccl. q. 52. nu. 77. modo necessitas alienandi subsit, aliàs nō. Zerola in praxi ep. verbo, alienatio. ad quintū. tutius tamen est, vt & hoc casu petatur Papæ licentia in omni casu. c. terulas. sic. n. de stilo receptum esse, & id concedi per breue. d. Afflic. decif. 386. nu. 6. Staphil. de lit. grat. fol. 532. nu. 1. Gom. tract. de breuib. nu. 22. modo Paulina sit recepta, quæ alicubi in nihilo est recepta, alicubi in venditione, & non permutacione; vt dicit Nan. in Man.

Secundò, requiritur, vt interueniat debita solemnitas. I. q. in rei ecclesiæ cathedralis alienatione interueniat consensus episcopi, & capituli cum a no saltem præcedente tractatu. d. c. sine exceptione. in alienatione rei ecclesiasticæ Abbatialis, collegiatae, vel parochialis, cōsensus abbat, cōuentus, & episcopi. c. abbatibus. 12. q. 2. si abbas episcopo sit subiectus, aliàs non gl. in clem. 1. de reb. eccl. non alien. & eadem solemnitas interuenire debet in alienatione bonorum ecclesiæ,

quæ seruādo seruari possunt; nec pretiosa sunt, sed requiritur etiam iusta causa, aliàs alienatio nō valet, & ecclesia in integrum restitueretur, quæ & restituitur si lē datur in pretio, vel quāritate, & qualitate rei alienatæ, vel pro pretio, aut permutacione rei acceptæ; & si prælatus iurauit non alienare bona ecclesiæ, nō potest alienare nisi relaxato iuramento, quod iuramentum hodie omnes prælati præstare tenentur, Papa inconsulto. gl. in c. ut super. c. si. de reb. eccl. non alien. ut latè dicit Nau. in summa. 12. q. 2. tract. de alien. rerum eccl. & Rodanus, tr. de reb. eccl. non alie. per totum. & maxime q. 3. qui latè hanc rem examinat. qui & q. 32. d. quod consensus alienatōis deberet interuenire, cum seq. q. de quibus latius infra. Hodie tamen ex d. cap. 12. de reb. eccl. non alie. in extrauag. comm. alienatio bonorum ecclesiasticorum, monasteriorum, & priorum locorum inconsulto Papa inualida est, & etiam permutacio, ubi scilicet ea cōstitutio in hoc est recepta, ita ut Papa, & non solum episcopus ad eatur, & in locacionibus ultra triennium, nisi in solis alienari, dicitur verò res solita alienari, quando res est bis locata, vel cōcessa, lapsu quadraginta annorum. Clarus in §. feudum. q. 13. & etiam semel sine solennitate. Capic. decif. 156. nu. 22. & in antiquis contractibus alienationum rerum ecclesiæ, præsumitur solemnitates debitas interuenisse. Capic. decif. 16. nu. 1. Afflic. decif. 388.

In considerādo verò in alienatione rei ecclesiasticæ utilis sit adhiberi debet periti, & probi viri qui æstimate bona ecclesiæ, & laicorum, si permutacio fiat, & probari debebit, quod ecclesia quintam partem parrem æstimationis, & redituū lucratur, qui pariter considerare debent iurati an bona ecclesiæ sint illi incommoda, vel sterilia, & proinde utilis sit ea permutare, quib⁹ ex officio episcopo mādante, ritè confectis, & in processum deductis, tabellione adhibito fiant, ut & quod res ecclesiæ ei damnosa sit, ut ades q. minetur ruinam nec ab ecclesia restitui possit, sic enim in perpetuam emphyteusim dari potest. auth. si quas ruinas. C. de sacr. san. eccl. post hæc conuocare debet

vel episcopus capitulum si res ecclesiæ cathedralis sit alienanda sono campanæ vel alio consueto, vocatis & citatis absentibus, quibus congregatis iuramentum ipsi præstādum vtiliter erit, vt fideliter profertur sententiam suam. an ecclesiæ res sit alienanda vel nō. vbi tractari debet an id fieri expediat, & concurrant aliquæ causæ ex prædictis, & omnium consensus expectari, vel saltem maioris & sanioris partis, sic quod saltem duæ partes capituli ibi sint præsentēs. c. cum apostolica. cap. tua nuper. de his quæ sunt à præl. sine consensu capituli. c. sine exceptione, supra cit. l. 3. C. de deluor. lib. 12. Innoc. in c. 1. de maior. & obedi. c. quod nobis. de elect. clem. quod nobis. eodē. qui & omnes se subscribere debent. Abb. in c. 1. de his quæ sunt à præl. & vbi ex necessitate sit alienatio, inquirendum est an aliud, quā ex venditione ad extenuandum æs alienum possit reperiri, & an ecclesiæ sit pecunia in numerato, vel in fructibus conditis, aut spe futurorum redituum, vel aliter non alienando prædia satisfieri possit, quibus cessantibus si vrgeat creditor & vsurarium modus, permutari poterit alienatio, ne magna possessio ob modicum æs alienū distrahatur, arg. l. magis puto. §. nō passim. ff. de præd. & alijs res min. super quibus instrumentum confici debet in quo appareat de consensu canonicorum exprimitendo eorū nomina, tabellione scripturam ijs præsentibus legente, & se subscribente. Soc. conf. 15. 1. vol. col. 14. Rebuff. i. repet. 1. c. sine exceptione. 12. q. 2. Quibus omnib⁹ accedere debet proprijs episcopi, vel superioris licentia, autoritas, & consensus. auth. hoc ius. C. de sacr. san. eccl. clem. si. de reb. eccl. non alie. si tamen Papa præstet consensum alienationi, non requiritur cōsensus inferioris prælati, & capituli. gl. in c. potuit locati. Dec. in cons. 142. l. 1. C. quando decreto op. non est, debet tamen delegatus à Papa inquirere an alienatio utilis sit ecclesiæ, vel non, aliter non subsisteret. c. non liceat. 11. q. 2. Quod si ecclesia de cuius re alienanda agitur, caret capitulo & cōuentu clericorum, sufficit quod rector eius exquirat & obtineat episcopi cōsensum,

vel prælati sui. clem. 1. de reb. eccl. non alie. c. ceterum. de don. Gem. conf. 48. col. 2. & si ecclesia de qua agitur exempta sit privilegio à potestate episcopi ad Papam recurrere. glo. in clem. 1. verbo. Proprij. & idem crederem si res ecclesiæ sit mensæ episcopalis. ex d. c. 2. de reb. eccl. non alie. in extrauag. com. & idē probabile est. de loco pio si non subsit episcopo. d. c. 2. Quod si ecclesia exempta ab episcopo, subijciatur abbati, vel alteri superiori eorū consensus est adhibendus cū causæ cognitione, si quasi episcopalis in subditos habeant iurisdictionem. Barb. conf. 40. col. 3. 1. vol. Rebuff. in d. c. sine exceptione. num. 87. & si sit monasterij res requiritur consensus superioris prælati, & capituli, vel Papæ cum causæ cognitione. d. c. 2. de reb. eccl. non alie. in extrauag. com. & si ecclesia est iuris patronatus, consensus etiam patroni adesse debet. Cardin. in clem. 1. de decimis. Dec. in cons. 74. & si res alienanda episcopi sit, requiritur, vt supra, Papæ consensus, vel Archiepiscopi. gl. in c. 1. de reb. eccl. non al. Ang. Bal. in d. auth. hoc ius. si maxime iurauit non alienare, si enim non iurauit, nō requiri superioris auctoritatem. d. Innoc. & Host. in c. 1. de his quæ sunt à præl. cum consensu tamen capituli. Guid. Papæ, q. 149. Quod si ecclesia sit vnius diocesis, & eius prælatus, & bona sita in alia, requiritur consensus episcopi clericorum. Bal. in d. auth. hoc ius. Fel. in c. dilectus. de rescrip. col. 2. tutius tamen est, vt interueniat, & cōsensus episcopi in cuius diocesi res est. glo. in c. in venditionibus. 17. q. 4. Rom. conf. 250. Et vltius si res ecclesiæ sit de nō solitis alienari, vel locetur vltra triennium, & de reb. nō paruis, requiritur Papæ consensus. Zerola in praxi ep. verbo, Alien. ad quartum; qui tamen dicit: valere alienationem factam sine solemnitate, vbi adest talis consuetudo. ex Dec. conf. 341. nu. 12. Crau. conf. 151. in princ. & idem si alienatio sit utilis ecclesiæ, sic enim valet etiam absq; solemnitate. Boer. decif. 144. & vbi Paulina nō est recepta, vel saltem in certo tantum casu, valet in alijs alienatio etiam sine Papæ cōsensu, verò ad tertium. & ad octauum.

Non requiritur verò solemnitas in alienandis rebus, q̄ seruando seruari non possunt. c. 2. de rebus eccl. non al. nec in distrahendis nondum quaesitis. cap. si. de praescrip. nec in fructibus, vel si res redierit ad ecclesiam solita infendari. c. vt super. de rebus eccl. nec in hypothecatione vtili ecclesiae ex necessitate facta, & cum solemnitate, & alios casus etiã addit Rebuff. in tr. al. rer. eccl. nu. 24. cum seq. Zerola loco cit. ad tertium. & latius Rodonanus tr. de rer. eccl. al. vbi de fructibus, & alijs loquitur maxime q. 3. & per totũ in immobilibus tamen, vel mobilibus prioris crediderem solemnitates praedictas adhibendas. d. c. 2. in extrau. com. de rebus eccl. non al. & idem in annuis censibus. clem. exiui. §. quia. de verb. sig. & pecunia quae est in banchnis, vbi sit seruata ad emendum immobilia. Tiraq. de ver. retr. gl. 6. §. 1. Silu. Alienatio. num. 7. §. 8. Boer. decr. 209. nisi census exinguantur cum persona. Abb. consil. 13. lib. 2.

13 **Vendi an possit clerico titulo patrimonij assignatum.**

Pari ratione, q̄ assignatum est titulo patrimonij clerico dum ordinatur vendi non potest episcopo in consulto: vt dicit Imola in c. tuis quaestio. extra de praeb. in quo licet aliqui contrarium sentiant; hodie tamen opinio Imolae est cõ probata à Conc. Trid. sess. 1. r. c. cum non deceat. vbi decernitur neminẽ ad sacros ordines promoueri posse, nisi patrimonium beneficium ecclesiasticũ, vel pensionem obtineat, quae ad eius vitam sustentandam satis sint, eaque in consulto episcopo dimitti non posse, nec patrimonium alienari nisi post beneficium sufficiens obtineat, q̄ pari ratione dimitti nõ potest, nisi cõstet, quod clericus aliunde commodẽ viuere possit, ex Bulla 42. §. 8. Pij V. de qua in tract. de renunc.

14 **Vendi quae viteri nõ possunt.**

Fortius verò res diuinae, & sacrae vendi non possunt. l. sacra loca. §. si. ff. de rer. diuis. l. inter stipulatem. §. sacra. de verb. oblig. vt nec sacra vendi possunt, nec imperium. §. 1. auth. quomodo op. ep. & ceter. c. ex infinnatione. de sim. nec sacra reliquiae. l. 3. C. de sacr. san. eccl. l. 1. C. de sep. viol. nec Deo dicata §. in nullius. Inst. de rer. diu. nec loca religiosa & sacra. l. hanc legem. l. in modicis. ff. de cõtrah.

empr. nec beneficia ecclesiastica extra de sim. per totum. ius tamen patronatus cum vniuersali venditione transit, sic tamen vt eius ratione pretium rerum venditarum non augeatur. c. cõ Bertoldus. de re iud. c. ex literis. c. cõ studiũ. de iure patr. & nisi res sacra prophana fiat, nam vendi potest tũc, licet sic prophanari nõ debeat, vt si captatur ab hostibus, & vas sacra quò ad materiale in eis existente vendi possunt. c. pastoralis. 7. q. 1. l. cõ loca. ff. de relig. & sumpt. fun. auth. praeterea. C. de sacr. fa. eccl. alteri. f. ecclesiae.

Similiter res publicae vendi non possunt. §. si. Inst. de empr. maxime à singulis, cum singulorum non sint, sed vniuersi forũ. l. 1. §. cõ autem. Inst. de rer. diu. Nec homo liber vendi potest. §. si. Inst. de empr. aliter venditio non valet. l. 1. ff. de cõtrah. empr. si tamen ignoranter homo liber venditus sit, emptor quanti sua interest non emisse talem consequitur. l. liberi hominis. l. & liberi. ff. de cõtrah. empr. sic si quis maior viginti quinque annis sciens se liberum emptore id ignorante, patitur se vendi ad pretiũ participandum priuatur libertate. l. si ministerium. l. nõ ideo. ff. de lib. cau. l. si quis sciens. §. liberis. eod. §. serui autem. Inst. de iure pers. l. seruorum. l. liber homo. ff. de statu homi. nec eius proximi possunt reuocare libertatem. l. tutelae. §. si libertate. ff. de cap. dimin. q̄ possent si non interuenisset pretij participatio. l. 1. 2. 3. 4. & §. si de libe. cau. licitum tamen quandoque fuit patri vendere filios in famis necessitate, seruata tamen sibi redimendi potestate. l. 2. C. de patrib. qui fil. dist. non tamen matri id licuit. d. l. 2. Host. in summa, de his qui fil. propr. cum mater filios nõ habeat in potestate. §. foeminae. Inst. de adopt. l. nulla. ff. de suis, & leg.

15 **Vendi an possit res aliena, vel emi ex alieno, & cui acquiritur.**

Secundo, vendi non potest res aliena, in scio, vel inuito domino; aliter venditor tenetur omne damnum reparare emptori id ignoranti. l. rem alienam. ff. de cõtrah. empr. l. nemo. C. de rebus alic. non alic. nisi vñdẽs fiat eius dominus, quia firmatur venditio. l. si à Tizio. ff. de rei vend. l. cum mater. C. eo. q̄ si emptor sciuit rem alienam esse venditore ignorante nõ potest petere interesse, nec meritoria

meritoria cũ mala fide possideat. l. cũ querebatur. C. vnde vi. l. si. §. emptor. C. com. deleg. nisi emens stipulatione sibi prospexerit. l. si fundũ sciens. C. de euict. q̄ si vterq; sciuit rem esse alienam, venditor nõ tenetur restituere pretium nisi de euictione cauerit specialiter. Bart. in l. continuus. §. cum quis. ff. de verb. obli. Cyn. in l. si frarres. C. com. vtr. iud. in foro tamen conscientiae, tenetur pretiũ domino rei reddere; si tamen dominus videt rem suam vendi, & tacet consentire videtur. arg. l. qui tacet. de reg. iur. l. 2. si res al. pign. data est. & vltimus qui rem alterius mobilem sciens vendit, furti tenetur, & emens incidit in criminis suspicionem. l. 1. ff. de vl. pro empr. l. alienum. C. de furt. l. ciuile. l. inciuile. C. de furtis. eod. secus si ignorat, & si dubitatur an scierit rem alienam esse, si bonae sit fama non praesumitur sciuisse, dato maxime pretio iusto, secus si mala, dato maxime modico pretio, & occulte emedo. Anfrer. q. 151. Tolos.

Quòd si quis emat rem ex pecunia alterius, sua sit si emit nomine proprio, & tenetur reddere pecuniam domino. l. si ex ea. C. de rei vend. nisi pecunia sit ecclesiae, pupilli, vel minoris, vel militis, vel coniugis, quia sit q̄ situm ipsorum, non ementis, et cum coniugis donat, & qui donum accepit sit non soluendo; q̄ intelligitur nisi pecunia illa fuisset alteri mixta, quia sic quaesitum transit in dominũ etiam furis. Silu. Emptio. q. 22. Quòd si res venditur duobus prior est primus, si res ei sit tradita, aliàs secundus, si ei tradatur. l. quoties. C. de rei vend. sic verò agens tenetur crimine falsi. l. qui duobus. ad legem Cornel. de falsi.

Pari ratione subiecta restitutioni vendi non possunt in iudicium eius cui est fienda restitutio, vt in fideicommissio apparet. l. si. §. sed si quis. C. com. deleg. vel purè, vel sub cõditiõne impositũ sit onus restituendi. gl. in l. Marcellus. §. res quae. ff. ad Trebell. si tñ emptor & venditor ignorant onus restituendi, si ignorantia causam habet à factore restatoris, non reuocatur venditio, sed praestanda est restitutio ei cui erat restituendum. Bal. in auth. res quae. C. com. deleg. vt & eo casu valet

venditio si fiat ob dorem dãmam filiabus testatoris, vel donationem propter nuptias, vel alimenta eiusdem praestanda. dicta auth. contra rogatus. C. ad Trebell. quòd tamen non habet locum si dos sit danda filiabus ex foeminais praerogatiuis. Doct. in l. si dotale. C. ad Trebell. vt nec filia grauata à patre de restituendo, poterit filiae suae ex bonis subiectis restitutioni dorem constituere. Bart. in l. à filia. ff. ad Trebell. & quod dictum est de dote praestanda aliquo casu in bonis subiectis restitutioni, procedit tantum vbi ex restantis dispositione restitutio est fienda, non autem si ex contractu restitutio sit fienda, quia tunc dos non est deducenda. Bal. in l. nulla lege. C. de iure dotium. Sic etiam subiecta restitutioni fauore pietatis causae, ad hoc vt voluntas restantis impleri possit, alienari possunt. l. quidam. §. si. ff. ad Trebell. l. vel negare. ff. quemadmo. testam. aper. & etiam causa funeris etiam non praestita cautione de restituendo. l. diuus pius. ff. de perit. hæredit. l. scriptus hæres. ff. de relig. & quando alienatio sit ex necessitate ex bonis subiectis restitutioni, non imputatur in quartam, nisi id versum sit in hæredis vtilitatem. l. filius familias. §. diui. ff. de leg. 2. Bal. in l. voluntatis. C. de fideicom. glo. & Doctor. in l. Marcellus. §. res quae. ff. ad Trebell. vt & huiusmodi bona vendi possunt ad extinguendum æs alienum defuncti seruato iuris ordine in iudicium fideicommissi, iuribus citatis; vt & is cui restituitio est fienda pro portione eius, quòd ex hereditate consequitur, ad æs alienum defuncti tenetur. l. 2. C. ad Trebell. l. 1. §. fin. ff. eodem. si verò restitutio fienda sit sub conditione, praestita cautione huiusmodi bona vendi poterunt, sed eueniente cõditiõne resoluitur. l. si fundum. ff. de condit. & demon. d. l. Marcellus. §. res quae. ad Trebell. fructus tñ medio tempore percepti, erunt eiusdem obligati ad rem restituendam. l. 1. §. fin. autem sub conditione. C. com. deleg. l. codicillis. §. cum instituto. de legat. 2. vt & alienari possunt res mobiles postea restituendae, praestita cautione de restituendo, si seruando seruari non possunt vt fructus, res attritae, & superfluae.

l. diuis. de petit. hered. l. pro. hered. §. 1. de acquir. hered. l. 1. C. si aduers. vend. l. lex. quæ tutores. C. de admin. tut. l. fin. ff. quando decreto opus non est. vt & im- mobiles vendendæ cū consensu eius cui restitutio est fideda. l. omnibus. de leg. 2. l. quociens. C. de fideicom. sic nec rem suā quis emere potest. l. suæ rei. de contrah. empr. nisi alius in ea habeat partem, vel vsum fructum respectu eius. l. si. commu- nis. ff. de act. empr. & d. l. suæ.

17. **Vendi an possit. res dotalis, & quomodo.**

Tertio, res dotalis vendi nō possunt, aliter ab vxore, & marito repeti possunt. l. non dubium. C. de legib. l. in rebus. C. solut. matr. res dotalis tamen, quæ functionem in sua specie recipiunt mobi- les, cum periculo mariti sint, vendi possunt. l. res in dotem. ff. de iure dotium. si verò res mobiles alterius generis sint, vt vestes, si inastimatae sint, dare, cum vxori atterantur, vendi non possunt. l. ple- runque. de iure dotium, nisi vxore con- sentiente, modo maritus sit soluendo. l. 3. C. de iure dotium. sed si res mobiles es- si matae sint, eas vendere potest maritus, cum marito pereant, nisi electio vxoris sit an malit. res, vel aestimationem. l. si aestimatis. vbi glo. soluto matrim. l. aesti- matae. eo. lem. & ibi glo. res verò immo- bilis inastimata etiam vxore consentien- te, vendi nō potest. l. vnica. §. & cum lex. C. de rei vxor. actio. §. 1. Instit. quibus al- liena licet, vel non. l. in rebus. C. de iure dotium. si tamen vendantur, & mortua vxore, vir lucratur dotem, venditio facta à viro confirmatur. l. vendicantem. ff. de euictio. l. cum profitearis. C. de reuocan- donat. si tamen vit. prouocetur ad diui- sionem fundi dotalis, id potest. l. si. C. de fundo dot. vt & alij casibus alienari pos- sunt, de quibus in l. quamuis. ff. sol. ma- trim. in l. Mutius. §. manente. ff. de iure dotium. vt & permutari possunt. l. fin. ff. de iure dotium. vel si alienationi vxor adhibeat consensum cum iuramento. cap. licet. de iure iur. in 6. nisi in datione dotis mulier iuravit non consentire alie- nationi. glo. in d. cap. Quod si res dota- lis simpliciter aestimata data sit, vendi potest à marito. l. quod si fundus. ff. de fundo dot. modo matrimonium sit se- quutum. l. in rebus. §. si. de iure dot. nisi

electio sit reseruata vxori an malit fuit- dum, vel aestimationem, vt supra. l. 1. C. de fundo dot. l. si fundum. eod. l. plerun- que. §. si. ff. de iure dot. & similiter si do- nationis propter nuptias bona sint, non valet alienatio etiam vxore consentiente, nisi post biennium iterum praestet con- sensum, & sit ætatis viginquinq; anno- rum, & alia bona viro supersint ex quibus vxor indemnis seruari possit. authē. siue. C. ad Velleian. l. si mulier. eo. in ven- ditione verò bonorum paraphernalium vxor potest consentire. l. hac lege. C. de pact. conu. l. si ego. §. doris. ff. de iure dot.

Quarto, alia sunt etiam res quæ ven- di non possunt, vt res quæ aedificijs ciui- tatum adherent, quibus corrunt aedes, & deformatur vrbis aspectus sub poena dupli. pretij accepti. l. senatus. ff. de con- trahen. emptio. vt nec licet destruere æ- dificia gratia negotiationis, nec marmo- ra transferre. l. 2. C. de aedific. priuat. l. si. ff. ne quid in loco publico. vt nec vendi possunt venena mala. l. quod sæpè. §. ven- enum. ff. de contrahen. empr. nec libri improbatæ scientiæ, vel lectionis. l. cæ- teræ. ff. famil. ercisum. nec vestes pur- puratæ, nisi principi. l. fin. C. de vestibus holo. lib. 1. nec vinum Barbaris, nec ar- ma hostibus. l. 1. C. quæ export. non pos- sunt. l. 3. C. quæ res vendi non possunt, nec frumentum publici canonis, nisi in locis destinatis. l. 1. C. eodem quæ res. vt nec vendi possunt res feudales, vel em- phi. teonicæ, nisi certo modo, & casibus, de quibus dicā; proprijs locis infra, nec iurisdictiones. arg. l. liber homo. ad leg. Aquil. nec ius iudicandi. l. 2. ff. ad legem Iul. de ambitu. & lib. iuris orientalis. ca. 10. de quo alibi nec alia multa, de quo supra. tr. de contr. in genere, nec ea vendi etiam possunt quoti. vltus est solum ad- malum, nec sophisticata, vt aurum im- perfectum pro vero. l. in. Emptio. q. 4.

Decimum dictum. In emptione, pra- ter supradicta debet ad esse liber con- sensus. l. obligationem substantia. ff. de verb. oblig. vnde ibi fraus adesse non de- ber vendendo vnum corpus pro alio. l. in venditionibus. l. aliter. l. quid tamen. ff. de contrah. empr. l. alioquin. l. cū ab eo. §. si. co. l. Labeo. eod. & minus vis, me- tus,

18

Vendi an possint res publicæ, & hmōi.

14

in Venditione qñ certius in- teruenit debeant.

cus, aliter, si metus sit etiam leuis, ita q̄ eo remoto emptio nō fieret, in conscien- tia non tenet, nisi post ratificetur. Lopez de contr. lib. 1. c. 3. vt abesse debet men- dacium in venditionibus, vt etiam statuit Plato. lib. 1. de legib. arra etiam quan- doque in venditione interuenit, quæ ef- ficat, vt ante rem & pretium traditum, liceat pœnitere, sed datum amittatur. l. quod sæpè. de contrah. empr. §. 1. Instit. eod. l. 1. C. de pact. inter empt. lo. let quā- doq; & addi pactum additionis in diē, vt. l. res sit inempta si alius intra men- tem offerat meliorem conditionem. l. 1. de in diem addict. interim verò accipiēs facit fructus suos, quos restituere tene- tur, cum re, alio offerente interim cōdi- tionem potiorē, reddito tamen sibi pre- tio soluto. l. eum qui emit. l. item quod dictum. l. si. eod. Et licet regulariter non teneatur quis rem suā vendere, si tamen sit necessaria vitæ hominis, vt victualia, potest quis cogi à principe. res suas iusto pretio vendere de ijs quæ illi exuberāt, quæ communitas in ijs, & alijs necessa- rijs potest pretium taxare victualibus. Abb. in c. 1. de empr. & statuere q̄ quis nō possit reportare rem domum postquā eam venalem exposuit. l. nemo. 2. de iu- deis. & q̄ quilibet mercator teneatur e- xire ad emenda frumenta in communi, & quilibet ad id pecuniam mature teneatur. l. vni. C. vt ne lic. in comp. lib. 10. & q̄ nullus emat ultra suam indigentā. l. 1. C. de epif. aud. extra hos casus nemo tenetur vendere rem suam in his quæ vi- tæ nō sunt necessaria, nisi pro communi bono. l. dudū. l. nemo. C. de contr. empr. Vndecimum dictū. De natura vendi- tionis est, vt vendens teneatur si res euin- catur etiam si de euictione actum nō sit. ex empto. ff. de act. empr. l. non dubitat. l. C. de euict. Dicitur autē tunc res euin- ci cū auferatur ab emptore iudicis autho- ritate. l. non tñ. ff. de euict. & si pro parte euincitur, pro ea portione habet regres- sus. l. 1. ff. de euict. l. si dictū. §. in stipu- latione. eo. l. si fundo. eod. Boer. decil. 46. & tenetur venditor emptor ad interesse. l. euicta. l. si ita in venditione. de euict.

20 **Venditor au teneat de euictio ne, qñ, & quando.**

rem emerit. l. si fundū. C. de euict. Secun- dō, si emptor initio litis nō vocauit ven- ditorem, vt litem defenderet. l. emptor. l. authore. C. eo. de euict. vel si ob contu- maciā emptoris res ei auferat. l. si idē. ff. de euict. vel si emptor venditor absen- te condemnatus non appellauit. l. heren- nius. eo. Tertio, si res ob iudicis impru- dentiam, & iniuriam euincatur. l. si per imprudentiā. eo. Quarto, si emptor spon- tē cum euincente compromiserit, secus si coactē. l. si dictū. §. si cōpromisero. eo. vbi Bar. & Bal. in l. 3. ff. de peric. & com- rei vend. vel si cum emptor potuerit rem vsucapere iustē, id nō egerit, vt & vendi- tor vendens pignus, de euictione non te- neretur, nisi aliter conuentum sit. l. 1. & 2. ff. cred. euict. pig. nō debere, vt & qui vē- dit hereditatem pro rebus singularibus non tenetur, nisi aliter conuentū sit. l. 1. C. de euict. & si pactū fiat ne quis tenea- tur de euictione si generale sit. a quocun- que euincatur, tenetur ad pretiū re euic- ta. l. ex empto. de act. empr. si verò de- cernatur ne teneatur si euincatur à tali, non tenebitur ad pretiū. Sila. Emptio. ad si. q̄ ego intelligerem in foro conscien- tiæ, si ad sit animus donandi eo casu, vel minoris multo emerit, aliās non ob inæ- qualitatem, ibi occurrentem.

De duodecimum dictum. Venditio quan- doq; nulla est, quandoq; venit rescindē- da, nulla est imaginatiua venditio. l. nu- da. ff. de contr. empr. vel si dolus vendito- ris ei causam dedit, vel si fit contra legū prohibitionem, de quibus supra fit men- tio. l. quemadmodum. C. de agric. & cen- sit. lib. 1. vel si dolus ei causam dedit. l. si dolo. C. de resc. vendi. vel si errore fiat. l. nihil. de reg. iur. vel aliter, vt supra, veri- ta, in quo tamē sæpè opus est iudicis de- claratione. Rescinditur, q̄ aliquo modo subsistere poterat, sed maior ratio ab illa recedere sua det, vel consensu contrahē- tium pretio restituro. l. 2. ff. de resc. vend. vel si pretium datum modicum sit, aut illud supplendum, si ad sit legio ultra di- midiam iusti pretij. l. 2. C. de resc. vendi. infra verò nō rescinditur in foro. l. in causā. §. idem Pomponius. ff. de min. viginquinq; annis. & in hoc, emptor si ultra dimidiā iusti pretij soluit, vel ven-

21 **Venditio an rescin- dat, qñ, & quando.**

ditor vendit minus dimidia, restituit ad rem, vel supplementum iudicis auctoritate. l. in contractibus. ff. quib. ex cau. ma. io. l. maioribus. C. com. vtr. iud. si tamen labantur triginta anni, agi non potest ad restitutionem. glo. in d. l. 2. de resc. vend. & si interim res pereat, si pretium est minus dimidio, perit emptori, si plus venditori. l. plerunq; de iure dot. Sed si pretij inaequalitas non sit ultra dimidium iusti pretij, si dolus dedit causam contractui, annullatur, sed si incidit in illum, stabit, sed pretium equabitur, si neutrum euenit, si emptor sciebat plus rem valere venditori ignorante, in foro animae tenet restituere, si vterq; ignorabat, & re ipsa euenit deceptio, est res restituenda, vel valor aequatus eo comperto. l. si quis cura aliter. de verb. obl. in cōscientia, & in foro fori si deceptio sit ultra dimidium, concordat Silu. Emptio. q. 8. Non datur tñ hæc restitutio si casus dubius sit. l. habitacionem. ff. de peric. & com. rei vend. vel si tractum desuper sit. Bal. in rubr. extra de transf. vel res data in dotē aestimata sit, si non extat res tempore restitutionis faciendæ. l. si circūscripta. C. sol. mar. vel si quis renunciauerit huic beneficio expressè. l. pen. C. de pact. nisi rusticus, vel mulier essent qui nescirent quid sibi hoc priuilegiū velit. l. si. C. de test. kath. l. 2. §. de rusticis. ff. de excus. tut. vel taci qd si scit plus valere rem, & minus vedit non coactus. Bal. in l. 1. in fi. de act. empt. vel si remisit omnem fraudē veri pretij. l. sub preterito. C. de transf. Doct. in l. 2. C. de resc. vend. Et si in instrumēto adfit clausula si quid plus valet, donauit, si sciuit rei valorē renunciauisset censetur priuilegio, secus si ignorauit. Bar. in l. si quis aliter. de verb. oblig. nisi dicatur, qd venditor donat quāti plurimi. res est supra dimidium iusti pretij, vel magnum sit, vel paruū. l. si donacionis. ff. de contr. empt. vt nec datur restitutio si venditio sit iudicis, vel principis auctoritate cum subhastatione. l. 1. C. de pd. decur. lib. 10. nisi debitor iustē fuerit absens, vel minor. l. ignorare. C. de rest. mil. vel nisi in subhastatione fraus sit facta. l. si quos de bito. C. de resc. vend. vt nec fit restitutio si res vedita perierit sine culpa possessio-

ris. gl. in d. l. 2. ex iuramento tñ solo apposito, si adfit lætio p̄dicta, non impedit restitutio. arg. l. non dubium. C. de legib. l. j. C. si maior. fact. & si quis iurauit stare venditioni, si contra eū fraus interuenit, potest in cōscientia petere restitutionem cōtractus ad æqualitatem, & idem si error, eo inscio, quo remoto non esset celebraturus contractū, aliās non. Lop. de contr. lib. 1. c. 52. & vbi quis est legsus, nec via iustitiæ potest suū consequi, sibi compensare valet aliquid accipiēdo de bonis dānicantis, remoto scādalo, & c. in foro cōscientiæ. Eop. lib. p̄dicto. c. 53. In foro verò cōscientiæ, vt supra, vbi cum que non adest æqualitas iusti pretij, est supplendū, quæ vt supra in rebus immobilibus est, vt vigesimo anno fors æquet, ita vt res reddēs quinq; vendatur centū, vt de cōi testatur Tiraq. de retr. li. 1. §. 1. gl. 6. nu. 19. Couar. li. 3. var. resc. 9. nu. 5. in fructibus, & victualib⁹, si adfit iudicis taxatio illi statur, aliās pretio currētī in foro. c. 1. de empr. l. pretia rerum. ad leg. Falc. in vestibus, & hmoi arbitrio peritorum, & proborum virorum. arg. l. 1. ff. de ventre in spic. sic vt mercatores lucrētur ex officio qd exhibent, sic tñ vt ab excessu recedatur; & licet eōiter dicatur mereatores lucrari viginti pro cētenario deductis expēsis, & operis, mihi tñ is videtur nimius excessus, & satis esse si decē pro cētenario lucrēt, & vbi victualia decreseunt, ipsi etiā de pretio rerū diminuānt vestitiu aptarum, & huiusmodi.

Datur porrò in hoc iudicio actio ex empto, & vendito. ff. de act. empr. per totum. cum interesse, fructibus, partibus, & c. l. sed & si qd. de contr. empr. cū sim.

De venditione dilata, aut anticipata solutione. Cap. XXXVI.

V Idenda quæ de hac re dixi tr. de Vfuris. Impresso. Cap. XII.

De venditione cum pacto de retro uendendo. Cap. XXXVII.

V Idenda quæ de hac re dixi tract. de Vfuris. Cap. XIII.

De

De vsura, quæ in mutuo committitur. Cap. XXXVIII.

V Idendus est circa hanc rem tract. iam editus; sub nomine de Vfuris, vbi copiosè id pertractatur.

S V M M A R I V M.

1. Permutatio quando cepit.
2. Permutatio quid sit, & vt conueniat cum venditione, vel non.
3. Permutari quæ possint, vel non.
4. Permutatio qualiter contrahatur.
5. Permutationis natura quæ.

De Permutatione. Cap. XXXIX.

I Permutatio quado cepit.

Rerum permutatio primus fuit modus cōtrahendi qui inter homines in vsu sunt, qui enim vna re abundabat & alia egebat, permutabat eam qua abundabat, cum alia qua alius abundabat ipseq; egebat, vt vinum cum oleo, & c. vt testatur Arist. lib. 1. Politic. cap. 5. veita homines inuicem communicarent, & sibi vicissim subuenirent, do nec numisma, vel pecunia quæ rerū omnium loco seruit, & qua venditio, & emptio est introducta ad facilitatem rerum vsuum habendum, est adinuenta, cum nō facile inueniretur qui haberet id quo ipse egebat, & acciperet quo idem abundabat, idque in regionibus distantibus fieri non valebat, & ob id qui rebus egebat, vt eis poriretur, pecuniam cum illis commutando: vt ibi Arist. dicit, id agit.

2 Permutatio quid sit, & vt conueniat cū venditione, vel non.

Est autem permutatio vnus rei pro altera vicaria præstatio. l. 1. l. permutacionem. C. de rerum permutac. vel vnus rei pro alia vicaria præstacione mutatio quæ æqualis sit pretij; quarumque nulla determinatè alterius sit pretium. Dicitur permutatio, vt differat à donatione, & alijs contractibus, in quibus aliquid liberaliter datur. Dicitur æqualis pretij, vt differat à contractibus innominatis in quibus nō semper res data oportet, vt sit æqualis pretij. Dicitur, quarum

nulla est præcisè alterius pretiū, vt differat à venditione in qua vna res alterius pretium est præcisè, si enim differat res permutatæ in pretio, potest addi pecunia quæ æqualitatem constituat. cap. ad quæstiones. extra de rerum permutac. Conuenit verò permutatio cū venditione, quia ex vtraq; datur causa vsucipiēdi, & actio ex vtraq; descendens est bonæ fidei. §. actionum. Instit. de act. Differunt verò, quia venditio sine scriptis perficitur solo consensu: permutatio verò non nisi ab altera parte re tradita. l. ex placito. C. de rer. permut. quo casu datur actio ei qui rem dedit ex pacto contractum qui suam rem non tradidit. conueniam. d. l. præterea in venditione, vnus est emptor alius venditor, in hac vterq; est permutator. Vterius permutatio habet locum in spiritalibus, non autem emptio, quia emptio non est sine pretio. d. c. ad quæstiones. qd in spiritalibus interuenire non potest. Præterea in venditione emptor tenetur dare pretium vendenti, vel cum eo de illo cōuenire, venditor tamen non tenetur facere rem ementis; quia satis est, qd se obliget de euictione: in permutatione verò vterq; cogitur rē à se datam facere accipiens. l. 1. ff. de rerum permut. cum distinctione tamen, qd si quis rem non suam permutauit, permutatio tenet donec euincitur, & ided agi potest ob causam datorum ad repetendum, qd est datum, si nil ab altera parte sit datum. l. 1. in fi. ff. eod. Vnde ex his colligitur, qd in statutis municipalibus, de emptione dicta in fauorabilibus habent locum in permutatione, secus in odiosis. Silu. Permutatio. nu. 3. de iure verò communi sic: vt ibi d.

Quo verò ad res permutandas, permutari possunt temporalia cum temporalibus, non autem spiritalia cum temporalibus, & sic nec pecunia cum decima. c. fi. de rerū permut. vnde laicus non potest se eximere à solutione decimæ, licet det partem fundi: spirituale verò cū spiritali permutari potest, vt ecclesia cū ecclesia dignitas cū dignitate, beneficium cum beneficio, decima cum decima, sed non beneficium cum iure præsentandi, quia est spirituale alterius generis, & si

3 Permutatio quæ potest fieri, vel non.

Pars Secunda.

O 3 pot.

possessiones vnius ecclesie præponderet. possessionibus alterius, pecunia potest re fundi, dūmodo contractus non miscetur, ita q̄ separatim fiat cōtractus eccle siarum à contractu possessionum. Man cipia & ecclesiarum permutari non pos sunt cum mancipijs priuatorum nisi ad libertatem. r. ad hoc vt liberi fiant. c. m̄ cipia. extra de rer. permut. si alij sibi dē tur. c. episcopus qui mancipium. r. q. 2. vltorius permutare potest ecclesia cum principe si recipit rem æquivalentē. c. 1. extra. eo. si rex eger tali re, & id faciat cū cōsilio procerum. l. si. C. de diu. reser. cū priuatis verò permutare potest ecclesia si ei expedit. c. vt super. de reb. ecclē. nom. al. aliās si permutatio fiat in cōsultē, suc cessor potest eam reuocare. c. 2. extra. eo. Hodie verò ecclesia non potest alienare, vel permutare eius bona sine licētia Pa pæ. c. ambrosia. de reb. ecclē. non alie. in extra. com. vsus tamen alicubi obtinuit, vt episcopus valeat ad id̄ autoritatē præ stare; potest verò dari species vna pro alia, vt liber pro equo. l. r. vbi. Bal. C. de re rum permut. & est permutatio, si enim detur genus pro specie est cōtractus in nominatus. l. naturalis. §. r. de præscr. ver bis. & nō permutatur, vt nec si detur res incerta pro certa. l. quoniam. vbi. Bar. eo. & si cum certa specie ex vna parte inter ueniat etiam pecunia, si intentio est prin cipaliter emendi est emptio, si permutā di permutatio, si de intētionē est dubiū, si pretiū est maius, quā species data, est emptio, secus è contra, quia erit per mutatio. c. quod in dubijs. de cons. ecclē. Abb. in c. ad quaestiones. eod. q̄ facit ad statura, quæ exigunt gabellā de contra ctu emptionis, non permutationis.

4 Permutatio quali ter cōtra hatur.

5 Permuta tionis na tura que.

Contrahitur verò permutatio non so lo pacto, sed re ex altera parte saltē in terueniente. l. ex placito. C. eod. quo casu tradens rem habet actionem contra com permutantem, vt supra est dictū, ad im plementum contractus.

Ex natura verò eius est, vt fraus ab il la abiat, vel dolus, aliter si adsit ex vna parte sciēter in re graui, is peccat mor taliter, & tenetur ad damni refectionē. c. culpa. de iniur. & mediator èt tenetur. 2. q. 1. per tot. si verò id fiat ignoratē, li

cet quis excusetur à peccato, nō tñ à re stitutione: si verò fraus ex vtroq; latere cōcurrit, licet alter ignoret se fraudari, habet locū compensatio, q̄ si vterq; scit fraudem alterius, vel rei defectū, cum volenti & sciētū nō fiat iniuria. c. scienti. de reg. iur. in 6. alter alteri non tenetur, nisi alter permutare cogereur. Silu. Per mutatio. nu. 2. in fi. & probabile est, q̄ v terq; teneatur detegere vitiiū rei permu rata, & teneatur de euictione eiusdem: vt dicit Garzias, de contr. c. 3. o. nu. 5. & æqualitas sit in rebus permutatis, nisi adsit ex altero latere damnum lucri cel santis, vel interestē damni emergētis, vt ibi d. Garz. & in cæteris explicādo, vt su pra, ex Silu. est dictum, quia vbi sciēter adest excessus, in illo videt̄ donatio in teruenire, vbi quilibet nouit. qui Silu. d. verbo. in fi. d. q̄ si quis per permuta tionem, vel alium contractum dat fun dum monasterio, vel alij, vt alatur in vi ta, etiam fundus pereat, habebit alimen ta, quia proprietates transiit in accipiētē contractū expleto, & sic ei perit. Cyn. in l. 2. C. de iure emphit. facit. l. 1. C. de pe riculo, & commodo rei vend.

De permutatione verò beneficiorum habetur in tract. Personarum eccles. sub cap. de Permutatione.

De Montibus Pietatis. Cap. XL.

V Idenda que de hac re dixi tract. de vsuris. Cap. VIII.

De Cambijs, Cap. XLI.

V Idenda que de hac re dixi in tract. de vsuris. Cap. IX.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Locatio quid sit, & vnde dicatur.
- 2 Locari que possint, vel non.
- 3 Locare quis possit, vel non.
- 4 Locari cui possit, vel non.
- 5 Locatio vt perficiatur.
- 6 ex Locationis natura que veniant.
- 7 Locationis pacta, vt interpretanda.

3 Salarium quid sit, cui debeat, qua litet, vel non.

De locato, & conducto. Cap. XLII.

1 Locatio quid sit, & vnde dica tur.

Locatio à loco dicitur, vt inquit Varro lib. 4. de lingua latina, & est vsus rerum, vel o perum mediante mercede cer ta iusta ex consensu cōcessio, mercede in pecunia numerata conuēta. Dicitur concessio vsus, vt differat à ven ditione, vbi dominium transfertur. Di citur ex consensu, quia voluntaria debet esse cōcessio vsus, vel fructus rei locatæ. Dicitur mercede certa, iusta, quia cum pertineat ad commutatiuam iustitiam, debet ibi adesse æqualitas fructuum rei ad pecuniā promissam. Dicitur rerum, vel operum, quia & opera hominum, vel iumentorum locari possunt. Dicitur mercede in pecunia numerata conuen ta, num si darentur species pro mercede, esset contractus inominatus do vt fa cias, & ageretur præscriptis verbis. l. 1. §. si quis seruum. ff. de præscript. verbis. Conductio verò est personæ, vel rei ad vsum acceptio, interuentu mercedis pec uniarie. l. qui operas. l. item quaeritur. §. 1. & §. si gemina. ff. locati.

2 Locari que possint, vel non.

Locari autem possunt omnes res quæ vendi possunt, nisi sint seruitutes prædia les, vt iter, via, actus, & c. quæ locari non possunt. l. locare. vbi glo. ff. locati. nisi mixtæ sint, vt vsusfructus, qui locari po test, non autem vsus. l. arboribus. ff. de vsufruct. §. item si cui. §. sed si cui. Instit. de vsu & habit. vnde personæ ecclesie possunt locare res ecclesiasticas vsq; ad decem annos. cap. 2. extra de locat. Hodie tamen vsque tantum ad tres annos. c. ambrosia. de rebus eccl. non ali. in extra. uag. com. Seruitutes etiā personales, quæ sunt vsusfructus locari possunt. l. ar boribus. ff. de vsufr. sed nō seruitus vsus. §. minus. Instit. de vsu. de vsufr. proprietario extinguit locatio pereius mortem. l. si socrus. C. de iure dot. & per maximam, & mediā capitis diminutio nem. §. finitur. Instit. de vsufr. proprietarius tamen nō potest locare seruitutem personalem. l. vsum fructum quem alius

in eius proprietate habet, nec res venalis locari potest periculo conductoris æsti mata quò ad amissionē, & deterioratio nem, quia censeretur fieri in fraudem vsurarium, cum res estimata succedat lo co pecunia. l. si verò. §. quod ait. ff. solut. matr. nec est vera locatio, quia locans rē periculo suo tradit; locari possunt tamē res alienæ, si quod ius locanti in illis ad est, nisi aliud conuenierit. l. si quis domū. l. si tibi alienam. ff. loc. l. nemo. C. eod. vn de conductor potest alteri locare rē con ductam equè idoneo, nisi aliud conuene rit. d. l. nemo. l. moschis. §. si ff. de iur. fisci. l. aequissimum. §. si. l. sed & si quid. §. man cipiorum. de vsufr. res verò propria con duci non potest, imò cum sit propria cel sar locatio. l. qui rem propriam. C. locati. l. ad probationem. C. eod. l. si quis fun dum. §. si ff. eo. potest tamen emptor fun dum quem emit, conducere à vendente, donec pretiū exoluat. l. sicut emptio. §. si. cum seq. ff. eod. locari porro possunt res mobiles, & immobiles, & opera, & gene raliter q̄ vendi possunt, exceptis seruitu tibus pdialibus, vt itinere, & via, vt sup. gl. in l. locare. ff. locati. personales verò, vt vsufructus possunt locari quò ad vsū, non quò ad ius ipsium, q̄ est inseparabile à persona. §. minus. Instit. de vsu & habi. l. arboribus. ff. de vsufr. & ad tēpus. l. 1. si ager vectigal. vel emphi. l. 3. de lib. hom. exhib. si enim fiat in perpetuum est em phiteusis. l. 1. C. de iure emphit. & opera in perpetuū locari non possunt. d. l. 3. & huiusmodi. Locates operas dicitur mer cenarij à Cic. lib. 1. Offi. & Plat. lib. 2. de Rep. & postremi ordinis homines à Plut. in Solone. nec cogitur quis res suas loca re exceptis prædijs fiscalibus. l. ne cui. C. loc. l. congruit. l. prædia. §. si. ne loc. fisci. præd. C. lib. 1. 1.

Locare verò potest quilibet rem suam qui nō prohibetur, & potest eā vendere; prohibetur verò platus religiosus ad vi tam, vel longum tēpus, reditus ecclesie, vel partē corū, iura, vel possessiones mo nasteriorū, vel aliarū administrationū sibi cōmissarū locare, nisi necessitas, vel utilitas comentus, vel loci id exposat, & cū consensu conuentus, vel superioris si conuentū non habeat, aliter est suspen

3 Locare quis possit, vel non.

his ipso facto, nec cōductori acquiritur
 ius aliquod, vel tñ non extenditur ad lo-
 cationes, id est venditiones fructuum, vel
 reddituū ad modicū tempus. clem. mona-
 steriorum. de reb. eccl. non al. Beneficia-
 tus verò potest sine aliqua licētia locare
 fructus suoru beneficiu ad modicum
 tempus. gl. in clem. r. de reb. eccl. nec id
 impedire potest statutū superioris, vt ibi
 d. gl. Hodie tñ. redditus ecclesiastici non
 possunt locari vltra tres annos sine licē-
 tia Papæ. c. r. de reb. eccl. non al. in ex-
 tra. com. si tñ alienatio fiat vltra trien-
 nium, valet, quòd ad triennium. Zerola in
 praxi ep. verbo, Alienatio ad tertium. 9.
 conclus. Couar. lib. 2. var. ref. c. 16. nu. 5.
 nec valet etiam si fiat per plura triennia
 renouata etiā diuersis personis. Couar.
 ibi; & si beneficiatus moritur ante tem-
 pus finitum locationis, locatio extingui-
 tur cum æquiparetur vsufructuario. Io.
 Mon. in c. hoc consultiſſimo. de reb. ec-
 cl. non alie. in 6. & si conductor soluit
 pensionem nō potest id recuperare à suc-
 cessore in beneficio, nisi versum sit in ec-
 clesiæ vtilitatem. Host. in c. 2. ne præl. vi-
 ces suas. & ex Conc. Tr. sess. 25. de refor.
 c. 11. Similiter si quis succedat in bonis
 laicis titulo singulari, vt per emptionē,
 non tenetur stare locationi factæ per v-
 ditorem, nisi actum sit, vel nisi cōductor
 fecit sibi obligari specialiter rem illam.
 Guid. Papæ, q. 480. nu. 2. si verò succedat
 titulo vniuersali, vt hæres, tenetur stare
 locationi, & cōductioni per defunctum
 factæ; dicit tñ. Couar. lib. 2. e. 17. si præla-
 tus locauit nomine ecclesiæ. etiā succes-
 sorem teneri ei stare si ecclesiæ vtilis sit,
 secus si noīe proprio, & q̄ nō potest fieri
 locatio ad nouem annos, etiā vt sint tot
 locationes quot triēnia. & Anch. cōl. 57.
 vbi Paulina est recepta. Secūdo, sacerdos
 nō potest locare operas suas spirituales,
 quas exhibet in Missis, & diuinis officijs
 celebrandis, quia esset simonia. c. cum in
 ecclesiæ. de sim. licet tamen ei locare o-
 peras corporales, & laborem præstitum
 in trahendo moram in loco, sic tamē q̄
 non habeat intentionem ad diuinā, sed
 ad mansionem quam ibi facit, vel dam-
 num q̄ patitur ratione moræ. c. ad qua-
 siones, de rerū perm. Innoc. in c. pen-

ne præla. vices suas. Tertio, rem condū-
 ctam, si lege cōductionis veritum sit, ne-
 mo alteri locare potest, aliās sic, si sit æ-
 què idoneus: l. nemo. C. locati. & tunc
 res posterioris conductoris remanent ob-
 ligatæ domino pro illa summa. l. si le-
 ge. ff. locati. vnde scholarius contrahens
 societatem cum alio scholari, recedens
 potest alium loco sui ponere in domo,
 vel thalamo conducto: vt dicit Abb. in
 cap. inter dilectos. de fide instrum. Bald.
 in d. l. nemo. modo non loceat personam in-
 honestæ; vbi tamen est inita societas, id
 non potestratione societatis. inuitis so-
 ciji, quia videtur electa industria perso-
 næ. §. soluitur. Inst. pro socio. Spec. tit.
 de iudicijs. §. 2. notat. in l. perceptione.
 ff. de his qui deiecerunt. & etiam si so-
 cius malè se habet, nec valet compesci,
 potest expelli è domo. l. si conuenit. ff.
 pro socio. Abb. in d. cap. inter dilectos. &
 si duo socij habent domum communē;
 & vnus vult habitare, & alius eam trade-
 re ad pensionem, præferri debet qui vult
 habitare. glo. in l. Sabinus. ff. cōm. diuid.
 & si vnus socius peregrinū est profectus, &
 alius totam domum inhabitauit, non po-
 test petere pensionem à socio recedens
 nisi alteri locarit. Bald. & Imol. in l. duo
 fratres. ff. de acquir. hæred. vnde & si sta-
 tutum dicit, quòd occidatur, qui verberat
 aliquem in domo sua, non cadit in
 poenam si domus sit communis. Bald. in
 l. quamquam. C. qui testam. face. poss.

Locati etiam potest res locabilis om-
 nibus quibus non prohibetur, & qui possit
 sunt emere, & contrahere, & etiam vsu-
 fructuarius. l. arboribus. ff. de vsufruct.
 Sunt verò aliqui qui prohibentur con-
 ducere res alienas. & primò milites, ne
 rusticis operis inuenti à militia auocentur,
 permissa tamen eis rerum condu-
 ctione q̄ necessaria sit ad subsidia quoti-
 diana, & ad militiam. l. milites. vbi glo.
 l. curialis. l. si. C. locati. aliàs irrita est lo-
 catio, & aliàs pena incurritur. d. l. si
 nisi locans ignorarit eum esse militem
 qui conduxit. l. si ignorans. C. eod. vel mi-
 les ignorarit prohibitionē. l. si quis igno-
 rans. ff. loc. Secūdo, curiales prohibent
 cōducere aliena prædia. l. curialis. C. eos
 corū tamen successores possunt retinere.

4
 Locarici
 possit, vel
 non.

cōductionem ab eis factam l. 4. ff. de
 decret. tertio, clerici verantur esse condu-
 ctores bonorū secularium, ne à Dei ser-
 uitio, cui se manciparunt, distrahantur;
 & ne iuri sint sectatores, c. negotiaro-
 rem, c. fornicari 88. d. capit. r. ne cler. vel
 mon. sec. neg. nisi ex causa necessitatis;
 d. c. r. & 2. vbi Doct. fructus tamen deci-
 marum locari possunt ad annum cen-
 sum laicis. Abb. in cap. vestra. de locato.
 quarto, magistratus conductores esse bo-
 norum prohibentur l. principalibus, ff.
 de reb. cred. l. r. C. de corr. iud. l. feri-
 narios, C. de numerat. & actuar. lib. 12.
 quinto, domus propinqua vni magistro
 non potest locari altero magistro, ne vo-
 ces inuicem conturbentur, alias primus
 poterit expellere secūdum l. vn. in fi. C.
 de lib. vrb. Rom. quæ causa tractari po-
 test etiam in ferijs ratione messis indu-
 ctis, Host. in cap. significauerunt, de fer.
 Sic si doctor præuenit fabrum, potest eū
 expellere, Bar. in l. r. ff. sol. matrim. Sin-
 contra, si doctor non potest alibi scholas
 commodè tenere, idem est, ar. l. omnes.
 C. de fer. sin fecus præferitur faber. l. si
 pluribus de leg. r. Si vero concurrunt in
 die, præferitur doctor, nisi aliæ circum-
 stantiæ præponderent, & ideo id com-
 mittitur arbitrio iudicis, cōsiderata qua-
 litate locorum, & antiqua consuetudine
 & an legatur assidue, vt ibi d. Bart. & idē
 de duabus scholis se impediētibus l. r.
 C. de stud. lib. vrb. Rom. li. 11. & in du-
 bio præferitur doctor fabro, & idem si fa-
 ber ster prope domū scholarium, distin-
 guendo vt supra d. l. r. vnde & scholaris
 prior vel doctor potest præcipere alij, vt
 legat voce demissa, ar. c. pridem. 15. q. 7.
 & inde etiam religiosi possunt expellere
 fabrum inquietantem diuina officia, vel
 infirmorum quietem d. ca. Silu. locatio-
 num. 3. ver. 4. sexto tuores & curatores
 ante finitum officium conducere res eo-
 rum quos regunt prohibentur l. si cui §.
 modestinus, ff. locati. l. vn. C. ne tut. vel
 cur. reip. septimo, rei suæ nemo est con-
 ductor. l. qui rem. ff. loc. octauo. Silu. lo-
 co cit. ver. l. d. non licere locare domum,
 si credatur ea aliquem vsurum principa-
 liter ad peccandum mortaliter, vt ser-
 uandum, quod intelligitur si alienigenē.

fiat, & etiam si quis eo sine locet, vt pec-
 cent, sed si quis tantum honestam mer-
 cedem expectat, & alijs quàm meretri-
 cibus eas locare non valet, non peccaret
 si sic locaret, & pensionem consumtam
 perciperet, licet consultius sit ab hoc ab-
 stinere, vt pluribus probat Lud. Beia, in
 resp. cas. conscientiæ. Bon. congreg. 9. ca-
 su 3. Nono, ali cubi prohibetur ne nobi-
 les sint conductores possessionum, maxi-
 me beneficiorum, nec quod aliquis con-
 ducat famulos, vel famulas quæ apud
 alios nobiles morantur, nisi cum hone-
 sta eorum dimissione, ex constit. Caroli
 Quinti 1548, cap. 23. 25. & Gallicanis.
 24. 25.

Perficitur vero locatio consensu, nul-
 la scriptura in ea necessario requisita,
 vel verborum solemnitate l. r. l. contra-
 ctus locationis ff. loc. l. qui in perpetuū,
 C. eod. §. 1. Inst. eod. qui consensus deter-
 minat qualitatem & quantitatem mer-
 cedis, & modum vsus, & conditionem l.
 sicut emptio. ff. eod. vt quod locatarius
 ignem non habeat, vel innocenem, l. vi-
 deamus, §. 1. eod. vel ne in villa vrbana
 scænum componatur, d. l. §. si. vel ne mu-
 lę vltra certum pondus onerentur, l. qui
 insulam, §. qui mulas, eod. qui consensus
 est etiam, vel expressus vel tacitus, ex-
 pressus quādo patet, tacitus, vt si locator
 permittat colonum, vel inquilinum vltra
 tempus conuentum manere in lo-
 catione, censetur enim renouata per an-
 num, & iuxta distinctionem ibi traditā
 in l. item quaritur, §. qui impleto, vbi
 Bart. & §. qui in vrbanis, l. qui ad certū,
 ff. loc. l. legem, C. eod. & in his quod con-
 uentum est seruandum venit, quod si nō
 constat, mos regionis inspicitur, l. loca-
 tiones, l. legem, C. locati. non tamen cen-
 setur renouata ad præiudicium tertij,
 scilicet fideiussores, qui non obligatur in
 hac tacita renouatione, nisi denuo se ob-
 liget. Boer. decif. 284. nume. 14. quæ nec
 potest fieri de reb. ecclesiæ cum pacto
 renouandi, nec quod sint tot locationes
 quot triennia. Tiraqu. de vtr. retr. §. 23.
 glof. 1. nu. 10.

5
 Locatio
 vt perfici-
 atur.

Ex natura quoque locationis, vel ex
 eius iustitia plura sequuntur, primo, q̄
 ibi adsit iustitia pretij, rationem habent-

6
 ex Loca-
 tionis na-
 tura q̄ ve-
 niant.
 do,

do, nō ad pretium rei sed ad fructus qui inde colliguntur, qui respondere debent pensioni soluendā, vt d. Beia. in Decif. cas. Bon. congreg. 3. casu. 1. vel ad operariorum iustam mercedem qua se valeant sustentare; ex quo colligitur non licere conductoribus domuum eas plus iusto locare eo, quod ipsi, vt inde lucrentur, vt sunt qui Thalamos locādos conducunt, & locant, eas sub excessiua pensione conduxerunt, nec licet eis qui equos locant post meridiem, integram vnius diei mercedem accipere; nec dominis locorum cogere subditos, vt mercede nimis tenui diurno labore ijs seruiant, vt d. Garzias, de cont. c. 25. nu. 2. 3. 4. vt & requiritur eum qui accepta mercede operas locauit, ut eas prestare debeat l. si ei qui a vobis. C. locati.

Secundo requiritur, vt cōductor rem conductam finita locatione liberam restituar, & ab omni controuersia alterius solutam, l. videamus, §. qui vinum, ff. eo. aliter furri tenetur, vt d. Gell. li. 11. c. 18. & eo magis si rem mobilem locatam surripiat, actione furri & locati conueniri potest l. si locatū, ff. loc. quod si recuset, in litem iurat locator, vt secundum eius iuramentum condemnetur conductor, qui & agit pendente locatione, l. si cui locauero, §. 1. ff. loc. l. in actionibus, ff. de in lit. iur. qui & cōuenitur si seruum vulnerarit conductum, & nolit vti lege Aquilia, l. si vulneraueris, ff. eod. loc. vel si rem deteriore reddat, vel reddi ab alio patiat, l. videamus, §. item prospicere, l. si merces, §. conducto, l. in lege, l. sed addes, §. illud & §. si inquilinus, ff. loc. vt & si destruxerit & edificia sic vt rēdificet, l. eum conductorem, C. eo. vel si arbores succiderit, aut vicinus ob eius iniuriam, potest conueniri ex l. aquilia, vel arborum furri cesariū, vel interdicto, quod vi aut clam. l. si merces, §. culpa, ff. eod. Tertio, pensio solui debet tempore conuentionis, de qua si non apparet, in fine anni est soluenda, l. semper in stipulationib. de reg. iur. Doct. in c. propter extra de locato, quod intelligitur vbi pensio soluitur pro fructibus, si enim pro sumptibus debetur in principio, si pro labore, confide-

randa est qualitas personarum, & secundum eam iudicandum, vt etiam ante finem operis soluiatur, vel saltem pro rata. Silu. locatio, nume. 5. quæ pensio solui debet etiam lite pendente inter dominum, & conductorem, cap. 1. vt lit. pend. Si vero lis est inter dominum & alium, est sequestrandā. Quarto, quod si pensio debetur pro aliqua re, & sunt eiusdem fori tenetur conductor pro solutione faciendā, ire ad domum creditoris, si uero diuersi fori, fat est quod dicat separatam eam domi soluere, & idem in emphiteota, Abb. in c. significante, de pignor. post Bart. in litem illa, ff. de conf. pec. qui Abb. ibi declarat quid iuris quando pensio nō debetur respectu alicuius rei. Quinto, licet standum sit locationi, sunt tamen aliqui casus in quibus locator potest expellere conductorem, vel sit inquilinus, qui scilicet habitat in ciuitate, & conduxit vrbānam rem l. errorem, vbi gl. & l. licet, C. locat. l. qui pignoris ff. de acquir. possess. vel colonus qui sub mercede villam, vel rusticum prædium sub mercede pecuniaria conduxit, & primo, si domus locata necessaria facta sit lux habitationi, vt si domus suæ habitationis est destructa, vel vxorem duxit, & huiusmodi & necessitas superuenit locatio niam factæ, cui aliter prouidere nō potest l. ædem, C. locati, secus si tempore locationis aliam domum non habebat quia sibi habere imputare, l. si quis domum, §. huic ff. locati. Secundo, si domus eger refectione, quia ruinam mineatur, quam tempore locationis non minabatur, quo casu fieri remissio pensionis pro tempore quo eam non inhabitat, d. l. ædem, l. quæro, §. inter locatorem, ff. locati, vel puidetur ei de alia domo equè idonea, l. cum plures, ff. eo. & domo refectione, conductor petere poterit se in ea reponi, l. si duo, §. cum inquilinus, vbi glo. & Bar. ff. vt possid. Tertio, vbi cōductor male in domo conscientia si eam nō possit habitare ob bellum vel pestem, secus tamen in foro forti, Abb. in d. c. propter, & similiter si vti non potest fundo locato, remissa pensione, l. si fundus, §. si & l. seq. ff. loc. & idem de alia rationabili necessitate, Nauar. ca. 17. nu. 187. dato pro-

inuc-

inueniat qui eam conducatur, vel si peruerse versatur cum lesione rei, vt si fues teneret in solario, incidit arbores, vel non colit agrum vt debet, & tenetur ad interesse domino. Host. in d. c. propter fertilitatem extra eo. remissa tñ sibi pensione pro tempore quo non inhabitat, vt sup. si tamen locans sciebat eum cui locauit tenere meretrices, non poterit eum expellere ante tempus finitum, Quarto, expelli potest si per biennium non soluit pensionem conuentionem, idque propria autoritate etiam si non sit actum de expellendo, l. pen. l. si in lege, §. colonus, ff. locati, l. quæro, §. interdum, eod. c. potuit, locati, si tamen sit paratus soluere est audiendus, d. l. quæro, distinguendo tamē, quod aut locatio est facta ad longū tempus vt decem annos, idque dupliciter, quod aut primo, fuit constituta pensio pro toto tempore, & potest expelli si nō soluit tempore conuentionis, aut fuit constituta singulis annis, & tunc si cessat per biennium potest expelli, etiam si actum sit vt non expelli possit durante locatione, quia intelligitur modo soluat, d. l. quæro, §. inter, si vero locatio est facta ad modicum tempus, non oportet expectare biennium, sed potest expelli si non soluit tempore debito, etiam autoritate propria, & si iurauit soluere singulo anno pensionem, & vno anno cessat soluere, ipso iure cadit à conductione, quia est periturus, l. si quis maior. C. de transa. Bal. in c. querelam, de iure iur. nisi purget moram, vel dominus patiat. Quinto, licet inquilinus regulariter non possit dimittere domum ante tempus finitum locationis contra domini voluntatem, cum standum sit pactis, sunt tamen aliqui casus in quibus id potest, primo, si domus locata nō possit commodè habitari, vel si iusto timore inde emigrat præmonito domino vt succurrat, remissa pensione pro rata l. habitatores in princ. & §. si. ff. locati, & idem in foro conscientia si eam nō possit habitare ob bellum vel pestem, secus tamen in foro forti, Abb. in d. c. propter, & similiter si vti non potest fundo locato, remissa pensione, l. si fundus, §. si & l. seq. ff. loc. & idem de alia rationabili necessitate, Nauar. ca. 17. nu. 187. dato pro-

babilitate, vbi necessitas non instat magna, aliquo spatio locanti ad denno locandū, sed si per conductorem sterominus vtatur re sibi locata, si ex dolo, vel culpa tenetur ad damna, Nau. cap. 17. nu. 197. Sexto, licet integra pensio sit soluenda, vt supra, tamen sunt aliqui casus in quibus pensio est minuenda, primo, propter fertilitatem in fructibus d. c. propter, vt si vi tēpestatis fructus consumpti sint, vel labe cōtigerit illis, vredo, vis fluminum, si uernorum, graculorum, incendij, terræ motus, incurfus hostium, l. ex conducto, §. si quis, ff. eod. locustarū exeso, & huiusmodi, quibus fructus grauius lesi sint, l. si merces, §. vis maior, eo. l. excepto, C. eod. vel ob summam fertilitatem, & tunc dicitur fertilitas prædicta quam conuentionio partium, vel communis vsus regionis approbare solet, Nau. c. 17. nu. 188. vel vbi per hæc diffiniri non valet, si cōductor vix duas partes ex tribus demeret, Bart. in l. ex conducto, §. si vis, ff. locati, nisi fertilitas vnius anni cum vbertate alterius possit compensari, c. propter, extra eod. l. licet certis, C. eod. l. ex conducto, §. sed & si l. si vno anno, in prin. & §. vbi que eod. & tunc dicitur vbertas, quæ pacto, vel consuetudine talis estimatur, vel si plus solito tertia pars sit collecta. Nau. ca. 17. nu. 189. Dicitur vero fertilitas adesse cū ex vulgari opinione, vel regionis consuetudine talis indicatur arg. l. si in lege, ff. eod. vt supra, & euenit casu fortuito, vt ex grandine, vel acris intemperie, & fertilitas anni illius non possit compensari cū fertilitate anni præcedentis, vel sequentis durante eadem locatione, d. cap. propter, vbi Doct. secus si id euenit vicio terræ ex eius debilitate, vel quia vinum acuit, vel legetes herbis sint suffocata, quæ id potest imputari colono, qui herbas nō remouit, vel terram non impinguit, cum huiusmodi possint imputari colono, vt & si post fructus collectos emarcuerunt, vel exercitus eos consumpsit ex negligentia coloni qui eos non abstulit, l. ex conducto, §. si vis, ff. eo. l. damnum, C. eod. Id tamen non procedit in colono partiaro qui lucrum, & damnum partitur cū domino, quia nō fiet ei remissio,

glo.

glo. in d. c. propter, nec inquilino si ita sit conuentum, quia viliori pretio debito cum hoc periculo utroque consentiente res sit locata, nec vbi locatio est longa vt decem annorum, vel ad vitam, etiam si maior pars rei locata sit vastata quicquid modo omnino non interierit, nisi tam magna pensione locatio sit facta, ac si de anno in annum esset locata, quia sic est fienda remissio, Ias. in l. 1. c. de iur. emph. Navar. loco cit. nec vbi sterilitas euenit quia vites sint vetustæ, secundo, remittitur pensio, si domus locata sit euicta, vel aliter ea vti non possit vsupra l. si domum, §. si. ff. locati, pensio tamen non augetur propter fertilitatem, nisi eueniat casu fortuito, vt quia alia molendina casu sint destructa, vel aqua fortuito sit auicta, tunc enim augetur pensio pro rata glo. in l. si merces, ff. eod. secus si augmentum venit industria conductoris, qui a illi accrescit, Garzias, d. c. num. 2. 1. & vbi conductor vti non potuit re locata ex locatis voluntate, tenetur ei ad interesse, l. si. C. de fundo loc. si vero impeditur ex casu fortuito locantis, vt quia res locata publicetur, tenetur pensionem pro rata remittere, l. si fundus, locari, non tamen tenetur ei tunc ad interesse, Lop. de contr. lib. 2. c. 25.

Sexto, si conductor aliquid expendit in re conducta, si necessario, vel vtiliter, agit contra locantem, vt restituat expensas, l. dominus, l. sed addes, §. inquilinus, vbi glo. l. colonus 1. resp. ff. eod. si tamen potest auferre impensas factas sine læsione rei, potest eas tollere, nec tenetur locator, d. §. si inquilinus, quæ non intelliguntur de expensis factis in animalibus pascendis, vel possessione colenda, sed quæ adhærent rei, vt reparatione ruinae, plantatione vineæ, curatione morbi qui euenit sine culpa, & huiusmodi.

Septimo, si damnum contingit in re locata, conductor tenetur si contigit sua culpa, vel suorum lata vel leui, glof. & Doct. communiter, in l. si quis domum, §. cellis; & in l. si merces, §. qui columnam, ff. locati, vnde si equum locatum nimium fatigauit, vel terram nimis exhauserit, vel lac eum onibus, tenetur locanti ad damnum, Lop. de contr. li. 2. c. 25. de damno

vero illato ab alio non tenetur si obuia re non potuit l. sed de damno, ff. eod. nec de casu fortuito nisi vbi & commodatarius, tenetur tamen de leuissima culpa pro custodia, d. l. qui mercedem, & c. bona fides, de depos. l. nauta, ff. nautæ caup. quod intelligitur, si accipit mercedem pro custodia, vel custodia se obtulit, alias tenetur tantum de leui conductor, Lop. de contr. lib. 1. cap. 26. nisi fuerit in mora reddendi domino rem locatam tempore præfixo, tenetur. n. tunc etiam si casu fortuito res pereat, modo eodem modo non esset peritura etiam apud dominum in foro conscientia, Lop. lib. 2. de contr. c. 27. in prin. vel nisi id sit conuentum, vt tenetur de casu fortuito, modo enumerentur, vel saltem maiores ijs qui euenere, unde si tenetur ad casus, non tenetur ad maiores expressis, etiam si ad sit iuramentum, nec etiam si res sit æstimata, nec potest obligari conductor ad casus fortuitos nisi remittatur ob id de pensione, Lop. ibi. Si tamen locauit quis operas in aliquibus rebus in quibus summa diligentia est adhibenda, ut inadumate expoliendo, vel ueste aurea incidenda, uenit etiam culpa leuissima, Siluef. locatio. Vnde si fulgo qui accepit pallium curandum, per errorem dedit alteri, tenetur de damno, quia error in facto proprio non toleratur l. item queritur, §. item si ff. eod. ut & tenetur si mus illud corrodit d. l. §. si fullo; Si etiam nauis inuito domino posuit eius res in alia nauis, & perierint, cum ipse in alia posuerit, d. l. ite, §. 1. tenetur secus si utraq; nauis perijt, et si mala fide transfulerit, quæ res erat omnino peritura, l. si. §. 1. ff. ad l. Rhod. de iactu, similiter si quis opus faciendum conduxit, & non fecit, agit contra eum ex locato, & si fecit de operis uitio tenetur, scilicet si opus perficiendum conduxit, non si diuinam operam præstitit, l. si fundus, §. si. cum l. seq. ff. eod. locati, & qui opus publicum agendum conduxit tenetur ipse, & eius hæredes usque ad annos quindecim reficere uitium quod in opere conrigit l. ea lege, §. locati, ff. eod. l. omnes 1. ff. de oper. publ. Vel cum hac distinctione, quod opus quod aduersione locatum est, donec appro-

approbatur, conductoris periculo est, quæ nero ita conductor est ut in pedes, vel mensuras præstetur, eatenus conductoris periculum est, quatenus ad mensum non sit, & in utraque causa nocet locatori si per eum steterit, quominus opus approbatur, nec admittatur, sed si tamen maior opus prius interciderit, quam approbaretur, locatoris periculum est, nisi aliud actum sit l. opus, cum seq. l. marcellus, & l. si. ff. loc. Is etiam lege Platonis, lib. 11. de leg. Si tempore conuenio opus susceptum non perfecit malitiosè, tenetur rursus infra totidem temporis gratis id perficere; tenetur & magister nauis pro mercibus amissis ex iactu facto pro rata cum alijs l. 2. in princ. & §. cum in eadem l. de precario ff. ad l. Rhod. de iactu. Similiter qui rem conduxit non potest in alio ea negotio vti, vt qui equum pro itinere capit non potest eo vti vt pondera gesserit, nisi id sit vtilius domino, vel probabiliter eum consensus credatur, & similiter non potest ante finem locationis rem locatam restituere, nisi casibus de quibus supra, vel si domus egeret reparatione, vel equus sine eius culpa egrotaret; qui tenetur quoque rem locatam, vt supra, ille fam restituere.

Octauo, locator tenetur de damno si locauit rem vitiosam, nec conuicit, & vitium est effusum, vel emarcuit, vel equus vitiosus nocuit fessori, nec ignorantia eum excusat, l. sed addes §. 1. & §. si quis dolia ff. loc. l. cum in plures, §. ferrum meum, secus si locauit pascua, & eo ignorante, ex herba venenosa animalia interierint, non enim tenetur, glof. in d. §. 1. quæ intelliguntur in foro conscientia quædo locauit vasa vitiosa pro bonis, secus si dixit vt conductor ea inspiceret, ignorans an essent bona, vel ne, Siluef. locatio, nu. 18. in foro enim conscientia, vt supra, si ignoret esse vitiosa, & dixit conductori se nescire an sint vitiosa, non tenetur ad damna, Lop. lib. 2. de contr. c. 27. ver. præterea, cum teneatur quis in hoc contractu de leui tantum culpa, non autem de leuissima, vel casu fortuito, Lop. ibi. & tunc tenetur locator detegere vitium rei locatae, vbi grauiter nocere potest personæ vel rei, alias non sed lat

est minere de pretio, vt bene dicit Garzias loco cit. num. 9. & vbi damnum est illatum, & vnus dicit dolum vel latam culpam interuenisse, alius negat, vt pastor qui locauit operas, & ouis sit amissa, ipse debet id probare, scilicet abfuisse dolum, vel culpam, vt & argentarius debet probare se amississe rationes ruina, vel incendio, l. si quis ex argentarijs, ff. de eden. alias allegans dolum debet probare, l. quoties, §. qui dolo, ff. de probat. hic vero cum teneatur ad custodiam, debet probare se dolum non commisisse, si tamen dominus rei possideret aliam custodiam, dimittendo conductorem, non tenetur. Siluef. locatio. in si. remissiuè. Secundo, si conductor non potest vti re conducta sine culpa locatoris, repetitur merces si sit soluta, l. si fundum, l. si quis domum, ff. loc. Si vero culpa domini id euenit, tenetur ei ad interesse, vt si locarit rem alienam, vel vendiderit rem locatam, & emptor eum expulerit, quod potest, nisi contrarium sit euentum, l. si tibi alienam l. si merces, §. qui fundum, ff. eod. l. emptorem, C. eod. Tertio, si conductor non potest commodè domum inhabitare, agere potest vel ad minutionem pensionis, vel vt possit domum relinquere, d. l. si merces, l. habitatores, l. ex conducto, ff. eod. etiam si res ob crimen locantis publicetur, Nau. c. 17. nume. 187. & si eam locans vendidit satam, colonus habebit partem suam, l. nihil de leg. 1. Quarto, locator non potest reficere domum, nisi necesse sit, aliter ad interesse ei tenetur, glo. in l. c. de, C. locati, & vbi reficit ex necessitate, si inde impeditur vsus domus, debet pro rata pensionem remittere, Bar. in l. qui insulam, ff. locati. Quinto, locator tenetur ad expensas extraordinarias rei locatae, vt ad refectationem domus, vel curam equi infirmi, nisi prædicta eueniant culpa conductoris, quia ipse tenetur, vt & conductor ad ea tenetur sine quibus re locata vti non potest, vt culturae agri, pascuum equi, ferramenta in longo itinere. Sexto, debet permittere eum vti re locata tempore conuenio, nisi in casibus permissis, aliter, vt supra, tenetur ei ad interesse, vel si eius culpa, vsupra, damnum patitur, & conductor, & si venditur, vt sit

pta res locata, conductor potest expelli ab emptore l. via veritatis, l. emptorem, C. locari, locans tamen tenetur ei ad interesse, si tamen conductor iniit pactum ne res vendatur, venditor non potest eum expellere, nō vero si locans obligauit ei rem illā in speciali pellicur, nisi ex hoc qd̄ pro suo interesse pot̄ ei inherere consequendo. Non potest vero conductor expelli a successore vniuersali, Couar. li. 2. var. ref. c. 15. nisi ecclesia sit inde laesa, sic enim successor in beneficio potest renouare locationem, Rota decif. 332. de locato, in nouis. Tenetur & locans de casu fortuito, nisi culpa leui lata, vel dolo conductoris euenit, nec iniiri potest pactum, vt res aestimata locetur, & stet periculo conductōis, sine etiam eius culpa, vsupra, quia id esset in fraudem vsurarum, cum dominium rei locatę maneat p̄enes locantem, & proinde etiam periculum eius: Sic locari non potest pecunia accipiendi pro eius locatione aliquod interesse, si deru ita vt distrahatur in commutationes, cum ita pecunia commutetur, & ex vsu ultra forte aliquid accipiatur, quod est vsura; Si vero locetur ad pompam, & ostentationem, potest inde moderatum emolumentum percipi, modo fraus absit, & periculum, vsupra stet p̄enes locantem eius; Sic si quis locet ceterum oues pastori, eo pacto, vt suo labore & cura eas pascat, & ex fetibus eas conseruet in eo numero, & in fine anni, quod superest de fetibus inter eos diuidatur, contractus illicitus est, cū dominus constituatur in tuto, & pastor in periculo, nisi ob id locans diminat de pretio locationis, quia exponit conductorem ad onus reficiendi ex fetibus, & ideo minus accipiat media parte in fine anni de superextantibus, ea ratione, arbitrio boni viri, de qua re dixi trac. de vsuris, c. de societate: Sic non licet locare boues, vel equos certa mercede, cum pacto quod reddantur ei sani cum ad id non teneatur conductor semota eius culpa lata leui, vel dolo, nisi ob id quod is se exponat tali periculo, & desuper det si de usore, diminuat de pretio consueto equi locari, pro hac assecuratione locatis: Sic non licet obligare pistores, vt tor

sibi panis mensuras reddant respondentes tritico eis dato pretio maiori quam valeat in loco vbi ipsi degunt, nisi ob id pistores remittatur quantitas aliqua panis respondens superexcessu p̄tij tritici: Sic si quis locat agricolę fundum, & pecuniam pro bobus emendis tradit, & exquirat plus fructus quam solent praestari, illicitum est, nisi boues emat dominus & subleat eorum periculo & moderatam inde portionem accipiat, deductis laboribus & periculis que euenire solent ante collectionem fructuum arbitrio boni viri, vt ita æqualitas ibi adsit: Sic si domini agrorum mutuant pecuniam agricolis, vel triticum ea conditione, ut colant agros eorum communi pretio, vbi agricolę non inueniuntur, qui id praestare velint, tunc si agricolę monopolio quodam iniusto conueniant ad non conducendos agros illos iusto pretio, liceret ad redimendam vexationem, illa eis dare, secus si domini, secluso monopolio, eis id offerant, vel boues aut instrumenta agriculturę, ut augeat pretium conductōis, id enim esset vsura, & si id ad instantiam agrorum facerent, per nouem annos, tradendo eis illa aestimata, & sic reddenda, ratione lucri cessantia, cum illa obligatio sit aestimabilis, aliquid plus, arbitrio boni viri, exigere liceret, modo fraus absit, & verē intersit: Sic non licet mutuari alicui pecuniam, cum obligando tempore estiuo demerere suas fruges, nisi id fiat titulo locationis, & pecunia denatur ad computum mercedis, & modo operę soluatur iusto pretio, & ita etiam peccant duces qui soluunt stipendia militibus in tot panis, quibus nō egēs, & duces ea ad creditum accipiunt ad mercatoribus, cum ob id pretium eis augeatur, & ubi milites conducuntur, intelligatur pecunia numerata. Quod si quis locauit equum per quadriduum ad conficiendum iter quod biduo confici poterat, & is accelerato itinere biduo id perleuerit, vnde equus fatigatione periit, tenetur conductor, qñ locans ideo id tempus praestitit, vt consuleret equi fatigationi, & debilitari, alias secus: Si praeterea quis misit famulum cum equo locato, si pro custodia equi,

equi, non tenetur conductor de custodia equi, sed si locauit equum & famulum, negligentia famuli non excusat dolum conductoris anrequam restituat equum famulo, gl. in l. si vr certo, §. si de me. ff. commod. sed si post restitutionem equi factam famulo, equus pereat, non tenebitur conductor, l. si mei causa, ff. commod. & vbi non constat cur sit missus famulus, in dubio nō videtur remissa custodia equi l. pen. vbi gl. ff. usufruct. quem. Lop. de contr. lib. 2. c. 27. vt & c. de commodato, vel deposito dictum est; si licet conuenire vt accipiens equum conductum, teneatur de culpa leuissima, vel casu fortuito, dummodo ob id remittatur de pensione vel mercede equi, si surripiatur, vel fatigatione intereat, alias non, nec id liceret conuenire, si intereat ex morbo praecedenti contracto. Sic si quis remittit equum per nuntium estimatum fidelem qui cum eo aufugit, in conscientia ad nihil tenetur, secus si nō existimabatur fidelis, Lop. de contr. li. 2. c. 28. in ff. qui & d. quod dominus qui conduxit tenetur ex damno illato circa rem conductam ex culpa leui famuli sui, & etiam leuissima, si res fragilis erat expolienda, & fracta sit, vbi & explicat aliquas leges ciuiles de hac materia conductōis loquentes. Quod si quis locauit operas ad riuum faciendum, si ruit, antequam dominus id approbet, periculum est conductoris, nisi culpa artificis id euenit, secus si culpa soli & situs, Eop. ibi. & idē in similibus casibus, vt si quis in nauem merces vetitas posuerit, vt in l. maritus, l. colonus, §. nanē l. sed ad des, §. si ff. locari: Sic locator horrei non tenetur de custodia, horreis contractis, & copilatis, nisi promiserit custodiam, vel sciente domino, posuerit custodes, vel si conductor renuntiauit custodia, secus si ista non concurrunt, & minus si dominus det elaus horrei conductori, l. dominus, ff. locari, vbi Bar. l. clauib. de contr. empt. Lop. ibi. Quod si quis suscipit in se periculum rei locatę, tenetur de culpa leuissima, non autem de casu fortuito. Lop. ff. locari, & idem si mercedem accipit pro custodia rei conductę, l. qui mercedem, ff. locari.

7
Locatio-
nis pacta,
vt interp-
tanda.

Nono, pacta que in hoc contractu incurrunt, recipiunt aliquas interpretationes. Vnde si quis locet alicui molendinum ad molendum ei & eius hæredibus in perpetuum certo pretio, restricto iure eo pretio tenetur ei molere etiam q̄ multiplicentur in infinitum, Bal. in auth. hoc ius, C. de sac. eccles. sed de æquitate in conscientia secus, quia de hoc non videtur cogitasse, l. si q̄ in vna, ff. de peric. & comm. rei vend. Quod si quis conduxit fundum ad medium vel certam partem, nulla facta mentione de arboribus, conductor nullam eorum partem habebit l. fructus ubi de vsu ff. & si colonus destruat arbores tenebitur vel si alius eius odio illas excidat, l. si merces, §. culpa ff. loc. quod intelligitur quando suo odio, vel culpa, huiusmodi odium esse causatum, alias non ut d. gl. in d. §. Si vero quis locerem suam hoc pacto, quod quocunq; modo amittatur recuperet eius valorem, non valet, quia locator rem suo periculo tradere debet, nec equum est si fulmine æquus pereat, conductori pereat, vel morbo, nisi eius culpa casus eueniat. Qd̄ si quis locauit alicui suos boues custodiendos data sibi certa mercede, & tempore noctis eos dimiserit in pascuis vbi alij etiam dimitti solent, & fur vel lupus eos abstulit, videtur excusandus, quia intelligitur custodire prout alij solent, ar. l. r. C. de testam. & maxime, si dominus alios suos boues ibi dimittebat, ar. l. femper de reg. iur. Si vero quis locet horreum, proponens se nolle suo periculo recipere aurum argentum, & huiusmodi, & postea patitur eo scienter inferri, tenetur de interitu, quia videtur propositum remississe, l. cum in plures, §. locator, ff. locari. Sic si quis locet fundum ad medium alicui colono, qui seminet ipsum, & locator eum vendat, colonus habebit medietatem fructuum, & si emptor collegit omnes fructus, colonus ager contra primum dominum, l. nihil in fin. de leg. r. Sic si scriptor suas operas alicui locet, & per mensem stet quod non scribat, quia is non dat sibi quod scribat, si alteri non locauit suas operas, habebit mercedem illius mensis, alias non l. qui operas, l. sed addes, ff. loc. & si quis operas suas.

suas duobus obligavit, primo satisfacere debet. l. in operis, ff. cod. Quod si antea cursu alicui nocuit, tenetur, quia cursum temperare debebat, l. 1. ff. cod. Sic si operarius dolo non præstat operas promissas tenetur ad damnum domini, sed si omittit ex casu fortuito, minuetur ei pensio pro tempore quo omittit, & habebit expensas factas in se præparando ad opus. Si quis etiam timet ne aliquis sibi equum vexet, potest cum eo convenire ut illum reddat sanum modo minuat de prærio, Lopez. Instr. 2. p. cap. 50. Quod si pistior se locavit ad feruendum familiaræ, si notabiliter aucta sit, non tenetur ei inferuire pretio conuento in foro conscientiæ, & si notabiliter sit diminuta, debet manui. Lop. de contr. lib. 2. c. 26. in fi. Sic etiam locator tenetur dare colono instrumenta necessaria ad fructus curandos, ut torcular, & si minus est instructum, id reficere debet, gl. in l. illud, locat. nisi aliud sit conuentum, ut ibi habetur.

8 Salarium quid sit, cui debeatur, & qualiter, vel non. Vndecimo, quod attinet ad operarum mercedem, præter supra dicta. Certum est operarijs deberi mercedem, quæ salarium, vel stipendium dicitur in l. 1. ff. de var. & extraord. cogn. & præmiu quia ob recte factum concedatur, ut d. Varro. lib. 4. linguæ latinæ, vel salarium, quod quasi salis laborum requies, ut ait Plin. lib. 3. c. 7. Ex salarijs quædam ex conventionione debentur, quædam extra eam, quia conventionione non possunt honestè, vel sufficièter promitti nõ possunt, ut in salario aduocatorum, quod peti ab eis extraordinariè potest l. si remunerandi, in princip. & §. monemus, l. salarium, ff. mand. l. 1. C. eo. modo non excedat summam ceterum aureorum, l. 1. §. aduocatos, & §. licita, ff. de var. & extraord. cogn. q. salarium non deducitur in conventionione, quod ciuilibus sapientia nammo æstimanda non sit, sed debetur gratia remuneracionis, ut & præceptoribus, quibus par reddi non potest, cum spiritualia omnibus corporalibus præsent, l. faucimus, C. de sacr. eocl. quibus ideo debetur salarium non minimum, sed pro facultatibus discentium, l. cum plures, §. si. ff. de adm. rur. l. medicos, C. de profess. & med.

lib. 10. Debentur vero expensæ ijs qui operas suas locarunt, & per eos non stat quominus præstent, nec alijs locarint, & etiam si dum ijs inferuunt in ægritudine incidierint debent eis præstari impensæ moderatæ, non tamen salarii, nisi aliud obtineat consuetudo. Lop. de contr. li. 2. c. 25. vel nisi sit iudex, cui debetur salariu, ut supra & concordat Lop. nisi ob suam culpam deserat causam; ut ibi, d. vel ob causam quæ a principio potuerit præuidere, alias secus; Præterea circa operarum locationes, ubi opus sit operarijs pro publica necessitate, cogi possunt operarij ad locandas operas suas, modo id fiat iusta mercede, & in tempore opportuno, ut ob id agricolæ non dimoueantur ab agris ferendi, vel frugibus colligendis. D. Ant. 3. p. tit. 3. c. 4. §. 4. Quod si conductus ad operas præstandas, casu fortuito impeditus est, & fecit expensas ad illas se præparando, eas à conductore consequi poterit, l. pecunia, ff. de cõd. ob cau. Silu. locatio, §. 12. Quod si quis promisit seruire per annum, & infirmetur, non tenebitur id alio anno supplere, gl. in c. si propter, de refer. in 6. l. c. hères §. Stichus, ff. de stat. liber; & si per annu seruire promisit, & per sex menses hiemis tantu seruiuit, minus aliquid dimidio stipendio anni habere debet, si in sex estatis, aliquanto plus, quia magis labore, ubi scilicet in agris colendis operas locat, secus si domi, & maxime in ciuitate, quia sic debetur pro rata temporis: Quod si merces iusta non præstetur famulo, & tamen factus egebat eius opera, quia secus est si non egebat & illo rogante eum conduxit, quia potest de illa minuere, vel non præstat consuetam, ubi de pretio non est conuentum, potest sibi occulto compensare, si aliter sibi via iuris non potest prouidere, nec eo casu tenetur id reuelare ad mandatum iudicis præcipientis furtum factum domino sub pœna excommunicationis latæ sententiæ reuelare, qui & iurare potest se id non scire, ea intentione scilicet quod sit reuelandum, & modo in prædictis bis idem non recipiat. Aduertendum vero pro intelligentia prædictorum, quod aliqui famuli seruiunt tantum aliquibus diebus

diebus hebdomadæ, vel horis diei, ut illos vel illatas comitando, quibus tanta merces non debetur ut ijs qui assiduo seruiunt. Alij qui per otium annum assiduo seruiunt, quibus debetur cõsuetum salarium et si a principio nil sit conuentum, c. si nonnulli 2. q. 1. l. si non foret §. libertus, ff. de cond. alij querunt dños, & interim apud aliquos degunt, qui eis non eget, quibus præter victum & hospitium nil ultra datur, vel parum, & iuste. Nauar. c. 17. nu. 139. Alij, qui pagij dicuntur, qui in ciuili conuersatione & moribus instruuntur, quibus nil præter victu & vestitum præbetur. Et ubi quis seruit minori pretio consueto, & necessitate id facit rogans qui eum capiat, qui si non eget multum eius seruitio, ut supra, quia alios habeat, potest salarium minuere, alias secus, si vero minuit famulus pretium ut sibi conciliet gratiam domini, ut inde fauores vel honores consequatur, maius stipendium conuento accipere nõ potest, nec aliter sibi compensare, cum reliquum liberaliter donet, si vero iudè ideo minuunt pretiu quia speret de iustitia ab ijs in alio recompensari, quibus ideo debetur integra merces si hæc intentio est dñis significata & ipsi eorum seruitio egebant, alias fatet dare conuentu, ut supra, si vero ideo minuunt pretium, quia sperent ex gratitudine tantum, & non ex iustitia aliquid sibi fauoris, vel premij impertendum, tunc domini ex iustitia ad plus conuento nõ tenentur, vnde prædicti sibi, surripiendo, compensare non possunt, nisi, ut supra est dictum. Quod si domi aliquid surripitur, is tantu famulus qui rerum custodiæ est deputatus de ijs tenetur, alij non, ut nec si vident aliu furari, modo non participant in furto, & custos tenentur de culpa etiam leui, & Nauar. capitulo decimo septimo, fol. 81. Lop. de contr. libro secundo cap. 25. ad si. iudici vero debetur salarium etiam tempore quo egrotat, Abb. in capitulo primo de cler. egrot. non vero aduocato, quando non seruit, etiã si per eum non fiat, nisi cum si conductus non esset, alij inferuisset quod ob id omittit, in foro conscientiæ, & idem de quolibet alio operario, in foro conscientiæ, non autem

Pars Secunda.

dum isti ultimi egrotant, Lop. d. libro secundo de contract. cap. 28. nec si per eos fiat quominus causam expediant, secus si per eos non fiat, Lop. d. cap. 1. qui operas, l. sed addes, §. si. loc. l. diem functo, de off. assel. l. cum plures, §. si. de adm. rur. & si iudex moritur in administratione datur eius heredi salarium totius anni post duos, C. de adu. diu. iud. l. si quis C. de proximis sacri. scri. C. libro vndecimo, & si sit officialis principis, etiam salarium anni post eius hæredi datur, l. lege, C. de domest. & protecto. libro duodecimo, & statuit in his pacto, quod si non adest, consuetudini, vel spectatur operæ ipsæ, & personæ qualitas, l. 1. ff. de var. & extr. & omnes leges operanti mercedem dari iubent, D. de tersonom. 24. Leuit. 19. Tob. 4. Mal. 3. Matth. 10. 1. Timot. 5. Ecclesiast. 34. cap. quicunque 12. quæstione 2. Plato, libro vndecimo de legibus, quod si quis promittit operas suas alicui, & per eum non fiat sed per conductorem quominus eas præstet, debet habere salarium si alibi id reperisset, quod si casu fortuito locantia fuerit, non id consequetur si alibi stipendium non inuenisset in foro conscientiæ, Lopez in instr. 2. part. cap. 50. & si operarius culpa sua operas promissas omittit, tenetur ad damnum conductentis.

Debet vero salarium doctoris legentis solui in principio anni, vel in medio, Bart. in l. 1. C. de suff. ag. in l. per hanc, C. de adu. diu. iud. & etiam habebit integrum salarium si iusta causa legere omittat, Bal. in Rub. de mag. & si ob pecuniam non datã omittit legere, si ob pecunie defectum nõ potuit fungi officio, habebit salarium, alias secus, Abb. in c. peruenit, de iurei. & si sub vsuris pecunias accepit ob dilationem solutionis, debet ei restitui damnum passum, ut l. per hanc, C. de erog. mil. ann. libr. duodecimo.

Datur porro actio in hoc contractu ex locato locanti, & debetur ei merces cum vsuris si debitor sit in mora, l. præses prouintie, l. legem, ff. loc. & iurare potest in litem, & omnia inuenta in prædium rusticum sunt tacite hipotecata pro

pro solutione pensionis, vt dixi tract. de vsur. cap. de pignore l. certi. C. eo. & locatio non probat dominium nec possessionem cum is possideat nomine domini, vel dominus per illum c. inter dilectos, de fid. instrum. & si cum domino litiget de proprietate, debet prius rem domino restituere, alias non auditur l. si quis conductionis, C. loc. & si perduret in detentione rei locata vsque ad sententiam, exemplo inuaforis, eam. & estimationem soluere cogitur l. penul. C. locari conductori vero datur actio ex conducto si dominus alienauit, c. vlt. de re iud. q. 2. Pinitur demum locatio finito tempore conuento, post quod vtrique liberi sunt & fideiussores, nec cogitur quis relocare eidem, nisi tacite renouetur locatio, vsupra l. inuaforis, l. si cum hermes, l. ne cui. C. locati.

De censibus. Cap. XLIII.

Videnda que de hac re dixi tract. de vsuris cap. 10. & circa hoc videatur Bulla Sixti V. & sanctissimi Clementis VIII.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1. Emphiteusis quid sit, & vnde dicatur.
- 2. Emphiteusis, vt contrahatur.
- 3. ex Emphiteusis natura, quæ veniat, vel non, & vt amittatur.

De Emphiteusi. Cap. XLIIII.

Emphiteusis, græce, latine melioratio dicitur, olim enim emphiteoticabantur tantum steriles res, vt inde meliores redderentur cultura, fructus sibi interim applicando, post tamen permisum est etiam res fertilissimas in emphiteusim dari posse, l. 1. C. de iur. emphit. anth. perpetua, C. de sacrof. eccl. & est contractus medius inter venditionem, & locationem, nec differt à liuello, & variè nominatur iuxta varias re-

giones, dicitur enim emphiteusis, firma, liuellum, & c. & inde emphiteota dicitur quæ rem immobilem hæreditario iure colendam, vel meliorandam sub certo pretio, pactis & conuentionibus perpetuo vel ad tempus, vt in secundum, vel tertiam generationem, accipit, §. emphiteusim, aut. de nō alien. Si tamen fundus sit ecclesiasticus non potest dari in emphiteusim in perpetuum, l. nulli, C. de rebus eccl. non alien. glof. in clem. 1. de rebus eccl. non alien. imo hodie nec ad tempus sine Papæ licentia, cum emphiteusis sit alienatio, vt d. Rodoanus, de rebus eccl. non alien. q. 2. cap. 22. in prin. & numero 39. 40. 41. & habetur in cap. ambitiosa, de rebus eccl. in extr. comm. si tamen res ecclesiæ sit ruinosa potest dari in emphiteusim etiam in perpetuum, per quod verbum intelligitur transire in hæredem etiam extraneum, vt ibi d. Rod. nu. 40. cum debita tamen solemnitate per d. Extrauag. nisi sit antiqua emphiteusis, & solita emphiteuticari, quia tunc emphiteuticatur sine solemnitatibus, imo antiquam emphiteusim finitam tenetur prælatus concedere hæredibus emphiteote, Rod. ibid. num. 24. 25. Nec potest pater rem filij in qua habet tantum vsumfructum perpetuo dare in emphiteusim, Lop. de contr. lib. 2. c. 31. in prin. & si filius renuntiat paternæ hereditati, si sit accepta pro hæredibus non potest emphiteusim habere, secus si pater accepit pro se & filijs, Lop. ibi.

Contrahitur autem iste contractus scriptura interueniente, nō aliter l. 1. C. de iur. emphit. idq; vel sine temporis præfinitione, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, vel vsque ad certam generationem, & quod tempore concessionis aliquid domino detur, & quod nouus emphiteota per dominum non aliam ponatur in possessione, l. si. C. eod. & in hoc contractu cōceditur sola naturalis possessio, vel dominium vile, domino apud se directum dominium retinente, & proprietatem, & civilem possessionem, pro certa annua pensione, §. adeo. Inst. loc. & potest constitui tantum in rebus immobilibus, quia in rebus mobilibus non potest separari dominium vile à directo,

2. Emphiteusis vt contrahatur.

vt est hic, vnde emphiteota non potest præscribere l. male, C. de possess. triginta annorū, quia non habet, vsupra, possessionem civilem quæ requiritur ad præscribendum, l. acquiritur, §. si. ff. de acquir. rer. dom. sed habet possessionem naturalem tñ, vt & usufructuarius, d. §. adeo, & licet supra dictum sit in ea requiri scripturam, per consuetudinem tñ id est abrogatum circa contractū hunc vel pacta quæ sūt eius nature, secus si pacta sint extra eius naturā, gl. in d. l. 1. potest vero in emphiteusim dare q; potest & alienare, & etiam pbabile est, q; pater qui habet vsumfructum in bonis aduentijs filij, l. si. §. hoc proculdubio, C. de bo. quæ lib. possit talia bona dare ratione usufructus in emphiteusim, sed filius potest patre mortuo, id reuocare, Silu. emphiteusis, q. 18. nu. 25. prælatus vero non potest re ecclesiæ concedere in emphiteusim suis consanguineis. Rodoanus loco infra citando, numero 31. q; intelligitur si adsit fraus, alias permittitur vt ibi d. ex Abb. in c. vt super, de rebus eccl. vbi & d. res ruinosas ecclesiæ posse dari in emphiteusim cum diminutione sexte partis pensionis, si non inuenitur plus, alias, quod ecclesia restituitur in integrum.

3. Ex natura vero huius contractus multa veniūt, primo, quod emphiteota quotannis pensionem conuentam soluere teneatur, quæ durante hoc cōtractu, nec augetur nec minui potest nisi de consensu vtriusque, & si non soluerit statuto tempore res cadat in commissum, l. si. C. de iur. emphit. l. ex vestigali, ff. de pign. & potest expelli auctoritate iudicis, glo. in l. 2. C. eod. Abb. in c. potuit, locati, non autem id agere potest propria auctoritate, vt ibi d. Abb. Hanc vero pœnam incurrit emphiteota priuati qui triennio non soluit canonem vel pensionem, is enim ipso iure cadit à iure suo, nec requiritur necessario sententia, Host. in d. cap. potuit, Salic. in l. 2. C. eo. Castr. in l. fin. cod. titul. requiritur tamen declaratio voluntatis domini, quod velit emphiteotam ipso iure priuari Bart. in l. 2. C. eod. & etiam requiritur declaratio quod emphiteota fuerit in mora solvendi, l. ex vestigali, ff. de pign. Si vero

sit emphiteota rei ecclesiæ si per biennium cessat soluere cadit ipso facto à iure suo, nisi celeriter soluat, cap. si. extra locati dicitur vero celeriter soluere si non expectat libellum, vel requisitionem, ante enim requisitionem in iudicio, vel extra, admittitur purgatio moræ, imo & tunc admittitur si statim sine termino, vel dilatione soluit, Io. And. Innoc. in d. cap. potuit, Bald. in addit. ad Spec. titu. de loc. quæ purgatio moræ admittitur tantum in emphiteuticæ ecclesiæ, non autem priuati, vt d. Ang. & Imo. in l. si insulam, & verborū obligationibus quia mirius agit ecclesia quam priuatus. Sunt tamē aliqui casus quibus cessans biennio vel triennio soluere non cadit à iure suo, scilicet si dominus tenebatur emphiteotæ de eadem vel maiori summa, Abb. in cap. bona fides, de depof. quia compensans dicitur soluere, l. amplius, ff. rem ratam hab. glof. in l. si constat, C. de compens. vbi habetur compensatio fieri ipso iure, etiam si ante lapsum biennij vel triennij non fuerit opposita compensatio, Innoc. in d. cap. bona fides, Ang. in l. semel mora, ff. sol. matr. l. 2. C. eo.

Secundò, id fallit, si non soluit sine sua culpa, sic distinguendo, quod si sunt plures hæredes, & omnes præter vnum solvunt pensionem, non cadunt si totam solvunt, si vero non totam solvunt omnes cadunt, vnde totam soluere debent & post agere contra non soluentem, aliter locata res cadit in commissum, Bar. & alij in l. fraudari, ff. de publica. Si vero est vnus tantum hæres, & per triennium soluit tantum partem, vt ex decem quinque quotannis, in totum cadit, Iason. in l. 2. C. eod. Bar. in Rubr. C. de contr. empt. Imol. in d. cap. potuit, nisi per errorem minus fuisset solutum l. quis rationes, ff. de cond. & dom. & idē probabiliter etiam ex equitate saltem, si ex paupertate cessauit soluere. Quod si hæres ignorans rem esse emphiteoticā, non soluit, cadit, glof. & Bart. in l. 2. C. de iur. emphit. sed restituitur ex equitate, nec minor cadit, l. fin. C. in quibus causis. in integrum. Guid. Pap. quæstione 416. num. 1. 2. ei enim non currit

erianum, nec qui soluit partem, Guid. ibi. num. 3. & quæst. 174. vt nec si datur compensatio. Tiraq. de vtr. retr. titul. 2. §. 3. glo. 13. num. 4. & adulus restituatur Guid. d. quæst. 416. num. 3. & vbi quis cecidit, ex filio requiritur declaratio iudicis parte recitata, Guido pap. quæst. 107. num. 1. quod si hereditas triennio vacet, in quo emphiteota non soluit, nõ cadit, nec expelli poterit, Bal. in l. 3. C. eo. quod intelligitur modo deponat pensionem iuxta formam l. 2. C. eod. & hac ceptam, C. de vsur. alias cadit. Si etiam filia est infutura hæres in certa re, & iusta esse ea contenta, nec posse de suis bonis plus petere, non priuatur emphiteusi nec dote materna, Bart. in l. vii. in iurandi, §. si liberi, ff. de op. lib. etiam, quod bona ei relicta sint vltra legitimam, quia dos est res alienum, quod deduci debet ex hereditate, quod si tutor pupilli habens emphiteusim à pupillo, per triennium non soluit, cadit, quia debuit exigere à seipso. l. si pupilli, ff. de negot. gest. Vbi vero pender controuersia inter dominum, & emphiteotam super emphiteusi, & emphiteota soluit pensionem protestando quod non soluit nomine pensionis, si dominus post obtineat, cadit, arg. l. r. de solut. modo debeat ex alia etiam causa, quia tunc potuit eligere ex qua causa solueret, d. l. r. secus si ex nulla alia causa debebat, quia tunc protestatio, vt contraria facta, non tenet, vt not. in cap. cum M. de constitut. Quod si emphiteota cessat triennio soluere, quia detinebatur in carceribus, vt legitime impeditus, non cadit, vel saltem debet restitui, Bart. in capit. significante, de pign. l. an l. 2. C. eod. & idem probabiliter tempore belli, vel pestis, si vero quis accepit emphiteusim pro se & suis filiis ac nepotibus, & primus, vel secundus non soluit vel alienat, nocet sequentibus, Bart. in l. eum qui, ff. de interdict. si vero aliter delinquat, ob quod bona publicentur, remanent apud hæredes eius quia ea non habent ab illo, sed iure suo, l. vii. in iurandi, ff. de op. lib.

Ampliatur vt etiam ecclesia cessans soluere canonem alteri ecclesie, & biennium cadat. Rodoanus in d. loco, nu. 17.

qui, & ibid. quod si emphiteota vagatur per mundum, nec scitur vbi sit, vel viuat, qui reliquit procuratorem qui soluat, potest ecclesia talem procuratorem non admittere, & rem recuperare, nisi per coniecturas appareat eum viuere, quod intelligitur si res data ei sit in emphiteusim pro eius vita tantum, secus si & pro eius herediibus.

Declaratur vero, vt emphiteota ecclesie non cadat, nisi prælatus ecclesie velit, vt ibi d. Rodoanus numero 17. secundo declaratur, vt exceptio canonis non soluit non opponatur nisi per dominum, non autem per tertium, vt ibi, d. nu. 14. tertio declaratur, nisi ad sit consuetudo, quod cessans per biennium non cadat, vt dicit Rodoanus, loco cit. numero 18. nec potest episcopus sine capitulo recipere canonem ab emphiteota qui cecidit ob solutionem non factam, vt ibi d. nu. 33. & censetur remissa caducitas si prælatus post eam recipit pensionem, & habebat facultatem de nouo locandi, vt ibi d. nu. 34. & si durat eadē causa, vt dicit, Siluef. d. verbo, nu. 16. q. 14. alias non, vt quia res ab antiquo esset consueta emphiteuticari, vt supra, quarto, declaratur, quod si alius soluit pensionem, & non emphiteota, non cadit, verum est tamen, quod dominus potest non recipere pensionem ab isto tertio, Silu. emphiteusis nu. 17. quinto declaratur, quod si destruitur res emphiteotica, vt domus igne, & reparatur, non teneatur emphiteota qui reparauit, perseuerare in solutione pensionis, Math. in l. r. C. de iu. emphit. Silu. d. loco nu. 13. q. 7. sexto declaratur, vt emphiteota nõ possit relinquere rem dño contradicente, vt se liberet à pensionē, Silu. ibi. nu. 12. q. 6. nisi leget vel donet, vsup. septimo declaratur, si emphiteota simul velit soluere per multos annos non possit dño contradicente, quia pensio datur ob recognitionem dñij, & non fit simul anticipare soluendo, Silu. ibi. nu. 14. q. 8. octauo declaratur, quod si dñs recipit pensionē ab emphiteota qui cecidit, si prius expulit eum & postea petit pensionē sibi non iudicatur, secus si nõ expulit, nisi prestatum sit nolle sibi iudicari, & iure sibi nõ iudicari. Silu. ibi. nu. 15.

&

& etiam recipiens canonem pro tempore præterito, præiudicat ecclesie super caducitate Capyc. decif. 18. nu. 18.

Secundo, ex natura huius contractus emphiteota alijs quoque casibus cadit à iure suo, primo, quando negat pensionē domino petenti, & scienter & negat eius emphiteotam, quia illum in dominum recognoscere debet l. plures, C. de fid. instrum. nisi iusta ignorantia eum excuset, Innoc. in c. ceterum, de iudic. secundo si emphiteota vendit rem emphiteoticam sine domini voluntate, modo res sit tradita. Imol. & Salic. in l. fi. C. eo. Doct. in cap. potuit, de loc. Rodoanus in loco cit. nu. 22. nec etiam si sit tradita hac conditione, vt si dominus vult emere pro eadē pretio, emens illi eam restituat. Ang. in l. voluntas, C. de fideicom. vel si vendatur sub hac conditione si consensus domini accesserit, quod si vendit simpliciter, & postea redimat, adhuc cadit, quia per alienationem eius est domino quæsitum, vnde sine eo ab ipso auferri non potest, & si duo sint domini emphiteusis, & vnus sine alterius consensu vendidit, is solus cadit, cum puniri non debeat qui non deliquit, l. hæres ff. de his quibus, vt ind. quod si alienauit quis rem emphiteoticam solum pro parte, adhuc cadit à toto, l. an l. fi. C. eo.

Vbi vero emphiteota ecclesie vult vendere suas meliorationes, vel dominum utile, debet prius requirere prælatum ecclesie, dum res venalis exponitur, si vult emere, cap. scire. 7. q. 1. nunciando ei verum pretium oblatum, l. fi. C. eod. & si ecclesia non respondet debent labi duo menses, c. fi. de loc. necis debet vendere pensionis prohibitis, de quibus glo. in d. c. vt duces, qui facile conueniri non possunt, qui non sunt soluendo, pauperes, mulieres, vel potentiores quam emphiteota, ita quod non possint facile conueniri, Abb. & Io. And. in d. cap. fi. vt & vendere debet solum dominium utile & meliorationes quas fecit, & dummodo non ceciderit prius à iure suo non soluendo, arg. l. nemo, ff. de re iud. quibus seruatis domino recitante emere, vel non respondente, potest vendere, alias non, potest tamen frater fratris alienare quan-

Pars Secunda.

do habet emphiteusim paternam ecclesie Bald. in l. voluntas, C. de fideicom. si vero sit emphiteota priuati non requiritur tanta solemnitas, sed satis est si requiratur dominus si vult emere, nec vendatur potentioribus, & huiusmodi, à quibus pensio commodè haberi non possit, alias non l. fi. C. de iu. emph. glo. in d. c. potuit, superficiarius tamen ecclesie, qui supra fundum ecclesie edificauit domum, in venditione eius tenetur seruare solemnitates de quibus supra, Bart. in l. r. §. pen. ff. de superfic. & cadens à solo cadit à superficie, Bald. in auth. qui res. C. de sacr. eccl. Nec potest etiam emphiteota rem donare, in requisito domino, Guid. pap. 4. 46.

Potest tamen emphiteota priuati domino in requisito, saluo iure dominico, donare suas meliorationes quas fecit in re emphiteotica gl. Bal. & alij in l. fi. C. eod. glo. & Doct. in d. c. potuit, & idem est in emphiteota ecclesie, Bald. in d. l. si saluo tamen iure ecclesie, si id facit, Rod. in loco cit. nu. 35.

Potest etiam legare, & in solum dare, & pignori obligare, & dare in dotem, & instituere heredem in eius meliorationis etiam extraneum, saluo iure ecclesie, domino in requisito, & prædicta durat, dum emphiteusis durat. Ci. Burr. Bal. in d. l. fi. Rodoanus, d. c. num. 21. 22. testans de communi, & etiam potest permutare, saluo quod si est ecclesie, probabile est quod non possit pignoriari, vt nec dari in solum nisi iudicis autoritate. Debet tamen ijs casibus prædicta alienans, requirere dominum, vt donatarium, vel illos de quibus supra recipiat in nouum emphiteotam, pro qua receptione, & noua inuestitura debet duobus mensibus expectari, & solui laudemium. Silu. emphiteusis, nu. 23. 24.

Non potest tamen emphiteota facere alium emphiteutam, quia est alienatio. cap. nulli, de rebus eccl. non al. vbi Io. And. Bald. in auth. nisi C. ad Treb. nisi fieret ad modicum tempus, & tunc si nouus emphiteota vult alienare, tenetur requirere dominum directum, & non primum emphiteotam, gl. in l. fin. C. de iu. emphit. potest tamen rem illam loca-

P 3 re,

re, non transferendo dominium vile, vel ius vile, Silu. d. verb. nu. 20. q. 14.

Tertius casus, in quo emphiteusis amittitur est quando res est emphiteutica pro se & suis heredibus filijs & nepotibus, tunc enim si filius vel nepos repudiat hereditatem, cadit ab emphiteusi. Bar. in l. vi. iusiurandi, §. si liberi, ff. de op. lib. secus si non poneretur, verbum, & heredibus, quia sic recusata hereditate non caderet, quia concessio, in primo casu requirit verumque. Sic si quis accipit emphiteusim pro se & suis liberis vel filijs, & moritur sine legitimis, relictis tamen naturalibus, reuertitur ad dominum, quod verum est si concessio sit facta ab ecclesia, quia non cogitavit de illegitimis cum non possit haberi sine peccato, secus in emphiteusi priuati, Bar. in l. ex facto §. si quis rogatus, ff. ad Treb. Silu. d. verbo. q. 5. nu. 11. ver. 3. & 4. Rodoanus, d. c. in fi.

Quartus casus, in quo emphiteusis amittitur est propter deteriorationem rei factam etiam si sit priuati, auth. qui rem. C. de sac. eccl. q. pcedit si deterioratio sit notabilis quantitate, pro modica. n. contractus non rescinderetur, secundo, si deterioratio est perpetua, vt si vinea non putetur vel arbores incidantur, secus si deterioratio sit circa fructus qui sunt emphiteotæ, Bal. in d. auth. tertio modo si deterioratio occurrat ex lata culpa, vel leui, non autem leuissima, nec hoc casu requiritur sententia iudicis, l. an in l. 2. C. eo.

Quintus casus, in quo emphiteusis amittitur est quando emphiteota non seruatur pacta in contractu apposita. Rodoanus, d. c. nu. 19.

Sextus casus, vbi finitum est tempus concessionis, & exceptio emphiteusis finitæ opponi potest etiam per tertium, Rod. d. c. nu. 15.

Vbi vero quis cadit à iure suo in casibus præmissis, vel quia finitum est tempus concessionis, emphiteota non potest reperere meliorationes quas fecit, l. emptor ff. de rei vend. quia hic est contractus meliorationis, & ideo meliorationes rei accedunt, Abb. in c. si de loc. Rodoanus, d. c. nu. 17. in fi.

Tertio, principaliter ex natura huius

contractus venit, quod si res emphiteotica ex toto perit, vel ex parte, vel aliquo casu fructificare desinit, si tota res emphiteotica pereat, liberatur in totum ar. l. 1. C. de iu. emphit. sed propter sterilitatem, licet maximam contingentem in fructibus, non fit remissio, licet aliud sit in colono. c. propter. loc. quia conductor conducit sub spe futurorum fructuum, vnde illis deficientibus fit remissio, emphiteusis vero fit ob recognitionem directi domini quod remanet penes dominum, ideo non cessat ratio soluendi ob tenuitatem fructuum, cum & emphiteota ob id multo minus soluat, quam colonus, vt d. Rodoanus, d. num. 8. 9. Abb. in capit. potuit. loc. Si vero res pro parte pereat, vel fructus, tunc aut quid minimum soluitur in recognitionem domini, & tunc non fit remissio pensionis propter sterilitatem dum durat substantia rei, si vero soluitur pensio respondens fructibus fieri debet remissio vt & colonus ad longum tempus, ita quod si fructus percepti casu non ascendunt ad dimidium eius, quod percipi consuevit, non debetur pensio integra ar. §. quia vero, auth. de n. al. Vnde si tempore belli fundus coli non potuit, si soluitur pensio correspondens fructibus, non debetur, Bart. in d. l. 1. Si vero quid modicum soluitur si tota res perit sine spe eius recuperanda, vel si ab hostibus sit detenta, non debetur pensio, secus si infra dimidium perijt, & si quis soluit iuxta fructus ei fiet restitutio prorata etiam si sit spes recuperandi, Silu. d. verbo. nu. 4. 5. 6. 11.

Vbi vero, vt supra, quis cecidit ob non solutionem, & res ad ecclesiam sit reuersa, potest prælatus eam iterum illi dare sine solemnitate si prima causa concessionis daret, vt quia erat castrum, quod propter custodiam erat ecclesie dānosū, & huiusmodi, quia non est noua alienatio, sed executio ordinationis præfæ; sed si cesset causa concessionis, vt quia ager datus ad colendum, ex cultus reuerfas est ad ecclesiam, tunc non potest dari in emphiteusim sine solemnitate in alienatione rei ecclesie requisitæ. Abb. in c. vt super, de reb. eccl. n. al. quod intelligitur quādo alteri quā ei qui cecidit vel eius hære.

heredibus traditur, vel si ecclesia iam diu eius rei habuit possessionem, secus quando datur ei qui cecidit, vel eius heredibus, arg. d. c. si. loc. & res est recens, quia datur purgatio more d. cap. potuit, Silu. verbo. cit. nu. 16.

Quarto principaliter, in hac emphiteusi miri non possunt pacta quæ sunt contra substantiam contractus, secus contra accidentaliam, vt d. Bar. in l. 2. C. eo. vn de si fieret pactum quod emphiteota non teneretur ad soluendam pensionem, non valet, quia est contra substantiam contractus, si vero ineat quod licet non soluat, non possit pelli, valet quia est cōtra accidentaliam, vt d. Silu. d. verbo. nu. 18. q. 12. qui & d. ex spec. quod pactum valet vt si tota res pereat, adhuc soluantur pensio, quod mihi non probatur, cum deficienti fundamento corruat omne quod superedificatur, & est. tex. in l. 1. C. eo. & si emphiteota promisit penam si non soluit, offerat penam lapso tempore, adhuc poterit expelli, vt ibi d. & bene.

Quinto, cum dominium directum remaneat penes dominum in hoc contractu, & dominus recognoscatur ab emphiteota, ideo non potest vllō tempore præscribere contra dominum rem emphiteoticam, l. male, vbi gl. & Doct. C. de præscr. 30. ann. nisi interuertisset possessionem, possidendo non uenire proprio, cum prius possideret nomine alieno, quam tamen interuersionem non potest solo animo introducere l. cum nemo, C. de acq. poss. sed bene facta interueniente, l. cum fundum, l. colonus, ff. de vi & vi arm. & modo concurrant ea quæ requiruntur ad veram præscriptionem, de quibus loco suo tr. de præscriptione est actum.

Sexto, si emphiteota ecclesie ingreditur monasterium, succedit monasterium, modo infra annum id ius vendat, salvo iure Dominico, Feli. in c. in præsentia, de probat. & etiam potest legari ecclesie, vel hæres institui, dum tamen id vendat, & idem si emphiteusis adueniat iam ingreffo. Silu. d. verbo. q. 20. nu. 27.

Septimo, antiquam emphiteusim finitam tenetur prælatus concedere hæredibus emphiteotæ vel successibus, Rod. d. c. nu. 25. quod intelligitur de descen-

dentibus non autem de ascendentibus, vel agnatis, vt ibi d. nu. 26. nisi sit in eius persona ex pacto finita.

Vbi porro emphiteusis transit in alium emphiteotam, solui debet laudemium, per nouum emphiteotam, quod est pars quinquagesima pretij rei emphiteotice, l. si. C. de iu. emphit. de consuetudine vero est pars trigesima, quæ vbi adest est seruanda, alias seruandum ius commune, & hoc laudemium solui debet etiam in foro conscientie, Nau. c. 23. num. 65. ante ramen declaratoriam iudicis, id non soluens, non cadit à iure suo, & quando soluitur de terra vbi sunt edificata palatia, debetur etiam ex valore palatiorum, cum cedant solo, l. 1. §. quod ait, de superficiebus. Fallit tamen id in multis casibus, primo, si emphiteusis concedatur per donationem, vt d. Spec. tit. de leg. vel per legatum, secundo, fallit quando quis adipiscitur emphiteusim ratione hereditatis, cum hæres propria autoritate possit adire hereditatem, §. in omnibus, auth. de her. & Falcid. quod intelligitur, si filius instituat heres vel succedit ab intestato, non autem si extraneus, gl. & Doct. in d. l. si. vel nisi consuetudo sit in contrarium, quia tunc debetur, tertio, fallit quando res emphiteutica fuit vendita, & tradita, si post retrodarur ex antiqua causa, quia non videtur noua traditio, sed prima, sed si est retrotradita ex noua causa laudemium debetur, arg. l. quicumque, C. de seru. fug. quarto, vbi quis vendidit, sed re integra recessum est à venditione, cum dominus non habeat mittere nouum emphiteotam in possessionem, saltem ex æquitate, licet de rigore iuris contrarium stare possit, quinto, quando alienatio est necessaria, vt si pater ex emphiteusi dotat filiam non habens alia bona, Bar. in l. & ideo, ff. de cond. furt. vt nec si plures habentes rem emphiteoticam communem, eam diuidunt inter se, quod possunt l. voluntas C. de fideicom. Bar. in l. & ideo, ff. de cond. furt. non tamen possunt eam inter se alienare domino irrequisito, vt d. Siluef. d. verbo. q. 21. 22. nu. 28. 29.

Debet finaliter dominus approbare

nouam inuestituram, & si filius eam facit in bonis in quibus pater habet usufructum, ipse filius debet id approbare, Silu. d. verbo. nu. 20. q. 2. vbi & d. quod si vnus est proprietarius, & alius habet usufructum, laudemium deberet proprietario, & similiter si emphiteota cadit ob non solutionem, vel aliter, acquiritur ei non usufructuario, quod equum est, vt d. Io. And. saluo tamen usufructu usufructuarij. Quod si dominus directus emit melioramenta à suo emphiteota, nõ debetur sibi laudemium, Abb. in l. fi. C. eo. Silu. in d. verbo. in fi.

S V M M A R I V M.

- 1. Feudum quid sit, & vnde dicatur.
- 2. ad Feudum constituendum quæ requirantur.
- 3. Feudi species quæ, & earum natura.
- 4. Feudari quæ res possiat, vel non.
- 5. Feudum dare, quis possit.
- 6. Feudum quibus concedi possit, vel non.
- 7. Feudum qua forma concedendum.
- 8. Feudi commoda, & onera quæ.
- 9. Feudum vt acquiratur.
- 10. in Feudo vsu succedatur.
- 11. Feudum an alienari possit.
- 12. Feudum vt amittatur, & cui acquiratur.
- 13. Feudum an dominus quandoque amittat.
- 14. Feudorum controuersia vt dirimatur.

De Feudis. Cap. XLV.

Feudum quid sit, & vnde dicitur.

Feudum à fide vel fidelitate est dictum, & beneficiarius fidelis, s. fi. per quos fiat inu. lib. 2. feud. tit. 3. lib. 1. de inuest. feud. titu. 10. §. item si fidelis, quibus modis feud. amitt. titu. 5. & est beneficium quod ita datur alicui, vt proprietatis rei immobilis beneficiarie rei apud dantē maneat, usufructus vel usus illius rei transeat ad accipientem, vt ad. cum

& hæredes suos masculos siue fœminas, si de his nominatim est actum, in perpetuum pertinere, inuestitura interueniente, ea lege vt illi & eorum hæredes fideliter domino seruiant, siue id seruitium sit expressum, vel indeterminatè promissum, s. in primis, tit. in quib. cau. feud. amitt. lib. 2. feud. Bald. in prakad. feud. Hbt. in summa, de feudis, vel concessio rei immobilis facta pro homagio, c. ex diligenti, de sim. vel beneuola actio gaudium tribuens capienti, c. 1. §. in primis, quibus modis feud. amitt. vbi And. de Ifern. vel vt dicit Rebuff. in tract. de feud. beneuola & libera rei immobilis, vel equipollentis concessio cum utilis dominij translatione, retenta proprietate, pro fidelitate & exhibitione seruitiorum honestorum.

Ex quibus constat, quæ requirantur ad rectam feudi concessionem, primo, quod libere fiat & liberaliter, cum ob id beneficium dicitur, quod libere conceditur l. 4. ff. de adim. leg. secundo, quod dominium directum remaneat pœnes concedentem, vtile apud feudatarium, c. 1. tit. quib. mod. feud. amitt. gl. & Doct. in c. præterea, de capitulis Conradi, vnde & potest agere in iudicio vt dominus feudataris agendo & defendendo, & vendicando feudum, §. rei autem lib. eo. tit. 8. & d. cap. 1. quod non possit si non esset dominus, l. quintus, ff. de auro, & argento leg. tertio, requiritur vt consistat in rebus immobilibus, vel quæ pro immobilibus habentur, §. si de feud. cogn. lib. 2. feud. tit. 1. quarto, vt perpetuo transeat ad filios masculos regulariter, nisi aliud exprimat, quinto, quod vasallus præstet fidelitatem, & seruitium personale beneficium domino, vt eum comitando ad bellum iustum progredientem, alias sendo priuere, sexto, quod gratis, id est sine præstatione annuæ pensionis concedatur, sed tantum sub seruitio personali, vt in hoc differat ab emphiteusi, in qua, vt supra, datur annua pensio, septimo, quod dominus mittat vasallū in possessionem, octauo, q. si rei controuersia inter vasallum, & ei subditos dominus cognoscit, quia habet personam obligatā iuramento q. præstat in inuestitura, idca.

ad Feudum quæ requirantur.

idèd habet iurisdictionem in eius personam. Nouè, q. sine domini volūtate feudum alienari non potest, nec impignorari, nec alius subrogari loco eius, quia est electa persona per dominum. Decimò, q. in feudum fœmina succedere nõ potest, nisi sit cõsentum, vel nisi sit feudum fœmineum, id est fœminæ concessum, quia tunc deficientibus masculis ad fœminas pertinet, tit. de benefic. fœm. vel si sit eo pacto quæsitum, vt deficientibus masculis ad fœminas deuoluatur. §. filia. tit. de success. feud. Vndecimò, q. vasallus nõ potest alium vasallum facere sine domini voluntate, cum electio, vt supra, sit facta personæ. Duodecimò, q. non præstat celsus, nec qui equum in introitu, sed tantum seruitium certum vel incertum, q. tamen nõ tenetur præstare, nisi requisus à domino. Decimotertio, q. potest renunciare absolute feudo sine domini voluntate, cum in eius beneficium sit datum, cui potest renunciare. Ex quibus colligitur, q. si quid conceditur in feudum pro pecunia, frumeto, & huiusmodi, non est feudum, sed locatio. Rod. de alien. rer. eccl. q. 2. c. 27. nu. 12.

Diuiditur autem feudum in propriè dictum, & impropriè, propriè quando illa concurrunt, de quibus supra, impropriè, vbi predicta non concurrunt, tit. de feudo non habente propriam nat. feudi.

3. Feudi species quæ, & earum natura.

Rursus feudum propriè habet multas species, & primò eam quæ dicitur regale, vel dignitatis, debet enim habere dignitatē, vt Principatum, Ducatum, Marchionatum, vel comitatum, & quandoq. regiã dignitatem, vt Rex Sicilia à Clemente Quarto feudum accepit, clem. pastoralis. §. rursus. de sent. & re iud. & requiritur vt detur à Papa, Imperatore, vel Rege. Doct. in c. 1. de his qui feud. dare poss. Feudum est nõ regale est quando dignitas non est data in feudum, sed res priuata, vt mansus terræ, pagus, vel dignitas à non habente potestatem. §. si quis de manso. si de inu. conerou. fuer. lib. 1. feudum tit. 4. Feudum etiã aliud dicitur nouum, quando quis primus de eo fuerit inuestitus. §. 1. qui testes sint necessar. ad prob. nouam inuest. lib. 2. tit. 9. cui opponitur vetus. §. 1. per quos fiat inuest. feu.

lib. 2. tit. 3. Aliud dicitur paternum, q. est vsque ad quartum gradum descendendum. c. 1. §. hoc quoque, & ibi Bal. de success. feu. lib. r. tit. 8. c. 1. §. 6. de grad. success. in vsib. feu. §. hoc quoque sciendum. de ijs qui feud. dare poss. lib. r. Feud. tit. 1. & post quartam generationem dicitur antiquum. Bal. loco cit. licet hæc confundantur. Aliud dicitur rectum, sic dictum quasi purum, q. in eius constitutione seruitia determinata non sunt, vel q. possessionem feudi accepit ex licentia domini præsentibus paribus curiæ, secus si præsens nõ fuisset curia. tit. de consuet. rect. feu. lib. 2. tit. 3. §. c. j. de cap. qui cur. vend. lib. 2. feud. §. 1. c. 1. & ibi gl. 2. de consuet. rect. feud. cum c. 1. quibus modis feudum constitui potest. Vel rectum, optimè firmum perpetuum, q. irreuocabile est. c. 1. §. item si vasallus. §. si conrou. fuer. de inuest. cum c. 1. de feud. gar. & sic dicitur feudum, q. datur beneficiario, & suis hæredibus. Barb. conf. 56. inter conf. Alex. r. 4. minus verò esset si esset datum pro se, & suis liberis, quia veniunt tantum filij, non alij. Alex. conf. 10. 3. vol. Feudum verò conditionatum est, quãdo seruitia sunt determinata. Aliud præterea est paternum, cuius natura est, vt competat tantum masculis descendibus liberis. cap. 1. §. profectò. de lege Conradi. lib. 2. feud. tit. 3. 4. Maternum aliud vt primum masculis, tum fœminis possit accedere. c. 1. de feu. fœm. lib. 2. feu. tit. 3. o. licet quis pro se, & liberis masculis, & fœminis inuestiturã accipiat. c. 1. de eo quib. sibi & hæred. suis. lib. 2. feu. tit. 1. 7. licet, vt supra, paternum dici possit à maioribus quæsitum, maternum q. fœmina ex superioribus parentibus acquisiuit. c. 1. §. paternum. de nat. success. feu. ad hæreditarium pertinet. & id q. dicitur reale, in quo quis sibi & hæredibus suis prospexisse videtur. c. vnico. de duobus frat. à cap. inu. & ex lege Conradi pertinet ad nepotes fratres, & patruos. §. & quia. de ijs qui feudum dare poss. lib. 1. feud. tit. 1. Regium etiam feudum prorogatur vsq. ad liberos. c. 1. de feudo March. §. in feudo comar. de alien. feu. in vs. feu. Quòd si feudum sit masculinum, vel paternum, hæreditarium, & filij non sunt, filiz existentes.

stentes heredis in alodialibus succedunt, in feudo vero nec ipsæ, cum iure communi a feudo excludantur, nec agnati proximiores succedunt si non sint hæredes, sed finitur, & reuertitur ad dominum. §. hoc autem. de ijs qui feu. dare poss. lib. 1. tit. 1. A lex. conf. 19. 5. vol. Aliud est feudum ligium cum quis se, & personam suam iuramento adhibito & omnia bona sua principi à quo accipit feudum, cuius ante non erat subditus, subijcit, & p. mittit ei obedientiam, & auxilium præstare cõtra omnes, à qua obligatione non potest se liberare etiam feudum dimittendo, cõ in alijs secus sit: vt inquit Bal. in c. cæterum. de iud. c. 1. de vassallo qui contra const. Lorch. & in hoc feudo ligio solus princeps, non pares curiæ, iudicare potest. Bal. in d. c. & in ipso omnia bona vassalli veniunt in potestatem domini etiam non feudalia modo in feudum ab alio non habeat. Spec. in §. quoniam. ver. 17. de feu. vnde vnus non potest esse duorum ligius, potest tamẽ vnus esse ligius & alterius vassallus, vt & plurimum vassallus, quia semper censetur ex cepta fidelitas Imperatoris. gl. in clem. pastoralis. §. rursus. de sent. & re iud. l. imperialem. §. si. de prohib. feudi alien. per Frid. lib. 2. feu. tit. 5. vnde in hoc feudo etiam feminae succedunt. Alex. conf. 30. Tom. I. Aliud dicitur francum, vbi quis non tenetur, nisi ad seruitia quæ continentur in forma fidelitatis. Ioan. And. in addit. ad Spec. tit. de præscr. in rubr. nec ad illa tenetur, quæ continentur in forma communis fidelitatis, exceptis maleficijs, in quibus censetur iurare. Bald. in prælud. feu. & ideo in hoc succedit ecclesia. Bal. ibi. & in auth. nisi. C. ad Treb. licet aliorum feudorum sit incapax. §. 1. de alien. feu. lib. 1. feu. tit. 3. quod si emanat ab alio, quam à Rege directè, & pendeat à vassallo, qui vult id habere, debet à principe & vassallo indemnitate offerre. præstaturum si nouè morticinium impetrauit, & fidelitatis homagium exhibere per prælatum, vel procuratorem. Aegid. decif. tit. dif. c. 7. & 8. & in hoc feudo potest testari, & id alienare domino irrequisito saluo iure domini. Bal. in auth. nisi rogati. C. ad Treb. Bal. in d. l. j.

C. si à non compet. iud. Host. in cap. si. de rebus eccl. non alie. Alia sunt feuda impropria, vt non rectum, de quo supra, & habetur in c. 1. quibus modis feu. const. por. & habitationis, q. non transit ad hæredes dantis, sed accipientis. tit. de feud. & hab. in l. extraord. feud. & soldari, q. non est propria species feudi. §. si. quis datur Dux, Marchio, & c. quod non transit ad hæredes, sed est personale. Bald. in prælud. feud. & de camera, cum exarca domini capit stipendium, vt de cauca quando ex cellario, & gardia; quando pro custodia, & gasta aliquid datur. tit. de feu. gard. & castal. lib. 1. feud. tit. 2. & castellanorum, & huiusmodi. Aliud præterea feudum nobile est, aliud non nobile, nobile q. possessorem nobilitat, non nobile burgense. Bal. in prælud. feud. tamen si nouum feudum datum plebeis non nobilitat, sed antiquum. §. cæteri. quis dicitur Dux, Marchio lib. 2. feu. tit. 10. exceptis feudis regijs, & dignitatis, quæ nobilitant paganos. Luc. de Pen. in l. mulieres. col. 2. C. de inc. lib. 10. Aliud præterea est feudum ecclesiasticum, aliud secularare. c. 1. de his qui feu. dare poss. ecclesiasticum dicitur, q. datur vel suscipitur ab ecclesia proprio nomine, quoddam quoddam q. recognoscitur ab ecclesia, & clerico. c. 1. de cler. qui inu. fac. c. si. de capit. Conradi. Secularare q. non est ecclesiasticum. Alia sunt etiam species feudi, de quibus Bal. in prælud. & ibi Aluarot. Io. Rainald. in c. imperialem. de prohib. alie. per Fed. Card. & Ion. in c. si. de feu. omnia verò feuda generaliter introducta sunt ob faciliorem belli expeditionem. c. si. de alod. §. 1. de prohib. alien. per Lorch. lib. 2. feud. tit. 22.

Quo verò ad res quæ in feudum dari possunt certum agros olim assignari solitos dari militibus veteranis in præmiu laborum, & virtutis. l. item si vberatum. §. item si forte. de rei vendit. l. Lucius. de euctio. licet id variatum sit, & in Gallia feuda nobilibus data sunt, vt esset exercitus equestris, & pedestris paratus, ita vt qui feudum quingentarum librarum haberet, equitem locicatum exhiberet, gratias armaturæ, tercetum, equire ad leuis

4 Feudari q. res possunt vel non.

uis armaturæ, vel peditem cum seruo, si ducentum peditem hastatum armatum, & galeatum, si minus habet contribuatur pro rata parte.

Generaliter verò res illa dari in feudum non potest, quæ alienari non valet. §. sed etiam res. per quos fiat inuest. li. 2. tit. 3. & eius esse debet qui dat in feudum, aliter fur dicitur. l. si pignore. §. 1. de fur. tis; & qui habet feudum, partem in feudum minoribus valualinis dare potest, modo milites sint idonei seruitio, & ei æquales. §. 1. quis dicat. Dux, Marchio, & c. cap. similiter. de lege Conradi. lib. 2. feud. tit. 3. 4. Communis etiam res feudum dari potest pro ea parte, qua communiter diuidendo potest separari. §. item sciendum. de nat. feud. lib. 2. feud. l. 1. & 2. ff. comm. diuid. potest & dominus directus feudum, q. non transit ad hæredes, viuente possessore alteri dare, sic tamẽ vt eius possessionem, nisi post mortem eius habere possit, vel contigerit casus, quo dominus concedere potest. §. j. qui succ. ten. lib. 1. feu. tit. 9. §. moribus. si de feu. fuer. contr. inter dom. & agn. vass. lib. 2. feud. tit. 26. Sed si transit in successores hoc pacto alteri dari non potest. cap. si quis. de fea. dari. inuicem legis commissi. li. 1. feu. tit. 27. & dominus feudi inuito vassallo ius feudi q. habet alienare potest, modo æquali vel maiori det non inferiori. §. ex eadem. de lege Conradi. lib. 2. feu. tit. 3. 4.

Res verò ecclesiæ iura cõmuni in feudum dari non possunt. §. 1. ep. vel abb. li. 1. feud. tit. 6. c. 1. & si. de constit. antiqua tamen feuda licet prælatis concedere, non noua constituere, sine solemnitatibus, de quibus in c. sine exceptione. 12. q. 2. in auth. hoc ius. C. de sac. san. eccle. ijs habetur in §. 1. de his qui feu. dare poss. lib. 1. feu. tit. 1. Abb. in c. vt super. de reb. eccl. Rom. conf. 70. Cast. conf. 136. Rodoa. c. cit. nu. 25. testans de communis feudi reuersum ad ecclesiã posse in feudum sine solemnitatibus, & si feudum tale est distinctum à capitulo, potest prælatus sine capitulo infundare, si verò non est distinctum à capitulo vtriusque consensus requiritur. Bal. in c. 1. qui feu. dare poss. & ibi Card. Medio. q. intelligitur quando res ad ecclesiã reuersa non est

multo melior effecta, si enim secus sit, tunc non potest infundari sine solemnitatibus in alienationibus requisitis, ad videndum an id expediat. Abb. in cap. vt super. de rebus eccl. maxime si ecclesia exciderit facultatibus, quia melius est, vt eam retineat, quam alijs concedat, et si ante infundata sit. Iac. de bello vifi. in c. 1. in princ. qui feu. dare poss. & eo magis si res ecclesiæ ea cõditione relicta sit ne infundetur, quæ est seruanda. Iac. Aluar. in c. 1. qui feu. dare poss.

Quod verò dicitur res ecclesiæ solitas infundari, posse dari in feudum sine solemnitatibus eget aliquibus declarationibus, vt scilicet illa res dicitur consuetudine infundari, quando ecclesia fuit in ea possessione p. quadraginta annos. Mart. de Laud. in c. 1. qui feu. dare poss. & ad hoc inducendum requiritur ad minus binus actus. l. 3. C. de episc. aud. Rod. d. c. nu. 26. testans de communis; perdit verò hanc qualitatem cum res ecclesiæ reuerfa ad prælatum, cum tenuerit per annum, dicens se velle eam tenere in mensa, tunc enim non potest sine solemnitate infundari. Ancha. in d. c. vt super. & in conf. 155. & est communis opinio, q. si consuetudo sit vt solum in masculos res ecclesiæ infundetur, non valet infundatio facta in feminas. Aluar. Mart. Laud. in d. c. 1. de his qui feu. dare poss. & vbi consuetudo est infundari, possunt prælati infundare etiam in consanguineos remota fraude, & si fiat debito ordine. Bal. in d. c. 1. & dispositio, q. consuetudo infundari possunt dari in feudum procedit etiam in decimis. Card. Gem. in c. 2. de decim. in 6. non potest tamen prælatus vbi feudum est apertu res consuetas infundare in capitulum. Card. Flor. in conf. 37. quia capitulum nunquam mortitur, & vbi vacat feudum ecclesiæ, superior prælatus re inferioris prælati reuersam ad inferiorem, non potest infundare sine consensu eius. Bal. in c. 1. de his qui feud. Papa tamen potest infundare feuda omnium ecclesiarum. cap. ad apostolica. §. præter hæc. de re iud. in 6. Bal. loco cit. vbi verò primò, inferior prælatus infundauit, secundò Papa, de potentia ordinaria non valet secunda infundatio, secus de

de absoluta. Castr. conf. 156. Nec legatus de latere iure legationis potest concedere feuda ecclesiarum. Bal. & Aluar. in d. c. 1. de his qui feu. Sic etiam Archiepiscopus potest infeudare res solitas dari in feudum in sua diocesi, non autem in tota Metropoli. Doct. in c. 1. de cler. qui inu. facit. Et ubi feudum est finitum ob finitam generationem, tenetur praelatus potius inuestire consanguineos defuncti, quam alios. Barto. in l. 1. de priu. cred. & ubi praelatus vult facere nouas infeudationes, non requiritur, quod reddantur omnes fructus deducta sexta parte, vt in emphiteusi. Alex. conf. 79. num. 3. vol. 1. nec potest praelatus infeudare rem solitam infeudari cum pacto ne incidat in commissum ob canonem non solutum. Bal. in l. si ante. C. de pact. & si vassallus spatio quadraginta annorum, minus soluit ecclesie, quam in initio solueretur iure directi dominij praeiudicat ecclesie. c. olim causam. vbi Abb. & Io. And. de cen. sib. & si res ecclesiastica est occupata a potente non potest infeudari, etiam quod esset solita, ne aperiarum via fraudibus. Card. Flor. in c. 1. de feud. Relictum etiam ecclesie sub conditione ne alienetur sub feudo dari non potest. Aluar. in cap. 1. de his qui feu. nec etiam monasterium potest infeudari. d. c. 1. potest tamen praelatus sine capitulo remittere feodum vassallo, si solus confert feudum, aliis non, vt si ecclesia est collegiata. Rodoanus. in in d. cap. in fi.

Illud demum est singulare in Romana ecclesia, vt eius bona etiam consueta non possint dari in feudum, ex Bulla Pij V. anno 1567. 4. Cal. Apr.

Res praeterea in feudum danda immobiles debent esse soli, vel solo cohaerentes, vel eius generis quod inter mobilia commutentur. §. si. de feu. cogn. li. 2. tit. 1. l. 1. §. 3. ff. vnde vi, vt quae de cauea, vel camara dicuntur, quia annonae ciuiles inter mobilia computantur. d. §. fin. l. priuilegia. C. de sac. san. eccl. Non potest etiam Rex infeudare bona regni sui, ex quo fiat magna diminutio regalis iurisdictionis. Aluar. in cap. 1. de his qui feu. dare poss. Fel. in c. ad audientiam. de praeser. secus si iurisdictionis multum non

minueretur. cap. abbat. de re iudic. in 6. Res etiam domanij, quae scilicet regio diademati iniuncta sunt non possunt alienari, & alienatio inualida est. Bald. in l. cum multa. C. de bon. quae lib. Host. in c. dilecta. de maior. & obed. ne regnum diuidatur, vnde & primogenito datur totum regnum, alijs fratribus, alia.

Requiritur quoque in recta feudi constitutione, vt persona legitima sit quae feudum dat, & generaliter id agere potest, qui est dominus rei suae, & liberus administrator. arg. l. in re mandata. C. mand. vnde dant personae ecclesiasticae, & laice vtriusque sexus: ecclesiasticae, vt Papa, Archiepiscopus, episcopus, abbas, abbatissa, praepositus, antiquum, non nouum, vt supra. c. 1. de his qui feu. dare poss. lib. 1. feud. tit. 1. Laice, Imperator, Rex, Dux, Marchio, Baro, Comes, Vassallos regni, & Capitanei regni. d. §. 1. de ijs qui feu. dare poss. Foemina etiam dat nouum, & antiquum. d. §. 1. & §. foeminam. per quos fiat inuest. lib. 2. tit. 3. minor, & cui bonorum administratio est verita antiquam non nouum. d. §. 1. clericus etiam propria in feudum dare potest. §. 1. de cler. qui inu. fac. lib. 2. feu. tit. 3. & etiam potest feudum per procuratorem dari, & acceptari. §. personam. per quos fiat inu.

Dicitur autem Imperator, qui ex concessione Papae a septem Principibus eligitur, reservata Papae eius confirmatione, & coronatione. Bart. in extra. ad reprim. datus ei insignibus, cens, diadematis, sceptri, & pomi aurei: vt dicit quidam lib. 4. de inu. rer. c. 10. & potest dici datum imperium in feudum a Papa, vt Ecclesie Catholicae opem ferret, & id aliquando actum fuit, Rex dicitur, qui sub se habet plures Duces, & quandoque datur in feudum. Dux dicitur, qui exercitum ducit, & Capitaneus regni vocatur a Rege cum Ducatu creatus, & dignitate regali insignitus. l. 2. C. de offic. praef. Afr. Aluar. in §. 1. quis dic. Dux. a Rege tantum creatus, & Ducatus constabat in Gallia quinque comitatibus. Comitatus autem centum pagis, vt dicit quidam. Comites alij solo titulo honorantur, quandoque palatini simpliciter dicti, & doctores qui viginti annos iura legerunt.

5
Feudum
dare quis
possit.

6
Feudum
cedi pos-
set, vel no

§. 1. cum ibi not. C. de profess. qui in verbo Const. lib. 12. Alij Comites principis, & cum dignitate, alij cum administratione. Comites dicti eo quod principis sine affectu. Barones quoque habent, qui duas saltem castellanias sub se habere debent, & sunt inferiores comitibus, vt dicit Tac. Curt. in 2. p. tr. feud. q. 1. de personis laicis. Valuaffores, qui ad valuas stabant dominorum ab aliquibus dicuntur, & ij proprie dicuntur, qui a Ducibus, Marchionibus, vel Comitibus feudum capiunt, qui sunt Valuaffores regni, vel Regis, qui & Capitanei dicuntur, qui & ipsi feudum dare possunt, & qui ab ipsis accipiunt, minores Valuaffores dicuntur. §. 1. qui feu. dare poss. lib. 1. feu. tit. 1. §. 1. quis dic. Dux, Marchio, Comes, & c. lib. 2. feu. tit. 10. Marchio quandoque praepositur Comiti, qui & dici potest Comes limitaneus.

Requiritur etiam in feudorum recta constitutione, vt personae legitima sint quibus feudum datur. Capaces vero sunt feudi regulariter qui non prohibentur. Mulieres vero iure communi feudum habere prohibentur, nec in eo succedunt. §. & quia videmus. qui feu. dare poss. §. 1. de nat. succ. feu. lib. 2. tit. 30. §. 1. de feud. foem. cum feuda regulariter dentur his qui armis principem iuuare possunt, quod mollicie mulierum inuolucrum abest. l. quisquis. §. 1. C. ad leg. Jul. maiest. & nedum ipsae repelluntur a feudis iure communi, sed & filiorum masculi, quia ipsae non sunt aptae operari transmissionem. Guil. Ben. in c. Raynutus. nu. 32. de testam.

Iure tam speciali foeminae in aliquibus casibus capaces sunt eius. Iac. de Curte, tr. de feudo. 3. par. vt si pacto cautum sit foeminae admitti. Soc. conf. 19. §. 1. de nat. succ. feu. lib. 2. tit. 30. quia tunc deficiunt filij succedunt c. filia. de succ. feud. §. qui sibi. de eo qui sibi, & vel haered. Similiter succedunt si feudum sit maternum, vel foemineum. §. 1. de nat. succ. feudi. modo masculi non adsint, qui filij praeseruntur in his quoque, licet remotioris sint gradus. §. 1. de feu. foem. Rom. conf. 367. Guil. Bened. in c. Raynutus. nu. 191. de testam. Mulieres etiam admittuntur si expressè inuestitae sint a

dominis in feudo notio, vel reuerso, vel si feudum redemerunt. §. 1. quem. feu. ad fil. pert. Fulg. conf. 4. vel si feudum sit francum, & liberum. Bal. in l. quoties. de suis & leg. haered. Similiter si feudum sit commune, nec datur pro aliquibus seruitijs. Bal. in §. & quia vidimus. de ijs qui feu. dare poss. cum aliqua sint feuda carteria seruicio personalis, vnde & per foeminas teneri possunt. Bal. in l. liberti. C. de op. lib. vel si feudum sit exiguum. Roman. conf. 367. vel si consuetudo sit vt succedat filia, vel neptis, non exstante masculino, vt est in Sicilia. Andr. de Ifern. in d. §. & quia vidimus. vt in Gallia ubi succedunt in omnibus feudis praeterquam in successione regni. Copi. lib. 3. de homano. c. 7. Faber in auth. ingressi. C. de sac. san. eccl. & alibi.

Filij quoque naturales tantum sunt feudorum successionis incapaces. Aluar. in c. 1. an mari. succ. vx. etiam si feudum sit maternum. l. si qua illustri. C. ad offic. neque si postea fiant legitimi, nec folli, nec cum alijs. §. naturales. si de feu. fuer. contr. inter dom. & vass. lib. 2. feu. tit. 26. quamuis eo tempore quo patri datur feudum inueniantur legitimi. Laud. in d. §. naturales. nisi dominus concedens feudum pro filijs natis, & nascituris, sciuisset accipienti esse solum filium naturalem. Aluar. in d. §. naturales. vel nisi legitimentur per subsequens matrimonium. arg. c. tanta. qui fil. sint leg. Andr. de Ifern. in d. §. naturales. Legitimati tamen in Gallia succedunt. Guid. Papae, decif. 59. Incapaces etiam feudi paterni sunt filij ob delictum exhaereditati, & ingrati, adita ex testamento per haereditatem haereditate, non vero si alia causa ob sanorem exhaereditentur. Io. And. in sum. de succ. feu. in rubr. an filius succedat in feudo, nec etiam ingratus filius per manus aut feudum habere potest. Aluar. in d. §. & quia. qui feu. dare poss. col. 10. Sic etiam filij in ordinibus sacris constituti feudi paterni sunt incapaces, & ceteri in minoribus. Cald. conf. 2. tit. de feu. Aluar. in d. §. & quia. vt & si feudum est tantum cum reali seruicio, vel francum, in quo succedit clericus, & etiam monasterium pro monacho. Fel. in c. in praesentia. de prob. Bal.

Bal. in auth. nisi rogati. C. ad Treb. c. 1. de feudo form. & similiter feudū amittit qui votum religionis assumit, scilicet solempne, & canonicus. §. si quis per triginta. si de feu. def. cont. sit inter dom. & vass. lib. 2. tit. 26. Nec adoptiuus etiā in feudo succedit. §. adoptiuus. d. lib. 2. tit. 26. nec filij naturales ex muliere minus nobili, extantibus filijs prioris matrimonij, & secundo contracto ea lege, ne nati postea succedant. §. 1. de fil. natis ex matr. ad Monga. contr. lib. 2. feu. tit. 29. & si duo fratres simul inuestiant de feudo nouo, si vnus moritur sine filijs masculis, succedit dominus, non frater, nisi id sit expressum. §. duo fratres. de feud. March. §. 1. de succ. fratr. lib. 2. feu. tit. 11. Mutus, surdus, & cecus feudum retinere nō possunt, aliquid tamen potest eis relinqui pro alimentis, & succedit in feudo paterno seruido per substitutum. §. si ep. vel abb. vel abbatiss. §. 1. an mutus. lib. 2. feu. tit. 36. & alicubi nec masculus minor viginti annis, scēmine viginti quatuor. Boer. §. 1. gl. 1. de consuet. iur. quoddamē in paucis locis seruatur. Ascendentes etiā non succedunt descendentes in feudo. Curt. 3. p. r. de feu. §. 1. de nat. success. feu. fructus tamen feudi aduentitij, vel filij familias, est patris ea cōditione vt seruitium fiat. Curt. loco cit.

Aliæ verō personæ, quæ non prohibentur, feudi sunt capaces, & etiā seruius domino consentiente. §. per personā. per quos fiat inu. Succedunt quoq; masculi descendentes, vsq; in infinitum, & consobrini in feudo paterno. §. & quia vidimus. qui sue. dare poss. §. 1. de nat. suc. feu. lib. 2. tit. 50. non in nouo. §. si duo. de feu. March. §. 1. de succ. fratr. etiā si filij sint emancipati à patre de cuius feudo agitur, succedunt. Bal. in l. in successione. C. de suis, & leg. hare. & etiā filius institutus à patre in re certa succedit equaliter in feudo cum alijs filijs. c. 1. de success. feu. Aluar. in d. §. & quia vidimus. & etiā præteritus, licet nōlit dicere testamentum patris nullum. Curt. 3. p. feud. altero membro. nu. 2. & 3. & etiā nepotes ex filio succedunt simul cum descendentibus filijs. c. 1. de succ. feu. cap. 1. de nat. succ. feu. & si vassallus sine prole de-

cedit, agnatus ad quem vniuersa hereditas intestati pertinet, potest, repudiata hereditate, feudum retinere, nec erit obligatus æri alieno defuncti, nisi ratione fructuum existentium, licet secus sit in filio qui non potest hac diuisione vt, nisi patre consentiente hereditatem repudiet, & nouē inuestituram feudi à domino accipiat. §. 1. an agnatus, vel fil. lib. 2. feud. tit. 45. Collaterales verō in feudis nouis, si possiderit. primò inuestitus præmortuus, vsq; ad septimum gradum succedunt. §. & quia vidimus. qui feuda re poss. In antiquis verō quæ peruenerunt sæpè in descendentes successio collateralium est in infinitum. §. 1. si vassal. fuer. priu. cui defer. §. 1. de nat. succ. feud. frater tamen veterinus tantum non succedit in feudis paternis, quia in ijs non succeditur iure cognationis. Angel. conf. 106. §. 1. de gradib. success. in feu. nec frater vtriusque coniunctus excludit in successione collateralis alium fratrem coniunctum ex parte patris tantum, sed pariter admittuntur. Bal. in l. fi. C. de leg. hare. Laud. in d. §. & quia vidimus.

7
Forma etiā debita in feudi adptione seruanda est, in quo magis attenditur, vt & in feudis consuetudo, quam ius ciuile, vel canonicū. §. 1. de feu. cogn. lib. 2. feud. tit. 1. Duo verō modi ex consuetudine feudorū sunt insigniores, quibus feudum acquiritur, scilicet per inuestituram, & per successionem. §. si. eo. tit. ad quos alij modi possunt referri, vt q̄ loco inuestituræ habetur, vt si quis steterit in possessione feudi vidente, & sciente domino nec contradicente, vel si adeptus est possessionem feudi præsentē curia de licentia domini. c. 1. de consuet. recti feu. lib. 3. tit. 33. §. si quis per triginta. si de feu. fue. contr. inter dom. & agn. vassal. Franc. Curt. conf. 25.

Inuestituram fidelitas sequitur, fidelitatem in possessionem missio. §. 1. quid præced. deb. an inu. vel fidel. lib. 2. feud. tit. 7. c. visis. 16. q. 2. & ex fide data, & inuestitura facta obligat dominus ad præstandam vacuum possessionem, ita vt pœnitere non possit. §. si. de noua forma fid. §. si facta. si de feu. def. cont. fue. inter dom. & agn. vass. lib. 2. feu. tit. 26. Adduntur

tur & pacta in inuestitura quæ seruari oportet. §. 1. de duobus fratr. à cap. inu. lib. 2. feu. tit. 18. quæ communiter ad sex reducuntur, primò, ne vassallus sit dāno domino in corpore, sed id viter & impediatur; secundo, ne procurer contra bonū domini reddendo illud difficile; tertio, ne reueler eius secretū, maximè illi qui obesse possit, vel si inde fiat minus ritus; quarto, ne sit contra eius iustitiam, vel honestatem, eam dicto factove infamando, vel illius confanguinea, vel coniuncta abutendo; quinto, ne damnum illi in temporalibus faciat, vel bonum impediat; sexto, vt fideliter ei præbeat auxilium & consilium. c. 1. de forma fidel. potest tamen vassallus contra dominum pro se, & suis, ius suum petere, & defendere. Silu. Feudum. nu. 13. & 14.

Duplex verò est inuestitura, vna verbalis, alia solemnis, gl. in §. si facta. si de feu. def. fue. contr. & propriè inuestitura dicitur dum re ipsa, & actu quis mittitur in possessionem, cum verbis domini dicentis: Inuestio te per traditionem annuli, & ensis. §. 1. quid sit inue. lib. 2. feu. tit. 2. Inuestitura verò simbolica, vel verbalis non est plena acquisitio, licet quis iussu domini verbali donatus sit feudo, quia licet is possit eo vti dū viuat, tamen non transmittit ad hæredes, nisi in illa inuestitura eorum facta sit mentio, nec per eam inuestituram censetur translata rei possessio. §. 1. quibus modis feu. const. potest. lib. 1. tit. 24. §. sciendū. de consuet. recti feu. c. per tuas. vbi Doct. de donat. licet facultas detur adipiscendæ possessionis, licet plus iuris sit in hac inuestitura, quam in sola promissione, quæ præcisè feudum non constituit. Innoc. in c. ex literis. de consuetu. q̄ intelligitur de feudo nouo, quia in antiquo videtur sufficere simbolica inuestitura. §. 1. quo tempore miles, & c. §. 1. per quos fiat inuest. In inuestitura simbolica simbolium eius est hasta. §. 1. quid sit inu. quæ est instrumentum militare insigne. Varro. lib. 4. de lingua lat. & olim reges ea pro diademate utebantur, breui tamen vt d. Hom. Odiss. 5. & Dio. Halic. in 5. vt & iurabant antiqui per sceptrū. Hom. Iliad. H. ver. 321. annulus etiam insigne est inuesti-

turæ. Ester 3. & 8. quo & Venerus Dux vitur in simbolium possessionis Imperij Maritimi suscepti, sibi traditæ ab Alexandro III. Papa 1170. & de annulo plura d. Pl. li. 33. hist. c. 1. & 2. Similiter signū inuestituræ feudi est gladius, vel vexilli dario: vt inquit Amm. li. 5. hist. Franc. c. 36. Adhibetur & ad inuestituram faciendā alij pares vassalli, vt si de feudo Comitatus fiat, duo Comites ei adsint, vel alij, qui eius rei sint testes, & instrumentum desuper conficiendum. §. 1. quid sit inuest. lib. 2. feu. tit. 2. §. qui testes necesse sint ad prob. nou. inuest. lib. 2. feu. tit. 32. præstatur & iuramentū fidelitatis in aliquibus feudis, in alijs non, & in ijs, idē fidelitas præstata non nocet vassallo. c. factis bene. de prohib. feu. alie. per Lothar. Est autem fidelitas iuramentum, q̄ præstatur à vassallo domino in certis feudis. §. est & alia. quæ fuit causa prima const. lib. 2. feu. tit. 24. sub his verbis: Ego iuro ad hæc sancta Euangelia Dei, q̄ amodo in antea ero fidelis tibi, sicut debet vassallus domino, nec id q̄ mihi sub nomine fidelitatis commiseris, pandam alij ad tui detrimentum, me sciente, tit. de forma fidel. lib. 2. feu. tit. 6. & si iurer inferiori Rege, dicitur, ero tibi fidelis contra omnem hominem excepto Imperatore, vel rege, tit. de noua forma fidel. gl. fi. §. si. per quos fiat inue. q̄ iuramentum dicitur etiam hominum, & debet proferri à vassallo nudato capite, sedente domino si ei videret, deponendo cingulum, vel zonam, & ensē, vel baculū, & genua flectit, vel dicit: Domine in eo fidem, & hominum vestrum, & me vestrum profiteor vassallum ratione eius loci, vel terræ, quam accepit à te ob causam, & c. pollicor & iuro, nunc & in posterum tibi seruire aduersus omnes, & adimplere capitula antiqua, & noua fidelitatis; quæ ibi legantur, & ibi dominus dicit, Recipio hominum tuum saluo iure meo & alterius, q̄ dicens, q̄ diem in mala osculatur; & prælati recipientes, vel dantes fidem stolati esse debent, præsentibus sacris Euangelij, q̄ iuramentum præstant etiam clericis laicis si habet ab eis feudū temporale cuius sint capaces. Aluar. in c. 1. in fi. qualiter vass. iur. deb. potest

potest verò iuramentum, & inuestitura recipi & fieri per se, & procuratores. §. sed etiam. per quos fiat inuest. lib. 2. feu. tit. 3. & tutor, & curator iurat pro pupillo & minore, & ecclesia per procuratorem, maritus pro vxore. Io. Fab. in §. fuerat. col. 2. de act. Tenentur verò vassalli in omni adeptione feudi, in mutatione domini, & vassalli iurare intra quadraginta dies, vel alio tempore iuxta loci consuetudine, aliter potest dominus fructus feudi percipere, deducta portione colonii. §. 1. quo temp. miles inuest. per. debet. In retro feudo tamen non præstatur iuramentum domino mediato. Spec. tit. de feu. §. quoniam. de homag. q. 24. nec si usufructus alienius rei feudalis accedit alicui donatione, vel alio titulo, non tenetur hominum præstare. Boer. in consuet. Bitur. tit. de consue. feud. q. 22. nec si per plures hæredes diuiditur feudum, debetur iuramentum à singulis, sed sufficit vnus, vt nec si quis vendit minus tertia parte feudi, secus si plus, tunc. n. debetur supremo domino ob ruptum ius feudi; Non tenetur verò quis iurare, si dominus qui petit fidem nõ facit de iure suo. Bal. in c. nulla. per quos fiat inuest. & in præstatione feudi debent numerari res, valor, & annui census feudi, à quo dño, & cū quo onere accipiatur; nec quicquã dari debet in concessione feudi dño in inuestitura, nisi pactum ad fit, vel consuetudo. Guid. Pap. decif. 416. contra quam consuetudinem præscribitur spatio quadraginta annorum, contra principem, vel ecclesiam, cõtra alios triginta. Alex. conf. 5. vol. 5. & debet vassallus veras feudi qualitates exprimere. §. vassallus. si de feu. fuer. contr. aliàs potest eo priuari. d. §. si. de lege Conradi.

8
Feudi cõ-
moda, &
onera q̄.

Vtilitates autem multæ homagij, vel iuramenti præstiti, extat: primò, q̄ vassallus honorat dominum suum, & necessitudinem quandam cum eo contrahit: secundò, dominus inde quæ sua sunt cognoscit, & iura per eum possessa: tertio, q̄ inde dominus, si certus sit de feudi distractione, potest si velit iure prælationis id sibi remnere, soluendo emptori realiter prenum cum sumptibus legitimis. Alua. Bal. in §. porro. qualiter olim feu.

alie. poss. & de iure dantur domino sexaginta dies ad deliberandum, an velit id retinere. l. 3. C. de iure emphit. de consuetudine quadraginta dies, à die scientiæ contractus, & post oblationem iuramenti fidelitatis, nec currit præscriptio contra dominum in hoc, etiam per quadraginta annos, nisi à tempore oblationis factæ. Doct. in l. cum notissimi. C. de præscrip. triginta, vel quadraginta ann. nec potest impediri hoc ius prælationis, si emptione perfecta contrahentes velint resiliere à contractu, nisi contractus fiat sub conditione, si dominus probet, & non aliter, quia tunc excluditur, & si vult admitti, cõtractus est nullus. Guid. Pap. decif. 47. nu. 2. vt nec dominus potest retinere rem iure prælationis, si alius de eius consensu vendat. Boer. §. 1. in consuet. Burg. tit. de laretenne. nec eo casu debetur laudemium. Bal. in l. 3. C. de iure emphit. vt & excluditur si velit non pro se, sed pro alio retinere. Guid. Pap. decif. 411. Similiter si feudum pendeat ab ecclesia prælatione non vitur iure ciuili, licet canonico secus. Io. And. Pan. Barb. in cap. potuit. de locat. nec, si res legetur ecclesiæ, donec vendatur, cum pacto legis commissoriæ, vel adiectionis in diem, vel retractus, si permuteur, vel aliàs ex cõtractu innominato detur. Guid. Pap. decif. 47. vel si res vendatur vni ex genere venditoris, quia is præfertur domino. Io. Fab. instit. de empt. in princ. Bal. in §. porro. qual. feud. alien. poss. Quarta utilitas, vt si domino non præstetur fidelitas intra quadraginta dies, vel tempus consuetudine præfinitum, potest feudum retinere, & fructus percipere donec præstetur. §. 13. 16. 24. de consuet. feu in consuet. Bitur. quo tamẽ casu si vassallus se obijcit dño per iudicem lis terminabitur cum iudicium ab executione non sit inchoandum. l. 1. C. de excec. rei iud. & si vassallus hominum tunc præstet, tunc ei feudum restituetur. §. 15. de consuet. feud. in consuet. Bitur. & ibi Boer. maxime ex consuetudine; & si dominus restitutionem derectet, debet vassallus domini vicarium adire, & oblationes offerre, & sic debet in possessionem restitui. §. si de feu. fue. contr. inter dom. & agn. & si dubia est

vis est possessio, iuxta iuramentum possidentis lis debet explicari. cap. 1. si inter domin. & vassal. lis oriat. cap. 1. si de feudo fuerit controu. vel vassallus prouocabit ab iniectioe ad dominum superiorem, nec tenetur vassallus extra fines territorij hominum præstare, sed sat est si adeat eius domicilium, qui si ibi non inuenitur, nec officarij quibus insinuetur, vel si inuentus noluerit fidelitatem recipere, sat est insinuare domesticis agricolis, vel vicinis domini, diligentiam adhiberam ad præstandum obsequium domino, vel potest adre vicarium feudi, & ab eo recipere authoramentum, nec tunc curruat quadraginta dies, & tunc si non inuenitur dominus, potest osculando ianuam eius fidelitatem præstare. Alexan. Cardin. in cap. 1. col. 8. vers. quarto, tit. quo tempore miles inuest. petat; potest tamen & alibi præstari si dominus velit, & etiam extra territorium de consensu vassalli.

9
Feudum
vt acqui-
ratur.

Altero modo acquiritur feudum, præter inuestituram, de qua supra, per successionem inter viuos, vel post mortem, inter viuos per contractum ex eius, vel alterius voluntate, post mortem successione ex testamento, vel ab intestato; potest enim feudum quod proprie feudum non est, interueniente pecunia emi & à domino, & vassallo. Curtius Iun. de feudis, secunda part. quæst. 5. & i. parte, quæst. 6. num. 17. proprium enim amore sine pecunia conceditur. §. 1. de feudo dat. in vicem. l. commiss. Ex consuetudine etiam generali feudorum, vassallus sine consensu domini nõ potest feudum alienare, licet in feudare possit minimis valuosioribus, vel valuosius, aliter si alienet, irrita est alienatio, & ad dominum reuertitur. §. callidis. §. habito. §. nos autem. de prohib. feudi alienat. per Feder. §. 1. qualiter olim feud. alien. poter. etiam si postea illud redimat & recuperet, quia adhuc eo priuatur. §. 1. quid iur. sit si vassal. post. alien. recup. nisi alienet in agnatos. cap. 1. vers. penult. de alien. feu. pat. Bald. in cons. 32. volum. 2. vel nisi pactum sit, vt vassallus possit alienare. §. 1. de feud. non hab. propriam nat. lib. 2. feud. tit. 48. Iason in l. si. col. 2.

Pars Secunda.

C. de iure emphiteor. vel nisi alienetur in ecclesiam. Felin. in cap. quæ in ecclesiarum. vers. quarto limita. colum. 19. de constitut. Alexan. cons. 6. volum. 5. aliter nec in vrgete necessitate potest vassallus alienare. Bal. in §. 1. qualiter olim feu. alie. poter. In Gallia tamen receptum est, vt vendi feudum possit domino irrequisito saluo iure eius, cum feuda ibi redacta sint ad similitudinem patrimonij. Ioan. Fab. in authen. ingressi. C. de sacrosan. eccl. & etiam id ibi procedit in feudo ab ecclesia habito saluo iure eius. Ioan. Faber in §. item seruiana. col. 12. de actio. secus de iure communi, quia nec media eius pars potest alienari. §. 1. qualiter olim feud. alien. poter. libro 2. feu. tit. 19. nec etiam potest vassallus inuito domino feudum permutare, quia contemneretur. Aluar. in cap. imperialem. de prohib. feud. alien. per Federic. Nec etiam feudum potest capi pignore iudiciali, nisi deficientibus alijs bonis, & tunc quò ad fructus tantum, saluo iure domini. Aluar. in §. 1. de prohib. feudi alien. per Feder. Nec onus, aut seruitus aliqua feudo imponi potest domino inuito, licet teneat vassallo possidente, si tamen reuertitur ad dominum resolutur. §. quid ergo. de inuestit. de re alien. fact. licet si reuertitur ad dominum titulo priuato, vt donatione vassalli, teneat, & duret. l. cum matre. C. de rei vendit. vt & potest vassallus alienare vsum fructum feudi, in sui præiudicium non domini. l. ædibus. §. 1. de donat. Aluar. in d. c. imperialem.

Secundo modo, acquiritur per successionem defuncti, id generaliter obseruando, vassallum non posse de feudo restari etiam pro anima. Curt. Iun. tract. feud. quarta par. ex quibus causis feud. amitt. q. 31. num. 125. cum seq. Nisi feudum sit perpetuum, & per alium seruitium præstari possit. Felin. in cap. quæ in ecclesiarum. p. 1. de constitut. Secundo, si feudum sit liberum, & si ancum. Bal. in cap. cum dilectus. 4. colum. de fide instrui. Tertio, si feudum cum vassallo ad ecclesiam veniat, vt eo vitatur pendente eius vita. Innoc. in cap. in præsentia. de probat. Quarto, si habens feudum ab ecclesia

Q clesia

clēſia in aliam ecclēſiam transferre ve-
lit. Felin. in d. cap. legat. in ecclēſiarum.
Quintō, ſi feudum legatum non valeat,
operatur tamen vt ecclēſia recipiat aſti-
mationem pro eo. Curt. loco citat. his e-
nim caſibus pro anima relinqui poteſt.
Curt. ibidē. Sic valet diſpoſitio in teſta-
mento de feudo, ſi dominus viuente, vel
mortuo vaſſallo, tam habet eius teſta-
mentum, valet enim in domini præiudi-
cium. Bal. in cap. r. §. donare. qualiter o-
lim feu. alien. pote. ſi tamen eſt feudum
paternum & antiquum, hic conſenſus
non præiudicat proximis, niſi conſen-
tiant. §. r. de feud. pat. Similiter valet di-
ſpoſitio ſi præſentibus, & non contradi-
centibus, ijs ſiāt teſtamentum. Bald. in l.
quę dotis. ſoluto. matrim. vel ſi relinqui-
tur feudum filio, vel agnato, ad quem e-
tiam aliā eſſet peruenturum. §. r. de a-
lie. feu. par. vel ſi feudum eſt conſeſſum
vaſſallo pro ſe, & ſuis hæredibus quibus-
cunque, quia ſic legatarius habetur pro
hæredē. Bal. in §. r. & 2. de prohibi. feudi
alien. per Feder. l. in tempus. §. r. de vſu-
cap. & in Gallia licet paſſim de eo teſta-
ri. §. r. tit. de teſtam. in conſuetud. Bietr.
Quod ſi feudum eſt conſeſſum mæro iu-
re concedentis, quia pater niſi dedit do-
mino pro eo, conſeſſendo, non poteſt il-
lud prælegare vni ex filijs in aliorum
præiudicium, ſed ſi quid pro eo dedit,
tunc filij id. videntur habere. ex. rati-
donatione paterna, quæ reuocatur per
tale prælegatum, ſi filij ſunt ſub patris po-
teſtate. tempore mortis, & ideō, ſi feudū
eſt hæreditarium, id eſt acceptum pro ſe,
filij, & hæredibus, poteſt id. pater vni fi-
lio prælegare: vt dicit Franc. Curt. in l. a-
pud Iulianum. §. ſi quid. ff. de leg. r. & ſi
pater vnum grauauit, vel omnes onere
fideicommiſſi, feudum hæreditarium ve-
niet in reſtitutionem, ſi dicitur commiſſi; hæ-
reditarium, verō ſuſceptum pro ſe, & fi-
lijs tantum, non niſi ſi dicitur commiſſarius.
ſit de deſcendentibus, capacibus ad ſuc-
ceſſionem feudi. Barr. Alex. in l. ſi patro-
ni. ff. ad Treb. Feudum etiam imputatur
in legitima regulariter, dummodo feu-
dum proueniat ex teſtatore, ſecus ſi prou-
eniat ab alio aſcendente. Alex. in d. l.
Quando verō feudū natura ſua eſt indi-

uiduum, vt Regnū, Comitatus, &c. non
diuiditur inter plures fratres, iuxta loci
conſuetudinem, & æquum eſt, vt perue-
niat ad primogenitum; ſi alia ſint bona,
quæ æquent illud dāda alijs fratribus,
aliā diuiditur, retinētē ſibi primogeni-
to iura primogenitura, vel ſatisfacto il-
lis ex alijs bonis. Vel vt dicit Bal. in §. &
quia. qui feu. dare poſſ. in feudo ſic ſuc-
ceditur, q. vaſſallo. ſine liberis ex ſe de-
ſcendentibus, & in feudo ſcendentibus
moriēte: ſi feudum fuit cōs. parentis
fratres deſuncti cum filijs præmortuo-
rum per ſtipeſ ſuccedunt, quibus non
extantibus ad agnatos proximiores id
pertinet, & ſi in pari ſunt gradu, pariter
admittunt, ſed ſi ex vno eſt vnus, ex alio
plures, non in ſtipeſ, ſed in capita ſuc-
cedunt; hæc eſt & huius ſucceſſionis na-
tura, vt in feudo non ſuccedant aſcendē-
tes, vt pater filio, deſcendentes tamē ſic,
& primo filius patri nō filia, tum ne po-
ſit nō neptris, & ſic ſucceſſiue, tum ſuc-
cedunt collateralēs, qui tamen ex Impe-
rij conſuetudine non ſuccedunt, ſed ſo-
lus filius, quo deſiciente, redit ad Impe-
ratorem; filia verō non ſuccedit, niſi quā
pactum ſit, vt ea ſuccedat: ſe cundo, ſi feu-
dum redemit à domino: tertio, ſi domi-
nus ei id dedit ob patri ſeruitium. c. ſi
quis ſine filio maſculo. tit. quem feu. ad
fil. perue. quarto, ſi in feudo nullum ſit
ſeruitiū, quia deſicientibus maſculis ſuc-
cedit in ipſa. Bal. loco citat. quinto, ſi feudū
erat emortuum; ſexto, ſi feudum ſit fœmi-
neum. Quod ſi feudū eſt conſeſſum pro
ſe, & filijs maſculis, & filiabus, fœmina
non ſuccedit cum maſculo, ſed is ſolus,
& ſi poſt filius deſcedit ſine filio, fœmina
non ſuccedit, cum ſemel ſit excluſa, ſed
reuertitur ad dominum; ſi feudum ſit re-
ctum; ſecus ſi eſt conſeſſum ad certum
ſeruitiū, quod fœmina. poteſt præſtare
per ſe vel alium, quia ſic ſuccedit ſimul
cum maſculo. l. ſi quis Titio. l. ſi mulie-
ri. ff. de vſufr. accreſc. Bal. in tit. epifc. vel
abb. feu. dare non poſſ. Clerici etiam, vt
ſupra eſt dictum, in ſacris conſtituti, ſunt
incapaces feudi. clem. gratia. de reſcrip.
niſi ſeruitium ſit reale tantum, vel con-
gruens ſtatui clericali; in minoribus ve-
rō ſuccedūt, ſi feudum erat apertū, ſi ve-

ro,

ro non erat ſibi apertum, quia erāt tres
fratres & primogenitus poſſidebat, & vl-
timus creatur Cardinalis, & alij moriā-
tur ſine hæredē, ſuccedit ex æquitate, &
ſeruit per ſubſtitutum, licet ſecus ſit de
iuris rigore, niſi ſeruitium poſſit per eū
expleri. Bal. in l. quiſquis. C. de epifc. &
cler. & ſi vaſſallus ſit religioſus, tranſit
ad monaſterium feudum. Oldr. in auth.
ingreſſi. C. de fac. lan. eccl. quod procedit
ſi ſeruitium poteſt præſtari per ecclēſiā,
aliā reuertitur ad dominum. Innocian
c. in præſentia. de probat. ex cōſuetudine
tamen feudorum reuertitur indiſtinctē
ad dominū. c. qui clericus. ſi de feu. fuer.
controu. Al. in d. auth. ingreſſi. Quod ſi
quis obituit feudum, pro ſe, & ſuis hæ-
redibus, & ſucceſſoribus, quibuscunq., nō
veniet hæres extraneus, ſed tantum qui
ſuccedit ab teſtato, nec legatarius, nec
clericus, niſi hæres ſit legitimus, nec in
ſacris conſtitutus, & aliā diſtinguendo
de clerico, vt ſupra. Bal. in c. r. §. donare.
tit. qual. feu. olim pot. alie. nec in feudo
nouo, ſuccedit frater, vel filius fratris, ſi
vaſſallus deſcedit ſine liberis, ſecus in an-
tiquo, modo quo ſupra.

II Feudū an alienari poſſit.

Ex natura porrō feudi venit, vt feudū
alienari non poſſit ſine cōſenſu domini,
aliā cadit à iure ſuo. Abb. in c. ſi de feu.
etiā ſi dicat ſaluo iure domini, niſi ſub-
dat, de conſenſu domini, nec aliter, nec
alio modo. Bal. in c. r. quæ ſit cauſa be-
nefic. amitt. & ſi alienat partem, illa ſola
amittitur, modo quo ſupra eſt dictū cir-
ca hoc. Abb. in d. c. ſi. nec etiā poteſt pro
anima feudum alienare, niſi modo quo
ſupra, de fructibus tamē ex feudo dedu-
cendis poteſt diſponere; in hoc hæredem
grauādo, vt de vino collecto der ſingulo
anno pro anima ſua. Bal. in cap. r. tit. de
ſucceſſ. feu. vel ſi eſt perpetuum in ecclē-
ſiam transferri poteſt, iuxta diſtinctionē
ſupra allatā; poteſt etiam quis alienare
ſuas commoditates ad longiſſimū tem-
pus, modo actum ſit, vt vult dominum
non tranſeat, cum non ſeparetur à perſo-
na, ſed bene commoditas. Bald. tit. de pace
iur. firm. 8. pag. vt nec poteſt feudum pi-
gnori dare. Abb. in d. c. ſi. nec dari in do-
& Abb. in d. c. ſi. ſi etiam ex duobus vaſ-

ſallis vnus deſiciat, feudū non accreſcit
alteri, niſi ſit expreſſum. Abb. in d. c. ſi.
Nec filius repudiata hæreditate paterna
poteſt feudum retinere, niſi dominus eū
inueſtiat tanquā de nudo beneficio con-
ſentientibus agnatis; quo caſu retinet feu-
dum abſque vllō onere hæreditario, poſ-
ſunt verō agnati retinere feudum repu-
diatā hæreditate; vt nec poteſt vaſſallus
inuito domino feudum reſutare, ſi eſt da-
tum ad certum ſeruitium, ſi ad incertū,
poteſt, antequam deſeruitium ſit indi-
ctum, niſi iurauerit non reſutare, vel ni-
ſi dominus ſit in prælio, declarandō ta-
men prædicta, vt ſupra eſt dictum, & in
dubio poteſt id reſutare, ſi ad eius bene-
ficiū eſt conſeſſum. Silue. verbo. Feu-
dum. num. 27. & 28. Similiter ex natura
feudi venit vt non poſſit in eo deſerui-
ri per ſubſtitutum, ſi ſeruitium debet fieri
in principi, niſi de eius voluntate; vnde ſi
quis incurrit infirmitatem ob quam nō
poteſt ſeruire, amittit feudū, niſi id eue-
niat caſu fortuito, vt quia à latronibus
cæcus eſt redditus. Silue. verbo. Feudum.
num. 26. qui & q. 29. diſputat, an ecclē-
ſia poſſit recipere feudum in pignus, &
pertinet ad materiam de vſuris, qui &
ibi in ſi. quærit an idem ſit in emphiteu-
teuſi, & vſufructu; & Garzias de contra-
ctibus. cap. 40. num. 9.

Amittitur demum feudum multis
modis, præter ſupra expreſſos, & primo, Feudū vt
vbi ceſſat cauſa beneficij, quod datur ob amittatur
& cauſa
beneficij, amicitiam, & ſeruitium. & cauſa
Vnde ſi vocatus legitime non ſeruiat, quæritur
feudo priuatur, ſi poteſt ſeruire, vel ſi-
dem non ſeruet. cap. r. de feud. ſine cul-
pa non amitt. §. ſed non eſt alia. quæ fuit
prima cauſa beneficij, amitt. §. final. per
quos ſi inueſti. lib. 2. feud. tit. 3. & §.
eſt & alia. quæ fuit prima cauſa beneficij,
amitt. libro 2. tit. 24. vel ſi non præſtēt
fidelitatem infra tempus, & modum,
de quo ſupra eſt dictum, in ſeruitio ta-
men faciendo mora exigitur, vbi quis
eſt interpellatus, aliter non priuatur,
ſi eſt paratus. §. ad hoc. tit. 10. hic ſinitur
lex. libro ſecundo, titulo 28. Similiter,
qui dominum in bello non adiurat, vel
eum in bello deſerit, non mortuum,
nec ad mortem vulneratum. §. primo;

Quibus

quibus modis feud. amitt. lib. 1. feud. tit. 5. & 7. vel si in pugna eum dimiserit, nec cum eo laborauerit. cap. fina. de feud. sine culpa non amitt. lib. 1. tit. 25. debet enim vassallus iuuare domini in bello iuste vel dubio, non autem in iniusto apertè, nec si bellum agat contra superiorem antiquum, vel dominus sit excommunicatus. §. 1. hic finitur lex. sic enim in forma fidelitatis continetur. §. 1. de noua forma fidelitatis. lib. 2. feud. tit. 7. non tenetur tamen vassallus sequi dominum in bello particulari eius vel alterius particularis extra prouinciam, nisi ad vitandum ingressum hostibus pro regni defensione. Aluar. in §. 1. quibus modis feud. amitt. & Curt. de feud. 4. parte. ex quibus causis feud. amitt. qui querit etiam an subditus teneatur iuuare dominum contra se, an primo iuuans, tum deferens priuetur feudo, an inhabilis bello teneatur iuuare, & an priuetur eum deferens in bello ex iusta causa, vbi dimissio domino non nocet, vel si deserit putans ad mortem vulneratum, & si ex duobus fratribus vassallis, vnus deserit, alius manet, an deferens priuetur; Similiter priuetur feudo si non defendit dominum, valens eum à morte liberare, nec liberans, vel si insidias non detexit, vel magna iacturam patrimonij imminetura. §. præterea. quæ fuit causa benefic. amitt.

Secundo, amittitur feudum, si vassallus aggressus sit castrum domini sciens ibi esse dominum, vel dominum, vel etiam nesciens. §. similiter. quibus modis feud. amitt. libro secundo, tit. quinto; & §. primo, tit. decimo septimo. glo. in dicto §. similiter. id enim est proditoris crimen, contra rem, & personam domini. §. 1. de forma fidelitatis. lib. 2. feud. tit. 6. & idem procedit si impias manus in dominum intulit, vel eius vitam insidiatus sit veneno armis, vel alio modo. §. portò. quæ fuit prima causa feud. amitt. non tamen si solum voluit offendere, nec insidiatus sit effectum secuto. §. si voluerit. de capit. qui eur. vendit. libro secundo, feud. tit. 5. Similiter priuetur feudo si proprium fratrem occiderit, vel filium scatis, non autem si fratrem do-

mini. §. similiter. quibus modis feud. amitt. libro 1. feud. tit. quinto. §. denique. quæ fuit prima causa benefic. amitt. & etiam qui repudiauit feudum non debet offendere dominum antiquum. §. fin. de vassall. qui contr. constitut. Loth. lib. 2. feud. tit. 38.

Tertio loco, priuetur feudo vassallus dominum denunciatus, vel eius consilium scienter dolo malo, cum eius dano. §. 1. de forma fidelitatis. tit. 6. lib. 2. §. 1. quibus modis feud. amitt. libro 1. tit. 17. nisi delatio sit criminis læsæ maiestatis. glo. in §. item si delator. quæ fuit prima causa benefic. amitt. vel si suam prosequitur iniuriam, non autem suorum, vel si vassallus sit minoris ætatis, ita ut veniam mereatur. Aluar. in d. §. item si delator. quæ fuit prima causa benefic. amitt. Similiter priuetur feudo vassallus subiciens accusatorem, vel spontè dicens aduersus dominum testimonium, vel denunciatus, non autem si à iudice sit coactus. glo. in dicto §. item si delator. ut & si spontè contra dominum aduocati officium egerit, secus si necessitate officij. d. gloss. l. prouidendo. C. de postulan. Similiter priuetur si in causa domini indicauerit contra dominum, & superior ex ipsa actis rescindat eius sententiam, quod intelligitur si deprehenditur eius malus animus erga patronum, vel si non consulit peritiores, vel si graue damnum domino intulit, vel si causa est criminalis. gl. in d. §. item si delator. & ibi Aluar.

Quarto, si vassallus delinquat contra honestum, quod pollicetur in fidelitate, tit. de forma fidelitatis. ut si concubuit cum uxore domini sui, vel id tetrauit, vel cum ea turpiter lusit, vel filia, vel nepte ex filia vel filio, vel eum nupta filio, vel forore domini, si hæ personæ in domo domini maneat priuetur. §. item si fidelis. quibus modis feud. amitt. lib. 1. tit. 5. & alio, tit. 17. cap. si. de feud. sine culpa non amitt. libro primo, tit. 21. & etiam si peccauit cum relicta domini, vel eius sponsa. Curt. de feud. 4. par. c. ex quibus causis feud. amitt. nu. 21. etiam si prædictæ personæ essent publicæ meretricies, ut ibi dicit, nisi errore ductus cū ijs concubuerit

Aluar.

Aluar. in §. 1. coll. vlt. quibus modis feud. & etiam Curtius id purat procedere de peccante cum concubina domini domi retenta; vel ex similibus causis, quibus ex hæredario, donationis, reuocato, vel matrimonij diuortium iure ciuili fieri potest. Curt. d. 4. par. tit. ex quibus causis feud. amitt. cau. 38. num. 77.

Quinto, si feudatarius ex certa scientia feudum, vel eius conditionem neget, & ob inficiationem sit conuentus, secus si id ignorarit, quia potest respondere dubitanter. §. vassallus si feudum. §. vassallus feudum. si de feudo fuerit controu. lib. 2. tit. 26. si enim res sit dubia, non est, pendente lite, feudo priuandus; priuetur etiam si per annum, & diem à fide, & obsequio abstinerit, vel alter feudum in caduci causam ceciderit. glo. in c. imperialem. §. callidis. de prohib. feud. alien. per Fed. & ibi Aluar.

Sexto, si feudum alienauit sine consensu domini, ut supra est dictum, quo casu etiam empir eo priuetur. §. feudum. si de feud. defunct. fuerit controu. lib. 2. tit. 26. & notarius qui contractum conscripsit puniatur infamia, & officij amissionem, & manus priuatione. cap. 1. §. si quis verò. de prohib. feud. alien. per Lotharium, lib. 2. tit. 32. cap. callidis. lib. 2. tit. 55. ut & dominus non potest vassallos inuitos, nisi vbi ad eum confuetudo, vel vbi vendere cogitur, subdere per venditionem alij domino. §. ex eadem. de capit. Corradi. cap. imperialem. §. præterea. de prohib. alien. eo priuetur. Bald. in cap. dilecti. de maiorit. & obed. cum non expediat subditis inuicem dominos. Innoc. in cap. auditis. de præscrip. ne eis eneniat quod de vulpe in foueam lapsa narrat Aesopos apud Arist. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 20.

Septimo, extinguitur feudum de camera, ob inopiam domini si annuas annonas non possit præstare. §. 1. de notis feud. lib. 2. tit. 58. quod tamen non procedit in alijs feudis perpetuis, cum in vassallum transferatur dominium vitale, nec sit locus penitentiae. §. in primis. quibus modis feud. amitt. tamen tenetur in necessitate alimentorum vassallus ea præbere domino, aliter feudo est in-

Pars Secunda.

dignus. §. 1. de not. feud. lib. 2. titulo 58. Similiter priuetur eo qui id insolenter tractauerit, & monitus non resipuerit. §. qui aduocatum. de pace tenen. lib. 2. feud. tit. 27. & si clericus promittens feudum ecclesiæ non apertum præmoriatur, antequam ad eum reuersum sit, vel ante inuestituram, euanescit feudi promissio, licet aliud sit in laico domino. §. 1. & 2. qui succ. feu. dare ten. lib. 1. tit. 3. §. 1. qui succ. ten. lib. 1. tit. 9.

Octaudo, amittitur, qui vocatus ad eius successionem ipso iure, consenserit eos inuestiri, ad quos secundum rectum morem non pertinere. §. præterea. quibus modis feud. amitt. lib. 1. tit. 5. vel si postquam sciuit alteri datum, tacuit per annum. §. Tertius filios. si de feud. defunct. controu. sit.

Nono, amittitur, si res aliena data sit in feudum, & dominus tenetur vassallo ad interesse. §. de inuestitura. de inuestit. in re alie. facta. lib. 2. tit. 8.

Decimo, si vassallus non potest officia vassallitica exercere, ut si in sacris, vel religiosus sit constitutus. §. 1. de vass. mil. qui arma depon. lib. 2. feud. tit. 21. §. si clericus, si de feud. defunct. modo quo supra; vel si miles arma deposuit, vel quid commisit ob quod non potest residere in curia ad arma exercenda. §. 1. an illo qui inter frat. domini sui. lib. 2. tit. 37. In Gallia tamen ob id non amittitur, cum quis possit seruire per Vicarium.

Vndecimo, amittitur, si quis id renunciet in fauorem alicuius in manibus domini. §. 1. de vassal. decr. ætat. lib. 2. feud. tit. 14.

Duodecimo, si feudum infendauerit alia lege, quam ipse habet, vel in talem qui feudum seruire non potest, & per alienationem amittitur ipso iure, per fidelitatem non præstitam per sententiã. Silu. Feudum. num. 17.

Econuerso, cum inter dominum, & vassallum quædam ratio amicitie copuletur, idè tenetur & dominus vassallo, de vitli, tuto, honesto, facili, possibili, ex ratione fidelitatis. §. 1. de forma fidelitatis. lib. 2. feud. tit. 6. cap. de forma. 2. 2. q. 3. Vnde ex omnibus causis, & omnifello-

nia, qua vassallus feudo priuetur, & do-

13
Feudum
an domi-
nus qñq;
amittat.

Q;

minus

minus priuatur proprietate, quæ remanet apud vassallum, siue si peccarit contra vassallum, vel alium. §. 1. qualiter dominus propriet. feud. priu. lib. 2. feud. tit. 47. §. domino. si de feud. controu. sit. lib. 2. tit. 26. non enim est obediendum principi si iniusta iubeat, contra ius naturale, vel diuinum. Act. §. c. non licet. 10. distin. cap. qui resistit. r. §. q. 3. secus si contra ius posituum tantum. Bald. in c. cum adeo. de rescriptis. vnde non potest princeps inuitare ad tripudium vxores subditorum, nisi & mariti inuitentur: qui eas comitentur. Bal. in l. quod ex lib. 2. de oper. lib. Mart. de Casar. tract. de Principe, num. 16. vnde nec priuari potest regno Rex, nisi de consensu omnium ordinum regni, si tyrannice regat, & Papa consulto. cap. duo. cap. Imperator. 96. dist. cap. alius. 1. §. q. 6. cap. venerabilem. de electio. & si sunt minores vassallos, conquerendum est de eis coram domino superiore, vt supra est dictum; & ideo ius sibi dicere non possunt, cum ad alios sit legitimum confugium. Ino est singulis. de reg. iur. vel vassallus possit se liberare a tyranno, scilicet refutatione, vel distractione rei, ob quam fides præstat. §. 1. de vassal. qui cont. constit. Lothar. Prædicta verò intelliguntur nõ effici ipso iure, sed per sententiam: vt dicit Silu. Feudum. nu. 18.

Vbi verò feudum ob ingratitudinem in dominum commissam, amittitur, ad eum redit. §. deniq; quæ sunt prima causa benefic. amitt. lib. 2. feud. tit. 24. vt si cum propinqua domini concubuerit, si alienet feudum eo inconsulto, si feloniam contra eum committat, si ab eo non petierit inuestituram, vt supra est dictum. §. præterea. de prohib. feud. alien. per Fed. lib. 2. tit. 3. quod si plures domini feudi gradatim sunt, & vassallus minimus offenderit superiorem, non ad dominum domini offensi, sed ad eum à quo accepit, feudum reuertitur, nisi dominus requisitus à domino neglexerit petere à vassalio satisfactionem. §. illud quoque. de prohib. feud. alien. per Fed. lib. 2. tit. 3. ob culpam etiam prælati ecclesiæ priuatur feudum, dum is viuit, intentione domino eo possidente, postea ad ec-

clesiam redit. §. si. de cap. Conradi. lib. 2. tit. 40. §. item si fuerint, quibus mod. feud. amitt. Si verò alijs de causis priuatur, quis, si morte defuncti, possit non ex rat eius hæres legitimus, ad dominum redit. d. §. item si fuerint, vel si deficiat vassallus, qui obsequia possit præstare. §. si. tit. ep. vel abb. tit. 6. lib. 1. Sed si feudum paternam est alienant ab vno fratrum, proximis ad quem successio pertinet, succedit non dominus. §. hoc quoque. de success. feud. lib. 1. tit. 8. in alijs dominus. §. & si clientulus. de alie. feud. & si feudum paternum repudietur, ad agnatos pertinet. §. fin. an agnat. vel fil. defunct. lib. 2. tit. 4. Si verò feudum auferatur vassallo ex graui crimine in alium, quàm dominum commissio, vt homicidio, ad agnatos pertinet, si est feudum paternum. §. deniq; quæ sunt prima causa benefic. amitt. non verò ad filios delinquentis, nisi, agnatis non existentibus, nouo titulo à domino impetierit, vel priuilegio. §. 1. si vass. feud. priu. iuxta gradus prærogatiuam, de quo Iacob. de sancto Georgio, tr. de feu. §. dict. q; vass. falli. num. 58. cum seq.

Quod si demum de feudo controuersia oritur, consideranda est feudi natura, an sint fransæ, ligia, &c. vt supra est dictum; tum consuetudines locorum, & secundum hæc ligis dirimenda. Et si controuersia sit inter summos vassallos, vt Duces, Comites, &c. qui habent feudà regalia, causa est terminanda coram Rege, vel Imperatore. §. 1. apud quem, vel quos contr. feud. termin. deb. cap. 1. de capit. Corradi. Si verò inter minores vassallos vnus domini, de feudo vel eius parte, vel de finibus feudi contendatur, dominus feudi iudex est: cap. imperialem. cap. penult. de prohib. feud. alien. per Federic. sed si est tantum vnus vassallus illius domini, & de illo feudo non sit controuersia, sed alio, non is, sed pares curiæ iudices erunt. d. §. 1. apud quem &c. & si dubium est quis litigantium sit vassallus, qui duo dicant sibi factam inuestituram noni feudi, ab eodem domino, vel diuersis, adiri debet iudex ordinarius, vel arbiter constituendus; cap. 1. §. si inter. de capit.

Corradi.

Corradi. & si coram eodem domino vterque litem contestetur, & alius dicat feudum nouum, alius antiquum, ordinarius iudex, vel arbiter aduendus: §. primo. de inuestit. in marito facta. non dominus, nisi pares curiæ admitti velint. §. 1. an apud iud. vel dom. controuer. feud. dominus tamen cognoscit, si vterque fuerit feudum antiquum, & ab eodem inuestitore. cap. 1. de inuestit. in marito facta. non si diuersis, quia tunc ordinarius adiri debet, vel arbiter. §. si duos. §. si tres. de pace tenenda. Ordinarius etiam aditur si inter vassallum, & extraneum de feudo contendatur: cap. primo. de controuers. inter vassall. & alium. & item si agatur cum extraneo de alia re quàm feudo, ordinarius aditur, non dominus, nisi agatur de dominica iurisdictione: cap. ceterum. vbi Innoc. & Panorm. de iudic. Vbi verò dominus denegat iustitiã vassallo, potest adire superiorem, & ab eo cogi, vt ministræ. glo. & Aluar. in cap. imperialem. §. præterea. de prohib. iud. di alien. per Feder. vel adire potest iudicem ordinarium rei, & eum ibi conuenire. d. cap. imperialem. §. 1. vel ad superiorem ob denegationem iustitiæ appellet. §. si tamen. authent. vt dist. iud. vel petere potest dominum proprietate priuari. cap. 1. qualiter domin. propr. priu. cum & vassallus iustitiã domino denegans feudo priuatur. §. item qui dominus. quæ fuerit prima causa benefic. amitt. Si verò controuersia est inter dominum & vassallum, si res non feudales sint, de quibus lis est, ordinarius iudicabit. cap. si clericus. 11. q. 1. si feudales, si dominus habet pares aduendi sunt. Bald. in proem. Decret. qui si causam definire nolint, ordinarius aduendus. c. ex transmissa. de foro. compet. vt & si pares non sint. cap. 1. de pign. dat. feu. lib. 2. tit. 11. cap. 1. qui testes sunt necess. ad proband. nouam inuestit. & si agitur alia actione, quàm feudali, vt remedio. l. si quis in tantã. C. vnde vi. aduendus ordinarius. Bald. in cap. 1. de inuest. in marito facta. Agit etiam vassallus contra dominum, vt det inuestituram promissam, & præstita fidelitate possessionem vacuam cũ

utilitate ob moram emergente, & quod præcisè cogatur dare inuestituram, nec liberetur soluendo interese. §. si. qui success. da. inuest. ten. lib. 2. tit. 3. §. si. de noua forma fidelit. lib. 2. tit. 7. §. si pacta. si de feu. fuerit controu. lib. 2. tit. 26. qui & petit vt si feudum emptitiuum repetatur, pretium restituatur. cap. 1. de feud. dat. min. valuall. & vt fidem seruet, aliter vt priuatur proprietate, vt supra, hæres etiam à domino repetat, vel recuperante feudum, repetunt melioramenta in feudo facta, vel eorum estimatione. §. si vassallus. tit. hic finit. lib. 2. tit. 28. & si feudum regreditur ad dominum vassallo moriente sine masculo, si moritur ante Calendas Martij fructus domini sunt, si ab illis vsque ad Augustum hæredis vassalli, si post Augustum domini. §. sic ita consequenter. tit. hic finitur lex. Agunt & aguntur defuncti, vt quis priuari sint feudo paterno antiquo, vel alijs modis, tit. si de feudo fuerit controu. vt contra dominum agit contra vassallum, vel quod neget esse eius vassallum, vel feudum ei dedisse. §. 1. §. similiter. si de inuest. feud. fuerit controuers. quod ve eum dicat cecidisse in commissam ob ingratitudinem, vel quod portionem feudi rep. at. §. 1. de content. inter me dom. lib. 1. tit. 12. vt & qui emit feudum à vassallo, quod à domino euictum sit, quanti sua interese repetit à venditore. §. si vassallus. si de feu. defunct. controu. fuer. lib. 2. tit. 26. Controuersia etiam potest de rebus feudilibus an sint allodiales, vel feudales, vel libertariae, vel emphyteoticariae, & an feuda sint regia, ligia, franchica, &c. an fiat contra pacta, an quid interest, & huiusmodi, de quibus Bald. locis citat. Curt. Aluarot. Tolos. lib. 6. sit. tag. in. & alij.

S V M M A R I V M.

- 1 Dos quid sit, vnde dicatur, & cur detur.
- 2 Dos quotuplex, & quæ quælibet.
- 3 in Dorem dari quæ possunt, vel non.
- 4 Dos qualiter constituatur.
- 5 Dorem dari quis teneatur, vel possit, & vt differat.

Q 4 Dotis

- 6 Dotis fructus cuius sint, & cuius proprietas.
- 7 Dos quanta esse debeat, & an possit dari minor legitima, & quomodo.
- 8 ex Dotis natura quæ veniant.

De Dotis constitutione.
Cap. XLVI.

Dos quid sit vnde dicitur, & cur detur.

Cum intervius per viam contractus, ut plurimum dotes constituantur, iecirco de ijs nunc agendum est, cum aprior de ijs tractandi non ca-

dar mihi locus.

Dicitur autem dos à verbo donor: ut dicit Varro lib. 4. de lingua lat. vnde & connumeratur inter donationes, in l. fi. C. de donat. ante nupt. & de nomine dotis habetur Deuter. 22. Exo. 22. quod stuprator tenetur dotare corruptam, & est res omnis tradita, vel promissa à patre, vel alio, marito pro subeundis oneribus matrimonij, non enim cogitur maritus mulierem indotatam ducere, aliàs de ceptus dicitur. l. si donatorum. §. si quis. ff. de condit. causa data. Licet necessario non interueniat, etsi clarius probet matrimonium. cap. Lotharius. 3. r. q. 2. e. per vestras. de donat. inter virum & vxorem. Vnde & nullæ dotes apud Sopythas Indicos erant, ut dicit Diod. Sic. lib. 12. Biblioth. anno. 9. rerum Gest. & Græci antiqui vxores emebant: ut dicit Aristi. lib. 2. Polit. cap. 6. & Solon etiam in eius legibus dotes sustulit, voluit enim consortium non pretio, sed benignitate, & charitate liberorum iniri: ut dicit Plutar. in Solone. quod & Spartani seruabant: ut d. Aelianus, lib. 6. de var. hist. c. 6. & apud Indos idem seruatur, sic etiam ut qui ibi lucta publice vicet, vel alia virtute ealigat vxorem quam vult: ut dicit Arrianus, lib. de rebus Indorum. Dos enim vera est mulier morata, & pudica: ut dicit Plautus in Amphitr. act. 2. scena 2.

Lege tamē Christianorum dotes permittuntur, cum matrimonium sit indissolubile ob onera matrimonij sustinenda. l. dotis fructus. ff. de iure dot. l. pro oneribus. C. eodē. cum vir teneatur alere

vxorem etiam indotatam. c. omnino. sr. dist. & etiam extra domum si nolit cum ea habitare. Bald. in l. i. C. de leg. Boer. decis. 197. nu. 7. dicit tamen Bar. in l. i. ubi bimus. C. de sacr. san. ecel. Sal. in l. si constante. de donat. ante nupt. Guid. Pap. q. 274. & 565. q. si dos non soluitur debito tempore potest vir vxorē expellere. l. si. C. ad Velleian. quod tamē non procedit in foro conscientie, cum hæc nō sit causa diuortij faciendi, de quoin tract. Matrimonij dixi; & etiam tenetur oneratum præbere. cap. omnino. 3. l. dist. Imol. in rubr. sol. matr. secundum vniuersit; facultates, & dignitatem. l. pen. de aliment. & cibari. leg. quæ tamen vestes modestæ sint; ut probat Arist. 2. Aconom. cap. r. & Cirill. cath. 4. more ingenuarum, & quæ distinctæ sunt à vestibus meretrici, & ancillarum. l. item apud Labeonem. §. si quis virgines. de iniur. & etiã tenetur cum vxore concubere, & ei debitum matrimonij reddere. cap. gaudemus. de diuort. & etiam tenetur filios alere. l. fin. §. ipsum autem. C. de bon. quæ lib. l. unica §. si leat. C. de rei vx. act. l. pen. de lite. agnos. & eos erudire, & in eorum institutionem impendere. l. alimentis. ff. de alim. & cib. leg. & filias dotare. l. qui liberos. de ritu nupt. l. si. C. de dotis promiss. Vnde dos debetur viro ad prædicta peragenda, quæ differ à paraphernis bonis, vel antiphernis, quæ sunt donatio propter nuptias ad æqualitatem dotis præstandam facta à marito vxori. l. fin. C. de donat. propter nupt. vt & à paraphernis, quæ sunt bona mulieris aliunde, quàm ex dote, aduentitia sibi. l. si ego. §. dotis autem. de iure dot. l. pen. ad leg. Falcid. & si non appareat esse aliunde quæsitæ, præsumuntur quæsitæ ex bonis mariti. l. Quintus Mutius. ff. de donat. inter vir. l. etiam. eodem. & etiam in paraphernis censetur vir administrator, nisi expressè ei inhibeat. l. hac lege. C. de pact. conuen. l. maritus. C. de procur.

Diuiditur autem dos in profectitiam, & aduentitiam: profectitia est quæ à patre, vel vt à patre, auo vel proauo, vel alio superiore de linea patris, pro filia nepte &c. de bonis eorum proficiscitur, vel de eorum mandato, vel nomine, aut

Dos quo-
duplex, &
q̄ quilibet.

aut ijs ratum habentibus datur l. profectitia, ff. de iur. dot. vel à præfide vel curatore eius, si sit prodigus vel furiosus, d. l. etiam si filia esset emancipata. Aduentitia est, quæ non proficiscitur à parente, vel auo &c. aut eorum nomine, sed eam dat mulier persepsam, vel quilibet alius patre & auo &c. exceptis, vel sit frater, auunculus, vel quilibet alius, d. l. profectitia l. filia dotem, C. de collat. Vnde si pater dedit non vt pater, sed vt extraneus, vt quia debitor erat filia, & eius nomine dedit in dotem est dos aduentitia, d. l. profectitia.

Alia diuisio est, quod dotium alia est æstimata, alia inæstimata, inter quæ est maxima differentia, nam vbi res dotales sunt æstimatæ periculum, & emolumentum earum spectat ad virum, nisi res ex toto perierit ante nuptias, quia æstimatio facit venditionem, & proinde periculum, & commodum spectat ad accipientem, l. plerumque l. res in dorem. ff. de iur. dot. vnde si mulier attriuit vestem æstimatam, vir æstimatorem reddet, si erat inæstimata periculum, & commodum est mulieris, nisi res consistat in pondere numero mensura, quia tunc periculum spectat ad virum, vt est triticum, vinum, &c. Maritus etiam lucratur fructus & fetus rerum dotialium non æstimatarum, d. iuribus, quod intelligitur si sustinet onera matrimonij, alias debentur vxori, l. videamus 2. de vsur. §. penul. & d. l. plerumque §. si serui, & etiam fetus pecorum dotialium pertinent ad virum, sic tamen vt ex fetus natis suppleantur ante capita mortua d. l. fetus tamen ancillarum non accrescit viro, cum dignitas conditionis humanæ non debeat nomine fructus censerit, d. §. vt nec ei debentur lapifodine, vbi lapis non renascitur, secus vbi renascitur, & idem in argenti fodinis, arbores etiam qui non cedunt non cedunt viro, secus in ceduis qui breui renascuntur, cum sic dici possint fructus, Bar. in l. diuortio, §. si fundum, §. si vir. ff. sol. matr. arbores tamen non cedunt vt vites cedunt viro, si ijs vetustis existentibus alia earum loco suffectæ sint, & excreuerint, cum ita cedunt dicantur, vbi & d. quod si maritus legat vxori

vsufructum suorum bonorum, non veniunt emolumenta protocolorum si notarius sit cum semel tantum percipiantur, nec renascantur.

Dari vero potest in dotem omnis res idonea, quæ à commertio non sit aliena, in Dotem vel aliter prohibita non sit l. vt gradari quæ tim. ff. de Muner. vnde mulier omnia bona possit vel na sua dare potest in dotem l. mulier bona, de iur. dot. l. nulla lege, C. eod. Dari etiam possunt mobilia & immobilia, ff. de iur. dot. per tot. & res quæ numero pondere mensurae constant, quæ sunt periculo viri, & ea reddit eiusdem qualitatis & quantitatis, l. res in dorem de iur. dot. l. cum quid, si cert. per. & nomina debitorum, quorum viles actiones transeunt in maritum, l. 2. C. de act. & etiam dari possunt in dotem prædia tam vrbana rustica, l. si dotale, l. si nupturo, ff. de fundo dot. vt & dantur æstimata vel non, si non, restituntur tales quales inueniuntur, vt supra, l. plerumque de iur. dot. l. vn. §. cumque, C. de rei vx. act. æstimatæ vero restituntur iuxta æstimatorem, d. l. plerumque, l. cum dotem, eo. si tamen placuerit rem æstimatam restitui, alias viri erit electio eas retinere, & pecuniam offerre, l. quoties, C. de iur. dot. nisi ea mente fuerit facta æstimatio, vt rei detrimenta supplerent pretio in restitutione rei, quod colligitur si dicitur res restituenda erit, quia tunc æstimatio non facit exemptionem, l. si inter virum, C. eod. & d. l. plerumque, §. pen. vt & maritus tenetur de inæstimatis percipientibus eius dolo vel lata culpa l. pen. ff. sol. matr.

Constitui autem potest dos traditione & promissione, l. si. C. sol. matr. Alex. Dos quæ in l. legem, C. de pact. l. si voluntate, C. litem condot. pro. iccirco nomina in solum stituatur data, vel acceptatione pro traditione habentur, l. licet §. 1. l. promittendo, ff. de iur. dot. non enim semper numeratio exigitur, sed cautio & promissio, si certæ summæ fiat promissio non aliter, l. sancimus, C. de verb. signific. l. r. §. l. ad exactionem, C. de dot. promiss. l. vel si pater, aut qui tenetur dotare in arbitrium boni viri fecerit dotis promissionem, qui arbitrari debet iuxta qualitatem personæ, & facult.

facultatem constituentis, l. quæro, l. cum post, ff. de in. dot. & potest augeri & minui consensu conjugum matrimonio constante, si id fiat sine damno liberorum prioris matrimonij & creditorum, l. si constante, C. de donante nupt. & auth. iam necesse, ibid. posita.

Dotare vero mulierem aliquæ personæ teneatur, vel possunt. Et primo pater teneatur ex officio dotare filias, & filijs quærere conditionem, l. qui liberos, de rit. nupt. & potest contra eum regulariter ex eo iudicis officium implorari, vt eas dotet, d. l. not. in l. si. C. de dot. promiss. quæ iura intelliguntur si eius consensu nubit. Si vero nupti indigno id est turpi nota, non teneatur, secus si digno, sed minoris conditionis, quo tamen casu minor dos dari potest, Abb. in c. r. de despons. in pub. Butr. & Imola, in cap. accedes, de procur. Si vero nupti digno, aut promissit filia dotem, & pater teneatur eam dare, licet in tali promissione non consenserit, quia in rem est patris, Bar. in l. obligamur, §. lege, ff. de act. & obliga. Si vero nupti sine promissione dotis, non teneatur pater eam dotare, quia uir teneatur eam alere, & si præmoritur relictis filijs, teneatur ei relinquere quartam partem bonorum, secus si non habet filios, Inn. in c. per vestras, de don. inter virum, §. i. auth. quibus modis nat. eff. leg. Bar. in d. §. lege, Bal. in l. i. ff. solut. matrim. & in l. si. C. de dot. promiss. & post wiginti quinque annos teneatur pater eam dotare etiã si nupti indigno, Abb. in d. ca. i. & in d. accedens, qui & ibid. quod licet nubat sine dote, non per hoc excluditur à quarta sibi debita in bonis paternis, non obstante statuto disponente, quod mulier dotata contenta sit dote, quia non procedit in hac quæ nupti sine dote.

Ampliatu vt pater teneatur dotare etiam filiam meretricem volentem pœnitere, cum causa sit fauorabilis, Ci. in l. non omni, C. de adm. tut.

Secundo ampliatu vt teneatur etiam filiam illegitimam dotare in foro conscientie, cum eam alere teneatur, c. cum haberet de eo qui cogn. & dos succedat loco alimentorum, Ci. in l. non omni, C. de adm. tut.

Tertio ampliatu, vt teneatur etiam filiam dotare scilicet, si illa dotem amiserit sine dolo & culpa, Barto. in l. si cum dotem, §. si post solutum, ff. sol. matrim. Wade & si pater constituit dotem filie, quæ bona habeat aliunde, de suo, nõ bonis filie dotem dedisse videtur, l. si. C. de dot. prom. l. profectitia, C. de iur. dot. secus in extraneo administratore qui ex bonis mulieris nõ proprijs dotasse mulierem censetur, gl. in d. l. si.

Secundo, Mater aliquo casu, licet non regulariter, filiam dotare teneatur, vel si lege aliqua cogatur, vel causa grauis existat, vt si mater diues sit & pater pauper, tunc enim alere & dotare teneatur l. neque mater, C. de iur. dot. l. pen. ff. de lib. agn. maxime cum mater & filius mutuo sibi in legitima succedant, & dos locum legitime obtineat, ff. & C. ad offic. & Terr. gl. in l. si. de dot. promiss. l. ne scilicet, de neg. gest.

Tertio, frater teneatur dotare sororem ex eodem patre & genitam, vt & alere in casu necessitatis, cum dos succedat loco alimentorum l. cum plures, §. penult. vbi gl. de adm. tut. l. non omni, C. eod. Abb. in c. peruenit, de arb. & eo magis si clericus sit, cum magis teneatur ad charitatem, c. i. de empr. & vend. & prima charitas incipiat à suis, ca. non satis 86. dist. l. preses, C. de seruit. & aqua, & potest ideo eam dotare de bonis, id est fructibus ecclesie si alia bona non habet, c. i. de cohob. cler. c. omnino 31. dist. sic tamen vt modũ dotis non excedat, sed ei subueniat vt pauperi, ar. c. negotiator 88. dist. gl. in l. i. C. de alen. lib. Inf. in §. sed & si quis, ff. de act. c. quisquis, c. siue manifeste, c. episcopus, c. res ecclesie, 12. q. 2. Conc. Trident. sess. 25. de reform. c. 1. & si frater de bonis fratris dorauit sororem, & matrimonium viginti tempore mortis patris, non teneatur eam portionem conferre cum fratribus mortuo patre, Silu. Dos. q. 7.

Tertio maritus potest ante matrimonium constituere dotem vxori, maxime si plebeius dotem det nobili in præmiũ nobilitatis, post matrimonium vero nõ potest nisi casu prædicto, Abb. in c. & si necesse de donat. inter vir.

Quarto,

Quarto, potest pater dare in dotem sine consensu domini re emphyteuticam cum onere tamen suo, laudemium tamen non soluitur, cum alienatio sit necessaria, & potest etiam dari in dotem extraneo, sed soluetur laudemium, si alter extraneo potest dari æstimata, Spec. tit. de locato, §. nunc aliqua, & etiam dari potest in dotem feudum, in quo filia succedit, non autem aliud, nisi quo ad fructus parre viuente, & vt est dictum c. præcedenti, Silu. dos. q. 8. & 9.

Differat autem dos data à patre, vel extraneo, quoniam hoc dicitur quilibet, & extraneo etiam frater, l. vni ca, §. extraneus, C. de rei. vxor. act. qd. si sit extraneus nec in datione dotis prospexerit quod in casu restitutionis, ad se reuertatur, debetur vxori, vel eius heredibus d. l. §. reuertit, Nec enim satis est periphrasie quod dos restituatur in vnum casum dissolui matrimonij, vel diuortij, sed oportet vt trunque exprimeret, vel utriusque tantum casus expressus l. si cum dotem, vbi glo. distinguunt, ff. sol. matrim. Dos vero à patre profectita, nisi aliud sit conuentum, in vtroque casu restitutionis ad eum redijt, l. dos à patre, C. sol. matrim. l. si ab hostibus, ff. de iure, ff. de iur. dot.

6. Datur vero dos marito, vt apud eum dotis firmaneat perpetuo durante matrimonio, etis cuius l. i. de iure dot. cuius proprietates est vltima, & cuius in casu solutonis matrimonij, ius profructus mariti, qui & ob id quandoque dicitur dotis dominus l. dote, C. de rei. vendicatione l. dotale prædicti, §. dotale, l. si nuptura, ff. de fund. dotali, sic tamen vt à marito alienari vel obligari nõ possit, l. in rebus, C. de iur. dotis l. p. opponis, §. in dotem, & de acquir. eda. possessione, nec fructus dotis possunt conuerti in dotem, nisi ante nuptias sint percepti l. 4. ff. de pactis dotal. videamus, §. si de usufris, nec mulier pacto ea sibi retinere potest nisi ipsa se alar. §. dotes autẽ auth. de nupt. l. si filia, §. primo, ff. fam. hercis. l. si quis stichum, ff. de iure dot. l. si quis pro vxore, §. si de donatione inter virum & vxor.

7. Quo vero ad quantitatem dotis dandæ, dari debet iuxta facultates & qualitatem parentum, ex statuto tamẽ potest

induci vt sit minus legitima iure debita, & antea, Ci. in l. C. de nupt. Bar. in l. titio cent possit dari tum, §. titio genero, ff. de cond. & dem. minor legitima, & Ang. in l. papinianus, ff. de inoff. test. Co. gitima, & in quomodo.

Ang. in l. papinianus, ff. de inoff. test. Co. gitima, & in quomodo. Ang. in l. papinianus, ff. de inoff. test. Co. gitima, & in quomodo. Ang. in l. papinianus, ff. de inoff. test. Co. gitima, & in quomodo.

Et vt hæc diminutio sustineatur, cautela est, vt filia pubes dote contenta non vt nec meatur renuntiet patri cum iuramento futuram successione, sic enim non habet regressum ad eius bona ab intestato, cap. quã minus de pact. in 6. §. r. de fil. natis ex matr. l. fen. 2. modo ea renuntiatio fiat cum consensu patris, & eo absente, notariõ qui pro eo stipuletur, & cum iuramento, quia sine eo non valeret, vt d. Couar. in rubr. de pact. 3. p. in princ. vbi tamen filia factum patri fecit de non succedendo, si pater consensum reuocet quibus portionibus cum fratribus succedit, Couar. ibi num. 7. in fi. & præsumitur renuntiare in fauorem fratrum masculorum, siue renuntiatio fiat patri, siue fratri cum patris assensu, Bal. in l. pactum, C. de collat. & ea portio accretur ei cuius contemplatione ex pacto, vel expressione certa est facta, Guid. Pap. q. 399, & 195. Bal. in l. si actio ne, C. de pact. idq; vt faueatur masculis in quorum nomine familia conseruatur, si tamen veritas, de hęc. que ab intestato tamen filia sit impubes, non valet huiusmodi renuntiatio etiam cum iuramento, etiam si ante iurasset se puberem esse, d. c. quã minus, & ibi Anchi. cum sic nubere possit, nec contra eum obligari, l. pupillus, l. obligari, de act. quæ. Et intelligitur si dos fuerit tradita vel assignata, aliter non dicitur dote contenta ar. l. si pater, de dotis promiss. & valet hæc renuntiatio licet expressit filia non sit certiorata de validitate vel vi huius renuntiationis, Nata. in d. quã minus, si tamen fiat renuntiatio statibus viuente patre, eo in scio, etiam cum iuramento non valet, Nathã, in d. c. col. 1. r. 10. limit. & ibi Anchi. Im. & Gem. si vero fiat eis cum

con-

consensu patris, valet si perseveret in ea voluntate usque ad mortem, l. fin. C. de pact. qui pater si reuocet illud pactum, ipsa filia succedet, Couar. loco cit. n. 8. ver. tertius casus, cum filia pactum fecit in fauorem fratrum, & si fecit pactum cum fratribus consentiente patre, non poterit si ad sit iuramentum, id reuocare Couar. ibi quarto casu, & etiam si fiat fratribus post mortem patris, & modo in prædictis non interueniat metus, vis, fraus, Si tamen filia renuntiet bonis paternis dotata, succedit in maternis nisi & eis renuntiet, Castr. Bald. in l. 1. ff. de adim. leg. Si tamen filia renuntiet bonis paternis & maternis, & alter eorum conuolauit ad secundas nuptias alio mortuo, succedit non obstante pacto in illis lucris quæ habebat is vel illa pater, vel mater conuolans ad secundas nuptias ex bonis prioris præmortui coniugis, & quæ rene tur relinquere liberis prioris matrimonij, iuxta l. femine l. generaliter, C. de sec. nupt. cum ius id sit quæsitum post renuntiationem Dec. conf. 579. Roman. conf. 485. lucra etiam reperentis secundum thorum extantibus liberis ex primo, deferuntur ad liberos, non ut hæredes, sed ut filios, auth. hæres, C. de sec. nupt. Oldr. conf. 192. Guid. Pap. decif. 228. Dec. conf. 399. Similiter si filia dotata excludatur ab hereditate paterna in fauorem fratrum & agnatorum, illis mortuis succedit, non obstante renuntiatione, vt & si hæres extraneus sit institutus, potest supplementum petere, etiã si extraneus & extraneus sit institutus, Castr. conf. 348. vt & statutum quo filia dotata excluditur, intelligitur extante hærede masculino eiusdem gradus cuius est filia, non de inferiori, vnde nec filia excluditur per neprem ex filio femina, Castr. conf. 47. vol. 1. nisi filius qui neprem reliquit, adierit hæreditatē, quia sic transfert ius in filiam, Similiter filia dotata non excluditur per filium legitimum tantum, Soc. conf. 245. 2. vol. Bald. in l. cum antiquissimi, C. de fideicom. vt & exclusa, admittitur ad hæreditatem patris si ab eo instituat hæres, Feli. in c. si diligenti, col. pen. de foro compet. nisi excludatur dotata à succes-

sione patris, quia sic quæsitum est ius fratribus, imo nec tunc potest substitui per fideicommissum fratri, Cassan. de success. §. 12. num. 6. potest tamen pater hoc casu relinquere filia donatione causa mortis, Cassan. d. §. quæ etiam dotata non excluditur à successione fratrum, nisi & ei expresse renuntiari, idem, ibid. nu. 1. 2. 4. cū seq. Iaf. in l. eius qui §. qd si stipulatus, col. 5. si certū petatur, Roma. conf. 168. 1. dubio, Aret. conf. 161. col. 2. quæ, & non obstante renuntiatione succedit patri, si agat de supplemento legitimæ, vel vi metuē renuntiari, vel si immodicè sit lesa supra scilicet legitimā, quia restituitur in integrum, & à iuramento absoluitur, Anch. in c. canonum, de const. l. si vbi glof. C. qui & adu. quos in int. rest. Cassan. in §. 12. de testam. in consuetud. Burgund. vt & qui contentus accepto renuntiari successioni potest supplementum legitimæ petere l. si qn, §. generaliter, vbi Iaf. de inoff. test. & ita & filia potest petere supplementum legitimæ, etiam dotata & exclusa à statuto, si dotem minus sufficientem accepit. Soc. conf. 150. vbi ad idem quinquaginta doctores allegat idem sentientes, vel saltem restitui ad pacti rescissionem, & etiam filia renuntians hæreditati paternæ, non prohibetur petere bona patris, vt hæres fratris, nec succedere si à patre hæres instituat, vt nec excluditur à bonis feudilibus, Couar. d. 3. parte in principio; & §. tertio, numero secundo, & sexto, & idem si renuntiat viuentibus fratribus qui mortui sint patre viuente, sic enim reuocatur renuntiatione, Couar. ibi; numero quarto, qui & disputat si filia renuntiet paternis bonis existentibus tantum sororibus, si masculi post non nascantur, an succedat cum sororibus nõ obstante huiusmodi renuntiatione, subijciens in hoc multas distinctiones, quæ ibi videre licebit casu eueniente.

Et in tantum dos est necessaria vxori, quod si dos promissa non soluitur marito, potest recusare eam traducere, & prestare illi alimenta, non tamen debitum matrimoniale, secus si eam duxit sine dote, vt inquit Silu. verbo. dos 10. q. si tamen sit spes eam consequendi sententiam

non

8
ex Dote
natura q
veniant.

non posse supersedere eius traductionē.

Ex natura vero dotis est, vt vendi non possit, sub hac tamen distinctione, quod si in ea sint res mobiles quæ functionem in sua specie recipiunt, vt vinum triticum & c. vir eas vendere potest, quia alias eiusdem tantum qualitatis tenetur reddere l. res in dotem ff. de iure dot. etiam si uir inops sit, cum pro his non accedat fideiussor l. 1. ne fid. dor. dent, nisi forte vergente marito ad inopiam res dotales repetere velit l. vbi adhuc C. de iure dot. c. per vestras de donat. inter virum. Si vero mobiles alterius generis sint, si sint inestimatae cū periculo vxoris atterantur, vt vestes, animalia, & huiusmodi, ideo vendi non possunt ea iniuta, ea vero consentiente valet venditio, dummodo maritus sit soluto l. plerunque de iure dot. l. seruim dotalem, ff. de manum. l. 3. C. de iure dot. Quod si res dotales simpliciter mobiles estimatae sunt, maritus eas vendere potest, nisi contrarium sit actum d. l. plerunque §. fin. l. si estimatis, ff. solut. matrim. & in dubio vendere potest cum sic periculo mariti sint etiam si mulier eas consumpserit, vt vestes, adhuc enim maritus ad earum estimationem tenetur, l. estimatæ vbi glo. ff. solut. matrim. nisi estimatae sint ad hoc vt sciatur earum valor, vt soluto matrimonio appareat vtrum res sit deteriorata, quia sic nõ potest alienare l. si inter C. de iure dot. Si vero res dotalis sit immobilis inestimata, alienari non potest etiam vxore consentiente, l. iulianus, ff. de fundo dor. auth. siue autem C. ad Velleie. l. vnica, §. & cū lex, C. de rei vx. act. nec potest etiam mulier huic priuilegio renuntiare, l. de die, ff. de pact. dor. l. in rebus, C. de iure dor. glof. in l. dotalem, ff. de mil. test. imo si alienetur potest maritus pendente matrimonio id repetere, & vxor & etiam soluto, l. quemadmodum C. de agric. & censit. lib. 1. l. non dubium C. de legibus l. in rebus, C. solut. matrim. si tamen eo casu, vxor moriatur in matrimonio, & maritus ex pacto, vel consuetudine dotē lucratur, alienatio illa confirmatur l. vendicatem, ff. de tuel. l. nec nos, C. de capt. l. cum profitearis, C. de reuoc. don. surr. tamen casus in quibus maritus potest alic-

nare res dotales inestimatas, primo, si prouocetur ad diuisionem fundi dotalis à socio, qui cum eo illum habet communem, qui tamen ipsum ad diuisionem prouocare non potest l. si. C. de fundo dor. l. communi, §. si debitor, ff. comm. diuid. secundo, si alienet cum vniuersitate bonorum l. 1. C. eo. tertio, si vergat in utilitatem vxoris, d. l. si. quarto, si alienet ex necessitate, quinto, si alienet cum consensu vxoris quæ denuo post biennium consentiat, dummodo sint aliæ res viro, quibus possit & consuli gl. 1. in c. cum contingat de iureiu. sexto, si semel tantum consentiat & simul iuret de non contrahendo, c. cum contingat de iureiu. c. licet, eo. in sexto, vel per se vel procuratorem speciale mandatum habente, cap. si. de procur. in sexto, modo iuramentum vi, vel dolo nõ sit extortum, & modo in datione dotis iurauerit quod non consentiet alienationi, standum est enim primo iuramento, glof. in dicto capitulo licet, Imo in l. si estimatis, ff. de solut. nisi causa rationabilis interueniat & iudicis auctoritas, & si iurauit rem dotalem alienatam non reperere, seruari debet iuramentum, Papa tamen eam restituet proprio moni, si iuramentum vi vel dolo est præstitum, quod præsumitur si vir ferrox sit, & mulier debilis, vel vir prolixus, sic enim alienatio est suspecta, quæ tamen minas vel verbera probare debet, in dubio vero debet iuramentum seruari, Host. in dicto capitulo, cum contingat, septimo, valet alienatio rerum dotaliu in eius præiudicium qui se pro ea venditione obligauit, vt reneatur de euictione, sed non in præiudicium vxoris, l. cum vir, ff. de vsucap. octauo, ex alijs pijs, & honestis causis de quibus in l. quamuis, ff. solut. matrim. in l. mutius, §. manente, de iure dotiu, aliis requiritur eius consensu et si res sit estimata, sed optio datur data vxori an velit fundum, vel pretium l. stipulationem ff. de iure dotium, Similiter maritus nõ potest alienare res vxoris datas propter nuptias etiam de eius consensu, nisi post biennium aliæ res sint viro quibus tuta reddi possit, & ipsa iterum consentiat, auth. siue à me, C. ad Velleie. §. si quis igitur, auth. vt immob. nupt. don.

don. & mulier sit viginti quinque annorum. l. si mulier. C. ad Velleie. potest tamen mulier consentire in venditione bonorum paraphernalium. l. hac lege. C. de pact. conu. l. si ego. §. dotis. de iure dotium. Sic etiam res dotalis hypothecari non potest. vnica §. & cum lex. C. de rei vx. act. permutari tamen potest l. fin. de iure dotium. l. ita constante. ff. solut. matrim. mulier tamen dotem constantem matrimonio donare non potest l. constante. C. de donat. vbi glo. ipsam tamen actionem speciem, vel dotem promittere potest etiam sine presentia viri, & filiorum. Bar. in d. l. & ibi gl.

Secundo, Ex natura eius venit, vt viro vergente ad inopiam constante matrimonio, vxor dotem repetere possit, modo eam non sit consumptura l. vbi. C. de iure dotium, Abb. in capitulo, per vestras de donat. inter virum, nisi vir caueat con summendam non esse, per fideiussois constitutionem, non enim sat esset iuratoria cautio, & id intelligitur si substantia mariti non sufficit dori, & creditoribus, sic enim potest vxor dotem repetere, l. si constante. ff. solut. matrim. & similiter si maritus ita se gerat quod vergat ad inopiam, l. ubi. C. de iure dotium, ut si vult facere sumptus supra facultates, & pari modo si maritus incipit vi male sua substantia, vt habetur in auth. de aequalit. dor. vbi glo. quando scilicet vir incipit de pauperari, cum Reipublica vti le sit dotes mulieribus conferari, vt nu bere, & onera matrimonij sustinere possint, vt not. in l. i. ff. solut. matrim. quibus casibus mulier potest dotem repetere contra maritum, & magis excipere contra petentem dotem, & idem de alio quolibet ad quem spectaret dotem dare, vel recipere, quibus casibus vxor potest agere etiam ad donationem propter nuptias, dicta l. vbi, & id agere potest vxor etiam si ab initio pauperi, vel vergenti ad inopiam, aut male vtenti substantia sua nubar, vt dicit. Bart. in d. l. si constante.

Tertio, vir ex adulterio vxoris, lucratur dotem, & donationem propter nuptias, nisi in casibus expressis, de mar. capitulo quinto, & Silu. exponit verbo Dos, nu. 16. q. 15.

Quarto, vir lucratur dotem, primo, ex pacto facto de tota dote vel eius parte lucranda post mortem vxoris, l. ex morte, & ibi auth. C. de pact. conu. secundum, si id disponat statutum, tertio, si non ad suum propinquum, sedem, sic enim sibi succedunt, de quo in tract. de successi. ab intestato. ad iterum, alias redit ad uxorem, & ad virum donatio propter nuptias, nisi secus se habeat consuetudo, l. donatio, §. sane, ff. de donatione inter virum, & vxorem.

Multi porro sunt priuilegia dotis, de quibus dixi, d. capitulo 5. & Silu. d. verbo, quest. 14.

Quando demum & quomodo dos sit restituenda, dixi, loco cit. & declarat Silu. in d. verb. questioe vigesima, cum leq.

Reliqua in foro spectantia, si quae alia sunt, apud iuristas videre licet.

S Y M M A R I V M.

1 Contractus innominati qui dicantur, qui sint, & quid ex eorum natura veniat.

De contractibus innominatis. Cap. XLVII.

Contractus innominati dicuntur, non quod omnia nomine careant, sed quia vnus tantum nominis negotium non habeant, sed ad multa negotia vnica appellatione pertinent, & ad plura extendantur, nulla data singulari iure pro negotio actione, vnde veniat vulgaribus actionibus, cum proprium nomen inueniri non possit, descendatur ad eas actiones quae in factum dicuntur, & praescriptis verbis, l. i. §. si tibi, §. fin. de praescrip. verb. vel haec formulae contrahendi pertinere possunt ad alias nominatas conuentiones, & tunc ille proprium nomen accipiunt, & tunc omnino, vt patet in exemplis infra allatis, l. iurifigentium ff. de pact.

Diuiduntur vero contractus innominati in quatuor species, Do tibi vt des; Facio

vt des; Do vt facias; Facio vt facias, l. naturalis §. 1. de praescrip. verb. quae formulae possunt pertinere ad alias nominatas conuentiones, si enim dolo pecuniam vt rem accipiam, est contractus do vt des; l. si ff. de cond. ob car. transit tamen in nomen emptionis, si in quantitate & ratione estimationis, & pretij resea pecuniaderur, aliter non l. naturalis, §. & si quidem de praescrip. verb. l. i. ff. de contr. empt. similiter qui rem daret vt rem accipiat, permutare videtur, & re contrahere, l. i. de rer. permut. & datur etiam pro his contractibus actio praescriptis verbis, ff. eod. per tot.

Secunda species contractuum innominatorum est do vt facias, quae contractus continet, in quibus aliud datur vt aliud fiat, modo in propriam formam nominatam non veniant, quia tunc eius nominis non generalis censentur, verbi gratia, si do vt facias, si tale sit factum, quod locari solet, & pecunia datur, erit locatio, si vero pecunia non datur pro factio, erit contractus innominatus, vt & si tale sit factum quod locari non possit, licet pecunia datur, erit contractus innominatus, l. naturalis, §. at cum do, ff. de praescrip. verb. vt & si pretij explorandi causa res tradatur l. i. §. si eo. In hoc contractu si non fiat id pro quo est datum, repeti potest, vel agi praescriptis verbis, vt fiat d. l. naturalis, §. at cum do l. si dominus, 2. eo. l. iurifigentium, §. 1. de pact. quod d. si quis fecit conuentum, sed datum euitum sit, si sciens alienum dedit, actione de dolo tenetur, si ignorans, in factum cuius actione, d. iuribus, & si non sit id pro quo est datum, tenetur ad interesse, & si nil interest datum repetitur l. si tibi decem, de praescrip. verb. vel incerti actione agitur l. ob eam causam, eo. Et si casu fortuito res inspicienda pereat, domino perit l. si rem tibi §. si eum, eod. & si margaritas alicui quis dedit, vel aliam rem vt ad se afferret, vel pretium eius, perit domino si ante venditionem perire qui rogauit eum vt ad se afferret, quod si venditor id rogauit, eius est periculum l. si grauitam, §. 1. eod. sed si nenter rogauit, sed tantum consenserunt, tenetur adferens de dolo, & culpa, & ex hoc capite

agitur actione praescriptis verbis.

Tertia species, facio, vt des, in qua si postquam quis fecerit, alius cessat dare, actione de dolo agitur d. l. naturalis, §. qd si faciam, l. si promissit, §. si eo: & agi potest vt reddat quod debet, d. l. si promissit §. 1. & etiam potest factum tolli, l. si quis argentum, §. pen. C. de don. vel det. quod promittit l. solent, ff. praescrip. verb. l. cum mota, C. de trans.

Vltima species, est facio vt facias, in qua videndum primo, an contractus nominatus ibi incidat, quia sic praescriptis verbis non esset agendum, sed eo contractu, d. l. naturalis, §. sed si facio, l. rogasti, §. si ff. de praescrip. verb. vbi quis fecit alius non, agitur quantum interfit, d. l. naturalis, in prin. & §. 1.

Ideo vero contractus innominati sunt introducti, vt fides, vt & in alijs seruetur l. i. de fact. & agitur vel in factum, vel praescriptis verbis, alijs deficientibus actionibus, l. 1. 2. 3. de praescrip. verb. licet & agi possit actione propriorum contractuum, l. si rem inspiciendam, eo. titu. l. duo: eo. l. quoties, ibid.

Et haec dixisse sufficiat, quod attinet ad contractus vniuersos secundum se.

De modis contractus firmandi.

De pignoribus. Cap. XLVIII.

DE hac re dixi tractat. de Vsuris, cap. 11.

S Y M M A R I V M.

- 1 Fideiussio quid sit, vnde dicatur, & an bona.
- 2 Fideiussor an differat a mandatore, sponse &c.
- 3 Fideiussores quotuplices sint.
- 4 Fideiussor in qua re accedere possit, vel non.
- 5 Fideiubere quis possit vel non.
- 6 Fideiuberi pro quo possit, vel non.
- 7 Fideiussio qua forma sit scienda.
- 8 Fideiussor ad quid teneatur, vel non, & quid veniat nomine fideiussoris.

- 9 Fideiusor quomodo & quando agat contra principalem.
- 10 Fideiusor an possit sine usura aliquid accipere à principali pro actu fideiussionis.

De fideiusoribus. Cap. XLIX.

Fideiussio quid, & unde dicatur, & an bona.

Fideiussio, vel fideiubere est pro alio fidem suam astringere, & alieno nomine obligari l. 1. §. qui autem, & §. sed aut proprio, ff. de act. §. 1. Inst. de fid. principali nihilominus obligato manente, Inst. eo. in principio & l. 1. 2. ff. de fideiuss. dicta à fide & iubeo quasi iubens. suæ fidei fidem, vel quasi iussus suam fidem in aliquo negotio interponere, vt inde contractus firmiores fiant, cum satis videatur datum creditori per repromissionem, l. satis (datationis, ff. de verb. signif. cuius fideiussionis comes solet esse miseria vt d. Plato in Carmenide ex dicto Thaletis in templo Appollinis posito, quod & significari videtur, Prou. c. 6. 22. licet si ex charitate fiat, sit opus egregium, vt & ex se est cum ex charitate, vel amicitia emanet, & progrediatur.

Fideiussorum autem nomine veniunt aliquo modo, mādatores, sponsores, constituentes, ex promissores, adpromissores, correi, gl. in §. 1. auth. de fideiuss. qui omnes accedunt principalibus obligationibus alijs, sine quibus esse non possunt sponsores, l. qui contra l. fideiussor, ff. de fideiuss. vn de & principali contractu irrito facto, & fideiussio corrumpit l. si sub impossibili, de fideiuss. Fideiussor est is qui ante & post obligationem principalem accipi potest §. 2. Inst. de fideiuss. Mandatores qui tantum ante rogati, & ex mandato fideiubent, qui si soluant à mandantibus actione mandari repetunt, etiam si id fiat eo præsente & mandante, §. si quid, Inst. eo. l. qui fidem, ff. mand. sponsores est qui sine rogatione pro alio intercedit, qui si pro præsente, agit actione mandati, si pro absente negotiorum gestorum, l. si remunerandi §. si passus l. pro fure, mand. l. qui fidem, d. l. ex mandato, §. si ff. mandari, quod si quis pacta mercede

fideiussit, si actum sit, vt periculo suo id fiat, non datur actio aliqua, si non est actum, datur actio utilis, d. l. si remunerandi, §. si. Constitutus est qui post obligationem tantum accedit ad similitudinem fideiussoris, l. 1. ff. de const. pec. l. si. C. eod. constituendo de pecunia soluenda que ante ex aliqua obligatione debebatur l. hactenus, in prin. & §. 1. l. item illa §. q. adijcitur, de const. pec. Expromissor est qui promittit pro eo qui tacite obligatus non est, vt si quis domino pro seruo si eum manumiserit promittat. auth. si quando C. de const. pec. Adpromissor est qui cum alio idem promittit, l. 5. §. satis acceptio, ff. de verbo. oblig. correi etiam fideiussores ad inuicem sunt l. reos, ff. de duobus reis.

Fideiussores etiam alij principales sunt, alij subsidiarij, principales qui se obligant expresse, subsidiarij nõ existentibus soluendo ijs qui eos nominarunt, l. cum ostendimus, ff. de fid. tut.

Potest vero fideiussor accedere in quacunque re; siue obligatio sit civilis, siue naturalis, vel prætoria l. 1. 2. l. qd enim l. grece, §. prærea, & §. sed & si l. fideiussor, §. fideiussor, ff. de fideiuss. §. 1. Inst. eod. pro criminali vero causa vbi poena corporis sit infligenda dari non potest, cum nocentes tantum sint puniendi, l. si à reo, §. illud ff. eod. l. si poena l. crimen paternum, ff. de poenis, l. sancimus, C. de poenis l. illud ad l. Aquil. & vbi quis sic fideiubet, pecuniariter tantum puniri potest, Abb. in Rubr. de fideiuss. & si quis promittit aliquem in iudicio sistere sub poena, & is commisit delictum, & fugit, promittens non tenetur ex delicto, nisi fuerit in dolo vel lata culpa l. sed & si ff. si quis caut. Pro actione tamen que ex delicto oritur, fideiussor tenetur, & pro poena pecuniaria, l. grece, §. sed & si de fideiuss. l. si qd pro eo. eo. tit. vnde si qd sub poena pecuniaria promittit sistere reu, tenetur si dolo malo fecerit quominus exhibeat, & si sub poena pecuniaria non se obligauit, extraordinarie punitur l. si quis reum, ff. de custod. reorum. Ang. in tra. de malef. in verbo fideiussit, in prin. si etiam causa sit criminalis & pro ea nõ veniat poena corporalis, potest fideiussor

3 Fideiussores quomodo plures sint

4 Fideiussor in quare accedat re possit vel non

a thi-

adhberi, Abb. in rubr. de fid. si est consuetudo vt d. Duena, l. 2. reg. iu. reg. 3 31. in si. Villabof. fideiussor, nu. 39. si tamẽ quis fideiubeat pro reo decapitando, qui fuit consignatus, & aufugerit, non punitur poena capitali, sed pecuniaria, quia nemo pro alio potest se obligare ad poenam capitalem, cum nullus sit dominus vitæ suæ, c. si non licet 2 3. q. 5. l. liber homo, ff. ad l. Aquil. sic tenent Bart. in l. si quis reum, ff. de cust. reo. nisi fuerit in dolo, quia tunc punitur poena arbitraria gl. in c. cum hominibus, 2 3. q. 5. & si quis promittit aliquem præsentare, qui post fideiussionem commisit crimen capitale ob quod fuit condemnatus, & aufugit, l. sed & si quis rei ff. si quis caut. l. si decesserit, ff. qui facit d. cog. non tenetur nisi fuerit in dolo vel lata culpa respectu delicti post parati, quia in foro interiori teneretur ad damni emendationem.

Potest & accipi fideiussor, & in partem rei, & in partem pecuniæ quæ est in obligatione principali, l. fideiussores, ff. de fid. l. quæro, ff. loc. & etiam fideiussor potest iterum accipi pro fideiussore l. græce §. fin. de fid. & tam pro futura quam præcedenti obligatione, modo sit aliqua vel futura obligatio, l. 4. l. stipulatus sum ff. de fid. l. non quemadmodum, ff. de iudic. §. fideiussor. Inst. de fideiuss. & etiam pro multa, vel affirmatione litis criminalis, vt d. Polib. lib. 5. Non potest tamen dari fideiussor pro ijs quæ se prostituunt quod id genus vitæ deseruatur non sint, vt habetur in const. 3 1. Nouell. nec pro debito sub impossibili conditione l. sub impossibili, ff. de fideiuss. nec pro facto in diuiduo promisso, vt si reus principalis promiserit, per illum non fieri quominus ire vel agere liceat, quia nemo potest promittere factum alienum nisi poenam addat, sub qua se obliget, l. si cut re, de fideiuss. l. stipulario ista, de verb. obligat. potest tamen promittere se effecturum, vel curaturum vt alius faciat, §. si quis alium, Inst. de iur. stip. l. eius qui, si cert. per. si quis tamen sua fide factum alienum susceperit, ad interesse obligari potest l. si quis ab alio, §. si. de re iud. Nõ potest etiam dari fideiussor reddendum dotium post solutum matrimonium,

l. 1. & 2. C. Ne fid. dot. dent.

Potest vero quilibet fideiubere qui alios contractus agere potest, exceptis quibusdam qui ratione, priuilegij non possunt, nisi ei renuntiarint, & potest etiam quilibet pro absente etiam fideiubere l. possit vel fideiubere, ff. de fideiuss. & idoneus fideiussor dicitur, qui licet talis non sit, tamen vt talis à creditore scienter recipitur l. 3. ff. eo. & ideo periculum eius ad ipsum pertinet l. promittendo ff. de iure dot. & idoneus dicitur qui facultatibus, & facilitate conueniendi eum in iudicio talis est l. 2. ff. qui facit d. cog. dices vero in proposito dicitur qui satis habet pro magnitudine rei quam creditor petit, l. quos nos, §. 1. de verb. sign. nisi aliqui excipiantur, vt dati pro necessarijs performis, vt parentibus patrono, qui qualescunque recipi debent l. 1. 2. ff. in ius voc. vt eant, l. 1. si quis in ius vocus. Difficultas conueniendi est ratione absentie, vel priuilegio personæ, vel ex mala fide vel vitio eiusdem. Ex priuilegio personæ multi excipiuntur, primo, si quis sit alterius fori quam is pro quo fideiussit, l. omnem l. cum furiosus, §. 1. de iudic. l. contraxisse, de act. modo sit alias priuilegiatus, cum sola absentia non reddat inhabilem, secundo, miles prohibetur fideiubere ne auocetur à militia l. milites, C. loc. licet priuilegio renuntiare possit l. si quis in conscribendo, C. de pact. & C. de ep. & cler. tertio, clerici pro laicis, ex can. 20. ap. c. te quidem 11. q. 1. c. 1. de fideiuss. vbi glo. nisi in casu necessitatis, vt d. glo. in d. c. te, & in c. pen. extra, eod. si tamen ex pietate fideiubeant, tenentur saltem ex bonis patrimonialibus, & fructibus ecclesiæ quos suos faciunt, c. non satis, 82. dist. cap. constitutus, de fideiuss. Abb. & Host. in d. c. vt & tenetur si pro ecclesia vel clerico fideiubeat, c. 2. extra eod. gl. in d. c. te quidem, §. alium autem auth. de sant. ep. quarto regulares etiam abbates fideiubere non possunt ca. quod quibusdam c. pen. de fid. nisi de licentia prælati, & maioris partis capituli consensu implicito vel explicito, vel abbas de consensu tacito capituli in re modica, qui tamen pro monasterij facto obfides, & fideiussores esse possunt c. ex rescripto

Fideiubere quis possit vel non.

de iureiu. & si praelatus nomine ecclesie fideiussit, si seruauit iuris solemnitate[m], successor tenetur, ecclesia tamen lesa potest petere restitutionem in integrum, si vero nomine proprio tenentur eius tantu[m] bona patrimonialia eo mortuo, Lop. lib. 2. de contr. c. 17. quinto, qui non habet bona immobilia vbi. fideiubendum est, a creditore rei peti potest §. sancimus, auth. de exhib. reis nisi pro diuite fideiubeat, Hipp. in rubr. de fideiuss. testas de communi. Villabof. verbo fideiussor. numero 33. & si fideiussor fiat non soluendo, non potest creditor petere, vt alius praesteret, si sumus in fideiussore conuentionali, Alex. conf. 60. col. fi. in prin. lib. 2. testans de communi, sexto, mulieres etiam fideiubere non possunt l. 3. §. si tarius, de fid. l. mulierem l. antiqua, C. ad Velleie. nisi privilegio renuntiant, & post biennium fideiussionem confirmant, vel alienum debitum in rem illarum conuertatur l. fi. §. si ff. ad Velle. §. quia vero, auth. vt matres debitor, l. si mulier, 2. C. ad Velleie. & ibi auth. si qua mulier, l. 2. ff. ad Velleie. vnde si mulier pro debitore intercesserit, datur in eum pristina actio, licet is prius acceptilatione liberatus sit antequam mulier pro eo intercesserit, l. 1. l. quamuis, ff. ad Velle. §. quories, l. si mulier, C. eo. ita ac si non esset datus d. l. quamuis §. si conuenerit, sunt tamen casus quibus mulier non iuuatur Velleiano, & potest fideiubere de quibus, Host. in summa, de fid. §. & quia, si tamen mulier ob metu reuerentialem viri fideiubeat, ne cum eo iurgia habeat, in foro conscientie non obligatur Lop. li. 2. de cotr. cap. 17. septimo, seruus & filius familias, ita vt nec detur actio pro peculio, l. 3. de fid. l. licet, §. si filius, de pecul. nec serui intercessio obligat dominum si eius rem non agat, alias sic l. 3. §. si filius familias, ff. de pec. l. seruus in scio, de fideiuss. octauo, filius familias pro patre fideiubens tenetur, si pro extraneo minor viginti quinque annis in integrum restituitur l. filius familias, C. de fideiuss. l. 1. C. de filiofam. minore, vt & si patri non successit l. 1. & 2. C. eo. tunc de fil. fam. min. maior obligari potest cum possit habere peculium, castreses vel quasi,

vel bona aduentitia, in quibus potest conueniri, & sui iuris effectus teneri in id quod facere potest l. si dubitetur, §. si de fideiuss. l. si ex alio, C. quod cum eo qui in al. minor vero et pater familias restituitur in integrum contra fideiussionem l. si titius, & scia, ff. de fideiuss. legatione vero fungens fideiubere potest l. cum furiosus, §. si. de iudic. vt duo rei iunice sibi fideiubere possunt l. reos promittendi ff. de duobus reis, nono cauillatores & litigiosi idonei fideiussores non sunt, Bart. in l. 2. ff. qui facti. cog. & vbi quis voluntarie fideiussore promissit, intelligitur dare in loco in quo promissit, & de psonis eius loci l. si fideiussor §. si necessaria, scribi doc. q. facti. cog.

Oportet etiam, vt persona pro qua datur fideiussio idonea sit, nec iure veritate, vnde personae quae efficaciter se non obligant, nec suos fideiussores, vt ij quibus bonis est interdictum, prodigi furiosi & c. l. i. cui bonis, de verb. oblig. secus vbi se obligant, vel quia alicui successerunt, auctoritate curatorum, quia ita & fideiussores obligantur l. si a furioso l. furiosus, de act. empri l. marcellus l. si a reo, §. si a furioso, de fideiuss. secundo, si pupillus naturaliter non obligatur, vt sine tutore, quodue sit proximus in aetate, nec eius fideiussor obligatur l. quod pupillus, de cond. indebi. l. pupillus de act. secus si naturaliter obligetur, sic enim fideiussor tenetur, vt debito naturaliter serui l. marcellus l. si pupillus, de verbo. oblig. l. cum fideiussor, l. si a reo, §. adeo, de fideiuss. tertio, licet minor viginti quinque annis contrahens restituatur in integrum, eius tamen fideiussor, qui prudens id agit cum eo, qui alias cum eo contrahere nolebat, tenetur l. 1. C. de fid. min. nisi pupillus dolo malo inductus sit ad contrahendum, quia sic vterque restituitur l. 2. C. de fid. min. & etiam si non restituitur tunc pupillus potest, restitui fideiussor eius l. si post mortem, §. si de bo. poss. contra tabi vt restituitur restitutor minor, si creditor damnnum non patitur, quia in alium regressum habeat gl. in l. minor, ff. de procur. similiter si quis mutuarit filio familias contra sen. C. Macedonia num, eo mortuo, accipere fideiussorem non potest, quia ante nulla obligatio est or-

Fideiussor
ri p. quo
polite. vel
non.

ta, l. qui contra, de fideiuss. l. creditorem, ff. ad Maced. sed si quis mutuarit filio familias contra sen. C. fideiussor accesserit, vel si dum creditor dubitet an contra sen. C. mutuar, quis dicat non esse contra sen. C. dicens meo periculo mutua, efficaciter fideiussione tenetur l. si vero non remunerandi §. si quis mandauerit, ff. mand. potest etiam dari fideiussor ab eo cui aqua & igni est interdictum, si is manet adhuc in obligatione iam facta pro qua dedit fideiussorem l. si. ff. de duobus reis, secus si obligatio in eius persona est extincta, & in hunc deuoluta, l. si debitori, de fideiuss.

7 Forma fideiussionis legitima est, vt quod fideiussor fideiuber, se daturum vel facturum non qua forma sit hie- da. cum factum alienum vtiliter non promittatur l. stipulatio ista l. inter stipulantes, de verb. obligat. vnde qui promittit se curaturum tantum vt quid fiat, non est fideiussor, quia liberatur si diligentia vtriusque vt id alius faciat §. si quis alium, Inst. de iur. stip. consideranda etiam est forma sponsonis, vltra eam enim nemo tenetur l. fideiussores magistratum, in princip. & §. 1. de fideiuss. Vbi vero quis promittit alii iudicio sistere, sit vel scriptura, vel sine, si cum scriptura perpetuo obligat, si sine ad duos menses l. si fideiussor, C. de fideiuss. & si quis sub conditione fideiubeat, non obligatur antequam conditio extet, l. fideiussor, §. stipulatione l. si a reo, ff. de fideiuss. Non refert vero quibus verbis fiat fideiussio graecis, vel latinis, modo se intelligant, §. graece. Inst. eo. vt & is fideiuber qui interrogatus an fideiubeat, dicit, quod vis faciam l. blandius, C. eo. non dicitur tamen is fideiubere qui testis accedit fideiussioni, l. si pater tuus, ff. eo. vbi tamen scriptum est alium quem fideiussille, omnia praescriptum est alio solemniter facta l. in stipulationibus ff. de fid. & fideiussio fortitur naturam prioris obligationis, nec in plus obligat, & Plao lib. 12. de legibus mandat, vt fideiussio publice fiat coram tribus testibus si circa mille drachmas fideiussio fiat, si supra coram quinque.

8 Fideiussor ad quid tenetur vel
Ex natura vero fideiussionis multa veniunt, primo, vt ipse fideiussor obligetur

ex fideiussione, & eius haeres l. potest, non, & quod §. si de fideiuss. l. fideiussores, C. eo. eo tamen veniat non modo quo se obligauit, & non vltra l. quod mine fidei quid astringenda, de verb. oblig. Dec. in iussionis. conf. 107. nu. 2. vnde si creditor prorogauit terminum debitori, eo lapsio fideiussor est liber, nisi de nouo consensit, modo causa prima sit absoluta alias tenetur Abb. in c. constitutus, de fideiuss. Non potest tamen conueniri fideiussor praesente debitore principali, & indiscusso, auth. praesente C. de fideiuss. etiam si constituerit se debitorem principalem, Abb. in c. peruenit, eo. tit. §. si quis igitur, §. non solutum, auth. de fideiuss. & in nouella 4. Iustina, & §. 1. & 2. conf. nou. 136. cum prius sit discutendus debitor qui indicare debet bona mobilia & immobilia quae habet, l. sancimus, §. licentia, C. de iur. delib. l. 2. §. in exigendis C. quando & quibus quar. pars l. 10. quo non habentes in bonis discussio fit contra fideiussores, antequam perueniatur ad hipotecariam, & tertium possessorem, auth. hoc si debitor C. de pign. pntibus vtriusque quia absentibus debitoribus ad hipotecariam recte denuitur §. 1. & 2. §. eadem, auth. de fideiuss.

Non debet tamen in foro conscientiae creditor afferre molestiam fideiussori, si creditum a debitore commode & tuto conse qui valet, vt ait Garzias, de contr. ca. 38. nu. 6. qui & in fi. d. consuetudine esse vt fiat scriptura in indemnitate a debitore fideiussori. Sunt tamen aliqui casus, in quibus discutitur fideiussor antequam debitor principalis discutatur, primo, si sit seruus l. marcellus, ff. de fideiuss. vel si sit notorie non soluendo, vt quia nuntius cui est mandata executio, & pignorum captio, refert se non inuenisse aliqua eius bona, tui & creditur Bar. in l. stipulatio, §. habet ff. de noui op. nunt. secundo, si bona eius sint apud fideiussorem, Barbat. in d. c. peruenit, q. & alias causas allegat tertio, si debitor noluit aperire domum nuntio, Boer. de cif. 277. nu. 1. 2. vel absente debitore principali, quo casu potest petere sibi assignari terminum ad sistendum reum, quo elapso cessis sibi a creditore actionibus conuenitur auth. praesente C. de fideiuss. & idem si debitor laeter l. fulcinus, ff. ex g. b. canis in possess. eat. quarto, si fideiussor renuntiet privilegio

quod prior debitor discutatur, vel si obliget se, ut principalis sine discussione pcedere, §. sancimus, in Nou. 136. quinto, si sit fideiussor fictus qui potest ut & principalis conueniri, Boer. decis. 217. nu. 10. 13. sexto, si quis fideiussor de iudicato soluendo, ut in criminalibus accidit, potest discutiri ante principalem, quoniam principalis iam cepit debere non ante, Boer. decis. 277. nu. 3. sexto, ubi sunt plures fideiussores, omnes tenentur in solidum, si alter eorum non sit soluendo, nisi contrarium expresse sit dictum, si vero omnes sunt idonei, in portiones obligatio diuiditur l. 3. C. de fideiuss. ex beneficio epistolae Adriani l. si plures, ff. fideiuss. l. si. C. de cost. pec. si in sint confideiussores eundem stipulationis, non diuersarum l. si a titio, ff. de fideiuss. idem in haeredibus fideiussorum, & fisco succedente fideiussori ob bonorum proscriptio-nem l. inter eos, §. si. l. si plures, §. r. & §. ficut l. testamento §. quod si duo, de fideiuss. l. 3. C. eo. quae tamen diuisio non sit ipsi iure, sed per exceptionem si petatur l. si conueniat, eo. l. si fideiussor. C. eo. unde si vnus ex fideiussoribus moritur ante diuisionem, alij pro illo tenentur l. inter fideiussores, l. inter eos, ff. eo. nisi in fideiussione dictum sit se fideiubere per partes viriles, quia a principio censetur fideiussio diuisa d. l. inter fideiussores, quod seruatur & inter alios reos debendi l. reos ff. de duobus reis. Vbi vero plures in solidum sunt obligati, potest creditor ante litem contestatam, si alios minus idoneos putat, vnum eligere, & postea contra alios agere, sed in initio litis diuisit in singulos pro rata actionem, non potest illa contestata petitionem integrare, l. liberum l. reos, l. si. C. de fideiuss. & dicuntur confideiussores, qui pro eodem debitor eodem debitor, & eadem stipulatione interueniunt, alias si pro diuersis reis, non l. si a titio, ff. eod. Aliqui tamen sunt casus in quibus diuisio non conuenit fideiussoribus ex epistola Adriani, ut si vnus solidum debitum soluit, non potest agere contra debitorem, ut solidum soluat, sed bene contra confideiussores pro rata l. si testamento, §. quod si duo, de fideiuss. ut nec fideiussoribus negantibus fideiussione id conuenit, l. si du-

bitentur ff. de fideiuss. nec fideiussoribus vnus tutoris pupillo agente, l. si. ff. rem pup. saluatore, sed bene in fideiussoribus diuersorum tutorum l. pupillus, de fid. tut. cum & plures pupilli vnus tutoris ut possint beneficio epistolae praedictae l. r. §. nunc de tut. & rat. distr. Similiter non impetratur diuisio contra alios confideiussores qui soluendo non sunt §. si plures, Instit. de fideiuss. l. inter fideiussores, l. si plures, ff. eo. sed si post litem contestatam aliquis fideiussor non inuenitur idoneus periculum est creditoris, non confideiussoris l. inter eos, §. cum inter ff. eo. l. liberum, C. eo. quod si duo rei promittendi separata dederunt fideiussores, creditor non cogitur diuidere actiones inter omnes creditores, sed tamen in eos qui pro singulis interueniunt l. inter eos, §. duo rei, ff. de fideiuss. l. inter confideiussores, & similiter inter confideiussores non datur diuisio, si omnes poterant fideiubere, sed si quis sciens fideiussoriter cum ijs cum quibus non poterat, ut cum muliere vel minore, horum personis subductis, in solidum tenetur l. si titius, & scia, de fideiuss. l. vir vxori, §. si. cum l. seq. ff. ad Velleie. si vero fideiussor pactum inerat cum creditore ne a se petatur, potest creditor contra alios in solidum agere, computato eo quod accepit ab illo cum quo pactum iniit, l. si stipulatus est, §. i. ff. de fideiuss. ut & debitor parte debiti soluens, potest sic soluere ut vnum ex fideiussoribus volente creditore liberet, l. in his, §. si duos, de solut. Bald. in l. si paternam C. ad Velleie. sed quando fideiussor fideiussoris est, non potest petere diuisi causam debiti ex epistola Adriani cum illo fideiussore cuius est fideiussor, quia fideiussor principalis reus principalis respectu eius est l. si plures, §. si in. de fideiuss. Similiter potest fideiussor in solidum conueniri si renuntiet beneficio epistolae Adriani obligans se in solidum, ut supra, auth. praesente, C. de fideiuss.

Non tenetur vero fideiussor nisi de sorte, nisi & pro vsuris fideiussor, vel in oem causam l. si fideiussor, C. de vsur. §. i. & per totam illam l. ut & in oem causam fideiubere ceteris qui fideiubent pro liberando aliquo a carceribus, Boer. decis. 314. nu. 3. quod promissio si non

si non adsit, non potest conueniri etiam fideiussor pro mora debitoris, l. centum capus, ff. de eo quod certo loco, unde nec magistratus tenentur ad poenam quam non promiserunt l. fideiussores, ff. de fideiuss. si tamen adsit stipulatio per te non fieri, ad moram tenetur fideiussor, l. cum filiis familias, §. r. de verb. oblig. ut & mora debitoris nocet fideiussori si res perijt l. mora, de verb. oblig. l. cum filiis familias l. si seruum, §. nunc videamus, de verb. oblig. & si quis fideiussor de iudicato soluendo sub obligatione bonorum & personae in causam iudicium, post condemnationem rei, transacto tempore solutioni & executioni concesso, potest cogi per detentionem absque discussione bonorum, ut soluat, l. r. ff. iud. solui, l. fin. C. de exec. rei iud. sic tamen ut dilatio quae conceditur reis concedatur & fideiussoribus, l. fin. §. fin. C. de vsur. rei iud. Guid. Pap. q. 26. in causa vero criminali non potest in carcerem duci pro multa, sed tantum in bonis puniri, l. si quis reum, de exhib. reis, l. r. ff. si quis caut. l. r. ff. si quis ius dic. non obt. vel in multa fisco debenda, l. multatum, C. de modo mulct. nisi dolo egerit ne reus iudicio sistatur, quia potest relegari vel extraordinarie puniri, d. l. si quis reum, l. si barlatorem, C. de fideiuss. & ita ut forma fideiussionis attendatur, qui enim apud vnum iudicem fideiussor, apud alium non tenetur l. 3. ff. iud. solui. ut nec tenetur si mutetur actio, nec in causa appellationis, nisi adiectum sit l. cum quarebatur l. pen. ff. iud. solui.

Quod si terminus prorogatur a creditore debitori, si erat obligatus ad tempus tantum, ut ad annum, non tenetur post annum termino prorogato litem queritur, §. qui impleto, ff. locati, si vero obligatio erat pura, licet dilatio sit ad tempus, non liberatur, ar. c. cum dilecti, de dolo. Abb. in c. constitutus, de procur.

Si vero fideiussor in re dotali interuenit, non tenetur de emptione si mulier vendidit, nec ipsa, secus si maritus vendidit, quia tenetur & ipse & vendens ad re tradendam, vel ad interesset, arg. l. rem alienam, ff. de contr. empt. Bar. in l. cum lex ff. de iureiu. Siluest. fideiussor q. r6. si quoque fideiussor in duriorum causam

iurat ut principalis obligatur, Alc. in c. cum contingat, numc. 174. de iur. iu. testans de communi.

Cum vero actus fideiubendi sit actio benefica, ideo non debet nocere fideiussori contra reum debendi, qui tenetur ipsi fideiussori, l. si. §. si. ff. mand. & ideo quoniam; agere potest contra reum principalem antequam soluat, quoniam; post, ante, primo, si post fideiussionem debitor incipiat bona dilapidare, & ad inopiam vergat. c. si. de fideiuss. secus si id extrahat ante fideiussionem l. 3. §. si. l. 4. ff. ut in possess. leg. quo casu iudex debet taliter interdicere abusu rerum suarum l. 2. ff. de ijs qui sunt sui, non liberatur tamen fideiussor si denunciet creditori, ut agat contra debitorem rebus suis abutentem l. si fideiussor, ff. de fideiussor, quod intelligitur si simpliciter fideiussor, secus si tantum in eo quod a principali exigi non posse l. si fideiussores, vbi Castr. ff. eo. vel si in necem fideiussoris nolit creditore agere, ut ibi, d. Bart. & in l. si fideiussor creditori, vbi etiam glo. & Castr. quo casu consulum erit aptius creditori, si fideiussor offerat creditori creditum, & perat ut ei cedat actiones suas, tunc enim statim potest fideiussor agere l. fideiussor qui minor, ff. eo. quae facere cogitur creditor l. fideiussoribus, ff. eod. l. modestinus, ff. de solut. Quod si debitor se obligauit sub spe futurae numerationis, dato fideiussore, & fideiussor denuntiet creditori, ut numeret, quia debitor fiat non soluendo; si causa superuenit de nouo ante numerationem, & post fideiussionem, tunc creditor qui post denuntiationem eius causae numerat pecunias, suo periculo numerat, non fideiussoris, l. cum Cornelius l. cum quis ff. de solut. si vero causa noua non superuenit, potest & debet a numeratione cessare, si honeste potest ab ea promissione recedere, cum promissio de mutuando non obliget, l. qui pecuniam, de reb. cred. nisi interfit l. qui Romae, de verb. oblig.

Secundus casus, in quo antequam soluat potest fideiussor agere contra debitorem ut se liberet, est si per biennium solutionem debitam obligationis distulit, c. fin. de fideiuss. l. lucius, ff. mand. Guid.

Pap. q. 117. vel alias id. distulit arbitrio iudicis, vt ibi d. tertius casus, si eo pacto fideiussit, vt possit ante solutionem reum conuenire l. si pro ea. C. mand. quartus si fideiussor velit longum iter agere, petere enim potest, vt debitor eum liberet, Abb. in c. si de fideiuss. quintus si fideiussor est condemnatus, agere potest vt defendatur, vel liberetur l. si fideiussor pro veditore, ff. de fideiuss. modo iuste sit condemnatus, alias si non pronoucarit, non potest agere mandari contra debitore, l. exceptione, ff. de fideiuss. Sic si fideiussor diu stetit in obligatione potest petere a principali vt liberetur, quod arbitrio iudicis relinquitur, & etiam potest agere contra principalem ex sola confessione creditoris dicentis se debitum recepisse a fideiussore. Villabos. in communibus op. verb. fideiussor, nu. 36. 37. testans de communi, cum ampliat, & limit. de quibus, Hipp. in rubr. de fideiuss.

Fideiussor qm & quomodo agat contra principalem.

Vbi vero fideiussor soluit, agere potest contra debitorem ad solutum habendum, §. si quid autem Instit. de fideiuss. vel aliter satisfecerit creditori, vel ipse creditori ei debitum donarit, vel legauerit, non autem si actiones tantum cessit, l. inter causas, §. abesse §. si is ff. mand. l. qui debitorum, ff. de fideiuss. l. si vero l. Artillius, de don. secundo, debitor tenetur ad sumptus præter solidum quos fecit fideiussor, vel in lite, vel in fructibus colligendis l. si mandato §. si fideiussor l. si is qui, §. si ff. mand. l. qui proprio, §. lites, ff. de procur. l. idemque, ff. mand. non tamen repetit si soluit vsuras non debitas, vel rem meliorem quam obligatio possidebat, l. si fideiussor sine, ff. mand. l. quintus mutius, eo qui repetit tamen estimationem rei a se solute nomine fideiussorio, habita ratione temporis solutionis, licet postea res deterior sit facta vel interierit l. hominem, ff. mand. qui & licet non teneatur ad vsuras, nisi se obligarit, in si eas soluerit debitoris mora, repetit, vt & si ob id pignora dedit l. r. l. post solutionem, C. mand. l. 2. C. eo. quæ actio datur & ei & eius hæredibus, & contra mandantem & eius hæredes, l. herede, ff. mand. & d. l. post, & contra plures qui mandant l. cum mandati l. qui fide alterius

ff. mand. & si nullo mandante fideiussit pro absente non mandante, intentare potest actionem negotiorum gestorum l. ex mandato, §. si ff. mand. l. quam ff. ad Velleie. Aliqui tamen sunt casus quibus fideiussor nõ agit contra principalem, vt si pro inuito fideiussit, vel animo donandi, vel animo donandi vt procurator in re sua, l. si. C. de neg. gest. l. si remunerandi, §. si passus, ff. mand. l. q. dictum de pact. l. de die, §. 1. ff. q. sacid. cogantur vel si pro pecunia suo periculo fideiussit d. l. si remunerandi, §. si vel si pro muliere fideiussit, obstante Velleiano, nõ agit l. q. l. si mulier, §. 1. ad Velleie. vel si promisit plus q. sit mandatum, in id plus non agit §. is qui exequitur, Inst. mand. & si fideiussor soluit ante diem venientem debiti, illum expectare tenetur, vt reperat l. si fideiussor, ff. de fideiuss. nec agit si fideiussor promittit ante diem venientem in integrum etiam contra fideiussionem, alias sic l. 1. & 2. C. de fideiuss. min. vt nec qui fideiussit p. pupillo prodigo furioso sine tutoris auctoritate l. marcellus, ff. de fideiuss. vt nec si quis pro meretrice fideiussit beat mandante adolescente luxurioso, d. l. si vero non remunerandi, §. si adolescens, ff. mand. Et si fideiussor solidum paratus sit soluere, teneatur creditor ei cedere actiones contra debitore, & alios fideiussores, alias sine cessione eo casu nec a confideiussore, nec a debitore petere potest solutum l. fideiussoribus l. vt fideiussor, l. si fideiussores, ff. de fideiuss. §. plures, Inst. eo.

Potest porro fideiussor sine vsura aliquid accipere a debitore ratione periculi vel laboris, alias ijs cessantibus non potest, sed restituere tenetur, Silu. fideiussor in si, & minus si fraud. interueniat, vt si creditor conueniat cum fideiussore quod ei soluat aliquid a debitore, q. cum eo diuidat, ut d. Garzias, de contr. cap. 38. nu. 5.

De pena appositione. Cap. L.

Expena adfectione firmantur quæque contractus, de qua re dictum est supra tra. de Dominio circa fi.

S V M M A R I V M.

- 1 Iuramentum quos contractus firmet, vel non, & vbi interuenire possit, vel non, & quos effectus pariat.
- 2 Iuramentum an relaxetur parte absente.
- 3 Iuramentum præstitum in contractibus qualiter intelligatur, vbi profuit, vel non.

De Iuramento quo contractus firmantur. Cap. LI.

Iuramentum quos contractus firmet vel non, & vbi interuenire possit vel non, & quos effectus pariat.

S Olet demum ad solidius contractuum robur adijci iuramentum, sic tamen vt non firmet contractus, qui per se inualidi sunt, & omnino reprobati, sed qui ex aliqua circumstantia possunt impugnari. Ita in l. quod te, de rebus cred. q. & regulariter sequitur naturam contractus cui apponitur, l. si. C. de non num. pecunia.

Vt vero iuramentum obliget, oportet vt non interponatur super actu prohibito, ideo si interponitur contra bonos mores naturales, vt quod seclus fiat, nõ obligat, c. quemadmodum, c. cum quidã, c. quinquauallis, de iureiu. c. nõ est obligatoriu, c. in malis, de reg. iur. in 6. si vero sit contra bonos mores ciuiles, valet, quia potest seruari sine salutis interitu, c. quamuis de pact. in 6. secundo, si actus improbatum quia sit contra publicam vtilitatem principaliter nõ firmatur iuramento, c. vt quante, de iureiu. l. ceterum, C. de legibus, secus si sit contra publicam vtilitatem secundario, vt indote, tunc n. iuramentum id firmat. pan. conf. 3. 2. vol. 1. de iare dot. l. 1. sol. matr. vnde pactu de dote minuenda cum iuramento valet, vt & de alienatione rei dotalis, c. quamuis, de pact. in 6. c. cum contingat, de iureiu. c. licet, de iur. in 6. Castr. in auth. sacramenta puberum, C. si adu. vend. vbi er docetur iuramentum supplere defectu stans, tertio, vbi contractus prohibetur, iuramentum ad ditum est seruandum, licet pactum non confirmetur, Bar. in l. si

quis pro eo. ff. de fideiuss. quod tamen iuramentu facile relaxatur, c. 1. de iureiu. c. nouit, de iudic. si vero actus prohibetur in fauorem iurantis, iuramentum contractum firmat, d. auth. c. cum contingat c. ex scripto, de iureiu. nisi factum, vertgat in preiudicium alterius quam iurantis, sic enim non firmatur iuramento, l. omnibus C. de sportul. vt nec si actus vel contractus omnino prohibetur. Doct. in l. is cui bonis, de verb. oblig. vt nec si interponatur a prodigo, pupillo, vel furioso, quarto, vbi lex non assistit actui simpliciter, illum tamen non prohibet, vt in pacto nudo, iuramentum illum confirmat, vt & si obligatio facta fuisset absenti, l. legem C. de pact. l. iurigentium, §. sed cum nulla, ff. de pact. l. stipulatio ista §. alteri, de verb. oblig. si vero est prohibitus actus quia forma substantialis ei desit, iuramentum id non firmat, l. 1. de verb. oblig. Bar. in l. si quis pro eo. nu. 14. de fideiuss. sed si aliquo modo valere possit, & ei ad sit consensus, valebit, licet degeneret in alium contractum, l. vbi ita donatur, ff. de don. causa mortis, quod si contractus prohibetur ratione rei de qua fit, vt quia sit de re sacra, homine libero, iuramentum id non firmat. l. inter §. sacram, de verb. oblig. vt nec per iuramentum debetur res quæ non est l. eum qui, §. si iuramento, ff. de iureiu. Si vero in gratiam alicuius contractus non admittatur, iuramentum illum firmat, & ligat etiam hæredes, nec potest renouari contractus sine consensu eius pro quo est præstitum l. si quis C. de pact. cap. c. contingat, de iureiu. c. licet eo, in 6. Castr. conf. 65. 67. l. sicut, de act. nisi interponatur in actu renouabili, quia sic potest renouari, licet is sit periurus, cap. sicut, de sponsal. glo. in cap. si de procur. in 6. nisi dolo extortum sit, quia sic contractus & iuramentum corrumpit. l. eleganter, de dolo, c. prudentiam, de off. deleg. & licet iuramentum metu extortum valeat, cum in metu ad sit consensus, gl. in c. auctoritatem is q. 6. in c. abbas, quod met. causa, 2 sed si metus aptus est ad rescissionem ne iuramentum an re absolutio c. 2. c. si vero de iureiu. Absolutio tamen a iuramento etiam ad finem te absente.

agendi tantum est petenda à suo præla-
to, qui causa cognita, & citata parte,
si ibi adesse repererit iniustitiam, illud
relaxabit Butrig. & alij, in c. r. & in cap.
cum contingat, de iureiu. Alex. conf. 88.
vol. ult. & hanc esse communem op. d.
Covar. lib. 1. var. ref. c. 4. num. 5. in quo
tamen math. de affi. decif. 220. num. 10.
d. contrariam opinionem esse magis
communem, prior tamē opinio videtur
magis probabilis, cum per iuramentum
acquiratur ius parti, ideo ea inficia rela-
xari non debet, ad finem tamen agendi
tantum Papa id absolute relaxat, parte
non citata, & probabile est id posse & epi-
scopum si ibi viget talis consuetudo.

Iuramen-
tum quali-
ter in con-
tractibus
intelliga-
tur, vbi
profit, vel
non.

Id vero in iuramento est generale, vt
sequatur naturam actus cui accedit, l. si.
C. de non num. pec. vnde si quis alicui
rem venderit cum iuramento, sine tra-
ditione, quam secundo vendat & tradat,
hic secundus emptor eius dominus effi-
cietur, cum natura venditionis sit vt an-
te traditionem dominium in emptorem
non censeatur transferri l. quoties, C.
de rei vend. Covar. in rubr. de pact. in 6.
r. p. §. 4. nu. 2. Secundo donatio etiam iu-
ramento firmata reuocatur si donator
postea liberus susceperit, l. si vnquam,
C. de reuoc. don. Covar. ibi nu. 3. tertio si
fideiussor iuret se soluere debitum, non
ob id amittit beneficium excussionis de-
bitoris, nisi ei renuntiet, Covar. ibi nu. 4.
quarto, emphiteota iurans soluere pen-
sionem non amittit rem nisi lapsò bien-
nio, Covar. ibi num. 5. sic quinto, iurans
aliquid facere, si non possit, fit est quod
soluat interesse, vt ibi, d. numero 6. sic
sexto, iurans alicui soluere, potest non
obstante iuramento obijcere compen-
sationem, vt ibi, d. num. 9. ver. ceterum,
septimo, actus vel contractus bonis mo-
tibus contrarius iuramento non firma-
tur. Covar. in d. rubr. 2. part. in princ. vbi
multa exempla circa id adducit; octauo,
iuramentum non confirmat contractū
prohibitum ob fauorem publicū, secus
si ob priuatum etiam principaliter, Co-
uar. in d. 2. part. §. 1. si tamen lex impedit
iuramentum id confirmat, non confir-
mabit Covar. ibi num. 8. octauo, iura-
mentum non confirmat contractū pro-

hibitum à lege, quæ prohibitionem in-
ipsam contrahentis personam direxerit,
vnde promissio arratum vltra summam
lege taxatam non firmatur iuramento,
nec alienatio rei dotalis vbi mulier
prius iurauerat non alienare, Covar. in
d. 2. part. §. 2. vbi & de similibus agit, no-
no, contractus à lege in odium credito-
ris prohibitus, nō confirmatur iuramen-
to, licet iuramentum sit seruandum, Bar.
in l. si quis pro eo. num. 10. ff. de fideiuss.
vnde iurans soluere vsuras, soluere de-
bet, tamen potest eas repetere, c. debito-
res, de iureiu. nec contractus prodigi iu-
ratus, vt idem Covar. d. 2. part. §. 3. si ve-
ro lex non assinit nec existit contractui,
iuramento confirmatur, vt est alienatio
rei dotalis iurata, vbi contrarium iura-
mentum non præcessit, vel stipulatio
facta alteri iurata, vt & pactum nudum
iuratum producit actionem efficacem
ad agendum, & similiter pollicitatio iu-
rata, vt ibi d. Covar. §. 4. decimo, promissio
facti alieni iurata recipit interpretationem,
vris curat vt alius agat, vt ibi, d.
§. 5. de qua re est dictum supra, c. de pa-
ctis, vnde decimo, actus deficiens ratione
probatoriæ solemnitate, & sic vbi forma
deest non firmatur iuramento, vnde si
fideiussor obligetur in plus iuramento
quàm teneatur reus principalis, non va-
let, renuntiatio tamen futurorum ali-
mentorum iurata valet, vt & renuntia-
tio iurata futuræ successionis, & dona-
tio inter virum & vxorem iurata valet;
vt d. Covar. ibi §. 6. de quibus est dictum
& locis proprijs, duodecimo, licet pa-
ctum quo filia dote contenta renuntiat
hæreditati paternæ, iure improberur, si
tamen accedat iuramentum non vine-
dolo præstitum, est seruandum, d. c. r. d.
pact. in 6. licet hoc non obstante succe-
dat in portione sibi à patre relicta, Co-
uar. in d. rubr. de pact. 3. p. in prin. & nu.
8. & similiter filia minor viginti quinq;
annis confirmat pactū renuntiationis he-
reditatis paternæ, et si ignara fuerit iuris
prohibitionis iuris in sui fauorē emanati,
& nectū si si emancipata, sed et in pa-
tris constituta potestare, vt & filius paci-
scens cū patre eo modo quo traditur in
c. quāuis pactū, de pact. in 6. iuramento

pra-

præstito pactone confirmat: vt dicit Co-
uar. d. 3. p. §. 1. & statim iusto damni pas-
si habentis animalia, quæ damnum fe-
cere in manu, vel in veste, vel habenti v-
num restem cum iuramento, sine anima
sibus. Capic. decif. 49. nu. 2. Decimocer-
tiod, renunciatio hæreditatis paternæ præ-
stita à filia cum iuramento, quæ vult in-
gredi religionem valet. Covar. d. 3. p. §.
2. dicens tutius esse quod id fiat de consensu
monasterij. Decimoquarto, renunciatio
hæreditatis paternæ cum iuramento nō
reuocatur natiuitate filiorum. Covar.
ibid. §. 3. in fi. hæc tamen renunciatio iu-
rata non confirmatur iuramento præsti-
to ab infideli, vel per falsos Deos, nec si
iuramentum sit dolo, vel metu extortū;
& si læsio sit enormissima vltra dimidiā
absolui debet iurans, vt agere possit ad re-
fissionem contractus, & si minor iurat
in contractu, solum videtur renunciare
beneficio ætatis, per hoc tamen potest a-
gere ad rescissionem contractus si læsio
sit vltra dimidiā. Covar. in d. 3. p. §. 4.
vbi plura exempla subiicit harū renun-
tiationum iuratarum, & per totam illā
tertiam partem, quæ vtilissima in praxi
sunt; de quibus, & dictum est aliquid su-
pra, cap. de conventionib. & cap. de Do-
te, latius tamen ibi apud præfatum eru-
ditissimum virum videri poterunt. Simi-
liter iuramentum firmat contractum si
per statutum prohibeatur quis contrahe-
re, nisi id prohibeatur quia res in com-
merciū deduci nō possit, & sic nec in cō-
tractum, vel si prohibetur fauore publi-
co principaliter, vel si contractus sit si-
mulatus, vel actus contineat peccatum,
vel si non adsit consensus. Villabos. in
som. op. verbo Iuramentum. num. 123.
cum seq. vbi multas alias tradit ampli-
ationes, & limitationes, qui & ibi. n. 126.
dicit, quod iuramentum supplet omnes de-
fectus qui opponi possunt contra instru-
mentum, scilicet non ad supplendum
probationis defectum, sed tantum ad a-
ctus confirmationem; vt & qui promit-
tit soluere cum iuramento, non recom-
pensat, vt ibi dicitur n. 127. & etiam iura-
mentum habet vim clausulæ, vt actus
valeat, vt valere potest, vt ibi d. nu. 157.
testans in prædictis de communi.

De Iuramento verò in se, agatur infra
c. proprio, & c. de perinurio, & alibi sæpè.

S V M M A R I V M.

1. Solutio quid sit, & quotuplex.
2. Solui vt debeat.
3. Solutio in qua moneta sit scienda, &
quid si augeatur, vel decrescat.
4. Soluere quis debeat, vt liberatio se-
quatur.
5. Solui cui possit, vt quis liberetur.
6. Solutio quo ordine sit scienda.
7. Solutionis effectus quis sit.
8. Soluens vt sibi cauere debeat.
9. Solutionis optio cuius sit.

De modis quibus contractus dissol-
uuntur, & primò de Solutio-
nibus. Cap. L I I.

Solutio tollit obligationem ex
are alieno contractam. l. nihil.
de reg. iur. l. liberationis. de ver-
bor. sign. l. solutionis. eo. & pro-
priè est redditio eius, quod debet.
Instit. quibus modis toll. obl. in princip.
quādo pecunia naturaliter est numerata
creditori, vel alij ex eius cōsensu. l. ab
emptione. ff. de pact. l. 1. C. qñ liceat ab
empr. disced. generaliter verò solutio di-
citur, cum est satisfactum creditori ex
eius voluntate, licet solutum non sit. l. si
rem alienam. §. omnes. ff. de act. vt datio
pignoris, vel fideiussoris. l. satisfactio. de
solut. Duplex verò est solutio, vna natu-
ralis, alia ciuilis: naturalis, quæ fit per ve-
ram redditionem eius, quod debetur. l. solu-
tam. de solut. ciuilis, vel imaginaria, quæ
fit multis modis: vt nouatione, quando
prior obligatio extinguitur, & in aliam
ciuilem, vel naturalem transfertur. l. 2.
ff. de nouat. Secundo, de delegatione, quan-
do vice eius datur alius creditor. l. 1. ff.
de acceptilat. Tertio, per oblationem factam
loco, & tēpore congruo. l. ob signa-
tione. C. de solut. l. si solutus. h. q. decē.
ff. eod. modo ob signetur, cum sola obla-
tio facta non sit. l. 2. l. acceptam. C. de v-
sur. & fiat cui debet, iudici scilicet, vel
eo deficiente, aut absente honestis perso-
nis

nis. l. si creditrici. C. de vsur. c. pastoralis. de offic. ordin. & modo res deposita daret, si enim in suos vsus consumeretur, offerens tutus non est. l. debitor. ff. de vsuris. Si vero amittatur, debitor liberatur. l. r. §. si pecunia. ff. depositi. Quartò, modo quo est contractum, vt si re est contractum, re dissolui potest, si verbis & verbis, si consensu, & contrario sensu re integra. l. verborum. de solutio. l. ab emptione. de pact. l. r. C. qñ liceat ab empr. disced. vel si actiones confundantur, vt cum debitor adit hæreditatem creditoris, vel cõtra, sic enim obligatio tollitur omnino si in vniuersum ius succedatur, vel pro parte sit hæres. l. debitori. C. de pact. l. qui in tantam. C. vnde vi. in foro fori, secus in foro conscientiar, cum illa sit tantum pœnã quæ in conscientia ante condemnationem nõ debetur, vel si pœnam quis soluat pro delicto pro quo est obligatus, sic enim dicitur soluisse. l. penult. C. de pœnis.

2 Solui vt debeat.

Oportet verò in solutione, vt ita satisfiat, vt est in obligatione, cum aliud pro alio inuito creditore solui nõ possit, nec peti inuito debitori. l. 2. §. 2. de rebus credit. l. eum. C. de solut. quandoque ramen aliud est in obligatione, aliud in solutione. l. si quis stipulatus fuerit decem. de solut. Vnde si quis debeat centum aureos nummos alicui intra Cal. Augusti, si acceperit, vel decreuerit valor auri intra id tempus, id cedit creditori, cum in alia forma cogi nõ possit nummos accipere, si inde damnus patitur. Bar. in l. Paulus respondit. de solut. l. is qui. ff. locat. vt & si vrit cum debeatur mutuo datum, debeat eiusdem qualitatris, vel pretium creuetit, vel non ante morã. l. vinum. si cer. perat. l. cum certum. eod.

Fallit si res æstimetur, vel valor aurei per li bras exprimat, sic enim pretium currens tempore obligationis est soluendum tempore solutionis faciendã. l. æstimationis. cum seq. ff. sol. matr. l. cum dot. C. de iure dor. Bal. in cons. 329. nisi æstimatione facta sit causa demonstratiõnis, &

nõ taxatiõnis, vt cum exprimitur quõd aurei reddantur iusti ponderis, & eiusdem impressiõnis, tunc enim aurei ipsi in specie debentur. Boer. decis. 327. qñ si his casibus aurei dari nõ possint, æstimatione est soluenda. pretio cursete tempore solutionis faciendã, nisi creditori interfit dari speciem, sic enim debetur interesse qd emergit. l. curabit. C. de act. empr. l. r. eodem. Quod si cõuentum sit, vt species certæ monetæ soluantur, vt aurei Veneri, qui tempore solutionis faciendã, decreto principis fuerint intrinseca bonitate imminuti, vt pondere imminuto, vel ex materia viliori, qui tamen idem valeat ac tempore contractus valebat, recte solui potest in ea monetã suppositã, sic tamen vt electio sit creditoris an velit æstimationem prioris monetæ, quando est minuta in pondere, forma, & materia, & sic intrinsecè, sed si mutetur extrinsecè tantum per valoris mutationem, tenetur eam accipere, vt ad est tempore solutionis. Io. Fab. in §. r. Instit. quibus modis re contrah. oblig. Sed si pecunia varietur post moram, debitor tenetur soluere æstimationem quã plurimi à tempore moræ. Bart. in l. cõ quid. si cer. per. Boer. cons. 327. & si moneta inserta contractui, postea est sub lata, soluenda est in alijs nummis iuxta æstimationem currentem tempore contractus. c. olim. c. pen. de censib. sic tamen, vt primo id qd est cõuentum, si aliter sit expressum, seruatur, vt an sit æstimatione vel nõ, tum consuetudo regionis attendenda. Boer. decis. 327. nu. 10. l. semper. l. labeo. de suppel. leg. l. semper. de reg. iur. c. cum venissent. extra. de eo, qui mitt. in possess. Quod si testator reliquit centum, quæ hodie minus valeant ex alteratione perpetua, attedi debet valor currens tempore conditi testamenti, quia de eo censetur cogitasse, etiã si post superuixerit. Anch. in d. c. olim. nisi decretum sit vt debeantur in auro, qui a sic augmentum, & decrementum, vt supra est dictum, creditori cedit. Si vero valor monetæ est extrinsecus mutatus, statuitur tempore solutionis. Boer. ibi. nu. 4. quod si minuitur pecunia ex diminutione li græ vel pãderis, periculum est debitoris. Boer. decis. 22. sed si augetur, vel minuitur

3 Solutio in qua moneta fit ficta & quid si augetur, vel decrescat.

aut decreto principis, cedit creditori, idẽ ibi cum communi. Et generaliter aliud pro alio inuito creditore solui non potest in eius damnum l. paulus, de solut. & si species soluitur pro alia specie, si euincatur in totum vel in partem, remanet prior obligatio l. si quis aliam rem. ff. de solut. nisi detur species pro pecunia, quia sic non agitur prima actione, sed ex empto ad interesse l. eleganter resp. ff. de pign. act. Non potest etiam solui qd pro auro l. si cum auro, de solut. vel infectum pro facto l. qui res suas. §. mihi Romæ, eo. nec artifex qui promittit facere per alium facere potest l. inter artifices, de solut. si tamen non inueniantur res debita vt pecunia, possunt capi pignora iuxta æstimationem aucti. hoc nisi debitor, C. de collat. sic etiam totum debitum est soluendum, & de statuta l. si quis aliam, de solut. solutio tamen partis ab obligatione partis liberat, vbi solutio partis admittitur non autem in indiuiduis, l. si stipulatus sum, §. r. l. vbi fideiussor, de solut. nec vbi aliquid accessorie venit l. quam diu, C. de distr. pign. nec vbi pœna est adiecta danda. quantitatis speciei, vel generis, ab ea enim non liberatur qui partem tantum soluit, l. heredes, §. in nulla, ff. fam. hęc. nec vbi pœna fit adiecta obligatio faciendã, cum id sit indiuiduum l. 4. §. caro. de verb. oblig. seus si sit diuiduum, qui a sic id implere non valens facta parte liberatur ab ea. d. §. etiam si potuit & non fecit, sic enim ex æquitate pro ea parte liberatur l. si seruus, §. si quis plurium, ff. si quis caut. in principalibus vero obligationibus, si aliquid est dandum vel faciendum causa implendæ conditionis ab vno vni, non potest agi pro parte, nisi totum quod est iniunctum fiat d. §. si quis l. qui duobus de cond. & dem. sed si aliquid dandum, vel faciendum est à pluribus, si pecunia debetur solutio pro parte facta à parte liberat, & idem in specie certa, secus in incerta, & etiam si factum sit diuiduũ, pro parte factum à parte liberat, secus in indiuiduo factum, & si datio vel factum sint in obligatione qui cepit facere non liberatur nisi finierit, quod si pecunia sit danda, pro parte data à parte liberat,

licet creditor eam non teneatur accipere, & idem in specie certa, in genere vero solutio partis non liberat, vt dicit Bart. in l. si seruus, §. si plurium, ff. si quis caut. & si vnus ex duobus correis debendi, qui non habent beneficium diuisionis, partem creditori soluat, sic accipiendo videtur diuidere, vnde eum amplius conuenire non potest, sed alios tantum, l. si creditores, C. de pact. l. inter eos, §. r. de solut. sic in debito ante motam non veniunt fructus, sed post l. 2. de vsuris. Quod si quis ex aliena pecunia soluit, non liberatur, nisi domino satis faciat l. si alieni nummi, l. si is cui nummos, ff. de solut. & si res aliena detur in solutum, quæ possit euinci, liberatio statim pendenti, donec definar posse euinci, l. is qui alienum l. qui res §. rem autem ff. de solut. vt nec liberatur soluendo ex pecunijs creditoris l. si mandauero, §. si inandauerim, ff. de solut.

Requiritur etiam ad rectam solutionem, vt persona legitima ea sit quæ soluit, est vero talis qui non prohibetur, vnde qui soluit liberat se & eum pro quo soluit etiam inscium & inuictũ §. r. Instit. de oblig. l. manifesti l. nulla, C. de solut. §. r. Instit. quibus modis toll. obl. l. solutione l. cum inusu l. soluere l. si pro me, ff. de solut. & habet actionem aduersus eum pro quo soluit, nisi aliquid eius intertulerit eam pecuniam non solui labeo. l. cum pecunia, ff. de neg. gest. modo soluat debitoris nomine, aliter non liberatur l. cassius de solut. vel alius supponatur qui eius nomine soluendo liberetur l. si debitor tuus, eo. Non potest tamen quis liberare debitorem sine voluntate creditoris, etiam si procurator sit, nisi liberam habeat administrationem l. 4. C. de nouat. l. transactio, C. de transact. l. procurator cui, de procur. nec filius familias patre inuito potest debitorem liberare l. filius familias, de solut. nec ciuitatis administrator gratis id agere potest id remittendo, l. preses, C. de transact. Potest vero creditor remittere debitum si velit, & liberare, per se vel alium, suũ debitorem l. & si lege cõsultit, de per. har. vt & quis potest per se vel alium soluere, modo pro se soluat l. qui madaur l. solu.

4 Soluere quis deat, vt liberatio sequatur.

l. solutam, de solut. l. cassius eo. & ubi liberaverit, non potest creditor id repetere l. quæritur §. si venditor, ff. de adil. ed. nec etiam a fideiussoribus l. si. ff. de pact. l. cum principalis, de reg. iur. ut & si reus debendi soluat, alij correi liberantur à creditore si integre satisfecerit §. item si Instit. quibus mod. re contrh. oblig. l. in omnibus de solut. l. qui hominem l. egisti, l. stichum eo. tit. modo solvatur, aliter nõ semper liberato reo, liberati sunt fideiussores, vt nec ubi plures sunt vnus fideiussor, & debitor partem soluat, & creditor vnum tantũ eorũ liberet l. 1. & 2. C. de fid. min. l. in ijs, §. 1. l. quoties, de solut. Barr. in l. creditor, §. si duobus, ff. mand. quod si fideiussor soluit, liberatur debitor principalis à creditore cui est solutum l. cum quis ff. de fideiuss. non tamen debitor liberatur ex eo quod creditor fideiussorem liberarit, nisi in rem suam fideiussor l. fideiussoris, l. sed & si fideiussor, cum l. seq. ff. de fideiuss. pupillus autem sine tutoris auctoritate non soluit, l. quod si forte, §. si. de solut. sed tutores debent soluere eorum debita & eos liberare l. quoties, §. sicut ff. de adm. tut. similiter hæredes tenentur soluere debita defunctorum quoad bona hæreditatis patiuntur si confecerint inventarium, alias in solidum l. sciimus, C. de iud. lib. in foro ramen conscientia non tenentur ultra vires hæreditarias, Abb. in c. quia pleriq; de immo. eccl. quæ intelliguntur de debitis contractu initis per defunctos, non autem ex delicto, nisi quatenus ad hæredes peruenit, vel si ante mortem lis cum eo sit contestata, l. vi. C. ex del. def. §. poenales, Inst. de perpet. & temp. act. nisi quibusdam casibus, vt in c. ad sepult. in c. in li teris de rapt. in c. a. abolendam de hæret. sic successor in beneficio tenetur ad debita præcessoris contracta pro necessitate ecclesie c. x. de sol. ad alia non c. quod quibusdam, de fideiuss. nec ad contracta ratione ecclesie si valde grauent ecclesiam, nisi quatenus in eius utilitatem sit versum, c. 2. de solut. debet etiam prælati soluere debita contracta per præcessorem pro necessitate persone sag. vel ecclesie, alias non c. 1. de solut. & idem est in succedea

te in dominio temporali alicuius, & hærede quatenus se extendit hæreditas, nõ vero legatarius nisi quando hæreditas non est satis ad soluendum, Siluest. solutio. nu. 3.

Vltimus ad rectam solutionem requiritur, vt personæ quibus solvitur legitimæ sint, vt liberatio sequatur, scilicet vt solvatur ei cum quo obligatio est contracta, vel alij eius nomine & consensu, aliter generaliter nõ fit liberatio, l. qui hominem, §. si nullo l. si quis offerenti, de solut. modo lex id non veter, nõ debitor non liberatur soluens pupillo cuius est debitor sine tutoris auctoritate l. pupillo, de solut. si tamen pupillus eam pecuniam habet, vel illa sit ditior factus, & petat, exceptione doli mali submouetur §. ar ex contrario, Inst. quibus al. lic. vt & si inde non sit patior factus credito computato, l. 4. §. si quis, de doli mali exc. vel si solutio sit facta in commodũ pupilli, quia sic valet sine tutoris auctoritate l. quod si stipulatus ita sum, ff. de solut. potest vero solui tutoribus pupilli, & furiosi curatoribus, & minoris l. quod si forte, §. sunt quidam, de solut. & etiam ijs qui negotia pro tutore gerunt, modo pecuniam verterint in pupilli utilitatem l. debitores, de solut. minori etiã viginti quinque annis non est soluendum, sed eius curatori auctoritate iudicis constituto, vel pecunia apud ædem sacram deponenda l. 2. C. si adu. cred. l. si seruus, de solut. Reo etiam criminis iudicio pendere solui potest l. reo criminis, de solut. l. quàmuis §. 1. eo. nisi fugam arripuerit, & eius bona sint silico addicta, vel sequastro, vel si perduellionis accusetur l. si. §. si. ff. de requir. reis, l. si. C. ad l. iul. maie. vel in heredi, in alijs criminibus soluere potest nisi in fraudem silico fiat l. sed nec illud, de solut. l. post contractum, de donat. potest etiam solui hæredibus creditoris, C. vt actio ab her. & contra her. & si plures sunt hæredes vnus, liberatur debitor soluens patri eorum id poscentibus, tutius tamen erit id auctoritate iudicis agere, ne post ab alijs creditoribus conueniatur l. si stipulatus, de solut. & si quis soluerit ei qui pro hærede se gerebat, liberatur à vero hærede, modo is qui

ante

ante exegerat ei restituit exactum, l. sed & si lege. §. si minori. de pet. hæred. l. qui hominem, §. si prædo. l. filius qui, de solut. liberatio tamen facta ab hærede ante restitutam hæreditatem fideicommissariam rata habentur, & quandoque quæ post sunt, l. ante restitutam, de solut. l. Marcellus, §. res quæ. l. mulier, ff. ad Trebell. quod si quis falso procuratori etiam ignorans soluit, non liberatur ab obligatione, l. qui hominem, de solut. Verò tamen procuratori rectè solvitur, vel habeat mandatum speciale, vel generalem negotiorum administrationem, l. vero, l. solutam, l. hoc iure, de solut. vt & si dominus ratum habeat solutum falso procuratori, d. l. nero, §. fin. l. ratum, l. si quis offerenti, de solut. Quod si dominus mandauit alicui solui, & postea id vetuit, sciens id agens nõ liberatur, ignorans sic, vt & si soluat dispensatori remoto, eo ignorante, d. l. vero, §. sed & si quis, l. qui hominem, §. si Titium, l. cum quis, eo. l. dispensatori, ff. de solut. & etiam si renocans procuratorem ab eo exegerit ei solutum, fit liberatio, l. si vero, §. si mandauero, ff. mand. vt & si solvatur seruo præposito pecunijs exigendis, licet manumissus sit, vel remorsus debitor ignato, l. si quis seruo, de solut. l. 1. C. de pec. eius qui meru lib. Idem est de solente matri non habenti ius administrationis filia suæ creditricis, si. n. id fiat à debitore id sciente non liberatur, secus si ab ignorante bona fide, cum illa se pro administratrice haberet, l. filia intestato, de solut. vt nec potest solui marito id quod debetur vxori, nisi illa consentiente, vel ratum habentem, l. cum maritũ, C. de solut. & si quis dari filio stipulatur, cum sic patri queratur, filio sine patris consensu solui non potest, secus si stipuletur sibi dare, vel filio, quia tunc filios familias, vel emancipato rectè solvitur, l. eum qui ita §. qui sibi aut filio. de verb. oblig. l. stichum, §. quæstram, de solut. seruo tamè vel filio, quod ex eorum peculio crediderint, rectè solvitur, l. si vnus de pact. l. fugitiuus, de solut. l. si seruus, l. quod seruus, eo. potest etiam iussu creditoris alij solui, l. solutum, §. solutam, ff. de pign. act. nisi iubeat eum

soluere post mortem suam, cum mandatum morte solvatur, l. si. de solut. si scilicet ei solvitur, vt procuratori creditoris, secus si vt cessionario, quia sic tenet solutio. Vbi verò alternatiuè quis stipuletur sibi, vel Titio, solutio facta alteri liberat §. planè, Inst. de iur. stip. l. vero, §. interdum, de solut. l. qui hominem, eo, quod si quis stipulatus est sibi, & Titio dari petat, solui Titio non potest, licet ante litè contestatam possit, l. si quis stipulatus, §. si. l. si vero, §. sed & si quis, de solut. si vero vtrique dari est stipulatus, potest medietas vtrique solui, l. si ita stipulatus, l. cum decem, de solut. si vero moritur Titius adiectus, rectè non solvitur eius hæredi, l. si stipulatus sum, de solut. nec ipsi si mutet statum, vt si deponeret seruus fiat, vel adoptetur, l. cum quis, l. stichũ, §. vsum fructum, vbi gl. de solut. nisi status in melius mutetur, d. §. vel si persona, cui quis stipulatur habeat adiectam personam, vt tutorem, vel curatorem, respectu furiosi, vt prodigi, rectè. n. eorũ tutori, vel curatori solvitur, d. l. stichũ, si verò quis sibi, vel Caio fundum dari stipuletur, licet deur Caio, potest illum petere, vt sibi de euictione caueatur, l. Iulianus, §. fin. de verb. oblig.

Præterea vt quis rectè soluat, ordinè debitum seruare debet, & modum, §. at Solutio ex contrario. Inst. quib. al. lic. vt scilicet quo ordi solutio fiat loco congruo de quo est con ne sit sicut

da. ro, vt inde liberatio sequatur, l. ob signatione, C. de solut. l. si soluturis, ff. eo. l. solidum, eo. l. magnam, C. de contr. & comm. stip. non tenetur etiam quis ante diem statutam soluere, licet id possit, l. quod in diem, l. qui res, §. mihi, ff. de solut. c. vn. de plus pet. nisi debitor vergat ad inopiam, vel sit timor fugæ, l. ait, prætor, §. debitorem, ff. de his, qui in frau. cred. vel si debitor sit suspectus qui cogi potest dare cautionem, l. si fideiussor, §. fin. ff. qui fatid. cog. modo suspitio venerit post contractum, aliàs non Silu. verbo. solutio, in si. nisi dies adiecta sit gratia creditoris, quia tunc eo inuito solutio nõ potest anticipari, l. item illa, ff. de const. pec. l. si ita, §. pegafus, ff. de leg. 2. & differri si tempus solutionis prorogeretur à credi-

creditor, vel iudice, l. cum stipulatus, de verbo. oblig. l. si debitor, de iudic. cum nemo teneatur venire. cum sacco paratus, l. quod dicimus, de solut. vnde debitorum fatenti quandoque datur spatium quattuor mensium ad soluendum, quamdoque, si vel potius arbitrio iudicis pensata ratione debiti, qualitate, & facultate personarum, & loco, vt sic vitetur interrim cessio bonorum, l. 2. C. de vsur. rei. iud. l. si C. qui bonis ced. poss. l. in fraudem, §. fiscalibus, ff. de iur. fisci. l. debitoribus, de re iud. §. item qui in st. de verb. oblig. habito respectu ad moram culpam, eius purgationem, casus fortuitos, l. si seruus, §. sequitur, l. cum stipulatus, l. si fundus, l. creditor, ff. de solut. l. ob signatione, C. eo. Quod si quis debeat ex pluribus, capi-rib. & soluat pecuniam partem, vel aliud, si id expressit quo nomine soluerit, est attendendum, aliam in potestate est accipientis in quod velit esse solutum, l. r. l. vbi fideiusor, l. partus, l. creditor, l. cum ex pluribus, ff. de solut. sic tamen, vt in hac optioe aequitatis ratio habeatur, vt pro eo intelligatur soluisse, pro quo accipiens soluisse, l. r. §. r. ff. de solut. Quod si par sit causa debitorum, prior est soluendum, nisi aliud sit expressum, & debitum efficac sit, l. in his, l. vbi fideiusor, l. si ex pluribus, §. si. l. creditor, l. si is cui numerus, §. Flauius, de solut. sic tamen vt quod superest priori soluto, sequenti detur, l. p. pilli, §. cum in eodem, l. cum ex pluribus de solut. & si par dierum, & contractuum summa sit, ex omnibus summis proportionem videtur solutum, l. illud, de solut. & dicitur dispar causa non ex maiori, vel minori summa, sed ea qua res debentur, l. si in duab. de reg. iur. de quo in tr. de pignore, & de restitu. ad fin. habetur, sed si vsura cum debito debeantur, nec actum sit pro quo soluat, pro vsuris intelligitur non pro sorte solutum, l. Titia, ff. de solut. l. r. C. eo. Quod si debitor conuenitur pro solutione, primo sunt distrahenda bona mobilia, tum deuenitur ad immobilia, & postea adiura, & si non inuenitur debitor dantur creditoribus in solutum, l. à Diuo, de re iud. Sed si non habet vnde soluat, cedat bonis, & si non habet, si est debitor ex maleficio po-

rest verberari, c. si res. 14. q. 6. & tenetur ad interesse creditori si pro debito non exegit verbera. Debet etiam debitor adire domum creditoris, pro solutione facienda, si ita conuenit, nec contrarium si actum, & creditor ex loco contractus non recessit, de quo supra, & factum est eum quare in locis consuetis, Bar. in l. item illa, ff. de const. pec. Quod si debitor remittit debitum per quem putauerat inculpabiliter fidelem, liberatur, si species debetur, quae perierit saltem in foro conscientiae, si adhibuit debitam diligentiam, & eo magis si missus sit à creditore, non autem si pecunia mutuo data debebatur, nisi is nuntius missus sit à creditore, quia pecunia mutuo data est accipientis, ideo illi perit, non autem species, Abb. in c. significante, de pign. Silu. solutio, nu. 7. in fin. Effectus porro solutionis est liberatio ab obligatione, l. solutionis, ff. de solut. l. amplius, ff. de re rat. hab. l. quoties, de solut. modo res detur eo modo quo debetur aliam ad estimationem agitur, l. si is qui stichum, l. ex promissione, ff. de act. l. non est, C. de act. vt nec sequitur liberatio, si res in solutum data cuiu- catur, l. si quis aliam, de solut. vnde soluens de euictione se obligare debet, l. Iulianus, §. qui fundum, ff. de verb. obligat. Vbi verò plures sunt debitores vnus in solidum, vel pro parte, si vnus solidum soluit, vel vtra id quod ipse debet, conuenire creditorem potest, vt sibi cedat actiones quas in eos habet pro repetitione soluti pro correis debendi, l. stichum, §. si mandata, ff. de solut. quae pactio cessionis debet fieri ante solutionem, post enim non admittitur, l. modestinus, de solu. l. nulla, C. eo. licet vtili actione agat contra eos tunc, vel negotiorum gestorum, l. r. C. de act. & oblig. l. de qua re, §. fin. ff. de iudic.

Vbi verò quis solutionem à se factam probat, chirographum datum creditoribus repetere potest, & pignora ei tradita, l. solutione, ff. ad exhib. l. instrumenta, l. fin. C. eo. ad exhib. & alias scripturas, alias eas non exhibens furti tenetur, l. qui tabulas, ff. de furt. & est praesumptio debitum esse solutum si apud debitorem est chirographum debiti, l. 2. de pacti-

7
Solutio
effectus
8
Solutus, vt
sibi cauere
debeat.

qui chirographum; de leg. 3. nisi creditor probet ad eum peruenisse contra suam voluntatem, & non esse solutum, l. quod debitori, C. de solut. vt & chirographum cancellatum, vel fractum inducit praesumptionem solutionis licet contrarium probari possit, l. si chirographum, de probat. l. iudictum, C. de solut. & in dubio fit liberatio, l. Arrianus, ff. de act. vt & liberator debitor per quitatias creditoris, qui fatetur se debitum recepisse, l. 2. C. de apoch. lib. 10. l. si acceptolatum, §. r. de acceptil. & vbi agitur de tributis soluentis, & quis apocas trium annorum proximorum habeat coactas ab exactoribus legitimis eorum, pro annis etiam decursis soluisse praesumitur, ita vt ante actas solutiones probare non cogatur, nisi contraria adfir probatio, l. quicunque, C. de apoch. publ. lib. 10. l. plures, C. de fide instrum. vt econuerso solutio aliquorum annorum non constituit aliquem debitorem de cetero, nisi id probetur, vel fauor alimentorum concurrat, vel decennio soluerit, l. si certis annis, C. de pact. l. 1. C. de fideicom. l. cum de in rem verso, ff. de vsur. praesumitur etiam remissio debiti ex proximitate sanguinis, lapsu temporis, & rationibus sepius actis, Bar. in l. Libertus, ff. de alim. & cib. leg. Quod si quis solutionis alternatiue promiserit dare decem vel optio cui equum, dando vnum liberatur, l. qui hominem, de solut. nisi vna res ex eis sit in dominio creditoris, quia sic reliqua tantum debetur, l. stichum, ff. de solut. vt & in obligatione alternatiua, d. l. stichum, is solum, qui viuere petitur, nisi mora fuerit in mortuo, l. huiusmodi, §. stichum, de leg. 1. & si electio fuit apud promittentem, vno mortuo, alter peti potest, nisi promissoria alium elegerit, d. l. huiusmodi, vel nisi factio debitoris perierit, quia tunc ad estimationem agitur, d. l. stichum, §. quod si, l. si à reo, §. fin. de fideiuss. l. mora, de vsur. l. si seruus, l. mora, l. si ex legati causa, l. cum filiofamilias, de verb. oblig.

- 2. Delegatio seu cessio quid sit, & vt fiat, & eius effectus.
- 3. Acceptilatio quid sit, & quis eius effectus.

De Nouationibus, Delegationibus, Cessionibus, & acceptilationibus. Cap. LIII.

Nouatio etiam tollit prior obligationem, §. praeterea, Instit. Nouatio quibus mod. toll. oblig. cum quid sit, & prius debitum in aliam obligationem ciuilem, vel naturalem transfunditur, l. r. ff. de nouat. idq. fit, vel consensu partium, vel per litis contestationem,

Delegatione etiam tollit obligationem, cum quis vice sua alium debitorem daret creditoribus, vel cui is iusserit, d. §. praeterea, l. delegare, de nouat. l. qui debitorem, de fideiuss. ita vt amplius non possit dirigere actio in eum, sed in delegatum, si id fiat consensu creditoris, l. 3. de fideiuss. l. aliam causam, de nouat. Aret. conf. 5. num. 1. Affli. decif. Neap. 33. num. 4. per quam transferuntur actiones si legitime fiat, & non vexandi aduersarij causa, vt quia is cui delegatur sit superior, vel poterior, l. 2. C. ne liceat potent. patroc. litig. praest. Pap. sing. 834. l. r. 2. 3. ff. de al. ind. mut. causa facta, & modo, qui nouat, vel delegat persona idonea sit, quae contra-

here, & cum qua contrahi possit, de quibus supra de contractibus, in communi est actum, nec res à correptione fit aliena, & sic quod in omni casu caueatur ne fiat cessio causa mutandi iudicij, vel subrogandi ditione aduersarium, alias sic agens tenetur ad interesse partem, l. r. 2. & 3. ff. de al. ind. mut. causa facta, vt & aduocato verum est litem reddimere, l. litem, C. de procur. l. si contractum, C. mand. l. si qui C. de postul. & tototit. de al. iud. mut. & c. si tamen doli non interueniat, vel iudicium non mutatur, vel alienans paratus sit defensionem subire, poena non incurritur, l. 7. §. fin. l. 4. §. fin. ff. de al. iud. non valet etiam cessio facta in certis personis conuictas, nec à patre Lustrico filio spirituali,

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1. Nouatio quid sit & eius effectus.

nec ab adoprante vel arrogante, nec in uxore auunculi fratris, vel patruj vel vitrico, Guill. Ben. in c. Rainutius, nume. 76 r. de testam. l. 1. C. de in ius voc. nec in facta ab amita nepoti, à matre filio. Tiraq. in l. finquàm, C. de reuoc. don. vt nec rem litigiosam cedere licet, alias incurritur pena l. fi. C. de litig. oportet tñ vbi cessio vel nouatio fit, id exprimere, alias in nouatione remanet firma vtraque obligatio, nisi saltē tacite de ea agat l. fi. ff. de nou. l. 2. eo. Vbi vero quis delegat suum debitorem, id potest fieri scriptura, & etiam nutu si loqui non valet, & alijs modis quibus & consensu exprimi potest l. delegare, ff. de nouat. l. 1. ff. mand. oportet tamen ad hoc vt delegatus possit conueniri à creditore delegantis, quod se obliget soluturum nomine eius, cum creditor debitorem debitoris sine eius consensu conuenire nō possit l. si soluere, C. de nouat. nisi in prima obligatione obligarit id nomen creditori, vel omnia bona sua, vel in causa iudicati bonis debitoris non sufficientibus deueniendum sit ad nomina debitorum iuris ordine seruato, l. si conuenerit ff. de pign. act. l. à Diuo pio §. 1. de re iud. l. 2. C. quando sit. vel priu. deb.

In nouatione vero legitime, & voluntarie facta, hipotecæ & pignus liberantur, & vsuræ non currunt l. nouatione, ff. de nouat. secus in necessaria, l. aliā, eo.

Acceptilatione quoque tollitur obligatio, quæ dicitur imaginaria solutio sine rei interuentu, §. item, quibus modis toll. oblig. Inst. tit. dum quis fateretur creditum accepisse l. si ex pluribus, de solu. licet vbi non est solutum potest qui factus id est, vt exceptione doli mali, l. si accepto larum, de acceptil. de quo supra dictum est, cum actum est de exceptione non numeratæ pecuniæ, & in foro conscientiæ non liberatur quis modis prædictis nisi in effectu soluerit, vel creditor remiserit libere debitum, aut delegatorem sciens acceptarit sine dolo delegantis, si enim delegans sciret debitorem non esse soluendo, sic delegando non est tutus in conscientiæ foro, Abb. in c. quia pleriq; de imm. eccl.

Acceptilatio quod sit, & quis eius effectus.

S V M M A R I V M.

- 1 Compensatio quid sit, & quomplex;
- 2 Compensari quæ possint.
- 3 Compensari quæ non possint.
- 4 Compensatio, contra quos possit obijci.

De Compensationibus. Cap. LIIII.

Compensatione quoque l. tollitur obligatio, l. 1. & 2. ff. de compensat. cum sit æqualis retributio, vel debiti & crediti inter se cōtributio, d. l. 2. ¹ ^{Compensatio quid sit, & quomplex.}

Est vero multiplex, vt & debitum, compensatio, scilicet naturalis & civilis, vel ex vtroque mixta.

Alia sit ipso iure, vt quæ fit ad impediendum vsuram cursum, vt si vnus debet ceterum alteri, cum vsuris & is alij quinquaginta sine vsuris, fiet compensatio vsque ad summam concurrentem, l. cum alter alteri, l. idem iuris, ff. de compensat. l. si constat, l. etiam si C. eod. sic etiam compensari negligencia cum negligentia pari l. si ambo, de compensat. delictum priuatum per aliud simile cōpensatur, & ipso iure tollitur l. si duo, de dolo. Alia est quæ non currit nisi opponatur. Vnde in compensationem venit quæ debentur naturaliter vel ciuilitur, ex contractu, maleficio vel quasi vbi ciuilitur agit d. l. si ambo, vel eadem res debeatur quæ compensatur vel æquiualens, vt equus pro pecunia, Abb. in c. in bona fides depof. quæ functionem recipiunt in genere suo, vel id partium cōsensu, vel iudicis auctoritate, & quandoque priuata fiat, Abb. ibid.

Compensari vero possunt debitum ruralis, & ciuile, nisi in naturali lex resistat vt in Macedoniano senatusconsulto in foro exteriori l. quæcunque de compensat. l. 1. ad Maced. quia in foro conscientiæ debetur mutuum receptum à filiofamilias, Abb. in c. quia pleriq; de immu. eccl. & quicquid deniq; debitum est vel sit purum, vel sub conditione, vel ad diē, etiam inuito altero, modo vtrunque sit liquidum l. quæcunq; l. neq; scriptura, l. fi.

Compensatio quid sit, & quomplex.

Compensatio quæ possint.

l. fi. C. de compens. l. quod in diem l. si com militi. ff. eo. vel numero, pondere, aut mensura constent, vel in specie debeantur, vt equus &c. glos. in l. fi. C. de compens.

Compensari vero nonnulla prohibentur, primo id quod non debetur ei qui vult compensare, sed alij l. penult. l. in rem l. si cum militi, ff. de compensat. l. eius C. de compensat. licet creditor eius pro quo quis conuenitur velit compensare d. l. in rem, nisi debitum sit cessum d. l. in rem, vt & fideiussor potest compensare si sibi debeatur, vel reo principali, & socius si socio debetur, & filius si debetur patri, & caueat patrem ratum habiturum l. si quid l. si cum filiofamilias, §. 1. de compensat. l. si duo. ff. de duobus reis. Secundo non compensatur altero inuito debitum quantitatis cum debito speciei, vel pecuniæ loco speciei l. si conuenerit, de pign. act. l. si ex ea. ff. de rei vend. secus in foro conscientiæ. Tertio, non potest compensare reipublicæ debitoris, debitor eius, si ex vestigialium causa, vel frumenti aut olei publici, alimentorum, vel eius qui statutis sumptibus seruit, aut fideicommissi ciuitatis debitor sit, alias sic, vt & in foro conscientiæ, l. 1. §. C. de compensat. l. vniuersi, C. de compensat. quarto, qui emit à fisco pretium debitum cū sibi debito per fisco non compensat. l. si ex venditione, C. de compensat. vt nec quod debetur reipublicæ compensari à debitore potest cum eo quod administrator eius debet debitori nomine proprio, l. penult. C. de compensat. vt & si curator damnatur ob negotium mandatum copiarum tempore expeditionis cum sibi debito non compensat. l. papinianus, l. ob negotium C. de compensat. Quinto, non potest opponi compensatio ab eo qui habet depositam rem debitoris, vt nec depositum cū deposito compensatur, sed qui prior deposuit prius reperit, l. fin. C. de compensat. l. penult. C. de depof. cap. si. extra. de deposito, vbi glos. in alijs contractibus admittitur si de facili potest liquidari, Ias. in §. bonæ fidei numero 78. Instituit. de act. & etiam in commodato, Abb. in capitulo secūdo, depof. non tamen sit compensatio de legato ad debitum etiam in

debito necessario, quando legatur res certa, nisi testator aliter declarat, Dur. in arte test. titulo sexto, caut. 7. numero tertio, testans de communi, admittitur tamen de pecunia ad pecuniam, Alex. in l. si fundus, §. si seruus, si certum petatur, & ibi Ias. Sexto, si quis possessionem alienam indebite occupat, non habet locum compensatio, l. fin. §. fi. C. de compensat. Septimo, si debitum soluat ex causa iudicari non compensatur l. 1. C. de compensat. nisi soluendo compensatio desideretur, vel nisi post sententiam in executione obijciatur l. si cum militi, §. 1. de compensat. Feli. in cap. suborta, de re iud. vt & debitum litigiosum compensatur modo liquidum sit l. in compensatione, ff. de compensat. Octauo, vbi obligatio est alternatiua, & electio debitoris, non admittitur compensatio nisi declaret quod velit, l. & si debeas, ff. eo. Nono, in criminibus publicis non fit compensatio, l. 2. §. si publico, l. si vxor, §. iudex ff. ad l. Iul. de adult. In foro tamen conscientiæ in prædictis locum habet compensatio, modo plus non sumatur etiam furto, quàm sibi debitum sit, licet is peccare possit sic accipiēdo quantum, vt si interuenit scandalum, vel mendacium, & alia via possit quis sibi medio iuris commode satisfacere.

Potest vero obijci compensatio contra priuatos & fisco, exceptis casibus de quibus in l. in priuatis l. si. ff. de nouat. quæ etiam datur procuratori in rem suam post litem contestatam, fideiussori, & ei cui datur actio ad repetendum sibi debitum l. in rem suam, l. verum l. si quid ff. de nouat. l. inuitus, §. qui damus, de regulis iuris, imo si quis debet alteri, & res debitoris venit ad creditorem auctoritate superioris potest eam retinere in foro conscientiæ, vt supra, vt sibi ad æqualitatem fiat satisfactio, & potest apud iudicem opponi compensatio etiam post sententiam si eam expressè non reprobarit, glos. in c. suborta, extra, de sent. & re iud. l. quod in diem, §. 1. de compensat. cum æquum sit vt ius quod aduersus alium quis experitur, is & eo vtatur l. 1. ff. quod quisque ius & dolosum sit id petere, quod est

Compensatio contra quos possit obijci.

nam restituendum, l. dolo, de dolo, l. 3. de compen. faciendo compensationem debiti ad debitum, & reliquum, quod superest relinquatur cui debetur §. compensationes, Infitur. de act. rationem etiam habendo interesse, si quod debetur ut quia certo loco quis dare deberet, idque interfit, l. pecuniam, de compen. & ubi ex pluribus causis quis debet, exprimat in quam compenfer l. qd. labeo. eo. alias electio est creditoris, vt supra, vt & fideiussor. conuentus potest eligere an quod sibi, vel reo debetur, compenferur, nisi quid eo. tit.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1. Transactio, quid sit, & quomplex.
- 2. Transigi super quibus possit, vel non.
- 3. Transigere quis possit vel non.
- 4. in Transactione quæ intetuenire debeant, vel non.
- 5. Transactionis effectus quis.

De Transactionibus. Cap. LV.

Transactio, quid sit & quomplex.

Cum per transactionem dissoluitur obligatio inita inter contrahentes, in aliam nouam translata, & per eam finis litibus imponatur, l. transactione, C. de transact. l. fratris, C. eo. l. i. ff. eo. ideo de ea ultimo loco verba facere visum est.

Est autem transactio de re dubia, & lite incerta pendenti conuentio, non gratuita, sed aliquo dato, retento, vel promisso, l. i. ff. de trans. licum mota l. transactio. C. eo. c. super eo. de transac. potest tamen transigi etiam ante litem motam, vbi discordia est l. eleganter, §. si quis, ff. de cond. indeb. vnde dicitur transactio quasi transitio actionis, quia transigens ab actione transit & discedit, & differt a pacto vel compositione quia illa possunt fieri sine aliquo dato, hac vero non oportet tamen, vt transigens credat se iustam causam fouere, aliter si per calumniam insitit litu, tenetur ad restitutionem l. 2. l. sub preteritu, C. de trans. ff. de cond. indeb. in summa, vbi vero est

set iudicatum, nec liceret appellare, aut transisset tempus appellandi, transigi non possit, vel minus dare quam esset iudicatum l. quidam C. de postulando. Diuiditur autem transactio in generalem, & specialem, generalis est quæ extinguit contentionem iuris aliquid vniuersi, vt si fiat de successione ex testamento, & extenditur ad omnia non expressa, nisi aliqua dolo vnius ex transigentibus supprimantur l. non est ferendum, de trans. l. sub preteritu, C. eo. l. tres fratres, de pact. c. i. de trans. cum transactio ad incognita non referatur l. nec ignorans, C. de donat. in odium tamen supprimentis generalis transactio sustinetur l. de reb. de rec. arb. l. qui cum tutoribus, §. i. & si. ff. de trans. si tamen iudicio certa aliqua petantur, generalis transactio ad ea tantum capita extenditur d. l. qui cum tutoribus, & idem in predictis intelligitur de indefinita transactio ne quæ equipollent vniuersali, c. vt circa, de elect. in 6.

Specialis est quæ de re certa nominatim expressa fit, & prouide ad alia non expressa non extenditur l. age, l. pen. C. de trans. vnde transigentes cauti esse debent, vt conueniant componant & transigant super omnibus actionibus, & omnibus negotijs & reb. competentibus cognitis & incognitis, tamen ea re quæ in alia.

Potest vero transigi super litibus in decisis, rebus dubijs, motis vel mouendis l. i. ff. de trans. l. 2. l. causas l. preses, C. eo. & etiam post sententiam à qua sit appellatum, alias non, vel si ab ea appellari non licet l. & si l. post rem ff. de trans. l. si causa, C. eo. l. eleganter, §. si post rem, de cond. indeb. potest etiam reus criminis capitalis transigere super criminis lite etiam cum accusatore, l. transigere vbi Bar. & alij, C. de transac. sine tamen preiudicio rei publicæ, & publici iudicij, cuius interest delicta puniri, l. ita vulneratus, ff. ad l. Aquil. actor tamen incidit in Titulianum l. ab accusatore, l. transigere. vbi Bar. con. Turp. Excipitur tamen crimen adulterij in quo non licet transigere l. transigere, C. eo. l. de crimine, C. ad l. Iul. de adult. alias maritus lenocinij puniretur.

2. Transigi super quibus possit vel non.

ur si pro ea re pecuniam acciperet, §. 1. auth. de lenonibus, quia ratione nec super raptu transigi licet Boer. q. 91. nu. 1. 2. 3. In criminibus vero in quibus non imponitur pena sanguinis, non potest transigi, cum tunc sanguis non sit redimendus l. transigere, C. de trans. & ne detur materia delinquendi, si pecunia venia delinquenti detur contra l. conueniri, ff. de pact. & si transigit pecunia data, reus habetur pro cōfesso l. in omnibus, ff. de preuaric. Vnde iure canonum super nullo crimine licet transigere, cum ibi pena sanguinis non imponatur c. clericus, c. sententiam, extra. ne cler. vel mon. iure tamen in criminali falsi licet transigere, d. l. transigere, vbi doct. si tamen quis transigit super iniurijs, infamiae notam, dās ex eo pecuniam, incurrit non damnatos, ff. ex quibus cau. infam. irrog. si iniuria deat ex criminib. famosis, vt iniuriarum, de dolo malo, rapina l. athletas §. si. ff. de ijs qui not. infam. quia crimen intelligitur fateri qui de eo paciscitur l. 4. ff. de in. fisci l. si quis maior, C. de tras. non incurritur vero infamia in actionibus famosis ex contractu ortis, l. in actionibus, ff. de ijs qui not. infam. Non transigitur etiam super beneficio litigioso, cum transactio fiat tantum aliquo dato vel recepto, quod in beneficialibus est simoniacum, c. constitutus de sim. potest tamen ibi amice & gratis componi. cap. super eo. de trans. c. 2. c. de cetero eo. & etiam vexatio redimi, modo quo in tra. de simonia habetur, contra matrimonium etiam non transigitur ob indissolubile eius vinculum, c. si. eo. c. an quod c. quos Deus 33. q. 2. Nec super spirituali subiectione, c. preterea, de transact. nec super iure præterendi c. preterea. 1. eo. nec super controuersijs proficiscentibus ex testamento nisi in specis verbis testamenti l. non est ferendus, ff. de trans. nō transigitur etiam in actionibus famosis defcedētib. ex maleficio vt in actione furti, bonorum raptorum, secus in actionibus descendētib. ex contractu, vt in actione mādari, depositi tutelę l. furti §. pactum l. in actionibus, ff. de his qui not. infam. Transigi vero potest inter fratres de fidei commissio relicto ea conditione si alter

eorum sine liberis deederet, in superstitem deuoluendo l. de fidei commisso, C. de trans. de alimentis, etiam testamento relicto transigere licet, si præterita sint, non tamē de futuris nisi adsit iuramentum. Alc. in c. cum contingat nu. 192. de iu. nisi auctoritate iudicis, & causa cognita, l. cum ij l. de alimentis, vbi doct. C. eo. si tamen alimenta aliter quam ex vltima voluntate debeantur, transigere licet d. l. cum ij, vel si alimētarius inde conditionem suam meliorem facit l. de alimētis C. de trans. potest etiam transigi super statu & conditione personæ l. fratris, & l. si. C. de trans. Quo vero ad spiritualia transigi potest si vna ecclesia petit aliam sibi debere subijci in iure institutionis, correctionis & sacramentorum perceptione, si detur aliud spirituale, vt quod illa ecclesia in alio eis subijciatur quod quaestiones de rer. permut. vel aliud spirituale ei detur, vt sit in permutacionibus, c. ad quaestiones, c. statutus, vbi gl. & Inn. de rer. permut. non potest tamen fieri de spirituali ad temporale c. cōstitutus, de tras. c. si de rer. permut. si tamē nomine subiectionis petuntur simul spiritualia & temporalia, vt cum episcopus petit vt ab aliqua ecclesia ei subiecta participetur cōsecrationes, ordinationes & alia spiritualia, qui petit etiam aliqua temporalia, vt annuam pensionem super illo epali potest transigi dādo ei annuam pensionem ar. c. cū venerabilis de censibus & c. constitutus, de relig. dom. Quod si res epalis vt propria petitur, vt cū ecclesia petit decimas ex predictis in sua parochia constitutis, si agit contra ecclesiasticam personam, transactio fieri potest episcopi auctoritate, & erit perpetua, c. statutus, de trans. sine vero auctoritate episcopi facta est valida, sed non egreditur personam transigentis, c. de cetero. eo. nisi per Papam confirmetur c. veniens, eo. si vero agit contra laicum, de decimis fieri potest & valere, c. cum apostolica de his quæ sūt a prel. sed non de futuris, c. decimas quas 16. q. 7. vnde non potest transigi cum laicis vt minus soluant, nisi cum Papæ auctoritate c. penul. extra. de confirm. vt l. vel inut. Quod si non petitur ius spirituale, sed res spiritualis, vt beneficium, tunc si

petitur beneficium, vt proprietar, vt cū ecclesia vna petat ab alia p̄bendā, quā dicit ad se pertinere, i. ecclesiam suam, tunc licita est transactio, si ex vtraq; parte interuenit tñ spirituale non t̄pale, & modo spirituale sit eiusdē generis, & id fiat auctoritate superioris, vt q̄ vnus accipiat decimas in vna parochia, & alter in alia, vel vnus beneficium vnum, & aliud aliud, spirituale vero nō pōt dari p̄ spirituali alterius generis, vt beneficium pro iure p̄sentandi ca. super eo. de rer. permut. Sic nō potest transigi in iure patronatus cum sit spirituale, c. p̄terea, s. de trans. nec in iure subiectionis spiritualis, c. p̄terea. eo. gratis tñ potest remitti, c. cum olim, de periu. & episcopus potest remittere sibi in recognitionem dominij soluendum c. ois, de cōsibus, vel ad indicium percept̄ libertatis, c. recepimus, de priu. q̄ si clericus petat beneficium sibi, vt quia dicit se electum vel canonice in eo institutum, ibi non potest fieri transactio aliquo. s. dato, vs̄ supra, sed bene amicabile & gratuita cōpositio, vt s. is qui ius non habet vel non creditur habere, aliquo nō recepto, ois renuntiet iuri suo, vel vt qui habet ius recipiatur sine datione, q̄ fieri pōt committēdo alicui rē, vel huiusmodi c. super eo. de trāf. ideo vero prohibetur transactio in beneficiis, quia in beneficio est spirituale, & temporale spirituali annexū, ideo si detur t̄pale datur pro spirituali, q̄ simoniacum est. Inn. in c. cōstitutus extra. eo. de quodixi tr. de simonia, vbi vero sit amicabile cōpositio iudicis auctoritate, quā sic vs̄ supra, est perpetua, si p̄ hoc ecclesia leditur graniter, restituetur arg. c. 1. de in. int. restit. Pōt et transigi vbi agitur de proprietate alicuius p̄dij inter ecclesias, modo non detur t̄pale pro spirituali, sed aliud spirituale, c. inter 16. q. 3. c. ad quāstiones de rer. permut. vt q̄ vnus habeat vnam ecclesiam alius aliā, vel vnus spiritualia in vna ecclesia alter in alia. Inn. in c. statuitimus, de trans. Non potest etiam transigi super iniuria illata sine iudicis auctoritate l. furti, ff. de ijs qui not. infam. modo quo supra. Nec remitti potest visitatio nec procuratio. c. pastoralis, de donat. nec cathedralium

d. c. nec iurisdicō, c. vifis 16. q. 2. nec reuerentia l. si. C. de bo. quā lib. nec quod vir dimittat vxorem potest transigere, vel quod monachus habeat proprium, vel quod subditus non obediat superiori in debitis & honestis, c. si. de transact. nec in subiectione quā est domini ad seruum, nisi dubiū sit an ille sit seruus, hortandus tamen est dominus vt seruet pactum l. interpositas, C. de transact. l. si. ff. eo. l. cum affirmes, C. de lib. causa.

Requiritur p̄terea in transactione, vt persona quā transigit idonea sit, quā est illa, quā contrahere valet, vel suo vel alieno nomine, & modo is sit composmensis, l. sanum C. de trans. maior. l. si quis maior. l. maior. eo. tit. non nobis subditus l. interpositas. §. si. eo. Alieno nomine transigere possunt tutores, administratores reipublice, & procuratores fidei, si lis sit dubia, l. 1. C. eo. l. p̄tes, vbi Doct. cod. procurator tamen principis eo inconsulto non potest transigere, nisi rem retineat, & sic eius conditionem faciat meliorem l. nulli vbi glo. ff. de transact. l. 2. §. si rem, ff. de offi. procur. Caf. Nec procurator priuati etiam cum mandato generali potest transigere l. mandato, l. transactionis placitum, C. de transact. nisi id mandatum contineat, vel ius suam sit cōstitutus, vel habeat mandatum omnium bonorum administrandorum cum libera administratione glo. in d. l. transactionis, l. procurator, de p̄cur. vel si dñs id ratū habeat l. mandato generali, de p̄cur. vel si p̄sente dño & non contradicente procurator sine mandato excedat, secus si reclamauerit, glo. in c. cum olim, de off. deleg. Doct. in l. transactionis, C. de transact. l. 2. ff. quod cura eo qui in al. pot. Vnde vltus inoleuit vt constituantur procuratores ad transigendum specialiter, qui ita firmant transactionē, vt reuocari nō possit. Veratur etiam quandoq; transactio inter virum, & vxorē. §. illud auct. neq; virū, Collat. 8. Non pōt et transigere capitulū fede vacante, ar. cap. 2. 3. ne sede vac. nec platus in causa ecclesie sine cōsensu capituli, c. cōtingit, de trāf. nisi habeat literas à capitulo q̄ habebit ratū q̄ ab eo supra tali negotio actū erit c. 3. eo. ecclesia tamen

3
Trāfige
qs potest
vel non

4
in Transactioe q̄ interuenire debeat, vel non.

tamen lesa infra quadriennium restituitur c. requisit, de rest. in int. alias non l. quamuis, C. de trans. & licet transactio facta coram episcopo si sit personalis non prorogetur vltra vitam transigentium, si tamen fiat coram Papa est perpetua, qui & cōfirmare potest transactio nem quā ab initio non valuit, si id facit ex certa scientia c. si. 16. q. 1. c. 2. de trāf. vbi glo.

Ad rectam p̄terea transactionem requiritur quod in ea interueniat cōsentus liber à vi metu, errore vel dolo, l. interpositas l. 4. l. sub p̄terextu. §. fin. C. de trans. & etiam requiritur, vt aliqua ibi ad sit obligatio, si enim fiat ob indēbitā obligationem, sic accipiens restituere tenetur l. p̄tes, C. de trans. l. si. ff. de dolo, & si euident est calumnia non tenet transactio, glo. in c. super eo. extra de trans. oportet tamen vt dolum allegans illum prober in foro p̄teriori l. si maior l. interpositas, C. de trans. l. doli, C. de dolo, cum dolus non p̄sumatur in transactione quā p̄sentis, amicus est facta l. transactio nem quā, C. de trans. nec error calculi in foro fori eā vitiat l. vn. C. de er. calc. & obijcitur p̄scriptio viginti annorum aduersus eum cuius interest, & decem contra eius heredem l. in omnibus, §. si. ff. de diu. & temp. p̄sct. expunctis rationibus, aliter error calculi vltra viginti annos vs̄que ad triginta reparari non potest d. in foro tñ conscientie error calculi habet locum, nisi p̄scriptio iam sit completa.

Concipi potest transactio pure, & sub conditione, sub Aquiliana stipulatione, pacto penali, iuro & sine l. si super C. de trans. l. vt responsū l. vbi pactum eo. l. Aquiliana, cum seq. l. pacto cōuenio ff. eo. l. si quis maior C. eo. l. cum te l. siue apud acta, eo. Transactio vero nocet vel prodest ei qui fecit, non alijs, vnde facta cum putatiuo heredede non porrigitur ad verum l. 3. §. si. ff. eo. cum vero heredede facta à debitore hereditatis vendita hereditate nocet emptori, l. si. ff. eo. & facta cum principali prodest fideiussori, l. post rem, §. 1. eo. facta vero cū quibusdam tutoribus vel curatoribus separatim admistrantibus alijs non prodest vel nocet, Pars Secunda.

l. i. C. de trans. l. i. C. si tut. vel cur. int. l. si maiores, l. transactioe m̄is, C. de trans.

Effectus porro transactionis est vt p̄ eā actio prior perimat, & ab ea discedatur, nec aduersus eam venire liceat, l. 4. l. cū mota l. sub p̄terextu, C. de transact. l. cau. sam dans, quia tunc licet prior actio nō renouiscat, datur tamen actio vel exceptio de dolo, l. 4. C. de transact. & si acceptilatione prior actio non fuit extincta, tunc ipso iure nulla est transactio, & reditus sit ad pristinam actionem, l. in summa, ff. de cond. indeb. l. cum proponas, C. de pact. quod intelligitur quando dolus inest transactioni, & ei det causam, secus si quis intendit non seruare promissum in transactione, quia tunc valet transactio, & agitur contra eum qui non facit quod facere debet l. dolo, ff. de dolo, vt nec transactio perimitur, si dolus sit de p̄terito, quia super eo potest transigi, & remitti, non autem dolus futurus, l. si vnus §. illud ff. de pact. l. cum donationis, C. de transact. vbi vero in transactione est pena adhibita, adhuc pena soluta, transactio sustineri debet l. qui fidem, ff. de trans. vt & etiam si dolus interueniat ex parte eius qui dolum commisit, etiam si post instrumenta reperiantur l. 2. C. de trans. cap. inter cum sequ. de re iud. & tenet transactio etiam si quis decipiatur vltra dimidium iusti pretij, cum magnum commodum sit à lite recedere l. lucius, §. si. ff. ad treb. cap. cum causa, de empt. & vend. vbi glo. Si tamen transactio inita fuerit ex falso instrumento, etiam iurata, retractari debet quo ad id quod ex falso instrumento fuerit compositum, alijs firmis mentibus l. pen. C. de transac. & etiam in foro conscientie vbi scienter magna lesio adest, debet reduci ad æqualitatem, cum in eo foro omnis excessus reproberetur.

5
Transactiois est factus qs.

S V M M A R I V M.

- 1 Voluntas vltima quid sit.
- 2 Voluntates vltimę sunt implendę, & quare.

De Modis acquirendi Dominium
ex facto legis, vel hominis in
vltimis voluntatibus.

Cap. LV I.

1.
Voluntas
vltimagd.
fir.

Observandum est quod vltima voluntas, in proposito, est gratuita dispositio de bonis in tempus post mortem disponentis collatū, & continet in se testamentum, codicillos, legata, fideicommissa, & donationes causa mortis.

2.
Voluntas
vltimę
sunt im-
plende, &
quarc.

Secundò observandū, quod pium admodum est & conveniens, vt vltimę hominum voluntates executioni mandentur. l. C. de sac. eccl. ob dignitatem animę immortalis in corpore mortali, quę post corporis interitum imperium prorogat, & reliquias cogitationum relinquit, inhumanum siquidem visum est viuos totam suam substantiam alienare posse, id vero morientibus admittit, §. si. Instit. de lege suf. can. toll. vt. & Plato lib. 10. de legib. exclamat. Vnde lege 12. tabularum cauetur, patrē familias vti super pecunia vel familia sua legasset, ita ius esto, vt refert, Cic. lib. 2. de Inuent. & habet in l. 1. ff. ad l. falcid. l. verbis legis, ff. de verb. sign. quod & iure civili ac canonico comprobatur in c. illud 13. q. 7. in l. si. §. si. ff. de fidei com. l. hæreditas, de pet. her. & sequitur etiam Plin. lib. 7. c. 30. qua ratione & hæres qui iudicium defuncti à iudice monitus non implet, omni lucro hæreditatis priuatur §. si. q. 3. vero, auth. de hæ. & Falc. auth. hoc amplius, C. de fidei com. & iure canonum in pijs causis executio testamentorum ad episcopum deuoluitur, c. nos quidem, c. tua nobis, de testam. periret enim alioqui testamentorum auidiositas si viui negligenter imperia mortuorum, vt Seneca ait 3. Declamat, & tamen testamentorum factio publici sit iuris, & nil eo firmius, l. 3. de testam. §. disponat. auth. de nupr. & docet Cic. Philipp. 2. & publice interest hominum supremas voluntates impleri, vel negare, ff. quem test. aper. in cret. enim habere. hæredes l. 1. ff. de

success. §. licet autē, Inst. quibus ex cau. man. non lic. & ad iniquam pertinere videatur sine hærede. decedere & boni debiti causa publicari, d. §. cum fama est post mortem ledatur, vt d. Arist. 10. eth. ad Nicom. l. ex iudiciorum, de accus. & iniuria sit bona alicuius, vt vacantia publicari, vt inquit Cic. orat. pro. p. Quintio, cum & ex hæredis constitutione corpus ecclesiasticę sepulturę mandetur l. 3. ff. de pet. her. quod hæredes est munus, ff. de relig. & sumpt. fun. qui & suffragia pro eo Deo offerri curare debet, maxime si id testator mandarit, tum etiam vt adstet cum quibus congregari possint creditores, ne bona remane ab illis occupentur, & defunctus iniuria afficiatur l. 1. ff. de success. ed. & vt etiam possit homo moriturus beneficia illis rependere à quibus accepit viuendo, cum hæreditas ob benemerita deferatur l. nec adiecit, ff. pro foc. cum ad remuneracionē homines natura teneantur l. sed si lege §. consuluit, ff. de pet. her. & vt etiam cū homines habeant testandi facultatem, aliorum operam sibi & auxilium concilient, qui spe concepta quod aliquid eis relinquatur promptiores sunt ad gratiam præstandam, vt inquit Demostenes oratione aduersus seipsum, adde quod ex institutione liberorum honor institutis tribuitur, quod inditium sit eos probos erga parentes & amicos extitisse, l. filium, §. sed & si portio, ff. de leg. præst. & probat Cicero ad Ap. pro quęstore scribens, d. hominem probum existimari, qui parentis aut patroni iudicio titulo hæredis ornatus esset. Vnde iniquum visum est homini sanz mentis testamenti factionem adimere, l. ex facto, ff. de vulg. Sic in veteri lege testamentum fecerunt Abraham, Gen. 21. 25. & Iacob. Gen. 48. 49. quod & Deus indicasse videtur quod ammodo dum d. Ezechie per Prophetam, dispone domitua: quia morieris, El. 3. 8. 4. Reg. 20. cum & ita hominum memoria literis mandata perpetuetur, & iudem legata relinquunt quibus eorum animæ à penis purgatorij subleuentur, & Deo cultus & pauperibus subsidium deferatur, & ob multa alia bona inde manantia, vt & hac ratio-

86.

ne defuncti onera quę ipse soluere non valuit viuens, ab hæredibus soluantur, & creditores sciant quos conuenire debeant, & bene meritis beneficium præstari possit, & huiusmodi.

S Y M M A R I V M.

1. ex Testamento veniens præponitur ab intestato venienti.
2. Intestari causa est antiquior testamentaria.
3. Successio in bonis defuncti, quibus deferatur, & quo ordine iure ciuili, vbi id late explicatur.
4. Successio ex diuersis alijs legibus, vel statutis quibus deferatur.

De Successionibus ad intestato delatis. Cap. LV I I.

1.
ex Testamento
veniens præ-
ponitur ab
intestato
venienti.

TAmetsi succedentes ab intestato postponentur vocatis ex testamento l. quam diu, 2. ff. de acqu. her. cum prouisio hominis tollat prouisionem legis, l. si. C. de pact. conuen. tamen mihi satis est visum causam tractare intestari prius quàm testari, tum quod antiquior sit causa intestari, vt quod alio hominis admiculo nequaquam causa est egeat, tum quod prius scito qui iure ad antiquior hæreditates admittantur, testari volens regulam percipiet qua ratione de bonis suis disponere debeat, si enim aliud reuera ratio in aliquibus non suadeat, illa optima censetur institutio, cum hæredes venientes ab intestato hæredes etiam in testamento instituuntur, & in hoc cuiusque conscientia sit tuta, & scandalii remotio auferatur, vnde & iusta hæreditas dicitur quæ ab intestato obuenit, l. lege obuenire, ff. de verbo. signific. & lex intestati imitetur naturam voluntatis humanę non corruptę l. fin. C. quor. leg. l. 2. §. legitima, ff. de suis, & leg. hæred. vnde & lex diuina successionem intestari probat, & docet quomodo deferatur, Leuit. 25. Nume. 27. Deuteron. 2. & 4. ca. & aliquę gentes sunt quę adhuc non norunt testamēta, vt habetur in

consuet. ar. 120. 137. cum videatur quodammodo contra naturam, quod quis disponat de rebus suis postquam earum dominus esse desierit, si licet post mortem, quę omne tollit dominium, §. deinceps, auth. de nupr. cum testamētum tantum post mortem sit firmum, Hebr. 9. c. cum marthę, de cel. miss. l. apud iulianum, §. si. l. sequen. ff. ex quibus causis in posses. eat. tametsi ea dispositio referatur ad tempus conditi testamenti, & suffineatur ex alijs rationibus cap. proximo relatis, & August. serm. 52. ad fratres in heremo, & refertur in cap. quicumque cap. si. 17. quæst. 4. d. quicumque vult ex hæredato filio, hæredem facere ecclesiasticam, quærat alterum qui suscipiat non Augustinum, imo Deo propitio, neminē inueniet, de qua re post dicetur, vbi de testamentis ageatur.

Generaliter autem in successione aduertendum eum succedere defuncto in Successio eius bonis, qui ei proximior est tempore defuncti quo decedit, quem scilicet nemo capax bonorum successionis antecedar gradu l. 2. §. pro quibus defunctum ff. de suis & leg. her. §. proximis, ratur ab Instit. de leg. agn. success. l. 1. ff. vnde co-intestato, gnati, in quo numero est qui & nondū & per totum natus est, sed conceptus, & gestatur in & quo oritur & nasci speratur qui si natus sit, dicitur iure est proximior defuncto, §. cum autem, ciuili. Inst. de hæ. quæ ab int. d. l. 2. ff. de suis, & leg. her. l. q. in vtero ff. de statu hom. cum is quo ad sui commodum habeatur pro nato, d. l. qui in vtero, aliter qui proximiores præterit & instituit extraneos iniuriam illis facere videtur, vt d. Cic. 1. offic. l. 4. de inoff. test. l. vnica, §. pro secundo, C. de ca. toll. cum & ad proximios magis pertineat luctus propinquorum l. iure succursum, ff. de in. dot. & tutela, ergo & successionem ad coldē deferri equum est, Leuit. 25. Num. 27. & familiarum nomē ex successione defunctorum conseruetur, quod & in l. veteri est seruatum, vt singulis quibusque quinquaginta annis tempore Iubilai res redirent in pristinam familiam. Num. 25.

Primo ergo loco descendentes defuncto succedunt gradu proximiores, inter quos filij legitimi, & naturales primum gradum possident, cum & ap. ad Gal. 4.

S 4 dicat

dicat si filius ergo heres, & habet in §. intestatorū, Inst. de hered. quæ ab intest. def. nec fit in hoc differentia an sint masculi, vel feminæ, ne natura inculetur quod potius masculos quam feminas genuerit, sed simul & patirer iure communi admittuntur, §. 1. auth. de hered. ab int. ven. coll. 9. auth. in successione, C. de suis & leg. hæ. l. maximum vitium, C. de lib. præ. l. lege duodecim tabularum, C. de leg. her. qua ratione & ascendentes absque distinctione quod sint matres, vel feminæ pari passu admittuntur, & gradu, nullo etiam adhibito discrimine an filij sint nati vel posthumi, §. posthumi, Inst. de hæ. quæ ab int. def. & etiã religiosi vel eorum loco monasteria. l. si. §. si vero. C. de ep. & cler. auth. nisi rogati. C. ad Treb. nisi iure canonum ingressi sint regulam sancti Francisci, clem. exini. §. cum enim de verbo. sign. de qua re dixi tr. de regularibus.

More tamē & legibus multarum gentium filia dote contentæ excluduntur à paterna hereditate stantibus masculis, de quo & Num. 27. mētio habet, & Plin. tradit l. 3. c. 17. & lib. 4. c. 18. Plato lib. 11. de legibus & habetur in legibus longob. tit. 45. in l. Anglorum l. 1. 6. 7. 2. li. leg. Burg. tit. 14. de success. in lege saxo, tit. 6. & in lege salica, ut bona conferantur in familia quæ per masculos non feminas cōtinuatur, qui mos hodie in vniuersa quoq; Italia. ex ciuitatum statutis viget, quo semoto Masculi, & feminæ æquis portionibus succedunt, ut & si plures sint filij, æquis item portionibus obtinent hereditatem, vbi feminæ statuto excluduntur, nisi ex legibus, vel consuetudinibus regionum obtineatur, quod primogeniti tantum succedant, sic tamen, ut alijs filijs alimenta relinquatur, quæ consuetudo maxime in feudis, & principatibus sustineri potest, ut dignitates non diuidantur, & iure etiam diuino in l. nature quoque primogeniti in aliquibus alijs filijs in & multis præpōnerentur, ita ut vestem singularem gererent, duplicem portionem acciperent, benedictionem à patre susciperent, & maiores ac priores essent in donis & imperio, Gen. cap. 27. 49. Deut. 21.

Si vero nepotes, ex filio in potestate constituto, existant aucto, excludunt ascendentes & collaterales, §. intestatorum, Inst. de hered. quæ ab int. qui nepotes excludunt etiam pronepotes ex alio patruo quo ad aui successione, quando pronepotes veniunt ad successione patruorum cum ascendentes secus quando pronepotes succedentes ascendentes sunt in pari gradu, §. pro huiusmodi auth. de hered. ab int. Io. Fab. in §. si. Inst. de her. quæ ab int. Vnde filij soli succedunt si soli sint, & si eorum aliqui mortuus sit, & reliquerit filios, ij in locum patris succedunt, & pronepotes in locum patris eorum in stirpes, si concurrunt cum filio aliquo vel filia patris, vel fratrib. patris sui succedunt, ita qd si defunctus reliquerit filios, & nepotes ex altero filio, in duas partes diuiditur inter eos hereditas, ita ut vnam habeat filius superstes, & aliam nepotes ex alio filio, quam diuidunt inter se, l. 2. C. de suis & leg. her. etiam si filij sint ex filia relicta, iuxta auth. in successione, C. de suis & leg. hæ. §. item verustas, Inst. de hered. quæ ab int. & si nepotes sint soli non existentibus eorum patribus qui succedere habent aucto succedunt pariter in stirpes loco patrum, Guid. Pap. q. de legitima. 234. in feudis tamen nepos ex primogenito excludit patruum, nisi aliud habeat consuetudo. Bal. in l. cum antiquioribus C. de iud. delib. Abb. in c. licet, de noto, si est natus vel conceptus tempore mortis aui, de cuius successione agitur, & idem in regno si est natus ante patruum Tol. lib. 4. f. c. 8.

Quod si filij sint naturales tantū, qui nati sunt ex cōcubina domi retenta, nō extant filijs legitimis, nec legitimæ vxore, succedunt patri in duabus vncijs hereditatis, i. in sexta bonorū parte inter ipsos & eorum matrē, si viuat, per æquales portiones diuidēda, in alijs vero quinque partibus succedunt alij heredes legitimi ab intestato venientes, qd si superint patri filij legitimi vel vxor legitima in nullo succedunt patri, ijs tamen debentur alimenta competentia prudentis arbitrio. §. si quis autem & §. si quis igitur auth. quibus modis nat. eff. sui, §. consideremus, auth.

auth. de triente, & semisse, auth. licet. C. de nat. lib. quod procedit etiam si ad sint ascendentes legitimi, vel alij filij rescripto principis legitimi, vel adoptiui, adhuc enim naturales succedunt in ijs duabus vncijs modo quo supra, ut probat Molina, tr. 2. de Inst. disp. 166. Quarta conclus. in euentu vero quo pater potest donare, vel relinquere filijs naturalibus, ut in casu, l. humanitatis, C. de nat. lib. auth. licet, C. eo. §. ne igitur, auth. quibus mod. nat. eff. & §. si vero, in ijs euentibus succedunt in eis duabus vncijs ab intestato, l. fin. C. de nat. lib. & §. de nepotibus auth. quibus mod. nat. vel sint nati legitime ex filio naturali, vel illegitimè ex filio legitimo, vel naturali, Couar. in epit. par. 2. c. 8. §. 4. num. 20. quo tamen casu quando patres sunt filij naturales, nepotes non succedunt aucto, nisi loco parentum defunctorum, & ita per stirpem, & si nepos naturalis est ex filio legitimo, viuente etiam vxore legitima, adhuc nepos naturalis succedit aucto ab intestato, ut & iure communi in qua portione descendentes naturales succedunt ascendentes, sic etiam ascendentes naturales succedunt suis descendentes, ut auus, & proauus filio naturali, & nepoti, quando ij filius, & nepos non habent descendentes, qui descendentes preferantur, & eodem modo à descendentes naturalibus alimenta sunt prestanda ascendentes, d. §. de nepotibus & d. auth. licet. Matri vero filius naturalis succedit æquè cum filijs legitimis, & excludit ascendentes legitimos, l. si qua illustris, C. ad Sen. Con. Orfic. Couar. d. §. 4. num. 15. etiam si mater sit illustris, Silu. filij, q. 3. quo vero ad nepotes per lineam maternam, si mater etiam est filia naturalis, nepos succedit aucto eodē modo. Sed per stirpem loco matris, aucto verò materno, & aucto per lineam paternam, nisi modo quo supra Ver. in euentu, Sed si mater erat legitima, filius naturalis succedit aucto materno eodem modo ac si esset legitimus, respectu vero aucto per lineam paternā, succedit modo expresso, in d. Ver. in euentu. E conuerso quoque in qua portione & quo pacto filij naturales, & succedunt matribus, &

alijs ascendentes per lineam maternam, in eadem matres, & alij ascendentes succedunt ipsi quando tales filij, & nepotes carent descendentes, d. §. de nepotibus, & d. auth. licet Molina, d. disp. 166. Dicitur vero in proposito filius naturalis genitus ex parentibus inter quos tempore conceptionis, vel natiuitatis nullum erat impedimentū, quod irritum posset reddere matrimonium inter illos, Couar. d. §. 4. c. 8. num. 2. ut spurius dicitur vbi eo tempore inter parentes erat impedimentum irritans matrimonium, Doct. in c. tãta, qui fil. sint leg. & naturales succedunt patri, ac matrimonio explicato, licet eorum coitus fuisset l. ciuili prohibitus. Quod si filij spurij sint geniti nempè ex ijs inter quos non poterat esse matrimonium, non succedunt matri quando concepti sunt ex coitu damnato & punibili lege hamana. glo. in §. nouissime. ver. admitti. Inst. ad Orfic. & in l. si qua illustris. C. eod. Couar. loco cit. §. 5. nu. 15. Dicuntur, vero coitus damnati adulterium cum vxore aliena, & incestus cum consanguinea vel affine, & sacrilegium, ut d. Molina. d. num. 2. disp. 167. 4. conclus. & ut spurij sic intellecti non possunt succedere de parentibus vel alijs ascendentes, ita nec ascendentes possunt ipsis succedere. §. filium vero, auth. quibus mod. nat. eff. sui. Fratres tamen spurij vterini sibi mutuo succedunt ab intestato, & idē de alijs consanguineis ex parte matris qui illis fuerint proximiores. l. hac parte. l. si spurius. ff. vnde cogn. secus de fratribus spurijs non vterinis. l. filijs diuersarum matrum, & eiusdem patris, & de consanguineis eorum ex parte patris sibi enim mutuo non succedunt, gl. in l. hac parte, ff. vnde cogn. & idem intelligitur de naturalibus Molina. d. disp. 167. 12. conclus.

Licet tamen filij spurij non succedant parentibus, iure tamen canonico, coguntur parentes pro ipsorum & filiorum cōditione, & pro quantitate bonorum parentū, numero filiorū, & similibus, cōpetentia alimenta ijs p̄bere, modo alij de ea non habeant ut ex aliqua arte, quā eos deceat exercere, vel alia via, quibus

& deficientibus tenentur ijs prouidere, c. cum haberet, extra de eo qui dux. in matr. quam poll. & ibi Inn. & Abb. Bal. in l. si quis à liberis. §. 2. ff. de lib. agnosc. Couar. in Epit. 2. par. c. 8. §. 6. licet geniti sint ex incestis nuptijs, & ex clericis etiam post Bullam pij 5. Nau. de spol. cler. §. fin. nu. 9. & ad id tenentur etiam hæredes ad quos patris bona deuenerunt vt d. Couar. in epit. 2. par. c. 8. §. 6. nu. 15. licet ad id non teneantur hæredes filij, & etiam ob maximum crimen possint confiscari bona parentum, ira vt nil eis remaneat nisi necessaria ad alimenta, quo tñ casu ex æquitate referuari debet alimenta necessaria filijs, vt d. Molina. d. tr. 2. disp. 168. ver. obserua. Nec parentes salum tenentur alere filios spurios, sed etiam aui in defectum parentum. l. pen. ff. de lib. agnosc. etiam si sit auus paternus. Couar. loco citato, nu. 6. E conuerso etiam filij tenentur alere suos parentes si egeant, nec aliunde commode ali possint, & ad id iudicis officio cogi possunt, l. si quis à liberis. ff. de lib. agno. l. si ipsum autem. C. de bon. quæ lib. l. 1. r. 2. cum seq. C. de alien. lib. l. filia tua. C. de patria pot. Alimentorum vero nomine intelligitur porus cibus vestitus, & habitatio, & alia necessaria. l. si quis à liberis. §. non tantum. vbi glo. ff. de lib. agnosc. & impensa funeris si moriatur, & competentis expense pro anima defuncti, quæ intelliguntur quãdo qui debet alimenta ea possit prestare sine notabili eius damno, non. n. tenentur vendere immobilia ad ea prestanda, nisi ea debeat ex contractu, vel nisi hæres esset eius qui illa prestare tenetur, qui etiã si dissipasset bona defuncti, tenetur ex proprijs bonis illa prestare, quatenus illegitimus indiget, & aliunde sufficienter ali non potest, supplendum enim est, vt & processu temporis si amplius non eget, potest ei detrahi aliquid, & si pater legauit filio fundum quo alatur, reuertitur ad patrem vel eius hæredes, nec transgreditur ad hæredes filij, eo mortuo, nisi essent nepotes eius qui fundum dedit, & propter inopiam essent alendi ab auo, vel nisi fundus traditus esset æstimatus vt ita filius eo esset contentus vel

pluribus, vel paucioribus egeat alimentis, tunc enim transfret ad hæredes filij illegitimi, vt d. Couar. d. §. 6. nu. 15.

Dos etiam filiarum spuriarum etiam clericis tradi potest etiam post Bullam Pij V. à patre naturali sic vt sufficiat ad competentiam eius alimenta pro tota vita, iuxta eius qualitatem. Nau. de spol. cler. §. si. num. 10. si vero excedat eius alimenta repeti potest ab hæredibus legitimis, & tam maritus quàm mulier tenentur cum excessum in conscientiarum foro etiam antequàm peratur, restituere, Couar. d. §. 6. num. 11. quando scilicet habent parentes legitimum prolem, ea enim parente potest ultra debitam subsidium eis relinqui, modo non excedatur quod tract. de testamentis infra dicitur. Onus vero alimentorum primis tribus annis quo ad lac. spectat ad matrem in reliquis ad patrem, vt vestibus &c. & si quid expendat mater ad quod pater tenebatur, potest in vtroque foro id à patre repetere, Couar. d. §. 6. num. 13. sed si mater lacte careat, aut ex paupertate vel alio legitimo impedimento, id præstare nõ possit, pater ad lactis expensas tenetur, & idem si mater sine infamia, vt quia crimen est occultum, illi lactem præbere non possit, non autem ex eo solo quod nobilis sit, nisi lactem præbendo patiatur, Couar. loco cit. in reliquis etatibus pater tenetur ad integra alimenta, in cuius tamen defectum, tenetur mater integra alimenta præstare, si possit, d. l. si quis à liberis, quod si mater non possit, tenentur aui & alij ascendentes, vt supra est dictum.

Ex quibus vero causis parentes possunt filios exheredare, possunt etiam ijs alimenta denegare, & conuerso, præter ea quæ ad vitam conferuandam eis sunt necessaria, gl. in d. c. cum habent, l. si. C. de lib. alen. l. si quis à liberis, §. idem iudex, ff. de lib. agnosc. Couar. in epit. 2. par. cap. 8. §. 6. in fi. Molina, d. tract. 2. disp. 168. ad fin.

Iidem porro illegitimi si ex eorum numero sunt vt inter eorum parentes nõ potuerit matrimonium extare, non succedunt patri in nobilitate, alij vero sic ex æquitate non simpliciter, qui tamen omnes tenentur ad pietatem parentibus debi-

debitam, vt dicit Molina d. tractat. 2. disp. 170.

Quod si filij sint legitimi, si quidẽ per subsequens matrimonium, in omnibus habentur fere vt legitimi c. rãta, vbi Doct. qui fil. sint leg. & ideo succedunt parentibus, vt & legitimi, nisi in principibus aliud exprimat in regnorum legibus, si vero sint legitimi rescripto principis simul vt & legitimi succedunt Couar. in epit. 2. par. c. 8. §. 8. nume. 2. præterquam in feudo vel maioratu ab alio præcessore instituto, nisi ad id specialiter sit legitimatus, nec in emphiteusi ecclesiastica si legitime rescripto principis secularis, maxime si spurius sit, oportet tamen ad hoc, vt filius legitimatus succedat cum alijs filijs legitimis ante legitimationem natis, id principi exprimere, nec quod apponatur clausula. sine præiudicio filiorum legitimorum, & oportet etiam id exprimere tamen si filij legitimi nondum sint nati, ad hoc vt simul cum ijs possit ascendentes succedere, qui & eo casu collateralibus quoque succedit, & si pater legitimatus filius eius legitimus eo ipso legitimitur aui comparatione, vt ei succedat, & etiam potest reuocare bona male alienata per consanguineos, legitimatio vero per oblationem curiarum, vel per appellationem filij in publico instrumento hodie non est in usu, Molina, d. tr. 2. disp. 173.

Quod si sit filius adoptiuus succedit patri naturali, & etiam adoptiuo cum alijs liberis ab intestato, nisi adoptans sit auus, vel proauus paternus vel maternus adoptati, quia tunc transit in eius potestatem, & egreditur potestatem patris naturalis, & succedit ab intestato patri adoptiuo, non vero patri naturali, nisi vtagnatus, & modo ab eo non sit emancipatus, l. pen. §. si vero pater, C. de adopt. & l. pen. ff. eod. l. si tibi, C. de suis & leg. her. §. sed ea omnia, Inst. de hered. quæ ab int. & similiter arrogatus succedit arroganti, vt suus heres simul cum alijs filijs, Inst. de hered. quæ ab int. ver. nec interest l. 2. §. liberi, ff. ad Tert. & similiter filius emancipatus succedit patri naturali, non vt vnde liberi, vel vt vnde agnati, sed vnde cognati, §. Admo-

nendi, Institut. eodem.

Secundo loco, deficientibus legitimis vel illegitimis filijs modo quo supra, & infra explicabitur, defuncto succedunt proximi ascendentes, licet in hoc naturæ ordo turbetur dum filij præcedunt parentibus l. nam & si parentibus, ff. de inoff. test. hoc vero pacto succedunt ascendentes descendentes, quod si pater solus superest mortuo filio in potestate constituto, solus succedit, sed si simul viuat mater, vterque equaliter succedunt filio in proprietate & usufructu bonorum castrensium, in aduentitijs vero in quibus pater dum viuat habet usufructum, mater cum eo succedit in proprietate, patre usufructum dum viuat tenente, l. cum oportet, C. de bo. quæ lib. Quod si bona sint materna vel paterna, in ijs succedunt equaliter pater & mater, & alij ascendentes paterni & materni, auth. itaq; vbi Bald. C. communia. de success. contra Bar. ibi in l. quod scitis. C. de bo. quæ lib. quod si defuncto non sint ascendentes primi gradus, sed tantum secundij, vel tertij, vt auus, & auia, vel proauus proauia paterni, vel materni, inter paternos, & maternos æqualiter etiam bonadiuiduntur in duas partes, & sic succedunt in stirpes, vnde si fuerit auus & auia patris superstitis, & sola auia materna, tantam partem habebit ista vt illi, & conuerso, §. consequenter, §. reliquum de hered. ab int. ven. si tamen gradus aui & auia concurrerent cum paterno, & materno, eorum gradus excluderetur à proximioribus, paterno & materno auth. defuncto, C. ad Tertul. & prædicta procedunt vt diuisio fiat per stirpes quando bona sunt aduentitia, id est ex indistincta, vel hereditate extraneorum à familia obuientia, & idem est iuxta Bald. vti supra, si bona ex parte matris, vel patris obuient, Barto. tamen in d. auth. defuncto, tenet quod proximior eius lineæ vnde bona processerunt præferatur proximo alterius lineæ etiã in pari gradu existenti, nisi mater ex statuto excludatur à successione, quæ opinio videtur æqua esse, licet opinio Bal. forte verior, sed si qui dederunt sint in dispari gradu cum proximioribus ex alia linea, ab illis

lis excluduntur, d. auth. defuncto, & l. quod scitis, C. ad Terr. Guil. Bened. in c. Rainutius, nu. 74. 75. de testam. & idem in superioribus alijs etiam in bonis ab alia linea quaesitis seruatur, vt proximiores defuncto ex alia etiam linea preferantur, gl. in d. auth. defuncto, licet in descendentes sit in hoc aliqua diuersitas, vt d. Doct. in d. auth. Alex. conf. 80. 1. vol. & conf. 111. 2. vol. Si tamen defuncto sunt fratres ex eodem patre & matre viuentes, succedunt simul vel eorum filij cum ascendentes etiam si pater vel mater sint p. numero personarum, quo ad fratres, & in stirpem quo ad filios fratrum, nec hoc casu pater vendicat sibi vsum fructum ex parte filiorum prouenientem, cum portionem suam habeat in proprietate, nec fit distinctio an hæ personæ mortui personam per lineam masculinam, vel femininam contingat, sui iuris vel alienæ sint potestatis, §. si vero, auth. de hæred. ab intest. & cum solis. C. ad Terrull. §. & qm mater, auth. de nupt. & si sunt fratres vtrinque coniuncti defuncto, patre vel matre non superstitite, excludunt aum & auiam, Bal. in d. auth. defuncto. col. 14. Alex. confil. 80. 1. vol. si vero frater non sit vtrinque coniunctus excluditur à patre, & matre, vt d. Bal. in d. auth. Quod si filij sint emancipati bona eorum diuiduntur inter solos parentes primi gradus æqualiter, quibus deficientibus inter paternos, & maternos auos & auias æqualiter diuiduntur, iuribus supra allegatis. d. auth. defuncto. C. ad Terr. §. consequens §. reliquum de hæ. ab int.

Si tamen mater transeat ad secundas nuptias, & hæres fiat filio, si is habet fratres ex priori matrimonio, mater habebit solum vsum fructum in bonis quæ ei obuenerunt ex patre, vel auis paternis dum viuit, & postea reuertitur ad filios prioris matrimonij, sed si non supersint tempore mortis matris filij primi matrimonij, licet adsint nepotes, bona illa integre pertinent ad matrem, & hæredes matris, sed si vero vna cum filio aliquo, vel filijs prioris matrimonij, supersint nepotes filij alicuius fratris ex priori matrimonio iam defuncti, tunc

nepotes illi admittuntur ad successionem per stirpem simul cum illis alijs filijs, & quod dictum est de matre transeunte ad secundas nuptias, intelligendū est & de patre quo ad bona obueniētia ex parte matris, vel aui materni nō in proprietate, sed tantū in vsum fructu, vt & in bona quaesita ex parte aui paterni quo ad proprietatem, & similiter mater in bona quaesita ex parte aui materni, vel aliūde, q̄ ex parte patris, vel matris respectiue vna cum fratribus succedit. §. si autem intestatus, & §. si vero expectet, auth. de nupt. facit, l. fœminæ, cum auth. ex testamento, & auth. vxore. C. de sec. nupt. Guil. Bened. in d. cap. Rainutius, nume. 83. 85. cum sequen. & eo magis priuatur mater successione filij si transiens ad secundas nuptias non perierit tutorem filio, Cassan. in §. 6. des success. vt & priuatur pater successione filij si male cum tractans cum manumittere coactus fuerit. l. si. ff. si à parente quis fuer. man. vt & si eos occidit. l. si ab hostibus, §. fin. ff. sol. matrim. vel culpa eius mortui sunt, l. 3. ff. de ijs quibus, vt ind. vel si pater in filiorum furore eos neglexerit, excluditur à successione auth. liberi, C. de ep. aud. vel eos exposuerit, c. 1. de inf. expos. l. 2. C. eod. l. si. ff. pro derel.

Tertio loco, deficientibus defuncto descendentes, vel ascendentes vel si repudiarunt hereditatem aut eam adire non possunt, vel si ea non adita, & non transmissa decesserunt iuxta, l. defunctis C. de leg. hæ. modo quo supra, defertur hereditas ad cōiunctos seu consanguineos collaterales, hoc ordine, primo. n. si defunctus habet fratres vtrinque cōiunctos, excludunt fratres ex altero tantum latere cōiunctos, & soli per capita succedunt. §. si igitur, auth. de hæred. ab int. auth. cessante, C. de leg. hæ. auth. itaq; C. communia, de success. §. quia igitur, auth. de consangu. vt & siue bona sint paterna vel materna, vtrinque; enim coniunctus, ex altero tantum latere cōiunctū excludit, cum succedat non in bonis patris matris sed fratris, d. auth. itaque. Nic. de Vb. tract. de success. ab int. 3. par. princip. nisi simul cum fratre relicto adsint filij fratris vtrinque; cōiuncti præ-

mor-

mortui, ij enim succedunt loco eorum patris cum patruo per stirpes non capita. §. si autem defuncto. auth. de hæred. ab intest. & d. auth. cessante. quod & in sororum filijs locum habet etiam si dotatae sint à patre communi earum decedente, cum nō agatur de successione patris, sed fratris, nec eo casu conferre tenentur dotem à patre acceptam. l. 1. C. de leg. hæ. imò si defunctus decedat relicto fratre ex altero tantum latere cōiuncto, & filijs fratris vtrinque cōiuncti, isti excludunt patruum iure representationis eorū patris. §. defuncto. vers. vnde consequens. auth. de hæ. ab intest. ven. & d. auth. cessante.

Secundo loco, si desint fratres vtrinque; cōiuncti, & eorū filij, & adsint fratres ex altera tantum parte cōiuncti, vel patris qui dicuntur consanguinei, vel veterini qui dicuntur qui ex matre tantum sunt nati, excludunt omnes alios collaterales. auth. post fratres. 1. C. de leg. hæ. §. si igitur defunctus neque. auth. de hæred. ab intest. nisi adsint filij fratrum ex altero tantum latere iuncti, quia ij quoque; succedunt loco eorum patris cū patruo per stirpes, non per capita, exclusis omnibus alijs collateralibus. §. si autem defuncto. auth. de hæred. ab intest. ven. & d. auth. post fratres. & si ij filij fratris ex altera tantum parte iuncti soli sint, excludunt omnes alios collaterales, hæc tamen distinctione, q̄ si mortuo fratre, alij supersint fratres consanguinei, alij veterini, veterini præferuntur fratribus consanguineis in bonis quæ defuncto ex parte matris obuenerunt, consanguinei verò in bonis ex patris quaesitis, in alijs æqualiter, & idem de filijs eorū quando loco defunctorū per stirpes succedunt. l. de emancipatis. C. de leg. Couar. epit. de success. ab intest. nu. 8. Bal. in auth. itaque. C. comm. de success. qui filij fratrum etiam vt & fratres excludunt patruum amitam, auunculos & materteras defuncti. Bald. in d. auth. post fratres. 1. C. de legit. hæ.

Aduertendum verò quod dictum est præferri in eodem gradu cōiunctum ex vtroque; latere, ei qui ex vno tantū cōiunctus est, habere locum in fratribus tan-

tum & eorum filijs quatenus per stirpes suos patres representant. Vnde si aliquis decedat abiq; descendentes, vel ascendentibus fratribus, vel eorum relicto, relicto patruo fratre vtrinque; cōiuncto proprii patris, & alio patruo cōiuncto patri ex altero tantum latere, vterque; simul admittitur ex æquis portionibus, non autem solus patruus vtrinque cōiunctus, quia sunt in eodem gradu, si et quis moritur relicto patruo magno, fratre patris sui, vel matris ex altero tantū latere ei iunctis, & relicto nepotibus alicuius sui fratris vtrinque cōiuncti, præfertur patruus magnus, quia est proximior in gradu, & quia vltra filios fratrum in linea collateralium non datur representatio patris, nec habetur ratio an sint vtrinque cōiuncti vel non; & pari modo si soli nepotes fratrum succedere debent defuncto ab intestato, quia non habeant proximiores consanguineos, succedunt per capita, non per stirpes, quia in linea collateralium non datur representatio, præter filios fratrum. auth. post fratres. 2. C. de leg. hæ. Couar. in epit. de succ. ab intest. nu. 9. 11. §. huiusmodi verò. auth. de hæ. ab intest. imò nec in filijs fratrum, si non adsint vlli patris, sed ij soli sint numero inæquali, ita vt ex vno fratre sint duo filij, ex alio tres, tunc enim non succedunt per stirpes, sed per capita. Couar. d. epit. num. 8. & pluribus probat Molina d. disp. 164. concl. 7. vers. dubium. Quod si quis habeat plures filios quosdam inter se vtrinque cōiunctos, & alios veterinos, & vnus ex filijs vtrinque iunctis habet filios nepotes repudiet hereditatem defuncti, tunc portio illius cedit æqualiter non filijs suis nepotibus defuncti, sed alijs fratribus etiam veterinis. Couar. loco cit. nu. 10. 11. quia succedunt non fratri repudianti, sed parenti cuius repudians noluit esse hæres; patri verò æque succedunt filij ex primo & secundo matrimonio. Pari ratione, si quis carens ascendentes, & descendentes solos habens fratres moriatur, & vnus frater filios habens repudiet hereditatem, in ea portione succedunt non filij repudiantis, qui representare non possunt patrem adhuc viuum, & sunt secundum

cundum se in remotiori gradu, remota representatione, sed soli fratres repudiantis, qui non repudiaverunt, fratri defuncto, non autem repudianti in ea portione cuius noluit esse hæres. Molina dicto tr. 2. disp. 164. 7. conclus. vers. possumus. Et ita ius representationis non habet locum in ulterioribus gradibus ultra fratres, & filios fratrum si concurrant cum patris, aliis non. §. hoc etiam. Instit. de leg. agn. success. pari modo in ulterioribus gradibus ultra fratres, & eorum filios iure representationis, non inspicitur an quis iunctus sit testatori ex duobus lateribus, vel uno tantum. gl. in d. auth. post fratres. C. de leg. hære. quia in ulterioribus inspicitur tantum proximitas gradus sublata omni differentia masculorum, & feminarum iure civili. d. auth. tertio, & inter fratres defuncti & filios fratrum hæreditas dividitur per stirpes, in alijs gradibus ulterioribus per capita. §. si verò neque fratres. auth. de hære. ab intestat. ven. Vbi verò frater ut indignus prinatur cum filijs successione, quia fratrem necatur, ex rigore hæreditas ad fiscum deferitur. l. cum ratio. §. si. ff. de bo. dam. ex æquitate verò si nondum est delata fisco, & adiudicata, proximioribus potius quam fratri cadat adiudicari. Bal. in l. hæreditas. nu. 3. C. de ijs quibus, ut indig. Auf. frer. decif. cap. Tholof. 13. Pap. lib. 20. rapso. aresto. tit. 1. art. 1. qui dicitur ita esse indicatum. Quod si defunctus relinquat patrum fratrem patris sui, & matris, & filios fratris iam defuncti, hi excludunt patrum magnum; ita Molina d. disput. 164. vers. dubium est.

Quod si collaterales sint spurij, si agitur de collateralibus patris ij nec spurij illis succedunt. §. filius verò. authent. quibus modis nat. eff. sui. ut nec naturales. l. fin. C. de nat. libe. sed si agitur de collateralibus matris, inuicè sibi succedunt. §. nouissimè. Instit. de offic. §. fin. de nupt. quia in ijs est certitudo continentionis respectu matris quæ semper est certa. l. si spurij. l. hac parte. ff. vnde cognol. & idem est in filijs spurij illustri mulieris, & natis ex nefando incestuoso & adulterino concubitu, ut inuicem sibi succedant, licet ijs non succedat mater,

nec mater illi patri ob eorum delictum, cum inter has personas sit coniunctio sanguinis, & proximitatis. l. 1. l. si spurij. ff. vnde cogn. tra. Nic. de Vbal. tract. de success. ab intest. art. 3.

Si tamen extaret statutum ut filij excluderent sorores, cum statuta strictè intelligantur, spurij non excluderent sororem legitimam, licet esset legitimatus. Guil. Bened. in c. Raynuitus. nu. 146. & 147. de testamen. si tamen, ut supra, sint plures filij spurij vnius matris, sibi inuicem succedunt, siue vnus sit naturalis, vel alter naturalis & legitimus. §. vulgo. Instit. de succe. cogn. §. si. de leg. agn. success. l. si spurij. ff. vnde cogn.

Adoptati verò si in adoptionem dati sint ex traneo, quia non transfertur in potestatem patris adoptantis, non succedunt collateralibus patris adoptantis. l. cum in adoptiuis. §. ne in articulum. C. de adopt. sed qui transfertur in potestatem adoptantis, quia dati sunt in adoptionem personæ coniunctæ, succedunt ex eo capite quod naturaliter sint coniuncti. §. nullum verò. auth. de hære. ab intest. ven. & si vellent succedere non ex capite gradus inaturalis, sed adoptionis, possent succedere agnatis patris adoptiui, si adoptio emancipatione non sit soluta, non autem cognatis. Guil. Bened. in d. c. Raynuitus. num. 192. & 193. de testam.

Quarto loco, deficientibus descendentes, ascendentes, fratribus, & eorum filijs, proximiori gradu coniuncti defuncto siue agnati siue cognati, masculi vel feminæ, soli si soli sint proximiores, si plures in eodè gradu æqualiter per capita, & non per stirpes vsque ad decimum gradum iuxta eorum ordinem succedunt. auth. in successione. C. de suis, & leg. hgr. auth. post fratres. 2. C. eo. §. si verò neq. auth. de hære. ab intest. §. si. Instit. de success. cogn. Conar. loco cit. nu. 1. r. etiam de comitatu. In regno verò, Comitatu, Ducatu, & alijs feudis, collaterales succedunt solum vsque ad septimum gradum, descendentes in infinitum. Bal. in §. hoc quoque de success. feu. & in §. hoc quoque de ijs qui feu. dare poss.

Sunt tamen aliqui casus in quibus, nec vsque ad decimum gradum agnati,

vel cognati succedunt: primo, si agitur de successione liberi, quia agnati & cognati patris succedunt tantum vsque ad quintum gradum. §. sed nostra. Instit. de success. liber. secundo, si decedit quis post incestas nuptias, qui non succedunt ei ascendentes descendentes, vel collaterales, nisi vsque ad tertium gradum. l. si quis incesti. C. de incesti. nupt. id est in damnato de publico crimine: in quo confiscatio locum habere possit. authent. bona damnatorum. C. de bo. proscript. nisi esset damnatus ex forma statuti, quia tunc succederetur ei vsque ad decimum gradum. Bald. in l. 2. C. qui test. facere poss. Quarto, agnati & cognati militum non succedebant nisi vsque ad quintum gradum, quo deficiente bona principi, & fisco deferbantur. l. 2. de ver. mil. success. Quinto, bona quasita à clericis intuitu ecclesiæ, acquiruntur ecclesiæ, in alium de quæsitis succedunt cognati, ut supra, cap. 1. 2. c. cum in officijs. de testam. de qua re aliàs agetur.

Quinto loco, deficientibus legitimis hæredibus, vel repudiantibus, aut succedere prohibitis, in linea transfertur vsque ad decimum gradum, nullis eorum existentibus, ut supra, vir succedit in omnibus bonis vxori, & e converso vxor marito, si inter eos non est diuortium. l. vni. ea. ff. vnde vir & vxor. l. vni. C. eod. c. ex literis. c. significasti. de diuort. l. consensu. C. de repud. quando diuortium est causa fornicationis dictis iuribus, non autem si fiat ob ingressum religionis, sic enim non obest, si inter eos verum fuit & legitimum matrimonium, id enim eis non obest. arg. ex publico. c. cum sis. de conu. coniug. nisi petens hæreditatem etiam infra annum lucris secundum nuptias, si enim excluditur à successione defuncti, iuxta l. 1. §. omnium. C. de secun. nupt. cum agatur de lucro non captado, non verò de infamia, quæ est sublata per. c. si. de secun. nupt. de qua re dixi tract. de Matr. cap. 5. quibus cessantibus vxor excludit fiscum. Bald. in l. 1. vnde vir & vxor.

Insuper si vir accepit vxorem sine dote, quæ non habeat vnde commodè viuere possit, & vir p̄moriatur relictis filijs,

vxor succedit cum eis in quarta parte si sint tres, vel pauiores filij, si plures succedit cum eis pro virili per capita in ijs bonis quod ad vsum fructum, manente tamen eorum proprietate apud filios, & si quid sit legatum vxori à viro computabitur in illa quarta parte, & si liberi non sint, illa bona pertinent pleno iure ad vxorem: authent. præterea. C. vnde vir & vxor. §. quoniam verò. auth. de exhib. reis. §. quia verò. 2. authent. ut liceat matri & auia. & si liberi deficient, succedit liberè in illa parte cum proximis defuncti: ut not. in d. authent. præterea: ius tamen successions intestati extinguitur in ipsa vxore, vnde si deficientibus collateralibus ad decimum gradum, ut supra, vxor non sit superstes, vel nolit esse hæres, bona vt vacantia ad fiscum deferuntur. l. j. vbi glo. de donat. inter vir. si tamen ea audierit, transmittit ad proprios hæredes, & similiter seruari debet consuetudo locorum, vel statutum inter eos de parte dotis licrandæ, altero præmoriante, vel testatus intestatusve decedat, in quo, vbi de consuetudine agitur, attenditur consuetudo domicilij mariti, si nihil aliud sit actum; non habita ratione loci, vbi instrumentum est factum, vel contractus celebratus. Abb. in c. 1. nu. 11. de sponsa. & ibi Bel. nu. 14. Bar. in Lexigere. de iudic. q. si maritus tempore initi matrimonij domicilium non habeat, vel vbi sit instrumentum dotalè, vel vbi nuptiæ celebrantur, sequendi sunt mores loci illius: circa dotem lucrandam. l. si fundus. ff. euct. c. Romana. §. contrahentes. de foro comper. in 6. oportet tamen vt mulier sit traducta ad domum viri, vel alibi eum cognouerit, vel saltem cum ea concubuerit post matrimonium, etiam si copula non sit secuta, vt fiat locus lucro dotis. Boer. decif. 22. num. 33. Dec. consil. 160. & sat est id etiam si ante annos nobiles mulier fuisset desponsata, cum sæpè malitia suppleat ætatem. c. de illis. de despons. impuber. nisi dolose quis præoccupatus sit p̄maturas nuptias lucri causa. l. pen. §. fin. ff. quod cum falso tur. gest. esse dic. sponsus etiam de presenti succedit in lucro dotis vxori etiam non cognita, nec traducta, si per eam stetit quominus cognosceretur:

gnosceretur, vel trāferretur sine culpa tamen viri. arg. l. quæro. §. inter locatorem. ff. locat. vt si post matrimonium de præsentem ante copulam vult ingredi religionem: vt in l. Deo nobis. C. de episc. & cler. c. commissum. de spons. Quod si dilatio sit data ad dorem soluendam, nempe vt cētum aurei singulis annis ex assignatis in dorem soluantur, & mulier post quatuor annos moriatur ante virum, vir lucrabitur solūm quatuorcentum, non mille aureos, cum quatuorcentum tantum dies solutionis aduenerit. Ang. conf. 1. 38. Boer. decif. 22. nu. 40. sed si intra illos annos eo casu præmoriatur maritus, ea dotis incrementa habebit, si sic actum sit, non pro rata quatuor illorum annorum, sed totius dotis, ac si sola esset. Bald. & Sal. in §. illud. auth. de non elig. sec. nu. 8. Vbi verò agitur de dote restituenda alij quàm marito, inspicitur consuetudo loci vbi est contractū. Felin. in c. 1. nu. 27. de spons.

Sexto loco, deficientibus personis prædictis, vel succedere prohibitis, aut nolentibus hæreditatē adire defuncti, succedit fiscus q̄ p̄nēs Rempublicam est, vel ærarium commune, seculare si defunctus est laicus, ecclesiasticus, si ecclesiasticus est qui decessit, vt in bonis vacantibus. l. vacantia. C. de bo. vac. lib. 10. l. si. §. in autem. C. de curat. fur. l. vnica. §. tum autem. C. de cad. toll. l. 1. §. si. ff. de iure fisci. l. vnica. C. vnde vir. & vbi princeps habet fiscum, a bonis vacantibus ciuitates excluduntur. l. 1. C. de bon. vac. lib. 10. cit. quo casu si quis dicat fuisse se defuncti cognatum, nec id possit probare, sat erit ad fiscum excludendum quales habebantur, & mutuo se vocabant: vt dicit Bal. in l. filium. ff. de ijs qui sunt sui, vel alie. iur. & vbi ad fiscum hæreditas deuoluitur, tenetur ad onera ad quæ defunctus tenebatur, vt & quilibet hæres. l. fiscus. ff. de iure fisci.

Vltimo loco, si aliqui peregrini decedunt intestati in hospitali, qui non habeant consanguineos vsq; ad decimum gradum, bona eorum mobilia quæ ibi reperita fuerint, per episcopum loci in pias causas sunt distribuenda. auth. omnes peregrini. C. comm. de success. Secun-

do, socii in liberalitate imperiali præferuntur fisco in successione socij intestati. l. 1. C. si lib. imper. soc. lib. 10. & etiā collegium succedit collegiatio, & curia curiali mortuo sine proximis. C. de hered. decur. tot. tit. nisi ad sit vxor defuncti q̄ ijs præfertur in omnibus bonis vnde cū que quæsius. l. 1. C. eo. ti. cir. l. aduersum. de crim. expil. hæ. quæ & præfertur collegijs ecclesiasticis in bonis mariti clerici facti. Bart. in l. si quis presbiter. C. de episc. & cler. Gul. Bened. in cap. Rayn. nu. 233. & 234. de testam. qua deficiente succedit collegium etiam mercatorum mercatori, & magistratus suis officialibus, proximis cessantibus, & vxore. l. diuus commodus. ff. de iure fisci. l. si. C. de appar. præf. præf. lib. 12. De successione verò in bonis clericis vel religiosi, aliàs cadit materia trac. de beneficiatis, & trac. de Regularibus.

Hæc de successione ab intestato ex iure ciuili.

Ex alijs verò legibus aliqua mutant, lege enim diuina. Num. 27. statuitur, q̄ si quis decesserit sine filio ad filiam transeat hæreditas, si illa non adit, succedat fratres defuncti, qui si desint, succedat patri eius, quibus cessantibus succedat proximiores. Alibi primogenitis hæreditas dēferretur, q̄ Cirus seruauit dum regnum Cambis reliquit, teste Xenoph. lib. 8. pædix Ciri; & in regno Galliarum primogenitus succedit: vt inquit Them. l. 1. Brev. in hist. Fræcica. & alibi.

In legibus Visigotorum vocantur primo filij, secundo nepores, post pronepores: vt habetur in C. leg. Visigot. tit. 2. lib. 1. & 5. Lex Voconia ad certam tantū partem filias admittet; Lex Longobardorum ad tertiam tantum partem, in legibus Longob. tit. 45. Apud Germanos si duæ sorores absque fratre erant, succedebant; in leg. Alem. tit. 58. §. 1. Apud Anglos extantibus filijs, filiaz non succedebant, ijs non extantibus pecuniæ, & mæcipia ad eas spectabāt, terra verò ad proximum consanguineum paternæ generationis: vt habetur in legib. Angl. tit. 7. de allod. lib. 1. Apud Gallos spurij non succedunt patribus, vel eorum agnatis. Bart. in l. si. C. de nat. lib. Apud leges Salicas

icas tit. 61. lib. leg. Salic. sorores defunctorū, & ijs non extantibus, soror patris & matris vocatur ad successionem, post quas generationes præferuntur qui ex paterno genere veniunt, & lex Longobardorum prohibet ne vlla mulier ab intestato succedat præter filiam, sororem, amitam, non aliam vltioris gradus. l. æcolimus. de success. lib. 2. leg. Longob.

Ex lege 12. tab. vxor ex asse marito succedebat si is sine liberis intestatus decedebat, si prolem habebat, ex æquo cū liberis: vt refert Dion. Halic. lib. 2. antiquit. Roman.

Ex iure verò municipali in clita ciuitatis Brixia, sic decernitur, q̄ masculo, vel foemina decedenti intestato sine liberis, succedat æqualiter proximior masculus ascendens ex linea paterna, & frater, vel fratres, filij masculi eorum per stirpes, & non per capita, excepto q̄ in bonis maternis, frater vel fratres, vel eorum descendentes masculi, si non extant fratres, & si nulli horum extant, soror vel sorores vtrique coniunctæ, vel earum descendentes masculi, si extant, & ipsi deficientibus foemina præferantur in dictis bonis patri, & alijs fratribus, & sororibus ex vno tantum latere coniunctis, in alijs verò bonis æqualiter succedant, etiam si sint fratres ex parte tantū patris coniuncti. Sed si non extant aliqui ascendentes masculi, & extant fratres vel frater, vel filij, vel filius masculus, vel masculi ex linea paterna fratrum præmortuorum tunc succedant æqualiter per stirpes, & non capita, saluo, vt supra, proximè. Si verò prædicti non extant, tunc succedant in totum patri vel patruus tunc extantes, & filij masculi, vel filius masculus patrum præmortuorum per stirpem. Nō extantibus aliquibus ex prædictis succedant consanguinei vel consanguineus germani masculi ex linea masculina, in dimidia, & mater in vna quarta parte, & sorores in vna, vel plures ex linea paterna, in vna alia quarta parte; & deficiente matre, succedant dicti consanguinei, vel consanguineus in duabus partibus, & soror vel sorores prædictæ in reliqua tertia parte; & si non extant sorores, sed mater, consanguinei

Pars Secunda.

in dictis duabus partibus, & mater in reliqua tertia succedant, & si deficiunt mater & sorores, consanguinei in totum, vel consanguineus succedat; q̄ si deficiunt consanguinei germani, & extantibus matre, & sororibus, vel sorore, tunc agnati proximiores vel proximior vsq; ad sextum gradum succedat in vna tertia parte, mater in alia, & soror, vel sorores in reliqua; q̄ si deficiunt vnus ex dictis gradibus, scilicet matris, vel sororis, vel dicti proximiores agnati vsq; ad sextum gradum, succedat alij duo gradus ipsorum extantes, vt mater, & soror, vel soror, & agnati, mater & agnati, æqualiter, & si duo gradus ex ijs deficient, tertius succedat in totum; q̄ si nulli horum graduum extant, succedat æqualiter eisdem gradus tam collaterales, quàm descendentes, & tam masculi, quàm foemina, per stirpem, & non per capita: in alijs stetur iuri communi, vt habetur in stat. ciuit. c. 194. Subdens, q̄ ingrediēs religionem cui deferatur hæreditas vigore presentium statutorum, & quilibet forensis, & non sustinens onera & factiones cū communi Brixia, vel cōmunibus Brixianæ, non possit succedere alicui ab intestato in aliquibus bonis.

Idem c. 193. decernit, quod hæreditas masculorum, vel foeminarum decedentium, deferatur masculis quibuscunq; descendentes per ordinē ex linea masculina, exclusis semper foeminis, & descendentes ex eis, præterquam in dote in qua succedant masculi & foemina æqualiter; sic tamen q̄ masculi teneantur alere foeminas donec nubent, & eas dotare iuxta facultates arbitri amicorum communium si dotata nō fuerint, & ad id obligati sint personaliter, & realiter, & præsumatur, q̄ sint dotata si appareat eas esse dotatas per instrumentum dotis id asserens, licet non contineat q̄ id sit factum per amicos communes, & si mulieres nolint nubere, dicti masculi teneantur eis dare, quando nobiles erant, quantum taxabitur per amicos communes, vel coniunctos, loco dotis.

Idem c. 192. statuit vt mulieri transferti ad secūda vota, vel vltiora, succedat filij masculi cuiuslibet matrimonij per

T capita.

Successio
ex diuer-
sis legib;
vel statu-
tis quibus
deferatur

capita, & non per stirpes, exclusis filiabus, & descendentes ex eis, & si extaret filij, & nepotes ex filio pramortuo, vel pramortuis, tunc succedant filij per capita, & nepotes per stirpem, qd si non extant aliqui masculi pramortui, sed filie, vel descendentes ex filia pramortua, vel filiabus pramortuis ex dictis matrimonijs, vel aliquo eorum, tunc succedant dicta filia, & descendentes ex filia pramortua, vel filiabus pramortuis. Si filia per capita, & descendentes ex filia pramortua, vel filiabus per stirpem, praterquam qd in dotibus succedant foeminae, vt & masculi per stirpem & non per capita, modo sint sub iurisdictione Brixiae.

Idem c. 195. statuit vt vir succedat uxori, si non extant uxori aliqui ascendentes masculi, nec collateralis masculi vsq; ad quartu gradum ex linea masculina, nec matre, nec sorore ex linea paterna. Subdens c. 196. qd mulier transiens ad secunda vota, intra tempus luctus, amittat ipso iure donationes propter nuptias, hereditates relictae, & omnia iura sibi obuenientia ta ex personis filioru & filiaru, qd maritorum, & non aliaru personaru. Et c. 163, statuitur, vt si vir superuiuat uxori sine liberis, lucretur dimidiu dotis, licet sit solum promissa, & non soluta, modo sit tradacta ad domum viri.

Ex statutis vero Sp. Communitalis Riperia Benacus Salodij, statuitur in statutis ciuilib. c. 171. qd masculo, vel foemina morienti sine liberis, succedat pater in totum; quo no extate, succedant coiter auus paternus, & frater vel fratres, & filij masculi, vel filius masculus fratris pramortui, vel fratrum pramortuorum ex linea paterna tantum; qd si non extet auus ex linea paterna, & extet frater dictus vel fratres, vel filius, aut filij masculi, vel masculus fratris, vel fratru pramortuorum ex linea paterna, tunc succedat ipsi in totum per stirpem; qd si nullus eoru extet, & adsit auus paternus, is in totum succedat, & ijs casibus excludat mater, soror, & proauus; quibus non extantibus, si extet proauus ex linea paterna, & patruus vel patruus, tunc succedant dicti proauus, & patruus, vel patruus in dimidia, & mater ac soror, vel sorores ex linea pa-

terna in alia dimidia per stirpes, & non per capita; qd si no ad sint proauus paternus, patruus, vel patruus, tunc succedat mater in tertia parte, & soror vel sorores in alia tertia parte ex linea paterna, & consanguineus germanus masculus, vel consanguineus in alia tertia parte, diuidenda, vt supra, per stirpes; qd si non extant sorores, nec consanguinei germani, tunc succedat mater in solidu, & non extate matre succedant dictae sorores, vel soror in vna parte, & filia vel filia descendentes per fratres pramortuos ex linea paterna, & consanguinei germani masculi ex linea predicta in vna alia parte, qd successio, si plures fuerint, diuidat inter eos per stirpes; qd si quis eorum gradus deficient. Si soror vel sorores, filia vel filia fratrum pramortuorum, & consanguinei germani, & filij fororum pramortuorum ex linea predicta, tunc succedant gradus alij superstites ex eis; & si vnus ex illis quatuor gradibus superest, alij deficientibus, is solus in solidum succedat. Et predictis oibus gradibus deficientibus si extarent aliquae filiae dictaru fororum pramortuorum ex linea predicta, succedant in totu. Quibus non extantibus si extarent aliqui alij attingentes ex linea materna in aliquo dictoru graduu, tunc ex ipsis attingentibus proximiores, & subsequenter, & gradatim succedant, vt supra. In alijs casibus stetur iuri coi.

Idem c. 172. statuit, qd qlibet hereditas ascendenti, & qlibet alia litra ex dote prouenientia deferatur masculis quibuscunq; per ordinem legitime descendentes per lineam masculinam, ab illa persona de cuius successione agitur, exclusis semper foeminis a predictis si dotata semel fuerint, vel paratae sint dotari, vel dorentur secundum facultates arbitrio amicorum communium; quae si nuberent nolint, cfr nuptijs habiles erunt, id detur ijs qd eis daretur pro dote, vt supra.

Idem c. 49. decernit, qd vir succedat uxori decedenti sine liberis in medietate dotis, in alia medietate proximior masculus, & si plures fuerint in eodem gradu diuidatur inter eos, ita tñ qd proximiores ex linea paterna semper alij pferantur.

Et vbi no viuunt legibus Imperij pnt principes aliqua immutare circa successiones.

bonis iuxta p dicta se regulando, vel vbi ciuitas pot sibi ius codere, modo a legitimis superioribus confirmet, nisi ipsa libera sit, cu & aliqua pcepta iudicialia veteris legis possint denuo assumi in regimine aliquo, modo no assumantur vt habetia vim adhuc ex lege veteri, q quod ad id est euacuata: vt d. D. Th. 1. 2. q. 103. art. 3. Licet, in legibus humanis, tutius sit sequi, nisi rationabilis causa aliud dicat, leges ciuiles vpotè à sapientissimis viris conscriptas, & coi oium nationum consensu per multa secula receptas.

S V M M A R I V M.

- 1 Testamentum quid sit, unde dicatur, & eius effectus.
- 2 Testamentum quotuplex sit, & quod solemne, & quae in eo requirantur.
- 3 in Testamento nuncupatio quae requirantur.
- 4 Testamentum militare quod sit, & quae in eo requirantur.
- 5 Testari de quibus quis possit.
- 6 Testari quis possit, vel non.
- 7 Testamento relinqui quibus possit, vel non.
- 8 in Testamentis quae requirantur prater supra relata.
- 9 Haereditas institutio est de essentia testamenti, & quomodo.
- 10 Haereditas institui qui necessarii debeant.
- 11 Exhaereditatio quibus ex causis fieri debeat, & possit.
- 12 Haereditas institui qui teneatur, alias testamentum non valeret.
- 13 Legitima quibus debeat, quanta sit, an possit minui, vel ei grauamè imponi.
- 14 Legitima in quibus bonis debeat.
- 15 Legitima à quibus sit petenda.
- 16 Legitima quando debeat.
- 17 Legitima quantitas vt dignoscatur.
- 18 in Legitima quae sint imputanda.
- 19 Testamenta qualiter irritentur.
- 20 Testamento inualidato an valeant in eo relicta.
- 21 Testamentum potest quandoque reuocari, & quomodo.
- 22 Testamentu qn intelligat reuocatu.

- 23 Testamentum in foro conscientiae, qualiter sit condendum.
- 24 Testator an vni possit plus relinquere, qd alijs filijs, & an extraneis, exclusis propinquis relinqui possit.
- 25 Testantis voluntas verbis praeposit.
- 26 Testamentorum executores qui institui possint, vel non.
- 27 Executor quis sit, vbi à testatore datus non est.
- 28 Executores quomodo constituantur.
- 29 Executores an possint cogi, vt munus suscipiant.
- 30 Executorum potestas quanta sit.
- 31 Executores intra quod tempus testamentum dispones exequi debeant.
- 32 Executores rationem reddere debent, & an à testatore ab hoc onere liberari possint.
- 33 Testatoris voluntas an in aliam mutari possit dispositionem, à quo, & quomodo.

De Testamentis. Cap. LVIII.

Testamentum ex vinominis dicitur, quasi testatio mentis de eo qd quis velit de rebus suis fieri. Instit. de testam. in princ. vel quasi testamentum. & eius effectus.

Testamentum est testimonium proprium de sua vltima voluntate, vel quod testator alios suae vltimae voluntatis testes soleat interpellare.

Est autem testamentum voluntatis nostrae iusta sententia de eo qd quis post mortem suam fieri velit. l. 1. ff. de testam. §. 1. Instit. de testa. ord. cui diffinitioni gl. Accursij addit cum haereditas institutione, si directae voluntatis nostrae iusta sententia, qd ponitur hic pro genere. i. decretum exterius prolatum, ac statutum. Dicitur iusta. i. iuri consentanea, vt sit valida, & vt etiam significetur, vt non pendeat ex alterius voluntate, & in ea ad sint testes, & alia requisita. l. hac consultiissima. l. in omnibus. C. de testam. l. illa institutio. l. si quis Semproniu. l. captatorias. de haer. instit. licet iure canonico executio vltimae voluntatis possit in alterius arbitrio committi, no tamen haereditas institutio, vt & potest quantitas legati in alterius

conferri arbitrium. l. 1. de leg. 2. impro-
batur tamen testamentum factum metu,
& est nullum. l. 1. C. si quis al. test. prohib.
iure tra. civili licet blandire & in se pro-
vocare voluntatem defuncti. l. si. C. cod.
l. si. ff. cod. nisi nouerca blanditijs pater
inductus contra proprium sanguinem sta-
tuerit. l. 1. ff. de inoff. test. Dicitur, de eo
quod quis post mortem fieri velit, ut sic dif-
ferat à donationibus inter vivos, & alijs
contractibus, & intelligitur gratuito. Di-
citur cum hæredis institutione, ut differat
cæteris ultimis voluntatibus, sine. n. hæ-
redis institutione directa, & expressa te-
stamentum est nullum. §. in primis. Instit.
de fideicom. l. si. de hæ. instit. §. ante hæ-
redis. Instit. de leg. nec aliter quàm in testa-
mento fieri potest, nec in codicillis insti-
tutio directa. l. non codicillum. C. de tes-
tam. nisi sit miles, qui ex priuilegio in
codicillis institutionem facere potest. l. mi-
litis codicillis. in princ. ff. de mil. test. in
alijs uero ultimis voluntatibus non insti-
tuitur hæres, nisi indirectè in codicillis
fidei committendo hæredis in testamen-
to instituti, vel ab intestato uenientis, ut
alteri restituat hæreditatem, qui id tene-
tur exequi statim sibi quarta retenta. §.
sed quia hæres. Instit. de fideicom. hæ.
& ff. & C. ad Trebell. l. sciencia. ad Treb.

Effectus uero testamenti est ut exten-
datur ad omnia bona defuncti ubique; exi-
stentia. Villalobos in cõibus opin. uerbo
testamentum. n. 57. testans de magis cõ-
muni allegans plures idem sentientes.

*Ver. De speciebus testamentorum,
& requisitis in eis.*

2
Testam-
tū quotu-
plex sit, &
quod solenne,
& quod in eo
requirantur

D iuiditur autem Testamentum in
plures species, scilicet Solemne, &
in scriptis, Nuncupatiuum, & Militare.
Ad solemnem ualiditatem plura requi-
runtur: primo enim debet scribere testa-
mentum testans, uel per alium, uel secre-
tarium suum, si non uult scribi quid in eo
contineatur, non tamen debet scribi per
hæredem institutum, uel legatarium, al-
liter non ualet ei relicti in foro fori. l. j.
cum seq. C. de ijs qui sibi ascribunt in te-
stamento. l. 1. §. ad testamenta. ff. ad legē
Corn. de fall. secus in foro conscientiar,

quia non incurrit hæc poenam, nisi post
sententiam, & maxime si ignorauit pro-
hibitionem iuris: ut dicit Molina tr. 2.
de iust. disp. 125. ad fin. dicens: nec co-
cassurata conscientia posse ab eo id peri-
l. ad testium. ff. de testam. l. hac consu-
tissima. C. cod. l. iubemus. l. nostram. eo.
authē. & non obseruato. C. cod. & debet
scribere nomen saltem hæredis per se,
uel uam ex testibus. §. sed his omnibus.
Instit. de testam. d. l. iubemus. Secundo,
debet vocare septem testes masculos li-
beros, uel qui liberi reputentur, puberes,
& ad id eos rogare, ut sibi sint testes, &
hoc testamentum sibi condiderit. l. hæ-
redes palam. §. in testamento. ff. de testa-
men. & scripserit, uel subscripserit, & si
nescit scribere, octauum adhibere debet
testem qui subscribat. l. cura antiquitas.
C. de testam. Tertio, debet iubere ut om-
nes testes se subscribant hac forma; pos-
ito prius per testatorem sic. Ego N. uolo
hanc chartam esse testamentum meum,
& sicut in ea scriptum est, testatus sum;
& testis sic scribat. Ego N. N. uocatus,
& rogatus in testem ad testamentum
N. N. quod hac schedula continetur,
manu propria subscripsi, & tali signo si-
gnauit. l. singulos. ff. de testamen. id sub-
scribendo in ima parte per singulos tes-
tes, & proprio sigillo, uel alieno, aut an-
nulo id signare, & sat est etiam quod om-
nes eodem annulo signent. Boer. in §.
1. in glo. magna. de testam. l. ad testium.
cod. §. signum. §. si quis. Instit. de testam.
ordin. & possunt etiam uti annulo testa-
toris. d. l. ad testium. ff. eod. de testam. §.
si ab ipso. & §. possunt. de testam. ord. &
sigilla lino debent appendi, quo plicata
clauditur charta testamentaria, uel lino
quo includitur testamentum. d. l. ad
testium. §. si aut lino, uel filo claudatur.
Io. Fab. in §. possunt. Instit. de testam. ap.
non interest uero an scriptum sit testamen-
tum in tabulis, membranis, papiro, uel
alia materia, §. nihil autem. Instit. de test.
l. quoniam indignum. C. cod. nec quibus
literis, modo non scribatur, quod uetum
est. §. 1. auth. de testa. imperf. Nō refert
et quod idiomate scriptum sit graeco, lati-
no, & c. cū in omni possit uoluntas testan-
tis exprimi, d. l. quoniam indignum. l. hac. §. si.
C. de

de testam. ut nec refert an die, uel no-
te id actum sit. d. l. ad testium. §. posse. l.
non minorem. C. de transf. Requiritur p-
terea, ut hæ actiones uno contextu perfi-
ciantur nullo alieno actu immixto, uel
interposito. l. hæredes palam. §. fin. ff. de
testam. & d. l. hac consultiissima. §. si. ut &
requiritur quod testes ad sint donec ultima
contestatio agatur. l. qui testamentum. §.
si. ff. eod. qui idonei fuerint tempore quo
signantur, uel pro talibus habiti. d. l. re-
quiritur. §. 1. l. 1. C. de testam. §. sed cum ali-
quis. Instit. eod. ut & requiritur quod testa-
tor, ut supra, ante testes se subscribat, uel
alius eius nomine, qui testamentum scri-
psit, si is non possit, uel nesciat scribere.
Requiritur etiam ut sigilla clausa à te-
statore non aperiuntur, quia si quid mu-
tare uelit in testamento contentum om-
nia ex integro sunt fienda, & si testator
illa aperit, inuadatur testamentum. l. hæ-
redes palam. §. si quid. l. ad testium. §. si
signatum. ff. de testam. secus si casu for-
tuito, uel incõsulto aliter mota sint. l. no-
stram. C. de testam. l. 1. §. si lino. & §. si
rosæ. ff. de bon. poss. sec. tab.

Ubi uero testamentum in scriptis est
aperiendum, prætor cogere debet signa-
tores conuenire, & sigilla sua recogno-
scere, uel negare. l. 4. ff. quem. testam. a-
per. l. uel negare. ff. eo. modo sunt omnes
presentes; si enim aliquis absit in al-
terius territorio non longe, illo mitti de-
bent tabulae, ut agnoscat. l. sed si quis ex
signatoribus. ff. eod. & si inuenta sit ma-
ior pars signatorum, potest ipsis præsen-
tibus testamentum aperiri, & recitari. l.
sed si maior. eod. & si quis negat se agno-
scere suum sigillum, adhuc tabulae sunt
aperiendae, licet sint suspectae. l. 1. §. si. eo.
Hodie uero hæc forma seruatur in eis
aperitione, ut iudex interpelletur, & ei
authoritate conuocatis honestis uiris a-
periat, & si opus sit postea obfignetur,
iuramento prius recepto de calumnia ab
eo qui petit testamentum inspicendum
& describendum. l. 1. 2. & 3. C. eod. Vt
tamen recipit ut aduocentur omnes testes
qui recognoscant sigilla, & si unus ante
eius aperitionem decesserit, irritatur.

Si tamen testamentum in scriptis de-
scit ex aliqua solemnitate, ualet nihilo-
minus ut nuncupatiuum. Gomez. cons. 7.
num. 10. testans de communi; quod ego
intelligerem si ad sit clausula, si non ualet
ut testamentum in scriptis, ualeat ut
nuncupatiuum.

Secunda species testamenti dicitur nun-
cupatiuum, quod uoce coram testibus nun-
cupetur, & declaretur quid in eo conti-
neatur, quid uel testator post mortem suam
fieri uelit, quod introductum est ad susti-
nendas facilius uoluntates testantium,
cum in scriptis multa requirant, ex quo-
rum aliquo defectu facile corruit, ita ut
non sustineatur, nec ut soleant, nec ut
nuncupatiuum, nec uel iure codicillorum.
Bart. in l. fin. de iure codicill. Clar. lib. 3.
sent. §. testamentum. q. 4. num. 2. potest
ergo nuncupatiuum fieri sine scriptura
à testatore presentibus septem testibus,
simul unoque tempore collectis, coram
quibus nominet uel nuncupet hæredem
quem sibi eligit, & instituit, uel dicat se
instituire eum qui continetur schedula
manu eius scripta si ita est, & alia suae
uoluntatis declarat, & requiritur, ut om-
nes testes sint in presentia testatoris, &
eum uideant, nec fat est quod eius uocem au-
diant, & non uideant, ut quia paries sit in-
terpositus, uel cortina. l. si unus. l. si non
speciali. C. de testam. ut & requiritur, quod
testator uerbis non exprimat hæredem,
sed uel scribendo eius nomen, uel uoce ar-
ticulata illi exprimat licet tardo, & bal-
butiendo, uel signo indubitabili, ut fra-
trem quem solū habet, ut & sat est quod
respondeat notario, uel alio interrogante
an instituat Paulum, quod sit dicēs, uolo,
cessante fraude. Mol. d. tr. disp. 127. l. hac
consultiissima. §. per nuncupationem. l. in
testamentis. l. iubemus. C. de testam. qui
hæredes palam sunt nuncupandi ut à te-
stibus audiri possint. l. hæredes palam.
ff. de testam. qui testes debent esse roga-
ti. d. l. hæredes. §. in testamentis. & debet
esse idoneus, ut facere possint testamentum,
nec sint mulier, impubes, seruus, furio-
sus, murus, surdus, nec cui bonis est in-
terdictum, aut alijs testificari non potest.
§. testes. Instit. de testam. l. qui testamen-
to. §. mulier. ff. eo. l. 4. §. pen. l. uniu. ff. de
testib. l. qui testamento. §. seruus. l. in om-
nibus. de reg. iur. l. furiosus. eo. l. 1. quem.

3
in Testa-
mento nū-
cupatiuo
quæ requi-
rantur.

test. aper. l. is cui. de testam. qui testis is non potest esse qui hæres est scriptus, legatarius tamen potest. l. qui testamento. de testam. l. dicantibus. C. eod. §. sed neque. Instit. eod. vt nec is qui est in potestate testantis, scilicet filius testantis. d. l. qui testamento. & d. §. sed neq. similiter, nec pater in testamento filij, nec qui in eius sunt potestate, nec hæres, vel qui est in eius potestate, nec pater qui eum habet in potestate. §. praterea. cum seq. de testamen. nec infames, vel alij testificari vetiti, si tales esse putabantur, aliàs esse possunt: vt & clerici, & religiosi etiam sine licentia superioris, licet rarius sit illam adesse. Molina. tr. 2. de iust. disp. 127. vers. Testes, vt validum sit. Requiritur etiam vt testes sint septem, nisi in aliquibus casibus, vt si testamentum fiat inter liberos, tunc enim satis est qd ad sint duores, licet non sint togati, & fœmina et tunc testis esse potest, nec notatio est opus. glo. in auth. quod sine. C. de testam. & in l. fin. C. de codicill. Dec. in l. 2. ff. de reg. iur. & in conf. 610. lib. 2. Iaf. in conf. 68. lib. 2. modo constat de voluntate patris, & iuste disposuerit. l. si quis cum testamentum. vbi gl. C. de testam. Clar. li. 3. senten. §. testamentum. q. 9. & modo alia persona non sit mixta hæres liberis, quia tunc portio illa filijs accrescit. l. hac con sultrissima. §. ex imperfecto. C. eod. & modo aliquis filius non sit prateritus, quia tunc testamentum ratione prateritionis corrumpit. l. si filius. vbi gl. de lib. & posth. Gul. Bened. in c. Raynuitus. nu. 76. & 89. de testam. cum vt testamenta valeat requiratur, qd filij instituantur, vel ex hærentur, aliàs ijs prateritis sunt nulla. l. inter cætera. ff. de lib. & posth. auth. ex causa. C. de libe. præt. tametsi vbi solum iure institutionis testamētum rumpitur patris, legitime aliàs factum, non rumpatur, nisi quod ad institutionem, cæteris firmis manentibus. d. auth. ex causa. C. de lib. præt. §. aliud. cū seq. §. siue igitur. & §. hæc. auth. vt cum de appell. cogn. & vt etiam valeat testamentum imperfectum inter liberos, oportet vt eis relinquatur titulo institutionis, aliter non fitur. Gul. Bened. in d. c. verbo, testamentum. l. num. 72. Clar. loco cit. q. 8. &

alià etiam in eo requiruntur, de quibus ibi Guill. & Boer. decif. 240. & 241. quæ intelliguntur de filijs legitimis, & naturalibus, vel sint masculi vel fœminæ: si verò naturales tantum. sint quò ad matrem eo iure vtuntur, ac si essent legitimi & naturales. §. nouissimè. Instit. ad offic. nisi mater sit illustri. l. si qua illustri. C. eod. vel nisi sint nati ex incesto corum. auth. ex complexu. C. de incest. nupt. & prædicta procedunt etiam si liberi sint emancipati, vel liberi sint instituti in æqualibus portionibus, vel in æqualibus: vt dicit Emanuel in c. si pater. r. p. verbo, in suo testamento. de testam. in 6. oportet tamen vt testamentum inter liberos cum duobus testibus sustineatur, qd subscribatur à testatore, vel à liberis in eo institutis. authen. si modo. C. fam. mercif. vel qd testator propria manu & distinctis caracteribus exprimat nomina filiorum, quos in testamento hæres instituit, & portiones in quibus eos instituit, & tempus in quo conficitur testamentum; aliter si prædicta deficient, vel aliqua, vt supra de ijs, testamentum corrumpit: auth. quod sine. C. de testam. etiam qd testamentum sit nuncupatiuum: vt d. gl. in auth. si modo. C. fam. mercif. & si huic testamento imperfecto inter liberos admiscetur extranea persona instituta hæres, inualidum est quò ad eam & accrescit liberis. d. l. hac. §. ex imperfecto. C. de testam. l. si. C. fam. mercif. valent tñ legata in eo facta extraneis. auth. quod sine. C. de testam. Quòd si filius naturalis instituitur à patre, vel linea paterna, si illi relinquatur in testamento solèmnit; debet obseruari forma subscriptionis, vt supra, iuxta authen. si modo: C. fam. mercif. & auth. quod sine. C. de testam. & sic valet testamentum, licet testamēti solèmnitas non adatur. §. ex imperfecto. C. de testamē. qua subscriptione deficiente, cū & requisita solèmnitas ei defuit, corrumpit; qd si testamentum est nuncupatiuum, minus solèmnit & imperfectum non subsistit inter naturales. Guill. Bène. in c. Raynuitus. verbo, testamentum. l. nu. 83. de testam. Boer. q. 240. Clar. lib. 3. senten. §. testamentum. q. 12. Quòd si filij sint legitimari inter eos valet testamentum. minus solèmnit, modo;

modo quo supra, de legitimis & natura libus dicitur, Cassan. in §. de succes. bast. in consuet. Burg. Imò ex vsu si scriptura in arca patris inueniatur, vel apud notarium, vel aliū manu eius scripta, & subscripta, qua contineatur eius dispositio & diuisio bonorum inter filios; etià sine testibus facta, qui nec illi se subscripserint, est sequenda. auth. quod sine. C. de testam. modo apposta sit dies, & extensè sine notis pater suam descripserit voluntatem. Bal. in d. auth. & idem si pater non scripserit, sed scripturà ab alio confectam subscripserit, dicēs eam esse suū testamentum. Cast. conf. 93. lib. 1. Clar. loco cit. q. 14. qd si scriptura nec scripta, nec subscripta à patre ad sit, nō valet, nisi subscripta à liberis sit, quia sic valet iure contractus inter eos initi. Clar. ibi nu. 6. Guill. Bened. loco cit. nu. 87. & hæc dispositio non solèmnit inter liberos nō reuocatur per sequentē, nisi in ea contineantur omnia iuris solèmnia, & dicatur in ea expressè reuocari prius testamentum. auth. hoc inter. C. de testamē. Et nedum inter liberos, sed etiam inter nepotes, & alios inferiores descendētes validum est testamentum imperfectum quò ad solèmnitates, vel ab aho, aut alio ascendēte masculo, vel fœmina fiat. auth. de testam. imperf. in princ. nō valeret tamen testamentum imperfectum descendētiū inter ascendentes: vrdicit Molina d. tr. 2. disp. 128. ver. An verò. vbi & subdit, quod & supra est tactum, licet testamentum aliqui nullam ex duobus testibus sustineatur inter filios, si tamē sit imperfectum ex alijs capitibus, vt quia solis nubus hæres sint instituti, vel filius prateritus, inualidum esse inter liberos. ex Claro d. §. testamentum. q. 8. Alius casus est in quo sustinetur testamentum, licet non ad sint septem testes, fauore causæ piæ institutæ, in quo duo testes sufficiunt. cap. relatum. de testam. Guill. Bened. verbo, testamentum. l. n. 57. modo non sit imperfectum ratione voluntatis, vel si non habeat formam ex qua fides aliqua elici possit: vt dicit Boer. decif. 93. nu. 10. & Gul. Clar. lib. 3. senten. §. testamentum. q. 7. dū modo habeat aliquā probationem, sic enim valet etià si solo

nutu voluntas testatoris constat. gl. in c. eum tibi. de testam. Alex. in l. iubemus. C. de testam. nec vbi causa pia instituit, necesse est vt legitima filijs titulo institutionis relinquatur. Barr. in l. 1. num. 6. C. de sacr. fan. eccl. Alex. in l. inter cætera. ff. de lib. & posth. & etiam vbi ratione causæ piæ testamentum est imperfectum, & simul etià extraneo aliquid relinquatur, valet etiam extraneo relicto. Sal. in auth. cassan. C. de sacr. fan. eccl. licet id non procedat in testamēto inter liberos, vt supra est dictum, modo fraus nō ad sit. Fauore etiam religionis sine solèmnitate recipitur testamentum eius qui religionem ingreditur. §. illud. auth. de monach. Abb. in c. in præsentia. de probat. Guill. Bened. in d. verbo, testamētum, n. 53. Praterea, alius casus est si testamentum fiat coram Imperatore, Rege, vel alio principe non recognoscente superiorem, sic enim validum est sine alia solèmnitate, dum apud acta sit. l. omnium. C. de testa. Iul. Clar. d. §. testamentum. q. 56. ver. antep. vbi de clarat, quòd dicatur factum coram Rege. Couar. in rubr. de testa. 2. p. nu. 2. qd intelligitur nō solum si fiat coram eo, sed etià si id confiteretur: idem ibi testans de cōi. Sic si fiat coram parocho, & duobus testibus. Dur. in arte test. tit. 2. caut. 2. & si non sit parochus requiruntur quatuor testes. Bello. conf. 12. n. 2. testas de cōi; qd ego intelligerē si fiat in terris Imperij epalis etià ecclēsiæ inter laicos. Vterius alius casus est in casu necessitatis, vt in testamento rusticorum, qui & conficiunt testamentum in loco vbi plures testes inueniri non possunt, sat sunt quinque. l. si. C. de testam. & idem videretur tempore pestis, & fugæ ob bellū, vbi plures testes adhiberi non possunt, quinque sufficiunt; modo ciuitatem vacuum populus dereliquerit, & aer sit corruptus, aliàs septem requiruntur. Bal. in l. si. C. de testa. Guill. Bened. §. testamentum. l. n. 13. & 14. & Clar. d. §. testamentum. q. 36. licet turius sit, vt septē adhibeantur, nec duo sufficiant: vt d. Molina d. tr. 2. disp. 127. ad si. & Villalobos in cōibus opin. verbo, testamentum. nu. 22. cōdem d. forte esse qd tempore pestis quinque testes sufficiant.

Est & alius casus in testamento mlii-
T 4 us,

nis, q̄ in expeditione belli conficit, quod validum est cum duobus testibus, etiam q̄ feminae sint, modo sint rogati. l. diuus. ff. de milit. test. & testatur de comuni. Clar. in d. §. testamentum. q. 55. & 58. & dum est in praelio potest testari, vt poterit. ff. verbo tenus, vel proprio sanguine, vel alio modo scribendo suam ultimam voluntatem in vagina, scuto, ense, clipeo, vel alia re, aut digito scribendo in terra, & modo quolibet, diu modo id confret ex duobus testibus rogatis omni exceptione maioribus. l. milites. C. de testamen. milit. & etiam potest pro parte decedere testatur pro parte non, & ad tempus instituere heredem. l. si miles vnū. de milit. testam. l. in fraudem. §. miles. l. miles ira heredem. eod. l. certi iuris. C. eod. modo sit descriptus in numero militum, vel statim cingendus extra tirocinium. l. ex eo tēpore. l. si filius familias. ff. de milit. testam. l. scriuarios. C. eod. quo priuilegio gaudet etiam alij qui necessario castra sequentur. l. si. ff. de milit. testam. l. i. ff. de bon. poss. ex testam. milit. vbi glo. & Bart. Clar. d. §. testamentum. q. 15. & modo miles pubertatem sit egressus, etiam si sit surdus, vel mutus. l. si ruffinus. l. fin. C. de testam. milit. §. quiniū. Instit. de testam. mil. & modo non sit in potestate patris, nisi post emancipetur. §. denique. Instit. eod. nisi quod ad castra, de quo infra; & hoc testamentum valet solum intra annum à missione honesta. §. sed haec tenus. Instit. eod. l. quod dicitur. l. quod constitutum. l. testamenta eorum. ff. de milit. testam. Extra expeditionem verò in hibernis, vel æstiuis, vel apud se miles tenetur seruare testam. formam iuris communis, excepto quod licet iuribus sit de bonis castrensibus testari potest. l. pen. C. de test. mil. §. 1. Instit. eod. & de hoc videndum latius tract. de Militibus.

Iure quoque canonico duo testes sufficient in testamentis in terris ecclesie cum presbitero parochiali. c. cum esses. de testam. & in alijs seruandus mos regionis, vbi legibus, scilicet Imperij non viuunt. Guid. Pap. q. 262. Bald. in l. cunctos populos. §. colum. & ibi Bart. i. c.olum. C. de summa Trin.

Similiter si statutum disponat, vt in testamento sufficiant minus septem testibus, valet. Ias. in l. r. C. de sum. Trin. nu. 37. quod tamen non ligat forenses, vt ibi dicit num. 40. cum communi.

Similiter si à testatore sit electa fides heredis, non requiruntur alia solemnitas, nec alij testes. Ias. in l. questionū. nu. 14. Q. de fideicom. testans de communi.

Est tamen & casus in quo plures solemnitates requiruntur, quàm iure communi statuatur in testamento nuncupatiuis, scilicet in testamento cæci, in quo requiruntur septem testes, & tabellio, qui si haberi non potest, octauus testis adhiberi debet, & coram eis conuocatis & rogatis exprimere se velle sine scriptis testari, & ibi exprimere nomina hereditum, & dignitates eorum, & initia ita aperta vt cognosci possint qui sint, & ex quā parte vniūque in successionem admitti debent, & quid vnumquemque legatarium vel fideicommissarium alio qui velit, & omnia de mō palam fieri possunt tamē & omnia esse scripta quādo testes vocantur, & tunc legi à tabellione, vel eo qui tabellionis vicem subierit, cæco profertense eam esse ipsius voluntatem, & subscribi debet testamentum ab omnibus testibus, & sigillis signari tamē testibus, quàm à tabellione. l. hac consultiissima. C. qui testam. facere possunt. Vbi tamen cæcus inter liberos testatur, sufficit solemnitas aliorum qui inter liberos testantur: vt dicit Molina d. tract. 2. disp. 1. 30.

Tertia species testamenti est Militaris, de qua supra est dictum, & habetur in tract. de Militibus.

Quomodocunque verò fiat testamentum, non sat est quod testamentum coram legitimis testibus sit coeptum, nisi & perfectū sit, vt quia testator amplius loqui non valuerit, vel alia de causa, sic enim est nullum omnino etiam quod ad illa quæ testator coram illis testibus stauerat. l. si quis cum testamentum. l. ex ea scriptura. ff. de testamen. l. furiosum. C. qui testamen. facere possunt. §. ex eo autem solo. Instit. quibus modis testam. inf. Couarr. in cap. relatum. r. num. 9. de testamen. testans de communi, valet

tamen

tamen eo casu testamentum vbi non constat an testator ulterius progredi voluerit, sed res est dubia. Molina d. urac. 2. disp. 127. in prin.

Publicatio vero testamenti non est necessaria quando concurrunt in eo tabellio publicus, vt d. Couar. in c. cum esses. nu. 1. 2. de testam. modo testes audiant vel intelligant testatoris voluntatem, ex vsu tamen contrarium seruatur, vt publicari debeat, & ad id testes rogari, scriptura vero in testamento nuncupatiuo non est necessaria ex eius substantia, sed tantum ex probatione, & ob id tutum est eam adhibere, l. cōtrahitur ff. de pignor. Hęc de testamentorum speciebus, & in eis requisitis.

Ver. De quibus testari quis possit, vel non.

5 Testari debet quibus quis possit. **O**portet vero vt testamentum effectum sortiat, vt & in contractibus euenit, vt quis disponat de ijs de quibus iure disponere potest quæ scilicet in hominum commercium cadere possunt, modo quo supra de contractibus est actum, nec de alienis, l. si. ff. de pact. conu. vt de re aliena, potest tamen aliena legare, ea conditione, vt heres illa emere cogatur si dominus vendere velit, & ea tradere legatario, vel eorum estimationem domino vendere nolente c. filius, de testam. l. cum alienam C. de leg. §. non solum. Inst. eo. vt nec dispositio valet quæ contra bonos mores sit l. filius qui l. qui dam in suo, ff. de cond. instit.

Ver. Testari quis possit vel non, & quis institui.

6 Testari quis possit vel non. **R**equiritur præterea vt testari volens idoneus sit, nec iure prohibeatur, l. i. quæramus, vbi gl. ff. de testam. idoneus vero est omnis qui nō prohibetur. Prohibentur vero qui carent libera voluntate vel non habent suam rerum liberam dispositionem. Vnde pueri ante quattuordecim annos si masculi, & ante duodecim expletum, si feminae testa-

ri non possunt, quia iudicium animi eorum nullum sit, vel nō rationabile. l. qua ætate ff. de testam. l. pupillus de reg. iur. §. præterea. Inst. quibus nō est perm. fac. test. l. si frater, C. qui test. fac. poss. vltima dies tamen incepta habetur pro completa d. l. qua ætate, ante non licet etiam si sagacitas suppleat ætatem, potest tamen princeps dispensare, vt impubes testari possit si iudicium suppleat ætatem, alias non, etiam miles, l. si. C. de test. mil. nec etiam ad pias causas impubes potest testari. Abb. in rubr. de test. Molina, tra. 2. disp. 136. in fi. Secundo, testari non possunt furiosi amenes, stolidi, & qui carēt vsu liberi arbitrij plene delibero dum eo carent, si enim habeant lucida interualla, tunc enim confectum valet, etiam si ad amentiam redeant. §. 1. Inst. quibus non est promiss. fac. test. l. furiosum. C. qui test. fac. poss. l. aduersa, ff. de testam. c. si. de testam. & tunc dicuntur habuisse lucida interualla cum ex testibus patet eos illam habuisse cognitionem, vt noscent quid agerent, & satis esset ad committendam culpam mortalem, in dubio enim non censentur habere lucida interualla, vt d. Molina, d. tra. 2. disp. 136. col. 1. Tertio, mutus & surdus simul à natiuitate, & similiter si ex morbo aliquis mutus sit, nec scribere sciat, iure humano testari non potest, cum opus sit vt homo proprijs verbis, vel scriptura exprimat suam ultimam voluntatem, vt valeat, surdus tamen testatur, & mutus tantum si scribere sciat, l. discretis, l. iubemus vbi Bart. C. qui test. fac. poss. prodigus, Quarto ob defectum rationis cui à iudice bonorum suorum administratio sit interdicta, testari non potest, valet tamē confectum ante eam prohibitionem. l. iis cui, de testam. §. item prodigus. Inst. quibus non est perm. fac. test. nec etiam ad pias causas. Abb. in rubr. de testam. Quinto, eo quod quis voluntati alienæ si subiectus testari nō potest vt seruus sibi, et si liber fiat post testamentum confectū, vel etiam tempore quo testatur ignoret se liberum factum esse à domino, vel dubitet de suo statu, etiam quod vere liber sit, testamentum est nullum. l. qui testamento dominum cum seq. l. filios familias; 2. ff.

2. ff. de testam. cap. illud. 1. 3. q. 2. valet tamen testamentum eius ad pias causas si vere liber est, etiam quod id ignoret, vel de eo dubitet, vt & valet testamentum militis qui dubitat de suo statu si talis est. l. ex militari. §. si miles. ff. de mil. test. Abb. in rubr. de testam. Inde, captiuus qui ab hostibus detinetur, vel obses loco captiuorum, dum in eo statu est, & promissum non impletur, testari non potest, ante tamen confectum testamentum valet si domum reuertantur iure postliminij, & etiam licet in eo statu moriatur ex l. Cornelia. §. si. Infit. quibus non est perm. fac. test. l. eius l. obsides. l. lex Cornelia. ff. de testam. sic feruus pœnæ damnatus vltimo supplicio, & capitali crimine, vt ad bestias, ad ferrum, ad macellum testari non potest quia eius bona publicantur, & amittit libertatem l. eius qui §. si. de testam. & irritum est etiam testamentum ante factum l. si quis filio, §. irritum. ff. de iniust. rupt. irrit. nisi appellatum sit à condemnatione, & pendente prouocatione testamentum fiat l. qui à latronibus, §. si. de testam. & damnatus ad mortem civilem, vel naturalē etiam si fugit de manu iudicis testari non potest l. eius ff. de testam. l. qui vltimo. ff. de pe. non tamen qui damnatur ad perpetuum carcerem nisi bona eius publicentur, Clarus d. §. testamentum. q. 23. nec accusatus si ante condemnationem moriatur, quia interim potest testari l. si quis, de testam. nisi post mortē sententia eius bona publicentur, vel si ex conscientia criminis sibi mortem, consciuerit sic enim testari non potest l. ex iudiciorum de accus. l. si quis filio, §. eius q. de iniust. rupt. nec prohibetur testari damnatus ad pœnam inferiorem, vt truncationem manus, effusionem oculorum, & huiusmodi Bar. in l. eius, §. si cui, de testam. nec relegatus, cum non amittat libertatem vel ciuitatem, & probabiliter etiam damnatus morte in absentia quia non sit in manu iudicis potest testari quo ad ius commune non quo ad fauores municipales, vt d. Silu. testamentum. 1. num. 3. ver. 7. Sed quia hodie damnatis ad mortem non admittitur libertas §. deportati, auth. de nupt. auth. sed hodie C. de dou.

int. vir. nou. const. 2. nec omnium bona publicantur, auth. bona C. de bo. danat. ideo possunt testari nisi eis auferantur bona, vt & captiuus hodie testari possunt, cum inter Christianos non fiant captiuus. Abb. in rubr. de testam. & ex Nou. 40. vt & qui captiuus à latronibus piratis, vel seduciosis, cum quibus ius belli indictum non est, testari possunt l. hostes l. si quis ingenuus, §. in ciuilibus ff. de capt. l. qui à latronibus de testam. sexto, ratione subiectionis alterius voluntati, monachus licet ante ingressum religionis, alias non impeditur, libere disponere possit, etiam sine in ris solemnitate, §. illud auth. de mon. Bar. in. auth. si qua mulier nume. 7. C. de sacr. eccl. Dec. in conf. 3. 1. num. 3. nec rumpitur postea ingressu religionis, si dum id condidit cogitauerit de ingressu, & aliquid reliquit monasterio est ingressus titulo institutionis, licet & si nil ei reliquerit prius testamentum sustineatur, Bar. in d. auth. nume. 8. Ripa in l. si vnquam q. 35. nu. 94. C. de reuoc. don. quod si ante ingressum religionis non cogitans de ingressu, testatus sit, & postea ingreditur, per ingressum rumpitur testamentum si monasterium est capax successio, & monasterium est loco filij dum modo ingrediendo deducatur se & sua expressē monasterio non aliter, Bar. in d. auth. si qua mulier nume. 7. quo casu licet corrumpat testamentum quod attinet ad institutionem, cetera tamen firma manent, clarus 3. lib. sent. §. testamentum, q. 28. nu. 4. Molina tamen d. tra. d. etiam legata corrumpere disp. 139. in si. qui & d. absolute valere testamentum etiam quod non cogitauerit de ingressu, modo non ad sint scilicet illa verba, quod se & sua offerat monasterio, quæ tunc censetur mutare voluntatem, quod satis probabile videtur, post ingressum, tempore nouitatus libere quis testari potest etiam sine licentia superioris, licet si moriatur dum est nouitius in religione ab intestato ei succedat monasterium non proximi, si monasterium capax sit idem Clarus, loco cit. nume. 6. auth. nunc autem C. de ep. & cler. Couarr. de testam. cap. 2. num. 4. Clarus, d. §. quæst. 28. & si nouitius nil reliquit monasterio,

rio, non rumpitur testamentum. Nau. in c. non dicatis, num. 81. 83. Couar. in c. 2. de testam. nu. 4. post professionem vero in religione probata emissam testari non possunt auth. ingressi C. de sacr. eccl. heremite tamen possunt c. prælatum 19. q. 3. & professe etiam certo casu possunt disponere de certa parte bonorum inter liberos, iuxta auth. si qua mulier C. de sacr. eccl. & auth. nunc autem C. de ep. & cler. potest tamen Papa concedere religiosi facultatem testandi vt d. Nau. in c. non dicatis, numero 89. & in apol. q. 3. monit. 11. Couar. in c. 2. nume. 50. de testam. distinguendo, vt ibi d. Nau. & Molina; d. tract. 2. disp. 141. in si. qui & d. religiosos commendatarios etiam coniugatos non posse testari, nisi disponendo inter liberos iuxta auth. si qua mulier, alleg. qui & ibi & disp. 139. plura dicit de Reu. patribus Illustr. societatis Iesu, an possint testari vel ne, & de hac materia plura ego dixi in tract. de regularibus Septimo, clerici seculares, licet de eorum bonis patrimonialibus libere disponere possint, non secus ac laici c. nulli 12. q. 2. & de acquisitione eorum ministerio ecclesiastico præterquam de redditibus beneficiorum, Couar. in cap. 1. de testam. clar. libro 3. sent. q. 27. Nau. in apol. q. 1. monit. 22. & q. 3. mon. 1. De bonis vero ecclesie quæ non sunt redditus, vt prædia, testari non potest quis alias incurrit prouocationem beneficij, & ex communicationem & alienatio est nulla, cap. ambitiofa; de rebus eccl. non al. in extr. comm. Quo vero ad redditus ecclesiasticos, de ea parte reddituum; quæ beneficiarius suæ competentis sustentationi subtrahit, vel ultra competentem sustentationem; sua industria labore & vtilitate, quam ministerijs attulit ecclesie; est promeritus, potest testari ad quoscunque vsus, Nau. in d. apol. q. 1. mon. 30. & mon. 78. num. 3. licet in foro exteriori vix possit probari, Idem si aliqua de suis bonis insumpserit, quæ poterat insumere de redditibus beneficij; nec cum id fecit; animum habuit compensandi sic insumptum, potest testari ad quoscunque vsus de equali portione reddituum sui beneficij, & idem si de proprijs bonis aliquid

conuulit ecclesie, nec habuit animum id compensandi, potest testari de equali portione reddituum ecclesie ad quoscunque vsus. Nau. in d. apol. q. 3. mon. 4. nu. 3. Extra quos casus; beneficiarius de alijs redditibus suorum beneficiorum, vel in seipsis permaneant, vel in aliquo alio in quo est factus locupletior; testari non potest etiam ad pios vsus; in quibus poterat viuens donatione transferre. Couar. in c. cum in officijs, de testam. nu. 62. nisi de modica quantitate disponat rerum mobilium illa relinquendo; vel pauperibus vel religiosi locis; vel sibi seruientibus iuxta seruitij modum etiam quod consanguineis sint d. et sed bona illa iure communi pertinent ad ecclesiam in qua erat beneficiatus; scilicet capitulo si eras canonicus inter canonicos diuidenda; vel si habebat dignitatem canonicalem, si vero alias erat beneficiatus; acquiritur successor in beneficio; c. relatum, 2. de testam. c. cum vos, de off. ord. c. præfenti, cor in 6. & si habet plura beneficia inter ea est diuidendum arbitrio prudentis, d. c. relatum c. quia sepe; d. el. in 6. clem. statutum; de elect. postea Paulus III. Iulius III. Paulus III. & alij eos redditus vacantes Camera Apostolicæ applicarunt; quæ tamen Bullæ in multis locis non sunt in vsu; potest etiam consuetudo introducere, vt beneficiarij etiam episcopi disponant de redditibus ecclesiasticis de quibus supra est dictum non posse testari, & si est legitime prescripta facit validum eorum testamentum etiam quod disponatur ad vsus non pios; vt & valet consuetudo quod si ijdem decedat ab intestato; bona eorum omnia etiam ex beneficijs quæ sita; pertinent ad eorum hæredes; licet Papa possit hanc consuetudinem tollere; nec ijdem tuti sunt in conscientiam; si ea relinquunt in vsus prophanos; vel consanguineis diuitibus sine causa rationabili; vel in causa sunt absque fortuito euentu; vt ab intestato ad eos deueniant; cum & sic impendendo viuens mortaliter peccent, vt d. Molina; d. tract. 2. disp. 147. 11. concl. quod ego intelligerem si vsus sit illicitus; vel relictum magni qui & d. Papam posse concedere, vt disponatur de huiusmodi redditibus

dicibus etiam ad usus prophanos etiam episcopis, simpliciter tamen concessam huiusmodi licentiam intelligi de vobis pijs, qui & d. si praelatus ante acquisitionem ecclesiam non habuit patrimonium, reliquum post mortem censeri quaesitum ex bonis ecclesiae, quando vero habebat, statim iudicio prudentis, vt pro parte vtriusque vel alteri tantum adiudicetur, de qua re videndus est Abb. late in repet. cap. cum esset. de testam. Couar. in c. 1. de testam. Clarus, d. q. 27. cit. octavo, filius familias ante annos pubertatis testari non potest, eo vero expleto de bonis suis castrensibus vel quasi testari potest, de aduentitijs vero siue praefer dominium habeat in eis usus fructum, vel usus fructus pertinet ad patrem testari non potest etiam cum patris consensu, Inst. quib. non est perm. fac. test. in princ. l. penul. & si. C. qui test. fac. l. qui in potestate, ff. de testam. ca. licet, de sep. in 6. & est communis opinio. Couar. in rubr. de test. p. 3. num. vlt. Clarus, d. §. testamentum, q. 18. de aequitate tamen canonica filius familias de patris consensu de aduentitijs ad pias causas statuere potest c. licet, de testam. in 6. non tamen forte in testamenti forma, sed alia vltima dispositione vt donatione causa mortis, glof. in d. cap. l. tam is §. i. ff. de don. causa mortis, Molina tamen ex Abb. & Couar. in rubr. de test. d. tunc potest etiam testari de patris consensu, & si in illa vltima voluntate facta ad pias causas, legata faciat alijs personis, corrumpit, & reseruantur venientibus ab intestato, Bal. Alex. Salic. in l. senium, in si. C. qui test. fac. poss. Clarus d. §. q. 5. num. 8. Excipitur clericus filius familias qui licet non eximatur a patria potestate, tamen habet liberam suorum bonorum potestatem & usus fructum, vnde de illis potest testari, modo legitimas portiones relinquat descendentijs si adsunt, sin minus ascendentijs, auth. presbiteros, C. de ep. & cler. Abb. & Couar. in c. quia nos, de testam. Nau. in Man. cap. 17. nu. 142. Silu. clericus, q. 4. nu. me. 10. quod intelligitur de clericis etiam tantum primae tonsurae, vt ibi d. Couar. modo habeat beneficium ecclesiasticum, vel gaudeant priuilegio clericali, bona vero in-

telligitur etiam adueniunt clerico post clericatum etiam aduentum, in ijs enim non habet pater usus fructum, secus in quaesitis sic ante, & ideo de illis non potest filius testari, qui tamen potest testari de titulo patrimonij ad quem est ordinatus, Molina, d. tr. 2. disp. 138. nono, ratione criminis, publicus vsurarius testari non potest nisi soluat vsuras, vel cautionem det de ijs soluendis, cap. quamquam, §. si. de usu. in 6. quae cautio debet esse fideiusoria, vel pignoratitia, d. cap. nec etiam potest donare causa mortis, nisi praedictis seruatis, Clarus, li. 4. sent. §. donat. 7. Couar. lib. 3. var. ref. c. 3. nu. 9. nec disponere potest ad pias causas, siue testamento, siue codicillis, siue donatione causa mortis fiat, si cautio non praestitit, nisi non valens cautionem praestare, cum signis contritionis decesserit, tunc enim ex aequitate, solutus prius vsuris, relictus pijs causis est exequendum ab haeredibus. Couar. loco cit. Silu. vsur. 9. q. 7. Molina, d. tr. 2. disp. 137. vers. testamentum, decimo, excommunicatus licet possit testari etiam si sit denunciatus iuxta communem opinionem, vt per Abb. in rubr. de testam. & ibi Couar. p. 2. num. 18. Siluef. testamentum l. q. 3. ver. 9. Si tamen vltra excommunicationem, in aliquo delicto statuatur, vt id committens sit intestabilis vt in c. fecelicis de poe. in 6. is testari non poterit, Molina d. disp. 137. ver. de excommunicato, vel si excommunicato bona adimantur in aliquo casu, vt in c. decernimus, de sent. excomm. vbi glof. & idem de heretico, cap. cum secundum de haeret. in 6. cum & post mortem possint eius bona apprehendi, licet possint retineri vsque ad sententiam declaratiuam super facto. Siluef. d. q. 3. ver. 12. vnde decimo, infamis ob libellum famosum in aliterum confectum testari non potest l. is cui, §. si. l. cum lex, ff. de testam. l. lex Cornelia. §. si. ff. de iniur. non aut infamis ob aliud crimen testari prohibetur Couar. lib. 3. var. ref. c. 3. num. 8. Clarus §. testamentum q. 25. Silu. loco cit. ver. 15. duodecimo, reus criminis lesae Maestatis in testabilis est post sententiam declaratiuam l. quisquis, C. ad l. Iul. Maest. decimotertio, bannitus si eius bona sint publicata,

blicata, testari non potest nisi alibi habeat bona, vel bona non confiscentur, l. eius qui apud hostes §. 1. de testam. differentia tamen est an quis sit intestabilis quia lege prohibitus, vel quia non habeat bona, quia primo casu etiam si habeat bona, testari non potest, secundo, sic. l. hereditas, ff. de pet. haz. l. 2. §. filius, ff. de vulg. & potest dare tutorem filijs, quod sine testamento fieri nequit, vel eo diciliter testamento firmatis, Imola in c. quia ingredientibus num. 7. de testam. & vbi intestabilis non sit, in confiscatione non comprehenditur bona post acquisita, nec haereditas delata & nondum adita, Ias. in l. si stipularis fuerim, §. cum stipulamur, nu. 7. de verb. oblig. Dec. conf. 44. si tamen deferatur ei haereditas intra annum transmittit ad fiscum, si tale ius sit quod transeat in haeredes extraneos, non vero si non transeat ad haeredes extraneos, Clarus, lib. 5. §. si. q. 78. nu. 23. 24. Ias. in l. si quis mihi bona, §. seruus, de acquir. haz. & alia sunt etiam quae eo casu non transeunt in fiscum de quibus Clarus ibi. Alij porro non prohibiti testari possunt etiam senes egrj, manu truncati, Eunuchi, peregrini & huiusmodi senium, C. qui test. fac. poss. l. qui manus, ff. de testam. l. eunuchis, C. qui testam. fac. poss. auth. omnes peregrini, C. comm. de success. Non potest demum quis pro alio testari, vt tutor pro pupillo vel furioso, l. illa institutio, l. captatori, de her. inst. l. 2. de vulg. l. humanitatis, C. de impub. vt nec per nuntium vel procuratorem quis testari potest, Guil. Ben. in c. Rainutus, verbo: condidit, nu. 15. de testam.

Ex his vero qui testari non possunt, multi nec ad pias causas disponere possunt, de quibus supra est dictum, & late explicat Silu. testamentum l. q. 4. scilicet furiosus, impubes, nec filius familias nisi de peculio castrensibus, vel quasi, de aduentitijs non inuito patre, etiam in quibus filius habet usus fructum, nec prodigus post interdictum disponere potest ad pias causas, nec damnatus ad mortem naturalem, vel civilem cum bonorum confiscatione, nec vsurarius, cum non liceat disponere de alieno, nisi vsurarius habeat alia bona non quaesita ex vsuris,

vt & damnatus si retinet bona vsque ad mortem de fructibus potest testari ad pias causas, nec seruus, religiosus, nec reus criminis lesae Maestatis, cum careat bonis; dubius tamen de suo statu potest, & excommunicatus, & qui non potest loqui, si signis annuar, & latius distinguendo in his, vt supra est dictum.

Ver. quis possit institui haeres vel non.

Quarto. Vt testamentum valeat requiritur, vt is instituat haeres qui iure non prohibetur, vetatur Testamento vero institui hostis ciuitatis omnibus, to relinq. ff. ad Trebell. & comunitas iudaeorum, quib. potest vel similis, etiam si ij habitent inter Christianos, l. i. C. de iudaeis, nec collegium illicitum, vt quod publica auctoritate erectum non est l. collegium, C. de haz. inst. priuati tamen ex ijs collegijs institui possunt l. cum senatus, ff. de rebus duobus. Nec deportatus, nec damnatus in perpetuum ad metallum, qui nec legatarij esse possunt, nisi pro alimentis aliquid eis sit relictum l. 3. ff. de ijs que non scriptis hab. l. i. C. de her. inst. Nec hereticus aut apostata etiam ex testamento militis, l. manichaeos, & l. si. C. de heret. l. 3. C. de apost. nec eorum credentes fautores defensores, nisi infra annum ex quo sunt ipso iure excommunicati, satisfecerint, auth. credentes, C. de heret. c. excommunicamus, §. credentes, de haeret. nec insequens Cardinales, c. felicis, de poenis in 6. Nec illegitimi nisi certis casibus & portione de quibus infra, nec alij, vt Banniti qui impune possunt occidi, j enim capere non possunt ex bonis illius ciuitatis vbi banniti sunt, aliunde sic, vt & qui impune non possunt occidi Clarus, lib. 3. sent. q. 19. 20.

Ver. De requisitis in Testamentis.

Requiritur praeter supra enumerata ad hoc vt testamentum valeat, vt in Testamento debita seruetur, & primo, vt dimittis que sponatur iuxta superius dicta, vocatis te-requirantibus,

tur, p̄ter scribas, & hæres in testamento institua-
 supra re- tur, quia sine hæredis institutione nullū
 lata. est testamentum, §. ante hæredis Inst. de
 leg. l. i. ff. de hgr. inst. & institutio debet
 esse aperta, vt intelligatur quis insti-
 tuatur, tacita enim improbat, nisi sub
 indefinito vocabulo quis instituitur, vt
 hæres veniens ab intestato, si erat talis
 persona quæ necessario debebat institui,
 vel ex hæredari, vt est filij, qui necessario
 expresse debet institui, vel ex hæredari
 9. secus si erat extraneus, Clarus d. verbo
 institutio est de es- testamentum, q. 3. n. 2. & 3. nec refert
 sentia te- an institutio sit in principio testamenti,
 stamenti, in medio, vel in fine, §. ante hæredis, al-
 & quō. leg. l. i. de hgr. inst. secundo, debet hæres
 institui, vel in tota hæreditate, vel in quo
 ta, vel in re certa, quia hoc casu si solus
 sit institutus, vt in fundo, nullo dato ei
 cohæredere, omnia bona ex natura institu-
 tionis ei accedunt, secus si habeat hære-
 dem vniuersalem, Clarus loco cit. q. 36.
 num. 2. l. i. §. si ex fundo. ff. de hgr. inst. l.
 quoties, C. eo. & fat est dicere, lucius, ti-
 tius mihi hæres esto, vel lucius hæres es-
 to, vel, lucius hæres, l. i. §. qui neque, §.
 hæc autem §. si ex fundo, ff. de hgr. inst. l.
 quoniam indignum, C. de test. tertio, In-
 stitui potest quis pure & sub conditione,
 non autem ad certum tempus, vel ex cer-
 to tempore, §. hæres, Inst. de hgr. inst. l.
 si quis instituitur, l. hæreditas, ff. de hgr.
 inst. vt vsq; ad quinquennium petrus sit
 hæres, & ex illo Antonius, sicut & nō po-
 test quis decedere pro parte testatus, &
 pro parte intestatus; & si quis ita teste-
 tur post quinquennium à morte mea Pe-
 trus sit hæres, vel decem annis sit hæres,
 talis conditio habetur pro non adiecta,
 & est hæres absolute, vt & qui instituitur
 in certa re, nullo alio dato cohæredere, in
 integram censetur institutus, §. hæres,
 Inst. de hgr. inst. l. hæreditas ex die. ff. de
 hgr. inst. nisi, vt supra sit miles, qui potest
 pro parte testatus pro parte intestatus
 decedere l. in fraudē, §. miles, ff. de mil.
 test. vel nisi iniquabiliter ignorat iuris
 dispositionem sic disponens, intendēs, vt
 hæredes ab intestato venientes post cer-
 tum tempus poterunt bonis suis, quia
 tunc in vtroque foro succederent, & in-
 telligeretur institutus rogatus ab illo tē-

pore eis hæreditatem restituere, Trebel-
 lianica non detracta; Si quis etiam in
 diem incertum hæres est institutus, vt si
 dicatur, in diem qua frater meus duxe-
 rit secundam uxorem, instituo hæredem
 Antonium, valet illa institutio vt condi-
 tionalis, l. dies incertus, ff. de cod. & dem.
 quo casu si frater ducat uxorem viuo
 Antonio, censetur institutus hæres Anto-
 nius à die obitus testatoris, quod si ux-
 orem non ducat, hæres est frater. si abin-
 testato succedit, & idem si dum eam du-
 cit, non viuit Antonius, dum vero p̄det
 conditio adit frater hæreditate, in cuius
 potestate est vt conditio eueniat, vel nō,
 præfuta cautione de restituenda hæredi-
 tate, si conditio impleatur. Si etiam quis
 instituitur in diem incertum quando
 sit futurus, certum tamen quod sit futu-
 rus, valet institutio, vt si dicatur hæres sit
 Consobrinus meus in die qua eius ma-
 ter mortua fuerit, interim tamen frater
 defuncti, si adest, erit hæres, valet etiam
 institutio si quis dicat instituo Petrum
 in die qua ipse morietur, qui in puncto
 quo mori cœperit erit hæres. Si quis etiā
 instituat vnum hæredem vsque ad decē
 annos, & alium post, valet institutio,
 quia primus ex illo tempore censetur
 rogatus secundo hæreditatem restituere,
 sine Trebellianicæ deductione, & si
 interim secundus moriatur, primus erit
 absolute hæres, Molina, d. tract. 2. disp.
 156. pura etiam & certa, vt supra, debet
 esse institutio hæredis, vnde si alienæ vo-
 luntati id committatur, vt, instituo quē
 Petrus voluerit, non valet institutio, l. il-
 la institutio, l. captatorias, ff. de hgr. inst.
 l. captatorias, C. de test. mil. valet tamen
 illa institutio si in potestate tertij sit illa
 conditio implere, vt instituo Petrū,
 si Antonius tali die Capitolium ascende-
 rit, l. nonnunquam, ff. de cond. & dem.
 Valet tamen institutio, sic, si institutus
 voluerit esse hæres, vel legatum legata-
 rius habere, quod operatur quod si ante
 mortem id non acceptetur, nō transmi-
 tatur ad hæredes, etiam casu quo alias
 transmitteretur, l. si ita legatum, §. illi si
 volet l. senatus, §. legatum vbi glo. de leg.
 l. i. si ita expressum, ff. de cond. & dem.
 Quod si legatum non in liberam volun-
 tatem,

tatem; sed in arbitrium hæredis, vel ter-
 tij conferatur, valet, & si ij non arbitren-
 tur sine causa rationabili, quod non de-
 beat, debetur l. si sic, ff. de leg. l. i. fidei-
 commissi, §. si fidei commissum, de leg.
 3. quia id intelligitur eis commissum vt
 prudentibus, & bonis viris, vt & valet si
 relinquatur ea conditione si meruerit,
 debetur relictum, si modo meritum
 apud virum bonum fideicommissarius
 posuit, quia fat est quod vir bonus, licet
 non hæres, meritum agnoscat, glo. in l. r.
 de leg. 2. sed si in liberam voluntatem hæ-
 redis locetur, vt si voluerit, est conditio-
 nale, & si hæres moriatur vel legatarius,
 anteq̄ declaret se velle esse hæres, reddi-
 tur nullum d. §. sic, & l. r. de leg. 2. pari-
 ratione si institutio hæredis in alterius
 arbitrium locetur, valet vt legatum, qui
 si iudicet non debere esse hæredem assi-
 gnata ad id ratione sufficienti, hæreditas
 deuoluitur ad venientes ab intestato, ni-
 si alius in eo euenit sit institutus, sed si
 ratio non erit sufficiens, sic institutus hæ-
 res erit, sic quoque electio certæ personæ
 in arbitrio alterius poni potest; sic, re-
 linquo hæredem bonorum meorum quē
 patruus meus voluerit, vel quidam do-
 ctus & pius certus vir, & idem de legato
 & fideicommissi, l. cum quidam, de leg.
 2. l. unum ex familia, eo. l. unum, §. r. de
 rebus dub. Couar. in c. cum tibi num. 1. r.
 de testam. & si sic instituti non eligatur,
 sine ratione, si constat de quibus dicatur,
 hæredes vel legatarij testatoris erunt, &
 si detur electio eligendi quem voluerit
 cum morietur, poterit dum viuit reuo-
 care electionem, & aliam efficere, & si
 electio est commissi liberæ voluntati ele-
 ctoris, poterit eligere etiam indignum
 ita vt sit valida electio, secus si eius arbi-
 trio committatur, quia tunc edignum tan-
 tum poterit eligere, Molina d. tr. 2. disp.
 157. quibus tamen casibus dici non p̄t,
 Petrus instituat vel leget cui sibi videatur,
 sed bene instituo, vel lego cui videbitur
 Petro, quia institutio hæredis, vel legata-
 rij non potest pendere ab alterius arbi-
 trio, sed tantum eius aliqua qualitas, vt
 ibi d. Molina, & bene.

Excipitur tamen à regulâ prædicta
 quando quis legat, vel instituit causam

piam, tunc enim id validum est etiam si
 committatur liberæ alterius voluntati,
 vt si dicatur, instituo hæredes meos eos
 pauperes quos Petrus voluerit, vel relin-
 quo centum aureos puellæ nuptui tra-
 dendæ si Petrus voluerit, c. cum tibi, de
 testam. vbi Couar. nu. 12. facit l. id quod
 pauperibus, C. de ep. & cler. & idem de
 relictis ad redemptionem captiuorum,
 vel alias causas pias l. nulli, C. eo. tit. l. si
 quis ad declinandum, eo. tit. nec ab hu-
 iusmodi legatis detrahitur falcidia.

Vbi vero quis relinquat bona sua pau-
 peribus non exprimendo quibus, vel ad
 opera pia non exprimendo quæ vel vbi,
 electio pertinet ad eum quem testator
 designauit, qui si nullū designauit, vel in-
 negligens sit, id pertinet ad episcopum
 loci vbi testator habebat domiciliū, vel
 eius Vicariū, & si testator est extraneus,
 & ita distans vt nesciatur vnde sit, vel ve-
 ctura sit difficilis, id spectat ad episcopū
 vbi is mortuus est; Distributio vero, vel
 fiat per episcopum vel alium, est fienda
 in loco vbi testator habebat domiciliū,
 vel vbi mortuus est si ignoretur locus do-
 micilij, vel multum distet, & iisdem lo-
 cis opera pia fienda, vbi testator aliud
 non expressit l. nulli l. si quis ad declinā-
 dum, C. de ep. & cler. §. si quis autem au-
 th. de eclef. tit. Couar. in d. c. nume. 14.
 nec est erogandum hospitali pauperiori,
 vt ibi, d. Couar. & quando quis disposi-
 tionem suam alterius arbitrio commit-
 tit, non dicitur decedere intestatus, quia
 intelligitur velle expendi in operibus
 pijs, secus si commississet eius liberæ vo-
 luntati hanc dispositionem, iuxta supe-
 rius dicta, vt dicit Couar. in d. capit. &
 Molina, d. tracta. 2. de iustitia, disp. 157.

Vt vero prædicta melius intelligan-
 tur, quatenus dictum est de essentia tes-
 tamenti esse quod aliquis in eo hæres
 instituitur; Aduerendum est quod hæ-
 redes dicuntur, vel in tota instituantur
 hæreditate, vel in quora, vt tertia, vel
 quarta parte, l. quoties, C. de hgr. inst. r.
 vbi enim plures instituantur hæredes nō
 expresso in qua parte, equis portionibus
 succedunt, & si vnus sit, in tota hæredita-
 te censetur institutus, si aliud non sit ex-
 pressum l. si quis ita scripserit, ff. de hgr.
 instit.

instit. nisi ubi testator plures instituit, vnum instituat per se, & alios sub nomine collectiuo, vt instituo Petrum, & filios Pauli, Petrus enim succedit in dimidio, & illi in alio, nisi additum sit, Petrus & filij fratris mei ex æquo mihi hæredes sunt, tunc enim succedunt ex æquis portionibus l. interdum de her. inst. Conar. in c. Rainutius, §. 2. de testam. in quibus euentibus voluntati testatoris ex coniecturis elicita est standum, in dubio vero debent dici ex æquo instituti.

Secundo aduertendum, in proposito, quod hæreditas, & hæres personam defuncti representant l. hæres, de usufructu. ex quo fit vt omneius quod pertinebat ad defunctum transeat ad heredem l. hæres in omne, ff. de acquir. her. nisi esset personale, vt usufructus quod extinguitur cum persona, vt alias est dictum; & ad eum omnia etiam iura defuncti transeunt, simul cum ere alieno defuncti, & onere soluendi legata, modo quo infra; & si vnus est hæres ille solus representat personam defuncti, si plures omnes integre, & quilibet in parte & sic etiam ad debita tenetur l. cum à morte, C. de rei vend. l. 2. C. de hæred. act. l. 2. §. fin. ff. de præst. stip. Et licet institutus in re certa vt fundo, sit etiam ipse hæres, tamen differt parum à legatario, & proinde nec ad debita defuncti tenetur l. quoties, vbi gl. C. de her. inst. nisi solus sit absque cohærede, quia sic in integrum institutus censetur, vel secum institutus moriatur ante testatorem, vel repudiet hereditatē, aut eam non adeat & proinde non transmittat, in casibus in quibus non transmittitur non adita, sic enim in re certa instituto accrescunt omnia bona, non venientibus ab intestato l. i. §. si ex fundo l. quoties, §. si duo l. ex facto. 2. ff. de her. inst. Silu. legitima nume. 14. ne quis decedat pro parte testatus pro parte non, contra ius nostrum, de reg. in. Id vero intelligitur quando quis institutus in re certa est institutus per verba directa non communia, vel obliqua, quia tunc habent vim solum legati, & succederent in euentu de quo supra, venientes ab intestato, dicuntur vero verba directa per quæ denotatur aliquid relinqui immediate, & dire-

cte à testatore, vt instituo Petrum, vel relinquo ei omnia bona mea, vel certam partem, & si is hæres non est, instituo Paulum, obliqua vero cum accipitur de manu hæredis, vt cū dicitur, rogo, volo, mando vt hæres meus restituar hereditatem Petro, vel ei tale legatum soluar; Alia præterea verba sunt propria & ciuilia, vt Petrus sit hæres, instituo Petrum in bonis meis, vel tali fundo, quæ ad legatum, vel fideicommissum trahi non possunt ex sermone proprietate, Alia porro verba sunt communia quæ se habent & ad directam institutionem hæredis, & ad fideicommissariam, vel legatam, vt relinquo, succedat, substituo, quia possunt intelligi quod capiat ab hærede, & à testatore, vt dicit Bar. in l. centurio, de vulg. Abb. & Conar. in c. Rainutius, de testam. Quibus explicatis, si quis alicui bona vniuersim, vel aliquibus relinquit, eo quod vniuersitas bonorum ad solum heredem spectat, est institutio directa hæredis, siue id fiat per verba ciuilia propria directæ institutionis, siue communia, vel obliqua, dummodo ex indirecta forma verborum clare non intelligatur mentem testatoris facere fideicommissariam substitutionem, & etiam si diceretur, lego omnia bona mea Petro, esset hæredis institutio & non legatum, l. quoniam indignum C. de testam. quia in vltimis voluntatibus magis statum mentis testatoris quàm verbis. Sed quia successio in aliqua re determinata secundum se habet rationem legati, nisi verbis ciuilibus, & specialibus quæ hæredis institutionem demonstrant, alicui relinquitur, intelligitur solum legari, & non eum cui relinquitur heredem institui, & etiam licet verba aperter institutionem hæredis tunc significet, non censetur institui hæres, nisi alius vniuersalis, nec in quota, vel in defectum similitum hæredum instituitur. Quod si duo sint instituti hæredes, vnus in vna re certa, & alius in alia, & illis accrescit tota hereditas vel quia nullus alius est institutus hæres, vel in eorum defectum, quilibet retinebit sibi relictum licet sit inæquale, reliquum vero equaliter eis accrescet, l. quoties, §. si duo, l. ex facto. 2. ff. de her. inst. nisi aliter

conferret de voluntate testantis quod inæqualiter esset dividendum iuxta proportionem primi relictum, d. §.

Vbi vero quis est institutus in quota, & nullus alius est institutus, vel institutus moritur ante testatorem, vel repudiat, aut eam non adiuuit hereditatem, reliquum hereditatis accrescit instituto, & non succedunt venientes ab intestato, §. hæreditas. Verf. & si vnum. Inst. de her. inst. Sic etiam incrementum hereditatis accrescit institutis in quotis, sed in proportione quotæ ad quotam, l. quamquam, C. de mil. test. l. sed & plures, de vulg. l. i. C. de impub. Id tamen fallit in testamento militis, in quo, licet quando putat se integre disposuisse de bonis suis habeat locum ius accrescendi, vt supra, vel si integre disposuit, si tamen sciens integre non disposuit, incrementum bonorum suorum de quo non disposuit, deuoluitur, non ad institutos, sed hæredes venientes ab intestato, l. si miles vnum ex fundo. ff. de mil. test. l. 2. C. de test. mil. & quod dictum est vbi quis est institutus in re certa, vel in quota, nullo dato cohæredere in totum succedere, habet locum etiam in foro conscienæ, Silu. hæreditas 3. nu. 3. Abb. in c. 2. de testam. ad si. nisi dolus adhibitus sit, persuadendo testatori si ita fieret institutio, reliquum bonorum accrescere venientibus ab intestato, tunc enim venerunt ad restitutionem, & etiam in foro exteriori si id innotesceret. Quod si testator instituit vnum in quota vel re certa, nil aliud disponens de bonis suis, sed exprimens quod deueniatur ad institutum, eo casu succedunt in totum venientes ab intestato, cum onere tamen soluendi illam quotam instituto, cum testator est ignorans iuris, vel quod institutus contentus illa quota tenetur restituere reliquum venientibus ab intestato absque alia detractioe Trebellianicæ, vbi disponens est iuris sciens. Molina d. tract. disp. 155.

Quarto, vt valeat testamentum aliqui necessario quandoque sunt instituendi hæredes, vel expresse exheredandi causa exheredationis expressa. Pro cuius rei intelligentia, aduertendum est quosdam dici suos, quosdam necessarios, quosdam

voluntarios hæredes; Necessarius hæres ex parte hæredis non testatoris, est tantum seruus qui si à domino instituitur, ex quo actu consequitur libertatem, §. 1. Inst. de her. qual. vel ita tenetur acceptare hereditatem, d. §. & §. sui, si eo. Voluntarij hæredes extranei sunt si instituantur, ex parte vtriusque sui sunt filius filia nepos neptisue ex filio qui in potestate morientis sunt, si modo quo ad nepotes, vt hæredes sui sunt, eorum pater tempore mortis aui defierit esse hæres vel morte, vel quia à patris potestate sic liberatus, tunc enim nepos vel neptis succedit in locum patris, & hi dicuntur sui hæredes, quia domestici hæredes sunt, & viuo adhuc parte domini quodammodo existimantur, §. sui autem. Inst. de her. qual.

His ita constitutis, si quis suos & legitimos habet hæredes tenetur illos hæredes instituere, vel si eos vult exheredare oportet vt alleget legitimam causam, quæ si non proberit testamentum est nullum, saltem quo ad institutionem, etiam si filius non dicat id nullum, quando est preteritus. Villabos. in verbo. testamentum, nu. 44. testans de communi, debentur tamen ex eo legata. Alex. cum communi conf. 36. nu. 8. libr. 1. Si vero posthumus prætereatur non legata magna, sed tamen parua sustinentur. Alc. de presump. rei. præf. 13. cum communi. §. aliquid quoque capitulum, §. siue igitur omnes, auth. vt cum de appell. cogn. auth. non licet, & auth. ex causa, C. de lib. præf. idq; siue filij sint legitimi, & naturales in potestate constituti, siue emancipati, quibus debetur saltem legitima in bonis patris, & matris, vel adoptiui. §. 1. auth. de triente & sem. gl. in §. exheredatos, auth. de her. & Falc. §. emancipati. Inst. de her. quæ ab int. masculi vel feminae, l. maximum vitium, C. de lib. præf. §. tum autem. Inst. de inoff. test.

Causæ vero exheredandi recitantur in §. causas auth. vt cum de appell. cogn. pti Exheredatio si quis in parentes manus iniecerit, tio quibus lapide fuisse manu, & huiusmodi eum ex causis percutiendo & cum culpa mortali, quia fieri deat. si id ageretur ob patriæ vel sui alteriusque legitimam defensionem, non posset ob

id exheredari Couar. in c. Rainutius, numero 9, de testam. ut nec arbitror si leuis sit iniectio, ut quia eum trahat per vestem & huiusmodi, secundo, si grauem & inhonestam iniuriam eis intulerit contumelia puta. scda. eos afficiendo, in quo index arbitrarj debebit, tertio, si eos accusarit in causis criminalibus que non sint contra rem publicam vel ecclesiam, ut si eos accuset heresis vel criminis lese maiestatis, quam poenam incurrit extra hos casus criminis eos accusado, ex quomors, exilium, infamia notabilis, vel membri abscissio, eis sequatur, & idem si talis filius non coactus testis sit in eadem: aduersus patentes aduocatus, vel criminis delator, Couar. ibi numero 1. quarto, si maleficus, sit & cum maleficus versatur, vel sit veneficus vel incantator. Couar. ibi numero 2. quinto, si vitæ parentum per venenum vel alio modo insidiari tentarit, etiam effectum non secuto, ut si pater ad id venenum, nisi poenitentia ductus, antequam res detegatur, desistat. Couar. ibi numero 3. sexto, si filius noverca sua, vel concubina patris se immiscuerit, quod intelligitur de concubina domi retenta, nisi ignoret eam vxorem esse vel concubinam patris, quia sic excusatur a pena, septimo, si delator contra parentes extitit ex quo graua damna sunt passus in bonis arbitrio prudentis, delato crimine in iudicio. Couar. ibi. Octauo, si parentes in carcere sint inclausi, & filius petitus recusat: si debere pro eis ob debitum vel personam, quam poenam incurrit soli filij masculi, nonno, si quis liberorum verarit aliquem suorum parentum condere testamentum, si enim patres post poruit illud condere, potest eum exheredare, & si ob id non valuit condere testamentum, vel non mutauit iam factum, ut volebat, qui in ea causa fuit, amittit quipsum de bonis testatoris obuenire debebat, & sicco defertur, & coparatione facti, qui aliter erat heres institutus, vel legatum ei relinquendum puniatur poena dupli. §. & hoc peruenit, aucth. ut nulli iud. & si is solvendo non sit, de bonis testatoris tradit cuiusq; debet quæ ei relinquere testator volebat, & prohibitus fuit, & prohibere dicitur etiam

si id efficeret impediendo tabellionem, vel testes: ne accedant ad testamentum, condendum glof. in d. §. causas, auct. ut cum de appellat. cogn. & l. r. & 2. ff. si quis aliquem testi. prohib. l. i. & 2. c. eorum decimo, si filius patres voluntarios parentum, id est contra, interarenarios, vel mimos se sociauerit, & in hac professione permanserit, nisi parentes eiusdem sint professionis, quod intelligitur de ijs qui pretio & ex officio mimi sunt, vel se conducunt ad gladiandum cum bestijs, vnde decimo, si aliquo ex parentibus volente filia, vel nepri maritum dare, & dotem secundum vires substantiæ, illa non coactus sit, sed luxuriosam vitam agere elegerit, quæ tamen si peruenierit, vbi ad viginti qqq. annos, & parentes distulerint eam marito copulare, & ex hoc forte in corpus suum peccarit, vel marito libero se copularit, non potest ob id exheredari: aduertendum vero pro intelligentia præsumi parentes eam velle nupti tradere nisi contrarium probetur, necesse est, quod filia semel vel bis occulte peccarit, ut possit exheredari, nisi vitæ luxuriosam eligat in lupanari, & licet ante viginti quinque annos cui: vult nubari inuis parentibus si liber sit, non potest ob id exheredari, glo. in auct. sed si post. C. de inoff. testam. Sor. 4. d. 29. q. 1. art. 4. ad 4. Clarus §. testamentum, questio. 41. & licet pater vitæ luxuriosæ adhuc potest filiam sic viuente exheredare, non tamen mater si idem facit, Couar. in c. Rainutius in princ. numero 1. §. de testa. Non potest tamen filia exheredari ob id solum quod contra voluntatem patrum rationabilem contrahat etiam cum inferiori se ante viginti quinque annos in foro conscientia si contrahit in facie ecclesie modo ab ecclesia permissio, Couar. in epit. 2. p. c. 3. §. 8. num. 5. & dixi in tr. mat. c. 5. sed dos ei debetur, duodecimo, si quis ex parentibus furiosus fuerit, & filij eius obsequium, & curam competentem non præbuerint, & is ad sanamentum redierit, potest illos ut ingratos exheredare, qui si ad eam non redeat, & extraneus videat eum neglectum à filijs, & prosequatur eis, ut curam eius agant, qui id negligant, si is in domum suam.

suam eum receperit, & eum custodierit proprijs sumptibus vsque ad finem vitæ, tota hereditas ad eum spectabit, sic tamen ut si testator prius testamentum conserat, legata & alia in eo scripta, præter heredis institutionem, impleantur, auct. liberi. C. de ep. auct. decimo tertio, si aliquis pactum in captiuitate teneatur, & liberatus, vel vnus eorum non festinauerit eum redimere, isque captiuitatem euadat, potest filios sic ingratos exheredare, quod si in captiuitate moriatur, & negligentia descendendum, vel aliorum heredum ab intestato, vel qui ex testamento se institutos agnouerint redemptus non fuerit, per episcopum ecclesie, vel alios ministros ecclesie ad quæ ille pertinuerit, confici debet inventarium omnium bonorum illius, & ex ipsi captiui sunt redimendi exclusi omnino hereditas, & si is testamentum conserat omnia in eo contenta implenda sunt præter heredis institutiones, quæ procedunt modo ingratos excedat ætatem xvij. annorum, ad redimendum tamen huiusmodi captiuum licitum est minori qui xvij. annum excesserit, contractus celebrare, etiam alienando bona talis captiui pro eius redemptione, & teneatur captiuus redemptus stare ijs contractibus, §. si vnus de prædictis auct. ut cū de appell. cogn. decimo quarto, si parentes catholici sint, filij vero à fide defecerint, §. si quis de prædictis, d. auct. præterea potest filius exheredari per iniuriam causam ei illatam Curr. Iun. conf. 148. nu. 1. testans de cõi, & per alias causas graues similes superioribus, vel maiores. Rimi. in §. 1. nu. 3. 8. Inst. de don. cū cõi. si tam filius commissa causa ingratitudinis vitio patre, poeniteat, & veniam petat, non potest exheredari. Villabos. in comm. op. verbo. exheredatio. nu. 143. testans de cõmuni.

Conuerso possunt filij in aliquibus casibus exheredare patres suos, primo, si parentes liberos suos ad interitum vitæ tradiderunt, eos scilicet accusando de crimine ob quod poena mortis sint multandi, nisi sit crimine heresis, vel lese maiestatis, secundo, si probetur parentes filiorum vitæ veneno maleficijs, vel alio modo insidiatos esse, tertio, si pater cū vxore

vel concubina filij domi retenta se immiscuerit, quarto, si patres liberos suos testamentum circa ea de quibus libere testari poterant conserat prohibuerint, modo supra in filio expresso, quinto, si vir vxori, vel vxor viro venenum dederit, ut interficiat, vel à mente alienet, vel aliter alter alterius vitæ insidiatus sit, filij enim exheredare possunt parentem eum qui tale crimen commiserit, sexto, si parentes curam filij, qui iudicium rationis amiserit, non habuerint, potest eum filius sanus mente factus eos exheredare, modo in hoc supra in casu quoque filiorum expresso, septimo, si filius vel filia in captiuitate detineatur, & parentes negligentes fuerint in curanda eorum redemptione, in quo locum habent dicta quoque supra de filijs in tali euentu, & si parentum negligentia in captiuitate decedat vel heredum aliorum, ex ipsorum bonis, de quibus testari poterat, captiui, vis supra sunt similiter redimendi, octauo, si filio catholico existere, aliquis patrem in heresim infidelitatem lapsus sit, §. siue igitur cum seq. d. auct. ut cum de appell. cogn.

Quibus vero casibus exheredare est licitum, fas est & alimeta denegare, & dotem filij subtrahere, præter ea sine quibus vita non conseruaretur. Quod si pater non potuit exheredare filium, vel conuerso, quia pater subito à filio sit occisus, vel ignorarit causam exheredationis, non possunt heredes causam ingratitudinis obijcere & sic auferre hereditatem, vnde indigno, primo tamen casu id possent si probet parricidium, ut alibi dicitur; Extra vero causas prædictas, nisi sint equæ graues, ut quia quis sit pator patriæ, tenei potest, quod non liceat exheredare, vt d. Molina d. tr. 2. disp. 176. Dubio. 1. & 2. Si vero pater in suo testamento filium inserta legitima causa exheredauit, & postea eum recepit in suam amicitiam, si ante non confecerit testamentum, non potest eum exheredare nisi ex noua causa, & etiam si non reuocet testamentum, censetur abolita illa causa exheredationis, & ob id ut iniuste exheredatus rumpit testamentum, ut ibi dicit Molina, Quod si filius exheredatione

aliquis agat poenitentiam ante mortem patris qui illum exheredavit, non potest ob id obijcere heredati scripto reditum ad meliorem frugem, vt ibi. d. Molina. cum Couar. in d. c. Rainutius, nu. 18. 19. de testam. nisi vsupra, pater eum receperit in pristinam amicitiam, per professionem tamen emissam in religione probatam, ante mortem patris tollitur causa ingratitudinis preterita ita vt exheredari non possit, & si ante professionem erat exheredatus tollitur huiusmodi exheredatio. cap. si. 19. q. 3. & sequitur Molina id indi-
fincte in d. disput. 176. in fi.

12 **Heredes** si sumus, reditus fiat, si testator non habet descendentes, tenetur instituere hæredes ascendentes in portione saltem eis debita, aliter testamentum est nullum quo ad heredum institutionem, vel si in minori portione quam debita instituantur agent quærela inofficiosa ad supplementum. Ascendentes vero intelliguntur necessarii instituendi, vt pater & mater, si vterque tempore mortis testatoris viuat, patre vero vel matre deficiente, aui paterni, & materni sunt necessario instituendi, & si ex vna parte tantum ij, aui ad sint, illi soli in integra portione sunt instituendi, in defectum auorum, proauii sunt instituendi, & sic ascendendo proximiores in gradu alijs in portione integra sunt præferendi, quod si ex parte vnius parentum sunt duo aui, vel proauii, ex parte alterius vnus tantum, portio legitima est diuidenda in duas partes æquales, & vna diuidenda inter vtramque auium, vel proauum ex parte vnius parentum, altera dimidia integra pertinet ad eum qui solus superest ex parte alterius parentis, auth. defuncto. C. ad Sen. contra Tertull. §. consequens autem & §. sequenti auth. de her. ab int. quibus tamen casibus, si testator habet fratres mares, vel fœminas vtrinque coniunctos admittuntur ad successionem ex testamento, vel ab intestato cum ascendentes secundum viriles portiones, vel per capita, d. auth. defuncto, quod si mater extet & auius paternus, sola mater succedit, quia in linea ascendentium non representatur persona defun-

cti, vt in descendentes.

Tertio loco, libertus si liberos habeat legitimos & naturales non tenetur instituere heredem patronum, quibus deficientibus ab intestato in omnibus eis succedit patronus, ex testamento vero si in bonis habet minus centum aureis nikteneatur ei relinquere, si ceterum vel supra, tenetur relinquere patrono tertium suorum bonorum, §. sed nostra, Inst. de success. lib. & §. multis. Silu. manumissio. q. 6.

Quarto loco, si testator habeat filios illegitimos tenetur quidem ad alimenta eis præstanda, non tamen tenetur eos heredes instituere, potest tamen non existentibus legitimis ascendentes, vel descendentes relinquere eis omnia bona sua, l. humanitatis, C. de nat. lib. auth. licet. C. cod. tit. §. ne igitur. Verf. si vero filios. auth. quibus modis nat. eff. sui. existentibus vero legitimis descendentes solum est licitum eis, & ipsorum matricam vnciam relinquere, id est duodecimam partem suorum bonorum. §. ne igitur, Couar. in epit. 2. p. c. 8. §. 4. nume. 11. & si mater deficiat licet eis relinquere vnciam prædictam. Couar. ibi, quod si non ad sint legitimi descendentes, sed tantum ascendentes, legitima portio ascendentes est relinquenda, reliqua bona illegitimis potest relinquere, §. si vero habuerint, auth. quibus modis nat. eff. sui. auth. licet. C. de nat. lib. & casu quo pater potest naturalibus filijs relinquere potest & naturalibus nepotibus pariter relinquere, vt pater & auius instituere, deficiente legitima prole, filiū naturalē aut legitimum filij sui spurij, si id fiat intuitu nepotis non patris, nisi nepos esset ex filio genito ex incestis nuptijs. Molina d. tr. disp. 166. §. conclus. & disp. 167. 9. conclus. mater tamen tenetur si non sit illustris, relinquere legitimam illegitimis, §. 1. Inst. de incest. nupt. l. si qua illustribus. C. ad Orfic. nisi sint adulterini incestuosus filij presbiterorum, qui etiā à bonis matris excluduntur. auth. ex cõplexu. C. de incest. nupt. nō tñ ab alimētis, vsup. Q. si parentes præter narrata superius aliquid filijs illegitimis reliquerint, vel dederint peccat mortaliter dātes & accipientes si summa notabilis sit, & est restituendū

acce-

acceptum post mortem dantis illius hereditibus scriptis si habet vel venientibus ab intestato, ante mortem vero ipsi danti, Bar. in l. si ff. de his quibus, vt ind. Couar. in epit. 2. p. c. 8. §. 5. nu. 3. 8. Clarus li. 3. sent. §. testamentum, q. 31. Si vero pater bona sua relinquat extraneo sine vlla gratamine, vel conditione, ea tamen spe quod illegitimo aliquid det, tunc sic institutus non tenetur ei aliquid dare, etiam si certo sciret patrem non reliquisse ei si non sperasset quod illegitimo daret, si tamen aliquid dat spurio, licet id potest retinere, Couar. d. §. numero 8. Quod si parens aliquem inficum instituat suum heredem, & eum grauet, vt hereditatem, vel partem eius restituat filio spurio, valet institutio, & nil tenetur restituere spurio, & idem licet conciscius sit institui & grauari illo modo, dummodo ipse ad id se non adstringat, imo si hæres institutus, & testator eum roget vt hereditatem, vel partem eius restituat spurio, modo publice nec occulte ad id se obliget, valet institutio, nec tenetur aliquid dare spurio, Couar. d. §. 7. nume. 7. sed si sic hæres institutus palam vel occulte se illi astrinxit restituatur hereditatem filio spurio, mortaliter peccauit simul cum testatore, & filius si eo titulo bona accipiat, ea bona pertinent ad fiscum, l. 3. in princ. §. cum ex causa l. penult. ff. de iur. fisci cum omnibus fructibus etiam ante litem contestatam, & is fiscus est ecclesiasticus, si heres est clericus licet pater & filius sit laicus, & e converso si pater est clericus, & hæres laicus pertinent ad fiscum secularem; in foro tamen conscientie si heres nil promisit testatori, sed ex sua liberalitate, vel gratitudine partem hereditatis, vel totam tradidit filio spurio, in nullam incidit poenam, & vbi incidit in poenam quia ad id se fide astrinxit, sentit Couar. d. numero 9. cum Soto, quod teneatur hæres etiam nulla expectata sententia id fisco restituere, in quo tamen, Molina disput. 169. §. conclus. dissentit, mihi tamen plus applaudet opinio Soti, quia id non est simplex poena quæ non debetur ante condemnationem, sed potius modus, & initium vitio-

Parti Secunda,

sum, ideo non acquirit eius rei dominium; quo tamen casu in foro fore si heres interrogetur à iudice an fidem præstiterit de restituenda hereditate spurio, non tenetur respondere nisi id sit semiplene probatum, vt ibi dicit Molina cum Couar. probabile tamen est, quod si ante latam sententiam is tradat aliqua ex ijs bonis spurio liberaliter, & nõ ob fidem datam, quod filius possit id retinere, & si earradit putans se ad id teneri, sic accipiens tenetur id restituere fisco, tenendo prædictam opinionem. Quod si duo habeatis filios spurios conueniant inter se de instituendo iuuenice spurios, inualida est huiusmodi dispositio, vt ibi dicit Molina, & si quis spurium suum instituat heredem ea conditione si post mortem testatoris princeps eum legitimet, valet institutio, vt ibi. d. modo statim petatur legitimatio, nec semel etiam denegetur. Si vero filij sint legitimati per subsequens matrimonium, vel à principe, ita sunt instituendi, vt & legitimi, vt dicit Molina d. tracta. 2. disput. 172. 173. Secundo modo si sint legitimati viuente patre secus si post. §. his igitur, auth. quibus modis nat. eff. leg. glos. & Docto. in l. Gallus. §. & quid si tantum, ff. de lib. & posth. & etiam debetur in bonis paternis alio modo legitimatis, licet ij modi nunc non sint in vsu. Fern. in d. in quartam. 2. præf. cap. primo, numero 9. & posthumis si viu nascantur, §. posthumi. Inst. de exher. lib. & ingredientibus religionem quæ capax sit successionis, auth. ingressi. C. de sacr. eccl. l. fin. §. 1. C. de ep. & cler. & exheredatis bona mente, non autem ob ingratitudinem, & etiam nepotibus in bonis aui, mortuis filijs, & quandoque filijs eius quæ dote contentę renunciare bonis paternis. Fern. in l. in quartam cap. 1. num. 11. 12. 13. Guid. Pap. decif. 598. nu. 2.

Quinto loco, licet frater non teneatur necessario instituere fratrem heredem ad hoc vt testamentum per eius præteritionem non rumpatur, si tamen is instituat heredem extraneum laborantem infamia iuris, vel facti, qui inter probos estimaretur vilis, vel prauorum

V 3

mo-

morum, vt si esset ebriofus, vel ludo dilapidaret omnia, tunc enim concedetur fratri quærela inofficiosi testamenti, nisi frater præteritus etiam infamia laboraret, vel testator fuisset ingratus, mortem illi intentando, vel actionem aduersus eum sine causa excitando, vel illi procurando amissionem omnium, vel maioris partis bonorum, & prædicta intelliguntur etiam si frater præteritus sit saltem consanguineus ex parte patris, quia si sit frater tantum ex parte matris non conceditur ei actio, vt nec filio fratris loco defuncti, nec si seruus defuncti esset institutus hæres, l. 3. l. fratris l. fratres, C. de inoff. test. ver. soror autem, Inst. de inoff. test.

Quod vero dictum est, rumpi testamentum, si filius vel ascendens sint præteriti, intelligitur non si non sint instituti hæredes in omnibus bonis, id enim non est necessarium ad hoc ne testamentum rumpatur, sed intelligitur quando non est eis relicta debita legitima portio. Hæc autem portio legitima talis est, quod si testator quattuor, vel pauciores filios habet, legitima sit tertia pars bonorum inter ipsos æqualiter diuidenda, si vero plures sint quàm quattuor, legitima sit dimidium bonorum, masculi vel feminae sint, §. 1. & 2. auth. de triente & semisse, auth. Nouissima, auth. vnde si pater, C. de inoff. test. legitima vero debita ascendentibus est tertium bonorum testatoris, vt d. gloss. in d. auth. nouissima, & esse communem opin. Docti testatur Molina, d. tractat. 2. d. disput. 159. ver. de iure communi. Aduertendum præterea differentiam esse an quis descendens, vel ascendens sit præteritus in testamento, sic enim omnino rumpitur testamentum saltem quo ad institutionem heredis, & idem si sine causa sint exheredatari, si vero non sint præteriti, sed minus legitima portione eis sit relicta, valet quidem testamentum, sed agunt actione inofficiosi testamenti ad supplementum legitime portionis, quasi contra officium pietatis sit res legitima non relinquere quæ iure nature debetur, §. aliud quoque capitulum, §. siue omnes & §. si tales, auth. vt cum de appellat. cogn.

auth. non licet auth. ex causa, C. de lib. præter. & vbi præteriti sunt, vel sine causa exheredati, ab intestato succedunt, sic tamen vt legata in ijs testamentis congrua fideicommissa liberantes, donationes tutorum & alia huiusmodi adimpleantur, d. auth. non licet & auth. ex causa.

Aduertendum vero, pro intelligentia prædictorum, quod nomine descendentiū, intelliguntur tam per paternam quàm per maternam lineam, & tam emancipati quam non, etiam si posthumi sint l. maximum vitium, §. penult. & si. C. de lib. præter. §. sed hæc quidem, Inst. de exhered. lib. §. aliud quoque capitulum, auth. vt cum de appellat. cogn. & etiam illegitimi legitimi, vbi portio est illis debita in bonis ascendentiū, l. si suspecta, §. 1. ff. de inoff. testam. & ex quacunque alia causa portio sit debita descendentiū, vt filij spurij possunt agere de inofficioso testamento matris, si mater non sit illustris, & coitus non sit punibilis. Couar. in epit. 2. part. capit. 8. §. 4. nume. sexto. Vbi vero, licet ascendentes possint relinquere ex testamento aliquid illegitimis, non tamen tenentur, non habet in eis locum quærela præteritionis, exheredationis, vel inofficiosi, vt dicit Couar. loco cit. Nōmine vero ascendentiū qui præteriti non possunt, ijs omnes intelliguntur, qui descendentiū de quibus supra est dictum in eadem linea respondent. Aduertendum præterea dicitur quod est testamentum in quo aliquis indebitus est præteritus, vel sine causa exheredatus, esse nullum, intelligitur nisi in eo sit apposita clausula codicillaris, quia tunc hæredes venientes ab intestato grauati censentur restituere incrementum ultra legitimam, detrahitis tamen ab eo legatis, eij cui hereditas in illo testamento erat relicta, vt d. Molina d. tract. 2. d. disput. 175. col. 1. 2. 3. & vbi ex prædictis causis rumpitur testamentum inualidatur tantum quo ad heredis institutionem, firmis manentibus legatis & alijs in eo contentis, vsupra est dictum, nisi quando posthumus est præteritus quia pater ignorabat vxor esse grauidam, vel quia credebatur mortuam, & huiusmodi, tunc enim non valet actio.

etiam legata in eo vel fideicommissa relicta, quia præsumendum est patrem ea non fuisse institutum, si conscius fuisset se filium habere arg. l. si cum vel, in vtero. C. de testam. mil. Clarus, d. §. testamentum q. 46. ad si. nisi sint legata pieiusmodi de quibus arbitrio prudentis præsumendum sit testatorem esse relictum etiam si conscius esset se filium habere, & idem de legatis non pijs, de quibus consideratis circumstantijs concurrentibus idem esset credendum, secus de alijs legatis pijs vel non, de quibus præsumendum sit quod testator ea non reliquisset si id sciisset, vel res esset dubia, quia in fauorem filij est iudicandum, vt ubi dicit Molina, Ver. Intelligendum præterea est, circa mediam. Aduertendum præterea ad hoc vt filius non censetur præteritus, & sic vt testamentum non censetur inualidum, non satis esse si parens filio titulo donationis legati, vel huiusmodi relinquat tantum, vel plus quàm sit legitima, sed oportet vt in hac portione hæres sit institutus, §. aliud quoque capitulum, auth. vt cum de appellat. cogn. Couar. in cap. Rainutius §. 1. de testam. Clarus, d. §. quæst. 38. cum vt honorentur, tum etiam quia institutionis competitus accrescendi, non autem legatarijs &c. nisi modo quo infra, cap. de legatis dicitur, hereditas tamen deficiens eis non accrescit.

Et idem intelligitur de ascendentiū quibus etiam titulo institutionis est relinquenda legitima portio, & non alio, vt testamentum sustineatur. §. aliud quoque, d. auth. vt cum de appellat. Et idem procedit etiam de iure canonico, vt opus sit relicta esse titulo institutionis prædictis non alio, vt testamentum sustineatur, Couar. d. §. 1. num. 1. Clarus, d. §. testamentum, quæstione 38. & etiam in testamento inter liberos, Couar. ibi. Clarus, d. §. quæst. 8. Ver. sed pone.

Quod si quis præterat filium causa expressa, eum tamen non exheredans, sed dicens eum non instituo ob talem causam, validum erit testamentum si causa probeatur quæ fat sit ad exheredandum, vt dicit Molina d. disput. 175. Ver. dubium est vtrum. Quod si filius com-

missit causam dignam exheredatione, vel præteritione reuera, quæ tamen probari non possit, potest tamen conscientiam hereditatem possidere, cum requiratur ex iure civili, vt id probeatur, nisi fraus adhibita sit ne probeatur, vt idem ubi d. Ver. dubium est quid si filius.

Quocunque vero pacto testamentum nullum reddatur etiam ex eo quod heres scriptus adire nolit, præteritio, vel exheredatio in eo facta causa inserta, reddatur ipso iure nulla l. si patronus, §. ex testamento, ff. de bonis lib. l. filij. Ver. sed cū exheredatio, ff. de bo. poss. contra tab. Vt etiam exheredatio valida sit, exprimi debet qui exheredatur nomine proprio, vel tali nota, ex qua dignoscatur certo de quo dicatur; vt si habens vnicum filium, dicat, filius meus exheres esto, vel si nota aliqua infamie ergo nominet, vt exheredo filium meum non nominandum, modo ex ea nota constet de quo dicatur, l. 3. ff. de lib. & post. oportet etiam, vt exheredatio pure, & sine conditione fiat l. 3. §. pure. ff. de lib. & posthu. l. si quis Sempronium, in si. ff. de her. instit. non potest etiam fieri in partem, sed in totum est fida, l. cum quidem, ff. de lib. & post. potest tamen exheredato relinquere legatum, datur tamen casus in quo potest exheredatio fieri in partem, vt cū ei relinquatur minus legitima, & subintelligatur exheredationis causa, declarando se velle in reliquis eum esse exheredatum, huiusmodi. n. institutio valet, nec actio ad incrementum cōceditur sic instituto, l. omnimodo. C. de inoff. test. Vbi vero quæ renuntiauerit bonis paternis in euentu quotalis renuntiatio valet, de quo Molina tractat disp. 49. & dixi supra de conuēt. in genere, licet quis à patre præteritur nō possit ob id dicere testamentum nullum, vt d. Molina, d. tr. Ver. qui cum iuramento, disput. 175. Clarus, §. testamentum, q. 43. quod intelligitur si renuntiatio in ipsa testamenti confessione fiat, secus si fiat ante confessionem testamenti, l. non potuit. §. si quis sua manu, ff. de bo. poss. con. tab. quia primo casu est renuntiatio cū pacto successioni paternæ de futuro, quod inualidū est, secundo modo est renuntiatio iuris de presenti quod valet.

13. Sunt tamen aliqui casus in quibus va-
 let renuntiatio partis legitime in boni
 alicuius filij, accedente patris consen-
 su, in quo pater perseveravitque ad mor-
 tem, primus est si fratres inter se conue-
 niant circa vinculum, & propter vincu-
 lum maioratus in imminutione, vel a-
 lio grauamine in suis legitimis in qui-
 bus patri, vel matri debent succedere, pa-
 tre consentiente & perseverante in con-
 sensu vsque ad mortem, quia tunc valet
 conventio filiorum, l. fin. vbi glof. C. de
 pact. & idem est in fratribus, similiter si
 quis post mortem eius qui ipsum exhe-
 redauit preterijue, expresse consentiat
 in tali testamento, vel tacite, vt si acce-
 pter legatum in eo testamento sibi reli-
 ctum vel eius filio, aut seruo, non pro-
 testando, se ea de causa non cedere iuri
 suo, vel si fuerit aduocatus aut procura-
 tor, vt legatum, vel aliud ex eo testa-
 mento aliquis consequatur, vel alias ta-
 cite illud approbet, non potest deinceps
 agere aduersus huiusmodi testamentum
 tamquam nullum, vel quærelam inof-
 ficiosa aduersus idem intentare l. penul.
 §. fin. l. vltim. l. si pars, §. fin. l. nihil inter-
 rest, ff. de inoff. testamen. Si tamen mi-
 nor, vel dum testamentum conficieba-
 tur consentit in sui præteritione, vel ex-
 hæredatione, vel post mortem patris ta-
 cite, vel expresse idem testamentum con-
 firmavit, conceditur ei, si nobiliter est
 legatus, restitutio in integrum vsque ad vi-
 ginti nouem annos ætatis suæ; Secun-
 do, si quis sit institutus, sed in minori
 portione quam sit legitima integra, si
 post mortem patris illam etiam portio-
 nem petat & recipiat, & etiam si der
 chirographum hæredibus se illam re-
 cepisse absque protestatione, quod sibi
 maneatius ad incrementum, adhuc ma-
 net ei ius ad incrementum, nisi specia-
 liter dicat, vel pactus sit se ea portione
 esse contentum, l. si quando, §. & ge-
 neraliter, C. de inoff. testamen. tertio, si
 quis sine causa inserta esset præteritus,
 vel exheredatus, & in eo testamento es-
 sent instituti heredes venientes ab inte-
 stato, quorum interesset testamentum,
 quo ad hæredum institutionem esse nul-
 lum, quia simul cum eis sit institutus

extraneus, & ob id potiores portiones
 fuissent recepturi ab intestato ob eius
 exclusionem, quam ex testamento, tunc
 etiam si filius præteritus, vel exhereda-
 tus post mortem testatoris, illud testa-
 mentum approbaret, nil omnino impe-
 dierit, quominus quibus aliorum possent
 agere de nullitate, l. si post mortem, §.
 fin. vbi Barto. & alij. ff. de bon. possell.
 contra tab. sed si præteritus, vel exhe-
 redatus esset cum causa, tunc quia te-
 stamentum non est ipso iure nullum,
 sed concederetur quærela sic præteri-
 to ad id annullandum, si causa inserta
 non probaretur, si tunc talis filius il-
 lud approbasset, non possent reliqui hæ-
 redes illud improbare. Quod si filius
 præteritus, vel exheredatus causa non
 inserta viuentis patris moritur, reconua-
 lescit tale testamentum morte eius,
 dummodo qui ab intestato heredes ce-
 rant futuri, instituti in eo sint, & conce-
 ditur illis bonorum possessio secundum
 tabulas, l. posthumus præteritus. Ver-
 idem, & circa. vbi Docto. ff. de iniustis
 rupt. & irritis. Vbi vero filius legitime
 est præteritus, vel exheredatus, & tem-
 pore mortis testatoris viuit, tunc filij
 eius nullum ius habent ad bona aui qui
 illum exheredauit, qui tunc non tene-
 tur eos instituire in portione alioqui de-
 bita filio, vt dicit Molina, d. disputat.
 175. quando vero testamentum est nul-
 lum ipso iure, quia filius non inserta
 causa legitima est præteritus, vel ex-
 heredatus, tunc tali filio competit ac-
 tio intra triginta annos à morte testa-
 toris ad illud dicendum nullum, qui-
 bus elapsis, non potest eam quærelam
 intentare aduersus heredes in eo insti-
 tutos. Couarr. in capitulo Rainuius, in
 principio n. 1. cum sequi de testam. &
 eidem filio competit remedium pos-
 sessionis bonorum contra tabulas l. pos-
 thumo nato. C. de bon. possell. con-
 tra tabulas, l. maximum vitium, §. san-
 oimus. C. de lib. prat. §. sunt autem, &
 §. nouissimè. Insti. de bon. possell. quod re-
 medium licet filijs, & parentibus duret
 solum per annum. §. cum igitur. Insti. eo.
 alijs vero spatio ceterum dierum. d. §. l. 2.
 C. qui admitti. habet hoc tamè commo-
 dum

dum, & huiusmodi tempus incipit tan-
 tum à tempore scientiæ. d. l. 2. id verò qd
 est iuris ciuilib, cum hoc sit de iure præ-
 terito, currit etiã ignorant. Quando ve-
 rò filius in potestate causa legitima in-
 sarta ex causa legitima præteritus est vel
 exheredatus inserta in testamento, & sic
 testamentum non est ipso iure nullum,
 sed venit annullandum per quærelam in-
 officiosa, tunc competit filio actio ad in-
 tentandam eam quærelam quinquennio
 tantum, nō à morte testatoris, sed à pun-
 cto aditæ hæreditatis computando, quo
 quinquennio elapso non potest eam am-
 plius intentare. l. si quis filium. in fi. cum
 l. scimus. §. illud præterea. C. de inoffic. te-
 stam. l. 2. C. quibus causis restit. in integ.
 necess. non sit. Couarr. d. c. si tamen tunc
 filius exheredatus minor sit viginti quin-
 que annis quinquennium computatur
 tantum à viginti quinque annis ætatis suæ.
 d. l. 2. Similiter si filius sit emancipatus,
 qui præteritus sit, vel exheredatus abs-
 que legitima causa, testamentum est nul-
 lum, & competit ei actio intra triginta
 annos sicut filio existenti in potestate.
 Couarr. d. c. in princ. n. 3. Clar. d. §. testa-
 mentum. q. 40. Quod si filius emancipa-
 tus præteritus sit inserta legitima causa,
 talis filius potest tantum petere bonorū
 possessionem contra tabulas, & remediū
 durat tantum per annum. §. eadem hæc.
 Insti. de hæred. quæ ab intest. Clar. d. §.
 q. 42. vel qd idem remedium competit ei
 & filio in potestate extanti, si sit præte-
 ritus, vel exheredatus inserta legitima
 causa ex iure authenticorum: vt d. Molina
 d. disput. 175. in fi. vbi & remissiuè docet
 modos quibus præteritus, vel exhereda-
 tus non inserta legitima causa, potest di-
 cere testamentum nullum, & modos qui-
 bus ea inserta possit intentari quærela in-
 officiosa, & contra quos, & an tale ius ad
 hæredes transmittatur.

Vbi verò hæres suus institutus fuit,
 sed in minori portione legitima ei debi-
 ta, valet testamentum, nec infringi potest,
 siue portio in qua est institutus sit quora
 hæreditatis, vel res aliqua certa, sed tan-
 tum illi permittitur actio ad supplemē-
 tum vsque ad integram legitimam por-
 tionem. l. omnimodo. C. de inoffic. testa.

§. hæc autem. auth. vt cū de appell. cogn.
 Qu verò parer iam doratæ filiam, fa-
 tis est eam instituire in dote quam acce-
 pit, sic enim nō competit ei actio ad in-
 fringendum testamentum, sed solum ad
 supplementum legitimæ, in qua dos est
 computanda. Clarus. d. §. testamentum.
 q. 44. nec filius agit ad incrementum legi-
 timæ, si sit institutus in minori por-
 tione quam ea sit, & addita est causa le-
 gitima ingratitudinis. l. omnimodo, su-
 pra alleg. Sed si filius sine causa legiti-
 ma ingratitudinis in testamento expres-
 sa institutus sit in minori portione quā
 sit legitima, licet post parētum mortem
 eam petat & accipiat sine vlla protesta-
 tione, & der chirographum hæredibus
 se illam accepisse, potest tamè agere ad
 supplementum, dummodo expresse nō
 dixerit, vel sit pactus se ea esse contentū.
 l. si quando, §. & generaliter. C. de inoffi-
 cest. Actio verò ad complementum legiti-
 mæ competit aduersus hæredes, & le-
 gatarios, vt pro rata contribuant. glo. in
 d. l. omnimodo. & durat hæc actio vsque
 ad triginta annos, & etiam hoc ius tran-
 sit ad hæredes eius qui in minori portio-
 ne quam legitima sit, est institutus. l. si
 quis filium. C. de inoffic. testam. Molina
 d. tr. 2. disput. 177. post princ.

Legitimæ quoque debita descendenti-
 bus nullum grauamen, modus, conditio,
 vel dilatio à testatore potest apponi,
 aliter prædicta sunt ipso iure nulla, licet
 testamentum per hoc non annulletur. l.
 quoniam in prioribus. C. de inoffic. test.
 & idem de legitima debita ascendentibus
 in bonis descendentiū. glo. in §. si verò
 expressim. authen. de hæred. & Falc. Nec
 censetur appositum grauamen legitime
 ex eo qd quis filio suo vulgariter alium
 substituat, vt si filius meus hæres non e-
 rit, substituo illi Petrum, nec etiam si fi-
 lio substituit pupillariter; & etiam si is
 cui debetur legitima instituat in om-
 nibus bonis, & grauamen apponatur o-
 mnibus bonis, non obstante quod hæres
 post mortem testatoris adeat hæredita-
 tem, & ea fruatur, & qd maius sit emolu-
 mentum ex incremento vltra legitimā,
 quam detrimentum grauaminis, inuali-
 dum est tale grauamē quod ad legitimā,
 vali-

validum verò quò ad incrementum. l. sci-
mus. §. cum autem. C. de inoffic. test. vt si
testator instituat filium in omnibus bo-
nis, ei verò substituat alium si discesserit
sine liberis, hoc non obstante poterit fi-
lius disponere de legitima, & si nil dispo-
nat, pertinebit ad hæredes venientes ab
intestato, validum tamen est huiusmodi
grauamen quò ad incrementum vltra le-
gitimam. Si tamen filius vel post mortē
patris expressè consensisset in grauami-
ni posito in legitima, vel tempore quo
pater condidit testamentum, vel ante-
quam id cōficeret, in euentibus, in qui-
bus supra est dictum, non posse agere ad
incrementum vsque ad legitimam inte-
gram, tunc nō posset tollere grauamen
à legitima. Similiter si pater grauamen,
vel vinculum maioratus in omnibus bo-
nis apponeret non absolute, sed sub con-
ditione, vt si filius noller in eo toto con-
sentire, incrementum vltra legitimā ad
alium pertineret, vel impenderetur in
operibus pijs, tunc filius teneretur in il-
lud grauamen consentire; & id efficere
per consensum validum, vel amitteret
huiusmodi incrementum: vt dicit Moli-
na d. r. 2. disp. 77. quia pater potuit de
illo incremento ad libitum disponere.

Quòd etiam est dictum, non posse gra-
uamen legitimæ apponi, procedit etiam
si apponatur in fauorē filij, vt si mater
instituat filium hæredem in legitima, vel
in omnibus bonis suis, & prohibeat ne
vsus fructus pertineat ad patrem, tūc in-
validum est id grauamen, quò ad legiti-
mam, non quò ad alia bona; si etiam pa-
ter filium institueret, & prohiberet legi-
timam alienari vsq; ad vigesimumquin-
tum annum, inualidum esset tale grau-
amen respectu legitimæ: authen. vt liceat
matri, & auæ. in princ.

Quòd si statuto caueatur vt filia con-
tenta sit legitima, quam pater vult ei assi-
gnare, & pater illi relinquit certam legi-
timam, sed cum aliquo grauamine, in-
ualidum est tale grauamē, cum retineat
naturam legitimæ, quam & pater raxa-
re nō potest, vt minor sit, quàm ad com-
petentia alimenta sufficiat; & idem si fi-
lia cū iuramento renunciauit legitimæ,
& præsumitur factum in fauorē patris,

nisi aliud constet, & tamen pater post-
eam hæredem instituit in legitima, pro-
babile est qd in tali legitima nō possit rap-
poni grauamen. Quòd si grauamen im-
ponitur filijs non suis. i. emancipatis, vel
à matre, vel auia, sub conditione casuali
mixta, vel potestatiua, valet testamentū,
sed grauamen est nullum respectu legiti-
mæ, valet tamen circa incrementum;
& si filij sint sui. i. in potestate testantis,
inualidum est testamentum quò ad legiti-
mam. l. quoniam in prioribus. C. de in-
offic. test. & si filius suus instituat sub
conditione casuali vel mixta, casuali vt
si nauis ex Asia venerit, quia è casu ex-
trinseco pendet, & non à voluntate eius
cui imponitur, vt mixta dicitur quæ par-
tim ab eius voluntate, partim ab aliena
pendet, vt instituo filium si duxerit An-
toniam; hoc casu valet testamētum, sed
illa conditio rejicitur à legitima, manet
tamen quò ad id quòd adest supra legiti-
mam: vt dicit Molina d. disp. 77. in fin.
Guil. tamen Ben. in c. Raynuius. verbo,
reliquit. nu. 32. cum seq. de testam. duo-
decim casus enumerat in quibus legi-
timæ grauamen imponi potest, de qui-
bus aliqui supra commemorati sunt, vt
si conditio sit in vitiatem filiorum, vt
si filius sit prodigus, veterur ei alienatio
legitimæ ad certum tempus, relictis ta-
men ei alimentis necessarijs, quo tamen
casu, vt supra, tenet alienatio vsq; ad le-
gitimam: secundò, si filij instituantur cū
conditione, vt maneat in comunione
vsque ad certum tempus. Boer. decif. 87.
vbi declarat id; tertio, si filio repudiante
hæreditatem, deueniat ad substitutum,
vel alium; quarto, si statutum disponat
q̄ extantibus masculis filia non succedat,
quia tunc dos, vel legitima ei relicta
non petitur, nisi quando nupserit. Bar. in
l. Titio ceatum. §. Titio genero. col. si. de
condit. & demonstr. Quintò, si pater re-
linquat legata pro matre ablati, quia
tunc minuunt legitimam, vt æs alienum
in foro conscientie, quia in foro fori ef-
feret probandum malè esse acceptum; &
alijs casibus de quibus per eū ibi. Minui
et potest legitima, vt & augeri statuto.
Bar. in l. si. de bon. damn. Ias. in l. extra-
neum. C. de hæ. infri. Soc. conf. §. & 93.

non

non tamen tolli omnino potest, nec ita
minui, vt minor sit quàm sufficiat ad al-
imenta, etiam si agatur de legitima pa-
rentibus debita: vt dicit Couar. in epit. 4.
decret. x. p. c. 8. nu. 5. & est communis opi-
nio. Cagno. in l. iura sanguinis. ff. de regi-
iuris. Dec. conf. 19. Villalobos, sic conci-
lians ex communi, in verbo, legitima ex
causa. nu. 62. quarta tamen legitima tolli-
tur præscriptione triginta annorū. Bald.
in l. licet. C. de iure delib. quo tamen ca-
su alimenta debentur filijs, non autem
ascendentibus. Guid. Pap. q. 88. vt & filij
priuantur legitima ex crimine proditio-
nis patris. l. quisquis. §. 1. C. ad legē Iul-
maiest. & etiam ex crimine hæresis. au-
then. gazaros. C. de hæret. cap. vergente.
eo. in 6. vt & amittitur legitima si pater
vendat, & dissipet omnia bona sua. l. in
re. C. mand. amissa tamen à patre in lu-
do prohibito reuocari possunt vsque ad
legitimam: si immobilia sint. Bal. in l. r.
in fi. C. si quid in fraud. patroni. Ias. in l.
air prætor. §. sed si quis. 2. col. de iure iur.
vt & immensæ donationes patris reuo-
cantur vsque ad legitimam. l. precibus.
C. de inoffic. donat. etiam si filio aliquo
sit donatum. l. 1. l. si filius tuus. C. de in-
offic. donatio.

14. Optio verò filij est in quibus bonis ve-
lit sibi legitimam dari iudicis tamen, vel
boni viri arbitrio. l. sciimus. C. de inoffic.
testa. vnde non potest cogi, vt in pecunia
cā inuitus accipiat, sed ex ipsi bonis hæ-
reditarijs est detrahenda. §. 1. de triente,
& sem. d. l. sciimus. §. repletionē. vbi Bal-
licer debeat nepotibus, vel ascendentibus.
§. r. §. & hæc omnia de triente, & sem.
non tū ex re meliori, vel villiori, sed me-
diocri. Suid. Pap. decif. 608. Ias. in d. l. sci-
mus. Alex. in l. in quartā. ff. ad leg. Falc.
Castr. conf. 254. Dec. conf. 81. vnde nec in
usufructu solui constituitur: d. l. sciimus.
nec pater statuere potest, vt pro legitima
filius pecunia sit contentus. Bal. & Do-
ctor. in d. l. sciimus. §. repletionem: nisi in
Regno, Comitatu, Ducatu, & alijs digni-
tatibus, si alia non ad sit consuetudo. Gui-
do Pap. decif. 486. & 487. Boer. decif. 204.
nu. 14. Bened. in c. Raynuius. verbo, in
eodem testamen. r. nu. 145. cum hæc vix
sine corruptione diuidi possint. Bal. in §.

præterea. de prohib. feu. alie. & idem in
familijs nobilibus; quæ ex lege maiorū
indiuisibiles sunt, cum reipublicæ inter-
sit eas integras seruari. l. 1. §. pen. ff. de ve-
tre inspic. & multo magis si statuto, vel
consuetudine caueatur, vt filius in legiti-
tima pecuniam accipere teneatur: & si
filius legitimam in pecunia sibi relicta
acceptauerit, non potest petere in corpo-
ribus hæreditarijs. l. si quādo. §. sed hoc.
& §. si. C. de inoffic. test. nisi sit minor qui
aduersus eam agnitionem ex causa resti-
tuitur. arg. l. si in emptionem. ff. de min.
vt qui res fuit maiorum. d. l. nec pater
potest contrarium decernere, q̄ in pecu-
nia soluat, vt supra; modo ibi expo-
sito. Bald. in d. §. repletionem: vt nec pater
potest statuere, vt cum legitima com-
pensetur id q̄ filius sibi debet, nisi debi-
tum esset eius naturæ, vt cum legitima
esset compensandum, vt est dos promif-
sa, & donatio propter nuptias. l. si cū do-
tem. §. si pater. vbi Alex. de iure dor. Bal.
in l. cum patrem. C. eod. tit. nisi sit legiti-
ma debita parentibus, quia filius per ea
potest pecuniam; vel aliquid certum assi-
gnare. Francus in c. si pater. de testamen.
in 6. quæ & capitur ex donationibus fac-
tis primogenito, & de bonis quæ fuerūt
defuncti ante donationem factā primo-
genito. Doct. in l. 1. in 6. q. C. de inoffic.
donat. & similiter ex inofficiosis dona-
tionibus, & dotibus, vt supra.

Quòd si quaratur à quibus sit legiti-
ma petendā an ab hæredē tantum, vel &
legatarijs, distinguendum est, vt supra,
q̄ si per legata sic sit diminuta legitima,
vt hæredi nil supersit, falcidia deducta,
ex quo legitima possit suppleri, tunc agi
potest contra legatarios ad supplemen-
tum, secus si ita nō remaneat diminuta
legitima: l. si ex patronis. l. si liberus. §.
2. ff. de bo. lib. in omni tamen casu prius
est conueniendus hæres, vt cognoscatur
quid apud eum remaneat. §. ceterum: au-
then. vt cum de appell. cogn. l. omnimo-
do. C. de inoffic. test. l. moschis. ff. de iure
sisci. Bald. in rubr. ff. de rer. diu. & pro le-
gitima accipiendā adendum est iudex,
hæredē vocato, vt suppleat, filius enim
eam non potest prop. ia auctoritate acci-
pere, nisi in re certa sit relicta. Bald. in

l. 2.

15
Legitima
à quib. sit
petendā.

l. 2. ff. quando & quib. quarta pars idem. in l. si quis in suo. de inoffic. testam. nisi hæres illam possideat, quia tunc est adendum. l. 3. C. de pign. imò filius si villam rem accipere possit ea priuari. l. non dubium. C. de leg. nisi aliud habeat consuetudo: vt dicit Guil. Bened. in d. c. Raynurtius. verbo, mortuo itaq; testatore. 2. nu. 66. & 67. & ita vocato hærede deductio prius est fienda æris alieni, impensæ funeris, & libertatum datarum, & postea legitima extrahet. l. Papinianus. §. quarta autem. ff. de inoffic. testam.

16 Legitima quando debetur.

Debetur verò legitima regulariter tantum post mortem patris, cum viuentis non sit hæreditas. Bart. in l. si forte. ff. de castr. pec. l. 1. ff. pro hærede. l. hæreditas. de reg. iur. Nisi in quibusdam casibus: primò, si pater id velit largiendo aliquid in vita pro legitima filio, potest enim suo priuilegio renunciare, vt solet fieri cum filij emancipantur, vel vt inde negotientur. l. cum quo. §. si. ff. ad leg. Falc. qua legitima consumpta nõ tenetur pater ei aliam relinquere. Bart. & Castr. in l. si cum dotem. §. si post. ff. sol. matr. Secundò, vt doret filiam ad q; tenetur. l. qui liberos. l. qui constituere. ff. de ritu nupt. Tertio, si filius pro ære alieno, vel crimine capitali sit detentus, tenetur ei legitima dare, & vltra post non tenetur aliud dare. Ben. in d. c. Raynurtius. ver. in eodẽ testam. l. nu. 214. & 215. Quarto, si filius iudæus ad fidem Christianam conuertatur. Io. An. in c. iudæi. de iudæis. vbi tamen Felin. contrarius tenet. Quintò, si pater ingreditur religionem. c. cum sciimus. de regular. auth. ingressi. C. de sacr. sanct. eccles.

17 Legitima quantitas vt dignoscatur.

Quo verò ad cognoscendum quanta sit quantitas legitimæ, deduci prius debent ea de quibus supra, & alia quæ habentur in l. si. §. in cõputatione. C. de iure delib. & ijs collatis, habenda est ratio valoris vniuersæ hæreditatis, quæ fuit tẽpore mortis testatoris. l. cum quæritur. C. de inoffic. testa. vnde filij qui moriuntur viuente patre non considerantur ratione legitimæ, maximè si filios non relinquunt, quia tunc ij filij per stirpes cõ patribus succedunt, vt dixi cap. 2.

Crescit verò quandoque legitima, vt

si quando dos est data facultates patris erant tenues, quæ post auctæ sint, & peti potest supplementum etiam si filia bonis paternis simpliciter renũciarit, quia intelligitur tantum de presentibus. l. cõ quo. §. si. ad leg. Falc. Bal. in l. pactum quod dotale. C. de collat. in l. quãuis. C. de fideicom. Castr. & Alex. l. in ratione. ff. ad leg. Falc. nisi id suffecisset eo tempore, & maximè si accessit iuramentum, quia tunc nõ augetur legitima, vt nec minuitur si facultates de creuere: vt dicit Boer. decif. 62. dicens ita iudicatum fuisse.

Imputanda potrò quandoque aliqua sunt in legitima, vnde si nulla est facta in Legiti. renunciatio, & auctæ sint facultates, vel ma q; sine minus legitima sit acceptum, imputabitur imputat. filia in legitima dorem quam accepit, da. & omnia eius necessaria, vt vestes, annulos, torques, & huiusmodi. Bart. & alij in l. in quartam. ff. ad leg. Falc. Castr. conf. 120. Alex. conf. 27. nisi iam sint accessoria consumpta. Fern. in d. l. in quartam. art. 3. c. 3. nu. 9. Similiter imputatur religioso, vel religiosæ in legitima, q; in ingressu monasterij ei est datum. Bar. in l. Titio centum. ff. de condit. & demon. & idem de donatione filij facta propter nuptias. l. quoniam nouella. C. de inoffic. testam. & id q; pater donat filio contemplatione matrimonij. Bart. in l. frater à fratre. de condit. & demonst. & idem de alijs donationibus ei factis ob causam, vt militiæ. l. omnimodo. §. impuberi. ff. de inoffic. testam. nisi ob merita sint datæ. gl. in auth. vnde si parës. C. de inoffic. testam. vt & aduenticia non imputantur, vel communicantur. l. si. C. de collat. vnde lucrum proueniens ex industria filij operantis nomine proprio non patris est in rebus, & pecunijs paternis non imputatur, vt aduentitium ex causa industriæ filij. Bart. in l. cum oportet. ff. de bo. quæ lib. nec donata filijs, quæ non sunt transmissibilia ad hæredes, vt victus, alimenta, vestitus, nec quæ pro honore filijs impetrando consumunt. l. i. vbi gl. de mun. & hon. nisi fiat animo repetendi vbi filius alia etiam bona habet. Alex. in add. ad Bar. in l. 3. §. si. de mun. & hono. vnde expensã pro filio in Doctoratu, & Sacerdotio non imputantur. Bart. in l. i. §. nec castrense.

castrense. ff. de collat. nisi dando protestetur se pro legitima dare. l. cum quo. §. si. ff. ad leg. Falc. donata etiam à patre efficiuntur peculijs castrensis vel quasi, vel eo nomine aliunde quæ sita, non imputantur in legitima filij, vt equi, arma, & c. l. si filius. l. si. C. fam. ercisc. Bart. in l. i. §. nec castrense. ff. de coll. bon. nec libri dati licentiaro, vel doctori. Ias. in l. filiz licet. C. de collat. & idem de clericis: vt ibi dicit, nisi filij sint vitæ malæ, vel tẽpore donationis renũciarint successioni, vel nisi dixerit pater dum dat se dare pro legitima. Bar. in d. §. nec castrense. Bal. in d. l. pactum dotale. l. quæ pater. ad leg. Falc. quæ si non ad sint impensum pro filio causa studij nõ imputatur in legitima etiam si post pater id moriens dixerit. l. pater filium. ad leg. Falc. cõ perfecta donatio non reuocetur, nec modũ aut conditionem admittat. l. perfecta. C. de donat. quæ sub modo. & idẽ si libros simpliciter ei dederit, nec retulerit in calendarium, vt imputaretur si pater eius. p. sessionis non sit. l. filiz cuius. C. fam. ercisc. Castr. conf. 184. sed si est ius professionis, vt doctor, censetur eos libros emere filio loco peculijs, & sic imputantur filio æstimatione tamen currenti mortis tempore testatoris non ante, vel conferendo pretium libris retentis. l. si. de pec. leg. Ias. in d. l. filiz licet. nu. 10. C. de collat. vt nec imputantur impensa pro habendo beneficio pro filio. Arnold. in cõfuet. Burdig. lib. 2. §. 10. Imputantur tamen quæ empta sunt pro filio, & vendibilia sunt & transmissibilia ad hæredes, si ex pecunijs patris sunt empta vsq; ad pretium expensum, vt sunt officia, militia, feuda, iuxta modum. l. omnimodo. §. imputari. C. de inoffic. test. sed quæ nomine filij sunt empta, & cum persona extinguntur, vt inde lucrum aliquod ad eius hæredes transmittatur, si protestatio nõ sit præmissa, non conferantur nec imputantur. l. i. §. sed an id. ff. de collat. bo. sed si dantur cum hac conditione vt imputentur, vel inter viuos dentur, vel causa mortis, imputantur & agitur tantum ad supplementum. l. si quando. §. & generaliter. C. de inoffic. test. secus si nil de hac imputatione est dictum. gl. in d. l. Bar. in

l. in quartam. ad leg. Falc. licet tunc imputentur in falcidiam. l. cum quo. §. si. ad leg. Falc. cum antequam computetur legitima deducendum est æs alienum, idẽ hæ donationes deducuntur nec imputantur, cum factæ nõ sint tempore mortis patris. l. cum quæritur. C. de inoffic. testam. vt est in donationibus factis filijs emancipatis, quæ statim valent. l. 2. ff. de imm. don. vel in potestate extantibus de usufructu aduentitiorum, vel aliorum cõ iuramento. l. cum autem. de bo. quæ lib. Bal. & Alex. in l. si donatione. C. de collat. vt nec imputatur si princeps filio suo dederit. l. pen. C. de donat. inter virũ. l. si constante. C. de donat. inter. secus in donationibus, quæ nõ valent in vita testantis, sic enim filijs imputantur. Bar. Ang. Imo. in d. l. in quartam. vt & q; ex patris iudicio vltimo sunt consecuti, vel iure institutionis, legati vel fideicommissi. Bar. Castr. Imol. in d. l. in quartam. exceptis fructibus, qui non computantur in legitima. §. prohibemus. authen. de triente, & semiss. nec donata filijs in actis si donatio in vita non sit reuocata. Castr. in l. omni modo. ff. de inoffic. testamen. oportet demum, vt supra est dictum in successione, quod legitima debet relinquii titulo institutionis, aliter agent ad supplementum si minus est ea relicta, & si nihil quærela inofficiosi. l. omnimodo. l. scimus. §. repletionem. C. de inoffic. testa. id etiam aduertendo differre legitimam debitam descendentibus à debita ascendentibus, q; filius rogatus de hæreditate restituenda duas quartas detrahit legitimam, & trebellianicam, parentes verò vnam tantum. c. Raynaldus. de testam. Secundò, q; filius grauatus de restituenda hæreditate non imputat fructus in quartam trebellianicam, parens sic. l. iubemus. C. ad Trebell. l. filius familias. ff. ad leg. Falc. præter alias differentias, quas congerit Fern. loco cit. nu. 15. & 16.

Ver. Quibus modis testamentaria irritentur, vel reuocentur.

Sunt & alij modi quibus testamentaria irritantur, præter supra enumeratos: primò, si testamẽtum sit deletum, inter-

Testamẽta quali-ter irritantur.

elsum, vel inductum ex voluntate testatoris mutare volentis voluntatem. l. i. l. proximo. ff. de ijs que in test. leg. l. unica. si tab. test. ext. & si testamentum reperitur cancellatum penes testatorem, presumitur de eius voluntate. l. si vnus. nu. 9. C. de testam. Secundò, si de sint. solemnna, de quibus supra, nisi solemnitas omissa sit leuis; sic enim non vitiat. l. si in d. l. si vnus. nu. 4. cum communi. si nō sit absolutum vnico contextu, si non recitatum. testamentum etiā nō solemnne. l. heredes palam. de testa. l. si de i. cōmissa. §. quociens. ff. de leg. 1. Tertio, si qui fecit testamentum postea incapax est effectus, vt quia capite est minutus etiā minima capitis diminutione. §. alio autē modo. Infit. quibus modis. test. infir. vt si se aliter arrogandum dederit. §. minima. co. & eo magis si maximam capitis diminutionem incurrat. §. maxima. eodē. nisi tempore mortis sit in statu legitimo, quia tunc reconualecit. §. non tamen per omnia. Infit. eod. similiter si quis post testamentum factum adoptauerit sibi filium vel arrogauerit, sic enim testamentum ante factū, vt agnitione sui heredis tum pitur. §. i. Infit. eod. Similiter per legitimacionem filij postea factam per subsequens matrimonium, vel in scripto principis. Tirac. rr. de rer. §. i. gl. 8. Similiter si posthumus nascatur testatori. i. filius, post testamentum factum, vel eius mortem prateritus a testatore, si vi uis egre diatur. totus vterum maternū, etiam si statim moriat, secus si egressus est mortuus, vel si monstrum sit anima rationali non formatum. l. i. & 2. C. de posth. hē red. infir. l. i. & l. posthumi. ff. de iniusto rupto. §. posthumi. Infit. de exhē. lib. l. posthumo nato. C. de bon. poss. cont. tab. si tamen viuente patre post testamentum factum moriatur, reconualecit testamentum. l. posthumus in princ. vbi Barto. de iniusto rupto. Similiter irritum est testamentum si quis aliquem testari coegerit in sui fauorem vel alterius. l. i. C. si quis aliquem test. prohib. vel coeg. nec valet etiam in fauorem alterius quam cogen tis. l. i. §. i. ff. si quis aliquem test. prohib. vt & is expellitur qui causa est ne testamentum fiet, vel ne factum mutaretur.

l. i. ff. cod. l. i. C. eod. Vel si meū eadem inconstantem virum sit factum, vel metu reuerentia patris mariti, vel si testes cogantur. l. i. l. i. merum, magna. ff. de eo quod met. cau. Angin. §. quadrupli. Infit. de act. l. qui testamentum. in fi. ff. de testam. & similiter si quis in carcere detineatur, vt obliquē, vel directē testari cogatur. l. qui in carcere. de eo quod met. cau. secus si eo remoto in carcere detineatur, q̄ valet factum ante cōdemnationem, si aliud non impediatur. Guil. Bened. in d. c. Raynūtius. verbo, mortuo itaq. i. nu. 2. modo quo supra alibi. Similiter cōtruit testamentum si hāeres non a deat hereditatem, vel eam repudiet. l. si nemo. ff. de testam. vel. l. eam quam. C. de verb. sign. vel si hāeres mortuus sit tempore testamenti conditi putante testatore cum viuere. l. vnica. §. in primo. C. de cad. toll. vel si hāeres moriatur ante testatorem. d. l. vnica. §. in secūdo. vel si hāeres scriptus moriatur ante hereditatem aditam. d. l. §. in nouissimo. ex ceptis moriatur in tra tempus datum ad delibandū. l. quoniam. C. de iure delibe. & exceptis casibus notat. per gl. & Bart. in l. ventre praterito. de acquir. hāere. vel inter liberos. vt in l. vnica. C. de ijs qui ante ap. tab. vel si is qui est institutus hāeres incapax sit successione, de quo supra, si deficit cōditio sub qua est institutus, & h̄mōi.

Vbi verò testamentum deficit, valent tamē relicta ad pias causas, & causa debet tractari coram iudice ecclesiastico, & si tractetur coram seculari est terminanda secundum canones, non leges civiles: vt dicit Silu. testamentum. i. q. 7. vbi & dicit, q̄ testamentum ad pias causas valet coram duobus testibus in omni loco, & foro etiam corā mulieribus, & q̄ secundum testamentum nō solemnne ad pias causas tollit primum ad eandem, & in iisdem potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte non, & etiam nutu institui potest pia causa: vt ibi dicit, & supra est dictum. In alijs causis, si est nullum ex prateritione posthumorum, debentur legata licet nō reneat institutio. auth. ex causa. C. de lib. præt. & similiter si rumpitur ex falsa causa; si ve ad rumpitur ex defectu hāredis non instituti,

20
Testam
to defici
te an val
ant in q
relicta

stituti; vel incapacis, & huiusmodi, tunc dicendum, vt infra, sub cap. de legatis.

De natura porro testamenti est, vt semper vsq̄ ad mortem testantis sit reuocabile, quantum in se est, cum ambulatōria sit hōminis voluntas vsq̄ ad mortem; ita vt possit mutari et addendo, vel minuendo, aut corrigendo, & integrè quoque reuocando. Heb. 9. c. cum Martij. de celeb. missi. 4. ff. de adim. leg. vbi dē si quis i morbo, vel alio periculo metu mortis testetur, valet testamentum donec reuocetur, licet diu post moriatur, & tale periculū euadat. l. si. C. de posth. hāere. infir. Quod si quis sic disponat, si ex hac vita discesserit, instituo Petrum, si ex cōsecutis colligitur illa prolata esse tantum; vt causam impellente m, validum est huiusmodi testamentū, vt si postquam conualuit, id testamentum retinuit, vel interrogatus an velle conficere testamentum, respondet se condidisse, vel illud seruauit vsq̄ ad mortem alio non condito; sed si res est dubia stādum esset verbis testamenti, & si nō valeret. Quod si iuramento firmauerit se aliquod testamentum non reuocare, non potest quis absque reatu periuri jid reuocare. Couar. in rubr. de testam. p. 2. nu. 15. modo in eonil continetur contra ius diuinum, vel humanū. Quod si quis sub certa poena iurauerit se non reuocaturum testamentum, teneatur ad eam: si reuocet. Quod si in pradi cōs casibus, vbi quis iurauerit non reuocare testamentum, reuocet; in foro cōscientie tenetur primum, iterum secundo sublato, cōfirmare, & in foro etiam fori huiusmodi reuocatio nō subsisteret: vtd. Molina d. tr. 2. disp. 15. r. In quibus tamen casibus si ad sit causa legitima id reuocandi; credērem superiorē posse relaxare & debere huiusmodi iuramentum, de quo laus in materia de iuramento agitur. Potest etiam quis sibi adimere potestatem reuocandi testamentum, vel condendi in futurum, interueniente pacto, vel promissione: de nō reuocando, vel testatore apponente clausulam q̄ nullo modo sibi liceat tale testamentum reuocare, dūmodo accedat confirmatio principis: vt dicit ibi Molina.

Sunt verò multi casus in quibus testa-

rum; expressè, vel tacitè intelligitur reuocatum. Et primò testamentum primū legitime factum reuocatur per secundū legitime factum, vt & per postremū reuocantur omnia antecedentia etiā si ex eo non adatur hāreditas, vel quia hāeres institutus noluit, vel quia mortuus est ante testatorem, vel alia ratione non potuit esse hāeres, & tunc bona testatoris deueniunt ad hāeres venientes ab intestato: §. posteriore. Infit. quibus modis. test. infir. l. i. ff. de iniusto rupto. Clar. §. testamentum. q. 96. Couar. in rubr. de testam. 2. p. nu. 2. r. ver. pen. Si tamen secundum testamentum factum fuit sub conditione de prateriti, vel de praterito, quā ita se non habet, tunc bona testatoris reuocantur, sed si sub ea quā ita se habet, vel sub conditione de futuro possibili; siue ita eueniat, siue contrario modo, reuocat primum testamentum, idem esset si conditio esset impossibilis cognita: vt talis, vel quia esset de futuro, de prateriti, vel praterito, quia habetur pro non apposta: l. cum in secundo. ff. de iniusto rupto. Si iuramentum: r. q. 2. Quā omnia intelliguntur si in priori testamento non sit apposta clausula derogatoria posterioris, de quo infra. Sic etiam secundum testamentum inualidum non reuocat primum legitime factum, vel quia non sit perfectum per mortem superuenientem, vel quia hāeres in eo non sit institutus, vel quia defuit solēmnitas necessaria. §. eo. Infit. quibus modis test. infir. l. hac cōsultissima. §. si quis. C. de testam. Fallit quando in primo testamento institutus fuerat hāeres extraneus; in secundo verò hāeres ab intestato, tunc enim in secundo si ad sint quinq; testes, reuocatur primum, non verò si sint pauciores; & tunc valet secundum non vt testamentum, sed quia is dedit ab intestato; & sic primum annullatur, & res rediunt ad causam intestati. d. §. si quis. l. sancimus. C. eodē. Similiter secundum testamentum factum ad pias causas coram duobus testibus reuocat primum; etiam si primum esset factum ad pias causas, & corā tabellione, & viginti testibus, & corā Rege, & ab eo approbatū: vt ait Couar. d. p. 2. nu. 1. testans de communi.

Secundò,

22
Testamē
tum qñ in
telligatur
reuocatu.

Secundò, primum testamentum solemnè reuocatur per secundum absq; hæredis expressa institutione, si testator in eo dicat testibus presentibus se reuocare primum, & velle decedere ab intestato, sic enim instituti censentur hæredes venientes ab intestato. Couarr. in rubr. de testa. 2. p. in fi. Imò si in primo testamento institutus fuit hæres aliquis extraneus, & testator voce tenus coram quinq; testibus dicat se id reuocare, & velle decedere ab intestato, valida est talis reuocatio, modo dictum sit se velle decedere ab intestato, aliàs non valeret huiusmodi reuocatio. Clar. d. §. testamentum. q. 91. & 92. modo id dictum sit coram septem testibus, vel quinque se id reuocare, quia vult decedere intestatus, non tamen valeret reuocatio si causam prædictam non subiungeret. Dur. de arte test. tit. 2. caut. 3. cum communi. Verum est tamen q; per solam verbalem reuocationem coram tribus saltem testibus factam, in qua nec virtualis hæredis institutio sit facta, reuocatur prius testamentum quando effluxerunt iam decem anni à die primi testamenti conditi ad reuocationem. l. sanctimus. vbi gl. C. de testam. Host. in summa de testa. §. qualiter infirmetur. vers. item per posterius. & sic sentit Molina d. tr. 2. disput. 153. Valer etiam reuocatio testamenti solo verbo facta, & duobus testibus comprobata, quâdo testator significat se reuocare testamentum eo q; hæres scriptus sit indignus, quo tamen casu hæreditas deuoluitur ad filium. l. hæreditas. C. de ijs quibus, vt indign. Molina d. tr. 2. subdens in foro conscientie si constet testatoris voluntate esse vt prius testamentum non valeret, hæredem in eo institutum non posse in foro conscientie hæreditate ex illo capere, quod ego intellexerem modo interuenerint requisiti, de quibus supra, aliàs non, cum supra tr. de Dominio tenerim testamentum, vel contractum nullum in foro ciuili, nullum etiam esse in foro conscientie, ergo & reuocatio. arg. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur.

Terriò, reuocatum censetur testamentum legitime factum, si rumpatur à testatore, delcatur vel cancelletur aliqua

pars eius substantialis, vt est tabellionis signum, vel auferat ab eo aliquâ de necessarijs alijs solemnitatibus, vt valeat, vt si sit in scriptis, si abscindatur cordula quo clausum est; quæ intelliguntur quando ex industria animo annullandi vel reuocandi illa fiunt, si enim casu id fiat præter testatoris voluntatem, & id probeatur, vel ab alio sit factum absque testatoris voluntate, validum est tale testamentum. l. 1. §. si signum. cum seq. ff. de bon. poss. sec. tab. l. si vnus. vers. si. l. nostrum. C. de testam. l. cancellauerat. ff. de ijs quæ in test. del. Sed si cancellatur pars aliqua quæ non continet solemnitatem requisitam, nec constat inde testatorem voluisse rotam testamentum reuocare, illa sola pars reuocata censetur. d. l. cancellauerat. Quod si tabellio saluet rupturam, vel cancellationem, hoc est, eius mentionem faciat, & dicat, non nocet, tunc nil ob id censetur reuocatum, vel inualidum: vt dicit Bald. in l. 1. ff. de ijs quæ in testam. dele. quæ tamen saluatio fieri debet ante tabellionis signum: vt ibi dicit.

Quartò, vbi quis habet duo testamenta eiuſdem tenoris, & temporis, & æquæ principalia, vel originalia, tunc si vnum cancellat vel rumpit, alterum manet, quia videtur primum contempſisse, nisi aliud aliud constet. l. si. ff. de ijs quæ in testam. del. q; si vnum transumptum authenticum sit apud testatorem, originale verò apud tabellionem, si testator rumpit tantum q; apud se est, vel cancellat quò ad essentialia, non proinde reuocatur, nisi ex coniecturis constet id voluisse reuocare: vt dicit Clar. d. §. testamentum. q. 93. Quod si duo testamenta inter se contraria aperiantur confecta eadem die, nec cõstet q; sit prius, & proinde reuocatum per secundum, tunc neutrum validum censetur, sed hæreditas pertinet ad venientes ab intestato, quia vtrunq; eorum habetur suspectum. glo. in l. si. C. de ed. diui Adr. tol. Clar. in d. §. q. si. Boerius dec. 371. nisi constet vna hora, vel momento aliud esse posterius, quia sic secundum valet. Gomez. in l. 45. Tauri. nu. 148. cum Bar. in l. ex pluribus. de solut. cum magis communi. si tamen constaret

hæres vtrunq; esse confectum à testatore, non tamè pateret q; esset prius, probabile est, quòd hæreditas diuidi deberet inter hæredes in vtroque institutos, quia tunc constaret non pertinere ad hæredes ab intestato.

Aduertendum autem, q; si in priori testamento apposta sit clausula derogatoria sequentis, vt quia dixit, volo hoc esse meum vltimum testamentum, & si quod aliud in posterum confecerò nolo valere, non reuocatur tunc hoc testamentum per posterius, nisi addatur clausula reuocatoria derogatoria, hoc modo, non obstante priori meo testamento, & clausula derogatoria, quam in quantum necessarium est, reuoco & ei derogò. l. si quis. in princ. vbi Doct. de leg. 3. l. si mihi, & tibi. §. si. de leg. 1. modo per singula fiat reuocatio primi, non enim sufficeret generaliter dicere, non obstante priori meo testamento, nisi addatur, vt supra. l. 1. §. fin. vbi Bald. C. de lat. lib. toll. gl. in cap. 1. de constit. in 6. Idem est quando prius testamentum censetur habere clausulam derogatoriam sequentium, vt si in primo sit appositum instrumentum, q; habet vim clausula derogatoria. Clar. d. §. testamentum. q. 94. ver. si. Couarr. in rubr. de testa. 2. p. nu. 19. concl. 4. gl. in c. cum non deceat. de elect. in 6. q; intelligitur si iuramentum est promissorium, vt q; non reuocabit in eo contenta, secus si sit tantum asseritorium, vt q; sit ea sua vltima voluntas, tunc enim probabile est, q; per subsequens legitimum, absq; speciali derogatione, reuocetur: vt dicit Molina disp. 153. vers. idem est quando. Simile est etiam testamentum conditum inter liberos, q; non intelligitur reuocatum per secundum testamentum factum inter extraneos, etiam si dicatur, non obstante quocunque alio meo testamento, nisi mentio fiat q; prius sit conditum inter liberos, cui derogetur, vel dicatur non obstante alio testamento etiam condito inter liberos. auth. hoc inter. C. de testam. §. & si quidam. auth. de testam. imperfe. Clar. d. §. testamentum. q. 8. Couarr. in rubr. de test. 2. p. nu. 19. concl. 4. corol. 6. sed si secundum est conditum inter liberos, et si non sit addita clausula derogatoria prioris

Pars Secunda.

testamenti, illud reuocat. gl. in §. & si quidem. auth. de testam. imperf. cū par sit priuilegium inter ea, & in dubio stetur secundo, etiam si primum esset magis solemnè, modo & secundum habeat requisita necessaria. Testamentum tamen conditum ad pias causas non censetur habere clausulam derogatoriã sequentium, cum id iure non sit expressum. Molina in d. disput. 153. ver. An verò.

Hæc verò clausula derogatoria duobus modis potest apponi: primò, per verba indicantia testatorem à se auferre facultatem cõdendi postea aliud testamentum, dicendo, nolo me posse condere aliud testamentum, vel nolo me posse reuocare hoc, & sic huiusmodi clausula est inuvalida, quia nullus potesteam facultatem à se auferre. Couarr. d. p. 2. nu. 19. concl. 2. Clar. d. §. testamentum. q. 99. Secundo modo, si solum significetur se nolle esse validum quodcunq; aliud sequens testamentum, q; fieri potest duobus modis. Primò, per verba simplicia, & generalia, vt si dicatur, nolo valere quòdcunq; aliud testamentum q; postea cõdidero, vel aliquid simile, qua clausula apposta non censetur reuocatum per sequens testamentum, in quo dicatur reuoco omnia alia testamenta à me facta, sed oportet vt fiat mentio particularis illius primi testamenti, licet non fiat mentio illius clausula, vt si dicatur, reuoco tale testamentum, tali die per me confectum sub tali tabellione, vel generaliter dicatur, reuoco quodcunq; meum testamentum sub quacunq; verborum forma confectum. Couarr. loco cit. concl. 1. Clar. d. q. 99. Secundo modo apponitur clausula derogatoria in priori testamento verbis non generatibus, sed specialibus, & certo modo circūscriptis, vt si dicatur, nolo aliud meum testamentum valere, nisi in eius principio, vel sine apposta sit Aue Maria, vel aliud signum; quo facto in secundo non est opus mentionem facere illius primi testamenti in singulari, nec referre illam clausulam, sed satis est dicere, non obstante quocunq; meo priori testamento cum quibuscunq; verbis derogatorijs confecto. Couarr. loco, concl. 3. Clar. d. q. 99. Tutius tñ est in prædictis casibus addere illa verba in

X clau-

clausulis derogatarum derogatorijs apponi consuevit, etiam si de ijs esset fienda specialis mentio, seu transcribenda. Couar. ibid. concl. 4. ver. 4. vt si dicatur, volo hoc meū testamentū nō cēferi reuocatum ob quodcūq; aliud q̄ fecero, nisi in eo ad verbum scripta sit saluatio Angelica, & ē q̄ huius testamenti mei nominatim mentionē fecero, tunc vt illud reuocetur, nō facta mentione in speciali de illa clausula, oportet dicere I secundo, nō obstante quocūq; alio testamento à me condito quocūq; verba derogatoria habente sub quacūq; verborū forma. Quōd si inter liberos apposita sit clausula derogatoria sequentis, non facit in secundo mentionē facere in speciali illius primi testamenti, nisi & eius clausula specialim mentio fiat. Couar. d. concl. 4. corol. 4. quia habet vnā derogatoriam tacitā, & aliā expressā, & idē de testamento iuramento firmato. cū ea clausula: vt ibi d. Couar. Ratio p̄dictorū est, quia non p̄sumitur, vbi est talis clausula derogatoria voluisse testatorē secundum valere; vnde si aliundē apertē confiteri, licet nulla derogatio sit apposita, q̄ velit reuocare prius, id reuocabit tam in foro conscientie, q̄ exteriori. Couar. d. concl. 4. Clar. d. q. 99. Vnde si in secundo apponitur iuramentum, & nō in primo, ē si in eo sit clausula derogatoria, & circumscripta quomodocūq; id reuocabit, quia p̄sumitur eum nolle esse peritum, q̄ intelligitur de iuramento assertorio, quo testaretur eā esse suam vltimā voluntatē, & reuocari nolle, sed seruari, nisi prius testamentū firmatū esset iuramento promissorio illud non reuocādi, cum tunc tenetur ei stare, & p̄sumitur in secundo oblitus esse illius iuramenti. Couar. ibi: concl. 4. corol. 3. vnde nunc in secundo debet dicere, nō obstante quocūq; alio meo testamento ē iuramento confirmato. Vnde vbi testamentū confirmatur iuramento promissorio habet maiorem vim quacūq; clausula derogatoria, ita vt opus sit in secundo eius iuramentū mentionem facere, cū nemo p̄sumatur periurū velle incurrere, nisi forte sit testamentū inferioris ad fauorē superioris, qui id iuramentum p̄t relaxare, de qua

re alibi sermo h̄t. Couar. d. concl. 4. corol. 2. Vnde in reuocatione testamentorū standū est p̄sumpta voluntate testatoris: vt d. Couar. d. concl. 4. corol. 6. corol. sic q̄ si inter extraneos cū clausula derogatoria sit factū, reuocetur per secundū inter liberos sine derogatione eius clausulæ ob affectū quē habet ad liberos, nisi aliundē contrariū pateret, vt quia id egerit tñ vt filiorū viuens turbationē sedaret, tunc n. per secundū absq; tali derogatione nō reuocaretur. Sic si post prius testamentū, & ante secundū, ortā sunt graues inimicitie inter testatorē & hæredem scriptū in primo, reuocatur primū per secundū, et q̄ nō sit talis derogatio, licet nō expiret hæredis institutio, nisi in alio testamento reuocet, expirat tñ post eas inimicitias legatū & fideicommissum. l. 3. §. non solū. l. ex parte. ff. de adim. leg. vel si institutus in secundo erat carus testatori, modo sit apposita clausula derogatoria: vt d. Mol. d. disp. 153. in fi. Quōd si duo in eadem scriptura de cōi cōsentu condant testamentum, cum tunc valeat h̄mōi testamentum. Clar. d. §. testamentum. q. 60. mortuo: vno illorū, adhuc p̄t ab altero reuocari id testamentum. Couar. in rubr. de testa. 2. p. nu. 7. & 8. nisi dolus interuenisset ad lex mutuo instituendum hæredes, aō id ex sua parte reuocandi, tunc n. arbitrio prudentis sic q̄ situm restituere tenet in foro conscientie ei qui ab alio foret instituendus hæres, si id nō interuenisset, vel veniētib⁹ ab intestato. Quōd si vnus tñ, vt maritus de cōi bus bonis condidit testamentū, de consensu vxoris, vel instituit maioratū, nō potest vxor reuocare institutionem illā quōd bona, de quibus facultatē concessit, cum ea dispositio sit solius mariti, & ob id eius morte firmetur. Mol. d. er. 2. disp. 154. Vbi verō dubitatur, q̄ testamentum sit prius, vel posterius: posterius cōferuntur in quo sint instituti venientes ab intestato, vel causā pia. Rom. in auth. similiter. C. ad leg. Falc. & in quo relinquuntur Doctori pro salario. Guil. Bēn. in d. c. Raynūtius. verbo, testamentum. 2. nu. 27. 28. 30. & 32. nisi aliundē contrariū colligatur, vel ad sit clausula derogatoria, & quāq; ē sine derogatione derogatorie deroga-

tur priori, quādo p̄sumitur, q̄ oblitus sit testator prioris clausulæ, vt quia esset in doctus, vel ex egritudine obliuisci potuit, secus si doctus, nec oblitus interuenit. Sali. in l. sancimus. 6. q. C. de testam.

Hæc de reuocatione testamentorum, & de requisitis in eis.

Ver. De obseruandis in foro conscientie in testamenti confectione.

23
Testū in foro conscientie, qualiter sit condendum.

IN foro verō conscientie in cōfectione testamenti multa sunt obseruanda. Et primò aduertendum, qñque culpam mortalē esse omittere testamenti confectionem, qñ .i. id esset necessarium quōd ad debitā, q̄ nisi exprimerentur testamentū vel codicillo, & solui p̄ciperentur, vel non soluerentur, vel non nisi molestia & sumptibus creditorū, vel ad manifestandum aliqua ex quorum ignorātia damnum alicui erogaretur, nec aliundē his malis sufficienter occurrī valerent, vel qñ scandala, odia, & lites verisimiliter orirentur, nisi testamentū conderet; quibus remotis non est culpa mortalis decedere ab intestato. Secundò, aduertendū, vt testamentum valeat, non debere adesse errorem vim, vel metum iniustē illatum, si ea causa sint sine qua nō, sic disponat, cum libera debeat esse vnicuiq; rerum suarum, & voluntaria dispositio. Vnde si quis errore ductus instituat hæredē aliquem putans esse filium suū vel consanguineum, vel arbitrans mortuū esse hæredem in alio testamento institutū, re tñ aliter se habente, inualida est talis institutio, & legati relictu in vtroq; foro. l. si pater. l. nec apud. C. de hære. instit. l. si. ff. eo. l. nec professo. C. de testa. quo tñ casu licet vitium institutio, non tñ vitiantur cetera si ex coniecturis de cōtraria mente non constat. d. l. si. Sic si quis metu, vel vi adactus sit, vt aliquē hæredē instituat, vel ei legatum relinquat, inualidum est h̄mōi relictu cum onere restituendi ei ad quem deuenire debebat. l. 1. l. fin. C. si quis aliquem test. prohib. Nau. in Man. p̄lud. 6. nu. 7. In foro tñ exteriori oportet vt is metus sit grauis iuxta personæ qualitatem. Quōd si quis blanditijs, & precibus moueat testatorem, fraude re-

mota, vt sibi relinquat valet talis institutio, cū nō sit inuoluntaria. d. l. si. & Nau. ibid. nisi preces sint importunæ, vnde vt talem molestiam euitaret testator illum institueret, vel opus piura, tunc enim inualida esset illa institutio si fraus interueniret, aliās non si voluntariē testator sic disposuit, & non deceptus, modo sic esset et testatus si illæ preces nō interuenissent, & idem de precibus tenentibus patris erga filium, vel mariti erga vxorem, maxime si vultu ostenderint se ægrē pati non institui hæredes, si enim remoto illo metu id non egisset, neque precibus simplicibus consensisset, sic institutus tenetur ad restitutionem. Similiter qui impedit ne quis testetur, vel ne mutet testamentum iam factū, vel ne ta bellio, aut testes accedat, tenetur ad restitutionem illis quibus ea bona aliās erant obuentura, et si is filius sit. l. 1. & 2. ff. si quis aliquē test. prohib. l. 2. C. eod. l. testamē. C. de inoff. test. Mol. disp. 133.

Secundò, aduertere debet testator, vt in statu gratiæ condat testamentū, & suscipiat sacramēta, aliās si sit tñ in peccato mortali nō proderūt ei, sic relicta ad satisfactionem, meritū, vel gloriā, Missæ tñ post vitam pro eo celebratæ si redeat in gratiā, & sit in Purgatorio, ei proderunt nō vi testamenti, sed ex applicatione offerentis: vt d. D. Bonau. in 4. dist. 16.

Tertiò, aduertere debet si habet debita quæ soluere debeat, id statim faciat si habet pecuniā apud se, vel suppellectilē quam sine graui dāno vendere p̄t, & si tunc non potest soluere, vel commodius per hæredes præstabitur eis māder in testamento, & sic decedet securus, etiam si per hæredes ea solutio differatur.

Quartò, initio morbi, & dum sanq̄ est mentis testamentum condat, & pro ratione facultatis aliqua relinquat in suffragium animæ suæ, si ea viuēs erogare non valet, & corpus suum ecclesiasticæ mandet tradi sepulturæ cum suffragijs pijs, & copiosis, & si in statu peccati condidit testamentū, illud post sacram comunione acceptam ratificet.

Quartò, non potest pater filios bonos ex hæredare, potest tamen vnum alijs p̄-

34
Testator an possit

vnip^l re-
linquere,
q̄ alijs fi-
lijs, & an-
extraneis,
seclafis p̄
pinquis re-
linqui pos-
sit.

rit, vel ei obedientior fuerit, vel magis alijs filijs abundet, vel infirmus sit, & executioni honesta causa, modo relinquat saltem legitimam in usufructu, & proprietate alijs filijs: vt dicit Salon. 2. 2. q. 5. de dom. ar. 5. concl. 1. & 2. qui & licet possit filios exheredare casibus à iure concessis, si tamen id agit ob iniuriam in se factā, par est vt ei reconcilietur, nec ob id eum exheredet, cum & quis extraneo eo casu reconciliari debeat. c. si quis irascitur. vbi gl. quod est Aug. serm. 2. de vita cler. 13. q. 2. Quod si testator filios non habet debet bona sua distribuere inter cognatos seruato ordine charitatis, & naturæ, vt c. 57. præferendo honestiores propinquiores, & magis egenos alijs, qui si nõ egent potest bona sua in opera pia convertere. Salon. loco cit. conclus. vlt. Nau. in Man. c. 26. nu. 36. & 37. in fin. æquum tamen est vt bona antiquius q̄ sita conseruent cognatis, alijs sc̄adalis, & detractionibus via patet; qui & debet benefactoribus vices rependere, & potest et vitate ne bona alienentur, si id agit, vt familiaria conseruentur, q̄ reipublicæ interest, si tñ modica est facultas id non expedit, ob varias emergentes necessitates. Cauendo etiã ne quẽ odio, vel alia passione priuet hereditare sibi obueniẽte, sic. n. peccaret mortaliter, nec decederet securus, nisi odio dimisso, & eius signis si sc̄adalo sint.

Ver. De executoribus testamentorũ.

25
Voluntas
testantis
verbis p̄-
ponitur.

ET cum non satis sit recta sancire, nisi & executioni m̄dentur, & voluntas testatoris sit executioni danda. §. sancimus. auth. de hæred. & falc. quæ & verborum proprietatibus est anteferenda si de ea constat. l. pediculis. §. Labeo. de auro & arg. leg. l. non aliter. de leg. 3. l. Titia. §. Caius Seius. & §. Titia. de leg. 2. & docet Cic. lib. 2. de Inuent. & 1. & 2. de Orat. ita à centum viris iudicariũ fuisse, quæ si ambigua sit iudicis æstimationi sit standum. l. voluntatis. C. de fideicom. & hæredis sit voluntatem defuncti exequi. §. legatum. Insit. de leg. vt alibi infra dicitur, quia tamen quãdoq; sunt negligentes, cauti agent testatores si executores testamentorũ in constituant,

qui iuxta eorum cõscientiam, vel quod scirent voluisse testatorẽ, testamẽta executioni mandent. l. nulli. §. & si quidem. C. de epis. & cle. potest verõ executor dari quilibet vtriusq; sexus. c. 3. de testam. Couar. in c. hæc nobis. de testam. & etiã minores viginti quinque annis. l. à filio. de alim. & cib. leg. & religiosus cum licentia superioris. c. religiosus. 2. de testa. in 6. elem. vnic. de testa. Couar. in c. tua nobis. nu. 2. de test. sine verõ prædicta licentia si quid exequantur, irritum est. Couar. ibid. Silu. testamentum. 2. q. 2. & superior potest huiusmodi facultatẽ reuocare, etiam re integra, licet malum sit si fiat sine causa. Silu. ibi. qui religiosi ordinario. l. episcopo. suscepta executioni rationem reddere tenentur. d. clem. fratres tamen minores nõ possunt esse executores testamẽtorum, licet circa executionem possint dare consilium. clem. xvi. §. verum. de verb. sign. Couar. in c. tua nobis. nu. 1. de testa. nõ etiã executores eorum cõsiliu sequi tenentur. Couar. & Silu. locis cit. mulieres tñ transeuntes ad secundas nuptias si sint constituta, daf. eis coadiutor, vel eorum munus ad ep̄m deuoluit. Bar. in l. à filio. de alim. & cibi. vel adhuc durat: vt d. Couar. d. c. habentes tñ personatũ, vel dignitatẽ nõ p̄nt esse executores testamentorũ laicorũ. c. literis. de concess. pb. nisi pro aña defuncti, & relictis ad pias causas. clem. cxviii. §. proinde. & §. verũ. de verb. sig. nisi sint mendicãtes cordigeri qui executores esse nõ possunt, nisi distributio hẽda sit inter monachos, & moniales eiusdẽ ordinis. Bart. in tr. minori. lib. 3. c. 1. possunt verõ plures dari executores, quorũ vno moriente, absente, vel exequi volente, aliter exequi possit, nisi contrariũ testator mandarit, vel vnus tñ sit. c. si. §. si. de testam. in 6. Qui inuentarium bonorum facere debet, vt gestu rationẽ reddere possint. l. Lucius. de manum. testa. l. 1. §. seruis. ff. de tut. & rat. distrah. quibus & creditur si sint bonæ famæ, & sine suspitione, nec eorum interfit an accepta ex perderint. Bal. in l. captatorias. ff. de mil. testa. Bart. in l. pro redemptione. §. 1. C. de donat. & quod superest debent dare hæredi nulla re sibi retenta. l. si quis Titio. de leg. 2.

26
Testam-
torũ co-
cutores
possunt
stitui, vbi
non

de leg. 2. Pap. lib. 20. arest. tit. 6. art. 9. mobilia tamen pro adimplerione retinere legatorum possunt, & quandoque vendere immobilia pro eorum solutione si mobilia non sufficiunt. Pap. lib. 20. arest. tit. 9. art. 4. & 5. qui tamen potest sibi debitum à testatore consequi ab hærede. Spec. tit. de instr. edis. §. nunc aliqua. ver. 39. & vt alij sibi volunt propria etiam auctoritate.

27
Executor
testator non est constitutus, præter hæredis q̄ sit vbi munus ad quẽ id spectat, vbi non est datus executor. c. 3. vbi Couar. de testam. si datus non intra annum à die monitionis hæres nõ exequitur voluntatẽ defuncti, in pijs relictis executor. deuoluitur ad ep̄iscopũ. c. nos quidem. de testam. §. si quis. auth. de eccle. tit. qui si adhuc non pareat, omnis res ei relictã ab ep̄scopo loci ipsi interdicitur cum fructibus, & reliquis emolumentis. cap. si hæredes. de testam. l. nulli. C. de epis. & cler. etiam si testator dixerit ne ad ep̄iscopum cura deuolueretur. c. tua nos. de testam. §. si quis autẽ. auth. de eccle. tit. auth. licet. C. de epis. & cler. & constit. m. ex. Nou. lib. 1. in oriente de execut. testam. vbi mandatur vlt. tra duos menses in ijs casibus litem nõn protogari, & distributionem fieri intra quartum diem si fieri possit, aliter ep̄iscopum, vel ecclesię economum, vel imperatorem fieri executorem; similiter vbi executor nõn est datus, si relictum est in redemptionem captiuorum; nec expressum sit quis debeat exequi; ep̄scopus vel eius vicarius id accipiet & distribuere, licet testator m̄darit ne ep̄scopus in eo se intromittat. l. nulli. cum authentic. testator. l. si quis ad declinandam. C. de epis. & cler. & d. §. si quis autem. quod intelligitur de ep̄scopo originis testatoris, vel potius vbi habet domiciliũ si sibi habeat maiorem partem bonorũ. Quod si ignoretur, vel ambiguum sit vbi testator habeat domiciliũ, vel vnde oriũdus sit, ep̄scopus territorij vbi mortuus est, id exequi habet. d. l. nulli. qui tamen pro eo munere exequendo notarius, & eius officiales nil accipere debent, sed omnia gratis præstare tenentur. d. l. nulli. & l. si quis ad declinandam. & iudici cui-

tas eiusdem manifestari debet quæ bonis, à quo & quo die id præstandum acciperint, vt iudex illa in inuentario scribat, & vt anno elapso iudici reddant rationem quot capitũ eis bonis, & quanta pecunia quisq; eorum redempti sint. d. l. nulli. & etiam ep̄scopi huius rei rationem reddere debent. Similiter si relictum sit ad alimenta elemosynas pauperum, nec expressum quis sit executor, ep̄scopus exequetur. Abb. in c. 3. de testam. num. 4. si verõ relictum sit ad alias causas hæres ante annũ exequetur, post ep̄scopus; vt supra. Quod si testator m̄dauit, vt pro malẽ ablati aliqua restitutio fiat, si nõ sit datus specialis executor, id exequetur hæres, vel executores testamentarij, non verõ ep̄scopus; sed si res delata esset ad iudiciũ, posset ep̄scopus rationem exigere an sint executioni daturũ & in reliquis legatis pijs, & præcipere executoribus si suspecti essent, vt in ipsius præsentia, vel suorum ministrorũ restitutio fieret, & quãdoq; exigere posset pecunias, vt ipse aut ministri sui restituerent, iuxta c. cum sit. de iudicis. & r. quanquam. de vlt. in 6. Vnde restitutio malẽ ablatorum nõn semper per ep̄scopum est fienda, sed sat est q̄ ep̄scopo sufficenter cõster eam esse factam: vt dicit Io. Med. de rest. q. 3. causa. 10. §. esto igitur. & Couar. c. 3. de testam. nu. 3. Molin. de iust. tract. 2. disp. 247.

28
Executores verõ vnus vel plures in testamento constitui possunt, qui id exequantur, vel hæredes executor datur qui cum eo distribuatur, premio quãdoque, quandoq; nullo eis ob id proposito. Idẽ etiam quandoq; sunt vniuersales, qñque particulares: particulares sunt, quando instituto hæredẽ, in testamento vel codicillis constituuntur executores qui testamentum exequantur. Vniuersales vbi nullus in particulari præter animã defuncti hæres constituitur, & aliquis constituitur qui voluntatem defuncti executioni mandet, vt si quis testetur ad pias causas, vel propriam animam hæredem instituat, vel pauperes, vel in redemptionem captiuorum, nullos eorũ in singulari designãdo, & dato executore qui executioni mandet, is enim vniuersalis

29 Executores an possint cogi, vt munus suscipiant.

dicitur executor; & testamentum validum est sic ad pias causas conditum, & probabile est etiam qd sit validum ad non pias causas conditum, & eo casu executores vniuersales habere vicem heredum: vt dicit Molina d. tr. 2. disp. 248.

Non possunt vero compelli executores vt munus suscipiant, & testamentum exquantur, et si executio sit solum ad pias causas. c. Ioannes. vbi gl. Abb. & Couar. de test. Silu. testam. 2. q. 3. si tñ qd munus tacite vel expressè acceptet, id excedo, prosequi cogitur, non censetur tñ ex solo munus acceptare, qd seiat se constitutum & taceat, nisi amicus sit vel propinquus testatoris, & presens, vbi testamentum publicatur, taceat, sic enim censetur munus acceptare. Couar. ibid. si tñ munus non acceptet, amittit præmissa legatum & quodcūq; emolumentum ex testamento sibi proueniat, præ legitimam in bonis hmoi sibi debitam. §. si quis autem. auth. de her. & falc. §. autem. auth. de eccl. tit. Couar. ibid. nu. 3. si tñ vt qd ei relicto quitur vt munus pro executione, eo ipso qd recusat officium, amittit, qd vero ei relinquatur vt legatum, hereditas vel fideicommissum non amittit nisi post sententiam, & in hoc succederet substitutus relictus, vel alij heredes pro rata. d. §. si qd. auth. de her. & falc. si vero est relictus in præmium, si vnus est tñ executor recusans, succedunt predicti, & idē si plures sint dandi & oēs reculent, si vero vnus eorum vel duo reculent, alij exequentes succedunt, & si quis executorum moritur, munus id non transit ad eius heredes, cū electa sit industria personę, sed expirat. c. religionis. §. si. de testam. in 6. nisi testator aliud expresserit. Et vbi multi sunt executores, si aliqui eorum mortui sunt, vel absentes, vel nolunt concurrere ad exequendum testamenti, ceteri, et si vnus tantum sit, exequi potest, nisi contrarium testator expresserit, vicini tñ moneri prius debent. d. §. si. Silu. testamentum 2. q. 3.

30 Executores potest agere post mortem defuncti.

Quo vero ad potestatem executorum, agere possunt ad institutionem & pialerum potestata exequenda, aduersus heredes, & alios possessores defuncti. Abb. in d. c. Ioannes. nu. 4. & Couar. num. 5. Silu. loco cit. Quod si executio nō est ad piam causam,

vel executor non est mortuus, sed pars habet in re exequenda, vel per legatum, institutionem, vel præmium executionis, vel qd grauat id alteri vt legatarius restituere, & tunc si fideicommissarius præmoria ipse succedit, & his casibus potest agere aduersus heredes & possessores hereditatis, vt soluat sibi à testatore relictum. l. si. Tertio, aut Scio. l. si qd. l. i. vbi Bar. de leg. 2. Abb. Couar. & Silu. locis cit. sed si est merus, non potest agere contra heredes, vel possessores predictos, nisi sibi sit à testatore concessum, possunt tñ implorare officium iudicis, qui precipere debet heredibus, vt tradant qd debent, vt voluntas testantis impleatur. l. Quintus Muius. ff. de ann. leg. l. hereditas. ff. de per. her. & si vniuersales executores sint, videri possunt bona defuncti, vt eius mens executioni mandetur. l. nulli. C. de episc. & cl. si vero particulares sunt non possunt. l. alio. ff. de alim. & cib. leg. Molina d. tr. 2. disp. 248.

Ad epos autē, vel eorum vicarios spectat, ac seculares principes, & iudices ab eis destinatos, cura & cōpulsio, vt defunctorum voluntates executioni mandent, rationem ab heredibus et alijs executoribus exigendo, & si opus sit, ab administratione illos remouendo, & puniendo, & de epis id constat, maximè qñ dispositiones sunt ad pias causas. c. 3. c. si heredes. c. tu nobis. c. Ioannes. de test. c. one. Tr. sess. 2. c. 8. facit. §. si quis adificationem: auth. de eccl. tit. & de principibus secularibus id constat et in pijs causis. in d. §. l. hereditas. ff. de per. her. & qd etiam in causis non pijs ea sit epi potestas: probat Couar. in c. si heres. nu. 5. de testam. Silu. testamentum 2. q. 8. Insinatio tñ testamenti si testator erat laicus, debet fieri coram iudice laico, etia si heres, vel executor sit ecclesiasticus, & e converso, si tñ testamentum laici sit solum ad pias causas, potest insinatio fieri coram laico iudice, & ecclesiastico. Couar. loco cit. n. 5. Et quod dicitur de epis, intelligitur et de ijs, qui habent iurisdictionem quasi episcopalem, vt est capituli sede vacante, & multi abbates. Couar. post Abb. in c. Ioannes. de test. Quod si heredes, vel alij in mora sint mandandi executioni voluntatem defuncti, potest quilibet de populo & debet de

hoc

hoc prælatos & iudices admonere, & ab eis exigere, vt executioni mader. §. si qui aut. auth. de eccl. tit. l. nulli. C. de episc. & cl. Couar. in c. si heres. nu. 2. de testam. Statuitur porro tempus à iure intra qd heredes, & executores voluntate defuncti implere tenentur, & primo si testator ad id tempus statuit illi standi, nec cogi possunt, vt intra breuius tempus ea implerent. Couar. in c. 3. de test. Silu. testam. 2. q. 6. cum cōis qd tempus currit à die sciētę executorum, & aditę hereditatis, licet testator dixerit à die mortis suę arg. l. statu liberis. §. si quis heredi. ff. de statu lib. l. si. §. si autē dubius. vbi gl. C. de iure iure, vel constitutionibus sinodalibus. Vbi vero testator tempus nō prescripsit, executores tenent pia legata mādare executioni per annum à die insinuationis testamenti, & sciētę eorū, sub pena reddēdi illa cū fructibus, qd à die mortis percipi poterant. §. si aut. auth. de eccl. tit. & si licet ac iterū ab epi moniti, id distulit, pter eā penam, priuantur omni commodo in testamento eis relicto. §. si quis aut. auth. eod. Couar. in c. 3. nu. 6. de test. & vltra hoc executio testamenti deuoluit ad epi. Abb. in d. c. 3. nu. 11. Silu. testam. 2. q. 8. & insuper si post binam admonitionem executionem differunt vsq; ad sententiam latam, condemnari possunt vt duplū legatum soluant. Abb. & Couar. d. c. Silu. ibi. q. 6. Vbi et testator tempus nō prescripsit ad implendā eius voluntatem, si executores intra annū post iudicis monitionem eam non implent, siue hmoi voluntas sit ad causas pias, vel non, incurrunt penā amittēdi munus executorij, & qd ex hoc eis à testatore est relictū pter legitimam portionem qd in bonis talis testatoris eis esset debita. auth. hoc amplius. C. de fideicom. §. si quis aut. non amplius. & §. si. auth. de her. & falc. quo casu si testator in eo euentu sibi de executoro prouiderit, is succedit. Abb. & Couar. in c. tu nobis. nu. 6. de test. Silu. loco cit. q. 8. & pariter si eo casu aliquid disposuisset de emolumento dando executori, ei est standū, imò si testator de suis proprijs bonis aliquid disponderet in modū pœnę, executoris si esset negligens. v. g. si intra certum

tempus nō solueret alicui legatū, duplū solueret, teneretur executor in foro conscientię, nulla expectata sententia, eam penam solvere. Silu. ibi. q. 11. Sed si testator de executoro nō prouiderit in casu negligentię executoris ab eo designati, nec expressit cui esset applicandū emolumentum ei relictum, si tunc dispositio est ad pias causas, epi succedit in executione, & cōmodum priori executori relictum, pijs causis est applicandum. §. si aut. qui hoc. auth. de eccl. tit. l. nulli. C. de episc. & cl. Sed si dispositio nō sit ad pias causas, executio pertinet ad iudicē secularē, & ecclesiasticū, & datur locus pueniendi. Abb. in c. cū esles. nu. 33. de testam. & emolumentum in pias causas dispētur, sed si iudex laicus pueniat executorē deponendo, tunc succedit in executione primo heredes alij, si qui in testamento sunt scripti, quibus deficiētib; vel adite nolentibus hereditatem, succedunt fideicommissarij, vel legatarij, & eis accrescit emolumentum qd à priori executoro auferatur. auth. hoc amplius. C. de fideicom. iuxta ordinem ibi positum.

Aduertendum tñ, qd licet quis incidat in predictas pœnas, non tenetur tñ eas exequi aduersus seipsum, sed expectare sententiam condemnatoriam. Couar. in c. si heredes. nu. 8. de test. si tñ executores impediuntur mandare executioni voluntatem defuncti, tempus illis non est cōputandum. Couar. in c. 3. nu. 4. de testam. nisi impedimentū esset perpetuū, vel ad longissimū tempus in executoribus, quia tūc ad pœnā euadendā, tenentur iudicē adire, & petere alij executorē loco sui, vel illi significare suū impedimētū. Cou. ibi.

Quod si testator veret rationem exigere ab executorē à se designato, possunt tñ iudices ecclesiastici, & seculares id exigere. §. si autē pro redemptione. auth. de reddere eccl. tit. auth. licet. C. de ep. & cl. Couar. & in c. tu nobis. post Abb. nu. 6. de testam. à testator Silu. loco cit. q. 8. cū id tendat in publicā re ab hoc vtilitatem. Si vterius picipiat testator, vt liberari executio ad epi non deuoluatur, in eū possunt tñ qd executor negligens sit, vel exequi non possit voluntatem defuncti, non deuoluitur, si tunc testator de alio executoro sibi prouiderit, qd si nō egit, id deuoluitur.

33 Executores rationem

ur ad iudicē ecclesiasticū, vel secularē, modo quo supra, cum testator nō possit tollere ius. glo. Abb. Couar. & Silu. locis cit. Imō etiam qñ is cui aliquid testamēto est relictu, nec id exigit, potest & debet iudex cogere executorē, vt id soluat si sit in mora, vnde & iudex cogit eos qui debent minoribus fratribus, vt illis soluant, qui & ad id hñt fidei cū deputatū, eū ipsi agere non possint in iudicio. Abb. in c. 3. cit. & idē si relinquatur domibus professis societatis Iesuitarum. Potest et iudex ante annum, & in legatis pijs ante sex menses exoletos à tempore insinuationis testamenti, p̄ci pere & cogere executores, vt voluntatē testantis exequant. Abb. in c. si hæredes. nu. 4. & 5. & ibi Couar. nu. 4. de test. vbi legitimum impedimentum non subest conficiendi inuenta rij, vel aliud, idq; censuris ecclesiasticis, & interdicendo honoris & defuncti administrationem. d. c. l. cū res. de leg. 1. elapso verò tempore p̄nis supra relatis subduntur, & coguntur hæredes rationem reddere executoris, qui & peccare possunt mortaliter differendo solutionē debitorum defuncti, & legatorum, cum in causa sint vt scrius anime à Purgatorio liberentur ex defectu suffragiorum, vt & supra est dictum, & teneantur ad dampna quæ ex mora indebita creditores patiuntur. Silu. testam. 2. q. 9. Et si testator mandauit edificari ecclesiam est perficienda intra quinquennium, si hospitale, vel simile domū, intra annum ab executoribus si commodē id fieri potest. §. si quis adificationem. auth. de eccle. tit. Abb. in c. 3. cit. nu. 9. & ibi Couar. nu. 6.

Quid si testator reliquit aliquem nō executorem, sed electorem pauperū quibus aliquid sit distribuendum, transacto anno vel sex mensibus respectiue, eo tpe elapso, ius eligendi deuoluitur ad ep̄m. Couar. in d. c. 3. nu. 7. cum cōi. Silu. testamentum. 2. q. 8. & administratores locorum piorum quotannis ep̄scopo rationem administrationis reddere tenentur. ex Conc. Trid. sess. 22. cap. 9.

Quo verò ad mutationem voluntatis defuncti in aliud opus, vel tempus, si testator p̄cipit vt post sex menses tñ pecunia pauperibus distribuatur, eas est illū

diem executores p̄chire, nisi dies ad aliam nō sit in aliquorū commodū. l. post mortem. C. de fideicō. Couar. in c. tua nobis. de testa. Mutari verò id nō debet etiam à Papa, nisi ex iusta & necessaria causa. Clem. quia cōtingit. de relig. dom. Conci. Tr. sess. 2. vbi & etiam princeps secularis, nisi ex rationabili causa facere non debet. l. l. legatū. ff. de adm. rer. ad ciu. pere. inferior verò princeps id nō potest, vel si sit Papa inferior sit, et si res adhuc integra sit. Abb. in c. tua nobis. de testa. nu. 4. & ibi Couar. nu. 7. q̄ intelligitur si id fieri potest aliàs si in loco statuto nō possit ecclesia edificari, alius locus est eligendus. Abb. in c. 3. nu. 6. & ibi Couar. nu. 9. de test. Sic si pecunia nō sufficit ad opus pium relictu, arbitrio executorū & ep̄i in aliud opus cōuerri potest, sed si sufficit, nō potest nisi Papæ autoritate. Abb. d. c. nu. 6. facit. §. si quis nomine. de eccle. tit. idq; ex rationabili causa, vt supra fieri debet, & vbi cōmutatio alicuius vltimæ voluntatis à sede apostolica est obtenta, ep̄s antequam id mandet executioni, cognoscere debet an præces veritatis innitantur. d. c. 6. in Tr. Conc. Sic si testator reliquit ducenta distribuenda pro male ablatis, & solum centū reperitur male ablata, alia tñ centū conuertenda sunt in opus piū. Abb. in d. c. tua nobis. nu. 7. & Couar. in c. 3. nu. 9. de test. nisi testator dixerit ducenta q̄ ex libro meo rationum constituerit me debere, erogentur pauperibus, si ibi reperitur debitor solum centū, alia cedunt hæredi, in dubio tñ est satisfaciendum voluntati defuncti, sic si leger quis mille insuenda in adificationem ecclesie, si centura super sint in aliud opus pium sunt insuenda, nisi defignauerit for mā, & industria hæredis minus sit impensum, ei cederet id, cetera ad idem facientia, videi da sunt infra. cap. de legatis. in fine, vbi & de hoc sermo habetur.

S V M M A R I V M

- 1 Substitutiones cur introducuntur.
- 2 Substitutio quid sit.
- 3 Substitutio quocumplex sit.
- 4 Substitutio vulgaris quid sit.

Sub.

- 5 Substitutio vulgaris cur inducta, & vt fiat.
- 6 Substitutionis vulgaris effectus q̄s.
- 7 Substitutio vulgaris quando expirer.
- 8 Hæreditas non adita in substitutione vulgari an transmittatur.
- 9 Substitutio pupillaris quid sit, & cur inducta, & vt fiat.
- 10 Substitutio pupillaris, vt valeat quæ requirantur.
- 11 Substitutio pupillaris quocumplex, & vt fiat.
- 12 Substitutio pupillaris quæ bona cōplectatur.
- 13 Substitutio pupillaris quid vtrius requirat.
- 14 Substitutionis pupillaris effectus q̄s.
- 15 Substitutio pupillaris quando expirer, & quomodo.
- 16 Substitutio exemplaris quid sit, cur inducta, & quibus fiat.
- 17 Substitutio exemplaris quocumplex sit, & quomodo.
- 18 Substitutio exemplaris à quibus fieri possit.
- 19 Substitutio exemplaris qualiter sit fienda.
- 20 Substitutio exemplaris de quibus bonis fiat.
- 21 Substitutionis exemplaris effectus quis.
- 22 Substitutio exemplaris, vt expiret.
- 23 Substitutio breuiloqua quid sit, quot ac quas contineat substitutiones.
- 24 Substitutionis reciprocar effectus q̄s.
- 25 Substitutio breuiloqua quando expirer.
- 26 Substitutio compendiosa quid sit, ac quid complectatur.
- 27 Substitutio compendiosa vt fiat, & quis eius effectus.
- 28 Substitutio militaris quid sit, & quid contineat.
- 29 Substitutio fideicommissaria, quid sit.
- 30 Fideicommissa cur introducuntur.
- 31 Fideicommissum quocumplex sit, & vt differant.
- 32 Fideicommissio relinqui quæ res possint.
- 33 Fideicommissum cui possit relinqui.

- 34 in Fideicommissio alienationis prohibitio quandoque fieri solet, & an valeat, ac quomodo.
- 35 Fideicommissum quando possit alienari.
- 36 in Fideicommissio quando in fit conditio si sine liberis decesserit, & vt intelligatur, & quid operetur.
- 37 in Fideicommissio succedit proximior gradu.
- 38 Fideicommissum vt interpretandum sit.
- 39 Fideicommissi effectus quis.
- 40 Fideicommissum qualiter restitui possit.
- 41 in Fideicommissio quæ restitui debeant cum ampliacionibus, & limitationibus.
- 42 Ius patronatus an transeat in fideicommissarium.
- 43 Fideicommissi bona si sint alienata, quid iuris cum ampliacionibus, & limitationibus.
- 44 Fideicommissum vt minuatur.
- 45 Fideicommissum vt expiret.

De Substitutionibus. Cap. LIX.

Post institutiones primi hæredis, videndum est de institutione secundæ, & sequentium, & rationes cur ita de substitutionibus, vel secundis institutionibus, cū in factis.

cultare testantis id facere sit, licet enim dum est locus instituto, non admittatur substitutus, cum prædictus censetur institutus, l. cum in testamēto ff. de her. inst. l. 3. ff. de acq. hæ. l. post aditam. C. de impub. tamen deficiente primo gradu, venit secundus & ab eo testamentum vires sumere potest, vt si primus moriatur ante aditam hereditatem, succedit substitutus, l. 3. §. si. ff. de lib. & posth. l. ex facto, l. luitus, ff. de vulg. l. si filius, de her. inst. ideo de substitutione agendum.

Est autem substitutio secundæ institutionis. Bald. in Rubr. C. de impub. hæredes enim dicuntur instituti qui primo vocantur, substituti, secundo loco, vel vteriori vocati, l. 1. ff. de vulg. Vel secundæ hæredis cōditionalis institutio. Vel vnus aut.

33
Testatoris voluntas an in

aut plurium in alterius, vel aliorum locum ad rem aliquam in vltima voluntate facta vocatio. §. & plures. Inst. de vulg. l. i. eo. Couarr. in cap. Rainutius, de test. §. 4. Dicitur ad rem aliquam &c. quia substitutio fieri potest in hereditate, & etiam legatis ac donacione causa mortis l. vn. §. in autem, C. de cad. toll.

3
Substitu-
tio quom-
plex sit.

Diuiditur autem substitutio primo loco in directam & indirectam, directa est quando hereditas substituto defertur absque alterius ministerio qui illam restituat, indirecta est quando hereditas defertur substituto per alterum qui illam restituat ei, vt quando vnus instituitur & grauatur illam vel eius partem alteri restituere, quæ obliqua dicitur & fideicommissaria, l. cum heredes, de acquir. possess. leam quam, C. de fideicommi. Differunt vero, quod directa fit tantum in testamento indirecta etiam in codicillis, l. hereditatem, C. de codic. §. pen. Inst. eo. & si directa fit in codicillis obliquatur in fideicommissariam. Guil. Ben. in cap. Rainutius, verbo. adijciens, de testam. nu. 3. par. 2. Directa fit verbis directis, vt si moriatur, adiudico, assigno cedo, constituo, restituo, distribuo, instituo, heres esto, dominus esto talis, quibus verba diriguntur ad substitutum, exclusio aliorum ministerio, indirecta vbi res à testatore recta non transeunt in aliquem, vt restituat, detur, distribuatur, restituatur, volo, cupio, mando, fideicommitto; Alia verba sunt communia, vt remaneat, reuertatur, perueniat, heres esto habeat, remaneat, succedat, reuertatur, de uoluatur, quæ accommodantur indirectis, & directis substitutionibus iuxta substitutiones quibus adijciuntur. Guil. d. p. 2. verbo adijciens, & verbo. eidem impuberi, nu. 15.

Alia simplices etiam dicuntur substitutiones in quibus vna tantum est, duplices in quibus duo, vel plures, leam quæ, C. de fideicommi.

Directæ diuiduntur in sex species, vulgarem, pupillarem, exemplarem, militarem, compediolam & reciprocam, gl. in §. qua ratione. Inst. de pupill. & indirecta in fideicommissariam, Couarr. in d. c. Rainutius, §. 9. nu. 2.

Ver. De vulgari substitutione.

Vulgari substitutio est directa substitutio quæ à quocunque, & comparatione cuiuslibet heredis fieri potest, Bar. in l. i. ff. de vulg. vel, directa & simplex substitutio quæ quis sibi heredem sine privilegio substituit, dicitur directa, vt rejiciatur fideicommissaria, simplex vt rejiciatur breuiloqua & compendiosa quæ constat ex pluribus. Dicitur absque privilegio, vt rejiciatur militaris, quia licet miles sic valeat substituere, id tamen facit ex privilegio, in alijs excluditur pupillaris, & exemplaris, quibus testator non sibi sed filio pupillo, si intra pupillarem ætatem, vel furioso si sine liberis moriatur, vel alter substituitur.

Ideo autem instituta est vulgaris substitutio, ne defectu primi heredis instituti, si deficeret, quis intestatus decederet, l. vn. C. de cad. toll. & fit his verbis, si institutus heres esse noluerit, si non possit esse, si moriatur ante aditam hereditatem, si non nascatur, talem substituo vel talis hæres esto & hæc est expressa vulgaris: Tacita etiam vulgaris est quæ venit ex tacita mente testantis, vt, Titium & seium instituo, eosque inuicem substituo, id enim tacite intelligitur si alter esse non potuerit, vel noluerit, l. cum in testamento, §. hæc verba. ff. de her. instit. credit enim lex eo casu mentem testantis fuisse, vt altero deficiente, alter succederet, & eum obliuione vel morte præuentum id omisisse, l. hæc consultißima, §. at cum, C. qui testam. fac. poss. Alia est etiam vulgaris mixta, quæ scilicet respectu alicuius casus est expressa, alterius tacita, vt si quis substituerit in casum si noluerit, vel in casum si non potuerit heres esse institutus, l. cū proponas. vbi Ias. de her. inst. l. si. C. de impub. in qua casus expressus porrigitur ad omissum, vt ibi habetur; idq; intelligitur dum modo institutus non transmisit hereditatem, quia transmissarius præfertur substituto, cum & præferatur coniuncto, qui excludit substitutum vulgariter. l. quidam testamento. ff. de vulg. l. 3. C. de in. delib. vnde si vinco vincentem te & magis te, l. de

4
Substitu-
tio vulga-
ris quæ sit.

5
Substitu-
tio vulga-
ris cuius
ducta, &
vt fiat.

De accessionibus, ff. de diu. & temp. prescr. cum & hæres heredis heres sit restatoris, l. fin. C. de her. inst. Sic substitutus vulgaris antefertur fisco, vbi fiscus succedit in hereditate indigni l. vn. in princ. & §. cū autem C. de cad. toll. Sic si filius repudiet hereditatem patre adente sibi delatam, substitutus vulgariter patrem excludit, l. qui liberis, §. hæc verba. ff. de vulg. l. cum proponas C. de her. inst.

6
Substitu-
tionis vul-
garis effe-
ctus quis.
Quod si quis simul tres vel plures coheredes in portionibus inæqualibus instituat, & eos inuicem substituat nulla declaratione adiecta, tunc si vnus eorum heres non exeret, portio illius alijs accrescit non æqualiter, sed in xta proportionem partis ad partem, in qua quisque est institutus. §. & si. Inst. de vulg. l. si in testamento, l. si plures. ff. eo. l. i. C. de impub. Effectus etiam vulgaris substitutionis, vt supra, est vti ex primario in ea vnus tantum casus, vt si institutus non vult, vel non potest esse heres, vel moritur ante aditionem, succedat substitutus, censetur ex eo capite etiam reliqua continere & amplecti l. gallus, de lib. & post hu. l. si. C. de inst. & subst. Couarr. in d. c. Rainutius, §. 4. nu. 4. alius est, quod si deficit, vt supra, institutus, testamentum summi vires à substituto, nisi anterior gradus nullus esset, quia testans non potuisset testari, vel si substitutio esset inutilis, vel primus gradus agnitione posthumum periret l. qui in potestate l. qua etate, de testam. l. si ego, ff. de iniusto rupto, quia tunc & sequentes gradus rumpentur l. nam & si, §. rumpendo, ff. eo. tertius effectus est, quod substitutus præfertur venientibus ab intestato l. hæres instituta, C. de impub. quartus quod per vulgarem succeditur non deficienti instituto immediate, sed testatori, l. i. ff. de vulg. quintus quod ius substitutionis vulgaris est personale, vnde non transmititur ad heredes substituti, anteq̃ possit esse locus substitutioni, l. si ex pluribus, ff. de suis, & leg. her. l. toties, ff. de acquir. her. sexus, quod substitutus vocatur in omnibus ius quod habiturus fuisset institutus ex testamento testantis, si adijisset hereditatem, l. si tuius coheredi, ff. de vulg. septimus, quod ius accrescendi ad eum tran-

sit, ad quæ transit portio iure huius substitutionis, l. cum ex filio, §. si. ff. de vulg. octauus, impedit ne pars sub conditione relicta iure accrescendi perueniat ad pure ex alia etiam parte institutum, Bar. in l. cum heres, §. si. de acq. her. vnde substitutus excludit coniunctum l. vn. §. in primo, §. si autem & §. cum autem, C. de cad. toll. nisi de contraria mente testatis constet, velt nisi sit substitutio directe pluribus copulatiue facta, l. 4. C. de inst. sub cond. fact. l. quidam. ff. de vulg. quia conditio non dicitur verificata: vno eorum decedente, secus in substitutione coniunctim pluribus facta l. si. §. penul. de leg. 2. quando tamen coniunctio, & substitutio in eadem persona concurrunt, vt in l. qui patri, de acquir. her. se mutuo iuuant, nõ vero expellunt, l. testamento, C. de impub. l. vn. C. quando non pet. par. nonus, substitutus vulgariter potest adipisci hereditatem pupillarem, in casu, l. ex duobus, §. filium, de vulg. vltimo substitutio vulgaris filio impuberi testatoris facta porrigitur ad pupillarem tacitam, nisi contrarium sensisse testantem pateat, l. quàmuis, C. de impub. hac constituta differencia quod in vulgari succeditur in foelis bonis patris testantis, in pupillari in bonis patris, & filij intra pubertatem defuncti. Silu. hereditas, 4. num. 6. effectus etiam substitutionis vulgaris est, vt tollat iuramentum. Villalobos. verbo. substitutio. nu. 140: testans de communi, & substitutus vulgaris excludit patrem. Zas. Tr. subst. post. prim.

7
Substitu-
tio vulga-
ris quæ
do expi-
ret.
Expirat vero substitutio vulgaris cū primum institutus adit hereditatem, l. de legat. si tamen pupillo: esset datus à patre substitutus vulgaris, licet aditione hereditatis facta per pupillum expiraret substitutio vulgaris, non tamen expiraret tacita pupillaris cum eo coniuncta, vnde si intra pubertatem pupillus moreretur non relicta matre, adita ea, succederet substitutus in omnibus eius bonis, exclusis venientibus ab intestato, etiam ad illa ad quæ vulgariter fuerat substitutus, d. l. nisi sit fideicommissaria, quia magis firmatur per aditionem, secundo, vt supra, expirat vulgaris si substitutus

ctus moriatur ante aduentum conditionis, nec ius id transit ad eius heredes, l. sed si plures, ff. de vulg. tertio, si plures copulatiue sint instituti, vnus adicione expirat vulgari substitutione, l. cum quidam, C. de impub. quarto, si substitutus repudiet hereditatem, l. nemo, de reg. iu. quinto, si conditio apposita deficiat, l. si plures, ff. de cod. inst. sexto, si substitutus occiderit institutum l. Cicero de pœnis.

8 **Hæreditas non aditæ,** vbi est datus substitutus vulgaris legitima debita transmittitur iure iuratis, & iure sanguinis, & deliberrandi ad quoscunque instituti hæredes, modo illam non repudiarit, ad suos descendentes, & sic illi præferuntur substituto, Couar. in c. si pater 2. p. ver. debite, num. 3. facit l. vn. §. cum autem & §. in no uissimo, C. de cad. toll. Quod si hæredi suo relicta est hereditas ultra legitimam, & ei est datus substitutus vulgaris, nec habet descendentes, eam tamen visitatis transmittit non aditam, quia nesciunt ad se pertinere, vel quia intra annum non adierit, & excluditur substitutus; si etiam testator plures instituat heredes, & vnus eorum deficiat, dato substituto vulgari, si duo sint instituti, & dicatur si neuter fuerit heres substituo Franciscum, is excluditur a coherede, & idem si dicatur si ij non erunt heredes, substituo Franciscum, sed si dicit, si Petrus vel Paulus non fuerit heres, substituo Franciscum, vno deficiente succedit substitutus. Molina, d. tr. 2. disp. 183. ad fi. vbi & de similibus quaestionibus agit.

Ver. De pupillari substitutione.

9 **Pupillaris substitutio est substitutio directa,** & simplex qua testator filio impuberi in potestate eius constituto, neque per mortem ipsius in potestatem alterius recasuro, heredem instituit, qui ipsi impuberi heres sit, Inst. de pup. sub. in princ. l. 2. de vulg. Couar. in cap. Rainutus, §. 5. de testa. Quod ideo est introductum, quia cum sepe eueniat vt impubes filius post parentis mortem intra pupillarem aetatem moriatur, qui intra id tempus non potest condere testamen-

tum, ius prouidit, vt parens sub cuius potestate erat, vel futurus, erat si posthumus sit, posset pro eo tempore constitucere illi heredem, que heredis institutio in testamento patris pupillaris substitutio vocatur; & sic id est quasi duplex testamentum vnum quo pater sibi prouidit de herede, aliud quo prouidit de herede filio. §. igitur. Inst. de pupill. sub. verbi gratia, si sic dicatur, instituo meum heredem Franciscum filium meum, qui si intra pupillarem aetatem defecerit, substituo illi Petrum, vel Petrus heres sit; & si dicatur instituo meum heredem Franciscum, qui si heres mihi non fuerit, vel intra pupillarem aetatem defecerit, substituo illi Petrum, est vulgaris & pupillaris simul. Inst. de pupill. in princ. vulgaris in primo euentu, si heres non erit, pupillaris in secundo. Dum dicitur in diffinitione vero qua filio impuberi heredem instituit, excluditur exemplaris, & aliæ substitutiones quibus impuberi non substituitur: Dicitur directa & simplex, ut excludatur fideicommissaria & composita. Et ita in hac substitutione duo sunt singularia contra ius commune moribus tamen & iure recepta, primum quod pater pro filio testatur, cum alias ex propria sententia non aliena sit testandum l. i. ff. de testam. l. captatorias, ff. de testam. mil. l. illa institutio, ff. de her. inst. secundum, vt per eam testatus decedat pupillus qui per aetatem testari non potest, ita vt etiam mater per eam priuari legitima possit, l. qua erit, de testam. l. papinianus, §. sed nec impuberis, de inoff. test. §. sed nos. Inst. de sen. C. vti pupilli imbecillitati succurratur.

Oportet vero ad hoc vt substitutio pupillaris valida sit vt impubes sit in potestate parentis, l. 2. de vulg. Inst. de pupill. in princ. est autem in potestate aut paterni filius nepos, & alij descendentes etiam coniugari, mortuo vero auo nepotes incipiunt esse in potestate patris, & descendentes per lineam masculinam in potestate supremi ascendentis, quo mortuo incipiunt esse in potestate supremi ascendentis viuentis in linea recta ascendentium, non autem in potestate

matris est filius nec auiæ maternæ vel aui, vnde ij pupillariter impuberi filio substituere non possunt, sed ij qui habent eos in potestate tempore eorum mortis, vt & si clausi vtero sunt, alias euanescent substitutio l. coheredi, §. cum filio, de vulg. & fat est vsupra, esse in potestate tempore mortis, licet conditi testamenti tempore in eius potestate non fuerit, vt d. Molina d. tr. 2. disp. 184. Verum autem, oportet etiam vt per mortem testantis impubes in alterius potestate non sit recasuro, aliter substitutio non valet l. 2. in princ. de vulg. vnde viuentem patre & auo, neuter impuberi substituere sic potest pater tamen miles substituere potest pupillariter filio etiam ano viuentem, quæ tamen substitutio est potius militaris directæ, quam pupillaris, vt dicit Molina cum alijs loco citat. tertio, opus est vt filij sint legitimi, & naturales, & liberi id est filij testatoris non extranei, vt eis sic possit substitui, l. 2. de vulg. §. liberis, Inst. de pup. nec refert an sint masculi, vel feminae, dictis iuribus, extraneis vero sic non substituitur, §. extraneo, Inst. de pupill. si tamen filij sint arrogati, eis substitui sic potest si pater non dedit eis plus quam alijs, l. sed si plures, §. in arrogato. ff. de vulg. ob cautionem præstitam in arrogatione de restituendis bonis impuberis in aetate illa morientis, l. non enim aliter l. hæc autem ff. de adopt. in adoptatis tamen aliter res se habet, si enim adoptatus non adoptetur à coniuncta persona, ei non potest substitui, quia qui in patris naturalis est potestate, datus in adoptionem extraneo, non transit in ius adoptantis, vt arrogatus sui iuris existens, secus si adoptatus talis sit vt in eius potestate transeat, scilicet quod sit sui iuris alias, l. cum in adoptiuis, C. de adopt. legitimo etiam potest substitui pupillariter, Alc. in l. 2. nu. 5. de vulg. modo legitimitas valida sit, naturalibus vero tantum filijs non potest pupillariter substitui, l. i. l. i. C. de nat. lib. cum certum patrem non habeant, nec sint in potestate patris l. vulgo, ff. de stat. hom. l. Paulus, eo. §. 1. Inst. de patr. pot. & prædicta intelligun-

tur si patri interdicta non sit bonorum administratio, cum is testari nec tunc possit l. si. §. quibus, C. de sent. pass. nec pupillariter substitui potest extraneis impuberibus, & si fiat, trahitur in vulgarem. Bar. in l. 1. de vulg. Bal. cons. 114. vol. 3. cons. 140. vol. 1. & pater potest substituere pupillariter filio etiam si nil habeat in bonis vt & testari, l. hereditas, ff. de per. her. iud. tamen hereticæ filijs Christianis factis pupillariter substituere non possunt cum eos non habeant in potestate, nec heretici, nec rei criminis humane maiestatis auth. gazaros, C. de heret. l. quisq. C. ad l. Iul. maie. c. 2. §. si. c. cum secundum leges, de heret. gl. in c. iudeorum, 28. q. 1. licet ij parentibus succedant, c. iud. de iud. potest tamen pater filio quem ex hereditate substituit pupillariter, §. non solum, Inst. de pupill. §. substituere, Inst. de vulg. l. ex tribus, C. de inoff. test. præterito tamen filio substitui pupillariter non potest, quia per illum rumpitur testamentum l. inter cetera, ff. de lib. & posthu. hodie tamen etiam præterito potest substitui pupillariter, §. siue igitur, §. si vero, auth. vt cum de appell. cogn. auth. ex causa, C. de lib. præ. Clarus in §. testamentum quaest. 54. Si tamen filius esset præteritus vel exheredatus non inserta legitima exheredationis causa, si filius de nullitate ageret vel quærela in officiosi aduersus testamentum, & obtineret, tunc inualide essent directæ institutiones, & etiã vulgares substitutiones, Clarus, d. q. Requiritur etiam ad hoc vt substitutiones factæ in testamento in quo filius est præteritus vel exheredatus, valide sint, vt in eo testamento aliquis alius heres sit institutus, aliter si nullus alius esset hæres institutus, testamentum inualidum esset omnino, & proinde nec legata ad non pias causas in eo relicta, nec aliud in eo scriptum validum esset.

Diuiditur vero substitutio pupillaris in expressam, tacitam, & mixtam. Expressa quando forma substantialis eius exprimitur in testamento patris, vt si filius meus intra pubertatem defecerit, scilicet heres esto, l. 2. de vulg. §. 1. Inst. de pupill. & hæc aliquando est expressa verbis generalibus, vt si habens filium impuberem dicat,

IO I Substitutione pupillari valeat, & requiritur

II Substitutio pupillaris quo duplex & vt fiat.

dicat, instituo filium meum heredem, & ei substituo Antonium, & hæc est vulgaris expressa & pupillaris verbis generalibus quia adest capacitas vtriusq; & si quis habens duos filios impuberes eos instituat, & inuicem substituat, resultat breuiloqua, vel reciproca, quæ constat quatuor expressis substitutionibus, sed verbis generalibus, scilicet duabus vulgaribus quibus inuicem vulgariter substituantur, & duabus pupillaribus quibus etiam inuicem substituantur, iam hoc iure, l. lucius, ff. de vulg. l. precibus, C. de impub. l. in testamento. i. C. de milit. testam. sed si vnus esset pubes & sic capax vnus tantum substituitur, & alius impubes, sic substituitur, & instituitur, censeretur solum vulgariter ad inuicem substituti, ne inæqualitas inter eos detur, nisi aliud exprimat, l. quamuis, C. de impub. l. iam hoc iure, l. in testamento supra cit. quod si à milite filia impubes cum extraneo sit hæres instituta, & inuicem substituti, censeretur tantum facta vulgaris substitutio filiarum, nisi cogres probeat testatorem iure militari intendisse substituire etiam ipsi filiam in euentu quo is postquam hæres extitisset, moreretur, ne inæqualitas detur in substitutionibus, quod non præsumitur. Quod si verbis similitur generalibus impuberi compendiose substitutus daretur, sic, instituo heredem meum filium, & quodocunque decesserit substituo ei Antonium, illa compendiosa comprehenderet pupillarem expressam, quæ si is impubes moreretur, excluderet matrem, vt & alia pupillares expressæ, & fideicommissariam, vel militarem, si testans miles esset, perquam, si talis filius extra pupillarem ætatem decederet, succederet substitutus, l. precibus, C. de impub. l. lucius, de vulg. vbi pupillaris expressa in compendiosa comprehensa excludit matrem.

Secundo, pupillaris expressa fit verbis particularibus vbi mentio fit pupillaris ætatis, sic, instituo heredem filium meum impuberem & substituo illi Antonium, vel instituo filium meum, eique impuberi substituo Antonium, ar. l. ex facto, de vulg.

Tertio, fit verbis singularibus sic, insti-

tuo heredem filium meum, & si is hæres fuerit, & in pupillari ætate decesserit, substituo illi Antonium. Couar. in c. Rainutius, §. 5. nu. 4. & §. 4. num. 7. de testam. licet vero in substitutione vulgari facta filio impuberi, pupillaris expressa nullo ex modis supra explicatis fiat, intelligitur tamen pupillaris tacita, vt sic, instituo filium meum heredem, qui si hæres non fuerit, vel non potuerit, sit Antonius, in his enim omnibus intelligitur tacita pupillaris, si non constat de mente contraria, vel nisi sit mutua substitutio, quarum vna non posset pupillarem amplecti, vt supra, E conuerso in pupillari quæ vulgarem non habet adiunctam expressam, intelligitur vulgaris tacita, si si non constat de mente contraria, vt si dicatur, instituo filium meum heredem, qui si hæres erit, & in pupillari ætate decesserit, substituo illi Antonium, ibi enim est tantum expressa pupillaris, ex præsumpta tamen mente testantis intelligitur tacita vulgaris, sed si dicatur, instituo filium meum heredem, qui si impubes moreretur substituo illi Antonium, ibi est pupillaris expressa verbis singularibus, & vulgaris expressa verbis generalibus, Couar. d. §. 5. num. 5. Mixta quæ vtramq; vt supra, complectitur, §. substituitur, instituo. de pupill. l. qui liberos, ff. de vulg.

Complectitur autem substitutio pupillaris bona testatoris, & bona pupilli, vnde substitutus succedit, non solum in bonis paternis, sed etiam pupilli alienæ quæ sitis etiam & maternis quoque §. 1. Inst. de pupill. l. sed si plures, §. ad substitutos, ff. de vulg. l. si ita scriptum, §. qui filio, de bo. poss. sec. tab. §. 1. auth. vt liceat matri, & auis, quod pcedit esto in omnibus bonis pupilli non substituerit pater, sed in realiqua, quia illa particularis substitutio ad omnia bona trahitur l. cohæredi, §. fin. de vulg. quando tamen pupillaris fit per verba directa & civilia, si enim fiat per obliqua & communia, substitutio in re particulari facta nõ trahitur ad omnia bona, Alex. in l. 2. ff. de vulg. & ratio prædictorum est, quia adita hæreditate per filium, fit vnus parrimonium per vnionem bonorum, ideo

12
Substitu-
tio pupil-
laris quæ
bona com-
plectat.

in vtrisque succeditur l. sed si plures, §. filio, de vulg. Excipitur si substitutio pupillaris fiat filio arrogato, quia non extenditur nisi ad legitimam: quam à patre adoptante habuit, non ad ea quæ ante habebat quàm esset arrogatus, d. l. §. in arrogato, ob pactum quod ibi interuenit de reddendis bonis proximioribus, si is in pupillari ætate moritur, l. non aliter, ff. de adopt. sic tamen etiam vt bona pupilli in quibus est facta substitutio possint ex iusta causa interiri alienari, secus de bonis patris, Guil. Ben. in d. c. Rainutius. verbo: si absque liberis, 2. num. 85. quia in priori euentu est testamentum filij, de cuius natura est vt sit reuocabile, & proinde bona ante mortem alienabilia, & tacita etiam pupillaris sub vulgari contenta, trahitur ad omnia bona pupilli. Guil. ibi. in fin. nu.

13
Substitu-
tio pupil-
laris quæ
vltimus
requiritur.

Forma vero pupillaris, præter supra narrata, requirit vt pater capax factio- nis actiue testamenti, prius faciat sibi testamentum & simul filio, cum id sit vnicum vtriusque testamentum, vnica hæreditas & vnica inde falcidia debeatur, l. 2. §. quisquis, & §. prius de vulg. §. 1. Inst. de pup. l. patris & filij, de vulg. l. paterfamilias, de priu. cred. l. in ratione, & quod vulgo, ad l. falc. valet etiam substitutio pupillaris facta in testamento imperfecto valido tamẽ inter liberos, modo substitutus sit de liberis testatoris, alias non Barr. in l. 2. de vulg. Castr. in cons. 395. secundo, requiritur ad hoc vt substitutio pupillaris valeat, vt testamentum substituat, & nullum non sit præteritione, vt supra, modo ibi exposito, l. 2. in princip. de vulg. tertio, vt hæreditas adeatur ex testamento patris, vel pro adita habeatur, id est ueniat casus qui pro aditione habetur, vt nomen sui, vel edictum si quis omissa causa testamenti, d. l. 2. §. pen. l. si filius qui patri: cod. d. l. 2. §. 1. & §. plane. quarto, vt is cui substituitur sit de liberis in potestate testantis constitutus, nec per eius mortẽ sit in alterius potestatem recasurus, d. §. 2. & §. liberis, d. l. 2. l. precibus, C. de impub. c. si pater, de testam. in 6. quinto, vt liber impubes sit, d. l. 2. de vulg. nec fiat substitutio: vltra impuberem ætatem, l. in pupillari, cod. de exto,

vt substitutus possit & velit pupilli hæreditatem adire, præter alia supra relata.

Effectus pupillaris substitutionis multiplex est, primus est quod quando est substituta expressa aliquo ex modis supra relatis, substitutionis pupillaris etiam extraneus, pupillaris excludit matrem pupilli vniuentem etiam factus qs.

quod ad legitimam: portionem alioqui matri in bonis pupilli debitam, & licet in bonis pupilli reperiantur bona quæ ex linea materna acqviserit, l. precibus, C. de impub. l. sed & si plures, §. ad substitutos, de vulg. l. lutiis, cod. l. papinianus, §. sed nec impuberis, ff. de inoff. testam. l. in testamento, r. C. de milit. test. ca. si pater de testam. in 6. vbi Emanuel à Costa. 2. p. verbo. superstite marre, num. 9. Couar. in d. c. Rainutius, §. 5. num. 6. quia testamentum est patris qui non tenetur instituere vxorem, d. §. ad substitutos, ideo excluditur, & est communis opinio, pupillaris tamen tacita quæ continetur in vulgari expressa non excludit matrem, imo præfertur substituto sic in omnibus bonis pupilli, excludit tamen alios pupilli hæredes ab intestato quibus substitutus præfertur, l. fin. §. fin. C. de inst. & subst. d. l. precibus, & est communis opinio, Couar. in d. cap. Rainutius, §. 4. num. 6. Tacita tamen vulgari contenta in pupillari expressa, vt supra, excludit matrem, glos. fin. in d. l. fin. C. de inst. & subst. quia ea non habet locum nisi quando filius non est hæres, ideo per eam succeditur non filio, sed patri restanti, in cuius bonis nil debetur vxori, licet tamen tacita vulgaris in pupillari existet excludat matrem pupilli, non tamen excludit matrem testatoris, imo si pupillus decedat nõ adita hæreditate, & sic eam non trãsmittat, vel quia moriatur ante testatorem, testatoris mater præfertur substituto, nisi si esset ex descendentibus testatoris, quo casu testator censeretur ab intestato decessisse, Couar. in d. §. 4. in fin. & est communis opinio.

Aduertendum etiam tacitam pupillarem substitutionem in vulgari expressa comprehensam excludere matrem, si ad sint sufficientes cõiecturæ talem fuisse mentem testatoris, l. in testamento. r. C. de milit. test. gl. in d. l. precibus, vt si testator.

tor extra testamentum dixit velle vt si filius hæres non esset, bona ad substitutum deuenirent, non ad uxorem, vel si in testamento aliquid reliquit vxori, subiiciens quod illo sit contenta; Similiter si substitutus sit filius vel nepos testatoris, frater vel confobrinus pupilli, præfertur tunc matri, quia præsumitur testatorem velle sobolem suam illi præferre, iuxta communem sententiam, & idem forte esset si substitutus esset frater testatoris, & eo magis aliquis ex eius ascendentibus. Et idem est quando pauperes, vel pia causa est substituta vulgariter, quia ex huiusmodi pupillari tacita mater excluditur, iuxta communem, vt dicit Molina, d. tr. 2. disp. 184. quod vltimum tamen intelligit, Couar. d. §. 4. nume. 6. scilicet procedere quando causa pia est substituta pro exoneratione conscientiarum, in quibus coniicienda est voluntas testantis, & in dubio fauendum matri pupilli, vt ibi d. Molina.

Quod si fiat substitutio pupillaris inuálida, vt quia fiat à matre pupillo, vel à patre filio emancipato, vel pueri, vel extraneo, si sic fiat, instituo filium meum Petrum hæredem, quo decedente in pupillari ætate, substituo illi Antonium, tunc in ea contineretur vulgaris expressa verbis generalibus, quia posset mori intra pupillarem ætatem ante testatorem, vel non adita hæreditate, aut ea repudiata, quod si substitutio inuálida sic conciperetur, instituo filium meum hæredem qui si hæres fuerit, & in pupillari ætate decesserit, substituo illi Antonium, in ea intelligitur substitutio vulgaris válida, quia tunc vulgaris tacita non oritur à pupillari, vt eius affectio, sed à præsumpta mente testantis, qui dum ita substituit pupillariter, præsumitur à fortiori velle, vt si impubes hæres non sit ipsius, succedat substitutus, quæ mens durat et dum putat se valide substituere sic, vt d. Couar. d. cap. §. 5. nume. 5. Eadem etiam inuálida substitutio conuertitur in fideicommissariam, si is qui ita hæres instituitur, hæres existat, & ideo si decedat intra pubertatem, hæres illius tenetur restituere substituto bona omnia quæ ex tali testatore ad talem pupillum deue-

nerunt, deducta tantum quarta Trebellianica. Couar. d. §. 5. nume. 5. licet etiam pater in legitima filij nullum possit grauamen imponere, si tamen ei substituat pupillariter, potest substituto grauamen apponere etiam in legitima quam à patre accepit, & in bonis quæ à patre, vel aliunde quam à patre filius habet, quia pater substituit hæredem filio, cui filius poterat apponere grauamen etiam in legitima à patre accepta, ergo & pater eadem ratione id potest; pari modo pater potest hæredibus ab intestato talis filij in eisdem bonis grauamen imponere, nullum alium filio substituendo, quod tamen grauamen expirat cum primum pupillus pubes sit. Gomez. 1. tom. var. ref. c. 4. num. 12.

Secundus effectus pupillaris est, vt sic pupillus moriatur testatus, §. 1. Inst. de pupill. tertio, vt in pupillari expressa contineatur vulgaris. modo quo supra, gloss. in l. 2. de vulg. quarto, vt quos pater potest sibi hæredes necessarios facere, possit & filio, d. l. 2. §. prius. Ver. constat, l. sed si §. quos possum. eo. quinto, vt qui pupilli hæreditatem adiuit, si pupillus patris hæres sit, cogatur & paternam adire, & contra l. quidam, C. de in. de lib. sexto, vt excludat omnes venientes ab intestato, & matrem, l. precibus, C. de impub.

Quod si substitutio pupillaris fiat de duobus filiis si decesserint in pupillari ætate, vno præmoriante impubere, non habet locum nisi ambo decesserint, etiam si non sit dictum, vterque. Ias. in l. cum quidam nu. 6. C. de impub.

Expirat porro pupillaris substitutio multis modis, primo ex parte patris, si sit intestabilis, vel præterijt filium, vel alio modo, vt supra, testamentum corrumpat. l. lege Cornelia, ff. ad l. Corn. de sic. l. filio præterito, ff. de iniusto rupto, secundo, ex parte pupilli si definat esse viuentem patre in eius potestate, vel moritur ante eum, vel dum pater viuat fiat pubes, l. cohæredi, §. cum filia de vulg. §. masculo. Inst. de pupill. vel si post tempus substitutionis breuius pupillari moritur filius, cum pater possit restringere id tempus non autem protrahere vitra pubertatem l. si quis ita l. ex facto, §. quarto, dc

De vulg. vel si intra ætatem pubertati designatam, malicia supplet ætatem, liberos suscipit, quia tunc liberi excludunt substitutum, l. in pupillari. eo. cum non præsumatur quem præferre alienam sobolem propriæ velle, l. cum acutissimi, C. de fideicomm. gl. in c. 1. de del. puc. tercio, ex parte substituti, si sit incapax succedendi, vel præmoriatur pupillo, si sit deportatus, vel repudiet hæreditatem, l. vnica, §. pro secundo C. de cad. toll. l. si ex pluribus, de suis & leg. l. precibus, l. pen. C. de impub. vt & vulgaris expirat si substitutus ante testantem decedat, cum ius vel spes substitui ad hæredes non transeat, l. sed si plures, de vulg. quarto, si conditio adiecta substitutioni deficiat l. qui liberis, de vulg. quinto, per ingressum & professionem religionis impuberis factam ex Papæ dispensatione. Guil. Ben. in d. c. Rainutus, verbo. si absq; liberis 2. num. 114. & monasterium est loco filij. Doct. in c. in præsentia, de probat. dummodo religio capax sit bonorum in cõi, aliter acquiritur substituto. Guil. d. loco. nu. 113. quod si non est professio ex dispensatione, sed tamen oblatum monasterio, cum penitere possit vsq; ad annu professionis. l. 16. e. omplerum, c. 1. 5. sess. 2. 5. de reg. in Trid. Conc. & ipso anno probationis, c. statutus, c. ad apostolicam de regul. non finiatur substitutio ex eo capite, sed per aduentum pubertatis. Sic si pater testamentum condat in quo pupillariter filio substituat, & postea religionem ingreditur & proficitur, eo ipso expirat pupillaris substitutio, etiam si pater moriatur ante annos pubertatis filij, & filius post patris mortem ante pubertatem, sic enim bona adueniunt ad succedentes ab intestato, cum sic filius egrediatur patriam potestatem Costa, in d. c. si pater p. 2. nu. 10. qui & ibi agit quod iuris quæ pater vel filius vel vterque captiui tenentur, in quo tamen Molina, d. id raro euenire cum Christiani ab infidelibus capti non sint iure captiui ob iniustitiam belli ex parte infidelium. Quo vero ad vulgarem conunctam cum pupillari, si pupillaris expresse limitata sit ad tempus pupillaris ætatis, vel breuius, eo transacto vna cum pupillari expirat vulgaris cum ea coniuncta, si vero ad nullum tem-

pus sit expresse limitata, sed testator habens filium impubere, dicat, instituo filium meum Antonium hæredem, & ei substituo Petrum, adueniente pubertate, expirat sola pupillaris, non vero vulgaris, imo si is pubes ante testatorem moritur, & pater non condat aliud testamentum, vel pubes moriatur post mortem patris, repudiata vel non adita hæreditate, locum non habente tunc transmissione, succedit substitutus in solis bonis testatoris vi vulgaris in pupillari contentæ, quæ nõdum cessauit, & idem si dicatur instituo filium meum impubere, eiq; substituo Antonium, non facta mentione si is impubes decedat, & hæc est cõis sententia, Couar. tamen, & Molina tenent vniuersaliter vulgarem in pupillari contentam non expirare, licet pupillaris expirat adueniente pubertate, vel breuiori tempore præfixo. Molina, d. disp. 184. in si. distinctio tamen de qua supra videtur magis probabilis, vt & magis communis.

Ver. De Exemplari substitutione.

Substitutio exemplaris, est directa ac simplex substitutio, qua, ad exemplum pupillaris, pater vel mater & alij ascendentes iuxta gradus sui prerogatiuam, liberis matris captis vel huiusmodi morbo detentis, hæredem instituunt sub conditione si in illa infirmitate et puberes decedant, & liberi à patria potestate, §. quæ ratione. Inst. de pupill. l. humanitatis, C. de impub. & idem si filij sint muci, prodigii, & stulti, d. c. iuris iuris & l. ex facto, de vulg. modo hæc eius morbi sint qui testari non possunt l. discretis, C. qui test. fac. non poss. Bar. & Bal. in d. l. ex facto. Castr. Ias. Alex. in d. l. humanitatis. Guil. Ben. in d. c. Rainutus, ver. absq; liberis, 2. nu. 5. 6. sanè vero mentis filio fieri non potest nisi ea conditione in casum quo fiat furiosus prodigus vel furdus, vel mutus, & his casibus scribere nesciat, vt d. Salic. in d. l. humanitatis. 7. col. & quod tempore mortis testatoris talis sit effectus, aliter non valet. Salic. in d. l. ex facto. col. 16. Guil. Ben. loco cit. nu. 8. consentit prædictis. Ant. Gom. Tom. 1. var. ref. c. 6. nu. 3. Couar.

Couar. in d. c. Rainutius, §. 6. nu. 1. Ideo aut hęc substitutio est introducta ut is qui sibi sufficere non valet, & sic nec testari, per patrem testetur, vel matrem.

17 Substitutio exemplaris quomodo.

Diuiditur vero hęc substitutio in expressam tacitam, & mixtam. Expressa rursus fit quęque verbis generalibus. ut cum quis scies filium esse mente captum, dicit, instituo filium meum Antonium, & ei substituo Franciscum l. ex facto, de vulg. Couar. in d. c. Rainutius §. 6. nu. 5. de testam. imo si quis habens duos filios mente captos, dicat, instituo filios meos, & eos inuicem substituo, erit reciproca continens verbis generalibus duas vulgares, & duas exemplares, ut ver. precedenti est dictum, Couar. ibi, & tunc si filij sint impuberes, erunt sex, duę vulgares, duę pupillares, quę excludunt matrem si quis eorum intra pubertatem moriatur, & duę exemplares; Si tamen pater filio sic substituat, si intra pupillarem ætatem decesserit, ei substituo Antonium, erit pupillaris, non autem exemplaris pro tempore quo pupillarem ætatem fuerit egressus, ut d. Molina, d. tract. 2. disp. 185.

Secundo loco, exemplaris expressa fit verbis specialibus si metio fiat defectus ob quam fit, sic, filio meo furioso substituo Antonium, & ei exemplaris expressa verbis specialibus. et simul vulgaris expressa verbis generalibus. qua si is moritur ante patrem, vel sanę mentis repudiet hereditatem patris, vel alius loco eius dum amens est, succedit substitutus, est et simul pupillaris verbis generalibus. expressa si is non est ad pubertatem peruenit, per quam si is impubes, vel sui compos, vel amens decedat, succedit substitutus et exclusa matre, sed si post pupillarem ætatem in furore decedat, est pro tempore exemplaris. Couar. ibid. num. 5. Si vero pater eidem filio furioso & impuberi sic substituat, si filius meus in furore decesserit, substituo illi Antonium, continebit ea substitutio tres species substitutionis ante explicatas, tunc licet vulgaris tunc locum habeat si sanę mentis effectus repudiet hereditatem, duę tamen alie euanescent, si compos sui, vel intra pubertatem aut post moriatur, quia utraq; sub illa conditione est facta si in furore decesserit, quę impleta non sunt, Couar. ibid. erit de num.

exemplaris verbis singularibus expressa, si sic dicatur, si filius meus heres erit, & in furore decesserit, substituo illi Antonium, quę ex premissa testatoris voluntate continet vulgarem tacitam, & et pupillarem expressam in verbis generalibus. si is filius impubes sit, coarctata in illa conditione si intra pupillarem ætatem in furore decesserit, & substitutio exemplaris facta ex vno eorum capitum ex quibus dictum est tradi posse substitutum exemplarem, ut si surdus sit & mutus, extenditur ad alia, s. ut substitutio facta ex capite prodigalitate, extendatur ad amentiam & e converso. Molina cum Couar. d. disp. 185. Tacita est quę continetur in expressa vulgari vel pupillari facta furioso, vel in pupillari expressa facta furioso, Guil. Ben. in d. c. Rainutius verbo. si absq; 2. in subst. exp. l. i. nu. 34. 35. 36. Mixta partim tacita partim expressa, sic, Titium & Caium heredes instituo, & eos inuicem substituo. Guil. ibi nu. 39.

Potest vero substitui filio exemplari 18. ter tamen pater & mater l. humanitatis. C. Substitutio de impub. imo & a patre arrogatore fit substitutio si arrogatus furiosus sit, substitutio tamen exemplaris facta ex parte patris vim habebit in bonis quibus facta ex parte patris vim habebit in bonis ex parte matris obtentis, & si is habeat alia bona propria industria quaesita, substitutus datus a patre habebit dimidium, & dimidium datus a matre, Gom. Tom. 1. var. ref. c. 6. num. 13. Si tamen mater transiit ad secundas nuptias non potest substitui exemplariter. Bar. & Iaf. in l. ex facto, de vulg. nisi id faciat intuitu pietatis, ut si substituantur venientes ab intestato furioso, secus si amatus matris. Guil. Ben. loco cit. num. 36. Boer. decis. 288. pater vero etiam secundo nubens potest sic substitui. Boer. ibi. Doct. in d. l. ex facto, quod si filij sint naturales tantum, pater non potest eis sic substitui, mater vero sic, nisi sit illustis, Ben. loco cit. nu. 12. l. si qua illustis, C. ad offic. nisi nati sint ex nephario incestu, anth. lex coplexu. C. de in nupt. vbi Bart. cum non possint institui a parentibus, ut ibi habetur, & sic nec eis substitui. Aui etiam & auię alijque ascendentes possunt sic substitui nepotibus deficientibus eorum patri-

tribus, & matribus, si tamen pater proligus sit cui bonis sit interdictum non potest sic substitui ut nec testari, l. is cui, de testam. si vero sit vilis persona & differere substituat ut bonus pater familias, prout proxime de matre est dictum, valet substitutio, alias non. Guil. Ben. loco cit. in exemplari, num. 44. Ex his sequitur quod tantum parentes possunt sic substitui filijs furiosis, non extranei, nec fratres fratribus nec consanguinei, nec etiam filij patribus furiosis. Bart. in d. l. ex facto, de vulg. cum non sit danda pars filijs in patres, §. sed quid. auth. de nupt.

19 Substitutio exemplaris quomodo.

Forma vero in hac substitutione ea est seruanda, ut primo parentes sibi testamentum faciant, & legitimam relinquat filijs quibus exemplariter substitui volunt, vel aliquid pro legitima, unde agatur ad supplementum d. l. humanitatis, Boer. decis. 188. nu. 1. Guil. loco cit. num. 20. l. omnimodo, C. de inoff. test. qui tamen furiosus potest ex hereditate ob causas iustas ante furorem commissas. l. tamen demeritis, C. de ep. aud. id tamen non permittitur in hac exemplari substitutione ex pietate introducta, secundo, requiritur ut furiosus perpetuo morbo laboreat nec potiantur lucidis interuallis, cum tunc per se testari possint, d. l. humanitatis, Bald. in d. l. ex facto, l. furiosus, C. qui test. fac. poss. ut nec si furiosus ante furorem testamentum legitime condidissent, l. is cui, de testam. tertio, potest fieri & emancipato, d. l. humanitatis, quarto, requiritur ut is post mortem testantis non sit recusus in alterius potestatem Ben. loco cit. nu. 19. & modo ante furorem non sit factus intestabilis ut hereticus vel deportatus, l. manicheos, C. de heret. l. si quis filio, §. irritum, de in rupto. quinto, quod is cui est exemplariter substitutus, si habeat descendentes, illi necessario substituantur vel alij eorum alij in portionibus debitis institutus, quod si careat descendens vel sint amentes, ut habeat fratrem vel fratres, ij vel vnus eorum est necessario substitutus, alias non valebit substitutio si alius substituat, deficientibus vero fratribus. licitum est substitui quilibet extraneum, d. l. humanitatis, §. qua ratione, Inst. de pupill. pot. tamen fieri illegitimis filijs in casibus quibus prout paren-

tibus succedere, de quo supra est dictum, quod si is cui substituitur habeat fratres utriusque coniunctos, & alios ex vno latere tantum, utriusque coniuncti erunt necessario substituti excludis ex vno tantum latere iunctis, si vero sint iuncti ex vno latere tantum si substitutus habet alios ex alio etiam matrimonio, quiuis potest substitui proprios filios, & si alter tantum coniugum habet filios fratres eiusdem illi ex vno tantum latere iunctos, uterque parens tenetur illi substitui dictos fratres vel saltem aliquem eorum, patres vero cuius illi non sunt filij, de suis proprijs bonis, excepta legitima talis filij, ad libitum disponere poterit, & sic in eis substitui quem voluit. Quod si is cui est substitutus habet consobrinum filium fratris defuncti, is probabiliter necessario est substitutus, quia is patrem suum representat defunctum, si tamen is cui est substitutus habet fratres superstites, non tenetur substitui consobrinum qui excluditur a fratribus, non potest & pater qui filio exemplariter substituit, excludere matrem a portione in bonis talis filij ei debita cum id æquitas requirat, ut pluribus probat Molina d. disp. 185.

Substituitur autem in exemplari in bonis omnibus eius cui substituitur, etiam in relictis ei a patre, præterquam si ab utroque parente ei substituat, quare tunc substitutus a patre habebit bona filij a patre prouenientia & aduentitia, & substitutus a matre bona quę a matre processerunt, Iaf. in d. l. ex facto, & Ben. d. loco cit. num. 39. c. Rainutius. Effectus exemplaris, est quod per eam expressam excludit mater & venientes ab intestato, ut & in pupillari a substituto, d. l. humanitatis, & d. l. ex facto. Ben. vbi supra nu. 11. & pariter si extraneus sit substitutus deficientibus filijs & fratribus. mater excluditur. Ben. ibid. nu. 31. glo. in §. qua ratione. Inst. de pup. secundo, nam per exemplarem succeditur ei cui substituitur in omnibus bonis vsupra, modo ibi exposto. l. sed si plures, §. ad substitutos, de vulg. quę intelliguntur si exemplaris locum habeat, secus si perimatur.

Expirat porro exemplaris simul ac is cui substituitur, ad sanam mentem redit,

20 Substitutio exemplaris de quibus bonis fiat.

21 Substitutio exemplaris effectus quis.

22 Substitutio exemplaris

plaris, vt d. l. humanitatis, d. §. qua ratione. Inst. de pupill. vel prodigus ad liberalitatem, vel furdus & mutus ad sanitatem fiat cōuer uerſi, l. ex facto. si tñ postq̄ ad sanā mentem redijt testamentum non fecit, & recedit in amentia, substitutio prius facta reuocatur, licet exemplariter substitutēs perierit anteq̄ is ad sanā mētem redierit, Couar. d. §. 5. nu. 7. modo nō redierit ad amentia post longū tēpus à puncto quo ab ea liberatus fuerit, vt ibi refert Couar. si tñ is cui alia est substitutē dū, sanus cōfecerat testamentū, ei statuit, nec potest illi substitui, secundo, finitur si is cui substituitur hēat filios legitimos & naturales, in lucidis interuallis matrimonio cōtracto, d. l. humanitatis, §. vel si filia, d. l. ex facto, l. cum acutissimi, C. de fideicō. l. patre furioso. ff. de ijs qui sunt sui vel al. iu. tertio, si prādicti tpe lucidi ternali vel sanitatis delictū cōmiserint ob q̄ bona confiscantur, vel in religione p̄oſteātur. Ben. loc. cit. nu. §. 1. quarto, vt sup. si in lucidis interuallis testatus sit.

Ver. De Breuiloqua vel reciproca substitutione.

Breuiloqua seu reciproca substitutio est cōposita multarū adinuicē, vbi per verbū, cōposita, excluduntur simplices substitutiones, per verbū multarum adinuicem excluditur cōpendiosa, quæ in hoc ab illa differt, q̄ reciproca pluralitatē substitutionū ex parte personarū inuicē substitutarū complectitur, cōpendiosa vero ex parte temporum, & etiam quia pluribus tñ institutis fieri pōt breuiloqua, cōpendiosa ēt vno tñ, tertio, quia reciproca oportet vt plures contineat species substitutionū, cōpendiosa vni ēt pōt adaptari prout casus cōtingit, vel verborū interpretatio patitur, licet apta sit diuersas species cōtinere, & breuiloqua est vera species substitutionis, vt d. Alex. in l. luitius. ff. de vulg. ratione formę, nō tñ ratione effectus, vt ibi d. Alex. quia resoluitur in vulgarem vel aliam, ar. l. in testamento, C. de mil. test. Bar. & Iaf. in d. l. luitius, vel reciproca substitutio est quę plurimū personarum ad inuicē substitutiones vno breui sermone cōplectitur. l. testamentum, C. de impub. l. iam hoc iure. l.

l. ius, de vulg. v. g. Petri & Antonii hęredes meos instituo & eos inuicem substituo, l. si plures l. iam hoc iure, de vulg. vel vter eorum viuet. l. titius & feius cū l. seq. de hęr. inst. Hęc autem breuiloqua quandoq; vnam quandoque plures substitutionum species habita ratione personarum institutarum, & substitutarum continet, si enim pater duos filios impuberes exheredatos, inuicē substituit, hęc reciproca continet tñ pupillarem reciprocā, vel duas pupillares ratione duorū impuberum, non aut vulgarem, quia filij instituti non sunt, Guil. in d. c. verbo. si absq; 2. in breuil. nu. 21. cū exheredatis pater pupillariter substituere possit l. 2. §. sed si ego, de vulg. §. non tantum de pupill. licet vnus nō possit imponere ijs quos non instituit, l. labeo. §. de fideicommissio. l. cohæredi. §. cum filia, de vulg. sic reciproca facta duobus furiosis ob causam ante furorē exheredatis, continebit tantum duas exemplares, vel vnam speciem exemplaris, Iaf. tamen in l. in testamento. i. C. de test. mil. putat nō posse contineri duas exemplares in reciproca, dicens nō posse exemplarem fieri exheredatis. l. humanitatis. C. de impub. sed si non adeatur hęreditas amentium, contineri duas vulgares, opinio tñ prior verior vē, cū exemplaris assimiletur pupillari, q̄ vti sup. fieri pōt exheredatis. Qd si duo vel plures instituantur & adinuicē substituantur, si neuter sit impubes, vel neuter sit filius, vel sint personę inęquales, si vnus pubes alter impubes, vel licet vterq; sit impubes, vnus tñ est filius alius extraneus, vel huiusmodi, talis reciproca est cōposita ex vulgari. duabus, non aut includit pupillares, nisi altero impubere existente, vel aliter testator exprimat Costa. in d. c. si pater, verbo. personis, nu. 2. cum seq. Siue vero personę essent eęuales vel inęquales, si substitutio reciproca oblique fieret, vt quia instituti inuicē rogarentur, vt qui prior decederet, portionem suam alteri restitueret, vel in quouis alio euentu alter alteri portionem suam restitueret, talis breuiloqua constaret duabus substitutionibus si deicommissarijs, & idem si substitutiones mutua, quia fierent in codicillo, vel alia

alia ratione obliquaretur, vt haberetur, c. de codicillis; Quod si vterque inuicem substitutorum impubes filius sit, tunc breuiloqua constat quattuor expressis substitutionibus, duabus scilicet vulgaribus quibus inuicem substituantur, & duabus pupillaribus quibus pariter inuicem substituantur, & si idem simul essent mente capti, eadem breuiloqua constaret sex substitutionibus expressis, quatuor prādictis vulgaribus, & pupillaribus, & duabus exemplaribus, quibus inuicē substituerentur, imo licet amentes non essent, sed si illa substitutio simul labiret rationem cōpendiosę, vt si diceretur, quocunq; tempore dē vita decesserint, eos inuicem substituo, contineret sex substitutiones, duas vulgares, duas pupillares, si ante pubertatem decederent, & duas fideicommissarias, quibus qui prior post pubertatem decederet, restituere grauaretur alteri eam partem in qua testator potuit eos grauare, & pariter si simul essent amentes cōtineret octo substitutiones, duas vulgares, duas pupillares, duas exemplares, & duas fideicommissarias, quibus grauati inuicem restituere tenerentur in euentu, quod sani mente post pubertatem decederent; si tamen inter personas reciproce, & cōpendiosę sic substitutas daretur inęqualitas, quia vna esset pubes, alia vel alia impuberes, locū non haberet pupillaris ex parte impuberum, sed solum alia omnes, & idem de exemplari si vnus ex reciproce substitutis esset sanę mentis. Quod si aliqui instituantur, vel eis legatur, ea conditione, vt qui vltimus decesserit, alij restituat, intellegendum reciproce substituti, quę tamen reciproca substitutio erit fideicommissaria, vulgaris, pupillaris, vel exemplaris prout materia subiecta postulauerit. Falit tamen si alia via tota hęreditas vel legatarum ad vltimum, cui in vniuersam hęreditatē vel legatarum substitutus datur, esset deuentura. Vnde si quis habens solos filios impuberes superioribus carentes, ascendētib; scilicet, sic testetur, instituo hęredes tres filios meos, quod si oēs impuberes decesserint, eorum vltimo in vniuersa bona mea, & si quę alia mortis suę tempore habuerit, substituo

Pars Secunda.

Petrum fratrem meum, impuberes nō cēsentur inuicem substituti, quia sine vlla substitutione bona testatoris hęreditario iure deuentura erant ad eum qui impubes vltimo loco decesserit, & cui substitutum dedit, l. vel singulis, de vulg. §. vel singulis, Inst. de pupill. sed si impuberes illi ascendentes haberent, qui, seclusa mutua pupillari impuberum substitutione, hęredes singulorum existenter, tunc qui sic testaretur, cēsetur impuberes illos reciproce substituere pupillariter, vt mater excluderetur, vel alius ascendēs ab illorum bonis, quia hęreditas vnū hęre salioqui non deueniret ad vltimū, cui in eam totam substitutus datur. Quando vero aliqui hęredes vel legatarij instituti sunt in vniuersam hęreditatē vel fundum, ijsq; omnibus substitutus post mortem est datus, tunc nisi constet testatorem sensisse vt qui vltimus moreretur, totum restitueret, non cēsetur esse reciproca institutio inter institutos & legatarios, sed, eo ipso quod quisq; eorum moreretur, pars illius deuolueretur ad substitutū omnibus datum, & etiam quod testator diceret, vt post mortem omnium vel vtriusq; hęreditas, vel legatum deneretur, non cēsetur inter eos facta reciproca substitutio, l. si §. filium, de leg. 2. l. luitius, §. Caio, ad Treb. Couar. in d. cap. Rainutius, §. 8. testans de communi. Falit si persona sit adeo testatori cara, vt vtriusq; p̄sumendū sit voluisse eam p̄ferri substituto, l. pen. C. de impub.

Aduertendū quoq; circa id quod supra dictum est quando personę inęquales sunt institutę & inuicem substitutę, nō surgere eęuales substitutiones, quod ista inęqualitas tribus tēporibus potest considerari, quia vel est ab initio & semper est duratura, vt si fiat pupillo, & puberi reciproce, vel viro sanę mentis & furioso, nam in primo casu non cōtinetur pupillaris, nec in secūdo, exemplaris, sed tantum in vtroq; vulgaris l. iam hoc iure, de vulg. vel ab initio sit personis disparibus quibus post paritas superuenit, vt si pater filium suū, & emancipatum instituit & substituit inuicē, s̄ principio pupillaris enim non adest sed tantum vulgaris, sed si post testamentum emancipatum

Substitutio breuiloqua quod sit, quorū ac quas cōtineat substitutio.

Substitutionis reciproce effectus quis.

tum ad optavit facta est patris, tamen reciproca non continebit pupillarem, quia ab initio inaequalitas non confirmatur ex eo quod postea fit. Bar. in d. l. l. utius, vel tertio, ab initio in breuiloqua adest aequalitas, & postea superuenit inaequalitas, & tunc si inaequalitas superuenit sine facto disponentis & tunc habet locum pupillaris & vulgaris tñ si duobus impuberibus institutus & inuicē substitutus fiat, si pubes superueniat pupillo, secus si eius factio, ut quia suum emancipet volens, Guil. d. loco; in subst. breuil. verbo absq; liberis 2. nu. 4. 5. 4. sub breuiloqua tamen simpliciter facta non continetur fideicommissaria, si dicatur, inuicem substituo. Alex. in l. 2. C. de impub. nisi fiat in codicillis, quia fit fideicommissaria & retinetur quarta, l. hereditate, C. de codicill. l. secunda ad Treb. cū in ijs directo hereditas dari non possit, dd. iuribus, secus si in testamento, nisi aliud testator exprimat, si tamen additur compendiosa cum verbo distributio. tps, continet fideicommissaria, vt quando cumq; alter vestrū decesserit, vos inuicē substituo. Ias. in l. 2. C. de impub. Ben. loco cit. nu. 56. Quod si plures ex disparib. portionibus instituantur & inuicē substituantur, & vnus eorū decessat, alij vocantur pro modo institutionis, l. 1. & 3. vbi Doct. de impub. quia partes appositae in institutione, censentur repetitae in substitutione nisi aliud exprimat Equi liberis, §. hęc verba, l. sed si plures, de vulg. vn. de pro modo institutionis tñ pōt succedere l. iam hoc iure l. l. utius, de vulg. cñ. & in tñ videantur cuiusq; merita se extendere l. nec adiecit, ff. pro soc. quae intelliguntur si substitutio est absolute breuiloqua, vulgaris, vel fideicommissaria, & de mente contraria nō apparet, secus si aliter appareat q̄ per viriles voluerit vocari, quia id est sequendum quod testatorem sensisse pater l. si mihi & tibi, §. si de leg. 1. id vero colligitur, si testator iubeat restitui substitutus successione, modo quilibet certam summam det, & iusserit eos dare partem pecuniam etiā in disparib. institutos, aliter fit si pecunia congruat portionibus institutionis, quia tūc pro eius modo succedunt l. quoties, ad

Treb. & dicuntur in predictis partes viriles per capita, pro modo personarum institutarum, secundo, censentur in viriles substituti si substitutio fiat eorum nomine proprio, secus si appellatio, l. turpia, §. si de leg. 1. l. nonnunquam cū pced. ad Treb. l. utius, §. me ma, eod. quia personalis adiectio numerat patres. Bal. in l. 1. C. de impub. & quia personae distribuuntur per copulam, cuius vis est distribuere vim verbi equaliter inter psonas nominatas, vel copulatas, l. 1. & 2. C. si plur. vna sent. nominatim fit institutio, & substitutio si ex partib. imparib. quis instituat Gaium Meuium, & filium impuberem, & substituat eidem impuberi Titium Gaium & Meuium, l. Iulius, §. Meuiā filiū, ad Treb. Appellatio vero nomine institutio, & substitutio fit, sic, quisquis mihi hēres erit eandem substituo filio meo, vel hēres institutos substitutos substituo, l. nominatim, de cōd. & dem. l. qui liberis §. hęc verba, de vulg. In quib. succeditur tñ pro portionib. hereditarijs, non pro virili. si hēres nominatim, de leg. 1. l. Iulius Titius, §. Iulius, de leg. 2. Si vero appellatio concurrat cū notatione, exurgit viriles portiones, l. si cōis seruis, de sup. seru. & tūc appellatio nominatim addita pro certiori demonstratione habet d. l. & si aliqui nominatim substituti sunt, alij appellatio notē, primi per viriles partes vel capita, secundi pro portionibus hereditarijs vocantur l. qui complures, de vulg. Quod si dicatur substituo hēres quos supra nominati, ex predictis dicuntur substituti proportionib. institutionis, Bar. in l. turpia, de leg. 1. facit, l. si pater filio, de vulg. Expirat autē breuiloqua quo ad partes ex quib. coalescit ijs modis quib. & singularē, velup. est dictū, respectiue reciproca tñ pupillaris non expirat ex parte vnus extremi adhuc impuberis, ex eo q̄ alter pubes fit factus, & sic de alijs, vt & duobus amentibus substitutis, nō expirat breuiloqua exemplaris, ex eo quod alter tantum sanē mentis fit factus, l. i. tria scio, §. scia. ff. de leg. 2. l. vel singularis, de vulg. §. vel singularis, Inst. de pup. quid vero iuris vbi aliqui instituantur, cū p̄cepto, quod vltimo decessēs restituar alijs,

25 Substitutio breuiloqua q̄ expirat.

an censcantur breuiloque substituti, tradit Couar. d. c. Rainutius, §. 8.

Ver. De compendiosa substitutione.

26 Substitutio compendiosa qd fit, ac qd completatur. Compendiosa substitutio est q̄ compendio verborum sub breuitate sermōnis fit, sub vna mortis conditione, vel alia, plura tpa, q̄ ad alias substitutiones simplices referri possunt, complectens. Bar. in l. cetero, ff. de vulg. nu. 9. Vel, est substitutio, quae plures, quo ad diuersa tpa, substitutiones verbis saltem generalibus expressas complectitur. Dī, quo ad diuersa tpa, vt excludatur breuiloqua, q̄ plures, quo ad diuersas personas, nō tempora, complectitur substitutiones. Dicitur verbis saltem generalibus, expressas, vt excludatur vulgaris facta pupillo, quae tacite habet annexam pupillarem, & similiter pupillaris simplex, quae ex praesumpta mente testantis habet annexam tacitam vulgarem, vt loco suo est dictum.

27 Huius formula cōis est sic, filii mei instituo, & quicumq; decesserit, substituo ei talem, quicumq; vero indefinita apponitur certo tēpori, vt quicumq; filius meus decesserit intra viginti quinque annos, substituo illi talem l. centurio, de vulg. quicumq; eius effectus. apponitur certo casui, vt quicumq; filius meus decesserit sine filijs masculis, substituo illi talem l. precibus, C. de impub. Quicumq; vero haec compendiosa fit per verba directa per quae nō ab alio capir hereditatem, vt heredes facio, instituo, haeres esto, l. verbis ciuilib. vbi. Bar. de vulg. quicumq; per verba obliqua per q̄ vult ab instituto capere substitutum hereditatem, & sic fieri non pōt, quia sic transit in fideicommissariam, sed tñ directis & cōibus fieri potest l. cohēredi, §. cum filiae, de vulg. pōt tñ fieri per verbum, detur, q̄ sui natura est obliquum l. fundi Trebatiani, ff. de vusu, leg. hic tñ erit directa substitutio, quia hic non denotat substantiā substitutionis, sed modū eam exequendi l. si qs ad declinanda. C. de ep. & cler. Guil. Ben. in d. l. si absq; liberis, 2. in cōpend. nu. 37. Autē litur praeterea & in compendiosa qualitas personae cui fit, quia ratione eius & tps plures, vel pauciores complectetur substitutiones, vnde si instituto filio impubere, dicatur, quicumq; morietur, illi

substituo Antonium, est compendiosa quia verborū compendio pupillarem complectitur, si is ante pubertatem decessat, & fideicommissaria si sine liberis decessat, Costa in c. si pater nu. 13. de test. in 6. & si dicat, si in pupillari aetate, vel postea decesserit, est vna integra compendiosa expressa verbis singularibus, quod si quis dicat instituto extraneo, vel filio pubere, quicumq; decesserit, illi substituo Antonium, duas expressas continet vulgarem si ante testatorē, vel nō adita hereditate moriatur, & fidei commissaria si post aditionē decessat, sub compendio verborū. Si quis etiā sic dicat, si filius meus in pupillari aetate moriatur, substituo illi Petrum, est compendiosa, ratione de qua supra, si tñ substitutio fiat filio impuberi, & magis puberi vel extraneo, quocumq; tpe de vita decesserit, rogo vt hereditatem Petro restituar, non est compendiosa, sed fidei commissaria, ob verbum, rogo. Aduertendū praeterea q̄ miles pōt filio impuberi substituere compendiose duplici directa substitutione, & altera pro tpe quo pubes erit, per quā directa succeditur in solis bonis quae a tali patre milite filio obuenerunt, ijs vero qui milites non sunt, solum licet filijs post pubertatem, modo amentes non sint, & extraneis solum substituere fideicommissariae vel indirecte. Ex his sequitur, quod si quis filio impuberi sic substituat, instituo filium meū Petrum, & vulgariter, pupillariter, & fideicommissariae Antonium substituo, si ante testatorem filius decessat, habebit locum vulgaris expressa, si post ante tñ pubertatem, pupillaris, si post pubertatem, fideicommissaria, q̄ si dicatur, quocumq; tpe Petrus decesserit, ei omni modo, substituo Ioannē, habent locum p̄dictae substitutiones, & etiā exemplares, si institutus esset mēte captus, & militaris, si testās esset miles, ita vt substituto optio daretur quo horum modorū veller succedere, & hęc sunt directae institutiones, & substitutiones, a pagano, eo scilicet qui miles non fit ijs verbis cōfecta. Quod si miles impuberi verbis directis, vel ciuilib. sic substituat, quicumq; filius meus decesserit, sit hēres Ioānes, huiusmodi substitutio complectitur substitutionem vulgarem tacitā, & ē expressam

verbis generalibus. per quam si filius, vel ante patrem mortuus fuerit, vel alia ex causa heres non erit, Ioannes heres existens; comprehenditur et pupillare, per quam si filius heres extiterit, & intra pubertatem moriatur, Ioannes succedit in omnibus bonis illius tamquam a patre, quam a aliunde habuerit, & excludit matrem in portione legitima matris in bonis talis filij, alioqui debita; pro alio vero tempore extra pupillarem etatem, si mater mortua sit, & talis filius sine liberis decesserit, cum ea conditio semper subintelligatur, cum alicui descendenti fit substitutio, comprehenditur directam militarem, per quam sola bona que ex parte patris tali filio adueniunt, simul cum fructibus in eis inuentis, spectantur ad Ioannem substitutum, reliqua vero bona filij pertinent ad heredes ab intestato, vel ex testamento a tali filio relictis, quia pater pro eo tempore non potuit ei substitutum circa ea bona dare, & quod illa comprehendiosa contineat vulgare & pupillarem directam ut supra, colligitur ex l. centurio, de vulg. l. milites etiam l. milites ita, de milit. test. & de fructibus in d. l. centurio. Vbi pariter testans miles erat, & privilegio militari filio impuberi verbis directis substituit, & talis filius, matre vivente, pubes est factus, & mortuus, tunc illa substitutio est directa militaris, siue mater talis filij vivat vel non, & proinde si filius sine liberis decedat, substitutus admittitur ad omnia bona filij quae ex milite testatore ei obvenierunt, & non solum castrensia, sed etiam alia, exclusa etiam matre, ut d. Molina, si is impubes decedat in d. tr. 2. disp. 192. Ver. stando, & Ver. Couar. cum & paganus id agat. Quod si miles filio puberi verbis civilibus alicui substituit, sic, quocumque mortuus fuerit, sit heres Ioannes, tunc substitutio erit eatenus comprehendiosa, quatenus comprehendet vulgarem in euentum quod filius ante testatorem, vel repudiata hereditate moriatur, non vero quatenus comprehendit pupillarem, cum talis filius pubes sit, in euentum vero, quod filius post patrem adita hereditate moriatur sine liberis, si non vivat mater, erit directa militaris, si vero vivit, de eo est dicendum ut in casu superiori est dictum; si vero miles extra-

nem heredem instituat, & verbis directis ei substituat, erit comprehendiosa comprehendens vulgarem, & directam militarem. Rursus si qui miles non est, qui paganus in iure dicitur, eisdem verbis civilibus, & directis sic substituat, filius meus sit heres, & quocumque tempore morietur, sit heres Ioannes, est vulgaris & pupillaris excludens matrem ab omnibus bonis si is impubes moriatur, non tamen continet fideicommissariam, sed eo ipso quod is filius adita hereditate pervenit ad pubertatem, extinguitur substitutio, & bona omnia ab eo testatore filio relicta, pertinent ad filij heredes ex testamento vel ab intestato, quia paganus pro eo tempore non potest substituire directe, verba vero civilia, ut sit heres non significant fideicommissariam, sed directam substitutionem, facit l. verbis civilibus de vulg. Couar. in d. c. Rainurius, §. 9. nu. 15. Fallit, primo, si illa substitutio sit facta in codicillo, tunc enim ante & post pubertatem obliquitur, & sit fideicommissaria. Secundo, fallit si facta sit in testamento, apposita tamen clausula codicillari, quia tunc obliquitur post pubertatem. Tertio, si talis substitutio fieret a matre filio impuberi, vel a patre eisdem emancipato tamen, quibus casibus non habet locum substitutio pupillaris, vel si eadem forma fieret filio puberi, quia tunc est fideicommissaria. Quarto, quod pater filio impuberi non emancipato substituit illo modo, subdicens, quocumque tempore sine liberis decesserit, sit heres Ioannes, nam cum conditio illa, si sine liberis, adiecta non sit pro tempore pupillaris etatis, constat patrem intendisse illi substituire et pro tempore extra pupillarem etatem, & sic fideicommissarie, cum eo tempore non habeat locum alia substitutio quam fideicommissaria. Quinto, quod sub ea forma substituitur a patre impuberi ad alias causas, ar. c. si pater, de testam. in 6. Molina d. disp. 192.

Vbi vero verbis communibus a pagano filio impuberi substitutio est facta, sic, quocumque tempore filius morietur, substituo illi Ioannem, vel succedat Ioannes, vel moriatur Ioanni, ibi coninetur vulgaris si filius ante patrem, vel post eum repudiata hereditate decedat, & pupillaris.

aris pro tempore ante pubertatem, & fideicommissaria pro tempore pubertatis. glo. in l. Centurio. de vulg. in §. qua ratione. de pupill. Couar. in d. §. 9. num. 17. cum communi. idque procedit etiam si mater esset in medio, ut communem testatur Viuius in communibus opin. verbo, substitutio compend. contra Villabos in d. verbo. & verior videtur, cum ut infra in fine habetur, in ea contenta substitutiones expressae sunt.

Quod si miles verbis communibus comprehendiosae substituit impuberi, substitutio pro tempore ante pubertatem est pupillaris, pro tempore vero pubertatis est directa militaris. Bar. cum communi. in l. Centurio. de vulg. quia verbum commune apratur directae & fideicommissariae, in dubio vero magis censenda est directa. c. si pater. de testam. in 6.

Si vero verbis indirectis miles etiam impuberi substitueret, & forma effigie comprehendiosae haberet, esset tamen solum simplex fideicommissaria, quia verba indirecta solum fideicommissariae inseruiunt.

Differentia vero est an substitutio militis sit directa, vel fideicommissaria, quia si est fideicommissaria, fructus hereditatis qui iudicio testatoris percepti non sunt, pertinent ad heredem grauatum, & post mortem illius ad ipsius heredes interim dum fideicommissum, absentia, vel negligentia heredis non petitur; sed si esset directa militaris, in puncto mortis heredis, cui talis substitutus est datus, fructus pertinent ad substitutum, & sic eo ipso quod primus heres moritur, militis hereditas censetur iacere iterum donec substitutus, ut militis heres eam adeat, & ea de causa fructus tunc in illa pendentes, cum percepti medio tempore inter mortem primi heredis, & aditionem, accrescunt hereditati, & sunt substituti, hereditate per eum adita. d. l. Centurio. de vulg. Molina d. disput. 192.

Sed si paganus verbis indirectis impuberi sic substituat, instituo filium meum, sic, quocumque tempore morietur, restituat hereditatem Ioanni, est solum fideicommissaria tam ante, quam post pubertatem, nec includit vulgare, & idem si iisdem verbis facta sit a mili-

te. Couar. in d. §. 9. Molina d. disput. in fi.

Effectus porro comprehendiosae est ut spectat substitutiones pupillaris, vulgaris, exemplaris, fideicommissariae, in ea contentae censentur expressae, non tacitae, ideo pupillaris, & exemplaris ibi locum habentes excludunt matrem. Bened. in d. verbo. si absque liberis. 2. in comprehendiosa. nu. 6. & in tr. vulg. ar. 4. princ.

Secundo, quod substitutio comprehendiosa de re certa facta, per verba civilia, ut heres esto, vel instituo, trahitur ad omnia bona filij in pupillari aetate decedentis. Boer. dec. l. 37. nu. 7. testans de communi, modo tamen supra exposito.

Ver. De Militari substitutione.

Cum miles possit decedere pro parte testatus pro parte non, non solum quod ad bona sua, sed etiam quod ad tempus, quia pro vno tempore potest sibi instituere vnum heredem directum, & pro alio alium, ideo potest de bonis suis statuere, ut postquam aliquis sibi in eis heres extiterit, eadem bona directa substitutione ad alium deueniant, qui sibi heres ab aliquo tempore sit. l. vel a morte heredis primo loco instituti qui post mortem talis militis heres extiterit, vel a certo tempore post militis mortem, quod est directio sibi post mortem substituitur. d. l. Centurio. de vulg. l. milites. de milit. test. l. miles. 1. C. de test. mil. alij autem hominibus, licet concedatur directio substituire vulgariter heredibus a se institutis, sub conditione, si heredes non extiterint, non permittitur tamen illis directio substituire in tempus quo hereditatem adierint, & heredes extiterint, sed solum in id tempus possunt illis substituire indirecte, eos grauando, ut totam vel partem hereditatis restituant. §. extraneo. Instit. de pupill.

Ex his, substitutio militaris sic diffiniri potest, quod est substitutio directa ac simplex, qua quis ex privilegio sibi heredem substituit. Dicitur ex privilegio, ut excludatur vulgaris quae omnibus competit, per alia verba excluduntur aliae substitutiones, quae intelliguntur dummodo miles in expeditione est, & dummodo ca-

28
Substitu-
tio milita-
ris quod sit,
& quod con-
tineat.

pacem substituat. Duplex verò est hæc substitutio, expressa, quando ad certum tempus hæredem instituit miles, & post illud, alium. l. quærebatur. §. fin. l. miles ita. ff. de mil. test. & tacita quæ continetur sub compendiofa, & habet speciem fideicommissi. l. precibus. in fin. ff. de vulg. vt & si reciproca per militæ facta sit personis disparibus ex voluntate testatoris, continet vulgarem, pupillarem, exemplarem, & militarem, & pupillare tacitam. l. in testamento. i. C. de mil. test. d. l. Centurio. de vulg. Bened. d. verbo. si absque. 2. in reciproca. nu. 40. & 41.

29 Substitutionis militaris effectus qd. Effectus eius est, qd per illam miles etiam post aditam hæreditatem, secundo gradu sibi heredem instituit. d. l. Centurio. Secundo, qd completitur bona quæ tantum institutus est consecutus ex testamento militari iure facto, nõ alia, in ijs enim substitutus succedit. l. milites etiã. de milit. testam.

Tertio, qd substitutus directo capit bona illa non obstante aditione institui. Bened. in d. verbo, compend. nu. 1. & sic miles decedit cū duobus hæredibus institutis in solidum, scilicet instituto aduente, & substituto, contra regulas communes. l. qd contra. §. vni duo. de reg. iu.

Quarto, qd legitima filij nõ potest per institutum retineri, sed vniuersa bona testatoris pertinent ad substitutum. glo. in l. precibus, in fi. C. de impub. & Guil. Bened. in d. verbo. si absque. 2. in compend. qui plures alios effectus militaris substitutionis enumerat.

Per. De fideicommissaria substitutione.

29 Substitutio fideicommissaria qd sit. Vltima species substitutionum est fideicommissaria, quæ est substitutio simplex, & indirecta, qua hæres ab intestato, vel testamento institutus grauatur alteri restituere totam hæreditatem, vel quotam vteius dimidiam, tertiam, aliamve partem; & is qui grauatur dicitur hæres grauatus, res grauata, fideicommissum vniuersale, is cui est restituendum, fideicommissarius. Dicitur ab intestato, quia & quando quis intesta-

rus decedit potest hæredes ab intestato venientes grauare, vt hæreditatem, vel eius partem alteri restituant. §. præterea. Instit. de fid. hæ. l. i. §. hoc autem. l. recufare. §. meminisse. ff. ad Trebell. l. 3. C. eod. & sic etiam codicillo hæreditas restitui potest; directa tamen, vt vulgaris, substitutio codicillo fieri non potest, quæ est secunda hæredis institutio, quæ vt hæres testatori immediatè succedit: vnde si in codicillo fiat transit in fideicommissaria: vt cap. de codicillis habetur, & facit. c. si pater. de testam. in 6. vnde si quis in testamento dicat, sit mihi hæres Petrus, & postea i codicillo dicat, si Petrus mihi hæres non erit, succedat Paulus, censetur grauare hæredem ab intestato, vt hæreditatem restituat. gl. in princ. Instit. de vulg. Sic etiam pupillaris substitutio si codicillo fiat, obliquatur, & hæres pupilli institutus censetur grauatus ab intestato restituere hæreditatem tali substituto, detracta trebellianica; imò si plures substituantur pupillariter, in codicillo, & substituti adinuicem substituantur, quasi breuiloqua substitutione, soli substituti, qui tempore mortis pupilli fuerint superstites reperti, accipient de manu hæredis integram hæreditatè, detracta quarta trebellianica. l. sceuola. ff. ad Trebell. quo tamen casu fuit pupillaris obliquata, in qua si filius impubes moriebatur, grauabatur omnia vniuersim bona ipsius filij restituere substitutis, detracta trebellianica; potest etiam dici muruam illam substitutionem substitutorum esse vulgarem, ita vt in portiones eorum qui tempore mortis pupilli hæredes fideicommissarij non extiterint, succedant alij qui hæredes extiterint: vt d. Molina d. tr. 2. disp. 182. ad fi. Dicitur hæreditatem totam vel quotam illius, quia, sicut quando aliquis hæres directo instituitur, non in tota hæreditate, vel quota, sed in re aliqua determinata, vt fundo, vel certa quantitate non dicitur hæres vniuersalis, sed huiusmodi institutio legatum æstimatur, pariter quæ iubet restituere res determinata, vel quantitas, tale fideicommissum non est vniuersale, de quo sermo habetur, sed solè particulare, qd nil differt à legato. §. sed non.

non. Instit. de leg. vnde in eo trebellianica locum non habet. Dicitur, simplex, vt excludatur breuiloqua, & compendiofa substitutio. Dicitur, indirecta, vt excludantur quattuor directæ substitutiones, de quibus supra, alia excludunt fideicommissariam particularem. Vel aliter diffinitur, qd est substitutio obliqua per quæ testator à persona honorata aliquid alteri restituere iubet. l. cohæredi. §. filij. de vulg. Et licet olim fideicommissum non obligaret, hodie tamè obligat ad sui obseruantiam institutum. §. i. Instit. de fide. hæ. l. 2. §. primus deinde. de orig. iur. licet olim à fide sola instituti penderet.

30 Fideicommissa cur introducta. Ideo autem fideicommissa sunt introducta, quia cum testamentum esset nullum, si institutus non adita hæreditate, vel ea repudiata decederet, aliquibus casibus exceptis, de quibus infra; vt ad adendum inuitaretur, & ne nomen hæredis vanum esset, concessum est ei vt tempore restitutionis de fideicommissio detracta haberet quartam trebellianicam, quæ tamen amitteret si à iudice coactus adiret. §. ergo. §. sed & id. Instit. de fide. hæ. l. præterea. l. recufare. l. nam quod. §. qui compulsus. ad Trebell. non iustam. C. eo. quæ procedunt etiam quando hæres ab intestato grauatur restituere hæreditatem. l. i. §. hoc autem. l. recufare. §. meminisse. ad Trebell. si fideicommissum. C. eod. §. eum quoque. Instit. de fide. hæ. Et quia vnus fideicommissarius grauari potest restituere totum fideicommissum, vel partem alteri. §. eum quoque. Instit. de fide. hæ. quando multi sic grauati sunt; qui liber eorum in defectum; anteceditur petere potest; vt hæreditatem adeat, & sibi restituat. l. cogi. §. si ego. ad Trebell.

31 Fideicommissum quo duplex, & vt differat. Duplex verò est fideicommissum, vniuersale cum iubetur restituere, vt supra, tota hæreditas, vel quota eius, & particulare cum iubetur restituere res determinata, vt fundus. Instit. de fide. hæ. in princ. & §. in primis. & §. nihil autem. Instit. de fid. lib. & Instit. de sing. reb. per fid. rel. & sic fieri potest de tota hæreditate, vel rebus singularibus; & in testamento, & codicillis, & in donatione inter viuos. l. quoties. l. perfecta. C. de donat. quæ sub modo. in qua non habet locum falcidia, vel

trebellianica. l. si usufructus. §. dos. vbi Bart. ff. ad leg. Falc. gl. in l. in donationibus. C. eodem.

Aliud item est pupillare fideicommissum, aliud vulgare: vulgare est per quod obliquè succeditur testatori, quo fideicommissio grauatur filio, eius propria bona nõ continentur, nec sic legitima quæ sine vilo grauamine debetur. l. cohæredi. §. cum filia. de vulg. l. quoniã in prioribus C. de inoffic. test. & ita ex eo fideicommissio præter legitimam detrahatur à filio trebellianica, qd detrahitur à quolibet hærede in restitutione fideicommissi. §. & quia. Instit. de fid. hæ. c. Raynaldus. de testam. Fideicommissum pupillare est per quod indirectè succeditur filio, vt directè per pupillare substitutionem. l. si fundum. §. si curi. de leg. 1. in quæ veniunt omnia bona filij restituenda, cuiuscuq; generis etiam propria, & aliud, quàm à patre quæ sita, & ipsa legitima. d. §. si curi. ex cepra trebellianica quæ à quolibet hærede grauato retineri potest. c. Raynaldus. l. i. vbi mus. C. ad Trebell. & hoc fideicommissum locum habet solum si filius impubes moriatur, eo enim pubere factò, euanescit. l. quod fideicommissum. de leg. 1. l. in pupillari. de vulg. Non potest tamen filius grauari in legitima; nisi quatenus relictum excedit legitimam; vbi ipse habet restituere; hæres tamen filij, & in legitima grauari potest si post mortem filij fideicommissum iniunctum fuit, quæ intelliguntur si impubes filius, vel filia moritur, tunc enim & legitima continetur cum per illud succedatur pupillo, secus si plures moriantur, quia fideicommissum euanescit. ita Iul. Clar. lib. 3. sent. §. testam. c. 72. nu. 3. Rui. conf. 58. lib. 2. nu. 19. Sed si expressum pater hæredi filij prohibeat deductionem legitimæ; non detrahitur si filius impubes sit, secus si esset pubes tempore fideicommissi, vel postea ad pubertatem deuenit, indistinctè siue fideicommissum iniunctum sit ipsi filio, vel eius hæredi, vel simus in dubio, legitima detrahatur à fideicommissio. Iul. Clar. loco cit. nu. 3. 4. & 5. Non potest tamen quis grauari inuitus fideicommissio vltra quæ ad eum de bonis grauantis, deducto onere,

remanet. l. cum talibus. §. si. & ibi Bart. l. amplius. §. 1. de leg. 1. & sic computatio lucri grauari, habita tantum ratione corporis legati, vel fideicommissi, non imputato ei lucro, sed deducto quod ex sua industria ex corporibus legatis, relictis, ut potuit colligere ultra valorem rei relictæ, ut si interesse lucratus est, vel plurius rem vendidit quam à principio valuerit. l. Imperator. §. si centum. & §. cum quidem. de leg. 2. l. 1. ff. ad leg. Falc. habetur tamen ratio prelegatorum factorum eadem hæredi, vel si plura ei ex eodem grauant obuentura sint. l. Titio Seio. §. Seia. de leg. 2. Vaconius. li. 6. nou. decl. iur. c. fi. num. 7. & lib. 4. c. 62.

Potest verò testator etiam fideicommissa relinquere pure, cum statim restitui bona iubet, quod raro hodie euenit, nisi fiant legata particularia, vel testamentum, cui est apposta clausula codicillaris, & sit nullum, nam tunc ab intestato succedentes, vi illius clausula, scriptis hæredibus hæreditatem restituere debent, iuxta tradita à Bart. in l. 1. q. 1. ff. de leg. 2. & in l. Papinianus. §. meminisse. ff. de inoffic. test. Relinquuntur etiam quandoque fideicommissa usque ad certum tempus, ita ut eo transacto hæreditas reuertatur ad hæredem, vel alium. de quo in l. semper. ff. de usu & usufr. leg. Aliquando & sic secundò principaliter relinquuntur sub conditione, & tunc licet pluribus modis possit relinqui, duo tamen potissimum sunt in usu: primus est, quando relinquuntur post mortem fideicommissum, de quo agitur in l. hæredes mei. §. cum ita. ad Treb. aliquando & secundò fideicommissum sit in casu alienationis. de quo in l. filiusfamilias. §. diui. de leg. 3. in l. peto. §. facere. l. cum pater. §. cum inter. & §. libertis. l. codicillis. de leg. 2. l. parte filium. de leg. 3.

Differunt verò hæc duo fideicommissa vltima, in pluribus: primò, quia fideicommissum post mortem semper valet, secundum verò modo contineat causam. d. §. diui. l. pater. §. Iulius Agrippa. de legat. 3. Secundò, quia illud valet etiam nulla secuta alienatione. l. cum ita. §. in fideicommissum. de leg. 2. l. si. C. de verb. sig. hoc verò non facta alienatione, locum

non habet. l. codicillis. §. instituto. de leg. 2. & idè si nullo facto testamento moriatur hæres extra familiam bona alienare prohibitus, bona permanent eius hæredibus ab intestato, cum non alienarit, nec transeunt in fideicommissarium. l. cum pater. §. cum inter. vbi Bart. & alij. de leg. 2. Tertio, nam hoc fideicommissum non petit qui alienat. d. l. cum pater. §. libertis. illud verò etiam alienans Bar. in d. §. Quarto, nam illud non egreditur quartum gradum. §. nos igitur. auth. de rest. fideicom. hoc verò in infinitum extenditur si familiæ relinquatur. Quintò, illud sub conditione relictum, pendente conditione, potest alienari, hoc nunquam. gl. in d. l. libertis. Sextò, ex illo detrahuntur trebellianica, ex hoc non. auth. sed in causa. C. ad leg. Falcid. Septimò, hærede delinquente illa permanet apud fiscum donec hæres viuat. l. status florus. §. Cornelio Felici. ff. de iure fisci. hoc non. l. Imperator. in princ. de fid. lib. Alex. cõf. 23. vol. 1. Octauò, prohibitus alienare, si interpellauerit familiam ut emat, & non emerit, alienare potest. l. qui Romæ. §. eo hæredes. de verb. oblig. quod non est in fideicommissum simpliciter familiæ relicto. Bar. in d. §. cohæredes. Nonò, nam is cui relinquuntur sub conditione simpliciter non præiudicat sibi, si contraueniat alienationi, quominus possit petere pretium saltem. l. si fundum. ff. de fideicom. l. si à substituto. de leg. 3. l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de verb. oblig. secus in prohibito alienare. d. §. libertis. l. quoties. 1. cum ibi not. C. de fideicom. Socin. in d. §. cohæredes. nu. 14. & Bart. in d. §. duo fratres. nu. 8. q. 1. Decimò, cum sit prohibitio ne alienetur extra familiam, potest relinqui cui liber de familia. l. filiusfamilias. §. cum pater. de leg. 3. secus cum relinquuntur familiaria. l. cum ita. §. in fideicommissum. ff. de leg. 2. Vndecimò, prohibitio alienationis extendit fideicommissum etiam ad casus non expressos à testatore. Soci. cõf. 250. 2. dubio. Curt. Iun. in cõf. 121. nu. 15. Paris. in cõf. 57. & cõf. 90. num. 32. 2. volu. qui dicunt quod si relinquo tibi sub conditione si filius moriatur sine filiis, & decedat cum filiis, & illi sine filiis prohibitio alienationis facit, ut non expiet fidei-

fideicommissum quod alias expirauisset. Duodecimò, & vltimò differunt, quia si relinquuntur fideicommissum post mortem, & res alienetur ab hærede ignorante, emptor est tutus, & fideicommissarius consequetur pretium ab alienante. l. si. §. fin. ff. de ann. leg. secus si relinquatur in casum alienationis: ut ibi dicit Paul. de Castr. & Alex. in l. Marcellus. §. res quæ. ff. ad Trebell.

32
per Fidei-
commissum
relinqui quod
res possunt

Potest etiam testans non solum res proprias per fideicommissum relinquere, sed etiam hæredis, legatarij, fideicommissarij, vel cuiuslibet alterius. §. potest autem. Instit. de sig. reb. per fidei. rel. & fideicommissaria libertas. §. libertas quoque. Instit. eo. & in summa, quod legari, vel testamento potest relinqui, & fideicommissum grauari. §. sed quia hæredes. Instit. de fid. hære. feudum tamen non venit in restitutione fideicommissi si filius grauetur. Bartol. & Alex. in l. si patroni. §. 1. ad Trebell. nisi fideicommissarius esset de liberis testatoris, & descendentibus ad quos feudum deuolueretur, vel si sit de personis comprehensis in inuestitura, vel si receptum esset pro se, vel hæredibus: ut dicit Bened. in d. c. Raynuius. verbo. si absque. 2. in compend. nu. 26. & 27.

Potest etiam fideicommittere quicumque potest testari.

33
Fideicom-
missum cui
possit relin-
qui.

Relinqui verò hodie non potest fideicommissum, nisi capaci factionis passiuæ testamenti. l. 1. C. de hære. instit. l. oibus. ad Treb. id est ijs qui capere non prohibentur ex testamento, iuribus prædictis, nec fidem dare de dando ijs, ut filijs ad alterinis, incestuos, nefarijs, spurij, nisi quò ad alimenta ex æquitate canonica. auth. ex cõplexu. C. de incest. nupt. l. humanitatis. cum auth. seq. C. de natu. lib. cap. cum habent. de eo qui duxit in matr. nec alij prohibitis, de quibus glo. in §. legati. Instit. de leg. gl. in l. 1. ff. de iure fisci. & si incapaci relinquuntur, fisco defertur, & qui in fraudem tacite fidem accomodat de eo restituedo priuatur omni commodo hæreditatis. l. omnibus. ff. ad Trebell. l. 1. l. cum tacitum. l. ita fisci. ff. de iure fisci. l. 3. in princ. & §. 1. eodem: si tamen sic soluens sine fraude indigno testicus se detulerit, præmium delatoris

retinet. l. edicto. ff. de iure fisci. l. vnica. C. de ijs qui se deser. lib. 10. alijs verò omnibus non prohibitis relinquere licet pure, & sub conditione, ut supra, & vbi est sub conditione, si substitutus moritur antequam conditio aduenerit, non transfertur ad hæredes iure transmissionis, licet sit filij. l. vnica. §. fin. autem. C. de cad. toll. gl. & Bar. in l. vnica. C. de his qui ante ap. tab. l. si in personam. C. de fideicõ. Guil. Bened. in d. c. verbo, si absque. 2. in fideicommissaria. nu. 71. & 72.

Solet & fideicommissum addi prohibitio alienationis, quæ valet, dummodo causa legitima subijciatur, aliàs non valet. l. filiusfamilias. §. diui. de leg. 3. & sufficit etiam causa tacita. d. l. cum ibi notat. Causa verò iusta æstimatur, si dicatur, quia domus fuit maiorum. l. si in empione. ff. de minor. l. quoties. vbi gl. C. de fideicom. Cyn. in l. ea lege. C. de condic. ob causam. vel quod ibi pater testatoris decesserit, vel imagines maiorum affixæ. l. lex quæ tutores. §. si verò domus. C. de admitt. tut. l. quintus. de ann. leg. vel si ibi testator est educatus, vel maiores sui sepulti. l. 1. §. sed si res. ff. si quid in fraudem. non tamen si diceret, nolo meas margaritas vendi, quia volo ut mecum humentur. l. si in si. de auro, & arg. leg. vel si dixerit, nolo meam domum vendi, quia volo ibi manes meos versari. l. 1. §. si. l. quidam in suo. ff. de cond. instit. potest etiam in prohibitione alienationis, etiam vbi non adest causa, apponi conditio, sic, si alienaueris, lego Titio. l. 4. §. si. de cond. instit. cum alij prospiciatur, & etiam prohibetur alienatio validdè sub conditione, quia conditio habetur pro causa. Bar. in l. à Titio. de verb. oblig. ut & si hæres obligetur si alienet, aliquid aliud dare, id valet. l. 1. C. de his quæ pœna: nom.

Non potest verò prohiberi alienatio in fraudem creditorum, nec legitimæ, licet ad certum tempus in bonum filij id prohibere possit testator. Ias. in d. §. diui. nec de re prohibita alienari deducitur trebellianica. auth. sed & in ca. C. ad leg. Falc. & testator potest prohibere eam etiam alienari viuente filio. Castr. & Ias. in l. quodque. C. ad leg. Falc. Possit etiam testator disponere, quod ad familiam pertineant:

34
in Fideicõ-
missum alie-
nationis p-
hibitio ad
di quique
solet, & an
valeat, ac
quomodo

timeant bona si contingeret aliquem posterorum delinquere: vt dicit Ruin. in d. §. diui. l. filiusfamilias. de leg. 3. in contractu tamen non valet ea conditio, vt donem tibi bona mea si contingerit me delinquere, cum fraus presumatur. Bar. in l. post contractum. nu. 9. de donat. in l. si. de stipul. seru. & si testator ad tempus prohibeat diuisionem, vel alienationem, & intra id tempus filius delinquat, nec legitima defertur ad fiscum. Dec. in con. si. 442. nu. 28. l. f. & Ripa in d. §. diui.

Potest & alijs modis, quam per testamentum prohiberi alienatio, & primo per statutum ne bona alienentur in forenses. l. milites. 4. de re milit. Bart. in l. p. r. alleg. filiusfamilias. §. diui. q. 3. de legat. 3. cum communi opin. Secundo, potest prohiberi alienatio in contractu, ad hoc scilicet vt alienans teneatur ad interesse, vel incidat in pœnam appositam, & dominium etiam non transfertur in accipientem. Docto. in d. §. diui. q. 4. licet Bart. in hoc vltimo contrarium sentiat, & probat. l. ita quidam. C. si mancip. ita fuer. alien. l. si. C. de pact. inter emp. l. ea lex. C. de cond. ob. caus. Tertio, potest id prohibere arbiter & quicumque index. l. mouit. §. si. aut. & alia pœna. ff. de pœn.

Alienare vero prohibitus, prohibetur & hæredem instituire iuxta communem. in d. §. diui. & probatur in l. si ita quis. §. ea lege. de verb. obli. l. si prioris. §. certum. C. de secun. nupt. & etiã prohibetur donatio & omnis contractus per quẽ transfertur dominium si testator prohibuit bona alienari extra familiam, vt not. in d. §. diui. q. 9. & si prohibetur filius alienare, prohibetur & nepos, cum sit fauorabilis prohibitio. l. qui exceptionem. vbi Bar. de cond. indeb. licet in hoc communis sit in contrarium; si tamen hæres prohibetur alienare, prohibetur & hæres hæredis. l. sicut. §. pen. ff. quibus modis pig. vel hippot. Barto. in l. quæ liberis. §. hæc verba. de vulg. & est communis opin.

Ampliatur, vt res prohibita alienari, non possit prescribi, & est communis opin. glo. in l. 2. C. de vsuc. pro empt. Vnde in præiudicium eius qui non potuit agere non prescribitur etiã spatio mille annorum. l. 1. in fi. C. de ann. except. l. cum

notissimi. §. illud. C. de prescript. triginta ann. contra eum vero qui potest agere prescribitur triginta annorum spatio, quia titulum non requirit illa prescriptio. c. 1. de prescri. in 6. sed tantum bonam fidem de iure canonico, quæ ex tã longo spatio presumitur. Barto. in l. fin. C. vnde vi. si quis tamen ignorauerit se posse agere & tacuerit per triginta annos, restitui poterit in integrum per clausulam, si qua mihi iusta causa subesse videtur. Bar. in l. 1. §. item. ff. de itin. actu que priua. Alex. in l. cum filius. §. in hac. de verb. obli. Sunt tamen duo casus quibus per decem annos prescribitur res prohibita alienari: primo, si non prohibitus sed alius alienet, vel si res est cœpta vsucapi. l. si fundum. de fundo dot.

Sunt tamen casus quibus prohibitus alienare, id potest: primo, si pater det dotem filia. Bart. in l. quæro. §. inter. loc. l. cum acutissimi. C. de fideic.

Secundo, si inuitati ad fideicommissum renuncient. l. quoties. C. de fideic. Cœpolla. caut. 212. & consentiant alienationi, quia tunc nec eius hæres poterit contrahere. Docto. in d. l. filiusfamilias. §. diui. cum seq. de leg. 3.

Tertio, si princeps deroget fideicommissum. §. manifestum. vbi Ang. athen. de rest. fid. q. ex causa facile concedi potest, vt si filia sint nuptui locandæ.

Dantur & alia cautiones in d. §. diui. scilicet vt fideicommissarij citentur. Secundo, vt quãdo fideicommissum relinquatur in familia, vt alienetur in vnũ ex familia, qui tunc extra familiam poterit alienari, quæ tamen communiter à Bar. & Doct. ibi improbantur, vt & aliq, præter supra narratas.

In fideicommissis vero, vbi aliquis ascendenti grauatur quempiam suorum descendentiũ hereditatem, vel eius partem post suam mortem alicui alteri restituere, intelligitur inesse tacita conditio si sic grauatus sine liberis decesserit: vnde si decedat cũ libero, vel liberis masculis, vel feminis, fideicommissum huiusmodi expirat. l. cum auus. ff. de cond. & demon. l. cum acutissimi. C. de fideic. l. generaliter. §. cum autem. C. de instur. & substitut. quia presumitur testatorem

35
Fideicommissi possit dari.

36
in Fideicommissis institutio si sit liberis decesserit, vt intelligatur, & q. operetur.

veile

velle propriam sobolem alienę antefert. d. l. cum acutissimi. q. procedit non solum in patre, & alio ascendente per lineam masculinam comparatione quorumcunque descendentiũ tam masculinam, quàm femininam. d. l. cum acutissimi. sed etiam in matre, auia, & alio ascendente per lineam femininam. gl. in d. §. cum autem. & est communis: vt dicit Arer. Gom. tom. 1. var. ref. c. 5. nu. 33. ampliat. 7. id etiam intelligitur solum de descendentiũ, quia si quis grauatur quempiam de ascendentiũ, sic restituere, non subintelligitur illa conditio, si sine liberis decesserit. gl. in l. ex facto. §. si quis rogatus. 1. ad Trebell. Gom. ibi nu. 35. etiam si ascendens restituere extraneo grauatus alios habeat ascendentes, vt nec si quis grauatur fratrem hereditatem alteri restituere, ea conditio inest, quia non solet esse tanta affectio hominum ad suos ascendentes, vel collateralales, vt ad descendentes, & sic suam sobolem: vnde ibi non subintelligitur ea conditio; & ea conditio intelligitur etiam si ascendens qui habet ascendentem super se viuum, grauatur descendentem restituere extraneo hæreditatem; si quis tamen habens filium, & nepotem, iustitiat nepotem & eum grauatur restituere cuidam tertio hereditatem sciens viuere filium, non subintelligitur illa conditio, quia censetur velle præferre illum tertium filio, quem sciebat viuere tunc; prædicta etiam intelliguntur vbi descendens grauatur restituere post mortem suam, si enim statim, vel post certum tempus grauatur restituere, non subintelligitur illa conditio, si sine liberis decesserit. gl. in d. l. cũ acutissimi. Gom. d. loco. nu. 37. cum communi. Illa etiam conditio intelligitur si vnus descendens grauatur restituere hereditatem alteri descendenti testatoris, etiam si remotior grauaretur restituere proximiori respectu testatoris. l. cum auus. de cond. & demon. Gom. ibi nu. 33. Couar. de pract. qq. c. 38. num. 11. Quod si ascendens instituit illegitimum & naturalem, in portione in qua eũ potest instituire, sed non tenetur, de quo c. præcedit. & eum grauatur post mortem id alicui restituere, habet locum adhuc cõ-

ditio dum modo decedat sine liberis. gl. in d. §. cum aut. & etiam idem est vbi fas est aliquid ascendentiũ restituere spurij, quia adhuc viget ratio. l. cum acutissimi. Vterius si quis descendentem legitimum vel naturalem instituat, & eũ grauatur post mortem suam aliquid restituere alicui, & is grauatus decedat relicto descendente naturali illegitimo, is excludit substitutum siue illa conditio, si sine liberis decesserit, sit expressa, vel subintellecta. l. ex facto. 1. §. si quis rogatus. ad Treb. q. tamen intelligitur attentis circumstantijs, dignitatis, conditionis, & voluntatis testatis, minus enim id presumitur de testatore nobili, & in dignitate constituto, maximè si de liberis suæ sobolis loquatur, quàm de alio quouis, vt velit inesse illam conditionem, nisi contrarium constet ex coniecturis, & minus id presumitur si femina sub ea conditione grauatur quàm si masculus, cum scãdus sit feminae habere naturales liberos, quàm masculo, nisi testator iam sciret eam habere filios naturales, talis enim tunc presumpcio ex contraria fortiori eliditur. l. hæredibus. §. si. ad Trebell. l. Lucius. §. Damæ. de leg. 2. Vbi verò filius naturalis, vel spurius est legitimatus, si est naturalis legitimatus per subsequens matrimonium excludit substitutum, per illam clausulam, si sine liberis &c. nisi de contraria mente constet, cum is in omnibus, vt legitimus habeatur. c. tanta. qui filij sint legit. si verò est legitimatus per principis rescriptũ, & non ad petitionem eius qui fideicommissum instituit, nec ex presumpcio eius voluntate q. libet vellet vt succederet in eo, si esset capax, nõ excluderet substitutum, imò nec ad eum effectum probabile est q. princeps posset legitimare.

Vbi etiam fideicommissum tacitã habet, expressamve conditionem si hæres sine liberis decesserit, licet hæres dum viueret, liberos habuerit, qui eius mortis tempore iam mortui sint, non expirat fideicommissum. l. ex facto. §. si quis aut. ad Treb. secus si quis eorum etiam breuissimo temporis spatio superuiuat. d. §. Molina. lib. 1. de primog. c. 5. num. 16. & etiam si vnus tantum masculus, vel femina

miia

mina superuiuat. l. Lucius. §. Damæ. de leg. 2. Si etiam decessit hæres grauatus sine liberis, si tamen reliquit vxorẽ prægnantem, & posthumus nascatur ita vt hæres sit; excludit fideicommissarium, aliter non; quando verò is hæres existat, dictum est cap. præcedentibus. Quòd si ruina, naufragio, vel huiusmodi decedit simul hæres grauatus, & filij, fideicommissum debetur fideicommissario. l. ex facto. §. si quis autẽ. ad Treb. & si simul moriuntur, nec constat quis prius aiam efflarit, si filius erat masculus & pubes, præsumitur decessisse post patrem, & sic fideicommissum expirat. l. qui duos. §. fi. & §. cum in bello. l. cum pũbere. l. si mulier. de rebus dub. l. inter socerũ. in prin. de pact. dot. gl. in d. §. si quis autem. si tamen filia pubes cum matre perijt, præsumitur filiam post matrem perijisse, & sic etiam parens ante suum descendentem. d. §. si quis autem.

Quòd si testator dicat, instituo filium vel nepotem meum hæredem, & si filios non habuerit, restituar tertiam partem Antonio, esto liberis habuerit, & tempore mortis ijs careat, fideicommissum restituere tenetur, si constat ex coniecturis q̄ testator intellexerit si non adfuerint liberi tempore mortis, secus si ex coniecturis colligatur testatorem sensisse conditionem impleram esse, licet liberi non fuerint viui tempore mortis, dum modo eos susceperit, in dubio tamen crederem testatoris mentem censerẽ q̄ uiuant tempore mortis grauati. Si vterius testator sciens aliquem suum descendentem liberos habere, eũ grauet vt post mortem suam aliquid alicui restituat, locum nõ haberet conditio si sine liberis decesserit. l. generaliter. §. cum autem. C. de inst. & substit. si adhuc testator grauat descendentem institutum aliquid restituere si sine liberis masculis decesserit, si tempore mortis careat masculis, & fœminas relinquat, substitutus non excluditur: Si quoque quis grauauit filium vt nepoti quem ex eo habebat, certam partem restitueret, & ante mortem filij nascantur alij nepotes, si erat spes probabilis tempore testamẽti q̄ filius alios nepotes habere posset, is solus habebit integrum fi-

dei commissum, secus si ex affectu an ad illos aliter sit æstimandum, vel præter spem sint alij nati, quia tunc inter eos est diuidendum, si talis in testatore nõ fuisse præsumptio sit. Vbi etiam testator aliquem grauauit sub expressa, vel tacita conditione, si sine liberis decesserit, si cõ liberis decessit, non censetur liberi vocari ad fideicommissum, sed pater de illis bonis, vt & de cæteris potest liberè disponere. l. ex facto. ad Treb. Gom. lib. 1. var. ref. c. 5. nu. 42. testans de communi. Guid. Pap. dec. 184. & q. 600. Ripa in l. Centurio. nu. 162. de vulg. Paris. conf. 31. nu. 22. conf. 44. nu. 1. 2. volum. j. Soc. Iun. conf. 118. lib. 1. & si filij essent in deputatione cõcepti, & pater principis beneficio in pristinum esset restitutus, & tales filij tempore mortis naturalis testatoris essent superstites, excluderent substitutum. l. interdic. ff. de cond. & demonst. idem tamen non est de damnato in metallum, vel seruo facto poenæ. d. l. ex facto. §. si quis grauatus. ad Treb. licet etiam aliquis descendenti grauetur per mortem suam aliquid restituere pauperib; ecclesiæ, in redemptionem captiuorum, monasterio, vel alij piæ causæ, semper locũ habet illa clausula, si sine liberis, vt & si esset expressa, ita vt si is decedat cõ liberis, ij præferantur piæ causæ substitutæ. Gom. d. c. 5. nu. 34. testans de cõmuni, nisi testator exprimeret se talem causam piam substituere ad exonerandam propriam, vel alterius conscientiam, quia tunc causa pia præfertur filijs grauatis. Siue verò quis esset descendens testatoris, vel non, & grauaretur aliquid per mortem suã alicui restituere sub expressa conditione, si sine liberis decederet, tunc si is liberis nõ relinqueret, sed profiteretur in religione bonorum capace, fideicommissum pertineret ad monasterium, in quo is profiteretur, quia eo casu monasterium habet locum filij. Couar. to. 1. var. ref. cap. 19. nu. 3. auth. nif. C. ad Treb. cap. in præsentia. de probat. etiam si dicretur si decedas sine liberis legitimis, & naturalibus ex tuo corpore procreatis, succedat talis, adhuc enim eo casu, monasterium præferret substituto. Couar. ibid.

Hoc

Hoc tamen vltimum dictum fallit in aliquibus casibus: primò, si testator expressit velle, vt fideicommissarius monasterio præferatur, vel aliunde constet sic sensisse, eius enim menti est stãdum. Couar. loco cit. nu. 1. 1. Secundo, si causa pia sit fideicommissariè substituta sub conditione, si hæres grauatus sine filijs decesserit, & hæres in monasterio bonorũ capace profiteatur, monasteriũ non excludit piã causam substitutã. §. sed & hoc. auth. de sanct. epif. & d. au th. nif. gl. fi. in d. c. in præsentia. Tertio, licet in casibus quibus monasterium excludit fideicommissarium locum id habeat, etiam si hæres grauatus in articulo mortis ex deuotione, vel gratia elemosy nam efficiendi ea ratione in monasterio profiteatur, si tñ id fiat in fraudem fidei commissarij, vt sic princeps fidei commissio, monasterium non excludit substitutũ, etiam si valida esset professio. Quòd si testator descendente grauauit restituere alteri filio, vel descendenti testatoris, si sine liberis & c. monasterium tñ excludit descendente testatoris, nisi fratres grauentur mutuo restituere sibi ipsi, si sine liberis decesserint, & vltimus eorum, si sine liberis decesserit, grauetur restituere causa piæ, si alter fratrum professus sit religionem, monasterium non excludit alterũ fratrem superstitem; & idem qñ hæres sub eadem conditione grauatus esset, restituere extraneo, & similiter extraneus piæ causæ, quia extraneus excluderet monasteriũ. Quocunq; verò modo fideicommissum pertineat ad monasteriũ, interim dũ talis religiosus viuuit, vel donec aliud tempus a testatore statutum, accedat, agendum est, prout supra, de hac re est initio huius fideicommissariæ dictum.

Quòd si hæres grauatus sub tacita conditione restituere si decesserit sine liberis, nec substituitur causa pia, & is ingreditur monasterium, monasterium non præferret substituto. §. sed & hoc. auth. de sanctiss. epif.

Conditio præterea tacita si descendens decesserit sine liberis, vbi est grauatus restituere, locum habet, nõ solum in fideicommissis vniuersalibus, sed et in legatis, vel fideicommissis particularibus. l. gene

raliter. §. cum autẽ. C. de inst. & substit. & et in donationibus causa mortis si descendens donatarius grauet aliquid causa mortis sibi donatũ post mortem suã alteri restituere. Couar. de pract. q. c. 38. nu. 12. quia donationes causa mortis legatis sunt æquiparata. l. Marcell. §. Paulus. l. illud. de donat. cau. mor. q̄ ergo in legatis statuitur, & in donationibus pãtis statuitur. Idem etiã est in donatione inter viuos, vbi quis donat descendenti tertiam partẽ suorum bonorũ, vel aliud, & eũ grauat vt post mortẽ suã id alteri restituat, intelligitur. nõ si sine liberis decesserit. l. generaliter. §. cõ autẽ. C. de inst. & substit. l. tale pactũ. §. fi. ff. de pact. Couar. ibid. non tñ idem censetur in emptione, emphiteusi, & alijs cõtractibus onerosis, respectu eius cõ quo immediate sũt, vt excludat dos, & donationes propter nuptias. Molina tr. 2. de iust. to. 1. disp. 190.

Quòd si substitutio fideicommissaria habet plures gradus, si primus deficit, admittitur secundus loco eius. Curt. Iun. conf. 83. testans de cõi. Et in fideicommissaria substitutione filius succedit in locum patris: vt dicit Alex. conf. 36. vol. 3. testans de cõi. Et vbi fideicommissum est relictum eis qui sunt de familia, intelligitur relictum ei qui in familia retinet primum, & proximiorẽ gradũ. Alex. conf. 88. nu. 1. 2. vol. 1. cum communi.

Recipit vterius fideicommissaria substitutio nõnullas alias interpretationes, si enim, vt supra, hæres grauatus hæreditate nondum adita, & nondum adueniente tempore in quo eã restituere tenetur, in delictũ incidat ob q̄ eius bona fisco applicentur, ad fisco eo tẽpore attrinẽt. l. starius. §. Cornelio. ff. de iure fisci. l. ex facto. §. ex facto. ad Treb. nisi testator alienationem prohibuerit, statuẽdo vt bona in familia remaneant, vel constaret eius voluntatẽ fuisse, vt et viuente grauato, medio illo tẽpore nõ transiret ad aliũ, q̄ ad fideicommissarium, sic si hæres grauatus religionem profiteatur, vq; tñ ad ipsius mortem naturalẽ, vel aliud tẽpore a testatore appositum, fideicommissarius non admittitur, sed monasteriũ. Couar. lib. 1. var. ref. c. 19. nu. 7. nisi minorũ religionem profiteatur, qui nõ possunt hãre

37
in Fideicommissis
succedit proximo
gradui.

38
Fideicommissum vt
interpretatur
dum sit.

bona in cōi. Quod si restitutio fideicommissi faciēda est ex p̄scripto testatoris sub conditione pendente in futurū, post professionem talis religiosi, vel in diem mortis naturalis eiusdem, vel in aliquod aliud t̄ps, quia: si cōditionis euentus expectaretur, accidere possēt, ut fideicōmissum restituendū esset, non ei cui restitutio fiēda esset, si is religiosus naturaliter moreretur tēpore quo professionē emittebat, sed alicui alteri, tunc expectandū est tēpus mortis naturalis talis religiosi, vel aliud iuxta conditionē à testatore p̄scriptam, & restituendū esset ei, cui iuxta conditionē à testatore p̄scriptam, venit restituendū; si t̄m eo casu pater duos filios equaliter in re aliqua instituat, de qua liberē pōt testari, & eos inuicē substituatur sub conditione si quis eorum sine liberis decedat, portio illius adueniat alteri, & si uterq; sic moriat, pauperes succedat, si vnus eorū religionē profiteretur, viuentē alio fratre, portio proficientis dēfertur ad fratrem superstitē, & si is filios habet, deuenit post ad tales filios, nō ad pauperes: vt dicit Molin. d. tr. 2. de iust. to. I. disp. 186. Debet & hæres grauatus ad instātia fideicommissarij cōficere inuentariū, si verō hæres grauatus restituere hæreditatē fideicommissarij, nō alioquin ex dicēdis infra, fideicommissario restituat, oēs actiones tam actiua, quas hæres, vt hæres defuncti, poterat exercere, q̄ passiuas, quas legatarij, & creditores aduersus defunctū poterant exercere, trāsfertunt ad fideicommissarium et inuitis creditoribus, ita vt si legatarij, vel creditores defuncti aliquid ab hærede exigāt, possit excipere se ad id iam non teneri, & conuerso si is à defuncti debitoribus aliquid petat, excipere possunt ad ipsū eā actione non pertinere, sed si apud hæredem grauatum, aliquid hæreditatis remanet, vel si grauatus non est totā hæreditatē restitueres, vel si trebellianicā dētraxit, tunc diuidantur actiones tam actiua, q̄ passiuas: inter ipsū & fideicommissarium pro rata iuxta portionē hæreditatis q̄ quemlibet contingit. §. restitutus. §. sed quia. §. si quis vna. Instit. de fid. hær. l. i. §. i. l. restituta. ad Treb. q̄ procedunt etiā q̄ vnus fideicommissarius alteri fideicommissa-

rio hæreditatē restituit. Gom. l. var. ref. c. 5. nu. 1. 2. & 3. cum cōi; q̄ si hæres, restituta hæreditate, aliquid creditoribus soluat, q̄ fideicommissarius soluere tenebatur, potest id ab eo repetere. l. i. c. ad Treb. actiones. verō cōp̄t̄ per hæredē grauatum, restituta hæreditate in fideicommissarium trāseunt. Præterea si apparatus certo testantē velle vocare liberos posteros in cōditione, si sine liberis, & plures ad sint liberi, si vocati sunt per copulā, & nō ad sit necessitas eos instituēdi, vel substituēdi, sed sola ad sit affectio, vt instituo fratrem meū, & eius filios, oēs simul veniunt. Alex. conf. i. 20. nu. 7. vol. 5. Dec. conf. 95. nu. 2. Clar. verbo, testamentum. q. 80. nu. 2. & est cōis opin. sed si inter vocatos per copulā ad sit necessitas eos instituēdi saltē causatiua, cēsentur vocari ordine successiuo, & nō simul & se mel, vt si instituitur filius, & nepos, primō filius, & post eū nepos vocatus censetur. Doct. in l. gallus. §. qdā. ff. de lib. & posth. Sed si plures inter quos affectio cadit vocatur per alternatiuā, vt instituo Titium, vel eius filios, censentur vocari ordine successiuo. Dec. conf. 95. nu. 4. cum cōi. vt & si omnes de familia nomine collectiuo vocantur, successiuē veniūt, & primō, qui primū gradū in ea tenet. Alex. conf. 88. nu. 1. 2. vol. 1. restans de cōi. Soc. conf. 43. nu. 8. & conf. 86. nu. 8. lib. 3. Cur. Iun. conf. 2. 2. num. 1. 2. Paris. conf. 41. lib. 1. & conf. 38. nu. 1. lib. 2. facit: l. cum ita. §. in fideicommissis. de leg. 2. l. si. C. de verb. sig. Quid verō iuris sit, vbi liberis liberi, vel alij substituti sunt, an oporteat eos qui liberis substituti sunt expectare mortem oīum, an verō vnus moriente, substituti admittantur, tractatur per glō. in l. cum quidam duobus. C. de impub. Bær. in l. hæredes mei. §. cū ita: ad Treb. Vbi verō plures personæ inter quas cadit ordo affectiois, vocatur per dictionem; cū, sic: Titium cum filio eius Mēuio instituo, ij admittantur simul, & nō ordine successiuo. Ias. in l. gallus. §. quidā recit. nu. 30. de lib. & posth. Sed si plures vocantur nomine collectiuo, cū alijs sub duplici denominatione, vt instituo Titium, & nepotes Mēuij, nepotes succedant in vna parte, & Titius in alia, & idem in substitutione.

39
Fideicommissi effectus quis.

ratione. Soc. Iun. conf. 104. nu. 25. lib. x. Clar. 3. lib. ver. testamentum. q. 80. n. 70. de quo latius agitur in l. si. C. de impub. Effectus autē fideicommissariæ substitutionis multiplex est: primō enim, si hęres scriptus in testamento nullo ex defectu solemnitatibus, vt quia testes requisiti à iure non sunt adhibiti, vel si filius est præteritus, si in eo testamēto apposta est clausula, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum; hæres ab intestato venientes tenentur restituere hæreditatem instituto, vt ab intestato per fideicommissum vocato. Guil. Ben. in d. c. Raynutius. verbo, si absque liberis. in fideicommissaria. nu. 17. & 18. & idem si illa clausula subintelligitur, modo quo habetur in cap. de codicillis. cum tamen alijs ex minus solēni voluntate non debeantur fideicommissa in si nō sint agnita. l. si veritas. C. de fideicom. Secundus effectus, vt purum trāsmittatur fideicommissum ad hæredes, non conditionale. Ben. d. loco. nu. 63. cū seq. Tertius, & præcipuus, q̄ licet olim hæres non teneretur inuitis restituere fideicommissum, cum sic dicitur, quasi simplici innitens fidei, hodie tamen etiā inuitis tenetur hæres restituere rem, vel hæreditatem substituto iuxta eius formam, si purum est, in diem, vel conditio nale. l. coguntur. l. quis poterat. cum seq. ff. ad Treb. quo casu si hæres in euentu restitutionis incapax factus sit, fiscus in trebellianica succedit, & nouem vncias, siue doctantem restituere tenetur substituto. l. Marcellus. §. si. ad Treb. in tempore restitutionis. l. statius. §. Cornelius. ff. de iure fisci. nisi grauatus incapax fuisset tempore institutionis, quia sic perit substitutio, nec venientes ab intestato, aut fiscus tenentur restituere fideicommissum substituto. gl. in l. eam quam. C. de fideicom. l. si in maritum. ff. de ijs quibus, vt indign. exceptis tribus casibus in quibus sit restitutio; Primō, si incapax sit ob defectum à grauato circa testamentum commissum. l. si in maritum. ff. de his que pro nō script. hab. Secundō, si hæres institutio non valet ob negredem testatoris. l. eam quam. C. de fideicom. Tertio, si fideicommissum ad pias causas effect relictu. Ben.

loco cit. num. 75. 76. & 77. Ampliatur, vt etiam si vnus cogatur ad rem miscere hæreditati. l. nam nec emancipatus. de leg. 1. & extraneus cogatur ad rem ne fideicommissum percat, volente substituto, & eius periculo adiri. Bar. in l. ita tamen. §. si pater. ad Treb. l. quia poterat. eod. & si nō vult grauatus adire, & sic restituere, officio iudicis cogitur. d. l. quia poterat. §. quia autem. Instit. de fid. hær. & si spē tē adiuuit, sed non vult restituere, actione vtili, vel ex testamento cōueniri potest. gl. in l. & sine. C. ad Treb. q̄ si hæres iustus adire repudiet, & intra tempus quo iustus est, decedat sine aditione vt frauder fideicommissarium, si habeat substitutum vulgare, ipse restituere tenetur. l. non iustam. C. ad Trebell. aliter hæres eius ex testamēto, vel ab intestato. l. post cōsanguineos. in si. C. de fuis, & leg. hær. Restitutio verō fieri potest fideicommissi re, vel verbis, re si grauatus passus est res hæreditarias totas, vel partē possideri à substituto, ea mente vt inde velit eas restituere, & is accipere, secus si hæres ex alia causa putaret fideicommissarium possidere, nisi postea id ratum habeat, quia rati habitio sequens ad id facta est; Similiter si quis iustu hæredis traderit hæreditatem, vel post eam sine iustu traditam, id ratum habet, censetur. n. sic facta realis traditio, siue hæreditas fideicommissario sit tradita, vel alij que is ad id comituit, satis est etiam si fideicommissarius post hæreditatē sine eius mandato acceptam, ratum id habeat; Potest & verbo solo fieri restitutio, vel per epistolam et, vel per nuntium, quibus tamen casibus verbalis tantum, non realis est restitutio. l. restituta. ad Treb. l. mulierem cum seq. l. postulantē. §. i. l. facta. eo. q̄ si pupillo restituenda est hæreditas, ipsi met fieri debet, modo infans non sit, nec absens, & simul interueniente tutoris autoritate. d. l. restituta. §. fin. q̄ si pupillus infans sit, vel absens, satis est si tutor restituat, vel tutori restitutio fiat. d. §. si. & l. pen. C. ad Treb. & si is cui est restituenda, vel debet restituere, meū recaptus sit, satis est si curatori eius fiat restitutio, vel ipse curator restituat. d. l. pen. Quod si hæres grauatus requisitus

40
Fideicommissū quā liter restitui possit.

noluerit adire, & vel ante litem contestationem, vel post, contumaciter se absciderit, vel post interpellationem mortuus sit, restitutio censetur ipso iure facta, & idem si vnus fideicommissarius grauatus alteri hereditatem restituere, moriatur; quia eo ipso censetur facta hereditatis restitutio sequenti fideicommissario. d. l. pen. §. fin. his actis acquirunt fideicommissarius dominium bonorum illorum facta scilicet restitutione, cum acquisitione actionum activarum, & passivarum, vt supra, hoc tamen discrimine, qd si fiat, acquirit dominium, & possessionem, si vero verbis tantum dominium, sed non adhuc possessionem. l. ex facto. ad Treb. Couar. in cap. Raynuius. §. 10. nu. 4. de testam. quod dominium est non solum vtile, sed etiam directum. Couar. d. nu. 4. qd si hereditas adita non sit per heredem, & is ante interpellationem, & post tempus deliberandi mortuus sit, purum fideicommissum extinguitur. l. ille à quo. §. si de testamento. ad Trebell. nec debetur ab eius herede, nisi post mortem eius sit locus transmissioni, vt si grauatus sit de suis, vel intra tempora deliberandi transmittat ius ad eundem, vel alijs casibus quibus hereditas non adita transmittitur. l. vnica. C. de ijs qui ante apert. tab. l. cum antiquior. C. de iure delib. vel si grauatus minor sit viginti quinque annis, quo casu ius restitutionis in integrum ad adendum transmittit. l. quod si minor. de admin. tut. vel si post interpellationem ad eundem mortuus est, vt & b defectum restitutionis, interpellata tamen, vel ex eo qd hæres noluit adire, vel aliter non adiit, nõ expirat substitutio, si tñ dies cesserit, & venerit in vita grauati & substituti, sic idem est, ac si restitutio fuisset facta. Ben. in d. verbo, si absque liberis. 2. in fideicommissaria. n. 8 §.

41 In restitutione autem fideicommissi, veniunt omnia corpora hereditaria, & actiones omnes activæ, & passivæ, quæ transferuntur in fideicommissarium sine periculo ipsius grauati restituere. l. 1. in princ. ad Trebell. §. restituta. Instit. de fid. hære. nec cauere debet hæres si quid hereditatis euictum sit, imò ei cauere debet si quid euictum sit. eorum quæ ab

eo hærede venissent. l. de euictione. ff. ad Trebell. Restituere & debet hæres prælegata, si post prælegata defunctus rogauit heredem absolute portionem suam restituere, non verò si rogauit portionem tantum hereditariam restituere. l. 3. §. quidam liberis. l. in fideicommissariam. §. fin. ff. eo. vel si postquam rogauit de portione restituenda, eidem prælegauit. l. Titia. ad leg. Falc. vel prælegata alienari vetuit, etiam si adiecta sit clausula, qd quicquid ad heredem hunc peruenit, restituatur. l. Lucius Titius. §. pluribus. ad Trebell. licet ista clausula sui natura exigat, nisi de contraria mente appareat, restitutionem est prælegatorum. l. cum virum. C. de fideic. non restituitur et id qd hæredi est dandum vt impleat conditionem, nec ei auferendum, si coactus adire restituit. Si accipiat à legatario particulari, secus si à fideicommissario vniuersali. l. qui hæredi dare. §. cum hereditas. ff. de cond. & dem. l. is qui. ff. de cond. insti. An verò fructus sint restituendi substituto, & an computentur in Trebellianicâ, & quò, videndum est infra. c. vlt. hoc tr. de officio hæres. seq. cap. in primo cõmodo hæredis, nõ venit et in restitutionem, vt supra est dictum, donatio quam maritus in uxorem grauata inter viuos cõtulit, nec aliud quoduis qd hæres habiturus esset, si alius fuisset hæres. l. sequens quæstio. ff. de leg. 2. Quod si quis vnâ cū alijs sit hæres institutus, & grauatus suâ portionem restituere, illiq; in cohæredum defuncti aliquid accrescat, et incrementum sibi adueniens restituere tenetur, quia incrementum accrescit rebus, & nõ personæ, id eò ipsam rem comitatur. arg. l. si tota. de acq. her. Gom. cum cõto. l. var. ref. c. 5. n. 19. Vbi est testator grauauit heredem post mortem ex tali hereditate superesset restituere, tunc et fructus hereditatis nõ consumpti, qui. l. in illo, vel aliquo alio, qd ex ipsis sit acquisiti, existunt, sunt restituendi. l. in fideicommissi. §. nonnunquam. ff. de vlt. l. ballista. ff. ad Trebell. Sed si solū mandauit vt restitueret qd superesset ex hereditate, nõ tenetur restituere fructus, sed solū quod ex hereditate superest. gl. & Bar. in l. Titius. ad Trebell. quia primo casu constat statorem sentire vt restituantur, hoc nõ.

Vbi

Vbi quoque quis restituere tenetur tempore mortis ipsius ex hereditate superesset, tenetur restituere fideicommissario saltem quartam partem hereditatis, & reliquas tres potest consumere, & si post res legitime consumptas, eget quarta, solum eam potest consumere causa dotis, vel donationis propter nuptias, vel in redemptionem captiuorum (comparatione. l. illorum quæ ad ipsum spectant) & in propria alimeta, & si tempore mortis eiusdem grauati hæredis integra hereditas perferat tenetur illam restituere deducta trebellianica. auct. cõtra rogatus. C. ad Trebell. Ant. Gom. tom. I. var. ref. c. 5. num. 16. & idem hoc casu, si dolo, gratia solum minuendi fideicommissum alienasset. Molina d. tr. 2. disput. 188. ver. de iure antiquo. in fi. In alio vero quolibet fideicommissio, si aliquid hereditatis restituenda perierat, hæres tenetur de dolo, & lata culpa, non autem de leui, & leuissima. l. mulier. §. sed enim. ff. ad Trebell. Quod si testator grauauit heredem post certum tempus restituere hereditatem, partus ancillarum vsq; ad id tempus ab adita hereditate pertinent ad heredem grauatum, & eius successores, nõ aut ad fideicommissarium. l. Paulus. ad leg. Falc. l. uxorem. §. sorori. de leg. 3. quia ea dilatio gratia hæredis est apposita, ergo fructus medij temporis ei accrescunt. glo. in l. cū ex filio. de vulg. Partus vero huiusmodi inter fructus computatur. gl. in l. ex diuerso. ff. de rei vendic. l. Paulus. de vsur. gl. in l. Paulus. C. ad leg. Falc. Quando autem aliqui sunt instituti hæredes in portionibus inæqualibus, & aliquis grauatus restituere portionem suam alijs, tunc restituendum est eis fideicommissum non per portiones æquales, sed iuxta proportionem portionis ad portionem in qua quisq; est institutus, nisi alia mens testatoris colligatur. l. quoties. ad Trebell. Iura verò sepulchrorum non sunt restituenda, etiam si hæres integram hereditatem rogatus fuisset restituere, quæ erant defuncti, sed permanent apud heredem grauatum. l. quia proinde. §. restituta. ad Trebell. quæ. l. sibi testator & suæ familiæ quæstuit. l. familiaria. ff. de relig. & sumpt. & hæc dicuntur iura sepul-

Pars Secunda.

chrorum familiaria, astra hereditaria, quæ transeunt ad heredem; ratio prædictorum est, quia ius sepulchri ad alium transire non potest, quàm ad heredem etiã extraneum, ius tamen inferendi mortuum in sepulchrorum, alijs cõcedi vel legari potest. l. ius sepulchri. C. de relig. facit. l. si quis fuit. ff. de relig. & sumpt. fun.

Ius etiam patronatus ecclesiasticum, scilicet ius præsentandi, nõ transit in fideicommissarium, sed permanet apud heredem grauatum, vt & ius eligendi aliquem ad beneficium ecclesiasticum. gl. & Bart. in l. quia proinde. §. restituta. ad Trebell. Couar. in d. c. Raynuius. §. 9. nu. 8. & lib. 2. var. ref. c. 18. nu. 8. cum communi. licet alij contrarium sentiant; vt dicit Molina d. disput. 188. in fi.

Quod si res fideicommissio subiecta, alienata sint ab herede, reuocantur à substituto, cum subiecta restitutioni alienari nõ possint. l. si. §. sed quia. C. comm. deleg. si alienata sint in vtilitatem hæredis, & non hereditatis, vel sine necessitate hereditatis, & est in potestate substituti ea velit reuocare alienatum, nullo dato pretio, vel permittere imputari alienata in quartam trebellianicam grauato, iuxta iura antiqua. gl. in d. §. sed quia. facit. l. 3. §. res qua. ff. ad Trebell. vel si hæres sit de liberis, alienata imputet in portionem legitimam, & quartam trebellianicam sibi debitam, quæ legitima in corporibus hereditatis ei debetur, & id eò quò ad illam portionem, alienatum sustinebitur. l. scimus. §. repletionem. C. de inoffic. testam. vt & alienari possunt res subiectæ restitutioni in fauore filiorum pro dote filiarum, vel donatione propter nuptias, quando. l. filij grauati sunt restituere hereditatem, non aliter. auct. res qua. C. com. de leg. facit. l. mulier. §. cum proponeretur. ff. ad Trebell. quæ tamen optio non est hæredis ratione trebellianicæ, id. n. alienari non potest inuito substituto, qui potest ea reperere simul cum alienatis sine causa, computato tamẽ eorum pretio in trebellianicâ. Pomponius in l. si hæres. §. si hæres antequam. ff. ad Trebell. d. l. mulier. §. sed enim. cod. medio tamẽ tempore ante diem restitutionis alienatio tenet, sed eo adueniente re-

42 Ius patronatus autem trahatur in fideicommissarium.

34 Fideicommissio si sint alienata, quid iuris, cum declarationibus, & limitationibus.

Z ; soluitur.

soluitur. l. si. §. si autem. sub conditione. C. commu. de leg. non autem ante, quia fieri potest, ut moriatur substitutus ante institutum, vel alio modo deficiat substitutio, & sic confirmetur alienatio. l. rem alienam. ff. de pign. act. nec res in fideicommissarium transeunt, nisi facta fideicommissi restitutione. l. facta. ad Trebell. & tunc habet actionem, & in institutum grauatum, & eius hæredes, & deventores, ex testamento, hypothecaria, & rei vindicationem. l. i. C. de fideicom. l. i. ff. de fid. hære. pet. l. ita tamen. §. si ex Trebelliano. ff. ad Trebel. imò fideicommissarius vniuersalis potest agere contra tertium possessorem rei vindicatione pro rebus alienatis, nec non facta sibi restitutione, re, & verbo. Guid. Papæ decif. 601. Salic. in l. si. §. si autem. C. commu. de leg. 3. oppos. Castr. in d. l. §. sed quia. idq; dummo dies restitutionis cesserit & venerit, non ante, ut & non valet alienatio facta à fideicommissario ante restitutionem, licet ea secuta confirmetur. l. filiam fratribus. ff. ad Trebel.

Valet tamen alienatio bonorum fideicommissi subiectorum facta pro solvendis debitis hæreditarijs, si aliandè solui non possunt, si sine fraude fiat, nec imputatur in quartam, nec reuocatur. l. magis puro. §. nõ semper. ff. de rebus eorum qui sub tut. Doct. in l. 3. §. res quæ. ff. ad Trebell. glo. in auth. contra rogatus. C. eod. cum bona dicantur tantum deducendo ære alieno. l. sub signatum. §. bona. ff. de verb. sign. ut & alienari possunt in redemptionem captiuorum. d. auth. §. nobis ergo. auth. de fideicom. si tamen venditio facta sit sine causa necessaria in utilitatem tamen hæredis, imputari debet in quartam pretium acceptum manente rata venditione. d. l. 3. §. res quæ. ff. ad Trebell. Cætera ad hoc facientia, videnda sunt apud Doct. in l. Marcellus. §. quidã. ad Trebel. Guid. Pap. q. 303.

44 Minuitur autem fideicommissum, ex fideicommissi deductione trebellianicæ, & legitimæ emmissum: ut tiam per liberos, dotis filiarum, redemptionis captiuorum, ex impensis factis in hæreditate, funere testantis, & ex alijs supra, & inferius relatis, & optimè tradit Card. Mantica tract. de diminut. fi-

deicommissi, ut & tractat de coniecturis fideicommissi, in lib. particulari.

Expirat porro fideicommissaria substitutio pluribus modis: primò, si hæres grauatus ante hæreditatem aditam è vita discedat. l. ille à quo. §. si testamento. ff. ad Trebellia. l. non iustam. C. eodem. Ant. Gom. tom. I. var. resol. cap. 5. nu. 8. cum communi.

Fallit si hæres grauatus decedat postquam coactus est adire hæreditatè, tunc enim eius hæres cogitur restituere fideicommissum. d. l. non iustam. Gom. loc. citato. Secundò, fallit si hæres grauatus iure iuratis, sanguinis, vel iuris deliberandi, hæreditatem ad ipsius hæredes transmittat, modo quo habetur infra cap. ult. tunc enim illi adire coguntur, & hæreditatem fideicommissario restituere. l. eam quam. C. de fideicom. Gom. loc. cit. Tertiò, quando in testamento in quo hæres grauatus fuit, apposta est clausula codicillaris, tunc enim hæredes, ad quos, in defectum grauati, hæreditas deuenit, licet ab intestato veniant, grauati censentur restituere fideicommissum. l. sceuola. ff. ad Treb. Guil. Bened. in d. c. Raynuitius. verbo, si absq; liberis. 2. in fideicommissaria. nu. 70. cum seq.

Secundus casus, quo expirat fideicommissum, est si fideicommissarius ante testatorem moriatur, nec tunc id ad hæredes transmittit, si verò moritur post testatorem, sed ante tempus fideicommissi sibi restituendi, si hæres est grauatus restituere sub conditione, vel in diem incertum, si fideicommissarius ante conditionem impletam, vel diei aduentum moritur, expirat fideicommissum, nec id transmittit, sed si absq; conditione grauatus est hæres restituere, vel in diem certum, tunc fideicommissarius transmittit ad ipsius hæredes ius qd habebat, siue decedat ante aditam hæreditatem à grauato, vel post. l. vnica. §. cũ igitur. §. in nouissimo. §. si autem. C. de cad. toll. Couar. in d. c. Raynaldus. §. 1. de testam. nu. 2. & idè in transmissione legatorum. Ad cognoscendum verò quæ legatum, vel fideicommissum in diem relictum transmittatur, decedente legatario, vel fideicommissario ante diem, si dies ad executionem, & restitu-

45
Fideicommissum
expirat.

tionem est statutus, transmittitur, si verò appositus sit ut conditio, scilicet qd si dies ille extiterit, restituatur, aliter pertineat ad hæredem, & tunc non transmittitur. Siue verò tempus appositum sit respectu hæredis, vel fideicommissarij, aut legatarij, si appositum sit verbum, quòd principaliter significat conditionem, dispositio censetur conditionalis, & sic legatum, vel fideicommissum non transmittitur, ut si dicatur, restituens hæreditatem Petro post tuam mortem, si tunc viuere, si is mortuus sit, nõ transmittitur fideicommissum in eius hæredes. l. si seruus liber. ff. de statu lib. l. quibus diebus. §. quidam Titio. ff. de condit. & demon. Gom. l. rø. var. res. c. 5. nu. 26. nisi legatum sit libertatis, quia fauore eius non censetur conditionale. d. l. si seruus. Si verò tempus appositum sit gratia legatarij, vel fideicommissarij, iuncto verbo, qd licet principaliter significet tempus, vim tamen conditionis potest habere, ut, cum, quãdo, tunc ex coniecturis elicitur mens testatoris, an dispositio habeat vim conditionis, & proinde expiret, nec transmittatur eo moriente ante aduentum conditionis, vel ante tempus ad solam executionem sit appositum; vnde si fideicommissum vel legatum absolute relinquatur, sic, lego Titio centum, & postea addatur, quæ accipiet cum ad vigesimum annum peruenerit, vel uxorem duxerit, tunc dispositio non est conditionalis, & idè transmittitur etiam ipso ante decedente. l. ex his verbis. C. quando dies leg. cedat. sed si non præcessit dispositio absoluta, sic, dabis Titio centum, cum uxorem duxerit, vel ei restitens hæreditatem, vel cum ad vigesimum annum arigerit, tunc si in bonum legatarij, vel fideicommissarij id fiat, quia minor esset, vel aliandè timor subesset ne relictum dissiparet, transmittitur ad hæredes. l. Seius saturninus. ad Trebell. imò si gratia solius fideicommissarij, & non in bonum hæredis id est actum, ut interim ijs bonis fruatur, statim mortuo testatore est restituendum si leicommissario ante tempus constitutum, vna cum fructibus. Vbi verò coniecturæ non sunt quòd in bonum fideicommissarij, vel legatarij sic sit relictum,

censenda est dispositio conditionalis, idè non transmittitur relictum sic, sed expirat, quia verba, dum, quando, licet tempus significant, tamen vim habent etiã conditionis. l. si cui legetur. §. hoc autem. de leg. 1. l. si Titio. ff. quãdo dies leg. ced. nisi sit legatum libertatis, quòd non expirat. l. si ita scriptum. ff. de man. testam. Quando tempus autem est appositum respectu hæredis, & non fideicommissarij vel legatarij, & iunctum est verbum, qd principaliter significat tempus, dispositio non censetur conditionalis: vnde si ante id tempus decedat legatarius, vel fideicommissarius, id transmittit, expectandum tamen est id tempus, ut executio fiat, ut in exemplis supra relatis. l. liberis. 2. §. ab hæredibus. ff. de alim. & cib. leg. Ant. Gom. tom. 1. var. resol. c. 5. num. 26. Molina dicto tract. 2. de iust. disputat. 189.

Tertius casus, in quo expirat fideicommissum, est, si impositum sit filio, si is suscipiat liberos, etiam si id adiectum non sit, ut supra. l. cum acutissimi. C. de fideicommiss. excepto, si descendentes grauent ascendentes, si purè grauetur filius, nec adiecta sit mortis conditio, vel grauatus restituere in diem certum, vel si filius præteritus sit, extraneo instituto, aut si filius cum extraneo sit institutus, vel si grauamen sit de re particulari, vel si grauato superest tantum filius incapax successionis, vel si superest filij ex hæredati tantum; vel alius quàm filius grauetur, vel si pia causa sit substituta filio, his enim casibus non expirat fideicommissum: ut dicit Guil. Bened. in d. verbo. si absq; liberis. 1. num. 7. vsque ad 23. quæ tamen intelligenda sunt, prout dictum est supra. verò. In fideicommissis verò; in fideicommissi.

Quartus casus est, cum fideicommissum sit conditionale, vel ad diem incertum relictum, si enim ante diei, vel conditionis aduentum, & sic non agnito fideicommissi, substitutus moriatur, ut ante hæredem, qui tãtum post mortem restituere debet, expirat. l. tories. l. substitutio. ff. de acquir. hæred.

Quintus, si apposta conditio deficiat. l. epistola. ad Trebellia. l. legatum. C. de

condit. infertis legat.

Sextus, si substitutus, vel eius hæres hæreditatem recuset. §. sed quia. Instir. de fid. hæ.

Septimò, si pacto remissum sit. l. r. C. de pact. l. de fideicommissio. C. de trans. modo remissio non fiat temerè, sed in iudicio, vel in partis præsentia, vel in scriptis coram notario, & testibus, iurata vel reiterata, de qua re latè agit Bened. d. verbo. si absque liberis. 2. in fideicommissaria. num. 105. vsque ad 139. Boer. q. 147. nu. 7. & 8.

Vnde diuidentes hæreditatè non censentur renunciare fideicommissio, etiam si promittant non contravenire diuisioni. Dec. in cons. 495. col. 4. ver. sed tamen his non obstant. Fallit tamen si fideicommissarius sciebat ad se pertinere fideicommissum, & diuisit, nam videtur solum. Bart. in l. qui Romæ. §. duo fratres. q. 1. de verb. oblig.

Octauò, expirat fideicommissum cum conditione, si sine liberis, si institutus ingreditur monasteriù, & proficitur, quia habetur loco filij, si capax est bonorum, modo aliud monasterium, vel pia causa non substituitur. §. sed & hoc præsentia. auth. de sanctiss. epif. auth. nisi rogati. C. ad Trebell. c. in præsentia. de probat. de qua re videnda quæ latè sunt dicta dicto vers. in fideicommissis. vel si adint filia, nisi additum sit masculis. Cur. Iun. cons. 136. cum communi. nu. 14.

Nonò, si testamentum sit minus solenne, nisi addita sit clausula codicillaris, quæ ab intestato faciat fideicommissum, quia hæc sustinetur, vt sic sustineatur testatoris voluntas. §. si. Instir. de fid. hæ.

Hæc de substitutionibus.

S V M M A R I V M.

- 1 Codicillus quid sit.
- 2 Codicillorum species quæ.
- 3 Codicilli de quibus bonis fiant.
- 4 Codicilli quando fiant.
- 5 Codicilli forma quæ.
- 6 Codicillaris clausula quid sit, vbi apponatur, & quid operetur.

De Codicillis. Cap. LX.

Codicillus idem est, quod parvus codex, vel parua scriptura; & est voluntatis nostræ instantentia de eo quod post mortem suam sine hæredis

directa institutione fieri vult. l. r. de testam. siue id fiat in scriptis, vel nuncupatiue, vel verbo tenus, & sic differt à testamento in quo hæres directo instituitur, secus in codicillis, nisi sit miles, vt nec conditio aliqua apponi potest in codicillis, nec hæreditas ijs adimi, & sic nec fieri ex hæredario. §. codicillis autem. Instir. de codicill. potest tamen in codicillo significari hæredem à se institutum commisisse aliquod crimen ob quod dignus sit, vt hæreditate priuetur, quo probato ea priuabitur. l. hæreditas. C. de ijs quibus, vt indign. & proinde codicilli sunt appendix quædam testamenti, vel supplementum eorum quæ in testamento voluntati testatoris desunt, & vt vltima voluntas facilius sortiatur effectum adinuentio facta.

Codicillorum duæ sunt species, quidam cum scriptura alij per nuncupationem sine scriptura fiunt. l. fina. §. fin. C. de codicill. l. fin. C. de sacr. sanct. eccl. proprie tamen cum scriptura breui fiunt. Azo in summa. C. de codicill.

Fiunt verò codicilli de his bonis, de quibus, & testamentum, excepta hæredis directæ institutione, ijs tamen potest & legatum, & fideicommissum relinqui, & ij soli possunt codicillos conficere qui & testari aliàs. l. diuus. §. codicillos. ff. de iure codicillorù. & possunt validè fieri plures codicilli, non autem testamenta valida, & diuersi & diuersarum rerum, vnde & post testamentum, nec posteriores priores reuocant, nisi aliter de voluntate disponentis constet. §. codicillos. l. 3. C. de codicill. & valent in ijs relicta modo non immutent directam hæredis institutionem, vel substitutionem adijciat. l. diuus. l. quod per manus. ff. de iure codicil. §. si. Instir. eodem. quia.

Codicilli quid sit.

Codicilli species quæ.

Codicilli de quibus bonis fiant.

quia qui conditionem adijcit adimit hæreditatem in defectu conditionis contingente, l. pen. ff. de cond. instir. quæ hæreditas dari, vel adimi directo codicillis non potest sed tantum testamento. l. 2. C. de codicill. §. codicillis. Inst. eo.

Codicilli præterea alij fiunt ante testamentum, alij post, alij cum ipso qui ante sunt validi sunt si testator post aliud non disponit, §. non tantum vers. sed cum autem. Inst. eo. & vires ex testamento capiunt, vnde si ex eo hæreditas adita non sit, nullius sunt momenti. l. 3. §. si. ff. de iure codicill. secundo sunt post testamentum vt appendices eius extra hæredem directam institutionem, & habentur pro parte testamenti & legata ac fideicommissa in eis relicta diriguntur ad hæredem, vnde si is tempore codicillorum mortuus sit, non debentur. l. quidam referunt, ff. de iure codicill. l. sicut, quem test. aper. codicilli enim facti testamento eius ius sequuntur, l. ab intestato, ff. eod. vt si testamentum non subsistat, & ipsi corruant, nisi sint codicilli militis qui per se stare possunt nec referuntur ad testamentum conditum, l. conficiuntur, §. si miles, ff. de iure codicill. Si tamen non mutetur institutio directæ hæredis valèt in eo relicta, testamento subsistente, l. diuus, de iure codicill. tertio, fieri possunt tempore testamenti, quarto, possunt fieri sine testamento, vt si quis codicillis relinquat legata implenda ab eo qui ei hæres erit, valida est huiusmodi dispositio, l. si quis cum testamentum, ff. de iure codicill. l. conficiuntur l. si quis l. ab intestato, ff. eo.

Forma codicillorum nõ exigit solemnitatem, sed tantum quod disponentis voluntas probetur per quinque testes, siue codicilli clausi & in scriptis sint vel nuncupatiui, nec requiruntur, vt testes sint rogati, nec masculi, nec quod adsit signum vel subscriptio aut clausura, l. fin. §. si. C. de codicill. l. si. C. de fideicom. §. si. Instir. de codicill. l. diuus, §. codicillos, & sicut ff. de iure codicill. nisi sint codicilli ceci in quibus requiruntur septem testes, & rabellio, vel alius loco eius, & solemnitates quæ in testamento ceci requiruntur, l. hac consultißima. C. qui test. fac. poss. vel alij sunt codicilli inter liberos, in quibus

duo testes sufficiunt, l. si. C. fam. hercise. vel nisi sint codicilli militis in quibus maior solemnitas non requiritur quam in eius testamento. Apponi quoque solet in testamentis clausula quæ dicitur codicillaris, si enim testator intendens condere testamentum non adhibeat solemnitatem ad illud necessariam, sufficientem tamen ad codicillum, non valet etiam vt codicillum. l. r. ff. de iure codicill. l. fin. ver. illud. C. eo. imò si testator directe hæredem instituat, nec aliunde constet quod voluerit facere codicillum, censetur voluisse condere testamentum. l. non codicillum, C. de codicill. l. illud §. tractari, ff. eo. si tamen is qui intendit condere testamentum, non apponat in eo solemnitatem necessariam ad testamentum, & adiungat clausulam codicillarem, dicendo, se velle si ea dispositio non valet vt testamentum valere debere vt codicillos, si solemnitas ad codicillos necessaria adhibita sit, valebit vt codicillus, d. l. r. de iure cod. l. si. C. eo. l. coheredi, §. cum filio, ff. de vulg. si tamen is ex ea dispositione incipit agere ex testamento, non permittitur postea agere ex codicillis, d. l. si. C. eo.

Sunt vero aliqui casus in quibus clausula codicillaris tacite inesse censetur, primo, cum testator dicit se velle vt testamentum, vel dispositio valeat meliori modo quo potest. l. codicillis, §. si. de leg. 2. Secundo, si testator adhibet iuramentum quo iuret se velle valere, & seruari omnia quæ in eo præcepit, vel continentur in eo, vel cum præcipit, vt hæres iuret se seruaturum omnia quæ in eo continentur. Couar. in c. Rainaldus, §. 3. num. 10. cum seq. de testamen. l. cum pater, §. filius matrem, ff. de leg. 2. modo tamen ad sit solemnitas necessaria ad codicillos, vel iuramentum sit appositum à testatore, mandatumque vt hæres, vsupraj, iuret id obseruare, tertio in testamento condito inter liberos in quo hæc clausula tacita appositæ censetur. Couar. in d. c. Rainutius, §. 1. nu. 2. & 4. & idem in testamento militis, ar. l. 3. de test. mil.

Plures porro effectus sunt clausulæ codicillaris, primus quod si testamentum sit nullum ex solemnitatis defectu, vali-

Clausula codicillaris quid sit, vbi apponatur, & quid operetur.

dum tamen quo ad codicillum, & in eo adfit clausula codicillaris formaliter, vel virtute, licet institutio heredis sit nulla, valent tamen legata in eo relicta, & hæres succedens ab intestato tenetur ad ea solvenda; Dicitur si testamentum defectu solemnitatis sit nullum, quia si nullum sit eo quod suus sit præteritus, vel sine causa iusta exheredatus, tunc etiam si non adfit clausula codicillaris, non valet quo ad institutionem hæredis præteritionem, vel exheredationem, legata tamen valent. auth. ex causa, C. de lib. præter. secundus, quod si testator careat hereditibus necessario instituendis, & instituat extraneum in testamento minus solemniter, si ibi apponitur virtute, vel expresse talis clausula, & in tali testamento adfit solemnitas sufficiens ad codicillum, institutio directa talis heredis conuertitur in fideicommissariam, & hæres ab intestato tenentur restituere illi hereditatem, detracta sibi solum Trebellianica non aliter ac si ipsius directe esse relicta hereditas, & per fideicommissum factum in codicillo grauati essent restituere eam heredi illi extraneo, l. posthumus, §. si paganus, ff. de iniusto. rupto, l. quærebatur, ff. de mil. test. l. si quis priore, ff. ad Trebell. l. codicillis, §. si ff. de leg. 2. quia in codicillo potest esse indirecta institutio, & vbi adfit talis clausula, valet etiam quod in testamento continetur, vt in codicillo potest valere, tertius, quod si testator iniuste prætereret vel exheredaret filium, vel descendente alium necessario instituendum, & instituat extraneum in testamento alioqui solemniter, appositâ tali clausula, hæres necessario instituendus censetur grauatus restituere illi heredi extraneo reliquum hereditatis, præter suam legitimam portionem in qua erat necessario instituendus, quod si non adfit clausula illa testamentum esset nullum & valerent solum legata in eo relicta, d. auth. ex causa, quæ intelliguntur quando testator scienter præterijt vel sine causa legitima exheredauit eum quæ instituere tenebatur, nam si ex ignorantia illum præterijt quia credebat eum mortuum, vel natus est post conditum testamentum, & ex huiusmodi, tunc testamen-

tum est omnino nullum etiam quo ad legata, l. si vnquam C. de reuoc. don. l. certi, C. de mil. test. quia tunc non præsumitur alios velle filio suo præponere, quartus, quod si pater faciat testamentum solemne inter liberos, & eorum aliquem iniuste prætereret vel exheredaret, tunc filij quibus hereditas relinquuntur, censentur meliorari in bonis de quibus pater libere poterat disponere inter liberos, & talis præteritus vel exheredatus, tenetur restituere per modum fideicommissi illis, quod præter legitimas portiones, & legata, remanserit de bonis paternis, etiam quod expresse non apponatur clausula codicillaris, cum inter liberos semper censetur appositâ, vt d. Molina, d. tra. 2. de iust. disput. 132. Sunt tamen casus in quibus clausula codicillaris non operatur, vt si testamentum conueniat non ex defectu solemnitatis, sed quia fiat quasi caducum, & hæres decedat ante testatorem, & si deficiat ex causa præteritionis posthumi, secus in præteritione vel exheredatione nati, quia tunc non obliquatur institutio, legata tamen manent, l. enim quam, C. de fideicommiss. auth. ex causa, C. de lib. præter. vbi doct.

S V M M A R I V M.

- 1 Legatum quid sit, & vnde dicatur.
- 2 Legata quotuplicia sint, & eorum differentia.
- 3 Legatum sub conditione quomodo fiat, & vt intelligatur.
- 4 Legatum sub modo vt fiat, & eius effectus.
- 5 Legatum causa adiecta quod sit, vt fiat, & quomodo intelligatur.
- 6 Legatum sub demonstratione quod sit, vt fiat, & intelligatur.
- 7 Legatæ rei dominium incrementum, & decrementum, quando, & cui spectent.
- 8 Legatorum natura quæ sit, & vt intelligatur.
- 9 Legatarius non potest propria auctoritate adire legatum.
- 10 Legati electio ad quem spectet, vbi res vna ex inæqualibus legatur.
- 11 Legata re pluribus singulis in solidum

- dum cui debeatur.
- 12 Legatum vbi est relictum coniunctum, re verbis vel vtroque modo, quid iuris sit.
 - 13 Legatum qualiter intelligatur diuersis modis confectum.
 - 14 Legata ad pias causas quæ sint, & vt intelligantur.
 - 15 Legata pia quibus priuilegijs gaudeant.
 - 16 Legare quis possit.
 - 17 Legari quibus possit vel non.
 - 18 Legari quæ possint, vel non.
 - 19 Legata quomodo relinqui possint.
 - 20 Legata à quo sint petenda, & vbi.
 - 21 Legata an & quando ad hæredes transferrantur.
 - 22 Legata quando fiant caduca.
 - 23 Legata quando tacite, vel expresse reuocentur.
 - 24 Legata mutari in aliud an possint, quando & à quo.

De Legatis, & fideicommissis particularibus. Cap. LXI.

Legatum, vel legare idem significat quod mandare eligere, & decernere, vt inquit Varro. li. 4. de ling. lat. & quæque sumitur prolegandi actu, quandoque pro re legata, primo modo diffinitur, quod legatum est donatio quedam à defuncto relicta, & ab hærede præstantia, §. 1. Inst. de leg. l. legatum, ff. de leg. 2. & intelligitur mediate & immediate, vt comprehendat fideicommissum particulare, quod legatarius tenetur alicui alteri dare, quod fideicommissum particulare solum in hoc differt à legato stricte sumpto, quod si verba testatoris diriguntur ad legatarium, vt si dicatur lego vel relinquo Petro hoc, dicitur legatum, sed si ea verba diriguntur ad hæredem, vel hæres, vel ad legatarium qui rogetur, vel ei præcipiatur, vt rem hanc det Petro, dicitur fideicommissum particulare, quod per omnia aquatur hodie legato, §. sed non vsq; Inst. de leg. ponitur vero in diffinitione verbum donatio large, pro omni gratuita datione siue inter viuos.

siue per vltimam voluntatem. Dicitur ab hærede præstantia, vt differat ab hæredis institutione qui non ab alio, sed à testatore immediate accipit, Dicitur etiam à defuncto relicta, vt differat à donatione inter viuos, quæ in vita donantis firmatur, & à donatione causa mortis, quæ non ab hærede, sed viuente testatore præstat, licet morte testantis confirmetur. Vel legatum, est vltima voluntas qua defunctus liberaliter rem particularem, vt excludatur hereditas, & fideicommissum vniuersale, alicui ab hærede præstantiam relinquit; Quod si testator in testamento vel codicillo alicui relinquat legatum, & postea idem ipse legatario tradat, si simpliciter rem illam tradat, non exprimendo ex causa legati præcedentis id agere, transit in donationem inter viuos, nec potest deinde reuocari, sed si exprimat vel intelligit eam tradere vt legatum præcedens, probabile est quod tranferat in donationem causa mortis, tum quod dominium viuente testante tranferat in legatarium, tum quod non præstetur ab hærede, & ideo de eo iudicandum vt de donatione causa mortis, scilicet quod possit reuocari modo quo dictum est supra de hoc, loco proprio.

Legata vero alia sunt pura, alia in die, alia sub conditione, quedam sub modo, quedam sub demonstratione, quedam quotuplicia sunt & sub causa, purum dicitur legatum vbi dies, tempus, conditio, modus, demonstratione vel causa, in quibus sit solvendum, ferentia. non est appositum, vel non continet conditionem de futuro incertam, l. hæres meus, ff. de cond. & dem. & in dubio legatum censetur purum vbi non constat aliter se habere l. 1. ff. de cond. & dem. legatum in diem dicitur cui quid legatur solvendum in diem, vel tempus futurum post mortem testatoris, modo is dies sit certus, si enim sit incertus est conditionale, l. dies incertus, ff. de cond. & dem. & vbi dies est certus etiam longe distans post mortem testatoris, est legatum in diem, & proinde legatarius illud transmittit ad hæredes si post mortem testatoris, sed ante eum diem moriatur l. si dies appositâ, l. si post diem, ff. quando dies leg. cedat, l. sempronius, ff. de usufr. leg.

leg. vt si legetur viginti annis post mortem restantis, vel die qua legatarius morietur, sic enim est legatum in diem, & huiusmodi ius transmittitur ad hæredes l. i. §. cum dies l. hæres meus, ff. de cond. & dem. cum is dies sit certo futurus, sed si dicatur hæredi, die qua morieris, centum dabis Petro, cum is dies sit incertus, & fieri possit vt Petrus moriatur post testatorem sed ante heredem, sic enim expirat legatum, & pertinet ad heredem testatoris, l. i. §. dies autem l. hæres meus, §. hæres, ff. de cond. & dem. si militer dies est incertus si dicatur lego Petro centum die quo nauis ex Asia venerit, vel Petrus obtinuerit episcopatum, sic enim legatū est conditionale, & fieri potest vt conditio non eueniat, vel legatarius moriatur antequam eueniat, & sic in tali euentu non transmittitur legatum, sed pertinet ad heredem l. si dies apposta, ff. qñ dies leg. cedat, si militer dies est incertus sic, lego centum Petro cum peruenerit ad viginti quinque annos, cum euenire possit vt ad eam ætatem non peruenerit, vnde si ante eam ætatem moriatur post testatorem non transmittit legatum, l. si dies apposta, l. si titio, ff. quando dies leg. cedat, l. si cui legetur, §. hoc autem ff. de leg. i. Si tamen dies hoc vltimo modo incertus appositus sit in solam gratiam legatarij, & non heredis etiam, tunc legatum statim cederet, & si legatarius ante eam diem post mortem testatoris obiret, illud ad heredes transmitteret, vt si quis nepri leget centum sibi danda cū nuptui traderet, ne ante ea infumat, l. si si ita relictum §. pegafius, ff. de leg. 2. l. in fideicommissi, §. cum pollidius, ff. de v. furis.

Differentia vero maxima est inter prædicta, nam quando aliquid legatum est in diem certam, statim adita hæreditate cedit dies legati, id est incipit debere, l. vn. §. cum igitur, C. de cad. toll. & ex alijs supra citat. ita quod & id legatum, vsupra, transmittitur ad hæredes, & sit debitum vt heres id præter die statuta l. i. §. cum dies, ff. de cond. & dem. l. si post die l. si dies apposta, ff. quando dies leg. cedat, Bar. & alij in d. §. cum igitur, vnde si ante eam diem in qua est soluendum, he-

res soluerit, nõ potest repetere, enim iam incipit debere l. cedere diem, ff. de verb. signific. & potest etiam hæres ante diei aduentum id legatum inuitis legatarijs soluere, cum in eius gratiã sit apposta, Quod si dies sit incertus vel sub conditione non incipit debere, & si soluat potest repetere, si casus expressus non eueniat l. i. §. cum dies, vbi glos. de cond. & dem. l. stipulatio ista, §. inter incertam, ff. de verb. oblig. l. quod in diem, ff. de solut. Vbi tamen dies est certa, ante eius aduentum dominium illius rei non tranfit in legatarium, nisi heres sponte id soluat, l. sempronius, ff. de v. fur. licet, vsupra, id ius transmittatur.

Aliud legatum, vel heredis institutio sub conditione relinquatur. Sumitur vero conditio duobus modis, in proposito, primo, pro sola conditione in futurum contingenti, quæ in vtranque partem euenire potest & sic stricte, secundo, late pro omni conditione de futuro præsentis & præterito, vel contingens sit, necessaria aut impossibilis, primo modo, conditio est suspensio dispositionis, id est actus quo quis legando & c. disponit, ex incerto futuro euentu apposto, vt si dicatur, lego centum Petro si Martham vxorem duxerit, vel si talis nauis tali anno ex Asia venerit, quo casu legatum suspenditur ita vt vim non habeat, nec inde oriatur obligatio, nisi eueniente illo euentu futuro, & sic in spe tantum inde oritur obligatio, §. ex conditionali. Inst. de verb. oblig. l. institutio, ff. de cond. instit. l. itaque, ff. si certum petatur, & hæc proprie est conditio aliæ non, secundo modo accepta, est adiectio dispositionis dependentiæ, vt sit, vel obligare incipiat ex aliquo præsentis præterito, vel futuro, vt si dicatur, lego decem, si rex modo viuat, vel si nauis ex Asia venit, & exprimitur per dictione, si, regulariter, vel ei equi-pollentem, vt si dicatur, vendo tibi hanc rem, nisi alius intra mensem maius pretium obtulerit, & sic actus hi sunt conditionales, pendentes ex illo, & similiter dies incertus habet vim conditionis, vsupra est dictum. Et ita conditio secundo modo sumpta diuiditur in conditionem de præterito, præsentis, vel futuro, quæ in-

Legatum sub conditione fiat, & intelligitur.

ter se differunt, quia conditiones de præsentis, vel præterito non suspendunt heredis institutionem, legatum, vel aliam dispositionem, sed si res ita se habet, statim valida est dispositio, etiam si id ignorent, sin secus, irrita est licet id ignoretur l. cum in secundo, ff. de in. rupto, l. cum ad præsens ff. si cert. per. l. conditio in præterito, ff. de verb. oblig. l. institutio talis, §. si, ff. de cond. instit. §. conditionis. Inst. de verb. oblig. conditio vero de futuro quæ sola incerta sit in futura sit vel non & ita indifferens suspendit dispositionem, non autem si certa sit, licet in eius euentum differat executionem.

Conditio præterea late sumpta diuiditur in possibilem, & impossibilem, impossibilem quædam re ipsa est, quia esse nõ potest, vt te instituo heredem, si cœlum digito tergeris, alia de facto est possibilem, non tamen de iure, quia ius eã non admittit, vt sunt conditiones pugnantes cum iure naturali, vel positio, vt si cum consanguinea conerahas, si patri egent non tribuas necessaria, vel aliquid secundum efficias, & idem si conditiones nil boni contineant, & aduersentur operibus virtutis & charitatis, vt si captiuum non redimas, vel eleemosinam non facias, non tamen si aduersentur maiori bono, malum vero non contineant, vt lego centum si duxeris Mariam, quia id licet aduersetur virtuti castitatis, nõ tamen continet malum, cum marti moniam sit in se bonum, ita habetur in l. conditiones quæ l. conditiones contra, ff. de cond. instit. conditiones etiam de iure impossibiles estimantur quæ à iure vetantur vim habere, vt si quis alicui leget, si iuret se aliquid daturum, vel facturum, ea enim iuramenti conditio vim non habet licet legatarius antequam legatum adipiscatur, promissionem illam iuratum implere teneatur l. quæ sub conditione, ff. de cond. instit. l. hæc scriptura, in prin. ff. de cond. & dem. sunt tamen duo casus in quibus conditio se adstringendi sub iuramento ad aliquid faciendum vim in vltimis voluntatibus habet, primo, si libertas alicui relinquatur sub conditione, si aliquis ad aliquid implendum sub iuramento se astringat, secundo, si aliqd

relinquatur communitati cum conditione vt ad aliquid sub iuramento se adstringat, vt & valet conditio in vltimis voluntatibus, vt aliquis prius aliquid præsens, vel præteritum iuret. His stantibus, dicitur primo, quod stando in solo iure naturali, vltima voluntas, vel contractus vim non habet, nisi impleta conditione sub qua est factus, vel de præsentis sit, præterito, vel futuro, & vel impossibilis sit, vel possibilis de facto vel de iure, quando animus disponentis fuit non aliter valere dispositionem, nisi impleta illa conditione, Medina, C. de reb. restituendis q. 23. secundo, dicitur, quod in vltimis voluntatibus, conditio impossibilis de facto, vel de iure non vitiat dispositionem, sed habetur pro non adiecta l. i. l. si quis ita l. si quis ita institutus, l. quæ sub conditiones l. conditiones quæ contra, ff. de cond. instit. l. cum in secundo, in si, ff. de in. rupto. l. si memia, ff. de her. institut. l. obituit, ff. de cond. & dem. l. si post diem, ff. quando dies leg. ced. §. impossibilis, Inst. de her. instit. idq; fauore vltimæ voluntatis, si tamen impleta sit conditio de iure impossibilis nõ vitiat vltima voluntas sub ea facta, l. reprehendite, C. de instit. & subst. nisi testator aliquid disposuerit sub conditione impossibili, credes tamen possibilem, sic enim vitiat dispositio, l. seruo manu mudo, ff. de cond. indeb. conditio tamẽ impossibilis de facto non vitiat dispositionem, l. si Meuia, ff. de her. instit. l. si quis ita institutus, ff. de cond. instit. l. scriptura, ff. de cond. & dem. si tamen dispositio dandi, vel faciendi aliquid esset talis, vt alius id facere possit, licet institutus per accidens id efficere non possit, valet conditio, & vitiat vltima voluntas, nisi sic efficiatur. Conditio vero possibilis diuiditur in necessariam, vel ad alteram tantum partem contradictionis determinatam, & contingentem vt est illa sola de futuro, ex plurimprimi, si dicatur, si cras sol orietur instituo te heredem, vel si moriar, lego tibi, & hæc conditio, licet sit de futuro non suspendit dispositionem, sed impleta ceterum cum semper vera sit futura, l. nam si, cum præced. & seq. ff. de cond. indeb. l. si pupillus, §. qui sub condi-

ditione, ff. de nouat. l. in illa stipulatione ff. de verb. oblig. §. conditiones, Inst. eod. **C**onditio contingens diuiditur in potestatiuam, causalem, & mixtam, potestatiua est quæ à sola voluntate eius cui imponitur pendet vt impleatur, vt si dicatur, instituo te si heres esse volueris, si seruū tuum manumittas, si decem des, si adeas ralem locum aditu facilem, l. sius quoque, §. puto, ff. de her. instit. casualis quæ ex casu pendet, nec est omnino in potestate eius cui imponitur, vt si nauis ex Asia venerit, lego tibi centum. **M**ixta quæ partim à voluntate eius cui imponitur partim aliunde pendet, vt si dicatur, lego tibi centum si Martham duxeris, l. sius quoque, §. puto, ff. de her. instit. l. si pater, C. de inst. & subst. l. vn. §. si autem, C. de cad. toll. Si ergo cōditio sit casualis vel mixta, sat est vt dispositio valeat, quod in vita testatoris vel post, sed post testamentum factum impleantur, l. hæc conditio, i. ff. de cond. & dem. n. l. & idem est si, testatore ignorante, ante cōditum testamentum impletæ erant, non autem si sciente, quia tunc videtur voluisse, vt iterum conditio impleatur, l. si ita scriptum sit, §. si pater ff. de leg. 2. l. hæc conditio, §. si. cum l. seq. ff. de cond. & dem. **Q**uod si conditio sit potestatiua, impleri debet post mortem testatoris, nec satis est quod impleatur in vita eius etiam post cōditum testamentum, l. 2. l. si iam facta, §. fin. ff. de cond. & dem. nisi conditio non sit iterabilis, vt certi serui manumissio, nam si viuente testatore sit impleta, impossibilis censetur talis conditio, & ideo habetur pro non adiecta, l. q. sub conditione, §. quoties, vbi Bart. ff. de cond. & dem. & quando conditio est potestatiua, nec est præfixum tempus, intra quod debeat impleri, satis est si hæres institutus dum viuat eam impleat, l. sius quoque, in princ. ff. de her. instit. nisi legatum sub conditione potestatiua sit factum, tunc n. tenetur legatarius quam primum post mortem testatoris commode poterit eam implere, id præstare, aliter expirat legatum, l. hæc conditio, 2. ff. de cond. & dem. si tamen obligatio est dandi, & heres vel legatarius non sit compos sui, sat est si per alium id præste-

tur. **Q**uod si quis sub potestatiua conditione sit heres institutus, vel ei legatum, vt lego centum, si capitolium non ascenderit, quia huiusmodi conditiones regulariter non possunt integrè esse complete nisi finita vita heredis, vel legatarij, statim post mortem testatoris potest id obtinere, præstita cautione de restituendo legatum vel hereditatem cum omnibus fructibus à principio perceptis, in casu impletionis conditionis l. mutianæ, l. hæres meus, §. qui post mutianam, & §. quàmuis, ff. de cond. & dem. l. cum filius §. qui Mutiana, ff. de leg. 2. si tamen liber tas sub huiusmodi conditione sit concessa, nec cautio præstari possit, statim ac conditionem prima vice transgredi potuit, nec est transgressus, consequitur libertatem, fauore libertatis l. libertas, §. i. ff. de manum. testam. & idem in legationibus, & si quis ob paupertatem cautionem præstare non possit, satis esset inratoria cautio etiam si legatum non sit pium, au th. cui relictum, C. de ind. uid. toll. Si vero legatum, vel hereditas relictæ sit sub conditione quæ in alterius commodum tendit, consequitur heres hereditatem, vel legatum legatarius, & habetur pro impleta, vt si dicatur lego tibi centum, si Martham duxeris, & ipsa nolit, eo volente, vel ipsa moriatur ante moram instituti, sic enim cōsequitur relictum, secus si institutus moriatur antequam adueniat tempus illam ducendi vxorem. **S**ic si legentur ceterum, si captiuum redimas, & is moriatur ante moram instituti, vel fugiat, consequitur relictum, l. iure ciuili, ff. de cond. & dem. l. si post, §. item qua. ff. quando dies leg. cedat. l. r. C. de inst. & subst. l. si ea, C. de cōd. inf. Aliqua etiam conditio est expressa, alia tacita, vt si fructus pecoris legerat, intelligitur si nascatur, quando legatur, intelligitur si voluerit institutus in legato, quoniam filius grauat aliquid restituere, intelligitur si sine liberis decesserit, & huiusmodi. **S**unt & aliæ conditiones in legatis, vel in institutionibus apponi consuetæ, vt si non nupserit, si caste vixerit, si contraxerit a matrimonio, vel si ingrediatur religionem, ei lego; Et quo ad primum hodie si apponatur conditio non nubendi

vim habet, siue à viro vxori, vel alio extraneo viduæ apponatur, vnde si quid legerat sub ea conditione si non nupserit; si secundo nubat, eo ipso illa amittit, & tenetur ad restitutionem relictæ cum omnibus fructibus perceptis, vnde mortuo testatore nõ est illi tradendum legatum vel hereditas, nisi præstita cautione mutiana de restituendo rem cum fructibus, si secundo nubat, §. q. vero auth. de nupt. auth. cui relictum, C. de ind. vid. toll. Iaf. in l. si modo. nu. 2. C. de inst. & subst. Si vero illa cui imposita est illa conditio non nubendi nunquam antea nupserit, hinc pro quod nõ adiecta, & ideo ea potest contrahere matrimonium, & consequi relictum l. sed si hoc §. si. cum duab. seq. ff. de cond. & dem. l. Titio. eo. Si tamen conditio imponatur ne certæ personæ nubat, valida est, non tamen si id imponatur per modum pænæ, & non conditionis, quia sic inualida esset conditio adiecta in modum pænæ, l. Titio centum, §. Titio centum, ff. de cond. & dem. vt & valeat conditio vt aliqua ad certum tempus non nubard. l. sed si hoc §. si. cum sequen. Et prædicta intelliguntur etiam si conditio imponatur masculo ne nubat iuxta prædicta respectiue, attendendo an primum sit vel secundum matrimonium. **Q**uod si hereditas, vel legatum alicui relinquatur, si curat certa persona contrahat, vel cum nulla alia quam cum illa, vel si aliqua certæ personæ nupserit, valida est ea conditio per modum præmij appositæ ad contrahendum cum aliqua, l. Titio centum, §. Titio centum, ff. de cond. & dem. modo licite & honeste possit cum illa contrahere, alias non valeret illa conditio; l. cum ita, ff. de cond. & dem. & si is cum quo habet contrahere moriatur, vel nolit, cui sic est relictum, si non sit in mora; consequetur relictum Iaf. in l. cum autem num. 8. C. de inst. & subst. in l. filia legatorum, nu. 3. C. de leg. testans de communi. Sic si hereditas vel legatum alicui relinquatur si religionem ingrediatur, valida est talis institutio, c. 2. de cond. appol. Couar. lib. 1. var. ref. c. 19. num. 10. & idem si legerat alicui si sacerdos esse velit, & si sic dicatur, si Marta nupserit relinquo ei ducendum,

si ingrediatur religionem relinquo centum, si ingrediatur religionem consequitur tantum centum, licet non sit conueniens vt talis conditio apponatur, vt & clerici excluduntur à maioratu; si tamè simpliciter alicui legerat sub conditione nuptiarum, illa ingrediente monasterium, debetur illi totum relictum. **Q**uod si legerat mulieri si caste vixerit, & ipsa transeat ad secundas nuptias, si ea conditio est appositæ à marito, vel eius consanguineo, amittit relictum transeundo ad secundas nuptias, si vero ab alio etiam à patre mulieris appositæ sit tunc nõ amittit legatum, & in hoc standum est consuetudini patriæ quomodo illa verba intelligat, & conditioni mariti, an susceperit filios ex illa, vel non, & iudicandum quod ex coniecturis elici potest, in dubio vero fauendum est mulieri, quia in matrimonio est castitas, vt d. Molina trac. 2. de iust. disp. 207. **Q**uod si conditio sit impossibilis non vitiat legatum l. obtinuit, ff. de cond. & dem. imo si est possibilis, sed per legatarium impleri non potest, modo faciat quod in se est vt eam impleat, l. si Titio, de leg. 1. & si conditio sit inhonesta habetur pro non adiecta, & relictum tenet, l. cum ita legatum sit l. cū tale legatum, §. Meuiæ, de cond. & dem. l. filia sua, eo. Silu. legatum 1. q. 4. qui & in q. 77. d. quod si fiat legatum sub conditione, quod fiat aliquid quod iam factum est, vt altare, quod iam fecerat legatarius, si tamen testans id ignorabat probabile est quod teneat legatum, & legatarius teneatur ad equipollens arbitrio boni viri, vt in simili infra dicetur. **Q**uod si vxor relinquatur usufructuaria omnium bonorum, filijs institutis, intelligitur ei solum legata esse alimenta, si tamen filij moriatur erit usufructuaria omnium bonorum. **C**ozad. conf. 99. nu. 8. 9. cum communi.

Aliter etiam legatum, vel institutio heredis sub modo fit, est vero modus lex quadam, vel grauiam aut moderamen dispositioni in futurum appositum eam non suspendens, eo tamen non seruato, quandoque reuocatur dispositio, vel eo ipso reuocata censetur, vt si quis dicat lego Petro domum ea l. ne illam alienet,

vel fundum, ea lege vt sepulchrum mihi edificet, vel quouis anno alimenta præstet tali, vel vt celebrari faciat tot missas vel anniuersaria pro anima mea, vel lego centum Maris, vt nubat, quæ dispositiones sunt implendæ post mortem testatoris, & quandoque prius modus est implendus antequam relictum accipiatur, si testatoris voluntas tacita, vel expressa huiusmodi fuerit; Differt vero modus à conditione de futuro, quod illa suspendit dispositionem, non tamen modus regulariter, secundo, nam legatum sub conditione non transmittitur ad heredes si legatarius ante impleram conditionem moriatur, at legatum sub modo transmittitur quando modus per heredem siue per legatarium impleri potest. Sic enim est implendus, l. à testatore vbi gl. verbo. aperte. ff. de cond. & dem. idem glo. in l. si post diem, ff. quando dies leg. cedat. Soler vero modus exprimi per dictionem, vt, & quandoque per conditionem, si dicatur, lego tibi ea conditione ne alienes, vel templum ædifices; quod si dicatur lego dummodo hoc faciat, vel sub conditione vt id faciat, si id apponitur vt fiat post dispositionem completam, non habet vim conditionis sed modi, qui non suspendit dispositionem, vt conditio, & in hoc statur magis menti quàm verbis, vt si quis in ciuem recipiatur ca conditione, vt tributa soluat, si non implet habebit vim modi, & poterit expelli, l. mania, ff. de manum. testamen. l. Caius. ff. de manum. ff. Si vero verbum, conditio, vel dummodo, vel huiusmodi apponatur vt dispositio vim habere incipiat, tunc potius rationem habet conditionis quàm modi, l. à testatore ff. de cond. & dem. l. qui hæredi, §. fi. vbi gl. eo. Sic licet aliquid disponatur per verba alioquin modum denotantia, si tamen testator tacite vel expresse voluit, vt prius id impleretur, quàm institutus acciperet relictum, haberetur pro conditione & non modo. Bart. in l. quibus diebus, §. terminus, ff. de cond. & dem. quod intelligitur nisi testator expressisset, vt antequam illi possessio traderetur, granicamen impleretur, sic enim non intelligitur modus adesse nisi ad effectum ingrediendi possessio-

tionem, vnde si ante eius implementum decedat, transmittit id ad heredes, qui modo impleto consequentur possessionem. Molina, d. trac. disput. 208. Vers. 2. Bar. in d. l. Quod si modus dispositioni appositus esset, vt qui contraueniret amitteret sic relictum, vel cesseretur non esse vocatus ad eam rem, tunc qui contraueniret rem sic relictam non transmitteret ad heredes, sed deuolueretur ad eum qui in eo euentu vocatus esset à testatore vna cum fructibus perceptis, quando dicitur quod si contraueniret, cesseretur non esse vocatus, & idem regulariter si contraueniret modo, in quo dicitur, quod eo ipso, quod contrauenit amittit rem relictam, quia is cui relinquitur sub modo tenetur cauere antequam rem accipiat, quod non contraueniret modo, vt d. Molina, dicta disp. subdens ex Molina lib. 2. de primog. c. 15. id forte non procedere in maioratu in quo modus imponatur, aliter eo ipso illum amittit, is enim ad fructus perceptos non tenebitur ex praxi, mihi tamen videtur non esse recedendum à distinctionibus prædictis etiam hoc casu, cum idem sit casus, & eadem militet ratio. Vbi vero aliquid sub modo relinquatur, antequam institutus id accipiat, tenetur cauere de modo implendo, & de re cum fructibus restituenda, si modum non implet, l. quibus diebus, §. terminus, ff. de cond. & dem. glo. in l. 1. C. de ijs quæ sub modo, si tamen institutus ante cautionem præstitam moriatur, transmittit tamen illud, & cautio quoque omitti potest quædo modus arbitrio prudentis respicit solum utilitatem instituti, nec intendatur inducere nouam ei obligationem, vt si dicatur, lego centum Petro, vt fundum emat, l. titio centum, ff. de cond. & dem. nisi & eo casu testator intendat inducere nouam obligationem, quo cum sit segnis, ex fundo illo viuere possit, tunc enim cautio est præstanda, d. l. post princ. l. si tibi legatum, ff. de leg. 3. de implendo scilicet modo hoc casu, nõ autem de restituendo relictum, cum ipse gratia modus appositus sit. Si vero modus in utilitatem tertij apponitur, vt si legantur alicui centum, vt Mariam ducat uxorem, si stet per Mariam vel moriatur,

stat, vel sine mora institui, modus habetur pro impleto, l. vbi gl. fi. C. de ijs quæ sub modo.

Si vero apponatur modus impossibilis de facto & de iure, relictum, scilicet turpis, habetur pro non adiecto, sed si modus sit licitus & possibilis, si fuit adiectus vt causa motiua ad legendum, non tamen intendendo eum obligare ad illud implendum, sed solum allicere, vt possit modum executioni mandare, validum est relictum etiam si non impleatur, sed si secundo intendit eum obligare ad modum implendum, idque compellendo illum modum implere, vel alligando relictum illi modo, ita quod nisi impleatur, reuocatus censetur, & non factus, primo modo fructus medij temporis modum non implens, faciet suos, licet cogi possit sub amissione rei modum implere, secundo modo, amittit etiam fructus medij temporis, arg. l. 2. §. fi. & l. 3. ff. de donat. Vbi vero modus apponitur, vt via illum alliciendi ad aliquid, is non tenetur modum seruare emendi fundum, nec nubendi si id legetur vt facilius nubat, & non vt obligatio inducatur nubendi, sed habebit relictum etiam modo nõ seruato, & etiam quod ingrediatur religionem, auth. nisi rogati, C. ad Trebell. & etiam si vbi peruenerit ad ætatem nubilem eligat cælibatum, maxime prælati autoritate accedente, ar. cap. verum, de cond. appof. & transmittit relictum ad heredes, id obiter notando, quod si alicui legetur fundus ad alimenta, proprietatis etiam nedum vsus, & vsufructus illi legati censetur, l. 4. in princip. ff. de alim. & cib. leg. l. penult. §. si cod. Molina, lib. 1. de primogen. cap. 19. num. 9. & idem si legetur fundus ad vsus, adhuc enim & proprietatis legata censetur. Molina, d. disput. 208. ar. l. donationes, §. species, vbi gl. de donat.

Ex his modis si quid legatur secundo modo, vt scilicet modus impleatur vt tertius non procedendo, valida est dispositio modo non subsecuto, sic tamen institutus in foro exteriori & conscientie tenetur modum implere, & cauere de eo implendo, & multari poterit nisi impleat, & in pœnam etiam priuari dato

Pars Secunda.

sub modo, vt si quis cuius factus sub modo, vt tributa soluat, ad hunc secundum modum reducit etiam, quod ecclesie, vel cause piæ est relictum animo obligandi ad modum implendum, non tamen exprimendo, quod relictum nullum sit vel reuocatum, si modus non impleatur, cap. verum, de præsumpt. nisi intelligatur contrarium sensisse testatorem licet non expresserit, sic enim reuocatur relictum eo ipso in foro conscientie etiam non expectata sententia. Vbi vero tertio, vel quarto modo, supra relato legatur ecclesie, vt scilicet modo non seruato reuocetur datum, vel nullum sit, non satis est quod prælati ecclesie modum non seruet nisi accedat consensus capituli, cum solus prælatus in quærendis possit præiudicare ecclesie non autem in quæsitis. Abb. in d. cap. verum. Ad tertium, & quartum modum reducitur etiam legatum dotis, vnde si mulier decedat eo non impleto, relictum pertinebit ad heredes testantis, si ex iecturis alium non colligatur. Molina in d. disput. 208.

Alia demum species legati fit causa adiecta; est autem causa, in proposito, id propter quod tanquam præsens vel præteritum, aliquid fit, vel disponitur, vt si legetur alicui ob paupertatem, vel obsequia sibi præstita, illi actus sunt causa relictum si sint præsens vel præteritum; sed si datur propter aliquid de futuro, est modus, & non causa, & causa denotari solet per verbum, quia, vel quoniam, ideo, &c. Quando ergo aliquid gratuito legatur ob causam existimatam, quæ tamen non subit, existente habitualiter vel actualiter animo conferentis, ea causa exclusa non legare, collatio in foro conscientie est nulla, siue relinquens expresserit se velle, vt non existente ea causa collatio sit nulla, vel non; cum animus non addit conferendi ea causa non existente. Medina, de rebus rest. quæst. 2. Nau. in Man. capit. 18. num. 6. Si uel est pactum quæstio. 4. Differentia tamen est si testator sit in ea dispositione, quod si sciret causam non subsistere, non conferret, & quod si id sciret uellet collationem esse nullam, nam primo casu non

Legatum causa adiecta quæ sit & vt fiat, ac quomodo intelligatur.

A a Icm-

semper inuálida est talis dispositio, quia licet nō donasset quis nisi ita existimasset, vel non tantum, tamen postquam donauit, animus ei non est inuálidam esse huiusmodi dispositionem, válida erit in vtroque foro, secundo vero casu non, & hoc casu non valeret etiam in foro exteriori talis dispositio quando expressisset quod si causa non subsisteret, inuálida esset talis dispositio. Quod si causa quæ impulit ad gratuito disponendum vera est, ignorato tamen alio disposito, qui si id sciret ita non dispo-neret, & veller, vt dispositio inuálida sit, vt si moueatur ad elemosinam faciendam alicui ob solam paupertatem, ignorans tamen eum esse moribus perditum, quo scito non donasset, valet huiusmodi datum, vel relictum, quia non fuit motus ad disponendum ex oppositis eius cuius gratia reliquit. Medina, d. quæst. 24. §. sequitur. Scot. 4. distinct. 15. quæst. 2. ar. 3. & ita cum ignorantia est tantum circumstantiarum, valet relictum. In foro vero exteriori si testator, erret in persona hæredis, quem instituere volebat, credens aliquem præsentem esse suum consanguineum, qui tamen non erat, & dicat in iustitiam meam heredem, hunc consanguineum meum, inuálida est institutio, vel legati relictum, l. quoties, ff. de her. inst. & succedunt venientes ab intestato, vel potius is cui alias testator relinquere intendebat, & idem si credat aliquem esse sibi filium, vel fratrem, & ob id ei leget, nec sit, inuálida est huiusmodi institutio, l. si pater l. nec apud peregrinos, C. de her. institut. l. quoties, ff. eod. l. nec apud peregrinos, C. de testam. & idem si credit esse suum filium adoptiuum vel legitimatum, aut consanguineum, qui tamen non sit, & idem si prius aliquem heredem instituit, & postea audiens eum esse mortuum, condat secundum testamentum in quo alium instituat, si post mortem testatoris reperitur primus esse viuus, inuálida est huiusmodi institutio, & prior valet. l. a. vbi Barr. ff. de her. institut. quo tamen casu válida sunt legata in secundo relicta, d. l. fin. sed si ex eo inuálidum sit testamentum quod pater præterierit filium natum post testa-

mentum, vel quia credebat eum mortuum, inuálida sunt etiam legata. Et si clare constet testatoris voluntatem fuisse, causa non subsistente, nolle vt legatum esset validum, inuálidum censetur etiam in foro exteriori, l. cum tale, §. falsam, 1. ff. de condit. & dem. l. 1. C. de falsa causa ad leg. l. cum te. C. de pact. in dubio tamen præsumitur animus testatoris fuisse, vt legatum valeret etiam si causa non subsisteret, vnde ad heredem spectat contrarium probare, quo circa si quis dicat lego centum Petro quia negotia mea gessit, licet id non egerit, debetur legatum, nisi testator expresserit sub conditione talis causæ se legare, vel hæres probet animum testatoris fuisse non legare causa non extante, vel id iuret si res eius conscientie sit commissæ, §. longe, Institut. de leg. l. demonstratio falsa, §. quod autem, l. cum tale, §. falsam, 1. ff. de condit. & dem. l. legauit, §. fin. ff. de lib. leg. l. si sit §. 1. ff. de leg. 1. l. citia, §. Caius, ff. de leg. 2. l. fin. C. de falsa causa ad leg. & sat est hæredi id præsumptum probare, vt quia dictum sit, lego centum Petro quia consanguineus meus est; si talis non sit, ar. l. si pater l. nec apud, C. de her. institut. & si relinquuntur centum pro matrisanda puella, ei debentur si fiat monialis, nisi dicere-tur si contrahit, relinquo centum, si fiat monialis, quinquaginta, sic enim centum non debentur, Felin. in cap. in præsentia, de probat. cont. Silu. hæreditas, 3. numero decimo, si etiam alicui legatur, vt doctoretur, id non implens, non potest relictum retinere. Dec. conf. 177. etiam nulla expectata sententia in conscientia, D. Ant. 3. par. tit. decimo, capit. 3. §. 12.

Alia porro est species legati dispositionis, sub demonstratione factæ. Est vero, in proposito, demonstratio, appositio signi, vel accidentis alicuius ex parte eius rei de qua disponitur, vel cui aut cum quo dispositio fit, vt si dicatur lego Petro centum, quæ habeo in tali loco, vel illi debeo, vel talis mihi debet, vel prædium quod est in tali loco, vel tanti valoris, & huiusmodi quæ sunt demonstrationes rei de qua disponitur, vel si dicatur

6. Legatum sub demonstratione quæ fit, ut fiat, & intelligat.

dicatur lego Petro consanguineo meo, vel qui habitat in tali loco, vel qui mea negotia gerit, & huiusmodi, quæ sunt demonstrationes eius cui dispositio fit, vel si dicatur contrahe tecum quæ es diues, pulchra, nobilis virgo, quæ sunt signa personæ cum qua dispositio fit, & hæc apponi possunt per modum causæ, vel demonstrationis. His ita statutis.

Vbiunque constat de re de qua quis gratuito intendit disponere, & de persona cui dispositio fit, licet disponens in demonstratione erret, válida est regulatiter in foro exteriori huiusmodi dispositio, l. demonstratio falsa, in princip. l. quibus diebus, §. qui dorem, l. cum tale, §. fin. in fin. ff. de condit. & dem. l. hinc cum præced. Institut. de leg. nisi in casibus quibus, supra dictum est falsam causam irritare dispositionem gratuitam, vbi scilicet constet voluntatem disponentis fuisse dispositionem esse nullam si demonstratio sit falsa, & vbi ius id præsumit; vel si res quæ demonstratur non existat, vt si quis dicat lego Petro pecuniam quæ est mihi in tali loco, si enim nulla ibi reperitur inuálida est dispositio, l. 1. §. si ff. de dot. præleg. sed si dicat lego centum Petro quæ sunt in tali loco, valet legatum quoad quinquaginta solum ibi extantia l. si seruus legatus, §. q. quinq; ff. de leg. 1. Quod si quis dicat lego Antonio decem, quæ Petrus mihi debet, si Petrus id non debet; inuálidum est legatum, & hæres tenetur tantum ad transferendum in eum actionem si quæ est aduersus Petrum ratione defuncti; Sic si quis dicat, lego centum Petro quæ ipse mihi debebat, inuálidum est legatum, si nil debebat, cum censetur ei liberationem tantum ab illis legasse, l. si sic, §. 1. ff. de leg. 1. l. legauit ff. de lib. leg. Barr. in l. demonstratio falsa, in princ. nume. 4. ff. de condit. & dem. Sed si quis legerit alicui vt edificium fiat instar alterius quod testator demonstrat, si id non extat quod est demonstratum, licet ea ratione legatum inuálidum sit, arbitrio tamen boni viri cogitur à iudice construere aliquod ædificium, vt impleatur voluntas testatoris, l. in testamento, 1. ff. de condit. &

demon. In foro vero conscientie vbi est demonstratio, & constet de voluntate testantis illi standum est, aliter sequenda iuris dispositio. Molina, d. tr. de iustit. 1. tom. disp. 11.

Causa vero per modum demonstrationis significatur sic, lego Petro filio meo, vel consanguineo; crededo sic esse, vnde si falsa sit demonstratio, in validum est relictum, Barr. in d. l. demonstratio falsa in prin. nu. 8. 9. & §. fin. num. 14.

Aduertendum etiam quod demonstratio quandoque fit gratia taxationis quandoque gratia demonstrationis, vt si quis legerit fundum quattuor iugerum, tunc mensura videtur appositæ gratia taxationis, si vero dicatur trium vel quattuor iugerum, tunc numerus videtur appositus gratia demonstrationis, vnde si primo casu inueniatur fundus plus trium iugerum, id cedit hæredi commodo, secundo casu legatario. Felin. in cap. ex l. iheris, col. 3. de reser. Aduertendum etiam quod quandoque vbi est demonstratio est duplex oratio, vt volo decem dari Sempronio, quæ volo solui ex redditibus talis fundi, tunc enim fructus exprimitur gratia demonstrationis, vnde licet inde non colligantur, hæres tamen illa præstare tenetur l. quidam testamento, in princ. de leg. 1. l. Paulo, §. si ff. de alim. & cib. leg. Si vero vna tantum sit oratio, sic, volo ex fructibus talis fundi decem dari Sempronio, tunc si fructus non percipiuntur legatum non debetur l. nomen debitoris vbi ex heredibus, ff. de leg. 3. l. si quis seruum, §. 1. l. iustus, §. ciuibus, ff. de leg. 2. Castr. in conf. 338. vol. 1. Et prædicta quæ dicta sunt, de legatis factis sub modo, conditione causa, & demonstratione, habent locum etiam in institutione hæredis, donatione, vel alia gratuita dispositione, modo suo.

Ver. De Natura legatorum, & eorum interpretatione.

EX natura legati venit, vt si res determinata in singulari sit legata pure, & non sub conditione de futuro, nec vt tradatur certa die, dominium eius trans-

7. Legate rei domi-

num, in- sit in legatarium à die mortis testantis, crematum, eo ipso quod per hæredem hereditas adi- & decreta est, unde fructus interim percepti vsm- mentum, que ad traditionem, sunt legatarij. l. à ti- quando, ff. de furt. vbi gl. l. si tibi homo §. cum & cui spe- feruus vbi gl. of. de leg. vel saltem à die- Stent. aditæ hereditatis; Fructus tamen viuen- te testatore post conditum testamentum

percepti, ad hæredem pertinent, nisi con- Legatoru natura q sit, & vt intelligatur. trarium de mente testantis constet, vt si rem cum omnibus fructibus, & emolu- mentis legarit, l. iulius r. vbi gl. ff. de leg. 2. vel nisi fructus huiusmodi sint, ve rei legatæ accrescant, & vnum cum illa efficiat, tunc enim sunt legatarij etiam si viuo testatore post conditum testamen- tum nascantur, modo à re legata non se- parentur, sed vnum cum ea efficiant, vt si grex legetur, capita viuo testante na- scentia, & à grege non separata ad lega- rarium non hæredem pertinent; imo v- niuersaliter si quid viuo testante legato accedit, licet non sit fructus legati, ad legatarium spectat, & e conuerso si de- cretatis ei perit, vt si testator leget gre- gem alicui, quem auget, in incrementum ad legatarium spectat, vt & si vendat do- net vel comedat, vel pereat tanta pars vt vnum pecus tantum maneat, vel duo, id perit legatario, & ei debetur tantum quod superest post mortem testantis, vel aditam hereditatem, §. si grex. Institur. de leg. l. grege, l. si grege, ff. de leg. 1. Si tamen in legato gregis mixta sint peccora aliena, ea non debentur. Pari ratione, si peculium legetur, quod viuo testante accrescat, vel decrescat, cedit legatario, §. si peculium. Institur. de leg. l. peculium, in princip. de leg. 2. l. denique, §. fin. de pec. leg. sic si familia seruorum legetur, vel vniuersim, vrbana, vel rustica, quod ei accrescit, vel decrescit, legatario cedat, l. peculium, nomine vero seruo- rum veniunt masculi, & feminae, ancil- larum vero solæ feminae, l. seruis lega- ris, ff. de leg. 3. Sic si fundus legatus sit, & ei alluione, vel aliter vt exemptio- ne testantis accrescat, aliquid accedit, sic quod ab eo non distinguatur, sed ei adijciatur pertinet ad legatarium, vt & decrementum testatore viuento factum ei cedit, vt & si domui legatæ columna

marmoreæ adijciatur, vel statue argenteum brachium adijciatur ei cedit, & contra ablatum eo viuo decrescit l. si ex toto, l. quod in rerum, §. si quis post. ff. de leg. 1. l. cum fundus, de leg. 2. l. si statuum, ff. de auro & arg. leg. §. edibus. Institur. de leg. Couar. de pract. quaest. c. 2. vbi de alijs si- milibus casibus agit. Quod si quis rem legatam alienarit vel partem eius dona- tione mere liberali, nulla necessitate im- pulsus legatum reuocasse censetur, quo ad id quod est alienatum, nisi legata- rius contrariam fuisse testatoris volun- tatem aperte probet, l. rem legatam. ff. de adim. leg. etiam si donatio nulla sit l. legatum sub conditione, §. si. ff. de adim. leg. glof. in §. si rem suam, Institur. de leg. Si vero id egerit titulo oneroso, vt venditio- ne, permutatione, si id absque virgute necessitate egerit, censetur reuocasse le- gatam, nisi legatarius contrarium pro- bet, l. fideicommissa quocumq; §. si rem, de leg. 3. d. l. rem legatam, de adim. leg. gl. in §. si rem, Institur. de leg. in l. qui post. C. eo. & prædicta procedunt etiam si testator rem donatam, vel venditam absq; necessitate, iterum recuperavit, sic enim legatum non requiritur, l. cum seruis. ff. de adim. leg. l. qui res. §. arca. ff. de solut. sed si testator necessitate motus rem le- gatam, vel partem eius vendidit, vel aliter alienavit, quia res tunc esset peritura, vel prouidendum familiæ necessitatib. non censetur reuocasse legatum, nisi hæ- res id sufficienter probet; & idem si ne- cessitate motus, vel secus, rem legatam pignori vel hypothecæ subiecit, l. fidei- commissi. §. si rem, ff. de leg. 3. d. l. si rem legatam, l. qui post. C. de leg. & hoc mo- do intelligitur l. si ex toto, in princip. de leg. 2. Ex his colligitur, quod si quis leget alicui fundum, & postea in eo plantet vi- neam vel oliuetum, cedunt legatario, & e conuerso si oliuetum legatum de- struat, perit legatario, sic si leget arcam, & post in ea edificet domum, cedit lega- tario, nisi contrarium proberur testato- rem voluisse, l. seruum filij, §. si arca, ff. de leg. primo, nisi arca esset solida, & domus ibi edificetur à domino soli, so- lum sibi debetur arca estimatio ab hæ- redibus testatoris, & si domus post de- strua.

struat, arca ei debetur ab hæredibus, vel eius pretium, l. qui res, §. arcam, ff. de solut. l. si chorus, §. arca, de leg. 3. Sic si domus legata viuo testatore fuit exusta, arca debetur legatario, l. si gre- ge in fi. ff. de leg. 1. sed si post paulatim domus à testante fuit restructa, etiam si nil remaneat materiæ prioris, debetur legatario, l. si ita, §. si domus, ff. de leg. 1. d. l. qui res, §. arcam, de solut. Si tamen domus legata exusta omnino fuit destru- cta, & alia denuo in eo solo ædificata à testatore, primum legatum extinctum est, ita quod nec domus noua nec arca debetur, nisi contrariam fuisse testatoris voluntatem probetur, d. §. si domus.

Quod si res testatoris certa, & in indi- uiduo determinata legetur, quæ post mor- tem testatoris, impleta conditione, si sub ea est legata non dolo, lata vel leui cul- pa hæredis pereat, perit legatario, man- nente ei quod remanet ex tali re, vt co- rium bouis mortui, & carnes eius, quia ab eo puncto extirrit legatarij, & ideo ei vt domino perit, l. solum, §. meum. ff. de rei vend. l. si seruis fugitiuis, §. boue. ff. de cond. furt. Si vero interueniat culpa prædicta, vel dolus hæredis, illi perit. l. non amplius, §. 1. l. cum res, §. itaque si stichus, & §. culpa autem vbi gl. of. de leg. 1. l. si seruis legatus, §. cum quod eod. ti- tulo, sed si res legata, eodem modo pe- rit viuento testatore, Similiter perit le- gatario, sed si partes eiusdem maneat, & sint eiusdem rationis cum iisdem dñi erant in suo toto, vt est arca, & quæ man- nent destructa domo, vt parietes qui in- tegri manserunt, lapides & ligna parti- um quæ conueruant, debentur legata- rio, si de contraria testantis mente non constet; sed si quod remanet ex re lega- ta non est eiusdem rationis, vt erat in toto, vt cadauer animalis legati, quod remanet non debetur legatario, nec par- tes illius, si perit viuento testante, quia nondum legatarius eius dominium na- ctus erat, unde nec carnes nec corium illi debetur secus si id, vti supra, mortuo testante contingat, vel conditione im- pleta, vt vbi est dictum, quia tunc eius dominium erat nactus, l. mortuo boue vbi Barr. & alij ff. de leg. 2.

Parti Secunda.

Fructus vero rei legatæ, præter super- riuus dicta, vbi res propria testatoris in indiuiduo determinata in diem certum legata est, si dies in gratiam hæredis ap- positus fuit, medio tempore percepti per- tinent ad hæredem, sed si appositus fuit in gratiam legatarij, ne rem consumme- ret, cum minor esset, pertinent ad lega- rarium, l. si ita relictum, §. pegafius, ff. de leg. 2. l. in fideicommissi, §. cum polli- dius, ff. de vsur. Silu. legatum, r. nume. 6. Aduertendum tamen, quod cum domi- nium eiusdem legati, quia conditionale non sit, à tempore mortis testatoris, vel aditæ hereditatis ad legatarium pertineat, & in vtroque euentu ad hæredes legata- rij transmittatur, quod si post mortem testatoris in vtroq; casu pereat, peribit legatario, eidem manentibus quæ ex eo remanserunt; sed si res legata non est prop- ria testatoris, vel non certa & determi- nata in indiuiduo, sed in specie vel gene- re, vt est quota bonorum defuncti, tunc fructus eius debetur legatario solum dñi hæres est in mora illa tradendi, quia ante dominium eius pertinebat ad hæredem, ideo & fructus ei accrescunt l. si quis bo- norum, ff. de leg. 1. facit l. vlt. C. de vsur. & fruct. leg. ar si res propria testatoris determinata in singulari sub conditione legetur, fructus non debentur, nisi à pun- cto conditionis impleto, quia ante non est eius dominus legatarius, licet hæreditas adita sit.

Vbi vero res in indiuiduo indetermi- nata est legata, ad hæredes spectat eam soluere pro rata portioni in quibus sunt instituti, nisi contrarium appareat testa- torem sensisse, unde si vnus eorum im- potens sit effectus ad soluendum, alij non tenentur soluere portionem illius, l. le- gatorum de leg. 2. Differentia vero maxi- ma est quando dominium rei legatæ tri- fit in legatarium, & quando non, nam primo casu conceditur ei actio person- alis ad illud exigendum, & hippocartia in bona omnia quæ fuerunt testatoris, vt ex eis soluantur ad quoscumq; perueni- at, & etiã rei vindicatio, l. 1. vbi gl. C. com. de leg. §. nostra autem vbi gl. Institur. de leg. secundo casu, transeunt ad eum primæ duæ actiones solum, non autem rei ven- dicatio.

¶ a 3 dicatio.

dicatio. Couar. in c. Rainucius, §. 10. nu. 2. de testam.

9 Non potest tamen legatarius propria auctoritate occupare rem legatam etiam sine hærede aliter eam amittit, & hæres id acquirit, etiam si hæreditas nondum sit adita, l. non est dubium C. de leg. nisi sit adificiaria ex voluntate testatoris, sic. n. adire legatum. non amittit id gl. in l. titia cum testamento, §. l. utius, ff. de leg. 2. etiam si voluntas testatoris tacita sit Mol. d. tr. 2. disp. 194.

10 Sed si legetur res indeterminata, si legatum est in genere generalissimo, vel subalterno rei indeterminata, vt si dicatur, lego Petro rem, vel animal, legatum est nullum, quia dando festucam, vel pulicem, liberaretur. Ita stipulatus, ff. de inæqualibus legatis. Sed si legetur pecus, valet, id interpretando iuxta voluntatem testantis, si enim habet solum boues, debetur bos; Quod si legetur res in specie infima, sed indeterminata, vel res amplioris ambitus, qui tamen contineat species tantum vtiles legatario, vt est pecus, distinguitur, nam si sit res quæ natura sua certos terminos & fines habet, vt est seruus bos, equus, vel aliud animal, optio est legatarij quæ nã ex ipsis eligat, sed eligere nõ potest optimum ex ipsis, nec seruum qui bona administrat, nisi si testator id expresserit, vt nec tenetur eligere infimum, sed potest eligere mediocrem quem voluerit, vt equum mediocrem &c. l. legato generaliter l. si seruus legatus, §. cum homo, ff. de leg. 1. l. hæredes eius, §. si incerto, ff. fam. hercisc. §. si generaliter. Inst. de leg. qui si vnus sit, debetur, l. si domus, de leg. 1. Bar. in l. 3. ff. tritico de vino, & oleo leg. Excipitur à prædicta regula quæ mediocritatis res sit eligenda, nisi testator duas res habeat illius speciei, vt duos equos, tunc. n. legatarius potest meliorem eligere l. qui duos, ff. de leg. 1. secundo excipitur si executio rei indeterminata legatæ committatur hæredi, vt si dicatur, dabitur Petro equus vnus, sic. n. electio spectat ad heredem, l. si ita relictum, §. si ff. de leg. 2. l. qui concubinã, §. 1. de leg. 3. sed si verba legati diriguntur ad legatarium, vt lego Petro vnum equum, electio pertinet ad legatarium, l. plane §. si ita ff. de leg. 1. l. luto, ff. de leg. 2. tertio excipitur, nisi testator rem determinatam in indiuiduo legarit, sed declaratio spectat ad heredem, §. si cui homo, vbi gl. l. legato generaliter de leg. 1. Sed si testator legauit indeterminatum indiuiduum quod terminos habet à natura, nec id reliquit in bonis suis, tunc & si hæres non teneatur id emere, & dare optimum, nec sat sit dare vile, sed sat sit dare mediocre, electio spectat ad heredem, l. huiusmodi, §. si cui homo, vbi glo. l. legato generaliter, de leg. 1. nisi testator reliquerit electionem legatario, sic enim is eligit l. titia testamento, §. 1. ff. de auro & arg. leg. quod si testator legerem indeterminatam in indiuiduo, sed quæ terminum habet ab arte non à natura, vt domus, vestis, statua, &c. tunc si res immobilis sit vt prædium urbanum, si testator habet plures eius speciei, electio est hæredis quam velit dare legatario, sed si vnam tantum reliquit, illa est danda legatario, vel eius valor, l. si domus in prin. ff. de leg. 1. sed si nullam reliquit, inualidum est relictum, nisi legetur domus quam legatarius eligat, tunc. n. valet, etiam si nullam domum reliquerit, & eo magis si mandauit vt domus emeretur, & ei daretur. Quod si res legata indeterminata arte humana terminos habens, mobilis sit, vt vestis, statua, vas, si multe relictæ sunt à testatore eius generis, electio est hæredis, & potest etiam minimam dare, si aliter non constet de mente testantis l. si ita scriptum l. legato generaliter, §. fin. l. apud iulianum, §. seio, de leg. 1. l. si ita relictum §. si. de leg. 2. l. nummis, de leg. 3. l. semper de reg. iur. nisi legatum sit pinum, quia tunc pretiosior debetur, Couar. in c. indicante, de testam. num. 5. testans de coi, nisi regionis consuetudo aliter interpretetur, ar. c. ex parte, de censib. Vbi vero testator non reliquit in bonis suis rem mobilem habentem terminos arte humana, quam indeterminatam in indiuiduo legauit, validum est legatum, arg. l. titia testamento, §. 1. ff. de auro & arg. leg. Si autem legetur res quæ in pondere, vel mensura consistunt, vt tot amphoræ vini, vel tritici modia, si testator illas res inter sua bona habet, de illis censetur legasse, l. 3. in prin. ff. de auro,

& arg. leg. optio tamen pertinet ad heredem, & potest tradere minimum in his, nisi consuetudo regionis aliter id interpretetur hæc verba, vel nisi testator optio nem dederit legatario, l. 1. ff. de trit. vino & oleo leg. Sed si huiusmodi res nõ sunt in bonis testatoris, tenetur hæres eas emere, & dare legatario, l. 3. in prin. ff. eo. de trit. sed si legasset certum numerum pecuniarum, nec appareret ex verbis de cuius valoris pecunijs intelligeret, id indagandum esset ex usu loquendi testatoris, loci consuetudine, legatarij dignitate, dilectione & coniunctione ad legatarium, & præcedentibus & sequentibus. vbi si declareretur valor pecuniarum, illi est standum etiam in hoc l. si seruus plurium, §. si. ff. de leg. 1. quæ si non constent, potest hæres soluere minimum, gl. in d. §. Aduertendum autem quod quando alicui competit electio rei legatæ, vbi elegit semel, et ante adeptam possessionem rei legatæ, non potest amplius penitere, & aliam rem accipere, ea relictæ, l. seruus electione, in prin. ff. de leg. 1. l. apud auidium, ff. de opt. vel elect. leg. nisi electio esset nulla, vt si eligeret legatarius ante aditam hæreditatem, quia sic denuo posset eligere, l. optio legatæ, ff. de opt. leg. vel si cum haberet optionem in seruus testatoris eligeret alienum, vel hominem liberum, vel acrum, putans vinum, vino legato, l. 2. eod. vel si non omnes ei essent ostentati, & elegisset vnum, alias non electurus, l. 4. eod. vel si cum haberet eligere seruum ex multis, vnum repudiaret nondum completa electione, potest enim iterum eundem recens sumere, l. hominem, eo. vt & minor viginti quinque annis reitituitur si sine dolo re deteriorẽ elegit, l. & si ff. de minor. glo. in l. apud Auidium, de opt. leg. quod si electio competit tertio, elapso anno si non elegit, deuoluitur ad legatarium, l. si. §. sed & si. C. de com. de leg. secundo, aduertendum quod si testator in bonis suis reliquit rem indeterminate legatam, soluenda est de bonis testantis, & ideo si res omnes eius generis pereat, pereunt legatario, tertio, aduertendum quod si testator habet tres lances magnam mediam, & minimam, dicat, lego minorem, intelligitur de media, l. q. lãc, ff. de auro, & arg.

leg. nisi lingue phrasis aliud sonet, Quæ si quis duas res habeat eiusdem speciei, inæquales tamen quo ad valore, & vnã indeterminate legatarij, aliam alteri, primo constitutus legatarius eligit meliorem, quia videtur magis dilectus, l. qui duos, de leg. 1. l. si ita legatum eod.

Vbi autem res eadem pluribus legatur, singulis in solidum, sic, lego talẽ fundum Petro & Paulo, tunc diuidenda est inter eos equaliter; sed si coniunctim duobus legatur, & alteri disunctim ab ijs, sic, lego talẽ fundum duobus filijs Petri, & filio Ioannis, filius hic habebit dimidium, alterum illi duo simul, at si eadẽ res determinata in singulari duobus vel pluribus diuisim oĩno legatur, si ex verbis constet quod legando illam rem vltimo, voluitur discedere à prioribus legatarijs, nil debetur ijs, etiam si vltimus sit incapax sic legati, sed si constet sufficienter eum voluisse singulis in solidum rem illam legare, vni erit danda res, alteri eius æstimatio, in quo optio erit legatarij qui primo legatum petierit, & litem fuerit contestatus, l. si pluribus l. plane, vbi glo. ff. de leg. 1. l. qui duos, §. fin. ff. de leg. 2. l. si res mihi, ff. de leg. 3. at si res illa etiam postquam est data legatario illam perenti, sine culpa hæredis pereat antequam legatum ab alio peratur, etiam æstimationem non tenetur illi soluere, l. titia retores, §. si. l. filius familias, §. si. de leg. 1. l. si qui ex stipularum, de leg. 1.

Aduertendum autem, vt Plenius intelligatur hæc materia, quando coniunctim vel disunctim aliquid vni, vel pluribus eadem res, vel diuersæ legantur, quod coniuncti dicuntur qui coniuncti sunt per verba testatoris, sic, Titio & Sempronio fundum Scianum equis portionibus lego, l. re coniuncti 2. dicto. de leg. 3. Disuncti vero dicuntur qui sunt coniuncti res, sed disuncti per verba testatoris, sic, Stichum seruum Sempronio do lego, eundem stichum Gaio do lego, §. si eadem. Ver. coniunctim. Inst. de leg. l. si pluribus, de leg. 1. l. vn. §. his ita, C. de cad. toll.

Differentia vero magna est inter prædictos, nam in coniunctis locum habet ius accretionis, d. l. vn. §. fin. aut ad deficientis, quæ partes ab initio fuerunt discretæ, & ideo

11 Legata re pluribus singulis in solidum, cui debeatur.

12 Legatum vbi est relictum coniunctim re verbis, vel vtroque modo quid iuris sit.

vno repudiante alter non admittitur iure suo ad illam partem, sed media illa persona que renuntiat, inter disunctos vero habet locum ius non decrefcedi, l. si mihi & tibi, in prin. l. fructio & mihi, de leg. 2. quia hic solida res a principio cuique est relicta, licet post fiant partes per concursum, & ideo si vnus deficiat vel repudiet consequitur totum non ex persona repudiantis, sed quia res solida ab initio est sibi relicta, & ideo ex persona propria succedit, d. l. v. §. his ita. Ver. sin vero non oēs, secundo, differunt, nam in cōiunctis portio accreſcit cum suis honorib. & oneribus d. §. sin aut ad deficientis, in disunctis vero si aliquod onus erat impostum repudiante non tranſit ad illum qui habet ius non decrefcedi, nam hoc casu nullum lucrum habet. ex illius legato, sed ex proprio, ergo etiam nullum inde incommo- dum sentire debet d. §. tertio, nam ius non decrefcedi, q̄ habet locū in disunctis, procedit et si quis succedat de iure speciali, l. 3. §. sed. & si cōiunctim l. filiū, §. si. de leg. prest. ius vero accreſcedi, q̄ inter cōiunctos viget, non hēt locū vbi quis succedit de iure speciali, l. mulieri & Titio, ff. de cond. & dem. quarto, quia ius non decrefcedi cōpetit disunctis et inuitis, quia vnū legatum scindi non pōt l. nemini de leg. 2. ius vero accreſcendi cōpetit volentibus in legatis tm̄, secus in hereditatibus, d. l. vnic. §. vbi autem, quia in hereditatibus non potest quis de cedere pro parte testator pro parte non, secus in legatis, vt ibi d. Bart.

Aduertendum præterea, q̄ aliqui dñr cōiuncti re tm̄, cum eadem res in diuerſa oratione aliquib. legata est, aliqui verbis tm̄ cum in eadē oratione res aliqua duob. ex æquis portionib. legatur, aliqui re & verbis, qui vtroq; modo sunt cōiuncti, & isti præferuntur cōiunctis re tm̄, vel verbis tm̄. Ex his ſequitur q̄ si q̄ dicat Seio lego. x. & Gaio. x. isti non sunt cōiuncti verbis, & ideo quilibet hēbit sua decē, quia quātitas est legata. Bar. in d. l. re cōiuncti. i. q. Qd si res eadē pluribus legatur in solidū, hoc adiecto q̄ quilibet hēat rē in solidū, quo casu vnus habet rē alter est marionē, l. si plurib. ad fi. deleg. l. non adit ibi cōiunctio realis, vt ibi d.

Bar. & ideo vno eorū repudiante, alter nō hēbit rē & estimationē. Quod si vni legatur totū, alij pars, vel totū accipitur pro toto vniuersali qd hēt partes p̄dicamentales, vt genus & species, vel pro toto integrali q̄ habet partes integrales, vt fundus qui hēt partes integrales proprietatē & vsum fructū, tertio, pro toto integrali, q̄ hēt partes quotas, vt fundus qui habet partē primam scđam terriā &c. quarum vna sublata ad huc remanet fundus, primo casu nō nascitur cōiunctio realis, qm̄ legatur totū, vt genus, & pars vt species, secundo casu qm̄ legatur vni proprietates alij vsum fructus, quo ad vsum fructū sunt re cōiuncti, & faciunt sibi partes per concursum, l. si alij, de vusu. leg. l. inde neratius, §. si. l. si tibi. ff. de vusu. accr. tertio casu, cum vni legatur fundus, alij pars, si primo vni legatur totum, alij pars, & tunc nū sunt re cōiuncti, cum illa pars censeatur adempta primo, & data scđo, l. cum questio. C. de leg. sed si primo reliquit partē, secundo totum, in illa parte sunt re cōiuncti, l. meui, in prin. de leg. r. Circa cōiunctos verbis tm̄ aduertendū q̄ sic cōiuncti dñr si dicatur, Titio & Seio lego fundum æquis portionibus, vel vbi duæ persone ponuntur sine copula in eadē oratione, vt Lutio, Titio, lego fundum æquis portionibus. l. triplici, de verb. sign. secus si ponerentur in diuerſis orationibus. tertio cōiunctio verbalis. fit per verbū collecti uū, sic, lego filijs meis, vel hereditibus meis, l. interdū, ff. de her. inst. l. si pater filio, ff. de vulg. sed si copula fit in diuerſis orationibus. sic, Titio lego fundū, & Sempronio lego fundū æquis portionibus. hi non sunt cōiuncti verbis, Bar. in d. l. re cōiuncti. Quod si adfit verbū distributi uū, vt quisq; quilibet, quicūq; si ibi est vnus actus legandi & vnitas sermonis, sunt verbis cōiuncti, si tm̄ hoc casu p̄ relinqueret filiabus. si is cētū pro qualibet pro dote, non hēt locum ius accreſcendi p̄ quantitatem separatam. Bar. in l. huius, §. quib. ff. de leg. r. Quod si adfit cōiunctio aduersatiua, vt, autē, vero, sed, & similis, ibi adest cōiunctio verbalis. gl. in l. eas causas. ff. de cōd. & dem. & si adest dictio alternatiua, vt, vel, sine, aut, si hæc cōiunctio ponitur inter personas

vultat

vnitas in quibus fit vnus sermo, & vna oratio, resoluitur in cōiunctiuam, & inducit cōiunctionem verbalem.

Circa tertium membrum de his, qui sunt cōiuncti re, & verbis, ij sunt, si sic dicatur, Titio fundum Cornelianum, & Seio eundem fundum Cornelianum lego, hi sunt cōiuncti re, quia sunt cōiuncti per relatiuum eundem, & verbis, quia est vnus actus legandi, & in vna, & eadem oratione sunt positi; vel sic, filijs meis, vel seruis meis fundum lego.

Effectus cōiunctionis magnus est, quia primò facit, vt cōiuncti in vnam portionem vocentur. l. planē. i. in fi. de leg. r. l. Titius. l. interdum. de her. instit. Secundo, quia si testator plures cōiunctim instituat, & eos inuicem substituatur, eo modo intelligitur eos substituere, quo & cōiunxit, re enim cōiunctos substituit re iunctis, verbis cōiunctos illis qui per verba testatoris sunt cōiuncti. l. cohære di. §. qui disunctus. i. ff. de vulg. In particulari verò si plures sunt cōiuncti in usufructu, si portio vnus deficit antequā acquisierit vsum fructū, collegatario acquiritur portio deficientis per ius non decrefcedi, sed si post eum acquisitū deficit portio alicuius, socius id cōsequitur, per ius accreſcendi. l. r. §. interdum. de vusu. accreſc. q̄ si cōiunctio fit in proprietate, semper habet locum ius non decrefcedi. d. §. sin autem. ad deficientis.

Quod si sint verbis cōiuncti, vel isti sunt omnino distincti vt quia testator sic clare statuit, sic, Titio, & Meio singulis, singulos seruos lego, & sic ob omnium disunctionem in re non est locus iuri accreſcendi inter eos. l. huiusmodi. §. quib. de leg. r. sed si non sunt omnino verbis disuncti, & re, sic, Titio, & Seio fundum lego æquis portionibus, habet in eos locum ius accreſcendi; licet l. in d. l. contrarium sentiat. Ex quibus inferitur, q̄ si testator dicat, Catharine, & Margaritæ, Mariæ filiabus meis, cuiuslibet earum mille pro earum dotibus relinquo, si vna moriatur vno patre, vel ante nuptias, alij id ius nō accreſcit, quia licet verbis sint cōiunctæ, quantitates tamen inter eas sic sunt disunctæ, vt ad oculum demonstrari possunt, & ideo in eis nō habet

locum ius accreſcendi. Qui verò re, & verbis sunt cōiuncti, veniunt ad deficientium personam per ius non decrefcedi, eo modo, quo supra est dictū, de cōiunctis re tantū an ibi agatur, de usufructu, vel proprietate &c. Quod si sit sermo de omnino disunctis an in eis habeat locū ius accreſcendi, si sit sermo de legato ius accreſcendi. l. & Proculo. de leg. 2. l. i. in prin. de vusu. accreſc. si verò agatur de hereditate priuati ibi habet locum ius accreſcendi. l. hæredes. de her. instit. l. vnic. §. his ita. C. de cad. toll. l. si ex pluribus. ff. de suis, & leg. Quod si quaratur an ius accreſcendi tranſeat in successorē, sic distinguendum, q̄ aut quaritur de usufructu, & non tranſit in successorē vniuersalem, cū morte vsum fructus extinguatur. §. morte. Instit. de vusu. nec et tranſit in successorē singularem, vt emptorem, & huiusmodi, quia usufructus personæ nō portioni accreſcit. l. si Titio. de vusu. l. interdum. de vusu. accreſc. Aut quaritur de hereditate, & si is est successor vniuersalis in eum tranſit ius accreſcendi. l. si ex pluribus. de suis, & leg. q̄ si sit successor singularis, vt emptor, & tunc, vt dicit dominus præceptor meus excellētissimus Decianus, aut vendita est hereditas generaliter, sic, vendō tibi hereditatem, & tunc tranſit in emptorem etiam ius accreſcendi, cum tranſeant in eum omnia iura, aut dicitur, vendō tibi partem hereditatis, que mihi relicta est in testamento Titij, & tunc si aliqua portio deficiat, non accreſcit emptori, sed remanet penes venditorem, cū suam tantum portionem in illum tranſtulerit, non autem aliud ius. l. 2. de hæred. vel act. vend. Aut sumus in legato, & tunc indistinctè tranſit ius accreſcendi in successorē tam vniuersalem, quā singularem, quia ius accreſcit portioni non personæ. l. hæc scriptura. §. i. ff. de condi. & demonst. l. si Titio. ff. de vusu. l. interdum. de vusu. accreſc.

Sin autem quaratur, Qui nam cōiuncti præferantur in iure accreſcendi, & quibus, & primò, si plures sint cōiuncti eadem cōiunctione an alter alteri præferatur, tres casus sunt distinguendi, pro-

ue

ut tres sunt species coniunctionis, aut enim loquimur de coniunctis re tantum, vel verbis tantum, vel utroque modo. In prima specie constat re coniunctum non præferri ei qui re similiter est coniunctus, sed pariter admittuntur ad partem deficientem in qua re pariter sunt cōiuncti, similiter ubi quis est alteri verbis cōiunctus, non est ratio, cur alius alteri debeat præferri, nisi aliqui sint coniuncti per copulam tantum, alij per nomen collectivum, ut si dicatur, Titius in dimidia, & filij fratris mei in alia dimidia hæredes sunt, si enim vnus ex filiis prædictis decedat, alij succedunt nõ Titius. l. interdum. vbi glo. de hæred. instir. l. si quis actio. de vsufr. accresc. l. scire debemus. ff. de verb. oblig.

Circa tertiam speciem coniunctionis, quando aliqui sunt re, & verbis coniuncti, si omnes copulatiuè cōiunguntur, alteri alter non præferitur, si verò collectivè, ij vt supra, alijs præferuntur qui copulatiuè tantum sunt cōiuncti. l. si duobus. in princ. ff. de bon. poss. con. tab. l. si quis ex nepotibus. ff. de coniung. cum em. lib. Quòd si quærat an coniuncti diuersa coniunctione, in simul præferantur; primò, constat coniunctos præferri disiunctis. l. hæredes. ff. de hæred. instir. Secundo, cōstat re, & verbis coniunctos præferri coniunctis re tantum; & verbis tantum. d. l. re coniuncti. de legat. 3. at si quis decedat relicto vno cōiuncto re tantum, & alio verbis tantum, præferitur verbis tantum secundum Petr. de Bellap. cū communi in d. l. re coniuncti. vel pariter admittuntur secundum Barr. ibid. si vltimus quærat an coniunctus qui venit per ius accrescendi, vel ius non decrescendi excludat substitutum, dicendum qd coniunctus excluditur à substituto. l. 2. §. si duo. de bon. poss. sec. tab. auth. hoc amplius. C. de fideicom. §. si quis autem. authen. de hæ. & falc. quia substitutus venit ex expressa dispositione testatoris, coniunctus per tacitam ex legis dispositione. Ampliatur, vt etiam tacita substitutio excludat coniunctum. l. si. C. de hæred. instir. l. in d. l. Centurio. & ibi Bal. q. 33. Secundo, ampliatur, vt etiam substitutio inualida per præteritionem filij

faciat cessare ius accrescendi. l. si. de iniust. rupto. Limitatur, quando ex coniectura, vel præsumpta mente testatoris apparet eum voluisse coniunctum præferri substituto. l. quidam testamento. ff. de vulg. Quòd si substitutio sit inualida ex alio capite, vt per repudiationè substituti, vel aliam, aut eadem est persona coniuncti, & substituti, quia qui erat coniunctus alicui, fuit ei etiam substitutus, & tunc admittitur ex iure accrescendi. l. pen. 2. resp. de iniust. rupt. l. necis. §. hæres. de acqui. hæ. si verò est alia persona defuncti, & substituti, tunc aut substitutio deficit ex causa ad hoc destinata, id est, vt ea enascente res redeat ad causam intestati, & tunc si ob eam causam deficiat, hæreditas non reuertitur ad cōiunctos, sed venientes ad intestato. l. si posthumi. ver. nam etiam cum duobus. de lib. & posthu. aut substitutio deficit ex alia causa præterquam ex ea quæ ad hoc fuerat destinata, vt rem ad causam intestati deducat, & reuertitur ad cōiuncti. l. quidam testamento. ff. de vulg. l. 2. §. si duo. ff. de bon. poss. sec. tab. Si vltimus quærat quis præferatur in portione deficiente, coniunctus, vel hæres, aut quilibet alius ex cuius persona relicta fuit legatum. Resp. qd coniunctus præferatur. l. vnica. §. pro secundo. & §. vbi autem. C. de caduc. toll.

Aliud est ius accrescendi legale, quia coniunctio est legalis, vt quia instituitur seruus plurium, ex quo ad omnes peruenit, vel si vni esset legatum aliquid, qui post diem cedentem ante agnitionè decederet relicta pluribus hæredibus, ij dicentur in illo legato coniuncti coniunctione legali, quia ex persona vnus peruenit ad plures; similiter ab intestato habet locum coniunctio legalis quando plures simul vocantur ad eandem hæreditatem, vel propter identitatè rationis, vt si pater decedit relicta duobus filiis, & duobus nepotibus, & filio præmortuo, quia omnes succedunt, diuersè tñ quia nepotes succedunt in vna tantum portione, fratres in duabus singuli in singula. Si ergo quærat in prædicta cōiunctione legli, an habeat locum ius accrescendi, si agitur de vsufructu, & habet locum, si

si de proprietate, & tunc aut de hæreditate, & habet locum, aut in legatis, & tunc aut legatum in persona vnus ex dominis est ab initio pro non scripto, & accrescit alteri, quia ei videtur legatum qui capere potest, nisi id contingat ex delicto vnus ex dominis ascribentis seruo communi, aut legatum deficit ex post facto per repudiationè vnus, vel alio modo, & sic non habet locum ius accrescendi. Aut loquimur in successione ab intestato, & tunc aut vnus ex nepotibus decedit relicta patris, & altero fratre, & tunc succedit frater, quia duplici iure coniunctus, aut repudiat vnus ex fratribus, & simul vocantur frater & filij fratris per stirpes tamen, & in prædictis non refert an fratres sint coniuncti ex utroque latere, vel non. ita Bar. in d. l. Centurio. n. 17. cum seq. & nu. 59. cum seq. Quòd si vltimus quærat an ius accrescendi accrescat cum suo onere, tunc aut agitur de iure accrescendi, & tunc aut accrescit portio pro non scripta, caduca vel quasi, si pro non scripta, aut sic est ex delicto eius qui capere non potest, & accrescit cum onere, aut pro non scripta alio modo, & tunc aut in legato, & accrescit sine onere, aut in hæreditate, & tunc aut onus est impositum simpliciter, & accrescit cum onere, aut nominatim ab vno, & accrescit sine onere; alio casu quando accrescit portio caduca vel quasi, & tunc accrescit cum onere, distinguendo tamen, vt in §. sed vt cū seq. l. vnica. C. de cad. toll. Si verò agitur de iure non decrescendi, & tunc aut procedit ex cōiunctione realitantum, & accrescit sine onere, aut per cōiunctionem re, & verbis, & idem est, & vbi quid accrescit, id accrescit pro viribus hæreditarijs portionibus, vel legatis; qd tamen non trahitur ad bona impuberis cui quis erat coniunctus tantum, quia sunt diuersæ hæreditates, nisi eidè sit cohæres, & pupillariter substitutus, eo enim deficiente succedit. Barr. in d. l. nu. 54. cū seq. qui & ibi agit de alijs qq. & procedunt prædicta in legatis, & hæreditate, vt supra. & Barr. ibid. quærit in si an ius accrescendi habeat locum in contractibus, & dispositionibus inter viuos.

De natura quoq; legati plura alia ve-

niunt: primò, si quid non solum indeterminatè in indiuiduo alicui est relicta, & si id integrè solueretur, non remaneret, vnde alia integra legata soluerentur, nec hæredi quarta bonorū defuncti deducto ære alieno, tunc bona remanentia diuidenda esse in quatuor partes æquales, & quartam falcidiam pertinere ad hæredem, reliqua bona diuidenda esse inter legatarios pro rata iuxta proportionem valoris legati, quòd cuique est relicta, ad valorem legatorum quæ alijs sunt relicta, & idem faciendum est eo casu etiam quando aliquid determinatum in indiuiduo alicui relicta est. l. quærebatur. ff. ad leg. Falc. l. si quis testamento. §. si. ff. de leg. 1. l. mortuo. §. fin. de leg. 2. l. si ita scriptum. in princ. ff. de liber. & posthum.

Secundò, de eius natura venit, vt vna & eadem res legata non possit à legatario pro parte acceptari, & pro parte repudiari, sed integram vt sibi est legata, debet acceptare, vel repudiare. l. legatarius. in princ. de leg. 1. l. 4. §. & 6. l. si cui res. de leg. 2. vnde grege legato, non potest quis aliqua eorum capita repudiare, imò si partem legati acceptet, nec reliquum expressè repudiet, ratione partis totum acceptare cõsetur. d. l. 6. & l. si cui res. l. si ex assè. ff. de acqui. hæ. Quòd si sint legata diuersarum rerum, & sic diuersa legata, potest vnus acceptare, alia repudiare. l. 4. & 5. de leg. 2. nisi mancipium legeret cum onere, vt manumittatur, quia non posset id repudiare ad effectum, vt ex eo non solueret falcidiam, sed eo casu vtriusq; soluenda esset falcidia. d. l. 5. Secundò, fallit si res sibi cum alijs sit legata, qui illam repudiet, quo casu sibi accrescit eorum portio iuxta superius dicta, tunc enim potest, qd sibi provenit ex aliorum persona, repudiare. l. vnica. §. vbi autem. cum seq. C. de cad. toll. Tertio, limitatur si legatarius moriatur anteq; legatum acceptet, vel repudiet, qui relinquat multos hæredes, quilibet potest acceptare solum partem quæ in eo legato ad se spectat licet alij renuncient. l. legatarius. de leg. 1. non potest tamen tunc quis acceptare partem partis legati quæ sibi loco defuncti debetur, & aliam repudiare,

13
Legatum
qualiter
intelligitur,
diuersis
modis
confectum.

diare, cum in tota ea parte repræsentet defunctum. In hæreditate autem hæc distinctiones, aut limitationes non procedunt, non potest enim quis pro parte hæres esse, & pro parte repudiare, etiam si cohæredes deficiant, & ipsi succedat, sed debent totum repudiare, vel acceptare. l. vnica. §. his ita. cum seq. C. de caduc. toll. nisi de consensu creditorum. gl. ibid. & etiã si cui plures partes hæreditatis sint relicta, nõ potest vnã acceptare, alias repudiare, nisi sit miles, vt nec si quis alium cum filio impubere hæredem instituat, & eundem ei pupillariter substituat, potest portionem sibi relictam acceptare, & substitutionis euentum repudiare, nisi vtrunque repudiet. l. quidam elogio. C. de iure delib. Quod si ex legatis aliqua habeant aliquid adiunctum, alia non, vt ancilla filios, serui peculium, annuli gemmas, alia verò nõ, si testator legat res illas, & addit adiunctum, videndum an id dicar ad limitandum legatum, vt lego ancillas meas, quæ habent liberos, vel ad augendum, vt lego ancillas cum filiis, annulis cum gemmis &c. in primo enim casu censetur legare illa solum eius generis quæ habent adiunctum, vt ancillas quæ habent liberos, non autem quæ eis carent, in secundo, & ea quæ habent aliquid adiunctum, vel illo carent, & etiam ipsum adiunctum. l. si cui serui. in princ. de leg. 1. l. cum vinum. de trit. vino, & oleo leg. l. si quis legauerit. ff. de auro, & arg. leg.

Tertio, si legetur res quæ nondum exstat, speratur tamen, vt partus animalis, fructus agri, quod fieri potest. l. quod in reum. ff. de leg. 1. l. etiam. de leg. 3. l. 1. §. si. ff. de condit. & demon. l. legatum. §. vini. ff. de ann. leg. §. ea quoque. Instit. de leg. Id tamen habet tacitam conditionem si res illa exiterit. d. l. 1. §. si. de cond. & demon. diu tamen conditio pendet, non cedit dies legati. glo. in l. item quia. ff. de pact. conditio tamen tacita hæc non impedit transmissionem legati prout implet expressa. l. cum illud. §. fin. ff. quando dies leg. cedat. l. conditiones extrinsecus. ff. de cond. & demon. vbi glo.

Quarto, si quid legetur alicui cum onere, vt quod tale efficiat, vel soluat, non

plus censetur ei legatum, quoniam onus illud ferat cum alijs oneribus ei annexis, vt tributum soluendi, & huiusmodi si statutum requiratur, vt ex legatis gabella soluatur. l. non amplius. in prin. l. ciuitatibus. §. si. de leg. 1. vbi gl. l. Imperator. in princ. de leg. 2. l. sed & si hoc. §. 1. ff. de cond. & demonst. l. quantitas. ad leg. Falc. Imò, qui honoratus non est à testatore, ab eo hæres vel legatarius institutus, non potest ab eo onerari, licet ab illo maximè beneficium consequatur, quod pecuniarium non sit, vt si libertas est ei relicta, grauari non potest, vt aliquid alicui soluat. l. planè. 2. §. si. de leg. 1. nec si cui debitum remittitur. l. si mulier. ff. de leg. 3.

Quinto, si legetur vxori à viro, si quidem matrimonium non valuit, sed in facie ecclesiæ contractum, vxore in bona fide existente, & viro id impedimentum sciente, validum est legatum. gl. in l. qui contra. C. de incest. nupt. & idem si mulier accepit à viro donatione inter viuos vel alio contractu, & idem de dote, vel alia re quam maritus bona fide contrahens accepit ab vxore conscia impedimenti. glo. ibid. Quando verò ab eo qui bona fide contraxit, & in ea perseuerat aliquid est relictum, si scio acquiritur. Couar. in epit. 2. p. c. 7. §. 1. vel potius ad hæredes testatoris: vt ibi d. l. vxori maritus. ff. de usufr. lega. Sed si vterque bona fide contraxisset, & in matrimonio sic perseuerat, & vnus alteri reliquerit, probabile est quod valeat relictum, quia præsumptio fit vt testator velit eum id habere eo euentu, cum culpa careat. Sed si matrimonium est validum, si maritus reliquit vxori legatum, & mortua priori vxore ducat secundam, & ea viua maritus moriatur, si in legato est expressum nomen vxoris, sic relinquo Mariæ meæ vxori, inualidum est legatum, nec debetur secundæ, si verò dixit tantum relinquo meæ vxori, tunc si testamentum est conditum ducta prima vxore, ea sola est vocata, nisi aliud ex testamento colligatur, idè ea mortua ante testatorem, caducum fit legatum, nec debetur secundæ. Couar. in c. requisisti. nu. 3. de testam. arg. l. si quid eam. §. si. de leg. 3. sed si testamentum est conditum ante ductam illam vxorem, lega-

tuam

am debetur cuiunque vxori post testamentum viuenti. Couar. ibid.

Sexto, si testator legatum relinquat eius creditori, si debitum non oritur ex iuris dispositione, vt quod filius à patre instituat, vel filia doretur, sed aliud, vt contractu vel quasi, si debitor leget creditori, non compensatur id legatum cum debito, sed creditor accipit illud integrum, & insuper debitum, si aliud nõ constet debitorem in compensationem debiti id reliquisse. Couar. in cap. officij. num. 2. de testam. ex l. creditorem. l. Lucius. de leg. 2. l. creditor. C. de leg. 1. vnica. §. sciendum. C. de rei vx. act. nisi in conscientia foro legans debitor esset creditor illius quantitatis, quod tamen probari non poterat, præsumitur enim reliquisse gratia compensationis; quod si debitum oritur ex iuris dispositione, legatum sic factum censetur factum in compensationem debiti, nisi aliud de mente testatoris constet. Couar. ibid. ex auct. præterea. C. vnde vir & vxor. l. si cum dorem. §. si pater. ff. sol. matr. l. quoniam nouella. l. omnimodo. C. de inoffic. testi. l. etiam. §. si debita. ff. de bon. lib. id quod procedit non solum si legata relicta sint à primis debitoribus huiusmodi onerum, sed etiã ab illorum hæredibus, & etiam procedit in donationibus causa mortis. d. §. si debita. non autem in donationibus inter viuos, quia illa non compensantur cum ijs quod ex iuris dispositione debentur, nisi facta sint animo vt compensentur. d. §. Couar. ibid. nu. 9. Quod si quis reliquit legatum suæ parochiæ, compensandum est in quarta quæ de relictis ecclesiæ, vel monasterio, vbi quis est sepultus, debetur ecclesiæ parochiali, nec debetur parochiæ nisi incrementum vsque ad integram portionem, quæ ei debetur, ratione quartæ funeralium, si ad id non ascendit, quia testator ex iuris dispositione ob subsidiũ spirituale sacramentorum, tenetur parochiæ relinquere quartam partem eorum, quæ loco sepulture legare voluit, nec ad id tenetur ecclesiæ sepulture, nisi in defectu testatoris. c. 1. 2. & 4. de sepult. ergo legando, quod ex iuris dispositione relinquere tenebatur, ex prædictis supra, venit compensandum. Abb. in c. officij.

de testam. Molina d. tr. 2. disput. 200. ver. cum de relictis. Si vltimus maritus leget vxori, cui arras ex ipsius bonis debentur, si quidem maritus arras tempore conditi testamenti iam tradiderat vxori, legatum non est compensandum, nec etiam si eas nondum tradiderat, sed tantum promiserat, cum non debeatur ex legis præscripto, sed eius libera promissione. Couar. in d. c. officij. nu. 4. sic legatum relictum vxori compensari non debet in medietate bonorum lucratorum, quæ inter vtrunque diuidenda sunt, quãdo contractu arrarum, & dotis contraxerunt, sed vltra id vxor medietatem lucrorum accipere debet, quia id non venit ex præscripto legis, sed societate inter eos iniura.

Sicut verò quid debeatur ex legis præscripto, vel ex contractu, vel aliter, & quis alicui legetur centum ea conditione, vt illo legato pro debito sit contentus, si legatarius id acceptet, non potest aliud obtinere, etiam si debitum maior sit, quia ei renunciauit videtur. d. c. officij. nisi debitor fraude vnus sit, vt sic creditor ea modica portione contentus sit, quo casu id compensat, & petit incrementum vsque ad integrum debitum. Sed si debitor legat creditori id tantum, quod ei debet, valet legatum si aliquod cõmodum inde creditor percipit, aliàs non: vnde valet si legetur id quod naturaliter tantum non ciuititer erat debitum, vel si aliqua exceptio erga debitum competebar testanti, quia videtur remissa, vel si res debebatur iure prætorio, cum eius actio diuturnior sit, vel si res erat debita in diem, sub modo, vel conditione, & pure legemur, valet legatum, quia statim debetur mortuo testante; vel si ex legato interruptitur præscriptio, validum est ob talem effectum, vel si creditor nõ erat dominus rei legatæ, valet, cum hæreditate adita dominum rei in singulari legatæ transeat in legatarium. l. si creditor. l. si ante. de leg. 1. l. Meuius. §. debitor. l. debitor. ff. de leg. 2. l. legauit. §. si. ff. de lib. leg. §. ex contrario. Instit. de leg. Molina d. disp. 200.

Septimo, si testator leget alicui rem suam in pignus daram, vel hypothecæ specialiter subiectam, si testator id sciebat, tenetur hæres onus id de bonis testatoris

redime-

redimere, & liberā dare legatario, si contraria mens testatoris nō appareat; Si vero id ignorabat, quia fortē eius procurator illo officio id egerat; & res sit maioris pretij, quā onus, legatarius tenetur eā suis impensis liberare, nisi ex cōiunctione legatarij ad testatorem, vel ex alijs cōiecturis constet testatorem si id sciuisse, eam non legasset nisi liberam, vel aliam non minoris valoris: l. si res obligata, de leg. 1. l. licet, ff. de dote præleg. l. prædia: C. de fideicom. §. & si res. Instit. de leg. 1. Vbi verō legatarius tenetur eam liberare, si pro alicui debito erat obligata, tenetur hæres ei cedere actionem aduersus principalem, vt ei satisfaciatur; Quod si res est hypothecata pro æquali, vel maiori valore, quā ipsa æstimator, tenetur hæres eam liberare licet testator ignorasset eam obligationem, cū alioqui legatum non valeret. d. l. si res obligata. gl. in d. l. prædia. de quo & similibus agit in proposito Ant. Gom. lib. 1. var. ref. cap. 1. nu. 39.

Octauo, si eadem res in singulari determinata legetur pluries eidem ab eodem testatore; semel tantum debetur, licet primo legata sit in testamento, secundo in codicillo. l. planē. 1. §. 1. vbi glo. l. si tibi homo. §. 1. de leg. 1. l. Menius. §. duobus. & §. eum. de leg. 2. sed si eadem res à pluribus, quorum vnus non sit hæres alterius, quia tunc semel tantum debetur. l. si mihi. Sempronius. de leg. 1. in diuersis eorum testamentis eidem legetur, si primo consequitur ab vno tuto rem, nō poterit ab alio æstimationem petere, sed si primo ab vno habuit æstimationem, ab alio rem consequetur. §. si res aliena. §. si cui fundus. Instit. de leg. 1. l. planē. 1. §. 1. vbi glo. l. non quocunq. l. si seruus legatus. §. 1. vbi glo. de leg. 1. Et idem si quis duos instituat hæres, quos in solidum grauet, vt eadem rem in singulari determinatam tradant alicui legatario, si ab vno prius receperit æstimationem poterit & rem habere ab alio, nō contra. l. quid ergo. §. 1. de leg. 1. nisi contrarium cōstet testatorem sentire, tam in conscientia, quā foro exteriori.

Quod si bis vel sæpius eadem quantitas, vel res indeterminata in indiuiduo,

in eodem testamento vni est legata, semel tantum debetur, nisi contraria probetur fuisse testatoris voluntas ex cōiecturis. l. planē. 1. §. sed si non corpus. vbi glo. & §. sed si pondus. ff. de leg. 1. l. ceterum. vbi glo. ff. de adim. leg. 1. qui bis. de verb. obligat. Quod si eadē quantitas, vel res indeterminata in indiuiduo, relinquatur in diuersis testamentis, vel codicillis, vel in codicillis, & testamento, censetur diuersa legata, & omnia debentur, nisi heres contrarium probet testatori sensisse; & fortius idem procedit si relinquatur diuersa quantitas, & maior in priori testamento, minor in secundo, vel contra, vel si in vno testamento aliqua quantitas relinquatur purē, in alio sub conditione, quia eo pacto bis debentur purē semel, tum sub conditione, vel si aliquid est variatum in vna & alia quod ad qualitatem, tempus, modum, &c. l. quinquaginta. ff. de probat. l. centum. vbi glo. ff. de adim. leg.

Fallit si ob aliquam causam, vel si prius in vno testamento, vel codicillo testator vnam quantitatē; & post aliā in alio, vt ad alimēta, vel qd aliud legarit, quia tunc debetur tantū posterior quantitas. l. liberis quos. ff. de alim. & cib. l. g. l. 2. §. mela. ff. de dote præl. Secundo, limitatur, nisi instrumenta in quibus diuersa quantitas eidem legata est, facta sint simul; quia tunc debetur tantum minor quantitas. l. Sempronius. ff. de leg. 2. nisi vnum instrumentum esset registrum, aliud transumptū, quia tunc registro statuitur etiam si in eo maior quantitas contineatur; & si diuersa quantitas pluries relinquatur in eodem testamento, vel vna & eadem pluries variata; vt quia semel purē, iterum sub conditione, vel alio modo quod ad modum, tempus, &c. legetur tunc enim debetur vtunque legatum, nisi in prædictis constet aliter testatori sensisse, quod procedit tam in conscientia foro, quā exteriori.

Res etiam aliena legari potest, quo casu hæres tenetur eam redimere & prestare, vel eius æstimationē, si habere non potest, qd intelligitur si testator sciebat rem esse alienam, secus si ignorabat, nisi legatarius probet eū legalis etiam si id sciisset, vt quia sit persona coniecta te

Rator,

statori, vt vxor & propinquus, & ad legatarium pertinet probare testatorem sciuisse rem esse alienam. l. cum rem alienam. vbi glo. C. de legat. l. non dubium. §. si. l. si cōcubinam. §. vt de leg. 3. Cōtrarium c. filius nostrer. de testam. & an sciuerit alienam esse, vel ne statatur cōiecturis, & probationibus, alijs præsumptionibus, de quibus supra, fauore tamen libertatis valet legatum, si cui eam legarit credens esse suum mancipium, licet sit alterius. l. Paulus. ff. de fid. libe. nisi præsumptio sit testatore sic non dispouisse, si sic sciisset. Molina d. tr. 2. disp. 196. & modo res non sit sacra, vel sic vt eius cōmertium haberi nō possit, quo casu, nec æstimatio debetur. §. non solum. Instit. de leg. Molina d. disp. si tamen res illa certis solemnitatibus potest alienari; vt res ecclesiar, & pupillij, tenetur hæres curare, vt illā emat, & det legatario, alijs ad æstimationem ei tenetur, sed si res à legatario possideri non potest, si legans sciuit impedimentū debetur æstimatio, alijs non si nescit, & cōiecturis nō sunt. qd sic gassēt, etiā si sciisset. Mol. ibi. quo tamen casu si legatarius rem alienam sic legatam comparat titulo lucratiuo à domino eius, vt donatione, nec eius æstimatio sibi debetur, secus si titulo oneroso, vt emptione, tunc enim sibi debetur æstimatio. l. planē. 1. §. quod si res. l. si à substituto. in princ. ff. de leg. 1. §. si res aliena. Instit. de leg. sed si res aliena erat legatarij, debetur ei æstimatio. d. §. vbi potius. Quod si res legata erat testatoris, quæ legata erat in diē, vel sub conditione, & eam legatarius titulo oneroso acquisiuit ab hæredē, adueniente conditione consequetur eius æstimationem, vel sciuerit eam sibi esse legatam vel nō, vel viuo testatore, vel post. l. 4. ff. ad legē Falc. sed si res legata erat testatoris, & legata purē, si titulo oneroso eam acquisiuit ab hæredē, ignorans sibi esse legatā, consequetur eius æstimationem; si verō sciens eam emit viuo, vel mortuo testatore, sic censetur ei renunciasse. l. illud. ff. de acqui. hæ. l. Titius. in princ. ff. quibus modis pign. vel hypot. Quod si testator leget rem hæredis id sciens, vel putans suam, tenetur hæres eam soluere le

gatario, & idem si quis leget rem restitutioni subiectam, modo vinculari non sit, vel prohibita alienari, quia tunc solū debetur eius æstimatio; & modo hæres plusquam in legitima sibi debita sit institutus, ratione enim solius legitimæ nullum grauamen ei imponi potest. Quod si plures instituat hæres, & rem vnus leget, is cuius res erat, tenetur solum soluere partem illius pro rata portionis in qua est institutus; alij tenentur contribuere æstimationem aliarum partium, modo testator sciuerit rem esse alienā, quo casu is cuius res erat tenetur soluere portionem partium suam, vt supra; alij vt supra, tenentur. Si verō quis leget rem in qua solum partem domini habet, vel ius aliquod; solum id censetur legare nō autem æstimationem, etiam si vsum fructum tantum habeat, licet sic non valeat relicta, nisi obliget hæredē ad aliquid ibi faciendum, quod potest. Quod si quis leget rem hæredis in qua legans habet partem domini, vt etiam directum tantum, censetur totam legare, secus si leget rem in qua hæres seruitute aliam habebat, nam censetur legare illam cum illa seruitute, vt & primo casu, solum ius quod ibi habet, si dicit, lego Petro rem meam. Molina d. tract. disp. 196.

Nondū, si quis alicui legat omnia mobilia bona, non comprehenduntur iura, & actiones: etiam ad res mobiles, & sic nec debitorum nomina, sed pertinent ad hæres, nisi aliter testator de eis disposuerit, cum mobilia sint corpora quæ de loco ad locum transferri possunt; immobilia verō & actiones constituent tertium genus. l. à diuo pio. §. in venditione. ff. de re iud. pecunia tamen venit in eis; cum re vera mobile sit. Quod si legatur ea quæ continentur in certa domo vel loco, adhuc non continentur iura, & actiones, licet instrumenta talium iurium, & actionum ibi contineantur. Ar. Pin. in rubr. de bon. mar. p. 1. nu. 10. l. Caius. in princ. de leg. 2. l. vxorem. §. legauerat. ver. quæ situm. l. quæ situm est. §. 1. l. prædij. §. pater filiar. l. si mihi. in princ. & §. si. de leg. 3. l. si fideicommissum. §. contractum. de iudic. Si tamen alicui legetur chirographum, vel instrumentum in quo debuit,

vel

vel quodcumque ius, aut obligatio continetur, censetur legatum tale debitum, ius, vel obligatio. l. seruorum filij. §. cum qui chirographo. de legat. 1. l. qui chirographum. de leg. 3. Similiter si quis ita legat, Petro relinquo, quæ in tali arca, vel loco continentur, & nil aliud ibi reperitur nisi chirographum, censetur legatum. l. si quando. de leg. 1. l. quoties. 2. de rebus dub. Arius Pine. l. in dub. de bon. mat. p. 1. nu. 12. & idem si constet testatore nomine eorum quæ continentur in loco voluisse comprehendere etiam nomina debitorum. l. quæ situm est. §. Meui. ff. de leg. 3. & eo magis si quis legat quæ in aliquo loco continentur cum debitis, & creditis, vel libro rationum, & debitorum, sic enim censetur legata etiam nomina debitorum. l. cum pater. §. mensa. ff. de leg. 2. gl. in l. Gaius. in prin. eod. Sic licet legatus quæ sunt in aliquo loco, non veniant pecunia, nisi ibi sit, vt thesaurus reconditus in terra. l. si ita legatum. l. vxorem. §. legauerat. l. quæ situm est. §. Meui. l. si chorus. §. 1. l. prædij. §. pater filij. l. si mihi. §. fin. de leg. 3. tamen si ibi nil sit præter pecuniã censetur legata. l. si quando. de leg. 1. Quando item legatum est omne id quod loco continetur, si casu quid eo illatum sit, vel ablatum, non auget, nec minuit legatum. l. si ita legatum. de leg. 3. vt & si testator legauerit id omne quod tempore mortis suæ in aliquo loco repositum fuerit, si quid industria legatarij, contra præsumptam testantis voluntatẽ, eo illatum sit, non debetur, sed pertinet ad hæredes. l. si ita legatur. in princip. de leg. 2. l. nomen. §. 1. cod. l. pen. §. fi. de aur. & arg. leg. quod tamen iussu, vel consensu expresso, vel tacito præsumpto testatoris illic delatum est, totum debetur legatario. d. §. fi. vt si quid ablatum inde est contra testatoris voluntatem in legatarij præiudicium ei debetur. Quod si testator legat vestem suam, vel equum suum, qui erat eius tantum tempore conditi testamenti venit, non quod post eius sit. l. si ita legatum. ff. de auro, & arg. leg. Quod si quis legat apothecam pannorum, dubitari potest, an pannos, vel domum, vel vtrumque legarit, circa quod distinguendum, quod vel legans erat dominus apothecæ pau-

norum, vel non, primo casu, sola domus censetur legata, quia verbum pannorum censetur appositum solum gratia demonstrationis. arg. l. qui tabernas. vbi glo. de contrah. empr. in secundo casu, panni censentur legati, sumptu continenti pro re contenta, vt legatum aliquid operetur. l. si quando. de leg. 1. l. quoties. 2. de rebus dub. cum in dubio, quod suum est potius censetur voluisse legare, quam alienum, nisi ex circumstantijs colligatur testatorem de vtroque, vel aliter sensisse. Si item lana legetur, quæ separata est à corpore animalis, vel adhæreat corio separato à corpore animalis, venit etiam corium, & lana redacta in stannem, modo tela non sit confecta, & modo lana non sit iuncta, in legato tamen lini etiam tela & linum iunctum continetur. l. si cui lana. de leg. 3. nisi consuetudo regionis aliter illa verba interpretetur.

Si ulterius legetur usus fructus rerum omnium comprehenditur etiam usus fructus rerum venalium. l. quoties. §. si. ff. de usufr. Couar. lib. 2. var. ref. c. 5.

Præterea si legatum sit rerum certi generis, vel generum, vt lanæ, frumẽti, seruatorum, etiam si adsit distinctio vniuersalis, lego omnes seruos meos, omne frumentum & lanam, non veniunt venalia, vt si dominus habet quatuor seruos addictos suo obsequio, & alios multos venales hi non veniunt, sed solum illi quatuor. l. seruos. §. fi. de leg. 3. l. pediculis. §. item cum quaereretur. ff. de auro, & arg. leg. Vt nec in legato rerum quæ certo loco continentur, comprehenduntur, vel veniunt venalia. d. §. item. l. generali. §. vxori. ff. de auro, & arg. leg. l. ex facto proponebatur. §. rerum autem Italicarum. ff. de hæred. instit. Couar. ibid. num. 3.

Hęc autem intelliguntur nisi expressa, vel tacita testantis voluntas suadeat comprehendere in prædictis etiam venalia quæ in illo loco existant. Couar. ibid. Vnde si quis dicat lego Petro frumentum, vel lanam, quam in tali loco habeo, si ibi existat solum venalis, ea venit in legato. l. si quando. de leg. 1. l. quoties. 2. de rebus dub. Et idem si dicat, lego Petro frumentum, quod quocumque modo in tali loco habeo, sic enim venit & venale; sic si testa-

tor

tor leget existentia in certo loco, & illa fructus prædiorum, qui vt superflui erant vendendi, licet ibi non essent negotiationis causa, comprehenduntur in eo legato ex præsumpta mente testatoris. Vel si dicatur, lego omnia quæ in tali loco habeo, præter lanam venalem, veniunt omnia alia venalia, cum exceptio firmet regulam in contrarium. Couar. ibid. vt & si quis subijciat omnia bona sua hypothece tacite, vel expressæ, veniunt etiam venalia omnia, & eius generis, si res vnius generis hypothece subijciat. Couar. d. c. 5. num. 2. In hypothece tamen tacite, vel expressæ rerum certo loco contentarum, non veniunt venales, nec alia ad tempus tantum ibi existentes, nisi aliud de mente contrahentium constet. l. certi iuris. vbi glo. C. locat. Couar. ibi. nu. 2. & in fi. nu. 9. Molina dicto tract. disput. 202. & 203.

Decimò, si legetur quota hæreditatis alicui, cum id habeat vim institutionis hæredis vniuersalis vna cum alijs hæredibus, fit vt ad talem legatarium trãseant onera testatoris pro rata portionis sibi relicte, & sic actiue actiones, quæ competebant defuncto, & passiuæ quæ aduersus eum poterant exerceri, & accipere debet illam quotã ex bonis testatoris, vt & alij hæredes, & non sat est dare ei æstimationem. l. si quis seruum. §. fi. de leg. 2. l. 1. in princ. l. mulier. §. fi. ff. ad Treb. Si vero sit legatum quota bonorum defuncti, cum id sit proprie legatum, est in optione hæredum ei tradere quotã si sine detrimento bona diuidi possunt, vel æstimationem. l. non amplius. §. fi. de leg. 1. nec ad eum pertinent onera defuncti, nec eius actiones actiue, vel passiuæ, æs tamen alienum est deducendum ex bonis defuncti, & tunc dari quota prædicta. l. sub signatum. §. bona. ff. de verb. sign. & si apparent alia debita, hæredes ad id tenentur, sed exigunt à legatario id plus quod ei dederunt, quod illi obrigeret eo detecto; vt & in quota hæreditatis eris alieni defuncti includitur, vt supra, ad quod pro rata eam habens tenetur. l. cum autem cum §. fi. legis antecedentis. de leg. 2. l. 1. C. si cert. petatur. Molina lib. 1. de primog. c. 10. nu. 8.

Vndecimò, si aliquid relinquatur con-

Pars Secunda.

stituto in dignitate, non ratione dignitatis, sed personæ, est suum, & ideo si moriatur ante diem legati cadentẽ fit suum, sed si adipiscitur legatum erit proprium, & ei succedat propinquus, sed si relinquatur ei ratione dignitatis, vel loci in quo habet dignitatẽ, etiam si moriatur ante diem cadentem legati, debetur successori, cum dignitas non moriatur. c. liberti. 12. q. 2. & tunc si exprimitur nomẽ proprium præsumitur factum intuitu personæ, si nomẽ dignitatis, vt relinquere episcopo, censetur factum intuitu dignitatis, si exprimitur vtrumque, si primo proponitur nomẽ proprium præsumitur factum intuitu personæ, si nomen dignitatis prius, præsumitur, quod sit factum nomine dignitatis, attestatur etiam quis sit legans, si enim sit coniunctus legatario, præsumitur nomine personæ id facere, si extraneus nomine dignitatis, vel quod hoc statur coicectio affectio defuncti erga institutum; quod si ecclesiasticus caret administratione præsumitur factum intuitu personæ si propriã potest habere, alias intuitu monasterij, vel ecclesiæ, si est regularis. Abb. in c. requisisti. de testamen. Quod si quis relinquat ecclesiæ sanctæ Mariæ, & plures reperiantur eius nominis, dabitur parochiali si sic vocatur, vel pauperiori si plures sint inæquales, si æquales dabitur episcopo qui detur cui sibi videtur, nisi in prædictis ex coniecturis colligatur, de qua sentiat testator, vt quia in vna solebat frequentius orare, vel ibi habebat sepulchrum suum; vel si dubitetur de qua intelligat, si vna alia non sit pauperior, inter eas diuidi potest, & si nulla sit eius nominis ibi, dabitur ecclesiæ cathedrali. cap. indicante. vbi Abb. de testam. & si in territorio vbi testator bona habebat, inuenitur detur ei, si non cathedrali, vt supra, vel parochiali testantis. Couar. in cap. indicante. de testam. Molina d. tract. 2. disput. 197. ad fi. & si locus non designetur pro relicto pro ecclesia faciendã, episcopus & executor prouidebunt de loco constructionis, nisi aliter constet de mente testatoris; Similiter si quis leget collectiuẽ omnibus canonicis talis ecclesiæ præsumitur factum intuitu ecclesiæ. arg. l. ciuibus.

Bb bus.

bus. de rebus dubijs. nisi datum sit eis, vt singulis, vel vni ex eis, quia illis non ecclesiæ acquiruntur; quod si legatarius vti non potest legator nisi respectu ecclesiæ; vt si quis leget clerico viam: per suum fundum qua vadat ad ecclesiam, in dubio censetur factum intuitu ecclesiæ, & id eo ei ius id acquiratur. gl. in l. non plures. C. de sac. san. eccl. Doct. in l. r. C. eo. nisi aliter expressè, vel per coniecturas appareat de mente defuncti. Quod si legatum fiat filiofamilias in dubio presumitur factum intuitu patris. Abbas in c. Raynuius. de testam. q. si dicatur relinquere Petro filio Martini, non presumitur factum intuitu patris, sed solum gratia demonstrationis pater expressus: & si testator erret in nomine modo: constat de sensu non nocet. Silu. legat. 2. q. 5. cum seq. Si etiam quis legat vni fundum, alij eius vsum fructum, censetur vnicuique dimidium vsu fructus legasse. l. si alij. ff. de vsufr. Silu. legatum. 3. q. 8. Si quis etiam legat alicui alimenta, venitibus & potus, vestes, habitatio, lectus, & ea sine quibus vivere quis non potest. l. legatus. de alim. & cib. leg. l. victus. de verb. sign. non tamen ea quæ pertinent ad disciplinam non necessariam. d. l. legatus. Si vltimus quis leget filia suæ nuptiarum quattuor aureos dandos sibi quotannis, si per quattuor annos illa à fratribus non petiuit, potest non potest summam præteritorum annorum. arg. l. quidam prædia. de vsufr. leg. nisi ex coniecturis aliud percipiatur. Si etiam quis leget uxori dotem suam, valet, quia statim debetur, aliis in mobilibus. constants post annum tantum. & ex alijs: vt dicit Silu. legatum. 2. q. 8. 9. 10. & 11. Si vltimus testator leget ancillam nomine Berram. & eam post vendat, & aliam eam eius nominis, secunda debetur, nisi colligatur testatorem vendendo animum habuisse ad emendi legatum. §. si rē. vbi gl. in fit. de leg. & si quis dicat, lego centum Petro, & si ea perdidit, lego alia centum, hæres semel tantum ea restituere tenetur. l. si de commissa. §. si quis de cem. de leg. 3. Si quis etiam leget ecclesiæ sub conditione, q. ibi sepeliatur, si quid contingat ob q. non possit ibi sepeliri, vt quia se occiderit, vel ex-

communicatus sit, legatum cõsequitur, cū id contigerit culpa legantis. Bar. in l. miles. §. re. ff. de adult. Silu. legat. 1. q. 6. Quod si quis leget, & incertum sit cui legatum sit, quia plures sint eius nominis quæ coniuñcti testatori, nullum est legatum, & si duobus legat, & reuocatur legatū vnus, nec constat cuius, vti que censetur ademptum, etiam si sit legatum libertatis, nisi ex coniecturis secus presumatur, primo tamen casu probabile est inter eos diuidi debere legatū: vt dicit Molina d. tract. 2. disput. 197. & idem sentirem etiam secundo casu, q. legatum quod non est: reuocatur inter eos diuidatur. & Molina loco cit. de alijs similibus quæstionibus, querit eas explicans. Quod si constat quem legatarium testator intendat significare, licet erret in nomine, cognomine, vel agnomine illius, valet legatum. §. si quis. In fit. de leg. Molina d. tr. 2. disp. 197. in fit.

Diodecimò, legatum ad pias causas recipit etiam alias interpretationes. Dicitur autem tale q. relinquatur pro anima. Bar. in l. si quis Titio. de leg. 2. & miserabilibus personis, vt pupillis, viduis, peregrinis, pauperibus. c. 1. 87. dist. si pupilli tamen, & viduæ pauperes sint. c. extenore. de foro. comper. & quod relinquatur ecclesijs, hospitalibus, monasterijs, puellis non coniunctis maritandis, pro redimendis captiuis, & generaliter quod relinquatur pro salute animæ, miserabilium personarum subsidio, Dei & sanctorum honore. Bart. in l. 1. ff. soluto matr. cap. de xenodochijs. C. de relig. dom. l. si quis ad declinandam. C. de episc. & cler. l. nulli. eod. cap. si de testam. Silu. legatum. 4. & idem si relinquatur pauperibus, vel ecclesijs pro male ablatis, aliis secus, vt nec est tale si legetur diuiti pro anima, vt nec præsumitur tale si legetur consanguineo pauperi, nisi dicatur pro anima, nisi contrarium probetur, vt dicit ibi Silu.

Et si legatum fiat annuum ecclesiæ per verbum semper, & in perpetuum, durat vltra centum annos in secula: vt dicit Viuius in communibus opin. verbo, legatum contra Villalobos. testans de magis communi, & vera.

Gau.

Legata pia quibus priuilegijs gaudent.

Gaudent verò legata pia multis priuilegijs: primò enim cum loca pia æquivalentur ecclesijs, possunt petere restitutionem in integrum, vt & ecclesia Ioan. Andrin cap. 1. de restit. in integr. lib. 6. Secundo, falcidia non detrahitur ex legatis ad pias causas. Abb. in cap. Raynaldus. de testam. & probabiliter nec trebelianica. Tertio, sufficit in eo duo testes. c. relatum. 1. de testam. Quarto, vt etiam sine institutione hæredis valeat, non solum quado quis elegit mori intestatus, q. tunc presumitur, c. indicant. vbi Abbas de testam. sed etiam in foro conscientie quado voluit mori testatus, & ex errore, vel ignorantia ommissa sit hæredis institutio. Quintò, valet etiam in testamento minus solemniter cum esset. de testam. etiam si non ad sit presbiter parochialis, sed tantum duo testes. d. c. Sextò, si testamentum est nullum, quia institutio hæredis committitur dispositioni alterius respectu piz causæ valet, quia is tertius aliter non potest disponere nisi pro anima, vt dictum est supra; & probat Abb. in c. indicant. de testam. Quod si testamentum est nullum, quia instituit hæredem incapacem, & in testamento reliquit legata pia, si quidem voluit testamentum valere iure directo, & non aliter d. Bart. non teneri hæredem venientem ab intestato præstare ea legata in conscientia, secus si dixit, q. velle valere iure codicillo rum, & alio quo possit, si non valeret iure testamenti, quia tunc tenetur, nisi prouiderit sibi testator eo casu alium substituendo, vel ordinando, quid sit faciendum, quia tunc non tenetur. l. cum proponas. C. de hæred. instit. si si ordinauit testamentum, & furore præuentus, vel aliter publicari non potuit, debetur legata pia in eo relicta, & idem si cœpit facere testamentum, & complere non potuit. Bart. in l. in testamento. ff. de fideic. lib. Abb. in cap. 1. de success. ab intest. Si etiam est nullum ex præteritione, vel ex hæredatione sine casu sui hæredis, debentur omnia legata in eo contenta. auth. ex causa. C. de liber. præ. Si etiam est nullum, quia non ad sunt testes sufficientes, vel aliqua solemnitas iuris civilis, si tamen constat hæredi de voluntate defuncti, vel

per duos testes probari potest, obligatur naturaliter ad legata pia præstanda; sed si est nullum ex voluntate defuncti, vel ex præteritione hæredis quem ignorat quis se habere, legata non debentur, nisi talia sint, q. si sciuisse etiam se filium habere, illa nihilominus fecisset. arg. c. fin. 17. q. 4. & in dubio legatis pijs fauendum est. Silu. legatum. 4. q. 10. Septimò, licet non valeat relictum fratribus mendicantibus S. Francisci, valet tamē si relinquatur pro cera, oleo, & vestimentis ad celebrationem Missarum, vel fabricam. Nau. conf. 13. de testam. Octauò, si testator relinquit centum Titia cum nubet, vel ecclesiæ sanctæ Mariæ, licet illa moriatur, adhuc alteri deberetur quando relictum est intuitu animæ, non intuitu personæ, vt cū relictum est alicui pauperi puellæ non coniunctæ sanguine, & similiter si ecclesia illa sit destructa, debetur alteri, nisi aliud ex testamento, vel alijs coniecturis appareat de mente defuncti esse. Abb. in d. c. cum esset. de testa. Nonò, si testator relinquit cõfessario aliqua bona in aliqua cedula contenta ab eo distribuenda pro exoneratione eius conscientie, debentur, maximè autē bona qualitate religiosi, qui dicit se habuisse id præceptum à defuncto causa exonerandi eius conscientiam, secus si confessor diceret hæredes debere aliqua bona distribuere de mādato testatoris, vel aliter defuncti, iam. n. tunc non esset ei credendum, cum sic hæres grauarentur: vt d. Bero. q. 12. in quo tñ putaret esse credendum confessori, si res non sit magni momenti, nec sacerdos ipse directè, vel indirectè aliquod cõmodum inde cõsequatur. Decimò, si aliquid relictum sit Titia si nupserit, adhuc debetur illa religionem ingrediēte. §. sed & hoc præfenti. auth. de sanct. episc. coll. 9. & probat Lud. Beia. casu vlt. congreg. vlt. in respõ. cal. conf. Bonon. Undecimò, qui legata pia non soluit est excommunicandus. c. qui oblationes. vbi Tur. cr. 14. q. 2. & dicitur negator animæ, & corporis, & iudicium Dei non credere. d. c. cum & vbi suffragiū relinquatur, nec ab hærede præstatur, differatur animæ defuncti liberationi à Purgatorio. Card. in d. c. D. Th. quod l. 6. Silu. suffrag. n. 1. & sic peccat mortaliter. arg.

B b a c. ne-

c.nemo. r. r. q. s. & ideā vt impoenitēs nō est absoluendus, nisi ea persoluat, vel caueat de satisfaciēdo arbitrio superioris. arg. c. quod quidam. de poenit. & remiss. iuxta ea q̄ dixi, lib. de Cas. ref. cas. 6. in fi.

Ver. Legare quis possit, cui, quomodo, & vt petatur.

16 Legare quis possit.

Legare is potest & solus qui potest testari. l. 2. ff. de leg. r. cū legata fiant in testamento, vel codicillo, & solus is possit codicillum facere, qui & potest testari. l. diuus. §. codicillos. de iure codic. l. 1. in princ. de legat. 3. l. ex testamento. C. de fideicom.

Excipitur minor prodigus, & furiosus & ingrediens religionē, qui legare pnt de rebus suis et sine curatore, modo tempore ingressus, & dispositionis nō sint furiosi. Abb. in c. in p̄sentia. de probat. Similiter filius familias de bonis castrensibus, vel quasi disponere potest. Cyn. in auth. ingressi. C. de sacr. san. eccl. non tamen de profectiis, sed bene de aduentitijs si religionem ingrediatur.

17 Legari quis potest.

Quod ad secundū ijs solis potest legari qui & possunt hæredes institui. §. legari. Instit. de leg. vel sibi, vel ijs quibus subijciuntur acquirant. l. filius familias. ff. de testam. §. testamēti factio. Instit. de h̄ere. qual. q̄ habilis in legato puro requiritur tēpore mortis testatoris. l. 2. ff. de reg. Cat. in legato sub cōditione tēpore conditionis impleta. l. 3. & 4. eod. licet tēpore conditi testamenti incapax fuisset, modo vt supra, habilis reperitur factionis passiuæ testamenti, vel institutionis tempore conditi testamēti, sic enim valet legatum. l. seruus eius. ff. de acquir. hæred. l. si mihi, & tibi. §. regula. ff. de leg. 1. l. si cognatis. ff. de rebus dub.

In particulari verō legari nō potest in metallū dānatis, nisi causa alimentorū. l. quidam sunt serui. vbi gl. ff. de poen. l. si in metallū. ff. de his q̄ pro non scr. hab. l. legatū. ff. de cap. dim. vt nec adulterinis, & incestuosis filijs, nisi causa alimentorū. c. cū haberet. de eo qui dux. in matr. quam poll. per ad. Silu. leg. 2. §. 2. nec de portatis legari potest. l. 1. C. de h̄er. inst. nec collegijs illicitis, Manichæis, vel Lu-

dæorum collegio. l. collegiū. C. eod. l. r. ff. quod cuiusq̄ vniu. nom. l. Manichæos. §. quos. C. de h̄eret. l. 1. C. de iudæis. Incerta etiā personæ legari nō potest, nisi aliquo modo fieri possit certa. §. incerta. Instit. de leg. vt & pauperibus relicū valet, quia hæc incertitudo electione tolli potest. iuxta l. quod pauperibus. l. si quis ad declinandā. C. de epif. & cle. §. sub certa. Instit. de leg. vt & ecclesiæ, & locis pijs relinqui potest sine determinatione alicuius, quia ep̄s arbitrabitur. Card. in cle. quia cōtingit. de relig. dom. seruo etiā hæredis purē legari non potest, sub conditione autē potest, cū is dño legatū acquirat. §. an seruos. Instit. de leg. l. nō minus. ff. de h̄ere. inst. potest et̄ aliqui legari ecclesiæ cōstruendæ, non tñ donari, cū donatio requirat personā, & scientiā. Abb. in c. nos quidem. de testam. Fratres et̄ minores non possunt hæredes institui. clem. exini. §. cupientes. de verb. sig. corū tñ cōitatus possunt fieri legata in modica quantitate, ne in fraudē factū videatur. d. clem. §. subiungitur. & pro cera, oleo, &c. vt sup. Cōitari et̄ relinqui potest, vel vniuersū, vel pro operibus pijs, vt puellis maritandis, eleemosynis faciendis, quo casu comperit actio ipsi operibus, & in eorum defectū ciuitati, quæ inde commodum percipit. l. ciuitatibus. in princ. de leg. 1. l. si quid relicū. eod. l. si quis à filio. §. si. l. si hæres. 1. §. si. eod. vt & posthūmo alieno hodie relinqui potest. §. posthūmo. Instit. de leg.

Quod ad tertiu, legari ea possunt quarū quis dñs est, & in cōmmercio hoium cadunt, vt supra, de testamētis est dictum, & et̄ aliena vbi ex certa scientia testator id agit, quo casu hæres tenetur eam rem euincere, vel emere legatario. Alex. in l. alienam. C. de leg. etiam si sit de re ecclesiæ: filci, minoris, rei dotalis, vel factum fratribus minoribus, quibus casibus debetur æstimatio, nisi testator rē habeat, vt dicit Villalobos in cōmunibus opin. verbo, legatum. nu. 3. i. cum seq.

Quod ad quartum, legata fieri possunt in testamento, & codicillis, & etiam ab intestato ab eo tamen qui potuit testari. l. filius familias. ff. de legatis primo. l. secundā. C. eod. de leg. §. præterea.

18 Legari possunt vel non

19 Legari quō relicū possunt

Instit.

Instit. de fid. h̄er. & etiam nūtu, modo id per testes possit probari, si verō condidit testamentum, vel codicillos legatū non pium, non tenet, si in eis non contineatur, nec hæres tenetur credere vni dicensi testatorem sibi id dixisse. Nau. cap. 17. nu. 17. nisi sit legatum pium, vbi statatur iuramento sacerdotis, & executorum in modicis. Guid. Pap. q. 589.

20 Legata a quō sint petenda, & vbi.

Quod ad quintum, natura legati est, vt ab hærede petantur, & præstentur. §. legatum. Instit. de leg. l. legatum. de leg. 2. idq̄; per actionem personalem, & in rē, & hypothecariam. §. nostra. Instit. de leg. l. 1. C. comm. de leg. nisi in aliquibus casibus, de quibus Guil. Ben. in c. Raynuius. verbo, si absq̄ liberis. 2. de testam. nu. 145. 146. non tamen peti potest ante aditam hæreditatē, nisi legatum sit piū; q̄ si hæres nolit adire, & hæreditas à nullo possideatur, potest petere se mitti in bonorum possessionem auctoritate prætoris, vel dari bonis curatorem, & si in fraudē differat, & ea bona ab alijs possideantur, ea petere potest à possessoribus hypothecaria. l. 1. C. com. de leg. & si in fraudem nolit adire, datur legatio actio utilis, vel in factum. ex l. sancimus. vbi gl. C. de sacr. san. eccl. & si adepta hæreditate hæres recusat soluere eo q̄ legatum sit in diem, vel sub conditione, tenetur satisfacere de soluendo eo casu, nisi sit fiscus. l. 1. ff. vt leg. vel fid. nom. cau. & §. si ad fiscum. d. l. nisi testator remiserit satisfactionem. l. licet. eod. l. pen. C. vt in poss. leg. cat. vt nec in legato purē relicto satisfactione est opus, nisi sit in mora soluendi. l. 1. C. vt in poss. leg. l. mutianæ cautiones. ff. de cond. & de mō. l. 3. l. qui legari. C. eod. vt in poss. q̄ si cautionem non det, legatarius potest petere se mitti in possessionem bonorum hæreditario- rum pro quantitate legati. d. l. 3. & d. l. qui legari. & in Constitut. Iustin. nou. de exhib. reis. qui & sanxit si infra annum monitis hæres non soluerit legata, priuatur hæreditate. auth. hoc amplius. C. de fideicom. auth. sed cum testator. C. ad leg. Falcid. & iure canonico interdicitur hæreditas cum fructibus. c. si hæres. de testam. & si executor est datus vniuersalis testamento, ab eo sunt legata petēda.

Parti Secunda.

Molina. d. tr. 2. disp. 195. & si nullus executor est datus, in legatis, pro redēptione captiuorum, & alimentis pauperum, episcopus prouidebit. §. si quis pro redēptione. auth. de eccles. tit. nulli. C. de episc. & cler. Si verō plures sint legatarij, nullum ordinem seruabunt in petendo, sed simul æqualiter admittentur. Silu. legat. 1. q. 16.

Peti porrō potest legatum, vbi hæreditas, vel maior pars eius existit. l. vnica. C. vbi fid. peti possit. l. si fideicommissum. in princ. ff. de iudic. & similiter vbi hæres habet domicilium. d. l. §. pen. & si legatum est res determinata in singulari, tunc peti etiā potest, vbi talis res existit, vel personali, vel reali actione agatur. l. quod legatur. ff. de iudic. l. cum res. §. sed si res. ff. de leg. 1. & est in optione legatarij in quo ex his locis magis petere malit, si etiam testator mādāt legatum soluere ex re quam habet in tali loco, vt vniū talis dolij, peti etiam idem potest vbi res extat, licet testator ibi non degeret, nec haberet maiorem partem bonorū. d. l. si fideicommissum. solui debet verō legatum vbi de testantis voluntate constat, vt si dicatur triticeū de tali aceruo. l. quod legatur. §. præterea. ff. de iudic. vel si de ea mente aliqua circumstantia constat vbi sit soluenda. l. sed & si. §. si liberis. ff. de iudic. q̄ si nō constat, si legatur res in indiuiduo, ibi est soluenda vbi existit. gl. in l. quod legatur. ff. de iudic. l. cū res. §. sed si res. vbi gl. de leg. 1. sed si culpa hæredis alio sit trāsata, ibi debet soluere vbi petitur, vel dare æstimationem, vel eo transferre, nisi æquitas nō permitat q̄ sit transferenda ob magnos sumptus, qui inciderent, quia sic fat est dare æstimationem, & idem si culpa hæredis res aliena legata sit empta, & alio trāsata, sed si ceter culpa, vtroq̄; casu tenetur eam soluere tantum vbi est. l. cū res. §. sed si alibi. vbi gl. & itaq̄; si richus. de leg. 1. q̄ si res legata determinata nō est in indiuiduo, solui debet vbi petitur. l. quod si res. §. præterea. de iudic. l. cum res. §. sed si id. de leg. 1. nisi in prædictis casibus hæres alibi soluere incepit, vel consenserit, quia sic ibi tenetur soluere. l. si fideicommissum. §. si. l. quamuis. ff.

B b 3 de

de iudic. Molina d. disp. 195. in fi. an ve-
rò proprietarius, vel usufructuarius te-
neatur ad legatum, dixi supra, cap. de
usufructu, & quot testes in legatis requi-
rantur, docet Couar. lib. 2. c. 2. var. resol.
& supra est dictum.

Per. De transmissione legatorum.

21
Legata an
& qñ ad
hæredes
transmit-
tantur.

Commodum legatariorum inter a-
liis est, vt certis casibus legata ad
hæredes transmittant. Quando ergo res
in singulari designata alicui pure lega-
tur. i. nec in diem, nec sub conditione,
statim adita per hæredem hæreditate, le-
gatus consequitur eius dominium, et
si ignoret rem, sibi esse legatam, & etiã
retrotrahitur tunc ad tempus mortis te-
statoris, modo acceperit legatum, si enim
repudiet iuris fictione censetur nunquã
dominus eius fuisse. Alex. in l. si tibi ho-
mo. §. cum seruus. ff. de leg. 1. Sed si lega-
tur aliquid certum in quantitate generis
vel specie, sed incertum in individuo, le-
gatus adita, hæreditate acquirit non
eius dominium, cum res legata determi-
nata non sit, sed ius ad illud cum hypo-
theca in omnibus hæreditatis bonis. V-
troq; verò casu antequam hæreditas a-
deatur acquirit solum ius remotius ad
illud, cum nõ adsit hæres qui illud præ-
stet, qui & si repudiet, non debentur à ve-
niente ab intestato, sed corrumpunt cum te-
stamento. l. nemo. 1. ff. de testam. tut. l. 1.
§. aditam. ff. si quis testam. lib. esse iustus
fuer. l. si nemo. ff. de reg. iur. nisi sint le-
gata ad pias causas, quæ vt supra; debentur
ab hærede veniente ab intestato; excipi-
tur etiam si. in testamento apposita sit
clausula codicillaris, vel quid ei acqui-
pollens, quia tunc etiam legata ad non
pias causas debentur ab hærede. gl. in c.
Raynaldus. de testam. in l. ex testamen-
to. C. de fideicom. Tertio, excipitur si te-
stator veniit detrahi falcidiam, & ob id
hæres noluit adire hæreditatem, tunc e-
nim legata quæcumque debentur. §. si ve-
rò expressim. auth. de hæ. & falc.

His stantibus, ad titulum redeundo,
vbi legata sunt pura, transmittuntur ad
hæredes, vel id sciuerit legatarius vel

non, modo mortuus non sit ante testa-
torem, cum sic sint irrita, hæreditas ad-
ita sit, vel non. l. vnica. §. cum igitur. & §.
in nouissimo. C. de caduc. toll. Sed si le-
gata est res certa, & determinata in sin-
gulari, statim adita hæreditate, cū eius
dominus effectus sit legatarius, eam
ad hæredes transmittit, aliter ius ad illud
legatum vt soluatur in bonis cum hypo-
theca eorum vniuersali. Quod si lega-
tum sit relictum sub conditione in futu-
rum, vel sub die incerta, tunc si legata-
rius post testatoris mortem ante tamen
conditionem impletam, vel diem, non
transmittit illud ad hæredes, sed perti-
net ad substitutum, vel collegatarios, si
in ea re simul cum legatario est institu-
tus, vel ad hæredes testatoris, si tamen
conditio erat impleta tempore mortis
testatoris, transmittitur ad hæredes le-
gatarij. l. vnica. §. in autem. C. de caduc.
tol. etiam si conditio tacita esset, excipi-
tur legatum vltus, vel usufructus, quæ si-
niuntur cum persona, & sic non trans-
mittuntur, nisi quod ad fructus perceptos;
& libertates legatas, quæ debentur tantum
à tempore aditæ hæreditatis, nec retro-
trahuntur. d. l. vnica. §. si libertatibus.

*Per. De caducitate, reuocatione,
& commutatione lega-
torum.*

Legata aliàs ritè facta, multis mo-
dis contingit fieri caduca, & sic ir-
rita. Primò, si hæreditas non sit adita. l.
vnica. C. quor. leg. l. eam. C. de fideicom.
Boer. q. 41. nisi pia sint, vt supra. Secun-
dò, si res omnino interiit, vel aliud lo-
co destructi, legati iutrogatum sit, nisi
cõtraria mens testatoris probetur. l. qui
res. §. aream. de solut. l. si chorus. §. arcã.
de leg. 2. Tertio, si res legata in rerum
natura nõ sit, vel in hæreditate, nec scia-
tur esse aliena. l. si ita legatũ. l. si domus.
l. si quis legauerit. de leg. 2. Quarto, si de-
cessit legatarius quæ testator viuere cre-
debat. Quinto, si rei legatæ nullũ est cõ-
mercium, vt sacra, vel cum difficultate
vt in prædijs Cæsaris, sic enim nec assi-
matio debetur. §. sed si talis res. Instit. de
leg.

21
Legata
siant ca-
duca.

Leg. excipitur, quando quis redemit ho-
minem liberum ab hostibus, quia potest
quis legare ius qd habet in eo vt pretiũ
solutũ soluat, vel seruiat per quinquen-
nium. l. Senatus. ff. de leg. 1. qd si cõmer-
cium rei legare est in communi, sed non
hæredi, valer & debetur æstimatio, qd si
datur eius commercium nõ tamen lega-
tario, vel ob delictum, vt quia hæreticus
est vel iudæus, tunc non debetur et æsti-
matio; vel ob cõditionem status, vt quia
est seruus cui militia nõ debetur, vel ob
vitium corporis, & legetur stipendium
cursoris, si testator id sciebat, debetur æ-
stimatio, aliàs non. glo. in l. sed si res. de
leg. 1. Sextò, si legentur coniuncta adib.
quarum non est commercium. l. cetera.
de leg. 1. vel si legatarius moriatur ante
testatorem, vel fiat seruus pœnæ, vel si te-
stamentum improbè inofficiosum dicitur.
l. Papinianus. §. meminisse. ff. de inoffic.
testam. vel si legatum quocunq; modo
deficiat post mortem testatoris, qd pro-
priè dicitur caducum, vt si legatarius id
repudiet, vel conditio sub qua est lega-
tum, deficiat. d. l. vnica. C. de cad. toll. Si-
militer irritatur, si quis testari non po-
tuit, vt & si legatarius non impleuit sibi
mandatum sub pœna amittendi legatũ.
l. si in fi. C. de fideicom. l. vnica. §. si. C. de
ijs quæ pœnæ nom. vel si testatori cõtro-
uetiam status mouerit, & tunc fisco ac-
quiritur. l. si inimicitiz. de ijs quibus, vt
indig. vel post mortem eum illicitæ mer-
cis accusarit. l. i. eod. vel si testamentum
eclauit. l. si legatarius. C. de lega. vel qui
principale testamentum de falso accu-
savit, nec obtinuit. l. post legatũ. §. si pa-
ter. & §. qui principale. ff. de ijs quibus,
vt indign. vel si sibi legatum scripsit. l. 1.
& si. ff. de ijs quæ pro non scr. vel si repu-
diauit legatum cum corpẽ deberi, secus
si ante, quia potest petere. l. si ita scriptũ.
§. si sub conditione. ff. de leg. 2.

23
Legata qñ
tacite, vel
expresse
reuocant.

Quod ad secundũ attinet caput. Multi
sunt modi quibus tacite, vel expresse re-
uocatur legatum: primò, expressa volun-
tate testantis etiã solo nutu expressa, vt
& nutu legari potest; vel reuocatio fiat
in testamento, vel in codicillo. l. & in e-
pistola. C. de fideicõ. §. 1. Instit. de adẽm-
pno. leg. vt & potest fieri purè, & sub cõ-

ditione. l. datum. C. de leg. sic tamen, vt
ibi adsit solemnitas necessaria vt legatũ
valeat, in eius etiam adẽmptione. d. §. 1.
gl. in l. fideicommissum. C. de fideicom.
nisi legatum factum sit cum clausula,
qd testator promittit nõ reuocare; & si
reuocarit quod donat, tunc enim nõ po-
test mutari. D. c. conf. 193. Dur. de arte
test. tit. 6. caut. 3. cū communi. Secundo,
si legatum reperitur deletũ in testamen-
to, si id de mado testatoris est factum,
aliàs non. l. 1. §. sed & si. & §. sed cõsulto.
& l. proximè. ff. de ijs quæ in testam. del.
Tertio, si res pereat, vel alienetur, vel
decrescat legatario, vel si legatarius mo-
riatur ante testatorem, vel ante cõditio-
nem impletam, vel ante aditam hæredi-
tatem, iuxta modos supra latè, loco suo
expressos. Quarto, si defunctus testamẽ-
tum nõ condidit, & legatum reuocet et
nuda voluntate, quæ tñ per testes proba-
ri possit. l. 3. §. si. vbi Doct. ff. de adim. leg.
Tacitè, si capitales, vel graues inimici-
tiz ortæ sint inter testatorem, & legata-
rium, secus si lenes. l. 3. §. si. de adim. leg.
nisi redierint in amicitiam, quia recon-
ualefcit. l. 4. eod. & vbi reconciliatio non
præcessit, etiam si codicillum cõfecerit,
nec legatum reuocarit, tamen censetur
reuocatum. l. filio. §. Scia. de adim. leg. si
de contraria mente non constet in foro
maximè conscientiz, quæ faciliè præsu-
mitur in articulo mortis; vel si legatari-
o viuõ testatè grauem illi irroger iniuriã
verbo vel facto, vel graue accusationẽ,
aut damnum aduersus eum arteter. d. §.
Scia. l. si inimicitiz. ff. de his quib. vt in-
dig. quibus casibus legatũ acquiritur ve-
nientibus ab intestato dictis iuribus, &
reuocatio tacita non exigit tantã proba-
tionem, vt expressa, lat. n. est qd probe-
tur duobus testib. omni exceptione ma-
ioribus. Couar. in rubr. de test. 2. p. nu. 2.
Similiter si legatarius veter testatẽm re-
stari, vel reuocari testamentũ, quo casu
fisco id acquiritur, sic si post mortẽ de-
functi legatarius ei grauem iniuriã infe-
rat, vt carnaliter cognoscendo eius vxor-
em, & huiusmodi. l. 1. l. si inimi citiz. ff.
de ijs quib. vt indign. qd cum sit pœna, nõ
incurritur nisi post sententiã. Similiter
si legatarius promittit legatum restituere

re filio illegitimo, & incapaci testatoris, & filcus id acquirit. Mol. d. tr. disp. 2. r. 2. qui remissive alios etiam casus in quibus idem contingit, enumerat, sic et ut ubi de his quonibus agitur siue in tacita, vel expressa renouatione semper sit sequenda voluntas testatoris per aperta, & coniecturas. l. si fuerit. de rebus dub. l. Titia textores. de legat. r. l. j. §. si quis duobus. de adm. leg. l. legatum. §. si. l. seq. eod. & modo id fiat a testatore non ab hærede, vel alijs, qui non possunt transferre legatum ab vna persona in alia, licet possit quæri de voluntate testatoris.

Quo de mum ad tertium caput, cum voluntas testatoris pro lege habeatur. §. disponat. auth. de nupt. non potest hæres legata mutare, nec reipublicæ administratores legatum ad certum opus reipublicæ relictum, in aliud mutare. l. r. legat. ff. de adm. rer. ad ciu. pe. l. i. C. de spect. lib. r. clem. quia contingit. de relig. dom. nec et Papa id intendit siue iusta, vel necessaria causa. Conc. Tr. sess. 2. c. 6. princeps tamen potest id mutare ex necessitate ex causa, & episcopus. Couar. in c. cum esses. de testam. & idem fieri potest si legata pecunia ad opus non sufficiat, si opus relictum non admittatur a reipublica, quo casu in aliud vtile commutabitur, cõseruata tamen memoria legantis. d. l. legatum. l. legatum ciuitatis. de usu, & usufr. l. g. relictum tamen pro ludis honestis licitum est, si tamen necessitas operis publici immineat, ut murorum refectio, potest ea pecunia ad tempus in opus id conuerti. l. j. C. de exp. mar. lib. r. l. quidam. de usu & usufr. leg. l. septima. de pollicit. l. si. de op. publ. l. libert. §. Lucius. de ann. leg. l. Imperatores. de pollicit. Si verò legatum sit pium siue causa in alium vsum, siue sine auctoritate mutari non debet. clem. quia contingit. de relig. dom. & d. c. 6. in Tr. Conc. nec in modo, nec in loco. c. Bisanis. de re sit. spol. Ex causa, ut quia fieri non possit in loco ubi est statutum, mutari licet. c. nos quidem. de test. si verò impleri potest de iure, & de facto, mutari non potest. d. c. l. r. ff. de adm. rer. ad ciu. Papa excepto, sed si potest fieri de iure, sed non de facto, mutari potest in aliud, ut ob bellum, vel si pecunia non adsit, vel quis sit impotens

24 Legata mutari in aliud an possint, & a quo, & quando.

id præstare, idque auctoritate superioris. d. c. & l. legat. ff. de adm. rer. ad ciu. nisi sit relictu pro subsidio terræ sanctæ, quæ expectabitur opportunitas. c. magna. de voto. sed si potest impleri de facto, sed non de iure, ut quia ludi sunt fiendi in ecclesia legatum non valet, si verò sit honestum, sed ins prohibet fieri commutatio in aliud honestum. l. legatum ciuitatis. de usufr. leg. & si sine causa solus Papa potest id mutare, ex causa verò etiam episcopus, et si possit fieri de facto & de iure, nisi testator prouiderit quid fiendum sit vsum non impleto, quia tunc non potest mutari nisi a Papa, & ubi ex causa debet fieri mutatio requirit etiam consensus hæredis, & ecclesiæ cui est relictu. v. d. Silu. legat. 4. nu. r. & seq. qui et alios casus subiungit. Hodie verò ex Conc. Tr. sess. 22. c. in commutationibus possunt episcopi uti delegati apostolici ex iusta, & necessaria causa se ingerere, in commutatione vltimarum voluntatum, & cognoscere, & ex causa reducere missas ad minorem numerum. c. episcopi. ibid. & potest episcopus præcipere notarijs, ut intra mensem deferant ad eam copiam legatorum piorum. Nau. c. r. 7. num. 68. Couar. in c. relatum. 2. de testam.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1. Deliberare debet hæres an velit hereditatem adire, vel non.
2. Deliberatio cui cõpetat, quomodo, & quâto tempore, & eius effectus.
3. Inuentarij confecti commoda quæ sunt.
4. Inuentarium non conficiens, quæ mala subeat, & damna.
5. Tempus deliberandi quantum concedatur, & a quo.
6. Inuentarium non conficiens an in foro conscientiæ teneatur vltra vires hereditarias.
7. Inuentarium, qua forma sit conficiendum.
8. Inuentarij confectio quibus proficit.
9. Inuentarium non conficiens, quæ damna subeat, cum ampliacionibus, & limitationibus.
10. Inuentarium conficere quæ persona teneantur.

Confic-

- 21 Conferre bona quando hæres teneatur, quomodo, & quæ, & cur.
- 22 Diuisio qualiter inter fratres sit facienda attentis diuersis circumstantijs.
- 23 Adire debet hæres hereditatem, vt & quando, & eius effectus.
- 24 Possessio hereditatis tradenda, a quo, & quando.
- 25 Hereditatem repudiare potest hæres, quomodo & quando, & eius effectus.
- 26 Hæredis commoda quæ.
- 27 Trebellianica, vt possit detrahi ab herede, quomodo, & quando, & quâ non, & quæ in ea imputentur.
- 28 Falcidia quando possit detrahi ab herede, quomodo, & quando non, & quæ in ea imputentur.
- 29 Transmissio hereditaris quando fiat ab herede, quomodo, & quando non.
- 30 Hæredis onera quæ.
- 31 Hereditas quibus casibus amittatur.
- 32 Hereditatem, quâ non debet, adiens, ad quid teneatur.

De officio, onere & commodo heredis. Cap. LXII.

Delibera- re de herede an velit hereditatem adire, & vel non

T Amen si hereditates, vt plurimum v deantur lucrum afferre, sepe tamen damnû afferunt, vel ob eas alienum, vel ob legata & fideicommissa, quæ sepe totam exhauriunt hereditatem, §. sed neque tamē, Inst. de auct. tut. l. si. C. de iud. lib. iccirco cum sapientis sit in rebus magnis cõsilia ante actus præmittere, vt d. Cic. 2. de orat. ideo veniens ex testamento, vel ab intestato ad alicuius hereditatem, debet ante omnia deliberare an hæres esse velit nec ne, ne ei si ante se immisceat eam repudiare non possit, sed teneatur ad omnia onera a defuncto relicta, §. extraneis autē, Inst. de her. qual. & diff. l. suus, l. sicut, C. de repud. hered. l. si. §. cum igitur, & §. similiq; modo, C. de iud. lib.

Delibera- Competit vero ius deliberandi heredi

instituto, vel venienti ab intestato, modo is seruus non sit, quia tunc competit domino, l. r. ff. de iud. lib. & si plures hæredes sint, omnibus datur tempus deliberandi si hæredes sint vniuersales ex testamento vel ab intestato, non autem legatarijs, vel fideicommissarijs particularibus l. si plures gradus, ff. de iud. lib. Azo. in summa. C. eo. gl. in l. r. ff. eod. & tutoribus etiam datur & curatoribus proprijs & minoribus l. air prætor. ff. eod. & etiam fisco quando succedit vt hæres. Bal. in l. si quis mihi bona, §. si quis plane, ff. de acqu. her. dum vero deliberatio est fienda, 9. diebus post mortem defuncti non licet creditoribus inquietare debitores hæredes eiusdem, §. hec autem. Verf. sancimus, auth. vt cum de appell. cogn. auth. sed neque C. de sepulchro violato, nisi periculum aliquod circa bona defuncti immineret culpa heredum, tunc enim ratione illius solius periculi fas est iudici eos inquietare, & intra illos nouē dies non teneatur quis conficere inuentarium, nec constittere tutores, vel curatores minoribus, bona diuidere aliudue efficere.

Elapsis nouem diebus teneatur hæres institutus vel veniens ab intestato, si vult legis vii beneficio, & sibi consilere, inuentarium bonorum defuncti conficere, quod multa commoda cõsequuntur, primo, enim sic agens nec hereditibus defuncti nec legatarijs vltra vires hereditarias teneatur: secundo, potest detrahere a legatis falcidiam si sibi non supersit quarta pars bonorum defuncti, tertio, nam si satisfaciatur creditoribus, primo venientibus vel legatarijs primo, venientibus nec super sunt bona defuncti ex quibus alijs creditoribus post venientibus satisfiat, ad nil teneatur, possunt tamen ipsi agere contra legatarios, vt ab eis repetant si quid erat eis ipsis soluendum, & aduersus alios creditores si ex priori hypotheca, vel aliter erant eis præponendi, §. & si præfatam, cum seq. d. l. si. Si tamen hoc casu hæres sciebat bona hereditaria non sufficere creditoribus, & legatarijs, & soluit legata, vel posterioribus creditoribus tenetur & alijs soluere, si vero bona fide & id ignorans soluit, non tenetur, in dubio.

3 Inuentarij commoda que confecti sunt.

bio tamē tenetur abstinere, licet vix possit adesse dubium cum creditores & legatarij sint citandi in confectioe inuentarij, & creditores habeant ius aduersus legatarios & posteriores creditores, ideo cautius est vt heres exigat ab ijs quibus primo soluit cautionem de restituendo in euentum quod bona omnibus nō sufficiant, quatenus tenetur, quartum commodum est, quod licet creditoribus debeat certa quantitas vel legatarijs, nō autem res determinata in indiuiduo que sit in rebus hereditarijs, si desit pecunia in hereditate, nec reperiatur emptor qui res hereditarias ea lege emere velit, vt hæres illi de euisione non teneatur, potest cogere legatarios & creditores, vt in solutum recipiant res ipsas hereditatis, l. fin. §. si vero hæredes, C. de iur. delib. quintum, quod si aliquid hereditatis sine ipsius culpa pereat, non tenetur creditoribus, vel legatarijs nisi iuxta vires bonorum hereditatis manentium, sextum, quod conficiens inuentarium, deducit impensam funeris, & quod expendit in iustificatione testamenti, & inuentarij confectioe, & in alijs rebus necessarijs hereditatis, vt de reliquo tantū hereditatis satisfaciat creditoribus, & vt, si deductis huiusmodi impensis, & soluto ære alieno, de reliquo sibi nō remaneat quarta pars solutis legatis, detrachere ab illis falcidiam possit d. l. fin. in computatione, & idē de expensis factis ab hereditate in infirmitate testatoris si facte sint ab herede sine animo donandi, expensę tamē extraordinarię probandę sunt instrumentis, vel testibus, glo. in d. §. septimū, quod non confunduntur nec extinguuntur actiones quas heres habebat aduersus eum in cuius bonis succedit, sed sunt ei soluenda, absque tñ prerogatiua erga alios creditores, & deducto ære alieno, si de reliquo nō remanet sibi quarta pars, debetur ei falcidia à legatis detrahenda, d. l. fin. §. Si vero ipse, octauo, cū heres non possit impugnare factum defuncti, licet rem heredes uendiderit, non potest illam exigere si in tota hereditate succedat, si vero in quota, vt tertia parte, in illa sola non potest ei contrahere, reliquum vero exigere potest, vel reperere,

l. cum à morte, C. de rei vendic. Vnde est venditio qua pater vendit boni aduentitij filij sit ipso iure nulla, & filius possit eam ab emptore vendicare, siue sciens siue ignorans eam emerit, l. i. C. de bon. mat. si pater id vendit, & postea hæredē relinquat eius dictum filium in portione legitima tantum ei debita, hoc tamē casu potest integrum prædium vendicare, nec potest repelli pro portione in qua est institutus, si vero succedat patri plusquam in legitima, idq; cum ascendentibus patris quibus similiter portio legitima debeatur, detractis omnibus legitimis, iuxta proportionem incrementi sui ad incrementa aliorum, potest repelli exceptione ab æquali quota prædij, nisi portio prædij excedat in valore incrementum in quo ipse succedit, quia tunc solū repellitur à portione æquali in valore cum eo incremento, quod si succedat cū herede, vel heredibus extraneis, solū repellitur à quota prædij iuxta proportionem incrementi ipsius ultra suam legitimam portionem ad portiones integras hereditatis quas alij consequuntur, cum nihil earum sit alijs debitum, prour sibi debetur sua legitima, & hoc cum confecit inuentarium, ex quo octauum commodum ei prouenit, quod quando quota rei à parente venditę est maioris valoris quàm quota hereditatis, non repellitur exceptione ab æquali quota quoad proportionem rei que est alienata à parente, sed ab æquali quantitate eiusdem rei quo ad valorem, vt pluribus probat, Molina, d. rrac. 2. disput. 2. 16. licet contra communem, quod si queratur an vbi filius repellitur à vendicanda parte rei venditę à patre, & ei conceditur reliquum reperere, possit petere à iudice vt cogat emptorem sibi vendere partem quam vendicare non potest, respondet Molina ibi ad si. quod si res est diuidua nemo tenetur alteri vendere eam, sed esse diuiduam cum vterque ius habeat ad eam, si vero sit indiuidua, vt homo, domus, &c. & filius dimidium iuris in ea, vel plus habeat, est preferendus ob dominium rei quod nondum amisit, si vero habet minorem tantum partem, probabile est quod cogi possit eam vendere emptori,

proxi, nisi sit emphiteusis cuius pars filio dari debet, nonum commodum est, quod conficiens inuentarium interim non potest à creditoribus, vel legatarijs vexari, d. l. fin. §. donec, vbi Doct. C. de iur. delib. Rolandus à Valle in eius tr. de inuentario, quarta parte, quarta utilitate in principio, nisi pro restitutione vsurarum defuncti, & pro relictis pro anima, vt ibi d. nec ipse potest alios conuenire, vt ibi d. ver. quid si hæres, qui ibidē multas alias connumerat utilitates quibus potitur conficiens inuentarium, & eas declarat in d. 4. parte.

4+ Inuentarium non conficiens que mala subeat, & damna: E conuerso vero vbi quis non postulato tempore ad deliberandum hereditatem adit, nec inuentarium conficit iuxta formam de qua infra, integre tenetur hereditarijs, creditoribus, & legatarijs, nec à legatis detrahatur falcidia, nec vlllo ex prædictis priuilegijs potitur, & etiam supra vires hereditarias tenetur, d. l. fin. §. & si præfatam, & §. si vero postquam C. de iur. delib. §. si vero, auth. de hæred. & falcid. etiam si miles is sit, §. quia vero duplex, d. auth. & hoc cum quibusdam limitationibus quas affert Las. in d. §. & si præfatam; primo, si creditores & legatarij fateantur nil amplius fuisse in hereditate, si mortuus, de cuius hereditate agitur, viuens cessit bonis; tertio, si heres sit cui libertatis causa bona addicuntur, quarto, si defunctus reliquisset aliquid alicui taxadum officio iudicis, vt alimentarijs; sexto, in fisco heredes.

5+ Tempus deliberandi quantum concedatur, & a quo: Vbi vero heres tempus petit ad deliberandum, à principe concedi potest tantum vnus annus, à iudicibus nouem menses tantum, & semel tantum, alias concessio est nulla nisi princeps legi illi expresse deroget, d. l. fin. §. & hæc quidem obtento tempore ad deliberandum, si intra illud expresse non repudauerit, censetur illam adijisse, præterea si hoc modo, sine expresse illa intra id tempus adiit, si confecerit inuentarium, tenetur creditoribus etiam ultra vires hereditarias, solvere debita, potest tamen à legatis detrahere falcidiam, si ipsi deducto ære alieno, nō remaneat quarta pars solutis legatis, & si deducto toto ære alieno,

no, nil omnino remanet, nil tenetur soluere legatarijs, quod si inuentarium nō confecerit, tenetur soluere debita & legata integra, nec detrahere potest de legatis falcidiam, sed si intra tempus deliberandi hereditatem repudiarit, nec ante inuentarium confecerit, tenetur restituere res hereditarias si eas occuparit, vel creditoribus, si non ad sit qui hæres esse velit, vel heredibus, & statim iuramento eorum qui eas recipere debent, quo ad earum quantitatem, vt si iurent plures fuisse, eas restituere teneatur iuxta earū valorem; d. l. fin. §. si autem hoc, §. hinc nobis, §. si vero non fecerit, auth. de hæred. & falcid. de qua re late agit Rol. à Valle in tr. de inuent. parte fin.

6+ In foro vero conscientie hæredes non conficientes inuentarium, vel tempus ad deliberandum non postulantes tenentur creditoribus hereditarijs ultra vires hereditarias etiam nulla expectata sententia; ante tamen latam sententiam non tenentur legatarijs ultra vires hereditarias, ea vero lata tenentur, modo sint in culpa in non conficiendo inuentarium, secus si illa careant, vt quia ad sit in alij quibus iusta ignorantia iuris, vel inaduerterentia, vt d. Molina, d. tract. 2. c. 217. tamen Abb. in c. quia plerique de immo. eccl. sentiat eos indistincte non teneri ultra vires hereditarias, hæc tamen opinio est magis conformis iuri, quod est seruandum etiam in foro conscientie, si canon non resistat, vel ius diuinum, cum & dici possit quod hæc non sit simplex poena, sed modus præscriptus, quo non seruato, corrumpat actus, cum in potestate reipublice sit ad vitandas fraudes & litium occasiones, ac furta, vt hic, modum præscribere hominum actionibus, quo non seruato, actus non teneant, de quibus alibi.

7+ Forma vero inuentarij conficiendi sic se habet; primo enim tutum est vt iudex loci adeatur, vt d. Bart. in l. tutor qui re. Inuentarium pertorium, 2. col. ff. de adm. tut. & coram quo for. eo peratur ab herede veniente ex testamento, vel ab intestato in totum, vel ex fidei commissum parte, quod declaret eum adire velle hereditatem cum beneficio legis & inuentarijs & non aliter vel alio modo, & vel l. lec

le inuentarium de super conficere, qui quidem iudex sequitur personam instituti, vt si laicus succedat clerico ad eatur iudex laicus, & contra si laicus instituat clericum ad eatur episcopus, l. nulli, C. de ep. & cler. Guido Pap. Decif. 261. Hoc acto tutius sibi consulendo, cum in l. fi. C. de iu. delib. hoc non decernatur, stilus tamen sic se habet, secundo loco potest hæres adire hæreditatem, & ei se immiscere, sed intra triginta dies post a pertras tabulas, vel notam ei earum aper turam, vel sibi delatam hæreditatem, debet inuentariū incipere, & intra alios sexaginta illud perficere, d. l. fi. §. sin aut dubius, & sic est etiam quod sit ceptum post dies triginta modo perficiatur intra alios sexaginta. Bart. in d. l. fi. Molina, d. trac. 2. disp. 208. Abb. conf. 73. col. 3. vol. 2. Rolandus d. trac. 3. p. ver. intra, & ver. nunquid, & mensis intermis, d. l. fi. est mensis triginta dierum, vt ibi d. Rol. ver. quot. & currit etiam tempore dato ad de liberandum à diescientiar delatæ sibi hæ reditatis, vt ibi d. Rol. ver. quid quando, vel à die aditæ hæreditatis, vt d. Dec. col. 633. Guido Pap. decif. 53. modo non sit in mora ad eandem, & hoc tempus est continuum, non vtile, id est de momento ad momentum currit, idem d. 3. part. Ver. item quæritur an tempora. Quod si tota hæreditas, vel maior eius pars distat à loco in quo sunt hæredes datur tempus anni ad conficiendū inuentariū mensis scilicet quattuor ad inchoandū illud & octo ad perficiendum, d. l. fi. §. sin autem dubius, & §. sin autem à locis. Rol. ibid. ver. vos scitis, & ver. si datur annus, & ver. quid enim, & tempus hoc datum ad conficiendum inuentarium non potest prorogari à iudice d. l. fi. §. donec, Rol. d. p. Ver. vnum etiam, & si hæres id non cōfecit intra tempus statutam, princeps non potest illud releuare, Rol. ibi ver. itē omittendum non est, qui tamē princeps potest prorogare durante tempore conficiendi inuentarij hoc tempus, vt ibi d. nu. 6. vt etiam si petatur tempus ad delibe randum, quod tamen hodie non est necessarium volentibus solemniter conficere inuentariū, & potest concedi à principe, spatium vnus anni, à iudicibus nouem

mensium, idque semel tantum d. l. fi. §. & hæc quidem de his, quod etiam tempus conficiendi inuentarium non currite legitime impedito, secus si impedimentū sit tale cui de facili subueniri possit, vt ibi d. Rol. Ver. impedito. Infra vero tempus datum ad conficiendum inuentariū, nec creditores nec legatarij quicquā exigere possunt ab hæredibus, vel eos in iudicium vocare, vel quicquā usurpare, vel illos in iudicium vocare, possunt tamen interim hæredes defuncti debitorum conuenire, vt ibi d. Molina ex Bart. tertio, In confectioe inuentarij requiritur, vt ad sit tabellio & idem à principio ad finem inuentarij. d. l. fi. §. sin autē dubius, gl. in §. sancimus. verbo inuentariū, auth. de her. & falc. qui rogari debet de inuentario, nec computatur in numero testium. Alex. in d. l. fi. col. 6. & hic notarius publicus esse debet. Rol. d. 3. p. ver. quia, & illud scribere debet d. §. sin autē dubius vbi gl. Bart. Bal. & alij. Si tamen res sint absentes & ab inuicē distent potest vna pars inuentarij sub vno notario, alia ab alio fieri, vel ob parrimonij amplum, vel si prior notarius sit impeditus, qui notarius, vt supra, debet esse rogatus de inuentario, & plures & quilibet in solidum potest de eo esse rogatus. Rol. d. 3. Ver. quia de substantia. Ver. quid autem si, & ver. item opus, & ver. nunquid plures, interuenire etiam debet alius tabellio quādo hæres subscribere nescit, quareto, requiritur vt citentur omnes creditores, & legatarij, glo. in d. §. sin autem dubius, & vbi prædicti sunt certi, nec absint à ciuitate in qua sunt hæredes & fieri debet inuentarium, citari debent nominatim, & idem si sint incerti, sed de facili possunt cognosci, gl. in §. sancimus, auth. de her. & falc. si vero absint singuli sunt citandi in particulari, vt per se vel procuratores inter sit, vel qui eorum nomine agant, vt tutores, curatores, maritus significato illis loco & tempore inuentarij faciendi, & sufficit vnica citatio auctoritate iudicis facta, & quod fiat ad domum, vt d. Rol. ibi Ver. in ipsaque, & ver. quæ quidem, & creditor infans citatur per tutorem, pupillus etiam debet citari, sed non solus, sed tutor si habet, qui si non

non comparet, citandi sunt eius coniuncti & amici, citatio vero adulti sola sufficit, quia intelligitur vt compareat cum ecuratore, Rol. ibi. Ver. si quis; & ver. quid si vnus, & Ver. sed quid dicendum, & ver. scias tamen. Quod si creditores sint omnino incerti sufficit citatio per proclamata. Rol. ibi. ver. fieri; debet nu. 3. At si qui legatariorum vel creditorum qui certi sunt, absint, loco illorum adhiberi debent tres testes fide digni in eadem ciuitate, vel oppido, & bonæ opinionis, & locupletes qui satisfacere possint si finitrum aliquid fieri permiserint, d. l. fi. §. sancimus, qui testes etiam adhiberi debent quando presentes & citati non inter fuerint, qui testes, & hæredes cognoscere debent d. l. fi. qui tamen testes loco absentium non requiruntur, si nulli sint creditores vel legatarij, & si legatarij, vel creditores dicant se nolle interuenire in confectioe inuentarij, duo testes sufficientur. Rol. ibi. ver. quid faciendum si creditores, nec notarius rogatus de inuentario connumeratur in numero testium, idem, ibi ver. notarius vero, si legatarij & creditores absentes sint intra iurisdictionem citandi sunt ad domum, vel per procuratorem, idem, ibi. ver. nunquid creditores, vt & citari debent executores, sacerdotes prælati & magistratus si decorum interesse agitur. Rol. ibi ver. quid dicendum, & ver. nunquid. Quod si aliqui eorum citentur alij non, validū est inuentarium respectu præsentium, vt d. Molina loco cit. Vbi vero creditores comparent & contradi cunt, libellus offerri non debet, quia nil ab eis petitur, & inuentarium non præiudicat creditoribus citatis qui non comparuerunt, quo ad creditum eorum. Rol. ibi. ver. modo, & ver. quid si creditores, quinto, requiritur, vt hæres in capite inuentarij manu propria signum crucis scribat, d. l. fi. §. sin autem dubius, C. de iu. delib. hæc tamen ommissio non annullat inuentarium, vt d. Molina, d. disput. 218. & Rol. d. 3. par. in prin. sexto, vt in eo scribantur res omnes mobiles, & immobiles, d. §. sin autem, que repertæ sunt in hæreditate defuncti, que omnia scribantur manu notarij publici, id enim est de forma, adeo quod

omissio eius redderet inuentarium nullum, nec etiam si scriptum esset manibus defuncti corā testibus valeret vt d. Rol. d. par. 3. ver. quia de substantia, & ver. de forma, & immobiles sunt describenda in inuentario saltem cum duobus confinibus proximis. Abb. d. conf. 73. col. 4. Rol. ver. pariterq; bona, & etiam nomina debitorum & creditorum, etiam si sibi hæredi aliquid debetur, vel ipse hæres aliquid debet defuncto. Rol. ibi ver. similiter etiam. Et in summa continere debet omnia bona defuncti, clare distincte per pondus, numerum, mensuram, quantitatem & qualitatem ar. l. si quis intra. C. de bo. proscr. Roll. ibi ver. item queritur & similiter estimatio bonorum in eoponi debet, Bar. & Bal. in l. i. C. de mag. conu. Rol. d. 3. p. ver. omittendum quoq; non est, hoc tamen vltimum necessarium non esse d. Molina loco citat. Tutum est etiam, vt res depositæ vel accomodatæ restatori in eo describantur vt d. Rol. d. loco. Ver. ponendæ quoq; sunt, licet Molina id nō estimat necessarium loco cit. Fructus tamen percepti per hæredem post mortem defuncti, ante tamen aditam hæreditatem, non sunt describendi in inuentario, sed in libro rationum, & idem de partibus & accessionibus ciuilibus, legatum tamen debet poni in inuentario et post mortem legatarij; si est, transmissibile ad hæredes. Rol. ibi. ver. an si hæreditas, & ver. sed nunquid, quod si hæres aliquid surripiat vel elbet de bonis hæreditatis punitur pœna dupli quod quantitati hæreditatis accrescit, d. l. fi. §. licentia, inuentarium nihilominus validum est, quod si aliqua bona hæreditatis postea reperiantur, quæ scripta non sunt; subiicitur hæres pœnæ prædictæ, nisi iusta ignorantia probet se id omisisse, vt & si per errorem scriptū sit aliquod quod non sit hæreditatis, admittitur probatio in contrarium, vt ibi d. Molina quo tamen casu hæres propria auctoritate nō potest corrigere errorem suum, sed corā iudice vocatis creditoribus, & legatarijs; corrigere debet. Rol. ibi d. 3. par. ver. si hæres. Vnde cautus debet esse hæres post confectioem inuentarij, vt protestetur quod si quid de bonis hæreditarijs ad eū per-

peruenerit, quod addere intendit, quas inuentas addere debet. Bal. in d. l. si. §. cū igitur col. 3. & hæc additio fieri potest post tempus complendi inuentarium, in qua etiam additio non requiritur solemnitas in inuentario requisita, sed hæc additio fieri potest manu eiusdem notarij qui illud confecit, vel alterius coram duobus testibus tantum nullo vocato, vt d. Rol. d. loco. ver. cautus, & ver. an in tali. Quod si quis omittat protestationem prædictam non amittit in totum inuentarij beneficium, sed id amittit tantum circa rem non positam in inuentario, vt d. ibi Rol. ver. sed. quid si. Et licet inuentarium bonorum existentium in domicilio hæredis fieri possit per procuratorem, cautius tamen est si fiat per ipsum hæredem, si vero bona sunt alibi sita, id fieri potest per procuratorem, qui & illi & subscribere potest, vt d. Roll. d. loco. ver. item an requiratur, & ver. sed an per procuratorem, & Molina, d. disp. ad fi. Vltimo loco in confectioe inuentarij requiritur vt hæres illi se subscribat, d. l. si. §. si autem dubius, qui si scribere nescit adhiberi, debet alius tabellio, qui loco illius se subscribat, de mandato hæredis. d. §. Bar. in d. l. §. cum igitur col. 2. nec sufficit quod subscribatur per procuratorem, vt nec requiritur quod hic secundus notarius ponat quantitatem rerum mobilium, & in mobilium hæredis, si tamen inuentarium sit apud acta non requiritur subscriptio hæredis. Bal. conf. 143. 2. col. vol. 4. Roll. ibi. ver. requiritur etiam & ver. quid si nescit, & ver. quid enim, & ver. si hæres, & ver. quid autem. Adhiberi etiã debent duo saltem testes, qui tamen non habent se subscribere, debent tamen cognoscere hæredem, licet non opus sit vt cognouerint defunctum. Rol. d. 4. p. ver. sed quid dicimus, & ver. in ipso, & ver. requiritur, & pariter potest etiam scribi inuentarium pluribus diebus & mensibus, & in diuersis chartis, & si res hæreditariæ sunt in diuersis locis, tot erunt inuentaria quot sunt loca, vbi sunt ipsæ res hæreditariæ, idem ibi. ver. nunquid. ver. inuentarium an possit, & ver. quid enim. Debet & inuentarium continere locum & tempus, §. fiat inuentarium, auth. de

hæres. & falc. Rol. d. loco. ver. continere. Decretum tamen iudicis, vel eius presentia non requiritur in eius confectioe quantum ad obligandum hæredem, sed bene vt faciat fidem contra debitores nominatos in eo, & ideo cautum est vt coram eo fiat. Rol. ibi. ver. quid dicimus, & ver. presentia, & potest fieri in quacunq; domo honesta, & maxime in domibus ecclesiarum, & potest scribi per alium notarium quàm per notarium actorem, nisi fiat in iudicio, quia sic debet confici per notarium actorem. Rol. d. ver. presentia iudicis, & valet etiam factum tempore feriato. Rol. ibi. ver. aduertere tamen.

Hæ sunt solemnitates in confectioe inuentarij adhibendæ, quod si sint multi hæredes omnes simul tenentur inuentarium conficere, nisi ad vitandum molestias, vni eorum id committant; licet tamen sic confectum sit inuentarium, possunt legatarij & creditores probare, si velint, maiorem esse hæreditatem, testibus iuramento hæredum, & tormento mancipiorum, si ad sint ad id inditia sufficientia, d. l. si. §. licentia. §. si vero. auth. de hæred. & falc. & testatur Molina loco cit. & hoc casu admittuntur etiam testes de domo, & potest etiã deferri iuramentum purgationis contra hæredem, si ad sit aduersus eum suspitio, alias spectat ad legatarios, & creditores id probare. Rol. 4. p. ver. hæres cum inuentario, ver. modo videndum, & ver. quid si.

Quod si quærat cui proffit confectio inuentarij an solum confidenti, an vero etiam alijs. Resp. primo, quod si hæres non vt hæres, sed vt extraneus aliquid capit causa conditionis implende, non tenetur de eo creditoribus satisfacere. Alex. in l. si. §. & si præfatam. col. fi. C. de indelib. secundo, dicitur quod si fideiussor succedit principali, & facit inuentarium, illud non prodest respectu creditorum, vt d. Rol. p. 4. ver. an hæres. col. fi. C. de inquir. quoque, tertio, si statuto caueatur nemo possit venire contra instrumentum à se factum, nec eius hæres est beneficium inuentarij, hoc non obstante poterit contrauenire iuxta tamen distinctiones supra factas de venditione facta à patre de re filij, licet Roll. d. 4. p. Ver. queritur et

abso-

absolute sentiat quod filius hæres institutus possit vindicare rem propriam à patre venditam, in quo tamen distinctio ibi relata magis placet, quarto, dicitur quod inuentarium pupilli prodest substituto pupillariter, quatenus conuenitur ex factis patris, cum beneficium inuentarij transmittatur in suos successores, quatenus tamen conuenitur, vt nouus hæres pupilli ad legata, vel fidei commissam relicta in secundis tabulis, vel à creditoribus pupilli, non paternis, inuentarium non prodest substituto pupillariter, sed requiritur nouum inuentarium, ac si pupillus maior esset effectus, cum de noua hæreditate tractetur. Bal. in d. l. si. §. cum igitur, col. 5. ver. item nūquid. Roll. ibi. ver. inuentarium pupilli, quinto, si inuentarium est confectum ab instituto qui aduersus immissionem fuit restitutus, prodest & substituto vulgaris, qui eo casu non potest nouum inuentarium facere. Bal. in d. l. si. §. cum igitur col. 5. Rol. ibi. ver. Vltimum, & quando substitutus facit inuentarium debet continere omnia bona quæ erant tempore mortis testatoris, & pupilli, Bar. in l. in ratione. 1. §. quod vulgo. col. 3. ff. ad l. falc. sexto, si §. est institutus sub conditione, & ea pendente petit bonorum possessionem secundum tabulas, & facit inuentarium, nõ eget alio inuentario, conditione extante. Rol. ibi. ver. institutus, septimo, si hæres confecit inuentarium qui post restituit hæreditatem fideicommissario, prodest eidem fideicommissario inuentarium. Imola in d. §. quod vulgo. Rol. ibi. ver. quid si hæres, octauo, si tutor fecerit inuentarium bonorum pupilli, vt tutor, & ei postea succedat, non prodest tutori nisi factum sit cum solemnitatibus quæ requiruntur in inuentario hæredis, de quibus supra, ita Rol. ibi. ver. inuentarium tutoris, in quo tamen ultimo sententiam prodest se si reperatur, decimo inuentarium cessionarij, non prodest hæredi viuo, cum eo viuente non sit transmissibile à personam in personam, eo vero mortuo transeat solum in proprios hæredes. Rol. ibi. ver. inuentarium, si tamen hæres existit hæres alterius hæredis qui portionem suam repudiauit, nouum inuentarium facere

non tenetur, si in inuentario iam confectio descripta sunt omnes res existentes in hæreditate, Bal. in l. filium quem habebat, C. fam. heretic. Rol. ibi. ver. pone duo, qui & ibi tractat an hæres qui cum beneficio inuentarij adiuit hæreditatem vallet possit contrauenire alienationi feudi per eum factæ, & dicit quod non si feudum est mere hæreditarium, secus si feudum est ex pacto & prouidentia, vt ibi. d. ver. nunquid hæres, vbi & dictos terminos verborum declarat, vndecimo, beneficium inuentarij non prodest hæredi quisi immediate non conuenitur pro debito hæreditario, sed ex causa quæ fuit nouata per compromissum sequuto laudo, vt nec si contrauenit transactioni penali factæ per defunctum. Rol. ibi. ver. beneficium; qui & ver. quod si pater, tractat an filius hæres patris possit vindicare proprium fundum à patre venditum, de qua re supra est actum, vndecimo, si titius vendidit fundum cum promissione dupli, qui sit euictus, mortuo Titio eius hæres cum beneficio inuentarij, si euictio est sequuta ante aditã hæreditatem, duplum detrahit, post simplicium tantum. Rol. ibi. ver. pone Titius, sub illius in hære etiã distinguens, qui & ver. quid econtra. d. quod si hæres cum beneficio inuentarij erat creditor defuncti, & sic à se debet exigere, si questio est orta ante aditam hæreditatem habebit duplum, si post simplicium, quod si testator instituit hæredem extraneum cuius rem alienauerat, qui adiit hæreditatem, non consequetur fundum si plus valeat quàm quarta sibi debita solutus legatis, & fideicommissis ac creditoribus, vt ibi. d. ver. quid in casu, de qua re actum est supra.

Multa autem incommoda consequuntur hæredes non confidentes inuentarium, cum vt supra, teneantur omnibus legatarijs, & creditoribus hæreditarijs ultra vires hæreditarijs, §. si vero non fecerit, auth. de hæres. & falc. & præterea teneantur soluere legitimam filio, si hæreditas sit ita legatis exausta, quod ex alijs rebus hæreditarijs integra legitima haberi non possit, idque volente ipso filio, secus si vellet agere contra legatarios corporum hæreditarium vbi hæreditas nõ

est

Inuentarij non conficiens quædam sibi beat, cum ampliatio nibus, & limitationibus.

est soluendo, quia in eius electione est agere contra heredem vel legatarios. Ripa, in l. in quartam, nu. 213. ff. ad l. Falcid. & vltimus non conficiens inuentarium amittit falcidiam, d. §. si vero. Bal. in auth. sed cum testator, C. ad l. Falcid. non tamen si filius sit amittit legitimam gl. in d. §. si vero, & multi doctores quos citat Rol. d. tr. p. 5. ver. dubitatio oritur, vt nec hæres grauatus restituere hereditatem, amittit Trebellianicam. Bar. in d. auth. sed cum testator. Bal. col. 354. vol. 5. late Rol. in d. par. 5. ver. quia in præcedenti. Alex. conf. 29. vol. 5. cum cōmuni.

Ampliatur, vt etiam si testator mandet omnia debita sua solui ex bonis suis, ad huc non conficiens inuentarium teneatur vltra vires hereditarias. Barba. in c. Rainaldus, col. 51. 7. limit. de testam. nec testator potest remittere usufructuario confectionem inuentarij, nec cautiones præstandas in usufructu. Soc. conf. 131. cum communi, Docto. in l. 1. C. de usufruct.

Secundo ampliatur, vt hæres priuilegiati ne teneatur vltra quàm facere possunt, tamen si omittant confectionem inuentarij teneatur vltra vires hereditarias, Alex. ind. l. §. & si præfatam & ibi Iaf. C. de in. delib.

Tertio ampliatur, vt hæres creditoris dolo inductus ad adeundum hereditatem sine inuentario, teneatur in foro fori vltra vires hereditarias. Barbat. in d. loco. 6. limit.

Quarto ampliatur, vt etiam homo magnæ sanctimonie hæres institutus omissio inuentario, teneatur vltra vires hereditarias. Iaf. in d. l. si in princ. col. 2. C. de in. delib. Barb. in d. col. 53.

Quinto ampliatur, vt ecclesie creditoris defuncti hæres sine inuentario satisfacere debeat vltra vires hereditarias. Rol. d. 5. p. ver. si ecclesia.

Sexto ampliatur, vt si testator legauit aliquid arbitrio heredis, hæres non confecto inuentario teneatur, vltra vires hereditarias. Rol. ibi. ver. quid si testator fecit legatum.

Septimo ampliatur, vt contra heredem non conficientem inuentarium iuretur in litem. Rol. d. p. 5. ver. nunquid iurari.

Limitatur primo, prædicta conclusio, & hæres non conficiens inuentarium non amittit beneficium l. cum hereditate, ff. de acq. her. Bar. in d. l.

Secundo limitatur, quod is cui bona adijciuntur causa libertatis, non teneatur vltra vires hereditarias inuentario non confecto. Rol. d. 5. p. ver. inuentarium si non conficit is.

Tertio limitatur, vt pro legatis pijs heredes non teneatur vltra vires hereditarias inuentario non confecto. Bart. in l. cunctos populos, col. 9. ver. tertio, quarto, C. de summa Tr.

Quarto limitatur, vt hæres grauatus per fideicommissum restituere hereditatem, si non conficit inuentarium possit deducere aduersus fideicommissarium, quod sibi debetur per defunctum. Rol. ibi. ver. pone heres.

Quinto limitatur, vt hæres non confecto inuentario ex delicto defuncti non teneatur vltra vires hereditarias tam de iure ciuili quàm canonico. Rol. ibi. ver. nunquid heres, & ver. num heres.

Sexto limitatur, vt actio hipotecaria competens creditori in bonis debitoris cui successit, inuentario non confecto, aditione hereditatis non extinguatur. Rol. ibi. ver. an actio, de quo, & supra est dictum.

Septimo limitatur, vt vxor usufructuaria relicta quæ non prestavit cautionem, nec inuentarium fecit, cautione à usufructuario non requisita faciat fructus suos Rol. ibi. ver. an mulier.

Octauo limitatur, vt heres usufructuarij qui ex delicto defuncti conuenitur, non teneatur vltra vires hereditarias, Rol. ibi. ver. quid in herede.

Nono limitatur, vt heres heredis qui inuentarium non fecit non teneatur legatarijs vltra vires hereditarias. Rol. ibi. ver. modo queritur.

Decimo limitatur, quando legatarij, & heredes fatentur non fuisse plura bona in hereditate, vt supra est dictum, & probat Rol. ibi. ver. sed dubitatio.

Declaratur autem prædicta conclusio pluribus modis, primo, quod exceptio inuentarij opponi possit post sententiam idem, ibi. ver. exceptio.

Secundo

Secundo declaratur, vt de iure canonico iura loquētia de inuentario locum habeant quo ad excludendum heredem à beneficio legis falcidie, non autem, vt teneatur vltra vires hereditarias. Rol. ibi. ver. nunquid de iure.

Tertio declaratur, vt si statuto caueatur quod beneficium inuentarij nõ possit opponi, locum habeat etiam respectu bonorum subditorum sitorum extra iurisdictionem statuentis. Rol. ibi. ver. papie, & ver. stante.

Quarto declaratur, vt testator possit præiudicare beneficio inuentarij in beneficium heredis non autem in præiudicium creditorum, vt d. ibi. Rol. ver. testator, vnde si testator mandet legata solui absq; vlla diminutione, prohibetur deductio Trebellianicæ. Rol. ibi. ver. stante igitur, vt & potest testator prohibere confectionem inuentarij in præiudicium legatariorum, vt ibi. d. Rol. ver. an testator, qui tamen prohibere non potest confectionem inuentarij usufructuario omnium bonorum, vt ibi. d. ver. si. Molina, d. tr. 2. disp. 19. qui & de alijs similibus quaestionibus ibidem agit.

10
Inuentarij
conficere
quæ per-
sonæ tene-
antur.

Quo demum ad personas quæ inuentarium conficere teneantur. Dicitur quod omnis homo heres institutus inuentarium facere teneatur, si potiri velit beneficio, l. si. C. de in. delib. Vnde Rex heres institutus ad idem teneatur. Iaf. in d. l. si. col. 2. in prin. C. de in. de lib. & etiam miles, gl. in d. l. si. in prin. minor etiam, licet restituatur in integrum aduersus omissionem inuentarij, dummodo probet hereditatem esse damnosam. Bal. in d. l. si. in prin. col. 2. & ibi Iaf. Rol. d. tr. ac. 1. p. ver. quinto quæro, non tamen si minor sit iuris peritus, vt ibi. d. ver. sexto quid, & mulier ad idem teneatur. Bal. in d. l. si. in princ. 2. q. vt q̄ mittitur ventris nomine in possessionem bonorum mariti. Rol. ibi. ver. nono, & etiam rusticus, licet si existat in locis ubi non potuit consistere peritiores, ex clausula, si qua iusta causa, restituatur aduersus omissionem inuentarij. Rol. ibi. q. 10. & etiam fiscus, licet restituatur in integrum aduersus eius omissionem, §. penult. auth. de her. & falc. quando scilicet succedit vt hæres, secus

si succedit in bonis vacantibus. Rol. ibi. q. 11. & etiam ecclesia succedens, vt hæres, licet restituatur in integrum aduersus eius omissionem. Rol. ibi. quæst. 12. & etiam heres ad instantiam fideicommissarij, licet non secundum formam d. l. si. sed tantum teneatur facere aliquam descriptionem, & etiã usufructuarius. Rol. ibi. q. 19. & etiam fideicommissarius vniuersalis, vt ibi. d. q. 20. & etiam executor vltimæ voluntatis si est datiuus, vel legitimus secus si testamentarius. Rol. ibi. q. 21. vt nec executor qui loco hæredis habeatur, nec executor datus in redēptionē captiuorum Rol. ibi. quæstio. 22. 23. nec institutus grauatus ad distribuendum omnia bona inter pauperes, Rol. ibi. quæstio. 25. bene tamen episcopus executor vltimæ voluntatis. Rol. ibi. q. 24. & pater datus tutor filio impuberi emancipato, vel curator, & si hæres est filij. Rol. ibi. quæstio. 27. 28. & vxor retinens bona mariti pro dote restituenda. Rol. ibi. quæstio. 31. vt & confici debet de bonis accusati de crimine. Rol. ibi. quæstio. 32. & filius datus curator patri curatore egenti, & creditores missi in possessionem bonorum debitoris, & agnoscens bonorum possessionem. Rol. ibi. quæst. 33. 34. 35. & usufructuarius omnium bonorum faciendo aliquam defectu priorem, licet non secundum, d. l. fin. Rol. ibi. q. 36. & curator datus bonis Rol. q. 44. & curator datus hereditati iacenti. Rol. ibi. quæst. 47. & heres defuncti qui cessit bonis. Rol. ibi. q. si. & clericus, vel sacerdos si est heres institutus. Rol. ibi. quæst. 16. & curator datus bonis, Rol. ibi. quæst. 44.

Limitatur, vt pater qui habet usufructum in bonis filij inuentarium facere non teneatur, cum dicatur tantum legatarius. Rol. ibi. q. 26.

Secundo limitatur, vt pater de bonis filij arrogati inuentarium conficere nõ teneatur. Rol. ibi. quæst. 29. nec filius qui solum legitimam accepit, vt ibi. d. quæst. 36. nec curator datus ad litem. Rol. ibi. q. 45. nec curator datus ad vnã rem tantum, nec ad prædia tantum administranda, vel ubi non expedit quia exiguum sit patrimonium, vt ibi. d. q.

Paris Secunda.

Cc 46.

46. 48. 49. nec qui succedit in bonis vacantibus. Rol. ibi. q. 50. nec patronus, nec qui ex pacto capit hereditatem. Rol. ibi. q. 51. 52.

Declaratur, vt pendente restitutione in integrum, cessare debeat executio. Rol. ibid. q. 7.

Sunt & alię persone que inuentarium facere tenentur, scilicet descriptionem bonorum, licet non ea solemnitate qua heres.

Et primo, episcopus, tempore adeptus dignitatis inuentarium facere debet de rebus quas ex patrimonio, vel alio titulo acquisit, ne sub vmbra patrimonij vsurpet bona ecclesie, patii, tr. de vsur. 2. p. q. 9. num. 11. Rol. ibid. q. 13. & etiam canonici mortuo priore, vel episcopo, & economus mortuo episcopo. inuentarium de bonis ecclesie facere tenetur. Rol. ibi. questio. 14. & episcopus de rebus ecclesie suis, vt ibi d. q. 15. & hodie omnis beneficiatus, tenetur facere inuentarium bonorum ecclesie sue ex Constitut. Sanctissimi Sixti V. & eius exemplum Romę, & ad Archiuum episcopale transmitti sub forma ibi tradita, & etiam Rector hospitalis, vt ibi d. q. 18. & Thesaurarij, factores, publicani, negotiorum gestores, & omnes qui aliena negotia administrant, & procurator societatis vel ad negotia, Rol. ibi. q. 37. & tutor bonorum pupilli, etiam tutor honorarius datus causa notitia, idem ibi. q. 38. 39. & tutor datus loco absentis, & etiam ad vnum articulum idem ibi. q. 40. 41. Coadiutor & actor, idem ibi q. 42. 43.

Hęc de inuentario, & per consequens de primo capite, vel officio heredis.

Secundo loco, principaliter heres tenetur quandoque bona conferre. Pro cuius rei intelligentia aduertendum, quod collatio est aliam in communem parentis defuncti bonorum acervum, ex qua legitima debetur eorum profectiorum in bonorum, que affectis effecta erant, vt cum alijs tanq. heres succedat, vel quod collatio est bonorum propriorum cuiusdam generis, cum hereditarijs facta inter succedentes pro portionibus, distinguendis vna confederatio; collatio enim solum procedit respectu bonorum ascendentis

ex quibus legitima portio ei debetur qui ad collationem aliquid afferre debet, non enim quilibet heres cõfettere tenetur, non enim extranei alicui succedentes conferre tenentur, l. si. C. com. vtr. iud. nec enim ascendentes succedunt descendens. Bal. in l. quoniam nouella. C. de inoffestam. l. si in l. si emancipata, nu. 28. C. de collat. cum communi, nec quando collaterales succedunt collateralib. D. & in l. si emancipati, C. de collat. nec si filij succedant cum extraneis. l. si in d. l. nu. 25. sed tantum cum descendentes ascendentibus, ijs tamen concurrentibus, primo, q. succedant ex capite vnde liberi, si enim ex eo capite exclusi, succedant vnde agnati, vel vnde cognati, non habet locum collatio, secundo, requiritur, vt isti descendentes sint in primo gradu, vel in eius locum succedant, & nullus eos antecedit, alias interueniente inter eos, disparitate gradus, non habet locum collatio, vnde si pater habens filium in potestate, habeat ex eo nepotes, & instituat filium in vna vicia, & nepotes in vnde cum non habet locum collatio, quia nepotes poterat prateriri ab auo, filio primum gradum tenente, & ideo videntur venire vt extranei, tertio, requiritur vt ijs descendentes succedant titulo vniuersali; non autem particulari, vt legatarij, ad hoc vt conferre te neantur, ita l. si emancipati, num. 30. 32. Et ita omnes liberi conferre tenentur, vel qui eorum locum tenent, vel sui sint omnes, vel emancipati, vel sui cum emancipatis profecta in ipsos a parente masculino vel femina cui ab incesta tuo succedere volunt. l. vt a liberis, cū seq. C. de collat. & etiam si is testatus sit, nec expresse dixerit se velle vt aliquis eorum non conferret quæ ab eo in ipsos profecta essent, si etiam sit pater per adoptionem, vel arrogationem, l. vt a liberis. C. de collat. auth. ex testamento. C. eo. §. illud; quoque auth. de triente, & sem. l. 1. §. is quoq. ff. de collat. bo. & etiam filij illegitimi, & legitimi, in euentibus in quibus, vt supra, debetur eis legitima in bonis parentum, requiritur praterea vt ijs qui habent conferre legitima portio debeatur, & vt descendens non autem vt ascendens, quique primo gradu vt supra sunt.

sunt constituti, vel eius locum ingrediantur, vt nepotes mortuo filio in potestate existente, oportet praterea vt profecticia sint bona quæ sint conferenda, cum castrensia vel quasi non sint in acervum afferenda, sed propria sint eius qui illa sic acquisiuit pleno iure l. §. nec castrens. ff. de collat. bo. & hodie nec aduentitia l. si. C. de collat. oportet praterea ad hoc vt bona sint conferenda, quod afferentis effecta sint, si enim bona ad defunctum spectabant veniunt in acervum hereditatis, non autem vt propria conferuntur, l. filia licet vbi gl. C. de collat. l. certum, C. de collat. oportet praterea vt in bonis quis testatoris succedat ad hoc vt collatio procedat, si enim quis ab hereditate defuncti abstinere velit, contentus ijs quæ in vita de bonis defuncti in ipsum profecta sunt, non tenetur ea conferre, poterit tamen petere si quid insuper in dotem, vel ad nuptias, vel ex huiusmodi causa a tali parente fuit ei promissum, nisi promissio, & ante donata inofficiosa sint alijs descendens ex eo quod eorum legitimas tangant, nam quo ad id in quo inofficiosa fuerint non poterit ea exigere, l. pen. & si. ff. de collat. dotis l. 2. §. si tres, ff. de collat. bon. l. ex causa, C. fam. hercisc. oportet etiam ad hoc vt collatio locum habeat, quod aliquid confectatur a parente titulo heredis vniuersalis, non autem solo titulo legati, sic. n. id consequi possit, vt supra, de acervo hereditatis, nec tenetur illud conferre, l. a patre. l. filiam. 2. C. de collat. l. si pater, ff. de collat. dotis. Vnde si descendens institutus fuit minus quam in legitima sibi debita, & agere velit ad supplementum legitime, tenetur computare si quid eorum que sunt supra enumerata, ei a parente in vita fuit donata scilicet profecticia, modo tamen de quo infra, q. si integram legitimam suppleat, nihil petere in complementum potest, sed si non impleat, solum exigere potest id, q. computatis quæ sibi in vita fuerant donata, ad complementum defuerit, l. quoniam nulla, C. de inoff. test. iuncta, l. vt a liberis, C. de collat. & habetur in l. omnimodo, §. imputari, l. si quando, §. & generaliter, C. de inoff. test. similiter, vt supra, si de-

fundus dotem dederat, vel aliud ex ante dictis in vita donauerat, & in eo solo heredem instituit filium vel filiam, qui id acceperat valida est institutio, & si id compleat integram legitimam ipsi debitam nihil amplius petere potest, si vero non compleat agere tantum potest ad eius supplementum, glo. in l. 3. §. sed vtrum ff. de minoribus, sic si filius heres vniuersalis instituitur, sed graueretur restitueret hereditatem alteri, licet inde detrahare possit legitimam sibi debitam in qua nullum apponi potuit grauamē, tenetur tñ in ea computare si quid profectitium in vita a parente est ei donatum, Similiter si parens ita in vita filio aliquid donauit, vt nisi parentis morte confisteret, vel legatum ei relinquat, exheredetur aut pratereat, tenetur etiam huiusmodi donationes, & legata computare in suam legitimam portionem.

Compenfatio vero in legitima in casibus predictis locum habet etiam si filius cum extraneis succedat in bonis parentis defuncti, collatio vero solum locum habet comparatione aliorum descendens defuncti quibus legitima portio in bonis illius debetur. Et sicut filij computant in legitima sibi a parentibus debita, ea omnia quæ supra sunt explicata, ita nepotes, parentibus proprijs mortuis, vt supra est dictum, cum per stirpem succedant auis in legitimis sibi debitis, representando personam suorum parentum, vnde computare debent tum quæ parentes proprii acceperant, tum quæ ipsis ab auo donata sunt l. quoniam nouella, C. de inoff. test. hac tamen distinctione adhibita quo ad donata nepoti, vel nepri viuente matre, vel ab auo materno viuente matre, si enim ab auo data sunt nepoti intuitu non patris, sed ipsius nepotis, tunc si pater eius nepotis succedat auo, non tenetur illud conferre, nec in legitimam suam computare, l. auus, ff. de iud. sed si contemplatione patris est datum nepoti, tunc pater tenetur id conferre, & computare in suam legitimam quæ in bonis talis patris sibi debetur, l. dotē dedit, ff. de coll. bo. l. profecticia, ff. de iud. In dubio vero tenetur datum intuitu patris, si datum est ab auo materno. dd. l. u-

ibus, l. sed & si plures, §. in arrogato, ff. de vulg. Et nedom sui, sed & emancipati inter se, vt supra, conferunt profectitia ab eo data de cuius successione agitur propter æqualitatē in successione commendatam, & emancipati cum suis succedentes, & suus cum emancipato succedens, l. si. C. de collat. ex ratione, l. si fratres, §. idem papinianus, ff. pro soc. l. vt liberis, C. de collat. l. filia dotem, eo. l. i. in prin. ff. de collat. dot. l. dotis, l. filia dotem, l. filia licet, C. eo. de collat.

Collatio etiam hodie procedit licet hæres succedant diuerso iure Bar. in l. pater, ff. de collat. dot. Ang. & Ar. in l. si emancipati, C. de collat. l. pen. l. vt liberis, C. de collat. l. si. C. comm. vtr. iud.

Ideo autem collatio est introducta, vt æqualitas sit inter liberos, vel qui eorum loco succedunt, & vt communicata æqualiter diuidantur, d. l. vt liberis, quæ tamē æqualitas non est arithmetica iuxta scilicet quantitatem, sed geometrica iuxta proportionem quandam, ita vt collatis omnibus quæ conferenda sunt quilibet accipiat portionem secundum dispositionem testatoris, vel legis delatam, æqualitatem ad relictum referendo, verbi gratia, si vnus ex cohæredibus institutus sit in duabus vncijs totius hereditatis, alius in reliquis decem, reportatis omnibus cohæredendis in aceruo hereditatis quæ ita crescit, vnus duas vncias totius hereditatis, alius decem accipiet, & si æqualiter sunt instituti, æqualiter accipient, licet vnus plus conferat, quia plus à defuncto acceperat, vt ita qui sunt filij vnus patris, vel matris, vel auis nepotes quibus succedunt, æquales sunt inter se, accepta à patre communicando.

Hæc de collatione secundum se, & de personis quæ conferre tenentur, & qualitatem bonorum communicandorum. Quo vero ad res ipsas communicandas, de pluribus queri potest. Et primo an donata à parentibus filijs ob causam, vt ob dotem, conuiuiam nuptiarum, vestes ad nuptias, ob ordines suscipiendos, vel religionis ingressum, sint conferenda. In quo aduertendum, quod cum parentes dupliciter filijs donare possint, vt supra, loco suo est dictum, scilicet ex causa vt ex-

causis prædictis, vel vt à captiuitate liberentur, ad peregrinandum, vel vt officium aut dignitatem consequantur, secundo, ex mera liberalitate cum id non fiat ob filij necessitatem, sed ex liberalitate, siue id agatur ex amore peculiari erga aliquem ex ijs, vel ex obsequijs ab illo præstitis, vel ex precibus alicuius, Quo ad primum genus bonorum donatorum, sunt conferenda, & assumenda in legitimam portionem nisi parens contrarium exprimat, auth. ex testamento. C. de coll. §. illud quoque; auth. de triente & sem. l. i. ff. de donat. l. cum multe, §. sancimus, C. de donat. l. illud §. pen. & si. C. de collat. quo ad secundum genus, non conferatur, nisi vbi alius filius haberet conferre donata ob causam, vt æqualitas inter eos feruetur, d. §. pen. & vlt. de quo latius infra. Quo vero ad dotem datam vel promissam à patribus filiæ, conferenda est, & sumenda in legitimam portionem eius filię, nisi parentes qui eam dotarunt, expresserint, se velle integram dotem accipere in portionem de qua libere possunt disponere, eo enim casu nihil dotis filia tenetur cõferre, & ex reliquis bonis parentum accipiet integram legitimam portionem, vel si quid amplius ex eisdem bonis, deducta dote, ipsam cõtingeret; si tñ dos excederet portionem de qua patres poterant disponere, & sic esset inofficiosa alijs descendentibus tenetur conferre illud incrementum in cõem aceruum, vt inter oēs diuidatur. Couar. in c. Rainaldus, §. 2. in fi. de test. Et prædicta intelliguntur vbi velit filia habere partem in hereditate paterna, si n. dote contenta esse velit, & alijs sibi à parentibus in vita donatis, non tenetur eam conferre: Vbi vero vult succedere, & dotem conferre tenetur; astringitur, & conferre fructus dotales perceptos à tempore mortis parentis, in cuius hereditate succedere vult vsque ad tempus diuisionis, siue illa bona æstimata fuerint vel non l. filius, §. si. vbi gl. ff. de collat. dotis.

Quo vero ad donata filio ad nuptias, si mater det nurui, sponsæ vel vxori talis filij torquæ aureum, vestes vel alia ornamenta, computantur quia dantur conemplatione filij, & sunt conferenda, vt succed-

succedatur parenti ex cuius bonis venerunt l. vt à liberis, l. illam l. illud, C. de collat. l. quoniam nouella, C. de inoff. testam. & si prædicta sunt deteriorata quæ est vt æstimatio eorum conferatur, cum filius sic factus sit locupletior. Vestes vero & ornamenta à proprijs parentibus sponse donata sunt computandæ in dote, exceptis simplicibus vestibus quotidianis quibus vt consueuerat, quia hæc cum alimentis ipsi à parentib. collatis vsque ad matrimonium contractum, sunt cõputandæ.

Impensæ autem à parentibus factæ in conuiuijs, & festiuitate nuptiarum filij vel filię, non sunt conferendæ, quia ad parentes & eorum honorem spectat id efficere, l. i. §. nec castrense, ff. de coll. bo. nec pater tenetur computare hos sumptus in portione de qua libere potest disponere; Idem etiã iuris est de sumptibus quos patres faciunt in primo sacro filiorum suorum, & de conuiuijs quod fit quæ filia ingreditur religionem, vel filius promouetur ad doctoratum & in huiusmodi casibus, quando filius est sub patria potestate constitutus, & ab eo alitur, nec bona aliunde habet. Quod vero est datum filię ingredienti religionem, & patrimonium datum filio ad ordines sacros suscipiendos, est conferendum, cum sit datum ob causam, non tamen reditus ex eo perceptos vsque ad mortem parentum. Couar. in c. Rainaldus, §. i. nu. 7. de testam. Molina, d. tr. 2. disp. 238.

Si etiam queratur an impensæ quas pater fecit in alendo filio in studio, vel alia re addiscenda, vel libri ob id ei dati sunt conferendi. Dicendum est quod filius non tenetur conferre impensas à patre in studio pro eo factas, ar. l. quæ pater. l. ff. fam. hercisc. cum id cedat in cõmune reipublice bonum, nisi pater habeat alia bona filij, castrensia, vel quasi aduentitia ex parte matris, vel aliunde quæ sita, quia in dubio præsumitur pater sustentare filium de bonis ipsius filij. ar. l. æfennius, ff. de neg. gest. l. si. ff. de pet. her. Bar. rra. de duobus fratrib. nu. 16. Si tamen pater promiserit dotem filię, vel filio donationem ad nuptias, præsumitur matrimonij fauore de suo promittere, l. si. C. de dot. prom. possunt tamen parentes

alere filium in studijs, licet filius habeat propria, nec tenentur ea alimenta cõputare in portione de qua libere possunt disponere, & possunt etiam plus expedere pro vno in cibo vestitu equitatu, famulis, modo id iuxta rationem metas ex aliquibus circumstantijs fiat vt d. Nauar. in Man. c. 17. num. 160. & alimenta quæ sunt pro filijs in studijs gaudent priuilegio ita, vt ad quasi castrensia bona pertinere videantur; Si tamen pater dando alimenta studenti filio, & expensas faciendo, protestatus esset quod id computari deberet in legitima talis filię etiã aliunde bona non habentis, cõputabuntur in legitima quo ad id quod pater plus eo in studijs insumpsit quod domi fuisset insumpturus, cū pater gratis præstare filio alimenta deat si ea filius aliunde non habeat, ita habetur in l. q. pater, ff. fam. hercisc. Non tamen pater tenetur filium qui cepit studijs operam dare, sustentare in studijs, nec eo mortuo cohæredes de aceruo bonorum cõmunium, sumptus tamen quos filius ante mortem patris fecisset, nec soluti essent, de aceruo totius hæreditatis soluendi essent.

Quo vero ad libros, si empti sint ante mortem patris pro filio, ei tamen non traditi, vel donati, nec donatio ab eo acceptata, & tunc sunt diuidendi inter cohæredes etiam si filius esset doctor, quod si sunt ei traditi, & is erat doctor vel proximus doctoratui, ita vt cito esset id officium tractaturus, ad eum integre pertinet, si vero studia non perfecerat, conferendi sunt prout reperiuntur tempore mortis patris, ita vt si minus valeant quæ cum ei sunt dati, quod minus valeret, computetur inter expensas cum eo filio in studio factas, vel cedat in detrimentum bonorum patris, qui eorum fuit dominus vsque ad mortem, & si excreuerunt, id plus accrescat hereditati patris, & non filio. Molina. d. tr. 2. disp. 239.

Si item queratur, vbi parentes expenderint pro filij peregrinatione, vt eum à carceribus liberarent, pro eius delicto, & huiusmodi an sit conferendum. Resp. non esse conferenda, cum pater ex pietate ad id teneatur l. liber captus, C. de capt. Bar. in l. stichus, ff. de pec. leg. nec parentes

tentur id accipere in partem bonorum de quibus libere possunt disponere, & idem si pro eo expenderit in hostilium, nisi in prædictis constet parentum animum fuisse ut filius id in legitimam suam acciperet, d. l. liber captus. Bart. loco cit. & si in vita parentum aliquid horum non est solutum, de filij legitima est solvendum, nisi pater debitum id in se suscepisset, tunc enim solvendum esset de bonis communibus. Molina disp. 240.

Si ulterius queratur an quod pater in sumptis in militiam filij, vel ei emendo officium, vel dignitatem, vel expendit ut filius obtineret beneficium, ordines vel huiusmodi an sit conferendum. Respon. quod si id de quo agitur est vendibile de iure, vel ex principis permissione, vel transmissibile ad heredes, si officia illa data sunt à parentibus filio, vel aliorum precibus, conferenda est estimatio eorum prout valent tempore mortis parentum, sed si hæc à parentibus filio data non sint, sed pecunia qua illi assignantur, tunc pecunia tantum illa est conferenda. l. omnimodo, §. imputari, C. de inoff. testamen. l. illud in princip. C. de collat. Si vero id non est vendibile, ut beneficium, gradus & huiusmodi, nec transmissibile ad heredes, filius non tenetur illud, vel eius estimationem, vel sumptus quos parentes insumpserunt in procurando illud filio, conferre, nec computare in suam legitimam, sed habet illud suum proprium l. omnimodo, §. imputari, C. de inoff. testamen. l. i. §. sed an id, ff. de collat. bo. Bart. in d. l. §. nec castrense.

Si adhuc queratur an filius teneatur conferre ea quæ male consumpsit; Respon. quod si filius non maiorem quantitatem insumpsit, quam pater eius probabiliter contentus esset ut in suam sustentationem, & honestas recreationes insumeret, etiã si aliqua ex ijs in ludo, vel aliter turpiter ut cum meretricibus, impenderit non tenetur id conferre, quia pater inuitus in his non est quo ad sumptus, licet in alium usum quam à patre sit destinatus expendit, nec hoc casu etiã meretrix vel lafor quod à tali acciperint, tenentur restituere; & idem si pater sit eius,

naturæ, ut licet nolit eum sic male insumere, postquam tamen est insumptum, nolit eum teneri restituere sciens se fragili pecuniæ administrationem commisisse; si tamen voluntas absoluta patris esset, ut sic non consummeret, teneretur conferre, raro tamen evenit ut pater sic velit, nisi summa sit magna quam sic expendit, si tamen summa sit expensa magna sit attentata patris qualitate, & alimentorum sine, filius teneretur eam conferre, licet constaret patrem id remittere, nisi id acciperet in portionem de qua libere potest disponere, vel nisi fratres tantumdem inordinate consumpsissent, quia sic locus esset compensationi, ut d. Molina d. tractat. 2. disp. 142. Sic si vnus ex fratribus debitum contraxit post mortem patris, non est solvendum de communi, nisi contractum sit ratione communis utilitatis vel societatis, & in communem utilitatem profectum, ut nec dos debet solui de communi nisi sit versa in communem utilitatem, & idem de condemnatione soluta per vnum post mortem patris, ut d. Silu. peculium, 2. q. 16. & 25.

Si præterea denuo queratur an donata à patre filio sint conferenda. Respon. quod donatio simplex facta à patre filio emancipato est conferenda, l. vt à liberis in fi. C. de coll. Si vero fiat à patre filio in potestate existenti situe statim valeat, siue patris morte confirmetur, non est conferenda à filio, nec proinde assumenda ab ipso in legitima eius porcione. Excipitur vero vbi pater statuerit, quod conferretur, modo id statuerit quando donabat, vel antequam donatio confirmaretur, secus si postquam est effecta firma & irrevocabilis, secundo, excipitur, quando vnus filius tenetur conferre donationem ob causam, vel simplicem, tunc enim nedetur inæqualitas, hæc etiã est conferenda, si tamen primo vna donatio esset facta ob causam, & huius duplex, simplex & ob causam, ob causam facta tantum conferre teneretur, ut æqualitas seruetur, l. illud §. penul. & fi. & ibi glo. vltima C. de collat. Couar. in cap. Rainaldus, §. 2. nume. 6. de testam. similiter donatio simplex facta à matre, vel auis materna, vel a via paterna est conferenda, exceptis casibus.

libus duobus proxime exclusis iurib. cit. & docet Molina, d. tr. 2. disp. 243. vbi in principio declarat quando donatio à patre filio facta, valeat vel ne, de quo dixi sub. c. de donat. Quod si sit donatio remuneratoria facta à parentibus erga liberos pro obsequijs sibi magnis præstitis, vel eorum industriam qua multa acquiescere, vbi alij filij paria non fecerunt, sic enim pares esse debent; In hoc euentu si quid parentes donant vni ex filijs qui ita meruit, non tenetur illud adducere ad partitionem bonorum, Bar. in tracta. de duobus fratribus, & in l. i. §. nec castrense, ff. de collat. bo. Couar. in c. cum in officijs, num. 11. de testamen. Navar. in Man. cap. 17. num. 144. Silu. peculium 1. quæstione 19. cum hæc donatio sit obmerita, & ita remuneratoria, & gratitudinem præferens, modo donatio non sit excessiua supra merita, & facultates; & si constet de meritis is tutus est in conscientia, etiã si donatio sit debita solum ex honestate morali, & hæc donatio, ut æs alienum deducenda est ex toto aceruo, & non ex parte tantum de qua pater potest libere disponere, ut d. Molina, d. tract. disp. 244.

12
Diuisio
qualiter
inter fra-
tres sit hæ-
da attetis
diuersis
circustan-
tijs.

Si adhuc instetur, & queratur qualiter bona sint diuidenda inter fratres, vbi vnus est negotiatus, & in similibus euentibus, & ita an omnia sint communicanda, vel ne. Responderetur quod aut de hac re loqui possumus de eo, quod actum est patre viuente, & tunc si filius negotium gessit cum pecunia patris, eo casu aut lucrum totum prouenit ex ipsa pecunia, remota eius opera, vel ex sola industria filij, quia bona illa non erant fructifera, vel illis pater non esset negotiatus per se vel alios, vel prouenit partim à pecunia patris partim ab industria filij, in primo casu totum lucrum est patris, in secundo totum filij, nec communicandum, in tertio, est diuidendum per partem quantitatem pecuniæ, & industria filij arbitrio viri boni, & prudentis, & in dubio est diuidendum, quia pecunia censetur profectitia, & industria aduentitia, & sic inde quæsitum proprium filij, & sic quo ad eam partem nequaquam communicandum, ita Barto. in

tractat. de duobus fratribus in principio in l. prima, §. nec castrense, ff. de collat. bon. Navar. in Man. numero 144. 148. 161. deductis tamen expensis in eius alimentis factis, nisi id lucrum patri donauerit, ut dicit Molina d. tractat. 2. disp. 234. Quod si pater mortuus est, & vnus ex fratribus viuens in communione aliorum cum pecunia hæreditaria negociando lucratus est, sic distinguendum, quod si id fecit nomine communi erit communicandum, si proprio non communicabit, l. titium & mæuium. §. alterum, ff. de administ. tut. quod procedit pro rata industria, & pecuniæ, ut supra, & etiã si non sit tutor, vel curator aliorum fratrum, quia sic est communicandum, cum pecunia sit communis, licet nomine proprio egerit, secus tamen si lucratus est ex pecunia emptionum iteratarum, & nomine proprio, id enim erit eius nec communicabit, quia pecunia redacta ex pecunia communi, ex industria alicuius, non est communis, ut supra, & idem si in prædictis, quis negotiatur nomine ecclesiæ, vel minoris, l. si vt proponis. C. de rei vendic. tertio fallit, si inita sit inter fratres societas omnium bonorum, sic non communicantur omnia quæ sita quomodocumque, labore, officio, negotio, dono, legato, hæreditate, stipendio militari, & huiusmodi l. qui stipendia, C. de procur. vt & debita & damna etiã condemnationum si ob societatem sint facta, non autem si ex maleficio alicuius, quia is tenebitur tantum, l. si fratres in principio, & §. si ff. pro soc. presumitur vero contracta talis societas cum expresse pacto contrahentium sit l. i. ff. pro soc. l. ea vero. eod. vel si societas sit facta in omnibus lucris, & damnis indifferenter. Bal. in l. si patruus, C. comm. ver. iud. Dec. in cons. 304. 2. vol. Tacite si fratres per decennium post mortem patris, si simul vixerint, modo omnia lucra & damna communicant, & rationes expensarum non reddiderint, & omnes maiores sint viginti quinque annis, quo casu etiã dotes communicantur, non tamen lucrum ex furto factum. Bar. & Bald. in d. l. si patruus, C. comm. ver. iud. Dec. in cons. 68. 1. volum. si vero vnus

fit maior alius pupillus non contrahitur talis societas, l. & in conductioibus, ff. pro soc. l. qui ad certum, ff. loc. Si vero maiores communicant tantum questus vnus artis, in illo solum presumitur contracta societas, & vbi adest societas omnium bonorum non respicitur quis plus lucratus sit vel ne, sed omnia communicantur; vbi etiam vnus tantum est negotiarum non autem pupillus, probabile est quod qui est lucratus salariam saltem habere debeat ad instar tutoris, vt & tenetur ad interesse pupilli si male administravit, consentit his Siluest. verbo. peculium, 2. questio. 3. 4. 5. Quod si nescitur cuius nomine quis sit negotiatus, si continuauit negotium consuetum cum fratre defuncto, superstitionibus eius filijs cum substantia indiuisa, vbi non est contracta etiam societas, videtur egisse nomine communi, ar. l. nam & seruus, ff. de neg. gest. si vero egit negotiationem insolitam, presumitur nomine proprio egisse, si aliud non appareat, vt d. Barr. in d. l. si patruus, nisi fuerit tutor, quia tunc vt supra, presumitur egisse nomine communi, & vbi pecunia & communi nomine quis negotiatur lucrum & damnum sunt communia si exercuit consuetam negotiationem, secus si insolitam, quia sic ei est imputandum. Barr. in l. titius, ff. de adm. tut. Silu. d. verbo. q. 17. vel si tutor, quia potest lucrari pupillo non autem damnum irrogare, nisi id fiat seruatis seruadis, de quibus tr. de tutore, Deodante, dicitur, & idem si sit minor.

Pari ratione, si queratur an emptum ex pecunia communi, vel redactum ex communi, sit commune Resp. quod si emit nomine communi est commune, altero tantum habente, l. si ego, ff. de neg. gest. si nomine proprio, si ex pecunia propria est proprium & non commune, si vero ex pecunia communi, & emit nomine proprio est proprium quod emit, tenetur tam se reddere pecuniam respondentem fratri, nisi sit tutor vel curator fratrum, quia si res sit communis, l. 2. ff. quando ex facto int. sed si dubitatur ex qua pecunia emerit, presumitur quod ex propria etiam si non sit artifex, l. si de mptus, C. de arb. tut. si etiam dubitatur

cuius nomine emerit, censetur in dubio emisse nomine proprio, l. magis de solut. Vbi vero maior administravit bona minoris communi nomine, tenetur hie ratificare per eum vtiliter gesta, l. Pomponius, ff. de negot. gest. non tamen male, imo maior damna ei illata dolo, vel lata culpa, emendare ipsi ex proprio tenetur pro rara l. heredes, §. non tantum, & §. item culpa, ff. fam. hercisc. l. eorum, tamen est commune si pecuniam communi nomine administravit, l. socius socius, ff. pro soc. l. cet minor non approbet damna illata communioni, nec damnum compensatur cum excessiuo lucro in alia re, sed maior id sibi imputare debet, l. non ob eum, cum sequent. ff. pro soc. sed si pecuniam communem proprio nomine administravit, secus est, l. si vnus, §. si vnus, ff. pro soc. potest tamen minor agere ad interesse quod hac pecunia non sit administrata nomine communi glo. in d. §.

Quod si frater habet cum fratre hereditatem indiuisam & societatem simpliciter omnis questus scilicet, non tenetur tamen communicare lucra prouenientia ex officijs publicis, & meritis personarum, sed solum prouenientia ex patrimonio & mercatura, l. cum duobus, §. si fratres, ff. pro soc. nec etiam communicantur legata, donationes, vel hereditas vni delata, l. coiri, §. 1. 2. ff. pro soc. quia quod prouenit ex meritis personarum dicitur peculium quasi castrense, l. si C. de in off. testam. sic sentit Spec. tit. de iudic. §. sequitur. Ver. quid si alter. Barr. in d. l. si patruus, & si dotatur filia vnus fratris debet computari in eius portionem, si ex bonis communibus id est actum, & idem de alijs expensis factis prouilitate vnus tantum, vt ibi d. Spec. quae intelliguntur modo non sit inita societas omnium bonorum, quo casu, vt supra, omnia communicantur, & hac maxime locum habent quando vnus eorum est impubes, vel filij fratris impuberes, quo casu non potest dici contracta societas, vt supra, nec presumitur donatio, maxime si & alter habet filios, cum non presumatur velle suis auferre, & dare alijs. Bartol. in d. l. si patruus.

Quod

Quod si duobus fratribus simul manentibus post mortem patris vnus de fructibus laborum suorum posuit in communi, alius non, fructus extantes sunt sui, nisi in eis sit contracta societas, si vero sunt consumpti, si simul conuuebant non habetur ratio illius excessus, si autem non erat inter eos conuuiendi societas, vt quia vnus erat minor, monachus, vel furiosus, quo casu non contrahitur societas, tunc impensa facta pro alimentis non imputatur inter fratres, nisi protestetur quod non intendit donare, l. nescenius, ff. de neg. gest. vel nisi reditus communes sufficiant ad alimenta, & is conferuet fructus, vt plus vedat, vel si ex naturali charitate non tenebatur alere, sic enim non presumitur suum donare. Bal. in l. filiar. C. fam. hercisc. Barr. in l. cu duobus, ff. pro soc. & idem si qui fecit impensa erat pauperior, not. in l. alimenta. l. nescenius, ff. de neg. gest. vbi Bald. vnde si vnus rusticus pauper multa propria posuit in domo pro alimentis, potest in diuisione id repetere, quando aliti non posuerunt operas correspondentes alimentis: vt dicit Bal. in l. si paterno. C. de neg. gest. in l. idem. C. de locat. modo in eis non sit contracta societas conuuiendi. Sic si vnus ex fratribus posuit lucra sua pro reparatione communis patrimonij, vel emit animalia pro colendis agris communibus id potest repetere, l. ex duobus, ff. de neg. gest. Bal. in d. l. filiar. C. fam. hercisc. modo emerit ex eo quod communicare non tenebatur ratione communis patrimonij, vel aliter, secus si emit ex lucro communicado, casibus, de quibus supra, quia sic communia sunt communia, vt proximè dictum est. Quod si duo fratres habentes hereditatem indiuisam simul viuunt in eadem mensa nulla contracta societate, & vnus lucratur quia artifex est, vel mercator, id lucrum erit eius praeipuum, nisi is absens fuerit & alij laborauerint, & expederint in colligendis fructibus communibus, quia tenebatur contribuere ad expensas illas, & prestare eis salarium congruum pro laboribus arbitrio boni viri; & si expenderunt pro conseruatione patrimonij communis, illud deducunt in diuisione, sic si vnus ex fratribus expenderit in militia,

vel nuptijs suis, vel filij, id deducatur de eius portione non de bonis communibus. l. filia. §. idem scribit ff. fam. hercisc. nisi inter eos initum sit pactum, quod id esset commune. Bart. in d. l. 1. §. nec castrense. & similiter si dat doré filia, de eius portione est danda, nisi aliter conuentu sit, vel nisi viuat anus, quia tunc ab eo est danda, l. profectitia, ff. de iure dot. Vbi vero fratres socij sunt omnium bonorum, si vnus pmittit aliquid sub poena, & alius contrauenit, neuter eam incurrit. Bal. in d. l. filiar. C. fam. hercisc. & si sunt socij omnium bonorum alter tenetur contribuere alteri filiam dotanti, & illi militanti, non autem si sunt socij simpliciter, id est omnis questus; & similiter si vnus dotauit filiam alterius scientis, & patientis, alter tenetur contribuere si osum sunt socij, alias si non sunt socij potest id repetere, vt qui vtiliter eius negotium gessit. Quod si filius spiritus cum legitimo societatem contrahit patre viuente omnium bonorum, si legitimus premoriarum post mortem patris, hereditas eius ad spiritum transit. Bal. in l. 1. C. pro soc. & in tantum in societate omnium bonorum, oia communicantur, quod si vnus ex fratribus, vel socijs communicauit alij lucrum vsurarium, episcopus potest compellere fratrem ad restitutionem vsurarum, l. quod enim, ff. pro soc. Bal. loco cit. Quod si vxor alterius fratris lucratur, si laborauit in agris, vt alij eius familiae, debet habere partem lucri, & diuidetur in capita, sed si exerceat aliquam artem, vt obstetricis, si ponebat omnia lucra in communi, & pariter vir contracta est societas, quam mulier cum viro contrahere potest. Bal. in l. si vxorem. C. de cond. inser. & sic lucra erunt communia, sed si tenebat lucrum separatim, vel aliter constabat quod nolebat societatem contrahere, tunc de operibus communibus, & obsequialibus, qui fiunt a mulieribus in domo, vt lectu sterendo, cibos coquedo, & huiusmodi, lucrum consequi non potest, cum operari teneatur in domo in qua recipit alimentum. Bal. in l. Gaio Scio. in fi. ff. de alim. leg. imò si defisteret ab his. ob artem exercendam, pars talis lucri deberet communi cari viro, & alijs fratribus arbitrio boni

viri,

virum, nisi haberet alimenta iure legati, & per consequens non teneretur operari in tali domo: ut dicit Bal. ibi. sed si ultra huiusmodi obsequialia exercendo aliquam artem lucratur, potest id sibi ut proprium retinere, & communicare non cogitur, quod facit ad cognitionem an, & quando vxor possit facere elemosynam; & quod dicitur de vxore, intelligitur etiam de filiabus alterius fratris, excepto quod acquirerent patri, & illud lucrum erit eis aduentitium. Quod si quis decedat relictis quattuor filiis ei aequaliter succedentibus, quorum vnus habet duos filios aptos ad labores, alij non; si post mortem patris coeperunt communicare bona & lucra, intelliguntur tacite societate contraxisse: ut d. Bald. in l. si patruus. C. com. vtr. iud. & ab illo tempore citra, quod ad bona exinde quaesita, diuisio eorum est fieri per capita. l. si non fuerint. ff. pro soc. filij tamen paruuli non habebunt equalem portionem cum patre, cum nulla bona communi carint, habebunt tamen sua salaria, quae dicto tempore essent consecuti si cum alijs mansissent tunc temporis, taxanda arbitrio bonorum virorum; quod si pater eorum moriatur, dissoluitur societas cum paruulis. l. adeo. ff. pro soc. vnde si eo mortuo non contraxerint aliam societatem habebunt partem patris, ut supra, & sua salaria; sed si societatem contraxerint cum paruulis, bona ab eo tempore acquisita diuidentur per capita, & non per stirpes, bona tamen eorum patris consequentur per stirpes. Quo vero ad fructus pendentes ex agris quos colunt, si boues erant communes, deductis expensis diuisio debet fieri in capita, & non in stirpes, detrahendo ex fructibus primo omnes expensas, quae si factae sunt aequali portione a fratribus, & nepotibus, aequali etiam portione debent deduci. l. fundus. ff. fam. ercisc. si etiam animalia sunt communia communicetur lucrum pro parte, pro qua sunt communia. l. per seruum. ff. de acq. rer. dom. reliqui vero fructus diuidantur per capita, ita quod quilibet habeat suam portionem, scilicet patruus, & nepotes, quia societas respicit capita operantium. Bal. in add. ad Bart. in tr. de duobus fratribus. Quod si frater

gubernat bona communia cum fratribus paruulis, non potest habere salarium, sed certa portio fructuum illi assignabitur. Bar. in l. eos. de tut. Silu. peculium. 2. per totum. qui licet in fine dicat, vbi vnus frater nullos habet filios, alius duos, qui laborat possessionem communem, fructus debere diuidi aequaliter, tamen quod supra est dictum, est aequius, nisi contraxerint omnium bonorum societatem, quia sic aequaliter diuident. Quod si vnus fratrum ponit pecuniam, alius operas, & res percat, si post operas praestitas res percat, res perit ponenti, & idem sentit in omni casu Silu. societates. r. q. 6. nisi pactum fiat quod periculum sit commune, ut ibi dicitur: de qua re actum est tract. de iuris. cap. de societate.

Quo demum ad modum diuidendi bona inter fratres, si res non sit diuisibilis, iudex illi vni adiudicabit, & alteri aestimationem, & reliquas difficultates circa diuisionem dirimet. §. quaedam. Instit. de act. §. familia. Instit. de offic. iud. l. item. Labeo. l. antepen. ff. fam. ercisc. l. 2. C. quae & quibus. lib. 10. l. 2. & 3. ff. fin. regund. Quod si in hereditate reperiantur priuilegia, & scripturae communes, si vni sint praelegata, illi sunt danda, qui tamen alij hereditibus publicum eorum transactionum dare debet, & cauere se in iudicio producturum originale, & extra, quoties cuique hereditum opus erit. l. Pomponius. in princ. & §. 1. ff. fam. ercisc. si vero nulli sunt praelegata, danda sunt maiori praestitis praedictis. l. si quae cautiones. eod. si oes sint pares, sunt danda aptior, modo mulier non sit. l. procurator. vbi Doct. C. de edil. & si in oibus pares sint, sortiri debent quibus proueniat, qui tantum sit eorum depositarius, vel deponi in aliquo monasterio. l. si quae. fam. ercisc.

Facta diuisione inter haeredes, cauere sibi debent iudice mandante, ut iniuriam sibi teneantur de euictione, & de aquando bona in tali euentu. l. haeredes. §. si. fam. mil. ercisc. quae cautio licet non praestetur, adhuc de euictione tenentur. l. si familia. vbi gl. & Doct. C. fam. ercisc. nisi contrarium in pactum deducant. d. l. vbi gl. ut nec tenentur de euictione quando testator viuens illis bona diuisit. glo. in d. l.

d. l. nisi quod euincitur minuat alicui legitimum quia suppleri debet, vel nisi constet de contraria mente defuncti. l. si cogitatione. C. fam. ercisc. quod si error in diuisione contingat, ut quia vnus non attulerit quod debebat, iudex iubebit illud emendari debere. l. si soror. C. de collat. Molina d. r. 2. disp. 245.

I 3 Tertio loco, haeres ex officio debet hereditatem adire, est autem adire hereditatem, velle eam, animo & facto, & suscipere ac agnoscere eam ut suam, vel eam acceptare, & profiteri se velle esse haereditem. §. fin. Instit. de haered. qual. Azo in summa. C. de iure delibe. & dicitur proprie aditio extraneorum, immixtio suorum cum sint quasi domini viuente testatore. §. extraneus. Instit. de haere. qual. l. in suis. ff. de lib. & posth.

Duplex est autem aditio, expressa cum verbis declaratur cum facto, vbi haeres se adire velle dicit, vel adiuisse, siue cogat a fideicommissario adire, quod potest, siue sponte adeat. §. in extraneis. Instit. eod. l. nam quod. §. qui compulsus. & l. cogi. §. generaliter. ff. ad Senat. consul. Trebel. l. cum qui. §. si. de acq. haer. Tacita, cum quis agit quae haeres solent nulla contraria protestatione praemissa. l. pro haerede. l. gerit. ff. eod. ut si iudicatus cum fisco iusserit eum adire. l. si ego. l. si seruus. l. si ex sua. de acq. haer. si aliquid accipiat ex voluntate defuncti haeredi. debitum. l. pro haerede. §. Papinianus. de acq. haer. vel si seruos hereditarios manumiserit. l. 1. C. de iure delibe. fecus si agat aliqua quae ab alio etiam non haerede fieri possunt, ut si subripuit rem hereditariam. l. cum bonis. de acq. haer. l. si quis extraneus. eod. si in inquilinus, vel custos habitauerit in domo paterna. l. 1. C. de rep. haer. si possideat rem, ut emptor, vel focus viuente patris. l. 2. C. eod. l. si pupillus. §. si in societate. ff. de acq. haer. quod si ea agat quae ab haerede, & alio fieri possunt ad conseruationem hereditatis, vel ob pietatem, si protestationem non praemittit, quod id non facit, ut haeres, pro haerde gerere se dicitur, alias non, ut si patrem sepeliuit ei iusta fecit, iumenta hereditaria pavit & distraxit, si fundos locauit, vel huiusmodi, ut salua res essent.

Aditio autem fit tantum hereditatis defuncti non viuente. l. 1. ff. pro haere. l. opinione. C. eod. & tota est adenda non pro parte, postquam est delata. l. 1. & 2. l. si quis. l. duo sunt haeredes. de acq. haer. vnde filius haeres institutus non potest repudiare hereditatem legitimam reuera. Castr. in l. haeres instituta. C. de impube. & ibi Cyn. cum sit vnica cum alijs bonis.

Adire vero hereditatem possunt, qui possunt haeres institui, modo contrahere possunt, vnde pupillus sine tutore adire non potest. l. more. de acq. haer. nec cui bonis est interdictum nisi cum auctoritate curatoris, si ob prodigalitem eis interdicuntur bona, non ob crimen. l. cum quidam. ff. de admin. tuo. l. Manichaeos. C. de haer. l. pen. ad leg. Iul. Maest. & pater nomine infantis haereditas adit, vel alius. l. si infanti. C. de iure delib. l. infantis. C. qui admitti. Sindicus nomine ciuitatis. l. 3. §. a municipibus. ff. de bo. posses. & si monachus haeres instituitur, hereditas deferitur monasterio sine eius aditione. Abb. & Io. And. in c. in praesentia. de probat. & mutus ac surdus adire possunt. l. mutum. de acq. haer. §. si. Instit. de haer. qual. per procuratorem tamen adire non potest. l. per procuratorem. vbi gl. de acquir. haered.

Aditio porro expressa fit, cum quis sine actuali possessione de praesenti, & non de futuro dicit se velle esse haeredem. l. cum haeredes. de acq. poss. l. si sorori. C. de iure delib. l. serui electione. §. 1. de legat. 1. vnde mutus scriptura se gerere potest pro haerede, vel etiam nuntius si scribere nescit familiaribus eius, qui non sunt illius consuetudinem; ipsius animum significantiibus, quod velit adire. l. nuntius. de leg. 3. l. oclauus. vnde cogn. Bart. in l. mutum. de acq. haer. potest tamen quis dicere, si hereditas soluendo est, adeo, sed nulla est aditio. l. cum qui duobus. §. si. de acq. haer. Metu etiam compulsus adire restituitur in integrum, nisi seruus sit, vel rogatus de restituendo, qui cogitur a iudice sine suo dano adire. l. si metus causa. eod. l. 3. §. inuito. de bon. poss. l. cum aliquis. C. de iure delib. §. 1. de haere. qual. potest & aditio fieri coram iudice, & sine eo, bonorum tamen possessio quae fit causa.

causa cognita, coram eo fieri debet. l. si. C. qui ad mitti. Non potest tamen adiri hereditas nisi sit delata. l. quando quis eam ad eundem potest consequi, ut si solus vocetur, vel post alios in is mortuis, vel repudiantibus, ita quod dum ex testamento adiri potest non succedatur ab intestato, & primo veniunt instituti, post substituti, tum coniuncti, & ab intestato proximo res. l. delata. de verb. sign. l. quando. de acquir. her. §. cum igitur. Instit. de bon. poss. l. quando. de acquir. her. l. 2. §. defertur. de bon. poss. sec. tab. l. unica. §. cum autem. C. de cad. toll. l. 2. ff. vnde cogn. potest & adiri tempore feriato, & sub fine vite, modo prescriptio non sit completa triginta annorum spatio. Guid. decif. 332.

Effectus demum aditionis est, ut aditione desinat esse hereditas, sed bona defuncti dicantur patrimonium heredis. l. 1. §. veteres. ff. de acq. poss. & proinde heres & hereditas representent defunctum, & eius ius & personam. l. hereditas. de acq. rer. dom. & excipere proinde actiones civiles experientia defuncti, & et eas mouere. l. unica. C. vt act. ab her. & cont. her. In criminalibus vero si lis coepta non est, poenales actiones non dantur contra heredem, nisi in quantum ad eum peruenerit, si vero lis est coepta, in solidum tenetur post agnitam hereditatem. l. in heredem. de calumniat. l. unica. C. ex dol. def. in quant. her. ten. & vterius tenetur in solidum creditoribus, & oneribus hereditarijs si inuentarium non fecerit, & legatarijs non tamen his ultra vires hereditatis, cum in lucro agant. §. heres quoque. Instit. de oblig. quae ex quasi contr. l. si. C. de codicill. l. si. C. de iure delib. non potest tamen conijci in carcerem, si ad id defunctus tenebatur, sed alia via est procedenda, nisi sit in mora, vel culpa. l. 1. C. qui bon. ced. poss. Inuentarium etiam quo ad effectum spiritualem non transit in heredem, quo vero ad robur contractus transit, & quod pertinet ad probationem iurata. Guid. Pap. decif. 414. & si creditor adeat hereditatem confunduntur actiones vtriusque. l. 1. l. si adulta. C. de her. act. nisi coactus sit adire, ut restituar, secundum, si conficit inuentarium, tertio, si dominium alicuius rei compe-

tebat heredi contra defunctum, haec enim non confunduntur. l. debitor. ff. ad Treb. l. si. §. & si praefatam. C. de iure delib. Bal. in l. si vxor. de bon. auth. iud. possid. effectus etiam aditionis est, ut testamentum irritum non sit nullo aduente. l. 1. in si. ff. de iniusto rupto.

Possessio etiam est tradenda heredi a iudice qui ostendit testamentum nullum vitium continens, nisi incontinenti quis probare intendat eum heredem non esse, alias mitti debet in possessionem. l. 2. & fin. C. de ed. diui. Adr. toll. & similiter ab intestato is de quo constat legitimum esse heredem, mitti debet in possessionem, & si plures tales sint, pariter mittendi in eam sunt. Quid si impubes in bonis patris, vel aui paterni succedat, & possessionem petat vel alius loco eius, & opponatur non esse filium, summatim id cognoscitur debet, & si verisimili coniectura constet eum filium esse, mitti in eam debet, dato fideiussore de restituendo si contrarium probetur; quae probatio differri debet donec is pubes sit, nisi vitius ei sit, id tunc probare. l. 1. & 3. per tot. ff. de carb. ed. l. 1. & 2. C. eod. quod intelligitur si petat solam possessionem, si enim etiam proprietatem poscat, causa est diligenter examinanda antequam in possessionem mittatur. l. 3. §. missum. de carb. ed. l. j. C. eod. Hoc etiam privilegium conceditur, si mater grauida maneat, & nomine veteris petat bonorum possessionem, licet ei opponatur illud esse adulterinum, vel eam non fuisse vxorem legitimam defuncti, modo verisimilis adsit coniectura, quod is sit legitimus filius defuncti. l. 3. §. si mater. ff. de carb. ed. l. 1. §. si ea. & §. generaliter. ff. de ventre in poss. mitt. & pupillus a li debet de illis bonis, nec tenetur restituere illa alimenta consumpta si probetur eum non fuisse legitimum filium, nisi & probetur id malitiose actum esse. l. si. vbi gl. C. de carb. ed. l. qui de inofficioso. de inoff. test. & si is est institutus heres a patre, non habet locum privilegium edicti carboniani. l. 1. §. Pomponius. l. cum sine. ff. de carb. ed. nisi quod ad dilationem controuersiae de statu usque ad pubertatem, si quis obijciat eum non esse filium. l. 3. §. quamuis. & l. de bonis. de carb. ed. & etiam ha-

14
Possessio
heredi ut
sit tradenda,
à quo,
& quada.

15
Hereditas
reputari
potest heres
& quando,
& eius effectus.

bet locum cum negatur filius matris, cui vult ex testamento, vel ab intestato succedere, vel quoniam negatur frater eius cui ab intestato vult succedere. d. l. de bonis.

Quod si controuersia heredi moueatur circa hereditatem, potest eam coram iudice petere. l. 1. 2. & 3. ff. de per. har. & dam de ea contenditur, legatarij non possunt petere legata a scripto herede, nisi praestita illi cautione, creditores tamen credita petere possunt a quocumque possessore sine etiam cautione. l. si. C. de per. har. & haec quaestio terminatur citatis citandis, & qui succumbit etiam ad fructuum extantium restitutionem cum re tenetur si inde sit locupletior factus, consumptos non si bonae fidei sit possessor, si malae etiam de perceptis tenetur & consumptis. l. item veniunt. §. item non solum. & §. fructus. cum seq. l. ff. de per. har. l. 1. & 2. C. eod. l. fructus. l. certum. de rei. vend. l. illud. ff. de per. heredi.

Quod si demum haeres putat hereditatem esse damnosam, potest illam repudiare. Est autem repudiare hereditatem, non esse eam adire in extraneis, in suis abstinere, & oportere repudiatio legitima sit quae multa concurrant. Primum, quod is de cuius hereditate agitur, mortuus sit. l. is qui haeres. §. si quis dubitet. de acq. hære. qui enim viuens bona repudiavit, post mortem adire potest. l. qui superstitis. de acq. har. Secundum, requiritur, ut sit delata, aliter non d. l. is qui haeres. §. si. Tertium, ut sit persona legitima quae repudiat, scilicet compos mentis, pater familias, maior viginti quinque annis, & suae potestatis. gl. in l. is potest. de acq. har. vnde furiosus, nec per se, nec seruum suum repudiare potest. l. qui seruum suum. eo. nec filius familias sine patre, nec pater sine filio ei delata, sed vtrique requiritur. d. l. is qui haeres. §. si. l. placet. eod. nec impubes sine tutore, vel curatore, nec curator sine pupillo, sed vtrique possunt, vel adhibitis proximis, & iudice in consilium repudiationis. l. impuberibus. l. necessarijs. eod. l. tutor autem. de bon. poss. l. potuit. C. de iure delib. gl. in l. tutor autem. de bon. poss. nec haeres grauat de ea restituenda, si substitutus eam adiri suo periculo poscat. l. quia poterat. ff. ad Tre-

bell. l. sed & si. §. planè. & l. cogi. eod. per seruum dominus repudiare potest. l. 1. §. seruum. ff. de succ. ed. procurator tamen sine domini voluntate non potest. d. l. §. vnusquisque. nec is qui se gessit pro herede, nisi ut minor restituat. §. extraneis. Instit. de her. & qual. l. si cur. l. si. C. de repud. her. nec qui ex parte adijt, alia partem repudiare potest. l. 1. & 2. l. si solus. de acq. har. nec si filius haeres institutus potest repudiare hereditatem, & retinere legitimam, ut nec id agere ab intestato, ob ius succedendi indiuiduum. Abb. in c. Raynuntius. ad fi. de testam. & Guil. Ben. ibi. verbo, si absque. 2. nu. 48. usque ad 56. nisi certa res titulo institutionis ei legata sit, vel nisi prius habeat certabona ex contractu, potest enim reliqua repudiare. Aret in cons. 160. col. 16. Ias. in auth. vnde si parès. 2. p. C. de inoff. test.

Repudiatio fieri potest verbis, & re, verbis, ut si dicat, se repudiare, nolle adire, re, si hereditatem patitur ab alio ut herede occupari, vel si post cognitam eam delatam, intra annum non adeat nec repudiarit, & post annum moriatur, id ius non transmittit, si tamen viuat, temporis diuturnitate non submouebitur, nisi intra tempus sibi a iudice assignatum non adierit, vel repudiarit. l. recusari. de acq. har. l. restituta. ad Treb. l. cum antiquioribus. l. quoniam. C. de iure delib. l. licet. C. eod. l. si curatoris. eod. tit.

Effectus repudiationis est, ut alius vocetur, nisi repudians ex alio capite veniat. l. 2. ff. vnde legit. l. quoties duplici. de reg. iur. l. in plurimum. de acq. har. l. legitimam. l. postquam. ff. de per. her. cum distinctione tamen de qua in l. necis. §. haeres. l. illud. de acq. har.

Secundus effectus, quod repudians liberatur ab omnibus creditoribus hereditarijs. l. si pupillus. 1. & 2. l. pen. & si. de acquir. heredi. l. si is qui bonis. eod.

Repudiatione facta non datur reuocatio, cum renunciatis in eo habeatur promortuo. l. 1. C. quando non pet. par. l. 1. & 2. C. si vni omni haeres. nisi minor sit qui restituitur, dictis legibus. & l. 1. C. si minor ab haere. secundum tempus. l. si. C. de repud. haered. & formam. auth. si omnes creditores. C. si minor ab haere. §. ad haec quo-

quoque, auth. vt sponfal. larg. potest tamen filius suus sine restitutione reuocare abstentionem in vita, si non moriatur ante reuocationem, modo intra triennium reuocet; & res sit integra; res ab alio non agnita; Guil. Ben. in d. c. Raynuitius. verbo; mortuo itaq; 2. nu. 127. cum seq. vbi nu. 144. notat quosdam exceptiones, quibus derogatum est. l. si. C. de rep. hær. Primò, si agat de hæreditate matris, vel lineæ maternæ, cuius repudiatio reuocatur tantum intra annum. Secundò, si questio sit de filio emancipato. Tertio, vt pater non possit repudiationem sui filij reuocare. Quarto, nec filio datur reuocatio, si renunciet suæ legitimæ. Quintò, nec reuocatur repudiatio, quæ inducit præscriptione. Sextò, nec si suo additus fuerit substitutus vulgaris. Septimò, nec si pater filium suum instituerit sub conditione, si voluerit. Octauò, datur tantum triennium reuocationi, quando repudiatio sit perfecta. Vltimò, triennium tantum datur filio suo, si superuiuat, non si moriatur, quia id ius hæredes non trahunt. Hæc de officio hæredis.

Quò ad alterum caput, quæ nam cõmoda hæredem consequantur, multa etiam dicuntur.

Primò enim honoratur titulo hæredis, quod honorabile est, cum inde vir bonus esse dignoscatur, vt suo loco est dictum.

Secundò, potitur bonis hæreditarijs, vt benemeritis de testatore.

Tertio, sit vt testamentum sustineatur, nec caducum fiat; ex non aditione hæredis, vt dudum est dictum, & si grauatur alteri restituere hæreditatem, detrahere & retinere potest quartam partem bonorum testatoris ex Senat. conf. Trebelliano; §. sed quia hæredes. Instit. de fid. hær. cum seq. ff. & C. ad Treb. c. Raynaldus. c. Raynuitius. de testam. & idem facere possunt hæredes ipsius quando restitutio est fienda post mortem eo pacto grauati, iurib. prædictis, si tamen institutus sit in tota hæreditate, vel in quota, non aut si quis sit institutus in re certa, vel aliqua quantitate, cum tunc legatarij loco sit. Couar. in c. Raynuitius. §. 1. nu. 10. de testa. Guid. Pap. decif. 466. Abb. in d. c. Raynaldus. in

ult. col. Quòd si testator expresserit, vt hæres in vniuersam, vel quoriam hereditatis institutus, retenta re aliqua, vt fundo, vel certa quantitate, vt mille aureis, reliquum restituat, si id vel integram quartam, vel amplius contineat; nihil vltius detrahere possit, nec actiones diuiderentur inter ipsum, & fideicommissarium pro rata; sed integre infideicommissarium tranfirent, quia quod maneret apud grauatum haberetur vt legatum; & ideo onus hereditarium non sustineret. §. si quis vna. Instit. de fid. hær. l. 1. §. si hæres. & §. si is. ff. ad Treb. si verò id valorem integre quartæ non attingeret, tunc grauatus detrahere possit supplementum ad integram quartam; & quò ad id solum diuidentur actiones inter ipsum & fideicommissarium; glo. in §. si quis vna. & §. si hæres. supra cit. Licet tamẽ hæres grauatus possit tempore restitutionis deducere trebellianicam, fideicommissarius tamen grauatus eandẽ tertio restituere, non potest eam detrahere. l. 1. §. denique. & §. inde Neratius. l. mulier. §. si ad Treb. Molina lib. 1. de primog. c. 17. nu. 30. si tamen hæres grauatus liberalitatem erga grauatum exercendo, eam non detraheret, potest fideicommissarius, vt rem sibi donatam eam detrahere. d. §. inde Neratius. vbi gl. & Doct. & vbi hæres eam non detrahit in dubio censetur eam velle donare, maxime si sit persona coniuñcta grauato, quia tunc indubitatum est.

Et licet extraneus non possit retinere portionem sibi relictam, & etiam deducere trebellianicam; sed vna debeat esse contentus, aut supplementum quartæ petere, si tamen filius, vel alius descendens rogatur hæreditatẽ restituere, cui debeat legitima in bonis ascendentis; si grauatus sit simpliciter, & statim eam restituere, potest habere legitimam tantum, vel trebellianicam, si verò grauatur eam restituere in diem, vel sub conditione, vt si sine liberis decesserit, potest statim a morte testatoris detrahere legitimam, & tempore restitutionis faciendæ etiam trebellianicam. Couar. in c. Raynuitius. §. 1. nu. 5. Molina d. c. 17. nu. 4. & idem procedit quando ascendentes in diem, vel sub conditione hæreditatẽ restituere gra-

16
Hæredis
cõmoda
qua.

17
Trebellia
nicam pos
sit detrahi
ab herede
quò, quò
& quò nõ
& quò in ea
imputent

grauatur, duplicem enim portionem deducunt. Couar. loco prædicto num. 6. qui & ijs euentibus cum descendentibus possunt deducere falcidiam, & legitimam, quando legata, vel fideicommissa particularia in diem, vel sub conditione sunt restituenda, licet id raro locum habeat, vt notat Molina d. tr. 2. disp. 187.

Prædicta verò limitantur, quando portio legitima hæredibus debita est dimidium hereditatis, in tra. Couar. in d. §. 1. nu. 6. quia tunc probabile est, quod deducatur falcidia, vel trebellianica.

Quòd si plures sint hæredes, quarta pars donorum testatoris à simul grauatis restituere semel tantum deducitur. l. 1. ad Trebell.

Sunt tamen multi casus, in quibus trebellianica non deducitur. Primò, si testator eius deductione prohibeat quod potest, vt de communi sententia testatur Couar. in d. c. Raynaldus. §. 3. nu. 6. de testa. Clar. lib. 3. sent. testamentum q. 62. & satis est, quod id exprimat verbis generalibus, quibus constat de mente testatoris; vnde citat Clarus, vt si dicatur, tota hæreditas restituatur, totum patrimonium, omnia bona, omnia & singula, quæcunque perueniant ad talem, pleno iure perueniant. Guid. Pap. decif. 537. Clar. loco cit. & etiam probabile est prohiberi posse filijs primi gradus, vt sentit Molina d. disp. licet multi contrarium sentiant.

Secundò, non habet locum in fideicommissis ad eandem partem, nisi & hæres esset causa pia. Couar. d. §. 3. nu. 7. Molina loco citato.

Tertio, non procedit si fideicommissum ita relinquatur, quòd alienari non possit. Molina ibid.

Quarto, si hæredi res certa sit pro trebellianica relicta. Barr. in l. iij. quartam. q. 4. ff. ad leg. Falc. vel si inter hæredem, & substitutum conuentum sit, vt vna restituerentur, lex enim est seruanda. l. filium quem habentem. C. fam. ercisc.

Quintò, nec si hæres iam portionem illam detraherit ex rebus restituendis, sed portio illa ad fiscum deuoluitur. l. rescriptum de his quibus, vt indignis. l. Paulus. ad Trebell.

Sextò, si princeps sit institutus, & gra-

uatus restituere, si nil ei nomine quartæ est relictum, non solet eam petere, & si ei prælegatum sit factum, quod sit minus quarta, supplementum non petit. l. si legatus. §. si ad Trebell.

Sextimò, qui coactus adiit cum periculo fideicommissarij, omne emolumentum amittit. l. ita tamen. §. qui suspectus. & §. si præceptis. l. nam quod. §. qui compulsum. ad Treb. l. cogi. §. merianus. eod.

Octauò, nec institutus gratia eius cui debet restituere. Bald. in l. post mortem. col. 4. C. de fideicom. vt nec si filius alicuius sit institutus, & pater rogatus ei hæreditatem restituere, illam non detrahit; licet reliqua quæ Senat. conf. Trebellianica sunt, in eo fideicommissis locum habeant, & ipse pater detrahat, si rogatus, & institutus sit. l. cum filio. de leg. 1. l. 1. §. si filio. ad Treb. Barr. in l. cogi. ver. si pater. eod.

Nonò, nec hæres grauatus de restituendo hæreditatem; quam testator tenebatur alicui reddere. Barr. & Iaf. in l. cogi. l. Marcellus. eod. modo eam detraherit testator, vt supra est dictum in initio.

Decimò, generaliter vbi non detrahitur falcidia, nec trebellianica. Barr. & Iaf. loco cit. is qui tamen non fecit inuentarium eam detrahet. Barr. in d. l. Marcellus. §. 1. Doct. in auth. sed cum testator. C. ad leg. Falc. & successor in patronata hæreditate pro quarta præsentabit. Guid. Pap. decif. 507. Nec etiam detrahitur vbi testator mandauit restituere plenam hæreditatem, vel quicquid ad eum pertinebat. Villalobos, verbo, fideicommissum. n. 55. cum communi. nec fideicommissarius eam detrahit secundo fideicommissario, nisi quando hæres primus eam non detrahit. Duran. de arte testat. §. caut. 28. cum communi.

Mittitur etiam trebellianica si testator velit hæredẽ certa re esse contentum; vel si in eam impulerit ab instituto percepta, amissa vel alienata. l. 3. §. res quæ ad Treb. nisi perierint abiq; eius culpa, vel dolo. l. mulier. §. sed enim. eod. vt nec debetur trebellianica ex ijs quæ aliquis ex contractu possidet. l. pater filiam. ad leg. Falc. vt nec iura feudalia, & emphiteotica in quartam impurantur, quæ ex pactis matrimonialibus maiorum hæredi

ei competunt, nisi conuentum sit, vt imputentur, vel testator velit imputari. Alex. & Castr. in l. si patroni. ad Treb. l. cū quo. §. 1. eod. l. si debitor. ad leg. Falc. & in summa, tantum q̄ percipitur iure hæreditario imputari debet. l. in quartam. ad leg. Falcid. l. filium quem habentem. C. famil. ercisc.

Quo porro ad fructus an sint computandi in quartam. Resp. quando hæres grauatæ hæreditatem restituere à certo die, vel sub conditione, fructus ante percepti, computantur in quartam, quam hæres detrahere debet tum de hæreditate, tum de fructibus ipsi, qui fructus si vsque ad quartam non pertingant, extrahit vsque ad integram quartam; si verò excedunt non restituit, sed ipsius est tale incrementum. l. in fideicommissum. §. plane. & §. quoties. l. mulier. §. si hæres. ad Treb. gl. in l. iubemus. C. eod.

Fallit nisi testator expresserit fructus restituendos, quia tunc sunt restituendi, deducta solum quarta fructuum, & hæreditatis. d. l. in fideicommissariam. l. ba lista. ad Treb. & idem si tacite præcepit fructus restitui, vt si apposuit dilationem temporis in quo hæreditas esset restituenda in gratiam, non hæredis, sed fideicommissarij. l. si ita relictum. §. Pegasus. de leg. 2. l. in fideicommissum. §. cum Pollidius. de vsur. gl. in d. l. in fideicommissariam.

Si verò fructus sunt percepti post diem appositum restitutioni, vel conditionem, vel vbi purè hæreditas est restituenda, tunc si percepti sunt ex absentia, vel negligentia fideicommissarij, qui non periunt, nec sunt restituendi, nec imputandi in quartam, sed præcipui sunt hæredis, & insuper trebellianicam ex hæreditate dedit. l. mulier. §. si hæres. ad Treb. gl. in d. l. in fideicommissariam. & in l. iubemus. C. eodem.

Fallit si fideicommissum relictum sit ecclesie, ciuitati in redemptionem captiuorum, vel alteri pio loco, tunc enim cū dominium eius transeat in prædictos à puncto quo est restituendum. l. inter diuinum. C. de sac. san. ecll. pertinent fructus prædicti, ad prædictos, & non ad hæredem, licet non perantur, vel ecclesia sit absens.

Secundò, fallit, si fideicommissum restituendum sit minori viginti quinq; annis, quia adueniente tempore restitutionis grauatæ cõsetur esse in mora ob priuilegium minoris, licet restitutio non petatur. l. 3. §. 1. de adm. leg. & ex eo puncto fructus fideicommissi pertinet ad fideicommissarium; & idem vbi fideicommissum ecclesie, vel pauperibus est relictum. gl. in §. ex maleficijs. Instit. de act.

Sic si hæres grauatæ ab eo puncto, quo incipit esse in mora, tenetur imputare fructus in quartam, & si quid super sit, restituere. d. l. in fideicommissariam. & gl. ibi. & glo. in l. iubemus. C. ad Trebell.

Vbi verò restitutio hæreditatis est facta, etiam si solo verbo, vel ipso etiam iure absque verbo, fructus percepti pertinent ad fideicommissarium in casibus, l. pen. C. ad Trebell.

Prædicta verò intelliguntur, nisi grauatæ restituere hæreditatem sit de liberis primi gradus, quibus portio legitima debetur, quia fructus integri pertinet ad ipsum, nec eos tenetur cõputare in quartam, quam vltèrius potest deducere, licet testator præcipiat, vt fructus restituat, nec illos retineat. d. l. iubemus. Couar. in d. c. Raynaldus. §. 11. n. 4. & 8. de testam. nisi esset in mora restituendi hæreditatem, quia ab eo die teneretur restituere fructus perceptos. Couar. ibid. Molina d. tract. 2. disp. 187.

Quartum commodum est, q̄ vbi hæredes instituti de numero ascendentium, vel descendantium non sunt, quibus legitima portio debetur, vel veniunt per coadiciillum, vel testamentum, vel ab intestato, si hæreditas ita exhausta sit legatis, vt non remaneat quarta pars eius hæredi, potest ex ipsis illam detrahere, vel supplementum ad illam, & si vltra quartam eis aliquid superest, tenetur integra legata soluere, sic habetur. ff. & C. ad legem Falcidiam.

Quod si multi sint instituti hæredes, detrahere possunt quartam prædictam detrahendo à legatis supplementi ad quartam, que inter illos est diuidenda pro rata hæreditatis in qua quisque eorum est institutus, & si vnus eorum solus grauatæ est

18
Falcidia,
quæ possit
detrahi ab
hærede,
quæ, & quæ
non, & quæ
in ea im-
putentur.

est soluere legata, à parte hæreditatis sibi relicta, cõputatis legatis quæ soluere est grauatæ, referuare sibi potest quartam partem, detrahendo pro rata à legatis, q̄ necessarium est ad eius complementum. §. & cum. Instit. ad leg. Falc. Et licet hæredes computare teneatur in quartam id omne q̄ titulo institutionis hæredum eis à defuncto est relictum, si tamen titulo legati aliquid eis est relictum, computare non tenentur, sed accipere possunt complementum vsque ad quartam detrahendo illud pro rata à legatis sibi, quàm alij debitis. l. in quartam. ff. ad leg. Falcid. Silu. legitima. §. 2. gl. & Abb. in d. c. Raynaldus.

In deducenda verò falcidia habetur ratio ad bonorum defuncti quantitatem tempore eius mortis, si enim augeantur ex fructu pecorum, vel industria seruorum, pertinent ad hæredes vltra quartam, vt & decrementum si contingat. §. quantitas. Instit. de lege falcid.

Et nedum deducitur falcidia ex legatis, sed etiam ex donatione causa mortis. l. si quis. C. ad leg. Falcid. l. 2. C. de donat. causa mortis. & etiam ex donationibus, quæ morte tantum confirmantur, vt factæ à coniugibus inuicem, & huiusmodi. l. in donationibus. C. ad leg. Falcid. gl. in auth. ex testamento. C. de collat.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus non detrahitur falcidia.

Primò, quando testator conscius modi sui patrimonij expressè prohibuit eam detrahi. auth. sed cum testator. C. ad leg. Falcid. §. hinc nobis. auth. de hæres. & falcid. & in dubio præsumitur scire vires sui patrimonij: vbi ibi dicit gl.

Secundò, quando legata sunt ad pias causas. auth. similiter. C. ad leg. Falcid. §. si autem. auth. de eccles. tit. nisi institutio hæredis sit etiã causa pia, vt ecclesia, vel monasterium, quia tunc à legatis pijs potest falcidiam detrahere. argum. sed & si. de excusat. tutor. Abb. in cap. in presentia. num. 37. de probat. Silu. legitima. q. 9.

Tertiò, cum res legata in perpetuum alienari prohibetur. auth. sed in ea re. C. ad legem Falcid. §. si. auth. vt spons. larg.

Quartò, cum seruis libertas, vel quid

Pars Secunda.

in eorum libertatem legatur. §. si. Instit. de lege Falcid. in testamento tamen militis falcidia habet locum. Silu. legitima. q. 5. §. si. auth. de hæres. & falcid.

Quintò, vbi hæres inuentarium non conficit iuxta formam supra præscriptam, & etiam si legata vires hæreditatis excedant, tenetur ea soluere. §. sancimus. §. si verò. auth. de hæred. & falcid. auth. sed cum testator. C. ad leg. Falcid. l. si. fin. autem. C. ad legem Falcid. modo quo supra alibi.

Sextò, si à iudice monitus intra annū non mandauerit executioni testantis voluntatem, & insuper potest priuari hæreditate, nisi sit ex numero eorum quibus legitima portio debetur. §. his igitur. cum sequen. auth. de hæred. & falcid. vbi etiam disponitur, quò tunc succedat. auth. sed cum testator. C. ad legem Falcid. cap. Raynaldus. de restam. quæ tamen est lex pœnalis, & ideo non habet locum nisi post latam sententiam, vt nec alij casibus pœnalsibus, de quibus casu 8. & alibi: vt dicit Molina disputat. in fasti citat. in fin.

Septimò, vbi hæres gnarus virium hæreditatis à principio aliquibus integra soluit legata, non enim potest ab illis, vel alijs falcidiam detrahere, etiã si fuerit ignarus iuris, nisi ignorantia fuerit facti, quia post apparuerint debita, & huiusmodi. §. non autem. de hæred. & falcid. nisi ex gratia illis eam remiserit: vt ibi dicit Barr. In foro tamen conscientie, vbi ex iuris ignorantia, quis soluit integram legatum, vbi potest falcidiam detrahere, legatarius id incrementum retinere non potest si sciat se contra eius voluntatem retinere, licet non petatur. Molina d. r. 2. disp. 213. tametsi, & contraria opinio possit sustineri, cum ignorantia iuris excuset à damno, non tamen lucrum afferat. l. regula. ff. de iuris, & facti ignor. primum tamen est tutius.

Octauò, si hæres aliquid surripuit, vel negauit de bonis hæreditatis. §. hinc nobis. ver. sancimus. auth. de hæres. & falcid.

Nondò, si alicui legetur instrumentū, vel scriptura de re, cuius erat iam dominus. h. prædiorum. C. ad leg. Falcid. nec de prædijs dotalibus, vel instrumentis. l.

Da lineam

lineam margaritarum, ad legem Falcid. nec si res alienum, totam euacuet hereditatem, cum tunc legata non debeantur. l. 1. §. si quis. l. item queritur. de dote præleg. nec in alijs casibus enumeratis per glo. in l. testamentum. C. ad legem Falcid. in §. hinc nobis. auth. de hæred. & falc. in §. fin. Instit. de lege falc. in c. Raynaldus. verbo, beneficio. & in c. si de testam.

Nec etiam ubi testator dicit, quod integre legata soluantur. Ias. in l. cum quis. num. 5. C. de iuris, & facti ignor. testans. de magis communi.

Deducitur autem falcidia per heredem, non per legatarium, licet fideicommissio grauetur, nisi partem quam hæres ex eius legato habere debebat, illi cedat, quia eam capit ex persona hæredis non legatarij. l. in singulis. l. lex falcidia. §. nunquam. ff. ad legem Falc. l. pœnales. §. 1. eodem. Bart. in §. 1. auth. de hæred. & falcid. & eam detrahit etiam, hæres hæredis qui decessit ante solutionem legatorum, & filius succedens, in locum hæredis à quo ut indigno hereditatem abstulit. l. quanquam pater. C. ad leg. Falc. l. 2. C. eod. l. 3. §. si ad Trebell.

Quo vero ad modum extrahendi, primo, de bonis omnibus, quæ testator reliquit deducitur totum res alienum, tum impensa funeris, & pretium seruotum manumissorum, in reliquo ratio habetur ut una pars remaneat apud hæredes, tres inter legatarios distribuatur pro rata pro qua cuique eorum legatum fuerit. §. cum autem. §. hæc verba. Instit. de lege falcid. & §. constat.

Insuper extrahitur quicquid in confessionem inuentarij, vel insinuatione testamenti, vel alia ratione causa hereditatis est expensum. l. fin. §. in compensatione. C. de iure deliber. quibus extrahitis, si reliqua de quibus, fas est extrahere falcidiam, vel non, excedant quantitatem hereditatis, ab omnibus simul sumptis detrahitur pro rata excessus, ut supra. §. fin. Instit. de lege Falcid. Silij legitima. quæst. 10. Tum detrahuntur legata omnia à quibus, non licet sumere falcidiam, & sumpro reliquo bonorum defuncti, ab eo detrahitur quarta pars hæredibus ipsis debita, reliquum pro ra-

ta distribuitur inter legatarios, iuxta proportionem legati ad legatum, ut supra. Silij loco cit.

Non imputatur vero in quartam falcidiam hæredi, quod prælegatorum nomine à cohærede acceperit, nisi id eo ei est factum ut integra legata persoluatur, sed tantum quæ iure hereditario percepit. l. quod autem. l. in quartam. l. nescimus. ad leg. Falc. vel q. cepit causa conditionis implenda à cohærede, vel legatario, vel statulibero, quia mortis causa cepit, non hereditario iure. l. id autem. ad legem Falcid. nec imputantur etiam fructus ex re legata percepti. Bart. in d. l. in quartam. num. 3. ubi & distinguit docens quæ imputentur in quartam dicēs, q. si hæres capit ex bonis defuncti extra testamentum, ut imputet in quartam imputabit, aliàs non, si ex testamento, si capit iure hereditario imputatur, si iure legati, tunc aut legatarij sibi à legatario, & non imputatur, si vero à cohærede, & tunc quod ad ipsum cohæredem, & totum imputatur, quo vero ad alios, si legata sunt pecunia, vel corpus non hereditarium, & non imputatur. Aut est prælegatum, & tunc si sibi est prælegata pecunia hereditaria, & iustus sibi retinere, vel detrahere, totum imputatur, vel cohæres est iustus dare ei pecuniam hereditaria, & tunc sibi pro parte hereditaria imputatur, si vero est prælegatum corpus hereditarium, tunc vel detrahit falcidiam ex voluntate defuncti, & imputatur in quartam portionem hereditaria, aut contra vel præter voluntatem, & tunc computatur tota portio hereditaria. Aut hæres id obtinuit causa conditionis implenda, si legatarius possidet ita quod ab hærede conuenitur, imputatur in quartam quod pertinet ad datem non quod ad alios, sed si ipse hæres possidet & conuenitur, aut est datum à statu libero, & tunc imputatur modo de quo in l. in quartam. vel ab extraneo, & tunc nullo modo imputatur in falcidiam, quod ad datem, vel alios. Aut id obtinetur in vim modi, & computatur in quartam, ut & id quod capitur in vim pretij, & similiter legata inutilia quæ non sunt soluenda, imputantur, ut & fructus pendentes tempore

mortis.

mortis testatoris, & accessiones. l. in ratione. ad legem Falcid. postea tamen nata & fructus percepti sunt hæredis, ut & decremenra, & viterius quartam habebit, idè non imputantur l. quod de bonis. §. fructus. l. Paulus. l. in ratione. eod. de peculij vero incremento quid iuris sit habetur in l. cum quo. ad legem Falcid. nisi sub fructus rerum in diem, vel sub conditione legatarum, qui medio tempore veniunt in computationem. l. circa legem. l. qui quadringenta. §. qui ducenta. ad legem Falcid. & de alijs huiusmodi, quæ in quartam imputantur, vel non videndum latè apud Doctores in d. l. in quartam.

Idè vero est introducta falcidia, ut sit qui adeat hereditatem spe præmij, quod reipublica vtile est. l. vel negare. ff. quem ad m. testam. aper. & quia hæres se supponit periculo, & laboribus, idè lucro & præmio compensari debet. arg. l. secundum naturam. de reg. iur.

19
Transmissio hereditatis quando fiat ab hærede, quomodo & quomodo.
Quintum commodum hæredis est, quod quandoque hereditatem, & ius suum ad proprios hæredes transmittit. In quo aduertendum, quod si hæres conficiat inuentarium, vel deliberans de ad eundem moriatur intra annum ante aditam hereditatem delatam, & ante apertas tabulas ius ad eundem transmittit ad suos hæredes, et si sit extraneus, & non suus, non autem si moriatur post annum, nec si ignorans sibi delatam hereditatem moriatur. l. 1. C. de ijs qui ante apert. tab. l. cum antiquioribus. l. quoniam fororem. C. de iure delibe. & ibi Ias. & alij, hac tamen distinctione adhibita. Primo, quod hæres suus hereditatem nodum aditam ad se ex defuncto attinentem, cuius est suus hæres, transmittit ad quoscunque suos hæredes, modo illam viuens non repudiat. l. apud hostes. C. de suis & legit. hæred. l. si fratris. C. de iure deliber. cum is censetur quasi dominus patre viuente. §. sui autem. Instit. de hæred. quæ ab intest. excludendo tamen emancipatos, & filios comparatione matris, & ascendentium per lineam maternam, cum non sint in potestate eorum, & ob id in hoc censentur extranei. §. ceteri. Instit. de hæred. qual. cum seq. Couarr. in regula

possessor. 2. par. §. 5. num. 3. idque procedit etiam si moriatur antequam adeat, vel repudiet, quia adhuc est verus dominus eorum bonorum, quod si hæres suus à patre instituitur sub conditione potestatiua, transmittit adhuc legitimam suam portionem ad quoscunque hæredes, licet hereditatem non adierit, incrementum vero non transmittit, ut nec emancipatus filius, vel institutus à matre sub eadem potestatiua conditione, transmittit iure sanguinis in suos descendentes incrementum, cui tale gravamen potuit apponi, nisi ante mortem adierit hereditatem, ut nec extraneus institutus transmittit iure deliberandi talem hereditatem non aditam.

Habet vero hæres suus præterea respectu creditorum defuncti privilegium perpetuum, ut possit se abstinere ab hereditate defuncti, vel illam repudiare, ita quod hæreditatem non adijt expressè, vel tacitè se ei immiscendo, potest semper, dum à creditoribus conuenitur, illam repudiare, sed si adiit potest ab ijs conueniri, & interim quod non adit, non potest condemnari, iudex tamen potest illi tempus præfigere quo adeat, vel repudiet, quo transacto, censetur repudiasse.

Habet & aliud privilegium hæres suus, quod post hereditatem repudiata, conceditur ei beneficium, ut possit reuocare repudiationem, & iterum adire, & si post annos quatuordecim repudiavit, conceditur ei solum triennium ad reuocandi, nisi bona ex magna parte iam sint alienata, quia sic non conceditur reuocatio, sed si ante vigesimum quintum annum ætatis repudiarat, conceditur ei reuocatio repudiationis usque ad vigesimum nonum annum ætatis suæ expletum per restitutionem in integrum, licet bona sint alienata ante vigesimum quintum annum, sed si intra id tempus non sunt alienata, solum septennio sequenti conceditur illi reuocatio, modo bona hereditatis magna ex parte alienata non sint. l. h. C. de repud. hæred. hoc tamen ius non transmittitur ad hæredes si suus interim moriatur, nec suus reuocare potest renunciationem postquam fuerit viginti quatuor annorum, si ei datus sit substitutus

vulgaris. Ius tamen adeundi hereditatem non suis, & se immiscendi quod competit heredi suo, amittitur si quis bona fide rato tempore quo aliorum bona prescribuntur possideat ea sua putans per titulo, vel sine. Quod si heredes hi ignorant ea bona ad se iure hereditario pertinere, & qui vult prescribere conscius eius rei eos non admonet, ut si velint hereditatem adeant, vel ei se immiscuant, nullo tempore in foro conscientie, vel exteriori ea prescribet, maxime si illa possideat, ob male fidei possessionem, alijs iuste ius suum ignorantibus; Si vero ij heredes sciant ius sibi competens ad ea bona, vel qui in eorum defectum succedere debet, in culpa non fuit eos non admonendo, quia id ignorabat, vel erat absens, potest spatio triginta annorum illa prescribere, & tuta conscientia potest ea retinere. Quod si quis simul esset heres ex testamento, & ab intestato, ut contra eum prescribatur ne alterutra via succedat, requiritur spatium sexaginta annorum, nisi is qui utraque via poterat succedere, sciens & prudens utrumque ius sibi computere, absolute hereditati renunciaret, censetur vnumquodque ius renunciare, si vero ignoret utrumque, altera via potest succedere. Conar. in regula possessor. 2. parte. §. 4. num. 5. ut & cum vna via alij succedit, si prius alteri renunciaret, sequenti nondum extanti non censetur renunciare. l. 1. §. sed videndum. ff. de success. ed.

Iure etiam sanguinis transmittitur hereditas ex l. vnica. C. de ijs qui ante aper. tab. vbi statuitur, quod heredes omnes descendentes, siue sui sint siue non, hereditatem ex suis ascendentibus per lineam masculinam, vel femininam ad se pertinentem nondum aditam transmittant, non ad quoscunque suos heredes, sed tantum ad suos descendentes, idque siue illam non adierint, quia ignorant ad se pertinere, vel alia ratione modo eam non repudiarint, idque siue ex testamento, vel ab intestato hereditas ad eos pertineat, etiam si sint emancipati, non autem transmittant eam ad suos ascendentes, collaterales, vel alios

heredes extraneos. glo. in d. l. unde fit ius emancipatus carens descendibus eam paternam non aditam, non transmittit ad matrem, maternam vero etiam non emancipatus ex hoc capite, nec ex prececedenti transmittit ad patrem, cum comparatione matris de cuius successione agitur non sit suus heres. Et hec potest transmitti ad competet etiam filijs illegitimis naturalibus, quod ad portiones in quibus succedunt suis ascendentibus, & quod ad spurios, quod ad portiones in quibus succedunt matribus, & conuerso legitimi parentes eam transmittunt in filios illegitimos nondum aditam, vbi ex prescripto legis ipsi illis habent succedere. Quod si ascendens aliquis reliquerit hereditatem descendenti sub conditione in futurum pendente, que modus non sit, si descendens moriatur ante conditionem impletam, hereditatem ad suos descendentes non transmittit. l. vnica. §. si autem. C. de cadu. toll. preter tamen legitimam portionem, quam ad descendentes transmittit, cum ei onus imponi non possit. Molina d. tract. 2. disput. 180. qui & remissive tractat quid iuris quando est datus vulgariter substitutus.

Hoc vero ius transmissionis iure sanguinis, nisi spatio triginta annorum cum bona fide, de qua supra, non prescribitur.

Ius etiam deliberandi transmittitur, ut initio est dictum. ex l. cum antiquioribus. C. de iure deliber. vbi decernitur, quod omnibus heredibus tam descendentibus, quam extraneis conceditur annus a die scientie hereditatis sibi ex testamento, vel ab intestato delate, ut eo anno deliberare possint an velint adire, vel repudiare, quia si interim moriantur hereditate non adita, nec repudiata, eam transmittunt ad quoscunque heredes. etiam extraneos cum facultate illam adeundi, vel repudiandi donec annus compleatur decurrens prioribus a tempore scientie delationis huiusmodi, quo transacto si nec per priores, vel posteriores heredes adita sit, ipso iure deuoluitur ad heredes ab intestato prioris defuncti, vel ad substitutos ab eo in testamento, si tamen primus heres decedat ignorans,

ignorans, & hereditas illa ad se pertinet, quia deliberare non potest, non transmittitur ad heredes suos, sed prioris defuncti ab intestato, vel substitutos, nisi ex capitibus antedictis eam transmiserit. d. l.

Et hec transmissio fit etiam si heres intra annum non petierit tempus ad deliberandum d. l. & vbi eam transmittit, id fit cum facultate, ut etiam heredes illam possint repudiare. l. si quis filium. §. i. ff. de acquir. hered. quod si quis erat absens causa reipublice, vel alia iuste, & ignorabat ad se hereditatem pertinere, & eam ideò non adiuit intra annum, vel tempus concessum, conceditur ei & eius heredibus, si is mortuus sit, ut eam possint adire. l. Pomponius. de acquir. hered. l. 1. ex quibus causis maior. sic si minor vigintriquaque annis decedat hereditate non adita, conceditur heredibus eius restituito in integrum. Ex l. tamen. ff. §. & hec quidem. C. de iure delibe. statuitur, ut iudices nouem tantum menses concedere possint semel tantum heredibus ad deliberandum, qui & potest id tempus arctare si non erit breuius sat esse. argum. l. itaque. ff. de iure deliber. Et ita l. cum antiquioribus. partim est sublata a l. si partim non; si enim a iudice non prefigatur spatium nouem mensium ad deliberandum, licet post nouem menses heres, ante tamen annum expletum, moriatur, hereditatem transmittit, sed si spatium id ei prefigatur, elapso eo censetur adijisse hereditatem, ideò eam tacite aditam transmittit; absolute tamen l. illa fin. minuit tempus transmissionis, quando nouem menses a iudice preberentur: ut dicit Molina d. disput. 180.

Excipitur tamen a predictis casus. l. si inanti. C. de iure deliber.

Bonorum tamen possessio non adita non transmittitur. l. emancipata. C. qui admitti. & ibi late Decius.

Hereditas porro adita, cum effecta sit sua, ut ius suum ad suos heredes transmittitur. Molina ibi in princ.

Quo demum ad tertium caput, heres ex titulo hereditario, subit onera hereditaria, scilicet ad res alienum defuncti persolendum, & legata implenda. Pars Secunda.

da, ac alia iuxta modos supra explicatos.

Is quoque cauere debet ne casus incurrat quibus hereditatem amittat. Et primo, ne hæres institutus, vel ab intestato succedens eum interficiat cui succedere debet, sic enim hereditatem amittit, & fiscus succedit; imò & si culpa, vel negligentia eius is moriatur, eam amittit; primum patet a fortiori, secundum probatur in l. indignum. ff. de ijs quibus, ut indign. & probatur etiam primum in l. fin. §. fin. ff. de bon. damnat. l. Lucius. ff. de iure fisci. Gomez. tomo I. variar. resolut. cap. 3. num. 51. & si ex pluribus heredibus, vnus sit in culpa predictum interficiendo, portio eius non ad cohæredes, sed ad fiscum spectat, nisi defunctus accepto vulnere parcat interfectori, & testamentum non mutet, vel eum heredem instituat, tunc enim ad interfectorem spectat. Gomez. ibi. l. fin. C. de reuoc. donat. & idem, ut supra est in patre interficiente filium, & conuerso, & hereditas acquiritur fisco. Molina lib. 1. de primogen. cap. 9. nu. 21. nec potest interfectori instituire interfectum, ut inde aliqua eius bona ad ipsum deueniant, ut nec ei ab intestato succedere, ut si quis interficit uxorem ex qua habet filium qui succedit matri, mortuo filio pater ei non succedit in bonis talis uxoris, sed pertinerent ad fiscum bona illa etiam si hæres institutus, vel legatarius. l. Lucius. ff. de iure fisci. l. cum ratio. §. fin. ff. de bon. damnat. delictum tamen patris eo casu non est impedimento filio, quominus succedat matri, & eo casu usufructus ad filium non patrem pertinet; & predicta arbitror procedere etiam in foro conscientie, quia id non est simplex poena, sed reddit titulum vitiosum, ac proinde hominem a principio inhabilem ad talem rem acquirendam, quo casu non potest iuste detineri. arg. cap. 1. de reg. iur. in 6.

Secundus casus est, cum is cui quis succedit, occisus est, nec interfectores autoritate publica puniri facit, is enim hereditatem amittit fisco, sic tamen distinguendo, quod si is opera, vel consilio alicuius de sua familia interfectus sit,

D d 3 scien-

sciente hærede, tenetur hæres nō solum anrequam adeat hereditatem, & petat bonorum possessionem, sed etiam antequam aperiatur testamentum, intentare accusationem, & expectare vrpuniam, aliter amittit fisco hereditatem, si tamen hæres moriatur transmittit hereditatem ad suos hæredes, & ex illa mora nullum detrimentum legatarijs, vel alijs prouenit. l. 3. §. quod ad causam. cum sequent. ff. ad Sillaniam. l. si ea. & l. penult. C. de ijs quibus, vt indig. si verò ignorat eum interfectum ab aliquo ex familia non incidit in pœnam. d. l. 3. §. si quis ignorans. & idem est si sciat ab ijs esse interfectum, sed per imperitiam, vt in rusticis esse solet, hereditatem adeat, vel testamentum aperiat, iuribus predictis, vt nec si constat quis ex familia occiderit, & ob fugam, vel alia ratione vindicta de illo sumi non possit, tunc enim satis est intentare accusationem, quo actō potest adire hereditatē, & possessionem perere. l. si idem. C. de ijs quibus, vt indign.

Quoribus verò quis palam occisus est ab aliquo de familia, oportet expectare vindictam ante aditam hereditatem, si verò occulte questio est habenda de familia torquendo seruos, & de delicto inquirendo, & si sufficiens confessio habeatur de delicto est expectanda vindicta, sin minus statim potest adiri hereditas, vt & si accusatio sit intentata, & per iudicem loci stat quominus reus condemnatur, vt & si index reum absoluat, etiā si hæres non appellet, cum fecerit quod in se est. l. propter venenum. §. fin. ff. ad Sillaniam. Sed si reus à iudice damnatus appellasset, hæres ante aditionem prosequi tenetur appellationem vsque ad finem causę. l. minoribus. C. de ijs quibus, vt indign. minor tamen viginti-quinque annis potest adire, nec tenetur accusare interfectorem, nec post tenetur accusare. gl. in d. l.

Quòd si is cui est succedendum interfectus sit non ab aliquo de sua familia, sed extraneo, potest hæres adire hereditatem, & ea potiri, tenetur tamen accusare interfectorem, & prosequi causam vsque ad vindictam, aliter vt indi-

gnus amittit hereditatem fisco, & tenetur eam restituere cum fructibus perceptis à tempore quo id sciuit, & negligens fuit in accusatione intentanda, & vindicta petenda. l. heredem. ff. de ijs quibus, vt indig. l. 1. C. eodem. quòd procedit etiam quando patronus succedit liberti occiso. l. portiones. ff. de ijs quibus, vt indig. l. 1. C. eodem. & quando ex pacto aliquo vir dotem vxoris mortuę lucratur. l. cum mortem. ff. de iure fisco. excusat tamen à pœna ignorantia, impotentia, minor etas, & alia, de quibus supra, etiam hoc casu, si tamen scientia adueniat, vel impotentia tollatur, incidit in pœnam nisi accuset, & accusationem vsque ad vindictam prosequatur. l. cum fratrem. C. de ijs quibus, vt indig. filius tamen interfectoris, si ab interfecto sit hæres institutus, vel ab intestato ei succedat, vt filius matri, non tenetur patrem suum accusare. argum. l. filius. ff. de cond. instit. & idem si pater interfectoris esset hæres interfecti.

Non est verò tempus prefixum, quo hæres interfectorem accusare tenetur, sed tenetur id facere quamprimum cōmodè potest, aliter amittit hereditatem. l. 1. C. de ijs quibus, vt indign. & si dum non est in mora, alius proueniat & accuset, non priuatur hereditate. l. fororem. C. de ijs quibus, vt indign.

Quòd si hæres post accusationem intentatam parcat interfectori, idque iudici presentetur qui admittat, non amittit hereditatem, quia index ex officio prosequitur causam, licet mitius puniat.

Tertius casus est; si accedit ad vxorem illius in cuius bonis succedit, quòd de legatis etiam est clamm. glo. in l. fororem. C. de ijs quibus, vt indig. & fisco succedit.

Quartus casus est, si aliquem testari prohibuerit, amittit enim eius hereditatem fisco, vt aliàs est dictum.

Quintus, si institutus in aliquo testamento hæres, falsi illud accusauit, & persecutus est accusationem vsque ad ultimam sententiam, & pronunciatum est verum, quia amittit hereditatem fisco, vt indignus, qui tali testatori succedat.

l. post

1. post legatum. ff. de ijs quibus, vt indig. l. polla. l. alia causa. C. eodem. vt si frater institutus cum extraneo, falsi accusaret testamentum, vt succederet ab intestato, & diceret non esse testamentum fratris, si tamen destitit à lite etiam si lata sit aliqua sententia diffinitua, à qua aliter appellarit, non incidit in pœnam, si non expectat ultimam sententiam. l. alia. C. eodem. l. cum maior. §. accusasse. ff. de bon. liber. sic minor accusans excusatur à pœna etiam lata vltima sententia per beneficium restitutionis in integrum. l. post legatū. §. arati. ff. de ijs quibus, vt indig. Et nedum hæres institutus incidit in pœnam accusans proprio nomine, sed etiam vt procurator, vel aduocatus; nisi id ageret, vt tutor, vel curator minoris, vel vt aduocatus regis, vel procurator fisci, quia non incidit in pœnam dicto §. arati. §. si tutor. Institut. de inofficio. testam.

Sextus, quando quis constitutus est hæres, & palam, vel occultè promissit testatori hereditatem, vel partem eius restituere illegitimo filio, vel alij, qui non poterat succedere in bonis testantis, & fisco succedit, vt supra aliàs est dictum, modo ibi explicato.

Septimus, si quis mente captus sit, & hæres curam illius vt deceat, nō habeat, amittit enim hereditatem fisco, nisi extraneus aliquis facta hæredibus protestatione, curam illius habeat, sic enim hereditas ad ipsum extraneum spectat, vt supra est dictum, cum de exhæredatione ageretur.

Octauus, cum quis captiuus detinetur, & hæredes negligentes fuerint in eo redimendo, & is in captiuitate moriatur, sic enim amittunt hereditatem, qua captiuus suus redimendi, vt loco citato est dictum.

Aduertendum tamen in communi, quòd in omni casu, vbi fisco succedit tenetur ad omnia debita defuncti, iuxta vires hereditatis. l. non possunt. ff. de iure fisci. & ad omnia legata relicta. l. dicitur. de iure fisci. l. cum fisco. ad Sillaniam. dummodo ei remaneat quarta pars hereditatis, aliter eam potest ex legatis detrahare, vt supra est dictum. l. Marcel.

lus. §. fin. ad Trebellianum.

Secundò, aduertendum, q̄ cum prædicta hæredibus, vt indignis sint in pœnam iniuncta, quę ante sententiam non subitur, possit hæres eam adire, & tuta conscientia frui, donec cõdemnentur, & bona fisco, vel alteri applicentur: vt d. Molina d. tract. 2. disp. 178. Ego ramen exciperem primum casum, & fortè etiā tertium, quartum, & sextum, cum initium ibi sit vitiosum.

Cauere demum debet quilibet ne se gerat pro hærede, si non sit sed alius, si enim bona fide id egit, restituere tenetur vxo hæredi in viroque foro id solum q̄ ex fructibus perceptis extat, & quantum ex ijs consumptis est factus locupletior, & similiter quòd ad bona hereditatis solum tenetur restituere ea quę ex illa extant, & vt cõsumptis factus est locupletior, vel illam & fructus cõsumperit dilapidando ea, vel luxuriosè viuendo, vel alio modo. l. sed & si lege. §. consuluit. & §. quod autem. l. illud quoque. §. in bonis. ff. de petit. hæ. cum ignorantia illum iuxta excusarit; sed si is credens ad se hereditatem pertinere, antequam illius possessionem occuparit, latius consuero expendit, nō potest id plus extrahere ex hereditate cuius possessionem post occupauit, quia licet occasione hereditatis illa expenderit, censetur tamen ea non de hereditate, sed de suis proprijs bonis expendisse. d. l. sed & si lege. §. si quis re. & si is plura donauit ex hereditate bona fide possessa, quo donatarios sibi obligauit ad antidota, non dicitur ob id factus locupletior, nisi ob id aliquid ei redonetur. d. l. §. consuluit.

vnde si post restitutam hereditatem legitimo hæredi aliquid ei à donatario redonetur, tenetur id legitimo hæredi restituere; quòd si res hereditaria, vel ex fructibus eius donata adhuc extet, vendicare eam potest legitimus hæres, vt ad se spectantem, & etiam exigere potest si donatarius inde factus sit locupletior; si tamen bona fide possidens, bona etiam fide inde aliquid vendidit, & alius bona fide emit pretium succedit in hereditate loco rei vendite. l. quod si in diem. §. fin. l. si & rem, & pretium. l. sed

22
Hereditatem quā non debet adiens ad quid tenetur.

& si lege. ff. de petit. hered. sed si legiti-
mus hæres velit, vt qui vendidit rem re-
dimat, tenetur id efficere pretio quod
accepit, vel minori si possit, non tamen
maiori de suo. Molina d. tract. disp. 246.
qui & remissive d. an emptor eam rem
teneatur vendicanti restituere.

Bona etiam fidei possessor restituere
tenetur legitimo hæredi res omnes que
extabant tempore litis contestatæ, & fru-
ctus omnes, tunc & post existentes, & id
ex quo locupletior fuerat effectus ex re-
bus hæreditarijs, & fructibus; quia tunc
cessat bona fides, & etiam si tempore la-
tæ sententiæ in aliquo factus est locu-
pletior id restituere debet. l. si à domi-
no. §. quo tempore. l. sed & si lege. §. si an-
te litem. l. si quo tempore. de pet. hered.
& tenetur ipse & eius hæres, etiam ad
fructus si quos inde commodè poterant
percipere, & non perceperunt sua ne-
gligentia, vel culpa, & similiter earum
emptores scienter post litem contestatâ,
vel si alio titulo acquisivere, res cum fru-
ctibus. l. 1. & 2. C. de pet. hered. si tamen
casu fortuito quid ex rebus, vel fructi-
bus pereat sine eius culpa, ad id non te-
netur, cum sic domino pereat. l. illud. ff.
de petit. hered.

Nomine verò fructuum intelligitur
quod remanet, deductis omnibus expen-
sis factis in ijs colligendis, conservandis,
& etiam actis antequam colligantur, &
iusto premio pro industria, & labore ap-
posito. l. si à domino. §. si. ff. de pet. hered.
Covar. lib. 1. var. ref. c. 3. nu. 3.

Aduertendum præterea, hæreditatem
nec ab eo qui bona fide possidet pro he-
rede, nec vt tentor eius aduersus legiti-
mum heredem præscribi nisi spatio tri-
ginta annorū. l. hæreditatem. C. in qui-
bus nõ obijciuntur longi temporis præscri-
ptio. & l. hæditatis. C. de petit. hered.
cū tamen qui alio titulo quàm pro pos-
sessore eam possidet, vt emptoris, præ-
scribat decem annis inter presentes, &
viginti inter absentes, nisi quando is qui
hæreditatem vendidit non compareret, &
illam vendidit modico pretio, vel si si-
scus eam vendidit, vel quando emptor
sciebat ad alium pertinere, vel eum qui
vendidit non posse vendere, vel si emit à

furiolo, sic enim non præscribitur con-
sueto tempore aduersus heredem eam
legitimè petentem. l. nec vllam. §. omni-
bus. l. etiam. §. quid si quis. & §. si quis
sciens. ff. de petit. hered. glo. in d. l. here-
ditatem. si tamen qui pro herede possi-
det, iusto errore credidit se esse heredem
præscribit aduersus legitimum heredem
totam hæreditatem, & bona immobilia,
decennio inter presentes, & viginti an-
nis inter absentes, & triennio immobi-
lia, si verò mala fide quis possidet here-
ditatem sciens ad alium pertinere; tene-
tur eam integrè restituere cum omnibus
fructibus perceptis, consumptis, sine il-
lis factis sit locupletior, vel nõ, & etiam
quos percipere potuit, & sua culpa, vel
negligentia non percepit, & idem de il-
lo qui mala fide aliquid inde emit, vel
alio modo accepit, deductis expensis in
fructibus colligendis, & conservandis,
vt supra. l. sed ea lege. §. quod autem. §.
de eo. §. si autem. l. si à domino. §. fin. l. il-
lud. §. prædo. ff. de petit. hered. l. 2. C.
eodem. cum fructus percepti ad eam
pertineant, & eam augeant. l. item ve-
niunt. §. fructus. l. illud. §. prædo. de pe-
tit. hereditat.

Quòd si post litem aduersus eum con-
testatam casu fortuito, & sine sua culpa
bona aliqua hæreditatis pereant tenetur
illa restituere, secus si ante, & absque e-
ius culpa. l. illud. de petit. heredit. si ta-
men eodem modo fuissent peritura ap-
ud heredem, in foro conscientie ad re-
stitutionem ante latam sententiam non
teneatur etiam post litem contesta-
tam.

Si verò is male fidei possessor aliquid
de rebus hæreditarijs vendidit, tenetur,
si extet, & legitimus hæres eas malit
quàm pretium, eas redimere, & resti-
tuere, licet maiori pretio sit redemptur-
us quàm vendiderit, & legitimus hæ-
res potest id ab emptore vendicare, cui
venditor de euicione tenebitur, quòd
si id non extet, vel deterius sit factum,
tenetur ei de integro pretio, quantum in
litem iuratum fuerit, id valere. l. si pos-
sessor. §. fin. ff. de petit. heredit. Molina
dicto tract. secundo, disputatione 246.
in fine.

Et

Et ex his, ad laudem Dei Opt. Max.
Beatissimæ virginis Mariæ, & omnium
sanctorum impositus sit finis tractatui
vniuerso testamentorum, & vltimarum
voluntatum. Decentiani. Die 13. Augu-
sti. 1596.

De Vitijs oppositis commutatiua in-
sistia, & primo de Homicidio
quod committitur circa inuolun-
tarias commutationes.

Cap. LXIII.

Videnda quæ habentur infra in ex-
positione decalogi, vbi de Homi-
cidio agitur, & de casib. referu. casu. 13.

S V M M A R I V M.

- 1 Occidere aliquem potest sola publi-
ca potestas ordine iuris seruato, ali-
ter nulli id licet, nec etiam mutila-
re nisi id infirmitas poscat.
- 2 Membri sibi abscindere an aliquo
casu liceat.
- 3 Patres an possint filios verberare, &
quomodo.
- 4 Carceri tradere reum publica pote-
stas potest & quid de alijs.
- 5 Carceratus quid possit vel non.
- 6 à Carcere liberare quis possit.
- 7 Iniuria illata in personas alijs con-
iunctas sit grauior, & quomodo.

De peccatis aliarum iniuriarum,
quæ in personam committun-
tur. Cap. LXIII.

D. Th. 2. 2.
q. 65.

I
Occidere
aliquè pot
sola publi
ca ptas or
dine iuris
seruato; a
licet nulli

Prima propositio. Publice pote-
stati licet ex bono communi
aliquem iuxta ordinem iuris
neci tradere, & membro priua-
re, & etiam abscindi ex volun-
tate egroti ad vitam seruandam, quando
membrum aliquod naturali morbo fue-
rit corruptū, & reliquo corpori noceat;
extra quos casus, nec publica nec priua-
ta autoritate etiam de consensu illius
qui mutilandus est, potest quis seipsum

vel alium membro priuare, probatur, nec etia-
primum. Ex. 2. 1. secundum in c. si quis à
medicis. 55. dist. mutilare,
nisi id in-

Ratio primi, nam qui potest in casu firmas
occidere, potest & mutilare, sed persona poscat.
publica est talis, ergo.

Ratio secundi, nam naturalis ratio di-
ctat, licere partē amittere ob totius con-
seruationem, ergo.

Ex his colligitur, quod non licet ob a-
gonem carnis vitandum, vel aliud quod
liber bonum spirituale consequendum
membrum à se abscindere, ex Cōc. Nic.
in d. c. si quis à medicis, & Arelaten. 2. c.
7. & canone, 22. 23. ap. quia non ferro,
sed animo tentatio est superanda, vt d.
hic D. Tho. ad 3. & hæc explicat Aug. li.
vn. de virg. c. 23. 24. & Bas. op. de virgini-
rate Couar. lib. 1. var. ref. c. 2. nu. 8. lib. 2.
cap. 1. num. 11.

In casu tamen liceret sibi membrum
abscindere, vt si quis haberet manum al-
ligatam ferro, & ignis illum esset con-
sumpturus, vel hostes irruerent, quos ali-
ter vitare non liceret, nisi manum sibi
abscindendo, id esset licitum, vel si à ca-
nibus detineretur, vel si domi inclusus
ab hostibus interficiendus tenetur, potest
cum periculo fractionis membri se per
fenestram dimittere, alias non, nec etiā si
tirannus minetur mortem nisi quis sibi
manus præscindat, cum is metus ab ex-
trinseco, non intrinseco proneniat. An
autem is incurrat irregularitatem, alibi
cadit sermo, & si quis iniuste aliquem
membro priuet, tenetur ad omne dam-
num quod inde is patitur, & operas quas
inde amittit. Abb. in c. 1. si. nume. 5. 6. de
iniur. Nau. in Man. c. 15. au. 19.

Secunda propositio. Patribus licet ver-
berare filios, & dominis seruos, si mode-
rate id fiat probatur. Pron. decimotertio,
qui parit virgē, odit filium, suum, &
c. 23. & Eccles. 33.

Ratio, nam verberatio spectat ad faci-
liorem, & promptiorem correptionem,
quàm patres possunt in filios exercere,
& domini in seruos, vt qui in eis habent
aliquam autoritatem, ergo. Non tamē
licet eos in modice & vsq; ad necem ver-
berare, nisi patres publica fungantur po-
testate, & eorum delictum id poscat.

2
Mēbrum
sibi abscin-
dere an a-
liquo ca-
su liceat.

3
Patres an
possint fi-
lios verbe-
rare, &
quomodo.

In verberando quoque prædictos prudentia est adhibenda, aliter enim sunt corrigendi liberi, aliter serui, aliter ingeniosi, aliter stulti, vt inquit Sen. libro de Moribus, & de hoc late agitur in tract. de educatione liberorum, & maritus etiã moderate potest vxorem verberare, & ex causa, vt d. Aragon hic.

An vero prædicti incurrant excommunicatione verberando filios clericos, pertinet ad materiam de excommunicatione, c. si quis suadente, & explicat luculentè Aragon hæc, quæ tr. de excommunicatione ego abunde examino.

Tertia propositio. Publicè potestati licet aliquem incarcerare, probatur. Leuitic. 24.

4 Carceri tradere reū publici ad coercendum malos, licitum est, id est ca. p. r. s. p. o. test, & qd de alijs.

Ratio, nam quod fit mediante iustitia potestatis ad coercendum malos, licitum est, id est ca. p. r. s. p. o. test, ergo.

Norãdum pro intelligentia, quod carcer potest sumi dupliciter, primo pro loco publice destinato ad puniendos malefactores, secundo, in solam detentionem, primo modo, soli potestati publicæ licet aliquem carceri mancipare, secundo, et parentes id possunt, & quicumq; priuati, si aliquid se vellet præcipitare, secundo, carcer potest considerari, vt pœna, secundo, vt custodia rei ne fugiat, donec causa expeditur, primo modo, non potest quis carcerari nisi post causam plene discussam, secundo sic si probabiliter creditur aliquem crimen commisisse, maxime si subest suspitio de fuga.

Et licet non possit priuatus aliquem incarcerare, si tamen quis furem detineat ad necessariam bonorum recuperationem id licet; potest etiam licite detineri qui vellet se occidere, vel alium iniuste & carcerari à priuato donec periculo prouideatur; si vero alia peccata vellet committere, non potest detineri nisi ab habentibus illius curam, nisi forte ad horam, vt d. hic D. Tho. ad 3. potest etiam quis ad penitentiam agendam, facere se includi in carcere, c. illo, c. qui vere 16. quæst. 1. Abb. in c. veniens, de regul.

Regulariter tamen priuatus non potest aliquem incarcerare, etiam pro manifestato crimine, alias capite punitur & est leg-

for maiestatis l. omnes, C. de cohort. lib. 12. l. vn. C. de carcer. priu. nisi ad detinendum seruos ne fugiant, vt ibi. d. gl.

Cedens etiam bonis regulariter non potest carcerari Abb. c. dator. de pign. nisi ea alienet in fraudem creditorum, vel si quando contraxit sciebat se non fuisse soluendo cum in culpa fuerit. Bar. in l. alia causa, §. eleganter, ff. sol. matr. secus vbi non est in culpa, nec habet in bonis, nec speratur quod alius eum sit liberaturus, Et cum carcer quædam vis sit, si quis apud hostes est captiuus, cum careat libertate, non potest contrahere, vel testari, l. eius, ff. de testam. Si vero detinetur in carcere iniuriöse, si quid contrahit cum detentore, contractus est rescindendus, l. qui in carcerem, ff. quod met. causa, vnde etiam renuntiatio beneficij ecclesiastici in manibus eius facta est rescindenda, vel saltem is potest appellare, vt dixi tract. de resignatione. Rebuff. in praxi ben. c. de renunt. si vero contrahit cum alio, valet, nisi ad hoc detineatur c. dominus de sec. nupt. & sic id est de matrimonio, & ibi potest testari, l. metum, §. sed licet, ff. quod met. causa. si vero iuste ibi detinetur, si est damnatus pœna capitali, nil potest agere cum sit effectus seruus pœnæ, & eius bona veniunt ad succedentes ab intestato, auth. bona dānatorū, C. de bo. damn. nec etiã disponere ad pias causas, lo. And. in c. 2. de vsur. in 6. de quò supra; Si vero nõ est dānatus capite, potest contrahere, d. l. qui in carcerem, obles etiam proprie non potest testari, vel contrahere, l. obfides, ff. de testam. cum amittat libertatem, vt si ciuis datur pro securitate principi, secus si vna ciuitas datur pro securitate alij, vel vnus nobilis alij, & dicitur carceratus etiam qui custoditur in publico, Bar. in d. l. qui in carcerem.

Liberare vero à carcere potest iudex ex mero officio eum quem videt sine causa retentum, vel ad nullius instantiam. Bar. in l. si quis vxorem, l. si fugitiuum, ff. de furt. & interim is debet visitari à iudice, & operari vt habeat necessaria, l. 3. C. de ep. Aud.

Quarta propositio. Peccatum aggrauatur ex eo, quod prædicta iniuria inferuntur

5 Carceratus quid possit vel non.

6 à Carcere liberare qd possit.

7 Iniuria inferuntur

sonas alijs feruntur in personas alijs coniunctas. Ratio, nam quo iniuria in plures redundat, eo fit grauior, sed sic est quando inferuntur in personam alteri coniunctam, ergo, potest tamen euenire, quod iniuria illata in personam nulli coniunctam, sit grauior, & inde peccatum, vel ob dignitatem personæ, vel, magnitudinem nocuenti.

Not. vt d. hic Gaier. coniunctos dici, consanguineos, & affines, vt pater filius gener, maritus, vxor, patronus, familiares, & etiam quicumque amici.

Tunc vero dicitur peccatum grauari quando fit in personam alijs coniunctam, cum eius iniuria transit in alios, alias secus, & quando circumstantia notabiliter grauat alios, etiam si nõ mutet speciem, est necessario consistenda, vt si quis occidat hominẽ familiæ valde necessarium, vt d. Aragon hic.

De peccatis oppositis iustitiæ in quibus nocetur in rebus, & primo de furto. Cap. LXV.

Videnda sunt quæ habentur infra in expositione decem præceptorum, in præcepto furti.

S V M M A R I V M.

- 1. Iudicare nemo potest eum qui sibi non est subditus.
- 2. Iudex debet iudicare secundum allegata & probata.
- 3. Iudex sine accusatore, vel infamia publica non potest aliquem condemnare.
- 4. Iudex non potest pœnam iuris relaxare, nisi princeps sit.

De peccatis oppositis commutatiue iustitiæ quæ consistit in verbis, in quibus leditur proximus, & primo de ijs quæ pertinent ad iudicium. Cap. LXVI.

D. Th. 2. 2. q. 67. 1. Iudicare nõ pot qd nõ subditum.

Prima propositio. Nemo potest iudicare eum qui non est sibi subiectus.

Secunda propositio. Iudex potest iudicare contra veritatem quam nouit priuata, ob allegata & probata, adhibita debita diligentia.

Tertia propositio. Iudex non potest aliquem condemnare, nisi adsit qui accuset, infamia tamen publica habet vim accusatoris.

Quarta propositio. Iudex inferior nõ potest licite pœnam relaxare, princeps vero sic.

De hac materia videnda quæ late habentur, tract. de iudice circa prædicta.

S V M M A R I V M.

- 1. Accusare tenetur quis cū peccatum est in reipublicæ perniciem, & potest probari.
- 2. Accusatio debet fieri in scriptis.
- 3. Accusatio quomodo fiat iniusta.
- 4. Accusator deficiens in probatione, tenetur ad pœnam talionis.

De pertinentibus ad iniustam accusationem. Cap. LXVII.

Prima propositio. Cū peccatum vergit in reipublicæ perniciem, & potest probari, tenetur quilibet accusare, alias nõ, vel si non potest probare.

Secunda propositio. Accusatio debet fieri in scriptis.

Tertia propositio. Accusatio redditur iniusta ob calumniam, tergiversationem, & præuocationem.

Quarta propositio. Accusator deficiens in probatione, tenetur ad pœnã talionis.

De hac materia videnda quæ dixi, d. tra. de iudice, c. de accusatore.

S V M M A R I V M.

- 1. Reus non potest veritatem negare in his in quibus ordine iuris interrogatur.
- 2. Accusatus iniuste quomodo se possit iuste defendere.
- 3. Reus potest appellare, nisi calumniose id agat.
- 4. Reus

4 Reus damnatus neci iniuste an se possit defendere, & quid si iuste.

De vitijs contra iustitiam ex parte rei. Cap. LXXVIII.

D. Th. 2. 2. q. 69.

1 Reus non potest, &c.

2 Accusatus defendere, sed potest prudenter evadere. iniust. &c.

3 Reus potest appellari, &c.

4 Reus damnatus, &c.

Prima propositio. Reus non potest absque mortali veritate negare in his quae ordine iuris interrogatur, in alijs potest silere.

Secunda propositio. Accusatus iniuste non potest calumniose, nec mendaciose defendere, sed potest prudenter evadere. iniust. &c.

Tertia propositio. Potest reus per appellationem iuste iudicium declinare, non autem si calumniose id agat.

Quarta propositio. Condemnatus ad mortem iuste non potest se defendere, secus si iniuste, nisi timeatur scandalum.

De hac materia videnda quae habentur d. r. de iudice, c. de Reo.

S V M M A R I V M.

- 1 Testificari quando quis teneatur.
- 2 Testes duo vel tres sufficiunt.
- 3 Testimonium alicuius quandoque repellitur.
- 4 Testimonium falsum est mortale.

De iniustitia ad testes pertinente. Cap. LXXIX.

D. Th. 2. 2. q. 70.

1 Testificari quae, &c.

2 Testes duo, &c.

3 Testimonium, &c.

4 Testimonium falsum est, &c.

Prima propositio. Homo tenetur in manifestis, & his de quibus infamia praecessit, testimonium ferre, secus in occultis, nisi in quibusdam casibus.

Secunda propositio. Duorum, vel trium testium testimonium sufficiens est.

Tertia propositio. Testimonium alicuius sine eius culpa quandoque est repellendum, ut in pueris, inimicis, &c.

Quarta propositio. Falsum testimonium semper est peccatum mortale. De hac materia videnda quae habentur late, d. tractat. de iudice, capit. de testibus.

S V M M A R I V M.

- 1 Aduocatus quando patrocinium prestare teneatur.
- 2 Aduocare qui non possit.
- 3 Aduocatus ut peccet in eius officio.
- 4 Aduocatus an pro officio mercedem recipere possit.

De iniustitia in iudicijs ex parte aduocatorum. Cap. LXX.

Prima propositio. Aduocatus tenetur causam pauperum in casu necessitatis patrocinium prestare.

Secunda propositio. Aliquii a legibus ab aduocando arcentur, ut pueri, furiosi, surdi, muti, ceci, religiosi extra causas religionis, nisi in casu infames infideles, &c.

Tertia propositio. Aduocatus peccat si iniustam causam defendat, & tenetur ad restitutionem si scienter id agit, secus si inscienter.

Quarta propositio. Aduocatus potest iuste pro suo patrocinio pecuniam accipere, si moderate & iuste id fiat. De hac materia, videnda quae habentur, d. r. de iudice. c. de Aduocatis.

S V M M A R I V M.

- 1 Contumelia unde dicatur, quid sit, & quale peccatum.
- 2 Contumelia vitanda & eius mala.
- 3 Contumelia proprie consistit in dictis, extense in factis.
- 4 Honor ut differat a fama.
- 5 Honor qualiter alicui auferatur.
- 6 Contumeliosus ad quid teneatur.
- 7 Contumelia an sit peccatum mortale.
- 8 Contumelia an sit sustinenda, & an quandoque repelli possit, & a quibus.
- 9 Contumelias repellendo quid liceat vel non.
- 10 Contumelia oritur ex ira.

De vet-

De verborum iniurijs extra iudicium, & primo de contumelia. Cap. LXXI.

D. Th. 2. 2. q. 72.

1 Contumelia unde dicatur, & quale peccatum.

2 Contumelia vitanda, & eius mala.

3 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

4 Contumelia oritur ex ira.

5 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

6 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

7 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

8 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

9 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

10 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

11 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

12 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

13 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

14 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

15 Contumelias repellendo quid liceat vel non.

Notandum, quod contumelia dicitur a contumelo, quasi verbis tumens ira ex superbia, & significat de honoratione per verba principum.

Inter factam, secundo, per signa culpam importantia, vbi quis palam fur dicatur opprobriose, & differat a conuitio, quod significat culpam vel posnam, ut si quis appelleretur fur, vel caecus, licet haec saepe confundatur, & vnum pro alio sumatur, & differat etiam ab improprio, eo enim quis dehonorat proximum, obijciendo ei in praesentia, non culpam, sed defectum denotantem minorationem, vel egestatem, aut gentiam, ut si quis alteri commemoret beneficium ei factum necessitate patenti, vel si quis alium vocet pediculosum, fame mortuum, quodque mortuus esset si ei non subvenisset, quod est peccatum graue si proferatur in grauius aetate dehonorandi, vel minuendi honorem, sic enim est mortale, quod si non intendatur dehonoratio, si tamen tale id ingeratur ex se, est mortale, non autem si proferatur a superiore gratia correctionis, nec ab alio vbi honor non leditur grauius, nec adest animus ledendi; & si ad iocum id fiat, & potest esse sine peccato si debita circumstantia obseruentur, est tamen id vitiosum, si quis non formidet aliquem contristare sic, ut risum excitet.

Redeundo vero ad contumeliam, est omnino vitanda, cum turpe sit vitium, quod in auctorem recidit, ut inquit Plut. de vit. ab inim. cap. & peius sit iniuriam facere quam pati, ut ait Plato Dial. de Rhet. nec aspernandi sint pauperes, cum satis in ipsa paupertate sit mali, ut ait Demosthenes, Con. Eub. nec contemnemus, transire possumus, ut ait Sen. ep. 47. & habet quandam aculeum contumelia quem pati prudentes ac boni vix distillare possunt, ut inquit Cic. act. 5. in verr. & nil sit tam ad memoriam diurnitatis stabile, quam id in quo ali-

quem offenderis, ut idem d. 2. de orat. & nemo sit tam agrestis, quem, si non ipsa honestas, contumelia tamen, & dedecus magnopere non moueat; ut ait Sen. ep. 92. & lingua virulenta facillimum sit ledere, difficillimum mederi, ut inquit Veget. lib. 2. & contumelia afficere muliebre sit ut inquit Chrift. hom. 15. in acta ap. & contumelia diaboli lectus sit, ut idem d. hom. 52. in Matth. His ita notatis.

Prima sit propositio. Contumelia proprie consistit in verbis, extense vero intelligitur etiam de factis.

Ratio, nam verba continent primum locum inter homines ad significantum, sed ad contumeliam pertinet, quod id est contra honorem alicuius quis dicitur.

deducatur in notitiam aliorum, vel ipsius, per aliqua signa, cum ergo verba principaliter habeant vim significanti, ergo contumelia praecipue in verbis consistit per quae animi conceptus significantur, ut d. Aug. lib. 2. capit. 3. de doct. chr. sed quia & facta habent quandoque vim verborum aliquid significanti, inde extenso nomine contumelia quandoque est etiam in factis.

Notandum pro intelligentia, quod honor differat a fama, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam, & maxime virtutem exhibita, fama vero est illius dignitatis status, vita, & moribus comprobatus, ut d. gl. in cap. vestra de cohab. cler. vel clara notitia cum laude, quam alij de aliquo habent, unde contumelia proprie denigrat honorem, detractio famam, susurratio amicitiam laedit, derisio erubescitiam irrogat, maledictio alteri malum impraeatur.

Secundo notandum, quod honor alicui potest auferri dupliciter, mediate, quando id quod honoris causa erat, ab aliquo auferitur, ut si diuiti auferantur diuitiarum, vel sapientia auferatur, quia inde minoratur, vel si auferatur potentia, cum honor sit qui deberur alicui excellentiae, unde ea sublata tollitur & honor.

4. Eth. cap. 3. licet proprie debeat virtuti, ut quae ex nulla causa extranea, sed ex solo Deo dependet. Directe etiam tollitur honor, cum quis in alicuius notitiam

Contumelia proprie consistit in verbis, extense vero intelligitur etiam de factis.

Ratio, nam verba continent primum locum inter homines ad significantum, sed ad contumeliam pertinet, quod id est contra honorem alicuius quis dicitur.

deducatur in notitiam aliorum, vel ipsius, per aliqua signa, cum ergo verba principaliter habeant vim significanti, ergo contumelia praecipue in verbis consistit per quae animi conceptus significantur, ut d. Aug. lib. 2. capit. 3. de doct. chr. sed quia & facta habent quandoque vim verborum aliquid significanti, inde extenso nomine contumelia quandoque est etiam in factis.

Notandum pro intelligentia, quod honor differat a fama, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam, & maxime virtutem exhibita, fama vero est illius dignitatis status, vita, & moribus comprobatus, ut d. gl. in cap. vestra de cohab. cler. vel clara notitia cum laude, quam alij de aliquo habent, unde contumelia proprie denigrat honorem, detractio famam, susurratio amicitiam laedit, derisio erubescitiam irrogat, maledictio alteri malum impraeatur.

Secundo notandum, quod honor alicui potest auferri dupliciter, mediate, quando id quod honoris causa erat, ab aliquo auferitur, ut si diuiti auferantur diuitiarum, vel sapientia auferatur, quia inde minoratur, vel si auferatur potentia, cum honor sit qui deberur alicui excellentiae, unde ea sublata tollitur & honor.

4. Eth. cap. 3. licet proprie debeat virtuti, ut quae ex nulla causa extranea, sed ex solo Deo dependet. Directe etiam tollitur honor, cum quis in alicuius notitiam

Honor ut differat a fama.

Honor alicui potest auferri dupliciter, mediate, quando id quod honoris causa erat, ab aliquo auferitur, ut si diuiti auferantur diuitiarum, vel sapientia auferatur, quia inde minoratur, vel si auferatur potentia, cum honor sit qui deberur alicui excellentiae, unde ea sublata tollitur & honor.

4. Eth. cap. 3. licet proprie debeat virtuti, ut quae ex nulla causa extranea, sed ex solo Deo dependet. Directe etiam tollitur honor, cum quis in alicuius notitiam

Honor alicui potest auferri dupliciter, mediate, quando id quod honoris causa erat, ab aliquo auferitur, ut si diuiti auferantur diuitiarum, vel sapientia auferatur, quia inde minoratur, vel si auferatur potentia, cum honor sit qui deberur alicui excellentiae, unde ea sublata tollitur & honor.

4. Eth. cap. 3. licet proprie debeat virtuti, ut quae ex nulla causa extranea, sed ex solo Deo dependet. Directe etiam tollitur honor, cum quis in alicuius notitiam

Honor alicui potest auferri dupliciter, mediate, quando id quod honoris causa erat, ab aliquo auferitur, ut si diuiti auferantur diuitiarum, vel sapientia auferatur, quia inde minoratur, vel si auferatur potentia, cum honor sit qui deberur alicui excellentiae, unde ea sublata tollitur & honor.

4. Eth. cap. 3. licet proprie debeat virtuti, ut quae ex nulla causa extranea, sed ex solo Deo dependet. Directe etiam tollitur honor, cum quis in alicuius notitiam

Honor alicui potest auferri dupliciter, mediate, quando id quod honoris causa erat, ab aliquo auferitur, ut si diuiti auferantur diuitiarum, vel sapientia auferatur, quia inde minoratur, vel si auferatur potentia, cum honor sit qui deberur alicui excellentiae, unde ea sublata tollitur & honor.

4. Eth. cap. 3. licet proprie debeat virtuti, ut quae ex nulla causa extranea, sed ex solo Deo dependet. Directe etiam tollitur honor, cum quis in alicuius notitiam

etiam deducit quod eius honori nocet, cum noticia turpitudinis dehonestatione inducat; His not. contumeliosus dicitur qui aufert honorem, non primo modo, sed secundo, vt d. hic D. Tho. & glo. in c. 1. ad Rom. non licet tamen pro honore tuendo, vitam periculo exponere, cum nemo eius sit dominus. Corrad. caf. 191.

6 Contumeliosus ad quod teneatur.

Vnde qui fuste hominem vilem ledit, non animo dehonestandi, sed vulnerandi, non dicitur contumeliosus, secus si id in nobilem inferat, vt eius honorem auferat, vt & qui tentat alienam mulierem non est contumeliosus, secus si vt eius honori noceat; & potest esse contumelia etiam si non adsit culpa in eo cui irrogatur, vt si dicatur genere infamiosus, si id nocet honori.

Secunda propositio. Contumelia, vel conuitium formaliter sumptum est peccatum mortale, si vero materialiter non semper, sed potest esse veniale peccatum, vel nullum, probatur, primum. Matth. 5.

7 Contumelia an sit peccatum mortale.

Ratio primi, nam quando quis alteri honorem auferre intendit, est mortale, cum honor sit praestantior bonis fortunis, quae tamen auferre alicui iniuste per furtum est mortale, sed per contumeliam honor auferitur, vt supra, ergo, si tamen quis dicat contumeliam non animo dehonorandi, vt pro correctione, vel ioco, non est mortale, nisi excedat modum in corrigendo, vel nisi sequatur praeter intentionem nocumentum graue cum id deberet & teneretur aduertere, si enim inuincibiliter id ignoret, non esset mortale, vel verba sint ita graua, vt honorem valde ledant; veniale vero si ista non multum dehonestent, nec proferantur ex firmo proposito grauius dehonestandi, sed ex leni ira, vel leui causa, vel intentione leuiter corrigendi, & sunt sine peccato gratia correctionis etiam si sic agens irascatur, modo correctio sit causa principalis impropereandi, secus si ira; vnde cauendum ab his. Qui vero contumeliam iniuste intulit, tenetur per se vel alium petere veniam ab iniuriato, nisi cognoscat, quod ei remisit, quia cum eo amice loquatur, nisi sit pater vel praelatus, etiam si modum excesserit in corrigendo, nisi

fecit animo vindictae, & satisfacere eam debet, se prosternendo, & huiusmodi arbitrio boni viri, & si offensa est publica non faret. satisfactio occulta, & si est mentitus in contumelia, debet dicere se mentitum. Silu. contumelia, nume. 3. 4. & tenetur honorem refarcire per exhibitionem reuerentiae, & damna inde secuta sua culpa, si sit in mora praedicta praestandi, vt est semper delinquens.

Tertia propositio. Homo debet contumeliam sustinere in animi praeparatione, quandoque tamen eam repellere licet, & etiam oportet pro scandali & auidae repressioe, probatur, primum. Pl. 37. da, & an animi praeparatione sustinere quae sustinenda sunt, cum oportet, ergo, & contumelia est sustinenda, non tamen actu id semper agere est necessarium si mentem contumeliam irrogas, sumeret occasionem amplius malignandi, vel alij scandalizarentur in contumeliato qui ex eo proficere debebant, oportet talia reprimeret, vt d. Greg. hom. 9. in Ezech.

Notandum pro intelligentia, quod homo tenetur habere animum paratum ad iniurias ferendas, quando opus fuerit, non autem tenetur habere actuale propositum eas ferendi, sed non habere actum contrarium quando opus fuerit, ita vt homo priuata auctoritate eas non vleiscatur, & etiam non resistat iniurijs cum opus est, quando scilicet bonum fidei, & publicam sustentiam exigit, vnde si quis animi habeat destinationem, vel sci de quacunque contumelia, & cuiusque sine delectu resistere, est in mortali, potest tamen habere animum auctoritate publica agendi contra contumelias inferentem, odio remoto, & si de bono publico, vel fidei non agitur eis resistere cum moderamine.

Vbi vero quis potest contumelias resistere non semper est consilium eas patienter ferre, sed quandoque oportet eas repellere, ne is contumelias assuescat, & ne alij cessent a profectu in eo qui eas fert.

Vnde publici magistratus debent repellere contumelias in Dei, vel ecclesiae iniuriam illatas, & punire, cum eas ferre sit

sit impium, & etiam punire debet illatas in rectores ecclesiae, & possunt etiam pena afficere eos illas in seipsum irrogantes, ob detrimentum boni communis, c. Guisardus, 23. q. 3. vbi gl. Est vero consilium eas sufferre, ne quis incurrat temeritatem Prover. 26. ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne similibus efficiaris, & ne incurras contumelias, vel ne alius magis iram incurrat; non tamen liceret tacere, si intendere tacendo alium magis ad iram prouocare, secundo, est consilium eas sufferre, quando iuferens est incorrigibilis nec is habet in eum potestatem, exemplo Christi, qui Pilato, Herodi, scribis contumelia eum afficientibus, nil respondit, tertio, est consilium eas ferre ob seruandum bonum patientiae. Eccles. 8. ne litiges cum homine linguato. Pl. 37. Ego autem tanquam surdus non audiebam, &c. Quandoque tamen est consilium reprehendere iniurias inferentes, vt d. hic D. Tho. vnde Paulus Galatas d. insensatos, & Christus alios generationem prauam, ad reprimendam alicuius audaciam, & ad seruandam suam famam pro bono multorum, vt praelatus. Cor. caf. 391.

9 Contumelias repellendo quod liceat vel non... Quando vero licitum est resistere contumelias, non licet ad id repellendum alteri obijcere falsum crimen, nec crimen verum quod est imperitens ad resistendum contumelias illatis, vnde si primus alium dicat concubinatum, non licet eum vocare furem, cum huiusmodi dictum imperitens sit ad infirmam contumeliam, & licet non liceat conuictantem causa vindictae alicuius peccati vel defectus publici vel occulti notare, erit tamen licitum ad reparationem proprii honoris vim repellendo ea crimina obijcere, quae illum reparent, vt si quis alium furem esse dixit, si aliter se tueri non valet, potest dicere ad vero eum discere argumentis id probando; si id est necessarium ad defensionem, & minus obijcanti vnum crimen, licet duo, vel plura maiora obijcere.

10 Contumelia oritur ex ira... Quarta propositio. Contumelia oritur ex ira, probatur, ex Gregor. lib. 31. Mor. c. 31.

Ratio, nam peccatum cum potest ex

multis causis, vel occasionibus oriri, ex ea dicitur oriri, ex qua sepius solet procedere ob propinquitatem ad finem, contumelia vero habet magnam propinquitatem ad finem irae, quae est vindicta, quia contumelia est vindicta in promptu cuique, ergo oritur ex ira.

Remedia huic malo adhibenda, quae & inimico persequenti sunt dicta, & patientia ac mansuetudo adhibenda cum clementia, cogitando maiora damna inferre ad alatores, & tamen audiri, vt inquit, Chris. hom. 88. in cap. 27. Matth. & hom. 19. ad Eutropium.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Detractio quid sit, & vt differat a contumelia.
- 2 Detractorum mala.
- 3 Detractio quid sit, & quot modis fiat.
- 4 Detractio quando sit peccatum mortale.
- 5 Detractio non est grauior omnibus peccatis.
- 6 Detrahens non audiens vt peccet.
- 7 Detrahens an & quomodo ad famam restitutionem teneatur.

De Detractione, Cap. LXXII.

Notandum, quod detractio est denigratio alienae famae, id est bona aestimationis alicuius, per verba occulta, quae denigratio fit per mala cul-
pa, & poene, & dicitur occulte, non simpliciter, sed in comparatione ad eum cui detrahitur cum intentione denigrandi eius famam, in eius absentia; si enim eo praesente id dicatur, dicitur contumelia, & non detractio, & etiam est contumelia si detrahatur alienae famae hac intentione, vt ad eum referatur, & differt detractio a contumelia, primo quia detractio fit in absentia, contumelia in praesentia, secundo, contumelia detrahit honori, detractio famae, differt enim honor a fama, quod fama est bona opinio quam alij habent de aliquo, honor est vero reuerentia.

D. Th. 2.

2. q. 73.

11

Detractio

quid sit,

& vt differat a con-

tumelia.

veronia quæ alicui exhibetur ob aliquã eius excellentiam, vel in natalibus, virtute, doctrina, fortitudine, potentia, & hæc detraçtio est terrum vitium, & valde fugiendum. Eccl. 10. Rom. 1. vbi detraçtores dicuntur Deo odibiles, & dicitur ve-

Detraçtio mala. nenum amicitia, ab Aug. in lib. de amicitia, c. 13. & viperæ equiparatur à Bern. de trip. cust. ser. 1. Vnde & Diogenes interrogatus qui mortuus brutorum esset permissor, quo ad feras, detraçtorum inquit, quo ad domesticas, adulatorum, quod & Themistocles asseruit, d. nil molestius cerni posse quam videre honorem viri pro libertati pestiferæ linguæ expositum esse, cum nil bona fama pretiosius existat, & magis quam bona externa estimanda, qui tamen curandi non sunt, vnde Philippus Macedo, cum audisset quosdã à se beneficijs auctos eius famæ detrahere, sine, inquit, illos, me enim magis cautum reddunt, vtilia agram opera virtutis quibus eorum mendatum detegatur, qui & prouocatus vt eos exilio mulctaret, nequaquam respondit, satis est enim eos tolerare in Macedonia, vbi cognoscitur eos mētiri, quam alio pergant vbi illis maior fides præstetur, cum quibus tamen non conuersandum. Prou. 24. Gal. 5. sunt enim detraçtores Deo odibiles. Rom. 1. vnde Zepherinus Papa eos diuina autoritate eradicandos dicit. ep. 1. c. detraçtores, 3. q. 4. Pl. 100. & sequitur Bern. serm. 24. in cã. d. non veniat anima tua in Concilio detraçtorum quoniam Deus odit eos, & homicidæ dicuntur. 1. Io. 3. & Anaclerus Papa. ep. 3. c. deteriores. 6. q. 3. d. eos deteriores esse ijs qui substantias aliorum diripiunt, & viperæ sunt ferocissimæ, cum detraçtio leuiter volat, sed grauiter vulneret, vt dicit Bas. in reg. sup. disput. c. 3. quibus tamen nihil est credendum. Prou. 20. Eccles. 28. His ita not.

Prima sit propositio. Detraçtio conuenienter diffinitur, quod est denigratio quod sit, & alienæ famæ per verba occulta facta, quor modo probatur. Eccl. 10.

Ratio, nam quo vitio aliquis alteri in tergum locutus, malam eius intendit in ducere opinionem, id est alienæ famæ denigratio per verba occulta, sed detra-

çtio est huiusmodi, ergo, prima patet; secunda probatur ex differentia quæ est inter contumeliam, & detractionem, quæ illa palam hæc occulte pronuntietur, secundo, quia illa derogat honori, hæc famæ.

Multis autem modis potest fieri detraçtio, cum enim detraçtio non ex veritate, sed ex fama, quæ subtrahitur vel minuitur ortum habeat, & hæc subtrahitio possit fieri multis modis, sicut etiam vt modi detrahendi multiplices sint, qui tamen reducantur ad octo, quorum quattuor directe, alij indirecte famam proximi tollere, vel minuere habent, primus ex his qui directe nocent, est cum quis alteri falsum crimen imponit, secundo, quando vitium alterius suis verbis auget, tertio, quando occultum crimen reuelat, quarto, quando id quod est bonum, ostendit mala intentione ortum, indirecti modi quattuor sunt, primo, cum quis aliena bona negat, secundo, quando illa tacet, vbi manifestare debet, tertio, quando quis minuit aliena merita & virtutes, quarto, quando alterum tepide & frigide laudat, quod vltimum non est minimum peccatum, cum sic quis se amicum alterius ostendat, & nil in eo habere quod laudet qui oēs modi sunt vnius speciei detractionis, cum omnium obiectum formale sit infamia, vel lesio famæ, & si graue quis crimen vt hæresim alicui obiecerit, non satis esset dicere in confessione si detraxisse, sed oporteret in specie dicere, se aliquem dixisse hæreticum, & si quis infamat Deum, vel sanctum canonizarum, vel creaturam irrationalem, vt est Dei creatura, non est solū detraçtor, sed etiam blasphemus, Nauarr. in Man. c. 18. num. 18. infamans tamen se non dicitur detraçtor, licet peccet vt alibi dicitur.

Secunda propositio. Detraçtio est peccatum mortale in se, non tamen quæ est de leui re, vel ex animi leuitate sine graui damno, probatur. Rom. 1.

Ratio, nam quo vitio quis intendit alterius famam iniuste denigrare, id est per se loquendo peccatum mortale, sed detraçtio est talis, ergo, prima probatur, quia fama inter res temporales reputatur

per pretiosior, secundum patet & probatur conclusio. Pl. 100. detrahentem secreto proximo suo, hunc persequeretur. Iacob. 4. nolite detrahere alterutrum fratres mei. Sed si contingit aliquem animo non diffamandi, sed ob causam necessariam, vel bonum aliquod dicere ea per quæ fama alterius minuitur ibi non est detraçtio nisi per accidens, vnde si nõ sit de re graui, erit tãtum veniale, si quis etiam dicat graui de aliquo, ob aliquod bonum, & necessitatem, seruatis debitis circumstantijs, non est detraçtio, nec peccatum. Quod si quis materialiter tãtum detrahit non formaliter id est incaute ob leuitatem, vel ob aliquam causam non necessariam, est mortale, vel veniale, mortale si quid sit graue ita vt fama notabiliter lædatur, maxime in ijs quæ per tinent ad honestatem vitæ, vt d. Valeria. de iust. disp. 5. q. 17. punct. 2.

Quod si quis reuelat alicuius peccatum omnibus nomum, si quidem id dicitur bono fine, vt alij à malo eo exemplo atreantur, est opus laudabile, si vero ex leuitate, vel curiositate est veniale, si ex mala intentione, vt mala opinio de proximo reuocetur est mortale. Quod si delictum eius est per publicam sententiam infamia notatum, non peccat contra iustitiam sic reuelans, nec tenetur ad restitutionem, si vero est notorium de facto, quia scitur publice, talem id peccatum committere, vt quia domi concubinam alar, vel ad eam accedat, si ob eius dictum peccatum id plus notabiliter publicatur peccat contra charitatem, sed non contra iustitiam, nisi peccatum id difficile posset alias venire in cognitionem eorum, vel quia sit remotum, vel diu transierit, sic enim peccaret contra iustitiam. Quod si peccatum alicuius quod iure vel facto erat notorium alicui ignorati quis reuelet nisi bona intentione id faciat animo iuuantium, saltem venialiter peccat, cum incongruum sit sine causa id reuelare, si vero id facit animo detrahendi est mortale, vel si ex loquatione notabile damnum proximo infertur in fama, quia notabiliter eius crimen augetur, vel in rebus nisi in iudicio legitime interrogetur. Quod si quis in vno loco

Pars Secunda.

est diffamatus de aliquo crimine, non est peccatum contra iustitiam illum alibi vbi id ignoratur reuelare si per iustitiæ viam est diffamatus quando, attentis omnibus circumstantijs ibi sciri verisimiliter poterat, vt d. Valencia loco cit. peccat tamen contra charitatem, & esset mortale reuelare sua pudenda, si iam est emendatus; Si vero non per sententiam, sed factum notiorum alibi est quis infamatus, eum in loco vbi nescitur detegere, est peccatum contra charitatem, & iustitiam, & sic agens ad restitutionem tenetur famæ eo modo quo potest, nisi vti supra, præsumatur quod illuc rei notitia sit deuentura, quia sic peccat tantum contra charitatem, cum primus id reuelat. Quod si quis falsis virtutibus sibi comparat famam, licet reuelare, si id cedat in perniciem Reipublicæ, vt quia quis falso dicat se esse optimum medicum, vel Theologum, & nocet, alias non, historici veronõ peccant narrando facta, nisi odio sint tacti, & si id faciant ex zelo publici boni & peccata non sunt omnino occulta, secus si ex inuidia, vel solo studio detrahunt principibus, vel familijs honestis, Valencia. ibid. astrologi vero imponendo alicui turpia, vt furta, & huiusmodi non sunt ferendi. Quod si quis aliquem peccato notorio in eodem loco, sed diuerso tempore diffamat, vt si iam transacti sunt quinquaginta anni, quod aliquis vt hæreticus fuit dånatus, vel ex alio crimine, & videns eius filium vel nepotem, dicat hic est filius talis qui & c. si id crimen erat notorium tantum facti, sic dicens peccat contra iustitiam, & charitatem, & tenetur restituere famam, si vero erat notorium iuris, quia per sententiam fuerat damnatus, peccat mortaliter contra charitatem, non tamen contra iustitiam, quia laedit bonum nomẽ eius, quod intelligitur si id dicat aõ denigrandi famam, secus forte si bono fine, vt dum agitur de matrimonio cõtrahendo, ingrediendo collegium & c. Sic si aliquis sit detentus in carcere, non est illicitum aperire causam ob quam est detentus, si id est notorium, non tamen licet narrare omnes delicti partes, ne detur

Ee

tur

tur occasio detrahendi. Vt vero detraçtio possit esse peccatum mortale, oportet, vt quod dicitur de proximo sit peccatum mortale, vt d. Silu. detraçtio. q. 1. Nau. c. 18. nu. 24. dicit tamen Aragon hic, quod si quis referat peccatum veniale, quod quis habet in consuetudine, vt mendacium veniale, si id sit occultum, esse mortale id reuelare, quia parui sit, vt quod episcopus sit ambitiosus, inanis, vanis delectetur, quod ego intelligerem si inde eius fama apud viros graues multum lædatur, alias secus.

Detegere vero defectus naturales alicuius, vt qd. sit non doctus, egens, gibbosus, non est mortale cum non auferant bonam famam, secus si diceret eum ortum ex iudeis, quod apud alios nescitur, quia vt qui dicit alicum furem vel concubinariu, peccat mortaliter, sic hic, & eo magis si ea detectio illi noceat, quia non admittatur ad officia, nisi id agat à iudice legitime interrogatus.

Si vero quis detegat peccata oculata proximi vera tamen, si id agit ordine iuris denunciando, accusando &c. non peccat, nec si ea detectio non est damnificatoria fame, nec si minoris inde estimatur non est mortale, etiam si id inordinate faciat, vt si detegat peccatum de quo alius se solet iactare. Gaier. 2. 2. q. ha. c. 73. ar. 2. dub. 2. Sot. lib. 5. de iust. q. 10. ar. 2. concl. 4.

Si tamen inde is bonum nomen amitteret, & non inueniret uxorem, sic occultum detegens peccat mortaliter, & teneretur ad restitutionem, & similiter si id crimen sit damnificatiuum fame, vt stuprum in virgine, adulterium in vxore, fornicatio in clerico, latrocinium, v. fura, sodomia, falsatio, heresis, blasphemia, ebrietas; si falsum imponitur, vel occultum reuelatur, sic agens peccat mortaliter, si adest animus ledendi famam, vel reipsa ledit, licet talis animus non ad sit, si enim nullum horum ad sit, non est mortale. Nau. c. 18. nu. 26. vt nec est mortale si absque plena deliberatione ex lingua celeritate, alicui detraharur, modo actus non sit deliberatus, non liceret tamen crimen alicuius narrare viro cordato nullo alij id dicturo, vt nec liceret id narrare dicendo se id audisse, si ex ta-

li modo dicendi fama laeditur.

Quod si quis dicat verba generalia de proximo, que sonare possunt veniale, & mortale, vt quod est audus, ambitiosus, iracundus, talia proferre de aliquo non est mortale. Silu. detraçtio. q. 1. Nau. c. 18. nu. 24. nisi ratione personæ de qua dicitur, intelligi possit quod in eo sit mortale, vel illi famam valde minuatur, vt si dicantur de episcopo, vbi illi id nesciunt, vt ibi. d. Nau. nu. 25. Aragon in hoc art. quod verum est si is cui dicitur crediturus sit eas esse culpas mortales, alias secus. Quod si quis sine causa rationabili infamat seipsum, est mortale, nec sic sancti fecere qui se infamarunt, ex causa vero rationabili pro maiori bono suo, vel alterius, & maxime communitatis, id licet, ad vitandum forte periculum honorum, vt sancti faciebant, vt licet se infamare ad vitandum mortem, & forte mentiendo venialiter, vel ad vitandum dolores in tormentis, vt & si quis accusauit innocentem, tenetur se infamare ad eum liberandum, etiam cum periculo vitæ, vt d. Valentia loco cit.

Tertia propositio. Detraçtio est graue peccatum, non tamen grauius omnibus quæ in proximum committuntur.

Ratio, nam per detractionem non fit maius nocumentum proximo, quam per multa alia peccata, vt homicidium, est tamen maius peccatum furto, cum fama licet cedat vitæ, præstat tamen bonis exterioribus, & etiam antefertur honori, vt d. Aragon hic.

Quarta propositio. Non solum qui detrahit alteri, sed & qui audit detrahentem, peccat, & quandoque mortaliter, quandoque tantum venialiter, probatur ex Hier. in ep. ad Neposianum, & ep. ad Rusticum, & ad cesantiam, & ex Bern. lib. 2. de confid. ad fi. & colligitur. Prou. 4. remoue à te os prauum, Eccl. 28. linguam nequam noli audire.

Vnde qui est causa detractionis alterius formaliter, quia iuuat, incitat, interrogat, approbat, laudat, si sit de mortali, est peccatum mortale, & idem si in eo sibi complacet, vel si non resistit esse potest & debet & quilibet id debet, cum detraçtio sit iniuria facta proximo, cui quili-

5. Detraçtio non est grauior omnibus peccatis.

6. Detraçtio rem audiens, vt peccat.

bet ex charitate succurrere debet; ita vt in facie ostendat id ægre saltem ferre, vt d. Hier. ad Rust. Mon. qui tamen, si concurrat præceptum corrigendi, etiam loquendum esset, & corrigendus, Si vero ex negligentia metu verecundia non impedit detrahentem cum possit, peccat, & quæq; mortaliter, si sit ita affectus, vt ob ea omittat obligantia ad mortale, quod si non resistit ob finem bonum, scilicet ex necessitate petare, vel iusto timore, vel quia non speratur fructus ex tali reprehensione, sed timor subest, quod detrahens sit peius facturum, non peccat qui non resistit detractioni; Si vero ex officio ei incumbit corrigere detrahentem, vel malum graue inde sequi potest, & id omittit, potest esse mortale. Silu. detraçtio. q. 2. num. 3. Si tamen mea negligentia alius detrahit, & mea auditio sit causa auditionis aliorum, ex quo fama proximi grauius læditur, & meus animus sit purus mea auditio est tantum materialiter, & tantum peccatum veniale regulariter, vt d. Gaier. hic. Nauar. loco cit. & Barr. Med. in summa. c. 14. nec tenetur restituere. Excipitur tamen quando audiens tenetur ex officio obuiare detractioni, sic enim peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem cum peccet contra iustitiam. Secundo, quando ex eo quod audiens non resistit, sequitur maximum periculum infamiae, vel rerum, vel viderum, si periculum sit certum, & imminens, & graue, vt homicidij, proditiõis, heresis, & huiusmodi, non resistens peccat mortaliter, si vero periculum sit leuis damni, peccat tantum venialiter, nisi eius auditio sit causa, vel concausa periculi grauis damni imminentis, & si omittit quis resistere detractori ex timore, est mortale, si sit talis quod repugnet charitati fraternæ, cui humanam præponat.

Quod si audiens crimen alicuius, vel defectum culpæ, vel generis, procurat ipsum cognoscere; si id curet ob bonum finem, vt ob electionem matrimonium &c. non peccat, Si vero malo fine, erit mortale, vel veniale iuxta qualitatem finis, periculi, vel scandali inde sequentia. Si ex curiositate, vel leuitate erit tantum veniale. Corduba, tractat.

de casibus conscientie, quæst. 57. Nauar. c. 23. num. 26.

Quo demum ad famæ restitutionem, qui eam iniuste, & falso alicui abstulit, tenetur eam restituere, dicendo se falso dixisse, qui vero iniuste, sed vere, eam abstulit, quia crimen erat verum, sed occultum, non tenetur dicere se falsum dixisse, sed iniuste & male, si vero nocet quis alteri in fama vere & iuste, ad nullam tenetur restitutionem.

Notandum autem, quod fama est estimatio bonæ vitæ quam de aliquo habent homines, vel illi se dignitatis status, vel bona opinio in mente aliorum residens originem ducens à donis supernaturalibus virtute morali scientia, vel nobilitate.

Secundo notandum, quod vt restitutio fame sit facienda, oportet, vt vere primo, sit læsa, vnde si nulla infamia est facta, licet quis talem haberet animam, non tenetur restituere, qd sit multis modis, primo, si peccatum quod de aliquo dicitur non cedit ei in infamiam, vt si dicatur de aulico, quod seruauit nobili femina. Secundo, si is de quo dicitur est publice infamis circa illam materiam, vt publica meretrix. Tertio, quando infamia est leuis. Quarto, si infamator sit talis cui non credatur. Secundo, requiritur vt fama sit restitenda, quod iniuste eam quis læserit, si enim seruato ordine iuris id egit, non tenetur restituere, vel si in correctione fraterna adhibuit duos testes, & idem sentit Bann. 2. 2. quæstio. 73. ar. 2. & Corrad. cas. 185. si quis amico sibi confidenti, & interroganti de aliqua persona, quæ conditionis sit, si is in secreto reuelat aliquod eius malum, vt eum cautiorem reddat, vt si vult rem magni ponderis agere, vt matrimonium inire, quod tamen non aulium affirmare, sed credere tunc facis esse tergiversari, nec respondere, vt Siluest. videtur sentire, nisi mors amico imminet, qui sic liceret. Tertio, requiritur quod is de quo dicitur, famam illam in integrum non recuperauerit, si enim recuperauit non tenetur restituere, iniuste vero quis dicitur aliquem infamare, vel falsam crimen ei obijciendo, vel verum occultum tamen.

7. Detrahens an & quomodo ad famæ restitutionem teneatur, & quomodo non.

Quod si aliquis lesit famam alicuius, & id in oblivionem sit deductum, si omnino id est effectum, non tenetur restituere, ut dicit Silu. de tractio. in si. Si vero dubitatur est restituenda, ut dicit hic, Galet. Si vero quis detulit ad prelatum crimen non servato iuris ordine, si est ita occultum, ut non possit probari testibus tenetur restituere famam, si vero est occultum, sed potest probari testibus is peccat mortaliter, sed probabiliter non tenetur ad restitutionem. Quod si quis diffamatum in vno genere vitij, diffamar in alio de quo bene audit, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, nisi secundum sit leue, nec tenetur interrogatus a iudice, sua & aliorum peccata occulta, etiam alterius generis manifestare. Non tenetur preterea restituere famam, si persona lesa eam remittat, modo sit persona priuata, & ipse remittens id facere potest, & bene facit, si vero persona publica famam remissionem remittat, peccat, & remissio forte non valet. Quod si quis referat aliorum dicta, & aliquem infamat, animo laudandi, peccat mortaliter, non tamen tenetur restituere, si inde nil infamiae ei accrescit, sed si dubitat inde infamiam surrecturam, vel id faciat malo animo, vel ex curiositate, tenetur ad restitutionem, Non tamen tenetur ad eius restitutionem qui non impedit detractionem nisi in casibus supra relatis. Sunt alij etiam casus quibus restitutio famae non est fienda. Primo, si sequeretur maior infamatio, quia non recordentur ij quibus dixit. Secundo, quando non potest restitui sine probabili periculo peccati mortalis, vel vitae. Tertio, si dixit quibus debebat, ut prelato, iudici, denunciando, vel accusando, seruato tamen ordine iuris, vsupra. Quarto, quando dicta non erant infamatoria, vsupra, & qm̄ is cui dixit, sciuit postea alia via, publicato eo, quod erat secretum. Septimo, quando is erat infamatus de eodem crimine, & maioribus, & quod dicitur sit leue. Siluest. loco citato. & vbi duo se mutuo infamarunt similes homines, laesus alteri famam restituere non tenetur, nisi & is suam sibi reddat, modo id faciat non ad vindictam, sed ad suam

recuperandum, si enim quis est infamatus, non potest eum ex vindicta infamare, liceret tamen ad labefactandum eius contra se testimonium, crimen eius veram reuelare. Sor. libro quarto, de Iust. quaestione sexta, articulo tertio, licet laudabile sit ab hoc abstinere, si aliter suo honori satisfieri potest, quia vix esse valet quin liuor vindictae se ingerat. Regulariter tamen restitutio famae est fienda etiam cum propria iactura, nisi qui detraxit sit multo excellentior alio, & quandoque etiam cum periculo vitae tenetur famam quis restituere, ut si nobilem notauit haeresis iniuste.

In famae porro restitutione non fit compensatio cum bonis temporalibus potest tamen quis sibi data ob id iuste retinere, nec etiam fit compensatio si duo sibi iniucem famam abstulere, sed restitutio ab vtroque est fienda modo vsupra, In reliquis circa hoc videndum, infra de Restit. in communi.

Quo demum ad restitutionem honoris, per contumeliam vel iniuriam, potest remitti, ut & in fama a laeso eius restitutio, quod si laesus velit a se id peti, ut veniam det laedenti, si aliter restitui non potest tenetur laedens petere veniam, & est modus decentissimus restituendi honoris, cum humiliatio etiam ad corporis vsque inflexionem, tollat contemptum ostensum in iniuria, vel contumelia, & si offensa sit magna, ut alape percussio, requiritur etiam arbitrio boni viri, alia satisfactio, ut ad aequalitatem res reducatur, vbi tamen sine veniae petitione, potest honor restitui, non tenetur laedens petere veniam Aragon. 2. 2. quaest. 62. articulo secundo, in solutione ad secundum argumentum.

S V M M A R I V M.

- 1 Sufurratio quid sit.
- 2 Sufurrationis mala.
- 3 Sufurratio an differat a detractione.
- 4 Sufurratio est peior detractione, & an sit mortale.

Et

De Sufurratione. Cap. LXXIII.

D. Th. 2. 2. q. 74. I Sufurratio quid sit.

NOtandum, quod susurratio est locutio qua malum quis dicit de proximo, vel omne, quod potest mouere intellectum ad tollendum amicitiam, eius enim formale est intentio tollendi amicitiam, & qui sic agit quatenus malum dicit est detractor, quatenus intendit tollere amicitiam est susurro, dum vni dicit malum de alio duabus linguis loquens, vnde & dicitur bilinguis, & grauius peccat quam detractor vel contumeliosus, quia grauius affert damnum, ob quod & maledictus dicitur. Eccl. 28. Susurro & bilinguis maledictus est, cum amicitia inter bona exteriora praemineat, sine qua nemo viuere potest 8. eth. & Prou. 6. amico fideli nulla est comparatio. His ita not.

2 Sufurrationis mala.

Prima sit propositio. Sufurratio est peccatum distinctum a detractione, licet in aliquo conueniant, probatur, ex gl. Rom. 1. Prou. 26. susurrone substracto iurgia conuiescunt. Leuit. 19. non erit criminator nec susurro in populis. Eccl. 5. non appelleris susurro, & c. 28. Prou. 6. lex sunt quae odit dominus, & septimum detestatur anima eius & c. scilicet eum qui seminat inter fratres discordias.

3 Sufurratio an differat a detractione.

Ratio, nam quae vitia in materia & forma conueniunt, sed habent diuersos fines, illa differunt, sed sic est hic, quia vterque loquitur de proximo male, & occulte, sed differunt in fine, quia finis detractionis est auferre famam proximi, susurrationis vero amicitiam inter aliquos dissoluere, quod detestatur Deus. Eccl. 5. 28.

4 Sufurratio est peior detractione, & an sit mortale.

Secunda propositio. Grauius peccatum est susurratio quam detractio, probatur. Eccl. 5. detestatio pessima super bilinguem.

Ratio, nam quo vitio verbali maius nocuumentum quis infert, id est maius peccatum, sed susurratio respectu detractionis est huiusmodi, ergo, prima probatur, nam peccata in proximum pensantur ex nocuumento, ex quo etiam culpa augetur si maius sit, secunda probatur.

Par s Secunda.

tur, nam nocuumentum maius est quo maius bonum tollitur, inter bona vero exteriora amicus praeminet, sine quo nemo commode viuere potest 8. eth. c. 1. in prin. & amicus est melior quam honor, & amari quam honorari 8. eth. cap. 8. & probat Cic. in Laelio, quod solem tollere de medio videntur qui amicitiam tollunt, qua nil praestantius hominibus a Deo immortalis est datum, & Seneca ad lucillum, sapiens vult amicis conuiuere, ut virtutem exerceat, ne tanta res pereat, & plautus in cruento, vbi amici, ibi opes. Ex quibus constat quod susurratio est grauius peccatum detractione, & contumelia; & est mortale ex genere, si est formalis, intendens tollere amicitiam, si enim solum sit materialis, non est mortale, si non ad sit culpa; licebit tamen dissoluere prauas amicitias, modo vere, & circa infamationem id fiat, etiam si naturales defectus aliqui explicentur eorum; Si vero amicitia in bono honesto fundatur ea dissoluere est mortale, vel veniale vsupra, quod si quis ob suum bonum quaerit dissoluere amicitias, ut Regis ab aulico, per detractionem nunquam id licet; si vero causae verae asserantur, d. Aragon ex Sor. lib. 5. de iust. q. 11. ar. 1. non esse mortale, quando aliter non potest quis amicitiam principis sibi conciliare, nisi dissolendo quam habet cum alio, quod ego intelligerem si is nocius sit principi, alias non, cum sic eum impediatur a bono consequendo iam fere quaesito.

S V M M A R I V M.

- 1 Derisio quid sit.
- 2 Derisio differat a contumelia, & detractione.
- 3 Derisor an peccet mortaliter, & quando.

De Derisione. Cap. LXXIII.

NOtandum, quod derisio est, cum quis malum culpa, vel poenae, egestatem vel defectus naturae, cachinnis in ludum

D. Th. 2. 2. q. 75. I Derisio quid sit.

Et 3 dum

dum, & iocum accipit, intendens talem parumpendere, & tam vilem aestimare, ut de eius malo non sit curandum, sed quasi pro ludio & ioco sit habendus, ut erubescat, & inter homines versari vereatur, & sic officit ut is amittat pacem, & serenitatem conscientiae, dum erubescit, quod est magnum bonum. Prouerb. 15, securamens quasi iuge conuiuium.

2: Prima sit propositio. Derisio distinguitur a detractioe & contumelia. Derisio differt a contumelia & detractioe. Ratio, nam quae peccata verbalia diuersos habent fines, illa differunt penes eosdem, sed derisio respectu detractioe, conuictij, & insurrectionis est huiusmodi, ergo, primum patet quia peccata verborum maxime sunt pensanda iuxta intentionem profertentis, secunda probatur, nam contumeliosus intendit deprimere alterius honorem, detractor deprimere famam, susurro dissoluere amicitiam naso rugato, irrisor vero, verbis, & cachinis inducere erubescitiam, ut gl. Aug. d. in Ps. 2. ergo.

Et ita deridens non solet notare defectum magnum in deriso, sed paruum in se, vel quia quis parui facit talem, etiam si defectus aliqui sit magnus, & proinde etiam talem defectum, si enim magni quis facit aliquem defectum, non solet irridere, sed per contumeliam id obijcere.

3: Secunda propositio. Irrisor quandoque peccat mortaliter plusquam contumeliosus, quandoque venialiter tantum in modico laedens, & si fiat iocose, probatur primum. Prou. 3. Ps. 2. vbi deridere Dei est aeternae punire pro peccato mortali, ergo.

Ratio primi, nam quando derisio est cum dehonoratione, & contemptu personae est mortale, quia sic est contra charitatem, cum quis aliquem illudit & omnino parumpendit, & tam vilem aestimat, ut de eius malo non sit curandum, sed sit pro ludio habendus, & est peius contumelia, quia hic id sit ludibriose cum maiori contemptu, ibi seriose, & hoc est grauius quod persona contra quam sit sit dignior, ut & est mortale, etiam si non ad sit contemptus, si erubescitiam inducta sit, valde grauis, si vero malum sit leue,

& non fiat cum contemptu, sed cum iococo, secundum se est veniale. Et inter derisiones grauior est quae fit contra Deum, secundo, contra parentes; tertio, contra iustos, & si fiat contra Deum, vel sanctos est blasphemia. Is. 37. Prou. 20. Job. 12. vt d. Gaier. in summa. verbo. blasphemia; potest etiam irrisio fieri per signa, ut rugando nasum, vel huiusmodi, quae dicitur subannatio; quae in tantum est peccatum, quatenus ibi est proximi contemptus; Si quis tamen verba iocosa suscipiat, non intendendo contemptum, nec inde sequatur, sed honestam recreationem, si moderate id fiat, non est peccatum, sed ad Eutrapelliam attinet, in quo tamen maxima moderatio est adhibenda, cum sic facile peccetur mortaliter ob aliquam circumstantiam. Valentia. disp. 5. q. 18. punct. 2. de Iust.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Maledictio quid sit.
- 2 Maledicere an liceat.
- 3 Maledicere creaturam irrationalem an sit peccatum, & quid.
- 4 Maledicere an sit peccatum veniale.
- 5 Maledictio an sit grauior detractioe.

De Maledictione. Cap. LXXV.

Notandum, quod maledicere idem est quod malum dicere, quod fieri potest tripliciter, primo, enuntiatine indicando malum alicuius quod fit per contumeliam, irrisionem, & detractioem; secundo causaliter & imperatiue, iubendo ut alicui fiat malum, tertio, operatiue, operando malum quod alicui optetur; quod si malum alicui optetur non sub ratione mali, sed boni, ut argitudo alicui ne peccet, & huiusmodi, est maledictio tantum materialis, & per accidens, & sic agit iudex & ecclesia, ex communicando, & prophetae, quandoque alicui malum impraecando, vt d. gl. Num. 23. & quia nescimus cui Deus

D. Th. 2. 2. q. 76.

I. Maledictio quid sit.

Deus finaliter maledicat, ideo cessandum est a maledictione verborum, vt ait Chrisof. hom. 65. in Mattha. cum omnia creata, vt opera Dei, bona sint, Gen. 1. & etiam contraria & aduersantia instrumentum sint patientiae, humilitatis, & probationis, si recte ijs quis utatur. Unde ex his patet, quod imprecari alicui malum sub ratione mali est peccatum, sub ratione vero boni iusti, vt facit iudex & ecclesia anathematizatio, & prophetae enuntiatio mala, licet, vt & si fiat ob bonum vtile spirituale eius cui id optatur, ne peccet. His ita not.

2: Prima sit propositio. Non licet maledicere aliquem maledictione quae est per se, per modum imperantis vel optantis, sed ea quae est per accidens licet ratione iusti, vel in bonum peccantis, primum patet, secundum probatur. Deut. 27. vbi maledicitur qui non seruat legem, & 4. Reg. 2. vbi Eliseus maledixit pueris sibi illudentibus.

Ratio, nam qui desiderat alicui vel infert malum sub ratione mali peccat, sed maledicere per se est huiusmodi, vel fiat imperando, vel optando, ergo, primum patet, quia est contra charitatem qua alteri debet quisque bonum velle & facere, secundum probatur, quia in maledictione per se homo intendit malum alteri sub ratione mali, quod non licet, sed si quis optet vel imperet alicui malum solum per accidens, scilicet sub ratione boni principaliter, vt si iudex sub ratione iusti maledicat ei qui sententia est puniendus dum sententiam profert, vel alicui alteri optet argitudo, vt respiciat a peccato, vel alijs minus noceat, licitum est.

Ex his colligitur, quod maledictio materialis non est peccatum mortale nisi scandalum adsit, in quo maxime persona maledicens est considerata, si enim filij patribus, vel subditi superiori maledicant, est scandalum graue, & idem si vir grauis id faciat, parentes tamen non peccant mortaliter id erga filios agendo, quia non id operantur formaliter, si tamen quis id operaret formaliter sub ratione mali, etiam dum ira praemittitur, etiam si post peniteret, peccaret mortaliter, nisi ratio, ab

ira sit absorpta, sub ratione vero boni licet imprecari malum hereticis, nisi velint resipiscere, ad aliorum bonum, & vt iustor egrotet, ne dissipet bona sua, & etiam mortem alicui licet optare, vt Reipublicae pax contingat, & mala ab ea amoueantur.

Secunda propositio. Maledicere creaturam irrationalem quandoque est vanum, quandoque criminiosum, & blasphemia, probatur. Job. 3. Matth. 21.

Ratio, nam benedictio, vel maledictio proprie pertinet creaturæ rationali cui bonum, vel malum potest contingere, creaturis vero irrationabilibus dicitur bonum vel malum contingere in ordine ad creaturam rationalem, quae sunt, ad quam ordinantur multipliciter, primo, ratione subuentionis, vt ex eis humanae necessitati subueniatur, & sic Deus maledixit terrae. Genes. 3. Deuteron. 28. & David montibus Gelboe. 2. Reg. 2. Job. 3. Math. 21. Secundo, creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis, & sic dominus maledixit sicum infructuosam, in significationem Iudae. Math. 21. Tertio, creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, vel loci, & sic Job maledixit diei natiuitatis suae, ob culpam originalem quam contraxit nascendo, & sequentes poenaltates. Job. 3. Maledicere vero eis secundum se consideratis est otiosum, & vanum, & sic veniale, quia poena non est nisi culpe quae in brutis non habet locum, si vero maledicuntur, referendo ad hominem cui debent seruire, vt inde homo notabiliter damnificetur est mortale, quia est contra charitatem, & similiter si maledicantur, vt creaturae Dei, quia sic maledictio redundat in Deum; & hac ratione non licet etiam maledicere diabolum, vt est creatura Dei, si vero quis maledicit creaturae sine ordine ad hominem cui seruit, nec vt est creatura Dei, non est mortale, alias secus etiam si quis maledicat diei natiuitatis suae formaliter, secus si verbo tantum sine intentione mali, vt dicit Aagon hic, qui explicat locum Job. 3. & multa dicit de maledictione. Et ita maledicere creaturam irrationalem,

3: Maledicere creaturam irrationalem an sit peccatum, & quod.

ionali, vt ordinatur ad hominem, est licitum vel illicitum prout & si homo maledicatur; Si vero vt est aliquid Dei, id est blasphemia, secundum se vero est vanum & otiosum, & intantum illicitum. Valentia. d. disp. 5. q. 19. punct. 1.

4 Maledicere an sit peccatum mortale.

Tertia propositio. Maledicere per se est peccatum mortale nisi excuset modicitas damni, vel affectus non deliberatio, prob. 1. Cor. 6.

Ratio, nam quod repugnat charitati secundum se est peccatum mortale, sed si quis alteri per se maledicit, est tale, ergo, si tamen malum sit paruum, vel affectus maledicentis imperfectus, est tantum veniale, si ludo sarpephone, & leni id motu fiat, & si est per se, si quis maledicens vult alteri homicidium, non differt ab homicidio, & idem de contumelia, infamia, rapina, percussione, carcere mutilatione &c. & maledicus debet postulare veniam. ex Conc. Cartag. 4. c. 57. cap. clericus, d. 46. & eo magis si contra Papam id proferat, peccat cap. 1. de Maled. & eo magis si contra Deum insurgat maledicendo, 1. Corin. 10. Ex. 15. 16. Phil. 2. Sap. 1. & explicat Gregor. lib. 25. mor. capit. 22. Vnde maledictiones parentum in filios carent mortali, vt plurimum, cum id vere non optent, quare tamen possunt esse mortale ratione scandalii, vel consuetudinis, nisi passio impedierit deliberationem, vel nisi id optent secundum ordinem diuine iustitiae, cum & licet imprecationes tales non habeant vim efficientem, tamen si ex rationabili causa id imprecantur, sunt valde timende exemplo Heliae, & Haelisei, qui malum maledictis intulere. 4. Reg. 1. 2. & etiam sunt timenda, etiam si parentes sine rationabili causa id faciant, vt d. Valentia. loco cit. punct. 2.

5 Maledictio an sit grauior detractio.

Quarta propositio. Per se loquendo, grauior est detractio maledictione optatiua, imperatiua vero grauior detractio est.

Ratio primi, nam quo vitio dicit quis alteri malum culpa, hoc per se est grauius quam quo dicit malum poenae, sed detractio respicit culpam, maledictio optatiua poenam, ergo, & malum culpa est peius quam malum poenae. Sed quia

maius nocetur maledictione quae fit in perio, quia maius nocumentum affert quam detractio quae irrogat infamiam, ideo ista maledictio est peior detractio. De hac materia etiam videnda sunt quae habentur in tr. de blasphemia.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Bonum facere, & malum vitare iustitiae sunt partes.
- 2 Transgressio an sit speciale peccatum.
- 3 Omissio est speciale peccatum.
- 4 Omissionis peccatum an sit grauius quam commissionis.

De iustitia partibus potentialibus quae sunt facere bonum, & declinare a malo, & virtijs oppositis.

Cap. LXXVI.

Prima propositio. Facere bonum, & declinare a malo sunt partes iustitiae, probatur, ex Aug. lib. de corrept. & gratia. c. 4. Ratio, nam si sit sermo de bono, & malo in communi, facere bonum & vitare malum pertinet ad omnem virtutem, & secundum hoc non possunt poni partes iustitiae, nisi iustitia accipiatur vt est communis virtus scilicet pro iustitia legali, licet etiam iustitia sic accepta respiciat quandam rationem boni specialem, prout scilicet est debitum in ordine ad l. diuinam vel humanam, sed iustitia prout est specialis virtus respicit bonum sub ratione debiti ad proximum, & secundum hoc ad iustitiam pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum & malum vitare, scilicet qd est proximo noxium, ad iustitiam vero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem, vel ad Deum, vel vitare malum oppositum, dicuntur vero huiusmodi partes integrales, quia vtrunq; eorum requiritur ad perfectum actum iustitiae. Ex his sequitur quod declinare a malo, vt non furari, non est meritum cum sit pura negatio, de quo. D. Tho. 1. 2. q. 14. ar. 4. & ibi dixi.

D. Th. 1. 2. q. 77. I Bonum facere & malum vitare sunt partes iustitiae.

Secun-

2 Transgressio an sit speciale peccatum.

Secunda propositio. Transgressio est speciale peccatum formaliter sumpta, materialiter vero pertinet ad omnne peccati speciem, quia opponitur speciali virtuti, scilicet iustitiae.

Ratio, nam nomen transgressionis a corporalibus motibus ad actus morales traducitur, quia corporaliter dicitur, quoniam quis graditur trans terminum praefixum: terminus vero in actibus moralibus praecipitur, vt non praetereatur per praecipuum negatiuum, ideo tunc dicitur transgressio quando quis agit contra praecipuum negatiuum, & materialiter potest esse commune in omnibus speciebus peccatorum, quia per quolibet peccati speciem homo transgreditur aliquod diuinum praecipuum; si vero accipiatur formaliter, scilicet contra hanc formalem rationem, & est facere contra praecipuum negatiuum, sic est peccatum speciale dupliciter: Primo, secundum qd opponitur ad genera peccatorum oppositorum alijs virtutibus, vt ad propriam rationem iustitiae legalis pertinet attendere debitum praecipuum, ita ad propriam rationem transgressionis pertinet attendere contemptum praecipui. Secundo, secundum qd distinguitur ab omissione quae contrariatur praecipuo affirmatiuo, & ita iniustitia legalis est materialiter omne peccatum. in respon. ad primum.

3 Omissio est speciale peccatum.

Tertia propositio. Omissio est speciale peccatum; probatur Iac. 4.

Ratio, nam omissio dicit praetermissionem boni debiti, bonum vero sub ratione debiti pertinet ad iustitiam, ad legalem si debitum accipiatur in ordine ad legem diuinam, vel humanam, ad specialem, secundum qd debitum consideratur in ordine ad proximum: vnde eo modo quo iustitia est specialis virtutis, sup. q. 58. art. 6. & 7. omissio est speciale peccatum distinctum a peccatis quae opponuntur alijs virtutibus. Eo vero modo, quo facere bonum, cui opponitur omissio, est quaedam pars specialis iustitiae distincta a declinatione mali, cui opponitur transgressio, sic etiam omissio a transgressione distinguitur, & omittitur dicitur, qui cessat ab aliquo valens, non autem qui non potest exequi et ex culpa, ad secundum, & 3.

4 Omissiois peccatum an sit grauius quam commissionis.

Quarta propositio. Peccatum omissionis non est grauius simpliciter, quam transgressio, quandoque tamen sic.

Ratio, nam peccatum eatenus est graue, quatenus a virtute distat, contrarietas vero maxima est distantia, 10. Metaph. vnde de contrarium magis distat a suo contrario, quam simplex negatio, sed transgressio contrariatur actui virtutis, omissio vero dicit negationem eius, vt si quis non det debitum reuerentiae parentibus est omissio, si iniuriam, vel contumeliam eis irroget, est transgressio: vnde absolute transgressio est grauior, licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione, vt si non succurratur extremi egenti, est peius quam eum contumelia afficere; & omissio opponitur praecipuis affirmatiuis, transgressio negatiuis, ideo vtrunque importat peccatum mortale, in resp. ad tertium; & vtriq; debetur poena damni & sensus, ad ult.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Acceptio personarum quid sit.
- 2 Dignitates & officia, quibus, & qualiter sint conferenda.
- 3 Principes ad quid teneantur.
- 4 Acceptio personarum est peccatum mortale ex genere.
- 5 Acceptio personarum quando dicatur haberi.
- 6 Beneficia sub mortali sunt conferenda digniori, & quis sit talis.
- 7 Eligi an possit dignus omissio digniori ad officia secularia, vel ecclesiastica, & vt in hoc se habendum.
- 8 Eligens minus dignum vt & quando peccet, & teneatur ad restitutionem, & quis dicatur dignus, & in quo consistat id.
- 9 Beneficium habenti an aliud conferri possit, & beneficiorum pluralitas an liceat.
- 10 Officia secularia an possint conferri in dignis, vel minus dignis, & vt ibi peccetur, & an ad sit obligatio restituendi, & quando in ecclesiasticis electio sit nulla.
- 11 Officia secularia an licite vendi possint.

Acceptio

- 12. Acceptio personarum, vt incurri possit in impositione onerum, & ex-ceptione ab eis.
- 13. Acceptio personarum, vt committi possit in delatione honorum, & reuerentia.
- 14. Acceptio personarum an committatur in iudicio, & quomodo.
- 15. Acceptio personarum an cadat in gabellis, & Gabella, quæ iustæ sint, quando, & vt peccetur in eis.
- 16. Gabellas fraudans, an restituere teneatur.

De acceptione personarum, quid sit acceptio personarum, quibus in negotijs contingat: quale sit peccatum, & quam obligationem inducat. Cap. LXXVII.

D. Tho. 2. 2. q. 63.

I Acceptio personarum quid sit.

Prima propositio. Acceptio personarum est peccatum, quo id quod vni ex bonis communibus ob aliquam causam debitum erat ex iustitia, alteri datur inuitu alterius causæ propter quam non debebatur, & sic est vitium contrarium iustitiæ distributiue, quo in distributione nõ habetur ratio causæ, sed persona. Notandum enim in iustitia distributiua tria considerari: primò, bonum commune, & ex debito iustitiæ in personas particulares distribuitur: secundò, personam cui distribuitur: tertio, causam, quæ est in persona ob quam bonum illud distribuitur, cum ergo bonum commune datur personæ in qua non est causa ob quæ esset dandum dicitur acceptio personarum, quia relicta causa consideranda in distributione, habetur ratio tantum persona. Notandum etiam, qd in acceptione personarum semper debet intercedere ratio debiti, quia vbi nõ est debitum ex iustitia non est acceptio personarum, vt si quis liberaliter inuitet ad cœnam hunc non illum. Matth. 10. quia nemini fit iniuria, atque in Deo non est acceptio personarum, nam si homo consideratur respectu primæ gratiæ, & iustificationis, tunc liberaliter Deus vocat quos vult, idèõ nulla est acceptio personarum cum

hos non illos efficaciter vocat, quia nulla est ratio debiti, si verò homo consideratur respectu præmij, qd datur secundum opera facta post gratiam, quia vnicuique redditur secundum opera sua, idèõ neq; in his est acceptio personarum. Et ita vt personarum acceptio sit oportet qd bona distribuenda sint communitatis danda subditis pro eorum meritis, qui ergo non attendit merita personarum, sed qd quis sit diues, vel ei sanguine iunctus, dicitur personarum acceptor.

Notandum primò, qd in omni electione hominum ad munera, & dignitates, & in omni onerum distributione de lege naturæ est, vt attendatur causa propter quam debeatur alicui ex iustitia ille honor, vel illud onus, vel exemptio oneris: nam cum omnis honor habeat coniunctum secum aliquod officium, causa autem propter quam ex industria debetur honor est illa per quam homo est aptus ad illud officium, & causa propter quam debetur vni, potius quàm alteri ex duobus, qui apti sunt, est quæ vnus est aptior altero; vnde qui peruenit hunc ordinem in distribuendo, peccat.

Notandum secundò, Reges & Principes esse constitutos, vt rem publicam, & ab hoste defendant iusto bello, & ei quicquid conferunt per iustitiæ exhibitionem, quare dantur eis tributa, & vectigalia, hinc duo sequuntur: primò, qd secundum iustitiam commutatiuam Principes tenentur exhibere ministris iustitiæ, alterum qd si in hoc desint tenent ad restitutionem rei publicæ. Præterea notandum, qd si hæc officia referantur ad rem publicam, spectant ad iustitiam commutatiuam; quia princeps tenetur exhibere illos ministros iustitiæ pro republica; si verò referantur ad personas quibus dispensantur, pertinent ad iustitiam distributiua, quia dignioribus sunt exhibenda pro muneris qualitate, & hinc est, qd committitur acceptio personarum, cum nõ distribuuntur ob causam ob quam deberent; hæc autem causa debet respicere bonum commune, vt si eligatur persona digna, apta, vtilis reipublicæ, vnde in ea requiruntur maxima peritia & scientia officij, prudentia, solertia, diligentia, & qd caput est, mo-

rum probitas. ex Arist. 5. & 6. Ethic. idèõ confessores principum videant an deputent viros sapientes, & timentes Deum, & qui oderint auariciam: vt dicit Sotus lib. 3. q. 6. art. 4. de iust. & iure. Et hæc distributio fieri potest dupliciter, vel ex natura rei iuxta dignitatem; & merita personarum, qd propria industria sibi membra acquirere: secundò, ex pacto quãdo distributor promisit bonum quod in communitatem conferunt partes, se remune-raturum; secundum proportionem.

4. Notandum tertio, ex dictis inferri et Acceptio personarum acceptionem ex suo genere esse peccatum mortale; probatur, quia violat debitum iustitiæ; ergo, & c. sic expressum mor-tale ex ge-nere. 5. Th. 2. 2. q. 69. art. 4. vnde & prohibetur Leuit. 19. non consideres personam pauperis. Deut. 1. nulla erit distictio personarum. & c. 16. Eccles. 4. nec accipias personam; vt delinquas, ex leuitate autem materia potest esse peccatum veniale, nempe quando committitur acceptio personarum in re parui momenti: vel quando inter duos dignos aliquo munere alter est parum dignior altero.

5. Notandum quarto, qd inuitus eiusdem conditionis respectu vnius muneris facit acceptionem personarum; quandoque tamen respectu alterius muneris non facit acceptionem.

6. Notandum quinto, quod consideratio conditionum propter quas munus est debitum alicui non semper facit acceptionem personarum, sed solum quando talis conditio consideratur tanquam causa principalis, & quando deest illa conditio, qd est causa principalis propter quam debeatur: vnde quando cætera propter quæ alicui est munus debiti sunt paria, tunc pot inuitu alicuius alterius conditionis, quæ nõ est causa prima, dari munus vni, potius quàm alij sine acceptione personarum; diligenter tamen, & mature considerandum circa nepotes, & consanguineos, præsertim verò quia quando non est euidens aptitudo consanguinei nunquam ferè eligitur sine scandalo aliorum.

6. Sit secundum dictum, in electione alicuius ad beneficia ecclesiastica cuiuscumque tituli, & ad dignitates, & prælaturas omnes semper ex communiore sententia

Beneficia sub mortali sunt cõ-

peccatum mortale est eligere minus dignum, relicto digniori, & hoc est acceptio personarum. D. Tho. q. 69. art. 4. & q. 67. quis sit talis. art. 2. quodlib. 6. art. 9. Adr. q. de hac re. Malior. 4. dist. 24. q. 8. & 9. Silu. acceptio personarum. 3. q. 6. art. 2. & in epistola, dignior est eligendus, in dignitatibus seculi sufficit eligere dignum: vt d. Alen. 2. p. q. 13. memb. 2. art. 2. modo, vt infra, in postulatione autem maior diligentia est adhibenda. Et quod dignior sit eligendus ad beneficiorum assumptionem, in foro conscientiæ, cum in foro fori sit vt sit dignus, vt collatio sustineatur: vt d. Couar. in reg. peccatum. p. 2. §. 7. nu. 4. probatur Io. 21. diligis me plus his & c. & ex Hier. relato. in c. licet. 8. q. 1. Leone ep. 86. alias 84. c. metropolitano. 63. dist. c. vnico. vt eccl. benef. & ex epist. Siricij Pape: & Concil. Trid. sess. 24. c. de reform. si tamen excessus sit parvus, vel res non magni momenti, id non esset mortale ob paruitatem materie.

Hæc autem dignitas consideratur respectu boni communitatis, eligendo enim qui aptior sit illi bono promouendo, arbitrio prudentis, vnde liceret conferre beneficium minus pingue digniori, quia in illo loco sint hæretici, vel morum corruptelæ, & is poterit ibi multum proficere, licet detur pinguis minus docto, ob circumstantiam necessitatis illius ecclesiæ, vt ea ratione minus doctus; & minus bonus, ob diuitias, & potentiam coniuucta, doctiori & sanctiori præferatur; quia potentia illi ecclesiæ magis prodesse possit: vt d. D. Tho. 2. 2. q. 63. art. 2. & Valentia in d. q. disp. 5. q. 7. punct. 2. 2. 2. ver. tertio quæritur, qui & ibi dicit; requiri in eligendo morum honestatem, vt credi probabiliter possit esse in gratia Dei, & scientiam; ac prudentiam in rebus agendis. ex Concil. Tolæ. III. can. 24. & maxime vigilantiam; vt pluribus probat Illustriss. Paleorus in eius Archiepiscopali. r. p. & gratem congruam, de quo Silu. beneficium. 3. præterquam in beneficijs quæ sunt iuris patronatus, in quibus putato valde probabiliter posse eligi dignum, qui est consanguineus, vel amicus relicto digniori; quia ad patronum nõ est id debitum. Sic si quis est eligendus de gremio eccle-

ecclesiæ, potest eligi minus dignus relicto digniori externo. In electione autem dignioris ex Adr. Maio. & Sor. nõ spectatur redditus, sed aiarum cura, quia hæc maiorem aptitudinem requirit, quãdoque etiam spectari potest aptitudo futura post absoluta studia. ex Adr. hæc autem diligentia nõ metaphysicè, sed moraliter intelligit. & ex Sor. 4. dist. nõ peccari, cum quis vt impediatur indignã petitionẽ, suffragatur digno relicto digniori, quã oĩa moraliter sunt intelligenda.

7
Eligi an possit dignus omisso digniori, ad officia secularia.

In electione verò ad dignitates, & officia secularia, si ille, qui eligit est supremus. Princeps põt probabiliter sine peccato mortali eligere dignum prætermisso digniori: si aut non est supremus Princeps, vt sunt magistratus inferiores, & communitates, tenentur eligere dignissimum, ratio diuersitatis est hæc, quia electores ad dignitates, & beneficia ecclesiastica, quicunq; sunt non sunt domini ipsarum dignitatum, sed solum dispensatores, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 4. sic nos existimet homo, &c. hinc fit, vt cum non habeant dominium, nec possint instituire ad dignitatem pro suo beneplacito, etiam inter dignos, sed teneantur eligere dignissimum: eadem ratio circa dignitates, & officia secularia valet in ordine ad eos, qui non sunt supremi Principes, quia etiam ipsi sunt dispensatores: illi autẽ qui sunt supremi Principes non sunt dispensatores, sed domini dignitatis secularis, & officiorũ, & idẽd possunt dare sine peccato mortali, quibus ea volẽdum modo sunt digni, vnde & isti possent etiã vendere ista officia secularia ex causa, omnes autẽ quicunq; sunt electores ad quascunq; dignitates, siue ecclesiasticas, siue seculares tenentur sub peccato mortali eligere dignum ratione iustitiæ commutatiuæ; quia in omnibus istis muneribus & dignitatibus inuenitur aliqua vtilitas, quã traditur à cõmunitate aliqua. ei cui isti præfunt, & idẽd ratione huius vtilitatis tenentur omnes electores dare personam dignam, cui iustè possit reddi illa vtilitas, & à quo recipere reddatur etiam debitum officium, iuxta primum receptum.

Notandum primò, qd prior pars huius

dicti de electione, nempe ad beneficia ecclesiastica teneri electores eligere dignissimos sub peccato mortali, est communis sententia Theologorum, vt supra S. Tho. in 2. 2. q. 63. art. 2. Alex. A lens, Lirani, Henrici, Adriani, & omnium ferè aliorum, cum quibus etiã nouissimè Sor. lib. 3. de iust. & iure. q. 6. art. 2. sentit, contrariam sententiã tenent Canonistæ permulti; quos tamen Sor. loco cit. ait posse intelligi quãtum ad valorem electionis factæ, nam etiam Theologi hoc concedunt electionem digni (prætermisso digniori) validam esse, tamen recentiores Canonistæ nõ patiuntur istam glossam, quam Sotus tradit, quia expressè tenent posse dari digno prætermisso digniori, Canonistarum sententiã multum fauere vsus, sapissimè enim videmus apud aliquas curias ecclesiasticas dari beneficia dignis prætermisissis dignioribus, contrariã sententiã multum fauere verba Apostoli, & ratio naturalis illis coniuncta, nam Apostolus ait, nos esse dispensatores solum, non dominos, & ratio, & ius naturale exigit, vt dispensator nõ aliter disponat, quam secundum voluntatẽ Domini, & secundum ordinem iustitiæ, at ordo iustitiæ distributiue exigit, vt dignissimus eligatur, & voluntas Domini eadem est, ergo, inde valde timendũ, debita dixerim reuerentia, ne iste vsus, qui in quibusdam fortè curijs quandoque praticari solet, abusus sit.

Notandum secundò, qd electio minus digni ex communi sententia, tum Theologorum, tum Canonistarum, atq; ex ipsiis sacris Canonibus valida est, vt colligitur ex multis capitibus, in tit. de elect. Dubium est tamẽ an minus dignus electus possit bona conscientia retinere beneficium ad quod fuit electus, & alij putant hunc teneri resignare beneficium, vel non acceptare, vt tradat dignissimo, Hæc sententia videtur mihi paulo rigidior, vnde puto primo, quando non est euidentis ipsi minus digno, alterũ esse digniorem se; tunc sine vilo dubio potest retinere suum beneficium tuta conscientia, quia cũ ab alijs sit electus potest credere eos iudicasse ipsum digniorem, & consequenter potest acquirere eorum iudicio,

iudicio, & credere se digniorem: secũdò, dico rarò posse contingere, vt minus dignus possit habere euidentiam, qd alter sit se dignior, quia dignitas in hac materia non attenditur solum penes virtutẽ, & doctrinam, sed etiam penes omnes alias circumstantias, ita vt omnibus consideratis iste sit aptissimus ad gubernandam istam ecclesiã; & qui omnibus consideratis est aptissimus, ille est dignissimus: tertio, dico, etiam si cõstaret minus digno in omnibus alterum esse digniorem se, adhuc probabile est ipsum tuta cõscientia posse retinere beneficium, ratio est, quia quãtum attinet ad iustitiã commutatiuam, ex eo qd iste est dignus nulla sit iniuria ecclesiæ, solum remanet iniustitia distributiua defectus, nempe, quia prætermisissus est dignior, sed hic defectus suppleri videtur per ipsum factũ ex eo, qd iste est iam electus, ex eo quod est in possessione iuris ad illam ecclesiã, melior autem est conditio possidentis in omnibus dubijs, ergo.

Notandum tertio, id qd diximus teneri vnumquemque eligere dignissimum, habere locũ solum in electoribus, & non in confirmatoribus, cõfirmatores enim quibus incumbit electum ab alio confirmare tuta cõscientia possunt cõfirmare minus dignum electum relicto digniori, & ratio est, quia electio digni de iure canonico valida est, ergo non potest confirmator dignum electum reijcere, nec sacri canones hoc concedunt; vnde si nõ potest illum reijcere, ergo potest confirmare licitè, & teneri, aliter electores possunt iustè de illo conqueri.

Notandum quarto, ad hoc qd aliquis sit dignus beneficio ecclesiastico requiri has condiciones: prima, est probitas morum, præsertim verò probitas antiqua qd debet esse tanta, vt probabiliter æstimetur ille viuere in gratia Dei, & sine peccato mortali, vnde quãdiu scitur de aliquo, qd est in aliquo peccato mortali nõ potest eligi, sed est indignus, si peccatũ est notorium. c. si. de temp. ordin. & idẽd peccatorem notorium in curato scietẽr eligens, peccat mortaliter, qui viuat scilicet in peccato mortali, quia dat ei occasionem ministrandi sacramenta, quæ

sine mortali sunt ministranda, & quia talis scãdalum populo præbet; & probatur 1. Tim. 3. Tit. 1. Ioan. vlt. c. cum in cunctis. §. inferiora. de elect. c. indecorum. cum seq. de arat. & qual. Conc. Tr. sess. 23. c. 1. & 24. c. 12. & idem probabile est esse mortale etiam in non curato: vt dicit Aragon. 2. 2. q. 63. art. 2. si peccator ad illa eligatur. Secunda conditio est sufficiens literatura. i. tanta doctrina, quãta sit illi satis ad rectè administrandum munus qd illi competit, iuxta illud beneficium, vel dignitatẽ, quam habet, hinc diuersa beneficia, diuersam doctrinã exigunt, & potest aliquis dignus esse ratione literaturæ ad vnum beneficium, & non ad aliud. Tertia conditio est prudentia, & hæc etiã debet esse maior, aut minor pro ratione officij obeundi in illa dignitate, & beneficio. Quarta, præter has tres circumstantias, quæ sunt necessariæ ad faciendum hominem dignum possunt esse alia, quæ licet per se parum valeant cõiunctæ tamen cum præcedentibus multum possunt, vt dignum faciant digniorem, vt est aliquando nobilitas, amplitudo patrimonij, dexteritas in agendo, & alia similia. Ex dictis inferitur, qd ille erit aptissimus, & dignissimus, qui posteaq; habuerit ea quæ sunt necessaria ad eum faciendum dignum, vel ex illis ipsis, vel ex alijs iudicatur aptissimus ad regimen illius ecclesiæ, & adiunãdos subditos sibi commissos. In paritate verò præferri debet doctor nõ doctori, & nobili, Theologus Iuristæ, vbi adsunt hæreses, & ecõuerso vbi causæ ventilantur, senior & ordine prior iuniori, pauper dititi, nisi vbi ecclesia eget diuisis potentia, intitularus nõ intitulato, incolæ loci, vel de gremio ecclesiæ, extraneo, semper bonus ei qui ex denio reductus est. Lamb. de iure patron. lib. 2. 3. p. q. 5. princ. art. 1. cum seq. restans de communi.

Inferitur secundò, non esse rigidũ hoc nostrum dictũ, quo diximus teneri electores ad eligendum dignissimum; quia non tenentur eligere dignissimum in se, sed dignissimum in ordine ad ecclesiã, & gregem sibi commissum; hoc autem facilius est iudicare, consequenter quam do elector eligi eũ, quem omnibus consideratis

consideratis iudicat aptiorem in ordine ad gregem, & ecclesiam, tunc satisfaceret suae conscientiae, quamvis ille verè à parte rei non esset dignissimus.

Notandum quintò, in beneficijs ecclesiasticis licet obseruanda sit vtraque iustitia, & commutativa in ordine ad ecclesiam, & distributiva in ordine ad alios dignos, tamen maior est ratio iustitiae commutativae, quàm distributivae. i. magis attendendum est quis ex pluribus dignus sit futurus vtilior ecclesiae, quàm ad commutativam pertinet, quam quis propter sua merita sit alio dignior, quàm pertinet ad distributivam, hinc sequitur quod vacantibus duobus episcopatibus, quorum alter habet amplius patrimonium, & maiores redditus, sed sit in minori necessitate, propterea quod ecclesia est bene instituta, & populus obediens, & c. alter verò habeat pauciores redditus, sed sit in maiori necessitate, quia v. g. est plenus haereticis, vel habet populum licentiosum, vel clerum discolum & c. ex altera parte inveniuntur duo digni episcopatus, quorum vnus sit altero dignior, & aptior ad subueniendum necessitatibus ecclesiae, tunc ille qui est dignior praeficiendus est episcopatus; qui eo magis eget, ratio est, quia licet iustitia distributiva requiratur, vt propter facultates maiores temporales, quas ista ecclesia dat episcopo praeficiatur ipsi ecclesiae episcopus, qui sit apertissimus ad subueniendum eius necessitati, talis autem est iste qui est dignior, tamen ratione illius necessitatis, secus est faciendum, licet in pari necessitate dignissimus sit praeficiendus opulentiori, ex dictis, quod autem in ecclesiasticis beneficijs sit potior ratio iustitiae commutativae, quàm distributivae; probatur, quia beneficia ecclesiastica ex sui institutione non tam sunt praemia honoris praerogativa, & virtutis habitus, quàm sunt sustentationes pro labore futuro, vt videtur nobis insinuare hoc multa dicta sacrae scripturae, & praecipue Apostoli, cum dicit, qui non laborat, non manducat, qui altari seruiunt, de altari viuant, non alligabis os bouis triturantis.

Notandum sextò, in duobus casibus sine peccato mortali posse electorem eligere minus dignum praetermissò digno

ri, primus casus est, quando electio sit per multorum suffragia, & aliquis videtur quod si det suum suffragium digniori, eius suffragium nihil proderit ipsi digniori, & proderit indigno, quia per auxilium huius suffragij non eligitur dignior, nec proderit minus digno, quia diminuto numero suffragiorum à minus digno maiorem numerum habebit indignus, in hoc casu sine vllò scrupulo iste posset dare suffragium suum minus digno, imò bene faceret. Secundus casus est, quando inter duos dignos valde parua est differentia dignioris, & minus digni.

Notandum septimò, valde probabile esse eum qui vult resignare suum beneficium satisfacere suae conscientiae, & ecclesiae, etiam si eligat minus dignum relicto digniori, si tamen non eligat minus dignum se, sed parem sibi, ratio est, quia iste qui resignat non est elector, sed resignator, & ideo non videtur teneri ad iustitiam distributivam, sed solum ad iustitiam commutativam, commutativae autem satisfacit dando ecclesiae successorem aequalem sibi, & aequè dignum se, & haec opinio est valde probabilis. & haec opinio est Caiet. in summa, verbo, beneficii. & sequitur Aragon. d. art. 2. q. 6. 3. 2.

Notandum vltimò, electores teneri eligere dignissimos moraliter, & consequenter teneri adhibere diligentiam moralem pro dignissimo inveniendò, & dico moralem, quia non tenentur adhibere omnem diligentiam possibilem, hinc est quod in rigore non tenetur episcopus inquirere quis sit dignissimus in tota ciuitate, & dioecesi, nec summus Pontifex videtur teneri inquirere quis dignissimus sit in tota vrbe, sed sine peccato mortali posset eligere eum, quem dignissimum inuenit inter petitores beneficii ipsius, vel inter eos, qui sibi proponuntur, de consilio tamen sanctissimè faceret episcopi si clericorum suorum vitam exploratam haberent, & doctrinam, vt habere solent ij qui vigilant super gregem suum, & tunc si ille quem episcopus scit digniorem non compareret, beneficeret morando illum, vt se praesentaret, & si opus esset etiam inuitando, & rogando, quia propter amorem quem debet habere ergo

ergo totum suum gregem debet singulis ecclesijs procurare quos potest dignissimos pastores. Vnde eligere minus dignum in beneficio curato, vel habente annexam perpetuam gubernationem, omissò digniori est peccatum mortale, qui tamen secundum leges ecclesiae eligi potest, quando enim sit concursus, non potest episcopus eligere digniorem, qui non concurrerit, sed digniorem ex concurrentibus. ex Concil. Trid. sess. 24. c. expedit, quod debent & paroni seruari, vt eligant digniores qui secundum statuta ecclesiae inueniri possunt. d. c. & c. r. ead. sess. vel si ex fundatione habeatur, quod ex familia fundatoris tantum eligatur, sat enim erit eligere dignum in ea extantem: vt dicit Aragon. d. art. 2. quod & intelligi debet de dignioribus, qui sunt in dioecesi, non alij, cum ex ecclesia sint ministri eligendi. cap. nec emeritis. c. nullus. c. obitum. 61. dist. c. in nomine. 23. dist. c. oportebat. c. nullus. 79. dist. modo ibi idonei adfuit, nec contraria ad sit consuetudo.

Sit tertium dictum, cõferre beneficia ecclesiastica, & officia secularia, praesertim habentia iurisdictionem siue in foro interiori tantum, siue in vtroque personis indignis, non solum esse peccatum mortale, sed vt plurimum obligat ipsum electorem ad deponendum electum, & ipsum electum ad se abdicandum, siue resignandum ipsum officium, seu beneficium; probatur, quia primum in hac electione violatur iustitia commutativa; commutativa autem iustitia non aliter ad equalitatem reducitur, quàm in casu proposito, sublato indigno, dignum habitum constituitur: hinc si spes esset quod iste qui erat indignus, fiat dignus facile posset tolerari tradito interim adiutori; secundò, probatur, quia plerumque iste indignus facit multa mala, vnde tam ipse, quàm eius electores tenentur ad restituenda omnia damna, quae iste facit.

Notandum primò, quod quando aliquis esset indignus beneficio ecclesiastico propter defectum doctrinae; tunc facilius tolerari posset in ipso beneficio tradito illi adiutore homine docto, & data ei aliqua parte fructuum beneficii pro honesta sustentatione, & quando spes esset quod

iste fieri doctus adiutor esset illi dandus ad tempus quousque discat, quando verò non esset spes quod amplius iste adiscat, tunc adiutor esset illi dandus in perpetuum: quoniam verò aliquis esset indignus beneficio ecclesiastico ex defectu bonitatis, tunc si esset scandalosus; primum minus, carceribus, & priuatione fructuum inducendus est ad mutationem vitae, quod si haec non proficiunt, omnino priuandus est, seruato iure, & ratio est, quia maxime in pastore ecclesiastico requiritur exemplum vitae, si autem non est scandalosus, quia v. g. non peccat publice, nec eius crimina deducta sunt in iudicium, tunc facilius tolerari potest; sed tamen laborare debet episcopus diligenter ad eius correptionem; si scit eius peccata.

Aduertendum vltius circa praedicta, quod acceptio personarum opponitur primò per se iustitiae distributivae, aliquando tamen potest esse contra commutativam, vt ex ea oriatur obligatio restitutionis, in beneficijs verò modus iustitiae distributivae est seruandus, quia dignior est eligendus. In his, & ratio iustitiae commutativae est habenda, ex Sor. & Adr. quia redditus dati sunt ecclesiae, non in praemium personarum, sed in ipsius utilitatem, & ministrorum sustentationem, secundum id Luc. 10. dignus est operarius & c. 1. Cor. 9. nemo militat. Innoc. in cap. cum secundum, de praeb. Item ex intentione fidelium qui dederunt bona, vt ecclesia haberet bonos ministros.

Dum ergo quaeritur an dignior sit praefereendus.

Prima conclusio. Idoneus necessarius pro beneficio semper est eligendus, quia indignus, & imperitus non est eligendus. c. graue. de praeb. secundò, quia ratio distat: tertio, est sententia communis, & habetur in c. inferiora. sess. 7. Conc. Tr.

Secunda conclusio. Ad quodcumque beneficium, & officium ecclesiasticum dignior est eligendus, ita vt qui omissò digniori dignum eligit peccat mortaliter contra iustitiam distributivam, & commutativam; probatur in c. vnico. vt beneficium ecclesiae & cap. licet. 8. q. 1. Secundò, quia esset acceptio personarum, & infidelis acceptio, probatur ex sententia communi. & Conc. Tr. sess. 24. c. 1. de reform.

8:
Eligens minus dignum, vt & quando peccat, & teneatur ad restitutionem.

& Bulla 38. Pij V. incip. In conferendis. Tertiò, in aliquibus casibus non est peccatum conferre digno omisso digniori: primò, cum beneficium conferatur à patrono qui instituit cum consensu episcopi: vt habetur 1.6. q. vlt. c. decernimus. ex Conc. Tolet. IX. cap. 4. ibi, in verbo, Idoneos. q. intelligitur ex Adria. & Sor. nisi esset beneficium curatum, quia tunc digniori esset conferendum cum electio verget in præiudicium ecclesiæ, vnde & lex quæ esset contra legem naturæ, & diuinam non esset in hoc seruanda, vt quòd quis eligatur de certa familia, quando non est dignus. Confirmatur ex Concil. Trid. sess. 24. c. 18. vbi approbato per examina ad concursum facto conferendum statuit digniori, licet à patrono fuerit propositus; confirmat Pius V. Bulla 38. licet in beneficijs patronatus fiat examen sine concursu.

Secundus, si esset statutum, vt beneficium graduatis conferatur, quæ lex est iusta, si tamen beneficium sit curatum, nõ valet collatio nisi per cõcursum fieret. Tertius casus, cù digniores non sunt illius diocesis, tum minus digni sunt eligendi, vel saltem eligi possunt, quia naturalis amor præponderat, & ecclesiæ magis prodesse possunt ciues. ex Sor. vnde iura statuit. dist. 61. c. nullus. c. obitum. dist. 63. c. metropolitano. gl. in cap. cum inter. de elect. D. Th. art. 2. ad quartum. indignam extero præferendum. In episcopatu tamen & maiori dignitate ratio aptitudinis habetur.

Quarta cõclusio. Electio digni relicto digniori, licet teneat in foro exteriori. ex D. Th. tñ aliquando ratione statuti, nec etiam in foro exteriori firma est, vt de beneficio curato, per Bullã Pij V. vbi dignior postpositus potest appellare, nõ peccat tamen minus dignus accipiens, quia se remittit superiori, cum se reputat dignũ, nec ad illum spectat quærere digniorem: vt dicit Maior. q. 9. Adr. vbi supra. Nec obstat q. Pontifex est dominus, ergo potest dare cuiuult. Resp. ex D. Th. art. 2. ad primũ. q. est dispensator beneficiorum. 1. Cor. 4. q. si prælatus omittit dignum, vel digniorem. Pal. 4. dist. 15. q. 2. art. 2. concl. 4. Caiet. 2. 2. q. 62. art. 2. d.

teneri ad restitutionem digniori. Adr. verò q. de hac re. Sor. lib. 4. q. 6. art. 3. d. esse ecclesiæ faciendam restitutionem, cum eligit indignum, quia collatio beneficii est in iustitiã commutatiuã, cum sint instituta ad sustentationem ministrorum. In hoc, prima sit conclusio, restitui in electione indigni fieri debet ecclesiæ, ratione dicta, confirmatur si villicus malos operarios duceret in vineam, teneretur domino restituere.

Secunda conclusio, quandoque restitui est scienda dignioribus omnis, cum ex lege, vel statuto beneficia debentur dignioribus, quia tunc violaret iustitiã commutatiuam, vt est modo fortè in ecclesiã vniuersali ob Bullam Pij V. quòd ad beneficia curata.

Tertia conclusio. Qui dat beneficium digno extra hunc casum, relicto digniori ad nullam restitutionem digniori teneretur, licet peccet; probatur, quia non teneretur digniori restituere cum nullum ius acquiserit, nec ecclesiæ, quia nullum patitur damnum, ergo nulli, q. intelligitur si electus sit dignus ratione illius præbendæ, id est q. possit rectè ministrare sine detrimento ecclesiæ. Conditiones verò in beneficiario requisitæ, sunt: primò, vt suscipiat beneficium à prælato ecclesiastico, qui habeat auctoritatem conferendi, quia recipiens à seculari nõ potest retinere, & incidit in penas. cap. præterea. de iure patr. cap. quisquis. de elect. quia efficitur inhabilis ad dignitatem, & electio est nulla. Secundò, vt collatio sit legitima nõ simoniaca. extra de sim. per tot. neque per intrusionem obtineatur. Silu. beneficium. 3. §. 1. neque per litteras subreptitias, exprimeda sunt. n. beneficia, & qualitates illorum, & beneficiati, & omnia quæ reddunt prælatum difficiliorem ad concedendum. Rebuff. in praxi benef. c. 3. p. signaturæ. num. 18. gl. in c. si proponente. de rescript. Fel. in c. in nostris. eod. Tertiò, vt sit aptus ad beneficia; hæc autè in duobus posita est capitibus; quædam enim requiritur de iure diuino, & naturali, quædam de iure canonico, de iure diuino, & naturali duo requiruntur: primò, morum probitas. c. graue nimis. de præb. c. cum in cunctis. de elect.

de elect. & ratio est, quia debet exercere munus ecclesiasticum, q. vel Dei cultũ, vel animarum curam concernit, ergo, secundò, scientia litterarum. d. c. graue. hæc autem debet esse maior, vel minor pro officij qualitate: vt dicit Pan. in cap. cum in cunctis. de elect. qui & declarat quanta esse debeat; q. si homo improbus vel illiteratus recipiat beneficium nõ tenetur resignare, si postea sit factus doctus & probus: vt dicit Maior. 4. dist. 24. q. 4. contra Panor. nec ei est opus noua collatione ad retinendum, nam prælatus conuulit & collationem non reuocauit, imò consensus tacitus nunc habetur, quia iam est aptus. Nau. cap. 25. nu. 138. Fel. in c. dilectus. de except. q. est verum cum crimen est occultum, nec inducit suspensionem, aut irregularitatem: vt dicit Tab. verb. electio. 1. §. 17. & dixi in tr. suspens. Secundo, de iure positio, & canonico requiritur, primò, vt sit natus ex legitimo matrimonio. c. cum in cunctis. de elect. nisi habeat dispensationem à Papa. c. si de fil. presbit. Silu. irregularitas. q. 13. §. 20. Nau. c. 25. nu. 117. Silu. beneficium. 3. q. 7. Conar. in 4. decr. 2. p. c. 8. §. 18. vbi probat secularem principem non posse legitimare ad munera ecclesiastica, & de his dixi tract. de Irregularitate latè. Secundò, debet esse clericus aliquo ordine initiatus. cap. dudum. de elect. saltem primæ tonsuræ secundum omnes: vt notat Nau. c. 25. nu. 135. hoc tamen non est satis pro quocunq. curatis. c. statutum. eod. quæ etiam non dantur per concursum, vt est decisum à sacra congregatione. Silu. beneficium. 3. q. 2. quia in collegiatis sunt multi qui possunt supplere. Silu. loco cit. potest tamen episcopus ratione studiorum dispensare, modo intra annum fiat sacerdos, aliter perdit ipso facto beneficium. c. cū ex eo. de elect. in 6. Vltimò, ex Pan. debet beneficiarius habere

Pars Secunda.

re ordinem, quem beneficium requirit, vel intra annum ad id promoueri, in curatis, & personatibus, in simplicibus vero lat est q. sit clericatus initiatus, vel in minoribus constitutus, modo quo aliàs tract. de Benef. vt dicit Silu. beneficium. 3. q. 2. Conc. Tr. sess. 24. c. 12. in reliquis satis est, vt habeat minores. Tab. Armill. Rursus debet habere ætatem conuenientem, de quo Nau. c. 25. num. 106. iuxta Conc. Trid. neq. requiritur annus completus, vt idem probat. Quarto, excommunicatus, minore non potest recipere beneficium. c. si celebrat. de cler. excom. neq. excommunicatus maiore. c. constitutus. de appell. nec suspensus. c. cum dilectus. de cõsuet. nec interdictus, vel violator interdicti. c. 2. de postul. prælat. nec irregularis. ibid. c. super eo. de elect. c. is qui. de sent. excom. in 6. Quintò, nec coniugetus, qui non est capax beneficij. c. sane. de cler. coniug. & c. quod à te. eodem. Sextò, nec religiosus si non sit professus, & electus ad prælaturam suę religionis: vt d. Silu. electio. 1. q. 14. Tab. electio. 1. §. 17. Armill. eod. §. 23. & requiritur etiã, vt possit per se curam exercere. cap. quia pleriq. de cler. non res. de quibus latius dixi tr. de Episcopo. cap. de Visitatione. num. 28. & alibi. cap. de Elect.

An verò habenti vnum beneficiũ possit aliud cõferri, vel liceat habere plura beneficia. Notandum iure canonico prohibita esse pluralitatè beneficiorũ. c. singula. dist. 89. & c. sanctorũ. dist. 70. & c. clericis. 2. 1. q. 1. maximè verò id prohibetur in curatis beneficijs. c. de multa. de præb. c. cum singula. de præb. in 6. c. ex crabilis. de præb. in extr. cõmuni. Conc. Tr. sess. 24. c. 17. Notandum tñ in aliquibus casibus fuisse licitũ habere plura beneficia: primò, ob tenuitatem reddituũ. c. illud. 2. 1. q. 1. Secundò, ob paritatem ministrorum. c. clericus. 2. 1. q. 1. Tertio, cum vnum haberet in titulũ, alterum in commẽdam. c. qui plures. ibid. Quarto, cum vna ecclesiã ab altera dependet. c. eam te. de ar. & qual. Quintò, cum Papa concedit. c. relatio. 2. 1. q. 1. Sextò, cū episcopus dispensat. c. sanctorũ. dist. 70. non tamen in curatis. Septimò, ad honorãdos sublimes, & honoratas psonas. c. de mul

Beneficiũ haberi an aliud conferri possit.

Ff

12.

ra. de præb. Sot. lib. 3. q. 6. art. 2. Silu. beneficii. 4. q. 1. §. 3. Notandum etiã Conc. Trid. in his refermassè ali qua: primò; nullo modo licere habere plures cathedrales ecclesias. sess. 7. c. 2. de reformat. Secundo; nec plura beneficia curata præferri que requirunt residentiam. c. 3. & 4. ibid. & sess. 24. c. 17. nõ rãmen tollitur facultas summo Pontifici dispensandi ex vrgenti causa, imò de simplicibus ob tenuitate ibidẽ conceditur. Vtcrius notandum ex D. Th. quodlib. 9. art. 15. & Sot. art. 3. tria esse genera actuum moralium, quidam sunt intrinsecè mali, vt mendacium, quidam indifferentes, vt ambulare: alij verò qui licet per se absolute cõsiderati deformatum repræsentent, tã circumstantijs vestiti possunt licitè fieri, vt hominẽ occidere iudici, & ad defendendum se, & in hoc tertio constituitur plura habens beneficia. Est ergo prima conclusio. Habere plura beneficia non est actus ex se purè malus, quia potest ex circumstantijs fieri bonus, & id sæpè fuit concessum, vt est supra probatum. D. Tho. quodlib. 9. artic. 15. & innui videtur in Conc. Trid. sess. 7. cap. 2. dum ij iubentur ostendere dispensationes.

Secunda conclusio. Habere plura beneficia non est actus indifferens, sed magis inclinans ad malũ; est D. Th. quodlib. cit. & aliorũ: primò; quia Dei cultus minuitur: secundò; priuatur ecclesia suis operarijs: tertio; fit iniuria fundatoribus, qui promissis reliquerunt bona, vt ecclesia plures haberet: quarto; priuantur digni beneficijs: quinto; nocent etiã ipsis: cum toti occupentur in temporalibus: sexto; datur locus ambitioni, & multis peccatis: septimò; est cõtra rationem naturalem, vt vnus possideat quod multis sufficere deberet.

Tertia conclusio. Habere plura beneficia aliquando licet, est communis omnium, & duo requiruntur. Primò; dispensatio Papæ, præsertim post Conc. Trid. sess. 24. c. 17. secundò; vt sit causa rationalis, probatur in d. c. de multa. de præb. probatur etiam ex natura dispensationis, nam in hoc differt ab irritatione. Secundo; quia deformitas huius actus auferri non potest aliter nisi ex legitima causa.

Est autem causa rationalis dispensandi cum sit in ecclesiã utilitatẽ, vt ne dignus pereat: secundò; cum dignus non habet sufficientem sustentationem, vt possit vacare ecclesiã: tertio; quando cõmuni; tẽdit in utilitatẽ ecclesiã illius, vel vniuersalis, vt cũ dantur Cardinalibus, vt pro gradus dignitate viuãt in cõmuni ecclesiã utilitatem, vel si, vt supra, vnũ beneficium alij sit vnũ, aut annexũ. eam re. de. art. & qual. vel ob paucitatem ministrorum. c. clericus. 2. 1. q. 1. vel si vnũ habet in titulum, aliud in commendã ad tempus. c. qui plures. 2. 1. q. 3. c. 4. sess. 7. in Tr. Conc. vel ob eminentiam alicuius literaturam, & nobilitatẽ: c. sancto. 70. dist. c. dudum. de elect. quã tñ si requirit residentiam, opus est Papæ dispensatione. d. c. de multa. de præb. cum sim. & requiritur etiam causa legitima. D. Th. d. art. 2. & ibi Caiet. ad tertium.

Quarta, non extante causa rationabili nemo habet excusationem quamuis habeat dispensationem à Pontifice in beneficiorum pluralitate, quia tñ non exponit Pontifici veras causas, tum quia deformitas, quæ est in beneficiorũ pluralitate est contra ius naturæ, ergo dispensatio sine rationabili causa facta est nulla, sicut in voto, ratio est D. Tho. quodlib. cit. Maio. 4. dist. 24. q. 12. ad quartum decimum. Silu. beneficium. 4. q. 2. §. 4. Sot. art. 3. citat. & communis.

Quinta, hinc infertur, q̄ recipientes plura beneficia sine rationabili causa nõ excusantur per collatoris dispensationẽ, quia à dispensatore res diuinas iniuste distribuentem non liceret accipere, ergo nec hic, item quia secundum Canonistas nõ est obediendum potestati iniuste precipienti. Inno. in c. inquisitioni. de sent. ex com. Maior. q. 1. 3. ad quartum. vnde habet beneficia pro sufficienti sustentatione iuxta gradũ, non sunt absoluenti nisi promittant resignare alia, vt d. Maior. ibid. vnde c. quia in tñ. de præb. id vocat periculũ aiarum. Si dicatur licet habere vnũ pingue, ergo plura exigua. Resp. negãdo cõsequentiã, nã cum beneficium non habeat nisi vnũ officium, licet sit pingue, potest ab vno exerceri, at non ita multa officia. Secundo; quia minuitur numerus mi-

ministrorum saltem. Nõ ob. item si dicatur, sic damnaretur multi, quia plura beneficia habent. Resp. sic probaretur licere fornicari, furari, &c. quia multi id faciunt. Secundo; dicitur, non esse tamẽ multos, & fortè in his est causa rationalis, imò id quisq; existimare debet, tñ id videatur in cõfessione audienda an ita se habeat. Non ob. etiã si dicatur beneficia esse de iure positio, ergo Papa in his dispensare potest, ergo. Resp. siue sint iuris positio, siue diuini, satis est, q̄ beneficium est ipsius ecclesiæ, & Papa cũ sit dispensator nõ potest cõferre nisi in ipsius utilitatem, ratione iam exposita; legatur apud Adr. Maior & Sot. Vnde in curatis & et requirentibus residentiam in retentione plurim beneficiorum, requiritur Papæ dispensatio, in simplicibus non est necessaria: vt d. Aragon loco cit. post Sot. lib. 3. de iust. q. 6. art. 3. concl. 4. si tñ excedant congruã sustentationem vñ, q̄ plura simplicia retineri nõ possunt cura conscientia. arg. c. cũ teneamur. de præb. & ex Conc. Tr. sess. 24. c. 17. vbi tñ nõ adest cõsuetudo petendi dispensationẽ in simplicibus, possunt sine ea retineri, secus si adest, & tutius est eã adhibere, maxime vbi pingua sunt. Sot. lib. 3. de iust. q. 6. art. 3. Nau. in Man. c. 25. nu. 125. Valentia 2. 2. disp. 5. q. 7. punct. 2. ver. 5.

Quo verò ad onus plati conferentis beneficiũ minus digno, si quidẽ confert beneficiũ indigno, tenetur ecclesia, vel cõitati, restituere tñ quantũ in indignè censetur recipere de illo stipendio, & insuper damnũ si quod respublica incurrit ob indignitatẽ talis ministri, nam iniuria cõitas ei confert stipendium. Sot. lib. 4. de iust. q. 6. ar. 3. Couar. in reg. peccatũ. 2. p. §. 7. nu. 2. sed si confert beneficiũ digno, non tenetur ad restitutionem cõitati; si verò cõfert indigno, omisso digno, vel digno omisso digniori, non tenetur platus ad vllã restitutionẽ digno, vel digniori. Sot. ibid. Couar. d. §. n. 6. Nau. c. 17. n. 73. quia nil proprium est ei ablatũ, & Valentia id probat loco cit. vers. 6. vt nec restituere debet is qui pponit peiorem meliori, in bonis quorũ dñs est: vt dicit Salon 2. 2. q. 62. art. 2. in curatis tñ, vt supra, ob Bullã Pij V. fortè obligaretur restituere

digniori omisso, vel salte is p̄ appellare, vt & tenet restituere, si ex statuto, vel legato debeatur digniori, vt sup. est dictũ.

Notandũ secundo, circa magistratus, & officia secularia primò peccate mortaliter ordinariẽ eos, qui eligunt indigne, & ipsum si sibi cõstet de sua indignitate et peccare mortaliter: ratio est, ferri indigna violatur iustitia distributiua, & violatur cũ periculo, vt esse indignus electus, & vt faciat multas iniustitias contra iustitiam iustitias, præterea stipendia assignantur ministris ex tributis populi, quæ is cõfert Principi, vt inter cetera ei prouideat de ministris qui dignè talia stipendia mereantur; ergo princeps ex iustitia cõmutatiua id debet populo, aliter peccat; præterea indignus electus est ordinariẽ, & ipse debet deponere officium, & qui eũ eligit tenetur amouere illũ ab officio, sed si esset psona benemerita de Principe, tunc si in exercitio sui officij verè nõ committeret aliquã iniustitiã, posset tolerari, & si nõ esset vir doctus posset illi dari assessor, qui doctrinã eius suppleret, plerunq; et expediret dare illi vicarium assignando ei aliquã portionẽ fructuum. Et nedum est peccatum mortale indignis cõferre officia publica, sed etiã si eligatur minus dignus omisso dignioribus, si id commodè fieri potest: vt dicit Aragon d. art. 2. fol. 221. modo quo sup.

Notandum tertio, in alijs officijs secularibus, quæ nõ habent iurisdictionem, sed sunt solum quidã tituli honoris, cõmittitur etiam cõiter peccatũ mortale, si eligatur indigni, & hoc quia violatur iustitia distributiua, & quia sic homines auocantur à studijs virtutis, & doctrinæ.

Notandũ quarto, q̄ in beneficijs ecclesiasticis, si quis ita sit indignus, vt sit innodatus aliqua cõsura ecclesiastica, tñ eius electio est nulla prorsus, & talis nec facit suos sibi fructus beneficij, neq; vllã inde refert utilitatẽ, q̄ si tunc nulla censura innodatus sit, sed aliundè iuris impedimento indignus sit, tunc cõiter electio non est ipso facto nulla, sed annullanda.

landa: unde iste electus nec potest beneficium retinere, nec eius fructus percipere, sed potest tamen illud renunciare, & eius elector si constabat de indignitate ipsius electi pro prima vice privatus est iure eligendi: ut colligitur ex c. cum in cunctis. de elect. & cap. cum vintoniensis. & cap. per inquisitionem. eod.

Notandum quintò, ut quò in secularibus magistratibus ipsamet respublica, eligat indignum, tunc cõter non insurgit ratio restituendi, neque ipsi reipublicæ, neq; ipse electus, nõ reipublice, quia obligatio restitutionis nõ est in ordine ad se ipsum, sed in ordine ad alterum, ergo respublica, q̄ indignum eligit, non tenetur sibi ipsi aliquid restituere, neque electus tenetur restituere, quia respublica sponte, & propria voluntate illum elegit, ergo ipsi reipublicæ imputandum est, q̄ indignum elegit: potest tñ consurgere obligatio restituendi ex his casibus, primum si quis per vim, & metum curavit se eligi à republica, tunc tenetur restitutioni ipsi reipublicæ. Secundo, nasci potest obligatio restituendi in ordine ad externos, & peregrinos, qui sunt in republica, & hic tenetur restituere, tum ipsa respublica, tum ipse electus. Tertio, nascitur obligatio restituendi in ordine ad privatos ciues, si iste indignus iniustitiam aliquam commisit contra ipsos. Quarto, si iste per suam malitiam læsit ipsam rempublicam in aliquibus, in quibus probabiliter ipsa respublica nõ cogitavit se lædendam esse, tunc tenetur etiam ipse ad restituendum ipsi reipublicæ. Quintò, si princeps ipse eligit indignum, sic enim tenetur reipublicæ, vel communitati restituere tantum quantum is recipit de stipendio, & etiam quantum sit esse ad reparandum damnum q̄ is intulit reipublicæ, rationibus de quibus supra, ut de communi, testatur Valencia 2. 2. disput. 5. de iust. q. 7. punct. 2. ver. sexto.

II Sit quartum dictum. Officia secularia stãdo in rigore iuris naturalis licitè vendi possunt. D. Th. op. 21. Sor. lib. 3. de iust. q. ult. art. 4. at quoniam ista venditio etiam stãdo in lege naturali est occasio multorum malorum: idè etiam stãdo in ipsa lege naturali, nõ est laudabile vè-

dere ista officia, nisi in casu alicuius gravis necessitatis: de iure autem humano propter multa mala, q̄ afferre solet ista vèditio prohibita est, vt haberur in l. hæc lex. ff. ad leg. Jul. de ambit. & in auth. vt indices sine quoq; suffragio & c. per tot. Et vt licitè vendantur, nonnulla concurrere debere: primò, vt id non fiat nisi in maxima reipublice necessitate; secundò, vt non vendantur si fieri potest, iudicaturæ, sed alia officia inferiora, ex quibus non administratio iustitiæ, sed executio eorum, quæ à iudicibus præcipiuntur, sit; tertio, q̄ limitetur potestas horum officialium inferiorum, & taxentur eis moderata stipendia; quarto, q̄ non vendantur ex cessu pretijs, ne ipsi postea subditos grauent; quinto, vt non eligantur indigni; sexta, vt taxentur eorum opera. Aragon d. art. 2. ad fin.

Notandum primò, q̄ stãdo in rigore iuris naturalis hæc officia posse licitè vendi probatur ex D. Tho. opt. 21. cit. modo vendantur dignis, & pretio iusto: idem Sor. lib. 3. q. 6. art. 4. dicit, ex genere non esse illicitum, tamen ex circumstantijs posse esse illicitum; quia respublica in casu necessitatis potest vendere, vel totam se ipsam, vel sui partem, ergo multo magis potest vendere sua officia. Secundò, officia in respublica sunt quedam bona communia, & publica, & pretio excimabilia, ergo possunt vendi. Tertio, si quid mali esset in hac venditione hoc esset potissimum quòd: violaretur iustitia distributiva; frequenter enim indigni ea emerent, qui etiã postea læderet ipsam rempublicam, sed huic malo sufficiens remedium erit si prohibeatur ne vendantur, nisi dignis. In hoc verò, prima sit conclusio. Vendere iudicaturas, vel officia, quæ habet annexam administrationem iustitiæ est prohibitum lege civili; probatur in auth. vt indices sine quoq; §. 1. in l. hæc lex. ff. ad leg. Jul. de ambitu. quia licet in his seruentur conditiones Diui Thomæ, tamen datur in his locus auaritiæ, & iniustitiæ.

Secunda, vendere alia officia carentia iustitiæ administratione, seruat conditionibus Diui Tho. est actus licitus, quia nullam habet deformitatem.

Tertia,

Tertia, huiusmodi officia in casu seculiasticis vendere est minus licitum, non tamen absolute dammandum, vbi est cõsuetudo: vt colligi videtur ex clem. statu. tum. de elect. præsertim ea in quibus nõ est periculum iniustitiæ, nec scandali; & eo magis episcopi, possent vèdere officia secularia seruatim prædictis: vt dicit Aragon. d. art. 2. in his subdens tamen illos nõ posse vendere officia ecclesiasticæ iurisdictionis, cum debeant habere salaria, & proximè accedant ad spiritalia, & sic tenendum.

Notandum secundò, cum respublica transferat omnem suã potestatem in suos premo dominos, & in ipsos solos, nõ in alios, cuiusmodi sunt Imperator, Rex, & alij supremi domini, quocunq; nomine vocentur, hinc fit vt sicut potest ipsa respublica vendere officia stãdo in iure natura, sic possent illa vendere illorum domini, & consequenter hinc etiam sequitur, vt alij dñi inferiores, qui sunt sub suo premo domino non possint vendere illa officia, nisi forè licetia, aut præcepto superiorum dominorum, ratio est, quia cum isti non sint domini supremi nõ habent totum illud ius, q̄ habet ipsa respublica. Similiter, qui illa officia à Principe emerunt, non possunt ea sine licentia eiusdem Principis, siue per vèditionem, vel per simplicem renunciationem trãferre in alios, nisi mos sit contrarius.

Notandum tertio, multa esse damna, q̄ sequuntur ex tali vèditione officiorum, quorum magna pars enumeratur in auth. cit. primò ille qui emit officium cogeretur quærere lucrum non solum ad sustentationem sui, & familiæ, sed ad recuperandas illas pecunias, quibus emit officium. Secundò, quia cõter hoc modo officia non darentur, nisi ambiciosis, & indignis. Tertio, quia cessarent hac via studia virtutis, & doctrinæ, p̄cipue verò non expe dit vendi officium iudicis, neq; officium notarij, quia in his duobus facillimè contingunt multa iniustitiæ, ex tali vèditione. Hinc Iustinianus Imperator in auth. supra cit. reprehendit præcedentes Imperatores, qui ceperunt inducere consuetudinem vèdendi ista officia, & prohibet in posterum fieri talem venditionem.

Paris Secunda.

Sic quintum, & vltimum dictum. Acceptio personarum præter beneficia ecclesiastica, & officia secularia potest ad huc committi in iudicio, & in impositione onerum, & in exemptione ab oneribus. Notandum primò, in iudicio acceptionem personarum committi posse duobus modis. Primò, si acceptetur persona diuitis contra pauperem, q̄ solet esse frequentissimum. Secundo, si habeatur ratio personæ pauperis contra diuitem, & hoc solet esse rarissimum, & hoc secundò licet non soleat esse valde frequens, tamen prohibitum est iure diuino expressè. Exodus 24. vbi dicit, pauperis non misereberis in iudicio, q̄ intelligitur de illa misericordia, quæ continet iniustitiam contra diuitem; hanc vtranq; esse acceptionem personarum, patet, quia in iudicio attendi deberet ratio vtriusq; partis, & pro illo ius dici deberet, cui ratio fauet, & tñ in his modis non attenditur ratio, sed attenditur persona; ergo est acceptio personarum. Aragon tñ hic art. 4. d. non esse acceptionem personarum, si iudex faueat vni parti sequendo probabilem opinionem Doctorum, licet alia sit probabilior; de quo alibi laus dixi, maxime tr. de iud. & tr. de iud. & habetur infra, q̄ tutius sit & necessarium sequi probabiliorum. Et ita in iudicijs habere potest locum acceptio personarum. Prou. 18. c. 12. de reg. iur. in 6. qui iudex & in his q̄ committuntur eius arbitrio seruare debet iustitiã distributiuam, qui tñ in his quæ non præiudicant potest vni fauere, vt audiendo eius causam in die festo, quod aliàs sine grauissima causa fieri nõ debet. Vbi verò ius est dubium, si dubitetur an iudex possit iudicare secundum partem aliquam probabilem, dicendum est, q̄ si iudicat eandem opinionem æquè probabilem, licet ei propter amicum secundum illam iudicare quæ illi magis fauet, & etiam modo secundum vnã, modo secundum aliam; scandalo amoto, si tamen putat alteram probabiliorẽ, & sic veriorẽ, secundum eam iudicare tenetur, nec in hoc respicere amicitiam, cum agatur de præiudicio tertij, licet vbi non agitur de præiudicio tertij, possit quis sequi probabilem opinionem, relicta probabiliori.

ff 3 modo

modo eam putet veram, secus ubi agitur de iustitia, quia sic tenetur sequi probabiliorem quod ad se: vt rectè dicit Valentia. 2. tract. de iustitia. disp. 5. quæst. 7. punct. 4.

Notandum secundò, in distributione onerum reipublicæ posse committi acceptionem personarum duobus modis: vno modo in impositione ipsorum onerum, quando cæteris paribus per hæc onera plus grauantur pauperes, quam diuites, vel æqualiter, & tamen ratio naturalis dicitur, vt plus grauentur diuites, quam pauperes, & aduertendum, quod dicitur cæteris paribus, quia possunt concurrere aliquæ rationes propter quas diuites minus grauari sunt in aliquo onere, nempe quæ ad diuites grauantur in alijs oneribus, in quibus non grauantur pauperes, pari ratione sapè grauantur diuites in multis officijs, in quibus est magnus labor, magna occupatio, & iactura temporis, & parus honoris, & exiguum lucrum. Secundo, committitur acceptio personarum in his oneribus, in exemptione ab his oneribus, quando aliqui sine rationabili causa ab illis eximuntur, ex quo sequitur vt alijs iniuste opprimantur, & aduerte, quod dicitur sine rationabili causa, quia sunt multæ causæ propter quas aliquis eximi potest ab his oneribus, nempe si in alijs rebus est utilior reipublicæ, quomodo eximuntur milites, propterea quod quod diè exponunt se mille periculis pro republica; sic eximuntur clerici, & religiosi cum ipsorum bonis, & ecclesiæ, tum quia laborant per sua opera spiritualia, & utilitate reipublicæ, tum quia eorum bona sunt quodammodo sacra, ex eo quod pertinet ad ipsas personas sacras.

Ex his inferitur, tributa, quæ imponuntur per capita hominum communiter esse iniusta, & continere in se acceptionem personarum, si militet gabellæ, seu vectigalia imposita super panem, & vinum, præterquam quod sapiunt quadam specie crudelitatis, cum imponantur super rebus ad sustentationem vitæ necessarijs, etiam ex sua natura continent iniustitiam, & acceptionem personarum, quia euidenter in his multo plus grauantur pauperes, quam diuites.

Tributa verò quæ imponuntur super carnes non continent communiter tantam iniustitiam, quia pauperes non committunt tot carnes, quot diuites: verum est tamen quod iniustitia illa, quæ inuenitur imposita super panem, & vino, & alijs necessarijs, potest aliunde compensari, vt licitè fiat de quæ re infra cum erit sermo de gabellis, fistus dicemus.

Notandum vltimò, ex D. Tho. in 2. 2. 133 supra cit. q. 63. art. 3; acceptionem personarum committi posse etiam in honore, personarum, & reuerentia: honor enim præmium est, vt committitur virtutis, & idèd causâ propter quam honor debetur, est virtus, cui soli debet honoratio. nor. 4. Ethic. c. 5. & 1. c. 12. Vnde Maxcellus honoris in media vrbe templum erexit, ea lege, vt nulli illi nisi per eum virtutis aditus pateret, bonis autem honoris debetur, ob virtutem propriam, malis vero ob virtutem alterius, nam Principes, quoniam gerunt personam Dei, & communitatis, etiam si mali sint, sunt honorandi, vt mali d. cap. vbi dicitur, sicut qui mittit lapidem in acerrum, ita qui tribuit honorem in sapientem. Legatur D. Thom. art. 3. eadem ratione honorantur parentes, ob participationem diuinæ dignitatis, qui est omnium pater, senes ob signum virtutis. Sap. 4. Diuites, quia maiorem locum in communitatibus obtinent.

Secundâ conclusio. Honorare homines solum intuitu diuitiarum est acceptio personarum, & ita Iac. 2. dicitur: quia que diuitie propter diuitias honorat peccat. Notandum autem, quod tunc est acceptio personarum in huiusmodi honoribus, cum honor qui solè exhiberi ob virtutem, non solò extrinseco honorandi actu, sed interno simul animi iudicio, exhibetur aliter aliâ ob causam, præsertim improbo, sed tamen non est pura acceptio personarum, quia exhibere honorem non semper pertinet ad iniustitiam, sed aliquando etiam ad obseruantiam, & propterea non exhibere honorem actu saltem externo hominibus, aliquo ex dictis modis præcedentibus, iuxta ciuilem consuetudinem est vitium contra obseruantiam, & ita intelligitur D. Tho. d. art. 3. & Sor. art. 6. potest & intelligi acceptio-

acceptionem personarum committi in honore, dum honores, vel dignitates, quæ debentur dignis, conferuntur indignis, vt supra.

Et ita in iudicijs habet locum acceptio personarum. ex D. Tho. & communiter, quia ex 3. Eth. iudex est custos iustitiæ, vnde dicitur iustitia animata à Platone lib. 7. de Legib. ergo cum ipsam quis iudicio, & corrumpit grauissimè peccat, si dicatur quomodo cum iudex sit accusari innocentem, potest illi indulgere, præsertim in gratuitis quæ à iure non sunt præsumptæ, ergo & personam accipere. Resp. Sor. lib. 3. q. 6. art. 1. primò, si res sit dubia debet sequi tenorem iuris: secundò, si innocentia sit manifesta debet quantum sine scandalo fieri potest innocentiam fauere, non tamen à iuris ordine recedere, quia tenetur secundum allegata, & probata iudicare, & tamen si prætermittit in fauorem innocentis non tenetur restituere, licet peccet, quia contra officij leges facit, & scandalum præbet. Si dicatur supremus Princeps potest vni nocenti vitam donare non alteri, ergo. Resp. Sor. id etiam esse acceptionem personarum, quia æquitas violatur, si sine causa fiat, quamuis non iustitiæ rigor, quod prælati ecclesiasticis magis est animaduertendum. Si dicatur etiam cum sunt oppositæ Doctorem sententia potest iudex ad alteram inclinare intuitu personæ, ergo licet aliquando iudici accipere personam. Resp. Sor. primò, in speculabilibus licere probabilem defendere, sed in practiis probabiliorem esse sequendam sententiam, vt Medico, Theologo, in rebus fidei, & iusticiæ, qui aliter tenetur restituere, & peccat ob scandalum, sit enim contra conscientiam. Secundò, dicit, vbi acciderit omnino esse pares opiniones, vnam tamen, tunc alteram opinionem debere amplecti, non enim est apertum scelus, vix tamen potest carere scandalo, quod si abesse, liceret, videndum est autem ne humano affectu probabilitatem metiamur.

An verò liceat tyrannum inducere ad iudicandum, videatur. Caietan. in summa, verbo, tyrannus; qui tenet partem affirmatiuam, quia petit actum licitum.

Quo verò ad acceptionem personarum in oneribus publicis, & tributis.

Notandum primò, multa esse genera tributorum, de quibus Silu. verbo. gabell. la. 4. tamen sunt præcipua: census, tributum, vectigal, pedagium, census est pensio, quam ciues iunctim Principi solunt, ethimologia habetur in forma ff. de censib. Tributum est, quod antiquitus soluebatur Principi in signum subiectionis: I. ager. ff. de verb. sign. Vectigal, quod soluitur de mercionijs, quæ vehuntur, pedagium, quod soluitur ex eisdem, sed pro viarum custodia. His notatis.

Prima conclusio. Hæc omnia pensio- nū genera ob iustas causas imposita sunt iusta, & Principi debentur in conscientia: Primò, Rom. 13. omnis anima, & c. Matth. 17. & 22. & extra de censibus. per totum. notat id D. Th. in locum Pauli, quod nihil in præmiū status expecti debet, sed tantum ad status sustentationem, & sumptus necessarios, quod intelligitur, si is qui imponit habet authoritatem, id est superiorem non agnoscat, vt Rex, Respublica, à quibus non fit appellatio, vel certè habeat à Põrifice authoritatem imponendi. Item si non ultra modum, aut necessitatem grauat, nec clericis imponat, alioqui excommunicatur in Bulla Cœnæ, tam imouentes sine necessitate nouas gabellas, quam imponentes, vel exigentes à clericis, legatur Nauar. cap. 17. nu. 200. & cap. 27. nu. 67. Item si permittat ab exactoribus præter æquitatem subditos vexari.

Secundâ conclusio. Tributa facultatibus potius quam personis sunt imponenda, id est, vt quo quis est ditior eo plus soluat, quia alijs pauperes magis in his vexarentur, quam diuites: vt dicit Sotus artic. 3.

Tertiâ conclusio. Quamuis iuxta ius commune vectigal de his, quæ ad victum pertinent exigi non possit. l. vniuersi. C. de vectig. tamen quia consuetudo contrarium induxit alicubi, non est damnanda. Nau. c. 17. nu. 202. D. A. r. 2. p. c. 13. tit. 1. §. 9. supposito tamen, quod habeat authoritatem.

In horum tributorum impositione committitur acceptio personarum, quoties eximitur

mitur aliquis sine causa legitima, quia est onus pariter omnibus ferendum, dicitur sine causa, quia ex consuetudine, vel ob beneficium erga rem publicam aliqui eximi possunt sine acceptione personarum, ac ex liberalitate, modo ne alij illo tributo grauentur, quo illi leuantur, sed extrahendum est ex tota summa: ut dicit Soc. & hoc seruato potest princeps etiam vendere hanc exemptionem. An vero quis teneatur solvere vectigal non requisitus. Resp. si sit euidenter iniustum non tenetur, nisi forte ratione scandali, si euidenter iustum tenetur, si dubium tutius est soluere etiam si non peritur, nec latenter eludatur: ut dicit Soc. & qui cum teneretur non soluit semper est obligatus. An etiam pro transitu fluminis in cimballa liceat aliquid exigere à clericis. Resp. vel exigitur ratione laboris, & tunc tenetur etiam clericus soluere, vel multum exigitur, & sic non licet à clericis. Idem dicendum de vectigali, quod carnibus imponitur, & reliquis ad victum necessarijs, quod enim additur ratione vectigalis clericis non tenentur soluere, nec illi possunt exigere, reliquum debent, & eodem modo clericus cum vendit aliquid pretio statuto cum tributo, & ratione tributi additur, tenentur reddere illi qui tributa exigunt, cum ipse tributum non soluat.

An vero fraudantes huiusmodi gabellas, peccent & teneantur ad restitutionem. Ang. verbo, pedagium, dicit: fraudantes iustas gabellas non peccare mortaliter, secundum se nisi statutum esset præceptiuum. Secundo, dicit, vectigalia nostri temporis esse ut plurimum illicita, unde nisi probentur esse legitime imposita, præsumendum est esse iniusta, subditi tamen qui ad ea soluenda se obligauerunt tenentur soluere secundum formam statuti, quia se potuerunt obligare, probat sententiam suam. ex c. quanquam. de censib. in 6. ubi dicit, dici pedagiorum exactiones, tam iure canonico, quam ciuili, regulariter esse danatas, ergo, ut ibi infert glossa, eas imponens probabit hoc sibi licere, & antequam prober esse legitima, iuris præsumptioni standum est. Ad hanc sententiam proximè accedit Tabien. verbo, pedagium.

§. 9. qui non obligat ad restitutionem defraudantem iustas gabellas, cum non exiguntur, vel res delata non inueniuntur à ministris, neque peccare mortaliter, præsertim, quia multæ sunt in moderata, ut gabellæ vini, & aliarum multarum, & quia ementes hac lege videntur emere, & quasi condonare fraudes spontè.

Altera sententia opposita est communis Hostien. Pil. Ros. Archid. quos citat Silu. verbo, gabella. 3. §. 8. Nau. cap. 10. nu. 200. Caiet. verbo, vectigal. & omnium Summistarum, tit. pedagium. Sor. lib. 4. de iust. & iure, q. 6. art. 4. & Canonistarum in c. innouamus. de censib. præsertim Baworm. qui absolute affirmat defraudantes iustas gabellas peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem, ad cuius sententiam expositionem, & confirmationem aliqua sunt notanda.

Primo, notandum, gabellam vel esse iustam vel iniustam, vel dubiam. Iusta est, quæ quattuor causis legitimis constat, prima efficiens, ut imposita sit ab eo qui habet potestatem, quis autem is sit, docet Silu. gabella. 3. §. 1. c. i. seq. scilicet Papa, Concilium, Princeps, non agnoscens superiorum, vel si id habet ex eius licentia, vel ex consuetudine immemoriali. Valentia, de iust. disput. 5. q. 6. punct. 5. ver. Quid sit restituendum, ad fin. Secunda finis, ut ob iustam causam, qualis est publica necessitas, quæ causa cessante omnino cessat etiam gabellæ iustitia, quare si ad bellum gerendum sit imposita, & amplius non geratur, non est iusta, vltimus ut dicit Siluest. q. 9. Caiet. Tabien. & omnes. Tertia, materialis, ut imponatur in rebus, & bonis licitis, nam non potest imponi in bonis clericorum, vel exemptorum laicorum. Quarta, est quasi forma, ut sit moderata pro necessitate, singulariter vero ut non transcendat tertiam partem, ut probat Tabien. §. 7. verbo, pedagium. Armil. verbo, gabella. §. 14. intelligitur tamen nisi necessitas aliud requirat, ut notat Siluest. verbo, gabella. q. 9. quare eius quantitas necessaria mendum erit, excepto necessario casu, dicit etiam ad gabellæ formam pertinere, ut in ea seruetur ratio distributiua, ne quis supra facultates, aut vires grauetur.

& de

& de his causis legatur. Caiet. verbo. Vectigal. Silu. gabella. 3. q. 2. Tab. pedagium. §. 7. & alij. Iniusta autem dicitur gabella, cum aliquod horum quattuor deest. Dubia cum dubitatur an omnes prædictas condiciones habeat.

Secundo distinguendum est, nam vel gabellæ de qua est questio, est imposita super rebus quæ ad proprium victum referuntur, vel super alijs rebus præterea, vel est antiqua cuius memoria non extat, vel noua, de antiqua enim iustitiæ maior præsumptio est quàm de iustitia nouæ gabellæ, ut rectè dicit Tab. pedagium. §. 8. Item, vel imponitur subditis, vel etiam forentibus.

Tertio notandum, conuenire omnes doctores iniustas gabellas non posse exigi, & eas defraudantes ad restitutionem non teneri, quæ autem sint iniustæ, supra est dictum. Secundo, conueniunt iustas gabellas cum exiguntur esse soluendas, & teneri ad restitutionem eos qui non solunt, & vltimo peccare etiam mortaliter de genere suo. legatur Tab. loco cit. Silu. gabella. 3. §. 8. tota ergo difficultas est de iustis gabellis cum non exiguntur, an tunc teneantur eas homines soluere.

Prima conclusio, fraudantes gabellas iustas peccant, & tenentur restituere et si non exigantur, vel bona gabellis obnoxia apud eos non reperiantur, etiam si post fraudationem alienauerint, probatur, quia solutio gabellarum ad sustentationem principum, & boni communis est de iure naturæ, & diuino vnde Rom. 13. dicitur, cui tributum tributum, & Matth. 20. reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, ergo non soluens agit contra iustitiam, quicumque enim surripit aliquid notabile proximo contra eius voluntatem peccat peccato iniustitiæ, ergo, nisi leuis res sit. Si dicatur lex de soluendis gabellis est pœnalis, ergo non obligat nisi ad pœnam. Respon. Primo, consequentiam iure negari posse iuxta probabiliorum sententiam, & communem, sed esto, tamen negatur antecessens, non enim est pure pœnalis, sed etiam præceptiua. Secundo, dicitur id valere in his quæ sunt de iure positiuo, at gabellarum solutio est etiam de iure naturæ, &

diuino, ergo, legatur Silu. Si obijciatur etiam quod principes, & qui gabellas emunt optime sciunt se deceptos iri, & hac de causa minoris venduntur, ergo licet defraudare. R. nihilominus non licere, ut notauit Caiet. verbo. vectigal. nam neque Iudas à peccato excusatur, eo quod dominus illud præuiderit. Secundo, quia hoc peccatum ex natura debiti non solum Reipublicæ oritur, ergo.

Secunda conclusio. Gabellas dubias siue nouas siue antiquas defraudantes peccant, & suadendi sunt post factum, ut restituant, non tamen omnino obligandi, iuxta opin. Socii libro 4. q. 6. de iust. ar. 4. Silu. gabella. 3. §. vlt. probatur quia exponunt se periculo iniustitiæ non soluendo, cum in dubio deberent partem tutiorem eligere, c. inuenis, de sponsal. secundo, quia non est subditi iudicare superiores, quare nisi constet de iniustitia præsumendum est pro principe, ut rectè Sotus notat. posterior pars de obligatione restitutionis esse illis suadendam post factum, ut restituant, probatur quia illa est tutior pars, ergo eligenda & suadenda, quod vero non debeant cogi probatur, quia in pari causa turpitudinis posterior est conditio possidentis, c. in pari, de reg. iur. in 6. deinde quia qui ad id obligant se exponunt periculo surripiendi ab eo quod suum est, ut d. Siluest. loco cit. & Caiet. Verb. vectigal, ubi dicit nisi appareat iusta non cogat ad restituendum; probabile tamè videtur quod partem eas soluere debeant ratione huius dubij, cum pro parte saltem iustæ extimari debeant, nisi probabile siuere in totum iniustas, quia sic ad nil tenentur, in dubio tamen præsumitur pro principe qui eas imposuit, & ideo tutius agendo, sunt soluendæ. Sor. lib. 4. q. 6. ar. 4. Valentia. loco cit. hinc inferunt iniuste agere eos qui rogati à ministris iustarum gabellarum de rerum suarum quantitate totum non reuelant, & minus debito solunt. Ad. c. quàmquam de censibus. Resp. esse intelligendum de nouis gabellis ut pifana, & Tabiena contendunt, quas præsumunt esse iniustas, quare si iustæ sunt, damnari non possunt, ut ex dictis patet.

Tertia conclusio. Gabella imposita super

Super rebus quæ ad proprium victum transferuntur est iniusta, & ob id qui illam non solvunt, nec peccant, nec tenentur restituere, probatur ex communi sententia, quæ est Angeli. pedagium. §. 3. Silu. gabella. 3. q. 7. Hostien. Astens. prima par. lib. 1. tit. 32. ar. 4. Tab. pedagium §. 4. Galet. V. vectigal. & aliorum, deinde quia talis gabella est contra ius commune, vt. habetur in l. vniverſi. C. de. vectigal. deinde quia plus iusto grauantur ciues, nec faueretur iustitiæ distributiue, vt recte docet Galet. nam qui pluribus eget alimonijs plura desert, qui vero paucioribus pauciora, ideo diuites non plus soluent quam pauperes, consuetudo autem contra iustitiam inducta nõ excusat. Si dicatur sic damnandos esse multos principes Christianos qui de talibus rebus exigunt vectigalia. R. posse eos excusari ex necessitate reipublicæ, & consensu populorum, presertim si ex more antiquo id faciunt, cuius memoria nõ extat, vel quod habeant aliquos doctores qui eam consuetudinem excusent ab iniustitia, vsupra. S. Anr. 2. p. tit. 1. c. 14. §. 9. Nau. c. 17. nu. 202. deniq; quod solui debeat per modum talis impositionis, vel collectæ, vel quod ex alijs rebus non possit Reipublicæ Consuli, & hoc pacto, ex victualibus exigi possunt, & necessarijs ad vitam. Nau. ibi. nn. 203. S. Anr. loco cit. & Valentia. vsupra.

Quarta conclusio. Forenses tenentur soluere pedagia iusta ob expensas viarũ, & securitatis seruandæ, probatur ex dictis quia est eadem ratio. legatur. Silu. gabella. 3. q. 4. §. 18. Tab. pedagium. q. 7. & alij. Ex his patet quomodo se gerere debeat confessarius cum his qui gabellas defraudarunt, perpenſa enim prædictarum gabellarum iustitia, si aperte vider esse iniustas, doceat non teneri in conscientia ad soluendum, si vero iustæ, obliget ad soluendum, & si defraudarũt ad restituendum. Quod si de iustitia dubitat, ante factum semper fraudem prohibeat, post factum vero consulat, & obliget ad restitutionem, vt dictum est supra, modo quo ibi, quod si gabella à principio est iusta, sed eius augmentum est iniustum, non obliget ad restituti-

tionem augmenti. Cum principe vero qui gabellas imponit aduertat quattuor causas dictas, ex quibus gabella iustitia cognoscitur, & moneat quod si sine auctoritate nouas imponat, vel promiscue etiam de bonis ecclesiasticis, vel à personis ecclesiasticis exigat sine licentia, est excommunicatus in bulla cœne Domini, de quo legatur. Nau. c. 17. nu. 202. De gabellis vero victualium referat doctorum sententias, & si cõi non acquiescat potest absoluer eum innixum opinionionum qui illum excusant. De conuenientibus vero cum ministris, & de ipsis ministris, vel alijs fraudantibus. Resp. q. si gabellæ sunt iustæ, tenentur vtique in solidum de damno, quod antulerunt principi, vel conductori gabellarum, nõ tamen crederem ministros teneri restituere pecunias quas acceperunt à fraudantibus ipsi principi, soluta gabella, sed ipsi dari, vel pauperibus ex consilio iuxta distinctiones infra, tract. de restitutione. habitas, an libere donetur, vel non & c. de quo & alibi, qui tamen merces transportant contra prohibitionem, licet peccent, non tenentur ad restitutionem, nisi multum Reipublicæ nocent. De his videatur plenius Silu. verbo. Gabella. Corrad. cas. 136. qui & d. ad collectas teneri tantum suos, ad vectigalia etiam peregrinos.

S V M M A R I V M.

- 1 Restitutio quid sit.
- 2 Restitutio an differat à satisfactio- ne, & quomodo.
- 3 Restitutio an sit de necessitate salu- ris, & quomodo.
- 4 Restitutiõ quæ sint obnoxia.
- 5 Homicida quomodo teneatur ad res- titutionem.
- 6 Restituere an & vt teneatur mem- brum alicuius mutilans, vel debi- litans, & quid de percussore, & ad quod aliud.
- 7 in Fama lesus an teneatur remitte- re damnum, vel iniuriam, & quid de rancore.
- 8 Reus an peccet contra iustitiam ne- gando verum crimen, & an tenea- tur

- 9 Eamam vt restituere teneatur rene- lans peccatum alterius verum, sed iniuste, vel falso.
- 10 Famæ propriæ restitutionem an liceat detractori remittere.
- 11 Detrahentem audiens & tolerans an peccet, & teneatur restituere, vel aliud faceres.
- 12 Impediens aliquem à consecutione beneficij an peccet, & teneatur ad restitutionem, & quando ac quomodo.
- 13 Pœna an sit restituendâ, quando & quomodo, & quid de censuris an incurrantur, & quid de pœna con- uentionali.
- 14 Fur an teneatur ad lucrum factum ex restituina.
- 15 Ligna cedens in alieno an & quando teneatur ad restitutionem, vel aliud.
- 16 Venator an teneatur ad restituti- onem ferarum vel alterius rei.
- 17 Pœnam an soluere teneatur, negans crimen pro quo imponitur.
- 18 Restituere an debeat quis id quod non re, sed virtualiter tantum ab- stulit.
- 19 Restituendum an sit damnum ex le- ui vel leuissima culpa illatum.
- 20 Restituere an debeat furans in extre- ma necessitate, ad pinguiorem for- tunam perueniens.
- 21 Restituere an debeat debitor positus in extrema necessitate, vel eius propinqui.
- 22 Cedens bonis an teneatur in conscien- tia restituere creditoribus.
- 23 Plures vbi concurrunt ad damnum, an omnes teneantur in solidum res- tituere.
- 24 Restituere an debeat qui directe, vel indirecte fuit causa alicuius iniu- stitiæ, mandando consulendo, & c. late explicatur.
- 25 Latroni ablatum an ei vel domino sit restituendum.
- 26 Restitui an debeat superiori accep- tum à subdito etiam non petito pretio impensõ.
- 27 Restitui an debeat pecunia domino

- eius illa abufuro.
- 28 Restitui cui debeat acceptum ob tur- pem actionem.
- 29 Restitui cui debeat acquisitum ex- fitione paupertatis.
- 30 Restitui cui, & quomodo debeant bo- na incerta.
- 31 Restitutio qualiter sit fiendâ.
- 32 Restituere denuo an teneatur qui per alium restituit, qui non soluit, sed sibi retinuit.
- 33 Restituere an teneatur rem alienam qui eam amisit, late explicatur.
- 34 Restituendum an sit creditor abſer- tim impensis debitoris, vel non.
- 35 Restitutio an sit fiendâ cum pericu- lo famæ.
- 36 Restitutio an sit fiendâ cum pericu- lo vitæ.
- 37 Restituere, vt debeat adulter, vel non.
- 38 Restitui an debeat statim ex necessi- tate & quomodo, & vt in hoc se ha- bere confessor debeat.
- 39 Restitui quo ordine debeat, vbi de- bitor omnibus non potest.
- 40 Restituere qui teneatur in casibus specialibus in particulari, vel non, quomodo, & quando.

De Restitutione. Cap. LXXVIII.

PRo intelligentia huius mate- ria videnda sunt octo capita, 2. q. 62. vel puncta. Primo, quæ spectat ad definitionem restitutionis. Secundo, quid sit restituendũ. Tertio, quantum. Quarto, qui tenentur restituere. Quinto, quibus restituendum. Sexto, quomodo. Septimo, quan- do. Octauo, quo ordine.

Ver. De ijs, quæ spectant ad defini- tionem restitutionis.

Restitutio est actus iustitiæ commu- rativæ, quo quis iterum statuitur in iure rei sibi debitæ, vel restitutio est actus iustitiæ commutativæ, quo secundũ equalitatem rei ad rem, redditur alicui, quod

D. Th. 2. q. 62. Restitu- tio qd sit.

quod ab eo, vel volente, ut in contractibus, vel iniurio, ut in furtis, est sublatum. Si dicas, qui non recte distribuit tenetur ad restitutionem, quia defraudavit modo quo c. precedenti, sed tamen id pertinet ad iustitiam distributivam. R. Tho. 2. 2. q. 6. 2. ar. 1. ad 3. quod restitutio eius quod per iustitiam distributivam conferri debuit, & pratermissum est, pertinet ad iustitiam commutativam, hinc dicit Cast. quod si princeps aliquem defraudet in bonorum distributione, ei tenetur restituere nec satisfacit alijs Civibus distribuendo modo quo supra c. preced. hinc sequitur restitutionem non habere locum, nisi vbi ratio debiti intercedit; quod si detur beneficiorum nomine alicui, actus est liberalitatis, non iustitiae distributivae, sic Sotus lib. 4. de iustitia q. 6. ar. 5.

2 Nec est idem restitutio, & satisfactio,

Restitutio nisi ample pro quocunque opere poenitentia an distulsumatur, tunc enim satisfactio sic sum ferat à sapta confunditur cum restitutione, si vero satisfactio proprie pro poenali opere à sacerdote imponitur, differt, Primo, quod illa hominibus, hæc fiat Deo. Secundo, hæc presupponit iniuriam, vel culpam alicui factam, non ita restitutio, ut si mutuum reddat. Tertio, satisfactio illata iniuria remittitur, non restitutio. Quarto, satisfactio sequitur poenam, restitutio culpam, saltè quoad propositum. Quinto, satisfactio non potest esse sine amicitia, potest vero restitutio sic esse. Sexto, illa locum habet in purgatorio, non ista, ideo quamvis aliqui non restiterint, si id mandaverint hæredibus, vbi ipsi non potuerunt, nec satisfiat, vel si omnino impotentes fuerint, vbi in purgatorio satisfecerint, in cælum evolabunt; Quod vero dicit Aug. ep. 54. ad Macedonium. c. si res 14. q. 6. non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablarum, debet intelligi vbi potest, ita Sotus. Per accidens tamen si restitutio daretur in satisfactioe poenitentia essent idem, non ex propria natura, sed per accidens, & in hoc omnes conveniunt, etiam si in modo probandi differant, lege Scol. distin. 15. in 4. Sor. lib. 4. de iustitia q. 6. ar. 1. Immo si verborum criminologiam spectes nulla

est similitudo, & satisfacere, est quantum satis est facere, quantum & aliqua ratione exigere, sic dicitur quis suo appetitui satisfacere, quantum ab eo postulat suus appetitus facere, restituere vero est hominem in dominio, ac potestate eius, quod suum erat iterato constituere: Dubitatio est an restitutio sit de necessitate salutis: Gregorij fuit hæresis ex Guido. l. de hæres. ut d. Castro verbo restitutio, negat, sacerdotes enim fures abluabant, oleo vngentes, partem furti pro poenitentia sibi exigentes. Theologi vero omnes asserunt, tantum differunt, an sit præceptum affirmativum, an negativum. Alex. 4. P. q. 86. m. 2. ar. 2. Scotus 4. dist. 15. q. 2. ar. 4. Maior dist. 15. q. 26. Medina q. 2. de restitutione, dicunt contineri sub præcepto non furaberis, putant enim esse negativum. Sotus ero ar. 2. d. esse affirmativum, quod coniungitur cum illo non furaberis.

Prima conclusio. Alienum quod tenetur domino iniurio, siue iniuste sit ablatum, siue iuste acceptum, ut per mutuum, est de necessitate salutis restituere, ita ut per dolorem solum non remittatur peccatum, nisi adsit voluntas restituendi, probatur. Thob. 2. vbi furtiva res reddi iubet. Ezec. 33. Nemini pollicetur veniam Deus, nisi facta restitutio. Prou. 16. qui cum fure partitur, occidit animam suam, refertur extra, de furtis c. qui cum fure, Matth. 22. reddite quæ sunt Cæsaris & c. Rom. 13. vbi Chris. red dite oibus debita, denique sub præcepto non furaberis continetur non retinebis aliena. Aug. epist. ad Maced. 14. q. 6. c. l. c. cum tu de vsu. c. peccatum de reg. iu. in 6. & in d. c. 1. dicitur si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, poenitentia non agitur, sed simulatur, si autem veraciter agitur, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, tandem communis est opinio, cum violetur iustitiae equalitas rem alienam retinendo, ut & violatur eam iniurio domino accipiendo.

Secunda conclusio. Præceptum restituendi non est distinctum à præcepto non furaberis, probatur ex communi sententia. Secundo, quia sub eo continetur præceptum

Restitutio est de necessitate salutis, & quæ.

ceptum non retinendi aliena iniurio domino, nec animo, nec actu, quod est iurare, ut statim quis restituat, & etiam præceptum affirmativum exercendi actum virtutis iustitiae, scilicet restitutionem, Dices negativa præcepta, notant actiones malas obligare semper, & pro semper, ac restitutionem non obligare pro semper, quia cum quis non potest restituere, non tenetur, ergo. Resp. obligare pro semper sed rationabiliter, id est cum potest D. Tho. ar. 8. ad 2. impotètia. n. absoluit debitores ab instanti restitutione facienda, sicut etiam totaliter absoluit, si omnino sit impotens, & potest remissionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet per se, vel alium, vnde vi præcepti negativi non modo prohibentur actus mali, sed positive boni præcipiuntur, ut non occides, includit affirmativum, pasce proximum tuum fame morientem, Non furaberis, actum restituendi continet, vnde D. Tho. 2. 2. q. 6. 2. ar. 8. ad primum, recte ait, quod quamvis præceptum restitutionis secundum formam sit affirmativum, continet tamen negativum præceptum, quo prohibetur detentio rei alienae.

Tertia conclusio. Actualis restitutio est necessaria præcepti necessitate, sed non medijs, nam per solum propositum restituendi potest homo salvari. Maior. Med. D. Tho. loco cit. ad secundum. Et nota primo, non esse obligationem restituendi, nisi vbi est iniuria, vel inaequalitas ex parte rei, vel ratione acceptiois per furtum, vel ratione rei acceptae, ut si accipiat à fure etiam ex ignorantia, diverso tamen modo, in primo enim casu si quis est furatus, vel mala fide possidet, tenetur restituere, quamvis amittat, in secundo, non tenetur, si amittat sine sua culpa, nisi ad restituendum id, in quo factus est ditor ex Nau. c. 17. nu. 7. & ex cæteris. Hanc patet quod quo ad restitutionem eius quod quis cum culpa, vel sine illa retinet alienum, bona fide, vel mala, excusari potest peccator, aliquo modo, non ob restitutionem cuius est proprium facere equalitatem ex parte rei, sed alio modo si rem non habet, & in hoc est differentia, quod qui mala fide alic-

na retinebat, restitutio est facienda in integrum, etiam si non habeat rem, si bona fide non tenetur restituere, si res non extet, nisi in quo ditor est factus, & si in nullo est debitor melior factus ad nihil tenetur. Nau. ibi nu. 7. Similiter si bona fide præscripsit, vel per vsucapionem factus est dominus; secunda regula, restitutio facienda est secundum iustitiam commutativam, quamvis inaequalitas facta sit per distributivam, ut quia in distributione habuit personarum acceptio nem, D. Tho. ar. 1. ad 3. vel si defraudavit in distributione, honorum vel bonorum reipublicae, vel etiam in distributione officiorum, vel beneficiorum. Nau. c. 12. num. 10. Caiet. d. ar. 1. Tertia regula, quod nihil facit ad rationem restitutionis, aliquem ex alieni acceptioe lucrum, vel damnum reportasse, non enim tenetur, nisi de restitutione rei vsurpatæ, vel damnum quod intulit modo quo infra, ut notat Nau. c. 17. nu. 25. Et si quis dubitat an res quam possidet sit sua, tenetur id in iudicio discutere, aliter tatus non est, nec id mandare debet hæredibus, & si quis tibi mobile donatum comperiat esse alterius, si donans triennio bona fide vsu cepit restituere non tenetur, alias sic. Corrad. cas. 162. 163.

Ver. Quid sit restituendum secundum punctum.

TRia sunt genera bonorum 7. Polit. 4 Restitutio-
 quibus cadere potest aliqua restitutio: rioni que
 Animæ alia sunt naturalia, ut intellectus sint obno-
 ctus, ingenium, & alia naturaliter acqui- xia.
 sita, vel ex labore, ut scientia, virtus, alia
 simpliciter spiritualia supernaturaliter
 infusa, ut gratia habitus infusi, in quibus
 oibus obesse proximo possumus, ideo ten-
 neri ad restitutionem eorum: De bonis ve-
 ro animi naturalibus & naturaliter acqui-
 stis idem est iudicium, ac de externis bo-
 nis, qui a se quis alium dementeret præ-
 stigijs, vel aliter, aut per vim, vel metum
 auerteret à studijs, teneretur damnum res-
 tituere, sicuti in temporalibus ad iudicium
 prudens. De supernaturalibus est dubi-
 tatio.

ratio, licet hæc directe auferri non possint, possunt tamen indirecte per consilium, vel suasionem. Prima dubitatio est de gratia, & merito. An qui inducit ad peccandum teneatur ad restitutionem, prima sententia Scoti 4. d. 15. q. 3. ar. 2. Ricard. ead. d. q. 2. ar. 4. Palud. ibid. Adr. tit. de restitutione, qui dicunt teneri ad gratiam modo quo potest consilio, vel oratione illum reducere, nam in his magis leditur proximus, quam si temporalia auferantur, secunda sententia est Silu. Soti, ledes me, & aliorum, quod non tenetur, nisi contra iustitiam agat, vel decipiat, tenetur tamen ad correptionem fraternam, sed nota duo, primum; quod vt iustitia se extendit ad equalia, sic iniustitia, & per consequens obligatio restitutionis, secundum, cum quis agit contra charitatem, non tenetur ad restitutionem, nisi faciat contra iustitiam inducendum aliquam inaequalitatem, præterea cum quis aliquem inducit ad peccatum, vel facit sine iniustitia, vt simplici suasionem, sine vi, vel vt noceat in spiritalibus, siue ad explendum voluptatē, vel cum iniustitia, vt si doceret illud non esse peccatum quod est, vel non esse mortale, vel vim inferat, & iniuriā, His not.

Prima propositio, cum quis inducit ad peccandum contra iustitiam tenetur ad restitutionem dati damni, vt si vi, vel fraude induxit aliquem ad peccandum, tenetur eum in pristinum statum reducere, vt si docuit hæresim, vel vsuram licere, vt infra, qui pro illata iniuria tenetur satisfacere ad iudicium prudentis, si scilicet hæresim docuit, vel non esse aliquid mortale, cum esset, cum ab errore reuocare, denique tenetur inaequalitatem tollere, & quia ille sua causa durat in peccato tenetur illum reuocare, & qui aliquem suis præstigijis, vt supra, à mente alienauit, tenetur ad damna, & idem si per vim vel fraudem aliquem à literis alienauit, arbitrio boni viri, Sor. 4. de iust. q. 6. ar. 3. Corrad. cas. 89. & vt tenetur restituere tenetur remouendo vim, & eum liberum relinquendo, vt respiciat & recuperet gratiam, & ipsum quoque ad bonum hortando. Valentia loco infra citando assert. 3.

Secunda conclusio. Qui inducit ad peccandum sine iniustitia ad nullam tenetur restitutionem, probatur, quia obligatio restitutionis supponit iniustitiam, secundo, quia is liberè peccat & cum vult, potest Deo iuuante, gratiam recuperare, ergo qui induxit ad nihil tenetur ex debito iustitiæ, licet teneatur ex charitate, vt infra. Sor. loco cit. Nau. cap. 14. nu. 45. Valentia de iust. disput. 5. q. 6. punct. 5. assert. 1. & 2.

Tertia conclusio. Qui inducit ad peccandum sine iniustitia, cum faciat contra charitatem, tenetur corripere ex generali præcepto correptionis fraternæ, & potiori iure, quam alij, cum induxit ad peccatum, non tamen obligatur, cum nullus speratur fructus, nec cum non potest fieri sine graui damno, ex his constat esse opus charitatis oratione, & consilio vt ad talem emendandum, non autem teneri ad restitutionem, licet enim magis illi noceat, maiorem tamen non infert iniuriam cessante dolo, & fraude, quam si temporalia auferret, hoc enim fieret ipso inuito, sed peccatum fit ipso volente. Immo non est semper maius peccatum inducere ad peccandum, quam auferre temporalia, nisi illud fieret in odium Dei, & proximi, si tamen induceret intendendo suam delectationem non grauius peccaret, quam si auferret temporalia, concordat cum prædictis. Lud. Beia in cas. Bonon. casu 3. par. 2. fol. 40. dub. 2. Dubitatio an impediens aliquem ab ingressu religionis tenetur ad restitutionem, nota hoc, secundum Sor. posse fieri, vel cum merito, vel cum peccato, si bono animo faciat, vt quia ad sit impedimentum, vel putat speciali vtilitati eius non conuenire, hoc fit cum merito, cum peccato vero, vel si suadens est hæreticus, vel irregularis, & huiusmodi, vel cum iniustitia vim inferendo, vel cum fraude suadendo falsis rationibus, vel sine iniustitia blanditijs, precibus, lacrimis, secundo, posse aliquem retrahi à religione, vel simpliciter ab omni, vel ab aliqua raturam, vel ab vna, vt aliam ingrediatur, & hoc ipsum potest accidere, vel ante, vel post ingressum, item vel ante professionem, vel post, tertio, nota, Cū

à re-

à religione quis impeditur, inferitur damnum religioni, quia priuatur ea persona, & emolumento, quod forte habebat ex illa, quarto, nota esse hæc de re tres sententias. Prima Palud. 4. d. 15. q. 2. ar. 2. dicentis, quod quomodocumq; aliquis impediatur ab ingressu religionis, hominem teneri, vel cum reducere, vel parenti illi dare, vel ipse debet intrare, secunda, est Adr. tract. de restitutione in fine, qui Palud. sententiam limitat, quod id debeat, nisi iusta de causa illum retraxerit, vel ob necessitatem parentum, vel magnam debilitatem, ita Syl. verb. restitutio 3. §. 1. Tertia sententia, est communis, quod siue quis alium à religione remouerit animo nocendi, siue non, nunquam tenetur loco eius ingredi, sed alia via satisfacere pro iniustitia Sor. 4. d. 15. q. 3. in fine, ad secundum Maior q. 17. in fine. Ricard. ar. 4. q. 2. Gab. q. 17. Sor. lib. 4. de iust. q. 6. ar. 3. Nauar. c. 12. num. 45. Quæ omnes sententiæ conueniunt, quod tenetur restituere, tamen in modo differunt, Sotus negat teneri ad inducendum eundem, vel alium, ceteri asserunt; S. Antonini 2. p. tit. 2. c. 2. §. 1. ante ingressum idem tenet; post ingressum sequitur secundam sententiam, Notandum pro resolutione, tria esse certa in quibus omnes conueniunt. Primo. Quod qui bona fide aliquem retraxit, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, vt si dissuasit, quia volens ingredi erat ineptus, vel vt parentum necessitate subueniret, licet enim religio in genere sit consilij, & illam reprobare sit hæresis, in particulari tamen possit aliqui nocere. Secundo, conueniunt, quod retrahens vi, vel fraude, tenetur ex iniustitia remouere fraudem, & vim; illumque restituere pristino statui, vt qui dissuasit, falsitatem dicendo eum non esse apertum, vel eos religiosos male viuere, tenetur illum ab errore renouare. Tertio, quod qui retraxit professum à religione, cui erat utilis, tenetur ad aliquam restitutionem ratione eius damni ad iudicium prudentis, quod concedit Sotus licet dubitater, tamen certum est, & commune. An vero tenetur eum reducere, quem retraxit, vel alium, vel seipsum dicare religioni pro eo.

Prima conclusio. Quomodocumque quis à religione retraxerit etiam professum, non tenetur ipse ingredi, primo, quia esset contra naturam voti, & religionis, quæ debent esse voluntariæ. Secundo, esset contra statuta religionis; quibus Canones determinarunt tempus probationis. Tertio, occidens religiosum non tenetur ingredi, ergo neque extrahens. Quarto, quia pro inuili extracto forte tenetur ingredi utilis, quod est absurdum.

Secunda conclusio. Qui suasisit vt quis religionem dimiserit, vel alia ratione ingressum impeditur etiam iniquo animo remota vi, & fraude, ad nullam tenetur restitutionem faciendam religioni, neq; illum inducere, nec alium, probatur, quia non tenetur ingredi is, qui retraxit; ergo neq; alium inducere, probatur quia nulla est alia aequalis restitutio, nisi ergo faciat, vt ille ingrediatur nunquam equalè reddet, non potest autem cogere, ergo ad aliud non tenetur. Secundo, ille sponte recedit à proposito, volenti vero non fit iniuria, neq; ne iniustitia cum autem extrahendo fecerit contra charitatem tenetur ad correptionem fraternam; concordat cum prædictis. Beia. cas. 3. cit. dub. 11.

Tertia conclusio. Per accidens fieri potest, vt qui alium à religione retraxit, tenetur ad restitutionem, sic Ricard. q. 4. ad 8. Maio. in fine, vt si v. g. retraxit aliquem, qui volebat sua bona dare religioni, tenetur satisfacere ad arbitrium prudentis, principaliter, quia retrahens à collatione beneficij tenetur restituere ex D. Thom. q. 62. ar. 2. ad 4. ergo, vel si legendo aut concionando erat proficiuus religioni, si iam esset ingressus, tenetur ad eius damna, sed non ipse ingredi, & etiam vbi egrediens est nouitius, tenetur ad damna. Quod si Raimundus compunctus, quod nouitium retraxerit à religione, etiam ipse est ingressus. Respondetur beneficisse, non tamen tenebatur, quia erat id consilij, nõ præcepti, Dices secundo ex c. si seruus, primo, d. 5. 4. vbi iubet Episcopum qui seruum ordinauit nesciente domino, duplam reddere, ergo & qui religionem aliquo priuauit. Resp.

Reip. esse differentiam, nam seruum dominus possidet in suam utilitatem, sicut domum, fundum, at prælatus non possidet religiosum ob temporale commodum, sed ob spirituale utilitatem ipsius religiosi, qui ergo religiosum subtrahit religioni immediate ipsi nocet religioso, mediatè vero religioni, sicut qui furatur, Cui immediate, mediatè vero nocet Reipublicæ, vnde sicut restitutio furri faciendâ est Reipublicæ ipsi Cui satisfaciendo, sic restitutio subtrahit religiosi est religioni faciendâ, satisfaciendo ipsi subtrahit religioso, sed religioso non tenetur, quia voluntariè recessit, ergo nulli tenetur, nisi in iam ingresso, vt supra, qui tamen tenetur ad correptionem fraternam, & uisionem ad bonum, vt supra. Valentia. loco cit.

Ver. De restitutione bonorum corporis.

5 **A** N occisor alterius teneatur ad restitutionem sunt tres sententiæ. Prima Scoti, d. 15. q. 3. Adr. q. vlt. de reneatur ad restitutionem Antonin. 2. parte tit. 2. §. 2. qui vult quinq;. Primo, quod quando contra homicidas est posita talionis pœna, debet illam patienter ferre. Secundo, cū non est talis pœna, non tenetur vitam exponere, expedit tamen id facere in bello ob rempublicam sumptu. Tertio, tenetur alere omnes occisi propinquos, quos ille alebat. Quarto, cum difficile sit homicidæ, vt oportet restituere præstat illi, vt suspendatur. Quinto, orationibus, ac missis tenetur iurare occisum. Verū quoad primum, si intelligit, quod se debeat offerre, falsum dicit, si vero quod debeat patienter ferre, cum est damnatus, id est in omnibus delictis seruandū. Contra secundum est, quod qui inepti sunt bello, nō debent id facere Sylu. rest. 3. §. 2. Contra tertium est quod occisus poterat multos alere ex charitate, ad quod homicida non tenetur. Contra quartum est praxis quia ex eo non liberaretur à restitutione, nam per pœnam illam rei læsi parti non satisfit Nauar. c. 15. num. 22. Contra quintum est oppri-

mum consilium si interfectus egeat, si tamē confessoris casus accideret, non deberet illum obligare, quia esset species simoniæ, & quia in foro exteriori non obligaretur nisi ad damnorum restitutionem, & iniuriæ, ergo nec in foro interiori.

Secunda sententia est Maio. 4. d. 15. q. 19. dubio vltimo, quod si quis hominem occiderit, qui sua arte, & industria patrem, & filios nutrebat, occisor tenetur eos alere, si vero diuitem necauit, non tenetur alere filios, qui habent patrimonium, vnde viuerent, sed resuratur, quia cum sit hæc iniustitia ob factam inæqualitatem, ac pariter sit in diuite, & paupere, ergo tolenda est pariter per restitutionem, alioquin furans à diuite non teneretur restituere, est ergo attendenda ratio commutatiuæ iustitiæ quæ præcipit tantum reddi; quantum fuit sublatum.

Tertia sententia est Soti. 4. de iustitia, q. 6. ar. 3. dicentis, quod in ijs, quæ in specie reddi non possunt, restitutio faciendâ est ad arbitrium prudentis, habita ratione personarum, occisoris, occisi, hæredū, si enim occisor est pauper non est in extremam pauperatē conijciendus, neque in grauem in foro conscientia, nec quiuis alius, qui soluere non possit, tenetur tamen restituere cum graui damno. Secundo, ait si occisus erat insignis, vtilisq; reipublicæ, maior est obligatio restitutionis quàm si alium occiderit. Tertio, hæredum alij sunt necessarii, q in totum hæreditare possunt, vt vxor, maritus, parentes, filij, alij sunt ab intestato, qui tamen non sunt necessarii, vt fratres, inferiores cognati, tūc ait teneri homicidam ad alendos primos, quos alioqui occisus alere tenebatur, sed dicit habendam esse rationem modi occidendi, & damni illati, & item aliam esse rationem satisfactionis iniuriæ, aliam restitutionis; Pro solutione vero suppono, primo, occisionem esse factam contra iustitiam, nam occidens sine vlla culpa, ad nihil tenetur. Sylu. restitutio. 3. §. 2. q. 2. præterea vita hominis consideratur, vel in se, vel vt Reipublicæ, & alij vtilis est, idque vel ex iustitia, vt filijs vtilis est,

vel

vel ex liberalitate, vt amicis. Tertio, conueniunt oēs esse aliquam obligationē restituendi ex homicidio, in modo discretū.

Prima conclusio, ex homicidio nascitur restituendi obligatio personaliter ex communi sententiâ. Secundo, quia oritur talis obligatio ex furto, sed maius detrimentū nascitur ex homicidio, ergo, alias maius esset furtum quàm homicidium.

Secunda conclusio, hæc restitutio, est reuocanda ad arbitrium prudentis, cui certa regula dari non potest, & quia semper cum equalitate reddi non potest, ita D. Tho. q. 62. art. 2.

Tertia conclusio. Teneatur iniustus occisor totū damnū restituere heredibus. q per tale homicidium est allatum, contra maiore, & est cōis. Sui, probatur ratione iustitiæ commutatiuæ, dixi totum, quia tenetur restituere damnū emergēs, lucrum cessans, vt si aliquid lucrare tur, si habeat census vitales, vel officia, quæ cum vita extincta sunt ad arbitrium prudentis, qui pensare debet vitā occisi, q̄ diu viuere potuerit, alia enim cōsideratio est senum, alia iuuenū, alia sanū, alia egri, alia laborantis, alia non item, item vitæ incertitudo, & lucri, quæ pretiū minuit, cum sint incerta, & si occisor est pauper, non est regula tam rigide seruanda, eo q̄ nemo tenetur subire graue necessitatē, vt restituat, quod etiam est intelligendū, nisi familia occisi versetur in graui necessitate ob mortem, probatur conclusio quæ causam dat damni, videtur damnū dedisse cap. si. de iniur. nec audiendus. Nau. c. 15. nu. 12. qui dicit huiusmodi p̄tium esse taxandū p̄rio quinquaginta aureorū l. 1. §. 1. ff. de ijs, qui deiecerunt, vt et intelligit ostiēsis §. 4. de damno illato, falsum est. n. quia lex illa solvendi. 50. aureos, est de pœna homicidij, vt notat Hostiēsis, in foro exteriori, secus in foro conscientia: & ideo is tenetur ad damna hæredū, vel lucra cessantia, & q̄ patiūtur ij quos occisus necessario alebat ad integrū. Valentia. de iust. disp. 5. q. 6. punct. 5. ver. Ac primum; & etiam tenetur satisfacere hæredibus pro iniuria illata mortis præter damnorum emendationem.

Quarta conclusio, restitutionis obligatio transit in hæredes, non autē honoris restitutio.

Pars Secunda.

stitutio, & cōis est sui, probatur prima pars, quia hæredes tenentur satisfacere creditoribus, at hoc non est minoris obligationis, intelligit ex Scoto, si hæredes succedant in hæreditate, secūda pars, probatur, quia iniuriæ satisfactio est faciendâ ab eo, qui intulit, & si vitæ homicidæ datus esset, & transisset in rem iudicari, vt aliquid solueret pro iniuria adhuc teneretur in conscientia satisfacere hæredibus ad equalitatem damni illati, & per cōleqns eius hæredes, cū vna persona cū defuncto censetur, quo ad onera realia.

Quinta conclusio, heredibus occisi siue necessarijs, siue non necessarijs faciendâ est restitutio, vt Panorm. ait, probatur, quia hæredes occidētis tenent restituere, ergo hæredes occisi ius habent ad exigendum restitutionē dānorū. Secūdo, quia quicūq; hæredes hnt ius in foro exteriori petēdi huiusmodi restitutionē, ergo & in interiori, nā qd statuitur in foro exteriori, q̄ nō pcedit ex falsa p̄sumptione, obligat in foro interiori, Abb. in c. quia pleriq; de imm. eccl. in c. cognoscētes, de cōstit.

Sexta conclusio, occisor tenetur restituere dānū creditoribus, & ijs, quibus occisus ex iustitia tenebat, principaliter quæ heredibus restituendâ faciendâ est, ad eos. n. dāna pertinent illata, ergo eadē ratione alij, qui ex eo dānū passi sunt, dixi ex iustitia, nam quæ faciebat ex liberalitate, nō tenetur homicida satisfacere, si tñ alium quem hoīem occidat, vt amicus, cui subueniebat, priuaret illo commodo, et si faceret ex liberalitate, teneretur occisor tñ restituere, argumentū desumitur ex lege 2. §. Idem iubeo. ff. de aqua pluuiæ arceda, quia interuenit iniustitia, excipiūt duo casus tamen, quibus non tenetur restituere homicida, primus cum occisus ante mortem condonat, quia est verus dñs, cōfessorius tñ sit prudēs in hoc seruando, quia si familia egeret esset actus prodigalitatē, secundus ponitur ab Hostiēti de damno dato §. 4. si occideret hominem liberum in publico certamine, quia fit causa gloriæ, limitatur tñ hoc, cū occisus dedit causam prouocando ad certamen, & is occiderit ad sui necessariā defensionē. Clem. 1. de homic. Ex hoc. n. visum est id condonasse, volēti. n. non fit iniuria,

G g iniuria,

iniuria, quæ omnia in hac quæstione dicta sunt intelligenda de homicidio iniusto, vsup, qui. n. in bello iusto occideret iustè, vel vt iustitiæ minister, vel cui daretur facultas occidendi. relegatum ex causa iusta, non tenetur occidens, si necet intra fines prohibitos principis, vt latius habetur in tract. de homicidio. Sor. lib. 4. q. 6. artic. 3. de iust.

6. **Mutilator an tenetur ad restitutionem.**

Dubitatio, si mutilator tenetur ad restitutionem. Prima sententia est Maior. 4. dist. 15. q. 19. in fine dicitur, quod tenetur refarcire damnum contractum ex membri amissione, deductis tamen laboribus quia non tantum debetur alicui, cum quiescit, quantum cum laborat. Secunda sententia Anton. 2. part. titu. 2. cap. 2. §. 2. quæ tribuit Scoto, quod is tenetur restituere damna, operas omnes, & ad consolandum illum ob allatam afflictionem, & quod magis tenetur pati, quàm diuini, si ex absciso membro vivebat. Tertia est communis, non tantum eum teneri ad restituendum damna, & omnes operas, sed etiam valorem membri abscisi, quàmuis eo nihil esset lucraturus, est sententia. D. Th. ar. 2. ad primum, Scoti q. 3. d. 15. Palud. ar. 2. Sylu. restitutio. 3. Sot. ar. 3. Nau. c. 15. nu. 22. Nota, quod qui membrum abscidit nocet in tribus. Primo, in re, quia perdit operas, vel tempore infirmitatis tantum, vel in perpetuum, si sit mutilatus omnino, vel saltè ob expensas factas. Secundo, in corpore, quod ex mutilatione restat imperfectum. Tertio, in honore, quia mutilatis affertur iniuria.

Prima conclusio, qui membrum abscidit alicui, tenetur ad expensas factas pro curatione, & operas, quas perdidit, vel perdet in posterum ob abscisionem membri, est opinio communis omnium, probatur ex c. si rixati, de iniurijs, & dāno dato. Exod. 21. ex l. si ff. de ijs, qui deiecerunt, & ex r. iuris, qui causam dāni dat, dānum dedisse videtur, c. si. de iniur.

Secunda conclusio, hæc restitutio faciendā est in integrum non deductis laboribus ad prudentem iudicium, probatur quia est cōis sententia. Secūdo, ex can. citato, vbi omnes expensas restituendās dicit. Tertio, qui artifici auferunt iustitiam, quo lucraturus erat aliquid eo die, tenetur in integrum restituere, ergo & qui membrum abscidit, idem dicendum de ijs, qui non cēt naturalibus bonis, quibus victum comparabant, vt si portione memoria alicuius offendatur, similiter qui impedit à consecratione Cathedralis, vel beneficii, modo quo infra, adde quod si extrahatur labor, nil remanet restituendum, quia labori merces debetur.

Tertia conclusio, tenetur percussor restituere damna illata corpori, id est debet recōpensare illata damna corpori pecunia, vel aliare estimabili pecunia, est cōis opinio, & probatur, quia hoc detrimentum est pecunia estimabile, vt colligitur Exod. 21. ergo ex iustitia est reparandum. Secundo, quia alioquin qui nobilis manū truncaret, ad nihil teneretur, neque sequenda est regula Adr. qui dicit, valorem membri esse defumendum ex iudicio eius, cui est abscisum, confutatur, qui a rigida nemo. n. est tam miser, qui manū veli dare pro mille aureis, optima est regula Mar filij, & D. Tho. qui ait remittendum esse iudicio prudētis, & boni viri, qui primo debet personam cōsiderare, Secundo, detrimentum membri, Tertio, qualitatem culpæ, & tandem dicit nullum iustum dari pretium pro membro.

Quarta conclusio, præter dictas restitutiones, tenetur restituere honorem, & ad satisfaciendum pro illata iniuria, est communis, & probatur ex ratione commutative iustitiæ, hæc enim estimabilia sūt, vt percusso illata, ergo restituenda. Nota ex Pan. & Io. And. in c. si rixati de iniur. cū aliquis remittit iniuriā, nō ob id remittit restitutionem honoris, & dāni, nisi exprimat, & cōfessor maxime exigere debet remotionem odij, ad quod ille tenetur de lege diuina. Matth. 5. 10. quicquid dicat Bar. in l. si tibi ff. de iniur. qui ait non teneri nisi perat inimicus, fundamentum est, quia cum alicui plura iura competunt, si remittitur vnum, non censetur aliud remitti. Nau. c. 14. nu. 25. de qua re in tr. de charitate latius egi.

Prima dubitatio, oritur ex l. liber homo, ff. ad l. Aquil. vbi dicitur homo non est dominus membrorum, ergo nulla est obligatio restitutionis. Resp. hominem habe

re

re vsum perpetuum, & hoc satis est. Secunda ex l. si de ijs, qui deiecerunt, vbi pro cicatrice, vel deformitate nil datur, quia corpus liberum nullam recipit estimationem, ob id Nau. c. 15. nume. 20. tenet homini libero vulnerato non deberi restitutionem ob cicatrices, vel deformitates relictas ex vulnere, quod est falsum, quia hoc damnus est pecunia estimabile, ergo ex iustitia erit libero restituendum, lex vero illa procedit in foro exteriori, in quo non taxatur pretium in eo casu, est enim tam magna estimatio, vt lege taxari nō deceat, in foro tamen animæ debet pretium taxari ad arbitrium prudentis. Secundo, quod lex loquitur de percussibus casu, vel negligētia, tertia ex Exod. 22. vbi erat pena talionis dandi membrum pro membro, nec ad restitutionem erat obligatio, ergo neque modo. Respond. illa pœna erat peccati, cum qua manebat obligatio satisfaciendi dānis illatis, adde quod pœna talionis erat positia, quæ non tollit legem naturæ, hæc autem restitutionem expensarum, & operarum, & aliorum damnorum requirit. Et ita iniuste mutilans, vel occidens, debet refarcire quod in læsi curatione expensum est, mutilato, vel mortuo herede, vt patetibus filijs, vxori, & si quid præterea mortuus, vel mutilatus sibi & suis propria industria lucratus esset, id etiam hæredibus mortui, vel mutilato est refarciendum, nulla particula detracta, demptis tamen expensis in eius victu, & vestitu faciendis, & si quos præterea mortuus vel mutilatus tenebatur ex iustitia sua industria alere, eos mutilans vel occidens alere, vel indemes seruare tenetur, vt parentes filios vxorem, nō autem omnes propinquos, & familiares quos voluntarie fortè alebat; verum est tamen quod aliquanto minus dari debet mutilato, vel hæredibus mortui, quàm ipse in futurum esset lucraturus, cum alia de causa posset mori, vel membro debilitati; & præterea sic agens tenetur hereditibus satisfacere pro iniuria illata, vel mutilato ex facto illo veniam petendo, vel aliter arbitrio boni viri satisfaciendo, nisi fortè ipse occisus, vel mutilatus ea damna remiserit offensori, vt sepe in-

ter nobiles fieri solet, Sot. lib. 4. q. 6. ar. 3. de iust. Valentia. de iust. disp. 5. quæst. 6. punct. 5. Et ad prædicta damna tenentur etiam hæredes damnificantis, si is non satisfacit, etiam si is capite sit punitus, & fiscus si successit in eius bonis. l. 1. C. ex del. defunct. l. non possunt l. in summa. ff. de iu. filci, quia hæredes ad quoscunque perueniat, id onus soluendi debita, coniunctum semper habet. Nauar. cap. 15. nume. 25. Beia. in casu. Bonon. 2. par. cal. 14. non tamen hi ad iniuriam.

Ver. De restitutione fama, & honoris.

Nota, quod fama est bona estimatio, & opinio, quæ de aliquo habetur igno exteriori expressa & denigratur per detractionem. Honor est reuerentia, quæ exhibetur homini ob aliquam excellentiam virtutis, generis, magistratus, vel doctrinæ, quæ bona auferuntur per conuicia, & contumeliam. Secundo, nota, quod potest aliquis diffamari iniuste, & iniuste, iuste, vel ex obligatione, & debito officij, vt iudex, vel liber, vt cum quis iure denunciatur, vel refert crimen, de quo iam iudicatum est, & publica lata sententia, iniuste vero quando fit, vel falso, vt cum innocenti tribuitur crimen, vel verè cum crimen alicuius occultum reuelatur, vel cum quis occulta refert, & ex parte assentire se indicat, cum forte aliqua ex illis, quæ narrantur vera esse dicit, in quo suam famam tuetur, & detrahit alienæ, vel indirectè, cum crimen sibi obiectum iuridicè negat, accusatorem calumniando, vel alijs modis, de quibus supra cap. de detract. habetur, de quibus omnibus est dicendum. Tertio nota, in diffamando quod duplex damnus consequitur, primo, fame alterius, quod ex eo consequitur, vt cum diffamata cogitur augere dorem, & qui est diffamatus priuatur bene scio, secundum honoris vel bonæ estimationis. His not.

Prima conclusio, ex iniusta diffamatione oritur obligatio restitutionis, quæ est certum, & probatur, nam si ex iniu-

ita obligatione temporali erit. talis obligatio ergo magis ex hac, nā Prou. 25. Eccles. 7. dicitur melius est nomen bonum, quā diuitiā multā, dixi iniuste, nam qui iuste diffamat modis supradictis, non tenetur ad restitutionem, & etiam qui abstulit alicuius honorem contrumelijs apertis, tenetur restituere ei honorem, exhibendo illi reuerentiam, & veniam petendo, vt sic tollatur contemptus præcedens. Corrad. ca. 98.

Secunda conclusio, vt verè oriatur obligatio restitutionis tria requiruntur.

Primo, vt verè fama fuerit ablata, vel obsecrata, aliquando enim ratione obiecti auferri videtur, & tamen non auferitur, id fit quadrupliciter. Primo, cum detractor est infamis, cui nulla habeatur fides. Secundo, cum infamatur is, qui in eo genere satis est infamis, & maiori notatus, vt si meretrici etiam falso tribuatur fornicatio. Tertio, cum is, qui infamatur, est eius conditionis, vt in humana reputatione illa non sit infamia, vt iuueni soluto aulico, quod fecundam sequatur, si dicas non ne illum infamas? Respondetur quod non, vnde nulli iuueni facta est restitutio. Quarto, si infamia est de re leuissima. Verbi gratia, quod negligens est in studio, Sotus lib. 4. de iustitia q. 6. artic. 3. Nauarr. in Man. cap. 18. num. 44. secundo requiritur, vt contra iustitiam fama auferatur, non enim satis est auferre contra charitatem, vnde inferitur, quod si quis iuste infamauit aliquem in iudicio ex odio, vel alia perturbacione peccat contra charitatem, non tamen contra iustitiam, & non tenetur restituere. Tertio, vt diffamatus alia via non recuperauerit famam, nam tunc qui diffamauit ad nullam tenetur restitutionem, cum alter habeat, quod perdidit, vt si ille, quem de furto infamauit, adeo se purgauerit, vt primo non habeatur fides, qui infamauit solutus est à restitutione.

Tertia conclusio, qui alium iniuste diffamauit non modo tenetur restituere famam ad æqualitatem, sed omnia damna inde secuta refarcire, probatur, ex sententia communi. Secundo, ex ratione iustitiæ commutatiuæ, hinc inferitur,

quod qui ex infamacione iniusta fuit causa, vt quis beneficio priuaretur, vel cathedra, teneatur ad damni restitutionem.

Quarta conclusio. Qui alicui honorem abstulit per conuicia tenetur ad restitutionem per oppositam reuerentiam D. Thom. quæst. 62. artic. 2. ad tertium, eadem est enim ratio honoris, & famæ, licet honos facilius restituatur, dices an ad rependendum honorem sit necessarium ab iniuriato veniam petere Gaier. 22. quæst. 72. artic. Tertio, dicit non teneri, cum aliter potest satisfacere, vt per exhibitionem reuerentiæ, vel aliam reuerentiam, quia reducitur ad æqualitatem iniuria, nec obstat Syluest. qui dicit per petitionem veniæ restitui debere honorem sublatum, quia loquitur de religiosis, in quibus, vt maior esse deberi iustitia, ita maioris humilitatis modus præscribitur in restitutione honoris. Qui vero aiunt teneri ad veniam petendum, sunt declarandi, cum aliter restitutio fieri non potest, Sotus duo dicit, Primo, quod petere veniam est optimus modus restituendi honoris, quæ restitutio debet fieri per contrarium. Secundo, nec semper dicitur sufficere, nec semper requiri, non sufficit, cum magna est contumelia, non semper decet, quia secundum omnes non decet prelatos petere veniam à subditis, item quia hic mos non est inter nobiles, nec sunt obligandi, modo aliter restituendo satisfiat, & opinio hæc magis probatur.

Quinta conclusio. Qui lesus fuit in fama, vel honore non tenetur, nisi facta in fama sufficienti satisfactione remittere iniuriam, aut damnum acceptum, nec potest rest ad id cogi, quamquam remittere remittere sit magnæ charitatis, tenetur tamen ordinari, vel diu deponere, & animum se vindicandi priuata auctoritate, Deuteronomij quid de 32. mihi vindictam, & iuridicè is re-rancore. compensationem potest petere non propria auctoritate, Sotus articulo tertio, citato, Quæ vero sit sufficiens satisfactio prudenti relinquitur, barbarorum enim est velle fune ad collum suspensa, iniuriantem petere veniam prostratum.

Si

Si autem petas, quomodo fama restituenda ab eo, qui falsum crimen, & iniuste irrogauit alicui, Sotus lib. 4. ar. 3. q. 6. Respond. quod tenetur dicere se esse meritum, nisi ex conuentione læsus alia ratione esset contentus. Secundo, si videt id non esse satis, cum homines credant facilius mala, quā bona, tenetur iurare se esse meritum. Tertio, adhibitis, si opus fuerit, testibus, quod Nau. c. eod. nu. 45. non putat esse necessarium, nisi cum esset suspitio, quod sicte reuocaret dicta. Quarto, si hæc non profunt, tenetur alia via recompenare, nisi offensus omnino condonaret. Secundo, si quis aliter famam non potest restituere, an in pecunia teneatur id restituere Sylu. verbo detractio. §. 4. negat, quia sicut pecuniæ debitum non potest recompenari in fama, ita neque contra, quia non sunt eiusdem generis. D. Tho. tenet oppositum q. 62. ar. 2. ad secundum, Sotus in 4. d. 15. loco citato, d. quod qui non potest famam ablatam restituere aliter, tenetur in pecunia, quia cum res non potest restitui, in alio æquivalenti est facienda restitutio ex. Glof. in c. ecclesia, vt lite pendente nihil innouetur. Secundo probat, quia pecunia est pretium omnium rerum, & illa extimatur honor, & fama, quia restitui possunt per aliquod, quod sit pecunia extimabile, qui vero non potest in pecunia non tenetur in omnibus, quæ habet, & non sunt rerum pretia, ego tamen sentirem non esse necessarium famam recompenare in pecunia, vbi restitui non potest, sed bene in aliquo honore, vel reuerentia, vt d. D. Th. aperre, loco cit. Tertio, an q post multum tēpus recordatur se detraxisse, tenetur ad restitutionem. Caet. sup. q. 62. ar. 2. dicit teneri, quia non constat auditores esse oblitos, Secundo, quia cum detractor sæpe penitens in confessione nunquam retractauerit, verum ei credēt auditores. Nau. c. 18. nu. 44. d. q. qui apud auditores alicui detraxit, quos scit oblitos, aut non habuisse fidem detractio, vel certe adhuc non durare infamiam, aut facile posse reuocari in memoriam, si repetatur non esse restituendam, quod ex qualitate infamacionis conijci potest, certum tamen est, siue daret infamia, si-

Pars Secunda,

ue non teneri ad restitutionem damnorum, quæ secuta sunt ex illa, quo tñ ad famam si credit probabiliter eos omnino esse oblitos, & famam non esse læsam, nō tenetur, quia potius esset infamare. Tertio, si tamē putat, vel dubitat famam adhuc esse læsam, & posse facile recordari, tenetur. Quarto, an qui indirectè aliquē infamat, negando in iudicio verum crimen, sed occultum, & cōsequenter accusatori calumniæ notam inferendo, teneatur ad restitutionem. Nota primo nullū debere in iudicio deferre crimen, quod probari non possit, immo accusatorem puniri, nisi probet. cap. 2. de calumniatoribus. Secundo, Reus non tenetur aperire veritatem, nisi iuridicè interrogatur, id est delicto saltem semiplene probato, alioqui vti potest æquiuocatione. Tertio, certum est, quod si quis iuridicè accusatus, & interrogatus, ac conuictus negat verum crimen, & ob id accusatorem infamat, tenetur ad restitutionem. Quarto, certum est, quod si quis non iuridicè accusatus, & rogatus de occulto delicto nihil respondeat, ad nullam tenetur restitutionem, quia non tenetur respondere. Quinto, certum est, quod accusator peccat contra iustitiam deferendo crimen occultum, & tenetur ad restitutionem, sed in duobus difficultas est. Primo, an reus peccet contra iustitiam, cum negat verum, sed occultum crimen, & consequenter accusatorem calumniando, ac tra iustitiam arguendo. Secundo, quomodo possit, & debeat famam restituere, qui verū criminè sed occultū, & an teneatur ad restitutionem, dicendo se falsò dixisse illum calumniatorem. Secunda Scoti 4. d. 15. q. 4. Ricar. ar. 5. q. 3. Gab. q. 16. ar. 2. cont. 4. Anton. secunda parte tit. 2. cap. 2. §. 3. dicentis eum teneri ad restitutionem, ita tamen, vt suum crimen non fateatur, sed dicendo, q putauit accusata se posse probare, sed deceptus est, tertia est Maio. q. 16. Adr. q. penult. de restitutione, Sylu. verb. restitutio 3. §. 3. Soti. 4. de iustitia q. 6. ar. 3. lædesme, 2. quarti, reum ad nullam teneri restitutionem, quia iuratur suo iure celando suū occultū crimē.

Gg 3 Prima

Prima conclusio. Reus, qui se, & famam aliter tueri non potest, nisi negando crimen obiectum occultum ad nullam tenetur restitutionem; probatur primo quia is habet ius se defendendi contra accusatorem, qui iniuste accusauit, ergo si per mendacium se defendit, nullam facit iniustitiam, quia mendacium, quod superuenit habenti ius non facit iniustitiam, ut si debitum petas à creditore cum mendacio, non facis iniustitiam. Secundo, qui famam restituit mendacio, non facit iniustitiam, ergo nec qui se defendit. Tertio, volenti non fit iniuria, at accusator accusando iniuste suam famam exponit periculo, ergo, si tamen per sufficientiam iudicia, infamiam, vel vnum testem cogi potest veritatem fateri, sic negans non est dignus absolutione. Nau. c. 27. num. 211. Sot. lib. 5. de iust. q. 6. art. 2. Corrad. cas. 16. qui & vr euitet tormenta grauiora potest crimē suum occultum fateri, quia sic renuntiat tantum iuri suo, non tamē ob ea tormenta licet falsum dicere, & si inde mors ei sequitur, tenetur se retrahere, licet tormēta renouari presumat. Silu. Detractio. §. 3. Sot. libro de rat. reg. Corrad. casu. 80. licet in hoc mature sit procedendum, vt dicam tr. de iudicib. & probabiliter tenetur ad damnā accusator tunc in occultis.

Secunda conclusio. Qui id facit, cum aliter se, & famam suā tueri potest, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, est ledens, probatur, quia occidens inuasorem, cum se potest aliter defendere, peccat contra iustitiam; ergo hic etiam, Secundo, plus mali infert in accusantem, quam accepit, ergo. Tertio, quia est vindicta cum malum pro malo reddi, & non est fama defensio, cū aliter se tueri potest, dices ille verū crimen negando mentitur, & si cū iusto negat, peccat mortaliter, ergo simpliciter tenetur restituere. R. q. negatur consequentia; licet, n. peccaret contra Deum, vel venialiter si sine iusto, vel mortaliter si cum periurio, ex Soto, & Gabr. tñ non peccat semper contra iustitiam, Dices reus negando verum crimē impedit iustitię administrationem, ergo infert iniuriam reipublicę, Resp. quādiu reus habet ius regendi crimē,

non est inobediens iudici, nec facit iniuriam, quia occulta crimina Resp. non iudicat c. erubescat, vbi gl. 32. dist. Sunt enim Dei tribunalis, Quoad secundū de modo fame restituendæ iniuste, sed cum veritate ablata, scilicet cum aliquis reuelauit famam peccatum verū alterius, sed iniuste quia occultū. R. Certum est hunc teneri ad re. ut debeat restitutionem modo possibili, Secundo, nō reuelans debet dicere se esse mentium. Tertio, peccatum afferunt tres modi restituendi. Prius alterius. Sot. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 2. Sot. verū, sed aliorum q. q. tenetur se dicere male dixisse, & q. iniuste diffamauit, sed non est satis, quia potius esset confirmare, secundus recentiorū debet vt verbis amphibologicis, vt alij intelligat se esse mentium, vt se vero non mentiatur, sed non probatur, quia esset genus mendacij, tertius Soti, & Caiet. Nau. c. 18. nu. 45. & optimus, satis esse, vt accusator nō loquatur coram eis de illa re, sed bonam opinionē de illo dispergat vbiq; quū potest sine mendacio, cū aliud p̄stari non potest & qui iniuste alicui famam abstulit, tenetur eā illi restituere et cum proprio dispendio, dicens se male dixisse, vel mentiū, nisi sit vir illustis qui hominem vilem infamari, quia si eius fama pponderat, qui tñ tenetur ad dāna eius. Sot. de iust. lib. 4. q. 62. ar. 3. Corrad. cas. 92. Præterea tenetur satisfacere de damnis datis ad iudiciū prudentis. Quarto, ex D. Tho. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 2. cū nō sit aliud remedium, debet eialiter recompensare, vt dictum est de bonis corporis, & licet aliqui teneat, q. qui nō potest famam restituere sine periculo vite, teneat se compensare id in pecunia, ergo tñ aliquē ad id obligat, cum famam sit alterius ordinis quam pecunia; vt bene d. Silu. tum quia licet is durante impedimento tali nō obligetur ad eius restitutionem, eo tñ cessante, tenetur, & ita dupliciter pro eadem re satisfacere, credere tñ in aliquo honore debere eum compensare, vt d. Th. loco cit. & vltimus tenetur ad damna q. is inde passus sit, si inde amisit officia, vxorem & c. si probatū sit falsum, vel verum occultum iniuste, nō seruato ordine debito, vt ibi d. D. Th. Quinta Dubitatio an teneatur quis restituere alienā famā cum detrimento fame?

Tua? Respond. affirmatiuē. Primo, quia pecuniam tenetur restituere cum pecuniarum detrimento, ergo & famam cum famæ detrimento, 2. ex Scoto, & Gab. quia sibi non iuste cōperit fama, contradices, quicquā tenetur suæ famæ magis q. alienæ consulere, ergo. Secundo, quia ex detractio nulla re auctus sum, ergo nihil teneor restituere. Resp. Primo, id esse verum, sed non cum detrimento alterius, hic autem dum suę famæ consulit, nocet alienæ, ad 2. quod vt combures domum alterius nil sibi acquirit, & tenetur restituere, ita hic, nam ex 5. Ethic. in huiusmodi iniurijs est lucrum metaphoricum nempē quod tuam explorando voluntatem, alium deuicisti, ideo tenetur restituere, ac si quod abstulisti, tibi acquisisses, hæc sunt intelligenda ad arbitrium prudentis moraliter attenda portione personarum, & qualitate fame, nam cū maximo dispendio non tenetur restituere, sicut nec in alijs sic restituendum, nam cum iactura mille aureorum non teneris restituere decem, nec si esset Episcopus, vel Prælatus, qui priuatum infamasset, hic nō tenetur famam restituere cum detrimento proprio, sed in pecunia, vel alia via compensare, quod si ille non esset contentus, ad nihil tenetur detractor, debet ergo limitari reolutio, quod non procedat cum fama detractoris est maioris momenti, quam fama infamati, licet Nau. c. 18. num. 10. dubitare videatur. Secundo, quod hic debet esse notabilis excessus, nam cum est æqualis, fama est restituenda, quia melior est cōditio infamati, ad quem ex iniustitia fama pinet, maior ergo fama tñ detractantis æquiualeat minori infamati, quia ius habet in illa. Tertio, ex Silue. verb. det. §. 4. d. quod cum fama detractoris non excedit notabiliter, tamen ex illius detrimento sequeretur scandalum magnum, & detrimentum spirituale multum, cum tanto detrimento non teneretur famam restituere, quod accidere potest inter famam Prælati, & secularis. Quarto, confessorius consideret circumstantias, & cum vider notabile excessum damni detractoris, consulat, vt aliter restituat.

Sexta dubitatio. Si fama est restituenda cum detrimento propriæ vitæ. Caietani est prima sententia art. 6. ac Nau. c. 17. nu. 59. tres esse resti ordines, primus vitæ, secundus honor, & fama, tertius pecunia, & bona externa, & dicit, quod nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis cum detrimento bonorum ordinis superioris, vt pecuniam cum famæ detrimento. Secunda sententia Soti lib. 4. de iustitia quest. 6. art. 3. qui duo dicit, quod communiter loquēdo nemo tenetur ad restitutionem fame cum vitæ dispendio, posset tamen accidere casus singularis, in quo teneretur, vt si quis insignem aliquam familiam accusaret hæresis, tunc enim teneretur, probatur, qui dedit iniuste causam mortis alterius, tenetur exponere propriam, vt liberet innocentem quem falso accusauit ex Nauar. cap. 15. num. 17. eod. Sot. lib. 4. quest. 6. artic. 3. ver. sed tamen col. 13. de iust. dixi iniuste, quia & si alius damnaretur ob crimen, quod tu cōmissisti, nisi tu illi imposeris, ad nihil teneris idem Sot. d. loco. ver. secus si tu, ita in famæ restitutione. Secundo ex Scoto, & Gab. quia bona corporis, & externa non sunt diligenda, nisi in ordine ad bonam animam, & Deum, ideo si tibi hæc bona iniuste cōpetunt, alteri iniuste, magis debes diligere alterum, quam te in eorum vsu, sic accidit in casu proposito, ad Caietanum, Respondetur, vt plurimum esse verum, datur tamen casus quo bona exteriora praualeant famæ alterius, si sint necessaria vitæ, vel statui maioris, quia sic reductuntur ad famam.

Septima dubitatio. An qui infamat, audita referendo tenetur ad restitutionem, Scotus 4. d. 15. q. 4. tria dicit. Primo, quod qui audita refert, non aufert famam, quia qui audiunt, non deberent credere, nisi ex grauitate personæ loquentis, vel modo dicendi, aut alia circumstantia maiorem adderet certitudinem, quāsi haberet ex communi sermone, tunc enim teneretur restituere cum debito moderamine sine mendacio, dicendo se non habere facti certitudinem. Secundo, si narret intentione nocendi peccat mortaliter contra charitatem,

ratem, etiam sine ea, ratione scandali si coram simplicibus id agitur. Tertio, si ex loquacitate, vel leuitate narret, venialiter peccat. Conueniunt in primo dicto Adr. in 4. q. pen. ad 8. Gab. dist. 15. quæst. 16. Syluest. ver. detractio, §. 4. Caiet. q. 73. ar. 2. Nau. c. 18. nu. 22. qui addit peccare mortaliter cum narrat crimen maxime infamatiuum licet non animo nocendi, Anton. 2. p. tit. 2. §. 3. conuenit cum Scotto, in obligatione restitutionis sequitur citatos, quid dicunt teneri ad restitutionem, si ex tali relatione ille notam infamiam incurrisset, Sotus d. 4. quæstione sex ta articulo 2. dicit, quod qui sic infamat, tenetur restituere famam non modo dicendo se leuiter locutum, sed auferendo conceptam opinionem.

Prima conclusio, narrare crimen occultum alterius, est actus infamatorius, quia dum dicit se audisse mortuum asserit, quo habeatur fides dictis, ergo infamat, antecedens probatur, quia citat testimonium dicentium, quod est mortuum ad credendum. Secundo, quia secundum Scotum qui affirmat, quæ narrat infamaret, sed aliquando persona, à qua audiuit est maioris auctoritatis, quam narrans, ergo.

Secunda conclusio, licet hic actus non sit tam infamatorius, ac esset, si diceret se vidisse, vel affirmaret ita esse, non ideo definit esse infamatiuus, & contra iustitiam, quia magis, & minus non variant speciem, restitutio ergo facienda est pro damno illato, & etiam pro famæ ablatione, si sit ablata.

Tertia conclusio, non modo peccat mortaliter, qui a no nocendi narrat, & is cui confert fidem habituros Auditores, sed et cum notabilis infamiam crimine narrat, ex quo fama ledi possit, Nau. nume. 21. Caiet. ver. detractio Fabien. eod. §. 2. etiam quamuis confert non habituros fidem, quod Nau. nu. 18. dicit, & principaliter quia hic quod in se est, dat causam infamiae, & modo maxime infamatiuus, ergo peccat mortaliter, si vero famam non auferat, non tenetur restituere, dixi notabilis infamiam, quia in re leui est veniale Caiet. Nau. nu. 24. qui ait esse peccatum mortale, et referendo, aut detegendo venialia cum

ex illis fama alicuius notabiliter leditur aut damnum inferitur, & consequenter tenetur restituere, ut si cum hoc dignitatem perdat, quod num. 25. ait Nau. zecidisse quandoque. Queritur autem, si tenetur restituere qui diffamat in vno loco, iuste diffamatum in alio, & est. Octaua dubitatio, vel an liceat peccata publica alicuius referre, qui ignorant. Adr. q. de restit. famæ respondet, quod si a no lædendi fiat, est peccatum mortale, vel si aduertere debuit ex eo inferri proximo graue damnum, refert aut ex Gersono in tra. de restit. aliquos casus, quibus aliter, & aliter peccata referri solent. Primo, ad audientium instructionem. Secundo, ad cautelam coram. Tertio, ad utilitatem delinquentis, puta apud eos, qui ei possunt prodesse, non obesse. Quarto, ut ex compassione audientes prouocet ad orationem pro eo, & his quatuor modis ait licere. Quinto, ex assuetudine loquacitate, & veniale est, nisi notabiliter ledatur fama proximi. Sexto, animo denigrandi famam proximi, & mortale est, hic tamen facit ratio publici criminis, quod ad restitutionem non tenemur, quoniam non est illi debita ex rigore iustitiae, nec de nouo auferatur, sit tamen contra charitatem inique dilaceratam magis dilacerando, Sotus lib. 4. de iust. q. 6. art. 2. dicit, quod peccat contra charitatem, non tamen restituere tenetur, sed nota, id multipliciter fieri posse, vel ex causa graui, ut si alicui esset beneficium conferendum, & testimonium de vita quaeratur, vel ex leui causa, Secundo, nota, vel quod narratur facile ab alijs nosci poterat ob commercium, & loci vicinitatem, vel difficile, his notatis, dico primo, quod diffamare ex iusta causa non est peccatum, nec iniustitia, secundo, diffamare sine causa de suo genere est peccatum mortale, probatur, quia est contra charitatem. Tertio, grauius est diffamare ex odio, vel graui damno, quod illum passurum esse ex ea diffamatione preiudicare possumus, & debuius. Quarto, si fiat ex leuitate apud eos, qui erant facile scituri est veniale, nisi dantur ex eo inferret, primum probatur, ex leuitate actus, est non sit directè contra charitatem, & iniustitia, n. fama amittit. Quinto, si apud

eos, qui difficile erant cognituri sine causa legitima peccat mortaliter, non tamen contra iustitiam, probatur ex citatis, hinc colligitur, peccare eos, qui per litteras aliorum peccata reuelant in remotis locis. Item de his, qui apostatant à religione, & iterum conuersos diffamaret, cum nesciretur. Dubitatio, an liceat diffamare detractorem, est aliter fama recuperari non potest, videtur licere, quia licet furari rem suam, quam aliter non potest quis recuperare, modo fiat sine scandalo, ergo. Resp. cum distinctione id dupliciter potest accidere, vel directè infamando, ut ex eius infamatione sequatur suæ famæ recuperatio, vel indirectè defendendo suam: unde sequatur per accidens alterius diffamatio. Dico primo modo non licere, quia esset per modum vindictæ, sicut non licet vulnerari ad recuperandum famam, sic ergo nec diffamare. Secundo modo, licet, quia per se tunc intenditur famæ propriæ defensio, non læsio proximi, sicut ad defensionem vitæ licet occidere, vulnerari, cum aliter se defendere non potest. Maio. 4. dist. 15. q. 16. Sot. 4. art. 3. & 4. ad argumetum. Resp. nullam ibi committi iniustitiam, sed sic committi infamando.

10 Decima dubitatio, an liceat remittere famæ detractori famæ propriæ restitutionem: prima sententia est Caiet. 2. 2. q. 73. an liceat 15. q. 16. dicentium non licere, primo, quia est contra charitatem, tenetur enim qui seque diligere famam propriam, sicut & proximi. Secundo, est contra iustitiam, non enim homo est magis dominus suæ famæ, quam vitæ, hanc per se, nec per alium potes tibi adimere, ergo neque famam. Tertio, quia infert iniuriam reipublicæ, & ecclesiæ, cuius est pars, scandalizantur enim alij, & sumunt exemplum peccandi. Aug. 11. q. 3. can. nolo. Secunda sententia est Soti loco cit. Adr. q. pen. tract. de restitutione. Nau. cap. 18. nu. 46. Pro resolutione nota, primo, quæstionem hanc pendere ex illa, an homo sit dominus propriæ famæ, si enim dominus est, potest, sin minus, non potest. Secundo, persona infamata, vel est priuata, vel publica, ex cuius videlicet infamia redun-

dat damnum in alios, ut prælatus, præpositus, episcopus, pater ratione suæ familiaritatis. Tertio, nota, potest infamia remitti, vel ex causa rationabili, vel sine ea ex prodigalitate.

Prima conclusio. Homo est dominus suæ famæ, probatur ex D. Th. 2. 2. q. 64. art. 5. ubi ait hominem esse dominum omnium, quæ ad se pertinent vita excepta, q. 73. art. 4. sui arbitrij est detrimere famam patris, ergo, probatur ex loco citat. Secundo, quia fama sequitur actum virtutis, ergo est bonum acquisitum, ergo est hominis proprium. Tertio, quia bonum nomen pertinet ad felicitatem ex Arm. verbo, restitutio. felicitas est bonum ipsius felicitatis, non aliorum. Quarto, quia aliter nunquam posset sibi eam adimere, at exempla sanctorum contrarium docent, ut Ambrosij, Augustini, Anselmi, qui se in scriptis humilitatis gratia diffamarunt.

Secunda conclusio. Qui sine causa rationabili se infamat, contra charitatem peccat, non tamen iustitiam; prima pars probatur, quia ut in prodigalitate in temporalibus potest esse peccatum mortale, vel veniale iuxta materiam, & alias circumstantias, ita in famæ contemptu; secunda pars probatur, ex prima conditione, quia eiusdem ad seipsum non est iniustitia, neque iniustitia.

Tertia conclusio. Si quis ex causa honesta famam negligat, vel detractori sine restitutione parcat, facit opus charitatis; probatur exemplis sanctorum, & ex prima conditione, quare eum merito quis potest relaxare suæ famæ restitutionem, ut alienæ consulat, vel causa humilitatis, utitur enim iure suo, & ex charitate, ergo meretur, hinc inferitur, posse fieri mutua recompensationem inter eos, qui se inuicem diffamarunt sine ulla restitutione, si alter alteri cedat, quicquid dicit Nau. c. 18. num. 46. probatur, quia fama potest recompensari per pecuniam, & idem sicut in pecunia potest fieri, sic in huiusmodi remissione fieri potest cambium, & recompensatio, modo sibi mutuo remittant, & conueniant, non enim ex eo, quia detractor ab eo, qui infamauit, infamatur, ex hoc absoluitur resti-

restitutione, sed cum ex eo sibi iniucem id remittunt, quod fortè voluit dicere Nau. adde omnia dicta intelligenda esse de priuata persona.

Quarta conclusio. Persona publica, vt prælatus negligendo in re grani suâ famam, peccat mortaliter contra iusticiâ, ex D. Th. 2. 2. q. 73. art. 4. vbi excipit, modo vergat in periculum aliorum, at ex prælati fama pendet spirituale bonû reipublicæ, ergo nō potest eam negligere, notat tamen Sotus, q̄ quamuis prælatus peccaret, qui detractori suæ famæ reamittat restitutionem, ille maneret in conscientia tutus, quia remissionē ab eo, qui erat dominus, habet, nisi secuta inde esset aliorum iactura, tunc enim tenetur restituere. Ad primum resp. id probare secundam cōclusionem, secundum verò probat secundam, & quartam cōclusionem, tertium tertiam, nam si faciat ex legitima causa bene agit, vt & priuata persona præbet sic magis alijs bonû exemplum, Augustinus verò loquitur de fama superioris; an qui se infamat in tormentis peccet, & teneatur ad restitutionem, hæc quæstio pendet ex superiore, An homo sit suæ famæ dominus. Caiet. q. 73. art. 2. sum. verb. detractio, affirmat gl. 1. 5. q. 6. c. si sacerdotibus. Nau. cap. 18. nu. 29. Sotus verò contrariatur loco cit. de ratione regēdi, & deregēdi secreti in 3. p. q. vlt. Tab. verb. detractio §. 5. ex D. Th. q. 73. art. 4. Adr. cōueniunt, quod nō teneatur ad restitutionem, nisi vergat in aliorum præiudicium, quia v. g. simul alios infamauit, peccaret verò mortaliter, si ad lauiam tormenta vitanda magnè infamiam se exponeret, vel vitæ periculo, venialiter autem si ad euitādum grauisimum tormentum, sed si sine mendacio intendens nō se infamare, sed vitare maximos cruciatus, non est vllum peccatum, remoto vitæ periculo.

II Duodecima, an audiens, & tolerans detrahentem peccet, & teneatur restituere, vide verb. detractio. Caiet. & Tab. ex D. Th. q. 73. art. 4. qui respondet, q̄ quis tripliciter potest audire detractorem, vel cōsentiendo directè, quia ad peccatū inducit, vel quia ei placet detractio, vel indirectè, non quia placet, sed ex timore,

aut verecundia non resistit, cum possit secundo, vel ei incumbit ex officio correptio fraternæ; vel nō: tertio, vel ex ea detractio sequitur damnum, vel periculum proximi, vel nō, sit ergo Prima conclusio. Qui audit detractorem consentiendo directè, vel quia inducit, vel quia ex odio illa placet, peccat mortaliter. vt 1. Rom. Nō solum qui facit, sed qui consentit facientibus peccat. & Bern. detractore, aut detractorem audire, quid horū damnabilius sit, non facile dixerim.

Secunda conclusio. Qui audit, sed sibi non placet, sed quia non audeat repellere ex timore, verecundia, peccat venialiter, quia indirectè consentit.

Tertia conclusio. Hoc vltimū potest esse mortale tripliciter: primò, cum ex officio incumbit corrigere detrahentem: secundò, cū audiens præuidet inde sequi grande periculum, & non impedit: tertio, cum timor, qui illum retrahit à corruptione est mortale, vt enim, Deut. 2. 2. A sinum alterius tenetur homo sub onere iacentem leuare, ita hominem ab infamia oppressum, & illum detractorem, ne detrahendo peccet. Caueant confessarij ne absoluant detractores, nisi promittat famam restitutionem: secundò, aliter esse obligados prælatos, & superiores ad restitutionem famæ, ac subditos: tertio, cum dubia res est, consulat doctos, interim, si penitens pollicetur se facturum satis ad iudicium prudentis potest eū absoluerè.

De qua re etiam videnda quæ habentur sub cap. de Detractione.

Ver. De Restitutione bonorum Ecclesiasticorum spiritualium.

AN impediens aliquem à consecratione beneficij, vel præbendæ teneatur ad restitutionem, Nota hoc tractari posse, vel respectu conferentium, vel respectu impediens, hic secūdo modo tractatur, de primo verò cum agitur de iustitia distributiva, suppono q̄ eligēs indignum tenetur ad restitutionem, non digno, sed ecclesie, qui a bona ecclesie sunt instituta non in præmium personarum, vt bona cōmunia reipublicæ, sed

12 Impediēs aliquem à consecratione beneficij an peccet, & teneatur ad restitutionem.

sed in stipendium ministrorum, cum ergo ecclesia sit defraudata, illi est restituendum, qui verò dignū eligit, omisso digniori ad nullā tenetur restitutionē, quia satisfactum est ecclesie, & dignior nullum habebat ius, ita Sotus, Adr. contra Palad. & Caiet. Nau. c. 5. nu. 7. de quo cap. præcedenti est actum. Est ergo quæstio de impediens, & sunt tres sententiæ, prima Soti 4. dist. 1. 5. q. 2. ad vlt. Adr. q. vlt. de restitutione famæ. nu. pen. de restitutione bonorum animæ. Maior. 4. dist. 1. 5. q. 17. D. Tho. dicentium, q̄ qui impedit, ne detur digniori, vel digno, animo nocendi tenetur illi restituere. Secunda, Palad. q. 2. art. 2. con. 4. cau. 462. art. 2. dicentis, quod si auferatur à digno, vel digniori sine animo nocendi, non tenetur restituere, nisi detur indigno, & si auferatur digniori, vt detur digno cum animo nocendi teneri per Silu. restitutio. 3. §. 2. Tertia sententia Soti lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. Lædesmæ. 4. dist. 24. q. 18. ar. 2. Nau. c. 17. nu. 70. q̄ auferens beneficium à digno, digniore, siue bono animo, siue malo, non tenetur, nisi interueniat aliqua iniusta fraus, & dolus. Differunt hæc sententiæ, q̄ extremæ tenent beneficia esse instituta ad bonum, & vtilitatem ecclesie, & id eō esse distribuenda per iustitiam commutatiuam, ratione ministerij, quo dignus est operari mercede sua. Media verò, & secunda tenet conferri in bonum personarum iuxta iustitiam distributiuanam, vt qui impedit, teneatur ipis defraudatis, v. g. si aliquis habeat animum dādi alteri beneficium, qui impedit, tenetur restituere ei; qui fundatur in iustitia commutativa, dicunt esse ecclesie ipsi restituenda, sicut cum villicus cōducit malos operarios tenetur domino, ita hic, sed nota realiter posse aliquem impediens ablationem beneficij sine iniustitia, vt consulat ecclesie, siue ne detur indigno, vel cum iniustitia, vt detractione, vel si ita aliquem detineat, ne possit petere. Secundo, nota id quadrupliciter posse accidere: primò, vel facta collatione, vt si impediatur possessionem per litem, vel aliam iniustitiam: secundò, ante collationem, sed cū collator certo ei conferre statuerat: tertio, cum collator erat

propensus ad conferendam, sed poterat mutare consilium: quarto, cum nihil horū accidit, sed impediuit, ne procuraret.

Prima conclusio. Qui impedit, ne præbendā detur indigno, siue is bono, siue malo animo faciat, ad nullam tenetur restitutionem; probatur, non ecclesie, quia ei profuit, nec illi, quē impediuit, quia nullum ius ad illud habebat, imò nec potuisset retinere sine peccato. Ergo: secundò, quia idem est, ac si fur à furto impediatur.

Secunda conclusio. Qui dignum impedit à possessione præbendæ facta collatione per litē, vel alia ratione iniuste tenetur ad restitutionem in integrū, ac pro dānis illatis, quia hoc non est impediens, sed auferre, cum ius haberet perfectum, q̄ illi abstulit cum iniustitia, & etiam si non haberet ius perfectū, id est ius in re, q̄ fit per collationem, confirmationem, vltimam voluntatem, vel aliam legitimum modum. Nau. c. 17. nu. 89. sed etiā ad rem per electionem, præsentationem, concursum, coadiutoriam promissionem, stipulationem, primogenituram, contractum, & huiusmodi. Valentia disput. 5. q. 6. punct. 5. ver. superest.

Tertia conclusio. Qui impedit aliquem à consecratione præbendæ ante collationem, vel ius ad re sine iniustitia; nec dolo, vel vi siue odio, siue bona intentione, ad nullam tenetur restitutionem; probatur, quia nulli iniustitia; nulla debetur restitutio, intentio enim sola nocendi nō potest adducere obligationem restitutionis. Nau. c. 17. nu. 96. & Sotus.

Quarta conclusio. Qui per iniustitiā, vim, metum, fraudem, vel mendacium, vel reuelando crimen occultum, saltem tenetur remouere prædicta, & liberum sine re collatorem, & si id non fat est, quia iam nocuerit, tenetur ad restitutionem, & si aliquem à præbendā impediuit, quā ei collator certe conferre statuerat, tenetur restituere ei æquale secundum suam facultatem; probatur ex D. Tho. q. 62. art. 2. ad quartū quia proinde est, ac si habitū auferret. Secundò, quia hoc est peccatum etiam abile, & secundum hoc intelligitur l. ff. de aqua plu. arc. Similiter si quis est impediens alicui per vim,

vim, metum, fraudem, vel mendacium, ne aliquod prædictorum bonorum petat, tenetur ei restituere arbitrio prudentis, iuxta propinquitatem quam habebat ad id consequendum, vel nõ, si tamen prædictis remotis, precibus tm̄, vel suasionibus tatum agat coram eo ne etiã dignus petat beneficium, non tenetur restituere, quia volenti, & scienti nõ fit iniuria; qui tamen si id fecit malo animo, debet ei satisfacere pro iniuria ei illata, arbitrio prudentis, licet nõ teneatur ei restituere.

Quinta conclusio. Si quis impediuit à præbenda, quam collator non habebat certum animum, sed tantum propensum, alicui conferendi, tenetur ad aliquã restitutionem considerata qualitate personarum, & propinquitate nõ tamen in totum, si id fecit iniuste per vim, fraudem, vel mendacium, vel occultum crimen reuelando; probatur, nam qui dedit damnum in re, quæ parum defuit, vtesset, tenetur ad restitutionem, cum illa spes pecunie extimari possit, sic videtur D. Th. d. art. 2. ad quartum. illo 2. Phys. text. 56. q. parum distat, nil distare videtur, non enim dicit D. Tho. teneri ad restitutionem illum, qui parum abest, vt damnum daret, sed qui re vera dedit damnum in re, quæ parum abfuit, vt esset, vt Sorus notat contra Caiet. tertia pars conclusionis euidenter patet. Dices, collator poterat mutare propositum, ergo ille non habebat ius. Resp. licet propositum mutare posset, dum tamen eum animum habebat, res erat quodammodo illius, quæ iniuste auferatur, q. si nondum habebat animum, vt probat conclusio, saltem fit iniustitia, cum impeditur à spe obtinendi, quod extimatur aliquid, ergo tenetur ad aliquam restitutionem, si obijcitur animus nocendi non facit iniustitiam, ergo non debet obligari ad restitutionem. Resp. dicta D. Th. intelligi de animo nocendi cum iniustitia. Hinc patet, quid sit dicendum de ijs, qui impediunt in testamentis legata, vel officia magistratum, aut lecturam, Est enim eadem ratio, ac præbendarum, habenda est ergo ratio iniustitiae, aptitudinis personæ, & firmitatis animi in conferente, vt dixi. De ijs vero, quæ ludo acquiruntur, & de iniuriis, sicut

ne restituenda, agatur, cum erit sermo de furto, ludo, & casibus restitutionis.

Qui vero nõ vi, fraude, vel mendacio, petit pro se digno, vel alio beneficii, vel officium, & causa est, vt alius dignior ea non consequatur, non tenetur ad restitutionem. Sor. lib. 4. de iust. q. 6. ar. 3. ad sextum arg. etiã si collator decreuisset dare alteri digniori, & precibus tantum, & suasionem sit vsus apud collatorem, vt alij digno, animo mutato conferatur: vt dicit Sorus, & Valentia loco cit. à quo tamen crederem abstinendum, cum sic auferatur bonum ius alij, & quia preces sunt vitandæ in beneficiis, cum danda sint pro meritis, & nõ ob preces alicuius, & si ex ea collatione intenderet quis se obligare collatori obligatione legali, & non antidotali tantum, esset simonia, licet nõ incurrerentur pœnæ simoniæ, nisi sint pretio extimabiles. Abb. in c. tuam. de æt. & qualit. Nau. c. 23. nu. 107. & maximè si preces sint carnales, & non spirituales, quibus Dei seruitium maius interdatur, q. esse non potest si dignior excludatur, vnde tutum est ab hisce cauere, licet nõ ausum, ob autoritatem tam insignium doctorum, sic agendum eo casu, obligare ad restitutionem. Quod si beneficii alicui debeatur ex vi iustitiæ distributiue ob meritum, & aliquis nõ vi, vel metu, aut mendacio, sed precibus tantum efficit, vt daretur alij digno, cū ipse non sit executor iustitiæ distributiue, sed prælatus, vel gubernator, si tamen nullum ius digno competit per commutatiuam ex iure in re, vel ad rem, non tenetur ad restitutionem impediens ab eo, nisi vi, vel fraude vsus sit impediendo eum à iure in re, vel ad rem, cum obligatio restituendi ad sit tantum, vbi iustitia commutatiua concurrat, & violatur: vt dicit Valentia loco cit. contra Couar.

Ver. Quantum sit restituendum.

Notandum pro intelligentia huius questionis, q. vt satisfiat iustitiæ commutatiue, tantundem restitui debet, quantum ablatum est, & nõ plus, vel minus. ex D. Tho. & communis, quia id requiritur equalitas iustitiæ commutatiue, qui

qui est finis restitutionis. Dum vero dicitur, quod ablatum est, intelligitur non solum de eo q. quis habebat actu, sed et in potentia, & certo vel probabiliter per rem sibi ablatam habiturus erat, & etiã venit id cuius iacturam subiit ob rem sibi ablatam; quæ omnia restituenda sunt, deductis tamen expensis stendis, vt res actu haberetur, & deducto et tanto quanto, consideratis omnibus circumstantiis, arbitrio prudentis, res minus valet in potentia, quam in actu, si res certo nõ erat consequenda, & poterat ex aliquibus impediri; & habendo etiam rationem iniuriæ quã quis patitur dum inuitus re sua priuatur, quæ ei compensari debet: vt dicit Sor. lib. 4. de iust. q. 6. ar. 5. Vnde si mina destruantur, fructus qui sperabantur, debent iuxta prædictam prudentis æstimationem; expensis deductis, restitui, & quod ex æquo emeritorio sibi furto sublato, erat lucraturus, expensis detractis, & in re simili. Nau. c. 17. nu. 26. & pari modo q. ex pecunia sibi furto ablata, quis erat lucraturus, & si inde aliã sub vsuris accipiat, vt suo satisfaciat creditori, vt ibi dicit Nau. & etiam quantum postea valet plus res, dum eam iniuste & mala fide quis retinuit. Quod si re eadem exeat numero vsu non consumptibilis, eadem, vt equus, dño restitui debet, nisi alia re dñs contentus esse velit. Quod si res est consumpta, & est certi valoris p. legem taxari, alia eiusdẽ, vel alterius speciei in eodem valore reddi debet, vel pretium, si vero est incerti valoris, vt vita, sanitas, honor, fama, fructus futuri incerti, vel ignoratur qualitas, & quãtitas, vt si cõburit domus plena varijs rebus, restituitio fieri debet arbitrio prudentis oibus attentis. Nau. c. 17. n. 27. q. nõq. et vt satisfiat iustitiæ vindicatiue est subeunda pœna à lege, vel iudice, statuta, modo quo infra: vt d. Valentia 2. 2. de iust. disp. 5. q. 6. punct. 6. Ad particularia vero deueniendo. D. Th. 2. 2. q. 62. ar. 3. quærit, an sufficiat restituere simpliciter quod ablatum est, prima sit conclusio, ratione restitutionis tenetur tantum homo reddere, quantum iniuste abstulit, secundò, ratione culpæ iniuste infligitur pœna à iudice ob bonum cõmune. Exo. 22. Luc. 19.

13.
Pœna an sit restituenda, q. nõ, & quõ.

tertiò, hanc pœnam non tenetur subire, nisi post iudicis condemnationem, & circa tertium est questio, an cum infligitur pœna ipso facto incurrenda, requiratur condemnatio iudicis, vt in conscientia obligetur, Nota duplicem esse pœnam, altera ciuilibis, & dupliciter, nam alia fertur in delinquentes, vt eam patiantur, vt pœna capitis, de qua pœna ciuili conueniunt, nõ modo iudicis cõdemnationem esse expectandam, sed etiam ministrorũ executionem, alia ciuilibis est, quæ imponitur ipsi delinquenti, & eius natura dicitur, vt eam reus exequatur, vt exilij, solurio pecuniæ facta condemnatione pro eius executione; Altera est ecclesiastica, hæc vel est spiritalis, vt cõsuræ, excoicatio, suspensio, interdictum, de quibus certum est incurri ipso facto, si sint latæ sententiæ; alia sunt temporales, vt amissio dignitatis, beneficiorum, confiscatio bonorum, de quibus est questio, sicut etiã de ciuilibus se cõdi generis; prima ergo sententia est Panor. c. canonum. de constitutionibus. c. dilecti. de arbitris. Castr. lib. 2. de potestate legis pœnalis. c. 8. l. 2. de iusta hæret. punit. c. 7. qui tenent huiusmodi pœnas obligare in conscientia post commissum crimẽ, si ipso facto infligantur, licet delictum sit secretum sine noua cõdemnatione, quia maiorem habet vim obligandi lex, quam iudex, contrariam opinionem tenet D. Tho. Caiet. Adr. quod l. 6. art. 1. Sor. lib. 1. de iust. q. 6. art. 6. Silu. ver. pœna, q. 25. ver. secretum. §. 8. ver. assassinus. §. 5. Couar. in 4. de cr. p. 2. c. 6. §. 8. nu. 10. Nau. c. 23. nu. 66. qui aiunt neminem teneri ad subeundum pœnam, licet ipso iure infligatur, ante iudicis condemnationem, vel declarationem, quia pœna est passio, quã natura abhorret, sicut natura abhorret idẽ esse agens, & patiens, vt id est hic, ergo lex q. facit vt quis sit pœnæ contra se executor, est iniusta.

Prima conclusio. Pœna ciuilibis non obligat in conscientia ante sententiam iudicis, licet dicatur ipso facto incurrenda; probatur ex supra dictis; secundò, quia ius naturæ requirit, vt delinquens audiatur, priusquam condemnetur ex c. susceptum. de causa possess. ac propriet. ex circumstantiis enim reus posset

set excusari à rigore totius poenae: tertio, quia esset lex intolerabilis: quarto, ex vultu ecclesiae, unde haereticorum bona non confiscantur, antequam de pertinacia condemnentur.

Secunda conclusio. Vt quis teneatur in conscientia ad poenam ipso facto decretam, non est necesse, vt sententia iudicis feratur super poenam, sed super crimen id, vt conuinctus damnetur de illo crimine, v.g. haereticus de haereticis pernicia, vt eius bona confiscentur; probatur ex c. secundum leges de haeret. in 6. in fi. vbi statuitur, ne confiscationis executio fiat, antequam sententia super eodē crimine fuerit promulgata; secundò, ex vultu ecclesiae, hinc fit, qd quamuis crimen sit publicum, tamen est expectanda sententia iudicis, contra Pan. in c. cum non ab homine. de iudic. vt rectè dicit Sotus conclus. 3. Silu. verb. assassinus. §. 5. Dices ex his sequi non esse differentiam inter poenam latam, & ferendam. Resp. esse rationem differentiae, qd in poena ferenda necessaria est condemnatio, in lata satis est sententia declaratoria criminis cum executione, ita intelligitur c. vlt. de praescript. lib. 6. vbi ait, siue per sententiam, & c. ipso scilicet declarato à iure per sententiam iudicis. Secunda differentia, qd cum poena est lata, dominium per delictum inficitur, ac perturbatur, per sententiam ferendam, non item vt Caict. A. d. Silu. dicitur, hinc infertur, qd si quis damnetur de haereticis, omnes contractus, & alienationes annihilantur, quae fecit post commissum delictum, quia sententia trahitur ad tempus in quo peccauit; excipiuntur tres casus, primus, cum alienatio facta est pro victu, secundus, cum aliena vit in propriam vtilitatem, tertius, cum manet pretium apud delinquentem; aliqui tenent post commissum delictum, amitti dominium, non tamen possessionem quousque fiat declaratio cum executione, vt Conrad. Io. And. & Sot. conclus. 4. asserunt, de quo tr. de Haereticis h. sermo.

Tertia conclusio. Eadem est ratio poenarum ecclesiasticarum, & civilium, quod ad obligationem. Dixi poenarum, quia de censuris alia est ratio, quamuis ergo aliquis delictum committat, cui adiuncta

sit poena amissionis beneficiorum ipso facto, non tenetur in conscientia resignare, donec condemnentur, vel declarentur per sententiam illum tale crimine commississe; probatur ex Couar. loco cit. Nau. qui in grauioribus poenis id sentit, quia alias l. esset intolerabilis, secundo, probatur, quia eadem est ratio in civilibus, ac ecclesiasticis temporalibus, nemo enim posset reus se defendere; tertio, quia ecclesia non iudicat de occultis. c. tua nos. de summo. Sunt tamen quinque; noranda. Primo, quod Pontifex de plenitudine potestatis potest priuare etiam in foro conscientiae beneficijs, & potestatis; quare si adderet, nulla expectata declaratione, etiam super ipso facto, vel alia huiusmodi clausula, vt et in foro conscientiae iure ipso priuatus sit, tenetur in conscientia resignare ex Soto in fi. att. cit. Silu. verb. assassinus. qui quid Couar. dicat nu. 10. vt Paulus secundus in extrau. ambitiosa. de praeb. in extrauag. cōi, contra alienantes bona ecclesiastica statuit, Pius V. in Bulla contra introducentes mulieres in monasteria sine alia declaratione. Similiter si adderet, quod in foro conscientiae tenetur resignare, vt testatur Couar. factum esse in quadam lege regia. Ex quo confirmatur terra conclusio, si enim satis esset dicere ipso facto, non adderet legiflator ipsas particulas, sine alia declaratione in conscientia; secundò, si quis simoniae obtinuit beneficium, vel irritus aliqua censura, vel irregularitate, vel si sit beneficium incomparabile, tunc in conscientia tenebitur resignare, vel quoniam nunquam fuit dominus, vel quia officium exercere non potest. Tertio, cum summus Pontifex qui est collator beneficiorum declarat per legem, & tacitam conditionem velle se, vt qui eam conditionem non seruauerit, beneficium non retineat, sic Conc. Later. sess. 9. d. Qui non recitauerit officium prius sex mensibus teneatur fructus restituere. & Trid. sess. 25. c. 15. qd Episcopus non residens priuatur fructibus, ite c. licet cit. de elect. in 6. qui post obtentam parochialem ecclesiam intra annum non sit sacerdos, ipso iure priuatur beneficio, & id genus alia, videtur. n. dari beneficium sub ea conditione, qua non seruata

seruata priuatur, vt notat Sot. in fi. art. 6. cit. de quo alibi. Idem dicendum est de alijs contractibus, vnde poena imposita à testatore tanquam conditio obligat in conscientia, v. g. si vir constituat vxorem usufructuaria si castè viuat, ex eo qd non seruat castitatem usufructum restituere debet haeredibus viri. Couar. 4. de c. 2. p. c. 3. §. 9. nu. 17. Nau. c. 25. nu. 65. Et si occultè, & semel contingat. Lud. Beia in casibus Bonon. congreg. 1581. 23. Februar. casu 2. Quarto, ex his intelligitur c. 1. & 2. de adult. vbi dicitur, vitianem virginem esse compellendum ad eam dotandam, hoc in foro exteriori procedit, nā in conscientia solum tenetur damnnum refarcire, si vim intulit, & tene illi dare quantum pluris eget corrupta ad inueniendum virum sibi parem, ex Couar. nu. 15. Nau. c. 16. num. 16. Quintò, resp. solutio pecuniae imponitur in aliqua lege, vel tanquam pretium rerum à lege constitutum, vel vt poena legem violantium, ex Soto lib. 4. q. 6. art. 4. v. g. statuitur, vt frumentum vendatur quatuor aureis, non tamen extra urbem sub poena ducetorum aureorum. Inter haec est differentia, nam pretium in conscientia ante executionem est soluendum, non item poena, si tamen aliquis in legis transgressione committat iniustitiam, illud tenetur refarcire, vt qui transgressus est legem cedendo ligna, tenetur ad damnnum lignorum, non item poenarum legis antequam condemnentur, & similiter si defraudauerit iustas gabelas, tenetur soluere eas in dubio, nisi aperta tyrannis appareat, quia non est subditi iudicare superiores, si tamen res non sit magni pretij, modo non ex fraude quis occultet, non tenetur soluere excessum, nisi petatur, ex Soto lib. 4. de iust. q. 6. art. 4. Item lucrum cessans tenetur restituere, vt qui segetes vastauit ad arbitrium boni viri, quia bona in spe non tantum extimantur, quantum in re, vel si furatus est pecuniam, qua illè lucratus esset centum aureos, non tenetur id totum simpliciter restituere, requiritur enim, qd verè illi lucrum cessarit, & qd verè lucratus esset, non qd lucrari potuerit. Sed casus est, an teneatur quis in conscientia soluere poenam conuentionalem antequam ab altero

petatur, & quid si non petatur. Resp. non teneri, nisi quae ad damni satisfactionem debentur, vt cum duo in contractu sibi mutuo poenam imponunt, quam qui contractus conditionem non seruat, incurrat, non tenetur, nisi petatur, intellige nisi ex alia iniustitia obligetur. Nau. cap. 25. nu. 67. Couar. nu. 11. Hinc colligitur, quod cum poena non debeat in conscientia ante sententiam, vel condemnationem, quod etiam mala fide potest praescribi, ex Couar. nu. 16. ex Abb. & Fel.

Secundus casus, an teneatur quis restituere lucrum factum ex re furtiua. Fur an teneatur ad restituendum lucrum factum ex re furtiua. Resp. vel res est fructifera, quae usu non consumitur, vt domus, vinea, vel ex se non est fructifera, sed usu consumitur, vt pecunia, frumentum. Secundò, lucrari aliter quis potest, vel ex rei negotiatione, quae fructificat, vel ex propria industria, qua adhibita non lucratur saltem tantum. Resp. primò, non teneri ad restituendum quod sua industria est lucratus, quaeunque illa res sit, cum qua est lucratus, vt quia vinea solebat reddere centum, ex industria verò ducentum reddidit, non tenebitur restituere ducentum cum vinea. Secundò, si ex pecunia, vel ex re, quae usu consumitur adhibita industria aliquid est lucratus, tenetur restituere rem furatam, & illatum damnum, seu lucrum cessans, non tamen lucrum, quod ipse fecit; probatur primò, ex natura iustitiae commutativae. Item cap. plerique, finali. 14. q. 3. Nau. c. 17. nu. 25. Bonae fidei possessor omnes fructus tam naturales, quam industriales, siue cum titulo possideat, siue sine, restituere tenetur, si extitit, si verò consumpsit, tenetur solum restituere quatenus factus est locupletior, quia in ea re impenderit in quantum de suo expedere tenebatur, vel aliqua emit, minuendo tamen de fructibus industrialibus, quantum sua industria aestimanda sit in tali negotio. c. grauis, de restit. spol. lex diuerso. C. de rei vendic. l. certum. l. si me, & Titium. ff. si cert. pet. sed si non est factus dior non tenetur de consumptis. l. verum. de petit. haeredit. deductis et expensis factis gratia fructuum quarendorum, & conseruandorum. l. si à domino. §. fructus. de petit. haeredit. l. fructus. de ope.

ope. lib. & ulterius tollere potest omnes expensas vitales, & voluntarias factas in re aliena, si sine rei læsione auferri possunt, vel dominus soluet earum æstimationem, si tolli non possunt. l. Iulianus. 3. l. in fundo. ff. de rei vendic. vel vendat ei rem in quam sunt factæ. l. si quid. §. si. out. ff. de pet. hæc. idq; in foro conscientia; si verò est malæ fidei possessor, quia sciat rem ad aliū pertinere, vt bonæ, qui putat suam esse, tenetur restituere re si extat. c. si res. 14. q. 6. sed si perijt, vel est deteriorata, tenetur ad eius æstimationem, nisi in conscientia, pariter & apud dominum esset peritura, sic enim non tenetur, & tenetur ulterius ad fructus perceptos, & quos dñs percepisset, si eam habuisset. d. c. grauis. l. in re furtiua. ff. de condic. furt. deductis tamen expensis factis in ijs colligendis, vt supra, vel necessarijs ad rei conseruationem, vt pascendo equum, curando animal morbosum, nisi eo lucratus sit, vel dominus ipse esset lucratus, id enim cum expensis est computandum, se cus si illos non erat percepturus, vt quia rem non locasset. Si tamen mala fide possidēs habuit rem cum titulo, per emptionem, donationem, &c. tenetur de perceptis non percipiendis. l. si fundum. C. de rei vendic. nisi id consecutus sit per metum, vel contra legem interdicitum. l. quemadmodū. C. de agric. & cens. vel in fraudem creditorum. l. 1. ff. de his quæ in fraud. vel ex emptione rei fiscalis sine solennitate, sic enim tenetur & de percipiendis. l. cum fundus. si cert. pet. Et ulterius possessor malæ fidei tenetur ad dāna, quæ quis passus est ex absentia rei suæ, & damnū emergens, & lucrum cessans, arbitrio boni viri, modo in immensum nō excedat. l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod inter. considerando solum intrinsicum. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empt. vt si frumentum creuit, non autem si animalia mortua sint, nisi promiserit soluere in termino, & ob promissionem dominus non emit sœnum pro animalibus, sic enim tenetur ad eorum interitum. l. Iulianus. de act. empt. Et si res non est fructifera, quæ debetur, si ob carentiam talis pecuniæ coactus est vendere villior rem suā tenetur,

& etiam tenetur de lucro cessante, arbitrio boni viri, modo ibi non adfit vfura. D. Tho. 2. 2. q. 62. art. 3.

Tertius casus, an cedentes ligna in aliena silua teneantur restituere, præsertim cū penali lege est prohibitu. Resp. Silua, vel est propriæ ciuitatis, vel alienæ, vel personæ particularis, si propriæ ciuitatis, vel possidetur in bonum commune ciuium, vel vt propria cōmunitatis, vt ærarium. Dico primò, qd si silua sit ciuitatis possessa in bonum ciuiū, & prohibitum est sub pœna cedere ex ea ligna, licet cedentes peccent, non tamen tenentur ad restitutionem, nisi magnam stragem faciant, neq; pœnas soluere nisi capiantur, & cogantur, quia eis natura est ius in illam, quam pro omnibus ciuitas habet. Secundò, si ciuitas eam in alium vsum possideat, & est ipsius propria, tenentur cedentes restituere, sicut qui ærarium expilat, vel alia bona communia, licet non cum tanto rigore, cum ligna absque cultura gignat, & de iure gentiū deberent esse communia. Tertio, qui cedit ex silua iuris particularis, vel alterius ciuitatis tenet restituere, nisi essent duo vicina oppida, & vtrunq; haberet suam siluam, cuiusq; vnus cederent in silua alterius, tunc enim possent compensando sibi mutuo cōdonare illā legē pœnalem, nisi fecerint magnā stragem, sed si quis capiatur, tenetur in cōscientia subire pœnam, si quis verò necessitate cogetur, & in vsum quotidianum ligna cederet, ter, aut quater non debet obligari ad restitutionem, quāuis vbi tam graui pœna à silua arcentur aliqui velint & noua peccare, & sic limitanda est opinio Soti, & Lædes. qui hoc dicunt, & de hoc dixi supra, cap. 58.

Quartus casus, an qui feras venantur ad restitutionem teneantur. Resp. si quis venatur in loco publico ad nihil tenet, quia feras sunt communes, si tñ venationem lex pœnalis prohiberet, tenetur ad eam post condemnationem, & peccabit illam trāsgrediendo, cum ob commune bonum, vel rationabilem causam illa statui possit, vt docet Sotus art. 4. lib. 4. q. 6. Si venatur in loco alicuius omnibus patulo, non tenetur restituere, si capiat va-

15
Ligna cedentes an, & qñ teneat ad restitutionem.

12
Venatori teneat ad restitutionem ferarū, vel aliterius rei.

ga animalia, quia licet dominus fundi illum arcere possit, tamen si capiat, non tenetur ex rigore restituere, quia non est ille dominus siluestrium animalium. Tertio, si tamen capiat in loco alterius proprio muro cincto, tenetur restituere, quia aliena furatur, limitanda sunt duo priora dicta, nisi intercedat pactum inter dominos, & ciues, vt si illi spondeant se satisfacturos pro damno, & ciues se non occisuros feras, tunc qui occideret, tenetur ad restitutionem, Sotus artic. 4. Nauarr. cap. 17. num. 124. Idem dicendum de piscantibus in flumine contra propriam prohibitionem, vel in loco alicuius cōmunitatis, in quo sit prohibitum piscari, ne impediatur piscium generatio, peccarent inquam, at non tenentur ad restitutionem, sed qui piscarentur in stagno alicuius particularis, tenentur restituere, ac si furarentur, de his etiam dixi supra, c. 17. modo, vt infra.

Quintus casus, an ex auium venatione oriatur obligatio restitutionis. Resp. aues esse in triplici differentia, quædam sunt merè siluestres, & has qui capit in alieno fundo, nō tenetur restituere, quia nullibi commorantur, nisi per modum transitus. Secundò, domesticæ, quas subripere furtum est. Tertio, mediæ, vt columbæ, apum aluearia, de quibus casus est positus. Dico primò, capere columbam in columbario, vel vicino domini agro, est furtum. Secundò, si lege municipalis præscripta est periodus, vt scilicet intra rot passus eas nemo capiat, censendum est vsque ad illam lineam esse domesticas, & eas capere est furari, licet non tanto rigore tractandum, ac si de columbario raperentur. Tertio, vbi non est terminus assignatus, supposito, quod columbaria licet teneantur, quia domini habent agrum vicinum, quo alii possunt, vel cibos necessarios subministrarent, non licet sine peccato capere, nisi cum diuertunt à proprio loco, ita vt vagæ videantur, vel amiserint consuetudinem reuertendi ad propria loca, vt cū bis ad consuetas horas deserint redire, alioqui tenentur capientes restituere, ita capiens examina apum de alueario, vel alieno prædio muris cincto, vel ex quo-

cunque loco prædij, restituere tenetur. Nauarr. cap. 17. num. 127. Sotus artic. 4. lib. 5. de iustitia.

Casus sextus, an qui legem pœnalem transgressus, & accusatus negat, teneatur soluere pœnam, ad quam tenebatur, si esset confessus. Respon. Sotus lib. 7. de iust. quæst. 6. art. 6. conclus. 4. in fi. teneri ad restitutionem, quia impedit iustitiā, & pœnæ executionem, ego dico primò, quod qui iuste accusatus negat obiectū crimen, non tenetur ad pœnam, si sit corporalis, vt mutilationis, quia hæc pœna non obligat post sententiam, sed post executionem. Secundò, certum est teneri ad restitutionem, si ex commissio crimine damnum intulit. Tertio, ad famæ restitutionem, quia negando iniuste, infamauit indirectè accusatorem, & testes qui sibi crimen obiecerunt, præterea ad restitutionem expensarum, quas fecit pars aduersa prosequendo litem post negationem illius, vel post appellationē, quam iniuste fecit, cum esset reus facti, & iuste accusatus. Tertio, tota dubitatio si tenetur ad restitutionem, vel soluendam pœnam iuste infligendam, cum non erat in præiudicium tertie personæ negatio criminis, seu pœnæ vitatio, contra Sotū dico, non teneri, ratio, quia hoc peccatum est contra iustitiam legalem, non commutatiuā; probatur consequentia, quia restitutus est actus iustitiæ commutatiuæ tñ. Secundò, quia nullus ait, negantem iniuste teneri ad restitutionē. Tertio, quia mens legislatoris est, vt pœna exigatur post condemnationem, nec constet contrarium. Dices iudex, qui nō dat sententiam, quam debet, & alij officiales cum tenentur ex officio, non accusant, tenentur ad restitutionem, ergo etiā reus, cum negat. Resp. non valere consequentiam, quia illi tenentur ex iustitia, cum ad id stipendia habeant, quare non exequentes munus suum, peccant contra cōmutatiuam, & idē pœnam pecuniariam, quam reus debebat soluere, fore tenentur restituere illi, cui debebatur, & quod acceperunt à reo in pretium, tenentur restituere fisco, nisi hoc fiat in criminalibus: vt Silu. docet ver. pœna. §. vlt. in fi. reus verò eam negans facit contra iustitiam

17
Pœnā am soluere tenentur ne gās crimē pro quo imponitur.

stitiam legalem, non tamen contra commutatam; quia ad poenam non tenetur, nisi post condemnationem, ergo nulli, qui eam aufert, si tam ex eo alicui damnum infert, tenetur refarcire.

18 Restitueret an debeat quis id quod non re, sed virtualiter tantum abstulit.

Casus septimus, an teneatur quis restituere, quod non abstulit, id est quod virtualiter abstulit. Resp. D. Tho. art. 4. Primò, qui damnicauit alicquem in re, quam actu habebat, tenetur restituere æquale, vt si diruit domum, tenetur ad quantum valebat. Secundò, qui damnicauit in re, quam quis virtualiter habebat, non tenetur ad æqualis restitutionem, sed arbitrio prudentis, vt qui segetes immaturas vastauit, non tenetur ad tantum; quantum si essent mature, contra hoc est dubitatio, ex Soto, nam si is, qui habet bonum in spe, vt segetes immaturas, vel pullam tenerimus, nolit vendere ita immaturas, sed expectare maturitatem, & ætatem illarum rerum, defraudari videtur, si enim non restitueretur damnicato, nisi quantum valebant in spe, ipse expectasset tempus messis, & pulli creuissent, idè quod plures vendidisset, amittit, ergo illa restitutio minor non satis facit. Resp. q. D. Tho. sententia est intelligenda, quod infertur damnum sine intentione nocendi, tunc deducit expensis, quas facturus erat dominus, & periculo confidato, ad arbitrium boni viri facienda est restitutio, at si animo nocendi, & per iniuriam damnum quis intulit maiori cum rigore restituenda est, & deducit quæ dixi, tenebitur plura restituere.

19 Restituum an sit damnum illarum exteriorum vel leuissima culpa.

Casus octauus, an qui cum leui culpa alicui damnum intulit, teneatur ad restitutionem æqualis. Nota primò, quod culpa est deuiatio ab eo, quod est bonum, & per diligentiam poterat provideri, ex Panorm. cap. vni. co. de commodato. duo ergo requiruntur: primum, vt sit actus exterior declinans à lege: secundum, vt sit eiusmodi, quem homo poterat remouere, si adhibuisset diligentiam, vt si combussit vicini domum, volens spicas agrum vicini comburere. Dices desiderari terrium, id est sine mala intentione, si enim hæc adsit, est dolus, non culpa, respondet, quod in secunda continetur. Suppo-

nitur enim non prouidisse quod poterat prouidere, qui verò ex mala intentione facit, iam non prouidebat, & per particulam culpa à casu distinguitur, qui est cum id nulla diligentia homo prouideret potuisset, vt si quis vi rapiat in domo depositum. Secundò, nota, triplicem esse culpam apud Canonistas, latam, leuam, & leuissimam: lata est, vt si quis depositum perdat, quod reliquerat ante fores: leuis est, vt si reliquerit in arca aperta: leuissima, si putauit se clausisse, non tamen tentauit si arca erat clausa. Bartol. addit latorem, qui est dolus præsumptus, & latissimam; qui est verus dolus, lege Siluest. verbo, culpa; & dixi cap. de culpa. Tertio, nota, has culpas differre, non ex parte agentis, nam aliquando potest esse lata culpa sine peccato veniali, vt si ex pura ignorantia, nec secundo, ex parte obiecti, quia in re leui potest esse culpa lata, & in re graui rursus leuis, sed differunt ex parte modi agendi, secundum quem apparent malicia maiora, vel minora intentionis malitia: Vnde cum primo in culpa apparent indicia malæ intentionis transit in dolum, & desinit esse culpa. Siluest. verbo, culpa. §. secundo. Quarto, nota, quod triplici actione homo potest obligari ad restitutionem damni, quod sine praua intentione intulerit: primò, legis Aquiliæ cum per se, vel per suos, vel per sua damnum intulit cum culpa, de qua ff. de lege Aquil. & Instit. eodem tit. lib. 4. titulo 3. Secunda actio est de pauperie, cum damnum quis intulit suis animalibus sine culpa. ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Instit. eodem tit. Tertia actio est noxalis, qua tenetur restituere, qui damnum intulit sine culpa per seruuum. ff. de noxal. act. & Instit. eo. Siluest. verbo, restitutio. 2. in fi. Quintò, nota, de triplici hac actione esse dubium, sed esse præcipuum tamen de actione legis Aquiliæ, an scilicet obliget ad restitutionem intercedente lata culpa; leui, & leuissima: glo. 2. quæst. 4. cap. consulti. Ioan. And. Angel. verbo, culpa. §. 6. dicit quod in foro conscientie intelligatur de quacunque culpa etiam leuissima, ratio quia lex Aquilia iusta est, & procedit in omni-

omni culpa. Couar. in 4. decret. 2. parte, cap. 6. num. 12. Alij dicunt in conscientia non obligare, nisi in lata culpa. Innocent. cap. sicut dignum. de homicid. Felin. Panorm. & Silu. verbo, culpa. §. 4. restitutio. 2. in fin. dicunt: vbi agitur de actione legis Aquiliæ debere exponi, vt patet in exemplis, vt supra, & in hoc forum interius ab exteriori discrepat. Ratio Panormitanus est, quia hoc damnum in poenam soluitur præcedentis culpæ, ergo non debetur in foro conscientie, quia lex poenalis non obligat, nisi post condemnationem.

Prima nostra conclusio. Cum quis damnum dedit per se sine vlla culpa ad nullam tenetur restitutionem, quia proinde est, ac si casu noceret; probatur ex glo. in cap. si egressus. de iniurijs. & damno dato. ex l. qui foueas. ff. ad legem Aquil. Instit. de lege Aquilia. ratio est, quia nulla est poena, vbi nulla est culpa, ergo, & qui casu hominem occidit, non fit irregularis. cap. lator. de homic. ergo neque tenetur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Qui cum intentione nocendi damnum intulit, saltem ex leuissima culpa, tenetur ad restitutionem: vt rectè Innoc. dicit: dolus enim est. notat. in cap. si culpa. de iniur.

Tertia conclusio. Qui per se damnum intulit sine intentione nocendi, non tenetur hic ad restitutionem, nisi ex culpa lata, & leui, quia in foro interiori non consideratur quantitas damni, sed delicti, hoc est in culpa lata; ergo, Sotus in 4. q. 6. art. 2. Idem docet commodatarium in foro conscientie non teneri ad restitutionem rei perditæ, nisi ex culpa lata, quæ sit peccatum mortale. Nauar. cap. 17. num. 181. de quo suo loco.

Quarta conclusio. Qui per animal damnum intulit sine culpa, tenetur refarcire totum damnum, vel dare animal, est communis opinio; probatur ex ff. si quadrupes pauperiem fecisset dicatur. Instit. eodem tit. extra. cap. vlt. de iniur. & damno dato. Nota, quod hæc lex procedit de animalibus suo genere mansuetis, si enim sint ferocia tenebitur ad totam restitutionem, vt si deur per leonem. Item nota, quod cum culpa dam-

num quis intulit, tenetur ratione legis Aquiliæ, si sine culpa hac secunda l. si quadr. Tertio, nota, quod hæc actio extenditur ad animalia, quæ non sunt quadrupedia. l. actio. ff. ad legem Aquiliam. vbi: gl. fingit casum; Gallina mensam conscendens librum scodauit, soluat damnum, vel gallinam det. Quarto, quod eadem ratione extenditur ad columbas, de quibus Palud. in 4. sentent. distinct. 17. quæst. 2. art. 2. in fi. Silue. verbo, restitutio. 3. §. quarto. qui dicunt, quod qui tenent columbas, quæ damnum intulere; tenentur ad restitutionem si fuere in culpa, quia non pauperum, tenentur ratione legis Aquiliæ, si sine culpa ratione legis de pauperie, vel refarcire damnum, vel dare columbas, nisi recompenfatio fiat, per Siluest. quia tantumdam damnum ipse à vicino patitur, vel nisi damnum sit modicum, vel non constet fieri à columbis, præterea tunc erit culpa, cum tenentur columbæ contra leges municipales, vel contra consuetudinem, vel cum non exhibentur alimenta necessaria, præsertim tempore, quo seminantur frumenta, ex Soto lib. 4. de iustit. quæst. 6. art. 4. Caieran. verbo, columbarium; qui addit, quod si notabile damnum inferant, peccant mortaliter domini, quod verò ait Armilla, non teneri dominos pascere eas, nec requiri certam terræ quantitatem, modo lege principum non sit prohibitum, quia possunt vbi que, vt siluestres capi, & occidi, est fallum, quia contra charitatem, & iustitiam id est.

Quinta conclusio. Qui per seruos damnum intulit, eodem modo tenetur restituere, cum, & si sine culpa sua, si cum culpa domini, actione legis Aquiliæ, si sine culpa, actione de pauperie. In hoc enim seruus reputatur, vt animal. ff. de actio. noxal. Nota, ex Instit. de noxal. actio. in fine; quod non est eadem ratio de seruo, ac filio, nam si filius peccet sine patris culpa, in filium datur actio, sed cum peccat seruus datur actio in dominum. Dices contra, Panormitanus allegatus, d. quod lex Aquilia non obligat in conscientia ante condemnationem, quia poenalis, ac etiam culpa lata est

penalis, ergo respond. recte dici legem. Aquiliam esse penalem, quando recedit à lege, & via naturali, non est autem omnino penalis, id enim in quo convenit cum aequitate naturali est preceptivum, quando verò discrepat est penalis: cum venit ex culpa lata, est naturalis: cum ex leuissima, & leui, est penalis. Natura præterea contractuum attenditur, de quibus supra, tract. de Contractibus, an ibi veniat tantum dolus, & lata culpa, ut in deposito: vel leuis, ut in contractu, qui fit gratia vtriusque: & leuissima quando fit tantum gratia accipientis.

Tenetur præterea, si res iniuste ablata est fructifera, restituendi enim sunt omnes fructus collecti, deductis expensis in illis colligendis factis, si eos dominus collegisset, saltem in foro conscientiae, si fit malæ fidei possessor, si verò bonæ, tenetur tantum ad extantes, vel quatenus est factus locupletior: non tamen tenetur restituere quis lucrum quoddam vilitariè inde percepit, vel si torquem furto subtractam auream locavit. Lopez dicit 1. parte, cap. 101. & si damnum sit in potentia, ut seminum, restituere debet arbutio; boni viri, quod valent in ea spe, ut æqualitas ibi constituantur.

Ver. Quis debeat restituere.

Pro intelligentia notandum, quod triplici ex capite oritur obligatio restituendi, vel ratione solius acceptionis rei alienæ, licet eam quis fortè non habeat, vel ratione solius rei alienæ, quæ apud se habet, licet eam fortè à non vero domino habuerit, vel ratione vtriusque, intelligendo nomen rei, ipsam rem in se, vel prout quis inde est factus ditor, ut de eo qui comedit rem furtivam, quatenus suum non expendit; nomine verò acceptionis intelligitur qualibet acceptio non gratuita, iusta, vel iniusta sit: ut per contractus, furum, &c. etiam si res destruat; Vnde quicunque causa est vera, ut alter minus habeat de rebus suis, quam habere debebat, & sic qui dicitur, vel indirectè rem alienam habet,

vel accepit nõ gratuito, cum causa sit ut alter minus habeat, restituere tenetur. Valentia disputat. s. quæst. 6. punct. 3. de iustitia.

Quæritur primò, an qui in extrema necessitate accepit, tenetur restituere si venires in pinguiorem fortunam. Prima sententia est Adriani, ac Medina, tract. de restitutione. Panormitan. cap. si quis. de furtis. Siluest. verbo, restitutio. §. secundo. Nauarr. cap. 17. num. 60. qui dicunt teneri; primò, quia in necessitate res non sunt communes quod ad dominium, nec quod ad usum, nam alioquin, qui tunc non subueniret, teneretur ad restitutionem, quod nemo dicit, quia ille est charitatis actus, non iustitiæ. Secundò, quia necessitati potest subueniri per mutuum. Tertio, quia medicus, & pharmacopola tenerentur gratis subuenire ægrotis pauperibus. Quarto, ex cap. si quis. de furtis. vbi habetur, quod qui propter necessitatem famis, aut nuditatem, alienum furatum restituere, non cogatur ieiunare, ergo tenebitur restituere. Secunda sententia est Soti in 4. sentent. distinct. 15. quæst. 2. art. 4. Gabriel. quæst. 2. art. 2. Tabien. verbo, restitutio. §. 4. Armill. §. 27. Ledesma, Soti lib. 4. de iustit. q. 7. art. 1. in fi. dicentium: si ante necessitatem extremam, quis debitum contraxit, si postea veniat ad pinguiorem fortunam, tenetur restituere, si in extrema necessitate, non tenetur restituere.

Nota, esse tres gradus necessitatis extremæ, grauis, & leuis: in extrema licet cuique se alienis iurare, quia tunc omnia sunt communia, scilicet communicada. c. 1. 42. dist. gl. in d. c. si quis. l. 1. §. cum in eadem. ff. ad leg. Rhod. In graui si modicum accipiat, non est peccatum. de consecr. distinct. 1. cap. discipulos. In leui, si res est exigua, est veniale peccatum. Secundò, nota, quod potest aliquis habere alienum in extrema necessitate, vel quia consumpsit, quod ante illa ab alio accepit, vel quod in ipsa necessitate accepit. Tertio, nota, quod necessitas extrema accidere potest simpliciter, quia nihil habet, vnde subueniatur, neque per se, neque per alium potest sibi mederi, nec hic, nec alibi, vel secundum quid, cum.

20 Restituere an debeat furas in extrema necessitate, ad pinguiorem fortunam perueniens

cum hic, & nunc est in necessitate, sed a libi est diues. Quarto, vel res, quam tunc accepit existens in necessitate, usu consumitur, ut panis, pecunia, vel remanet post usum, ut vestis, & equus.

Prima conclusio: Qui ante extremam necessitatem debitum contraxerat, tenetur restituere, cum venerit ad pinguiorem fortunam, tunc enim dominium non cessat. ex Scoto arg. cap. Odoardus. de solut. Secundò, quia qui cessit bonis, cum venerit ad pinguiorem fortunam, tenetur restituere, ergo; supra ex d. c. Odoardus. de solut. & est communis.

Secunda conclusio: Qui in extrema necessitate rem accepit leuis momenti, non tenetur restituere, licet diues fiat, est communis sententia, quia tunc præsumitur donatio domini.

Tertia conclusio: Cum constat de donatione domini, vel saltem præsumitur probabiliter, quod donat, ut quia sit liberalis, misericors, non tenetur restituere factus pinguior.

Quarta conclusio. Res quæ usu non consumitur, & in extrema necessitate est usurpata, ea cessante est restituenda; est Soti, & omnium, ut si equum accepit, ut mor tem euaderet, tenetur restituere cessante necessitate. 1. q. 7. c. quod pro remedio.

Quinta conclusio. Cum quis alicubi est in extrema necessitate, & alibi habet bona, vel expectat hereditatem, tenetur reddere, quæ in necessitate accepit: primò, quia non est simpliciter in necessitate: secundò, quia eo modo, quo est in necessitate, est illi subueniendum, scilicet per mutuum, est Soti.

Sexta conclusio. Qui est simpliciter indigens, & consumit rem, qua vitur in ea necessitate extrema nõ tenetur amplius ad restitutionem, licet fiat diues; probatur, quia tunc res communes sunt quod ad usum, in his autem, quæ usu consumuntur, ad usum sequitur dominium ex lege naturæ, ergo non tenetur restituere. Ad primum resp. q. in rebus, quæ usu consumuntur, non differt dominium ab usu, qui autem est in extrema necessitate habet totum usum, ergo est dominus; cum verò alibi est diues, tunc mutuo accepit, idè debet restituere, similiter cum accepit.

Pars Secunda.

pit rem, quæ usu nõ consumitur, tenetur restituere. Ad secundum, procedendo ex alio, id est, an homo teneatur donare existens in necessitate, an mutuare. Resp. q. aliquando tenetur donare egentibus necessitate, ut cum simpliciter est in extrema necessitate, modo exposito, si egeat re, quæ usu consumitur, nisi dans sit in extrema necessitate, cum verò non esset simpliciter indigens, ac eger re, quæ usu non consumitur, tenetur commodare egentibus. Ad tertium, q. posset accidere casus, in quo medicus, & pharmacopola teneretur gratis subuenire, licet non ita aperte sit necessitas in his, ac in cibis, neque charitas obliget, ut pauperi succurrat per pretiosas medicinas ex Soto. Ad vltimum resp. c. illud. loqui de necessitate graui, vel leui, non extrema.

Secundus casus, an debitor existens in extrema necessitate tenetur restituere, si creditor sit in eadem. Prima sententia Scoti. 4. dist. 15. q. 2. q. si non eodem tempore in eandem necessitatem ambo inciderunt, ei succurrendum sit, qui prior egeret, si verò eodem tempore, debitor tenetur soluere creditori debitum, quia cum ille sit dominus, esset homicida, nisi redderet. Secundò, quia alioqui liceret eripere. Angel. restitutio. 3. §. 3. Rossell. restitutio. 2. §. 1. Armill. restitutio. 3. §. 23. Sil. restitutio. 5. §. 2. Secunda sententia Caiet. q. 62. art. 5. Soti lib. 4. q. 7. art. 1. Tabien. restitutio. 8. n. 4. quod non tenetur dare. Tertia. Nau. c. 17. nu. 59. quod rem commodatam, quæ usu non est consumpta, tenetur reddere, si habebat, quæ verò usu consumitur, non tenetur reddere.

Resp. quod si debitor vellet restituere, & cedere iuri suo esset actus charitatis; secundò, non tenetur ad restitutionem, quia extrema necessitas auferit ius gentium, quo res diuisæ sunt, ac redigit ad ius naturæ, quo res omnes sunt communes, & possidentis, ergo non tenetur reddere quocunque modo aliena usurpauerit. Tertio, quia esset difficile obligare hominem, ut se vita priuet ad succurrendum alienæ, ergo, secundò sententia est probabilior.

Tertius casus, an cum creditor, & parentes sunt in extrema necessitate, sit fa-

21 Restituere an debeat debitor positus in extrema necessitate, vel eius propinquus.

cienda restitutio creditoribus, etiam in extrema necessitate posito. Sotus lib. 4. q. 7. art. 1. putat subueniendum potius parentibus, uxori, & filiis, quam creditoribus, nisi item fratribus, at oppositum tenet Tab. restitutus, §. 4. cui videtur assentire D. Tho. quia parentibus tenetur subuenire ex nostris, non alienis, cum domini sunt in pari necessitate. extrema; ego verò distingo, vel debitor tenetur eodem tempore solvere, vel non; sed ex pacto potest differre in aliud tempus, si non tenetur, tunc debet dare parentibus egentibus, & alijs propinquis, quia creditoribus non tenetur ex iustitia, cum omnes sint in pari necessitate, si verò tunc tenetur restituere, domino debet potius, quam parentibus subuenire, quia maior est obligatio ex iustitia; & charitate simul, quam sit ex charitate tantum in parentes.

22. Cedes bonis an teneatur in conscientia restituere creditoribus.

Quartus casus, an qui cessit bonis teneatur in conscientia ad restitutionem creditoribus faciendam. Nota, quod cessio bonorum fuit miserabile, ac flebile remedium concessum à legibus, ne homines pro debito perpetuo carcere torqueantur. l. r. C. de his, qui bonis cedere possunt. ff. de cessione bonorum. Secundò, qui bonis cedunt, vel contraxerunt debitum bona fide credentes posse satisfacere, vel mala fide, spe tamen cedendi bonis. Tertio, nota, quod leges concedunt his, qui cedunt bonis bona fide, quod possint retinere instrumenta artis, quotidiana alimenta; & menstrua; ac annua. l. qui bonis. ff. eod. Quarto, quòd qui post cessionem bonorum peruenit ad pinguiorem fortunam tenetur in foro exteriori creditoribus satisfacere. l. i. l. qui bonis. l. cum & filij. eodem tit. Quintò, quòd nostra difficultas est in foro conscientie; an qui cessit bonis sit tutus in conscientia, & possit aliqua bona retinere. Medina, q. 3. de restitutione; ait, quòd qui cessit bonis non est tutus in conscientia, nisi restituat; ita ut excepta extrema necessitate domino omnia dare teneatur, & etiam artis instrumenta; retinere non possit, quia aliena pecunia emit, ego sentio cum Soto lib. 4. de iustit. q. 7. in fin. cum communi sententia; & Summistis, verb. cessio bonorum, & dico, q.

qui bona fide debita contraxit, potest tamen conscientia cedere bonis, non autem qui mala fide, sed is vltimo est puniendus, inuentus in rapina, quia hoc remedium pro illis, qui bona fide contraxerunt tantum factum est, quòd resp. in bonum commune statuere potuit, sicut in re facta bona fide. Secundò, dico, q. qui cessit bonis, cum diues factus est, tenetur restituere; primò, quia leges exprimunt, & cessionem bonorum hac conditione permittunt: secundò, quia ratio iustitie hoc requirit, & natura dicitur, & est communis sententia. Tertio, dico, quòd instrumenta artis, & ad victum necessaria ad iudicium prudentis iuste potest retinere; probatur, quia sine hoc presidio legis necessitas illum excusaret, nemo enim pro restitutione facienda tenetur se redigere in tam gramem necessitatem. l. qui bonis. ff. eodem tit. ex Soto, Nauar. num. 87. neque ipse in re dissentit, cum non ratione legis instrumenta artis, & victum concedit, sed ob necessitate; quæ ante cessionem illum excusauit, est enim idem; & lex id concedit ratione tantum necessitatis, sic accipiens aliquid contra domini voluntatem; dolo, vi, errore, vel per importunitatem, quibus non stantibus, non dedit, restituere ei tenetur, ut si quis det domino, vel viro, metu ne male tractetur, diuiti pauperem se mentientis, vel dat ei ut ab eo seruitium recipiat, & huiusmodi, eo non secuto. Silu. restitutio. 1. & 2. Nau. cap. 17. num. 101. nisi fiat postea volens datum ratificando liberaliter, non aliter. Silu. ibi. maxime in vltimo casu de importunitate.

Quintus casus, an cum plures concurrunt ad damnum, teneantur omnes in solidum restituere. Prima sententia est Adriani in quarto de concurrentibus cū fure, q. vel dependenter fecit, cum scilicet ille sine hoc non fecisset, vel independenter, cum sine huius ope ille tamen fecisset, tum dicit, q. si dependenter concurrat, quis tenetur in solidum, si verò secundò modo, non tenetur, nisi ad partem, quam accepit, addit quòd si fur non erat nisi cum alio socio furaturus, licet absque isto fecisset cum alio, hactamen tenetur in solidum, quia comitandū ver-

23 Plures vbi concurrunt ad damnum an omnes teneantur in solidum restituere.

re fuit causa, & Nauar. cap. 17. num. 20. Secunda sententia D. Thom. q. 62. art. 7. Caiet. ibid. Soti lib. 4. de iustit. q. 7. art. 3. aliorum in 4. dist. 13. Ricard. q. 4. Maior q. 26. Medina, q. 7. de restitutione, q. singuli teneantur in solidum, & hæc est tenenda. Suppono tñ omnes consentientes concurrere ad damnum inferendum, ita ut plures vnā causam efficiant; eo q. singuli, ut causa efficax concurrant. Secundò, quòd in hac re non est sumenda regula à negatione, quod sine socio faciunt, sed ab affirmatione, quòd verè, ut causa efficax quisque concurrat, & simul omnes tanquam vna causa.

Notandum pro intelligentia, aliquem posse concurrere ad acceptionem rei alienæ, directè, exequendo eam arbitratu suo, vel mandato alterius, vel iubendo, vel consulendo, vel receptando accipientem, vel rem participando, vel concurrente in acceptione. Indirectè, cum quis potest & debet, non loquitur manifestando, vel non impedit, ut habetur his verbis.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non-obstans, nō manifestans;

Modo res aliena sit actu ablata, & aliquo modo quis modis prædictis, causa fuerit acceptionis, vel ablationis rei alienæ, si enim per suffragia præcedentia, vel testes, res esset iam expedita, sequens non dicitur talis causa. His ita not.

Prima conclusio. Cum plures concurrunt ad aliquam iniustitiam, vno consilio, vel quia nullus sit principalis, vel quia actio sit indivisibilis, ut combustio, homicidium, vel omnes conueniant in vnā causam: ut dicit Lopez in instruct. consc. c. 98. 1. p. vel ad vnā, & eandem iniquam actionem, ita ut quilibet indifferenter sit causa totius damni illati, singuli teneantur in solidum; probatur ex l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. quia si quis cum seruis hominem adoriatur, quem solus occidere potuisset, & seruis vnus illum occidat, qui occidit, tenetur etiam restituere, licet ab alio potuisset occidi, similiter cum plures domum incendunt, licet vnus potuisset, quia plu-

res concurrerunt; omnes tenentur in solidum, ergo similiter in alijs damnis; ratio est, quia singuli verè sunt causa damni; probatur ex c. fin. de iniurijs, & damno dato, extra. Dixi, cum plures conueniant in vnā causam, nam si seorsim sunt furati vnus aliud, & alius aliud, & sic ærarium expilassent, tenetur nemo in totum, vt l. vulgaris. ff. de furt. nisi vnico consilio concurrant; sed si plures in inferunt aliquod damnum, vt non quilibet sit causa totius, sed tantum partis, vt cum in direptione ciuitatis vnus distripit vnā domum, alius aliam, quilibet tenetur tantum pro sua parte, nisi consilium sit vnicum, quia in solidum tenentur. Vel clarius loquendo, dicendum est, q. eatenus quis tenetur quatenus sua motione, vel auxilio totius damni, vel partis causa fuit sine qua id illatum non esset, vel non tantum. Vnde si iussit, consuluit non facturo, receperat, aliàs non facturum, non obstauit, nec manifestauit, vbi tenetur & potest, cum sic sit causa mouens, & efficiens totius damni, ad totum, & in solidum tenetur. Quòd si sociauit tantum, vel participauit in damno, vel furto, eatenus tenetur quatenus exitit causa damni, vnde si concurrat vnico consilio cum alijs ad damnum, tenetur in solidum, vel si factum, vt supra est indiuiduum, vt incendium; si vero sociauit consulentem, vel mandantem principalem mouentem, tunc aut sine eius præsentia damnum non esset secutum, vel quia id non esset ausus agere, vel solus non poterat, vel custodiuit agentes, quo remoto alij factum nõ egissent, & sic tenetur in solidum, si verò sine eo factum non esset factum in totum, tunc tenetur socians pro parte quæ eo præsentem plus est facta in solidum, & si participauit de furto, tenetur tantum de eo quòd ad ipsum peruenit, & si sine eo factum esset actum, tenetur tantum socians pro rata, vel ad id cuius causa exitit.

Secunda conclusio. Si vnus restituat in solidum, cum is ingrediatur locum domini, reliqui socij non tenentur restituere parti læsæ, sed singuli pro rata tenentur illi, qui totum restituit ex Di-

uo Thoma, & communi; quod intelligitur si res ablata sunt. vsu. consumptibiles, si enim res extat, vt equus, idem restitui debet, & si res accepta cessit in eorum utilitatem, vel causa extiterit sine qua id. damnus datum non esset, tenentur pro rata. ei restituere; sed si restituens totum, re non extante, induxit alios, vt cum adiuuarent, vel quisque sine alijs id facere potuisset, ipso mandante, si is totum restituit, alij nil ei restituere tenentur. Dices. in d. l. vulneratus. dicitur, si duo, pluresue simul eandem trabem, aut lignum, aut quiduis aliud ponderosum furtum ita portant, quod singuli baiulare non possent, tunc singuli tenentur in solidum, ergo infertur, quod si singuli possent, non tenerentur restituere nisi pro rata. Respond. quoddam potius contrarium dicitur, nam ne quis existimaret non teneri omnes in solidum, quia non singuli, sed omnes simul fuerunt in causa, obuiat lex teneri singulos in totum, licet quisque per se potuisset portare graue furtum, potiori iure hic tenerentur ad restitutionem in solidum, ex Soto loco supra citato. Dices secundum, videri contra aequalitatem iustitiae, vt quis teneatur plusquam acceperit. Respon. licet non teneatur quis ratione rei acceptae ad restitutionem, potest tamen teneri ratione iniustae acceptionis, quamuis nil emolumenti ab ea receperit, cum ergo damnus intulerint omnes tenentur ratione eius iniustitiae ad restitutionem in solidum, vel saltem prout concurrunt ad damnus, vt supra. Tertio, si dicatur sequeretur, quod si multi vineam devastassent, singuli racemum capientes tenerentur totum damnus vineae restituere, quod videtur absurdum. Respon. ex Maiori quaest. 26. 4. distinct. 15. Medina quaest. 10. de restitutione, id accidere posse tripliciter, vel vt vnus capiat, & ignoret alios capere, vel vt videat capere, & tunc vel instiget ad capiendum, vel nihil eis dicit. Dico, quod racemum capiens ignorans alios capere, ad nihil tenetur, quia res est leuis, & non consentit in damnus al-

terius, quod notar Sotus, Nauarrus, cap. 17. num. 130. & forte nec venialiter peccaret. Secundum, si postea constet illis de illaro damnus ab alijs tenentur singuli reddere quod acceperant sub peccato mortali; quia alioquin consentirent in graue damnus, in hoc fundatur excommunicatio, quae solet quandoque ferri in huiusmodi, licet cum acceperunt, non peccauerint mortaliter, tamen ratione grauis damni illati tenentur restituere, & si non faciunt excommunicantur, quia ad hoc sub peccato mortali tenentur, praesertim cum id praecipitur sub poena excommunicationis, vt notat Sotus. Tertio, dicitur, quod si capiens racemum aduertat alios capere, & ad capiendum instigauit, tenetur in solidum, quia est causa totius damni, quod si aduertit, non tamen instigauit, non tenetur in solidum, quia non tenebatur admonere, ne tam graue damnus inferretur, capiendum tamen peccauit mortaliter, quia consensit in graue damnus, sed non tenetur in solidum. Hinc patet quandoque posse accidere, quod aliquis teneatur sub peccato mortali restituere aliquid, quod accipiendo neque venialiter peccauit; si dicatur, sequeretur, quod milites bellantes in bello iniusto tenerentur restituere omnia damna, quod est absurdum, cum milites principem sequantur. Respon. hoc posse habere duplicem sensum, vel vt intelligatur de omnibus damnis illatis in bello, vel de particulari praeda facta a militibus, vt cum domum depredantur. Dico ad omnia damna teneri Principem, & raro milites, praesertim subditi, quia non tenentur scrutari causas belli, si tamen sciunt bellum esse iniustum, vel cum non sint subditi ei Principi, nec a proprio eo missi, dant nomen militiae, de qua dubitant, an sit iniusta, tenentur singuli, nisi Princeps restituat, quo restituente illi ad nil tenentur, cum causa sit principalis. Secundum, si quaeritur de particulari praeda, tenentur singuli in solidum, iuxta dicta ex Soto lib. 4. de iustit. q. 5. art. 3. Caiet. 2. 2. q. 40. cum D. Tho. quaest. 62. art. 7.

Casus.

24
Restitue-
re an deat
qui dire-
cte, vel in
directe fu-
it causa a-
licuius in
iustitiae,
mandan-
do, consu-
tudo, &c.

Casus sextus. An qui per alios directè, vel indirectè fuerunt causa alicuius iniustitiae teneantur restituere. D. Tho. q. 62. artic. 7. & reliqui in 4. d. 15. reducunt ad nouem genera, quibus damnus inferri potest, & sunt hi duo versus.

Iustus, Consilium, consensus, palpatus, recursus.

Participans, mutus, non obstitans, non manifestans.

In quibus nouem modis nota, quod alio modo tenetur restituere, qui per se est causa directè damni, vt supra, quam qui est causa his nouem modis per alios, ille enim tenetur restituere omnino, siue fecerit lucri causa, siue vt placeret alijs, at qui est causa his nouem modis non tenetur restituere, nisi duo concurrant. Primo, vt de facto sequatur damnus. Secundo, vt sit causa efficax, adeo vt sine eius concursu, vel quasi influxu aliquo ex dictis modis effectus non fuisset secutus ex D. Tho. sex primi modi sunt directè causa iniustitiae si concurrant duo illa dicta, tres postremi non sunt causa directè, ideo non semper tenentur restituere, nec semper peccat, qui ita concurrunt. Primo, cum non potest quis sine graui detrimento loqui, impedire, manifestare, non peccat, nec tenetur restituere. Secundo, cum possunt sine detrimento, ac ex officio tenentur, peccant, & tenentur restituere, vt Principes iudices, famuli, deputati ad custodiendos agros domini, modo id potuerint facere sine notabili periculo suae personae vel status, quia cum eo non tenentur custodes seruare bona particulari, sed bene reipublice Lop. d. 1. p. c. 100. Tertio, qui ex officio non tenentur, etiam si ex odio, vel alia passione haec praetermittunt, peccant, non tamen tenentur restituere, modo non addant animu criminioso, dicendo ne timeas, non te prodam, quia si nesciam negatiue, sed & positive fauent, si ex hoc fuere causa vt malum committeretur, & eo magis si ob id pecuniam recipientes consentiunt Valeria de iust. disput. 5. q. 6. punct. 3. 2. dub. Adr. 4. q. 1. de restitutione, Sylu. rest. 3. q. 6. Sot. lib. 4. q. 7. art. 3. Med. q. 7. de restitutione. Nau. c. 17. num. 18. contra Ricardum, & Caiet. ver. testam. & Ang. restitucio. §. 26.

Tertio nota de singulis agere doctores citatos praecipue Sot. Caiet. Silu. De participatione nota quod est duplex, vel in crimine vt furto, vel in diuisione rapinae, de primo ex dictis est iudicandum, quod si vnus eorum non fuit causa quod alius iret, & sine eo totum crimen peragi potuit, non tenetur in solidum, sed prout fuere causa mali, & in solidum si sine eis agi non potuit. de secundo non tenetur restituere, nisi partem, quam habuit, & si bona fide quis accepit, neceam habet, tenetur id restituere, in quo factus est diuisor, id est quantum de suo quod erat solutus, non consumpsit, consilens etiam alias non facturo tenetur in solidum, & ipsi etiam damnificantes respectu damnificati, cum vere fuerint causa efficax damni, illo non restituente, & magis madas, quod si quis receperit furtum cum furto, post factum, si ex hoc impeditur restitucio tenetur in solidum. art. l. eos. C. de furt. alias ad id cuius causa fuit, & si receperit furtum ante factum, si sine hoc non esset ausus furari, tenetur receprans in solidum, vel si ad id ob hoc dedit eius rei occasionem sciens, vel scire debens, ignorans. iniuste excusatur, superest nisi tantum soluere aliquot dubitationes.

Quaeritur, an cum multi ferunt suffragia pro negocio iniusto, & attenditur maior pars suffragiorum, illi, qui vltimo loco suffragantur teneantur ad restitutionem Caiet. ver. restitucio, dicit peccare mortaliter, quia consentiunt in malum, non tamen teneri ad restitutionem, quia causa damni iam data erat, Med. q. 7. de restitutione, dicit teneri ad restitutionem cum nondum suffragio concluso, qui negocium habebant, suffragantur, omnes enim tunc sunt vna causa efficax, si tamen res esset conclusa, & aliqui iterum ferrent suum suffragium, isti non tenentur, quia non erant causa, cum iam res esset expedita, nisi vbi princeps non mandaret executioni id suffragium, nisi & ipsi consentirent, vel primi possent mutare suffragia, & credibile sit quod mutauerint & sic tenendum.

Secundus. Quaeritur, an qui consulerit alicui volenti restituere, ne restituat, ex odio idque persuasit, sed postea cum com-

trarium.

tractarium suadere conatur, ille nō acquiescat an suator teneatur restituere. Ad tract. de rest. post initium aut teneri, nisi enim restitutio fiat realiter, non satisfacit dando contrarium consilium, quia enim vere damnium intulit, debet ergo vere inducere ad restitutionem ita efficaciter, & idem sentit Nau. c. 17. nu. 22. de confessario, quod teneatur ad restitutionem si non monuit poenitentem vt restitueret, & is fuisset restitutus si monitus ab eo fuisset; in quo tamen Valentia, loco cit. contrarium sentit quod non teneatur restituere, cum ad id non teneatur monendum ex iustitia, sed solum ex charitate, quae opinio probabilis est, quia non tenetur aliqui creditori, sed solum poenitenti, a quo tamen confessarij cauere debent. Tertio, Si quis consilium dederit pro committendo homicidio, vel mandatum, & antequam istud fiat, mandatum reuocet, ille tamen non acquiescat, an teneatur restituere, nota quod eadem quaestione tractari solet de excommunicatione, & irregularitate, an incurratur post reuocationem mandati, vel consilij, ex quo sequebatur, Resp. non incurri. Glof. c. cum quis desent. ex com. in 6. Nau. c. 27. nu. 23. Nunc quoad restitutionem, dicendum quod tenetur, quia cum obligatio restitutionis nō ex culpa, sed ex inaequalitate in rebus constituta oriatur, licet sit sublata culpa, si adhuc sit inaequalitas in rebus, tollenda est per restitutionem, nam mutatio animi prodest ad tollendam culpam, non obligationem restitutionis cum maneat inaequalitas, cuius fuit causa efficax Tab. ex c. 5. §. 3. casu, & licet haec opinio sit uerior, sustineri tamen potest, quod si reuocet consilium ante delictum commissum, quod non teneatur ad restitutionem, quia vti consilio impulit ad damnum, sic reuocatione, quo ad se, retrahit.

Tertio. Queritur, an cum multi tenentur restituere in solidum, & dominus rei donauerit alicui eorum possit ab alijs quicquam repetere, & an illi teneatur. Caet. q. 62. ar. 7. Med. q. 8. de restitutione hoc tractant, ex quibus elicitur solutio. At ego suppono aliud esse remittere actionem exigendi debitum, aliud debi-

tum remittere, nam potest exigere creditor ab vno debitore, non ab alio, & hic non liberatur a solido, sed tenetur restituere cum petitur. Secundo, suppono, quod debitor tenebatur omnes in solidum, vel non, pariter dico quod si nulli remittit debitum, sed ab vno exigit, non ab alio, ille a quo exigitur, tenetur soluere, reliqui tenentur ei, qui soluit, satisfacere. D. Thom. ar. 6. ad. 3. q. 62. vnde si vni ex his remittit debitum, alij non liberantur pro eorum rata, nisi ei animus fuerit totum debitum dimittere, quod ex coniecturis colligi potest, vt in casu sequenti. Tertio, si vnus erat principalis, & ei dominus remittit debitum, reliqui ad nil tenentur, quia hi non tenebantur, nisi deficiente principali, sed ei creditor remittit, ergo reliquis. Quarto. Dico aequaliter omnes tenebantur in solidum, & creditor remittat alicui, non debet ab alijs exigere in solidum, sed partem tantum, quam non remittit, ratio est, quia primo soluenti tenentur alij debitores, id enim esset in prauidicium restitutionis, & posset accidere, vt is, cui donauit, rem totam vsurpauerit, & alij cum nil habuerint, tenerentur illi iterum restituere. ex Caet. quare tenetur tantum minus habere, quantum donauit alijs.

Quarto. Queritur, an qui minus consuluit malum ad euitandum maius, quod ille paratus erat facere, teneatur restituere, vt si videns latronem velle furari equum nobilem suadeat furari asellum. Resolutio ex eo pendet, an ad euitandum maius peccatum liceat inducere ad minus, prima sententia est Caet. 2. 2. q. 78. art. 4. negantis fieri posse, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona Rom. 13. Secundo, quia alteri non licet minus malū facere, vt maius vitetur, ergo nec alteri consulere. Tertio, quia tunc liceret cuiq; sibi hoc consilium capere, & ad euitandum maiora, parare minora peccata, addit licet occasione afferre, in qua se expleat, vt minus malum vitetur, sicut Loth fecit Gen. 19. Contrariū tenet Adr. quod lib. 5. q. 2. dicens licere inducere ad minus, sic Sorus lib. 6. iust. q. 1. ar. 5. lib. 4. q. 7. ar. 3. Angelus vsura 2. §. 2. Innoc. in ca. super eo de vsuris, Caet. in sum.

sum. Ver. Consilium. Nota, quod qui paratus est ad malum, potest se habere tripliciter, vel in genere ad vitia, vel ad vitium particulare, verbi gratia, adulterium sine comparatione ad aliud, vt scilicet non velit hoc, vel illud, sed absolute vnū, vel tertio, quod sit determinatus ad aliquod malum in particulari in comparatione ad minus, vt volo hominem occidere, vel mutilare. Secundo nota pro quaestione proposita, cum quis paratus est inferre iniustitiam maiorem, vel minorem alicui, iudici potest ad inferendum minus damnum dupliciter, vel in bonum eiusdem domini, cui volebat inferre maius, vel in bonum alterius. Dico primo obstinatum ad vitia in genere, vel secundo modo, non licet inducere ad minus malum, vt vitet maius, probatur quia est cooperari malo, & positue inducere ad malum, & probatur ex argumento primae sententiae Rom. 13. secundo nō licet consulere locum determinatum ad committendum malum. Tertio modo, licet inducere ad minus, quia sic est inducere ad bonum, confirmatur. Exod. 13. & ex Aug. lib. 2. de adulterinis coniugijs. c. 25. vt habetur 33. q. 2. cap. si quod verius. Chris. hom. 27. ad pop. antioch. Sor. loco citato. Tertio, qui hominem determinatum tertio modo, ad inferendum iniustitiam alicui inducit ad minus, vt abducat a maiore, quam eidem velle inferre, non tenetur restituere, probatur, quia hoc dominus ipse faceret; dixi eidem, quia si induceret ad furandum alteri, esset iniustitia, nisi ex rath habitatione id ageret, intellige cum damnificator ita est obstinatus, vt remoueri non possit ab vtroque malo, cognosces verum illum esse obstinatum. Primo, si illud dicit: Secundo, si minus virtute includatur in maiori, vt si quis velit furari centum aureos, confitentem vult furari quinquaginta. Tertio, cum maius, & minus sunt in eodem genere, & actus, & vult alterum illius, licet tunc inducere ad minus, neq; est satis, vt velit habitus; ad primū negatur consequentia, ad secundum item, quia ille cui sit liber potest abstinere ab vtroque, at mihi licet inducere ad minus, cum sit obstinatus; ad tertium item negatur con-

sequentia, quia liber ego sum, non item ille iam obstinatus, ad illud de Loth Respond. & Sorus id vere esse inducere ad malum, quia Loth cum proposuit filias, dixit, abutimini illis, nam exprobrare maius est inducere ad minus, minuitur tamen peccatum Loth ex ignorantia eius temporis, vel ex perturbatione animi, vt Augustinus Resp. d. 14. ca. quod ait, hinc inferitur nulli licere committere peccatum etiam veniale ad euitandum quoduis malum.

Quinto. Queritur, an si quis taceat, vel non manifestet fures accepto ad id pretio, teneatur restituere. Respond. secundum Gaet. teneri; breuiter tamen dico, si accipit pretium, vt parte murti, vel illi incipit ex officio manifestare, & sic tenetur restituere, quia est causa damni, sin minus, nisi habitū, licet peccet cum Ricar. & Caet. sexto, An qui interrogatus de furibus taceat, teneatur restituere. Resp. secundum Scotum d. 15. Sylu. rest. 3. §. 6. quod si interrogetur secundum ordinem iuris, tenetur respondere, alioquin tenetur restituere; si prius interrogatur, non tenebitur respondere, neque restituere.

Adulans vero non tenetur restituere, nisi sit causa damni, nec consentiens si causa damni non fuit.

Non obstant etiam non tenetur restituere, nisi teneatur ex officio, & aliqua iusta causa nō excuset, vnde si confessor ex inaduerentia non praecipiat restitutionem confesso, non tenetur ipse restituere, nec si credit quod restituat etiam quod non praecerperit; alias peccat vt dicit Lopez: loco cit. c. 100. in si. modo vt supra est dictum.

Quod si quis etiam probabiliter ignorat rem esse alienam, putans esse suam excusatur a restitutione, vt & ignorantia iuris obscuri quando viri pij, & docti consilium ei aliquid non esse restituendum, secus si ignorantia sit supina, vel intrinseci, vt dicit Lopez in instr. 1. p. c. 131. quod si dubitet an res sit sua, quia occulte accepit dubitans id, tenetur restituere, si vero bona fide accepit putans esse suam, & postea re pensata dubitat, sic quod dubium utrinque sit equum potest id restituere,

nere, si vero non possidet pro ratione dubij potest eam partiti, quod si ex labilitate memoriae dubitet an soluerit debitum vel non, tenetur soluere, Lopez. in 1. par. instr. c. 132.

Vbi demum quis emit iura certo sciens acquisita esse per usuram tenetur restituere, si vero de hoc dubitat, peccat mortaliter sic emendo, non tamen tenetur ad restitutionem ratione dubij, vt ibi dicit in fi.

Ver. Cui sit restituendum.

Diuus Thom. q. 62. ar. 5. dicit esse faciendam ei, à quo res est ablata, quia hoc facit æquale, nec obstat, quod Dominus sit mortuus, vel ignoretur, nã hæredes succedunt, & si dubitatur cui ex duobus sit restituendum, potest vni pars dari, alia alij, vbi dubium sit æquale, & cum nulli sunt, pauperibus restituendū est, hoc enim est vero domino restituere, id est Christo hæredi vniuersorum, qui succedit in locum veri domini, & ita ablatum est restituendum ei à quo est ablatum, quod intelligitur, si is eius rei est dominus, vel ius haber ad eam, vel eius possessionem vt dominus ad ministrator, dispensator, vel custos, vt prelati, depositarius &c. secundo, intelligitur modo aliquis non patitur damnum ex eo, qd redditur ei id à quo est acceptum, vt alibi, & si à quo est ablatum, mortuus sit deberet eius hæredibus, & si ignoretur, pauperibus.

25 Latroni ablatum an ei vel domino sit restituendum. Primus casus, an qui accepit aliquid à latrone teneatur domino reddere, an latroni, nota quadrupliciter id fieri posse, primo furto, secundo dono, tertio emptione, quarto deposito, secundo in his tribus modis potest aliquid accipi vel bona fide, vel mala, bona cum titulo &c. mala fide cum ignorantia crassa. Prima sententia Alex. in 4. par. su. q. 88. num. 3. art. 5. dicens rem esse reddendam iniusto possessori, vt eam restituat vero domino, quia eius conscientia aliter nunquam leuaretur Nau. c. 17. num. 29. Arm. restitutio §. 17. Caiet. restitutio. cap. 4. quia licet non sit latronis est tamen eius ad cu-

stodiendum. Secunda sententia, tenetur restituere domino est Soti 4. iust. q. 7. artic. 1. Caiet. q. 62. ar. 5. Sylu. restitutio. 4. §. 3. Med. q. 2. de restitutione. Tertia est Anton. 2. p. tit. 2. cap. 5. §. 2. qui addit restituentem furi peccare, nō teneri tamē ad restitutionem, quia rem posuit in primo statu, sic etiam Parisiensis.

Prima conclusio, qui accepit aliquid à latrone aliquo ex dictis modis tenetur restituere vero domino, quia res est aliena, ergo restituenda, vel mediātē, vel immediātē, quæ oīum ferē est sententia, intellige nisi bona fide præscripserit, vel vñ cœperit, si tamen bona fide emit à latrone, potest eum conuenire coram iudice ad reddendam sibi pecuniam, & rem accipiendam, domino huius rei monito. Aragon. 2. 2. q. 62. ar. 6. & forte etiam in conscientia sic suum recuperare possit, domino monito. Corr. cal. 155.

Secunda, Regulariter tenetur restituere vero domino, quia est de ratione iustitiæ, cuius res tollere in æqualitatem, at domino res est sublata ergo restituenda illi 3. q. 1. can. reintegrandum, de restitutione spoliatorum, per totum, siue sit absolutus dominus, vel dispensator, vt prelati ecclesiastici, & in proposito, creditor respectu pignoris, depositario respectu depositi, commodatario respectu commodati artificis respectu vestis, efficiēde, & huiusmodi, & si quis rem empram à latrone antequam sciat esse tertij vendat tertio, tenetur pretium acceptum ei reddere, vt restituat domino. Valentia. disput. 5. de iust. q. 6. punct. 3. in fi. contra Caiet. & Nau. qui & d. q. 6. punct. 4. d. q. emens à fure, potest ei rem restituere ad recuperandum suum pretium, cum potius procurare debeat bonum æquale propriū quàm alterius, vt ibi, quod intelligerem modo mala fide non emerit, sciens vel scite debens probabiliter rem esse alienā, sic. n. probabile est vt domino eam debeat restituere vel corā iudice.

Tertia conclusio, vt teneatur quis restituere proprio domino, tria sunt seruanda, primo, vt certum sit rem non esse latronis, nam in dubio latroni est restituenda, quia melior est conditio possidentis, & reperi potest pecunia. Secundo, vt

siue

siue graui damno, vel incommodo suo, vel alterius fieri possit ad prudentis arbitrium lege Arm. §. 17. nu. 3. vt dominus admoneatur, ne rem alia uia recuperet, tum latro, ne iterum restituat, aliter restitutio latroni faciendā est, quibus casibus res vero domino restitui potest. Nauar. c. 17. num. 28. Sor. lib. 4. q. 7. art. 1. de iust. & etiam potest, & debet restitui præ lato dilapidatori, nisi certum sit quod id debeatur ecclesie, vel pauperibus & is si id ad eum deuenire obliguriet, non esset illicitum ijs erogare, vt d. Lopez. d. 1. p. cap. 103. quando is habet superflua, sic si malum sibi graue immineret, nisi restitueret latroni, id posset.

26 Restitui an debeat superiori acceptū à subdito et nō petito pretio impensio. Quarta conclusio, qui accepit à latrone etiam mala fide, & non restituit vero domino cum possit commodē, peccat quidem, non tenetur tamen restituere, in quo ferē omnes conueniunt, Alexan. Syl. Anton. Parisien. ratio, est quia rem posuit in eodem statu, in quo erat, cum non amplius habeat alienum, nec obstat bona fides ff. depositi, quia procedit tñ in foro exteriori ex Sylu rest. 4. §. 1. Hinc nascitur, quod qui rem accepit à seruo tenetur restituere domino. Patri qui accipit à filiofamilias. Superiori qui à religioso. Dices an qui cognoscit, quod bona fide emit, esse alienum teneatur restituere domino, non petito pretio. Resp. teneatur restituere non petito pretio, nec dominus tenetur dare pretium, nisi ex liberalitate ex Caiet. 2. 2. q. 62. art. 6. Nauar. c. 17. num. 7. Sor. lib. 4. q. 7. art. 2. intellige nisi ex rathi habitationis spe in domini vtilitate vili pretio emisset, tunc enim posset repetere pretium, & nisi dominum acquisierit prescriptione, vel vscapione. Nota quod si alicubi esset lex, quæ iuberet reddi pretium emptori, qualis adesse dicitur Patani, & esset iusta, tunc posset exigere in conscientia, nec teneretur restituere, nisi pretio debito, an autē ea lex sit iusta iudicandum erit ex auctoritate legislatoris, item ex approbatione, vñ, antiquitate, item ex temporis spatio, quod domino conceditur ad rem suam recuperandam, quæ raro simul concurrunt, item ex causa, quæ solet esse, vt occurratur fraudibus, nam posset aliquis

fingere se amisisse, & tradere latroni fugiuiuo, qui venderet, & pretium diuideret cum vero domino, qui postea rem iterum recuperaret, discrimen vero inter accipientem bona fide, & mala fide si scire vis, lege Caiet. q. 62. ar. 6. Nau. num. 7. & 8. c. 17. Sor. q. 7. ar. 2. probatur ex regula ff. de petitione hæreditatis, l. item. §. præter hæc, vnde infert Nau. quod qui bona fide edit de furto, tenetur restituere id, quod domestico sumptui subtraxit, in eo enim tantum factus est ditior.

27 Restitui Secundus casus, an qui restituit pecuniam, qua creditor est abusus peccet an debeat mortaliter, D. Tho. q. 62. ar. 5. ad primū pecunia videtur affirmare, Caiet. ibi Sorus lib. 4. domino q. 7. ar. 2. sed nota hic duo quæri, Primo, ea abusus an sit contra iustitiam. Secundo, an contra charitatem. Secundo nota certum esse, quod si quis restituat hac intentione, vt ille abutatur, peccat mortaliter. Secundo certum est, quod si quis det ignorans illum abustum, non peccat, difficultas est, qui dat debitum ei, quem scit esse abustum, animo tamen restituendi, an peccet. Primo dico, qui restituit petenti, vt sibi, vel alteri damnum inferat, peccat mortaliter, & contra iustitiam, vt qui daret gladium furioso, vel huiusmodi volenti se, aut alium occidere, probatur quia furiosus tunc non habet ius petendi rem debitam, imò teneretur quicquā illi extorquere, ergo contra iustitiam illi datur in detrimentum proximi, secundo, quia si quis furioso daret alium ensē peccaret contra iustitiam, ergo, & qui proprium ipsius restitueret. Tertio, quia si quis daret, puniretur in foro exteriori, ergo signum est esse contra iustitiam, limitandum est tamen, nisi maius periculum timeretur ipsi debitori, si nō ei restituere, vt quia vellet eum occidere, vel incarcerare, est Soti. D. Tho. in 4. d. 32. q. vñ. c. ar. 2. quæstiuicula tertia, ad tertium. Secundo dico, si Dominus petat rem suam in aliquem abusus, qui non habeat annexam iniustitiam, vñ ad scortandum, tunc de iustitia non tenetur non reddere, sed ex charitate eius saluti consuleret, solutionem differendo, & limitatur dupliciter si creditor alias erat commissurus illud peccatum, tunc cessat ratio

ratio dilationis. Secundo cum id potest fieri commodè, nam si ille minis debitorum extorqueret, vel importunè, debitor non tenetur differre, sicut enim non potest illi pecuniam quam habet furari, ita nec denegare suam, quoniam ille ius habet petendi, & debitor non tenetur quocunque modo salutis eius consulere, cum libere peccet. Tertio qui dat suam pecuniam volenti committere, Simoniam peccat mortaliter contra charitatem, non tamè contra iustitiam, contra Caiet. probatur, reddens alteri, quod suum est, nulli facit iniuriam, hic item habet ius petendi suum, licet, non habeat ius committendi Simoniam, ergo, & alia ratio est in furioso, & obstinato ad iniustitiam, quia ille non habet ius petendi suum, nota duo, quod qui mutuaret, magis peccaret, si sciens faceret, & voluntariè, Sotus loco citato Caiet. art. 5. nota secundo, q. debitor non tamen liberatur à debito, licet ex eo solutio differri possit, sed debet conservare illi, vel deponere, ut suo tempore restituat ex D. Tho. art. 5. ad 1.

Tertia conclusio, limitanda est, ut secunda, cum illius sit quasi quedam dilatio.

28 Restitui. Cui deat acceptum ob turpatione. **Primus casus.** Cui restituenda sunt bona accepta ob præmium actus mali, vel turpem stipulationem, nota quod illicita, & turpis traditio, & acceptio est duplex, una prohibita per leges, ut Simoniana, altera ratione causæ, ob quæ datur, ut propter fornicatione D. Th. q. 62. art. 5. ad 2. Nota illicitam traditionem posse esse tripliciter turpem, primo, ex parte dantis, & accipientis, ut cū do pecuniam iudici, ut iniquè iudicet. Secundo ex parte accipientis tantum, ut cum do, ne occidat hominem, Tertio ex parte dantis tantum, ut quod meretrici datur, quod illa accipiens non peccat, at ob turpem causam in prioribus modis leges concedunt repetitionem, in tertio negat. Quoad primum, cum traditio est illicita ex parte utriusq; c. 17. num. 30. Navar. ait, nulli faciendam esse restitutionem. Cetero oppositum D. Th. art. 5. ad 2. Caiet. ibi Sylv. restitutio. r. S. Anton. 2. p. tit. 2. cap. 5. quos false pro se citat Navar. dicunt enim pauperibus esse restituendum, So-

lus lib. 4. q. 7. ar. 1. restituendum dicit domino, qui dedit, quia is non est privandus suo ante condemnatione. Resp. cum cōsententia, & cum Soto primo, qui accepit simoniacè, vel ad sententiā iustā, ferendam sit inhabilis à lege ad acquirendum dominium, ergo tenetur restituere ante factū, domino, post vero secū dum legis dispositionem, simoniacus ecclesie, c. de hoc de sim. reliqui ex canonico pauperibus 14. q. 5. can. non sanè ita quod datū ob simoniam est restituendum necessariè ecclesie, datum etiam pro eo quod non est vendibile, s. pro corrupta iustitia, vel ea danda à iudice qui illa præstare tenetur, est necessario dandū danti primo casu, vel si pro iniustitia, pauperibus, datum vero pro eo quod est vendibile ut homicidio parrando ob laborem, & periculum, arbitrio prudentis nō est necessario restituendum etiam pauperibus, de quo infra, secundum ius civile fisco. Quoad secundū, cū est iniustitia ex parte accipientis, videtur quod teneatur restituere ff. de cōdit. ob turpem causam, melius Sotus distinguit, si pro iniustitia vitanda, ut ne se occidat, datum est, conceditur repetitio danti, & si repetit tenetur alius restituere, aliter non si non petit, si autem dedit pro vitando peccato in alio ut ne fornicetur, ne occidat, ne furetur, etiam, quod non involvat iniustitiam, potest id repetere etiam si non sit contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, ut d. Navar. c. 17. nu. 33. 34. Lop. d. 1. p. c. 106. si tamen nō repetitur, vel creditur liberè donasse, is potest id retinere titulo donationis saltem tacitè quæ eo casu psumitur, cū id egerit sola charitate, & non necessitate, ut facit dans iudici. Navar. loco cit. Sor. lib. 4. q. 7. ar. 1. & idem si accipit, ut id agat ad quod præcepto charitatis tenetur, ut ieiunare, & c. Conrad. cas. 87. non enim tenetur restituere nisi petatur nec dare pauperibus, nec èt danti si credit donasse liberè. Quoad tertiam D. Thom. & est communis sententia, dicit mulierem posse sibi id retinere, sed si superflue p fraudem, & dolum extorsit, fingendo se esse in tactam tenetur restituere illi qui dedit id plus, quod idè dicendum est de alijs fœminis, & viris qui-

quibuscunque licet Panor. neget, sed si esset notabile lucrum, tenetur vxor dare marito, filia patri, vel connerere in eorum utilitatem, Hinc inferitur, quod qui aliquid huiusmodi fœminæ, promiserunt, tenentur dare, lege Sotum idem de hystriombus, & alijs id genus, ita Ale. 4. p. q. 86. ar. 6. & etiam probabile est quod nedum meretrices publica, sed & puellæ & vxoratae quæ simul vel bis labuntur, possint recipere pretium promissum, & post coitum peractum promittentes teneantur id eis solvere, ut d. Lopez. d. 1. p. c. 105. ver. igitur sit cōclusio, qui & cap. 107. d. datum pro re turpi ante actum peractum esse restituendum danti, post vero ante condemnationem, casu quo est facienda restitutio, ut in dato ad iudicè corrupendum, restitutio est facienda danti iure naturali sic tamen, ut denuo ob id non condemnentur, post condemnationem vero pauperibus, vel quibus erit applicatum, ut d. Lop. d. 1. p. c. 107. licet non esset culpandus qui pauperibus iam restituisset, modo ut infra.

Et ita, licet attento solo iure naturali retineri possit acceptum ob turpem causam ob voluntatem dantis, ut d. Abb. in c. quia plerique de imm. eccl. & dixi, c. 27. tamen ubi ius disponit sic quaesita pauperibus, vel alij eroganda, id est ex præcepto sciendum, ut in simonia, ubi id iubetur restitui acceptum ecclesie in cuius iniuriam est factum, si vero ius circa hoc non disponit, tunc aut materia illa non est vendibilis, ut acceptum pro beneficio ecclesiastico, & iustitie administratione, & sic reprobata datione & acceptance, & sic accipiens tenetur in primo casu restituere ecclesie, in secundo pauperibus ex præcepto, & non ex consilio tantum, hac distinctione adhibita in iudice & teste, quod si accepit ut iuste iudicaret, vel testificaretur si ad id ex iustitia tenebatur, sic acceptū danti est restituendum, nisi donet, quod non præsumitur nisi modicum sit, & amicus solitus ei donare, si vero accepit ut falso testificetur, vel ut iniuste iudicet, tenetur sic acceptū ex præcepto pauperibus erogare, Si vero materia illa sit vendibilis, quia ubi versetur usus corporis, & labor, licet conven-

tio utrinque sit illicita, ut in dato ad homicidium parrandum, tunc post factū, probabiliter poterit id retinere ante condemnationem in consciencia, vel partem, arbitrio boni viri, in recompensationem laboris impensū, si actus est cōsumatus, ante enim consummationem id est restituendum danti, si id petat, effectu non secuto in prædictis, si vero non petat censetur donare. Sic sentit. Couar. in reg. peccatum 2. p. §. 2. de reg. iur. in 6. Beia in cons. greg. xi. Bonon. par. 1. casu. 1. Molina, de iust. tract. 2. disp. 94. Si etiam quis sua turpitudine facit iniuriam alij, ut patri, vel marito, tenetur eisdem satisfacere. Sed si lex prohibet tantum causam dandi, sed non dationem, ut in illicito meretricis, l. 4. ff. de cond. ob turp. causam, tunc id necessario non est dandum pauperibus, sed solum ex consilio. Abb. in c. quia plerique de imm. eccl. cū meretrices tolerentur ab ecclesia ob maiora peccata vitanda, ex Aug. lib. 14. civ. c. 18. Navar. c. 17. nu. 195. & idem potest retinere etiam coniugata, puer, & monialis, sic acceptum tamen dando superiori, si sine scandalo licet, quod occulte est sciendum.

Et prædicta, ubi retineri possunt, intelliguntur, quando dans est dominus rei, si enim sit filius familias, servus, vxor, & c. sic accepta reddenda sunt viro patri, & domino l. si ff. de aleat. Abb. in c. clerici, num. 13. de vita & hon. cler. nisi aliunde proprium habeant, ut dixi c. de donationibus. Id etiam intelligitur dummodo donatio libera sit, si enim dolus fraus, vel merus ex altero latere tamen existit, sic acceptum est danti restituendum, vel eius hæredibus. Doct. in d. cap. quia plerique.

Si vero turpitudine, ut supra, versatur tantum ex parte accipientis, ut in furto, vsura, rapina, & huiusmodi, tunc restituendum est domino, vel eius hæredibus, nec liberatur quis dando pauperibus c. sicut ubi glos. in §. eos. de homic. c. cum tu. de vsur. c. diuine. 87. dif. c. in de rapt. & valēs restituere, ne cid agens, absolui non debet. c. si. ref. 14. q. 6. & domino non invento, in subsidium id ex præcepto est dandum pauperibus glos. in d. §. eos. in reg. peccatum, ubi Couar. de regul. iur. in 6. Et si quis

quis dedit alicui pecuniam volenti eum occidere, vt ab eo cesset, tenetur eandem illi restituere, cum ad id ex officio tenetur.

Aduertendum tamen circa prædicta, quod non licet accipere pro homicidio, & sic actu iniusto, sententia iniusta, falso testimonio, prout res est mala iniusta, & peccatum, nec vt merces actionis mala; id enim non licet, & sic accipiens teneretur restituere, sed tantum id accipi potest titulo donationis liberæ saltem tacitæ, retinendo sic datum sibi, vel dando pauperibus iuxta superioris dicta, modo detur ab eo qui potest donare, vt d. Valeria. loco cit. q. 5. part. 2. 3. meretrix tamē accipere potest pro actu turpi, cum ibi non inuoluntur iniustitia, modo quo supra est dictum.

29 Restitui
cui deat
acquistū
ex fincō
ne pauper
tatis.

Casus, cui sunt restituenda bona acquisita ex finctione paupertatis, vel sanctitatis. Caiet. ver. restitutio. cap. 10. A lens. 4. p. q. 86. nume. 3. art. 3. Nau. c. 13. num. 107. Arm. rest. §. 46. d. vel ille fugit ita vt fictio per se dirigatur ad obtinendum eleemosinam, vel per accidens, primo modo, tenetur ad restitutionem, quia ex fraude, & dolo acquirit, quæ restitutio non danti, sed veris pauperibus facienda est, quia iam dans pauperibus applicat. Si secundo modo, non, quia propria deuotione adductus ille dedit, Inno. c. quia plerique, de immunitate ecclesiarum.

30 Restitui
cui & quō
debeat lo
na incerta.

Casus, cui sunt bona restituenda, quorum domini non extant, vel ignorantur. Respō. id posse quadrupliciter euenire, Primo, cū verus dominus est defunctus. Secundo, cum longe distat. Tertio, cum ignoratur dominus præcisè, vt accidit mercatoribus, qui multos decipiunt. Quarto, cum omnino ignoratur dominus, vel non inuenitur, si primo modo, facienda est restitutio heredibus, si secundo modo, transmittatur si commodè potest, sin minus si iniuste vsurpauit, suis expensis tenetur transmittere, si vero iniuste, non tenetur suis sumptibus, sed expectare commoditatem, vel si non sit spes reditus, vel transmissionis per literas quod vix euenire potest cum vbiq; gentium fiat huiusmodi transmissio, pauperibus, de quo infra latius si tertio,

vel quarto modo adhibita diligentia, si verus dominus non inuenitur, vt quia res sit inuenta, vel multos quis fraudarit quos non recordatur qui fuerint, vel res sint iactatæ à mari, non tamen habitæ pro derelictis, quarum dominus ignoratur omnino, vt dixi. de cal. ref. cal. 7. pauperibus restituendum est, vt applicandum in pios vsus, est communis sententia Nau. c. 17. nume. 92. & 93. Caiet. ver. rest. c. 4. q. 62. ar. 5. Si autem post factam restitutionem pauperibus dominus inueniretur, & non adhibuit ante diligentiam, vt inueniret, tenetur rursus, sin minus non tenetur arbitrio prudentis; tutior autem restituendi modus hic est, vt si res sit secreta, consulat episcopum, vel confessarium prudentem, si publica iudicem, & etiam ad dicta proponantur pro domino inueniendo, & si ex eorum consilio reuertitur, vel deposuerit, ad nihil aliud tenetur, Sotus lib. 5. nisi aliqua peculiari lege casus restituendi incerta in propria diocesi, secus statutus sit. Abb. in c. sicut. §. eos. de homic. Silu. rest. vlt.

Casus, quomodo pauperes succedant veris dominis in defectum heredum, vel ijs non inuentis, vsupra. Resp. Sotus de iure naturæ venire huiusmodi res in vsu cōmunem reipublicæ. Cum autem Christi Vicarius curam pauperum gerat, illis applicat, Glof. capit. cum tu de vsuris 14. q. 5. cap. non sanè, iuxta ius diuinum Luc. 11. Quid superest, date eleemosinam, quare pauperes tunc acquirunt verum dominium, vt est t. in c. sicut §. eos. de homic. ex causa ramen possunt erogari in alia opera pia, vt xenodochia, ornamenta ecclesiarum, &c. vt dicit Nauar. c. 17. nu. 93. & ex pauperibus præferri debent magis egeni, & pauperiores, quibus statim id est erogandum. Silu. rest. 8. Hinc inferunt, quod cum reipublica in alios pios vsus illis egerit, cessat ius erogandi pauperibus, vnde oritur compositio.

Casus, an hæc restitutio fieri possit ad iudicium restituentis, an Prælati. D. Th. 4. dif. 9. p. ar. 5. dicit adhibendum esse iudiciū Episcopi, vel superioris Ciuitatis Host. lib. 5. §. vlt. Sotus q. 2. d. 15. negat requiri, itidem Ricar. q. 4. artic. 5. Caiet. q. 62. art. 5. si sit pauper potest retinere, Nau.

Nauar. cap. 17. nume. 93. Sotus distinguit li. 4. q. 6. artic. 1. cum summa est magna, tutius est adhibere iudicium Prælati, Secundo, id non esse simpliciter necessarium, quia nulla lege præcipitur, nisi quia est communis sententia doctorum, Tertio, cū quis est certus suos, vel se egerere, potest suis, vel sibi applicare. Quarto, cum est dubium de necessitate adhibendū est consilium confessoris, vel viti prudentis, quia nemo est bonus iudex in causa propria, & tunc rōne paupertatis acquirit verum dominium, ita vt etiam si ditione enadar, & inueniatur verus dominus, non teneatur restituere; potest tamē Episcopus referuare sibi casum restituendi incerta, & intelligitur respectu confessoris, non autem poenitentis inuentoris, vt d. Nau. c. 17. nu. 92. committēdo ei ne talem absoluat sine eo. Valent. disp. 5. q. 6. punct. 9. si tamen est summa magna tutius est iuxta Sot. quod id fiat de consilio episcopi, vel confessorij si episcopus casum sibi non referuat, vt sciatur an bene distribuatur, cum nullus esse debeat iudex in causa propria, maxime si cognatus vel sibi applicare velit, nisi necessitas sit magna; & potest episcopus seingere in incertis, quando in testamento non est datus executor, vel non implet, c. de laicis. 12. q. 1. l. nulli. C. de episcopis & cler. nec executor vult restituere, vel male dispensat ijs qui non egent, dolo vel lata culpa, vel si incerta sunt vsurarium manifestorum, qui ideo, vsupra, talem casum sibi potest referuare, & ea et erogare in fabricam ecclesiarum necessariam, vbi facultates ecclesiarum non sat sunt, nisi pauperes fame præmantur, at. c. aurum. 12. q. 1. cap. bonæ. ibid. vel nisi in specie quis pauperibus leget. Clem. quia contingit, de regular. & licet tutius sit ea dare pauperibus loci vbi damnus est datū. Host. in c. cum tu. de vsur. tutus ramen est qui alibi iisdem dat. Fel. conf. 23. nisi relinquatur in certo loco.

Casus, an cum verus dominus ignoratur, sit ciuitati restituendum ipsius, vel eiusdem pauperibus, aliqui affirmant, communiter negatur, Sotus distinguit, si damnus est illatum toti vbi, vt in bello, tunc ignorato domino, vbi est re. Pars Secunda.

stituendum, vt reipublica distribuat, & autem est illatū particularibus, & ignotis, non est necesse fieri restitutio in eodem oppido.

Casus. An ex compositionibus factis cum Papa maneat debitor tutus in conscientia, vt si cum de mille redditu ducen tum, & reliquos Papa remittit. Respon. primo, quod Papa potest facere compositionem, tam in bonis ecclesiasticis iniuste vsurpatis, quam in alijs incertis, Primo, ex consuetudine, Secundo, quia bona incerta sunt pauperū, at Papa habet administrationem generalem omnium, quæ pauperibus debentur, ergo potest ea applicare cui videtur, Secundo, quod Papa non potest adhibere dispensare, sed in bonum commune, vel particularem utilitatem ecclesiarum, vel pauperum, Tertio, quod vt sint tuti, qui componunt, debent ante compositionem adhibere diligentiam in inueniendis dominis, si enim bona non sunt vere incerta, sed possunt reperiri domini, non sunt tuti in conscientia, immo, qui expetit talem compositionem, cum possit restituere, vel inquirere dominum, non est tutus in conscientia, sed in statu peccati mortalis, Tertio, Compositio debet esse discreta, nam si pro viginti mille daret tria milia non satisfaceret, esset enim in detrimentum pauperum, & reipublicæ, item vt compositio sit discreta est Soti l. 4. q. 7. artic. 1. Nauar. cap. 17. num. 93. & Caiet. 2. 2. quæst. 100. artic. 1. ad 7. & prædictis seruatis componens est tutus, si fiat ex causa, vt quia sit pauper, ei enim aliquid vt pauperi relinquere potest, alias sine causa non est tuta compositio super minori quantitate, & vbi adest consuetudo, probabile est, quod etiam episcopus possit componere super incertis, tutius tamen est Papam adire, nec Papa nisi ex causa id facere intendit, vt quia sine decencia sui status notabili factis facere non possit. S. Anton. 2. p. tit. 2. §. 6. in fi. Silu. restitutio. vlt. Dices an alij Principes id facere possunt. Resp. Sotus posse, & in iure naturali est fundatū, quia tunc videntur esse bona reipublicæ, cuius Princeps hēt administrationem, ramen ex consuetudine ecclesiarum tutius est oppositū quando

id Principe s faciunt, nisi licentiã habeãt à Papa quia id tãtum licet summo Pontifici, quod si facta compositione repe-riatur dominus, non tenetur ad aliam restitutionem, si dicta seruauerit, nisi id in quo factus sit ditior.

Uers. Quomodo sit restituendum.

31 Restituo qualiter sit facta.

Quoad modũ, seruãdum est Primo, vt integrẽ æquale debitum restituatur. Secundo, seruandẽ circumstantiã loci, temporis, modi, ynde ali- quando secreto, aliquando publice, ali- quando per se, aliquando per aliũ, agen- dum id est, tamen debet curare, vt peru- niat ad manus creditoris, alias non sa- tisfacit. Tertio, cum multi sunt credito- res, ordo tamen seruandus, vt infra.

32 Restitue- re an teneatur qui per alium restituuit quicquid sibi retinuit.

Casus. An teneatur iterum restituere, qui per alium restituuit, qui tamen sibi retinuit. Respondetur, quod tenetur, est autem qui ergo petendum singrapha à creditore. S. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 4. §. 1. Nauar. restituit. cap. 17. num. 44. & 67. quod datur debi- tori, quando enim ablatum est occultũ, vt fama seruetur, restitutio debet fieri per alium, qui nomine incerto id det cre- ditori recepta confessione recepti. Nau. c. 17. nu. 92. Caiet. rest. c. 7.

33 Restitue- re an teneatur qui amisit rem alienam.

Casus, an cum creditor condonat de- bitori sit tutus. Resp. cum constat vere condonare est tutus, nec est necesse, vt pecuniam offerat. Caiet. ver. restitutio q. 62. Nau. c. 17. num. 45; si autem sicte, vel coactẽ condonauit, non est tutus, vt pau- per diuiti timore maioris damni, si mili- ter si condonans non est verus dominus, vel ex desperatione recuperandi donat, vel ex ignorantia, Syl. rest. 7. §. 2. Sot. lib. 4. q. 7. art. 4. ad 3.

Casus, an qui perdidit rem alterius absque culpa teneatur restituere, aduer- tendum ex 2. 2. q. 62. art. 6. D. Tho. quod in eo qui occupat rẽ alienam, duo sunt, acceptio, & res accepta.

Prima conclusio, qui habet rem alic- nam apud se ratione rei acceptæ, tene- tur eam restituere, secundo, ratione iniu- stæ acceptiois semper tenetur, qui ac- cepit rem restituere, quomodocunque

res pereat. Tertio, qui accepit iustẽ, vt in mutuo, facto in propriã utilitate, tene- tur restituere, etiam si perierit sine eius culpa. Quarto, qui accepit in utilitatem dantis, tenetur tantum restituere ratione rei acceptæ, ynde si perdat sine magna eius culpa, non tenetur, nota quod hæc dubitatio habet locum in sex generibus rerum, in acceptis iniustẽ, mala fide, Secundo, in acceptis bona fide, vt cum res empta est bona fide à latrone, Tertio, in acceptis mutuo. Quarto, in comodatis, Quinto, in locatis, & conductis. Sexto, in depositis. De primo genere standum est cum D. Thom. de secundo dixi ver. 5. dub. 1. Sotus l. 4. q. 7. artic. 2. De tertio & quarto est dubitatio, licet enim inter se conueniant quod verumq; sit in utili- tatem accipientis, differunt tamen tripli- citer, primo, quia mutuo datur illa, quæ vsu consumuntur, vt pecunia frumentũ, commodantur, quæ vsu non consumuntur, vt equus, in mutuo transfertur do- minium, non in comodato, tertio, mu- tuo habita sunt restituenda in eadem spe- cie, hinc fit, quod si res pereat sine cul- pa accipientis, pereat illi, qui habet do- minium, ideo mutuo accepta, cum percit, etiam si sine culpa accipientis, sunt red- denda, quia cum accipientis fiat dominus, ipsi pereunt, commodata vero cum pe- reunt sine culpa accipientis, is non tene- tur restituere, etiam si ad propriam uti- litate accepit, quia non est translatum dominium, & quod dixi de comodatis, dicendum est de locatis, & depositis, dixi sine culpa, quia aliter tenentur resti- tuere, hæc differẽtia, quod si accepta sunt in utilitatem accipientis tenetur restituere etiam ex culpa leuissima Nauar. cap. 17. nu. 179; si vero in utilitate m dantis nõ tenetur, nisi ex culpa graui, vel dolo D. Tho. Cas. Nau. ca. vnico de comodato c. 1. & 2. de depositis, & dixi locis suis. Hinc inferitur, quod commodatarius tenetur de leui culpa, quia in suum com- modum res petit, depositarius vero, qui sine mercede rem custodiebat non tene- tur, nisi de culpa, quæ sit peccatum mor- tale, qui vero ex mercede custodit, tene- tur etiam si res pereat sine culpa, quia tanquam mercedis assessor suscipit peri-

34 Restitue- re an sit creditor absentis de pensis debitoris vel non.

periculum, Sotus loco citato. Casus, an debitor teneatur reddere debitum suis expensis creditori distan- ti. D. Thom. q. 62. artic. 5. ad 3. ait debere transmitti, si res sit magni valoris, & pos- sit commode; alioquin deponatur in tu- ro, & dominus monetur, additur ad hæc Sotus in 4. d. 15. q. 2. quod si non veniat dominus, debet restitui cognatis, vel da- ri pauperibus; Caiet. artic. 5. ait, quod si debitor iniustẽ accepit, tenetur proprijs expensis transmittere, si iustẽ tunc si si- ne fraude discessit, non tenetur suis ex- pensis trãsmittere, sed nota q; tripliciter se habere potest debitor, primo, vel tene- tur restituere ratione rei acceptæ bona fide; secundo, ex vi contractus, vel quasi contractus, vt emptione, mutuo, tertio, ex delicto, vel quasi delicto pot teneri ad restitutionem, quia is est furatus &c.

Prima conclusio, cum debitor tenetur restituere primo modo, non ipse, sed cre- ditor est obligandus ad expensas, quia cum nõ sit in culpa potest se indemnem seruare, ergo.

Secunda conclusio, si tenetur ex vi con- tractus in tali loco, tempore, debet resti- tuere iuxta conventionem siue expresse, siue tacite pactum intercesserit cap. 17. nu. 42. Nau. no. in l. vinum. in l. quod te- ff. si cert. per. iuxta dicta sup. c. de mutuo.

Tertia. Si nulla facta est specificatio ex vi contractus debet restituere in loco, vbi celebratus est contractus, & q; ab eo loco discessit, tenetur soluere expensas pro trã- missione debiti, si vterq; discessit, debet vterq; proportionẽ habita locoru rone in expensis contribuere, quod tñ intelligi- tur, primo, cum non intercessit fraus, vel dolus, vel mora culpabilis ex parte alterius, vel mora qui esset in culpa teneatur soluere expensas, nisi aliter vterq; conue- niat ex mutuo consensu, est Caet. loco cit.

Quarta, cum debitor tenetur restituere ex delicto, vel quasi delicto, tunc ex- pensis debitoris faciẽda est restitutio cre- ditori etiã absentis, quia ille debet seruari indemnitis, & debet æquale habere, quod intelligitur dẽ modo dominus non esset expensurus eam rem illuc transferendo, quia tunc dediti debent expensæ quas dominus ob id fecisset, & pariter si atten-

to eius statim honesto debitor patiatu- r maius detrimentum quàm creditor, potest differri restitutio, ne sic soluat cum iato damno, vt d. Valentia. de iust. disp. 9. q. 6. puact. 8. modo spes sit posse auferri tale impedimentum, per domini aduentum, & damnum, dum tamen durat impoten- tia exculatur, vt infra dicitur, concordat Caiet. Nat. nu. 43. vbi soluit casum de il- lo, qui promisit soluere vbiq; esse cre- ditor, accepta in India pecunia, & venit Romã, vbi etiam est creditor, & Resp. nõ teneri soluere nisi deductis expensis, alij addunt, nisi ille facturus esset expensas in pecunia transferenda Ang. rest. 2. §. 9. Tab. Syl. rest. 4. §. 4. Arm. rest. §. 8. nec est audienda. Glo. c. cum tu. de vsur. quæ ex- cipit, nisi essent maiores ipsius itineris expensæ, quàm summa, nam adhuc tene- tur quandoque, ex Caiet. hic art. 5.

Casus, an cum periculo famę teneatur restituere aliena, prima sententia est, te- neri cum periculo famę, cum aliter non potest, presertim si est magna quantitas, fienda cũ Maio. 4. d. 15. q. 17. Adr. q. 1. de restitutio periculo ne Sot. 4. de iust. q. 7. artic. 2. de desma famæ. 2. 4. q. 18. art. 2. quia aliqñ minoris valet fama, q; magnæ diuitiũ, secunda sententia negat Sot. 4. d. 15. q. 2. Ant. 2. p. tit. 2. & 7. §. 4. Med. q. 3. de restitui. Caiet. q. 62. opus 12. ro. 1. respons. 14 summ. ver. adulterium Nau. c. 17. nu. 89. Arm. ver. adulterium, q; fama est ordinis superioris, q; sint palia. D. Tho. ar. 2. citato ad 2. dicit, quod qui non potest in fama restituere, debet in alijis compensare & art. 6. ad 2. & dicit vt id faciat per confessarium.

Prima conclusio, regulariter loquẽdo, & ceteris paribus non tenetur homo restituere bona temporalia cum periculo famę, vt tenet secunda sententia.

Secunda. Vix potest accidere casus, in quo quis per alium non possit restituere sine famæ detrimento, vt per confessorẽ si tamen accideret, vtrum præualeat fama, an debitum videndum esset, si præua- let debitum, facienda est restitutio, etiã cum famæ detrimento. Caiet. 2. 2. q. 62. art. 6. Sot. 4. q. 6. art. 3. principaliter quia plus excedit vita hominis, & membra cor- poralis, q; fama, & pecunia, sed cũ peri- culo vitæ tenetur homo aliquando im-

35 Restituere an sit periculo famæ.

pedire, ne alteri mēbrum abscindatur, vt si iniuste accusasset, ergo & magnam hæreditatem teneret restituere cum periculo famæ, adde, quod homo est dominus propriæ famæ, & sine iniustitia illā prodigere pōt, ergo, si vero fama pualear debito, tunc non est faciendā restitutio.

36 Restitutio an sit fienda cū periculo vitæ.

Casus, an cum periculo vitæ teneatur homo ad restitutionem temporalium, prima sententia est Adr. Ledesme loco citato, dicentium, q̄ teneret, cum hæreditas est magna, Sotus idē, si redditus sint pinguisissimi, secunda est aliorum negantium Inno. Pan. Hostien. c. officij de penitentijs, ac remissionib. Syl. ver. adulterium. §. 1. Ang. §. 4. Arm. Maior. Gabr. & cōis est, Sotus addit, quod in hoc casu deberet suadere filio, vt fiat religiosus. Sed resolutio est, quod nemo tenetur cū detrimento vitæ sue r̄palia bona restituere etiam in magna copia, sententia est cōis ex Inn. c. officij, citato & si nolit se prode penitentia non est neganda mandādo ei vt restituat amoto periculo, cōtra Adr. ratio, quia in extrema necessitate posset eam pecuniam accipere, ergo cū periculo vitæ non tenetur eā restituere, Tertio, quia nemo tenetur se videri, vt restituat, Quarto, quisq; tenetur recusare talē restitutionem cum tanto proximi detrimento, ergo neq; ille tenetur, præsertim quia in extrema necessitate tenetur quisq; de suo succurrere proximo, hinc inferunt idem esse dicendū de adultera, & ea que supposuit filium adulterinum, secūdo, si tñ non esset vitæ periculum, & probare hoc possit, teneretur se prode, si tñ hæreditas p̄ualeret fama, vt supra Nau. cap. 16. nu. 45. tertio, teneretur tñ adultera oīa facere, vt restituat, vel aliorū filiorum legitimorum damno prouidere, vel penitare, ne filius adulterinus capiat hæreditatem suadēdo, vt fiat religiosus, vel sua industria compensando illatā dāna, deniq; tenetur facere quæ potest, & de reliquo agere penitentia, & restituere hæredib. veris viri de suo, si pōt, de quo alibi. Dices an teneatur in hoc filius matri credere se esse spurium. R. nisi aduincatur non tenetur, si tamen credit, vel quia conuictus, vel quia velit credere, tunc tenetur cedere hæreditati, secū-

do, Dices, an adulter teneatur credere aliquem esse suum filium. Resp. eodem modo non teneri, si tamen vellet credere, vel etiam ita esse conuinceretur, tunc ille teneretur cedere non modo hæreditati, sed etiam soluere expensas factas pro eo Nau. cap. 16. num. 48. in quo standum est coniecturis, an concubuerit cum ea tempore quo grauida est effecta, an natus sit ei similis, & huiusmodi. Abb. loco cit. & alij. Vnde confutatur Sotus l. 4. q. 7. articulo. 2. dicens adulterium esse actum intemperantiz, & ideo adulterā non teneri ad restitutionem; quia imo dicitur quod est actus iniustitiæ contra matrimonij fidē ex vtraq; parte. Dices an si vir sciat aliquem non esse suum filium possit constituere eum hæredem bonorum, quæ alijs consanguineis veniunt. Resp. vt dubio quinto, est videndū vtrum p̄ualeat fama, an hæreditas, si fama viri p̄ualeat hæreditati, potest, si non sit alius modus, vt partem cui liber assignando, alioquin nō potest. Quarto, si quæras, an adultera, quæ filium suscepit, possit testari, Resp. posse de suis bonis sine peccato, nulla facta mentione legitimi, vel illegitimi, ne mentiar, præsertim quia testamento potest satisfacere suæ conscientiz plura relinquendo legitimis, quàm spurio Nau. num. 48. cap. 1. 6. sic tamen vt indemnes hæredes seruet magis quàm fieri possit, prædictis seruatis; si tamen quis iniuste aliquem capitalis criminis accusauit, tenetur et cum periculo vitæ illū liberare, & idem si illustrem virū heresis iniuste accusauit, probabiliter, & idē si infamatus non restituta fama periclitetur de vita, & idē probabiliter si supposuit falso filium regi, vade alius regno priuatur, sic enim verisimiliter etiam cum periculo vitæ est obuiandum. Corrad. ca. 94.

Vers. Quando sit restituendum.

38 D iuus Tho. q. 62. ar. vii. dicit statim nisi dilacionē petat a creditore, idē an statim in 4. d. 15. & Ceteri, ex c. sepe de restitu. debeat ex spol. quia restitutionis præceptum includit necessitatem, tunc tenetur cedere hæreditati, secū-

alic-

alienum, ergo obligat semper, & ad semper quod intelligitur quando alienum rationabiliter retinet domino iniusto, siue inique abstulerit, siue tempus solutionis, siendæ aduenerit, & sic alienum inique retineat, nota etiam id esse intelligendum moraliter, & in animi præparatione, semper enim debet esse paratus restituere, ergo peccabit nouū peccatū, Primo, quoties proponit non restituere. Secundo, quoties vitur alieno, quod tenetur restituere, licet de restitutione non cogiter. Caiet. 2. 2. q. 66. ar. 3. Nau. c. 17. nu. 54. deniq; quoties commode potest, & animaduertit creditores id velle, vel petitur, nec tamen restituit, peccat mortaliter. Secundo nota excusare à restitutione statim faciendā. Primo, voluntatē creditoris, modo sponte concedat dilationem ad restituendum, modo vt infra. Secundo, impotentiam debitoris, vt si non possit sine periculo vitæ, vel famæ, modo supra exposito, vel non sine detrimento sui gradus, vel bonorum suorum, restituere, tunc enim statim non tenetur restituere, modo quo infra. Quarto, ignorantia facti, vel iuris Caiet. c. 6. ver. restitutio. Nau. c. 17. nu. 54. quod intelligitur de ignorantia probabili quod res nō sit aliena, modo non sit crassa, vt si emat quis calicem à milite, vel vas aureum à famulo, & ignorantia facti est cum quis acquisiuit hæreditario, iure quando petiti consulunt aliquem contractum esse licitum, nō autem si vnus minus doctus contrarium dicat. Valentia. de iust. disp. 5. q. 6. punct. 7. Dices an cum debitor nō potest cōmodē restituere teneatur petere consensum creditoris. Resp. si incommodum sit certum non est necessarius, si vero sumus in dubio, tunc tutius est petere. Casus quantum debeat esse detrimentum vt sit satis ad differendum restitutionem. Nota ex Caiet. quod detrimentum notabile non dicitur, quod patitur is, qui restituit aliena, q̄a illis priuatur, nec lucrum cessans alicui ex re aliena, sed quod patitur in re sua, vt si cogatur vili vendere rem suam, vel imponere census, hoc dicitur esse magnū detrimentum. Secundo nota iuxta Sotū lib. 4. iust. q. 7. art. 4. Caiet. ver. restitutio, c. 6. quod si iu-

sto titulo quis detinet aliena, non tenetur cum magno detrimento restituere, cum creditori nullum, vel modicum aduenit, si iniusto titulo tenetur extra necessitatē extremam, quia melior est conditio creditoris, adde quod extra necessitatem extremam non liceret accipere, ergo neque extra eam liberatur restituere. Ar. D. Anton. 2. p. ut. 2. c. 8. Nauar. c. 17. nu. 58. Sot. 4. d. r. 5. q. 2. Caiet. ar. 8. dicunt q̄ cum graui detrimento non tenetur ad restituendum, et si iniusto titulo habeat. Tertio, certum est quod cum creditori tantundem, vel quasi tantum detrimentum aduenit, tūc debitorem debere soluere: dubium est cum parum, vel nullum detrimentum aduenit ipsi creditori magnum vero debitori, quid agendum. Quarto, aduertendum q̄ detrimentū vel est in reb. vel in decetia status, vt si cogatur dimittere famulos. Quinto, nota esse quæstionem circa extremā necessitatē.

Prima conclusio. Certum est debitore debere aliquod detrimentū subire in rebus, vt restituat, hoc autē metiri oportet ex quātitate debiti, & ex rōne iniustitiæ.

Secūda. Certum est et debere ratione iniuste acceptionis teneri ad subeūdum maius detrimentum vt restituat, quā qui iuste hēt, probatur, quia rōne damni illati, & iniustitiæ sit peioris cōditionis.

Tertia. Nec iustus possessor, nec iniustus tenetur cū notabili detrimento suorum bonorum, probatur, quia hæc impotentia pariter excusat, ac si oīno esset impotens & idem probabiliter si quis velit subuenire patri matri, vxori, filijs, vel amico à quo à morte sit liberatus, vel multum debet extreme egentib. ij enim probabiliter necessitati creditoris præponi debent. Corrad. ca. 102. 103. 104. etiam si debitor per fraudem in tali statu se cōstituisset. Quod si creditor ex dilacione solutionis patitur detrimentum tenetur debitor illū refarcire in solutione apta, nisi petitam solutionem spontē creditor concesserit, differendo, nisi debitor, vsu pra, vel sui sint in extrema necessitate, vel magnum in rebus suis patitur detrimentum restituendo statim, creditor nō, vel si ex alijs iustis causis excusatur à statim restituendo.

Quarta conclusio, qui non potest restituere sine mutatione, vel immutatione sui status, potest differre restitutionem, declaratur per tertiam conclusionem, licet teneatur se restringere, ut soluat, non tamen tenetur ad magnum detrimentum, si sit spes restitutionis Sylu. rest. 5. §. 3. & 4. non tamen tenetur vendere instrumenta artis, nisi creditor pariter cogereur id facere, qui proponitur, cum status creditoris sit proponendus, modo debitor non sit insignis persona, & creditor vilis, quia debitor proponitur. Quinto excusatur, si dubium sit an res sit propria, vel aliena, post adhibitam convenientem diligentiam ad id indagandum, dum durat id dubium. Sexto excusatur, quis a statim restituendo ob vitæ occupationes, non enim quis tenetur surgere media nocte, ut restituat, nec intermittere prandium, nec missæ factum, quia & creditor non debet id rationabiliter velle, & potest id differri in horam, & tempus magis opportunum. Septimo excusatur, si interim in aliquo alio debitor compenset creditorem, ut si conferat ei aliquod officium seculare, ex quo tantumdem vel plus accipiat ac acciperet ex fructu rei suæ, si haberet Nau. c. 17. num. 87. 82. vel si debitor remittit creditori æquale debitum, quo creditor vicissim ei esset obstrictus, ut d. 10. Med. q. 3. de restitut. causa. 12. in quo si res non sunt eiusdem naturæ, ut æquus & pecunia, requiritur consensus creditoris in foro exteriori, & etiam interiori, nisi eam rem acceptet, quia sic liberatur debitor, & si res sunt eiusdem speciei, ut pecunia & pecunia vicissim debita, non potest id reijci, & idem in prædictis, si debitor tantumdem det creditori creditoris, modo is consentiat, vel res sint eiusdem speciei, si enim diuersæ, requiritur vis supra, consensus creditoris, & hoc casu in totum liberatur. Octavo, excusatur in totum à restituendo, ex legitima præscriptione, si concurrant ea, quæ dixi de præscriptione, non tamen si quis ingreditur religionem, quia adhuc tenetur soluere sua debita. Med. d. q. 3. cas. 8. Nono, excusatur à restitutione si cedit bonis, dum durat impotentia, alias in foro conscientie non excusatur si peruenit ad pingui-

rem fortunam, ut dictum est supra, etiam si cessio fiat cum ignominia. Couar. lib. 2. var. rest. cap. 1. num. 6. Decimo excusatur, si creditor liberè condonet creditorem roganti per se vel alium, & etiam non roganti, debitum, modo ea condonatio fiat ab eo qui donare potest, & libera sit non coacta ob metum, reuerentiam, vel spem amissam id amplius non rehabendi Caiet. artic. 6. Med. d. q. 3. caus. 2. Nau. cap. 17. num. 75. & si creditor id dicit, ei credi potest, nec opus est ut debitor debitum obtulerit vel præsentauerit creditori, quia potest sine hoc condonari, modo debitori animus sit soluendi, si creditor non condonet, & hoc casu in totum excusatur à restituendo si absolute condonet, ad tempus, si ad tempus id agit, Undecimo, excusatur à statim restituendo si restitutio cedat in damnum spirituale, vel corporale creditoris, ut si furiosus reperat gladium, vel pecunia sua quis sit abusus in perniciem reipublicæ, vel aliorum. Nau. c. 17. nu. 62. 63. non tamen excusatur si creditor sit excommunicatus à restituendo ei. Med. d. quæst. 3. caus. 9. Couar. in reg. peccatum par. 1. nu. 10. Duodecimo excusatur à restituendo si eadem res numero debita, ut equus, in terreat sine eius culpa, vel mora, Med. d. quæst. 3. caus. 6. Nauar. cap. 17. num. 8. si vero est debitor in genere, ut equi, non liberatur vnus interitur, cum genus non pereat, & si est in mora, idem, nisi res pariter apud dominum perijisset, quia sic excusatur. Sylu. rest. 7. q. 5. alias sic. Decimo tertio, excusatur à restituendo, si lex aliquo casu rem ei tribuat ipso iure, ut in præscriptione, non autem si tantum non puniat transgressorem, ut ludentem citra dimidium iusti pretij, vel si iudex per sententiam iustam ei rem adiudicat, vel si summus Pontifex componendo remittat ei aliquam partem bonorum incertorum restituendorum, cum dispensatio eorum quæ in pios usus, vel pauperibus sunt eroganda, ad Papam spectet, & satis sit ut certa pars ijs cedat, quam nulla, vel non tardè, & idem in compositione fructuum beneficiorum, casu quo sunt restituendi, de quo infra loco suo. Et hæc causæ excusant à restitutione statim, vel omnino faciendâ,

facienda, prout ipse cause ad tempus, vel perpetuo durat, ut d. Valentia. de iust. disput. 5. q. 6. punct. 7. v. & potest differri restitutio si cedat alicui in damnum contra bonum cõe, vel in damnum proprium graue, ut supra, vbi par non sit creditoris, qui id rationabiliter velle non debet, vel id cedat in infamiam vel amorem alicuius, vel immineret inde periculum furri, prostitutionis mulierum, & c. dum modo creditoris status pariter non periclitetur, qui præferri debet, non tamen anima vel corpus eius, cum propria aliena præferatur; Et vbi res est dubia, an possit & teneatur restituere, petatur dilatio à creditore, & omnibus, si plures sunt, quæ si præstare nolunt, confessor eam concedere poterit, si concurrant ea de quibus supra & si bona sunt in certa dilatio est petenda ab episcopo, vel confessore, qui prædictis concurrentibus eam concedere poterunt. Sylu. rest. 5. in fi. & rest. 6. 7.

Causa, an qui diu distulerint restitutionem, & eam faciendam in articulo mortis hæredibus præscribunt, satisfaciunt. R. non satisfacere, cum ipsi possunt soluere, nisi excusentur ex causa iusta, probatur, quia non vnus rectè dispositi. Secundo, quæ talia debita nunquam ferè soluuntur. Nau. c. 17. nu. 68. Socus 4. q. 7. art. 4.

Causa, an confessarius possit tales absoluere, qui cum possunt non restituunt. R. contra Sylu. rest. 5. §. 5. & Hostien. tales non esse absoluendos, cum possunt soluere, & diuina differunt Sor. Nau. c. 17. nu. 59. Caiet. rest. c. 6. in sum. Anton. 2. p. tit. 2. c. 8. nisi causa legitima intercesserit de quibus supra, ut quæ iam non possit, & poeniteat omissionis, vel quia restitutio melius per hæredes fit fienda, vel ad vitandam infamiam, vel magnum damnum poenitentis, ut supra. Sic enim tutus est id hæredibus committendo, ut d. Nau. loco cit. Si vero restituere potest sine destructione suæ substantiæ, id debet, non tamen redigi ad extremam necessitatem, quo vero ad necessitatem status dicendum ut supra, & si non potest totum restituere, per partes id faciat, id dilationem petat à creditore, vbi soluere de presenti non valet, quæ si habere non potest, id petat à confessario, qui cum absoluere poterit attentis

prædictis, videlicet, ut si statim totum soluere potest id faciat, si partem tantum; id agat, si est impotens, consideretur impotentia natura, & status, & pariter creditoris, & agendum, ut supra; & in hoc creditur ei in foro conscientie arg. capit. significasti, de homic. & absolute potest sine exactione iuramenti, vel alterius cautionis, nisi sit vehemens suspitio de conserario, ut quia pluries eidem, vel alteri confessori, promisit restitutionem, nec fecit, nisi sperandum sit quod satisfaciatur, & si est manifestus usurarius, absolute debet tantum iuxta formam e. quæquam, de usur. in 6. nisi addit periculum mortis, & si non potest soluere relinquat schedulam amico fidei concreditam, quæ fateatur se debere tali, & tali ex tali causa, & mander ei ut post ipsius mortem, illam creditoribus tradat, ut ab hæredibus sibi debitum consequi valeant, vel tutius agendo, restetur, & exprimat eos quibus debet, & mander hæredibus, ut statim ijs satisfaciatur, executores relinquendo, qui id executioni mandari procurent, & creditoribus prædicta significant, & si statim vel per partes, soluere potest maxime debita occulta, non differat usque ad mortem, sed statim totum, vel per partes, ut potest, restituat, nec hæredibus confidat, ut d. Corrad. casu. 16 b. 161. vel vendat mobilia non necessaria ad naturam, vel statum, ut supra, si sine graniorum iactura statim id fieri potest arbitrio prudentis.

Ver. Quo ordine sit faciendâ restitutio.

Tria sunt certa, Primo, quod si debitor potest omnibus, tenetur omnibus, Secundo, cum non potest omnia, debet que potest, Tertio, quod tunc non licet se componere pro incertis in fraudem crediti, Nau. cap. 17. num. 88. Caiet. vbi omnibus non licet. 39 Restitui quo ordine debeat. vbi omnibus non licet.

Quoad ordinem cum non potest omnibus satisfacere, nota esse seruari leges particulares reipublicæ, ut de dote, Nauar. d. c. num. 51. Item primo loco certis creditoribus esse satisfaciendum, quàm incertis, ex cõmuni sententia quia

sic damnificantur certe personæ, secus ubi debentur incerta, quia sic indifferenter debentur ecclesie, vel pauperibus ut dicit Valentia. de iust. disp. 5. q. 6. punct. 10. nisi habeat quis bona incerta in propria specie, num. 48. tunc enim est restituendum pauperibus, vel ecclesie ut calix, Secundo loco, sunt prius bona restituenda, quæ habentur in propria specie, & extant, ut deposita, pignorat, commodata quam alia. Tertio, prius realia quam personalia. Quarto, prius in personalibus quæ debentur ex contractu quam delicto, ut quando quis per emptionem, vel mutuum debitum contraxit, cuius ratione bona eius dicitur hypothecata, quia debita ex contractu sunt magis debita, quia creditor dedit æquivalens, ea intentione, ut sibi tantumdem ex iustitia redderetur, etiam si ibi adsit delictum, ut in usura, quia prius solui debet debitum factum ex contractu iusto quam usuræ, quia ibi magis quis est damnificatus, quæ tamen usuræ prius solui debent quam legata & donationes, & prius solui debent quæ sunt expressè hypothecata quam quæ tacite. Et circa debita personalia contra delictum, prius sunt solvenda, quæ sunt privilegiata, ut dos uxoris, & quod fisco debetur, qui præferuntur alijs non habentibus expressas hypothecas, etiam si habeant tacitas l. assiduis. C. qui pot. Ex debitis vero non privilegiatis prius sunt solvenda expressè, tum tacite hypothecata, ut debitum contractum ex deposito, ubi res non extat, nisi mutuum prius sit. Inter reliqua prædictorum debitorum, vel aliorum quæ sunt eiusdem speciei, prius tempore potius est iure, tum veniunt omnes chirographarij prorata. Bald. in l. pro debito. C. de bo. au. th. ind. Quo vero ad debita contracta ex delicto, illa prius probabiliter sunt solvenda, quæ contracta sunt ex graviore delicto, ut per rapinam prius quam per furtum, & inter paria delicta, antiquiora, & ceteris paribus, prius ei qui in exigendo debito fuit diligentior, cum fuerit magis iniustus: ut & prius solui debet, quod debetur ex iustitia quam ex honestate, & si quis habet ex furto, & contractu, si res in propria specie habetur

ut equus, prius est restituendus, & si utriusque sint certus, prior tempore est præferendus, & si sunt pares tempore, cui ex ijs vult prius restituere potest.

Et prædicta intelliguntur nisi ordinatur, & charitatis requiritur secus in prædictis faciendum, ut quia unus creditor sit in extrema necessitate, vel necessitate status, alij non, sic enim prius in conscientia solui debet, nisi res eadē extet, quæ debetur domino, excepta extrema necessitate alterius creditoris, servatis et legibus peculiaribus, & consuetudinibus. Et prædicta locum habent in utroque foro, & peccat eum ordinē non servans et creditor si accipiat quod debetur anterioribus, & tenetur restituere, nisi aliquos iusta iuris factiud ignorancia excuset, ut d. Valentia. loco cit. cum Silu. & Nau.

Ver. De casibus restitutionis in particulari.

Restituere tenetur simoniacus in beneficio beneficiū, & fructus quos simoniacè est adeptus. c. de regularibus cum seq. ubi gl. de simon. Extra. quam derestabile, de sim. in Extr. commun. de quo late dixi tr. de simonia.

Restituere an teneatur non faciens eleemosinam pauperibus tempore necessitatis, vide c. sicut ubi gl. 47. distin. ubi Doct. Abb. in c. auaritia, c. de monachis. de præb. Beia, in cas. Bon. 25. 2. part. ubi bene dicit, quod peccat mortaliter etiā laici habentes superflua id non facientes & possunt cogi ad id per ecclesiam, glo. in d. c. sicut. Abb. in c. si quis, de furt. non tamen tenentur restituere etiam clerici, ut habetur supra c. de eleemosina, & infra, c. de primitiis.

Restituere tenetur officialis assuptus ad officium contra iuris dispositionem quicquid ex officio lucratus est & si quod illicitè acquisiuit, secus tamē in advocato si quod vitra quam debeat lucratus est, modo sit ei liberaliter datum, & non ex improbitate, vel contra legē notabiliter. Abb. in c. cum sit nu. 3. & 7. de iud. idem. In. c. quia pleriq; nu. 32. de imm. eccles. modo quo c. de advocatis.

Restitui

40 Restituere in particulari qui tenetur, vel non.

1

2

3

4 Restitui debent acquisita ex commercio dānato, ubi impeditur dominij translatio, aliās non. Abb. ibi in si. in d. c. cum sit. cum distinctione, de qua alibi.

Restitutio per quem fit scienda per episcopum, confessorem, vel poenitentem, & an credatur poenitenti dicenti se restituisse, declarat Abb. ibi num. 4. cum seq. de qua re supra est dictum.

Restitutio an, & quando sit facienda pauperibus, vel damnatum passo, declarat ibi Abb. nu. 9. & dixi supra loco proprio, de restitutione. & c. de elemosina 1. p. & cap. 25. 2. p.

5 Restituere tenetur vsurarij, & eorum haredes, id quod ex vsuris obitum est. c. cum tu. c. tua nos. extra de vsuris. circa quod quid sit usura, & quot modis committatur, dixi in tract. de vsur.

6 Restituere tenetur quilibet ea quæ quomodo inuenit. c. si quid inuenisti. cū seq. 14. q. 5. ubi vide gl. iuxta ea quæ dixi supra, sub cap. de Inuentis. & de Cas. ref. cap. de restit. incert. & supra, de Restitut. nisi sint thesauri, vel habita pro derelicto, modo ut tract. de Dominio.

7 Restituere tenetur adimens aliqua diuiti, ut pauperibus det. c. forte. & c. denique. eadem causa, & q.

8 Restituere tenentur incendiarij voluntarij, vel quorum negligentia cum culpa, idem euenit incensa omnia. cap. si egressus. ubi Abb. & Apost. not. cum seq. ubi gl. & c. si. extra de iniur.

9 Restituere tenetur dans damnum in agro alieno, ut eundo aucupando & c. per se, vel per alium, etiam si imperitia vel negligentia id euenit, & etiam in eo opem ferente, omne damnum quod quis ex eo passus est. c. si bos. & c. si. ubi per gl. & Doct. extra de iniur. Idem Abb. in c. cum venerabilem. col. 2. de except.

10 Restituere tenetur percussus aliquē, vel eum interficiens omne damnum, quod ex dicto vulnere, quia forte debilitatus patitur, vel eius filij, quia forte ipsis victum quærebat, vel lucrabatur partuntur, de quo sup. & sub cap. de Homicidio late, & dixi de Cas. refer. cap. 13.

11 Restituere tenetur damnum dans aliquid tam in re, quam in persona, puta quæ quis cisternam effoderit, nec eā operue-

rit, & in ea animal inciderit. Abb. in c. si quis. ubi rex. de iniur. si fuit in culpa.

Restituere tenetur, qui fraudulentè fecit foueam, vel venenum apposuit ad hoc, ut animalia vicini capiat, vel lædat, & tenetur restituere æstimationem, re-tento animali simul cum pelle, & carne. cap. si quis. ubi Abb. & Apost. eod. tit. si animal sit mansuetum.

Restituere tenetur in foro animæ quæ quandoque damnum quod ex leui, vel leuissima culpa irrogauit, de quo dicit, ut per Abb. in c. si egressus. ubi not. Apost. & in c. fin. eod. tit. per Apost. in addit. ad Abb. in c. quia plerique. num. 7. littera a, extra de immuni. eccles. & supra de hoc est dictum.

Restituere tenentur medicus, aduocatus, & alius quilibet artifex damnum, quod ex eorum imperitia alicui illatum est. Abb. in d. c. si. nu. 3. ubi Apost. eod. tit. de iniur. in c. tua nos. ubi Apost. de homic. ubi declarat quando excusantur, vel nō. Silu. verb. aduocatus. nu. 16.

Restituere tenetur præstans opem delicto, vel causam damni dans, dummodo nil omiserit ne damnum cōtingeret. d. c. si. ubi per Abb. num. 2. & 4. de quo supra est dictum.

Restituere tenetur æstimationem dāni pascens animalia in agro alieno si ex hoc dominus damnificatur, idem si animal det damnum agro, vel vineæ, quod non procedit in itinere per agrum alienum si hoc faciat sine damno domini. Abb. in c. si læserit. de iniur.

Restituere tenetur æstimationem colligens fructus, vel vvas alienas, nisi excusetur ob nimiam paupertatem. Abb. in d. cap. de quo tamen dicendum, quod licet vvas comedere modicum, nō a portare. c. 1. 6. q. 3. per gl. in c. 1. dist. 1.

Restituere an teneatur quis lucrum ex ludo quæsitū. In quo dicendū, quod si quis per vim, & fraudē contra leges ludi vincat, tenetur ad restitutionem, aliās non, modo lex humana nō prohibeat translationem dominij eo pacto, licet aliās id prohibeat, & dummodo is qui amisit alienare possit, nomine verò fraudis non intelligitur æstus, & calliditas, qui sit secundum leges ludi, ut dum quis scit se potiores

12

13

14

15

16

17

18

poriores eius partes habere, sed qua fit, vt a leas signo aliquo norando ab alio nō cognito, vel conueniendo. cū inspiciente focum, vt signo aliquo ei significet, quō se habeat. Vis, et nomine non intelliguntur preces inuitantis ad ludendum, sed vis, & metus grauis, vel preces inducētes grauem ruborem, quibus cessantibus, potest quis retinere, acq̄sritum per iudicē, etiam si plus vicerit, quā potuisset perdere, & is dicitur, posse alienare qui est sui iuris, vel si desuper habeat præsūmptum consensum maiorum, vt si modicum sit quod amittit, attento eius statu, & similibus consuetudine, modo quo dixi cap. de Donat. & cap. de Eleemosina. Vbi verō quis pecunia promissa tantum nō presentiam, nisi potest adire iudicem & expectare, vt cum liberet, à tali nexu, iuxta l. alienū. C. de relig. & sumpt. fun. & secuta sententia pro se, potest non soluere, non autem potest id propria auctoritate retinere, & hoc nisi aliqua lex alicubi impediat trāslationem dominij in ludo, vel annullet huiusmodi promissionem, quod non est de iure communi, licet ius cōmune improbet iudos in quibus magis, de fortuna, quā ingenio participatur. Ita Valentia de iust. disp. 5. q. 6. punct. 6. & videnda quæ dicam cap. de Ludo, circa hoc, vbi multipliciter distinguitur.

19 Restitui an, & quando debeat in foro conscientia, id quod à lege civili restitutioni subijcitur, declarat Abb. in d. cap. quia plerique. nu. 7. cum Apost. vnde per eundem in c. 1. de oper. noui nunc. in c. filius noster. de testam. per Io. de Turre. in c. quis autem. 10. dist. de qua re agitur sub cap. de Lege. & cap. de Poena.

20 Restituere tenetur habens aliquid ex furto, rapina, oppressione, damno, vel calumpnia. c. fi. 14. q. 5. Abb. in d. c. quia pleriq. nu. 8. circa furtum tamen dic, quod neadum fur tenetur, sed etiam quid non iudicat ob lucrum, vel etiam sine lucro petenti ad instantiam iudicis. Abb. in c. qui cum fure. extra de furt. Non tamen tenetur fur, qui ob maximam necessitatem furatur, etiam cum ad pinguiorem fortunam peruenerit. Abb. in c. si quis. extra de furt. de quo supra est actum.

31 Restituere tenetur obligatus de iure naturalitantum, non civili, puta seruus si quid promittat, vel ei aliquid promittatur à domino, vel alio, vel filius familias, qui aliquid promittit. ob acceptum. Abb. in d. cap. quia plerique. num. 9. 10. & 11. ex causa tamen; cum promissio sine causa facta non liget.

22 Restituere non tenetur ex necessitate publica meretricis, ex turpi quaestu quaerita, vt supra cap. de Restitut. est dictum. & cap. 25.

23 Restituere an teneatur quis in foro poenitentiali legata integra, & an falcidia sibi debita sit, declarat Abb. in d. c. quia plerique. nu. 15. 16. & 17. & pro nunc, dicitur, q̄ falcidia potest retineri ab hærede, nisi in casibus exceptis, de qua re supra est dictū. c. de officio. hæredis. c. 62.

24 Restituere an teneatur obligatus de iure civili, quod se fundat tantum super præsūptione, non super veritate, notat. Apost. ad Abb. in d. cap. quia plerique. nu. 7. littera a. per Abb. in d. c. nu. 18. ad fi. & dicendum, q̄ non, vbi ius principaliter se fundat in præsūptione, & veritas est in contrarium. c. tua. de spons. nisi post istam iudicis, modo fraus nō ad sit.

25 Restituere non tenetur in foro anime obligatus civiliter tantum, non naturaliter, vt in eo qui promittit sub spe futuræ numerationis, qui elapso biennio nō tenetur, nec ante in conscientia, nisi aliquid receperit. Abb. in d. c. quia pleriq. nu. 18. de quo latè alibi. cap. de Oblig.

26 Restituere non tenetur in foro anime iniuste condemnatus. Abb. in d. c. quia plerique. nu. 19. & 20. cum Apost. & nu. 24. vbi habetur, q̄ talis sententia spontè parere non debet, ne inducat aduersarium ad peccandum, nisi habeat animū donandi.

27 Restituere tenetur quis in foro anime quicquid ex iniqua sententia obtinuit. Abb. in d. c. quia plerique. num. 21. cum Apost. & 4. nu. seq.

28 Restituere an teneatur is qui rem legitime præscripsit, & quid si mala fides superuenit, dicendum, q̄ non, primo casu, modo interuenerint quæ ad legitimā præscriptionem requiruntur, vt dixi supra, cap. de Præscript.

Re-

29 Restituere an teneatur filius familias tutus Macedoniano, id quod mutuo accepit, vel mulier, quæ Velleiano iuuatur, declarat Abb. loco cit. nu. 26. & 27. in fi. vbi omnino vidè per eundem in d. loco, num. 38. vbi oprime resoluūt hanc quaestionem, dicens, q̄ tenentur quando illis est mutuatam ob necessitatem, vbi sunt facti sui iuris, & dixi tr. de Mutuos.

30 Restituere an teneatur emens rem, vel vendens minus, vel plus iusto pretio, videndum in tr. de Empr. & in summa res nō debet vendi plus iusto pretio summo, nec emi minus infimo iusto, de quo ibi.

31 Restituere an teneatur in foro conscientia recipiens aliquid ex testamento, vel contractu nullo ex iuris solemnitate non seruata, vel electus ex consensu eligentium, vbi defecerint solemnitates, iuris positivi. Abb. d. loco, num. 31. cum Apost. In qua re decidum est, q̄ contractus, vel testamēta nulla ob solemnitates iuris omittas, ob suspensionem fraudis, si ex solemnitates nō adhibeantur; si iuste fiant, & fraus absit, valida sunt in foro conscientia, iudex verò aditus annullare tenetur illos contractus in foro exteriori, & idè ijs annullatis, amplius validi non sunt etiam in foro conscientia, licet alius iusti, post iudicis sententiam. Valentia de iust. disp. 5. q. 6. punct. 5. ver. itaque primò queritur; & hoc modo intelligi debent, quæ supra dixi, cap. 24. vel 25. huiusmodi testamēta; vel contractus valida esse; donec alius petat in eis statutum; tunc enim id debet ei petenti reddere; videlicet quando petiit coram iudice, & iudex per sententiam, vt tenetur, annullat tales contractus, vel testamēta; cum nullus iudex debeat esse in causa propria an solemnitates debita ad sint, ne one, & an id statutum sit ob suspensionem fraudis; is tamè à quo res petitur cancellaciones obijcere non debet; sed finire iudicem rem iuste expedire.

32 Restituere vtrum teneatur, qui immeratè aliquid exorsit, vel accepit ab aliquo ultra debitum ex licito exercitio, vt medicus, aduocatus, censor; vel exercens licitam negotiationem sine iurisdictione, declarat Abb. in d. loco, num. 32. vbi Apost. concludit, quod sic & bene

nisi modicus sit excessus, vel nisi liberè id donetur.

Restituere tenetur iudex ultra debitū exactum; vel indebitè puta pro sententia iusta, vel iniusta ferenda acceptum, cum ab vtraque parte assumatur. c. non sanè. 14. q. 5. Abb. d. c. num. 33. & quidem vbi iudices constitutum, vel ex cōuentione, aut lege habent certum, ac iustū stipendium, vel vt iustitiam administrent; vel vt quoduis aliud munus exercent, nihil amplius in pretiū pro eo munere exercendo possunt accipere, & si accipiant restituere id tenentur. Medina. C. de restitut. q. 2. §. contingit. & q. 25. Couar. in regula peccatum. 2. p. §. 3. nu. 10. q̄ si non habent constitutum certum stipendium à Principe, vel Republica pro munere exercendo, sed à partibus pro quolibet actū stipendium accipere debent, si lex superueniens illud taxat; amplius non possunt accipere, nisi emolumenta aliqua, quæ simul publica auctoritate expressa, vel tacita, quasi in adiumentum, & supplementum sui stipendij sunt eis concessa, vt pro subscriptione, sigillo, &c. vt dicit Molina tract. 2. de iust. disp. 83. quod procedit, & in tabellione ex publico stipendium accipere, vel taxati habentes, nisi quid mandetur eis fieri præter constitutum; vt q̄ quis in membrana scribitur solitum scribi in papiro; vel auro ornet, &c. vt dicit d. disp. 83. si verò pro iustitia administranda, vel iniuste iudicando aliquid accipiunt; restituere tenentur, & dātū primo casu ante condemnationē, cū ex officio iuste iudicare teneantur; Et si culpa interuenerit, quia lege id sit prohibitum: vt d. Molina ibi disp. 88. & 89. si tamen aliquid liberè donetur iudicibus à valentibus donare; vel ex amicitia; ac si non essent iudices, vel ex gratitudine beneficij bene administrati, vel ob gaudium victoria; vel si munus ad eos mittatur, vt citò negotium iuxta iustitia terminent, non tenentur ad restitutionem, etiam si accipiant ultra taxam; licet peccent sic accipiendō; quia contra pacta, & sepe iuramentum emissum; & ob id sunt perituri: vt dicit ibi Molina d. disput. 88. & de hoc etiam dixi cap. de Restitut.

Restituere tenetur testes qui accipiunt pro-

33

34

pro testimonio ferendo, cum venales esse non debeant. d. c. non sanè. 14. q. 5. nisi recipiant aliqua pro expensis, quas faciunt in eundo, morando, & redeundo: de quo tract. de Testib. & mercedem operarum amissarum, & damnum emergens, ac lucrum cessans. c. si testes. §. liberi. 4. q. 3. c. statutum. §. proferendo. de rescrip. in 6. l. quoniam. C. de testib. Molina dicto loco, disput. 83.

35 Restituere an teneatur exercens illicitas negotiationes, vel alias iniuste acquirens aliquid sine calumnia alicui facta, declarat Abb. in d. c. quia plerique. num. 34. videnda, quæ dixi supra, cap. de Restit. & alibi. & cap. de Empt.

36 Restituere an teneatur emens victualia, puta triticum, vinum, vel oleum, ut alio tempore carius vendat, & an, & quomodo, hæc negotiatio possit exerceri sine peccato: vide in cap. de Empt.

37 Restituere teneatur hippocrita, quæ acquirit sub nomine boni Christiani. Abb. in d. c. nu. 36. cum Apost.

38 Restituere an teneatur, quis ea quæ quaesivit ex lege Imperatoris dominium transferri in aliquem ex aliqua causa præsumpta, vel etiam sine causa, cessante causa præsumpta, vel legis ratione, etiam si sit præsumptio iuris, & de iure, declarat Abb. in d. c. n. 37. 38. & 39. vide supra Caf. 31.

39 Restituere an teneatur emens rem à lege prohibitam alienari, & confiscatam ob solennitatem non servatam, vel iuris dispositionem omittam, declarat Abb. in d. c. nu. 40. remissive. de quo alibi dixi. cap. de Empt. & supra Caf. 31.

40 Restituere an teneatur ultra vires hæreditarias, hæres non consciens inventarium, declarat Abb. in d. c. nu. 41. cum Apost. Idem in c. tua nos. de vsuris. Hoff. in sum. de testam. §. pen. ver. quid si bona. de quo alibi, supra cap. 62.

41 Restituere an teneatur hæres legata, & alia relicta in minus solenni testamento, & an testamentum minus solenne de iure naturali valeat, declarat Abb. in d. c. nu. 42. & 43. tex. est de hoc in cap. cum esset. & in c. relatum. de testam. vide supra Caf. 31.

42 Restituere tenentur Principes, & eo-

rum hæres omne damnum, quod quis ex legibus iniquis ab ipsis impostis passus est. Ioan. de Tur. crem. in cap. non liceat. 10. dist.

Restituere tenentur omnes in solidum, qui principem induxerunt ad legem iniustam condendam, omne damnum quod ex vigore eius quis passus est. Ioan. de Turre Crem. in d. c.

Restituere tenentur lucrati aliqua occasione legum iniquarum. Ioan. de Turre in d. cap.

Restituere an teneatur non obviates, vel non prohibentes delictum cum possint, consulentes, mandantes, participes, consocij, opem ferentes, & delinquentem defendentes, ac an pari poena cum principali teneantur, hæc supra cap. de Restit.

Restituere tenentur damnum alicui illarum testes falsum deponentes, vel veritatem occultantes. Item sententiam iniquam obtinentes, falsis literis, & falsa moneta utentes. Abb. in c. 1. nu. 2. in c. super eo. in c. ad falsariorum. extra de crimine falsi. Abb. in cap. cum venerabilis. de except.

Restituere tenentur falsans pondera, & mensuras, & merces. Abb. in c. vi. men suræ. extra de empt. & vendit. Idem in c. placuit. n. 9. cum Apost. eo. tit. de empt. & vendit. vide in tr. de Empt.

Restituere tenentur vtens mendacijs, quando non est ius in principali, alias secus. gl. in c. cupientes. in princ. verbo, malignanti. & ibi not. Apost. de elect. in 6.

Restituere tenentur rem furto ablaram omnes ad quos pervenit etiam titulo oneroso. glo. 1. in cap. peccatum. de regul. iur. in 6.

Restituere tenentur nedum damnum dans, sed etiam eius hæres, licet nil ad eum pervenerit. gl. fin. in d. c. peccatum. pro modo hæreditario.

Restituere tenentur tutor, & eius hæres damnum, quod intulit pupillo contrahendo, vel in iudicio, & si potuit acquirere aliquid pupillo, & neglexit, & fortius quando passus est acquiri sita dilabi, & idem est in prælato ecclesiæ. I. non quicquid. l. non est ignotum. C. arb. tut. rex. & glo. in c. ex præsentium. vbi Abb. de pigra. in c. cum venissent. de in integr. restit.

43

44

45

46

47

48

49

50

51

restit. glo. in c. placuit. 2. 16. q. 3. Abb. in cap. si terra. de privileg. vide de hoc in tract. de Tutoribus.

52 Restituere tenentur quis fructus quos percepit ex re pignorat. c. 1. extra. de vsuris. & ibi Abb. in c. ad nostram. de empt. & vendit. in c. illo vos. de pignori. in quibus locis dicitur fructus computari in fortem, licet contractus sit simulatus, & ibi ponuntur coniecturæ, quæ arguunt contractus simulationem. videnda, quæ dixi tr. de vsuris, sub cap. de pignore, & c. de vendit. cum pacto de retrovendendo.

53 Restituere tenentur beneficiatus beneficium, quod per litteras subrepticias, & minus canonicè obtinuit. Abb. in c. ad audiendam. num. 2. de rescript. text. est in c. 1. de reg. iur. in 6. in c. peccatum. eo. tit.

54 Restituere an teneatur beneficiatus fructus, quos malè impendit, vide in tract. de Primitiis, vbi dixi, quod non tenetur restituere, licet peccet mortaliter, cum distinctionibus, de quibus ibi.

55 Restituere non tenetur quis rem cum poena dupli, vel quadrupli, sed sufficit satisfacere in prima substantia. Abb. in c. 2. in fi. de test. fallit in c. 2. de censib. in 6. Hoc intellige ante condemnationem, post verò est solvenda etiam poena. Didac. in §. 2. part. decret.

56 Restitutio vbi exigatur non sufficit cautio gl. in c. si verbo, restitutio. de offic. ordin. in 6. vbi restitui potest.

57 Restituere tenentur percipiens distributiones quotidianas, si diuinis officijs non interfuit. c. 1. de cler. non resid. in 6. c. cum dignitates. §. distributiones. verò. sess. 24. in Tr. Conc. nisi infirmus sit, vel absit ob ecclesiæ necessitatem, vel utilitatem. d. cap. 1. vbi Doct.

58 Restituere tenentur fructus perceptos non facientes fideli professionem infra duos menses, coram episcopo, & capitulo si sint canonici, vel ecclesiæ parochiales obtineant. d. c. cum dignitates. §. protulsi. & peccat beneficiatus non deferens habitum. Nau. c. 25. num. 110. an verò is teneatur fructus restituere, dixi de Caf. referu. casu 4.

59 Restituere tenentur fructus perceptos tempore absentia clerici non residens. c. 2. c. conquirentem. de cler. non resid.

c. 1. §. si quis autem. sess. 23. de reform. in Trid. Conc. scilicet si sint curati, nisi absint ex causa legitima: vt dixi tract. de Episcopo. cap. de residentia.

Restituere tenentur fructus perceptos episcopi, licet Cardinales, qui intra tres menses munus consecrationis non perceperint. c. 2. ead. sess. 23. in Tr. Conc.

Restituere tenentur fructus perceptos recipiens beneficium sine animo promovendi ad sacerdotium. c. commissa. in fi. de elect. in 6. vel ad ordinem, quod beneficium requirit. Sor. lib. 5. art. 6. de iust. & si ordinem sacrum non requirit, oportet quod ad minores promoveatur, vel requisitos. Nau. cap. 25. num. 118.

Restituere tenentur fructus perceptos clericus beneficiatus, officium non recitans secundum Abb. in cap. 1. nu. 8. extra de celebr. miss. cum Apost. vbi tamen non resoluit. Hodie verò per Constitutionem Leonis X. in Conc. Later. determinatur quod is teneatur ad restitutionem, quam auctoritatem sequitur Conc. Mediolani, sub rubr. de Horis Canonicis non intermittendis, & Bulla Pij V. 1311.

Restituere an teneatur in foro conscientia is cui res auferri potest perita restitutione in integrum iure speciali, vel generali, vt à pupillo, vel ab ecclesia, atque restitutioni imploretur, declarat Abb. in d. c. quia plerique. num. 28. extra de immu. eccles. vbi distinguit an interuenierit malitia vel ne, sit persona sagax, vel non, sit ignara pretij rei, vel non, & in dubio tenetur, si non sit æqualitas in contractu.

Restituere tenentur aduocatus defendens causam iniustam scienter omne damnum, quod parti ex eius culpa illatum est secundum S. Th. 2. 2. q. 71. & tenetur etiam clientulo si eum decepit suades causam esse iustam, quia aliter non litigasset. arg. l. non est ignotum. C. arb. tut. & tenetur aduersario ad interesse si abstulit ei bonam causam, vel eum grauauit petendo dilationem superfluum, vel allegando falsum, aut faciendo cauillosam positionem, vel instruendo falsum testem, vel clientulum de veritate neganda. Et hæc procedunt in sciente, in ignorantem autem distinguitur, vt dixi tr. de Aduocato.

Restituere tenentur fructus perceptos percipiens beneficium, quod per litteras subrepticias, & minus canonicè obtinuit. Abb. in c. ad audiendam. num. 2. de rescript. text. est in c. 1. de reg. iur. in 6. in c. peccatum. eo. tit.

Restituere tenentur fructus perceptos tempore absentia clerici non residens. c. 2. c. conquirentem. de cler. non resid.

60

61

62

63

64

- 65 Restituere an, & quando teneatur gerens alterius negotia. vide in sum. Silue. in verbo, restitutio. 3. nu. 8. & in tr. meo de gerentibus aliena negotia, vel de mercatoribus, ad finem.
- 66 Restituere qualiter teneatur malæ fidei possessores, declarat Silu. loco præalleg. nu. 9. & dixi supra, cap. de Restit.
- 67 Restituere qualiter teneatur nocentes aliquibus per fictiones, & mendacia, declarat in loco præalleg. num. 10. apud Silueft.
- 68 Restituere qualiter teneatur contra hentes pro alijs, vt pater pro filio, proxenetæ, socij, &c. declarat in loco prædicto. num. 11. & dixi loco cit.
- 69 Restituere qualiter teneatur impediens aliquem à cõsecutione alicuius boni, declarat in d. loco, num. 12. videndum supra, cap. de Restit.
- 70 Restituere qualiter debeant prælati, & alij in officijs malè versantes. not. in sum. Silu. verbo, restitutio. 3. nu. 5. & late habetur infra, cap. de Primitijs, & tr. de statu Prælat. & Beneficiatorum.
- 71 Restituere teneatur iudex iniuste iudicans omne interesse, q̃ pars passa est, & hoc si scienter, vel dolose id egit. l. si. C. de poen. iud. qui mal. iud. c. quattuor. 2. q. 3. sed si per ignorantiam id fecit, si quidem fuit in culpa, quia sciuit, vel scire debuit se esse insufficientem, & tamẽ ausus est iudicare, vel neglexit studere, vel id fecit ad suasionem assessoris quẽ sciebat esse insufficientem teneatur, aliàs nõ. Item teneatur si ipsius negligẽtia pars est læsa, secundum gl. in c. quoniam cõtra. vbi Abb. de probat. Item si tenebatur, & noluit ferre sententiam, & quis ius suum amisit, teneatur ad omne damnum. c. dominus. 23. q. 2. c. administratores. 2. q. 5. Item si partem non condemnauit in expensis. l. lancimus. C. de iudic. si tamen per partem petatur, secundum gl. in c. si de rescrip. nisi causa esset dubia, vel quis iniuste litigarit. Idem si accipiat pecuniã pro bene, vel malè iudicãdo. c. si. 14. q. 5. c. non licet. 11. q. 3. §. venales. 1. q. 6. vide in tr. de Iud. & supra, cap. de Restit.
- 72 Restituere virtũ teneatur confessor absoluens quem non potest. vide Durand. & Silu. in verbo, confessor. 3. nu. 2. §. Du-

randus autem. in verbo, restitutio. 3. in princ. vbi tenet, quod nõ, sed teneatur notificare. confesso, quod eũ absolueret non potuit, nisi fortè per hoc præiudicaretur tertio, & hoc si fecit scienter, vel ex ignorantia crassa. Vide in verbo, vsura. 7. nu. 2. in si. vbi dicit, q̃ confessores qui absoluunt vsurarios, aut eos recipiunt ad sacramenta, & sepulturã, tenentur ad restitutionem, si ex denegatione taliũ fuisset facta restitutio, probabile tamen est, q̃ non teneatur restituere, vt dixi supra, cap. de Restit. cum Valentia.

Restituere teneatur mulier adultera omne damnum, q̃ maritus, vel eius hæredes ab intestato, passi sunt ex eo, q̃ maritus aluit filium natum in adulterio, nõ ex se, vel quia eum instituit hæredem, & filius teneatur postquam scit, hæreditatẽ restituere. venientibus ab intestato, si sic credit esse probabiliter. vide in cap. de Luxuria.

Restituere teneatur pater, vel mater mitens filios legitimos, vel naturales ad hospitale, omnes expensas, quas hospitale fecit in eis alendis, nisi notabilis paupertas eos excuset. cap. cum haberet. vbi Abb. de eo. qui dux. cum id munus ad parentes spectet, etiam si filij sine illegitimi, & filij clericorum, dotes etiam filijabus dando ex redditibus beneficij. Be in Cas. Bonon. 2. part. cas. 12. fol. 115. Silu. in verbo, expofitus. in fin. & dixi c. de Luxuria.

Restituere teneatur notarij damnum, quod ex eorum ignorantia illatum est. cap. non est sine culpa. de reg. iur. in 6. Item falsificans scripturas, & instrumenta, & eis videntes, tertio, quãdo prece, vel pretio testamenta, vel scripturas destrunt, & similiter quãdo requisiti occultant per se facta, vel impediunt bona per aliquos faciendã; quarto, quando componunt instrumenta renunciationis, quantum vim ignorabant contrahentes si inde sequitur damnum, si eorum vim non aperiant; quinto, quando conficiunt instrumenta super vsuris. vide Silu. in verbo, tabellio. nu. 8. & quæ ego dixi tract. de Vsuris, cap. 4. & tract. de Iudice, sub cap. de Notarijs.

Restituere teneatur ad ministrator damnum

- num illatum ex mala administratione, nedum ex dolo, sed etiam ex lata culpa, leui; & quandoq; lenissima, & quandoque de casu, & fortuna. l. si negotia. ff. de neg. gest. l. cum ostendimus. ff. de fid. tut. l. curatores. C. de nego. gest. l. quicquid. C. arbit. tut. l. si pupilli. §. videamus. ff. de neg. gest. c. si qua de rebus. c. si quis qualibet conditione. 12. q. 2. vide Silu. in verbo, administratio. & quæ habentur. cap. de gerente aliena negotia, vel de mercatoribus, ad finem.
- 77 Restituere teneatur damnũ occurrens omitentes id quod spectat ad eorũ officium, & curam, vt detinens rem alienam; morosus; & rectores si ex eorum negligentia damnum subditis est illatum; & idem de gubernatore familia; vt marito respectu vxoris, patre respectu filij; & c. vide Silue. in verbo, restitutio. 2. §. 16. & quæ dixi supra.
- 78 Restituere teneatur depositarius, & de qua culpa teneatur. vide tr. de Deposito.
- 79 Restituere teneatur litigans iniuste scienter, vel licet ignoanter à principio, si in processu causæ id sciuit, omnes expensas, & damnum per partem passas. c. dominus. de secundis nupt. Bart. in l. si quis iniustus. ff. de iur. vide Silu. in verbo, lis. nu. 10. & quæ dixi tr. de Accusatore. & cap. de litigio.
- 80 Restituere teneatur hystiones id q̃ vigore talis exercitij lucrati sunt. Abb. in c. cum sit extra de iudicis. de consilio tamen non præcepto.
- 81 Restituere teneatur seducens virginẽ, & deflorans dotem competẽtem ei si ipsam non vult ducere in matrimonium. c. 1. vbi Abb. post glo. de adult. & supr. q̃ quidẽm pœna procedit secundum Archipost. Verneq. in stuprante per vim, sed si eam volentem violauit secundum præfatos Doct. non teneatur in foro conscientie ad dictã pœnã, quia eam nõ seduxit; & tunc dicitur seduxisse quando promissionibus, & mendacijs eam ad id induxit, & quãdo est volens non teneatur ad dictã pœnã, sed est ei iniungendum, vt satisfaciatur arbitrio boni viri, vel eam ea componat; & si promisit eam ducere vt copulam extorqueret seruet promissum, & fortius si iurauit, nisi esset nimis

distans eorum conditio, quia nõ debuit mulier fraudẽ ignorasse, vel nisi ex hoc creditur scandalum peruenturũ, & tunc petat remissionem promissi, & aliter satisfaciatur secundum suam facultatem, & mulieris indigentiã; & teneatur ei id dare quo plus eget ad inueniendum virum suæ conditionis, & patre placare, & ei satisfaciatur pro iniuria illata. D. Th. 2. r. q. 154. art. 6. vbi Caiet. & etiam pro defloratione virginitatis. vide Silue. in verbo, Luxuria. §. 5. Didac. Couar. in 4. decret. 2. p. c. 6. §. 8. num. 15. & quæ dixi latius tract. de Luxuria.

Restituere an teneatur possessor bonæ fidei fructus perceptos, dic. vt per Doct. in c. gratis. de restit. spol. q̃ in foro conscientie omnes fructus exstantes naturalles, & industriales sunt restituendi, consumptos verò restituere teneatur in quantum est factus locupletior. facit l. certũ. l. si me, & Titium. ff. si cert. pet. aliàs non teneatur, & de fructibus industrialibus diminuet quantum industria sua est afirmanda in eis percipiendis, & eorum augmentatione, quid autem de lucro factio ex re non lucrosa. dic. vt per Silu. in verbo, fructus, & supra est dictum. cap. de Restit. vbi & agitur de possessore malæ fidei.

Restitutio an, & quando sit faciendã in solidum, vel pro parte quãdo plures simul læsi sunt dic. vt per Silue. in verbo, restitutio. 2. nu. 6. §. quartum. vide supra, cap. de Restit. Couar. in regula peccatum. de reg. iur. in 6.

Restituere an teneantur seducẽtes testatori; vt sibi, vel alij legat blando sermone, vel quocummodo impediẽtes, aut cogentes damnum, q̃ ex hoc patitur hæres veniẽs ab intestato, vel is cui testator relinquere volebat, declarat Abb. in c. 2. in si. extra de pecul. cler. Bald. in l. 1. C. si quis aliquem test. prohib. Arg. in l. si. C. si quis aliq. test. prohib. Silu. in verbo, restitutio. 3. nu. 12. §. r. r. r. & supra est dictum, vbi de impediẽtib; est actum.

Restituere teneatur non soluentes gabellas damnum datũ communitati, vel eã conducentibus; nisi imponerentur à dominis non legicimis, vel nisi fraudantes alijs impositionibus, & alijs modis

73

74

75

76

82

83

84

85

essent indebitè granati nimis ultra proportionem, aut iniuste damnificati à dominis, vel nisi essent gabellæ graues sine necessitate, & utilitate cõmunitatis impositæ, sed ad nutriendam pompam, vel auaritiam forè aliquorum Principum, vel ciuium. Quid autem iuris in gabella imposta super victualibus, & quid iuris de iniuste exigentibus, dic, vt per Silu. in verbo, gabella. 3. num. 9. & 17. & supra, cap. de Accep. person. latè dixi.

86 Restituere tenentur accipientes dona à iudæis vsurarijs, & alijs illicitè accipientibus, illa his quibus de iure debent, si pro hoc efficiunt non soluendo, nisi accipiant tanquã sibi debita, aliàs non; & si sciuerint id fieri in fraudem creditorum, quia ad huc tenentur etiam titulo oneroso. l. ait prætor. §. quod ait. ff. quæ in frau. cred. qui tunc scire dicitur si creditores hoc protestati sunt. d. l. ait. §. si quis particeps. Secundò, quando alienauit quis simul omnia bona sua, & alijs modis, de quibus Silue. verbo, restitutio. 2. §. 4. & in verbo, iudæus. in fi.

87 Restituere tenentur deferentes arma, lignamina, ferrum, & alias merces prohibitas infidelibus omne lucrum, q̄ ex tali commertio lucrati sunt; & tantundem de suo in subsidium terræ sanctæ. c. ad liberandam. extra de iudæis. si sunt soluendo, aliàs alio modo pœnitereat, nec qui valent, ante solutionem absoluantur ab excommunicatione. d. c.

88 Restituere vtrū teneantur nctarij con ficientes instrumenta super vsuris, & testes, qui illis contractibus interfunt dānum inde secutum, & item quid de prelati sigillantibus instrumenta vsurariū, & illis qui eis patrocinantur, vt dominis temporalibus, dic vt per Silu. in verbo, vsura. 7. num. 7. 8. 9. & seq. & dixi cap. de Notarijs. & tr. de Vsuris. c. 4.

89 Restituere an teneatur accipiens aliquid contra mentem domini præsumptam, & quasi compulsuam, puta ob reuerentiam, vel si quis det officialibus, patribus, tutoribus, marito, episcopo, & similibus, & quid de eo qui accipit per importunitatem, id quod accepit, dic, vt per Silue. in verbo, restitutio. 2. §. 8. & 9. & habetur supra, cap. de Restit.

90 Restituere obligatus rem furtiuã potest deducere expensas, quas fecit pro rei animata, vt equi conseruatione, & alimentis in foro conscientie, licet secus sit in foro contentioso, secundum Veruec. & Vld. vide Silu. in verbo, restitutio. 2. §. 4. ver. & si in re, deducto tamen si illo animalis est lucratus, vel dominus lucrari potuisset.

91 Restituere tenentur tenes columbarias si columbæ damnū inferant, damnū datum, maximè vbi eas sufficienter non pascit. Et hoc procedit nisi fiat recompensatio damnorum, puta, quia vicinus similiter tenet, vel quia damnū sit modicum, quod semper est præsumendum. vide Silue. in verbo, restitutio. 3. num. 4. §. certum. & secundum hanc vltimam partem, tenui tract. de Dominio supra, & cap. de Restitutione.

92 Restituere tenentur venatores cõculcantes segetes, & si eorum canes alienas auerres, & gallinas occidant, omne damnū inde secutum. Silu. in verbo, restitutio. 3. nu. 4. §. quartum. & dixi supra, cap. de Venatione.

93 Restituere tenentur vendentes officia publica, & dignitates lucrum inde perceptum pauperibus, & alijs etiã modis puniuntur, scilicet pœna. l. Iul. de ambitu. l. i. ff. ad leg. Iul. de ambitu. §. sunt præterea. Instit. de publ. iud. Quod secundum S. Tho. non intelligitur in officijs temporalibus, dummodo vendatur vitis qui ea gubernare possint, nec tanto pretio recuperari non possit sine grauamine subditorum, & si fiat palam non occultè. vide Silue. in verbo, restitutio. nu. 5. §. quartum. & dixi tr. de Magistratibus licere, modo id sit necessarium Reipublicæ, nec alia via ei succurri possit, cum aliàs officia iustitiæ vendi non debeant; vt dixi supra tract. de Dom. & de Accep. personarum.

94 Restituere tenentur fructus interim perceptos clerici beneficiari, vestes virgatas, vel partitas proprio ordini non congruentes gestantes. clem. quoniam. vbi gl. in verbo, suspensio. de vita, & hon. cler. post sententiam certè, & modo quo dixi de Cas. refer. casu 4.

95 Restituere an teneatur beneficium, & fructus

fructus inde perceptos clericus illo ipso iure priuatus, ob aliquod delictum, licet id sibi tantum constet, cum Deum nil lateat, & an idem debeat dici de quocunque alio qui aliqua re ipso iure priuatus est. vide Abb. in cap. extirpandæ. §. qui verò. col. 1. l. nu. 24. cum præcedentibus numeris. vbi declarat an, & quando per Constitutionem, ipso iure priuatum nulla requiratur monitio, & quando requiratur. De hoc vide Silue. verbo, pœna. nu. 25. vbi contrarium tenet. Latè Didac. Couarr. in 4. parte decret. cap. 8. nu. 10. vbi tenet cum Silu. in foro tamen conscientie ante condemnationem non tenetur quis id restituere, nisi initium sit vitiosum, vt simonia, intrusio, & c. vt habetur supra, cap. de Restit. vbi de pœnis agitur.

96 Restituere tenentur vxor relicta vsufructuaria à viro, quod ad vixerit castè, & honestè, si fornicetur, omne quod quæsiuit ex rebus viri, venientibus ab intestato, vel hæredibus institutis. vide Man. Nau. in interrogatione fienda tutoribus, & dixi tract. de Luxuria, etiam si semel tantum, & clam fornicetur; vt dicit Lud. Beia in Cas. Bonon. in congreg. anni 1581. 23. Febr. Casu 2. i. par.

97 Restitui an debeant famulis expensæ & salariū tempore quo infirmi existunt, dic ita, q̄ expensæ magnæ non debentur, potest tamen famulus implorare officium iudicis pro illis consequendis contra diuitem, vt sibi subueniat si est soluendo. sicut quilibet pauper. text. est cum gl. in c. sicut. 47. dist. circa salariū verò Abb. in c. i. de cler. agror. & communiter Doct. tenent, quod nõ debeatur illo tempore. per l. si vno. §. item cum quidam. cum ibi not. ff. locat. & gl. in l. si. §. idem iuris. 2. ff. ad leg. Rhod. de iact. Alij tenent, quod debetur; maximè Innoc. in c. propter sterilitatem, extra locat. per c. i. de cler. nõ rescd. in 6. pro resolutione dicendum est, quod si ibi est consuetudo, quod dentur expensæ, & salariū, debentur, nam tacitè videtur actum, quod est consuetum. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de edil. ed. si autem ibi non sit consuetudo, expensæ debentur famulo infirmo, sed non salariū; si autem inter dominum & famu

lum non conuenit de pretio, tenetur dominus soluere summam pro qua alios conducere consuevit. not. per Archid. in c. sunt nonnulli. l. q. 1. per l. si non forte. §. libertus. ff. de condit. indebit. aliàs ei satisfaciet arbitrio boni viri; & si famulus promisit seruire per annum in rure, & transacto hieme vult discedere non habebit medium salariū, sed computabitur crassum cum macro secundum Bar. in l. diuortio. §. quod in anno. ff. sol. matrim. & si aliquo tempore dicti anni fuerit infirmus nõ tenebitur supplere illud tempus, secundum glo. in c. si pro tua. de rescript. in 6. vide Silu. in verbo, familia. num. 4. 5. & 6. & de hoc vide supra, cap. de Locato, ad finem.

98 Restituere non tenentur ablatum furas pro sibi satisfaciendo, pluribus tamen concurrentibus, vt nõ peccet, secundum Ricard. in 4. dist. 15. & hæc sunt; Primò, quod non sit dubius an debeat habere, vel non, & creditum sit sibi liquidum. argum. cap. inde cens. 11. q. 2. Secundò, q̄ nõ possit suum habere in iudicio, quod tunc contingit quando non habet eum qui velit testificari, aut iudicis præsentiam, aut non sperat probabiliter iustitiam. Terriò, quod non sit verisimile se qui scandalum, aut grauamnr alijs. cap. nemo debet. de reg. iur. in 6. Quartò, q̄ non immincat illi periculum famæ ex hoc, quod res ventura sit ad lucem, nam qui odit famam suam crudelis est. c. nolo. 12. q. 1. Quintò, quod non immincat periculum propriæ personæ, quia hoc esset tentare Deum. arg. cap. quæritur. 22. q. 2. Sextò, quod conscientia sit stabilis, ita quod nil fiat contra eam, nec putet se venturum in tentatione peccati mortalis, paratus scilicet perirare si interrogaretur. arg. cap. perirare. 22. q. 5. peccat ergo non seruando prædicta sibi faciens ius, sed satisfacere nõ tenetur, nisi plus debito sibi accepisset, vel nisi non restituendo immineret aliquod de prædictis malis, cui obuiaretur restituendo, quo casu peccaret, sed non teneretur restituere. arg. cap. cum ex iniuncto. §. super eo. de oper. noui nunciat. vide Silue. in verbo, furtum. num. 17. & dixi tract. de Præceptis Decalogi, sub cap. de Fur.

to. & cap. de Compensationibus. Alij casus, in quibus in speciali restitutio est faciendâ; videantur plenius spectorâ hanc summam.

S V M M A R I V M.

1. Iustitiæ partes annexæ quæ sint.

De partibus potentialibus iustitiæ, id est partibus ei annexis.

Cap. LXXIX.

D. Tho. 2. 2. q. 80.

I Iustitiæ partes annexæ quæ sint.

Vnica propositio. Contingenter assignantur partes iustitiæ annexæ, vel virtutes, scilicet religio, pietas, obsequantia, veritas, gratia, vel gratitudo, vindicatio, liberalitas, & affabilitas.

Ratio, nam in virtutibus, quæ alicui principali adiunguntur, duo considerantur; primò, quòd illæ virtutes in aliquo cum illa principali concurrant; secundò, quòd in aliquo deficiat ab eius perfecta ratione, sed quia iustitiæ est ad alterum, omnes virtutes quæ ad alterum sunt, possunt iure iustitiæ annexi. Ratio verò iustitiæ est, quòd alteri reddat quod ei debetur. Secundùm aequalitatem, dupliciter ergo virtus ad alterum existens à ratione iustitiæ deficit; primò, quatenus à ratione æqualis deficit; secundò, quatenus deficit à ratione debiti, quædam enim virtutes alteri debitum reddunt, sed non possunt reddere æquale, ut quæ Deo ab hominibus debentur. Psalm. 115. Quid retribuâ Domino, &c. & sic religio iungitur iustitiæ, quæ Deo cultum, vel ceremoniam affert. Secundò, parentibus æquale reddi non potest. & Ethic. cap. 3. & sic pietas iungitur iustitiæ per quam sanguine iunctis, & patriæ officium, & diligens cultus tribuitur. Tertio, virtus non potest æqualiter compensari, & sic ponitur observantia, per quam homines honore antecellentur quodam cultu honorantur. Quo verò ad rationem debiti iustitiæ defectus attenditur secundùm quòd est duplex debitum, morale, & legale; legale ad quod reddendum quis lex astringit, & huiusmodi debitum at-

tendit propriè iustitiæ, quæ est principalis virtus, debitum morale est quòd quis debet ex honestate virtuti, & cum debitu medicæ necessitate, idèd huiusmodi debitum habet duplicem gradum, vnum sine quo honestas morum servari non potest, & sic ponitur veritas, quæ dictis & factis talè se homo exhibet ut est; potest & attendi ex parte eius cui debetur, prout quis recompenfari aliquid secundùm ea quæ facit, quandoque in bonis, & sic ponitur gratia, in qua continetur memoria amicitiarum, & officiorum, quandoque in malis, & sic iungitur iustitiæ vindicatio, per quam vis, iniuria, vel quæ quid obfessum est, propulsatur; aliud debitum confert ad maiorem honestatem, sine qua tamè honestas servari potest, quod debitum attendit liberalitas, affabilitas, vel amicitia.

S V M M A R I V M.

- 1 Religio quid sit, quor modis sumatur, & ut hic, cum eius laudibus.
2 Religio ordinat hominem ad Deum.
3 Religio est virtus.
4 Religio est vna virtus.
5 Religio est specialis virtus.
6 Religio est virtus moralis.
7 Religio præfertur alijs virtutibus moralibus.
8 Religio habet interiores, & exteriores actus, & quos.
9 Religio an sit idem sanctitati.

De singulis partibus dictarum virtutum, & primò de Religione.

Cap. LXXIX.

N Orandum, quòd Religio est virtus disponens hominem ad Deum colendum, & honorandum, ad quam ordinantur tria prima præcepta Decalogi, quæ sunt de actibus eius. Secundò, notandum, quòd Religionis nomen sumitur multipliciter; primò, pro secta, & doctrina de rebus divinis, ut dicitur Christiana Religio, Mosæica, &c. de quo Cicero orat. pro Pompeio, dicit: Gentes

D. Tho. 2. q. 81.

I Religio quid sit, & quor modis sumatur, & ut hic, cum eius laudibus.

Gentes pro sua religione bella suscipiunt. & de hoc agit Aug. lib. de vera religione; secundò, sumitur pro anxia cura, à Cicerone lib. de claris Oratoribus, & de auspicio resp. tertio, sumitur pro conscientia scrupulos; quattò, pro ceremoniam, & cultu externo. Num. 19. Exodi 12. ultimo, accipitur pro functione iusti, & debiti officij, id quæ dupliciter, primò, ut se extendit ad omnem debiti officium, ut accipit. Cic. act. 7. in Verrem. secundò, ut significat non in vniuersum omnem officij functionem, sed peculiare id, quod est Deo debitum cultum exhibere; ut dicit hic D. Thom. art. 1. in respon. ad secundum. & sic sumitur hic; & dicitur Religio ab etimologia vocabuli, quia per eam homo Deo religatur; ut dicit August. lib. de vera relig. Lafran. lib. 4. cap. 28. propè finem. vel quia diuina sunt reeligenda, & renouenda frequenter, cum beatum hominem reddant; ut dicit August. lib. 10. ciuit. cap. 4. & Isid. lib. 10. etimoi. cap. 17. quam quidem virtutem omnes gentes, naturali lumine Deum cognoscentes, semper excolluere, licet in eius electione errarint; vnde Plin. lib. 14. Religione vitam consistare dicit, & Cic. d. act. 6. in Verrem. omnes religione mouentur; & Deos patrios, quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur. Vnde Timotheus Coniuratus superato Dioniso, paternam domum in vsu templi vertit; ut dicit Sabell. lib. 4. & Pompeus capta Hierosolima militè direptione prohibuit; & Alexander ea occupata, summum Sacerdotem sibi obuiam venientem venerabundus suscepit, & velut nomen quoddam adorauit; ut idem dicit, & alij per multi, quos reuli lib. de Ciue, sub cap. de Religione Ciuis.

Et ita Religio est virtus quæ cultus debitus Deo exhibetur, honor, vel reuerentia, id est existimatio vera de Dei maiestate animo, & signis externis explicita per reuerentiam ei exhibitam, cum hæc virtus habeat pro scopo gloriam Dei. 8 Ethic. cap. 3. Tob. 11. Ecclef. 43. If. 24. Ezech. 39. ut eius bonitas, & maiestas omnibus innotescant. Rom. 6. vnde & Deus per sacrificium laudis se honorari dicit.

Psalm. 26. & 49. His ita notatis.

Prima sit propositio. Religio ordinat hominem solum ad Deum propriè; probatur ex Cic. lib. de Inventione. & August. lib. 83. qq. q. 21. dicente: Religionem esse virtutem, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocamus, cultum, & ceremoniam; affert, cui per excessum opponitur superstitio, per defectum, infidelitas; ut dicit Aug. lib. de vera & falsa relig. & lib. 6. ciuitat. & Quint. lib. 8. cap. 3. & Cic. lib. de partitionibus oratorij, cum Deo religet, ut supra est dictum, & respiciat Dei cultum.

Secunda propositio. Religio est virtus; probatur ex Cic. lib. de Inventione. August. lib. 83. quæst. q. 21. cum Deo honorem debitum reddat, quòd virtutis est, & actum bonum faciat, & bonum eam habentem.

Tertia propositio. Religio est vna virtus; probatur Eph. 4. quia ratio formalis obiecti eius est vna, scilicet cultus Dei, quatenus est primum principium creationis, & gubernationis rerum.

Quarta propositio. Religio est specialis virtus ab alijs distincta, quia respicit singularem cultum debitum supremæ diuinæ excellentiæ.

Ex his sequitur, quòd proprius & adequatus effectus religionis, est exhibere Deo debitum cultum, & honorem, siue orando, siue sacrificia offerendo, siue honestè viuendo; qui cultus in eo consistit, ut homo opere, & verbo profiteatur diuinam eminentiam, scilicet Deum esse omnium principium, & gubernatorem. Pl. 117. & nostram indigentiam; sunt verò quædam actiones, quibus sua vi competit ut sint protestationes diuinæ excellentiæ, ut sunt sacrificia, & orationes ad Deum factæ, nam dum sacrificado bona nostra Deo offerimus, & orado petimus, ut is bona sua nobis largiatur, cum profitemur factorem, & authorem omnium bonorum, & nos ab eo omnino pèdere. Aliæ sunt res quæ sui natura non sunt protestationes diuinæ excellentiæ, ut facere eleemosynas, castè viuere, sed quis id agit, ut ijs protestetur se Deo, à quo recedè viuèd normam accepit, esse subiectum, erunt testimonia diuinæ excellentiæ, &

pertinebunt ad religionem, & possunt dici sacrificia: vt dicit hic D. Th. ad primum. sic tamen vt prima eliciantur ex ipsa religione, & sint proprii actus illius, secunda verò à religione solum imperatiue eliciantur.

6 Religio est virtus moralis.

Quinta propositio. Religio non est virtus Theologica, nec intellectualis, sed moralis, & annexa iustitiae; probatur 1. Cor. 13. vbi tantum fides, spes, charitas, enumerantur virtutes praeipuae; & ex vsu ecclesiae, quae illas tantum ponit inter virtutes Theologicas: & quia non respicit immediatè Deum, vt obiectum, sed tantum cultum, & reuerentiam, quam quis exhibet Deo.

Ex his sequitur, quod Religio non est virtus Theologica, cum ad eam requiratur, quod habeat Deum pro obiecto non tantum principali, sed etiam immediato, vbi morales ipsum immediatè non respiciunt, sed sunt circa ea quae ordinantur in Deum; Religio tamen aliquo modo Deum respicit, idè est & illis excellentior.

7 Religio praefert alijs virtutibus moralibus.

Sexta propositio. Religio est praeferenda alijs virtutibus moralibus; probatur Exo. 20. vbi primum ponuntur praecepta pertinentia ad Religionem, & postea illa quae pertinent ad alias virtutes; & quia propinquius quam aliae respicit Deum, qui est vltimus finis, in quem omnia obiecta virtutum moralium tandem referuntur.

8 Religio habet interiores, & exteriores actus, & quos.

Septima propositio. Religio habet interiores, & exteriores actus; probatur Psal. 81. Cor meum, & caro mea exultationem, & uerunt in Deum vitium.

Ratio, nam Deo reuerentiam exhibemus non ob seipsum, quia ex se est gloria plenus, cui nil à creatura adijci potest, sed propter nos, quia per hoc quod Deum reueremur, mens nostra ei subijcitur, & in hoc eius perfectio consistit, quia per hoc quaelibet res perficitur, quod subditur suo superiori, vt corpus per hoc quod viuificatur ab anima, & illuminatur à sole, mens verò humana vt iungatur Deo, eger sensibilibus manu ductione, inuisibilia enim Dei per ea quae facta sunt, conspiciuntur. Rom. 1. idè in diuino cultu oportet aliquibus corporalibus vt, vt ijs quasi signis hominis mens excietur ad

spirituales actus, quibus Deo coniungitur, idè Religio habet interiores actus, vt principales, & per se ad Religionem pertinentes, vt actus deuotionis, & orationis, vouendi, & iurandi, exteriores verò quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos, & exteriora Deo exhibetur, vt signa interiorum, & spiritualium operum, quae per se Deus acceptat. D. Tho. d. q. art. 7. in corp. & ad secundum. vt sunt genuflexiones, prostrationes, adoratio, &c.

Ex his colligitur, quod caeremoniarum externus cultus licitus est, & utilis: vt late probauit tract. de Sacrament. in fine, sub tract. de Sacramentalibus, sub cap. de caeremonijs. & probat Petrus de Aragon, hic prima, & secunda conclus. quae eatenus sunt gratæ Deo, quatenus ordinantur ad pietatem internam, quae homo per intellectum, & voluntatem Deo coniungitur, quae tamen vitari possunt, si nimiae sint, vel superfluae, cum non possint percipi sine magna animi cura, ex quo fit vt animus earum obrutus multitudinem ob res sensibiles in ijs extantes, potius obruatur, quam excietur ad diuina. Secundò, quod id pariat temporis iacturam, quod in vtilioribus consumi debet. Tertiò, quod ex nimia earum frequentia homines inducuntur, vt in ijs putet totam, vel praeipuum partem pietatis sitam esse. Dicuntur verò nimiae rituales sunt quibus Deus se coli non vult, vt si tauri agitentur in alicuius sancti honore, quod saltationes impudicæ in processionibus fiant, quod imagines prophanae vestiuntur, inuites, si nil, vel parum condicunt ad pietatem; & probatur Isa. primo. Vitiantur demum: ex vicio eorum, qui ijs abutuntur, vt dicit hic Aragoir.

Octaua propositio. Religio idem est sanctitati secundum rem, differt tamen ratione.

Ratio, nam nomen sanctitatis duo videtur significare; Primò, munditiam, dicitur enim grece, hagios, idè sine terra. Secundò, dicit firmitatem, vnde sancta dicebantur quae ex lege violare non licebat, & sanctum dicitur, quod est lege firmatum, potest tamen secundum latinos sanctus dici, quasi

9 Religio sancta sit idè sanctitati, vel non.

quasi sanguine tinctus, quia olim qui purificari volebant, sanguine hostiae tingebantur, & vtraque significatio competit, vt sanctitas tribuatur ijs quae diuino cultui applicatur, quia munditia est necessaria, vt mens Deo applicetur, nam mens humana inquinatur ex eo quod rebus inferioribus iungitur, vt qualibet res ex immixtione peioris sordescit, vt argentum ex mixtione plumbi; oportet verò vt mens ab inferioribus abstrahatur, vt superioribus possit coniungi, idè mens sine munditia Deo applicari non potest. Hebr. 12. firmitas etiam exigitur, vt mens Deo applicetur, quia applicatur ei vt vltimo fini, & primo principio, huiusmodi verò oportet esse maxime immobiles. Rom. 8. certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate Christi, &c. & sic sanctitas dicitur quae se & suos actus applicat Deo: vnde non differt à religione, sed solum ratione, nam religio dicitur quatenus Deo reddit debitum famulatum in ijs quae pertinent ad cultum diuinum, vt in sacrificijs, oblationibus, &c. Sanctitas verò non solum secundum quod homo hæc, sed aliarum virtutum opera refert in Deum, secundum quod homo se disponit per bona quaedam opera ad cultum diuinum pertinentia, & sanctitas ordinata, ordinatur per imperium actus omnium virtutum in bonum diuinum, vt iustitia legalis in bonum commune. D. Thom. d. q. art. 8. in corp. & ad primum.

Et ita idem numero habitus quatenus colit Deum per actus à se elicitos dicitur religio, vt sacrificare, orare, &c. quatenus verò actus aliarum virtutum assumit, & imperat ad cultum Dei, dicitur sanctitas, vt facere, elemosynam, castè viuere &c. cum supra sit dictum religionem aliquos actus producere, alios imperare. Differt tamen religio à sanctitate, quod illa directè respicit ea quae specialiter pertinent ad diuinum cultum, vt caeremoniae, sacrificia, orationes, oblationes; sanctitas verò directè respicit mentem quam mundat, & firmat vt Deo applicetur, quia mente sic mundata mediante, tum religionis, tum aliarum virtutum opera respicit, vt per ea mentem applicat.

Partes Secunda.

Deo. Vnde aliquis potest habere religionem iacumbendo sacrificijs, &c. qui careat sanctitate, non autem contra: vt dicit hic Aragon.

S V M M A R I V M.

- 1 Deuotio quid sit, cum eius laudibus.
- 2 Deuotio est specialis actus voluntatis.
- 3 Deuotio est actus religionis.
- 4 Deuotionis causa quid sit.
- 5 Deuotionis effectus est lætitia, & aucauset tristitiam.

De actibus religionis, & primò de Deuotione.

Cap. LXXXI.

Notandum, quod Deuotio est actus interior religionis per quam quis totaliter se Deo subdit, & est voluntas tradendi se promptè ad ea quae pertinent ad Dei famulatum, cuius causa extrinseca est Deus, intrinseca meditatio, & contemplatio quae concipit quomodo se tradat homo diuino obsequio, & dicitur à Bernar. serm. 16. in Cant. vnguentum animae dolorem leniens; & osculum diuinum ab eod. serm. 9. & 31. in Cant. cum animae deuotæ vicissim appareat & dispereat Christus spòsus; quae deuotione, anima dulci melli diuini amoris, sui oblita impingatur, & adhuc in terris existens diuino fruitur consortio, vt dicit Aug. in Psal. 85. quae repletus beatus Franciscus ita ardentè Domini stigmata meditabatur, vt eius manibus, pedibus, ac lateri eorum signa impressa sint, & Diuus Thomas Aquinas dum diuinam contemplaret naturam, supra terram cubitali altitudine est eleuatus, quod & Beatæ Mariæ Aegyptiacæ oranti contingebat: vt dicit Sabell. lib. 2. & alij quos recensui tract. de Ciuic. sub cap. de Deuotione Ciuic. Hæc ita noratis.

Prima sit propositio. Deuotio est specialis actus voluntatis, quia eo quis est specia-

D. Tho. 2. 2. q. 82.

Deuotio quid sit, cum eius laudibus.

2 Deuotio est specia-

lis actus: promptè vult exequi omnia, quæ perti-
voluntatis. nent ad Dei famulatum, & ita se totum
tradit cultui diuino.

3. Secunda propositio. Deuotio est actus
Deuotio. religionis, qui respicit cultum Dei, qui
est actus. maximè cernitur in omnibus quæ per-
religionis. tinent ad Dei famulatum.

4. Tertia propositio. Contemplatio, vel
Deuotio. meditatio, maximè maiestatis diuinæ,
nis causa. & beneficiorum Dei erga nos, & dele-
quid sit. ctum propriorū quibus agnoscit quis
se Deo niti debere est deuotionis causa.
Intrínseca, Deus verò eius est causa prin-
cipalis licet extrínseca; probatur Pl. 38.
In meditatione mea exardescet ignis:
videt quotidie hæc sunt meditanda, &
dicit hic Caiet.

5. Quarta propositio. Lætitia est deuo-
tionis eff. ctus per se & primò, secundò,
Deuotio. eff. ctus & tristitia: lætitia spiritualis, nam
est actus & oritur ex contemplatione diuinæ boni-
lætitia; & tatis, à qua præcipuè venit deuotio: Tris-
an efficiat titia verò eo quòd quis nondum fru-
tristitiam. tur Deo.

S V M M A R I V M.

- 1. Oratio vnde dicatur.
- 2. Orationis descriptiones variæ; cum
eius laudibus.
- 3. Oratio quotplex sit.
- 4. Oratio est actus practicæ rationis,
non appetitiuæ.
- 5. Orare conueniens est ob eius bona.
- 6. Orationis fructus qui.
- 7. Oratio est actus religionis, & qua-
lis.
- 8. Oratio an sit quandoque in præce-
pro, & quomodo.
- 9. Orari debet solus Deus, vt concef-
for, sancti vt obcentores ex merito.
- 10. Orare an possint extantes in purga-
torio.
- 11. Orando aliquid determinatè est pe-
tendum, aliquid sub conditione,
& quomodo.
- 12. Temporalia vt sunt petenda à Deo.
- 13. Orare pro alijs licitum est, conuen-
iens, & vtilè, & an aliqui ab ora-
tione sint excludendi.
- 14. Orare pro inimicis vt opus sit, &
quomodo.

- 15. Oratio Dominica, septem petiti-
ones ordinatè conuenienter.
- 16. Orare est proprium rationalis crea-
turæ; & quid de peccatoribus.
- 17. Sancti in cælis extantes orant pro
nobis.
- 18. Oratio an debeat esse vocalis, &
quæ.
- 19. Oratio debet esse attentæ, & quo-
modo.
- 20. Oratio an debeat esse diuturna, &
quomodo.
- 21. Oratio est meritoria, & cum certis
conditionibus impetratoria.
- 22. Peccator an exaudiat orando, &
quomodo.
- 23. Orationis partes quæ sunt.

De Oratione. Cap. LXXXII.

NOrandum, quòd Oratio di-
citur, quasi oris ratio: vt di-
cit Iudorus lib. 10. etimol.
cap. 4. sic significans quem-
cunque sermo: eum exterris
prolatum, si verò accipiat sermo pro-
latus arte adhibita, tunc magis propriè
dicitur oratio, & si adhuc ea significatur
sermo, ore, vel animo prolatus cum ob-
secratione, & petitione coniuncta, sic
propriissimè dicitur Oratio, de qua in
præfenti est sermo.

Secundò aduertendum, quòd Oratio
vltimo modo sumpta variè describitur, Orationis
vel diffinitur, nam Damasc. lib. 3. de fi-
de, cap. 24. dicit: Orationem esse ascen-
sum intellectus ad Deum, vel petiti-
onem decentium à Deo. Augustin. serm.
de oratione, & ieiunio. dicit: Orationem
esse pium affectum: mentis ad Deum,
vel rerum inuisibilium inquisitio; vel
pius nostræ mentis affectus quo petun-
tur fideliter quæcunque nobis, vel alijs
salutaria existunt, & in diuinis laudes
rollimur, vel vt ad Deum ascenditur:
vel, Oratio est expressio desiderij pro-
pter bonum adipiscendum, vel malum
remouendum, informata per verbum
interius, vel exterris: Vel actus rationis
practicæ voluntatis desiderium expli-
cans, & ab alio aliquid postulantis.

Dicitur.

Dicitur rationis practicæ, quia licet ra-
tio, & voluntas ad orationem concurrat,
tamen propriè est actus rationis non vo-
luntatis, cum sit petitio quædam, petitio
verò est intimatio, ac locutio, vnde per-
tinet ad rationem, & intelligentiã. Mat-
7. Petite, & accipietis. vnde & Bas. oratio
ne y in Iulian. dicit, q oratio est boni
cuiusdam petitio, quæ à pijs ad Deum
effunditur, & Nissenus orat. 1. de orat.
Dom. dicit, q oratio est conuersatio, &
sermocinatio cum Deo, idem Chri. ho-
mil. 30. in Gen. & orat. 2. idem Niss. q or-
ratio est petitio bonorum quæ Deo cum
supplicatione offertur. Dicitur oratio-
nis practicæ actus esse, quia non ad co-
gnitionem, sed ad impetrationem ordi-
natur. Dicitur esse actum rationis expli-
cans desiderium voluntatis, cum enim
intellectus, & affectus ad orandum con-
currant: affectus concurrat optando id
bonum quo caret; intellectus verò desi-
derium illud explicando, & proponen-
do; vt & rem quam per appetitum opta-
mus per linguam postulamus. Dicitur,
ab alio aliquid postulantis, nam deside-
rium voluntatis, si est in nostra potesta-
te, nõ exprimitur à ratione, per modum
postulantis, sed per modum imperantis,
sed si in aliena est potestate, tunc expr-
mitur per modum postulantis. Ex his dif-
finitionibus, hæc sic explicata, quæ est
D. Tho. est bona, vt & alia, & maximè
illa Damasceni, & secunda Nissenii.

3. Oratio
duplex sit.

Terziò, obseruandum, q oratio diui-
ditur in publicam, & priuatam: publica
à sacerdotibus nomine totius populi, vt
publicis ministris in templo præsertim
ritè celebratur, & priuata quæ ad singu-
los pertinet, de qua 1. Tim. 2.

Secundò, diuiditur in mentalem tan-
tum, & mætalem & vocalem simul, quæ
mentalis præcipuè vtilis est, cum ea pro-
tetur homo quòd Deus est scrutator
cordis: vt dicit Ambro. lib. 6. de sacram.
cap. 4.

Terziò, diuiditur in orationes, postu-
lationes, obsecrationes, gratiarum actio-
nes. 1. Tim. 2. & sequitur sanctus Hilar.
in Psalm. 140. Ambros. lib. 6. de sacram.
cap. 5. August. pp. 59. ad Paulinum. q. 5.
Bern. serm. 4. de quatuor modis orandi.

His ita notatis.

Prima sit propositio. Oratio non est
actio appetitiuæ virtutis, sed practicæ: ra-
tionis; probatur ex Isidor. lib. 10. etimol. actus pra-
cap. 4. & 14. quo quis ordinat, vel decer- cticæ rō-
nit aliquid per alium faciendum, non id nis, nõ ap-
imperando, sed ad id introducendo, & petitiuæ.
quali disponendo alium, indicando sci-
licet ei proprium desiderium; & ita ora-
tio est actus intellectus practici, id est,
petitio, iuncto ramen actu voluntatis,
quo verè cupit ab alio fieri quòd ipse cu-
pit, & præcipit per imperium, id est mo-
tionem ad opus, quòd ad se, qui est actus
intellectus practici.

Secunda propositio. Conueniens est
orare; probatur Luca 18. Oportet sem- Orare cō-
per orare, & nunquam deficere: vbi, & ueniens est
subditur, parabola de vidua, quæ im- iob eius bo-
portunitate petendi extorsit à iudice se- num.
no iustam sententiam, ergo magis à pio
Deo. Matth. 13. vigilate, & orate. Eccles.
8. non impediaris orare semper. Vnde
& à Chri. hom. 30. in Gen. oratio dicitur
colloquium cum Deo, magnum bon-
num, magnum portus, refugij locus, &
magna arma, eadem etiam dicitur pu-
diciæ præsidium, atque tutamen, itæ
moderatio, superbiæ repressio, iniri-
arum expurgatio, inuidiæ proffigatio, in-
iustitiæ sublatio, impietatis correctio,
virginitatis sigillum, matrimonij se-
dus, viatoribus baculum, dormientium
custos, vigilantium fiducia, agricolarum
fertilitas, nauigantium salus, corporum
robur, abundantia domus, recta iuris, ac
legum in ciuitate constitutio, regni vi-
res, belli trophæum, pacis securitas, dis-
fidentium conciliatio, coniunctoꝝ con-
seruatio, reoꝝ & causam dicentium
patrona, nexorum solutio, fatigatoꝝ
requies, mœrentium consolatio, gauden-
tium delectatio, lugentium solacium, mo-
rientium funus, natalitij festi celebra-
tio: vt dicit Gregor. Niss. lib. de oratione,
circa principium.

Et quod oratio sancta, ac bona, ac ne-
cessaria sit, probat sanctus Cipr. in ex-
posit. orationis Dominicæ, sub init. Chri-
ost. lib. 1. de orando Deum, dicens, vt
corpus nostrum, si nõ ad sit anime, mor-
tuum est, & scetidum, sic anima nisi se
K K 4 incitet

incitet ad orandum, mortua est, & misera, ac grauiter olens. Aug. in Psal. 118. conc. 17. Gregorius libro 18. Moralium, cap. 3.

Ratio, nam ex diuina providentia disponitur non solum qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, & quo ordine. Inter alias vero causas, sunt etiam quorundam causae actus humani, unde oportet hominem agere aliqua, non, ut per suos actus diuinam dispositionem immutent, sed vt per eos impleant quosdam effectus secundum ordinem à Deo dispositum, & idem est in naturalibus causis, & in oratione, quia non oratur, vt diuina dispositio immutetur, sed vt id impetretur, quod Deus disposuerat per orationes sanctorum implendum; nec Deus oratur, vt ei nostrae indigentiae, & desideria manifestentur, qui omnia videt, sed vt consideremus in his esse recurrendum ad diuinum auxilium.

Et quod Deus plures res concedat media oratione; probatur 3. Regum 3. vbi Dominus dixit Salomoni, quia postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium, ecce dedi tibi cor sapiens &c. & Dan. cap. 9. habetur: Adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel quem videram in visione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificij vesperini, & docuit me &c. & Esa. 38. habetur Deum propter orationem tempus vitae Ezechiae quindecim annorum produxisse, & ob eandem Niniuitis impunitatem concessisse. Ionæ 3. Et Deus multa pollicetur se facturum orationis gratia. Matth. 6. Petite, & accipietis, & infra; omnis qui petit accipit. cap. 17. hoc genus daemoniorum non eicitur, nisi in oratione, & ieiunio. Iacob. 5. orate pro inuicem, vt saluemini; vnde & Augustinus lib. 15. cap. 14. de Trinit. & libro 5. de ciuitat. cap. 10. ait: preces valent ad ea impetranda, quae se petentibus concessurum esse praesentit Deus; & sermone de sancto Stephano, ait: si sanctus Stephanus sic non orasset, ecclesia Paulum non haberet; & habetur etiam Psal. 105. si non Moyse electus eius fuisset in conspectu eius, & idem dicit sanctus Prosper. libro secundo, de voca-

tionem gentium, cap. vltimo.

Et ita non obstat quin orandum sit, quod Deus omnia cernat, & prouideat, & eius scientia infallibilis sit, quia scientia Dei stat cum contingentia rerum, & multa Deus vult concedere, sed medio orationum, vt supra.

Multi porro orationis sunt fructus: primò enim est satisfactoria pro peccatis: vt dixi tract. de Poenit.

Secundò, est meritoria maioris gratiae, & gloriae, etiam si non impetretur, quod petitur.

Tertiò, est impetratoria, ea enim homo impetrat peccatorum remissionem. Lucae 18. & multa alia beneficia supra relata; vnde orante Moysè, & Samuele hostes vincuntur. Exodi 17. 1. Regum 7. & dum orat Hieremias confortatur in carcere. Hierem. 32. Daniel orans inter leones exultat. Daniel 6. Tres pueri in fornace tripudiant. Daniel 3. Susanna à falsis testibus liberatur. Daniel 13. Lathro inuenit paradysum. Lucae vigesimo tertio; & Stephanus in caelum suscipitur. Act. 7.

Præterea oratio mentem illustrat, vt contigit Moyse. Exod. 34. inflammat charitatem, & mentem ad maiora beneficia suscipienda capaciorum reddit: vt dicit Aug. lib. 2. de serm. Domini in Monte, cap. 7. Auget humilitatem, & castum timorem, cum homo orando se cognoscat esse Dei mendicum, ob quod humiliatur, & cauet ne eum laedat, cum assiduo eius ope egeat. Gignit contemptum rerum temporalium, si frequens sit, cum terrena ei vilescant, qui diuina speculatur, vt dicit Augustinus libro 9. confess. cap. 1. & 10: parit etiam delectationem magnam, gustando quam suauis sit Dominus, quod ex eo colligitur cum aliqui in oratione pernoctarint, vt Isaac Abbas, Sanctus Antonius, Pastymus & alij, de quibus dixi tract. de Ciue, cap. de oratione, & etiam oranti addit honorem, cum Angeli illam animam honorent quam vident cum Deo crebro loquentem, vt ait Chris. lib. 1. de orando Deo. Fides, & spes ea alitur, quia quo frequentius quis orat, eo magis eius fides accenditur.

Tertium

7 Oratio est actus religionis, & qualis.

Tertia propositio. Oratio est actus religionis, & præcipuus post deuotionem, probatur ex gl. in Ps. 140. in id dirigatur domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, & ex Dion. de diu. nom. cap. 3.

Ratio, nam ad religionem pertinet Deo reuerentiam exhibere, ideo ea omnia per quae Deo reuerentia exhibetur pertinent ad religionem, per orationem vero homo Deo reuerentiam exhibet, quatenus scilicet ei se subijcit, & proficitur orando se eo egere vt auctore suorum bonorum, vnde est actus religionis, & post deuotionem quae pertinet ad voluntatem, oratio quae pertinet ad partem intellectiuiam est præcipua inter actus religionis D. Th. d. q. ar. 3. in corp. & ad 4. Ampliatur vt etiam orationes fuisse ad Deum metu in periculo sint actus religionis quia talis actus ex genere pertinet ad religionem cum sit protestatiuus diuinæ excellentiae, nec timor mutet conditionem eius.

8 Oratioan sit quæque in præcepto, & quomodo.

Et nedum oratio est actus religionis, sed etiam aliquibus casibus est in præcepto. Vnde oratio in genere & in communi cadit sub præcepto naturali, & diuino quia ratio naturalis dicit Deum esse colendum, sed præstantissimus cultus qui Deo potest exhiberi, est cultus orationis, quia ea protestatur Deum esse principium omnium bonorum, & nos ab eo totaliter pendere, ex quo honor Dei resultat, vnde cadit sub præcepto naturali, & diuino, vt innuitur. Io. 16. vsq; modo non petistis quidquam in nomine meo, petite & accipietis. Quod etiam quis priuatim oret, cadit sub præcepto diuino. Matth. 7. petite & accipietis. Luc. 18. oportet semper orare, quod verbum est necessitatis, vt d. Chris. ibi Matth. 18. vigilate & orate, vbi Hier. d. eum cadere intetationem qui negligit orare. Matth. 5. orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Sed quia hoc præceptum est affirmatiuum obligat semper, sed non pro semper, sed debito loco & tempore. Et primo cum homo est constitutus in aliquo graui periculo corporis, & animae tenetur orare, vt cum graui tentatio ne vexatur. Marth. 26. quia sine auxilio

Dei ab ijs quis non liberatur, ad quod impetrandum opus est oratione, vt medio, & Sara fecit in periculo constituta. Tob. 3. Ester. ester. 14. Iudith, & alij, secundo, cum homo tenetur se ad Deum conuerrere, quod est instans rationis tempus, & vite extremum, vel adesse necessitas sumendi Eucharistiam, quia hæc conuersio non potest fieri sine speciali auxilio ad quod impetrandum medium opportunum oratio est; tertio cum proximus in graui periculo corporis, vel animae versatur, & si est publicum periculum & damnum, est publice orandum, alias fact est priuate, probatur. Eph. 3. Io. 15. & explicat Cipr. lib. 1. ep. 1. vnde cum ecclesia est in graui necessitate tenentur Christiani pro ea orare. Non est tamen, vt plurimum mortale cessare ab oratione pro alio, quia si est necessitas spiritalis ipse sibi potest succurrere, si corporalis, non est certum quod subsidium sit oratio statuta, cum corporalia & terrena sint cum conditione petenda, vt infra; pro se autem cessare orare si sibi sit notum ea die casurum in alio quod periculum graue animae vel corporis, & negligat orare, peccat mortaliter, vt & si nunquam homo oraret, licet per impossibile, alia omnia mandata impleret; cessans tamen orare vno tantum peccato peccat vt d. hic Aragon.

Ex quo sequitur etiam, quod orationes publicae quae fiunt à certis personis certo loco & tempore sanctissime sint constitutae, vt idem d. & explicabitur suo loco, inferius, quia cum oratio sit facienda iure naturali, & diuino, ad ecclesiam spectat determinare modum quo sit fienda.

Quarta propositio. Deus solus debet orari, vt auctore, principalisque causa donorum supernaturalium gratiae & gloriae, quae per orationem in primis petimus, & vt petitum per eum debeat adimpleri; beati vero vt per ipsos obtinendum, primum patet Psal. 83. secundum, probatur. Iob. 5. voca si est qui tibi respondet, & ad aliquem sanctorum conuerrere, & Tob. 12. dicitur angelum Deo orationes offerre, quod est intercedere pro orantibus Zac. 1. vbi Angelus orat pro populo Ierusalem. 2. Mac. 15. vbi Omnia dicitur orare pro populo Iudaeorum,

Orari debet solus Deus vt conuerratur, sanctus vt obtineat res, ex merito.

82

& Exo. 32. legatur Moïsen Deum orasse pro peccato populi ne irasceret. contra eum, & Dan. 3. Azarias orabat pro se & socijs. Job. c. vlt. ite ad seruum meum, ille orabit pro vobis, & faciem eius suscipiam.

Ex Cōc. probatur, in Conc. Calcedon. act. 11. vbi habetur. Flavianus post mortem viuit, martir pro nobis orat. Conc. Gen. 6. c. 7. d. solo Deo creatore adorato, innocet Christianus sanctos, vt per se intercedere apud maiestatem diuinam dignentur. 8. Sin. Gen. act. 6. in fi. Conc. Gerunden. c. 3. Aurelian. 1. c. 29. Mogunt. ca. 33. Tolet. 5. c. 1. Tolet. 2. c. 2. Bracar. 2. c. 9. vnde & Gregorius litanijs indixit tempore pestis, vt habet Strabo, libr. 1. vlt. cap. 42. 43.

Ex partibus Dion. eccl. hier. c. 7. Iren. lib. 5. vlt. med. Arh. serm. in Euang. de sanctissima Deipara. Basil. oratione in 40. Martires, Naz. oratione in Cipr. in med. Chris. hom. 66. ad Pop. Niss. oratione in S. Teodorum. Cirill. Cath. 5. mist. Dam. lib. 4. c. 16. Ilar. in Pl. 129. Amb. lib. de viduis vlt. med. Hier. in epitaphio Paula. Vale d. Paula, & cultoris tui vlt. mam senectutē orationibus iuua. Aug. tr. 84. in Jo. Leo. serm. 5. de Epiph. Bern. sermo. 2. super Missus est, & alij omnes.

Ratione probatur, nam oratio alicui porrigitur dupliciter, primo, quasi per ipsum implenda, secundo, vt per ipsum iam petrando, primo modo, soli Deo oratio porrigitur, quia omnis oratio nostra debet dirigi ad gratiam & gloriam consequendam, quæ solus Deus dat. Psal. 83. gratiam & gloriam dabit dominus, secundario porriguntur orationes sanctis Angelis, & hominibus non vt per eos nostras Deus petitiones cognoscat, sed vt eorum precibus, & meritis nostræ orationes sortiantur effectum, vnde ecclesia à S. Trinitate petit vt misereatur, à sanctis vt orent pro nobis, qui & in verbo cognoscunt ea quæ circa nos aguntur, & maxime petitiones nostras ad eos verbo vel corde factas, Deo manifestante. D. Thom. d. q. art. 4. in corp. & ad 2.

Idem etiam comprobatur miraculis, quibus constat sanctos audire præces viuentium & eas exaudisse quæ comme-

morat. Teod. lib. 5. hist. c. 24. & lib. 8. ad Grecos. Amb. serm. de S. Agnete. Ang. li. 22. ciu. c. 8. Greg. lib. 3. Dial. c. 22. 24. 25. 37. S. Bonavent. in vita sancti Francisci Greg. Turon. lib. de gloria martirum, & confessorum.

Ampliat, vt etiam sancti viuentes possint fideles precibus iuuare, probatur nam Moïses populo veniam impetrauit, Exo. 32. Idem habetur. Gen. 20. Job. vlt. & alibi sæpe. Potest & per vitutis obseruantia peti à viuis intercessio apud Deū, vt hoc vel illud donum suis precibus à Deo nobis impetret Coloss. 4. 1. Theff. 5. 2. Theffal. 3. Valentia, de iust. disput. 6. q. 2. punct. 7.

Circa vero existentes in purgatorio, probabilior sententia est quod non orent pro viuentibus cum sint in manibus iustitiæ, & non possint audire præces nostras maxime mentales, cum non fruuntur verbo in quo conspici possunt vt d. hic D. Th. ad 3. & 4. d. 15. q. 4. ar. 5. Alex. 4. par. 26. membr. 3. art. 5. Nau. in c. quando, de conf. d. 1. pro se tamen orant, vt per medium aliquod à diuina providentia constitutum, ut scilicet suffragia, liberentur. Greg. li. 4. mor. Valentia. disput. 6. q. 2. punct. 6. de iust. d. non esse improbabile etiã eas orare pro sibi charis viuentibus, licet opinio, D. Thom. sit probabilior.

Et nedum ad totam Trinitatem oratio dirigitur, sed & ad singulas personas dirigitur ex ritu ecclesiæ in litanijs, & alibi, vt d. hic Aragon, & sic ad solum Deū dirigitur oratio, & sic est Christum qui est vere Deus, quæ sit proprie ac vere actus religionis, quo scilicet ei qui inuocatur exhibeatur cultus diuinus, petendo ab eo opem, vt à summo omnium bonorum authore, sic enim orare alium, præter Deum, esset idololatria.

Quinta propositio. In oratione debemus aliqua determinatè petere, aliqua sub conditione; probatur Matt. 6. Luca 11. vbi docentur Apostoli determinatè petere ea quæ continentur in oratione Dominica.

Ratio, nam Socrates dicit: nil vltra à Deo petendū, quàm vt bona tribueret, quia is sciret quid cuiq; esset vtile, quæ opinio

IO
Orare an
possint ex
stantes in
purgato-
rio.

II
Oratio a-
liqua de-
termina-
tè est pe-
tendū, ali-
quid sub
cōditiōe,
& quō,

opinio vera est aliquo modo quo ad illa quæ malum euerum habere possunt quibus etiam homo potest bene & male vi, vt diuitiæ, honores, regna, quorum exitus sæpe mirabiles cernuntur, splendida coniugia quæ quandoque domos euerunt, sunt tamen quædam bona quibus homo male vii non potest quæ malum euentum habere non possunt quibus beatificamur, & quibus beatitudinem mereamur, quæ sancti absolute petunt ostendē faciem tuam & salui erimus. Pl. 79. deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia sic voluntas nostra conformatur diuinæ. D. Th. d. q. ar. 5. in corpore, & ad 2. Alij vero sunt petenda quatenus non nocent salutem animæ, & Dei gloria promoueatur quo ad nos.

Et ita bona quæ per se semper sunt bona, & conuenientia absolute sunt petenda, & determinate, locis prædictis, & patet ex oratione dominica, adueniat regnum tuum. Alia bona quæ quandoque profiunt salutem quandoque non ex vltimo sunt petenda quo ad sustentationem. Prou. 30. victui meo tribue necessaria, & habetur in oratione dominica, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quod intelligitur etiam de pane temporali, vt ibi. d. gl. & patet ex ecclesiâ quæ orat pro fratribus terre, & alijs rebus temporalibus, huiusmodi tamen bona, vel corporis vel fortunæ non sunt absolute petenda; sed cum remissione ad diuinum beneplacitum, si ea cognouerit profutura ad eternam beatitudinis consecutionem, quæ est primarium obiectum circa quod oratio nostra post Deum versari debet, & necessarium plerumque an illa sint profutura salutem nec ne. Rom. 8. Prou. 14. Eccles. 5. 2. Cor. 2. cum sepe quod vni est bonum, alteri ob eius abusum, nocet. Non est tamen opus quod hæc conditio in petitione temporalium exprimat, sed satis est, si virtute tantum intelligatur. Nec est etiam illicitum petere diuitias ad bonum finem, cum id liceat petere quod & optare, vt d. Aug. ep. 128. c. 12. id tamē est periculosum ob abusum. Pl. 36. Nec est opus hominis imperfecti orare pro bonis temporalibus ad sustentationem cum quisque teneatur diligere seipsum, est ta-

men opus imperfecti ea petere ad superfluitatem licet bona intentione, cum sit periculosa, licet tamen petere absolute virtutes morales, cum sint bonum honestum, mala vero pœnalialia non licet petere in oratione, nisi in ordine ad bonum, vt scilicet per flagella quis conuertatur ad Deum. Pl. 6. vt & licet alicuius oporari mors, si timor est ne subuertatur, & malis si alios inficere habet, nec est spes emendationis, vt d. hic Aragon, de quo latius dixi tract. de charitate.

Sexta propositio. Temporalia sunt petenda à Deo orando non vt principalia, Temporalia sed vt sustentamenta, & virtutum instrumta, vt sint petenda, probatur. Prou. 30. tribue tantum à Deo petitiui meo necessaria.

Ratio, nam id licet orare quod licet desiderare secundum Aug. ep. 128. c. 12. temporalia vero licet desiderare non vt principalia, vt in eis finis constituitur, sed vt quadam adminicula quibus iuuamur ad tendendum in beatitudinem, quatenus scilicet per ea vita corporalis sustentatur, & quatenus nobis organice deseruiunt ad actus virtutum r. Eth. cap. 8. & Aug. ep. 12 r. c. 6. & sic in ordine ad beatitudinem. D. Th. d. q. ar. 6. in corp. & ad contr.

Septima propositio. Pro alijs orare debemus, probatur, Iac. 5. orate pro inuicem, Orate vt saluemini, vnde Isaac orat per rebecca pro uxore sua. Gen. 25. Dauid pro filiis pet. & est cōuenienter 2. Reg. 12. Helias per filio viuentem, ac duc 3. Reg. 17. Onias per salute Helio vult, & anteriori. 2. Machab. 3. ecclesia per Petro: aliq. sint excludēdi.

Ratio, nam id debemus orando petere ab oratione, quod debemus desiderare, ar. præced. nibus. at desiderare debemus bona non solum nobis, sed etiam alijs, id enim pertinet ad rationem dilectionis quam proximis debemus impendere, ideo charitas hoc requirit vt pro alijs oremus, oratio tamē frustratur pro alio emissæ ex impedito eius. Hier. 15. illa tamen oratio erit meritoria oranti, qui ex charitate orat, & orandum est etiam pro peccatoribus, vt conuertantur, & pro bonis vt perseuerent. D. Th. d. q. ar. 7. in corp. ad 2. & vlt. & licet oratio emissæ exaudiat solum pro prædestinatis quia tamen ij non cogno-

gnoscuntur à præfictis secundum præsentem statum, vt d. Aug. lib. de corr. & gratia, c. 15. ideo nulli est subrahendum beneficium orationis, vt ibi, d. & D. Thom. hic ad 3.

Et ita ex natura rei nullus viator quicumque peccator est excludendus ab orationibus nostris publicis, vel priuatis, nam pro omni illo orandum est cui salutem optare possumus, sed quilibet ex charitate est diligendus, & ei proinde salutem orare debemus; cum de nullo sit desperandum licet obstinato, quin possit in momento, Deo aspirante conuerti, ergo pro omnibus viatoribus est orandum, vt quantum est ex parte Dei sit illis possibilis consecutio salutis æternæ, scilicet vt omnibus Deus conferat auxilia sufficientia, ad eam consequendam, & sic vt per Deum non stet quominus omnes saluentur, vt d. Valent. loco cit. punct. 8. nõ est tamen petendum, vt omnes omnino actu saluentur, scilicet reprobi, qui sibi ipsis desunt vt ibi, d. Supposita tamen ecclesiæ determinatione quæ priuat excommunicatos communibus orationibus ecclesiæ, non licet publice orare pro excommunicatis, vt habetur, in c. n. p. vbi doct. de sent. excomm. Dicitur vero oratio publica, quæ sit à publico ecclesiæ ministro, vnde si episcopus sit excommunicatus non est nominandus in canone, priuata tamen oratione licet pro eis orare, & licet Couar. in c. alma. §. 6. num. 4. dicat licere priuatim orari à sacerdote in missa pro excommunicatis, id tamen nõ caret scrupulo, & licet ecclesia oret pro hereticis, & schismaticis in die parasceue ad exemplum Christi qui ea die pro omnibus orauit, nõ tamen orat pro eis sub nomine excommunicatorum, vt Aragon hic d. quod pro tunc, dum ecclesia orat pro illis, quo ad id censentur ab excommunicatione absoluti, quod mihi tamen non est certum, & forte dici potest, quod nõ orat pro illis vt eis applicet suffragia ecclesiæ, & sic inde satisfaciunt &c. quod verat excommunicatio, sed orat tantum pro illis vt conuertantur, quod non est eis aliqua suffragia ecclesiæ communicare.

Quo etiam ad reprobos, non sunt ex-

cludendi, vt supra à communibus orationibus, vt d. hic D. Thom. ad 3. licet non teneatur pro illis specialiter quis orare, vt nec pro alijs, si tamẽ reueletur alicui propria vel aliena damnatio, d. hic Aragon, eum adhuc orare debere pro se & alijs, quia intelligitur comminatio tantum, vt cõuertatur. Si tamen aperte constaret quod esset præfictus, nõ teneretur pro illo rogare, potest tamen rogare ne is maiori poena puniatur, vt idem dicit. Pro existentibus etiam in purgatorio est orandum. Tob. 4. 2. Mac. 12. Pro damnatis tamen, vel existentibus in cælo regulariter & absolute non est orandum, nec opus est petere à Deo, vt beatorum felicitas consummeur, nec id etiam licere petere, dicit Aragon, quod id sit præsumptuosum, nec regulariter licet rogare pro damnatis vt suscitentur ad vitam, & agant pœnitentiã cum id sit contra l. ordinariam, & quod dicitur de Traiano, forte non est verum, vel Gregoriũ orasse pro eo ex speciali motione Spiritus sancti, & quod is non erat finaliter, & irreuocabiliter damnatus, vt refert idem Aragon, & etiam Valentia. loco cit. d. forte id non esse verum, cum Traianus obierit ante Gregorium annis circiter quingentis, qui & d. dum ecclesia orat pro mortuis, vt liberentur à pœnis inferni, intelligi à pœnis purgatorij, vt iuxta diuinum decretum quo ij liberandi sunt, id executioni mandetur per Dei misericordiam, & orationes ecclesiæ.

Octaua propositio. Pro inimicis in communi orare debemus ex necessitate, in speciali ex consilio, nisi in casu necessitatis, probatur primum Matth. 5. orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ita vt opus sit pro eis orare in communi, non reiiciendo eos ab orationibus communibus, in particulari vero non nisi ex consilio pro ijs est orandum, excepto casu necessitatis.

Ratio, nam orare pro alio est charitatis, art. præc. vnde eo modo quo tenemur diligere inimicos tenemur & pro eis orare, in inimicis vero, vt supra q. 25. ar. 6. 8. 9. est diligenda natura non culpa, & eos diligere in generali est in præcepto, in speciali non nisi secundum animi præ-

I4
Orare pro
inimicis
vt opus
sit, & quò.

paratione, vt scilicet quis paratus sit eos diligere & inuare in speciali, in casu necessitatis, vel si veniam petant, absolute vero eos diligere in speciali est perfectionis, sic in communibus orationibus pro alijs factis, inimici non sunt excludendi, orare vero pro ipsis specialiter est perfectionis, nisi in casu necessitatis.

De hac materia videnda quæ dixi tr. de charitate sub c. de inimicorum dilectione, vbi & dixi inimico veniam petenti signa beneuolentiæ in speciali esse exhibenda, quod latius hic probat Aragon, cum alias is magis accenderetur ad iram, & scandalum oriretur.

Quod vero ad præsens attinet, non licet mala spiritalia quibus gratia Dei, vel gloriæ iactura fiat, inimicis vel alijs hominibus imprecari, vel à Deo petere vt ijs conferantur, quia est contra charitatem quæ huiusmodi bona omnibus optat. Mala tamen temporalia, vt mortem exiliũ, bonorum iacturam, & huiusmodi inimicis optare licet, & à Deo petere, vt conuertantur, si alia via conuerti non possunt, vel in casibus quibus eis licet bellum inferre, cum licitum sit illa petere à Deo, quæ licet desiderare, sed huiusmodi possunt optari, vt dixi supra de bello, & inferri, ergo & licitum est petere à Deo mortem peccatoris, vel amicum sit, vel inimicus, sub conditione si finaliter non est corrigendus, & etiã homini iusto & nobis, si probabilis timor sit quod vita longior allatura sit occasionem peccandi, Sap. 7. Philipp. 1. cupio dissolui &c. Rom. 7. infelix ego homo &c. vt d. hic Aragon, subiiciens etiam ob vitandas infirmitates, & molestias vite licere optare sibi mortem, quia melior sit mors quàm vita amara. Eccl. 30. vt & perijt ob id lob cap. 3. & Helias 3. Reg. 19. quod tamen mihi non est certum, nisi ex speciali motione Spiritus sancti, vt Deo fruatur fiat vel alias causas Deo notas; cum alias sit peccatum mollitiei contrarium fortitudini, fugere contristatiua, vt habetur infra in tr. fortitudinis.

15
Oro Dñi. Nona propositio. Conuenienter septem ea septem petitiones orationis Dominicæ enumerantur, probatur, ex autoritate Christi ter conti. orationem instituentis.

Ratio, nam oratio dominica est sanctissima, & si recte oratur, nil præter intentiones. ea contentum est perendum, secundum Aug. ep. 121. ca. 12. per orationem enim nostri interpretem desiderij, ea solum reete petimus quæ licet recte desiderare, quæ in oratione dominica ponuntur, & ordine congruo, primo vero in desiderio nostro cadit finis, tum ea quæ sunt ad finem, finis vero noster est Deus, in quem affectus noster tendit dupliciter, primo, vt volumus gloriam Dei, secundo, vt ea volumus frui, quorum primum pertinet ad dilectionem Dei qua ipsum secundum se diligimus, secundum ad dilectionem qua diligimus nos in Deo. Ideo prima petitio ponitur sanctificetur nomen tuum, qua petitur gloria Dei, secunda ponitur adueniat regnum tuum, qua petimus ad Dei gloriam peruenire, & regnum eius; Ad determinatũ vero finem aliquid nos ordinat dupliciter, primo per se, secundo per accidens, per se, bonum quod est vtile in finem, idque dupliciter, vnum principaliter & directe secundum meritum quo beatitudinem mereamur, D. obediendo, & sic ponitur, fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terras, secundo, vt instrumentaliter iuuans nos ad merendum, & sic dicitur, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, vel intelligatur de pane sacramentali, cuius quotidianus vsus proficit homini, in quo intelliguntur etiam alia sacramenta, vel intelligatur de pane corporali pro omni sufficientia victus, quia Eucharistia est præcipuum sacramentũ, & panis præcipuus cibibus; per accidens vero ordinatur in beatitudinem per remotionem impediens, quæ tria sunt, primo peccatum quod directe excludit à regno. 1. Cor. 6. & sic dicitur, dimitte nobis debita nostra, &c. secundo, tentatio quæ nos impedit à voluntate diuina obseruanda, & sic dicitur, & ne nos inducas in tentationem, scilicet vt non vincamur ab ea, tertio, pœnalitas pœnis, vt quæ impedit sufficientiam vite, & sic dicitur, libera nos à malo, aliter tamen hæc exponit August. lib. de sermo. domini in monte, vt in resp. ad contrariata D. Thom. d. q. artic. 9. in corp. & ad contrariata.

Hanc orationem luculenter exponit. Aug. loco cit. Cipr. serm. de orat. Dominica, & alij multi. Bellarm. Tomo 3. de oratione. Aragon hic post chatechismū Romanum, & ego eam copiose exposui, lib. de sacramentis tr. de Missa. sub c. de miss. missa impresso.

16 Orare est propriū rationalis creaturæ.

Decima propositio. Orare est propriū rationalis creaturæ. Ratio, nam oratio est actus rationis, supra art. 1. per quam quis superiorem deprecatur, at imperium est actus rationis quo inferior ad aliquid ordinatur, vnde illi propriè conuenit orare, cui conuenit rationem habere, & superiorem quem deprecari possit, vnde nec diuinis personis nec brutis conuenit orare, cum diuinis personis nil sit superius, & bruta animalia careant ratione, sed rationali creaturæ, filius vero Dei dicitur orare secundum naturam assumptam, Spiritus sanctus dicitur postulare, quia nos postulant, facit. D. Thom. d. ar. 10. in corp. & ad primum.

An vero peccatoribus conueniat orare; dicendum quod demonibus, & obstinatis in malo non competit oratio prout est actus religionis quo animus Deo subijcitur, cum prædicti recedant à Dei subiectione, & eis tantum cõpetit orare id est aliquid petere. Matth. 8. vbi demones rogabant à Christo, vt eos eijciendo ex oblesis, mitteret in porcos, quæ tamẽ Deus ijs plerumque concedit in maius malum ipsorum. 1. Reg. 8. Alijs vero peccatoribus non obstinatis non solum conuenit petere, sed & orationem emittere quæ sit actus verus religionis, cum ijs penitentes & veniam à Deo postulantes ab illo exaudiantur, & in gratiam eius recipiantur, vt d. Aug. Rom. 5. Alij peccatores qui obstinati non sunt, nec resipiscunt, sed intendunt in futurum resipiscere, vel credunt se nunc resipiscere, possunt ea omnia efficere per quæ dicatur eorum oratio verus actus religionis, & sic omnes possunt orare, vt oratio dicit tantum petitionem, vt vero oratio est actus religionis non competit damnatis, vel obstinatis, vt d. Aragon hic.

17 Vndecima propositio. Sancti qui in patria in tria sunt, orant pro nobis, probatur. Mac.

cap. vlt. hic est qui multum orat pro populo, & probatur est supra late. 4. pro positione.

Ratio, nam cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat supra articulo. 7. 8. quanto sancti qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis eo magis orant pro peccatoribus qui orationibus auari possunt, & quo sunt Deo coniunctiores, eorum orationes sunt magis efficaces, ex ordine enim diuinæ prouidentie superiora in inferiora refundunt, vt claritas solis in aerem, ideo Sancti pro nobis orant magis quàm si essent in vita præfenti, contra Vigilantiam, & eorum orationes habent efficaciam impetrandi eorum meritis præcedentibus, & ex diuina acceptatione, pro se vero orant secundum gloriam corporis, & sancti impetrant quod Deus vult fieri per orationes eorum, qui vero sunt in purgatorio non sunt in statu orandi, quia licet sint nobis superiores ob impeccabilitatem, sunt tamen inferiores ob pœnas, inferiores etiã sancti sunt, orãdi, quia quandoque Deus vult eorum sanctitatem declarare, & cõcedere quod superiores orando non concedit, & quia nobis sunt superiores, & quandoque deuotius orantur. D. Th. d. q. ar. 11. in corp. & ad primum 2. 3.

Si vero de Christo quærat; Clarum est ei, vt Deus est, non conuenire orare, cum superior non ad sit eo qui oratur, is etiã in diebus carnis suæ, vt homo conuenienter orauit, vt sic mereretur nobis, & vt exemplum alijs orandi præberet, vt d. Amb. lib. 5. in Lucam, & Aug. tract. 104. in Io. 3. vt ostenderet se vere hominem, & vere à Deo missum. Io. 13. Heb. 5. 7. vt vero nunc est in caelis, qui est eiusdem naturæ cum nobis quo ad carnem assumptam, licet alterius gloriæ, d. tamẽ Aragon hic, quod ibi nõ orat pro nobis, sed hos corrigit, illos subleuat, alijs remittit noxam, & iustificat, quod est potestatis excellentis vnde ecclesia non d. Christe ora pro nobis, sed miserere nobis, qui & respondet ad auctoritates dicentes quod interpellat pro nobis, quod scilicet non est postulatio, sed representatio suæ passionis coram sanctissima Trinitate admissa.

Duo-

18 Oratio an debeat esse vocalis, & quæ.

Duodécima propositio. Oratio debet esse vocalis per ministros ecclesiæ agenda; priuata vero non necessario; iure tamen vox ei adiungitur probatur primū. Pf. 141. Voce mea ad dominum clamauit, voce mea ad dominum deprecatus sum. Pf. 16. intende voci orationis meæ. Eccles. 39. confitemini illi in voce labiorum vestrorum, & sic dominus orauit. Matth. 6. De secundo modo habetur. Pf. 104. tibi dixit cor meum, & anima sic fecit. 1. Reg. 1. Et vtrumque modum probat Bas. homil. in mare Iulitam. Cip. in orat. dom. in prin.

Ratio, nam est duplex oratio, communis & singularis, communis est quæ per ministros ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, vnde oportet quod huiusmodi innotescat toti populo pro quo perficitur, quod non esset, si non esset vocalis, vnde huiusmodi orationes alta voce à ministris ecclesiæ sunt emittendæ. Oratio vero quæ perficitur à singulari persona pro se vel alijs, non oportet quod ex necessitate sit vocalis, vox tamen ei adiungitur, primo ad excitandam interiorem deuotionem qua mens orantis in Deum eleuatur, quia per huiusmodi signa mens hominum mouetur, si vero per huiusmodi voces mens abstrahatur, est abstinendum, secundum iungitur quasi secundum redditionem debiti, vt scilicet homo Deo seruiat secundum id verum quod ex Deo habet, id est non solum mente, sed etiam corpore, quod maxime competit orationi secundum quod est satisfactoria, tertio, vocalis oratio iungitur ex quadam redundantia animæ in corpus ex vehementi affectione. Pf. 3. lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, nõ refert vero quibus verbis priuata quæ orat modo pie, & attentè id agat, & perat necessaria ad salutem, vel quæ ad orationem dominicam reduci possunt, nec aliquid mali, vel ad salutem non pertinens à Deo petatur. Nec refert etiã quanto tempore quis orat priuata oratione, modo orat instanter quantum viderit expedire ad excitandum animi affectum, & feruorem sine rēdio. Non refert etiam quo tempore, & gestu quis priuata orat, modo pie & attentè orat,

Christus enim quandoque id egit subleuatis in caelum manibus. Io. 17. quandoque procidens in terram. Marc. 14. & positus genibus. Luc. 22. vt & alij. Act. 7. 9. 20. quandoque in ecclesia Iudith. 6. quandoque extra. Act. 6. Dan. 3. & explicat Aug. de cura pro mort. c. 5. Valens loco cit. punct. 9.

19 Oratio debet esse attempta, & quomodo.

Decima quarta propositio. De necessitate orationis est quod sit attempta, saltem in principio, quod excitatur cogitando Deum esse presentem, vt d. Bas. in reg. breuior in respon. ad int. 201. & Christ. hom. 1. in ff. 6. viens conuocatione loquentis coram rege terreno, qui attendit, & Cipr. in expof. orationis dominicæ, quomodo te audiri postulas cum te ipse non audias?

Ratio, nam necessarium dicitur dupliciter, primo prout melius peruenitur ad finem, & sic attentio absolute orationis est necessaria, secundo, sine quæres non potest consequi suum effectum, qui orationis est triplex, primo communis omnibus actibus charitate informatis, quæ est mereri, & ad hoc non oportet quod attentio ad sit toti orationi per totum, sed vis primæ intentionis qua quis accedit ad orandum reddit totam orationem meritariam, vt in alijs actibus meritorijs contingit, secundus effectus orationis est ei proprius quod est impetrare, ad quem etiam sufficit prima intentio quam principaliter Deus attendit; si vero prima intentio desit oratio nec est meritoria, nec impetratoria, tertius effectus orationis est quædam mentis reflectio, & ad hoc est necessaria attentio, circa quod sciendum quod est triplex attentio, vna qua attenditur ad verba ne in eis erretur, secunda qua attenditur ad sensum verborum, tertia qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, & ad rem pro qua oratur, & hæc est maxime necessaria, & eam habere possunt etiam idiotæ, & quandoque hæc attentio ita abundat, vt aliorum omnium mens obliuiscatur, & is dicitur orare in spiritu & veritate qui instinctu Spiritus sancti orat. in resp. ad primum, & mens humana diu in alto stare non potest, ad secundum, & si quis ex proposito mente vagetur est peccatum, & impedit orationem.

nis fructum, si vero id fiat sine proposito non tollit orationis fructum. in resp. ad 3. D. Tho. d. art. 13. in corp. & ad contraria.

Notandum pro intelligentia quod attendere est habere mentem presentem ad id quod dicitur, vt id versetur in corde orando, quod versatur in ore.

Secundò, quod attentio est triplex, vt supra in litera, quarum vltima quæ est omnibus communis est omnium præstantissima.

Tertio aduertendum, quod attentio potest esse duplex virtualis & actualis, cum animus actu attendit his quæ dicit. Virtualis cum homo opus aggreditur animo attento id perficiendi, & dum in opere versatur animo alio vagatur non data opera, id est ex proposito non agit aliquid quod aduersetur attentioni, si enim ageret id quod aduersaretur orationi, vt legere scribere, & huiusmodi quæ totum animum ad se trahunt, diceretur ex proposito alio diuertere, secus si manus lauat, vestibus se indueret, & huiusmodi quæ minus animum distrahunt, vt nec si inaduerterentur id agit. Et ita tantum duobus casibus quis caret virtuali attentione, primo cum accedit ad orandum animo non attendendi, secundo, cum in progressu aduertenter, & consulto diuertit ad alia contraria orationi.

His not. dicitur. Primo, quod qui orando attendit orationi saltem virtualiter, nec peccat, nec amittit fructum orationis, vnde & meretur & orationis obtinet impetrationem, cum vis primæ attentionis sufficiat, vt dicit hic D. Thom. & alij.

Secundò, quod qui orat ex præcepto, si tempore orationis non habet attentionem actualē vel virtuales, peccat mortaliter, & fructum orationis amittit, vt dicit hic D. Thom. ad 3. cum communi, quia is non orat, & per consequens non implet præceptum, & sic peccat mortaliter, & habetur, in c. dolentes, de celebr. missi. Si vero quis orat non ex præcepto, attentionis omissio, non inducit peccatum mortale, vt dicit Gabr. in cano. lect. 62. est tamen id peccatum veniale. Sot. lib. 10. de iust. q. 5. art. 5. Matth. 15. populus

hic labijs me honorat, cor autem coram longe est à me, vt dicit Aragon hic, de quo latius cadit materia in trac. de horis canonicis.

Decimaquarta propositio. Oratio non debet esse diurna secundum se, sed secundum causam sic, probatur primum. Luc. 18. oportet semper orare. i. Thef. 5. sine intermissione orate.

Ratio, nam causa orationis est desiderium charitatis à quo procedere debet oratio, quod in nobis debet esse continuum, vel actu, vel virtute, virtus enim huius desiderij manet in omnibus quæ ex charitate facimus, & secundum hoc oratio debet esse continua, sed secundum se considerata, non potest esse assidua, quia oportet alijs occupari, ideo vero per tempus interualla oramus, vt in nobis hoc desiderium charitatis excitemus, quantitas vero rei debet esse proportionata fini, vt quantitas medicinæ sanitati, vnde conueniens est, vt oratio tantum duret quantum est vtile ad excitandum interioris desiderij feruorem, cum vero hæc mensuram excedit, ita quod sine rēdio durare non possit, non est ulterius pro tendenda, vnde Aug. ep. 121. cap. 10. circa med. probat quosdam in quibusdam orationes breuissimas, & iaculatas, per tempora iteratas, & vt id est attendendum in oratione singulari, sic etiam in communi per comparisonem ad populi deuotionem, nec est multiloquium si oratio diutius durat. D. Thom. d. q. art. 14. in corp. & ad primum. Neque aduersatur prædictis. Luc. 18. oportet semper orare, quia id intelligitur pro sui causa scilicet bono animi desiderio, & voluntate Deo per omnia placendi, quod in nobis iuge esse debet actu vel habitu, vt d. D. Tho. vel quod nulla debet esse dies in qua non oreretur, vt d. Aug. de hæresibus ad quod vult Deum, c. 57. vt d. hic Aragon, vel vt oratio continua sit charitas, & bona continua, vt d. Aug. ep. 121. ad probam, vel vt oratio sit continua per continuum orandi desiderium, virtualiter vel habitualiter, quod fit quando quis voluit quodcumque orare, & non mutauit hanc voluntatem nolens orare quando opus sit, vt sentit ibi. Aug. vel quod id semper, intelligitur

igitur hyperbolice, id est frequenter, quoties opus est, vt d. Aug. hæres. 57. & Beda in Luc. 18. Valentia. d. disp. 6. q. 2. punct. 9. de iust.

Alia quoque conditiones requiruntur in oratione vt sit impetratoria, quia vt sit meritoria, sat est quod fiat ab homine iusto, & ex charitate, videlicet fides, spes, charitas, humilitas, deuotio, perseverantia, & vt pro se oreretur, & petantur necessaria ad salutem, vt dicit D. Thom. art. seq. & 4. dist. 15. q. 4. artic. vlt. Prima conditio est fides, cum non possit inuocari in quem non creditur. Rom. 10. vnde Iac. 1. dicitur, postulet autem in fide nihil hęsitans, & Marci 11. quod intelligitur, non vt certo credamus, Deum facturum quod petimus, sed Deum esse potentissimum, sapientissimum, & optimū, ideo posse scire & velle clare quod petimus, si non sit ex nostra parte defectus, & si bene petamus, Secundo, requiritur spes & fiducia impetrandi, quia licet per fidem quæ est actus intellectus non oportet certo statuere nos impetraturos quod petimus, per spem tamen & fiduciam, quæ est actus voluntatis, oportet firmiter adharere benignitati diuinę, & certo cōsidere Deum facturum quod petimus, quam fiduciam ideo dominus quæsiuit in paralitico. d. Matth. 6. confide fili, remittuntur tibi peccata tua, & habetur. Heb. 4. 1. Tim. 3. Marci 11. quicumque dixerit mōci huic &c. vnde Casia. Collat. 9. cap. 31. certum, d. esse signū impetrationis cum quis in oratione magna fiduciam sentit, quam Deus gignit in corde eius quem exaudire decessit, cum læticia, Tertio, requiritur charitas, vel iustitia, modo quo infra dicitur. Quarto, humilitas vt qui orat non in sua iustitia, sed in Dei benignitate confidat, vt d. Bern. serm. 5. de quadrag. & probatur in parabola pharisei, & publicani. Luc. 18. & habetur. Eccl. 15. oratio humilantis se penetrabit nubes. Iac. 5. Dan. 9. If. 66. Quinto, deuotio, id est studium attentē sollicitē piē, & ardentē orandi, vnde reprehēditur qui solis labijs orat. If. 29. Matth. 15. & qui faciunt opus Dei negligētē. Hier. 48. & probat Bern. sermo. de quattuor modis orandi, & Hier. Pars Secunda.

contra lucif. Sexto, perseverantia, quod probatur parabola eius qui petijt panes. Luc. 11. & probat. Aug. sermo. 5. de verb. domini tr. 73. & 102. in Ioannem. Septimo, vt quisque pro se oret, quia non semper ij pro quibus petitur idonei sunt vt accipiant, & se quisque noscat, vt dicit August. loco cit. tamen etiam pro alijs vtiliter oreretur, vt supra est dictum, vltima vt petantur necessaria, vel vilia ad salutem, vt dicit August. tr. 73. 81. 102. in Io. & probatur 1. Io. 1. voluntate petierimus secundum voluntatem eius audit nos, & 1. Thef. 4. Vnde August. tr. 73. in Io. d. cum petimus, id etiam debere nos petere, vt nobis non dentur quæ ignorantes, non bene petimus, & concordat. Valentia. d. disp. 6. quæstione 2. punct. 4.

Decimaquinta propositio. Oratio est meritoria, & satisfactoria, & quattuor adhibitis conditionibus est impetratoria, & cum certis conditionibus impetratoria.

Ratio, nam oratio præter effectū consolationis spiritualis quam affert, respectu futuri effectus habet virtutem merendi, & impetrandi supra art. 3. meretur vero vt & quilibet actus virtutis quatenus procedit ex radice charitatis, cuius proprium obiectum est bonum æternum, cuius fruitionem meremur; procedit tamen à charitate mediante religione, cuius oratio est actus, concomitantibus tamen etiam quibusdam virtutibus quæ ad bonitatem orationis requiruntur, scilicet humilitate & fide, quia ad religionem pertinet orationem Deo offerre, sed ad charitatem pertinet desiderium rei, cuius complementum oratio petit, si des vero est necessaria ex parte Dei quæ oramus, vt scilicet credamus posse obtinere, quod petimus; humilitas vero ex parte petentis qui suam intelligentiam recognoscit, deuotio etiam est necessaria, vt primus actus religionis, efficaciam vero impetrandi habet ex gratia Dei, qui etiam nos ad orandum inducit; oratio vero non est meritoria sine gratia gratū faciente, & tamen gratia impetrata ab

oratione procedit ex aliqua grā. in resp. ad primum, & quatuor cōditiones sunt quibus quis impetrat; primo, vt pro se petat, secūdo, necessaria ad salutem; tertio, piē, quarto, perseveranter, ad secundū, potest tamen oratio esse meritoria, & satisfactoria, & non impetratoria, vt si sit: petitio rei non expeditis, ad salutem, & potest etiam esse rei pertinentis ad salutem, & non esse meritoria, vt si fiat à beato, qui est extra statum merendi viatoris. Hæc conditiones explicatē habentur præcedenti propositione, idē nō est quod repetatur quod dictum est; id tantum aduertendo, quod oratio pro altero fusa, si fiat scienter pro beatis ad nihil valet, & est eis iniuriosa, si vero nescitur an is sit beatus, oratio beato valet ad gaudium accidentale, quia gaudēt quod amici sui qui in terris sunt, opera bona & Deo grata ex affectu charitatis faciāt. Si vero fiat pro damnatis scienter est deprauiata, & uoluntati diuinæ contraueniens, & nil ijs prodēst, cap. pro obeunibus 13. q. 2. & in c. placuit, 13. quæst. 5. Si vero fiat pro existentibus in purgatorio, valet ijs, vel vt inde omnino liberentur, vel citius, vel saltem vt mitti torqueantur, 2. Māc. 12. cap. animæ 13. quæstio. 2. & August. in Enchir. Si vero fiat pro viatore, potest vnus alteri ex cōgruo etiam primam gratiam mereri, ita quod merito orationis eius Deus tangat cor peccatoris, qui conuertitur ad penitentiam, & sic accipiat gratiam iustificantem, licet hoc non sit ex l. certa, sed gratiæ & diuinæ acceptioni innitatur, vt dixi tr. de merito, & valēt etiam iusto ad satisfaciendum modo quod dixi tr. de satisf.

22. Peccator orando, si orat vt peccator, non exauditur à Deo, nisi ad vindictam; si vero exborando, & supra concurrentibus de quibus quomō.

Ratio, nam in peccatore consideratur natura quam diligit Deus, & culpa quam odit, si ergo orat secundum desiderium peccati, quandoque Deus permittit ad vindictam eum amplius ruerē in pecca-

tu, orationem vero peccatoris ex bonæ naturæ desiderio procedentem Deus audit, non quasi ex iustitia, quia peccator id non meretur, sed ex pura misericordia, si tamen pro se petat, modo exposito, necessaria ad salutem piē, & perseveranter, & qui dicit orationem dominicam nolens dimittere odium; non mentitur, quia dicitur in persona ecclesiæ quod dimittit, quod si ipse dimittat, exauditur, alias non D. Thom. d. quæst. 16. in corp. & ad ult. Omnis tamen dum uiuit tenetur orare tempore quo præceptum orandi obligat etiam si sit peccator, quia eget oratione ad obtinendam remissionem peccatorum, vt in orat. dom. dimitte nobis debita nostra.

Nōandum vero pro explicatione, quod peccator aut petit illa quæ sunt necessaria ad salutem, vt gratiam & charitatē, aut petit mala, aut indifferentia, vt diuitias, honores & huiusmodi, & hæc petere potest, vel ad vitæ sustentationem, vel vt eis sint adiuuicula ad virtutem, vel vt ijs male vtatur. His ita constitutis.

Dicitur primo, quod peccator quandoque exauditur, absolute loquendo, oratio, quandoque non, probatur ex Aug. lib. 2. con. ep. parm. cap. 8.

Secundo, dicitur quod si peccator peccat necessaria ad salutem, semper exauditur à Deo, dum modo petat pro se, piē & perseveranter, probatur ex Aug. loco cit. & tr. 44. in Io. D. Th. de potentia, q. 6. art. 9. & probatur, Luc. 18. ubi dicitur de publicano, quod descendit in domū suā iustificatus, & filius prodigus à patre exauditus, cap. 15. & ob id Deus peccatores hortatur, & monet vt petant huiusmodi bona, quod superuacaneum esset, si illa non esset concessurus, dum modo uoluntarie non permaneat in peccato, sed incipiat penitere, alias non exauditur à Deo ordinariē, nisi ex misericordia quandoque, si etiam incipit agere penitentiam exauditur ex misericordia sepe, non tñ infallibiliter. Ioel. 2. Ionę 3. Dan. 4. & 8. Bellar. lib. 1. c. 9. de bonis op. in partic. Si vero petit à Deo mala, vel quæ dēt facultatem peccandi, licet bona sint sensui, nō exauditur à Deo, nisi in penā. Iac. 4. petitis & nō accipitis, eo quod male petatis, quod

quod contigit & populo iudeorum, cui petita in malum sunt data. 2. Reg. 8. & probat Aug. tr. 63. in Io. d. male uolens eo, quod petit, Deo miserante non accipit, & Amb. ser. 22. in Pl. 118. Quo uero ad petitionem honorum temporalium quoadque, & sepe exauditur ex misericordia, licet à malis vt paupertate, infirmitate, & huiusmodi sepe non liberetur. 2. Macab. 8. Thren. 3. potest etiam fieri, vt peccator impetret gratiam miraculosā, si ueram fidem confirmare uelit, quia tunc non uita, sed fides uera id impetrat. Act. 3. & probat Ilar. can. 6. in Matth. Si uero id petit vt suam sanctitatem demōstret, vel suam tantum orationem adhibeat, non nomen Dei, vel signum crucis, nunquā id impetrat, quia Deus relictis falsitatis non est.

23. Ofonis partes quæ sint.

Decima se prima propositio. Conuenienter dicuntur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones, probatur 1. Tim. 2.

Ratio, nam ad orationem tria requiruntur, primo, quod orans accedat ad Deū, quod per orationem significatur quæ est ascensus intellectus in Deum, secundo, petitio, quæ significatur nomine postulationis, vel determinate petatur, vel simpliciter, si uari à Deo, vel solum factum narretur, vt dicitur, ecce quem amas infirmatur, tertio, requiritur ratio impetrandi quod petitur, vel ex parte Dei, vel petentis, primo modo ex parte Dei ratio impetrandi est eius sanctitas, ob quam petimus exaudiri. Dan. 9. propter remertipsum inclina Deus meus aurem tuam, & ad hoc pertinet obsecratio, quæ est per sacra contestatio, vt cum dicimus per nauitatem tuam libera nos; Ratio uero impetrandi ex parte petentis est gratiarum actio, quia de acceptis gratias agentes meremur accipere potentia; unde in missa obsecrationes præcedunt consecrationem, orationes sunt in consecratione, in qua mens maxime est eleuanda, postulationes sunt in sequentibus petitionibus, gratiarum actiones in fine secundū gloss. 1. Tim. 2. obsecratio tamen non est adiuratio ad compellendum, quod ueratur, sed ad implorandum misericordiam. D. Th. d. ar. 17. in corp. & ad primum.

Huc referri possunt meditationes illæ quibus homo diuinam speculatur in excellentiam, infinitatem, & eternitatem immutabilitatem simplicitatem naturæ, omniū potentiam, & sapientiæ abyssum, quibus cognitis eius intellectus in hoc summo uero quiescit, & uoluntas, cuius obiectū est bonum cognitum, in eius amorem exardescit, eum adorat, & humiliter se illi, omnibus spretis subijcit, & commendat, vt à quo iugiter pendet. Tum ad opera creationis se uertit, cogitans eius maiestatem ex nihilo cuncta creasse, & Deū se ad ipsius imaginem, & similitudinem mente intelligentia, & uoluntate pollentem, vt inferioribus dominaretur, & creati in inferiret, condidisse, quod recoletis beneficiū iugiter illi gratias agat, & gratus existat. Tum redemptionis opus recogit, quod cum homo lapsus esset, is carne assumpta pro nobis satis facere uoluit, vt homo iustificationis, & gloriæ consequeretur, ecclesiæ reliquisset, cuius caput est summus Pontifex in qua sancta reliquit sacramenta iustificationis nostræ instrumenta per ecclesiæ ministros conficienda, & conferenda. Tum ad opera glorificationis se conuertit, Paradisi immensam gloriam, legis obseruatoribus paratam, vt his perpenis, Deum ad amēt qui tanta nobis præstitit, quod cogitans ei iugiter adhæreat, & omnibus spretis ad felicissimam illam patriam totō mentis tendat affectu.

S V M M A R I V M.

- 1 Horæ canonicæ cur introductæ, & cur diuinæ laudes sic dicantur, vel diuinum officium, & unde inductæ, & quando.
- 2 Laudes diuinæ cur per horas sint distributæ.
- 3 Horæ canonicæ septem sunt, quæ & quare.
- 4 Horas quis instituerit.
- 5 Hora nocturnæ, scilicet matutinales & laudes quo tempore olim recitari consueuerunt, & nunc recitentur, cum eorum causis & misterijs.
- 6 Prima, Tertia, Sexta, & Nona, cur introductæ, cum eorum causis, &

- misterijs, & quo tempore recitanda.
- 7 Vesperæ & completorium cur introductæ, cur sic dictæ, quo tempore recitandæ, cum earum causis & misterijs.
 - 8 Horæ canonicæ constant ex himnis, psalmis, lectionibus, &c. cū eorum instituto, antiquitate, & mysticis significationibus.
 - 9 Attentione requiritur in diuino officio recitando, & quomodo.
 - 10 Horas interrumpere, vel transportare an liceat.
 - 11 Horæ de quo recitandæ.
 - 12 Horæ voce articulata sunt pronuntiandæ.
 - 13 Horæ in quo loco sint recitandæ.
 - 14 Horæ tam in choro quàm extra, quibus ceremonijs adhibitis in singulis partibus sint celebrandæ, vel recitandæ.
 - 15 Cantus in ecclesiâ in diuinis laudibus quando, & cur inductus.
 - 16 Horas recitare qui teneantur, vel non.
 - 17 ab Horis recitandis quando quis excusetur.
 - 18 Horas non recitans quas pœnas subeat.

De diuino Officio, & Horis Canonicis. Cap. LXXXIII.

Notandum, quod laudes & preces quæ à personis ecclesiasticis Deo persolui debent, dicuntur diuinum officium, cum contineant id quod exiga Deum facere cui libet Christiano, & maxime personis ecclesiasticis debitum est, ob quod dicitur penam seruitutis, in cap. r. de cels. miss. cum enim aliæ gentes proprijs viribus nitantur, Christiani est diuino inniti auxilio à quo iugiter pendemus, & eius opem implorari, vnde maxime conueniens fuit vt fideles hoc laudis diuinæ tributum omnium creatori persolueret, varijs diei vicibus illum colendo, quod regius vates se præstaturum promittit, d. Ps. 55. vespere, & mane, & meridie, narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam, quod perpendens & Daniel tribus vicibus in die flectebat genua sua, & adorabat, & conâtebatur coram Deo Dan. 6. scilicet hora tertia, sexta, & nona, vt ibi exponit Hier. & Cipr. sermo. de orat. dom. circa si. Dauid rursus media nocte surgebat ad confitendum domino. Psalm. 118. & septies in die eidem laudem dicebat, vt dicit. Ps. 118. & mane ac vespere. Ps. 62. 87. 140. & Christus dominus cū discipulis himnum dicere solitus erat. Matth. 26. Sic etiam Apostoli hora tertia orabant, & acceperunt Spiritum sanctum. Act. 2. & Petrus ac Ioannes ascendebant in templū ad horam orationis nonam, & mos erat Christianorum veterum, vt Philo testatur lib. de vita contemplatiua, vt bis in die præcarentur, oriente sole, perentes diem vere felicem, vt que mentes eorum cœlesti replerentur lumine, occidente vero vt anima exonerata sensibus in totum, moleque rerum sensibilibus, veritatem vestiget in Concistorio domestico, & Tert. in apol. c. 2. veteres, ait, Christianos, cœtus antelucanos ad canendum Deo inire consueuisse, & habetur in Constit. ap. Clem. lib. 8. cap. 34. præcationes facite mane, tertia hora, & sexta, & nona, & vespere, atque ad Galli cantum, & Ach. libro, de virginit. vel medit. d. oriens sol videat librum in manibus tuis, post tertiam sinaxes conficies, sexta hora absolues deprecationes tuas. cum psalmis, ploratu, & supplicationibus nona hora rursus in himnis, & glorificationibus eris & Bas. hom. in martirem Iuliam, dicit, accumbens mensæ ora, hæsitant panem, largitori gratiam rependito, sufficiens, firmansque infirmas corporis vires vino, eius fac memineris qui hoc te dono imperituit, & infra, tunicam indueris? gratias ago benigno datori, & idem asserunt sancti patres dicentes vñtatam à tempore Apostolorum aliquam orandi normam, quæ ex parte primum, postea in hanc formam horarum canonicarum est redacta. Sic enim de nona solita recitari à Petro, & Ioanne habetur. Actuum tertio,

&

& testatur Bas. in reg. fus. ad int. 37. vbi & omnium septem horarum meminit. Tert. in apol. cap. 2. Cipr. in expos. orat. dom. Hier. ep. 22. ad Eustoch. capit. 16. Aug. reg. 3. Ex his clare liquet sanctissime, & sapientissime constitutum esse vt clericus præter missæ sacrum, & sacramentorum administrationes quotidie Deo, totius populi christiani nomine, orationes communes offerret; vt Deo debitus cultus præstetur, & pro communibus necessitatibus exoretur, quod diuinum officium est dictum, quod est certa ratio publice laudandi, atque præcandi Deum, mente simul & voce, autoritate præsulum ecclesiæ infusa. Dicitur certa ratio, quia nõ quælibet oratio, vel Dei laudatio est officium diuinum, sed certa quodam forma & ordo psalmodum & himnorum ac præcū, quem omnes sequi debent, qui diuinum officium persoluit. Dicitur publicè, quia diuinum officium persoluitur nomine publico totius ecclesiæ pro bono communi, & publico, per publicos & solemnes ministros, ex quo fit vt etiam si dicatur domi, nõ omitatur dominus vobiscum, & cum spiritu tuo. Dicitur laudandi præcandi, quia officium in hac militanti ecclesia continet hæc duo, laudes in reuerentiam diuinæ maiestatis, & pro beneficijs acceptis gratias, præces pro accipiendis, post diem vero iudicij aderunt tantum laudes. Dicitur Deo, quia totum officium proprie soli Deo præstatur. Psalm. 49. immola Deo sacrificiū laudis, quod fit etiam si fiat de sancto, quia offertur Deo in memoriâ sancti, & si de mortuis, Deus rogatur pro eorum requie. Dñ mens, simul & voce, quia cum hæc formula fit ex instituto hominum, necessario actum externum requisit, aliter muneri suo nõ satisfaceret, qui mente tantum sine ore oraret, ac voce. Dicitur autoritate præsulum ecclesiæ, quia nullus potest formam orandi præscribere, nisi qui præest, vt habetur, in Conc. Mileu. can. 12. vt orationes in missa non dicantur nisi probatæ ab episcopo, & Conc. Tolet. 4. c. 2. vt idem officium celebretur in tota ecclesia, & Greg. Papa 7. in Conc. Generali, numerū Psalmorum, & lectionum officij diuini

Pars Secunda.

præscripsit, c. in die consecrationis d. 5. de quo infra.

Vocantur etiam hæc preces, & diuinum officium, Horæ canonicæ, quia certis horis recitari debent iuxta canones, & regulas sanctorum patrum c. canon. c. regula dist. 3. est autem hora vigesimaquarta pars diei artificialis, & duodecima diei naturalis, secundum astronomos, apud Romanos vero est vigesimaquarta pars equalis diei, vt testatur. Macrobi. li. 1. Saturn. cap. 21. more Romano incipiunt à media nocte & desinunt in alia media nocte, alibi vero secundum consuetudinem regionis. l. more Romano. ff. de fer. c. consuluit, vbi doct. extra. de off. deleg. c. 2. de fer. & testat. Gellius. li. 3. noct. Attic. c. 2.

Conuenienter vero statutum est, vt hæc preces per horas distribuenter, cum enim sine intermissione orandum sit, Lucæ 18. 1. Theffal. 5. & ob corporis occupationes iugiter orari non possit, ideo is dicitur sine intermissione orare, qui, ad propositum, certa orandi tempora nulla die intermitit, vt interpretatur. Aug. lib. de hæresibus ad quod vult Deum. hęc. 37. & sequitur Nicolaus, primus ad consulta Bulgarorum. c. 61. & seq. & etiã Hier. ep. 22. ad Eustoch. & S. Eligius. hom. 11. in cœna domini, ideo merito statutum est, vt per certas horas preces dicantur, vt vita muneri satisfiat, & corporeis etiam necessitatibus inferuiatur, licet ea autoritas orandi sine intermissione, alias etiam recipiat interpretationes de quibus trac. de oratione est actus. Idq; etiam aptissime statutum est vt per certas horas dictæ preces distribuuntur, primo, quia cum semper orare non sit in potestate nostra, & proinde impossibile, necesse fuit vt solutio diuini officij per certas horas distribuereur. Secundo, nã circa opera naturæ oportet nos pro maiori temporis parte esse intentos, vt patet, cum ergo, quæ orationis sunt non semper facere liceat, conueniens fuit vt certa tempora circa id à sanctis patribus ordinaretur. Tertio, nam omnia tempus habent. Eccles. 3. cum ergo oratio sit existentium, habet tempus determinatum, ergo. Quarto, nam quorumcumque est tempus determinatum secundum naturam,

Li 3 cum

2 Laudes diuine cur per horas sint distributæ.

eum excefferint illud, oportet eos languescere, vt dicit philosophus libro. i. de somno & vig: & sic egent pauisione, & requie, & sic est in oratione in qua homines actualiter semper perseverare non possunt, sed opus sit corporis necessitati- bus indulgere, conuenienter est statutum vt diuina preces per certas horas distri- buentur; vt dicit Tur. C. in c. presbi- ter, art. 1. 91. d. Quinto, nam cum fide spe & charitate continuato desiderio de- beat homo esse iugiter Deo iunctus, & per certas horas orando Deum verbis, ijs reru signis seipsum admonere, vt sibi immo- scat quantum in ipso desiderio profecerit, & ad hoc agendum seipsum acius- exciter, dignior enim sequitur effectus, quem ardentior precedit affectus, id est beatam vitam sine intermissione deside- rare debet, & orare, sed a curis seculi dis- tractus, ad orationem recurrere debet, vt se ipsum admonere in id quod deside- rauerat intendere, ne quod tepescere ce- perat, omnino frigescat, & penitus ex- tingatur, nisi frequentius inflammetur vt inquit. D. Tho. 2. 2. q. 83. art. 14. Aug. ep. 121. c. 9. & 10. Sexto, nam cum popu- lus ad eas laudes concurrere debeat, cer- ta temporum intervalla statui debent, quibus recitentur, aliter non omnes ob- negotia seculi ijs adesse possent.

Mer. De numero horarum canonicarum, earum antiquitate, & instituto.

3 Septem esse horas canonicas, nempe matutinas preces cum laudibus Pri- mam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & completorium, omnium consen- su, & testimonijs constat, sic enim sensi- S. Cyp. de orat. dom. in fi. d. in orationi- bus vero celebrandis inuenimus obser- uasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores horam tertiam, sextam, nonam, sacramento sci- licet Trinitatis, quae in nouissimis tempo- ribus manifestari habebat, & infra, sed nobis fratres dilectissimi prater horas antiquitus obseruatas, orandi nunc & sparia, & sacramenta creuerunt, nam &

mane orandum est, vt resurrectio domi- ni matutina oratione celebreretur, & in- fra, recedente item sole ac die cessante necessario rursus orandum est, Christum precantes per aduentum lucis aeternae gratiam praebiturum, vt & petimus vt lux denuo super nos veniat, & Chriost. hom. 39. ad pop. & hom. 141 in primam ad Timoth. de monachis loquens, dicit, illivero cum rursus matutinas orationes celebrauerint, & huiusmodi, & scriptura- rum lectionem, reuertitur, & in fra, ter- tiam, sextam, nonam, & vespertinas ora- tiones celebrant, & Bas. reg. ful. disp. in- terrog. 37. ac matutinum quidem, vt primi animi ac mentis nostrae motus consecren- tur Deo, neq; ullius curae aditum ante ad nos demus, nos in cogitatione de Deo oblectauerimus, & infra: orabo ad te domine, mane exaudies vocem meam, mane astabo tibi, terna vero hora, vt in ea ad orationem surgatur & c. & infra, porro sexta hora sanctorum exemplo necessariam esse orationem iudicamus, & infra. De nona vero, quod ea ad ora- tionem nobis necessaria sit, id apostoli ipsi declarauerunt in actis, & infra. Com- plecto vero iam die pro ijs omnibus quae in eo nobis data fuerint, feliciterue nobis enenerint, gratiarum actio succedat. Sact. Clem. lib. 2. const. ap. c. 63. hortatur om- nes vt mane & vespere ecclesiam frequen- tent, & lib. 8. cap. 40. preces vestras facite diluculo, tertia hora, sexta, nona vespere, & in galli cantu, diluculo gratias agen- tes quoniam illuminauit nos dominus expulsa nocte, & inducto die, hora tertia quoniam in illa hora dominus senten- tiam Pilati accepit, sexta quoniam tunc crucifixus est, nona quoniam oia comota sunt crucifixo domino, & infra, vespere gratias agentes quod dedit nobis nocte diu- norum laborum requiem, in gallicantu, quoniam in illo tempore nuntiatur ad- uentus diei ad exercenda opera lucis. Ath. lib. de virgin. sol ex oriens videat li- brum in manu tua, post tertiam horam peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignum crucis, sexta hora celebrato preces cum psalmis op- plorationibus, & obsecrationibus, quae hac hora Dei filius sublarus est in cruce, hora.

hora nona rursus esto in himnis, & lau- dibus Dei, cum lacrimis confitens pec- cata tua, Deo supplica, quoniam hac ho- ra dominus in cruce pendens reddidit spiritum, idem habet. Hier. ep. 7. ad Letam. Epiph. lib. 3. har. 30. Aug. ep. 119. ad Iun. cap. 18. Io. Cass. lib. 3. de instit. cenob. lib. 1. de Eccl. off. c. 19. vbi meminit de completis de quibus alij, S. Benedi- cto excepto, mentionem non faciunt, & Rabanus, lib. 2. de inst. cler. capit. 3. men- tionem facit de prima expressim. Sozom. lib. 6. hist. Eccl. cap. 3. lib. 5. cap. 15. Ni- ceoph. lib. 10. capit. 21. & alij omnes post eos, & habetur in Conc. Nic. 1. cap. 64. & apertius in c. presbiter 91. dist. & in c. 1. de cel. miss. qui numerus colligitur ex psalm. 118. septies in die laudem dixi tibi, vt testatur Bas. sermo. 1. de Institut. Mon. & huc numerum, 7. horarum cre- briori patrum calculo receptum est, id enim asserit prater cit. Beda. li. de medit. Christi per septem dies horas. Id. lib. 1. de Eccl. off. & habetur, in Conc. Cabilon. sub Carolo magno c. 59.

Idq; etiam apposte est constitutum, septem enim sunt dona Spiritus sancti. Il. 11. c. peruenit 30. q. 1. & probat Hier. in com. in c. Job. 38. d. antiquus ille hostis septem spiritus assumit nequiores, ad uer- sus quos praualere non possunt nisi spi- ritus sancti gratia adiuti, itaque ad impe- trandam seipsum gratiam, septies Deo sacrificium laudis offeri in die man- dauit ecclesia, praeterea septies in die ra- dit iustus. Prou. 24. & septem sunt pecca- ta mortalia, quae septem gentes dicuntur Deut. c. 7. & 7. demonia. Marci. 18. Luca 8. & septem nequitiae. Prou. 26. unde ne quis in ea incidat, & lapsus resurgat, se- pties Deum laudare, & veniam petere debet, septem sunt petitiones orationis dominicae, septimo die, opere facto, Deus requerit, pro quorum omnium benefi- cio homo conditori gratiam, & laudem debet, praeterea hic septennarius num- rus adumbrari videtur per septem tubas quarum sonitu muri Hierusalem euer- si sunt. Iosue. 6. & per septem aspergiones. Leuit. 14. 16. & per septem candelabra ec- clesiae Apoc. 1. & per septem lapides, vel lucernas Ex. 25. Apoc. 4. licet ea congruen-

tius de septem sacris intelligi et possint. Quo vero ad earum institutionem, li- cet quidam libro 6. de inuent. rerum, ea- rum institutionem referat ad pelagium secundum & Maurolycus in Martirol. sub die 27. Augusti ad pelagium primum, nisi constat saltem Damasco Papam ante pelagium primum eas constituisse, vt habetur in Pontif. c. 39. in vita ipsius, quod refert etiam Strabo. lib. de reb. eccl. c. 25. & etiam ante B. Hieronimum extitere, quia supra probatum est B. Clementem eas instituisse, pot nihilominus aequaliter earum institutio referri ad pelagios, & hos Pontifices, vt testatur S. Pius V. initio Breuiarij, vt scilicet ab omnibus recitarentur, vt & Conc. Lateran. sub Leo- ne Decimo addidit poenas non celebra- tibus, vel recitantibus horas canonicas, quas innouat Pius V. in eius bulla, & pri- ma etiam & completorium, licet speci- fice non sint nominatae, videntur tamen tractae a B. Amb. sermo. 43. & libro. 5. in Exam. cap. 12. 24. Chriost. lib. 1. de oran- do Deum. Cass. libro. 3. de instit. cen. ca- pitu. quarto, & habetur in d. Conc. Cabi- lon. 2. c. 59. c. presbiter 91. dist. cap. 1. de celeb. miss.

Ver. De singulis horis, & tempore recitandi horas canonicas, eorum causis, & mysterijs.

Horas canonicas septem sunt, vt su- pra probatum est, quarum vna est nocturna, aliae diurnae, Nocturna scilicet Matutinum cum laudibus, licet Host. Io. And. & alij, in capit. 1. de celeb. miss. dicant horam etiam primam, & comple- torium, vel vt alij dicunt, vespertas, & completorium esse horas nocturnas, vt probat Marcell. de temp. hor. can. cap. 6. in fin. sed omnes sunt diurnae praeter Ma- tutinum cum laudibus, & sic coniunctum constituit vnam horam canonicam, se- paratum constituit duas, & hoc pacto octo sunt horae canonicae iuxta alios, sed communis est, vt sint septem tantum & praedicta coniungantur.

4 Horas instituit.

5 Horae nocturnae. Matutinum & laudes quo tpe olim recitari consue- re, & nunc recitetur, cum eorum causis, & mysterijs.

Quo vero ad tempus recitandi horas matutinas, vel nocturnos, & laudes, & modū, olim nocturni tres dicebantur separatim à laudibus, & vnus separatus ab alio secūdum tres vigilas noctis vt asserit. D. Thom. in 1. ad Cor. 6. Gull. Dur. in rat. lib. 5. cap. 3. & 6. Th. Vald. de sacrament. cap. 24. Isid. lib. 1. de eccl. off. c. 19. 22. Hier. ep. 22. ad Eustochium, & probabile est quod clerus diuideretur in tres partes in primitiua ecclesia, quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmodium nocturnum, alia secundum, tertia tertium, vt in omnibus sanctissimam Trinitatem profiterentur, & in quarta demum vigilia omnes conuenirent ad laudes concinnēdas, vt sic omnes quiescerent & alternatim vigilarent, vt dicit Sor. de iust. quaest. vlt. artic. 1. conclus. 5. vel dici potest quod omnes sacerdotis initiati ad omnes vigilas conuenirent, & ijs finitis, alternatim, si vellent quiescerent, vt dicit Marcell. & Io. Stepha. Dur.

Antiquitus si quidem veteres totam noctē in quatuor vigilas diuinis officijs celebrādis diuidebant, cuique ternas horas assignantes in quibus diuinas laudes conuenirent, vt enim milites vigilas noctis custodiunt, sic ecclesia velut castrorum acies ordinata, Cant. 6. cui ab hoste continuā tenduntur insidiae, pijs excubijs & vigilas clericis instituit, qui bus orando, & Deū laudando demōnis insidias prostrarent sicam nocturno tempore subrepant animo impurā cupiditates, & vitiorum stimuli per cibum recens assumptum corpus exagitant, vt inquit. Iar. in Psal. 118. in id memor sui nocte nominis tui domine, & Amb. lib. 7. in Lucam dicit quod tunc feruet carnis illecebra, & tunc tentator illudit, & qđ nox sic diuideretur pater ex Hier. ep. 139. ad Cipr. dicente nox in quatuor vigilas distribuitur quarum singule ternas horas continent, idem in Psal. 89. in 14. Matth. Iob. 35. & August. super Num. capit. 5. & Veg. libro tertio, de re milit. ca. 8. De quarum singulis etiam vigilijs expressa sit in sacris literis mentio. De prima vigilia, sit mentio Thren. 2. con surge, lauda in nocte, in principio vigi-

liarū, & apud Ier. dec. 3. habetur delige centenos viros, cum quibus ad me vigilia prima venias. De secunda Lucā 12. & si venerit in secunda vigilia, De tertia ibid. & si in tertia venerit. Iudic. 6. de quarta Luc. 12. & si in quarta venerit. Matth. 14. Marci. 6. quā & dicitur vigilia matutina. Ex. 14. iamque aduenerat vigilia matutina. Reg. 11. & ingressus est media castra in vigilia matutina, & ad has vigilas probabile est quod conuenirent omnes in primitiua ecclesia tā clerici quā laici, mares & foeminae, vt d. Marcell. loco cit. c. 1. num. 10.

Et quod quatuor essent vigilas noctis, nec plures nec pauciores, probatur ex autoribus supra citatis, & eod. Aug. in Psal. 129. Isid. libro 1. de Eccl. off. cap. 19. Amalario. lib. de ordine antiphonarij, cap. 4. ex Christi instructione qui nos toties docet vigilare. Matth. 24. 25. 26. Marci 13. Lucā 12.

Et quod vigilas noctis, & nocturnas orationes olim celebratae sint, & sint celebrandae, probatur ex Tertul. in apolog. circa princ. Philone Iudaeo, vt Euseb. testatur libro secundo, Eccles. hist. capitulo decimosextimo; Ath. lib. de virginis. Bas. in reg. susus disput. interrog. 37. Naz. oratione habita in praesentia. 150. episcoporum, Cipr. tr. de oratione Dom. prope si. Iar. in Psal. 118. & ibi Amb. Hier. ep. 7. ad Egeram. Chris. hom. 41. 42. ad pop. Cassia. libro secundo, de inst. cę. nob. August. sermo. 2. fer. 4. in capite ieiunij. B. da in Vigilia Pasche. Bern. sermo. 7. in Cantica. Rup. libro secundo, in Ex. capitulo decimosextimo. Isid. libro primo, de Eccl. off. capitulo 22. Rab. libro secundo, de inst. cler. capitulo nono. Amalar. lib. 4. de off. capitulo septimo, & capit. 9. Turr. Crem. in reg. S. Benedicti, tr. 65. vbi ponit. decem rationes ob quas sit surgendum libenter ad nocturnas vigilas, & 6. assignat. Archid. in cap. imitare. 6. quę. 1. & habetur in cap. clericus victum 91. distinct. cap. eleutherius, ca. d. capit. fin. 61. distinct. Conc. Aquisgranense, cap. 139.

Sed quia ob hominum malitiam vigilas apud laicos in choreas, & ludos conuertebantur, & quandoque hominū

dia,

dia, & fornicationes committerentur, vt testatur Aug. serm. 25. ad fratres in heremo. idē licet non sint abrogatae, abusus tā sunt à B. Ambrosio damnati, qui circa illas erāt, cum aliqui Ambr. ipsas probet serm. 60. de festo Pentec. c. Missę. 76. dist. & ep. 85. ad sororem. cum errores iuuenum non sint religiosis imputādi: vt dicit Hieron. aduer. Vig. cap. 4. nec ob id tollendi ritus, & cœremonia ecclēsiastica, sed abusus corrigendi. Hodie tamen omnes ferē vigilas nocturnas, excepta nocte Natiuitatis Domini, quō ad laicos in diffuētudinem abierunt, ob turpitudines, cantilenas inhonestas, cōmesationes, & huiusmodi, eporum, & Pontificum autoritate: vt d. Gull. lib. 6. c. 7. nu. 8. Couarr. lib. 4. var. resol. c. 19. nu. 10. & in Concil. Elib. c. 35. sancitum fuit ne foeminae in cœmeterio pernigilarent, ne scelera committerent. & in Conc. Antifiod. c. 5. prohibita fuere vigilas quā in honorem domini Martini obseruabant, licet honestas vigilas nunquam fuerint prohibita, vt probat Io. Steph. Duran. de ritib. eccl. c. 4. nu. 7. cum seq. sed tantum obuiatum abusus, & periculis, ac superstitionibus.

Vigilias tamen quō ad clericos ob eorum imbecillitatem ad vnam tantū redactę sunt, in qua omnes nocturni simul cum laudibus celebrarentur: vt inquit Cassian. lib. de instit. Mon. c. 4.

Hi verō nocturni cum laudibus media nocte celebrari sunt cepti: vt dicit Gull. in Rat. lib. 5. c. 3. q. & antiquitus vbi vna tantum vigilia obseruabatur, obseruatum esse probabile est: vt dicit Marcell. loco cit. c. 5. num. 9. qui & dicit hunc morem non vbi que seruari, sed nonnullos prima vigilia eas seruare, cathedrales tenētes ecclesias monachos nigros, & fratres canonicos, ad secūdam medię noctis vigiliam surgere; Monachos & religiosos, tertia vigilia in galli cantu, clericos cū populo per minores parochiales ecclesias, quarta vigilia de mane, vt ab aliquibus saltem regula euangelica integrato officio, seruatur.

Congruentius tamen est, vt media nocte recitetur, & faciendum sancti Patres suadent. Athan. lib. de virginis. circa fin.

Media nocte surgito, & laudato Dominum Deum tuum, in hac enim hora surrexit Dominus noster à mortuis, & laudibus celebrauit patrem, propter hoc nobis precepit in hac hora laudare Deum. Bas. in reg. sup. disp. interrog. 37. De tempore autem dimidię noctis, qđ id ad orationem necessarium sit, traditum est nobis à Paulo, & Sila in Actis. & epist. 1. ad Greg. Theol. ad si. atqui qđ alijs diluculum, id nox ijs dimidiata est, qui se colē de pietatis studio deuouerint, tunc enim præcipue otium animarū largitur nocturnum concinnum, cum neq; oculi aspectus importunos, neq; aures auditus ob turbatores intro ad cor admittunt. Hil. in Pl. 118. Non vacat totis noctibus somno, nec otiosus lecto continetur, ad constituendum Deo non solum nocte, sed etiam media nocte con surgit, meminit hoc esse tempus, quo primitiā Aegyptiorum meritissima impię obstinationis clade percussę sunt, his ergo horis non laxatur in somnum, ne gladio Aegypti admisceatur, hoc noctis tempore introeunte sponso, sapientes virgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cum stultis mereatur excludi: hoc tempore psallentibus Paulo, & Sila Apostolis cathena, & vincula resoluuntur, Ambr. serm. 8. in ea verba. Pl. 118. Media nocte. non satis est dies ad præcandum, surgendum est & nocte, & media nocte, ipse Dominus pernoctauit in oratione, vt se proprio ad deprecandum inuitaret exemplo. & idem habet Hieron. ep. 8. ad Demetr. cap. 8. Chris. hom. 42. ad pop. & 26. in acta Apost. Ecclesia medijs surgit noctibus, surge & tu; ea enim hora Christum surrexisse à mortuis, veteres Patres tradidere. Athan. loco cit. Niss. orat. 1. & 2. de Resurr. Cirill. Alex. lib. 12. in Ioan. c. 44. Niceph. lib. 1. c. 31. Ambr. in c. 14. Lucā. Hier. ep. 150. q. 4. Greg. hom. 21. in Euang. & plura alia medię noctis insignia commemorat. Hier. in Pl. 118.

Sunt tamen qui Matutinas horas in fine tertię vigilię, initio quartę, vt laudes clara luce ante solis ortum finiatur recitant: vt dicit S. Anton. 3. p. tit. 13. c. 4. Nic. de Ploue in tr. Sacer. in part. de horis canon. q. 15. Tab. Hora. §. 2. & id cōceditur

ceditur in regula s. Benedicti. cap. 8. hiemis tempore, & id Romæ seruari, dicit Amalar. Fortun. lib. de ord. Antiph. c. 4. maxime cum latini consentiant Christū in aurora, & non media nocte surrexisse. Aug. lib. 4. de Trin. Beda in vig. Pasch. Li. ra. Marci vlt. Alen. p. 3. q. 20. memb. 3. artic. 2. & 3. D. Th. 3. p. q. 51. art. 4. Fran. col. de temp. hor. can. c. 46. cum dicatur aliquid fieri media nocte, q̄ sit infra noctē: vt dicit ibi D. Tho. ad secundum. Vnde non videtur probanda consuetudo ecclesiarum, vbi nō nisi in ortu solis, vel post incipiuntur nocturni matutini, licet aliquid sit condonandum temporum fragilitati, & fortē hominum malitijs, cum vbi canonici propē ecclesiam vnitim nō degunt, aliquoties eo q̄ ante lucem ad ecclesiam adirent, interfecti reperti sint, maxime cum in hoc non adit ecclesie determinatio, quāquam hora matutini recitandum sit, licet conueniens sit vt ita recitetur, vt veidē nocturnum, & matutinum officij dici possit, vt inquit & Fran. col. loco cit. c. 5. in fi. & c. 24. cum & Turre Cre. in c. presbiter. art. 6. dicat: horam competentem dici quando probabiliter populus sono campana conuenire potest commodē ad officium audiendum, licet in Matutinis sit, vt supra, conuenientius, sic dici, vt nocturnum, & matutinum officium verē dici possit.

Licitum tamen quandoq; est de sero Horas Matutinas celebrare ob occupationes officij diei sequentis, ob celebrationem sinodi, processionum, magnarūq; solennitatum, vt videtur sentire Turre Cre. in d. c. presbiter. art. 2. & 3.

Ver. De Prima, Tertia, Sexta, & Nona.

6 **I**nter Horas diurnas Prima, ordine & numero primum obinet locum, quē ad ecclesia summa religione, varijs rationibus colitur; primo, quia in exortu diei quando sol primum apparet, solem iustitię oriri nobis postulare debemus, vt in illius lumine ambulantes, peccatorum tenebras, & laqueos mortis effugiamus. ex Ioan. 12. ambulate dum lucē habetis, &c. vel vt dicit Amalar. lib. 4. de

eccl. offic. c. 2. sicut quibus quæ nocte emstodiuntur in oculibus, & post matutinā custodiam ad pasqua de vice executibus in latitudinem corporum, necesse est vt illic habeat opilionem qui eas à Lupis irruētibus tueatur, ita nobis necesse est primo diluculo ad mādata Domini surgentibus, vt habeamus pastorem & Doctorem, qui nos introducat ad eadē mādata, & defendat à lupis, de quibus legitur apud Ioannem, & lupus rapit & dispergit oues, & infra; Propter suprascriptas feras dicit opilio noster. Deus in adiutorium meum intēde, &c. vel quia dominus noster illa hora iam cōsputus est & illulus, & alapis casus, Pilato propter nos ligatus astitit, & q̄ rediuitus stās in littore in captura piscium à quibus retia supra nō sunt, significauit ecclesiam qualis futura esset: vt dicit Rup. lib. 1. de diu. offic. c. 2. vel vt Deus præcepit sibi offerri primitias frugum, ita sacerdotes & clerici singulis diebus diuino quodā iure, ante omnes vitæ huius mortalis curas, primam diei horam, vt lucis primitias offerre debent, & primos animi, ac mentis motus: vt dicit Bas. in reg. ful. disp. interr. 37. cum & aues primolucis initio dulci voce ortum diei profequantur: vt inquit Ambr. in Exam. lib. 5. c. 12. & 24. & serm. 43.

Hæc autem hora licet à pleriq; à Casiano dicatur instituta, tamen ante eum extitisse, probatur ex autoritatibus citatis supra, cap. de numero Horarū can. ex Clem. lib. 8. Const. Ap. c. 40. & Athan. lib. 8. Const. Ap. cap. 40. Bas. in reg. ful. disp. interr. 37. Hieron. ep. 7. ad Laram. Debet verò celebrari oriēte sole, vel paulo post, vt colligitur ex Hier. ep. ad Letā. c. 5. & ep. 8. ad Demetr. c. 8. vbi dicit, mane surgendum ad Deum laudandum, & mane dicitur, cum lux solis videtur: vt dicit Censori. de die Nat. c. 27. Beda de diu. temp. Anf. lib. 2. de imagine mundi. c. 3. Dicitur verò ibi initium symboli submissa voce, sinis elata, quia corde creditur ad iustitiam, ore verò fit confessio ad salutem, in Missa verò dicitur alta voce, quia symbolum Patrum, q̄ symbolū Apostolorum declarat, conditum fuit fideiana manifestata, symbolū verò Apostolo-

solorum, quia editum tempore persequutionis, fide nodum publicata, occulte dicitur in Prima, & Completorio, quasi contra tenebras præteritorum, & futurorum.

Hora Tertia, quæ vulgo aurea dicitur, in iure verò sacra. c. fi. 44. dist. quia sacris Missarum solennitatibus est dicata, quæ hora Spiritus sanctus super Apostolos tunc descendens, viuificis dedicauit misterijs: vt dicit Rup. lib. 10. de diu. offic. c. 18. & Bas. serm. r. de inst. mona. & in reg. ful. disp. interr. 37. Isid. de eccl. offic. c. 19. lib. j. colitur, vt ita præcemur Deū, vt Spiritus sanctus descendat super nos, vt ibi d. Bas. vel quia ea hora desixū est lignum Crucis: vt dicit Atha. lib. de virginitate: vel exercit. vel ideō tunc præcandum, quia ea hora Dominus tulit sententiam Pilati: vt ait Clem. lib. 8. Const. c. 40. Ignat. ep. 8. ad Triallia. Tert. lib. de ieiunio aduer. Psychicos. c. 10. vt ita præcemur Dominum; vt ipse nobis recti itinere dux, & author esse velit, vel hora Tertia celebratur in honorem sanctæ Trinitatis, vt dicit Isid. loco citat. & quia tunc Christi passio cœpit linguis Iudæorum: vt dicit Rup. lib. r. de diu. offic. c. 3.

Tempus verò recitandi hanc Horam est, vt recitetur tertia hora diei, i. duabus horis post Primam, & tunc dicitur officium diei hora competentem, cū intra spatium illius horæ diei respondentis recitatur, & si in fine recitationis finitur hora diei, tunc præcisē, & punctualiter est, licet tempus illud non ita præcisē, & punctualiter sit accipiendum, tamen antiquitus totus dies artificialis in quatuor partes æquales diuideretur pro quatuor horis canonicis celebrandis, scilicet Tertia, Sexta, Nona, & Vesperis: vt patet ex Chris. hom. 59. ad pop. & hom. 14. in primam ad Timoch. à quibus quatuor diei partibus post id uæ particula separatę fuerit, Prima, quæ diceretur in ortu solis, & Completorium in occasu, vt dicit Fran. col. de temp. hor. can. c. 10.

Hora Sexta, multis de causis colitur, & obseruatur, quia ea oratio necessaria sit sanctorum exemplo. Ps. 54. Vespere, & mane, & meridie, narrabo, & annuntiabo, & exaudiet vocem meam; in qua etiam recitatur Psal. 90. vt liberemur ab

incursu, & dæmonio meridiano: vt dicit Bas. in reg. ful. disp. interr. 37. & quia hora sexta ascendit Petrus in superiora ad orandum. Act. 10. quia illa erat hora orandi: vt d. Hier. in c. 6. Dan. vt sic et instrueretur, vt omnes ad salutis gratiā admitteret; qui ante de mundandis gentilibus dubitaret, vt dicit Cipr. de orat. Dom. Et colitur etiam hora sexta, quia ea hora Christus, vt serpens in Cruce est exaltatus, & crucifixus, vt dicit Cipr. d. loco. Atha. lib. de virg. Clem. lib. 8. Const. c. 40. Et quia hora sexta, & die sexto homo conditus est: vt dicit Orig. tr. 3. 5. in Math. & hora eadem sexta homo de ligno comedit, vt dicit Teoplit. in ea verba Mart. A sexta autem hora; vnde quæ hora Deus hominem condidit; eadem & lapsum curauit; vt dicit Cirill. Hierosol. cath. 14. vt dicit Dur. lib. 2. de ritib. c. 9. vbi late examinat an esset hora tertia, vel sexta, cum Dominus est crucifixus, & sentit quod sexta realiter, licet tertia linguis Iudæorum.

Hæc autem hora est celebranda toto tempore anni in meridie, vt dicit Fran. col. loco cit. d. c. 10. num. 4.

Hora quoque Nona colitur, quia orationi est consecrata; cum in ea Petrus, & Ioannes ad orationem in templū ascenderent, q̄ probat & Bas. in sapē cit. interr. 37. idq; merito, quia Dño crucifixus, oīa mota & tremefacta sunt, ideō contemnerent ea hora colitur; cū omnia sint mota q̄ horrentur audaciam Iudæorum, & contumeliam ferre nō possent: vt ait Clem. lib. 8. Const. c. 43. & Chris. homil. de passione Domini. idem habet Cipr. de orat. Dom. Athan. lib. de virgin. vel meditat. q̄ tunc Dominus in Cruce emisit spiritum. Nona enim hora memoriam passionis Dominicæ refert; quæ causa vitæ nostræ est suscepta, & in qua hora ipse Dominus spiritum patri commendauit, vt sic fideles & ipsi se Deo cū deuota oratione commendent eius exemplo, vt in eius corpus coadunari cum ipso capite regnum possint intrare perpetuum: vt dicit Rab. lib. 2. de inst. cler. c. 6. & quia tunc latere eius perforato, formidanda ecclesie sacramenta fluxerunt, sanguis quo redimimur, aqua qua ablu-

mur:

mur: vt ait Rup. lib. 1. de diu. offic. c. 5. & quia sicut ea hora sol descendit ad occasum, sic homo considerat fragilitatem suam, qua tentationibus surgentibus ab intimo seruatoris, & contemplationis gaudio abscedit, vt ideo ad eas fugandas ad diuinum auxilium per orationem recurrat, vt inquit Amalat. lib. 4. de eccles. offic. cap. 6.

Hæc autem hora, Nona diei hora est celebranda, quod ad recitationem officij, licet possit ei aptari septima, octaua, & nona hora, vt & tertiæ secunda, & tertia, & sexta, quarta, quinta, & sexta, & Vesperis, decima, & vndecima: vt dicit Fræcol. de temp. hor. can. c. 21. in princ.

Ver. De Vesperis, & Completorio.

Vesperarum officium, quod sub horam diei vndecimæ cadit, merito ab ecclesia celebratur, de ea enim, præter testimonia citata supra, cap. de numero Horarum canon. fit mentio à sin. Laodicens. can. 18. Chris. homil. 59. ad pop. Ambr. li. 3. ep. 11. Hier. ep. ad Eustoch. quæ hora colitur in memoriam sacrificij antiquæ legis; hoc enim tempore, mos erat veterum sacrificia offerri, adoleri; alia aromata, & tura. Psal. 140. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo: vt dicit Isid. lib. 1. de eccl. offic. c. 20. & etiam in memoriam mysticæ cœnæ, quam vespere Dominus cum discipulis celebravit, ex pane carnem suam, & ex vino sanguinem suum admirabili potestate conficiens, vt ibi dicit Isid. & Naz. orat. 42. in Pascha. Vnde in honorem tantorum sacramentorum adesse nos decet his temporibus in Dei conspectibus, & personare in eius cultibus orationum nostrarum illi sacrificium offerentes, atque in eius laudibus pariter exultantes, vt dicit Rab. lib. 2. de inst. cler. c. 7. & quia illa hora Dñs de Cruce depositus est. glo. in c. 1. de celeb. Miss. Galiel. lib. 5. c. 9. ob quod Ioannes XXII. religiosè celebratibus hoc officium, in huius mulierij memoriam, concessit quadraginta dies indulgentiæ, vt dicit S. Anr. 3. p. tit. 13. c. 4.

Hora verò vespere celebrandi, est vndecima hora diei, cui tamen etiam deci-

ma conuenire potest, vt supra est dictum. In Quadragesima tamen ante cenam, vel prandium recitantur. cap. solent. de cons. dist. 1. & alijs modis variantur pro temporum conditione, iuxta quod variè horæ sunt mutaræ: vt dicit Strabo. de rebus eccl. cap. 25. Ioan. Stephan. Durand. de ritibus eccl. lib. 2. cap. 11.

Completorij hora, vltima est diurni officij portio, & colligitur ex Psal. Si ascendero in lectum strati mei, si dederom somnum oculis meis: vt dicit Isid. lib. 1. offic. cap. 21. quis non stupeat tantam in Dei amore animi deuotione, vt somnum sibi, sine quo vtique; humana corpora deficiunt, penitus interdixerit, donec locum ac templum domino fabricandū in pectore suo rex, & propheta inueniret, & Bas. in reg. fus. disp. interr. 37. dicit: tū autē primis se iam noctis intendentibus tenebris sequitur petitio, vt quies quam sumus capturi, inoffensa, & ab omni perturbatione, & vitio libera sit; & Cipr. de orat. Dom. in fi. vt retuli supra de num. hor. can. & in Conc. Aquisgran. c. 128.

Idque merito est celebrandum, & hora hæc recitanda. Primo, quia illa hora à vita actiua, quæ pluribus agitur periculis, transitus fit ad vitam contemplatiuæ quiete, quæ pacem, & tranquillitatem secū habet; vnde recitatur Canticum Simeonis: Nunc dimittis seruum tuū domine &c. Secundo, quia vt illa hora animalia, quæ ad pastum exierāt, caulam reuertuntur, ita ad interiora spiritus ab externis est reuocandus; vnde ibi dicitur in principio. Conuerte nos Deus salutaris noster. Tertio, quia hæc hora paradus est locus, in quo spiritus cum Deo quiescat, locus verò eius est pax, & tranquillitas. Pl. 75. & 131. Si dederom somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inueniam locum domino. Quarto, nam hæc hora Christiani munire se debent contra omnes diaboli fraudes, cum nocte diabolus in homines magis grasset; vnde in initio, dicitur, Frares: sobrii estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quarens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. & Pl. 90. Qui habitat. & in fi. Oratio, Visita, natus domine, & imploratur

ploratur auxilium Beatæ Virginis, quæ tanti est ponderis, vt magister Iordanus ordinis Prædicatorum, dum diceretur Añã Beatã Virgo, dixerit se vidisse Beatã Virginem flexis genibus ordinē filio suo commendare, & accipitur etiam benedictio prælati, quæ est magni ponderis. Eccl. 3. & tunc etiam ad mentem est reuocandum, quod die est actum, & de peccatis venia postulanda à Deo, & proponendum amplius diuina non præterire mandata: vt dicit Chris. ferm. de Pœnit. & confess.

Hora verò recitandæ hanc horam, olim erat in prima noctis vigilia, vt colligitur ex Isid. Bas. & Cipr. supra cit. licet enim ibi fiat mentio lucis, intelligitur de luce crepusculi illius.

Sed post ecclesia in memoriam dominicæ sepulturæ, cum ante solis occasum Dominus sit sepultus: vt dicit Clem. lib. 5. Const. c. 16. Ignat. ad Trallia. & vt populus conuenire commodius posset ad diuina, & ad obuiandum scâdalis, quæ noctu contingere possunt, statuit, vt ante finem diei hæc hora celebraretur, vt dicit Francol. de tēp. hor. can. c. 17. 18. & seq.

Es ita omnia, de hora diuini officij celebrandi dicta, repiloganda, hora propria celebrandi nocturnos, & laudes, est media nox, & conuenientior, aliqui tamen id agunt in secunda, alij in tertia, alij in quarta vigilia, vt supra est dictum. Prima, in ortu solis est recitanda: Tertia, hora tertia diei, cui & secunda aptari potest: Sexta, hora sexta diei, cui tamen accommodari potest quarta, & quinta: Nona, hora diei nona, cui etiam aptari potest septima, & octaua, & nunc recitantur in meridie communiter. Vespere, hora vndecima, cui & decima aptari potest: Completorium, hora vltima diei occidente sole, diuidendo, vt supra, diem per duodecim partes æquales. In his tamen spectanda est locorum consuetudo, quæ plurimum ex rationabili tamē causa introducta, in his valet, cum ecclesia sapius has horas immutaret, nec canō ad sit qui certam officio diuino horam assignet, tametsi statuat horis competentibus esse celebrandum. clem. 1. de celeb. Miss. vt sentit Marcell. loco cit. c. 24. qui dicit ho-

ras ex causa posse anticipari, vel differri, & etiam rationem haberi consuetudinis laudabilis loci, distantia canoniorum ab ecclesia, & huiusmodi; sic tamen vt magis quam fieri possit, dicantur horæ debita. Hæc de horis in Cathedralibus, vel collegiatis recitandis. Si verò priuatim, quis horas canonicas recitet, est immunis à peccato mortali si intra spatium vnius diei naturalis totum officium abfoluat, tametsi horas debitas, differendo, vel anticipando non obseruet. Doct. in clem. 1. de celeb. Miss. cum iura, quæ statuant horas recitandas horis congruis, intelligantur in ecclesijs collegiatis, & Cathedralibus id disponere.

Tempus verò officij celebrandi incipit à media nocte, & terminatur in aliã mediana. Sanctus Anr. 2. p. tit. 9. c. 12. §. fi. in fi. 3. p. tit. 13. c. 4. §. 4. Silu. verbo, hora. §. 9. vers. sexto.

Quo tamen ad Matutinum, non debet dici nisi post finitas Vesperas, & Completorium communiter in ecclesijs pro die sequenti, quia non pertinet ad diem sequentem, nisi post Vesperas, & Completorium diei præcedentis, finitum scilicet regulariter in ecclesijs secularium clericorum: vt dicit D. Tho. quodlib. 5. art. vlt. ad primum.

Si et quis post horam nonam diei recitat Vesperas, & Completorium, & postea horas matutinas, potest sic satisfacere, quia illa hora est vespertina, & in ea Vespere congruè recitari possunt. Non tamen sat est, quod quis priuatim, ante horam ecclesiarum dixerit Vesperas, & Completorium, quia id ante etiam meridiem potuisset explere; in quibus tamen hora punctualiter non est accipienda, si quis tamen horis non competentibus absque rationabili causa officium persoluit, non euadit peccatum veniale. Henr. quodlib. 11. art. pen. Tur. Cr. in cap. presbiter. 91. dist. & alij, quod pluribus probat Francol. de hor. can. c. 25. qui & dicit c. 26. iustam causam esse quamuis honestam occupacionem, vel concionis, vel lectionis, vel studiorum, vel rerum temporalium licitarum & necessariorum, & clerici peregrini possunt simul dicere omnes horas vsque ad vespere inclusiue, & postea exe-

qui iter, & idem de clericis curialibus, & alijs legitimè impeditis, & ubi debita hora seruari non potest, melius est præuenire quàm differre, & non est opus, vt clericus secularis priuatim singulas horas singulis diei, horis persoluat, vnde licet recitare sero Matutinum, & Laudes, modo id non fiat ob lasciuia, vel vt quietius somno indulgeatur, & mane omnes horæ possunt simul recitari, Missa tamè interposita, & Vesperæ, & Completorium simul; possunt & sero nocturni dici, mane Laudes: vt idem dicit cap. 27. in principio.

Ver. De his ex quibus constat Diuinum Officium, Hymnis, Psalmis, Lektionibus, & c. eorum instituto, antiquitate, & mysticis significationibus.

8 Diuinum Officium Deo persolendum iuxta ecclesiæ institutum, & nonicè constant ex multis, consistat, Psalmis scilicet, Hymnis, Canticis, Antiphonis, Lektionibus, Psalmis, Versibus, Collectis, & c. vt ita multipliciter Deus Optimus Max. collaudetur, & c. cū eorum institutum in ecclesia vetustissimum, & antiquitate, ac mysticis significationibus, implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis, & Canticis; quod explicat & Dion. de eccl. hierar. c. 3. Psalmorum sancta modulatio, & c. Tert. lib. 2. ad uxorem, sonant inter duos psalmi, & hymni, & mutuo prouocant, quia melius Deo suo canunt, talia Christus videns, & audiens gaudet. Idem habet Tert. de vel. virg. Athan. apolo. de fuga sua. vbi narrat qualiter Arrianus ecclesiā ingrediens fugerit, dicens: Manebam in cathedra, diacono iussu vt psalmum recitaret, & factum refert etiā Socr. lib. 2. hist. eccl. c. 8. Theod. lib. 2. c. 13. Sozom. lib. 3. c. 5. Niceph. lib. 9. c. 6. Psalmorum etiam canentium probat Rufin. lib. 1. hist. eccl. c. 35.

Idq; iure merito, vt enim dicit Chris.

hom. 6. de poenit. in ecclesijs pernoctantibus, & primus, & medius, & nouissimus est David: in funeralibus, & c. in monasterijs, & c. in cœnobijs virginum, & c. in desertis viri crucifixi colloquentes Deo, & primus, & medius, & nouissimus David. idem lib. 7. in Lucan. c. 15. hæc est symphonia quando cœcinit in ecclesia diuersarum ætatum atque virtutum, velut xaritarum chordarū indiscreta concordia, psalmus respondet, Amen, dicitur, hæc symphonia quæ sciuit & Paulus, & idem ait, psallam spiritu, psallam & mente. Hier. in Pl. 15. sicut martyres laudant Dominum in regione viuorum, ita monachi qui die & noctu psallūt Domino, debent habere eandem pietatem. Aug. lib. 9. confes. c. 6. & 7. tunc hymni, atque psalmi vt canerentur, secundum morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Bas. in Pl. 1. Psalmus animorum est tranquillitas arbitri: inuendæ pacis, & infra; Psalmus amicitia conciliator, vniuersi dixerunt, pacis inter hostes conciliandæ sequester, & infra; Psalmus est prosiugandis demonibus, & depellendis quoddam amuletum, angelicæ tutelæ conciliator. Isid. lib. 3. de sum. bono. c. 7. Psallendi utilitas tristitia corda consolatur, gratiores mœtes facit, fastidiosos delectat, inertes exsuscitat, peccatores ad lamenta inuitat, nā quæuis dura sint carnaliū corda, statim vt psalmi dulcedo infonuerit, ad affectum pietatis eorum animus inflectit.

Psalmos in ecclesia recitari Damasus Papa constituit, vt omnes sciantur, per omnes ecclesias, licet ante in aliquibus celebrarentur, vt patet ex Dion. d. cap. 3. Bas. ep. 63. Vetatur tamen ne præter centum quinquaginta Psalmos David, alij in ecclesia legantur, ex Conc. Laodicen. c. 59. Bracaren. I. can. 30. cum & heretici ad ecclesiæ imitationem Psalmos composuerint, & cantarent, vt dicit Tert. lib. de carm. Christi. & Epiph. hæc. 67. & August. ep. 119. cap. 18.

Mos verò vetus fuit Psalmos diuiso in duas partes choro, alternatim canere: vt inquit Dion. cap. 3. de eccl. hierar. quasi vna concordia, & consona sacrarum rerum chora.

Hos

Hos dum cantamus, stantes esse solemus, vt ex statu corporis demonstremus affectum mentis nostræ; hoc est paratos nos esse ad domandam carnem nostram; seu exercitium corporis in causa nostra, & fratrum: vt dicit Amal. Fortun. lib. 4. de eccl. offic. cap. 3.

Hymni etiam ad diuinum officium adhibentur; qui sunt laudes Dei cū cantico; sunt enim cantus continentes laudes Dei, nā si est laus, & non sit Dei, non est hymnus, & si sit laus, & non cantetur, non est hymnus, & sic ad hymnum tria requiruntur. Laus, & Dei laus, & canticum: vt dicit Aug. in Pl. 72. & Naz. in catm. Iambico 15. Isid. lib. 5. etimol. cap. 19.

Vetus verò est hymnorum in ecclesia institutio. Col. 3. Eph. 5. & Christus ipse hymnum dixisse habetur Matt. 26. Marc. 14. vbi Chris. hom. 84. in Matth. dicit: Dominum hymnum cecinisse, vt & nos idem faciamus, & de hymnis etiam meminit hom. 27. in 1. ad Cor. & Philo. lib. de supplicum virtutibus, primos Christianos hymnos cecinisse dicit. & Dion. etiam c. 16. de diuini nom. plura dicit de hymnis Hierothei, & Niceph. lib. 2. cap. 22. dicit: Sacratissimum corpus B. Virginis, cum hymnis delatum; nam, vt dicit Hier. in Pl. 64. Matutinis, vespertinisque hymnis ecclesiæ delectatur. Deus per animam fidelem, quæ relicto inaniti deorum ritu eum deuotè laudauerit.

Hymni verò à multis Patribus sunt compositi: vnde Hilarius librum hymnorum in ecclesiasticorum edidit: vt dicit Hier. in Catal. lib. eccl. Raban. lib. 2. de instr. cler. c. 49. & idem Hilarius in Psal. 65. Ambrosius etiam plures hymnos composuit: vt dicit Aug. lib. retr. c. 27. & ipse Ambr. orat. in Auxentium. Strabo de rebus eccl. cap. 25. & Conc. Tol. III. c. 12. meminit hymnorum Hilarij; & Ambrosij; cap. de hymnis. de consecr. dist. 1. Extat & hymni aliorum sanctorum Patrum Sinesij, Theophanis, Marci episcopi; & aliorum teste Socr. lib. 7. c. 22. trip. lib. 11. c. 17. Niceph. lib. 14. c. 13. Chrysostomus verò primus auxit in nocturnis hymnis orationes.

Porro Telephorus Papa ep. decretali

ad omnes, iubet omnes clericos septem hebdomadibus ante Pascha hymnis, & vigillijs, atque orationibus, die, noctuq; domino inhærere, & Ioannes timens ne populus suus Arrianorum cantibus traheretur, eum instituit vt nocturnis occurreret hymnis, & opus Arrianorum obsecraretur: vt dicit Socr. lib. 6. c. 8. trip. lib. 10. c. 8. Aug. lib. 22. ciuit. c. 8.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Hymnus, à Elauiano Antiocheno primo. est editus contra Arrianorum hæresim, filium patre minorem dicentium: vt testatur Sozom. lib. 3. cap. 19. Theod. lib. 2. c. 24. Socr. trip. lib. 4. c. 35. & Nicephor. lib. 18. c. 51. dicit: Elauianum id cū Chrysostomus fecisse, sed ante Elauianum idem hymnus legitur apud Athan. lib. de virginit. vel de meditat. Aliqui etiam principium tribuunt Conc. Nic. vt dicit Strabo. de rebus eccl. c. 25. vbi fides coæternæ Trinitatis, quantum sacer hymnus proficitur, continetur, & sequitur Hier. ep. ad Damasum. attamen sancti Vigiliij Papa tempore ab omnibus catholicis ex more dicebatur in fine Psalmorum: vt dicit Vigilius ep. ad Eutherum. c. 2. Vel Damasus secundum alios id instituit, & Concil. Vafense. cap. 7. instituit, vt in fine eius diceretur Amen, vt idem ab omnibus seruaretur.

Dicitur verò hic hymnus in fine Psalmorum, & Responsoriorum, vbi de letis agitur, in tristibus enim repetitur principium, ex Conc. Tol. III. can. 15.

Dicitur etiam singulari diebus, maxime in sacro Missæ. cap. 2. de for. Alcuin. cap. de celebr. Missæ.

Omittitur verò in Responsorijs à Dominica Passionis per vndecim dies. Forte eccl. offic. c. 20. à cœna Domini; vsque ad sabbatum sanctum, vbi reticetur, Alcuin. de diuini offic. feria 4. heb. & c. seq. de cœna Domini: et etiam omittitur in Cant. Benedicite; in laudibus eius enim loco dicitur: Benedicamus Patrem, & filium cum sancto spiritu. Amal. Fortun. lib. 4. c. 10. Io. Steph. Dur. lib. 3. de ritibus. c. 15. & Cassiani tempore in fine Psalmi omnes stantes cœcinebant cū clamore. Gloria patri, & filio, & spiritui sancto: vt dicit Cassia. lib. 2. de instit. cœnob. c. 8.

Cantica

Cantica etiam ad diuinum officium adhibentur, & differunt à Psalmis, quòd Psalmus sit, cū cessante voce pulsus tantum organi concinentis exauditur; Canticum verò cum cantantium chorus, libertate sua utens, neq; in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canoro tantum vocis exultat: vt inquit Hieron. in prolog. expof. Psalm. & infra; in eo Psalmo, in quo tantum Psalmus inscribitur, fidelium operum, & religiosorum gestorū, aut doctrina, aut confessio continetur, at verò cum canticum tantum in titulo ponitur, scientia in eo spiritualis, & intelligentia cœlestis arcani, quam quis per cognitionē sapientię consequitur, existit, cum non commemoraris fidei operibus, solam doctrinam perfectę de Deo cognitionis ostendit; Canticum Psalmi cum honorum operum efficiētia, & doctrina coniungitur, vbi autē est Psalmus cantici, illic per cognitionis scientiam, vsus boni operis tractatur, cū desideratum nobis fidelium gestorū efficiētiā, præster anterior de Deo accepta cognitio. Vel hymnus dicitur, qui fortitudinem, & maiestatem prædicat Dei, & eiusdē semper beneficia, vel facta miratur, q̄ omnes Psalmi continent, quibus Alleluia præpositum, vel subiectum est. Psalmi autem, ad ethicum propriè pertinent locum, vt per organum corporis, quid faciendum, & quid vitandum sit, nouerimus; qui verò de superioribus disputat, & concentum mundi, omniumq; creaturarum ordinem, atq; cōcordiam subtilis disputator dixerit, iste spirituale Canticum canit, vel, vt simplicioribus satis fiat, Psalmus ad corpus, Canticum ad mentem refertur, quia Deum magis animo, quāam voce laudare debemus: vel vt dicit Euthimius, præfat. ad Psal. Psalmus propriè est illud carmen, q̄ simul cum psalterij instrumento, suauī voce profertur, odā, vel canticum, vox quædam musica, cum harmonia solo ore prolata.

Canticum est antiquius Psalmo, eius enim auctor fuit Moyses, quorum vsus vsq; ad Dauid durauit, qui primus Psalmos condidit, & vsus instrumenti musici psalterij, qui ante ad greges tantum

malcendos pulsabatur, suauius aprauit, & illius vsus ad Deum transtulit. Amalar. lib. 4. de eccl. offic. c. 3. & 12. Isidor. lib. 6. etimol. cap. 19.

Cantica dicuntur solū, quæ sunt prophetarum, & in scripturis continentur, vt Moyses, Ezechia, Zacharia, Isaia, trium puerorum, Beata Virginis, sancti Simeonis; quibus & additur Canticum: Te Deum laudamus, diuinitus à B. Augustino, & Ambrosio, dum Augustinus baptizatur, & confirmatus est: vt dicit S. Dacius ep. Med. in suo chronico. libr. 1. c. 10. Greg. li. 4. dialog. c. 11. compositū.

Antiphonæ præterea in diuino officio assumuntur, & dicitur Antiphona, quasi reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine commutato, siue de vno ad vnum: vt dicit Isid. lib. 6. etimol. c. 19. A leui. de diu. offic. cap. de celebr. Missæ. Raban. de inst. cler. lib. 1. cap. 33.

Antiphonarum origo ab aliquibus dicitur à cap. 6. Isaia: vbi duo Seraphim clamabant alter ad alterum, & dicebāt, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum, alter enim ad alterū se ad laudes Domini cohortabantur: vt ibi dicit Hier. & Isid. lib. 1. eccl. offic. c. 7.

Sanctus Ignatius verò creditur primus auctor Antiphonarū apud græcos, qui visis Angelis alternatim Trinitatem laudantibus, formam illam canendi alternatim Antiphonæ tradidit ecclesię Antiochens, quæ est progressa in alias orientis regiones, teste Socr. lib. 6. cap. 8. trip. lib. 10 c. 9. Niceph. lib. 13. c. 8. Amal. de eccl. offic. c. 4. & 7. Bas. ep. 63. ad cler. N. x. cef. Ex latinis primus Ambrosius græcos imitans, Antiphonas Mediolani instituit, qui ordo ad alias occidentis partes perrexit: vt dicit Isid. lib. 1. de eccl. offic. c. 7. Sigebertus in vita S. Ambrosij. Aug. lib. 9. confes. vt & de Psalmis, dicit. Tert. lib. 2. ad vxorem. in fi. sonant inter duos Psalmi, & Hymni, & mutuo prouocant, quis melius Deo suo canat, tamen alij dicant Ambrosium instituisse, vt Psalmi alternatim in choro canerentur, & Damafum id probasse, ac vbiq; fieri præcepisse.

Lectiones etiam ad diuinum officium adhibentur

adhibentur ex antiquo ecclesię ritu, vt testatur Rab. lib. 2. de inst. cler. c. 32. & Isid. lib. 1. de eccl. offic. c. 10. dicit: Iudæos ex veteri Patrum institutione, legitimis, & præfinitis diebus ex lege, & prophetis lectiones recitare consueuisse, de quibus etiam meminit Aug. in primam Ioānis ep. in princ. & habetur in c. sacrosancta. dist. 15. c. in die. de consecr. dist. 5. & per Rodolph. Tungr. de can. obs. propof. 10. & 11. vbi agit de ordine, numero, & tempore lectionum plenissimè.

Differunt verò lectiones, quæ dicuntur intra Missam ab ijs, quæ dicuntur in diuino officio, q̄ illæ publicè dicantur, vt à toto populo ex gradu audiuntur, hæ verò non ita, vt d. Amal. de eccl. offic. c. 3. & vetatur in Conc. Carthag. aliud legere sub lectionū nomine, præter canonicas scripturas, & passiones martyrum, cum dies anniuersarij eorum celebrantur; & ita leguntur lectiones in nocturnis, partim ex libris veteris, vel noui testamenti, partim ex homilijs, & gestis sanctorum.

In officio verò diuino, loco lectionū, dicuntur capitula, vel breues lectiones, quæ de Psalmis dicuntur, vt colligitur in c. consuevit. de cons. dist. 5. & de eisdem capitulis meminit Rodolph. Tungr. de can. obs. propof. 8. & 13.

Lectiones verò lecturus benedictionē perit, d. Inbe dñe benedicere. c. placuit. dist. 77. ad indicandum, q̄ nemo debet prædicare nisi mittatur. Rom. 10. vt dicit Rup. lib. 1. de diu. offic. c. 12. quæ tñ benedictio ideo petitur à maiore, vt superior, qui vicem Christi gerit, eam præstet: vt dicit Amal. lib. 4. de eccl. offic. c. 3.

Præterea ante lectiones, diaconus clara voce, silentium indicit, vt dum psallitur, aut lectio recitatur, vnitas ab omnibus conferretur: vt d. Isid. lib. 1. de eccl. offic. c. 10. Ambr. præfat. ad Psal. & Aug. lib. 22. ciu. c. 8. dicit: factò tandem silentio, scripturarum sunt lecta diuina solēnia. Auditori verò lectiones frontē crucis signaculo exornare debent. Isid. d. c. 10. & dū lectio recitatur, solemus federe more antiquorum, & silendo stare: vt d. Amal. lib. 3. de eccl. offic. c. 11. & lib. 4. c. 2.

In fine lectionum lector dicit: Tu autē dñe miserere nostri, ad indicandum, nec Pars Secunda.

ipsum prædicationis officium absq; aliquid, vel leuis culpę puluere peragi posse, cum n. prædicator bene dicere se sentit, difficile est, vt nō quantum spiritus elationis tangatur, cum verbum prædicationis iccirco securius audiat, quāam dicatur: vt d. Rup. lib. 1. de diu. offic. c. 13. vnde quia quasi per terram ambulat, & pedes eius aliquo puluere sordidantur, misericordia Dei indiget, vt in parte lauetur etiam si mūdus sit totus. Demum rotus chorus, succinit, Deo gratias, gratias Deo agendo, q̄ doctrinæ suæ nobis panē frangere dignatur, ne fame audienti verbum Dei pereamus: vt dicit Rup. ibi. c. 14. Vnde & monachi cum hominibus occurrerant dicebant. Deo gratias, vt dicit Aug. in Pl. 132. eius temp. ore.

Responsoria subsequuntur lectiones, propter disciplinam ecclesiasticam, quæ non tantum auditores legis exoptat, sed & factores, per lectiones enim doctrina, per responsoria bona opera significatur: vt dicit Amal. lib. de ord. Antiphon. c. 4. Tur. Cr. in reg. sancti Benedicti tr. 66.

Differt verò responsorium ab Anis, q̄ in responsorijs vnus dicit versum, in Anis alternatim versibus personant chori: vt dicit Rab. lib. 1. de inst. cler. c. 33. In fine responsoriorū in laetis dicitur. Gloria patri, in tristibus nō. ex Cōc. Tolet. III. c. 15. hodie tamen dicitur solū in fine vltimi responsorij cuiuslibet nocturni, & si dicitur. Te Deum, in secunda lectione vltimi nocturni. Post Matutinum verò, & Capitulum Vesperarum, non dicitur responsorium, quia vt hymnus Zacharię excludit responsorium post matutinalē lectionem, sic hymnus, Magnificat anima mea dominum, post vespertinalem: vt dicit Amal. lib. 4. de eccl. offic. c. 7. quid verò sibi velit, vox, responsorium, dictum est sub cap. de Miss. Missæ.

Versus etiam accedit ad diuinum officium, & dicitur versus à vertendo, est. n. ille cantus per quem reuertitur intentionis in aliam intentionem, quasi quædam compositio officialis, disponens iter mentis suauī cātilena de vno affectu ad alterum, v.g. de Psalmodia ad lectionē, de sollicitudine omnium ecclesiarum ad propriam conscientiam, quæ conuersio

M m adij-

adicitur in responsorijs: vt dicit Alcuin. de diu. offi. c. de celeb. Missa. Amal. lib. de ord. Antiph. vel versus ad memoriam: reducit illud: tempus, quando merces remunerabitur post laborem presentis seculi iustus a Domino, vt idem Amalar. dicit lib. 4. de eccles. offic. cap. 45:

Versus id habet speciale, quod exciter: corda cantantium, ad requirendum faciem Domini in oratione, vnde sepe precedit oratione, & dicitur ante hymnos, Magnificat, & Benedictus, & lectiones, vt sumus intenti ad ea que ibi dicuntur: vt dicit Amalar. lib. 4. c. 9. vnde & cantatur in nocturno, Matutino, ad Primam, Vesperas, & Completorium: vt ibi dicit Amalar. cap. 7:

Inter versus vero precipuus est: Deus in adiutorium meum intende. Dne ad adiuuandum me festina; qui dicitur ante preces canonicas, quia cum orationi incumbimus, tentare nos precipue diaboli nititur, vt musca ozietes suauitatem vnguenti depellant, quare contra illius incurfiones, & impetus ante omnia diuinam auxiliu implorare debemus: vt dicit glo. in Pl. 69. quia omnia in nomine Dei facienda sunt. i. Cor. 10. sine quo nil impleri potest. Io. 15. vnde premititur, quia hic versus habet aduersus vniuersa discrimina inuocationem Dei, habet humilitatem pie confessionis, habet sollicitudinis, ac timoris perpetui vigilanciam, habet considerationem fragilitatis suae, ex audicionis fiduciam, confidentiam presentis semperque adstantis presidij, qui enim iugiter suum inuocat protectore, certus est eum semper esse presentem, habet amoris & charitatis ardorem, habet insidiarum contemplationem, inimicorumque formidinem, quibus prospiciens semetipsum die, noctuque vallatum, confiteretur se non posse sine sui defensoris auxilio liberari: vt inquit Cassia. collat. 10. cap. 10. late id profequens, & probans, quem ibi videre licet.

Dum vero sacerdos dicit. Deus in adiutorium meum intende; singuli in choro assistentes, signo crucis se muniant, ad effugandam illius signi virtute, diaboli versutiam, & potestatem.

Sunt & versus. Dne labia mea aperies;

& conuerte nos Deus salutaris noster, qui quotidie in diuinis officijs repetitur, quatriplex peccatur, corde, ore, & opere; vnde Completorium inchoatur per versum. Conuerte nos Deus &c. contra peccatum cordis. Nocturnae hora, versus. Dne labia mea aperies, contra peccatum oris, ceterae horae versus. Deus in adiutorium &c. contra peccatum operis. Et quia in peccato cordis, & oris est aliquid operis, ided in oibus horis tam diurnis, quam nocturnis, dicitur Deus in adiutorium &c. vt d. Tur. Cr. in reg. S. Benedicti. Gal. lib. 5. c. 2. Io. Steph. Dur. de ritib. lib. 3; a c. 13; ad 21.

Hec de Misterijs sacri diuini officij, & eius institutione.

Ver. De forma, & ordine recitandi: Diuini Officij.

¶ Vm Deo inferuendum sit corpore, & mente, ministri ecclesiae & mente & voce Deo psallere debent.

Et vt a primo fiat initium, cum opus sit, vt oratio sit attentata, vt mens sit presens ad id quod agitur, iccirco ad diuini officij solutionem requiritur, quod adit mentis attentio in eo persoluendo, aliter non est actus humanus absque tali attentione, vt dictum est supra, tr. de oratione: vnde Cipr. ser. de orat. Dom. d. quoniam stamus ad orationem, fratres dilectissimi, vigilare & incumbere ad preces toto corde debemus: Cogitationes carnales, & seculares abscidat, nec quidquam tunc animus, quod id solum cogitet quod precatur. Bas. de constit. monastic. 2. etenim si qui coram aliquo principe stat, & ipsum alloquitur, magno cum metu stat, & cum corporis extrinsecus, tum mentis intrinsecus intentos oculos tenet, periculi metu, quanto tadem maiori cum metu, trepidationeque celsendum est oportere nos stare in conspectu Dei, tota mente in illum vnica intenta, neque vsquam alio? Aug. in Psal. 118. Cassia. collat. 23. c. 7. idem dicit.

Vnde qui tenetur ad diuinum officium persoluendum ex precepto, si non attendit virtualiter, vel actualiter, peccat mortaliter, & fructum orationis amittit: vt d. D. Th. 2. 2. q. 83. art. 13; ad decimum tertium, & tenetur sub mortali ad integrum officium per-

9) Attentio requiritur in diuino officio, & quomodo

persoluendum: vt tenet Palud. 4. dist. 15. q. 5. Gabr. in can. Missa. lect. 62. Gerlon lib. de orat. Soc. li. 10. de iust. & iure. q. 5. art. 5. Pro quorum faciliiori intelligencia, aduerendum, quod attentio est duplex, vna virtualis, alia actualis: prima, est cum qui accedit ad dicendum diuinum officium, habet animum explendi preceptum, & Deo feruendi: actualis, vt qui recitat officium attendat ne erret in legendo, quod pertinet ad scientiam legendi. Secundum, quod attendat ad sensum verborum, quod est illorum qui tantum grammaticam norunt. Tertium, quod attendat ad finem orationis, qui Deus est, quod est perfectius, si tamen recte recitauerit, & attendit, habens tamen animum non satisfaciendi, sed repetendi, tenetur recitare, vel ea die animum mutare: vt dicit Aragon. 2. 2. q. 83. art. 13. His ita distinctis, si quis caret intentione, vel attentio ne virtuali, non satisfacit precepto, si vero eam habet satisfacit quod ad id, quod si in progressu caret intentione actuali, si id euenit praeter propositum, satisfacit precepto, cum & David diceret, Cor meum dereliquit me. Pl. si vero vagatur ex proposito, & alio diuertit, si id aduertit, & intendit reiterare officium a principio, cognoscens non recte se id recitare, tenetur reiterare a principio, non licet tamen tunc contempleri passionem domini, nec locum qui recitatur, sed sensum. Nau. c. 25. nu. 35. licet in eo quod recitat peccet tantum venialiter. Aut non intendit reincipere a principio, sed eo modo precepto satisfacere, & tunc aut recitat diuinum officium, aut non, si non tenetur reiterare, si sic, aut habet animum non attendendi, & non satisfacit, aut sic, & tunc, aut est negotium quod non multum distrahit, vt se vestire, lauare, & huiusmodi, & satisfacit; aut omnino distrahit, vt si cum aliquo loquitur, legit literas, dum officium ab alijs eo praesente in choro recitatur, scribit, pingit, vel alia facit: quae totam mentem absorbent, & non satisfacit, & tenetur reincipere a principio, vbi cepit non attendere. Nau. de hor. can. 13. nu. 48. & 49. Zerola in praxi ep. Hora.

IO Aut interruptum diuinum officium, & tunc aut id agit intendens reincipere a capite, & ad id tenetur, nisi mutet vo-

luntatem continuandi, quia cum actus re, vel tractationis non sit intrinsecus inualidus, sportare sed extrinsecus, ex negotio superuenienti, san liceat. non obstat, quominus impletur preceptum, & oneri satisfiat: vt d. Marcell. de temp. hor. can. c. 7. nu. 11. quod intelligitur si interruptio non habeat longam moram, sic. n. non obstat quominus satisfiat precepto. arg. l. continuus. ff. de verb. obl. l. antiquitas. C. de testam. dum modo causa sit rationalis interrupti, vt quia succedat negotium magni momenti, rei temporalis, vel proprium, vel proximi, quod commodam dilationem non patitur, & id fiat sine scandalo, & fiat animo continuandi coeptum cum eo quod est dicturus, sine causa vero interruptio sine peccato fieri non potest, cum sine interruptione recitari debeat. c. nihil. 7. q. 1. clem. 1. de cele. Miss. c. dolentes. de celebra. Miss. Conc. Basil. sess. 21. tit. quomodo diu. offic. Et minus in loco publico in choro fieri debet interruptio, & magis id licet in loco priuato. Vnde licet salutare obiter chorum ingrediendum, dicere vnum verbum famulo, vel alteri, prouidere rei vel negotio quod ei tunc in mentem venit, & timeret ne eius obliuiscatur, vel si non potest eius curam animo depellere donec prouideat, si res bonae sunt, vt & licet quarere lectiones, accedere cereos, adferre primas, & dum quid denotum accidit in officio, vt Pl. 11. Saluum me fac Deus, exclamare ad Dominum, & orare pro peccatis proprijs, vel alienis. Vt & licita est interruptio si fiat opus misericordiae, dando vestitum, vel victum inopi, subuenire consilio, doctrina, correptione, opus habenti, maxime dum res non patitur commodam dilationem, vt & sumere medicinam, in itinere ingredi cauponam bibendi gratia, exonerare naturam necessaria, subleuare proximum, vel eius inimentum, excipere hospitem, expedire negotium, vbi sine scandalo non possit iuberi, vt quis expectaret, aut alium actum virtutis exerceret, qui moram non patitur, vt nec damnandus videtur qui interponit studium necessarium ad legendum, vel consulta intellectum alicuius loci scripturae qui sibi occurrat, vt & iudex ecclesiasticus potest dum horas recitat, interpellatus ali-

quid breuiter constituere, & post continuare; vt nec damnandus qui in Missa solemni, dum sacerdos nil dicit, horas debitas recitat, choro tardius cantante, vt nec qui integram concionem, aut Missam interponit.

Et nedum interruptio bona, non obligat ad reincipiendum, sed nec mala ex se, vt si quis interponit risum, vel sermonem inhonestum, & huiusmodi, modo interruptio non sit ita longa, vt officium non possit dici continuum: vt late probat Nauar. de orat. & horis can. c. 16. nu. 64. cum seq. dicit tamē Aragon. 2. 2. q. 83. art. 12. & Theod. Pelranus de trib. bonorum generib. lib. 3. c. 6. q. quæcunque temporis hora intercedat licet longa, in interruptione diuini officij, non tenetur quis à capite reiterare, sed sufficit continuare iam cœptum, prior tamen opinio est tutior.

Deuotè etiam recitari debet diuinum officium, & studiosè, ac reuerenter. c. cantantes. dist. 92. c. dolentes. de celeb. Miss. 1. q. animus orantis, & voluntas sit prompta ad se tradendum ad ea quæ pertinent ad Dei famularum. Reuerentia consistit in corporis compositione, vt. scilicet recitans sit corpore honestè compositus, incompositio enim corporis incompositionem mentis indicat. c. si. 91. dist. si enim cum rege terreno locuturus habitum incessum & omnia componit, quanto magis Regem regum rogaturus id debet, vt inquit sanctus Bened. in c. 20. reg. talis tamen reuerentia, ac deuotio, non est in præcepto, si enim hæc absint satis sit præcepto, licet si sit magna irreuerentia sit peccatum veniale: vt d. Innoc. in c. 1. de celebr. Miss. Sor. lib. 10. q. 5. art. 5. licet debeatur adesse in recitando diuino officio. ex c. dolentes. de celebr. Miss. vbi statuitur, vt diuinum officium, quantum Deus dederit, studiosè recitetur pariter & deuotè; cum deuotio sit medulla holocaustorum: vt inquit Tur. Cr. in reg. sancti Bened.

Debet præterea diuinum officium ordine suo continuari, & non præposterari, vt scilicet primo dicatur, Prima, tunc Tertia, Sexta, Nona, & c. si. 92. dist. D. Th. opusc. 63. si quis tamen ex causa eas præposterat non peccat, vt si cum peruenierit

ad chorū inuenit esse recitatam Tertiam, non debet subtrahere vocē choro, & submissa voce dicere Tertiam, sed simul cum alijs debet dicere Sextam, & Nonam, & priuatim post dicere Tertiam, cum in choro priuatim non sit dicendum diuinum officium, sed simul cum alijs, tam quia subtrahitur vox choro, tū quia alij perurbarentur. ex Conc. Basili. sess. 21. quod diu. offi. c. antep. vt & cum ingreditur chorum, si hora est iam cœpta, debet eam cum alijs profectui, & postea supplere id parum quod deest, q. item est sciendum si dormit, vel exit è choro, rediēs enim debet cum alijs continuare, & postea supplere: vt d. Nau. c. 16. de orat. n. 5. cū seq.

Officium etiam debet cōformari ritui Metropolitanæ ecclesiæ. c. de his. c. placuit. 6. de ijs. 12. dist. c. instituto de conse. dist. 2. Caiet. hora. art. 4. Nau. de hor. canon. c. 22. ita vt si occurrit festum de sancto, de eo recitetur officium, si de feria similiter, quod intelligitur de suffraganeis, qui debent conformari Metropolitanæ in horis dicendis, diocessani vero cathedrali, & exempti cathedrali viciniori cuius electionem fecere. sess. 24. c. 39. sess. 6. cap. 4. sess. 7. cap. 8. sess. 21. c. 8. Conc. Trid. Zerola in praxi. Horæ. Si tamen quis ex inaduertentia, ignorantia, defectu Calendarij, vel alia rationabili causa mutat officium, dicens de sancto, cum deberet de feria, & replicare debitum fastidit, vel si id agit quia id magis mente tenet, non est mortale, quia qualitas officij non est in præcepto; sed si id ageret in fraudem, vt breuius diceret, esset peccatum, sed non mortale. Silue. verbo, hora. num. 15.

Alterum requisitum ad diuinum officium persoluendum, est præter attentionem, q. voce articulata pronuntietur. clem. 1. de vita & hon. cler. extrauag. 1. de vita & hon. cler. scilicet, vt orans saltem seipsum intelligat, & audiat, & si duo inuicem recitant, seipsos audiant, & intelligant, & non est sat legere, quod est oculis prospicere. l. 1. vbi Doct. ff. de his, quæ in testam. del. quia id procedit in oratione priuata, & non per ministros agenda. d. extrauag. 1. & probat D. Th. 2. 2. q. 83. art. 12. alias non satis sit oneri.

Idq;

II
Horæ de
quo reci-
tandæ.

12
Horæ vo-
ce articu-
lata sunt
pronun-
tiandæ.

Idq; fieri debet integrè non syncopando, vel aliquid omittendo. c. dolentes. de celeb. Miss. Vnde dicere horas cū balbutibus, & versus notabiliter anticipare sine animo repetendi est peccatum mortale: vt dicit Nau. in Man. c. 23. nu. 99. vt & peccat qui nō seruatur punctos, vel qui anticipant incipere versus sequenti distum à socio antequam sit expleta vltima eius sillaba: vt dicit Nau. d. c. 16. nu. 15. cum seq. sic peccat qui in choro nil dicunt, nec satisfaciunt oneri dicendi officium, si ipsi tantum audiunt, sed tenentur ante vel post idem recitare. Dicit tamen Aragon, hos facere suas distributiones quotidianas, licet nil dicant, & sint tantum presentes in choro, modo per Capellanos, vel alios diuinum officium recitatur sufficere. in expos. art. 13. 2. q. 83. D. Th. licet alij contrarium sentiant, & in Concil. Basili. prædicto statuatur, quo quis in altiori gradu constitutus, eo deuotius & ore alacriori debere laudes diuinas persoluere, & hæc opinio est tutior, licet non au sim contrariam damnare, & maximè si subsit causa, vt quia rancus quis sit, & huiusmodi.

Qui tamen seruit ecclesiæ, vt qui mititur ad turificandum, dum dicitur Magnificat, non tenetur id supplere: vt dicit Sor. lib. 10. q. 5. art. 5.

Nec similiter, qui non tenebatur dicere Responsorialia, vel præparare libros, & dum id agit, vel querit libros, vel Responsorialia, ab alijs absoluitur officium, non tenetur omissionem repetere, si non fuit in culpa, aliis secus si ad eum pertinebat ea exequi. Nau. c. 10. de hor. can. nu. 70.

Ex quibus colligit Nau. d. c. 16. de orat. nu. 22. 23. cum seq. peccare ecclesiasticos, qui festinanter canunt Missas, & qui sedentes, vel ambulantes recitant horas in portis ecclesiarum, per quas transeunt mulier, maximè mulieres salutationibus mutuis vacantes, vt & eos qui recitando, vel canendo anticipant versus antequam audiat vltimam sillabam socij, vel alterius chori cum officium diuinum, nō cursim & festinanter, sed tractim cū pausa decenti in medio, & eo magis in fine, sit recitandum, integrè, & non syncopando, vt habetur in clem. 1. de celeb.

Pars Secunda.

Miss. & in Concil. Basili. sess. 21. tit. quomodo diuina offi. §. 1. debitam etiam inter solenne, & feriatum, differentiam faciendum. ex d. Conc.

Horæ præterea canonicæ publicè dicendæ, in ecclesiâ tantum recitari debent. Horæ in c. si. 92. dist. c. 1. §. ne igitur. de celeb. Miss. quo loco Innoc. in d. c. 1. cum in ecclesiâ fructuosius oratur: vt d. Christ. hom. 79. ad pop. vt tandæ. dixi late tr. de Missa, sub cap. de Ecclesiâ. Vnde olim clerici propè ecclesiâ domicilia habebant, vt præpti essent ad ecclesiâ adeundam, & canonici in vno claustro in communi vinebant. c. necessaria. 12. q. 1. c. in omnibus. de cons. dist. 5. not. 100. p. 6. c. 402. q. & de episcopo intelligitur, qui in ecclesiâ sua assiduus esse debet. cap. peruenit. 7. q. 1. nec habere debet hospitium procul ab ecclesiâ. c. episcopus. 41. dist. cum episcopus alijs debeat esse deuotior, vt & in præstantiori gradu præceteris constituitur: vt d. Greg. in past. p. 2. cap. 1. & Aug. ep. 138. c. si quis. 36. dist. episcopi enim olim licet essent maximè occupati nō intermittebant diuinas preces: vt dicit Ang. lib. 19. ciuit. c. 19. Greg. lib. 5. ep. 62. Bas. serm. 2. de Baptismo.

Ver. De ritibus, & cœremonijs adhibendis in recitatione diuini officij.

14
C Vm horas diuinas persoluens tributum laudis Domino reddat, debet in choro, q. proprijs & alienis peccatis, & necessitatibus diuinam maiestatem exoret, ante orationem præparare debet animam suam, vt munus id dignè exequi valeat, & inde operatos fructus percipere. Vnde si se nouit peccato mortali irretitum, vel de eo veretur, sacramentalem præmittat confessionem peccatorum suorum, vel saltem contera tur, vt in Dei charitate, & gratia angelicum munus illud obeat. Tum cogitet se omnium dñm adire, vt ei laudes, & gratias persoluat, & famularum præstet, & eius auxilium imploret: vnde ipsius maiestatem exoret, vt mundare dignetur cor suum quo officium tantæ dignitatis, non indignè peragat, nec dedignetur ab eius

M m 3 ore

ore licet immundo, (munda tamē ecclesia manente, cuius nomine id opus agit) ipsius laudes audire, quod ecclesie eius Maieftati non tribuuntur, vt aliquid ei accidat, sed vt id praestatio animus nofter cognita ex laudibus ei tributis, ipsius excellentia, & eminentissima bonitate, cum obiectum amoris sit bonum cognitum, in ipsum accendatur, eius nomen, & eminentiam admirando, & proinde eum exorans, vt ex his eius mens in ipsum tendens in timo ei amore vnatur, ac illi iustretur, vt eius celsitudinem agnoscat, res quascunque huius seculi nihil faciat, sed ei intimo, & perpetuo amore vnatur ac ab eius nunquam charitate auellatur, qui hoc laudis tributum aspernari nolit, sed vult ufereno inspicere, & exorata praestare, a peccatis in primis omnes seruando, & commissa remittendo, & mala instantia, ac futura auertere, & iustas demum petitiones nostras exaudire, intendens hoc actum ipsius maiestati tributum laudis persolvere, operi sibi iniuncto satisfacere, & proprijs, & alienis delictis, & necessitatibus diuinam operam implorare, & distincte, clare, integre, attentèq; iuxta superius explicata, integre officium persolvere; & ad id implorandum genuflexus aliquam orationem recitando.

His ita praemissis, campanis pulsatis, quae ad singulas horas pulsari debent. c. 1. & 2. de officio custod. qui choro astricti sunt ad ecclesiam conuenientes, ante sanctissimum sacramentum genuflectentes, & ibi oratione facta, sacramentum modeste ingrediantur, vbi superpelliceo sumpto, quod nimis lautum, vel lasciuum, aut pretiosum, nec nimis sordidum sit: vt inquit Nau. d. c. 16. nu. 24. Deuote, & modeste gradatim chorum ingrediantur, vbi ante sanctissimum sacramentum genuflectentes, ad suam sedem grauitet tendant, & ibi genuflexi, oratione Dominica deuote recitata dato campanula signo canonicis in altari accensis, praefecto chori signum dante, omnes deuote capite delecto consurgant, & in diuinas laudes celebrandas pie, & iocundè ingrediantur, nec antequam in fine Antiphona B. Mariae, & oratio Dñica, sit recitata, discedant.

In primis verò hebdomadarius initio

Matutinarum precum submissa voce, clare tamen vt seipsum audiat, & articulare pronunciet & recitet Pater noster, Ave Maria, & Credo, quod item omnes in choro extantes praestent, non recitando alta voce, etiam initio, Pater noster, cum id agendum non sit, nisi quando in fine, alta voce dicitur. Et ne nos inducas in tentationem, vt inquis Paris Crassius, de coere monijs. Card. & Epip. tit. 2. c. 7.

Tum, ijs tacite ab omnibus expletis, hebdomadarius, clara, alta, distincta, & intelligibili voce stans capite delecto, quod seruetur vsque ad initium Psalmorum. Incipit, Domine labia mea aperies, quod dicitur pollice sibi os signat signo crucis, & chorus totus responder; & os meum annunciat laudem tuam. Post hebdomadarius, producat sibi signum crucis, à fronte ad pectus, & à sinistro humero vsque ad dexterum manu exrenta, dicit: Deus in adiutorium meum intende. Chorus responder. Domine ad adiuuandum me festina. & profertur. Gloria Patri, & filio, & spiritui sancto. Sicut erat & c. & alleluia, simul. Tum hebdomadarius dicit: Inuitatorium. Adoremus dominum qui fecit nos; & totus chorus respondet. Adoremus dominum, qui fecit nos. Tum hebdomadarius subiungit. Venite exultemus & c. Chorus totus responder. Adoremus dominum qui fecit nos, & sic profertur, vt in Breuiario, in fine hebdomadarius solus dicit. Gloria patri, & c. Sicut & c. Chorus repetit; qui fecit nos; hebdomadarius subiungit. Adoremus dominum. Chorus respondet; qui fecit nos. Quo finito alternatim à choro dicitur hymnus. Primo dierum omnium & c.

His actis, omnes caput operiunt, & sedent, congruentius tamen est; vt omnes stent dum Psalmi dicuntur, vt in materia est dictum. Tum vnus ex altero choro dicit, Antiphonam, vel eius principium, prout officio congruit, & chorus è regione consistens incipit primum Psalmum, qui alternatim ab vtroque choro dicitur, singulo versus dicere, vsque ad finem; cum dicitur Gloria Patri, & c. omnes caput aperiunt, & paululum saltem consurgunt, quo finito, alius cantor ex altero choro repetit antiam, & vnus ex alio choro, sequen-

quem dicit, altero choro secundum psalmum incipiente. Finitis Psalmis, omnes consurgunt, capite delecto. Tum hebdomadarius dicit, vers. Tu dñe seruabis nos, & custodies. Totus Chorus responder. Memor fui nocte nominis tui dñe. Tum hebdomadarius clara voce incipit, initium, Pater noster, cum submissa voce, reliquum profertur, quam orationem alij etiam recitent, & in fine dicit. Et ne nos inducas in tentationem. Chorus totus responder. Sed libera nos à malo. Postea hebdomadarius dicit. Capitulum ante lectiones. Exaudi & c. & Chorus responder Amen. Tum hebdomadarius benedictione à primo chori in sacerdotio constituto ad eum versus capite inclinato, dicit. Tuba dñe benedicere; praelatus verò, dicit. Benedictione perpetua, benedicat nos Pater aeternus. Chorus responder. Amen. Tum hebdomadarius incipit liber Isaia propheta. Visio Isaia, & c. in fine lectionis, dicit. Tu autem dñe miserere nobis. & Chorus dum hebdomadarius dicit, capite delecto, responder. Deo gratias. Tum vnus ex altero choro dicit, primum versus Responsorii, & alius ex alio sequentem, & sic successiue mutuo sibi respondentes, ite rum hebdomadarius petit benedictionem, vt supra, pro secunda lectione dicenda, & sic successiue dicitur secundum, & tertium nocturnum, si tres nocturni sint dicendi. In fine verò vltimae lectionis cuiusque nocturni, dicit Gloria nisi quod in fine Nonae lectionis quandoque dicitur. Canticum. Te Deum omisso nono versu. Dum verò dicuntur lectiones omnes sedent, sed cum peritur, & datur benedictio, & dicitur Capitulum, omnes caput aperiunt & assurgunt. Canticum verò Te Deum dicitur, stado capite aperto, alternatim à choro, absque organo, & cum dicitur ibi, Te ergo quaesumus, & c. omnes genuflectunt.

Finito nocturno, si tunc sit discedendum à choro, hebdomadarius dicit. Dñs vobiscum. Chorus resp. Et cum spiritu tuo, hebdomadarius dicit. Oremus, dicens orationem, qua finita, dicit per Chorū. Amen. iterum dicit. Dñs vobiscum. Et cum spiritu tuo. hebdomadarius sequitur. Benedicamus dño. Chorus resp. Deo gratias. hebdomadarius subdit. Fidelium aeternae per misericordiam Dei requiescat in pace. Chorus resp. Amen. Quae oratio dicitur stan-

do, & capite delecto. Post descendit, modo quo infra, cum secretò dicit, Pater noster. Et cum separatur nocturnum à laudibus, cum laudes incipiuntur, est praemittenda oratio Dñica, & Ave Maria, submissa voce, vt in alijs horis: vt d. Marcell. de resp. hor. can. c. 27. & 28. Vbi verò laudes continuantur, cum nocturno, hebdomadarius d. Deus in adiutorium. vt sup. Tum vnus ex altero choro, d. Antiam, & alter profertur primum vers. Psalmi primi, & sic successiue, vt sup. Dum dicit. Deus in ad. oēs stant capite delecto vsque ad antiam primam. Finitis Psalmis oēs surgunt capite delecto. Tum hebdomadarius d. Capitulum. Chorus resp. Deo gratias. Tum dicit hymnus alternatim, quo finito, hebdomadarius d. vers. Vox clamantis in deserto, & c. Chorus resp. Rectas facite & c. Tum vnus ex altero choro, d. Antiam, quo acto, alter chorus, incipit. Canticum Benedictus, quod dicitur alternatim, quo finito, & ab vno repetita Antiam, dicuntur preces si dicenda sunt flexis genibus, ita vt hebdomadarius dicit, Pater noster, alta voce, totum, quo finito, dicit versus, choro inuicem respondente, quibus finitis, dicit Psalmus. De profundis. vel Miserere, alternatim à choro, quo finito, hebdomadarius orationem dicit, vt supra, tum repetit, Dñs vobiscum, quae dicitur in fine vltimae orationis, & si dicenda sunt commemorationes, vnus ex altero choro dicit, Antiam ei respondentem, qua dicta, hebdomadarius d. vers. & Chorus resp. Tum hebdomadarius orationem, vt sup. & sic fit de alijs commemorationibus concurrentibus, vel cōibus, & post vltimam orationem, dicit, vt supra. Dñs vobiscum. Benedicamus dño. & c. quibus actis si fit à choro discedendum, hebdomadarius d. Pater noster secretò, cum flexis genibus ab oibus, d. Dñs det nobis suam pacem. Chorus resp. & vitam eternam. Tum ab vtroque choro simul dicitur Antiam, B. M. Alma redemptoris mater, & c. qua finita hebdomadarius surgit, & d. vers. Dignare me, & c. Chorus resp. Da mihi virtutem & c. Tum hebdomadarius stans, vel primus chori, d. Oremus. Gratiarum tuarum, & c. Per eundem Christum dominum nostrum. Chorus resp. Amen. hebdomadarius subdit. Diuinum auxilium maneat semper nobiscum. Chorus resp. Amen. Tum dicitur secretò. Pater noster, vt & in fine omnium horarum: vt d. Francol. de temp.

hor. can. c. 28. in prin. & omnes grauer, & deuote discedunt; que Añā semper dicitur flexis genibus, excepto tempore Paschali, & semper dicitur cum post aliquam horam dictā disceditur à choro, nisi sequatur Missa, vel Litania, quia tunc omittitur. Extra chorum, dicitur post laudes, si tunc sit finiendum officium, aliter post ultimam horam, & post Completorium.

Primum dicitur, præmittitur, Pater noster, Aue Maria, & Credo, secreto, stādo capite detecto. Tum hebd. d. Deus in ad. & alternatim, sic stādo dicitur hymnus. Finito hymno statur, vel sedet, & caput tegitur, & vnus ex altero choro incipit, Añā. Tum Psalms dicuntur alternatim, quibus finitis oēs capite detecto vsque ad finē horæ surgunt. Tum hebd. d. Cap. Regi sec. vel pacē & verit. Ch. resp. Deo gratias. Tum p̄tia breu. dicuntur alternatim; hebd. incipiente Christe &c. & choro respondente. Quibus dictis si dicendæ sint preces de Aduentu, vel Quadragesima, vel in vigilijs, oēs genuflectunt, & hebd. d. Kyrie eleison. Ch. resp. Christe eleison. heb. d. Kyrie. tum pronunciat clarē Pater noster, qui recitatur sub silentio; cū alijs, in fine d. Et ne nos &c. Ch. resp. Sed libera nos à malo. Tū clarē pronunciat Credo, q̄ dicit submissa voce, in fine dicit, alta voce. Carnis resurrexionem. Ch. Vitam æternam. Amen. Tum hebd. d. vers. & ego ad te dñe &c. & choro respondente, cum d. Adiutorium nostrum: producit sibi signū crucis, q̄ itō facit dum d. Deus in adiut. dum d. Confiteor, &c. & vobis fratres. dum d. mea culpa, oēs sibi percutiunt pectus, quo finito. Ch. resp. vel vnus ex eo: Misereatur tui. & hebd. solus resp. Amen. quo dicto; d. Confiteor &c. & tibi pater. Tum hebd. d. Misereatur vestri &c. Ch. resp. Amen. Tum aliquis ex chorifis, d. Misereatur tui, &c. in fine hebd. resp. Amen. Tū Cappellanus prosequitur Confiteor, quo finito hebd. d. Indulgentiā, &c. se signans. Ch. resp. Amē. Tum prosequitur versus. Dignate dñe &c. choro respondente. Tū d. orationem. Dñe Dñs, & repetit Dñs vobiscum. Ch. resp. Et cum spiritu tuo. & subdit Benedicamus dño. Ch. resp. Deo gratias. & statim in choro legitur Mar-

tyrologium. Tum hebd. d. Pretiosa. Ch. resp. Mors &c. Tum hebd. sine oremus, d. orationem, sancta Maria. Ch. resp. Amen. Tum d. Deus in ad. ter se signans, choro respondente. Dñe ad adiuan. &c. tū d. Gloria patri, & filio, & spiritui sancto: Sicut erat. & Kyrie. Ch. resp. Christe. hebd. Kyrie. Pater noster clarē, cum sub silentio illū dicit, in fine dicit. Et ne nos. Ch. resp. Sed libera. hebd. d. ver. Respice. Ch. resp. Et sit splendor &c. hebd. d. Gloria patri. Ch. resp. Sicut erat. hebd. d. Oremus. Dirigere, &c. Ch. resp. Amen. Tum hebd. perit à primo chori benedictionē, d. Iube &c. qui primus benedicit, d. Dies &c. Ch. resp. Amen. Tum hebd. d. Caput. Dñs autem &c. alibi tñ is qui legit Martyrologium, pronunciat hanc lectionē, vel benedictionem, q̄ sic est conturntius, diuersē tñ in alijs locis seruatur, & in fine, Tu autē dñe &c. & Ch. resp. Deo gratias. hebd. subdit. Adiutorium n̄m. se signans. Ch. resp. Qui fecit &c. hebd. d. Benedicite. Ch. resp. Deus. hebd. Dominus nos benedicat, &c. Ch. resp. Amen.

Initio Tertie p̄mittitur, Pater noster, Aue Maria, secreto. Tum Deus in adiut. & hymnus alternatim, quæ dicuntur stādo, capite detecto. Tū sedetur, vel statur capite recto, & incipitur Añā, & Psalms, alternatim dicuntur. Finitis Psalms, repetitur Añā. Tū hebd. d. Cap. Deus charitas est. Ch. resp. Deo gratias. Tū hebd. incipit p̄tia breu. d. Inclina. & chorus alternatim resp. & sic fit de alijs horis. Tū si preces dicendæ sint, oēs genuflectūt, eaditentes, hebd. incipiente, & choro respondente, d. vers. & Ch. resp. & post Dñs vobiscū. Ch. resp. Et cū spiritu tuo: hebd. d. Oremus. & d. Orationē diei. & repetit Dñs vobiscū. Benedicamus. Fidelis &c.

Vesperę sic dicuntur, primò. Df pater noster, Aue Maria. secreto, capite detecto & stādo, & df ab hebd. Deus in ad. vt supra. Tū sedetur, vel statur, & caput tegitur, & dicitur Añā, & Psalms alternatim, vt supra. Finitis Psalms, & Añis omnes surgunt, & caput aperiunt, & hebd. dom. d. Capitulum. Ch. resp. Deo gratias. Tum df hymnus alternatim; quo finito hebd. d. versum. vel cantores. Dirigatur dñe oratio mea. Ch. resp. Sicut in cēl. &c.

Tum

Tum dicitur antiphona ab hebd. & canticum Magnificat, alternatim, & dicta antiphona, si dicendæ sint preces, omnes genuflectūt, & dicuntur vt in laudibus, excepto quod loco Pl. de profundis. Dicitur. Pl. Misere. Tum dicitur oratio, & sunt commemoraciones, modo vt in laudibus.

Completorium sic dicitur. Lector incipit. Iube domine benedicere. Tum primus chori, d. Noctē &c. Ch. resp. Amen, tum hebd. Fratres. Ch. resp. Deo gratias, hebd. se signans, d. Adiutorium nostrum. &c. Ch. resp. Qui fecit &c. Tum secreto ab omnibus dicitur. Pater noster. Post fit confessio, vsupra in prima. Qua finita hebd. d. conuertere nos Deus, Ch. resp. Et auerte &c. hebd. sequitur se signans. Deus in adiutorium, & Ch. resp. vsupra. His actis, quæ sunt stādo & capite aperto, caput tegitur & sedetur vel statur, & dicitur antiphona & Pl. alternatim, finitis psalms, & repetita antiphona, oēs surgunt, & alternatim dicuntur himnum. Tū hebd. d. capitulum: Tu autē in nobis es domine &c. Ch. resp. Deo gratias hebd. incipit resp. breuia. in manus &c. & Ch. resp. & sic alternatim fit, tum hebd. d. versum. custodi. Ch. resp. sub vmbra. hebd. incipit antiphonā. salua nos, & alternatim dicitur canticum. Nunc dimittis, & repetitur antiphona; Tum si dicendæ sint preces de aduentu &c. omnes genuflectunt, & hebd. d. Kyrie. Ch. resp. Christe. hebd. sequitur. Kyrie, pronuntians alta voce, pater noster, & reliquum sub silentio dicens, & in fi. Et ne nos. Ch. resp. Sed lib. tū hebd. clara voce d. Credo, & reliquum secreto prosequitur cum alijs, in fi. d. Carnis resurrectionem. Ch. resp. & vitam æternam. hebd. prosequitur versum & orationem, & Ch. resp. post orationē hebd. d. Dominus vob. Ch. resp. Et cū Sp. hebd. sequitur. Benedicamus domino. Ch. resp. Deo gr. hebd. subiungit. Benedicite & custodiat &c. Ch. resp. Amen. Tū flexis genibus, vsupra, dicitur antiphona. B. M. ab omnibus. Alma &c. Qua finita hebd. d. Versum. Angelus domini &c. Ch. resp. & concepit &c. Tum hebd. vel primus chori surgens, alijs manentibus genuflectis, d. oremus. Gratiam tuam &c.

Ch. resp. Amen, primus subiungit, Diuinū auxilium. Ch. resp. Amē. tum secreto ab omnibus genuflectis dicitur pater. Aue. Credo, quæ antiphona B. M. post completorium nunquam omittitur etiam si sequatur litania, vel aliud.

Hæc est forma in choro recitandi diuinum officium.

Si vero priuati quis illud recitat, si solus, ipse omnia dicat vsupra, quietiam debet dicere, Dominus vobiscum, ad orationes, si tamē sit saltem Diaconus, alias, Domine exaudi orationem meam, vt in Rubr. officij. Si cum socio alternatim dicant quæ à choro alternatim dicuntur, reliqua vsupra.

Locus vero dicendi officium priuate non est determinatus, decentior tamen locus est ecclesia cl. r. de cel. miss. vbique tamen satis sit præcepto, equitando, stādo, in via, & in domo. Zab. in d. cl. r. Sor. lib. 10. q. 5. art. 4. in fi. licet honestius sit ut quis domum habeat oratorium, vbi id munus persoluat, vt quietius & deuotius id munus prester.

Cum nomen Iesu, & non Christi tantum nominatur, humeri & caput inclinantur, quod fit etiam ex pietate, cum inuocatur nomen Marię, vel Papę viuentis, minus tamen, vt d. Crassus, decerim. li. 1. c. 22. li. 2. c. 26. in prin. qui & d. quod dum dicuntur orationes, & alia vbi sit stādo capite detecto, id debet fieri capite recto, & attento, & non curuo, vt regulares, & caput similiter inclinatur cū dicitur vltimus Vers. himnorum, gloria.

Aduertendum tamen horis ritus in omnibus non vniformiter seruari, qui tamē seruantur in ecclesia Brixienſi, & ideom regionum est attendendus, & ijs ritibus ad heredum qui magis congrui, & recepti vniuersim sunt, id etiam aduertendo quod vbi quis priuate recitat horas, non tenetur ex præcepto ad capituli denudationē, genuflectiones, inclinationes, &c. quæ in choro tantum obligant. Nau. c. 4. nu. 4. de hor. cann. nisi sint genuflectiones fiendæ in aduentu quadragesima, Salue, &c. quæ obligant, & potest etiam dici de ambulādo, vt ibi. d. nu. 3.

In reliquis ordinandum est officium, vt in rubricis, iuxta officij currentis qualiter

libet die, qualitatem, & vt supra quando standum est, standum, quando genua flexenda, idem praestandum, cum corpore & spiritu sit Deo seruandū, & per signa humilitatis externa, ostendendus sit noster erga Deum affectus, vt d. Dam. lib. 4. c. 13. Nec genuum flexio noua est, cum omne genu Deo flexi debeat. Ps. 21. Il. 45 Rom. 14. Phil. 2. vnde & Dominus Iesus ad nostri exemplum in terra prostratus orauit. Luc. 23. & S. Iacobus Apostolus iustus vocatus, ita orationis flexis genibus, facte erat intensus, vt in ca meli duritie eius genua trāsississe crederentur, vt dicit Hier. de viris Ill. in Iacobo, & idem ait Hier. de Afella. ep. 15. & de genu flexionibus meminit. Tert. li. 3. adu. Marc. ca. 18. & Amb. lib. 6. Exam. c. 9. d. flexibile genu quo pre ceteris Domini mitigatur offensa, ira mulcet, gratia prouocatur. Aug. li. de cura pro mort. ag. c. 5. d. nam & orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo, & si quid aliud visibiliter faciunt, quam uis eorum inuisibilis voluntas, & cordis intentio, Deo nota sit, nec ille audiret his indicijs, vt humanus ei pandatur, animus, sed his magis homo se excitat ad orandum, gerendumq; humiliter atque feruentius, & Ier. in c. 45. Il. d. monis est ecclesiastici, Christo genua flexere, quod iudaei mentis superbiam demonstrantes omnino non faciunt, & lib. 2. comm. in cap. 3. ad Eph. & in Sin. Turr. ca. 37. decernitur exceptis diebus dominicis, & a pascha ad pentecosten quibus temporibus oratio stat in memoriam dominicæ resurrectionis, fixis in terram genibus suppliciter Deum rogari debere, & quod illo tempore sit standum, & inclinate orandum, habetur. Can. 20. Conc. Nic. c. quoniam, de cōf. d. 3. & idem testatur. Amb. sermo. 61. de pent. Hier. dial. adu. lucif. Turr. Cr. in c. quoniam.

15 Cantus in ecclesia adhibetur, cum ex cantu cor liqueat, & diuinis laudibus inde affectus pietatis exortetur, vt inquit. v. d. cur. Aug. lib. 9. conf. c. 6. voces illae influebant & quā in auribus meis, & eliquabatur veritas tua ductus. in cor meum, & ex ea aestuabat inde affe-

ctus pietatis, & currebant lacrimae, & bene mihi erat cum eis, habet enim musica naturalis voluptatem, per quam illius usus cunctis gratibus cunctisq; moribus est acceptus. 8. Politic. 5. & iuuat ad mores componendos, vt inquit Boet. in principio musica, & excitat animum ad deuotionem, & ex alijs quae dixi tract. de poenit. sub septima propositione, & late explicat Aragon. 2. 2. q. 83. art. 12.

Mos vero psallendi, & cantandi in ecclesia Dei psalmos, himnos & cantica uentilissimus est, vt habet. Ex. 15. 1. Paral. 5. 2. Reg. 7. Vnde. Aug. lib. ciu. cap. 14. d. quod David erat vir in canticis cruditus, qui harmoniam musicam non vulgari voluptate, sed fidei voluntate dilexerat, eaque Deo suo, qui uerus est, mystica rei magnae signatione seruens, & diuersorum nomine sonorum, rationales, moderatosque concentus concordia uarietate compacta bene ordinatae ciuitatis unitate in sinuante is catores instituerat, qui coram archa foederis domini, musicis instrumentis, & modulatis uocibus decantaret. 1. Par. 6. vt d. etiam Isid. lib. 2. c. 22. Amal. lib. 3. de eccl. off. Qui cantus etiam noua lege probatur, Luc. 19. ubi laudantur turbae quae obuiam Christo domino cantando uenerunt, & Christus dominus, morte instante, himno discipulis suis exiit in montem oliueti. Mat. th. 26. est uero himnus laus cum cantico, ut supra est dictum, & Act. 16. legitur de Paulo & Sila, quod media nocte adorantes laudabant dominum, quod & probat Philo. de uita. contem. d. Christianos Deo metris, & sonis compage suauifacis modulari, & Dion. c. 3. Eccl. hier. Demum Pontifex ad sacrum altare iterum rediens, sacros psalmos canere incipit, cantantque cum eo omnes ecclesiastici ordines, & Bas. ep. 63. tandem ab oratione surgentes ad psalmodiam instituntur, & nunc quidem in duas partes diuisi, alternis succedentes psallunt, & Tert. lib. 2. ad uxorem, sonant inter duos Psalmi, & himni, & murus prouocant, quis melius Deo suo canet, Lact. Firm. lib. 6. Inst. c. 26. d. si uoluptas est audire cantus & carmina, Dei laudes canere & audire iucundam sit, & Naz. orat. 40. in S. bap-

prima,

prima, ad fid. d. statio haec qua confestim ab apertissimo ante magnam sacrarium statibus, futurae uitae gloriam praesignat, psalmorum cantilatio, cum qua accipieris, illius huiusmodi praesidium est. Vnde & Theodosius iunior primo diluculo cum sororibus suis himnos alternati modo decantabat teste Socrate, lib. 7. hist. cap. 2. 23. quo imperante, puer raptus in aera, ter sanctum himnum ab angelicis ordinibus concinne profusus decantari audiuit, vt d. Niceph. lib. 14. cap. 51. Idem & probatur ex Aug. ep. 19. ad Iun. cap. 18. lib. 1. tetr. capit. 19. & hic uisus canendi probatur in Can. ap. 43. 69. Trid. sess. 23. c. 18. & inter uerunas & miserias quae erunt tempore Antichristi, hanc inter alias enumerat Hippolitus Martir. orat. de consumm. mundi, quod tunc Psalmorum decantatio cessabit.

Aduerendum uero: circa cantum, vt cantores tales in ecclesijs constituantur, quorum mens cum uoce concorder, vt scilicet psallant spiritu, & mente 1. Cor. 14. vt & habet. Conc. Aquisgranen. cap. 13. 2. 133. tales qui non superbe, sed humiliter & sapienter Deo debitas laudes persoluant, & suauitate lectionis & melodiae, & doctos demulceant, & minus doctos erudiant, & potius exoptent in lectione uel cantu populi adificationem, quam popularem uanissimam adulationem, vt & qui maioribus rebus incumberent, cantibus implicari par non est: in sancta, d. 92. Greg. lib. 4. ep. 44.

Cantus autem & soni graues distincti ac pij, sint, & domui Dei ac diuinis laudibus accommodati, vt simul & uerba intelligantur, & ad pietatem auditores excitentur. Conc. primo Med. de Musica. Et cauendum ne cantica fracta scenicalia sciant, & turpia in ecclesijs miscantur, in uoce uel organo ex Conc. Moguntiac. sub Carolo Magno, cap. 48. Conc. Trid. sess. 22. c. de obseru. & euit. Deuoramen possunt adhiberi licet in sacris litteris non contineantur ex Conc. Eo dice. no. 4. c. 12. vt d. Aragon. 2. 2. q. 83. art. 12. & alia uitanda, quae dixi tract. de poenit. sub septima propositione, & Inst. Reponfi ad q. ortod. 107. d. sublarum esse quod est indecens esse in ecclesijs, & re-

lictum esse canere simpliciter, & S. Ephrem harmonij numeros est moderatus, & ea fixis canenda tradidit, a quibus aliae ecclesiae eum modum sunt mutatae, quem magis etiam auerunt, vt dicit Teod. li. 4. c. 29. Cassiod. lib. 8. hist. Trip. c. 6. Niceph. lib. 9. cap. 16.

Ver. Qui teneantur ad recitationem diuini officij, & qui excusentur.

Tamet si omnes debeant priuati-
Deum orare, & collaudare, publi-
Horas recitari, & canere, conueniens fuit teneantur.

certis tantum personis committere, maxime cum laici occupati uarijs negotijs, id munus quotidie persolueri nequeant, hi uero sunt sacerdotes, & alij Deo dicari, qui ut custodes custodiunt ciuitatem pro populo exorando, vt inquit Hier. in cap. 62. Il. & Bern. serm. 76. in canticis.

Vnde tria hominum genera, ad recitationem horarū: canonicarum tenentur, scilicet clerici sacris ordinibus initiati, vt habetur in cap. presbiter 9. dist. ubi Doct. c. dolentes de cel. miss. cap. si. 92. distinct. Conc. Basili. sess. 21. Conc. Later. sub Leone Decimo, sess. 9. Pius V. in eius Bulla. 138. D. Thom. quod l. 6. art. 8. & est communis opinio canonistarum, & Teologorum, & elicitor. Act. 6. ubi Apostoli qui erant sacerdotes profertentur se orationi, & uerbo Dei instantes futuros, qui & proinde dicantur peccata populi comedere. Osee 4. 5. Ant. 3. par. tit. 13. c. 4. §. 1. Sot. lib. 10. q. 5. art. 3. Clerici uero in minoribus ordinibus constituti, ex communis Doctorum sententia, & generali ecclesiae consuetudine ad id onus non tenentur. Card. Turr. Cr. in c. 1. d. 90. artic. 3. Sot. de Inst. lib. 10. q. 5. art. 3. Nau. de orat. cap. 7. num. 12. cum & inire possint coniugia, & non gaudeant priuilegio clericali, nisi potantur beneficio ecclesiastico, uel in habitu incedant, & alicui ecclesiae inseruienda ab episcopo sint deputati, sess. 23. cap. 6. Tamet si ob honorem ordinis ad plures praesces quam laici, saltem ex congruentia, teneantur. Silu.

Hora.

Hora. Nau. in Man. c. 25. num. 108. & de orat. c. 2. i. num. 8.

Secundo loco, Monachi choro mancipati etiam in minoribus constituti ex vi voti, tenentur ad horas canonicas, etiam cum absunt à choro, si sunt professi, & est communis opinio theologorum & canonistarum. Pal. 4. d. 15. q. 5. S. Ant. 3. p. tit. 14. cap. 5. Silu. hora, q. 2. Sot. lib. 10. q. 5. art. 3. Nauar. de orat. cap. 7. nume. 2. 3. Abb. & alij, in c. licet, de voto. Tum ex consuetudine generali, Tum quia monachi in singulis conuentibus tenentur dicere horas, vnde qui chori seruitio sūt mancipati ad id tenentur, vnde tenentur publice, & in communi dicere diuinum officium in singulis monasterijs, vt habet expressè in clem. 1. de cel. miss. laici tamen monachi, & nouitij, nō tenentur ad vllam partem diuini officij, nouitij, quia adhuc non sunt religiosi proprie, laici quia nullo ordine tenentur. Sic habet Siluef. hora, q. 2. S. Ant. 3. par. tit. 13. cap. 4. Sot. & Nauarrus, locis cit. Dicit tamen, Aragon loco cit. art. 12. quod monachus in minoribus constitutus semel vel iterum omittēdo diuinum officium, non peccat mortaliter, secus si per multum temporis spatium, vel negligētiam eas emittat.

Moniales etiam quæ legere sciunt, & professæ sunt, tenentur ad recitationem diuini officij, conuersæ vero & nouitiæ non, Archid. in c. fi. 92. dist. Innoc. in cap. 1. de celeb. miss. Nauar. d. cap. 7. de orat. num. 21.

Tertio loco, quicumque habent beneficium ecclesiasticum, vel præbendam sub clericali titulo tenentur sub reatu peccati mortalis, quotidie ad recitandū horas canonicas, licet non sint in sacris ordinibus constituti, probatur in cap. fi. 92. dist. in cap. quod à te, in c. diuersis, de cler. ex Conc. Lateran. sess. 9. cap. 6. sub Leone Decimo, & Bulla, Pij, 138. 12. Calen. Ian. 1571.

Ratione probatur, nam beneficium datur propter officium, c. cum secundum, de preb. c. si quis, c. eos qui, 81. dist. c. fi. de refer. in 6. Vnde & Ezechias, vt habet 2. Paral. 31. constituit ministros qui Deo inserebant, constitutis eis competētib;

subsidijs, & habetur, Pl. 104. dedit eis regiones gentium, & labores populorum possederunt, & explicat Bern. ep. 2. ad Fulconem, dari beneficium propter officium.

Ampliatur, vt id procedat etiam si beneficium perexiguum sit, adhuc enim tenetur beneficiatus ad horas canonicas, glo. in cap. clericus victum, 91. dist. Doct. in c. 1. de cel. miss. Card. in clem. i. eo. etiam si inde se clericus alere non possit cap. conuerente, de cler. non res, Nau. de orat. c. 7. nu. 27. & c. 21. num. 11. quia & tenue beneficium ordinatur ad seruiendum Deo, & ei est imputandum qui tale accepit, capit. horrendus, 32. quæstio. 5. declarat Pius Quintus in eius Bulla. 138.

Secundo, Ampliatur vt etiam qui habet beneficium in commendam, teneatur ad recitationem horarum canonicarum, & etiā qui habet capellaniam collatiuam, vt d. Aragon, d. ar. 12. Vers. ex dictis omnibus.

Limitatur si beneficiarius nullos fructus per se vel alium ex beneficio percipit, nec per eū stat quominus percipiat, sic enim excusatur à recitatione horarū canonicarum. Pal. 4. d. 15. q. 5. Turr. Cr. in c. 11. dist. 91. Nau. de hor. can. c. 7. nu. 28. Sot. de iust. lib. 10. q. 5. art. 3. Gaiet. in summa. Hora. modo non fit in negligentia eos percipiendi.

Secundo limitatur, in pensionario, ex communi enim opinione non tenetur recitare horas canonicas: Albertus, de Ferrarijs, tract. de horis cann. Gómez, in rég. cancell. de infirmis resign. q. 16. Gargas. tr. pens. q. 30. is tamen tenetur quotidie recitare officium paruum. B. V. alias fructuum ipsarum amissionem incurrit, ex Bulla Pij V. 138.

Declaratur vero prædicta conclusio, vt etiam excommunicatus beneficiatus, vel in maioribus ordinibus constitutus, teneatur quotidie recitare horas canonicas, gl. & Arch. in c. presbiterum d. 28. c. 1. de cel. miss. quas tamen recitare debet priuatim, & non in ecclesia, glo. in c. 2. de cler. ex com. min. ca. si quis 11. q. 3. Doct. in clem. graui, de cel. miss. quas tamen cum alio recitare non potest, sed solus,

ius, & non dicere dominus vobiscum, sed Domine exaudi orationem meam, Archid. in d. cap. presbiterum. Host. in cap. illud de cler. ex com. min. Turr. Cr. in c. 1. d. 91. Henr. in d. c. 2. ne ex excommunicatione commodum percipiat, c. eum qui de preb. in 6. qui tamen Missam nec publice nec priuatim legere potest cap. 2. cap. illud, de cler. ex com. min.

Secundo declaratur, vt etiam degradatus ad horas canonicas obligetur. Archid. Card. Alex. in d. c. presbiterum 28. d. c. dictum 81. dist.

Tertio declaratur, vt qui habet duo, vel tria beneficia nō teneatur plusquam semel in die dicere, vel recitare horas canonicas, D. Th. quodlib. 1. pal. 4. d. 15. Io. de Lignano. tract. de horis can. quæstio. 9. Turr. Cr. in cap. 1. dist. 91. ex vlti generali ecclesie.

Quarto declaratur, vt officium B. V. defunctorum & Psalmi graduales, non sint de necessitate dicenda, nisi in ijs ecclesijs vbi ante Bullam talis erat consuetudo, sic tamen dicentes sue & aliorum saluti consulunt, & indulgentias consequuntur, ex Bulla Pij V. initio Breuiarij Romani apposita. Vnde vbi erat consuetudo vt officium, B. V. diceretur in choro, adhuc manet ijs diebus quibus ex prescripto Rubricæ dici debet, extra chorum vero id omittens non peccat, vt nec adest obligatio alicui dicendi officium defunctorum, septem psalmos, vel Psal. Grad. in choro vel extra chororum, vt dicit Aragon, d. ar. 12. Vers. de officio paruo.

Quinto declaratur, vt qui habet beneficium non sub titulo clericali, sed militari, non teneatur ad horas canonicas, licet ad officium B. V. ex Constitut. 138. Pij Quinti.

Sunt tamen nonnulli casus quibus horas additus, excusatur ab ijs recitandis.

Primus est ratione infirmitatis, c. clericus victum vbi Turr. Cr. 91. d. c. ad audientiam, de cler. non res. modo talis egrotatio grauis sit, & recitatio afferat notabile damnum, leuis enim ægrotatio non excusat. ar. l. cap. situm, ff. de re iud. Abb. & Host. in cap. 1. de celeb. miss. qui Host. etiam d. quod si infirmitas recitationem officij diuini impedit, non tñ

auditionē, quod debet audire alium horas canonicas recitantem, quod ramen vsu non est receptum, vt d. Nau. de orat. ca. 11. Pal. 4. d. 1. q. 5. art. 2. concl. 1. nec aliud facere loco horarum, vel præcari opus est, si tamen sit febris quæ certis horis veniat, vel quartana, si potest anticipando, vel postponendo vsque ad mediā noctem eas dicere, id debet, in quo est standum, vt & in qualitate infirmitatis iudicio medici corporalis, & spiritualis, vt d. Silu. hora, q. 4. Sot. lib. 10. q. 5. art. 3. D. Th. 2. q. 147. art. 4. Nec sanus factus tenetur recitare horas omittas in infirmitate, vt nec ieiunium reassumere. Inn. in d. ca. r. de cel. miss. Abb. in c. ex parte, de obf. ieiun.

Secundus casus, cum occurrit impedimentum naturale repentinum, quod sine scandalo peccato, vel magno bono omitti non posset, vt ob populos sedandos, concionem habendam quæ sine scandalo vel magno damno omitti non posset, prælectionem habendam in cōcursu publico, conclusionum defensionem, quæ bono publico proficit, & se non compatiatur cum recitatione horarum. Henr. de Gandauo, quodlib. 15. q. 10. Maior. 4. d. 12. q. 6. Silu. hora, q. 5.

Tertius casus est ob defectum Breuiarij, vel culpa propria vel non contingat, quia licet quis peccet abijciendo Breuiarium, vel sibi non acquirendo, tamen si eo caret, non adest obligatio recitationis ratione impossibilitatis arg. c. nemo, de reg. iur. in 6. Nau. cap. 11. de orat. & c. 21. num. 13.

Quartus casus est si Papa dispenseret. Turr. Cr. in c. eleutherius, 91. d. cum hæc obligatio sit inducta iure positivo, vt d. Aragon, d. ar. 12. saltem quo ad mutandam formam officij, vt d. Doct. in d. c. r. de cel. miss. Silu. hora, q. 8. Turr. in d. ca. eleutherius, quæ est de iure positivo, licet communis sententia sit quod Papa non possit liberare ab aliqua forma officij, vt scilicet saltem aliquod officium is dicere debeat. Episcopus vero & prælati regulares non possunt circa id dispensare. Turr. Cr. in d. capit. nec etiam in forma, ex Constit. Pij Quinti, in principio Breuiarij.

Quintus casus si nullo fructus percipit quis beneficij in minoribus ordinibus constitutus, nec percipere potest, si enim litigat super beneficio tenetur recitare, cum fructus ei debeantur, si obtineat, saltem a die litis contestatae. Inn. in c. literas, de rest. spol. non excusatur vero quis eo quod studet, seruit prelato, vel peregrinatur. Nan. de orat. c. 2. num. 18. cum melius sit orare quam studere, glo. in cap. licet, 8. q. 1. & sic tenentur Arch. in d. cap. eleutherius; Imola, in cl. 1. de mag. quod beneficiarius studens, licet deseruiat per Vicariam, teneatur ad horas canonicas.

18 Vbi demum aliquis tenetur recitare Horas non horas canonicas, si eas sine causa legitime recitans omittat, multas penas incurrit. quas per-earum etiam horam tantum, si ex contemp-temptu, vel negligentia peccat mortaliter, si ex ignorantia vel obliuione, venialiter tantum. D. Ant. 3. part. ritu. 18. cap. 4. §. 5. Ang. hora, §. 16. Siluest. hora, q. 12. Nan. de orat. c. 10. & est communis omnium opinio.

Secunda poena, quod qui non interstunt in ecclesia horis canonicis ubi distributiones ad sunt, a principio ad finem, eas amittit, nec eas faciunt suas, cap. 1. de cler. non. ref. in. 6. c. v. hi qui, de aetate & qual. c. cum nonnulla, de praeb. in extr. comm. Conc. Trid. sess. 24. c. 12. ca. olim, de verb. sign. & ex Bulla, Pij III. SS. & accrescunt presentibus d. cap. 1. & Bulla praedicta, nec etiam ipsi praesentes eas absentibus donare, vel remittere possunt d. c. 12. in Trid. Conc. Nau. de orat. c. 22. miscell. 14. & ex Conc. Basil. quo tempore usque; debeat esse in choro, ante scissus, & ex Bulla 138. Pij V. Pal. 4. dis. 15. q. 5. Nau. de orat. c. 5. nu. 20. & c. 21. nu. 63. & ex d. Conc. Basil. choro additi debet esse praesentes in choro, ut lucreatur distributiones antequam in Matutino, ceptus sit primus Psalmus, in alijs horis antequam finitus sit primus psalmus, & in Missa priusquam expleta sit, Gloria in excelsis, qui & usque; ad finem manere debet in choro, vnde Greg. lib. 2. Dial. c. 4. refert S. Benedictum vidisse diabolum extrahentem quendam monachum de choro ante finem horae, & tandem Be-

nedicti disciplina fugatum, & tempore Cassiani, Monachis qui non veniebant in chorum in horis diurnis, ante finem primi psalmi, non licebat oratorium introire, sed congregationis conuentum stantes praeforibus postolabantur, in nocturnis vero horis usque; ad finem secundi psalmi, mora excusabatur, ut idem Cass. d. lib. 3. de inst. Mon. cap. 7.

Excusantur tamen infirmi, qui alias consueuerant tempore sanitaris adesse in choro, & qui absunt ob utilitatem, vel necessitatem ecclesiae cathedralis, vel collegiatae, vel qui celebrant tempore diuinorum, vel ecclesia eget missarum celebratione, modo inde non percipiant stipendium, cum duplex stipendium simul percipere non possint, nisi, ut supra, ecclesiae cultus id non exposcat, ut not. in d. c. 1. de cler. non. ref. in. 6.

Tertia poena, quod beneficiarius cum cura vel sine cura, si post sex menses a beneficio obrento, si sine legitima causa, officium dimiserit, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus suos non facit pro rata omissionis, sed eos in fabricam ecclesiae, vel pauperum alimoniam erogare tenetur. ex Concil. Later. sub Leone Decimo sess. 9. §. statumus, quod & innouat Pius Quintus dicta Bulla, 138. declarans, eum qui maritum tantum omittit, renerit restituere dimidiam fructuum beneficij qui illi diebus respondent, qui reliquas horas dimidiam, qui singulas sextam eorum partem; intra tri sex menses non tenetur addictam poenam, ut d. Nau. de orat. num. 78. sed ruior est opinio, quod tenetur, cum is peccet mortaliter, & percipiat fructus beneficij, ut late probat. Io. Steph. Dur. de ritib. eccl. lib. 3. c. vlt. in fi. & qui ut clericus percipit pensiones vel alias res ecclesiasticas tenetur eo modo, & sub dicta poena, ad recitandum quotidie officium B. V. ex dicta Bulla.

Omittens tamen diuinum officium, si careat beneficio ecclesiastico, non tenetur ad aliquam restitutionem, nec repetere horas omittas, si tempus recitandiam sit elapsum, cum id nullo iure probetur.

Nec etiam beneficiarius eas omittens, tenetur

tenetur eas repetere, licet peccet mortaliter omitendo singulam horam, vnde dicit Aragon, d. q. 83. art. 13. Ver. alterum dubium.

Econuerso vero celebrans diuinum officium, pensum seruanti suae Deo persoluit, ipsius Maiestati famularum praestit, ecclesiae sanctae opem multam affert, & sibi ac alijs innumera bona acquirit, ut ex supra dictis dignoscere licet. Vnde ab omnibus seruino Dei additis, sedulo, antequam, integre, & toto cordis affectu, ac animi puritate, & munda conscientia, Angelicum id munus alacriter est persolendum.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1: Processionum usus quando ceepit, & cur.
- 2: Processiones vel supplicationes quotuplices sunt, & quae.
- 3: Processiones quo ordine celebrandae, & qui ijs interesse debeant.

De Processionibus, vel supplicationibus. Cap. LXXXIII.

I Processionum usus quoniam ceepit & cur.

Inter publicas & solemnes processiones quae a clero & populo Christiano Deo porriguntur, pijsimae sunt illae quae in publicis processionibus peraguntur, quorum usus antiquissimus est, de ijs enim fieri videtur mentio. Num. 10. Josue 6. 2. Reg. 6. 1. Par. 13. 2. Paral. 20. Ioel. 2. Et in nouo testamento de ijs habetur mentio. Matth. 21. ubi turbae quae praecedebant, & quae sequebantur, clamabant dicentes, Osanna & c. vel: cum dominus d. Matth. 28. Marcij, 6. ite & dicite discipulis eius & Petro, quia praecedet vos in Galileam, ibi eum videbitis, & de eis meminit Tert. libro 2. ad uxorem; si procedendum erit: nusquam magis familiar occupatio adueniat, cum processio dicatur quasi progressio in publicum. I. sancimus, C. de confulibus lib. 12. Idem Tert. lib. de proscript. h. c. 45. sit modesta processio, & Amb. serm. 8. conqueritur quod pauci ad ecclesiam venissent, & pauci admodum pro-

cederent, & Aug. lib. 22. ciu. c. 8. & de eis meminit Syn. Lacod. c. 17.

Supplicationum vero aliae sunt ordinariae, & statuae, & ex his quadam antiquales, quaedam dominicales, aliae extraordinariae, & indistinctae, ordinariae sunt processiones in die Ascensionis sunt, quartum mensis inuinit Christi. hom. 28. & ser. de Ascens. Domini: Aug. ser. 172. 173. in die Passionis, & Litaniae maiores, & minores de quibus Greg. li. 1. ep. 2. Greg. Turon. lib. 2. hist. c. 34. Coc. Aurelianen. can. 29. Tol. 5. c. 1. Tol. 6. cap. 34. Dominicae in ramis palmarum. Vgo. de S. V. lib. 4. erud. Teod. cap. 14. die solemni corporis Christi: Clem. si dominum, de reliq. & ven. sancti in die Resurrectionis domini, de qua agit. Rup. Tur. lib. 7. de diu. offic. c. 21. quae inter alias praecipua est, vbi d. & ex ea fluxerunt illae quae sunt festi diebus, ut d. Rup. lib. 7. c. 20. Dur. in rat. lib. 4. c. 6. cuius rei creditur author Agapetus Papa.

Extraordinariae multis de causis sunt, quandoque in translatione sanctorum, ut sancti Meletij, ut inquit Sozom. lib. 7. hist. cap. 10. & reliquiarum S. Babilae, vnde ait Christus hom. contra gentes. Rufi. lib. 2. cap. 35. Socr. lib. 3. cap. 16. Teod. lib. 3. cap. 9. & Samuelis, vtd. Hier. contra vigilantium.

Sic etiam tempore belli sunt processiones, vnde Teodosius senior pugnaturus cum Eugenio circumibat cum sacerdotibus omnia orationum loca, & ante martirum, & Apostolorum thecas, iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida sanctorum intercessione poscebat, ut dicit Rufi. lib. 2. capit. 33. & Niceph. lib. 14. c. 3. d. Teodosium iuniorem supplicationem, seu litaniam pro serenitate, & clementia aeris impetranda instituisse, & statim serenitas est secuta, & copia magna fructuum exorta, & idem Niceph. d. li. c. 46. de eodem Teodosio imperante, cum ciuitas Constantinopoli magno & assiduo terrae motu concuteretur Teodosium, & Proclum Patriarcham litanias, & praeces indixisse, & querm de repente in aetrem sublatum, qui reuulit se audisse ab Angelis hanc vocem, sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nostri,

nostri, & Teodosii decreuisse vt is himnus per orbem concineretur, & sanctus Gallus, cum lues inquinaria Arelatensem prouintiam vexaret, litanias & rogationes indixisse, vt media quadragesima psallendo, ad Basilicam B. Iuliani martiris itinere pedestrē venirent, vt d. Greg. Turon. lib. 4. hist. c. 5. quod cum etiam in Germania cōtigisset, R. hemeses assumpta palla de sancti Remigij sepulchro, accensusque super cruces cereis, atq; cerosferalibus, psallentes circumisse urbem cum vicis, quæ lues non est transgressa locum quo; ciues cum palla S. Remigij processerant, vt dicit Greg. lib. de gloria, conf. c. 79. & dum ciuitas Ceseraugustana obsideretur ciues induti cilicijs, ieiunantes, & mulieres indutę pallijs nigris, dissoluta cesarie, & superposito cinere, cum tunica sancti Vincentij, muros ciuitatis psallendo circumibant, & liberari sunt, vt d. idem Greg. lib. 3. hist. ca. 29. Antiocheni etiam, vt Deus Teodosium sibi infensum leniret, publicas peragebant processiones, vt d. Niceph. libro 12. cap. 43.

Alia præterea tristes sunt supplicationes in tribulatione, quam peregrini hoc exilium peragrantes patimur, veniã peccatorum & misericordiam deprecantes, alia lætę in modum cœlestis cuiusdã exercitus, de Christi gloria & triumpho exultantes, crucis vexilla in acra sustolentes, ad significandam aereę potestatis expugnationem, vt habet Sin. Aug. c. 20. 23. & ad gratiarum actionem ob res bene & feliciter gestas.

3 Porro crux & uexilla in processionibus deferri consueuerunt, vt d. Greg. Turon. de gloria conf. c. 20. & 79. Rup. lib. 7. de diu. off. c. 20. ad si. Inn. lib. 2. mist. Missę, c. 12. quod probat Sin. Nic. 2. Act. 4. & in Nouella Iustin. 123. c. 3. 2. auth. sed nouo iure, C. de ep. & cler. veteratur ne supplicationes absque sacerdotibus, & veneranda cruce fiant, Cerei etiam & lumina in processionibus deferri consueuerunt, vt dicit Vzalms, cap. 1. & habetur in Pontificali de gestis Vitaliani Papæ, Constantinum die dominico processisse ad S. Petrum cum exercitu, & omnes cereos gestasse. Paul. Diac. lib. 26. Greg. Tur. d. ca.

79. Adhæc in processionibus ibant bini, & bini ob commendationem fraternæ charitatis, & socialis vitæ, exemplo Christi qui binos discipulos misit ad prædicandum, vt dicit Bern. sermo. 2. in Purificat. B. V. præterea in processionibus pedibus ire moris erat, vt dicit Gregor. Turon. libro quarto, hist. capitulo quinquagesimo, & ex Conc. Moguntiac. cap. 34 mandatur, vt litania maior obseruetur ab omnibus Christianis tribus diebus non equitantibus nec pretiosis vestibus indutis, sed discalceatis, & cilicio indutis, nisi infirmitas impederit, & D. Ant. 3. p. hist. tit. 22. capit. 3. §. 3. 2. d. anno. 1388. mirabilem esse factum popularum morem, qui susceptis albis lineis ad modum religioforum quibus facies velabant, relictis tantum foraminibus ad videndum, procedere binos ad vicinas vrbes, exceptis monialibus, & paces conciliari sacramenta frequentari, de victu vicissim prouideri, qui motus per duos vel tres menses durauit, cum magno animarum fructu, & communi beneficio, vt latè explicat. Io. Steph. Dur. libro. 2. de ritibus eccles. cap. 10.

Adhæc in Trid. Conc. sess. 25. cap. 13. statuitur, vt omnes regulares accedant ad publicas processiones exceptis his qui viuunt in strictiori, & perpetua clausura, & Iesuitis, & Episcopus potest controuersias ibi, vel in funeralibus de præcedentia orientes componere, & diffinire, & laici eas turbantes puniuntur l. si quis in hoc genus, & auth. sed nouo iure. C. de ep. & cler. quæ à laicis clericis, & cruce, vsupra celebrari non possunt, d. auth. cap. in loco, §. quæst. 4. Gul. in rat. libro 6. c. 102. & Greg. 14. in eius, Bulla. 3. Cal. Aug. 1578. decreuit ob calamitates impendentes litanias quotidie in ecclesijs collegiatis cathedralibus, & regularibus cantari, vel recitari, & dieb. festiuis processiones haberi in ecclesijs. Quomodo vero in praxi processiones sint celebrandæ, & ordinandæ, dixi, trac. de stat. ep. cap. 7. nu. 16.

S V M M A R I V M.

1 Adoratio quid sit.

2 Ado-

- 1 Adoratio consistit in actu interiori, & exteriori.
- 2 Adoratio an sit fienda in loco determinato.

De Exterioribus actibus Latriæ. De Adoratione. Cap. LXXXV.

1 Adoratio quid sit.

Prima propositio. Adoratio est actus Religionis, vel latriæ, probatur Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis. Vel actus religionis externus quo exhibemus reuerentiam Deo per gestum aliquem corporis indicem internæ subiectionis animi erga Deum, vt per genuflexionem ransonem pectoris &c. Matth. 24. vel actus seruitutis debitæ soli Deo, vt supremo omnium domino, & dicitur latria, subiectio vero & seruitus debita angelis, & hominibus dicitur dulia. Ang. lib. 1. de tr. c. 6.

Ratio, nam adoratio ordinatur, in reuerentiam eius qui adoratur, sed religionis est Deo reuerentiam exhibere, vnde adoratio qua Deus adoratur est religionis actus, adoratio vero latriæ soli Deo exhibetur, Dulia aliquibus ob eorum excellentiam, D. Thom. 2. 2. quæstione 84. artic. 1.

2 Secunda propositio. Adoratio principaliter consistit in actu interiori spirituali, est tamen in actu corporali ordinato ad spiritualem, probatur, ex gl. Ex. 20.

Ratio, nam quia ex duplici natura constitimus, intellectuâ scilicet & sensibili, duplicem adorationem Deo offerimus, scilicet spiritualem quæ consistit in interiori mentis deuotione, & corporalem quæ consistit in corporis humiliatione, & quia in omnibus actibus latriæ id quod est exterius, refertur ad id quod est interius, vt ad principalius, ideo ipsa exterior adoratio fit ob interiorē, vt per signa humilitatis corporaliter exhibita noster affectus exciteretur ad se Deo subiiciendum, cum sit conaturalē vt per sensibilia ad intelligibilia perueniamus; corporalis tamen adoratio in spiritu fit ob interiorē deuotionem, vt & oratio principaliter est in mente. Secundo in

Pars Secunda.

voce D. Thom. d. art. 2. in corp. & ad primum & 2. & dignoscitur actus quo Deo cultus diuinus exhibetur quando id peruersum fit ad creaturam transferre, vt missa sacrificium, & cordis sacrificium quo totum quis se Deo deuouet, & si intendit inde quis excitare opinionem excellentem de re, vt est diuina.

Tertia propositio. Adoratio nõ requirit determinatum locum ex necessitate, sed ex quadam decentia, primum patet ex prædictis, secundum, probatur Il. 56. Luca 19.

Ratio, nam in adoratione principaliter est interior deuotio mentis, secundo, quod pertinet ad corporis signa, mens vero apprehendit Deum non quasi comprehensum in aliquo loco, sed corporalia signa oportet quod in determinato loco & situ sint, ideo determinatio loci non requiritur ad adorationē principaliter, vt fit de eius necessitate, sed secundum quandam consequentiam, vt & alia corporalia signa; eligitur tamē locus primo ex loci consecratione ex qua spiritalē deuotionem accipiunt adorantes, vt facilius exaudiantur 3. Reg. 8. Secundo ob sacra mysteria, & alia sanctitatis signa ibi contenta, tertio, ob concursum multorum adorantium, ex quo oratio fit magis exaudibilis. D. Th. d. q. ar. requirit etiam adoratio, vt nulli, nisi soli Deo, per se deferatur, & procedat ex uera fide, & careat mala circumstantia finis, vel modi. Valent. de iust. disp. 6. q. 3. punct. 3. De hac materia late egi tom. 1. tr. Teol. tr. de Christo c. 17. de adoratione, & de missa, c. de ecclesijs.

S V M M A R I V M.

- 1 Sacrificium quatuorplex fit, & vt hic sumatur.
- 2 Sacrificium Deo offerre est de lege nature.
- 3 Sacrificium Deo soli est offerendū.
- 4 Sacrificij oblatio est specialis actus virtutis.
- 5 Sacrificium offerre qui teneantur.
- 6 Sacrificium altaris est omnium summarium, & perfectiuum, & vnicum in ecclesia christiana.

N a De

3 Adoratio an sit fienda in loco determinato.

De his qua. a Deo fidelibus dantur. De sacrificijs. Cap. LXXXVI.

Sacrificij quorum-plex sit, & ut hic in- macur.

NOtandum, quod sacrificium quandoque dicitur id quod Deo offertur, quandoq; ipsa oblatio.

Secundo notandum, quod sacrificium est duplex, vnum inuisibile, aliud visibile vt erant sacrificia, & pecudes immolare in l. veteri, quorum inuisibile est per se gratius Deo; cum eius signum sit sacrificij visibile, & sic cor cecritum dicitur sacrificium Deo acceptum, Pl. 50. & laus Deo data. Pl. 49. & facere iudicium, facere misericordiam, & sollicitum cum Deo ambulare Mich. 6. & beneficentia, cu huiusmodi hostijs Deus promereatur Heb. 13. Matth. 9. & generaliter omnes actus virtutum dicuntur sacrificia Deo accepta, vt d. Philo. lib. de profugis, & explicat ap. Rom. 12. obsecrosos vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam Deo placentem, rationale obsequium vestrum, & de actibus iustitiae dicitur. Pl. 4. sacrificate sacrificium iustitiae: Non tamen omnis actus virtutis dicitur sacrificium, sed tantum qui Deo offertur, id est qui ad eius gloriae exercetur, quia de ratione vera & propria sacrificij est vt Deo offeratur; possunt nam virtutes moraliter exerceri, vt gentiles fecerunt, sed quia Deo non dicantur, sacrificij nomen non merentur, vt dicit D. Thom. 2. 2. q. 81. art. 4. ad 2. vnde & si quis naturali charitate in proximum moueatur, & non supernaturali propter Deum, non pertinet ad sacrificium, vt nec virginitas, ieiunium fortitudo, & huiusmodi, nisi in Deum dirigantur virtutes: vel virtutum actus, dici merentur, vt d. Aug. li. 14. ciu. cap. 25. D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 2. Ex his patet Christianos omnes dici sacerdotes, quia Deo offerre debent animas suas, quod est spirituale aedificium virtutum, vnde & dicitur genus electum, regale sacerdotium; gens sancta, 1. Petr. 2. Apoc. 5. quatenus ei offerunt bonam animam interiori quodam sacrificio per orationem deuotionem, & huiusmodi, quod est Deo acceptum sacrificium. Pl. 65;

holocausta medullata offerat tibi, quod complectitur omnes actus virtutum, vt dicit Aug. lib. 10. ciu. c. 16.

Secundo quatenus ei corporis bonum tribuitur maxime per actum martirij, abstinentiam, & mortificationem, & laudem 2. Tim. 4. Sap. 3. Rom. 12. Heb. 13.

Tertio quatenus illi offertur res externas, vel eas Deo consecrando, vel proximo propter Deum comunicando, Heb. 13. modo, praedicta, vti supra, in Deum referantur. Notandum praeterea, quod sacrificium proprie, est officium externum, quo res aliqua hoc ipso Deo offertur, quod ad eius maiestatem recognoscendam, atq; etiam ad internam mentis deuotionem, & seruitatem erga Deum, tanquam rerum omnium dominum protestandam, certotitu, & cerimonia conficitur, seu immutatur, vt cum animal mactatur, vel coberitur, vel cum panis frangitur & comeditur in quo requiritur & ut ipse actus, & materia sacrificij sit a Deo instituta, vel per internum instinctum, vt in l. naturae; vel mandatum vt in veteri l. & nunc sacrificium altaris, secundo, vt sacrificans sit talis qualem requirit diuina institutio, vt nunc sacerdos tantum immediate, mediate quilibet fidelis per sacerdotem, tertio, vt soli Deo offeratur. Valent. disp. 6. q. 4. punct. 1. 2. His ita not.

Prima sit propositio: Offerre Deo sacrificium est de lege naturae, cum in omni natione grate, & apud omnes nationes fuerit aliqua sacrificiorum oblatio, vt d. Aug. lib. 10. ciu. c. 4. lib. 20. con. Fan. cap. 28.

Ratio, nam naturalis ratio dicitur homini, quod alicui superiori subdatur ob defectus quos in seipso sentit; in quibus ab aliquo superiori eger iuari & dirigi, & id, quicquid sit, apud omnes dicitur Deus, & vt in naturalibus inferiora naturaliter superioribus subduntur, sic naturalis ratio dicitur homini secundum naturalem inclinationem, vt ei quod est supra hominem honorem, & subiectionem exhibeat secundum suum modum; est vero modus conueniens homini, vt sensibilibus signis vratur ad aliqua exprimi eda, quia ex sensibilibus cognitionem accipit, ideo ex naturalis ratione procedit, quod homo

qui-

2. Sacrificij Deo offerre est de lege natu.

quibusdam sensibilibus rebus vratur offerens eas Deo in signum debitor subiectionis, & honoris prout aliqui quod offerunt dominis in recognitionem dominij, id vero pertinet ad rationem sacrificij, ideo oblatio sacrificij pertinet ad ius naturale in communi, sed determinatio sacrificiorum est ex institutione diuina, vel humana, vt Adam & Isaac Deo sacrificium obtulerunt secundum sui temporis congruentiam, & per sacrificiorum oblationes remittebatur pueris peccati originale D. Th. 2. 2. q. 85. art. 1. in corp. & ad primum, & secundum.

3. Sacrificij soli Deo offerre dam.

Secunda propositio. Sacrificium soli Deo est offerendum, probatur. Ex. 22. qui immolat Dijs occidetur, praeter domino soli, & solum sacrificium dicitur id quod vni soli Deo officitur, vt inquit. Aug. lib. 10. ciu. cap. 4. & contra adu. l. & proph. lib. 1. cap. 18. & diffinitur in Conc. Tr. sess. 22. in doct. de sacrif. missae. c. 3. & habetur Act. 14.

Ratio, nam oblatio sacrificij sit ad aliquid significandum, articulo praecedenti sacrificium vero externum, quod offertur, significat spirituale sacrificium quod animae offertur Deo, Plalm. 50. sacrificium Deo spiritus contribulatus & c. quia actus exteriores religionis ordinantur ad interiores, anima vero se offert Deo in sacrificium, vt principio lae creationis, & vt fini suae beatificationis, sed secundum veram fidem, solus Deus est creator animarum, ideo sicuti soli Deo sacrificium spirituale debemus offerre, ita etiam exteriora sacrificia, sicut etiam orantes & laudantes ad Deum dirigimus voces: cui res ipsas in corde quas significamus offerimus, vt dicit Aug. lib. 10. ciu. cap. 19. Sic in omni Republica summum Rectorem aliquo signo singulari honorant, quod alteri deferre esset crimen lesa maiestatis, ideo in l. diuina statuitur poena mortis ijs qui diuinum honorem alijs exhibent; neque ad asatur quod aliqui dicantur Dei, nam nomen diuinitatis participatur aliquibus non per equalitatem, sed per participationem D. Th. 3. ar. 2. in corp. & ad primum; pro intelligenna huius propositiois recolenda sunt quae dixi tr. de Missa c. 1. vbi de sacrificio plene

egi, & Arago hic diffinit, quod sacrificium sit oblatio sacra soli Deo facta, circa quam aliquid exercetur, res enim aliqua offertur in reuerentiam Dei, & circa eam aliquid exercetur, conficiendo, consumendo, conterendo, frangendo, sed a posteriori mihi videtur diffinitio loco cit. posita cum eius expositione.

Tertia propositio. Sacrificij oblatio est specialis actus virtutis, cu de ijs specialia praecpta dantur in Leuit.

Ratio, nam quando actus vnius virtutis ordinatur ad finem alieius participat quandam speciem eius, vt cum quis furatur, vt forniceatur, furtum accipit vel aut fornicationis deformitatem, quod facit vt sit peccatum, etiam si alias non esset, cum ad fornicandum ordinetur, & sic sacrificium est specialis actus ex hoc laudatus, quod fit in diuinam reuerentiam, vt cum quis elemosinam facit de rebus proprijs ob Deum, vel corpus affigit ob diuinam reuerentiam, & secundum hoc etiam actus aliarum virtutum possunt dici sacrificia, quidam tamen actus aliuide non laudantur nisi quia fiunt in diuinam reuerentiam, qui proprie sacrificia sunt, & pertinent ad virtutem religionis, bonum vero animae offertur Deo per deuotionem, & orationem interiori sacrificio, bonum corporis Deo offertur per martirium, bona vero exteriora offertur Deo per sacrificium D. Th. d. q. art. 3. in corp. & ad primum.

Quarta propositio. Omnes tenentur ad interiori sacrificio, quo vero ad exteriori multa est differentia.

Ratio, nam duplex est sacrificium, primum & principalis interiori ad quod omnes tenentur, quia omnes tenentur Deo deuotam mentem offerre, secundum exterius quod in duo diuiditur, nam vnum est quod ex hoc solo laudem meretur quod aliquid Deo offertur in protestationem diuinae excellentiae, & subiectionis ei, & ad hoc aliter tenentur qui sunt sub l. noua quam qui erant sub l. veteri, & aliter qui non sunt sub lege, quia qui sunt sub lege tenentur ad determinata sacrificia offerenda secundum legis praecpta, qui vero non erant sub lege, tenebantur ad aliqua exteriori facienda in honorem diuinum

4. Sacrificij specialis actus virtutis.

5. Sacrificij offerre teneatur.

secundum condecencia ad eos inter quos habitabant, sed non ad hæc vel illa determinate, aliud vero est exterius sacrificium quando actus aliarum virtutum assumuntur in diuinâ reuerentiam, quorum quidam cadunt sunt præcepto, ad quos omnes tenetur, quidam sunt supererogationis ad quod non omnes tenentur. D. Tho. d. q. art. 4. Et ita est quoddam sacrificium spirituale, modo supra explicato, per deuotionem orationem, mortificationem, martirium, elemosinarum largitionem; ad quæ omnes tenentur secundam animi præparationem, & actum cum tempore adesse implèdi præceptum.

Sacrificiū altaris est omnium summationum & perfectiū, & vnicū in ecclesia Christiana.

Est porro sacrificium vniuersum in noua lege, complementum omnium sacrificiorum veteris, id quod scilicet conficitur & offertur in mensa altaris per sacerdotes tantum rite ordinatos quasi publico iure constitutos, non solum pro peccatis populi, sed etiam pro semetipsis. Heb. 6. Concil. Trid. sess. 23. c. 1. nec per alios quam sacerdotes confici potest, nec oēs Christiani nisi sacerdotes, sed aliqui tantum legitime ordinati, quibus tantum dominus dedit potestatem conficiendi & offerendi hoc sacrificium corporis, & sanguinis Domini Iesu Christi cum eius anima, & diuinitate Luc. 22. hoc facite in meam commemorationem, c. 1. de summa. Tr. Conc. Rhemense, c. 2. c. peruenit de cōf. 2. d. q. proprie tantum, & vere dicitur ac solum sacrificium. Alia. n. sacrificia Christiani populi sibi cum hominibus veteris legis communia, non adeo proprie dicuntur sacrificia, cum non sint instituta in lege, sed à lege manarunt, vnde metaphorice tantum, & secundum quandam similitudinem dicuntur sacrificia, scilicet deuotio, oratio mortificatio corporis, elemosine, & huiusmodi, de quo sacrificio missale egi tract. de missa.

S V M M A R I V M.

- 1 Oblationes offerre an sit in præcepto, & sub obligatione.
- 2 Oblationum distributio ad sacerdotes spectat.
- 3 Clerici quotuplicia bona possideant.
- 4 Reditus ecclesie cur dati, vel relict.
- 5 Clerici qualiter olim viuerent, & bonis ecclesie administrarent.

- 6 Beneficarij an sint domini redditus beneficiorum.
- 7 Beneficij consummantes in non pios vsus redditus beneficiorum, vt peccent, & an teneantur ad restitutionem.
- 8 Beneficarij redditus hospitalium vel fabricæ vsurpantes separatos, furtum committunt.
- 9 Beneficarij quid possit circa redditus beneficij, & vt de ijs disponere, vel non.
- 10 Oblationes de quibus fieri possint.
- 11 Oblationes à quibus non sint recipiendæ.
- 12 Primitias soluere an quis teneatur.

De Oblationibus, & primitijs. Cap. LXXXVII.

Prima propositio. Homines non tenentur ad oblationes quæ non sunt sacrificia de necessitate præcepti, contingere tamen potest, vt homines ad id quandoq; teneantur, vel ob conuentionem, deputacionem, necessitatem ecclesie, & consuetudinem probatur primam in c. omnis Christianus, de cons. d. r.

Ratio, nam nomen oblationis est commune ad omnes res quæ Deo offeruntur vt habetur, c. præced. ita qd si aliquid exhibeatur in diuinum cultum, vt in aliquod factum qd inde fieri debeat, consumendum, oblatio est & sacrificiū. Ex. 29. Leu. 2. si vero sic offeratur vt integrum maneat diuino cultui deputandū, vel in vsus ministrorum expendendū, erit oblatio, & non sacrificium, huiusmodi vero oblationes dicuntur qd voluntarie offerantur. Ex. 25. potest tamen contingere qd quis teneatur ad eas, quattuor rationib. primo ex præcedenti conuentione, vt cum fundus conceditur ecclesie, vt certis t. p. b. certas oblationes faciat, qd habet rationem census, extra. de censibus. per tot. Secundo ob præcedentem deputacionem, vt cum testamento, vel donatione aliquis relinquit quid soluendum ecclesie mobile, vel immobile, cap. qui oblationes, cum sequent. 2. quæstione 2. Tertio, ob necessitatem

ecclesie

ecclesie, vt si ministri non haberent unde alerentur, quia cum Christiana religio in sacramentorum administratione, & susceptione, & sacrificij oblatione posita sit, fit vt omnis populus tum templo pro sua facultate extruere, tum ministris alere, & necessaria culti contribuere iure naturali teneatur, vt dicit hic Aragon, d. posse & cogi per censuras ad id & iudicis secularis animaduersione, cum ministri magis mereantur quam milites quibus tamen stipendia debentur, 1. Cor. 9. Quarto ob ecclesie consuetudinem, tenentur enim ad oblationes consuetas in quibusdam solemnitatibus, nec id potest per statutum mutari, vt dicit Abb. in capit. abolendæ, de sep. cum consuetudo bene affecta erga ecclesias populorum sit seruanda, sacramentis prius libere ministratis, tunc enim populo renuente, potest populus ad id cogi per censuras à superiore, vel per sacramentorum subtractionem, vt not. in d. cap. & in cap. na, cap. ad Apostolicæ, de sim. sacerdotes tamen ipsi sacramenta ob id subtrahere non possunt, nisi auctoritate superioris, vt ibi not. & D. Thom. hic in resp. ad 3. quo tamen ad quantitatem dandam in his duobus vltimis casibus oblationes habent rationem voluntarij, vt hic dicit D. Thom. quia non tenentur singuli offerre, sed maior pars populi, nec semper, sed in quibusdam festiuitatibus; si consuetudo sic sit introducta, quæ non est mutanda, nisi cesset causa, vt quia daretur ob fabricam, & ea sit expleta, vt dicit Siluest. consuetudo §. 13. Et vbi oblationes sunt debitæ tñ ex consuetudine, vel ob ecclesie aut ministrorum necessitatem, in arbitrio offerendum est quid vel quantum debeant offerre, modo illi consuetudini, vel necessitati satisfiat, & ex omnibus rebus licite possessis possunt fieri oblationes, remoto scādalo, nisi ex præcepto alio modo sint offerendæ, vt dicit Valentia, disp. 6. q. 4. punct. 4. de iustitia.

Oblationū distributio ad sacerdotes spectat.

Secunda propositio. Distributio oblationū pertinet ad sacerdotes, qui sunt medij inter Deum & populum, Deut. 5. & populi dona Deo offerunt, & sacrificia, vt & ijs sacramenta ministrant Heb. Pars Secunda.

3. qui sacerdotes eas distribuere habent in ecclesie fabricam, & diuinum cultum, in proprium subsidium, & pauperum, probatur in c. oblationes, 10. q. 1. D. Tho. hic art. 2.

Pro intelligentia vero huius propositionis, circa obligationem sacerdotum distribuendi bona ecclesiastica, aduertendum; quod clerici possunt possidere bona patrimonialia, vel quæ hereditario iure ad eos perueniunt, & horum domini sunt, vt & etiam eorum quæ acquirunt, docendo, organa pulsando, missas celebrando, confessiones audiendo, prælati seruiendo, & huiusmodi; quorum clerici etiam domini sunt, & idem dicit Valentia. 2. 2. de stat. disp. 70. q. 3. punct. 7. eos habere dominum eius partis reddituum ecclesiasticorum, quæ sit illis peculiariter assignata, vbi scilicet ita illis redditus diuisi essent, vt vna pars esset ministris peculiariter assignata, & alia pauperibus, quæ diuisio olim in vsu fuit apud multas ecclesias. Alia bona sunt quæ pertinent ad ecclesias, hospitalia, pia loca, mobilia vel immobilia, ad fabricam, infirmos curandos, & similia, quorum administratio ad clericos pertinet, non autem dominium, non liceat 12. quæstione secunda, quorum dominium est penes ecclesias particulares, & per consequens & principaliter penes ecclesiam vniuersalem, cuius ecclesie particulares sunt partes, dicuntur tamen esse suo modo Dei, quatenus sunt dicatæ diuino cultui, ad ecclesiarum cultum & ministrorum sustentationem, & Christi vt capitis ecclesie; & cum potestas ecclesiastica resideat in platis eius, & maxime in summo Pontifice, à quo in alios deriuatur, ideo alienatio & dispositio bonorum ecclesiasticorum ad prælatos, & maxime Papam, vt ministros & dispensatores eorum bonorum spectat, qui tamen non possunt, nisi in fines perdonantes relictos, & intentos, scilicet diuinum cultum, ministrorum subsidium, & pauperum alimoniam, ea erogare.

Secundo aduertendum est Christianos olim bona ecclesie dedisse, vt iuxta prædicta erogarentur. Act. 4. venditis ijs bonis, sed postea visum est non expedi-

3 Clerici quotuplicia bona possideant.

4 Reditus ecclesie cur dati, vel relict.

re vendere huiusmodi bona, sed quod manerent ecclesijs ad fines predictos capitu. futuram, 1. 2. quest. 1. & cap. videntes, ibid.

5. Tertio aduertendum clericos olim qualiter ordinatio in communi vixisse, & etiam paupertatis forte vorum emittere, & bonorum ecclesie dispensatio pertinebat ad episcopos cum consilio aliquorum clericali, qui in usus necessarios proprios, & clericorum eos infumebant fructus, & ecclesiarum fabricas, reliquum in vsum pauperum erogabant. capit. 2. cum sequent. 1. 2. questio. 2. per mittebatur tamen aliquibus propria habere, modo illis essent contenti, & que communia erant ecclesie sumptibus aliorum relinquerentur, vel tantum de redditibus communibus ecclesie eis tribueretur quantum preter proprios suos redditus ad decentem sustentationem egerent, & iubebantur manifestare que sua essent, & que ecclesie, & de suis illis licebat testari. c. sint manifesta, cap. de his 12. q. 1. c. episcopi, c. episcopus, c. illi, c. si priuatum, c. noli, c. certe, ibid. Tempore vero simplicij, Pape, anno 471. vel vt dicit Valentia. Sivestri Pape, ex Sin. Rom. cap. 4. redditus ecclesiarum in quattuor partes diuidi ceperunt, vna erat prelati, alia inter clericos pro eorum meritis diuidebatur, tertia inter pauperes quarta fabrice ecclesie erogabatur c. de redditibus 12. q. 2. c. vobis enim c. quattuor cum seq; ibid. postea in cap. statutum 16. q. 1. decernitur, vt episcopi de oblationibus decimis, & huiusmodi solum accipiant tertiam partem, in c. vero, antiquos 10. q. 1. statuitur, vt episcopi medietatem accipiant, aliam clericus idque mutatum est, vel ob consuetudinem locorum, vel ob temporum varietatem, vt d. gl. in d. c. statutum, donec demum bona ecclesie distributa in beneficia sunt erecta, vnum sunt, que tamē distributio in quattuor non statim viguit, sed paulatim, & multis in locis diu clerici in communi vixere, vt patet ex ep. Greg. 1. c. quia mos, 12. q. 2. c. quia tua, 12. q. 1. His ita constitutis:

6. Prima sit conclusio. Post diuisionem bonorum ecclesie, vsupra factam, quilibet beneficiatus, qui regularis non sit, ac-

quisit dominium reddituum suorum beneficiorum, sic sentit Sor. lib. 10. q. 4. art. 3. Driedo. lib. 2. de lib. chr. c. 4. Couar. in cap. cum in officijs, de test. ledesmius 2. quart. q. 18. artic. 5. dub. vlt. Adr. de restit. q. incip. pro clariori. D. Thom. 2. 2. q. 185. artic. 7. & ibi Gaiet. idem D. Th. quodlib. 6. art. 12. Aragon hic idem sentit Salon, Sarmiento, Graphius, Molina hic, & alij recentiores, ita vt hec opinio nunc videatur esse magis communis inter recentiores scribentes, licet enim satis fuisset viuere in communi, tamen attenta humana fragilitate, & temporum conditione potuit Papa facere predictam diuisionem, vt summus ecclesie administrator, & cuius suam partem relinquere, etiam non vocatis laicis qui ea bona ecclesie donarant, cum iam ecclesie, & diuino cultui sint dicata.

7. Secunda conclusio: Beneficiarij consumentes in usus non Pios de redditibus suorum beneficiorum, vltra suam competentem sustentationem, de parte ad vsus suos deputata, etiam notabilem portionem, peccant mortaliter, sed non tenentur ad restitutionem sic sentit D. Th. quodlib. 6. art. 12. 2. 2. q. 185. art. 7. Adr. loc. cit. Sarmiento. in c. si priuatum. 12. q. 1. c. nulli 12. q. 5. Petr. Sor. de inst. sac. tract. vlt. lect. 3. & alij supra cit. Quod peccent mortaliter, probatur tñ quia clerici exemplo debent laicos edificare, & opera pietatis preteritis exercere, & debent de altari viuere non luxuriari, vt dicit Hier. in cap. 3. Mich. cap. tibi 44. d. & ex Conc. Tr. sess. 25. c. 1. secundum probatur quia cum ipsis illa portio sit assignata, non agunt contra iustitiam illam infumendo, licet contra charitatem, vsupra. Vbi vero non adfuerit portio deputata pro fabrica ecclesie, & pauperibus teneatur beneficiarij, ex redditibus que excedunt congruam coram sustentationem, cum si censetur ijs relicta, vt partibus pauperum, expendere, sub mortali in ecclesie fabricam, & ornatum, c. ad audientiam, 2. de eccl. edific. Concil. Tr. sess. 21. c. 7. nisi id onus ex consuetudine in populum sit translatum, quod fieri potest, vt not. in d. c. ad audientiam, & reliquum que superest, expedere in vsu pauperum;

perum, vel opera pia, vltra eorū congruā sustentationem; Exciperem tñ quod qs lucraretur distributionib. quotidianis, quarum dñs sit beneficiarius, c. 1. cum ibi not. de cler. non res. in 6. & idem de præbendis quæ non sunt distinctæ, sed singulariter tñ pro quolibet distribuitur, & idem de perceptis ex Capellanijs ad nutum amouibilibus, & id genus, vt dicit Corrad. cas. 33. Si tñ hic cõfusa, sibi vltra status conuenientiam, superflua, pauperibus non erogat, non tenetur ad restitutionem de rigore iuris probabiliter ex D. Th. 2. 2. q. 185. artic. 7. & clarius, quodlib. 6. art. 12. & pluribus probat Valentia. loco cit. licet tñ sit sententia contraria, & à veteribus magis recepta, & tunc dignoscuntur bona pauperum, & ministrorū esse cõfusa, cum excedunt congruā eorum sustentationem, licet id non sit sufficiens argumentum, quia fieri potest vt redditus qui vno tempore essent illorum congrua sustentatio, alio non essent, vt d. Moli. de iust. to. 1. tr. 2. disput. 164. & magis si sunt domini etiam temporales, quia sic non dicerentur superflua ratione illa vt d. Gaiet. d. artic. 7. quoad. f. bona sunt primario ministris deputata secundo pauperibus, vt sunt vniuersa fere beneficia, nō tenentur restituere, si pauperibus non dent, si enim esset e conuerso secus esset, vt d. D. Tho. & Valent. locis cit. maxime cum firmum non sit qd fideles ea bona reliquerint ecclesijs ea conditione, vt superflua erogaret pauperibus, sed principaliter in cultum Dei, ornatū ecclesiarum, & ministrorum sustentationem, & in donationibus factis ecclesijs, vt in illa Constantini, de qua to. 1. Conc. nulla mentio fit pauperum, & ideo id reliquerunt ministrorum prouidentia, & non vt finem principalem, nec vt conditionem sine qua nollent alias donare, sed tantum id intenderūt, vt motuum secundarium, quo non impleto, adhuc valet donatio, vt d. ibi. Valentia, & quod non præcipitur ecclesiasticis distribuere bona pauperibus sub præcepto debito ex iustitia, sed tantum sub præcepto strictissimo misericordie, vt ibi. d.

8. Beneficia Tertia conclusio, vbi redditus pauperum, vt hospitalium, vel fabricarum sunt se-

parati distincte, eos vsurpans, furtum committit, vt dicunt prædicti. Quarta conclusio, ad dignoscendum quæ sit congrua cuiusq; beneficiari sustentatio, licet ob circumstantiarum varietatem nō possit tradi certa regula, tñ furtū cõfide dici potest, primo supponedo, qd post diuisionem bonorum ecclesie factam, beneficiarius habens similibus bonis paratimonialia potest illa referuare hereditibus proprijs, & viuere de redditibus ecclesie. D. Tho. d. q. 185. art. 7. ad 3. Nau. in apol. q. 1. monito. 30. & seq. & monito. 77. 80. Gab. 4. dist. 15. quæst. 8. dub. 8. Maior. d. 24. quæst. 17. Couar. in capit. 1. de testam. Secundo, quod beneficiatus, non solum potest ex redditibus beneficii sumere suam congruentem sustentationem, sed etiam si maiori mercede sit dignus in recompensationem, ac mercedem iustam pro industria, labore suscepro, & vtilitate quam suis ministerijs ecclesie exhibet, potest id totum accipere, & expendere in quos vsus voluerit, ac si essent bona paratimonialia. Maior. loco cit. Couar. in cap. cum in officijs, numero 1. de testam. Nauar. in apol. mon. 78. numero 3. & idem si parte viuendo accepit minus debita sustentatione, potest enim id incrementum in quos vsus voluerit honestos erogare, & de illo restari etiam in non pios vsus, vsque ad gradum quo potest inde accipere, vt enim est triplex pretium medium, infimum, supremum, & omne iustum, sic in hac deductione expensarum est latitudo, cū plus expendatur vno anno quàm alio, & plus eodem ob varias circumstantias, ideo quod beneficiarius expendit minus supremo gradu, de eo potest iuste disponere, vt dicit Nauar. d. apol. q. 1. monito. 32. numero 2. Vltimo aduertendum in congrua sustentatione, de qua hic, non comprehendi id quod recta ratio dicitur, vt pro qualitate sui status, aliquis expendat in elemosinis, & alijs operibus pijs, sed solum in alijs rebus quæ licet, alias licitæ sint, inter opera pia non computantur.

9. Beneficia His sic consideratis arbitrio prudentis, cum in his non possit dari certa regula. Dicitur primo, pro qualitate beneficii, vel fa-

neficij, & quantitate reddituum, licitum esse maiorem habere & splendidiorem familiam, & ita plus in suam congruam sustentationem, quam in humiliori & tenuiori beneficio, infumere, non enim licet tantum infumere canonico, vt episcopo de redditibus beneficij, nec canonico qui parum habet redditus, vt potest maiores habens.

Secundo dicitur, quod licet pro qualitate beneficij, & quantitate reddituum illius, & alijs circumstantijs, de quibus infra, liceat habere ampliorem, & magis splendidam familiam, & ita magis infumere de redditibus beneficij in suam congruam sustentationem, meminisse tamen debent omnes beneficiarij, vt contenti sint modesta suppellectili & mensa, & frugali victu, & in tota eius domo cauere ne quid appareat quod à sancto instituto sit alienū, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præferat, ex Conc. Trident. sess. 25. capit. 1. sic tamen vt pro ratione reddituum & personarum, & qualitate beneficiorum, liceat habere maiorem & splendidiorem familiam, & prætiosorem suppellectilem iudicio prudentis, modesta enim familia iudicabitur de summo Pontifice, Cardinali filio Regis, quæ talis non iudicabitur comparatione inferiorum prælatorum, sic etiam q̄ comparatione prælati estimabitur mediocre & modestum, non iudicabitur tale respectu canonici, & sic de alijs, sic tamen vt in conuiuijs, suppellectili, & huiusmodi nil sit prophanum, & immoderatum, quod clericalem statum dedecet, cum non deceant ecclesiasticum Principem pompæ, quæ tolerantur in principe seculari, vel magnate, etiam si pauciores redditus quam ecclesiasticus habeat.

Tertio aduertendum, decentem beneficiarij sustentationem comprehendere non solum quæ ad se & suam familiam iuxta prædicta alendam sunt necessaria, sed etiam quæ sunt necessaria ad moderata conuiua, pro beneficiarij qualitate consanguineis, & amicis exhibenda, & etiam ad hospites excipiendos, non solum in casu necessitatis, sed etiam aliter ex

urbanitate, ex Conc. Trident. alleg. sic tamen, vt religiosi in suis cõuentibus eam moderationem adhibeant, vt ex frugalitate edificatio, non scandalum ex abundantia & prodigalitate suscipiatur, vt dicit Nauar. in apol. 1. quæstio. mon. 78. num. 1. præterea congrua sustentatio beneficiarij comprehendit non solum remuneratorias donationes, sed etiam mere liberales pro loco, & tempore iuxta eius cõditionem, munuscula aliqua danda iuxta consuetudinem personarū sui status, & decentiā, non debita, vt d. Nau. d. q. 1. mon. 82. nu. 9. & quo ad remunerationem potest seruitia accepta remunerare plusquam ad æqualitatem, cum id postulet virtus gratitudinis 5. eth. c. 5. D. Tho. 2. 2. q. 106. art. 6. non tamen debet notabiliter excedere, ne, quibus debet, vt pauperibus, desit, potest si quidẽ quod sibi est collatum valoris, rz. reddere in 14. vel 15. non in 30. vel 40. vt ibi d. Nau. Moderatę etiam liberales donationes licet pro eius conditione, & statu, nõ tñ immoderatę, cum id pertineat ad virtutem liberalitatis exercendam, & beneficiarij sint domini reddituum beneficiorum, vt supra est dictum.

Quarto in consideranda congrua cuiusq; beneficiarij impensa pro sua sustentatione, optima regula est sequi consuetudinem beneficiorum piarū, & timorata conscientia in quoslibet loco, iuxta quæ similes beneficiarij metiri possunt familiā, & sumptus ad suam competentem sustentationem, quæ aliqua circumstantia aliud non exigat, videlicet vt canonice nouus sequatur consuetudinem piorum canonicorum eius ecclesie, & pariter redditus in expensis faciendis, etiam si is ante esset clericus pauper, & infimæ sortis, nisi aliqua circumstantia aliud exigat, potest enim fieri, vt in duobus canonicis pariter redditus, plus necesse sit eodẽ anno ad sustentationem vnus quam alterius, vt quia in familia vnus fuerint plures ægroti quam alterius, & ob alias causas, vel quia vnus sit magis industrius, & minori impensa splendidius viuat q̄ alius maiori, vnde nõ potest statui certa regula quantum cuique superesse possit expendendum in operibus pijs.

Quod

Quod verò dictū est posse tam amplios redditus sumi ex beneficio ad sui sustentationem, procedit quando nõ adest grauis necessitas pauperum, & fabricæ ecclesie, quia indecens esset beneficiarios lautē viuere, & pauperes fame perire, & splendidas habere familias, & ecclesias ruinosas, & nil sibi de tam ampla sustentatione ad prædicta agenda detrudere.

Licet tñ personis literatis, constitutis in dignitate, & doctoratu, sumere ex beneficio ampliorem sustentationem, quam requirat qualitas beneficij, & reddituum, ex causis prædictis: vt dicit Nau. in apol. q. 1. mon. 82. nu. 7. cum etiam circa pluralitatem beneficiorum possit per Papā dispensari circa sublimes, & literatas personas, quę sunt maioribus beneficijs honorandæ. c. de multa. de præb. & Conc. Tr. sess. 24. c. 17. & extrauag. execrabilis. de præb. in extrauag. Ioan. XXII. Quod tamen intelligitur si aliundẽ non habet in vnde suam dignitatem sustentet; vel si ob prædictas qualitates esset utilis ecclesie, vnde dignus esset vt maiores fructus beneficij perciperet, iuxta superius dicta. Secundo, intelligitur, modo fabrica ecclesie non egeat tali incremento, tunc enim beneficiarius debet viuere nõ secundum qualitatem personæ propriæ, sed beneficij, & reddituum eius: vt d. Nau. loco cit.

Quod si quærat, an beneficiarius possit, quæ sibi supersunt ultra suam congruam sustentationem de redditibus sui beneficij, & teneat infumere in operibus pijs, referuare in suas vel aliorum, quas in futurum timet, necessitates, vel, cum magnam pecuniam congregarit, collegium, hospitale, vel aliud opus pium instituire. Resp. id licere, dummodo nõ occurrant graues præsentis proximorum necessitates, & modo prudenter id fiat, vt quia verisimiliter timeatur tales necessitates de proximo debere accidere, nec speretur eis cõmodè alia ratione occurrere, vel opus pium vile est, & verisimile est morte non preueniente posse perfici, aduertendum tamen in his, ne id eueniat ex tenacitate retinendi, inconstantia, & huiusmodi: vt dicit Nau. d. loco. mon. 79. num. 5.

Tamen si verò opus nõ sit, vt ea opera

pia ad quæ beneficiarius de superfluo reddituum teneatur, sicut in loco vbi beneficium est sitū, vt dicit Nau. ibi mon. 77. cum seq. quando tamen necessitas boni maioris vel communis, vt ad fundandū collegium, alibi, & huiusmodi, id nõ postulat, pia illa opera debent potius fieri in utilitatẽ illius populi, qui redditus contribuit, quam alterius: vt habetur etiam in extrauag. execrabilis. de præb. Ioan. XXII. episcop. verò quia recipit redditus à tota diocesi, in loco residētia debet facere vberiores eleemosynas, & etiam in alijs diocesis locis pro locorum indigentia aliquas facere eleemosynas; qui tamen ex congruentia par est, vt parce viuat, & ex superfluo opera pia adiuuet.

Quarta conclusio. Ad dignoscendum quantum beneficiarij ex redditibus beneficij consanguineis conferre possint. Dicendum primò, posse beneficiarios, vbi nõ adfuit proximorū necessitates, & scandalum cessat, referuare omnia bona patrimonialia, & quę sita aliundẽ, quàm ex redditibus beneficiorū, & ea sine mortali referuare consanguineis esse principatum emendo, modo non sint eorum filij illegitimi, quibus tantum certā portionem loco alimentorum, relinquere possunt, de quo aliàs.

Secundò, si beneficiarius parce viuendo, aliquid referuat ex redditibus beneficij, q̄ aliàs non referuasset, vel sua industria, & virtute sit multū utilis ecclesie, & dignus proinde vt maiorem sustentationem ex beneficio, quam alij percipiat, potest id incrementum, & q̄ sibi sic viuendo vsq; ad consuetam metam superest, conferre consanguineis etiam diuitibus, illis etiam principatum emendo ad statum augendū: vt d. Sor. lib. 10. de iust. q. 4. ar. 3. Nau. d. apol. q. 1. mon. 30. & 38.

Tertio, quod ad redditus qui ex necessitate sunt expendendi in operibus pijs; si tales cõsanguinei pauperes sint, qui pro sui status conditione nõ habent competentem sustentationem, vel puellę nobiles, quæ pro earum statu nõ habeant dorem competentem; potest illis conferre quantum egent ad æquandam suā competentem sustentationem, vel dorem, modo & ipsi vtantur industria in sibi prouidendo.

dendo. D. Th. 1. 2. q. 185. art. 7. ad secundum. & ibi Caiet. c. est probanda. c. consideranda. 86. dist. Nau. in apol. quaest. 1. mon. 77. num. 4.

Quae tamen intelliguntur, ubi graues aliorum necessitates non occurrunt, cum aequitas id non patitur, ut preferatur necessitas seruationis status propinquorum, necessitati victus extraneorum; extra quam extraneorum necessitatem, potest beneficiarius etiam si praeter reditus beneficii habeat bona patrimonialia, de rebus beneficii opere ferre statui propinquorum eos congruenter sustentando, & dotibus, quia illa subuentio est opus pium, licet hoc casu laudabilius esset, ut de alijs bonis id faceret, & superflua reddituum beneficii expendere in alijs operibus pijs.

Quod si beneficiarius habeat filium, vel filiam spuriam, si ex alijs bonis, quae ex rebus beneficii, eis opere ferre potest, id debet quia sint simpliciter diuites cum aliud eis prouidere possit, si tamen illi consanguinei diuites essent in familia beneficiarii, nec illam auerent, ultra id quod qualitas, & reditus beneficii postulant, possent illos sustentare ex rebus beneficii, sicut alios de familia eadem; qui & si obsequia exhibent quae ultra sustentationem videntur digna aliqua maiori compensatione, eam illis etiam exhibere possent de rebus beneficii.

Quod si quis humili loco natus habeat fratres, & filios fratrum, vel sororum, qui iuxta eorum qualitatem habent competentem sustentationem, & eligatur in episcopum, unde ij aucto eorum statu plus egent ad eorum congruam sustentationem, & dotem, potest illis tribuere de rebus beneficii quantum sat est, ut beneficiario non sit dedecus, ita arcte sibi coniunctos, sic abiecit se habere, arbitrio prudentis: ut dicit Nauar. d. mon. 77. num. 5.

Si vero habeat beneficiarius filiam spuriam, non potest illi tantum tribuere de rebus beneficii pro dote, quantum coniugatus aequalis secum conditionis conferret filiae suae legitimae, cum is minore dote soleat dare filiae spuriae, quam legitimae; & filia clerici non debeat esse melioris conditionis ea, potest tamen plus

illi conferre in dote, & alimenta, quam si esset filia sacerdotis pauperis, & infirmas conditionis, quia ex statu patris accrescit status filiae spuriae; cum & eam alere teneatur, iure canonico, & dorem competentem loco alimenterum ei assignare per totum vitae tempus, iuxta patris conditionem, & eo modo quo cogi possent in foro exteriori ei prouidere: ut dicit Nau. de spol. cler. §. si. n. 9. cum seq. etiam post Bullam Pij V. prohibentem bona clericorum deriuari in filios eorum spurios: ut d. Molina. d. r. 2. disp. 146.

Vbi vero clerici habent restituere, quia forte usurparint bona pauperum, vel fabricae vsui deputata, vel ubi portio sua pauperibus, seu hospitalibus non est assignata, & tenentur de superfluis quartam partem eis erogare, scilicet quartam pauperibus, & quartam fabricae, ubi alij id onus non subeunt, iuxta Nau. debent ijdem si habent bona patrimonialia, vel quasi, ex illis tantum restituere praedictis, quantum ex rebus ecclesiasticis portionem ijs subtraxere, quibus si careant, restituunt de eo quod ijs superest parcius viuendo, vel acquirere possunt ex industria, vel recuperare ab ijs quibus dederunt. Caiet. 2. 2. q. 185. art. 7. & demum, ijs cessantibus, ex fructibus beneficiorum. Abb. in c. cum esses. de testam. Beia in Cas. Bonon. 2. p. cas. 25. in fi. fol. 271. ut alij pauperes, ut ibi dicit.

Tertia propositio. Homo per se potest facere oblationes de omnibus licite possessis, per accidens tamen, quandoque secus; probatur Prouerb. 3.

Ratio, nam ex iniuste possessis, ut ex furto, non potest fieri oblatio, in veteri etiam lege quaedam immunda non poterant offerri, in noua lege omnis creatura Dei reputatur munda. Tit. 1. ideo, quod ad se est, de omni licite possessio potest fieri oblatio, per accidens autem non potest, ut si vergat in detrimentum alterius, ut si filius offerat id vnde patrem deberet nutrire, quod improbat Dominus. Matth. 5. vel propter scandalum, vel contempnum, & huiusmodi, quae sita vero ex fornicatione, ecclesia non recipit, ne videatur fornicari in peccato. D. Tho. 2. q. 86. art. 3. in corp. & ad primum. & in resp. ad contra-

IO
Oblatio-
nes de quibus fieri possunt.

ria declarantur alia quae in lege erant immunda.

II
Oblatio-
nes à quibus non sint recipiendae.

Oblationes tamen aliquorum recipi prohibentur, primo, notorie dissidentium, secundo, opprimentium pauperes. c. oblationes. 90. dist. ubi gl. tertio, raptorum. c. super. de rapt. quarto, usurariorum. cap. quia in omnibus. de usur. scilicet manifestorum. quinto, meretricum, ut hic d. D. Tho. sexto, eius qui violauit ecclesiae immunitatem, nec vult emendari. c. miror. 17. q. 4. septimo, sacrilegorum. c. de viro. 12. q. 1. octauo, haereticis excommunicati, iudaei repelluntur, quod intelligitur quoniam praedicta sunt notoria, & in casibus superioribus hoc exceptio non vult emendari, quia in hoc ultimo etiam post emendationem, requiritur absolutio ab excommunicatione, & admissio ad ecclesiam, & idem in crimine alio notorio, & horrendo. d. cap. miror.

De hac materia, videntur sunt quae latius habentur tr. de Parochis.

Si vero quaeratur, an melius sit sua Deo offerre & ecclesiae, vel pauperibus. Resp. quod ex obiecto primum est melius, in necessitate tamen pauperum, id est Deo acceptius illis succurrere: ut dicit hic Aragon. & habetur in c. gloria. epi. 1. 2. q. 2.

12
Primitias ad soluere à quis teneantur.

Quarta propositio. Homines tenentur ad primitias soluendas, secundum consuetudinem patriae, & ministrorum debitam provisionem; probatur in cap. decimas. 16. q. 7. non vero: ut est praecipuum veteris legis.

Ratio, nam primitiae ad genus oblationis pertinent, quia Deo offeruntur cum quadam professione. Deut. 5. in recognitionem scilicet diuini beneficii, quasi quis profiteatur se à Deo fructus terrae percipere. 1. Paral. vii. Et quia debemus Deo exhibere quod praecipuum est, ideo praecipuum fuit primitias, ut praecipuum quid de fructibus terrae Deo offerri, & quia sacerdos constituitur pro populo in ijs quae sunt ad Deum, ideo primitiae oblatae à populo in usum sacerdotum cedebant. Numer. 18. pertinet vero ad ius naturale, ut ex rebus sibi à Deo datis aliquid exhibeatur in eius honorem; sed quod talibus personis exhibeatur, vel de primis fructibus, vel in tali quantitate, id fuit in veteri

ri lege determinatum, in noua vero per determinationem ecclesiae, ex qua omnes tenentur soluere primitias secundum consuetudinem patriae, & ministrorum ecclesiae indigentiam. D. Th. d. q. art. 4.

Et ita in optione hominum est dare quantum volunt de primitijs, nisi consuetudo patriae sit in contrarium, vel ministri ecclesiae egent; quae & dari debet parochiali ecclesiae. arg. c. doctos. c. moderamine. 1. 6. q. 1. nisi sit consuetudo, quae alijs dentur, qui magis egent, & ubi est consuetudo immemorialis, quae non soluantur, sine contradictione obtenta, excusantur non soluentes. Silu. verbo, decima. nu. 3. & Aragon hic.

S V M M A R I V M.

1 Decimae an sint dandae ex praepro, de quibus, à quibus, & qui ad eas non teneantur.

De Decimis. Cap. LXXXVIII.

Prima propositio. Etiam in noua lege decimae sunt dandae ex praepro, ubi tamen non petuntur, sat est habere bonam intentionem.

Secunda propositio. Decimae de omnibus sunt dandae, etiam de acquisitis actibus proprijs.

Tertia propositio. Decimae dandae sunt solum curam animarum habentibus.

Quarta propositio. Curati non tenentur dare decimas de rebus ecclesiae, de rebus vero proprijs sic, ut & alij clerici. D. Th. 2. 2. q. 87. per totum.

De hac materia, quia prolata est, videntur sunt quae latius habentur in tract. de Parochis.

S V M M A R I V M.

1 Voti definitio, cum eius explicatione, & quae ad votum constituendum requirantur.

2 Votum metu emissum an teneatur.

3 Voti materia quocumque sit, & quae quilibet, propria, ac debita, vel non

Vota.

- 4 Vota quomultiplicia sint, & quæ qualibet, & eorum differentia.
- 5 Vouere quis possit vel non, & quis vota irritare.
- 6 Vouens virginitatem, vel castitatem ad quid teneatur.
- 7 Vouens ingredi religionem ad quid teneatur.
- 8 Vouens dare certum quid alicui ecclesiæ pro Missis celebrandis, si ibi celebrari nõ possunt, quid iuris sit.
- 9 Vouens singulis annis dare mensuram grani, vel vini pauperibus, de qua mensura intelligatur.
- 10 Vouens ieiunare in vigilia alicuius sancti, an teneatur ieiunare quocũ que die venerit talis vigilia.
- 11 Vouens peregrinationem cum obligatione faciendâ certo loco, si non potest peregrinari, an teneatur ad obligationem.
- 12 Vouens ob vnum, vel duos fines, illis cessantibus, an teneatur ad votum.
- 13 Vouens matrimonium ad vincendas tentationes, illis cessantibus, an teneatur ad votum.
- 14 Vota facta metu, cum conditione, sine animo se obligandi, an & vt obligent.
- 15 Vouens religionem, vel aliud in pœnam, si quod certum peccatũ commiserit, peccato commisso, an teneatur ad voti impletionem, & quis in eo dispense.
- 16 Votum in quo loco, & tempore sit implendum.
- 17 Vouens religionem an teneatur ibi perseuerare, & an etiam quandoq; possit egredi sine dispensatione abſque peccato mortali.
- 18 Voti impletio est de necessitate, & q; ab hac transgressione absoluat.
- 19 Vota irritare quis possit, quomodo, & ex qua causa.
- 20 Dispensare in votis quis possit, quomodo, & ex qua causa.
- 21 Vota commutare quis possit, quomodo sint commutanda, & ex qua causa, & eius effectus.
- 22 Dispensare in votis in speciali quis possit, vel sit Papa, vel episcopus, & quomodo, & quis dispensationis

sit effectus.

23 Votum interpretari quid sit, ad quæ spectet, & quomodo.

24 Votũ abrogare, & ab eo cessare quid sit, & ad quem id spectet.

De Voto. Cap. LXXXIX.

Prima propositio. Votum est promissio facta Deo, de ijs q; Dei sunt, vel promissio Deo facta, operis alicuius, ad eiusdẽ Dei cultum.

Hæc definitio est sufficiens, ad explicandam totam voti naturam, nam licet aliqui addãt aliquas alias particulas ad hanc definitionem, dicendo esse promissionem spontaneam, & secundò promissionem de re bona, tamen prior illa particula, nõ est necessaria ad definitionem voti in communi, propterea quòd vt ostendemus paulò inferius, etiam de materia præcepti potest fieri votum. Posterior particula, vt sit de re bona, continetur sub ipso nomine promissionis, nam promissio, vt promissio, est de re aliqua bona: nam promissio rei malæ, non est promissio, sed comminatio, vt dicam in materia iuramenti. Quare sufficiens erit definitio illa quam nos attulimus. Ex quo etiam colligitur votũ esse opus bonum, & meritorium, cum à diuina scriptura id commendetur. Eccl. 15. vota iustorum placabilia. Ps. 77. Vouere, & reddere. Il. 19. 1. Reg. 1. quod non esset, si nõ esset bonum. Idem probat Niss. hom. 2. in orat. Dom. Ambr. in exhort. ad virg. Aug. lib. de sancta virg. c. 30. lib. de adul. coniug. c. 24. & etiam melius est quid facere ex voto bonum quàm sine. D. Tho. hic art. 6.

Notandum primò, in hac definitione poni nomen promissionis, vt per hoc differat votum à proposito quantumcumq; deliberato, & efficaci: In quo errarunt pleriq; Canonistæ putantes propositum absolutum, & deliberatũ aliquid faciendi eodem modo obligare, quo votum, & esse ferè idem cum voto: qui errandi occasionem acceperunt, ex Can. Nuptiarũ. 27. q. 1. & can. Qui bene. 17. q. 1. & ex c.

con-

D. Tho. 2. 2. q. 88.

I Voti definitio cum eius explanatione, & q; ad votũ constituendum requirantur

consulti. de regular. & ex quibusdam alijs similibus canonibus. Vbi dicitur dånari propositi fraudem, seu violationẽ, vel aliquid simile, ex quibus verbis videtur colligi propositum inducere obligationem. Ad quos tamen canones, respondeo primò, ex Pan. in c. literarum. de voto; in illis canonibus, nomen propositi, non vsurpare pro ipso met proposito, sed pro voto; nam plerumque solemus abuti nominibus. Secundò, respondeo, q; propositum non obligat ex vi sua, nisi, in quantum homo se obligat, sed homo nunquam se obligat, nisi promittendo, ergo propositum separam à promissione, non est obligatorium. gl. in c. qui bona. 17. q. 1. Nau. in Man. c. 12. nu. 26.

In hoc tamen cauendum est diligenter, ne homo seipsum decipiat, quia posset aliquando videri quidem propositum, esset tamen verè promissio, & tunc esset obligatorium, præcipuè verò hoc potest contingere viris indoctis, qui nesciunt distinguere, inter propositum, & promissionem. Hinc etiam sequitur, q; indocti etiam si aliquando vñtur verbo promittendi, tamen verè non promittunt, sed tantum habent propositum. Aduertendum enim, q; mens nostra sic communiter procedit in promittendo, primò. n. obijcitur menti cõsideratio alicuius rei faciendæ, tum consultatione intellectus præmissa, an expediat id facere, vel nõ, concludit ratio id expedire, & voluntas approbat, & hæc tenet existit nudũ propositum. Præterea considerat ratio, an expediat voluntate quoq; & intellectu rursus decernere illud esse faciendum, ita vt velit homo ex tali decreto, vel proposito repetiri, obligatus manere ad faciendum; post hæc ratio concludit expedire ita decernere, & voluntas id acceptat, & approbat: Tum demum intellectus præsticè imperat per prudentiam sibi, & voluntati, vt ita rursus decernatur id esse faciendum, & ita ex tali decreto, supposita deliberatione acceptandi talem obligationem, vt ex illo consequentem, manet homo obligatus ad faciendum. Vnde istud secundum decretum, supposita illa deliberatione obligationis acceptandæ est promissio, vel distinctè id fiat, vel in

confuso cum quis ita statuit aliquid facere, vt velit se ad id obligare, eo modo quò alij, qui verè promittunt; quæ promissio si sit homini soli dicitur promissio, si Deo votum, quia sic promittendo homo se vouet Deo per actũ religionis, qua virtute homo se deuotus Deo. Valentia de iust. disp. 6. q. 6. punct. 1.

Ex quibus colligitur ad votum constituendum intrinsecè requiri promissionem; probatur ex sacris scripturis. Deut. 23. Cum votum voueris nõ tardabis reddere, & si nolueris polliceri, absq; peccato eris. Vbi polliceri ponitur pro eo, q; est vouere, & subdit causam, quare debeat statim reddere quod vouit, quia displicet Deo infidelis promissio. Secundò, probatur ex c. literarum. de voto; tertio, ex iure civili. ff. de pollicit. l. 2. vbi dicitur votum causari ex quadam pollicitatione.

Hinc colligitur nomẽ voti, duo præcipuè significare: primò. n. significat desiderium, quomodo aliquis dicitur potiri, vel frui votis, habere aliquid in votis, vel secundum vota sua, & in hoc sensu non est nobis sermo hic, secundò accipitur pro promissione, & sic neque promissio est votum, sed solum promissio, quæ fit Deo. Vnde id q; est in ordine ad alterum hominem, est promissum, quod autè est in ordine ad Deum, est votum.

Colligitur quoque, q; licet votum nõ sit solum propositum, vt patet ex dictis, tamen non est votum sine proposito. Voco autem propositum intentionem voluntatis correspondentem ipsi promissioni exteriori. Hæc intentio, & eius necessitas colligitur ex Deute. 23. vbi hæc afferitur ratio, cur vota sint implenda, nempe, quia homo propria voluntate ad illa se obligauit: sicut inquit promissisti Dño Deo tuo, & voluntate tua locutus es ei. Secundò, quia non potest nasci ex parte hominis obligatio, nisi adsit intentio se obligandi. Vnde aduertendum, q; ad perfectum votum, requiritur duplex intentio voluntatis: altera intentio est obligandi se, & verè vouendi, non autem fidei. Vnde de vouere sine hac intentione, est peccatum mortale, vt dicitur de iuramento, & facit votum esse nullum, ex quo nul-

la sequitur obligatio: Altera est intentio
 vorum est etiam peccatum mortale, & hu-
 ius solius defectu, votum non est nullum,
 sed est obligatorium, propterea quod ex
 quo habuisti priorem intentionem obli-
 gandi te, & vovendi magis obligatus exi-
 stis, hæc tamen duæ intentiones, ita se ha-
 bent quod potest deesse prima, & nõ de-
 esse secunda, & econtra potest deesse se-
 cunda, & non prima, communiter tamẽ
 quando deest prima, deest etiam secunda.

2
 Vota me-
 tu emissa
 an teneant.

Ex his sequitur, qd vota metu emissa,
 cũ ibi non adit intentio voluntatis, non
 obligant, qd intelligitur vbi quis vi, vel
 metu directè cogitur ad vouendum, si n.
 quis in carcere detineatur, etiam iniuste
 vel ahijs iniuste opprimatur, & is emit-
 tat votum ad implorandum diuinum au-
 xilium, vel in naufragio iste obliga-
 ur, cum sit metus ab intrinseco, oportet ta-
 men ad hoc qd metus votum annullat, qd
 cadat in virum constantem arbitrio bo-
 ni viri. Abb. in c. cum virum. nu. 8. de re-
 gul. Dec. in c. i. nu. 1. & 8. de appel. c. cũ
 dilectus. de his quæ vi, vt metus mortis
 comminatus, carcer iniuriolosus, amissio
 bonorum, vel maioris partis eorum, vir-
 ginitatis, & huiusmodi. d. c. cũ dilectus.
 I. isti quidem. co. modo minans possit id
 opere implere, nec sit puer, & qd sit con-
 fuerit exequi. Bar. l. si. ff. de hæc. insti.
 & idẽ de importunis precibus domini.
 gl. in l. 1. C. si rector p. ou. & idẽ de patre
 tuncis verberibus. c. 1. de his quæ vi. nõ
 tamen si leuis sit offensa, vt modicæ pe-
 cunie amissio, & sic vt minor causa fa-
 ciat metum in puero, agro, sene, mulie-
 re, quam in viro, & sano. Sor. lib. 7. q. 2.
 art. 1. col. 4. & dixi tr. de Matrim.

Norandum verò ex hoc qd dixi, requiri
 intentionem voluntatis, nasci dubita-
 tionem; an quotiescunque adest aliqua
 intentio voluntatis, cum ipsa promissio-
 ne constituat votum, & inducat obliga-
 tionem, & ratio dubitandi est, quia ali-
 quãdo ista intentio voluntatis potest esse
 ex motu tã repentino, & omnino indeli-
 berato, vt votum illud non sit actus hu-
 manus, cũ actus humanus requirat ali-
 quam deliberationem; quare tunc nec vi-
 detur esse votum; quia votum est actus hu-

manus bonus. Respondeo tribus modis,
 posse adesse intentionẽ voluntatis in vo-
 to. Vno modo, ex metu subitaneo, repen-
 tino, & prorsus indeliberato, & tunc nõ
 est verè votum, & est nullum, & nullam
 inducit obligationem. Secundo, potest
 esse ista intentio voluntatis cum aliqua
 deliberatione, in qua vouens considerat
 aliqua, licet non omnia quæ facit, &
 hæc imperfecta deliberatio satis est ad
 constituendum votum, & ad faciendum
 illud validum, & obligatorium, & idẽ
 quia communiter, & ferè semper adest
 ista deliberatio, communiter vota, quan-
 tumcunq; videantur repentina sunt obli-
 gatoria, quomodo vota, nauarum in
 procellis, & tempestatibus vota militum
 in conflictu, vota ægrotorum in ægritu-
 dinibus, & his similibus sunt; Quare nõ
 quam suaderem aliquid horum votorũ
 infringi propria auctoritate, sed solum
 dispensatione superiorum. Tertio, potest
 esse actus voluntatis, & consensus plene
 deliberatus, in quo homo considerauit
 omnes circumstantias, personã, locũ, & c.
 & hæc deliberatio est omnibus suadenda
 ante promissionem voti, & est laudabi-
 lissima, nõ tamen est necessaria; Qui ha-
 buerunt primam tantum intentionem,
 seu voluntatem, nõ tenentur vllõ modo
 implere votum, qui autem habuerunt se-
 cundam, tenentur, vt dixi. Qui verò ha-
 buerunt tertiam intentionem, tenentur.
 Testes verò, vel verba vouentis nõ requi-
 runtur ad votum, nisi ad magis extrinse-
 cè obligandum: vt inquit Butr. in c. 3. de
 voto. Ex his dignoscitur, qd si timor, vel
 alia passio tollens vsum rationis in voto
 interueniat, votum non emittitur, cũ ibi
 electio deficiat, sed si habet vsum ratio-
 nis passione, autem aliquo modo impe-
 ditam, non liberat à voti obligatione, vt
 nec à peccato. D. Tho. 1. 2. q. 77. art. 4. in
 corp. & ad primum. gl. in c. mulier. 3. 2. q.
 2. sed facilius dispensantur. c. 1. de voto.
 Abb. in c. 2. de voto. Silue. votum. 2. q. 13.
 Caiet. 1. 2. q. 88. art. 8. Et sic ad votũ tria
 copulatiue requiruntur, propositum vol-
 untatis, rationis deliberatio, & promissio
 in qua voti ratio perficitur, quæ om-
 nia etiam subito fieri possunt. Silu. iura-
 mentum. 4. nu. 9. dicitur verò vltus ratio-
 nis

nis adesse, cum quis scit qd agit vouens,
 scius si verba profertens non aduertit,
 nec cogitat.

Notandum etiam, cum votum sit actus
 religionis: Religio autem Deum ipsum
 colat, in omni voto promissionẽ primò,
 & per se fieri Deo, & respicere ipsum
 Deum nam etiam si per vota aliquando
 videamur promittere aliquid hominibus
 mortalibus, vt cum voueo dare pauperi
 elemosynam, vel legere, & etiam
 principaliter promissio fit Deo, nõ pro-
 mittimus nos daturos Deo; in isto pau-
 perem elemosynam. Hinc fit vt transgressio
 voti, sit peccatum contra religionem,
 & reponatur non solum in specie viola-
 tæ fidei, quæ decipimus proximum, sed
 etiam in specie sacrilègiij, propterea qd
 solum in fidelis Deo. Iam dico de illis
 votis quibus aliquid promittimus san-
 cto, in illis etiam promissio fit Deo, in ho-
 norem tamen illius sancti, quem nomi-
 namus, si sancti considerentur, vt partici-
 pes diuinitatis per gratiam & gloriam,
 & non vt creaturas rationales tantum, vel
 quæ iurisdictione est actus obseruantie; impe-
 ratinẽ religionis, quatenus ad Deum re-
 fertur honor illis datus, vt Dei amicus;
 & qd votum sit actus religionis, ac Deo
 gratum; probatur Mat. 16. si necumachi
 qui seiplos castrauerunt propter regnum
 celorum; vbi fit sermo de voto castitatis.
 & 1. Cor. 7. dico non nuptus, & viduis bo-
 num est illis si sic permanserint. Mat. 19.
 si vis perfectus esse, vadẽ & vendẽ omnia
 quæ habes, & dà pauperibus. Pf. 75. Vo-
 uete; & reddite domino Deo vestro om-
 nes qui in circuitu eius afferitis munera.
 Pf. 49. Immola Deo sacrificium laudis,
 & reddẽ altissimo vota tua. & alibi sapẽ
 Pf. 5. Num. 39. Deut. 23. & dictũ est la-
 tẽ tr. de regular. sub cap. de Votis Reli-
 giosorum in communi.

3
 Voti ma-
 teria quo-
 duplex sit
 & quæ q-
 liber.

Secunda propositio. Materia voti di-
 plex est; altera est propria materia voti,
 altera verò est materia minus propria.
 Docet hoc expressè D. Thom. 2. 2. q. 88.
 art. 2. Propria materia voti est res nõ de-
 bita, id est res quæ non est aliquo alio iu-
 re debita. Clarius; propria materia voti
 est bonum consilij, & supererogationis;
 non autem præcepti; probat hoc D. Th.

quia inquit propriè dicimur alicui ali-
 quid promittere, quãdo illi pollicemur
 rem aliquam, quam antea non teneba-
 mur illi tradere; sic enim differt promissio
 sum & debitum, quod promissum pro-
 priè vocatur illud quod est debitum, ex
 sola vi promissionis. Debitum autem vo-
 catur illud; quod etiam sine promissio-
 ne aliqua debetur.

Minus propria materia est voti, quar-
 cunq; res bona; quocunq; alio iure,
 siue humano; siue diuino debita, nõ in-
 quit D. Th. minus propriè dicimur etiã
 promittere id quod illi debemus. Hinc
 fit vt possimus vouere quæcumq; mate-
 riam cuiuscunq; præcepti, v. g. possu-
 mus vouere, colere Deũ, abstinentiã car-
 nis, sancti scitacionis sabbathi, & c. Præci-
 pue verò in materia præcepti, possumus
 vouere circumstantias particulares loci,
 temporis & c. similiter possumus vouere
 fugam occasionum, & causã peccandi.

Aduertendum, qd inter votum de ma-
 teria consilij, & votum de materia præ-
 cepti hoc interest; qd quando transgredi-
 mur votum in materia consilij, tunc cõ-
 mittimus vnum simplex peccatum; quan-
 do verò transgredimur votum, in materia
 præcepti committimus duplex peccatum,
 siue vnum peccatum, habes duplicẽ de-
 formitatem. Ratio est, quia materia voti
 prioris est debita vno solo titulo, nempe
 titulo ipsius voti; Materia verò voti
 posterioris est debita duplici titulo, nempe
 & titulo votis, & titulo præcepti diuini,
 vel humani. Hæc verò, vt clarius intelli-
 gantur, aduertendum ex fine desumi ad
 quid votum tendere debeat, & de quo fie-
 ri, & cum votum sit actio moralis, eius
 finis primus esse debetis ad quem totum
 genus morale refertur, scilicet ad optio-
 beatitudinis; vt dicit Fulg. de fide ad Pet.
 c. 3; proximus verò, & immediatus finis
 voti, est vt homo promissione, & obliga-
 tione ad actus, firmiter & certius opere-
 tur aliquid ad gloriam, & honorẽ Dei,
 vt per id beatitudinem adipiscatur; vt di-
 cit Aug. ep. 4; ex quibus fit, vt votum sit
 actus religionis. Ex quibus etiam collig-
 gitur; vt quid sit materia voti; requiri
 primò, vt sit in nostra libera potestate,
 quia si simpliciter sit necessarium eue-
 nire;

mitte, frustra ad id nos obligamur peculiari ratione; secundò, requiritur vt id q̄ vouetur sit opus bonum, quia aliàs id nil conferret ad fines prædictos; tertio, requiritur, vt id opus priuet hominem aliquo bono q̄ ante habebat, vt sic homo ascendat, non descendat, vt ita à Deo acceptetur: vt dicit Valentia de iust. disp. 6. q. 6. punct. 2. dicens hinc decidi omnes difficultates occurrētes circa materiam voti.

Notandum primò, de voto facto in materia indifferenti distinguendum esse, nam vel vouemus rem indifferentem, q̄ ex circumstantiis est bona, & sic vouere est actus bonus, & est obligatorius, vel vouemus rem indifferentem, quæ ex circumstantiis, est mala, & sic vouere est malum, & peccatum, & ex tali voto nulla cõfurgit obligatio, vel tertio promittimus rē indifferentem, quæ adhuc possitis omnibus circumstantiis manet indifferens, & sic vouere est etiam malum, & si constat talem rem positis omnibus circumstantiis manere indifferentem nulla cõfurgit obligatio, ratio est, quia votum est ordinatum, vel præcisè in cultum Dei, vel in cultum Dei simul, vt sanctorum honorem, at neque Deus colitur, neque sancti honorantur rebus indifferentibus, vt supra, ergo votum nõ est obligatorium. Silu. in ver. votum. 1. §. 3. ait in huiusmodi voto de re indifferēti, tūtius esse propter voti reuerentiā peperē relaxatiōnem à superiore. Hoc tamen mihi neq; necessarium videtur, neque laudabile, propterea q̄ melius est non seruare vota ista, quàm seruare, seruare .n. sapit quamdam speciem superstitionis; quotiescunque melius est autem non seruare votum, quàm seruare, tunc non est opus dispensatione: in vno casu posset habere locum, hoc Siluestri consilium, nempè quando dubium esset, an positis circumstantiis, res maneat indifferēs, an verò bona, tūc enim non esset violandum votum sine dispensatione superioris. Sic si quis vouet non rescindere sibi vngues, cum id iniutile sit, certa die non pectere caput, ex licentia saltem confessoris cõtrauenire potest. Silu. votum. 1. q. 4. ver. 3. in fin. sed si dubitat an huiusmodi vota aliquid vti-

litatis afferant, dispensationem petere debet. Sor. lib. 7. de iust. q. 1. art. 3. & si dubium non sit probabile ante depositionē conscientiæ erroneæ, peccaret contra ueniens. c. per tuas. 2. de simon. Sic qui vouet cum aliquo nõ loqui, vel per aliquem locum non transire, nõ ligatur voto, nisi id habeat occasionem peccati, quo periculo cessante, liber erit à voto, & magis si alicui prodesse inde possit. Sor. d. art. 3. Nau. c. 12. nu. 28. ver. 9. & si voto adijcitur impossibilis, vel vana adiectio, vt peregrinandi cum aliqua re in ore, vel nudis pedibus, si id afferat damnā, reiicienda est adiectio, & peregrinatio simpliciter fienda.

Notandum secundò, res simpliciter necessarias non posse esse materiam voti, similiter neque res impossibiles. Vnde si quis ista voueat, votum est nullum & peccatum vouens. Dixi de re simpliciter necessaria, vt si quis voueat se moriturum, aut se resurrecturum in die iudicij. Dixi de re impossibili, vt si quis voueat non peccare in vniuersum, vel nõ peccare venialiter: quia impossibile est nõ peccare, saltem venialiter. Aduerte autem quod dico, si quis voueat nõ peccare, vel nõ peccare venialiter, in vniuersum; nã in particulari, de vitando quocunque peccato veniali, vt de hoc, de illo, &c. potest fieri votum, & tale votum esset actus bonus, & obligatorius. Sor. de iustit. lib. 7. q. 1. art. 3. col. 4.

Notandum tertio, q̄ votum de nõ faciēdo aliquo opere bono, dupliciter fieri potest: primò, faciēdo votum de aliquo opere bono, quod est impeditiuum alterius operis boni, & melioris, vt cum quis vouet, contrahere matrimonium; hoc enim votum impeditiuum est religionis. Hoc rursum votum fieri potest duobus modis: vno modo, intendendo per hoc votum impedire aliud, opus melius, vt si quis sæpè in seipso sentiens interius quandam propensionem ad religionem, per inspirationē spiritus sancti vocantis, ne possit ingredi religionē voueat matrimonium contrahere, & tunc vouens peccat vouendo, & votum non est obligatorium. Nau. c. 12. num. 43. Secundo, potest fieri hoc votum cum intentione bona faciendi,

ciendi hoc opus bonum, vt si quis experius in se magnam difficultatem, in seruanda castitate, ex altera parte considerans se nullam habere inclinationem ad religionem, imò potius auersionem pro seruanda sua castitate voueat matrimonium, & hoc modo votum est bonum, non tamen est simpliciter obligatorium, sed solum nisi velit ingredi religionem, fieri tamen potest votum de non vouendo nisi in scriptis, vel in manu talis, quia simpliciter non prohibetur emissio voti, sed præcipitatio, qui tamen contrauenit vouendo non in scriptis, & c. peccat mortaliter contra votum, sed tenetur votum seruare. Silu. votum. 2. q. 7.

Secundò, potest quis expressè vouere non facere aliquod opus perfectionis, vt si quis voueat non dare elemosynam, non mutare, non ingredi religionem, & c. & hoc adhuc duobus modis; vno modo intendendo in nullo prorsus casu facere illud opus, etiam si coningeret casus in quo teneretur ex præcepto, & sic vouendo peccat mortaliter, & votum est nullum. Alio modo intendendo solum non facere illud opus communiter, cum promptitudine tamen animi ad faciendum tempore præcepti, & sic vouere est veniale peccatum, & nulla sequitur obligatio. Sor. d. art. 3. col. 5.

Notandum quartò, de voto facto de re aliqua licita propter finem illicitum, idem esse dicendum, quod ex parte materiæ non est peccatum, & votum est obligatorium ex parte finis est peccatum, & non est obligatorium. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 2. Silu. votum. 2. q. 2. ver. 3. in fi.

Notandum quinto, vota facta pro re illicita obtinenda, nõ mereri nomen voti, sed potius esse genus blasphemiarum, dum facimus votum rei illicitæ, vt votum quod aliquis emittit si occiderit inimicum. Quare si res est illicita mortaliter votum est peccatum mortale, si venialiter est veniale. Sor. d. art. 3. col. 3. ver. 4.

Aduertendum est, quod in ipsa re illicita potest esse aliquid licitum & bonum, & de hoc potest fieri votum, & est obligatorium, vt si quis procedat ad vindictam faciendam de inimico, & voueat dicens, si me inimicus non occiderit, vou-

Pars Secunda.

uco talem, vel talem rem.

Notandum sextò, votum de re licita, quotiescunque vergit in graue præiudicium propriæ vitæ non esse obligatorium, vt expressè tenet D. Thom. in 2. 2. q. 88. art. 2. Vgo in c. non solum. 2. 2. q. 4. Siluestri. votum. 2. q. 14. Hinc vota de immoderatis ieiunijs, abstinentijs, vigilijs, & c. quotiens ex consilio medicorum eorum observatio vergit in graue præiudicium vitæ non obligant, & propria autoritate possent violari: in re tamen dubia, nõ essent violanda sine autoritate superioris. Hinc magna oritur quæstio inter Doctores, circa votum Carthusianorum de non edendis carnibus, & cum periculo vitæ, an hoc votum sit licitum, & obligatorium propter hanc rationem, quia vergit in graue præiudicium vitæ, imò pleriq; putant esse peccatum mortale, propterea quod sit actiue cooperari ad propriam mortem. Hæc sententia tanti fuit aliquando vt propter dubietatem huius voti illa religio non fuerit tunc approbata, & passa sit aliquando graues persecutiones: tamen mihi longè probabilius, & simpliciter videtur tale votum esse licitum, & obligatorium, tum quia non est credendum in religione, in qua fuerunt, & sunt tam multi viri, tam doctrina, quàm sanctitate, insignes, potuisse tanto tempore, tam pertinaciter sustinere tale votum, tum quia vt legitur in historijs illius ordinis, & in vita sancti Brunoni, videtur diuino quodam consilio suscepta talis obligatio, & multis miraculis confirmata.

Tertio, quia cum prædicti religiosi, sæpè à plerisque viris doctis molestarentur super hac re, quaesierunt consilia peritissimorum medicorum, & ab illis acceperunt hoc responsum, posse vitam in quacunque ægritudine sustentari sine carnibus, & ita apud ipsos, experientia cõpertum est, nam rarissime aliquis mortuus est ex defectu carnis.

Quarto, quia nõ est certum aliquem cum esu carnis euasurum mortem: Adde quod agrotus in multis casibus, non tenetur sequi consilium medicorum, & si illi apertissime dicant medici eum moriturum nisi hoc fecerit, vt si medi-

cus præscribat aliquam medicinam amarum, & difficilem, quæ est sententia plurimorum, vt dixi alibi tract. de Medicis. Item si medicus iubeat mutare habitationem, mutare solum &c. Si ergo in his casibus ex causis humanis, ægrotus non tenetur sub peccato mortali parere medico, etiam cum periculo vitæ, multo minus tenetur in casu nostro, qui est casus diuinus, qui vult non parere medico saltem religioſum ratione sui voti, istæ ergo rationes mihi faciunt valde probabilem hanc sententiam.

Quæres, an saltem citra peccatum mortale possit frangere hoc votum. Respondet primo, ex defectu conscientiæ, hoc possit esse facile mortale peccatum. Secundo, deposita conscientia si quis formaretalem conscientiam quod est carniuium videret, & sine esu carniuium moreretur, probabilissimum mihi est non peccare mortaliter comedendo carnes. Tertio, dico intra claustra monasterij, hoc raro potest contingere, quia nunquam comedunt carnes, extra monasterium, mihi est probabile in ægritudine posse comedere carnes, probatur, quia intra monasterium difficillimum est inueniri perfonas, quæ sciant conficere illos cibos, qui in tali ægritudine sunt illis salutares.

Quo vero ad vota in materia consilij, si fiat votum contra consilia, vt de non seruando castitatem, de non ingrediendo religionem, non sunt obligatoria, quia non sunt eius materia, si vero quid opponatur consilij, non negatiue, vt supra, sed contrariè, vt incomparabilia illis, possunt esse materia voti, modo non possent hominem maiori bono, aliàs scopus, vt de materia proxime est dictum: & probatur prima Corinth. septimo, & ex Fulgent. dicto cap. 3, & August. lib. de sancta virg. & lib. de viduis. cap. 11. qui aiunt continentiam præponi matrimonio. Quo vero ad votum in materia præcepti, fieri potest licet minus proprie, & est communis sententia: vt dicit Valentia d. punct. 2.

Quarta propositio. Communiter multæ vota quo solent assignari votorum distinctio-
tuplicia: nes: primo, potest distingui votum pe-

nens materiam: vt aliud sit votum in materia consilij, aliud in materia præcepti. Rursus votum, quod est in materia præcepti ab aliquibus solet distingui, in votum vniuersale, & votum particulare: vniuersale vocant illud, quod fit in baptismo in cuius susceptione homo abrenunciat Sathanæ, & omnibus pompis eius. Particulare vocant, quod fit in materia particulari ipsius præcepti. Hæc posterior distinctio mihi videtur imperpetuens, nam illud votum, quod vocant vniuersale, quod fit in baptismo non est simpliciter votum, si enim illud esset votum sequeretur hominem in omni peccato mortali dupliciter peccare: primo, ratione illius particularis præcepti, quod non obseruatur: secundo, ratione voti. Votum, quod fit in materia consilij communiter distinguitur à Doctoribus, in simplex, & solemne, de quo solemni habetur in cap. vnic. de voto. lib. 6. fit autem votum solemne religionis, duobus modis: vno modo expressè profutendo tria illa essentialia religionis, Pæupertatem, Castitatem, & Obedientiam, & votum solemne consistit in traditione actuali dominij sui ipsius in manu Dei, & eorum qui vice Dei tenent, scilicet prælatorum: simplex vero consistit in nuda promissione, qua licet obliget quis suam ad eam ad præstandum Deo quod promittit, vt castitatem, retinet tamen dominium sui ipsius, ita quod potest valde de matrimonio contrahere, licet peccet, in primo casu transfertur in Deum illud particulare dominium, quod persona antequam cum ijs circumstantijs voueret, habebat sui ipsius: ad exercenda valde, & sine alterius iniuria ea quæ vouet, & sic inde quis fit velut mancipium diuinum, nea potest se alij tradere per matrimonium, vel valde & iuste agere opera contraria ijs quæ vouet: vt dicit Valentia loco citato, disputat. 6. punct. 5. Altero modo tacite, per susceptionem habitus professorum, quod intelligendum est, si habitus suscipiatur post annum probationis elapsum: nam infra annum sicut non potest expressè, ita multo minus tacite profiteri, intellige secundo de illis religionibus, in quibus

sint, & que qualibet, & eorum differena.

bus scilicet est distinctio habitus inter professos, & nouitios, vbi enim talis distinctio non est, neque potest esse professio tacita sic.

Præter hæc, adhuc votum solemne constituitur extra religionem potest aliquis emittere vel etiam in religione per susceptionem alicuius sacri ordinis.

Quæres, quæ differentia est inter votum simplex, & solemne. Respondet esse multiplicem, prima per votum solemne persona totaliter consecratur Deo in perpetuum: per votum simplex, persona non proprie consecratur, sed offert se, vel sua Deo, & quasi promittit consecrarse Deo.

Secunda, in voto solemni non solum est traditio rei, quæ vouetur ex parte vouentis, sed etiam est acceptatio ipsius Dei, qui recipit id, quod sibi vouetur; vnde in solemni voto Deus capit possessionem ipsius qui vouit, & rerum quæ vouentur.

Tertia, votum solemne non solum impedit matrimonium contrahendum, sed dirimit etiam contractum: simplex autem licet contrahendum impediatur, tamen non dirimit contractum.

Quarta differentia est, quod votum solemne est prorsus indispensabile, ita vt neque summus Pontifex possit dispensare: votum vero simplex est dispensabile.

In hac quarta differentia Canonistæ, Theologis aduersantur, asserentes summum Pontificem posse dispensare in quocunque voto solemni, de hac re licet certe sit valde difficile iudicare, hæc tamen mihi videntur valde probabilia: primo, sententiam Theologorum sine dubio puto esse conformiorem rationi, & habere firmitera fundamenta, ex quo enim, vt ex præcedentibus differentijs patet per votum solemne homo omnino consecratur Deo, & non solum se dat Deo ex parte sui, sed etiam accipitur à Deo, & acceptatur, & capitur possessio ipsius personæ iam non videtur amplius esse potestatis humanæ subducere ipsi Deo rem cuius habet possessionem, quod fit per dispensationem. Secundo, opinio Canonistarum, mihi videtur multo confor-

mior praxi; propterea quod ex historijs patet, aliquando summus Pontifex dispensasse in votis solemnibus, neque licet dicere summos Pontifices in hoc errasse, & præsertim in legibus condendis. Tertio, mihi videtur esse valde probabile summum Pontificem nunquam errare in his dispensationibus, imò nec verè, & proprie vnquam dispensasse, sed solum aliquando interpretatum esse ius diuinum de obligatione voti solemnis, & in dispensationibus in aliquo casu particulari non ob stare, ita vt illæ dispensationes, quæ afferuntur à Canonistis pro sua sententia non fuerint dispensationes, sed diuini iuris interpretationes; ex hoc enim responsiones Pontificis solent vocari oracula: quia ipsi solum data est potestas interpretandi ius diuinum, quo casu obliget, & non obliget, & hoc pertinet ad plenitudinem potestatis Apostolicæ, Caietanus etiam idem sentit hic quæst. 88. art. v. de cimo. Secundo, aliquando fit votum sub conditione, si euasero hoc periculum, si recepero sanitatem &c. Prius vocatur votum absolutum, posterius conditionatum.

Differentia est inter hæc duo vota, quod in absoluto statim confurgit obligatio, & obligatio eiusmodi vt teneamur statim adimplere illud cum primū moraliter possumus.

In conditionato vero obligatio non confurgit, nisi post adimpletam conditionem, & licet aliqui putent nasci statim obligationem quandam conditionatam, tamen hoc nihil est, quia obligatio conditionata non est proprie obligatio, & quia nunquam potest adimpleri conditio, & sic nunquam potest nasci obligatio. Tertio, votum diuidi potest penes subiectum in quo cadit obligatio, aliqua enim vota obligant ipsam personam, & hæc vocantur vota personalia, vt votum ieiunandi, ingrediendi religionem, peregrinandi, &c. Alia vero vota non obligant personam, sed rem Deo, & vocantur vota realia: vt votum de erigendo templo, de dotanda virgine, de danda eleemosyna, &c. quibus votis obligamus res nostras Deo.

Populus etiam qui nunc est tenetur ad vota festorum populi iam centum annos factorum, quia est idem populus. Lopez in instruct. conf. r. p. cap. 50. ver. quam obrem populus, quod intelligerem donec episcopus id irritet, vel abroget, & probabiliter potest, cum ad prelatos spectet ordinare ea quae ad religionem spectant. arg. c. pronuncianum. de consec. dist. 3. & pariter successores probabiliter tenentur ad votum emissum ab vniuersitate de edificanda aliqua ecclesia, cum sit idem corpus, modo ei facultas sit disponendi de rebus populi ob bonum publicum, vel quia communitas libera sit, vel princeps id concesserit, vel habeat facultatem à Principe disponendi de rebus populi saltem vsq; ad eam summam, vel communitas id statuerit, cum consensu Principis saltem tacito, qui satis est, cum ibi non agatur de prauidicio praeminentiae Principis, quo casu communitas non possit sic disponere, vel quia populus ipse ad id consensum praestiterit: vt not. in l. omnes populi. ff. de iust. & iure. & dixi lib. de Instit. Ciu. cap. de ciuitate. & si votum communitatis esset personale, vt ie iunandi, vel peregrinandi, probabiliter successores non tenentur, vt nec heredes pro voto personali defuncti, nec vbi personale est magis principale, sicut de conuerso, nisi consentiant, tunc vero episcopus possit abrogare, vel reducere ad minorem numerum talia vota festorum, quando videret transgressionem in eis celebrandis, vel preceptis ab ecclesia, ob eas, vel pauperes inde nimis grauari, vel tutius agendo, id poterit commutare, vt vsus extat.

Quinta propositio. Dignitas, & excellentia voti in tribus praecipue consistit: primo scilicet, quod uouere est actus cuiusdam virtutis, quae est prima inter omnes virtutes morales, est enim actus religionis, vt patet ex superius dictis. In voto enim aliquid Deo promittitur ad eius cultum, colere autem Deum actus religionis est, sic expressè docet D. Thom. in 2. 2. q. 88. art. 6. Secundo, quod actus uouendi est actus per se bonus, & laudabilis, licet aliquando per accidens sit vituperabilis, ex defectu alicuius circumstantiae requisitae,

nam bonum non est nisi ex integra causa, & nulla est res tam bona, quae ex defectu circumstantiae personae non vitietur, de quo paulo post: secundo, ex defectu considerationis, & praecipitationis, propterea quod qui inconsiderate uouet facile solet votum frangere: tertio, ex defectu circumstantiae finis, saepe enim solent homines uouere ob finem parum bonum, & sic de alijs circumstantijs. Tertio, dignitas voti consistit in hoc quod opus procedens ex voto est multo maioris meriti apud Deum, quam si fiat sine voto: primo, quia opus factum ex voto solet fieri eum maiori animi firmitate, propterea quod postea quam homo cognoscit se voto obligatum, statuit in animo potius mori, quam deesse promisso. Secundo, quia actus procedens ex voto est actus duplicis virtutis, nempe est actus elicitus illius particularis virtutis, de qua est factum votum; Tertio, est actus imperatus nobilissime virtutis religionis: ex hoc colligitur quam sit melior status religionis quocumque alio statu, propterea quod in religione omnes actus ex se indifferentes, sed non mali, ratione obedientiae ad quam religiosus voto se obligauit efficiuntur actus virtutis, non cuiuscunque, sed duplicis virtutis, obedientiae, & religionis. Quarto, per votum datur Deo non solum actus, sed etiam potentia, non solum fructus, sed etiam arbor, ex his colligitur dignitas voti ipsius.

Ver. De circumstantijs voti.

Primum sit dictum. In voto maxime attendenda est circumstantia personae quae potest uouere, vniuersaliter ergo uouere potest omnis persona, quae est compos rationis, & sui iuris siue simpliciter, siue in ordine ad illud quod uouet.

Notandum primo, quod emittens de aliqua re votum in ordine ad quam non est sui iuris, non peccat uouendo, vt male sentit Ricard. in quarto sentent. distin. 39. votum tamen illud non est obligatorium contra voluntatem, seu in prauidicium illius sub cuius iure est, quod

5
Uouere
quis possit
vel no, &
quis ea ir-
ritare.

quod si ille sub cuius iure est consentiat, votum est obligatorium; hac tamen distinctione, quod si votum emissum est à filiofamilias impubere rationis tamen caute personale, vt vita regularis, valet, sed à parentibus, vel tutoribus potest irritari, quod si non irritet tenetur filius implere. D. Th. 2. 2. q. 88. art. 8. 4. dist. 38. q. 1. art. 1. quaestiu. 3. ad secundum. & potest pater etiam post pubertatem id irritare, si filius pubes factus id non confirmauit. Lud. de Beia in congress. Bonon. 1781. 22. Maij cas. r. si verò est reale, valet, sed parentes, vel curatores possunt id irritare etiam si post pubertatem sit emissum. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. art. 2. si verò est pubes, & quis uouit votum personale, vt vitam regularem, etiam inuitis parentibus, & curatoribus id implere cogitur, nec ab ijs potest irritari. Silu. verb. votum. 3. q. 6. Nau. c. 12. nu. 70. & concordat Valentia de iust. disp. 6. q. 6. punct. 6. sed si sit reale, potest pater id vsq; ad vigesimum quintum annum irritare, nisi habeat peculium castris, vel quasi. D. Th. 2. 2. q. 88. art. 8. sic filij pro viribus hereditarijs tenentur ad vota parentum realia, non personalia, nisi se obligarint, & si grauetur legitima possunt dispensationem petere. Nau. c. 12. nu. 16.

Aduertendum praeterea circa votum, licet votum subditum non valeat in his in quibus alterius subditum potestati: vt d. hic D. Th. art. 8. non quod sit nullum, sed quia non est firmum, nisi accedat consensus superioris, & ita quod huiusmodi votum validum est, sed conditionale, si superior consentiat, qui si non consentit, dicitur irritari, si haberi, ac si non esset factum, qui etiam sine causa potest id irritare, sic tamen vt probabiliter sit veniale sine causa rationabili id irritare. Secundo, aduertendum, aliquod esse subditum dupliciter: primo, quod ad rem offerendam, & sic etiam pubes subiectus est patri in rebus familiae, quod ad uoluntatem vero puer ante annos pubertatis subditus est patri, & religiosus praelato, & Papae, & hoc casu vt votum valeat, requiritur consensus superioris, quod ad rem quam uouit, & actum uouendi, scilicet promissionem.

Quaerens, an sit bonum, & laudabile e-
Pars Secunda.

mittere haec vota, resp. ex se potius esse bonum, quam malum, per accidens autem possit esse malum, quatenus assuecit facere contra votum, ex dictis infero, plerumque personas, plerumque vota emittere non posse, propterea quod sunt prauidicialia, & in ordine ad illa vota tales personae, non sunt sui iuris. Primo, episcopus non debet, nec potest emittere votum de aliqua materia, per quam dissoluitur matrimonium suum spirituale, quod contraxit cum ecclesia sua, v. g. non potest emittere votum religionis, vt habetur in c. nisi cum pridem. de renunc. & c. licet. de regul. Similiter, nec potest emittere votum ex cuius executione debeat diu abesse à sua ecclesia, & à suo grege, vt habetur in c. magne. de voto. nec aliud quodcunque votum per quod faceret suae ecclesiae prauidicium. 8. q. 1. can. Clemens II. Clericus beneficium non potest emittere votum de aliqua longa peregrinatione, quod praecipue habet locum in beneficijs, quae requirunt residentiam, per istud enim votum cogere ut abesse à sua ecclesia, habetur. c. magna. & c. nisi cum pridem. citatis. Idem iudicium est de quocumque alio voto, ob cuius executionem tenentur derelinquere ad longum tempus suam ecclesiam. In talibus ergo votis emittendis episcopus deberet prius quaerere licentiam ab Apostolica sede, & clericus à suo episcopo, quod si sine tali licentia uouerit, non possunt implere vota, nisi petita prius licentia: tenentur autem petere licentiam, vel quaerere dispensationem in voto quando viderent ex sua absentia, aliquid mali passuram ecclesiam, tunc enim ad minimum tenentur certiore facere superiorem de illo malo. Votum religionis, omnis clericus beneficiatus liberè emittere potest, & implere, quodcunque habeat beneficium, quamcunque dignitatem ecclesiasticam, praeter episcopatum.

Hoc idem iudicium est de Cardinalatu, & impleri potest hoc votum, non solum in scio, sed etiam contradicente praelato, vt expressè habetur c. duar. 19. q. 2. vbi dicit Romanus Pontifex, eat liber, nostra autoritate, etiam episcopo contradicente.

Tertio, abbas regularis, & alij superiores

riores religionum, qui non sunt supremi in religione non possunt emittere votū, per quod præiudicium fiat monasterio, vel loco cui præsunt sine licentia episcopi, si sint religiosi, non exempti, vel sine sui superioris, si sint exempti, habetur in c. abbas. 18. q. 2.

Quartò, religiosi subditi non debent aliquid vouere, quòd sit in præiudicium vel superioris sui, vel regulæ, vel monasterij, vel communis disciplinæ religionis, & c. si autem fecerint hæc vota debent querere licentiã, & si eis licentiã dabitur, sunt obligatoria, secus non, & requiritur consensus prælati affirmatiuus saltem tacitus, dum scit votum subditi, nec cõtradicat, qui consensus requiritur, vt subditus excusetur à voto, modo non sit superior conficius voti, & licet superior det facultatem subdito vouendi, potest adhuc id reuocare, & vbi votum subditi est semel irritatum, nõ reuiscit vbi fit sui iuris, quando est subditus ratione rei oblatæ, & voluntatis, sed si est subditus tantum, quòd ad rem, & res sit in eius potestate, liber factus tenetur ad id. Quòd si subditus aliquid vouet explèdum pro tempore quo erit sui iuris, vt si adolescens promittit eleemosynam cum fuerit liber, si erat subditus vtroque modo, non reconualecit, si secundum rem ratum, ita; & prælati possunt etiam irritare vota subditi, etiam si sint de præceptis naturalibus, vt non mentiendi: vt dicit Valentia de iust. disp. 6. q. 6. punct. 6.

Quintò, pueri qui non sunt capaces doli, cuiusmodi pueri sunt ante septennium non possunt emittere vlla vota valida. c. 1. de del. puer. Doli verò capaces possunt quidem vota emittere, & illis votis obligantur, nisi à parentibus irritentur, dicuntur verò doli capaces, cum sciunt quid bonum sit & malum, & sic possent iudicio, vt possint peccare mortaliter, maxime si sint proximi pubertati, quæ in masculo est, ætas annorum decem dimidio, & in femina nouem cum dimidio. Silu. religio. 2. q. 15. glo. in l. 1. ff. de nouat. Francus in c. si pater. nu. 17. de testam. in 6. q. si quis dubitat an tempore quo vouit vsum rationis habuerit, credendum est potius, quòd eo tempore

illum non habuerit. *Sor. lib. 7. q. 3. art. 2. col. 2. vers. sed est hic. de iust.* Quòd si emittant votum religionis doli capaces ante pubertatem, ualet, sed pater potest id irritare, & idem de alijs uotis personalibus, & realibus ante pubertatem; & etiam mixtis, post uerò irritate potest realia, non autem personalia, ut orationis, ieiunij, nec etiam mixta ex vtroque, ubi personalia sunt magis principalia, vt in peregrinatione. Valentia cum Nau. de iust. disp. 6. q. 6. punct. 6. solum uerò non possunt emittere illa uota, quæ præiudicant iuri parentum, uel domesticæ disciplinæ, ipsius familiæ, uel bonis temporalibus, nam non possunt vouere magnas eleemosynas communiter nisi ad annum uigesimalimum quintum, quòd si hoc uotum emisserint potest irritari per parentes, tutores, uel curatores: in duobus casibus licite uouent bona temporalia, & implent uota: primò, quando disponunt de peculio castrensi, uel quasi castrensi: secundò, quando uotum hoc de bonis temporalibus, est accessorium ad uotum religionis.

Vnde hoc ipso q. constituti in ætate legitima, emittunt professionem in aliqua religione approbata, quæ religio cesserit huic iuri, vt non acquirat ista bona, id tenet, ætas autem ad professionem emittendam in religionem olim, eadem erat, q. requirebatur ad matrimonium, carnale equum enim erat, vt qua ætate homo carnale matrimonium contrahere potest, eadem ætate contrahere potest matrimonium cum Christo. Hæc ætas erat ætas pubertatis, in mari post annum quartumdecimum, in femina post duodecimum. Post autem Concilium Tridentinum, hæc ætas est immutata quantum ad spirituale matrimonium, unde sess. 25. de regula, & monialib. cap. 15. ita tuta est in vtroque sexu, ætas eadem annorum sexdecim completorum, vt professio ante hanc ætatem emissã, sit ipso iure nulla, & inuãlida. Hinc nascitur grauissima, & scitu dignissima quæstio: nam ante Concilium, vt pueri non poterat emittere uotum solemnem religionis, nisi post pubertatem, sic parentes habebant potestatem irritandi vota vsque ad pu-

pubertatem; ut expressè habetur 20. q. 2. can. Puella; quare tunc ista duo pari passu procedebant, ætas validè profitemdi, & ætas irritandi votum religionis filiorum. Nunc mutata est ætas profitemdi validè per idem Conciliū; quare conseruitur quæstio; an pari iure mutata sit in parentibus ætas ad irritanda vota, nempe an pater possit irritare votum filie emissum post duodecimum annū, & primò certum est iure antiquo patrem non habuisse potestatem irritandi vltra illam ætatem pubertatis, vt habetur in can. Puella cit. An possit secundum ius nouum, res est dubia, p. cuius resolutione aduertendum est, duplici ex causa concessam esse, & parentibus cõcedi posse potestatem irritandi vota filiorum. Altera causa est, vt consulatur bono filiorum ipsorum, propterea q. pueri frequenter ex tenera quadam deuotione, facillè inclinatur ad vouendum, & cum nõ habeat adhuc experientiam rerum difficilium, quæ sunt in onere religionum, nec ita planè intellicant, quantum sit onus, q. assumunt, consultum est illis per hanc parentū facultatem. Altera causa propter quã permittit ecclesia parentibus talem facultatem, est in bonum ipsius ecclesiæ, & in cõdem utilitatem populi Christiani, nempe vt nõ teneantur statim isti pupilli implere talia vota, vel pro eorum dispensatione recurrere ad Papam; per multi. n. cum non possent commode adire sedem Apostolicam, religionem ingrederentur, & cum magno scandalo in ea uiuerent; vnde tutius fuit dare potestatem parentibus, irritandi talia vota. His suppositis, respondeo ad quæstionem. Probabilissimum esse, & apud me certum per illud decretum Concilij Tridentini, non extendi potestatem parentum, ad irritanda vota filiorum, præsertim votum religionis, vsque ad annum decimum sextum, sed talem parentum potestatem remanere omnino eandem, quæ prius erat, ac limitatam iuxta dispositionem antiqui iuris communis; primò, quia licet in antiquo iure, hæc duo procederent pari passu, nempe ætas ad validè profitemdum, & ætas in qua parentes possent votum irritare; tamen hæc duo non sunt, neque

ex natura sua inter se coniuncta necessario, neque; ex dispositione iuris, sed diuerso iure diuersis Canon. sancita. Quotiescunque autem aliqua duo non sunt inter se coniuncta necessariò, tunc ius disponens de altero illorum, non facta alterius mentione, non intelligitur loqui de vtroque. Secundo, quia quòd pertinet ad utilitatem ipsorum puerorum satis prouisum est, per dispositionem antiqui iuris. Ius autem nouum potius videtur artèdisse ad utilitatem ipsius religionis, quæ propter multa scandala requirebat, vt maturior ætas ad professionem statueretur. Adde quòd utilitati filiorum, circa vota emissã post annum quartumdecimum, vsque ad decimum sextum sufficienter prouideri potest, per dispensationem sedis Apostolicæ, quæ facillè concedi solet, præsertim in tali ætate. Utilitati verò ipsius religionis, si professio valida esset, difficillimè prouideri potest cū votum solemnè, vel sit omnino indispensable secundum omnes ferè Theologos, vel si dispensabile est, vt volunt Canonistæ, requirat & grauiores causas, & rariorum vsum.

Sexto loco, maritus non debet facere aliquod votum in præiudicium vxoris, nec vxor in præiudicium mariti. Vnde votum castitatis emissum ab altero coniuge non obligat, nisi ad non perendum, quia in hoc solo habet quilibet coniux libertatem: quare non obstante voto castitatis tenetur reddere debitum petèri; non tenetur tamen votum nunquam exigi gratia sui vel alterius, & sic posset irritari ab altero.

Quæres, an laudabile sit coniugi, uiuente altero coniuge vouere castitatem, & consequenter an sint hortandi coniuges ad hoc votum. Respondeo, licet castitas per se sit non solum res bona, sed munus quoddam angelicum, & castitas seruata ex voto sit maioris meriti, quam seruata sine voto, tamen plerumque, non est laudabile, nec passim consultanda, vt in coniugio uoueat castitatem, & ratio est, quia semper votum castitatis, præiudicat aliquantulum alteri coniugi, licet enim ex hoc voto non tollatur libertas reddendi, tamen magna serui-

ius est in altero coniuge semper petere.

Dices votum castitatis, non tollit etiam facultatem petendi, quotiescunque petatur interpretari, est. n. quaedam redditio, nempe quando aliquis petit propter debilitatem, quam cognouit in coniuge ad vitandam eius fornicationem. Respondeo, adhuc esse duram seruitutem in altero coniuge, vt semper petat in casu, quo in altero coniuge, aduerterit eius periculum. Vnde ego hac de re sic staturerem: primo, multo tutius consulerem maritis, quam vxoribus votum castitatis, propterea, quod vxores communiter solent esse magis verecundæ, & difficilius perere communiter. Secundo, quando vir est procliuus ad libidinem, & præsertim ad fornicandum, non esset consulendum vxori, vt emitteret votum castitatis, talis enim maritus vxore non petente facile ab ea despectus occasionem quaerit cum alijs fornicandi. Tertio, dum maritus, & vxor sunt adhuc in florenti ætate, neutri consulerem votum castitatis, propterea quod vtriusque solent contingere multa pericula, præsertim verò adhuc vxore iuvene non deberet maritus vouere castitatem. Postremò vtrique coniugi laudabilissimum est ex communi sensu vouere castitatem, sicut vtrique licitum esset, ex communi consensu facto diuortio ingredi religionem, quando tamen in altero coniuge appareret periculum castitatis seruandæ; probabiliter tunc alter non deberet esse facilis ad consentiendum in votò castitatis; Potest & maritus irritare vota vxoris in præiudicium sui etiam ante matrimonium emissa. Valentia dicta disputat. 6. q. 6. punct. 6.

Septimò, seruus non debet emitte aliquod votum in præiudicium sui domini, & emissum non tenetur seruare eum eiusdem præiudicio; aduertendum est autem qd dixi serui, nam alia ratio est, de seruis, qui necessitate serui sint, alia verò de famulis qui liberè famulantur, nam seruus quotiescunque per suum votum nõ potest liberè seruire domino suo in ijs in quibus solet, liber est ab obligatione voti, famulus autem qui liber famulatur etiam si per suum votum

impeditur, vt non possit seruire illi cui tunc famulatur, si. n. famulando alteri potest suum votum seruare, tenetur mutare dominum pro obseruatione voti.

Hoc tamen est sanè intelligendum, si talis mutatio dominorum non esset in magnū præiudiciū ipsius famuli tam bonorum temporalium, quam honoris vel vitæ, quòd si esset magnum præiudiciū, debet quaerere sui voti dispensationem, quam facillè obrinebit, sine dispensatione puto quidem licitè posse differri ad tempus ipsam voti executionem, omnino autem deesse ipsi voto puto nõ licere.

Notandum secundò, licet istæ personæ hæctenus enumeratæ non debeant emittere hæc vota, vt diximus, si tñ emittant, vota sunt modo, vt supra, valida quousque irritentur per suos prædictos superiores, qui superiores etiam, si sciant vota emissa, & aliquantulum dissimulent ea irritare, nõ tamen per hoc intelliguntur approbare, nec priuantur potestate irritandi. Probat, quia dissimulatio, nõ est approbatio: ex natura rei; secundò, quia vt habetur expressè in can. Puella. 20. q. 2. si filia assumat habitum religionis, & pater hoc sciat, & dissimulet potest adhuc pater eius votum irritare, si eius dissimulatio non durauit per annum, & diem vnum, ergo quamuis per totum annum dissimulauerit, adhuc in vltimo die potest illud irritare.

Quod si hæc vota non irritentur intra id temporis, quo ille qui votum emisit, est sub potestate alterius, qui irritare id poterat, non poterunt amplius irritari, quaeres an vnus possit vouere religionem pro alio, ac item de alijs generibus personarum, quæ non habent totale dominium aliorum, in spiritualibus certum est vnum non posse pro alio vouere, quòd si quando ex charitate quis hoc voueret in aliquo casu, v. g. Amicus in graui periculo amici, tunc hoc votum ad nihil aliud tenet, quam ad faciendum quod in se est, vt alter ingrediatur, alter tamen ingredi nõ tenetur, solum, ergo difficultas est de proprijs patribus verum parentes possunt vouere filium religioni, & de ijs certum est, quod posteaquã filius est liber, à patria potestate, quantum ad personam

suam,

suam, & spiritualia, & præcipue quantum ad ipsum ingressum religionis, tñ neque parentes possunt amplius emittere hoc votum, nec filius tali parentum voto obligaretur, imò etiam si votum esset ante emissum quãdo filius erat adhuc sub patris potestate, si nondum est impletum, filio iam affecto hanc ætatem, tunc non possunt amplius patres, illum inuitum tradere religioni.

Hæc ætas est eadem cū ætate, in qua parentes possunt irritare vota filiorum, vt supra diximus, vt enim pater filii obligatum voto ad religionem potest irritare votum abducere ad religionem obligatum, vsque ad illã ætatem tantum, & non vltra quæ ætas in maribus, est vsque ad annum quattuordecim completos in feminis verò vsque ad duodecim, vt supra. Ante hanc autem ætatem parentes possunt filium, & vouere, & tradere religioni, vt habetur expressè in c. si in qualibet 20. q. 2. vbi dicitur quod ambo, vel alter parens tantum potest hoc facere, & quod posteaquam filium religioni tradiderunt, non possunt illum amplius renouare, nec filius potest inde exire: quod in religendum est, si post ætatem debitam filius consenserit; & per Conc. Trident. si per annum integrum versatus sit in religione, nam toto anno probationis non magis tenetur, quam teneretur suo simplici voto religionis. Adde quod ista traditio filij ad religionem, secundum noua iura non potest amplius fieri, nam in plerisque religionibus. Pius Quintus prohibuit admitti pueros ante illam ætatem, in qua elapso anno possent profiteri: verum est tamen quod ista constitutio Pij Quinti non multum practicata, tamen cum hæc constitutio non seruetur, casus noster siue bona, siue mala conscientia contingit praticari. Quare videnda, est alia difficultas, quæ oritur ex verbis eiusdem Can. si in qualibet. ibi enim dicitur quod ambo parentes gaudeant pari iure in tradendo filium ad religionem Glo. in illo, c. not. dicit alter in masculino generi, vt refferat, Pater, vel ambo, id est pater, & mater, vt. c. filij à patre religioni traditum mater non possit abducere, traditum vero à matre pater ab-

ducere possit. Secundo dicit eadem: Glo. probabile esse vtrunque parentem pari iure censi, & hoc fauore religionis, ad eundem modum quo fauore fidei par est ius parentum, ad tradendum filium baptismò. Hæc sententia mihi videtur probabilior, tñ quia in filio in ea ætate, maius ius est in matre quam in patre, filius enim vtrumque sequitur, sed est magis matris, ad præfens præsertim, quia cura eius in ea ætate, magis est matris q̄ patris, nec refferit quod in can. dicitur alter, in genere masculino, nam vsus loquendi hoc obtinet, vt quando est sermo de duobus, licet sint disparis sexus, alteri disunctim nominãdo, vocamus voce masculina. Aduertendum est autem quod licet laudabile sit filio parere parentum voto, tamè si vel difficile sibi experitur religionem, vel ad eam nõ sentiat se persensum, nullo tamen modo teneri, sed posse libere exire, & sepe laudabilius esse exire quam remanere. Abb. in capitulo. olim numero quarto, de reffitur. spol. Silueit. votum 2. quæst. 11. Ver. 3.

Hæc satis de eo qui. possit votare.

Sit secundum dictum, circũstantia se cūda est qd sit vouendum, de hac modo non sunt nobis repetenda ea quæ supra diximus de materia ipsius voti: sed solū declarandum est de quibusdam votis, de quibus non ita clare constat ad quid per illa obligemur. Id generaliter prænotauo, totam obligationem voti pendere ex voluntate, & intentione, vt colligitur Deut. 23. & Aug. lib. 1. de adult. coniug. c. 24. id explicat, & proinde etiam liberatur quis ab obligatione exequendi votum, eo modo (quod ad omnes circũstantias attinet) quo ipsemet in vouendo voluit esse liberum, vt d. Valentia. d. q. 6. punct. 4.

Primo dubitatur, qñ aliquis vouit virginitatem ad quid teneatur. Respondeo quum verba sonant, virginitas sumitur pro puritate mentis, & corporis, quantum ad primum actum, ita vt talibus virginibus, quia nullo actu, vnquam se maculauerunt, debeatur aureola, & qui semel tantum commiserunt aliquod peccatum carnale, dicuntur perdidisse

vir-

6
Voues virginitatē, vel castitatē ad quid teneatur.

virginitatem, & aureolam illam, & non amplius virginis. Hoc votum virginitatis, quantum verba sonant, respicere videtur puritatem mentis, & corporis, quantum ad primum actum tantum, consequenter primus actus carnalis post votum virginitatis, est peccatum mortale sacrilegij, etiam si fiat ante matrimonium, post primum autem actum cetera peccata non sunt amplius contra votum, nec sacrilegium, unde si sequantur, alij actus in matrimonio non sunt peccata: extra autem matrimonium sunt peccata luxurie tantum, non sacrilegij.

Aduertendum est tamen quod plerumque, etiam si nomen virginitatis respiciat tantum primum actum, ex intentione vouentis potest nasci obligatio ad alios actus, sepe enim homo se obligans ad virginitatem, intendit se obligare etiam ad perpetuam castitatem, & hoc est adeo frequens, ut nisi homo expresse intendat se obligare solum in ordine ad primum actum, communiter intelligitur obligatus ad castitatem, nam communiter accipimus nomen virginitatis, pro tota ipsa honestate, & castitate. Quare pro eodem habetur votum virginitatis, & votum castitatis, nisi aliter intelligatur, vel expresse exprimat ab ipso vouente.

Secundo dubium est, ad quid homo teneatur ratione voti religionis, & ratio difficultatis est, quia in voto religionis videntur contineri tria vota, quae sunt essentialia religionis, nempe paupertas, castitas, & obedientia. Haec enim tria sunt essentialia religionis, & faciunt ipsam religionem, unde dubium est, an ille qui vouit religionem teneatur ad paupertatem, castitatem, & obedientiam, consequenter, si cum tali voto contraheret matrimonium, an teneatur castitati, paupertati, & obedientiae. Respondeo, votum religionis obligare per se, primo, & directe, ad ingrediendum religionem, consequenter obligare ad paupertatem, castitatem, & obedientiam in religione; unde ut ex vi voti religionis non tenetur in distincte perseverare in religione, ita non tenetur ad paupertatem, castitatem, & obedientiam vi voti extra religionem, si experientia cognouit sibi id non expe-

dire, similiter, si iam contraxit matrimonium & consumauit, non tenetur, neque ad castitatem, neque ad alia, quia ad ista non se obligauit nisi in religione, unde peccauit mortaliter, contra votum contrahendo matrimonium, sed post matrimonium consummatum ad nihil aliud tenetur. Hoc loco aduertendum est circa votum virginitatis, castitatis & religionis, quicumque aliquod votorum horum emisit non potest contrahere matrimonium sine peccato mortali sacrilegij contra votum, si contrahat cum intentione consummandi, si vero contrahat, cum intentione statim transeundi ad religionem non peccat mortaliter contrahendo. Quacumque autem intentione contrahat ante consummationem tenetur sub peccato mortali ingredi religionem, quia adhuc potest obseruare suum votum, & non habet ullam aliam viam ad obseruandum votum, & hic casus est valde notabilis, quo homo tenetur sub peccato mortali ingredi religionem.

Quod autem dixi de voto virginitatis, cadit solum super primum actum, ut supra.

Aduertendum secundo, has omnes personas, quae habent ista vota, intelligendo tamen de voto virginitatis, per secundos actus, & de castitate, non autem de voto simplici religionis, si in matrimonium contractum consummauerunt, quamdiu superuixerit coniux posse quidem reddere debitum, non autem petre, nisi quo casu petitio interpretatiue esset quaedam reditio, ut supra diximus; secus autem si votum virginitatis est ad primum actum. Post mortem autem coniugis, qui habet votum castitatis, tenetur ad seruandam castitatem, & non potest transire ad secundas nuptias: qui autem habet votum religionis, tenetur ingredi religionem, neque excusetur illo extrinseco impedimento, vel aetatis senilis, vel multitudinis filiorum, vel cuiuscumque alterius rei, non enim potest remanere in seculo, nisi petita, & obtenta dispensatione.

Tertio, dubium est, de eo qui vouit aliquam religionem in particulari, vel religionem in communi ad quid teneatur, pro quo aduertendum duobus modis potest voueri aliquam religionem particulari.

Vno modo, sic intendendo obligare se ad illam religionem determinatam, & ad nullam aliam intendat se obligare; quod potest contingere, vel ex bona opinione, quam aliquis habet de aliqua religione, vel ex eo quod aliqua particularis religio videtur illi sibi conuenientior ceteris, vel ex aliqua commoditate, aut alia quavis causa, & qui sic vouit ita tenetur ingredi illam religionem, si in ea admittatur, cum nolit ad ullam aliam teneri. Si autem non ita determinatur aliquam religionem, ut alias excluderet, sed solum intendebat obligare se ad hanc non exclusis ceteris tunc si in illa determinata religione admitti non possit, tenetur querere aliam. Qui autem vouit religionem in communi nullam determinando, satisfacit, quamcumque ingrediendo, dum modo ingrediatur religionem quae sit vere religio, & habeat omnia essentialia religionis. Aduertendum hoc loco, eum qui habet votum religionis in communi, vel votum alicuius determinatae religionis, secundo modo a nobis tradito, teneri, si non admittitur in vna religione querere aliam, & aliam quouisque tandem in alia admittatur, quod si quaesitis omnibus in nulla admissus esset ad nihil amplius tenetur. Hoc autem sane intelligendum est: nam cum plerumque religiones sint in vna prouincia, quarum omnium habetur cognitio in alijs prouincijs, qui habet hoc votum religionis non tenetur querere omnes religiones, quae sunt in toto mundo, mihi valde probabile est, primum teneri querere omnes religiones quae sunt in sua Ciuitate, secundo, si potest sine graui incommodo, tenetur querere omnes religiones quae sunt in illa prouincia, quod si non potest personaliter prouinciam lustrare, tenetur querere per literas, tertio si est homo, qui facile solet discurrere per alias exteras prouincias, vel causa negotiationis, vel propter quascumque causas, valde probabile mihi est ad hoc etiam teneri causa religionis, nisi ex aliquo nouo impedimento, hoc non possit sine graui praediuicio. Quarto, si quis habens tale votum, ex alia quacumque causa egredietur ex sua prouincia in aliam, aut in

plures prouincias teneri in singulis prouincijs, querere religiones illius prouinciae. Quinto, & ultimo probabilissimum est mihi non teneri aliquem cum aliquo graui incommodo egredi ex sua prouincia, ad quarrendas religiones, sed si intra prouinciam nullam inueniat, quae cum vellet recipere videtur mihi manere tutus in conscientia.

Queres, virum posteaquam quis est refutatus ab omnibus religionibus suae prouinciae, nec potest sine graui incommodo, querere religiones extra prouinciam, nec tute potest manere in seculo, an eque possit tute contrahere matrimonium oblata sibi occasione, & ratio dubitandi est, quia si iste maneat in seculo solutus, facile posset sibi contingere occasio implendi suum votum, tum quia aliqua posset, ex illis religionibus, quae cum refutatur, illum postea admittere si autem contrahat matrimonium, facit se inhabilem, ad implendum suum votum. Respondeo primo, in hac re tutissimum fore querere dispensationem pro matrimonio contrahendo, puto enim facillime acquiri talem dispensationem, secundo, valde periculosum mihi videtur, si talis contraheret matrimonium, hac intentione, ut posteaquam religiones eum noluerunt, faciat se ad illas omnes inhabilem. Tertio, si quis bona fide, oblata sibi occasione, vel quia non potest facile seruare castitatem solutus in seculo, vel occurrat occasio accomodandi se vel familiam suam contrahit matrimonium puto non peccare, etiam si sine vlla dispensatione contrahit, quia non tenetur quis posteaquam fecit moralem diligentiam, querendo omnes religiones suae prouinciae, perpetuo degere vitam aliquam incommodam, aut periculosam. Quarto, dubium est de eo qui vouit certam eleemosinam dare alicui ecclesiae pro dicendis missis, an si missae illae dici non possunt in illa ecclesia teneatur ad eleemosinam illam ecclesiae, pro solutione notandum est, hoc votum in se inuoluerit duo vota, nam hic, & promittuntur eleemosinae, & promittuntur missae dicendae, potest hoc votum ergo fieri duobus modis, vno modo ut principaliter

g
Vouens dare certum quid alicui ecclesiae pro missis celebrandis, si ibi celebrari non possunt, quod iuris sit.

7
Vouens ingredi religionem ad quid teneatur.

paliter intendatur eleemosina, & secundario intendatur alicuius missæ, secundo, ut principaliter intendatur etiam missæ, siue intendatur eque principaliter, atque eleemosina, siue magis principaliter intendatur missæ, & propter missas dentur eleemosinæ, si principaliter intenduntur missæ hoc ipso quod in illa ecclesia non possunt dici illæ missæ, cessat obligatio dandi eleemosinas illi ecclesie, & tenetur vouens dare illas eleemosinas alteri ecclesie in qua missæ dici possunt, quod si sint tot missæ, ut in vna ecclesia dici non possint, tenetur distribuere eleemosinas illas in plures ecclesias, ut tandem dicantur omnes missæ; patet, quia intentio principalis erat de missis dicendis, si autem intentio principalis erat eleemosinas dandi illi ecclesie, tunc etiam si missæ omnes in ea dici non possunt, tenetur dare eleemosinam, patet, quia missæ erant accessoria ad eleemosinam.

Quæres, quomodo possumus cognoscere, quæ fuerit principalis intentio vouentis, Respondeo esse super hac re vnâ coniecturam valde probabilis esse, nempe, ut attendatur quantitas eleemosinæ, & numerus missarum, si enim eleemosina est tam exigua, ut sit proportionata tunc modo numero missarum, tunc probabilissimè est principalem intentionem esse super missis. Aliquando eleemosina, est multo maior quam numerus missarum, & tunc probabilissimum est principalem intentionem fuisse de eleemosina, & secundario de missis.

9 Voues singulis annis dare pauperibus mensuram grani, vel vini, de qua mensura intelligatur.

Est aliud dubium de eo qui vouit singulis annis, verbi gratia, vel mensuris dare pauperibus, mensuram grani, vel vini, &c. de qua mensura intelligendum sit hoc votum; Hostiens. ut refert Silu. in ver. votum 2. §. 25. putat in potestate vouentis esse determinare quamcunque mensuram vult. Siluest. eo loco tenet intelligendum esse hoc votum de ea mensura de qua homo cogitauit quando venit, vel de qua vouisset in specie, si cogitasset. Prior sententia mihi videtur parum rata, nam facile homo ex auaritia eligeret minimam omnium mensurarum. Posterior vero sententia est mihi suspecta

propterea quod facit hominem anxium nam non potest recordari de qua mensura cogitauit, & difficile est iudicare de qua mensura vouisset, si cogitasset. Quare mihi dicendum videtur, primo si cogitauit in particulari de aliqua certa mensura, & hoc recolit, siue vlla dubitatione teneri addendum hanc mensuram, secundo, si non cogitauit, vel non recordatur, tunc attendendum esse an talis vouens, in suo communi vsu loquendi nomine mensuræ soleat intelligere aliquam determinatam mensuram nam de hac mensura votum intelligendum est. Tertio, si neque hoc sit, tunc putare duo attendenda esse, ex quibus colligetur, de qua mensura intellexerit. Primum attendendum esse qualitate personæ vouentis, diues ne sit an pauper, secundo attendendum esse, ad magnitudinem causæ, pro qua votum emisit nam satis probabile est pauperem de parua, diuitem de magna mensura intendisse, itè satis probabile est pro re magni momenti intendisse de aliqua magna mensura, saltem media pro re parui momenti, poruic rem paruum vouere. Quod si quis vouit dare eleemosinam, nec determinauit quantitatem, id prudens iudicio committitur, spectatis prædictis, & si quis voueat triticum in certa mensura, nec exprimat qualitatem, satis est quæcunque qualitas etiam si non sit de meliori, quæ sufficere censetur ad veram executionem operis promissæ, & si vouit ingredi religionem non exprimens quã, vltup. potest ingredi quã vult, modo sit religio, & communiter ibi viuatur secundum regulam, & substantia regularia, & si non determinauit tempus ingressus intelligitur quoquo primo tempore sine notabili incommodo arbitrio prudentis. Valentia. loco cit. & idem de loco, modo non sit corrupta, vbique id potest tunc.

10 Aliud dubium est de eo, qui vouit ieiunare, in vigilia alicuius sancti, & præcipue quando vigilia non est ieiunanda ex præcepto, an teneatur ieiunare quocunque die veniat talis vigilia. Respondeo communiter tale votum esse intelligendum iuxta ritum ecclesie, ecclesia autem nunquam consuevit ieiunare dis-

10 Voues ieiunare in vigilia alicuius sancti, an teneatur ieiunare quocunque die

die veniat bus dominicis, sed ieiunium quodcumque occurrerit die dominico, præuenit ieiunando in sabbato: quare eodem modo si vigilia illa contigerit in Dominica ieiunandum esse die sabbati, idem iudicium, est, si quis vouit ieiunare aliqua determinata feria cuiuscunque Hebdomade, si in tali feria contingat dies natalis Domini non tenetur ieiunare, in die Natalis, quod si queras vtrum debeat ieiunare aliquo alio die. Respondeo, communiter non teneri, quia si quo die teneretur, die præcedenti, at illo die ieiunat ex præcepto ecclesie, & ecclesia nunquam consuevit anticipare vigiliam plusquam vno die nec consuevit postponere ieiunia, ergo iste ad nihil amplius tenetur, id tamen intelligendo modo alias hoc exponitur. Verum est tamen quod in vigilia Natalis domini tenetur duplici vinculo, nempe, & ratione voti & ratione vigiliæ, unde si in vigilia Natiuitatis non ieiunaret committeret duplex peccatum.

11 Arque dixi communiter, nam aliquando posset teneri ad ieiunandum in die Dominica, & etiam in die Natalis Domini, nempe si quando vouit de hoc oblatione gitauit, & non ex cepit, & intendit se ad hunc obligare, vltimo dubium est de eo hoc loco, si qui habet votum personale coniunctum non potest cum aliquo reali, verbi gratia, habet quis peregrinatio votum peregrinationis, ad aliquem locum, an teneatur ad obligationem. quenda aliqua eleemosina illi loco, an qui non potest implere partem illam, vti que est personalis teneatur implere alteram partem, quæ est realis. Rursus cum illa ipsa pars, quæ est personalis frequenter habeat in se aliquid realis, verbi gratia, peregrinatio habet secum adiunctas expensas, quæ sunt faciendæ in itinere, an tunc teneatur ad hoc reale quod est ex se coniunctum cum personali. Respondeo primum certum esse quando vouit, aliquid reale, & aliquid personale, si alterum non potest, teneri ad reliquum, secundo quando votum non continet expressè ista duo, sed solum est personale, cum eo tamen coniunctum est ex natura rei aliquid reale, vt dixi cum peregrinatione, sunt coniunctæ expensæ. Primo, multum conferre, si attendatur causa ip-

sus voti, nempe an votum susceptum sit solum causa deuotionis, penitentiæ, macerationis carnis, &c. an vero uotum fecit in subsidium illius loci sancti: nam sic expresse distinguit summus Pontifex in c. quod super his, de voto, ubi loquitur in particulari de voto peregrinationis ad terram sanctam, & ait quid sit circa eos, qui pro subsidio terræ sanctæ vouerunt, circa eos vero, qui vouerunt pro satisfactione suorum criminum, magis attendi debet labor itineris, ex quo inferri potest, eos, qui primo modo vouerunt teneri mittere expensas, quas in itinere fecissent, si ire non possint, illi vero qui solum pro satisfactione criminum vel deuotionis, qui non possunt ire, non tenentur mittere expensas, quod si dicas in isto. C. Pontifex absolute, & vniuersaliter vult omnes, qui habent votum peregrinationis terræ sanctæ, si detineantur aliquo impedimento perpetuo, debere mittere expensas, quas fecissent, ergo etiam illi qui pro satisfactione suorum criminum vouerunt adhuc tenentur, & quod de hoc voto dicitur de alijs etiam intelligendum est.

Respondeo primo, cum Panor. in c. 1. de voto, & Siluest. in ver. votum 2. §. 10. Hoc quod vniuersaliter dicitur à Pontifice de impedimento perpetuo, intelligendum esse de impedimento leui, non autem de impedimento graui, vt si homo ex leui impedimento non possit ire, teneatur mittere expensas, secundo, hoc onus esse à Pontifice impositum solum pro his qui vouerunt in subsidium terræ sanctæ, tertio hoc habere locum in voto terræ sanctæ, quod tunc particulariter egebatur subsidio, cum modo non egeat tam hoc subsidio, nunc puto eos, qui vouerunt solum causa deuotionis, nullo modo teneri mittere expensas itineris.

12 Sic tertium dictum de circumstantia finis. Quando votum emittitur in ordine ad aliquem finem ita vt non aliter emitteretur nisi hoc esset, tunc cessante illo sine cessat & voti obligatio, & si emiserit votum propter duos fines, tunc esse si cesset vnus finis altero remanente valet, verbi gratia, aliquis expertus est se quotiescunque adit aliquam certam domum ibi peccare, vouet nunquam ingredi

12 Voues ob vnum, vel duos fines, illis cessantibus, an teneatur ad votum.

ingredi illam domum, in hunc tantum finem, vt euitet illud peccatum, si successu temporis non habiteret amplius in illa domo illa persona quae erat occasio illius peccati, vel alia similis, tunc cessat obligatio illius voti, & potest illam adire. Aduerge autem quod dixi si votum est in istum finem, & non aliter; quia si non est proprie iste finis, sed morium illud propter quod vouit, tunc etiam si cesset morium votum obligat.

13 Dubium est de eo, qui cum sentiret magnas tentationes sensualitatis ad contrahendum se vouit matrimonium. Vnde ad vincendum, si talis postea consequatur à Deo donum continentiae, ita vt non sentiat amones, illius illas tentationes, teneatur ad malis cessandum matrimonium.

Difficultatem facit, quod etiam si alienatur ad quis per unum, aut alterum diem mentem, vel annum non sentiat tentationes, hoc potest prouenire non solum ex dono Dei, sed etiam ex diaboli malitia, qui ad tempus cessat tentare, vt hominem postea quasi securum de castitate de repente aggrediatur grauissimis tentationibus, vt facilius prosternat.

Respondeo primo, difficile esse hominē posse iudicare per seipsum an à Deo acceperit donum continentiae. Ideoque sanctum consilium esset, vt is se Deo quā diligentissime commendat, & rem vniuersam communicet cum suo patre spiritali, viro prudenti, & probō.

Secundo, si quis post graues tentationes animaduertat in se quasi sedatos motus sensualitatis, exanimare debet suam propriam conscientiam, & inquirere an ipse aliquid boni egerit propter quod potuerit à Deo obtinere donū hoc continentiae. Dona enim Dei non dantur hominibus negligentibus, ociosis, ac vix se in vilo bono opere exercitibus, quod si nihil, aut valde parum boni, à se actū cognoscat, valde suspectā habere debet istā continentiam, & consequenter, tūc q̄ adhuc non cessat obligatio voti ad contrahendum matrimonium si autem cognoscat, se laborasse pro obrinēdo à Deo donum continentiae, ieiunando orando, &c. tunc vt probabile est illam quietem sensualitatis, esse donū continentiae, & sic

saltem durante tali quiete, posset suspendere executionem voti non contrahendo matrimonium; Tertio, quia donum continentiae, non consistit solum in quiete illa sensualitatis, nā etiam in grauissimis tentationibus carnalibus, potest homo habere tantum propositum non peccandi; tantum odij illarum motionum praedictae sensualitatis: tantā animi propensionem, ad ipsam puritatem, vt non minus continens sit in bello isto, quam esset in pace, & quiete, sicut Apostolus, qui de seipso testatus est, se consecutum esse à Deo misericordiam, & tamen adhuc de seipso testatur, datum esse sibi multū carnis qui se collaphizer, &c. Quā homo etiam in ipsis tentationibus se ita forte experiretur, probabiliter posset credere, se habere donum continentiae, & consequenter posset suspendere voti executionem de matrimonio contrahendo. Quarto, & vltimo, quia votū matrimonij contrahēdi, ex sua natura est impeditiuum boni maioris, non obstante tali voto, homo posset ingredi religionem, vbi est continentia ruior, & quamdiu ex consilio confessoris, ac patris spiritualis, probabiliter se putat habere donum continentiae, non tenetur ad matrimonium. Quod si quis vouit aliquid, & saepe ueniat impedimentum impediens, qd̄ si prouideret, non vouisset, non tenetur si voti impletio fiat ei mala, minus bona, vel impossibilis, vel inuulilis, etiam si reddatur impossibilis culpa ipsius, vel sine, & sat est poenitere de peccato, & si impedimentum est circa totam substantiā voti, tenetur ad rotum, si circa partē ad eam, vt si vouens castitatē contraxit, tenetur nō perere, & quae continentia vouit, corrupta, tenetur continere, nisi vouisset tantum non peccare in primo actu venereo, corrupta enim vi voti, non tenetur ad continentiam, & si impossibilitas est tantum ad vnum locum non alium, vel tempus, nō liberat circa alia, secus si absolute adsit impotentia. Valēt. de iust. q. 6. disp. 6. punct. 4.

Sit quartum dictum, in votis diligentissime attendenda est conditio, quomodo nempē, quis voueat spontē ne an coactus, absolute, an conditionate, animo vouendi,

14

Vota facta metu, cum cōdi-

tionē sine uendi, & obligandi se, non tamen im- animo se plendi, an animo non se obligandi, nec obligadi, verē vouendi, an vero quod bonum est an & vt. animo vouendi, & obligandi, se & im- obligent. plendi.

Notandum primo, vota spontanea, & absoluta, ex natura sua esse obligatoria, arque difficile in ijs posset praetendi vlla excusatio.

Notandum secundo, vota facta, ex metu, & timore siue ex metu diuinitus incusso, vt ex metu naufragij in mari, incendiij, occisionis, & cuiusque alterius mali imminētis, siue sint facta, ex metu incusso ab hominibus, etiam si sit metus mortis, & metus cadens in constantē virum, semper esse obligatoria, praeterq̄ in vno casu, nempē quando metus inferatur ad extorquendum votum cum iniuriā, tunc enim si metus est cadens in constantem virum, votum est nullum, vt habetur in c. 1. de his quae vi metue. causa si. concordat. Valent. de iust. disput. 6. q. 6. punct. 4. in fi.

De metu autem cadente, in virum inconstantem, dico, etiam si iste metus esset morium tantum, & non ideo incensus, ad votum extorquendū, adhuc tamē votum esset obligatorium, vt si verbi gratia, puella ad euadenda verbera, vel alia mala, quae comminatur mater ob aliud vocat religionem, votum est validum, pari ratione, si voueat ne malē tractetur à parentibus id non exprimentibus. De eo qui vouet ex repentino animi motu, dico, raro esse tam repentinum motum, vt tollat imperfectam deliberationem, & ideo raro ista vota sunt nulla. De eo qui bene potus vouet, id est qui semibrius vouet idem iudicium statuo, propterea quod in isto adhuc est imperfecta deliberatio quae sufficit ad votum, secus si est bene ebrius, & extra suum propositum. De hac re videnda sunt quae etiam supra, de hoc dicta sunt.

Notandum tertio, parentes cogentes filios, vel filias ad religionem, praesertim vero filias, praeterquam in casibus à iure concessis grauissimē precare, siue illas cogāt ad ingrediendum monasterium causa religionis siue ad suscipiendum habitum, siue ad emittendam professionem.

Itemque omnes qui ad id dant consilium, auxilium vel fauorem quique scientes tales puellas non spontē ingredi poterint suam consentum, & auctoritatem interponunt: sic & illi qui puellas volentes spontē ingredi impediūt, excōdicāt, vt expresse habetur, in Cōc. Trid. sess. 25. de regularib. & monialibus c. 18. vbi contra hos Conc. praclare statuit.

Notandum quarto, ex eodem Conc. loco citato c. 19. quod regularis praetendens se per vim, aut metum ingressum esse religionem vel se professum esse ante etatem, si hoc praetextu velit egredi ex religione, non esse audiendum nisi intra quinquennium, vnde si mansit in religione ultra annos quinque non potest amplius egredi post, quinque annos vero puto numerādos esse ab emissā professione non autem ab ingressu religionis, rursum ante istos quinque annos elapsos nō potest exire ex monasterio, nec obtinere licentiam exeundi, nisi adsint istae conditiones.

Prima conditio est, vt causas quas praetendit deducat corā ordinario & superiore, causisq̄ deductis, si constiterit eas esse veras, vt debeat illi dare licentiam exeundi.

Secunda conditio est, vt ante istos quinque annos non dimiserit habitum religionis: si enim prius propria auctoritate, habitum dimittit, & postea velit causas suas deducere coram ordinario, non solum non est illi danda licentia, sed neque admittendus est neque audiendus dū probare vult suas causas, ita habet Concil. loco citato.

Notandum quinto, diligenter considerandum esse votum illud, quo quis aliquid vouit Deo, si aliquid donum obtinuerit, num pro hoc dono obrinēdo obligauerit se ad aliquid faciendū ex parte sui, verbi gratia, vouit aliquis elemosinam, si Deus ipsum praeseruerit ab aliquo peccato, intendens, quātum erat ex parte sui, vitare talem & talem occasionem huius peccati. Circa hoc enim votū occurrit difficultas, an si Deus istū non praeseruet ab illo peccato, teneatur ad elemosinam nec ne, praesertim si ipse non seruauerit id quod intendebat, ex parte sui Nauar. in sum. cap. 12. nu. 42.

respon-

responder, ex Ricc. in 4. sent. d. 38. q. 3. artic. 3. istum manere obligatum ad votum. Hæc doctrina ita vniuersaliter accepta mihi non est probabilis propterea quod in multis casibus puto talem esse liberum à voti obligatione. Vnde sic mihi videtur distinguendum. Aut enim talis conditio, quam homo procurare intendebat aliquo modo, etiam ipsa dependet à Deo, & est donum Dei, aut est mere nostræ voluntatis. Si conditio sit primi generis, de illa verificari potest doctrina Nauarr. & Ricc. propterea quod homo non procurans implementum illius conditionis, quodammodo ligatur manus Deo, quare quantum ad istas conditiones est valde probabilis ista doctrina, & quia non fuit defectus ex parte Dei, sed ex parte nostri, ut cōditio non adimpleretur, votum autem erat si defectus non esset ex parte Dei, quod nunquam est nisi quatenus permittit uti libero arbitrio etiam in malum. Quando autem conditio est secundi generis tunc mihi valde probabile est, posse hominem non procurare implementum conditionis, & conditione non adueniente liberum esse à voti obligatione, verbi gratia, vouit quis magnam eleemosinam si inuenerit uxorem diuitem, quia magna dos non est quid spirituale perse bonum, etiam si quando vouit intentionem hoc procurandi, non tenetur hoc procurare, & siue procurat, & siue non procuret non inueniendo illam dotem, quam intendebar, solutus est à voto quod fecit de eleemosina danda, ratio quæ me mouet ad hoc est, quia cum ista conditio non sit res perse bona, nullo iure ad illam teneor, & licet quando voui habuerim intentionem implendi hanc conditionem, tamen me non obligauit.

Quæres, quid de eo qui aliquid vouit in egritudine si receperit sanitatem cum intentione procurandi quantum erat ex parte sui sanitatem, vel saltem non impediendi, an teneatur ad procurandam sanitatem, & si ponat impedimentum ad sanitatem conseruandam an maneat obligatus.

Respondeo mihi valde probabile esse de sanitate esse eandem rationem quam

dixi de bonis spiritualibus, propterea, quod licet ipsa sanitas in se non sit quid bonum spirituale, tamen non potest procurari egritudo contraria sanitati, sine detrimento boni spiritualis. i. sine peccato, vnde si homo scienter, aduertenter, & directè procuret sibi egritudinem, puto obligari ad votum implendum. Aduerte autem quod dixi si hoc faciat aduertenter, scienter, & directè, quia si id faceret in alium finem, quæ ad conseruationem egritudinis, licet per hoc conseruaretur egritudo, non teneretur, similiter si quis inaduertenter aliquid commederet, vel aliquid faceret, quod obesset sanitati, non teneretur ad votum, de quo est sermo.

Est aliud, & Postremum dubium in hac materia de voto conditionato pœnali quo quis cupiens euitare aliquod peccatum, aliquid vouit in pœnâ illius peccati, Si quæ illud commiserit an teneatur, & quidem si in pœnam voueat quamcumque materiam, cuius votum non est reseruatum sedi Apostolicæ non est magna difficultas, nã ex natura sua tenetur ad illud votum pœnale, & licet sit impleta conditio & commissum peccatum potest illud votum per Episcopum dispensari, patet quia votum non est reseruatum, si autem materia quam vouet sit reseruatæ sedi Apostolicæ, gravis est difficultas an possit per episcopum dispensari, & quid est inter omnes doctores constat si sit impleta ista conditio, i. si sit commissum peccatum non posse amplius dispensari per alium quam per sedem Apostolicam; quia conditione ad impleta, votum iam est absolutum, & non est amplius conditionatum, sed est votum reseruatum, ex supposito, ergo non potest dispensari per alium.

Dubium est inter doctores, an, antequam cōditio impleatur possit hoc votum per Episcopum dispensari. Sor. lib. 7. de iust. & iur. q. 4. art. 3. post secundam conclusionem mouet hoc dubium, & expresse tenet: Episcopum antequam conditio hæc impleatur posse dispensare in hoc voto, & talem dispensationem tantum valere, ut quàmuis postea peccauerit, non teneatur ad votum. Probatnr quia hoc votum est annexum cum fuga peccati, sed Episco-

pus

15
Voues reli-
gionem, vel
aliud, si quæ
certum pec-
cati com-
miserit,
an teneatur
ad voti im-
pletionem,
& quis in
eo dispen-
set.

pus potest dispensare circa istam fugam peccati, ergo potest dispensare in voto illi annexo. Nauarr. capit. 12. nume. 45. ait hoc votum duobus modis fieri posse. Primo vno simplici voto conditionato, verbi gratia, si hoc fecerim voueo religionem. Altero modo duobus votis, quorum prius est absolutum, & alterum conditionatum siue sint duo vota actu expressa, nisi diceret voueo abstinere ab hoc peccato, & si illud commisero, voueo religionem. Tunc responder ad hanc questionem, si votum fiat priori modo, Episcopum nullo modo posse dispensare: quia illud est vnum votum conditionatum, & sic sedet reseruatum. Si autem fiat votum Secundo modo tunc antequam impleatur conditio, ait posse Episcopum dispensare. Probat quia hæc sunt duo vota, alterum principale, nempe abstinere ab illo peccato. Alterum vero accessorium, & hoc conditionatum, nempe si non abstinero ab illo peccato voueo religionem. Modo certum est episcopum posse dispensare in priori voto principali, quia non est reseruatum, sed accessorium sequitur naturam principalis. cap. accessorium de regulis iur. in libr. 6. Ergo Episcopum pari modo poterit dispensare in isto voto accessorio. Hæc doctrina non mihi videtur ita simpliciter vera, nam etiam quando sunt hæc duo vota, non semper posterius votum est accessorium priori, nã accessorium est illud sine quo aliud potest esse, & ipsum non potest esse sine illo, ut patet ex Glof. in capitu. Accessorium, citato, sed hoc posterius votum potest sepe esse sine priori, ergo non est accessorium. Pro perfecta ergo determinatione huius veritatis, sic iudico esse distinguendum nempe votum hoc pœnale conditionatum duobus modis fieri posse, vno modo, ut obligatio ad pœnam cadat super ipsum peccatum, in quantum est tale peccatum, i. furtum, fornicatio, adulterium, &c.

Alio modo in quantum tale peccatum est transgressio voti, post peccatum illud esse transgressio voti, non solum si homo expresse faciat duo vota, sed etiam si faciat vnum solum votum propter quod intendat se obligare, & ad vi-

Pars Secunda.

tandum peccatum, & ad pœnam subeundam, si non vitauerit. Si votum fiat primo modo, siue sit vnum votum conditionatum, siue sint duo vota etiam expressa, non video quomodo possit episcopus dispensare, quia esto Episcopus possit dispensare in priori voto absoluto, ut non teneatur homo ad vitandum illud peccatum ex vi voti, tamen adhuc manet secundum votum, quod est votum castitatis conditionatum, & commissio illius peccati licet non sit peccatum contra votum, est tamen peccatum talis speciei, & hoc non potest per Episcopum tolli quomodo sit tale peccatum: sed obligatio ad pœnam est ex tali peccato, ergo neque potest hoc per Episcopum tolli, & in hoc sensu secundum votum conditionatum, non est accessorium primo, quia potest omnino esse sine primo. Si autem votum fiat secundo modo, tunc non solum probabilissimum, sed simpliciter verum videtur mihi posse per Episcopum dispensari, antequam peccatum committatur. Probatnr. Hæc obligatio ad pœnam cadit super hoc peccatum, quatenus est transgressio voti, sed per Episcopum, & eius dispensationem fieri potest, ut hoc peccatum non sit transgressio voti, ergo & tolli potest obligatio ad pœnam quæ erat annexa huic peccato, quatenus est transgressio voti, & hoc modo si intelligatur vera est doctrina Nauarr. secundum votum esse accessorium primo. Et in hoc sensu puto etiam esse intelligendum doctorem Sor. qui hoc argumento probat posse per Episcopum dispensari in hoc voto pœnali: nempe quia Episcopus potest dispensare in priori voto, quod argumentum nihil concluderet, nisi loqueretur, de obligatione ad pœnam respicientem actum peccati, ut est transgressio voti. Et si quis in prædictis vouit fieri clericus, (satis est si vnum de septem ordinibus suscipiat. Ric. lib. 4. dist. 22. art. 1. q. 1.

Sit quantum, & vltimum dictum circumstantia loci magis pertinet ad executionem voti quam ad emissionem. Circumstantia vero temporis, & auxiliorum ferè habet nullam difficultatem.

Pp

No.

16. Notandum primo, circa locum, vota emitti posse in quocunque loco, licet vota aliqua de re magni momenti ob maiorem reuerentiam, & deuotionem melius sit emitti in loco sacro.

Executio vero voti est facienda in eo loco, ad quem homo intendebat se obligare ad illum locum, vt nullo modo intenderet se obligare ad alium, tunc si in illo loco implere non possit, non teneatur in alio. Rursus quando obligauit se ad aliquam rem in aliquo loco, si principaliter intendebat se obligare ad rem, & secundario ad locum, licet in eo loco non possit, teneatur ad eandem rem in alio loco. Et si quis se obligauit ad religionem, nec determinauit locum potest id agere vbicunque, & in quacunque, modo non sit corrupta circa substantialia, vt supra.

Notandum secundo. Circumstantiam temporis etiam ipsam magis pertinere ad executionem voti. Tenemur autem votum emissum sine vlla temporis determinatione, adimplere cum primum commodè moraliter possumus votum autem emissum cum determinatione temporis, si quando vouimus, intendebamus nos obligare ad rem principaliter, & secundario ad tempus, si non impleuimus illo tempore adhuc tenemur alio tempore, si autem quando vouimus intendebamus ita determinate nos obligare ad tempus, vt nollimus pro alio tempore teneri, tunc peccauimus non implendo illo tempore, quo tenemur, sed non tenemur amplius ad implere. Huiusmodi sunt communiter quæcunque vota de quibusdam vigilijs determinatis aliquorum sanctorum: Vt in hoc dicendum; quod qui certa die ieiunare vouit, si non implet potest alia die supplere, & maxime si ieiunium cadat in aliqua solemnitate. Abb. in rubr. in nu. 10. de obi. iei. vt & qui vouit ieiunare in certa vigilia quæ die dominico occurrat, sabbato est ieiunandum, capit. 1. de obi. iei. cum distinctionibus tamen de quibus supra. Abb. in d. capit. 1. Si uel. votum, num. 4. Sor. lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. ad 4. Nauar. cap. 12. num. 41. non liberatur tamen à voto si superuenit diffi-

cultas, quæ si à principio extrinsecus, quæ non uouisset, pro tunc tamen excusatur, & si sua etiam culpa id contigit, sat est de peccato poenitere, & adimplere debet cum primum poterit. D. Th. 4. d. 3. q. 1. ar. 2. 2. 2. q. 189. artic. 4. vbi Galet. Nau. capit. 12. num. 39. & si quis metum mortis cogitur votum transgredi non peccat mortaliter, nisi cogatur ad id in contemptum religionis, cap. sacris, de voto. Sor. lib. 2. q. 2. art. 1. col. 4.

Notandum tertio, circa circumstantiam auxiliorum, si quis aliquid uouit sperans se illud implendum auxilio hominum, vel illorum amicorum sine quorum auxilijs, vel omnino non possit, vel ualde difficile, vel saltem, si ita uouit, vt non intenderet se obligare, nisi suppositis talibus auxilijs, tunc si destituatur illis auxilijs non tenetur ad obseruationem voti.

Ver. De voto religionis de que ipsi votis religiosorum. circa ingressum.

17. Si primum dictum votum religionis aliquando obligat ad ingrediendum ipsam religionem, aliquando vero ad permanendum, seu perseuerandum. Notandum primo; votum religionis posse fieri vel ante ipsam ingressum religionis, vel post ingressum, & vtrunque adhuc duobus modis nempe vel uouendo, simpliciter religionem, vel uouendo determinate ea quæ sunt essentialia religionis, nempe paupertatem, castitatem, & obedientiam.

Notandum secundo, eum qui ante ingressum uouit religionem, ex vi huius voti tenetur ad ingrediendum ipsam religionem, ita vt peccet mortaliter non ingrediendo, ex uicinis dem uoti, considerata præcisa natura uoti, & potius quod homo etiam teneatur ad perseuerandum in religione, nisi quando uouit intendisset, vel expressisset se obligare solum ad ingressum, ad probandum. Ratio quæ mouet hæc est: quia religio est quidam status humanæ uitæ, vnde qui uouet religionem,

uouet istum statum, non satisfacit autem statui retrocedendo, sed permanendo. Quare ex præcisa ratione voti non possit egredi ex religione sine dispensatione, tamè ecclesiæ maris benignitas hoc votum religionis limitauit, vt intelligatur obligare solum ad ingressum, & ad probandum, & concessit integrum annum probationis, quo toto anno liberum sit homini sine dispensatione egredi, vt habetur in multis Can. in rit. de regularibus concordat Lopez. in instr. conc. 1. par. c. 45. in prin.

Quæres an sicut homo potest egredi sine dispensatione, possit etiam egredi sine peccato mortali. Respondeo ex communi sententia doctorum si adsit aliqua rationabilis causa hominem libere posse exire absque vilo peccato, hanc autem rationabilem causam non est necesse esse aliquam causam nouam de nouo aduenientem, & ante non præuisam, sed satis esse puto causam quamcumque etiam præuisam & prius existentem, vt etiam si homo non inueniat in religione maiora onera, quam ipse cogitauerit, tñ in praxi experitur illam esse difficiliorem quam putauerat, verum tamen, est quod hæc causa debet esse rationalis, i. alienius momenti, vnde puto grauius peccare exeundo de religione, etiam intra annum probationis eos qui sine vlla causa exeunt, vel ex causa ualde leui, licet. n. ecclesia concedat facultatē exeundi sine dispensatione, hoc facit ad consulendum humanæ debilitati, & infirmitati, ne aliquis teneatur laborare in querenda dispensatione, cum eius fragilitas difficultatem inueniat ingrediendo, at vbi nulla nascitur difficultas, non video quomodo possit esse defectus fragilitatis, sed solum uoluntatis. Hinc sequitur eum qui post votum religionis sine vlla causa rationabili egreditur peccare grauius egrediendo, non tamen teneri ad reditum: quia ex hoc quod ingressus est, & probauit, liber manet ab obligatione voti, vel in his dicendum, quod qui uouit ingressum religionis absque vlla dispensatione, potest intra annum probationis redire ad seculum, quando est ingressus bona fide cum animo probandi, & ma-

nendi, quantum in se est, nisi obster rationabilis causa, si enim ingreditur cum animo statim egrediendi, vel egrediatur leui de causa, non censetur probasse, quod si æque primario uouisset non solum ingredi, sed etiam profiteri religionem, vel perseuerare in illa, non possit absque dispensatione redire ad seculum, secus si primario statim uouisset ingressum, sic enim facta probatione, ex causa possit exire sine dispensatione, vt dicit, Valentia. de iust. disp. 6. q. 6. punct. 5. cum Sor. & Nau.

Notandum tertio, eum qui emisit votum religionis, posteaquam est iam in religione ex præcisa vi huius voti teneri ad perseuerandum, eum enim iste iam sit in religione, votum eius, quo religionem uouet, non potest intelligi ad ingrediendum, & probandum, quia iam est ingressus.

Quæres an hoc votum ita obliget ad perseuerandum, vt si homo egrediatur, intra annum probationis teneatur redire ad religionem. Ratio dubitandi est, quia Conc. Trident. in sess. 25. de regularibus, & monialibus c. 15. de professione facta ante elapsum annum probationis, expresse determinat talem professionem esse omnino nullam, & nullos producere iuris effectus, nullam inducere obligationem, neque ad illam neque ad aliam religionem, si ergo votum solemnne, quod ex natura sua est multo grauius in tantum irritatur à Conc. ergo videtur consequenter votum simplex multo magis irritari. Confirmatur, quia militat eadem ratio, causa enim cur velit votum solemnne nullam inducere obligationem ante annum probationis elapsum, ea est, vt homo libere toto illo anno possit egredi, ne coactus obligetur ad religionem, At eadem causa ualeat de voto simplici, & si ratione huius voti simplicis homo teneretur perseuerare, & redire ad religionem post exitum iam, ante annum probationis elapsum cogeretur ad religionem. Postremo, quia si hoc votum simplex religionis induceret talem obligationem, ergo de voto solemnne debuisset Conc. saltem determinare, vt si fiat ante elap-

plum annum probationē haberet solum vim voti simplicis, non enim deberet solemne minorem habere obligationem quam simplex. Hęc argumenta vere faciunt hanc quęstionem difficilem, tñ mihi probabilius est votum religionis siue simpliciter sit de religione, siue de essentialibus religionis si emittatur post ingressum inducere obligationem ad perseverandum, ratio est quia validum est, ergo inducit aliquam obligationem non ad egrediendum, & probandū, quia iam est ingressus, & probans, votum autem ex natura sua est de futuro, & nō de præterito, ergo inducit obligationem ad perseverandum: quare ad argumenta desumpta ex similitudine voti solemnis respondeo esse disparē rationē, primum enim votū solemne est prorsus irritatum per ecclesiam, simplex non ita, dices vbi est eadem ratio eodem modo iudicandum est, & extendenda est lex; Respondeo adhuc non esse eādem rationem, & optime ecclesiā annullasse votū solemne, & non annullasse simplex, nam votum solēne ex natura sua, posteaquē semel validū fuit, inducit tam arctū vinculum, vt vel oīno sit indispensabile in terris per vllam potestatem, vel saltem non possit dispensari nisi ex causis rarissimis, & grauissimis, & ideo conuenientissimum fuit, vt cum ecclesia nō possit facile prouidere huic voto postquē fuit validū, prouideat ne sit validum, votum autem simplex potest dispensari, ex causa rationabili, & non adeo vrgenti, imō solum votum simplex religionis emissum ante elapsum annū probationis, facile dispensari solet ab ecclesia, ideo cum ecclesia possit in hoc facile dispensare, noluit irritare.

Est & alia ratio, quę apud me multū valet, qua probatur hoc votum obligare ad perseverandum, quia posteaquā homo iam ingressus est religionē, acquisiuit iam aliquam scientiam experientialē de difficultatibus religionis, & tunc stante hac experientia vouet religionē, ergo non potest præterire ignorantia, nec animi præcipitationem, nec nouitatem difficultatis &c. ergo, &c.

Notandum quarto, eum qui vouit religionem ad ingrediendum, seu qui ex-

tra religionem vouit religionem, si ex aliquo impedimento non admittatur ad religionem non statim esse liberum ab obligatione sui voti, nam si impedimentū hoc est voluntarium, nempe ex voluntate vouentis, tenetur vouens tollere hoc impedimentum, vt admittatur, si autem impedimentum non est voluntarium, tunc aut impedimentum est ex parte religionis, aut est ex parte vouentis, & vtrumque aut est impedimentum temporale aut perpetuum, si impedimentum est ex parte religionis, tñ si vouens potest tollere hoc impedimentum, tenetur tollere, verbi gratia, vult quis ingredi religionem, & monasterium non habet reditū sufficientem ad ipsū sustentandum, si ipse habeat bona sufficientia ad sui sustentationem potest tollere hoc impedimentum ipsius religionis, & ideo tenetur tollere. Aduertendum tamen hominem tunc solum teneri tollere impedimentū, quando potest sine aliquo graui incommodo, vel quando ita simpliciter vouit, vt si de impedimento cogitasset nihilominus vouisset obligando se ad illud tollendum, vel saltem non habuit intentionem contrariam, vnde si quis vouit religionem hac præcisa intentione, vt in ea fieret sacerdos, & ita, vt aliter non vouisset, vel ita, vt hoc expresserit in voto, non teneretur ingredi nisi vellēt eum facere sacerdotem, ita, si vouit religionem cum intentione non ferendi secum bona sua, sed relinquendi illa presentibus pauperibus, vel etiam si absolute vouerit, sed parentes sunt in magna necessitate, ita vt non sine magno illorum damno possit dare bona sua monasterio, tunc non tenetur illa sua bona dare monasterio ad tollendum hoc impedimentum.

Dices, iste si remaneat in seculo, parentes non lucrabuntur aliquid de eius bonis, ergo pari modo potest illa tradere monasterio. Respondeo, quod quamdiu iste erit in seculo, semper poterit ex parte prodesse parentibus, eosque subleuare saltem in grauioribus necessitatibus, quod non poterit, si tribuat sua bona monasterio, quod si quis vouit religionem, & non

expi-

recipitur in hoc vel illo loco, non tenentur vagari per totum mundum, sed sat est quærere quinque vel sex loca illius ordinis, & si quis non se obligauit certę religioni, sat est iustrasse quinque vel septem varias religiones, & si se obligauit ad certū monasterium, exclusus ab illo, non tenetur ad alia loca, & si causa ob quam repellitur, est perpetua, liberatur in totum, si ad tempus, illa sublata tenetur, nisi quis vouit pro certo tempore, vt ieiunare in certa solemnitate, & non potest, post non tenetur, & idem crederē si quis vouisset infra annum ingredi religionem, & non post, si per eum nō stat, post non teneretur probabiliter. Valent. loco cit. cum Sor. & Galet.

Sit secundū dictum communiter post annum probationis religiosus debet, vel amittere professionem in religione, vel alia ratione obligare se religioni, vel exire ex religione.

De votis vero religiosorum in particulari, & transito ad aliam religionem, scripsi late in tract. de regularibus.

Ver. de irritatione, dispensatione, & commutatione votorum.

18 Notandum in primis obseruationē votorum esse de necessitate præcepti, & obligare sub peccato mortali. Voti impletio est de Prou. 20. ruina est homini vota retractata. Vbi Hier. d. id inducere damnationē, re, & quis Deut. 23. 1. Tim. 5. Basi in quæstionibus ab hac susius explicatis, q. 14. Chriost. ep. 5. ad transgress. Teod. Amb. lib. 9. in Luc. c. 20. & lib. ad virg. Iapf. cap. 5. Aug. lib. de bono viduit. solum. cap. 1. 1. D. Tho. 2. 2. q. 88. art. 1. 2. Galet. 2. 2. q. 88. art. 3. Sor. de iust. lib. 7. q. 2. art. 1. & quā primum fieri potest, executio ni dari debet, etiam si tempus non determinauit, si commodē facere potest, & timet de impedimento superuenienti. Deuteron. 23. Nauar. cap. 12. nume. 41. Siluestr. votum 2. quæst. 3. & toties peccat vouens quoties id transgreditur, capitulum magna. de voto, nisi superueniat impotentia implendi. Ang. votum 3. Si tamen votum sit de re minima, id transgredi

Pars Secunda,

est veniale, vt si quis voueat quotidie recitare vnum pater noster, & quandoque id omittat, secus si multis diebus continuatis arbitrio boni viri. Sor. lib. 7. quæst. 2. artic. 1. col. 2. & lib. 8. quæst. 1. artic. 7. colum. 2. lib. 7. quæst. 1. artic. 2. Nauar. cap. 12. nu. 40. est tamen talis transgressio regulariter vnum tantum peccatum, per accidens vero continet plura, vt si quis transgreditur votum ad quod alias ex præcepto tenetur, & quandoque continet triplex peccatum, vt d. Valentia. de iust. disp. 6. q. 6. punct. 4.

Aduertēdam etiam multa de quibus dicerat, ca. de iuramento habere locum in voto, & quod a transgressione voti quilibet confessor potest absoluerē, non tamen a vinculo voti. Silu. votum 4. q. 3. Ver. 10. His not.

Primum sit dictum, est penes aliquos superiores potestas irritandi vota suorum inferiorum, dicitur penes aliquos, quia non omnes superiores habent illā potestatem, sed illi solum, qui sunt domini voluntatis subditorum, modo quo supra, vel in omnibus & omnino, vel saltem circa aliqua.

Est autem irritare votum, ipsum cassare, & infringere, ita vt amplius obligandi vim non habeat. Id vero quandoque id agere potest ipse vouens propria autoritate, & primo ex defectu conditionis generalis, vel specialis in voto appositæ vel subintellectę, exemplum de generalibus vel subintellectis, quæ in quolibet actu intelliguntur, vt voueo ire Hierosolimam, si vixero, si potero, si Deus voluerit, c. in parochia. 16. q. 1. c. beatus Paulus. 22. q. 2. cap. quem admodum, de iureiu. Cōditio etiam potest esse specialis, vt si sanus efficiar, voueo ire ad ecclesiam Lauretanam, qua conditione non existēte, votum non obligat, c. fi. 36. q. 2. c. olim. de rest. spol. nec intelligitur in voto nisi exprimat, ar. 1. vbi autem. ff. de verb. obl. l. si repetendi. C. de cond. ob causam. Quandoque irritare vota possunt ijs in quorum potestate sunt vouentes, vt pater, & eo deficiente, mater, si sit nutrix filiorum, & tutores, curatores, maritus, dominus, Abbas, vel alius prælatus in ijs in quibus vouentes eis subiiciuntur.

Pp 3

19

Vota irritare quis possit, quō & ex qua causa.

tur. ar. c. puella. c. illud. 20. q. 2. c. manifestum. c. noluit. 3. q. 5.

Hoc modo. pater potest irritare vota filij eadem ætate, qua infra dicemus de iuramento, dominus vota serui in omnibus, quæ sibi præiudicant. Maritus omnia vota vxoris, vxor aliqua vota mariti, &c. vt supra, sed non omnes æqualiter, quia pater, & eo deficiente mater vel tutor, & prælati religiosorum omnia vota. tam realia quam personalia ab impuberibus prolata quæ pertinent ad domesticam disciplinam, irritare possunt, nec reuiuiscunt, nisi puberes facti eadem ratificent, vel de nouo uocant, & ea post pubertatem non ratificata possunt reuocari. Galet. 2. 2. q. 188. art. 8. nisi in voto solemni quod irritare ante ætatem legitimam possunt non post, capit. puella, vbi Card. S. Sixti. 20. q. 2. licet non valuerit tale votum solemne factum in pueritia etiam si malitia suppleat ætatem, vt valet simplex. Nauar. num. 65. 68. cap. 12. Et vbi vota puberum irritantur legitime sic semper manent, nec incipiunt obligare vbi ij liberi erunt, etiam si uouerint pro tempore quo liberi erunt. Silu. religio. 2. q. 15. votum. 4. ver. 5.

Notandum primo, has personas non posse irritare illa vota subditorum quæ sunt emissæ, vt adimpleantur post absolutam talem seruitutem, quam habent, excipio solum patrem, qui potest irritare tale votum filij concernens alienationem bonorum, quia in hoc voto non solum attenditur Condicio uouentis, & voti implendi, cum neq; quando uouet, neque quando impleturus est præiudicatur patri, sed etiam attenditur defectus perfecti vsus rationis in uouente, ideo enim leges vsque ad illam ætatem prohibent bonorum alienationem quia vsque ad illam ætatem deficit perfectus vsus rationis.

Notandum secundo, quod vxor potest irritare illa omnia vota mariti, quæ sibi præiudicant, vel directe, vel indirecte, quantum spectat ad vsum conjugalem, capit. manifestum. 32. q. 5. quod intelligendum est de votis à marito emissis tempore matrimonij non de illis quæ antea emisit ipse, directe præiudicat vxori in

vsu coniugali votum castitatis mariti, & religionis, indirecte præiudicat eidem in eodem vsu coniugali, primo, votum ieiuniorum præsertim multorum, secundo, votum cuius magnæ penitentia marcerationis carnis, & uigiliarum, tertio, eidem potest præiudicare votum multorum orationum, quarto, votum nimis frequenter communicandi, vt si uoueret quotidie communicare, vel & alternis diebus, quia magna indecencia est non abstinere saltem spatio viginti quatuor horarum ab vsu coniugij, profumenda sanctissima Eucharistia, & certè, qui communicaturus est per tres saltem dies abstinere deberet à peritione, & per unum diem à redditione debiti conjugalis, tum totum hoc est consilium, non autem præceptum, idem dico de omnibus alijs votis mariti, quæ indirecte præiudicant vxori, in debito coniugali, si tamen quis incurrat fornicationem notoriam non potest irritare votum coniugis innocens. Abb. in cap. si. de conu. coniug.

Aduertendum præterea quod pater vel mater aut curator vota realia tantum puberum absolute possunt irritare, non autem pure personalia, vt continentia, ieiunij, orationis, religionis, vt nec realia si fiant de rebus castrensibus, vel quasi. Silu. votum 3. q. 6. prælati tamen omnia vota professa irritare possunt etiam si sint de non peccando tali, vel tali peccato mortali vel ueniali. Sor. d. lib. 7. q. 3. artic. 1. Nauar. cap. 12. num. 65. 70. dum modo prælati de uoto certior factus illud irritauerit, & non tantum inhibuerit votum. Inn. in c. scriptura, de uoto.

Notandum tertio, quamuis quilibet istorum superiorum, ut supra, qui possunt uota irritare, dederit facultatem emitendi aliqua uota, uel ab illis emissum cognouerit, & non statim irritauerit, nõ tamen ideo priuatur potestate illud irritandi. Verum est tamen quod si dederit licentiam uouendi, non deberent irritare sine causa, quod autem nõ per hoc priuatur potestate irritandi, pater, quia non expresserunt se cedere iuri suo in ea re, sed dando licentiam solum id concesserant, quasi ad experiendum an hoc uotum.

votum deberet sibi præiudicare. Vnde infero quod si dedissent hanc licentiam uere intendentes cedere iuri suo, non deberent nisi ex grauissima causa irritare tale votum, vel propter necessitatem suam, vel propter necessitatem eius qui uouet. Non potest tamen superior irritare votum subiecti in quod prius consensit, nisi superueniat causa, modo quo supra, cap. puella. c. illud. 20. q. 2. c. noluit. 3. q. 5. subditi tamen non peccant non seruantes uota perperam irritata. Galet. 2. 2. q. 88. art. 8. Silu. votum 4. q. 2. ver. 6. modo falsam causam non expresserint, & sic irritationem extorserint.

Notandum quarto, ad irritanda vota, communiter non requiri causam, ex accidenti uero requiri causam, quatenus uotum, uerbi gratia, emissum est de consensu superioris.

Notandum quinto, votum nisi irritetur quoadi homo est subditus non potest amplius irritari, & semel irritatum non redire.

Vbi etiam quis directo coactus est ad uotandum castitatem, si contrauenit, etiam propria autoritate, nubendo, non peccat, cum tale uotum non teneat, cap. 1. de his quæ vi, vt nec cum metu mortis adigitur ad voti transgressionem, peccat mortaliter, nisi id in ecclesia contemptum præciperetur, cap. sacris, de his quæ vi. Sor. lib. 7. quæst. 2. artic. 1. colum. 4. dum modo id alias nõ esset contra præceptum diuinum, quia non liceret etiam metu mortis contrauenire, secus si sit contra præceptam ecclesiam, modo tamen quo supra, cum non sit probabile ecclesiam uelle obligare cum tanto periculo. Sor. libro 1. de iust. q. 6. art. 4. prope fi.

20
Dispensa-
re in votis
q; possunt
ex qua cã.
Sit secundum dictum. Dispensatio in voto fieri potest solum à prælatis ecclesie, & non ab alijs, nisi ex priuilegio concessio ab ipsis prælatis, potestas dispensandi, in omni voto, in ordine ad omnes Christianos est pœnes summum Pontificem Romanum, post pontificem potestas ordinaria dispensandi in votis, est pœnes Episcopos, Archiepiscopos, & alios maiores prælatos, qui dispensare possunt in ordine ad personas suæ diœcesis tantum in omnibus votis, exceptis quinque de

iure antiquo, nempe perpetuæ castitatis, religionis, peregrinationis ad D. Iacobum in Compostella, peregrinationis hierosolimitana, & peregrinationis ad limina Apostolorum, quibus additum est sextum votum peregrinationis, ad beatam virginem Laurera nam, in omnibus alijs Episcopus potest dispensare, & in uoto castitatis temporalis.

Notandum primo, præter has personas, esse plerasque alias quæ ex priuilegio habent potestatem dispensandi in votis, & aliquæ id possunt, non solum in foro exteriori, sed etiam interiori: Aliæ quidem possunt, solum in foro interiori, tantum. Quæ autem sint ista personæ, quæ vel in interiori foro tantum, vel etiam in exteriori dispensare possunt, cognosci potest ex eorum priuilegijs, præcipue uero, vt plurimum Legati Sedis Apostolicæ, qui solent habere amplissimam potestatem dispensandi in utroque foro, sic etiam plerique Nuntij Apostolici, & multi prælati religionum habent potestatem dispensandi cum suis religiosis, etiam in uoto castitatis, & religionis, ita vt dimittendo illos à religione ex aliqua causa vel etiam non admittendo illos ad religionem, quam uouerunt, possunt eos liberare ab obligatione illius voti, & prout supra, de hoc est dictum.

Nonnullæ religiones habent hoc priuilegium, vt sacerdotes religiosi omnes expositi ad audiendas confessiones, possint à suis superioribus habilitari ad dispensandum in aliquibus votis, vel ad ea commutanda, cui priuilegio, nisi à summis pontificibus, vel Concilijs derogatum sit standum est, cum priuilegijs à Papa concessis non censetur derogatum, nisi subijciatur clausula, non obstantibus &c. argum. capitulo 2. de Constitur. in 6.

Notandum secundo, ad hoc quod dispensatio non solum sit valida, sed etiam licita tam ex parte dispensantis, quam ex parte dispensati, requiri aliquam causam rationabilem propter quam dispensentur, ita vt & dispensans sine causa in uoto grauitur peccat, dispensatus uero in uoto sine causa non est a-

adeo tutus in conscientia, quia valde probabilis est opinio illorum Doctorum, quam referam infra tractando de dispensatione iuramenti, qui dicunt dispensationem in obligatione illarum rerum, quæ sunt de iure diuino necessario requirere causam alioqui esse invalidam, licet in ijs quæ sunt de iure humano dispensatio sine causa valida sit. At obligatio voti de iure diuino est non secus, ac etiam obligatio iuramenti, ergo.

Sic tertium dictum. Quicumque habent potestatem dispensandi in votis, habent etiam potestatem commutandi, & eodem modo possunt commutare, sicut dispensare, & circa eadem vota, & circa easdem personas.

Hoc autem non conuertitur, quia non quisquis habens potestatem commutandi habet potestatem dispensandi, propterea quod dispensatio est quid maius quam commutare, cum per dispensationem omnino tollatur voti obligatio, & nulla noua obligatio eius loco constituitur, in commutatione vero non simpliciter tollitur obligatio, sed vna obligatio, in alteram commutatur, vnde licet tollatur tota obligatio, quæ erat ad hanc determinatam rem, vt nihil eius remaneat, tamen non simpliciter tollitur, sed commutatur cum alia noua obligatione quæ prius non erat.

Notandum primo, commutationem voti fieri posse, vel in aliud æquiualens opus vel in aliquod maius, & perfectius, vel in minus, & deterius. Ad commutandum votum in aliquod opus maius, quando euident est illud opus esse maius, probabilissima est sententia Theologorum non requiri publicam auctoritatem, sed posse vnumquemque propria, & priuata auctoritate, commutate sua vota de qua dixi fufius in Commutatione iuramenti, Gaier. 2. 2. q. 88. artic. 12. Sor. lib. 7. de iust. q. 4. artic. 3. Couar. de pact. 1. par. §. 3. nu. 4. Ver. 6. Doct. in capitu. licet, de poenit. Hinc est quod omnia vota possunt commutari per ingressum religionis, & ipse ingressus religionis ad professionem absorbet omnia vota, vt recte docet D. Tho. in 2. 2. q. 88. artic. 12. ita vt etiam anno probationis

quis liberetur à votis nō solum personarum, vt ieiunij, orationis, sed etiā fortē realibus, vt de elemosina soluenda. Couar. loco cit. Cauendum est autem, ne homo decipiatur; vnde quotiescunque dubium est an opus in quod commutatur votum sit perfectius, semper requirenda est sententia superioris illius cuius est dispēlare, quod hoc opus sit melius. Ad commutandum votum inæquiuales satis est potestas quam aliquis commutandi habet, etiam si non haberet potestatem dispensandi. Equiuales autem hoc loco, non ita strictè accipiendum est, vt accipitur in numeris, ponderibus, & mensuris, quia difficillimum est in actibus humanis inueniri talem æquiualentiam, sed satis est æquiualentia quædam moralis, vel plus minusvè, & qui talem habent potestatem meo iudicio possent declinare in partem mitiorem imponendo opera paulo minora, sed non notabiliter minora, quam diu enim non minuuntur notabiliter, sunt moraliter æquiualentia. Hoc totum desumendum est ad arbitrium boni viri, considerata qualitate personarum, loci, temporis, & aliarum circumstantiarum, capitulo primo, de voto. Gaier. secunda secunda quæstio. 88. articulo duodecimo, & idem si dubitatur an opus sit in melius redactum, sic enim requiritur auctoritas superioris. Sor. libro septimo, quæstione quarta, articulo tertio. Iusta etiam causa commutandi vota castitatis potest esse magna fragilitas quam sentit vouens ad illa obseruanda, quæ tamen est potius dispensatio quam commutatio. Nauar. capitulo 12. numero 78. Et si in iubilæo conceditur facultas vota commutandi, vel in priuilegijs, magis pia voti commutatio fieri potest. articulo primo, de rescript. sic tamen vt eorum contentum diligenter obseruetur. Nauar. capitulo 12. numero 81. quæ tamen priuilegia vota emissa ante iubilæi, vel priuilegijs concessione completuntur, non possunt. Sor. libro 7. q. 4. artic. 3. colum. 4. secus in facultate concessa absoluedi à quibuscumque peccatis, quia extenditur etiam ad peccata post commissa.

Notan-

Notandum secundò, ad commutandum votum in aliquod notabiliter minus satis probabile est nō sufficere potestatem commutandi, sed requiri in commutante potestatem dispensandi, quia per commutationem in opus notabiliter minus non solum commutatur votum, sed etiā relaxatur, cum enim hoc opus in quod fit commutatio non æquiualeat operi commutato, passim est iam tolli partem operis commutanti, & tollere obligationem voti, vel in toto, vel in parte quod dispensare est. Dices quando datur facultas commutandi, simpliciter traditur, & non arctatur ad hoc quod fiat commutatio inæquiualeat, ergo neq; nos arctare debemus. Resp. talem facultatem simpliciter traditam ex natura sua includere hanc limitationem: quia commutatio, vt commutatio est in re, includit quandam æquiualentiam in ijs quæ commutatur. Vnde commutans votum debet pensare labores, impensas, orationes, & illas in æquales commutare, compensando labores cum laboribus, impensas itineris, præter eas quas domi fecisset, cum alijs impensis, & sic de orationibus. Batr. in cap. magna. nu. 6. de voto. sic votum religionis commutari debet, vbi adest facultas in perpetuas orationes, & opera religionis, quibus vouēs recolat votum religionis, & in peccatorum confessionem singulis mensibus faciendam, & Eucharistia sumptionem. Sotus lib. 7. q. 4. artic. 3. & si quis vouit aliquid dare certæ ecclesiæ intuitu deuotionis, cum sic fiat Deo, tollitur per religionis ingressum, in æquale verò si fiat commutatio requiritur licentia episcopi, non tamen est necessarius consensus talis ecclesiæ. Nauar. c. 12. n. 78. si tamen ecclesiæ sit malè recta, aliàs probabilis est, quod debeatur tali ecclesiæ, si causa probabilis non subsistat, vel si vouens respexit utilitatem ecclesiæ illius, & eo magis ante voti commutationem, illi deberet. Silue. votum. 4. q. 7. ver. 4. vel si fecit instrumentum illi ecclesiæ, vel promisit, aut donauit coram testibus, quia sic est ius quæsitum, aliàs si solius Dei intuitu fiat, potest ex causa alteri applicari. Lopez in instr. consc. 1. p. c. 49. ad fi.

Notandum etiam in votis post dispensationem obtentam nullā remanere obligationem, post autem obtentam commutationem licitum esse ipsi vouenti implere alterum, vel ipsum votum, quo se obstringerat, vel illud in quod est votum commutatum, & hoc siue commutatio sit facta in rem maiorem, siue in æqualem, siue minorem, & ratio est, quia commutatio votorum inducta est fauore priuato ipsorum vouentium, cui fauori possunt cedere, præsertim quando fauor tendit in eorum damnum.

Aduertendum præterea pro clariori eorum quæ de dispensatione voti, intelligentia, dicuntur, quod licet votum sit iuris diuini, Papa tamen ex causa iusta potest in eo dispensare vouentem ab eius vinculo absoluedo, quia licet votum sit de iure diuino, obligatio tamen ex voluntate humana prouenit, licet ex iure diuino sit executioni mandanda, & ideo quatenus ibi est actus humanus subiicitur Principi ecclesiæ; Vel, & melius, quod licet votum in communi, & generali obligatione sit iuris diuini, in particulari tamen Papa potest hunc vel illum eximere ab hac obligatione declarando eum non esse voti subiectum debitum in illo casu, vel causam nō subsistere, quæ in voto communi requiritur, aut circumstantias, in hoc casu particulari, qui & potest dispensare in voto solemnium castitatis, etiā per votum religionis factum. Valentia disp. 6. q. 6. punct. 7. & refert Couar. Papam in pluribus casibus huiusmodi dispēlasse in c. 2. de testam. S. Ant. in hist. 3. p. lib. 19. c. 6. & habetur per D. Tho. 2. 2. q. 88. artic. 11.

In voto verò dispensando requiritur spiritualis potestas. Sor. lib. 1. de iust. q. 3. artic. 3. iuxta tamen limitationem potestatis cuius traditam, Papa. n. vt Christi Vicarius in omni voto potest dispensare, vbi. n. cadit dubitatio quid sit Deo acceptum, vel nō pender ex arbitrio Dei cui facta est promissio, & consequenter prælati qui est vice Dei, qui explicet in hoc hominibus diuinam voluntatem, vt & in alijs rebus; si. n. euident sit quid melius sit, potest ex causa alteri applicari. Lopez in instr. consc. 1. p. c. 49. ad fi.

Dispēlare in votis in speciali quis possit & quō, & eius effectus, vel sit Papa, vel præ-

sunt dispensare, & commutare aliqua vota iuxta concessionem eis factam, & qui id habent ex privilegio, vt cōfessarij regularis qui fruuntur privilegio Mendicantium, qui possunt dispensare in omnibus votis in quibus possunt episcopi, excepto voto peregrinationis, vltra duas dietas. Valentia d. disput. 6. q. 6. punct. 7. qui episcopus potest dispensare in voto de non nubendo, & religionis in poenā, & de non ludendo in penam religionis, ante eā incursum: vt ibi dicit. Vnde episcopus potest dispensare in omnibus votis in quibus specialiter non prohibetur, c. ar. §. 1. de iudic. vbi Doctor. Veratur verò ei dispensatio voti religionis, & castitatis perpetuā, peregrinationis Hierosolymitanæ cum non ex deuotione, sed in subsidium terræ sanctæ vouetur, Compostellæ, & Romanæ Ecclesiæ. cap. super his. c. de multa de voto. & aliqui addunt peregrinationem sanctæ Mariæ Lauretanæ; Papa etiam solus dispensat in voto solemni continentiæ annexo ordini sacro ad matrimonium contrahendum. Io. Andr. in c. placet. de conu. coniug. & idē lex magna causa potest concedere monacho professio. Doct. in c. semel. in merc. vbi Franc. de reg. iur. in 6. gl. & Doct. in c. ad monasterium. de statu mon. Couar. in rubr. de testam. c. 2. nu. 10. & 11. & et monacho testandi ex graui causa, vt in causam piam. Ioan. And. in d. reg. semel. Innoc. in d. c. cum ad monasterium; de qua re latius habetur tr. de Regularib. & de Statu Papæ; Generaliter tamen dispensatio fieri debet ex vera & legitima causa, & nō tantum apparenti, aliter gl. in c. non est. de voto. d. sic dispensatum etiam per Papam nō esse tutum, quod ad Deum. & gl. in cap. monachi. 17. q. 1. de qua re plenius agitur tr. de Legibus, sub cap. de Dispensatione. Sor. idem lib. 7. q. 4. art. vlt. Silu. iudex. 1. nu. 10. in si. cum voti obligatio à iure diuino descendat, quam Papa absque causa tollere non potest, vt legem propriam, vel præcessorū. Abb. in d. c. non est. si tamen dispensatus iustam causam subesse arbitratur, ignorantia innixa authoritatis superioris eū excusat. arg. cap. quid culpatur. 23. q. 5. D. Th. 2. 2. q. 88. art. 12. vbi tamen præla-

tus habet potestatem dominatiuā, vt in religiosos, & Papa in eisdem, potest pro libito ea irritare, vt supra.

Causa verò dispensandi sunt multæ, & primò necessitas, vel maior utilitas. c. tali. 1. q. 1. vel si timeretur maius malum, vt in exemplo relato in e. quod scripsi. c. quædam lex. 35. q. 3. vel ob futurum bonum, vt quandoque dispensatur cum hæreticis, vt facilius ad ecclesiam reuertantur. c. ipsa pietas. 23. q. 4. vel ob multitudinem, & scandalum vitandum. c. vt constitueretur. 50. distin. In voto verò iustæ causa dispensandi sunt, vt si materia voti sit illicita, vel ex voti impletione surgit malū, vel si materia voti sit inutilis, vel si impeditur maius bonum, vt si concionator vouit ieiunare, nec ieiunando potest concionari, cum eo dispensari debet. D. Th. 2. 2. q. 188. art. 10. Silu. dispensatio. num. 3. Sor. lib. 7. de iust. q. 4. art. 1. & si. & si clarum est prædicta posse contingere, nec haberi possit recursus ad superiorem, probabile est etiam de cōsilio tantum confessoris id concedi posse. Leuitas etiam in vouendo, imbecillitas vouentis ad exequendum q̄ vouit, vt ad ieiunandum, vel peregrinandum, numerosa familia vouentis, quæ absentia domini damnum patitur in spiritalibus, vel temporalibus, necessitas, & utilitas publica & prinata, iusta sunt causa dispensandi, & aliq̄ huiusmodi, arbitrio prudentis superioris. Nau. cap. 12. nu. 76. & 77. Vel attendendum in dispensatione, vt id cedat in honorem Dei, & ecclesiæ utilitatem. 2. Cor. 2. vt si aliquid, vt supra, obstat executioni voti iudicio superioris moraliter saltem certo, cum aliās Deus non relaxet vinculum voti, nisi id expediat, & idē nec prælatus eius locum tenens id sine eo agere non debet; In commutatione verò potest sequi utilitas ecclesiæ, & honor Dei, etiam si causa nō sit obstat executioni voti, cum per eam nō tollatur vinculum voti, vt per dispensationem, sed in aliud imutetur. Valentia loco cit. Leuitas etiam in vouendo est causa dispensandi; quando post redditur difficilis executio.

Episcopus verò dispensare & commutare potest votum continentiæ, vel castitatis

castis ad tempus seruandum, & etiā perpetuum simplex, si fit magnum periculum in continentia, & Papa adiri nō potest. Nau. c. 12. nu. 73. q̄ tamen vltimum mihi videtur nō habere locum, cum per liceras à sacra Pœnitentiaria huiusmodi licentia habeatur, & dispensatio occultè. Silu. dispensatio. q. 4. & multo magis id potest episcopus, si non vt episcopus, sed vt commissarius Papæ, & ex eius specifica commissione dispensat. c. veniens. extra qui cler. vel vou. vt in voto non nubendi, cum aliud sit vouere castitatem, aliud non contrahere matrimonium: vnde vouens non contrahere, fornicando non facit contra votum suum. Silue. votum. 4. q. 4. in si. Sor. 4. dist. 38. q. 2. art. 1. concl. 1. & in voto de nō peccando in genere venialiter, vt supra. Nau. ibi nu. 65. Et in prædictis dispensare possunt etiam qui iurisdictionem episcopalem, vel quasi habent, & prælati religiosorum, etiam priores conventuales, & ministri in votis suorum religiosorum iuritate, & dispensare possunt. Abb. in c. 1. de voto. nisi eorum subditi sint seculares, quia eorum vota, absque privilegio sedis Apostolicæ, irritare vel circa ea dispensare nō possunt; & vbi adest causa obstat executioni voti, non tenetur prælatus commutare, sed simpliciter tollere vinculum voti per dispensationem, & si pro parte causa obstat executioni, datur tunc dispensatio partim, & partim commutatio, & vbi obstat executio, oportet vt impediatur maius bonum, quàm opus promissum, & executio operis, secus in commutatione. Valentia loco citat.

23. Datur quandoque & voti interpretatio, scilicet declarare in illo, & illo casu interpretari locum non habere votū, vel ad illum casum fit, ad locum extendi, quia illius impletio sit quem spe inri naturali contraria, vt dispensatio ardet, & tendit tantum, q̄ votū sit inutile, vel maioris boni impeditiuum; idē eximit in casu illo, comprehendendum alioqui in votatione prædicta, potest verò votum quandoque ipse vouens interpretari, vt si vouit quadam die non comedere carnes, & tanta sit aliarum rerum inopia, vt sola caro adfit, illa pro tunc ad vitam sustentandam, vcl si licebit. arg. c. licet. de

poenit. & remiss. cap. si. de obli. iei. sed si illarum: eūs præbeat tantum aliquod impedimentum ad bonum, cadit ibi dispensatio, & requiritur autoritas superioris. Sic si quis dubitat an vouerit vel non, vel tunc habuerit vsum rationis, poterit in dubio existimare se non vouisse, vel vsum rationis non habuisse. Sorus d. lib. 7. q. 3. art. 2. col. 2. Barr. Med. lib. 1. c. 14. §. 7. Et vbi votum est commutatum, adhuc non prohibetur quis illud in propria forma exequi, cum sic promissum omnino præstetur.

Datur demum voti abrogatio, & abrogatio, & cessatio. Abrogare votum est id postquam vim habuit, in totum tollere, per dispensationem, vel interpretationem, vt ab eo cessare à voto, est post id impletū quiescere, vel si occasio ob qua quis vouit, sit sublata. Et licet ex prædictis, ca- quem spe sus quicunq; emergentes decidi possint, tamen si quis in speciali plures videre velit, videat Scarfellā plures cumulantē.

De materia Iuramenti tractabimus in Expositione Decalogi, vbi & sermo habebitur de Adiuratione.

S V M M A R I V M.

- 1 Sanctitas, & sanctus quid significet.
- 2 Sanctus, & beatus, vt differant.
- 3 Sancti debent esse canonizati ab ecclesia, vt tales dicantur.
- 4 Canonizatio quid sit, & eius effectus.
- 5 Canonizatio sanctorum utilis est.
- 6 Canonizare sanctos ad quem solum pertineat.
- 7 Canonizari quis possit.
- 8 Canonizatio qua forma fiat.
- 9 non Canonizati an liceat inuocare.
- 10 Sancti sunt venerandi, & quomodo.
- 11 Sancti sunt inuocandi.
- 12 Sancti utiliter inuocantur, cum multis exemplis, & miraculis, maxime inuocando beatam Virginem.
- 13 Sanctorum festa celebranda sunt, & quomodo; acquare.
- 14 Martyres colere cultu dilectionis, & societatis debemus.
- 15 Sanctis pie templa eriguntur, & quomodo.
- 16 Sanctis vota aliquo modo possunt nunciari.

17 Sanctorum reliquiarum conuenienter afferuntur, & in ueneratione habentur, & miraculis probatur.
 18 Sanctorum imaginem religiosè coluntur, cum miraculis circa id, & quomodo.

De cultu Sanctorum. Cap. XC.

I Sanctitas & sanctus, quid significant.

Notandum, quod sanctitas idem significat, quod munditiam, & firmitatem. Vnde apud veteres sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, ut uiolari non liceret. I. sacra. §. propriè. ff. de rer. diu. vel sanctus ad munditiam pertinet quasi sanguine tinctus, quia olim qui uolebant purificari sanguine hostiarum tingebantur: ut dicit Isid. lib. 10. etimol. c. incip. sapiens. & ex utroque; quæ diuino cultui applicantur sancta dicuntur, non solum homines, sed etiam templa, & uasa, & c. & munditia ad sanctitatem requiritur, nam mens humana inquinatur ex hoc quod rebus inferioribus coniungitur, ut & quælibet res ex mixtione peioris fordescit, ut arguuntur ex mixtione plumbi, oportet autem quod res ab inferioribus rebus abstrahatur, ut Deo coniungi, qui est res suprema, possit. Heb. pen. requiritur etiam ad eam ut mens Deo applicetur, applicatur enim ei sicut ultimo fini, & primo principio, huiusmodi uero oportet esse maximè immobilia. Rom. 8. certus sum, quod neque mors, neque uita separabit me à charitate Dei, & ita sanctitas est per quam mens hominis seipsam, & suos actus totaliter applicat Deo, ut dicit Victor. 3. dist. D. Th. 2. 2. q. de relig. art. vlt. vel sanctum dicitur à sagminibus. I. sanctus. ff. de rer. diu. sunt enim sagmina herbarum quædam, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos uiolaret, ut ibi dicitur glo. qui legati idè dicuntur sancti. I. si. in princ. ff. de legib. quia ab iniurijs hominum sunt tuti, ut & alia sancta. I. sanctio legum. ff. de pœnis. de quo etiam agit Dion. c. 1. 2. de diu. nom. prior tamè expositio est aptior.

2 Sanctus, & beatus, ut differant.

Secundò, notandum, quod differunt, quod ad nos, beatus & sanctus, beatus enim di-

citur cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur, nec ei ecclesia dedicatur, sanctus uero nõ dicitur nisi præcelsè canonizatione ab ecclesia inducta, quandoque; tamen canonizati dicuntur beati. c. tibi. 2. 2. dist. cap. non nos. 40. dist. unde omnes sancti sunt beati, & dicuntur, sed non e contra. His ita not.

Prima sit conclusio. Sancti ut sic dicuntur, debent ab ecclesia canonizari, est autem canonizatio publicum ecclesiæ testimonium de uera sanctitate, & gloria hominis iam defuncti, & simul iudicium, ac sententia qua decernuntur illis honores illi, qui debentur ijs qui cum Deo feliciter regnant, qui honores in pluribus constituantur: primò enim in Catalogo Sanctorum inscribuntur, per quod iubentur, ut ab omnibus publicè habeantur & dicantur sancti. Secundò, inuocantur in publicis ecclesiæ precibus: tertio, & altaria in eorum memoriam dicuntur Deo; quarto, sacrificium Missæ, & horæ canonicæ in eorum honore publicè Deo offeruntur; quinto, dies festi in eorum memoriam celebrantur; sexto, pinguntur eorum imagines addito quodam lumine in signum gloriæ, quàm in cælis habent; septimò, eorum reliquiarum, uasculis pretiosis includuntur, & publicè honorantur.

Et utile est sanctos canonizari, quia Deus uoluit scriptores sacros memoriam celebrare eorum qui sanctè uixerunt. Eccles. 44. cum seq. ubi fit mentio Henoch, Noe, Abraham, & aliorum, & sanctus Lucas in actis meminit sancti Stephani, Iacobi maioris, Petri, Pauli, Silæ, & aliorum: unde credibile est Deum uelle, ut id deinceps fiat; præterea debemus colere sanctos. Eccles. 44. ut id agi non potest nisi in speciali sciatur qui sunt. Vltèrius in exemplis uirtutum, quos imitemur, ut id agi non potest nisi sciatur qui sunt: ut dicit Bellar. de sanct. beat. lib. 1. c. 7.

Canonizatio autem sanctorum ad solum summum Pontificem spectat, cum sine eius approbatione nullus pro sancto coli possit. c. 1. & 2. cap. audiuimus. c. cum ex eo. extra de reliq. & uene. sanct. c. uenerabili. de reftib. ubi Imola. Idem Imola, & Abb. in c. si. de fer. Host. in sum

3 Sancti debent esse canonizati ab ecclesia, ut tales dicantur.

4 Canonizatio quod sit, & eius effectus.

5 Canonizatio sanctorum utilis est.

6 Canonizare sanctos ad quæ solum pertinet.

ma de reliqu. ubi Imola dicit hanc esse communem opin. Tur. cr. in c. 1. de cens. dist. 3. D. Th. tr. contra errores grecorum. c. 71. S. Anton. 2. p. tit. 22. c. 5. §. 5. Ratio probatur, nam ut ad Papam spectat proponere toti ecclesiæ quid sit credendum, & agendum, & declarare qui sint hæretici, ita ad eum spectat declarare qui sint sancti, alias rationes ad idem allegat gl. in c. unico. de reliq. in 6. & ibi Io. Andr. & alias Tur. cr. in d. c. 1.

Et credendum est ecclesiam non errare in sanctorum canonizatione, cum insania sit disputare an sit faciendum quod tota facit ecclesia: ut d. Aug. ep. 118. & Bern. ep. 174. c. in iuriam faciat martyri qui orat pro martyre, ut inquit August. serm. 17. de uerbis Ap. quod est etiam intelligendum de omnibus sanctis canonizatis. c. cum Marthæ. de uerbis. Miss. & sancti non canonizentur, nisi clauerint miraculis, quæ eorum sanctitatem testentur, & indicantur ieiunia, & preces, & res ædificatissimè discutatur, idèd non est credendum Sp. S. permittere ecclesiam decipi in tanto negotio, ubi de fide agitur, ut docet D. Th. quod l. 9. Silu. uerb. canonizatio. & dixi Tom. I. tr. de Rom. Pont.

7 Ad hoc uero ut quis pro sancto possit canonizari, duo requiruntur, sanctitas uita præterite, & quod Deus in eius uita, uel morte operatus fuerit miracula, & circa uitam: quæ uerèdum est maximè de simplicitate, castitate, & humilitate. Iac. 4. & an in uita sit passus persecutiones, & an passus ex charitate. c. si. ibid. Doct. in c. 1. extra de reliq. & in c. unico. eod. in 6. & si sit confessor, an fuerit natura prudens, docilis, temperatus, uita castus, sobrius, suis negotijs semper cauens, humilis, affabilis, misericors, in lege Domini instructus, in scripturarum sensibus acutus, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia fidei documenta simpliciter asserens. c. qui episcopus. 23. dist. c. si. 50. dist. In martyribus uero non fit tanta examinatio, sed maximè de miraculis, & causa ob quam passi sunt. Host. in summa de reliq. uer. & sic secundò requiritur miraculum, ad quod requiritur, ut sit ex Deo, non arte uel diabolo, supra naturam, & ad corroborationem fidei inducat.

Quo porò ad modum, & formam canonizandi, nonnulla seruari solent, ut dicunt Doct. in d. cap. r. extra de reliq. primò, quod aliquæ personæ honestæ deuenient factum Papæ, & instent pro canonizatione sancti, idèd non semel, sed pluries: secundo, ubi instantia perseverat, fama, & miraculorum cõtinuatio, solet Papa id proponere Cardinalibus, & aliquibus prælatis loci sancti in contaminatis mandare, ut inquirent de uita, fama, & miraculis, & rescribant; tertio, si talia fuerint, ut uideatur probabiliter inquirendum super hoc, diffinit Papa cum fratribus consilio an inquisitio sit committenda, uel non. Quarto, si diffinitur, quod inquiretur iterum rescribit eisdem uel alijs, ut denudò inquirent de uita, fama, & miraculis cum interrogatorijs, quæ in Bulla transmissa continentur, & quod inuenierint remittant sub sigillis suis clausum. c. uenerabili. de reftib. Quintò, quod remissa inquisitione, examinatio committatur in curia aliquibus capellanis, uel alijs personis authenticis, qui forment rubricas. Sextò, quod dictæ rubricæ diligenter examinentur per Papam & Cardinales, & an uideantur probata talia ob quæ canonizatio sit facienda. Septimò, quod si Papæ uideatur canonizationem fiendam, id secretè diffinit inter fratres. Octauò, quod adunatis episcopis qui sunt in curia referat publicè in Concistorio, quæ sunt facta, & requiratur consensus prælatorum. c. Anastasius. ubi gl. Gem. & Card. 19. dist. Nouò, quod assignatur dies in quo omnes conueniant ad certam ecclesiam tapetis stratum, in qua accenduntur multi cerei, & Papa sermone habet recitans probata, & inducens omnes ad orandum ne Deus permittat eum errare in hoc negotio. Decimò, flexis genibus fit oratio, & canitur hymnus: Veni creator spiritus, & c. uel alius. Undecimò, finita oratione, Papa surgit, illum de quo agitur definitiõis sanctum esse, & sanctorum Catalogo adscripti, & eius festum tali die colendum. Duodecimò, canitur hymnus. Te Deum. & Papa solènter celebrat Missam in honorem talis sancti. Qui tamen ordo ad uinguem semper non seruiatur, maximè in martyribus: ut d. Io. Andr. in d. c. unico.

3 Canonizatio qua formafiat

Dicit

9 Dicit etiam Bellar. d. lib. 1. c. 10. licet non canonizatum credere, & vocare sanctum, non tamen publice sic prædicandum, & inuocare etiam non canonizatum alijs quoque audientibus, vt fecit Hier. in vita Paulæ. nō tamen in eius honorem, vel memoriam sacrificium offerre, nec templa, aut altaria ei dicare, nec eius festum celebrare, licet in eius natali liceat lætari, vt fecit Cassia. coll. 9. c. 1. nec eius imaginē in templo ponere, vel eius reliquias publice colere, priuatē tamen hæc duo licere, vt ibi dicit.

10 Secunda conclusio. Sancti sunt venerandi honore minori diuino, & maiori merē ciuili, & humano; probatur 1. Paral. 28. & Ps. 131. & Gen. 18. vbi Abrahā pronus in terram angelum adorauit, q̄ fecit & Lorb. Gen. 19. & Balaam. Num. 22. & Iosue. adorauit virum statem euaginato gladio. Iosue 5. & Saul adorat animam Samuelis sibi apparentem. 1. Regum 28. & filij prophetarum audientes spiritum Dei requieuisse super Samuel adorauerunt eum. 4. Reg. 2. & Nabucho donosor adorat Daniele. Dan. 2.

Idē afferunt sancti Patres Inst. apol. 2. vbi dicit, se sanctos colere, & idē habet Orig. 3. homil. 3. in diuersos. Athan. lib. de virgin. ad fi. dicit: si homo iustus ædes suas intrauerit, cum timore & tremore occurrens illi, adorabis humi ad pedes illius. Bas. orat. in S. Mamātem. dicit: honor quem bonis seruis exhibemus, beneuolentiæ erga commune dominum significationem de se præbet. Naz. orat. prima in Iul. Niss. orat. in Theodorum martyrem. Chriſt. hom. de sanctis Iuuenitino, & Maximo. Damasc. de fide. lib. 4. c. 16. Honorare decet sanctos, vt amicos Christi, vt filios & hæredes Dei. Tertul. lib. de corona milit. Cypri. lib. 4. ep. 5. Ambr. serm. 6. in fi. Hier. ep. ad Riparium, dicit: honoramus seruos, vt honor seruorum redundet ad dominū, & in vita Paulæ: vale ò Paula, & cultorem tuum orationibus iuuua. Greg. lib. 3. dialog. cap. 24. Ratione probatur, nam si honor ciuili debetur virtuti ciuili, sapientiæ, potētis, & nobilitati, ergo honor plusquam ciuili debetur virtuti supernaturali, quæ est an̄, sanctis qui peccare non possunt.

Tertia conclusio. Sancti sunt innocēdi, non, vt authores, nobis gratiam, gloriam, vel alia media ad beatitudinē concedant, quia id solus Deus concedit. Ps. 83. Aug. lib. 8. ciuit. c. vlt. lib. 22. cap. 10. Theod. lib. 8. ad Græcos. sed vt Dei amici, & intercessores pro nobis orēt, & per Christum impetrent. Coloss. 1. 1. Ioan. 2. Christus est enim os per quod patri loquimur: vt dicit Ambr. lib. de Isaac. c. 8. Aug. in Ps. 108. q̄ verō sancti orent pro nobis; probatur Iere. 15. si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. 2. Mach. vlt. vbi Iudas in visione vidit Oaiam, & Ieremiā iam mortuos orare pro populo. Apoc. 5. 2. Petri 1. Luca 16. qui etiam in speciali orāt pro nobis. Tob. 12. Zach. 1. Apoc. 8. Dan. 10. Psal. 90 & Matt. 18.

Ex Patribus Naz. orat. in Cypri. tu ab alto nos respice, nostrumq; sermone, ac vitam dirige, & sanctum ouile hoc pascere. Ambr. lib. 8. in Lucam. Leo serm. 2. de anniuers. suæ assumpt. Theod. lib. 8. ad Græcos. Cypri. lib. 1. ep. 1. Hier. lib. contra Vigil. Aug. lib. 7. de Bapt. contra Donat. q̄ ex apparitionibus sanctorum, qui dixere se orare pro nobis etiam in particulari; probatur, de quibus Basil. orat. de S. Mamante. August. lib. de cura pro mort. c. 16. Naz. orat. 1. in Iul. Niss. in vita Greg. Neocæs. Theod. lib. 9. hist. c. 24. Ambr. serm. 50. Sulpitius in vita S. Martini, & alij multi.

Quarta conclusio. Sancti homines, & Angeli piē, & vtiliter a viuētib; inuocātur. Gen. 48. vbi Iacob dixit, Angelus, qui eruit me de cunicis malis benedicat pueris istis. Job 5. voca si quis est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorū conuerrere. Exo. 32. Recordare Domine Abraham, Isaac, & Israel seruorum tuorū. 1. Reg. 7. ne cesses clamare pro nobis ad Dominum, de Samuele dicitur: Job vlt. ite ad seruum meum Job, ille orabit pro vobis. Roman. 15. Obsecro vos fratres, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum. & Eph. 6. 1. Theffal. 5. 2. Theff. 3. Col. 4. Hebr. 13.

Ex Concilijs, Calced. act. 11. Flavianus post mortem viuūt, pro nobis orat. 6. sinod. c. 7. 7. sinod. act. 6. Concil. Gerunden.

11 Sancti sūt inuocādi, & quō.

12 Sancti vti liter inuocantur, cū multis exemplis, & miraculis circa id maxime inuocādo B. Virg.

den. c. 3. Aurelian. I. c. 29. Mogunt. c. 33. Tolet. V. c. 1. & V. I. c. 2. Bracar. II. cap. 9. ex quo etiam Gregorius I. Litanias instituit: vt dicit Strabo. cap. 28.

Ex Patribus Dion. cap. 7. eccle. hierar. Iren. lib. 5. Athan. serm. in Euang. de sanctissima Deipara. Inclina aurem tuam (Maria) ad preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui. & infra; ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo: & infra; intercede, hæra & dñā, & regina; & mater Dei pro nobis. Bas. orat. in quadraginta mart. qui aliquapraemittur angustia ad hos cōfugiat, qui rursum lætatur, hos orat, ille vt à malis liberet; hic vt daret in rebus lætis. Naz. orat. in Ath. in fi. Tu autem è supernis propitiis nos respice, & populum hunc sanctum dirige, & nos in pace quidē foue, & compasce, in certamine autem dirige, & suscipe. Chriſt. hom. 66. ad pop. Niss. orat. in S. Theodorum circa finē. Cirill. eath. 5. miltag. Damasc. lib. 4. c. 16. Hilar. in Ps. 129. Ambr. lib. de viduis. post med. obseruandi sunt Angeli qui nobis ad præsiū dātī sunt; martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddā corporis pignore patrocinium vēdicare. Hier. in epit. Paulæ. Vale ò Paula, & cultoris tui vltimam: senectutem orationibus iuuua. Aug. tr. 84. in Ioan. Greg. lib. 2. dial. c. vlt.

Idem probatur ex miraculis D. enim Bernardo panes benedicente, multi ægrigustato illo pane conualescere, vt habetur lib. 3. vitæ eius. c. 5. & cū Andriæ Chiusæ celi batum vouisset, vt à morbo quodam liberaretur à Turcis captus, & coactus fidem abiurare, vel morte ei proposita. Beatam Virg. inuocans est liberatus: vt dicit Trapezuntius in vita eius; apud Suriarum. Tomo VII. & beatus Damascenus, cui manus est iniuste amputata, eandem à Beata Virgine accepit restitutam: vt dicit Ioannes Parr. in eius vita: & cū Teophilus per singraphiam se diabolo dedisset, Beatam Virginem inuocans; eandem singraphiam populo spectante restitutam accepit; vt dicit S. Ant. 4. p. tit. 15. & Maria Aegyptiaca meretrix. Beatam Virginem inuocans; conuersa est; & sanctē vixit in heremo. & S. Rupertus ingenio tardus. Beatam Virginem inuocans,

acutissimus est effectus: vt dicit Trite-mius; & Iustina ad Beatam Virginē confugiens ab amore illicito Cypriani, & Magia eius est liberata; & Dux Heraclij Imperatoris Beatam Virginem inuocās, parua manu multos hostes deuicit: vt dicit Paulus Diac. in hist. Longob.

Quinta conclusio. Festa sanctorum celebranda sunt in Dei honorē præcipuē, & etiam in ipsorum sanctorum honorē: primò, quia hic honor sanctis, vt Dēi amicis debetur, vt ait Aug. lib. 8. ciuit. c. 27. honoramus martyrum memorias, tanquam sanctorum hominum Dei, & c. vt ea celebritate Deo vero de illorum victoria gratias agamus. & lib. 20. con. Eusta. cap. 21. populus Christianus memoriam martyrum religiosa celebritate concelebrat. & Bas. honor in bonis à conferuis collatus. beneuolentiæ significationem apud commune dominum habet. Secūdo, vt ex hoc amor noster erga laudem, & celebritatem sanctorum excite-tur: vt dicit Aug. d. c. 21. & Bas. homil. de quadraginta martyribus. & Naz. orat. in beatum Cypri. Terriò, vt inde mens nostræ excite-tur ad sanctos imitandos: vt inquit Bas. hom. in Hordium martyrē. Chriſt. hom. in B. Philogonium. Orig. homil. 26. in Num. c. 48. Quariò, vt orationibus sanctorum iuuemur. Aug. d. c. 21. Orig. loco cit. Theod. de cur. Grec. affect. lib. 8. Bas. de quadraginta martyribus. Quintò, vt eorum meritis confociemur: vt dicit Aug. d. cap. populus Christianus memorias martyrum religiosa celebritate concelebrat, & ad excitandam imitationem; & vt eorum meritis confocietur; atque orationibus adiuuetur. & Bas. orat. de quadraginta martyrum. Venerare martyres vt sine persecutione, sine igne, sine verberibus; ac tormentis eodem cum illis premio dignus habearis. & Naz. orat. de S. Cypri. aliorum sint certamina & victoriæ, mihi autem curæ sunt coronæ. iuxta id 4. Reg. 19. Protegam urbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter David seruum meum.

Idem probatur ex vsu ecclesiæ; apud Clem. lib. 8. ap. const. c. 39. vbi iubet feruari festa Apostolorum, & Martyrum. & idem testatur morē esse Orig. hom. 33.

13 Sactorum festa celebrāda sūt, & quō, acquare.

14 Martyres colere cultu dilectionis, & societatis debemus.

in diuersos. Terr. lib. de corona militis. Cypr. lib. 3. ep. 6. lib. 4. ep. 5. Basil. orat. in Gordem martyrem. Naz. orat. 1. in Iuliam. Hier. in c. 4. ad Gal. Chris. homil. 66. ad pop. Aug. in Pl. 63. & 88.

Ex Concil. Cartag. III. can. 47. Tolet. III. can. 23. Lugdun. c. pronuntiandum. de consec. dist. 3. vbi enumerantur festa seruanda. Mogunt. cap. 36.

Ratione, nam dies festi instituntur ad recolenda Dei beneficia: vt dicit August. lib. 10. ciuit. c. 4. sed magnum est Dei beneficium alicuius sancti, & maximè martyris beata consummatio, quia inde datur exemplum totius ecclesie fortitudinis, & nouus patronus acquiritur apud Deum, & nouum gaudium ecclesie triumphanti acquiritur de accessione vnus ciuis, & perfectus tunc habetur triumphus de diabolo, & homines ad summam dignitatem assumuntur.

Quæ demum obseruari debeant in formatione, pictione, aut sculptione sacrarum imaginum; ne quid irreligiosum, vel indecens emergat, videatur insignis liber Illustris. D. mei Cardinalis Paleoti, qui de sacris Imaginibus inscribitur, qui hanc rem fuscè, & excellentissimè tractat, de qua re, & Imaginum vsu præclare agit Greg. Tolos. lib. 12. de Republica. c. 13. vbi & sub num. 32. narrat plura miracula per imagines præstita, & beneficia hominibus largiri, vt faciebat serpens in deserto erectus, quia serpentibus morfos sanabat. Num. c. 2. & mulier per contactum simbriæ vestimèti Christi sanata est facta. Marci 5. & vmbra Petri Apostoli sanabat ægrotos. Act. 5. vt & sæpè manus Pauli. Act. 19. & imago Christi ad Abagarum Miffa idem fecit: vt dicit Niceph. lib. 2. hist. eccl. c. 7. & per eandem imaginem Edessa est defensa, & hostes pulsi, vt idem dicit lib. 17. hist. eccl. c. 16. In Sicilia imago sancti Philippi Apostoli in Processionibus delata, dæmones fugabat: vt dicit Thomas Phafellus de reb. Sic. lib. 10. c. 2. decad. 1. In Anglia etiam filia Rugerij equitis cū multis alijs ante imaginem beatæ Virginis, à dæmone diu vexata, est libera reddita: vt dicit Thomas Morus lib. 1. dialog. c. 16. & Liathærandus Ticiten. lib. 1. de rebus Europæ,

cap. 8. dicit: sanctorum imagines venerabiliter saluasse Pontificem in loculo positum; & cum Mauritius Imperator per orbem misisset, vt pro eo oraretur, quod captiuos non redemisset, fertur imaginem Christi Domini respodisse, eum fore saluandum, sed in hac vita pœnas dare debere: vt dicit Niceph. lib. 18. hist. cap. 42. Smyrnæ etiã in epresso inuenta est imago exardens, vt in modum facis, quo in loco dicata est ecclesia Beata Virgini.

Sexta cõclusio. Congruè Deo templa dicantur, in memoriam sanctorum, & sacrificia Deo offeruntur in sanctorum memoriam, vt dixi tract. de Missa, sub cap. 1. & 4.

Septima conclusio. Vota aliquo modo possunt sanctis nũcupari, vt patet ex Euseb. lib. 13. præpar. euang. c. 7. dicente: votaq; illis faciunt tanquam viris sanctis. & Theod. lib. 8. ad Græcos. Greg. Turon. lib. 2. hist. Franc. c. 37. sic quorum simpliciter Deo fiat, licet promissio fiat sancto, vt & votum obedientiæ sit Deo, promissio tamen fiat prælato: vt dicit Diuus Thom. 2. 2. q. 88. art. 5.

Octaua conclusio. Reliquiæ sanctorum conuenienter asseruantur, & in veneratione habentur: probatur Exo. 13. vbi Moses abiturus cum populo ex Aegypto in Palæstinam, noluit ibi relinquere ossa Ioseph iam dudum mortui, sed ea transtulit in terram promissionis; secundò, ossa Helisæi cum mortuum teigissent, eum ad vitam reuocarunt. 4. Reg. 13.

Ex Concil. probatur in Conc. Nic. II. act. 3. vbi reliquiæ dicuntur fontes saluatares quibus Deus multa beneficia hominibus præstat. & act. 7. iubet clericum deponi qui reliquias martyrum cõtemnit, & non vt rem sacram tractat. Gangren. can. vlt. Cartag. V. can. 14. Bracaren. III. can. 5. Epanen. c. 25. Mogunt. c. 51. Lactanien. cap. 62.

Ex Patribus Athan. in vita S. Antonij. Basil. in Pl. 115. Niss. orat. in Theod. mart. Naz. orat. 1. in Iul. Chris. ferm. de sanctis Iuuetino, & Maximo. Theod. lib. 4. c. 16. Amb. ferm. 93. de sanctis Nazario, & Celso. Gaud. tract. de dedic. Basilicæ. Hieron. lib. aduers. Vigil. Aug. ep. 103. Greg. lib. 5. ep. 50.

Idem

15
Sãctis piẽ
tẽpla eri-
guntur, &
quomodo

16
Sãctis vo-
ta aliqũe
modo pũt
nũcupari.

17
Sãctorum
reliquiã
cõuenien-
ter asser-
uantur, &
in veneratione ha-
bentur, &
& miracu-
lis probat

Idem probatur ex miraculis, vnde Euphrophianus in vita Isaie, Ezechielis, & Ieremie, dicit: coli solita eorum sepulchra ob multa beneficia quæ eorum meritis Deus inuicentibus conferebat, & Basil. orat. in Iul. dicit: cum reliquiæ sanctæ Iulitæ delatæ essent ad locum vbi aquæ penuria laborabant, mox erupisse fontem aquæ dulcissimæ. & Ambr. ferm. de sanctis Geruasio, & Prothasio, dicit: cæcum nomine Seuerum fuisse sanatum. & Hier. ep. ad Eustothe. de vita Paulæ, dicit: ad sepulchra Helisæi, Ioannis Baptistæ, & Abdiæ rugire dæmones. consueuisse. & Sulpitius in vita S. Martini, dicit: solo contra stitu vestis eius mulierem à fluxu sanguinis curatam. Quod probatur, & ex miraculis, quæ in corporibus sanctorum apparuerunt. vnde Chris. de sanctis Iuuetino & Maximo, dicit: eorum vultus ita splendere cœpisse post mortem, vt non posset in eos intèdi sine honore quodam. & Hier. in vita Hilarionis, dicit: eius corpus post decem menses oïno integrum extitisse, & odoribus miris fragrantè: & Aug. ser. 2. de S. Vincentio, dicit: corpus eius expositu feris à cornu mirabiliter defensum, & in aquas proiectu mergi non potuisse, & ex alijs miraculis, quæ refert Bellar. lib. 2. cap. 2. de cultu sancti.

18
Sanctorũ
imagines
religiosè
colunt, cũ
miraculis
circa id, &
quomodo

Septima conclusio. Imagines sanctorum sanctè, religiosè, & vtiliter habentur & coluntur, id prius aduertendo; imaginis nomen sumptum ab imitando; imago enim est vera res similitudo, vt cum pingitur homo, &c. & differt ab idolo, quod est falsa similitudo representans id quod re vera non est: vt dicit Orig. hom. 8. in Exod. & Theod. q. 38. in Exod.

Quod verò liceat imagines facere, & habere; probatur, nam Exo. 25. Deus iussit fieri imagines Cherubim super arcam. & Num. 21. serpètem æneum. & 3. Reg. 6: & 7. Cherubim, boues, & alia.

Et licet nõ sit tam certum in ecclesia, an sint pingendæ imagines Dei, vel Trinitatis, vt Christi hominis & Dei, & sanctorum, licet tñ pingere Deum patrem, in forma hominis senis, & Spiritum sanctum in forma columbæ: vt dicit Caiet. 3. p. q. 25. art. 3. Catharinus lib. de cultu imaginũ. Deus enim visus est corporee

Pars Secunda.

deambulans in paradiso. Gen. 3. Esa. c. 6. & Mich. 3. viderunt hominem sedentem in solio ad formam hominis regis. & Amos. c. 9. vidit dominus stantem super altare. & Dan. c. 7. vidit eum sedentem in throno. quod comprobatur & Aug. lib. 2. de Trin. cit. præterea, & homo est imago Dei, imago hominis potest pingi, ergo & Dei; & idè probatur ex vsu ecclesie, quæ huiusmodi imagines vbiq; tolerat. & Conc. 7. act. 5. approbat imaginem Spiritus sancti in forma columbæ. & Conc. Trid. sess. 25. admittit imagines Dei, maximè in picturis historiarum.

Et quæ imagines ritè habeantur & in ecclesijs locentur, probatur ex vsu ecclesie. Vnde Terr. lib. de pudicitia, ante mediũ, dicit: in calcibus solitum pingi Christum in forma pastoris ouem errantem suis humeris ad ouile reportantem. & Niceph. lib. 10. c. 30. Sozom. lib. 5. c. 20. dicit: statuam Christi, in templum à Christianis introductam, quæ apud Paneadem fuerat; Idem probat de imaginibus sanctorum Naz. ep. 49. Damascus in vita Syluestri. 7. sinod. act. 6. Basil. orat. in S. Barlaam. Niss. orat. in Theodorum, in princ. Aug. lib. 5. de consensu euang. c. 10.

Idem probatur ex Conc. 7. sinod. per totum. 8. sin. c. 3. Rom. sub Greg. III.

Præterea nullũ ornamentũ fit melius in ecclesijs, quàm sacrarum imaginum, cum ecclesia sit vt terrestre cœlum: vt dicit Chris. hom. 33. in 1. ad Cor. ergo ibi poni debent imagines eorum qui sunt in cœlo. Vtile quoque id est ad charitatem, erga Deum, & sanctos fouendam, & augendam, & ad eos imitandos, & ad eos inuocandos in necessitatibus, & ad fidem conferendam, cum imagines habeantur pro libris his qui literas ignorat, ex quibus ducuntur in diuinorum cognitione, & sanctorum memoriam, vt & eorum imitationem: vt dicit Greg. lib. 7. ep. 109. & lib. 9. ep. 19. ad Seuerum. c. perlatum. de cons. dist. 3. idem Greg. c. 3. instr. Ruffin. lib. 2. hist. c. 29. cum imagines sint locosensibilem intellectui in absentia sensibilem: vt d. Auerr. lib. 3. de anima. 39. c. 18. & etiam quia firmior est motus ex sensuali visua imagine, & vehementior, ac diuturnior, quàm ex imagine efficta.

Q 9 &

& representata. per orationem: vt dicit Quint. lib. 5. c. 1. 1. & lib. 1. de Inuent. vnde de preterita etiam Caij Caesaris cruce- ra prolata in publicum, populū Roma- num in furorem egit: vt dicit Appia. lib. 2. bell. ciu. & ideo statua virorū præcla- rorum in publico ponebantur, vt alij eos imitarentur: vt d. Dion. in Vlpio Traia.

Hæ porro imagines Christi, & sancto- rum rectè coluntur, nō tamen vt in ima- ginibus collocetur fiducia, nec ab eis aliquid peratur, nec eis inesse credatur aliqua diuinitas, sed solum honorantur: ob eos quos nobis representat: ex Conc. Tr. sess. 25. Et q̄ imagines sacræ sint hon- orandæ: probatur Exo. 25. de Cherubim propitiatorij: Num. 21. de æneo serpente. Exod. eod. de Cherubim. Idem probatur Psal. 95. adorare scabellum pedum eius. Mart. 5. Exo. 3. & 12. Eccl. 1. Tim. 3.

Ex Conc. 6. sino. c. 81. vbi imagines di- citur venerabiles. sin. Rom. 7. sin. act. 7. 2. sinod. act. vlt. Trid. sess. 25.

Ex Patribus, Basil. in Jul. Chris. in liturgia Amb. ser. 10. in PE. 118. Aug. lib. 3. de Trin. c. 10. lib. 10. conf. c. 34. Dama. lib. 4. c. 17. Hier. in vita Paulæ.

Idem probatur ex miraculis, nam ex- bati statua Christi apud Panæadem her- ba oriebatur, quæ omnes morbos pelle- bat: vt dicit Euseb. lib. 7. hist. c. 14. & ex alijs quæ deducunt Magdeburgenses cen- turra. 6. & sequentib. c. 13. apud Bellar. & Tolos. locis citat.

Quo verò cultus genere lætitiæ, hiper- stitiæ, vel doliæ, imagines sint colendæ, dixi Tom. I. tr. de Christo, c. de Adorat. Bell. hic lib. 2. de cult. sanct. c. 20. cū seq.

De vitijs oppositis religioni.

De Superstitionibus, Idololatria, & Diuinationibus.

De hac re dixi prima Parte huius Summæ, post cap. Hæresis. de Fi- de, cap. 12. cum seq.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

1 Tentare quomodis dicat, & vt hic. 2 Tentare Deum quomodis dicatur.

3 Tentare Deum, an & quando pecca- tum sit.

4 Tentatio Dei opponitur religioni.

5 Tentatio Dei, an sit grauior supersti- tione, & an, & quādo sit peccatum mortale.

De Tentatione Dei. Cap. XCII.

NOrandum, q̄ tentare est ex- perimentum sumere de ten- tatio, verbis vel factis expe- riēdo, an sciat, velit, et pos- sit aliquid, idq; vel aperire vt fecit Sanson. Iud. 14. vel occulte, vt fecerunt Pharisei tentatis Christi. Mart. 22. vel expressè cum experimentū illud in- tenditur, vel interpretatiuè, vt si non in- tendatur experimentum, sed aliquid di- catur, vel agatur, q̄ videatur ad nil aliud ordinari, quā ad sumendū experimen- tum. Ex his liquet hominem dicere ten- tare Deum, quādo ommissis his que face- re potest ad pericula vitæ, explorat di- uinam voluntatem, potestatem, vel scien- tiam, respiciens solum diuinum auxiliū, quasi de eius potestate, voluntate, & po- tentia volens sumere experimentū, idq; vel expressè, verbis, cum in oratione ali- quid petitur ad dictū experimentum, vel factis cum ea intentione aliquid fit, vel interpretatiuè, cū non adest talis in- tentio, sed ex dictis vel factis videtur q̄ ad id homo intendat. Et ita tentatio Dei est quædā irreligiositas, per quam ex du- bitatione de aliqua perfectione diuina aliquid agitur experiendi causa, vtrum Deus habeat illam perfectionē, vel non: vt dicit hic Valēntia. His ita not.

1 Prima sit propositio. Tentare Deum, q̄ est de ipsius scientia, voluntate, poten- tia velle scire inquisitiuè, fit verbis & fa- ctis, apertè & occultè, expressè & inter- pretatiuè; probatur ex Aug. lib. 22. con- tra Faust. cap. 36.

2 Primum probatur, ex nomine tenta- tionis supra exposito, secundū probatur, nam qualitercunq; quis nititur experi- de Dei scientia, voluntate, vel potentia, is taliter tentat Deum, sed id fieri potest prædictis modis, nā verbis aliquis id fa- cit dum à Deo ea intentione aliquid in- ora-

oratione petit, vt prædicta experiatur fa- ctis q̄ per ea quæ facit explorat de eis- dem, apertè cū id profiteretur, prout Sanson proposuit problema Philisteis: eos tentās. Iud. 14. Insidiosè, vt Iudæi qui Christum tentarunt. Mart. 22. Interpretatiuè, cum ex verbis vel factis id sequitur sine inten- tione, si tñ in necessitatibus homo se cō- mittat diuino auxilio, non dñ Deum ten- tare. 1. Paral. 10. secus si sine vtilitate, vel necessitate. D. Th. q. 97. art. 1. in corp. & ad tertiu. vt is qui sine ratione se commit- tit periculo, experies an Deus velit eum liberare. sic orans sine præparatione dñi veluti Deum tentare, quia Deus nō pro- misit se talem exauditurum, quia sic vi- detur ordinari tñ ad experiendā Dei po- tentiam, an possit succurrere Et non bene orati, & idem si orat pro temporalibus, nolens vt medijs necessarijs ad ea conse- quenda; vt & prohibetur purgatio ferri cadentis, & aquæ bullientis ad se pur- gandum. crimine. c. 3. de purg. vulg. cū id fit sciendum per testes, vel iuramentū.

3 Tentare Deum, an peccatum sit. Secunda propositio. Tentare Deum, si propriè sumatur est peccatum, non ta- men omne experimentum de Deo sum- ptum, tentatio est; probatur Deut. 6. non tentabis Dominum Deum tuum.

Ratio, nam tentatio est experimentū sumere, nullus verò experitur id de quo certus est, ideo omnis tentatio ex aliqua ignorantia, vel dubitatione procedit, vel eius qui tentat, vel aliorū, sed ignorare, vel dubitare de his que pertinent ad Dei perfectionem est peccatum, si verò experi- mentum sumatur de diuina perfectione, nō vt is cognoscat, sed vt alijs id demon- stret, non est tentare Dei, cum subest ne- cessitas, vel pia vtilitas, & alia quæ ad id debent concurrere, sic. v. Apostoli perie- runt, vt in nomine Iesu miracula fierēt. Act. 2. Et ita est mortale experiri velle Dei perfectionem ex dubitatione, quod prohibetur Deut. 6. est verò veniale si nō est dubitatio expressa, sed tantū tentatio materialis, & interpretatiua, nisi fit in re graui, vt in purgatione ferri cadentis.

4 Tentatio Dei oppo- nitur religio- ni. Tertia propositio. Tentatio Dei oppo- nitur religio- ni.

Ratio, nam finis religionis est Deo re- uerentiā exhibere, vnde omnia illa quæ

directè pertinent ad irreuerentiā Dei, opponuntur religioni; sed stare aliquem ad irreuerentiā eius pertinet, quia nul- lus presumit eum tentare de cuius excel- lētia est certus, vnde tentare Deum est peccatum oppositū religioni, & est sem- per peccatum; & dicitur etiam quasi in- terpretatiuè Deum tentare, qui se nō p- parat ad orationem accedens, quia sine reuerentia ad eum accedit petens. Et ita aliqua opponuntur virtuti religionis, cū aliqua estimatiōe eius, & per excessum tñ procedens ad malas circumstantias; Irreligiositas opponitur ei quasi diuina vilipendens, & si idem Deus despicitur, fit per tentationem Dei, & peritium, si res diuina, & sacræ pertinentes ad diui- num cultum irreuerenter tractantur, id fit per sacrilegium, & simoniam: vt di- cit Valēntia de iust. disp. 6. q. 14. punct. 1.

Quarta propositio. Tentatio Dei non est grauius peccatum, quā superstitios probatur ex gl. Deut. 17.

Ratio, nam in peccatis oppositis reli- gioni, id est grauius, q̄ magis aduersat diuinæ reuerentiæ, sed minus aduersatur quōd quis de diuina excellentia dubitet, quā q̄ contrarium per certitudinem sentiat, sed tentans dubitat tantū, super- stitiosus errorem proferatur, ergo.

Tentare verò Dei ex genere est pec- catum mortale, ex imperfectione tamē actus est tantum veniale, vt dicit Caiet. hic, qui & circa hoc nonnulla scripturæ exempla examinat, & si quis in loco al- to cōstitutus, habens scalam, vel habere valēs, se mitteret deorsum, peccaret mor- taliter, & qui nollet laborare, vel mendī- care, fidēs q̄ à Deo pasceretur sine cibo, vt Magdalena, peccaret mortaliter.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Peritium quid sit, & quā graue peccatum.
- 2 ad Peritium falsitas requiritur.
- 3 Peritium est peccatum, & quando mortale.
- 4 Peritium quot modis fiat, & quan- do peccatum, & quale.
- 5 Peritium est peccatum mortale, & quando non.

- 6 Peieraturo iuramentum iniungere, an sit peccatum, & quale.
- 7 Periuurij mala cū pœnis ei inflictis, ex varijs legibus, & apud varias gentes.

De Periuurio. Cap. XCII.

D. Tho. 2. q. 98.

Periuurij quid sit, & quod grave peccatum

NOtandum, q̄ periuurium est mendacium iuramento firmatum, q̄ duplex est, materiale, quando id q̄ iuratur est falsum, & creditur verum; & formale, quando id q̄ iuratur est falsum, vel creditur esse falsum, quæ differunt, nam formale semper est peccatum: materiale non semper, & est peccatum etiam si sit ioco dictum, & si iuramentū est assertorium, incurritur periuurium cū actu iurat non postea: si verò sit promissorium, si non intendit iurans seruire promissum, tunc cum iurat incurrit periuurium: si verò intendit, & cum potest, & debet, non seruat, incurrit periuurij tūc; & cū periuurio non est aliquo pacto amicus inuadum: vt dicit Licurg. apud Stob. & habetur in c. factum. quod est Aug. 2. 2. q. 3. & id sit graue peccatum. Prover. 19. testis falsus non erit impunitus. c. abije. 11. quæst. 1. His ita not.

Periuurium falsitas requiritur.

Prima sit propositio: Falsitas requiritur ad periuurium, cum sit mendacium cum iuramento.

Ratio, nā actus moralis ex sine specie sortitur, si nis verò iuramenti est cōfirmatio dicti humani, cui cōfirmatio falsitas opponitur, nam per hoc cōfirmatur aliquod dictum, q̄ ostenditur firmiter esse verum, q̄ non potest contingere de eo q̄ est falsum: vnde falsitas directè euacuat finem iuramenti, idē malitia iuramenti specificatur à falsitate, & dicit periuurij; & sic falsitas est de ratione eius; qui verò iurat falsum putās verū, materialiter est falsus, formaliter verus, & cōtra, & q̄ in quolibet q̄ est formale est potius, idē magis peccat iurans verū putās falsum. D. Th. q. 98. art. 1. in corp. & ad vlt.

Periuurij est peccatum & quando mortale.

Secunda propositio. Omne periuurium est peccatum; probatur ex Aug. serm. de verb. Apost. Iac. serm. 28. & 30.

Ratio, nam iurate est Deum testē in-

uocare, pertinet verò ad Dei irreuerentiam, q̄ quis cum testē inuocet falsitatis, quia per id dat intelligere, vel q̄ Deus veritatem nō cognoscit, vel q̄ falsitate reificari velit, idē est religioni cōtrariū, cuius est reuerentiam Deo exhibere; & si quis iurat illicitum est periuurus ob defectū iustitiæ, sed non p̄stando nō incurrit periuurij, quia id non cadit sub iuramento, q̄ si quis iuret non ingredi religionē, est periuurus ob defectum iudicij; sed faciendo quod melius est, nō est periuurus, quia contrarium sub iuramento cadere non poterat; & si quis iurat se facturum voluntate malerius, intelligitur si iusta sit. D. Th. d. q. in corp. & ad contr.

Tripliciter verò cōmittitur periuurij: primò, si dicit veritas, si secūdò iustitia, quia illicitū iurās tenetur contrariū agere: tertio, si indiscretè, & sine iudicio iurat, q̄a sic se exponit periculo falsitatis. Et iuramentum est mortale ex genere, si falsitas ei iningitur sciēter, & si iocose id fiat, si id fiat animo assumēdi veritatem infallibilem in testē, secus si iuretur per fidem humanā, in veritate, per istū signē, sine animo inuocandi Deum in testem.

Quod si iuratur falsum credendo verū, si est adhibita debita diligentia non est peccatum. c. homines. 22. q. 5. si aliqua, sed nō debita, veniale, si ignorantia fuerit crassa vel supina iuris, vel factij est mortale, si etiam iuratur vt certum q̄ creditur dubium, est mortale; secus si dicitur credo ita esse. Quod si iuramentū sit promissorium, si quis iurat q̄ non vult, vel non potest obseruare, peccat mortaliter, siue res quæ promittitur, sit licita, vel non, magna vel parua, vt & est mortale non implere promissionem de futuro iuramento firmatam, vel res sit magna, vel parua, totalis vel partialis: vt d. Valentia loco cit. vel si iuret illicitū si tamen credit falso se id posse, vel licere, si error sit probabilis, excusatur à mortali. Abb. in c. tua. nos. de iureiur. Similiter est mortale cum quis credit se illicitè iurare, vel venire contra iuramentū, nec facit quod debet. Abb. in c. quanto. cod. tit. quando verò iurans promissoriè dubitat an id sit seruaturus, est mortale, nisi dubium sit scrupulosum; & si periuurator iurat falsū

Periuurij quot modis fiat, & quando peccatum & quale.

in animam principalis vterq; est periuurus in foro conscientie, licet in foro fori solus principalis. Siue sit periuurium. sic peccat qui iurat sophistice secūdum intentionem suam, nō secūdum mentem eius cum debite iurat. D. Th. supr. q. 89. art. 7. ad quartum. c. veniens. de iureiur. Similiter iuramentum assertorium, cui deest veritas, est mortale. Nau. c. 12. n. 5. Valentia de iust. disput. 6. q. 7. punct. 3.

Periuurij ex se est peccatum mortale, & quando non.

Tertia propositio. Periuurium est peccatum mortale, quia facit Deo irreuerentiam, & contemptus Dei ibi inest; & si quis coactus iurat est periuurus, nisi id exequatur, potest tamen cum eo per Papam dispensari, si metus sit cadens in virum constantem; qui verò lapsu linguæ periuurat, si id aduerit peccat mortaliter, aliàs non, & ratione scandali peccatum periuurij sit grauius, vt si quis periuuret per Euangelium Dei, magis quàm si per Deum simpliciter. D. Th. d. q. art. 3. in corp. & ad contraria, & periuurium est maius peccatum secūdum se homicidio, licet hoc maius ratione nocenti, aliquo modo dici possit.

Peieraturo iuramentum iniungere an sit peccatum & quale.

Quarta propositio. Peccat quandoq; qui iuramentum iniungit ei qui peierat, quandoque non.

Ratio, nam quis exigit iuramentum, vel pro seipso propria sponte, vel pro alio ex officio sibi cōmissio, si primo modo, vt persona priuata, si nescit eum iuraturum falsum, non peccat, est tamen humana tentatio, quod si scireum iuraturum falsum, cogens eum iurare, homicida dicitur. Si verò exigit iuramentum, vt persona publica iuxta ordinem iuris ad peritionem alterius, non videtur esse in culpa, quia is non exigit, sed is ad cuius instantiam id agit, etiam si fiat eum falsum iuraturum, non tamen licet inducere vt quis iuret per falsos Deos, licet tamen iuramentum à parato suscipere. D. Th. in corp. & ad quartum.

Pœna porro periuurij, si est assertorium solenniter est, q̄ is est infamis, nō autem in promissorio, & debet ei imponi magna pœnitentia. D. Thom. hic art. 3. nec amplius admittitur ad testimonium. c. testimonium. de testib. & collatio beneficij ei facta est nulla. Abb. in c. quære.

Pars Secunda.

lam. de iureiur. & tenetur ad damna par ti illata, & quandoque ad reuocandum eius dictum, si prodesse valet, vt dixi ex. de Casib. refer. casu de Periuurio, vel testimonio falso; vt si suo periuurio aliquem in periculo mortis exposuit apud iudicem, tenetur id reuocare, si alia via ei non valet succurrere, vt ibi dixi.

De his etiam videnda quæ habentur tract. de Iuramento, & tr. de Teste.

Iure quoque diuino periuurium damnatur: Leuit. 19. nō peierabis in nomine meo, air Dns. Malach. 3. ero testis velox maleficis, & periuuris. 1. Tim. 1. quia in periuurio violatur fides, & iuramentum; vt air Cic. de arusp. resp. Zach. 5. Maledictio morabitur in domo iurantis in nomine meo mendaciter; & ethnici probatur; vnde Phocilides in admonitorio, dicit: Ne iusiurandum viola, nolens, volensve, nā Deus æternus periuurium quælibet odit. Hesiodus in Teogonia. & Arist. Rhet. ad Alexand. & Plato. lib. 1. 1. de Legib. nemo Deo inuocato mendacium dicat, aut decipiat, aut adulerari verbo, vel re quicquam audeat, nisi Deo velie odio esse. & Arist. lib. de mirabilibus auscult. dicit, In Sicilia adesse fontē in quo vbi assertio in tabella scribitur, si verum continet in summo natat, sin minus in imū descendit, sed vanē; & Polemarchus periuurus quoties noctu somnū capebat, à mustellis mordebatur, qui demū mortem sibi cōsciuit: vt dicit Heracl. in Paulitij, & Politia Locrensiū.

Iure verò canonico periuuris pœnitentia imponitur, vt & pro fornicatione, adulterio, & homicidio. c. fin. 22. q. 1. & apud Indos periuurus digitis decurtatur. Ioan. Bohemus lib. 2. morum omnium gentium. c. 8. q. & in Germania seruatur, ex Constit. Caroli V. art. 107. apud Aegyptios verò capite plectebat. Bohemus lib. 1. c. 1.

S V M M A R I V M.

- 1 Sacrilégij quid sit, & quot modis fiat.
- 2 Sacrilégij distinctio.
- 3 Sacrilégium est peccatum speciale.
- 4 Sacrilégium, vt distinguatur.
- 5 Sacrilégij mala, & pœnæ apud varias gentes, & ex varijs legibus.

De Sacrilegio. Cap. XCIII.

D. Tho. 2. 2. q. 99.

I. sacrilegiū quid sit, & quot modis fiat.

Notandum, qd Sacrilegium est violatio rei sacræ, irreuerentia, vel latio, quasi facti- ladium, vt d. gl. in c. sacrile- gium. 17. q. 4. accipiendo la- sionem pro quacunq; irreuerentia ei fas- ta, cum eo qd sacra est debetur ei reue- rentia. Dicitur verò res sacra, quæ ad di- uinum cultū, vel vsum est deputata ali- qua lege diuina, vel humana, quæ in tri-plici est differētia, vel enim personæ, vel loca, vasa, bona, & huiusmodi diuino cultui dicantur, & idēo cuiuscunq; horū fiat iniuria, vel irreuerentia, dicitur sac- rilegium, quōd tunc fit, quando fit con- tra id ad qd est specialiter res dedicata; Vnde si clericus percutiatur, vel à secu- lari iudice puniatur, vel si is fornicetur, sacrilegium committit, nō autem si bla- sphemet, & similiter si vorum personale violetur; similiter si loco sacro iniuria fiat, vt si eo confugiens inuitus extraha- tur, quo casu tenetur index eum restituere, & resarcire damnum ei illatum. Va- lētia disput. 6. de iustit. q. 15. punct. 1. de qua re latē dixi tr. de Sacram. cap. de Im- munit. eccles. nisi in casibus exceptis, de quibus ibi, vel sanguine humano vefemi- nē violetur, vel aliquid inde furto sub- trahatur, etiam si non sit ecclēsiæ, vel sa- crum de non sacro, vel ex cōmunicatus ibi sepeliatur, sacrilegium committitur, tertio, cum fit iniuria rebus sacrīs; inter quæ summum locū tenet violatio sacra- mentorum, & præcipuē Eucharistiæ, tū vasorum consecratorum ad susceptiōnē sacramentorum, & imaginū, ac reliquia- rum sanctorum, in quibus sancti hono- rantur, & si in ijs sit abusus, de honoran- tur quō ad lādentes, cum per se sint bea- ti incapaces iniuriarum. Tūm si lædatur vel auferantur, quæ pertinent ad ornatū ecclēsiæ, & ministrorū, deinde ordinata ad sustentationem ministrorum, mobilia, & immobilia. c. sacrilegium. c. qui rapit. c. quisquis. 17. q. 4. Abb. in c. cæterum. de iud. secundū tamen leges nō est sacrile- gium si nō sacrum auferatur de sacro, vel sacrum de non sacro, in quo tamē est standū iuri canonico, etiam in statutis

laicorum puniētibus sacrilegos: vt dicitur Silū. sacrilegium. §. 2. & 3. & alij et sunt modi quibus committitur sacrilegiū, de quibus Silū. loco cit. dicitur si bona patri- monialia clerico: ū grauentur, esse sacrile- gium, vel si dies solennis violetur, vel si canoni bus, aut legibus reuerentia nō impēditur, de quibus disputat Abb. in d. c. cæterū. & eo magis si agri ecclēsię one- ribus grauantur, si onera à clericis, & ga- bellæ exigantur, sic enim sacrilegiū cō- mittitur, non tñ si in agris ecclēsiæ quis fornicetur, nec si in cœmeterio, vel ecclē- sia aliquis detrahit, nec si festū quodcun- que violetur, aut canonis fiat trāgressio. propriē, nisi id fiat laica, & vsurpata po- testate; bene tamē si quis sacra scriptura abutatur, vel si in ecclēsijs quis inordina- tē clamer, & prophanas canones cæter, vel nundinationes ibi fiant, & alia: pro- phanæ actiones, quæ ex sua natura impe- diunt cultum diuinum, & que locus sacer est destinatus tale est. His ita not.

Primo: sit propositio. Sacrilegium est violatio rei sacræ; probatur ex iud. libro 10. cap. 18. etimol.

Secunda propositio. Sacrilegium est peccatum speciale.

Ratio, nā vbi inuenitur specialis ratio deformitatis; ibi est speciale peccatū, in sacrilegio verò inuenitur specialis ratio deformitatis, qua. si violatur res sacra p- aliquam irreuerentiā, idēd est speciale peccatum oppositū religioni, & sacrilegi- et dicuntur qui diuinā legē impugnant, vt hæretici & sacrilegi. D. Th. d. q. art. 2. in corp. & ad primū. Et sic est sacrilegiū formale si ex despectu ei⁹ cultus ad que res. sacra est destinata, violēt quis illū, & faciendo contra eū cultū, est mortale, si verò sic sit materialiter tñ sine intentione explicita faciendī contra eū cultum, ob imperfectionē actus, est tñ veniale, nisi ob grauitatem redeat in suā formā etiam sine tali intentione, vt si quis ab- que expressā intentione violandū locum sacrum; ibi occidat; vel id polluat; vel si id agat qd prohibetur sub graui poena, vel ex cōicatione maiori; ibi, & idēd si quis ex errore vincibili abutatur scriptu- ra ad hæreses stabiendās, qd tamen sacrilegium contrariē tātum opponitur reli- gioni,

2 Sacrilegij definitio.
3 sacrilegiū est peccatum speciale.

gioni, quādo aliquem actum committit in abusu sacramentorum, & cultus diuini, si enim omittatur tantum id qd erat sciendum, priuariū tantum ei contraria- tur. Valentia, loco cit. punct. 2.

4 sacrilegiū vt distin- guatur.

Tertia propositio. Sacrilegium distin- guitur secundū res sacras, locos, & per- sonas; probatur, quia habitus distingui- tur secundū obiecta, sed obiecta sacri- legij sunt talia, ergo, & probatur ex di- ctis in principio.

5 Sacrilegij quōd ad culpæ punitionem cōueniens est mala, & excommunicatio, quōd ad vtilitatem con- uenit ei multa secundū canones, iuxta p- dvarias leges verò obtruncatio; probatur in- c. si gentes, & quis contumax. 17. q. 4. & gl. in c. sacrile- giū ibid. tex. in l. si quis in hoc. C. de epis. & cler. & imponitur ex cōmunicatio ip- so iure si quis in personā sacram eā verberado, sacrilegium committat: c. si quis suadente. 17. q. 4. si verò in rem sacrā, ve- nit excommunicandus. c. quisquis ibid. nisi imponantur gabellæ, vel spolientur bona ecclēsiæ auctoritate publica vsur- pata, quia sic incurritur ex cōmunicatio Bullæ Cœnæ Domini, de quibus alibi, & si est grauis iniuria in personam, im- ponitur poena capitalis secundū leges. l. sacrilegij. ff. ad leg. Iul. pecul. aliās est arbitraria. d. l. vt est etiam capitalis si ec- clēsiæ immunitas lædatur. l. 2. C. de ijs, qui ad eccl. confug. secundū canones imponitur in omni casu sacrilego po- ena pecuniaria. d. c. quisquis. c. si quis con- tumax. 17. q. 4. quæ applicatur personæ si persona læditur, vt dicit gl. in c. paro- chianos. de sent. ex com. vel rei si fiat rei. c. si quis in atrio. 17. q. 4.

Quarta propositio. Poena sacrilegij, quōd ad culpæ punitionem cōueniens est mala, & excommunicatio, quōd ad vtilitatem con- uenit ei multa secundū canones, iuxta p- dvarias leges verò obtruncatio; probatur in- c. si gentes, & quis contumax. 17. q. 4. & gl. in c. sacrile- giū ibid. tex. in l. si quis in hoc. C. de epis. & cler. & imponitur ex cōmunicatio ip- so iure si quis in personā sacram eā verberado, sacrilegium committat: c. si quis suadente. 17. q. 4. si verò in rem sacrā, ve- nit excommunicandus. c. quisquis ibid. nisi imponantur gabellæ, vel spolientur bona ecclēsiæ auctoritate publica vsur- pata, quia sic incurritur ex cōmunicatio Bullæ Cœnæ Domini, de quibus alibi, & si est grauis iniuria in personam, im- ponitur poena capitalis secundū leges. l. sacrilegij. ff. ad leg. Iul. pecul. aliās est arbitraria. d. l. vt est etiam capitalis si ec- clēsiæ immunitas lædatur. l. 2. C. de ijs, qui ad eccl. confug. secundū canones imponitur in omni casu sacrilego po- ena pecuniaria. d. c. quisquis. c. si quis con- tumax. 17. q. 4. quæ applicatur personæ si persona læditur, vt dicit gl. in c. paro- chianos. de sent. ex com. vel rei si fiat rei. c. si quis in atrio. 17. q. 4.

Ratione probatur, nā qui peccat per irreuerentiā contra sacra, ad recompen- sam vel æqualitatem iustitię, rectē puni- tur per ex cōicationem, qua arceatur à sa- cris, sed quia homines stolidi quandoq; hanc poenam non curant, oportuit & a- lias poenas addi, vt supra, vt ab ijs arce- antur. D. Th. d. q. art. 4.

De Sacrilegio verò vt est species Lu- xuriæ, videndū est cap. de Luxuria.

Aliæ quoq; poenæ tam iure diuino, q̄ ciuili, & cōi genium cōsensu, cum id sit crimen lætæ maiestatis diuinæ, sunt irro-

gata. Nam puniri possunt poena interdii- ctionis aquæ, & ignis. §. itē lex. Instit. de publ. iud. l. 1. ff. ad leg. Iul. pecul. in cuius locum successit deportatio, in quo tamē habenda est ratio qualitatis personæ, tē- poris ætatis sexus, & rei furaræ ad gra- uioiorem, vel leuiorem penam sancientiā, ita vt arbitraria sit. l. sacrilegij. 1. & 2. l. 4. §. mundatis. ff. ad leg. Iul. pec.

Iure canonico; sacrilegus Iudæ similis dī. c. quid ergo. 23. q. 4. & infamis sit. c. infames. 6. q. 1. & cōione priuatur, & in pecunia cōdemnatur. c. quisquis. 17. q. 4. c. attendendū. ibid. c. cū non ab hoīe. vbi gl. de iudic. & vterius et exilio afficitur, & ex cōicatione. c. indignē. 12. q. 2. c. con- quæstus. de foro compet. c. si quis contu- max. 17. q. 4. & ex Conc. Tribur. c. 71. Vn- de sacræ rei prædator potest corā iudice seculari, & ecclēsiastico cōueniri, & dā- nari. c. cum sit. de foro comp. l. si quis in hoc. C. de epi. & cler. Participes et huius criminis capitali poena digni habentur. l. hac lege. §. 1. ff. ad leg. Iul. habendo ra- tionem, vt supra, rei subtrahat, an sit Eu- charistia, vel alia res sacra, ætatis, sexus, & c. de quibus Boer. decis. 54.

Plato quoq; lib. 9. de Legib. statuit, qd si seruus, vel peregrinus sacrilegus fue- rit, facie & manibus eius crimine lteris inusto, extra fines pellat, vt sic fortē me- lior fiat, cuius verò verò morte multet, & vituperatus extra fines ponatur; Græci quoq; oēs sanxerūt sacrilegos sepultura carere debere: vt inquit Diod. Sic. li. 16. Biblio. in 6. anno Philippi. & Philippus Macedo Phocēsēs sacrilegos morte mul- ctauit: vt idē d. d. lib. anno 8. Philippi. & Alexander eius filius in ludis Olympi- cis exulibus oībus, præter sacrilegis & homicidis, reditum in patriā concessit: vt idē d. lib. 17. 9. anno Alex. & Senatus Romanus Plemisii qui Proserpinæ the- saurum spoliatur, cōsumpsit, & summā duplicatā templo reddi iussit: vt d. Liu. lib. 9. belli. 2. Punic. Valer. Max. lib. 1. c. 2. & Domitianus Imperator, cum quidā ex tēplo Iouis Capitolini lapides abstu- lisset, & sepulchrum inde sibi construxif- set, iussit sepulchrum destrui, & lapides restitui: vt d. Suet. in Dom. c. 8. & ossa eius in mare projici. & puer et qui lamī

nam auream ex Diane capite delapsam sustulit, dānata est, vt inquit Aelianus, lib. 5. de var. hist. cap. 16. & ex lege Athe nienſium, bonis ſacrilegas ſpoliabat, nec in Attica ſepeliebatur, vt dicit Xenophon. 1. elle. & Gundranus Rex Gallia ſub pœna capitis veruit ne milites etiam in hoſtili victoria eccleſias ſpoliarēt: vt dicit Greg. Turon. lib. 8. hiſt. Franc. c. 30. ob id Alexāder Clearchum, & Sitalcem morte mulctauit, vt dicit Arria. lib. 6. de exp. ed. Alexan. & Luc. de Pœn. in l. 1. C. vt ordo dign. ſeru. lib. 18. dicit, in regno pœ nam ſacrilegij eſſe arbitrariam, niſi eccleſia fracta ſint violenter, vel noctu inde ſubtracta dona, vel vaſa ſacra, quia tunc pœna eſt. capitalis. Non deſunt etiā exempla, etiam apud ethnicos diuinæ vl tionis in ſacrilegos exercitæ: vnde cum Xerſes iuſſiſſet, vt incenſo templo Apollinis, reſoſta ibi ſpoliaent milites, fulminibus obrutos, ac extinctos eſſe, vt re fert Diod. Sic. lib. 11. Biblioth. & cum ſci tæ fanum Veneris expoliaſſent, in eos morbus immiſſus eſt, quſ thalias eſt di ctus: vt inquit Hærod. in 1. vnde & Hæ ſiod. in Teogonia fingit ex eo q. Prome theus ignem à Ioue furatus ſit, & homini bus cōmunicari, febres, & mala omnia hominibus immiſſa. & Hōm. Iliad. 1. di cit: Pœtem immiſſam exercitui græco rum, q. Agamemnon in lūco Dianæ iacu ſo eram trāſfixiſſet, nec ceſſaſſe donec is filiā natu maximā loco ei* immolaſſet. Alia exempla ad idem ethnicorū, refert Aul. Gell. lib. 3. c. 9. Valer. Max. lib. 1. c. 24. Iuſt. lib. 24. & 32. & Alphonſus VII. Rex Hiſpaniæ, q. equos in eccleſias irreueren ter immitteret, repente occiſus eſt; cum Fragam oppugnaret, nec mortuus, nec viuus inuenus eſt: vt dicit Franciſc. Ta rapha. de regib. Hiſp. in Alphonſo VII. & Gundericus Rex Vandalorum, capta Hiſpali, cum manus in eccleſia iniçiſſet, à dæmone correptus interiit, vt idem di cit in Hōnorio. Vnde & Alexander Ma ædo ſemper à templis abſtinebat: vt di cit Polyb. lib. 5. & Tritem. in ſi. Brouia rij, dicit: viſam ani mam Caroli Martel li ad inferos deduci, q. multas eccleſias ſpoliaſſet dum bellum gereret: & cum milites Regis Theodorici, Aruernam vt

bem depopularēt, & peruenientes ad eccleſiā ſancti Iuliani ianuas fregiſſent, & eam expoliaſſent, à ſpiritu immundo correpti, dentibus ſe lacerarunt, claman tes, cur nos ſanctæ martyr ſi ſeruias: vt dicit Greg. Turon. de geſtis Franc. lib. 3. cap. 14. quōd correpti, & militibus Gun thrani Regis: vt idem dicit lib. 7. cap. 5. & Dagobertus Galliarum rex, dicit: ſe ad cœlum raptum ante Deum, & accu ſatum à tutelariſus eccleſiarum, q. res eccleſiaſticas rapuiſſet, & cum non au dēret ſe defendere, à Dioniſio ſancto ad iunctis precibus ad Deum factis, ſpatiū pœnitentiæ obtinuiſſe, & monaſteriu con ſtruxiſſe, vt d. Tritem. in Brou. hiſt. Fræc. in 51. Reg. & Abb. Cluniac. lib. 2. de mi rac. dicit: Comitē quendā Matifconen ſem, q. bona eccleſiarum occupaiſſet, rap tum ſolemai die à dæmone, in equum nigrum in aërem ſublatum, nec amplius viſum, & oſtium quo egreſſus fuerat, ob turatum in rei memoriā. Alia exēpla. refert Paul. Aemil. quoq. lib. 5. hiſt. Fræc. vt hinc appareat q. impie agat hi qui res eccleſiarum diripiūt, licet exempla eth nicorum dæmonum aſtu contigiſſe pro babile ſit, vt homines in errore detine rent, q. Diana, Venus, & id genus impio rum hominum, in diuorū numerū re lari eſſent, ſanctæ tamen eccleſiæ in hoc, & alijs, cenſuræ me ſubijciens.

S. V. M. M. A. M.

1. Simonia quid ſit, vnde diatur, & vnde originem duxerit, cum eius expoſitione.
2. Spiritualia quoruplacia ſint, quæ poſ ſint vendi, vel non.
3. Simonia quoruplex, & vt prohibita, & qualiter.
4. Simoniæ gradus qui.
5. Simonia mentalis quæ, & eius effe ctus.
6. Simonia conuentionalis, quæ, quo ruplex, & eius effectus.
7. Simonia realis quæ, cum eius penis.
8. Simonia eſt accipere pro ſpirituali bus per eſſentiam pecuniam, & quomodo.
9. Simonia eſt accipere pro ſacramen tis,

Ver. De ſimonia in genere de eius natura quidditate, & graui tate, & quoruplex ſit ſimonia.

- is, quomodo, & quid de ſacramen talibus.
10. Simoniæ an ſit per modum elec moſinæ, vel ſuſtentationis aliquid accipere pro ſacramentis, vel offi cijſ diuinis, & vt non.
 11. Beneficia ſunt inuēdibilia, & quare.
 12. Simonia eſt dare vocem in electio ne, vel præſentatione, pecunia ac cepta, vel re pecunia æſtimabili.
 13. Simonia vt committatur ex manu, lingua & obſequio.
 14. Simonia an ſit propinquo beneficiū conferre.
 15. Beneficij collatio ob merum an ſi moniaca.
 16. Simonia an ſit paciſci de penſione ſoluenda, & quomodo.
 17. Simonia eſt dare familiari, vel pro curatori electoris, & quomodo.
 18. Simonia eſt ſi accipiatur pro bene ficio pecunia etiam ab alio quā accipiente beneficiū, & quomodo.
 19. Simonia an ſit dare pecuniam pro inueſtitura beneficij.
 20. Simonia an ſit dare pecuniam pro vexatione redimenda, & vt non.
 21. Simonia an ſit aliquid dare pro ad miſſione ad beneficium, vel mona chatum.
 22. in Permutatione beneficiorum, an, & quando ſimonia interueniat, vel non.
 23. Epā quid poſſit in beneficijs.
 24. Penſiones ſuper beneficijs, an ſint licitæ, & quibus ex cauſis, & quo modo, vel non, & an redimi poſ ſint.
 25. Confidentialis ſimonia quæ, vt com mittatur, & quibus caſibus, vel coniecturis præſumatur, cum eius pœnis.
 26. Simonia an ſit dare in curia pro iu ſtitia, vel gratia conſequenda, & quomodo, cum eius pœnis.
 27. Simonia an ſit pro ingreſſu religio nis, dotem, vel aliud accipere, & quomodo.
 28. Simonia an ſit dare pro ſepultura, vel eius officio, & quomodo.
 29. Simonia vltcrius in quibus caſibus particularibus incurrauit.

S It primum dictum. Simonia eſt emptio, vel venditio rei ſpiri tualis vel rei annexæ ſpiritu alibus, vel ſtudioſa voluntas emen di, vel vendendi aliquid ſpiritu ale, vel ſpiritu alibus annexum.

Notandum primo, pro intellectu iſtus definitionis hoc loco emptionem, & venditionem accipi non ſolum pro a ctu exteriori, ſed etiam pro actu interi ori ſolius voluntatis, nam, vt infra o ſtendemus, datur ſimonia etiam purē mentalis, vel dicitur ſtudioſa voluntas, i deſt deliberata, & ex electione, & igno rantia iuris in hoc non excuſat, nec etiā ignorantia facti vincibilis, quia ſic eſt ex electione, licet indirecte, vt d. Valent. 2. 2. diſp. 6. de juſt. q. 16. punct. 2.

Notandum ſecundo, hoc peccatum ac cepiſſe nomē à Simone mago, qui, vt pa ter Actuum 8. & refertur 1. q. 3. can. Sal uator cap. reperiuntur. 1. q. 1. ex eius ſce lere miſere interiit ex aere detruſus ſan cti Petri orationibus vt d. Niceph. lib. 2. capit. 27. Abdias. lib. 1. hiſt. ap. clem. lib. 1. q. 3. voluit emere gratiā ſpiritus ſancti ab Apoſtoliſ, hic fuit primus qui poſt Chriſtum natum voluit vendere, & emere rem ſpiritualem, nam non ſolum voluit emere gratiam ſpiritus ſancti, ſed voluit etiam emere poteſtatem dandi a lijs gratiam, ſeu vendendi, eſt tamen hoc crimen antiquius in Giezi puero elifei, qui clamculū, & inſcio propheta ſecutus eſt poſt Nahaman ſirom, & petijt ab eo mercedem pro ſanitate illi collata. 4. Reg. 3. c. qui ſtudet. 1. q. 1. & etiam Eſau putatur fuiſſe ſimoniacus, cum ven didit primogenituram, quia erat ei an nexum ius ſacerdotale tunc temporis, magis tamē proptie id nominatur à Si mone, quia id egit tempore legis euā gelicæ quæ eſt magis ſpiritu alis, cū quia voluit.

D. Th. 2. 2. q. 100. I Simoniæ quid ſit, cū eius expoſitione, vnde dicat, & originem duxerit.

voluit vendere potestatem conferendi gratiam gratum facientem, per quam Spirit. sanct. inhabitat menti, vt dicit Valentia. ibid.

Notandum tertio, nomine emptionis & venditionis hoc loco nos intelligere omnem contractum non gratuitum omnem dationem, & receptionem, non gratam, vt recte, not. Adria. in quolibeto. 9. & D. Thomas in 2. 2. q. 100. artic. 1. qua res spiritualis cū aliqua alia re pretio estimabili compenferet, vel sit pecunia, vel aliud munus pecunia estimabile, vt seruitium, auxilium, quod dicitur munus ab obsequio, vel à lingua, vt humana laudatio, vel præces, ex quarum auditione reddider. fauor humanus, &c. vt d. Valent. ibid. cuiusmodi sunt permutatio, transactio, remissio debiti, redemptio beneficij, & similia, huius redemptio nis mentionem expresse. facit Siluest. in ver. Simonia, primo in initio, vnde sequitur pro re spirituali nullo predictorum, aut aliorum quorumcumque modorum posse aliquid dari, vel accipi sine crimine simoniae, hoc autem intelligendum est sano sensu pro qualitate ipsarum rerum spiritualium de quibus infra.

Notandum quarto, ex D. Thom. ibidem res spirituales esse materias quibus non debetur illux ex huiusmodi contractibus, non gratuitis, i. esse inuendibiles ex triplici præsertim cap. primo, quia res spiritualis nō potest aliquo terreno pretio aestimari, quicquid autem non est pretio aestimabile non est vendibile, & hoc modo recte dixit B. Petrus ad Simonem actuum. 8. estimasti regnum Dei pecunia possidere, quomodo propriè in vendibilia sunt ea, quæ sunt spiritualia per essentiam, vt sunt gratia Dei, & actus sacramentorum qui gratiam conferunt, Secundo, sunt inuendibilia spiritualia, propterea quod deficit in uendente vera ratio dominij, ad hoc enim quod aliquis aliquid possit vendere, requiritur, vt sit dominus ipsius rei: sed homo non habet dominium rerum spiritualium, ergo nō potest illas vendere, hoc modo propriè sime etiam vendi non possunt beneficia ecclesiastica, quia neq; prælati ad quos pertinet ea conferre. sunt domini bene-

ficiorum, neque illi ipsi qui habent titulum & possessionem eorum domini sunt, sed solum dispensatores, ex Apostolo, vt superius habetur. Tertia ratio est, quia venditio repugnat ipsimet origini, & primæ institutioni rerum spiritualium, omnia enim spiritualia gratuito Dei dono sunt nobis data, & ipsamet beneficia, & prout ecclesiastici gratis dati sūt ecclesie, quæ autem gratis accepistis gratis date, inquit Apostolus, & ex hoc capite in vendibilia sunt tam ea quæ sunt spiritualia per essentiam, quàm ea quæ sunt annexa spiritualibus, vt sunt beneficia.

Notandum quinto, hoc loco non vocari dona spiritualia illa omnia quæ subieciuntur in spiritu, & in ipsa anima, sed illa, quæ pertinent ad salutem spirituales, vel annexa sunt pertinentibus ad salutem, vnde sequitur, quod conscientiam quàmuis sit spiritualis res, quia subieciatur animæ tamen vendi potest sine hoc crimine simoniae.

Notandum sexto, totam latitudinem rerum spiritualium, vt ita vocemus, in quibus potest committi Simonia, posse renocari, ad quattuor capita, primo quædam sunt spiritualia essentialiter, i. quæ ordinata sunt ad causandam salutem spirituales, cuiusmodi sunt gratia, virtutes infusæ, & alia Dei dona, Secundo alia sunt spiritualia causaliter, i. quæ ordinata sunt ad causandam salutem spirituales cuiusmodi sunt sacramenta, sacrificia, officia ecclesiastica, potestatis, & actus ipse gratiarum, ordinum, & officiorum ecclesiasticorum. Et his similia.

Tertio, quædam sunt spiritualia effectiue, vt sunt omnes actus, & officia quæ efficiuntur ex aliqua re spirituali procedente, quia non solum causant, sed & possunt & causantur, vt verbi gratia, actus cuius vendi, vel cunq; ordinis, qui efficitur ex ipso Sacramento ordine prius suscepto. Quarto, & vltimo quædam non tam sunt in se spiritualia quam annexa spiritualibus, & propter istam connexionem quam habent eum spiritualibus, sortiuntur etiam ipsa quædam spiritualitatem, & hæc sunt duplicis generis, quædam sunt annexa spiritualibus antecedenter, quia quodam modo

modo præcedunt ipsam spiritualitatem, quædam concomitanter, vt labor qui suscipitur in administratione sacramentorum, & officiorum ecclesiasticorum, quædam sunt annexa spiritualitati consequenter, quia consequuntur ipsam spiritualitatem, primi generis sunt ipsius patronatus, quod ordinatur ad præsentandos clericos ad beneficia præsentationes, electiones, collationes, ad officia, & beneficia ecclesiastica. In eodem genere sunt vasa sacra, & sacra vestes, quæ omnia ordinata sunt vt per illa fiat res sacra. Posterioris generis est, primo, ipsamet titulus beneficij, propterea quod nullus potest esse capax tituli, nisi in eo præcedat spiritualitas ordinis saltem clericali, cum illius capaces sint tantum personæ ecclesiasticæ, & etiam dicuntur beneficia spiritualibus annexa, quia omnia spiritualia in iustitia ad ecclesia, sunt instituta virtute potestatis diuinitus acceptæ, ideo merito vocantur annexa spiritualibus, quia per summam Pontificem superaddita sunt spiritualibus. datis à Deo, pari modo ius decimarum, & oblationum supponit etiam spiritualitatem clericalem, eadem ratio est de similibus: hæc diuisio rerum spiritualium desumpta est: ex D. Tho. 2. 2. q. 100. artic. 4. cum dare pecunias pro quocunq; spirituali, siue sit spirituale annexum antecedenter, siue consequenter, simonia sit D. Th. 2. 2. q. 100. artic. 4. Nam. c. 23. nume. 99. Siluest. simonia. q. 1. quia id quod ex sui natura Dei beneficio gratuito datum est, pretio ab hominibus, emitur vel venditur. Beia. in cas. Bon. 2. par. cas. 5.

Notandum vltimo, res spirituales ad huc distingui posse alio modo, quæ distinctio multū confert ad iudicandū, aliqua venditio, sit Simoniaca est, ergo, talis distinctio, res spiritualis, alia est pure spiritualis, alia vero est mixta, cum temporali: mixta adhuc est duplicis generis alia est quæ plus habet spiritualis quàm temporalis rei vt Actus sacramentalis quo conficitur sacramentum. Alia vero est, quæ plus habet rei temporalis, quam spiritualis, & est ea quæ multum habet materiz temporalis, vt calix, & omnia vasa sacra, & omnia paramenta

sacra: hæc posteriora possunt simpliciter vendi pro parte materiali etiam deducta in pactum ipsa venditione, in pretio attendendum est tamen quod ne minimum quidem augeri potest pretium ratione spiritualitatis.

Prius vero generis mixta nullo modo possunt vendi saltem pretio in pacto deducto, sed potest accipi per modum elemosinæ siue quicquid à fidelibus datur pro exercitio illorum actuum.

Quod si in aliquibus locis populus est valde parcus in danda sufficienti elemosina, quæ non sit proportionata labori, tunc distinguendum est, si enim Parochus habet sufficientem substantiationem ab ecclesia quàmuis non nimis largam, & liberalem, sine illo dubio deberet esse contentus illa parua elemosina, & nihil aliud petere: si autem redditus ecclesie essent adeo exigui, vt non sufficeret, neque ad parcam substantiationem Parochi, tunc primo melius esset vt Episcopus aliunde provideat: necessitati substantiationis ipsius Parochi, secundo nullo modo etiam tunc licitum est Parochi deducere in pactum mercedem, tertio, saltem tutior via esset etiam vt Episcopus, vel per se vel per alios concionatores hortaretur populum, vt daret maiores elemosinas pro istis laboribus ostendendo Parochi necessitatem, & obligationem, quam habent Parochiani subleuandi necessitatem istius Parochi. Quarto posset episcopus taxare pro singulis exercitijs, vt Parochi non accipiant maiorem elemosinam, quàm illam taxatam. Vltimo modo licitum est, taxare certam elemosinam necessario soluendam pro istis exercitijs, id est pro laboribus corporalibus quos sacerdos facit: in administrandis diuinis quotannis nō autem pro actibus spiritualibus, vel pro sacramentis, aut diuinis officijs in particulari modo vt infra.

Sit secundum dictum, Simonia prima sui diuisione duplex constituitur. Altera est simonia prohibita iure diuino, & naturalis quæ est intrinsecè mala, & nullo modo potest fieri licitè nec patitur vllam dispensationem, vt esset vendere gratiam sacramenta, & similia, Alia est simonia

3; Simoniaa
quotuplex, & vt prohibita
& quali-
ter.

pro-

prohibita solum iure humano, nempe quæ non est ex se mala, neque est ex se propriè simonia, sed mala, quia prohibita, & simonia ob eandem rationem, cuiusmodi est illa, quæ versatur circa permutationes, renuntiationes præsentationes, reservationes pensionum, & similia, & in hac potest esse dispensatio, & per talem dispensationem factam ab habente potestatem efficitur licita, & exiit prauitas Simoniz, præsertim vero consistit simonia in pactis implicitis, vel explicitis, quæ sunt per permutationes, & renuntiationes prædictas.

Notandum primo, hanc duplicem speciem simoniæ expressè poni per glo. celebrem in c. ex parte, primo de officio delegat. quam glo. tanquam rationi valde conformè secuta est communis schola tam theologorum quam Canonistarum. Probatum autem hoc modo membra prædictæ distinctionis, & primo esse aliquam simoniam prohibitam iure diuino patet ex illo facto Giezi 4. Reg. ca. 5. & ex facto Simonis magi Act. 3. Vbi Deus puniuit illi, & Giezi morbo lepre, tertio, quod etiã detur simonia prohibita iure naturali, probatur primo, quia omnia præcepta diuini iuris quæ non pertinent ad sacramenta & ad fidem sunt præcepta etiam iuris naturalis, sed est præceptum iuris diuini de simonia vitanda, & hoc præceptum non pertinet ad fidem, & sacramenta, ergo est præceptum iuris naturalis, probatur primo, quia ex communi sententia sanctorum Baalam propterea quod pecunia fuit conductus ad maledicendum populo Dei Simoniacus fuit, & tamè iste non habebat aliam legem quam naturalem, ergo commisit simoniam contra ius naturale, tertio, probatur quia res sacræ sunt pretio inestimabiles, & homines non habent verum eorum dominium, at contra ius naturæ, est vendere pretio id quod est inestimabile; & vendere rem cuius non sit dominus. Quarto, esse aliquam simoniam prohibitam solo iure humano, patet, quia videmus quotidie, in hac simonia dispensari, & idem quod nunc pro simonia habetur sic, ante constitutionem ecclesiæ non erat simonia, & non est rursum dice-

resumam Pontificè, & ecclesiã errare in his dispensationib. ergo hæc simonia, non est prohibita nisi humano iure, confirmatur nam huiusmodi contractus, & pactiones in alijs rebus sunt liciti, & etiam in temporalitate ipsorum beneficiorum possunt esse liciti, alias.

Notandum secundo, nõ solum illam simoniam esse prohibitam diuino iure quæ versatur circa res sacras diuino iure institutas, sed etiam ea quæ versatur circa res sacras institutas iure Canonico, & humano, sunt enim quedam res sacræ ab ecclesia institutæ, vt sunt omnia sacramentalia, verbi gratia, aqua benedicta & c. nam reliquit Christus in ecclesia potestatem instituendi sacramentalia, unde hoc ipso quod ecclesia secundum suam potestatem instituit aliquid sacramentale, efficit illud sacrum, & consequenter hoc ipso illud ipsum est prohibitum vendi diuino iure. Immo quod est amplius, valde probabile est ipsam venditionem, & emptionem beneficiorum esse diuino iure prohibitam, probatur ex can. Saluator 1. q. 3. vbi eadem proxius ratio haberi videtur de beneficijs, ac de ceteris Dei donis. Dicitur enim, quifquis res ecclesiasticas, & Dei dona quæ à Deo fidelibus datur vendit, vel emit cum Simone mago donum Dei pecunia possidere existimat, & subditur quod spiritum sanctum vendit, vel emit qui præposituram, vel aliquid huiusmodi vendit, vel emit, confirmatur quia hoc ipso quod bona quæ sunt in beneficijs, à fidelibus Deo sunt data, & ab ecclesia in titulũ beneficij assignata efficiuntur sacra, ergo diuino iure prohibentur vendi vel emit, vt pulchre & longè habetur in dicto. c. Saluator 1. q. 3. vbi gl. in verbum ecclesiasticam interpretata ecclesiasticum beneficium, vel rem consecratam puta calicem & similia vel rei ecclesiasticæ administrationem, & in cap. Quæritur eo.

Sit tertium dictum. Omnis simonia adhuc quocunq; iure prohibita habet tres gradus, quorum posterior, est suo priore deterior, primus gradus est simoniæ mentalis, quæ consistit in sola mente, & intentione, & nullum prorsus simoniæ præbet exterius signum, & nõ facit

vllum

vllum pactum, nullam conuentionem & c. Secundus gradus vocatur conuentionalis in quo intercedit pactum, & conuentionio, siue sit conuentionio expressa, siue tacita; hæc vocatur intentionalis, quam diu nõ venit ad executionem alterius partiantantum, vel fiat verbis, nuntio, vel signo.

Tertius gradus vocatur realis nempe quando intercessit etiam executio ex vtraque parte, verbi gratia, altera pars iam dedit temporale, & altera recepit spirituale, ex pacto expresso verbo, nuntio, vel signo.

Notandum primo, Simoniam mentalem adhuc esse duplicem, altera est, prout mentalis, quæ nempe nihil aliud habet quam intentionem interiori committendi simoniam. Altera est, quæ præbet actum mentis peruenit etiam vsque ad exteriorem dationem, nullum prorsus exhibendo signum exterius animi simoniaci, sed dando solum animo simoniaco, vt si ambiens beneficium donat munera Episcopo hac intentione, vt sibi conferat beneficium, is est simoniacus mentalis, non tamen subiacet pœnæ restitutioni, vt nec qui vadit ad officia principaliter propter distributiones e. si. vbi Doct. de sim. Sor. lib. 9. de iust. q. 8. art. 1. secus si expressè conuenisset cum Episcopo, quia tunc obligatur ad restitutionem.

Notandum secundo, de priori genere mentalis simoniæ certum esse apud omnes, nec dubitari, ex ea nullam nasci obligationem restituendi, quia nihil est datum, aut acceptum. De posteriori vero genere non est ita certum, nam Sor. lib. 9. de iust. & iu. q. 8. art. 1. cum Maiore, & Adria; tenet eam simoniam obligare ad restitutionem, potissimum argumentum est quia vsura mentalis obligat ad restitutionem, ergo & simonia: de vsura quidem mentali certum est vt habetur expresse in cap. consuluit de vsuris, contrariam sententiam tenet doctor Nauar. in summ. c. 23. nu. 102. & ait hanc suam sententiam esse communem, probatur ex c. pen. fi. de simo. vbi ibi id videtur expresse definitum à Gregorio Nono. Dicit enim non teneri, ad resignationes temporalium, vel spiritualium eos, qui

sine vilo pacto solo animi affectu simoniacè aliquid acquirerant, & sic etiam tenet, glo. in eodem. c. & subdit quod sufficit sola penitentia satisfacere Deo, ergo simonia mentalis non obligat ad restitutionem, & per hanc probationem soluitur argumentum contrariæ sententiæ, quia de vsura mentali habemus expressum cano. obligantem ad restitutionem, de simonia habemus canonem expressum non obligantem.

Quæres, quæ est ratio diuersitatis, diuersi diuersam assignant rationem, hæc mihi videtur omnium sufficientissima esse, quia obligatio restitutionis p. vsura, est iure naturæ nepe non furru facies. Vnde sequitur quæ in illo c. consuluit de vsuris citato solum declaratur ius naturæ, restitutio vero in simonia non est de iure naturæ, sed est de iure humano, hinc est quod non inducitur in simonia obligatio restituendi nisi in illis casibus in quibus de iure humano statutum est, at de simonia mentali statutum est non obligare, adeo non obligat, quod autem obligatio restituendi in simonia sit de iure humano, probatur, quia videmus passim ab ecclesia dispensari etiam quando simonia est realis, & ab vtraque parte est in pactum deducta, si autem obligatio esset de iure diuino non posset Papa dispensare.

Notandum tertio, obiectum simoniæ mentalis esse ipsam simoniam realem, quando aliquis in mente sua verè intendit dare, & accipere aliquid pro beneficio, ac pro re sacra, hinc est quod illi qui seruiunt prælati maioribus, gratis ad acquirendam eorum amicitiam, vt inde consequantur aliquod beneficium, ita vt beneficium non sperent tanquam præmium seruitutis, sed tanquam præmium amicitia, & meritorium si sincero animo ita facerent non esset simonia, & animi sinceritas ex hoc præcipuè cognoscitur quando si alter vellet dare beneficium tanquam præmium seruitutis nõ reciperent illud: hæc regula multum confert, vt possit vnus quique excutare se à peccato & non est simonia quando seruitur prælato gratis, & pura animi intentione, quæ vniuersam omnibus inest.

Nõ

§
Simonia
mentalis,
q. & eius
effectus.

4
Simoniæ
gradus q.

6 Notandum quarto, simoniam: cōuen-
 tionalem esse duplicem, alteram pure
 cōventionalem nempe eam, quæ nihil
 aliud habet præter cōventionem. Alteram
 vero mixtam, & participantem ali-
 quid simoniæ realis non tamen totaliter
 realem, cuiusmodi est illa quæ post cō-
 uentionem est impleta ex vna parte tan-
 tum, & non ex altera, & hæc rursus du-
 plex est, altera quæ impleta est pro parte
 spirituali tantum, altera quæ est imple-
 ta solum pro parte temporali, prior simo-
 nia communiter non solet puniri in
 foro exteriori, posterior vero puniri so-
 let, & quando est simonia impleta pro
 parte spirituali tantum, quia verbi gra-
 tia, iam datum est beneficium, data di-
 gnitas, tunc talis beneficii collatio non
 est ipso iure nulla, vt rectè docet doctor
 Nauar. vbi sup. in summ. nu. 103. sed an-
 nullanda est per sententiã, & sic practi-
 catur in vñ Curie, quicumque enim de
 hoc crimine conuictus fuerit in tribuna-
 li Roræ Romanæ Curie priuatur benefi-
 cio, si vero simonia sit impleta, solum
 pro parte temporali, sic ille qui pecuniã
 accepit tenetur ad restitutionem tanti,
 propterea quod non dedit alteri id quod
 promiserat nec dare poterat ei bona con-
 scientia.

Notandum quinto, siue ista simonia
 cōventionalis sit impleta pro parte tem-
 porali tantum, siue pro parte spirituali
 tantum, quousque impleatur ex vtraque
 parte nūquam accipit rationem verè si-
 moniæ realis, sed semper manet in lati-
 tudine cōventionalis dum impletur ex
 parte temporali tantum, patet, quia non-
 dum est consummata venditio ipsius rei
 spiritualis, de parte spirituali probatur,
 quia vt paulo ante diximus ex eiusmodi
 simonia collatio beneficii non est ip-
 so iure nulla, sed annullanda per senten-
 tiã, ergo non est simonia realis, probatur
 consequentia, quia quoties simonia est
 realis semper collatio est ipso iure nul-
 la, & inualida, vt secundo dicemus.

Notandum sexto, per simoniam cō-
 uentionalem impletam ex altera tan-
 tum parte non incurri pœnas latas con-
 tra simoniacas, in extrauagãu 1. de sim.
 in extr. comm. aut in alijs bullis Aposto-

licis, & hoc est diligenter aduertendum
 contra Galet. qui in verbo, simonia, con-
 trarium sentit putans quando est imple-
 ta, saltem pro parte spirituali incurri pœ-
 nas, primo, quia quando est impleta so-
 lum pro parte temporali, non incurrun-
 tur pœne iste, vt etiam Galet. sentit, ergo
 neque quando est impleta tantum pro
 parte spirituali: probatur consequentia,
 quia nullus ex car. Canon, qui faciat vl-
 lam diuersam rationem inter istas duas
 simonias, ergo nec nos facere debemus.
 Secundo quãdo simonia est impleta pro
 parte spirituali collatio beneficii non est
 nulla ipso iure, vt supra ostendimus, er-
 go per talem simoniam non incurrun-
 tur pœne simoniæ: probatur consequen-
 tia, ista est vna ex pœnis, vt collatio sit
 nulla, hic non est nulla ergo, non incur-
 runtur pœne. Hoc loco diligenter ad-
 uertendum est, quod postea quãdam simo-
 nia cōuentionalis fuit semel impleta ex
 vna parte, siue ex parte spirituali, siue ex
 temporali, quãdocunque, & post lon-
 gissimum tempus implebitur ex altera
 parte, statim transibit in simoniam ve-
 ram realem, & in foro exteriori certum
 est hanc simoniam realem retrorahi,
 vsque ad illuc tempus in quo fuit im-
 pleta ex altera tantum parte, vt colligi-
 tur ex stilo Curie, non ita certum est re-
 trotrahi etiam in foro interiori, licet nõ
 careat aliqua probabilitate.

Notandum septimo, ex dictis sequi
 si quis post simoniam cōuentionalem,
 ex altera tantum parte impletam cele-
 brauit non efficitur irregularis, sed si po-
 stea impleatur simonia, etiam ex alia
 parte, tunc vt patet ex præcedenti nota-
 bili retrorahitur simonia vsq; ad primũ
 tempus, & consequenter retrorahuntur
 oēs pœne, ideo etiam sic si ante hoc tem-
 pus inter medium, quod est intra confir-
 mationem simoniæ ex vna parte tantum,
 & ex altera parte celebrauit, iudicabitur
 irregularis quia retrorahitur etiam ex-
 communicatio, & sic sic habetur pro-
 ex cōmunicato à primo die quo fuit im-
 pleta ex vna parte tantum, & cum post
 istum diem celebrauerit, iam in ex cō-
 municatione celebrauit, ergo est irregu-
 laris. Hoc autem in foro exteriori.

In foro autem interiori, vt probabile
 est non retrorahi est: non simoniæ rea-
 lis, ita probabile est, non retrorahi eius
 pœnas, & consequenter istum de quo su-
 mus locuti in foro conscientie non esse
 irregularem; & ideo si crimen sit occultum
 non egere dispensatione pro irre-
 gularitate, si statim atque simonia fuit
 impleta ex vtraque parte, cessauit à ce-
 lebratione.

7 Notandum octauo, Simoniam realem,
 nempe ex vtraque parte impletam, siue
 commissã sit in ordine recipiendo, siue
 in beneficio, aut quauis dignitate esse
 grauissimam pœnis prohibitam in extra-
 uaganti cũ de simo. r. est quod ordinari
 per simoniam sunt suspensũ ipso facto
 ab ordinum executione, quare indigent
 dispensatione pro ista suspensione, secun-
 da pœna, simonia commissã in receptio-
 ne beneficii facit ipsam collationem nullam
 iam ipso iure, vnde nulla est ipsa ele-
 ctio, nulla postulatio, pronisio nulla con-
 firmatio etiam nulla. Quare per eam
 nullum acquiritur ius, neque beneficii,
 neque fructuum, sed omnia sunt integre
 restituenda; tertia pœna est depositio, &
 infamia perpetua, quæ pœna non incur-
 ritur, nisi postea quãdam fuerit conuinctus
 de crimine Simoniæ, vt habetur Can-
 Sanctorũ. 1. §. 3. & de accusatio, c. in qui-
 sitioni, quarta pœna, non solum illi, qui
 committunt simoniam, dãdo, vel acci-
 piendo, sed etiam illi, qui sunt media-
 tores ipsius simoniæ, vel procurant pro
 simonia faciendã, omnes incurrunť ipso
 facto, ex cōmunicationem latã senten-
 tiã à qua nullus nisi in articulo mortis
 potest absolueri nisi solus Pontifex Ro-
 manus. Ibidem additur etiam quinta pœ-
 na, per quam quicumque sciũt aliquem
 commississe simoniam, dãdo, vel acci-
 piendo, vel fuisse mediatorem pro simo-
 nia faciendã, vel procuratorem tenentur
 hoc reuelare vel ipsi Romano Pontifici,
 vel personis ab eo constitutis, idq; sub pe-
 na ex cōmunicationis latæ sententiæ.
 Siue sit in ver. Simonia §. 19. putat hanc
 quãdam pœnam esse per de consuetudinem
 reuelare istos simoniacos, neque ex hoc
 potest se incurrisse talem pœnam. Hæc

sententia ante bullam Pij Quinti in qua
 prohibet blasphemiam conuictum, &
 simoniam vera erat, post bullam Pij
 Quinti non habet veritatem, quia in illa
 bulla renouatur hæc pœna cum omnib.
 alijs pœnis. Quare modo quicumque
 scierit tenetur reuelare, nisi eriam bul-
 la Pij Quinti, quãntum ad hanc pœ-
 nam, non esset vsu recepta, sexta pœna
 additur à Pio Quinto, vt ordinatus si-
 moniacus, si de hoc conuincatur sit sus-
 pensus ab executione ordinum per de-
 cennium, sine vlla spe dispensationis, &
 per annum carceri mancipetur.

Septimam pœnam addit idem Pius
 Quintus, vt non solum collatio ipsius be-
 neficii simoniace facta sit nulla, sed qui
 acquisierit beneficium sit perpetuo in-
 habilis ad quodcunque beneficium, &
 si sic acquisiuit dignitatem, sit inhabi-
 lis ad omnem dignitatem.

Quo loco aduertendum, quod qui ac-
 quisierit Simoniace dignitatem licet sit
 inhabilis ad quãcunque dignitatem,
 non est tam inhabilis ad beneficia; que
 non sunt dignitates; qui vero acquisiuit
 beneficium, per simoniam, sic licet ex vñ
 verborum Bulla non videatur inhabili-
 tati nisi ad beneficia, tamen verè inha-
 bilitatur etiam ad dignitates, quia qui in-
 habilitatur ad id quod minus est, cuius-
 modi est beneficium, multo magis inha-
 bilitatur ad dignitatem, quæ est quid
 maius. Et solus Pãpa dispensat cum si-
 moniaco in ordine, vel beneficio, d. cap.
 cum detestabile.

Hæc tamen pœnæ procedunt solum in
 simonia commissã in ordine, & benefi-
 cio ecclesiastico; d. c. cum detestabile, &
 probabiliter si fiat in ingressu religionis:
 cum sit locus beneficii; c. mãdato de sim.
 Sor. lib. 9. q. 8. art. 2. col. 1. de iust. Graph.
 de casibus consc. lib. 2. c. 97. in fin. modo
 etiam simonia sit realis perfecta, & non
 cōuentionalis tantum. In alijs simonijs
 vt circa sacramenta ex equas & c. peccat-
 ur mortaliter, & potest grauis pœna im-
 poni, sed non incurritur ex cōmunicatio,
 vel alia pœnæ; de quibus hic, tenen-
 tur tamen restituere acceptum ecclesiæ,
 vel pauperibus si ecclesia non adest.
 D. Thom. 2. 2. quæst. 100. articu. 6. ad 4.
 Nau.

Nau. in Man. c. 23. nu. 111. ad. 115. Vbi vero simonia est conuentionalis tantum re ex altera parte impleta, non alia, acceptum restitui debet danti, in reali vero ecclesie, in mentali nulli, vt d. Valent. loco cit. de iust. disp. 6. q. 16. punct. 6.

Vltima poena simoniacorum addita etiam per Pium Quintum, est hæc, vt qui pluries conuictus fuerit de crimine simoniae, puniatur corporaliter & ab ordinibus degradetur, à fidelium confortio separetur, Quo loco aduertendum est quod dicitur qui pluries, i. vt minimum ter. Vnde si solum semel, aut iterum conuictus esset, non esset dignus ista poena, quia solum semel, vel bis nõ dicitur pluries. Mediatores etiam simoniae incurritur excommunicationem, & poenas prædictas c. pen. d. 91. gl. in cap. testes, de testibus in 6. & d. c. cum detestabile, & etiam testes ex certa scientia ad id vocati incurritur excommunicationem, licet quo ad eos videatur hæc poena, non esse vta recepta. Situest. Simonia, nume. 19. Ver. quarta poena.

Notandum vltimo, circa primam poenam suspensionis aliquos theologos existimasse, non solum simoniacum in ordine, sed etiam in beneficio esse ipso iure suspensum, sic D. Thom. 2. 2. q. 100. art. 6. imo non solum qui accipit, sed etiam qui dat beneficium simoniace, immo, & mediatorem esse suspensum pari modo: quod si crimen sit publicum putat suspensum esse non solum quo ad se, sed quo ad alios, ita quod alij, non possunt cum eo participare in sacramentis: si vero crimen sit secretum suspensum esse quod ad se tantum: contraria sententia tenet doctor. Nauar. in sum. c. 23. num. 111. nempe solum simoniacum in ordine esse ipso iure suspensum, in beneficio autem non ita, & probat: quia nullo iure hoc est cautum, nam neque in Bulla Pij Quinti, neque in alijs canonibus à nobis citatis, inuenitur talis poena in ordine, quæ sententiæ licet videantur interesse contrariæ, facillè tamen possunt conciliari, si sanè intelligantur, nam Sor. lib. 9. de iust. & iur. q. 8. art. 1. sententia D. Thom. sic videtur interpretari, vt simoniacus in beneficio sit ipso iure suspensus ratione

excommunicationis suspensione latè accepta, non pro vt est particularis censura, sed prout auferit exercitium ordinis, quomodo solent multi doctores dicere oem excommunicatum esse suspensum: siñã vero doctoris Nauarri intelligitur de suspensione propriè dicta, & bene, quia multi canones decernunt simoniacum in ordine esse suspensum, non sic de simoniaco in beneficio, ex his sequitur quod simoniacus in ordine, vt licite possit celebrare præter absolutionem ab excommunicatione indiget etiam particulari absolutione à suspensione, simoniacus vero in beneficio, non indiget alia absolutione quam ab excommunicatione, nõ suspensio illa improprie dicta, qua omnis excommunicatus suspensus est, sicut cum excommunicatione aduenit, ita cũ eiusdem absolutione tollitur, absque noua absolutione, sed per solam excommunicationem sublatam.

Ver. De Simonia circa ipsas res spirituales, siue sint spiritualia per essentiam siue sint spiritualia causaliter, siue effectiue.

Si primum dictum, pro spiritualibus 8
Per essentiam nullo modo potest accipi pecunia sine crimine simoniae: Propter est accipere batur, quia spiritualia per essentiam sunt re per spiritualibus illa præcipue, & maxime omnium, quæ ritualibus sunt gratis danda, ergo quomodocumque per essentiam in illis intercedat pecunia, peccatum est pecunia simoniae, & quantum ad forum exterius, semper præsumetur esse simonia, quantum ad forum interius, si intercedat quodcumque pactum, aut conuentio, etiam sub titulo elemosinæ communitè est simoniae crimen, si autem sine pacto, post datam rem spirituales per essentiam accipiat pecunia per modum elemosinæ à sponte date, aut ad necessariam sustentationem non est crimen simoniae: Dubia duo sunt præcipua, in hac materia, nempe circa spiritualia effectiue, vt sunt ipsæ actiones sacre quibus conficiuntur sacramenta, & sacramentalia, pro quorum declaratione aduertendum

tendum est, ex Gaier. in sum. in ver. simonia in quinta regula, quod pecunia trib. modis potest intercedere in istis, primo, per modum pretij quomodo solet intercedere in emptionibus, vel venditionibus. Secundo, per modum elemosinæ, & necessariz sustentationis ministrorum, tertio, per modum locationis operarum vt si sacerdos locet suas operas alicui ecclesie, iuxta hæc discurrendum est, in sequentibus dictis.

Sit secundum dictum, pro sacramentis non licet aliquid accipere per modum pretij, & hoc nõ solum intelligendo pro ipsa sacrare, quæ est in sacramentis, sed et pro ipso materiali, quod est in sacris, probatur hoc ex multis canonibus, qui habentur in toto tit. de simo. & in r. q. r. 2. & 3. Ratio huius rei est de quid est sacramentum, quia illa ex natura sua est inuendibilis, de materiali vero, quia licet illa materia separata à sacro ex natura sua, sit prior estimabilis, & vendibilis, tñ hoc ipso quod iam est sacramentum, multo maior est ratio sacri, quod est in sacro quàm ratio materiæ, & ideo ipsum sacramentum trahit ad suam naturam ipsa materia, & facit illam inuendibilem, & in hoc differt sacrum à vase sacro quod in vase sacro, est multum rei tpalis, & ideo relinquit temporalitatem in sua natura, in sacro est multum spirituale, & ideo relinquit spiritualitatem, in sua natura: Hinc communitè, acceptio pecuniæ per modum pretij in sacro ipso vix potest intelligi sine crimine simoniae, dico vix, quia bene fieri possit, vt saltem ex parte emētis nõ esset simonia, vt si sacerdos nollet ministrare sine pretio sacramentum, aut expresse veller vendere sacramentum, posset alius existens in necessitate purificationis intentionem suam, & non intendendo emere, dare pecuniam, vel protestando, non emere sacramentum, vel dicendo dare pecuniam pro materia ipsa sacramenti. Quod si sacerdos, esset adeo malus, vt nollet oino dare sacramentum nisi alter diceret, se emere illud, & cum iuramento, tunc aliqui tenent posse dari pecuniam pro sacro baptismi paruulorum propterea quod pro paruulis non sit aliud remedium salutis, & interpretantur istam nõ

esse propriam emptionem, sed redemptionem vexationis, quæ siñã saltem propter auctoritatem doctorum habet aliquam probabilitatem; pro alijs sacris, et pro baptismo adultorum communitè tenent omnes non posse dari pecuniam per modum pretij, & emptionis, propterea quod adultus et sine sacro iure potest saluari per baptismum flaminis: Vnde cum habeat aliud remedium salutis non patitur talem vexationem, qualem paruulus, teneri tamen potest, posse. Ratio tamen suadet omnino pro quacumque necessitate non posse dari, nec recipi pecuniam, quia datio pecuniæ per modum pretij, est emptio vere, non sunt autem facienda mala, vt veniant bona. Quæres à saltè liceat emere ipsam actionem sacri. Resp. in sacris duo genera actionum inueniri posse: quædam sunt actiones essentialiter, & intrinsece annexæ ipsis sacris, ita vt sacrum non posset fieri sine ipsis, vt in eucharistia dicere missam, vel proferre verba consecrationis: aliæ sunt actiones quæ non sunt essentialiter annexæ ipsis sacramentis, sed sunt quædam actiones bonæ, & sanctæ, vt officiare in choro, cantare solemniter missam, similiter ambulare pro ministrando alicui eucharistiæ. Actiones primi generis sunt inuendibiles, sicut sacra sunt inuendibilia, pari iure inuendibiles sunt actiones intrinsece quibus efficiuntur sacramentalia vt benedictio fontium virginum, consecratio ecclesie, vel altaris & sic sentit Valentia, de iust. q. 16. disp. 6. punct. 2. Actiones vero secundi generis si habeant vt communitè habere solent notabilem laborem, sic possunt quidem vendi, & in pactum deduci, sed turpitudine quædam inest in eorum venditione, & communitè est nonnullum scandalum, & ideo nunq̄ deberent vendi per modum pretij neque in pactum deduci, sed solum posset accipi, vel etiam post factum peti aliquid pecuniæ per modum elemosinæ, si aut aliquis obligaret se ordinariè ad exercendas istas actiones; tunc posset petere aliquid per modum pretij, & deducendo in pactum non quidem pro ipsis spiritualibus actionibus, sed pro seruitute, cuius supponit obligando ad ordinariè exercendum se in ipsis actiones.

Notandum primo, quod licet in sacramento matrimonij, semper accipiantur dos, imò deducatur in pactum, tamò nõ accipitur illa pecunia pro matrimonio, sed pro onere sustentandi vxorem: Dos enim, vt alibi diximus, succedit loco alimentorum, ergo datur maritis pro alimento ipsarum vxorum, similiter pro concedendis dispensationibus in causa matrimoniali videmus in Romana Curia accipi, & exigi pecuniam, imò & deduci in pactum, hoc non est quod vendatur matrimonium, aut potestas contrahendi, sed id fieri, imò & deduci in pactum hoc non est quod vendatur matrimonium, aut potestas contrahendi, sed accipitur pecunia vel pro sustentatione ministrorum, vel per modum pene, vt qui voluerit contrahere in gradibus prohibitis soluat hanc penam.

Sit tertium dictum, actus qui nõ sunt essentialiter annexi ipsis sacramentis, & sacramentalibus, possunt non solum vendi, sed etiam locari: ita vt licet pro illis accipiantur pecunia, siue per modum venditionis, & laboris, siue per modum locationis proprię. Gaier. in sum ver. simonia in sexta regula; multo magis locari possunt illę opera, quę multum habent laboris corporalis, vt locare quis potest operam suam pro officio sacristę, aut pro officio Vicarij: & aduertendum hoc loco quod ipsi pręlati, non possunt locare suas vices, ita vt accipiant pecunias à suo Vicario, propterea quod ei committunt officium Vicarij, vt habetur in toto titulo, ne pręlati committant vices suas, sub annuo censu, ipsę tamen Vicarius potest locare Episcopo suam operam pro exercendo officio Vicarij.

Simonia Sit quartum, & vltimum dictum, per an sit per modum elemosinę, seu necessariam sustentationem licet accipitur pecunia elemosinę, in quocunq; exercitio spiritali, & pro vel sustentationis actu nisi aliquo speciali iure de aliquo exercitio prohibito sit: aliquid accipere pro sacris, vel officijs diuinis, & vt non.

Notandum primo, hoc esse intelligendum iuxta ea quę diximus in secundo dicto, paulo ante, nempe ne in exercitijs, q̄ multum habent spiritualitatis precedat conuentio nec elemosina petatur ante, sed post administratum exercitium.

Notandum secundo, ex Conc. Trid. sess. 21. de refor. c. 1. prohiberi in particulari, & valde districtè, ne episcopi aut episcoporum ministri aliquid accipiant pro collatione quoruncunq; ordinum, etiam pro collatione clericalis tonsurę, secundo, nec pro litteris dimissorijs, aut testimonialibus. Tertio, nec pro sigillo, aut alia quacunq; de causa: ita vt in ordine omnia libere, & gratis dentur, notarijs autem episcoporum pro litteris dimissorijs, & testimonialibus, concedi vt possint accipere tantum decimam partem vnius auri, & hoc non semper, sed quando adierunt iste conditiones, prima est, quod non sit in Episcopatu illo laudabilis consuetudo gratis dandi etiam ista, secunda, quod nullum stipendium sit constitutum notario pro suo exercitio, vnde si notarius habet aliquod salariū ordinariū quantumcunq; exiguū nõ potest hoc accipere, tertia, qđ ex tali salario notarij nullum oĩo emolumentum directè, nec indirectè veniat ad epm, vnde si minima quid quoquo modo ad Epum deueniret, non potest accipi.

Notandum tertio, idem Conc. in sess. 22. in decreto de obseruandis, & vitandis in celebratione missę, pręcipit, vt Episcopi prohibeant in missa, vniuersiūque generis mercedum conditiones, & pacta, & quicquid alicubi dari solet pro missis nonis. In qua re sic distingui potest, vt d. Abb. in cap. suam nobis, nu. 10. 11. 12. de sim. quod sacerdos proprius si habet vnde vitat, cessante consuetudine nõ potest aliquid exigere pro missis celebradis, diuinis officijs & c. gratis tñ datum licet recipere potest, si non habet sumptus necessarios, aliunde sibi victum querat vt scribendo, si vero ne hoc modo ei consuli potest, episcopus ei prouideat, vel populus ad id cogi potest, & tunc sacra et libere sunt conferenda, cogit tamen episcopus laicos obseruare laudabiles consuetudines, c. ad apostolicam, vbi Abb. de sim. modo ea consuetudo habeat initium ex deuotione populorum, non ex actione sacerdotum, vt ibi not. Si vero sit sacerdos extraneus qui imitatur ad exequias, ad celebrandum in aliquo loco, potest licet locare suas operas corporales quas facit.

facit moram trahendo in loco, etiam si habeat alios redditus, modo non intendat directè accipere aliquid pro rebus spiritualibus, sed tantum pro labore & mora in ijs ministrandis, vt dicit Abb. in d. c. suam, in fi. & pro eius sustentatione, idem Abb. in cap. significatum nume. 8. de præb. silu. simonia q. 3. Ver. tertia regula, in fin. Sot. de iust. lib. 9. q. 6. artic. 1. Gaier. 2. 2. q. 100. artic. 2. Nauar. cap. 23. nu. 101. idem Abb. in c. cum secundum nu. 3. de præb. quæ tamen non sunt deducenda in pactum pro spiritualibus ministrandis, sed tantum pro labore corporali, & mora, & sustentatione, vt ibi, d. Nauar. vt & cõcionator, licet potest mercedem petere pro labore suscepto in proferendo verbū Dei, sic tamen q̄ principaliter intendat seminare verbū Dei, vt animæ ad Deum conuertantur, & postea recipere pretium pro honesta sustentatione, victu, & librorum sumptu. Gaier. d. artic. 2. in princ. Sot. d. lib. 9. q. 6. artic. 1. Abb. in c. suam, num. 5. de sim. Innoc. in c. quoniam ne præl. vic. suas. Et ita in proposito aliquid potest dari ob sustentationem ministri, secundo, in modum elemosinę capit. animæ 13. q. 2. tertio, per modum oblationis, c. omnis. de cons. d. 1. quarto, per modum spontaneę gratitudinis, c. placuit, 1. q. 2. c. dilectus, de sim. vbi Abb. d. gratis datum tempore receptionis alius spiritualitatis iuste posse recipi si nulla præcessit taxatio; vel si ad sit laudabilis consuetudo, spiritualibus prius libere ministratis, cap. ad apostolicam, de sim. modo consuetudo, vltima in initium habuerit à deuotione populi, nõ ex actione sacerdotum, vt ibi, d. Abb. cum non sit magnum quod ab eo merentur temporalia cui seminantur spiritualia, capit. si episcopus, de off. ord. in 6. D. Thom. d. q. 100. artic. 3. & in 4. dist. 25. q. 3. artic. 2. Gaier. in verbo simonia, & licet aliqui dicant posse in pactum deduci, vt soluitur cõsuetum pro sepulture officio, & hu iusmodi, mihi tamen magis probatur non esse illud deducendum in pactum, sed sacra prius libere esse administranda, & postea populus cogi ad seruandam laudabilem consuetudinem, vt not. in d. ca. ad Apostolicam, de sim. cum licet sit do-

natio tamen referatur ad aliquid quod accipitur nempe spirituale, vt dicit Abb. in cap. suam, de sim. vel licet is actus sit meræ facultatis, & regulariter non obliget, vt d. Bar. in locum de in rem verso. de vsur. de rustico qui dat par caponium quorannus domino, vt non teneatur nisi det ob causam, dici tamen potest quod introducit consuetudo in his quæ sunt meræ facultatis fauore ecclesię cap. ex parte, de censibus, & c. ex parte astensis. de Conc. præb. Non licet etiam accipere pecuniam pro accipiendo excommunicatum c. ad aures, de sim. nisi id fiat à iudice, Nauar. cap. 23. num. 101. ver. 7. Vel dicendum est quod si temporale datur pro spiritali, vt eius pretium est temporale, vt morium tantum efficiendi spirituale, vel econuerso, vel quando per temporale fit tñ compensatio gratuita pro spiritali, non est simonia; Ex quo fit vt non sit simonia consuetudo qua à ministris recipitur pro spiritali ministerio stipendium sustentationis, ob gratitudinem qua populus pro ministerio spiritali, vt spirituale est, reddit gratiam compensationem temporalem. 1. Cor. 9. si nos vobis spiritualia seminamus, magnum non est, vt carnalia vestra metamus, quod non est simonia, quia temporale non est pretium spiritualis, sed compensatio gratuita, vt & simonia non est si quis obsequium, vel aliud munus temporale episcopo impedit spe consequendi ab eo titulo gratitudinis aliquod beneficium spirituale, quia id non expectatur, vt pretium obsequi, sed vt compensatio gratuita, qua ratione, & episcopus, vt se liberet ab obligatione obsequium ab aliquo, rectè ei conferre potest spirituale. Sic quoq; non est simonia aliquid dari, vt motiuum efficiendi spirituale, & nõ vt pñũ, vnde si quis leget fundum ecclesię ea cõditione, vt sacrum fiat annuarius, non est simonia, quia tñale non est pretium spirituale, sed spirituale motiuum tñ cõferendi tñale, vel est donatio onerosa, vt & nõ est simonia vsus aliquarum ecclesiarum, vbi promittitur ministerio spũale, vt exequię missę, & c. illis qui hęc vel illa elec-

motinam obtulerint, quia sic epale spectatur tñ. vt motiuum. nō. vt pñum, scandalum tñ. id afferret si quis nollet cōferre spirituale nisi detur epale; sic nō est simonia pecunia proposita. aliquem incitare ad actum virtutis, nisi inde utilitas deriuat ad dantē, vt collatio beneficij, absolutio à peccatis, quod tñ. licet, si detur tñ. vt motiuum: sic non est simonia conferre spirituale ob preces, vel confanguinitatem, qñ. is intuitus non resoluitur in temporale vt in pretium, quia sic est solum motiuum, vt d. Valēt. loco cit. disp. 6. q. 16. punct. 2. qui & subdit ex Galet. q. petere episcopatu pro se in casu necessitatis ecclesie tñ. licet, alias est pñsum prouisum, petere vero parochiam non esse regulariter pñsumptuosum si dignus sit, & moueatur desiderio iuauandi spiritua-liter animas, vel ne conferatur indigno, & si mouetur ex affectu carnali, modo velit spiritua-liter prodesse, esse tñ. veniale, dicens etiam nō esse simoniam. si quis metu cōferat aliquod spirituale, quod si, licet temporale sit tñ. motiuum, id tñ. expectetur, vt finis principalis, vel in pactum id deducatur, vel accipiens habeat aliunde vnde viuat, si id expectetur vt pretium, & non vt motiuum, vel vt gratuita compensatio spiritualis actus, est simonia; vel si plaris astitit pecuniam q̄ spirituale ipsum, si vero non plaris astitit pecuniam q̄ ipsum spirituale, sed q̄ actum hic & nunc conferēdi spirituale, non est simonia; quia sic non plaris astitit pecunia quā spirituale ipsum, licet referat quis collationem spirituales ad aliquod temporalem, vt ad finē principalem applicationis animi ad cōferendum huiusmodi spirituale; quo vero ad pactū, non pōt iniri vt epale detur vt pñsum actus spiritualis, vel rei spiritualis, vt spirituales est, sic enim est simonia; sed Bene pōt licet pacifcū recipere epale pro spirituali vt stipendium; & remuneratio operæ & officij, quod ex cōi ratione, meretur ex iustitia compensationem; vel vt officium spirituale meretur cōpensationem gratuitam; cauendum tñ. à pactis in his ob scandalū; & maxime vbi quis diues est, licet in foro conscientie nō esset simonia, vt d. Valēt. loco cit. recipiēdo, s.

id per modum elemosinæ, vel sustentationis, vel gratuitæ cōpensationis. Non est tñ. simonia scientias humano studio acquiras pretio docere, D. Tho. hic art. 3. ad 3. Nau. ca. 23. nu. 100. Sor. lib. 9. q. 5. art. 1. Valent. de iust. disp. 6. q. 16. punct. 2. quia id non est sua natura institutum ad gratiam, & salutem consequendam, sed illuminandum intellectum, ergo id vendere, non est vendere spirituale. Qñ. si accipiat pretium pro actibus virtutum, vt misericordiar, religionis virtutis, & c. si pertinent ad gratiam & salutem, est simonia, vt sunt hortationes prædicationes, consilia, conciones, quæ ad excitandum affectum diriguntur, Item suffragia, orationes, satisfactioes, sed si actus virtutum sunt temporaliter æstimabiles, ob aliquam temporalem utilitatē quam habēt, possunt pretio conferri, modo nil accipiat ob spiritualitatē quam habent, vt aliqui actus misericordiar ad corpus spectantes, musicæ caniones grā solemnitarum vel recreationis honeste exhibitæ, & eo magis sic accipi possēt, si nō accipiat pro actu virtutum, sed ob aliquod onus cum actu virtutis coniunctū, vt in matrimonio, non pro actu sacramentali, sed onere sustentandi coniugem dos accipitur, & in ingressu religionis accipitur quid non pro actu virtutis, vt persona recepta seruiat Deo, sed pro onere sustentandi personam, etiam forte si monasterium esset opulentū, vt d. Valēt. loco cit. Quod si qd detur pro omissione actus spiritualis, vt ne eligat, si qui dem ne eligat indignum, est bonum, sed si detur pro omissione actus debiti, & recti, vt ne quem absoluat, vbi debet, vel ne eligat dignum, peccatum est, sed non simonia proprie, improprie tamen sic, vt dicit Valentia, de iust. disp. 6. q. 16. punct. 2.

Ver. De simonia qua committitur in beneficijs.

SIt primum dictum, beneficia de iure diuino, sunt inuendibilia, & hoc intelligendum de quocunque beneficio ecclesiastico etiam de beneficio iuris patronatus: est communis sententia theol.

II Beneficia sunt inuendibilia, & quare.

incologorum, & expresse D. Th. in 2. 2. q. 100. art. primo c. non satis, cum seq. extra. de sim. si ex pacto, vel principaliter datur temporale pro spirituali cōsequendo. Nau. ca. 23. num. 10. ver. 5. secus si non ex pacto vel non tali intentione principali, c. & si quæstiones, de sim. & etiam si detur ordo eo pacto ne ordinatus petat victum ab ordinante. Abb. in cap. si quis, de sim. & probatur, quia licet in beneficijs sit aliquod temporale, nēpe annuus census, & bona temporalia ipsorum beneficiorum, tamen ipsum officium quod incumbit beneficiato est quid spirituale, & titulus est etiam quid spirituale, & temporale est posterius, & consequens, Prius enim præcedit titulus, & ratio officij nascitur ius ad exigendos redditus, & ad bona temporalia, Post ex iure ad bona nascitur vsus, & dispensatio bonorum ipsorum. Vnde si beneficium venderetur intelligeretur vendi, id quod est primum in beneficio & fundamentum aliorum, nempe spirituale, quod est simonia, & in hoc differt beneficium à calice & alijs vasis sacris, quia in vasis sacris primum omnium est id quod præcedit, quod est temporale, spirituale autem postea aduenit, quia non benedicitur calix, nisi posteaquam fuerit factum. Hinc est quod Calix venditur sine crimine simoniæ nō solum quia multum habet temporalitatis, sed etiam quia in eius venditione intelligitur vendi id quod est primum, & fundamentum aliorum, hoc autem est ipsum materiale. Hinc est vt neque summus Pontifex possit vendere beneficium, & si venderet esset simoniacus, & ille qui emerit ab ipso Pontifice esset simoniacus: probabile tamen est quod ille qui emerit ab ipso Pontifice non incurreret penas latas, & minus ipse Papa, illæ enim sunt de iure positioes, & ideo hoc ipso quod beneficium à Papa venderetur præsumeretur esse dispensatus in penis.

Aduertendum vero circa prædicta, q̄ in beneficium est ius spirituale, quod iure naturæ est inuendibile, quia est quid per se spirituale, fructus vero vendi possunt, & etiā Papa ante collationem potest frui

ctus vni assignare, vel pensionem, vel aliter de ijs disponere in utilitatem ecclesie, non autem post collationem, nisi ex rationabili causa, vt & fructus locati possunt, ius tamen recipiendi fructus, i. titulus sine simonia ex natura rei vendi non potest. Valentia. loco cit.

Notandum primo, ex dictis etiam sequitur quod quisquis accipit aliquod munus pro danda sua voce, in electione ad dandum beneficium, simoniacus sit, etiam si sit patronus qui habeat ius præsentandi, & si impleatur ex vtraque parte esset simonia realis, etiam in beneficijs patronatibus. Immo quod est amplius, si quis offerret sua bona alicui ecclesie, vt ex illis instituat pubenda pro aliquo canonicato, eo animo, vt ipse eligatur in Canonicum, & fruatur illa præbenda simoniacus est, & si hoc deducatur in pactum est simonia exterior, & si ex vtraque parte impleatur, est simonia realis. Habetur expresse in c. tua nos de simo. si tamē liberaliter offerat sua bona ecclesie, absque vilo pacto, & absque eo animo deherato, vt inde consequatur præbendam, & postea episcopus, vel clerus eligat illi sponte, in Canonicum, & illi concedat, illam præbendam, non esset simoniacus, etiam si iste habuisset spem aliquam consequendi hac via canonicatum, aut præbendam, quia ista spes non erat fundata in debito, sed in gratitudine ipsius Episcopi aut Canonicorum, & quia cum hæc ipsius spe poterat Episcopus, & Canonici alteri tradere.

Nō licet etiam alicui dare pecuniam vt cesset a concursu, vel contradictione, alias simonia est, c. matthæus, de sim.

Notandum secundo, quod patronus non solum nō potest vendere vocem suam quando aliquem præsentat ad beneficium patronatum, sed neque potest vendere ius patronatus seu ius præsentandi, probatur quia etiam ipsum ius est quid spirituale. Aduertendum est autem quod ius patronatus semper est coniunctum cum aliqua vniuersitate bonorum, & sequitur conditionem ipsorum bonorum, & conditionum, quibus coniunctus est: Hinc fit, vt mortuo patre, qui instituit ius patronatum, si hereditas bonorum,

II Simonia est dare voce in electione, vel præsentatione, pecunia accepta, vel re pecunia æstimabili.

in qua est fundatus, ius patronatus, siue in ea vnum tantum ius patronatus, siue plura, tunc simul cum ipsa vniuersitate transitus patronatus, & per accidens intelligitur etiam ipsum veditum, propterea quod sequitur conditionem vniuersitatis bonorum ratione vnius iuris patronatus, aut plurium, qui sunt in ea, si tamen intuitu iuris patronatus, vel minimum augeatur pretium simoniaca erit venditio, de qua re late diximus trac. de iure patronatus.

13 Notandum tertio, Simoniam esse non solum si detur pecunia aut quacunque alia res quae ex natura sua habet pretium, sed etiam si detur quodcumque aliud temporale pretio estimabile, vnde si quis cupiens vxorē ducere, promittat alicui suo consanguineo conferre suum beneficium si ei filiam suam auptui tradat, simoniacus est. Doct. in c. nobis, de sim. & praecipue si detur munus linguae, vel munus obsequij: munus linguae hoc loco vocamus vtilitatem temporalem, quae officio linguae alicui conferatur, haec praecipue duplex est, nempe laus & preces. Vnde Simonia est dare, vel promittere alicui beneficium pro accipienda ab eo laude coram aliqua persona, vel pro accipienda prece si pro eadem persona alicui preces offerat, munus obsequij vocatur omnne seruitium temporale: Vnde simonia est dare alicui beneficium tanquam mercedem laboris. Aduertendum tamen quod munus a lingua, si non est deductum in pactum, nunquam praesumitur Simonia in foro exteriori, etiam si laudes essent falsae, & preces iniquae. In foro autem interiori si quis intendat dare vel recipere beneficium pro munere linguae, tanquam pretium, & mercedem, simonia mentalis est, si vero id deducatur in pactum, verbi gratia, si collator promittat alicui beneficium, si eum laudet in curia, vel alibi, vnde commodum temporale ad eum pueniat, simonia realis est; ad munus a lingua reducitur preces, beneficia enim pro meritis sunt conferenda non affectu humano, vnde qui pro laude inde consequenda indebitē conferret, esset munus a lingua, & sic simonia, preces vero distribuantur quod aut quis petit beneficium

pro alio, si pro indigno intendens quis se obligare collatori est simonia, si pro digno si sint spirituales, licite sunt, si carnales vt quia proponantur a parente, non carent peccato, si moueatur quis affectu carnis tantum, si vero quis petit pro se indigno, intendens inde se obligare collatori, simoniace sunt, si pro digno & in beneficio simplici, vbi quis eget, licite sunt, si pro curato si intendatur Dei seruitium, ex se licite sunt, quia inducuntur ad excitandum officium superioris in eo quod facere debet, non caret tamē is praesumptione, etiam si intendat Dei seruitium, sed non est simoniacus, nisi inde obligetur collatori, vel se exoneret ab obligatione legali qua tenetur collatori, non aut si ab antidotali tñ. Abb. in c. tua de ar. & qual. in his tñ precibus non incurritur pena simoniaci, ex Nau. cap. 23. num. 107. nisi sint aestimabiles pretio.

De obsequio, si quis seruit prelati in vtilitatem ecclesiae, & in rebus honestis, vt ob dignitate personae, vel Dei seruitium principaliter, vel pro uictu, licet secundario beneficium expectet, non praesumitur in foro exteriori, Simonia, si pro seruitio detur beneficium, etiam si hoc mani festē constaret, iuxta illud dictum D. Gregorij in registro: Vbi dicit ecclesiasticis vtilitatibus seruientes dignum est ecclesiastica remuneratione gaudere: si autem detur beneficium intuitu obsequij temporalis, vel in re turpi, vel in temporalem vtilitatem non Episcopi, aut ecclesiae, sed propinquorum, & amicorum eius facilius praesumitur simonia, quia pro talibus seruitijs non debetur vilo modo beneficium: In foro autem interiori priori modo deseruiens non esset iudicandus simoniacus de seruiens autē posteriori modo videtur esse simoniacus, non tñ inducit priuationem: talis simonia, intēta si vero promittitur beneficium pro seruitio tpali committitur simonia realis. c. cū essent de sim. vnde si quis con ducat clericū annuo salario, & conferat ei beneficium, pacto vt salarium non petat est simonia, secus si ei promittit salarium donec ei de beneficio puideret, quia sic non esset simonia si principaliter non mouetur ob seruitium, sed ob merita, vt dicit.

cit Abb. in d. cap. licet tutius sit abstinere cum ibi sit liberatio a debito tpali legalis, & non tñ antidotalis, vt d. Nau. capit. 23. nu. 100. Couar. lib. 1. var. c. 20. nu. 4.

14 Notandum quarto, conferre beneficium propinquo propter propinquitatem non esse simoniam, vt recte docet Nau. vbi supra, nu. 107. & D. Tho. in 2. 2. q. 100. art. 3. ad secundum argumentum.

15 Notandum quinto, collationem beneficij factam propter aeternum temporale, non semper esse simoniacam, sed solum quando merus ille resoluatur in vilitatem temporalem pretio estimabilem. Valent. loco cit. punct. 3.

16 Notandum sexto, quando inter aliquos intercedit pactum de consentiendo in pensione etiam hac conditione vt pensio imponatur a summo Pontifice, vel ab eo approbetur siue p se siue pro alio qui de pensione paciscatur, ad euitandum crimen simoniae, requiritur vt in supplicatione quae offeratur Pontifici, pro pensione obtinenda, exprimat quod iam intercesserit pactum, & conuentio de ipsa pensione obtinenda, vt docet Nauar. vbi supra, nu. 107. in hac re magna mihi est difficultas, propterea quod haec doctrina non mihi videtur habere ita vniuersalem regulam nec sufficēter probari potest; nam fieri posset, vt aliqui conuenissent de pensione sincera intentione, absq; vilo animo committendi simoniam, & in conuentione expressissent se nolle aut dare, aut accipere pensionem, nisi de expressa licētia summi Pontificis, & ex simplicitate non putantes, hoc fore necessarium bona fide obtinuissent a Pontifice pensionem, nulla facta mentione pacti, non video quomodo, in foro interiori, isti possint iudicari simoniaci, & quamuis doctor Nauar. absolute loquatur, puto tamen neque ipsum iudicaturū istos simoniacos in foro interiori, & eo magis cum in supplicatione exprimat conditions quibus beneficium resignatur, se comittentes beneplacito sedis Apostolicae vnde dephenditur eos prius in pactū deduxisse illas conditiones, & factum quod comittant se beneplacito Pape.

17 Notandum septimo, si quis electori, vel procuratori apud electorem, vel alicui

volenti resignare beneficium, pro se vel alio eligēdo, pro sibi, vel alteri impetran miliari, do, vel resignando beneficium promittit vel procurer solum, se fore gratum, vel non fore ratori ele ingratum, & alter beneficium conferret, etoris, & impetraret, aut resignaret intuitu istius quomodo.

conditionis, non esset simoniacus, quia ista promissio est antidotalis, & non civilis, nec inducit vllam civilem obligationem, & precio estimabilem, neq; aliquid aliud pollicetur praeter id quod iure naturae est licitum, & est promissio talis naturae, quae in omni acceptione cuiuscūq; beneficij intelligitur, et si non exprimat. Aduertendum est autem, vt ista promissio sit sincera, vt in ea neq; exprimat aliquid aliud, neq; aliquo signo in eatur, vnde alter possit cognoscere sibi aliquid aliud promitti praeter illam gratitudinē in generali, quia si quis det pecuniam familiari collatoris, vt promoueatur ad ordinem, vel beneficium pacto expresso, est simonia ac si data esset collatori, c. praesentū r. q. 3. Silu. Simonia, q. 3. ver. 3. Abb. in c. nobis. de sim. etiā si collator ei alias esset collaturus, vt ibi. d. & Sot. lib. 9. de iust. q. 7. artic. 3. ver. quare, sed si cupiens beneficium dat munera collatori, vt sibi conferat beneficium vacans, quibus allectus confert beneficium est simoniacus, sed mentalis, cap. si. de sim. Sot. lib. 9. q. 8. artic. 1. nisi ita expresse conuenissent, licet casus non careat aliqua dubitatione, & ideo abstinendum, d. etiam. Graphius libro 2. cal. consc. ca. 96. nume. 65. quod qui offert centum collatori, vt sibi conferat beneficium animo soluendi illa, si beneficium obtinuerit, non tenetur, id resignare, nisi ita expresse conuenissent, vt supra, sed episcopo id cedere.

18 Notandum octauo, Simoniam esse non solum, si detur aut accipiatur aliquod temporale ab illo cui beneficium datur, sed etiam si accipiatur a quo datur, sed etiam si accipiatur ab alio quocumq; qui nomine eius, qui beneficium accepit dat, & si detur cuiusq; qui accipiat nomine eius, ab alio quocumq; qui beneficium contulit, etiam si detur accipiēte inficio, & contradicēte eo, cuius nomine beneficium datur, & statim, atque aliquis venerit in cognitionem, quod suo nomine datam

fit aliqua pecunia pro beneficio, quod ipse accepit, tenetur, vel resignare ipsum beneficium, vel querere dispensationem à summo Pontifice pro retinendo beneficio, si tamen simonia est commissa à tertio in fraudem, non irritatur electio, ut si quid detur ab inimicis, vt d. Fel. in c. nobis de sim. si tamen sine hac datione non esset collatum beneficium in foro conscientiarum, is deberet petere dispensationem. Differentia autem est, si ipso sciente, consentiente, vel non contradicente detur pecunia, & si detur ipso inscio, vel contradicente, quia in priori casu ipse met est simoniacus, & collatio est ipso iure nulla, quamuis non ipse det pecuniam: in posteriori casu ipse non est simoniacus, sed alter, qui pecuniam dedit, & collatio non est ipso iure nulla. Vnde in priori casu non potest resignare in fauorem alicuius, in posteriori autem potest.

19. Notandum vltimo, Simoniam esse si detur pecunia etiam pro ipsa inuestitura an sit datus beneficij. Habetur in c. tantum de simo. re pecuniam pro inuestitura iuris, sed etiam si detur pro inuestitura facti, nempe, pro eo quod beneficiatus mittitur in corporalem possessionem ipsius beneficiij, colligitur hoc satis aperte ex c. cum in ecclesia eo. tit. vbi tamquam Simoniam prohibetur ne pro Episcopis, & Abbatibus, aut alijs quibuscumque ecclesiasticis personis ponendis in sedem pecunia detur, vel accipiatur, quod vbi pertinet ad inuestituram facti, & non iuris pro scriptura licet. Item simonia est si duo electores inter se conueniant hoc modo: eligere pro hac vice meum nepotem, & alia vice ego eligam tuum; vt not. Silu. in ver. simonia §. 13.

20. Querens an in aliquo casu possit dari pecunia, vel alia quavis res pretio estimabilis pro beneficio ecclesiastico absque peccato simoniae. Resp. ex multorum doctorum sententia dari posse in vno casu, nempe pro redimenda vexatione, vt cum quis habet titulum iustum ad beneficium, propterea quod v.g. est legitimus electus &c. & consequenter habet ius quaesitum ad ipsum beneficium, & ab alio, vel intruso, vel alio quocunque indebitè molestatur, & plerumque cum periculo perdendi

ipsum beneficium, vel magne inimicitiae, vel longissimi litis, &c. tunc potest ille, qui habet ius quaesitum dare alteri pecuniam, vt cesset à molestia sibi inferenda. Probatum autem hoc esse licitum, primo auctoritate multorum doctorum, qui hoc affirmant, secundo, quia iste cum habeat ius quaesitum non pecuniam pro beneficio acquirendo, sed solum pro vitanda molestia iniuste illata dat, ergo non emit beneficium per hanc pecuniam traditionem, sed solum redimit suam vexationem, & modo molestatus sit in possessione, & de facto molestetur non de iure, & non sit dubius de iure suo, quia si dubitaret: esset simoniacus et si vexatio esset de facto, vt licet si sit detrusus à possessione a potente, ita vt non speret obtinere, non autem si agatur de beneficio acquirendo predictis enim casibus potest aliquid dari pro vexatione redimenda, etiam quod alius expedit in bullis, vt d. Fel. in c. super eo. de sim. & ibi etiam Abb. dummodo id fiat auctoritate iudicis circa expensas, vel circa pensionem Papae auctoritate. Arm. simonia, num. 28. Tab. nu. 47. Nau. c. 23. nu. 101. Gom. q. 2. reg. de ann. poss. col. 3. accipiens tamen hoc casu tenetur pecuniam restituere danti, nisi lis sit dubia; & libere donetur Papae auctoritate accedente. Aduertendum est autem, si ista pecuniae traditio sit secreta, & sine scandali suspitione, non esset opus ulla dispensatione; & auctoritate prelati: si autem sit publica, primo, facile potest inducere suspicionem simoniae, & consequenter scandalum: ideo, secundo loco videtur etiam dicendum, vt in tali casu petatur dispensatio, & auctoritas summi Pontificis pro tradenda ista pecunia. Tantius tamen est ob tam multa quae concurrere debent in his compositionibus, vt interueniat auctoritas Papae, vt & est titulus seruat maxime cum accipiens ex dictis nil iure petere possit. Quod si prelati nolint eligere, confirmare, vel in possessionem mittere dignum, vel ecclesie pficere hominem indignum, licebit dare ei pecuniam ad redimendam talem vexationem, modo detur tantum vt morium quoddam ad remouendam iniuriam eam quae obstat consecutioni spiritualis, non autem vt pretium rei spiritualis, vt. f. tanti non estimet quod id quanti.

quanti spirituale, quod procedit licet prelati nolint cessare ab iniuria, nisi vt à se ematur spirituale, potest enim adhuc ei dare pecuniam ad redimendam vexationem, non se conformando eius prauae intentioni, nec vt pretium rei spiritualis, sed tantum vt morium ad id conferendum. Pariter ratione si quis nolint baptizare puerum in necessitate, nisi pecunia detur, potest ei dari vt morium, & non vt pretium rei spiritualis, sed non conformando in hoc eius intentioni, & etiam ad ultimum potest pro se, vel alio in casu necessitatis baptizando, dare pecuniam ei qui aliter id agere non vult, vt & licet si prelati omisso digno vult eligere indignum, vel haereticum irreuerenter tractent sacras reliquias, eas pecunia de eorum manibus eripiendo, quia sic redimitur tantum vexatio, & vbi adsunt huiusmodi necessitates, peccatum alterius non est aestimandum, se tamen non conformando, vt supra, eorum prauae intentioni vendendi spirituale, sed tantum dandi pecuniam, vt morium consequendi spirituale: vt dicit Valent. de iust. disp. 6. q. 16. punct. 3. q. 3.

21. Querens, vtum statuta, & consuetudines, quae vigent in aliquibus capitulis, aut monasterijs, vt admissus ad canonicatum, vel ad monachatum faciat conuiuium toti capitulo, aut monasterio, vel exiguum quid det singulis canonicis, aut monachis licite seruari possint sine labe simoniae. Resp. primo, ex parte nuper admissi in canonicatum, aut monachatum posse esse tantam rectitudinem intentionis, vt verè hæc seruando, non sit simoniacus; propterea, quod hæc non facit pro ipso canonicatu, aut monachatu, sed pro communi læticia, vel in signum grati animi. Secundo, ex parte canonicorum, & monachorum communiter, simoniam esse, vel saltem presumi, si ex vi statuti, & consuetudinis, vel alias, quomodolibet querant hæc fieri tamquam aliquid debitum, quia hoc ipso quod tanquam debitum exigitur, non potest esse debitum alio titulo, quam propter receptionem in canonicatum, vel monachatum, ergo exigitur propter ipsam receptionem, quae est in spirituali, & consequenter simonia. Tertio, si exigeretur solum ob occasionem com-

munis læticiae, non tanquam debitum, sed vt gratis fiat stante rectitudine intentionis, dico in foro conscientiarum posse fieri absque crimine simoniae, & modo non ad sit statutum, qui id taxet, quia ex quo praecessit taxatio, illa oblatio videtur facta respectu eius, & sic est legitima. c. ex multa. 1. q. 1. Abbin. c. Mattheus. de sim. Dec. in cons. 118. secus si cessaret taxatio, vel pactum, & liberè donaretur. c. quam pio. 1. q. 1. D. Tho. q. 106. art. 3. ad quartum. Quarto, & vltimo, quia plerumque deesse potest intentionis rectitudo, ex vtraque parte: ideo periculosum est, etiam in foro exteriori, seruare talè consuetudinem, ex vtraque parte. Rursum, quia hoc exteriori apparètia habet quandam speciem mali, & consequenter scandalum: ideo, etiam in foro exteriori, non carerit suspitione probabilis simoniae; vnde in vtroque foro concludendum esse, vt abstineant à talibus consuetudinibus, cum predicta expressè prohibeantur in cap. non satis. cap. veniens. de simon. in Conc. Trid. sess. 24. c. 14. & in Bulla Pij V. 104. incip. Durum nimis, vbi singulares personae excommunicationi Papae reseruat, & capitula interdicto ecclesiastico subijciuntur, nisi aliquid applicetur fabricae ecclesiae, & sacristiae, vel alijs pijs vsibus, modo dimidium reddituum vnius anni canonicus non ascendat, vel excedat, vt in dicta Bulla, licite tamen potest monasterium promittere alicui quod eum recipiet si disceret artem sutoriam; non tamen si seruans monasterio dicat, nolo seruire vobis, nisi promittatis quod me recipietis in monasterio. Tur. cr. in summa. 1. q. 2. num. 12. & 13.

Sit secundum dictum. Permutationes beneficiorum, ex causa rationabili interueniente prelati auctoritate, & debito modo factae sunt licitae; probatur, quia videmus sic praticari in tota ecclesia: secundo, quia plerumque necesse est pro bono ecclesiae, sic fieri, ergo licite fit: sequenter tamen, & communiter, non sine graui peccato fieri.

Notandum primo, has permutationes factas propria auctoritate simoniacas esse, vt rectè docet D. Th. 2. 2. q. 100. art. 2. ad quintum arg. c. quaesitum. c. cum olim. de

an. & qñ de rerum permut. Causa autem propter simonia quam licite fieri possunt istæ permutaciones, est bonum ecclesiæ, siue sit bonū interuentione, est bonum ecclesiæ, siue sit bonū ecclēsiæ vniuersalis, siue particularis, vt rectē docet D. Th. ibid. ex hoc sequitur, ad solos prælatos pertinere communiter curam istarum permutationum faciendarum, quia ad solos prælatos pertinet cura boni ipsius ecclesiæ. Hinc sequitur peccare communiter ipsos beneficiarios, qui quærunt istas permutaciones; probatur primò, quia hæc permutatio fit propter bonum ecclesiæ cõmuniter, ac qui quærunt istas permutaciones, faciunt propter bonum priuatum; secundò, quia salutem arrogantiam crimen est iudicare, se vtiliorem fore huic ecclesiæ; confirmatur, quia non minor arrogantia est ingerere se muneri ipsius, prælati, cuius est prouidere vtilitati ecclesiæ, si tamen fiat rationabili de causa, & res committatur beneplacito prælati, peccato carere potest. Abb. in c. quæsitum. de rer. permut. in clem. vnica. de rer. permut. Silue. permutatio. 2. q. 3.

Notandum secundò, q̄ qui propria auctoritate permutant beneficia, vtrique beneficijs priuantur, habetur in c. quæsitum. & c. cum olim. de rer. permut.

Notandum tertio, vt licite fiat hæc permutatio ista requiritur: primò, vt vterq; beneficiarius habeat ius eiusdem rationis in suum beneficiū. Vnde si alter habeat ius patronatum, alter non, non possunt licite permutare nisi accedente cõsensu patronorum. Secundò, requiritur, vt vterque resignet suum beneficiū in manus prælati, vt habetur in c. i. de rer. permut. in 6. clem. vnica. de rer. permut. vbi additur licere etiam ipsis renunciantibus, exprimere in sua resignatione quod resignant beneficia ad effectum permutationis, & nõ aliter, & tunc beneficia illa nõ intelliguntur simpliciter, & absolute, sed solum ad effectum permutationis, vacare; vnde fit vt prælati non possint alicui alteri ea beneficia conferre, nisi ipsis resignantibus, ea permutando, habetur expressè in locis cit. hinc fit vt si permutatio sit impleta in altera parte, & per alterum iter quo minus impleatur ex alia parte, ille ex cuius parte impleta est, re-

stituendus est suo pristino beneficio. & cum vniuersorum, extra de rer. permut.

Notandum vltimò, in permutationibus posse intercedere pecuniam, vel annuam pensionem, authoritate tamen prælati non occultè, vel eo inscio solum ad faciendam æqualitatem in fructibus beneficiorum, qñ essent inæquales, & nullo alio titulo, habetur expressè in c. ad quæstionem. de rer. permut. iuncta glo. hinc est quod si daretur pecunia, non in compensationem fructuum esset simonia, vt d. Valentia, loco cit. punct. 3. q. 4. qui & dicit, ad æquandos fructus auctoritate prælati posse dari non solum pensionem, sed etiam pecuniã presentem, q̄ tamen non est in vsu, nec ideo videtur tutum, sed in compensationem maioris dignitatis, vel cuiuscunque alterius rei simonia esset; & hodie non fit etiam hæc ad æquationem accedente pecunia, vel pensione, nisi Papæ accedente auctoritate; de qua re latius dixi tr. de Permutat. Benef.

Sit tertium dictū. Summus Pontifex tanquam supremus dispensator beneficiorum, & omnium bonorum ecclesiasticorum, potest facere hæc omnia, ex causa tamen rationabili; Primò, potest separare fundum ab vno beneficio, & coniungere illud alteri beneficio, & fundi nomine hoc loco intelligimus quæcumque rem stabilem. Secundò, potest separare fundum, vel partem bonorum stabilium ab aliquo beneficio, & facere illum fundum merè temporalem, & cõsequenter vendere illum, vel tradere seculari. Tertio, potest separare partem fructuum cuius beneficii, & eam alteri tradere, per modum pensionis soluendam, siue in ipsis fructibus, siue in pecunia; probatur hæc omnia, quia hæc sæpè sunt necessaria ad vtilitatem alicuius particularis, vel vniuersalis, ergo saltem penes summum Pontificem est potestas ista faciendi. Secundò, probatur, ex praxi ecclesiæ, ita enim frequenter factum est; Tertio, quia licet beneficia quantum ad titulum, & ad ea quæ pertinent ad necessariam sustentationem ministrorū, iuxta multorum sententiã vendi nõ possint, nec alienari de iure diuino, tamen quantum ad ipsos fructus, & quantum ad tem-

23
Papa qd
possit de
beneficijs.

poralitate bonorum quæ non est necessaria ad sustentationem ministrorum, probabilissimum est esse de iure humano; ergo penes auctorem humani iuris, scilicet Papam sicut de illis disponere rationabiliter tamen, & ideo cum simonia cõsciente Papa solus dispensat, cū ignorante verò episcopus etiam in eodem beneficio; non autem dignitate. Silue. de Benef. 3. p. q. 3. r. nu. 4. & 5. Tutius est tamen, sic etiam Papam adire.

24.
Pensiones
super beneficijs
a sunt
licitæ, &
quibus ex
causis, &
quomodo
vel non.

Notandū primò, pensiones multis modis posse imponi super aliquo beneficio; primò, vt aliqua pars fructuum, siue in fructibus, siue in pecunia persoluatur alteri, qui iuret ipsum beneficiatum in exercitio sui muneris, quando per se solus non potest illud exercere, vel non commode potest. Et hæc semper iudicata est causa iustissima pensionis imponendæ, & iustissimus modus. Hoc autē duobus modis fieri potest: Vno modo, vt ista pars fructuum persoluatur per modum locationis operis; quia v.g. conducitur alius, qui iuret beneficiatum, in labore; & hoc modo nõ tam vocatur pensio, q̄ merces, seu salariū, & premiū laboris, & per hunc modum licitum est cuiuscunque beneficiario; siue vllius licentia, cõducere alterius operam, ad se subleuandum, & hæc pensio est temporalis, & arbitraria pro beneplacito ipsius beneficiarii per quam illi qui suam operam locat nullū acquiritur, neque in beneficium, neq; in fructibus, neque in parte fructuum. Alio modo potest imponi ista pensio propriè per modum pensionis, quado aliquid datur beneficiario tanquam collegæ, vel coadiutori, vel vicario perpetuo, qui iuret beneficiatum in onere beneficii, vel viues eius gerat, & illi assignatur pensio super parte fructuum sufficiens ad eius honestam sustentationem; & hic modus imponendi pensionem antiquitus fuit valdè in vsu, & causa est etiam iustissima, & hæc propriè vocatur pensio, & habet quandam æffigiem, & similitudinem præbendæ, vt not. Sor. lib. 9. de iust. & iure. q. 7. art. 1. & quia hæc pensio datur propter exercitium officij spiritualis, ideo vocatur pensio, & spiritualibus annexa: Vltimò, potest pensio imponi sine spe, aut ob-

bligacione vllius exercitij spiritualis exercendi; sed ex aliqua alia causa, causas autē paulò post enumerabimus, inter has pensiones hæc est differētia, quia hæc vltima a solo summo modo Pontifice imponi potest, præcedente, verò imponi possunt ab alijs, primò ab ipsomet beneficiariis, secundò ab episcopis.

Notandum secundò, causas iustas, & sufficientes ad licite imponendam pensionem has esse, primò, quæ est iustissima ad adiuuandum beneficiatum in exercitio sui muneris, & ex hac causa, & ex sequenti acceperunt initium, & originem pensiones. Secunda causa, est propter seruitia præstita alicui ecclesiæ, vt si beneficiarius diu seruiuit ecclesiæ; & postea seruitio cõfectus non potest amplius ei inserruire, vnde resignat beneficium retenta sibi pensione ad victum honestum. Pensiones ex his duabus causis constitutas. Sor. vbi supra, putat esse annexas spiritualibus, & cõsequenter non posse redimi pecunia; quia scilicet annexum spirituale est & ipsum quodammodo spirituale. Tertia causa, est aliquod seruitium temporale ecclesiæ præstitum, vel ecclesiæ vniuersali, vel alicui ecclesiæ particulari, vt v.g. militi, qui pugnavit pro defensione ecclesiæ absoluto bello aliquam tradita est pensio de bonis illius ecclesiæ. Hæc pensio est communi sententia, quia nõ datur pro seruitio spirituali, sed temporali, est temporalis. Quarta causa, pensionum est ad sedandas lites, & cõtrouersias ortas in beneficijs, qñ causa est valdè dubia, & vix post longum tempus, & multis expensis terminari potest; tunc frequenter ex cõuentione partium est agendum a superiori, vt alteri tradatur beneficium in titulum, alteri verò constituatur certa pensio; & hanc etiam multi temporalem putant, propterea q̄ ob causam merè temporalem datur nempe ad sedandam litē. Quinta causa, est ad æquandos fructus in permutationibus beneficiorum, sæpè n. pro bono ecclesiæ necessaria est permutatio; & quia fructus sunt valdè inæquales, non possunt partes induci ad faciendas permutaciones, nisi ei qui cedit beneficiū pinguis pro tenuiori assignetur pensio aliqua ex fructibus pinguioris.

Sexta

Sexta causa, est paupertas alicuius honesti clerici, & bonæ indolis, qui speratur utilis futurus ecclesiæ; unde propter eius paupertatem, ut possit vacare literis, & esse aptus seruienti ecclesiæ constituitur illi aliqua pensio.

De alijs pensionibus, quæ communiter sine vlla ex his causis concedi solent familiaribus, & famulis Cardinalium, & aliorum prælatorum, & alijs similib. personis. *Sot. loco supra citat. non audeat quidem eas expressè, & vniuersaliter condemnare, ait tamen se nullo modo posse vorare hoc nomen ius, fortasse excusari possunt, ex his capitibus: primò, quia expedit pro cõmuni bono ecclesiæ, Cardinales, & alios prælatos habere famulos, & aulicos bonos, & honestos: conueniens etiam est bonis, & honestis famulis impetrari aliquam pensionem, neque obest, si sæpè videmus impetrari malis, ac disculis; quia nõ illis datur tanquam malis, sed tanquam bonis, unde illi reddent rationem qui pro malis impetrant si qui sunt.*

Præterea famuli Cardinalium, & prælatorum, quodammodo dicantur esse famuli ipsius ecclesiæ, & seruire ecclesiæ, in ipsis prælatis: tertio, sæpè ijs datur propter paupertatē, quia verè sunt pauperes, unde si sint honesti possunt subleuari per pensionem.

Notandum quintò, circa naturam, seu conditionem pensionum, hæc mihi probabilia videntur: primò, eandem rationem esse pensionem, ex quibuscunque causis dentur, nempe, vel omnes esse spirituales, vel omnes esse temporales; quia in pensione non datur propriè ius ad beneficium, & officium, nec titulus, sed solum ad partem fructuum, quæ tota temporalis est, ergo pensio est temporalis, nec obstat quod aliqua causa est spiritualis, quia spiritualitas nõ attenditur tam ex causa, quæ ex iure quo traditur: unde propter causam spirituales potest dari pensio per modum locationis operum, ut supra diximus; nemo autem dicit hanc locationem esse spirituales, cum locatio sit merces temporalis. Secundo, quia illa pensio, quæ datur propter seruicium temporale est temporalis, & consequenter potest

pecunia redimi, & non debet esse maior ratio de pensione, quæ datur pro seruicio spirituali; alioqui seruicium spirituale esset deterioris conditionis. Tertio mihi probabile est nullam pensionem esse merè temporalem, nec merè spirituales eo modo, quo est ipsum beneficium, non spirituales, ut est beneficium; quia pensio ex natura sua nõ obligat ad officium magnum, imò fortè, neque ad paruum, nisi ex præcepto ecclesiæ, quæ obligat ad officium paruū Beatæ Virginis, & quia non potest redimi vlla pensio sine auctoritate sedis Apostolicæ. Quarto, probabile mihi est omnes pensiones habere aliquid spiritualitatis, licet non tantum quantum habent ipsa beneficia, nec fortè tantum quantum habet ius patronatus, simpliciter tamen omnes dici posse temporales; propterea quod omnes pecunia possunt redimi accedente cõsensu sedis Apostolicæ; & illæ quæ dantur pro seruicio spirituali futuro videntur hęc quandam rationē locationis operæ, illæ quæ pro seruicio dantur spirituali præterito, videntur dari per modum mercedis pro labore suscepto. Potissima ratio est, quia in pensionibus, nec datur titulus beneficii, nec ius ad reditus ipsius beneficii, sed solum datur ius ad partem reddituum. Dices ius ad aliam partem reddituum, quod manet penes ipsum beneficiatum est spirituale, ergo etiam ius ipsius pensionarij ad alteram partem. Resp. esse disparē rationē, quia istud ius in beneficiato est coniunctum cum titulo, in pensionarij autem est sine titulo: secundo, beneficiatus habet ius in omnes fructus, sed cum hoc onere, ut eorum partem tradat pensionario. Pensionarius nõ propriè habet ius in fructus, sed potius habet ius in ipsum beneficiatum, ut ab illo exigat partem fructuum. Dices post nouissimam Bullam Pij V. cum pensionibus annexum fuit onus recitandi horas canonicas Beatæ Virginis, ergo hoc signum est alicuius spiritualitatis, quæ est in pensione. Resp. primò, nos etiam concedere esse aliquam spiritualitatem in pensionibus: secundo, istam connexionem esse de iure humano, & cõuenientissimè id esse statutum, ut cum pensionarij participet de bonis

ecclesiæ teneatur ad aliquas preces, quibus etiam aliquid reddat pro pensionibus, vel fructibus, & his precibus iuuet animas eorum, qui beneficia fundauerunt: Non licet tamen resignare beneficium, cum pensione, pacto prius inito de ea extinguenda, id enim simoniacum est. *Graph. lib. 2. cap. cons. c. 96. in si. vt & illicitum est, ut duo conueniant, quod existens in Hispania nunciat existenti Romæ beneficium vacans, quod curialis imperet pro Hispano, & ipse consentiat pensioni ad fauorem eius imponendæ, vel quod diuidantur inter eos utilitates inde provenientes; secus si non adsit vlla pactio inter eos, cuius inducens obligationē, sed tantum antidoralem beneficij beneficiati, vel nisi ea pacto Papæ explicetur, aliàs est simonia realis, re secuta: ut dicit Nau. d. c. nu. 107. ad septimum, octauum, & nonum.*

Notandum vltimò, in constituendis pensionibus esse etiam seruandum certum ordinem: unde secundum iura, & cõmunem praxim ecclesiæ, pensiones non solent constitui maiores tertiam parte fructuum; & tales moderatas pensiones tanquam licitas, si datur ex causa, approbat *Sot. lib. 9. de iust. & iure. q. 7. art. 2. & est communis sententia omnium ferè, qui de hac re locuti sunt; Hinc non possunt laudari frequenter, neque excusari, qui resignant beneficia, cum reservatione omnium fructuum, neque qui cum reservatione ducunt vltimum ipsorum fructuum; & ratio est, quia contra iustitiam est, ut beneficiatus ferat totum onus, & non gaudeat utilitate, vel ut gaudeat valde exigua utilitate. In vno casu Concil. Tr. sess. 7. c. 7. de refor. concedit pensionem, quæ excedat tertiam partem fructuum tanquam licitam, quando beneficium, siue ecclesia est perpetuo vnita alicui monasterio, & habet curam animarum, vult enim Conc. à prædicto monasterio solui alicui parochi pensionē sufficientem ad eius honestam sustentationem, ut gerat parochiæ curam, etiam si talis pensio excedere deberet tertiam partem fructuum.*

Quanta autem debeat esse pars fructuum huiusmodi parochi constituenda

remittit prædictum Conc. arbitrio ordinarij. Præterea idem Conc. sess. 24. c. 13. ita cauet ipsis beneficiariis, ut nõ grauentur pensionibus illi qui portant onus, & precipit ut super ecclesiam cathedralē, seu episcopalem non possit constitui pensio, nisi reditus excedant summam mille ducatorum, nec super ecclesiā parochiālē, nisi fructus ecclesiæ excedant summam centum ducatorum, hinc sequitur de mente Concilij esse ut episcopo mille; parochi centum ducari semper integri referentur. Pensio etiam imponi non potest super beneficio simoniacè obtorto, aliter est ipso iure nulla. *Rota. Rom. nouissima. Lancillor. de cis. 191. & pensio redimi potest pecunia sine simonia, ut dicit Valentia, loco cit. punct. 3. quæ tamen pensio nõ potest vendi tertij personæ, ut ibi dicit, transferendo in eā titulum exigendæ pensionis; & tutius arbitror esse ut in redemptione pensionis Papæ auctoritas adhibeatur, ut stilus seruet.*

Sit secundum dictum. In resignationibus, & collationibus beneficiorum sæpè committi solet quedam simonia, quæ vocatur simonia confidentialis, seu confidentia; deductum autem est hoc nomen à confidendo, propterea quod ille qui resignat, vel confert alicui beneficium per hanc speciem simoniæ confidit: imò quod peius est tacitè, vel expressè in pactu deductit, quod ipse beneficiatus, resignabit postea illud ipsum beneficium, cui & quæ ipse prius resignans, aut collator voluit; unde confidentia, est resignatio, vel collatio, & receptio beneficii cum fiducia, & pacto illud resignandi pro voluntate primi collatoris, vel resignantis.

De hac confidentia extat duplex Bulla recentiorum Pontificum, altera Pij III. quæ incipit: Sanè licet. Altera Pij V. quæ incipit: Intolerabilis, quam de verbo ad verbum refert, doctor Nau. in sua sum. c. 23. n. 10: & quia hæc posterior Pij V. continet omnia quæ illa prior, & adhuc plura, idè de hac sola loquemur. In ea hæc præcipuè constituitur, primum, ut omnia beneficia in confidentiam accepta à quocunque etiam Cardinali ipso iure vacent; secundum, dispositiones omnium istorum beneficiorum, quæ in confiden-

25
Confidentialis simonia quæ, ut committat, & quibus casibus, vel cõiecturis presumatur cum eius penis.

riana accepta sunt referuntur. Apostolicae sedis, neque ullus alius de eis potest dispo-
nere. In hac parte multa dicuntur, de
prouisionibus, collationibus, commen-
dis, &c. quae omnia ad idem caput redu-
cuntur. Tertio, ubi confidentia in lucem
reduci non potest, tunc potest iudicari in
foro exteriori per praesumptiones, & con-
iecturas legitimas. Quarto, enumeran-
tur multa causa, quibus homines ad co-
mittenda crimina confidentia induci sol-
ent, nempe, vel quia non possunt retine-
re plura beneficia simul, vel ne cogantur
promoueri ad sacros ordines, vel quia
propter crimina sunt incapaces benefi-
ciorum, &c. Quinto, declarantur no-
uem casus, in quibus praesumenda est con-
fidentia in foro exteriori.

Primo, qui ex resignatione, vel cessio-
ne cuiuscunque, beneficium simpliciter,
aut cum circuitu retrocessionis, vel re-
gressus eidem dimittendi, etiam sola di-
mittentis intentione, vel alteri postea co-
fert, vel secundo illius fructus, vel partem
fructuum eidem, vel alteri concedit, vel
tertio pensiones ex ipsius fructibus sol-
uit eidem dimittenti, vel alteri eius no-
mine, confidentiae crimen commississe cen-
setur, ubi advertendum, quod per illud ver-
bum sola dimittentis intentione, non de-
terminat Pontifex talem intentionem so-
lus dimittentis constituere in foro inte-
riori simoniacam confidentiam, sed so-
lum quod si coniecturis, & praesumptioni-
bus proberur talis fuisse intentio dimit-
tentis, praesumatur confidentia in foro ex-
teriori, ut recte notat Nau. loco sup. cit.

Quartus casus, si collator conferat be-
neficium quouis modo vacans hac inten-
tione tacita, vel expressa, ut pro eius ar-
bitrio possit idem beneficium conferre
alteri, vel pro arbitrio alterius, quem col-
lator ipse constituet, etiam confidentia
censetur.

Quintus, quando prouisus de benefi-
cio fructus ipsius beneficii, vel eorum par-
tem ad utilitatem ipsius conferentis, vel
cedentis, vel alterius cuiuscunque relin-
quit, aut promittit.

Sextus, quando prouisus pensionem il-
li, vel illis, quem, vel quos idem collator,
aut cedens, vel alius eorum nominat, sol-

uant; In his tribus posterioribus casibus
facillime committi solet confidentia.

Septimus casus, loquitur de patronis,
si patronus, vel clericus, siue laicus ali-
quid horum fecerit, quae de collatore,
seu cedente dicta sunt, etiam confidentia
censetur.

Octauus, si clericus Camerae Aposto-
licae, aut Cardinalis, aut alius exemptus
a solutione iurium ipsius canonis, aut Can-
cellariae post resignationem, vel cessionem
sibi factam ab aliquo extraneo de eccle-
sia, monasterio, aut beneficio, & conse-
ctas literas, & apprehensam possessionem
in eundem resignantem, vel cedentem
spatio duorum, vel trium mensium retro-
cesserit, & ex tali retrocessione referuat
sibi fructus, vel eorum partem, vel pen-
sionem, confidentiae crimen commississe
censendus est.

Nonus, & ultimus, si quis crimine ali-
quo absolutus, aut super aliqua irregu-
laritate dispensatus, denuo receperit bene-
ficium, quod ante, vel post commissum
crimen, aut contractam irregularitatem
dimiserat, confidentiarius esset.

Sexto loco, in eadem Bulla ponit Pon-
tifex coniecturas multas, & praesumptio-
nes, quas vult legitimas haberi ad pro-
bandum confidentiae crimen.

Septimo, omnes, qui ante hanc Bullam
in confidentiam acceperunt beneficia, fru-
ctus, aut pensiones, nisi statim, atque ad
eos peruenerit cognitio huius Bullae di-
mittant illa, afficit his poenis.

Primo, priuat eos omnibus beneficijs,
dignitatibus, administrationibus, officijs,
fructibus, pensionibus, & alijs rebus ec-
clesiasticis quibuscunque, imò etiam om-
nibus officijs Romanae curiae, & alijs
officijs temporalibus.

Secundo, excommunicat eundem, ut
praeter mortis articulum ab aliquo ab-
soluti non possit, praeterquam a summo
Pontifice.

Tertio, omnino inhabilitat eundem ad
beneficia ecclesiastica dignitates, &c.

Quarto, easdem poenas statuit contra
eos qui post dictam Bullam, idem crimen
committunt.

Nono, & ultimo, vult ut plures conie-
cturae, etiam si singulae, singulis testibus
prohi-

prohibentur, faciant probationem suffi-
cientem, & ut criminosi admittantur in
testimonium in confidentia, sicut admit-
ti solent in omni alia simonia.

Notandum primo, in hac Bulla fieri
saepè mentionem regressus, ingressus, &
accessus, idem pro eius intellectu necesse
est cognoscere quid sint haec singula;
quorum cognitio plurimum etiam con-
fert ad intelligendum multas materias
beneficiales, & licet haec omnia prohibi-
ta sint concedi per Concil. Trid. sess. 25.
c. 7. de reform. tamen quia inueniuntur
aliqua antiquitus concessa, quae adhuc
durant, & summus Pontifex ex causa ra-
tionabili etiam de nouo posset concedere,
ideo notandum est; primo, de regres-
su, regressum proprie vocari cum quis ha-
bens beneficium ecclesiasticum, vel di-
gnitatem cum possessione, illud resignat
alteri hac conditione, ut post eius mortem
redeat ad ipsum prius resignantem, si
superuixerit. Secundo, ingressus est cum
quis habens beneficium, antequam cap-
iat eius possessionem illud alij resignat
eadem conditione, ut post eius mortem
redeat ad resignantem. Tertio, accessus
est, quando beneficium aliquod esset con-
ferendum alicui incapaci affini ipsius, ut
vig. paruo quero non habenti legitimam
aetatem, & interim alij confertur hac con-
ditione, ut statim atque ille incapax, ad
aetatem peruenerit, & erit habilis ei be-
neficium conferatur. Vi & veratur si quis
paciscatur se resignaturum beneficium,
cui uolet collator, vel is qui ei id procu-
rat, si id sibi impetrat, si id in pactum de-
ducatur, secus si dicatur non ero ingra-
tus, vel aliter id non promittitur, quia id
intelligi potest de obligatione solum na-
turali, licet & id sit vitandum.

Notandum secundo, quod doctor Nau.
in sum. c. 23. nu. 111. Circa hoc septimum
a nobis allatum, ex Bulla Pij V. in quo
statuuntur poenae contra eos, qui ante praedictam
Bullam acceperant beneficium
in confidentiam, optimè notat has poe-
nas non habere locum, nisi in illis con-
fidentijs, quae ante istam Bullam erant
prohibitae, & in curia non tolerabantur.
Vnde si quis ante istam Bullam accepisset
beneficium in confidentiam, per ali-

quem modum confidentem, tunc tole-
ratum, prout verè multimodi toleraban-
tur, imò pro ipsis actibus ius dicebatur,
talis quamuis non resignaret beneficium,
post cognitionem istius Bullae, non incur-
rere illas poenas, & probatur, quia cum
poenae saltem illius confidentiae, sint de
iure postiuo, hoc ipso, quod Papa scien-
ter tolerat, & ius dicitur, praesumitur di-
spensare in poenis, unde tunc impunè
hoc fiebat.

Notandum tertio, non omnem confi-
dentiam, quae secundum hanc ultimam
Bullam praesumitur esse confidentia, in
foro exteriori, necessarium esse confidentiam
in foro interiori, ut patet in octa-
uo, & nono casu, relatis a nobis de di-
cta Bulla.

Notandum quarto, qui sine vilo pacto
resignat alicui beneficium hac spe quod resi-
gnatarius illud sibi denuo renunciet,
non esse confidentiarius; & aduertit, quod
dico sine vilo pacto, neque implicito, ne-
que explicito, neque eum qui confert, aut
procurat alteri beneficium sine vilo pacto,
aut sine vilo profuso pacto.

Sit tertium dictum, praeter confiden-
tiam, est quaedam alia species simoniae,
si tamen proprie simonia vocari potest,
qua aliquid promittitur, aut datur pro
gratia, vel iustitia obtinenda in Romana
curia, contra quam simoniam extat ex-
trauagans quaedam Bonifacij VIII. quae
incipit: Excommunicamus, de sent. ex-
com. in extrauagantibus communibus, de
qua eadem materia extat nouissima Bul-
la Gregorij XIII. quae inscribi solet de
datis, & commissis, quam longo & docto
commentario declarat d. Nauarrus in ia-
trego libello, quem scripsit de hac re. In
his canonibus, haec prohibentur primo,
pro gratia, vel iustitia consequenda in
Romana curia, siue pro se, siue pro alio
cum quacunq; persona pacisci; secundo,
prohibet promittere aliquid siue paruus,
siue magnum; tertio, prohibet recipere
promissionem; quarto, prohibet ex tali
pacto, vel promissione occultè, vel ma-
nifestè facta, etiam facta sub verbis gene-
ralibus, & plenè non expressis, vel sub ver-
bis specialibus, & aperte expressis quic-
quam dare; quinto, prohibet etiam reci-
perere;

26
Simonia
an sit dare
in curia
iustitia vel
gratia con-
sequenda,
& quò, cum
eius poenis

perere; sextò, omittere denunciationē intra triduum, apud ipsum summum Pontificem, vel apud alium, qui ei fideliter referat; septimò, prohibet etiam vti tali gratia, vel iustitia scienter.

Præterea secundo loco idem Bonifacius octauus, statuit has pœnas, primò, excommunicationem ipsi Pontifici reseruata: secundò, vt nunquam impendatur absolutio, nisi tantum detur pauperibus quantum datum, vel acceptum est pro gratia, vel iustitia obtinenda: tertio, vt gratia, & iustitia, sic obrenta nullius prius sit valoris, vel momenti.

Gregorius XIII. præter ea quæ Bonifacius constituit, addit quædam alia, primò, addantur aliquæ actiones, quæ prohibentur: prima est, negotiorum gestorum gratiam, vel iustitiam concernentium expeditiones huiusmodi: secunda, est viros gratiã præstantes donis, ac pollicitationibus ambire: tertia, fingere se talium personarum operã pretio quæsiuisse, secundo loco pœnæ cõstitutæ à Bonifacio VIII. innouantur per Bullam Gregorij, & extenduntur non solum ad eos qui exercent tales actiones prohibitas, sed et omnes dantes auxilium, consiliũ, vel fauorẽ; tertio, addit Gregorius quatuor alias pœnas contra istos omnes: primò, priuat eos ipso iure omni beneficio, & officio, nõ solum ecclesiastico, sed etiã seculari, siue officium sit temporale, siue perpetuum: secundò, subijct tales criminosos perpetuè infamiz: tertio, inhabilitat in perpetuum ad illa, & quæuis alia beneficia, & officia: quartò, vult conuictos de hoc crimine tales pœnas luere quæ exemplo peccatoribus sint reliquis.

Notandum primò, ad incurrendam hanc Bullam, & eius pœnam, requirit, vt ea quæ hic prohibentur fiant apud Romanam Curiam, vnde licet peccatum possit esse, si fiant in alijs curijs, propterea quod pretio vendatur id quod gratis dandum est, tamẽ nulla ex his pœnis incurritur: secundò, vt pecunia detur, aut promittatur pro ipsa gratia, vel iustitia obtinenda; vnde qui daret munera ad obtinendam amicitiam, licet ea intentione daret, vt mediante amicitia, postea gratiam, & iustitiam obtineret, non incur-

reret pœnas istius Bullæ. Tertio, probabile est etiam hanc Bullam non habere locum, nisi datio, aut promissio ante gratiam fiat, vel iustitiam obtentam; vnde qui nulla prorsus præntia pactione, aut signo speciali pactiois, & dationis post obrentam gratiam aliquid dat ei per quem obtinuit iure gratitudinis non incurrit hanc Bullam. Quartò, nec habere locum istam extrauagãtem, nisi pactio, & datio sit illicita; vnde si quis pacifce retur cum suo procuratore, vel aduocato pro mercede laboris, quæ illi est debita non incurreret: si tamen ista merces excederet proportionem laboris notabiliter, & in foro exteriori præsumeretur fecisse contra istam Bullam, & in foro interiori difficilẽ posset excusari. Quintò, nec comprehendit in ista Bulla eum qui promittit vel dat, nisi res quæ promittitur sit eiusmodi, vt possit perire ad naturam peccati mortalis. Sextò, & vltimò, quia in his Bullis prohibetur etiam promissio per verba generalia, & non plenè expressa, Aduertendum est per verba generalia nunquam incurri istam cõsuram, nisi illa verba generalia sint eiusmodi, quæ inducant ciuilem obligationem, de hac Bulla latè dixi tract. de Dominio, ad finem. Ad propositum verò tractatus præsentis simoniz, si quis resignet beneficiũ in manibus episcopi adiecto modo, vt conferatur illi, vel illi est simonia, iuxta glo. in c. ex parte. 1. de offic. deleg. imò nec nutum licet id petere, vel promittere, ex Bulla 58. Pij V. incip. Quanta; si quis tamẽ liberè resignet beneficiũ in manibus episcopi confidens, quod is post liberè & sine vlllo pacto confert cui volet, non est simonia: vt dicit Nau. d. c. 23. nu. 109. vt & id licitè sit pacto adiecto in manibus Papæ, qui purgat simoniam. Nau. ibi. nu. 107. ad decimum, & 110. ver.

27
Simonia
an sit pro
gressu religionis,
dorem vel
aliud acci
pere, &
quomodo
Sic quartum dictum, licitum est monialibus recipere in monasterio aliquã sanctimonialem dotatam, non solum spontè offerentem suã dotem, sed etiam rogatam de dote, imò licitum est exigere dotem deducendo in pactum quantitatem ipsius dotis, intelligendo de dote honesta, & sufficienti ad necessariam vi-

us,

us, vestitus, medicinarum, & aliarum rerum.

Notandum primò, ab ea quæ in sanctimonialẽ admittitur, quod potest monasterium quærere dotem duobus modis: primo modo petendo ipsam dotem honestam, & necessariã: secundo, petendo dotem immoderatam, & excedentem, hoc secundum communiter non solet fieri titulo dotis, sed aliquo alio titulo, v. g. vt celebrentur aliqua cõuiuia monialibus, vel vt detur carta quantitas pecuniæ, vel dispersiatur in singulis monialibus, vt detur aliqua iocalia ipsis monialibus, vel alia similibus modis. Quæ tamen omnia extra dotem moderatã prohibita sunt peti in extrauag. Urbani V. quæ incipit: Sanè in vinea, & habetur in extrauag. communibus, in tit. de simon. quo loco personis singularibus contrafacientibus, excommunicationis, capitulo, aut conuentui suspensionis pena constituitur; & aduertentur excommunicationem esse latã sententiã.

Notandum secundò, quod tum ex prædicta extrauag. Urbani, tum ex c. qm. de sim. primo aspectu videtur colligi, nullo modo licere exigere dotem et prætextu paupertatis monasterij: pro qua re etiã multũ facit quod in c. periculofo, de statu regul. lib. 6. §. sanè. & in Conc. Trifess. 25. de refor. c. 3. in materia de regularibus, expressissimè prohibetur, ne plures moniales ad monasteriũ admittantur, quam ex monasterij redditibus absq; earum penuria, & incommodo sustentari possint. Ergo videtur colligi, vt si monasterium plures sustentare non possit, eas neq; dotatas recipere licere, & consequenter deberent potius repelli, si quæ aliz admitti petunt, quàm dotes recipi; his tamen non obstantibus, hæc mihi de hac re dicenda videtur, primò, valdè probabile est mentem Conc. Tr. & Bonifac. VIII. in cap. periculofo cit. hanc esse, vt communiter non recipiantur plures moniales, quàm ex redditibus monasterij alii possint, nec dotatæ, nec sine dote, cum elemosyniue consuetis; probatur, quia ex vtroq; nascuntur multa inconuenientia, si enim recipiantur indotatæ, primũ sit præiudiciũ antiquis monialibus, quia

Pars Secunda.

necessariò subtraherentur illis ea quæ alias erant eis debita; vnde secundò consequitur, vt moniales quærent fortè sibi amicos seculares, à quibus possint accipere aliqua necessariã; tertio, quod his consequens est, quod introduceretur in monasterijs proprietates. Si autem recipiantur dotatæ nasceretur aliud incommodum fortè maius, nempe quod communiter nõ attendent ad mores bonos, sed ad vtilitatem dotis, & sic monasteria replebuntur monialibus discolis, & dissolutis. Secundò, quia moniales, quæ secum ferunt dotem sæpè magnas habent alterationes cum alijs monialibus. Secundo loco, adhuc mihi videtur esse valdè dispar ratio dotatæ & indotatæ: nam indotatas recipi vltra numerum quem monasteriũ alere potest, est expressè, & omnino prohibitũ in canonibus cit. & communiter est cõtra iustitiam. Dotatas verò recipere, non tam videtur prohibitum in rigore, quàm vt bono monasterij cõsultum fiat; & patet, quia in illis canonibus ferè nihil aliud videtur intentum, quàm vt prouideatur sustentationi monialium, cui non repugnat, si dotatæ recipiantur. Tertio, probabilissimum, & certum apud me est licitè posse exigere dotem, quod aliqua est recipienda in numero monialium, si recipiatur vltra numerũ quem monasteriũ potest alere, neq; in hoc esse vllum scrupulum simoniz: quia non accipitur dos pro ipso ingressu monasterij, sed pro sustentatione eius, quæ recipitur, patet, nõ in matrimonio, quod est sacramentum, licitè accipitur dos pro alimentis, ergo et in monasterio, & ingressu religionis; probatur hoc, quia alioqui non posset sufficienter prouideri honestis virginibus habitibus desiderium religionis, & apud ad vitam monachalem, præcipuè si sint in aliquo periculo, remanendo in seculo, cum monasteria habeant numerum sufficientem suarum monialiu. Postremò nullus Doctor contradicit, tener hanc sententiã D. Th. in 2. 2. q. 100. art. 3. ad quartũ arg. quod tamen dixit post Urbani V. & Bonifacium VIII. & sic interpretatur contrarios canones intelligendos, vt nihil possit accipi pro ipso ingressu monasterij, quia sic esset simonia: vnde dicit Tur. cr.

S f 1. q. 2.

1. q. 2. in summa. pro necessaria aut sustentatione honesta accipi possit. Quarto, mihi est etiam valde probabile, licet non sit ita certum, licite posse exigi dotem, etiam si monasterium alere possit commode sumptibus suis alias sacramentales, præter eas, quas habet, dummodo semper sit recta intentio dandi, & accipiendi pro sustentatione, & non pro ipso ingressu. Et primo, certum est, hoc non esse crimen simoniæ, quia datur dos, & exigitur pro sustentatione, ergo nihil spirituale venditur, secundo, licet forte si vniuersaliter ita fieret, non videretur admodum honeste factum, propterea quod sine necessitate dos exigitur, & reditus quos habet monasterium sunt deputati ad alias moniales, & has & quascunque volentes ingredi: & licet videatur esse quædam suspitio simoniæ propterea quod exigitur dos sine necessitate: tamen his non obstantibus frequenter posset dos exigi etiam extra necessitatem sustentationis, dummodo adsit recta intentio, & bonus finis, primo, si verbi gratia, monasterium vellet colligere aliquam summam pecuniæ ad reparandum ædificium ipsam monasterij, secundo, si ille quæ petunt admitti ad monasterium sunt diuites, & commode possunt habere dotem, ita ut locum recipiendi aliquam gratis reseruent alicui pauperi virgini, tertio, si numerus ille determinatus difficile alii possit sumptibus monasterij, & cum aliquo incommodo monialium, tunc etiam si aliquæ deessent ad implendum numerum posset exigi dos, ut sit commodior victus. Extra hos casus aut similes, non deberet monasterium exigere dotem nisi quando aliquam recipit ultra numerum, quem potest alere, & in dubio est abstinendum, cum ubi monasterium potest alere sufficienter ingresses, simonia sit aliquid recipere ab ingredientibus etiam pro sustentatione tantum, ut dicit Turre Cr. loco cit. testans de communi, vel saltem est crimen auaritiæ, & præsumitur simonia, quia cum monasterium sit abundans præsumitur dari pro ingressu monasterij, quod est simoniacum. *Sol. libro nono, quæstione sexta, articulo*

lo secundo, in fin. capit. 1. de simo. in extrauag. comm.

Circa summam dotis exigendæ, primo, certum est debere exigi dotem quædam honestam, & moderatam, & non nimis excedentem, secundo, est certum nihil posse certi determinari circa quantitatem dotis, hoc enim pendet ex diuersitate locorum, nam cum dos detur pro necessaria sustentatione, ubi carior est victus, & vestitus, ibi maior dos exigetur. Tertio, Doctor Nauar. in sua Apologia quæstio. 1. monito 84. putat summam ostingentorum aureorum nimiam esse pro dote monasterij. Caiet. in secunda secundæ q. 110. artic. 3. expresse dicit, posse exigi summam mille aureorum, & ego audiui à quodam fide digno fundatore cuiusdam noui monasterij Pium Quintum sibi dixisse, ut nullam admitteret minori dote quam mille aureorum, & licet de hac re, ut dixi, nihil certi possit assignari: tamen apud me certum est posse esse talia monasteria, in quibus licite, exigatur dos mille aureorum, & certè in nois monasterijs, ego consulerem nihil minus accipi. Præterea, in magnis Ciuitatibus, ubi communiter victus, & vestitus, est carior communiter, non mihi videtur excedens summa ostingentorum, aut mille aureorum, quia communiter in istis ciuitatibus nemo susciperet aliquam puellam alendam per totam suam vitam minori summa quam ista, & loquor de victu, & vestitu honesto qualis debet esse monasterij.

Sit quintum dictum: sepultura non potest vendi nec pro ea potest aliquid temporale in pactum deduci sine crimine simoniæ, est expressa sententia; D. Thom. secunda secundæ, quæst. cit. articulo quarto, ad 3. argum. & habetur in c. audiuius, de simon. capit. dictum 1. quæst. 1.

Notandum primo, quod sepultura tria potest significare, primo, significat ipsum ius sepulchri, secundo, significat ipsum officium, quod exhibetur corporibus funerandis, tertio, significat ipsum locum sepulturæ, in quo aliquis sepelitur. Rursus sepultura iuxta pri-

ma

28

Simonia an sit dare pro sepultura, vel eius officio, & quomodo.

nam significationem, prout dicit ius sepulchri, adhuc duobus modis accipitur: primo, pro iure sepulchri actiue, id est, pro iure aliquem sepeliendi, quod ius actiue sepeliendi habent ecclesiæ, & clerici ipsarum ecclesiarum. Secundo, sumitur pro iure sepulchri passiue, nempe pro iure, quod aliquis habet, ut sepeliatur in aliquo loco.

Notandum secundo, ius sepulturæ actiue de iure communi competere soli ecclesiæ cathedrali, & ecclesiæ parochiali, & non alijs, ex priuilegio concessum est prædicatoribus, & minoribus fratribus, ut expresse habetur, in clementina dudum, de sepulturis. Postea hoc priuilegium est extensum ad omnes ferè religiones, ac præsertim mendicantium, ex comunione priuilegiorum omnium mendicantium inter se; Aduertendum tamen, quod qui habent ius sepulturæ actiue ex priuilegio, vel habent hoc ius omnino liberum, & immunè ab omni seruitute, ut habent mendicantes, ut dixi, & isti non solum possunt sepelire mortuos in ecclesijs suo ordinum: sed etiam possunt forè intrare processionally quamcumque parochiam, & inde possunt efferre corpus defuncti, & processionally illud portare ad suas ecclesias, etiam contradicente forè paroco loci, vel episcopo, probatur ex cap. liberum. & cap. in nostra præsentia de sepulturis. & ratio est, quia eo ipso quod liberè possunt sepelire, liberè etiam possunt facere ea omnia, quæ sunt necessaria ad sepeliendum: ut dicit Silu. verbo, sepultura, nisi consuetudo sit in contrarium.

Secundo, habentes ius liberum, possunt reuè, & immediatè deferre corpus defuncti ad suas ecclesias non deferendo illud prius ad ecclesiam parochialem, vel cathedralem; patet, quia si prius teneretur deferre ad alias ecclesias, iam non haberetur ius liberum, sed ius cum hac seruitute. Excipitur vnus casus, quando vel est laudabilis, & antiqua consuetudo, vel est conuentio facta inter parochiales ecclesias, & fratres priuilegiatos deducendi prius corpus defuncti ad parochialem ecclesiam, quam

ad ecclesiam fratrum, tunc enim esset seruanda consuetudo, & conuentio; si autem aliqua ecclesia habeat ius sepulturæ, sed non liberum, non potest ingredi conuentus ecclesiæ illius alienam parochiam processionally ad educendum corpus defuncti, nisi de consensu episcopi, vel parochi, quod si episcopus, aut parochus velit ut processionally quidem ingrediatur, sed tamen prius deferat corpus ad ecclesiam parochialem, postea ad suam, tenetur hoc facere. Vnde diligenter debent hæc considerare ecclesiæ illæ quæ hoc ius impetrant ab Apostolica sede, ex priuilegio.

Notandum tertio, ius sepulturæ passiue, quod habent laici frequenter, in suis capellis, non esse ius veri dominij, aut proprietatis, sed esse solum ius quoddam, ac vsum illius sepulturæ; ex quo iure, habent, ut ipsi soli in illis sepulturis sepeliantur, & ij qui sunt ex eorum familia, & non alij extranei, nisi vel de eorum licentia, vel ex præcepto prælati, in necessitate, ut notant communiter Canonistæ, in titulo, de sepulturis. & Summistæ in verbo, sepultura. Ex hoc sequitur, extincta tota familia, ad quam hoc ius sepulturæ pertinebat, posse idem ius ab ecclesia concedi alteri familiæ; Probatur, quia hoc ius, ut supra dixi, est ius vsum, & isti sunt solum usufructuarij, seu vuarij sepulturæ, mortuo autem vuario ius eius reddit liberè ad suum proprietarium, ut habetur in l. penult. C. de usufructu.

Notandum quarto, quæ sit propria cuiusque sepultura de iure communi, quando quis non eligit sibi aliam sepulturam, satis fusè tractari à Summistis, in verbo, sepultura; & quia res non habet grauem aliquam difficultatem, idè nos nihil dicemus de hac re, cum fusè dixerimus tractat. de Parochis.

Pari ratione quis possit sibi eligere sepulturam, videto apud Summistas, & loco citat.

Notandum quinto, quod maximè pertinet ad nostram materiã de simonia ius sepulturæ, quod actiue habet aliqua ecclesia, &

Si 2 non

nō potest videri alij ecclesie: certo pre-
tio, quia ius hoc est quid spirituale, ergo
eius veditio est simonia: Posset autem in
necessitate vna ecclesia videri alteri ec-
clesie, suum cœmeterium, nō habita ra-
tione consecrationis cœmeterij, sed solū
habita ratione tēporalitatē loci ipsius,
habetur in c. abolēda: de sepulch. Rursus
locus deputatus ad sepulturam autori-
tate. ep̄i, vel prælati vendi non potest, p̄-
terquam alteri ecclesie, & hoc solū in
necessitate, vt supra dixi de cœmeterio:
Vnde sequitur, q̄ si locus nondum erat
deputatus ad sepulturam, vel erat quidem
deputatus, sed non auctoritate ep̄iscopi,
vel prælati vendi potest cuiunque.

Notandum sextō, q̄ aliquid dare, vel
promittere alicui pro electione sepul-
turæ, vt eligat sibi sepulturam, hoc vel in
illo loco communiter est simonia; collig-
itur ex cap. quā p̄. r. q. 2. Ita quōd si
in sepultura in qua solent sepeliri solū
canonici, vel clericici, vel confratres non
admittatur extraneus, nisi accepta ali-
qua pecunia, simonia est, quia sepul-
tura, vt dixi est quid spirituale.

De qua re Tur. cre. etiam conformiter
agit in c. dictum. r. q. r.

Notandum vltimō, quicquid ex lau-
dabili consuetudine dari solet à fidelibus
pro officio sepulchræ, licet potest acci-
pi, & si propter hæredum auaritiā non
soluatur potest exigi, imō, & pro solutio-
ne conueniri potest hæres corā prælato,
vt cogatur ad soluendū: consuetum ::
præsertim quando parochus non habe-
ret ab ecclesia sufficientem sustentationem:
Hæc tamen omnia non possunt fieri,
aurequam mortuum sepeliant, sed pos-
teaquam liberè fuerit sepultus.

Hæc de materia simoniae.

De officio vero sepulchræ, supra est di-
ctum, posse post id officium præstitum
liberè peti consuetum dari. ex c. ad apo-
stolicam. de simon.

29) De hac re latè egit de Parochis.

Simonia
vltius q̄
particula
ribus. Teur
ratur.

Sunt porro aliqui casus in praxi oc-
currentes, in quibus simonia committitur:
Primō enim, si permutat̄ es beneficia con-
ueniant, q̄ si vllum ipsorum beneficio-
rum inueniatur granatum pensione, is
cuius erat ante illam soluat, simonia est:

vt dicit Nau. de simon. consil. 4. quo casu
dicit, impetrandam facultatem à Papa
de illa soluenda cum apparet, cum alijs
ex natura beneficij onera sequantur pos-
sellorem, quam dicit tamen esse tantum
conventionalem antequam sit soluta.

Secundō, si conuenit q̄ resignatarius ali-
quid soluat, vt annatam pro resignante,
est simonia, nisi Papa id exprimat: vt
idem dicit consil. 5. Tertio, qui interuenit
pecuniarum, vel pensionis cōuenit de nō op-
ponēdo alicui suos defectus, est simonia:
vt idē dicit in Man. c. 23; nu. 110. cum
seq. & loco cit. consil. 3. sic simonia est si
volenti concurrere ad examen beneficij
curati, quis det centū aureos, vt desistat,
quia sit se dignior, vt eo potatur, cum
onere restituēdi pecunias ecclesie; & res-
ignandi beneficium. Beia in Cas. Bonon.
casu 5. par. 2. Quartō, si qui conueniant
de se iuuando in litigando super benefi-
cio communibus expensis contra tertium,
& obtenta victoria, aliter alteri soluat p̄-
sionem, cum obtineri nō possit Papa in-
consulto: Idem Nau. consil. 6. de simon.
Quintō, nō licet pro institutionibus, vel
collationibus beneficiorum soluere, vel
vnum scutum pro subscriptione provisionis:
vt dicit Nau. ibi consil. 7. Sextō, si Car-
dinalis habens indultum confert fami-
liari beneficium, vt idē cōferat alteri re-
seruata sibi pensione centum, & alteri al-
iam, si beneficium ferre eam possit, si-
monia est, cum simonia sit dare benefi-
cium; vt idē resignat̄ reseruata sibi pen-
sione vel alij; & est realis, quia vbi pen-
sio constituitur, vel redimitur, vt me-
dium consequendi ordinem, vel benefi-
cium; incurritur excommunicatio, &
est realis simonia: Nau. de simon. consil.
52. vers. tertio; vt & idē dicit consil. 8.
Septimō, quōd si quis mutat pecunias
patrono vt eum præsentet, est simonia.
cap. de hoc. de simon. Nau. ibi consil. 10.
Octauō, q̄ si quis beneficium litigiosum
alicui renunciet ea conditione, vt euicta
lite pensionis constitutioni consentiat,
simonia est. Nauar. ibi consil. 11. Nōdō, si
collator debens centum alij; ei conferat
beneficium, vt illa remittat, simonia est;
si tñ illa centum non debebantur, nō est
simonia realis, vt ibi dicit Nau. consil. 12.

Decimō,

Decimō, si superior accipit aliquid pro
collatione, provisione, cōfirmatione, si-
moniam committit, vt & si accipitur pro
electione, vel presentatione, & eo ma-
gis si accipit tertiam partem fructuum
beneficij pro literis provisionis. idem in
consil. 13. vt & simonia est si quis renun-
ciat alicui beneficium eo pacto, vt alius
suum alij tertio ab eo nominato renun-
ciat, si id Papa non exprimat, vt idem
dicit consil. 14. Quōd si duo permutent
beneficia coram superiore pacto inito
secreto, vt quisque eo anno percipiat fru-
ctus beneficij relicti, si quis id agat vt se
seruet indemnem, vt quia in fructibus
impensas fecerit, vel affictus anticipatos
perceperit, & id agat ad preces alterius
id possentis, non peccat fortè, vel ex alia
causa honesta, si verò vt lucraretur centum
aureos ex eo, idque principaliter proba-
biliter id esset simonia realis, idem enim
censetur ac si pecunia præsentis acci-
peret illa centum, cum ex natura permu-
tationis ius in illis amiserit, & idē tu-
tius est expectare, vt fructus sint colle-
cti, & postea permutare, qua ratione, &
consil. 15. dicit; quōd si quis procurat, vt
beneficium conferatur alicui pacto adie-
cto, quōd is id postea resignet eius nepo-
ti, simonia est, etiam quōd is sit inhabi-
lis, & est realis si factio id executioni de-
tur, idem consil. 15. Undecimō, si quis ha-
bens pensionem cum potestate eā tran-
sferendi, eam transferat in familiarem
suum, eo pacto vt idem caperet pretium
redemptionis, simoniacus est; sed nō in-
currit excommunicationem, vel priua-
tionem, quia nō est commissa in ordine
vel beneficio, sed tantum circa fructus,
& idē ibi non adest hoc casu excommu-
nicatio, vel confidentia, de qua in Bulla
Pij V. Nau. ibi consil. 16. Duodecimō, si
impetrans beneficium impeditur ne ex-
pediat Bullas ab antiquo pensionario,
est simoniacus si eas soluit, vt eas ex-
pediat, & postea capiat possessionem bene-
ficij, vt idē dicit consil. 17. Decimotertio,
si quis resignans beneficium cum pen-
sione, init pactum vt soluatur pensio li-
teris non expeditis, eo tacito in supplica-
tione simoniam committit, idem consil. 19.
similiter si ep̄iscopus cōferat alicui bene-

Pars Secunda.

ficium eo pacto, vt is dimidium fructuum
tertio det, simonia est, idem consil. 22.
Decimoquarto, si electores conueniant
de non eligendo aliquem nisi ex seipsis
simonia est, quia faciunt pactum, q̄ sibi
vel alij beneficiū acquiratur, vt & si pa-
ciscantur, vt alter in vna electione suffra-
getur vni, & alter alteri in alia, idē con-
sil. 21. Decimoquinto, si quis permutat
beneficium suum cum aliquo, ea condi-
tione, vt id detur tertio simonia est, idem
consil. 22. etiā quōd sit reseruatum ad be-
neplacitum Papæ, si executio est facta si-
ne eo, vt ibi dicit. Decimosexto, si quis
renūciat beneficium principaliter, vt ob
id ad aliud præsentetur, simonia est, vt &
si præsentatur cum pacto, vt beneficium
dimittat q̄ obtinet, cui vult præsentans,
idem consil. 23. vt & si ei imponatur quōd
consentiat pensioni ad fauorem alicuius
eo Papa non expresso, idem consil. 24. nō
tamen si duo permittent iuridicè sua be-
neficia, & vnus colligat fructus assigna-
tos compermutati antequam is possessio-
nem adipiscatur, nec adest in hoc confi-
dentia: vt idem dicit consil. 26. vt nec est
confidentia si quis accipit beneficiū in-
tentione illud resignandi ad nutum re-
signantis, si id non sit expressum, idem
consil. 27. secus si resignans accipit à res-
ignatario pensionem vel fructus, eo Papa
non expresso, idem consil. 28. non tamen
si dicat se, & eius beneficium esse paratū
ad obsequium collatoris, cum verba ia-
ctantia non obligent. l. fin. ff. de testam.
idem consil. 29. quōd si maritus, vel femina
promittatur ex pacto, beneficium dan-
dum eius fratri, si rem turpem secū ha-
beat, vt merces, & pretium illius actus
simonia realis est cum onere resignan-
di, vt & si prælatus ex pacto promittat
beneficium, & det familiari pro seruitio
impensō, vt eius pretium, si verò sine pa-
cto cōferatur ob turpem amicitiam iam
contractam, vel seruitium honestū, non
tenetur resignare, & primum etiam in-
telligitur modo actus sit peractus, cum
sic pretio sit æstimabile, vt & si debitum
resignati ob id remittatur. Sor. in primo
casu, lib. 9. q. 7. art. 1. Corr. cas. 39. vt &
renunciens beneficiū pacto quōd detur
alij, simonia est, ignorās verò simoniam

Sc 3 ab

ab alio pro se factam, interim facit fructus suos, sed eo cognito, tenetur beneficium dimittere, idem consil. 30. vt & si quis resignet beneficium alicui, cum pensione pro tertio, quam tamen resignans percipit ex pacto, simonia est, idem consil. 31. non tamen si fiat renunciatio fructuum inter colligentes, modo alij per hoc non dent beneficium: vt dicitur consil. 32. vt nec renunciatus beneficium alicui confidens, quod is ei postea sit renunciaturus, cum Bulla Pij III. & V. puniant non omnem confidentiam, sed solum illicitam, & simoniacam, quae ante Bullas talis erat, nisi pactum accedat, idem consil. 33. qui & consil. 34. dicit, simoniacum priuari ipso iure beneficijs, non tamen inhabilitati ad alia nisi post sententiam. Decimo septimo, per simoniam incurritur excommunicatio, & priuatio in beneficio, in ordine incurritur praeter excommunicationem, vt supra, etiam suspensio, non tamen in beneficio, unde non est irregularis, nisi interim celebrarit, vel ministrarit in ordine, unde simoniacus occultus in beneficio secuta absolutione potest aliud consequi, sed non idem sine dispensatione Papae, si tamen eo ignorante commissa est simonia, potest idem obtinere, cum dispensatione episcopi, si non est dignitas, vel beneficium carae, idem consil. 35. qui & consil. 36. dicit, non esse illicitum renunciare beneficium cum spe, quod ordinarius conferret cui is uolet, modo id non ante significetur etiam iura, vt supra, vt licet mandare alicui, vt resignet suum beneficium, & postea roget per se vel alios collatorem, vt alteri conferat, idem consil. 38. Decimo octauo, si quis resignat beneficium, vel praesentat ad illud cum reservatione pensionis alicui facta sine auctoritate apostolica, simonia est, idem consil. 37. Decimo nono, si quis remittit debitum pro constitutione pensionis simoniam commisit, sed non incurrit excommunicationem, pensio enim licet sit quid temporale, pecunia emi, vel redimi non potest nisi cum Papae consensu, idem consil. 39. qui & consil. 40. dicit, quod vt simonia sit realis, sat est quod sit completa ex utraque parte, quod ad aliquam partem, licet non quod ad omnes. Vigesimo,

permutates non possunt vendere fructus decurfos permutati ratione permutacionis, sed tantum vt vni tertio, & haec separatum fieri debent, vel Papae exprimi, idem consil. 41. Vigesimo primo, non valet contractus do quod quis renunciet beneficium, vt conferatur nominati se ad personatum, nec id valet, idem consil. 43. vbi de personatibus late differit. & in consil. 44. Vigesimo secundum, conuentio est simoniacae, vt supra, quod exterius moueat aulicum de beneficio vacanti, quod is impetret ei, & is consentiat pensioni pro aulico, nisi id Papae exprimat, vel quod solus exterius moueat aulicum, qui si impetret ei beneficium, potest pacto ante non inito consentire pensioni pro eo, idem consil. 45. Vigesimo tertio, si scholaris loco collegij patronatus pretio renunciat, simoniacus est, sed non incurrit excommunicationem, idem ibi consil. 47. vt & simoniam committit qui ante ius in re aliquid dat, vt idem dicitur consil. 49. non tamen qui mutat pecuniam resignanti principaliter ad inendam eius amicitiam, secus si vt inde det beneficium principaliter, idem consil. 51. Vigesimo quarto, suspensio, vt supra, sine Papae auctoritate constituitur, rematur, vel edatur, simonia est, sed non incurritur excommunicatio, modo vt idem consil. 52. vt & simonia est si quis promittit se permutare beneficium vacans, si efficit ne alius veniat ad concursum, nisi id Papae exprimat, idem consil. 54. qui & consil. 55. dicit, eum qui bona fide seruit beneficio simoniacae acquisito, lucrari distributiones, & id quod fuisse opus dare vni qui opus id praestitisset, qui & consil. 56. dicit, quod episcopus potest dispensare cum simoniacis occultis in ordine, & super irregularitate, nec eget dispensatione circa fructuum retentionem, si beneficium collatum fuit ante simoniam commissam, cum non amittat ut ipso iure ante irregularitatem adeptum, secus si simoniacae est collatum, qui & consil. 57. dicit, mediatorem teneri ad fructuum restitutionem. Vigesimo quinto, si quis datur pecuniam pro literis dimissorijs, vel si datur ex amatorijs, vt eum renunciet idoneum, vel mediatore, vt iniret eum, & impetret ei ab episcopo, vt ordinem suscipiat, simonia est, idem consil. 58. & dicit mediator

diator simoniae non solum qui accipit pecuniam pro ea, sed etiam qui causa est vt fiat. Vigesimo sexto, simonia si committitur ignorante beneficiario, non est ipsi iniuriosa, nec excommunicat, & ideo potest resignare, idem consil. 60. 61. & ad id tenetur, potest tamen episcopus dispensare, vt post renunciationem factam ei de iure canonici huiusmodi conferatur, qui tamen habebit vltimum locum in choro, & faciet fructus suos perceptos in bona fide ante irregularitatem cognitam, non autem post, nisi post dispensationem perceptos, qui & alij quaestioibus in huiusmodi proposito responderunt, simoniacus in ordine, & beneficio pares sint, & an irregulares sint, de quibus & supra est dictum, dicens quod qui obtinet beneficium simoniacae adeptum eo ignorante, tenetur id renuntiare in manibus episcopi, & non cuiuslibet collatoris, & quod ordinatus simoniacae est irregularis, non tamen obtinens beneficium per simoniam, subdens episcopum posse dispensare in irregularitate simoniacae etiam ipso sciente facta, si irregularitas sit occulta, quae dispensatio operabitur, quod poterit ministrare in ordine, & ad alios ascendere, & obtinere beneficium canonice collatum, vt ibi dicitur consil. 61. Vigesimo septimo, si quis procurat alteri beneficium cum pacto, vt ipse habeat partem fructuum, simonia est, vt idem dicitur consil. 62. vt & redimere pensionem sine Papae auctoritate, vbi tamen non adest excommunicatio, idem consil. 63. qui & consil. 66. d. de gradatione pretio fieri non posse, vt nec ordinum collatio, qui & consil. 67. d. concedentem ius patronatus, vel praesentandi pretio accepto, esse simoniacum, sed non incurrere excommunicationem, vt & qui emit pecunia Vicarium episcopi, qui tamen tenetur ad idem dimitendum, licet non incurreret excommunicationem, idem consil. 68. qui & consil. 69. d. non licere in retoncordiam pecunia acceptas, vt renunciet iuri suo, cum tradatur res spiritualis pro temporalis, nisi fiat modo supra in materia relato, vel nisi fiat a iudice, idem

consil. 64. vel ad redimendam iniustam vexationem idem consil. 70. nu. 2. Vigesimo octauo, si quis renuntiat simoniae officium, quod simul est beneficium simoniae est, idem dicitur consil. 70. Vigesimo nono, si episcopus confert beneficium alicui ex pacto, vt soluat, 20. impensa pro alendo eo carcerato, est simoniacus in foro exteriori non autem interiori, idem consil. 62. vbi assignat rationem diuersitatem, qui & consil. 74. d. quod si exprimat beneficium plus iusto valore, efficere gratiam surreptitiam, sed non esse simoniam, equipollent tamen simoniae, vt dicitur consil. 75. Quod si beneficium ecclesiasticum vi vel metu alicui conferatur, id est iniustum, non tamen simoniacum. Beia, in cas. Bon. 2. p. cas. 5. nisi metus resoluitur in utilitate pretio temporalis estimabilem, vt supra est dictum.

Et haec de simonia sufficiant.

Reliquum esset, vt pro complemento huius summae Theologiae Moralis, adijcerentur quae spectant ad reliquas iustitiae partes, & expositionem decalogi, ac ecclesiae praecceptorum, nec non ad partes fortitudinis, & temperantiae, sed quia opus nimis ex cresceret, commodius visum est illa in tertia parte huius summae, alio tempore, remittere, quibus & Deo dante, adijciuntur, quae spectant ad clauas & ecclesiae censuras, indulgentias purgatorium, suffragia defunctorum, & nouissima, quae omnia, simul cum his quae attinent ad creationem, & status personarum tam ecclesiarum quam secularium, iam conscripta, Deo bene fauente, sunt interim videre. licebit, quod attinet ad hanc summam, quae de reliquis iustitiae partibus, nec non fortitudinis, & temperantiae, & honore patrum scripti lib. de deo, cui iam edito, & de ieiunio, & festorum sanctificatione, tr. de stat. ep. c. 7. sub num. 36. & de homicidio, & iuramento, lib. de cas. ref. omnia in ea continetur, & correctioni sanctae Matris Ecclesiae subiiciens, & contraria quaecumque, (quod Deus auertrat) nec arbitror adesse, reuocatis & annullatis. Laus Deo Opt. Max.

Errata sic corrigantur.

Pagina 5. linea 44. *verfarētur, versatur* b li. 16. *surgentes, surgant* p. 175. a lin. 19. & add. in li. 36. *athensium* add.) qui p. 18. a li. 30. *ordinatur, ordinetur* p. 22. b li. 37. *tercio, secundo* p. 23. a li. 10. vt, & p. 24. a lin. 49. *apud* add. *jomnes* p. 30. b li. 30. *lex, sex* pag. 37. a li. vt. *iu. inu. pag. 55. a li. 11. ruiturus, ruiturus* pag. 59. b li. 30. *licet contra, licet, licet* pag. 60. a li. 23. *final, finium* p. 61. b li. 45. *ait, vt* pag. 64. b li. 28. c. C. pag. 65. b li. 6. *aliquibus, add.) a veris, li. 26. nisi, si* p. 66. a li. 50. *artius, alius* b li. 30. *traditio, tradito* li. 31. *datus, datur* li. 32. *possessionis, possessio* li. vt. *earum, eorum* pag. 67. a lin. 6. a, ab li. 7. *Deo, eo* pag. 68. b li. 9. *cap. C. lin. 12. possidere, add.)* & li. 31. *qui, quis* li. 38. *iust. del.)* li. 42. *unde vi, del.)* p. 69. b li. 9. *potest, del.)* lin. 19. *diuiterib. diuiterit* p. 73. a li. 32. *eo magis, del.)* p. 75. a li. 13. *sacra, sacramenta, b li. 10. ecclesiasticam, ecclesiasticum* p. 77. a li. 37. *prodigere, add.) non licet, in b li. 11. transfreditur, transfrediatur* quis p. 78. a lin. 25. *parent. patent. li. 45. veniam, veniūt* b li. 37. *in. in* pag. 80. a lin. 5. *an. cau. li. 32. vend. ventr. li. 40. iam, est* b li. 46. *cap. add.) nouit, pag. 85. a li. 3. & ex li. 20. uonis, nouis* b li. 24. vt, & li. 28. *loco, locorum* lin. 31. *referuando, add.) alijs vetare possunt* li. 35. *diu. add.) ergo* p. 86. a li. 8. *quæ add.)* aliis lin. 39. *tamen, tunc* p. 87. a lin. 34. *quod, si* b li. 19. *ipsi, ibi* pag. 88. *lin. 2. locaturus, add.) non tenetur* b li. 5. vt, *præsertim* lin. 7. *ecclesiæ, ecclesiasticæ* pag. 89. a lin. 11. *cauent, cauente* lin. 36. *quis, exterus* lin. 40. *cogi, add.) tamen* p. 90. b li. 8. *incrementum, decrementum* p. 91. b li. 34. *inuenit, emit* lin. 49. *legato, ligato* p. 92. a li. 17. *usufructuarium, proprietarium* b li. 48. *idem, add.) de* p. 96. b li. 22. *Canonistæ, Iuristæ* lin. 32. *repentem, repetentem* p. 97. b li. 20. *eligendi, add.) in* li. 21. *in del.)* p. 99. b li. 25. *dominium, dominum* pag. 100. a li. 6. *prius triennali, primus tricennali* p. 101. b li. 29. *i. ea. pag. 119. b li. 42. sententia, add.) vt* p. 120. a li. 12. *firmetur, add.)* & b li. 31. *accusari, add.) nec ad restitutionem accepti* pag. 130. li. 22. *quibus, cui* li. 45. *sit, sic* b li. 12. *mecum, metum* p. 135. b li. 1. *potest, pot* pag. 136. a li. 25. *accipitur, accipit* p. 144. b li. 3. *anedeute, accedente* lin. 4. *actio, del.)* pag. 146. b li. 30. & *ad percipiendos vero* p. 147. a li. 3. *petitio, petitos* p. 150. a lin. 7. *extra cum, cum extra* p. 169. b li. 9. *præsid. vrbis, præscr. verb.* p. 177. b li. 16. vt. *aut li. 46. bonorum, add.) etiam* p. 178. a lin. 33. *sic, si* pag. 179. a lin. vt. *reliquid, reliquit* pag. 180. a li. 44. *an, del.)* p. 181. a li. 20. *non generalis sed, generalis non* b li. 7. *alia, aliena* p. 182. a lin. 50. *Trim. Trinum* b li. 46. *valeat, add.) quandoque, vt ibi d. gl. p. 183. b li. 22. inutiliter, viliter* li. 27. *annuc. annuo* pag. 184. a lin. 38. *codem, add.) nisi donatio sit infinuata, vt ibi d. gl. pag. 186. a li. 28. licet, si* p. 187. a lin. 24. *in præsentis, del.)* b li. 49. *sua tua* p. 191. b li. 8. 9. *donatio sit rei specialis quæ alienatur, alienatio sit rei specialis quæ donata est* p. 199. a li. 5. *renuens, vendens* lin. 25. *vtriusq; add.)* & li. 48. *uenerunt, ueniunt* p. 203. li. 14. *contra aliquid minuatur, & p. 206. b li. 46. adhibito. add.) omnia* p. 207. a lin. 15. *deluot, decur.* p. 211. a li. 14. *mentem, mensum* li. 40. *sit, add.)* p. 212. b li. 25. *Falc. Aquil.* p. 214. b li. 23. *etiam, add.)* si p. 215. a lin. 21. *num, nam* lin. 36. *ecclesiæ, ecclesiasticæ* p. 221. a li. 18. *de precario, deprecatio* p. 222. a lin. 7. *speciali, add.) nam* p. 224. b li. 47. *scilicet, add.) expressa* p. 231. b li. 37. *non, del.)* b li. 37. *non, & verius* li. C. *de iu. emphit.* p. 132. b li. 35. *imprialtem, imperialem* li. 44. *vberatum, verberatum* lin. 45. *vendit, vendic.* p. 236. b li. 2. *domanij, homanij* p. 241. a li. 5. *inict. one, imprissione* p. 242. a li. 1. *ecclesia, add.)* & p. 249. b li. 48. *l. del.)* p. 250. b li. 24. *patre & add.) matre* li. 38. *siue, sint* p. 253. b li. 13. & *vxori* lin. 44. *data, del.)* p. 254. a lin. 14. *potest, add.) filio, modo viro non quærat* pag. 255. a lin. 43. *eum, cum mihi* p. 257. b li. 21. *vocus, vocat* p. 258. b li. 32. *tenetur, add.) pri mo viuo* pag. 260. a lin. 1. *prior, prius* p. 262. a lin. 46. *reperit, reperit* p. 275. b li. 36. *prædictis, prædictis* p. 276. a lin. 17. *periu, priu* p. 323. b li. 5. *vel opus pium, del.)* pag. 328. b li. 11. *papa, add.) vel principe* pag. 392. b li. 17. *relictum, add.)* vbi *Papa non mutat* pag. 425. b li. 30. *nec, & p. 433. b li. 10. notiorum, notorium* p. 434. b li. vt. *facto, facta* p. 444. a li. 9. *diit. dicitur* p. 452. a li. 8. *cod. add.) modo vt tr. de beneficijs* p. 254. b li. 42. *puta, pura* p. 456. a li. 30. *tenentur, tenetur* li. 31. *illi, illis* p. 460. b li.

Errata sic corrigantur.

b li. 11. *Ca. Caiet.* p. 461. b li. 6. *similiter, add.) nec* lin. 41. *spiritualia, supernatura-* lia p. 462. a lin. 39. *reuocare, add.)* debet p. ea. b li. 13. *iustitia, iniustitia* li. 30. *tamen, enim* p. 467. b li. vt. *iniusta, iusta* p. 471. b li. 34. *tamen, add.) etiam* li. 37. *famam, add.) ergo & hic* p. 472. a li. 1. *charitatem, add.)* & lin. 14. *d. lib. p. 473. a li. 44. sententia, add.) contraria* p. ea. b li. 29. *condicione, concludione* li. 36. *condicione, concludione* p. 474. b li. 15. *verecundia, add.)* tacet p. 475. b li. 39. *occulit, add.)* impedit p. 481. b li. 34. *negantem, add.) tantum* p. 490. a li. 38. *casu, del.)* p. 492. b li. vt. *reperi, reperi* p. 493. a li. 33. *add.)* tertio li. 5. *aliter, hæc verba vsq; ad verbum, quibus, ponenda sunt infra* li. 7. *post verbū, potest* li. 19. *commode, add.)* sed *latroni* a li. 19. *mutuaret, add.)* tunc p. 495. a li. 10. *simul, semel* a li. 19. *mutuaret, add.)* tunc p. 496. a li. 16. *part. punct.* p. 501. b li. 42. *constituit, add.) modo vt supra* p. 514. b li. 49. *secta, vita ratione* p. 522. a li. 11. *per, pro* p. 523. b li. 34. *per, pro* li. 35. *per, pro* p. 525. b li. 12. *ea, eo* p. 526. b li. 22. *orandi, add.) modo quo supra* p. 527. b li. 2. *manib. add.)* & *oculis* p. 529. a lin. 20. *clare, dare* p. 533. b li. 1. *consecrationis, add.)* de *conf.* p. 537. a lin. 23. *Martini, del.)* p. 538. b li. 36. 8. *const. ap. c. 40. de virginib.* p. 542. a li. 37. *quia, quis, ibi, canunt, canet* p. 543. b li. 36. *for, fer.* p. 545. a li. 36. *præster, à Deo dari postulet* p. 546. b li. 45. 23. 3. p. 547. a li. 30. *principio, add.)* licet in eo quod recitat peccet tantum venialiter, & ea verba posita infra li. 39. 40. *delenda, b li. 9. obl. l. add.)* cum p. 548. b li. 27. 39. 10. 11. p. 554. a lin. 45. *quoniam, add.)* de *conf. d. 3. b li. 13. habet, habetur* li. 14. *lib. add.)* 17. p. 556. a li. 44. *pij, add.)* V. pag. 561. b li. 31. *ar. add.)* 3. p. 564. a lin. 20. *quasi, del.)* p. 584. b li. 18. *modo, del.)* p. 586. a lin. 2. *virginis, virgines* p. 588. b li. 26. *parui, parui* li. 35. *promisit, promissi* p. 589. a li. 29. *obligare, add.)* c. fi. *de obf. ieu.* p. 590. a li. 36. *exanimare, examinare* p. 596. a li. 1. *probationem, probationis* p. 597. a li. 20. *amittere, emittere* p. 602. b li. 20. 188. 88. p. 603. b li. 11. *fi. 2. p. 605. a lin. 48. ver. del.)* p. 606. a li. 29. 3. *del.)* p. 608. a li. 4. *iuliam, iulian.* li. 22. *Quæ. Hæc verba, vsque ad text. conclus. ponenda in fine huius capituli* p. 608. a li. 4. *iuliam, iulian.* p. 610. a li. 36. *dulcie, dulcia* p. 611. a li. 20. *volens, nolens* p. 615. a li. 5. *cum, cui;* b li. 32. *capiebat, capiebat;* p. 616. a li. 31. *eram, feram;* p. 618. a li. 41. *qui, quæ* p. 622. a li. 50. *simoniacas, simoniaco;* p. 623. a li. 16. *cum; eum;* p. 628. a li. 43. *licet, licite* p. 629. b li. vt. *bonorum, add.)* venditur p. 630. li. 3. *plura, add.)* sint p. 634. b li. 45. *frequenter add.)* forte p. 635. a li. 5. *stet, stat* li. 40. *viues, vices* b li. 5. *summodo, summo;* li. 6. *præcedente, præcedentes* p. 640. b li. 34. *nutum, nutu* li. 39. *confert, confert* lin. vt. *necessariam, necessaria* p. 646. a lin. 18. *inhabilitati; inhabilitari.* b li. 29. *idem, add.)* d.

Minutiora vero errata, si quæ fortè adsunt; prudens quisque lector sibi, & pius, emendet.

REGISTRVM.

abc ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz.

Omnes sunt Quaterniones, præter ABCDEFGH, Qui sunt
Duerniones, & Zz Ternio.

Pars Secunda.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Na
Oo Pp Qq Rr Ss.

Omnes sunt Quaterniones, præter Ss. qui est Ternio.

B R I X I A E , M D X C V I I I .

Apud Petrum Mariam Marchettum.

Superiorum Permissu.